שו״ת · אחרונים · כתב סופר

כתב סופר אורח חיים

רבי אברהם שמואל בנימין סופר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כתב סופר אורח חיים

רבי אברהם שמואל בנימין סופר

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כתב-סופר-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

תשובה א 6
תשובה ב 14
תשובה ג 17
תשובה ד 22
תשובה ה 31
תשובה ו 40
תשובה ז 42
תשובה ח 46
תשובה ט 58
תשובה י 69
תשובה יא 77
תשובה יב 81
תשובה יג 87
תשובה יד 89
תשובה טו 95
תשובה טז 104
תשובה יז 110
תשובה יח 117
תשובה יט 136
תשובה כ 141
תשובה כא 152
תשובה כב 160
תשובה כג 172
תשובה כד 174
תשובה כה 177
תשובה כו 183
תשובה כז 189
תשובה כח 194
תשובה כט 203
תשובה ל 216
תשובה לא 224
תשובה לב 227
תשובה לג 232
תשובה לד 236
תשובה לה 244
תשובה לו 259
תשובה לז 261
תשובה לח 271
תשובה לט 274
תשובה מ 279
תשובה מא 285
תשובה מב 306
תשובה מג 315
תשובה מד 318
תשובה מה 321
תשובה מו 325
תשובה מז 332
תשובה מח 342
תשובה מט 346
תשובה נ 357
תשובה נא 363
תשובה נב 367
תשובה נג 372
תשובה נד 377
תשובה נה 383
תשובה נו 387
תשובה נז 390
תשובה נח 397
תשובה נט 401
תשובה ס 406
תשובה סא 411
תשובה סב 416

תשובה סג 430
תשובה סד 434
תשובה סה 441
תשובה סו 449
תשובה סז 454
תשובה סח 460
תשובה סט 464
תשובה ע 475
תשובה עא 480
תשובה עב 485
תשובה עג 489
תשובה עד 495
תשובה עה 498
תשובה עו 503
תשובה עז 508
תשובה עח 512
תשובה עט 524
תשובה פ 528
תשובה פא 538
תשובה פב 545
תשובה פג 565
תשובה פד 578
תשובה פה 585
תשובה פו 590
תשובה פז 597
תשובה פח 603
תשובה פט 609
תשובה צ 611
תשובה צא 619
תשובה צב 626
תשובה צג 638
תשובה צד 642
תשובה צה 653
תשובה צו 659
תשובה צז 673
תשובה צח 678
תשובה צט 688
תשובה ק 699
תשובה קא 703
תשובה קב 711
תשובה קג 715
תשובה קד 718
תשובה קה 721
תשובה קו 724
תשובה קז 727
תשובה קח 748
תשובה קט 756
תשובה קי 763
תשובה קיא 768
תשובה קיב 788
תשובה קיג 790
תשובה קיד 792
תשובה קטו 798
תשובה קטז 799
תשובה קיז 803
תשובה קיח 809
תשובה קיט 813
תשובה קכ 819
תשובה קכא 830
תשובה קכב 855
תשובה קכג 863
תשובה קכד 870
תשובה קכה 875
תשובה קכו 881

תשובה קכז 887
תשובה קכח 894
תשובה קכט 905
תשובה קל 911
תשובה קלא 915
תשובה קלב 922
תשובה קלג 927
תשובה קלד 930
תשובה קלה 933
תשובה קלו 937
תשובה קלז 942
תשובה קלח 946
תשובה קלט 954
תשובה קמ 959
תשובה קמא 963

תשובה א

שלומים מרובים, כטל וכרביבים, לכבוד י"נ ה"ה הרב הג' המאוה"ג זקן שקנה חכמה מלא וגדוש צדיק תמים, מתנהג בחסידות כש"ת מו"ה יוסף גרינוואלד נ"י אבדק"ק טשעטשאוויטץ יע"א:

ני"ה קבלתי ונפשו היפה איותה לדעת דעתי העני' בעשיית ציצית אם צריך לבדוק קטן שהגיע ליג"ש אם הביא שערות כמ"ש המג"א רס"י ל"ט לענין כתיבת תפילין, וכמדומה לו שאין העולם נזהרים בזה. והנני לעשות רצון צדיק לחוות לו מה עמדי בזה. הנה הא דקטן פסול לעשות ציצית לא נמצא לא' מן הראשונים רק דנשים פסולות לעשיית ציצית מצינו פלוגתת הראשונים, ולמד המג"א מזה סי' י"ד ס"ק ג' דה"ה קטן, ולכאורה פשוט הוא כמו דקטן פסול לכתיבת סתו"מ כן פסול לעשות ציצית להסוברים דילפי' זה מזה, אלא דלא נמצא לא' מן הראשונים שיאמר דבר זה דקטן פסול לעשות ציצית משמע דכשר וקשה מ"ש מכתיבת סתו"מ דפסול כמו נשים ומ"ש ציצית וצ"ע. ואחר העיון נ"ל לחלק מכמה טעמים בין קטן לאשה:

הנה התוס' ויתר הראשונים הקשו על הר"ת מש"ס מנחות דיליף רב דנכרי פסול מדכתיב דבר אל בני ישראל ומדאצטריך קרא למעט נכרי ש"מ דאשה כשירה, והקשה עוד מסוכת גנב"ך דכשירה וע"כ דלא ילפי' מוקשרתם וכתבתם למק"א, ולפע"ד נ' ליישב קושיו' אלו על ר"ת בחדא מחתא, בשאומר דוודאי אין למילף מוקשרתם וכתבתם רק בדומה לו, רצוני דוקא בכתיבה דס"ת ת"ומ דבעי לשמה והיא אתחלתא דמצוה שהקפידה בה תורה דבעי לשמה בזה גילה לנו ע"י הקישא דוקשרתם וכתבתם דכל שאינו מחוייב במצוה או שאינו מקיימה אינו ראוי' לכתיבה לשמה ליחד דבר זה לשם מצוה אבל מעשה דלא בעי לשמה כמו עיבוד עורות למ"ד דא"צ לשמה וכדומה גם בסת"ם נשים כשירות וה"ה נכרי דמעשה זה דאין בו קפידא לשמה ליכא קפידא שיעשנה דוקא בר קשירה והא"ש דל"ק מסוכ' גנב"ך דלא בעי עשיי' לשמה שאשה ונכרי כשרים לעשייתה דמעשה קוף בעלמא קעבדו, וי"ל ג"כ הקושי' מדאצטריך רב קרא למעט נכרי י"ל דר"ת ס"ל כשיטת רמב"ן במלחמות סוכה ט' ויתר ראשונים דרב ס"ל דלא בעי עשיית ציצית לשמה, וכיון דל"ב לשמה אשה כשירה לעשותה וגם נכרי לולי דממעטי' תורה מבני ישראל, ולהלכתא ס"ל לר"ת כשמואל דבעי עשיית ציצית לשמה, שפיר כ' דאשה פסולה וכ"ש נכרי ולא דרשי' בני ישראל ולא נכרי כמו לאידך לישנא דרב דמרבה נכרי מועשו להם ולא דרש בני ישראל ולא נכרי, כן לדידן דבעי עשיי' לשמה דלא דרשי' בני ישראל ולא נכרי ומיושבים ב' קושיו' התוס' על ר"ת, ונ"ל דתוס' לשיטתו בגיטין הקשה שפיר דכ' שם הא דקאמר

ש"ס מ"ד יגנוז משום הקישא ול"א דאתי' כרשב"ג דבעי כתיבה לשמה דאין מפורש ברשב"ג דבעי כתיבה לשמה ועיי' מהרש"א שם וכיון דלא רצה ש"ס לומר טעמא דיגנוז משום דבעי כתיבה לשמה ואמר משום דליתא בקשירה ליתא בכתיבה ש"מ דגם אם ל"ב לשמה מ"מ כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה, והקשה שפיר דא"כ קשה על ר"ת מסוכת גנב"ך וגם מדרב:

ולקיים דברינו ביישוב בשיט' ר"ת נ"ל דבאמת מ"ש תוס' דמש"ה לא אמר טעמא דמ"ד יגנוז משום לשמה דאינו מפורש ברשב"ג קשה הא אין לך מפורש מזה דס"ל דבעי עיבוד לשמה כ"ש דבעי כתיבה לשמה, גם קשה למה לא הקשה טפי על רשב"ג מעיבוד על עיבוד דמפורש קאמר דבעי לשמה ועיי' מהרש"א ומהרמ"ל דצ"ל דמעשה שהי' שכתבו על גויל מעובד לשמה וזה דוחק ורחוק ואינו במשמעות, וליישב הא דלא הקשה על עיבוד לרשב"ג נ"ל עפמ"ש רמב"ן במלחמות בסוכה ט' דעיבוד עור לכתוב עליו הו"ל רק כהכנה דהעור תשמיש לכתב שעליו עיי"ש ולדבריו בית של תפילין דכ' תוס' מנחות דקדושה עצמה היא דשי"ן הלכה למשה מסיני ודאי יותר צריך בית של תפילין עיבוד לשמה מעור דכותבין עליה שאינה אלא הכנה ותשמיש לכתב, וא"ש דלא מקשה עיבוד על עיבוד די"ל דנהי דבעי עיבוד לשמה לבית של תפילין אבל גוילין לכתוב עליו ס"ת ל"ב לשמה, ולכן הקשה טפי מעיבוד לכתיבה דהא כתיבה ודאי דומי' לעיבוד בית של תפילין וא"ש נכון:

ואומר אני ע"פ קושי' תוס' שם דמקשה מעיבוד על כתיבה דלמא שאני כתיב' ס"ת דסתמא לשמה משא"כ עיבוד בוודאי לאו סתמא לשמה, וצ"ל דש"ס ס"ל דגם בכתיבה לאו סתמא לשמה דאפשר דכותב ללמוד ממנו וכ"ש נכרי הכותב, וי"ל היכא שהגויל מעובד לשם ס"ת ל"מ ישראל הכותב למ"ד הזמנה מלתא היא ואסור לשנות ולהוריד מקדושתו דסתמא לשמה קיימא דהא אסור לכתוב רק ס"ת ואפי' כשכותב נכרי מאחר שהוכנו והותקנו העורו' לס"ת סתמא דכתיב' לשמה ועי' כעין זה בטורי אבן ר"ה כ"ח לענין פסח שכבר הוכן והוקדש סתמא דאכילתו לשם מצוה קיימא, והא"ש הא דלא מפרש טעמא דמ"ד יגנוז דאתי' כרשב"ג דבעי כתיבה לשמה מכ"ש דעיבוד די"ל שאני עיבוד דסתמא לאו לשמה ומקשה לרשב"ג מעיבוד לכתיבה דמעשה דנכרי שהי' כותב ולא ידענו שהיו עורות מעובדים לשמה גם כתיבה לאו סתמא לשמה, אבל בברייתא זו דקתני נכרי שכ' ס"ת דפסולו משום שכתב, משמע דלולי הכתיבה לא הי' פסול וכגון שידענו שהי' מעובד לשמה וכמ"ש מהרש"א וס"ל דכה"ג סתמא לשמה קיימא ועכ"פ י"ל כן ולא דמי' לדרשב"ג דפשיטא לן דכתיבה פסולה משום לשמה לכן מפרש טעמא

משום דאינו בקשירה, ואפשר יש להעמיס כן בכוונת התוס' כיון שאינו מפורש היינו דבעי לשמה מפורש כשהעור מעובד לשמה:

והנה לאמת גם כשהעור מעובד לשמה מ"מ צריך לפרש דכותב לשמה כמבואר, ותוס' מנחות מ"ב ע"א מביא ראי' דצריך לפרש מש"ס גיטין פ' הנזקין דאמר אזכרות לא כתבתי לשמן היינו שלא התכוין לכתוב לשמה, והא ע"כ שהיו העורות מעובד לשמה דהא לא פסל לי' אלא משום דלא כ' האזכרות לשמן ש"מ דבעי לפרש לשמה ולכהפ"ח האזכרו' שבו, ומ"מ כ' תוס' שפיר דל"א יגנח משום דרשב"ג דזה לא מוכח מרשב"ג דס"ל דכשהעורות מעובדים לשמה דצריך לפרש לשמה וזה לא נלמוד מדמצריך עיבוד לשמה וכיון דאין מוכח מדרשב"ג לא אמר רשב"ג היא, אבל לאמת מוכח מדרב אמי לקמן דגם כה"ג בעי לשמה דסתמא לאו לשמה דאפשר שכותב כדי ללמוד בו:

ומצאתי מקום יישוב בזה לקושי' תוס' מנחות שם מדקאמר רב המנונא וכו' ס"ת תו"מ שכתבו נכרי פסולים משום הקישא דוקשרתם תיפוק לי' דפסול משום שאינו כותב לשמה ואין לומר דסתמא לשמה דהא מוכח מפ' הנזקין דסתמא לאו לשמה ונדחק, ומהתימא על פ"י בגיטין שנעלמו ממנו לפי שעה דברי תוס' מנחות ועמד מדנפשי' בקושי' זו, ולמ"ש י"ל ודאי ס"ת סתמא לאו לשמה הגם שכותב על עורות המעובדים לשמה, ודוקא ס"ת שאפשר שכותב ללמוד, אבל פרשיות תו"מ אין דרך לכתוב רק לקיים מצות תפילין ומזוזה, וכ"כ ב"י או"ח סי' ל"ט מה"ט נמצא ביד נכרי לכ"ע תלינן דישראל כתבם דאין דרך לכתוב להתלמד מתוכם, והא"ש הא דאמר ס"ת תו"מ שכתבן נכרי פסולין משום דליתא בקשירה, משום תו"מ נקיט כן דסתמן לשמה קיימא, וס"ת פסול ג"כ משום לשמה, ונקיט טעמא דכולל גם תו"מ כנ"ל נכון ועיי':

ע"פ דברים הדברים האלו יתכנו דברינו ביישוב שיטת הר"ת דכל דל"ב לשמה ליכא קפידא במעשה זה מי הוא העושה והכל כשרים לה ושאני ס"ת תו"מ משום דבעי כתיבה לשמה כמ"ש, ומאן דאמר יגנוז משום דליתא בקשירה משום דס"ל דבעי לשמה אלא דבתו"מ ולס"ד גם בס"ת סתמא לשמה קיימא והוי כמפרש שכותב לשמה וכיון דבעי לשמה יש קפידא מי יעשנה אבל בסוכה דל"ב לשמה וכן לרב דל"ב עשיי' ציצית לשמה לא ילפי' מיני' דוקשרתם וכתבתם:

עוד בדרך קצרה גם אם ננקוט כד מפרש ברייתא דיגנוז משום וקשרתם וכתבתם ולא רצה לומר משום לשמה דלא פשיטא לי' הא דרשב"ג דבעי לשמה כלל ומוכח מהקישא דיש קפידא שלא יכתוב רק מאן דאיתא בוקשרתם הגם דל"ב לשמה כ"ז עד דלא ידע דבעי לשמה צ"ל הכי מהקישא, ולאמת דפסקינן דבעי כתיבה לשמה לא מוכח מהקישא

רק במילתא דבעי לשמה לאפוקי סוכת גנב"ך ועשיי' ציצית לרב דל"ב עשיי' לשמה ועיי'. והנה כנים דברינו וצדקו מסברא ליישב דל"ק ממ"ש ר"ת דאשה לא תעשה ציצית דלהלכתא דבעי עשיי' ציצית לשמה דמיא לוקשרתם וכתבתם, אבל מ"ש ר"ת דלא תאגד לולב לא א"ש חוץ אם נאמר דס"ל דבעי אגד לשמה, ובאמת בכמה ראשונים המביאים שיטת ר"ת אינם מביאים על שמו רק שלא תעשה ציצית, וכן רמ"א אין מביאו רק בהלכ' ציצית, אמנם המג"א כ"כ בס' תרמ"ט ובסי' י"ד דכן לכל דבר אשה פסולה ולפמ"ש דוקא לעשות ציצית דבעי כתיב' לשמה ולא בד"א ולמ"ש תוס' משמו ה"ה דלא תאגד לולב אפשר לכתחילה ומדרבנן, אלא בציצית מביאים בשם ר"ת דפסל ציצית שעשאם אשה עי' ב"י סי' י"ד י"ל דוקא ציצית אבל בלולב וכדומה רק לכתחילה מדרבנן אטו ציצית וס"ת תו"מ דפסולות לכתוב ולעשות מדאורייתא כנלפע"ד ועיי':

והנה בהגה"מ בשם מהר"מ ומובא בב"י וז"ל ציצית שעשאה נכרי פסול מכאן פסק רבינו יודא וב"י דנש' יכולים לעשות ציצית שאינו ממעט אלא גוי אבל בשם מהר"מ מצאתי דאין להם לעשות ציצית דכתיב בני ישראל ועשו להם ציצית וכו' והנה מביא תחלה מדיוקא דממעט נכרי אבל נשים יכולות לעשות, ומביא שיטת מהר"מ דממעטי' נשים מבני ישראל ועשו להם והיינו בני ולא בנות וקשה הא רב לא אמר אלא דממעטי' נכרים ולמה לא הקשה הג"מיי על מהר"מ וצ"ע:

ונ"ל הנה המג"א הקשה למה לא ממעטי' נשים מב"י ולא בנות ישראל כדדרשי' בקדושין ובמנחות, וכ' האלי' רבה דלחד לישנא במנחות דרש רב מועשו להם דנכרי כשר מדכתיב ועשו להם יעשו להם אחרים, ולישנא דממעט נכרי מבני ישראל ועשו להם מיותר לרבות נשים עיי' בו, ודבריו תמוהים הא צריך להם ולך חד למעט גזול וחד דבעי לשמה וכבר תפס עליו בברכי יוסף ומ"ש הב"י דחוק ורחוק דמחדש דרש חדש מדילי', אבל הועילו לנו דברי האלי' רבה ליישב שיטת מהר"מ דהא דממעט רב רק נכרי משום דרב לא ס"ל דבעי לשמה כמ"ש רמב"ן במלחמות סוכה ט' דס"ל לרב ע"כ כן ל"ב לישנא דגם ללישנא דממעט נכרי ע"כ ס"ל דל"צ לשמה דנכרי אינו עושה לשמה ואייתר לרב ועשו להם לרבות נשים ולכן לא ממעט מבני ישראל רק נכרי, אבל להלכתא דקיי"ל כשמואל דבעי לשמה לא אייתר ועשו להם לרבות נשים ממעטי' מב"י גם נשים כמו בכ"מ ב"י ולא בנות ישראל כנ"ל:

עוד י"ל כעין זה דכל דאפשר להצריך קרא למעט נכרי לא ממעטי' נשים, ודמנחות וקדושין שאני דקרא מיותר ורב דממעט נכרי לא ממעט נשים, והיינו רב דל"ל דבעי לשמה בציצית וה"א נכרי ג"כ כשר צריך בני ישראל למעט נכרי ולא ממעטי' נשים,

אבל להלכתא דבעי עשיי' לשמה ל"צ קרא למעט נכרי דלאו בר לשמה הוא, אייתר בני ישראל למעט נשים, ורבינו יודא ור"י אמרו דוקא נכרי ולא אשה מדממעט רב רק נכרי או כמ"ש רמב"ם דלא בעי עשיי' לשמה וכ' הכ"מ וב"י דנפקא לי' לרמב"ם מדבעי למעט נכרי דלאו בר לשמה הוא ש"מ דלא בעי עשיי' לשמה רק טוויי' וכתבו שפיר להלכתא דוקא נכרי ממועט ולא אשה דלא אייתר קרא למעט אשה, או דס"ל אע"ג דבעי עשיי' לשמה מ"מ צריך למעט נכרי דה"א סתמא לשמה, או דה"א לרבות נכרי מועשו להם כ"כ תוס' מנחות, ומהר"מ ס"ל דלהלכת' עשיי' וטוויי' בעי לשמה וא"צ למעט נכרי ומיותר בני ישראל למעט נשים וא"ש נכון ועיי':

והנה לשיטת ר"ת דנשים פסולות לעשות ציצית משום דליתנייהו במצות ציצית פשוט דה"ה קטן כמו דפסול לס"ת ותו"מ כמ"ש המג"א, ולשיטת מהר"מ דנשים ממועטי' מבני ישראל ולא בנות דוקא נשים אבל קטן אינו ממועט וכ"כ האלי' רבה והוא פשוט, אלא דצל"ע על הג"מיי דבתר דמביא שיטת מהר"מ כ' וכן בתוספ' פסק ר"ת דכל מצוה שאין הנשים מחוייבות בהן כגון לולב וציצית אין הנשים עושו' לנו מדאמרי' פ' השולח כל שישנו בכתיבה וכו' משמע דדין של מהר"ם ושל ר"ת שוה, והא לר"מ קטן כשר בעשיי' ולר"ת קטן ג"כ פסול וצ"ע:

ואחר התבוננות ושים לב עלה במחשבה לפני דבאמת לא מצינו לא' שכ' בשם ר"ת דקטן פסול וכולם מביאים רק דנשים פסולות לעשות ציצית, ונ"ל דהנה בתוס' גיטין כ"ב ע"ב הקשה ל"ל לומר בחש"וק דפסולי' משום דלאו בני דיעה נינהו תיפוק לי' דלאו בני כריתות נינהו וכ' דבקטן י"ל שיהי' ב"כ כשיגדל וחו"ש לכשישתפו אלא דמנכרי קשה, וצריך להבין הא מוקשרתם וכתבתם ממעטי' קטן אע"ג דאתי' לכלל קשירה כשיגדל, ומ"ש לענין גט דמקרי ב"כ משום דכשיגדל יהי' ב"כ וצ"ע ונ"ל דמה דממעטי' מהקישא דוקשרתם וכתבתם דקאי קרא במי שמניח תפילין מחמת חיובו הוא בוכתבתם אבל מי שאינו מניח אע"ג שיבוא לכלל חיוב מ"מ ממעטי' מהקישא, אבל לענין ב"כ לאו מקרא נפקא לתוס' אלא מסברא דכמו דמי שאינו ב"כ פסול לשליחות הה"נ לכתיבה כן הי' ס"ל לתוס' תחלה ולבסוף הדר מזה לגמרי דל"ב ב"כ לכתיבת הגט דל"ב שליחות ותחלה דס"ל לתוס' מסברא דכל שאינו בכריתות א"י לכתוב כ' די"ל דכל שיבוא לידי כריתות, קטן לכשיגדל וחו"ס לכשישתפו מסברא מיקרו ב"כ וכיון דליכא קרא דממעט את מי שאינו ב"כ סגי מצד הסברא בשאפשר שיבוא לידי כריתות כנ"ל:

אמנם עיי' רש"י גיטין ד' ט' ע"ב שכ' דנכרי פסול דלאו ב"כ וכ' פי' שם ובדף כ"ב דלרש"י צ"ל דחש"וק לא מפסלו משו"ה כיון שאפשר שיבואו לידי כך, ורש"י כ' שם דמקרא

ילפי' וכתב ונתן כל מי שהוא בונתן הוא בוכתב, וא"כ ודאי קשה מ"ש מסתו"מ דקטן ממועט מוקשרתם וכתבתם אע"ג שיבוא לחיוב וקשרתם לכשיגדל וצ"ע:

ונ"ל דיש לחלק בין הדרש דוקשרתם וכתבתם ובין וכתב ונתן, דהתם כתיב תחילה וקשרתם מי שהוא בר קשירה שמחוייב ועושה והדר כתיב וכתבתם דרשי' מי שהוא קושר והוא עכשיו ב"ח מצוה, הוא בוכתבתם, אבל גבי גט כתיב וכתב, והדר כתיב ונתן דרשי' מי שהוא בונתן כותב ואפי' קטן כותב משום דיבוא לכלל ונתן אחר שכתב ויש בכחו לכתוב עתה ואפשר שיתקיים בו ונתן אח"כ ולא ממועט רק נכרי שלא יבוא לכלל ונתן מעולם כנ"ל והבן:

ואומר מעתה גם לשיטת ר"ת קטן כשר לעשות ציצית דהא בציצית לא כתיב קרא כמ"ש תוס' דוקא בסתו"מ גלי קרא מהקישא, אבל בציצית ליכא הקישא, ור"ת ס"ל מסברא דאשה פסולה לעשות ציצית כיון דמצינו שפסלה תורה לסת"ומ, אבל לא ילפי' רק מה דאיתא מסברא והיינו אשה דלא תבוא לידי חיוב לעולם, אבל קטן דיבוא לכלל חיוב ליכא סברא, רק דבסתו"מ א"א לנו למיזל בתר סברתינו וממעטי' הכל וקשרתם קאי על מי שהוא עכשיו ב"ח ועושה מצות קשירה אבל בציצית וכדומה לא ילפי' במה מצינו רק מה דאיתא מסברא, ועיי' כעין זה בר"ן שבועות פ' שבועות שתים בתרא דלולי סבר' דחזי לאצטרופי לא הוי ילפי' במה מצינו מחלב לכל איסורים דח"ש אסור ואע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר מיהא איכא:

ולולי דמסתפינא הי' נ"ל לומר דטעמא שלר"ת ג"כ דממעטי' מבני ישראל ולא בנות ישראל אלא דלולי דמצינו כעין זה דפסלה תורה את מי שאין מחוייב בדבר לא היינו ממעטי' מבני ישראל ולא בנות, ולכן לא ממעט רב נשים דס"ל דליכא סברא למעט נשים וכבר כתבנו לעיל ביישוב קושי' תוס' על ר"ת מרב דלדידי' דס"ל דל"ב עשיי' לשמה וליכא סברא למעט נשים ולא דמי' לוקשרתם וכתבתם דבעי כתיבה לשמה ולדידן דס"ל דבעי לשמה בציצית איכא סברא דנשי' פסולות הגם דבציצית לא כתיב קרא כמו בסתו"מ, מ"מ כיון דכבר מצאנו דפסלה תורה נשים כיון דאינן במצוה זו ממעטי' נשים גם גבי ציצית מבני ישראל ולא בנות ישראל וא"כ קטן כשר דבכלל בני ישראל הוא דשאני אשה דלא תבוא לכלל חיוב לעולם משא"כ קטן לא מיעטה תורה ואדרב' בכלל בני ישראל הוא כנ"ל, והא"ש דעירב הגה"מ שיטת הר"מ ושיטת ר"ת דליכא נ"מ לדינא לענין קטן, וגם בגוף הדרש בני ישראל ולא בנות מודה ר"ת, אלא דר"ת מביא סייעתא ודמיון ומילתא בטעמא דממעטי' נשים מב"י משום דכבר מצינו כן בסתו"מ כל דליתא בקשירה וכו' כנלפע"ד נכון וא' מב' דרכים יתכנו ואינם רחוקים ממרכז האמת בשיטת

הר"ת ומוכרחי' מדלא נמצא לו לר"ת שאמר דקטן פסול וכן משמע מהגה"מ כמ"ש, ולדרך השני צ"ל הא דכ' ר"ת דאשה לא אוגדת לולב הוא מדרבנן ולכתחלה, משום לתא דציצית ועיי':

ועוד בה שלישי' והיתה לבאר לחלק בין וקשרתם וכתבתם דממעטי' קטן ובין ציצית דלא אמרי' דקטן דלאו בר חיוב מצות ציצית פסיל לעשות. ואקדים הש"ך יו"ד סי' א' ס"ק כ"ד מביא בשם הלבוש דקטן פסול לשחיטה משום שאינו מצווה בזביחה כמו נכרי דפסול משו"ה והש"ך דחה דקטן מצווה שאסור לו לאכול בלא זביחה ועיי' תב"וש בשם מהרי"ל דחו"ש מוזהרי' עליהם דאל"כ למה שחיטתן כשירה, נראה דס"ל דקטן וחו"ש כשרים משום דמוזהרים עליהם והיינו שלא לספות להם בידים, והי' כ"ז בהעלמת עין מן הנוב"י תנינא חאו"ח סי' א', אלא דבאמת כ"ז דוחק שיהי' משו"ה ב"ז משום דמצווה להפרישו וכ' התה"ד כדי שלא להרגילו כשיגדל, ואין זה אסורא דקטן והארכתי במק"א, והעלתי דאיכא קטן בוזבחת כיון שאם יגדל יהי' באיסור עשה דוזבחת כמ"ש תוס' גיטין כ"ב ועיין גיטין פ"ה דאתי' לכלל הו', אלא דקשה מדממעטי' קטן לכתיבת ס"ת מוקשרתם ול"א דאתי' לכלל כשיגדל, ונ"ל לומר מילתא דמסתבר דכל דמעשה זה שהוא עושה יש בו גם לעצמו תועלת לאח"ז כמו זביחה ניהי דעכשיו מותר לו לאכול בלא זביחה, מ"מ אם ישחטנה עתה כדינה מתירה לו לעצמו לכשיגדל דאלו היה נוחר אותה היתה אסורה לו בגדלותו ומעשה הזביחה שעושה עתה מכשרת לו הבהמה לכשיגדל מיקרי איכא בזביחה, הגם שעכשיו א"צ לזביחה זו, אבל גבי וקשרתם ל"א כיון דאתי' לכלל קשירה לכשיגדל יחשב גם עתה בר קשירה, דאין בקשירה של עכשיו שום תועלת אפי' לאח"ז כשיגדל ויהי' ב"ח דכל יום מצוה בפ"ע הוא לקשור ולהניח תפילין ומעשה הקשירה שעושה עכשיו הוא לריק ולהכי שפיר ממועט מכתיבה וכן חו"ש כשרין לשחיטה משום דאתי' לחיוב כשישתפו ואזי תהי' מעשה הזביחה של עכשיו לתועלת לו שלא יעבור על איסור נבילה כשיאכל אז כנ"ל והיא סברא נכונה וישרה זכה וברורה:

ואומר אני לשיטת ר"ת דקטן כשר בעשיי' ציצית דיבוא לכלל חיוב כשיגדל ויהי' אסור לו ללבוש טלית זה בלי ציצית שלא יעבור בעשה ויש בעשיי' זו תועלת להצילו מאיסור לעבור בעשה בלבישת הטלית הזה הגם שאינו מחוייב עכשיו מ"מ איתא במצוה זו שעושה עכשיו לכשיגדל, ולא דמי לוקשרתם וכתבתם דניהי דע"י הכתיבה של עכשיו יהיו לו תפילין מזומנים כדי לקיים המצוה לאח"ז לכשיתחייב במצוה מ"מ הא גם אזי לא יהי' החיוב עליו להניח תפילין אילו ואין כתיבת התפילין של עכשיו מביאו לידי חיוב או לידי הצלת איסור, משא"כ בעשיית טלית והטלת הציצית, לכשיגדל יהי' חיוב

עליו שלא ללבוש טלית זה בלי ציצית, וע"י עשיית הציצית של עכשיו הוא יוצא ידי חיובו וניצול מאיסור לכשיגדל כנ"ל נכון ואחרון שכתבנו חביב בעזה"י:

תבנא לדינא לפענ"ד קטן כשר לעשות ציצית וכ"ש לאגוד לולב דגם באשה לא אמר ר"ת דפסול אלא לכתחלה לא תעשה כמ"ש, מ"מ יש להחמיר לכתחילה שלא לעשות ציצית ע"י קטן הואיל שכבר הורה זקן המג"א ואלי' רבה דלר"ת קטן כמו אשה דפסולה לעשות ציצית, וגם אפשר לומר שלא יעשם קטן משום חשש דיטעו להכשירו גם לכתיבת סתו"מ, ויש מקום לטעות כיון דאשה פסולה לסת"מ ופסולה נמי בעשיי' ציצית, קרוב לטעות מדכשר קטן לעשיי' ציצית אע"ג דאשה פסולה, כמו כן כשר בכתיבת סת"מ ועיי' כעין זה בר"ן ביצה גבי ספק מוכן, ובע"ז לענין סתם יינם שאסור בהנאה, כ"ז לכתחלה אבל בדיעבד בוודאי כשר וכולי האי ליכא למגזר שאם נכשיר בקטן בדיעבד יכשירו כתיבתו גם בסתו"מ בדיעבד, או דיאמרו כמו דקטן העושה ציצית כשר בדיעבד כן כשנשים עושות כשר בדיעבד כיון דלכתחלה קטן אין עושה וכן אשה שוב לא שכיח דיעבד דקטן בציצית, וכן כתיבה בדיעבד דסת"מ וגם ל"ש שיעשו נשים ציצית כדי לגזור דיעבד דקטן בציצית משום דיעבד דסתו"מ ודיעבד דאשה בציצית, ועיי' כזה ברא"ש שלהי ע"ז דגזור אב"י אטו ב"י דתבשיל מ"מ מותר כיון דאסור לבשל לכתחלה שוב לא שכיח דיעבד דאב"י לאסור התבשיל בדיעבד משום אב"י עיי"ש והה"נ י"ל כאן וכ"ש הוא דלא שכיח מב' צדדים, וכיון שאינו רק לכתחילה אפי' לשיטת ר"ת בוודאי אין לחוש כשהגיע לי"ג שמא לא הביא סימני' דסמכי' על חזקה דרבא, ואפי' נימא דגם בדרבנן ל"ס על חזקה דרבא דכאן ליכא רק לכתחלה, ועיי' מג"א סי' נ"ג:

והנני מוסיף והולך גם לפי שיטת מג"א דלר"ת קטן פסול כמו נשים, הא הב"י כ' כיון דרוב פוסקים ס"ל דכשרות הכי נקטי' ובד"מ כ' דלא ראה נשים עושות ציצית וכ' בהג"ה דלכתחלה לא יעשו וציין על ר"ת והגה"מ דמביא שיטת הר"מ ולטעמא דר"מ בוודאי קטן כשר דלא ממעטי' רק בנות ישראל ולא קטן כמ"ש, וי"ל דלא חיי' הרמ"א לשיטת ר"ת לחוד רק בצירוף שיטת הר"מ וכ"ז בנשים אבל קטן דכשר לר"מ ור"ת יחידאי הוא לא חיישי' לי':

והגם דלא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה דקטן יעשה ציצית לכתחלה, מ"מ בטח לבי דכשהגיע לי"ג שנים דא"צ לבודקו אם הביא ב' שערות דסמכי' דהביא, כנלפע"ד להלכה ולמעשה בעזרת אומר ועושה הכ"ד אוה"נ דש"ת. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' ויחי תרכ"ח לפ"ק. הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ב

שלום וברכה, מאלקי המערכה, לעורך מערכה, ה"ה בני מחמד לבי הבחור המופלג בת"וי חדת מלא עתיק מורג חרוץ. חתן תמים למעלות רמות מדות טובות מוזהבות כמו"ה יצחק ליב סופר ש"י לאי"ט:

קראתי לשבת עונג בקבלת מכתבך, ולקדוש ה' מכובד ושבח ותהלה לאל כאשר ראיתי מתוך שורותיך הנעימים מעשי ידי סופר מהיר ובהיר כי הכל במעמד הטוב חיים ושלום אתכם בעזה"י, גם הטוב תקבל מאתי בריאות גופי, גם נראים סימני ברכה בעסקנו פה בדברים העומדים ברומה של עולם בעזרת אדון העולם, אשר מאתו לא יבצר ממנו דבר לא נעלם, אין מעצר לה' להושיע ברב או במעט רגלי חסידיו ישמור ואשוריהם לא ימעד:

והנה עשית מטעמים לאביך כאשר אהב, טעמך לשבח אשר ישבחוהו רבנן חדושי תורה צרי ודבש תחת לשון עטך בענין עשיית ציצית וטו' לשמה דבריך בנויים על אדני שכל באים בסידור נכון, והנני לשעשע אתך במקצת מדבריך אשר עמדת משתומם על שיטת הרמב"ם דבעי טויי' לשמה ול"ב עשיי' לשמה וכ' הב"י דנפקא לרמב"ם מדאצטריך למעט נכרי ש"מ דל"ב עשי' לשמה, וזהו מהיפוך להיפוך משיטת כל הראשונים ומן המושכל דיותר צריך עשיי' לשמה מטויי' לשמה. הטבת לראות דמילתא דתמיה הוא ובעי הסבר ונ"ל דס"ל לרמב"ם דבעשיי' ציצית סתמא לשמה דניכר מתוך המעשה שעושה כי למצוה הוא עושה דאין עשיי' כזו לרשות ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אבל הטוי' סתמא לא לשמה קיימא דאין בטוי' הכירא לשם מצוה ועיי' תוס' גיטין מ"ה ע"ב ד"ה עבוד לשמה בעי דמחלק בין כתיבה י"ל דסתמא לשמה לעיבוד דלאו סתמא לשמה, ועיי' תוספ' מנחות מ"א ע"א שכ' דסתם עשי' ציצית לשמה משו"ה הגם דרב ס"ל לחד לישנא דנכרי כשר מ"מ אפשר דס"ל דבעי' עשיי' לשמה עיי"ש, וס"ל לרמב"ם מדמצריך קרא לפסול נכרי ש"מ דל"ב עשי' לשמה, היינו משום דסגי בסתמא לשמה, וי"ל גם לחד לישנא לרב במנחות דמרבה נכרי מועשו להם לא מוכח דל"ב לשמה כלל וכשמחשב או אומר שלא לשמה כשר אלא דל"ב לפרש לשמה משום דסתמא לשמה מהני, ויש להוסיף הא דמהני סתמא דעשיי' בציצית היינו לאחר דבעי טוי' לשמה וכבר עשה הכנה דרבה וטרח לטוות לשמה כשעושה ציצית מאותן החוטין ותולי' אותן על הבגד סתמא לשמה קיימו ועיי' סוגי' ריש מס' זבחים דמשו"ה קדשים סתמא לשמה, ועיי' טורי אבן ר"ה כ"ח לענין מצ"כ הא דאמר ר"ל לר"י משום שאכל אכילה גסה פושע קרית לי' אע"ג דמצ"כ, פסח שאני שכבר הקדישו ושחטו לשם פסח סתמא דאכילה לשם אכילת מצוה של פסח וכ"ז להלכתא דקיי"ל כשמואל דבעי טוי' לשמה, אבל רב דס"ל דל"ב טוי' לשמה,

וממעט נכרי מבני ישראל ש"מ דל"ב לשמה כלל דאין לומר משום דסתמא לשמה דהא לדידי' ל"ב טוי' לשמה וי"ל דצריך קרא למעט נכרי כשטוה ישראל לשמה ונכרי עושה דה"א דכשר משום דסתמא לשמה קמ"ל קרא למעט נכרי ולישנא דמרבי' נכרי הוא באופן שנטוו לשמן, הגם דלרב ל"ב טוי' לשמה מ"מ כשאיקרי שהי' לשמה העשיי' אח"כ סתמא לשמה בכה"ג מיעטה או ריבתה התורה נכרי לרב ועיי':

ובמ"ש העלתי במק"א במ"ש תוס' גיטין מ"ה ע"ב ד"ה והא דתני יגנוז דהמ"ל דרשב"ג הוא דבעי כתיבה לשמה, אלא מייתי תנא דאיירי בה בהדי' ועיי' מהרש"א ומהרמ"ל דלא רצה לומר משום עיבוד שלא לשמה דמפורש ברשב"ג דמשני ברייתא משום כתיבה פסול הגם שמעובד לשמה והא דלא הקשה לרשב"ג מעיבוד על עיבוד דאפשר דהיו מעובדים לשמה, ובכ"ז לא יצאנו מן הדוחק דמ"ש תוס' דאינו מפורש ברשב"ג הא קו"ח הוא כתיבה כדמקשה בפשיטות על רשב"ג מעיבוד על כתיבה גם מ"ש דל"מ לרשב"ג מעיבוד על עיבוד דנכרי עיבוד לשמה זה דוחק ורחוק לומר דידעו שעיבד כל העורות לשמה, ונ"ל עפמ"ש רמב"ן במלחמות בסוכה ט' דעיבוד גוילי' לכתוב עליהן הו"ל כתשמיש לכתב, ומינה דעורות לבתים עדיף הוא דקדושה עצמה היא כמ"ש תוס' במנחות ורמב"ן דש"ין הלמ"מ וקדושה עצמה, לפ"ז לא הי' יוכל להקשות עיבוד דבתים על עיבוד דס"ת דשאני עור של ראש דתפילין עיקר קדושה היא משא"כ עורות דס"ת תשמיש לכתב, ולכן הקשה מעיבוד על כתיבה דוודאי כעיבוד עור לבית הוא וכ"ש הוא וא"ש, וי"ל הא דלא ניחא לש"ס לומר דשאני כתיב' ס"ת דסתמא לשמה כמ"ש תוס' שם דאפשר שכותב ס"ת להתלמד ולאו סתמא לשמה כ"כ, וכ"ז אם לא עיבד העורות לשמה אבל כשכבר עיבד לשמה וטרח ויגע כ"כ י"ל דכתיבה שאח"כ סתמא לשמה ל"מ בישראל אם הזמנה מילתא אסור לכתוב עליו להתלמד אפי' למ"ד הזמנה ל"מ ואפי' נכרי הכותב י"ל דסתמא לשמה כשכותב על עורות שעבדם ישראל ומוכנים לכך לכן ל"א מ"ד יגנוז משום דס"ל כרשב"ג דהא ברייתא קתני ס"ת שכתבו נכרי דנפסל בכתיבה ואיירי שהי' מעובד לשמה, וכה"ג אפשר דס"ל לרשב"ג דסתמא לשמה לכן ל"א דאתי כרשב"ג וא"ש הכל על מכונו, והנה אנן פסקי' דבעי כתיבה דס"ת לשמה הגם דעורות מעובדים לשמה ל"א סתמא לשמה משום דבמעשה הכתיבה ליכא היכר אם כותב לשמה או לא, אבל עשיי' ציצית דאין בו צורך רק למצוה, וגם הטוי' הי' לשמה מסתבר דעשיי' סתמא לשמה וא"ש שיטת הרמב"ם נכון מסברא, ורוב פוסקים דלא ס"ל כרמב"ם צ"ל מדכתיב תעשה לך דבעי עשי' לשמה, דלא כרמב"ם דצ"ל תעשה לך קאי על הטו' לחודורמב"ם הוכרח לומר כן לפמ"ש הב"י דס"ל דב"י ולא נכרי דכ"ע ס"ל הכי ואינו מוכרח כמ"ש

הב"י ופשטא דקרא תעשה לך על תלי' הציצית דבעי לשמה וגילתה לנו התורה דאע"ג דסתמא לשמה מ"מ לא מהני אם אינו מפרש או חושב דעושה אותם לשמה:

והנה המחבר סי' י"ד כ' דבדיעבד אם לא תלה הציצית בכוונה יש לסמוך על הרמב"ם דל"ב עשיי' לשמה ובסי' י"א לענין טוי' לשמה כ' אם טוה נכרי וישראל עע"ג לרמב"ם פסול ולרא"ש כשר וכ' הרמ"א דנוהגי' שישראל יסייע מעט והוא לפי שיטת הרא"ש בחד טעמא דמהני עע"ג ונלפע"ד ציצית שטוואם נכרי וישראל עע"ג ושוב נעשו שלא לשמה גם בדיעבד פסולי' ואפרש שיחתי, הנה הב"ח סי' י"א וי"ד הרבה להקשות על הרמב"ם מנ"ל דעשי' שלא לשמה כשירה מדאצטריך למעט נכרי הא איכא אופן דע"י נכרי כשר משום לשמה כגון שישראל עע"ג ואצטריך קרא למעט נכרי עיי' בו, ודבריו נפלאו הלא הרמב"ם ס"ל דל"מ עע"ג בשום אופן דאמרי' אדעתא דנפשי' קעביד והרא"ש ודעימי' דס"ל דמהני עע"ג ס"ל באמת דבעי עשיי' לשמה, ובמח"כ גם ריח קושי' אין כאן על הרמב"ם אדרבא מובן היטב ונתבאר הא דלא הוקשה לרא"ש ור"פ דס"ל דבעי עשיי' לשמה מה דאצטריך קרא למעט נכרי והוא משום דס"ל דמהני עע"ג, ואומר לפ"ז לסמוך על הרמב"ם דל"ב עשיי' לשמה מה דנפקא מדאצטריך קרא למעט נכרי וזה אם נקטי' דל"מ עע"ג בנכרי ואם כן ציצית אלו שנטוו ע"י נכרי וישראל עע"ג פסולים משום הטו' ואם נסמוך על הרא"ש דמהני עע"ג בעי עשיי' לשמה ופסולים משום העשיי' ומ"ש המחבר בסי' י"ד דבדיעבד יש לסמוך על הרמב"ם היינו בשנטוו ע"י ישראל לשמה כנלפע"ד ברור לדינא:

מה דקשי' לך על הר"ן גיטין שכ' דלליש נא דס"ל לרב מועשו להם מרבינן נכרי ע"כ דס"ל לרב דל"ב עשיי' לשמה ולאידך לישנא דממעטי' נכרי ס"ל דבעי לשמה ועפ"ז מיישב הסוגי' דמנחות ודסוכה והוקש' לך גם ללישנא דממעט נכרי מבני ישראל איך אפשר דס"ל דבעי לשמה מדאצטריך למעט נכרי ש"מ דס"ל דל"ב לשמה ומ"ש רש"י סוכה דקושי' הש"ס גם לרב וכן ס"ל לתוס' מנחות צ"ל או דס"ל סתמא לשמה בציצית או דמהני עע"ג אבל הר"ן דכ' דאם בעי לשמה א"א שיוכשר עי"כ גם להך לישנא דממעט נכרי מוכרח דל"ל דבעי לשמה, אלו דבריך בהוספת דברים משלי קושי' זו צריכה עיונא רבה ליישבה וגם אני עמדתי ע"ז בלימוד הישיבה ולא מצאתי מענה רק ע"פ דוחק דלהך לישנא דממעט נכרי י"ל דמשו"ה ממועט נכרי משום דבעי לשמה ומינה ילפי' דל"ל לרב לך לשמה דע"כ צ"ל כן ללישנא דמרבה נכרי ודוחק, אביך טרוד מאוד בעסקים רבים, דברי הנוגעי' לרבבות ולאלפים ולא אלמן ישראל מיראי ה' וחושבי שמו חשובים

וספונים, אשר בלב אחד אל ה' ותורתו פונים מברכך בכל מיני ברכות אשר בלבי צפונים.
פה פעסט כאור בוקר ליום ד' לס' וזאת הברכה אשר תשמעון תר"ל לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ג

אלקים את שלומו יענה, יפרח כגפן ויצליח בכל אשר יפנה, ה"ה מע"כ תלמידי חביבי הרבני המופלג בתורה וביראת ה' טהורה מלא וגדוש חרוץ בע"פ הקצין כש"ת מו"ה עמרם גרינוואלד נ"י מכתבך היקר לי מפז קבלתי ונפשך בשאלתך ע"ד ציצית שנטוו ע"י נכרי וישראל עע"ג וסייעו קצת כמ"ש הרמ"א סי' י"א, ונתלו שלא לשמה שכ' המחבר בסי' י"ד דבדיעבד יש לסמוך על הרמב"ם ויש לך מקום ספק אם כגבב כ"כ קולות לסמוך על הרא"ש בחדא דמהני עע"ג בטו' ועל הרמב"ם דל"ב תליי' לשמה ואפשר דלא כ' המחבר דיש לסמוך על הרמב"ם בדיעבד רק כשהי' הטוי' לשמה ע"י ישראל דכשר לכ"ע, אבל היכא דנטוו ע"י נכרי וישראל עע"ג דתליי' בפלוגתא דלרמב"ם פסול ולרא"ש כשר לא נסמוך בטוי' כרא"ש ובעשיי' כרמב"ם אפי' בדיעבד אלו דבריך ופלפלת בחכמה קצת, ואחר העיון כראוי' הנני למלאו' מאוויי נפשך לשמוע חוות דעתי דלפע"ד א"א להקל בתרתי בב"א דהם תרתי דסתרו אהדדי כאשר אבאר באר רחובות:
הנה הא דבעי טוי' לשמה פלוגתא דרב ושמואל הוא דרב מכשיר מן הסיסים וס"ל לרש"י סוכה ט' ותוס' מנחות דלרב בעי ג"כ עשיי' לשמה אלא דל"ב טו' לשמה ושמואל ס"ל דגם טוי' לשמה בעי', ובשיקול הדעת בעלמא פליגו אם טוי' בכלל עשיי' או לא ולשיטת רש"י הלכה כרב באיסורא ולשיטת התוס' ורוב פוסקים הלכה כשמואל משום דהא דר"א בפ' הניזקין דפסל ס"ת שלא עיבד העורות לשמה והוא כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה לבית של תפילין וה"ה לס"ת ומינה דהלכה כשמואל ורי"ף אע"ג דס"ל דאין הלכה כרשב"ג מ"מ פסק הא דר"א דעיבוד עורות לס"ת בעי לשמה וצ"ל שאני ס"ת מבית דתפילין או דבית דתפילין תשמיש קדושה הוא כמ"ש תוס' מנחות בשם י"א או מטעם שכ' רמב"ן במלחמות בסוכה דשאני ס"ת דכתיב כתבו לכם לשם מצוה כמו דדרשי' גדילים תעשה לך לשם חובך, עכ"פ ליכא ראי' מפ' הנזקין דהלכה כשמואל ורי"ף פסק כשמואל נגד הכלל דהלכתא כרב באיסורא, ונדחקו הראשונים דנפקא לי' מש"ס סוכה דגרס אלמא בעי טוי' לשמה ומקשה ומפרק ושקל וטרי לשמואל משו"ה נקיט להלכתא כשמואל, ותי' זה דוחק דגם אם לית הלכתא כשמואל מ"מ מקשה ומפרק לדשמואל מה יענה לב"ה דס"ל דל"ב סוכה לשמה. ויגעתי ומצאתי יישוב מרווח יותר בשניישב ג"כ הגירסא

אלמא דבעי טוי' לשמה ורש"י מחק הגירסא, ותוס' מנחות כ' ה"ה דקשה לרב, ונלפענ"ד ליישב הגירסא שלפנינו בלי דוחק בשאומר דלמ"ד דציצית חובת טלית ותליי' הציצית בבגד היא עצמה המצוה בדין דבע' עשיי' לשמה אבל בסוכה דעשייתה לאו גמר המצוה היא ל"ב לשמה, ול"ק לרב דאפשר רב ס"ל ציצית חובת טלית לכן צריך שתהי' העשיי' לשמה ועיין מנחות מ"א ע"ב דפליגו אליבא דרב אי ס"ל חובת גברא או חובת טלית הוא, ולא הי' יכול להקשות על רב דאפשר דס"ל חובת טלית ולא דמי' כלל לעשיי' סוכה, ולכן הקשה משמואל הגם דס"ל חובת טלית דהא ס"ל כלי קופס' חייבי' בציצית ועשיי' ציצית גמר המצוה היא, מ"מ הטוי' לאו גמר המצוה היא אלא התחלה בעלמא היא ואעפ"כ בעי לשמה וקשה שפיר מטוי' אסוכה דשניהם לאו גמר מצוה הם וא"ש נכון:

ויש להבין בזה לשון המקשן וכי ל"ל לב"ה הא דר"י אמר רב משמע דמרב מקשה ומסיים אלמא דבעי טוי' לשמה משמע דהקושי' לשמואל והרגיש הרז"ה בזה וכ' כיון דמתחיל ר"י אמר רב העמיד הקושי' מר"י אמר רב ומשום סיפא דהיא מימרא דשמואל נקיט לה ודוחק ולמ"ש י"ל דמתחיל וכי ל"ל לב"ה הא דר"י אמר רב דאי לאו דאמר ר"י גם מה דאמר רב דמן הסיסין כשירה ולא הי' אומר רק הא דאמר שמואל מן הסיסין פסולים גם משמואל לא ה' קשה כ"כ די"ל סוכה שאני מציצית כיון דעשיי' ציצית בבגד היא המצוה עצמה צריך ג"כ טוי' לשמה דבכלל עשיי' הטוי' וסוף מעשה דציצית שיתלם בבגד והיא גמר המצוה, משא"כ עשי' סוכה גם כשנגמר עשייתה ליכא אפי' התחלתו מצוה דתלי' בגופו שיכנס לסוכה ועשיי' הסוכה טפל למצוה שנעשית ע"י הגוף ול"ב לשמה, כן יש לחלק, אלא מדס"ל לרב דעשיי' בעי וטויי' ל"ב לשמה, ש"מ דיש לחלק בציצית עצמן בין עשיי' לטויי' ושמואל דס"ל דגם טוי' בעי לשמה ע"כ דס"ל דכל דשייך למצוה בעי לשמה וקשה מ"ש מסוכה והוצרך להביא דר"י אמר רב כדי להקשו' בחוזק טפי משמואל, ועיי' כעין זה בר"ן גיטין שכ' לולי דרב מחלק בין עשיי' לטוי' לא הי' מדמה טוי' לעיבוד ומדס"ל לרב טוי' לאו כעשיי' ומ"מ ס"ל לשמואל דבעי לשמה ה"ה עיבוד עיי"ש:

ואחר הוצעה זאת אומר אני די"ל הא דס"ל לרב לחלק בין עשיי' לטוי' וחולק עם שמואל בזה משום דס"ל ציצית חובת טלית שהיא גמר מצוה ויליף מקרא דתעשה לך לשם חובך דוקא עשיי' אבל טו' דעדיין אינו עושה מצוה לא יליף מקרא ושמואל אע"ג דס"ל דציצית חובת טלית מ"מ ס"ל מסברא דה"ה טוי' או אפשר דס"ל לעשיי' ל"צ קרא דפשיטא הוא כיון דהיא המצוה עצמה, וקרא לטוי' אתי' ולפי הכלל שבידינו הלכתא כרב באיסורא, אם הי' ההלכה ציצית חובת טלית, אבל מאחר דקיי"ל כמ"ד ציצית חובת גברא ועשי'

הציצית לאו גמר מצוה היא ממילא הא דגילה קרא דבעי לשמה אין חילוק בין עשיי' לטו' דסוף כ"ס גם העשיי' לאו גמר מצוה היא, ואילו הי' רב סובר דחובת גברא הוא לא הי' מחלק בין עשיי' לטוי' והרי שמואל ס"ל חובת טלית וס"ל דליכא חילוק מנ"ל דרב חולק כ"כ על שמואל דאפי' אי חובת גברא הוא מ"מ יש לחלק בין טוי' לעשיי' אע"ג דשניהם לאו גמר מצוה היא וכיון די"ל דרב לא פליג כ"כ על שמואל שוב אין הכרע לפסוק כרב נגד שמואל משום דהלכתא כוותי' באיסורא דאולי למ"ד חובת גברא גם רב לא פליג כ"כ האי על שמואל ולכן נקטי' להלכתא כשמואל דלדידי' בוודאי טוי' בכלל אע"ג דס"ל חובת טלית, מכ"ש דלדידן דחובת גברא דאפשר גם רב מודה וא"ש נכון מאוד לפע"ד:

והנה הא דפסק הרי"ף כרבנן דרשב"ג אע"ג דנקיט להלכתא כשמואל וש"ס מנחות מדמה מילתא דשמואל לדרשב"ג, כ' רמב"ן דשאני בציצית דגלי קרא ולא ילפי' מיני' למק"א, וש"ס דמנחות לא אסיק אדעתי' דיליף שמואל מקרא כדס"ד בסוכה, ויש בדבריו מן הדוחק דסוגי' סותרות זו את זו, ולמה לא ידע לדחות במנחות כדדחי בסוכה שאני הכא דגלי קרא ונלפע"ד להוסיף תוספ' מרובה דש"ס במנחות קאי להך לישנא שם דמועשו להם מרבינן נכרי, ואין לנו מיעוט דממעט גזול, ובש"ס סוכה מקשה בסוכה נמי כתיב לך ומתרץ דבעי להוציא הגזול ומקשה ציצית נמי ומתרץ דגזול ממועט מועשו להם, מבואר דכל דלית לנו מיעוט אחר להוציא גזול ממעטי' יותר גזול מלדרוש קרא דבעי' לשמה, ולהכי ללישנא דמועשו להם מרבינן נכרי ע"כ דרשי' מתעשה לך למעט גזול ודצריך לשמה מנ"ל אם לאו מסברא חיצונה לרב עשיי' ולשמואל גם טוי' לשמה וא"ש דקאמר דתלי' בתנאי דשמואל כרשב"ג, דלרבנן כמו דל"ב עיבוד כן ל"ב טוי' או עשיי' לשמה כיון דליכא קרא וסוגי' דסוכה אזלא להך לישנא דנכרי פסול מבני ישראל, מיותר לך דבעי לשמה ונקטי' להלכתא כי האי לישנא דנכרי פסול ופסק הרי"ף שפיר כשמואל וכרבנן דרשב"ג כיון דצריך קרא בציצית דבעי לשמה ש"מ דלאו סברת חוץ הוא ושאני הכא דגלי קרא וא"ש פסקא של הרי"ף בדרך מרווח ועיי':

והנה הא דפסק הרי"ף דבעי עיבוד לשמה בס"ת כ' רמב"ן משום דכתיב כתבו לכם והוא דרשא מחודש' שלא נמצא בש"ס והרגיש בעצמו הא דרשי' כתבו לכם שצריך כ"א לכתוב ס"ת משלו וכ' דזה מכתבו נפקא כוונתו מדלא כתיב ועתה יהי' לכם השירה הזאת ש"מ שצריך שיכתוב כ"א משלו, ולולי דברי קדשו ז"ל, הי' נ"ל דס"ת שאני לפי מה דקיי"ל ציצית חובת גברא ואין בעשיי' זו גמר מצוה ולולי קרא הי' מסברא דל"ב לשמה ומשו"ה לא ילפי' מיניה למק"א דכוותה כמו עיבוד עור הבית ועשי' סוכה וגם

פרשיות תפילין העיבוד וגם הכתיבה לפמ"ש הרמב"ן דל"ב לשמה, ולא ילפי' מציצית משום דג"כ לאו גמר מצוה היא עד שיניחם בגופו, ורק בציצית גלי קרא דבעי לשמה אע"ג דלאו גמר מצוה היא העשיי' אבל כתיבת ס"ת היא היא גמר המצוה שיכתוב כ"א ס"ת ויהי' לו ס"ת גם מי שיש לו מאבותיו צריך לכתוב משלו והוי כמו בציצית למ"ד חובת טלית ולהכי בעי כתיבה לשמה בוודאי וס"ל לר"א עוד דבעי כל מעשה המצוה לשמה ועיבוד ג"כ כי היא התחלת המצוה שיכתוב כ"א ס"ת כשר על עורות המעובדי' לשמה, וזה מסברא חיצונה דבעי לשמה הכל כיון שהכתיבה וכל השייך לה היא גמר המצוה ול"צ קרא, וציצית דבעי קרא משום דגם אחר כל העשיות עדיין ליכא התחלת המצוה עד שילבש הכסות אז בא חיוב המצוה לכן צריך קרא וא"ש דפסק הרי"ף לדר"א בס"ת ובתפילין כרבנן דרשב"ג ואפי' כתיבת פרשיות לשמה ל"ב כמ"ש רמב"ן לפי דרכו, ופסק לדשמואל בציצית דנפקא מקרא וא"ש כל פסקי הרי"ף בדרך סלול וישר בעזהי"ת:

והנה לענין עיבוד עור בית של תפילין אחז הרמב"ם בשיטת הרי"ף דל"ב עבוד לשמה כלל וכ' בכ"מ דס"ל הלכה כת"ק וכ"כ הב"י סי' ל"ב בבדק הבית, אבל פרשיות בעו עיבוד לשמה וכן כתיבתן, וצ"ל דס"ל לחלק בין עור הבתים דתשמיש הוא, משא"כ פרשיות תפילין וס"ת קדושה עצמה היא כי"א שבתוס' מנחות, וברי"ף אין מבואר מה דס"ל לענין עיבוד פרשיות וכתיבתן, ורמב"ן במלחמות כ' בשיטתו דגם בפרשיות שבתפילין עיבוד וכתיבה ל"ב לשמה ושאני ס"ת דכתיב כתבו לכם ולא ילפי' תו"מ מס"ת, באמת כן י"ל, אבל יגיד עליו הרמב"ם דעפ"י רוב הולך בשיטת הרי"ף רבו דרבו דמסתמא גם הרי"ף הכי ס"ל דפרשיות בעי עבודן וכתיבתן לשמה:

והנה לענין דלא בעי עיבוד של עור הבית לשמה איכא רש"י דלדידי' הלכה כרב דל"ב טו' לשמה, ה"ה וכ"ש עיבוד עור בתים דל"ב לשמה וכן שיטת הרי"ף הגם דס"ל כשמואל דבעי טוי' לשמה מ"מ ל"ב עיבוד עור הבית לשמה דלא ילפי' מציצית דגלי קרא וכן שיטת הרמב"ם אלא דהרמב"ם ל"ב עור הבית עבוד כלל, וכ' הב"י סי' ל"ב דיש לסמוך על הרמב"ם כשאין לו מעובד לשמה ועיי' מג"א שכ' דכדאי לסמוך לברך דהא לרש"י ג"כ כשר והי' לו להביא יותר דכן דעת הרי"ף:

ולענין טוי' לשמה קבע להלכה דבעי טוי' לשמה דרוב ככל ס"ל דקיי"ל כשמואל דבעי טוי' לשמה, ובסי' י"ד לענין עשיי' לשמה כ' המחבר דיש לסמוך בדיעבד על הרמב"ם דל"ב עשיי' לשמה והרמב"ם יחידאי הוא בדבר זה ונהפוך שיטתו מכל השיטות דס"ל דמסתבר יותר דבעי עשיי' לשמה מטוי' לשמה, והב"י כ' דהרמב"ם הוכיח כן מדצריך קרא למעט נכרי ש"מ דל"ב עשיי' לשמה, וצ"ל דקרא גדילים תעשה לך קאי על הטוי'

וטעמא דמילתא נראה לי דבעשיי' ציצית סתמא לשמה דליכא ענין כה"ג לרשות, וס"ת אפשר דכותב להתלמד וכן פרשיות שבתפילין, הגם דל"ש שיכתוב לכך מ"מ אפשר, משא"כ עשיית ציצית סתם תלייתן לשמה, ולכן לולי דמיעט קרא נכרי ה"א דכשר קמ"ל דנכרי פסול וגז"הכ הוא למפסל נכרי לתלות ציצית, אבל טוי' דסתמא לאו לשמה בעי שיטוה לשמה או במחשבתו או באמירה לפ"ז אם תולה ציצית ומפורש אמר דלא יהי' לשם ציצית פסול גם לרמב"ם כנ"ל:

והנה המחבר סי' י"א כ' דנכרי טוה וישראל עע"ג תלי' בשיטת הרמב"ם ורא"ש בעיבוד עורות אם מהני עע"ג וכ' הרמ"א דנוהגים שיסייע הישראל קצת והוא לחומרא בעלמא דעיקר דעע"ג מהני אפי' בלי סיוע, ובסי' י"ד כ' המג"א לענין עשיי' ל"מ עע"ג ועיי' ביאור כוונתו במחצית השקל לרא"ש ודעימי' דס"ל דבעי עשיי' לשמה צ"ל דקרא ממעט נכרי אפי' עע"ג דלא מהני, ורמב"ם לשיטתו דס"ל דעע"ג ל"מ וא"כ מדאצטריך קרא למעט נכרי ש"מ דל"ב עשיי' לשמה, ולרא"ש מוכח דנכרי אימעיט דל"מ גבי' עע"ג ודוקא לענין טוי' מהני עע"ג, ואני תמה מ"ש טויה דמהני עע"ג ומאי שנא עשיי' דל"מ, הא מה דבעי טוי' לשמה ובקרא לא כתיב רק תעשה לך כתבו הראשונים דס"ל לשמואל דטוי' בכלל עשיי' וא"כ ממועט נכרי גם לטוי' וכיון שכן מנ"ל לחלק דבטוי' מהני עע"ג ובעשיי' ל"מ מ"ש טוי' מעשיי' וצל"ע:

שוב ראיתי בב"ח סי' י"ד שחולק על הב"י דכ' דמהני עע"ג בטוי' והוא דחה שיטת הרמב"ם דקרא צריך למעט נכרי דעע"ג ל"מ, ודחי' זו במח"כ לאו כלום היא דרמב"ם לשיטתו ל"מ עע"ג בלא"ה ול"צ קרא אבל לרא"ש בוודאי צ"ל דממועט נכרי דאפי' עע"ג ל"מ וקשה על המחבר בסי' י"א ועל הרמ"א דכ' דמהני עע"ג בטוי', ונראה שהמג"א ראה מ"ש הב"ח ולכן עשה פשר דבר לחלק בין טוי' לעשיי' כמ"ש מחצית השקל, ואני בער ולא אדע מקום לחלק בין טוי' לעשיי' ומצד הסברא נהפוך הוא דבעשי' סתמא לשמה ולרמב"ם ל"ב כלל לשמה, ולדידן דמ"מ בעי לשמה שיחשוב לשמה מ"מ בוודאי עדיפא מטוי' דוודאי סתמא לאו לשמה, ומסתבר יותר לסמוך על נכרי בישראל עע"ג דעוש' עפ"י כוונת ישראל דמעשה עצמו מוכיח עליו מבטוי' וצ"ע, ולכן למעשה צריך עוד עיון ותלמוד לסמוך על מחבר ורמ"א לענין טוי' נכרי וישראל עע"ג דלפע"ד צדקו דברי הב"ח מקרא ומסברא. שוב עיינתי בדרישה ס' י"ד שכ' לחלק בין עשיית ציצית דל"מ עע"ג להרא"ש ובין עבוד עורות לתפילין דמהני משום דעשיי' הציצית היא גמר המצוה משא"כ עבוד עורות דאינו אלא הכנה עי"ש ולפי דבריו יש ליישב פסק השו"ע על נכון כמובן:

ואחר הוצעת דברינו הניתנים למעלה נבוא למטרת כוונתינו והרי שלך לפניך יוצא מתוך דברינו דאם נטוה ע"כ וישראל עע"ג והתליי' לא היה לשמה בוודאי פסול ואיסור יש ללבוש בגד כזה דעובר על מ"ע ממ"נ אם ננקוט כרמב"ם דל"ב תליי' לשמה והוא מוכרח מדמצריך קרא למעוטי נכרי והוא לשיטת הרמב"ם דל"מ עע"ג ומוכח מקרא שפיר דל"ב תליי' לשמה, א"כ ציצית אלו פסולים משום דלא נטוו ע"י ישראל לשמה, ואם נסמוך על הרא"ש דמהני עע"ג א"כ לא מוכח מקרא דל"ב תליי' לשמה ולולי הוכחה לא עלה על הדעת לומר דתעשה לך קאי על טוי' לחוד, ורק מהכרח מדאצטריך למעט נכרי דחוק קרא אנפשי' דתעשה היינו טוי' וסמך שנדע כן מדממעט בני ישראל ולא נכרי, ולפ"ז פסולים ציצית אלו מכח שלא נתלו לשמן, ואין מקום להקל בתרתי בטוי' כרא"ש ובתליי' כרמב"ם, וגם להקל פעם כרא"ש ופעם כרמב"ם רחוק ממני כ"ש בפעם א' בוודאי א"א לפע"ד, וברור הדבר אצלי לדינא בעזרת החונן דעת, ודעת תורה מכרעת הכ"ד רבך אוה"נ חותם בברכה מרובה. פ"ב נגהי ליום ה' לס' אל שדי יתן לכם רחמים תרכ"ח לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ד

המחבר ס' י"ט סעיף ב' כ' עשה טלית לצורך תכריכים אעפ"י שלבשו פעמים בחייו פטורה והוא מש"ס מנחות מ"א ע"א אמר שמואל כלי קופסא חייבת בציצית, ומודה שמואל בזקן שעשאו לכבודו דפטורה דכתיב אשר תכסה בה והאי לאו לאכסויי עבידא והרמב"ם והטור לא הביאו הא דזקן שעשאו לכבודו דפטורים, וכ' המג"א משום דקיי"ל ציצית חובת גברא, וכ"ז שלא לבשו פטור וכשלובשו בחייו לפעמים חייב לשיטת הרמב"ם דלא תליא בבגד אם מיוחד ליום או ללילה אלא בלבישה, דלא כב"י שכ' דגם לשיטת הרמב"ם פטור כשלבשו משום דכתיב כסותך והוכיח המג"א כן מדקאמר ש"ס ומודה שמואל והא גם לרב ולהלכתא דקיי"ל ציצית חובת גברא איכא הך דינא כשלבשו לפעמים בחייו, וע"כ דבאמת חייב. והנה יצא להציל את הרמב"ם דהשמיט הך דינא דזקן שעשאו לכבודו, ולא הציל את הטור דס"ל כשיטת הרא"ש דתלי' בבגד אם מיוחד ליום או ללילה, וזקן שעשאו לכבודו גם כשלבשו פטור כמ"ש הנמק"י, ולמה לא הביא הך דינא דזקן, וגם קשה למה אמרה הגמרא ומודה שמואל, הא לא שייך כלל לפלוגתא דרב ושמואל:

והנה מ"ש הב"י דלרמב"ם פטור משום דכתיב כסותך יפה השיב המג"א דדרש זה לא מצינו בגמרא אלא מאשר תכסה בה, והו"ל לש"ס לומר דפטור מכסותך דכולל יותר

אפי' לובשו בחייו לפעמים וגם לשמואל עצמו איכא נפקותא אם לובשו לפעמים חייב להטיל בו ציצית גם כשהוא מונח כיון שהוא כסות שלובשו לפעמים, וע"כ דהאי דרשא דכסותך ל"ל, ובאמת אנחנו לא ידענו איך ממועט מכסותך ולא של מתים, וכ"ש שיהיה ממועט מכסותך יותר ממאשר תכסה בה:

וראיתי בספר חמד משה שמקיים דינו של הב"י אליבא דרמב"ם ולא מטעמי' אלא מאשר תכסה בה ממועטים בגדי מתים, הגם שלובשו לפעמים, דעד כאן ס"ל לרמב"ם דבגד לילה חייב כשלובשו ביום משום דלכסויי עבידא בלילה מיהת אע"ג דלילה פטורה מציצית מ"מ בגד זה לכסוי חי עביד ומכסה בה, משא"כ בגד מתים לאו לאכסויי בחיים עבידא כלל וע"י שלובשו לפעמים בחיים לאו בגד אשר תכסה בה הוא, אלו דבריו ז"ל ונכונים המה לדינא:

אלא דהדרה הקושי' על הרמב"ם דלא העתיק דין זה כקושי' מג"א וגם מדקאמר ש"ס ומודה שמואל, והח"מ נדחק ליישב כ"ז עפ"י דרכו דליכא רבותא רק לשמואל עיי' בו. וכשאני לעצמי נ"ל ליישב כ"ז במרווח, ואומר דוודאי מילתא דפשיטא הוא דבגד המיוחד לתכריכים פטור כשלובשו בחייו לפעמים לכ"ע דלאו לאכסוי' עבידא, לא מבעי לשיטת הרא"ש דתלי' בבגד אם מיוחד ליום או ללילה, וכשמיוחד לילה פטור כשלובשו ביום, קו"ח בגד שאינו מיוחד לאכסוי' כלל בחיים אפי' בלילה דפטור אפי' לובשו לפעמים אלא אפי' לשיטת הרמב"ם דתלי' בלבישה אם לובש ביום או בלילה מ"מ פשיטא דוקא בגד המיוחד עכ"פ ללבישה ולאכסויי בחיים, לאפוקי תכריכי' דאין עשויים לאכסויי כלל ואשר תכסה כתיב, והא דקמ"ל ש"ס דין זה וקאמר ומודה שמואל נראה דיש בו חידוש דין, נ"ל דה"א כיון דעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ה"א דמשו"ה עשויו' לכסות בה ג"כ והו"ל כבגד שעשוי' ליום וללילה דחייב, קמ"ל דפטורים דלאו לאכסויי עבידא דלאו אדעתי' לעשותו לעת התחי', ועכ"פ עיקרה לאו לאכסוי' עבידא והו"ל ככסות דעיקרה עבידא ללילה ומקצתו ביום דפטור, עיי' כ"ז בטוש"ע סי' ח"י וטובא קמ"ל דמודה שמואל כנ"ל:

והנה תוס' שלהי כתובות מביאי' דמירושלמי משמע דעתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם שלבשו בחיים ובאמת פלוגתא דתנאי הוא שה בירושלמי סוף כלאים ומובא בסדרי טהרה נדה ס"א ע"ב דר"נ ס"ל כסות היורדת עמו עולית עמו, ור' וחכמים פליגי עלי', ולדידהו ליכא רבותא דזקן שעשאו לכבודו דפטורים דלא נעשה כלל לכסוי בחיים, דאחר התחי' יהיו מלובשים במלבושים שלבשו בחיים, וש"ס קאמר ומודה שמואל היינו אפי' למ"ד דכסות היורדת עמו עולית עמו פטורים, אבל לדינא נקטי' כרבי דהלכה כמותו

מחבירו וכ"ש דחביריו חכמים כוותי' ס"ל, והו"ל רבים נגד יחיד ר"נ, ועיי' טור יו"ד סי' שנ"ב דמביא תניא ר"נ אמר כלים היורדים עמו עולי' עמו לכן צוה ר' ינאי אל יקברוהו בכלים לבנים, ומסיים והאידנא נוהגים כ"ע בכלים לבנים, ונ"ל משו"ה אין חוששי' לדר' ינאי משום דקיי"ל כרבי ורבנן דאין עולית עמו ועיי' סדרי טהרה שם, והא"ש השמטת הרמב"ם וטור להך דינא דמילתא דפשיטא הוא דפטור דלאו כסות העשוי' לכסות בחיים בשום פעם הוא ודבר שאצ"ל הוא לדינא כנ"ל ועיי':

שבתי וראיתי כי על מ"ש דנקטי' כרבי ורבנן דאין עולי' עמו יש לפקפק לכאורה, דמוכח מסוגי' דנדה ס"א ע"ב דר' ינאי ס"ל לסופדו משום דס"ל מצות אין בטילות לע"ל, וכ' תוס' שם משמע דעתידין שיעמדו בלבושיהם והיינו כר"נ דעולות עמהם, ור' יוסף אמר זאת אומרת מצות בטלות משום דאמר ר"י לקברו נמי וקאמר ש"ס ר"י לטעמי' דאמר במתים חפשי וכו' אלמא דסוגי' דש"ס דידן אזלה בפשיטות כר"נ דלא כרבי ורבנן ובוודאי יש לנו לפסוק כן וי"ל דרמב"ם וטור ס"ל בפי' סוגי' ש"ס שם כמ"ש חי' ר"ן דקאי על אח"מ מיד אם מצות בטלות לגמרי מן המת או דיש נדנוד עבירה כמו קטן דאסור למספי ליה בידים עיי' בו, לפי פירושו לא מוכח מהסוגי' שם דאזלה למ"ד דעולות עמו ויש ראי' משם להיפיך מדס"ל לר"י אפי' לקברו ומפרש ש"ס שם טעמי' דאזיל לטעמי' במתים חפשי וכו' והיינו אחה"מ נעשה חפשי, וקשה ניהי דאחה"מ ליכא נדנוד עבירה מ"מ יהי' אסור לקברו משום שיכשל באיסור כלאים אחר התחי' וע"כ דס"ל לר' יוחנן ורב יוסף דכוותי' ס"ל כרבי ורבנן דלא יעמדו בתכריכים, הגם דר' ינאי בירושלמי דמביא הטור יו"ד הנ"ל ס"ל כר"נ דעולות עמו אנן נקטי' כר"י ורב יוסף דס"ל כרבי וחכמים, וא"ש דברינו בישוב הרמב"ם וממקום שהבאנו לדחות דברינו משם מצאנו קיום וחזוק להם וקטיגור נעשה סניגור, בעזרת חוקר הכל וסוקר. עוד לנו דרך ארוכה מעין דרך קצרה שהלכנו בו בישוב הרמב"ם וטור וצריכים אנו לארוכה דעדיין לא יצאנו ידי חובה ליישב קושי' המג"א מדקאמר ש"ס ומודה שמואל דלא שייך דין זה בדשמואל כלל, וליישב כ"ז אקדים אקדמות מילין מה שכתוב לפנינו מאז על הגליון בהוספת מילין ע"ג מילין:

הנה תוס' נדה הקשה הא איכא בכלאים משום לועג לרש כהא דמנחות דאמר בהאי שעתא בוודאי רמינן ליה משום לועג לרש, ורשב"ם תי' דגם בחי ליכא איסור כה"ג כיון שאין המת נהנה, והקשה תוס' בציצית ג"כ כה"ג מותר ומוכרי כסות פטורים מציצית, והיא קושי' עצומה על רשב"ם. ונ"ל דצריך להבין על תוס' דהקשה על הרשב"ם דבציצית ג"כ הדין כן וקשה באמת למה רמינן ליה הא אינו נהנה וחי ג"כ פטור, וצ"ל כיון דלכבודו של מת הוא הנאה מקרי דלובש בו כדרך שחי לובש שלא יהי' מבוזה בעיני הרואים

משא"כ מוכרי כסות וי"ל דרשב"ם ס"ל דמ"מ ליכא משום לועג לרש כיון דמלבישי' אותו בע"כ גם כשמצוה שלא יקברוהו ולא יעשו לו תכריכי' עושי' לו כ"ז בע"כ משום בזיונא דחיים כמבואר כ"ז בש"ס סנהדרין ובטוש"ע יו"ד סי' שמ"ח, ולהיות כן אין ניכר שמשום הנאת המת הוא ושנהנה המת ממנו, אולי לא איכפת ליה או אינו רוצה בו הגם שלא ציוה שלא ילבשוהו דגם אם יצוה אין שומעי' לו, וכיון שאפשר שלא נהנה וגם חי מותר כשאינו לובש להנאתו ליכא במת משום לועג לרש, דאין נראה וניכר לעין דלהנאתו הוא, וכן פטור ג"כ מציצית מה"ט, והא דש"ס מנחות דקאמר בהאי שעתא ודאי רמינן, התם קאי בזקן שעשאו לכבודו דגילה דעתו ועשה הכנה דרבה ללבוש תכריכים, הרי ידוע שרוצה וחפץ ונהנה איכא משום לועג לרש, דחי כה"ג חייב בציצית, ורשב"ם מתרץ שפיר על ברייתא דבגד שאבד בו כלאים שעושי' אותו תכריכים למת היינו שעושים אותו לאחר שמת והוא לא גילה דעתו ולא הכינם לכך כנ"ל, ויש סיוע לשיטתו ולדברינו מדלא מצינו בשום דוכתא בש"ס דבר זה דרמינן ציצית לתכריכי מת אלא במנחות שם, ואין לו שייכות למה דאיירי שם בדין כלי קופסא, ולמ"ש א"ש דוקא זקן שעשאו לכבודו רמינן ליה דאיכא משום לועג לרש ולא בסתם תכריכים למת ויש מזה סיוע לדברינו והוא ישוב נכון לפע"ד:

והנה הרמב"ם לא העתיק הך דינא דבהאי שעתא ודאי רמינן ליה ובעי ישוב וטעם להשמטה זו, ואם ס"ל כהרשב"ם דליכא משום לועג לרש רק בזקן שעשאו לכבודו כמ"ש, הו"ל לרמב"ם להביא דרמינן ליה כשהכין תכריכים בחייו כבש"ס מנחות ונ"ל ליישב עפמ"ש תוס' ע"ז ס"ה ע"ב בשם רבינו יודא דההוא דמנחות משום לועג לרש אליבא דשמואל דאזיל לטעמי' דס"ל דמצות אין בטילות לע"ל, ונמצא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יעמדו בלא ציצית ואיכא עבירה, והא דתלה הטעם בלועג לרש, בא ליתן טעם שהעומדים יש להם וכו' והנה דברי תוס' שם לא באו בסידור ומסורסים עיי' מהרש"א ועיי' מהר"מ לובלין שכ דמובן מתוך דברי תוס' דס"ל דליכא משום לועג לרש רק אם אין מצות בטילות, אבל אם נפטר לגמרי גם לעתיד לבוא ליכא משום לועג לרש, והדברים צריכים תבלין איך תלי' זה בזה, ונ"ל להמתיקם דאם מצות בטלות לע"ל ומיד כשמת אדם נעשה חפשי מן המצות לעולם גם אם יזכה לעמוד חי בתחה"מ אין זו חרפה למה שהחיים חייבים והוא פטור אין בזה לעג למו דמשום שהוא מונח מת פטור דהא גם אם ישוב ויחי' פטור דכך גזרה חכמת התורה דאין חיוב מצוה רק משנולד ונגדל עד שמת ואז פסק חיוב מצות ממנו גם כשיחזור ויחי' וזמן קצוב מנותן התורה נתונה אבל למ"ד מצות אין בטילות ולעולם דבר ה' ומצותיו קיימים, ולא נפטר רק בעוד שהוא מת משום

שאין בו רוח חיים, אבל אדם חי בין בזה"ז בין בזמן התחי' מחוייב בהם ולא נפטר רק בינתיים משום שהוא מת וכל רוח אין בו, יש בזה משום לועג לרש נגד החיים כנ"ל להמתיק ולהסביר בטוב:

והנה קושית תוס' עצומה למה אמר ש"ס משום לועג לרש ולא אמר טפי משום דגורם לו איסור כשיעמוד ויחי' כש"ס נדה ומשו"ה ס"ל לר' ינאי דוקא לספדו שרי, ותי' תוס' אין לו מובן ועי' מהרמ"ל שמעמיס בכוונת התוס' דמשום לועג לרש גם בשעה שנושאים ומתעסקי' עמו איכא, משא"כ משום איסורא ליכא רק כשמכניסי' אותו לקבר, והנה הדין אמת כמ"ש אבל רחוק להעמיס כן בכוונת התוס' וגם עדיין קשה דהו"ל לש"ס לומר עיקר הטעם שיש בו משום איסור, ולכל הפחות הו"ל לומר תרתי:

והנה קוש' התוס' קשה לכאורה בלא חדושו של רבינו יודא כיון דשמואל ס"ל דמצות אין בטילות לע"ל היה לש"ס לומר טפי דרמינן ליה משום איסור דיהי' מלובש בגד בלא ציצית, וי"ל בלא"ה ל"ק דרצה לומר טעמו גם למ"ד דס"ל דמצות בטילות לע"ל דמשום לועג לרש מיהא איכא, אבל לשיטת ר"י דגם משום לועג לרש ליכא רק לשמואל לטעמי' היה יכול לומר יותר משום איסור ביטול מ"ע דציצית, ולפע"ד נראה בישוב קושי' תוס' עפ"י שיטת המרדכי דמי שיש לו בגד המחוייב בציצית וא"א לו לעשות בו ציצית כגון בשבת או בחול שאין לו ציצית מותר ללבוש בלא ציצית, דליכא איסור ללבוש בגד בלא ציצית, אלא דמצוה עוברת עליו לעשות בו ציצית וכד לית ליה ציצית, הרי הוא כמו שאין לו תפילין, לפ"ז ליכא חשש איסור כשיעמדו בלבושיהם ולא יהי' בו ציצית, ממ"נ אם יהי' להם ציצית יעשו ציצית בלבושיהן ואם לא יהי' להם לשעתא, כיון שא"א לעשות ציצית ליכא איסור בלבישה זו, ושאני כלאים שיש איסור בלבישה ולכן הוצרך לומר דרמינן ליה משום לועג לרש דמלבישי' אותו עכשיו בגד בלא ציצית מפני שמת חפשי מן המצות, וא"ש לשיטת המרדכי אבל רבים החולקים עליו וס"ל דאיכא איסור ללבוש בגד של ד' כנפות גם אם א"א לו לעשות ציצית:

ויש לי מקום ישוב לקושי' תוס' גם לשיטות אלו עפ"י מה שהבאנו לעיל דדבר זה אם צדיקים יעמדו בלבושיהם היינו אלו שיורדות עמו עולי' עמו או בלבושיהם שהיו מלובשי' בחיים, פלוגתא דתנאי היא, ולמ"ד בלבושיהם שבחיים ליכא בתכריכים בלי ציצית חשש איסור דיעמדו בלבושיהם שהיו מלובשין בחייהם, והא"ש דלא אמר האי שעתא ודאי רמינן ליה משום איסורא דזה תלי' בתנאי אי עולות עמהם או לא, לכן אמר טעמא דשוי' לכ"ע, משום לועג לרש לכ"ע איתא, כיון שאין מצות בטילות לע"ל כהנ"ל. ויש להבין בזה דקדוק לשון סתמא דש"ס האי שעתא ודאי רמינן ליה, מאי ודאי דקאמר

לא הו"ל לומר רק האי שעתא רמינן ליה, ולמ"ש י"ל דבאמת איכא עוד טעמא משום איסורא אלא דאין זה ודאי דאפשר לא יעמדו בלבושיהם שירדו עמהם ותלי' בפלוגתא, ומשום ספק שמא האמת עם מאן דס"ל שיעמדו בתכריכי' צריך להטיל בו ציצית משום ספק אבל משום לועג לרש לכ"ע איכא ואסור והיינו דקאמר בהאי שעתא ודאי משום ודאי רמינן ולא משום ספק כנ"ל וא"ש:

עוד כ' תוס' שם דלשמואל דס"ל אין מצות בטילות לע"ל צ"ל הא דבגד שאבד בו כלאים דעושי' אותו תכריכי' למת היינו לספדו כר' ינאי וצ"ל ניהי דמשום איסור ליכא אבל משום לועג לרש איכא וקשה לר' ינאי דס"ל לסופדו הא איכא משום לועג לרש, וכן קשה לשמואל דס"ל כוותי' דהא ס"ל מצות אין בטילות. ואתי לן שפיר עפ"י מ"ש חי' ר"ן בנדה לפי שיטתו דכל הסוגי' קדמא ואזלא לענין חיוב ופטור דמת עצמו, דר' ינאי ס"ל דיש במת עצמו נדנוד עבירה ור"י ס"ל דהוא חפשי לגמרי, והקשה לנפשי' איך שרי לר' ינאי לספדו הא איכא איסור לשעתו הוא מותיב לה והוא מפרק לה, כיון דאינו אלא לשעה ולכבוד בעלמא לאו ליהנות כדרך שלובשים בחיים ג"כ כה"ג מותר כהא דמוכרי כסות וכו' נראה דס"ל לקוברו אסור כיון שלובשי' אותו כדרך שלובשי' לחיים להתכסות בו ומשום בזוי וקלון, איכא איסור למת ג"כ, אבל מה שמכסין ולובשי' לספדו לאו דרך מלבוש הוא, והו"ל כמוכרי כסות, והוא כ' כן לפי דרכו ושיטתו דקאי במת עצמו אם יש איסור ואנן לשיטת תוס' דמצות בטילות בטילות ואין בטילות קאי על אחר התחי' ולמ"ד דאין בטילות אסור לקברו ומותר לסופדו, ומשום לועג לרש ליכא לר' ינאי כיון דאינו אלא לשעתו ולכבוד בעלמא גם חי כה"ג מותר, ולמ"ד לקברו דמצות בטילות ליכא משום לועג לרש, הגם דלובשי' אותו כדרך מלבוש ולהנאתו, ויש איסור כה"ג לחי, מ"מ כיון דס"ל מצות בטילות לע"ל ליכא משום לועג לרש כמ"ש תוס' בשם רבינו יודא וא"ש:

והרוחנו טובא כי מצאנו לו לרשב"ם עוד מקום ישוב דמיישב קושי' תוס' והא איכא משום לועג לרש, דבחי כה"ג מותר והקשה תוס' א"כ בציצית נמי ליכא משום לועג לרש. ולמ"ש י"ל דרשב"ם ס"ל כסברת ר"י שבתוס' ע"ז דלמ"ד מצות בטילות ליכא משום לועג לרש ולק"מ מר"י דס"ל לקברו נמי לדידי' ליכא משום לועג לרש, אלא דקשה על ר' ינאי דס"ל לספדו משום דס"ל מצות אין בטילות לע"ל והא איכא משום לועג לרש כהא דמנחות דקאמר לשמואל דס"ל דמצות אין בטילות דאיכא משום לועג לרש, ע"ז מתרץ רשב"ם דגם לחי מותר דאין המת נהנה היינו לבישה כזו לסופדו גם לחי מותר כמו מוכרי כסות וליכא משום לועג לרש לר' ינאי, ולר"י דס"ל לקברו דאיכא הנאה כה"ג בחי לדידי' מצות בטילות וליכא משום לועג לרש והא דמנחות בהאי שעתא ודאי רמינן

האי שעתא דקוברי' אותו בתכריכיו שהזמין לעצמו לכבודו ודאי רמינן לשמואל לשיטתו משום לועג לרש, והוא ישוב נכון קרוב למרכז האמת בעזה"י:

ונתישב לנו בדברינו קושי' סדרי טהרה על מה דקאמר ש"ס ר"י לטעמי' דאמר במתים חפשי וכו' הא י"ל ר"י ג"כ ס"ל מצות אין בטילות אלא דס"ל דבגדים היורדות עמו אין עולות עמו, ומ"ש דרצה לתרץ דר"י לכ"ע והוכיח עי"ז דגרסא אמר ר"א עיקר עיי' בו, מלבד שיש דוחק בדבריו, גם קשה על ר' יוסף דאמר זאת אומרת והוא מדאמר ר"י אפי' לקברו, דילמא ר"י ס"ל אינם עולות עמו ומנ"ל לרב יוסף דר"י ס"ל מצות בטילות, וגם לפי הגרסא שלפנינו ר' ינאי לא מועיל דחוקו של הס"ט. ולמ"ש לק"מ דגם אם ס"ל לר"י דאין עולות עמו ומשום איסור דלעתיד ליכא אכתי משום לועג לרש איכא וכיון דחי כה"ג אסור איכא משום לועג לרש מיהת, וע"כ דס"ל מצות בטילות לע"ל וליכא משום לועג לרש כהנ"ל, ויש מכ"ז סיוע לסברת רבינו יודא ולדברינו ועיי' היטב:

והא"ש דהשמיט הרמב"ם הא דש"ס מנחות בהאי שעתא ודאי רמינן ליה דהוכיח מסוגי' דנדה מכח קושי' תוס' ומכח קושי' סדרי טהרה וקושיתנו ועפ"י הגרסא שלפנינו ר' ינאי דלמ"ד מצות בטילות לע"ל ליכא משום לועג לרש, וש"ס דמנחות קאי לשמואל לשיטתו כמ"ש תוס' בע"ז, ולהלכתא דקיי"ל מצות בטילות לע"ל דהא הלכתא אפי' לקברו וכן פסק הרמב"ם, וע"כ משום דקיי"ל מצות בטילות לע"ל בדין השמיט הך דינא דהאי שעתא ודאי רמינן ליה ועיי':

אלא הא גופא דפסקו הפוסקים הלכה כר' יוחנן קשה לפי הגרסא שלפנינו אמר ר"א אמר ר' ינאי ובכ"מ הלכה כר' ינאי נגד ר"י, שהוא רבו דר"י, ורא"ש כ' דהלכה כר' יוחנן דהוא רבו של ר' אמי וכ' מע"מ לפי הגירסא שלפנינו אמר ר' אמי אמר ר' ינאי תהי' הלכה כר' ינאי עיי' בו ובסדרי טהרה, ונלפע"ד ליישב פסקא זו דפסקו כר' יוחנן גם לפי גרסא שלפנינו ר"א אמר ר' ינאי דהוכיחו דסתמא דגמרא ס"ל הלכה כר' יוחנן והוא מכח קושי' מג"א שהבאנו בתחלת דברינו על הא דקאמר ש"ס ומודה שמואל בזקן שעשאו לכבודו, למה אמר ומודה שמואל גם לרב ולהלכתא צריך האי דינא ונ"ל דבאמת ליכא רבותא דבגדי מת פטורים אפי' כשלובשים לפעמים בחייו כיון דלאו לאכסויי בחייו עשוי' וכבר כתבנו זה לעיל וכתבנו דה"א כיון שעתידין שיעמדו בלבושיהם נעשים נמי לכסוי' בחיים קמ"ל דעיקרן לאו להכי עשוי', אלא כ"ז שהוא מת, ויש להוסיף עוד ודאי למ"ד מצות בטילות לעתיד לבוא ליכא רבותא דגם אם נעשו גם לזמן התחי' כמו לתכריכי' סוף כ"ס לא נעשו כלל לזמן חיוב מצות ציצית וכשיתכסה בחיים ליכא עוד מצות ציצית ופשיטא משום דעשוי' לזמן דליכא מצות ציצית שלא יתחייב עכשיו כשלובשם, ואפי'

לשיטת הרמב"ם ליכא רבותא כ"ש וקו"ח לשיטת רא"ש, וש"ס דקאמר ומודה שמואל היינו לשמואל לשיטתו, הגם דס"ל אין מצות בטילות לעתיד לבוא, וה"א דעשוי' גם לזמן התחי' ואז יהי' מתכסה בחיים והוא זמן חיוב ציצית, קמ"ל דפטורים דלאו להכי עשוי' ועכ"פ עיקר' לתכריכי' והיינו דאמר ומודה שמואל ורבותא לשמואל לשיטתו, אבל לפי מה דקיי"ל מצות בטילות לע"ל ליכא רבותא בזקן ועשאו לכבודו דפטורי' וא"צ להאמר ומיושב קושי' מג"א ומינה דהלכה כר"י דמצות בטילות מדאמר ומודה שמואל, דאי הלכתא כר' ינאי הול"ל סתם דזקן שעשאו לכבודו פטור, מדלא אמר הכ' ש"מ דלהלכתא ליכא רבותא דקיי"ל מצות בטילות וכיון דסתמא דש"ס ס"ל כר' יוחנן נקטי' להלכתא כוותי', דאין כלל זה הלכה כרבי נגד תלמידו אלא היכא דלא מצינו סתמא דש"ס דהכריע בין רב לתלמיד משא"כ הכא ועיי' בכ"ז:

וזהו דרך ארוכה שיעדנו עליו בישוב הרמב"ם וטור דהשמיטו ולא העתיקו הך דינא דש"ס מנחות בזקן שעשאו לכבודו דפטורה דמילתא דפשיטא הוא לפי דקיי"ל מצות בטילות לע"ל, ואין אנו צריכים לומר דנקטי' להלכתא כמ"ד שאין עולות עמו שהוא נגד ש"ס דנדה, ולא צ"ל דס"ל כחי' ר"ן ורשב"א ברכות בפירוש סוגי' ש"ס נדה דמצות בטילות ואין בטילות הכל לאח"מ ויש נדנוד קצת איסור במת עצמו לר' ינאי כ"ז דוחק ולמ"ש בדרך הארוכה, מעלה ארוכה שמורה בכל וערוכ' בעזרת עורך מערכה:

עוד רגע אדבר מילי דשמעתתא ודאגדתא לחבר, כאיש חובר חבר, להבין הענין אשר עליו מוסד הבנין שנחלקו בו הבונים, אם מותר לקברו או לא דתלי' אם מצות בטילות לעתיד לבוא, ורבים ראו כן תמהו, הלא תורת ה' טהורה היא עומדת לעד, ראש דברך אמת ולעולם כל משפטי צדקו, משו"ה השיאו רשב"א וחי' ר"ן כוונת ר"י מצות בטילות לע"ל היינו אח"מ והוא דוחק בלשון ש"ס דלע"ל לא משמע הכי ורחוק מן השכל לומר דס"ל לר' ינאי דיש נדנוד איסור במת עצמו ומ"ש כמו דאסור לספות לקטן איסור בידים, הדמיון אינו עולה יפה, דקטן יבוא לידי חיוב כשיגדל והוא בחיים ומחוסר זמן גדלות שבא ממילא, משא"כ במת גם אם לאחר התחי' יהי' מחוייב במצות פנים חדשות באו לכאן ועוד לפמ"ש התה"ד סי' ס"ב בטעמא דאסור לספות בידים כדי שלא להרגילו באיסורי' כשיגדיל וזה ל"ש במת, ויש לנו דברים ע"ד פלפול נאמרים, והעיקר נראה כדס"ל לתוס' בדוכתא טובא דמצות בטילות לאחר התחי' וכפשטות לשון מצות בטילות לעתיד לבוא, אלא דמילתא דא תמוה בעצמותו כמ"ש:

ובסדרי טהרה הוכיח כחי' ר"ן ורשב"א מש"ס סנהדרין פ' חלק דאמר ר' יוחנן מנין לתחה"מ מה"ת שנא' ונתתם ממנו תרומה לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, אלא

מכאן לתחה"מ מה"ת, והא ר' יוחנן ס"ל מצות בטילות לע"ל ואיך מפרש לאהרן הכהן לע"ל, וע"כ דפרושא דמצות בטילות כרשב"א וחי' ר"ן אלו דבריו ז"ל, ואני בעניי הכינותי מכון לפירושו של תוס' וכפי משמעות דמצות בטילות לע"ל לתחה"מ, ע"ד דרוש אגדה ועל כל כי האי נאמר דרוש וקבל שכר:

ואקדים איזה מילתא דאגדתא, מקרא אני דורש בפ' נצבים כתיב והטיבך והרבך מאבותיך ומל ה' אלהיך וכו' ואח"כ ישוב ה' לשוש עליך כאשר שש על אבותיך, וכבר הרגישו המפרשים, תחלה כתיב והטיבך והרבך מאבותיך היינו יותר, ואח"כ פוחת והולך ואמר כאשר שש על אבותיך ולא יותר, ונ"ל בהקדים ספרי ומובא ברמב"ן בעשרת הדברות בפ' יתרו ועושה חסד לאלפי' לאוהבי זה אברהם ולשומרי מצותי אלו הנביאים עיי"ש, ונ"ל לפרש בהקדם מאמר ר' יוסף בש"ס קדושין מתחלה מאן דאמר לי סומא פטור עבידנא עגלא תלתא דה"א דגדול א"מ ועושה וכו' השתא דשמענא לדר"י דגדול מצווה ועושה וכו' והנה בוודאי גדול אינו מצווה ממצווה ועושה, דמצוה מוכרח הוא מיראת עונש והפסד שכר מצווה, והאינו מצווה ועושה בוודאי עושה רק מאהבה לעשות נ"ר לפניו ית"ש, והלכתא גדול מצווה ועושה וכתבו הראשונים דבמצווה ועושה יצרא דאדם מתגבר עליו ומסיתו לעשות עבירה ומונעו לעשות מצוה ולפום צערא אגרא, ואיתא במדרש והנה טוב זה יצר טוב, מאוד זה יצר הרע שע"י כבישת יצה"ר מקבל שכר וכל שיצרו גדול תגדל שכרו לכן מצווה ועושה עדיף מן הצד, ונ"ל משו"ה דייקו ואמרו לריח ניחוח אמר הקב"ה נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לא הול"ל שאמרתי אלא שנעשה רצוני ונ"ל במכוון אמרו שאמרתי להורות דגדול המצווה מהאינו מצווה, והיינו נ"ר לפני שאמרתי והוא מצווה ונעשה רצוני, והנה אמרו ז"ל קיים אאע"ה כל התורה כולה עד שלא ניתנה והי' עובד מאהבה כי לא היה מצווה ומרצונו ומנפש חפיצה עשה, מזה נראה אהבה יותר ממצווה ועושה, אבל נביאי' שבאו אחר מתן תורה הם מצווים ועומדים, והיינו לאוהבי זה אברהם ולשומרי מצותי אלו הנביאים שהם משמרים את אשר צוה ה', ומ"מ גדול שכר המצווים ועושים, כי לפום צערא דיצרים אגרא וכל אשר יצרו מתגבר עליו יותר, שכרו יותר, והיינו ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, לא אמר תשלם מעשהו אלא כמעשהו, כי כמה עושין מצוה אחת וזה מקבל שכר יותר מזה לפי תאות לבו יקבל שכרו והיינו כמעשהו, לפי מה שעשה אותה אם הי' קל או קשה עליו מצד יצרו לפי מה שהוא והנה הרמב"ן בפ' נצבים כ' בפירושא דהאי קרא ומל ה' אלקיך את לבבך דלימות המשיח לא יהי' עוד יצה"ר ולא יתאוה לרע כמו שהי' קודם החטא עיי"ש במתק לשונו מה מתוק מדבש:

ועפי"ז נבוא ליישב סתירת המקראות, תחלה אמר והטיבך והרבך מאבותיך יותר מאבותינו הקדושים ע"ה שקיימו כה"ת עד שלא ניתנה מאהבה רבה אבל לא היו מצווים ועושים, ותגדל שכרנו וייטיב ה' לנו יותר מהם כי גדול שכר של המצווה ועושה, ואח"כ אמר קרא ומל ה' אלקיך את לבבך ולא יהי' עוד יצה"ר ואין מעלה במצווה ועושה לכן כי ישוב ה' לשוש עליך כאשר שש על אבותיך ולא יותר וא"ש. ונבוא למטרת כוונתינו להיות כי אם אין יצה"ר אין מעלה במצווה ועושה מאינו מצווה ועושה ושוב הו"ל גדול אינו מצווה ועושה ממצווה ועושה דמי שאינו מצווה ועושה מדעת עצמו נראה אהבה יותר מבמצווה מעושה, ולעתיד דלא יהי' יצה"ר עוד יסיר ה' עול התורה היינו מה שהטיל עלינו ע"י צוויו, אבל נקיים כל המצות מעצמינו באהבה רבה ובדביקות בו ית"ש, וזהו שאמרו ז"ל מצות בטילות לע"ל היינו שלא נהי' מצווים ועושים אלא שנעשה הכל מעצמינו מרצון הטוב ונפש חפיצה, ולפני ה' ירצה, ומיושב קושי' הס"ט דיתנו תרומה לאהרן הכהן לאחר תחה"מ מרצון הטוב לעשות נחת רוח לטוב ומטיב, וכתיב כל הנותר בציון ונשאר בירושלים קדוש יאמר לו נ"ל עפ"י מה שאמרו אל תאמין בעצמך עד יום מותך, וכ"ז שהאדם חי גם אם מתנהג בחסידות א"א לומר עליו שהוא קדוש כי אפשר אתמול הי' צדיק ועכשיו רשע, וא"א לומר עליו שהוא צדיק וכ"ש קדוש עד אח"מ, וכ"ז כשיש יצה"ר אבל לעתיד שלא יהי' עוד יצה"ר אפשר ליחד שמו ולומר לו כי קדוש הוא, והיינו והי' כל הנותר בציון ונשאר בירושלים קדוש יאמר לו לעצמו כ"י היותו, כי כמו שהוא בראשיתו הוא באחריתו קדוש וברוך יאמר לעומתו. אלה הדברים ויותר ממ"ש כאן בכפלי כפלים לתושי' אמרתי בדרוש אגדה עלי א"ר"ש יסדה בחבורתא קדישא פה ק"ק פ"ב יע"א ל"ב בעומר, דרשתי כמין חומר לסדר ואשבור מוטות עולכם ואוליך אתכם קוממיות בשנת לא תאונה אליך רעה לפ"ק. הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ה

שפעת ברכות ושובע שמחות לכבוד ידי"נ תלמידי הרב המופלג מלא עתיק המאוה"ג, בע"פ צדיק צדקות אהב כש"ת מו"ה אליה' א"ש נ"י אבדק"ק דערעדטשקא יע"א:

בי"ה קבלתי ואותיותיו שאלוני בדבר הלכה לענין ברכה בתפילין הנמצאין ביד נכרי דמבואר בטוש"ע דכשרים, וכ' בב"י אע"ג דביו"ד סי' רפ"א יש ב' דיעות אם קורין בס"ת הנמצא ביד נכרי הכריע הטור בתפילין דלא שכיח כלל שיכתבם נכרי דאמרי' מסתמא ישראל כתבם, ועיניו ראו ראי' שניי' בישו"ש גיטין פ' השולח דלא נראה לו חילוק זה,

ותמה מה ראה הטור על ככה לחלק בין ס"ת לתפילין ואנו אין לנו אלא כפסקו של המחבר, והאחרונים לא הביאו יש"ש הנ"ל בוודאי אין לנו לחוש לדבריו אבל עלה ספק בלבו אם נסמוך על האי סברא דמסתמא ישראל כתבו לענין ברכה ואפשר דגם טוש"ע לא כתבו רק דכשרי' לצאת בהם, אבל לענין ברכה לא והוא עפמ"ש הטו"ז או"ח סי' ח' ס"ק ה' דדייק המחבר וכ' דיבדוק ציצית משום ברכה לבטלה ולא כ' משום דלבש בגד של ד' כנפות בלי ציצית ש"מ דסמכי' על החזקה ומשום איסור חמור דלא תשא לא סמכי' על החזקה, ואולי הה"נ הכא ניהי דסמכי' דמסתמא ישראל כתבם לענין שיוצא בהנחת תפילין אלו, אבל לענין ברכה לא סמכי' משום חומר לא תשא דלא עדיפא הך סברא מחזקה אלו דבריו בהוספת דברים משלנו. והנני להשיבו בתשובה אחר העיון כמסת הפנאי וקודם שנבוא למטרת כוונתנו נעשה סמוכים ופנים להלכה לשיטתו של הטור דמוכח מתוך הסוגי' שיש חילוק בין תפילין לס"ת, ונשית פנינו תחלה לבאר שיטת הרי"ף ורמב"ם בס"ת כיד ה' הטובה עלינו ולפניו יכונו מעשי ידינו:

פתח דברינו יאירו לבאר שיטת הרי"ף ורמב"ם באר היטב. הנה הר"ן כ' מדכ' הרי"ף וי"א גונז לבסוף ומפרש טעמא שמא נכרי כתבו נראה דס"ל כמ"ד דגונז. וצ"ל דהרי"ף היה לו הגירסא בהיפוך מגירסא שלפנינו, ולולי טעמו של הר"ן בשיטת הרי"ף וכן פסק הרא"ש נ"ל מילתא בטעמא בטעמו של הרי"ף ורמב"ם, ונ"ל דהרי"ף ס"ל כשיטת רש"י דכ' דמ"ד קורי' משום דאיכא ס"ס שמא ישראל כתבו ואת"ל נכרי שמא שלא לשם ע"ז כתבו, וצ"ל לרש"י דמ"ד קורי' ס"ל דל"ב כתיבה לשמה, וגם ל"ל דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה דאלת"ה ל"מ ס"ס דיופסל משום לשמה ומשום כל שישנו וכו' ומ"ד אין קורי' בו דס"ל משום ספק שמא נכרי כתבו ושלא לשמה הוא או משום כל שישנו וכו' או משום שניהם, וכיון דקיי"ל דבעי לשמה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ממילא הלכתא במוחלט כמ"ד יגנוז, ורמב"ם ס"ל כתוס' ויתר ראשונים דמ"ד קורין משום דמסתמא ישראל כתבו, וי"ל גם להלכתא כמ"ד קורין בו אלא דמ"מ קשה מנ"ל לרמב"ם לפסוק להקל כמ"ד דסומכים דמסתמא ישראל כתבו:

ונלפע"ד דהנה התוס' הקשו על רש"י מדאמר אח"כ מ"ד יגנוז משום כל שישנו ולא אמר משום דילמא כתבו נכרי לע"ז ועיי' מהרש"א דמפרש כוונת התוס' דאם הי' טעם אחר למה ל"א טעם זה דס"ל לר"נ משו"ה דבנמצא ביד גוי יגנוז, וצ"ל למה באמת לא קאמר טעמא דמ"ד יגנוז בכתבו נכרי משום שמא לע"ז כתבו ומה לו לש"ס להביא ממק"א משום כל שישנו דלאו כ"ע ס"ל הכי, הול"ל טעם הפשוט ומובן זה עפמ"ש הרמב"ן בחי' גיטין בהשמטות שהקשה ג"כ כקושי' תוס' מדלא אמר דס"ת שכתבו נכרי יגנוז משום

שמא לע"ז כתבו, והקשה על רש"י למ"ד דלא אמר' סתם מחשבת נכרי לע"ז אמרי' סתמא לאו לע"ז ומביא ראי' ע"ז מש"ס חולין פ"ק י"ג ע"ב במתני' דשחיטת נכרי נבילה ומותר בהנאה דאתי' דלא כר"א דס"ל דסתם מחשבת נכרי לע"ז, ולא חיישי' דילמא לע"ז שחטו ש"מ דל"ח דמסתמא לאו לע"ז שחטו דלא כרש"י. והנה צ"ל למה באמת ל"ח מספק ואמרי' מסתמא לאו לע"ז מהיפוך להיפוך מר"א דס"ל סתם מחשבתו לע"ז והוא רחוק: **ונראה** לפע"ד דצ"ל איך אתי מחשבתו דברים שבלב ואוסר אלא לר"א כיון דסתם מחשבתו לע"ז לא הו"ל דברים שבלב ועיי' כעין זה ב"ב פ' מי שמת באבעי' דלא איפשטא בשכ"מ שהקדיש נכסיו אם עמד חוזר או לא ופסק הרא"ש דכיון דספק הוא הרי הוא בחזקת הקדש או עניים, והקשה הב"י בסי' ר"נ אדרבא הו"ל לאוקמי בחזקת המקדיש ועיי' קצה"ח שם שכ' דטעמו משום דכל אומדנא הו"ל דברים שבלב חוץ באומדנא דמוכח וכל דאיכא ספק באומדנא הו"ל דברים שבלב עיי"ש, והה"נ בספק אם חישב נכרי לע"ז הו"ל דברים שבלב כנ"ל בכוונת הרמב"ן. ורש"י לא נחית לסברא זו וכן שיטת הרמב"ם פ"ט מזכיי' ומתנה ה' י"ט ומחבר בחו"מ סי' ר"נ. ולייישב קושי' הרמב"ן על רש"י ממתני' פ"ק דחולין נ"ל התם שאני דאיכא לבהמה חזקה דאינה אסורה בהנאה גם לשיטת רש"י דמחזיקין מאיסור אמה"ח לאיסור נבילה היינו לענין איסור אכילה, אבל היתה בחזקת שמותרת בהנאה, ולכן ל"ח שחישב לע"ז משא"כ בס"ת שנמצא ביד נכרי דל"ש חזקה שאינו לע"ז דהא לא הוחזקה מעולם לכן חוששי' שמא כתבו נכרי וכתבו לע"ז כנ"ל ועיי', ולייישב קו' תוס' ורמב"ן מדלא קאמר טעמא דמ"ד ס"ת שכתבו נכרי יגנוז שמא כתבו לע"ז נ"ל לתרץ בירך קושי' אחריתא שהקשה הרמב"ן על רש"י דמ"ד קורין בו ע"כ ס"ל דל"ב לשמה וגם מחשבת ע"ז אינה פוסלת ומביא ראי' על זה מש"ס ע"ז דס"ל לר' יוסי דכותי שמל לשם הר גריזים כשר דא"צ לשמה אלמא כל היכא דא"צ להיות לשמה גם מחשבת ע"ז אינה פוסלת. ולייישב כ"ז אומר אני דרש"י ג"כ ס"ל דיש סברא לומר דמסתמא ישראל כתבו דלא שכיח שיכתוב נכרי, אלא דלא ניחא ליה לומר דאלימא האי סברא כ"כ לסמוך עלה בדאורייתא, והנה קריאת התורה בצבור דרבנן חוץ מפ' זכור כמ"ש הרא"ש ברכות, וכיון דדרבנן הוא הגם דאין עושין ספק דרבנן לכתחילה, מ"מ כיון דל"ש שיכתוב נכרי סמכינן בדרבנן דבלא"ה ספיקו להקל וכ"ז מחשש שמא כתבו נכרי והו"ל שלא לשמה או משום שאינו בקשירה ופסולים אלו הם מדאורייתא אבל מצות קריאת ספר תורה בצבור דרבנן, אבל לחשש שמא לע"ז כתבו ומחוייב לשורפו והוא מדאורייתא, וראיתי בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל שכ' דנפקא מואבדתם את שמם וכו' כשכותב אלקים לשם ע"ז, ונ"ל גם בספק שמא כתבו ישראל ושמא כתבו נכרי

דא"א לשרוף דשמא ישראל כתבו מ"מ אסור לקרות בו מספק דאורייתא דמיקרי ורוצה בקיומו כשקורא בו ברבים וספק זה שמא לע"ז כתבו לאו משום דלא יצא ידי חובת קריאת התורה הוא אלא משום איסור דע"ז. ובקיצור י"ל דכל אביזרייהו דע"ז חמירא טובא ואין ראוי לסמוך על הסברא דמסתמא ישראל כתבו, לכן כ' רש"י משום דלענין איסור דע"ז איכא ס"ס שמא ישראל ושמא נכרי ושלא לשם ע"ז ומשום דליתא בקשירה ומשום לשמה אין איסור בקריאה רק שלא יצא י"ח הוא דרבנן, ואפשר גם בפ' זכור דאורייתא יש להקל ולסמוך דמן הסתם ישראל כתבו, אבל בחומר איסור דע"ז דוקא בס"ס כנ"ל:

והא"ש דל"ק קו' הרמב"ן דכשאין צריך לשמה גם מחשבת ע"ז אינה פוסלת, דלפמ"ש גם מ"ד קורי' ס"ל דבעי לשמה ומחשבת ע"ז פוסלת ואוסרת דוודאי בעי שריפה ובספיקא אסור לקרות בו חוץ היכא דאיכא ס"ס מותר. ומיושב הא דלא מפרש ס"ת שכתבו נכרי מ"ד יגנוז משום חשש מחשבת ע"ז, דהא כ' התוס' הא דלא מפרש דס"ל כרשב"ג דבעי לשמה משום דלא מפורש אמר כן ולהכי אמר טפי משום שאינו בקשירה וכיון דלא רצה לומר דמ"ד יגנוז ס"ל דבעי לשמה משו"ה לא מפרש משום שמא מחשבתו לע"ז דאם ל"ב לשמה גם מחשבת ע"ז אינה פוסלת ומסולקים כל הקושיות על רש"י ע"ד נכון בעזהי"ת:

ובמ"ש נתיישב לי מה דהי' קשה לי על מ"ש רש"י דאיכא ס"ס הא שמא אונס חד הוא אם כתבו ישראל או נכרי ושלא לשם ע"ז והכל בחד ענין ואין ס' אחד מתיר יותר מחבירו דהא ס"ל ע"כ דלא בעי לשמה וכשר לכתיבה, ולפמ"ש דמ"ד קורין ג"כ ס"ל לשמה וכל שישנו בקשירה אלא דמשום זה סמכי' דישראל כתבו, א"ש דאיכא ס"ס לענין ע"ז דס' אחד שמא ישראל כתבו מתיר יותר דיוכל לקרות בו לצאת י"ח, אבל להך צד שמא נכרי כתבו שלא לשם ע"ז אין יוכל לצאת י"ח קריאה משום לשמה ומשום דליתא בקשירה הגם דבנדון זה שנמצא ס"ת בידו ליכא נפקותא דאמרי' מסתמא ישראל כתבו, מ"מ במק"א להך צד שנכרי כתבו שלא לשם ע"ז אין יוצאי' י"ח קריאה ושוב לא הו"ל שמא אונס חד כמבואר בש"ך יו"ד סי' ק"ח וא"ש ועיי':

ואחר שהעמדנו שיטת רש"י על מכונה, נשית פנינו ליישב שיטת הרמב"ם דפוסק כמ"ד קורין, והוא עפ"י דברינו שכתבנו בשיטת רש"י רק בנטי', קצת בשנוסיף תוספות מיעוט לבאר פלוגתא דמ"ד יגנוז ולא נראה לו להתיר משום ס"ס ולא משום דסתמא ישראל כתבו וי"ל דס"ל נמי דמסתמא ישראל כתבו אלא דזה לא מהני רק שיכולים לצאת י"ח קריאה, אבל לא לאיסור חשש שמא לע"ז כתבו, ומשום ס"ס י"ל דס"ל דלא בעי לשמה וגם ל"ל דכל שאינו בוקשרתם וכו' ממילא ליכא ס"ס, שמא ישראל ושמא נכרי שלא

לשם ע"ז דהו"ל שם אונס חד דליכא נפקותא בין ב' הצדדי' אבל מ"ד קירי' ס"ל כדכתיבנא נכרי פסול משום לשמה ומשום דליתא בוקשרתם, ולהכי איכא לענין חשש דכתיבה לע"ז ס"ס כראוי, ונתבאר היטב פלוגתא דמ"ד יגנוז ומ"ד קורי' בו ונטיתי ממ"ש לרש"י עפ"י רמב"ן דאם ל"ב לשמה גם מחשבת ע"ז אינה פוסלת, ומתוך קו' הרמב"ן דמדמה למל לשם הר גריזים וכן התעורר פ"י מסברא דלא אתי מחשבה ומבטל מעשה, ויש לחלק דבמילה סתמא לשמה ולא אתי מחשבתו ומבטל מעשה המוכיח דלשמה הוא, אבל בס"ת הגם דל"ב לשמה מ"מ מחשבה להיפוך פוסלת דסתמא לאו לשמה ועיי' תוס' מנחות ל"ו ע"א שכ' לחלק בין מילה לס"ת. ובחי' אבא מאוה"ג זצ"ל ראיתי שכ' לאמור דשאני הכא דליכא מעשה בכתיבת אזכרות דנכרי כותב אזכרות הוא לאלקים חול כמו ישראל שכותב אזכרות קודש לה', ולא דמי לשחיטה ומילה, ועפ"ז א"ש מ"ש בביאור הפלוגתא וטעמו של מ"ד יגנוז והא"ש דפסק הרמב"ם כמ"ד קורי' דלהלכתא דקיי"ל דבעי לשמה וכל שאינו בוקשרתם וכו' איכא ס"ס טבא וממילא נקטי' כמ"ד קורין:

אמנם כן למ"ש הה"מ הלכו' אישות דרמב"ם ל"ל שמא אונס חד הוא ליתנייהו לדברינו אליבא דרמב"ם דאין לומר מ"ד יגנוז משום שמא אונס חד הוא הא הרמב"ם ל"ל האי כללא. אלא דהה"מ העלה כן בשיטת הרמב"ם מכח הוכחה ועיי' פלתי סי' ק"י בבית הספק שדחה ראי' הה"מ:

ולצאת חובת ביאור שיטת הרמב"ם גם להה"מ ויתכנו דברינו גם לשיטתו אקדים קו' שארית יוסף אשר הביא הש"ך בכללי ס"ס על ס"ס שכ' רש"י כאן הא הו"ל ס"ס שאינו יכול להתהפך דאם נתחיל בספק שמא כתבו שלא לשם ע"ז ואת"ל כתבו לע"ז תו א"א לומר שמא ישראל כתבו וש"ך כ' מזה סיוע לכללי' של מנחם עזרי' עיי"ש. ולפע"ד כאן א"ש בלא"ה, די"ל דוקא אם ב' ספיקות שוות אמרינן למה תתחיל בזה, תהפוך ותתחיל בספק אחר ומ"ש, אבל כאן דאין ב' ספיקות שקולות, דספק ראשון שאנו מתחילין בו אינו שקול דקרוב דישראל כתבו אלא דלא סמכי' על זה לחוד וצריכים עוד ספק כה"ג מהני אפי' אינו מתהפך כיון דמיד כשבאים לדון קרוב לנו לומר דישראל כתבו, ובו אנו מתחילין, ואין לומר איפוך אנא ותתחיל בס' השני תחלה כנ"ל ברור ועיי' כעין זה בפלתי על הלכות נדה ריש סימן ק"ץ ובח"ס חיו"ד סי' קמ"ב:

והנה בפלתי סי' ק"י העלה דלרמב"ם דספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא ליתא להאי כללא דבעי ס"ס שיוכל להתהפך, דהא בחד ספק יצאנו מידי איסור דאורייתא וליכא רק איסור דרבנן ומועיל ספק האחר דספק דרבנן לקולא ואצ"ל ס"ס עיי"ש ובדג"מ, וקיימתי מאז מנפשאי ואמת נכון הדבר ואחר הוצעה זו אומר לשיטת הרמב"ם דס' דאורייתא

לקולא וידוע דתלי' בפלוגתא דתנאי ואמוראי, י"ל למ"ד ספק דאורייתא מה"ת לחומרא בעי ס"ס שיוכל להתהפך ואפי' ס"ס כדהכא בעי להתהפך, אבל למ"ד והוא לרמב"ם להלכתא דס"ד רק מדרבנן לחומרא ל"ב יוכל להתהפך, וי"ל מ"ד יגנוז ס"ל ס"ד מה"ת לחומרא וצריך ס"ס שיוכל להתהפך וכאן א"א להתהפך, לכן ס"ל יגנוז, ומ"ד קורין ס"ל ס"ד רק מדרבנן להחמיר ומהני ס"ס שאינו יכול להתהפך ולהלכתא דס"ד רק מדרבנן לחומרא פסק הרמב"ם דקורין בו. ורי"ף דס"ל כמ"ד יגנוז י"ל דאחז בשיטת רוב ראשונים דקיי"ל ס"ד מה"ת לחומרא ועיי':

אלא דיש לפקפק על דברינו עד כה דקורין בו דמשום לשמה ושאינו בקשירה סמכינן דמסתמא ישראל כתבו, דקריאת התורה בצבור דרבנן וכ"ז כל ימות השנה, אבל פ' זכור דדאורייתא הוא באמת אין קורין בו ומסתימת הרמב"ם לא משמע כן, ובברייתא די"א קורין י"ל חוץ מפ' זכור אבל הרמב"ם היה ליה לפרש, וי"ל כיון שאין מפורש בש"ס כן לא כ' מדנפשי' וכן דרכו בקודש בכ"מ כידוע:

אלא דמשמעות קורין דוחק קצת לפרש חוץ מפ' זכור, ולהרווחה דמילתא שלא נצטרך לדחוקי נ"ל עוד דרך קצרה בשיטת הרמב"ם לשיטתו דס"ד רק מדרבנן לחומרא, י"ל דמ"ד קורין משום דספק הוא שמא כתבו ישראל ומדאורייתא ספיקו להקל הגם דאתחזק בחיוב המצוה ובדאתחזק ל"א ספיקא להקל גם לרמב"ם, הכא שאני דאיכא נגד חזקת חיוב דמסתמא ישראל כתבו ועי"ז הוי ספק השקול כדלא אתחזק, וכל ספק דרבנן להקל כ"ש כאן שקרוב יותר דישראל כתבו סמכי' לענין דרבנן, שאמרו ס"ד להחמיר דמסתמא ישראל כתבו דעדיף טפי מחזקת חיוב ומ"ד יגנוז ס"ל ס"ד מה"ת לחומרא, ולענין ס"ד לא סמכי' דמסתמא ישראל וכיון דפ' זכור דאורייתא ואין יוצא בו מספק שמא כתבו נכרי גם כל השנה אין קורי' בו מחשש שיקראו בו גם פ' זכור ועיי' טו"ז סי' רס"א דהעלה דספר שאין פסולו ניכר אין קורין בו אפי' ביחיד שמא יקרא בו בציבור וש"ך בנקה"כ חולק עליו, ונ"ל דכאן גם הש"ך מודה כיון שקורין בו בצבור כל השנה דקריא' מדרבנן היא, יש לחוש שיקראו בו גם פ"א בפ' זכור ולהכי אין קורין בו כלל, ומ"ד קורין בו ס"ל ס"ד לקולא וגם פ' זכור יוכל לקרות בו, ופסק הרמב"ם לשיטתו כמ"ד קורי' בו ואפי' פ' זכור והרי"ף פסק כמ"ד יגנוז דס"ל ס"ד מה"ת להחמיר ועיי' בכ"ז:

והנה שני דרכים ראשונים שכתבנו בישוב שיטת הרמב"ם לא יתכנו למה דפסק הרמב"ם דתפילין שנמצאים ביד נכרי כשרים דהא במצוה דאורייתא לא סמכי' על הא דמסתמא ישראל כתבם וצריכים אנו למ"ש ב"י דשאני תפילין דוודאי לא כתבם נכרי וכ"ע מודים דכשרים, ובאמת ר"נ אמר ס"ת שנמצא ביד נכרי י"א יגנוז וי"א קורי' בו י"ל בס"ת פליגו

אבל בתפילין ל"א ר"נ די"א יגנוז, אלא שי"ל דמ"ד יגנוז בס"ת כ"שכ בתפילין דמה ס"ת לקרות בה רק דרבנן אמר יגנוז ואין קורי' בו כל השנה כ"שכ תפילין דאורייתא דיגנוז, וי"ל גם מ"ד קורין ס"ל בתפילין יגנוז:

אבל נ"ל ראי' מהימנא לחילוקו של הב"י מדאמר ר"ד לר"א הא בכ"ד פודים ש"מ ס"ת שנמצא בי"נ מותר לקרות בו, וצ"ל הא במתני' קתני אין לוקחין ספרים תו"מ ולמה שביק ר"ד תו"מ ונקיט ש"מ ס"ת וכו' ואין לומר דנקיט ס"ת דקתני תחלה וה"ה אחרינא שנשנו במתני', הא איכא רבותא יותר בתפילין ומזוזות דדאורייתא הוא דכשרים מס"ת דכדי דמיהן פודין לקרות בו כל השנה חוץ מפ' זכור, אלא מדקתני במתני' תו"מ מוכח מכח דיוקי דכשרים, והול"ל ש"מ דתו"מ כשרים והוא רבותא יותר מס"ת שקורין בו וצ"ע:

ונ"ל דפשיטא לי' לס"ד דתו"מ דכשרים לכ"ע הגם דמצוה דאורייתא היא דאין דרך כלל שיכתוב נכרי תו"מ, ולזה ל"צ ראי' ממתני', וגם ליכא מ"ד דיגנוז, אבל דייק ממתני' דס"ל בס"ת כמ"ד קורין בו והנה כבר כתבנו לעיל דצ"ל מה ראי' מביא מכח דיוקו שאינו של כלום הפשוט כר"א פודה לגנוז ודקארי מה קארי ליה למידק ממתני', ולמ"ש א"ש נכון מדקתני במתני' ס"ת תו"מ וכוללם יחד ובתו"מ פשיטא דבכ"ד כדי להניחם והה"נ ס"ת דקונים לקרות בו ש"מ ס"ת וכו' קורי' בו ודחה ר"א דילמא לגנוז היינו די"ל הא כדאיתא והא כדאיתא ס"ת לגנוז ותו"מ להניחם למצוה, ודחי' בעלמא ושנוי' דחיקא הוא, וא"ש מ"ש הכ"מ דשינוי' דר"א שנוי' דחיקא הוא לכן פסק הרמב"ם כר"ד ממשמעות מתני', והיינו שנוי' דחיקא משום דצ"ל ס"ת ותו"מ לאו בחדא מחתא מחתינהו וריי"ף י"ל הוכיח מזה עצמו מדדחיק רב אשי, ומה לו לדחוק אם ס"ל לאמת דקורי' בו ש"מ דס"ל לעיקר כמ"ד יגנוז ולכן לדחות ראי' ר"ד ממתני' כמ"ד קורין בו דחוק כדי לתרץ מתני' כהלכתא וא"ש ועי':

המורם מדברינו כי דינו של הטור לחלק בין תפילין לס"ת הגם דיש מקום להחמיר יותר בתפילין מלקרות בס"ת דתפילין לענין דאורייתא אנו דנין משא"כ בס"ת לקרות בו כל השנה וי"ל דכ"ע ס"ל בתפילין יגנוז, מזה עצמו הוכיח הטור דשאני תפילין דוודאי לא כתבם נכרי מדלא אמר ר"ד רבותא יותר דאפי' תפילין כשרים מכח דיוקו, ש"מ דתפילין פשיטא ליה דאין דרך כלל אפי' מיעוט נכרים שכותבים תפילין:

והוגענו בדברינו אלו למקום ישוב ליישב על מכונו שיטת הרי"ף ורא"ש דפסקו בהחלט כמ"ד יגנוז. הנה רש"י במתני' כ' דאין לוקחין משום דוחקא דצבורא או משום דלא לגרבו ולייתו, ויש לעיי' לטעמא משום דוחקא דצבורא, ואם ס"ת לגנוז כדאמר ר"א ומפסידים הצבור כל מה שמוציאים בכ"ד, א"כ בתו"מ דכשרים לכ"ע כמ"ש, למה לא הטילו על

הצבור שיקנו יותר מכדי דמיהן כפלים מכ"ד, דהא לא חשו לדוחקא דצבורא בשיעור כ"ד הגם שצריכים לגנוז ומפסידים הכל. וצ"ל דר"א דדחה דלמא לגנוז או דס"ל בפשיטות הטעם דאין לוקחי' יותר מכד"ד משום דלא לגרבו ולייתו, ולטעם זה ליכא בין ס"ת דיגנוז, ובין תו"מ, או דמספקא ליה לר"א ולכן אמר דילמא לגנוז דתליא בטעמא, וי"ל ר"ד דדייק ממתני' ס"ת מותר לקרות בו ס"ל משום דוחקא דצבורא וקשה ליה אם ס"ת לגנוז והטילו על הציבור לקנות בכ"ד הגם שמפסידי' הכל, למה לא יתחייבו בתו"מ לקנות ביותר מכ"ד והיינו דקאמר הא בכדי דמיהן פודין ס"ת וע"כ לקרות בו, ור"א דחה דילמא לגנוז והטעם משום דלא לגרבו ולייתו וכיון דהלכתא משום דלא לגרבו ולייתו ממילא ליכא ראי' מממתני' דקורי' בו ומשו"ה פסק הרי"ף כמ"ד יגנוז דלהלכתא ראיית ר"ד דחוי' מעיקרא. ועיי' יש"ש שכ' מדאמר ר"א דילמא משמע דלא ברירא ליה הא מילתא ולא שבקינן פשיטות ר"ד משום דילמא דאמר ר"א. ולמ"ש א"ש דר"א אמר דלמא משום דמספקא ליה אי משום דוחקא דצבורא או משום דלא לגרבו ולייתו, ואי משום דוחקא א"א לומר דקונין לגנוז, ולכן אמר דלמא לגנוז והטעם משום דלא לגרבו ולהלכתא דקיי"ל משום דלא לגרבו ולייתו וכתבו הראשונים דאיכא ראי' מש"ס כתובות עיי' רשב"א ור"ן לעיל גבי אין פודין השבויין וכו', פסק הרי"ף בהחלט דמתני' לגנוז קאמר, וזה ישוב נכון המיישב דעת, בעזרת החונן דעת:

ורמב"ם אע"ג דפסק ג"כ משום דלא לגרבו ולייתו בפדיון שבויים מ"מ פסק כרב דימי משום דשנוי' דחיקא הוא מה דמשני ר"א דצ"ל ס"ת לגנוז ותו"מ להניחם כמ"ש הכ"מ וכאשר בארנו:

ולולי שכ' רש"י ורמב"ם בהלכו' תפילין דאין לוקחין יותר מכד"ד משום דלא לגרבו ולייתו, היה נ"ל דהא דאין לוקחין לכ"ע הטעם משום דוחקא דצבורא, דטעם דלא לגרבו דוקא בשבויים נאמר כשיפדו השבויים יש לחוש דלגרבו ולייתו עוד, אבל ס"ת שנמצא ביד נכרי דקורין בו דתולין שישראל כתבו ולא מוכח דבזזו מישראל אלא שקנה ממנו או שנאבד וכ"ש תו"מ דיש לתלות בכך יותר מלתלות שגנבן או גזלן ל"ח דלגרבו כיון שאין הוכחה לפנינו שכבר גנב וגזל ס"ת ותו"מ, ונראה דרש"י ורמב"ם הוכיחו דגם כאן שייך דלא לגרבו ולייתו מדאמר ר"א דילמא לגנוז וכתבנו דאזיל ר"א לטעם דלא לגרבו ולייתו הגם דרמב"ם לא פסק כר"א מ"מ עכ"פ מוכח דר"א ס"ל דגם בזה שייך משום דלא לגרבו ולייתו ועיי':

ומיושב בזה מה שדקדק הישׁ"ש למה קתני אין לוקחין ול"א אין פודין כמו אין פודין את השבויים וכ' דהשמיענו דלוקחים כמו קונה לעצמו לקרות ולא לפדות לגנוז והוא דוחק,

וקשה לר"א דאמר לגנוז, ולמ"ש י"ל דנקיט אין לוקחי' ולא נקיט אין פודין, דה"א דוקא כשבזזו נכרי' מישראל בחזקה כשבוי בידו, אין לוקחי' משום דלא לגרבו, אבל כשס"ת בי"נ וא"י ממי לקחם לא חיישי' דלא לגרבו קמ"ל דמ"מ חיישי', והא"ש דיוקו של ר"ד ממתני' דס"ל משום דוחקא וע"כ הא דנקיט אין לוקחי' לקרות כמ"ש הישׁ"ש, ור"א ס"ל משום דלא לגרבו דחה שפיר ועיי':

והנה אחר אשר החזקנו דינו של הטוש"ע במסמרות נטועים נבוא לשאלתו אם לסמוך על הסברא דמסתמא ישראל כתבם לענין ברכה, הנה מ"ש הטו"ז דלענין ברכה משום חומר ל"ת מחמרי' יותר ולא סמכי' על החזקה וכ"כ בסי' י"ג אות ג', ועיין תוס' ר"ה ל"ג ע"א דכ' דברכה לבטלה ליכא משום ל"ת מדאורייתא רק מדרבנן, ולאו דל"ת הוא רק בלא ברכה עיי"ש, בוודאי אין להחמיר יותר לענין ברכה לבטל' במקום חזקה מביטול לבישת טלית בלא ציצית שהוא מדאורייתא, וכן בסי' י"ג דאין מקום להחמיר יותר משום חשש ברכה לבטלה מלאיסור שבת, וצ"ל לדברי טו"ז דמחבר ס"ל כרמב"ם דל"ת דברכה לבטלה דאורייתא ועיי' מג"א ס"ס רט"ו, והמג"א והב"ח דטרחו ליישב הא דלא סמכי' על החזקה ולא מתרצי משום חשש חומר דל"ת נראה דלא ס"ל כטו"ז משום דאחזו בשיטת תוס' ר"ה, ואפשר י"ל דנקיט המחבר משום ברכה לבטל' לרבותא דגם משום ברכה לבטלה שהוא מדרבנן יש לבדוק, ונ"מ בשבת שא"א לו לתקנו בשבת, לפי שיטת המרדכי דליכא מצוה רק כשאפשר להטיל בו ציצית, לפ"ז א"צ לבדוק בשבת דאם הוא פסול מותר ללבשו בשבת, לכן כ' משום ברכה לבטלה ואפי' בשבת צריך לבדוק ועיי':

ולדינא נ"ל דאין לחוש לטו"ז הנ"ל מאחר דתוס' ס"ל דל"ת דרבנן ואם סמכי' להניח תפילין שנמצאים ביד נכרי לצאת י"ח מצות תפילין כ"ש לענין הברכה, ואף למ"ש הטו"ז י"ל שאני התם, כיון דאיכא לברורי ואולי ימצאו פסולים מחמרי' לענין ברכה משום חומר ל"ת, אבל כאן שא"א לברר מודה הטו"ז דסמכי' על הא דמסתמא ישראל כתבו לכל דבר אפי' לענין חומר דל"ת, וכ"ש בזה"ז דלא ידעו נכרים לכתוב דאין בית מיחוש כלל ועיי' ש"ך סי' רפ"א ס"ק ה' דאפי' ס"ת ביד נכרי לכ"ע קורי' בזה"ז וכ"ש תפילין דאיכא תרתי לטיבותא וכן משמעות המחבר דגם ברוכי מברכינן, והמחמיר שלא להניח תפילין שקנה מיד נכרי במקום שיש לו תפילין אחרים תבוא עליו ברכה, כנלפע"ד להלכה, בעזרת החונן דעת לערוך מערכה מול מערכה. הכ"ד אוה"נ דש"ת וחותם בברכת התורה.

פ"ב נגהי ליום ו' עש"ק פ' וישב תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ו

בימי חנוכה, יציל ה' מכל צרה וצוקה, וישפות שלום וברכה להאי צורב העוסק בחקי חורב הרב הותיק מלא עתיק, כש"ת מו"ה ישעי' ק"פ נ"י בשבת תחכמוני בק"ק מ"ד יע"א:
יקרתו קבלתי ונפשו איותה לדעת, דעת מכרעת בין הב"ח ומג"א בסי' ל"ב ס"ק נ"א דהב"ח כ' דאם אין לו קלף אחר יניחם בלא ברכה ומג"א חולק דכדאי הרמב"ם ורש"י דס"ל כוותי' לברך עליו הנה למעיי' בב"ח יראה כי הב"ח לא לחלוק על הב"י קאי אלא דס"ל דכוונת הב"י דכדאי הוא הרמב"ם שלא לבטל ממצות תפילין שיניחם אבל לא יברך מספק דלא סמכי' על הרמב"ם במקום שיש חשש איסור ברכה לבטלה, ובהנחה ליכא חשש איסור, ונ"ל דיש לחוש שיניחם גם כשיהיה לו תפילין מעובדים לשמה וסביר שתפילין כשרים הם ועיי' סי' תרנ"א סעיף י"ג כשחסר לו א' מן המינים לא יקח מין אחר במקומו ועיי' מג"א משם מ"ש הרא"ש סוכה (ועיי' טו"ז יו"ד סי' רפ"א ס"ק א' ונקודת הכסף שם ומ"ש רבינו לעיל בתשובה הקודמת). הה"נ כאן יש לחוש ולא יניחם כלל, לכן כ' דכדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו להניחם ול"ח שיניח תפילין כאלו גם כשיהיי' לו מעובדים לשמה, כ"כ האי כדאי הוא הרמב"ם וגם יש היכר ע"י שלא יברך כנ"ל. ועיי' ב"ח שכ' כשימצא אח"כ עור מעובד לשמה יגנוז אלו העשוים מעור שאינה מעובדת לשמה ויעשה לו בתים מעור מעובד לשמה, וטעמו דכ' יגנוז כדי שלא יטעה הוא או אחר להניחם במקום שיש לו אחרים מעובדים לשמה:
והנה המג"א כ' מדעתו בלי ראי' דיברך ג"כ דכדאי רש"י ורמב"ם לסמוך עליהם, והי' להמג"א להוסיף כי כן שיטת הרי"ף דמביא פלוגתא דרבנן ורשב"ג ולא הכריע ושפטו כל הראשונים דס"ל הלכה כרבים דלא כרשב"ג עיין רמב"ן ורז"ה במס' סוכה ור"ן גיטין פ' השולח והרי רי"ף ורמב"ם יסודי הוראה דקאי בחד שיטה ועיי' מג"א רס"י תמ"ז דבכ"מ הלכה כרי"ף אם לא דתוס' חולקים והוא ממהרי"ק שורש כ"ב, ולמעיי' במהרי"ק יראה דהיכא דהתוס' חולקים אזלי' להחמיר והכא תוס' חולקים דס"ל הלכה כרשב"ג ואזלי' להחמיר מ"מ היכא דל"ל, אפשר דסמכי' על הרי"ף ורמב"ם ורש"י דג"כ הכי ס"ל אפי' לענין ברכה, וכן נ"ל מסתימת הב"י מסתבר מדלא כ' דלא יברך כמ"ש בסי' י"ד לענין עשיית ציצית לשמה דיש לסמוך על הרמב"ם בד"לל אבל לא יברך ולא כ' כאן ג"כ אבל לא יברך ש"מ דכאן מברך, והחילוק בין התם לדהכא, דשם דעת הרמב"ם יחידאי היא דל"ב עשיי' לשמה לכן כ' דיש לסמוך על הרמב"ם לענין לבישה, אבל לא יברך, אבל כאן הרי איכא רי"ף ורמב"ם ורש"י בתלתא איכא חזקה לסמוך עלייהו אפי' לענין ברכה:

ובאמת הך דינא דסי' י"ד דכ' דיוכל לסמוך על הרמב"ם אבל לא יברך צל"ע, דהא לענין לבישה להסוברים דלא כרמב"ם עושה איסור דעובר על מ"ע כשלובש בגד זה בלא ציצית וסמך על הרמב"ם הגם שאין חיוב ללבשו אלא דכשלובש חייב בציצית וסמך על הרמב"ם, ולענין הברכה לא סמוך לבו על הרמב"ם, וצ"ל כמ"ש הטו"ז בסי' ח' מכח דיוקו מלשון המחבר שם משום ברכה לבטלה דלענין איסור עשה סמכי' על החזקה ולא לענין הברכה דחמירא איסור דל"ת ולדבריו א"ש הא דסי' י"ד דלא יברך, אלא דב"ח ומג"א בסי' ח' לא נחתו לחלק ולהחמיר לענין ברכה יותר ועיי' תוס' שלהי ר"ה ורא"ש שם דברכה לבטלה רק מדרבנן, וא"כ בוודאי יש להקל בברכה יותר מביטול מ"ע בידים, ועיי' מג"א סי' רט"ו ס"ק ו' דהרמב"ם ס"ל דהוא דאורייתא:

נחזור לדברינו מדלא כ' המחבר בסי' ל"ב דלא יברך כמ"ש בסי' י"ד נראה דמברך ג"כ וכן משמע משטיחות לשונו שכ' וצריך שיהי' מעובד לשמה היכא דאפשר משמע היכא דלא אפשר לא צריך שיהי' מעובד לשמה לשום דבר אפי' לענין ברכה, וצ"ל דכאן מקיל טפי מלעיל סי' י"ד משום דשם הרמב"ם יחידאי הוא וכאן איכא ריי"ף ורמב"ם ורש"י דראוי לסמוך עליהם גם לענין ברכה, ועוד נ"ל די"ל דתוס' מנחות דחי לי"מ דמחלקים בין עיבוד עור דבית לעיבוד עור דס"ת משום דבית אינו אלא תשמיש לפרשיות ותוס' דחה דהא איכא שי"ן הלל"מ ולאו תשמיש אלא קדושה עצמה היא שהשי"ן נקמט או נעשה בו, וי"ל דבשל יד דליכא תמונת אות מודה תוס' ורא"ש דיש לחלק אלא דתוס' דחה חילוק זה דהא ת"ק ורשב"ג גם על של ראש קאי, ומדבעי בגווילין של ס"ת עיבוד לשמה ה"ה בית של ראש אבל של יד י"ל דלא דמי ועיי', ולפ"ז אפשר דלכ"ע ליכא ברכה לבטלה, דשל יד אפשר לכ"ע ל"ב לשמה ורק של ראש תלי' בפלוגת' לכן לא כ' ב"י ומחבר דלא יברך כיון דאפשר לכ"ע ליכא ברכה לבטלה, ואנן דנהגינן לברך על של ראש בפ"ע היינו על מצות, וברכה שהיא בעל דקאי על כללי' המצוה ליכא כ"כ משום ברכה לבטלה ועיי' טו"ז סי' ח' וביו"ד סי' ב'. כנלפע"ד להכריע כמג"א לולי דבאלי' רבה הסכים להב"ח ומביא כן בשם ב"שן מ"מ מי שמורה ובא כמג"א לפע"ד אין מזחיחין אותו, וה' יראנו נפלאות מתורתו, הכ"ד אוה"נ. פ"ב כאור בוקר ליום ה' ד' דחנוכה תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ז

לבנימין אומר ה' ישכון לבטח עליו, חופף עליו כל היום, יום ליום יביע אומר ה"ה תלמידי חביבי הרב המופלג בהפלגת התורה וביראה מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ מאיר בתורתו לעדתו כש"ת מו"ה בנימין שאכטער נ"י רב בק"ק פעזינג יע"א:

שורותיך הגיעו אלי, במופלא ממך דרשת ממני בדבר הלכה, ע"ד חרש ושוטה בכתיבת סתו"מ דמבואר באו"ח סי' ל"ט וביו"ד סי' רפ"א דקטן ואשה פסולים מפני שאינו בוקשרתם, ומילתא דפשיטא דה"ה חו"ש דבכ"מ דין קטן יש להם וכ"כ בליקוטי חי' תב"ש גיטין, אמנם ראית ראי' שנית בפרמ"ג או"ח בפתיחה כולל' חלק ב' אות ג' שכ' דחו"ש כשרים לכתוב דהו"ל כמו מי שנקטעה ידו ונולד כך דכשר לכתיבה כמ"ש המג"א סי' ל"ט ס"ק ה' דכשר לכתיבה דגברא ב"ח ופומי' הוא דכאיב ליה הה"נ חו"ש דמחוייבים בדבר רק דלאו בני דיעה נינהו. ודבריו נפלאו ממך דמדמה מילתא למילתא והם רחוקים כרחוק וכו' מי שנקטעה ידו בוודאי ב"ח הוא אלא שאינו יכול לקיים שאין לו יד, אבל חו"ש לאו בני חיובא הם כלל כיון שאין להם דעה ולא נתחייבו כלל במצות ולא עדיפי מקטן אלו דבריך והנה תמיהתך תמיה' קיימת וגם בעיני יפלא:

והנה בתבו"ש בחידושיו נתקשה למה לא קתני בברייתא גם חו"ש, וכ' ואין לומר דכ"ש הם מקטן דאתי לכלל חיוב כשיגדל הא בכ"מ קתני חשו"ק ולא סמכי' דנדע חו"ש מכ"ש דקטן, ולא מצא מענה אלא על צד דוחק גדול. והנה מ"ש דחו"ש כ"ש מקטן, דקטן אתי לכלל חיובא כשיגדל כ"כ תוס' גיטין כ"ב ע"ב לענין ב"כ אלא דשם כ' תוס' דגם חו"ש בכלל ב"כ דאפשר שישתפה ויתפקח הרי דגם חרש ושוטה מיקרי ב"כ משום דאפשר שיבואו לידי כך, מ"מ י"ל דחו"ש כ"ש מקטן, דקטן ודאי וממילא אתי' משא"כ חו"ש ספק ולא שכיח, ומה שהקשה הא בכ"מ מפורש חשו"ק אע"ג דחו"ש אתי מכ"ש מקטן, נ"ל די"ל איפכא מצד אחר חו"ש רבותא יותר דאינו מחוסר זמן דאפשר שישתפה ויתפקח עכשיו משא"כ קטן דא"א רק לאח"ז, לכן נקיט בכ"מ חשו"ק דלא נלמד זה מזה, וי"ל דבברייתא זו דקתני מומר ומין דפסולים משום כל שישנו, הגם שביד המומר לחזור בו כל שעה ורגע ושיהי' בוקשרתם מ"מ פסול כ"ש חו"ש הגם שאפשר בכל שעה שיתרפאו, מ"מ אין זה בידם, אבל קטן לא נשמע ממומר ומסור, כיון דאין ודאי שיחזרו בתשובה, משא"כ קטן ודאי שיגדל וממילא אתי', וי"ל עוד דקמ"ל קטן אפי' הגיע לי"ג שנים אלא שידענו דלא הביא ב' שערות ובכל רגע ראוי' שיביא ב"ש ויהי' גדול קמ"ל דפסול כיון שאינו בר קשירה עכשיו וזה לא נשמע ממומר ומסור ועיי' כזה בש"ס זבחים י"ב ע"ב דעשה צריכותא לר' יוחנן דהפריש קרבן ונשתמד ה"א דאין דחוי משום דבידו לחזור

ועיי' תוס' שם דמ"מ אין בידו ממש מיקרי כיון שעכשיו אינו רוצה, ועיי' תוס' ע"ז כ"ז ע"א ד"ה איכא בינייהו וכו' וכיון דקתני בברייתא מומר ומסור כ"ש וקו"ח חו"ש דלאו ודאי דאתי ואין בידם דפסולים ול"צ לומר דחו"ש רק קטן דאיכא רבותא יותר, משא"כ בכ"מ דקתני קטן הוצרך לומר חו"ש, די"ל איפכא דקטן גרוע משום דתלי' בזמן וה"א דוקא קטן כשלא הגיע לשנים קמ"ל חו"ש, וי"ל עוד גם בשוטה איכא כעין זה כגון עתים חלים עתים שוטה דידוע דלפעמים משתנה מ"מ כשוטה יחשב בעת שטותו עיי' ר"ה כ"ח ע"א כשהוא שוטה הוא שוטה לכל דבריו, וה"א שוטה כזה עדיף מקטן אפי' קטן שהגיע לי"ג שנים דאפשר לא יביא ב' שערות אע"ג דאיכא חזקה, מ"מ אין חזקה זו אלימא דהא לא סמכי' עליה להקל ועוד כיון דלא הביא בזמנו ליכא חזקה, וכ"כ ב"ש סי' קנ"ו וכיון דנקיט שוטה נקיט ג"כ חרש דבכ"מ כיילינהו יחד וכיון דנקיט תרי מיניהו לא קלקל הסדור, משא"כ בברייתא דגיטין נשמע שוטה מכ"ש דמומר וקטן וגם הפוסקים לא כתבו מפורש חו"ש כיון דלא קתני בברייתא וכתבו דין מומר מסור וקטן ושוב ל"צ לכתוב חו"ש כנ"ל בישוב תמיהת התב"ש ועיי':

עוד נלפע"ד ליישב הא דשביק ברייתא חו"ש משום דבלא"ה פסולים משום דלאו בני דיעה נינהו לכתוב לשמה ואפי' בעע"ג, משא"כ קטן דמהני עע"ג עיי' תוס' גיטין כ"ב ע"ב דבקטן מהני עע"ג בכ"מ ובשוטה דוקא בגט דמוכחא מילתא שכותב לשמה כמו שמצוים אותו דכותב שמו ושמה, משא"כ לענין חליצה דלא מהני עיי"ש וחרש דמהני עע"ג עיי' ב"י או"ח סי' תס"ו וי"ל דשביק חרש דתלי' בפלוגתא דתנאי שבת קצ"ג אי חרש אית ליה דעת, או דס"ל באמת כהאי תנא דחרש אית ליה דעת. ובסתו"מ דלא מוכח מתוכו ל"מ בשוטה עע"ג אצ"ל דפסול משום דאינו בקשירה דבלא"ה פסול משום דאינו יודע לכתוב לשמה משא"כ קטן משום שלא לשמה היה אפשר בעע"ג אבל פסול משום דליתא בקשירה, כן י"ל. אלא דקשה הא קתני בברייתא מין דבלא"ה פסול משום שאינו כותב לשמה אדרבה כותב לשם ע"ז, אלא דבלא"ה קשה הא של מין ישרוף וקתני פסול וכבר הרגיש הב"י או"ח סי' ל"ט בזה וכ' דתו"מ שאני שאין דרך לכתוב לעצמו ולא כ' לשם ע"ז ועיי' פי' שכתב לפ"ז ניחא דאמר דפסולו משום שאינו בקשירה, דמשום לשמה בסת"מ כשר:

אלא דעדיין קשה הא נכרי פסול בלא"ה שאינו כותב לשמה והרגישו תוס' במנחות בזה וכ' דצ"ל דכל שישנו בקשירה משום עבד ואשה נקיט, וקשה למה שביק חו"ש, ומ"ש נכרי דנקיט טעמא דוקשרתם הגם דבלא"ה פסול משום לשמה, וי"ל דחו"ש פשיטא דלאו בני דיעה נינהו דאין כותבים לשמה אבל נכרי איכא אופן דכותב לשמה כשעומד

ע"ג לשיטת הרא"ש ודעימי' דבעיבו' מהני עע"ג, דציית ועובד לשמה א"כ כשכותב רק איזה תיבות או אותיות מסתו"מ סמכי' עליו דכותב לשמה קמ"ל דפסול משום דלאו ב"ק הוא, עוד י"ל דהא דאמרי' דנכרי אדעתא דנפשי' עביד לאו ודאי הוא אלא ספק וכן נראה מרש"י גיטין כ"ג ע"א, וסתו"מ שכתבו נכרי משום לשמה אינו פסול אלא מספק, אבל משום דליתא בקשירה פסול מוודאי לכן נקיט האי טעמא בנכרי, אבל חו"ש בוודאי אין כותבין לשמה דלאו בני דיעה הם ופשיטא דפסולים לכתוב סתו"מ וא"צ ברייתא לומר דפסולים משום דליתנייהו בקשירה כנ"ל:

ועיי' מהרש"א שם דכ' דמ"ד בברייתא קורין בו היינו כשידוע שכותב לשמה שכתבו בשביל ישראל וכבר הרעיש עליו הפ"י דהא נכרי אדעתא דנפשי' עביד ומנ"ל שכותב לשמה, וגם למה לש"ס לדחוקי לרשב"ג בגר שחזר לסורו, ולא מתרץ דידוע היה שכתב לשמה, ואני מוסיף ומתמה, הא המרש"א דחיק ליה לתרץ מ"ד קורין בגר שחזר לסורו דברייתא בנכרי קאי, דהא איכא מ"ד ישרוף ומ"ד יגנוז, וא"כ גם דבריו לא יתכנו דהא מ"ד ישרוף משום דסתם מחשבתו לע"ז ואי בידוע שכותב לשמה למה ישרוף, ודוחק לומר כיון שסתם מחשבתו לע"ז ל"מ כשמפרש שכותב לשמה ועע"ג. וליישב ולקיים דברי המרש"א ז"ל נ"ל דוודאי נכרי שאומר בפה מלא שכותב שלא להתלמד לעצמו אלא שכותב למכור לישראל וכותב לשמה ל"מ דלא מהימן לנו, אבל כשניכר מתוך מעשיו שכותב למכור לישראל והוא עפ"י שאנו רואי' שמדקדק בדיני כתיבה בצורות אותיות וחסרות ויתרות עד שכשר לקרות בו, בוודאי אם לא היה דעתו למכור לישראל לא היה מדקדק כ"כ וטורח זה למה ליה וניכר דאדעתא שיהי' ס"ת כשר לקרות בו הוא כותב. ונ"ל לדייק כן מדאמר ת"ק בכ"מ לוקחין תו"מ מנכרי ובלבד שיהיו כתובים כהלכתן וצ"ע פשיטא כשאין כתובין כהלכתן אין לוקחין אפי' כשכתבן ישראל, ואם הוא חסרון דאפשר לתקן למה לא יקנו מנכרי ומ"ש. ונ"ל דת"ק ס"ל ג"כ דבעי לשמה, וס"ל דקונין מן הנכרי דסמכי' דכ' לשמה כיון דדייק וכ' כהלכתן בוודאי לשם ס"ת כשר כתב והיינו דהתנה ובלבד שיהיו כתובי' כהלכתן דאזי מוכח דלשם ס"ת כתבו אבל כשאין כתובין כהלכתן אע"ג דהוא מעוות דאפשר לתקן, מ"מ אין קוני' כדי לתקן כיון דאין לנו הוכחה דכ' לשמה נשאר בפסולו אחר תיקון החסרון משום לשמה וא"ש נכון. והא"ש דמ"ד קורי' כשנכתב כהלכתו ומוכח מתוכו שכ' לשמה וכ"ש כשידוע שכ' למכור לישראל דאמרי' מדדקדק כולי האי בהכשר כתיבתו שכתבו לשם כך, והא"ש דלא מתרץ האי מעשה דרשב"ג דידוע שכ' לשמה דמנא ידעי' כשמגיהי' הספר ולא נמצא בו חסרון וטעות ורשב"ג התיר ליקח ממנו ולא התנה דוקא כשלא נמצא בו חסרון וטעות וכתוב

כהלכתו כמו שהתנה ת"ק ואמר בלבד שיהיו כתובין כהלכתן לכן הוצרך לתרץ בדוחק בגר שחזר לסורו. וא"ש ג"כ דל"ק מה שהקשיתי ממ"ד ישרוף הא יודעי' שכ' לשמה לפמ"ש דע"י שאנו רואים שדקדק וכ' כהלכתו ידעי' דכ' לשמה וזה מהני רק לחשש שכ' שלא לשמה אלא להתלמד, אבל מאן דס"ל סתם מחשבתו לע"ז אין ראי' מדדקדק בהכשר כתיבתו דהא כותב לע"ז בטומאה באופן שאנו כותבים בהכשר כתיבתו כדינא אלא שכ' אלקים לשם ע"ז כמו שאנו כותבים בקדושה לשם ה', והוא מחליף ומימר מקדושה לטומאה אבל מ"ד קורי' ס"ל דלאו מחשבתו לע"ז, וכ' רמב"ן בחידושיו דלמאן דלא ס"ל סתם מחשבתו לע"ז ליכא חשש כלל שכותב לע"ז דלא כרש"י דכ' מ"ד קורין בנמצא משום ס"ס, ומובן בדברי רמב"ן מ"ש תוס' דלר"נ פסול משום דליתא בקשירה מדאמר לקמן משום חשש דכותב לע"ז ולרמב"ן ניחא דל"ח כלל שכותב לע"ז דסתמא לאו לע"ז קמכוין ומביא ראי' ממתני' פ"ק דחולין שחיטת נכרי נבילה דלא כר"א דס"ל סתם מחשבת עכו"ם לע"ז, ולא חיישי' אפי' מספק, וכיון דליכא חשש ע"ז, אלא משום דליתא בקשירה, או שאינו כותב לשמה ולמ"ד ס"ת שכתבו נכרי קורי' בו דל"ל היקש דוקשרתם ע"כ, ומשום לשמה ס"ל דסמכי' משום שכ' כל כך בהכשר ס"ת בוודאי לשמה כתבו כמ"ש וא"ש נכון מ"ש מהרש"א ולא מטעמי' אלא מטעמינו, והוא טעם לשבח לולי דרא"ש ויתר ראשונים לא ס"ל ככל הנ"ל מדדחקו דמ"ד קורי' מיירי בגר שחזר לסורו, ודברי הרא"ש נעלמו לפי שעה ממהרש"א זצ"ל ופי' במחכ"ת, ועיי' מג"א סי' ל"ט:

וטרם אכלה לדבר אודיעך צערי בתוס' מנחות מ"ב ע"א שהקשה למה לא מפסיל נכרי לעשות ציצית משום דכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך כל שישנו בל"ת ישנו בתעשה לך וכו' כמו דדרשי' וקשרתם וכתבתם ומתרץ כיון דלאו בחד ענין הוא זה באיסור כלאים וזה במצות ציצית לא מקשי' משא"כ בוקשרתם וכתבתם שניהם במצוה א' נאמרו עיי"ש. וצל"ע מש"ס ריש עירוכין דה"א דכהנים פטורים מציצית כיון דליתנייהו בל"ת שעטנז קמ"ל כי אשתרי בעידן עבודה שלא בעידן עבודה לא אשתרי הרי דלולי דאתנייהו בכלאים שלא בעידן עבודה היו ממועטים ממצות ציצית משום דליתנייהו בל"ת שעטנז ועיי' תוס' שבועות פ' שבועות שתים שהקשה דיהיו נשים מותרות בכלאים משום דליתנייתו במצות ציצית, וא"כ נכרי דליתא בל"ת שעטנז ימעט מעשיי' ציצית מהיקישא ואפשר לדחוק דוקא מה דשייך בחיוב המצוה מקשי' ציצית לאיסור כלאים דהא דרשי' וילפי' עשה דוחה ל"ת מדכתי' ל"ת שעטנז גדילים תעשה לך ואפי' של כלאים ומקשינן לענין פטור מי שאינו בכלאים אינו במצות ציצית, כיון דקרא דציצית קאי על ל"ת שעטנז אבל למפסל מי שאינו בכלאים לעשיית ציצית כמו

וקשרתם וכתבתם דבר זה לא ממעטי' רק כמו וקשרתם וכתבתם דקאי במצוה זו אבל לא דרשי' וממעט' משני ענינים כן י"ל ועדיין צ"ע:

ופה תהי' שביתת קולמסי כעת וכעת יאמר יברכך גוזר ואומר יאמץ כחך לתורתו ועבודתו ויאר עיניך לדרוש כמין חומר, יום ליום תביע אומר כאות נפשך ונפש אוה"נ דש"ת. פ"ב כאור בקר ליום א' כ"ד כסליו תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ח

אל חונן יחננהו ויאמצהו עד זקנה ושיבה אל יעזבהו, ה"ה כבוד י"נ חביבי הרב הגאון הגדול צדיק כביר גן ההדסים, כש"ת מו"ה יוחנן סג"ל שפיטץ נ"י אבדק"ק טאב והגליל יע"א:

גודל יקרת הדרתו קבלתי ובסוף השבוע שמתי עיני ולבי עליו וראיתי מתוך קן קולמסו קול ענות, קול רעש גדול על הסופרים שמניחי' לכתוב תפילין מבני י"ג מבלי שבודקין אותם אם הביאו סימנים, ואין איש שם על לבו מ"ש המג"א רס"י ל"ט כיון דילפי' מקרא דקטן מדאורייתא פסול לכתוב צריך בדיקה אם הביא סימנים, והנה צעקתו הבאה אליו שמעתי וראוי לכל מרא דאתרי' להזהיר הסופרים ע"ז ולהודיע כן ברבים, אבל מ"ש על דבר התפילין שכבר נכתבו בלי שנבדקו מקודם הכותבים, אם מהני בדיקה של עכשיו ויש הרבה מן התפילין שלא נמצאו עוד הנערים שכתבום כדי לבודקם מה משפטם. לברר דין זה ולבארו על בוריו צריך אני להאריך בכל פרט ופרט, וה' יחנני מאתו דעה בינה והשכל. וגם מ"ש ע"ד הבאת סימני' בלי ידיעת השנים, וגם אם צריך לידיעת השנים עדות שנים או סגי בחד או אב:

א הנה הלכה רווחת כרבא קטנה שהגיעה לכלל שנותיה חזקה הביאה סימנים וכמסקנת ש"ס ה"מ למיאון אבל לחליצה צריכה בדיקה. והטעם דלא סמכי' על חזקה זו להקל לא נתפרש בש"ס אי משום דאינה חזקה גמורה לסמוך עליה או משום חומרא, ובתשובו' מהרי"ט ח"א סי' מ"א נראה דעתו דחזקה זו אלימא ודאורייתא היא ככל חזקה, וחומרא החמירו לענין חליצה, ועיי' שם סי' נ"א, ובמח"כ מהרי"ט ומהר"ם קאסטאלאן שם שה' נעלם מהם מ"ש הרמב"ן במלחמות ריש חולין דמביא דמיון וראי' דצריכי' לברר היכא דאיכא לברורי הגם דיש רוב או חזקה מהא דאמר רבא חזקה הביאה סימנים ואין סומכים לענין חליצה וכ"כ הרשב"א ריש חולין בשמו, נראה לעין דס"ל דחזקה אלימתא היא, והא דלחליצה לא סמכי' עלה הוא משום דכל דאפשר לברורי מבררינן וכן יש לדייק

מלשון ש"ס אבל לענין חליצה צריכה בדיקה, משמע משום חומרא צריכה בדיקה והיכא דליכא לברורי סמכי' על החזקה:

וצ"ל בס"ד דרבא לענין חליצה אמר חזקה דהביאה סימנים, למה באמת א"צ לברר כמו בכל חזקה וצ"ל דחזקה אלימ' יותר וטפי י"ל עפמ"ש הנמ"י יבמות הא דנבדקת ע"י נשים והא ע"י אנשים עדיפא דנאמנים יותר, היינו משום דדרכיה דרכי נועם ולא יאות לבדוק נשים ע"י אנשים עיי"ש, וי"ל בס"ד ס"ל דא"צ לברר משום דא"א לברר רק ע"י נשים, ועפ"י נשים לא יבורר שאין לה שערות דאינן כאוונות כ"כ כ"ש נגד חזקה דהביאה סימנים, לכן אין צריך לבדוק הגם דאם יאמרו שלא נמצאו שערות נאמנות להחמיר, מ"מ אין צריך בדיקה כדי להחמיר, ובאמת דאמר חזקה למיאון, ולחליצה צריכה בדיקה ע"י נשים הגם שלא יתברר ודאי על פיהם מ"מ כל מה דאפשר צריך לברורי לחומרא בעלמא הגם שלא יתברר בוודאי דלית לה:

ובזה נתיישב לן דקדוק עצום של הנוב"י קמא חא"ע סי' ס"א לס"ד דרבא לחליצה אמר חזקה למה נקיט קטנה ולא נקיט קטן, ולאמת דלענין מיאון דוקא ניחא עיי"ש. ולמ"ש א"ש דבקטן שאפשר לברר ע"י אנשים גם בס"ד לא סמכי' להקל וצריך לברר, אבל בקטנה שא"א לברר רק ע"י נשים שאין ברור לגמרי כ"כ ל"צ לברר ע"י נשים, ובדיקה ע"י אנשים לא גרע מאיכא טירחא יתירה לברר, דא"צ לברר, וא"ש עיי':

ונ"ל להוכיח דכך היא שיטתו של הרמב"ם מדכ' בפ"ב מהלכו' אישות הלכה ז' וז"ל נמצאו ב' גומות זו בצד זו ואין בהם שער הרי אלו סימנים חזקה אין גומא בלא שער ושערות היו בהם ונשרו, ובלח"מ הרגיש דילמא היו שערות קטנות פחות מנטילת הזוג וכ' כיון דנשרו ודאי גדולות היו בהם דאי לא"ה לא היו נושרות והוא דוחק גדול, מנ"ל דוודאי גדולות היו כשנשרו, איפכא מסתברא דלאו גדולות היו ושומא בעלמא היו לכן נשרו וצ"ע:

לכן נ"ל לומר מילתא בטעמא להא דלא חיישי' לשמא נשרו קודם שהגיעו לשיעור סימנים, בשנחקור תחילה חשש דנשרו מה הוא. והנה מהרי"ט בסי' מ"א כ' דחשש נשרו חשש דאורייתא הוא מכח חזקה דרבא, דשכיח יותר דנשרו מלומר דיצאה מחזקה דרבא, והא דל"ח בלא בעל לנשרו דהקילו בקידושי דרבנן שתוכל למאן כ"ז שלא נראו סימנים ולא ניחוש לנשרו, ולענין חליצה כשנבדקה ולא נמצאו לא אמרינן ודאי נשרו ותחלוץ, זה הוא חומרא דהחמירו בדאורייתא. ובסי' נ"א מביא דמהר"מ קאסטאלאן חולק עליו וסובר דחשש נשרו חומרא בעלמא היא דרחוק הוא במציאות דנשרו, ומהרי"ט השיב לו באורך והודה לו במקצתו דלאו חזקה היא דנשרו אלא דקרוב לומר שנשרו יותר

מלומר שלא נשרו עיי"ש. ובמח"כ היה נעלם מהם לשעה מ"ש הרמב"ם פי"א מהלכו' גירושין וז"ל הרי שנבדקה ולא נמצאו הסימנים וכו' ה"ז חוששי' לה שמא נשרו לפיכך צריכה גט מספק וכו' ואם נשאת תצא מזה ומזה והולד ספק ממזר ובהה"מ שם ז"ל ומה שאמרו חוששי' שמא נשרו דן אותה רבינו כספק מקודשת מה"ת. הרי מפירש ברמב"ם לא כהמהרי"ט דנשרו קרוב לוודאי אלא ספק השקול ודלא כמה"רמ"ק דחומרא בעלמא היא לחוש לנשרו ותמוה בעיני איך היו דברי הרמב"ם בהעלמה מתרי גברי רברבי כאלו במחכ"ת:

ויש לי הוכחה גמורה דרמב"ן ורשב"א ס"ל או כרמב"ם דחשש נשרו הוא ספק השקול או דקרוב לומר שלא נשרו כמהרמ"ק דלא כהמהרי"ט דהא ס"ל דבחליצה צריכה בדיקה משום כל דאפשר לברורי וכו' היינו שמא נמצא דאין לה סי' ואם בלא נמצא אמרי' מחזקה ודאי נשרו ומחומרא לא תחלוץ, בוודאי אין לנו להחמיר ולבדוק שמא לא נמצאו, דגם כשלא נמצאו מחזקי' אותה בוודאי הביאה ונשרו אלא דמחמירי' בשלא נמצאו וכדאי להחמיר כשלא נמצאו, אבל בוודאי אין לנו לבדוק כדי להביא עצמינו לחומרא, וע"כ דנשרו אינו ודאי ולא קרוב לוודאי אלא או דלחומרא בעלמא חיישי' לנשרו כדס"ל למר"מ קאסטאלאן דל"ש נשרו וצריך משו"ה לברר דכשלא נמצאו נתברר שלא היה לה או דספק השקול הוא כדס"ל לרמב"ם. ובמהרי"ט סי' מ"א כ' בחד טעמא של הרשב"א בתשובה בספק הגיעה לכלל שנים דאין לעשו' ס"ס שמא לא הגיעה לשנים, ואם ת"ל הגיעה שמא לא היו לה ולא נשרו, דאם אמרי' הגיעה לכלל שנים, מכח חזקה דרבא אמרי' קרוב לוודאי שנשרו ולפמ"ש מוכח דרשב"א ס"ל דחשש נשרו או דאינו רק חשש דרבנן ולכל היותר ספק השקול ואין קיום לדברי מהרי"ט בכוונת תשובת הרשב"א:

והנה הא דלא אמרי' באמת דוודאי נשרו מחזקה דרבא לפמ"ש דרשב"א ס"ל דחזקה אלימת' היא צ"ל דוקא בשלא בדקנו, אבל כשנבדקת ויבוקש ולא ימצא לא אמר' משום חזקה, שנשרו ודאי דמיעוט הוא שנושרי' ואוקי רוב דמביאים סימנים נגד רוב דאין נושרי' והו"ל ספק כדאיתא כה"ג בש"ס כתובות ר"פ האשה שנתארמלה רוב נשים בתולות נשאות ורוב בתולות איכא קלא הה"נ אוקי רוב להדי רוב ועיי':

ואומר מעתה טעמא דמילתא היכא דאיכא ב' גומות דכ' הרמב"ם דאמרי' ודאי שנשרו שערות גדולות כשיעור סימני' דכיון דאיכא חזקה דרבא כ"ז שלא נבדקה וחזקה אלימא היא, אלא בשלא נמצאו איכא רוב דלא נשרו והו"ל ספק השקול מדאורייתא, כ"ז בשלא נמצאו גומות או לא נבדקה אחר גומות אבל כל שיש גומות לפנינו וע"כ צ"ל שנשרו ויצאה מן הרוב שוב אמרי' משום חזקה דרבא דהיו לה שערות גדולות כשיעור ונשרו

כיון דע"כ צ"ל שנשרו הגם דאין אומרי' כיון שע"כ יצאה מן הרוב, דנשרו סימני' אולי היא ג"כ מן המיעוט דאין מביאי' סימנים, דכל די"ל דמן הרוב היא הגם שיצאה בדבר א' מן הרוב ל"א דגם מרוב זה יצאה, האמת בתבו"ש סי' כ"ט כתב בשיש מים במוח כיון שיצאה מן הרוב שאין להם מים במוח שוב לא אמרי' דהיא מן רוב בהמות כשרות לומר משו"ה דהמוח הקיפו ומדמה זה להא דש"ס ר"פ האשה שנתארמלה, אבל כבר דבריו דחוים בטוב טעם ודעת מבעל חות דעת בסוף ספרו, דאין דמיונו עולה יפה דשם ב' רובו איכא וסותרות זו את זו, רוב נשאות בתולות סותרו' לרוב בתולות קלא אית להו והוי ליה ספק אבל לא אמרי' משום שיצאה מן הרוב שאין מים במוח, גם מרוב כשירות יצאה דליכא סתירה והתנגדות עיי"ש ואמת נכון הדבר, והא"ש מה שכתבנו הגם דיצאה מן הרוב דלא נושרות, משו"ה לא אמרי' שהיא מן המיעוט גם בזה דאין מביאי' סימנים, והדברים נכונים לפע"ד:

וממילא מוכח דהרמב"ם ס"ל דחזקה דרבא דאורייתא וחזקה אלימא היא, והא דלחליצה צריכה בדיקה הוא כמ"ש הרמב"ן ורשב"א משום דכל היכא דאיכא לברורי מברר' וכיון שאם לא נמצאו סימנים יהי' בספק השקול אם נשרו צריך לברר כדי שנדע דמספיקא הוא וזה דלא כנוב"י קמא שהעלה דל"א בס"ס כל היכא דאיכא לברורי בחד ספק וישאר ספק א'. ומשיטת רמב"ן רשב"א ורמב"ם לפמ"ש מוכח דלא כוותי'. ויש לחלק קצת. המורם מדברינו כי הרמב"ם רמב"ן ורשב"א ס"ל דחזקה דרבא אלימא רק היכא דאיכא לברורי צריך לברר והיכא דא"א לברר סמכי' על החזקה. ועיי' טו"ז אה"ע סי' קנ"ה שכ' בפשיטות דלא סמכי' על החזקה משום כל היכא דאיכא לברורי עיי"ש, ועיי' פ"י קידושין ס"ד ע"א ד"ה תוס' בד"ה בני זה דפשיטא ליה דהא דלא סמכי' על חזקה לחליצה הוא מחומרא שמא לא ימצאו:

אמנם מטוש"ע חו"מ סי' ל"ה נראה דס"ל דחזקה זו לאו דסמכא היא דז"ל הטור קטן פסול להעיד עד שיביא ב' שערות אחר שהי' בן י"ג שנה ויום א' משמע דהא דפסול מן הדין כל שלא נבדק, ויש לדחוק דכוונתו אם נבדק וידוע שאין לו שערות פסול דשנים בלא שערות ל"מ מידי ולא אמרינן ודאי נשרו ומ"ש עוד שם ואפי' הגיע לכלל שנים אין מקבלי' עדותו וכו' עד שיבדקוהו שיש לו שערות היינו משום כל דאפשר לברורי מברינן, וכן נראה קצת מדכ' אפי' הגיע לכלל שנים אין מקבלי' עדותו עד שנבדק נראה דאם א"א לבדוק סמכי' על החזקה, דאל"כ אלא כוונתו במ"ש שפסול עד שיביא ב' שערות, דצריך שנדע ודאי שהביא, מה לו לכתוב עוד שאין מקבלי' עדותו פשיטא ואצ"ל אלא נראה כי תחלה כוונתו שאם יודעים שלא הביא עדותו פסול דלא אמרי' ודאי נשרו, ושוב כ' דאין מקבלי'

עדותו לכתחילה עד שבודקין אותו משום כל דאפשר לברורי וכו'. אלא ממ"ש אח"כ משם אביו הרא"ש ז"ל, ואם שהו לבודקו זמן רב אחר שהי' לו י"ג שנים ובדקוהו ומצאו לו ב' שערות שהוא בחזקת גדול משעה שהי' לו י"ג שנים, נראה דלולי שמחזיקי' אותו למפרע, עדותו פסול דשמא קטן היה, והא א"א לברורי עוד והי' לנו לסמוך על החזקה בלא בדיק' ומציאות סימנים, מזה נראה דס"ל דגם היכא דא"א לברורי עוד לא סמכי' על החזקה לולי שמחזיקי' למפרע אחר הבדיקה ומציאות סימנים עכשיו, והנה המחבר כ' תחלת לשון הטור עד שיביא ב' שערות וסוף דברי הטור אם שהו לבודקו וכו' ושביק אמצעות דברי הטור דאמצעות דברי הטור הם למותר כיון דכ' דלא סמכי' על חזקה דרבא אם שהו לבודקו לולי שמחזיקי' אותו למפרע כמו שהוא לפנינו לא היו סמכי' על החזקה פשיטא שצריך לבודקו. והרי לפנינו דהטור והמחבר שניהם ס"ל דחזקה דרבא לא אלימא לסמוך עלה בדאורייתא דלא כרמב"ם רמב"ן ורשב"א:

ומתחילה היה נ"ל לחלק דדוקא לענין עדות בדבר שבממון ס"ל לטור ומחבר דלא סמכי' על חזקה זו כמו דאין הולכין בממון אחר הרוב ורובא עדיף מחזקה, אבל לענין איסור י"ל דס"ל ג"כ דסמכי' על חזקה דרבא כרמב"ן ורשב"א וגם מרמב"ם לא מוכח רק דסמכי' באיסורא על חזקה זו, אבל לענין ממון כולם ס"ל דלא סמכי' עלה, דלא אלימא חזקה זו מרוב דקיי"ל דלא אזלינן בממון בתרי':

שבתי וראיתי הגם דהחילוק רב בין ממון לאיסור, אבל בטוש"ע א"א להעמיס כן, דהא דין זה אם שהו לבדקו יוצא מתשובת הרא"ש כלל ל"ג סי' ה' והמעיי' בצדק ישפוט מישרים משטיחות לשונו שהוציא מסוגי' דנדה דחזקה דרבא ל"מ לענין איסור רק להחמיר שלא תמאן ולא להקל, ויותר נראה לעין מדהביא שם מר"י שמפרש הא דשמואל בב"ב בודקי' למיאונין דאם בדקוה אחר קידושין של ראשון ל"מ בדיקה שמא בקידושי ראשון קטנה היתה אם לא משום דאמרי' הרי היא גדולה לפנינו, נראה דגם לענין איסור לא סמכי' על החזקה בלי בדיקה כלל, הגם שא"א לברר כמו התם, מכ"ז מוכח דאפי' לענין איסור ס"ל לרא"ש דחזקה דרבא לא אלימא לסמוך עליה להקל רק אם נבדוק עכשיו מכח חזקה מחזיקים למפרע דגדול היה, ועיי' ב"י אה"ע ס' מ"ג דמביא שם תשובת הרא"ש והחולקים עליו אם מחזיקי' למפרע ושם לענין איסור קידושין קאי הרי דס"ל למחבר דגם לענין איסור אמרה הרא"ש דמוכח לו כן מתוך תשובת הרא"ש עצמו כדכתיבנא:

והנה בנוב"י קמא חא"ע סי' ס"ג הוכיח מתוס' ב"ב קנ"ד סוף ד"ה ועוד סימנים שהקשה למה לנו לומר שהוא קטן כיון שהגיע לכלל שנותיו, והא אמרי' בנדה חזקה שהביאה סימנים, וקשה הא רבא ל"א רק לחומרא למיאון, ש"מ דס"ל לתוס' דחזקה דרבא אלימא

ובחליצה לחומרא לא אזלי' בתר חזקה משום דכל דאפשר לברורי וכו' ושם דא"א לברר משום ניוול ומשום דסימנים משתנים אח"מ הקשה תוס' שפיר, וכ' הנוב"י עוד דצ"ל דס"ל לתוס' דחזקה זו אלימא מרוב דמוציאין ממון ע"י חזקה זו עיי"ש. והנה כבר כתבנו כי כן ס"ל לרמב"ן רשב"א ורמב"ם דחזקה אלימא היא, אלא דמתוס' מוכח יותר דאלימא אפי' להוציא ממון וזה צ"ע מנ"ל לתוס' בפשיטות דאלימא חזקה זו יותר מרוב עד דנדחק דאיירי בשכבר בדקו ולא מצאו מה שאין זכר במעשה שהי':

שבתי וראיתי דראי' זו של הנוב"י דחוי' מעיקרא ואינה חוזרת ונראית לפי מה דס"ל להנוב"י בכוונת קוש' התוס' דנסמוך על חזקה דרבה להוציא הו"ל לתוס' להקשות בפשיטות למה לא נסמוך על החזקה, ומהמשך דברי תוס' נראה דל"ק להו רק על מה דאמר ועוד סימנים עשוים להשתנות, ומפרש תחילה ענין דעשוי' להשתנות דתולי' הגומות לאח"מ, וע"ז הקשה למה לנו לומר דקטן הוא, וגם לשון תוס' למה לנו לומר מגומגם קצת. לכן נ"ל דתוס' ג"כ ס"ל דוודאי לא אלימא הך חזקה כ"כ להוציא ממון ולק"מ, אבל הא קשה לתוס' על טעם השני דסימנים עשויות להשתנות וחיישי' שמא אח"מ נעשו גומות ע"ז הקשו למה לנו לומר קטן היה ולתלות בשינוי, ביותר יש לנו לתלות דמחיים סימני גדלות היו כיון דאיכא חזקה דהביא סימנים הגם שאין להוציא ממון כ"ז שלא נראי' סימנים, אבל כל שנראי' סימנים לפנינו מה לנו לתלות באינו מצוי כ"כ שנשתנו לאח"מ, טפי היה לנו לתלות בסימני גדלות דשכיח ומצוי ואיכא חזקה, וכ"ש שאנו רואים שערות דל"ש שיהי' שערות שומא בעלמא בלא גומא, וע"ז העלה תוס' שכבר בדקנוהו ולא נמצאו שערות כלל ואזדא החזקה, כנ"ל והוא נכון וברור בכוונת התוס':

והנה לפמ"ש בכוונת התוס' מלבד דאין ראי' דס"ל לתוס' דמוציאין ממון עפ"י חזקה זו, אלא יש ראי' מכח דקדוקינו דס"ל דאין מוציאין ממון מדלא הקשה בלא"ה כמ"ש, ובכ"ז י"ל דס"ל לתוס' דחזקה זו אלימא לסמוך עליה לענין איסור כשיטת רשב"א ורמב"ן, וכן נראה מדמביא תוס' סוגי' דנדה דאמר רבא, והקשה למה לנו לומר קטן הי' ולבאורינו היינו היכא שנמצאו לאח"מ יש לנו לתלות יותר מחיים מלומר דנשתנו אח"מ, ואי ס"ל דחזקה דרבא לאו כלום היא לענין איסור מנא להו לתוס' בפשיטות דניזיל בתרה כלל היכא דיש לתלות דעשוי' להשתנות דמיעוט המצוי הוא זה, מזה נראה דס"ל לתוס' דלענין איסור אלימא חזקה זו בלי בדיקה כלל, ודן מזה לענין ממון היכא שנמצאו סימנים לפנינו דיש לתלות הגומות מחיים, ואין לנו לחוש כ"כ שמא נעשו הגומות אח"מ כנ"ל:

והרא"ש בתשובה דס"ל ע"כ דלא איירי שבדקוהו מחיים ולא מצאו מדהוכיח דמחזיקי' למפרע וכ"כ נוב"י ול"ק ליה קושי' תוס' כיון דנמצאו שערות לפנינו למה לנו לומר דנשתנו ונעשה הגומות לאח"מ משום דרא"ש לשיטתו אזיל דס"ל דגם לענין איסור לאו חזקה היא לסמוך עלה, ממילא בממון לא סמכי' עלה כלל אפי' כה"ג כנ"ל לבאר ועיי':
אלא דיש להקשות על הרמב"ן ב"ב דכ' דהמעשה היה שמת מיד אחר המכירה ומביאו הב"י בא"ע סי' מ"ג דחולק על הרא"ש בתשובה וס"ל דלא מחזקינן למפרע, והא הרמב"ן ס"ל דחזקה אלימא היא לענין איסור ואיך ס"ל דלענין ממון אפי' היכא שאנו רואים סימני' לפנינו דתולי' עכשיו הוא שגדלו והצמיחו, והרא"ש דהוכחנו דס"ל דגם לענין איסור ל"ס על חזקה זו ס"ל היכא שנמצאו לפנינו מחזיקי' למפרע לענין ממון ויהיו חולקים בסברות הפוכות מהיפוך להיפוך:
לכן נ"ל דהנכון כמ"ש הנוב"י שם דרמב"ן משום קושי' תוס' למה לנו לומר קטן היה ס"ל כת' תוס' דבדקוהו מעיקרא וליכא שוב חזקה וע"כ דמת מיד, וכ"כ מהרש"א בתוס' שם דצ"ל כמ"ש הרמב"ן, ולמ"ש בוודאי יש לנו לומר כן מלעשות פלוגתא בין הרא"ש ורמב"ן מהיפוך להיפוך, ומ"ש הב"י שם בשם רשב"א כבר כ' הנוב"י דט"ס הוא וצ"ל רמב"ן:
וכן מ"ש הב"י בשם ר"י ב"ר שה"ר דוראן ורשב"א ל"ל כהרא"ש, לפמ"ש דרשב"א ס"ל באיסור דחזקה אלימתא היא אפי' בממון מחזקינן למפרע, כ"ש לענין איסור, צ"ל ג"כ דט"ס הוא וצ"ל רמב"ן, וע"ז כ' הב"י ועיי' רמב"ן ב"ב כנ"ל. ולפמ"ש הנב"י דכוונת רמב"ן כתוס' ליכא ראי' דרמב"ן חולק כמ"ש:
ונ"ל להביא ראי' דתוס' בהא מילתא כרא"ש ס"ל דמחזיקי' למפרע, דבאמת מה שהוסיף מהרש"א על תוס' דצ"ל מיד שמכר מת עיקר חסר בתוס' וכ"כ האי הו"ל לפרש, ולולי דברי מהרש"א הי' נ"ל דא"צ להוסיף כלום, ודברי תוס' נכונים וא"ש בלא"ה, וי"ל לפמ"ש תוס' דעשוי' להשתנות שנעשו גומות אח"כ י"ל דמעשה שהי' כך הי' שבדקוהו מתחילה ולא נמצאו שערות אבל לא דקדקו בגומות, משו"ה אמרו בני משפחה קטן היה באותה שעה, משמע שידוע להם ומהיכן ידעו אם לא שבדקוהו תחלה כמ"ש תוס' לבסוף ואמרו קטן הי' בוודאי לדעתם ולא חששו לנשרו, או משום דהא דבעי בדיקה מחשש שמא נשרו רק ספק הוא, אמרו קטן היה שא"א להוציא מידם מספק, ואמרו לקוחות לבדוק אולי ימצאו גומות שלא בדקו אחריהם בתחילה וכיון שיש גומות אמרי' בוודאי היו שערות גדולות ונשרו כשיטת הרמב"ם וכמו שביארנו לעיל דמחזקה אמרי' בוודאי גדולות היו כיון שיש גומות, וע"כ שנשרו אמרי' גדולות נשרו, ולולי שגומות עשויות להשתנות אח"מ הי' מועיל בדיקת הגומות עכשיו דמחזיק' למפרע שהיו גומות אלו כבר

עם שערות ונשרו וכיון שע"כ נשרו אמרי' שהיו כבר בשעת מכירה ונשרו, אלא כיון שגומות עשויות להשתנות אח"מ ליכא ראי' מגומות דשמא אח"מ נתהוו ותלינן יותר שאח"מ נעשו מלומר שבחיים היו עם שערות ונשרו, ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא, וא"ש דברי תוס' ואין צריכים לומר דמיד מת, אלא שלולי דסימנים עשוים להשתנות היינו מחזיקי' למפרע בשעת מכירה שהיו גומות ונשרו אז, ורמב"ן לא רצה להאריך ומתרץ בקיצור שמיד מת דדייק לו כן לשון מכר ומת משמע מיד, כנ"ל נכון, ומינה דמוכח דס"ל לתוס' כרא"ש בתשובה דמחזיקי' למפרע ועיי':

וכיון דרא"ש מפורש כ"כ ולמ"ש גם תוס' ע"כ הכי ס"ל וגם רמב"ן אפשר דס"ל כן כמ"ש הנב"י, ולשיטות הסוברים דחזקה אלימא היא לענין איסור מסתבר בוודאי דלענין ממון עכ"פ יש לנו להחזיק למפרע מכח חזקה ויפה עשו הטור ומחבר בחו"מ סי' ל"ה שפסקו להלכה כתשוב' הרא"ש דרבים אשר עמו בזה:

וכ"ז לענין ממון, אבל לענין איסור, מאחר שרמב"ן ורשב"א, ולפמ"ש גם הרמב"ם ותוס' ס"ל דלענין איסור מיהת חזקה אלימא היא, הגם דהרא"ש בתשובה לא ס"ל הכי בתר רובא דמנכרי אזלי' ותוס' מן המנויים עמהם ועיי' מג"א רסי' תמ"ז בכ"מ הלכה כתוס' וטוש"ע בח"מ סי' ל"ה דקבעו הלכה כשיטת הרא"ש היינו בממון דלא מצינו מאן דחולק בממון על הרא"ש וס"ל דמוציאין ממון בחזקה זו כמ"ש, ולא נאמר חוץ בממון אלא כמו בעובדא דב"ב ומזה לא איירי טוש"ע שם, אבל במילתא דאיסורא נקטי' כשיטת רוב ראשונים דחזקה זו דסמכא היא, והטור ומחבר ורמ"א בא"ע מ"ג לא כתבו דין זה דהרא"ש לענין קדושין, וזהו שרצוני לבאר, ובארנוהו באר רחובות, בעזרת שוכן ערבות:

ואחרי אשר הודיענו ה' כל זאת נשית פנינו אל מטרת כוונתינו לברר הדין שלפנינו א') אם נבדק אחר שכבר כתב אפי' זמן זמנים טובא אח"כ ונמצאו לו סימנים מחזיקים אותו למפרע משהגיע לי"ג שנים ויום א' שהביא סימנים אלו אז וכל מה שכתב מהיום שהגיע לכלל שנים כשר, ב') אפי' לא נמצאו סימנים אלא ב' גומות אמרי' שהיו בהם ב' שערות גדולות אז כשהגיע לכלל שנים ונשרו אח"כ, ג') כשאינם לפנינו לבודקם סמכי' על החזקה דוודאי היו להם שערות כשהגיעו לכלל שנים, ד') כשנבדקו ולא נמצאו להם שערות הוא ספק השקול אם הי' להם ונשרו או לא הי' להם כלל, והו"ל ספיקא דאורייתא אם הם גדולים או לא ומה שיכתבו מזמן הבדיקה עד שיבדקו שנית וימצא להם סימנים פסול מספק דאורייתא, לפי מה דקיי"ל ספק דאורייתא מה"ת להחמיר, ה') וממילא נשמע שאין להניח לכתוב לקטן שהגיע לכלל שנותיו עד שבודקין אותו תחילה אם הביא סימנים, דכל דאפשר לברורי מבררינין אולי לא ימצאו לו שערות ויהי' ספק

השקול אם הביא או לא הביא, ואם כתב צריך לבודקו אחר הכתיבה שמא לא ימצאו סימנים ויהי' ספק וכל מ"ש פסול מספק כנ"ל:

ועל אחרון אני בא אל העיון עדיין מ"ש היכא שנבדק ולא נמצאו לו סימנים דהתפילין פסולי' מספק, די"ל כיון שהוא ספק אם הוא גדול מחוייב להניח תפילין מספק שמא הוא גדול, ואפי' קמי' שמיא גלי' שהוא קטן מ"מ כיון דלדידן ספק הוא וצריך להניח תפילין מדאורייתא הו"ל בר קשירה והוא בכלל וקשרתם וכתבתם דמצות וקשרתם מוטלת אקרקפתי' מה לי אם מוודאי או מספק סוף כ"ס מחוייב מדאורייתא הוא, ל"מ לשיטת רוב ראשונים דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, אפי' להרמב"ם דס"ד מה"ת לקולא, הלא כבר השריש לנו החו"ד רסי' ק"י וכן קיים מדנפשי' אבא מאוה"ג זצ"ל והוא בכתובי' בכתבי הקודש שלו דבספק אם קיים המצוה גם לרמב"ם ספיקו מה"ת להחמיר דלא דברה תורה על הספק ואין להאריך בהידוע, כי כן גם לרמב"ם בר קשירה מדאורייתא הוא מספק ועיי' פרמ"ג או"ח. ואפשר לומר דאם נבדק ולא נמצאו בו סימנים א"צ להניח תפילין מדאורייתא מספק שמא גדול הוא, דלא אמרי' ספק דאורייתא להחמיר לרוב הפוסקים ובספק מצוה לכ"ע, רק בוודאי גדול דמחוייב במצות וגם זה בכלל החיובים דצריך להחמיר בספק, אבל ספק קטן ספק גדול דהספק אם נכנס לכלל חיוב תורה כלל דדילמא קטן הוא, ספק כי האי אפשר לכ"ע ס"ד מה"ת לקולא ועיי' כעין זה בפ"י קדושין ס"ד ע"א, והוא איירי לענין לחייבו מיתה אפי' משום חזקה לא מחייבים כל שהספק שמא קטן הוא עיי"ש, וכ"ש שי"ל כן בספק כמ"ש והדבר צריך עיון לדינא (ועיי' בח"ס חיו"ד סי' ט"ש:):

אלא מ"ש דצריך לבדוק לכתחילה משום כל דאפשר לברורי ודילמא לא ימצאו סימנים ויהי' ספק השקול אפי' נימא דאם לא נמצאו סימנים אינו מחוייב להניח תפילין מדאורייתא כמ"ש טעמא דמילתא, מ"מ כ"ז שלא נבדק צריך להניח תפילין מוודאי מכח חזקה דרבא דוודאי הביא סימנים, וכ"ז שאין ידוע לו שלא הביא, בחזקה שהביא, וצריך להניח תפילין מוודאי מכח חזקה, והוא במצות וקשרתם, וכל מה שכותב עד דלא נבדק כשר, ממילא א"צ לבודקו שמא לא ימצאו לו סימנים, דכ"ז שלא נבדק גם אם קמי' שמיא גליא שאין לו סימנים, סוף כ"ס בר קשירה מה"ת הוא דחייב להניח תפילין מכח חזקה. בכ"ז נ"ל בוודאי לא יניחו לקטן לכתוב תפילין עד אחר שנבדק שמא לא ימצאו לו סימנים, ומה לנו להכניס עצמינו בספיקות, הגם שיש כעין ס"ס שמא יש לו סימנים ואת"ל אין לו שמא בר קשירה הוא דשמא מחוייב מספק דאורייתא, הא גם בס"ס כל דאפשר לברורי צריך לברר ומה לנו להכניס עצמינו לספק לכתחילה במקום דאין

פסידא, אבל אם כבר כתב והוא לפנינו יש לצדד דאין צריך לבדקו כדי לפסול מספק דאיכא פסידא דממון ולגנוז הפרשיות הוי כדיעבד, ועוד גם כשלא נמצאו סימנים איכא כעין ס"ס שמא היו לו ונשרו, וגם אם קמי' שמיא גליא שלא היו לו שמא חייב מה"ת מספק והוא בוקשרתם והמקיל לא הפסיד וכ"ש שאין להרעיש עליו:

ו') וכ"ז כשידוע בבירור שכבר הגיעו לי"ג שנים בשעה שכתבו, אבל סימנים בלא שנים אי מהני, דבר זה פלוגתא דראשונים היא. רש"י בקידושין ס"ג ע"ב ובתוס' ד"ה בני זה בן י"ג שנים ס"ל דסימנים בלא שנים לא מהני רק ברבוי שערות או גדול בקומה, ור"י ס"ל דסימנים לחוד מהני דרוב אין מביאים סימנים רק כשהגיעו לשנים, ועיי' הה"מ פ"ב מהלכות אישות הלכה י"ט בשם רמב"ן דמסופק בהביאה סימנים ולא נודע מספר שנותיה, והמל"מ לא ידע לפרש מקום ספיקתו רק כשעכשיו ודאי גדולה היא אם אמרי' בשעה שהביא' סימנים ג"כ גדולה היתה, ונראה כוונת המל"מ כיון שעכשיו גדולה היא ואין לה סימנים אחרים רק מה שהי' לה קודם ואנו מסופקים אם היתה אז גדולה בשנים יש מקום לומר שמחזיקין אותה שאז היתה גדולה ואלו שערות סימנים הם ולא שומא מלפני הפרק. והנה מלבד שפי' המל"מ רחוק להעמיס בכוונת הרמב"ן דעיקר חסר, גם קשה בוודאי כה"ג יש לנו לסמוך ולומר מכח חזקה דכבר הגיעה לכלל שנים אז מדלא הביאה סימנים אחרים, הגם דחוששי' לנשרו משום חזקה אנו אומרים דנשרו הגם דלא שכיח כ"כ כמ"ש תוס' נדה וב"ב, וכאן נהפוך הוא מכח חזקה מדלא הביאה סימנים אחרים וגם נשרו לא שכיח, אמרינן בוודאי הגיעה אז לכלל שנים. והנה המל"מ נכנס לפירוש רחוק משום דפשיטא ליה דסימנים בלא ידיעת השנים אין בו מקום ספק כלל, והרי לפנינו ר"י שבתוס' קידושין ס"ל דמהני סימנים לחוד דאמרי' בוודאי הגיעה לשנים, וי"ל דרמב"ן מסופק בזה. (עיי' בנוב"י מהד"ק אה"ע סי' ו'):

ונ"ל דתוס' ע"כ לא ס"ל כוטוד אומר ר"י דמביא בקידושין, מדהקשה בב"ב דף קנ"ד במעשה דב"ב למה לנו לומר דקטן היה הא איכא חזקה, ונדחק שכבר נבדק, ולפמ"ש מהרש"א דצ"ל דמיד מת כשמכר דאל"ה מנא ידעינן דגדול היה באותה שעה שמכר, לפ"ז היה יכול לתרץ דבני משפחה טוענים קטן היה שלא הגיע לכלל שנים אז ומסימנים לא ידעו, ואם היה אפשר לבדוק אח"מ אם נמצאו סימנים מבורר כי הגיע לשנים בשעה שמכר כיון דמיד מת, ולכן אמר ר"ע דסימנים עשוים להשתנות לאח"מ וליכא בירור ע"י בדיקה וגם לפמ"ש אני לעיל בכונת התוס' למה לנו לומר קטן היה, היינו למה לנו לתלות בשינוי לאח"מ, כיון דאיכא חזקה בלא"ה, ג"כ מיושב עפמ"ש כיון דאין אנו יודעין מספר שנותיו רק ע"י סימנים וכיון דסימנים יש לתלות בלאח"מ ממילא ליכא הוכחה על

השנים ואין כאן חזקה כלל, מזה נראה דס"ל לתוס' לעיקר דלא סמכי' כלל על סימנים בלי ידיעת השנים:

ועפ"י פירושו של המל"מ בספיקת הרמב"ן ולפמ"ש דבכה"ג בוודאי יש לנו לתלות שכבר הגיע לשנים, י"ל קושי' תוס' ב"ב הנ"ל, די"ל דבני משפחה טוענים קטן הי' היינו שנבדק אז בשעה שמכר ונמצאו סימנים, והם אומרים דלא הגיע אז לשנים, ומת אחר זמן שידוע שכבר הגיע לשנים, ורצו לבדוק אם לא ימצאו שערות אחרות חוץ מאלו שכבר היו לו בשעת מכירה, נדע שכבר הגיע לשנים בשעה שמכר דלא אמרי' שמא הביא סימנים אחרים אח"כ ונשרו כמ"ש, ואמר ר"י ב"ב ועוד סימנים עשויים להשתנות אח"מ היינו שנשרו אח"מ וזה שכיח ע"י מיתה וא"ש. ואין ראי' מדלא תי' תוס' כן וגם מרמב"ן שכ' שמת מיד אין להוכיח דס"ל דאין מחזיקי' כה"ג דכבר הגיע לשנים, דמתרץ בקיצור יותר:

המורם מדברינו דאין לסמוך על סימנים בלי ידיעת השנים דדעת יחידאי של ר"י שבועוד י"ל, הוא נגד רש"י ורא"ש ותוס' ב"ב, ורמב"ן לפמ"ש מסופק בו. וטוש"ע סי' קס"ט נקטו להלכה דבעי דוקא ידיעת השנים ולכן בנדון שלנו לא מבעי אם לא נבדקו עד אחר שכבר כתבו שאין להחזיק למפרע מכח חזקה דרבא, דהא לא ידענו אם הגיע אז לשנים, ולסימנים לא ראינו עד עתה, ואפי' לשיטת ר"י ל"מ כה"ג, רק כשאנו יודעים שכבר הגיע לכלל שנים בשעה שכתב דקיי"ל דסימנים בלי שנים ל"מ, דחיישי' דילמא שומא נינהו. ואם בדקוהו קודם הכתיבה ונמצאו סימנים בלי ידיעת השנים ועכשיו כבר הגיע לשנים וידוע לנו שאלו שנמצאו עכשיו היו בשעה שכתב ולא נתוספו יותר נלע"ד כה"ג בוודאי מהני דלא כמל"מ שכ' דרמב"ן מסופק בזה ועיי':

ז') אחר שבררנו דבעינן שנדע שהגיע לי"ג שנים ויום א' בוודאי, נבוא אל העיון אם צריך דוקא ב' עדים אנשים או סגי בע"א והנה הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכו' אישות ומובא בטור סי' קס"ט כ' דאין סומכי' במספר השנים לא עפ"י קרובים ולא עפ"י נשים אלא עפ"י עדים כשרים להעיד, וכ' הה"מ דבר זה נלמד מסוגי' דקידושין ס"ג ע"ב דמשמע דעדות בעינן, ואפי' האב אינו נאמן לכל דבר וכן פסק בטוש"ע שם. ולכאורה הה"נ דבעי כאן שני עדים שמעידין שהגיע למספר השני' כדי להכשירו לכתיבת תפילין, ואפי' האב אינו נאמן עליו. אלא שבב"י סי' קס"ט בשם סה"ת מבואר דלחליצה בעי ב' עדים מדאב א"נ למכור ועונשי' ה"ה בדבר שבערוה דבעי ב' עדים עיי"ש, לפ"ז דוקא בדבר שבערוה או למכור ולעונשי' אבל לכתוב תפילין מילי דמצוה ואיסורא הוא וסגי בע"א כשר וכ"ש דאב נאמן:

אמנם בתוס' קידושין ס"ד ע"א הקשה למה יהי' נאמן לנדרים והקדשות הא אין ע"א נאמן אלא מה שבידו, ותי' כיון שסופו לגדל עשאוהו כבידו ודוקא אב שמדקדק היטב אבל אחר לא, ונראה דכוונת קושי' תוס' כיון דאיכא חזקת קטנות איך יהי' נאמן נגד החזקה דס"ל דאין ע"א נאמן במקום חזקה, וע"ז מתרץ כיון שסופו לגדל עשאוהו כבידו, ודוקא אב אבל אחר לא, ועיי' ב"י סי' קס"ט דכ' דלא דמי להא דאשתמודענא, אדרבה כאן היה בחזקת קטן. לפ"ז בדבר הנוגע לאיסור כמו לענין כתיבת תפילין וכדומה דוקא אב נאמן דהוא כבידו ולא אחר לשיטת התוס' דסוברים דאין ע"א נאמן באיסורים היכא דאתחזק, וגם אם האב נאמן יש לעיי' לפי לשון תוס' עשאוהו כבידו משמע דנאמנותו רק לחומרא מדרבנן דעשאוהו כבידו וכן דייק הפ"י שם, א"כ להקל גם האב אינו נאמן, אלא דפ"י נתקשה טובא בתוס' שם עפ"י פירושו בכוונת התוס' דא"נ רק מדרבנן עיי"ש. ולפע"ד נראה דכוונת התוס' דעשאוהו כבידו כיון דעתיד לגדל אין חזקה זו דקטנות חזקה אלימא כ"כ כמו חזקה דעלמא דאין ע"א נאמן נגד החזקה, ועשאוהו כבידו היינו ששקלו בחכמתם דכמו דדבר שבידו נאמן גם באתחזק כן נאמן נגד חזקה דלא אלימא, ויש להסביר יותר עפ"י מ"ש חי' ר"ן ריש גיטין דס"ל לרש"י בידו ואתחזק כמו אין בידו ולא אתחזק, ומבואר יותר במהרי"ק שורש שכ' כל דבידו לגרע החזקה אתרע החזקה עיי"ש, ובמק"א הארכתי בזה. ועפ"ז א"ש דברי תוס' בקדושין כיון דחזקה זו דקטנות עשוי' להשתנות ממילא ליכא חזקה כ"כ ועיי' במהרי"ט ח"א ס' מ"א ובסי' נ"א באורך דחזקה דקטנות לאו חזקא גמורה היא כנ"ל נכון בכוונת התוס' לפ"ז האב נאמן לענין איסור אפי' להקל ודוקא אב, אבל לא אחר דאינו רגיל בו ואין עדותו נאמנה, וכיון דאיכא קצת חזקה דקטנות מנגדתו אינו נאמן:

ואחר העיון עלה במחשבה לפני דמ"ש תוס' דאחר א"כ, דין זה לחלק יצא בנדון שלפנינו, בהקדם מ"ש הפ"י בקידושין דקושי' תוס' הא אין בידו ולא יאומן הוא לפי' ב' דסימנים בלא שנים מהני, והתם איירי דאב מעיד למפרע בשנים וסימנים, ולכן הוקשה לתוס' למה יאומן, אבל לפי' ראשון דסימנים לחוד ל"מ דאולי שומא מקודם נינהו היינו דליכא רוב וחזקה אבל פלגא מיהא איכא ואתרע חזקת קטנות ע"י שערות שלפנינו וכל היכא דליכא חזקה ע"א נאמן באיסורים עיי"ש, ודבריו נכונים וברורים. ועפ"י דברי קדשו בנדון שלנו אם נבדקו קודם כתיבה או מיד אח"כ באופן שאנו יודעים בוודאי שבעת הכתיבה היו לו סימנים אלו סגי בע"א שהגיע למספר השנים אז בשעה שכתב דע"י סימנים נעשה פלגא וסגי בע"א במקום דליכא חזקה, אבל כשנבדק אחר שכבר כתב ואנו מחזיקי' הסימנים למפרע משעה שכ' משום חזקה דרבא, ודוקא שידוע לנו שהגיע לכלל שנים כשכתב,

לזה צריך דוקא ב' עדים דע"א א"כ נגד החזקה דקטנות ומשום סימנים לא פלגא, דהא אין אנו יודעין שהגיע אז לכלל שנים רק עפ"י ע"א והוא אינו נאמן במקום חזקת קטנות ודוקא אב נאמן ולא עד א' דעלמא והבן:

וגם בעדות אב יש לעיי' אם נאמן בכה"ג דמה שחידש תוס' כיון דעתיד לגדל הוי כבידו ומחלק בין אב לאחר זה הוצרך לחדש לפי פי' ב' של הר"י כדי לתרץ הקוש' שעליו, אבל לפי פי' ראשון לא צריך לחידוש זה לדמות מילתא דעדות אב לבידו, וכיון דשיטת רוב ראשונים כפי' הראשון והכי נקטי' מנ"ל לחלק בין עדות אב לאחר. והא דנקט אב דאפ' אב אינו נאמן לעונשים ולמלקות, אלא כיון דדבר זה אם ע"א נאמן במקום חזקה רבו בו השיטות והמחבר ביו"ד סי' קכ"ז פסק דאינו נאמן ועיי' ש"ך שם דרבו כמו רבו דס"ל דנאמן והרמב"ם מן המנוים בתוכם, הא חדא, ועוד לפמ"ש הפ"י שם בקושי' תוס' משום דאיכא חזקת היתר דחפץ שהקדיש והחרים וזה ל"ש בכתיבת תפילין, אם לא שנאמר דגברא המניחם הוא בחזקת חיוב והמעיד על מספר השנים הו"ל כע"א במקום חזקה והוא רחוק כמובן, וגם הא י"ל לפי' ראשון נמי שאני אב דהוי כבידו, לכן נ"ל דהמקיל להאמין לאב על השנים כשנבדק אחר שכבר כתב לא הפסיד אבל ע"א אחר אינו נאמן ובעי ב' דוקא, כנלפע"ד נכון להלכה:

הנלפע"ד כתבתי בעזרת נותן התורה ית"ש, והוא בחסדו יראנו מתורתו נפלאות, ויעשה עמנו לטובה אות, ונזכה לראות ישועות הנבאות, כדכתיב וראו כל עמי הארץ, כי שם ה' נקרא עליך וכו' הכ"ד או"נ דש"ת באהבה. פ"ב כאור בקר ליום ה' י"ד טבת תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ט

לדוד ברוך, מאת ברוך ומבורך, יהי דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו ויראהו בנועמו, ה"ה ידיד ה' החביב נפשי, הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול בו ירוץ צדיק ונשגב, המפורסם בתורתו וצדקתו, עומד לנס עמו, כקש"ת מו"ה דוד דייטש נ"י אב"ד דק"ק יארמוטה יע"א:

ני"ה קבלתי, וקול התור נשמע כאשר סיבב ציר הדואר על פתח ביתינו והביא לנו מכתב עוזו מע"י אצבעותיו אשר לקול קן קולמסו תאבה נפשינו לשמוע משלותו ובריאת גופו הטהור, כן אנחנו לפניו היום בהודעה כזו מאתנו בה"י, והנה היו דבריו ערבים עלינו ולנחת, עד לאחת באשר הודיע לנו צערו ע"ד מכשול רבים שהסופרים מניחים נערים קטנים לכתוב תפילין ביודעים ובלא יודעים אם הגיע לשנת י"ג ויום א' ותפילין כאלו פסולי' כמבואר בשו"ע רסי' ל"ט והוא מן המרדכי בהלכו' קטנות דמביא הב"י באין חולק

והמג"א הוסיף תוספת מרובה דאפי' ידוע שהגיע לשנים צריך לבדוק אחר סימנים כיון דכתיבת קטן פסול מדאורייתא ואפי' הגיע לחינוך, ועיני כבודו ראו מ"ש הנוב"י תנינא חאו"ח סי' א' בתחלתו ע"ד המרדכי ובסופו על תוס' דברי מג"א. ושמתי עיני בו וראיתי כי הקשה לשאול על המרדכי מ"ש משחיטה דכתיב וזבחת ואכלת דממעטי' נכרי דאינו בוזבחת וקטן לא ממעטי' מוזבחת וכשר לשחיטה, וצ"ל כיון דאביו מחוייב להפרישו משום חינוך מקרי ב"ז הה"נ כיון דאביו מחוייב לחנכו מקרי ב"ק ומ"ש, והוא מותיב והוא מפרק דשחיטה לאו משום חינוך אלא משום דאסור למספי ליה בידים מדאורייתא לכן מקרי ב"ז, משא"כ חינוך דתפילין מדרבנן הוא ולא מקרי ב"ק מדאורייתא. והנה מה דהי' סובר מעיקרא דקטן ב"ז הוא משום חינוך תמוה תינח קטן שיש לו אב הוא בוזבחת מה"ט, אבל קטן דלית ליה אב, ואפי' אית ליה אם דאינה מחוייבת לחנכו עיי' מג"א סי' שמ"ג לאו ב"ז הוא, ולא לשתמיט בשום פוסק לחלק בין קטן לקטן, ועוד ממתני' גופה הגם שיש לדחוק וכולם ששחטו ואחרים רואי' בקטן דבר זביחה הוא ושחיטתו פסולה משום שמא קלקל וכה"ג באחרים רואין מותר מה יענה בחרש ושוטה דוודאי ליכא חיוב חינוך על האב למה שחיטתן כשרה הא לאו ב"ז הם. והנה מה שהתעורר לבקש טעם למה שחיטת קטן כשירה וגם מה שהעלה משום דאסור למספי ליה בידים, היה נעלם ממנו לפי שעה במחכ"ת שכבר עמדו ע"ז קמאי דקמאי הלבוש בעט"ז ומביאו הש"ך ס' א' ס"ק כ"ז וש"ך כ' דקטן מצווה משום דאסור לו לאכול בלא שחיטה וכוונתו דאסור למספי ליה בידים, וכ"כ התב"ש ומביא מתשובת מהרי"ל דכ' דע"כ גם בחו"ש איכא איסור כמו בקטן דאל"ה למה שחיטתן כשירה דשחיטתן כשחיטת נכרי וכמעשה קוף בעלמא עיי' בו:

והנה מלשון ש"ך דכ' דקטן מצווה דאסור לו לאכול כנראה דס"ל דמה"ט אסור למספי ליה בידים דלקטן עצמו איכא איסור קצת והתבו"ש כ' מפורש יותר דאיכא איסור גבי קטן, אמנם כן בתה"ד בפסקיו סי' ס"ב כ' מפורש והאריך להוכיח דבקטן עצמו ליכא נדנוד איסור כלל, והא דאסור למספי בידים הוא כדי שלא להרגילו באיסורי' לכשיגדיל עיי"ש ועיי' רמ"א או"ח סי' שמ"ג ועשיתי לו סמוכים מרש"י נדה מ"ו ע"ב ש"מ ב"ד מצווים להפרישו כ' רש"י ופלוגתא היא ביבמות, והקשה רשב"א ומובא במל"מ והא בדרבנן במופלא סמוך לאיש למ"ד דרבנן לכ"ע אין ב"ד מצווים להפרישו והיא קושי' עצומה על רש"י. ונ"ל דס"ל לכ"ע ליכא איסור בקטן עצמו אלא משום שלא להרגילו כשיגדל ופליגי בדאורייתא אי מצווי' להפרישו משו"ה, או דלא למספי ליה בידים להרגילו בידים ולכ"ע בדרבנן א"צ להפרישו וכ"ז בשאר איסורי דרבנן שאם יעשה דבר

זה בעצמו שהוא עושה עכשיו לכשיגדל לא יעבור רק על איסור דרבנן משא"כ במופלא סמוך לאיש דנדרו מדרבנן אם יורגל לעבור על נדרו בקטנותו יעבור ג"כ על נדרו שידור בגדלותו ואז יהי' איסור דאורייתא ואינו דומה לשאר איסורי דרבנן וא"ש דכ' רש"י דפלוגתא היא ביבמות דכמו דאיכא שם פלוגתא באיסורי דאורייתא משום כשיגדל, כן תלי' במופלא סמוך לאיש אי ב"ד מצווין להפרישו בפלוגתא הנ"ל וא"ש נכון:

היוצא לנו דאין בקטן איסור כלל לומר דמשו"ה מקרי איתא בזביחה דגם לדידי' איכא איסור דבדידי' ליכא נדנוד איסור, וצריך לומר כיון דאסור לגדול למספי ליה בידים מקרי הקטן איתא בזביחה, ולא דמי לנכרי דלא שייך גבי' כלל איסור זה, וכן נראה ממ"ש המרדכי דקטן שהגיע לחינוך פסול לכתיבה משום דחינוך מדרבנן ומה"ת לאו ב"ק הוא, משמע דאם הי' חינוך מה"ת היה ב"ק מדאורייתא הגם דמצות חינוך דאב היא ואין לו לקטן בו מצוה מ"מ כיון דמצות האב לחנכו בגופו דקטן הרי הוא בר קשירה, כן ה"נ י"ל לענין שחיטה דמקרי בר זביחה ע"י מה דאסור מה"ת למספי ליה בידים כן י"ל:

שבתי וראיתי דדבר זה אם ע"י חיוב חינוך דאב מקרי הקטן איתא במצוה או איסור זה הוא פלוגתא דרש"י ותוס' בברכות מ"ח ע"א דרש"י ס"ל דמשו"ה אין הקטן מוציא למי שאכל שיעור דאורייתא דלאו ב"ח הוא, הגם שאביו מחוייב לחנכו מצוה דאב היא וקטן לאו ב"ח הוא, ותוס' חולק על רש"י וכ' דע"כ קטן ב"ח מקרי מדמוציא מי שאכל שיעור דרבנן, וע"כ דב"ח מדרבנן מקרי משום דמתקיים ביה מצות חינוך, ודאורייתא א"מ מה"ט דחיוב דרבנן א"מ את המחוייב מה"ת עיי"ש ובראש. והנה המרדכי ודאי כתוס' ס"ל בתרתי חדא דהגיע לחינוך מקרי ב"ח ואי הי' מצות חינוך מדאורייתא הי' ראוי לכתיבה דאיתא בוקשרתם מדאורייתא, אלא משום דחינוך דרבנן לאו בר קשירה מדאורייתא מקרי וס"ל בהא ג"כ כתוס' דמשום דאיתא בהך מצוה מדרבנן לא מקרי מחוייב בדבר להוציא את מי שמחוייב מדאורייתא וה"ה דאינו בוקשרתם להכשיר כתיבתו מה"ת משום דהוא במצות קשירה מכח החינוך דרבנן, ולרש"י דס"ל דכל שמחויב מדרבנן מקרי ב"ח ושייך במצוה זו להוציא המחוייב מדאורייתא אפשר דגם לכתיבת תפילין כשר אלא דלרש"י ע"י מצות החינוך דמונחת על האב לא מקרי הקטן ב"ח ואיתא במצוה זו, דמצוה דאב היא, וקם דינו של המרדכי בין לשיטת רש"י בין לשיטת תוס' ועיי':

ולענין שחיטה לשיטת תוס' י"ל משו"ה כשר כיון דאסור למספי ליה בידים מדאורייתא מקרי איתא בזביחה הגם שאין על הקטן שום נדנוד איסור מ"מ כיון דשייך בגופו איסור לגדולי' למספי ליה מקרי איתא באיסור זה ושחיטתו כשירה מדאורייתא, דהא אסור למספי ליה מדאורייתא, אבל לרש"י דל"מ קטן ב"ח ע"י מצות חינוך דאב, גם בשחיטה

לא מקרי ב"ז משום זה דהגדולים אסורים למספי ליה, וקו"ח הוא, ואפשר דגם לתוס' ל"ש ה"ט דעד כאן לא ס"ל לתוס' דמקרי ב"ח משום מצות חינוך דוקא בקיום מצוה כבהמ"ז וכדומה דהקטן עושה מעשה בגופו ע"י האב שמצוה עליו לחנכו, האב מחוייב והקטן עושה, והה"נ בתפילין וכדומה אם היה חינוך דאורייתא דס"ל למרדכי דה' מקרי ב"ק מדאורייתא דע"י מצות חינוך, הקטן מניח תפילין ועושה מעשה המצוה כגדול, אבל לענין שחיטה דאין בקטן כלום לא בחיוב ולא בעשייה, אלא האיסור על הגדולים בשב וא"ת שלא להאכילו בידים גם תוס' ומרדכי מודים לרש"י דל"מ הקטן ב"ז משום זה שגדולים הם באיסור שוא"ת עליו, והחילוק נכון, והתמיה קיימת למה יוכשר שחיטת הקטן יותר משחיטת נכרי וצע"ג:

וכשאני לעצמי נ"ל עפמ"ש תוס' ע"ז כ"ז ע"א ד"ה איכא בינייהו אשה דכ' וז"ל מומר לערלות מיהא בר שמירת ברית הוא אלא שאינו חפץ, אבל בר שמירת ברית הוא כשיחפוץ ובגיטין הכי קאמר כל שאינו בוקשרתם כלומר שאינו מקיים מצות וקשרתם אינו בכלל וכתבתם וזה מבטל מצות קשירה מעליו עכ"ל, ודבריהם צריכים תבלין למה דרשי' וקשרתם מי שאינו מקיים ולא דרשי' הכא ואתה את בריתי תשמור מי שמקיים, ונ"ל להסביר מומר לערלות אותה מצוה עצמה יכול לקיים כ"ז שירצה ואינו מבטלה אלא לשעתה דכל רגע ורגע חיוב עליו למול עצמו מ"מ לא בטלה לגמרי, דעדיין יוכל לקיימה כל עת שירצה ולא בטלה לגמרי רק כשמת ולא מל עצמו ואז עונשו בכרת, ולכן הוא בכלל ואתה את בריתי תשמור, שבידו לקיימה כל שעה אלא שלא היה זריז ונשכר, משא"כ מצות תפילין כל יום מצוה בפ"ע היא וכל יום שאינו מקיימה מעוות שא"י לתקן הוא, לכן כל שאינו מקיימה לאו בכלל וקשרתם הוא כיון שהוציא את עצמו מן הכלל יום או יומים אינו בכלל מקיימי מצות וקשרתם ואין בידו לתקן והוא חסרון שלא יוכל להמנות עוד בין הימים שיניח תפילין לכשיחפוץ דמצוה בפ"ע היא כנ"ל נכון ואחר הוצעה זו ועוד הוצעה א' מ"ש תוס' גיטין כ"ב ע"ב דחשו"ק מיקרו ב"כ דקטן יהי' ב"כ כשיגדל ושוטה כשישתפה, ומה שצריך להבין מ"ש בוקשרתם וכתבתם דקטן פסול ולא אמרי' דהוא בכלל וקשרתם כיון שיבוא אח"כ לידי חיוב קשירה כתבתי בתשוב' אחת באורך, וכעת נ"ל עפ"י תוס' ע"ז הנ"ל ולפי מה שביארנו דבריהם י"ל לענין וקשרתם ל"מ מה שיבוא אח"כ לידי חיוב קשירה כמו גדול שאינו מקיים בשאט נפש מצות קשירה והוא מומר לאותו דבר אינו בוקשרתם משום שיש לו לקיים מעשה זה ואינו מקיים להכי אינו בוקשרתם, הגם שאפשר לו לקיים מצות קשירה בשאר ימים משום דכ"י מצוה בפ"ע היא, כן ל"מ מה שיהי' הקטן ב"ח כשיגדל עכשיו מיהת אינו בקיום מצות

וקשרתם, וכ"י מצות קשירה בפ"ע היא, משא"כ בכתיבת גט דלא בעי אלא שיהי' בר כריתות דיהי' שייך בענין זה דכריתות שפיר כתבו התוס' דכל שאפשר שיבוא לידי כך, קטן כשיגדל ושוטה כשישתפה מקרי בר כריתות, כיון דבכחו הוא ויבוא לידי כך, דל"ש לומר כיון שעכשיו אינו יכול לגרש אינו ב"כ כמו בוקשרתם דשם וקשרתם מצוה היא בקום ועשה שיעשה מעשה קשירה וקטן אינו במצוה זו והחילוק רב, ועיי' רש"י גיטין ט' ע"ב שכ' דמי שאינו ב"כ פסול לגט משום דכתיב וכתב ונתן כל מי שהוא בונתן הוא בוכתב, ג"כ א"ש כיון שיבוא לכלל ונתן כשיגדל, בכלל ונתן הוא, ואינו דומה לוקשרתם דכ"י מצוה דוקשרתם איכא, וקטן אינו במצות וקשרתם, משא"כ בוכתב ונתן דלאו מצוה היא שיכתוב ויתן אלא דבעו שיהי' בר הכי וכיון דקטן אתי לכלל הוי' וגירושין לכשיגדל ויהי' בוכתב ונתן מקרי עכשיו ב"כ דבכחו הוא, משא"כ נכרי דלא אתי לעולם ועיי' גיטין פ"ה ע"א, ובתשובה א' כתבתי לרש"י בלא"ה א"ש דשאני וקשרתם וכתבתם דכתיב תחלה וקשרתם ואח"כ וכתבתם דרשי' מי שהוא עכשיו בקשירה איתא בוכתבתם, אבל בגט כתיב וכתב ונתן דרשי' מי שיבוא לכלל ונתן כשיגדל או ישתפה הוא בוכתב, הגם שאינו עכשיו בונתן לא ממעטי' אלא נכרי שלא יבוא לכלל ונתן ושם בארה:

ואחר הוצעות אלו אומר אני דחשו"ק משו"ה כשרים לשחיטה, משום דאתי' לכלל וזבחת קטן כשיגדל חו"ש כשישתפו להכי מקרי ב"ז, ולא דמי לוקשרתם דהיא מצוה המוטלת על קרקפתא דבר חיוב כל יומא ויומא מצוה בפ"ע היא, וכיון שקטן זה אינו עכשיו במצוה דיומא דוקשרתם אינו בוכתבתם, משא"כ שחיטה דליכא מצוה לשחוט ולאכול, אלא דאסורא הוא דעבר בל"ת או איסור עשה ול"ת לדס"ל דזבחת עשה היא וממעטי' כל שאינו במצות וזבחת אינו אוכל ממנו, לא ממעטי' רק נכרי שלא יבוא לעולם לידי כך, משא"כ חשו"ק דאפשר שיבואו לידי כך, וכ"ש קטן דאתי ממילא דהוא בכלל וזבחת הגם שעכשיו מותר לאכול בלא זביחה, דל"ש לומר דאינו במצות וזבחת דכ"י כמו בוקשרתם דמצוה דיומא בקיום מעשה היא והבן ועוד י"ל דזביחה זו עצמה היא לו לתועלת לפעמים שע"י מעשה זביחה זו יהי' באכילת היתר לכשיגדל ולולי שנעשה מעשה דזביחה זו על ידו או ע"י אחר ונחרה או שלא הי' שוחטה כדינא או מתה מאליה היתה אסורה לו כשיגדל ומעשה זו דזביחה שנעשה עכשיו הוא לו לתועלת כשיהיה ב"ח להכי שפיר קרינן ביה וזבחת ואכלת משא"כ בוקשרתם וכתבתם דמעשה זו דקשירה של עכשיו אין לו מצוה בהווה שאינו מחוייב, ולא לעתיד כשיגדל, דבכ"י מצוה דקשירה איכא לכן לא מהני במה שיבוא אח"כ לידי חייב וקשרתם לכשיגדל כנ"ל, וסברא זו האחרונה בעיני מאוד נכונה בעזרת החונן דעת ותבונה:

ואחרי הודיענו אלקים את כל זאת, נחזור למקום שבאנו משם דקם דינו של המרדכי דקטן בר חינוך פסול מדאורייתא לכתיבת סתו"מ דחינוך דרבנן וכבר כתבנו דבין לרש"י בין לתוס' ברכות מ"ח פסול, לתוס' הגם דמשום חינוך מקרי ב"ח, לשיטתייהו כל שאינו ב"ח מה"ת אינו יכול להוציא למי שמחוייב מדאורייתא, ה"ה שכתיבתו פסולה כיון דאינו ב"ח מדאורייתא לאו בכלל וקשרתם הוא, ולרש"י דחיוב דרבנן מוציא לדאורייתא כיון דאיתא במצוה זו הרי לרש"י ע"י מה שאביו מחוייב לחנכו ל"מ מחוייב בדבר, דמצוה דאב היא ולא דקטן, וי"ל לכאורה נפקא מיניה בין שיטת רש"י לשיטת תוס' לשיטת תוס' דלאו ב"ח מקרי ע"י חינוך דאב, אם כתב קטן ב"ח תפילין יוכל האב לחנך בנו בתפילין כאלו דמדרבנן כותב קטן זה ב"ח מקרי, ויוצא בו האב מצות חינוך מדרבנן, ולרש"י דע"י חינוך לאו ב"ח מקרי, אפי' ב"ח מדרבנן, תפילין שכתב א"א לקיים בהם מצות חינוך דרבנן, וכן היה אפשר לומר ס"ת שכתב קטן שהגיע לחינוך ניהי דס"ת זה פסול מדאורייתא מ"מ יכולי' לצאת בו ידי קריאה שהיא מדרבנן חוץ פ' זכור שקריאת' מה"ת, כן עלה במחשבה לפני, וכמעט רגע ראיתי כי טעות הוא בידי לא מבעי לענין קריאת ס"ת דא"י בו דהא נתקנה לקרות בס"ת כשר מדאורייתא וכשקורא בס"ת שאינו כשר מדאורייתא א"י בו חיוב קריאה מדרבנן, גם לענין חינוך לא נ"ל דיוצא האב ידי מצות חינוך בתפילין כאלו דהא מצות חינוך הוא כדי להרגילו במצות כשיגדל וצריך לחנכו בתפילין שיוצא בהם ידי חובתו כשיגדל, ואפשר כשאין לאב תפילין אחרים לחנכו חוץ מאלו, וכגון שאינו במקומו כדי להניחו תפילין, יחנכו באלו דנקוט מיהא מקצתו אבל נ"ל דלא יברך, דבאמת יש לי מקום עיון לשיטת רש"י ברכות דמצוה לאו דקטן היא אלא של אב ואין לקטן שייכות בה איך יברך וצונו, דהא לקטן עצמו ליכא מצוה כלל, וליכא למימר דהברכה עצמה היא מן החינוך, דהוא דובר שקרים נגד ה' ועיי' ב"ב פ"א ע"א וברשב"ם שם, וצ"ל דהו"ל כנשים במ"ע שהזז"ג דכ' תוס' חולין דמברכות וצונו כיון דבאנשים מצוה הוא והו"ל אינהו כא"מ ועושה וכ' ובטלית שאולה דגם לאנשים ליכא חיוב א"א לברך עיי"ש, וה"הנ י"ל דקטן מברך וצונו הגם דאינו ב"ח אפי' מדרבנן מ"מ הוא כא"מ ועושה וכמו נשים דמברכות על מ"ע שהזז"ג, ולשיטת הרמב"ם דס"ל דאין נשים מברכות על מ"ע שהזז"ג אפשר דס"ל כתוס' דע"י מצות חינוך הקטן עצמו מקרי ב"ח, או י"ל דמודה הרמב"ם בקטן דמברך כא"מ ועושה הגם דבנשים סובר דאינם מברכות, דל"ל מ"ש התוס' כיון דבאנשים מצוה היא, דנשים לעולם לא יבואו לידי מצוה זאת, משא"כ קטן כשיגדל יהי' ב"ח בעצמו, הו"ל עכשיו כא"מ ועושה קודם שהטילה התורה עליו חיוב ומודה רמב"ם שמברך מה"ט ועיי'. וכ"ז בתפילין שאפשר

לצאת בהם י"ח כשיגדל, אבל אם מחנכו בתפילין שא"י בהם כשיגדל בוודאי לא יברך דהו"ל כטלית שאולה דאין מברכים כיון דא"א לצאת בו בשום פעם כנ"ל, ויש לנו עוד הרהורי דברים בענין זה ואכ"מ:

והנה המג"א מוסיף והולך על המרדכי עפ"י דבריו דצריך לידע בבירור שהביא סימנים דבדאורייתא לא סמכי' על החזקה, ואני בעניי הכינותי תשובה ארוכה שמורה בכל וערוכה בדין זה של המג"א, ומקצת דמקצת מדברינו שם אעלה פה הואיל ונתחדש לי דבר כעת, ושם נאמר אפי' נבדק ולא נמצאו סימנים לפי מה שהעליתי דספק נשרו הוא ספק השקול והוא ספק דאורייתא, וכיון דמחוייב להניח תפילין מספק דאורייתא הו"ל בוקשרתם מדאורייתא וגם אם קמי' שמיא גליא דלא הביא סימנים מ"מ כיון דלדידן ספק הוא וחיובא עליו להניח תפילין בכ"י מספק דאורייתא הוא במצות וקשרתם, או אפשר דספק כזה שמא הוא קטן ולא נכנס לחיובי תורה לכ"ע מה"ה להקל ושם בארה, וכעת עולה במחשבה לפני ניהי דמצד וקשרתם כתיבתו כשרה דב"ק הוא גם אם קמי' שמיא גלי' דקטן הוא כיון דלדידן ספק ב"ח קשירה הוא מדאורייתא, מ"מ יש לפסול מספק מטעם אחר משום דבעי כתיבה לשמה וקטן לאו בר כתיבה לשמה הוא כמבואר גיטין כ"ב ע"ב דמקשה והא לאו בני דיעה נינהו, ועיי' טוש"ע אה"ע סי' קכ"ג, וכתיבת ספק קטן ספק גדול פסול שמא קטן הוא ולאו בר כתיבה לשמה הוא:

ובאמת צ"ע על המרדכי שכ' דבר חינוך פסול משום דלאו בר קשירה מדאורייתא הוא, ולא כ' משום דלאו בר כתיבה לשמה הוא, וצריך לומר דאפי' גדול עע"ג ומלמדו ומזהירו בשעת כתיב' לכתוב לשמה דמהני בקטן כמבואר בגיטין שם מ"מ פסול משום דלאו בר קשירה הוא, ועיי' גיטין מ"ה ע"ב סת"מ שכתבן מין וכו' אשה וקטן וכו' ועיי' תוס' מנחות מ"ב ע"א ד"ה ואל ימול כותי שהקשה תיפוק ליה דנכרי פסול בלא"ה דאינו כותב לשמה ולא הקשה מקטן, דמקטן ל"ק די"ל דקמ"ל דאפי' עע"ג ומלמדו ומזהירו שיכתוב לשמה פסול משום דלאו ב"ק הוא, אבל מנכרי הקשה שפיר דאדעתא דנפשי' קעביד כבש"ס גיטין כ"ג ע"א, וא"ש נמי המרדכי דכ' דפסול משום דלאו ב"ק הוא דאפי' עע"ג ל"מ, ומהתימה על הנוב"י שהשיב לשואלו דבר בדינו של המרדכי ע"ד הסופרים שמניחים לכתוב מקטנים שהגיעו לחינוך ולא זכר השר כי בלי עע"ג ומלמדו ומזהירו בלא"ה פסול משום דלאו בני כתיבה לשמה הם. והנה כל היכא דלא בדקנו או דא"א למבדק אם חזקה דרבא אלימא בכ"מ וסמכי' עלה כמ"ש הנוב"י ובארתי באורך בתשובה הנ"ל, כמו דסמכי' על החזקה לענין דבר קשירה הוא כמו כן סמכי' ג"כ עלה לענין דבר כוונה הוא וכותב לשמה כמו אם ידוע שיש לו סימנים ולמד הדינים, דמיד שיגדל באותה רגע סמכי'

עליו דב"כ לשמה הוא, אבל כשנבדק ולא נמצאו לו הגם דמשום וקשרתם י"ל דכשר כיון דבר קשירה מדאורייתא הוא, מ"מ נ"ל דפסול משום שמא קטן הוא ולאו ב"כ לשמה הוא חוץ בעע"ג ומלמדו ומזהירו כנלפע"ד:

והנה מ"ש דכונת המרדכי דאפי' בעע"ג ומלמדו פסול משום דלאו בר קשירה מה"ת הוא, דעע"ג ל"מ רק שכותב לשמה אבל לא מהני לענין פסול שאינו ב"ק, האמת לדינא כן הוא מ"מ נלפע"ד דלאו מילתא דפשיטא הוא די"ל דגם לענין ב"ק מהני עע"ג ותלי' בשיטת הראשונים ואפרש שיחתי, ואקדים אקדמות מילין מילי טובא אשר חנני השי"ת בזה חדשים גם ישנים אעלה פה על הנייר בדיו:

הנה הרשב"א חולין י"ב כ' בשם רבינו יונה דהא דמהני עע"ג בכתיבת גט ול"מ בשחיטה והיא קושי' תוס' שם ובגיטין כ"ב דעע"ג הוא המכוין על כתיבת חשו"ק לשמה ומהני כוונתו על מעשה דידהו זה כותב לדעת הבעל וזה העומד ע"ג מכוין לשמה, ודוקא במידי דא"א בלי ידיעת הבעלים כמו דא"א לגרש אשת חבירו בלי ידיעתו והכותב והמכוין שניהם א"א להם לגמור מעשה הגט רק ע"י בעל, יוכל הבעל למנות זה לכתיבה וזה שיכוין על כתיבתו של זה, משא"כ שחיטה, שהיא כשירה בלי ידיעת ורצון הבעלים ל"מ כונת העע"ג על מעשה שחיטה של חשו"ק שאין להם כונה, וכ' דבחליצה ל"מ עע"ג כיון דליתא בשליחות וצריך לעשות בעצמו ל"מ כונת האחר העומד ע"ג על מעשה החולץ וחולצת אלו דבריו ז"ל, וצ"ל הא דבנכרי ל"מ עע"ג שמכוין לשמה משום דנכרי מכוין לשם אחר כמ"ש רש"י גיטין כ"ג ע"א, ע"י כונתו מגרע כונת העע"ג דמכוין לשמה, ונ"ל משו"ה כ' רש"י דנכרי מכוין לשם אחר ולא כ' דנכרי אינו מכוין למה שאומר לו העע"ג וסתמא שלא לשמה כמ"ש תוס' שם, נ"ל דרש"י ס"ל ג"כ כרבינו יונה, הגם שכתב שם בעע"ג ומלמדו היינו בחשו"ק מהני עע"ג כזה שמלמדו הגם שאינו מכוין העע"ג על מעשה הכותב, מ"מ סגי במה שעומד עליהם ומלמדם ומזהירם, וש"ס מקשה נכרי נמי ומתרץ נכרי אדעתא דנפשי' קעביד ואי פירושו דאינו צייתי למה שאומרים לו וכותב סתמא, עדיין קשה כיון דמתני' ע"כ איירי בעומד ע"ג ומלמדו נכרי נמי הא איכא אופן דעע"ג מהני כשמכוין העומד ע"ג על מעשה כתיבה שלו שיהי' לשמה, לכן כ' רש"י דנכרי מכוין לשם אחר ומקלקל ומגרע כונת העומד ע"ג המכוין לשמה כנ"ל ועיי':

ובחי' גיטין בלימוד הישיבה ישבתי בזה קושית הפ"י דף כ"ב על רש"י דמפרש דסוגי' אליבא דר"א קשיא קוש' תוס' הא לאו ב"כ נינהו דהא רש"י ס"ל לעיל ט' ע"ב ירד ר"ש לשיטתו של ר"א דאיירי דכ' הישראל הרי ס"ל גם הכתיבה פסולה לר"א ע"י נכרי משום דלאו ב"כ נינהו וממה דמהני בחשו"ק עע"ג ל"ק די"ל כמ"ש תוס' כיון דאתי'

לכלל לכשיגדל וישתפה מקרי ב"כ, אבל קשה מדמקשה נכרי נמי בעע"ג הא פסול משום דלאו ב"כ הוא, ועיי' ב"מ סי' קכ"ד מ"ש בישוב קושי' עצומ' זו, ודבריו אינם ראוי' לכבודו במחכ"ת. ולפע"ד נראה עפמ"ש בסמוך דרש"י ס"ל תרתי בעע"ג כתוס' כשמלמדו, וכרבינו יונה כשמכוין העע"ג מהני בלי כונת הכותב לכתוב לשמה, ואקדים עוד סברא אחת די"ל הגם דרש"י ס"ל דגם בכתיבה צריך שיהי' ב"כ, הגם דס"ל דל"ב שליחות בכתיבה כמ"ש הפ"י ט' ע"ב, מ"מ בעינן שיכתוב ב"כ דנפקא מקרא וכתב ונתן י"ל מסברא בוודאי לולי דבעי לר"א כתיבה לשמה ומחשבתו מכשרת מעשה הכתיבה, לולי כן לא היה קפידא כלל שיהי' עושה מעשה קוף בעלמא דהיינו מלאכת הכתיבה דוקא ב"כ, אלא משום דבעי להמעשה מחשבה לשמה לגרש בו ולעשות בו מעשה כריתות לדבר זה צריך דוקא ב"כ דלא הכשירה תורה רק מי שהוא בוכתב ונתן שהוא ב"כ בדנפשי', ואחר הוצעת דברינו אלו נבוא למטרת כונתינו לישב קושי' הפ"י הנ"ל, לפמ"ש דהא דבעי שיכתוב ב"כ משום דלא מועיל מחשבת לשמה רק מי שהוא ב"כ, לפ"ז אם א' עומד ע"ג נכרי ומחשב לשמה דמהני לרבינו יונה ורש"י הגם דהכותב אינו מכוין לשמה ממילא גם משום שאין הכותב ב"כ לא מפסיל, כיון שא"צ הכותב לכוין לשמה מעשה קוף בעלמא קעביד והעע"ג הוא משוי ליה לשמה, וכיון שהוא בוכתב ונתן סגי, ומקשה שפיר נכרי נמי תסגי בעע"ג כשמכוין העע"ג לשמה, ומתרץ נכרי אדעתא דנפשי' קעביד דמכוין לשם אחר ומגרע כונת העע"ג ומפסל כתיבת הנכרי משום לשמה ומשום דלאו ב"כ הוא וא"ש נכון בעזה"י. והא דכ' רש"י לעיל ט' דעדות נכרי פסול משום דלאו בוכתב ונתן הוא, דבעדות אפי' עע"ג ומכוין לשמה לא מהני דהא דבעי בוכתב גבי עדות, לא משום דבעי דיחתמו לר"מ לשמה כדי שיועיל כונת העע"ג לעדים אלא משום דמילי דעדות לר"מ דכרתי צריכי' שיהי' ב"כ כמ"ש תוס' דף כ"ב דס"ל דבכתיבה ליכא קפידא כלל שיהי' ב"כ דדוקא בעדים משום דמילי דעדות הוא איכא קפידא שיהי' ב"כ, והה"נ לרש"י דבכתיבה ג"כ בעי ב"כ משום לשמה הוא, ובעדים בלא"ה משום דמילי דעדות בעי שיהי' שייך באותו דבר ממילא לא מהני כונת עע"ג והבן. ומ"ש רש"י בירד ר"ש לשיטתו של ר"א דאיירי דכתבו ישראל ה"ה שהי' יכול לומר בכתבו נכרי וישראל עע"ג ומכוין דליכא תו משום דלאו ב"כ נינהו כמ"ש. ועוד י"ל עפ"י קושי' פ"י שם למה לא כ' רש"י דפסול ערכאות משום לשמה, ומ"ש דערכאות נאמנים כשאמור יאמר דכותב לשמה דלא מרעי נפשייהו, דבריו נפלאו ממני, דלא מרעו נפשייהו שייך לומר במילתא דאפשר שיתברר ששקר ענו, אבל דבר התלוי בכונת הלב מי יודע מה שבלבו, ובפה מלא יאמר שכותב לשמה ובלבו חושב לשם אחר. ולפע"ד נראה עפמ"ש

הרא"ש בהלכות קטנות דעיבוד עורות עי"נ וישראל עע"ג מהני דלא אמרי' נכרי אדעתא דנפשי' קעביד אלא בדבר שיש לו משך זמן חושב מחשבות אחרות ואינו מכוין לשמה אבל עיבוד עורות לזמן קצר ודבר מועט ציית למה שאומרים לו עיי"ש, וי"ל לפ"ז נכרי שחותם שמו דומה לעיבוד עורות ועדיף ממנו דציית למה שאומרים לו שיחתם לשם איש ואשה, הגם לרש"י חיישי' שמא חושב לשם אחר דוקא בכתיבת הגט שיש לו משך זמן מלאכה רבה היא חוששי' שחושב מחשבות בינתים ויעלה בלבו שם אחר, אבל בחתימת ידו בזמן מועט ומלאכת כתיבה מועטת נותן אל לבו מה שאומרים לו, והא"ש דלא כ' רש"י בקושי' ש"ס נכרי פסול מה"ת משום דאינו כותב לשמה, דאפשר שיוכשר בעע"ג שיחתום לשמה לכן כ' דפסול משום דלאו ב"כ הוא, ומשום ה"ט גם עע"ג ואפי' על חתימתו לשמה ל"מ כיון דמילי דעדות הוא כמ"ש, והא"ש מ"ש בירד ר"ש לשיטתו של ר"א כשכתב ישראל ול"מ נכרי וישראל עע"ג שיכוין לשמה דבכתיבת הגט שיש לו משך זמן חיישי' ליה דאדעתא דנפשי' קעביד ומכוין לשם אחר ואיכא תרתי משום דאינו לשמה ומשום דלאו בוכתב ונתן הוא ומיושבים כל הקושיות ודקדוקים שעל רש"י דף ט' ע"ב וכ"ג ע"א, והדברים עתיקים, בעזרת נותן לעמו משפטים וחוקים:

ונבוא למטרת כונתנו לפרש דברינו, מ"ש דעע"ג קטן הכותב תפילין די"ל דמהני גם דלא יפסל משום דלאו ב"ק הוא עפ"י שיטת רבינו יונה ורש"י דס"ל דאם העע"ג מכוין לשמה הגם דהכותב אינו מכוין מהני ופשיטא דגם בכתיבת סתו"ם דבעי כתיבה לשמה דמהני כונת עע"ג המכוין לשמה ולפוסקים דצריך להוציא בשפתיו כשכותב לשמה, מהני עקימת שפתיו של העע"ג, אלא לפמ"ש הרשב"א חולין בשם ר"י דבשחיטה ל"מ כונת העע"ג משום דאפשר למעשה הזביחה בלי ידיעת הבעלים הה"נ בכתיבת סת"מ דלא בעי ידיעת ורצון המניח ל"מ כונת העע"ג, אמנם כן ראיתי בתשובת רשב"א ומובא בב"י או"ח סי' ת"ס מביא משם רבינו יונה דגם בשחיטה מהני עע"ג וכונתו, ודן רשב"א מינה לשיטתו דהה"נ דמהני כונת עע"ג לענין מצת מצוה דבעי שימור לשמה עיי"ש. וזה דלא כמ"ש רשב"א בחידושיו לחולין על שמו וצ"ע:

ולפי שיטת רבינו יונה שבתשובת רשב"א הה"נ דמהני כונת העע"ג בכתיבת סתו"מ, הגם דהכותב אינו מכוין לכתוב לשמה, וקטן הכותב סתו"מ וגדול עע"ג ומכוין כבר יצאנו משום לשמה, וי"ל גם משום דלאו ב"ק הוא נמי ליכא לפמ"ש בסמוך בישוב שיטת רש"י בכתיבת גט דל"ב ב"כ בכתיבה אלא משום דמחשבת לשמה מכשרת הכתיבה ולא מהני מחשבה המכשרת מעשה הכתיבה רק ממי ששייך בונתן, וכשהעע"ג מחשב לשמה, זה מחשב וזה עושה מעשה הכתיבה הגם דלאו ב"כ הוא, הה"נ בכתיבת סתו"מ קטן כותב

וגדול דבר קשירה הוא מחשב לשמה מהני, די"ל דלא בעי איתא בקשירה רק משום דמעשה כתיבה תלי' במחשבה קפדה תורה שיהי' בוקשרתם, אבל כשגדול ב"ק מחשב לשמה ל"ב שיהי' עושה מעשה קוף דמלאכת הכתיבה בר קשירה דוקא כנ"ל:

ובתשובה אחת העליתי ישוב עפ"ז לקושי' תוס' גיטין מ"ה ע"ב ד"ה כל שישנו בקשירה שהקשה על ר"ת דאין אשה עושה ציצית משום דלא מפקדה, מדפסלינן בפ' התכלת דף מ"א ציצית בנכרי משום דכתיב בני ישראל ועשו וכו' משמע דאשה כשרה, וכן קשה מסוכת גנב"ך דכשרה, ולמ"ש דהא דבעי שיהי' ב"ק הוא משום דבעי כתיבה לשמה ולמד ר"ת ה"ה דעשיית ציצית פסול בנשים משום דבעינן עשיי' לשמה ואשה לא מפקדה ליתא בועשו להם משא"כ סוכה דל"ב עשיית סוכה לשמה לכן סוכת גנב"ך כשרה ולק"מ מסוכה, וי"ל גם הקושי' מסוגי' דמנחות לפמ"ש רמב"ן במלחמות ריש סוכה ור"ן שם דרב ס"ל דלא בעי עשיית ציצית לשמה ולא דריש לך דציצית לענין דבעי לשמה, לפ"ז לק"מ ממנחות דרב הוא דממעט נכרי מקרא דבר אל בני ישראל ועשו, ולחד לישנא מרבה נכרי מועשו להם, משום דס"ל דעשיית ציצית ל"ב לשמה לא דמי' לסתו"מ דבעינן כתיבה לשמה וא"ש נכון ושם בארה, ומ"ש תוס' על שם ר"ת דה"ה דלא תאגוד לולב בהגה"מ לא כ' משם ר"ת רק דלא תעשה ציצית, ולתוס' צ"ל דס"ל לר"ת דאגידת לולב למ"ד צריך אגוד בעי לאגודי לשמה, או דמדרבנן הוא ואכ"מ להאריך יותר:

ויש להקשות על דברינו מברייתא דגיטין מ"ה הנ"ל דקתני סת"מ שכתבן אשה קטן ונכרי פסולי' משום וקשרתם וכתבתם ובחדא מחתא מחתינהו ולכללם יחד ובאמת יש חילוק בין אשה וקטן שכתבו לנכרי, דבאשה וקטן מהני אם ב"ק עע"ג ומכוין לשמה, הגם דאשה וקטן לאו ב"ק הם, משא"כ נכרי דל"מ כונת העע"ג דאדעתא דנפשי' קעביד ומכוין לשם דבר אחר דמבטל כונת עע"ג דמחשב לשמה, וי"ל עפ"י שיטת הרא"ש דל"א נכרי אדעתא דנפשי' קעביד רק בדבר שיש לו משך זמן, ואפשר להכשיר סת"מ עי"נ בעע"ג כשאין הנכרי כותב רק איזהו תיבות דאדעתא דמחשב כותב, ועדיין לא נתישב כל צרכו דמ"מ לא דמי לגמרי וצ"ע:

והי' נ"ל מתחלה כי מצאתי מקום ישוב בדברינו למ"ש העט"ז שבש"ך סי' א' דכ' דשחיטת קטן פסולה משום דלאו ב"ז הוא והא דאחרים רואים אותו כשר משום דהם ב"ז ועיי' תבו"ש שצוח עליו מסברא מה יועיל אחרים רואין במי שלאו ב"ז הוא, ועפ"י שיטת רבינו יונה שבתשובת רשב"א דבשחיטה ג"כ מהני כונת אחרים ולפמ"ש דמהני ג"כ כונת אחרים המכוני' בכתיבת גט וסת"מ לענין ב"כ ושיהיה בוקשרתם, א"ש דברי העט"ז לכאורה. ואחר התבוננת כמעט רגע ראיתי כי טעיתי, הא תינח למען דבעי כונה

לשחיטה י"ל משו"ה הקפידה תורה דמי שאין מצווה בוזבחת אין שחיטתו כשירה ממילא מהני כונת העע"ג כמ"ש, אבל לפ"מ דקיי"ל דשחיטה ל"ב כונה, ע"כ דגזה"כ הוא בשחיטה דבעי בר זביחה הגם דלא תליא בכונה, א"כ מה יועיל לנו כונת העע"ג סוף כ"ס העושה מעשה הזביחה ליתא בתורת זביחה, ותמיהת התבו"ש חוזרת, ואין עוזר, וכשל עוזר ונפל עזור:

והנה הגם שהרחבנו הדבור דיש להמציא אופן להכשיר כתיבת קטן בעע"ג ומכוין לשמה והראנו לדעת כי כן לשיטת ר"י ורש"י לדעתנו מ"מ בוודאי אין לסמוך עכ"ז בכתיבת סת"מ דרבינו יונה יחידאי הוא ולא נמצא דבר מפורש באחד מראשונים וגם שיטת ר"י עצמה אינה ברורה אם ס"ל בשחיטה וכיוצא בו דל"ב דעת בעלים אי מהני כונת אחרים דלפי מה שמביאו הרשב"א בתשובה מהני, ולחי' רשב"א ל"מ, ורשב"א עצמו חולק בתשובה על דברי רבו, וכ' דעיקר כמ"ש תוס' דתלי' בניכר שעושה לשמה ועע"ג היינו שמלמדו, מ"מ מצאתי עצמי נעזר קצת לעשות מכ"ז סניף באופן שנבדק ולא נמצאו לו סימנים שהעליתי בתשובה כיון דמחוייב בקשירה מכח ספק, מדאורייתא ב"ק הוא, ועכשיו הדרנא בי משום ספק דלמא קטן הוא ולאו בר כונה לשמה הוא, וגם על מ"ש דב"ק הוא מדאורייתא מספק יש לפקפק, דבספק שמא בר חיובא הוא אפשר לכ"ע ס"ד מה"ת לקולא, ומשום לשמה אפשר בעע"ג שיזהירו לכתוב לשמה אבל עדיין לא יצאנו משום דלאו ב"ק הוא, דאפשר דאינו מחוייב מס"ד, לזה יש לעשות סניף וחזי לצרופי דעע"ג ילמדו לכתוב לשמה וגם העע"ג יכוין על כתיבת הקטן כונה לשמה דמהני גם לענין ב"ק כמ"ש, הגם דלא נסמוך ע"ז, אבל כאן דבלא"ה קרוב לנו דב"ק מקרי משום ספק, ונגד פקפוקנו דאפשר דאינו מחוייב מה"ת, נעשה עוד סניף שיטת ר"י ועפ"י דברינו רבת שבעה לה נפשינו ומכלכל, כי לא יצאה מתח"י קלקל, וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, ויעשה עמנו לטובה אות כדכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו' הנלפע"ד כתבתי ופר"מ י"נ הג' נ"י ישים עין עיונו על דברינו, וה' ישים עיניו עליו לטובה כאות נפש אוה"נ קשור בעבותות אהבה. פ"ב יום ג' ל"ב למב"י תרל"א לפ"ק הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה י

דוד בכל דרכיו משכיל וד' עמו הולך בתומו עומד בצדקו ה"ה י"נ הרב המאוה"ג בע"פ עומד לתלפיות לוחם מלחמות ד' שערה כש"ת מו"ה דוד דייטש נ"י אבדק"ק בייטען יע"א במדינת פרייסען:

בי"ה קבלתי והנני בעטי עט סופר להשיב מפני הכבוד להפיס דעתו הרמה על תמיהתו כי רבה היא בעיניו ובעיני והתפלא מאוד על מה ולמה אין אנו מניחי' תפילין ביוט"ש של גליות מאחר שאנו בקיאין בקביע דירחא, ומשום מנהג אבותינו בידינו ושמא יחזור לקלקולא אנו עושין יו"ט ואיך נדחה מ"ע דאורייתא דתפילין משו"ה והא גבי מת כחול שוי' רבנן, ולרמב"ם מילה שלא בזמנה דוחה יו"ט שני ולא אלמוהו ליו"ט שני כ"כ לענין מת ומילה אלו דבריו. והנני מוסיף להפליא הפלא ופלא ובינת נבונים נסתתר ממני, בזה, לפי שיטות רוב ראשונים דליכא איסור בהנחת תפילין בשבת ויו"ט ועיי' ב"י או"ח סי' כ"ט וסי' ש"ח, ובמחבר סי' כ"ט דהא דממעטי' שבת ויו"ט מתפילין היינו דליכא מצוה אבל איסורא נמי ליכא, והיינו כשאינו מכוין למצוה, אבל כשמכוין למצוה הוא עובר בב"ת דקיי"ל כרבא בר"ה כ"ח ע"ב דגם שלא בזמנו עובר כשמכוין, לפ"ז בזמן דלא היו בקיאי' בקביע דירחא בוודאי היו מניחים מספק דאורייתא, לא מבעי להפוסקים מצות אצ"כ ואין צריך לכוין לשם מצוה ויוצא מצוה תפילין אם חול הוא ואם יו"ט הוא אינו עובר בב"ת כיון דאינו מתכוין למצוה ולעבור שלא בזמנו בעי כונה אלא גם להסוברים להלכתא מצ"כ וצריך לכוין על תנאי אם הוא חול הרי הוא מניחם לשם מצוה ואם יו"ט הוא אינו מכוין למצוה כלל וכה"ג אינו עובר בב"ת דהא אינו מכוין למצוה רק כשהוא חול וכ"ז מבואר בש"ס ר"ה כ"ח ע"ב דמקשה אביי הישן בשמיני בסוכה ילקה וע"כ מצ"כ וכן בש"ס עירובין מקשה הישן בשמיני בסוכה ילקה וכ' רש"י ואנן היכ' יתבינן בספק שביעי ספק שמיני, וע"כ דלעבור שלא בזמנו בעי כונה וכיון שאינו מכוין רק מספק שהוא שביעי ואם שמיני הוא לא בעי למיתב הוי כאינו מתכוין, כי כן בזמן דלא היו בקיאים הי' צריכים להניח תפילין מספק ע"ד תנאי הנ"ל ואיך עכשיו דבקיאים בקביע דירחא ומשום מנהג אבותינו שמא יחזור לקלקולא לא ננית תפילין הא כשיחזור לקלקולא ולא יהי' בקיאים ג"כ צריכים להניח תפילין יציבא בארעא וכו' גם למ"ש ב"י סי' ל"א בשם הזוהר וקבעו להלכה בשו"ע דיש איסור להניח תפילין בשבת ויו"ט משום דמזלזל בחותם המלך, אין לומר דמה"ט בזמן דלא היו בקיאי' הי' אסור להניח תפילין דלמא יו"ט הוא ועושה איסור דמזלזל בחותם המלך, הא ליתא חדא הא דזוהר לאו דאורייתא הוא שנדחה משו"ה ספק מ"ע דתפילין דילמא לאו יו"ט הוא וחייב בתפילין מה"ת ועוד כיון שעושה מספק שמא לאו יו"ט איכא, אין בזה משום מזלזל בחותם המלך מספק שמא יו"ט הוא, כיון דמוכרח להניח משום ספק שמא חול הוא ליכא זלזול והקלות באות של יו"ט כמובן. ועוד בה שלישי' לפמ"ש המג"א רסי' כ"ט דליכא משום מזלזל בחותם המלך רק כשמניח לשם מצוה, אבל כשמניח שלא לשם

מצוה ליכא זלזול, ועיי' פרמ"ג סי' ל"א באשל אברה' ס"ק ב' דבחוה"מ יניח ויתנה אם אני חייב הריני מניח לשם מצוה ואם איני מחוייב אין אני מניח לשם מצוה דליכא כה"ג משום זלזול בחותם המלך עיי"ש. א"כ בספק יו"ט כיון שמניחין לשם מצוה אם חול הוא וכשהוא יו"ט אינו מניח לשם מצוה ליכא משום זלזול, וכיון דליכא איסורא כלל בוודאי חייב להניח מספק דאורייתא:

ודע מ"ש המג"א רסי' כ"ט ליישב סתירת השו"ע ממ"ש בש"ע סי' ל"א וממ"ש בב"י סי' ש"ח דליכא זלזול רק כשמניח למצוה והא דסי' ל"א כשמכוין למצוה, תמוה לי כשמכוין למצוה בלא"ה אסור בשבת ויו"ט משום דעובר בב"ת וכ"כ המג"א בעצמו רס"י ל"א ולא צריך הב"י לאסור איסור בשבת ויו"ט משום דמזלזל בחותם המלך והוא מן הזוהר, הא איכא איסור דבל תוסיף כשמכוין למצוה, ואיסור זה יוצא מש"ס ערוך דערובין ר"פ המוציא וצל"ע:

והנה לכאורה תמיה' זו גם להסוברים דאיכא איסור להניח תפילין בשבת ויו"ט מקרא מימים ימימה או מוהי' לאות וכן היא שיטת הרמב"ם כמ"ש ב"י בספק יו"ט ספק חול כדלא היו בקיאים בקביע דירחא היו מניחים תפילין דאתי ספק עשה ודחי איסור דהנחת תפילין ביו"ט דדלמא חול הוא וליכא איסור ומ"ע איכא. שבתי וראיתי דלק"מ דל"א עשה דוחה ל"ת אלא ודאי עשה דומי' דכלאים בציצית דוודאי מקיים עשה ודוחה ללאו ודאי, אבל ספק עשה אינו דוחה דדלמא אינו מקיים עשה ועושה איסור, ויש לי ראיה לזה ממה דהקשו תוס' בר"ה כ"ט בספק קרא ק"ש דחוזר וקורא וכדומה מספק דלמא כבר יצא י"ח ועובר על לא תשא, ואם ספק עשה דוחה ללאו לק"מ, וע"כ דס"ל בפשיטות דספק עשה אין דוחה ללאו, ועיי' תוס' שבת קל"ה ע"א ד"ה ולא ספק דוחה שבת דשם מוכח ג"כ דס"ל הכי דו"ק ותשכח:

ועדיין יש לעיין לשיטת הרמב"ם דאיכא איסור בהנחת תפילין בשבת ויו"ט וס"ל ספק דאורייתא מה"ת לקולא אם מחוייב ומותר להניח תפילין בזמן דלא בקיעין בקביע דירחא ואפרש שיחתי. הנה מאז עלה במחשבה לפני והי' לי הרהורי דברים לשיטת הרמב"ם דס"ד מה"ת לקולא בספק יו"ט ספק חול אם מותר לעשות מלאכה בב' ימים משום דכל יום ספיקא הוא ומותר בשניהם, או דילמא סוף כ"ס כשיעשה מלאכה בב' ימים בוודאי חילל י"ט ממ"נ ואסר מה"ת:

והנה הרמב"ם בפ"ח משגגות הלכה ב' כ' או עשה מלאכה שבת וחול ועשה מלאכה בא' מהם וא"י באיזה מהם עשה וכו' וכ' הלח"מ מסתימות הרמב"ם דכ' שבת וחול סתם משמע אפי' ביה"ש ראשון מקרי אקבע איסורא כיון דחול ושבת לפנינו סמוכים זה לזה

בה"ש דלא כתוס' כריתות דס"ל דוקא בה"ש של מוצאי שבת דיום השבת כבר אקבע עיי"ש. וכשאני לעצמי נ"ל איפכא דרמז הרמב"ם זה במ"ש שבת וחול ועשה מלאכה באחת מהם, מדהקדים שבת לחול והוא בה"ש של מוצאי שבת, דשבת תחילה ואח"כ חול, ואי ס"ל גם בה"ש דכניסת שבת אקבע איסורא ומביא אשם תלוי הו"ל לומר חול ושבת דאיכא רבותא יותר, בזה הגיד לנו דדוקא שבת ואח"כ חול והוא ביציאת שבת ואין כאן סתימה אלא מפורש ושום שכל כנ"ל:

והנה הפר"ח ביו"ד סי' ק"י ריש כלל ס"ס סוף ד"ה ועוד כ' הרשב"א מביא משם מהרי"ט דלרמב"ם דס"ד לקולא מה"ת אסור לעשות סתירה בב"א כמו ספק ממזר הי' אסור לישא ממזר ובת ישראל מכח ממנ"פ לולי דהתירה תורה ספק ממזר כוודאי. והפר"ח בד"ה מיהא שקיל וטרי בהא מילתא, ובד"ה אמנם מביא ראי' מש"ס פ' במה מדליקין מדאמר ר"י העושה מלאכה בב' בה"ש חייב ולשיטת תוס' בכריתות דבה"ש ראשון לא מקרי אקבע איסורא, ולשיטת הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא למה חייב חטאת בממ"נ הא בבה"ש ראשון לא עשה איסור כלל, וע"כ דכה"ג מודה הרמב"ם. ודחה ראי' זו לשיטת רש"י בפ' ב"מ ל"ה ע"א דעל בה"ש ראשון ג"כ חייב א"ת, וכן נראה שיטת הרמב"ם הלכות שגגות ואדחי ראי' זו. והנה מ"ש דכן נראה שיטת הרמב"ם כוונתו מדסתם הרמב"ם ולא כ' דוקא ביה"ש ביציאת שבת כמ"ש הלח"מ ולמ"ש נהפוך הוא דמשמע מדבריו מדכ' שבת וחול דס"ל כשיטת תוס' כריתות וקמה הראי' של הפר"ח מדחייב חטאת ש"מ כל היכא דאיכא תרתי דסתרי לא שרי רחמנא, דאל"ה איך מביא חטאת בשעשה מלאכה בשני בה"ש הא בפעם הראשון לא עשה איסור כלל וליכא ממ"נ:

ומ"ש הפר"ח דיש לו ראי' ברורה לדבר זה מהא דגרסי' בס"פ שני דשבועות ת"ר שני שבילין א' טמא וא' טהור, והלך בראשון ולא נכנס והלך בשני ונכנס חייב, וכ' תוס' דבספק טומאה ברה"ר מיירי, הנה לך בבירור דאע"ג דכל ספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור ורחמנא שרי מ"מ היכא דתרתי דסתרו אהדדי דממ"נ טמא בכה"ג לא שרי רחמנא, וכ"כ תוס' כתובות דף כ"ז עכ"ל. והנה הפר"ח כ' דיש לו ראי' ברורה, ולפמ"ד ראי' זו דחוי' מעיקרא, ודבריו נפלא ממני שאין הענינים דומין כלל, התם לענין טומאה מאחר שהלך בראשונה ובשני' בוודאי טמא הוא, או בראשונה או בשני', וכיון דוודאי טמא הוא אסור לכנוס מודאי ולא מספק ול"ש ספק טומאה ברה"ר טהור, דהא ליכא עוד ספק אלא ודאי טמא, ואם היינו דנין אם מותר לילך בב' שבילין בזאח"ז ולומר על כ"א דספק מותר הי' דומה לשלפנינו לענין ספק איסור כה"ג כמו ספק ממזר בממזרת ובב"י או בב' בה"ש וכן אם הולך בא' ונכנס ושוב הלך בשני' ורוצה לכנוס, או שנכנס הי' דומה להך

מילתא, אבל ברייתא דאיירי בהלך ולא נכנס ושוב הלך ונכנס דוודאי טמא הוא בוודאי חייב, דגם אם היינו דנין תחלה בשעה שהלך בראשונה אם מותר לכנוס והיינו מתירין לו משום ספק טומאה ברה"ר, אבל אחר שהלך בשני' אסור לו לכנוס כיון דאין ספק עוד דמשום ספק טומאה ברה"ר להקל לא הוסרה הטומאה מעליו אם הי' הדרך הראשון טמא, ותמיה' קיימת היא על הפר"ח דמערב ומדמה מה דלא דמי' כלל במח"כ. אבל ראי' ראשונה דמביא מפ' ב"מ בעשה מלאכה בב' ביה"ש קמה וגם נצבה לפמ"ש דשיטת הרמב"ם כשיטת תוס' כריתות:

לפ"ז בספק יו"ט ספק חול משום דלא בקיאי' בקביע דירחא הגם דלא אקבע איסורא בוודאי ואפי' לפמ"ש הלח"מ ופר"ח דס"ל לרמב"ם דביה"ש ראשון ג"כ אקבע איסורא משום דשבת ודאי לפנינו וקרוב לבוא, אבל ספק זה דאתי מכח דלא בקיאי' בקביע דירחא דאין ספק בימים אם עבר יום זה דחול או הוא יום אחר יו"ט כמו ספק בה"ש דנאמר דקרוב לבוא ואיכא ביה"ש דהו"ל כאקבע אסורא, הגם דפשוט דל"מ אקבע, מ"מ אסור לעשות מלאכה בב' ימים משום דעושה תרתי דסתרו דסוף כ"ס עשה בוודאי מלאכה ביו"ט בא' מב' הימים או בראשון או בשני'. ועיין ר"ן פ"ק דמגילה בספק מוקפת חומה מימות יב"נ דל"א ספק דרבנן לקולא ולא יקרא כלל ונמצאת פוטרו משניהם ומבטל ממנו בוודאי מקרא מגילה, לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ועיי' מל"מ פ"א ממגילה הלכה י"א. ונ"ל דוודאי לא הי' נעלם מפר"ח ס' ק"י דברי ר"ן הנ"ל, ולא הביא ראי' ממנו דאסור לעשות תרתי דסתרו אהדדי, דמר"ן אין ראי' אלא דל"א ספיקא דרבנן לקולא דכ"כ לא הקילו ודי לנו במה שמצינו שהקילו באיסורא או במצוה דדהו ולא מצינו שהקילו כ"כ, היכא דסוף כ"ס בוודאי עבר על דבריהם, וכ"ש במצות מגילה שהיא מדברי קבלה דאין להקל כ"כ, ועיי' טורי אבן שם דחולק על הר"ן וס"ל דספק דברי קבלה כדאורייתא יחשב, ואין ראי' מדברי הר"ן לשיטת הרמב"ם דס"ל דס"ד מה"ת להקל דאיכא איסור דאורייתא לעשות תרתי דסתרי ועוד יש לחלק בין קיום מצוה, דסוף כ"ס לא עשה מעשה מצוה, משא"כ לענין איסור כיון דלשעתו עושה בהיתר גם בצירוף שניהם לא עשה איסור והבן, ולכן לא העלה והביא הפר"ח ראי' מר"ן הנ"ל כנ"ל ומ"מ כן הוא לרמב"ם נכון לדינו אבל אנו למדין מר"ן מגילה כמ"ש הוא לענין ספיקא דרבנן, כיון דלא יקרא בשני' לכן יקרא בראשון, ושני הו"ל ספק דרבנן להקל כן הוא לרמב"ם בספק דאורייתא דמלאכת יו"ט לעשות מלאכה בשני' אסור, ולא יעשה מלאכה ביום ראשון וביו"ט שני שרי משום ספק, ועיי' מל"מ שם מ"ש לחלק בין מ"ש הר"ן במגילה למ"ש בפסחים, וחילוקו עולה יפה גם בנדון שלפנינו, ונתתי שמחה בלבי כאשר הראוני מ"ש

בח"ס יו"ד סי' ר"נ בד"ה בשגם הרמב"ם, וברכתי ברוך שכיונתי לתורת משה רבינו אבא מאוה"ג זצ"ל לעיקר הדין הגם דטעמם חלוקים:

המורם מדברינו דלשיטת הרמב"ם הגם דס"ד לקולא אסור לעשות מלאכה בזמן דל"ב בקב"ד ביום ראשון, ושני מותר לעשות בו מלאכה מה"ת, ואם עשה מלאכה בראשון אסור בשני, וא"כ הה"נ לשיטתו דאיכא איסור בהנחת תפילין ביו"ט אסור להניח תפילין בראשון ובשני ולא יניח בראשון ובשני שרי, ואם הניח בראשון אסור בשני, ולכתחילה לא יניח בראשון ובשני מותר מדאורייתא, הגם דספק דאורייתא מדרבנן לחומרא, מ"מ שרי ומחוייב להניח בשני, לפי מה דכייל לנו החו"ד רס"י ק"י ומצאתי כדבריו בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל מדנפשי' דדוקא ספק איסור ס"ל לרמב"ם דמותר מה"ת דלא דברה תורה על הספק ודאי איסור לא יאכל ספק יאכל, הה"נ לענין מצוה צריך שידע שיצא י"ח בוודאי ולא מספק, ולהכי ספק מצוה להחמיר, ובמק"א עשיתי סמוכים לזה מכח קושי' תוס' ר"ה כ"ט הנ"ל ספק קרא ק"ש חוזר וקורא שמא כבר יצא ועובר בל"ת, ותי' תוס' דליכא איסור לא תשא דאורייתא עיי"ש, ורמב"ם ס"ל דהוא דאורייתא עיי' מג"א סי' קפ"ו וקשי' קושי' תוס', ולמ"ש החו"ד א"ש דבספק ל"ת ליכא איסור דאורייתא וספק מצוה מחוייב מה"ת ואתי ספק חיוב מצוה דאורייתא ודחי לספק איסור ל"ת דאינו אלא מדרבנן וא"ש נכון והה"נ ספק מצוה בספק יו"ט דמחוייב להניח מדאורייתא מצד ספק שמא חול הוא דוחה לאיסור הנחת תפילין שמא יו"ט הוא דאינו לחומרא רק מדרבנן, וחד יומא מב' הימים, והעיקר ביט"ר לא יניח תפילין דאם א' מב' ימים מה"ת, אסור מה"ת להניח תפילין, ויבחר בראשון כמ"ש הר"ן דמקדים לקרות בי"ר ופטור בשני, ואפשר י"ל כאן נהפוך הוא דיניח בי"ר דבא' מב' הימים צריך ואפשר להניח. טוב להקדים ולהניח בי"ר, להקדים ולא לאחר המצוה, ולמאן דס"ל דבחה"מ ג"כ אסור להניח תפילין א"כ א"א להניח ביוט"ש דממנ"פ אות הוא, או יו"ט או חוה"מ, בוודאי יניח ביט"ר שמא חול הוא, ובימים אחרונים של פסח ושל סכות ע"כ להניח ביט"ש דביט"ר ממנ"פ או חוה"מ הוא או יו"ט, ועיי' עוד:

היוצא לנו דגם לרמב"ם בזמן דלא בקיאי בקב"ד צריכי' להניח תפילין בא' מן הימים או ביוט"ר או ביו"ט שני על תנאי והתמיה' קיימת גם לרמב"ם למה אין מניחים ביו"ט שני ש"נ, ולמ"ד דחוה"מ אסור להניח תפילין א"א עכשיו להניח תפילין בא' מב' ימים דביט"ר א"א דהא בקיאי בקביע דירחא ובוודאי יו"ט הוא, ובשני אסור משום ממ"נ או יו"ט או חוה"מ הוא, הגם דחוה"מ בוודאי ליכא איסור רק משום דמזלזל בחותם המלך כמ"ש המחבר רס"י ל"א ובב"י וכתבנו לעיל כשמניח שלא לשם מצוה וה"ה כשמניח

ע"ת מספק ליכא משום זלזול, מ"מ אסור להניח ביו"ט שני משום דוודאי או יו"ט או חוה"מ הוא, ואיכא זלזול ממנ"פ, אבל בימים אחרונים אפשר להניח ביט"ש של גליות דפסח וסכות, וכן ביט"ש של שבועות, וכ"ש דתמוה הדבר מאוד להסוברים דאין איסור בהנחת תפילין בשבת ויו"ט אלא משום דנראה כמזלזל, ויפלא ביותר להסוברי' דמניחי' תפילין בחוה"מ למה לא מניחי' ביוט"ש דימים ראשונים ושני' ש"פ וסכות ובשני של שבועות, והתמיה רבה נשגבה ממני לא אוכל לה:

ונצטערתי בזה טובא עד אשר ראה ה' בצערי ואינה לידי תשובת רשב"א סי' ס"א, ואולי אין לפר"מ נ"י תשובת רשב"א אעתיק דבריו וז"ל, ולענין יט"ש של גליות או אפי' של ר"ה ששאלת כיון שעשו אותו כחול לגבי מת מהו בהנחת תפילין, מי אמרי' אתי דאורייתא ומבטל דרבנן או לא. תשובה אסור בתפילין דקיי"ל כמ"ד תפילין מ"ע שהז"ג הוא ואם מתכוין בהנחתם לשם מצוה בשבתות או בי"ט עובר משום בל תוסיף, וכיון דבימים טובים דאורייתא איכא משום בל תוסיף בימים טובים דרבנן אסור, דכל מה דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקנו, דאי לא אתי לזלזולי בהו ושוא"ת הוא, ופוק חזי מה עמא דבר, ומת שאני משום כבודו הקילו, וכן לענין שבעת ימי אבילות דרבנן הקילו, אלו דבריו ז"ל ככתבו וכלשונו:

והנה שש אנכי על אמרותיו של הרשב"א באשר מצאתי ראיתי כי שאלה זו של הנחת תפילין ביו"ט שני ש"ג שאלת הקדמונים היא ותשובתו של הרשב"א בצדה בנתינת טעם וכ' פוק חזי מה עמא דבר ובימיו לא הניחו תפילין ביט"ש:

אלא דקשי' לי על דברי קדשו, מאחר דס"ל דליכא איסור בהנחת תפילין ביו"ט מקרא דימים ימימה או מלך לאות, דהא כ' אם מתכוין לשם מצוה עובר בל"ת דבל תוסיף, אבל בלא כוונה דליכא ב"ת ליכא איסור כלל, א"כ כ"ז דלא בקיאי' בקב"די היו צריכי' להניח תפילין מספק ע"ת אם חול הוא מכוין למצוה דכה"ג ליכא משום ב"ת כמ"ש לעיל, הלא לרשב"א לשיטתו דס"ל מאצ"כ להלכתא עיי' ב"י סי' תע"ה, הרי יכול להניח תפילין בספק יו"ט בלי תנאי בלא כוונה למצוה ויצא ידי מצוה כשהוא חול ואינו עובר בב"ת כשהוא יו"ט, דלעבור שלא בזמנו בעי כונה, ואיך עכשיו דבקיאי' בקב"די אין מניחים תפילין, דכל עצמו של יט"ש אינו אלא משום שמא יחזור הדבר וכו' ואז צריכים להניח מספק ודבריו צריכים ישוב וביאור:

ולא ידעתי מקום ישוב לדברי הרשב"א, רק כשנאמר ניהי בוודאי כ"ז שלא היו בקיאי' היו מניחי' תפילין מספק, ואז היו מניחים בכל יו"ט בין בראשון בין בשני מספק, אבל עכשיו דבקיאי' ובכל יט"ר אין מניחי' תפילין ואם יניחו ביט"ש איכא זלזול דיט"ש, וראו

בחכמתם שע"י הנחת תפילין יעקר יט"ש לגמרי ויעשו בו מלאכה, משא"כ כ"ז דלא בקיאי' דמניחי' תפילין בב' ימים ליכא למיחש שיזלזלו ביוט"ש ויעשו בו ג"כ מלאכה כי ידעו שמספק צריכים להחמיר בשני שלא לעשות בו מלאכה מספק ולהניח תפילין מספק, והב' ימים שוי', מה שיש בזה יש בזה, ויודעים שיש יו"ט בעולם ולא אתו למטעי, משא"כ עכשיו יאמרו דשני מותר גם במלאכה דיש בשני הנחת תפילין מה שאין בראשון והבן:

והנה מ"ש הרשב"א הא דלא חששו לזלזול יוט"ש לגבי מת וכחול שוי' רבנן משום כבודו של מת וכן לענין אבילות שבעה דבריו צריכי' תבלי', וכי מ"ע של תפילין כבוד של מקום לא יהי' כמו כבודו של מת לקוברו ולהתאבל עליו, ועוד הלא התירו לכחול עין ביט"ש משום צער פורתא ולא חששו לזלזול יוט"ש, ולרמב"ם מילה שלא בזמנה דוחה יט"ש ובוודאי מצוה בזמנה דתפילין אלימא טובא והיא מצוה דרבים דכל ישראל, וכל ישראל בהאי יומא קרקפתא דלא מנחו תפילין. וצריכים אנו להוסיף תוספת מרובה על דברי הרשב"א כדי להטעים טעם לשבח דשאני הנחת תפילין דהוא מילתא דפרהסיא דכל עין רואה ואתנייהו בכל ישראל ואיכא זלזול הרבה יותר מקבורת מת או אבילות שבעה ולכחול עין דיחיד הוא, ומילה שלא בזמנה בלא"ה אינה ניכרת כלל שהיא שלא בזמנה, אלא דידוע ליודעים בלי ראי' לעינים, לכן ליכא חשש זלזול כ"כ כמו בתפילין, ועוד מצות תפילין היא תמידית בכל יוט"ש ואיכא זלזול נגד יו"ט ראשון שאין מניחים בו, ואם נניח ביט"ש נראה קלותא וזילותו של יט"ש נגד יט"ר תמיד, משא"כ קבורת מת ואבילות מקרה הוא לפעמים ביט"ש וגם אז אין ניכר זילותו דיוט"ש נגד יוט"ר אלא כשמת ביט"ר ונקבר ביט"ש, וכן אינך אבילות ולכחול עין ומילה שלא בזמנה דליכא זלזול כ"כ כמו בתפילין מה"ט, כנ"ל ועיי':

ועדיין יש לעיין למה לא תקנו להניח תפילין ביט"ש ש"ג בלא ברכה כמו דיתובי יתבינן בשמיני ספק שביעי ברוכי לא מברכינן כבש"ס סוכה מ"ו ע"א ועיי' ר"ן וריטב"א שם משום דאיכא זלזול די"ט שמיני תקנו שלא לברך וע"י מניעת הברכה איכא היכר, ועיי' ריטב"א שביאר כדי שלא יזלזלו בי"ט לעשות מלאכה, וע"י שאין מברכי' יאמרו דספוקי מספקא לן ולא יעשו מלאכה, וה"נ היה להם לתקן להניח תפילין בלא ברכה, ורא"ש שם דס"ל דלא סגי מה שאינו מברך, אלא דע"י שאינו מברך לא ניכר שיושב לשם מצוה, והא דאין מברכי' דאם מברך הרי אומר בפה מלא דיושב לשם מצוה, וביארתי כ"ז היטב בתשובה לפ"ז א"ש הא דאין מניחי' בלא ברכה דלא סגי בהכי דעדיי' איכא זלזול יט"ש ויש לחוש שיעשו מלאכה ג"כ אבל לשיטת ריטב"א ור"ן קשה לכאורה, וי"ל עפמ"ש

והסברנו דבהנחת תפילין איכא זלזול טובא דבי"ט ראשון אין מניחים תפילין, וביט"ש אם יניחו ניכר ונראה חילוק רב בין יט"ר לי"ש ומשו"ה נמי אין מניחי' בלא ברכה, כיון דביט"ר אין מניחי' כלל, דוודאי יו"ט הוא, ויבינו וידעו דיום שני בוודאי לאו יו"ט הוא, דאם הוא ספק גם ביט"ר היה לנו להניח מספק בלא ברכה ואיכא זלזול טובא וחשש קרוב. ויש להקשות דהי' להם לתקן להניח גם ביט"ר בלא ברכה ובלא כוונה דאינו עובר בב"ת וגם ביט"ש בלא ברכה ובלא כונה, ולשיטת רשב"א ודעמי' דמצות אצ"כ יוצא ביט"ש במצות תפילין וביט"ר אינו עובר בבל תוסיף וליכא משום זלזול ביט"ש ע"י הנחה דכמו שהוא ביט"ר כן הוא ביט"ש בלא כונה ובלא ברכה, וצ"ל דלא רצו לתקן מילתא דתמוה להטיל חיוב להניח תפילין ביט"ר דבקיאי' בקב"די ובוודאי יו"ט הוא וגם לתקן להניח דוקא בלא כונה ובלא ברכה משונה מכל השנה לא רצו, וגם חששא ברב עם כל ישראל לא יחדל פשע שישכחו שלא לכוין, ויכוין כמו שרגיל בכל השנה, גם למאן דס"ל מאצ"כ מ"מ מצוה לכוין כמו שכ' ראשונים בר"ה כ"ח, ועיי' זה בטו"ז סי' תרנ"א:

הנה יגעתי ומצאתי ב"ה להטעים טעם למנהגן של ישראל כי תורה היא וכ' הרשב"א בתשובה פוק חזי מה עמא דבר שלא להניח תפילין ביט"ש ש"ג, ובל"ס תקנת חכמים מעולם הי', ואנן לפי קט שכלנו טרחנו למצוא טעם לשבח להבין ולהורות ולסתום פי המקטריגים ופוערים פיהם לבלי חוק באמרם פעם מקילים ופעם מחמירים בלא צורך בלי טעם וריח. ה' יערה רוח קדשו על עמו, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא על מנהגן של ישראל כי תורה המה, מיוסדים על אדני התורה, חוקה מימים ולימים ימימה, תורת ה' תמימה משיבת נפש, קרנות צדיקים תרוממנה, ותחזור התורה ליושנה, ועיני כבודו תחזינה כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת. פ"ב. יום א' לסדר וישלח תרכ"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יא

שוכ"ט סלה, לכבוד י"נ עולה במסילה, מעלה בקודש, כזה ראה וקדש, צדיק כתמר עולה ומתמר הרב הגאון המאוה"ג מלא וגדוש בע"פ כש"ת מו"ה אברהם וועכסלער נ"י אבדק"ק שוואבאך והגליל במדינת בייערן יע"א:

מע"י אצבעותיו קבלתי וע"ד הסופרים שמעבדים העורות בעצמם או קונים מאומן ישראל לסת"מ ומשנים אח"כ לכתוב על הקלף גיטין ודבר רשות, ועיני מע"כ ראו מ"ש הטו"ז או"ח סי' מ"ב ס"ק א' דטרח למצוא טעם ליישב מנהגן של סופרים ומצא עפמ"ש

התה"ד ומובא ברמ"א סי' קנ"ד, והנה התה"ד סיים כ"ז דחקתי עצמי ליישב קצת מה שאין העולם נזהרין וכ' שם שא"א להזהר שלא לשמש תשמיש חול, משמע כל שאפשר אין להתיר ולסמוך על לב ב"ד מתנה דהוא מש"ס פ"ק דשבועות בקרבנות שנשתיירו לב ב"ד מתנה עליהם, שלא יהי' עליהם קדושת הגוף, ומינה דן התה"ד דכל מי שנותן דבר לבהכנ"ס ונותן על דעת ב"ד העיר לב ב"ד מתנה כדי שלא יכשלו רבים, וכ"ז בשל רבים אבל בשל יחיד עצמו בוודאי ל"ש לב ב"ד מתנה, וצ"ל על כל אחד כיון שנהגו כך סתמא כפירושו דמתנה בלבו וזה רחוק לכן כ' התה"ד בעצמו דנדחק ליישב מנהג ישראל וגם א"א בלא"ה, וכ"ז ל"ש כאן ועיי' מג"א סי' קנ"א, אלו דבריו:

ולדידי קשה עוד דגם לדינו של התה"ד אינו דומה דאמרי' סתמא כפירושו דאינו מקדיש כלל כדי לשמש בו תשמיש חול משא"כ כאן דע"כ צריך עיבוד לקדושת סת"מ, וצ"ל דסתמא בלבו מתנה שמה שיכתוב עליו דבר רשות לא יהי' נתפס בקדושה והוברר למפרע שזה הוא ותלי' בברירה ולא דמי כלל להא דתה"ד והבן ועיי' בתשו' עה"ג סי' ס"ה ובתשובות אא"ז מאוה"ג מהקע"א זצ"ל סי' ב' עיי"ש:

וכשאני לעצמי המצאתי תיקון לסופרים כשיצתרכו קלף המעובד לס"ת כדי לכתוב עליו גט או דברים של רשות שיאמרו בפה מלא שמבטלים העיבוד לשמה ואתי דבור האחרון ומבטל דבור הראשון שאמר שמעבדהו לשמה ואפרש שיחתי, טעמי ונמוקי, אשיחה וירוח לי בעזהי"ת:

הנה בתוס' ר"פ השולח כ' בפשיטות דסופר שכ' ס"ת לשמה אין יכול לבטל הלשמה וכ"כ הר"ן שם, ולמד תוס' מזה דה"ה דאין יכול לבטל הגט שנכתב לשמה ומשו"ה הקשה תוס' על ר"ש דס"ל אין חוזר ומגרש הא הוא גמר מעשה כמו ס"ת, והעלה שאני גמר מעשה דס"ת דלא מחוסר מידי משא"כ בגט אכתי מחוסר נתינה הוא. והנה דברי תוס' צריכים ביאור, תחילה הקשה ממתני' דכלים אין עולים מטומאתן אלא ע"י מעשה אלמא לא אתי דבור ומבטל מעשה ושוב כ' וסופר שכ' ס"ת א"י לבטלו, תחלה מקשה ממשנה ושוב תלה תני' בדלא תניא מסופר הכותב ס"ת לשמה, ונ"ל בכונת התוס' דראה דאין ממתני' ראי' דשאני התם דעשה מעשה בפועל או ע"י מחשבתו, דמחשבה כמעשה לענין זה כמבואר בש"ס קידושין ר"פ האומר לכן לא אתי דבור בעלמא דלא מחשיב כמעשה להוציא מידי מעשה גמור, אבל בסופר שכ' הגט לשמה אין במעשה בלא במחשבה או דבור שכותב לשמה כלום, להכי אתי דבור השני ומבטל דבור ראשון שאמר שכותב לשמה, ונשאר מעשה בלי אמירה ראשונה, וממילא בטל המעשה דלא אתי דבור השני רק לבטל דבור הראשון, ואין לומר משום שע"י דבור הראשון עשה מעשה הכתיבה

בהכשר לא אלים הדבור השני לבטל את דבור הראשון שע"י יעקר המעשה ממילא, דמנ"ל ממתני' דלא מהני כה"ג דאין דומה למתני' דיש לחלק כהנ"ל כמובן, לכן הוסיף תוס' מידי דהוי אס"ת שכתב הסופר לשמה שא"א לו לעקור מ"ש לשמה, הגם דמעשה הכתיב' בלא דבור ולכה"פח בלא מחשבה שיהי' לשמה לא מהני, מ"מ כיון שנעשה מעשה עי"ז א"א לדבור השני לעקור את דבור הראשון כיון שנתבטל עי"ז המעשה שעשה והה"נ א"א לבטל הדבור שאמר הבעל לסופר כיון שע"י דבורו של הבעל ושל הסופר שכותב לשמה עשה הסופר מעשה. ועדיין יש לחלק בין גט לס"ת, דבגט הסופר כתב ועשה מעשה עפ"י דבורו של בעל ועשייתו של סופר כעשייתו של בעל דשלוחו כמותו, ע"י דבורו של בעל, אתי הבעל ומבטל דבור של עצמו שאמר לסופר ומבטל ע"י דבור השני שליחות ומעשה הכתיבה של הסופר ממילא בטל, משא"כ בס"ת הסופר עצמו אין בכחו לבטל דבור עצמו שכותב לשמה אחר אשר עשה מעשה ע"פי דבורו ואלים דבורו שבא לידי מעשה, ואין דמיון של התוס' גט לס"ת עולה יפה, וי"ל דס"ל לתוס' דר"ש סתמא אמר אפי' כשהבעל בעצמו כותבו ג"כ אין חוזר ומגרש בו וכה"ג דומה ממש לס"ת שאין הסופר יכול לבטל דבור של עצמו ועיי':

והנה מה דפשיטא לתוס' דסופר הכותב ס"ת א"י לבטלו, נ"ל דיש ראי' לזה מגיטין פ' הנזקין סוגי' דכהנים שפגלו במעשה דאמר אזכרות שבו לא כתבתי לשמה, וכ' רשב"א בשם ראב"ד דאזיל לרבא, דלאביי גם אם היה בידו אינו נאמן דליכא משום דעביד כמה דאמר ורשב"א דחה דעדיין בידו לגרור השמות, ובין לראב"ד בין לרשב"א אחר שהי' ביד הלוקח א"נ משום שאין בידו לפסלו עכשיו, דאם היה בידו היה נאמן בין לרבא בין לאביי ואם אפשר שיפסול הסופר הס"ת ע"י שיבטל מה שחשב או דיבר שהוא כותב לשמה עדיין בידו של הסופר לפסלו כה"ג, וע"כ דא"א לעקור הלשמה אחר שכבר נגמר, וגם איכא ראי' כזו ממעשה שני שם שאמר עורות שבו לא עבדתי לשמה והאמינו מתוך שנאמן על שלו ולא משום שבידו לעקור העיבוד לשמה שבו, אלא ע"כ דזה א"א:

ויש לדחות דלמא ס"ל כר"נ דאמר חוזר ומגרש בו דא"א לו לבטל הגט הגם דמחוסר נתינה כ"ש דא"א לבטל לשמה דס"ת דלא מחוסר מעשה כלל, אבל לר"ש דס"ל דיכול לבטל הגט כמו כן יכול הסופר לבטל הלשמה דס"ת, כן יש לדחות לפי סוגי' ש"ס גיטין, אבל ראי' זו חזקה לפי סוגי' ש"ס קידושין דכ' תוס' דס"ל גם לר"נ דאם מבטל הגט בפירוש אינו יכול לגרש בו עוד, א"כ קשי' לכ"ע מסוגי' הנ"ל מב' מעשים הנ"ל, וע"כ צ"ל דשאני גט דמחוסר מעשה נתינה משא"כ ס"ת ודברי תוס' מוכרחים לפי סוגי' דקדושין, והרמב"ם פסק כן דאם בטלו לגט בפירוש א"י לחזור ולגרש וכן נקיט המחבר בסי' קמ"א

לעיקר והוא כסוגי' דקדושין או ס"ל דסוגי' דגיטין ג"כ הכי ס"ל, ועיי' רמ"א סי' קל"ד ובב"ש, ועכצ"ל שאני גט מס"ת דנגמר המעשה ולא חסר עוד כלום, ולכ"ע אין לבטל כתיבה ועיבוד לשמה ועיי':

ואחר הוצעה זו שהוצענו אומר אני בטח דעד שלא נגמר הס"ת לגמרי כמחוסר מעשה יותר מחסרון נתינה דגט שהוא ענין בפ"ע ממעשה כתיבה דסופר ומ"מ מקרי מחוסר מעשה ויכול לבטל, כ"ש ס"ת שחסר אפי' אות א' ואפי' נכתב כולו ולא נתפרו היריעות דאין בו קדושת ס"ת וחסר מעשה רב, טורח התפירה דיכול הסופר לבטל הלשמה שבו, והנה בקדושת השם לא קאמינא דכל שם כבודו במקומו קדושה בפ"ע מיד כשנכתב קדושתו עליו, כי קאמינא בלשמה של הס"ת חוץ מן השמות דמחוסר גמר כתיבה ועד שנתפרו היריעות הוא חסר מעשה רב, ועיי' תוס' פ' השולח שם שכ' מהא דלעיל דחיישי' שמא פייס ובטלו אין ראי' דיוכל לבטל משום דמחסרא נתינה, דשם עד דלא חתמו העדים לא נגמר הגט במעשה הכתיבה ולכ"ע יוכל לבטל, והרי התם מעשה הסופר ומעשה העדים דברים נפרדים נינהו, וסופר ועדים כל א' שליחות בפ"ע הוי כתב סופר מחוסר לכ"ע, כיון דא"א בלא עדים, כ"ש בס"ת דמחוסר מעשה כתיבה או תפירה דמחוסר מעשה רב כנ"ל פשוט וברור:

ומינה וקו"ח שסופר המעבד העורות לשמה, הגם דהזמנה מילתא היא בכגון זו, שאסור לשמש בו תשמיש חול ואפי' להוריד לקדושה אחרת, מ"מ אין העיבוד גמר דבר אלא הזמנה בעלמא ע"י מעשה דמילתא היא ומחוסר הרבה, כתיבת הס"ת עד שיהי' ראוי' למה שהזמינו, דיוכל לבטל העיבוד לשמה שבו קודם שכתב עליו וגמרו כולו עד שיהי' ס"ת כשר, וההיא דגיטין פ' הנזיקין נגמרה הס"ת משו"ה לא הי' יכול לבטל הכתיבה והעיבוד לשמה כנ"ל:

ולהיות כן כל סופר שעבד העורות לשמה שכ' הטו"ז אלו סופרים המעבדים בעצמם יכולים לבטל אח"כ בדבור הלשמה שבו. אלא שיש לעיי' דאם מבטל דבורו הראשון נפסל כל הקלף שעבד לשמה ואינו יכול לכתוב סת"מ על כל הקלפים שעבד באותו דבור לשמה, וכ"ש אותה יריעה בעצמה, דוודאי א"א שיאמר שמבטל דבורו לענין מקצתו, וצריך להזהר שלא יכתוב עוד סתו"מ על קלף זה, וגם אם כתב סת"ם על מקצת מקלף זה נעשה גמר מעשה במקצתו אפשר דשוב א"י לבטל אפי' מקצת מן הנשאר וצ"ע:

והיתה לבאר דכ"ז ל"מ רק בסופר המעבד בעצמו אבל כשקונה קלפים המעובדים פשיטא דלא אתי דבור של הקונה ומבטל דבורו של המוכר, וגם מ"ש הטו"ז דמסתמא

כמתנה משום שרגילים הסופרים לעשות כן, רחוק בקונה מאומן המעבד שנאמר שלב האומן לכך מעיקרא:

ומצאתי עצה יעוצה גם לקונה מאומן ישראל המעבד לשמה, שיאמר לו הקונה שיעשהו שליח לבטל לשמה שלו כשירצה ויצטרך וביטול ע"י שליח מהני כמבואר ר"פ השולח במתני' או ששלח אחריו שליח ואמר גט שנתתי לך בטל, ובש"ס דה"א לא אלים שליח בתרא וכו' ואין לומר דהבעל מבטלו שלא בפניו ושליח זה אינו רק להודיע שבטל הבעל, א"כ לא היה ס"ד דלא אלימא שליח בתרא דהא שליח שני אינו מבטל רק מודיעו ביטול הבעל, וע"כ דמשלחו הבעל שיהי' השליח מבטל את השליח הראשון בפניו, ועיי' פ"י שם במתני' דנראה דס"ל דהבעל מבטלו שלא בפניו, וכן נסתפק במכתב מאלי' בדיני שליחות, ותמה אני על כבוד תורתם זצ"ל הלא מצריכותא דש"ס מוכח דשליח עצמו מבטל את השליח הראשון. ועיי' במהרש"א קדושין ר"פ האומר תוס' שכ' דר"ל מודה כשמבטלת השליח בפניו שהקשה מדמקשה ר"י לר"ל ממתני' דר"פ השולח ושם מבטלו בפניו, ותי' דהקושי' משלח אחריו שליח, ונראה דס"ל למהרש"א דהבעל מבטלו שלא בפניו והשליח מודיעו, וגם עליו תסוב תמיהתי וצל"ע:

היוצא לנו דהדבר מוכרח דיכול אדם לבטל דבורו של עצמו ע"י שליח שיבטל דבורו שלא בפניו כבמתני' הנ"ל דשליח שני מבטל דבורו של הבעל שלא בפניו של בעל, והה"נ יוכל המעבד העורות לעשות לקונה שליח לבטל דבורו הראשון כ"ז שיצטרך וירצה. אלא דקשה הדבר מאוד שיופסלו עי"ז כל הקלפים שעיבד עפ"י דבור, והמוכר לא ידע מביטול זה וימכור כל שאר הקלפים בחזקת לשמה ויוכשלו רבים ע"י, ולע"ע לא ידעתי עצה להשמר מזה, ומ"מ הרוחנו במ"ש אם הסופר מעבד בעצמו שיוכל לשנות כל הקלפי' לד"א ע"י אמירה שני' לדבור ראשון, וכן כשקונה מאחר כל הקלפי' שעיבד לשמה בפעם אחד שיעשהו שליח לבטל כולם לכשירצה, וה' יאר פניו אתנו סלה וירצה, הכ"ד אוה"נ דש"ת הרמה כה"י. פ"ב יום א' לס' וישב תר"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יב

ברכת כהנים, משוכן מעונים, על ראש איש יקר מפנינים, ה"ה תלמידי חביבי, הרבני המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, מורג חרוץ כהן שדעתו יפה כש"ת מו"ה יונתן בנימין הכהן נ"י בשבת תחכמוני בק"ק קלויזענבורג יע"א:

מכתב מע"כ תלמידי י"נ קבלתי בשבוע העבר ולא יכולתי לעיי' בשאלתו מחמת המון ועוצם טרדותי כי רבו למעלה ראש, לחקור ולדרוש, דורש תמים להציל נפשות תמימים מידי רשעים פוקרים ולהיות כי שאלתו נחוצה עוד קודם יו"ט הבעל"ט אי"ה, חצות לילה קמתי להורות על שאלתו איזה שעות קודם נסיעתי לוויען ללחום מלחמת ה' שערה, ולא ידעתי עד כמה ימשוך הדבר ובשבוע הבעל"ט שאול אני לתלמידים ללמוד הלו"ת ברבים וענין לחג השבועות, לכן חשתי ודחקתי עצמי לעיי' בעיון נמרץ בקוצר אומר בזמן דחוק כזה:

והנה נפשו בשאלתו בהלכות נ"כ לאשר זה רבות בשנים שיש לו מנין קבוע בביתו כ"י השבוע ושבת ויו"ט בלי קריאת התורה שלא להפסיד לבהכ"נ הגדולה ומאז נהג לישא כפיו בביתו בשעת ת"מ ואח"כ בבהכ"נ הגדולה בברכה פעמים כמבואר בשו"ע או"ח ס"י קכ"ח סעיף ג' ובמג"א ס"ק ג' בשם מהר"מ מינץ, והלום ראה מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' כ"ב דהעלה לדינא לחלק בין אותה תפלה שכבר נשא כפיו ובין תפלה אחרת, וכ' אם יש כהנים אחרים בבהכ"נ אחר לא יכניס עצמו לישא כפיו שנית משום ספק אם יברך שנית ובליכא כהנים אחרים ישא כפיו בלא ברכה, ונתן עצות בנפשו מה לעשות, כי קשה עליו שניהם שלא לישא כפיו בבהכ"נ שלו וגם קשה עליו ביותר לפרוש מן הצבור בבהכנ"ס הגדולה, וגילה לנו טעמיו מה שיש בזה ובזה, ונפשו איותה לדעת דעתי העני' בזה:

הנה שמתי עיני ולבי לפי מסת הפנאי על דברת קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל, ומ"ש לחלק בין תפלה אחרת לאותה תפלה, דבכל תפלה שיש בה במקום קרבן החיוב לברך שנית הגם שאין הראי' מכרחת דכ' בעצמו דמשמע דאותם כהנים מברכי' ג"פ בכ"י, דמסתמא הכהנים שנשאו כפיהם שחרית הן הן אותם שברכו בשאר התפילות, ואין זה מוכרח מ"מ מסתבר כוותי' מסברא, אבל צ"ע מש"ס ר"ה דדחי קושי' רב שמן כיון דאי אתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך ולא אמר כיון דמברך שנית במוסף או במנחה אחר שבירך בשחרית זמנו הוא, ש"מ דגם בתפלה אחרת אינו מחוייב לברך וכבר יצא בנ"כ דשחרית, וזה יש לדחות דרצה לומר דאפי' בכל השנה דליכא רק נ"כ פ"א בשחרית א"ש ברייתא כיון דאילו מתרמי ליה צבורא אחרינא, וה"ה דהי' יכול לומר ביו"ט ויוה"כ באותו ציבור, גם י"ל מדקתני ברייתא מנין שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך, וצ"ל מה רשות דקאמר הא מחוייב לברך הול"ל הואיל וציוני התורה דנראה דרצה לומר דכהן זה אומר ומתיר לעצמו כיון דנתנה לי תורה רשות לברך כ"פ, הגם שכבר יצאתי י"ח, מותר לי להוסיף ולברך צבור אחר או אפי' אותו ציבור כמ"ש התוס' ר"ה שם דליכא

ב"ת כשמברך אותו ציבור ב"פ יטעה דה"ה דמותר להוסיף משלו ברכה אחת, ת"ל לא תוסיפו דוקא אותן ברכות שבתורה מותר לפי רצונו ולא ברכה אחרת משלו לגמרי כנ"ל. וי"ל משו"ה דחי הואיל ואי מתרמי ליה ציבורא אחרינא כגוני דאיירי ברייתא דמוסיף ברכה מרצונו שאינו מחוייב, כן י"ל, והראשון נראה יותר. אבל הא קשי' לי ממסקנת הש"ס דמקשה על ר"ש דל"ק ליה ממתני' משום דשאני בכור הואיל ואתרמי ליה ויהי' מחוייב שלא להפסיד קדשים מקרי בזמנו משא"כ אי מתרמי ליה ציבורא אחרינא אי בעי מברך, עדיין קשה דילמא ברייתא נמי בגונא דמחוייב לברך כגון שבירך בשחרית וגמר וסיים כל הברכות של שחרית ועדיין עליו חיוב נ"כ באותו יום של מוסף דעדיין זמן מצות חיוב נ"כ עליו, מה לן שיל תפילה זו או של אחרת אותה מצוה היא כמו בכור אחר כה"ג קתני בברייתא דעובר בב"ת, וע"כ דגם כה"ג ליכא חיוב וש"ס קאמר הואיל ואי מתרמי אי בעי מברך ה"ה באותו ציבור או ציבור אחר בתפילה אחרת אי בעי מברך, ומשום דנקיט תחלה אי מתרמי ליה נקיט כן לבסוף, ודברי ח"ס צל"ע מסוגי' זו, אלא דגם זה צריך הסבר למה יפטור בתפילה אחת לכל התפלות ולא ידעתי פתר לפום רהיטא:

והנה כל מ"ש הח"ס הוא לדחות ראי' מהר"מ מינץ דלמד דינו דיחיד דפטור לעלות מ"מ מברך מדס"ל לתוס' והג"ה מיי' דכהן שבירך פ"א פטור ונוהגים שמברכים בשחרית מוסף ונעילה, ודחה הח"ס ראי' זו משום דלחלק יצא דבתפלה אחרת חייב מעיקר הדין לברך שנית, והנה גם אם כי ראי' זו דחוי' מעיקרא, מ"מ עוד יש לו למהר"מ מינץ ראי' ממשמעות הגה' מיי' דכ' וז"ל הכהן המברך א' מתחיל לברך מעצמו וש"ץ מקרא מלה במלה, וכ' דיש לדחות דמ"ש מברך היינו ברכה הכתובה בתורה, ושוב חיזק ראי' זו. ובאלי' רבה כ' לאמור ראי' דכהן הנ"כ שנית מברך הגם דרשות הוא מתוס' סוטה ל"ט ע"א דיש אופן שנ"כ בלא ברכה כשכבר נשא כפיו, ודבריו תמוהים מאוד כמ"ש בח"ס איך נשא כפיו פעם ראשון בלי נט"י שחרית, אבל נלפע"ד להביא ראי' משם דיחיד הנ"כ הגם שאינו מחוייב מ"מ מברך מדלא ניחא לתוס' לומר דצריך להביא קרא ולהסמיך עליו דכהן נ"כ בלי נט"י שחרית דאסור כגון שהוא כהן יחיד דאינו מברך ברכה שלפניה מ"מ אסור משום קרא דשאו ידיכם קדש, ש"מ דס"ל לתוס' דגם יחיד הגם דרשות הוא מ"מ מברך ומינה דה"ה כהן שנשא כפיו ונושא כפיו שנית אע"ג דאינו מחויב מ"מ מברך ומוכח דינו של מהר"מ ושל האלי' רבה ועיי':

והנה מהר"מ כ' תחלה קודם שמביא ראי' מדמברכי' שחרית מוסף וכו' נגד האומרים דיחיד אפי' קוראים לו אינו מברך כיון דכ' בסמ"ק דיחיד אינו עובר אפי' אומרים לו לעלות דכתיב אמור להם לשון רבים וכיון שאינו חייב לעלות הו"ל ברכה לבטלה, ע"ז

כ' ונ"ל דאינו כן ניהי דאינו עובר מ"מ מקיים מ"ע אם עולה כדמשמע לישנא דסמ"ק דקאמר אינו עובר משמע מעבר הוא דלא עבר אבל מצוה דרמי' עלי' היא, ועוד והא אפי' נשים דפטורות ממ"ע שהזמ"ג מ"מ מברכות מכיון שמכניסין עצמן לחיוב וכ"ש הוא עכ"ל. והנה מ"ש לבסוף דאפי' נשים מברכות, דבר זה פלוגתא דראשונים היא ר"ת שבתוס' חולין קי"ע ב ד"ה טלית, ור"ה לג ע"א ד"ה הא ר"י, ור"ן ורא"ש שם, אמנם הרמב"ם פ"ז מהלכות ברכות וסוף הלכות ציצית כ' דטומטום ואנדרוגניס ונשים אין מברכי', ועיי' ב"י או"ח סי' תקפ"ט עוד שיטות בזה, והמחבר נקיט שם להלכה דאין מברכים והרמ"א כ' דנוהגים לברך ותוס' סוטה שהוכחנו משם דס"ל דיחיד וכן אם כבר נ"כ פעם אחד דמברכי' לשיטתו דנקיט כשיטת ר"ת דנשים מברכי' ה"ה כהן כה"ג, אבל להרמב"ם ודעימי' דאין נשים מברכות ה"ה כהן כה"ג והתימה על מהר"מ מינץ דכ' בפשיטות דאפי' נשים מברכות, ולא זכר לשעתו כי זה בעצמו דנשים מברכות פלוגתא דראשונים היא, וממש רוב הראשוני' כשיטת הרמב"ם וצ"ע. ולעצמינו אפשר לומר דגם הרמב"ם מודה כאן, דדוקא נשים והה"נ ספק וטומטום ואנדרוגניס ס"ל דהוי ברכה לבטלה כיון שאינם ב"ח לעולם מוודאי או דלעולם ספק, ולא ס"ל כתוס' חולין משום דאנשים מחוייבים גם נשים יכולות לברך אבל כה"ג באנשים דב"ח הוא גם כשעושה בשעה שאינו מצווה מ"מ מצוה עושה וכיון דגם ב"ח של מצוה זו הוא מודה הרמב"ם דיכול לברך, וכן כהן יחיד או שכבר יצא ומברך שנית כיון דב"ח הוא לברך פ"ר או יחיד עם אחרים יוכל לברך לכ"ע. ונ"ל עוד דמי שנ"כ כבר ומצטרף שנית לאחרים שלא נ"כ יוכל יותר לברך מיחיד שלא נ"כ באותו יום, דמי שמצטרף לאחרים והוא גם ב"ח היה אם לא הי' נושא כפיו מכבר יכול לברך שנית בצירוף האחרים דכיון שקוראים להם וצריכים לברך, גם הוא מברך, משא"כ יחיד גם כשלא נ"כ, כה"ג כשהוא יחידי שאינו מחוייב לעולם רק בצירוף עם אחרים, שמחוסר לעת עתה מעשה צירוף דמזדקקים עמו וכה"ג ליכא חיובא לשום כהן בעולם, דמי יותר לטלית שאולה דכ' תוס' חולין דלא יברך כיון דבטלית זה ליכא חיוב לשום אדם, אעפ"י שאין ראי' לדבר מ"מ זכר הוא לחלק בחילוקי' כהנ"ל, ויש לדחות עפ"ז ראי' מהר"מ מינץ מדמברכי' בשחרית ומוסף אפי' לפי דעתו דליכא חיוב במוסף אחר שנ"כ בשחרית מ"מ אין למדי' מרבי' שנ"כ שנית דמברכי' ליחיד דהוא רשות שיברך, אבל ראי' שלי מתוס' סוטה דמוכח דיחיד גכ"כ מברך כ"ש הוא דרבים שכבר נ"כ שמברכים בנ"כ שנית ברשות, ועיי' תוס' חולין שכ' בטלית שאולה הגם דאין ראוי לברך מ"מ אם בירך לא הפסיד:

והנני חוזר על מ"ש דאפשר דרמב"ם מודה באנשים כמו בכהן דעדיפא טובא מאשה, יש לעיי' לפמ"ש תוס' בר"ה ל"ג דנשים מברכות דמדאורייתא ליכא משום ל"ת בברכה ומביא ראי' מכרחת לזה מספק אמר אמת ויציב דחוזר וקורא והא איכא משום ל"ת, ש"מ דאינו אלא מדרבנן והיינו ואתי ספק דאורייתא ודחי לספק ל"ת דרבנן, וס"ל לתוס' דאם היה מדאורייתא לא היו נשים יכולות לברך דלזה לא סגי מה שמקיימים המצוה כא"מ ועושה כמ"ש הר"ן שם, ולא מהני מ"ש כיון דאחרים אנשים מחוייבים כה"ג לולי דבברכה הוי ל"ת דרבנן לא הי' סגי' בכ"ז, אלא משום שהוא מדרבנן דמחזי כמוציא ש"ש וכה"ג לא מחזי כ"כ לא אסרו, והוכיח תוס' כן מספק אמר אמת ויציב, וקשה על הרמב"ם דס"ל דל"ת דאורייתא בברכה ג"כ עיי' מג"א סי' רט"ו ס"ק ו' ובמק"א אמרתי דלרמב"ם לשיטתו לק"מ דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, וידוע מה דכייל לנו החוות דעת ריש סי' ק"י וקיים מדנפשי' כבוד אבא מאוה"ג זצ"ל דנקיט האי כללא לרמב"ם דלא דברה תורה על הספק, ודאי איסור אסרה תורה ולא ספק, ובמצוה להיפוך ודאי מצוה אמרה תורה, שידע שקיים המצוה בוודאי ולא מספק ולהכי ספק להחמיר:

לפ"ז א"ש ספק אמר אמת ויציב וכו' או לדידן ספק קרא ק"ש דמחויב מספק לקרות מדאורייתא לספק ל"ת דרבנן, מחוייב לחזור ולקרות ושם בארה. לפ"ז בדין ס"ל לרמב"ם לשיטתו דל"ת בברכה מדאורייתא, דנשים וספיקות לא יברכו דלא שייך טעמא דתוס' חולין ור"ה, א"כ גם באנשים כה"ג או בנדון שלפנינו בכהן או רבים לא יברכו אם כבר נ"כ כיון דרשות הוא אסור לברך דאיכא משום ל"ת דאורייתא וגם ר"ת ודעימי' היו מודים לרמב"ם אלו הי' ס"ל כוותי' דל"ת גם בברכה מה"ת. אלא די"ל דהמחבר נקט כהרמב"ם הואיל ומצא עוד רבים אשר עמו דנשים אין מברכות ולדידהו י"ל דוקא נשים אין מברכות אבל באנשים מודים מטעם וחילוק שכתבתי וס"ל דל"ת בברכה דרבנן, ויצאנו ידי חובת המחבר דקבע להלכה דנשים אין מברכות מ"מ כהנים מברכי' כ"ש וקו"ח לפמ"ש הרמ"א דנוהגים דגם נשים מברכות שאין חשש ברכה לבטלה בכהן א' או כהן שכבר נשא כפיו כנלפע"ד. לולי שכבר הורה זקן זקנן ורבן של ישראל קדושת אבא מאוה"ג זצ"ל שכ' שלא יכניס עצמו בספק ברכה וטוב שלא ישא כפיו שנית, הגם שלא אוכל לעשות בזה מטעמים לאבי, מ"מ איני מורה ובא למעשה. והנה מ"ש מע"כ תלמידי נ"י בשם הרב דאתרי' תלמידי הרב הבקי המאוה"ג מוהר"א גלאזנער נ"י שיצא לחלק בין איכא ס"ת לליכא קריאת ס"ת יפה השיב לו תלמידי מע"כ שי' והעצה שיעץ לו אם כי בחכמה אמורה, מ"מ איני מסכים לשנות לישא כפיו בשחרית אחר שכבר נוהגים עפ"י רמ"א שלא לישא כפיו בשחרית, וחס לשנות להיות מן המתחסדים ומוסיפים בשחרית מה

שיש במוספים, ואין זה אלא כמתמיהים בפרט בעתים הללו שעל הישנות אנו מצטערי', מפני המצירים הצוררים, ואתם באים להוסיף לנו חדשות נגד מנהג אשר אבותינו לא שערו'. ומ"ש פר"מ נ"י מעצמו לולי שהשעה דוחקת לקצר ולסיים הייתי משעשע עמו במ"ש בענין זריזים מקדימין, ויש לנו במקומות שונות אריכות דברים בענין זה. ויש אתי עצה יעוצה, בעייני בחפזי במרוצה כשיעלה שנית בבהכנ"ס לדוכן ישמע ויכוין לא' מהכהנים המברך ברכת כהנים ויוצא בברכתו כמבואר באו"ח סי' ח' דא' לובש טליתו ומברך ומוציא את כולם, ועיי' תשובת מבי"ט מובא בהפלאה כתובות כ"ד ע"ב טעם למה כל כהן מברך בפ"ע ואין א' מוציא את כולם עיי"ש:

ומן הטוב שיאמר לא' מיוחד שבהם העומד סמוך לו שיכוין להוציאו וישמיע לו קול ברכתו מלה במלה, עד שיאזין וישמע כולה, ואין בזה משום ברכה לבטלה ומשום ל"ת, דל"ת ליכא רק בהוצאת הפה ולא בהרהור וכונה בלי עקימת שפתיו, כן הי' נ"ל פשוט מאוד, ושוב מצאתי בצל"ח ברכות כ' ע"ב מסופק בזה ודעתו נראה דליכא משום ל"ת וכנ"ל פשוט ובתשובה א' עשיתי סמוכים לזה מקושית ש"א שבצל"ח שם למה לא אמר נ"מ לספק בירך בהמ"ז אי דאורייתא חייב לברך שנית ואי דרבנן א"צ. ולמ"ש א"ש דהא אזיל לר"ה דס"ל הרהור כדבור דמי ויוצא לכהפ"ח מדאורייתא בבהמ"ז וליכא בל"ת, וגם אם מדרבנן לא יצא עד שיוציא בפה משום ספק מצוה דרבנן אסור לו לחזור ולברך בפה דאיכא ל"ת מדרבנן מיהת ול"א ספק מצוה ודחי ספק מצוה דאורייתא, וגם אם בהמ"ז דרבנן צריך לברך בהרהור דליכא משום ל"ת ואתחזק בחיוב, ועי' צל"ח שם שהקשה גם בדרבנן נימא לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי ולדידי לק"מ כיון דאיכא ספק ל"ת דרבנן צריך להחמיר, משא"כ בספק דאורייתא אתי ספק דאורייתא ודחי לל"ת דרבנן שהוא ג"כ ספק כי צריך גם בדרבנן לברך בהרהור. וא"ש ושם בארה מה שיש לפלפל בזה ואכ"מ:

היוצא לנו דעצה זו נכונה היא, ואם א"א לו לכוין ולשמוע מאחר משום דתרי והרבה קלי דכהנים מרובים לא משתמע ליה היטב, הגם דחביבא ליה מצוה זו דמזמן לזמן ועיין מגילה ר"פ היה קורא, מ"מ מחמת קול רעש גדול לא ישמע בטוב או לא ימצא מי שציית לו בכך או שלא לגלות כ"ז בפני המונים, וכדי לצאת ידי הח"ס, יש אתנו עוד עצה ע"י הקדמות שהקדמנו דאין בהרהור משום ל"ת, שיהרהר הברכה בלבו, ותל' אם פסקי' הרהור כד"ד או יאמר הברכה בפה בלא שם ומלכות, ושם ומלכות יכוין ויהרהר בלבו, וכל דאפשר למיעבד יעשה עכ"פ וגם לא יהי' כמתמיה, ולא ירגישו בו בני אדם ויסיר מעצמו עקשות פה, ויעשה על צד הטוב והיפה. הנלפע"ד כתבתי בחפזון רב וה' שלומו ישפות וישפיע לו במדה גדושה שפע רב, כאות נפשו ונפש אוה"נ מצפה לתשועת ה'

עמו, ויערה עליהם רוח קדשו דעת ותבונה, ועיר הקודש על מכונה, וכהנים על עבודתם וברכתם. פ"ב חצות לילה ליום ג' מ' למב"י תרל"א לפ"ק הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יג

כהן שדעתו יפה, מאת ה' ירים תנופה, מזור ותרופה, ה"ה י"נ תלמידי הרב המופלג, מלא וגדוש חרוץ בע"פ המאוה"ג כש"ת מו"ה אברהם כ"ץ אייבעניטץ נ"י אבדק"ק גורבע יע"א: **מכתבו** קבלתי בעתו ופניתי מהמון טרדות שלא לאחר תשובתו בדבר בעתו שתגיע לידו בזמנו קודם יו"ט הבע"לט והוא ע"ד כהן שידיו רותתים וא"א להגביה ידיו בשעת הדוכן וכבר ראו עיניו מ"ש בנוב"י קמא סי' ה' עד"ז כי גזר אומר והורה זקן שלא יעלה לדוכן דנשיאת כפים דאורייתא הוא ומעכב ולמד כן מרמב"ם פי"ד מהלכות תפלה הלכה י"א: **והנה** הנוב"י טרח ונדחק למה פסק הרמב"ם כת"ק מאחר דהקשה ר' יונתן על הת"ק ומתוך כך יליף לה מהקישא דהוא רק אסמכתא מ"מ הלכה כת"ק דלא השגיח בקושי' זו, והוא דוחק. ולפע"ד נראה קצת ראי' דהלכה כת"ק מש"ס כתובות כ"ב ע"ב דפליגו אי מעלי' מנשיאת כפים ליוחסין מדאמר מעלין מנ"כ ולא אמר מעלין מדוכן ליוחסין ונפקא מיניה דכולל יותר אפי' מי שידיו רותתים וא"י לישא כפיו אם מעלין מדוכן או ממברך ליוחסין מדנקיט מנשיאת כפים דוקא ש"מ דאין ברכת כהנים בלי נשיאת כפים, דמי שא"י לישא את כפיו אינו מברך, ומי שמברך ואינו נושא כפיו לא עביד מצוה ואם הוא זר לא עבר בעשה דבני אהרן ולא ישראל דליכא איסור רק כשנושא כפיו דכהן עושה מצוה ויוצא י"ח זהו שאסרה תורה בזר, אבל כשעושה בלי נ"כ דליכא מצוה בכהן ליכא עבירה בזר, ובוודאי אין מעלין מברכת כהנים בלי נ"כ ליוחסין דאפשר דזר הוא ואינו עושה איסור בלי נ"כ ולכן בדיוק אמר מעלין מנ"כ דוקא, ויש משם ראי' דקיי"ל כת"ק דנ"כ דאורייתא מגז"ש ולא למצוה בעלמא אלא לעכב ועיי':

ומצאתי ישוב עפ"י דברינו לקושית הד"מ סי' קכ"ח על ר"י שבתוס' שבת קי"ח ע"ב דלא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן והוא נגד סוגית ש"ס כתובות כ"ב ע"ב ותירוץ הד"מ דחה המג"א ותי' המג"א תמוה וכבר הקשה עליו בשעה"מ פי"ט מהלכות שבת לדברי המג"א דתלי' בפלוגתא דנשים סומכות רשות ולא ידע ר"י מה איסור יש היינו לר' יוסי דנשים ס"ר א"כ מה ראי' מייתי רבא בכתובות שם מר' יוסי דאין מעלין מנ"כ ליוחסין לר' יוסי ליכא איסור כלל. ולמ"ש י"ל דוודאי ידע ר"י דיש איסור בזר הנושא כפיו כבש"ס כתובות, אבל ר' יוסי דאמר מעולם לא עברתי על דברי חבירי אם אמרו

לי עלה לדוכן הייתי עולה, הנה לא אמרו לו שישא כפיו אלא עלה ומסתמא לא כיוונו שיעמוד שם עמידה בעלמא, אלא שיברך, והיה ר"י יכול לקיים דברי חביריו בלי נ"כ ולא עשה איסור כלל, וכן אמר הייתי עולה, ולא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן, דייקא שעולה ואינו נושא כפיו, ומאי רבותא דלא עבר על דברי חביריו, ומאי אפי' אמרו לי, כיון דליכא נדנוד איסור כלל כה"ג בלי נ"כ, וס"ל דהלכתא כת"ק, או כמ"ש הנוב"י אחר שיש היקש ילפי' מגז"ש כת"ק וא"ש:

ועפ"י פירושי בכונת לא ידע ר"י וכו' מיושב לי מ"ש ר"י עוד, אם לא משום ברכה לבטלה, והי' קשה לי הא תוס' ר"ה ל"ג וחולין ק"י ס"ל דנשים מברכות במ"ע שהזז"ג כיון דאנשים מצווים וגם הם עושין מצוה כא"מ ועושה, א"כ לפי מה דס"ל לר"י דליכא איסור בזר העולם לדוכן, וזר המברך כנשים שפטורות ועושי' מ"ע שהזז"ג שמברכות שפיר, כן זר המברך עושה מצוה כא"מ ועושה וליכא משום ברכה לבטלה כמו נשים, ואי משום דאומרי' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אין בזה משום ברכה לבטלה אלא משום דובר שקרים נגד ה' אבל משום ל"ת ליכא רק משום דמברך וצונו בשם ומלכות והו"ל כנשים דמברכות וצל"ע. ולמ"ש בכונות ר"י דלא ידע מה איסור יש בזר העולה לדוכן ואינו נושא כפיו דליכא איסור כיון דכה"ג כהן לא עשה מצוה כ' שפיר אם לא משום ברכה לבטלה משום דאינו דומה לנשים במ"ע שהזז"ג דמברכות כיון דבאנשים כה"ג מחוייבים ומקיימי' מצוה ובנשים כה"ג הוי כא"מ ועושה מברכות שפיר, אבל זר זה שעושה מעשה דליכא קיום מצוה גם לכהנים בכה"ג איכא משום ברכה לבטלה, וא"ש נכון בעזה"י:

והנני מוסיף והולך בדברינו להבין איך היה ר' יוסי עושה איסור בשביל שלא רצה לעבור ע"ד חביריו, ועיי' טו"ז רס"י קכ"ח דמביא מב"ש וב"ה, ואין דמיונו עולה יפה דשם איכא פלוגתא ולא נמנעו ב"ש לעשות כב"ה, אבל כאן ליכא פלוגתא לומר דהי' עושה כדברי חבריו וכמאן דמתיר. ולמ"ש י"ל דר' יוסי לעצמו ס"ל דכ"כ אינו מעכב כר' יונתן ממילא זר העולה לדוכן בלי נ"כ אסורא הוא דעביד, ואמר אלו אומרים לו חביריו עלה, בוודאי לא יצוו לו לעשות איסור, אלא משום דס"ל דנ"כ מעכב כת"ק וליכא איסור בזר בלי נ"כ, הגם דלדידי' נראה דנ"כ א"מ ואיכא איסור, מ"מ לא היה עובר על דבריהם יהי' עולה בלי נ"כ וזה כעין ב"ש וב"ה דמביא הטו"ז וא"ש נכון:

אלא דלפ"ז הלכה דנ"כ אינו מעכב נגד הת"ק בש"ס סוטה, דהא הלכה בכ"מ כר' יוסי דנמוקי עמו וכ"ש בדין זה דהקשה ר' יונתן על ת"ק, דלא כרמב"ם דפסק כת"ק, וי"ל כיון דר"י לא אמר מפורש כן אלא מכללא אתמר מדאמר אפי' היו אומרים לי משמע דלדידי' יש איסור בדבר וגם לא בא לידי הלכה ולמעשה, ומסוגי' ש"ס כתובות דקתני מעלין מנ"כ

ליוחסין נראה דוקא מכ"כ, וא"א לברכת כהנים בלי נ"כ כמ"ש, ושפיר פסק הרמב"ם דנ"כ מעכב וכת"ק כנלפע"ד ועי'. תמצית היוצא מדברינו שהראנו פנים לרמב"ם דנ"כ דאורייתא ולעכובא נאמר ואם לא נ"כ לא עשה מצוה כלל וממילא זר שמברך בלי נ"כ לא עשה איסור:

ובנדון שלנו שידיו רותתים וא"א להגביה נ"ל אם אפשר לו להגביהם לשעה מועטת יגביה' בשעה שמוציא תיבת יברכך מפיו ויניחם אח"כ כ"ז שהכהנים מנגנין לפני כל תיבה ותיבה, וכשאומרים התיבה יגביה ידיו ויאמר עמהם ועיי' מג"א סי' קכ"ח ס"ק כ"ט בשם הגהמיי' דבין מלה למלה מותר לקרוב האגודלים זה לזה ובאליה רבה מביא יותר מהגהמיי' או בשעה שהקהל עונה אמן משום עיפות, הרי דליכא קפידא רק בשעה שמוציא המלה מתוך פיו, ונ"ל פשוט ה"ה דיכול להוריד ידיו בינתים, וכן בשעה שמנגנים עד שמוציא המלה מתוך פיו, ואם גם זה קשה או א"א לו שיניח בכ"פ ידיו ויחזור ויגביהם, יוכל לעשות סמוכים לידו שיהי' קשורים ע"י חגורה וכיוצא בו, כדי שיוכל להוציאם בקל בשעה שאומר המלה שיהי' נשואות למעלה בלי סיוע דבר אחר רגע כזו וחוזר ומכניסין כ"ז שהחזן קורא והכהנים מנגנים, ואם כ"ז א"א לו נ"ל דמ"מ יעלה ויסמוך ידיו ע"י ד"א, דאפשר דנ"כ בכה"ג אינו מעכב ומצוה קצת איכא מיהת ומשום ספק ברכה ראשונה שקודם ברכה הכתובה בתורה ישמע הברכה מכהן הסמוך לו ויכוין לו ויוצא גם הוא כמבואר בסי' ח' בברכת טלית דא' מברך ואחרים הלובשים יוצאים ואין בזה משום ספק ברכה לבטלה דכבר באתי במק"א דבהרהור אפי' אי כד"ד ליכא משום ל"ת, ועיי' נוב"י קמא סי' ו' בסופו, ומ"ש דיש להעמיס בכונת המג"א משום ברכה לבטלה היינו ברכת כהנים שכתובה בתורה תמוה דפשיטא דאין בקריאת פסוקים שיש בהם שמות משום ל"ת ועיי' מג"א סי' קפ"ח ס"ק י"א וססי' רט"ו הנלפע"ד כתבתי בחפזון, וה' יאר פניו אלינו ונזכה בקרוב לגאולה דכתיב כי לא בחפזון תצאו וכו', ויהי ידינו אמונה לאל אמונה הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכת החג. פ"ב כאור בקר ליום ג' מ"ז למב"י תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יד

כהן שדעתו יפה, כבוד ה' עליו חופה לישועתו מצפה, ה"ה שארי י"נ הה"ג המאוה"ג מעוז ומגדול חריף ובקי צ"ת כש"ת מו"ה שמעון שאטן כהן צדק נ"י אב"ד דק"ק פאטאק יע"א:

ני"ה קבלתי והנני למלאות משאלות לבו במלואו אי"ה כאשר יש לאל ידי, להרים קרנו בכבוד ברצות ה' דרכנו, וע"ד הנוגע לדינא אשר בדק לן מר בשולי מכתבו הנני להציע לפניו מה עמדי כיד ה' הטובה, והנני ראיתי כהן ודאי מוחזק נכנס לבית הספק במי שהוא ספק כהן ספק ישראל אם שרי ומחוייב לישא כפיו או אסור משום ספק שמא לאו כהן ועובר באיסור עשה דזר העולה לדוכן, או נימא דספק עשה שמא כהן הוא דוחה לספק איסור עשה דשמא זר הוא, ופלפל בחכמה תבונה ודעת תורה אי אתי עשה ודחי איסור עשה אי הוי כהא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ויש אתי תשובה א' בענין זה והעליתי מכמה ראיות דשאני איסור עשה מעשה גמורה וקו"ח אי אתי עשה ודוחה ל"ת החמורה הרבה מאיסור עשה, כ"ש שדוחה איסור עשה בעלמא, וא"כ בנדון שלנו לכאורה דוחה ספק עשה ספק איסור עשה, אבל יש לנו ראי' דאינו דוחה ומספק אסור לעלות, והוא מש"ס כתובות כ"ד ע"ב דמבעי ליה ופליגו אי מעלין מנ"כ ליוחסין ואי ספק כהן מחוייב לעלות לנ"כ איך מעלין ממנו ליוחסין דילמא ספק כהן הוא אלא ש"מ שאינו רשאי לישא כפיו משום ספק, והטעם דעד כאן לא ילפי' מכלאים בציצית אלא דוודאי עשה דוחה לל"ת כמו התם דמקיים המצוה בוודאי ונדחה הל"ת מפני העשה, אבל בספק אפשר שיעבור הל"ת שלא במקום מצוה שלא יקיים מצוה כלל כה"ג מנ"ל דדוחה, וכן מוכח לי ממה שהוכיח תוס' ר"ה ל"ג דל"ת בברכה אינו אלא איסור דרבנן דאלת"ה איך ספק אמר אמת ויציב חוזר וקורא, ואי ספק עשה דוחה לל"ת ספק, לק"מ דאתי ספק לא אמר ודוחה לל"ת דלא תישא וע"כ דפשיטא לתוס' דלא דחינן מספק ל"ת ודאי משום ספק שמא מחוייב בעשה דשמא אינו מחוייב ועבר בל"ת שלא במקום מצוה, ועי' תוס' שבת קל"ה ע"א ד"ה ולא ספק דוחה דמוכח דהכי ס"ל ויש לתוס' ראי' מש"ס כתובות הנ"ל כמ"ש:

ויש לעי' לפי שיטת הרמב"ם דספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא וכבר השריש לנו החו"ד רסי' ק"י וכן קיים אבא מאוה"ג זצ"ל מדילי' דספק מ"ע מה"ת לחומרא דלא דברה תורה על הספק כי כן ספק אמר אמת ויציב וכדומה דחי ספק לאו דל"ת הגם שהוא מה"ת, דהא ספק ל"ת מדרבנן הוא דאסור וספק אם קיים המ"ע צריך מה"ת לקיים ואתי ספק חיוב דאורייתא ודחי לספק איסור דרבנן, וכן בנדון שלנו מחוייב לישא כפיו מספק וקשה מסוגי' ש"ס כתובות הנ"ל איך מעלי' מנ"כ ליוחסין דלמא ספק הוא, ודוחק לומר דסוגי' ש"ס שם אזיל למ"ד ספק דאורייתא מה"ת לחומרא וכמ"ד דחתיכה אחת ספק חלב ס"ש חייב אשם תלוי:

עוד ק"ל לפי המבואר בפ' אלו נאמרי' ל"ח ע"ב דכהן שאינו עולה עובר בג' עשין א"כ בוודאי ג' עשין דוחין מספק לאיסור עשה דאיכא בהך צד שאינו כהן, ורחוק לומר כיון דספק הוא לא אלימי אפי' ספק דג' עשין לדחות ספק איסור עשה של זר הנושא כפיו וקשיא מכתובות לכ"ע אפי' לדס"ל וקיי"ל ספק דאורייתא מה"ת לחומרא ועיי' רמב"ם סוף הלכו' תפלה דכ' הגם דליכא עשה ה"ז כעובר בג' עשין ועיי' ב"י רס' קכ"ח דס"ל לרמב"ם דהא דאמר ריב"ל עובר בג' עשין לאו דוקא אלא כעובר וצ"ל מנ"ל לרמב"ם לפרש דריב"ל לאו דוקא קאמר ולכאורה יש לו ראי' מש"ס כתובות הנ"ל דהוכחנו דספק אסור לישא כפיו ואי איכא ג' עשה ממש בוודאי שרי ומחוייב, וע"כ ג' עשה לאו דוקא כן הי' נ"ל, אלא דלרמב"ם דס"ל דס"ד מה"ת לקולא עדיין קשה מש"ס כתובות הנ"ל גם אם ליכא רק עשה אחת. וי"ל דהאי כללא דלרמב"ם דס"ל דס"ד מה"ת לקולא מ"מ בספק קיים המצוה צריך לעשותה מדאורייתא מספק, זה דוקא אם הוא ודאי ב"ח במצוה, בכלל זה שצריך לעשותה עד שיצא מספק שמא לא עשה החיוב המוטל עליו אבל ספק שמא הוא ב"ח מצוה זו א"צ לעשותה מספק דהספק ע"ז עצמו שמא אינו ב"ח מצוה זו ועיי' פ"י קדושין ס"ג ע"ב בספק קטן ועי' בש"ש והארכנו בזה במקום אחר, והא"ש לרמב"ם ספק כהן ספק זר לא אמרי' ספק דאורייתא לחומרא כיון דספק ב"ח הוא, אבל מסתימת הראשונים רא"ש ור"ן וטוש"ע נראה דס"ל דג' עשה ממש הן וס"ל ספק מה"ת לחומרא, לדידהו בוודאי ג' עשה דוחי' לספק איסור עשה דזר הנ"כ וצל"ע:

ונ"ל גם אם מחוייב לעלות שלא יעבור בג' עשה מ"מ אסור לו להכניס עצמו בכ"ז וצריך ליצא מבהכנ"ס בשעה שקוראי' כהנים, ועיי' תוס' ערובין ק"כ דאין עשה דפשיעה דוחה ועיי' טו"א ר"ה כ"ח ע"ב שהאריך בדברי תוס' אלו וגם לדבריו בוודאי לכתחילה לא יביא עצמו לידי כך לדחות איסור וי"ל עוד אפי' הוא בבהכנ"ס בשעה שקוראים כהנים כיון דאם אין השליח ציבור מכוין לו א"צ לעלות, וכיון שאין נכון שיכניס הכהן עצמו בספק זה גם הש"ץ אפי' לא ידע מספיקו מ"מ מסתמא אינו מכוין לקרות רק למי שראוי לעלות בלי פקפוק ועיי' בשו"ע סי' קכ"ח במי שאין עולה מדרבנן כנ"ל. ומיושב קצת בזה קושית מש"ס כתובות עיי' והבן:

ויש לנו סמוכים לדברינו דכשקוראים לו ביחוד מחוייב לעלות, אבל בסתמא לא עליו מכוין הקורא שאין נכון לו להכניס עצמו בספק דחיי' איסור ספק, והוא מש"ס שבת קמ"ח ע"א דאמר ר' יוסי יודע אני בעצמי שאינו כהן ואם אמרו לי חבירי עלה לדוכן הייתי עולה, ויש כאן שפת יתר במה שאמר יודע אני בעצמי שאינו כהן הא ידוע הי' לכל שלא עלה בשום פעם לדוכן כשקוראים כהנים, ועפ"י דברינו באו כל דבריו בדיוק

הרי רצה להודיע כמה חביבי' עליו דברי חבירו ואם אמרו לו עלה הגם שיש בו איסור הי' עולה ואין מזה ראי' דאפשר שיודע בעצמו שהוא ספק כהן, ובכ"פ שקראו כהנים לא עלה דקורא מסתמא לא עליו מתכוין, אבל כשקוראים לו ביחוד צריך לעלות כמ"ש ולכן אם היו אומרים לו חביריו היה עולה שמחוייב לעלות מפני הספק ולא נראה כמה חביבים עליו דברי חביריו ולכן הקדים יודע אני בעצמי שאיני כהן ואין ספק אצלי כלל, ובכ"ז אם היו אומרים לו עלה הי' עולה, וא"ש דברי ר' יוסי בדקדוק היטב הדק ועיי' טו"ז רסי' קכ"ח:

ועדיין יש לעיי' לפי שיטות הפוסקים דקיי"ל מצ"כ וכהן המברך בלי כונה לשם מצוה א"י י"ח, ונ"ל פשוט דהה"נ זר המברך ברכת כהנים ואינו מתכוין לשם מצוה דב"כ דליכא עשה, כיון דכהן כה"ג לא יצא ידי מצוה, ודומה לאיסור דבל תוסיף דאינו עובר בלי כונה למצוה, ולרש"י דנשים א"ס רשות משום ב"ת הוא וא"ע רק בכונה לשם מצוה ועיי' כ"ז בר"ה כ"ח ובערובין ר"פ המוציא תפילין, ושם מבואר ג"כ דאם לעבור בב"ת בעי כונה בספק יוכל להתנות אם מחוייב יהי' לשם מצוה ואם לאו לא מכוין למצוה ואינו עובר, ומה"ט הישן בשביעי ספק שמיני אינו עובר עיי' רש"י ר"פ המוציא, אם כן יוכל ספק כהן לעלות ולברך ע"ת אם כהן הוא מכוין למצוה ואם לאו אינו מכוין למצוה ויצא מאיסור עשה ולכלל מצוה לצד שהוא כהן בא, כנ"ל ויש מקום אתי ליישב בדברינו ר"י שבתוס' שבת דלא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן והקשה בד"מ סי' קכ"ח הא סוגיא ערוכה היא בכתובות דזר העולה לדוכן עובר בעשה. ועפ"י דברינו י"ל דלא ידע ר"י לר' יוסי לשיטתו דס"ל מצ"כ כמבואר בש"ס דפסחים קט"ו ע"ב ולשיטתו אפשר שיעלה ויברך בלי כונת מצוה וליכא איסור כלל ומה רבותא דלא עבר עד"ח ומאי אפי' דאמר אפי' יאמרו לי חבירי עלה לדוכן הא בקל יכול לקיים דבריהם בלי נדנוד איסור כלל שלא יתכוין למצוה וא"ש ועיי':

ובדברינו אלו נתישב לי מ"ש תוס' עוד אם לא משום ברכה לבטלה היינו ברכה אשר קדשנו וכו' וקשה לי הא שיטת תוס' ר"ה ל"ג וחולין קי"ג ע"ב דנשים מברכות רשות על מ"ע שהזז"ג, וכיון דלא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה הו"ל זר בברכת כהנים כנשים סומכות רשות דמברכות כן זר שעולה לדוכן, ולמה לא יהי' יכול לברך ואם משום אשר קדשנו וכו' אין בזה משום ברכה לבטלה אלא משום דובר שקרים נגד ה', ומשום איסור ברכה לבטלה בל"ת ליכא כמו נשים דמברכות וצונו משום דלגבי אנשים מצוה וחיובא הוא ובנשים כא"מ ועושה עיי' ר"ן ר"ה שם וצ"ע לכאורה. ולמ"ש דכונת ר"י דלא ידע מה איסור יש היינו באינו מכוין למצות ברכת כהנים שפיר כ' אם לא משום

ברכה לבטלה דהא דנשים מברכות משום שמכונין למצוה כא"מ ועושה, וכיון דאנשים מחוייבים ומקיימים המצוה כמצווה ועושה גם נשים יכולות לברך, אבל זר שעלה לדוכן בלי כונה למצוה דכהן כה"ג א"י ידי חובתו וגם זר אינו מקיים כא"מ ועושה איכא משום ברכה לבטלה, וא"ש דמסיים אם לא משום ברכה לבטלה ואיכא איסור ממ"נ אם מכוין למצוה איכא איסור עשה דזר העולה ואיכא ממילא תרתי משום איסור עשה ומשום ברכה לבטלה דהא לאו מצוה אפי' כא"מ ועושה קעביד אלא עבירה היא בידו, ואם אינו מכוין למצוה איכא משום ברכה לבטלה מיהת דכהן כה"ג א"י כמ"ש, וא"ש נכון בעזרת החונן דעת:

אלא דקשי' עלן מסוגי' ש"ס כתובות דרצה רבא להוכיח התם מר' יוסי דס"ל אין מעלין מנ"כ ליוחסין, ולפמ"ש לר' יוסי לשיטתו דס"ל מצ"כ בוודאי א"א להעלות מנ"כ ליוחסין דאפשר שעולה ומברך ואינו מכוין למצוה, והא דמבעי ופליגי אי מעלין מנ"כ היינו למ"ד מאצ"כ וס"ל ג"כ בב"ת א"צ כונה, וי"ל כיון דכהנים דעזרא עלו לדוכן ונשאו כפיהם תמיד כמצוה עליהם בוודאי יחזיקו אותם לכהנים אם מעלי' מנ"כ ליוחסין ולא יתלו שא"מ למצוה ופשוט:

ועד"פ י"ל דרבא לשיטתו הוכיח שפיר מר"י והוא עפ"י קושי' הט"א בר"ה כ"ח על אביי ורבא בסוכה ס"פ לולב הגזול דנתקשו על ר' יוסי במתני' שם מדאגב' נפיק ביה והיינו אי מאצ"כ כמ"ש הראשונים והא ר"י ס"ל בפסחים מצ"כ כדהוכיח ש"ס שם מדאמר מצוה להביא חזרת. הוא מותיב והוא מפרק דס"ל דהא דאמר ר"י מצוה היינו משום הכירא כדמקשה בפסחים דלמא משום הכירא ודחה הא מצוה קאמר, ואביי ורבא ס"ל דמשום הכירא קאמר ר' יוסי עיי' בו, ולפ"ז י"ל רבא לשיטתו דס"ל אליבא דר' יוסי מאצ"כ מביא שפיר בכתובות מר' יוסי דהתם דא"מ מנ"כ ליוחסין, ור"י שבתוס' לא ידע מה איסור יש בזר העולה לדוכן, היינו לפי סוגי' ש"ס דפסחים דס"ל לר' יוסי מצ"כ יוכל לעלות ולא יכוין למצוה:

המורם מדברינו אלו דמי שהוא ספק כהן אפשר לו לישא כפיו על תנאי דאם אינו כהן א"מ למצוה למאן דס"ל מצ"כ, וכן פסק המחבר סי' ס' ועיי' מג"א סי' תקפ"ט, וכיון שאפשר לו לעלות מחוייב לעלות כשקוראי' כהנים ומסתמא הקורא גם לדידי' מתכוין כנ"ל:

שבתי וראיתי כי יש לשדות נרגא דניהי כשאינו מתכוין אינו עובר באיסור עשה דבני אהרן ולא ב"י, מ"מ עובר מספק בעשה לפי מ"ש בס' חרדים ומובא בהפלאה כתובות כ"ז ע"ב דאיכא עשה על ישראל להתברך מפי כהנים וכ' דא"י רק כשהוא פנים אל פנים

עיי"ש, כי כן ספק כהן ספק ישראל אם עולה עם שאר כהנים ומתנה במחשבתו שאם אינו כהן א"מ למצוה מ"מ נשאר הוא בספק דעובר אעשה שמא ישראל הוא ועובר בעשה בשוא"ת, הגם דאיכא ג' עשה לכהן לברך ודוחי' לספק עשה דעל הישראל להתברך מפי כהנים לרוב ראשונים ופוסקים דס"ל דג' עשין ממש הן, מ"מ אין לו להכניס עצמו לזה לכתחילה, וגם הקורא לא יכוין ואינו מכוין לו חוץ כשאומרים לו ביחוד שיעלה כנ"ל. והיינו דוקא כשיש כהנים אחרים שנים מבלעדו, אבל בדליכא רק א' והוא, יוכל לעלות לדוכן על תנאי שאם אינו כהן א"מ למצוה, דאז ליכא עשה שעל ישראל כיון דאין כאן שני כהנים אחרים בלעדו ליכא מצות עשה דישראל עליו ואפי' קוראים לכהן א' דלאחד אפי' קוראים לו ליכא מצוה ועיי' טור וב"י, וחיוב איכא עליו לעלות כיון דשמא כהן הוא ועוד כהן א', וכיון דליכא עליו עשה דישראל דזולתו אין כאן רק כהן א', גם הקורא יוכל לכוין עליו ומסתמא כן הוא ומחוייב לעלות במחשבת תנאי שא"מ כשאינו כהן, ואם ליכא עוד כהן זולתו, יוכל לעשות כמו כל כהן א' שעולה כא"מ ועושה, ועיי' מג"א שיוכל לברך, אבל הוא לא יברך דספק הוא ויש חשש ברכה לבטלה ועיי':

וזאת תורת העולה, א) ספק כהן ספק ישראל והוא ספק השקול, עיי' טו"ז א"ע סי' קכ"ט ס"ק י"ג ועיי' צ"צ סי' קכ"ה, ועי' אה"ע ססי' ג' ובטו"ז סס"ק י"א ובב"ש סס"ק ט"ז, אם הוא בבהכנ"ס ויש בלעדו עוד ב' כהנים לא יעלה עמהם לדוכן אלא ישמע ויקבל ברכה מפי הכהנים ועומד פא"פ להם, וטוב מזה שיצא מבהכנ"ס עד אחר קריאת כהנים ואז יכנס וישמע, ב) אם כבר שמע ברכה מפי כהנים כהנ"ל כשנזדמן לו צבורא אחרינא, והוא בבהכ"נס יעלה עם הכהנים וישא כפיו בלא ברכת אשר קדשנו וכו' ויכוין לשמוע ברכה זו מא' מהכהנים הסמוך לו ועיי' הפלאה כתובות כ"ד ע"ב, ויכוין במחשבתו שאם אינו כהן אינו מברך ברכת כהנים לשם מצוה, ואפרש שיחתי, טעמי ונמוקי דלאחר ששמע ברכה מפי כהנים שוב כשנזדמן לו צבורא אחרינא שכהנים נושאים להם כפיהם שוב אין עליו מ"ע לשמוע שנית ברכה מפי הכהנים, כמו דליכא חיוב מצוה על הכהן לישא כפיו שנית כמבואר בר"ה כ"ח ע"ב, כן ליכא חיוב על ישראל שישמע שנית ברכה מפי כהנים דכל עיקר מ"ע לישראל שיתברך מפי כהנים ממצוה דכהן נפקא כמ"ש הפלאה דסתמא מצוה על שניהם על המברך ועל המתברך ומינה דסגי ויצא בפ"א כנ"ל פשוט, וכיון שאפשר לו לעשות כה"ג מצוה להדר שילך לבהכנ"ס אחרת בציבורא אחרינא ולישא כפיו, אולי כהן הוא ויקיים המצוה ע"ד שכתבנו, ג) אם ליכא בבהכנ"ס רק כהן א' בלעדו, כיון דליכא מצוה לגבי כהן א' שיעלה ואפי' קוראי' לו כמבואר בטוש"ע סי' קכ"ח, ולהך צד שהוא ישראל ליכא ביטול מ"ע אם אינו שומע ברכת כהן העולה ברשות

כא"מ ועושה ומברך, דהא כל עצמו של כהן המברך ביחיד רשות ואם הוא אינו כהן ממ"נ אינו עובר בעשה זו דעל ישראל, ויוכל לעלות עמו וישמע הברכה מפי כהן יחידי שעמו, וכיון שאפשר מחויב הוא כשהוא בשעת הקריאה וישא כפיו ויברך ע"ת כמ"ש, זהו הנלפע"ד בדין זה אחר העיון לפי מסת הפנאי ואני בע"מ הרבה ופר"מ שארי נ"י ישים לנו שארית בארש, וישים עין עיונו על דברינו ואת אשר יבחר יקרב ויודיענו, וה' יאר עינינו ובתורתו ישמח לבנו, הכ"ד שארו אוה"נ חותם בברכת שים שלום וישם לך שלום כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת כה"י. פ"ב כאור בקר ליום א' י' סיון תר"כ לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה טו

לדוי' ליה שלו' נופך ספיר ויהלום, רב ברכות יחולו על ראש צדיק תמים בדרכיו ובמעשיו, ה"ה כבוד חביב נפשי הרבני המופלג בתורה אוצר בלום מבונה בכל טוב, הגביר הנכבד המפורסם כש"ת מו"ה משה מיינץ נ"י אבן פינה ויקרה ראש מנטורי קרתא וראשון בבהמ"ד קלויז בק"ק פראנקפורט דמיין יע"א:
במפתח בבא אמינא מזלא טבא על הטוב אשר בשרני במכתבו היקר וחביב עלי אלי כתוב בקול מבשר ואומר, כי משה עלה ונתעלה בנו בן יקיר היקר מפז יראה ה' מרבים התורני המופל' ה' מיכל יחי' לאוי"ט אל ראש שמחתו יהי רצון שיהי' זיווגו עולה יפה יחי' בנחת שלוה והשקט מושפע מכל טוב חיים וברכה למשמרת שלו' ועיני כבודו יחזו בכל צאצאיו רב ברכות, שובע שמחות נצח כולם אהובים יראי ה' וחושבי שמו מחזיקים בתורת ה' ועוסקים בה כאות נפשו היפה:
ולכבודו כי רב בעיני ואהבה רבה הדוחקת פניתי מעט מהמון טרדותי ושמתי עיני על דבריו החביבים עלי ויקרים לי מכל פז. והנה פר"מ י"נ נ"י עשה לנו מטעמים, טעם זקנים, מזקנים מתבונן גורע ומוסיף והוא בדין שימוש בכהן שבהג"ה מרדכי גיטין פ' הנזקין ובהגה' רמ"א או"ח סי' קכ"ח סעיף מ"ה דאסור לשמש בכהן אפי' בזה"ז דהוי כמועל בהקדש אם לא מחל על כך, והוא כר"פ שבהג"מ ומביא ראי' מפ"ק דקדושין כ"ב ע"ב, והמג"א מוסיף ראי מש"ס חולין פ' הזרוע דרבא הי' לו עבד כהן ותמה פר"מ נ"י, הא רש"י פירש שם דעבד של בעה"ב הי' ולא של רבא, ולפמ"ש הת"ח שם דמשמע מרמב"ם דמשמש של רבא הי' א"ש ראי' המג"א, אלו דברי פר"מ נ"י והנה מ"ש לת"ח דמשמש של רבא הי' א"ש ראי' המג"א, מתחילה הי' נ"ל דגם לפי' הת"ח אין ראי' משם לפמ"ש רש"י דרבא כהן הי' ליכא ראי' די"ל דכהן בכהן מותר לשמש ומנ"ל דישראל

מותר לשמש עם כהן והחילוק רב כמו דכהן לכהן ליכא משום וקדשתו לכל דבר כן י"ל מותר לשמש כהן עם כהן, אבל ישראל בכהן כמו דאיכא משום וקדשתו כן אסור לשמש בו, ואחר התבוננת מעט ראיתי דע"כ ר"פ לא נחית לחלק דאלת"ה מה ראי' מביא מש"ס קדושין מדצ"ל דכהן אינו נרצע, הא בלא"ה אסור לשמש בכהן, הא צריך להאי טעמא בעבד כהן לכהן, ש"מ דלא ס"ל לר"פ לחלק בין כהן לכהן ובין ישראל לכהן, וא"ש נמי ראי' המג"א לפי' הת"ח, וי"ל עוד גם לפי מה דמפרש רש"י דעבד של בעה"ב הי', איכא ראי' ממ"ש רש"י שם דהמשמש הי' כייף לרבא ור"א לשמש האורחים, ואיך שמש רבא עמו, וע"כ דמותר לשמש כהן בכהן וה"ה ישראל בכהן, אלא דבלאה"נ איכא ראי' משם גם לפי' רש"י מבעה"ב עצמו איך שימש בכהן וכי ברשיעי עסקינן, ואיך אכל רבא בבית ובסעודה שבעה"ב משמש בכהן באיסור ש"מ דשרי, וראי' זו כראי מוצקת, אלא שהתמיה' קיימת על המג"א שכ' בפשיטות דרבא הי' לו עבד כהן דלא כרש"י שכ' דעבד של בעה"ב הי':

אחר אשר כתבתי כ"ז ראיתי בבאה"ט ס"ק פ"ג שעמד על דברי המג"א דלפי' רש"י שם י"ל ולישב ראיתו, אבל לפי פשטות דבריו דעבדו של רבא הי' ליכא ראי' דכהן בכהן י"ל דמותר לשמש, ובס"ק ח' הביא בשם הגאון מוהר"ד אפפענהיים ז"ל שפלפל בדין זה אם כהן בכהן מותר לשמש. ומ"ש לעיל דמוכח מהראי' שמביא ר"פ מקדושין דס"ל דאין חילוק בין כהן עם כהן ובין ישראל עם כהן, מצאתי ראיתי כן בספר מחצית השקל:

אלא דיש להקשות על הר"פ גופי' מנ"ל דגם כהן לכהן איכא איסור עד דמביא ראי' מקדושין דיכול למחול, דילמא שאני כהן כמו דאיכא חילוק בוקדשתו, ונ"ל דיצא לו כן מירושלמי ברכות שהקשה לו התלמיד לר"ת דאסור לשמש בכהן דהו"ל כמשתמש בהקדש דמעל משמע כמו משתמש בהקדש דאסור לכ"ע אפי' לכהן ומעל כן המשתמש בכהן מעל אפי' כהן בכהן, וקדשתו שאני דהוא שיכובד ביתרת הכבוד לפתוח לכל דבר שבקדושה וליטול מ"ר וכדומה כל שהוא משום כבוד וקדושה יתירה בדבר שבקדושה פשיטא דכהן לכהן אחר א"צ לחלוק כבוד דמאי חזית, כמוהו כמוהו קדושה א' להם, אבל לענין איסור שימוש דאית ביה הורדת כבוד ובזוי גם כהן בכהן אסור דע"י שימוש מוריד כבוד וקדושת כהונה ומעלה עצמו על כהן חבירו ומזלזל בו, והו"ל כמועל בהקדש, והחילוק נכון ופשוט. ואתי לן שפיר בזה מה דצ"ל למה הביא התלמיד שהקשה לר"ת מתלמוד ירושלמי ומאמוראי דאמרי הכי הא הלכה רוחת היא וקדשתו לכל דבר שבקדושה כ"ש וקו"ח שאין לשמש בו להורידו מכבוד קדושתו, וגם על הירושלמי צ"ל למה לו לומר כל המשמש בכהן כאלו מעל, הול"ל דבר המפורש בדוכתא מוקדשתו,

ולמ"ש א"ש דירושלמי והאי תלמיד שהקשה לר"ת מירושלמי אמרו הטעם משום דמועל בהקדש דבזה נכלל יותר דאפי' כהן לכהן אסור לשמש, וי"ל עוד דהאי תלמיד הקשה לר"ת מירושלמי דמוקדשתו י"ל כהן לת"ח שאני, דהרי הרמב"ם בפ' המשנה בפ' הנזקין ס"ל דת"ח קודם לכהן אפי' הוא ג"כ ת"ח אלא שזה מופלג ממנו בחכמה, ואין לתפוס על הר"ת שהי' מופלג וגדול בדורו, לכן הקשה מירושלמי דהו"ל כמועל בהקדש ואפי' כהן לכהן אסור, ה"ה וכ"ש כהן לת"ח שאסור להקל בכבוד כהונה דרך בזיון כנ"ל, והא"ש ראי' ר"פ דניתן למחול מש"ס קידושין דאם לא ניתן למחול גם אם בעה"ב כהן אסור לשמש בו. ורמ"א כתב אסור לשמש בכהן משום דהוי כמועל בהקדש, וצ"ל מה לו לרמ"א לכתוב טעם האיסור יהי' מאיזה טעם שיהיה ואין דרכו בכך לכתוב טעם האיסור אם אין בו נפקותא לדינא, ולמ"ש א"ש דאם הי' כותב מילתא בלא טעמא ה"א דוקא ישראל אסור לשמש עם כהן אבל כהן בכהן שרי כמו בוקדשתו, ואם הי' כותב דגם כהן בכהן אסור לא הוי ידעינן מנ"ל דבר זה דאינו מבואר בהגה"מ, לכן התחכם וכ' מילתא בטעמא דירושלמי משום דהו"ל כמועל בהקדש ממילא נשמע דהה"נ כהן בכהן אסור לשמש ומוכח כן מר"פ כמ"ש, וא"ש נכון:

והנה נגד מה שדחה פר"מ נ"י ומגרע גרע לדעתו ראי' המג"א, הוסיף משה מדעתו ראי' א' מש"ס כתובות נ"ז ע"ב ליקט כהן לישראל לא יאכל בתרומה ש"מ דמותר לשמש בכהן, והנה ראי' זו לכאורה אלימא טפי מראי' דר"פ מקדושין דשם י"ל באפשר דבכהן לכהן איירי הגם שכתבנו דס"ל לר"פ מירושלמי דאין חילוק מ"מ אלימא טובא ראי' זו מש"ס כתובות דמפורש לקוט כהן לישראל והי' לו לר"פ להביא משם וצ"ע לכאורה, ונ"ל דיש לדחות ראי' זו עפמ"ש המג"א סי' רפ"ה ס"ק ו' דבכהן קטן ליכא מ"ע דוקדשתו דכתיב כי את לחם אלקיך הוא מקריב דלא כהמהרי"ט ורדב"ז עיי"ש, ועשיתי לו סמוכים להמג"א מרש"י גיטין נ"ט ע"ב ד"ה וקדשתו כ' וז"ל וקדשתו כי את וכו' וצ"ל מה רצה רש"י במ"ש כי את לחם וכו' מה יתן ומה יוסיף על מ"ש תנא דבי ר"י וקדשתו ונ"ל דרצה רש"י דטעמא דוקדשתו כדקתני טעמא כי את לחם אלקיך הוא מקריב, ונ"מ דכהן קטן שאינו מקריב דליכא משום וקדשתו כנ"ל. והא"ש דלא מביא ר"פ מלקט כהן לישראל די"ל בכהן קטן שלא הגיע לי"ג שנים, או שהגיע לשנים וספק אם הביא ב' שערות דאינו מקריב עד שידוע דהביא סימנים דבדאורייתא לא סמכי' על חזקה דרבא, וכיון דליתא בלחם אלקיך הוא מקריב ליתא בוקדשתו, הגם היכא דאיכא חזקה דרבא, רק דלקולא לא סמכי' עלה אבל להחמיר צריך לקיים בו וקדשתו לכאורה, דלחומרא בוודאי אזלי'

בתר חזקה דרבא, נ"ל דמ"מ כיון דסוף כ"ס מחומרא אסור לו לעבוד עבודה ממילא ליתא בוקדשתו, והבן כנ"ל:

אלא דא"א צריכי' לכ"ז די"ל באופן שידוע דלא הביא שערות כגון שנבדק ולא נמצאו ומשום חשש נשרו לשיטת מהרי"ט ומהר"מ קאסטאלאן חשש נשרו רק חומרא, וגם להסוברים שהוא ספק דאורייתא שמא נשרו, יש אופן שנבדק בה"ש של י"ג ולא הביא עיי' ח"י ר"ן נדה ס"פ יוצא דופן. אבל מש"ס קדושין מביא ר"פ ראי' נכונה דא"א לומר בכהן קטן חדא דהא מבואר שם דאין נרצע רק כשאפשר לקיים בו אהבתי את אשתי ואת בני ומזה הוכיח רב שם דגם לכהן מותר לרבו לתת לו שפחה וא"א לומר דאינו נרצע בכהן קטן, דקטן אינו מוליד עיי' ב"ש בסדר חליצה קצרה ס"ק כ"ז דקיי"ל קטן אינו מוליד ובנים ה"ה כסימנים ועיי' בסדר חליצה אות מ' ועוד אם קטן הוא אין רבו מוסר לו שפחה דאין מוסר לו שפחה רק כשיש לו אשה קודם שנעשה עבד וא"א בקטן חוץ לשיטת הר"י ברזילי שבמל"מ הלכות אישות דאב יוכל לקדש אשה לבנו קטן, ועוד דליכא אופן שיהי' עבד קטן כמ"ש המל"מ הלכות עירובין פ"א הלכה כ' בסופו דאין נמכר בגניבתו ואין אביו יכול למוכרו וגם הוא אין יכול למכור עצמו דאין קנין ומכירה לקטן עיי"ש וראי' ר"פ מש"ס קידושין כראי מוצקת, וראי' פר"מ נ"י מכתובות אינה רק לרדב"ז ומהר"מ דס"ל דקטן איתא בוקדשתו, ור"פ נ"ל דס"ל כמג"א משו"ה לא מביא ראי' דפר"מ נ"י מכתובות:

עוד י"ל דלהכי לא מביא ר"פ ראי' דפר"מ נ"י מש"ס כתובות עפ"מ שהעיר הפרמ"ג בפתיחה קצרה לסי' קכ"ח דאפשר בבע"מ ליכא עשה דוקדשתו דליתא באת לחם אלקיך הוא מקריב עיי"ש, ואפשר גם מהרי"ט ורדב"ז דס"ל דקטן אית ביה משום וקדשתו כיון שיהי' ראוי להקריב לחם אלקיו קדוש יאמר לו בקטנותו ג"כ, אבל בעל מום דלא יבוא לעולם לידי כך מודים דליתא בוקדשתו, וי"ל דלקיט כהן בעל מום אבל מש"ס קדושין הראי' נכונה דאין לומר שהוא בע"מ א"כ למה אין רוצעים אותו שלא לעשותו בע"מ ולא מתקיים ביה ושב אל בית אבותיו כמבואר שם, הא בלא"ה בעל מום הוא ופשיטא דמותר לעשות מום בבע"מ, ועיי' מל"מ פ"ג מהלכות עבדים סוף הלכה ח'. ובזה יש לדחות נמי ראי' המג"א מש"ס חולין דאפשר דמשמש כהן זה שהי' לבעה"ב לפי' רש"י או של רבא לפי' רמב"ם בע"מ הי' ומותר לשמש בו דאינו בלחם אלקיך הוא מקריב, ומ"מ מקבל מתנות כהונה ואוכל תרומה וכדומה כמבואר. ודחוי' ג"כ ראי' המג"א מש"ס ב"ק דאפשר דר"ח הי' לו מום הפוסל מעבודה ורמב"ח שאמר לר"ח שישמש לו ידע ממום זה ובהתירא קעסקו תרווייהו ועיי' בכ"ז:

והלום ראיתי אחרי רואי בהגהמ"יי הלכות עבדים פ"ג שם העמיד דבריו על מ"ש הרמב"ם דאין כהן נרצע דשמעי' מהכא דמותר לשמש בכהן והרבה בראיות מש"ס קדושין ומש"ס חולין וב"ק כ', ובתוכם גם ראי' של פר"מ נ"י מכתובות מליקט כהן לישראל. והנה מדלא ניחא ליה דהאי דליקט כהן בכהן קטן או בע"מ וכן הא דחולין וב"ק בבע"מ כמ"ש, מוכח דס"ל דכהן קטן ובע"מ איתי' בוקדשתו:

ומובן בזה הא דלא העמיד הגהמיי' דבריו על מ"ש הרמב"ם קודם לזה דעבד כהן רבו מוסר לו שפחה דמזה ג"כ מוכח דמותר לשמש בכהן ולמה איחר דבריו על מ"ש הרמב"ם אח"כ דאין רוצעים לכהן. ולמ"ש א"ש דמהא דמוסר לו שפחה י"ל בכהן בע"מ דליכא בוקדשתו הגם דס"ל דאיתי' בוקדשתו מ"מ אלימא ליה הראי' מהא דאין רוצעים דא"א לומר בבע"מ דלמה אין רוצעי' אותו מאחר שהוא כבר בע"מ:

והנה הגהמיי' בתר דמביא כל הנך ראיות מביא הירושלמי דאסור לשמש בכהן והניח בצ"ע, ור"פ שבהג"מ תעלה מכח סוגי' דקדושין דאם הכהן מוחל מותר לשמש בו והא דירושלמי איירי כשאינו מוחל, ועיי' מל"מ שם דמביא מסמ"ג דמתרץ סוגי' דקדושין דלא אסור לשמש אלא בחנם אבל בשכר שרי, וכ' המל"מ דבתי' זה ל"ק ג"כ מב"ק כ' דהתם השכר הי' מה שהי' אומר לו הראי' ממתני', ונ"ל להוסיף להבין הא דרמב"ח לא רצה לומר מתני' לר"ח עד ששימש אותו וכי זה דרך טובה למנוע טובה של תורה עד שיתן לו שכרו ע"י שימוש וכדומה ונ"ל דרצה רמב"ח ללמדהו עוד דין דבשכר מותר לשמש בכהן ורצה ללמדו ב' דברים ראי' ממתני' ודמותר לשמש עם הכהן ע"י שכר כנ"ל:

והגהמיי' דהניח בקושי' מכל ראיות שהביא ולא חילק כחלוקו של הסמ"ג משום דס"ל לפי האמור בירושלמי דהו"ל כמשמש בהקדש דמועל נראה לו מסברא מה לי בחנם או בשכר, כיון דהו"ל כמשתמש בתקדש א"א לכהן למחול בשביל קבלת שכר וישראל אסור לשמש בו. והנה ר"פ שבמרדכי מוסיף והולך על הסמ"ג דכל שהכהן מוחל מותר לשמש בו, ונראה משטיחת דבריו דאפי' ליכא הרוחה לכהן ג"כ יוכל למחול, והטו"ז כ' דוקא היכא דאית ליה הרוחה או הרוחת ממון או הרוחת מצוה לשמש ת"ח וכדומה, והעלה כן משום דקשי' ליה מהא דוקדשתו דפנו, ולמה כופין אותו הא מוחל על קדושתו, וע"כ דוקא באית ליה הרוחת בהיתר כל שלהנאתו דוקא יוכל למחול. ועל ראי' זו צוח האלי' רבה דה' נעלם מטו"ז מ"ש המרדכי בגיטין נ"ט דהקשה קושי' דמבואר שם דיוכל למחול מהא דאמרי' וקדשתו דופנו, ומתרץ דכל שיש בו איסור א"י למחול וראי' הטו"ז דחוי' מעיקרא, וגם מבואר במרדכי שם דכל שהוא לכבודו יוכל למחול הגם דליכא הרוחת ממון או הרוחת מצוה לכהן דלא כטו"ז והנה בוודאי אשתמיטתי' לטו"ז

לפי שעה מרדכי הנ"ל דמקשה מדופנו ומתרץ, ומ"מ לעיקר הדין אם יכול למחול בלי הרוחת ממון או הרוחת מצוה לכבד ת"ח גדול ממנו נ"ל דתלי' בשיטות שבמרדכי שם דאחר שהאריך בראי' וטעמא דמלתא דכהן יוכל למחול מביא בשם רבינו שמחה דס"ל דא"י למחול רק לרבו ומי שגדול ממנו בחכמה כדקתני בברייתא אבל נותן רשות וכו' וע"ז אמר אביי כדאמר מר דמדין יוכל למחול כה"ג, אבל לשוה לו א"י למחול. והנה המרדכי מביא ראי' מת"ח שיכול למחול על כבודו לכל אדם משום דכבוד דילי' הוא, כן כהן יוכל למחול ולא דמי למלך דכתיב שום תשים שימות הרבה עיי"ש. ונ"ל דרבינו שמחה ס"ל דיש לחלק בין כהן לת"ח דכל ת"ח כבוד דילי' הוא שטרח ויגע וקנה קנין לעצמו ואינה בירושה ומניעת כבוד ובזיונו דילי' הוא ויוכל אדם לותר על כבודו וכן היא המדה להיות מן הנעלבים ואינם ערבים וכו' ועליו הכתוב אוער ואוהביו וכו' אבל כהן זה מבטן אמו הוא קדוש ולא כבוד עצמו שטרח ויגע בו הוא אלא כבוד כל השבט דאתו מזרע דאהרן מנ"ל דיוכל למחול על כל שבטו חיץ לרבו ות"ח מופלג עמנו ביותכ דאין בזה הורדת כבוד השבט דכבוד ת"ח עדיף, וכ"א מכהנים צריך לחלוק כבוד לת"ח גדול ממנו או לרבי, כנ"ל טעמו של רבינו שמחה ונראה מדברי המרדכי שנשמר מזה ומאריך בדברים לדמות מילתא דכהן לת"ח משום דכתיב כ"פ בפ' קרח כהונתכם משמע דניתן לכ"א רשות לאחיל ע"כ כהונתו לכשירצה אפי' לשוה ופחות אמנו, ור"ש לא נראה לו כן מכהונתכם ומסברא יש לחלק בחלוקא רבה בין כהן לת"ח כמ"ש:

ואיידי דאיירי אביע אומר א' מה שהעליתי בדברינו אלו בחי' לגיטין על קושי' מהרש"א על תוס' שם וביותר על תוס' דמגילה דמפורש יותר דס"ל דוקדשתו מדאורייתא אינו אלא בשוין, אבל בת"ח מופלג ממנו ליכא משום וקדשתו א"כ הי' לאביי לתרץ מתני' בשאינם שוים וקרא בדשוים, ונדחק העהרש"א דקושטא קאמר דא"י למחול אפי' אינם שוי'. והנה כשיטת תוס' דליכא משום וקדשתו רק בשוין כן הוא שיטת הרמב"ם בפי' המשניות, אלא מה דס"ל לרמב"ם באינם שוי' ליכא משום אתי לאנצויי כיון דלאו בכהן תלי' מילתא זה לא ס"ל לתוס' דבאמת אינו מובן היטב למה ליכא משום אתי לאכצויי ועיי' תויו"ט שתמה על הרמב"ם, ונ"ל דרמב"ם יש לו ראי' דלא חששו באין שוין לאתי לאנצויי עדלא מתרץ אביי מתני' באין שוין דמדאורייתא ת"ח מופלג ממנו בחכמה קודם לכהן ותקנו חכמים מפני ד"ש דכהן קודם, וע"כ דפשיטא לאביי דכה"ג ליכא משום אכצויי ולתיס' דס"ל דשייך אנצויי כה"ג קשה קושי' מהרש"א, ונ"ל לישב בשאומר דמה דפשיטא לרמב"ס ותוס' דת"ח מופלג מכהן ליכא משום וקדשתו דכבוד תורה דת"ח עדיף ווסברא היה כראה לומר ניהי דכבוד תורה נגד כולם מ"מ כבוד כהן עדיפא, דכבוד

ת"ח הוא של (צתו וכבוד דיחיד הוא, אבל של כהן לאו דגוף זה דכהן הוא אלא כבוד בית אהרן, כבוד דרבים של כל השבט הוא וכבוד דרבים עדיפא, וכן אין לדמות כבוד כהן לכבוד ת"ח לענין מחילה דשאני ת"ח דכבוד דיליה של עצמו הוא משא"כ כהן דלאו כבוד דילי' הוא אינו יכול למחול, ומדאמר מר לא שנו אלא בסעודה אבל בבהכנ"ס לא דאתי לאנצויי ואמר רב אתנה לא אמרן אלא בשבתות וי"ט וכו' מבואר דכהן יכול למחול וע"כ צ"ל דכבוד דכהן ג"כ דילי' הוא מדכתיב כהונתכם דניתן למחילה כרצינו ושאני מלך כמ"ש המרדכי, ומינה כיון שיוכל למחול על כבודו משום דדילי' ולא של כל השבט, ממילא כבוד ת"ח מופלג מענו עדיף, דת"ח בעצמותו עדיף מכהן בעצמותו, והא"ש דעד דלא מביא אביי הא דאמר לא שנו וכו' לא יוכל לתרץ דמתני' באינם שוי' ולא מחל והוצרך להא דמר ואחר שהביא הא דאמר מר באמת אין צ"ל דמתני' כשמוחל ובשוין אלא גם באין שוין ולא מחל, וס"ל לתוס' לאמת כמו דמצי מחיל כן מדאורייתא וקדשתו דוקא בשוין בחכמת התורה ומיושב קושי' מהרש"א על נכון בעזה"י:

המורם מדברינו כי תוס' ורמב"ם ומרדכי ס"ל דבשוה יכול למחול והה"נ בגרוע ממנו, אלא לרמב"ם במופלג ממנו ורבו א"צ למחול ולתוס' ומרדכי גם במופלג ממנו צריך למחול לענין להקדימו לכל דבר שבקדושה, והה"נ לשמש בו תלי' בהנ"ל דלא כט"ז דפשינוא ליה דא"י למחול רק נגד ת"ח מופלג ממנו דמצוה קעביד וזכות היא לו ודלא כפשיטותו של האלי' רבה מתוך דברי המרדכי אלא כמ"ש דפלוגתת ראשונים הוא:

שבתי וראיתי דגם לתוס' ומרדכי ורמב"ם דאפי' בשוה או גרוע ממנו יוכל למחול איתא לדינו של הטו די"ל דוקא במה שהוא משום כבודו של כהן דאיכא מצוה לכבדו ביתרת הכבוד ולהקדימו לכ"ד שבקדושה וליטול מנה יפה ראשון עכ"ז יוכל למחול ורצונו של אדם הוא כבודו וראוי לו לכהן למחול ע"כ נגד כל אדם מכ"ש נגד ת"ח אפי' בשוה לו ולא יפסיע על ראשי ת"ח, אבל לענין לשמש לאחר דיש בו בזוי וחילול קדושת כהונה אפשר כ"ע מודים דאסור לו למחול, והמשמש בו אחר שמחל באיסורא קמשמש ביה כמועל בהקדש, דוובזה קדשים ומוציאם מקדש לחול, ולכן ס"ל להגהמ"יי דלירושלמי לא ניתן למחול בשום אופן לא משום הרוחת דעים ולא משום כבוד ת"ח מופלג עמנו דשאני ויתור כבוד והקדימה בכל דבר מבזיון דתשמיש, וסמ"ג מם הוכחה דש"ס קדושין העלה דוקא בחנם אבל בשכר מותר דליכא בזיון כ"כ כיון דצריך לאותו דבר לטובתו והנאתו כעין לא יבוזו לגנב כי יגנב למלאות נפשו כי ירעב, ור"פ מוסיף עוד ומדמה מלתא למלתא היכא דמוחל משום מצוה וזכות לו לשמש ת"ח מופלג וגדול דיש בו הנם הנאת הגוף ונפש וכ"ש הוא, אבל לשמש בלי הנאת והרוחת עצמו לא, דמראה בנפשו דמקיל בכבוד

וקדושת כהונה ולא איכפת ליה בה כלל, הגם שמשטיחת לשון הר"פ ומסתימת דבריו לא משמע דלחלק יצא, מ"מ מראי' דמביא מש"ס קדושין דמשם לא מוכח רק היכא דאית ליה הנאה והרוחה, ומנא ליה דיוכל למחול על מגן בלי תועלת לעצמו, וע"כ לנו לפרש דבריו הסתומים דבדומה להתם בקדושין קאמר כדי לישב מעשה רב דר"ת דלא יצא דבר תקלה מת"י ע"י רחיצת ידיו מכהן והא דשתק ר"ת מטעמא דכ' הטו"ז דלא רצה לומר על עצמו דזכות הוא משום דמופלג ממנו ובדורו בחכמה:

ויש לי ראי' מהימנא לדברינו דיש חילוק בין מוחל ע"כ דוקדשתו ובין מוחל על שמושו מדמביא ר"פ ראי' מש"ס קדושין ומביא ממרחק לחמו ממסכתא אחריתא ומענין אחר ואינו מביא מיניה וביה ממקומו הוא יפן מדאמר מר ואבייי דיוכל למחול, ואי דס"ל דמהכא אין מוכח דיוכל למחול רק נגד מי שגדול ממנו כשיטת רבינו שמחה, גם מקדושין אין מוכח רק דבשכר מותר ואין ללמוד משם לכל היותר רק נגד מופלג ממנו בחכמה, ולדמות מלתא למלתא נגד ת"ח מופלג ממנו להרוחת ממון, והו"ל להביא יותר ממקומו מכאן בענין זה עצמו המבואר יותר וצ"ע לכאורה, אלא ש"מ דאין לדמות מלתא דמחילה לענין תשמיש שיש בו בזיון והורדת כבוד כהונה מזלזל ומקיל בה ממחילת כבוד להקדימו לכל דבר, והוצרך להביא מש"ס קדושין, ומינה גם לשיטת המרדכי ודכות' ס"ל דיוכל למחול בכל דבר אפי' לדשוה וגרוע, דוקא מה דילפי' מוקדשתו להקדימו לכל דבר, אבל לענין תשמיש לבזות נפשו לא וכן ס"ל להגהמיי' דאין יכול למחול וקשה מגיטין נ"ט וע"כ דס"ל לחלק כחילוק הנ"ל. ולר"פ לכל היותר במקום דאיכא הרוחת ממון או מצוה וזכות כמ"ש הטו"ז ולא מטעמי' ולא מכח ראי' דילי':

וטרם אכלה לדבר, עוד מילי זוטרתא אחבר, ועל הכלל כולו אני יוצא, דדבר זה דאיסור תשמיש בכהן דיוצא מן הירושלמי נ"ל דדאורייתא הוא מלבד דנלמוד מקו"ח דוקדשתו לכבדו ולהקדימו מה"ת מכ"ש שלא לזלזל בכהונה ע"י שימוש, אלא אפי' לדס"ל דוקדשתו לפתוח ראשון רק מדרבנן עיי' תוס' חולין פ' כה"ד ורא"ש שם ובטור יו"ד סי' כ"ח ובמג"א סי' ר"א ס"ק ד'. ומ"ש מג"א מירושלמי סוף הוריות עיי' במפרש שם בגליון ש"ס בירושלמי בהוריות פי' נכון דלא כמג"א. ונ"ל דוקא לכבדו ולהקדימו זה ס"ל דאינו אלא דרבנן דאסמכוהו אקרא, אבל שלא לבזותו בשימוש וכדומה ס"ל לכ"ע דדאורייתא הוא דבוודאי הוא בכלל וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב:

וכן מוכח דסמ"ג והגהמיי' ור"פ ס"ל דדאורייתא הוא מדכולם כא' עונים ואומרים דמש"ס קדושין מוכח דיש אופן עכ"פ דמותר לשמש בכהן מדצריך טעמא דאין רוצעים משום דנעשה בע"מ ולא מתקיים ושב לאחוזתו והא שם בברייתא אמרו רבנן להא מלתא להביא

ראי' מדקיי"ל אין רוצעים לכהן דנעשה בע"מ ש"מ דרוצעים במקום שנעשה בע"מ, ולא לדינא עכשיו יאמרו אלא דמביאי' ראי' מהא דקיי"ל, ואי איסור שימוש בכהן דרבנן לא מוכח מסוגי' זו דמותר לשמש בכהן מדרבנן דהא הא דאין רוצעים מדאורייתא קאמרי דקיי"ל דאין רוצעים לכהן משום שנעשה בע"מ, ועל הגהמיי' אפשר יש לדחוק דראי' דילי' מדכ' הרמב"ם הך דינא והך טעמא ש"מ דס"ל דשימוש בכהן מותר ודוחק, אבל מסמ"ג ור"פ דמביאי' מסוגי' הש"ס בוודאי לאו ראי' היא אי לאו דס"ל דהא דירושלמי דאורייתא הוא או דס"ל דוקדשתו לפתוח ראשון נמי דאורייתא וכ"ש שלא לבזות ולהקל בכבוד כהונה, או דס"ל דשימוש מה"ת הוא דאסור מוקדשתו ומשום טעמא דירושלמי כנ"ל ברור:

ואחרי כל הדברים האלו במסילה נעלה, כי זאת תורת העולה מדברינו, א) דהאיסור לשמש עם הכהן הוא מדאורייתא לכ"ע, ב) אפי' כהן עם כהן אסור לשמש, ג) לשמש עם כהן קטן או בעל מום לפע"ד פלוגתת ראשונים הוא ומאחר שבארנו והוכחנו דשימוש עם הכהן איסור דאורייתא הוא צריכים אנו להחמיר, ד) אם יש לכהן הרוחת ממון להגהמיי' אסור, ולסמ"ג ולר"פ שבהגה"מ מותר, ה) ר"פ מוסיף עוד דלת"ח מופלג דיש בו מצוה וזכות יוכל למחול ולשמש ומדמה מלתא דא להרוחת ממון וקרוב לשמוע דגם הסמ"ג הכי ס"ל וכן ס"ל לר"ת דעביד עובדא בנפשי', ו) נ"ל דוקא כשכהן מעצמו עושה מעשה שימוש לרבו או במופלג ממנו, אבל לא יצוה לו כי אז אפשר שאינו מוחל בלבו ומוכרח הוא, או כשיודע צדיק נפש תלמידו שרגיל בשמושו וחפץ ורוצה ומשתוקק אז יוכל לצותו ג"כ דמסתמא לא נשתנה דעתו, וכן ה' עובדא דר"ת שיצק מים על ידו מעצמו שהמציא עצמו ליצוק מים על ידי ר"ת, עי"ז ידע ר"ת כי תם וישר פעלו רב פעלים מקבציאל כהן לאל, וכובס על יד ירבה שכרו מלא חפנים, כי יקרה לו כבוד התורה מפנינים, מנכנס לפני ולפנים:

הנלפע"ד כתבתי בעזרת מאיר עיני חכמים, הולכים תמים, מראים בתורה פנים, מגלים צפונים חדשים גם ישנים, יהי' חלקנו עמהם לדרוש בתורה לפנים ולפני פנים, כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת הרמה בלב ונפש, ובשלום אחי רעים האהובים חבורתא קדישא היושבים בשבת תחכמוני בבהמ"ד קלויז במקומו ה' עליהם יחי' אנכי דורש שלומם, ומבקש מאת ה' נותן התורה ית"ש שאין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה אשוריהם לא ימעד, אשריהם שלהם ככה, ישא ברכה המשולשת האמורה בתורה, שחותמו ברכת ת"ח המרבים שלום בעולם עד בא יבא מבשר טוב משמיע ישועה ושלו' וחותם באהבה רבה. פ"ב כאור בקר ליום ד' לסדר את מספר ימיך אמלא שלום אין קץ לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה טז

ברכות כהנים מגבהי מרומים לי"נ הרב המופלג מלא פלג בעל פיפיות המאוה"ג מאיר בתורתו לעדתו כש"ת מו"ה מרדכי ווייס נ"י אבדק"ק ביסטריץ יע"א:

מכתבו קבלתי זה שבועות, ובשבוע זו עוררנו פר"מ נ"י בלוחות שניות להזכירני הנשכחות מאתי מרוב והמון טרדות להשיבו על שאלתו דבר כדי להסיר מהר תערומות ב"א מעליו, והוא ע"ד כהן רופא שבעת למודו הי' מוכרח לטמא למתים, וגם עתה הוא ממונה לבקר על המתים וחרץ פר"מ נ"י משפטו שלא יעלה לדוכן ולא יקרא ראשון כמבואר בש"ע או"ח סי' קכ"ח סעיף כ"א מטמא למת פסול לדוכן ומכל מצות הכהונה עד שישוב ויקבל שלא יטמא עוד למתים, וביקש הוא ובני משפחתו מפר"מ נ"י להיות שמניע נ"כ חרפה היא לו ולמשפחתו, וגם הוא חרפה לאביו הרב ז"ל שיאמר בו חוץ ע"י מציאת קולא משום כבוד המנוח אביו הרב ז"ל וכבוד דכל בני משפחה, ואחר החיפוש ובדיקה מפי סופרים וספרים לא מצא פר"מ נ"י פתחא דהתירא ורבה תלונותם עליו כי סבורים הם שאפשר להתיר דבר זה, ונס פר"מ נ"י לעזרה בשאלת פי ואם לא שמעו ולא האמינו לקולו יאזינו ויאמינו לקול קן קולמסי, ולא ישמע עוד קול ענות במחנהו. והנני למבוקשו כי דבר ה' בפיו שאין מקום להקל, הגם דכ' ב"י דממשמעות הרמב"ם ופוסקים נראה דליכא איסור דנ"כ לכהן הנושא נשים בעבירה ומטמא למתים, מ"מ אנו אין לנו אלא כהכרעת הב"י כתשובת הרשב"א ודעימי' כיון דבשאר פוסקים אינו מפורש להיתר וכן קבע בשו"ע להלכה ומאן ספון ומאן חשוב להקל אחר שכבר עשהו הב"י וקבעו בשו"ע להלכה פסוקה והרמ"א שתיק ליה וכל האחרונים הודו לו בשתיקה כהודאה דמי', אם לא שיש עוד צדדים אחרים להקל, ובנדון שלפנינו אין שום צד להקל, ומה שטוענין משום אביו הרב ז"ל וכבוד החיים בני משפחה אין לך בזיון מזה לאב וב"מ בעלמא הדין ובעלמא דאתי, אם עושה הבן כ"פ עבירה דאורייתא דמטמא למתים ומיחד עצמו לכך, ובני משפחתו החסים על כבוד המנוח הרב עטרת משפחתם וע"כ חיים דבני משפחה כולה, ידברו על לב הרופא שיהי' רופא נאמן לאלקיו רופא חנם ית"ש ברוב דברים המתקבלים על הלב, ואפשר יחדל מפשע מלהטמאות עוד, והבא לטהר מסייעין אותו ואין מעצור לה' למלאות חסרונו אשר יחסר לו עי"ז ושב ורפא לו:

ויש לי מקום עיון אם מהני כשיקבל עליו שלא יטמא עוד או אין סומכין על קבלתו עד שידור ע"ד רבים כמו נושא נשים בעבירה ואפרש שיחתי טעמי ונמוקי וספיקתי, הנה

בש"ס בכורות דף מ"ו ע"א מקשה מ"ש מטמא למתים דסגי בקבלה ומ"ש הנושא נשים בעבירה דצריך לידור ומתרץ משום דיצרא תקפו והמחבר כ' לאמור אפי' גירשה או מתה צריך שידור והוא מתשובת הרשב"א, וצ"ל מנ"ל לרשב"א דאפי' כבר גרשה דחיישי' שיחזירה וכ"ש כשכבר מתה דחיישי' שישא נשים אחרות עד שידור, הא תני בברייתא עלה נודר ועובד יורד ומגרש י"ל דוקא זו שכבר דבוק בה עד שנשאה וקיימה באיסור חיישי' שלא יקיים קבלתו שיגרשה עד שידור, אבל כשכבר גירשה מנ"ל דחיישי' כ"כ שמא יחזור וישאנה או שישא נשים אחרות, ומצאתי ראיתי בפרמ"ג באשל אברהם אות נ"ח שהרגיש בזה וכ' מדמקשה ש"ס בבכורות מ"ש מטמא למתים, י"ל שאני הנושא נשים שדבוק בה חיישי' טפי וע"כ דפשיטא ליה לש"ס דגם אם כבר גירשה בעי דוקא שידור הנאה אלו דבריו ז"ל וראי' זו יש לדחות בקל דבאמת זהו כונת ש"ס דנושא נשים שאני דיצרו תוקפו, ועדיין מנ"ל דחיישי' אחר שגירשה דליכא תקיפת היצר כ"כ:

אמנם כן י"ל ראי' מכח קושי' תוס' ותרוצו בגיטין סוגי' דנודרת דכ' דלולי הברייתא לא הי' קשה ודלמא אזיל לגבי חכם, די"ל דמתני' אחר שגרשה נודר ועובד דליכא למיחש כ"כ שמא יחזור וישאנה לכן מביא הברייתא דקתני נודר ועובד ואח"כ מגרש עיי"ש, הרי מוכח דס"ל למקשן דגם אחר שגירש לא סגי בקבלה לחוד, גם ראי' זו יש לדחות לכאורה ניהי דלא הי' יכול להקשות דאפשר לומר דסמכי' על נדרו בתר שגרשה והוצרך להביא הברייתא, למסקנא לאמת י"ל דמשו"ה תני עלה נודר ועובד וכו' דדוקא כה"ג צריך שידור אבל גירש קודם סגי בקבלה בעלמא כמו מטמא למתים. ויש לחזק ראי' דידי מדקתני במתני' דמטמא למתים צריך רק קבלה ולא מחלק בנושא נשים בעבירה עצמו בין מגרשה קודם עבודה למגרשה אח"כ, ש"מ דלעולם בעינן שידור, ובברייתא דקתני עלה נודר ועובד רבותא קמ"ל דסמכי' שלא יעבור על נדרו אפי' קודם שגרשה ול"ח משום דתקפי' יצרא כ"כ ודבק בה שיעבור על נדרו, והא"ש נמי לפי דברינו האחרונים מנ"ל לרשב"א דאפי' כבר מתה דחיישי' שישא אחרת בעבירה דילמא דוקא לזו שכבר היתה לו באיסור ודבק בה חיישי', ומראי' פרמ"ג לא מוכח רק אחר שגרשה שחוששי' לזו אבל מנ"ל במתה דחוששי' שישא אחרת באיסור, וגם מראי' דידי מכח קוש' ותי' תוס' לא מוכח רק דגם אחר שגרשה חוששי' לו עד שידור והיינו היכא שהיא בחיים, וה"א מתנ' בכה"ג, אבל אם מתה קודם שגרשה וכ"ש כשמתה אחר גירושין שכבר עשה מעשה גירושין וחזינן דפירש מאיסור וגם מתה מנ"ל לחוש שישא מתחילה נשים באיסור, אבל לדברינו האחרונים מדלא מחלק מתני' בנושא נשים עצמו דלפעמי' סגי בקבלה לחוד, ש"מ דליכא אופן דסגי בקבלה עד שידור כנ"ל:

אלא דעדיי' לא נתישב המחבר כל צרכו במה שכ' דגם גרשה ומתה צריך להדירו עד"ר, לפמ"ש תוס' דמשו"ה לא הקשה ממתני' די"ל מתני' כשנודר אחר שגרש דל"ח כ"כ שמא ילך אצל חכם, א"כ למסקנא דמתרץ שנודר עד"ר היינו במה דקתני בברייתא דנודר ועובד וכו' אבל כשמגרש תחלה סגי כשנודר נדר סתם דל"ח כ"כ אחר שכבר גרשה, וניהי דרשב"א כ' שצריך להדירה כמו בנודר ועובד ואח"כ מגרש וצ"ל לתרץ קושי' תוס' לרשב"א באופן אחר ועיי' חי' ר"ן גיטין שמתרץ קושי' תוס' בסגנון אחר ושערי תירוצים לא ננעלו, אבל עכ"פ לתוס' כן הוא, והמחבר נקיט בפשיטות דמדירי' אותו לעולם עד"ר, גם בזה הרגיש הפרמ"ג בקוצר אומר כדרכו, ולא בא כמישב המחבר רק לעורר דלתוס' אינו כן ובאמת התמיה' קימת על המחבר כמ"ש וצ"ע:

ומצאתי מקום ישוב לקושי' זו, כשנעמוד ונתבונן תחלה במ"ש תוס' דלולי ברייתא היה מקום לומר דנודר ומגרש תחלה ואח"כ עובד דליכא חשש כ"כ שילך לחכם, וצ"ל כיון דבקל לו ללילך אצל חכם מה הועילו בתקנת הנדר ואטרוחי ב"ד בכדי לא מטרחינן, ועיי' תשוב' ח"צ סי' ל"א שמפרש קושי' ש"ס ודילמא אזיל לגבי חכם, הגם דהעיקר דמקבל עליו ושב בתשובה אלא דחוששי' שמחמת יצרו יחזור בו משו"ה מדירין אותו מ"מ מקשה שפיר כיון דבקל לו ללילך אצל חכם לא הועלנו כלום במה שמדירי' אותו עיי' בו. וכי כן גם לולי הברייתא קשי' ממתני' גם אם מגרשה תחלה שאין לחוש כ"כ ליצרא תוקפו, מה תועלת יש במה שמדירין אותו, דבקל ילך אצל חכם ויתיר לו וצ"ע:

ממתני' ובברייתא דבכורות די"ל דמדירי' אותו על ככר כהנ"ל, ולכאורה תי' תוס' א"ש גם על קושי' אולי קיל ליה איסור שעה, אבל לפמ"ש דקושי' ש"ס דלא מרויחים מידי במה שמדירי' אותו דבקל ילך לחכם ואטרוחי ב"ד בכדי לא מטרחי' קשה דילמא מדירי' אותו על ככר כהנ"ל, מה תאמר דילמא לא חמירא ליה כ"כ איסור לשעה מ"מ הרוחנו הרבה דהוספנו איסור על איסורו ואולי לא ירצה לעבור איסור לשעה וצ"ע:

ונ"ל דלכן מביא הברייתא דתני עלה נודר ועובד וכו' כיון דוודאי אין לחוש כ"כ שיצרו תקפו לעבור אחר שגרשה מקודם שגרשה הי' לנו להדירו אחר שגרשה מחשש שמא ילך אצל חכם וגם אם נדירו ונ"ל דדברי תוס' א"ש עפ"י מה שהקשה תוס' על קושי' ש"ס על ר"ה ותיזל לגבי חכם, נדירה על ככר ותאכל לאלתר בפנינו ותי' דלאיסור שעה אינה חוששת, ובמהר"ם שי"ף כ' דקושי' זו קשה מדמקש' על ככר מ"מ אפשר דלא יחוש כ"כ לאיסור שעה ואם כי אין לנו לעשו' יותר והרוחנו עכ"פ כשלא ירצה לעבור איסור שעה, בכ"ז הי' לנו לעשות טצדקי יותר להדירו על ככר אחר שגרש, והא"ש דכ' התוספת דלולי הברייתא הי' מקום לומר שמגרש תחלה למעט חשש תקיפת היצר, ואטרוחי ב"ד בכדי

ליכא דמדירי' אותו על ככר אבל מברייתא קשה שפיר כיון דאפשר לעשות באופן היותר מועיל וא"ש נכון:

אלא דכ"ז א"ש לתוס' לשיטתו דהקשה על קושי' ש"ס על ר"ה נדירה על ככר ותאכלנו לאלתר בפנינו וכבר נתקשה בתשובות שער אפרים סי' ע"ה הא קיי"ל אכלה כולה נשאלי' עליה וכ' דתוס' ס"ל דהא דאמר אמימר אכלה כולה נשאלין עליה הוא משום דמחוסר קרבן ומלקות וזה דוקא במזיד ואתרו ביה או בשוגג בזמן שהי' מחויב קרבן, אבל בזה"ז לא, לפ"ז א"ש מ"ש דלולי הברייתא לק"מ ממתני' די"ל אחר שגרשה מדירין אותו על ככר כהנ"ל, אבל לפי שיטת הרא"ש שבועות פ' ש"ש דס"ל דגם בזה"ז אכלה כולה נשאלי' דאיכא עונש מלקות וחיוב קרבן לק"מ קושי' תוס' על קושי' ש"ס על ר"ה וכ"כ חי' רמב"ן וחי' ר"ן וריטב"א דמקושי' ש"ס על ר"ה ל"ק להו מה"ט, ורא"ש גיטין דהקשה כקושי' תוס' צ"ל דקשי' ליה על ר"ה דחייש שיפר לה בעל, תאכל בפנינו ובעל דמיגז גייז ל"מ הפרה למה שכבר אכלה ועיי' כ"ז בשעה"מ פ"ז מהלכו' שבועות הלכה י"ח ד"ה ודרך אגב ראיתי וכו' לפ"ז אזד' ליה תי' תוס' מדלא הקשה ממתני' דבכורות ועפ"י מה שבארנו ופי' תי' תוס' דהא גם ע"י ככר אטרוחי בכדי הוא דיוכל לשאול כמו כל נדר אפי' אכלה כולו:

שבתי וראיתי דגם לשיטת רא"ש ודעימי' רמב"ן ור"ן וריטב"א דגם בזה"ז אכלה כולה נשאלי' עליה א"ש תי' תוס' דנ"ל דתוס' ג"כ ס"ל כשיטות אלו דגם בזה"ז אכלה כולה נשאלי' והא דמקשה על קושי' ש"ס על ר"ה, היינו מנ"ל למקשן להקשות בפשיטות על ר"ה דלמא ס"ל כרבא דאכלה כולה אין נשאלי', והא דכ' תוס' לקמן דבלא ר"ה ל"ק די"ל דמדירי' אותה על ככר והא לאמימר דס"ל אכלה כולה נשאלין קשה בלא ר"ה ומוכח לכאורה דס"ל לתוס' דבזה"ז אין נשאלין, גם זה יש לדחות בקל לפי מ"ש תוס' דהי' יכול לתרץ לר"ה דמדירין עד"ר, אלא דעדיפי מיני' משני היינו אפי' לית לי' דאמימר מ"מ א"ש, והא"ש דלולי ר"ה לא הי' קשה אפי' ס"ל דעד"ר אית לי' התרה מ"מ ל"ק די"ל דמדירי' ע"י ככר ואכלה כולה אין נשאלין עלי' ועל אמימר עצמו דס"ל אכלה כולה נשאלין ל"ק די"ל דמדירי' עד"ר דהא הוא דאמר דעד"ר ל"ל התרה, ושקלא וטר' דש"ס דמקשה ומפרק הוא כדי לתרץ אפי' למאן דל"ל דאמימר וזה ל"ק רק לר"ה דלולי ר"ה י"ל דמדירי' אותה על ככר וכמ"ד אכלה כולה אין נשאלי' והשוו כל השיטות באין חולק דלאמימר נשאלי' אפי' בזה"ז כנ"ל והדברי' פשוטים וברורים. ועד"ז י"ל הא דמייתי ברייתא דנודר ועובד לאלומי לקושי' דבלא"ה ל"ק על מ"ד א"צ לפרט י"ל שמדירי' אותו על ככר ומ"ד א"צ לפרט ס"ל כרבא דאכלה כולה אין נשאלי' ומרויחי' בנדר זה אולי יחוש לתוספת איסור

שעה שאנו מוסיפין עליו, אבל מדקתני בברייתא נודר ועובד מקשה שפיר דהי' לנו להדירו אחר שכבר גירש דליכא תקיפת יצר כ"כ, ואין לחוש כ"כ שיעבור איסור אפי' אינו אלא לשעה וכמ"ש וא"ש ועיי':

והנה הגם שבארנו דאין מתוס' שום ראי' דס"ל דבזה"ז אין נשאלי' עליה אבל נ"ל דרשב"א בתשובה ס"ל דבזה"ז אכלה כולה אין נשאלי' עליה. והוא תשובת הרשב"א שבב"י יו"ד סי' רכ"ח למעיי' בפנים בתשובה יראה ויבין מתוך דבריו דס"ל דל"מ שאלה על מה שכבר עבר על נדרו להצילו מעונש שמים ג"כ ובנדון שלו מצוה הוא דקעביד כדי לעשות שלום. ותמה אני על שעה"מ הלכות שבועות הנ"ל דכ' תחלה מסברא דנפשי' די"ל דל"מ התרה לעונש שמים וכבר קדמוהו בהערה זו בתשובת חו"י סי' ק"ל ועיי' תומים סי' ע"ג, ושוב מביא השעה"מ תשובת רשב"א דס"ל דגם לענין עונש שמים מהני לעבר, ודבריו תמוהים בעיני דנהפוך הוא מדכ' הרשב"א מפני שהי' דעתו מתחלה להתיר ומצוה קעביד ליכא איסור למפרע דחכם עוקר הנדר מעיקרו, מוכח מתוך דבריו דוקא כשדעתו מיד בשעה שעובר נדרו להתיר אח"כ ליכא עונש כלל, אבל כשתחלה היה דעתו לעבור על נדרו ומתירו אח"כ ניהי דלמלקות ולקרבן מהני למפרע לרבא בלא אכלה כולה ולאמימר אפי' באכלה כולה, אבל מעונש שמים לא ניצל כנ"ל והנה אמת והנה נכון בכונת תשובת הרשב"א וחולק על הרא"ש שבועות דס"ל דבזה"ז ג"כ מהני אפי' אכלה כולה ולרשב"א ליכא נפקותא בזה"ז דלקרבן ומלקות ליכא ועונש איכא חוץ כשהי' דעתו מתחילה להתיר נדרו אח"כ מיד, ואפשר גם רמב"ן ר"ן וריטב"א דכ' דממה שהקשה ש"ס על ר"ה ל"ק דילמא ע"י ככר דקיי"ל אכלה כולה נשאלין ס"ל ג"כ כרשב"א דלא נפטר אפי' לאמימר מעונש שמים חוץ כשהי' דעתו מעיקרא להתיר אח"כ, ומ"מ מקשה שפיר על ר"ה דהיא תתן דעתה מיד כשתאכל הככר שתלך אצל חכם וכיון שדעתה מעיקרא להתיר תציל נפשה מעונש שמים ג"כ כן י"ל, ועכ"פ הרשב"א בוודאי הכי ס"ל, ואפשר דגם הרא"ש בשבועות הכי ס"ל ומ"ש דקיי"ל כאמימר בזה"ז מגו דמהני לענין קרבן ומלקות, היינו באופן שהתכוין מעיקרא שישאל על נדרו אח"כ כן אפשר לומר כדי להשוות השיטות, אבל רחוק להעמיס כן בכונת הרא"ש דכל כי האי הו"ל לפרש, וגם לרשב"א צ"ל דממתני' לא הי' קשה די"ל דס"ל דאכלה כולה אין נשאלי' דהא יש לחוש בשעה שיעבור על נדרו יהי' דעתו להתיר ולאמימר ניצל מעונש שמים והבן:

עוד לנו דרך אחר לישב הסוגי' דמביא ותני עלה, ע"ד הנ"ל, בהקדם מ"ש מהרי"ט ח"א סי' ב' דמסוגי' דכאן מוכח דבעל יוכל להפר נזירות שמשון מדאמר ר"ה משנשאות אין מדירי' אותה, וקשי' לי מדמקשה ודלמא אזלה לגבי חכם וכו' והא אפשר להדירה

בנזירות שמשון דוודאי התרה ל"ל לנז"ש כמבואר בסוגי' ש"ס סוף מכות וצ"ע על מהרי"ט דלא הרגיש בקושי' זו, ונ"ל בישוב קושיתי עפ"י תמיהת המל"מ פ"ג מנזירות הלכה י"ז על מהרי"ט דהא במתני' קתני נודרת ליתומים בכל מה שירצו ואיך אפשר הלא א"א להדירה רק מיין ושכר והניחו בצ"ע. ולפע"ד אין התמיה' קיימת דוודאי במתני' אין להעמיס שמדירין אותה בנ"ש, אבל הקושי' על ר"ה דאמר נשאת אין מדירי' אותה משמע דליכא אופן שמא יפר לה, הא יש אופן דמדירי' אותה בנז"ש כשיודעים שקשה עליה לפרוש מיין וע"כ דמהני הפרה לנז"ש וליכא אופן להדירה והא דמקשה לר"נ ניסת בוודאי מפיר לה בעל אין ראי' דהא אמר סתם מדירי' אותה כבמתני' בכל מה שירצו יתומים ושפיר מקשה וליכא ראי' מדמקשה על ר"נ, אבל מר"ה דאמר בהחלט ניסת אין מדירי' אותה חזקה ראי' של מהרי"ט והא"ש דלק"מ מדמקשה על ר"ה דלמא אזלה לגבי חכם וכו' הא אפשר בנז"ש, דהקושי' קאי על מתני' דנודרת בכל מה שירצו היתומים וא"א להעמיס דוקא בדבר פרטי בנז"ש וא"ש, ואפשר דמהרי"ט דמהרי"ט התכוין לכל מ"ש, ולכן ל"ק ליה מקושי' ש"ס על ר"ה והדברים פשוטים לפענ"ד:

אבל אי קשי' הא קשי' מדמקשה למ"ד א"צ לפרט ממתני' י"ל דנודר בנז"ש שאין לו התרה, ואם אולי לא איכפת ליה כ"כ מניעת שתיית יין ושכר כ"כ מ"מ הרוחנו ע"י הוספת איסור על איסורו שמא יקשה עליו מניעת שתיית יין ולא הטרחנו עכ"פ ב"ד בכדי ומה שיש לנו לעשות עשינו, וצ"ע. וי"ל משו"ה מקדים ברייתא דתני עלה נודר ועובד, כיון דאפשר שלא איכפת ליה כ"כ מניעת יין ושכר אלא שאין לנו לעשות יותר עכ"פ הי' לו לגרשה תחלה שלא יהי' תקיפת היצר כ"כ וממתני' ל"ק די"ל באמת מגרש תחלה וא"ש נכון ועיין:

ואחרי הויעת דברים הדברים האלה נבוא בטח לישב דינו של הרשב"א ומחבר דאף אחר שגרשה או מתה צריך להדירה עד"ר שהקשינו לשאול לפמ"ש דבלא"ה ל"ק ממתני' לחוד מוכח דל"ח כ"כ האי שמא תלך אצל חכם, לפמ"ש ובארנו הסוגי' ע"פי תירוץ התוס' דממתני' ל"ק די"ל שמגרשה תחלה ולא הוי אטרוחי ב"ד בכדי דמדירי' אותו על ככר ויאכל לפנינו והוספנו עליו איסור לשעה מיהת ואולי יחוש לנדרו משום איסור שעה, אבל מברייתא קשה דה' לנו לעשות כל טצדקי למעט תקיפת יצרו דגם בככר לא יצאנו מידי חשש שמא לא יחוש לאיסור שעה, אבל אם נודר אחר שגירש עשינו כל מה שעלינו ואפשר לנו לעשות, כ"ז עד דלא ידע אופן דאפשר להוסיף איסור על איסורו שהוא איסור עולם שוב אין בידינו אלא להוסיף איסור שעה ומה לנו לעשות עוד, אבל כדמתרץ דמדירי' אותו עד"ר דאין לו התרה וכיון שיש לפנינו להוסיף איסור עולם בוודאי

עלינו לעשות כל טצדקי ואפי' גרשה תחלה אולי יתקוף יצרו עליו לעבור איסור שעה טוב לנו להדירו עד"ר, וא"ש פסקא של המחבר והוא ישוב נכון נתיסד על אדני צדק:
ונבוא אל העיון אשר משם באנו לעיי' בנדון שלפנינו אי סגי בקבלת דברים בעלמא, או צריך להדירו עד"ר כמו נושא נשים בעביר' דלא דמי למטמא למתים בלי שום תועלת הרוחת ממון, הגם דבודאי א"א חוטא ולא לו לטמא למתים במזיד ולא לו שום הנאה, מ"מ כיון דאין יצרו תוקפו כמו יצרא דזנות סגי בקבלה בעלמא, אבל בנדון שלנו שיש לו בו תועלת הרוחת ממון ואומן רופא באומנתו יחי' הגם דלנושא נשים בעבירה דקתני בברייתא דנודר ועובד יורד ומגרש לא דמי דנפשו קשורה בנפשה ותקיף עליו יצרו ולא דמי לנפש המתאות להרוחת ממון, אבל יש לדמותו לכבר גירש דחיישי' שיחזירנה, וכ"ש כשמתה דחוששי' שמא ישא אחרת בעבירה עד שידור ברבים, נ"ל עפ"י השכל דכ"ש דיש לחוש בנדון שלנו שלא יעמוד בדבריו מחמת חסרון ממון שבוודאי יחסר לו ועינא ולבא בכסא תלוי', והגם שכן נ"ל מסברא, מ"מ אינו מחליט לדינא, ובדברים כאלו אין לדיין אלא מה שעיניו רואות לפי האיש והאפשר מי כהחכם יודע פשר, ואיזהו דרך יכשר. וה' יורנו דרך אמת לאמיתו, והנני אומר ברוך לעומתו חפץ בשלותו ודורש שלו' תורתו. פ"ב יום ה' לס' על מקומו יבוא בשלום תרכ"ב לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יז

שמחתי באומרים לי בית ה' נלך פה קהלתינו הגדולה והמפוארה בהתאסף ראשי העם ומנהיגיהם יחד עלה במוסכם מהם לרומם בית אלקינו היא בהכנ"ס הגדולה להגדילה ולהרחיבה ולהוסיף עליה תוספות מרובה והשעה צריכה לכך כי קטון הוא מהכיל אפי' מחצית מב"ב, וצריכי' להרוס מכותלי בהכנ"ס וכיפה העליונה ולחזור ולבנות בהרחבה והרוחה, והוצאות הבנין יהי' במרווח, ממכירת מקומות שיתוספו ע"י תוספ' הבנין, וגם מקומות הישנים יעלו בשוים הרבה ממה שהי' כמובן, ורוצים לשכור מקום מיוחד להתפלל כ"י הבנין עד גמרו, וקצבו זמן עם אומן הבונה נגד קנס שיתחייב אם לא יגמר בזמנו ככתוב בשטר קאנטראקט, והגישו אלי אקרו"ט והוציעו כ"ז לפני בשאלת פי אם נכון ע"פ דין לבנות ע"ד זה היינו לסתור תחלה ע"מ לבנות, ואחר שימת עין עיוני נלפע"ד להתיר והנני כותב על הספר ובדיו טעמי ונמוקי בעזה"י:
גרסי' בש"ס ב"ב פ"ק ג' ע"ב אר"ח לא ליסתר אינש ב"כ עד דבנו ב"כ אחריתא איכא דאמרי משום פשיעותא ואיכא דאמרי משום צלוי' מאי בינייהו א"ב דאיכא בי כנישת'

אחריתא ע"כ ולפי הגרסא שלפנינו נראה דאפי' איכא בי כנישתא אחריתא קבוע מ"מ אסור לסתור בי כנישתא שמא יפשעו ולא יבנו כלל, ולא יהי' רק בהכנ"ס א' וצ"ל הא דפשיטא לש"ס דלטעמא דפשיעה חיישי' שיפשעו ולא יבנו כלל, דלמא ל"ח רק שיפשעו ויתרשלו בבנינו לזמן ולזה כי איכא בי כנישתא אחריתא שרי, כמ"ש בנמוקי יוסף באמת לפי גירסתו, וי"ל דא"כ צ"ל למ"ד משום צלוי' דכל דאיכא דוכתא לצלוי' שרי וקמ"ל ר"ח דאסור כי ליכא דוכתא לצלוי' כלל וזה מילתא דפשיטא שא"צ להאמר שאסור לסתור כיון דל"ל דוכתא לצלוי' כלל ויתבטל לגמרי תפלת צבור ברבים בי כנופי' וע"כ למ"ד משום צלוי גם כי איכא דוכתא לצלוי' וליכא בהכנ"ס קבוע אסור דחיישי' שיתבטל בקל מקום דוכתא ולא יהי' להם לצלוי' והיינו משום צלוי', ומ"ד משום פשיעותא אפי' בדאיכא בי כנישתא קבוע אסור שמא יפשעו ולא יבנו עוד ולא יהי' להם רק בהכנ"ס א' כנ"ל:

וכן נראה שיטתו של הרמב"ם שכ' בפי"א מהלכ' תפלה הלכה י"ב שמא יארע להם אונס ולא יבנו משמע שלא יבנו כלל, וכן לשון הרשב"ם דלמא מתרמי אונס ופשעו ולא יבנו אחריתא משמע דחיישי' שלא יבנו כלל, וכן דייק הת"ח מלשון רמב"ם ורשב"ם כמ"ש:

והנה מ"ש הרשב"ם שמא מתרמ' אונס ופשעו צ"ל למה לי תרי טעמי דאונס ופשיעה וגם מה לו להוסיף חשש אונס שלא נזכר בגמרא רק משום פשיעה. ועוד צל"ע אם ניחוש לאונס מאי האי דמבעו בגבו זוזי ופשוט לי' דלמא מתרמי פדיון שבוי' והדר מבעי שריגו לבני וכו' א"ל דלמא מתרמי פ"ש וכו' הול"ל בקיצור דלמא יארע אונס שלא יוכלו לבנות מאיזה סיבה שיהי' שיעוכבו ויומנעו מלבנות, ונלפע"ד בכונת הרשב"ם דוודאי רחוק לחשוד ולחוש שיפשעו בזדון ולא יבנו בהכנ"ס אחריתא וכ"ש לחוש שלא יבנו כלל לעולם אחר שהסכימו בדעתם בשעת הסתירה לבנות וסתרו ע"מ כן בוודאי שארית ישראל לא יעשו עולה כזו, אלא דחיישי' שמא אחר שהסכימו בדעתם ונדב לבם אותם לתת לכסף מוצא כדי צרכי הבנין יקרה להם מקרה שצריכים להוציא הוצאת למצוה אחרת או לפ"ש ובדין יעשו לשעתו ואנוסים המה ע"פ הדין גם כשכבר גבו מעות או שריגי דלבני וכו' ושוב חיישי' שמא יפשעו בבנין בהכנ"ס מאחר שהי' להם הוצאות אחרות לדבר מצוה, והוציאו אשר הביאו לבנין בהכנ"ס למצוה אחרת אח"כ יתרשלו ויפשעו מלתת לכסף מוצא שנית לבנין בהכנ"ס, וזהו שכ' הרשב"ם שמא מתרמי להו אונס היינו אונס מצוה אחרת שיצטרכו לשעה ואח"כ יפשעו ולא יבנו אחריתא כלל, ובזה סרו כל הקושי' שהקשינו על הרשב"ם כנלפע"ד נכון:

וכן נ"ל בכונת הרמב"ם שכ' שמא יארע להם אונס ולא יבנו היינו אונס דפ"ש ומשו"ה אפי' בגבו מעות ושריגי דלבני חיישי' שיוציאו למצוה ופ"ש ושוב לא יבנו בפשיעה לגבות מעו' שני לבנין בהכנ"ס, ומה"ט אסור ג"כ לסתור בהכנ"ס באמצע בנין בהכנ"ס אחרת, ורוצה ליקח האבנים ולבינות מבהכנ"ס הישן כבש"ס מגלה כ"ו ע"ב שמא יתרמי פ"ש וימכרו הבנוי ולא יבנו אחרת, ודוקא בבנו כולו ל"ח דדירתי' דאינש לא מזדבני, אבל כ"ז שלא נשלם מזדבן, הגם דס"ל לרמב"ם דלכתחילה גם כשהוא באמצע הבנין לא נכון למכור לפ"ש עיין סי' קנ"ג סעיף י"ג ובמג"א ס"ק ל"ב, וברמב"ם הגרסא בנו יגמרו ולא ימכרו וכ' מג"א וכן העיקר וצ"ל כיון דליכא איסור רק דלא יעשו כן כמ"ש מג"א ס"ק ל"א חיישי' שימכרו לפ"ש, וכן כשנגמר אין בו איסור רק לכתחלה לא יעשו ולכן מקשה כאן אפי' בנו נמי ומתרץ דדירתא לא מזדבני אינשי היינו דאין דרך לעשות כן כיון שכבר נגמר כולו אבל במקצתו חיישי' שיזבנו כנ"ל:

וזה דלא כמג"א ס' קנ"ב ס"ק ה' דנראה דס"ל דחיישי' לאונס שיהי' אונס ועיכוב בבנין עצמו שיהיו מעוכבים באונס מלבנות דכבר הוכחנו דמסוגי' דהכא נראה דל"ח לאונס כי האי, ועיי' אלי' רבה שהסכים עם המג"א היינו בגוף הדין דאפי' איכא דוכתא לצלוי' אסור אפי' בעומד באמצע הבנין היינו שכבר בני חצי' או רוב' והוא מחשש שיזדמן פ"ש, ומביא ראי' מש"ס בבא בתרא דדוקא דירתא לאו מזבני ודבריו כדברינו אלא שקצר ואנחנו בארנו באר רחובות ורוחא שמעתתא ואמת נכון הדבר:

והנה הרי"ף ורא"ש ותוס' ונמק"י גרסו א"ב דאיכא דוכתא לצלוי' וכ' הנמק"י ודוקא בדוכתא לצלוי' חיישי' לפשיעותא היינו שיתרשלו לזמן ובנתיים יתבטל דוכתא לצלוי', אבל באיכא ב"כ אחריתא קבוע וקיימא גם חשש פשיעות ליכא דל"ח שלא יבנו כלל רק שיתרשלו, וצריך להבין לי שיטה זו ללישנא משום צלוי' הא דאר"ח לא לסתור וכו' היינו בליכא דוכתא לצלוי' פשיטא ואצ"ל שאסור לסתור כדי שלא יתבטל התפלה בציבור לשעתי' צ"ל דיש להם מקום להתפלל אלא שאין להם דוכתא מיוחד לתפלה כ"י הבנין אלא פעם מתפללי' במקום זה פעם במקום אחר ובכ"פ ימצאו מקום להתפלל שם, וכה"ג השמיענו ר"ח שאסור שמא פעם לא ימצאו מקום ותתבטל התפלה בציבור אבל באיכא דוכתא קבוע לצלוי' עתה כ"י הבנין למ"ד משום צלוי' מותר, ולמ"ד משום פשיעותא אסור, כיון שלא הי' מקום זה קבוע עד עתה וגם עכשיו אינו קבוע בוודאי כ"ז הבנין חיישי' שיתארך זמן הבנין ע"י התרשלות ולא יהי' להם אח"כ דוכתא קבוע לצלוי' כנ"ל לפר"ש:

ונ"ל לשיטה זו בדאיכא דוכתא לצלוי' ששוכרי' מקום באופן שא"א למשכיר לחזור בו וגם שכרו בלי קביעות זמן ומושכר לזמן משך הבנין עד גמירא יצאנו מחששא שיתרשלו בבנין ובתוך כך תתבטל דוכתא לצלו' דאם ימשוך זמן הבנין גם ימי שכירות המקום נמשכו אחריו כי כן הותנה, וכיון שנתקשר המשכיר בקשר אמיץ שא"א לחזור בו ליכא למיחש למידי לשיטה זו:

ובאגודה בב"ב כ' מפורש בדאיכא תרי בי כנישתא מותר לסתור א' כדי לבנות, וכן משמעות לשון רבינו ירוחם נתיב ג' חלק ח' וז"ל ואפי' יש להם מקום אחר להתפלל אסור לסתור מדלא כ' ואפי' יש להם ב"כ אחריתא ש"מ בדאיכא בה"כ אחרת ליכא חששא, ועיי' אלי' רבה:

והנה הט"ז רס"י קנ"ב סמך לבו להתיר היכא דאיכא ב"כ קבוע אחריתא כשיטתו של נמק"י בשם רשב"א ותוס', אלא שהוסיף מדילי' דכ"ע מודים לזה אפי' לגירסא שלפנינו א"ב דאיכא ב"כ קבוע אחריתא י"ל דאינו קבוע, וכ' הגם דרמב"ם וטור סתמו ולא כתבו חידוש דין זה משום דממילא נשמע מדכתבו אלא בונה האחרת תחלה ואח"כ סותרים, נלמוד דאם איכא בה"כ אחריתא כאלו בנו האחרת דמה הפרש בין זה לזה עכ"ל:

והנה מ"ש דגם לגרסא שלפנינו אי איכא ב"כ אחריתא היינו שאינו קבוע זה דחוק ורחוק להעמיס בלשנא דש"ס כיון דאיכא למטעי דאפי' בקבוע אסור וכל כי האי הו"ל לפרושי כגון דאיכא ב"כ שאינו קבוע או כגון דאיכא דוכת' לצלוי', וגם בי' כנישתא אחריתא משמע דאיכא אחריתא כמו זו שסותרים אותו שהוא בקביעות וכהא דאמר ר"ח עד דבנו ב"כ אחריתא היינו בוודאי שיהי' כמוה שיהי' קבוע כמו הראשונה דאי יבנו בהכנ"ס אחריתא דלא יהי' קבוע ולצמיתות כמו זו שהית' עד עתה בוודאי אסור לסתור הראשונה וכן א"ב דאיכא ב"כ אחרית' פירושו אחריתא כמו זו שסותרים דקביע וקיימת דלא כט"ז:

ומ"ש דרמב"ם וטור סמכו על מ"ש דאחר שנבנה מותר לסתור מזה נלמוד בדאיכא ב"כ אחריתא מותר דמ"ש דבריו תמוהי' מאוד דמדמה מלתא למלתא להדדי, והם רחוקים כרחוק מזרח וכו' בוודאי אחר שכבר בנו האחרת שתהי' תחת זו שיסתרו אין לחוש או לגזור עוד יותר שכבר תקנו קודם שקלקלו ובנו מה שיסתרו, אבל כשיש ב' ב"כ כשיסתרו א' יש לחוש שלא יבנוהו עוד ולא יהי' להם רק בהכנ"ס א' ודמיונו של ט"ז אינו עולה יפה, ואינו מן המדומה ודבריו דברי תימא:

והנה מסתימת הרמב"ם דלא כ' חידוש דין זה דאיכא ב"כ אחריתא דמותר אין להוכיח איפכא דס"ל דאסור דידוע דאין דרכו של רמב"ם לכתוב דין מסברת עצמו מה דלא מפורש בגמרא וליכא למשמע מסתימתו מידי, אלא לפמ"ש הרמב"ם טעמא דאסורא

שמא יארע אונס להאי טעמא איכא למיחש שיהי' אונס שלא יבנו כלל וגם איכא ב"כ אחריתא אסור וי"ל לפמ"ש לעיל דחשש אונס לאו דחיישי' לאונס דעלמא אלא דחוששין לאונס מצוה שיזדמן להם כגון פדיון שבוים וכדומה ועי"ז יפשעו אח"כ וימנעו מלתת עוד שנית לבנין בהכנ"ס לפ"ז י"ל דל"ח כולי האי שלא יבנו עוד כלל אלא שיתרשלו עי"ז לקבץ לתת שנית לבנינה, אבל לא חיישי' שלא יבנו כלל ולא יקיימו נדרם אשר נדרו להי' כל כי האי לא חיישי' לפשיעה ובאיכא ב"כ אחריתא אפשר גם לטעמא דרמב"ם מותר:

אלא מדכ' הרמב"ם שלא יבנו משמע קצת דס"ל דחיישי' שלא יבנו כלל וכן דייק הת"ח מלשונו ומלשון הרשב"ם, לפ"ז אפי' איכא ב"כ אחריתא אסור דיש לחוש שלא יבנו כלל ולא יהי' להם רק בהכנ"ס א':

והנה מסתימת הטור וש"ע שלא כתבו חידוש דין זה דמותר לסתור בדאיכא ב"כ אחריתא, נראה דס"ל דגם בדאיכא בכ"א אסור ונרא' לי דנראה לו לטור דכן שיטת אביו הרא"ש ז"ל מדדחוק דמרימר ומ"ז ס"ל משום צלוי' ולא משמע כן מסידור וסיגנון הסוגי' כמ"ש הנמק"י, ולא רצה הרא"ש לתרץ דמרימר ומ"ז משום שהי' להם בה"כ אחרת כמ"ש תוס' ש"מ דס"ל לרא"ש דאסור ואחז הטור בשיטת אביו הרא"ש ז"ל. ולעצמינו י"ל דמשו"ה לא ניחא לרא"ש לתרץ דמשום שהי' להם בהכנ"ס אחרת דלעולם נשאר להם א' בחורף של חורף ובקיץ של קיץ כמ"ש תוס' דס"ל כיון דמשום קור וחום החליפו בהכנ"ס דהי' קשה להם להתפלל תדיר בא' בקיץ וחורף משום קור וחום הדר שוב הו"ל כאלו אין להם בהכנ"ס אחרת, ולומר דאירי שהי' להם במקומם עוד בהכנ"ס אחרת שאפשר להתפלל בה בקיץ וחורף כמו בתי כנסיות שלנו זה לא נזכר בגמרא וכל כי האי הו"ל לש"ס להודיענו כיון דמביא עובדא דמרימר ומ"ז דסתרו ובנו והו"ל לש"ס לפרושי משום שהי' להם בהכנ"ס אחרת בעיר מלבד בתי כנסיות אלו משו"ה נאיד הרא"ש מתי' תוס' ולא מוכח דס"ל דבאיכא בכ"א דאסור. וכן נראה מרי"ו דמשמע מדבריו דס"ל דבאיכא ב"כ אחרינא מותר ועל הרוב הולך בשיטת רבו הרא"ש, וע"כ דלא מצא הוכחה דרא"ש חולק על דין זה:

וזאת תורת העולה מדברינו כי רבו המתירים בדאיכא בהכנ"ס אחרת, ולא נמצא מפורש מאן דאסר, אלא דמשמע קצת כן ממשמעות לשונם וסתימת דבריהם ומהטעם שכתבו, וכבר הראנו לדעת דיש לדחות ולהשוות דעתם לדעת המתירי' בכ"ז כיון דמסתימת הטור וש"ע שלא הודיעו לנו מפורש ושום שכל חידוש דין זה משמע דעכ"פ לא ברירא להו להתיר, וגם רמ"א לא כ' מזה כלום במקומו, והט"ז ציין על סי' קנ"ג עיי' מג"א שם דאין משם הוכחה וכן נראה מדלא כ' הרמ"א דין זה במקומו נראה כמ"ש המג"א, ומי ירים

ראש להתיר, אבל כשיש עוד לצדד אצדודי להקל חזי לצרופי לדעת המתירי' בדאיכא בהכנ"ס אחריתא דרבו המתירי' בפירוש, ודעת האוסרי' אין מפורש כמ"ש ועיי' ב"י או"ח סי' קכ"ח לענין נושא נשים בעבירה אי מותר בנ"כ שכ' כיון דהאוסרי' מפורש כתבו לאסור, ודעת המתירי' אין מפורש אלא מסתימת דבריהם משמע דמתירין אזלינן לדינא בתר המפורש עיי"ש, ושם להחמיר ולאסור, וכאן להקל, לא נכריע להקל משו"ה, מ"מ ביש עוד צד להקל הגם דלאו דסמכא הוא נ"ל דהמיקל לא הפסיד:

עוד פש גבן לברורי באר היטב מ"ש רמ"א וז"ל ואפי' לא רצו לסתור רק מחיצה א' להרחיבה נמי דינא הכי עיי' רי"ו נ"ג ח"ה וב"י בשם הרמב"ם. והנה מ"ש הב"י בשם רמב"ם ז"ל הרמב"ם ואפי' כותל א' ממנה בונה החדש מצד הישן ואח"כ סותר הישן ונ"ל דקמ"ל רבותא דה"א כיון שהרוב בנוי ועומד מרובה על הפרוץ ל"ח שמא יפשע ולא יבנה מה שמהרס קמ"ל דאפי' כה"ג חיישי', ונ"ל דנפקא לי' מש"ס מגילה כ"ו ע"ב דהוי בנו ב"כ משמע שהיו עומדים באמצע בנין ואסרו לסתור הישנה ולאתוי' כשורי וליבני מינה ולעיולי להתם חזינן הגם דכבר בנו ב"כ חדשה והיו באמצע הבנין לא שרי להו לסתור מתחלה עד לבסוף חזינן דלעולם חיישי' לפשיעותא, והה"נ לסתור כותל א' אסור מה"ט כנ"ל, והנה הרמב"ם לא כ' לסתור כותל א' כדי להרחיבה אבל הרי"ו ח"ג נתיב ח' (וברמ"א מצויין בטעות) כ' אחר שהביא הא דאר"ח אין סותרין בהכנ"ס וכו' כ' וז"ל פי' וכן להרחיבו, ויש לפרש דבריו בשני פנים א' דקמ"ל דאפי' אינו סותר כולו רק מקצתו בצד א' כדי להרחיבו ממה שהי' אסור וזה דינו של הרמב"ם ממש וטובא קמ"ל כמ"ש לרמב"ם דה"א במהרס מקצתה אין חשש פשיעותא קמ"ל, ב' י"ל דכוונת רי"ו אפי' צריך להרחיב בהכנ"ס וא"א בלי שיהרוס תחלה ע"ד שכ' הרמב"ם שיבנה החדשה ולהרוס אח"כ הישנה מ"מ אסור ופי' שני נראה יותר מדכ' להרחיבו, יהי' מאיזה טעם שיהי' שרוצה להרוס ולמה כ' להרחיב נראה דקמ"ל דה"א דהוי כמו בדאית בי' תיוהא דמותר קמ"ל דוקא תיוה שרי, אבל להרחיבו אסור:

אמנם כן הרא"ש בב"ב כ' וז"ל על ואי חזו דאית בי' תיוהא וז"ל וכן כל בנין שא"א לבנותה בלא סתירה כגון להרחיב הבנין עכ"ל, הרי דס"ל לרא"ש דכשא"א להרחיב עד שיסתור תחלה הו"ל כאית בי' תיוהא דשרי, וזה דלא כרי"ו וע"פ הרוב אוחז בשיטת רבו הרא"ש ז"ל. ונ"ל להשוות דעת רב ותלמיד דמ"ש הרא"ש כדי להרחיב היינו דבהכנ"ס קטון מהכיל כולם אחר שנתרבו בני העיר תוספ' מרובה וא"א שיהי' לכ"א מקום קבוע הוי כאית בי' תיוה' דשרי וכה"ג גם הרי"ו מודה, ומ"ש הרי"ו וכן להרחיבה היינו שאפשר בלא הרחבה, ולא נשתנה דבר מכמות שהי' אלא שרוצים להרחיבו יותר ממה שהי' כדי

שיעמדו במרווח יותר או ליפות הבהכנ"ס עי"ז, זה אסור מחשש שמא יפשעו ולא יבנו עוד ולא יהי' להם מה שהי' להם וקמ"ל דזה לא מיקרי תיוה' ועוד קמ"ל דאפי' מקצתו אסור להרוס כמ"ש כנ"ל ביאור הענין ולהשוות דעת הראשונים. ומהתימא על הרמ"א שכ' אפי' לסתור כותל א' ואפי' להרחיבה נמי דינא הכי וציין רמב"ם וריו"ו, ורמב"ם לא כ' כלל להרחיבו רק בריו"ו ולמה לא מביא דרא"ש כ' דלהרחיבו מותר ואתו בשיטת ריו"ו בפשיטות ועכ"פ הי' לו להביא דרא"ש וריו"ו חולקים בזה, ואי ס"ל דלא פליגו ע"ד שכתבתי הי' לו להביא דברי הרא"ש כשיש צורך גדול להרחיבו וא"א רק כשיסתור תחלה ע"מ לבנות דשרי ואין לומר דפשיטא דמותר דהוי כמו תיוהא הא כתבו מדכתבי' הרא"ש נראה דלאו פשוט הוא וצ"ע, ותמוה על הט"ז ומג"א שלא הביאו הרא"ש הנ"ל:

ואחר הוצעת דברים אלו תבנא לדינא בנדון שלפנינו, הנה יש פה מלבד בהכנ"ס הגדולה שהיא לצמיתות לקהלה יש עוד בתי כנסיות הרבה יש מהם שיחדו אלו אשר להם בית וקבעו בהכנ"ס בביתם ועשו אותו לק"ק אח"מ ויש ששכורים הם מב"ב ואין לדמות אלו לאיכא בי כנישתא אחריתא דפשוט בעיני לדסוברים דהיכא דאיכא ב"כ אחרית' קבוע דשרי דוקא אם בכ"א גדולה כמו זו שסותרים להכיל כולם, אבל אלו בתי כנסיות קטנים ובינונים לא יספיקו אפי' כולם יחד שיכנסו בו כל ב"ב וכ"ז הבנין לא יהי' לאלו שמתפללים בבהכנ"ס הגדולה בהכנ"ס קבוע כמאז להתפלל אפי' בדוחק וכה"ג לכ"ע אסור אלא דיש להתיר מטעם אחר מאחר ששכרו אקרו"ט מקום מיוחד להתפלל שם במרווח כל ימי הבנין וכתבו וחתמו בשטר קאנטראקט בלי קביעות זמן רק כ"י הבנין וקבלו עליהם קנס מב' צדדים השוכר והמשכיר באופן שאין לחוש שמא ימשוך זמן הבנין או יתרשלו ובתוך כך יתבטל מקום מיוחד לתפלה ולשיטת הנמק"י ולהקת הראשונים אשר עמו דס"ל דוקא איכא דוכתא לצלוי' חיישי' לפשיעות' לזמן שמא בתוך כך יתבטל דוכתא דקבעו, אבל בהכנ"ס קבוע מותר דליכא למיחש שיפשעו ולא יבנו כלל והה"נ באופן שנקבע עכשיו דוכתא ולא לזמן קצוב אלא כ"י משך הבנין וקבלו בקנס שלא לחזור בו דליכא בית מיחוש כלל לפשיעותא והתרשלות כלל דמותר:

וכ"ז לשיטת הסוברים דאיכא בכ"א שרי דל"ח שלא יבנו כלל ולא יהי' להם רק בהכנ"ס א', אבל לדסוברים דחוששין שלא יבנו כלל ולא יהי' להם רק בהכנ"ס א' כ"ש וקו"ח דיש לחוש בנדון שלנו שיפשעו ולא יבנו ולא יהי' אפי' בהכנ"ס א' רק חדר המושכר לזמן עד כלות הבנין שאין בו קדושת בהכנ"ס כמו בהכנ"ס הגדולה שהיא לצמיתות לקהלה:

אבל מצאתי פתח פתוח להתיר לכ"ע בנדון שלנו עפמ"ש בכונת הרשב"ם ורמב"ם דחיישי' לאונס היינו לפשיעה לחוד ל"ח דזריזין מקדימין למצוה כ"ש דלא ניחוש

שיפשעו ולא יבנו כלל, אלא דחיישינן לאונס היינו שיצטרכו לפ"ש ועי"ז יפשעו או שלא יבנו כלל או שיתעצלו, לפ"ז בנדון שלנו שהוצאות הבנין כל הצורך ימצאו במכירת המקומות כל איש למושבותו והוא בהסכמת בני הקהלה למען שכל איש על מקומו יבוא בשלום, תו אין לחוש לאונס שיהיו אנוסים שיצטרכו המעות למצוה אחרת, כיון דכל הוצאות בנין בהכנ"ס מינה דבהכנ"ס קא רבו ומקום מוצאו ממקומותם למושבותם, יצאנו גם ידי הרמב"ם ורשב"ם וטור והמחבר:

ועוד בה שלישיה והיתה לבאר והוא העיקר מאחר שביארנו היכא דצריכים לסתור ולבנות כדי להרחיבו היכא דנפישי גברא וא"א בלא"ה לית מאן דאוסר דליכא תיוהא גדולה מזו, וכאן קטן בהכנ"ס הגדולה מהכיל כל ב"ב ובתי כנסיו' הקטני' רובם שכורים ויש לחוש שיתבטלו ובימים קדושים זמן קהלה לכל לא יספיקו כל בתי כנסיות הגדולה והקטנים וצריכים לעשות מנינים במקומות שונים מכל הנהו טעמי נלפע"ד בטח שאין כאן נדנוד איסור, מלבד טעמים הכמוסים בלב ע"ד עת לעשות לד' וכו' שא"א להעלותם על הספר שאין מגלים אלא לצנועים ויראי ה' ההולכים בעקבות אבותיהם ומחזיקים בישנות:

הנלפע"ד בכחא דהתירא כתבתי ואם יסכימו עמי דייני קרתא קדישתא י"נ הרבנים המורים בהלכה המאוה"ג נ"י בטח לבי לא אירא להתיר להרוס ע"מ לבנות, בעזרת החונן דעת ורב תבונות, ויהי נועם ה' עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו לפאר לגדל להרחיב ולרומם בית ה' מקדש מעט, יוסיף ה' עליהם ככה אלף פעמי' ואשוריהם לא ימעד, ועתידים בתי כנסיות שיקבעו בא"י, ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו עומדי' צפופים ומשתחוים רוחים ונעלה מעלה בקודש בעליות מרוחים, בב"א, הכ"ד פה ק"ק פ"ב המעטירה יע"א כאור בוקר ליום ד' י"ב אדר ראשון שנת ברכת ה' היא תעשיר לפ"ק ושמי בקרבם פה אשב כי אויתיה:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יח

מה שחנני הי"ת בדין לעשות מבית הכנסת בהמ"ד, מגלה כ"ו ע"ב וטוש"ע או"ח סי' קנ"ג שלמדנו ואמרנו בו ברב עם הדרת מלך עליון נותן התורה ית"ש בש"ק לסדר ולכל בני ישראל הי' אור לחינוך בית מדרשינו החדש שנבנה בפאר המעלות גדול והדור הוא לכל חסידיו, ע"י הנגיד התורני ירא ה' מרבים המפורסם לשבח כבוד ה' צבי הרש בן המנוח הנגיד היקר ה' שמעון בערגער ע"ה שנת כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים לפ"ק:

הנה שורש דין זה פתוח עלי ים התלמוד ומקורו ברוך בש"ס מגילה כ"ו ע"ב דאמר רב פפי משמי' דרבא מבי כנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסור ורב פפא משמי' דרבא אמר איפכא, וכן פליגו בזה ר"י וריב"ל דריב"ל ס"ל בית גדול מקום שמגדלין בו תורה ור"י ס"ל מקום שמגדלין בו תפלה, ועיי' תוס' חולין צ"ז ע"א דמפרש כונת ר' יוחנן אף שמגדלין בו תפלה, וכן מסתבר דלא מפלגו ר"י וריב"ל בסברות הפוכות דריב"ל ס"ל בהמ"ד עדיף ור"י ס"ל בהכנ"ס עדיף, ומסתבר יותר דר"י ס"ל דבהכנ"ס ובהמ"ד שוין, ולכן נדחה הא דרב פפא משמי' דרבא דאמר מהיפוך להיפוך דבהכנ"ס עדיף והוא דלא כמאן וקיימ"ל להלכה כרב פפי משמי' דרבא וכריב"ל דבהכנ"ס מותר לעשותה בהמ"ד, ומבהמ"ד אסור לעשות בהכנ"ס. גם אם לא ננקוט בכ"מ כריב"ל נגד ר"י מ"מ הכא הלכה כריב"ל דהא איכא רב פפי משמי' דרבא דכן ס"ל ומסתבר כר"פ ולא כרב פפא משמי' דרבא שלא יה' רבא דלא כמאן משו"ה הלכתא כוותי' דריב"ל דהו"ל תרי נגד חדא דר"י יחידאי הוא, וכ"ש לפי דנקטינן דבכ"מ הלכה כריב"ל נגד ר"י כמ"ש תוס' בחולין דאמת הכי הוא דהלכה כריב"ל נגד ר"י אלא דדחה דמכאן ליכא ראי' ע"ש:

וכשאני לעצמי נ"ל להביא ראי' מהימנא דהלכתא כריב"ל כאן מש"ס ברכות ח' ע"א דאר"ח מה דכתיב אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים יותר מבתי כנסיות וכו' ואמר ר' לוי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה וכו' ואבייי לא הוי מצלי אלא היכא דגרס ור"א ורב אסי אע"ג דהוי להו בי כנישתא בטברי' לא הוו מצלו אלא היכא דגרסי מכ"ז נראה דס"ל דקדושת בהמ"ד עדיף מקדושת בהכנ"ס:

והנה המג"א רס"י קנ"ג נכנס לבית הספק מה דינו של בהמ"ד של יחיד, אם גרע מבהכנ"ס של רבים, או שוה לה, או עדיף ממנה די"ל הא דאמרו מותר לעשות בהמ"ד גם בהמ"ד של יחיד בכלל דג"כ בהמ"ד מקרי או שמא דוקא של רבים דומי' דבהכנ"ס דשל רבים היא, ודעת המג"א דה"ה בהמ"ד של יחיד עדיף מבהכנ"ס של רבים, ונראה לו כן מש"ס ברכות הנ"ל, ואלי' רבה כ' דוקא בהמ"ד של רבים עדיפא מבהכנ"ס ודוחה קצת ראי' מג"א, ואנחנו לא נדע מה נעשה להלכה ולמעשה ביום שידובר בשערים המצוינים בהלכה מדין זה כי על מג"א ואלי' רבה עינינו ואין לנו מכריע הדין עם מי ואנחנו יגענו ומצאנו פשר דבר ומתוך פלפול ומשא ומתן של הלכה יצא לנו כי קדושת בהמ"ד של יחיד שוה לקדושת בהכנ"ס של רבים, ונקדים תחלה אקדמת מילי מעליותא בדין מעלין בקודש ואין מורידין שבמתני' ר"פ בני בני העיר:

במתני' זו קשו בה טובא הרבינו אפרים והר"ן ז"ל דלא סיפא רישא דסתרו הדיוקים אהדדי דברישא קתני מכרו רחובה יקנו בהכנ"ס וכו' משמע דוקא מעלין אבל שוה לא

ובסיפא קתני מכרו בהכנ"ס לא יקנו רחוב וכו' משמע דוקא להוריד אסור אבל שוה מותר ונדחק הר"א דרישא עיקר ואיידי דתני רישא מעלין קתני סיפא אין מורידין, ור"ן כ' ליישב קצת דנקיט בסיפא דאין מורידין משום ס"ת דעכ"פ דיעבד מותר בשוה כיון דא"א להעלות עליי' אחרינא, ועיי' פ"י יישוב יותר נכון ועיי' בט"א לפמ"ש הרבינו אפרים דסיפא משום רישא י"ל ג"כ איפכא דרישא משום סיפא נקיט הכי וסיפא עיקר ומביא ראי' דמצינו רישא משום סיפא:

ולפע"ד נראה להוכיח דרישא עיקר דדוקא מעלין, דלכאורה קשה לי למה לא קתני ברישא רבותא יותר דמותר למכור לכתחלה רחוב כדי לקנות בהכנ"ס וכן כולם ואין לומר דלכתחלה גם להעלות אסור דמכירה עצמה זלזול היא, וכן ס"ל לר"מ כ"ז ע"ב דאין מוכרין בהכנ"ס אלא על תנאי ועיי' ר"ן שם פי' אפי' לבהכנ"ס של רבים אסור הא אנן לא קיי"ל כוותי' דר"מ ואפי' למכור בהכנ"ס לדבר רשות מותר כל שמעלין מעותיו והכי נמי מוכח מספיקות ש"ס בס"ת אם מותר למכור לכתחלה ס"ת ישן לקנות בו חדש משום דליכא לעלוי' או אסור משום דאינו מעלה, אבל כל שמעלין מותר אפי' לכתחלה וקשה למה קתני מתני' דיעבד דוקא, ומצאתי שהרגיש הריטב"א בזה ונדחק ויש להוכיח מכח קושי' זו דרישא דוקא הוא דמעלין אבל שוה אסור, ואי הוי קתני מוכרין לכתחלה רחוב כדי לקנות בהכנ"ס וכן כולם ה"א בדיעבד אפי' שוה מותר כדמשמע בסיפא דוקא להוריד בדיעבד אסור, וה"א רישא נקיט מעלין משום דאז לכתחלה מותר, אבל בדיעבד אפי' שוה מותר, לכן נקיט מתני' ברישא דיעבד שמכרו ומ"מ דוקא מעלין ושוה אסור, ומוכח דרישא דוקא מעלין ובדיעבד וסיפא לאו דוקא דאין מורידין דאפי' שוה אסור כנ"ל:

וליישב במרווח יותר הא דנקיט בסיפא אין מורידין, נ"ל דכד דייקת בפי' רש"י במתני' דקתני וכן במותריהן וז"ל מכרו ספרים ולקחו ממקצת דמים תורה לא יקחו מן המותר דבר שקדושתו פחותה, וצ"ל מה רצה רש"י באריכות זה דהול"ל בקיצור וכן במותריהן אם כבר קנו דבר שבקדושה דמותר הדמים ג"כ יש בו קדושה, וגם מ"ש שלא יקנו דבר שקדושתו פחותה קשה דהול"ל שלא יקנו שוה דהא כ' אם מכרו ספרים וקנו תורה והיינו להעלות וס"ל דמעלין דוקא דרישא דוקא א"כ מאי האי דכ' ולא במותריהן שלא יקנו דבר שקדושתה פחותה הול"ל יותר שלא יקנו דבר שבקדושתו שוה וצל"ע:

ונלפע"ד דס"ל לרש"י הא דמעלין דוקא כדיוקא דרישא ה"ט משום דמכירה עצמה יש בה זלזול שעושה מסחר מדבר שבקדושה לכן דוקא מעלין, ובס"ת מסופק ש"ס כיון דליכא להעלות יותר למכור ישן כדי לקנות חדש הטוב ויפה יותר ממנו אם מותר, אבל כל שיש להעלות צריך להעלות משום דמכירה זלזול היא ואפי' כשכבר עבר ומכר צריך

להעלות כדי להרויח נגד קדושה הראשונה לתקן את אשר עיוות בזלזול ע"י מכירה, וא"ש יותר לפמ"ש הר"ן דהטילו חכמים קדושה על המעות דבלא"ה לא יתרצו רבים בוודאי, וי"ל משו"ה צריך להעלות ולקנות במעות זה דבר שבקדושה יותר ממה שהי' להם תחלה והרויחו בקדושה אבל המותר אחר שכבר קנו והעלו בקדושה אלא שקנו בזול ונותר מהמעו' הגם דאסרו לשנות המעות הנותר להוציאו לחול או להוריד לקדושה קלה ממה שהי' אבל אין צריך להעלות הנותר לקדושה אחריתא משום זלזול המכירה או כדי שיהי' ניחא לצבורא דהא הרויחו טובא שקנו ממנו דבר שיש בו קדושה יותר לכן בדין שיהי' הנותר מותר גם לשוה והא"ש שכ' רש"י דאם קנו מספרים תורה והעלו בקדושה, ממותר הדמים אסור לקנות פחות מזה שהי' אבל אין צריך להעלות כנ"ל נכון והוא דין חדש שלא מצאתיו אבל נכון וישר מסברא ומוכח מתוכו מרש"י ועי', ועיי' לשון טוש"ע סי' קנ"ג שכתבו ג"כ דמותריה' אסור להוריד משמע דוקא להוריד אסור, לפ"ז י"ל דלהכי קתני בסיפא דאין מורידין משום דרצה לומר וכן במותריהם דדוקא אין מורידין אבל בשוה מותר ובעיקר הדין דצריך להעלות בדמים סמך אירשא דקתני מעלין ומוכח מתוכו דדוקא הוא כמ"ש לעיל וא"ש נכון ועיי':

והנה הרי"ף ורמב"ם פסקו אבעי דש"ס אם מותר למכור ס"ת ישן לקנות בו חדש ולא אפשטא לחומרא ור"ן לא מצא טעם כעיקר לדינא למה נקטו להחמיר אלא דראוי להחמיר משום חומר קדושת ס"ת. ולפע"ד נראה דמעיקר הדין הוא דלאמת נפשט האבעי' מדאמר ר"י אמר ר"מ ס"ת ישן אסור לקנות בו חדש דרצה ש"ס למפשט מיני' דאסור ודחי דלמא משום פשיעותא, וצל"ע אי משום פשיעותא מ"ש ס"ת דנקיט דאסור אפי' בהכנ"ס אסור לסתור או למכור כדי לבנות ולקנות אחרת משום פשיעותא כבש"ס ב"ב ג' ע"ב ומגילה כ"ו ע"ב, ובשלמא אי אסור למכור ס"ת אפי' כי מנח קמי', שפיר נקיט ס"ת וקמ"ל טובא דאפי' ס"ת דא"א להעלותו מ"מ אסור וכ"ש דבר אחר דאפשר להעלותו דאסור, אבל אי משום פשיעותא מ"ש ס"ת דנקיט וצל"ע:

ולא ידעתי פתר לקושי' זו, אלא לומר דש"ס הכי דחי די"ל דוקא בס"ת משום קדושת וגודל המצוה חיישינ' לפשיעותא, הגם דאמר ר"ח לא לסתור אינש בי כנישתא וכו' משום פשיעותא, מ"מ דחי ש"ס מדר"מ עצמו לא נפשט דיש איסור במכירת ס"ת רק היכא דשייך משום פשיעותא וס"ל דוקא בס"ת חיישי' לפשיעותא אבל לאמת דס"ל לר"ח דגם בבהכ"נ חיישי' לפשיעותא וה"ה לכל דברים שבקדושה מוכח דס"ל לר"ח הא דאמר ר"מ אסור למכור ס"ת ישן וכו' אפי' היכא דליכא משום פשיעותא אסור למכור וש"ס לא דחי אלא דמר"מ עצמו לא מוכח, וכה"ג איכא טובא בש"ס כדרצה למפשט

ממתני' ובריית דחי דמשם אין מוכח, הגם דמבואר ומוכח מדברי אמורא, ועיי' כזה בתוס' ב"מ י"ז ע"ב, עוד י"ל דדחי להך לישנא בב"ב משום דליכא דוכתא לצלוי' ולא חייש לפשיעותא, ואנן קיי"ל כמ"ד משום פשיעותא כבש"ס מגילה ועיי', והא"ש דפסקו רי"ף ורמב"ם דאסור למכור ס"ת אפי' היכא דליכא משום פשיעותא כיון דקיי"ל כר"ח וכלישנא משום פשיעותא ע"כ דס"ת אסור אפי' ליכא משום פשיעותא כנ"ל והוא ישוב נכון לשיטת רי"ף ורמב"ם וכן נקיט להלכה בטוש"ע יו"ד ריש הלכ' ס"ת:

לפ"ז כ"ש דאסור למכור בהכנ"ס לקנות בו בהכנ"ס או ספרים ליקח בו ספרים אחרים כמ"ש הר"ן דאם בס"ת דליכא להעלות אסור כ"ש היכא דאיכא להעלות לקדושה אחרת יותר, אלא הב"י או"ח סי' קנ"ג כ' בשם מהרי"א ור"י דאפי' בשוה מותר, והוכיח מהרי"א כן מדכ' הטור להוריד אסור משמע אבל בשוה מותר וש"ע מביא ב' דיעות בזה, וצ"ל הגם דמרישא מוכח דוקא להעלות לקדושה ומ"מ ס"ל להקל משום דסתרו הדקדוקים רישא וסיפא וכיון דמלתא דרבנן היא דבמעות אין בו קדושה רק מדרבנן הטילו קדושה על המעות כמ"ש ר"ן בשם רמב"ן לכן נקטו להקל, ויש האוסרים מיישבים הדקדוקים כמ"ש ר"א ור"ן לכן נקטו להחמיר כרישא דמתני' כצ"ל:

ומ"ש הב"ח ומביאו המג"א דליכא פלוגתא בין הראשונים דר"ן ור"א האוסרים הוא רק לכתחלה, והמג"א הסכים על ידו כדי להשוות המחלוקת ולא ידעתי איך אפשר לומר דר"ן ס"ל דבדיעבד מותר, בוודאי ממ"ש הר"ן מדמספקא לש"ס בס"ת אי מותר לכתחילה משום דאין להעלותו יותר ש"מ כל דאפשר להעלותו בוודאי אסור י"ל דלכתחלה קאמר, אבל ממ"ש הר"ן בשם ר"א בישוב הדיוקים רישא וסיפא דמתני', דסיפא איידי דרישא וממ"ש הוא ליישב דרישא עיקר וסיפא משום ס"ת נקיט דאין מורידין מוכח מתוכו דס"ל דאפי' דיעבד שכבר מכרו דוקא להעלות מותר אבל שוה אסור, דהא רישא בדיעבד איירי גם אין לומר דמודה הר"ן היכא שכבר מכר ואינו מוציא דבר להעלותו יותר דיעבד כזה מותר וכ"כ פ"י במתני' ומיישב הדקדוקי' עפ"ז ומדלא מתרץ הר"ן רישא וסיפא כמו שתי' פ"י והוא ישוב מרווח יותר ממ"ש הר"ן, נראה דס"ל דאין לחלק דאפי' אינו מוציא דבר להעלותו אסור בדיעבד וזה יש לדחות קצת אבל מ"ש הב"ח לשיטת הר"ן דכל שמכרו מודה הר"ן דמותר זה ודאי א"א כמ"ש וצ"ע:

והנה הט"ז הרבה לתמוה מאחר שפסק הטור ביו"ד דס"ת אסור למכור כ"ש שארי קדושות דאפשר להעלותו ואיך פסק כאן בדשוה מותר, ועיי' מג"א שהראה לדעת דשיטת הרמב"ם דשוה מותר ואפי' לכתחלה והעלה לחלק בין ס"ת דא"א להפקיע קדושתו מבהכנ"ס דאפשר להפקיע מקדושתו. ולדידי צ"ע דאם נימא מדבהכנ"ס עכ"פ

מותר ואפי' לכתחלה לשנותה לקדושה השוה לה איך הוכיח הש"ס דמסתבר כרב פפי משמי' דרבא מדאמר ריב"ל בהכנ"ס מותר לעשות בהמ"ד, מנ"ל דס"ל כרב פפי דבהמ"ד חמור ואסור לעשות מבהמ"ד בהכנ"ס דלמא ס"ל לריב"ל דבהמ"ד ובהכנ"ס שוה לכן מתיר לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד והא ל"א ריב"ל דבר והפוכו דאסור לעשות מבהמ"ד בהכנ"ס ודלמא ס"ל דשוין ומותר ג"כ לעשות מבהמ"ד בהכנ"ס ומוכח מזה דפשיטא לש"ס דשוי' אסור בכ"מ ואפי' בהכנ"ס ויש לדחות דעכ"פ מוכח דריב"ל דלא כרב פפא משמי' דרבא דאמר דבהכנ"ס עדיף מבה"מד, וכיון די"ל דריב"ל ס"ל דבהמ"ד עדיף מבהכנ"ס כר' פפי מסתבר כר' פפי משמי' דרבא, דכרב פפא משמי' דרבא בוודאי לא ס"ל ריב"ל כן י"ל:

אלא אי קשי' הא קשי' לי מדקאמר ש"ס תסתייע דריב"ל הא דאמר בית גדול שמגדלין בו תורה מדאמר ריב"ל בהכנ"ס מותר לעשות בהמ"ד. לפמ"ש תוס' דמאן דאמר שמגדלין בו תפלה היינו אף שמגדלין בו תפלה והכי מסתבר דלא יהיו חולקין מהיפוך להיפוך, א"כ מנ"ל דריב"ל הוא דאמר שמגדלין בו תורה דלמא הוא אמר אף מקום שמגדלין בו תפלה וס"ל דשוין הם והא דאמר מותר לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד משום דשוה מותר וה"ה מבהמ"ד בהכנ"ס וע"כ דפשיטא לש"ס דוקא מעלין ושוה אסור ושפיר הוכיח דריב"ל ס"ל דבהמ"ד עדיף והוא שאמר מקום שמגדלין בו תורה וצ"ע:

וליישב נ"ל דס"ל לש"ס דריב"ל דאמר בהכנ"ס מותר לעשות בהמ"ד סתם בהמ"ד אפי' דיחיד הוא, וגם אם נאמר דכוונתו דבהכנ"ס שוה עם בהמ"ד ואפי' של יחיד אם של יחיד שוה לבהכנ"ס בוודאי דשל רבים עדיף מבהכנ"ס דלא יחלוק אדם לומר דשל רבים לא עדיף מיחיד מצות ות"ת דרבים עדיפו טובא משל יחיד, וע"כ דהוא אמר בית גדול שמגדלין בו תורה דהוא רק במקום שלומדים בו תורה ברבים שער המצוין לכך, ואיך יאמר אף שמגדלין בו תפלה כיון דאפי' של יחיד שוה לבהכנ"ס בוודאי דשל רבים עדיפא טובא ואיך משוה שמגדלין בו תפלה לבית שמגדלין בו תורה וע"כ הוא הוא דאמר בית שמגדלין בו תורה וא"ש:

ויש להוסיף עוד מיא וקמחא ליישב דש"ס הוכיח דע"כ ריב"ל דאמר בהכנ"ס מותר לעשותו בהמ"ד אפי' בשל יחיד קאמר מדלא אמר דבר והפוכו דבהמ"ד אסור לעשותו בהכנ"ס כמו שאמר רבא, והא יש לטעות דס"ל דשוין וכמו שמותר לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד כן מבהמ"ד בהכנ"ס וע"כ דס"ל דבאמת שווין ומשום דגם בבהמ"ד של יחיד קאי לכן לא נקיט אבל אין עושין מבהמ"ד בהכנ"ס דמשל יחיד מותר באמת לעשות בהכנ"ס, אבל משל רבים אסור ועיי':

והשתא מתורץ במרווח מה שהקשיתי לשאול מדאמר מסתבר כרב פפי וכו' מנ"ל דלמא ס"ל לריב"ל דבהכנ"ס ובהמ"ד שוה י"ל באמת בוודאי ריב"ל ס"ל דשוה ומשו"ה ל"א דבר והפוכו מבהמ"ד אסור לעשות בהכנ"ס, אבל כיון דסתם בהמ"ד גם של יחיד בכלל וע"כ דס"ל דאפי' של יחיד שוה לבהכנ"ס, וממילא נשמע דבהמ"ד של רבים עדיפא מבהכנ"ס ומוכח כרב פפי משמי' דרבא דאמר מבי כנישתא לבי רבנן שרי ומבי רבנן לבי כנישתא אסור דבי רבנן היינו שלומדים בו רבנן טובא דשל יחיד לא נקרא בי רבנן, ובשל רבים שפיר אמר דמבי רבנן לבי כנישתא אסור, וריב"ל נקיט בהמ"ד גם של יחיד דשוה לכן לא אמר איפכא, ובבהמ"ד של רבים דעדיפא סמך עצמו על מה שאמר בית גדול שמגדלין בו תורה דרבים דעדיף מבהכנ"ס ממילא נדע שאסור לעשות ממנו בהכנ"ס ועיי':

ומיושב נמי דקדוק עצום הא דנקיט רבא בי רבנן וריב"ל נקיט בהמ"ד, משום דריב"ל גם בשל יחיד או רק בשל יחיד קאי נקיט בהמ"ד, אבל רבא דאמר דבר והפוכו נקיט בי רבנן היינו של רבים דוקא כנלפע"ד ועיי' בכ"ז:

היוצא לנו מדברינו כי בהמ"ד של יחיד בשיווי עם בהכנ"ס, ושל רבים עדיפא מבהכנ"ס ולשיטות דסוברים דשוה מותר, מותר לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד של יחיד וה"ה מבה"מד של יחיד בהכ"נ, וכ"ש דמותר לעשות מבהכ"נ בהמ"ד של רבים, אבל מבהמ"ד של רבים אסור לעשות בהכנ"ס:

והנה לשיטת ר"ן ור"א דשוה בשוה אסור ואפי' דיעבד אנו אין לנו ראי' דבהמ"ד של יחיד אם עדיפא או שוה או גרוע מבהכנ"ס דמה שהעלינו מכח קושיתינו ודקדוקינו מדנקיט רבא בי רבנן וריב"ל בבהמ"ד ומדלא אמר ריב"ל דבר והפוכו כמו רבא ומכל זה הוכחנו והעלינו דבהמ"ד של יחיד בשוה עם בהכנ"ס דעי"ז מיושב כל הנ"ל ולשיטת ר"א ור"ן עדיין הדקדוקים במקומם עומדים כמובן למעיי' ממילא אזדא הוכחה שלנו כן נראה לכאורה:

אבל יש מקום אתי להעמיד דברינו אלו גם לשיטת ר"ן ור"א בשנאמר הא דס"ל לר"א ור"ן מכח דיוקא דרישא דשוה אסור דוקא במכירה דאיכא זלזול דמכירה כה"ג דוקא צריך להעלות לקדושה אחריתא כדי לתקן מה שעיות ע"י המכירה והוריד הקדושה יתקן קצת ע"י שמעלה המעות לקדושה שלמעלה מראשונה ולסברת הר"ן דאל"ה לא ניחא לציבור היינו טעמא כיון שיש בזיון במכירה, אבל להחליף בהכנ"ס לבהכנ"ס אחרת או בהמ"ד לבהמ"ד אחר או לעשות מבהכנ"ס בהמ"ד היכא דהם שוין בקדושה כיון שאין בזיון בגוף החילוף מודה גם ר"א ור"ן דמותר כנ"ל מסברא נכונה, והא"ש דמיושבי' כל הדקדוקים שדקדקנו גם לר"א ור"ן דאם נימא דבהמ"ד של יחיד שוה לבהכנ"ס מיושבים

כל הדקדוקים כמובן להמעיין ע"ד שכתבנו והנה הראנו פנים מסבירות להלכה לכל השיטות דבהמ"ד דיחיד שוה לבית הכנסת ועיי':

ועוד לנו ראית פנים מאגדת חז"ל דבהמ"ד דיחיד שוה לבהכנ"ס דרבים, ועליו אין להוסיף מקדושת בהכנ"ס ואין לגרוע והוא מש"ס ברכות ח' ע"א דאר"ח מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון וכו' אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות והקשה מהרש"א ח"א שם הא בתי, מדרשות ושערים המצוינים בהלכה הכל חד עיי"ש דלחלק יצא דשערים המצוינים בהלכה היינו הלכה ממש, וב"מ היינו שלומדים בו מקרא משנה וגמרא, ולפע"ד נראה דבהמ"ד היינו של יחיד ושערים המצוינים בהלכה היינו שלומדים בו תורה ברבים, הגם דבכ"מ סתם בהמ"ד גם של רבים שמו עליו בהמ"ד, אבל כאן שאמר שערים מצוינים בהלכה היינו יושבי שער שרבים עוסקים שם בשערים, נגד זה בהמ"ד הוא של יחיד, וס"ל דבהמ"ד של יחיד שוה לבית הכנסת ושל רבים הוא יותר מבהכנ"ס ומבהמ"ד של יחיד כנ"ל:

והרוחנו ליישב מה דתמהו רבים הלא רבא אמר דלימא לי' מילי מעליותא דבי כנישתא ואמר לי' מעליותא דשערים המצוינים יותר מבהכנ"ס והוא מגרעותא דבהכנ"ס, ולמ"ש א"ש כיון דאמר דשערים מצוינים של רבים עדיף מבהכנ"ס ובהמ"ד, ש"מ דבהמ"ד לא עדיף מבהכנ"ס דאל"כ מאי רבותא דשערים המצוינים עדיפו מבהכנ"ס אפי' בהמ"ד של יחיד עדיף וע"כ דס"ל דקדושת בהכנ"ס שוה לבהמ"ד דיחיד והיינו מעליותא דבי כנישתא דשקול כקדושת בהמ"ד של יחיד מיהת:

עוד רגע אחת אדבר בישוב דקדוק דנקיט רבא בי רבנן ול"א בהמ"ד כמו ריב"ל נ"ל דלרבותא קמ"ל עפ"מ שאמר רבא לקמן בשם ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן שמותרין לאכול שם עיי"ש, וקמ"ל דשרי לעשות מבהכנ"ס בי רבנן הגם שיהי' ביתא דרבנן שיאכלו וישתו ויעשו צרכיהם בו מה שאסור בבהכנ"ס עיי' טוש"ע סי' קנ"א ה"א שאסור לעשות בי רבנן דמוריד בזה מקדושתו ע"י שיהי' אוכלים ועושים צרכי' שם קמ"ל דמ"מ שרי כנ"ל:

אלא דצ"ע מהא דאמר ר"א כוותי' דר"פ משמי' דרבא מסתברא מדריב"ל י"ל דהא דאמר ר"פ דאסור מבי כנישתא לבי רבנן היינו כשרוצה לעשותו בי רבנן שיהי' ביתא דרבנן זה אסור וריב"ל אמר מותר לעשותו בהמ"ד היינו שישאר בקדושתו כמו שהי' שלא לעשות בו רק דבר שבקדושה ללמוד בו כמו שהיו נוהגין בו בקדושה כשהי' בהכנ"ס וצ"ע, ויש להאריך בזה עד"פ ותן לחכם ויחכם עוד:

עד כה היו דברינו במילי דשמעתתא, הנשמעים ומובנים לבני חבורתא קדישתא ואח"כ מענין לענין באותו ענין במילי דאגדת' מילי דשמי' תוכחת מוסר והפלגת כבוד ת"ח אשר דברי תורה לעצמו קונה, ושכר נפלא למחזיקים ידי עוסקי אורייתא וכבוד והפלגת קדושת בהמ"ד ותפארתו, ומצותיו של הבונה ומחזיק לומדי תורה:

רח"ש (ר"ח שבט שבו נתחנך הבהמ"ד) לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר. פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה. זה השער לה' צדיקים יבואו בו. בש"ס ברכות אמר רבא לרפרם בר פפא אמור לי מהני מילי מעליותא בבי כנישתא דאמר ר"ח, אמר לי' הכי אמר ר"ח מה דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר ר' לוי משחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד ע"כ, ורבים ראו כן תמהו, רבא ביקש ממנו שיאמר לו מעליותא דבי כנישתא, ואמר לו מעליותא דשערים המצוינים בהלכה שהם יותר מבתי כנסיות, ועי' ברי"ף בעין יעקב, ואענה גם אני חלקי בהקדמת מילין ע"ג מילין, אשר חנני הי"ת עילת כל עילין:

הנה בסוגי' שאנו עוסקין בלימוד הישיבה ולומדי תורה, במגילה ר"פ בני העיר כ"ו ע"א פליגו ריב"ל ור"י דריב"ל ס"ל קדושת בהמ"ד יותר מקדושת בהכנ"ס, ור"י ס"ל דהוא שוה עיי' תוס' חולין צ"ז ע"א, וצ"ל במאי פליגי מאי טעמא דריב"ל דס"ל דקדושת בהמ"ד יותר משל בהכנ"ס, ומאי טעמא דר"י דשוין הם, נ"ל בהקדם דאיתא בש"ס קדושין שאלה זו שאלו לפני ר' טרפון וזקנים לימוד גדול או מעשה גדול נענה ר"ט מעשה גדול נענה ר"ע ואמר לימוד גדול, נענו כולם לימוד גדול שהלימוד מביא לידי מעשה, צ"ל למה תחלה סבר ר"ט מעשה גדול וכשאמר ר"ע לימוד גדול מיד חזר ר"ט ונענו כולם לימוד גדול ואמרו מלתא בטעמא שהלימוד מביא לידי מעשה, ונ"ל בש"ס ברכות אמר רבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים דכתיב ראשית חכמה יראת ה' וכו' וצ"ל הא תשובה היא אחר שחטא אדם ועושה תשובה אח"כ ואין זה תכלית החכמה שיחטא ויעשה תשובה אלא לשמור ולעשות מעשים טובים, ונ"ל דכל זמן שאינו לומד גם אם ירא ה' בלבו אבל אינו יודע איך לשמור נפשו שלא יכשל בעבירה ולקיים המצוה כתיקונה ונכשל בלי דעת ואמרו ז"ל אין בור ירא חטא וכו' וכשלומד רואה למפרע כי לא ניצול מעבירה בשגגה ולא קיים המצוה כראוי' משים אל לבו לשוב אל ה' ולתקן מעשיו, ואם ילמוד ויעמיק ביותר יראה כי גם זה לא טוב ולא נכון אשר עשה ישיב עוד לתקן דרכיו ולהטיב מעשיו על צד היותר טוב ע"פ דין וצדק והיינו תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים,

ע"י שלומד ושונה ומברר כל דבר לאמיתו הוא בעל תשובה ועושה מעשים טובים יותר ממה שעשה קודם שלמד:

והנה כל זמן שאינו לומד אינו מרגיש בחסרון ידיעתו, ואינו מרגיש תכלית והכרח הלימוד עד שלומד, וגם מי שמקטנותו נתגדל על התורה ג"כ אינו מכיר תועלת וחיוב הלימוד כ"כ כי אינו יודע לשער במה הי' נכשל אם לא למד, ע"י חסרון ידיעה, ועוד תועלת בלימוד תורה דמגינה ומצלת האדם מהרהורי ומעשי עבירה ולימוד התורה סם חיים נגד היצה"ר כדאמרו ז"ל בראתי יצה"ר בראתי תבלין, והכלל אין האור ניכר אלא מתוך החושך, ולכן ר"ע שהי' ע"ה תחלה ואח"כ נעשה ת"ח הוא ידע הכרח הלימוד שא"א לבוא לידי מעשה כראוי' אם לא שלומד תחלה כי ידע בנפשו אחר שלמד כמה מכשולים באו לידו קודם שלמד כי מילא חסרון ידיעותיו וגם הגין הלימוד בעדו מיצה"ר ואין חכם כבעל נסיון לכן אמר לימוד גדול וכו', ור"ט שלמד מנעוריו לא הבין כ"כ תועלת והכרח הלימוד אמר מעשה גדול כי תכלית חכמה וכו' ולא המדרש עיקר אלא המעשה, ור"ע אמר מתוך ניסיונו שא"א לעשות שום מעשה כראוי' לו אם לא שלמד תחלה ולכן אמר לימוד גדול וכיון שר"ע הי' בעל נסיון ואין חכם כבעל נסיון לכן סמכו עליו ועל דבריו וענו כולם לימוד גדול, ואמרו מילתא בטעמא לימוד גדול דמביא לידי מעשה ע"י עדותו של ר"ע דשיער וידע בנפשו כי כן הוא כנ"ל ולהיות כן בוודאי קדושת בהמ"ד עדיף מקדושת בהכנ"ס כי לקיים מצות עשה של תפילה צריכים ג"כ ללימוד כמה דינים ודינים יש במצות תפילה לקיימה כראוי' דלימוד גדול שמביא למעשה מ"ע זו דתפלה וכל מצות המעשיות תלוי' בלימוד וכיון שלימוד גדול מן המעשה כן בהמ"ד גדול בקדושה יותר מבהכנ"ס כנ"ל מלתא בטעמא דריב"ל. וטעמא דר"י דס"ל דשוה בהכנ"ס לבהמ"ד נ"ל להסביר, בהקדם דאיתא בש"ס נדה שאלו אנשי אלכסנדרי' לר"י בן חנני' מה יעשה אדם ויחכם אמר להו ירבה בישיבה מרבה ישיבה מרבה חכמה אמרו לו הרבה עשו כן ולא עלתה בידם אמר להם א"כ יתפלל למי שהחכמה שלו דכתיב כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ואגב אומר הא שלא אמר מיד ירבה בישיבה ויתפלל ולמה המתין עד שחזרו ואמרו הרבה עשו כן וכו' נ"ל ע"פ שאמרו ז"ל בש"ס ברכות אם יאמר לך אדם לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, יגעתי ומצאתי תאמין ה"מ לדברי תורה, אבל למו"מ סייעתא דשמי' הוא כ' רש"י יש שאינו יגע ומוציא וצ"ל למה בדברי תורה דוקא ע"י יגיעה למה לא יעזור ה' למי שנפשו חשקה בתורה שיבין וישיג בלי יגיעה רבה שמתשת כחו של אדם, נ"ל כי הוא לטובת האדם כי לפום צערא אגרא וכל שיש לאדם יגיעה יותר עד שבא לעשות המצוה יש לו שכר יותר ושכר פסיעות יש ולכן לא חפץ ה'

שימצא דברי תורה בלא יגיעה כדי להרבות שכרו ורצה הקב"ה לזכות לכן הרבה להם תורה וכו' היינו שהכביד עליהם כדי להרבות שכרם, ויש לפרש מה רב טובך אשר צפנת היינו ממה שצפנת מאתנו ולא נדע עד אחר היגיעה מזה נראה כי הכל לטוב לנו, ויצונו כל החקים האלה לטוב לנו כל הימים וזה שאמר דוד המלך ע"ה טוב לי כי עונתי למען אלמד חוקיך היינו שמה שעונתי עד שאלמד חוקיך גם הוא לטוב לי כי עי"ז מתרבה השכר ובכל זה טוב לי תורת פיך וכו' הגם שעונתי עד שאלמד חוקך. ונ"ל, להבין בזה הודאת רנבה"ק בצאתו מבהמ"ד אמר אני משכים לד"ת והם לדברים בטלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, צ"ל דהו"ל בקיצור אני מקבל שכר והם אינם מקבלים שכר דקאי על שאני והם משכימים, ועוד גם הם יש להם שכר שמשיגים חפצם להרבות במו"מ ולהרויח. ולדברינו יובן כי הסוחר אין לו ריוח בעמלו ואפשר לו להשיג בקל כשדר במקום שווקים ויש שצריך לעמול לילך כמה פרסאות ויש לו הוצאות יותר ינוכה מן הריוח, אבל במצות ות"ת שכר פסיעות יש לו והיינו אני עמל ומקבל שכר היינו על עמילה כל שעמל יותר תגדל שכרו ביותר, משא"כ הם על עמלם אין להם שכר וריוח והבן:

ואמרו ז"ל ה"מ לחדודי אבל לאוקמי גרסא סייעתא דשמי' פרש"י לאוקמי גרסא שיזכור מה שלמד ורי"ף כ' שיכוין הלכה לאמיתו בעי סייעתא דשמי', ושניהם אמת, ואומר מעתה דכששאלו אנשי אלכסנדרי' מה יעשה אדם ויחכם אמר ירבה בישיבה כי ע"י יגיעה יתחכם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, ואמרו לו הרבה עשו כן ולא עלתה בידם היינו שלא נתקיימה בידם ששכחו מה שלמדו וגם לא כיוונו האמת לאמיתו ולא ידעו דין ברור שהוא תכלית הלימוד, אמר להם כדי שיזכור ולא ישכח ויכוין האמת צריך סייעתא דשמי' לכ יתפלל למי שהחכמה שלו שיסייעוהו ויעזרוהו מן השמים ויאיר עיניו כתפלת דוד המלך ע"ה גל עיני וכו' וכן הי' תפלת רנבה"ק בכניסתו לבהמ"ד שלא יארע ד"ת על ידי וישמחו בי חברי, ואל אומר על טהור טמא וכו' וצ"ל היינו הך שלא יכשל היינו אל יאמר על טהור טמא, גם צ"ל איך ירא שישמחו חבריו פי' רש"י שיתלוצצו בו ולא ירא לנפשו ממכשול עצמו, ונ"ל כי לעסוק בתורה לשמה צריך עזר אלקי שלא יבוא מחשבת פגול במחשבתו לכבוד ולתפארת וקשה ביותר מי שלומד ברבים שלא יהנה כשרואה שהתלמידים מקשיבים לקולו ומקבלים דבריו בנחת ושמחים בהם בקל שיעלה במחשבתו ובלבו מחשבה זרה אשר לא ירצה לפני ה', ובעי תפלה שיעזרהו ה' שתהי' כונתו רצוי' לפניו בלי תערובות גאה וגאון וזהו שהתפלל רנבה"ק בכניסתו לבהמ"ד שלא אכשל בדבר הלכה היינו בשעה שהוא מדבר בהלכה בפני תלמידיו וחבריו שלא

יכשל בדבר זה וישמחו בי חברי היינו שלא ידבר בהלכה כדי שישמחו ויתענגו בו, ואם ינצל ממחשבה זו בטוח לבו שלא יאמר ע"ט טהור וכו' ויכוין הלכה לאמיתה לאוקמי גרסא, וכל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה והבן:

ויש לפרש אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי, ויש לדקדק כפל הדברים אחת שאלתי אותה אבקש, גם צ"ל שבתי בבית ה', הול"ל שאשב בבית ה' נ"ל ע"פ ש"ס נדה דאמר ר"י ב"ח ירבה בישיבה ויבקש רחמים מאי נ"מ דהא בלא הא לא סגי ותרתי בעי והיינו אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש דבר זה צריך אני לבקש תמיד ולא סגי בתפלה לחוד לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, וגם יגיעה לחוד לא סגי לאוקמי גרסא והיינו אחת שאלתי זה דבר שצריך אני לבקש ולטרוח הא בלא הא לא סגי, אבל דבר אחר אפשר שימלא ה' משאלות לבבי בלי יגיעה וטרחא, ואמר שבתי בבית ה' כי"ח, היינו דזה העיקר שצריך אדם לסייעתא דשמי' שלא יעלה בלבו מחשבת כבוד גאה וגאון וזהו כמעט אין ביד אדם לעצור ברוחו כי רבות מחשבות בלב איש והיינו שבתי בבית ה' מה שאני יושב בבית ה' יהי' תכליתי לחזות בנועם ה' ולא לתכלית כבוד המדומה:

ולהיות כי צריך תפלה ורחמים מלפני ה' שיעמידהו על האמת שלא יכשל ולא יכשיל אחרים בהוראה ובדבר הלכה לתלמידים, לכן ס"ל לר"י דקדושת בהכנ"ס שוה לקדושת בהמ"ד דהא בלא הא לא סגי ירבה בישיבה ובתפלה ושניהם צמודים אגודים יחד:

וקודם שנבוא למטרת כונתינו נקדים עוד ד"א מ"ש מהרש"א בח"א הא דאמר ר"ח אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובהמ"ד לכאורה היינו בהמ"ד היינו שערים המצוינים בהלכה, והעלה כי בהמ"ד הוא מקום שלומדים בו מקרא משנה גמרא, ושערים המצוינים בהלכה מקום שלומדים בו הלכה הלכתא מאי להוראה להלכה ולמעשה. ונ"ל לפ"ז דע"כ ר"ח ס"ל דקדושת בהכנ"ס שקולה כקדושת בהמ"ד מדאמר אוהב ה' שערים מצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובהמ"ד ואם קדושת בהמ"ד יותר מקדושת בהכנ"ס איך מפרש לקרא שערי ציון שערים המצוינים בהלכה הלא שערים מצוינים בהלכה עדיפו מבהמ"ד ואם גם בהמ"ד עדיף מבהכנ"ס כ"ש שערים מצוינים בהלכה דעדיפו אפי' מבהמ"ד דעדיפא מבהכנ"ס, וע"כ דס"ל דבהכנ"ס ובהמ"ד שקולים וליכא דעדיף מבהכנ"ס רק שערים מצוינים בהלכה וזהו מעליותא דבהכנ"ס דשקולה כמו בהמ"ד אבל לריב"ל בהמ"ד עדיף מבהכנ"ס דהא ס"ל דבהכנ"ס מותר לעשותה בהמ"ד, ולר"ח שקול כמו בהמ"ד והן הן מילי מעליותא דאמר ר"ח בבי כנישתא דשקול כבהמ"ד ולהלכתא דקיי"ל כריב"ל דבהמ"ד עדיף מבהכנ"ס צריך לפרש הקרא אוהב

ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבהמ"ד, ואצ"ל מבהכנ"ס דאפי' בהמ"ד עדיף מינה וא"ש נכון מאוד:

ואמר עלה ר' לוי מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה בלבד וכ' הרמב"ם בהקדמה לס' זרעים כי תכלית הבריאה היא בשביל ישראל ובשביל התורה שנקראו ראשית ולכן אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה שהיא תכלית הבריאה וסוף מעשה במחשבה תחלה עיי"ש שהאריך. ונ"ל הא דנקיט ד"א של הלכה כי צריך לילך ממדריגה למדריגה ללמוד תחילה מקרא ואח"כ משנה ואח"כ גמרא ואח"כ הלכה, אבל אלו חדשים מקרוב באו שלא למדו מעיקרא רק מפי ספרים הקצרים לא ידעו ולא יבינו וחכמת מה להם רבים חללים מפילים ורבים נכשלים על ידם בעו"ה. ואלו ד"א ד' מדריגות עד שבא לעיקר והיא הלכה ולומד מקרא משנה גמרא הלכה שאמר ר' לוי דאין לו להקב"ה בעולמו חוץ מהם וא"ש:

ואמרו ז"ל מה דכתיב ואהי להם מקדש מעט במקום אשר באו שמה אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שם הקב"ה משרה שכינתו דכתיב אלקים נצב בעדת אל, ולפי שבארנו יש ג' קדושות זו למעלה מזו, א) קדושת בהכנ"ס, ב) למעלה ממנה קדושת בהמ"ד, ג) והעולה על כולנה היא קדושת שער מצוין בהלכה שלומדים בו הלכה:

והבית הזה שאנו מחנכים היום הוא מקודש בקדושה משולשת קדושת בהכנ"ס להתפלל היכא דגריסנא, וקדושת בהמ"ד שלומדים משנה וגמרא, והוא שער המצוין בהלכה שלומדים הלכתא שנו וישנו כאן ולכן התחלנו ויסדנו דרושינו על מקרא זה פתחו לי וכו' זה השער לה' הוא השער המצוין בהלכה מיוחד לה', בו משרה שכינתו ואין לו בעולמו רק ד"א של הלכה, צדיקים יבואו בו כי אין לבוא אל שער הלכה אלא צדיקים שיראתם קודמת לחכמתם כי לכוין ההלכה צריך סייעתא דשמי':

רגלי עמדה במישור במקהלים אברך ה', אודך כי עניתני ותהי לי לישועה, עד כה למדנו תורה ברבים רבות בשנים והעמדנו תלמידים רבים במקום צער ודחוק והיינו מעונים אני ותלמידי עומדים צפופים דחוקים ונדחקים זע"ז, וקיימנו בעצמנו כמעט אדם כי ימות באהל שאמרו ז"ל שצריך להמית עצמו עליה, אודך כי עניתני טוב לי כי עונתי למען אלמד חוקך, ותהי לי לישועה, ברוך הנותן ליעף כח שעזרני עד כה זכות ת"ת דרבים עמד לנו לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה מקום שלמדנו בו ע"ע מאסו הבונים מלדור בו מכמה וכמה חסרונות, אבל אין בית המדרש העיקר אלא המעשה כי היתה לראש פינה ממנו יתד ממנו פינה יצאו משם

אלפים אלפים תלמידים הגונים ת"ח יושבי על מדין להורות לעם ה', מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו:

ואמרתי בפ' השבוע וילכו ויעשו וכו' כאשר צוה ה' את משה ואת אהרן כן עשו, כ' רש"י גם משה ואהרן כן עשו ותמוה פשיטא שגם הם עשו הפסח, ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי' בו וכן בכל מצוה שא' מסייע לחבירו ומזרזו על ככה יש לו חלק במצוה, והנה מצוה ראשונה היא מצות פסח שצוה ה' לישראל ע"י משה ואהרן וילכו ויעשו ב"י על פיהם כאשר צוה ה' את משה ואהרן ואמר כן עשו גם משה ואהרן עשו כל הפסחים אלו שעשו ישראל והי' להם חלק כי על ידם הקריבו ב"י והבן:

ועד"ז יש לפרש בפ' נשא ביום השני הקריב נתנאל ב"צ הקריב את קרבנו וכו' צ"ל הקריב קרבנו מיותר ולא כן כתיב בשאר נשיאים נ"ל עפמ"ש רש"י שהוא נתן עצה שיקריבו כי כן הי' לו חלק בכל קרבן נשיא כיון שהוא הביאם לכך ולאו דוקא ביום השני הקריב אלא החילוק בכל יום הי' לו חלק בקרבנם וביום השני הקריב קרבן עצמו לעצמו והיינו ביום השני הקריב נב"צ ומפרש הקריב קרבנו לעצמו ובכ"י הי' לו חלק בשל חבירו והבן:

משה זכה וזיכה את הרבים משה עבד ה' ספרא רבא דישראל כ"ק אבא מאוה"ג זצ"ל זכה וזיכה הרבים פה קהלתינו העמיד תלמידים לאלפים אלופים מסובלים בתורה ומצות זכות הרבים תלוי בו והיא שעמדה לנו לזכות רבים זה כ"ז שנה, ז"ך וישר פעלינו, מאת ה' היתה זאת אין זאת אלא תורה הייתי כבן כ"ד שנה כאשר הביאני ה' עד הלום ללמוד וללמד עם ישיבה גדולה לאלקים אשר הניח אבא הקדוש זצ"ל אחריו ברכה לפני וזכות אבותינו שמתי לי למטרה ללחום מלחמת ה' שערה בשער המצוין בהלכה ואדברה בעדותיך נגד מלכים מלכי רבנן ולא אבוש, ונתקיים בי אל ישוב דך נכלם מאת ה' היתה זאת נראה לכל עין רואה כי סייעתא דשמי' היא, היא נפלאת בעינינו, להשקות צאן קדשים אשר שתו מבארו של משה, וגם לא הי' לפי כחי ומזגי ללמוד וללמד במקום דחוק בזיעת אפינו, אכלנו והאכלנו לחמה של תורה בעזרת אלקי אבותינו:

זה היום עשה ה' עתה הרחיב ה' לנו שיש לנו בהמ"ד גדול מהודר ומפואר עומדים רוחים כל איש על מקומו יבוא בשלום וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך ע"י הבונים אשר בנו לנו בהמ"ד בנין מפואר עי"ז ורב שלום בניך ללומדי תורה שלא ידחקו זא"ז כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו התורה יותר ויותר, ואנחנו תפלה לפני נותן התורה ית"ש אנא ה' הושיע' נא לתת לנו כח ועצמה ומאירת עינים בתורה אנא ה' הצליח' נא בתלמידים הבנים בני בני אל חי כולם אהובים וברורים ישראל אשר בך

אתפאר, ראו גדולים שגדלתי גדיים נעשו תישים הצליחה נא לעתיד ולא יהי' תלמיד מקדיח תבשילו ברבים ולא יצא תקלה על ידינו ח"ו, יגדלו ויעלו במסילה העול' בית אל ללמוד וללמד ולעשות שיהיו כולם יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, וראו כל עמי וחורי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ויהי' שם שמים מתאהב על ידינו:

ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה' איתא במדרש קהלת אוהב כסף לא ישבע כסף מי שאוהב מצות לא ישבע מצות מי אוהב בהמון לו תבואה גם זה הבל מי שאוהב לעשות מצות ואין עושה מצוה קבוע לדורות כגון בנין בהכנ"ס ובהמ"ד גם זה הבל, והוא תמוה וכי מי שעושה מצוה קלה לא למצוה תחשב לו ומעשיו הבל, וכי משום שאינו עושה מצוה הקבוע לדורות ששכרו יותר יאמר עליו שמצות שעושה הבל המה יחד ח"ו, ונ"ל ע"פ שפירשתי הבל הבלים וכו' מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ובמדרש בקשו לגנוז ספר קהלת משום שאמר בכל עמלו יכול אפי' בעמלה של תורה, הדר אמרו תחת השמש אין לו יתרון אבל למעלה מן השמש זו תורה יש יתרון, וצ"ל למה אמר בכל עמלו משמע כל אפי' של תורה, עוד יש להבין כפל דברים בכל עמלו שיעמול, ונ"ל עפמ"ש הרמב"ן ז"ל בקרא ושמרתם את חוקותי וכו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם שיש מי שעובד ה' ע"מ שישלם ה' בעוה"ז שיאריך ימים ויחי' בנחת בהשקט ומי שעובד ע"מ כן ישלם לו שכרו בעה"ז וחי בהם בעוה"ז, אבל מי שבלבו יבין כי כ"ז הבל מה יתרון לו בכ"ז, ועובד ה' ע"מ שיקבל שכרו בעוה"ב חיי נצחיי חיים ארוכים וחי בהם בעוה"ב משלם לו ה' שכרו הטוב בעוה"ב היום לעשותם ולמחר בעוה"ב לקבל שכרם עיי"ש. ולזה נ"ל אמר קהלת הבל הבלים וכו' מה יתרון לאדם בכל עמלו ואפי' בעמלה של תורה שיעמול היינו שכונת עמלו תחת השמש בשביל שישיג מבוקשו תחת השמש ורוצה בשכר עוה"ז לזה אין יתרון אפי' בעמלה של תורה כי גם זה הבל ואין, אבל למעלה מן השמש אם עומל לקבל שכר עוה"ב שהוא למעלה מן השמש יש יתרון והארכתי עוד. וזה נ"ל שאמר דהע"ה שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב שקר שנאתי וכו' שאפשר ששש על אמרותיו בשביל להשיג שלל רב, ולכן אמר שקר שנאתי וכו' ותורתך לבד אהבתי:

והנה אדם יראה לעינים כשאנו רואים אדם עושה מצוה אפשר עושה בשמחה כדי לקבל שכר בעוה"ז או בשביל לקבל שכר בעה"ב וה' יודע מחשבות אדם ועלילותיו ויש אבן בוחן ע"ז מי שחפץ רק בשכר עה"ז, אינו עושה מצוה שהיא לדורות גם אחרי מותו כי מצוה שהוא עושה אחרי מותו כגון בונה בהכנ"ס ובהמ"ד ויש לו זכות גם אח"מ א"א לו לקבל שכר מזה כ"י חייו רק אח"מ ובזה אינו חפץ לכן אינו עושה מצוה רק שהיא לשעה

כי"ח כדי שישלם לו ה' עוד בחיי חיותו א"כ כל תכלית מצותיו שעושה כדי להשיג שכר בעה"ז הבל ורעות רוח, וזה כונת המדרש אוהב כסף ונו' אוהב מצות לא ישבע מצות, ואפשר שהאוהב מצות מפני שאוהב כסף ורוצה להשיג ע"י מצות כסף שאוהב, ולכן אמר ואוהב בהמון למי שאוהב מצות ואינו עושה מצוה הקבוע לדורות מזה נראה שתכליתו לשכר עה"ז גם זה הבל כל תכלית מצותיו הבל וא"ש נכון מאוד:

ברוך הבא בשם ה' הוא שליח ה' אשר נתן ה' אל לבו לבנות לו בית מכון לשבתו בד"א של הלכה עולמים, הלא הוא מילדי קהלתינו ידידי התורני היקר ירא ה' אוהב ומחזיק תורה והוא בעצמו קובע עתים לתורה הנגיד ה' צבי הרש בערגער נ"י זכה לזכות רבים ועשה מצוה הקבועה לדורות לבנות לנו בהמ"ד, והוא רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביו המנוח הנגיד היקר ה' שמעון בערגער ז"ל, הלא ציוה לו אביו בצואתו לעשות מהונו אשר הניח אחריו דבר טוב, והניח מעותיו על קרן הצבי בנו יחידו שיחי', והוא מצא כי אין טוב אלא תורה ות"ת דרבים כנגד כולם והוסיף כהנה מהונו ועשה לו יד ושם לשמעון אביו וקנה בית מיוחד ועשה אותו לק"ק ולבית ועד לחכמים רץ כצבי הי' זריז לקנות דבר חפץ וחפץ ה' הצליח בידו ותשלם כל המלאכה בתכלית היופי כל האפשר, ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם אב ובנו מבית ה' אלו ד' אמות של הלכה, אשריהם שלהם ככה, וקורא אני על אותו ואת בנו יחידו מקרא זה יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך כי ברך אברכך כ' רש"י א' לאב וא' לבן, ותיכף לת"ח ברכה, אשריו שלו ככה, ישלם ה' פעלו לבן אשר פעל ועשה טרח ויגע ומצא ישולם לו שכר פירותיו בעה"ז כי בגלל הדבר הזה יברכהו ה"א בכל מעשיו ובכל משלח ידו בניו כשתילי זיתים וכו' ותהי משכורתו שלימה מה' אלקי ישראל בעוה"ב ברא מזכה אביו ויקבלו שניהם שכרם ממצוה זו הקבועה לדורות בעה"ב יהי חלקם בחיים נצחיי' ליום שכולו טוב, אלו דברים שאוכלים פירותיהם בעה"ז והק"ק לעוה"ב:

ברוך הבא בשם ה' ברכנוכם מבית ה', איתא בש"ס ברכות ר"ה ורב אסי הגם דהוי להו י"ג בי כנישתא בטברי' לא הוו מצלו רק ביני עמודי היכי דהוו גרסי, וכ' רש"י ביני עמודי שהי' בהמ"ד נשען עליהם מלמעלה, וצ"ל מה השמיענו בזה דהוי מצלי ביני עמודי שהי' בהמ"ד נשען עליהם, ונ"ל לפי ענינינו, איתא בש"ס חולין שלחו מתם בקשו רחמים אתכלי' על עלי' דאלמלא עלי' לא מתקיים אתכלי' הכונה כי שלחו מתם מא"י שהיו ת"ח שבא"י עשירים ושבבבל עניים כמ"ש תוס' בקדושין גבי הא לן והא להו, ושלחו מתם ועוררו לבב ראשי ישיבה ותלמידים שיכירו בטובת המחזיקים כי לולי המחזיקים לא הי' אפשר להם להתקיים וכמ"ש במתני' אבות אם אין קמח אין תורה, ונ"ל דלכן בחרו

לומר אם אין קמח ולא אמרו אם אין מזון או אם אין לחם וכו' דרמזו בזה כי יש ג' זמנים שצריך למזון ומחי' בש"ק ויו"ט מצוה לאכל לשמוח ולענג ואם העוסק בתורה אין לו מה לאכול בשבת ויו"ט מעורבב בדעתו ודואג כ"י החול מחד בשבא לשבא וכן כשאין לו מה לאכול כ"י החול הגם שאין מצוה לאכול מעדנים מ"מ דאגתו מרובה שא"א לו בלי מזון ומחי' לכהפ"ח היותר צורך פת במלח ומים במשורה וכשחסר מכ"ז בטל מלימוד התורה כי תורתו של דואג אינה כלום וזהו שאמרו אם אין קמ"ח ר"ת קודש, שבת קודש מועד חול אין תורה, וכן הקדים משרע"ה זבולון לישששכר מפני שתורתו של ישששכר ע"י זבולון כמ"ש רש"י ונ"ל מפני זה העמיס הקב"ה על הכהנים שיברכו את ישראל שלא הי' לכהנים חלק ונחלה כדי שיעסקו תמיד בתורה ועבודה כדכתיב לא יהי' לכהנים הלוי' חלק ונחלה וכו' כי ה' הוא נחלתו והי' להם ספוקם מאת ב"י כ"ד מתנות כהונה כעין ישששכר וזבולון וצוה ה' על הכהנים שיברכו את ב"י ויתפללו בעדם כדי להראות עצמם מכירי טובתם ואלמלא הם לא הי' אפשר להם להתקיים ולעמוד לפני ה' ולשמור משמרת ה' ולעבוד עבודתו ולהורות לעם ה' כדכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו':

ואלו מחזיקים הם המה עמודים שבהמ"ד נשען עליהם, ויש תועלת לת"ח להתפלל בבתי כנסיות שציבור מתפללין כדי שיהיו המחזיקים נגד עיניהם בשעת התפלה ויבקשו רחמים עליהם ממעמקי הלב. אבל יש קדושה יותר להתפלל היכא דגרסו דמקודש ביותר ויעצו עצה וצרפו אותם שיהיו בבהמ"ד מן המחזיקים כדי שיהיו לפניהם בשעת תפלה ויזכרו להתפלל עליהם וזהו שאמר דהוו מצלי ביני עמודי היינו בין המחזיקים שבהמ"ד נשען עליהם ונתאחדו ב' המעלות יחד כנ"ל:

ויש להעמיס כן בכונת רש"י עמודים שבהמ"ד נשען עליהם מלמעלה כי באמת אין לבטוח באדם וכתיב ארור הגבר וכו' ומסיים ומן ה' יסיר לבו היינו שמסיר לבו מן ה' וממשיך בטחונו על האדם לבד זה בכלל ארור אבל מי שבוטח בה' ולבו אליו והוא מחובשי בהמ"ד ותורתו אומנתו מאין יבוא עזרו ויברכך בכל אשר תעשה כתיב והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, והוא בוטח בה' שישלח שלוחיו אוהבי תורה וטובי לב שיחזיקו אותו שיעמדו לימין צדקו עליהם נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והי' ה' מבטחו והן הן דברי רש"י ביני עמודי שבהמ"ד נשען עליהם מלמעלה הם המה העמודים המחזיקים וסומכים לת"ח במשען לחם ומים שבהמ"ד נשען עליהם, ומי העמיד העמודים אלו ומי מחזק לבבם ומעורר אותם, מלך עליון נותן התורה ית"ש, והיינו שכתב שבהמ"ד נשען עליהם מלמעלה שהם שלוחי ה' נותן התורה והרבה שלוחים לפניו ית"ש ויתעלה זכרו:

ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ, הבאים בשם ה' שלוחי דרחמנא הם ב"ב דקהלתינו מחזיקים בני ישיבה זה יותר מק"ן שנים מקיימים מצות משלחם ארוחת מזון על שולחנם בשבת קודש מועד וחול ר"ת קמח, דור אחר דור, דור לדור ישבחו מעשיהם פה קהלתינו המפוארה, עץ חיים למחזיקים בה דאמרו ז"ל ללומדיה ל"נ אלא למחזיקים בה הם עמודי בהמ"ד שלוחי מעלה אשר נטוע בלבם אהבת התורה טובים ומטיבים ובוררים בטובה של תורה לסעד ולסמוך לומדים ועוסקים בה, וחיוב עלינו להכיר מה רב טובם ולבקש רחמים בעדם שיברכם ה' בברכה משולשת בני חיי ומזוני שפע ברכה אורך ימים ושנות חיים כדכתיב כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים אורך ימים ושנות חיים ושלום, ברכנו אתכם מבית ה' משער המצוין בהלכה כי כן יבורך גבר ירא ה' מנותן התורה ית"ש ישאו ברכה, אשרי העם שלו ככה:

וכה תברכו העוסקים בצרכי בני ישיבה באמונה גבאים ור"ח של ד' חברות לפקח על עסקי החברא משגיחי' בעינא פקיחא על כל א' וא' מן התלמידים וכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה הקב"ה ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה, וצ"ל מה ענין תפלה זו לכאן אנו מתפללין בעד כל חולי ישראל, נ"ל כי הגבאי שנפשו איותה לעשות צדקה לחלקה בזמנו ואין לאל ידו מאוד יכאב לבו משתתף בצער' של המבקש ולכן מתפללים ויסיר מהם כל מחלת לב, ויסלח לכל עונם, ע"פ דאמר ר"ח יהי' חלקי מגובאי צדקה ולא ממחלקי צדקה ובו' כי לפעמים נכשל וטועה בדמיונו וא"א למשקל הכל בשקל הקודש ויצא ח"ו שכרו בהפסידו, ובמדרש כי א"א צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וכי יש צדיק חוטא אלו גבאי צדקה כונתו כי ג"צ בא לפעמים ע"י צדקתו לידי עבירה בשוגג כי טועה בדמיונו והיינו אשר יעשה טוב בשעה שעושה טוב ולא יחטא בשוגג ולכן אנו מתפללם בעדם ויסלח לכל עונם, וישלח ברכה והצלחה בכל מע"י, כי מי שיש לו מסחר ועוסק בצרכי ציבור בטל הוא ממסחרו לשעתו ולכן מתפללים שישלח להם ה' ברכה והצלחה במע"י שירויחו בקל בזמן מה כמו אלו שעוסקים כה"י במסחרם והיינו וישלח ברכה וכו' עם כל ישראל אחיהם בשוה כמו אלו שעוסקי' תמיד במו"מ ע"ד שאמרו ז"ל כיון שחסידים היו מלאכתן נעשית מאליהם:

וחתימת דרושינו מעין פתיחה בפסוקים שהתחלנו פתחו לי שערי צדק וכו' זה השער לה' צדיקים יבואו בו, ע"פ שאמרו ז"ל דקב"ה מצוי בבהכנ"ס ובהמ"ד אלקים נצב בעדת אל ואפי' א' שמתפלל הקב"ה עמו דכתיב בכ"מ אשר אזכיר וכו' אלא כל בי עשרה שכינה קדמ' ואתי', ונ"ל להעמיס זה במקרא שלפנינו פתחו לי שערי צדק שיפתחו לו שערי צדק שיטה ה' אוזן לו וישרה שכינתו אבוא בם יחידי אודה יה לבדו, אבל זה

השער לה' היינו זה השער מיוחד לה' ושכינה שרי' וקדמ' ואתי' אם צדיקים הרבה יבואו בו אח"כ בתוכו שכינה מקדמת ואתי' וא"צ להתפלל שיופתחו כי כבר פתוחים קודם שצדיקים יבואו בו והבן:

ואמרו ז"ל דעתידים ב"כ וב"מ שיוקבעו בא"י, וצ"ל מה תועלת ומה צורך יש בו הלא יהי' לנו אז בכנ"ס וב"מ גדולים הרבה יותר מאלו שיש לנו עכשיו, ונ"ל להבין בהקדם מה שאמרתי לפרש מדרש התמוה בקרא אני אעביר כ"ט על פניך וכו' אמר משה לפני הקב"ה כשתהי' רואה בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים מיד ענה אותם והבטיח לו ה' כי יענה אותם, והמדרש הזה אומר דרשוני וחיו אם ישראל הם בצער בוודאי מתפללים שיצילם ה' מכל צרה וצוקה, וגם צ"ל מ"ש כשתהי' רואה בניך בצרה הו"לל כשיהיו בניך בצרה ונ"ל דהקושי' מתורצים א' בירך חברתה, המקונן אמר זכור ה' מה הי' לנו הביטה וראה את חרפתינו במדרש שכחה מצוי' בנו ואין שכחה מצוי' בך אתה זכור, נ"ל כונתו, הנה המקונן אמר השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפלנו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא תחת שהיינו עליון ע"כ גוי הארץ נהפוך הוא שירדנו מטה מטה בעו"ה, ותחת שהיינו עם קדוש לה"א אנחנו בארץ טמאה, ואז כשחרב בהמ"ק וגלינו מארצינו על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון בעוד שזכרנו קדושת הארץ וגדולתינו, אבל ארכו הימים ושנים עבר קציר וכו' ואנחנו לא נושענו בעו"ה שכחנו כל טוב ונטלה גאותן של ישראל וא"א מרגישי' עוד שפלותינו נגד הגדולה ולכן א"א זכור ה' מה הי' לנו ובמדרש שכחה מצוי' בנו שא"א זוכרי' מה שהי' לנו ואין שכחה מצוי' בך זכור אתה ה' מה הי' לנו וחדש ימינו כקדם, וזהו כונת המדרש שאמר משה להקב"ה בזמן שתהי' רואה בניך בצרה דייק שתהי' רואה והם אינן רואי' כי כבר שכחו הגדולה והתפארת שהי' להם בימי קדם ועי"ז אין מי שיבקש רחמים מיד ענה אותם ע"ד זכור ד' מה הי' לנו וכהנ"ל:

ועד"ז נ"ל לפרש קרא בתהילים שמחנו כמות עניתנו שנות ראינו רעה ויש להבין מה דאמר שנות ראינו רעה אחר שאמר כבר כימות עניתנו, ונ"ל דבקש רחמים מאת ה' שישמחנו כימות עניתנו שתגדל השמחה בהפלגה כמו שהי' העינוי כעין דכתיב ושלמתי לכם את הארבה וכו' ואם תגדל השמחה בערך כימי העינוי של עכשיו לא תהי' השמחה בהפלגה כ"כ כי עכשיו אין מרגישין הגלות כ"כ אחר שכבר שכחנו הגדולה והתפארת שהי' לנו בימי קדם וגם הרגל העינוי נעשה טבע באורך ימים ושנים ואין אנו רואי' הרעה אשר מצאתנו לכן אמר שמחנו כימות עניתנו שנות אלו השנים שראינו בעינינו הרעה ובכינו בזכרנו את ציון בערך הזה תגדל השמחה וא"ש, ואיתא במדרש כשם שלא

התודע יוסף אל אחיו אלא בבכי כן לא יבואו ישראל לארץ אלא בבכי דכתיב בבכי יבואו ובתחנונים אובילם, נ"ל כי אחי יוסף אחר שמכרוהו התאבלו עליו כמ"ש רש"י וישתו וישכרו עמו עד עתה לא שתו ובוודאי בתחלה הי' קשה עליהם ביותר משום שאח"כ שכחוהו ולא עלה עוד זכרונו הטוב לפניהם כ"כ, עד שהתודע אליהם אז בכו בכי' של צער על שהיו מורחקים כ"כ מאת צדיק כזה ובכי' של שמחה שזכו לראותו ולהיות אתו עמו, וכן כשנבוא לארץ נראה למפרע מה חסרנו כ"י היותנו בגלות, ונבכה על העבר חבל על דאבדן ונשמח ונודה לה' אשר גאלנו, וזהו כונת המדרש כשם שלא התודע יוסף וכו' כן לעתיד בבכי יבואו על העבר ובכי' של שמחה ובתחנונים אובילם והבן:

ונבוא למטרת כונתינו כמו שהוא בחסרון הניכר שנוגע לגופנו שכחנו מה שהי' לנו גדולה ותפארת קודם שהגלנו ה' ובשוב ה' שיבת ציון נראה למפרע אשר חסרנו נגד הגדולה וכבוד והוד שיהי' לנו אז כן הוא לענין דברים שבקדושה, א"א לשער הפלגת קדושת הארץ ובהמ"ק וכדומה ואנו מספיקין עצמנו בבתי כנסיות וב"מ שהם לנו למקדש מעט, ושמחה במעונו כאשר יחזו עינינו בהכנ"ס או בהמ"ד בנוי' בפאר המעלות אבל לעתיד כשבעינינו אנו רואים זה מול זה נראה כי לא מיני' ולא מקצת' נגד בהמ"ק וב"מ דלעתיד, ולתכלית זה יקבעו ב"כ וב"מ בא"י כי אין האור ניכר אלא מתוך החושך ולכל ב"י יהי' אור במושבותם בארץ הקדושה ובעיניהם יראו ובלבבם יבינו כי הגדיל ה' לעשות עמנו והיינו כחולמים מקדם כאדם שרואה דבר בחלום ואח"כ בהקיץ אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה, לפני אלקי קדם מעונה, בכל עת ועונה, כן יזכנו ה' בקרוב לעלות לציון ברינה, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, וגדול בית האחרון מן הראשון כבוד אומר כולו בב"א ואמן:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה יט

יודא יודוך אחיך ידך בעורף אוהבי חדשות, בעל מלחמות, ה"ה הרב המופלג בתו"י, מורג חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה יודא נ"י רובץ תחת משא דבר ה' בקהל טשאנגראטה יע"א:

יקרתו בא אלי ויום אתמול הי' פה הרב המאוה"ג מהרי"ד מרגליות נ"י אב"ד דק"ק פעזינג והזכרני ודחק עלי השעה להשיב לכבודו ולא רציתי לעכב תשובתו אליו עוד אפי' מעוכב ב"י להיות כי דבר ה' הוא להחזק בדק הבית, ולנקותו משמיר ושית, והנה מ"ש ע"ד העמדת הבימה בבהכנ"ס אשר מאסו הפונים ממנהגי ישראל המוחזקי' לנו מאבותינו, ובונים בימה לעצמם ומעמידים אותה מול פני ארון הקודש ממש ואנשי מקומו וראשים

ומנהיגים אם כי אינם מכת ההיא אבל לא ידעו ולא יבינו כי לא נכון לעשות כן וקשה להם להאמין לפר"מ נ' כי יש קפידא בדבר, כי אומרים כמעשה שארי קהלות קלות נעשה כן גם אנו, ומע"כ נ' ערך מערכה מערכת ה' צבאות וחפש חפש מחופש בכל המקומות השייכים לזה למען ידעו ויראו כי מנהגן של ישראל תורה היא, ישים גם עיניו על העתק התשובה מאבא מאוה"ג זצ"ל אשר היא בכתובים תח"י ולא יצאה עדיין לאור משם יראה מלתא בטעמא ודבר המעמיד דלא בטל להעמדת הבימה באמצע דוקא והוא טעם לשבח אשר ישבחוהו רבנן (עיי' ח"ס או"ח סי' כ"ח) וכל המוסיף וקורע סגור לבם של המבקשים חדשות הרי זה משובח ברוב תשבחות, ישבע שובע שמחות:

ומ"ש כי מצא עוד עולתה בו כי הש"ץ עומד במקום גבוה על הבימה להתפלל, והמג"א כ' שנוהגים עכשיו שהמקום שהשליח ציבור עומד הוא נמוך משאר בהכנ"ס משום דכתיב ממעמקים קראתיך וכו' וכ"כ האגודה והרחיב בדיבור זה:

הנה המג"א כ' סמך למנהג זה דאפשר מלשון ש"ס דכל דוכתא יורד לפני התיבה וההיא דנחית לפני התיבה, וב"י לא פי' כן בסי' ק"נ, ואני בעניי מצאתי לדרוש ולעשות סמך לזה מש"ס ברכות במקומו שממנו מקור דין זה וז"ל אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא יעמוד במקום נמוך ויתפלל, צ"ל כפל לשון אלא יעמוד במקום נמוך לא הול"ל אלא לא יעמוד במקום גבוה, נ"ל דאי הוי אמר רק אל יעמוד במקום גבוה, הוי קאמינא במקום גבוה הוא דלא יעמוד אבל אין קפידא שיעמוד במקום נמוך לכן מפרש והולך אלא יעמוד במקום נמוך דלא סגי שלא יראה בנפשו כמתגאה אלא צריך שיראה בעצמו כניעה יתירה לפני המקום כהא דמתני' אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש ופרש"י כניעה, ובריית' מביאה קרא ממעמקים קראתיך ה', והא דלא אמר יעמוד אדם במקום נמוך או אל יתפלל אלא במקום נמוך, נ"ל דלא יעמוד להתפלל במקום גבוה דינא הוא דאין גבהות לפני המקום, מ"מ יש חילוק בין לא יעמוד במקום גבוה דאסורא הוא אבל יעמוד במקום נמוך לאו דינא ואסורא הוא אלא מצוה להראות כניעה יתירה ולכן אמרה הברייתא בכפילא לא יעמוד במקום גבוה וכו' אסורא הוא, אלא יעמוד במקום נמוך למצוה מן המובחר והידור תפלה:

ונ"ל שלזה התכוין הרמב"ם פ"ה מהלכ' תפלה הלכה ו' שכ' וז"ל מקום התפלה יעמוד במקום נמוך וכו' ובהלכה ז' כ' לא יעמוד אדם במקום גבוה, וצ"ל למה כ' בהלכה ו' שיעמוד במקום נמוך, ובהלכה שלאחריו כ' שלא יעמוד וחולק האמור בברייתא בב' הלכות וצ"ע:

ולמ"ש א"ש דבהלכה ו' כ' מקום התפלה היינו שראוי' ונכון שיעמוד במקום נמוך וזה מקום הנבחר לתפלה במקום נמוך משארי מקומות, ובהלכ' ז' כ' דינא לא יעמוד במקום גבוה היינו שאסור לעמוד במקום גבוה:

ויובן שפיר ע"פ דברינו מ"ש הראב"ד בהשגתו ובכלל זה אם יוכל לירד למטה ולהתפלל ירד למטה, והקשה הכ"מ כיון שמודה שאין זה בכלל מקום גבוה למה ירד למטה, ונלע"ד דכונת הראב"ד ניהי דאינו בכלל מקום גבוה כיון שחולק רשות לעצמו ואין נראה כמתגאה, מ"מ טוב וישר שירד למטה למקום נמוך ממקום זה שעומד להראות כניעה לקיים הא דיתפלל במקום נמוך וכיון למ"ש הרמב"ם בהלכ' ו' וגם הרמב"ם מודה לו, אלא שבהלכה ז' עסיק ובא באיסור דאסור להתפלל במקום גבוה כ' בד' ע"ד או מחיצות מותר, אבל בוודאי אם אפשר לו לירד שירד כדי לקיים ממעמקים קראתיך ה' שיעמוד במקום שהוא נמוך נגד מקום שעומד עליו, וגם הראב"ד לא כ' בלשון השגה אלא לפרש בא כנ"ל והדברים נכונים וברורים לפע"ד:

ומתחלה עלה במחשבה לפני דיש לדחות ראי' שהבאתי מכפל לשון אל יעמוד וכו' אלא יעמוד במקום נמוך דמצוה שיעמוד במקום הנמוך משאר מקומות די"ל דאי הוי קתני אל יעמוד במקום גבוה ה"א דוקא מקום שהוא גבוה הרבה, אבל במקום גבוה קצת פחות מג' טפחים מותר קמ"ל אלא יעמוד במקום נמוך היינו שלא יהי' גבוה כלל אפי' כ"ש משאר מקום בבית וממקום שהוא שם, אבל שיהי' נמוך מכל מקומות שבבית לא מוכח מברייתא כן י"ל, אלא שראיתי לרמב"ם בהלכ' תפלה דכ' שלא יעמוד במקום גבוה ג"ט או יותר, והנה מ"ש או יותר צ"ל פשיטא אם במקום ג' לא יתפלל כ"ש יותר וזו ואצ"ל זו היא, נ"ל דקמ"ל דלא נטעה כשגבוה יותר מג' עד תשעה דלענין שבת כרמלית הוא במוקף מחיצות ובאינו מוקף מקום פטור, ה"א לענין תפלה מחשב כרשות בפ"ע ולא נחשב כעומד במקום גבוה מן הנמוך ממנו קמ"ל או יותר כנ"ל, ולמד הטור וב"י מדיוק לשון הרמב"ם שכ' גבוה ג' טפחים דוקא ג' אבל פחות ממנו מותר, וע"כ צ"ל בברייתא אלא יעמוד במקום נמוך שיהי' נמוך להידור מצוה כמ"ש:

ויש לעיין מנ"ל לרמב"ם בפשיטות דפחות מג' מותר מסברת חוץ מסתבר מסחבר דאסור, ומ"ש ב"י דכל פחות מג' כארעא סמיכת' דמי' יש לפקפק ניהי דלענין שבת וכדומה במקום שאנו דנין אם הוא רשות בפ"ע פחות מג"ט לארץ כארעא סמיכתא דמי, אבל כאן זיל בתר טעמא דמחזי כגבהות לפני המקום מה לי אם כארעא סמיכתא הוא סוף כ"ס עומד במקום גבוה ומחזי כעומד בגבהות לפני המקום, וגם אין דרכו של הרמב"ם לכתוב חידוש דין מדילי' אם לא נפקא מגמר', או כותב ויראה לי וצ"ע:

ואחר שימת עין עיוני מעט נ"ל דרמב"ם הוציא דבר זה דהי' קשה לי' דקדוקו של מהר"י אבוהב ז"ל שבב"י מדקתני בברייתא לא יעמוד ע"ג ספסל וכסא וכו' ולא יעמוד במקום גבוה, ולא כללם יחד לא יעמוד במקום גבוה והכל נשמע מן הכלל, מזה הוליד דבכסא וספסל טעם אחר איכא משום בעיתא ואפי' בפחות מג' אסור, ובמקום גבוה משום מתגאה, ודוקא גבוה ג"ט אסור, ונ"ל מזה הוכיח הרמב"ם דגבוה בפחות מג"ט מותר, דאלת"ה הדר תקשי למה לא קתני בברייתי' סתם לא יעמוד במקום גבוה ונכלל הכל, אלא ע"כ דמקום גבוה רק בג"ט וכסא ומטה וכו' אפי' פחות מג' טפחים, וזו ראי' מוכרחת:

ומה שהקשה הט"ז דמפ"ק דשבת דגרסת רי"ף ורמב"ם שם נמי ולא ישב במקום גבוה תקשי יאמר רק במקום גבוה דנכלל הכל ולא צ"ל ע"ג מטה וכו' והתם לא שייך משום בעיתותא, ואם תאמר במטה וכסא גם בפחות מג' איכא משום גבהות יאמר נא גם כאן משום גבהות ולא משום בעיתותא, לפע"ד לק"מ בשבת איירי בישיבה בוודאי יש בישיבה ע"ג מטה וספסל משום גבהות יותר מיושב על קרקע במקום גבוה אבל כאן בתפלה כיון דאין דרך לעמוד ע"ג כסא וספסל משום בעיתותא ממילא ליכא גבהות לעמוד בתפלה ע"ג מטה כסא וספסל כיון דאין דרכי ב"א לעמוד על גבם וליכא גבהות, אלא מה"ט שאין דרך לעמוד עליהם משום בעיתותא מה"ט גופי' אסור לעמוד ולהתפלל משום דמבעת ולא יוכל לכוין היטב בתפלתו לנכון ומיושב קושי' ט"ז בעז"הי:

ויש לי ראי' קצת דטעמא דאין עומדין ע"ג כסא וכו' אינו שוה לטעמא דאין עומדי' במקום גבוה דריב"ח משום דראב"י אמר רק דאין עומדי' להתפלל במקום גבוה ול"א דא"ע ע"ג מטה וכו' ובברייתא קתני תרתי, ואי חד טעמא אית להו למה ל"א ראב"י ג"כ וא"ע ע"ג מטה וכו' כמו בברייתא, ונראה מזה דחלוקים בטעמם ובדינם, וראב"י לא בא אלא להורות מה דאסור משום גבהות, ומטה וספסל וכו' מטעם אחר הוא ודין אחר יש להם אפי' פחות מג', ובברייתא תרתי בא להשמיענו דין דמטה וכו' משום דמבעת ודין דאין עומדים במקום גבוה משום גבהות, והא"ש נמי הא דברייתא מביא ב' ממעמקים קראתיך ותפלה לעני כי יעטוף, דמקרא דממעמקים מפרש ודרש הברייתא מידי פשוטו שיקרא לה' ממעמקי דלבא ובכונה רצוי' שלא כר"א דמוציא מקרא מפשוטו ממעמקים ממקום עומק, ומביא זה על שאין עומדין ע"ג מטה משום בעיתותא דעי"ז לא יוכל להתפלל ממעמקי הלב אלא משפה לחוץ וכל שאין עומדין להתפלל במקום גבוה מביא קרא דתפלה לעני כי יעטוף כ' רש"י דרך עניות שאין מתגאה והוא א' מג' דברים שאין הדעת סובלתן דל גאה, וראב"י לא איירי רק מענין א' שלא יעמוד במקום גבוה משום גבהות דרש ממעמקים עומק ועיי':

נחזור לשיטת הרמב"ם דדבריו מוכרחים מברייתא ולכן לא כ' יראה לי, ויש להביא עוד ראי' לזה מדמייתי ש"ס עלה דראב"י תני' נמי, מאי אולמ' הא משמי' דראב"י אמר, ולמ"ש א"ש דמראב"י ה"א מדייק במה דאמר אלא יעמוד דרצה בזה דאפי' פחות מג"ט אסור כמ"ש, לכן מביא תני' נמי דמברייתא מוכח דפחות מג"ט אינו מקום גבוה מדקתני כסא וכו' ומקום גבוה והא דאמרו רבנן בברייתא וראב"י בכפילא שאל יעמוד וכו' אלא יעמוד וכו' ע"כ משום דאסור לעמוד במקום גבוה, ומצוה מן המובחר שיעמוד במקום נמוך כמ"ש וכן היא שיטת הרמב"ם והראב"ד:

והנה המנהג שמביא המג"א שנוהגי' עכשיו דש"ץ עומד במקום עמוק משארי מקומות בבהכ"נס לפמ"ש ראוי' לכל אדם לעשות כן לכתחלה להראות כניעה בעצמו והא דאין מדקדקי' בכך דלא אפשר בבית דירה ובבתי כנסיות מקומות כ"כ נמוכי' זה מזה, אבל בש"ץ מדקדקי' שיראה כניעה בו ובמשלחיו ששלוחם כמותם עומד במקום נמוך בכניעה יתירה וזו אחת מן המדות ששנו חכמים בש"ץ, ולפי מה שבארנו דברי הראב"ד דלא בא כמשיג אלא כמפרש דברי הרמב"ם דגם בגבוה ד' ע"ד כשאפשר לו לירד ירד למצוה ע"פ שאמרו אלא יעמוד במקום נמוך, וזה אפי' ביחיד כ"ש בשליח ציבור, ונ"ל עוד מדיוק לשון דראב"י ובריייתא לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל ולא אמרו אל יתפלל אדם במקום גבוה, נ"ל דקמ"ל דאל יעמוד אפי' הוא עומד שם כבר קודם שרצה להתפלל ולא הגיע זמן התפלה, ירד ממקום הגבוה אשר הוא שם וילך למקום אחר, הגם דלא הלך למקום גבוה במתכוין בשעת תפלה כדי להתפלל שם, וכ"ש שלא ילך אל מקום גבוה מתחלה להתפלל שם, ואפשר דבר זה אפי' בגבוה קצת אסור,) כ"ש וקו"ח לש"ץ שלא יעלה ממקומו אל הבימה במכוין להתפלל שם דהולך במכוין להתפלל במקום גבוה שאין לך גבהות לפני המקום ברבים יותר מזה, ומה דכ' ב"י ובש"ע להשמיע קולו מותר היינו כשא"א לשמוע רק כשעומד במקום גבוה אבל כשאפשר לשמוע הגם שע"י שיעמוד במקום גבוה ישמע קולו ביותר משו"ה לא שרי לי', ועיי' סוכה נ"א ע"ב דאנשי' אלכסנדרי' העמידו חזן הכנסת על הבימה להניף ולהשמיע לעם כשהגיע לאמן, ועיי' רש"י שם שהי' השליח ציבור עומד לפני התיבה וגומר ברכתו ולא היו יכולי' כולם לשמוע קולו, ולא התחכמו להעמיד הש"ץ על הבימה, ודוחק שגם אם הי' עומד שם לא שמעו כולם, ועכ"פ היו מרויחים שישמעו, הקרובים יותר מפי המברך דוודאי מוטב שישמעו מידיעה בלי שמיעה ועיי' רש"י ברכות מ"ז ע"א ותוס' סוכה בתי' שני דלא רצו לתקן שיהי' הש"ץ עומד במקום גבוה ע"מ לתקן כדי שישמעו הברכה מפיו וכ"ש היכא שאפשר להשמיע משום תוספת קול אדיר וחזק שלא יעמוד במקום גבוה, ויפה

עשה פר"מ מע"כ ני' כי מיחה ע"י וכל המשנה ידיו על התחתונה, והמרים ידו נגדם ידו על העליונה ויקבל שכרו משלם מאלקי קדם שוכן מעונה, בכל עת ועונה, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כ

בימי חנוכה, שפע וברכה ומאירת עינים בתורה, אשריו שלו ככה, ה"ה חתני כבני תלמידי הרבני המופלג מלא פלג מורג חרוץ וכו' כש"ת מו"ה רפאל סג"ל דייטש שי' לאי"ט:

ארכו הימים אשר לא ראיתי אות לטובה מאתך ומזוגתך הצדקת בתי היקרה א"ח מ' רחל תי', וב"ה כי הכל במעמד הטוב אתכם וכן אודיעכם כי גם אתנו ב"ה החיים והשלום, והנני להשיב לך אומר ודברים בדברי תורה ופרושי מאמרים להשביעך מטובה של תורה שהיא הטוב אמיתי והיא לנו לאורה, בהלכה ברורה, וע"ד קושיתך על הפר"ח סי' מ"ז שהעלה דברכת התורה דאורייתא ועיקר ראיתו מש"ס נדרים דאמר רב על עזבם א"ת שלא ברכו בתורה תחלה ומשו"ה סתם הטור ולא כ' מפורש שהוא מה"ת שסמך על מה שמביא ש"ס נדרים דנראה לעין שהיא מה"ת, וכ' עוד דכיון דהיא מה"ת ספק ברך צריך לחזור ולברך מספק כמו ספק ברך בהמ"ז וספק קרא ק"ש. והנה הפר"ח העלה ישוב על מה שלא כ' הטור שהוא דאורייתא ולא כ' טעם על דלא כ' הרמב"ם שהוא דאורייתא שמזה הוכיח הפ"מ דמביא דסתמא כפרושו דס"ל שהוא מדרבנן, וכתבת דמהרמב"ם אין ראי' כ"כ דלשיטתו אזיל דס"ל דספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא וכיון דליכא נ"מ בין אם היא מדאורייתא או מדרבנן רק לענין ספק כמ"ש הפר"ח ולרמב"ם גם אם הוא דאורייתא א"צ לברך מספק רק מדרבנן לכן לא חש הרמב"ם לבאר כ"כ דליכא חשש דאורייתא. והנה מלבד שרחוק לומר כן דלא חש לפרש משום שמספק אינו מחוייב רק מדרבנן, גם מה דפשיטא לך דלרמב"ם אינו מחוייב מספק רק מדרבנן לא נ"ל דהא מודה הרמב"ם באקבע וכ"ש באתחזק דספיקו מה"ת להחמיר וכאן דאתחזק בחזקת חיוב לברך ומחוייב מדאורייתא לחזור ולברך, ובאמת לא עליך תלונתי בזה אלא גם על הפר"ח סי' קפ"ד בליקוטים שכ' דלרמב"ם אין ספק מוציא ודאי לא ברך דספק לרמב"ם מחוייב רק מדרבנן עיי"ש, ובמח"כ בכה"ג דאתחזק מחוייב לכ"ע ספיקו מה"ת להחמיר, והא דספק ברכות דרבנן אינו חוזר הגם דאתחזק עיי' צל"ח ברכות כ"א ע"א ובמק"א הארכתי בישוב קושי' הצל"ח ואין עת האסף פה ועי' פלתי סי' ס"ט. והיותר י"ל הא דלא כ' הרמב"ם

שברכת התורה מה"ת דהולך בדרכו שאינו כותב מה שאינו מפורש בש"ס באר היטב הגם דמשמע ונראה כן מסוגי' ש"ס, והה"נ לא כ' כיון דלא מפורש דדאורייתא הוא הגם דנראה כן ממשמעות הסוגי' כמ"ש הפר"ח:

ומ"ש על מ"ש הפר"ח דצריך לברך שנית כל הברכות הגם דליכא מדאורייתא אלא ברכה א' כמ"ש הרמב"ם בהלכ' ק"ש דחוזר וקורא עם ברכותי' ומבואר בסי' פ"ז והה"נ הכא, ונתקשית למה מדמה מלתא דברכת התורה לברכות דק"ש ולא מביא מדומה לו ביותר מדקורא שנית כל פרשיות ק"ש הגם דאין כל הפרשיות דאורייתא וליש שיטות רק פסוק ראשון, והה"נ בברכת התורה, נ"ל דלק"מ דמפרשיות של ק"ש אין ראי' כ"כ כיון דאין בפרשיות שם ומלכות הגם שבפ"ע לא הי' צריך לחזור דהקילו רבנן שאינו חוזר על דידהו, מ"מ כשבלא"ה חוזר וקורא משום פ"ר דאורייתא קורא כולה משא"כ בברכת התורה דיש בה שו"מ וחשש ברכה לבטלה ועיי' תוס' ר"ה ל"ג ע"א, לכן מביא ראי' מברכות של ק"ש דחוזר וקורא כמחוייב לקרות ק"ש שנית הה"נ בברכת התורה, ועיי' כ"מ פ"ב מק"ש הלכה י"ג דמעתיק תשובת הרשב"א דכ' דרמב"ם למד דין זה דחוזר גם על הברכות דהכי תיקנו, מדאמר ר"א חוזר וקורא ק"ש משמע כל הפרשיות הגם דשארי פרשיות דרבנן משום דהכי תקנו שאם יקרא מקצתו יקרא כולו הה"נ דחוזר ואומר הברכות עי"ש, ולמ"ש אין ללמוד זה מזה דשאני פרשיות ק"ש דליכא משום נדנוד ברכה לבטלה ומנ"ל דגם בברכות תקנו כן בוודאי אם תקנו ליכא משום ל"ת כיון שמחוייב ועומד מדבריהם, אבל מנ"ל דתקנו בברכות מעיקרא כמו שתקנו בפרשיות וצע"ק, ועכ"פ יפה עשה הפר"ח דמביא דמיון יותר ברכות דק"ש לברכות דברכת התורה שאינן מדאורייתא:

ומ"ש על נוסח שלנו שמברכי' לעסוק בד"ת והט"ז כ' כי העיקר העסק תמיד בעיון, ופר"ח בשם הב"ח מביא ג"כ כעין זה, והקשה תינח ת"ח אבל ע"ה שא"י ללמוד רק לומר תילים ומעמדות ואין להם עסק בתורה איך יברכו לעסוק לכן העיקר לברך על ד"ת, והנה תמיהת הפר"ח קיימת על נוסח שלנו לעסוק איך ע"ה דוברים שקרים נגד ה' ומברכים לעסוק ואין להם עסק בה, שוב ראיתי מ"ש הפרמ"ג בקצורי דבריו באשל אברהם ונראה שהרגיש בקושי' פר"ח ונשמר ממנה ולא נתיישבה דעתך בישובו והאמת כמ"ש כי אין בדבריו ישוב המיישב דעת והנלפע"ד להבין כ"ז ע"פ מאמר א' שלהי כתובות קי"א ע"ב אמר רבי מצאתי להם תקנה לע"ה מה"ת כתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכ' חיים כלכם היום וכי אפשר לדבק בשכינה והכתיב כי ה"א אש אוכלה הוא, אלא כל המשיא בתו לת"ח ועושה פרקמטי' לת"ח ומהנה לת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מדבק

בשכינה ע"כ, והמאער הזה תמוה וכי משיא בתו לת"ח וכו' עדיף מת"ח עצמו דאמרו ז"ל אבל לת"ח עצמו עין לא ראתה ועיי' מהרש"א ח"א, ונ"ל דכונתו בקושי' וכי אפשר לדבק היינו ע"פ שאמרו ז"ל וסביביו נשערה מאוד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ואמרו ז"ל הגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשה להם כזדונות, ואמרו לא זכה נעשה לו וכו', ופרשתי בזה קרא כי א"א צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וצ"ל כיון שאמר צדיק היינו עושה טוב ומאי האי דקאמר אשר יעשה טוב, ונ"ל דוודאי יש צדיקים בעלמא שעושים טוב אלא כל שהוא צדיק יותר הקב"ה מדקדק עמו ביותר ע"ד בקרובי אקדש, ושגגת תלמוד עולה זדון מה שלא נחשב לאחרים לכלום ומעבירה קלה כזו א"א להשמר והיינו א"א צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לפניו שעושה טוב הקב"ה מדקדק עמו יותר וליכא מי שלא יחטא ולכן אמר יחטא שהוא רק חטא שוגג ונעשה לו כזדונות וע"ד שאמרו ז"ל גבי מרע"ה שנענש על שאמר שמעו נא המורים אין לפום גמלא שחנא:

ואמרתי מאז להבין מדרש התמוה ולא ידע איש את קבורתו זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאוד והוא אומר דרשוני וחיו, ונ"ל בשנאמר לפרש ולא ידע איש את קבורתו היינו שלא ידע איש טעם קבורתו מה פשעו ומה חטאו ושמעתי שכן כתוב במורה. והנה אנחנו מאמינים ויודעים טעם קבורתו על מה ולמה מפני שאמר שמעו נא המורים, הגם שהוא חטא קל ולא נחשב לאחרים לעבירה כ"כ עד שיוקנס עליו מיתה ולא יועילו לו תקט"ו תפלות שהתפלל, מ"מ לגבי משה מלתא היא כדאמרו ז"ל לפום גמלא שחנא, ואנן דיודעים ומכירים גדולתו של משה ולא קם כמשה עוד נביא יודעים ומבינים אנחנו למה לא נכנס לארץ ולמה מת ונקבר שם, אבל משה בעצמו שהי' עניו מכ"א אשר ע"פ האדמה והי' ערך קטן עליו ולפי ערך קטן שכמוהו בעיניו לא ידע מה חרי האף הגדול הזה שהקב"ה ידקדק עמו כ"כ לכן לא ידע הוא את קבורתו, והן דברי המדרש ולא ידע איש זה משה והטעם דכתיב והאיש משה עניו מאוד והבן:

נחזור למאמר הראשון שבש"ס כתובות וכי אפשר לדבק בשכינה דכל הקרוב ומתקרב ביותר מדקדק ד' עמו וא"א צדיק וכו' שיהי' חף מחטא כ"ד שהקב"ה מחשב לו לפי גדולתו לזדון והלא אש אוכלה הוא כל שמתקרב האדם אל האש ניזוק ומרחוק מאיר לו, לכן כל הקרוב יותר אל ה' ולמוד הוא ויש בידו להיות זהיר יותר הקב"ה מדקדק עמו, ומתרץ אלא זה המשיא בתו וכו' לזה יש לו חלק בתורתו של ת"ח כשמעון אחי עזרי' וכמעשה דאלפא ור"י, וכן הוא בש"ע יו"ד הלכ' ת"ת שיכולי' לעשות שותפו' וזה מקורב לה' ע"י שהוא מחזיק לת"ח והקדים מרע"ה זבולון לישששכר דאלמלא הוא לא הי' אפשר

לישׁשכר ללמוד ויש לו חלק בתורתו, ואינו נתפס במעשיו כת"ח דהוא כע"ה דעלמא יחשב שזדונות נעשין לו כשגגות כי לא ראה בד"ת ולא ידע להזהר וכל שמהנה לת"ת ועי"ז יושב באהל תורה מתקרב יותר אל ה' ויש לו שותפת בתורתו ואין לו רק רווחא ולא הזיקא כלל, ונ"ל לפרש בזה שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, אוהבי תורתך הם המחזיקים ת"ח מפני שאוהבים התורה ורוצים להיות להם חלק בלימוד התורה, והם עדיפו מצד אחד כי אין שגגת תלמוד של שותפו עולה לו לזדון, משא"כ הת"ח עצמו תמיד אין שלום בקרבו פן ואולי עבר עבירה קלה כשערה שהקב"ה חושב לו לזדון, אבל שלום רב לאוהבי תורתך כי אין למו בחלק שיש לו מכשל רק את הטוב יקבל בעה"ז ובעה"ב וא"ש נכון:

המורם מכ"ז כי יש להמונים סוחרי הארץ שאין אתם ידיעה של כלום בעסק התורה רק לעשות מ"מ הם כלומדי תורה וכעוסקים בעיון שע"י יוכל הת"ח ללמוד תורה ולעסוק בה בעיון כ' דעתו מיושבת עליו ולבו רחבה באשר עץ חיים שתול לפניו בכל עת ויחשב לו כאלו הוא לומד ומעיין וחיובא עליו להחזיקו ונענש אם מונע הטוב מת"ח, ומונע טוב אמיתי מעצמו כי זו תורה וזו שכרה לקנות לו חלק בתורה ופוטר עצמו מחיובא דרמי' אקרקפתא דכל ב"י ודברת בם והגית בו יומם ולילה, ואיתא במסורה מדוע לא כיליתם את חקכם, מדוע לא בא בן ישי אל הלחם נ"ל כי תחלת דינו של אדם על ד"ת מדוע לא כיליתם חקכם שעליכם דבר יום ביומו ומתנצל עצמו שלא למד מנעוריו ולא נתגדל לכך או שהי' טרוד על המחי' ועל הכלכלה ואונס רחמנא פטרי' וחישב לעשות מצוה וכו' ואם כן הוא שהוא חפץ ורוצה בה ואוהב תורה ואנוס הוא, הי' לו להחזיק בחור בוחר בתורה ות"ח על שלחנו ש"מ דלא ניחא לי' ואינו רוצה בקיומה של התורה והיינו שמשיבים לו על התנצלותו מדוע לא בא בן ישי אל הלחם שהי' לך לקראו אל הלחם לכלכלו ולהנותו משלך עכ"פ. והא"ש דמברכי' ע"ה לעסוק בד"ת דחיובא עליו איכא שיעסוק בד"ת ויטריח בה תדיר והוא מצווה ועושה ע"י שמחזיק הת"ח ויחשבי' לו לצדקה כמו שהי' הוא בעצמו עוסק בד"ת והבן:

והנה מ"ש הב"ח דמברכי' לעסוק משום שעיקר הבטחה שהבטיחנו ה' הוא על עסק ויגיעה מדכתיב אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים, ובמדרש שם מכאן שהקב"ה רוצה שיהי' עמלים בתורה, נ"ל כונתו ע"פ שאמרו לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, וה"מ לגרסא אבל למו"מ וכו' כ' רש"י יש שאינו יגע ומוצא, וצ"ל למה בדבר רשות ועה"ז יש למצוא בקל ובתורה דוקא ע"י יגיעה נראה הטעם כי לפום צערא אגרא ורוצה ה' שיתיגע עצמו ולא ימצא בקל כדי להרבות שכרו וזהו פי' מתני' הפוך בה וסיב ובלה בה ולמה יהי'

קשה כ"כ ולא יגלה ה' עיני אדם בלי טורח כ"כ בא בן הא הא ליישב לפום צערא אגרא וחפץ ה' למען צדקו להרבות שכרו וזהו שאמר רנבה"ק בהודאתו אני עמל ומקבל שכר והם עמלים וא"מ שכר בוודאי יש להם שכר שמשיגים מבוקשם להרבות הון ועושר רב, אלא שזה אפשר גם בלי יגיע כשהוא דר במקום שווקים מקום מסחר מטרפולין וסוחרים ואין לו הוצאות, אבל בתורה ומצות מקבל שכר על עמלו כל שעמל יותר ושכר פסיעות יש והיינו עמל ומקבל שכר על עמלי דייקא כל שעמלתי יותר תגדל השכר. וכ"ז מוכח מקרא אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה מבטיח ה' שיתן הכל בשפע, וקשה למה לא יתן ג"כ שפע בתורה שיהי' כמעיין הנובע מעצמו בלי טורח הרבה ובעת ההיא שראוי לברכה כ"כ תהי' הברכה מצוי' מאת ה' במאירת עינים בתורה בלי יגיעה מכאן שקב"ה חפץ שיהיו עמלים ולא סגי בלימוד לבד אלא ביגיעה רבה כדי להרבות שכרם וא"ש דברי המדרש, והיינו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ממה שמצפין דבר מיראיו עד שיתיגעו מזה נראה כי כל מחשבותיך להטיב לנו ולהרבות שכרינו והיינו מה רב טובך אשר צפנת בשביל שצפנת והבן:

ולהיות כן עיקר הטובה ושאנו רואים כי חפץ ה' לטוב לנו כל הימים הוא ממה שאנו מצוי' לעמול ולעסוק בתורה ללכת בה תמיד בלי הפסק מזה מוכח ונראה כי חפץ ה' למען צדקו להגדיל שכרינו וראוי' לברך על זה בפרטית לעסוק בד"ת ודברי הב"ח דברי אמת וצדק המה:

והנה הב"ח וט"ז שניהם לדבר א' התכונו כי לשון לעסוק כולל לעסוק בה ולטרוח ולעיין היטב הדק, ולולי דבריהם ז"ל הי נראה כי לעסוק הוא בהעברה בעלמא כמו שאמרו מתעסק בעלמא הוא ופטור דעסק דבר שאינו עושה במתכוין רק במקרה והזדמנות, אבל מצאתי סיוע לדבריהם דבענין לימוד היכא דאמרו לשון עסק היינו שיהי' עסקו תמיד בתורה בטורח ועיון, והוא מש"ס קדושין כ"ט ע"ב דאמר שמואל ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ואמר ר"י רחיים בצוארו ועוסק בתורה, וצ"ל למה שינה ר"י מלשנא דשמואל דאמר ואח"כ ילמוד תורה הו"ל לר"י ג"כ לומר רחיים בצוארו ולומד תורה, ושינה ואמר ועוסק בתורה, ונ"ל דיש ב' סוגים לימוד תורה מי שלומד הכתוב לפניו בלי עיון כלל להבין כל דבר על בוריו וזה בקל ויוכל לעסוק במו"מ ולחשוב חשבונות רבות בצרכי בית ויוכל ללמוד בכ"י איזה דפים וענינים, אבל לעיין ולהבין ולחדש זה צריך זמן זמנים טובא ושמעתא בעי צילותא ואי ספרא לא סייפי, וא"ש שמואל אמר ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה, ובמ"ש ילמוד אפשר לפרש שלומד בלי עיון ואמר ר"י הא תינח שילמוד תורה בהעברה בעלמא אבל האיך אפשר רחיים בצוארו ויעסוק בתורה היינו שיעסוק

בתורה בטורח ועיון זה א"א אם רחיים בצוארו, ומסיק הא לן והא להו עיי' פי' רש"י ותוס', ולמ"ש י"ל הא לן לבני א"י דאוירא דא"י מחכים ואין צריכים שיהוי וטורח כ"כ בעיון אפשר שישא אשה ואח"כ יעסוק בתורה והא להו לבני ח"ל דאמרו ז"ל ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה:

והנה הא דקאמר רחיים בצוארו נ"ל כי באמת זכה נעשה לו עזר, לא לעזר בעניני עה"ז כדי שיהי' עזור להנות מהעה"ז נתן ה' את האשה לאדם לעזר אלא ע"י שהיא לו לעזר בעניני עה"ז וצרכי הבית כדאמרו ז"ל חיטין כוסס פשתן לובש על ידה הבעל עזור שיוכל לישב באהל תורה ויגיע לתכלית האמיתי, אבל אם היא לא ניחא לה בזה אלא שתהי' יושבת בקתדרא והוא ילך בחוצות ולמרחקים להביא טרף לביתו בריוח כאחד מעמא דארעא וצוחת עליו תמיד הב הב לאיש כזה א"א שיעסוק בתורה בעיון ולהיות תורתו אומנתו ואמונתי, והנה הא"ע כ' בתורה בפסוק לא יחבול רחיים ורכב רחיים הוא האבן העומד ורכב הוא האבן העליון שהולך וטוחן עיי"ש. והנה אם זוכה היא עזרתו לתורה וזאת אומרת אני אסבול הכל מסתפק אני במועט ואפקח על עסקי הפרנסה הולך ובא ואתה יושב תהלות ללמוד תורה במקהלות יושב אהלות, והיא הרכב שהולך וטוחן חיטין והכל צריכים למרא חטי', והבעל הוא הרחיים, אבל ע"פ הרוב לא כן הוא וא"א לעסוק בתורה וזה שאמר ר"י רחיים בצוארו שהיא רוצית להיות רחיים והוא הרכב הולך סובב ובא נוסע והולך ואיך אפשר שיעסוק בתורה:

ומדי דברי אציע פה מה שאמרתי בפתחא רבתי למס' גיטין בלימוד הישיבה להבין מ"ש תוס' ריש מכילתן בשם רב האי גאון ורבינו סעדי' הגאון משו"ה נוהגי' לכתוב בגט י"ב שיטין משום דכתיב ספר כריתות כשיעור י"ב שיטין המפסיקים בין ארבעה חומשי ספר תורה והפסק שבין וידבר למשנה תורה לא קחשיב שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה וצריך הסבר מה ענין גט לד' שיטין שבין ספר לספר מה טעם ורמז יש בזה, ונ"ל ע"פ שאמרנו כי אשה כשירה בנשים היא שעוזרת לו על התורה ומקבלת על עצמה עול פרנסה וצרכי הבית כדי שבעלה יהי' יוכל לעסוק ולעיין ולהתבונן בדברי תורה, ואשה רעה היא מנגדתו ומבלבלת דעתו עד שמחשבתו אינו רצוי' להתבונן בתורה, והנה ידוע כי ד' שיטין ריוח שבין ספר לספר כדי להתבונן היטב ולחדש מדילי' על מה שלא כתוב ולכן רמז רמוז בגט שכותבין י"ב שיטין ושלחה לנפשה גרש לץ כי היא מנעה אותו מלהתבונן בתורה שרמוז בד' שיטין שבין ספר לספר, ונגד ספר וידבר למשנה תורה לא קחשיב שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה ואין זה צריך התבוננות ועיון כ"כ והארכתי ותן לחכם ויחכם עוד:

ואמרו ז"ל אדם א' מאלף מצאתי אלף נכנסי' לבהמ"ד וא' יוצא מהן להוראה, והדבר מתמיה על מה ולמה יצא א' מני אלף להוראה והא אמרו ז"ל יגעתי ולא מצאתי אל תאמין, אבל דין גרמא בנזקין הנשים שמזקיקין בעליהן לפקח על מאכלות הבית וצוחי' עליהם הב הב ואינם רוצי' להסתפק במעט אשר יכולות הן לשאת במעשי ידיהן ולכן כמעט אין בעליהן יכולים להשלים נפשם כראוי' עד שיהיו ראוי' להוראה לברר הלכה ברורה, וזהו שאמר קהלת אדם אחד מני אלף מצאתי אלף נכנסי' וכו' וא' מהם ראוי להוראה וכ' טעמו בצדו מפני שאשה בכל אלה לא מצאתי שתהי' לא' מאלף אשה הראוי' לו והיא מעכבתו מלאכול ולהשביע נפשו מתרומת ה' אשר ירים מתוך לימודו להורות הוראה בישראל, רב פעלים מקבציאל, כי זאת אומרת קובץ על יד ירבה לקמצים:

ואמרו ז"ל נשים במאי קזכיין בנטרו לגברייהו וכו' עי"ז גם היא יש לה חלק בתורתו של בעלה והשלמת נפשו על ידה והיא גם היא תזכה לשכר טוב וכל ימי חיי' שוים לטובה כי תשגה אחרית ותקוה טובה ועלי' אמר שלמה גמלתהו טוב האמתי עי"ז ולא רע כי"ח תזכה על ידו. ומסיים תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים בשערי תורה מעשיה כי היא עשאתה זאת שהי' בעלה מיושבי שערי תורה שערי בינה תבנה ותכונן גם היא:

ולהיות כן מובן ג"כ שהאשה מברכת לעסוק בד"ת ועיי' ט"ז ס"ק יו"ד ובמשבצות זהב שם ולמ"ש א"ש כי גם היא יש לה חלק בעסק ובעיון התורה של בעלה אם היא אשת חבר והיא מחברת הקודש מחובר לטהרה, ואם היא אשת ע"ה ועוזרת לבעלה לגדל הבנים ומוליכה אותם לבהמ"ד, ומסכמת ורצונה בה שיחזיק ת"ח גם היא תזכה עי"כ ויפה מברכת לעסוק בד"ת שיש לה עסק בה ושכר הרבה מאוד:

והנה במאי דפתחנו נסיים, דברכת התורה מה"ת דנפקא מקרא בש"ס ברכות כ"א ע"א מנין לברכת התורה מה"ת שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו, וביומא ל"ז תני רבי אומר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל ופיר' רש"י בברכות דכונת ר"י אמר רב דברכת התורה מקרא ע"פ ש"ס דיומא ובכ"ז אינו מובן היטב איך יליף מהאי קרא לברכת התורה. ונ"ל דעיקר בקיומן של מצות שנהי' מאמין באמונ' שלימה כי התורה מן השמים וזאת התורה אשר שם משה לפני ב"י ע"פ ה' ביד משה, הגם שלא שמענו מפי ה' רק עשרת הדברים, כבר הבטיח ה' למשה הנני בא אליך וכו' וגם בך יאמינו לעולם גם מה שאצוה על ידך יאמינו כי מאתו יצא, ונ"ל משו"ה כשגמר משה לכתוב כה"ת כתיב בפ' וילך ויהי' ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם, ויצו משה את הלוים נושאי ארון ברית ה', מתאר אותם נושאי ארון ברית ה' כי הלוים הם מורי התורה ועליהם

מוטל לשאת את התורה ולהגדילה והיינו נושאי ארון ברית ה' וצוה אותם לקוח את ספר התורה הזאת וכ' רש"י לקוח הוא מקור כמו זכור שמור הלוך היינו שיקחו תמיד תחת כח ידם ס"ת כולו כמו שכתובה לפניהם ושמתם אותם מצד ארון ברית ה' היינו שיחקקו בלב ישראל אמונה אומן כי כמו הלוחות שמונח' בארון מאת ה' המה וכלם עדים בדבר כן ספר תורה כולה מאת ה' היא וקדושתו כמו קדושת הלוחות, ויש להבין בזה פלוגתת חכמי ישראל יש אומרים דף הי' בולט מן הארון ושם הי' מונח להראות כי ניתנו מרועה אחד ס"ת כמו הלוחות, וי"א מצד הלוחות הי' מונח לרמז כי כל מה שכתוב בזה ס"ת רמוז וכלול ביו"ד דברות ונאמרה ונשנית בפרטית בספר תורת משה:

ונ"ל שזה היא כונת ברייתא בש"ס יומא כי שם ה' אקרא וכו' אמר משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלקינו, כונתו דאמר מרע"ה בכ"ש שאני מזכיר שמו של הקב"ה היינו שאמר משה לישראל כל מצוה ומצוה והזכיר שם ה' ואמרם בשמו לא יעלה ע"ד כי משה מדעתו אמרה כי חכם גדול הוא ומאתו יצאה תורה לישראל ע"פ חכמתו ותבונתו כי רבה היא ויתנו לו הגדולה, להשמר מזה אמר משה כי שם ה' אקרא בכל שעה שאני מזכיר שם ה' הבו גודל לאלקינו כי היא גדולתו כי היא צוה כל החוקים האלה לטוב לנו כה"י לחיותינו כהיום הזה. ומזה למד ר"י אמר רב ברכת התורה מה"ת ממקרא זה דהבו גודל לאלקינו שאנו מחוייבים לברך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו כמו שכתובה לפנינו ולא נאמר בה חוץ מזו, ואמרו ז"ל כל האומר כה"ת מה"ש חוץ מזו כאלו כופר בכה"ת כולה, וחיובא הוא לברך בכ"י בוקר השכם ברכת התורה שיאמר בפה מלא מה שבלבו כי מאמין באמונה שלימה כי כה"ת מה"ש, וכן מברכי' ברכה זו קודם קריאת ס"ת:

והנה הטור מביא מאמר ש"ס נדרים פ"א, ומאמר זה כולו מוקשה מתחלתו ועד סופו, מה דאמרו ז"ל שאלו לחכמים ולנביאים על מה אבדה הארץ ולא פרשוהו עד שבא הקב"ה והוציאו כן מקרא דכתיב מי האיש החכם ויבין זאת אלו חכמים ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה אלו נביאים על מה אבדה הארץ וכו' עד שבא הקב"ה ופירשו ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה. והתמיה רבה וכי לא ראו חכמים ונביאים כי עזבו תורת ה' ולא הלכו בה וכי הי' במחשך מעשיהם וגדול עונם אז ע"ז ושפ"ד וג"ע ולמה לא ידעו ולא יבינו על מה אבדה הארץ, גם מה שאמר היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה ואמר רב אלא על שלא ברכו בתור' וכו' תמוה ביותר וכי לא הי' להם עבירות חמורות יותר הרבה מעבירה זו שהיא שוא"ת ולא ברכו בתורה תחלה, וגם צ"ל על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה בכל כפילות הדברים

והענין ליכא רמז ורמיזא דלא ברכו בתורה תחלה, ולמ"ש הר"ן וט"ז לא נתיישב הכל וגם מקצתו לא נתיישב יישוב נכון:

ואשר חנני החונן דעת הוא בהקדם דיש ב' סוגים בעוברי עבירה א' שהוא מאמין באמונה שלימה דכה"ת מה"ש מאמין בתורה שבכתב ובע"פ ובדברי חז"ל ואין ספק בלבו אלא שיצרו תוקפו והוא חלוש מלכבוש יצרו עובר עבירה עד"ז ענשו קצוב בתורה יש עבירות קלות וחמורות יש שענשם חמור ויש שענשם קל לפי חומר וקלות העבירה, אבל סוג הב' המה שע"ע מחמת חסרון אמונה בלבם שאינו מאמין כי התורה מה"ש בכללה או שחושב מחשבות ומפלס מעגלי המצות לפי שכלו ואת אשר יבחר בשכלו יקרב זהו גדול עונו מנשוא וענשו חמור מאוד אפי' על עבירה קלה שבקלות עונשו יותר מעובר עבירה חמורה שתאות לבו השיאו לפי שעה, וכ' הרמב"ם על העובר עבירה מחסרון אמונה נאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה וכו' הכרת תכרת כי דבר ה' בזה, ועיי' רמב"ן פ' תבוא בקרא דארור אשר לא יקום את דברי התורה הזאת לעשות אותה ויש להאריך והארכתי בכ"ז ואכ"מ ונקיטנא בקצרה כי חמור עונשו של ע"ע מחסרון אמונה ממי שעובר מחמת תאוה, ודבר זה אין אדם יוכל להבחין כשרואה שע"ע אם מחמת תאוה או מפני שאין אמונה אומן בלבו אדם יראה לעינים אבל ה' בוחן לבות יודע מחשבות יודע ונותן לרשע רע כרשעתו אם מחמת תאוה או חסרון אמונה ודעה נפסדה שבקרבו, ומשו"ה לא ידעו החכמים ולא הבינו הנבונים על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר וכו' למה נענשו בעונש חמור כ"כ כי סבורים היו שחטאו מחמת תאוה ולא מזדון לבם ולא פרשוהו עד שבא הקב"ה ואמר על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי היינו שעזבו תורת ה' משום שלא שמעו בקול ה' כשציוה אותם על המצות בשוא"ת או בקום ועשה רק משה מפי הגבורה בשמו אמרם ונפל ספק בלבם אם אמת הגה חיכו בכולה או במקצתה, ומובן הא דאמר קרא מי חכם עד ויאמר ה' ע"פ שפרשוהו חז"ל שלא ידעו לפרש עד שבא הקב"ה, והוסיף ומדקדק הכל חדא מלתא על עזבם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה, אמר רב על שלא ברכו תחלה רצונו דמי שחוטא מחמת תאוה והוא מאמין כי כה"ת מאת ה' הוא גם הוא מברך ברכת התורה אשר בחר וכו' ונתן לנו א"ת, אלא לפעמים הוא עובר מתאות לבו לשעה ואין זה עוזב התורה אלא שעובר על מה שלפניו לפעמים, אבל מי שאינו מאמין כי התורה בכולה או במקצתה מה"ש אין זה מברך ונתן לנו את תורתו ואם מברך בפה ולבו בל עמו אין זה מברך אלא מנאץ בלשונו יכזב לו מה שאין בלבו והיינו דאמר רב אלא על שלא ברכו בתורה תחלה דהי' עונשם גדול מאוד כ"כ מפני שלא ברכו בתורה מפני שלא היו מאמינים כי ה' נתן לנו התורה כולה וגדול עונם מאוד עד כי

היו ראוי' לעונש גדול כזה, והיינו על עזבם את תורתי שעזבוה משום שלא שמעו בקולי שלא צויתי בעצמי וע"כ לא הלכו בה, וכ"כ בתורה בפ' נצבים ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם על מה עשה ה' ככה וכו' ומה חרי האף הגדול הזה בוודאי לא נעלם מהם כי חטאו לאלקים ולא עביד רחמנא דינא בלא דינא אלא שהי' תמוה בעיניהם על מה ענשם גדול כי סבורים המה שמחמת שלא יכלו לכבוש תאות לבם דגברו עלימו וישמן ישורון ויבעט עי"כ וישכח אלק' עשהו ומה חרי האף הגדול הזה כ"כ, ואמר על עזבם את ברית אלקי אבותם אשר כרת אתם והם כופרים בכריתות ברית זה ועוזבים התורה עזיבה תמידית כי אין אמונה בהם וכן אמר מרע"ה בפ' האזינו ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם היינו כי מי שהוא בעל תאוה יש תקוה כל כשיזקין יתקן מעשיו כי יתמעטו תאותיו וטוב אחריתו מראשיתו, אבל אלו שאינם מאמינים אפי' על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה ואין תקוה והיינו אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה שכל שמזקינים מושרשים יותר בדעתם ומתישבת ומתטפשת עליהם כי המה בנים לא אמון בם אין אמונה אומן בקרבם:

והנני מוסיף והולך לדייק בלשון ר"י אמר מפני שלא ברכו בתורה תחלה לא הול"ל אלא שלא ברכו בתורה ודייק ואמר שלא ברכו בתורה תחלה, נ"ל ע"פ שבארנו דברכת התורה היא שאנו מעידים כ"א בעצמינו שאנו מאמינים כי ה' נתן לנו התורה כמו שהיא כתובה לפנינו, ואמר מרע"ה ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי ולא מעצמי אמרתי, ומביא ראי' מהימנא להאמין דבר זה ואמר לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה, ומשה מעולם לא ראה את הארץ ולא ידע טבעה מהותה וענינה ואיך אפשר שיצוה אותם במצות התלויות בארץ והוא לא ראה ולא ידע אותה היתכנו בארץ ההיא, מזה נראה לעין וכל לב נבון יבין כי מאת ה' היתה זאת ולמד אותם חקים ומשפטים כאשר צוהו ה', והיינו כאשר צוני ה' לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם עוברים שמה וכו' ולא אני עברתי וגם איני עובר שם לתקן כשאראה כי לא יתכנו שם לפי טבע המדינה וענינה ומהותה אבל בכ"ז אפשר לחשוב מחשבת פיגול לא ירצה אשר רבו כמו רבו אלו החכמים בעיניהם אשר מקרוב באו ואמרו אמת כי כה"ת מה"ש וזאת התורה אשר שם משה לפני ב"י ביד משה, אבל התורה תלוי' במקום ובזמן ומשתנה לפי השתנות העתים והטבעים והם חכמים מחוכמים בעיניהם יודעי עתים לקבוע עתים לתורה, ועתים לעשות לה' לאו כל העתים שוי' ועי"ז הפרו תורתך, תועים ומתעים רבים ורבים חללים הפילו וקובעים בקבעיהם עתים לתורה נפשות רבות ר"ל, חכמים המה להרע והשכל לא ידעו כי התורה נצחית ולא ניתנה לקיום חיי הגוף, אלא לשלימו' הנפש,

ותורת ה' תמימה משיבת נפש, ובמדרש למה היא תמימה מפני שהיא משיבת נפש כוונתו דאם היתה תורה למשיבת הגוף לא הי' אפשר שתהי' תמימה כי תלוי' במקום ורוח היום עובר בה ואיננה וחסירה היא ולא תמימה, אבל להיות כי היא למשיבת נפש לא תלי' בזמן מן הזמנים ובשינוי טבעים ועתים, והיינו למה היא תמימה מפני שהיא משיבת נפש והבן:

ואמר ראש דברך אמת כמו שראש דברך שהוא אנכי ולא יהי' לך אמת ויציב וקיים לעד כן לעולם כל משפטי צדקיך בלי שינוי לא יחליף האל ולא ימיר דתו מראשיתו עד אחריתו. ונ"ל להבין בזה פרושא דהאי קרא מקרא קודש שטרחו בו כל המפרשים קמאי ובתראי והוא בפ' נצבים הנסתרות לה' אלקינו וכו' והנ"ל דקאי אדלעיל מיני' וישליכם אל ארץ אחרת כהיום הזה, וכאן הבן שואל שאלה דכתובה בפ' ואתחנן כי ישאלך בנך מחר לאמור מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם היינו שישאלך מחר לאח"ז כשנהי' בין העמים בארץ אחרת ישאל מה העדות וכו' אשר ציוה אתכם הוא בן חכם מתחכם בדעתו וסבור כי בהיותינו בין האומות מחוץ לארצינו נשתנו מצות התורה בכמה דברים לפי המקום והעם אשר אנו יושבים בתוכם, וישיבו ויצונו ה"א את כל החקים האלה כי הם חקים שא"א יודעים טעמם למה צוה ה' אותנו ואפי' המשפטים שידוע לנו טעם מ"מ א"א לנו לירד לסופו מי יבוא בסוד ה' עד סופו ויש טעם נגלה וטעם נסתר משכל אנושי ולהיות כן א"א לנו להתחכם בשכלינו ולפלס ארחות חיים כי מצוה זו אינה לפי הזמן ומקום, ועוד ויצונו ה' וכו' לטוב לנו כה"י לחיותנו כהיום הזה דתורה ניתנה לנו לטוב לנו כה"י אלו חיי עה"ב כמ"ש רמב"ן וכיון דהשלמת הנפש היא תורת ה' תמימה ואין בה תוספת ומגרעת לפי הזמן והטבע, וזהו שאמר מרע"ה אחר שאמר וישליכם לארץ אחרת כיום הזה וכאן הבן שואל מה העדות אשר צוה אתכם כשאתם בארץ אחרת לכן אמר הנסתרות לה"א כי יש בתורה נגלה תרי"ג מצות הכתובים לפנינו והנסתר הוא טעמי המצות שא"י לנו ולהיות כן צריכי' אנו לעשות כל התורה אנו ובנינו עד עולם, וא"א לנו לשנות דבר בשינוי המקום והזמן, והיינו הנסתרות לה"א א"י רק ה' לכן והנגלות הכתוב לפנינו לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת:

ולכונה זו אנו מברכי' ברכה אחרונה אחר שברכנו תחלה והודענו כי אנחנו מאמינים כי נתן לנו את תורתו, מברכים עוד אח"כ ברכה אחרונה כי אנו מאמינים אשר נתן לנו תורת אמת דקיימת לעד בלי שינוי והטעם מפני שחיי עולם חיי נצחי' נטע בתוכינו ע"י התורה וזה דבר שלא נשתנה ולא ישתנה, ומסיימים ברוך א"ה נותן התור' ולא נתן התור' לעבר אלא נותן שבכל יום ויום מצוה אותנו על כל התור' ומצות שאפשר לקיימה בכ"מ

והם מצות הגוף נותן לנו בכ"ע כאלו היום עומד עלינו ומצוינו וכ"כ אשר אנכי מצוך היום ואמרו ז"ל בכ"י יהי' באזניך כאלו היום מצוה אותנו, וזהו שדייק רב ואמר שלא ברכו בתורה תחלה שאפי' ברכה ראשונה שהיא שאנו מאמינים שנתן ה' לנו התורה לא ברכו, וכ"ש שלא ברכו שני' שהיא על נצחית התורה לעולמי עולמים ועל כל זה הזהיר מלאכי אחרון שבנביאים ואמר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב לא אמר שמרו קיימו אלא זכרו שיהי' עולה בזכרון תמיד בלבם תורת משה עבדי אשר צויתי אותו ולא מפי עצמו אמרה וזהו עיקר בקיום מצות ובלא הא לא סגי, ואמר אשר צויתי אותו בחורב ציין המקום בחורב כי נתן ה' התורה בחורב במדבר ארץ לא זרועה ואין מקום ישוב להורות כי בכ"מ אשר יבואו שם צריכים לקיים התורה ואלו ניתנה בארץ הי' אפשר לחשוב כי אינה רק בארץ ההיא לפי המקום ובהשתנות המקום נשתנו מצות התורה, אבל להיות כי ניתנה בחורב א"א לומר כן ולכן מציין, המקום שנתנה שם, והן הן ב' ברכות של תורה לפני' ולאחרי', והם מדאורייתא כי הם עיקר אשר קיומן של מצות ומצות לימוד התורה תלוי בה, לכן הטיל מרע"ה ברכת התורה עלינו חובה, ומברכי' ג"כ לעסוק בד"ת שנעסוק ונעיין בה תמיד להראות כי היא חביבה, ובשביל תורה שבע"פ בוחר ה' בעמו ישראל באהבה, והבטחנו ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך היא תורה שבע"פ לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי ז"ז אמר ה' מעתה ועד עולם ואמרו ז"ל ג' דורות שעוסקים בתורה בזאח"ז שוב תורה חוזרת לאכסני' שלה, כן אנחנו לפניך ה' וכדאי הבטחתך שלא ימוש מפינו ומפי ז"ז עד עולם, כה עתירת חותם בברכה האמורה, מאירת עינים בתורת ה' תמימה משיבת נפש כנפשך ונפש חותנך רבך אוהב נפשך. פ"ב ג' ב' דחנוכה תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כא

אלקי אברהם בעזרו, יענה שלומו יהל עליו אורו, ה"ה י"נ הרב הגאון חריף ובקי המפורסם בנש"ק כש"ת מו"ה אברהם אהרן נ"י אבדק"ק פ"ק יע"א:

גי"ה קבלתי יום אתמול, ולאשר לא הי' אתנו שעשועי אורייתא זה כמה פניתי היום כאור בוקר ושמתי עיני על ח"ת שהביא לנו מעט צרי בשולי המכתב והראה לנו נפלאות ברש"י ברכות ט"ו ע"א ד"ה ברכה מדרבנן היא, דאמר רבנן כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, שוב מצא שכבר התפלא על זה בהגהות מפרשים בפסחים ז' ע"ב, ומ"ש פר"מ ני' לפרשם לא אוכל להבין ואולי קצורו גרם לנו חסרון הבנה, ולחומר הנושא אפשר י"ל

דס"ל לרש"י אי הוי דאורייתא אם לא ברך תחלה הי' צריך לברך אחר המצוה, ומשמע לי' לרש"י מדל"א ואם לא ברך תחלה יברך אח"כ דלא נטעה דלא יברך אח"כ כדס"ל לרמב"ם באמת ש"מ דבאמת אין הברכה רק עובר לעשייתן דחכמים הכי תקנו ועיי' ש"ך סי' י"ט ס"ק ג' שכ' כיון דברכות מצות דרבנן הם אמרו שיברך תחלה והם אמרו שאם לא ברך תחלה לא יברך אח"כ משא"כ בגר הם אמרו שיברך אח"כ נראה אם היא דאורייתא בוודאי הי' ראוי' שיברך אח"כ, ובברכת התורה שהיא דאורייתא לדעת רוב ראשונים, ועיי' פר"ח או"ח סי' מ"ז, באמת אם לא ברך תחלה צריך לברכה אח"כ מדאורייתא, ועיי' פמ"ג או"ח בפתיחה כוללת הלכות ברכות אות ט"ו, דמירושלמי משמע דברכת המצות דאורייתא, ומסופק שם אם היקש זה דאורייתא או אסמכתא בעלמא, ונ"מ לענין ספק, והניחו בצ"ע, ותמה אני הרי בש"ס דילן מפורש שהוא דרבנן כמפורש בש"ס ברכות ט"ו וגם אם הירושלמי ס"ל מהקישא מדאורייתא צריך לברך נקטינן כש"ס דילן, וצ"ע על הפמ"ג וא"ש ביותר מ"ש רש"י דאמור רבנן כל המצות כלן, דבאמת לא פשיטא כ"כ דברכת המצות דרבנן ור"ח מתרץ בפשיטות דמתנ' כר"י וברכה דרבנן ולכן מייתי רש"י עוד דכן מוכח מדאמר רבנן כל המצות מברך עובר לעשייתו דוקא ולא אח"כ ש"מ דרבנן הוא כמ"ש כנ"ל:

ולפום רהיטא לא אוכל להבין תי' ר"ח בברכות שם דמחלק בין ק"ש דאורייתא דיעבד לא יצא אבל ברכה דרבנן יצא בדיעבד בלא השמיע לאזנו, ולכן תרומתו תרומה גם אם בברכה דרבנן דיעבד לא יצא, מ"מ הרי ודאי תרומתו תרומה, ולא גרע מלא ברך כלל דתרומתו תרומה דברכה אינה מעכבת, ובאמת גם על מתני' קשי' לי דקתני תרומתו תרומה פשיטא אפי' לא בירך כלל תרומתו תרומה וכ"ש זה שבירך רק לא השמיע לאזנו דיצא בברכה בדיעבד וצל"ע כעת:

ואבוא אל דברי פר"מ נ' מ"ש דהש"ך בשם רש"י דס"ל כשיטת הרמב"ם דאם לא בירך קודם המצוה לא יברך אח"כ לא מצאתי בש"ך שמביא משמי' דרש"י כן, כמדומה לי שטעה בזכרונו דנתחלף לו עם מ"ש הש"ך בס"ק ב' באתילד ריעותא דס"ל דיברך קודם, דגם אם נטרפה מהני לי' שחיטה להוציא מידי נבילה:

ומזה לא מוכח דס"ל לרש"י דאח"כ לא יוכל לברך אלא דס"ל דאין קפידה לברך תחילה דאין חשש ברכה לבטלה וכיון שיוכל לברך קודם לעשייתו למה יברך אח"כ, וש"ך הקשה על רש"י מהירושלמי דלולי דבני מעים בחזקת כשרו' הי' מברך אח"כ דא"א לברך לפני', ונלפ"ד דס"ל לרש"י מסברא דנפשי' כיון דשחיטה מטהרת מידי נבילה ומהני להוציא מאיסור אמה"ח ויצאה מאיסור עשה דוזבחת וקיי"ל דשחיטה שאינה ראויה

שמי' שחיטה יוכל לברך עה"ש כי שם שחיטה עלי', וירושלמי דאמר משום דב"מ בחזקת כשרות ואל"ה אין יוכל לברך קודם השחיטה מ"ל זאת למ"ד שחיטה שאינה ראוי' לא שמה שחיטה וא"א לברך על השחיטה דלאו שם שחיטה עלי' ועיי':

ומ"ש פר"מ ני' להטעים טעם לשיטת הרמב"ם, דאם לא ברך קודם עשיית המצוה דלא יברך אח"כ דהא דתקנו לברך על המצות משום דע"י הברכה מכוין למצוה, הגם דקיי"ל דמאצ"כ מ"מ מצוה כתקנה הוא שיכוין בה לכן דוקא קודם עשי' אבל אח"כ מה מהני לכונה כשיברך אח"כ אלו דבריו, ומ"ש דמצוה כתקונה שיכוין כ"כ הר"ן בר"ה כ"ח ע"ב, אבל נ"ל דאין טעם פר"מ כי' לשבח וא"א לומר כן דא"כ בטבילת גר ניהי דא"א שיברך החלה אם הברכה משום שיכוין למצוה מה יועיל לו הברכה אח"כ, לא יברך כלל כיון שאין בה תועלת כלל, ועוד מצוה שיש לה משך זמן כגון ציצית ולולב למה יברך אח"כ מה מועיל הכונה אחר שכבר נעשה עיקר המצוה ועוד אם העיקר משום הכונה למה צריך לכתחילה להשמיע לאזנו כיון דעיקר משום כונת הלב, ולזה י"ל כיון שתקנו לברך תקנו לכתחילה כמו ק"ש דאורייתא כמ"ש תוס' ברכות ט"ו, אבל מגר וממצוה שיש לה משך זמן קשה:

ואם נכנס עצמינו למצוא טעם תיקון ברכת המצות נראה לי לומר טעם לשבח יותר דהעיקר בעשיית המצוה שיאמין בלבו כי מצות ה' היא, ולא משה מעצמו אמרה, ובמצות דרבנן שיאמין שצונו ה' בלא תסור וכו' ולכן תיקנו שיברך ברוך אתה ה' אשר קדשנו במצותיו וזכר ואסמכתא לדברינו דברים וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם היינו תחלה נזכור בלב ובמחשבה כי כל המצות מצות ה' הנה, ואח"כ ועשיתם אותם כנ"ל:

ויש טעם עפ"ז לשיטתו של הרמב"ם דאם לא ברך קודם העשי' לא יברך אח"כ דעכשיו שתקנו שיעשה הברכה קודם העשי' מי שלא בירך תחלה נראה שאין לבו שלם באמונה זו, ומעוות שא"י לתקן היא לברך אח"כ כי בשעת עשי' לא גילה דעתו, וכ"ז כשהי' אפשר לברך קודם, אבל גר שא"א לו קודם תקנו מתחלה שיעשנה אח"כ להגיד בפה מלא כי מאמין במצוה שעשה כי הקב"ה צונו, וכן במצוה שיש לו משך זמן א"ש כהנ"ל והבן:

והנה הש"ך מעתיק לשון הא"ז דמביאו הג"א פ"ק דחולין וז"ל היכא דלא ברך קמי' המצוה מברך אחה"מ ויוצא י"ח, אכן בסעודה דאסור לאדם להנות מעה"ז בלא ברכה הואיל ועבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואדחי אדחי, והנה מ"ש כיון דאסור להנות ועבר ואכל וכו' כונתו רצוי' דמחלק בין ברכת המצוה לברכת הנהנין, דברכת המצוה שאינה באה על הנאה וליכא איסור שעושה מצוה בלא ברכה וחכמים הוא דתקנו, הגם שלכתחלה תקנוה' קודם עשי' המצוה, אם עבר ולא ברך תחלה יוכל לברך

אח"כ, משא"כ ברכת הנהנין מי שנהנה בלא ברכה איסורא דקעביד דאמרו אסור להנות מן העה"ז בלי ברכה וכאלו גוזל וכשאוכל ונהנה בלא ברכה מיד איסור הוא עושה שכן נהנה בלי ברכה, ואמרו והארץ נתן לב"א לאחר ברכה וקודם ברכה אוכל דלאו דילי' וגזל הוא בידו וכשמברך אח"כ לא תיקן מה שעיות דלא נקנה לו למפרע, ועוד הרי אמרו ר"פ כיצד מברכי' כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש הגם דלאו ק"ו גמור הוא כמ"ש תוס' ורשב"א דהא ברכה שלפניו רק מדרבנן, מ"מ ניהי דק"ו ליכא אבל סברא איכא שיברך קודם שאוכל כשהוא תאב לאכול, לכן מעוות שא"י לתקן הוא אחר שאכל, הא חדא, וכ' עוד והגיע ברכה אחרונה, אפשר רצה בזה דאז הגיע זמן ברכה שמברך כשהוא שבע, ואין זמן לברכה שהי' לו לברך כשהוא רעב ותאב, ויותר נ"ל דזה טעם בפני עצמו כיון שזמן ברכות הנהנין עיקר זמנה קודם שנהנה, ואחר שאכל הגיע זמן ברכה שלאחריה שעיקר חיובה עכשיו, ודומה למי שאיחר ולא התפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה דצריך להקדים תפלת מנחה עיי' ברכות כ"ח ע"א וברא"ש שם דמבואר שם משום דתפלת מנחה עיקר זמנה עכשיו ולי"א דוקא מנחה קטנה, אבל הגיע זמן מנחה גדולה א"צ להקדים ת"מ חוץ כשרוצה לאכול סעודה גדולה משום דעיקר זמן מנחה הוא מנחה קטנה ולכתחלה לא יתפלל מנחה גדולה, אבל כאן דעיקר זמן וחיוב ברכה אחרונה באה עכשיו ראוי' שיקדים ברכה אחרונה וכיון דברך ברכה אחרונה בוודאי לא סלקא דעתא שיברך אח"כ ברכת הנהנין הגם שי"ל כיון שא"א לברך ברכת הנהנין אחר שברך ברכה אחרונה יקדים ברכה ראשונה ולא דמי' למנחה ומוסף שאפשר שיתפלל מוסף אח"כ ולא נדחה לגמרי אבל דחי' לגמרי לא מדחינן מ"מ מסתבר לי' לא"ז להוסיף הך טעמא דכיון דיש להעמיס כן ביותר בלשון ברכות כיון דאדחי אדחי היינו כיון דגברא חזי והי' עיקר זמן ברכת הנהנין תחילה וברכה שלאחרי' התחלת החיוב אחר שאכל וראוי' לדחות ברכה שלפניו מקמה לשעה וכיון שנדחה אדחי ממילא לגמרי כהנ"ל, ועיין ש"ך שם שכ' דמשמעות סוגי' דברכות כרמב"ם, דהו"ל לחלק בין ברכת הנהנין לברכת מצות ועיי' פר"ח שדוחה ראי' הש"ך בדברים. ועיי' תב"ש שדחה דחי' פר"ח ראי' הש"ך מש"ס ברכות, ולמ"ש א"ש במרווח יותר ועיי':

והנה הפר"ח מביא סייעתא לא"ז מירושלמי ברכות פ' הרואה דר' יוסי בן נהוראה ס"ל שמברך משישחוט, מדר"י ב"נ לכתחילה אנו למדין לדיעבד דאם לא ברך תחלה שיוכל לברך אח"כ, ודחי די"ל שאני לריב"נ דא"א לו לברך תחלה הו"ל כטבילת גר דא"א דמברך אח"כ וכ' לפ"ז מ"ש הרמ"א באתחזק ריעותא דיוכל לברך אחר השחיטה אתי' גם לשיטת הרמב"ם אלו דבריו. ולפע"ד במח"כ לא כיון יפה בדמיון זה, דמריב"נ ליכא ראי' כלל

אפי' אם אקרה שא"א לברך תחלה דלריב"נ דחייש בכל שחיטה שמא תתנבל בשחיטה וכל שוחט א"א לו לברך תחלה מעיקרא הכי תקנו שיברך אחה"ש והו"ל ממש כטבילת גר שא"א בשום פעם לברך תחלה ולא חזי מעיקרא, אבל אנן דלא קיי"ל כריב"נ אלא כר"י וכסוגי' ש"ס דילן פ"ק דפסחים דאין חוששין שמא תתנבל ונתקנה ברכת השחיטה קודם השחיטה אם אקרה שנתילד בה ריעותא כיון שנדחה אדחי, ואין ראי' דרמב"ם מודה באתילד ריעותא וכדומה לו ופשוט:

וכן נראה משטיחות לשון הרמב"ם הלכ' ברכות שכ' שאין מברך אחר המעשה רק בטבילת גר ומשמע דאין אופן שיברך אח"כ על שום מצוה רק בטבילת גר מטעם שכ' שם והוא מש"ס פ"ק דפסחים וברכות נ"ח ע"א, וכן נראה ממ"ש בהלכ' אישות פ' י' דאין מברך על הנשואין אח"כ מאחר שעשה איך יברך על שכבר עשה והו"ל ברכה לבטלה משמע אפי' אם יש ספק אם יתבטלו הארוסין אחר הברכה אינו מברך אח"כ דא"א לברך אחר שעשה מעשה, ושאני גר דא"א לברך תחלה מיד תחלת תיקון הברכה הי' על המעשה אשר כבר עשה, ולא על המעשה שיעשה אבל בברכת נשואין וכל מצות שאפשר לברך קודם תקנו הברכה על המעשה שיעשה, א"א לברך אח"כ שאין כונת הברכה אלא על שיעשה ולא על מה שעשה, ואפי' כשא"א לברך תחלה אין לברך אחרי' דהו"ל ברכה לבטלה שלא הותקן לברך על הנעשה אלא על שיעשה והמעיי' בצדק ומדייק בלשונות הרמב"ם ונעימות לשונו יראה שכן הוא כמ"ש:

וכשאני לעצמי נ"ל שיש לחלק בין ברכת השחיטה לשארי ברכת המצות, עפמ"ש הט"ז יו"ד סי' א' ס"ק י"ז דברכת השחיטה שאני מכל ברכת מצות דברכת השחיטה יוכל אחר לברך על מעשה שחיטה של חבירו דאין ברכת השחיטה על מעשה מצוה שעושה דליכא מצוה לשחוט ולאכול ומברכי' על שקדשנו באיסור זה וכולם יכולים לברך בכל שעה ע"ז אלא שאין לברך שבח זה אלא בשעת מעשה השחיטה עיי"ש, וי"ל ג"כ דיש חילוק בין ברכת השחיטה לדבר זה היכא דלא בירך או עכ"פ היכא דא"א לו לברך תחלה כגון דאתיליד ריעותא דיוכל לברך אח"כ דהא עכ"פ מברך ברכה זו בשעת מעשה זה וגוף הברכה אינה על מעשה ומצוה זו שעושה עכשיו אלא על כללי' קדושת איסור זה שכ"א יוכל לברך בכל עת אלא שגבול שמו לה מתי יברכה, משא"כ בשארי מצות דבאו על מצוה זו שעושה ומחוייב על קרקפתי' דעושה צריך לברך דוקא קודם שעושה ולא אח"כ דמה שעבר עבר כמ"ש הרמב"ם כן נ"ל, וא"ש הא דריב"נ בירושלמי די"ל דמברך אח"כ כפשוטו דשאני שחיטה, אלא דרמב"ם מפורש כ' בהלכ' ברכות דאם לא ברך קודם השחיטה לא יברך אח"כ ולא חילק בין שחיטה לשארי ברכות, צ"ל דהא דריב"נ שאני

דלדידי' מעיקרא הכי תקנו' כמ"ש וכן ממ"ש הרמב"ם בהלכ' אישות בברכת נשואין נראה דלא ס"ל כחילוקי דהא כ' הט"ז דברכת ארוסין דמי' לברכת השחיטה לכן הרב מברך עיי"ש, מ"מ י"ל דרמ"א עשה פשר דבר דבד"מ מביא בשם או"ז דבברכת המצות יוכל לברך אח"כ, ובהג"ה כ' היכא דאתילד ריעותא בשחיטה יברך אח"כ, י"ל דבכל מצות ס"ל כרמב"ם ואפי' באופן שלא הי' אפשר לברך קודם כדס"ל לרמב"ם כמ"ש, אבל בשחיטה נראה לו עיקר דיוכל לברך אח"כ מטעמא דכתיבנא דהברכה קאי על כללות איסור בלא שחיטה, ומ"מ לכתחילה צריך לברך קודם מדשמואל דאמר כל מצות מברך עובר ומבואר שם דה"ה ברכת השחיטה, אבל לענין דיעבד נראה לחלק כנ"ל ועיי':

עוד י"ל כעין זה עפמ"ש הד"מ וט"ז או"ח סי' ח' דכל ברכה שהיא בעל אין בה חשש ברכה לבטלה כ"כ דלא קאי על מעשה זה שעושה עכשיו אלא על כללית המצוה עיי"ש, ובמק"א אמרתי משו"ה ס"ל לרשב"א בתשובה דהשוחט בן פקוע מברך הגם שאינו רק משום מראית עין כיון דברכה על השחיטה בעל לא קאי על מעשה זה עצמו וכיון שמשום מצות שחיטה שוחט ב"פ יש מקום לברך ברכה זו על כללית המצוה, ומיושב קושי' פר"ח מ"ש מהא דנ"ח דמדליק בפתח שני משום מ"ע שאינו מברך ועיי' פלתי, ולמ"ש א"ש דהתם מברך להדליק קאי על מצוה שעושה עכשיו והא ליכא מצוה בהדלקה שני' רק משום מ"ע ושם בארה, וכאן אני אומר דמשו"ה ברכת השחיטה שאני משארי ברכות מצוה משום דאינם בעל, ומובן בזה אריכות הרמב"ם הלכות ברכות שכ' אם לא ברך תחלה על השחיטה לא יברך אשר קדשנו וכו' על השחיטה, וצ"ל מה לו להביא נוסח ברכת השחיטה שלא יברך וכי נעלם נוסח ברכת השחיטה שמברך קודם השחיטה עד שהוצרך לכתוב מפורש שלא יברך בזו אחה"ש ודבריו תמוהים, ולמ"ש א"ש נכון בדיוק כ' דבר שפתים שאין למותר דקמ"ל דלא יברך ברכת השחיטה שהיא בנוסח על השחיטה ואפ' באותה נוסח עצמה הגם דקאי על כללית המצוה ה"א דשני' היא משארי ברכת המצות מטעם שכתבנו קמ"ל דלא חלקו בין ברכה לברכה וכן משמע מדשמואל פ"ק דפסחים דכייל כל הברכות יחד חוץ מטבילה, ולא נכנס לחלק לענין דיעבד בין ברכה לברכה דהיא בעל ש"מ דלא פלוג, כנ"ל בכונת ושיטת הרמב"ם מ"מ לדינא אפשר לעשות פשר דבר בשא"א לו לברך תחלה כמ"ש הרמ"א ועיי':

ומתחלה עלה במחשבה לפני לומר דזהו טעמא דרש"י באתילד ריעותא דיוכל לברך קודם השחיטה ואינו חושש שמא ימצא טריפה והוי' לי' ברכה לבטלה כיון דספק הוא שמא תמצא כשרה ועוסק במעשה מצות שחיטה ויש מקום לברכה זו על הספק עפמ"ש הט"ז יו"ד סי' א' ס"ק י"ז הנ"ל, ועוד י"ל דליכא חשש ברכה לבטלה כ"כ כיון שמברך

בעל דקאי על כללית המצוה כמ"ש ד"מ וט"ז או"ח סי' ח' וכיון שעוסק במצות שחיטה על הספק שמא תמצא כשרה אין לחוש כ"כ, אלא דא"כ ה"ה ספק באיכא ריעותא שמא תמצא נבילה כגון נקובת הושט או פסוקת הגרגרת ג"כ יוכל לברך תחלה, וקשה עלן מסוגי' דפ"ק דברכות דמקשה על בי רב דאמרו חוץ משופר ומקשה מ"ט שמא תתקלקל תקיעתו מילה ושחיטה נמי ולמ"ש שאני ושאני ברכת שחיטה מברכת שופר מתרי טעמי שכתבתי, ולחילוק בין נוסח הברכה בעל גם ממילה לק"מ משא"כ ברכת השופר, ולכן הדרנא מטעמא דידי שנתתי לשיטת רש"י:

והנה הישׁ"ש פרק כסוי הדם כ' משום דשחיטה מטהר מידי נבילה, והקשה הש"ך מירושלמי ברכות הנ"ל דמקשה על ריב"נ דיברך אחר הבדיקה ומשני בני מעים בחזקת כשרות הא לא"ה היו חוששים שמא תמצא טריפה ש"מ דכל שחיטה שאינה מכשרת לאכילה ליכא מצוה ואין מברכי' עליה, ולפום ריהטא הי' נ"ל דירושלמי אזיל למ"ד דשחיטה שאינה ראוי' כל שאינה מכשרת לאכילה ל"ש שחיטה ואין לברך קודם בדיקה שמא תמצא טרפה ולא שמה שחיטה ואיך יברך על השחיטה, ורש"י הורה שפיר לדינא דקיי"ל שחיטה שמטהר' מידי נבילה ואינה ראוי' לאכילה שמה שחיטה שפיר מברך על השחיטה כנ"ל עד"פ אבל יש לפקפק מנ"ל לסתמא דירושלמי להקשות על ריב"נ דלמא ס"ל כמ"ד ששא"ר שמה שחיטה:

ואחר עיון מעט למה ניחוש באתחזק ריעותא לברכה לבטלה מ"ש דביו"ט ל"ח לריעותא כדנקטו רוב פוסקים להקל באיבעי דש"ס ביצה בסוגי' דליבון רעפי', ומשום ספק ברכה לבטלה חושש, ויש ראי' למ"ש הט"ז או"ח רס"י ח' דמשום לא תשא אין סומכי' על חזקה דחמירא ל"ת, וי"ל הה"נ חוששי' כאן, אלא דכבר הראתי לדעת דדברי ט"ז אין להם מקום לשיטת תוס' ר"ה דברכה לבטלה רק בל"ת דרבנן אלא כרמב"ם דדאורייתא הוא ושם בארתי דשיטת הרמב"ם בזה לשיטתו דס"ל ספק איסור דאורייתא לקולא וספק אם קיים המצוה לחומרא, ולפי שיטת ר"פ דס"ד לחומרא מה"ת ע"כ צ"ל כשיטת תוס' ר"ה ולתנייהו לדברי הט"ז וקשה קושיתי למה נחמיר כאן בריעותא יותר מיו"ט דחמיר דדאורייתא הוא, לפמ"ש הר"ן ביצה שם, ואפי' למ"ש הפר"ח דמשו"ה פסקו לקולא איבעי דדרסה משום דאיכא מתוך ועיי' צל"ח שם, או למ"ש הש"א דבדיקה זו דנפולה אחר מעל"ע רק דרבנן, מ"מ קשה הא ספק ברכה לבטלה ג"כ דרבנן ומ"ש, ולמ"ש הצל"ח ביצה דליכא רק משום טורח שלא לצורך א"ש כנ"ל:

ואחרי בינותי קצת בספרים מצאתי שאהבה נפשי שכבר עמד ע"ז בקיצור בפלתי סי' י"ט למה נחזיק בספק ברכה יותר מביו"ט. ומסקנתו משום שאפשר לברך אח"כ משא"כ

התם עיי' בו. והנה דבריו נכונים לפי שיטות הא"ז דאפשר לברך ברכת המצות אח"כ או לפמ"ש הפר"ח דבאתחזק ריעותא גם הרמב"ם מודה, אבל לפמ"ש והוכחתי דרמב"ם ס"ל דלעול' אין מברכים אח"כ חוץ בטבילת ופסק גר גם האי בעי דביצה לקולא באמת יברך תחלה וא"ח לריעותא שמא ימצא טרפה ועיי':

ואחר הוצעה זו אומר אני דרש"י ס"ל כשיטת הרמב"ם דכל שלא ברך תחלה א"א לו לברך אח"כ אפי' לא ברך תחלה משום חשש ריעותא וכדומה, וכיון שא"א לו לברך אח"כ לא דחינן הברכה משום חשש ריעותא כדקיי"ל גבי יו"ט בנולד ריעותא ולכן פסק דיברך תחלה הגם שאם ימצא טרפה הוי ברכה לבטלה, ל"ח משום דאתילד ריעותא, אבל בוודאי טרפה לא יברך כלל דהוא ברכה לבטלה והא"ז דכ' דיברך אח"כ לשיטתו דס"ל דאפשר אח"כ וכיון דאפשר חוששי' לריעותא, ורמ"א דס"ל באתילד ריעותא עכ"פ דיוכל לברך אח"כ כמ"ש הפר"ח או כמ"ש אני דעשה פשר דבר בברכת השחיטה, יהי' איך שיהי' עכ"פ ס"ל דיוכל לברך ברכת שחיטה אח"כ לכן אחז שיטת הא"ז דלא יברך לכתחלה, והא"ש דלק"מ קושי' ש"ך מירושלמי דלולי דבני מעים בחזקת כשרות מברך עד אחר הבדיקה שמא ימצא טרפה, לפמ"ש כבר לעיל דליכא מירושלמי ראי' נגד הרמב"ם מדס"ל לריב"נ דחוששי' שמא יקלקל ומברך אח"כ דלדידי' דחוששי' לקלקול שחיטה וזה בכל שחיטה ושחיטה מעיקרא תקנו ברכת שחיטה אחר השחיטה ודומה לטבילת גר בעצמו, ושפיר מקשה כיון דלדידי' מברכי' ע"כ אחה"ש ומעיקרא הכי תיקנו הי' להם לתקן מיד לחוש ג"כ לטרפה מ"ש חשש נבילה מחשש טרפה ומה לי אחר השחיטה או אחר הבדיקה, וכיון שחושש לנבילה הגם דלא שכיח הו"ל לחוש ג"כ לטריפה ומשני בני מעים בחזקת כשרות משא"כ נבילה, וי"ל דס"ל דבחזקת שאינו זבוח עומדת כמ"ש הפלתי סי' ל"ג ובדוכתא טובא משא"כ לחשש שמא ימצאו טרפה אח"כ, וכ"ז לריב"נ דמתחלה תקנו ברכת שחיטה אחה"ש, אבל להלכתא דל"ח שמא תתנבל וכ"ש לשמא תמצא טרפה ואפשר לברכה תחלה והכי תקנוהו מעיקרא אם אקרה מקרה דלא ברך תחלה אפי' באונס א"א לברך אח"כ ממילא בנולד בה ריעותא ל"ח משום ברכה לבטלה כמו דלא חיישי' בדרסה וטרפה בכותל דא"א הה"נ לא דחינן הברכה משום דאתחזק ריעותא כנלפע"ד והוא ישוב נכון בעז"ה:

ועיי' או"ח הלכ' יו"ט סי' תכ"ח ס"ק ט"ז בד"מ ומג"א ופר"ח היכא דטרפו' מחצה על מחצה או רוב לענין לשחוט בי"ט ובתשובה הארכתי לדינא שם, ומשם יש לדון לפי דברינו בנדון זה לדמות מלתא למלתא לענין ברכה לפני', ואפשר דהא שכ' רמ"א היכא

דאתחזק ריעותא הוא בכה"ג דחוששי' בי"ט ועיי' ש"א הלכ' י"ט סי' ס"ד ויש לעי' עוד למעלה בכ"ז:

ומלתא דתמיה לי בעברי דרך העברה על מ"ש הפלתי סייעתא דתוס' ור"ן פסחים קט"ו כרמב"ם ס"ל מדכ' בפשיטות דר"ח ס"ל ג"כ כר"ל דמצ"כ דאל"ה הי' יוכל לומר בפשוט אחר שיצאו בט"ר איך יברך בטיבול שני מאחר שכבר יצא הו"ל ברכה לבטלה ואם ס"ל דאם לא ברך על המצות תחלה יוכל לברך אח"כ ליכא ברכה לבטלה בברכה שמברך באכילה שני' מזה שפט בוודאי דתוס' ור"ן כרמב"ם ס"ל, ודבריו נפלאו ממנו הלא שם תיקון חכמים הוא שיברך בשעה שאוכל שני' וזה שאכל בלי כונה ויצא ואוכל שנית ומברך הרי במכוין מברך על מעשה אכילה זו ברכת אכילת מרור פשיטא שהיא ברכה לבטלה, ואם מכוין דברכה תהי' על שכבר אכל תחלה, פשיטא שטוב שיברך מיד בשעת אכילה ראשונה כדי שיברך כתקנה עובר לעשייתן, ומדל"א ר"ח ה"ט וכן מדאמר הלכתא וכו' פשיטא דכן ראוי' ומחויב שיאכל תחלה ויברך מיד מדלא אמר הכי אלא משום אחר שמילא כריסו וכו' ש"מ דס"ל מצ"כ והדברים פשוטים וברורים, וראי' פלתי נדח' דחיי' ואינה חוזרת ונראה, וה' יברכנו בברכת תורתו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולחדש תילי תילי הלכות, גל עיני ואביטה נפלאות הכ"ד אוה"נ מנוער, חותם באהבה רבה מתחדשת ומתעוררת בלב בוערת. פ"ב ה' י"ד טבת תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כב

יראה בנחמה בכפלים, בבנין ציון וירושלים, אורך ימים ושנות חיים, ה"ה חביב נפשי, הרבני המופלג בתורה, וביראת ה' טהורה, טהור גברא יקירא רב חנינא וחסדא הקצין כש"ת מו"ה חיים בריל נ"י אבן יקרה מיקירי קהלתנו פ"ב יע"א יחלימהו ה' ויחזקהו באשר הוא שם עוסק ברפואות לשאוב רוח חיים במרחץ בראשנוי:

בעש"ק העבר הגיעו לידי שורותיו הנעימים אמירה כתיבה בלשון צח ומצוחצח ונתתי שמחה בלבי באשר בשרני הטוב כי הטיב ה' עמו ועסקו לרפואה, כן יוסיף ה' לו ויחזקהו ויאמצהו יעמוד לפניו עה"ת והעבודה ורב פעלים מקבציאל קובץ על יד ירבה ימים ושנים טובים דשנים ורעננים יהיו:

והנה נפשו בשאלתו בדבר הנוגע לו ולרפואתו באשר מצות הרופאים עליו לשתות בכ"י משקה (מאלקען) שהוא מחלב שחלבו נכרים והם טובים ומתוקים לחיך וראוי' לשתות לכל בריא אם יברך ברכה הראוי' או לא יברך כיון שאסורים לבריא מדרבנן, והגם כי

קשה עלי פה לברר דבר על בוריו מאפס הפנאי ומעט ספרים אשר אתי עמי פה, בכ"ז להיותו צריך לאותו דבר לשעתו לא אשיב פניו ריקם, ואשיב לו דבר ולא חצי דבר כיד ה' הטובה עלי:

הנה מקור דין זה יוצא מרמב"ם פ"א מהלכ' ברכות הלכ' ט' ושם נאמר וז"ל כל האוכל דבר אסור בין בזדון בין בשוגג אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, כיצד הרי שאכל וכו' ואצ"ל אם אוכל נבילות וטריפות או ששתה יי"נ וכיוצא בו, ולמד כן ממתני' דפ' ג' שאכלו דמוקי לה הש"ס התם באוכל טבל דרבנן וס"ל לרמב"ם כמו שאין מזמנין עליו אפי' אכל איסור דרבנן כן אינו מברך, והראב"ד השיג עליו כיון שנהנה למה לא יברך תחלה וסוף וזימון שאני, והרא"ש בברכות שם מסכים עם הראב"ד ונסתייע מש"ס ב"ק צ"ד ע"א הרי שגזל סאה של חיטין וכו' אין זה מברך אלא מנאץ מ"מ חייב לברך, ועיי' רא"ש ר"פ לולב הגזול דמביא ראי' מש"ס ב"ק הנ"ל דבכל מצוה ילפי' מקרבן דמהב"ע מנאץ הוא, וכ' ולא מסתבר מלתא דשמואל כיון דמברך מנאץ הוא מה לי מצוה דרבנן או דאורייתא כיון דמזכיר ש"ש מנאץ הוא, וכונתו שאינו יוצא ביט"ש משום דא"א לברך הרי ס"ל בכונת ש"ס ב"ק דאינו מברך גם לפי גרסתו וכמ"ש ב"י סי' קצ"ו דגם לגרסתו יש לפרש כיון שמנאץ אינו מברך וסותר דבריו מש"ס וצלע"ג:

ונ"ל דרמב"ם ס"ל לחלק בין ברכה לברכה, התם בב"ק אייירי לברך כשמקיים מצות חלה הגם שיש בעשי' מצוה זו ניאוץ לפני ה' מ"מ חייב לברך אשר קדשנו במצותיו כיון שסוף כ"ס עושה מצוה, אבל באוכל דבר איסור הגם שנהנה אין ראוי' לו לברך ולהודות לה' שברא דבר זה להנות בו כיון שטוב הי' לו שלא הי' ולא נברא כיון שהוא לו למכשול ולפוקה, ול"מ כשאוכל במזיד שאין ראוי' לברך לה' שברא בעולמו כך שזה ניאוץ גמור שמברך ה' שברא בעולמו דבר שעושה בו נגד רצונו ואפי' בשוגג אין ראוי' לו לברך שטוב הי' לו שלא הי' ולא הי' נכשל בו כי גם בלא דעת נפש לא טוב וקצת עבירה בידו:

והנה בכ"מ ובב"י סי' רצ"ז מביא ראי' לרמב"ם מש"ס ב"ק שם לפי הנוסחא שלפנינו כיצד יברך אין זה מברך אלא מנאץ מדקאמר כיצד מברך משמע דאין ראוי' לברך משום דאינו אלא מנאץ ויש לי לפקפק על ראי' זו דמשם לא מוכח רק היכא דעבר על איסור דאורייתא כמו בגזל סאה של חיטין שעבר עבירה דאורייתא, אבל בעבר רק איסור דרבנן מנ"ל, ורמב"ם ס"ל כן באכל איסור דרבנן וכתב ואצ"ל כשאכל נבילות וטריפות ושתה יי"נ הרי ס"ל דיש לחלק בין אוכל איסור דרבנן ובין אכל איסור דאורייתא אלא דס"ל דגם באכל איסור דרבנן לא יברך, כמו שאין מזמנים וזה אין ללמוד מש"ס ב"ק עכ"פ לשיטת הראב"ד צ"ל דהי' לו הגרסא כגרסת הרא"ש אין זה מברך ולא כיצד יברך וכו' דאל"כ קשה

על הראב"ד מש"ס ב"ק דמוכח עכ"פ בשעשה איסור דאורייתא אינו מברך, ומדסתם הראב"ד משמע אפי' בשאכל איסורי דאוריית' ס"ל דמברך כיון שנהנה, ועיין תשוב' רשב"א סי' תשצ"ז חולה שאכל ביה"כ דכ' הרשב"א דתלי' בשיטת רמב"ם וראב"ד והרי אוכל ביה"כ הוא איסור דאוריית' לבריא, ש"מ דס"ל בפשיטות גם באיסור דאורייתא ס"ל לראב"ד דמברך:

ונ"ל דגם לגרסא שלפנינו, א"ש שיטת הראב"ד דס"ל לחלק בין ברכת מצוה לברכת הנהנין דשאני ברכת מצוה שמודה לה' שקדשנו במצותיו וצונו על המצוה שעושה עכשיו, ואם יברך עלי' שמקיים מצותיו והוא עובר רצונו וע"י עבירה באה לו, אבל ברכת הנהנין היא משום שאסור להנות מהעה"ז בלא ברכה, וכיון שנהנה הגם שעושה עבירה בהנאה זו סוף כ"ס נהנה ומחוייב הוא לברך על הנאתו שלא יהנה בלא ברכה, וכיון שנהנה הגם שעושה עבירה בהנאה זו וכי יוסיף חטא ע"פ להנות בלא ברכה, וכ"כ רשב"א בתשובה הנ"ל וז"ל וכי משום שאכל שום יחזור ויאכל והבן:

והנה הט"ז סי' קצ"ז העלה דראב"ד אינו חולק על הרמב"ם רק באכל בשוגג דליכא ניאוץ ונהנה, אבל במזיד מודה לרמב"ם, והרגיש בעצמו ממ"ש הראב"ד דמברך תחלה וסוף ובשוגג לא שייך תחלה ונדחק דקאי בשאוכל מפני הסכנה, והוא דחוק ורחוק, ובאמת שכן יש להקשות קצת על מ"ש הרמב"ם בין בזדון בין בשגגה לא יברך תחלה וסוף משמע דקאי על מזיד ושוגג לא יברך תחלה ובשוגג לא שייך יברך תחלה כיון שאינו יודע דאסורא הוא, ונ"ל דיש אופן ע"פ המבואר בסי' קע"ב מי שהכניס משקים לתוך פיו ושכח לברך דבולע ואינו מברך, וי"א דמברך והוא דעת הרמב"ם והרא"ש ועיי' ט"ז ומג"א די"א ס"ל כיון שבדעתו לברך קודם שבולע הו"ל כעובר לעשייתו, ונ"ל פשוט מי ששותה דבר איסור בשוגג ונזכר שלא בירך בעודן בתוך פיו ועדיין אינו יודע שאיסור בתוך פיו ובלעו ואחר שבלע נודע לו שהי' דבר איסור דלא יברך ברכה הראוי' לברך תחלה כיון דאם הי' יודע תחלה שהי' איסור לא הי' מברך, גם עכשיו לא יברך הגם שהי' בדעתו לברך אחר שיבלע ואז שוגג הי' וא"ש הרמב"ם והראב"ד דעד"ז איכא אופן שוגג לענין ברכה ראשונה ועיי':

אלא מסתימת השגת הראב"ד והרא"ש לא משמע דקאו דוקא בשוגג וסתמא כפרושו אכולהו מלתא דרמב"ם חולקים, ומה שנדחק הט"ז בראי' הרא"ש מש"ס ב"ק, דבריו דחוקים מאוד, ויתר דברי הט"ז יבואו לפנינו לקמן בעז"הי:

והנה המחבר קבע להלכה בש"ע כרמב"ם באכל דבר איסור אפי' מדרבנן אין מברכי' עליו בין בתחלה ובין בסוף, והכריע כרמב"ם מכח ראיותיו שמביא בב"י וכ' שכן נראה

מרש"י ברכות ושכן ס"ל לרשב"א בחדושיו בברכות ומביא ראי' מברייתא ר"פ במה מדליקין דמאי מברכי' ומזמני' הא על טבל אין מברכי' ודוחק דמברכי' כדי נקיט אגב גררא דמזמנים, ונ"ל דוודאי דוחק לומר כן דהא קתני תחלה ומברכים ומזמני' ואי אגב גררא דמזמני' איך הקדים ומברכי' קודם למזמני' ויש להקשות לפמ"ש הט"ז לרמב"ם הא דקתני במתני' ואין מזמני' רבותא הוא דזימון קיל א"כ בברייתא דשבת דקתני מברכי' ומזמני' הוי זו ואצ"ל זו דמזמני', וי"ל דאי הוי קתני מזמני' ומברכי' ה"א מברכי' בה"מ דאורייתא אבל ברכת המוציא לא ומזמנין משום דקיל ומברכים קאי על ומזמני' שמברכי' בהמ"ז אבל ברכת המוציא לא ידענו ועיי' ד"מ סי' קצ"ז בשם מהר"א מפראג דמחלק בין בהמ"ז דאורייתא לברכת המוציא דרבנן, ובמג"א רסי' שם, ולכן מקדים ומברכי' ומזמני' להודיענו דמברכי' ברכה שקודם זימון והיא ברכת המוציא וכ"ש ברכת המזון, ועיי' רש"י בשבת שכ' מברכי' ברכת המוציא כונתו וכ"ש בהמ"ז דאורייתא ועיקר רבותא דמברכי' ברכת המוציא ועיין. ומ"ש הב"י דרבינו יונה כרמב"ם ס"ל תמוה לי דמפורש כ' רבינו יונה דוקא אין מזמני' אבל בוודאי מברך ואח"כ מביא שיטת הרמב"ם והשגת הראב"ד, וד"מ מעתיק מ"ש הב"י דכן שיטת רשב"א ור"י ולא דק אחרי הב"י, והוא פלא ועיין רשב"א בתשובה סי' תשצ"ד דנראה דדעתו מכרעת כשיטת הראב"ד דלא כמ"ש בחי' וצ"ע, ולקמן בסוף דברינו תמצא ישוב לסתירה זו:

ויש לעיי' למה לא כ' המחבר אפי' אכל בשוגג כמ"ש הרמב"ם אכל בין בזדון בין בשוגג, וי"ל דס"ל למחבר דשוגג פשוט יותר דאינו מברך כיון דאסורא אכל לא שייך שיברך משום שנהנה כיון שאלו הי' יודע שאסורא הוא לא הוי אכל ולא הנאה הוא כמ"ש הט"ז בטעמא דרמב"ם והוא כ"כ לרמב"ם בין בשוגג בין במזיד, ולא נ"ל דהא במזיד מאחר שיודע דאסורא הוא ה"ה נהנה מן האיסור, וכן הוא במוכר לחברו דבר האסור מה"ת דפטור לשלם לו שאינו נהנה ודוקא בשוגג אבל במזיד חייב דהרי ידע ונהנה, ואיכא במזיד רבותא יותר מבשוגג, והרמב"ם דכ' בין שאכלו בזדון בין שאכלו בשוגג משמע דבשוגג איכא רבותא יותר, י"ל עפמ"ש בסמ"ע סי' ע"ב סעיף ב' היכא דקתני בין ובין השני פשוט יותר עיי"ש ובתיו"ט משנה ח' פ"ד דר"ה. והמחבר סתם וכ' אכל דבר איסור, בדבריו נכלל בין במזיד בין בשוגג ולא הטריח להעתיק לשון הרמב"ם דליכא רבותא בשוגג יותר אדרבא מהך צד שאינו נהנה יש סברא יותר בשוגג דלא יברך, ומשום שאין זה אלא מנאץ יש סברא יותר במזיד שלא יברך כנ"ל, ויש להוסיף עוד עפמ"ש לעיל דיש אופן בשוגג דלא יברך תחלה כגון שהכניס לתוך פיו יי"נ וכדומה לשיטת הרמב"ם דמברך אח"כ, אבל המחבר סי' קע"ב דפוסק דאין מברך אח"כ וכיון שכ' לא יברך לא

בתחלה ולא לבסוף לכן לא כ' בשוגג, ובעיקר הדין ליכא רבותא יותר בשוגג מבמזיד כמ"ש ועיי':

עוד פש גבן לברורי מלתא דא שכ' המג"א רס"י קצ"ו, כ' הרב"י דה"ה גזל חיטי' וטחנן ואפאן אע"פ שקנאן בשינוי אינו מברך הנה דבר זה לא מפורש כ' הב"י אלא שנלמוד מראי' שמביא הב"י לרמב"ם מירושלמי דחלה דאינו מברך לבסוף הגם דדמים הוא דחייב לי' אחר שכבר קנהו מ"מ אינו מברך לאחריו כצ"ל כונת המג"א. ושוב מביא המג"א מהה"מ פ"ו ממצה דכ' דאם קנאה בשינוי יוצא בו ועכצ"ל דמברך בהמ"ז לאחריו דהא הרמב"ם כללא כייל כל שאין מברכי' בהמ"ז אין יוצאי' בו, וזה כמ"ש בשם ב"י, ולפמ"ש דנראה לו למג"א בפשיטו' דדעת ב"י דאינו מברך דמוכח לו כן מירושלמי דלבסוף אינו מברך הגם דקני' ודמים חייב לו, וקשי' על הה"מ דהוא נגד ירושלמי דמוכח מתוכו דאינו מברך הגם דקני ורק דמים הוא דחייב לו, אלא דבלא"ה צ"ל מ"ש הה"מ דאם קני' בשינוי יוצא בה, הא גם אם לא קנה תחלה בשינוי כגון שגזל חיט', אלא שגזל מצה אפוי' הרי קני' בשינוי ע"י לעיסה כמ"ש המג"א, וצ"ל כיון דבתחלת אכילה לא קנה וע"י אכילת מצה קנה משו"ה לא יצא שעושה עבירה ע"י מצוה מוציא' מרשות בעלי' או משום דלא מקרי מצה דילי' בתחלה אכילה, אבל כשכבר קודם אכילה מצה דילי' היא והעבירה כבר עברה קודם התחלת המצוה יוצא, וירושלמי איירי שגזל מצה אפוי' וכן משמעות לשון ירושלמי גזל מצה, והא"ש דס"ל להה"מ דאם כבר קנהו בשינוי קודם התחלת המצוה יוכל לברך אחרי' ברהמ"ז דבשעת ובמה שנהנה ליכא עבירה כלל ולא דמי לאוכל דבר איסור שעושה איסור בשע' שנהנה, והה"נ גוזל מצה וקניהו בשעת לעיסה ע"י שינוי שאינו מברך הגם שבשעת בהמ"ז כבר קנה בשינוי אין זה אלא מנאץ להודות לה' על שנהנה באיסור וכ"ש בתחלה שלא יברך לא על המצוה ולא ברכת הנהנין כנ"ל ברור בשיטת הה"מ ודלא כמג"א שכ' דאפשר ה"ה גזל לחם שמברך בהמ"ז דכשאכלה כבר קנאה בשינוי ולמ"ש ליתא להך דינא אלא בשקנה כבר קודם האכילה, ואפשר משו"ה כ' המג"א רק אפשר דהרגיש בחלוק שחלקנו, אבל לדעתי בוודאי כן הוא לשיטת הה"מ ומוכרח הוא כמ"ש:

ומינה דאין מחלוקת בין הב"י והה"מ, דראי' דמביא ר"י מן ירושלמי דאין לברך ע"ד איסור ומדמה אוכל דבר איסור לאוכל דבר הגזול היינו בדומה לו שעושה איסור בשעת אכילה שקנה ע"י שינוי בשע' שאוכל ודומה לאוכל דבר איסור, אבל בשכבר קנה ע"י שינוי כגון גזל חיטי' וטחנה וכו' לא נשמע מירושלמי, ואין רמז בב"י דס"ל דלא יברך כה"ג לפניו ולאחריו ועיי':

אלא דיש למשמע כן ממ"ש הב"י עוד ראי' לרמב"ם מש"ס דילן מב"ק לפי הגרסא שלפנינו כיצד יברך אין זה מברך וכו' ושם איירי לאחר שכבר קנהו קודם הפרשה ואינו מברך ומשם למד הב"י דינו של הרמב"ם כמו דאינו מברך על המצוה שעושה באיסור ה"ה דלא יברך ברכת נהנין כשאוכל דבר איסור, ממילא נשמע כשאוכל דבר הגזול אפי' כבר קנהו קודם האכילה שלא יברך ואפשר שלזה התכוין המג"א דכ' על שם הרב"י אפי' קנהו בשינוי דאינו מברך, וחולק בזה על הה"מ דס"ל כשכבר קנהו דמברך בהמ"ז:

ולדינא יש להשיב גם על דמיון וראי' זו מש"ס ב"ק דכבר כתבנו לעיל דיש לחלק בין ברכת מצוה לברכת הנהנין דאיך יברך ויודה לה' שקדשנו במצותיו והוא טימא עצמו ועבר על רצון המצווה בדבר הזה, אבל ברכת נהנין היא הודאה לפני' ולאחרי' על שברא בעולמו להנות בהם ב"א והרי נהנה וזהו טעמא של הראב"ד, ורמב"ם דס"ל דאוכל ד"א אינו מברך לפני' ולאחרי' דאין ראוי' לברך ולהודות לה' על הנאה כזו שאסר עליו הבורא וטוב שלא הי' וי"ל דוקא כשעוש' איסור בהנאה זו שנהנה כגון אוכל ושותה דבר איסור, וההי"נ כשגוזל דבר מחברו וקנהו ע"י לעיסה אין ראוי' לברך על הנאה כזו שע"י הנאה עושה איסור ואיך יודה ויברך על זה, אבל כשכבר קנהו, וכשנהנה נהנה בהיתר גם הרמב"ם ס"ל דמברך על שברא דבר שנהנה ממנו בהיתר, והאיסור שעשה בזה כבר עבר ובשעת הנאה בהיתר נהנה, אבל ברכ' המצוה שהיא על שקדשנו במצותיו גם אחר שכבר קנהו כאן שתחלתו בעבירה בא לידו והפריש חלה וכו' איך יברך וקדשנו במצותיו והוא בדבר זה עצמו לא שמר מצותיו ועבר רצון נותן התורה ית"ש, כנ"ל לחלק בסברא ישרה, בדעת ובהשכל אמורה:

ויש לעשות סמוכים לדברינו מש"ס ב"ק מדאמר והפריש ממנה חלה כיצד יברך אין זה מברך וכו' משמע דקאי דוקא על ברכת חלה איך יברך על הפרשה זו, הלא לרמב"ם גם ברכה שלפני' ולאחרי' איך יברך, וגם למה השמיענו דבר זה בגזל סאה והפריש חלה דבר שמחויב בחלה, הי' יוכל להשמיענו יותר לענין ברכת הנהנין לפני' ולאחרי' איך יברך אין זה אלא מנאץ ואיכא רבותא יותר לאפוקי שיטת הראב"ד, ולמ"ש א"ש דקמ"ל אפי' אחר שטחנה ואפאה אין זה אלא מנאץ, וזה דוקא לענין ברכת מצוה דהפרשת חלה, אבל ברכת נהנין מברך כה"ג אחר שכבר קנאה מטעם דכתיבנא ועיי':

והנה המג"א עשה ציונים לדין זה שכ' ע"ש הרב"י מלקמן מהמחבר רס"י תרמ"ט ורמ"א ססי' תנ"ד וסי' י"א, ולמ"ש אין מכל אלו ראי' דבסי' תרמ"ט ברכת מצוה שאני וכן מרמ"א סס"י תנ"ד במצה גזולה אחר שקנהו בשינוי כ' ולענין ברכה עיי' סי' תרמ"ט היינו לברך על מצות מצה, אבל ברכת נהנין שלאחרי' ולפני' י"ל דמברך דלא דמי לברכת מצוה, וכן

הא דסי' י"א בציצית אחר שקנה בשינוי דציין על סי' תרמ"ט ברכת מצוה היא ואין מכל מקומות ראי' לברכת הנהנין דלא יברך כה"ג:

והנה המג"א סי' תרמ"ט ס"ק ב' הקשה מדמקשה ש"ס ר"פ לולב הגזול ולקנייהו בשה"ש דהא עכ"פ לא יהי' רשאי לברך עליו מה שא"כ כשקצצו עכו"ם יוכלו לברך עלי' ונדחק, ועיי' כפ"ת שכ' כיון שאינו ודאי רק ספק גזל לא מחמירי' כ"כ לענין ברכה, גם זה דוחק מנ"ל לש"ס להקשות בפשיטות דלמא גם בספק מחמיר ר"ה משום ברכה ומאז העליתי ישוב לקושי' זו ונכנסתי לחלק בין ברכה לברכה ע"פ מ"ש הד"מ וט"ז או"ח ס' ח' דברכה שהוא בלמ"ד קאי על מעשה מצוה זו שעושה עכשיו וכל ברכה שהיא בעל קאי על כללית המצוה שקדשנו במצוה זו עיי"ש, ואמרתי לפ"ז לחלק בין ברכה להפריש חלה דקאי על מצוה זו שעושה וכיון שמנאץ ה' במצוה זו וברכתו ניאוץ לפני' אין ראוי' לברך, אבל ברכה שעל ד' מינים היא בעל שמברכים על נטילת לולב דקאי על כללית המצוה שקדשנו במצוה זו לכן הגם עכשיו שבאה בעבירה מ"מ ליכא ניאוץ בברכה זו דאינו מברך על עשי' זו ביחוד אלא על כללית המצוה כנ"ל והוא חילוק וישוב נכון:

וישוב זה עולה לנו שפיר בישוב קושי' דמהרש"א על תוס', אבל לא הועלנו בשיטת המחבר סי' תרמ"ט דכ' בלולב הגזול דלא יברך אחר שקנהו הרי לא נכנס לחלק כחילוק שחלקנו וקשה עליו מש"ס סוכה, ונ"ל דיש לחלק בחלוקא אחרינא דס"ל למחבר דוקא על לולב הגזול לא יברך כיון דמפרש בברכתו ומזכיר שם שמים על הלולב שגזל שבא לו בעבירה אין זה אלא מנאץ, אבל ש"ס סוכה קאי באסא שאין מזכיר בברכתו הגם שכלול בברכה על נטילת לולב כל הד' מינים, מ"מ כיון שאינו מזכיר בפה מלא רק הלולב ליכא ניאוץ אם הלולב אינו גזול, וברכה על הפרשת חלה דומה לברכת על נטילת לולב כיון שמזכיר חלה מן העיסה שלפניו כנ"ל גם זה חילוק נכון:

אלא אי קשי' הא קשי' לי על תוס' מש"ס סוכה ל"א ע"א דעבדו רבנן תקנתא לסוכה גזולה וכי עבדו רבנן תקנתא לישב בסוכה בלא ברכה, ולקושיתי לא מהני לן ב' תרוצים וחלוקים שכתבתי דהרי מברכי' לישב בסוכה דקאי על מצות ישיבת סוכה זו, וגם מזכיר בפה מלא ישיבת סוכה, ודומה לברכת הפרשת חלה בכל צד וצל"ע:

ובחי' לסוגי' ר"פ לולב הגזול העלתי ישוב לקושית מהרש"א ולקושי' דידי, די"ל דוקא בגזל סאה של חטין וכו' אין ראוי' לו לברך כי זה ניאוץ ביותר דהרי ליכא חיוב עליו לעשות לו עיסה כדי שיביא עצמו לידי חיוב חלה, אלא כשיש לו חייב בחלה, והוא שגזל סאה וטחנה וכו' ועשה עיסה והביא עצמו לידי חיוב חלה, כשמברך אינו אלא ניאוץ כי מי בקש זאת מידו להביא עצמו לידי חיוב מצוה ע"י עבירה, אבל מצוה המחוייב בה

ומנחת על קרקפתו, גם כשפוטר נפשו ע"י דבר הבאה לו בעבירה אין זה מנאץ בברכתו שקדשנו במצותיו וציונו כיון שהמצוה מוטלת עליו הגם שפוטר נפשו ע"י עבירה מ"מ הברכה לא ניאוץ היא כנ"ל לחלק, ודבר זה למדתי מתורתו של רמב"ן במלחמות ה' בסוכה שכ' בדרבנן וכל שאינו מחוייב חיוב גמור יש בו יותר משום מהב"ע ותועבה לפני ה' כיון שהכניס עצמו לכך עיי"ש:

וכ"ז לא יועיל לנו לפסקא של המחבר דפוסק בלולב הגזול לא יברך אחר שקנהו וקושיתי מסוכה עדיין עומדת על מקומה על המחבר:

ויש מקום אתי ליישב עפמ"ש פ"י ב"ק כל דאקנוי' לי' רבנן ליכא משום מהב"ע דבהתירא הוא לו דהפקר ב"ד הפקר והם הקנו לו עיי"ש, וכן נראה כונת רמב"ן במלחמות בסוכה, והארכתי בסברא זו במקומה, ונ"ל דיש לחלק כה"ג לענין ברכה לאחר שקנה הגם דאיכא משום ניאוץ משום הברכה, אבל היכא דקנה בקנין דרבנן ע"י הפקר דידהו ליכא אפי' ניאוץ דברכה, וא"ש מה דתיקון רבנן בסוכה גזולה כיון דהם איקנו לי' ליכא ניאוץ ושפיר מברך כנ"ל ועיי':

ואחרי דברינו אלו נבוא למטרת כונתינו בדין שלפנינו שצריך לאכול דבר האסור מחמת חוליו אם יברך תחלה וסוף או לא, והנה הב"י בסי' רצ"ז ובביאור בסי' ר"ד מביא משם רי"ו בשם רמ"ה דהאוכל דבר איסור לרפואה לא יברך, ומביא דרא"ש לא ס"ל כוותי' דהא ס"ל דחולה שאוכל ביה"כ מברך ומזכיר של יה"כ בבהמ"ז וכ"כ בהג"מ, לפע"ד יש לדחות ראי' זו חדא דיש לחלק בין אוכל דבר איסור לאוכל היתר בזמן איסור ועיי' תוס' חולין ה' ע"ב ד"ה צדיקים עצמן לא כש"כ וכו' ועיי' רשב"א יבמות קט"ו לענין ספו ומפרישין לקטן דמחלק עד"ז, הא חדא, ועוד יש לחלק דדבר האסור נפשו של אדם ב"י קצה בו ומשו"ה ס"ל לרא"ש דשוחטי' לחולה בשבת גם כשיש לפניו טריפה ונבילה מפני שנפשו של חולה קצה בדבר האסור, וי"ל גם הרא"ש דס"ל דחולה שאוכל ביה"כ מברך ברהמ"ז מודה לדינו של רי"ו דחולה האוכל ד"א אינו מברך שאינו נהנה באכילה זו, ומ"ש הב"י עוד ועוד הרי הרא"ש ס"ל דאוכל דבר איסור מברך, ראי' זו אינו מכיר היא הנותנת דמשו"ה ס"ל גם ביה"כ דמברך, אבל רי"ו בשם רמ"ה ס"ל כרמב"ם דאינו מברך על דבר איסור ה"ה חולה האוכל דבר איסור, ומ"ש הב"י דרמב"ם מודה בחולה היא סברת עצמו, אבל אינו מוכרח ואפשר הר"א בשם רמ"ה בשיטת הרמב"ם אזיל וס"ל ה"ה חולה, עוד י"ל גם הרמ"ה ס"ל כרא"ש וראב"ד דמי שאוכל דבר איסור מברך שנהנה כיון שאוכל לרצונו, אבל חולה האוכל דבר איסור בע"כ דידי' לרפואתו וכל שהוא לרפואה אינו מברך רק כשהוא בלא"ה מאכל בריאים ומתוק לחיך אז מברך וס"ל לרמ"ה זה דוקא

כשהוא דבר היתר ולולי הרפואה ג"כ הי' אוכל הוא או אחרים, אבל כשאוכל לרפואתו דבר איסור שאסור לו כשהוא בריא לא יברך דהוי כאוכל מאכל שאינו ראוי' לבריא, ומובנים בזה היטב דברי רמ"ה שכ' כיון שהוא לרפואה אינו מברך וב"י נתקשה בדבריו, ולמ"ש לק"מ ועיי' היטב, וגם הרא"ש דס"ל דאוכל ד"א מברך אפשר דמודה לו לרמ"ה בזה, ומה דס"ל לרא"ש דחולה האוכל ביה"כ דמברך מלבד מה שכתבנו דיש לחלק בחלוקים שונים, עוד י"ל דחולה האוכל ביה"כ שאין האכילה משום רפואה לרפאות חליו אלא דאם לא יאכל יחלש ומסתכן ואכילתו ביה"כ כאוכל בחול לחזק גופו ולמלאות נפשו כי ירעב באכילה כזו פשיטא לי' לרא"ש שיברך ויזכיר יה"כ בבהמ"ז אבל חולה האוכל דברים אסורים, או חולה האוכל ביה"כ דברים המותרים והם לרפאות חליו דמי' לחולה האוכל דברים האסורים אפשר גם הרא"ש ס"ל דאינו מברך בהמ"ז עיי' והבן:

והנה המחבר הגם דנקיט להלכה רסי' קצ"ו כרמב"ם בסעיף ב' פסק דאם אכל דבר איסור במקום סכנה מברך עליו והוא עפמ"ש בב"י בסי' זה ובסי' ר"ד דגם רמב"ם מודה בחולה האוכל ד"א שמברך וכן פסק בסי' ר"ד, והט"ז חולק על הב"י ותמה עליו מ"ש שוגג ומ"ש במקום סכנה במזיד בשוגג נמי כאונס הוא דפטור הוא מ"ש מעונש שבועה אם נשבע לשקר בשוגג ובטעות דפטור משום דלבו אנסו כדאית' בשבוע' וכן אשה שזנתה בשוגג מותרת כמו אנוסה, ודבריו נפלאים ממני שאין דמיונו עולה יפה דמה דמדמה שוגג לאנוס משום סכנת חולי אינו מן המדומה דחולה זה מחויב לאכול ומצוה קעביד, ואם מונע עצמו מלאכול עבירה בידו ובהתירא קאכל, אבל האוכל בשוגג ניהי דלאו איסור דמחוייב עליו קעביד מ"מ עבירת שוגג בידו ואכל דבר האסור לו, וגם בלא דעת נפש לא טוב וצריך כפרה חרטה ווידוי, ועיי' רש"י חולין סוגי' דשוחט בשבת דלר"י דס"ל דקנסי' שוגג לדידי' הוא משום דגם בשוגג קצת עבירה בידו, ומה שמביא מאנוס בשבוע' שם מקרא ילפי' האדם בשבוע' פרט לאנוס כשסובר הוא שנשבע לאמת פטור מעונש שבוע' ויש להטעים טעם כל שסבור הוא שהאמת אתו ליכא איסור שבועה כלל כי לא אמרה תורה מעיקרא רק שלא ישבע במכוין לשקר, אבל האוכל בשוגג דבר איסור הרי איסור קאכל הגם שאינו מתכוין מ"מ נכשל בדבר האסור לדידי' ולכל ב"י ומהא דאשה שזנתה בשוגג דמותרת לבעלה ג"כ אין ראי' דליכא נדנוד איסור בשוגג דהא דמותרת לבעלה כיון דשוגגת היא לא מעלה מעל בבעלה וכתיב ומעלה בו מעל, ומזה למד מהרי"ק והביאו הט"ז ביו"ד סי' צ"ט כשאומרת מותר לזנות מ"מ אסורה לבעלה דמ"מ מעלה מעל בבעלה, וה"ה איפכא אם היא שוגגת שסבור' דבעלה היא וכדומה מותרת דלא מעלה בבעלה:

ומ"ש הט"ז עוד דכן מוכח מרשב"א בתשובה סי' תשצ"ד חולה שאוכל ביה"כ שצריך לברך וכ' אע"ג דרמב"ם פסק האוכל טבל שאינו מברך אבל מנין לו והראב"ד השיג עליו עכ"ל הרי שהשוה דין זה דאוכל טבל לחולה שאוכל ביה"כ ובוודאי בשוגג איירי ומדמה לאונס דחולה ובתרוייהו לא יברך לרמב"ם וע"ז חולק הראב"ד בשוגג דיברך שכן נהנה וכו' אלו דברי הט"ז ז"ל. ובתחלה הי' נ"ל ראיתו של הט"ז ברורה מן רשב"א הנ"ל, אבל אחר עייני קצת נ"ל משם ראי' להיפוך והוא מן מ"ש הרשב"א וז"ל איני רואה בדברי זה האחרון כלום ודברים של תוהו הם שלא אמרו האוכל טבל אלא שאין מזמנין עליו כלומר שאין ראוי' לחבר עמו ולצרפו אבל הוא עצמו מברך תחלה וסוף דמי שאכל שום לא יאכל שום אחר ובוודאי הרמב"ם ז"ל כ' באוכל טבל שאינו מברך אבל מאין לו, אבל הראב"ד תפס עליו בזה וזו אחת מהשגותיו עכ"ל, וקשה לי טובא מ"ש אינו רואה בדברי זה האחרון כלום ודברים של תוהו הם, והלא הרמב"ם הכי ס"ל וכי משום דראב"ד חולק על הרמב"ם ומסתבר לרשב"א כראב"ד כ' על מאן דס"ל כרמב"ם דאינו רואה בדבריו כלום ודברי תוהו המה הלא יש לאחרון זה סעד ומשען שיטת הרמב"ם שכבר קדמוהו וצ"ע:

וע"כ צריך לפרש כונת רשב"א מ"ש דברי תוהו המה משום דבמתני' קתני אין מזמנין היינו טעמא דלא חזי לצרופי אבל לעצמו מסתבר דמברך וכי משום שאכל שום וכו' והרמב"ם דס"ל דאין מברכי' אבל מנין לו כוונתו דלרמב"ם צריך לומר דלרבותא נקיט דאין מזמני' כ"ש דאין מברכי' כמ"ש הט"ז דזימון קיל, אבל מנין לו וזו אחת מהשגותיו של הראב"ד דס"ל איפכא דוקא אין מזמנין, ורמב"ם דאזיל בתר איפכא דכ"ש דאין מברכי' היינו כשאוכל איסור, אבל חולה האוכל ביה"כ בוודאי מסתבר יותר שמברך, ואין ללמוד ממתני' ואין שום סברא לומר ה"ה וכ"ש שלא יברך בכה"ג בוודאי מודה הרמב"ם דמברך וכ"כ האי לא נעשה פלוגתא רחוקה בין הרמב"ם לראב"ד, ודברי האחרון דס"ל חולה שאוכל ביה"כ אינו מברך אין לו חבר מרמב"ם לכן כ' דברי תוהו המה כנ"ל ואיכא ראי' מרשב"א לשיטת ב"י דרמב"ם מודה באוכל בשעת הסכנה דמדמהו לאוכל ביה"כ:

שבתי וראיתי דיש לדחות ראי' שלי מרשב"א הנ"ל, דדברי רשב"א תמוהים לי בלא"ה מה שהשיב להשואל דס"ל דאין מברך דתלי' בפלוגת' הרמב"ם וראב"ד אם מברכים על דבר איסור נראה דס"ל בדעתו של השואל דס"ל משו"ה אינו מברך משום דמדמה מלתא דחולה כמו האוכל דבר איסור דאין מברך וזה לא עלה על דעתו כי טעמו מפורש בשאלה וז"ל א' מן האחרונים הכריע שאין מברכים אע"ג דא"א דלא מתהני כיון שע"י אונס הוא

ואין מברכים על כי הא והוא כאשה שנאנסה ותחלתו באונס וסופה ברצון דחשבינן כאונס עכ"ל. הרי טעמא בצידו כיון שאינו רוצה לאכול ביה"כ ואנוס בידי שמים לאכול שלא ברצונו הגם שא"א שלא יהנה לאו הנאה מקרי כמו אשה שסופה ברצון. וכ"ז בחולה שאנסוהו מן השמים, אבל האוכל דבר איסור מרצונו מזיד או שוגג הרי נהנה ומרצונו אוכל אפשר ס"ל גם לאחרון הנ"ל דמברך כשיטת הראב"ד מפני שכן נהנה מתחלתו ועד סופו, וכן משמע מדמביא ממרחק דהוי כתחלתו באונס ולא כ' משום שאין מברכים על ד"א ש"מ דכראב"ד ס"ל ובחולה ביה"כ שאני שאנוס הוא ולא הנאה מקרי, ותשובתו של הרשב"א אינה תשובה על שאלת השואל והרשב"א משיב לכאורה שלא כהלכה וצ"ע:

וע"כ מוכרחים אנו לומר בכונת הרשב"א דלא חש להשיב על טעמא של מאן דהורה שלא לברך משום דהוי כתחלתו באונס וכו' כי דמיונו לאשה שאנסה אינו עולה וכבר כתבתי במק"א דיש חילוק רב ביניהם דאשה שתחלתה באונס וסופה ברצון דמקרי אונס הוא מטעמא דרבא משום דיצרא אלבשי' היינו כיון שיצרא דזנות תקפה עלי' כ"כ והוא הבועל אלבשה מקרי אונס והיינו לענין איסור שאין בידה עול כי אנוסה היא על ידו, ועוד כיון שיצרה אלבשה כ"כ ליכא משום ומעלה מעל באישה שהיא לא הביאה עצמה מרצונה לידי כך, אבל לענין ברכה כיון שסוף כ"ס א"א שלא יהנה הגם שתחלתו באונס מ"מ סופו מקרי הנאה לענין חיוב ברכה, וחילוק זה פשיטא לי' לרשב"א עד דלא חש להשיב וכ' על דמיון זה דברים של תוהו המה, וכ' עוד שלא אמרו באוכל טבל אלא שאין מזמני' עליו וכו' הוא דן לעצמו דמשום דאין מזמנין באוכל טבל אין ללמוד לחולה האוכל ביה"כ, דלא קתני אלא דאין מזמנין אבל ברוכי מברכי', ומביא ע"ז פלוגתת רמב"ם וראב"ד כנ"ל לפרש דבריו, לפ"ז אין אנו צריכים להעמיס בכונת רשב"א דס"ל גם לרמב"ם חולה האוכל ביה"כ דצריך לברך ומחלק בין חולה לבין בריא שאוכל דבר איסור כמובן, אלא ניהי דראי' ליכא מרשב"א לחלוקו של הב"י אליבא דרמב"ם גם ראי' נגד הב"י כמ"ש הט"ז ג"כ ליכא דיש לפרש כונת רשב"א ע"ד שבארתי דכונתו כיון דלראב"ד האוכל דבר איסור מברך, אין לעשות פלוגתא רחוקה בין ראב"ד לרמב"ם ולומר דרמב"ם ס"ל אפי' חולה אינו מברך:

שבתי וראיתי כי ראי' דידי שהבאתי דרשב"א ס"ל כסברתו של הב"י לשיטת הרמב"ם דשאני חולה מבריא האוכל דבר איסור, חזקה היא, באשר תמוה לי טובא על רשב"א דבתשובה נקיט לעיקר כשיטת הראב"ד וסותר שיטתו בחדושיו בברכות פ"ג שאכלו דשם הסכים עם הרמב"ם מש"ס שבת פ' במה מדליקין ומביאו הב"י בסי' קצ"ו וצלע"ג ומצאתי מקום ישוב ובנין לסתירה זו בשנאמר בכונת הרשב"א כמ"ש בדרך הראשון

בכונת רשב"א דמה שמביא שיטת רמב"ם וראב"ד והכריע דחולה שאוכל ביה"כ דאינו מברך לא מפני דס"ל להלכה כראב"ד, אלא כך הוא אומר דממתני' דברכות משמע דאין מזמנין אבל מברכים והרמב"ם ס"ל דאין מברכי' עכצ"ל דס"ל דכ"ש דאין מברכי' ומנין לו אם לא מסברא דנפשי' דיותר מסתבר לי' שלא לברך משלא לזמן וכ"ז בבריא האוכל איסור, אבל חולה ביה"כ דאנוס הוא לא מסתבר דלא יברך, והראב"ד חולק עליו דגם באכל איסור דמברך ולא נעשה פלוגתא רחוקה בסברות הפוכות כ"כ בין הראב"ד לרמב"ם והבו דלא לוסיף על הרמב"ם בחולה האוכל ביה"כ, לפ"ז גם בתשובה ס"ל לרשב"א דעיקר כרמב"ם, ולא באו רק לומר שלא נדמה מלתא דחולה האוכל ביה"כ לאוכל דבר איסור ועל זה מביא דעת הראב"ד דאפי' באוכל איסור ס"ל דמברך בוודאי הרמב"ם אינו חולק עליו כ"כ, ובחולה האוכל ביה"כ גם הרמב"ם מודה, ומ"ש הרשב"א בתשובה מנין לו והוא בחידושיו מביא לו ראי' מש"ס פ' במה מדליקין ומשו"ה מכריע שם כרמב"ם ובתשובה כ' מנין לו אפשר חדושיו לברכות כ' אח"כ ואז מצא לו ראי' זו, וכשכתב התשובה לא מצא ראי' מ"מ אינו חולק עליו, ועוד דמש"ס שבת לא מוכח רק כשאוכל איסור, אבל חולה האוכל בזמן איסור ביה"כ לא מוכח משם, לכן קיצר וכ' מנין לו אם לא מסברא דנפשי', ולא מסתבר רק באוכל ד"א, ולא בחולה ביה"כ שאנוס לאכול כנ"ל, וראי' דידי לשיטתו של הב"י נקבע כן להלכה בש"ע שלו כראי מוצקת, קמה וגם נצבה בעזרת השי"ת וזאת תורת העולה מדברינו א) דעיקר להלכה כרמב"ם דאוכל דבר איסור בין בשוגג בין במזיד אינו מברך לא ברכה שלפני' ושלאחרי', ב) גזל חיטי' וטחנן ואפאן וקנאן בש"מ מברך ברכה לפני' ולאחרי' ודוקא כשקנא' קודם שאכל אבל קנא' באכילה ע"י לעיסה אינו מברך לא לפני' ולא לאחרי', ג) לענין ברכת המצוה גם אחר שכבר קנהו קודם אינו מברך ברכת מצוה, חוץ כשקנהו ע"י קנין דרבנן אפשר דמברך והוא עפמ"ש בישוב קושי' מג"א ומהרש"א לפי שיטת המחבר, ד) חולה שצריך לאכול דבר איסור מברך לפני' ולאחרי' ואפי' אוכל ד"א מה"ת וכן חולה האוכל דבר היתר לרפאות מחלתו ביה"כ, וכ"ש כשאוכל מאכל בריאי' שאוכלים בכ"י למלאות נפשו כי ירעב ואוכל ביה"כ מפני שהתענית סכנה לו שמברך לפני' ולאחרי' כמו שפסק בשלחן ערוך, וערכנו שולחנו וסלקנו חיצי השגות הט"ז והבאים אחריו, והרוצה להחמיר ע"ע לחוש לדעת רי"ו בשם רמ"ה ולשואל בתשובת רשב"א, יברך תחלה על דבר המותר ויכוין גם על ד"א שאוכל לרפואתו, וכן ברכה אחרונה יוכל לברך עד"ז שישתה או יאכל כשיעור מדבר המותר, ומעלת י"נ ני' שם עצות בנפשו לברך תחלה על צוקר להוציא נפשו מכל ספק והכניס עצמו לספק ברכה הראוי' על הצוקר עיי' טור או"ח וב"י סי' ר"ב

וט"ז ס"ק נ"ג, ומהיות טוב טוב לו ביותר לברך על מים או שארי משקי' להוציא נפשו מכל ספק, ולענין ברכה אחרונה יוכל להוציא עצמו מספק כשישתה המשקה ששתה לרפואה מעט מעט יותר מכדא"פ ולכהפ"ח בהפסק יותר משיעור שתי' רביעית דיוצא ידי שיט' הרמב"ם דס"ל דאין מברכי' על דברים אסורים ואפי' ס"ל דגם בחולה האוכל ד"א לא יברך כט"ז דלא כב"י מ"מ לשיטתו דצירוף שתי' ברביעית הרי אין חיוב ברכה אחרונה לפי שיטתו, ולראב"ד דס"ל דצירוף שתיי' בכדא"פ הרי לראב"ד מברך אפי' בריא האוכל ד"א כש"כ חולה, ובדרך זה בקל לשתות ורוב שתיות כך הם, עד שתמה הלחם משנה הלכ' מאכלות אסורות על רמב"ם איך אפשר צירוף בשתי' ונדחק כגון ששותה במהירות:

והנה הוצעתי לפניו כל מה שהעליתי בדינים אלו בעזרת ברוך ומבורך, יברך גם אותו ברוב ברכות שיהי' עסקו לרפואה שלימה ויבוא בריא וחזק לביתו, טוב אחריתו מראשיתו, באורך ימים ושנות חיים ושלום יברך ה' אותו, כאות נפשו היפה ונפש אוה"נ חותם בברכת אהבה. פה מרחץ פראנצענסבאד יום ג' ד' מ"א תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כג

בימי אורה יאר ה' פניו אליך וישם לך שלום ה"ה בני מחמדי הרבני האברך מופלג בתורה וביראת ה' טהורה קנקן חדש מלא ישן מורג חרוץ כש"ת מו"ה שמעון סופר שי' לאי"ט:

בזו השעה אחר שקדמו עיני אשמורות לגמור תשובה אחת בא"ע חפשתי באמתחתי אחר מכתבך אשר קבלתי בי"ר דחנוכה ושמתי עיני עליו למלאות מבוקשך להודיעך דעתי ע"ד שנספקת ונסתפקו בו חבורתא קדישא בבהמ"ד של י"נ הה"ג אב"ד שם, אם לברך שהחיינו על חתיכת אתרוג שמרקחים רוקח מרקחת עד שראוי' וטוב וערב לאכול ומקום הספק מאחר דהעיקר שמברכי' על הראי' אלא שא"א נוהגי' כן וטעמו בצדו מפני דלאו כ"ע נהני' מראי' ואם ברך בשעת ראי' יצא כמבואר כ"ז בש"ע או"ח סי' רכ"ה וכיון שברך שהחיינו בשעת נטילת האתרוג למצוה אפשר כבר יצא בברכת שהחיינו על הראי' ואכילה אלו דבריך, והנה מה דפשיטא לבעלי האבעי' דמברכי' שהחיינו על אכילת אתרוגים אלו שאנו יוצאים בהם י"ח לולי שכבר בירך בשעת נטילה למצוה, לפום רהיטא נ"ל דדבר זה עצמו אם מחוייב או רשאי למאן דס"ל ברכת שהחיינו על הפירות וכלים רשות הוא יש לעיי' דאתרוגים שלנו לא נגמרו ולא נתבשלו כל צרכם, וכשנגמרו ראוי' לאכילה בפ"ע, והו"ל לענין ברכת שהחיינו כמ"ש המחבר סעיף ז' ורמ"א סעיף ג'

ומשמע דאין חילוק בין מברך על הראי' או על האכילה כשתקנו בשלא נגמר עד שראוי' לאכול כמו אתרוגים אלו כיון דהפרי בעצמותה לא נגמרה אין מברכי' שהחיינו כיון שאין שמחה בלבו על הראי' או באכילה ואינו נהנה מפרי עצמה רק אחר תיקון גדול בתערובת מינים שונים ועוד כל שמתקיים משנה לשנה בקרקע א"מ שהחיינו ואתרוג דר באילנו משנה לשנה וע"כ נקרא הדר ושמו מוכיח עליו, וטוב לברך על פרי חדשה ולהוציא בו גם את זה כמבואר שם בכיוצא בו ועי' רמ"א ומג"א סוף הלכ' ר"ה:

ולמאי דבעי לכו אם יצא בברכת שהחיינו של י"ט בשעת נטילה, הנה ברכת שהחיינו קאי על המצוה שזכה והחיהו ה' לעשות המצוה ולא קאי על פרי כלל, ואם ברכת שהחיינו על הראי' או על האכילה חיובא היא כמו ברכת שהחיינו על קיום המצות איכא משום א"ע מצות חבילות חבילות ועי' פסחים ק"ב ע"ב וברכות מ"ט ע"א ועיי' רמב"ם פכ"ט מהלכ' שבת הלכה י"ג ועיי' במגדל עוז שם דס"ל דוקא בשניהם דאורייתא איכא משום חבילות ולא בדרבנן, וה"ה כשא' דאורייתא וא' דרבנן, לפ"ז גם אם ברכת שהחיינו על פירות חיובא סוף כ"ס אין בשניהם רק מצוה וחיוב דרבנן, אלא דקשה על הרמב"ם מש"ס ברכות מבואר דגם בברכות שהם מדרבנן איכא משום אין עושין חבילות, ובתשובה א' הארכתי וביארתי כ"ז:

וכאן בנדון שלנו נ"ל הגם דיוצא בברכה על הראי', וי"ל גם לפי מנהגינו דאין מברכין על הראי' לפי שלא כ"א נהנה בראי' בעלמא ובתשובה א' בארתי דוודאי אין שמחה בראי' פרי כמו רואה אדם שחביב עליו, והשמחה היא כשרואה הפרי על לעתיד שיאכל ממנה כשירצה והיינו רבותא דכ' המחבר אפי' כשרואה ביד אחר ל"מ כשרואה שלו שיוכל לאכול ברצונו אפ' כשרוא' ביד אחר או על האילן דצריך תלישה מ"מ מברך על ראי' גמר פרי שיוכל לקנות ולאכול, ויש הרבה ב"א שאינם שמחים משו"ה מפני שיכולי' להנות ממנו עד שאוכלים, ושם בארה נ"מ לדינא, וי"ל דבראי' האתרוג כולם שמחים דשמחה היא לו כשראה דבר שיוכל לקיים בו מצות ה' והא על עשי' המצוה מברכי' מה"ט, והגם שאפשר לומר כן, מ"מ כיון שנוהגי' שא"מ על הראי' כלל הו"ל כמכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו שמברך על המצוה לצאת גם על הראי' ואכילת הפרי וכיון שכונתו שלא לצאת לכ"ע ל"י וכ"ש בדבר דתלי' בדיבור ואחר כונת הלב הן הן הדברים דלא יצא כשמתכוין שלא לצאת כנלפע"ד לפום רהיטא בלי עיון:

ומענינא דיומא מענין לענין באותו ענין בפ"י שבת פ' ב"מ בסוגי' דכבתה מביא ירושלמי דאין מדליקין נ"ח בשמן שריפה ולא מצא טעם הגון, לפע"ד הטעם פשוט משום דא"ע מ"ח וזה לכאורה דלא כרמב"ם דס"ל בחד דאורייתא וחד דרבנן ליכא משום חבילות וי"ל

דוקא כשעושה ב' מצות דאורייתא ודרבנן זאח"ז דכל א' מעשה מצוה בפ"ע הוא, אבל כשמדליק בש"ש עושה ב' דברים בב"א בדבר א' מחזי כמשוי והי מנייהו מפקית לומר כיון שא' דרבנן חזי דדרבנן מחזי כמשא, וא"כ לברך שהחיינו על ב' דברים על הנאה הגופני' ועל הנאת המצוה הגם ששניהם דרבנן אפשר דאיכא משום חבילות ועיי', ויש להאריך בירושלמי הנ"ל, ובמ"ש בטעמו בסוגי' שם בישוב קושי' תוס' ולהיות כי זמן ק"ש של שחרית קרוב לבוא צריך אני להפסיק, וה' יאר עינינו בתורתו בלי הפסק ולא ימושו מפינו וכו' מעתה ועד עולם, הכ"ד אביך אוה"נ מברכך בברכת כל טוב סלה. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק ח' דחנוכה תרל"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כד

ה' ישפות כנהר שלומיך, תומיך ואוריך, ה"ה ב"א תלמידי כבני הרבני המופלג חריף ובקי משום לילות כימים כש"ת מו"ה עקיבא קארניטצער נ' בשבת תחכמוני בק"ק קראקוי יע"א חתן אחי הגאב"ד נ':

אחד"ש אודיעך בידיעה של חיבה יתירה נודעת, כי קבלתי ברצון ע"י חותנך אחי י"נ הגנ"י תשורתך אשר הבאת לפני והי' לפני לרצון וגם לרבות דבריך מענין לענין באותו ענין על דברת מג"א סי' ר"י ס"ק ט' לעניין שתיית טוטין והניח בצ"ע לדינא אם יברך ברכה שלפני' אם דומה למטעמת שמגמע ופולט, או דומה לריח שמברכי' עליו וכ"ש הוא שהגוף נהנה ולהרבה אנשים משביע כאוכל ושותה:

והנה לפי דמיונו של המג"א דמדמה דבר זה לברכה שמברכי' על הריח וכ"ש הוא דאית בי' הנאה טפי עלה ספק בלבי דגם לענין ברכה אחרונה הגם דעל ריח אין מברכין ברכה אחרונה כדאיתא בש"ס נדה נ"א ע"ב הלא כ' רש"י שם טעמא דמלתא משום דהנאתו מועטת וי"ל בשתי' ט טין דהנאתו מרובה מריח כמו שהעיד המג"א דרבים שתו ושבעי' ממנו כאילו אכלו ושתו ראוי' לברך ברכה אחרונה אמנם כן לטעמא של הכל בו דמביא המג"א סי' רט"ז ס"ק א' משום דכשמפסיק הריח מחוטמו כבר עברה הנאתו לכן אין מברך ברכה אחרונה משא"כ באכילה שנשארה בתוך מעיו, לפי טעם זה נראה דגם על שתי' טוטין אין לברך ברכה אחרונה דלא נשאר ממנו בתוך מעיו ואפי' תימא דבולע העשן מ"מ עד שיברך כבר הלך וכלה, לפ"ז דבר זה תלי' בטעמא דרש"י וכל בו, אלא דהט"ז ס"ק א' כ' בכונת רש"י שכ' דהנאה מועטת היא פי' שפוסק מיד ודומה לאוכל שנתעכל במעיו והן הן דברי הכל בו שמביא המג"א והט"ז כיוון מדנפשי' לטעם הכל בו

ומעמיס כן בכונת רש"י, ולט"ז ליכא תערובת טעמים בהא מלתא דאין מברכים ברכה אחרונה על הריח, כי כן ליכא חילוק בין ריח לשתי' טוטין דבשניהם איכא טעמא חדא דלא יברך לאחריו כיון שכבר כלה:

וכפירושו של הט"ז ברש"י נראה לי יותר מפרושו של המג"א דמשום דהנאתו מועטת מי שם שיעור בין הנאה מועטת או מרובה ואיזהו גבול נגביל לו, ומסתבר לי יותר פרושו של הט"ז ומ"ש ר"שי הנאה מועטת היינו לזמן קצר וכלה מהר ודומה לנתעכל וכעין זה מצינו שאמרו ז"ל בש"ס יומא דכותבת מיתבא לכ"ע ולעוג מה"ב, אלא לכ"ע טובא ולעמה"ב פורתא, ולפי הפשוט אין לו מובן ממ"נ אי לא צריך יתוב דעת לגמרי עוג מה"ב חייב הגם דלא מייתבא לגמרי א"כ כ"ע יתחייבו אפי' פחות מכותבת וצריכי' אנו לדברי בעל תוס' יום הכפורים דפורתא וטובא דקאמר דכותבת מייתבא לכ"ע לגמרי ואפי' לעוג מה"ב לגמרי ופחות מכותבת לא מייתבא לגמרי לשום אדם אפי' לרגע א' עד שיאכל כותבת אלא דלעוג לא מייתבא כותבת אלא לרגע א' כי גדול כח מעכל שלו, והלך וחסר מיד ועל רגע כזו חייב, ולכ"ע מייתב טובא היינו זמן טובא יותר מעוג מפני שאין כח המעכל כ"כ כמו של עוג מה"ב אלו דבריו ודברי אלקי' חיים הנה, ועד"ז יש לפרש לשון רש"י מ"ש דהנאתו מועטת היינו מועט בזמן שכלה והולך חלף ועבר לו מיד וכן הוא שתי' טוטין הולך מיד קודם שמברך כבר כלה, אם לא שנאמר דמ"מ אינו דומה לריח שאין בו ממש עד שמברך אין כאן לא ריח ולא טעם על מה לברך, משא"כ בשתי' טוטין נהנה כיון שמשביעו ואחר שכלה העשן מ"מ מרגיש הנאתו, גם לחלוחית היוצא מן העשב נכנס לגופו ושוהה מעט ואינו דומה כ"כ לריח ועיי':

ויש לעיי' לפי דקיי"ל סי' ר"י דאין מברכי' ברכה אחרונה רק כשאכל ושתה כשיעור דלא כתוס' ברכות דף ל"ט דברכת ב"נ רבות א"צ שיעור לפ"ז בריח דל"ש שיעור וא"א לשער ברביעי' י"ל דמשו"ה אין מברכי' ברכה אחרונה ולא צריך רש"י בנדה לומר משום דהנאתו מועטת אלא משום דלית בי' שיעור ורחוק להעמיס בכונת רש"י דהנאתו מועטת היינו שאין בו שיעור דהו"לל דאין בו שיעור, וי"ל דרש"י ס"ל כתוס' ברכות הנ"ל דא"צ שיעור לברכה אחרונה לכן הוצרך רש"י לטעמו, וכל בו אפשר ג"כ להאי שיטה זכ' טעמא דידי' אבל קשה על הט"ז ומג"א דלא כתבו להלכתא טעם זה, וגם על ש"ס נדה דקאמר לאתוי' ריח קשה קצת הא בריח ליכא שיעור וא"א לשערו ברביעית וכזית מאי ארי' ריח אפי' שארי דברים אין מברכי' רק כשיש שיעור כהנ"ל וצל"ע לפום רהיטא:

ויש מזה ראי' לשיטתו של ט"ז בסי' ר"י דבייש משערי' לפי דרך שתי' יי"ש לדבריו ה"ה בריח משערי' לפי דרכו שמריחי', אמנם למ"ש הט"ז שם עוד מלתא בטעמא משום

דאפשר למזגו וראוי' להעמידו על רביעית זה לא שייך בריח קשה עדיין קושית', ועיי' מג"א סי' ק"ץ ס"ק ד' דחולק על הט"ז בי"ש בוודאי קשה כהנ"ל, ואפשר י"ל דוקא בדבר דשייך שיעור ס"ל למג"א דבעי דוקא שיעור ולא חלקו רבנן בין מאכל למאכל בין משקה למשקה כמ"ש המג"א דהא כמה דברים כגון יינות חזקים ומאכלים טוב' דבפורתא מייתבים ומשביעים ולא חלקו חכמים בדבר, ודוקא היכי דשייך שיעור כגון במאכלים ומשקים לא פליגו רבנן בשעורי' אבל בריח דלא שייך שיעור לעולם גם המג"א מודה דהי' ראוי' לנו למיזל בתר הענין דרך הנאתו לולי דהנאתו מועטת או משום שכלה והולך לו, ואפשר י"ל עוד ניהי דבריח עצמו אין שיעור אבל משערי' בדבר היוצא הריח ממנו, כהא דאמרי' דמשערי' בחתיכה דאי במאי דנפק מיני' מנא ידעינן כן י"ל באפשר ומ"מ הראשון נראה יותר:

וכל מה שכתבנו לענין ריח, יש לעיי' ג"כ לענין שתי' טוטין דא"א לשער בשיעור הראוי' העשן ולחלוחית היוצא אלא כשנשאר בעשבי' עצמן, וכ"ז לפי שצידד המג"א והניח בצ"ע אם צריך ברכה לפניו יש לעיי' גם בברכה שלאחריו, ולצד שא"צ ברכה בוודאי דכ"ש דא"צ ברכה לאחריו כמבואר במתני' נדה כל הטעון ברכה לאחריו טעון לפניו ויש שטעון ברכה לפניו וא"ט לאחריו:

וכד הוינא טלי' שמעתי הוראת מרדכי גדול ליהודים הרב הגאון מאורן של ישראל מאור הגולה מוהר"מ בנעט זצ"ל כדי להוציא נפשו מן הספק שתה תחלה מים ובירך על המים והתכוין על שתי' הטוטין, ולפמ"ש מ' דחש לברכה ראשונה יש לחוש ג"כ לברכה אחרונה ומהיות טוב ישתה שיעור מים שראוי' לברכה אחרונה, לולי דקשה וכמעט א"א שהרי שותי' טוטין כמעט כה"י, וחזי מה עמא דבר, שאין חושש לספיקת המג"א ואין פוצה פה ודובר דבר, ואני פה לא אוכל לדרוש מפי סופרים וספרים, אלא חושב מחשבות מהרהר הרהורים, בלי שימת עין בחוברי חבורים, חקרי הלב גדולי המורים, והי' זה לך שלום כעת יאמר יברכך ה' וקרנך בקרוב בכבוד ירום, כאות נפשך ונפש דודך רבך אוה"נ חותם באהבה. פה מרי' באד א' לס' למען יטב לך והארכת ימים תרל"א לפ"ק:

אחרי שובי למקומו, וחפשתי ומצאתי בס' מור וקציעה דפשיטא לי' דאין צריך לברך כלל ומה דמספקא למג"א פשיטא לי' באומרו כי אין כאן הנאה אלא לרפואה, והנה הגם דלדין יש תשובה דבוודאי הנאה יש בו הנאה המורגשת גם סתר דבריו ממ"ש אח"כ דמותר ביו"ט ועכצ"ל משום דיש הנאת הגוף דלרפואה אסור בי"ט ועי' ק"נ ביצה דדחה התירו של פ"י בשבת דכל דהוא לרפואה ל"צ שוה לכל נפש א"כ אסור ביו"ט דכל שלרפואה אסור, ובתשובה א' קיימתי דבר' פ"י דוודאי יש בו ג"כ הנאה דלא מינכר

שהוא לרפואה לחוד ותרתי אית בי' ושם בארה, אבל בע"מ וקציעה, דפשיטא לי' דליכא רפואה קשה למה מתיר בי"ט, מ"מ כיון דמילי' דברכות נינהו דאזלי' להקל הגם שאין להכניס עצמו לספק ברכה חזי דבריו לצרופי וחזי מה עמא דבר:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כה

פנחס זה אלי' מבני עליה, מעוטר במעלות ומדות רמות העולי' במסילה העולה בית אל, רב פעלים מקבציאל, ה"ה תלמידי חביב נפשי הרב המופלג מלא פלג בעל פיפיות, המאוה"ג עומד לתלפיות, כש"ת מו"ה פנחס המכונה זעליגמאן פראם ני' רב לעדתו בק"ק האמבורג במדינת דייטשלאנד יע"א:

מע"י אצבעותיו שפרו לי בעט"ו ובזמנו הגיעוני ונפשו היפה בשאלתו בברכת זמן על אכילת פרי חדשה, איז' מן ב' ברכות להקדים אם ברכת הפרי או ברכת שהחינו, וראה ב' ראיות בדין זה א' בבאר היטב סי' רס"ה כ' בשם הלקט דיברך על הפרי תחלה ואח"כ שהחיינו, וראי' שנ' בפמ"ג באשל אברהם שכ' דיברך החלה ברכת שהחיינו ונפש תלמידי י"נ הרב ני' איותה לדעת חוות דעתינו ומנהגינו בזה, והנני למלאות מבוקשו במלואו מלא ברכת ה' אשר חנני הי"ת אחר שימת עין לטובה ולברכה לפי מסת הפנאי, הנה ראיתי הלכה למשה מאבא מאוה"ג זצ"ל שברך תחלה ברכת שהחיינו ולא שאלתיו להגיד לי טעמו, אבל ראיתי ראי' שלישי' תורה שבכתב בגליון ש"ע או"ח שלו שכ' וז"ל הטהור עי' רמב"ם פי"א מהלכ' בכורים הלכה ה' מבואר שאפי' בפדיון הבן שמברך תחלה על הפדיון ואח"כ שהחיינו מכ"ש בפרי דברכת הפרי תדיר טפי, ומ"מ אין אנו נוהגי' כן ע"פ מורנא הגאון זצ"ל וצל"ע, עכ"ל:

והנה אבינו מלך מלכי רבנן הניח בצ"ע הוראת רבו, ואחר העיון נ"ל להעמיד הוראת רבי' דרבי כ' בקדושה היא דחלוקי' הרבה איכא בין ברכת שהחיינו על עשי' מצוה ובין ברכת שהחיינו על אכילת פירות וכדומה וכיוצא בו. וטרם אני אענה, אומר מלתא בטעמא דפשיטא לי' לרמב"ם בהלכ' בכורים להקדים ברכת פדיון ואח"כ שהחיינו בדוקא מה קפידא יש בהקדמה זו לזו, ואיפכא מסתברא להקדים ברכת שהחיינו שלא להפסיק בין ברכת המצוה לעשיית המצוה, ולהסמיך הברכה לעשות כל האפשר הגם דברכת שהחיינו על המצות חיובא הוא לכ"ע כמבואר בש"ס ערובין מ' ע"ב והו"ל כגביל לתורא ויותר דלאו הפסק, מ"מ לכתחילה אין להפסיק כמבואר ברמ"א קס"ז ועיי' מג"א סי' תקפ"ג ס"ק א', ונ"ל לומר דמלתא דרמב"ם יש בה תרי ותלת טעמי א) דס"ל לרמב"ם

דכשמת הבן לא יברך האב שהחיינו ומה דמספקא לרא"ש ותוס' בכורות אם יברך שהחיינו פשיטא לי' לרמב"ם מסברא דלא יברך ועיי' טוש"ע יו"ד ס' ש"ה, וברמ"א ממהרי"ק כיון דמספקא לן לא יברך ולדינא אין מברכי' השתא במת הבן, וכיון דברכת מצות פדיון לעולם איכא וברכת שהחיינו לפעמים אין מברכי' אותה לכן ראוי' להקדים ברכת המצות דתדירה יותר ואין פדיון בלא ברכת המצוה ואיכא בלי ברכת שהחיינו, ב') י"ל ע"פ הכרעת ט"ז וש"ך סי' הנ"ל דאפשר לפדות ע"י שליח, ומבואר ברמב"ם הלכ' ברכות פי"א הלכה יו"ד דשליח אינו מברך שהחיינו ועי' ב"י או"ח סי' תקפ"ה ובמג"א ואחרונים שם, ובמחכ"ת של הצל"ח הי' נעלם כ"ז ממנו לפי שעה בכתבו שלהי פסחים דכ' מסברא דנפשי' בפשיטות דשליח אינו מברך שהחיינו עיי"ש, וי"ל משו"ה ראוי' להקדים ברכת פדיון דברכת שהחיינו אינה תמידי' גבי פדיון כשפודה ע"י שליח ואין האב שם ליכא ברכת שהחיינו וברכת פדיון איכא:

עוד בה שלישי' והיתה לבאר, הנה ב' טעמים שהטעמנו דראוי' להקדים ברכ' על מצות פדיון מברכת שהחיינו, לא יועילו לנו למה אנו מקדימי' ברכ' מצות נטילת לולב ושופר לברכת שהחיינו, ובלולב י"ל כיון שאין מברכי' שהחיינו רק בי"ר ברכ' המצוה תדירה במצוה זו ומברכי' אותה פעמי' הרבה ראוי' להקדימה, אבל בשופר ל"ש ה"ט כמובן, ונ"ל להבין גם זה באקדמות מילין, הנה הרמב"ם פי"א מהלכ' ברכות כ' דאם לא בירך על המצות קודם לעשי' לא יברך אח"כ ונפקא ל' מש"ס ברכות נ"א ע"א ומדמה הרמב"ם ברכת מצות לברכות הנהנין, ועיי' יו"ד סי' י"ט בהג"ה רמ"א אם א"א לברך קודם שחיטה יברך אח"כ והוא מא"ז ובהג"א פ"ק דחולין דמחלק בין ברכת הנהנין אחר שאכל והנאתו עוברת איך יברך משא"כ בברכת מצוה ועיי' ש"ך שם שהכריע כרמב"ם, ועיי' פר"ח שכ' דרמ"א ג"כ ל"א רק היכא דא"א לברך קודם אבל באפשר ולא ברך תחלה לא יברך אח"כ ובזה גם הרמב"ם מודה ועיי' תב"ש, ואני בעניותי הארכתי בתשובה והוכחתי והראתי לדעת דרמב"ם ס"ל אפי' בא"א לא יברך אח"כ מ"מ י"ל רמ"א עשה פשר דבר ואכ"מ, היוצא לנו דשיטת הרמב"ם מיהא דבשום אופן לא יברך אח"כ ורמ"א נקיט להלכתא היכא דלא הי' אפשר ואנוס הוא יברך אח"כ, ואקדים עוד דנ"ל מתוך דברי הרמב"ם מדלא כ' ג"כ דאם לא ברך שהחיינו קודם עשי' מצוה דלא יברך אח"כ כמו שכ' לענין ברכת המצוה עצמה, וכ' שם בעשי' סוכה ולולב אם לא בירך שהחיינו בשעת עשי' יברך בשעה שעושה מצוה, ולא כ' בכל מצות שמברך שהחיינו שאם לא בירך קודם עשי' המצוה שלא יברך עוד ש"מ דס"ל דברכת שהחיינו יוכל לברך, והחילוק בין ברכת המצוה לברכ' שהחיינו הוא דברכת המצוה קאי על המעשה שעושה עכשיו ואחר שכבר

עשה איך יברך וכ"כ הרמב"ם מפורש בהלכ' אישות בברכת נשואין, אבל ברכת שהחיינו על מצוה שבאה מזמן שיש בה שמח' הלב שזוכה לעשותה, גם אחר שעשה שמחה בלבו שהחיהו ה' לזמן הזה וזכה לעשותה ובוודאי לכתחלה יברך קודם עשי', ובדיעבד יוכל לברך אח"כ כנ"ל ממשמעות הרמב"ם והחילוק נכון מסברא:

ועיי' מג"א ס' רכ"ה ס"ק ט' דאפ' אחר שאכל פעם שני' לא יברך על אכילה שני' וכ"ש על אותה אכילה והוא מרדב"ז, זה אינו סותר למ"ש דשאני ברכת שהחיינו על הנאת אכילה אחר שאכל מה הנאה ושמחה יש לו על הנאה דעברה ואפי' לא נתעכל עדיין ומברך ברכת המזון, שאני ברכת המזון שהיא ברכה שלאחרי' דכתיב ואכלת ושבעת ואח"כ וברכת על ששבע וכ"ז שהוא שבע מברך אבל ברכת שהחיינו אין ראוי' לברך אח"כ, ואפי' מאן דס"ל דיוכל לברך בראי' או אכילה שני' דיש לו שמרה בראי' ובשני' הגם שאינה כ"כ כמו הראשונה, מ"מ מודה דלאחר שראה או אכל לא יברך על ראי' ואכילה זו, ואפשר על הראי' יוכל לברך כשהוא עוד לפניו ורואה והו"ל כעין מצוה שיש לה משך זמן, אבל על אכילה שנכנס לתוך מעיו באין רואה לכ"ע אינו מברך לא משום הראי' שעברה ולא משום הנאת אכילה שאינה עוד, וכ"ז בברכת שהחיינו על אכילה הנאת הגוף, אבל ברכת שהחיינו על המצוה גם אחר עשייתה שמחה לאיש בעשי' מצוה שעשה בשמחה דלא פסקה השמחה כי אחרית לאיש שלום כי היום לעשותם ולמחר לעה"ב לקבל שכרה, וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקי' כשעומדים לפניו לשמור מצותיו, ואח"כ ישישו בשמחה זו שעשו רצון קונם בשמחה כדכתיב עבדו ה' בשמחה כנ"ל נכון בעזה"י:

ואחרי הוצעת מילי טבא אלו, מובן ממילא, דראוי' להקדים ברכת מצוה לברכת שהחיינו, דברכת מצוה זמנה ומקומה לפני המצוה וא"א לברכה אח"כ, משא"כ ברכת שהחיינו אפשר לברכה אח"כ הגם לכתחילה ראו' לברכה קודם שהשמחה ביותר, ומשו"ה אינה הפסק בין ברכת מצוה לעשי' דשייכי' לעשי' מצוה וקודם לעשייתה מ"מ אפשר לברכה אח"כ וברכת מצוה בדוקא קודם עשי' וקבוע לה מקום וזמן ראוי' להקדימה, וזכר קצת מהגיע זמן מנחה שמקדימי' למוסף כיון דמנחה זמנה היא ות"מ לאו זמנה היא ואפשר אח"כ, ואע"פ שאין ראי' לדבר והחילוק רב מ"מ זכר לדבר מיהא איכא, ועיקר הדבר ראוי לאמרו לפע"ד וכי נכון הוא:

עד כה היו דברינו בברכת שהחיינו על עשי' מצוה והעלינו ג' טעמים לרמב"ם דמקדים ברכת מצות פדיון לברכת שהחיינו ומה שאנו מברכין בלולב ברכת מצוה תחלה יש לנו

ב' טעמים ובשופר וכדומה טעם אחד ואחרון חביב דכולל כל המצות יחד בחד טעמו ועולים כולם בקנה אחד, בעזרת יחיד ומיוחד:

ונשית פנינו לברכת שהחיינו על פירות חדשים, הנה להקדים בדוקא ברכת פירות לברכת שהחיינו כל ג' טעמים שלנו בהקדמת ברכת המצוה לברכת שהחיינו אינם בברכות על פרי חדשה ולא אמרו רבנן בטעמא להקדים דוקא ברכת הפירות, ולכאורה רשות נתונה להקדים איזהו מהן שירצה, אלא הא ליתא כיון דאין טעם להקדים ברכת הפירות ממילא צריך להקדים ברכת שהחיינו, לא מבעי' לשיטות דס"ל דברכת שהחיינו על אכילה רשות היא אם מברך שהחיינו בין ברכה לאכילה הו"ל הפסק וכן נקיט המג"א בפשיטות דרשות היא ועיי' ב"י, ואפי' לפמ"ש האלי' רבה מהג"ה סמ"ק דברכ' שהחיינו על אכילה חיובא היא, מ"מ כיון שאין קפידא להקדים ברכת שהחיינו קודם לברכת פירות צריך לכתחילה להקדים ברכת שהחיינו כל דאפשר שלא להפסיק, ולסמוך אכילה לברכתו עדיף, ומ"ש בבאר היטב בשם הלקט, ספר הלקט לא נמצא בלקט הספרים שלי, וטעמו לא ידענא ואפשר כ' כן מפני שראה ברמב"ם הלכ' בכורים הנ"ל להקדים בפדיון ברכת פדיון ומדמה מלתא דרמב"ם למלתא דברכת שהחיינו על אכילה, וכבר לחלק יצאנו בחלוקי' הרבה בין דינו של הרמב"ם וגם לא דמי' לברכת שהחיינו דשארי מצות מלבד כ"ז לדס"ל דברכת שהחיינו רשות ואפי' באכילה, שני ושני ברכת שהחיינו דמצות דהיא חובה לכ"ע כמבואר בש"ס עירובין הנ"ל:

וראיתי לפמ"ג שכ' דראוי' להקדים ברכת שהחיינו משום דעל הראי' ראוי' לברך א"כ ברכה זו קדמה אלו דבריו ז"ל, ויש לפקפק ולפגום טעמו הא א"א נוהגי' לברך על הראי' ומבואר הטעם דיש ויש שאינן נהני' בראי', וא"כ אילו שאינן נהנין בראי' למה יקדימו ברכת שהחיינו דוקא, ונ"ל להוסיף מיא וקמחא, דנ"ל דברכת שהחיינו על הראי' לאו על הכא' הראי' עצמו ששבעתו עינו ושמח בראי' שמחה בראי' זו מה זו עושה לרוב ואפשר לכל ב"א, אלא שהנאת ראי' יש לב"א שרואה פרי חדשה שיוכל לאכלה וליהנות באכילתה ושמח לבו בראי' ע"י הנאת אכילה שיקנה ויאכל, ונ"ל שזהו הרבותא שכ' המחבר אפי' רואה ביד חבירו וכו' ואם הראי' עצמה הנאה מה לי של חברו או שלו סוף כ"ס נהנה בראי' ופשיטא ואצ"ל הוא, ולמ"ש מובן היטב דה"א דוקא כשרואה שלו או ביד מוכרו לו כשירצה איכא הנאה בראי' ששמח שרואה דבר שיוכל לאכול, וה"א כשרואה ביד חברו שאין מוכר לו אינו שמח בראי' פרי זו שלא יאכל אותה קמ"ל כיון שרואה פרי זו ויש עוד מאותו מין בעולם שיוכל לקנות ולאכלה הנאה לו בראי' שיבוא גם הוא לאכלה כמוהו, ומ"ש אפי' על האילן משמע אפי' על אילן שלו איכא רבותא,

דה"א כיון דבעי טורח תלישה ולפעמים לא נגמרה ונתבשלה לגמרי וטוב לפרי שתהי' עוד מחובר לאילן ובכה"ג פליגו אי מחובר לקרקע כקרקע, ה"א דליכא שמחה כ"כ קמ"ל דשמחה לו על העתיד לבוא, ועיי' ערובין מ' ע"ב אמר ר"י אנן אפי' על קרא חדתא נמי מברכי' וכ' רש"י כשאני רואה קרא חדתא מזמן לזמן, צ"ל מה רצה רש"י בזה שכ' כשרואה מה לי אכילה או ראי' ונראה לכאורה דס"ל לרש"י דעל אכילה חיוב לברך והא דאמר שם רשות היינו על הראי' לכן הוצרך לפרש דר"י על הראי' מברך דע"ז דחה דרשות לא קאמינא ועיי' אבל לפמ"ש דברכ' על הראי' היא משום שנהנה כשיאכל אין ראי' דרש"י ס"ל כסמ"ק לחלק בין ראי' לאכילה די"ל דרש"י קשי' לי' למה אמר ר"י אנן אקרא חדתא נמי מברכ' למה פרט קרא וכי לא אכל או ראה פירות חדשי' טובא והוא דקדוק דבעי ישוב לכן התחכם רש"י וכ' על הראי' מברך והיינו משום העתיד שיאכל ממנה ויש רבותא הגם דקרא לא נאכל כמות שהיא חי וצריך טורח והכנה דרבה עד שראוי' לאכול ומחוסר מעשה כ"כ מ"מ שיער בעצמו שיש בראי' שמחה על העתיד עד שמברך שהחיינו, וכ"ש שארי פירות דנאכלי' כמות שהן חי ולכן פרט קרא לדוגמא אפי' פירות כאלו שמחוסרי' טורח ומעשה בישול, וכ"ז אם מברך על הראי' אבל אם מברך על האכילה והיינו קודם שאוכל וסמוך לו אחר הבישול דוודאי אין רשאי לברך שהחיינו על אכילה קודם הבישול כשאין נאכל כמות שהוא חי שמא יאנס ולא יבשל או לא יבוא לאכול, וכל ברכה צריכה להיות סמוך למעשה כל האפשר מה"ט כמבואר בדוכתא טובא, ואי קאי על קרא מבושלת מאי רבותא דקרא דוקא דנקיט וע"כ דקרא חי' קאמר כמ"ש וע"כ יברך על הראי' וא"ש נכון מאוד:

ולהיות כן דברכה על הראי' שמחה היא לאדם משום שיאכל ממנה ואנו אין נוהגי' לברך על הראי' משום שיש ב"א שאין שמחי' בראי' משום העתיד לבוא, וכ"ש שיש ב"א שאין שמחי' כשרואי' ביד חברו או באילן או בראי' דבר דצריך תיקון והכנה דרבה, ויש חששו' הרבה לברכה לבטלה לכן נוהגי' שלא לברך בשעת ראי', וכ"ז עד שאין מוכן ומזומן לפניו לאכול, אבל כשרוצה לאכול מיד חל עליו חובת ראי' לברך על הראי' דאז ודאי שמח וטוב לב הוא שרואה מוכן לפניו דבר שמתאוה לאכול וכיון דיש חיוב בשעה שנוטל לאכול על הראי' ראוי' שיקדים ברכת שהחיינו שהיא על הנאת הראי' קודם שנותן לתוך פיו, וברכת נהנין על הנאה שנהנה בשע' שנוטל לתוך פיו ויש לו הנאת גרונו ומעיו כנ"ל ועיי' בכ"ז:

עוד י"ל כעין זה דמשו"ה ראוי' להקדים ברכת שהחיינו הגם שא"א מברכי' על הראי', נ"ל דיש אופן דמחוייב לברך ברכת שהחיינו וא"צ לברך ברכת הנהנין כגון מטעמ' שא"צ

ברכה לי"א אפי' יורד למעיו ולי"א דוקא מגמע ופולט ונ"ל דמ"מ ברכת שהחיינו לכ"ע צ"ל דמ"מ נהנה מעט ושמח בטעימתו יותר הרבה מראי' ולכ"ע יש הנאה ושמחה בזה כנ"ל, ולכן ראוי' שיקדים ברכת שהחיינו דחיובא בא מיד כשמכניס לתוך פיו, וברכת נהנין באה דוקא על מה שבולע ועיי':

עוד כ' הסמ"ג אם אקרה ובירך ברכת אכילה קודם יוכל לברך שהחיינו קודם אכילה דהו"ל כגביל לתורא דהא י"א דחיוב לברך על אכיל' כונתו כיון דהוא ספק עכ"פ אם חיוב לברך שוב הו"ל כגביל לתורא דהשתא דאיכא ספק וראוי' לברך הו"ל כצריך לאכילה והוא רחוק, ונ"ל להוסיף עכשיו שכבר נהגו לברך שהחיינו כבר קבלנו עלינו חובה לברך שהחיינו כעין שכ' הרי"ף בת"ע רשות כבר קבלנו חובה ובתפלה לגבי נשים, וכן הדבר הזה לענין שהחיינו וגם שיש דס"ל דחיובא הוא וכבר קבלנו עלינו להחמיר לברך ונעשה למ"ד רשות מרשות חובה כנ"ל:

ומ"ש הפמ"ג עוד כשאכל מעט יוכל לברך עוד נ"ל נכון דבאכילה מועטת לא מיתבא דעתי' ושמח לבו כשאוכל עוד עד שאוכל שיעור באכילה זו, או אוכל בפ"א אכילה מספקת אז שמח לבו ואז יברך בלב שמח ונפש חפיצה ברכתו תעלה לפני ה' ותרצה, זהו שהעלתה מצודתי במרוצה והצגתים לפני מע"כ יחי' וכאב את בנו בדברי' ירצה:

ולאשר יודע אני נפש תלמידי כבני כי חביבים וערבים עליו דברינו והרבה דברים חרותים על לוח לבו ששמע מאתי בהיותו דולה ומשקה ושתה מי תורה לצמאו בהיותו יצק מים על ידינו, וכאשר שמעתי ממנו בהיותו אתי עמי יחד במרחץ מ"ב בקיץ העבר, והי' לי למשיבת נפש ולחובר חבר, אמרתי אציגה לפניו דברי אגדה מענין לענין באותו ענין שאנו בו לפרש מדרש תנחומא אשר ז"ל בפ' בראשית הבונה בית חדש כיצד צריך לברך, מברך שהחיינו כדי לעשות נחת רוח ליוצרו, והוא תמוה מתחלתו ועד סופו, מה זה שאלה כיצד צריך לברך וכי ברכת שהחיינו מלתא חדתא היא לו לתנחומא, ולמה שאל דוקא על בונה בית חדש, וגם סיומא דמלתי' תמוה ביותר שמסיים כדי לעשות נחת רוח ליוצרו פשיטא כל המצות וברכות הם לנ"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני:

ואמרתי מאז, והוספתי כעת, דיש לעיין בברכה זו דשהחיינו וקימנו לבונה ב"ח ואוכל פרי חדשה או לובש בגד חדש מה טיבה וכי לתכלית זה נברא אדם ליהנות הנאות גופני' לאכול מפרי' של עה"ז ולשבוע מטובה הגם שמחוייבים אנו לברך ברכת הנהנין וברכת המזון דאורייתא, היינו לשבח ה' על שנתן לנו צרכינו אבל לברך שהחיינו וכדומה וכי לזה בראנו ה' ולזה אנו מצפי' לחיות עלי האדמה אתמהא, והנה בברכת הפירות י"ל שמברכי' שהחיינו שנוכל לברך ברכה שלפני' ושלאחריה אבל קונה בגד חדש וכדומה

לא ידענא טעם נכון, ונראה וקימנו לזה"ז שנוכל ליהנות ולאכול לשמחת לבבינו במה שבא מזמן לזמן משום הכי באמת ברכת שהחיינו רשות היא חוץ על מצות דוודאי ראוי' וחיוב לברך שהחיינו כי הם חיינו ואורך ימינו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בעבורם סוף דבר הכל נשמע וכו', אבל על הנא' הגופני' רשות היא ומ"מ יש קצת מצוה וראוי' לברכה כי לולי שהארץ נתן לב"א ולא חסר בעולמו לא היו יכולי' להתקיים ולעמוד חי לפניו ית"ש לשמור מצותיו כמ"ש הרמב"ם וכל מעשיך לש"ש, ומאן דס"ל דעל אכילה חיוב ועל ראי' רשות י"ל דעל אכילה חוב כיון דעושה באכילה זו מצוה שמברך לפני' ולאחרי':

והנה כ"ז לא יועיל לנו לבונה ב"ח למה יברך שהחיינו וכ"ש שנצריכהו ונחייבהו לברך שהחיינו, וזו שאלת המדרש הבונה בית חדש כיצד צריך לברך אמר צריך ול"א כיצד מברך דאם רשות הוא ל"ק כ"כ כמו שמברך על מידי דאכילה פרי חדשה או קונה בגד חדש וכדומה, ולכן אמר כיצד צריך לברך היינו מאיזהו טעם נצריכהו ונחייב אותו לברך שהחיינו על הנאה גופני' שאין בו תועלת לתכלית אמיתי אשר יעשה אותו האדם וחי בהם לעוה"ב, ותמוה קמתמה שפיר, ומתרץ הדא מלתא מברך שהחיינו לעשות נחת רוח ליוצרו היינו מי שבונה ב"ח עי"ז יוכל לעשות כמה מצות מצות מעקה מצות מזוזה דלכמה דעות אינו רק בבית שלו ממש, וכן יוכל ליחד בביתו מקום מיוחד שיהי' בית ועד לחכמים או בהכנ"ס וכדומה, והיינו דקאמר שיברך שהחיינו וכו' כדי שיוכל לעשות נ"ר ליוצרו בבית זה והכל הולך בתר הכוונה שמכוין לזה, וכן יעשה כמצווה עליו מאומר ועושה, ורצון יראיו יעשה, וכסאו יגביה רם ונשא, ויאמיץ כחו וחילו לאורייתא, ומשא דבר ה' בקל יסבול וישא, כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת באהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ה' ג' כסליו לס' גם ברוך יהי' ברכתו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כו

שלום תנין, בכל מקנה וקנין, מקונה שמים וארץ ואת חג המצות יחוג בדיצות, ה"ה י"נ הרב הג' בנש"ק המאוה"ג וכו' כש"ת מו"ה אהרן שמואל אסאד ני' אבדק"ק ס"ה יע"א:

במוצא מנוחה הגיע אלי מכתבו שמורה בכל וערוכה, ומצאתי בו מנוח בראותו מתוכו כי אתו החיים והשלום וכן לחתני כבני הרבני המופלג ובתי זוגתו הצנועה יחיו, והנה פר"מ ני' יודע כי עת לחשות בהריצות מכתבים שאינם נחוצים לשעה לדינא כי רבו

הטרדות לעת כזאת בפרקא דכלא ועניינים שונים דוחי' זו את זו, בכ"ז פניתי מעט רגע להשיבו על דבריו שהם בנוי' על תשובתי ששלחתי אליו, ואשיבו בקוצר אומר:

מ"ש פר"מ נ' על מ"ש להוציא נפשו מספק ברכת שהחיינו על ספק פדיון שילבוש בגד חדש ויברך שהחיינו על הבגד ויכוין גם למצות פדיון וציין על מ"ש ברכי יוסף יו"ד סי' ע"ר ובשיורי ברכה או"ח סי' רכ"ג, ביותר הי' לו להביא מרמ"א או"ח סי' ת"ר ובמג"א ס"ק א', ועצה זו לא מאתי יצאה, ופר"מ נ' לא מציאה מצא:

ומה שציין על הח"ס או"ח סי' נ"ג וסי' נ"ה בספק ברכת שהחיינו כשאני לעצמי הי' נ"ל לחלק בין ספק לספק, דאם הספק אם תקנו ברכת שהחיינו על דבר זה כיון דספק הוא אזלי' להקל וגם יש חשש משום לא תשא, אולי לא תקנו ואין ראוי' לברך שהחיינו על דבר זה, אבל היכא דוודאי ע"ד זה תקנו וראוי' לברך שהחיינו אלא דהספק שמא אינו מחוייב במצוה זו כמו בנדון שלפנינו דהספק אם בכור הוא או לא, כיון דמחוייב הוא לפדות מספק כמו שבארתי ואפי' לא יהי' רק מחומרא דרבנן מכ"ש כשמחוייב מדאורייתא מספיקא סוף כ"ס גם אם קמי שמי' גליא דפטור, מ"מ הוא צריך לעשות שלו ומצוה דרמי' עלי' קעביד וכיון דמצוה הבאה מזמן לזמן היא ושמחה היא לו יוכל ומחוייב לברך שהחיינו כנלפע"ד מסברא ושרה, לולי דח"צ סי' ק"ד בסופו ובח"ס יו"ד סי' רצ"ט לא סבירא להו הכי ולא נחתו לחלק כמו שחלקתי ובטלה דעתי:

ומה שפקפק פר"מ נ' על עצה יעוצה שחדשתי מנפשאי כשיברך ברכת שהחיינו על בגד חדש ומכוין גם על הפדיון שיכלול ג"כ ברכת פדיון ויאמר ברוך אתה ה' וכו' שהחיינו וקימנו וכו' וקדשנו במצותיו וציונו על פדיון הבן או איפכא, וציין פר"מ נ' על ש"ס ברכות מ"ט ע"א דמבואר שם דאין חותמין בשתים ומפורש שם טעמא דאין עושין מצות חבילות, אין דמיונו עולה יפה ואין נדון שלנו דומה לראי' דהרי מבואר שם חוץ מזו משום דמקדש שבת וישראל והזמנים חדא הוא משא"כ ב"י ומושיע ישראל עיי"ש ברש"י ועי' פסחים ק"ב ע"ב הבדלה וקידוש חדא מלתא היא, וברכת פדיון ושהחיינו שניהם חדא מלתא היא יותר מהא דברכות וכ"ש מדפסחים הבדלה וקדושה, דשניהם ברכת מצות פדיון ושהחיינו על הפדיון על דבר א' של מעשה אותה מצוה קאו, ועי' רמב"ם הלכ' בכורים פי"א הלכה ה' שכ' דמברך על פדיון הבן וחוזר ומברך שהחיינו, ויש לדקדק בלשונו שכ' וחוזר ומברך, מאי חוזר דקאמר הול"ל לישנא קלילא ביותר ואח"כ מברך שהחיינו, ויש למשמע דבא לאפוקי שלא יכלול ב' ברכות יחד ולברך ב"א ה' וכו' אשר קדשנו וכו' על הפדיון ושהחיינו וכו' ואי הוי כ' ואח"כ מברך שהחיינו הי' אפשר לומר דכוונתו דמסיים אח"כ שהחיינו, לכן מדייק ואומר ואח"כ חוזר ומברך

דהיינו חוזר ומברך מה שאמר כבר וכך הוא כוונתו חוזר בכ"מ וכאן נמי שחוזר ומברך ברוך אתה ה"א וכו' שהחיינו כנ"ל, ונראה דהוציא הרמב"ם כן מש"ס שלהי פסחים שדרו וכו' אבי הבן מברך שתים והלכתא אבי הבן מברך שתים, צ"ל הא השאלה לא הי' אלא אי מברך שהחיינו או לא הול"ל אבי הבן מברך שהחיינו ופשיטא דשתים הנה והא דמקדים פשיטא דעל פדיון אבי הבן מברך עיי' צל"ח שם וגם לנו ישובים ע"ז בתשובה, אבל למסקנא דאמר מברך ב' לא נתיישב, ונ"ל מזה הוציא הרמב"ם דחוזר ומברך ברכה בפ"ע, וזהו ששלחו ואמרו מברך שתים כ"א ברכה בפ"ע ולא יכללם יחד, שצריך לברך כ"א בפ"ע לאל המיוחד על כל דבר ברכה ביחוד כנ"ל:

ואפשר י"ל דוקא בפדיון יברך כ"א בפ"ע דהא אבעי לי' אם הכהן יברך שהחיינו והלכתא האב מברך שתים, וי"ל דמ"מ הכהן ג"כ ראוי' שיברך שהחיינו והאב עיקר והוא טפל לו ויוצא בשמיעה בשעה שהאב מברך שהחיינו ובתשובה הארכתי אם מת הבן דאין האב מברך שהחיינו אם הכהן מברך, וכיון שמוציא הכהן בברכת שהחיינו וברכת שהחיינו דכהן אינו על המצוה ועיקרה על שנהנה לכן אין ראוי' שהאב יברך ב' ברכות אלו בכולל הגם דדידי' על ענין א' הם על עשי' המצוה מ"מ לגבי כהן ענין אחר הוא, ואין למדין מרמב"ם הנ"ל למק"א ועיי' בכ"ז:

וכ"ז אנו צריכי' אם הי' אפשר לברך ברכת פדיון בפ"ע וברכת שהחיינו בפ"ע אבל בנדון כעין שלנו דא"א לברך ברכת פדיון בענין אחר גם אם ה' בו משום א"ע מצות חבילות שרי לכללם יחד כיון דא"א בענין אחר כדאיתא בפסחים שם דהיכא דא"א שרי ועדיף משלא לברך כלל, וגם זיל בתר טעמא דאין עושין חבילות משום דמחזי כמשא וכיון דא"א בלא"ה לא מחזי לרואים כמשא דהא אנוס הוא וכ"ז פשוט:

ויש לי מקום עיון ע"י התעוררות של פר"מ נ' אם מותר לברך ברכת שהחיינו על מצוה ועל בגד חדש בברכה אחת לפטור שניהם אם מחשב כדבר אחד שעל שניהם מברך שהחייהו ה' לזמן הזה, או נימא דברכת שהחיינו על קיום המצוה שהחייהו ה' לקיים מצוה זו מברך ה' על דבר שאין בו הנאת הגוף ולא ליהנית הנאת הגוף ניתנה אלא דבר שהנשמה נהנה ממנה ועל בגד חדש מברך שהחייהו ה' ליהנות הנאת הגופני והוי כתרי מילי, או נימא כיון שברכה אחת היא לאבינו שבשמים שהחיינו וקימנו, וגם אין מברכ' על המצוה אלא כשבאה מזמן לזמן כשעושין אותה בשמחה, הו"ל חדא מילתא ובוודאי כשא"א בענין אחר כהא דסי' ת"ר שמברך שהחיינו על י"ט ב' של ר"ה וב"ח או יין חדש כדי לצאת ידי כל השיטות בוודאי ליכא קפידא כיון דעושה כן משום ספק ולא מחזי

כמשא, אבל בשאפשר לברך על כ"א בפ"ע ואין נדנוד חשש ברכה שאינה צריכה בכל א' מהם יש לי מקום עיון לפום רהיטא:

וקשה היום אני על הרמב"ם פכ"ט מהלכ' שבת הלכה י"ג שכ' דאין מברכי' ברכת המזון וקדוש על כוס א' וכו' דשני' מצוה דאורייתא ועיי' מגדול עוז דלא בא לאפוקי הבדלה דדאורייתא הוא אלא לאפוקי מצות דרבנן כמו ז' ברכות של חופה וכיוצא בהן דליכא משום א"ע מ"ח עיי"ש. וקשה לי כיום מש"ס ברכות הנ"ל דמבואר דאפי' בברכות דרבנן איכא משום א"ע מצות חבילות ועיי' רש"י שם שציין על ש"ס פסחים ק"ב ולרמב"ם דבדרבנן ליכא משום א"ע מ"ח כ"ש התם דליכא משום א"ע מ"ח כ"כ כמו שנראה מרש"י שם שכ' שדומה לעושי' מצות חבילות וצל"ע:

והנה לולי מה שהעמיס המגדל עוז ברמב"ם דכוונתו לשלול ז' ברכות חופה וכדומה לו, הי' נ"ל דכוונת הרמב"ם לאפוקי חד דאורייתא וחד דרבנן, אבל בתרתי דרבנן איכא משום א"ע מ"ח ואקדים מה שהעלתי מאז במ"ש הרמב"ם הואיל ושניהם דאורייתא דוודאי משמע אבל חד דאורייתא וחד דרבנן לא היינו אם עושה תחלה הדאורייתא ואח"כ דרבנן לא איכפת לנו מה שנטפל הדרבנן אחר הדאורייתא דבדרבנן לא חששו למחזי כמשא, והא הדאורייתא עשה תחלה ולא נראה כמשא רק מצוה שני' שהי' לו ליקח כוס אחר ולא קפדו רבנן בדדהו כ"כ אבל כשמקדים מצוה דרבנן ואח"כ מצוה דאורייתא בוודאי איכא משום א"ע חבילות כמו שניהם דאורייתא דמחזי כמשא עליו ליקח כוס אחר וכ"ש הוא מב' מצות דאורייתא דכאן עושה דאורייתא טפל ואגב גררא לדרבנן:

והעליתי זה מכח קושי' עצומה ששמעת' כד הוינא טלי' מפה קדוש של אבא מאוה"ג זצ"ל שהקשה לפמ"ש הה"מ ומביאו המג"א דקדוש י"ט דרבנן לא מקשה ש"ס מידי מיקנ"ה ויקנה"ז הא קדוש י"ט דרבנן והבדלה דאורייתא וליכא משום חבילות, ולמ"ש א"ש דוקא כשא' דאורייתא ומקדים דאורייתא לדרבנן, אבל ביקנ"ה דמקדים קדוש י"ט דרבנן להבדלה דאורייתא בוודאי איכא משום חבילות וכ"ש הוא כמ"ש:

ויש לי עוד הוכחה לדברינו מדקשה לי על מ"ש הרמב"ם הואיל ושניהם דאורייתא וצ"ל הגם דקדוש ובהמ"ז על הכוס לאו דאורייתא מ"מ קידוש ובה"מ ב' מצות דאורייתא הם וכשמברך בהמ"ז וקדוש על כוס א' הגם דכוסות דרבנן בשני' מ"מ אסור משום דנראה כמשא עליו לקיים מצוה דאורייתא כתקונן שתקנו חכמים לברך ולקדש על כוס יין מלא, אבל קשה לי וכי לא משכחת שאכל רק שיעור דרבנן ועיקר בהמ"ז דרבנן ואיך כ' הרמב"ם בפשיטות דאיכא משום חבילות כיון דשניהם דאורייתא ומי פסקא דאכל שיעור דאורייתא וצ"ע. וע"כ כדברינו כן הוא כשמקדים דרבנן לדאורייתא בוודאי איכא

משום א"ע חבילות וכ"ש הוא וכ' הרמב"ם אפי' אכל שיעור דאורייתא דתרתי דאורייתא מ"מ איכא משום א"ע חבילות וכ"ש כשלא אכל רק שיעור דרבנן דהא מקדים לדרבנן ועושה דאורייתא טפל לדרבנן וא"ש נכון בעזה"י:

והנני מוסיף והולך מה שנ"ל עוד בשיטת הרמב"ם דוקא כשעושה ב' מצות דאורייתא ודרבנן בזה אח"ז ליכא משום א"ע מ"ח וע"ד שכתבנו שעושה תחלה דאורייתא ואח"כ דרבנן דכבר יצא ידי דאורייתא ולא נראה כמשא עליו, אלא מצוה דרבנן שאחרי', אבל כשעושה בבת אחת דאורייתא ודרבנן והי' ראוי' ואפשר לעשות כ"א בפ"ע הגם דחדא מנייהו דרבנן מ"מ איכא משום א"ע חבילות דמחזי כמשא עליו ב' מצות של דאורייתא ושל דרבנן שעושה אותם בב"א ולמשא עליו לעשות מצוה דאורייתא בפ"ע והי מינייהו מפקית דנאמר על מצוה דרבנן כי זאת המצוה למשא עליו כנ"ל נכון מסברא:

ויש לי ראי' מהימנא על זה מירושלמי דמביא פ"י בשבת כ"א סוגי' דכבתה דאין מדליקין נ"ח בשמן שריפה כשיש לו שמן אחר וטרח פ"י למצוא טעם למה לא ידליק בש"ש גם כשיש לו שמן אחר ולדידי נראה הטעם פשוט משום דא"ע מ"ח ומחזי עליו כמשא שעושה בש"ש שמצוה עליו לשרפו עוד מצות נ"ח וכשאין לו שמן אחר שרי כמו בכל מצות כשא"א שרי כבש"ס פסחים ק"ב ע"ב:

וי"ל בדברינו עד"פ קוש' תוס' שם מנ"ל דאין מדליקין בשבת משום טעם אחר הוא דמותר לשמש, ונ"ל עפמ"ש פ"י מדקתני פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת גם שמן שריפה בכלל והקשה מ"ט אין מדליקין בשבת, והנה טעמינו לשבח הוא משום א"ע מ"ח אלא דזה דוקא כשיש לו ש"א, אבל כשאין לו שרי והה"נ שארי שמנים ופתילות בחול רק כשיש לו כמ"ש פ"י דפשיטא משום חשש שמא יפשע אין לבטלו ממצוה, אלא דבשמן שריפה בשבת אפי' אין לו אסור משום שמא יטה למאן דס"ל דה"ט דא"מ בשמן שריפה בשבת והא דאמר ר"ה כל השמנים שאמרו אין מדליקין דגם ש"ש בכלל בשבת אסור להדליק נ"ח אפי' אין לו שמן אחר ומדכייל להו ש"מ בכל השמנים אסור בשבת אפי' אין לו ש"א ש"מ דאיכא בשבת עוד טעם משום דמותר לשמש לאורו ומשום שמא יטה כמו בשמן שריפה וא"ש עיי':

ולפמ"ש דיש חילוק בין מקדים מצוה דאורייתא לדרבנן ועושה הדרבנן טפל לדאורייתא, אפשר יש לומר עוד דלא בא לאפוקי אלא כשא' דאורייתא וא' דרבנן ומקדים דאורייתא ועושה דרבנן טפל לדאורייתא כה"ג ליכא משום מחזי דרבנן כמשא דלא קפדו רבנן כשעושה דרבנן טפל וגרע לדאורייתא, אבל כשעושה תרתי דרבנן זאח"ז בכוס א' דא' טפל לחבירתה דרבנן איכא קפידא דמחזי שניה' כמשא ועושה אותה טפילה לדרבנן,

ול"ק תו מש"ס ברכות הנ"ל כמובן, וי"ל דתוס' פסחים דס"ל דבז' ברכות דחופה איכא משום חבילות ורבינו משולם דס"ל ג"כ דבדרבנן איכא משום א"ע חבילות אלא דכולם שייכי' להדדי, אפשר דמודו לרמב"ם בא' דאורייתא ושני' דרבנן דליכא משום חבילות ועיי':

אלא לבעל מגדל עוז אין מעוז ומגדול בדברינו דהא הוא כ' דרמב"ם בא לאפוקי ברכות דחופה דליכא משום חבילות קשה מש"ס ברכות, ואפשר דס"ל דהתם לאו משום מחזי כמשא, אלא משום דמורידין בזה כבוד שמים שמברך בכללי' ואינו מברך בפרטי' על כל ענין בפ"ע ואין חילוק בין דאורייתא לדרבנן ולא דמי' למברך בהמ"ז ומקדש על כוס א' דמשום משא דצורך והוצאת דכוס הוא, אבל לענין ברכה לברך בשם ומלכות ולכלול ב' דברים כאחת הגם כי הברכו' עצמן דרבנן מ"מ הורדת כבוד ומיעוט ברכה ושבח לאל עליון הוא, וזכר לדבר עיי' רא"ש סוכה ר"פ לולב הגזול שכ' לענין מהב"ע אין לחלק בין מצוה דאורייתא לדרבנן כיון שמברך ומוציא ש"ש מה לי מצוה דאורייתא או דרבנן כוונתו הגם דיש לחלק במצוה עצמה בין דאורייתא לדרבנן דהקילו בדרבנן ולא חששו משום מהב"ע אבל לענין ברכה אין לחלק הגם שהברכה עצמה היא דרבנן כיון שמוציא ש"ש מה לי על מצוה דאורייתא או דרבנן בין כך ובין כך מנאץ הוא, וכן י"ל לענין חבילות הגם שיש לחלק בין הכא לדהתם, ועיי' סוכה פ' לולב וערבה אמר ר"ז הלכה כר"י ומפרש טעמא ברוך ה' יום יום בכל יום תן לו מעין ברכותיו ועיי' רמב"ם פי"א מהלכ' ברכות הלכה יו"ד:

והדרינן לספקתינו לברך שהחיינו על מצוה ועל בגד חדש וכדומה אם שני ענינים הם הגם שעיקר הברכה דרבנן, מ"מ איכא משום חבילות או משום דבתרתי דרבנן ס"ל לרמב"ם בכ"מ דאיכא משום חבילות, או משום דברכה שאני, ואפשר דברכת שהחיינו על בגד או פרי חדשה שאינה חיוב כ"כ יש להקל, והיכא דא"א ודאי שרי בין לטעמא משום חבילות ובין לטעמא משום הורדת כבוד ה' ומיעוט הודי' ושבח, זהו שהעלתה מצודתי בחפזי בעיון כשעות שתים, בעזרת נורא תהלות, בדין זה דאין עושין מצות חבילות, הוא יראנו מתורתו נפלאות לשמור ולעשות מצות חבילות חבילות, בל יעכבונו מחבלי כרם ה' צבאות ואת חג המצות נחוג בדיצות, הכ"ד אוה"נ דש"ת ושלום על דייני ישראל ותלמידנו מבחרי גברינו אהובינו כנפשינו ונפש אוה"נ. פ"ב ד' כ"ט אדר תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כז

כתקוע שופר, תכתב בספר אשכול הכופר, ממשפחת סופר, כל טוב מאתך לא תופר, ה"ה חביבי תלמידי הרב הותיק מלא עתיק הרב המאוה"ג המאיר בתורתו לעדתו מורג חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י אבדק"ק האללאש יע"א:

יקרתך קבלתי נשלח אלי ממקומי לכאן ואני פה עוסק ברפואות זה כמה שבועות להעלות רפואה למיחוש שלי מיהא בעי, ולהשיב נפשי אחרי שהייתי בוויען שנצרכה למקום חתך אפעראציאן אשר בחמלת ה' עלי גמלני כל טוב, וטוב אחרית דבר מראשיתו ברוך הגומל לחייבי' טובים שגמלני כל טוב, והנה יום אתמול ביום שהכינותי עצמי לשוב למקומי הגיע לידי מכתבך החביב עלי בחפשי בין המכתבים להשיב עליהם בעוד היותי פה, ושמתי מעט עיוני עליו שלא לאחר תשובתי אליך ולהוציאך מדאגה על בריאותי, והנה כתבת דבר בעטך עט סופר דבר בעתו מה טוב בדין ברכת הגומל שכ' הטור סי' רי"ט בשם אביו הרא"ש ז"ל דמי ששומע ויוצא בברכת מי שאינו מחוייב לברך אינו יוצא רק כשעונה אמן, ומי ששומע ממחוייב א"צ לענות אמן וקשי' לך ממ"ש המחבר סי' ח' אם ג' מתעטפים בטלית א' יכולים לברך כ"א בפ"ע או א' יברך והם יענו אמן הא כולם מחוייבים בברכה ויוצאים בלי עניית אמן וכתבת שעמדת על קושי' זו זה כמה, ולדידי אפי' רגע א' לק"מ דבסי' רי"ט כ' דיוצא בלי עניית אמן, אבל מחוייב לענות אמן ככל שומע ברכה מפי חבירו דצריך לענות אמן כמבואר סי' רט"ו ויש מקום לומר דוקא כששומע והוא השומע ממברך אינו יוצא בברכתו שאינו מחוייב באותה ברכה או שאינו מכוין לצאת צריך לענות אמן אבל כששומע ומתכוין לצאת דהו"ל כאלו הוא המברך בעצמו דשומע כעונה י"ל דאינו מחויב לענות אמן וגם אינו רשאי דהו"ל כעונה אמן אחר ברכותיו כן הי' מקום לומר לולי דכ' המחבר בסי' ח' דא' מברך והם יוצאי' ועוני' אמן שמחוייבי' לענות אמן על שמיעות הברכה מא' המברך הגם שהוא שומע ויוצא וליכא משום עונה אמן על ברכת עצמו כיון דאינו רק שומע ולא מברך בפה וכ"ז פשוט וא"צ לפנים:

ויש לעי' במי שיצא ומוציא כגון בברכת מצוה כבש"ס ר"ה דבכל הברכות חוץ מברכת נהנין אע"פ שיצא מוציא ועיי' מג"א סי' ח' בברכת טלית אע"פ שיצא ובירך מוציא ועיי' פמ"ג הגם דמבואר כן בש"ס ר"ה קמ"ל המג"א רבותא דס"ד דברכ' טלית כברכת נהנין דאינו מחוייב להלבישו עיי"ש, וכן משמע מש"ס ר"ה דאמר כל הברכות חוץ מברכת נהנין משמע דגם ברכת טלית בכלל, ויש לי מקום עיון אם יענה השומע ויוצא אמן כיון דהמברך אינו צריך לאותה ברכה רק להוציאו א"צ לומר אמן וגם אין ראוי' דהו"ל

כעונה אמן על ברכת עצמו, או נימא כיון דהמברך מוציאו משום ערבות דגם הוא מחוייב בחיובו יוכל וצריך לענות אמן, וצד זה רחוק בעיני דאין מחוייב לברך לו ולהוציאו רק שאפשר לו מצד ערבות ונראה יותר דלא יענה אמן וצל"ע:

והנה דין זה דהרא"ש דכל שהמברך אינו מחוייב צריך השומע ויוצא לענות אמן ואל"ה לא יצא נובע מש"ס ברכות דמקשה והא איהו לא קמודה בשעונה אמן, ולכאורה גם כן הדין בכל ברכת מצוה כשמברך כבר יצא ומוציא חבירו צריך לענות אמן כיון ששומע מאינו מחוייב ומ"ש, ובש"ס ר"ה כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הנהנין, משמע דכל ברכת המצות כשיצא שוה לברכת הנהנין שיצא ונהנה גם המברך דוודאי יצא בלא אמן וצ"ע מ"ש מברכת הגומל:

שוב ראיתי בפמ"ג סי' רט"ו במשבצות שכ' כמסתפק היכא דיצא ומוציא אם מחויב לענות אמן וכ' דיש לחלק דהתם מחוייב בדבר משום ערבות עיי"ש, ואני לא אבין מ"ש ברכת הגומל דג"כ איכא ערבות למברך דהא מחוייב השומע לברך ומ"ש, ואפשר כוונתו לחלק בין ברכת מצוה דגם המברך מחוייב במצוה עד שלא יצא משא"כ ברכת הגומל דלא בא לידי חיוב אלא במקרה ואין בידו להביא עצמו לידי חיוב, אלא דבר זה בעצמו דמצוה שאין מחוייב בה ליכא ערבות וא"י להוציא אחרים אינו ברור עיי' תוס' פ"ג דברכות גבי נשי' חייבות בבהמ"ז דרבנן וברא"ש פ' ג' שאכלו ובצל"ח ברכות פ"ג ובתשובה א' הארכתי בענין זה דמצוה שא"מ אינו בערבות ואינו מוציא אחרי' י"ח, ומלתא דתמיה לי אזכיר פה על מ"ש הצל"ח ברכות פ"ג שאכלו גבי ינאי דבדרבנן ליכא ערבות ומש"ס ר"ה מוכח דאיכא ערבות בברכות דרבנן ומשו"ה מוציא כשיצא ועיי' רש"י שם והוא פלא, וגם אם נימא דמצוה שא"מ בה אינו בערבות וא"י להוציא אחרים מ"מ בברכת הגומל רחוק וקשה יותר לומר דאינו בערבות דהא שייך במצוה זו כמוהו כשיבוא לידי כך ובידו לילך בים או למדבר ומחוייב לברך הגם שנכנס מתחלה לכך ולומר כיון שאינו מחוייב להכניס עצמו לכך אינו בערבות דהא גבי ברכת הטלית מוציא אע"פ שיצא כמ"ש המג"א הגם שאינו מחוייב, וצ"ל כיון דמענשי' עלה בעידן ריתחא כמבואר במנחות פ' התכלת הוי כמחוייב קצת מיהת משא"כ ברכת הגומל וסוף כ"ס לשון ש"ס ר"ה כל הברכות משמע גם ברכת הגומל ולא נאמר רק בברכת הנהנין וצ"ע:

והנה עיקר דין זה דש"ס ברכות דיוצא בברכת חבירו שבירך בריך דיהבך לן או שגמלך כל טוב צל"ע איך יוצא בשמיעת ברכה זו הא אין זו נוסח הברכה שמחוייב לברך דהא הוא מברך שגמלני כל טוב, והם אמרו דיהבך לן והוא צריך לברך כה"ג דלא יהב אותי וכן שגמלני וחבירו מברך שגמלך כל טוב והוא המחוייב שומע וכעונה הוא כאלו ענה

בפיו דיבור זה מפיו דיהבך לן או שגמלך ולא על עצמו מברך ואין פירוש לברכה זו לגבי דידי' שגמלהו ה' כל טוב ומה זו שמיעה וברכה לדידי' דנימא שומע כעונה, ואם הוא משנה במחשבתו מיהבך ליהב אותי או שגמלני אין זה השומע כעונה אלא כמהרהר לעצמו ולא כעונה בפירוש וצל"ע:

וכשאני לעצמי הי' נ"ל שזהו שהקשה ש"ס והא איהו לא קמודה היינו דברכה זו ששומע לאו הודאה היא על שגמלהו ה' אלא הודאה על אחר ומתרץ שענה אמן ולא משום שומע כעונה הוא דיצא אלא משום שענה אמן והוי כהוא מברך בעצמו ברכה הראוי' לו, ועדיין אינו מיושב כל צרכו ניהי דעונה כמברך היינו אותה ברכה שמברך אחר וכיון דאחר לא בירך ברכה הראוי' גם ענייי' אמן לא מהני, וי"ל דהרהר בלבו ושינה במחשבתו נוסח ברכה הראוי' לו ולא הוי כמהרהר בעלמא כיון שענה אמן כן י"ל אלא דלא משמע כן מא' מראשונים ופוסקים וצריך לי עיונא רבה לפום רהיטא, וה' יאר עינינו:

עוד רגע אחת אדבר מילי' ע"ג מילי' לחבר, על מ"ש הט"ז ס"ק י"ג דבן ותלמיד אין ראוי' שיברכו הגומל לחייבי' שפוגם בכבוד אביו ורבו ונדחק, ולפע"ד אין זה הורדת כבוד, דמצינו בש"ס סנהדרין כשחל' ר"א הי' ר"ע שוחק ואמרו לו למה אתה שוחק אמר כ"ז שאין פשתנו לוקה ואין יינו מחמיץ הייתי מצטער שמא קבל רבי עולמו עכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח, ור"א אמר כלום עברתי ע"כ התורה מא' עד תי"ו אמרו לו הלא למדתנו רבינו כי אין אדם צדיק וכו' הרי ר"ע שמח כשראה ר"א בצער דשקיל לי' למטרפי' בהאי עלמא כי את אשר יאהב ה' יוכיח, כי כן בן ותלמיד המברך שגומל לחייבים שגמלך כ"ט לאו פחיתות כבוד הוא, אלא יתרת הכבוד הוא שהקב"ה מודד לו במדה שמודד לצדיקים כי א"א צדיק בארץ אשר יעשה טוב ואשרי למי דשקל לי' מטרפסי' בהאי עלמא כנ"ל פשוט וברור:

ולאשר ידעתי נפש תלמידי כי חביבים עליך דברינו ועצורים בלבך לזמן זמנים טובא הם לזכרון טוב לפניך לא אמנע ממך גם עתה מה שאמרתי ברבים בש"ק כשזיכני ה' לברך ברכת הגומל ברב עם הדרת מלך עליון ית"ש בע"מ וויעץ והבאתי מנחתי מנחת מרחשת רחושי רחשן שפוותי שפתי תודה לה' במקהלות ברכתי ברך ורגלי עמדה במישור ודברתי מישרים בפרושי פסוקי' ומאמרי' ובתוך הדברים אמרתי לפרש מאמר בש"ס סנהדרין הנ"ל דאמר ר"א כלום עברתי ע"כ התורה מא' עד תי"ו צ"ל מאי כוונתו במ"ש מא' עד תי"ו, ומה שהשיב לו הלא למדתנו רבינו כ"א א"א צדיק וכו' וכי ר"א לא ידע מקרא מפורש והוא ידע בעצמו שלא עבר עכה"ת וכו' וגם קשה הלשון הלא למדתנו רבינו כי א"א צדיק וכו' וכי ר"א למדם מקרא וכי כמקרא דרדקי מקרהו, ולייישב כ"ז

נ"ל ע"פ שפירשתי מאמר חז"ל בש"ס ברכות כשרואה אדם יסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה תלה ולא מצא בידוע שהם יסורים של אהבה ונדחק רש"י ה' מייסרו ביסורים כדי להרבות שכרו וזה רחוק מן הדעת, ונ"ל לפרש מאמר זה מתחלתו ועד סופו, בהקדם מה שאמרו ז"ל כשמכניסים אדם לדין שואלים אותו נשאת ונתת באמונה, וצ"ל למה מקדימין שאלה זו שנוגע בין אדם לחברו תחלה, ונ"ל משום דהרבה קיום מצות תלוי' בזה דמהב"ע לא יצא וכתיב אני ה' שונא גזל בעולה, ואמרו גזל סאה של חטין טחנה ואפאה וכו' והפריש ממנה חלה האיך יברך אין זה מברך אלא מנאץ, ומי שעשה עושר ולא במשפט ועושה ממון זה צדקה וגמ"ח הרבה או קנה ממנו ד' מינים ותפילין וציצית לא יעלו לפני ה' וניאוץ המה לפניו ית"ש ולכן שואלי' אותו תחלה נשאת ונתת באמונה ואח"כ שואלי' אותו על פרטי קיום המצות כנ"ל, ונ"ל שזהו שאמרו ז"ל כשרואה אדם וכו' יפשפש במעשיו היינו במעשים שבכל יום מעשי רשות שעושה לעצמו להנאתו ולטובתו אם באמונה הי' עושה אותם דלולי כן גם אם קיים מצות ה' לא יעלו לריח ניחוח לפניו ודבר זה דבר שרוב קיומן של מצות לעשות רצון המצווה בזה תלוי' כאמור פשפש ולא מצא עול בכפו והוא נקי כפים ואין בידו רמי' יתלה בביטול תורה שביטל ולא עשה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה או שיעשנה, תלה ולא מצא שחסר אחת ממצות ה' בידוע שיסורים של אהבה הם דכתיב את אשר יאהב ה' יוכיח, ויש לדקדק דהול"ל את אשר אוהב לה' למה כתיב יאהב לעתיד נ"ל הן צדיק בארץ ישולם, שישולם לו אשר חטא בארץ כ"ז שהוא בעוה"ז למען יבוא נקי לעה"ב וצדיקים תחלתן יסורים וסופן שלוה ומשו"ה שמח ר"ע כשראה ר"א חלה ובמתני' ברכות חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ופירשו בגמרא מאי כשם לקבלונהו בשמחה ידע ויבין כי כ"מ דע"ר לטב עביד להטיב לו באחריתו, וטוב אחריתו מראשיתו וצדיקים תחלתן יסורים וסופן שלוה בעה"ב, ומי שמאמין בכ"ז באמונה אומן לא יטרידהו שום דבר מתורה ותפלה, ונ"ל שזהו מה שאמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וצ"ל למה לא וכי כאיש אל שיכזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמרחק ממנו הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח, אלא הוא הדבר אשר דברנו כי מי שהוא בשלימות אמונה אומן כי הכל מהי"ת ומאתו לא תצא הרעות לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו א' מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג כואב ונאנח ומצטער חסרון אמונה והבטחון הוא ואיש כזה אין ראוי' שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא, ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לטב עביד אע"פ שאינה ראה איך ומה,

ופירשתי בזה מקרא קודש ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי דקרא מספר בשבחו של יוסף שהי' ה' עמו תמיד גם כשהי' בעת צרה שהי' עבד לאדוניו, הגם שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, משום שראה יוסף עצמו כאיש מצליח שדרכיו מצליחי' כשהי' בבית אדוניו המצרי כי האמין שמאת ה' היתה זאת לו לטובתו להטיב אחריתו וקבל הכל בשמחה ובטוב לב והיינו ויהי ה' את יוסף ולא זזה שכינה מאתו משום ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו רואה עצמו איש מצליח ושש לבו ותגל נפשו, וזו היא כוונת ברכת הגומל לחייבים טובים שגמלני כ"ט, המברך לא יברך על הטובה שהציל ה' נפשו אלא גם על הצרה שהי' בו יברך ג"כ והיינו הגומל לחייבים טובים שגובה דילי' מהם בעה"ז שגמלנו כל טוב היסורים והרפואה היו לטוב:

ונחזור לדברת חז"ל כשרואה וכו' יפשפש במעשיו ולא יתלה במקרה כי אם מיד ה' היתה זאת לו לטובתו לפרוע ממנו בעה"ז מעט מעט, ולמחר לעה"ב לקבל שכרו פשפש ותלה ולא מצא בידוע שיסורים של אהבה כי לפעמים שיודע ה' כי צדיק הזה, האהוב לפניו ית"ש אשר מעשיו קרבוהו, לפי טבעו ותאותו יוכל לבוא לידי עבירה כי יצרו יגבר עליו ולא יוכל לו והן בקדושיו לא יאמין, וכדי שיעמוד בצדקו ויהי' אהוב לפניו כמו שהוא עכשיו שולח ה' עליו יסורים ומילי דמצטער בי' כדי לעוררו ולהכניע לבבו בל יכשל ויאשם, ויש להעמיס זה בקרא שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט כי היו רבו צריו וצוררי ורודפיו, ודוד בא עד הראש ותכלית יסוריו ועינויו כדי שלא ימוש ובל ימוט מדרך אשור וילך ימין ולא שמאל, וזהו שאמר שויתי בלבי ה' לנגדי תמיד מה שנראה לפי ראות עין כי ה' לנגדי למנגדי תמיד ורבים אומרים לנפשי אין ישועתו באלקי' סלה, אבל הוא אמר בלבו ה' לנגדי מנגדי תמיד הוא לטובתי כי עי"ז מימיני בל אמוט, וכאשר חשבתי כן ע"כ שמח לבי ויגל כבודי ביסורים ורדיפות גם בשרי ישכון לבטח כי לא הרגיש כ"כ היסורים שהי' נושא אותם בסבלנות בחשבו כי הכל לטובה, וזהו פי' הקרא את אשר יאהב ה' ל"א אשר אוהב אלא אשר יאהב שרוצה שאהבתו אליו לא תסור לעתיד ויאהב אותו להבא יוכיח כדי שיעמוד בצדקו, ונבוא אל המאמר שהתחלנו בו, שר"ע שמח שראה רבו בצער שלא יקבל עולמו בעה"ז ומקבל עונשו בעה"ז ואמר ר"א כלום עברתי עכה"ת כולו מא' ועד תי"ו ע"פ שאמרו ז"ל בש"ס סוטה תורה תחלתה וסופה גמ"ח ואמרו ז"ל כל מי שיש בידו תורה ואין בידו גמ"ח גם תורה אין לו ולכן אמר ר"א בדיוק שקיים כה"ת מא' ועד תי"ו היינו מתחלתה ועד סופה שתחלתה וסופה גמ"ח חסד שעושי' עם החיים וסופה חסד שעושין עם המתים ואמצעיתה רובן מצות שבין אדם למקום ואמר שקיים כולה, ואמר מפורש מתחלת' ועד סופה שעיקר וכלל גדול דכל

שאין בידו גמ"ח גם תורה אין לו וכ"ש מי שעושה עול וכספו כסף סיגים שגם תורה אין לו דאין מעשה קיום מצות ה' רצוי' לפניו ואינו אלא מנאץ לכן פרט ר"א מצות אלו שלא עבר ע"כ זה, ולמה יענש אחר שפשפש תחלה ותלה ולא מצא לא מעשה עול בין אדם לחבירו בכפו ולא בפל קיום או עבירות מצות שבין אדם למקום ולמה יענש, אמרו לו הלא למדתנו רבינו כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ויש בו מן ההרגש הו"לל אשר עושה טוב ולמה אמר לשון עתיד, אלא הכי פירושו בוודאי יש צדיק כר"א שידע בנפשו שלא חטא, אבל אל תאמין בעצמך והן בקדושיו לא יאמין ה' והיינו כיא"א צדיק בארץ הגם שהוא צדיק עד עתה אשר יעשה טוב אשר יאמר עליו בטח כי יעשה טוב ולא יחטא לעתיד וזה הפירוש למדם ר"א וכי כן אפשר שיבואו יסורים על הצדיק כדי שלא יחטא לעתיד ויעמוד בצדקו ויהי' אהוב למקום לעתיד ובזה הניחו דעתו של ר"א כי הוא מן האהובים לפני המקום ורוצה שיאהבהו לעתיד, וא"ש שאמרו למדתנו רבינו פירושי' דהאי קרא אשר לפי הפשוט אין לו מובן וקבלו פירושו מרב רבנן כר"א או י"ל דאמרו למדתנו עכשיו מתוך דבריך ודברינו כי אמרת שיודע אתה בנפשך כי לא עברת וקושי' לאלקינו וקשי' קרא דכתיב כי א"א צדיק והא איכא ר"א, ועי"ז דייקנו ולמדנו פירושא דקרא דלכן דייק ואמר אשר יעשה לעתיד לבוא ואת אשר יאהב ה' לעתיד יוכיח כדי שיעמוד בצדקו בעה"ז ויקבל שכרו משלם בעה"ב וכתיב כי ב' ירבו ימיך בעה"ז ואמרו בכ"מ דכתיב ימים של צער הם ויש צדיקים שמאריכי' ימים כדי שיתוספו להם שנים של חיים אמיתי' ונצחיי' בעה"ב והיינו ויוסיפו לך אלו ימים של צער בעה"ז שנות חיים בעה"ב וזהו כוונת חז"ל בש"ס יומא וכי יש ימים שאינם של חיים אלא אלו שנים שמתהפכים על האדם מרעה לטובה היינו שבעה"ז הם רעים ומתהפכים לטובה בעה"ב וצדיקים סופן שלוה ראשיתם מצער ואחריתם מאוד ישגא, מחיי חיים יחיינו מיומים אורך ימים ושנות חיים ושלום כאות נפשך ונפש אוהב נפשך דש"ת חותם באהבה רבה.

באדעון ד' לסדר וברך את עמך א"י תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כח

תראה בנחמה בעיר ה' שמה, ותזכה לשמוע שמע טוב ממבשר טוב ממשמיע ישועה בני חביבי הבחור המופלג בתורה וביראה נפלאה זך הרעיון חרוץ ברק השנון מלא ברכת ה' ה' שמעון סופר שי' לאי"ט:

במע"י אצבעותיך החביבים עלי הגעתני בימים של צער והפכתם למחול לי כי שש אנכי על אמרתך אמירה נעימה כתובה על הספר בעט סופר, והנה הגם כי הקשית לשאול ממני להשיב לך אומר ודברי' על ד"ת ונפשך יודעת מאוד מיעוט האפשרות מחמת חולשת מזגי בעו"ה מ"מ שמעתי לקול בקשתך הרצוי' לנו כי נפשך משתוקקת לדעת בחיבה יתירה נודעת, לשמוע בלימודים בדבר הנוגע להלכה אשריך שלך ככה ונקיטנא בקצרה כל האפשר הנה שאלת כהוגן וכניסתך לבית הספק כנסי' לש"ש במי שאכל ואינו יודע אם אכל שיעור שמחוייב בבהמ"ז דאורייתא ומסופק ג"כ אם כבר בירך דבכ"א מן הספיקות בפני עצמו חייב לברך מספיקא דס"ד הוא, אבל בצירוף ב' ספיקות יחד אפשר דא"צ לברך דהו"ל ס"ס שמא לא אכל שיעור דמחוייב מדאורייתא, ואת"ל אכל שמא כבר בירך ויצא י"ח, הגם שוודאי אכל שיעור דרבנן וליכא רק חד ספק הא ספק ברכות דרבנן להקל אלו דבריך, והנה בתחלת הרעיון הי' נ"ל פשוט דפטור מטעם שכתבת דלענין חיוב דאורייתא איכא ס"ס ולענין דרבנן סגי בספק אחד ומבואר כדבר הזה בב"י יו"ד סי' פ"ג ובש"ך שם ס"ק ט"ז, עד שעלה בזכרון לפני כי עלה ספק כזה השערה בתשובת שער אפרים סי' י"א באשה שהיא ספק אם מחוייבת מדאורייתא או מדרבנן אם נולד לה עוד ספק שמא ברכה אם פטורה או חייבת לחזור ולברך כמו איש והעלה שם הגם דאיכא לענין דאורייתא ס"ס מ"מ מדרבנן מיהא חייבת דאת"ל שלא ברכה הרי מחוייבת מדרבנן מיהת, ודבריו נפלאו ממני כיון דמודה דלענין דאורייתא הו"ל ס"ס גמורה ומשום דרבנן ספיקא דרבנן להקל, וס"ס כזה לענין דאורייתא וס"א לענין דרבנן איתא בב"י יו"ד סי' פ"ו וש"ך שם דאזלי' בשניהם להקל ואי משום דלענין דרבנן הו"ל אתחזק חיוב ואין ספק מוציא מידי ודאי כבש"ס פסחים ט' ע"א ותוס' שם לחד תי' גם בדרבנן ל"א ספק מוציא מידי ודאי ועיי' ש"ך כללי ס"ס סי' כ' והוא ע"פ חד תי' בתוס' שם, א"כ תיקשי ל' למה אמר שמואל ספק קרא ק"ש א"ח וקורא דק"ש דרבנן הא איכא חזקת חיוב דמעיקרא וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהלכת ק"ש דאם קרא ק"ש וספק אם בירך ספיקא להקל וכן הוא בטוש"ע ועכצ"ל דהקילו בברכותי' ומעיקרא הכי תיקנו דכל ספק מצות וברכות דדבריהם להקל גם במקום דאיכא חזקת חיוב ועיי' פלתי סי' ס"ט שהתעורר בזה וכ' שצ"ל דמעיקרא הכי תקנו, ולהיות כ' מצוה לקיים דברי איש חי וגברא רבה אמר מלתא יגעתי מצאתי לקיים דבריו ע"פ שהעלה צל"ח מכח קושי' הנ"ל ונכנס לחלק בין דרבנן שיש לו עיקר מה"ת לאין לו עיקר וק"ש לשמואל אין לו עיקר מה"ת וכן כל הברכות בדומה לו שאין להם עיקר הקילו בהו טובא דספק מוציא מידי ודאי, וכ' לפ"ז כשלא אכל אלא כזית וספק בירך ג"כ חוזר ומברך כיון דיש לו עיקר מה"ת כשאכל כדי שביעה

וה"ה אשה גם להך צד דאינה מחוייבת בבהמ"ז מדאורייתא מ"מ יש לו עיקר מה"ת באנשים חוזר ומברך היכא דאתחזק שאכלה כשיעור שחייבו רבנן לברך עיי' בו, וע"פ דבריו א"ש דינו של תשובת ש"א הגם דמצד ספק שמא מחוייבת מה"ת איכא ס"ס, מ"מ מחוייבת מדרבנן דליכא רק ספק א' וכיון שאתחזקה בחזקת חיוב מדרבנן אין ספק א' מוציא מידי ודאי לפ"ז אם הספק א' הוא אם אכלה כשיעור דאורייתא או אכלה פחות מכזית א"צ לברך דמשום דאורייתא איכא ס"ס שמא לא אכלה שיעור דאורייתא ושמא אינה מחוייבת מדאורייתא ומשום חיוב דרבנן הא איכא ספק שמא אכלה פחות מכזית וספיקא דרבנן היכא דלא אתחזק בחיוב מעיקרא לקולא:

עוד יש לקיים דינו של הש"א עפמ"ש בצל"ח כ' ע"א די"ל דמי שאכל כזית וספק בירך חוזר ומברך דכעין דאורייתא תיקנו שאם אכל כדי שביעה דמחוייב לברך מספק כן חוזר ומברך כשאכל כזית ושאני ק"ש דליכא ק"ש דאורייתא לשמואל והוסיף עוד דגם באשה כעין דאורייתא דגברא תיקנו שצריכה לברך מספק הגם אם א"מ רק מדרבנן ועפ"ז קם דינו של הש"א, והה"נ כשספק א' אם אכלה שיעור דאורייתא או פחות מכזית צריכה לברך דכעין דאורייתא באיש תיקנו באשה ובאיש ספק אכל פחות מכזית צריך לברך כעין דאורייתא דאם מסופק אם אכל שיעור שביעה דמחוייב מספק כן נ"ל לקיים ולהציב דינו, אבל אינו במשמעות דבריו, דכ' דלהך את"ל שמא לא ברכה הו"ל ודאי דרבנן ולא משום דספק דרבנן בכאן להחמיר, ועוד מדהקשה בתשובה שם מדלא קאמר נ"מ אי נשים חייבות מה"ת לענין ספק ברכה ונדחק דהה"נ הי' יוכל לומר נ"מ זו, ואי ס"ל כצל"ח או כמ"ש בדף כ' או כמ"ש בדף כ"א לא הי' קשי' לי' מידי וצל"ח מיישב קושיתו בב' מקומות ע"פ דברי עצמו הנ"ל, ש"מ דלא נחית לדברי צל"ח בב' מקומות וא"כ למה לא ניחא לי' דפטורה מדרבנן משום ס"ד להקל והתמיה תמיה של קיימא היא:

ונבוא לבית הספק שלך איש שמסופק בתרתי אם אכל שיעור דאורייתא וספק אם בירך לפי הפשוט א"ח ומברך דמשום חיוב דאורייתא הא איכא ס"ס ואין לומר להך צד שאכל ושמא בירך הו"ל ספק א' נגד חזקת חיוב דאם אכל כשיעור הרי אתחזק דמחוייב לברך, הא ליתא דהא ל"א ודאי אכל אלא את"ל אכל וסוף כ"ס ליכא חזקת חיוב מדאורייתא משום הך ספק שמא אכל, ומשום דוודאי אכל שיעור דרבנן ס"ד לקולא, אמנם כן לפמ"ש הצל"ח בדף כ"א דכל דאיכא חזקת חיוב מדרבנן ויש לו עיקר חייב לברך גם כאן חייב לברך מדרבנן דאין ספק מוציא מידי ודאי אלא דאין דבריו מוכרחים כ"כ די"ל דמעיקרא הכי תיקנו והקילו בספק ברכה אפ' במקום חזקת חיוב ואפי' יש לו עיקר מדאורייתא

וכן צ"ל לשיטת הש"ך סי' ק"י דס"ל דאפי' בדרבנן שאין לו עיקר מה"ת ספיקו להחמיר במקום חזקה:

ומלבד שאין דבריו מוכרחים, נ"ל ראי' מתשובת רשב"א דמביא הכ"מ פ"ב מהלכ' ק"ש הלכה י"ג דכ' מדאמר ר"א חוזר וקורא ק"ש דק"ש דאורייתא משמע דצריך לקרות כל הפרשיות הגם שפ"ר לבד הוא מדאורייתא והול"ל חוזר וקורא פ"ר ש"מ כיון שצריך לחזור על מקצתה קורא כולה מזה למד הרמב"ם דחוזר גם על הברכות ומדלמד הרשב"א דחוזר על הברכות מדחוזר על כל הפרשיות ש"מ דס"ל גם ביש לו עיקר מה"ת ואתחזק ספיקו להקל בדברים כאלו הגם לענין איסור להחמיר דהא קיי"ל ק"ש דאורייתא וחוזר עליו וכיון דק"ש דאורייתא הגם דפ"ר לבד דאורייתא ורבנן הוסיפו הפרשיות כדבר שיש לו עיקר מה"ת ומדין הוא שחוזר עליהם משא"כ הברכות לפני' ולאחרי' אין להם עיקר כלל ואיך למד הרשב"א מזה לזה ומפרש כוונת הרמב"ם כן, וע"כ דס"ל דאין לחלק בין יש לו עיקר לאין לו עיקר מה"ת:

גם מ"ש הצל"ח בדף כ' דכעין דאורייתא בספק בירך כשאכל כדי שביע' תקנו גם בספק בירך כשאכל כזית מוכח מתשובת רשב"א דלא ס"ל הכי דלמד ומדמה דחוזר על הברכות כמו דחוזר על כל הפרשיות דק"ש והא לא דמי' דשאני פרשיות דהוסיפו על פ"ר דאורייתא כעין דאוריית' תיקנו ועכ"פ החילוק רב ואין ללמוד זה מזה וע"כ דלא נחתו הרשב"א ורמב"ם לחלק כחלוקים הנ"ל:

ונ"ל הא דבאמת לא רצו לחלק כחלוקים הנ"ל משום דס"ל דגם לשמואל איכא מצוה דאורייתא לקרות דבר א' בתורה בשכבו ובקומו רק דא"צ שיהי' דוקא פ' שמע ועי' שאגת ארי' סי' א' שהעלה כן מכח כמה ראיות כראי מוצקות לפ"ז לשמואל אם ספק לו אם קרא דבר א' מן התורה צריך לקרות ולא אמר אלא ספק קרא ק"ש שהוא מדרבנן שיהי' קורא פ' זו דוקא אבל ודאי למד ענין א' אז א"ח וקורא משום שהוא דרבנן ומוכח הגם שיש לקריאה זו עיקר מה"ת ואתחזק חיובא לא החמירו לקרות שנית דלא כמ"ש צל"ח כ"א ע"א ומוכח נמי דלאו כעין דאורייתא תקנו דהא בספק אם קרא דבר א' מה"ת בשכבו או בקומו צריך לקרות, ובספק אם קרא פ' של ק"ש א"ח ול"א כעין דאורייתא תקנו ש"מ דבהא מלתא לא תקנו כעין דאורייתא ומדאמר ר"א חוזר וקורא דק"ש דאורייתא ומשמע כל הפרשיות משום דהכי תקנו כל שאומר פ"ר יאמר כולה כתקנה מזה למד הרמב"ם דה"ה לברכותיה לפניה ולאחריה כנ"ל נכון:

ודע דצל"ע לפום רהיטא למה כ' הרמב"ם כשקרא ק"ש ומסופק בברכותי' דא"ח ואומרם ולא כ' כשקרא פ"ר ומסופק בשארי פרשיות דא"ח וקורא כיון שהם מדרבנן מזה הי'

נראה דס"ל דשארי פרשיות חוזר וקורא או משום דיש להם עיקר מה"ת החמירו יותר כיון דאתחזק, או משום כעין דאורייתא תקנו, וזהו דלא כרשב"א בכוונת הרמב"ם דא"כ איך כ' דלמד הרמב"ם דין ברכות משארי פרשיות, הא שארי פרשיות גם כשקרא פסוק ראשון בוודאי חוזר וקורא שארי פרשיות מספק, ועיי' מג"א סי' ס"ז סק"א דכ' דמשמע מלחם חמודות דאם קרא פ"ר וספק בשאר פרשיות דאינו חוזר ומברך, האמת שמתשובת הרשב"א דלמד ברכות משארי פרשיות נראה כן אבל מדכ' הרמב"ם דין זה בברכות ולא בפרשיות ק"ש עצמן נראה דחוזר ומברכ' אפי' יודע שקרא כל מה שמחוייב מדאורייתא, והטעם לחלק או משום דאתחזק ויש לו עיקר מה"ת, או דכעין דאורייתא פ"ר תקנו כל הפרשיות, או י"ל דבפרשיות ליכא קפידא דליכא משום ברכה לבטלה משא"כ בברכות דאיכא משום ל"ת ורמב"ם לשיטתו דס"ל דבברכה לבטלה איכא משום ל"ת דאורייתא דלא כתוס' ר"ה ל"ג ע"א ועיי' מג"א סי' רט"ו, ולשיטת תוס' ודעימי' דברכה לבטלה דרבנן ג"כ יש לחלק בין פרשיות לברכות ויש לעיי' ותן לחכם ויחכם עוד:

והנה הצל"ח מצא סמיכת חכמים לדבריו מקושי' מע"מ וש"א מדל"א נ"מ לרבינא בספק אם ברכה אם צריכה לחזור ולברך בהמ"ז ולדבריו דכל דאתחזק ויש לו עיקר מה"ת אין ספק מוציא מידי ודאי א"ש, או משום דכעין דאורייתא תקנו, וכבר הראנו לדעת דלא כוותי' מתשובת הרשב"א הנ"ל, וגם ש"א ומע"מ שעמדו בקושי' זו ש"מ דפשיטא להו דגם בבהמ"ז דרבנן ואתחזק ויש לו עיקר מה"ת מספק א"צ לברך ובישוב קושי' מדל"א נ"מ לספק נ"ל בשנחקור למ"ד הרהור כד"ד אם עובר בל"ת כשמהרהר בלבו ברכה שא"צ, ונראה מסברא דליכא משום ל"ת רק כשמוציא בשפתיו דמחזי כמזלזל בכבוד ה' ועיי' רמב"ן בפירושו עה"ת פ' יתרו לא תשא כמו משא ביום ההוא לאמור היינו הרמת קול מסתמא מרים קולו עיי"ש במתק לשונו, ודוקא בנושא ומוציא בשפתיו אבל בהרהור ליכא משום לא תשא דזיל בתר טעמא משום דמזלזל בכבוד שמים שקל בעיניו לישא שמו יתברך על שפתיו על מגן אבל בקיום המצות ס"ל לר"ה הרהור כד"ד דהכל הולך בתר הכונה ואחר כונת הלב הן הן הדברים ואפשר דס"ל מצ"כ והכונה הוא העיקר כ"ש בדבור פה וידוע שיטת רשב"ם דבדבר דתלי' בדיבור כ"ע ס"ל דצריך כונה וכ"ז לא שייך באיסור דל"ת כנ"ל מסברא, שוב ראיתי אחרי רואי בצל"ח כ' ע"א שהתעורר על זה אם עובר בל"ת והעלה מתוך פלפולו דאינו עובר דדינו כדין שבועה שאינו עובר גם לרבינא ע"י הרהור עיי' בו, ולפע"ד מסברת חוץ דלכ"ע א"ע בל"ת ע"י הרהור כדכתיבנא:

ואחר הוצעה זו אומר אני לרבינא דס"ל הרהור כד"ד ואפי' אם מדרבנן צריך שיוציא בשפתיו מ"מ אסור לו לברך בפה כשהוא מסופק אם בירך בהמ"ז אפי' אכל שיעור

דאורייתא והוא עפמ"ש תוס' ר"ה ל"ג ע"א הא דל"א אמת ויציב חוזר וקורא הגם דאיכא ספק דיעבור בל"ת, דל"ת דברכה שא"צ רק מדרבנן ומותר לו ומחוייב לומר שנית לצאת ידי דאורייתא ולהכניס עצמו בספק איסור דרבנן דל"ת וכ"ז בשא"א לו באופן אחר אבל אם הרהור כד"ד ואפשר לצאת ידי דאורייתא מיהת בהרהור ומשום דרבנן צריך להוציא בשפתיו לא נתיר לו לברך בפה מה לי ספק דרבנן זה שיוציא בשפתיו מספק איסור דרבנן דל"ת, ונ"ל עוד דגם אם לא אכל רק שיעור דרבנן צריך להרהר דליכא נדנוד איסור כיון דאתחזק חיוב דרבנן ואפשר לו לצאת ע"י הרהור צריך להרהר והא דאמר שמואל ספק אמר אמת ויציב חוזר וקורא משמע בפה מלא משום דס"ל הרהור לאו כד"ד ולשיטתו אזיל דס"ל בשבועות כ"ו ע"ב דהרהור לאו כד"ד ולפי הפשוט בכ"מ הכי ס"ל, וכיון דהרהור לאו כד"ד לא סגי בהרהור צריך לחזור ולקרות דוקא אבל ספק קרא ק"ש א"ח וקורא הגם דאתחזק ובק"ש ליכא משום ל"ת י"ל כיון דאין יוכל לחזור ולקרות עם ברכותי' דאיכא משום ל"ת גם ק"ש אינו חוזר דהכי תקנו שלא יאמר ק"ש בזמנו לצאת י"ח רק עם ברכותי' כמ"ש הכ"מ פ"ב מק"ש מתשובת רשב"א שהבאנו לעיל, או י"ל כיון דכל ספק ברכות א"ח משום דאית בי' נדנוד דל"ת והקילו בספיקו לא פלוג בק"ש דכל שהוא דרבנן א"ח וקורא, אבל לרבינא דס"ל הרהור כדיבור דמי גם ברכות דרבנן ובהמ"ז דרבנן צריך שיהרהר בלבו יועיל ולא יזיק, הגם דמדרבנן צריך שיוציא מפיו מ"מ גם בבהמ"ז כשאכל שיעור דרבנן הגם דמדרבנן צריך שיוציא מ"מ מייתר דעשה מצוה דרבנן בהרהור שיוצא מדאורייתא במצות דאורייתא כנ"ל, והא"ש דלא אמר לרבינא לשיטתו נ"מ בספק אם ברכה דלרבינא לשיטתו דהרהור כד"ד בין היא מחוייבת מדאורייתא או מדרבנן א"ח בפה אלא בהרהור ולהרהר מחוייבת גם אם חיובה רק מדרבנן כשמסופקת אם ברכה, אבל בוודאי לא ברכה גם שחיובה מדרבנן צריכה להוציא בשפתיו לכתחלה וא"ש, וזה יישוב נכון המיישב דעת בעזרת חונן לאדם דעת:

ומדי דברי אציע פה מה שהעלתי מאז זכיתי לאותיות דר"ע זקני מאוה"ג זצ"ל בתוס' דר"ע איגר שהקשה על נ"מ דש"ס להוציא אחרים י"ח הא רבינא ס"ל הרהור כד"ד ויצאו השומעים י"ח מדאורייתא בהרהור ומשום דרבנן אתי דרבנן ומוציא דרבנן, ונדחק עיי"ש, ואני בעניי הכינותי יישוב בשנדייק לשון ש"ס נ"מ להוציא אחרים למה נקיט לשון רבים הול"ל נ"מ להוציא אחר והוא דקדוק עצום, ונ"ל עפמ"ש הלבוש סי' קצ"ט דזימון מלתא היא מדאורייתא, ונ"ל פשוט דאם כ"א מהרהר בלבו א"י ידי זימון ע"י הרהור דהרהור בלב כ"א נפרד הוא וצריכי' שיתאחדו ויזמנו לצאת בדיבור של המברך עד מקום זימון לכל מר כדאית לי' ואשה זו שמברכת ברכת הזימון אם חיובה רק דרבנן א"א להוציא

י"ח דברכת זימון דהרהור ל"מ אפי' מדאורייתא בזה, והיינו דאמר להוציא אחרים דהיינו רבים דייקא היינו ברכת הזימון ויש ג' בלעדה שמחוייבים בזימון, אבל לאחד אפשר שתוציא לרבינא לשיטתו ומיושב קצת קושי' ש"א דל"א נ"מ אחריתא פשוטה דיש נ"מ בעצמה כשמסופקת אם ברכה דרצה להשמיענו דיש נ"מ לרבינא להוציא אחרים אבל לאחד תוכל להוציא ועיי', אלא דקשה לכאורה מדאמר ת"ש מבן ואשה מברכ' וכו' הא י"ל ע"י הרהור כהנ"ל, וי"ל דסתמא דש"ס קאמר ת"ש למ"ד הרהור לאו כד"ד, וא"ש ביותר לפמ"ש הרא"ש ראי' מסוגי' ש"ס שבת דקיי"ל הרהור לאו כד"ד ולמעיין שם יראה דרבא שקיל וטרי שם דס"ל לאו כד"ד, וא"ש דרבינא מבעי לי' לרבא ואמר רבא ת"ש ולשיטתו אזיל דס"ל הרהור לאו כד"ד ועיי':

אמנם כן לא נראה כן לכאור' לדינא דהא הרמב"ם פ"א מהלכ' ברכו' הלכה ז' פסק דכל הברכות אם הרהר בלבו יצא ס"ל הלכתא כרבינא דתכד"ד ועיי' כ"מ שם, ופסק נמי בהלכ' ק"ש דספק קרא ק"ש חוזר וקורא בברכותי' למה יקרא בפה בברכותי' יהרהר בלבו ק"ש וברכותי', וכן קשה על המחבר סי' ס"ב דס"ל בק"ש דהרהור כד"ד ואם הוא אונס יוצא בהרהור ועיי' מג"א שם סס"ק ב' דדעתו דיוצא בהרהור דלא כשל"ה, א"כ בספק קרא ק"ש יהרהר בלבו ואין לך אונס גדול מזה שלא להכניס עצמו בספק נדנוד איסור דל"ת שיש בברכות דק"ש, וי"ל לפי מ"ש הרמב"ם דקורא בברכותי' דהכי תקנו מעיקרא כל שקרא ק"ש לצאת יאמר הברכות עמה, וכיון דלכתחלה צריך לקרות ק"ש בפה ולא בהרהור וכיון שק"ש עצמה יוכל לומר בפה כמצותו דליכא משום ל"ת, וכיון שאפשר בלי שום נדנוד איסור צריך לקרות בפה מדרבנן ולכתחלה כיון שקורא בפה שוב איכא תיקון חכמים שמחוייב לומר גם הברכות וחייב מצד ודאי לומר הברכות והם אמרו וליכא נדנוד איסור דל"ת כמו כל ודאי ברכות דרבנן כנ"ל ועיי':

אלא דקשה מהא דפסק הרמב"ם דספק בירך בהמ"ז דצריך לחזור ולברך בפה למה יקרא בפה כיון שאפשר לברך בהרהור בלי נדנוד איסור דל"ת למה יקרא בפה והרי מדאורייתא יוצא בהרהור, ומשום דרבנן לא נתיר לו ספק איסור דל"ת, וכן קשה על המחבר סי' קפ"ג דכ' המג"א שם דאם הוא אונס יוצא בהרהור ואזיל לשיטתו בסי' ס"ב, וקשה כהנ"ל הרי אין לך אונס מזה, וכ"ש דקשה על הרמב"ם דס"ל דברכה לבטלה יש בו איסור דאורייתא, עוד קשה לי בספק אם אמר ברכותי' דק"ש כ' הרמב"ם דא"ח משמע דאפי' הרהור א"צ למה הרי עיקר החיוב יוצא בהרהור, ולזה י"ל כיון דדרבנן הוא וא"א לו לקיים כמצותו לא הטילו עליו שיהרהר בלבו כמו דלא חייבו בעל קרי להרהר בברכת ק"ש ושארי מילי דרבנן ועיי' ברכות כ"א ובתוס' ד"ה מאן דאמר בסופו, אבל קושי' הראשונה קשי'

טובא, ונראה דגם בהרהור איכא לאו דל"ת ואפשר מדרבנן משום הרחקה דחומר איסור דל"ת הגם דברכה לבטלה בפה אינו אלא מדרבכן מ"מ משום לא פלוג לא התירו להרהר ברכה לבטלה והשוו אותה כמו מהרהר דעלמא דאסרו משום הרחקה, ולרמב"ם דברכה לבטלה מדאורייתא א"ש טפי, אלא לרמב"ם קשה הא עדיף שיהרהר דליכא רק ל"ת מדרבנן מלהוציא בפה שהוא דאורייתא וצ"ע בכ"ז לדינא לעת הפנאי, וה' יאיר עיני:

ולקושי' ש"א דל"א נ"מ בספק י"ל דרצה סתמא דש"ס לומר נ"מ דקיימא לאמת דלא אפשטא וכ' הרא"ש דא"י להוציא המחוייב מדאורייתא כיון שהוא ספק דאורייתא, אבל נ"מ בספק אם ברכה לא קאי למסקנא דאבעי לא אפשט' כיון שהוא ספק דאורייתא הו"ל ס"ס שמא פטורה מדאורייתא ושמא ברכה כמ"ש לעיל, ולכן נקיט טפי נ"מ זו דיש בה נ"מ לפי הספק ולפי המסקנא דלא אפשטא:

וזאת תורת העולה מדברינו בספק שלך ספק אם אכל שיעור דאורייתא וספק בירך דא"צ לחזור ולברך דמשום ספק חיוב דאורייתא איכא ס"ס, ומשום דרבנן סגי בספק א' דלמא בירך, הגם שיש חזקת חיוב מ"מ הלא בארנו דגם בכה"ג הקילו בספק דידהו דלא כצל"ח, ועשינו סמוכים לדברינו, בדברינו הסמוכים בישוב קושי' ש"א מדל"א נ"מ בספק וכ"ש וקו"ח כשהספק אם אכל פחות מכזית או שיעור דאורייתא דפשוט יותר מביעא בכותחא דפטור ואין בו גמגום אפי' לדברי צל"ח כנלפע"ד:

עוד רגע אחת אשעשע עמך בקוצר אומר לאשר כבר נתארך המכתב בתוך הכתיבה והגיע לכותבת הגסה בענינים דגייסו אהדדי, ודין גרמא דגרעינותא נגרעותא בסוף דברינו על ספיקתך לפי דקיי"ל דכל שלא אמר ברית ותורה א"י י"ח אם זה מדאורייתא או מדרבנן, ונ"מ אם ספק בירך אם צ"ל ברית ותורה ג"כ ואם צ"ל כמו הטוב ומטיב כיון שאומר מקצתה, אם בפעם שני לא אמר ברית ותורה אם צריך לחזור משו"ה אם הוא דאורייתא צריך לחזור ולברך ואם מדרבנן א"צ לחזור דהרי ספק שמא בירך פ"ר וליכא רק ספק דרבנן והו"ל ככל ברכות דרבנן אלו דבריך בהוספת תוספת מרובה ביאור הספק, ויפה כתבת דבספק אם אמר ברית ותורה אבל בוודאי לו שבירך הכל חוץ בברית ותורה מסופק דתלינן דוודאי אמר כמ"ש הרשב"א אם א"י אם אמר ראשונה או שני' דאמרי' ודאי אמר כמו שרגיל ודמיונך עולה יפה ועיי' ט"ז ביו"ד סי' ס"ט ובנקה"כ שם, והטבת לראות ראי' שני' בספיקתך אם ברית ותורה דאורייתא דממ"ש תוס' דמשו"ה מבעי לי' לרבינא אם נשים בבהמ"ז דאורייתא משום דל"י לומר ברית ותורה, ואי עיקר ברית ותורה רק מדרבנן איך אפשר לומר שמשו"ה נשים אינן בבהמ"ז מדאורייתא הא כל עיקרו דרבנן ש"מ דדאורייתא הוא, ויפה דברת וכל דילדה כוותך תלד אמנם כן עי'

בטור וב"י סי' קפ"ח דמסתבר לרבינו יחיאל דאין צריך לחזור כשלא אמר בו"ת דהא דאמר ל"י היינו שלא עשה המצוה כהוגן ולא לעכובא, ונראה דהחולקים וס"ל לעכובא מ"מ מודו דלאו מדאורייתא הוא דלא כתוס' וצ"ע:

ודע לך בני דקשה לי לפום רהיטא בין לתוס' משום דנשים ל"י לומר ברית ותורה ובין לרש"י משום דלא נטלו חלק בארץ קשה לי מדרב מ"ט דס"ל דכל של"א ברית ותורה יוצא לפי שאינן בנשים, ואי נשים אינן בבהמ"ז דאורייתא, איך תלה דין דאנשים בברית ותורה לפי שאינן בנשים הא נשים אינן בבהמ"ז מדאורייתא כלל או מה"ט עצמו כמ"ש תוס' ותוס' כ' דרבינא ס"ל כמ"ד של"א בו"ת לא יצא, וכ"כ רשב"א דלרב ליכא מקום ספק, וקשה תפשוט מרב דנשים בבהמ"ז דאורייתא דיצאו אנשים בלא בו"ת משום נשים, וכ"ש דקשה לשיטת רש"י וצל"ע כעת (ועיי' ח"ס או"ח סי' מ"ח):

וטרם אכלה לדבר, אביע לך אומר א' שחדשתי זה זמן לא כביר, בפירושא דלא תשא ש"א לשוא, ע"פ שאמרו ז"ל כל המתגאה כאלו עובד ע"ז, נ"ל ע"פ שאמרו ז"ל בשביל גסי הרוח גשמים נעצרים, דמי שהוא מאמין בהשגחה פרטית כי הכל מידו ית"ש ועיני ה' תמיד על ב"א זן ומפרנס ומכלכל לכ"א בעתו וכראוי' לו מאתו ית"ש, ילמד מדת הענוה כי רם ה' ושפל יראה המשפילי לראות בשמים וארץ, ומי שהוא מתגאה הוא מפני שאינו מאמין באמונת אומן בהשגחה ואומר בלבו כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה כי הוא זורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ובזיעת אפו ויגיע כפו אוכל לחם, לכן מפני גסי הרוח גשמים נעצרים למען בעיניו יראה ובלבבו יבין כי ההשתדלות והחריצות הבל לא לחכמים לחם וכו' ה' מוריש ומעשיר והכל מאתו ית"ש ונ"ל משו"ה קרו לי' ז"ל במתני' גבורת גשמים שע"י הגשמים נראי' גבורת ה' והכל בידו שאם עצור יעצור הגשמים בעתם להבל וריק כלה האדם כחו, ויפה אמרו כל המתגאה כאלו עע"ז דאלו הי' מאמין בהשגחה כי עיני ה' צופות על ב"א קרוצי חומר לא גבה לבו ולא רמו עיניו, והנה אלו שמכחישי' בהשגחת ה' מפני שקשה להם להאמין כי רם ה' ושפל יראה וכל שמכירי' ביותר גדולתו של הקב"ה מכחישי' ביותר בהשגחה ורחוק מרשעים תשועת ה', ורשע בגובה אפו אין אלקים כל מזימותיו, וכשרוצים לאמת השוא ודרך ממוצע שלהם כי הכל ע"י ממוצעים שרי מעלה וצבאי צבאות, מספרים כבוד אל וינשאוהו וירוממוהו למזימה, והיינו לא תשא שם ה"א שלא תנשא שם ה' לשוא בעבור השוא לחזק עי"ז דעה נפסדה אשר פיהם דיבר שוא, וימינם שמגדילים שמו הגדול שקר בימינם כדי לחזק ולהאמין השקר וזהו שאמר ר"י בכ"מ שאתה מוציא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוציא ענותנותו, בכ"מ שמוציאים גדולתו צריך להודיע מיד ענותנותו שלא יבוא אדם

ע"י שמוצא ויודע ויבין גדולתו של הקב"ה לכפור בהשגחה ח"ו לכן מיד סמוך לגדולתו אתה מוצא ענותנותו, והיא תפארתו ותהלתו ית"ש, וקול רינה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל ימין ה' רוממה היינו הגם שימין ה' רוממה מאתנו ואין נראה לנו והכל בדרך הטבע ע"י פעולת בני אדם ואין יד וכח ה' נראה לעין הם באמונת אומן כי ימין ה' עושה חיל, מפיק ומעייל, מה' מצעדי גבר כוננו וגם דרכו של אדם יחפץ שיעשה שלו ואל יסמוך על הנס, וכתיב ויברכך בכל אשר תעשה, אז עוזר ותומך האומר ועושה, וכן הוא בלימוד התורה לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, יגעתי מצאתי תאמין, יאר ה' עיניך בתורתו, וישים פניו אליך לעזרך לעבודתו כאות נפשך ונפש אביך מברכך מרחוק מקרב הלב. פה מרחץ מיידלינג ה' ז' מ"א תר"כז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה כט

שלום שלום מרחוק, לקרוב בקרב לבי, חביבי צמידי תלמידי חתני כבני הרבני הותיק המופלג בתורה וביראת ה' טהורה, מורג חרוץ בע"פ הקצין היקר כש"ת מו"ה יעקב ליב כ"ץ שטראססער ני':

נעימת ימינך קבלתי, ושורותיך היקרים לי מפז האירו לנגדי באור התורה, ולאפס הפנאי אפס קצהו ראיתי בהנוגע לדינא אשר נפשך בשאלתך לשמוע דעתי ע"ד שזה שנים טובא אשר גדרת בעדך שלא לשתות מיין שבסביבותיך רק הבא מכרם ישראל, ולפעמים טובא כשמכבדים אותך במצוה להיות מוהל ולא נמצא יין כשר כזה מה תעשה בכוס של בהמ"ז שהנהוג שנותני' למוהל לברך בהמ"ז, ועיניך לנוכח הביטו בהמפורש בש"ע או"ח סי' ק"ץ ובמג"א שם ובסי' רע"א דמבואר דיוכל המברך לתת למסובים לטעום כשאין הוא רוצה לטעום וגם חולקים בקידוש מודי' בבהמ"ז אלא דה"חצ בסי' קס"ח העלה דוקא כשאין המסובין יודעים לברך כמו בניו ובני ביתו אבל כשיודעים לא וכ"ז ראו עיניך וישוטטו רעיוניך ומכח זה עלה ספק בלבך מה תעשה בנדון שלך:

והנה שמתי עיוני בתשובת ח"צ סי' הנ"ל ואחר העיון מעט מצאתי שיש בדבריו דברים תמוהים לפע"ד ויש מהם שצריכים ביאור כאשר אגיד, ונבוא על סדר דבריו בתשובה ההיא מתחלה עד סופה כיד ה' הטובה עלינו:

ראשון לציון מ"ש דכל שאינו יוכל להוציא במצוה דאורייתא גם במצו דרבנן כן הוא ומביא ראי' מרש"י ברכות מ"ח ומשיטת בה"ג דמייתי רש"י ותוס' דבדרבנן בעי שיהי' מחוייב מדרבנן עכ"פ, ביותר הי' לו להביא מסוגי' מפורשת ר"ה כ"ט ע"א כל הברכות

אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וכו' וכ' רש"י כיון דרשות הוא לו לא לתהני ולא לברך ול"ש ערבות והלא ברכת הנהנין דרבנן ומ"מ בעי שיהי' ב"ח שמוציא עצמו בברכה או שיהי' בערבות, ומלתא דתמוה לי מאז אזכיר פה והוא על הצל"ח ברכות מ"ח שהעלה בפלפולו דבדרבנן ליכא ערבות שלא קבלו ערבות בדרבנן והי' בהעלם ממנו במח"כ לפי שעה סוגי' שם דהיכא דיש חיובא כמו בברכת קידוש ומצה מוציא בברכת הלחם ושל יין משום ערבות הגם דברכות אלו דרבנן נינהו וצ"ע על בעל הצל"ח, ועכשיו ראיתי בכפות תמרים בר"ה במקומו דבדרבנן ליכא ערבות ודבריו נפלאו ממני שהוא נגד סוגי' של רש"י שם, נחזור לענינינו דמשם מבואר דכל דרבנן כדאורייתא הוא דבעי ערבות או מוציא עצמו, וכן מוכח הדבר הזה ממשנה מפורשת מגלה י"ט ע"ב דחרש אינו מוציא משום דלר' יוסי כל שאינו יכול להשמיע לאזנו פטור ולכן גם אחרים אינו מוציא והלא מגלה דרבנן ש"מ גם בדרבנן אינו מוציא, אלא בתוס' ר"ה ל"ג ע"א כ' דאפשר לומר דבדרבנן מוציא אע"פ שאינו מחוייב בדבר וה"ט דר"י בקטן במגלה שם ובקטן שמברך לאביו עיי"ש, ולכאורה צל"ע על תוס' מש"ס ר"ה שהבאתי וממתני' מגלה הנ"ל, ולמעיין שפיר יראה דתוס' לא חידש כן רק לר"י דס"ל דקטן מוציא במגלה אבל ת"ק דמתני' הלא ס"ל קטן אינו מוציא וחולק על ר"י בהא וס"ל בדרבנן צריך דוקא בר חיובא, והא דקטן מברך לאביו אתי' כר' יודא וכן הא דש"ס פסחים קי"ו ע"ב, אבל אנן קיי"ל כת"ק דמתני' מגלה דס"ל דקטן אינו מוציא ולכן ס"ל דגם חרש אינו מוציא במגלה וכת"ק רהטא סוגי' דר"ה ולק"מ, ובתוס' מגלה שם ובברכות י"ט ע"א לא נראה לתוס' לחדש אפי' לר"י כן ולכן העלה לחלק בין חד דרבנן לתרתי דרבנן, ומהתימא שהי' בהעלם כ"ז מח"צ:

והנה הח"צ על יסוד מוסד זה דגם בדרבנן אינו מוציא כל שאינו מוציא כה"ג בדאורייתא, כ' דבנדון שלו אינו יוכל להוציא דכל שאינו מחוייב במצוה זו אינו מוציא אחרים ונסתייע לזה משיטת רש"י ברכות מ"ח דכ' מי שאכל כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה, משום דכל דמחוייב מדרבנן מחוייב קרו לי' ש"מ אבל בלא"ה לא, ובה"ג ס"ל באמת דמי שלא אכל כדי שביעה אינו מוציא למי שאכל כדי שביעה מה"ט וכן תוס' דחולק על רש"י ובה"ג משום שאפשר לו להביא עצמו לחיוב דאורייתא, אבל כשא"א לי' לבוא לי"ח דאורייתא לא ובנזיר שמשון שאסור ביין א"א לו להביא עצמו לחיוב בהמ"ז על הכוס וכיון שא"א לו ממילא פטור הוא ואינו מוציא הרבים אלו דבריו ז"ל, והנה מ"ש מרש"י ובה"ג דמוכח דס"ל דכל שאינו מחוייב עתה בדבר אינו מוציא שיטתם מוקשה מש"ס ר"ה כל המצות והברכות אע"פ שיצא מוציא ומשם מייתי תוס' ראי' לשיטתם דלא בעי שיה' עכשיו בחיוב מצוה זו, ולבה"ג דדינא קאמר י"ל משום דמצא האמור

בירושלמי פ' מי שמתו דמייתי הרא"ש פ"ג שאכלו דשאני בהמ"ז דכתיב ואכלת וכו' וברכת מי שאכל יברך יברך, והרא"ש כ' דאפשר אסמכתא הוא, ובה"ג ס"ל דרשה גמורה היא אבל רש"י לא הזכיר מן הירושלמי כלום ושקל וטרי בהך דינא ופשיטא לי' דכל שאינו מחוייב עתה במצוה זו אינו מוציא אלא כשמחוייב עכ"פ מדרבנן תמוה מש"ס ר"ה ויתיישב לפנינו אי"ה:

ודיוקו של הח"צ נכון מתוס' מדכ' כיון שיוכל להביא עצמו לי"ח מוציא אבל כל שאינו ב"ח מצוה זו וא"א לו להביא עצמו לידי כך לא וטעמו של תוס' נראה דס"ל דלא קבלו ערבות זה עם זה אלא במצוה שמחוייב זה כמו זה ונתערבו זה בעד זה, אבל במצוה שזה אינו מחוייב לעולם וא"א לבוא לחיובא לא קבל ערבות בעד חבירו המחוייב, וכן הי' נ"ל בתחלת הרעיון מתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה נשים דהקשה על רש"י מ"ש כהנים דלא נסתפק אי מוציאי' אחרים כמו באשה ולכאורה תמוה איך מדמה כהן לאשה, אשה אינה בערבות לכן אי בהמ"ז ל"ד אינה מוציא' אבל כהן גם אם אינו מחוייב במצוה זו עצמה מ"מ מוציא משום ערבות, ועכצ"ל דתוס' ס"ל דגבי אשה ג"כ הטעם משום שאינה בחיוב מצוה זו ול"ל דאשה לא קבלה ערבות, אלא כל שאין מחוייב במצוה זו ליכא ערבות בין באיש בין באשה וכל שמחוייב במצוה זו איכא ערבות בשניהם ולכן הקשה שפיר ומדמה כהן לאשה והוא כשיטתו לקמן מ"ח כמ"ש הח"צ:

ומינה הרא"ש שכ' בפ"ג לחלק בין איש לאשה דאיש בערבות ועליו להציל חבירו ומחוייב בדבר אבל אשה אינה בערבות ולא כ' כלום דאיש מחוייב במצוה ויוכל להביא עצמו בכ"ש לידי כך הוא בערבות משא"כ אשה במצוה זו אם בהמ"ז בדיד' ל"ד אינה בערבות, נראה דס"ל דלעולם שאני בין איש לאשה דאנשים נתערבו זה בעד זה ואפי' במצוה שאינו מחוייב בה, ולזה גם אם בהמ"ז בנשים דאורייתא כל שלא אכלה כדי שביעה אינה מוציאת אחרים שאכלו כדי שביעה דאינה בערבות כן עלה במחשבה לפני, ואח"כ ראיתי מ"ש בצל"ח ברכות כ' ע"ב וכונתי לדעתו הקדושה ושמחתי:

היוצא לנו דדבר זה אם מי שאינו מחוייב במצוה א' מוציא אחרים תלי' בתוס' ורא"ש הנ"ל, דלתוס' אינו מוציא ולרא"ש מוציא, ובנשים איכא חומרא לרא"ש דגם במצוה שהיא מחוייבת כ"ז שאינה בחיוב זה עכשיו אינה מוציא' וה"ה כשכבר יצאה אינה מוציאה והא דש"ס ר"ה כל הברכות שיצא מוציא דוקא באנשים ולא בנשים נאמר, ולתוס' בכל דבר שאשה מחוייבת מדאורייתא אע"פ שיצאה אינה מוציא', ובבהמ"ז אם מחוייבת מדאורייתא גם כשאכלה רק שיעור דרבנן מוציאה לאיש שאכל כדי שביעה, ובח"צ לא עמד בכ"ז:

ונ"ל דרש"י ג"כ אחז בשיטת הרא"ש בדבר זה דאשה אינה בכלל ערבו' כלל, הנה כבר כתבנו לעיל דלרש"י צ"ע סוגי' דר"ה דמבואר אע"פ שיצא מוציא משום ערבות כדפי' בעצמו שם ולא הי' צריך למ"ש דכל שמחוייב מדרבנן כמחוייב מדאורייתא, ונ"ל דהוצרך לחדש דבר זה משום דס"ל נשים אינן בערבות אפי' במצות דמחוייבות בהן דס"ל כרא"ש, והי' קשי' לרש"י דמשמע שם דשב"ש הוציא ינאי מלכא ומלכתא ולגרמי' עביד ואי הי' אוכל כזית הי' שפיר מוציא והא הוא אינו רק מחוייב מדרבנן והיא אכלה מסתמא כדי שביעה ואי מחוייבת מדאורייתא איך הוציאה ותפשוט דאשה בבהמ"ז דרבנן, ולכן הוצרך רש"י לחדש דכל שמחוייב מדרבנן מחוייב מקרי ושאני קטן כמ"ש שם:

והנה קושי' זו מברכת שב"ש תשאר על הרא"ש והא ל"ל כרש"י דכל שמחוייב מדרבנן מחוייב קרו לי' ולפמ"ש הדג"מ באו"ח סי' רע"א דאפשר דאנשים נתערבו בעד הנשים א"ש, אלא דלא מסתבר לומר כן דהאנשים נתערבו בעדן ולא הן בעד האנשים מ"ש, ולייש נ"ל דמסוגי' זו יש להביא ראי' לשיטת הרא"ש והוא מדאמר שב"ש איך אברך ברוך שאכל ינאי וחבריו, וצ"ל הא ינאי מלכא ומלכתא כרכו רפתא למה שביק למלכתא והזכיר רק ינאי וחבריו וזהו דקדוק עצום, ונ"ל דהכי קאמר בוודאי למלכתא פשיטא שאינו יוכל להוציא בלאו הכי גם אם אומר ברוך שאכלו ינאי מלכא ומלכתא וחברות' איני יוכל להוציאה כיון שאינה בערבות עמי, אלא אפי' לינאי וחבריו שישנן בערבות אבל איני יודע איך אומר כיון שלא אכלתי, ואחר ששתה עביד לגרמי' והוציאם דהיינו לינאי ולחבריו ולא למלכתא וקאי על ינאי וחבריו שהזכיר, ולר"י אם הי' אוכל כזית שפיר הי' מוציא היינו לינאי וחבריו כנ"ל, ולרש"י משום שהי' קשה לו סוף כ"ס במה יצאה מלכתא הוכרח לדבריו, ועל הרא"ש אין לתפוס משום זה די"ל באמת דשב"ש לא הוציא אלא ינאי וחבריו שהזכיר, ויש פנים לרא"ש מדלא הזכיר שב"ש מלכתא רק ינאי וחבריו כמ"ש ועיי':

והלום ראיתי אחרי רואי בתוס' רע"ק לאאזמ"ו מאוה"ג זצ"ל במשנה מגלה פ"ג שנתקשה במשנה שם חרש שאינו מוציא וכן קיי"ל בשופר שא"מ למה ניהי דא"מ מ"מ הרי איתנ' בערבות ומכח זה העלה דכל שאינו במצוה זו אינו מוציא וכ' די"ל דגם כונת הרא"ש דנשים אינן בערבות לאו משום שאינן בערבות כלל אלא באותה מצוה שאינן מחוייבות בה ול"ש איש או אשה בזה עיי"ש, והנה כבר בארנו שכן דעת תוס' דכל שאינו מחוייב אפי' איש אינו מוציא משום דאינו בערבות, אבל משטיחות לשון הרא"ש לא משמע כן אלא דאיש לעולם הוא בערבות ואשה לעולם אינה בערבות, ומשום קושי' מחרש י"ל חרש שאני דאינו בר קריאה כלל כמו שצריך לקרות למצוה דצריך לר"י להשמיע לאזנו,

וכיון שאינו בר שמיעה אפי' כא"מ ועושה א"י לקיים מצוה זו א"י להוציא משא"כ מי שהוא בר עשי' מעשה של מצוה זו כראוי אלא שאינו מחוייב וכיון דבר עשי' של מעשה מצוה זו הוא ויוכל לקיים מצוה זו כמי שא"מ ועושה ויש לו שייכות קצת במצוה הוא בערבות ויוכל להוציא, אבל חרש זה שאינו בשמיעה א"א לו לקיים מצוה זו דקריאת מגלה כלל אינו בערבות וא"א להוציא וכן בתק"ש דבשמיעה תלי' וא"א לחרש לקיימה אפי' כא"מ ועושה כנלפע"ד לחלק בחלוקא רבה ועיי':

וכשאני לעצמי קשי' לי' מירושלמי דמביא הרא"ש פרק ג' שאכלו דז"ל והתני' כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא ודייק ירושלמי הא מחוייב מוציא אע"פ שיצא עיי"ש והרי מפורש אמור כל שאינו מחוייב אינו מוציא וכתוס' וצ"ע על הרא"ש, ובדוחק י"ל ניהי דמירושלמי מוכח כן מ"מ נראה לי' לרא"ש דש"ס דידן חולק על כלל זה דקשי' לי' לשיטתו דמפרש ספיקת ש"ס נשים בברכת המזון משום דלא נטלו חלק בארץ וקשי' קושי' תוס' מ"ש כהן דלא מספקא לי', מזה הוכיח דע"כ ש"ס דידן חולק על הירושלמי בזה וס"ל גם מצוה שאין מחוייב בה מוציא, ואשה שאני שאינה בערבות כלל כן י"ל, אבל אי קשי' הא קשי' לי משש"ס פסחים קי"ו ע"ב דמקשה לראב"י מדר"י ור"ש הוציא ב"ב ומתרץ ס"ל מצה בזה"ז דרבנן, ולשיטתו של הרא"ש גם אי מחוייב מדאורייתא שפיר הוציאם מכח ערבות וצ"ע טובא, ולפמ"ש לעיל לחלק בין חרש לפקח א"ש נמי הא, סומא שאני כיון דממועט במצוה זו משום חסרון גופו שצריך שיראה אותו וא"א לו לקיים מצוה זו אפי' כאינו מצווה ועושה כיון שאינו רואה משו"ה א"א לו להוציא אחרים וא"ש ועיי':

מ"מ מהיות טוב כדי שלא נצטרך לכנוס בחלוקים כ"כ האי ושלא נצטרך לעשות פלוגתא לרא"ש בין התלמודים בין הירושלמי וש"ס דילן, הטוב לנו יותר לדחוק קצת בשטיחות לשון הרא"ש ולומר דמ"ש דאיש שהוא בערבות מוציא היינו דוקא במצוה שמחוייב בה כמו בהמ"ז אבל במצוה שאינו מחוייב בה לא, ומשום קושי' תוס' מ"ש כהן מ"ש אשה אולי ס"ל כמ"ש הרשב"א בהקשותו על רש"י מ"ש עבד וגר וכ' כיון ששם איש יש לו חלק מחוייב בדבר וההנ"י י"ל משו"ה כהן שאני, אבל במ"ש הרא"ש דנשים אינן בערבות בוודאי נראה דס"ל בכל מצוה אף שמחוייבי' בה אינן בערבות מדלא כ' שאינן בערבות במצוה כזו שאינה מחוייבת בה וכל כי האי הו"ל לפרש וע"כ דכונתו פשוטה דס"ל דבכל מצות נשים אינן בערבות, והנה כבר הוכחנו דרש"י בזה כהרא"ש ס"ל דנשים אינן בערבות כלל, וגם תוס' י"ל דס"ל דנשים אינן בערבות כלל אבל פשיטא לתוס' דכל שאינו מחוייב במצוה זו גם איש אינו בערבות ולכן הקשה מ"ש כהן מאשה, ולרש"י

ולרא"ש ל"ק להו דס"ל כיון דגם נשים נטלו חלק כמ"ש הרשב"א ויש להשוות כל שיטות ראשונים דעולים בקנה אחד כנלפע"ד:

ואחרי דברים הדברים האלו שבארנו באר רחובות דכ"ע ס"ל דכל שאינו מחוייב באותה מצוה גם איש אינו מוציא אחרים המחוייבים, נחזור למקום שיצאנו משם ונשובה ונחקורה היעמדו דברי ח"צ בנדון שלו דכ' דנזיר פטור ממצוה זו לברך בהמ"ז על הכוס כיון שאסור ביין ואינו בשאלה וממילא אינו מוציא אחרים אלו דבריו ז"ל, ואני בעניי לא אוכל לירד לסוף דעתו וכוונתו, הא אפשר ואפשר לו לקיים מצוה זו כשאוכל במסיבה עם ב"ב וחיובא עליהם לזמן ולברך על כוס יין שאפשר שאחר יברך ומוציא אותו כיון שאפשר לו מחוייב בדבר קרינן בי', ועוד גם הוא בעצמו יוכל לברך גם לדעתו דכל שהטועם יוכל לברך לא יאות שיטעום זה ויברך זה, מ"מ יוכל לקיים המצוה מחוייב בדבר ואפשר וראוי לקיים מקרי ומלבד כ"ז במחכ"ק דמיונו אינו עולה יפה דמ"ש תוס' כיון שאפשר להביא עצמו לידי חיוב יוכל להוציא הא בלא"ה לא היינו אם לא הי' מחוייב במצוה זו כלל כמו כהן או אשה אינו מוציא שאינו בערבות כיון שלעולם אינו מחוייב ואין לו שייכות במצוה זו, אבל נזיר זה הלא מחוייב הוא במצוה זו לברך בתלתא אלא דהוא א"א לו לברך על הכוס משום נזירתו ואנוס הוא בדבר מ"מ בה חיובא הוא אלא שא"א לו לקיים, ויותר ממה שכתבתי עד כאן תמיהא אחר תמיה' אני מתמה ומתפלא הלא אפשר לו לקיים מצות בהמ"ז על הכוס בשאר משקים כשהוא חמר מדינה כמבואר, ותמה אני על חכם כמותו הצבי ישראל יאמר דבר זה:

והנה במה שכתבנו עד כה אין בו נפקותא לנדון שלנו דכה"ג גם לדעת הח"צ מחוייב ואפשר בדבר הוא דהא לא אסרת לעצמך ולא גדרת בעדך שלא לשתות שום יין, ואפשר לך ביין הבא מכרם ישראל וכיון שאפשר בשום פעם ממילא מחוייב בדבר קרינן בך ופשוט:

ונשית פנינו לעיי' בנדון שלפנינו, במה שהעלה הח"צ בסוף דבריו דלא יאות דהנזיר יברך בהמ"ז וברכת פה"ג על הכוס ויתן לא' מן המסובים לשתות משום פגמא דכוס דהא דקיי"ל דאם טעם א' מן המסובין יצא אפי' לא טעם המברך ואפי' לא אפשר לי' כדמוכח מסוגי' דערובין ה"מ בדלא אפשר לטועם לברך כגון בניו וב"ב אבל בדאפשר לי' לטועם לברך לא וכמ"ש רש"י ז"ל שם בעירובין עכ"ד הצריכי' לנו, והנה מ"ש ממ"ש רש"י בערובין הוא ממ"ש רש"י שם וז"ל וכדתני' נמי בפ' ראוה ב"ד לא יפרוס אדם פרוס לאורחים אלא א"כ אוכל עמהם שהרי הן יכול' לעשות אבל פורס הוא לבניו ולב"ב כדי לחנכם במצות ואע"פ שהוא לא טעם אלא בניו ש"ד אע"פ שבירך עליהם ברכת המוציא

עכ"ל, והנה ממ"ש רש"י תחלה שם דהאי שיטעום דקאמר לאו דוקא אמברך ה"ה אחרינא דטעמא משום גנאי הוא וכו' משמע משטיחו' לשונו דכל שא' טועם בין המברך בין אחר ליכא גנאי ומשו"ה מקשה ליתבי' לתינוק דכיון שטועם א' אפי' תינוק וכ"ש גדול ליכא גנאי, אלא מסוף דבריו ממ"ש וכדתני' נמי בפ' ראוהו ב"ד וכו' אלא א"כ אוכל עמהם שהרי הן יכולי' לעשות וד' תיבות אלו מוסיף רש"י מדילי' ומבואר מתוך דבריו דס"ל לחלק בין אפשר לטועם לברך בעצמו והיינו דלא יפרוס דמסתמא יודעים לברך ברכת הלחם אבל מברך לבניו וב"ב כדי לחנכם כיון דא"א בלא"ה לא חששו לפגמא דכוס, ומצאתי לו חבר לח"ל בכונת רש"י בתשובת הר"ן ס' נ"ג דהשואל מסופק שם בכונת רש"י אם כונתו דכל עיקר דינא דמברך צריך שיטעום דנפקא מברייתא דפסחים ק"ה ע"ב הוא משום דגנאי הוא לכוס שלא יטעום אדם ממנו וסגי ג"כ בטעימת קטן שלא הגיע לחינוך, או דאם אין שום אדם טועם ממנו איכא משום ברכה לבטלה, וכונת רש"י שאם לא יטעום זה המברך בעצמו איכא גנאי, והר"ן משיבו דפשוט דבלא שתי' כלל איכא משום ברכה לבטלה וצריך דוקא שיטעום מי שהגיע לחינוך, ומ"ש רש"י דטעמא משום גנאי כונתו משום דמשמע דצריך שיטעום דוקא המברך ולזה כ' משום גנאי עיי"ש, ועיי' מג"א סי' תרכ"א ס"ק ג' שמביא תשובת הר"ן בקיצור, ולפי פי' הר"ן כונת רש"י דמ"ש טעמא דגנאי הוא דמשו"ה צריך לברך בעצמו צ"ל הא דמקשה דליתבי' לתינוק הגם שיש גנאי וצריך לחלק בין יודע הטועם לברך לאינו יודע כמ"ש הח"צ:

והנה באמת כן נראה ומוכח מתוך דברי רש"י מדכ' דלא יפרוס לאורחים משום דאפשר להו ואיכא גנאי אבל קשה לי מנ"ל מברייתא תרתי שאם ליכא מי שטועם איכא משום ברכה לבטלה ואם טועם אחר בדאפשר איכא גנאי דלמא הא דמברך צריך שיטעום הוא משו' ברכה לבטלה ואין לומר פשיטא דאיכא איסור דברכה לבטלה כמ"ש תשובת הר"ן דהא פשיטא לי' בלי ראי' א"כ קשה מש"ס פסחים ק"ה ע"ב דאמר ש"מ מברייתא דמברך צריך שיטעום דאל"ה הי' יוכל לברך בהמ"ז תחלה ולהבדיל אח"כ הא זה מלתא דפשיטא הוא דאסור לברך ברכה לבטלה, וא"צ לזה ראי' מברייתא דבר שאפי' תנוקת שב"ר יודעים, ועכצ"ל דה"א כיון דתיקון רבנן הוא לברך בפה"ג גם כשאינו טועם ליכא משום ברכה לבטלה כדס"ל לאגודה שהביא המג"א שם דליכא כה"ג משום ברכה לבטלה רק משום גנאי וסגי בתינוק שלא הגיע לחינוך ולתשוב' הר"ן דס"ל דאיכא בי' משום ברכה לבטלה הא גופי' קמ"ל ברייתא וש"ס עשה מזה ש"מ מברייתא, וא"כ מנ"ל מברייתא דאם טועם אחר דאיכא משום גנאי, ואי מלשון הברייתא דקתני מברך צריך שיטעום דוקא המברך וכ"כ הר"ן דמשמע לרש"י מלשון ברייתא ודוקא הוא, א"כ מנ"ל דאיכא

משום ברכה לבטלה, דלמא הכל משום גנאי דעכצ"ל משום גנאי מדקתני המברך משמע דוקא המברך עצמו וצ"ע:

ולולי שכ' הר"ן דנפקא לרש"י משום גנאי מדקתני המברך, הי' נ"ל דנפקא לרש"י טעמא דגנאי מש"ס ר"ה דלא יפרוס לאורחים וכ' רש"י טעמא בצדו והוסיף משום שאפשר להם לברך והא"ש דכ' רש"י תחלה המברך צריך שיטעום לאו דוקא, ושוב כ' דאיכא משום גנאי כדמוכח מש"ס ר"ה ושם מבואר חילוק בין אפשר לא"א, אלא דדברי רש"י בזה תמוהים לי בלא"ה ויותר לפי פירושינו, דהא דבעה"ב לא יפרוס לאורחים הוא משום דברכת הנהנין כל שיצא אינו מוציא משום דלא לתהני ולא לברך וליכא ערבות כמ"ש רש"י שם חוץ מברכת הלחם והיין דלא לתהני כיון שאינו מחוייב ליכא ערבות וכ"כ עוד שם גבי לא יפרוס לאורחים לא לברך ולא יאכלו חוץ לבניו וב"ב דחייב לחנכם ומצוה דידי' היא לחנכם ולכן שרי לברך, ומנ"ל היכא דליכא משום לא לתהני כמו בכוס של יה"כ אם הי' מחוייב לברך על הכוס מנ"ל דחוששי' לגנאי כשטועם אחר היכא דאפשר ואפי' לפי מ"ש הר"ן דנפקא לרש"י כן מדיוק לשון ברייתא דמברך צריך שיטעום משמע דוקא המברך בעצמו ג"כ קשה מה דמייתי רש"י כיוצא בו מש"ס ר"ה משם יוצא החילוק בין אפשר ללא אפשר ואינו ענין כלל לדהכא וצלע"ג:

ועיי' רשב"ם פסחים ק"ה ע"ב דכ' ה"ה אחר ששומע יוכל לברך ומביא ראי' מש"ס ערובין וליתבי' לתינוק וכל הרואה יראה כי פשיטא לי' במכ"ש דתינוק דגדול הטועם עדיף טפי ולא נחית לחלק כלל בין וכל או א"י הטועם לברך דלא כרש"י, או דלא ס"ל לרשב"ם כלל טעמא דגנאי אלא משום ברכה לבטלה, או דס"ל דכל עיקרו רק משום גנאי כדס"ל לאגודה וכן קיי"ל דאפי כשטועם תינוק דלאו בר חיובא סגי ועי' או"ח סי' תקנ"ט ויו"ד ס' רס"ה ובש"ך שם:

ועיי' רמ"א או"ח סי' רע"ב סעיף ט' דנודר מן היין יוכל לקדש ולהוציא ולתת לא' מן המסובי' לשתות ועי' מג"א שהקשה עליו מסי' רע"ג סעיף ד' ועמד עליו במחצית השקל דאין דמיונו עולה יפה מסי' רע"ב העיקר כמ"ש לבסוף בכונת מג"א מסי' רע"א דשם מבואר דיש להחמיר לכתחלה בקידוש משום דיש דס"ל דקידוש שאני מבהמ"ז ועיי' מג"א סי' רצ"ט סק"ח דמוכח דכונתו בסי' רע"ב להא דסי' רע"א ועיי' מחצית השקל שם דשאני הבדלה מקידוש לכן פשיטא למג"א דאפשר שיבדול ויתן לאחר לטעום והרי מבואר ברמ"א דלא נקיט להלכתא כרש"י דיוכל להטעים לאחר ואפי' יודעים האחרים לברך, וכן נראה ממשמעות טוש"ע סי' רע"א דאפי' יודעים לברך סגי בשתי' אחרים ועיי' מחצית השקל סי' ק"צ שהרגיש דמשמעות הש"ע דלא כח"צ:

שבתי וראיתי דאפשר גם לרש"י דס"ל כשטועם אחר איכא גנאי לכוס וכשאפשר יברך הטועם זה דוקא בשאינם שייכים להדדי המברך והטועם אלא שהטועם שומע ברכת הנהנין ממנו איכא גנאי כשאין המברך טועם, אבל בבהמ"ז כשמזמני' להדדי ומברך א' על הכוס ומוציא כולם בכוס שמברך עליו ידי ברכת המזון הו"ל כאלו כל א' מהם מברך על הכוס ויוצא י"ח וכן בקידוש כשא' מקדש על הכוס ומוציא כולם ע"י שומע כעונה וכאלו כולם מקדשי' על הכוס ומברכי' עליו ברכת פה"ג כה"ג ליכא פגמא וגנאי שזה מברך וזה שותה כיון דכולם מישך שייכו אהדדי לכוס זה וברכה שמברכים עליה' ועד כאן לא ס"ל לרש"י דאיכא גנאי כשאחר טועם רק היכא דהמברך אין לו שייכות במצוה וברכה זו כמו דמביא דלא יפרוס אלא כשאוכל עמהם דמה לו ולאכילה דידהו וכיוצא בו, והא"ש פסקי ש"ע ורמ"א גם לשיטת רש"י והחילוק נכון מסברא ודלא כח"צ דפשיטא לי' בנדון שלו דלא יאות שהנזיר יברך וא' מן המסובין דמישך שייכו לבהמ"ז יטעום וכל מ"ש בזה נכון לפע"ד ועיקר לדינא בעז"הי:

ונבוא לנדון שלפנינו דשפיר דמי לברך בהמ"ז למי שנדור מן היין או גדר בעדו שלא לשתות חוץ יין שמוחזק לו בכשרות בלי פקפוק דיוכל לברך בהמ"ז וליתן לאחר לשתות, ומ"ש מעלת חתני ני' מאחר שאינך שותה יין זה מחששא דאיסורא אין ראוי' לברך עליו וליתן לאחר שאינו אלא כמנאץ יפה דברת אם היין בחזקת שאינו כשר או בספק, אבל אם אינו עד"ז רק שגדרת בעדך להחמיר ע"ע ביתר שאת נ"ל דשפיר דמי דלברך ולתת לאחר לשתות ועיין יו"ד סי' קי"ט:

אבל יש לעיין כיון דצריך שיה' כוס של בהמ"ז בידו דוקא כמ"ש בח"צ ס' קס"ח יש לחוש שיטעה וישתה ממנו וכן מצאתי כתוב בשערי תשובה בגליון מג"א סי' ק"ץ שכ' על נדון של הח"צ דמה"ט יש לאסור וציין על מג"א סי' תרי"ב, שבתי וראיתי דמה"ט הח"צ לא חש לזה בנדון שלו כיון דהזיר עצמו מכל יין שבעולם ואין לו התרה לעולם כבר הסיח דעתו משתי' יין ובדול הוא ממנו, משא"כ ביה"כ וכן כה"ג באונן יש לחוש טפי ועי' תוס' ריש פסחים שכ' בנזיר החמירו לבער כיון שאחרים אוכלים כונתו לכן לא יוכלו להחמיר לבערו מביתו, ומשמע דיש חשש בנזיר ג"כ לולי דא"א להחמיר לבערו אבל בנגיעה ובנטילת ידיו דאפשר להחמיר עליו ראוי' לאסור, וי"ל זה דוקא בנזיר שאינו רק לזמן דומה ליה"כ ועיין ש"ך יו"ד סי' פ"ח ס"ק ב' דמשמע בנדר ראוי' להחמיר יותר כיון שהאיסור בא ע"י עצמו לא בדיל כ"כ וכ' זה לפרש כונת הרא"ש נדרים י"ל זה דוקא היכא דלא אסר אנפשי' לעולם, או שלא אסר ע"ע כל המין רק דבר זה, או בנודר מחבירו ל"ש דבדיל מיני' כמו שאוסר ע"ע החפץ והוצרך הרא"ש לומר משום ששונאים זא"ז

ועוד י"ל דבשעת אכילה הוא יש לחוש טפי שישכח ויאכל האסור לו כיון שאוכל והולך קרוב לחוש שיטעה ויאכל גם משל חבירו וא"צ להאריך במובן:

והא דרמ"א בסי' רע"א י"ל שאין נוטל הכוס בידו, או כשנדר מן היין לעולם דבדיל מיני' משא"כ ביה"כ וכה"ג אונן לשעה. ולשעה הי' קשי' לי על המג"א מערובין מ' ע"ב דמקשה לברך עלה ולנחי' משמע קצת דנוטלו בידו ומסקנת המג"א דאסור ביהכ"פ בנגיעה, וי"ל שם כיון שעוסק ובא בכוס זה לקבל עליו יה"כ ומברך שהחיינו על יה"כ בוודאי מדכר דכר ולא ישכח לטעום ממנו כהא דאמרי' בפסחים כיון דמחזיר עליו לשרפו מבדל בדיל מיני' וא"ש:

המורם מכ"ז דבנדון שלנו דלא בדילת מן כל היין ובלבד שיהי' מוחזק וידוע לך שהוא כשר בלי פקפוק ורגיל אתה בכך לשתות כוס של בהמ"ז, בוודאי יש לחוש לטעות שתי' וכבר הוא עליך נדר או כנדר למגדר שלא לשתות יין שאינו כה"ג, ואפי' מאן דלא חייש ביה"כ לנגיעה מודה בזה כיון שדרך וחיוב לשתות כוס של ברהמ"ז ואין רגילי' ליתן לאחר רק לפעמים רחוקים מאיזה סיבה בוודאי יש לחוש לטעות ומכשול איסור ח"ו, ולכן קשה עלי להתיר אם לא שתאמר לא' מן המסובי' שיהיו עיניו פקוחות עליך שלא תטעה לשתות, וטוב שאותו שאתה רוצה ליתן לו לשתות אח"כ יהי' מזומן לכך כדי שיזכירך אחר בהמ"ז מיד, ובלא"ה צריך שיכוין לברכת בפה"ג כדי שיצא בברכה כמובן, וכ"ז כשאין חשש גמור ביין עד שראוי' וחיובא על כ"א להזהר ממנו ואינו רק מנהג ותיקון של המדקדקים ונזהרי' ביותר אבל כשהיין עד"ז שראוי' לכל בר לבב להרחיק משתייתו ורבים ישתו לא נאמר, והדור פרוץ בשתי' סתם יינם בעו"ה, בכה"ג בוודאי לא נכון לברך עליו ברכת הנהנין כי מי ששותה במזיד לא יברך ואפי' הראב"ד מודה במזיד עיי' ט"ז או"ח סי' קצ"ו ס"ק א' ואפי' באיסור דרבנן, וכי כן איך אחד שנזהר יברך לו ויוציאו למי ששותהו והוא השותה עצמו אינו רשאי לברך ועושה איסור בתרתי בשתי' ובברכה ומלבד זה אסור להושיט לו לשתות כהא דאמרי' אסור להושיט כוס יין לנזיר ואפי' בדרבנן איכא משום ל"ע לת"מ כמבואר בתוס' ספ"ק דע"ז, וכמדומה יקשה עליך לדרוש בכ"פ ולתהו' על קנקנו וקונו של היין, ומשום לא פלוג עצתי שטוב יותר שלא תברך ברכת הזימון וכולי האי ואולי מהיות טוב אל תקרא רע אלא אהוב וריע, הנלפע"ד כתבתי ואתה בני בין תבין את אשר הוצעתי לפניך במעט עיון, ואם יש אתך אחר העיון להשיב אקבל דבריך בשמחה ובטוב לב כי בעל נפש אתה:

עוד רגע אחת אדבר במה שהעלה בח"צ בתחלת התשובה דצריך המברך דוקא לאחוז הכוס בידו והרגיש בחולשת ראיותיו מאגדת חז"ל והאריך בראי' אחרונה מדאמרו ז"ל

מברכי' על כוס של קידוש ועל של בהמ"ז ולפע"ד יש להביא ראי' יותר מש"ס ברכות נו"ן ע"א אמר ר"י ראשונים שאלו שמאל מה שתסייע לימין אמר ר"א הואיל וראשונים מבעי להו אנן נעביד לחומרא וכ' תוס' בכוסות גדולות או בחנוכה שבת ר"ח או בנשואין שצריך להאריך בבהמ"ז ונקטי' לחומרא, והנה בוודאי דברים אלו לא מעכבו כשא"א רק שתסייע שמאל טוב שיברך בסיוע שמאל או יניחו לפניו כשא"א לאחזו בידיו, ואזלי' לחומרא דצריך לדחוק עצמו כל האפשר או שיברך אחר שכחו רב ויוציאו, ואי סגי כשאחד אוחז הכוס בידו וא' מברך הלא אפשר כשיגע המברך יתנו לא' מן המסובי' ושומעים ויוצא בברכתו, וע"כ דהמברך בדוקא צריך שיהי' הכוס בידו מתחלתו עד סופו, והיינו לשיטת רי"ף ורמב"ם שבב"י או"ח ס' קפ"ב דא"צ כוס רק כשמזמני' ג' וליכא מקום לאבעי' זו רק כשמזמנים, דביחיד המברך הגם דמצוה מן המובחר שיברך על הכוס כמ"ש ר"ן בפסחים ומביאו הב"י שם והרמ"א בהגהותיו בש"ע, בוודאי אין קפידא כ"כ ביחיד וכ"ש לפמ"ש רמ"א דכשיברך ביחיד לא יקחהו בידו ועוד הרי תוס' כ' או בנשואי' דמאריכי' היינו בברכת נשואין שלא נאמרה בפחות מעשרה ויוכל א' מהם לישא הכוס בידו ש"מ דס"ל דיש קפידא דדוקא המברך צריך שיהי' הכוס בידו וכן משמע מקרא דמיני' נפיק דנוטלו בב' ידיו שכתוב שאו ידיכם קודש וברכו את ה' משמע דמברך את ה' הוא ישא ידיו קודש, וכן למדו דצריך להגביה מן הקרקע טפח מן כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא משמע שהוא הקורא בשם ה' הוא יגביהו מן הקרקע טפח, וראי' זו שהבאתי תתן עדי' דהדרש כך הוא והיא ראי' מהימנא לפע"ד:

ומדי דברי לא אמנע הטוב מאתך אשר חנני ה' להטעים טעם שצריך להגביה כוס של בהמ"ז בב' ידיו ונוטלו בימין ולא סגי בשמונח לפניו, ונ"ל דמצות בהמ"ז מדאורייתא היא להזכיר לאדם שלא יאמר כחי ועוצם ידי וכו' כדכתיב פן תאכל ושבעת וכו' ושכחת את ה"א וכו' וזכרת כי ה"א הוא הנותן לך כח לעשות חיל כי א"ס על הנס ויברכך בכל אשר תעשה ואמרו ז"ל מה יעשה אדם ויתעשר ירבה במו"מ הרבה עשו כן ולא עלתה בידם יתפלל למי שהעושר שלו הא בלא הא לא סגי, ולהזכיר האדם ע"ז חייבו התורה כשאוכל לחם לשובע שהוא עיקר כי על הלחם יחי' האדם ויברך את ה' על אשר נתן לו, והנה מי שפרנסתו בלי עמל ויגיעה רבה או ועמדו זרים וכו' הרבה שלוחים למקום לפרנסו וכ"ש כשיוצא מנימוס הטבע אין חידוש שרואה ומכיר כי מאת ה' היתה זאת לו אלא אפי' הוא טרח ויגע חורש וזורע וקוצר ומאסף ובזיעת אפו יאכל לחמו הוא גם הוא צריך לברך את ה' ויבין בלבבו כי ממנו ית"ש הכל ולא לחכמים לחם וכו' ונ"ל שזהו כונת חז"ל איזהו בעה"ב העונה אמן בכל כחו, היינו שהוא בכחו ובתקפו ויש כח בידו לעשות

חיל ובכ"ז תמיד תהלת ה' בפיו ואומר אמן "אל "מלך נאמן זהו בעה"ב כי לא במהרה יחטא, וזהו מדת הצדיקים תמיד קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל, לא לבד כשרואים נסי ה' חוץ לגדרי הטבע ונראה לעין כי יד ה' עשתה זאת גם אם ימין ה' רוממה מהם ואין נראה כי ימין ה' עשתה זאת מ"מ אומרים בקול רינה וישועה ימין. ה' עושה חיל ולא לנו לא לנו הגבורה לעשות חיל, וזו היא מצות בהמ"ז שנודה לאלקינו כי הצליח מע"י ונתן לנו כח לעשות חיל והשפיע לנו לאכול כדי לשבעה, ומצוה לישא הכוס בב' ידיו שבהם עושה כל השתדלות ופעולות בכ"ז נוטל כוס של ברכה לברך את ה' על הטוב שגמלנו כי ממנו הכל ובשעת ברכה אוחז הכוס בימינו להורות כי ימין ה' עושה חיל ומבעי להו אם שמאל תסייע לימין דפעולת אדם היא ביד שמאל שמסייע' קצת לימין או לא תסייע כלל בשמאל כי פעולת אדם בלי ימין ה' לא הי' בו ממש אפי' כעושה ביד שמאל יד כהה שלו, לפעמים גם אשר לא שאל ולא עמל בה ימציא לו ה' בטובו וברוב חסדיו ויש להאריך עוד והבן:

ומה שהצריכו שיגביה מן הקרקע טפח ולמדו כן מקרא דכוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, נ"ל כי רמז רמוז שיגביהו טפח להגביה בזה תכלית וכוונת ברכתו, עפמ"ש הרמב"ם וכל מעשיך יהיו לש"ש שיהי' אוכל ושותה לא להנאת הגופני למלאות נפשו נפש המתאוה לאכול אלא כדי שלא יחליש ויהי' מנוע מעבודת ה' ומעסק ועיון התורה וכך מדת הצדיקים המצודקים במעשיהם וכונתם בכל לש"ש, וענין הנ"ל בכל דבר שלא יישן לתענוג אלא שיהי' יוכל ללמוד בדעה מיושבת ונ"ל שזהו כונת המדרש ויקץ יעקב משנתו אמר ר"י אל תקרא משנתו אלא ממשנתו, רצונו לומר עפמ"ש רש"י וישכב במקום ההוא אבל י"ד שנים שהי' בב"מ של שם ועבר לא שכב וגם עתה ששכב לא הי' להתענג בתענוגים אלא שיהי' יוכל ללמוד אח"כ ולעיין בעיון נמרץ ולולי כן לא נגלה ה' אליו בשעה שושן להתענג בתענוג שינה וזהו שאמר ר"י אל תקרא משנתו אלא ממשנתו כי שינה זו כאלו הי' קורא ושונה תחשב לו דהי' לש"ש, ואמר יעקב אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי, דהי' מתמיה על כי ה' נראה אליו בחלום בשעה שהוא שוכב דומם מלעסוק בתורה ומצות וראה והבין דבר מתוך חלומו כי הכל הולך בתר המחשבה ומחשבתו רצוי' לפני ה' לשוי' מעשה שחשב בלבו לישן כדי לעמוד לפני ה' אחרי קומו, וזהו שאמר אכן יש ה' במקום הזה שהוא שכב שם כדי לישן, ואנכי לא ידעתי עד עתה עד היכן הדברים מגיעים, ויש מקום אתי לפתור חלומו, והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שהראו לו בחלום כי גם דברים העומדים בארץ והמעשה מוצב ארצה, אם כונתו בהם רצוי' לשם ה' ראשו מגיע השמימה מעלי' עליו כאלו עשה

מצוה והראו לו עוד כי מלאכי אלקי' עולים ויורדי' בו רו"ל תחלה מלאכי אלקי' למעלה מן האדם כי עושים רצון קונם תמיד בלי הפסק אבל האדם עושה כמה דברים לתועלת והנאת עצמו עד שבא במדרגה העליונה שכל תכלית מעשיו לש"ש אז הוא עולה מעלה ממדרגת המלאכים שעובד ה' ועושה רצון קונו בעניני הגופני' שנבראו ליהנות בו ב"א ויש מעצר ברוחו לכוין בכ"ז לש"ש והיינו מתחלה עולים עליו ואח"כ יורדים ממדרגה שעולה האדם ממדרגה למדרגה כמו שעולים בסלם ויש להאריך והקצרתי, ויש להעמיס זה בכונה המדרש למה נמשלו הצדיקי' לככבים מה ככבים פעמים נראים ופעמים אינם נראים כך הצדיקים, וי"ל ע"פ הנ"ל דצדיקים נראה לעין כל רואה מעשי ידיהם כי הם צדיקים מקיימים מצות ה', ולפעמים אינן נראים צדיקים בשעה שאוכלים וישנים או מטיילים ומתענגים בתענוגים והם עניני רשות, אבל כונתם רצוי' בוחן לבבות יודע כי כל מעשיהם לש"ש, אבל אדם יראה לעינים אין נראה לו בשעה ההיא צדקת מעשיהם וכשרון מחשבותיהם, ודומין לככבים שעושים רצון ה' תמיד ולא חשך אורם אלא לפעמים מכוסים ולא נראה לעין כי עושים רצון בוראם, כך הצדיקים והבן, ונבוא למטרת כונתינו להטעים טעם לשבח שצריך שיגביה כוס של בהמ"ז טפח להורות נתן כי אין הברכה שאנו מברכי' לה' מצוי' אצלינו בשביל הטוב שהשפיע עלינו ה' לאכול לשבעה למלאות נפש המתאוה כי ירעב לאכול אלא שאנו מודים לה' ומברכי' על שהשפיע לנו כל טוב כדי שנוכל עי"ז לשמור מצותיו חקיו ומשפטיו ולהגות בתורתו בעיון ע"י מזון הגוף כדי להשיג מזון הנפש שהיא תורה ומצות, משו"ה צריך להגביה כוס של בהמ"ז מן הקרקע טפח להורות נתן כי אין אנו מברכי' לה' בשביל ענין ארצי' תענוגי הגוף שהוא עפר מן האדמה, אלא על ענין גבוה מעל גבוה ענין רוחני על מזון הנפש ע"ד צדיק אוכל לשובע נפשו, ומעשה אכילה ושביעה מוצב ארצה, וראשו ותכליתו וברכתו מגיע השמימה, ומפקא להו מקרא דאמר דהע"ה כוס ישועות אשא למעלה ראש ובשם ה' אקרא ע"י הנאה שנהנתי אוכל לקרא בשם ה' וי"ל עד"ז יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה' דורשיו יהללוהו וישבחוהו על שאכלו וישבעו, ועל מה נברכהו לא מפני חיי שעה לבד אלא העיקר כי עי"ז יחי לבבכם לעד, שישיגו עי"ז חיי עד, ואשוריהם לא ימעד, ויש אתנו עוד דברים הרבה בענין זה וגליתי לך טפח וכסיתי טפחים דרושי פסוקים ובאורי מאמרים אשר חדשתי בעזרת חי וקים, ה' יעזרנו למען שמו שיהיו כל מעשינו לשם שמים, ונהי' דומי' לככבי שמים, ויהיו ימי חיינו על הארץ כימי שמים, הכ"ד חותנך רבך אוה"נ קשור בעבותות אהבה חותם בברכה כהנים המשולשת בתורה. פ"ב א' ח"י שבט כתר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ל

יוצר הרים, יברכך בברכת יצחק מאה שערים, יודוך אחיך ויכבדוך באורים, ה"ה בני תלמידי מחמד לבי אהוב בין הבנים כולם אהובים וברורים, הרבני האברך העדני העצני מורג חרוץ בע"פ פרח שושן, מלא ישן נושן הקצין כש"ת מו"ה יצחק ליב סופר יחי' לאי"ט לעת עתה יושב ומבקר בהיכלו כבוד אומר כולו של חותנו מחותני הרבני הנגיד הגביר המפורסם מו"ה דוד לינדענבוים נ' איתן מושבו בק"ק דראהאביטש יע"א:

לשמחת לבבי קבלתי מכתבך מע"י עט סופר, מונה וסופר אמרי שפר אשר שפרו לי בהודיעך כי אתכם באשר אתם שם אתה ואשתך כלתי הצנועה היקרה המחכמת מ' שפרינצא תי' במעמד הטוב ובמזג השוה וכי מצאת שאהבה נפשך בבית מכירך ברוך חותנך יחי', כן יוסיף ה' וכה יתן וכה לחי להיות מחובשי בהמ"ד על התורה והעבודה כי הם חיינו ואורך ימינו, אמרינו מה טוב חלקינו שחלק ה' לנו ירושה מאבותינו, זכותם יעמוד לנו ולבנינו, עד ביאת משיח צדקינו:

והנה שלחת ברכה אל ביתינו דמזייני נפשנו בהציגך לפנינו ספיקתך בברכת המזון והוא לפי המבואר בש"ע או"ח סי' קצ"ז סעיף ב' אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים וכו' ונסתפקת במי שאכל כדי שביעה אם יוכל לכתחלה לצאת בברכת המזון ממי שאכל כדי שביעה אבל ספוקי מספקא לי' אם כבר בירך וכו' והוא מחוייב לברך שנית מספק וכיון שהוא מחוייב מדאורייתא לרוב שיטות דס"ד מה"ת לחומרא הוא שוה עם זה שבוודאי לא בירך או נימא כיון דאינו מחוייב רק מספק וזה מוודאי ראוי' לכתחלה שיברך זה שהוא ודאי ויוציא לזה שהוא ספק, ודעתך נוטה יותר לצד הראשון אלו דבריך, ואומר לך בני בתומיך חיי, ובמושכל הראשון הי' מסתבר לי ג"כ כוותך, אבל אחר העיון מעט מראש צורים אראך דלא כסברתינו, והוא ממ"ש הרא"ש ברכות כ' ע"ב דאבעי' לא אפשטא אם נשים בבהמ"ז דאורייתא ולכן א"י להוציא אנשים שמחוייבי' מדאורייתא, והא מדקאמר ש"ס נ"מ להוציא אחרים י"ח, וכיון דלא אפשטא א"י להוציא, והא השתא שהיא ספק מחוייבת מדאורייתא וצריכה לברך מדאורייתא ספק דאורייתא מדאורייתא לחומרא ולמה לא תוציא אנשים וע"כ דפשיטא לרא"ש כמו המחוייב מדרבנן א"י להוציא הדאורייתא כן המחוייב מדאורייתא מספק א"י להוציא המחוייב מוודאי מדאורייתא, כיון שזה ודאי וזה ספק אינו יכול להוציא המחוייב מוודאי מדאורייתא, כיון שזה ודאי וזה ספק, והה"נ דמי שלא אכל

אלא שיעור דרבנן דא"י להוציא אשה שאכלה שיעור דאורייתא כיון שהיא מחוייבת מדאורייתא משום ספק, וזה אינו מחוייב רק מדרבנן, והיינו אם איש אינו בערבות עם אשה כמו אשה עם איש, אבל אם איש בערבות עם אשה הרי יוכל להוציאה משום ערבות כמו איש לאיש אפי' לא אכל רק כזית משום ערבות כמ"ש הרא"ש שם, ומ"מ לכתחלה לא תשמע רק מן המחוייב מדאורייתא כבסי' קצ"ז ועיי' דג"מ הלכ' שבת גם לענין אם יוצא בדיעבד יש נ"מ אם קטן שאכל כ"ש דא"י להוציא אשה שאכלה כדי שביעה דהיא מחוייבת מספק מדאורייתא ועיי':

שבתי וראיתי הגם דמוכח מן הרא"ש דלא כסברתינו במושכל ראשון דמ"ש ודאי מספק כיון דשניהם דאורייתא, דא"כ באשה נמי תוציא לאיש מחוייב בוודאי, י"ל דוקא ספק השקול א"י להוציא מחוייב בוודאי כיון שזה אינו אלא מספק וספק קיל מוודאי ושמא אינה מחוייבת מה"ת, ונפשט מיני' כה"ג באיש לאיש כשא' מחוייב מספק שאינו יודע אם אכל שיעור מדאורייתא וא' ודאי שלא יברך הספק ויוצא הוודאי, אבל באופן שהעמדת ספיקתך שוודאי אכל שיעור דאורייתא ומסופק אם בירך הרי חייב בבהמ"ז בוודאי ונולד לו ספק אם בירך אוקמי אחזקתו דוודאי לא בירך ואינו מחוייב מכח ס"ד לחומרא אלא משום חזקה ושוה עם זה שבוודאי לא בירך דחומר חיוב של הספק כמו של ודאי, וההי"נ אם א' ספק אם בירך וא' ספק אם אכל כשיעור דיברך מי שהוא ספק ויוציא לזה שהוא ספק אכל כשיעור, אבל איפכא לא משום דספק בירך מחוייב מכח החזקה, וספק אכל כשיעור א"מ רק מספק כנ"ל ועיי':

וגם לרמב"ם דס"ל ס"ד רק מדרבנן לחומרא ולרמב"ם הי' פשוט לך דוודאי אין ספק בירך מוציא לוודאי דהספק אינו מחוייב רק מדרבנן, אבל למ"ש דבספק בירך אוקמי אחזק' חיוב גם לרמב"ם מחוייב מדאורייתא דאוקמי אחזקתו ויוכל להוציא לוודאי, אבל בספק אכל כשיעור א"מ לספק בירך אפ' תימא למ"ד ס"ד מה"ת לחומרא יוכל להוציא ודאי דלא כרא"ש מ"מ לרמב"ם ודאי א"מ אפי' לספק בירך דהוא ספק בירך מדאורייתא מחוייב וספק אכל כשיעור א"מ רק מדרבנן ועיי':

ויש לי ראי' מהימנא דרמב"ם ס"ל דמשום חזקת חיוב צריך לחזור ולברך דהו"ל כוודאי, ומנא אמינא לה מדקשי' לרמב"ם דס"ל דברכה לבטלה איסור דאורייתא הוא מל"ת עיי' מג"א סי' קט"ו וקשי' עליו קושי' תוס' ר"ה ל"ג ע"א מדאמר שמואל ספק אמר ויציב חוזר וקורא הא איכא ספק דלמא כבר אמר ועובר בל"ת והוכיח מזה דברכה לבטלה אינו בל"ת רק מדרבנן עיי"ש, והנה לרמב"ם דס"ל דברכה לבטלה מדאורייתא קשה קושי' תוס', ואין לומר לרמב"ם לשיטתו דספיקא דאורייתא מדרבנן לחומרא לק"מ ותוס' הקשה לשיטתו

דס"ל ס"ד מדאורייתא לחומרא עי' פר"ח סי' ק"י בכללי ס"ס, הא ליתא דלרמב"ם ספק אמר אמת ויציב מדאורייתא א"צ לחזור רק מדרבנן דספק דאורייתא לקולא וא"כ למה יכניס עצמו בספק ל"ת שהוא מדרבנן משום ספק חיוב קיום מצוה שאינו חובה עליו רק מדרבנן וצ"ע, אמנם כן למ"ש א"ש דספק אמר אמת ויציב אוקמי אחזקת חיוב כשבקע שחר אורו הי' עליו חיוב בוודאי וספק לו אם יצא י"ח אם אמר או לא אוקמי אחזקתו ואיכא חזקה דלא יעבור בל"ת:

שבתי וראיתי דיש לדחות ראי' זו שכתבתי דס"ל לרמב"ם דמחוייב משום דאוקמי אחזקת חיוב דמעיקרא דקושי' תוס' בלא"ה לק"מ לשיטת הרמב"ם לפי דהעלה לנו החו"ד סי' ק"ו בכללי ס"ס כללא דמלתא בשיטת הרמב"ם דלא דברה תורה על הספק אלא מוודאי ואיכא חילוק בין היכא דכתיב קרא בקום ועשה או בל"ת עיי"ש שמבאר דבריו בטוב טעם ודעת, וכן מצאתי דבר הזה בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל בחידושיו לר"פ ספק אכל, והיוצא מדבריהם לענינינו בספק אמר אמת ויציב דנאמר החיוב בקום ועשה למען תזכור א"י צאתך מא"מ כי"ח, וצריך שתהי' זכירה בפה בוודאי ואם ספק לו אם אמר לא יצא, וכן בספק בירך בהמ"ז דכתיב ואכלת וכו' וברכת צריך שיברך בוודאי ולא יצא עד שברור לו שבירך, ולענין איסור דלא תשא דכתיב בלשון שוא"ת ל"ת בוודאי אבל ספק מותר מה"ת, ומשו"ה ספק אמר אמת ויציב או ספק בירך בהמ"ז מותר מדאורייתא לברך שני' ול"א שוא"ת עדיף שמא יעבור בל"ת הא ספק ל"ת דרבנן וספק לא אמר ולא בירך מחוייב שנית מדאורייתא ודחי חיוב דאורייתא לספק אסמכתא דל"ת דרבנן ועיי':

ולענין בהמ"ז מי שהוא מסופק אם אכל שיעור דאורייתא או אכל פחות מכזית דאפי' מדרבנן אינו מחוייב נראה דאינו חוזר ומברך לרמב"ם דכה"ג אינו מחוייב לברך מדאורייתא דהא כתיב ואכלת ושבעת והדר כתיב וברכת לא הטילה תורה חיוב עליו אלא ושבעת ודאי אבל לא ספק הוא שבע, וכיון דמדרבנן א"צ לברך דהא מסופק אפשר אם אכל פחות מכזית וס"ד הוא ולקולא, ומשום ספק דאורייתא שמא אכל כדי שובעו אין עליו חיוב רק מדרבנן מספק לעבור בל"ת שהוא אסור מספק דרבנן כנ"ל:

אבל אשה שאכלה שיעור שביעה בוודאי והיא ספק מחוייבת מה"ת בבהמ"ז או לא, הי' נ"ל מתחלה ע"פ דרך השני שכתבתי ברמב"ם דמחוייבת מספק מדאורייתא דהא ושבעת ודאי וספק אם בוברכת צריכה לברך כדי שתצא בוודאי וברכת כן עלה במחשבה לפני והדרנא בי דוקא במי שהוא מחוייב בוודאי והטילה תורה עליו לעשות דבר זה צריך לצאת ידי ספק דאמרה תורה שיקיים בוודאי ואל"ה ל"י י"ח, אבל אשה זו שהיא ספק מעיקרא אם נכנסת לכלל חיוב ולא הטילה התורה עלי' מידי ולא עליה נאמרה מצוה זו

דושבעת כה"ג הו"ל ספק לקולא כנ"ל, ומ"מ אינו ברור די"ל מ"מ לספק איסור שנאמר בשוא"ת אינו דומה, ויש לי הרהורי דברים עוד בדבר, ולע"ע איני רק כמעורר, כי אין פנאי לעיי' יותר כדי לברר:

נחזור לדברינו הקודמים, דבספק אמר אמת ויציב או ספק בירך בהמ"ז מחוייב מוודאי לכ"ע משום דאיכא חזקת חיוב והוא ברור ודאי לנו, וצ"ל בספק קרא ק"ש דס"ל לשמואל דא"ח וקורא מפני שס"ל דק"ש דרבנן הגם דאיכא חזקת חיוב דמעיקרא מ"מ ספיקא דרבנן להקל ומצאתי ראיתי שכבר עמד על זה הצל"ח כ"א ע"א וכ' דדבר זה תלי' בב' תרוצי תוס' פסחים ט' ע"א אי אמרי' בדרבנן ג"כ אין ספק מוציא מידי ודאי וציין על הש"ך סי' ק"י בכללי ס"ס סי' כ', וביאר עוד דרמב"ם הלכ' חמץ ומצה הלכה ז' וח' וראב"ד מודה לו בהלכה ח' משום דאין ספק מוציא מידי ודאי אפי' כבר ביטל וכן פסק הטור סי' תל"ח וקשה למה ס"ל לשמואל בספק קרא ק"ש דאין חוזר וקורא עיי' בו, והנה מ"ש מרמב"ם הלכ' חמץ וטור אין קושי' די"ל דוקא לענין בדיקה אמרי' אין ספק מוציא כיון דמעיקרא על ספק נתקן ועיי' הה"מ שם אבל בכל מילי דעלמא בדרבנן ספק לקולא אפי' אתחזק:

ובשורש ועיקר הדבר אם בדרבנן היכא דאתחזק ל"א ספק להקל, י"ל תלי' אי ס"ד מה"ת לקולא או מה"ת לחומרא אם מה"ת ספק להקל ורבנן הקילו בדידהו י"ל דלא הקילו משל דאורייתא היכא דלא אתחזק אבל באתחזק כ"כ לא אמרו בדידהו להקל, אבל אי ס"ד רק מדרבנן לחומרא, א"כ הא דדרבנן לקולא לא קולא הקילו בדידהו אלא שלא אמרו בדידהו חומרא כמו שאמרו בדאורייתא, י"ל בדידהו הקילו בחד מלתא דאפי' היכא דאתחזק בדאורייתא י"ל בדידהו הקילו בחד מלתא דאפי' היכא דאתחזק בדאורייתא מה"ת אסור בדידהו הקילו כנ"ל:

וי"ל בזה קושי' מע"מ ותשובת שער אפרים על דלא קאמר לאבעי דר"ה אם בבמה"ז דאורייתא נ"מ בספק אם ברכה אם מחוייבות לברך, ולפמ"ש י"ל דידוע דדבר זה אי ספיקא דאורייתא מה"ת או מדרבנן להחמיר תלו קמאי דקמאי לרמב"ם בפלוגתא דתנאי ואמוראי באשם תלוי אם בעי חתיכה א' מב' חתיכות דוקא ובזה תלי' נמי מ"ש אם בדרבנן גם באתחזק הקילו אלא כמ"ש, והא"ש דלא אמר נ"מ בספק דרצה לומר נ"מ דהוא לכ"ע, ונ"מ לענין ספק דאם אינה מחוייבת רק מדרבנן דא"צ לחזור ולברך לאו דכ"ע הוא דלמ"ד חתיכה א' וס"ד מה"ת לחומרא ובדרבנן באתחזק גם אם היא דרבנן צריכה לחזור ולברך ואמר טפי נ"מ שהוא לכ"ע, ויש להוסיף דברים לרווחא דשמעתא, ועיי' צל"ח דכ' כמסתפק אם רבינא בעל האבעי בעצמו אמר הנ"מ לאו סתמא דש"ס, ואם סתמא

דש"ס קאמר י"ל דהוכיח דרבינא ע"כ הכי ס"ל מכח קושי' תוס' לפי' רש"י דלמה לא מבעי לי' אם כהנים אם מחוייבים בבהמ"ז מדאורייתא, ויפה כ' הצל"ח לפמ"ש הרא"ש דאיש מוציא כשאכל רק כזית משום ערבות מוציא אפי' לא אכל כלל משא"כ נשים שאינן בערבות ומשו"ה לא מבעי לי' בכהנים אם יכולים להוציא דאפי' א"מ מדאורייתא מוציאים משום ערבות, אלא דהדר והקשה דלבעי לי' בכהנים ונ"מ לענין ספק עיי' בו, ולפמ"ש דלמ"ד ס"ד מה"ת לחומרא גם אי בהמ"ז דרבנן צריך לחזור וי"ל רבינא הכי ס"ל לכן ליכא מקום לספיקתו בכהנים דלהוציא אחרים הא איתנייהו בערבות, ונ"מ לענין ספק גם אם חיובא מדרבנן צריך לחזור ולברך ומיושב קושי' תוס', והא"ש דקאמר סתמא דש"ס להוציא אחרים ולא נ"מ לענין ספק דרבינא ע"כ ס"ל דגם אי מדרבנן חוזר ומברך מדלא מבעי לי' דכהנים ש"מ דס"ל דלא כשמואל בספק קרא ק"ש דא"ח וקורא וא"ש ועיי':

והנה הרמב"ם דפסק להלכתא דס"ד מה"ת לקולא פסק נמי הא דשמואל בספק ברכות דק"ש בהלכ' ק"ש ובספק תפלה וברכות פרק ח' מהל' ברכות הל' י"ב אבל הלא רבו כמו רבו דס"ל דס"ד מה"ת להחמיר, ועיי' פר"ח סי' ק"י דשיטת תוס' כן הוא וקשי' לחד תי' תוס' פסחים דבדרבנן אין ספק מוציא דשמואל דספק קרא ק"ש א"ח וקורא, ותוס' דס"ל ס"ד מה"ת לחומרא ליכא פלוגתא בהא דס"ד לקולא או לחומרא מה"ת דנימא דשמואל ס"ל ס"ד מה"ת לקולא מסוגי' ש"ס פסחים היינו ר"א ס"ל ס"ד מה"ת לחומרא דלא נמצא פלוגתא ועניין לומר דבה תלי' ג"כ אי ס"ד מה"ת לחומרא וקשה משמואל, ויותר קשה על הפוסקים וש"ך בכלל ס"ס דנקטו להלכה היכא דאיכא חזקה ל"א דרבנן להקל והיינו כחד תי' בתוס' פסחים והיא היא ועיין צל"ח וקשה ממה דפסקי' הלכה רווחת דספק ברכות ותפלה וכדומה להקל אפי' אתחזק חיוב וצ"ע:

ואחר התבוננות מצאתי מקום יישוב לקושי' זו העצומה מבלי לחדש חדשות אשר העלה הצל"ח מכח קושי' זו בין יש לו עיקר לאין לו עיקר, דחילוק זה אין לו שורש ועיקר בכל דבר יש לחלק חלוקים כאלו ואין לדבר סוף, ולולי דברי קדשו זצ"ל, ה' נ"ל לומר דבר נכון ומסתבר דלא רצו להחמיר בספק ברכות דידהו משום דאיכא נדנוד איסור דל"ת ל"מ לרמב"ם דברכה לבטלה אית בה ל"ת מדאורייתא אפי' לתוס' ודעימי' דהוא מדרבנן מ"מ לא רצו משום מצוה דרבנן דידהו להחמיר מספק אפי' אתחזק דנגד זה איכא ספק איסור דל"ת דידהו, והרי תוס' הקשה בדלא אמר אמת ויציב הא איכא משום ל"ת ותי' דאסור רק מדרבנן ובמקום ספק דאורייתא דאמת ויציב מותר, אבל בספק ברכה דרבנן

לא רצו להחמיר אפי' היכא דאתחזק, והא"ש דפסקו הפוסקים דכל ספק ברכות להקל אפי' באתחזק מה"ט ומיושב פסקי הלכות דלא סתרו אהדדי:

אלא דאכתי קשה מדשמואל אמר ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא משום דק"ש דרבנן לר"א דאמר חוזר וקורא משום דק"ש דאורייתא הא בק"ש ליכא ברכה לבטלה ולמה א"ח וקורא לכ"ע אם ק"ש דרבנן, וא"ש ע"פ דס"ל לרמב"ם הלכ' ק"ש דאם חוזר וקורא לפי דקיי"ל ק"ש דאורייתא דחוזר וקורא גם הברכות, חוץ משאם קרא ק"ש א"ח וקורא הברכות ועיי' כ"מ שם דס"ל לרמב"ם דהכי תקנו כל שאמר ק"ש לא יאמר בלא ברכות עיי"ש, והא"ש דאמר שמואל א"ח וקורא כיון שק"ש דרבנן הגם דאתחזק חיובא מ"מ א"ח וקורא דעם הברכות הרי איכא משום ל"ת, ובלא ברכות א"א דמעיקרא הכי תקנו כל שקורא ק"ש בזמנו לצאת י"ח ק"ש לא יקרא אלא בברכותי' וא"ש נכון מאוד:

ונ"ל דמזה עצמו הוציא הרמב"ם דינו דכשחוזר וקורא יברך ג"כ הגם דברכות דרבנן משום דמעיקרא הכי תקנו, מדס"ל לשמואל דא"ח וקורא, ומדאמר ר"א חוזר וקורא משום דק"ש דאורייתא, ואי אפשר לקרות ק"ש בלי ברכות גם אי ק"ש דרבנן למה א"ח דהא אתחזק ומשום ברכה לבטלה ליכא וע"כ דתקנתא מעיקרא הוא שלא יקרא בלא ברכותי' וזו ראי' מהימנא כראי מוצקת ועיי':

ומצאתי בדברינו מנוח לדברי הרר מנוח שבב"י ס' ס"ז שהוסיף טעם דספק ברכות להקל משום דהוא ספק ל"ת לחומרא והפר"ח שם הקשה עליו הא ל"ת בברכה שא"צ רק דרבנן ואסמכתא בעלמא הוא עיי"ש, והנה מה דפשיטא לפר"ח דברכה לבטל' ליכא רק ל"ת דרבנן לאו דכ"ע הוא דרמב"ם ס"ל דדאורייתא הוא והרר מנוח הא קאזיל לרמב"ם, אלא גם לשיטת תוס' ודעימי' דאינו רק איסור דרבנן א"ש דבריו דבא ליישב למה הקילו בספק ברכות היכא דהוחזק בחזקת חיוב וספק אם בירך או לא ול"א אין ספק מוציא מידי ודאי והתחכם להוסיף משום דספק ל"ת לחומרא היינו משו"ה לא החמירו לברך היכא דאיכא חזק' משום דיש בו משום ל"ת הגם של"ת רק דרבנן כה"ג מ"מ הם לא רצו להחמיר בדידהו מן הצד ולהקל מן הצד באיסור דידהו דל"ת דברכה לבטלה כנ"ל כוונתו ברורה ומיושבים כל או רוב קושי' שהקשה הפר"ח מלשון ש"ס ורי"ף דמבואר דמשום קולא דברכות שמדבריהם הוא, ולא משום חומרא דל"ת, ולמ"ש בוודאי קולא שהקילו בדידהו בכ"מ ספק דידהו להקל, ומ"ש הרר מנוח משום איסור ל"ת החמירו היינו דמשו"ה הקילו אפי' היכא דאיכא חזקה ולא אמרו בה חומרא רק קולא משום דיש בה משום ל"ת כנ"ל ברור בכוונתו, והרר מנוח ימצא מנוח ונחת רוח כי הצלנוהו מחיצי השגות פר"ח בעזרת יוצר הרים ובורא רוח:

וזאת תורת העולה מדברינו לדינא, א) דאיש שאכל שיעור דאורייתא ודאי וספק אם בירך דאיכא חזקת חיוב כוודאי מחוייב יחשב יוכל מי שאכל שיעור דאורייתא ובוודאי לא בירך יוכל לצאת לכתחלה מספק זה ואפי' לרמב"ם דס"ד מה"ת לקולא, ב) אבל ספק אם אכל שיעור דאורייתא ל"י לצאת לכתחלה וטוב שיברך המחוייב ודאי, ג') וכן א' שהוא ספק בירך וא' ספק אכל כשיעור ודאי לא בירך טוב שיברך מי שהוא ספק בירך ויוציא למי שהוא ספק אכל כשיעור, ד') אשה שאכלה שיעור דאורייתא א"י להוציא כלל לאיש שאכל שיעור דאורייתא וספק בירך, ל"מ לרמב"ם דאינה מחוייבת רק מדרבנן אפי' לדקיי"ל ס"ד מה"ת לחומרא מ"מ היא רק מספק מחוייבת והאיש מחוייב ודאי מכח חזקה, וגם בדיעבד לא יצא דהא אשה אינה בכלל ערבות, אבל אם האיש ספק אכל שיעור דאורייתא יכולה אשה להוציא דשניהם מחוייבים מכח ספק השקול וליכא בינייהו מידי, ה') קטן שחיובו מדרבנן לשיטת הרמב"ם יוכל להוציא אשה שאכלה שיעור דאורייתא דשניהם מדרבנן אבל לשיט' ר"פ דס"ד מה"ת לחומרא א"י להוציאה שהיא מחוייבת מספק מדאורייתא וקטן רק דרבנן כנלפע"ד לדינא, בעזרת שוכן מעונה אשר מפיו דעת ותבונה:

והלום ראיתי אחרי רואי ומצאתי לקט א' בלקוטי פר"ח סי' קפ"ד שכ' דספק בירך א"י להוציא למי שהוא מחוייב מדאורייתא לפי דקיי"ל דספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא אלו דבריו ז"ל, ודבריו נפלאו ממני ואין זה לקט אלא שכחה במח"כ קדושתו במ"ש דא"י כיון דאינו מחוייב מספק רק מדרבנן הא מבואר בסי' רצ"ז דמי שלא אכל רק כזית יוכל להוציא למי שאכל כדי שבעו רק לכתחלה מצוה שיברך המחוייב מדאורייתא, ואיך כ' דלא יצא אם שמע ממי שהוא ספק בירך, ומ"ש לפי דקיי"ל ס"ד מדרבנן לשיטתו ביו"ד אזיל דהתחזק בעד שיטת הרמב"ם ונראה מדבריו דלדסוברים דס"ד מה"ת לחומרא יוכל הספק להוציא למי שמחוייב ודאי וכבר הראנו לדעת דרא"ש וטור לא ס"ל כן, ואם יאמר כי הרא"ש ס"ל ג"כ ס"ד מה"ת להקל, הרי הוא בעצמו העלה בסי' ק"י דשיטת תוס' כרשב"א דס"ד מה"ת לחומרא וטור בסי' קפ"ו מביא בשם תוס' דכיון דאבעי לא אפשיטא אין מוציאי' אנשים, וגם מה דפשיטא לי' דלרמב"ם אינו מחוייב רק מדרבנן תמוה הא איכא חזקת חיוב והוא בעצמו האריך למעניתו בכלל ס"ס דכל דאיכא חזקה בוודאי לכ"ע ספק לחומרא ואפי' לקולא אזלי' בתר חזקה דמעיקרא סוף דבר הכל לא נשמע וכולו מוקשה מ"ש בזה במחכ"ק:

וכדי להנות בעל אושפיזא שלך לעת עתה ה"נ חותנך הנגיד הגביר אוהב תורה וצמאה נפשו לשמוע ד"ת אציע פה קצת אגדה באותו ענין שאנו בו בחיוב בהמ"ז דנפקא לן

מקרא דואכלת ושבעת וברכת את ה"א על הארץ הטובה אשר נתן לך ועיי' רמב"ן שם, ויש להבין למה יברך על הארץ הטובה בכללה ולא יברך בכל פעם על שאכל ושבע, ונ"ל בשנבין מקראי קודש שלפני' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכו' לא תחסר כל בה וכו' וצ"ל פשיטא שלא במסכנות תאכל בה לחם כיון דלא תחסר כל בה והקדמה זו אשר לא במסכנות אך למותר, ונ"ל ע"פ מה שאמרתי לפרש בפ' בחוקותי אחר כל הברכות אמר ואכלתם לחמכם לשובע פשיטא לאשר יהי' להם בשפע כ"כ שיאכלו לשובע ואמרו ז"ל אוכל קמעא ומתברך במעיו והא גופי' קשי' למה לנו ברכה זו כיון שיש מאכל ומשתה די והותר ברכה זו דאוכל קמעא וכו' ל"ל, ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל במס' אבות כך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' ומסיים אם אתה עושה כן אשריך בעה"ז, ונ"ל כי כך המדה וכך דרכה של תורה שיצמצם באכילה ושתי' ולא יאכל רק מה שמוכרח לאכול שא"א בלא"ה ואמרו ז"ל כתיב כי ירחיב ה"א את גבולך וכו' למדך תורה ד"א שלא יאכל בשר וכו' ורבינו הקדוש זקף עשר אצבעותיו שלא נהנה וכו' והטעם כי ע"י הרוב אכילה ושתי' מתוספים התאוות וא"א מבעט אלא מרוב אכילה ושתי' לכן יצמצם כל האפשר כ"א לפי כחו ואפשרותו ואמרו ז"ל כך דרכה של תורה מי שרוצה להלוך בה תמיד פת במלח תאכל ל"א אכול ושתה דאין כל הכחות שוות וא"א לכ"א לחיות בפת במלח ומים במשורה, אבל יהי' רצונו כשיעזרהו ה' ויוסיף לו כח ועצמה שלא יאכל רק פת במלח וכו' ולכן דייקו ואמרו פת במלח תאכל לעתיד כשיהי' אפשר, ואמר אם אתה עושה כן היינו מי שאין לו אלא פת במלח וכו' אנוס הוא בדבר אבל גם בשיש לו לא יאכל יותר והיינו אם אתה מרצונך עושה כן וכ"כ במהר"ם שי"ף בח' אגדה שלו בספרו ואני מוסיף ע"פ שאמרו ז"ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו לאין לו, וכך היא המדה ה' נותן לו בשפע ותלי' ברצונו אם למעט או להרבות באכילה ושתי' וכשמדעתו ורצונו מקדש עצמו במותר לו לא יקשה עליו המניעה כי בכל עת שירצה הרי לפניו בריבוי למלאות מאויי נפשו, והיינו אם אתה עושה כן מרצונך הטוב אשריך בעה"ז כי אין מחסור ליראיו ותלי' ברצונו שרוצה לקמץ ולמעט בתענוגים כדי שלא ינטה ע"י רוב אכילה ושתי' מדרך החיים ויפסיד ק"ר של עה"ב, ועי"ז וטוב לך לעה"ב והארכתי במק"א והקצרתי פה, ואומר מעתה כי הבטיח לנו ה' בפ' בחקותי תלכו וכו' יתן לנו הכל בריבוי ובשפע כדי שלא יחסור לנו דבר, ואמר הגם שאני נותן הכל בריבוי ואכלתם לשובע עצה טובה קמ"ל שישמרו עצמם ולא יאכלו רק הצורך יותר לחמכם לשובע וע"פ דברי חז"ל אוכל קמעא מתברך במעיו גם זו ברכה שלא יצטרכו לאכול לחם הרבה דריבוי מאכלים הגסים מגשימים ומוסיפים התאוה ואמר וישבתם לבטח

בארצכם, ואלו כן עשו לא היו מבעטים ולא שכחו את ה' וישמן ישורון ויבעט וקרא צוח כמראיתם וישבעו שבעו וירם לבם ע"כ שכחוני, אבל כשיאכלו רק לחמם לשובע לא היו שוכחים את ה' וישבו לבטח בארצם, ומובן בזה מדרש רבה למה נסמכה ברכת כהנים לפרשת נזיר לומר לך כל המזיר עצמו מן היין לשם שמים ראוי' לברכה, ונ"ל עפמ"ש כי מי שאינו מזיר עצמו מן היין וכדומה לו לבסוף נתהפך לו הברכה לקללה ועשרו שמור לו לרעתו וטוב לא יהי' לו ולא יפסיד עולם עומד בשביל חיי שעה, אבל נזיר זה שמזיר עצמו מן היין לשם שמים לא משום שהוא אכזרי על עצמו ולא השליטהו אלקי' במה שיש לו אלא שעושה כן לש"ש כי ירא לנפשו שישכח רישו וראשו אחריתו ותכליתו וישכח אלק' עשהו זהו שראוי' לברכה והיינו כה תברכו את ב"י עד"ז תברכו את ב"י ויהי' להם לברכה ולא לקללה, ונבוא למקראי קודש בפ' עקב דאמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם היינו הגם שראוי' ונכון שלא יאכלו אלא לחם לשובע ולא מותרות, אבל לא במסכנות בשביל שאין להם אלא לחם תאכלו בה לחם, לא תחסר כל בה שיהי' הכל מוכן לפניהם בריבוי ומפרש ואזל שבחא דא"י ואמר ואכלת ושבעת שלא תאכל יותר אלא הצורך לאכול כדי שלא ירעב ודי בפת במלח וכו' ומ"מ ריבוי המאכלים עד שלא תחסר כל בה טוב הוא שיש לו פת בסלו ויוכל לאכול כל שעה כרצונו וחפצו אלא שמונע עצמו מרצונו הטוב, ולכן לא די כשמברך על שאכל לשובע שזהו מעט דמעט שלא אכל רק לחם לשובע, אלא וברכת את ה"א על הארץ הטובה אשר נתן לך כי ממנו הכל ית"ש ורשות נתונה להנות בו כרצונינו, ואנחנו נקדש עצמנו במותר לנו איש איש לפי כחו יישר חילו וכחו לאורייתא, וקוי ה' יחליפו כח מה שאחרים מוסיפי' כחות הגופני ע"י הנאות הגופני ריבוי אכילה ושתי' מתענגים בתענוגים קוי ה' יחליפו כח ע"י לימוד תורה וקיומן של מצות שעושי' בשמחה ובטוב לב מרוב כל פקודי ה' ישרים משמחי לב ואתה בני צלח רכב ע"ד אמת וענות צדק הוי שקוד ללמוד תורה גם בהיותך שם משם תדרשנו, ידרשוך ה' ואת נות ביתך לטוב כה"י ויברך את בית דוד בגללך כאות נפשכם ונפש אביך חותם בברכת התורה ואהבה רבה. פ"ב נגהי ליום ד' לסדר וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו שנת וצויתי את ברכתי לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לא

נכנסתי לבית הספק קטן שאכל ועד שלא אכל כדי שביעה נעשה גדול כגון שאכל ביום פחות מכדי שביעה ובלילה נעשה גדול ואז השלים עד כדי שביעה, או שלא הביא ב'

שערות עד שאכל כדי שבעו אם מחוייב בבהמ"ז מדאורייתא כיון שבשעה שאכל כדי שביעה כבר הי' גדול ואז בא החיוב, או נימא דלא נצטרף מה שאכל בקטנותו שהרי אז לא הי' ב"ח, ונ"ל דחייב לברך ברכת המזון מדאורייתא דמדאורייתא לאו בשעורא תלי' מלתא אלא בשביע' כל ששבע חייב לברך, ועיי' פנים יפות על התורה ריש פ' בחוקותי בשעת הברכה דאוכל קמעא ומתברך במעיו חייב לברך אפי' פחות מכזית או כביצה כיון ששבע, והנה ודאי מי שמקולקל במעיו וא"י לאכול אלא מעט ואין לו תאוה לאכול בוודאי כי ה"ג לא ס"ל לפ"י שמחוייב לברך דאין דרך אכילת ב"א ששבעים במעט כפחות מכזית ולא אמר אלא בשעת הברכה שאוכל קמעא ומתברך במעיו וזו היא ברכה כדאיתא במדרש, וגם ע"ז יש לפקפק כיון דאכילה כתיב ואין אכילה פחות מכזית הגם דדרשינן אכילה שיש בה שביעה, אבל על פחות משיעור אכילה שבתורה מנ"ל, אבל נ"ל אם אכל פחות מכדי שביעה בקטנותו ואכל עוד כשנתגדל עד ששבע דהוא בכלל ואכלת ושבעת כיון שאכל שיעור אכילה וע"י צירוף שבע, וכ"ש אם אכל גם כשנתגדל כזית ועם מה שאכל בקטנותו יהי' הכל שיעור שביעה דחייב כיון דאכילה זו שאכל בגדול משביעו:

ואגב אומר דהא פשיטא לי אם אכל בקטנותו ח"ש איסור ובתוך כא"פ נעשה גדול דלא מצטרפו ב' אכילות לשיעור שלם דלא מתחייב על ח"ש האחרון אלא בצירוף ח"ש הראשון שאפי' למ"ד בנזיר ה"מ לאיסור ל"מ באוכל בזאח"ז כמבואר בש"ס פסחים כ"ש דלא מצטרף אכילת ח"ש שאכל בזמן שלא הי' ב"ח עם מה שאכל כשנעשה בר חיוב וזהו פשוט מאוד:

אבל יש לעיי' במי שאכל קודם יה"כ פחות מכותב' וכשנכנס יה"כ תכאכ"פ השלים ואכל עד שיעור כותבת אם מצטרפים ב' אכילות אלו כיון דמייתבא דעתי' במה שאכל לבסוף, או נימא כיון שלא אכל ביה"כ שיעור המייתב דעת פטור, ונ"ל אחר עיון קצת דחייב ודאי אם הי' כתוב בתורה לא תאכל שיעור המייתב דעת לא הי' חייב כה"ג כיון דביה"כ לא אכל שיעור המייתב דעת, אבל לא כתיב רק תענו ונפש אשר לא תעונה, ועד דאכל כותבת מעונה הוא, וע"י שמשלים לכותבת אינו מעונה חייב על אכילה דמייתבא דעתי' כנ"ל, ויש לי קצת ראי' מדמקשה ש"ס בר"פ יה"כ לר"ל דס"ל ח"ש מותר מה"ת ומשני מודה ר"ל דאסור מדרבנן והדר מקשה מי קסבר ר"ל ח"ש אסור וכו' ולא מתרץ דמודה ר"ל ביה"כ כגון שאכל פחות מכותבת סמוך ליה"כ כדאכ"פ וביה"כ השלים עד כותבת מודה ר"ל דאסור גם דס"ל בכ"מ דח"ש אפי' מדרבנן מותר ולא גזרו ח"ש אטו שיעור שלם, אבל כה"ג שאכל שיעור שלם, ומיותב ע"י אכילה זו כמו שאכל כותבת ביה"כ

בוודאי גזירה קרובה לאסור ח"ש כזה אטו שיאכל שיעור שלם דמייתב דעת ביה"כ, אלא ע"כ כה"ג חיובא הוא דמחייב לכ"ע ועיי':

ועיי' טוש"ע או"ח סעיף ו' ובמג"א ס"ק ב', ויש להקשות קצת פ' ע"א דקאמר אי כתיב אכילה ה"א כזית הול"ל דה"א דבעי דוקא שיאכל ביה"כ כל השיעור משא"כ עכשיו דכ' עינוי גם כשאכל ח"ש בעיה"כ כהנ"ל חייב, וי"ל:

נחזור למקום שיצאנו ובאנו אל בית הספק לענין בהמ"ז יש לנו מקום עיון אם אכל כדי שביעה בקטנותו ועד שלא נתעכל המזון נעשה גדול אם מחוייב לברך משום כשהוא שבע חייב לברך, או נימא כיון שבשעה שחל חיוב בהמ"ז לא הי' בר חיוב הגם ששבע, על השביע' לחוד אינו מחוייב רק כשאכל ושבע ע"י האכילה מיד כשאכל ושבע מתחייב לברך ויש לו שהות עד שנתעכל המזון אבל על השביע' לחוד לא חייבי' תורה, וכיון שבשעה שאכל ושבע לא הי' ב"ח כשנתגדל אח"כ לא מחייב דכ"ז שהוא שבע דמברך אינו רק כתשלומין לעיקר החיוב, ועיי' פלוגת' הר"מ ורא"ש סוף מ"ק לענין אבילות דפליגו דהר"מ ס"ל דמחוייב להתאבל כמו גדול בשמועה קרובה תוך למ"ד והרא"ש כ' דעיקר החיוב מיד ושמע שמועה קרובה תשלומין הם וקטן הוא כחגר ונתפשט עיי"ש ובטוש"ע סי' שצ"ז ובט"ז שם, וכאן אי עיקר החיוב בא משאכל ושבע, ועד שנתעכל תשלומין הם אם אכל ושבע בקטנותו ונתגדל לכ"ע פטור כיון שבשעה שחל החיוב נדחה ולא חל עליו חיוב אח"כ, אבל אם נימא דכל שהוא שבע חייב לברך על שהוא שבע כשנתגדל והוא שבע חל חיוב בהמ"ז עליו, וצל"ע לדינא:

ומקום ספיקתינו אם הוא מסופק אם בירך או לא אם מחוייב מדאורייתא צריך לברך מספק, או כשיש לו אב ובירך בקטנותו ונעשה גדול עד שלא נתעכל המזון אם צריך לברך שנית דבשעה שבירך לא הי' ב"ח דאורייתא ולא נפיק ידי בהמ"ז במה שבירך עד שלא הי' מחוייב מדאורייתא עיי' תוס' ברכות מ"ח דקטן מקרי ב"ח מדרבנן משום חינוך ומוציא מחוייב מדרבנן אבל לא דאורייתא ובתשובה הארכתי דה"ה דיוצא במצוה שעשה עד שלא נתגדל משום חינוך ונתגדל אח"כ דכבר יצא כשנתגדל במה שעשה בקטנותו, אבל במצוה דאוריית' לא דלא עדיף מלהוציא אחרים דלא מהני למחוייב מדאורייתא ולרש"י ברכות שם גם אם לא אכל רק שעורא דרבנן בקטנותו ונתגדל ובירך כשהי' קטן מכח חנוכו דאב לא נפטר מלברך שנית כשנתגדל שלא נתעכל המזון, דלא אתי' מצות חינוך דאב ומפקי' ממצות בהמ"ז דעלי' דידי' רמי', ועיי' מרדכי פ"ב דמגלה ומג"א סי' רס"ז, והארכתי בענינים אלו במק"א, וכ"ז צל"ע לדינא, וה' יגלה עינינו ויראנו נפלאות מתורתו ונאכל מפריה ונשבע מטובה של תורה, בהלכה זכה וברורה:

ה' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לב

שפעת שלומים, מגבהי מרומים לבני בר חכים ובן זקונים, הבחור המופלג השנון מראה פנים רך בשנים יקר לי מפנינים, כ' שלמה סופר שי' לאי"ט:

קראתי לשבת עונג כמסעודת שלמה בשעתו, כי חביבים עלי דבריך, תשא מדברותיך כי מדברך נאוה תהלה, אשר בדבר הנוגע להלכה עולה, במ"ש הט"ז או"ח ס' קס"ז ס"ק ז' דליכא איסור לטעום קודם שיתן לבהמתו ולא אסור אלא אכילת סעודה דנפקא מקרא דונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושם כתיב ושבעת דוקא אכילת סעודה שיש בה שביעה וכן מוכח מדאמר ר"י אמר רב אסור לו לאדם לאכול וכו' ולא אמר אסור לטעום ש"מ דוקא אכילה אסורה וטעימה שרי דלא כב"י דס"ל דגם טעימה אסורה, ויש איסור גם באכילת המוציא קודם שיתן לבהמתו, ועיניך ראו וכן תמהו, הלא בש"ס גיטין ס"א ע"א אמר ר"י אמר רב אסור לו לאדם שיטעום וכיון דאיכא חלופי גרסאות בסוגי' ש"ס ברכות וגיטין למה נקיט הט"ז לקולא כסוגי' דברכות אלו דבריך והטבת לראות, ומ"מ לדינא י"ל דנקטי' לקולא כסוגי' דברכות דכללא הוא בכ"מ דסוגי' במקומה עיקר וסוגי' דברכות במקומה בדיני ברכות וסוגי' דגיטין אגב נשנה שם דין זה אלא דרי"ף ורא"ש בברכות שם כתבו דאסור לו לאדם לטעום נראה דגרסו גם שם כגרסי' סוגי' דגיטין ועיי' בגליון ש"ס ברכות שהרגיש בזה, ובמסור' ש"ס שם מעתיק לשון הסמ"ג וז"ל ומקדימין מזון הבהמות ועבדים לסעודת עצמן, מדכ' לסעודת עצמן משמע כט"ז דוקא להקדים סעודה עצמה אסור אבל אכילה בעלמא וכ"ש טעימה דשרי, מ"מ כיון דבגיטין הגרסא לפנינו לטעום, ורי"ף ורא"ש הי' להם הגרסא גם בברכות אסור לטעום וכן פסקו להלכה, הגם דכייל לנו הישו"ש חולין פא"ט גבי שמוטת דק דדבר דתלי' בגרסאות אין לנו למיזל בתר גדול בחכמה, מ"מ כיון שלפנינו הגרסא בגיטין טעימה, הגם דסוגי' דברכות במקומה היא עיקר הא הרי"ף והרא"ש גרסו גם שם טעימה בוודאי עיקר להלכה דטעימה ג"כ אסורה, ואין לנו על מה לסמוך להקל, וכן נראה דעת המג"א ס"ק י"ח שכתב וז"ל מאכל לבהמה הוי צרכי סעודה דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו גמרא עכ"ל והרי כ' דאסור לטעום גמרא כוונתו בל"ס על גמרא דגיטין וגרסת רי"ף ורא"ש בברכות כמ"ש וכנ"ל:

והנה עיקר ראי' הט"ז לפי הגרסא שלפנינו בברכות אסור לאכול מדל"א אסור לטעום כבש"ס פ"ק דשבת דאסור לטעום קודם שיתפלל וקודם שיבדיל ש"מ דוקא אכילה

אסורה ולא טעימה, ראי' זו יש לדחות עפמ"ש המג"א בשם ס"ח דמותר לשתות קודם שיתן לבהמתו ודוקא אכילה אסורה, י"ל משו"ה לא אמר אסור לטעום דהוי שתי' בכלל טעימה ואסור לשתות משקי' קודם תפלה והבדלה חוץ מן המים כמבואר סי' צ' וסי' רצ"ט, אבל להקדים לבהמתו ליכא איסור רק אכיל' ולא שתי' לכן דייק ואמר אסור לאכול, ומ"ש הט"ז מקרא דכתיב ואכלת ושבעת משמע דוקא אכילת סעודה שיש בה שביעה י"ל לפי דס"ל לר"י ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה והיינו כביצה הגם דכ' תוס' דאין זה רק אסמכתא דמה"ת בעי שביעה ממש, מ"מ י"ל דגם להקדים מזונות בהמה לאכילה דידי' אסרו רבנן באכילה תשובה דידי' שחשבוהו רבנן לברך עליהם ואסמכוה אקרא כן אסרו שלא להקדים אכילה כזו למזונות בהמתו, ולר"מ דקיי"ל כוותי' דואכלת בכזית ושבעת זו שתי' כמו דחשבוהו לכזית לברך בהמ"ז ואסמכוהו אקרא כן אחשבוהו לאכילה כזו שלא להקדים למזונות בהמתו כן י"ל, אלא לפ"ז גם שתי' אסורה דהא כתיב ושבעת זו שתי' וצ"ל דלענין איסור זה נקטינן קרא כפשוטו ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ולא מה שאסמכו וחייבו מדרבנן לענין בהמ"ז א"כ גם אכילה שאין בה שביעה תהי' מותרת להקדים וכ"ש טעימה בעלמא והמג"א אוחז החבל בב' ראשין דטעימה אסורה ושתי' מותרת ולצ"ע:

והנה מלבד דקשה על הס"ח לפי הגרסא אסור לטעום דמשמע דגם שתי' אסורה, גם מצד השכל אין חילוק בין אכילה לשתי' מ"ש אכילה מ"ש שתי' וצמא קשה מרעב, ושמעתי מפה קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל חילוק אחר נכון ליישב קושי' ס"ח מדאמרה רבקה שתה וגם לגמליך אשקה דיש לחלק דוקא אדם בשלו משלו בהמתו קודמת לאשר מזונותי' עליו והם תלוי' בו וכו' אבל אחר הנותן לחבירו במתנה א"צ לתת לבהמת חבירו תחלה והמקבל מותר לו לאכול ולהקדים אכילתו או כשאין לבהמתו כלל כיון שתלוי במי שנותן לו ואינו ברשות עצמו, ולחברו הנותן רשות הוא ותלוי ברצונו, וא"ש הא דהקדימה רבקה ואמרה תחלה שתה וגם לגמליך אשקה אלו דברי קדשו זצ"ל וש"י, והנה הדין דין אמת מסברא, ונ"ל לעשות לו סמוכים מגמרא מדיוק לישנא דר"י אמר רב אסור לו לאדם לטעום וכו' האי לו שפת יתר הוא דלא הול"ל אלא אסור לאדם לטעום וכו' ונ"ל דרצה להודיענו דוקא דבר שהוא שלו ברשותו ורצונו אסור לו לטעום קודם שיתן בעצמו משל עצמו לבהמתו, משא"כ כשאחרים נותני' לו משלהם ומקדימין אותו לבהמתו ליכא איסור, והיינו דאמר אסור לו דוקא משלו ומדעתו ורצונו אסור לטעום עד שיתן משל עצמו לבהמתו תחלה כנ"ל והוא דיוק נכון:

ויש להבין בזה הא דאמר גניבא בגיטין ס"א לר"ה ור"ח דאמרו לי' לטעום מר מידי אמר להו הכי אמר ר"י אמר רב אסור לו לאדם לטעום וכו' ויש להרגיש הלא תמוה קמתמה עלייהו דשלא כדין עשו דאמר ר"י אמר רב וכו' הול"ל הא אמר ר"ה א"ר וכו' בלשון קושי' ותמיה קיימת, מדאמר הכי אמר ר"ה משמע דסיוע הוא דקמסייע להו דהכי אמר ר"ה א"ר כדבריהם, גם צ"ל איך לא ידעו ר"ה ור"ח הך דינא דאסור לטעום, ונ"ל דקושי' מתורצת בחברתה דידעו וידעו וכן עשו מעשים בכ"י שהקדימו מזונות בהמה, ודוקא כשאכלו משלהם אב אמרו לגניבא לטעום מר מידי קודם שנותן לבהמתו משלהם דכה"ג שרי ונכנסו לחלק בהך דינא בחלוקא רבא להתירא משל אחרים ואמר גניבא דיפה הורו דכן דיוק לישנא דר"י אמר רב מרא דהך דינא, דאמר אסור לו לאדם לטעום, מדיוק לשון אסור לו מוכח מתוכו דדוקא משלו אסור משא"כ משל אחרים ומדיוק לשון גניבא דאמר הכי אמר ר"י אמר רב דמביא סייעת' דכדבריהם כן הוא דהכי אמר ר"י א"ר וא"ש נכון ועיי':

ויש מקום אתי ליישב עוד דקדוקים הנ"ל לפי גרסא שלפנינו בש"ס ברכות אסור לו לאדם לאכול וכו' ואם נאמר דעיקר הגרסא כבש"ס ברכות במקומה, וגרסא שבגיטין משובשת, וצ"ל אסור לאדם לאכול כבש"ס ברכות, י"ל דר"ה ור"ח דאמרו לגניבא לטעום מר מידי ולא אמרו לו שיאכל דאכילה אסורה קודם שיתן לבהמתו ולכן דייקו ואמרו לגניבא לטעום טעימה בעלמא דשרי, ואמר גניבא הכי אמר ר"י א"ר כוותייהו דטעימה שרי מדאמר אסור לאכול ולא אמר אסור לטעום ש"מ דוקא אכילה אסורה וטעימה שרי' כדיוקו והוכחתו של הט"ז הנ"ל:

אלא דכבר כתבנו דעיקר הגרסא כבש"ס גיטין דרי"ף ורא"ש גם בברכות גרסו אסור לטעום והכי נקטי' ואנו אין לנו ביישוב קושי' ודיוק לשון בש"ס גיטין אלא ע"פ חידוש דינו של אבא מאוה"ג זצ"ל ומשום סיוע שיש בה סמיכת חכמים לדבריו ועיי':

והנה ראי' של ספר חסידים מדאמרה רבקה שתה וגם לגמליך אשקה, הי' יוכל להביא ביותר מדאמר ה' למשה והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם והקדים העדה לבעירם, וע"כ דשאני שתי' מאכילה, ובתירוץ וחלוקו של אבא מאוה"ג זצ"ל לא נתיישב לכאורה הא דאמר ה' והשקית את העדה והדר בעירם דכל אשר לאדם מיד ה' הוא ותלוי' במי שאמר והי' העולם ובהמה תלוי' בו וכשיצאו מים מן הסלע מן הדין הי' שיקדימו ממה שנתן להם ה' את בעירם תחלה והדר ושתו הם, ונ"ל ליישב דמשו"ה אמר ה' והשקית את העדה וכו' והי' די במה שאמר ה' ודברת אל הסלע והוצאת להם מים מן הסלע ממילא נשמע שישתו כל צרכם ויתנו גם לבהמתם, ומה שאמר ה' עוד

והשקית הוא ללא צורך, ונ"ל דיש בו צורך גדול דאל"ה היו מחוייבים להקדים בעירם ככל אוכל ושותה שאסור לו לאכול ולשתות קודם לבהמתו, וכ"ז כשאוכל משלו שנתן לו ה', אבל הנותן לחברו משלו א"צ להקדים בהמת חברו, ולכן אמר ה' והשקית את העדה דהמים שיוציא משה מן הסלע נתונים המה לו ומשלו הוא מזכה ונותן לעדה ואח"כ לבהמתם ולכבודן של ישראל שלא תהי' בהמה קודמת לכל העדה אמר לו ה' והשקית שתהי' אתה המשקה להם ולא יזכו הם מעצמם לעצמם מים היוצאים מן הסלע וא"ש נכון דברי קדשו של אבא מאוה"ג גם לקושי' זו, ויש להוסיף עוד להבין הא דכתיב אח"כ ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם ולא כתיב וישק את העדה וא"ב כמו שאמר לו ה' והשקית נ"ל לפמ"ש המפרשים כי ה' ל"א רק ודברת והוצאת להם מים ול"א מים רבים בב"א, אלא שיצאו לאט לאט, ומשה ע"י שהכה פעמים יצאו מים רבים בבת אחת, והא"ש לפי שאמר ה' והוצאת להם מים ול"א מים רבים וא"א שישתו כולם העדה ובעירם בב"א אלא זה אח"ז והיו צריכי' להקדים בעירם לולי שאמר ה' והשקית בעצמך ולא הם ישתו מעצמם כשותה משלו דצריך להקדים בהמתו כמ"ש, וכששינה משה והכה פעמים ועי"ז יצאו מים רבים בב"א בשפע היו יכולים העדה ובעירם לשתות בב"א ואין כאן קדימה ואיחור ולא הי' צריך להשקותם כנותן משלו ולכן כתיב ותשת העדה וזכו מן הסלע בעצמם ושתו הם ובעירם בב"א, ויש פנים לפני משה אבא מאוה"ג זצ"ל שהראה פנים יפות בדין זה מן דקדוקים ושינוי' שדייקנו והרגשנו ומיושב ומבואר הכל באר רחובות:

ומענינא דיומא דשבתא שהגיעני מכתבך עלה ספק בלבי אם בשבת ויו"ט דמצוה וחיוב לאכול אם גם בזה נאמר דאסור להקדי' אכילתו לאכילת בהמתו די"ל מקרא לא מוכח רק אכילה דרשות צריך להקדים בהמתו משום צער בע"ח ומזונותי' עליו, אבל שוי"ט דמחוייב לאכול אין איסור ואפשר חיובא הוא להיות מן המקדימין וזריזי' במצוה ולא מבעי לשיטת ב"י ומג"א דגם טעימה בעלמא אסור וכ"ש כזית או כביצה איכא מקום לספקתו בשוי"ט דחיוב לאכול כביצה פת אפשר ליכא איסור להקדים עצמו לבהמתו ויאכל הוא תחלה כביצה פת, אפי' לפי שיטתו של ט"ז דליכא איסור רק באכילת סעודה, ועיקר חיוב דשוי"ט יוכל לצאת באכילת כביצה וזה שרי בלא"ה גם בחול קודם שיאכיל לבהמתו, מ"מ יש למבעי כיון דמצוה ביותר לאכול אכילת סעודה לעונג שבת ולשמח בי"ט, וכל המרבה עונג בשבת ושמחה בי"ט באכילה ושתי' ה"ז משובח יש לומר דמותר לאכול אכילת סעודה שיש בה שביעה בשוי"ט קודם לבהמתו ועיי':

ועפ"ז יצא לנו עוד ספק לדינא לפי דקיי"ל דגביל לתורא ליכא הפסק כיון דאסור למטעם קודם שיתן לבהמתו וצורך המוציא הוא כמ"ש הב"י ומג"א, או משום דצורך סעודה הוא כמ"ש הט"ז, ואם בשבת ויו"ט ליכא איסור או בכזית וכביצה לב"י ומג"א, או אכילה שיש בה שביעה לשיטת הט"ז הוי הפסק כשאומר בשוי"ט גביל לתורא בין ברכה לאכילת המוציא וצל"ע כעת לדינא:

ונקיטנא בקצרה דינים היוצאים מדברינו אלו, א') דנלפע"ד עיקר לדינא כב"י ומג"א דאפי' טעימה אסורה, דעיקר הגרסא אסור למטעם, וממילא נשמע דהא דגביל לתורא אין הפסק משום דשייך לברכת המוציא כמ"ש הב"י ואוסיף עוד מעט דברים דיש להראות פנים לשיטת ב"י בזה מש"ס ברכות שם דאמר ר' יוחנן שם אפי' הבו מלח ולפתן ליכא הפסק גביל לתורא הוי הפסק, ור"ה אמר אפי' גביל לתורא נמי אינו הפסק דאמר ר"י אמר רב וכו' וצ"ל דמשמע דרב בעצמו ס"ל דכולן הוי הפסק חוץ זיל ברוך, והא רב ס"ל דאסור למטעם ועיי' ק"נ שהרגיש בזה וכ' כמו דס"ל לרב דהבו מלח ולפתן הגם דלצורך המוציא הוא הוי הפסק ה"ה גביל לתורא עיי' ר"י ועדיין צריך להבין בו דאמר הבו מלח אינו הפסק אבל גביל לתורא הוי הפסק מאי ס"ל אי ס"ל דאסור למטעם קודם שיאכיל לבהמתו למה ס"ל דגביל לתורא הוי הפסק למה יגרע מהבו מלח ולפתן ועדיפא מיני' דאין במלח ולפתן צורך כ"כ כמו גביל לתורא דאיכא איסור, ואי ס"ל דליכא איסור דלא כרב, מלבד שהוא דוחק לעשות פלוגתא בזה, ור"ה ור"ח גיטין ס"א כבר יישבנו לעיל, גם אם נאמר דפליג על רב בדין זה ול"ל דרשה זו דונתתי עשב וכו' והדר ואכלת, קשה מאי קמ"ל אבל גביל לתורא הוי הפסק פשיטא כיון שאין לו שייכות לא למוציא ולא לסעודה מהיכי תיתי לא יהי' הפסק וצ"ע:

ונ"ל דוודאי ר"י ג"כ ס"ל דיש איסור לאחר מזונות בהמתו מקרא דונתתי עשב וכו' והדר ואכלת אלא דס"ל דוקא אכילה שיש בה שביעה אסור וטעימה כאכילת המוציא שרי, ולכן הגם דפליג על רב וס"ל דהבו מלח הבו לפתן לא הוי הפסק כיון שדרך אכילת מוציא בכך, אבל גביל לתורא הוי הפסק כיון דאפשר למיכל לצאת ידי ברכה קודם לבהמתו ואינו מעוכב רק מאכילת סעודה הוי הפסק ור"ה אמר גביל לתורא נמי הוי הפסק מדאמר ר"י א"ר דאסור לו למטעם כגרסת ריי"ף ורא"ש וכיון דאסור למטעם שייך שפיר לברכה דמעוכב לאכול המוציא עד שנתן לבהמתו ויש פנים לשיטת הט"ז דר"י הכי ס"ל, ועיקר לדינא כב"י ומג"א דהא קיי"ל דגביל לתורא אינו הפסק ועיי':

ב' המג"א בשם ס"ח דוקא לאכול אסור אבל שתי' שרי' ולפע"ד נראה מלבד דמצד המושכל אין לחלק מוכח דלא כוותי' דס"ה כיון דטעימה אסורה ה"ה שתי' והעיקר לחלק

בין אוכל משלו או חברו נותן לו משלו ותולה בדעת הנותן שמקדים אותו לבהמתו שרי בין שתי' בין אכילה, ג') כ"ז בחול אבל באכילת מצוה של שבת ויו"ט יש לנו מקום ספק אם יש איסור לאחר מזונות בהמתו לאכילה דידי' בין לשיטת ב"י ומג"א ובין לשיטת ט"ז ומינה דאיכא ספק אם גביל לתורא בשוי"ט הוי הפסק או לא מסברא מסתבר לנו דליכא איסור בשו"ט, מ"מ לא מפני שאנו מדמין לפי דמיון שכלנו נעשה מעשה להקל, ויש להחמיר בשניהם להקדים בשוי"ט מזונות בהמתו ושלא להפסיק בין ברכה למוציא בגביל לתורא, ואם הפסיק ספק ברכות להקל או י"ל כיון דאין ברור לנו אם בשוי"ט יש איסור לאחר מזונות בהמתו וצריך להקדימה מספק ולכתחלה ודאי אין ראוי' לאחר שוב הוי גביל לתורא צורך מוציא וסעודה ומותר לומר בשו"ט גביל לתורא לכתחלה כנלפע"ד, והדברים ישרים למוצאי דעת פקח עיניך בני וראה, בין תבין אשר לפניך, להאיר פניך, וה' יאר עיניך בתורה כשמך כן תהי' תהלתך, שלמה שמך ושלימה תהי' משנתך הכ"ד אביך מברכך אלקי' יחנך בני. פה מרי' באד ב' לס' למען תחי' תרל"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לג

יוסף ה' תת ברכה והצלחה לאחי י"נ הרבני המופלג בתו"י בנש"ק, אילי תרשישים הנגיד נגידות מדבר כש"ת מו"ה יוזפא סופר יחי' לאי"ט:
מכתבך הנעים קבלתי לנכון, ובו הודעתני כי שלום בחילך והכל על מכון, חסד יסובב לבעל בטחון, והנה עשית עמנו אות לטובה אין טוב אלא תורה, עיני' מאירה, מדרכת האדם להתנהג כשורה, לכן נקראת תורה שהיא תורה לאדם דרך ישרה זו תורה וזו שכרה, והלום ראית במג"א סי' קע"א סק"א דאסור להאכיל לבהמה מה שראוי' לאדם, וכאשר ראית כן תמהת בתמיה' קיימת למה אין העולם נזהרים בזה ונותנים פת ומאכלים אחרים לכלבים בהמות ותרנגולים וכן מעשים בכ"י בביתך, ולא שמעת מעולם פוצה פה ומצפצף על זה אלו דבריך, היטבת לראות ולבך מהסס אם יפה אתה עושה אשריך, והנני להפיס דעתך ונבאר הענין כולו בעזה"י:
הנה איסור זה יוצא מש"ס תענית כ' ע"ב קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה וכ' רש"י משום ביזוי אוכלים דמחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב"ה בעולם, ונראה לי דאפי' דבר האסור באכילה לישראל ואפשר להאכילו לנכרי או למכור לו אסור להאכיל לבהמה דכיון דראוי' לאדם מחזי כמבזה בהשפעת ה' לאדם וכן משמע לשון ש"ס קסבר ראוי' לאדם וכו' משמע כל אדם אפי' לנכרי, ולא תקשי מהא דתנן מחתכין הנבילה לפני

הכלבים אלמא כל דאסור לישראל מותר לתת לכלבים, י"ל לכלבים שאני דתורה צותה לכלב תשליכון אותו ועיי' רש"י פסחים כ"ב ע"א קרא למצותו איצטריך שאין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ונאמר במצרים ולכל ב"י לא יחרץ כלב לשונו לפיכך הקפידה תורה ליתן שכרם וכו' עיי"ש, וכיון דמצוה לתת טריפה לכלב ליכא כמבזה אוכלים, וי"ל דהה"נ נבילה וכל האסור לנו הגם שראוי' לנכרי ליכא משום כמבזה אוכלים שמאכילו מה שראוי' לאדם דהא כלב תורה הקדימו כמ"ש רש"י, והגם דדוקא טרפה איכא מצוה להאכיל לכלב, ונבילה ושארי איסורים לא ודי לו שכרו שמאכילים אותו טריפה, מ"מ מכיון שמצינן שהתורה זכתה לו טריפה לשכרו ממילא עכ"פ ליכא ביזוי כשמקדים ליתן לכלב בכל מאכל האסור והא"ש דמחתכין נבילה לפני הכלבים דוקא ולא לפני שארי בהמות, ויש למשמע קצת מדאמר מחתכין נבילה לפני הכלבים ואת הדלועין לפני בהמה בדיוק אמר לפני כלבים:

והנה הפוסקים השמיטו דין זה לגמרי והרגיש בהשמטה זו האלי' רבה וכ' משום דקאמר ש"ס קסבר משמע ר"ה הכי ס"ל ואנן לא ס"ל כוותי' זהו כוונתו ונדפס בשבוש וטעות דמוכח הוא, ומצאתי ראיתי מאז ברשב"א תה"ב דפוס וויען נו"ן ע"א שהי' לו גרסא בש"ס חולין קי"ב ע"א דמקשה ש"ס ולשדי' לכלבים קסבר מאכל אדם הוא ואין מאכילין לכלבי', הנה הא דקאמר דקסבר דאסור לשדי' לכלבים הגם שכתבנו דכלבים שאני מכל בהמה היינו בדבר האסור לישראל אבל דבר המותר כמו התם דנתן לשמעי' גם לכלב אסור, ולפי גרסא זו לכאורה משמע דהלכתא הוא, י"ל דשם ג"כ ר"ה הוא ואזיל לשיטתו בתענית דס"ל דאסור, ולגרסת רשב"א דמשני קסבר ראוי' לאדם וכו' קסבר ג"כ פירושו כבש"ס תענית הוא קסבר דאסור ואנן לא קיי"ל כוותי' הגם דלשון קסבר מאכל אדם הוא משמע דקאמר קסבר שהוא מאכל אדם ואין מאכילין אותו לכלבים ולא קאי קסבר על גוף הדין כן משמע לכאורה, אבל אין לפרש כן דמאי קסבר דקאמר פשיטא שראוי' לאדם דהא נתן לשמעי' וע"כ לפרש קסבר מאכל אדם הוא קסבר קאי על שלאחריו דקסבר כל שהוא מאכל אדם אין מאכילין לכלבים, ומדקאמר קסבר דאין מאכילין יש לדייק כמו שדייק האלי' רבה בש"ס תענית ובב' מקומות ר"ה הוא דקסבר כן ולא קיי"ל כוותי':

ואיידי דאיירי בגרסת הרשב"א תה"ב אודיע כי גרסה נפשי על גרסא הנ"ל מה זו שאלה ולשדי' לכלבא למה לו לשדי' לכלבא כיון דיוכל לתתו לשמעי' למה יתן לכלבו גם אם מותר לתתו לכלבו ועוד דרצה להודיע דס"ל דמותר דאי הוי נותן לכלב ה"א דס"ל דאסור לאדם כדס"ל לשמואל לכן נתן לשמעי' להורות היתר לאדם והוא דאנינא דעתי' לא אכל כדמסיק שם וצל"ע:

נחזור למאי דקמן דישוב של האלי' רבה על השמטת הפוסקים לא מיישב דעת כיון דלא מצינו חולק על ר"ה מכח הך דקדוק לשון ש"ס דקאמר קסבר לא הי' להם להשמיט דינו דר"ה:

ועלה במחשבה לפני דיש ב' ראיות מסוגיות דעלמא דלא ס"ל כר"ה, חדא מש"ס ביצה ו' ע"ב דעשה אביי קו"ח השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים, מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם, ואי ס"ל כר"ה דאסור להאכיל לבהמה מה שראוי' לאדם ודבר המותר לישראל אפי' לכלב אסור ומה קו"ח הוא זה בוודאי מוכן לאדם א"מ לכלבים משום דאסור להאכיל לכלבים משא"כ מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם דשרי, ש"מ דס"ל לאביי דמותר לישראל מותר לכלבים וה"ה לכל בהמה ול"ל דר"ה, ואין לומר דבאמת זהו דדחי ש"ס לא מה שמוכן לאדם א"מ וכו' היינו מה"ט משום דאסור להאכיל לכלב, דהא ל"א משום דאסור אלא אמר מאי דחזי לאינש לא שדי לכלבי' דאין עושין כן להאכיל לכלב מה שאדם יוכל לאכול אבל איסורא ליכא וזו ראי' ברורה דאביי ל"ל כר"ה וגם סתמא דש"ס דלא השיב לו משום דאיכא אסורא ש"מ דסתמא דש"ס דלא ס"ל כר"ה:

עוד לנו ראי' מחולין קי"ב ע"א דשמואל שדי' לכלבא, והנה הא ל"ק הא ראוי' לנכרי ואיך שדי לכלבא דכבר כתבנו לכלב שרי ליתן מה שראוי' לנכרי והא שמואל ס"ל דלישראל אסור, אבל קשה לפי שיטת רשב"א דאם בדאורייתא אין ב"ד מצווין להפרישו בדרבנן שרי לספות לקטן, והא מה דאסר שמואל לכל היותר הוא רק איסור דרבנן ור"פ ס"ל דליכא רק משום מ"ע, והא ראוי' לספות בידים לקטן ישראל ומבואר בנדה מ"ו ע"ב דשמואל ס"ל דקטן או"נ אב"ד מצווין להפרישו ובדרבנן מותר לספות בידים לרשב"א ואיך שדי שמואל לכלבא מה דמותר לישראל קטן, וגם לרמב"ם דס"ל גם דרבנן אסור למספי' נ"ל דמודה בדבר אין אסור רק משום מ"ע דמותר לספות דהא בקטן ליכא מ"ע מי שרואה שאוכלו דהא הוא בעצמו לאו בר איסור הוא ורחוק למגזר משום הרואה דספו לי' וא"כ גם לרמב"ם קשה כהנ"ל וע"כ דשמואל ל"ל דר"ה וגם זו ראי' נכונה כראי מוצקת לכאורה:

אלא דצל"ע טובא על ר"ה ממתני' דחלה פי"א מ"ח עיסת הכלבים כ"ז שהרועים אוכלים ממנה מערבי' וכו' ומזמני' ואדם יוצא י"ח בפסח והרי עיסה זו ראוי' לכל אדם דמערבי' ומזמני' ויוצאים בה ואיך שרי ליתן ממנה לכלבים, ורחוק לומר כ"ז שלא נאפה אינה ראוי' לאדם דהא כדרך אכילת אדם ראוי' לאדם והוי כמבעט בהשפעת ה', וגם מש"ס תענית משמע אפי' ירקא דבעי בשולא ולא נאכל חי אסור להאכיל לבהמה וצלע"ג:

ולא ידעתי פתר לקושי' זו אם לא שנכנס לחלק בין בהמ' דידי' לדאחרינ' בהמ' דידי' דמזונותה עליו ויש לו ריוח כשמאכיל אותה דברים הראוי' לאדם שעי"ז תתרבה כחה ותשמן ועיי' מג"א סק"א א' כל שיש בו לטובת והנאת אדם ליכא משום ביזוי אוכלי' ומותר לזלף יין עג"ק כל שלהנאתו ונראה לי הה"נ להאכיל לבהמתו כשיש לו יתרון עי"ז הגם שאין גופו נהנה מיד והנאה הבאה לו לאח"כ היא, והא"ש מתני' דחלה עיסת כלבים שלו, והא דר"ה היינו בבהמת אחרים שאין מזונותיהם עליו וש"ס דמקשה יאכול לבהמה ומתרץ קסבר אסור היינו דר"ה לא הי' לו בהמת עצמו ולהאכיל לבהמת אחרים אסור והיינו דקאמר קסבר מאכל לאדם א"מ לבהמה ולא אמר לבהמתו אלא לבהמה דעלמא וכן המקשן לא הקשה ולשדי' לבהמתו דידע דלית לי' או אפשר דלית לי' אבל בהמת אחרים טובא באתרי' ובשוקא וא"ש:

וממילא אזדו להו ראיות שלנו מש"ס ביצה דקאמר השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים היינו אפי' לכלבים שלו אין ראוי' דליכא איסור וסתמא דש"ס לא דחי משום דאיכא איסור דבשלו ליכא איסור, וגם מהא דשמואל קי"ב אין ראי' דחולק על ר"ה דשמואל שדי' לכלבא דידי' והדרא הקושי' על השמטת הפוסקים ויפה עשה המג"א שמביא הא דר"ה:

אבל היוצא לנו מדברינו דוקא לבהמת אחרים ס"ל לר"ה דאסור אבל לדידי שרי, והריני לך לאחיעזר, להניח דעתך על העבר ולחזק לבבך על העתיד לתת לבהמות ותרנגולים שבביתך ומזונותיהם עליך ויש בו תועלת להנאתך ולטובתך אבל לבהמת אחרים לא:

ואלו הן פירות הנושרים מתוך דברינו, א') יצא לנו קולא בעיקר הדין דליכא איסור רק לתת לבהמות של אחרים דלית לי' הנאה אבל לפני בהמתו ותרנגולים שלו כשיש לו ריוח ותועלת במה שמאכילם מאכלים שראוי' למאכל אדם מותר, ב) העלינו דבר האסור לישראל ואפשר למכור לנכרי או לתת לו במתנה באופן דליכא משום לא תחנם כמ"ש תוס' חולין כגון שהוא שכנו ומכירו אסור לתת לבהמה ותרנגולים אבל נאמר חוץ לכלבים אפי' של אחרים כמו שבארנו לעיל, ה') דבר שאינו אסור רק מדרבנן לרשב"א דס"ל דאיסור דרבנן מותר לספות לקטן אסור לתתו אפי' לכלבים כיון שאפשר לספותו לישראל קטן וגם לרמב"ם דאיסור דרבנן אסור לספות לקטן מ"מ מה שאינו אסור רק משום מ"ע כבש"ס חולין קי"ב וכיוצא בו גם לרמב"ם מותר לספות לקטן ממילא אסור לתתו לכלב זהו שהעלתה מצודתי בעזרת צור ישועתי:

אמנם כן ראיתי אחרי רואי במחצית השקל שכ' דהעולם סומכים על פי' שני של רש"י בתענית דליכא איסור כלל עיי' בו, והרוצה לסמוך יבוא ויסמוך וחזי מה עמא דבר, ואין

פוצה פה ודובר דבר, הכ"ד אחיך אוה"נ חותם בברכה. פ"ב כאור בוקר ליום ב' ט"ז כסליו תרכ"ו לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לד

את חג המצות יחוג ברב שמחות ה"ה י"נ תלמידי כבני הרב המאור הגדול לממשלת התורה מלא ברכת ה' כש"ת מו"ה זוסמאן סופר נ"י אבדק"ק הללאש יע"א:
מע"י אצבעותיך האירו לנו במאור התורה בעידנא דטרידנא טובא כמובן ולהיות כי ספיקותיך הנחוצים למעשה מיד אחה"פ הזמן יגיד לטובה ולברכה לברך על ראי' החמה בתקופתה, מוכרח אני להשיבך והוה עלה ספק בלבך אם גם נשים מברכות ברכה זו משום דנהגו לברך עכמ"ע שהזי"ג, תמה אני שלא ראית באור פני משה כפני חמה, בתורת ה' תמימה, קדושת אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חאו"ח ססי' נ"ו שתמה דלמה נשים אין מברכו' ברכה זו דמ"ש המג"א סי' תרכ"ו דאין מקדשין החודש משום דהם גרמו פגימת הלבנה והוא משל"ה טעם זה לא שייך בברכת קידוש החמה והניח בצ"ע והנה בסי' רצ"ו ס"ק י"א טרח המג"א למצוא טעם על דכ' רמ"א דלא יבדילו נשי' לעצמן הגם דנהיגו לברך על כל מ"ע שהזי"ג דס"ל לרמ"א דוקא מצוה שיש בה מעשה רשאי' לעשות ולברך משא"כ במצוה שאין בה אלא ברכה לבד אינן רשאין לברך ושוב מביא מרא"ש פ"ק דקדושין משמע דכל ברכה שאין בה וצונו רשאות לברך, ולכן סיים דעיקר כהב"ח דמבדילות לעצמן דלא כרמ"א. והנה מה שכ' המג"א מרא"ש פ"ק דקדושין משמע לא ידעתי למה כ' משמע הא מפורש כ' כן, וגם ר"ת הכי ס"ל דהא ר"ת מביא ראי' מש"ס פסחים דנשים יכולות לברך כמו דמברך ר"י על אמירת הגדה, ש"מ דיכולות לברך הרי ס"ל לר"ת דאפי' היכא דליכא מעש' כמו אמיר' הגדה יכולי' לברך, והרא"ש דחי ראי' דילי' דאין ללמוד ברכה שיש בה וצונו לאין בה וצונו, אבל בדבר זה שניהם שוים רא"ש ור"ת דכל דליכא וצונו רשאי' לברך בשם ומלכות הגם דלית בי' מעשה, אלא נ"ל דאין מזה ראי' נגד מ"ש המג"א בכוונת רמ"א, דצ"ל מ"ש יש בה מעשה לברכה לחוד סוף כ"ס מברך בשו"מ, והפשוט דביש בה מעשה כיון דמעשה עצמה רשאי לעשות ויש בה מצוה ושכר דא"מ ועושה שפיר מברכת וגם על מעשה המצוה שצוה ה' לאנשים ויש לה ג"כ מצוה ושכר כא"מ ועושה אבל כל שליכא מעשה כלל רק הברכה היא המצוה אינן רשאות לברך ברכה זו שהיא היא המצוה עצמה דלא ניתן לה מצוה זו ואין רשאי לעשותה כא"מ ועושה דאין רשאי לברך ברכת רשות אם אין בה חיוב, ולפ"ז אין ראי'

מר"ת ורא"ש מברכת גאלנו כיון דאמירת הגדה מ"ע היא לאנשים ולסומא אם פטור ולנשים הו"ל כא"מ ועושה, ומה לי מעשה מצוה או הגדה בפה ועקימת שפתיו לספר נסי ה' היא מעשה המצוה ומקבלי' שכר כא"מ ועושה, גם הברכה שמברכי' אחר סיפור כל הנסים אשר גאלנו על העבר ומתפללים על העתיד ג"כ יכולי' הסומא ונשים לברך כיון שקדמו להם מצוה שעושין כא"מ ועושה, משא"כ בהבדלה וכיוצא בו דליכא דבר אחר בתחלתו רק הברכה שמתחיל ומסיים בה אין רשאי לברך כנ"ל והוא חילוק נכון עד שאני תמה על המג"א שמדמה מלתא למלתא דלא דמי' להדדי במחכ"ת:

ויש לי לעשות סמוכים לרמ"א ולטעמא שכ' המג"א דיש חילוק בין מעשה לברכה וע"פ שבארנו וישבנו דאינו נגד הרא"ש, והוא מש"ס סנהדרין מ"ב ע"א נשי דידן נמי מברכי' והמג"א רס"י תקכ"ו כ' דמשם משמע דנשים מברכות ברכת הלבנה ונדחק נשים לאו דוקא ועי' מחה"ש דר"ל ע"ה והוא דוחק, אלא גם ראי' מג"א אינו מכיר דמשמע איפכא דאין מברכי' דהא מביא ש"ס ראי' דמברכים ברכה אחרת דאי ברכה ברוך מחדש חדשים גם נשים מברכי' וע"כ דברכה אחרת היא, ומחצית השקל כ' דמשמע שמברכות ברכה קצרה, וזה לא נ"ל דיברכו הנשים ברכה בנוסחא אחרת קצרה מאנשים וזה רחוק מן הדעת ולא מצאנו דמיון כה"ג, והפשוט דאלו קצרה היתה נשים ג"כ מברכי' ומדלא מברכי' ש"מ דברכה אחרת היא, וכן מצאתי למהרש"א ח"א שפי' בחד פי' סוגי' הש"ס כמ"ש ויש ראי' משם דאין מברכ' כיון דארוכה היא, אלא דצ"ל מה לי ארוכה מה לי קצרה לגבי נשים וכי ארוכה ורחבה מני ים עד שנאמר שטורח עליהם לברכה, ויותר נכון מ"ש מהרש"א בפי' שני דכוונת ש"ס דאי אין בברכ' זו שם ומלכות נשים דידן ג"כ מברכי' וע"כ דיש בה שם ומלכות ואינן יכולות לברך בעת נדתן ולידתן, והוא פי' חדוד, ומ"מ לא מתחוור היטב למה לא יברכו אותה נשים טהורות מ"ש מכל שארי ברכות ועיי' או"ח סי' פ"ח בב"ז ובהגה' רמ"א ולמאן דס"ל דלא יברכו בשעת נדתן דוקא בשעתי' אבל אח"כ חוזרי' לכשרותן, וזה בוודאי דוחק להעמיס בכוונת ש"ס נשי דידן נמי מברכו' בשעת נדתן כיון דליכא שו"מ, לכן נ"ל בכונת ש"ס דנשים לא מברכי' ברכה דלא מברכו על מ"ע שהזג"ג רק כדאית בי' מעשה או שיש מצוה באמירת פה באמירת הגדה, אבל כל שיש רק ברכה והיא המצוה אינן רשאות לברך, ופשיטא דוקא בשו"מ אינן רשאות אבל בלא שו"מ ליכא קפידא כלל דליכא וצונו וליכא שו"מ, והיינו דהקשה אם ליכא שו"מ בברכה זו רק ברוך מחדש חדשים נשי דידן נמי לברכו כיון דליכא שו"מ וע"כ דברכה זו בשו"מ היא והוא פירוש נכון לפע"ד ומינה ראי' לדינא של הרמ"א דאפי' מאן דס"ל דנשים מברכות על מ"ע שהזג היכא דהברכה המצוה עצמה אינן רשאות לברך,

ועל הרמב"ם ודעימי' דס"ל דאין הנשים רשאות לברך על מ"ע שהז"ג לכאורה קשה מש"ס סנהדרין דמשמע דמברכות אלו הי' קצרה, ולמ"ש לק"מ דכוונת ש"ס אם לא הי' שו"מ היו מברכות ובשו"מ אינן רשאות לרמב"ם ואפשר מסוגי' שם נפקא לרמב"ם דאין רשאות לברך בשו"מ, וי"ל דהא דס"ל לרמב"ם דאין מברכות דוקא בברכת וצונו דהוי כדובר שקרים, ואפי' בלא שו"מ לא יברכו, משא"כ ברכת הלבנה דליכא וצונו וגם שו"מ ליכא יכולי' לברך ועיי', ודסוברים דמברכו' בשו"מ צריך ע"כ לחלק בין ברכה דאית בה מעשה, ובין ברכה דליכא רק הברכה, וכ"ז נכון, בעזרת גנזי נסתרות בודק ובוחן:

והנה המג"א סי' רצ"ו כ' לרמ"א ה"ט דאין מברכות ברכת הלבנה וציין על מ"ש ברסי' תכ"ו ושם כ' טעם אחר ע"ש של"ה משום דהם גרמו לפגימת הלבנה ושביק לטעם שכ' בסי' רצ"ו, ואיכא נ"מ לדינא לענין ברכת החמה לטעם של"ה מברכות ולטעמו שבסי' רצ"ו גם ברכת החמה אין רשאות לברך, משום דבסי' רצ"ו סיים ועיקר כב"ח דמברכות ברכת הבדלה, ולא נשאר טעם דלא מברכו' ברכת הלבנה אלא מטעמא דשל"ה, והנה הא דהכריע המג"א סי' רצ"ו כב"ח משום דהרא"ש בפסחים לא ס"ל לחלק בין מעשה לברכה לחוד, ולפמ"ש דאין מרא"ש ראי' נגד רמ"א וגם הראנו פנים מסבירות והחזקנו דינו של רמ"א מסוגי' ש"ס סנהדרין הדרא טעמא דכ' המג"א סי' רצ"ו דלא מברכות ברכת הלבנה למקומו ואפשר בהבדלה גם אם נהגו לברך לעצמן משום דלרמב"ם דאורייתא הוא וגם לר"ן דמחוייבות בכל דבר של שבת וגם בהבדלה י"ל שמחוייבות מדאורייתא או מדרבנן דהטילו עליהן מצוה זו משום דשייכו בכל עניני שבת, אבל בשארי ברכות כדומה וכיוצא בו דליכא רק מצות ברכה לא מברכות וה"ט דברכת הלבנה וה"ט דברכת קידוש החמה שהעיד בח"ס דאין נוהגי' נשים לברך ותמה למה, והרי טעמייהו דלא מברכו' על ב' מאורות, מבוארות באר היטב ע"פ דברינו, בעזרת מאיר עיני חכמים, יהב חכמה למחוכמים, ומ"מ אם רוצים לברך בלא שם ומלכות כיון דלית בה וצונו יכולות לברך, אמנם כן ברכת הלבנה לא תתברך מטעמא דשל"ה שהיא גרמה פגימת הלבנה, אלא דמסוגי' ש"ס סנהדרין משמע דבלא שם ומלכות תוכל לברך אלא שלא נהגו לברך שלא לשנות נוסח הברכה בשו"מ דלא כשל"ה, וברכה על החמה בוודאי יכולות לברך בלא שו"מ ועיי':

ומ"ש עוד אם לא זרחה החמה בזמנה שמכוסה בעבים, וראו עיניך במ"ש הדג"מ הלכה למעשה שבירך שעה אחת קודם חצות משום שלא זרחה מבואר דכ"ז שאינה זורחת לא יברך, היטבת לראות, אמנם כן בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' ל"ח העלה מסברא דגם כשמכוסה בעבים מברך, וזכר לדבר יומא דעיבא כולה שמשא והרי נהנה מאור היום

ויודע שעכשיו הגיעה לתקופתה והרגיש דמשמעות ש"ס ברכות הרואה חמה משמע דוקא כשרואה מברך ונדחק רואה לאו דוקא וכן מצינו השומע תרנגול וכ' תוס' שומע לאו דוקא וכ' דבא מעשה לידו ובירך בלא שו"מ וסמך על הראב"ד דס"ל דברכות כאלו בלא שו"מ והעיקר נראה לו לברך בשו"מ, וראיתי עוד ראי' שלישי' דעת אבא מאוה"ג זצ"ל בחתם סופר חאו"ח סי' הנ"ל שכ' דת"ח א' רצה לומר דאפ' מכוסה מברך ודחהו בב' ידים מלישנא דש"ס דקאמר הרואה וביותר מדדייק הרמב"ם שכ' וכפל כשרואה נראה לעין כי בראי' תלי' מלתא, והרי לפנינו דתשובת פ"מ חד לגבי תרי ובתראי נינהו, הגם שהלכה כבתראי דוקא אם ראו דעת מי שהי' לפניהם, והדג"מ וח"ס לא ראוהו מדלא הביאוהו, עכ"פ תרי לגבי חד הוא, וגם הפ"מ לא סמך למעשה על דעתו ובירך בלא שו"מ בוודאי הכי נקטי':

והנה בוודאי הא דפשיטא לדג"מ דכ"ז שאינה זורחת אינו מברך משום דדייק לי' כן מלשון ש"ס הרואה וכן מלשון הרמב"ם וש"ע ובאמת מ"ש פ"מ דרואה לאו דוקא דוחק וכ"ש לפרש הרמב"ם דכפלי' למלתא כשרואה משמע דוקא, אבל מסברא מסתבר כמ"ש הפ"מ כיון שנהנה מאור יום ויודע שהגיעה חמה לתקופתה ראוי' לברך, ולולי שאינו כדאי הי' נ"ל להשוות סוגי' ש"ס ולשון רמב"ם עם הסברא, וי"ל בוודאי כשכבר האיר היום ומאירה לארץ ולדרים עליה ומלאה פני תבל מאורה הגם שאין רואה החמה בעצמה שמכוסה בעננים מ"מ מברך שכן נהנה ויומא דעיבא כולה שמשא וזה פשוט, וש"ס קמ"ל רבותא כשרואה חמה מיד כשתנץ החמה מיד כצאת השמש הגם שאינה בגבורתה ואין נהנה כ"כ מ"מ מברך כיון שרואה החמה כאשר יבקע השחר, וראוי' לברך מיד משום זריזין מקדימין למצוה ומתחלה נתקנה לברכה מיד השכם בבוקר וכ"ש שיוכל לברך אח"כ כשמאירה לארץ ונהנין במלואו לאור השמש הגם שנתכסה ואינו רואה אותה שמברך כשלא הי' מן זריזי' מקדימין או שהיתה מכוסה מתחלת הנצתה, וחדא מתרתי בעי או שיראה החמה עצמה כשתנץ, או כשזרחה כצאת השמש בגבורתה להאיר לעולם כולו באור המאיר בנכון היום הגם שנתכסה כנלפע"ד ומכרעת מלתא כוותי מכח סברת פנים מאירות, פנים להלכה מסבירות, בעזרת המאיר לארץ:

והנה הוגעתני בתמיהתך על מה ולמה אין מברכי' שהחיינו, הנה המג"א סי' תכ"ב כ' הא דאין מברכי' שהחיינו בר"ח משום דלפעמים הוי תוך למ"ד, והאלי' רבה סי' תכ"ו כ' דהיינו טעמא דאין מברכי' שהחיינו בקידוש הלבנה, ובשם תני' כ' שא"צ לברך זמן מפני שכבר בירך על חדושה, והנה לטעם הראשון על החמה בתקופתה יש לברך שהחיינו

ולטעמא של תוס' משום שכבר בירך על חדושה גם על קדוש החמה אין מברכי' שהחיינו שבירך על חדושה, וטעמא של תוס' צריך הסבר ואי תני' תני':

וכשאני לעצמי הי' נ"ל מלתא בטעמא דאין מברכי' שהחיינו בקידוש הלבנה בהקדם מה ששמעתי מפה קדשו של אבא מ"ו מאוה"ג זצ"ל להבין קצת מאמר חז"ל בש"ס שבועות ט' ע"א הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח, וצ"ל מה לנו להביא כפרה על זה, וכי אנחנו גרמנו, והסביר הענין משום דהדבר תלוי' בנו כשיהי' עולם התיקון יהי' אור הלבנה כאור החמה ועלינו להביא כפרה על מיעוט אור הלבנה עדיין אלו דברי קדשו זצ"ל לפי שעולה בזכרוני, ואומר מעתה דמה"ט אין מברכי' שהחיינו על חדושה כעין שכ' תוס' ורא"ש בכורות ובטוש"ע יו"ד סי' ש"ה דכשמת הבן אין ראוי' לברך שהחיינו על מצות פדיון הגם ששמחה לו דמקיים המצוה, דמזכיר עי"ז צערו, וי"ל הה"נ שאנו מזכירין צערינו שאנו גרמנו למיעוט אור הלבנה ועי"ז מגרע גרע אורה ומתחדשת ומוספת והולכת כנ"ל טעם לשבח, ואני מוסיף והולך דמטעם זה אין מברכי' שהחיינו על קדוש החמה דהא מקרא מלא הוא בישעי' למ"ד פ' כ"ו והי' אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' שבר עמו ומחץ מכתו ירפא, הרי תולה הוספת אור ב' מאורות ביום שיחבוש ה' שבר עמו, וזה תלוי' בנו ע"י תיקון מעשינו ונזכר צערינו ע"כ זה בשעת ברכה לכן אין מברכי' זמן כנלפע"ד לקיים מנהגינו, ומנהג ישראל תורה והלכה ברורה:

ומידי עייני באלי' רבה, ראיתי אלי' מזכיר לטוב משם ש"ע של קדוש אלקי' מהר"י לוריא זצ"ל פירושא דהאי מלתא דמתאמרה בקידוש הלבנה שלום עליכם ג"פ כי מציאות הקטרוג הראשון הי' באמרה א"א לב' מלכים וכו' לזה אומרים שלום עליכם שלא יהי' עוד קטרוג עכ"ל והנה דבריו הקדושים צריכין תבלין למה שאנו אומרים זה לזה שלום עליכם וגם למה אנו אומרים ש"ע ג"פ, ונ"ל להוסיף הוספת מרובה עפמ"ש הרמב"ן בפ' נצבים ומל ה"א את לבבך היינו שלא יהי' עוד יצר לאדם לרע ולא יתאוה רק לטוב ומפרש עפ"ז מקרא והסירותי לב האבן מבשרכם וכו' ורוח חדשה אתן בקרבכם ומ"ש חז"ל ויגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ עייי"ש, והנה כ"ז שיש יצה"ר באדם אין שלום בקרב האדם כי תמיד יש מחלוקת ומלחמה בין יצ"ט ליצה"ר וכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו ואין להם מנוחה, וכשיסיר ה' הצפוני וירחיקהו כדכתי' ואת הצפוני ארחיק מעליכם אז יהי' שלום בקרב לב איש, ולא יהי' קנאה תאוה וכבוד ויהי' שלום בין ב"א יהיו באגודה אחת לעבדו שכם א' בלב אחד לאביהם שבשמים, והושלמה אתם חית השדה לא ירעו ולא ישחיתו, והם בעצמם לא ירעו ולא ישחיתו זה את זה ככתוב

בישעי' סי' י"א, ועל זמן ההוא נאמר והי' אור הלבנה כאור החמה וכו' וזהו שאנו אומרים בשעת קידוש הלבנה ש"ע ג"פ נגד ג' שלומים הללו שלום לכ"א מיצה"ר ושלום בין אדם לחברו ושלום מן חיות הטורפים כי לא ירעו ולא ישחיתו עוד, ואז יהי' ג"כ שלום בין חמה ולבנה ויחדל הקטרוג שהי' בין המאורות ודבר בעתו בשעת קדוש הלבנה מה טוב ושמחה לאיש במענה פיו לחברו ג"פ שלום כנ"ל להוסיף על דברי האר"י שהאיר לנו בדבריו הקצרים, דובר משרים דברים ברורים:

ומדי דברי באותו ענין ומאמר חז"ל שעליו יסד האר"י ז"ל דבריו זכור אזכיר פה מה שחנני ה' לפרש מקצת ממאמר חז"ל חולין פא"ט שאמרה הלבנה בשביל שאמרתי דבר הגון אמעט עצמי עד לבסוף אמר הקב"ה לפיוסה עתידים צדיקים שיקראו בשמך דוד הקטן שמואל הקטן מ"מ לא נתיישבה דעתה אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה וכו' וצ"ל מה זה פיוס ללבנה שעתידים צדיקים שיקראו בשמך וכי משום שהם יקראו עצמם קטנים תנוח דעתה כי תקרא המאור הקטן, ונ"ל בהקדם ישוב הרגש תוס' שם בא"ט ס' ע"ב ד"ה אמרה בלשון תורה ירח לשון זכר הוא דכתיב ביהושע י"ג וירח עמדו והנה הגם כי מצינו כ"פ לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, מ"מ נ"ל לומר כאן מלתא בטעמא דלשון חכמים מתאמת עם לשון תורה הא דבלשון חז"ל בלשון נקיבה ראו' ללבנה שם לפי הענין דאמר ה' לכי ומעטי עצמך ולא קבע לה זמן עד מתי והמיעוט הוא מיעוט אחר מיעוט שגם אור המעט נגד השמש מקבלת מן השמש ולא עלי' הופיע מני אז אור עצמי' אלא ע"י השפעת החמה וחמה ולבנה בבחינת זכר ונקיבה משפיע ומקבל, ויפה אמרו אמרה הלבנה בשעה שאמר ה' לכי ומעטי הלבנה בבחינ' נקיבה שתש כחה ומקבלת מזכר המשפיע, ואחר שהתרעמה, ופייסה הקב"ה דלעתיד תחזור לקדמותה כשיהי' עולם התיקון ואינו המיעוט לרבות לעולם אלא לפי שעה וזה תלי' בישראל היום אם בקולו תשמעו, שם הראשון על הלבנה בבחינת זכר כי תחזור לקדמותה, וא"ש דמדבר על הלבנה בלשון זכר כי זכרות' קיימת כי תשוב לקדמותה וא"ש נכון:

ונבין בזה מעתה מה שפייסה הקב"ה עתידים צדיקים שיקראו בשמך כי קטרוג הלבנה לא הי' מפני מיעוט כבודה כי אין קנאה ותחרות למעלה, אלא שהיטב חרה ללבנה שראתה עצמה נגד כל צבא מרום שששים ושמחים לעשות רצון קונם בלי סעד וסמך זה מזה וכולם בבחינת זכר, ובה נאמר חוץ שא"א לה לעשות רצון קונה רק ע"י סיוע החמה ואלמלא אור החמה לא תוכל לעשות רצון בוראה וזהו שאמרה וכי בשביל שאמרתי דבר הגון ימעט כוחי ואורי מלעשות רצונך בעצמי ופייסה ופייסה הקב"ה עתידים צדיקים שיקראו בשמך הוא הקטן, נ"ל ע"פ שאמרו ז"ל יצרו ש"א מתגבר ומתחדש ואלמלא

הקב"ה עוזר א"י לו, וכ"א צריך סעד וסמך מאת ה' ודוד אמר שברתי לישועתך ה' ומצותיך עשיתי כוונתו הגם שהכל ביד"ש חוץ מיראת שמים בכ"ז שברתי לישועתך ה' ומצותיך כשעשיתי מצותיך שברתי לישועתך דבלא"ה א"א, והוא צריך שיכין עצמו לכך בכל מיני הכנות ולעשות כל האפשר בהרחקות וגדרים ולהיות זריז במצות ואז עוזר ה' לו לכבוש יצרו כשמתגבר עליו וצריך לבקש עזר מאת ה' וזהו שאמר דהע"ה אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש כי דברי רשות הנוגעים לעה"ז אפשר להשיג גם שאינו מבקש אחר הדבר כמו שאמר דהע"ה גם אשר לא שאלתי וכו', אבל דבר ה' צריך האדם לבקש דבר ה' ואז יוכל לדרוש ולשאול מה' שיראה בצערו ויעזרהו לעשות רצונך אלקי חפצתי וכו' והיינו אחת שאלתי שנאמר בו חוץ מן כל דברים ששאלתי אותה אבקש שצריך אני לבקש כמחפש אחר מטמונים ומהו שבתי בבית ה' וכו' ולהיות כן גם האדם הוא בבחינת נקיבה כי תש כחו לעשות רצון בוראו אם לא שיופיע ה' עליו אורו ויערה עליו רוח קדשו, ולכן נקראים בשם קטן כדאמרו ז"ל גדול וסומך על שולחן אביו קטן הוא שאינו בכח איש אלא כקטן, ולכן מכנים הצדיקים עצמם בשם קטן כי יודעים בנפשם שהם קטנים בדבר הזה וצריכים לעזרת ה' להיות בגבורים גבור כובש יצרו ופייס הקב"ה הלבנה בדומה לה שאינה לבדה תלוי' בעזרת אחר כי גם הצדיקים נקראים קטן וכמותה כמוהם, ומ"מ לא נתייתבה דעתה שפיר כי בכל צבא השמים לא נמצא בדומה לה כי הם גבורי כח עושי דברו בכח עצמם עושים רצון קונם וא"צ לעזרת אחרים, ואמר הקב"ה הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח והיינו שנתן לה תוחלת ותקוה לעולם התיקון שתלוי' ביד ישראל מקריבים קרבנות ומקרבים עצמם לאביהם שבשמים, וכשיהי' עולם התיקון יתוקן הכל ולא יהי' עוד יצה"ר מסית ומדיח ויהי' אור הלבנה כאור החמה וכו': **ואור** צדיקים הולך ואור עד נכון היום, ובמדרש עתידים צדיקים שיהי' פניהם כאור היום, נ"ל כי עכשיו דומין לאור הלבנה שצריכים עזר וסעד לעשות רצון ה' ולעתיד כשלא יהי' יצה"ר יהי' כאור החמה שמאירה באור עצמי' ואינה צריכה לסעד ממקום אחר והיינו הולך ואור עד נכון היום וכוונת המדרש שיהי' פניהם כאור היום ולא יצטרכו לעזר אלקי ולא יצטרכו זה לזה כדכתיב ולא ילמדו עוד איש את רעהו דעה כי כולם יודעים את ה' מקטנם וע"ג כמים לים מכסים:

ובזה סיימה דבורה השירה ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, כמו השמש יוצאת להאיר לארץ כמצות ה' עלי' בגבורת עצמה בלי עזר כן אוהביו בדומה לשמש, ויש להוסיף דברים בפירושא דהאי קרא דאמרה כן יאבדו כל אויביך ה' ואוהביו וכו' ע"פ מה שאמרתי בפי' המדרש פ' נח בא אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני, ובמדרש הה"ד

הפוך רשעים ואינם זה דור המבול ובית צדיקים יעמוד זה נח ובניו נ"ל בשנפרש דתחלה כתיב את האלקי' התהלך נח וכ' רש"י שהי' צריך סעד, וה' אמר אליו צדיק לפני משמע שא"צ סעד ויישבתיו בכמה פנים, וא' מהם לא נעדרה פה, והוא בשנאמר הא דצדיקים ע"פ הרוב צריכים סעד הוא מכח שרואים צדיק ורע לו רשע וטוב לו ובקושי' זו עמד מרע"ה, ואסף אמר שלום רשעים אראה ואני כמעט נטיו רגלי כאין שפכו אשורי, וירמי' צוח יותר מדוע דרך רשעים צלחה היינו לא לבד שמצליחין במו"מ ולאשר יפנו יצליחו עוד הם מצליחין בשעה שעושין רע וממרים פי ה' עוסקים במו"מ בשבת וי"ט ואהנו להו רמיותא במו"מ והיינו מדוע דרך רשעים צלחה כשהם הולכים דרך הרע מצליחים ועי"ז שלו כל בוגדי בגד שלומדים אחרים מהם ואומרים לית דין וכו' איה אלקי המשפט, וזהו שאמר דהע"ה בפרוח רשעים כמו עשב שמפרנסים עצמם בקל עי"ז ויציצו כל פועלי און אין חרצובות לעונש אלקי בשרואים דרך רשעים צלחה ויפרחו כמו עשב, והנה צדיק באמונתו יחי' הגם שהדבר מתמיה בעיניו מאמין כי אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא ית"ש, ואמר הנביא מי חכם וכו' כי ישרים דרכי ה' הגם שאין נראים לעיני אדם ישר צדיקים ילכו בם דע"י שרואים כ"ז בעיניהם ועומדים בצדקם שכרם הרבה יותר ורשעים עי"ז יכשלו יותר ע"ד שלא נעשה פתגם הרע וכו' וצדיקים לפעמים כמעט נטוי אשוריהם מפני תמיה זו שרואים מהיפוך להיפוך לכן צריכים סעד לתמכם ובדין הוא שיתמכם ה' להיות הוא ית"ש גרם כמאמר אלי' אתה הסיבות את לבם כנ"ל, והנה נח ראה שלות רשעים ולולי שהקב"ה סעדו לא הי' עומד בצדקו לכן כתיב את אלקים התהלך ואמר בדורו הי' צדיק, ואמרו אלו הי' בדורו של אאע"ה לא הי' נחשב כי אברהם ראה יותר ההיפוך צדיק ורע כי הי' נרדף ונתנסה נסיון ואלה רשעים שלות עולם השגו חיל, ובאמת בזה נכשל לוט כי ראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו, והיינו דכתיב וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה ונשא עיניו והתבונן ההיפוך שבין עובד ה' דהיינו אברהם שהי' צריך לנוע ולגור בארץ, לאשר לא עבדו דהיינו אנשי סדום שראה את שלותם וירא את כל ככר הירדן כי כולה משקה ע"כ ויסע לוט מקדם אמר לית דין ולית דיין א"א לא באברהם ולא באלקיו, ונח לא ראה ההיפוך רק טובת רשעים ולא יסורי צדיקים ומ"מ לולי הקב"ה עזרו לא עמד בצדקו אלו הי' בדורו של אברהם שראה שני ההפכים לא הי' נחשב לצדיק, וכ"ז קודם שראה או ידע שיענש ה' לדורו, אבל כשאמר לו ה' ק"כ שנים קודם שיביא המבול אז נתיישבה דעתו ולא הוצרך עוד סעד ואמר לו ה' בא אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני דייקא שאז הי' צדיק גמור, והן הן דברי המדרש הה"ד הפוך רשעי' ואינם זה דור המבול כשנופלים לתוך ההפיכה ומים זדונים עוברים

עליהם אז לב הצדיק מתחזק ועומד חי לפני ה' בלי עזר ותומך, והיינו ובית צדיקים זה נח ובניו יעמוד מעצמו בלי תמיכה וסעידה כי סמוך לבו ובטוח בה', והיינו דאמר דהע"ה כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו, דהיינו כשהקב"ה עושה דין ברשעים אז לוקחים מזה מוסר ועי"ז יתפרדו כל פועלי און ושמו של הקב"ה יראוי ונתקדש בעולם:

וזה שאמרה דבורה שראתה מפלת השונאים והרגישה בנפשה כי נתחזק לבה להי' ולתורתו ועבודתו, אמרה כן יאבדו כל אויביך ה' אם כן יהי' תמיד אז ואוהביו כצאת השמש בגבורתה שיהיו דומין ממש לשמש בגבורתה ולא יצטרכו עוד לעזר מחולשת כחם מפני הרואה בשלות רשעים ועבור והנה איננו, שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום:

וזהו הבטחת הקרא בישעי' כאשר השמים וכו' עומדים לפני נאום ה' כאשר הם עומדים לפני דייקא שא"צ סעד ממני כן יעמוד זרעכם ושמכם ולא תהיו צריכים עזר, ואיך יהי' זה ויצאו וראו בפגרי האנשים וכו' והי' דיראון מאמרו ז"ל די ראי' בזה שעי"ז תתיישב דעתם ויוכלו עמוד לפני ה' כצבא השמים, והיינו למען ירבו ימיכם ואמרו ז"ל בסנהדרין דקאי לעתיד לימות המשיח ואחר תה"מ אז יהי' הכל כצאת השמש על הארץ ובמדרש הה"ד ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, כוונתו ע"ד שפירשנו, יחיינו ה' ויקימנו ויסיר שטן מלפנינו ומאחרינו ונזכה להיות מאוהבי ה' כצאת השמש בגבורתה, הכ"ד רבך אוה"נ חותם בברכה תמה, מאירת עינים כאור החמה בתורה תמה. פ"ב נגהי ליום ב' יו"ד ניסן תרכ"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לה

בברכת אברהם בכל, יתברך מאדון הכל, שמורה בכל וערוכה, לעורך מערכה, שנה טובה מתוקה ומבורכה, לראש צדיק צדקות אהב, אהוב ואוהב, ידיד נפשי הרב המופלג בהפלגת חכמים ונבונים, ברוך טעמו טעם זקנים חריף ובקי המאוה"ג נדיב על נדיבות יעץ הנגיד כש"ת מו"ה אברהם ליטש סג"ל ראזענבוים ני' עץ חיים למחזיקים בה, נרו יאר ויהל, כאברהם יושב פתח האהל, עד ביאת הגואל:

אחרי דרך מבוא השלום לאיש שלומי ובריתי אשר כרתי לאברהם ובניו, הנני מן המודיעים מודעה רבה לאורייתא כי בסוף שבוע העברה הגיע לידי ע"י דלשאנץ ספרו בן יהודה ואתמול קבלתי עב"ד אגרת שלומים מאת פר"מ י"נ ני' אשר בו הודיעני טעמו בצדו אשר שלחו הנה במקום אשר אני מתגורר פה כדי להקדימני להביא לי בכורי פרי

עטו לבחון ולבקר בין טוב לטוב, והנה ערבים עלי דברי ידידות, ורצוני לעשות רצונו כל האפשר ורצונו הוא כבודו, אבל כבד עלי הדבר פה, ואין פה פה להשיב רק לדברים הנחוצים לדינא ביותר להלכה ולמעשה כי הרופאים סגרו עלי המעיינות עיוני התורה מפני מעייני הישועה לרפאות הגוף ועת לעשות לה' וכו' ודברי התורה ענייי במקום אחד ועשירות עי"ז במק"א אשר אני אקוה בעזרת נותן התורה ורופא חנם ית"ש, בכל זאת דחקתי עצמי ביום אתמול מיד בבוא מכתבו ופניתי בין הפרקים בין עסקי רפואה וטיול ובין גברא לגברא כדי לעשות לי קורת רוח כשעשועי דאורייתא עם גבר חכם בעוז של תורה ויקירא ואוהב נאמן רוח כוותי' דפר"מ י"נ ני', והייתי כשמואל דבדק בספרא קמא קמא דמטו לידי בחלק או"ח ואביע אומר בקוצר אומר בלי עיון וחקור דבר מפי סופרים וספרים שאינם אתי פה רק זכירת דברים אשר כתובים לפנינו מאז ומה שהוספתי עתה במושכל ראשון:

וראשון לציון ח"י אזכור מ"ש בסי' ח"י בסתירת סוגי' דגיטין ודברכות שכבר הלכו בה נמושות לבנות סתירה זו ופר"מ ני' נכנס למקום ישוב באמרו דקושי' ש"ס ברכות מהב"ע היא היינו דכיון דמהב"ע לא יצא ועפ"ז לחלק יצא היכא דאפשר לו להתפלל בלי עבירה לכנוס או לפזר לתשעה שיש לו ובהכי קדמא ואזלא סוגי' דגיטין שלא כהלכתא, הנה באמת הנב"י קמא בסופו תשובה לחתנו ז"ל במח"כ כי רבה שגגה יצא מלפניו דנקיט לשון ש"ס מהב"ע כפשוטן דכוונת המקשן מהב"ע ולא יצא כהא דר"פ לולב הגזול, אבל אינו כן מה למצוה הב"ע אם יצא או לא להתם שם מקשה ומפרק היכי עביד הכי ר"א והרי אסור לשחרר ומתרץ מצוה שאני והדר מקשה והא מהב"ע היא היינו איך שרי לעשות כן משום מצוה ואיך עביד ר"א הכי וגם אם מהב"ע בדיעבד יצא, מ"מ איסורא איכא כל שאין המצוה דוחה העבירה ומתרץ דמצוה דרבים שאני דיש בכחה לדחות איסור דלעולם בהם תעבודו, ולנב"י אהבתו לחתנו זצ"ל קלקלה השורה, ועיני פר"מ ני' הנב"י הטעתו במחכ"ת, ועי' תוס' פסחים נ"ו ע"א דהוכיח מש"ס ברכות דעשה דאלימא ל"ב בעידנא דהא בעידנא דשחרר ר"א לעבדו לא הי' מקיים המצוה, ויש לפרש בזה כוונת לשון המקשן דאמר מהב"ע הוא לשון מושאל הוא מהא דאמרי' במק"א מהב"ע, וכאן כוונתו כמו מצוה הבאה ע"י עבירה שעושה העבירה תחלה ואח"כ המצוה כן הדבר הזה דתחלה עושה עבירת שחרור ואח"כ המצוה, ובא' המצוה ע"י עבירה אחר שעשאה ולאו בעידנא הוא ואיך עביד ר"א הכי ומתרץ מצוה דרבים שאני לא צריך בעידנא ופשוט:

ובמק"א אמרתי דמובן בזה מה שצ"ל על תוס' פסחים דלמא שחרר ר"א ע"ת כשיצרפו לעשרה אז באותו רגע יהי' השחרור חל אם לא יצרפו לא יהי' משוחרר והוי בעידנא

שפיר ע"ד הזה וצ"ע, ולפמ"ש י"ל דקושי' המקשן דקושי' הש"ס מהב"ע היא היינו דאינו בעידנא עכצ"ל דידע דלא שחרר כה"ג אלא ששחרר אותו קודם שצרפו ולא תלה השחרור בזמן ומתרץ מצוה דרבים שאני ש"מ דעשה דאלימא ל"ב בעידנא אלא דקשה לי טובא כיון דאפשר שיהי' בעידנא בוודאי לא נכון לדחות העבירה שלא בעידנא גם בעשה דאלימא טובא מן הל"ת ואם אפשר בעידנא מותר שלא בעידנא, אבל הא הי' אפשר לר"א לשחרר באופן שיהי' בעידנא למה לא שחרר אותו כה"ג ואם באמת כן עשה לק"מ והא מהב"ע היא וצל"ע:

וכעת לפום רהיטא נ"ל די"ל דהי' צריך לו לצרפו לעשרה להתפלל בשבת או בפ' זכור הי' עיי' רא"ש ובע"כ הי' צריך לשחררו מע"ש כדי לצרפו בשבת ולא הי' אפשר שיהי' בעידנא והיינו לתת השחרור בידו שיחול בשבת בשעת עשיי' המצוה, ויש להוכיח מזה דאסור לעשות קנין או למכור כה"ג שיעשה הקנין הכל בע"ש ויהי' הקנין חל בשבת ממילא או ע"י קיום התנאי, ועיי' תשובת זקני מאוה"ג מהרע"א זצ"ל שנשאל על דין זה מאחיו דודי הגאון מו"ה בונם איגר זצ"ל, ואני אחריהם בתשובה ארוכה באר רחובות דין זה בכל פרטיו בעז"הי ואכ"מ, ולע"ע נ"ל להביא קצת ראי' מכאן לאסורא, ועדיין יש לפקפק ניהי דאסורא הוא לעשות קנין ולשחרר עד"ז סוף כ"ס ליכא אלא איסור דרבנן משום מקח וממכר ומוציא ומכניס מרשות לרשות, ואיסור שחרור דאורייתא הוא לכאורה עדיף שיעשה בעידנא מוטב שיעשה איסור דרבנן מלעשות דאורייתא שלא בעידנא, מכ"ש לצרפו לתפלה דרבנן ועיי':

ונחזור לדברי פר"מ נ' מ"ש ע"פ דרכו דמהב"ע היא היינו שא"י ידי מצוה כדעבר ועבד, מ"ש ע"פ דכייל לנו תוס' דאינו יוצא דוקא כשהעבירה גורמת לו המצוה כמו גזל קרבן ולולב דלולי העבירה לא אפשר לו לקיים המצוה, משא"כ בלולב של אשירה דאם לא נעבד ג"כ הי' יוכל לקיים המצוה בזה ליכא משום מהב"ע, וכ' לפ"ז ה"ה בהא דר"א אם אפשר בלא שחרור כגון לכנוס או לפזר תו ליכא משום מהב"ע דהא אפשר להתפלל בהיתר בלי צירוף ושחרור תמה אני על דמיונו, וכי מי שיש לו לולב שלו וגזל לולב של חבירו ונטלו למצוה או מי שיש לו בהמה אחרת בביתו שראוי' להקרבה, או שהי' יוכל לקנות בהמה זו ולולב זה מן הבעלים כשגזל והקריב קרבן ונטל לולב למצוה יצא הואיל והי' אפשר בלא איסור, אתמה נהפוך הוא בוודאי כה"ג גרע יותר דמכעיס יותר להקב"ה דהי' אפשר לו לעשות בהיתר ועשה באיסור דמאוסה מצוה זו ביותר לפני ה' ואפשר לכ"ע מהב"ע כה"ג לא יצא, ומ"ש תוס' בלולב של אשירה וכיוצא בו דבמעשה זה בעצמו שעוש' עכשיו, העבירה שבו לא מעלה כלל ואין תועלת למצוה דכמו כן הי'

יוכל לעשות אם לא הי' של אשירה ומה יתן ויוסיף פעולת מצוה עי"ז ואין המצוה באה ע"י עבירה כלל ואין לה המשך למצוה כלל ולכ"ע כה"ג יצא, אבל משום שהי' אפשר לו לעשות המצוה זו באופן אחר כגון בעובדא דר"א משום שהי' אפשר לעשות מעשה אחר לכנוס או לפזר לא נאמר דלא נחשב מהב"ע דכמו שעושה המצוה עכשיו ע"י עבירה באה דלולי דשחרר לא הי' במעשה זה שעושה כלום, ומ"ש הלח"מ הלכ' לולב פ"א די"ט שאני אפ' במקדש משום שיוצא בשאול היינו שמשו"ה אינו דומה לחומרת קרבן, ומ"ש פנ"י שם מפני שיוצא בשאול שאפשר לו לקיים המצוה בשאול מבלי שיעשה עבירה נכון הוא לשמואל כיון דיוכל לעשות המצוה בשל חברו בלי שיהי' שלו דיוצא בשאול והוא לוקח של חברו ומכוין לגזול שאין בו צורך למצוה דכמו שעושה ליטול של חבירו בלי ידיעתו כדי לצאת ומכוין עוד לגזול שאין בו צורך כה"ג ס"ל לשמואל דיצא ור"י ס"ל גם כה"ג לא יצא וכ"ז לא דמי למ"ש פר"מ נ' והדברים פשוטים מאוד, ומדהא ליתא ליתנייהו למ"ש עוד אח"כ בסופו ד"ה אכן נראה לי ומ"ש שם די"ל דמ"ד חובה היינו לעבוד בו אבל לשחררו מותר, הוא מלתא בלא טעמא, אבל טעמו נכון ומבואר בפ"י פ' השולח במקומו דמשו"ה בלא אמר ר"' אמר שמואל ל"ק די"ל דליכא איסור לשחרר רק להפקיר דע"י שחרור נכנס תחת כנפי השכינה קמ"ל שמואל דאסור לשחרר ומקשה לר"א ששחרר עיי"ש ובמהר"ם שי"ף והפ"י חזר והקשה ניהו דשמואל לטעמי' דס"ל דמפקיר עבדו א"צ ג"ש מוכח דה"ה לשחרר אסור דמ"ש ממפקירו אבל להלכתא מנ"ל, ובחי' לגיטין אמרתי ליישב תינח בעבד יש לחלק בין הפקר לשחרור דע"י שחרור נכנס תחת כנפי השכינה ומתחייב במצות יותר מכשהי' עבד דאינו מחוייב במצות כאיש אבל בשפחה ליכא חילוק דליכא רוחא דמצות ה' כלל, הגם דגם אשה מברכת שלא עשני עבד ואיש מברך תחלה שלא עשני עבד והדר שלא עשני אשה ועיי' מנחות ע"ב היינו משום יחוסי ישראל מזרע קודש מחצבתנו, אבל משו"ה לא תתיר התורה לשחרר שפחה, והא בקרא כתיב עבד ואמה, וכתיב בתרי' מהם תקנו וכו' לעולם בהם תעבודו קאי ג"כ על אמה ובה מתפרש דאסור לשחרר ג"כ ומינה גם עבד לב"ת אפי' ע"י שטר שחרור אסור מ"מ לולי דשמואל לא ידענו להקשות ר"א אדר"א ומיושב קושי' פ"י לדינא ובחי' שם בארה הסוגי' שם דאמר אביי בהאי אמת' לולי דאמר ר"י, ויש לנו יישובי' הרבה בחי' ובתשובה ביישוב סתי' הסוגי' דנפק' מנייהו לדינא בטעם כעיקר לדאורייתא אבל לא יאמרו רבנן בכפילא פה כי אמרו בסמך לסמוך חושי וגופי ומלאכת כותב' הגסה אין סומך לבי ואין מייתב דעתי וחושי ברוך הנותן ליעף כח, למצוא בה מנוח, והנה הלום ראיתי אחרי רואי די באר לח"י רואי, ראיתי ראי' שני' במ"ש בסי' כ"ו שנותן

טעם לפגם לפגום טעמו של תה"ד דאמר מלתא בטעמא אשר ישבחוהו רבנן דהא דלא למספי לקטן אסורא בידים הוא משום שלא להרגילו באיסורי' כשיגדל ופר"מ נ"י בלינת לילה שלן בהלכה זו פגם טעמו דא"כ למה א"צ להפרישו מה"ט שלא יורגל באסורי' לכשיגדל, הנה דוחה דברי תה"ד בדבריו מסברא דנפשי', ובאמת הגם שאפשר שמה"ט ס"ל למ"ד דב"ד מצווי' להפרישו, דצריך להפרישו כעין מצות תוכחה ועונשי', אבל מ"ד דאין ב"ד מצ"ל ולמספי אסור אין להקשות מ"ש עד דנחלות דגזה"כ הוא דהחילוק רב דאסור למספי לעשות מעשה שעל ידינו יורגל באיסורים ויכשל כשיגדל, אבל אין עלינו להזהירו ולמנוע ממנו כדי שלא יורגל ויכשל הרחקה כ"כ לא הטילה התורה עלינו, גם י"ל דאין רגילות כ"כ כשאוכל מעצמו דע"פ הרוב מאכילי' אותו היתר דהא ספו לי' איסור ול"ש שיקח מעצמו דבר איסור וליכא בזה כ"כ כדי שלא יורגל והחילוק פשוט:

וגרם לו לפר"מ נ"י לומר כדברים האלו יען שלא ראה או שכיחה לפניו לשעתו מ"ש התה"ד ראי' לדבריו והוא דן שם אם יש איסור קצת לקטן ועיי' רא"ש ב"ק פ' החובל סוגי' דתק"א ובהג"א ויש"ש שם ועיי' מג"א סי' שמ"ג, ותה"ד הוכיח דהא דלא למספי לי' לאו משום שיש בו נדנוד איסור, דא"כ למה אין מצווי' להפרישו ג"כ כמו גדול שמחוייבי' להפרישו וע"כ דליכא איסור כלל לגבי קטן, אלא משום שלא להרגילו הרי דאיפכא מסתברא לי' ומהא גופי' דאין מצווי' להפרישו הוכיח טעמו, ונמוקו עמו:

ומה שמביא פר"מ מאבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חאו"ח סי' פ"ג, בזכרוני שאמרתי בו דבר ושוב מצאתי כדברים האלו שכוונתי לדעת קדושה של אבא הקדוש זצ"ל מ"ש שם ומקשה ומפרק מחרש בחרשת והוספתי דברים מנפשאי כשאני לעצמי עד"פ בסוגי' דגיטין פ' הנזקין, ודברים אלו יש להם שורש בדברי תה"ד עצמם דלאמת דאמר כיון דאין ב"ד מצווין רק דלא למספי' בידים צ"ל דליכא נדנוד איסור בקטן אלא משום שלא להרגילו, ולמ"ד דב"ד מצ"ל י"ל או משום שיש נדנוד איסור בקטן עצמו או משום שלא להרגילו:

ומה שיש לפקפק, לפי דקיי"ל דלא דרשי' טעמא דקרא להקל רק להחמיר איך נסמוך על האי טעמא דאסור למספי משום שלא להרגילו ולהקל בחרש דלא שייך שלא להרגילו, ואם באמת ל"ס להקל אלא במקום שיש בו להחמיר ע"פ טעם זה כדנכתוב לקמן אי"ה, א"כ עדיין קשה דהא בש"ס יבמות יוכל לתרץ בפשוט דבחרש' ספו לה בידים ואי דאי אב"ד מצ"ל הטעם משום דלא להרגילו ובחרש' מותר מנ"ל למדרש טעמא דקרא ואי משו' למה אין ב"ד מ"ל דלמא גזה"כ הוא וגם הא גופי' מנ"ל דאין ב"ד מ"ל, וי"ל דש"ס רצה לתרץ במרוח אפי' לר"ש דדרש טעמא דקרא להקל א"ש:

ולדינא דקיי"ל דלא דרש' טעמא דקרא להקל, אבל יצא לנו מטעמא דתה"ד להחמיר באיסורי דרבנן דס"ל לרוב ראשונים דמותר לספות בידים, או למאן דס"ל דב"ד מ"ל בדאורייתא ובדרבנן שרי אי הטעם משום שלא להרגילו, וי"ל דה"ט ג"כ הא דב"ד מ"ל למאן דס"ל הכי, י"ל זהו דוקא כשיהי' לעולם איסור זה דרבנן גם כשיגדל דלא חששו רבנן לאיסור דדהו כדי שלא להרגילו דקיל, אבל אם כשיגדל יהי' איסור כזה דאורייתא לגבי' ועכשיו קטנותו גורם לו שהוא דרבנן מצווי' להפרישו, או דלא למספ' לכל מר כדאית לי' שלא להרגילו כשיגדל ואז יהי' דאורייתא, וכגון קטן שהקדיש למ"ד מופלא סמוך לאיש דרבנן דבקטנותו ליכא בנדרו רק איסור דרבנן לכ"ע וכשיגדל יהי' נדרו שינדור אז דאורייתא וכשיורגל בקטנותו לעבור על הקדשו ונדריו יעבור ג"כ על נדרים והקדשות שבגדלותו ואז יכשל באיסור דאורייתא משו"ה אסור לגרום לו רגילות וכשלון בקטנותו שעי"ז יעבור דאורייתא בגדלותו וכן כיוצא בו כנ"ל:

ומצאתי סמך לתה"ד ודברינו ממ"ש רש"י נדה מ"ו ע"ב בד"ה ש"מ בדמ"ל וכ' רש"י פלוגתא היא ביבמות, והקשה הרשב"א ומובא במל"מ הא בדרבנן לכ"ע אין ב"ד מצ"ל ואיך כ' רש"י פלוגתא היא, ובאמת גם על המקשן קשה דאמר ש"מ משמע דיש פלוגתא בזה הא לית מאן דס"ל בדרבנן מצ"ל ויש לדחוק, אבל לפמ"ש א"ש במרוח, הגם דנחית דרבנן דרגא מדאורייתא דוקא במלאכת שבות דשבת או מאכלי' אסורי דרבנן כבש"ס יבמות דהקילו בי' דגם אם יורגל עי"כ לעשות כשיגדל ליכא רק כשלון איסור דרבנן, אבל בנדרים שם עכשיו נדריו דרבנן ואם יורגל לעבור על מוצא שפתיו יעבור ג"כ כשינדור כשיגדל ואז יהי' איסור דאורייתא, וא"ש לשון ש"ס ופירש"י נכון בעז"הי:

וכעת נ"ל עוד לדרוש סמוכים לטעמו של התה"ד ע"פ קושי' הרשב"א יבמות על ש"ס דנדה שם דמתרץ בעל מיפר לה ממ"נ וכו' אי דאורייתא קא"נ אין ב"ד מצ"ל הא ספי לה הבעל בידים שאומר טלי ואכולי, ונ"ל ע"פ טעמו של תה"ד שלא להרגילו כשיגדל זה ל"ש כאן כיון דבעל מיפר לה ומרגל אותה שלא תעבור על נדרה רק ע"י הפרת בעלה הגם דאנן ידעינן דל"מ הפרה דנשואי דרבנן לנדר דאורייתא מ"מ שלא להרגילה ל"ש דכשתגדל ויאמרו לה דל"מ הפרה זו עכשיו וצריך להפר מחדש תעצור ברוחה שלא לאכול בלא"ה דהורגלה להיות נעצרה מלעבור על נדרה בלי מעשה דהפרה הראוי', ובעלה מיפר לה כ"ש כמבואר שם כנ"ל:

אלא דעדיין אין מיושב לשון התרצן אין ב"ד מ"ל הא אין זה הפרשה אלא דמספי' לה, ומה שחלקנו דטעמא דשלא להרגילה לא שייך בזה עיקר חסר ואינו בכלל מ"ש אבדמצ"ל, ולכן הנני מוסיף וחולק לפמ"ש דאם בדמ"ל אין מוכרחי' לומר דטעמא משום שלא

ירגילו אלא דיש נדנוד איסור אבל אי אין ב"ד מצ"ל ע"כ משום שלא להרגילו, והא"ש דאמר אין ב"ד מ"ל רק ספו לי' אסור וע"כ משום שלא להרגילו וזה לא שייך כאן כמ"ש וא"ש, אלא לפ"ז יצא לנו קולא לפי הטעם של תה"ד וכבר כתבנו דלקולא ודאי אין לנו למנקט טעם זה לעיקר בדאורייתא וי"ל לפי תי' זה צ"ל דברייתא זו כר"ש אתי' דדריש טעמא דקרא להקל ובמרוח יותר נ"ל להעמיד כל דברינו, דלכאורה קשה מנ"ל למקשן בפשיטות דאם בכ"מ בדמ"ל ה"ה בנדרים וכן התרצן דאמר קא"נ אין בדמ"ל משמע אי או"נ מצ"ל גם בנדרים מצ"ל הא נדרים קילו שיש היתר לאיסורו דאיתי' בשאלה כמבואר בש"ס בדוכתא טובא דקיל דחכם עוקר נדר מעיקרו וכלא הי' מעיקרא מקרי קיל כ"ש נדר אשה שאפשר בהפרה דמיגז גייז שהי' כאן איסור ויש לו היתר לאיסור עצמו דקיל ועיי' פגה"נ דלמא טומאת גופו קיל דאית לי' טהרה במקוה, וכ"ש כשיצורפו שניהם יחד דאית לי' שאלה ע"י חכם והפרה ע"י בעלה ואפי' לפי שיטות המפרשי' אין שאלה להקם היינו שלא מהני התרת החכם אחר הקמת בעל היינו בתר ששמע וקיים וכאן בנשואין דרבנן ל"מ הקמתו למנוע התרת החכם ומנ"ל למילף בפשיטות איסור דספו או בדמ"ל מג' מקראות דש"ס יבמות דעשה צריכותא וסוף כ"ס לא נילוף נדרים דקיל טובא, ועיי' תוס' שבועות פ' ש"ש בתרא בסוגי' דאא"ח ע"א דס"ל לר"ל לחלק בין איסור הבא מאליו וכ' תוס' היינו מעצמו על עצמו דקיל, וא"כ נדר יתומה שהוא מעצמה על עצמה בלא"ה קיל טובא, ובאמת גם מלעיל שם קשה כהנ"ל בקטן שהקדיש דקאמר ש"מ בדמ"ל בהקדש דיש לו היתר בשאלה מנ"ל, הגם דהקדש לכ"ע וליכא קולא דס"ל לר"ל בשבועות מ"מ בשאלה מיהא איתא, ויש לפשוט לכאורה דמופלא סמוך לאיש ליתא בשאלה ועיי' מל"מ, ויש לדחות דקאמר ש"מ בדמ"ל אפי' בהקדש הגם דקיל ודחי אבל ממקשן ותרצן ברייתא דיתומה שנדרה קשה גם אי באו"נ ב"ד מצ"ל בנדרה לעצמה ע"ע ואיתא נמי בשאלה והפרה דקיל טובא מנ"ל וצ"ע:

ונ"ל ליישב עפמ"ש הר"ן בשבועות הא דבעי ר"י לסברת חזו לצרופי דאל"ה לא הוי ילפי' מחלב דחמיר למק"א אבל כיון דאיכא סברא דשייך גם בכל אסורים ילפי' מינה לכל התורה וה"ה בשבועה הגם שאין דומה לאיסורי תורה עיי"ש, וי"ל הה"נ בנדרים דקילו וכדומה איסורים דקילו מאיסורי דג' מקראות שבש"ס יבמות ילפי' מינייהו משום דאיכא סברא שלא להרגילו לכן ילפי' מיני' אפי' לאיסור נדרים דקיל טובא כנ"ל, וא"ש דמתרץ ואי דאורייתא קטן או"נ אבדמ"ל מה תאמר הא הבעל מיפר לה בידים כיון שאין בדמ"ל ע"כ הטעם דאסור לספות משום שלא להרגילו וזה ל"ש כאן כדכתיבנא לעיל, הגם שאין להקל מטעם זה היינו בשארי איסורים דילפי' במה מצינו מג' פסוקים אבל

נדרים דקיל לא ילפי' במה מצינו לולי דאיכא סברא שלא להרגילו וכיון דכל עיקרו לא ילפי' רק משום סברתינו ממילא היכא דליכא סברא זו נוכל לסמוך להקל דכי סלקא לסברתינו לא ילפי' כלל מיני' בנדרים כנ"ל עד"פ נכון ויש פנים מכ"ז לטעמא של תה"ד ולחדושינו לדינא, כך עלה במחשבה לפני במושכל ראשון ורובו באמצע הכתיבה ולא שקלתי' ושנתי' במאזני שכלי עדיין, ופר"מ ני' ברוחב בינתו כמעיין המתגבר יעיין:

אמנם כן ברשב"א ברכות י"ח ובחי' ר"ן נדה ס"א ע"ב נראה דלא ס"ל כטעמא דתה"ד, דשניהם לד"א נתכוונו דמצות בטילות לעתיד לבוא לאו ע"ז התחי' קאי אלא אחר מיתה פטור מכל ור' ינאי דאמר אבל לקברו לא משום דיש נדנוד איסור כמו קטן דאסור למספי' בידים, ור' יוחנן ס"ל במתים חפשי וכו' דליכא אפי' נדנוד איסור אח"מ עי"ש ואם ס"ל דהא דאסור לספות לקטן הוא משום שלא להרגילו כשיגדל איך מדמו מלתא דמת לקטן דפטור ממצות ומ"מ אסור לגדול לספות לי' זיל בתר טעמא, וע"כ דל"ל האי טעמא אלא בקטן גזה"כ הוא והטעם נעלם מאתנו:

ועל ד"פ נ"ל לפום רהיטא, די"ל דבאמת בהא פליגו ר' ינאי ור' יוחנן דר' יוחנן ס"ל הא דאסור לספות לקטן שלא להרגילו וזה לא שייך במת גדול, ור' ינאי לא ס"ל האי טעמא, וי"ל דר' ינאי ס"ל דב"ד מצווין להפרישו וי"ל הא דבדמ"ל משום שיש נדנוד איסור בקטן הגם דפטור וס"ל ה"ה אח"מ נדנוד איכא כמו בקטן, ור' יוחנן ס"ל להלכתא דאין בדמ"ל וספו לי' ע"כ לאו משום נדנוד איסור רק משום שלא להרגילו כמ"ש תה"ד, הגם דביבמות מספקא לי' לר"י היינו זיל הכא קמדחי די"ל דב"ד מצ"ל וי"ל אין ב"ד מ"ל ולאמת מסברא דנפשי' ס"ל אין בדמ"ל וס"ל דספו לי' אסור משום שלא להרגילו וזה לא שייך במת וא"ש להלכת' דקיי"ל כר"י בנדה וקיי"ל נמי אב"ד מצ"ל, וא"ש סוגי' דנדה דמתרץ לר' יוחנן אי מופלא ס"ל דאורייתא אב"ד מ"ל דר"י לשיטתו ס"ל טעמא משום שלא להרגילו כן י"ל ע"ד פלפול בעלמא, וכ"ש למאי חזי לעלמא:

ואשוב לדברי מע"כ ני' מה דחידש מדנפשי' בהאי דינא דהיכא דליכא איסור זה דמספי לקטן לאותו דספי לי' ליכא איסור דלא דמי למה דמצינו בג' מקראות דילפי' מיני' דאסור לספות לקטן ועפ"ז מיישב קושי' הגאון המקשה לו, לדין זה יש תשובה, מלבד דמצד השכל אין לחלק מ"ש יהי' גזה"כ או מלתא בטעמא דתה"ד ואין לומר דאין למדין מבינייהו דג' קראי כיון דלאו כה"ג הוא רק היכא דיש לחלק ולמפרך דיש בזה קולא יתירה מה דליתא בהנך בצד השוה, וביבמות עשה ש"ס צריכותא דה"א דלא ילפי' טומאה מינייהו דאינו שוה בכל היינו דליתי' רק בכהנים, אבל איסור נדרים בכל מכל הוא אנשים ונשים וכ"י בכלל וכל מי שנודר הוא בב"י וכשעובר ע"ד עצמו וכן האוסר

בקונם את שלו ע"כ עולם כולי' באיסור זה, ואם לא אסר אלא על עצמו ליכא בזה קולא, והא דשבועות דס"ל לר"ל דל"א כולל באיסור הבא מעצמו וכ' תוס' משום שאסר רק על עצמו היינו כה"ג דוקא קילי מה שאסר מעצמו שבדה מלבו, אבל היכא דאסר אכ"ע דומה לשארי איסורי תורה ועיי' ח"ס יו"ד סי' ו' דמטעם קולא אתאינן עלה ועיי' תוס' תמורה גבי א"ע לא מהני באיסור שבדה מלבו ל"א א"ע ל"מ משום דקיל מאיסורי תורה, ועיי' באבני מלואים בתשובה שבסוף ספרו דבר שכלי' בכוונת תוס' שבועות, אבל אין להם קיום והארכתי לדינא בזה בתשובה דהנכון כפירושו של ח"ס וכ"מ טובא לדינא מב' פירושים הנ"ל ואכ"מ, רק למה שצריך לנו כי אין קולא אם דבר זה אסור רק על א' אם שייך איסור זה בפ"א באחר כמוהו, ובנדר יש לעיי' מפני שבא מעצמו ויש היתר לאיסורו כמ"ש, אבל מ"ש פר"מ דבהקפת הראש כיון דליכא איסור לאשה בהקפה, בוודאי אינו נכון, ומה שמביא ראי' ממ"ש תוס' דבמקום מצוה מותר לספות בידים דלא דמי לג' קראי דילפי' מיני' דליכא מצוה חזינן דבעי למהוי דומה ממש, אין הנדון דומה לראי' דשם מסתבר דשרי לספות לי' איסור כדי לחנכו באותה מצוה, כעין דמצינו עשה דוחה לל"ת וכיוצא בו, וכיון שיש לחלק בין איסור דליכא מצוה לדאיכא אין למדין, אבל דבר דאין סברא בוודאי אין לומר כיון דלא דמי ממש אין למדין, וזכר לדבר עיי' תוס' כתובות פ' אע"פ בפלוגתא דר"מ ור"י במתנה עמ"ש בתורה, דלא אמרי' דלא ילפי' מבגו"בר אלא היכא דאיכא סברא קצת, מלבד כ"ז תמוה בעיני וכי יאמר פר"מ ני' דאיסור דטומא' כהנים להזהיר גדולים על הקטנים אינו רק בכהן דשייך באיסור זה בעצמו אבל ישראל מותר לטמאות לכהן קטן ישתקע הדבר ולא יאמר ומבואר ומפורש נגד זה, ואין לדחוק שאני טומאה דריבה הכתוב בהם מצות יתרות כבש"ס יבמות דהא ילפי' מבינייהו ועיי' מהרש"א שם, וגם מסוגי' דנזיר כ"ט ע"א דמקשה לר"ל ודלמא ס"ל דמותר לגדול להקיף לקטן וע"כ דהקושי' הא אסור משום דספו לי' מוכח דגם כה"ג איכא איסור, ויש לי הרהורי דברים בסוגי' כ"ט ודנזיר נ"ז ע"ב רק שאין הזמן מסכים עמדי לגמור, וגם הרהורים אין מותרים פה, וה' יסלח ורפואה שלימה בקרוב ישלח:

ולקושי' הגאון השואל נ' נ"ל לפרש ע"פ המבואר דחיוב דניקוף הוא רק כשמסייע ומטה ראשו בסיוע שיש בו ממש ובלא"ה ליכא רק איסור למקיף וי"ל מאן דמתיר לגדול שיקיף לקטן או אשה לקטן באופן שאין הקטן מטה ראשו הגם דאיסורא איכא כמבואר בטוש"ע יו"ד סי' קפ"א מ"מ בקטן שרי דליכא אלא איסור בעלמא ליכא משום דלא למספי דאינו אלא מדרבנן, ולרשב"א כל בדרבנן מותר למספי' ולרמב"ם י"ל דאין זה ספו לי' ממש דבמעשה של הניקוף שעושה בו ליכא איסור לגבי הניקוף רק ע"י מעשה

סיוע של הניקוף שמטה ראשו מעצמו ועד דמוטה ראשו אין במעשה הקפה נדנוד איסור לניקף ואינו ביד המקיף שאם הוא מוטה ראשו בע"כ בדרך התינוקו' שוב לא הוי הניקף מסייעו, ואין דומה לנותן לקטן לאכול ד"א דאסור משום ספו לי' כמובן ועיי' מג"א סי' תרי"ו דבמניח לפניו לאכול חוץ לסוכה ל"מ ספו לי' דאפשר לו לאכול בסוכה ותלי' ברצונו וכיון דאם מוטה ראשו מדעתו ל"מ ספו לי' הגם דאיכא איסור בלי שמוטה ראשו דאסור משום שמא יטה ראשו ויהי' איסור דאורייתא, אבל בקטן כיון שגם אם מטה ראשו ליכא משום דספו לי' איסור בידי' לא אסרו כלל בלי עכ"פ הטי' הראש כן נ"ל אלא שקשה מסוגי' דנזיר כ"ט ממה דמקשה על ר"ל וצ"ע לעת הפנאי:

ועוד בה שליש' והיתה לבאר באר היטב, סימנא דאורייתא מלתא היא בסי' כ"ט ראיתי כל טוב אדוני אבי זקני זקנן ורבן של ישראל מהרע"א זצ"ל בידו, אשר העלה והביא בבאר היטב בפתחי תשובה סי' רס"ו והשיג עליו בעפ"ת ופר"מ ני' יצא בחרב פפיות ללחום מלחמתו להעמיד דבריו הקדושים זצ"ל, והנה אותיות דר"ע מחכימות ואין אתי ספרי דבי רב רבנן של זקני, ופתחי תשובה נעול לפני פה, רק מה שראיתי מתוך ספרו דברי' כהוייתן, ואענה מה שיש אתי בעטי עט סופר מהיר ובעיון דרך העברה כפי האפשר הנה עמדתי פה זה כשבועות שתים על עיון זה בעבר ומל מילה שעבר זמנו בשוי"ט אם נימא א"ע ל"מ, ואפי' למאן דס"ל דא"ע מהני הואיל דלקי היינו כיון דלקי על המעשה אשר אמרה תורה שלא יעשה ולקי ע"כ דמהני ורבא ס"ל דל"מ והא דלקי הואיל ועבר אמימרא דרחמנא וחידש לנו המהרי"ט דל"א דל"מ רק היכא דע"י דנימא דל"מ מרויחי' דנתבטל מעשה ההוא שהוא שלא לרצון לפני ה' והא דלקי משום שעבר ורצה לעשות נגד רצון ה', ואביי ס"ל אע"מ הואיל ולקי וסוף כ"ס עבר רצון ה' והמרה עיני כבודו כן הסברת דברי המהרי"ט לפע"ד, וי"ל דוקא באונס שגירש וכדומה דמפורש בתורה שלא יעשה מעשה זה והוא עבר ועשה כבר עבר ועשה נגד רצון ה' שאמר שלא יעשה כן ועשה בהא פליג אביי, ורבא ס"ל דאמרי' דל"מ כדי שלא יהי' קיום למעשה זה שהוא מתואב לפני ה', אבל במל בשבת שלא בזמנו וכדומה לר"י דס"ל מקלקל פטור ובמילה מתקן הוא ואם נימא דל"מ מקלקל הוא ופטור נמי דהא לא עבר אמימרא דרחמנא דהא לא אמרה תורה שלא ימול מילה שלא בזמנה בשבת, אלא שלא יעשה חבורה שמתקן בה וכיון דאמרי' דל"מ מקלקל הי' ולא עבר כלל אמימרא דרחמנא ופטור ג"כ וגם אביי אפשר מודה בכה"ג, ויש לעמוד על חקירה זו וגם ליש דפוסקים כאביי דאמרי' בכ"מ א"ע מהני, ומה שדחה זקני דמ"מ איכא תיקון לענין שא"צ למוהלו רק להטיף דם ברית זה רחוק בעיני שיהי' זה תיקון מצוה מה שא"צ אח"כ רק להטיף ד"ב עכ"פ עכשיו לא תיקן דהא לא עשה מצוה,

אלא שא"א אח"כ יותר מלהטיף דם ברית, ויש לתלות דבר זה בב' פירושים ובהא דאמר ר"א לר"י מה לי תיקון מצוה אי משום דמצוה עצמה שמקיים אותה הוא התיקון שיוצא ידי חובתו המוטלת עליו, או משום דמתקן התינוק דגברא שלם הוא עיי' רש"י ותוס' וחי' רשב"א שבת ק"ו, ואי משום דמתקנו דגברא שלם הוא, י"ל כיון דעכ"פ א"צ לעשות מעשה חיתוך ופריעה דמעכבו וא"צ רק הטפת ד"ב מתקן הוא לגבי התינוק שאינו חסר עוד מעשה כ"כ, אבל אי התקון משום דעושה מצוה לולי שאמרה זקני זצ"ל לא הי' נראה לי לומר כן הגם שגם הש"א הלכ' מילה סי' נ"ב בסופו מכח קושיתו הוכרח לומר כן, והיינו משום דקשי' לי' על הר"מבם ס"ל דתקון הוא דמשוי' גברא שלם ועיי':

ויצאתי ליישב בזה קושי' מהרי"ט על תוס' קדושין כ"ט ע"א ד"ה אותו ולא אותה דאתי' כמ"ד ביבמות דמילה שלא בזמנה בלילה והא עדיין מ"ע שהז"ג הוא דאין דוחה שבוי"ט ונדחק כיון דחיובא דמילה עליו רק דארי' דשוי"ט רביע עלה והוא דוחק דסוף כ"ס הזמן גרמא שא"א למול בשוי"ט, ויש לי להוסיף על דבריו בהמתקת דברים דאי אמרינן בעבר ומל מילה שלא בזמנה בשוי"ט דמהני הגם דלכתחלה אסור מ"מ כיון שאם עבר ועשה מהני ואפשר למצוה זו שתתקיים בכל זמן וארי' דשבת רביע עלה והמצוה קיימת משו"ה מ"ע שאין הז"ג היא ולר"י דמקלקל פטור וכשנאמר דל"מ לא עבר אמרי' דל"מ ולר"ש דגם אם נימא דל"מ מ"מ עבר ולא ניצול מן האיסור ממילא ל"א דל"מ, והא"ש דמתרץ תוס' דדרש דאותו ולא אותה אתי' כמ"ד ביבמות דשלא בזמנה איתי' בלילה והוא ר"א בר"ש דכאבוה ס"ל ועיי' ביצה גבי ואין ממעטי' בי"ט רשב"א כאבוה מסתמא ס"ל ולדידי' אפשר למילה שלא בזמנה שנעשי' המצוה בשוי"ט וא"ש, ולפי' דתיקון מילה משום דעושהו גברא שלם, דגם לר"י ל"א א"ע ל"מ כמ"ש א"ש תי' תוס' בלא"ה ע"ד שכתבתי ולצ"ל כהנ"ל דכר"ש ס"ל, ועוד י"ל גם אם נימא לפי' זה דמשוי' גברא שלם אמרי לר"י דל"מ כדי שלא יהי' תיקון שלם משום דבעי אי ל"מ הטפת ד"ב, מ"מ א"ש דברי תוס' גם לר"י והוא לפמ"ש הטור יו"ד סי' רס"ו בשם ר"א דאם יש אחר לא ימול האב בשבת דבאחר ליכא תיקון, וכ' בתה"ד היינו לר"י דבעי תיקון ולדס"ל דמשום דמשוי' לי' גברא שלם הוא מתקן לגבי אבא ואחר לא איכפת לי' והוי מקלקל, אבל אם התיקון משום מצוה גם באחר המל איכא תיקון שמקיים המצוה עיי' סי' תרס"ו ומצויין ברמ"א שם, והא"ש דל"ק קושי' מהרי"ט גם לר"י דהא אפשר למול מילה שלא בזמנה בשוי"ט ע"י אחר דליכא תיקון לגבי אחר, ולר"ש דמקלקל חייב וגם גבי אחר איכא איסור דשוי"ט לדידי' אפשר שתהי' קיומה של מצוה בשוי"ט אם עבר ומל דלדידי' ל"א א"ע ל"מ דאין מרויחי' מידי ועיי' היטב:

והנה בפתחי תשובה התפלא על משנתו דר"ע שהוא ח"ו כטועה בדבר משנה שבת קל"ז במל של ע"ש בשבת דהו"ל טעה בדבר מצוה ועשה מצוה כמבואר בסוגי' שם ואם נימא דאמרי' א"ע ל"מ הרי לא עשה מצוה אלו דבריו המובאים בספרו דמע"כ ני', והנה טועה בדבר משנה בוודאי לא יקרא דלא מצינו מפורש באר היטב דאמרי' א"ע ל"מ בשוגג אלא במזיד, ובנב"י תנינא חלק יו"ד ס' ט' התעורר בזה והעלה דגם בשוגג כן הוא ואני החזקתי על ידו בראיות מ"מ לאו מלתא דפשיטא כ"כ הוא והא מתני' בשוגג קאי, אבל במח"כ בעל פתחי תשובה שגגה יצאה מלפניו ואין כאן ריח קושי' וכ"ש תמיה' קיימת דהא הא דאמרי' א"ע ל"מ כדי להרויח שלא יעבור ואפ' בעשה בשוגג אמרי' כן והא למ"ד טעה בדבר מצוה ששגג במצוה ועשה מצוה פטור מחטאת ואפי' כשוגג אין נידון כיון דטעה ועשה מצוה הרי סוף כ"ס לא עשה עבירה אפי' בשוגג מהיכי תיתי לומר דאי עביד ל"מ כדי שלא יעבור אפי' עבירות שוגג הרי אי מהני טעה בד"מ ועשה מצוה הוא ופטור וליכא אפי' שגגת עבירה דחייב עלי' בידו, וא"ש פשוט וברור, ובלא"ה לק"מ ממתני' דהא מתני' זו ע"כ דלא כר"י דס"ל מקלקל בחבורה פטור כבש"ס כריתות ועיי' ש"א הלכ' מינ' סי' נ"ב הנ"ל בסופו בהקשותו למה מל של אחה"ש חייב הא מקלקל הוא לפי שהעלה דלא עביד מצוה כלל בתוך זמנו וכ' דממתני' לק"מ דבלא"ה לא אתי' כר"י, ואזדא לה קושי' הפ"ת על זקני מאוה"ג זצ"ל, ולא קשה אלא מרמב"ם דנקיט להלכתא כר"י, והא הרמב"ם פוסק כמאן דמפרש פלוגתא דר"י ור"י במל של אחה"ש בשבת משום דטרוד בטרדא דמצוה דשל שבת ולק"מ לא ממתני' ולא מרמב"ם וכ"ז ברור ופשוט:

ומ"ש פר"מ ני' בישוב דברי קדשו של אאזמ"ו זצ"ל על קושי' צל"ח פסחים ע"ב ע"ב והרגיש בעצמו שאין הנדון דומה לראי' מה שמביא מדברי קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל, והנ"ל לפום רהיטא בישוב קושי' הצל"ח על הרמ"א דס"ל דמל בתוך ח' קיים המצוה רק שלא עשאה כמצותה דזמנה הראוי' ביום השמיני, והקשה מש"ס שבת הנ"ל דקאמר מל של אחה"ש בשבת דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה הרי עפורש דליכא מצוה ונלפע"ד הא דס"ל לר"י טעה בד"מ ועשה מצוה דפטור היינו כשעשה המצוה כמו שאפשר לעשותה לפי שהיא עכשיו מוטלת עליו לעשותה ומצד א' עשה שלא כהוגן כגון שמל של ע"ש בשבת דא"א לעשותה עוד בזמנה ומקיימה ע"כ שלא בזמנה, אלא שטעה מצ"א ומל בשבת ס"ל לר"י דטעה בדבר מצוה ועשה המצוה עצמה מצד עצמותה של מצוה כמצותה האפשר אז הגם שעשה איסור מצ"א פטור, אבל מל של אחה"ש בשבת דמצד עצמיות המצוה אין ראוי' לעשותה שלא בזמנה גם בחול והוא טעה דזמנה היא ומל בשבת הוי טעה בדבר מצוה ולא עשה המצוה עצמה כתקנה שהי' לו להמתין עד למחר

וכיון דהמצוה מצד עצמותה לא נעשתה כהוגן וטוב הי' שלא לעשותה עד יגיע זמנה כה"ג ל"א טעה ועשה מצוה דפטור, וזה החילוק שבין מל של ע"ש בשבת דעשה המצוה כהוגן כל האפשר מאחר שכבר עבר זמנה, משא"כ במל של אחה"ש דלא עשה מצוה בעצמותה כהוגן כנ"ל וצריך חיפוש ועיון בסוגי' ש"ס בכ"מ דאיתא להאי ענין דטעה בד"מ, ואין לי פה אלא איזהו מסכתות בכרך קטן:

והנה הש"ך יו"ד ס' רס"ב הקשה על רמ"א מש"ס מנחות ס"פ ר"י דאם נקצר בלילה כשר אינו דוחה שבת כן ה"נ אי מילה קודם זמנו כשר למה תדחה מילה את השבת, ומ"ש פר"מ נ"י בשם בנו י"נ הרבני החרוץ מו"ה עזריאל נ"י בן יקיר בן יחידו לא יחיד הוא בדבר הזה וכבר קדמוהו בספר ש"א הלכ' מילה סי' נ"ב, והוכיח דע"כ מוכרחי' לחלק כהנ"ל דאלת"ה תקשי למה מילה דוחה שבת הא אפשר למול אח"ז ביום דוודאי כשר וע"כ צ"ל כחילוק הנ"ל, וכ' עוד שם ואין לחלק בין להקדים המצוה כמו בקצירת העומר, מלאחר המצוה מאחר לא מאחרי' ומשו"ה ניחא לש"ך דלא מאחרי' המילה אבל קשה לי' דהי' לנו להקדים דמש"ס ס"פ ר"י מוכח דאין לחלק מדמקשה מאברים ופדרים הגם דאפשר בלילה, ש"מ דס"ל חביבה מצוה בשעתה מוכח דלא נחית לחלק בין לאחר בין להקדים המצוה אלו דבריו ז"ל ונראה שהי' כ"ז בהעלמה מפר"מ נ"י מאותו ואת בנו, ממ"ש משם בנו וממ"ש אח"כ מדנפשי' עד סופו:

ואני בעניי הכינותי יישוב לתמיהת הש"א על הש"ך שהיא תמיה רב ואחזתי בחלוקו של הש"א בעצמו דיש לחלק בין אקדומי מלאחר המצוה ולא משום זריזי' מקדימי' שהיא חבוב מצוה, אלא משום שיש חשש ביטול מצוה שמא ימות התינוק בין לילה עבר ומת מן העולם ובטלה המצוה לגמרי, משא"כ להקדים דליכא רק משום דאין המצוה כתקנה הי' קשה לש"ך הנ"ל להקדים הגם שאין בזמנה כראוי' כדאיתא בש"ס מנחות הנ"ל, לפמ"ש דלאו משום זריזי' מקדימי' אי' עלה במילה אלא משום שמא ימות וזה ל"ש בקרבן ציבור דמצוה של רבים היא וקרבן לא בטל מכל וכל ושפיר מדמה מלתא דקצירת עומר להקטרת או"פ וא"ש נכון:

דברים אלו העליתי מאז וזה זמן לא כביר מציאה מצאתי ליישב בדברינו קושי' א' עצומה שמצאתי' כתובה בכתבי קודש של אבא מאוה"ג זצ"ל בשבת ק"ז דיליף ר"ש מקלקל בחבורה חייב מדאצטריך קרא להתיר מילה בשבת דלמא קרא הוא דאתי להיכא דאיכא צרעת דדרשי' את בשרו דדחי מילה צרעת והא ודאי כשיש לתינוק צרעת במילתו דליכא קלקול דאין לך תיקון גדול מזה לקוץ הצרעת וקרא הכי מתפרש וביום השמיני אפי' בשבת ימול את בשר במקום צרעת ערלתו הגם במקום צרעת ימול בשבת והיא קושי'

עצומה ולא מצא לה מקום ישוב המיישב דעת רק ע"ד הדוחק, ולדברינו י"ל בהקד' תוס' ביאור למ"ש דהא דמילה דוחה שבת הגם שאפשר למול אח"כ משום חשש שמא ימות עד יום שלאחריו הגם דלכ"ע שמא ימות לזמן קצר כזה ל"ח כמ"ש תוס' גיטין כ"ח, וי"ל בדוחק מ"מ כיון דאפשר שימות לא מאחרי' אבל א"ש במרוח דוקא למיתה דיחיד ל"ח לזמן קצר, אבל בענין זה דמילה, ל"ק למה התירה התורה מילה בשבת דא"כ מהא כל שזמנם בשבת נדחי' לאחה"ש אמרי' משו"ה התירה התורה דבכלל ישראל בכל העולם יש בכל שבת ושבת הרבה טובא שזמנם בשבת ובכל כל האי תינוקו' יש לחוש שמא ימות א' מהם עד למחר ואת מי נדחה ואת מי לא לכן התירה התורה בכללי' למול בשבת וא"ש:

והא"ש דכ"ז אם יש בכל מילה דחי' שבת דמקלקל בחבורה חייב או דתיקון מצוה הוא דיש בכל שבת ושבת כמה וכמה שיודחו לאחה"ש ושמא ימות א' מכל אלו אבל אם נימא דבכל מילה לאו חה"ש הוא דמקלקל הוא ופטור, ולא הוצרכ' התורה רק במי שיש לו מילה בצרעת דאיכא תיקון הדר תקשי למה התירה התורה דאפשר לדחותו ולחוש כ"כ שמא זה שישא מילה בצרעת וזמנו בשבת ויקרה בו מקרה שימות לזמן קצר זה ודאי רחוק ומעוט' דמעוט' שאינו מצוי משום ל"ש כה"ג בוודאי לא חששה התורה למיתה שלא לדחות משו"ה אחה"ש במקום שאפשר לאחה"ש וע"כ דבכל מילה איכא חילול שבת וא"ש ע"ד פלפלא טבא ועיי':

ויש להקשות קצת במנחות מ"ב דאמר סבר לה כאידך דר"ש דס"ל חביבה מצוה בשעתה והקשה וכי ראבר"ש ל"ל דר"ש והא מר"ש עצמו מוכח דלא ס"ל משום חביבה מצוה דחינן שבת רק היכא דכבר דחתה את השבת, דאלת"ה מנ"ל לר"ש דמקלקל בחבורה חייב מדאצטריך להתיר מילה בשבת דלמא לבמקום דאיכא צרעת ומה שאמרתי וישבתי דאי משו"ה לא התירה התורה כיון דאפשר למחר, כ"ז ניחא לאמת דלא ס"ל לר"ש משום חביבה מצוה בשעת' דוחי' השבת רק בהקטרת אברי' משום דכבר דחתה וכו' ובמילה לא דחתה את השבת אם ימול למחר שפיר הוכיח ר"ש, אבל אי ס"ל דחביבה מצוה בשעת' דוחה שבת קשה מנ"ל דמקלקל חייב וצ"ע לכאורה, ואחר התבוננות מעט נראה דלק"מ, לפמ"ש רש"י שכבר דחתה שחיטה את השבת קודם הקטרה, אבל בקצירת העומר הגם שעומר דוחה שבת מ"מ קודם שיקרב העומר עדיין לא נדחה שבת, ונראה לפ"ז דגם מתחלה ידע דמשום חביבה מצוה בשעתה לחוד לא נדחה שבת כל שאפשר בלא"ה הגם שאין עושה מצוה מן המובחר בשעת' אלא משום שבלא"ה צריך לדחות את השבת כדי לקיים המצוה כמו בהקטרת אברים וחלבים והי' סבור דכן בקצירת העומר

כיון שע"כ דוחי' מצוה זו דהקרבת העומר את השבת קוצרי' ג"כ כדי לקיים המצוה בשעתה, ודחי דע"כ צריך לחלק וכי לא שמיע לי' וכו' וע"כ דס"ל לחלק דוקא היכא דדחתה שחיטה היינו שכבר דחתה קודם הקטרה כמ"ש רש"י והא"ש דלא דחי מדר"ש עצמו כמו שהקשתי דידע וידע דשאני מילה דאם מאחרי' המילה א"צ לדחות את השבת כלל וא"ש נכון ופשוט ועיי':

ובדרוש אגדה אמרתי לפרש מדרש א' דמפרש קרא בקהל' תן חלק לשבעה זה השבת וגם לשמנה אלו שמנת ימי מילה, וצריך לפרש סיפא דקרא כי לא תדע מה רעה תהי' על הארץ ועפמ"ש יש לפרש בדרך דרוש רישא דקרא קמ"ל תן חלק לשבעה אלו ימי השבת וגם לשמנה אלו ח' ימי מילה דדוחה שבת הגם בשבת קדוש מכל הימים מ"מ שקולה מצות מילה דדוחה את השבת וקשה למה הא אפשר לדחותה לאחר השבת ובא סיפא דקרא ומפרש כי לא תדע מה תהי' רעה על הארץ שמא ימות התינוק ובטלה מצות מילה לגמרי וכמ"ש:

והנני חוזר למקום שבאתי משם מתשובתו הרמתה, דטוב אחרית דבר מ"ש ע"ד שאילתא דשאל השואל ומקשה דנימא במל תוך זמנו דא"ע ל"מ כיון דביטל עי"ז מצוה דוביום השמיני ימול, ומ"ש פר"מ ני' תחלה וכי השורף לולב קודם החג ביטל מצות עשה מפני שלא יוכל לקיים אח"כ מ"ע דלולב, במח"כ לא כיוון יפה בדחי' זו דחוזרי' ונראי' דשם וכדומה בו לא כתיב שלא ישרוף הלולב שיגרום לו ביטול מ"ע דלולב וכדומה אבל כאן כתיב וביום השמיני דוקא ימול אבל קודם השמיני לא ימול דעיקר זמנה בשמיני והוא במעשה מבטל מה שאמרה תורה שלא יעשה, ועוד דלולב אפשר באחר הגם שאין לו, מ"מ אפשר ולא ביטל המצוה וכ"ש שלא בזמן מצותו, אבל כאן מאחר שחתך ופרע א"א לו לקיים עוד ומעשה זה מבטל מצוה דוביום השמיני, אבל טוב אחרת דבר שכ' פר"מ ני' באחריתה דלפי כללא דכייל לנו מהרי"ט דל"א דל"מ רק היכא דמרויחי' שאין קיום לעבירה והצלנו' מאיסורי' וזה ל"ש כאן והוא פשוט ונכון, ולפום רהיטא נ"ל גם בלא דברי מהרי"ט אלא גם היכא דלא מרויחי' שלא עשה איסור כעובדא דמהרי"ט שהביא משפטו לפני פלילי' ושוחט בשבת וכדומה א"ע ל"מ והטעם דל"מ דענין זה מתועב לפני ה' שאינו רוצה שיהי' בעולמו משו"ה אמרי' דלא מהני, אבל כאן כשנימא דל"מ ובטלה מצות מילה ומה שמטיף ד"ב אין בזה קיום מצות מילה, אלא בשנולד כך או שנכרתו ערלתו שלא למצוה, אבל עיקר מצות מילה לחתוך ולפרוע למצוה, ואם נימא דלא מהני משום שביטל מצוה דוביום השמיני והמרה עיני כבודו, וכי משום זה נוסיף חטא ע"פ וכעס הרבה יאכל בשר הילד שנכרתה ערלתו ומצוה דימול בשר ערלתו לא נתקיימה בו,

בוודאי הטוב טוב לומר דמהני ונתקיימה המצוה אלא שלא נעשי' כראוי' לה כנלפע"ד נכון לדינא, בעזרת החונן דעת ובינה, בכל עת ועונה, הוא יראנו נפלאות מתורתו ויביאנו לציון שמשם תצא תורה ברינה, אז קרנות צדיקים תרוממנה בעלותינו אל בית ה' מידי שנה בשנה, הכ"ד מצפה לישועת רופא חנם שוכן מעונה, אוה"נ דש"ת באהבה וחותם בברכת התורה. פה מרי' באאד ב' י"א אלול פ' תבוא תרל"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לו

ברוך הוא, וברוך טעמו, יתברך משוכן שמים וגמח"ט ושמחת החג לכבוד יד"נ הרב המופלג מלא עתיק, המאה"נ כש"ת מו"ה ברוך עקפעלד נ' רב בק"ק טשוס יע"א:
בש"ק קבלתי יקרתו והגם כי טרידנא טובא והשעה דוחקת במש"ק יצאתי אל העיון לעיי' בשאלתו כי גדול השלום, ונקיטנא בקצר' כדי שאפשר לתת מכתבי על הב"ד, כדי שיבוא בעתו ובזמנו לכבות אש המחלוקה לפרוס סוכת שלום על עמו והוא ע"ד ב' כהנים שבעירו ולוי אחד וקראו תמיד כהן ואח"כ לוי כדינא ועכשיו הלך הלוי למקו' אחר וצריך לקרות כהן גם במקום לוי, ועי"ז נשתרבב מחלוקה במנחה יוה"כ שלא מכרו עליות אלא מצות בכללי' ולא רצו הכהנים לצאת עי"ז נתהווה ריב ומצה ביום הקדוש, וירא פר"מ נ' שבחג הבע"ל תבער אש המחלוקת שנית עד"ז וכן תמיד, ועיניו שפיר חזו מ"ש בח"ס חאו"ח סי' כ"ה דא"א לעשות תקנה מחדש תחילת התקנה צריכה שתהי' בהסכמת וברצון הכהנים ומשם נלמוד לנידון שלפנינו אפילו ירצו בני הקהלה לתקן תקנה קבועה א"א להם אם לא ברצון הכהנים ואז ליכא משום דלא ליתי לאנצויי כיון שאין מוחלים על כבודם ליחיד אלא לצבור ולפע"ד להוסיף עכשיו שמוכרים המצות והקונה קורא לתורה כרצונו ליכא משום דלא ליתו לאנצויי כיון דהכהן אינו מוחל לאיש פרטי שיעלה תחתיו דתלי' ברצון הקונה אלא שמוחל למי שקנה ומוותר נגדו וליכא משום לאנצויי למה מוחל לקרוא לזה ולא לזה ואין בזה כבוד למי שעולה במקום כהן שוויתר הכהן כבוד קדושתו, אלא שוויתר משלו נגד הקונה, ומשום דפעם אחר לא יוותר נגד הקונה ואתי לאנצויי אז חשש כזה לא מצינ' בש"ס הבו דלא לוסיף עלה כנלפע"ד לפום רהיטא דבכל פעם שרוצה הכהן לוותר למי שקונה הרשות בידו אפילו ליכא תקנה קבוע ע"ז:
ועוד נ"ל כיון דעיקר דלא ימחול הכהן משום דלא ליתו לאנצויי היינו שמא לפעמים אתו לאנצויי ויש בו מפני דרכי שלום, זהירות והתרחקות מפני המחלוקת ובנידון שלנו

וכיוצא בו שאם לא ימחלו הרי לפנינו מחלוקת דרבים ידוע שכבר אש לחלק לבבות יצא בוודאי ראוי לכהנים להיות מבני אהרן אוהבי שלום למחול על כבודה מרצון הטוב עכ"פ לעיתים קבועים אשר יקבעו ומי כהחכם יודע פשר דבר, וזו קדושתם דעבדו עובדא דאהרן ולא יעשו מצוה לעלות לתורה ראשון מצוה שהעבירה פירוד לבבות בא על ידו, ועלי' זו ירידה היא ר"ל, ובפרט למ"ש דכה"ג ליכא משום דאתו לאנצויי, בכ"ז אין לכופם, אבל מדבר אני על לב הכהנים שאחד המיוחד לפמ"ש פר"מ ני' הוא מתלמידי והשני הוא איש זקן וכשר ונגד הראשון אני אומר מלבד שהוא מזרעי' דאהרן ת"ח מרבים שלום בעולם מחוייב גם לשמוע לקולינו, ונגד השני אומר באמירה רכה שיאחז במדתו של אהרן וזקן מזקנים יתבונן ויכנס בפושרין ולא יכוה באש המחלוקת ח"ו:

ויש אתי עצה כי לולי דלוי הלך לו לא הי' מערער בדבר וקראו תמיד א' מב' כהנים ואחריו הלוי שהי' שם, ועכשיו ע"י שצריך לקרוא תמיד כהן א' ב' פעמים זאח"ז יצאה המחלוקה דלא ניחא להו, ואין קפידא לכהנים רק כשלא יקראו כלל לקרוא ראשון כבתחלה, אפשר בכה"ג יתוקן הדבר כשיקראו הכהן ראשון ומה שזכה להקרא במקום לו, ימחול על כבודו, ואחר שבירך ברכה אחרונה יצא מבהכנ"ס עד שנקרא ישראל אחריו כנהוג בכל פעם שהכהן יוצא עד שקראו ישראל במקומו ואין חוששין לפנמו כי כולם רואים שיצא וידוע שנוהגי' כך, כן הדבר הזה כנ"ל לפום רהיטא דנכון לעשות כן ע"פ הדין ומנהג, ועי' סי' קמ"ו סעיף א' ובמג"א ס"ק ב' דוקא לצורך גדול ונ"ל דמקרי זה צורך גדול כי גדול השלום וא"צ גדול יותר מזה, ועד"ז כל איש על מקומו יבוא בשלום ולא יפסידו הכהנים ולא הקונים, ואם א' מן הכהנים יתרצה ע"ד שכתבתי וא' אינו רוצה לצאת אחר שכבר קרא במקום כהן, יקראו תמיד לכהן הזה שמתרצה לצאת אחר שקרא ראשון, וזה שנשאר בבהכנ"ס אסור לקראו שאין קוראים כהן אחר כהן ויכולים לקרוא ישראל אח"כ, ותלמידי בוודאי ישמע לדברינו ואם כהן האחר לא יתרצה לא איכפת לנו כ"ז עלה במצודתי בעיון מעט דמעט כשרה חדא, ומע"כ ישים עין עיונו על מ"ש ויבחר מדברינו איזהו היכשר לפניו ועושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, הכ"ד באישון לילה אוה"נ דוש"ת חותם בברכת החג. פה פ"ב מש"ק ע"ס תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לז

שנה טובה מתוקה ומבורכה, שמורה בכל וערוכה, מאלקי המערכה, לאחי חביב נפשי ידיד ה' הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק ונשגב שמו, מתהלך צדיק בתומו, כקש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י אבדק"ק קראקוי יע"א, יחקק בה לחיים בספר, עבה"ג לא תופר:

יקרתך קבלתי בעידנא דטרידנא טובא מכל צד אין לשער, בכ"ז לכבודך כי רב והענין דוחק לצורך שעה, פניתי מעט לבוא בימי תשובה בתשובה מאהבה לפניך ע"ד שכתבת בענין כבוד המלכות לצאת לקראתו ביום הקדוש ביום הכפור הבעל"ט שחל להיות בשבת עם ס"ת ברחוב שאינה מעורבת ופשוט בעיניך דמותר איסור דרבנן לכבוד המלכות, הנה דבר זה מבואר בש"ס ברכות י"ט ע"ב מדלגין היינו ע"ג ארונות לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל לבד אמרו אלא אפי' לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין, ולפי פשיטות הסוגי אפי' משום מלכי או"ה התירו איסור דרבנן שאם יזכה יבחין וכן פסק הרמב"ם ספ"ג מהלכ' אבל אלא מדאמר ש"ס שם משום כבוד מלכות ל"ג בהו רבנן משמע דוקא משום כבוד מלכים דשייך במלכי ישראל לא גזרו אבל משום שאם יזכה יבחין לא התירו, וכן דייק המג"א סי' רכ"ד ס"ק ז' וכ' וצ"ל הא דאמר מדלגין היינו ואפי' לקראת מלכי או"ה היינו שיש מצוה, אבל לא מדלגי' ע"ג ארונות ש"מ משו"ה, וזה דוחק גדול, ונראה כשיטת הרמב"ם שמביא המג"א בעצמו:

והנה מלבד דמפשטות דברי ראב"צ נראה דגם לקראת מלכי האומות היו מדלגי' ע"ג ארונות ש"מ נ"ל דיש לרמב"ם לשיטתו ראי' דהכי הוא דבצל"ח הקשה קושי' עצומה על הרמב"ם דס"ל ספק דאורייתא רק מדרבנן לחומרא לא הי' צריך התרצן לומר דרוב ארונות יש בהן חלל טפח אפי' ספק אם י"ב פתוח טפח לישתרו דאין בספק רק איסור דרבנן והא כל בדרבנן התירו משום כבוד הבריות ולא מצא מענה לקושיתו אלא ע"צ הדוחק וצריך ביאור, ונלע"ד דמשו"ה הוצרך לומר דרוב ארונות יש בהן ח"ט משום דארב"צ ואפי' לקראת מלכי או"ה ג"כ היו מדלגי' וס"ל לתרצן בפשיטו' דמשום דאם יזכה יבחין לא התירו איסור דרבנן כדס"ל למג"א ממשמעות הש"ע באמת, דמשום שמא יזכה יבחין אינו כדאי להתיר אפי' איסור דרבנן משו' דאינו אלא שמא יזכה ואז יבחין, משא"כ משום כבוד מלך ישראל דוודאי איכא וכן במק"א דאיכא ודאי כבוד הבריות, לכן אמר דרוב ארונות פ"ט ורבנן אסרו משום גזירה יש בהן אטו אין בהן וכיון דאינו רק משום גזירה בעלמא דקיל טובא, וגם כיון שאסרו בכ"מ ולא התירו רק לפעמים לרוץ לקראת מלכים דלא שכיח כ"כ ליכא מקום למגזר כ"כ יש אטו אין בהן פ"ט, לכן גם משום שמא יזכה יבחין התירו הדבר הזה. אבל אם לא הי' רוב דאסור מדרבנן משום

שגזרו אומר בכ"מ ספיקא דאורייתא מדרבנן לחומרא לא היו מתירי' משום מצוה כזו שאם יזכה יבחין ומדוייק היו"ד אמר משו' כבוד מלכי' לא גזרו דוקא גזרה לא גזרו אבל איסור לא התירו ומיושב קושי' הצל"ח על הרמב"ם ועיי' ומינה דמוכח לרמב"ם לשיטתו דהא דאמר מדלגין היינו ע"ג ארונות וכו' אלא אפי' למלכי או"ה קאי ג"כ על מדלגין היינו ע"ג ארונות, ודינו של הרמב"ם מוכרח לפי שיטתו כנ"ל:

אלא דקושי' מג"א עצומה מדל"א ומשום שמא יזכה יבחין ש"מ דמשו"ה לא התירו וראיתי בגליון ש"ע של אבינו הקדוש מאוה"ג זצ"ל שכ' יישוב לזה וז"ל הטהור ולפענ"ד נראה דבמלכי או"ה דשייך אם יזכה יבחין לא הוי צריך לשנוי', דפשיטא שדוחה מצות דרבנן דזה מקרי כבוד שמים ומעיקרא לא הוי קשי' אלא מלקראת מלכי ישראל שהוא רק כבוד הבריות ומשני טומאה דרבנן התירו וזה נ"ל ברור בדעת הרמב"ם דלא ס"ל לחלק בין מלכי או"ה למלכי ישראל עכ"ל:

וכשאני לעצמי נ"ל ביישוב הרמב"ם בשנאמר מלתא בטעמא הא דמצוה לילך לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין ומג"א נדחק בטעמו ולפע"ד נראה שזה כבודו של מלך המשיח שיתראה לעתיד שכבודו גדול מכבודם של מלכי או"ה ויתראה כבודו לעיני הרואה מאז כבודן של מלכי או"ה ואין האור ניכר וכו' ועי"ז תתרבה כבוד מלך המשיח, ולכן במה דמסיים משום כבוד מלכים לא גזרו נכלל ג"כ דמשו"ה מדלגין ע"ג ארונות אפי' לקראת מלכי או"ה משום כבוד מלך ישראל שאם יזכה יבחין וזהו כבודו ומ"מ לולי דרוב ארונות פ"ט לא היו מתירין מפני ספק שאם יזכה ויבחין ויתרבה עי"ז כבוד מלך המשיח כנ"ל נכון מאוד בעזה"י:

ולדינא נ"ל כיון דרמב"ם מפורש כ' בהלכ' אבל דאפי' מפני מלכי או"ה מדלגי' ע"ג ארונות וכן נראה מפשטות דברי ראב"צ ודיוקא של המג"א כבר נסתלקה מפי סופרים של אבא ודידי וסתירה זו בנין היא לשיטתו של הרמב"ם דאין שום משמעות נגד זה, הגם דראי' שהבאנו לרמב"ם אינה אלא לשיטתו דספק דאורייתא מדאורייתא לקולא, מ"מ הגם דראי' ליכא אבל ליכא ראי' ומשמעות דלא כוותי' מהיכי תיתי להוציא דברי ראב"צ מפשוטן, והמוציאן מפשוטן עליו להביא ראי' וגם ביתר ראשונים ופוסקים אין לנו מי שכ' מפורש נגד הרמב"ם אלא דמשמע למג"א דלא כרמב"ם משתיקתו של המחבר מדין זה ביו"ד, וזה בוודאי צ"ע שתיקה זו למה, ולפמ"ש י"ל דרמב"ם לשיטתו הוכיח כשיטתו, ומחבר בשיטת רוב ראשונים אזיל דס"ד מה"ת להחמיר, ונקטי' כמחבר מ"מ כיון דמילי דרבנן הוא לא נייח דין המפורש ברמב"ם ופשטות דברי ראב"רצ מפני שתיקתו של המחבר ואנחנו לא נדע טעמו ונמוקו, ונקטי' להקל לפע"ד:

אלא דלפמ"ש י"ל ע"כ לא אמר ראבר"צ דהקילו אפי' משום שמא יזכה רק באיסור קל כזה שאינו אלא משום גזירה בעלמא ושם ל"ש כ"כ פ"ט אטו אין בו כיון דל"ש, אבל איסור דרבנן דעלמא לא התירו, ולשיטת הרמב"ם מוכרח דכן הוא לפי דברינו ביישוב קושי' הצל"ח ולהלכת' הגם דאינו מוכרח מ"מ י"ל כן באפשר, אמנם כן לפי דברת קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל דנראה לו דיותר יש להתיר לדלג עג"א לקראת מלכי או"ה שיש בו כבוד שמים, וכיון דהתירו כל איסור דרבנן משום כבוד הבריות כ"ש דהתירו איסור דידהו דעלמא לרוץ לקראת מלכי או"ה משום שאם יזכה וכיון דמילי דרבנן הוא אין להעמיק ולצדד צדדי' להחמיר וכיון דמספקא לן הדר הו"ל ספיקא דרבנן דס"ל לכמה פוסקים דאפי' בספיקא דדינא אזלי' לקולא ועיי' במנחת יעקב בסוף כללי ס"ס ובתחלת ספרו ובמק"א הארכתי בכללא דהאי מלתא מש"ס וראשונים ואכ"מ:

עוד פש גבן לברורי חדא מלתא קודם שנבוא לנדון שלפנינו, הנה המג"א כ' בשם ס' חסידים סי' תקנ"ז שכ' דאם ראה המלך פעם אחד לא יבטל יותר מלמודו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר ונראה טעמו כיון דאמר ראבר"צ ואפי' לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין דבמלכי או"ה ליכא מצוה לרוץ לקראתו לכבודו אלא משום שאם יזכה וכיון שראה פ"א תו ליכא משום שאם יזכה כשבא בחיל גדול יותר, לפ"ז מ"ש הרמב"ם בהלכ' אבל דמדלגי' ע"ג ארונות לקראת מלכי או"ה ג"כ דוקא פעם ראשון או בפעם שני וכ"פ כשבכל פעם בא בחיל וכבוד גדול יותר, והרמב"ם מסתם קסתם לן ומשטיחות דבריו משמע דומי' דלקראת מלכי ישראל דמותר בכל פעם אפי' באותו חיל ומ"ש אלא דקושי' ליכא על הרמב"ם דסתם ולא כ' מפורש לחלק כהנ"ל בין מלכי ישראל לאו"ה דכן דרכו בקודש בכ"מ שאינו כותב מה שאינו מפורש בגמרא, אלא משטיחות לשונו וכן מדאמר ראב"צ ולא לקראת וכו' אלא אפי' לקרא' מלכי או"ה ולפי שיטת הרמב"ם דמדלגי' קאי על תרווייהו משמע דשוי' בדינא כמו שדלגו עג"א לקראת מלכי ישראל כל פעם שבאו כן אפי' לקראת מלכי או"ה דלא כס"ח, ומסברא נכונים דברי ס"ח כיון שראהו פ"א ליכא עוד משום שמא יזכה וצ"ע:

ואחר התבוננות מעט לפי מסת הפנאי מצאתי מקום יישוב לסתימת הרמב"ם ומשמעות דברי ראב"צ דלא כס"ח ואומר מלתא בטעמא דמותר לקראת מלכי או"ה אפי' ראהו כבר באותו כבודו ע"פ שראיתי אחרי רואי בספר חמד משה שהעמיד דבריו על דברי מג"א שכ' משמע דוקא מלכי ישראל, ע"ז כ' וז"ל ורש"י בחומש בפ' וארא בקרא ויצום ואל פרעה מלך מצרים צום לחלוק לו כבוד בדבריהם וע"ש בילקוט הרבה מזה ומשמע דאף למלכי או"ה צריכי' לחלוק כבוד עכ"ל, והנה ראיתי מן רש"י וילקוט נכונה ואם כי מן

ויצום אל פרעה הוא ע"ד דרושי ואפשר דראב"צ לא ס"ל בפרושא דהאי קרא כוותי' ועי' רש"י ורמב"ן שם פירושים אחרים, אבל מקרא דמלכים ששנס אלי' מתניו וירץ לפני אחאב ומדניאל דמביא הילקוט מפורש דצריכי' לחלוק כבוד למלכי או"ה, וראיתי במחצית השקל שנכנס לחלק דבפניו צריך לחלוק לו כבוד, אבל לרוץ כדי לראותו זה דוקא במלכי ישראל אבל למלכי או"ה ליכא מצוה רק כשעומד בפניו שידבר עמו במענה רך בכבוד והוד ודבריו באפשר נכונים ליישב הא דצוה ה' למשה שידבר עמו פא"פ רכות ולא קשות מפני כבוד מלך, אבל אלי' ששנס מתניו ורץ לפני אחאב זהו יתרת הכבוד ובשלילותו ליכא הורדת כבודו, אם לא שנאמר שהי' מוכרח לכך מיראתו אותו א"כ בלא"ה דחוי' ראי' הילקוט משם, והנלפע"ד בוודאי גם מלך או"ה צריך לכבדו ולנהג עמו בכבדות כל האפשר אבל בוודאי יש מצוה יותר ביתר שאת לכבד מלך ישראל וכתיב שום תשים וכו' שתהי' אימתו עליך ומנוסח הברכה אנו למדים החילוק שעל מלך ישראל שמברכי' שחלק ועל מלך או"ה שנתן ועיי' ט"ז רס"י רכ"ד ס"ק שנתן טעם על שמברכי' על חכמי ישראל שחלק ועל חכמי או"ה שנתן, וטעם זה בעצמו הוא בשינוי הברכה שעל מלכי ישראל ועל מלכי או"ה:

ואחר הוצעה זו אומר אני הא דאמר ראבר"צ ואפי' לקראת מלכי או"ה שאם יזכה יבחין משמע דמשום כבודו ליכא לאו דליכא מצוה לרוץ לקראתו כדי לכבדו אלא דמשו"ה לא היו מתירין איסור דרבנן רק משום כבודו של מלך ישראל כי רב הוא, לכן אמר משום שאם יזכה יבחין התירו איסור דרבנן, אבל היכא דליכא איסור מצוה לרוץ לקראתו כדי לכבדו וכן כיוצא בו ומיושבי' ראיותיו של החמד משה אשר חמד למו מן הילקוט כנ"ל ברור:

ויש להוסיף דברים הגם דאמר ראבר"צ דנגד מלכי או"ה לא התירו משום כבודו אלא משום שאם יזכה היינו לולי דאיכא משום שאם יזכה לא נמנו להתיר דבר זה לדלג ע"ג ארונות ומאחר שהתירו משום שמא יזכה יבחין שוב לא פליגו רבנן בדבר בין פעם ראשון לפעם שני ולא נתנו דבריהם לשעורי' בין בא פעם שני' בכבוד וחיל גדול יותר וכיון שהותר פ"א משום שאם יזכה הותר בכל פעם הגם דמשום שמא יזכה יבחין ליכא מ"מ הא מצוה איכא, וכיון שהתירו בפ"ר במלכי או"ה כמו במלכי ישראל שוב לא חלקו בין מלכי או"ה לישראל והתירו הדבר בכל פעם כיון דמצוה איכא הגם דליכא מצוה כ"כ במלכי ישראל כנ"ל נכון לדינא ממשמעות דברי ראבר"צ ושטיחות לשון רמב"ם, בעזרת מתנשא לכל לראש, חונן דעת לאדם לחקור ולדרוש:

והרוחנו עוד בדברינו אלו ליישב עוד הפעם דקדוקו של המג"א מדל"א משום כבוד מלכות ומשום שמא יזכה לא גזרו, ולמ"ש א"ש דהי' קשה עדיין למה התירו לדלג במלכי או"ה בכל פעם בלי הוספת חיל וכבוד כמו במלכי ישראל כדמשמע מדברי ראבר"צ, ולכן נקיט רק חד טעמא משום כבוד' היינו משום כבוד מלכות בין דישראל בין דאו"ה התירו בכל פעם לדלג ע"ג ארונות דמשום כבוד גם באו"ה איתא ודאמר ראבר"צ משום שאם יזכה יבחין היינו דלולי כן לא התירו כלל אפי' בפעם ראשון כדכתיבנא וא"ש נכון ועיי':

ודע דיש לי מקום עיון על קושי' ש"ס על ר"י אמר רב מראבר"צ דאמר מדלגי' היינו וכו' לקראת מלכי ישראל, י"ל הא דאמר ר"י א"ר המוציא כלאים וכו' דאין חכמה וכו' נגד ה' משום שצריך אדם למחול על כבודו שלא לעשות נגד רצון ה' שהוא כבודו ית"ש ונ"ר לפניו שאמרתי ונעשה רצוני וכבוד שמים מי ניתן למחול, וכ"ז באדם יחידי ואפ' ת"ח דכבוד דילי' הוא ויוכל למחול, אבל כבוד מלך דוחה ל"ת דגדול כבוד הבריות כ"ז שאינו מוחל ומלך אינו יכול למחול ע"כ דלאו דילי' הוא:

ומה שהבאני להערה זו לאשר בזכרון טוב לפני דברי קדשו של אבינו רבינו מאוה"ג זצ"ל ששמעתי מפיו הקדוש כ"פ כמעט בכל שנה בלמדנו מסכ' מגלה בישוב מ"ש רש"י ריש מגילה דפשיטא לרבא דמ"מ דוחה מגילה דגדול כבוד הבריות וכו' כ' דכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם והוא תמוה הא בש"ס ברכות מבואר דלא ילפי' מוהתעלמת דשאני איסורא מממונא וכבר עמד הפ"י מגלה בקושי' זו ונדחק:

ונפל מלתא בדעתו בשעת מעשה הכתיבה זו ליישב עד"פ דקושי' זו על רש"י מתורצת בירך קושי' אחרת שנתקשו בה פ"י וצל"ח ברכות על תי' ש"ס שאני איסורא ממממונא הא נהפוך הוא דממונא חמירא בכ"מ דהא קיי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב ועיי' תוס' ב"מ ספ"ק, ונ"ל הא בברכות על ר"י אמר רב קאי דס"ל הולכי' בממון אחה"ר י"ל דאין למילף איסור מממון דאולי דוקא בממון הקילה התורה משום כבוד הבריות, דאפשר דקיל מאיסור, והא"ש מ"ש רש"י במגלה דהא דפשיטה לי' לרבא דמ"מ עדיף ממגילה דגדול כבוד הבריות הגם דאיכא סברא דחמירא מגילה משום פרסומי ניסא דגדול כבוד הבריות שכ"כ עד דדוחה ל"ת שבתורה, ועדיין י"ל שאני מגילה מכל ל"ת משום פרסומי ניסא עדיף מכל ל"ת דהא דחי עבודה, לכן מביא רש"י דילפי' מוהתעלמת דאפי' ממון דחמירא להלכת' מכל איסורים שאין הולכי' בתר רוב בממון מ"מ ויתרה התורה משום כבוד הבריות שקל רבא בשקל זה כבוד הבריות דמ"מ נגד מגילה כן י"ל עד"פ:

אבל אין לדברנו קיום להלכה דקיי"ל אין הולכי' בממון אחה"ר וקיי"ל כרב המוציא כלאי' וכו' פושטן אפי' בשוק דאין כבוד הבריות דוחה רק איסור דרבנן או שוא"ת בדאורייתא חוץ בממון אפי' בקום ועשה כמ"ש תוס' שבועות פ' שבועת העדות:

והנה מ"ש הפ"י ברכות וצל"ח יש בתירוצם מן הדוחק, והעולה על כלנה יישוב המיישב דעת דברי קדשו של אבינו רבינו מאוה"ג זצ"ל דכוונת ש"ס ברכות שאני ממונא מאיסורא לאו משום קילותי' דממונא מאיסור, אלא משום דממון אתיהב למחילה חייב' התורה לבעל האבידה למחול על ממוני' נגד כבוד זקן שאינו לפ' כבודו וכן כל כיוצא בזה הנוגע לענין ממון אבל דבר איסור שהוא כבוד שמים לא ניתן ומי יוכל למחול וא"ש סוגי' דברכות, והא"ש מ"ש רש"י במגילה דילפי' מוהתעלמת כוונתו כמו דממון דאתיהב למחילה צריך למחול על ממונו משו"ה נמי מחלו רבנן איסור דידהו ופשיטא לרבא דמגילה נדחית מפני מ"מ דמחלו חכמים על דבריהם מפני כבוד מ"מ כמו דחייבה תורה שימחול בעל האבידה על ממונו מפני כבוד זקן שאינו לפי כבודו אלו דבריו הקדושים זצ"ל וש"י זכותו יגן עלינו כל ימי חיינו, ועיי' רש"י ברכות ד"ה בבית הפרס ובד"ה כל מילי דרבנן שכ' וז"ל ורבנן אחלוהו ליקרייהו נראה לעין תורתו של משה אמת דדרבנן נדחה מפני שאחולי אחלי ליקרייהו וה"ט דדבר שבממון נדחה מפני כבוד הבריות:

היוצא לנו מדברי קדשו דמלתא דממונא דאתיהב למחילה אמרי' גדול כה"ב משא"כ אסורא דכבוד ה' הוא לא ניתן למחול, כי כן י"ל ג"כ הא דאמר רב דאין כה"ב גדול כ"כ שדוחה ל"ת שבתורה דוקא כמו מוציא כלאים בבגדו שפושטו אפי' בשוק משום שצריך האדם למחול ע"כ עצמו נגד כבוד ורצון ה', וכ"ז אם הכבוד של עצמו הוא שאפשר לו למחול אבל מלך דכבודו לאו דילי' הוא אלא של רב עם הדרת מלך שא"א לו למחול מנ"ל דבכה"ג אמר רב דכבוד הבריות אינו דוחה לל"ת והא לולי דאמר רב ה"א דדחי כה"ב לל"ת שבתורה ואפשר בכה"ג לא אמר רב ולא צ"ל דראב"צ בטומאה דרבנן דוקא אמר וצ"ע לכאורה, ואחר התבוננת רגע ראיתי דלק"מ דהא המלך והעם כולם מחוייבים בכבודו של הקב"ה וצריכים כולם למחול על כבודם מפני כבוד ה' ורצונו של מלך עליון ית"ש ואין חכמה ואין תבונה של כ"ע כולו נגד ה' וא"ש פשוט:

ומדי דברי בענין זה ובמ"ש כי בדבר הנוגע לכבוד ה' יוכל וצריך המלך למחול ע"כ כי כולם חייבים בכבודו, כעין שאמרו בכבוד אב שהוא והיא חייבים בכבודו, אציע לפניך אחי מה שאמרתי מאז בביאור הפסוקים שמואל ב' ז' כתוב לאמור ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הריקים, ויאמר דוד לפני ה' אשר בחר בי מאביך וכו' ושחקתי לפני

ה' ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם אמהות אשר אמרת עמם אכבדה, והנה יש להרגיש טובא בפסוקים אלו במה שאמרה מה נכבד היום מלך ישראל בהגלות וכו' הא איפכא הוא שלא הי' נכבד אותו היום בהגלות נגלות כאחד הריקים, וכי דברה עם המלך כמתלוצצים ובוטה כמדקרת חרב בדברי חרופים, גם לפרש תשובתו לפני ה' אשר בחר בי וכו' על עם ה' על ישראל המה דבר שפתים ואך למותר מ"ש על עם ה' על ישראל, גם מה שאמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני צריך ביאור מה רצה ומה יתן ומה יוסיף התנצלות ונתינות טעם על מה שאמר, ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל מלך שמחל ע"כ אין כבודו מחול והטעם דכבוד לאו דילי' הוא אלא כבוד העם, וכ"ז אם בעצמו מצד מעלותיו אינו ראוי' להתכבד בכבוד מלכים, אבל אם הוא מצד עצמו ראוי לכל הכבוד הזה וכ"ש אם תרב גדולת מעלותיו עד כבר הראוי' לו לעצמו עולה על כבוד הציבור והוא מכבד עמו כי יקרא שמו עליהם בוודאי יוכל למחול ע"כ, והא"ש כראות מיכל ב"ש כי דוד מפזז ומכרכר לעיני כל מה שאין ראוי' לפי כבודו והוא מוחל ע"כ ואיך רשאי ע"כ שגאה וגאון בלבו כי הוא נכבד יותר מכל ישראל וכבוד דילי' הוא ואפשר לו למחול אמרה לו מה נכבד היום מלך ישראל שמראה בזה כי נכבד הוא בעצמו מכל ישראל ויוכל למחול על כבודו כי רב ועולה על כבודן של ישראל שהוא מלך עליהם בהגלות נגלות לעיני אמהות עבדיו כאחד הריקים ואינו חש לכבודן מזה נראה כי מוציא עצמו נכבד מכולם, והשיב לה דוד תשובה שלימה תשובה מאהבת ה' כי אני מוחל ע"כ לפני ה' אשר בחר בי וכו' לצוות אותו נגיד על עם על ישראל שהם עם ה' והוא ית"ש מלך עליהם מלך ישראל שמו ביחוד ואני והם מחוייבים בכבודו וכבוד כולנו מחול נגדו ושחקתי לפני ה' ואין גבהות לפני המקום, ואין חכמה וכו' נגד ה' ואמר עוד ונקלותי עוד מזאת שהייתי נגלה עוד בקלות יותר מזה אין להוכיח כי מתגאה אני שאני נכבד מכולם עד שאפשר ומותר לי למחול על כבוד עצמי כמו שאמרת מה נכבד היום גם אם נקלותי עוד יותר מזאת והייתי שפל בעיני בכ"ז לא נראה גבהות ורמות רוח בי אלא שאני שפל בעיני אלא כולם חייבים בכבודו ית"ש, ועם אמהות אשר אמרת היינו מה שנוגע ביני לאמהות עמם אכבדה שאיני מוחל על כבודי דלאו דידי הוא ומיושבי' כל הדקדוקי' והפסוקים יצאו מזוקקים:

ולתשלום הענין הנני מזכיר לפניך אשר כבר באזנך שמעת ממני שמע טוב בדרוש דשבה"ג דרוש ראשון בפרקא דכלה כאשר איוה ה' למושב לי על כסא הרבנות למלא מקום אבינו הקדוש זצ"ל אז אמרתי בהמשכת דברים אלו דבר דבור על אפניו דבר בעתו בש"ס ברכות כ"ח ע"א דאמרה לי' דביתהו דר"א לר"א דלמא מעברי' לך אמר לה לשתמש

אינש יומא חדא וכו' אמרה לי' לית לך חיוורתא וכ' רש"י ונאה לדרשן להיות זקן, וצ"ל דמה שאמרה אח"כ ל"ל חיוורתא ואין ראוי' שיהי' נשיא ודרשן הול"ל לו מיד מעיקרא דדינא פרכא שאינו ראוי' לכך כלל, ולמה אמרה תחלה דלמא מעבירנא לך שהוא חשש בעלמא על לעתיד, ובתר שהשיב לה לשתמש אינש וכו' הדרה ואמרה לי' דלא נאה לו להיות נשיא והוא דקדוק עצים דבעי ישוב ואמרתי דבר בעתו מה טוב, כי מה שאמרה לו לבסוף ל"ל חיוורתא וראוי' לדרשן שיהי' זקן שיהיו דבריו נשמעים ע"ז יש להשיב כי קומרא דאבתי' אהני לי' כי ישמעו לדבריו הגם שהוא בעצמו רך בשנים יתכבד בכבוד אבותיו, האב מזכה ברא בנוי בחכמה וכו' וכן אמרו בשעה שקבלוהו נוקמי לר"א דהוא חכם ועשיר ועשירי לעזרא, ולכן הקדימה ואמרה לי' דלמא מעברין לך אח"כ כדעשו לר"ג, ואמר הוא לשתמש אינש וכו' היינו בוודאי כדי בזיון כשיעבירו אותו מאחר שעלה וירד מגדולתו, אבל מוחל הוא על כבודו ולא איכפת לי' אם יזכה להיות נשיא זקן יושב בישיבה יושב ודורש לזמן קצר, וע"ז אמרה לית לך חיוורתא ומצד עצמיותך אינך ראוי' והגון לכך להיות יושב ודורש, אלא שיש בך טעם זקנים זכות אבות ולכבודם תתכבד וכיון דלאו כבוד דידך הוא אינך רשאי למחול על כבוד אבותיך ונעשה לו נס ואהדרו לי' תמני סרי דרי חיוורא הראו מן השמים כי טעם זקנים יקח ויש בו דעת זקנים מלבד זכות אבות ראוי' לכך והיו במספר י"ח להודיע כי הוא איש ח"י רב פעלים מקבציאל וראוי' להיות נשיא בישראל:

והנני חוזר לדברינו ביישוב קושיתנו על סוגי' ש"ס ברכות, הגם שמלך שמחל ע"כ א"כ מחול מ"מ מקשה שפיר על רב מדר"א בר"צ דרצו לקראת מלכי ישראל דהוא והם כולם חייבים למחול ע"כ נגד כבוד המקום והוא נכון ופשוט, אלא דעדיין לא נחה ונתיישבה דעתי לגמרי די"ל שאני כבוד מלך שהוא עצמו כבוד ה' שמכבדין למלך בשביל שנתן וחלק לו הקב"ה מכבודו ית"ש וכן מברכי' על מלך ישראל שחלק ולמלך או"ה שנתן מכבודו וכו':

ובדרוש אגדה אמרתי מאז מ"ש רש"י בפ' ויגש ויפול על צואריו אבל יעקב לא נפל ולא נשקו ואמרו רבותינו שהי' קורא ק"ש, וצ"ל למה לא קרא ק"ש לפניו או לאחריו כמו יוסף שבוודאי הי' קורא ק"ש לפניו או לאחריו, וי"ל להיות כי מצינו שכיבד יעקב את יוסף בכבוד מלך כדאמרו וישתחו ישראל על ראש המיטה תעלא בעידני' סגיד ל', ולפמ"ש דמה שמכבדי' למלך הוא מפני שהוא נבחר מאת ה' וחלק לו מכבודו וזהו כבודו של מלך בו"ד שחלק לו מלך מלכי המלכים הקב"ה מכבודו ומי שפורק מעליו עול מלכות שמים ומקיל בכבודו, ומכבד למלך בו"ד נגרע כבודו של מלך בו"ד כמובן, ומקרא אני

דורש בזה ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב, ובמדרש עם שונים הלכות אל תתערב והוא תמוה ונ"ל דאמר קרא ירא את ה' בני ועי"ז תהי' ירא גם מפני המלך כי חלק לו ה' מכבודו, ועם שוני' המשנים שאין להם יראת ה' ופורקים עולו מעל צואריהם לגמרי לולי יראת מלך בו"ד שאינו סובל עם בלי עול משפטים וחקים כל עם ועם ילכו בשם אשר בו יכונה ולא יהיו בלי דת המקשר אותם ולא יהיו כעיר פרוצה, והיינו ועם שונים שיראים את ה' מפני שיראים מפני עונשי המלך כי מלך במשפט יעמיד ארץ וחמת מלך וכו' אל תתערב, וא"ש המדרש עם שונים הלכות אל תתערב כי אלו שמחזיקים בדתם מפני יראת המלך שונים ומשנים ההלכות מזמן לזמן לפי המקום ושינוי העתים ומלכים ושרים מסכימים עמהם כי כן נכון לפי שכל אנושי, אבל מי שיראת ה' קודמת ליראת מלך בו"ד ונהפוך הוא שהוא ירא מפני המלך בשביל שמורא שמים עליו הוא פי מלך שומר על שבועת דברת אלקי' מפני שנשבע להקב"ה שיקיים דבריו איש כזה לא ישנה הלכות לפי המקום והזמן בהסכמת מלך ושרים כי את אלקים הוא ירא ואת מצותיו שמור ישמור ולעשות רצון ה' הוא חפץ והיינו ירא את ה' בני ועי"ז ומלך תירא מפני המלך, ועם שונים הלכות מזמן לזמן אל התערב והבן:

ואחר הוצעת דברים אלו מובן הא דקרא יעקב ק"ש בשעה שהתראה אל יוסף פא"פ לאשר כיבדו ליוסף בכבוד מלכים ולהראותו כי מכבדו בכבוד המקום שחלק לו מכבודו ולא מפני שהוא נבחר מאת פרעה מלך בו"ד לכן קרא וקיבל עליו עול מלכות שמים ומשו"ה מכבד אותו כ' חלק לו ה' מכבודו ונתן מהודו עליו ועי"ז נתעלה כבוד מלכותו של יוסף וא"ש נכון:

ולהיות כל מה שמרבי' בכבוד המלך ומברכי' שחלק או נתן מכבודו וכו' מתעלה כבוד ה' כי מכבדי' למכובדיו לכבודו, אפשר בכה"ג לא אמר ר"י אמר רב דכבוד הבריות כזה אין דוחה לאיסור, ול"א רק במוציא כלאים בבגדו וכדומה דליכא כבוד שמים אלא כבוד הבריות בוודאי מסתבר לעשות רצון ה' עדיפא מכבוד בריות, אבל בכבודו של מלך שיש בו כבוד ה' מנ"ל דאמר רב כה"ג אין חכמה וכו' נגד ה' שאינו נגד ה' רק לכבוד ית"ש כי הוא עשהו ולו הגדולה והתפארת שהוא המתנשא לכל לראש וצ"לע לפום רהיטא:

ולקושטא דמלתא לדינא מוכח מר"א בר"צ עצמו דאפי' לקראת מלכי ישראל לא שרי רק איסור דרבנן דהא אמר ראב"צ מדלגין היינו ע"ג ארונות שהם רק טומאה דרבנן לקראת מלכי ישראל ומלכי או"ה משמע כמו ארונות שדלגו לקראת מלכי או"ה כן לקראת מלכי ישראל דוקא ע"ג ארונות שהם מן הרוב שיש בהן חלל טפח, אבל ע"ג ארון שאינו מן הרוב שיש בהן חלל טפח דאיכא ספק טומאה דאורייתא אפ' לקראת מלכי

ישראל דמברכי' שחלק מכבודו וכתיב בשלמה וישב שלמה על כסא ה' מ"מ לא שרי רק טומאה דרבנן:

ויש לעיי' לפמ"ש תוס' לקמן כ' ע"א סוף ד"ה שוא"ת דטומאת כהנים הותרה בקום ועשה משום כבוד הבריות ולא ילפי' מיני' דט"כ קיל דאינו שוה בכל לפ"ז לא צ"ל כדמתרץ תחלה כדרבא וכו' ורוב ארונות וכו' דאפי' טומאה דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות ועיי' רמב"ן בספרו תולדות אדם, ולפמ"ש מדאמר ראבר"צ מדלגי' היינו ע"ג ארונות וכו' ולא לקראת מלכי ישראל משמע דוקא ע"ג ארונות דליכא רק טומאה דרבנן, דאל"ה מאי קמ"ל הא טומאה דאורייתא נדחית, ועוד דמשמע מלכי ישראל דומי' דמלכי או"ה ובמלכי או"ה בוודאי רק בטומאה דרבנן דמשום שמא יזכה בוודאי לא התירו רק טומאה דרבנן לכל היותר, ולשיטת רש"י לקמן דבמת מצוה אין כאן דחי' דלא על מ"מ נאמרה תחלה א"ש כמובן ולתוס' ודעימי' לפום רהיטא צל"ע:

וזאת תורת העולה מדברינו, העולה לדינא לעניות דעתי, א') דיש מצוה וחיוב לכבד למלך א"ה ולנהגהו בכבדות ואפי' לצאת ולרוץ נגדו, ב') אפי' כבר ראה אותו ולא בא פעם שנית לא בחיל ולא בכח כבוד יותר מפ"ר, ג') אפי' איסור דרבנן נדחה מפני כבודו בצירוף שיש בו ג"כ משום שאם יזכה יבחין וכיון שהותר בפ"ר גם בפעם שני' ושלישי' עד אין מספר תדחה איסור דרבנן מפניו וסמוך לבי כיון דמלתא דרבנן היא מסתבר דמחלו על יקרייהו כל כה"ג כמ"ש רש"י וכדברי קדשו של אבינו רועינו מאורינו ומורינו זצ"ל:

ונבוא לנדון שלפנינו לצאת לקראת המלך יר"ה ביה"כ שחל בשבת עם ס"ת ברחוב שאינה מעורבת לא נ"ל להתיר מעיקר הדין הגם דאיסור דרבנן נדחה מפני מלכי או"ה כמו שבארנו היינו משום כדי שאם יזכה יבחין וטעם זה שייך דוקא לצאת לקראתו כדי שיראה כבודו ואם יזכה יבחין מה בין כבודו לכבוד מלכי ישראל, אבל אין להתיר טלטול ס"ת במקום האסור דהא משום שאם יזכה ל"ש בזה כמובן ומשום להרבות כבודו עי"ז הא לא אמר ראבר"צ דמותר במלכי או"ה משום כבודו אלא משום שאם יזכה וגם לפמ"ש דתרתי אית בי' משום כבודו ומשום שאם יזכה יבחין וכתבנו משו"ה כיון שהותר בצירוף ב' טעמים בפעם ראשון שוב לא נתנו התירא לפרקים ולשעורי' והתירו בכ"פ כ"ז בדבר דשייך ג"כ משום שאם יזכה יבחין, אבל בדבר דלא שייך גבי' שאם יזכה יבחין כמו בנדון שלנו לא התירו מעיקרא ל"ש פ"ר ל"ש פ"ש ושלישי כנלע"ד לעיקר דינא:

אמנם כן לאשר כבר נהגו מקדם קדמתו לצאת לקראת המלך עם ס"ת וכבר הורגלו בי' וידוע להון, המונע בדבר זה נראה לעין כמזלזל ומוריד כבוד המלך הגם כי טעמינו אתנו אנחנו ידענו כי לא מהקלות בכבודו הוא ח"ו, אם לפנינו גלוי לפניהם מי גלוי, אם

לפניהם נגלה טעמינו, לפני ההמון אינו גלוי ונראה לעין המון כמוריד כבוד המלך ובזה בוודאי איסורא איכא וגם יש בו משום איבה וכמה דברים התירו משום חשש איבה, מה"ט נלפע"ד להסכים עמך למעשה להוראת שעה כאשר הי' פשוט בעיניך דמותר לצאת בס"ת ביה"כ שחל בשבת הגם דאית בי' תרתי לכמה פוסקים מ"מ מה"ט דכתבנא ראוי' ונכון להתיר אם אי אפשר ע"ד היתר ועיי' ט"ז סי' שמ"ט ס"ק א' דבכרמלית עצמו אפשר ע"י הושטה אבל מחצר לכרמלית אסור וע"י עכו"ם הו"ל מ"ע הבאה בעבירה דזלזול הוא לס"ת לטלטל ע"י עכו"ם, ועיין אבן עוזר שם עצה היעוצה ועיי' מג"א סי' ש"א ס"ק ח' ובמחצית השקל שם. גם יש לצדד להתיר ע"י קטן מרשות היחיד לרחוב עיי' ט"ז סי' ש"מו סס"ק וי"ו ועי' תשובות ח"ס חלק ששי ס' י"ג, וכאן לא שייך אתי למסרך דלא שכיח כלל כה"ג, וברחוב יש להתיר אפי' ע"י קטן א' לטלטלו פחות מד"א די"ל בקטן לא שייך איסור דפחות מד"א דאסור משום דאתי לטלטל ד"א בב"א וקטן אין דרכו לילך בב"א עיי' ריטב"א יבמות סוגי' דקטן או"נ, ויש לעיין להקשות וליפרך שם בזה ע"ד פלפול ואכ"מ, הנלפע"ד ואשר העלתה מצודתי וישוטטו רעיוני בענין זה הוצעתי לפניך ואת אשר תבחר תקרב, ויהי' לנו טוב מועל וערב הכ"ד אחיך אוה"נ דש"ת חותם באהבה עם ברכת גמח"ט לאלתר לחיים טובים ומתוקנים ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ולראות פנים פ"ב ג' ג' דסליחות ברכות לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לח

שפעת שלומים לבני תלמידי חביב נפשי הרבני האברך מופלג בתו"י הותיק מ"ע מורג חרוץ ברק השנון מלא ברכת ד' הקציו כש"ת מו"ה משה סופר נ"י:

מע"י אצבעותיך ראיתי ותחלתך עד"ת הטבת לראות כי ראי' הצ"צ שמביא המג"א ריש הלכ' שבת ממשנה סוף פ"א דכריתות יש לדחות ואעתיק לך מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בגליון ש"ע שלו וז"ל הטהור אין נדון דומה לראי' דהתם לא דרש לאסור אלא שאין השאר עלי' חובה, ומ"מ אם תרצה תביא גם השאר ומסתמא כן עשו אחר שהוזלו הקינים משא"כ אם עבר השבת בלא דגים אינו יוכל לתקן, ועוד התם הוא להציל העני' מאיסור כרת, אבל הכא שאין יד העני משגת פטור הוא, מ"מ נכון לתקן לשבר מלתעות מיקרי השער, אבל ללמוד מזה למק"א צריך עיון, ועיי' בפי' המשנה לרמב"ם ספ"ד דגיטין ובתוס' יו"ט ובמג"א לקמן סי' תרנ"ו עכ"ל, ובתוך דברי קדשו קצת מדבריך ויפה כוונת:

ולמלאות מבוקשך להשמיעך שנית מה ששמעת ממני בלמדינו הלכ' שבת משמי' דאבא מאוה"ג זצ"ל על רש"י בפ' יתרו וז"ל זכור שאם נזדמן לך חפץ יפה תהי' מזומנת לשבת והוא כב"ש, והקשה הרמב"ן שם למה נקיט רש"י כב"ש נגד ב"ה דהלכתא כוותי' והן הן הדברים ששמעתי מפי קדשו זצ"ל ע"פ שמפרש פלוגתא דב"ש וב"ה, דאמרו ז"ל הלל מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו לש"ש, היינו שאכל כל ימיו לש"ש ע"ד שכ' הרמב"ם בכל דרכיך דעהו וכל מעשיך לש"ש ע"ד שכ' הרמב"ם בכל דרכיך דעהו וכל מעשיך לש"ש והלל הי' מעצר ברוחו שהי' מכווין בכל מעשיו לש"ש והית' גם אכילת חול מצוה והי' בטוח שיזמין לו ה' לשבת דבר אחר כיון שגם באכילה זו מכווין למצוה, וב"ש לא הי' לו מדה זו כ"כ שיהי' כל כוונתו לש"ש ועכ"פ לא הי' בטוח לבו תמיד שתהי' כוונתו רצוי' לש"ש לכן הי' משמר מחד בשבא לשבתא, ולפ"ז אנן מה נענה בתרי' דב"ש שלא הי' יוכל לעמוד בנפשו שיהי' כוונתו בכל אכילה לש"ש ואמר מחד בשבא לשבתא קו"ח אנן ויפה כ' רש"י זכור מחד בשבת לשבת אלו דברי קדשו זצ"ל וש"י. ואני בעניי הוספתי דברים לפרש הא דאמרו ז"ל ב"ש הי' אוכל כ"י לכבוד שבת מצא בהמה נאה אמר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה הי' אוכל הראשונה ומניח השניה, וצ"ל איך עי"ז הי' אוכל בכ"י השבוע לכבוד שבת, מה ענין אכילת חול לכבוד שבת, רק שהי' זוכר ומכבד השבת מחד בשבתא, ורש"י בביצה נראה שרצה להשמר מזה וכ' מתוך שהי' אוכל הכחושה בחול הי' אוכל השמנה בשבת, וצריך פירוש לפירושו וכי אם לא אכל הכחושה בחול לא הי' יוכל לאכול השמנה בשבת, ונ"ל ע"פ ש"ס כתובות כ"י עני רעים ב"ס אומר אפי' בשבת ויו"ט שינוי ווסת תחלת חולי מעיים, ונ"ל וודאי ב"ס לא הי' מתאווה תאוה לאכול בשר, וכך דרכה של תורה פת במלח וכו' אלא ששיער בנפשו אם לא יאכל בשר כ"י השבוע וכשיאכל בשבת יהי' שינוי ווסת ויהי' מעונה בשבת, ותתהפך לו העונג לנגע, לכן אכל בשר בחול כדי שלא יזיק לו האכילה בשבת, ולכן אכל הכחושה בחול ועי"ז יוכל לאכול ויערב לו השמנה בשבת וזהו שכ' רש"י מתוך שאכל הכחושה בחול, אכל השמנה בשבת, ונמצא שהי' אוכל כ"י השבוע לכבוד שבת וא"ש, וכי כן גם אכילת ב"ש כ"י השבוע הי' למצוה כדי שיערב לו אכילתו בשבת לקיים וקראת לשבת עונג, וחשש לתענוג הגוף, מ"מ יש בו מצוה באכילה כדי שיערב לו מאכל השמן בשבת כמ"ש והבן:

ועיי' רמב"ן פ' בשלח שכ' שהשליו לא הי' רק לגדולים וחסידים, ולכן התלוננו ולבסוף כ' ע"ד הפשוט שלא הי' רק לימים ועתים רחוקים ולפע"ד להוסיף ולפרש דלכאור' למה הי' לגדולים וחסידים תמיד, גדולים וחסידים מסתפקים במועט ואינם חפצים במותרות, נ"ל כי גדולים וחסידים שהי' כל מעשיהם לש"ש ואוכלים למצוה לכן נתן להם ה' תדיר

שליו לעשות מצוה ולתקן המאכל, ונ"ל לצרף גם מש"כ הרמב"ן בסוף שהי' להם לימים ועתים ולא תדיר היינו להמונים שאין אכילתם לש"ש לא ניתן להם רק לימים ימי שבתא ולעתים ימים טובים שיש מצוה באכילת בשר ולגדולים שאוכלים לש"ש ניתן להם בכ"י כנ"ל, ובזה יובן מה שהתלוננו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, וכ' רש"י חנם בלא מצות, ולמ"ש מובן היטב שהתלוננו שאין להם בשר לאכול רק בימים שיש בהם מצוה באכילת בשר ובמצרים אכלו חנם בלא מצות וא"ש:

ויש להבין בזה שאמר ה' התקדשו למחר כ' רש"י הזמינו עצמיכם לפורענות וכן הוא אומר הקדישם ליום ההרגה ונ"ל דלכן בחר ה' בלשון זה דמשמע תרתי קדושה והכנה לפורענות ואם יתקדשו עצמם לאכול לש"ש כמו גדולים וחסידים יהי' להם לטוב כמוהם, אבל ידע ה' כי יאכלו לתיאבון כי התאוו תאוה ולא התאוו תכלית הנרצה לקדושה לכן אמר והי' לכם לזרה אכילת זר לתכלית זרה והבן:

ועיי' במזרחי שכ' ליישב רש"י הנ"ל להצילו מקושי' רמב"ן ומדייק בלשון רש"י שכ' ואם נזדמן לך חפץ יפה תהי' מזמינו לשבת לא כ' מאכל טוב אלא חפץ יפה ונכנס לחלק בין מאכלים שמצויים לחפצים טובים וכלים חדשים שאין מצוי' תמיד עיי"ש, ועפ"ז פירשתי מדרש פלא ומובא כמדומה לי בפרשת דרכים זכור בים שמור ביבשה ואין לו מובן, וי"ל ע"פ מזרחי דמחלק בין מאכלי' המצוי' לחפצים שאין מצוי' כ"כ ולדבריו י"ל גם במאכלים יש חילוק בין ים ליבשה ביבשה מצוי' מאכלים טובא, אבל בים אין מצוי' וצריך ליקח עמו יזכור מחד בשבת ויזמין לשבת והיינו זכור שיזכור קודם שבא שבת זהו בים שאין מצו', ושמור היינו שישמור כשישנו השבת לפנינו בל יחול ויכבדו ביבשה א"צ לזכור רק לשמור כנ"ל:

שוב מצאתי בס' שם אפרים עה"ת מהגאון מהר"ז מרגליות זצ"ל כי מציאה מצא בפסיקתא דמייתי דר' שמלאי ור"א עבדו כב"ש וכ' הוא הלל דהי' כל מעשיו לש"ש הי' הכל כעושה בקדושת שבת והאמוראים החזיקו במדת ב"ש שהיא מדת כל אדם שלא הי' במדת כחם כמדת הלל שהי' כל מעשיו לש"ש ושפיר כ' רש"י ע"פ פסיקת' אלו דבריו זצ"ל, והם כדברי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל ועולים בקנה א', והגאון מוהר"ז מרגליות זצ"ל מצא לדבריו עזר מן פסיקת' ואמת נכון הדבר:

ויש בין תירוצים אלו נפקות' לדינא לתי' מזרחי יש חילוק בין מצוי' לאינו מצוי' כגון חפצים וכ"ח, ולמ"ש אני בכוונת המדרש בים וכדומה לו במדבר שאין מצויים מאכלים מודה ב"ה לב"ש, ולפי תי' הגאונים הנ"ל זצ"ל וע"פ פסיקתא אפי' בדבר המצוי יש להזמין המובחר לשבת עד שיזמין לו ה' טוב ומובחר כמו שעשה ב"ש, והרמב"ן לא נכנס

לחלק בכ"ז, והטור מביא פלוגת' ב"ש וב"ה וסתם ולא הכריע להלכ' וסמך דבכ"מ הלכ' כב"ה נגד ב"ש, וסתם ולא כ' חילוקי דינים בין מצוי' לאינו מצוי', ש"מ דל"ל לחלק, וכן בש"ע לא נזכר כלום מכ"ז:

ובד"מ סי' ר"נ מביא מא"ז דיש לעשות כב"ש דב"ה מודה דכב"ש עדיף טפי והרמב"ן כ' בפ' יתרו דהלכ' כב"ה ובסי' רמ"ב משמע כא"ז ע"כ, ומהתימא דלא הביא ג"כ שיטת רש"י ואפשר דס"ל לד"מ מרש"י אין הכרח די"ל כמ"ש המזרחי מדיוק לשון רש"י דוקא בחפץ וכלי חדש שאינו מצוי', והך מכילתא דמביא הרמב"ן דפליגו שמאי הזקן והלל הזקן בחפץ נאה וכלי חדש בזה הלכה כשמאי הזקן, אבל בפלוגתא דב"ש וב"ה ס"ל לרש"י דהלכה כב"ה דהלכת' כבית הלל בכ"מ, ולא פליגו ב"ש וב"ה רק במאכלים ולא בחפץ עיי' במזרחי בפני' ולפ"ז אין מרש"י ראי' דס"ל כא"ז, ולכן מביא הא"ז ורמב"ן דפליגו ולא נכנסו לחלק בין חפץ למאכל כן י"ל, ועדיין קשה דהו"ל להביא שיטת רש"י דס"ל עכ"פ לענין כלים כא"ז דלא כרמב"ן וצ"ע:

והנה בהגהת רמ"א לא כ' מזה כלום לא בסי' רמ"ב ולא בסי' ר"נ, ונראה דדחוק לרמ"א מ"ש הא"ז, ונראה לו עיקר כרמב"ן והמג"א מעתיק לשון הד"מ, ומביא עוד בשם הב"ח בסי' רמ"ב, ועיי' בב"ח דמביא ג"כ א"ז הנ"ל וכ' וכן הוא במכילתא, ורמב"ן מביא ג"כ המכילתא דפליגו לב"ה ואין ראי' משם, אלא מפסיקת' הנ"ל נראה דנקטו האמוראים עיקר כב"ש וטעמייהו או דצ"ל כמ"ש הא"ז, ויותר מסתבר ונכון בטעמ' כגאוני בתראי אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל והגאון מוהר"ז מרגליות זצ"ל, וטעמם לשבח, ובלי ספק אלו ראו רמב"ן וטוש"ע ורמ"א פסיקת' זו היו פוסקים הדין כאמוראי דעבדו עובדא כב"ש, ואנחנו שידענו נקיטי' כוותי', וכבר העיד הב"ח שכן נוהגי' כב"ש, ומנהג ישראל תורה היא ע"פ פסיקת' הנ"ל כנלפע"ד, וכל המקיים זכור מחד בשבא לשבתא בכל מילי, ומענגו בשלשה דברים, יזכר לטוב לפני הטוב ומטיב ית"ש, ויזכה לנחלה בלי מצרים, ויזכה לשמוע מבשר טוב בראשי ההרים הכ"ד אביך אוה"נ דש"ת. פ"ב כאור בוקר ליום א' לסדר עקב אשר שמע אברהם בקולי תרכ"ז לפ"ק:

ה' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה לט

שלום רב לאוהבי תורה, הולכים לאורה, ינצלו מכל צוקה וצרה, ה"ה תלמידי חביבי הג' הרבני המופלג בתורה ויראה נפלאה, מלא ברכת ה' וידיו רב לו בתורה, פומי' ממלל

רברבן הקצין כש"ת מו"ה שלום בער שטערן נ' יהל אורו ככוכבים לעולם ועד בשבת תחכמוני בק"ק ס"ה יע"א:

יקרתך קבלתי עם מעט צרי ח"ת ורעיונך בכבוד שבת מלכ' ומ"ש במ"ש הטור ס' רמ"ט ממשמעות ש"ס ערובין דת"ח ואנשי מעשה מתעני' בע"ש וב"י כ' דאין ראי' זו מוכרחת, ופלפלת קצת בזה ועי' הגהת מהרל"ח, ולפע"ד נראה לחזק ראי' זו ביותר מדאבעי' לי' הנהו ב"ב רב, ולא מבעי לי' סתם מאן דיתיב בתעני' בע"ש מהו ולמה אבעי לי' דוקא בבר בי' רב, נ"ל ע"פ שאמרו ז"ל במס' תענית האי צורבא מרבנן דיתיב בתענית ליכלו כלבא לשיראי דמבטל ממלאכת שמים ולכן נקיט ב"ב רב דיתבו בתענית' במעלי דשבתא דבחול לא שרי לי' למיתב בתענית רק במעלי שבתא לכבוד שבת וכמו שמבטל מלימודו להכין לצרכי שבת כן שרו לי' למיתב בתעני' הגם דמתבטל קצת עי"ז מת"ת דהכנה היא לשבת כדי שיהי' תאב לאכול ומבעי' לי' יותר בבר ב"ר דמתענה לכבוד שבת אם ישלים דאפשר גם אם אסור להשלים תעני' שקבל עליו בע"ש לענות נפשו ולתשובה, ב"ב רב דמתענה לכבוד שבת אפשר דשרי לכנוס לשבת כשהוא מעונה ואינו פוגם בזה כבוד שבת כיון שתענית זה עצמו לכבוד שבת הוא ופשיט לי' דקיי"ל כר"י דכל תענית משלים אפי' שאינו לכבוד שבת כ"ש תענית זה דלכבוד שבת הוא, ואי הוי מבעי' במתענה דעלמא שקבל עליו בע"ש, ה"א בב"ר פשיט' לי' דיוכל להשלי' לכן מבעי לי' טפי בבר ב"ר דמתענה לכבוד שבת כנ"ל, וי"ל בזה קושי' תוס' ד"ה שאני יו"ט איך פשיט תענית רשות מתענית חובה, ולמ"ש א"ש כיון דלכבוד שבת הוא בוודאי אין להחמיר יותר לאסור להשלים משום כבוד שבת מתעני' חובה וקו"ח הוא, אלא למ"ד דאין משלימין משום דמתענ' בשבת אפשר גם זה שצם לכבוד שבת אסור כיון שמעונה ומזלזל בשבת מן הצד, אבל מאן דשרי בוודאי גם זה שרי הגם דמרצונו צם כיון דלכבוד שבת הוא וא"ש, אלא לפ"ז מי שמתענה תענית רשות בע"ש ולא כדי שיהי' תאב לאכול בשבת לא נפשוט מדר"י, כקושי' תוס' וי"ל אה"נ דלא ועיי':

וע"פ דברינו אלו בביאור דנקיט בב"ר דוקא יש ראי' מוכרחת למ"ש הטור דת"ח נהגו להתענות בע"ש כדי שיהיו תאבים לאכול וא"ש נכון ומ"ש הב"י שהי' יוכל להביא ראי' מפורשת מירושלמי דר' אבין צם כל ערבי שבתות, נ"ל כי משם אין ראי' דראוי' להתענות כדי שיהי' תאב ביותר בשבת ואין מביאים ראי' מאיש פרטי דאולי ר' אבין מקולקל במעיו ובעיכול המזון הי' ואלו אכל בע"ש לא הי' יוכל לאכול כלל בשבת ומבוטל מעונג שבת, ולכן מביא מש"ס ערובין הנהו בב"ר משמע כל בב"ר מתענין בע"ש כדי שיהיה תאב יותר לאכול בשבת וכל המוסיף תאוה לאכול בש"ק לשם מצוה ה"ז משובח, וי"ל

באפשר דוקא ת"ח ואנשי מעשה שיודעים לכוין לאכול לשם מצוה ורגילים גם בימות החול לש"ש והיינו אנשי מעשה שכל מעשיהם לש"ש הם ינהגו להתענות בע"ש כדי שיהיו תאבים ביותר לאכילת מצוה וכל שתאב יותר ביותר מקיים וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד היינו שמענגו לכבוד וקדושת השם, אבל המונים שאין כל מעשיהם לשם שמים, יש לחוש כשיהי' תאב ביותר לא יתכוין כלל בשבת למצות שבת רק למלאות כריסו כי ירעב כבש"ס נזיר בכ"ח שנים שצלו פסחיהם א' אוכל לשם מצוה וא' אוכל לשם אכילה גסה ע"ז נאמר צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, ואם אוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל, אפי' לר"ל דחולק על ר"י ואמר משום שאוכל לשם אכילה גסה פושע קרית לי', נ"ל לענין אכילת שבת וי"ט מודה ר"ל, והוא עפ"מ שנתקשה בטורי אבן ר"ה כ"ח ע"ב דמקשה ר"ל אדר"ל דס"ל מצ"כ ואם לא התכווין לא יצא בוודאי מי שאוכל ואינו מתכווין שאינו יוצא פושע הוא, והעלה מצות פסח שאני שהפסח עומד לכך ויש בו הכנה דרבה למצוה מקדישו ושוחטו במקום קדוש לכ"ע סתמא לשמה קאי ואצ"כ עיי' בו, א"כ באכילת שבת ויו"ט דאכילה כזו איכא בשארי ימים בוודאי אין סתמא לשמה רק כשמכווין לשם מצוה, ועיי' רמב"ם הלכ' יו"ט, מי שנועל דלתי ביתו ואינו מזמין עניים לשולחנו אין זה אלא מילוי כריסו נראה שלא קיים מצות שמחת יו"ט כלל ונ"ל שזהו דאמר ר"י במס' שבת פ' כ"כ תיתי לי דקיימתי שלש סעודות מאי רבות' בזה אפי' מאן דהוא אוכל שלש סעודות, וגם מה קיימתי דאמר הול"ל אכלתי ג' סעוד', ולמ"ש א"ש דאמר תיתי לי שקיימתי ג' סעודות בכוונה רצוי' וי"ל עוד דמי שאוכל לתאות נפשו למלאות נפשו כי ירעב אחר שאכל ושתה מה הנאה יש לו והוא ענין עובר ויבקשהו ולא נמצא, אבל אכילה לש"ש דבר המתקיים הוא צדקתו עומדת לעד והיינו קיימתי ג' סעודות שעשה להם חיזוק וקיום למען יעמדו ימים רבים ועד"ז י"ל אינך דברים ששבח עצמו בהם והבן:

המורם מכל זה שאין ראוי' להתענות בשבת משום כבוד שבת אלא לחסידים ואנשי מעשה ות"ח שיודעים בנפשם שיש מעצור ברוחם גם כשהם רעבים ביותר לכווין דעתם לאכול לשם מצוה:

ויש לי מן הקושי' לפמ"ש הטור דב"ב רב יתבו בתענית' לכבוד שבת פשיט' שלא קבלו תענית דקבלת תענית דעלמא רק שהיו מונעים עצמם מלאכול כל ע"ש לשיטות דר"י אמר משלימין היינו שמחוייב להשלים לשיטה זו פשיט לי' רבא דחייב בב"ר להשלים מי יכריחו להשלים הא תלי' בדעתו ורצונו, ואי פשיט לי' דמותר הא להך שיטה ת"ק

ס"ל דמותר אם ירצה שלא ישלים א"כ לא תלי' בפלוגת' דר"ג ור"י דלכ"ע גם לת"ק מותר, וחיוב לכ"ע ליכא בבר ב"ר דיתבו בתענית וצלע"ג:

יש לי להביא ראי' לשיט' זו דר"י ס"ל דחיוב להשלים ות"ק ס"ל דא"צ להשלים אבל כשירצה משלים ועי' מהרש"א דתלי' זה בזה אם לר"י מותר להשלים לת"ק אסור להשלים, ואי ר"י חייב להשלים ת"ק ס"ל דאין חיוב אבל שרי להשלים, ונ"ל להראות פנים לשיטו' דר"י חייב להשלים קאמר, מדמדמה ר"י השלמה דעת"ב שחל בע"ש למפסוק בת"ב שחל בשבת אמרו לו אם אמרת לצאת ממנה שכבר אכל ושתה וכו' ותמוה על ר"י איך מדמה מלתא למלתא דלא דמי' כלל וצ"ע, ונ"ל דצ"ע למ"ד רשות להשלים או דת"ק ס"ל כן או ר"י לכל שיט' כדאית לי' כיון שיוכל להשלים ולא חש משום שלא יכנוס לשבת מעונה, יהי' צריך להשלים, בתענית חובה ולמה יהי' רשות בידו שלא להשלים במקום דליכא קפידא והדבר צריך הסבר וטעם, ונ"ל דס"ל כל שאין רשאי לאכול הוא תאב ומעונה יותר כמו שאמרו ז"ל אינו דומה מי שיש לו פת בסלו לאין לו, ומשו"ה גדול מצווה ועושה לא"מ ועושה שאין תאוה כ"כ לדבר שיש בידו לעשות, וה"ט דמאן דס"ל דא"צ להשלים דאם יהי' צריך יהי' מעונה ביותר ויכנוס לשבת בעינוי גדול כ"כ לכן רשות נתונה אם ירצה יאכל ממילא ליכא עינוי כ"כ, ומאן דסובר דאסור ס"ל כיון דמ"מ מעונה הוא הגם שאינו מעונה כ"כ כשיהי' רשאי לאכול גם עינוי כזו אסור ואין רשאי להתענות ולכן אסור כנ"ל טעם לשבח:

לפ"ז א"ש לשיטות דר"י אמר מותר להשלים, ות"ק ס"ל דאסור להשלים אבל כשירצה משלים ע"כ דלא חש רק משום כשאסור לאכול יש לו עינוי וע"כ ליתן לו רשות לאכול ואמר לו ר"י א"א מודה בת"ב שחל בשבת דחיובא לפסוק מבעוד יום אמר לו אבל, הדר אמר לי' מה לי לצאת בה או לכנוס בה כשהוא מעונה כיון דכשאסור לו לאכול הוא מתאוה ומעונה הוא ע"י שאסר לו ומנוע בע"כ, והשיב לו אם אמרת לצאת ממנה שהרי אכל ושתה אינו מעונה במה שאסר בסוף היום, ועכ"פ ליכא עינוי כ"כ כמו כשלא אכל כל היום וסוף היום אסור לו לאכול דאיכ' תרתי וא"ש ועיי', וכ"ז לדסוברים דת"ק רשות שלא להשלים קאמר ור"י חייב להשלים שפיר השיב לו ר"י ומדמה להו אבל אי ת"ק חוב' אמר דמחוייב שלא להשלים ולא סגי לי' אם יהי' רשאי שלא להשלים דמ"מ מעונה הוא הגם דתלי' ברצונו ור"י רשות אמר מאי האי דהקשה לו מ"ש כניסתו מיציאתו, שני ושני ואין לו דמיון כלל דזה אכל ושתה ואינו מעונה וזה לא אכל, ועיי' היטב, ויש פני' מן הסוגי' לשיטות דת"ק רשות ור"י חובה קאמרו ונתיישב בזה מ"ש המרש"א דראי' תוס' דר"י רשות קאמר דאי ת"ק רשות מה מקשה ר"י מדצריך להפסיק בשבת הא מוכרח הוא

מפני בה"ש כמ"ש תוספות וקשה על הסוברים דת"ק רשות קאמר ולמ"ש א"ש כיון דת"ק ס"ל רשות דאי יהי' חובה יהי' מעונה ממילא לאו חיובא מחייבי' להפסיק דכשהוא חוב עליו הוא מעונה והבן:

עוד יש לי רא' לשיטה זו דת"ק ס"ל דרשות הוא שלא ישלים, מדמייתי עלה מעשה דר"ג שהביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח ולא שהי' תאב לה אלא להראות הלכה לתלמידים וכו' ואי חיובא הוא שלא להשלים איך אמר לא מפני שתאב אלא להראות הלכה והא צריך וצריך לאכול משום שאסור וע"כ גם כשאינו תאב ואפשר לו בלא"ה אסור להשלים, דהא ת"ק סתם אמר מביאים לו לכל אדם וליכא חילוק בין בני אדם התאבים ביותר או לאינו תאבי', וגם אם ס"ל דכשאינו תאב מותר להשלים ממילא חיוב הוא האיך הורה ר"ג הלכה לתלמידים דל"צ להשלים הא כשאינו תאב צריך להשלים, אלא ע"כ דת"ק ס"ל דרשאי שלא להשלים, וממילא ר"י אמר דחיוב להשלים וצ"ע על הסוברים ר"י רשות קאמר:

וי"ל מה דאמרו לא מפני שהי' תאב וכו' כוונתם רצוי' לומר דמשו"ה אכל ר"ג ביצה בלי מלח דאין דרך לאכול כך היאכל טפל בלי מלח וכו' אלא כדי להראות הלכה לתלמידים עשה כן שיבינו כי אינו אוכל מחמת שתאב לאכול, וכי יש תאוה לאכול בלי מלח, בזה הראה להם דאינו תאב לאכול, ומ"מ אוכל מפני שאסור להשלים, ואי הוי אכל במלח או שהי' אוכל דבר אחר הי' מקום לטעות דאינו מחוייב להשלים אלא דתלי' בדעתו ורצונו אם תאב לא ישלים, אבל מדאכל ביצה בלי מלח ש"מ דאסור להשלים וא"ש, וממקום שבאנו להקשות לשיטה זו יש לה פנים מסבירות להבין למה אכל בלי מלח ועיי':

ולשיטת הסוברים דת"ק ור"ג רשות קאמרו קשה לי מדמקשה מדר"צ הא בעיו"ט השלימו אלמא דעבדו כר"י ואי ר"ג ות"ק ס"ל דמותר להשלים דילמא הא דהשלימו לא משום דחיובא הוא אלא דמחמרו על נפשייהו היו וצל"ע, ויש לומר הגם דס"ל לת"ק דאין איסור להשלים ואם ירצה משלים, איסורא הוא דליכא אבל מצוה יותר שלא להשלים שלא יכנוס לשבת מעונה, וכן משמע הלשון מביאים לו כביצה, ולא אמר אוכל כביצה, לומר דמביאי' ומסייעים לו שיאכל וכן לר"ג הביאו לו, ומקשה מדר"צ דהשלימו בעיו"ט ש"מ דכר"י ס"ל דאסור להשלים ועדיין צ"ע:

ודע דקשה לי על קוש' ש"ס הנ"ל דמקשה כמו דדחו ת"ב כן לא הי' להם להשלים בכל שנה דעיו"ט שלהם הוא, יש לומר דאי הוי יו"ט שלהם בת"ב לא היו משלימין דלא היו עוקרים ת"ב לגמרי בכל שנה, אלא מפני שהוא בעשירי אם נזדמן ת"ב שנדחה לא השלימו דעי"ז לא נדחה ת"ב בכל שנה, אבל עיו"ט שלהם השלימו שלא לעקור ת"ב בכל

שנה וגם משום יו"ט עצמו לא היו דוחי' ת"ב לגמרי כעין שכ' הטו"ז הלכ' ר"ה דלא גזרו בר"ה משום שמא יתקן כלי שיר שהי' נעקר לגמרי וכן בדוכתא טובא, ועיי' ב"י או"ח סי' קנ"ט ובמהרי"ל שבמג"א שם קושי' עד"ז ולקושית ל"מ כל התירוצים וצע"ג והי' זה שלום רבו אוה"נ חותם בברכת התורה. פ"ב כאור הבוקר ליום ה' ז"ך ניסן תר"ל:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מ

שלום וכל טוב, לרב טוב, ה"ה הרב הצדיק חריף ובקי המאוה"ג כש"ת מוהר"ש נ"י אבדק"ק פ"ד יע"א:
גי"ה קבלתי ונפשו בשאלתו ע"ד בנין בהכנ"ס במקומו דדחיקא להו טובא ומוכרחים להוסיף על הבנין ולהרחיבו ולהגדיל החומות והאומן הבונה אומר אם ישבות ממלאכתו בשבתות א"א לו לגמרה עד ימים נוראים, אם יש למצוא היתר לבנות בקבולת דליכא רק משום מ"ע, ופר"מ נ"י הראה פנים בכחא דהתירא ואיותה נפשו היפה לשמוע מה עמדי:
הנה המג"א סי' רמ"ד כ' במקומו נוהגים היתר לשכור נכרי בקבלנות להוציא הזבל מן הרחוב ונכרי עושה המלאכה בשבת, וצ"ל דגדול אחד התיר להם כך משום דבשל רבים ליכא חשדא כמ"ש ביו"ד סי' קמ"א סעיף ד' וא"כ ה"ה דהי' נראה להתיר לבנות בהכנ"ס בשבת בקבלנות, ובאלי' רבה כ' דאפשר לחלק בע"ז רבים לא חשידי משא"כ באיסור דרבנן כי האי גם רבים חשידי, ויש להוסיף על דבריו דאפשר לחלק אפי' בין איסור דאורייתא לאיסור ע"ז דחמיר טובא לכן רבים לא חשידי, עיי' גיטין נ"ב ע"ב דמתרץ הש"ס דר"י אדר"י דקנסו בדאורייתא ובע"ז ס"ל דלא קנסו שאני ע"ז דחמירי ולא גזרו שוגג אטו מזיד דלא נחשד שיעבור איסור חמור כזה במזיד, ולר"מ אמר התם איפכא בע"ז דחמירא קנסו יותר היינו משום חומרא דע"ז עשו הרחקה טפי ולא משום שנחשד יותר בע"ז, הרי לר"י יותר יש לחוש שיעבור במזיד איסור דאורייתא משיעבור איסור חמור דע"ז וכמו כן י"ל לענין חשדא דלא מחשדי רבים באיסור ע"ז דחמירא טובא, ובעיקר הדבר לחלק בין איסור חמור ובין איסור קל עיי' תוס' מ"ק י"ב ד"ה אמר שמואל וכו':
ולדידי צ"ע לפי מה שמביא הב"י בבדה"ב שם ביו"ד בשם רי"ו דשנים חשיבי רבים וליכא בהו משום חשדא, א"כ יהי' מותר לשנים לבנות בית בקבולת בשותפות דבשנים ליכא חשדא, וכן להשכיר מרחץ וכדומה ולא נשתמט שום פוסק שאמר כן ובוודאי ישתקע הדבר ולא יאמר קולא זו, וע"כ צ"ל דדוקא בע"ז דחמירא לא חשידי רבים, משא"כ בשאר איסורים דגם ברבים איכא חשדא:

אמנם הש"ך שם מביא ראי' לרי"ו מש"ס ברכו' בתרי ליכא חשדא ולפי ראית הש"ך מוכח דאפי' באיסור דלא חמור כע"ז ג"כ ברבים ליכא חשדא ואפי' בשנים וקשה קושייתי דיהי' מותר לב' שותפי' לבנות בקבולת בשבת אם לא שנאמר דשבות ע"י נכרי קיל לאינשי טובא ואפי' ברבים איכא חשדא, ובגליון שו"ע יו"ד שלי כתבתי מאז דראית הש"ך צל"ע טובא דבש"ס ריש ברכות אין הטעם משום דברבים ליכא חשדא ושנים חשיבי רבים לענין זה, אלא היינו טעמא עפ"י ש"ס קידושין פ' דאשה אחת מתיחדת עם ב' אנשים וכ' רש"י שם שבושים זה מזה נראה משום דטבע בני אדם כך היא שבושים לזנות זה בפני זה, וע"ז סובב קוש' הש"ס ברכות אי בתרי חשדא נמי ליכא היינו מטעם הנ"ל דהכל יודעים שלא לזנות נכנסו משום שהוא נגד טבע ב"א וצלע"ג:

והנה הב"י בבדה"ב כ' דיש ראי' לרי"ו מש"ס ע"ז מ"ג ע"ב דמקשה על אבוה דשמואל ולוי דעיילו לבי כנישתא דהוי בה אנדרטי ולא חיישו לחשדא ומשני רבים שאני הרי דתרי אבוה דשמואל ולוי, חשיבי רבים ובמח"כ הב"י ראי' זו איני מכיר דוודאי עלו שם רבים טובא ואבוה דשמואל ולוי היו מתפללים בעשרה ברוב עם וכו' והש"ס הקשה דאם איתא דאיכא משום חשדא אבוה דשמואל ולוי בוודאי לא עיילו באיסור ועל אחרים ליכא קושי' אם עשו באיסור, ומתרץ רבים שאני כיון שהיו רבים עמהם ליכא חשדא, וכן משמע מדלא משני תרי שאני אלא רבים שאני וצ"ע:

והנה המחבר השמיט הא דברבים ליכא חשדא וטעמו נראה משום דהרי"ף ורמב"ם לא הביאו תי' ש"ס דברבים ליכא חשדא ש"מ דלא ס"ל הך תי' של הש"ס ורמ"א כ' י"א והוא דעת הרא"ש שמביא הטור ובבדה"ב מביא דתלמידי רי"ו פסקו ג"כ דברבים ליכא חשדא וכן הוא במרדכי ב"ב דמייתי ב"י שם בסופו, והמחבר אחז דרכו בקודש שפסק בכ"מ כהרי"ף ורמב"ם, והרמ"א מביא י"א ולא כ' דכוותי' נקטינן ולא הזכיר כלל כמה הם רבים, ומסתימת דבריו משמע דרבים טובא הוי כמו בי כנישתא דרבים עיילו שם וכמו בר"ג דמשני ש"ס רבים שכיחי גבי', ואלו ס"ל דב' חשיבי רבים כל כי האי הו"ל לרמ"א להודיעני ומ"ש המג"א דהתירו להוציא הזבל מרחוב דברבים ליכא חשדא דסמכו על י"א שברמ"א משום דמלתא דרבנן הוא סמכו על המקילי' בזה ואפשר י"ל דס"ל דמשום חומרא דע"ז לא סמכו הרי"ף ורמב"ם על הך תי' דברבים ליכא חשדא, אבל לענין חשדא דשאר איסורים וכ"ש בדרבנן כי האי עי"נ סומכים על הך תירוץ, וכ"ז ברבים טובא דצבור לא נחשדו אבל בב' ואפי' יותר לא כנ"ל ועיי':

ויש לי להוסיף דברים די"ל אפי' מאן דלא פסק תי' הש"ס בע"ז דברבים ליכא חשדא מ"מ הכא כיון דאפשר לעשות בהיתר לא יחשדו רבים שעושים באיסור דלא שבקו התירא

ועבדו איסורא משא"כ התם מאן דיצרא דע"ז תקפו א"א לו בלא"ה וכיון דיש דפסקו להאי תירוצא דש"ס בע"ז לכן סמכו המתירים כאן על תירוץ זה דאפשר כ"ע מודי' כאן כנ"ל לקיים הוראה זו שבקדושה היא ועיי':

והנה המג"א מדמה מלתא למלתא דה"ה דמותר לבנות בהכנ"ס בקבולת משום דברבים ליכא חשדא ולפע"ד נראה מלתא בטעמא דלבנות בהכנ"ס עדיפא טובא מלהוציא זבל וכדומה לו דבר רשות, והוא עפ"י מ"ש בב"י או"ח סי' תקפ"ו ד"ה ואם הגוי הביאו דל"ח שמא יצוה להביאו כדי לעשות מצוה דלא שכיח שיעשה מצוה הבאה בעבירה עיי"ש ואם כי אין ראי' לדבר זכר לדבר מיהא איכא די"ל הכי נמי שכל הרואה שבונים בהכנ"ס ומוציאים הוצאות הרבה לכבוד ה' לרומם בית אלקינו לא יחשוד שבאיסור עושים ויעשו מצוה בעבירה, ידעו ויבינו הרואים קרובים ורחוקים כי בהיתר עשו ששאלו שאילתא קמי' דרבנן ומצאו להם דרך היתר, ואפשר אפי' ביחיד הבונה בהכנ"ס וכדומה בנין של מצוה יש להתיר משום הכא כ"ש ברבים כנ"ל והוא מלתא דמתקבל וטעמו לשבח לפע"ד, אלא שהמג"א מעיד שראה שהגדולים לא רצו להתיר לבנות בהכנ"ס בקבולת בשבת וכ' דמשו"ה לא רצו להתיר משום חה"ש כי בזה"ז אין מניחים העכו"ם לעשות מלאכה ביום אידם בפרהסיא, ואם נניח אנחנו לעשות איכא חה"ש, והאלי' רבה כ' שזה דוחק, והוא כ' דס"ל דוקא בע"ז ליכא חשדא ברבים משא"כ באיסור דרבנן, ולא הועיל מידי דהרי המג"א רצה ליישב ב' הוראות דהתירו להוציא הזבל ולא התירו לבנות בהכנ"ס ושלא לעשות פלוגתא בין גדולי המורים נכנס לחלק דבבהכנ"ס איכא חה"ש ולא בהוצאת זבל מן הרחוב, ואני מצאתי לו חבר למג"א בתשוב' דרכי נועם סס"י ט' שכ' דמן הדין מותר לשתות טאבאק ביום התענית דלא הוי כשותה, אלא שלא ישתה בשווקים שלא יראוהו הגויים ויש בדבר חה"ש דאינהי ס"ל שאסור לשתות טאבאק ביום התענית שלהם ואין ראוי לזלזל בתענית שלנו לפניהם, לפי שהם מחזיקים אותנו שאנו מחמירים בכל דבר ודבר עכ"ל וזו היא כסברת המג"א דיש חה"ש בפני נכרים שהם מוחים ביום חגם אם נניח אנחנו לעשות ביום חגינו:

וכשאני לעצמי היה נ"ל לתת טעם על מה שלא רצו להתיר בנין בהכנ"ס ולא סמכו על הא דברבים ליכא חשדא ובהוצאת הזבל סמכו ע"ז עפמ"ש הב"י סי' תרע"א הא דבנר חנוכה באיכא ב' פתחים חששו לחשדא, ובבהכנ"ס ל"ח, דבנ"ח איכא פסידא דממונא יחשדוהו יותר, והמג"א דחה תי' זה דגם בבהכנ"ס איכא פסידא דבטל משווקים, ומ"מ סברת הב"י בעצמותה נכונה דוודאי במקום פסידא דממונא קרוב יותר שיחשדוהו מהיכא דליכא פסידא ולפ"ז יש לחלק דהא דאמרו דברבים ליכא חשדא היינו דוקא היכא דליכא פסידא

דממונא אבל היכא דאיכא פסידא גם ברבים איכא חשדא, ולכן לבנות בקבולת ידוע דיש פסידא דע"י שינוחו הפועלים בשבת ונתאחר הבנין כמה פעמים יופסד ע"י גשמים ורוח חזק וכדומה המתרגשות לבא וצריך לפייס האומן ולהרבות בשכרו למען ינוח ביום השבת כידוע, לכן לא רצו הגאונים להתיר בנין בהכנ"ס ולסמוך דברבים ליכא חשדא, אבל בהוצאת הזבל מן הרחוב דאין פסידא באיחור יום א' וגם פסידא דפועלים העוסקים במלאכה גרועה זו ליכא כידוע לכן סמכו להתיר משום דברבים ליכא חשדא כנ"ל:

עוד יש לי לומר דבבהכנ"ס ראוי להחמיר יותר מכל שאר בנינים וכיוצא בו, דבש"ס מ"ק י"ב ע"א בחד תי' משני אדם חשוב שאני הגם דבהיתר גמור הי' מ"מ אדם חשוב יחמיר על עצמו דלא למיעל ביה, חזינן דגנאי הוא לכנוס בבית שנבנה בשבת אפי' בהיתר, רק לתי' בתרא אפי' אדם חשוב א"צ להחמיר, וכ"ז בבנין רשות, אבל לבנות בנין של מצוה, בית ה' מקדש מעט בשבת, להתפלל בו ברבים ושכינה מקדמת ואתי' בוודאי אין ראוי' לבנות אפי' בהיתר שמתירי' לבנות בנין של רשות שאין זה כבוד ה' לבנות לו בית מכון לשבתו בשבת, כנ"ל מלתא בטעמא ועיי' בכ"ז:

ואבוא אל דברי פר"מ נ"י שפתח בכחא דהיתרא באמרו כי במקומו ליכא משום מ"ע דרוב ככל בונים בונים בקבולת דומה למ"ש בשו"ע סי' רמ"ד אם דרך רוב אנשי המקום להשכיר תנור באריסות מותר, ונסמוך על הנוב"י קמא חאו"ח סי' י"ב, במח"כ הנוב"י הי' נעלם ממנו לפי שעה מ"ש בטו"ז סי' רמ"ב ס"ק ב' ואם חולק עליו הי' לו להביאו עכ"פ, ובתשובה א' הארכתי דרוב ראשונים ס"ל בקבולת בנין בית אם רוב אנשי המקום בונים בקבולת שרי וכן דעת הרמב"ם ושם באר' באר רחבות:

והנה הנוב"י בעצמו הרגיש דניהי דלבני העיר אין לחוש שכולם יודעים שהרוב בונים בקבולת מ"מ יש לחוש לאורחים כמ"ש ב"י מתשובה אשכנזית ומביא הרמ"א להלכה בסי' רמ"ד סעיף ב' והטו"ז דחה הך דרמ"א ס' רמ"ג סעיף ב' מכח הא דסי' רמ"ד, ובנוב"י הקשה עוד ממ"ש המחבר סי' רמ"ג סעיף ב' דמותר כשרוב אנשי המקום נוהגים בשכירות או באריסות ול"ח לאורחים דלא ידעו מנהג המקום, ומ"ש דאיירי כשעומד שלא במקום רחוב היהודים כבר תפס עליו השואל בנוב"י תנינא חאו"ח סי' ל"ח והודה ולא בוש שדוחק גדול הוא אלא שע"כ לומר כן דלא מצא תי' אחר עיי"ש, ולפע"ד נראה לאחר שנדייק בלשון תשובה האשכנזית וכן העתיק הרמ"א דחיישי' לאורחים הבאים שמה או לבני ביתו, צ"ל תרתי למה לי, דבשלמא ב"ב לחוד לא יספיק דמי שאין לו ב"ב והוא דר יחידי יהי' מותר, וחשש אורחים לעולם איכא וכיון שאמר משום חשש אורחים דכולל יותר למה מוסיף וגורע משום חשש ב"ב, גם טעמא דב"ב יחשדו אותו

ל"ש במרחץ שברמ"א סי' רמ"ג סעיף ב' כמ"ש המג"א סי' רמ"ד ס"ק ז' וחשש אורחים איכא גם במרחץ והיא קו' הטו"ז סי' רמ"ג ס"ק ג', וא"כ חשש אורחים כולל יותר ומה לו לחשש ב"ב דאינו בכ"מ, עוד צל"ע אם ניחוש לב"ב שיחשדוהו ולא יאמינו לו כי בקבולת הוא עושה כמ"ש המג"א למה בשבת ויו"ט מותר חוץ לתחום כדאיתא במ"ק ובשו"ע ס' רמ"ד סעיף א' וכ' המג"א ס"ק ח' דלאורחים ל"ח דמסתמא אין דרך ישראל לשבות אלא אצל יהודים, ואם יש לחוש לב"ב הא ב"ב יודעים שהוא בונה חוץ לתחום, וכי נעלם דבר זה מאשתו ובניו וב"ב, והם יחשדו אותו וצל"ע:

לכן נ"ל דוודאי לכל א' בפ"ע ל"ח, לאורחים לחוד לא, דחשש רחוק הוא כמ"ש המג"א סי' רמ"ד סק"ו מירושלמי דשביעית דמייתי תוי"ט, וגם לחוש שיחשדוהו ב"ב ואם ישאלוהו לא יאמינו לו ג"כ חשש רחוק הוא כמובן, ולא חיישינן אלא בצירוף שניהם יחד, שאפשר שיבואו אורחים או שיחשדוהו ב"ב כל כי האי חיישינן למ"ע, ובדיוק נקט תרתי דחיישי' לאורחים או לב"ב היינו לפעמים יש לחוש לאורחים ולפעמים לב"ב, ולק"מ קושייתי מחוץ לתחום דליכא רק משום ב"ב לחוד, וגם לק"מ מירושלמי דשביעית דמשום אורחים לחוד ל"ח ולא סתרו פסקי דינים דבסי' רמ"ג במחבר במנהג המקום באריסות או בשכירות, כיון דמנהג המקום כך וליכא משום חשד בני העיר וכ"ש לב"ב שידעו כולם מנהג המקום, וליכא רק משום אורחים לחוד ל"ח, וכן א"ש מ"ש הרמ"א במרחץ בבית דירה דשכנים יודעים דבאריסות הוא ומשום ב"ב ליכא כמ"ש המג"א סי' רמ"ד ס"ק ז' ומשום אורחים לחוד ל"ח ומיושבי' כל הקושיות בריוח וזה נ"ל נכון יותר מכל מה שראיתי בספרן של צדיקים ז"ל:

ובנדון שלנו וכיוצא בו שהוא בנין של מקהלות עם ה' וכ"א שותף בבנין י"ל מסברא דליכא משום חשד אורחים דאורח הבא ויהי' תמוה בעיניו כשירא' בונים בשבת ישאל לאנשי המקום וכ"א שימצא יגיד לו האמת כי בקבולת עושים, ואם הרוב בונים באותו מקום בקבולת יאמרו שכן מנהג העיר ול"ח לאורחים אלא ביחיד העושה בשלו ומה לאחרים ולו, ולא יטריח האורח לילך לבעל הבנין ולשאול על ענינו, או לא ימצאהו, או לא יאמין לו כשיאמר לו שבהיתר הוא עושה כמ"ש המג"א דאפי' ב"ב לא יאמינו לו כ"ש אורח ממקום אחר ומלתא דמסתבר הוא כנ"ל:

אלא ניהי דנצלנו מחשש מ"ע דב"ע ואורחים, כ"ז לא יועיל לנו למ"ש המג"א דיש חה"ש לעיני העמים שיראו שבונים בשבת ונראה דכ"ש כשצבור בונים שיש חה"ש יותר, שיאמרו כולם באגודה אחת, הם ומוריהם וראשיהם ומנהיגיהם מחללים שבת בפרהסיא, וכמדומה לא אמר המג"א משום חה"ש רק בכה"ג דיש ביותר חה"ש, ולזה

לא מהני לנו מנהג העיר אם היא בקבולת כי הם בחגם לא יבנו בשום אופן, ולא ידעו היתר דקבולת ותא חזי מ"ש תוס' בע"ז לחלק בין קבולת לאריסות דקבולת לא נראה לאינשי התירא אפי' לישראל כ"ש וקו"ח לנכרים, וגם לדידן דלא ס"ל כשיטה זו היינו משום מ"ע דישראל, אבל חה"ש אצל הנכרים בוודאי איכא:

ומ"ש פר"מ נ"י שבמקומו ליכא חה"ש כי מניחים ליהודים שיהי' חנותיהם פתוחים ביום חגם, לא מצאתי בזה טעם כי אם גם אין מוחים בחזקה, ומעלימים עין ואין נועלי' החנות, מ"מ לא יניחו לו לבנות ביום חגם בפרהסיא כידוע וגם אם מניחים אותנו ביום חגם כי אנחנו רשאים ואין אנו מצווים על חגיהם אבל לא יניחו בשום אופן לנכרי לבנות ביום חגם לא בנין שלנו ולא בנין שלהם, ואם אנחנו בונים בשבת ויו"ט אין לך חה"ש גדול מזה, שיאמרו עם ה' אלה ומחללי' שבת ויו"ט בפרהסיא בהסכמת כולם:

והי' נ"ל לצדד קצת להקל בנדון שלנו לענין מה שנוגע לחה"ש באשר ראיתי בבאר היטב שכ' היכא דיש לחוש דאם ישבתו בשבתות ויו"ט ממלאכת הבנין יתבטל הבנין לגמרי, מותר לבנות, ובנדון שלנו שהאומן אומר שא"א לו לגמור מלאכת הבנין עד הימים הקדושים א"כ אפשר לדמות להא, הגם דלא יתבטל הבנין לגמרי עי"כ, מ"מ בימים קדושים דכתיב קראוהו בהיותו קרוב ואמרו ז"ל אימתי הוא קרוב בעשית"ש ואז לא יהי' להם מקום מיוחד מקודש לשמו יתברך, מכון לשבתו, ויהיו מפוזרים בכמה מקומות, וברוב עם הדרת מלך עליון ית"ש, אלא דנגד זה אפשר דנכרי אדעתי' דישראל קעביד כיון שמגבילין לו זמן עד הימים הקדושים וזה א"א לו אלא אם יבנה בש"ק, חוץ אם מתנין עמו שאם יגמור עד הימים הקדושים יוסיפו לו על שכרו ואם יאחר לא יתנו לו כ"כ ויעשה כרצונו, וא"כ אדעתי' דנפשי' קעביד בשבת כדי למהר לגמור מלאכתו לטובתו, ויש לפקפק גם ע"ז, ולא אאריך כי בלא"ה לא מלאה לבי לומר היתר, כי לבי אומר לי לעשות הרחקה טפי בבנין בהכנ"ס אפי' יצאנו מידי חששא דמ"ע, וגם אם ליכא משום חה"ש, מטעם שכתבתי עפ"י ש"ס מ"ק בת"י קמא אדם חשוב שאני ויש בזה בזוי מצוה והורדת כבוד ית"ש, וכמה דברים שאסרה תורה לגבוה ומותר להדיוט, וכמה דברים מאסו הבונים לגבוה ולמצוה מדבריהם כבש"ס ע"ז, אע"ג דבכל אלו נעבדה בו עבירה וכאן בהתירא נבנה מ"מ הרי חזינן בש"ס מ"ק בחד תי' דאדם חשוב שאני, ועיי' יו"ד סי' ק"ד ואו"ח סי' קנ"ד ובעכבר שנפל לשמן אם הוא מאוס אסור להדליקו בבהכ"נ וזכר לדבר איכא, לכן מאתי לא תצא הדבר להיתר, ואיני אומר בה לא איסור ולא היתר במוחלט הכ"ד אוה"ר חותם בברכה. פ"ב יום ו' י"ג מרחשון תר"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מא

בין המצרים, יזרח ה' אור לישרים, וקרן י"נ חביבי ירים, ה"ה הרב המאוה"ג מעוז ומגדול הולך וגדול, מלא וגדוש, חריף בע"פ, עומד לתלפיות כש"ת מו"ה אברהם הרש אבעלעס נ"י אבדק"ק באגארד והגליל יע"א:

שבועות עברו וחלפו למו מיום אשר קבלתי יקרתו מגלת ספר כתוב מזה ומזה היא כתובה בענין קבולת בנין והנחתי מכתבו עד שעת הכושר שלא אהי' מוקף בהקפת כל הראש בטרדות רבות, ועתה הנה באתי אל העיון ועברתי על דבריו הנעימים ומצאתי בהם קורת רוח, טבא פלפלא חריפתא, וישרים למוצאי דעת תורה, ברוך הוא וברוך טעמו לשבח אשר ישבחוהו רבנן, והנה נפשו היפה יודעת מאוד, כי בעל מלאכות הרבה אנכי לכן כבודו מחול אם לא אשעשע בדבריו בפרטי' אלא בכללי' בתוך דברינו ימצא לפעמים תשובה ע"ד ולדינא אין דבר חוצץ בינינו בגוף הדין בשאלה שנשאלה לפניו, אשר זו תוארה א' בונה ביתו ע"י אומן קבלן והאומן אדריכל שוכר פועלים שכירי יום העושים מלאכה עם האומן, ואין לבעה"ב כלום עם הפועלים אלא התנה עם האומן בקבלנות סך מסוים, וההוא אמר שהתנה עמו שלא יבנה בשבת אבל לא כתב כן בשטר קבלנות שעשה עמו כנהוג, והאומן בונה בשבת כדי למהר מלאכתו וכבר רצה לפייסו בדמים שכר בטילה ושכירי יום ולא רצה האומן בשום אופן, ואם ילך אל המשפט עמו ע"י הוצאות רבות אפשר יוכל לכופו, ושאל השואל אם מחוייב לעשות כן, או יש למצוא היתר בלא"ה ע"כ השאלה בשנוי קצת ממ"ש במכתבו ולאשר כי פר"מ נ"י האריך וטרח מאוד לבאר פלוגתא דר"ת וראשונים דנראה שחולקים במציאות וגם הרחיב הדבור בשיטות הפוסקים, אמרתי אעשה כן גם אני בעניי אבל אלך בדרך קצרה בלי פלפולים רחוקים, ובדרך הראשונים וקדמונים אלך כפי מה שהבינו הם שיטת ר"ת והחולקים עמו ורק לבאר כל חמירא באתי כאשר יחנני השי"ת וזה החלי:

א ראש המדברים בבנין ע"י קבולת בשבת ויו"ט הוא ר"ת בס' הישר בתשובותיו, והוא בס' הישר דפוס וויען דף ס"ד ההוא התיר בקבולת בנין שהוא מותר מדינא שאין בו משום אמירה לנכרי ומביא ראי' מכלים לכובס נכרי ואפי' בפרהסיא שרי, ומייתי ראי' מריחים דמשמעת קול וס"ל לר"י דשרי, ועיי' ביאור ראי' זו בח"ס סי' ס' ואלו ראה אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל הריטב"א במ"ק לא הי' צריך לדחוק עצמו דס"ל לר"ת כשנותן לכובס בע"ש איכא מ"ע לרואים שנותנים בע"ש, דהריטב"א כ' שם דמשמע מסתימת מתני' דאפי' כובס בפרהסיא והכל מכירין את כליו של ישראל מ"מ מותר, וי"ל גם לר"ת הי' משמע כן, אלא כיון דיש לדחות ולדחוק דמתני' מיירי דוקא היכא דליכא פרהסיא כגון

שאין ניכר לכל או שאין כובסים בשוק ע"ג הנהר לכן הוסיף ראי' מדר"י דלא חייש להשמעת קול ופליג על רבה ודחיק לאוקמי כב"ש משום דנראה לו דמתני' גם בפרהסיא איירי ומ"מ מתיר ב"ה מכ"ש בריחים דליכא מ"ע כ"כ כמ"ש ר"י דיש לחלק בין ריחים לקבולת בנין וה"ה בכלים לכובס, וא"כ ריחים כ"ש מכלים, ורבה ס"ל דמהני' י"ל דוקא בצנעה וקיי"ל כר"י, והוסיף עוד ר"ת ראי' מהא דקיי"ל כרשב"ג דאריס לאריסותי' עביד ה"ה ה"נ אמרינן קבלן קבלנותיה עביד, ונ"ל דוודאי לא חלק ר"ת במציאות שכתבו כל הראשוני' דבימיהם לא היו רגילים בקבולת בנין אלא דס"ל לר"ת דלאו דוקא היכא דהרוב עושים כך תולים בהיתר אלא דגם במקצת עושים כן ידינוהו לזכות ויאמרו שבוודאי עשה בקבלנות, ואולי משום איסור שבת עשה בקבלנות אע"ג שאין הרוב עושים כך, והא דאמרינן אריסא דמרחץ לא עבדי אינשי, שאני מרחץ דלא עבדו כלל וגם במרחץ הדבר בעצמותו רחוק שיעשה אדם באריסות או בשכירות כמ"ש הראשונים דהוצאותיו מרובים והכנסתו מועטת וזה בעצמו הטעם שאין הרוב עושים כן ומשו"ה בוודאי לא יתלו בהיתר דמי פתי יסור הנה לעשות באריסות ואיכא בוודאי מ"ע משא"כ בקבולת בנין דאין טעם להרוב שאין עושים בקבולת כמו שהוא במרחץ אלא שלא נהיגי כך, ולהכי בקל יתלו שבהיתר עשה כיון שיש עכ"פ מיעוט שעושים ע"י קבולת כנ"ל:

וכעין זה וזכר לדבר מצינו שכתבו הראשונים בקידושין סוגי' דסבלונות דלא אזלינן בתר רובא דתליא במנהג והקשה הבית מאיר ואבני מלואים סי' מ"ה מב"ב ר"פ המוכר דפליגי אי אזלינן בתר רוב דלרדיא, חזינן דאזלי' בתר רוב המנהג, ולדידי לק"מ דוקא בתר רובא דתליא במנהגא בלי טעם לא אזלינן, כמו רוב מסבלי והדר מקדשי דליכא טעם רק שנהגו כך, אבל ברובא לרדיא טעם הגון להם דבהמה לרדיא עומדת שרוחה מרובה משחיטה, בתר רוב כזה בוודאי אזלינן, והמעיי' בראשונים בקידושין לא ימצא שמתרצים כן דלא אזלינן בתר רוב המנהג רק ברובא מסבלי תחלה עיי"ש והארכתי שם, וכאן לא הבאתי רק זכר לדבר למ"ש דיש לחלק בין מרחץ לקבולת בנין דמרחץ לא יתלו בשכירות ואריסות כיון שיש טעם הגון להרוב שאינם עושים כן משא"כ בקבולת בנין ועיי':

אלא דצ"ע ניהי דיש לחלק כך מ"מ מנ"ל לעשות פלוגתא רחוקה הרי רשב"א בברייתא ל"ל אפי' בשדה לאריסותי' עביד אע"ג דרוב ככל עושים באריסות מ"מ חייש למ"ע שיחשדוהו אולי עשה כהמיעוט ואנן דקיי"ל כסתם מתני' וכרשב"ג מנ"ל לומר דמתני' מתיר אפי' היכא דליכא רק מיעוט שעושים בקבלנות ואם גם אינו דומה למרחץ, מ"מ כל אפושי פלוגתא לא מפשינן לעשות פלוגתא כ"כ בין רשב"א למתני' ורשב"ג וצ"ע ויישוב:

ונ"ל דבאמת קשה מאוד להסביר טעמא דרשב"א דל"ל אריס אריסותי' עביד וחייש למ"ע היכא דרוב עושי' באריסות והרמב"ן כ' דבזמן הש"ס כולם היו עושים בחכירות או באריסות ואיך יעלה על הדעת לחשדו שהוא עושה באיסור, ובתחלה ה"א הא דאריסא לרשב"א לית ליה היינו דל"ל היתר כלל באריסא מעיקר הדין כמו ב"ש דל"ל קבלנות וכמו שהקשה תוס' לרשב"ג דל"ל קבלנות ה"ה אריסא מעיקר הדין כן י"ל:

אלא דבברייתא דירושלמי מבואר דאית ליה לרשב"א היתר קבולת מדינא ורק משום מ"ע אוסר א"כ קשה כהנ"ל, ולר"ת דעשה קו"ח קבלנות מאריסא אפשר י"ל דקבלנות אית ליה לרשב"א ואריסות ל"ל מעיקר הדין, אבל האמת נ"ל דטעמא דרשב"א דל"ל אריס לאריסותי' עביד הוא משום דיטעו הרואים ולא ידעו לחלק בין אריס לשכיר יום שיטעו בדמיונם דאריס ג"כ אדעתי' דישראל עביד ויש בו איסור לדעתם שעושה לטובת ישראל ולדעתו ולא ידעו לחלק בין זה לזה, ומתני' ס"ל היתר אריסות כ"ע יודעים ומבינים כנ"ל, והא"ש דאין כאן פלוגתא רחוקה בין רשב"א למתני' ורשב"ג אלא דרשב"א חייש לטעות שלא ידעו ולא יבינו ההפרש בין אריסות וקבלנות לשכיר יום, ומתני' ל"ח לטועי' בדמיון בדין אלא שיתלו באיסור וזה שייך דוקא במרחץ דלא עבדי כלל באריסות משא"כ באריסות דשדה וקבלנות כמ"ש:

ובמאי דכתיבנא ארוח לן ליישב קו' אחת שהביא פר"מ נ"י והיא קו' העולם, לפי שיטת התוס' בב"ק דבמומר לעבירה שידוע דבוודאי יקיים שליחותו לכ"ע יש שליח לדבר עבירה דל"ש דברי הרב וכו' לא מקשה ש"ס מידי על רשב"א אבל נכרי מאי שרי דאמרי אריסותי' עביד כותי נמי, די"ל שאני כותי מנכרי דהא ס"ל כותי' גרי אמת המה וכיון שבוודאי עושה איסור איכא משום שליח לד"ע לכ"ע אם שכיר יום הוא והחושדים יחשדוהו דעושה הישראל איסור דאורייתא ולמ"ע כי האי חיישינן אבל לנכרי שרי אע"ג דגם בדרבנן חיישי' למ"ע כמתני' ובריייתא דרשב"ג מ"מ היינו היכא דליכא למתלי באריסות כמו במרחץ, אבל בשדה דאיכא למתלי' דבהיתר אריסות קעביד ל"ח כ"כ דיאמרו לאו באריסות הוא:

ואני אבאר הקו' דלכאורה לשיטות הסוברים דמלאכה בחוה"מ ליכא אלא איסור דרבנן לק"מ דבכותי בחוה"מ ג"כ ליכא אלא חשדא באיסור דרבנן והה"נ נכרי בחוה"מ, אלא דלאחר התבוננות מעט נראה דקשה גם לשיטה זו שאני בנכרי דאיכא תרתי דרבנן, חוה"מ דרבנן וע"י נכרי דרבנן גם אם אסרו שבות דשבות שלא במקום מצוה, מ"מ בוודאי קיל מחד דרבנן ובכותי איכא רק חד דרבנן חוה"מ דרבנן ושלוחו כמותו כמו שעושה בעצמו, והא דלא אסר בנכרי משום דעושה בשבת ויו"ט, דילמא באמת היכא שיש לחוש

שעושה בשבת ויו"ט אסור לנכרי ג"כ, וקמ"ל בכותי דליכא למיחש משום שבת ויו"ט רק משום חוה"מ לחוד אע"ג שעיקר איסור מלאכת חוה"מ דרבנן חוששי' למ"ע ודוקא בחד דרבנן דכותי שלוחו כמותו אבל בנכרי שרי משום חשש חוה"מ לחוד והיכא דאינו עושה בוודאי רק בחוה"מ שרי לנכרי, ועוד גם אם בשבת ויו"ט מתיר לנכרי משום דקיל שבות ע"י נכרי משבות דאית ביה מעשה ע"י עצמו או ע"י שלוחו במקום שהוא כמותו כמו בכותי ומומר כהא דאמרו בערובין פ' הדר שאני שבות דאית ביה מעשה היינו ע"י עצמו משבות דלית ביה מעשה ע"י עצמו רק ע"י נכרי דקיל מלאכה דאוריית' ע"י נכרי ממלאכה דרבנן ע"י עצמו, ועיי' מלתא בטעמא דרבינו יונתן שם, והכא ע"י כותי כעושה ע"י עצמו הוא ולהכי חייש למ"ע באיסור חמור דרבנן אבל עי"כ אפי' בשבת ויו"ט ליכא רק איסור קל ל"ח למ"ע כיון דאיכא למתלי דבאריסות עביד ל"ח כ"כ וצ"ע, ובתחלת הרעיון היה נ"ל דלק"מ ע"פ מה דחידש לן הבית מאיר סי' ה' דגם למאן דס"ל יש שליחות לנכרי לחומרא, בשבת אין שליחות כעין מצות שבגוף דכ' תוס' רי"ד דל"ש שליחות כיון דקפיד רחמנא שיהי' לכל איש ישראל תפילין בראשו ובזרועו לא יצא ידי חובתו במה שעשה שליח לעשות מצוה זו בגופו של השליח סוף כ"ס לא היו תפילין על גופו וכן בלולב וכדומה, וההי"נ בשבת דקפיד רחמנא שגופו של ישראל ינוח ביום השבת, ואם עושה ע"י נכרי הגם דיש לגביה שליחות לחומרא, מ"מ גופו של הישראל נח ואין כאן קפידא עיי' בו, לפ"ז לכאורה לק"מ כיון דגם ע"י כותי דיש לו שליחות ויש שליח לד"ע גביה, לענין איסור שבת ליכא משום שלוחו כמותו דמ"מ גופו נח ולא עביד מלאכה:

שבתי מעט וראיתי דטעות הוא בידי, דהבית מאיר שפיר קאמר בעושה עי"נ ל"ש שלוחו כמותו בשבת הגם דע"י נעשה מ"מ הא גופו של ישראל נח ולא נעשה ע"י המשלח נגד רצון השי"ת דסוף כ"ס לא עביד ישראל מלאכת שבת, אבל העושה ע"י ישראל הרי גופו של ישראל לא נח בשבת וכיון שעושה ע"י המשלח ושלוחו כמותו הוי כאלו הוא עשה המלאכה, ועבירה דיליה היא שע"י נעשית כנ"ל ברור לדינא, וא"כ קושית העולם קמה וגם נצבה:

והנלפע"ד ביישוב קו' זו ע"ד פלפול קצת הוא, דהנה הריטב"א הקשה בהא דמסיק הש"ס חדא משום לפ"ע ועוד משום דנקראת על שמו, מאחר שאמר משום לפ"ע שהוא דאורייתא איך מוסיף וגורע טעם משום חשדא ומתרץ דרוב כותים צייתי דאיכא כמה מקראות דמשמע איסור חוה"מ ומיעוט לא צייתי, וכיון דרוב צייתי מותר להשכיר לו דאין לו לחוש למיעוט כיון שמתנה עמו וסומך על הרוב, ואם יהי' מן המיעוט דלא צייתי אין בידו איסור דל"ע, אלא דאיכא מ"ע דנקרא ע"ש, והיינו חדא ועוד קאמר, חדא משום

לפ"ע היכא דידוע דלא ציית, ועוד אפי' ברוב דצייתי משום דנקרא ע"ש, ובס"ד סבר דרוב לא צייתי להכי הקשה והא איכא משום לפ"ע, ומתרץ דרוב צייתי וליכא לפ"ע רק היכא דידוע דלא צייתי וחדא ועוד קאמר כהנ"ל, אלו דבריו ז"ל ומה מתקו:

אלא דקשה לי לפ"ז לא הי' צ"ל דל"ל לאריסותי' עביד אלא משום דנקראת ע"ש דקאמר לא שיאמרו דשכיר יום הוא, אלא שיאמרו מסתמא לא התנה עמו דאלו התנה עמו הי' ציית דרובם צייתי ויחשדוהו שעובר על לפ"ע, אבל בנכרי שרי דל"ח שיחשדוהו ששכיר יום הוא דאריס אריסותי' עביד וצל"ע, וכשאני לעצמי מה אני אומר די"ל בפשיט חדא ועוד קאמר לפמ"ש התוס' דליכא לפ"ע רק אם גרי אמת הם דאל"ה ליכא משום לפ"ע, וי"ל דרשב"א הכי קאמר חדא משום לפ"ע, ועוד אפי' למאן דס"ל דגרי אריות הם וליכא משום לפ"ע מ"מ איכא משום שנקרא ע"ש כנ"ל פשוט ומיושב קושיא הנ"ל, דהא אמר משום דנקרא ע"ש למאן דס"ל דכותים גרי אריות הם, וכותי ונכרי שוין לענין שליחות וא"ש. להיות כי פר"מ נ"י האריך בקושי' הנ"ל ובנה דינן עלי' הארכתי בה ע"ד מו"מ של פלפול:

אבל לפמ"ש דהא דל"ל לרשב"א אריס אריסותי' עביד לא שיחשדוהו שעושה באיסור במקום שיש היתר לפי המנהג שרבים נוהגים בו שעושים באריסות, אלא משום דיטעו שעושה איסור דדומה להם שעושה על דעתו הגם שלא צוה לו ועושה מעצמו, דנדמה להם כעושה ע"ד ישראל ולטובתו שאפי' עושה מעצמו אסור ליהנות, לפ"ז לק"מ דוודאי לא יטעו שהוא כשלוחו ממש כמצווה ועושה דשלוחו כמותו, דהא לא צוה, ולהא לא יחשדוהו שהוא שכיר יומו ועושה ע"פ כיון שיש לו מקום לעשות בהיתר לא שביק התירא ועביד איסורא, אלא גם אם עושה באריסות כמנהג רוב או כל נדמה להם שיש בו איסור, ואינו נכנס בסוג שליחו' כדי לחלק בין כותי דיש שליחות ויהי' חשוד בדאורייתא לנכרי דאין בו רק דרבנן וא"ש נכון ויש סיוע רבה לדברינו ופירושינו בביאור הסוגיא ופלוגתא דרשב"ג ורשב"א ועיי':

והנה הרואה בס' הישר יראה בתום וביושר שעיקר סמיכת ר"ת מדאמר שמואל במ"ק דין קבולת וכל הפרק איירי מדיני אבילות וחכירה ושכירות, וכאן בע"ז בדיני שבת לא הזכיר מזה כלום, לכן נראה לר"ת דדוקא באבילות דקיל לאינשי דדרבנן הוא בקל יחשדוהו, לכן גם בקבולת דיש לדונו דבהיתר עשה חושש למ"ע אבל בשבת ויו"ט דחמירי לא יחשדוהו שעושה באיסור וצ"ל אע"ג דע"י נכרי גם בשבת ויו"ט ליכא רק איסור דרבנן מ"מ חמירא לאינשי טובא מלעשות מלאכה ע"י נכרי בימי אבלו, ונ"ל לחזק ראי' זו של ר"ת מכח דקדוק עצום שצ"ל למה קתני במתני' סתם ובכ"מ לא ישכיר לו את המרחץ

מפני וכו' ולא התנה בלבד שיהי' תוך התחום כמו דקתני ברייתא דרשב"א בירושלמי חוץ לעיר היינו חוץ לתחום שרי ומסתימת מתני' וברייתא דרשב"ג משמע דכ"מ אסור אפי' חוץ לתחום, וגם לשון המשנה ובכל מקום אע"ג דר"ל אפי' בחו"ל, מ"מ כולל ג"כ אפי' חוץ לתחום, ועוד דקאי אלעיל דלא ישכיר לו בית משום שמכניס בתוכו ע"ז ובזה אין חילוק בין חוץ לתוך התחום משמע דכמו כן שכירת מרחץ אסור גם חוץ לתחום וגרע דאפי' בחו"ל אסור ואם חוץ לתחום מותר כל כי האי הו"ל לפרש כיון דאיפכא משמע דגם חוץ לתחום אסור וצ"ע:

ומצאתי ראיתי אחרי רואי בספר תוס' שבת בכלל גדול שלו שעמד בזה ולא ביאר, דכ' כמו שהקשיתי אני ממשמעות מתני' ומביא ראי' מזה לפירוש המשניות דמרחץ אסור משום דנכרי רוחץ בו ואיכא חה"ש דנכרי, ופשיטא ליה דמשום חה"ש דנכרי ליכא חילוק בין תוך התחום לחוץ לתחום דנכרי בכ"מ ובכ"י איתא, משו"ה לא קתני במתני' וברייתא דחוץ לתחום מותר, והא דאמר שמואל דחוץ לתחום מותר צ"ל דבבית ליכא חה"ש משום עין רואה דנכרי ודוקא במרחץ איכא חה"ש דשמו עליו ביותר עיי' בו:

ויש להקשות לפ"ז היכא דייק מברייתא דרשב"ג הא לכותי שרי דילמא לכותי נמי אסור משום חוה"מ, והא דנקיט נכרי ומשום שבת ויו"ט דקמ"ל דמשום שבת ויו"ט אפי' כל זמן השכירות עד חוה"מ אסור אפי' חוץ לתחום, וביותר קשה דמדייק הא שדה שרי וכו' דילמא גם שדה אסור ובשדה דליכא רק משום מ"ע דישראל חוץ לתחום שרי אם אין חוה"מ בימי השכירות, ואם איכא משום חוה"מ פשיטא דחוץ לתחום אסור הכל משום מ"ע דישראל, אבל במרחץ אסור אפי' חוץ לתחום משום חה"ש דנכרי דבמרחץ נקרא שמו עליו יותר וטובא קמ"ל במרחץ יותר מבשדה וצ"ע, מלבד זה הרגיש התוס' שבת בעצמו דהרמב"ם בחבורו הגדול לא נכנס לחלק בין מרחץ לשדה ולא כ' דבמרחץ אפי' חוץ לתחום אסור משום חה"ש דנכרי וכ' דבחבורו חזר מפירושו בפי' המשניות וזה דוחק גדול, הגם שמצינו לפעמים כן דחזר בו היינו להלכה אבל כאן דמפרש דמשום חה"ש דנכרי אסור דהי' קשה קושי' המג"א הא אין ישראל רוחץ בשבת ולהכי פירש כפירושו, וצ"ל דאח"כ הי' נראה לו מ"ש המג"א משום מ"ע דישראל דרואה עשן יוצא או כמ"ש בעל תוס' שבת דישראל רוחץ בצונן, וכשחבר הפי' משניו' לא הי' נ"ל כ"ז טעם לשבח או לא עלה במחשבה לפניו, כ"ז דוחק ורחוק, וגם הקושי' עצומה משמואל דאמר חוץ לתחום שרי ואמאי הא איכא משום חה"ש דנכרי, ומה שמחלק התוס' שבת בין מרחץ לבית ושדה דעל המרחץ נקרא שמו יותר הוא דוחק, לכן בחרתי לי דרך לעצמי בכוונת הפי' משניות ויתישב הכל ואומר בוודאי אין חה"ש כשרואה הנכרי שישראל

מחלל שבתו וחגו בצנעה, כמוהו כמוהם יש הרבה שאין שומרים דתם ומחללים חגיהם ואין בזה חה"ש שיאמר ישראל אינו משמר דתו, האיש יחטא ועל כל העדה אמור יאמר שמחללים שבת, אלא כיון שבונה עושה לעיני כל עי"נ, שאין ידוע ונראה לו היתר, ואין מוחה בידו, וכל העם ראשיהם ומנהיגיהם ודיניהם רואים את הקולות, ואין קול קורא למחות על ידו, או אין קשב להקשיב למוריו, זה הוא חה"ש גדול, וכ"ז בעיר או תוך התחום דשכיחי' ורגילי' עוברים ושבים טובא ומסתמא הקול נשמע בבית דין דייני העיר שבתוך התחום או דפרע זה לשמצה נגד קמיו ומתקוממים עליו ומוחים על ידו, או דנעשה לכולם כהיתר אבל חוץ לתחום דלא נראה לנכרי עוברי' ושבים שידרשו סמוכים להם למחות על ידם והבונה יושב בדד במקום שאין רואה ליכא חה"ש כשיאמר זה הישראל היושב בדד מחלל שבת, וגם אם שכיחי אורחים דמעלמא אתו לשם במקרה והולכים לדרכם אחר השבת, משו"ה לא יהי' חה"ש, כי מה להו לאורחים ולו היום הם כאן ולמחר ילכו למו, ועוד גם אם חוששי' לאורחים היינו מפני מ"ע שלהם שיחשדוהו אבל לאורחים ומשום חה"ש דנכרי עי"ז כל כי האי בוודאי ל"ח כנ"ל פי' לפירושו של הפי' משניות, ולא ק"מ משמואל דמחלק בין תוך לחוץ לתחום, דגם משום חה"ש דנכרי ליכא חוץ לתחום כדכתיבנא ומשו"ה לא כ' הרמב"ם בחבורו דבמרחץ גם חוץ לתחום אסור, והדברים נכונים וקרובים למרכז האמת בכוונת הרמב"ם בעזהי"ת:

ומלתא דפשיטא דס"ל לרמב"ם דוודאי חוששי' משום חשדא ומ"ע דישראל כמו בכ"מ דחוששי' למ"ע ואפי' בדרבנן והוצרך במרחץ לחשש דחה"ש דנכרי משום קושי' המג"א דהא ישראל אינו רוחץ בשבת וז"פ וא"צ להאמר, אלא דיש לדקדק איך מקשה הא לכותי שרי ולא חייש משום חוה"מ דגם לדידן שרי י"ל משום הכי נקיט לנכרי דחוששי' משום שבת ויו"ט הגם דלא השכירו לחוה"מ, וקמ"ל הגם דמשום יו"ט ליכא חשש מ"ע דישראל מ"מ אסור משום דחיישי' משום חה"ש דנכרי וכ"ש לכותי דאסור משום חוה"מ מ"ע דישראל, ויותר יש להקשות מדמקשה הא שדה שרי מנ"ל דילמא שדה ג"כ אסור, והא דנקיט מרחץ דקמ"ל טובא אע"ג דבמרחץ ליכא משום מ"ע דישראל דאינו רוחץ בשוי"ט מ"מ אסור משום חה"ש דנכרי הרוחץ, וזה לא ידענו משדה דיש חשש יותר משום מ"ע דישראל וצ"ע, וי"ל דרמב"ם מפרש דיוק ש"ס אבל שדה מאי שרי, דמדייק ממתני' אבל בשדה שרי וקושי' ראשונה י"ל דהאמת קאמר, ויש להאריך עד"פ ותן לחכם ויחכם עוד:

ולפי מה שהסברנו פי' הרמב"ם דחה"ש דנכרי אינו מפני העוסק במלאכתו בשבת אלא מפני שאין מוחה א"ש דלא קתני במתני' ובברייתא דרשב"ג דחוץ לתחום שרי כמו דקתני בברייתא דרשב"א בירושלמי וכהא דאמר שמואל דברייתא בירושלמי בבנין בית

קאי ואיכא משום מ"ע דישראל והו"א דחוץ לתחום ג"כ אסור מפני הרואים ההולכים סמוך לתחום ועיי' תוס' שבת שהרגיש בזה דאיכא למיחש כהנ"ל או דה"א דחיישי' לאורחים קמ"ל טובא דחוץ לתחום שרי דכולי האי ל"ח, אבל מתני' ובריית' דרשב"ג דאירי במרחץ דליכא משום מ"ע דישראל רק משום חה"ש דנכרי פשיטא דלא שייך חוץ לתחום שאין רבים רואים דליכא חה"ש כלל ומלתא דפשיטא וא"צ להאמר דחוץ לתחום שרי דממילא נשמע ומובן וא"ש נכון:

ויש לעיי' לפי שיטת הרמב"ם דחוששין לחה"ש דנכרי שיאמר דישראל מחלל שבתא א"כ גם בקבולת אפי' כולם עושים בקבולת או בשדה לאריסות יהי' אסור אטו יודע הנכרי לחלק בין קבולת ואריסות לשכיר יום ויש חה"ש דליכא היתר כה"ג בחג שלהם, ולומר שיודעים לחלק בין שכירי יום לקבולת ואריסות זה רחוק מן הדעת וצ"ע ויש לנו ראי' חזקה דר"ת לא ס"ל כהרמב"ם הנ"ל, ומנא אמינא לה מדסמך ר"ת דקבלנות בשבת ויו"ט שרי מדלא העמיד שמואל דבריו לענין שבת ויו"ט אלא לענין אבל ש"מ דבשבת ויו"ט שרי ולשיטת הרמב"ם ליכא ראי' כלל דאם הי' מעמיד דינו בשוי"ט ה"א בשבת ויו"ט חושש כולי האי משום דאיכא תרתי מ"ע דישראל ועוד משום חה"ש דנכרי, אבל בימי אבלו פשיטא דליכא חה"ש דנכרי דלא נהיג גבייהו כלל, וגם אין יודעין שנהוג גבן עפ"י הרוב, וגם לא חמירא כ"כ, הוה אמינא דל"ח למ"ע דישראל לחוד בקבלנות, קמ"ל דאסור משום מ"ע דישראל לחוד, ואם ראי' ר"ת דהו"ל להעמיד דבריו על מתני' ובריית דמרחץ, הא ליתא דהא רצה להשמיענו תרתי איסור והיתר דתוך התחום אסור וחוץ לתחום שרי, ואי הוי אמר מלתיה על מרחץ, אכתי לא ידענו דקבולת דשדה מותר חוץ לתחום דה"א דחוששי' להולכים סמוך לתחום או לאורחים, ומרחץ שאני דליכא רק משום חה"ש דנכרי פשיטא דלמיחש חוץ לתחום כמ"ש לעיל, ולכן הוצרך להעמיד דינו בקבלנות דבית דחוץ לתחום שרי, ובאבל דליכא רק משום מ"ע דישראל לחוד אסור ג"כ ועוד במרחץ ליכא קבלנות כמ"ש המג"א סי' רמ"ג ס"ק ב' וע"כ דר"ת ל"ל טעמא דרמב"ם במרחץ משום חה"ש דנכרי, דלחה"ש דנכרי ליכא למיחש בהאי מלתא ובמרחץ ג"כ הטעם משום מ"ע דישראל שיראה העשן יוצא או משום דרוחצים בצונן בשבתות ויו"ט, וזו ראי' מכרחת כראי מוצקת, וכן נראה דהרמב"ם יחידאי הוא בדבר זה, מדלא אשתמיט בשום אחד ממפרשים ראשונים לומר הא מלתא בטעמא דמרחץ דחוששין לחה"ש דנכרי הרוחץ, ש"מ דפשיטא להו דחד טעמא איכא במרחץ כמו בשדה ובית, וקשה מה שהקשינו מדלא מחלק במתני' ובריית דרשב"ג בין חוץ לתחום לתוך התחום ובעי עיונא ליישב. מן כל דין נתחזק דינו של ר"ת דשמואל לא אמר מקבלי קבולת אסור אלא

באבל שיש לחוש יותר לחשדא משום דקיל לאינשי טובא אבל בשבת ויו"ט דחמירא לא יחשדוהו כיון שיש צד היתר הגם דאין דרך רוב המקום כך אלא המיעוט מ"מ יתלו שבהיתר עשה, ובאבל חומרא יתירה הוא דמחמיר שמואל, וכיון דחומרא יתירה היא, להכי מקיל חוץ לתחום דל"ש כל כך רואים שילכו עד סמוך לתחום או מפני אורחים כ"כ לא חיישינן אפי' באבל, וכ"ז בקבולת דבשבת ויו"ט שרי אפי' תוך התחום גם באבל אינו מחמיר רק תוך התחום, אבל היכא דאסור בשבת ויו"ט כמו במרחץ ושדה היכא דלא נהגי באריסות וכדומה אפי' חוץ לתחום אסור ומשו"ה לא קתני במתני' ובריייתא דרשב"ג דחוץ לתחום שרי:

והיתה לבאר דלכאורה קשה עלן מירושלמי דמתיר רשב"א חוץ לעיר בשבת חזינן דאפי' בשבת מותר חוץ לתחום זה לק"מ דהא רשב"א מיירי בקבולת ומחמיר דאפי' בקבולת אסור וחומרא יתירה היא לכן לא החמיר אלא תוך התחום, אבל מתני' ובריייתא דרשב"ג דלא איירי בקבולת אפי' חוץ לתחום אסור וכמ"ש ויש ליישב בזה הא דאמר תוך וחוץ לעיר, ותוס' הרגישו בזה ומפרשי' ה"ה חוץ לעיר תוך התחום אסור ודוחק, וי"ל עפ"י דברינו ולחלק חלוקים ולומר ודאי גם חוץ לעיר תוך התחום ל"ש כ"כ עוברים ושבים בשוי"ט רק יש דמטיילים ויוצאים ועין רואה דלא שכיחי ישראלים חוץ לעיר בשוי"ט לכן רשב"א דמחמיר טובא ואוסר בקבולת לא החמיר רק תוך העיר דשכיחי רואים טובא, אבל חוץ לעיר אפי' תוך התחום דעכ"פ ל"ש כ"כ אינו מחמיר בקבולת, ושמואל דאמר דוקא חוץ לתחום מותר אבל חוץ לעיר אסור והוא קאי בקבולת משום דבאבל איירי ויש להחמיר יותר מבשבת ויו"ט כמ"ש ר"ת, לכן אינו מקיל רק חוץ לתחום דלא שכיחי כלל משא"כ חוץ לעיר תוך התחום, ורשב"א דקאי בשוי"ט דליכא למיחש כולי האי דחמירי הגם דמחמיר אפי' בשבת ויו"ט אינו מחמיר רק בתוך העיר דשכיחי רואים טובא, וא"ש עיי':

ותוס' וראשונים מביאים ראי' נגד ר"ת מירושלמי הנ"ל דאוסר רשב"א קבולת בשבת והר"ת בס' הישר לא הביא ירושלמי זה, ולא יעלה על הדעת שהי' נעלם ממנו ח"ו, ונ"ל להיות כי ראה דשמואל ס"ל דקבולת דוקא באבל אסור ש"מ דבשבת ויו"ט שרי דלא כרשב"א בירושלמי דמחמיר ואפשר דמשמע ליה כן מדלא קמ"ל מתני' ובריייתא דרשב"ג רבותא דאפי' בנין בית בקבולת אסור בשבת ויו"ט ונקטו מרחץ דאפי' מיעוט לאו לאריסותא עבדי ויש בו פסידא כמ"ש לעיל בתחלת דברינו כל שיש טעם לרוב אזלינן בתרי' ולא יתלו דלאריסותא וקבלנותי' עביד, ולא קמ"ל דאפי' בית היכא דרוב עושים שלא בקבלנות אסיר, ש"מ דבאמת שרי דלא כרשב"א, ואמוראי דירושלמי דנקטי הלכה

כרשב"א לא דייקו כ"כ ממתני' דחולק' על רשב"א, ואנן בתר סוגיא דש"ס דילן אזלינן בכ"מ ונקטינן כשמואל דדייק טפי ממתני' ובברייתא דרשב"ג דקבולת שרי בשוי"ט וא"ש נכון בעזרת החונן דעת:

ודע דתמיה לי טובא על שיטת ר"ת דבשבת ויו"ט דחמירא ליכא למיחש למ"ע בקבולת ושמואל דוקא באבל מחמיר למה תוך התחום אסור בשבת ויו"ט בתוך ימי אבלא הא לא חשיד שעושה באיסור בשבת וכי משום דיש איסור מוסיף דאבילות יחשדוהו יותר ובוודאי רחוק לומר כיון דאיכא תרתי איסורים דשבת ואבל מחמירים יותר משבת דעלמא, הא לר"ת נהפוך הוא כל דאיכא איסור יותר לא נחשד כ"כ, ואין לומר משום לא פלוג בימי אבילות בין חול לשבת השוה מדותיו שאסור גם בשבת תקשי בחוה"מ דאסור בימי אבלו חוץ לתחום ובשבת שרי, וגם מחוה"מ עצמו קשה למה אסרו בימי אבלו יותר מחוה"מ דעלמא דל"ח וצלע"ג ולא ידעתי פתר לחומר הנושא, אלא לומר דאסרו בשבת ויו"ט וחוה"מ כיון שבימי חול אסור בימי אבלו בקבולת מחשש שיחשדוהו דקיל ליה אבילות ואם יתחיל האבילות קודם שבת ויפסוק מלבנות בית באמצע הבנין כשיראו שבונה בשבת ויו"ט וחוה"מ איכא חשש גדול שיאמרו מדהפסיק מלבנות בימי אבל ש"מ שלא עשה קבולת דאם הי' עושה הי' בונה גם בחול בימי אבלו דדרך לעשות קבולת מיד בתחלת הבנין ויחשדוהו בשוי"ט שבונה באיסור, היינו שעכשיו קלקל דרכיו ועד שבת כשר הי' ולא בנה ועכשיו הרע מעשיו, לכן אסרו גם בשוי"ט וחוה"מ, אע"ג שיראו שלאחר השבת אינו בונה מ"מ איכא חשש שיאמרו שמיחו ע"י או שב בתשובה אחר השבת, או דחיישינן לרואים שקודם השבת לא בנה ולא יראו שהדר פוסק מלבנות בימי אבלו בחול, או באופן שישלמו ימי אבלו בשבת, וכיון שיש מקום למיחש לכ"ז לא פליגו בימים ובמעשה ואסרו בימי אבלו אפי' בשבת ויו"ט כנ"ל:

ויצא לנו דין חדש לר"ת מתוך דברינו, דמי שבונה בית בקבולת ואקר' לו אבילות באמצע הבנין אסור לו לבנות גם לאחר ימי אבלו בשוי"ט דיאמרו מדלא בנה בימי אבלו ש"מ דלא עשה קבולת ויחשדוהו גם בשבת ועיי', ויצא לנו עוד חומרא מתוך דברינו, דלעיל במרחץ דאיכא מ"ע או בשדה היכא דלא עבדו לאריסות ובנין בית היכא דלא נהיגי כלל בקבלנות אפי' חוץ לתחום אסור דלא מקיל שמואל חוץ לתחום אלא בקבלנות דהחמיר חומרא יתירה דאף בקבלנות אסור וכמו שהארכנו למעלה עיי' והבן:

ב אחר אשר בארנו באר רחובות שיטת ר"ת נבוא לבאר ולברר שיטות החולקים עליו והמה רוב ככל הראשונים והר"ת ממש יחיד בדבר זה ולא נמצא לו חבר, אלא דהחולקים עליו חלוקים בגופם ובטעמם, הלא המה, א) שיטת ר"י שבתוס' דתליא הכל בשכיח ולא

שכיח היינו היכא דעבדו כולם או רובם לכל הפחות ע"ד שמותר מצד עיקר הדין דלאו אדעתי' דישראל קעביד יתלו בהיתר, שעשה כמנהג כל אבל היכא דל"ש כ"כ חוששין למ"ע דרואים דלא יתלו דעשה ע"צ היתר ויצא ממנהג הרוב והיינו דרשב"א בברייתא דירושלמי ומדשמואל במ"ק, דבימיהם לא הי' שכיח כ"כ בקבולת, וכן היה עוד בימי הראשונים, וכבר כתבנו דר"ת לא הי' חולק במציאות אלא דס"ל כל שאפשר לדונו לזכות לא יחשדוהו ששביק התירא ויעשה איסורא כיון שיש מיעוט דעושים בקבולת, ורוב אין דרכם בכך ולא קפדו לעשות בקבלנות מפני דליכא קפידא אבל לישראל זה דאיכא קפידא שלא לעשות באיסור הלך בתר מיעוט ועשה כל הצטדקאות שלא יכשל באיסור כל האפשר לו בהיתר, ואפשר גם ר"ת מודה להו מעיקר הדין כשיש פסידא דממונא דצריך להוציא יותר על קבולת בנין מאם עושה ע"י שכירי יום דאיכא חשדא ועיי' ב"י או"ח ס' תרע"א ובמג"א שם ס"ק י"ב:

ולשיטה זו קשה מה שהקשינו לעיל למה לא קתני במתני' ובברייתא דרשב"ג דחוץ לתחום שרי, צ"ל דס"ל כפ' המשניות וע"פ פירושו לק"מ וכדכתיבנא לעיל באורך, ויצא לנו קולא כל חוץ לתחום לא חיישינן ואפי' בדבר דלא עבדי בקבולת ובאריסות משא"כ לר"ת דוקא באבילות שרי חוץ לתחום, אבל בשבת ויו"ט דעלמא היכא דלא שייך באריסות וקבולת אסור אפי' חוץ לתחום כמ"ש:

ב) שיטת הר"מ שבתוס' דיש חילוק בין אריסות לקבלנות דכל היכא דאינו נוטל חלק בגוף הפירו' נראה לאינשי כשכיר יום כי לא יבינו ההפרש בין קבלן לשכיר יום וזה טעמא דמרחץ כיון שאינו נוטל חלק בגוף וחלקו רק במעות נראה כעושה בשליחות ולטובת ישראל ונראה דלא ס"ל לר"מ דתליא בשכיח באריסות או לא שכיח כ"כ כמו אריסות דשדה אלא כל שיש מיעוט ידונו אותו לכף זכות דלא שביק התירא כשיטת ר"ת, אלא דחיישינן שיטעו בדמיונם הכוזב להם, דמחזי להו כאלו עושה בשליחות הישראל ואדעתי' דאסור ואין לו דרך היתר לדעתם, משו"ה דחק הר"מ בפי' הש"ס דקאמר אריסות דמרחץ לא עבדי אינשי דלא שכיח ליטול בגוף המרחץ ופי' זה דחוק ורחוק להעמיס בלשון הש"ס, וכן כ' הב"ח דכמה גדול הדוחק:

ולולי דהר"מ בעצמו נכנס בפי' דחוק הי' נ"ל לפרש במרוח עד"פ קצת, בהקדם ליישב עוד הפעם הא דלא קתני במתני' ובברייתי' רבותא דחוץ לתחום שרי, די"ל הא דמתיר שמואל חוץ לתחום משום דס"ל כמתני' בשבת קמ"ז ע"ב דמה שאסרו משום מ"ע לא אסרו בח"ח וחוץ לתחום שרי דדומה ליה דלא שכיחי רואים, ומתני' דהכא דלא קתני חוץ לתחום שרי י"ל דאתי' כי הני תנאי בברייתא שם דאוסרים אפי' בח"ח או דמתני'

אתיא ככ"ע ולכן לא קאמר דחוץ לתחום שרי דתליא בתנאי ובפלוגתא לא קמיירי וכן בדוכתי טובא דנקיט במתני' רק מה דהוי לכ"ע, ועיי' ר"ן ע"ז גבי אלו אסורין ואוסרין בכ"ש ועיי' שבועות שתים בתרא בסוגיא דח"ש:

ואקדים עוד הקדמה אחת מ"ש הר"ן פ"ק דביצה גבי אין מוליכין את הסולם, בשם י"א דיצאו לחלק היכא דאם שעושה בדבר זה שהוא איסור באמת חיישינן למ"ע אפי' בח"ח, אבל היכא דחיישינן לטעות בני אדם שיחשדוהו שעושה איסור ואינו אסור אלא שהם סבורים שדבר זה שהוא עושה אסור ל"ח בח"ח עיש"ה, ונ"ל להסביר בטוב טעם דחשש מ"ע מפני הטועים לא שכיח כ"כ ודי לאסור בפרהסיא דרבים שכיחי וימצאו בהם ג"כ טועים באומר אסור ע"ד המותר, אבל בח"ח דלא שכיחי אינשי לחוש שמא יבא א' במקרה מן מיעוט הטועים, כ"כ ל"ח, אבל היכא דאיכא חשש שיחשדוהו שעושה דבר מה שהוא אסור באמת ולא ידינוהו לזכות איכא הרבה שיחשדוהו ולכך חיישינן אפי' בח"ח, ולמ"ש הר"ן שם מדנפשי' דמה שאסרו חכמים בח"ח משום גזירה שמא יעשה בחוץ במקום רואים, א"ש ג"כ הכא דטועים בדין דל"ש כ"כ לא גזרו פנים אטו חוץ, אבל מחשש חשד שעושה באיסור, דשכיח גזרו אומר חוץ אטו פנים, והראשון נראה יותר, והא"ש דמקשה מ"ש שדה מ"ש מרחץ, ולא מתרץ שאני מרחץ דנראה לרואים כשלוחו של ישראל ויחשדוהו שעושה איסור משא"כ בשדה דאוכל פירות ידעו ויבינו דלטובת ולדעת עצמו הוא עושה, דאם מהאי טעמא, דיטעו לומר על מותר אסור, אסרו במרחץ למה סתמה הברייתא ולא קמ"ל דחוץ לתחום שרי דמשום חשד כי האי לכ"ע מותר בח"ח, ולכן הוצרך לומר דאריסות דמרחץ לא עבדי אינשי דלא רגילי בה כלל ויצא שכרו בהפסדו כמ"ש הראשונים ויחשדוהו שעושה באיסור מה שאסור באמת ולהכי גם בח"ח אסור וס"ל כתנאי דאוסרים שלא לשטוח מפני חשש חשדא שכבס בשבת אפי' בח"ח דיחשדוהו בדבר האסור באמת, וכ"ז צריך משום דברייתא ס"ל אפי' חוץ לתחום אסור, ושיטת הר"מ אתי שפיר בקבלנות ובמרחץ תוך התחום אסור משום דגם בקבולת בית דאיכא דעבדי בקבולת וכן במרחץ אפי' במקום שיש עושים בקבלנות או לאריסות דליכא חשדא שעושה שלא ע"ד היתר אבל איכא משום טועים הסבורים שדבר זה אסור כיון שאינו נהנה מגוף הדבר ועיי':

וי"ל עד"פ קו' המרש"א מדלא מקשה על מתני' מ"ש מרחץ מ"ש שדה ותירוצו אין לו מובן דהא מפורש במתני' מפני שנקראת ע"ש, ולמ"ש י"ל על מתני' לא הי' יכול להקשות בחוזק כ"כ די"ל שאני מרחץ דאיכא למיחש לטועים בדין דאסור באריסות כיון שאינו מקבל מגוף הפירות, הגם דמתני' נראה דגם חוץ לתחום אסור י"ל דגם משום חשש

טועים ס"ל דאפי' במקום דלא שכיחי רואים אסור, הגם דמסברא אינו כן מ"מ אפשר לומר דגזרו כ"כ, אבל מברייתא דרשב"ג מקשה לרשב"ג לשיטתו דכ' הר"ן ביצה דכל אינך קושיות י"ל, אבל מדאמר רשב"ג אין נוסרים נסרים רק בצנעה ס"ל דיש מ"ע ומתיר בצנעה עיי"ש היטב, והא"ש דמקשה לרשב"ג לשיטתו א"א לומר שאני מרחץ משום חשש טועים תינח תוך התחום, חוץ לתחום מאי איכא למימר, והוצרך לחדש דאריסותא למרחץ לא עבדי אינשי כלל ויחשדוהו בדבר שאסור באמת ואפי' בחוץ לתחום אסור וא"ש עד"פ טובא:

והיתה לבאר מ"ש דהא דחוץ לתחום שרי משום דדומה לח"ח ותליא בפלוגתא דתנאי דאסרו בח"ח, ואנן קיי"ל כרב בשבת שם דאפי' בח"ח אסור וקיי"ל הא דשמואל במ"ק דחוץ לתחום שרי, וע"כ לנו לחלק בין דאורייתא לדרבנן כמ"ש תוס' כתובות פ' אעפ"י דף ס' ע"א ורא"ש בשבת פ' הבונה, ועיי' טו"ז סי' רמ"ד שהרגיש בזה וכ' דצ"ל דבדרבנן לא אסרינן בח"ח, אלא דלפ"ז לא א"ש מ"ש דברייתא דרשב"ג ומתני' ס"ל דבח"ח אסור כי לפי חילוק הנ"ל בדרבנן כ"ע ס"ל דבח"ח מותר, אמנם עיי' במג"א סי' ש"א שהקשה מסוגיא דשבת ס"ד ע"ב דלא נכנס לחלק בין דאורייתא לדרבנן מדמקשה על רב ממתני' וכ' דסוגיו' חלוקות הן ודחינן סוגיא דשבת מפני סוגיא דכתובו' והוא דוחק, ובעיקר הקושיא כבר הקשה הרז"ה על הרי"ף בשבת שם ועיי' פרפרת נאה וישוב בס' תוספות שבת סי' ש"ה, ולפע"ד נראה ודאי רב דאמר כל מקום שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בח"ח אסור, מדאמר כל מקום משמע אפי' בדרבנן וא"א לומר דכוונתו דוקא בדאורייתא וא"ש קושית הש"ס בשבת ס"ד, ומ"ש התוס' ורא"ש וכן ס"ל הרבה ראשונים והמחבר סי' ש"א וש"ה דבדרבנן ל"ח למ"ע בח"ח והוא מש"ס כתובות בצנור שעלה בו קשקשים דשרי בח"ח משום דרבנן היינו דאין מחמירין כרב דס"ל כהנהו תנאי דאסרי אפי' בח"ח וס"ל לרב כן אפי' בדרבנן ועושה פלוגתא רחוקה בין התנאים ורב בעצמו תנא הוא ופליג וכ"ש במקח דאיכא תנאי דס"ל כוותי' אלא שאין מפורש אפי' בדרבנן כדאי הוא לפלוג בהפלגה על מאן דמתיר אפי' בדאורייתא, ואפשר דנפקא ליה ממתני' ובריייתא דע"ז דאוסר אפי' חוץ לתחום בדרבנן, אבל לדינא נקטינן חומרא דרב בדאורייתא אבל לא בדרבנן, והיינו הא דנחום איש גלי בצנור שעלה בו קשקשים וכו' דס"ל בדרבנן ל"ח למ"ע, ואפשר משו"ה אמר ר"י הלכה כנחום וכו' הלכה מכלל דפליגי משום דרב לא ס"ל כמותו דאוסר גם בדרבנן משום מ"ע אפי' בח"ח, לכן אמר ר"י הלכה כנחום איש גלי דבח"ח מותר בדרבנן דאיירי ביה ומדברי ר"י בעצמו יש להוכיח דבדאורייתא הלכה כמאן דס"ל דאפי' בח"ח אסור, דאל"ה מאי קמ"ל דהלכה כמותו הא אפי' בדאורייתא

ל"ח למ"ע בח"ח ש"מ דבדאורייתא הלכה כרב וכהנהו תנאי דאוסרים בח"ח, ורק בדרבנן לית הלכתא כוותי', והיינו נמי דשמואל חוץ לתחום שרי דכח"ח הוא ושרי בדרבנן אבל מתני' ובריייתא דרשב"ג ס"ל דאפי' בדרבנן אסור כרב וא"ש הכל עיי' בכ"ז:

ולשיטה זו נראה אפשר בשדה דליכא משום חשש טעות דאינשי שיטעו דבאיסור עושה, והדומה לשדה אפי' לא שכיח כ"כ שעושים באריסות מותר דכל דאפשר למיתלי דבהיתר עושה ידינוהו לזכות כדס"ל לר"ת לשיטתו לענין קבלנות, ובקבולת אסור אפי' רוב וכל עושים בקבלנות, וראיתי לו להר"מ חברים הרבה, רבים אשר אתו ה"ה הרמב"ן בחידושיו לע"ז והר"ן שם ובשבת פ' כ"כ והג"א שבת פ"א סי' ל"ט והגה' סמ"ק הלכו' שבת דף קמ"ה ע"א כולם פה אחד אומרים דקבולת אסור משום דנראה לאינשי כשכיר יום ממילא נשמע דאפי' כולם עושים בקבולת אסור משום טעות הרואים, ג) אלא בדבר אחד מה דס"ל להר"מ דמרחץ כיון שאינו נוטל בגוף המרחץ ואין לו אלא מעות בשכרו דומה לשכיר יום ולהכי קאמר הכא אריסותא דמרחץ לא עבדי אינשי דכיון שנוטל מעות בשכרו אסור, בהך דמיון מרחץ לבונה בית בקבלנות יש חולקים עליו, עיי' ב"י סי' רמ"ג דאין נראה כן מדברי הרמב"ם ושאר ראשונים שלא חלקו בין מרחץ לשאר דברים בכך, ומפרשים הא דקאמר אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי משום שהוצאותיו מרובים ושכרו מועט, וא"צ לדוחק כלל בפי' הא דאמרו אריסות למרחץ וכו' ובזה הר"מ יחידאי הוא ולא נמצא לו חבר:

ג ז"ל הרמב"ם פ"ו מהלכו' שבת הלכה י"ד לפיכך הפוסק עם עכו"ם לבנות לו חצירו או כותלו או לקצור לו שדהו או ששכרו שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם בתוך המדינה או בתוך התחום אסור לו להניחו לעשות בשבת וכו' עכ"ל, ונפרש דבריו עד כה א' לא' מ"ש תחלה הפוסק וכו' לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור שדהו וכ' עוד או ששכרו שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם נ"ל דלא זו אף זו קמ"ל להחמיר לא מבעי בונה חצרו שכבר נקרא החצר על שמו ונתקלקל וצריך לתקנו או לבנותו כולו באותו מקום או כותל אחד מבית דירתו או לקצור שדהו שכ"ז נקרא שמו עליו אפי' לבנות לו חצר או ליטע לו כרם מחדש במקום שלא הי' לו חצר או כרם ומכירים הכל דמלאכה זו של ישראל היא כמ"ש בהלכה שלפניה אסור אע"ג שאין כאן דבר שהי' נקרא שמו עליו מקדמת דנא, ומ"ש גבי ששכרו לבנות לו בית או ליטע לו כרם ששכרו לשנה או לשתים, נ"ל כוונתו בזה, הגם של זמן מרובה הוא ויש מקום לומר, דוקא בונה לו חצרו וכותלו או קוצרו לו שדהו דאין המלאכה לזמן מרובה חיישינן שלא ידעו שפסק ויאמרו דשכיר יום הוא, אבל בבונה בית ונוטע כרם לשנה או לשתים הצריך לבנין חצר

ולנטיעת כרם חדש, כיון שנמשך זמן מרובה בינתים יתודע ויתגלה שקצץ עמו קמ"ל דגם כה"ג חיישי' למ"ע, ועוד איכא רבותא לקולא דחוץ לתחום שרי ול"ח לזמן מרובה למקרה דלא שכיח שילך א' סמוך לתחום או יראה מרחוק או לאורחים הגם דכ"ז ל"ש כ"כ מ"מ הוא דחיישינן לזמן מרובה שיקרה כן בשבת א' משבתות הרבה קמ"ל דתוך התחום אסור לעולם וחוץ לתחום מותר לעולם:

והנה הטעם שאסור תוך התחום כ' הרמב"ם וז"ל אסור לו להניחם לעשות בשבת מפני הרואים שאין יודעים שפסק נראה מדבריו דאסור משום שיאמרו ששכירי יום המה, ולא משום חשש טועים שנדמה להם כשכירי יום, לפ"ז תליא הכל בשכיח ולא שכיח בקבולת כמו שכ' בהלכה שלאחרי' לענין שכירות שדה וכרם דתליא אם בדרך אנשי העיר בשכירות, וכ"כ בהלכה י"ב שהרואי' לא ידעו שקצץ, אלא מדלא כ' דתליא אי רגילי ושכיחי בקבלנות כמ"ש בהלכה שלאחרי' בשדה וכרם, נראה דבקבולת אסור הגם דשכיחי ורגילי ביה, והוא כ' כרם ושדה ולא כ' ממרחץ הנזכר במתני' ובברייתא וכ' הה"מ משום דתליא במנהג המקומות ונשתנו לפי המקום והזמן, וא"כ הו"ל לפרש דהיכא דרגילי בקבולת מותר הגם דאינו מפורש בגמרא רק באריסות דשדה מכ"ז נראה דס"ל לרמב"ם דגם בשכיחי ורגילי בקבולת אסור, וצ"ל הטעם דס"ל גם ברגילי רובם או כולם עדיי' איכא בקבולת משום טועים בדמיונם דנדמה להם כשכירי יום, וכ"כ הר"ן על שמו של הרמב"ם דס"ל דקבולת אסור מה"ט, וכן נראה מדס"ל להרמב"ם דבקבולת אפי' בשדה אסור הגם דרגילי' בשכירות ואריסות, משום שאם יתברר הדבר שאינו אוכל פירות יאמרו דשכיר יום הוא ולא יתלו בקבולת עיי' ר"ן וההה"מ דכ' דאם י"ל דיתלו בקבולת למה בבית אסור ואי ס"ל לרמב"ם דקבולת אינו אסור אלא היכא דלא רגילי בכך ולא משום טעות הרואים למה שדה אסור בקבולת גם היכא דלא שכיח בקבולת אלא בשכירות ואריסות הא יתלו בשכירות ואריסות דשכיח ואי משום דיתברר להם דאינו אוכל פירות הלא יתודע להם ג"כ שהי' בקבולת כיון שידעו כ"כ ידעו גם זה דבקבולת הי', וגם ניכר ונראה בשעתו בשעת קבלת השכר אם בקבולת אם שכיר יום הי' וע"כ דס"ל להרמב"ם דקבולת אסור משום חשש טועים דמחזי להם דקבולת אסור כשכיר יום, ולכן כשיתודע להם לבסוף שהי' השדה בקבולת יאמרו דבאיסור עשה, ומינה דאפי' רגילי בקבולת ג"כ אסור, וכן ס"ל להב"י בשיטת הרמב"ם מדכ' דהרמב"ם חולק על הר"מ דמדמה מרחץ לקבלנות בית כיון שאינו נוטל שכר מגוף המרחץ, דהו"ל לרמב"ם לחלק בזה בין אריסות שדה למרחץ, ואי ס"ל בשיטת הרמב"ם דתליא בשכיח ולא שכיח וחיישי' דיש שאמרו שלא הי' בקבלנו' א"כ לא נחית הרמב"ם לחלק כלל לחשש טועים

דהוא כשכיר יום אם כן מה ראי' מביא דהרמב"ם חולק על הר"מ בדמיון מרחץ לקבולת בית דר' מאיר אזיל לשיטתו מפני חשש טועים דמיא מרחץ לבית ורמב"ם לפי שיטתו ליכא חילוק בין מרחץ לשדה, וע"כ דב"י ס"ל בשיטת הרמב"ם דחושש לטועים והוכיח כן מכח הוכחות שהוכחנו דליכא חלוק בין רגילי ללא רגילי בקבלנות:

אלא דצ"ע הא הרמב"ם מפורש כ' מלתא דאסורא בטעמו משום שיאמרו שלא פסק, הא אם ידעו שפסק ליכא חשש משום רואי' וטועים, וקשה ככל מה שהקשיתי דהו"ל לחלק בין רגילי ללא רגילי וביותר מדס"ל דקבלנות דשדה אסור וצ"ע:

ומאוד אתמה בתמיה רבה דהרמב"ם סתר עצמו בשנותו את טעמו בהלכו' יו"ט פ"ז הלכה כ"ה אשר ז"ל, עכו"ם שקיבל קבלנות מישראל אפילו היה חוץ לתחום אין מניחו לעשות במועד שאין הכל יודעים ההפרש שיש בין השכיר ובין הקבלן ולפיכך אסור עכ"ל הרי מפורש יוצא ממנו בהלכו' יו"ט טעם אחר ממ"ש בהלכו' שבת ובשנוי הטעמים נשתנה גוף הענין לדינא היכא דרגילי ושכיחי בקבלנות למ"ש בהלכות שבת מותר ולמ"ש בהלכו' יו"ט אסור, וגם בהלכו' יו"ט עצמו סותר דבריו מיניה וביה ולא סיפא רישא דכ' תחילה שיחשדו אותו שהוא שכר את העכו"ם לעשות לו מלאכה והיינו כמ"ש בהלכות שבת שלא ידעו שפסק עמו, ומסיים שאין הכל יודעים ההפרש שיש בין הקבלן ובין השכיר וזה טעם אחר ממ"ש תחילה וכ"ז צע"ג ומהתימה שלא הרגישו בכ"ז אחד מנושאי כליו:

ועמדתי משתומם, ועשתונותי נבוכו ונצטערתי הרבה, עד שמצאתי ראיתי אחרי רואי במגילת ספר אשר שלח לנו פר"מ נ"י ושם נאמר בשם תשובת מהרי"ץ סי' ב' שעמד בתמיה זו, ועיינתי בו לקיים אייתי ספר ונחזי ואותיות מחכימות, וראיתי שם ואפס קצהו סתירת הרמב"ם מניה וביה לזה מצא מענה ע"פי דוחק ופר"מ י"נ הרב נ' העלה תרופה ע"ד פלפול יפה, אבל לא מנופה, כי בנה יסוד על אבני שיש, על חלוקו של מהריט"ץ דידעו המוניים לחלק בתלוש בין קבלן לשכיר, ולא ידעו לחלק כהנ"ל במחובר וע"פ דבריו בנה לו פר"מ נ"י בית מושב לישב כל סתירת הרמב"ם, ואם כי דברים שכליים דיבר אבל כשל עוזר ונפל עזור, כי על יסוד רעוע בנה שאין טעם בדברי מהריט"ץ וכבר דבריו דחויים בתשובת מהר"י באסאן סי' ב' הנדפס אצל חי' הר"ן על נדה אשר בשם לחמי תודה יקרא, ואני בעל מלאכות הרבה בעניינים שונים דשמיא ודארעא ואין לי פנאי לחפש בחפש מחופש בספרים ולולי שהביאם פר"מ אם לא שזפתם עיני, כי רבה עלי עול הטרדות בעוני, וה' יאיר עיני:

ואשר חנני הש"ית כי ראה בעניי אותו אשמור לדבר, דבר בעטי ואומר דנ"ל לרמב"ם מדאמר שמואל מקבלי קבולת תוך התחום אסור, ולא העמיד דבריו על מתני' וברייתא דע"ז לא ישכיר אדם מרחצו וכו' חוץ לתחום מותר נראה דהא דקאמר מקבלי קבולת אפי' היכא דרגילי בקבולת אסור ובימיו היו רגילים בקבולת בנין בית, ואם היה אומר על מתני' ובריית דמיירי במרחץ דחוץ לתחום שרי לא היינו יודעין דס"ל דקבולת חמיר מאריסות דשדה ומרחץ היכא דנהגו באריסות דמרחץ דתליא במקום וזמן דנהיגי כך או כך, וקמ"ל דקבולת חמירא דאפילו היכא דרגילי בה אסור וקמ"ל נמי דחוץ לתחום שרי, ולהיות שרצה להשמיענו חומרא דקבולת אפי' היכא דנהיגי ורגילי בה אסור וקולא דכל חוץ לתחום דל"ש אינשי שרי, לכן בין חומרא בין קולא דידי' אמר על מקבלי קבולת אלא טעמא בעי למה קבולת חמיר מאריסות צ"ל משום חשש טועים דנדמה להם קבולת לשכירי יום, וס"ל לרמב"ם דל"ש טועים בדמיון זה, וכ"כ בהלכו' יו"ט שאין הכל יודעים ההפרש שבין שכיר לקבלן, משמע שרוב' יודעים אלא שאין הכל יודעים, ומשום מיעוט שאין יודעים בוודאי לא היו אוסרים, אלא מכיון שנמנו לאסור היכא דלא רגילי ושכיחי מקבלי קבולת משום מ"ע דרבים יחשדוהו שלא פסק להיות כי אין מנהג רוב העיר בכך, וכיון דגם ברגילי יש חשש רואים שיטעו ולא ידעו ההפרש שבין שכיר לקבלן לכן לא אמרו בו חוץ היכא דרגילי ושכיחי בקבולת דמותר, והא דבצנור שעלה בו קשקשים ובנסרי' דאסרו בפרהסיא משום חשש טועים דאסורא קעביד הגם דטועים לא שכיחי כמ"ש, התם שאני דבאמת עושה איסור, אלא שהתירו לו לכבוד המת ובצנור משום פסידא, ולא התירו דבר זה רק היכא דליכא למיחש לרואים הטועים דלא ידעו דמותר לצורך המת, או במקום פסידא אבל לא כל היכא דאיכא חשש זה הגם דל"ש והבו דלא לוסיף היתר רק היכא דליכא למיחש למ"ע אפ' כל דהוא ועיי' כעין בר"ן ביצה פ"ק גבי אין מביאין את הסולם שכ' כיון דאיסורא הוא באמת לא התירו רק בצנעה ולאסור גם בצנעה זה א"א עיי"ש, אבל כאן דבהיתר הוא עושה ומשום חשש מיעוט טועים לא היו נמנים לאסור אלא מאחר דבשאין רגילים אסור משום מ"ע וחשדא דרבים, גם ברגילי לא אמרו חוץ, כיון דלא יצאנו מכל וכל חשש מ"ע של יש טועים וזהו דחידש לנו שמואל בקבולת דלא שייך למימר היכא דרגילי ביה שרי כמו בהיכא דעבדי לאריסות, והא"ש מ"ש הרמב"ם בהלכות יו"ט שהכל יודעים דמלאכה זו של ישראל היא ואיכא מ"ע דיודעים ורואים שיחשדו רוב ככל שהוא שכר את העכו"ם, וזה עיקר הטעם שמשו"ה אסרו, אלא מפני טעם זה לבד היכא דרגילי בקבלנות שרי לכן התחכם וכ' עוד שאין הכל יודעים ההפרש שיש בין השכיר לקבלן הגם דרובם יודעים מ"מ לא יצאו לחלק בין

שכיח ללא שכיח מה"ט כמ"ש וא"ש נכון מ"ש בהלכות יו"ט, ובהלכות שבת כ' עיקר הטעם שלא ידעו שפסק עמו מפני טעם זה נמנו לאסור משום חשד שלא פסק, והא דלא כ' שם ג"כ דאין הכל יודעים ההפרש וכו' כמ"ש בהלכות י"ט נ"ל דבהלכות שבת לא מצא צורך כ"כ לפרש האי חששא שאין הכל יודעים ההפרש וכו' כדי להודיענו דאפי' היכא דרגילי בקבלנות אסור, דממילא נשמע ומוכח מתוכו מדכ' בהלכה שאחריה דיש חילוק באריסות בין היכא דרגילי באריסות ובין היכא דלא רגילי, ולא כ"כ בקבולת נדע דבקבולת ליכא חילוק, אבל בהלכות יו"ט דלא כ' רק דין קבולת ואם לא היה כותב רק עיקר הטעם משום דלא ידעו שפסק עמו ויחשדוהו בכך הו"א דוקא בלא רגילי בכך דזיל בתר טעמא, לכן הוצרך לפרש דיש ג"כ משום דאין הכל יודעים ההפרש שבין שכיר לקבלן, אבל בהלכות שבת מוכח מתוך דבריו דקבלנות גם ברגילי אסור, וכיון שבהלכו' יו"ט בע"כ הוצרך לכתוב משום שאין הכל יודעים וכו' וכמ"ש סמך בהלכות שבת על מ"ש בהלכות יו"ט דמה לו לכתוב הטעם בב' מקומות ולדינא אין נפקותא ומקום לטעות דעיקר הדין נדע מסידור וסתימת דבריו ומיושב הכל ע"ד סלול, וכמה גדולים דברי חכמינו ז"ל ויגעת ומצאת תאמין בעזה"ית:

ד שיטות הרבה ראשונים דהכל תליא ברגילי ולא רגילי דס"ל דאין חוששי' כלל לטעות הרואים דלא שכיח, או דל"ל לדמוי מלתא דקבולת לשכיר יום, וכשבאנו למנין רבו כמו רבו דס"ל הכי, הלא המה הר"י שבתוס' ע"ז הרא"ש בע"ז, רשב"א וריטב"א בע"ז ומ"ק סמ"ג בהלכו' שבת ד' י"ט ע"ב וס"הת הלכות שבת כולם כתבו טעם איסור קבולת משום דלא רגילי ביה בזמניהם ונשתנה הענין לפי המקו' והזמן ודע דלכאורה נראים דברי הסמ"ג הלכו' שבת כ"א ע"ב כסותר דבריו שכ' שם דשדה למחצה ולשליש מותר, אבל במעות אסור, ולמ"ש ד' י"ט דקבולת אסור משום דאין רגילים אבל ברגילים בו שרי הגם שבדמים משלם לו וכן נראה דסה"ת סותר שיטתו כהנ"ל ממ"ש בע"ז וצ"ע, ונ"ל כוונתם במ"ש בשדה נוטל מעות אסור לא משום דאינו נוטל בגוף הפירות כמ"ש הר"מ שבתוס' אלא משום שכך הי' בימיהם שרוב אריסות היתה למחצה ולשליש, אבל נוטל מעות בשביל חלקו לא היה שכיח, הגם דאריסות לפירות שכיח ס"ל דאסור כל שנוטל מעות כשיראו אח"כ שאינו נוטל פירות יאמרו דשכיר יום הוא כמ"ש הר"ן לשיטת הרמב"ם אבל קבולת בית או בשדה היכא דשכיח שנוטל מעות עבור חלקו, או שעושה בקבולת ושכיח מותר כנ"ל ברור:

ה ואחרי שזכינו לברר וללבן שיטת הראשונים, ולקטנו שושנים, והראנו פנים, נשית פנינו פנים מסבירות להלכה, נתבונן מה הורה גבר, חובר חבר בעל המחבר. הנה ריש

סי' רמ"ד כ' וז"ל לפיכך הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור לו שדהו, אם היה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור לו להניחו לעשות בשבת מפני הרואים שאין יודעים שפסק, וזה הלשון הוא ממש לשון הרמב"ם אלא שהשמיט מ"ש הרמב"ם או לבנות לו חצר או ליטע לו כרם, וכתבנו באות ג' דקמ"ל הרמב"ם רבותא דאפי' לא היה נקרא שמו על חצרו או שדהו רק שידוע שמלאכה זאת של ישראל היא אסור וכל כי האי היה ליה למחבר להעתיק, וגם מה שכ' הרמב"ם לשנה או לשתים שכתבנו דאיכ' רבותא בתרתי, להחמיר דאפי' לזמן מרובה חיישי' שלא יתודע לרואים שפסק עמו וגם להקל דחוץ לתחום שרי ול"ח לזמן מרובה שמא יהיו שם רואים מרחוק או סמוך לתחום או אורחים, כ"ז השמיט המחבר וצ"ע:

והנה ממ"ש מלתא בטעמא דאסרו משום רואים שלא ידעו שפסק עמו נראה דלא ס"ל דחוששים לטועים בדמיון דקבולת כשכיר יום אלא שלא ידעו שפסק עמו, ממילא נשמע היכא דשכיחי ורגילי בקבולת שרי, אלא שכבר בארנו והוכחנו ששיטת הרמב"ם אינו כן ממ"ש בהלכו' יו"ט טעמא דלאו כ"ע יודעים ההפרש שיש בין שכיר לקבלן וטעם זה גם היכא דרגילי בקבולת אסור, וע"כ המחבר דלא הביא רק טעם זה שלא ידעו שפסק עמו וגם בהלכות חו"המ סי' תרמ"ג לא כ' טעם זה דרמב"ם ושם לא כ' שום טעם, ולרמב"ם כתבתי דסמך בהלכות שבת משום דכ' בהלכה שלאחרי' דבאריסות יש חילוק בין רגילי ללא רגילי באריסות ולא כ' כן בקבלנות נדע דבקבלנות ליכא חילוק, וגילה טעמו בהלכות יו"ט, אבל מן המחבר אין לדייק כן כמובן, וגם לא הזכיר מחשש זה שאין הכל יודעים ההפרש בין קבלן לשכיר יום רק דלא ידעו שפסק, נראה בעין כי מכרעת ליה מלתא לדינא דלא כרמב"ם והסוברים כוותי' בזה, אלא כשיטת רוב הראשונים דס"ל דתליא הכל ברגילי ולא רגילי בין בקבולת בין באריסות כנ"ל ועיי':

עוד פש גבן לברורי חדא מלתא אם תליא ברוב העולם דוקא דנהיגי בקבלנות ואריסות או סגי ברוב העיר, דבר זה מפורש ברמב"ם הלכו' שבת דכ' דתליא אם רוב בני העיר בשכירות או באריסות, וכ"כ הרא"ש ויתר ראשונים בתנור ומרחץ דאזלינן בתר מנהג המקום, וכן מצינו כה"ג בש"ס קידושין בסוגיא דסבלונות דתליא באתרא דמקדשי והדר מסבלי, דתליא באתרא ולא במנהג העולם דתושב העיר מסתמא גריר בתר מנהג עירו, ואפי' היה דר במק"א וקבע דירתו שם הוא עושה כמנהג המקום אשר הוא דר שם עכשיו, ויש להקשות קצת דמקשה שם באתרא דמקדשי והדר מסבלי פשיטא היה יכול לומר דקמ"ל אע"ג דמנהג העולם לא כן הוא אזלינן בתר מנהג העיר וצע"ק:

אלא דבנוב"י קמא חאו"ח סי' י"ב שדא ביה נרגא, לתשובה אשכנזית שבב"י סי' רמ"ד דאם דר חוץ לתחום חוששין למ"ע דאורחים ובני ביתו, אם מנהג רוב בני העיר ואין מנהג העולם בקבלנות יש לחוש לאורחים עי"ש מ"ש דבאמת לא שרי רק כשעומד חוץ לשכונת ישראל עיי' נוב"י תנינא חאו"ח סי' ל"ח והודה ולא בוש כי דוחק גדול לומר כן אלא שלא מצא מענה אחרת, והנלפע"ד בצירוף יישוב קושי' המג"א סי' רמ"ד מירושלמי דשביעית דמבואר דל"ח לאורחים ומ"ש בשביעית הקילו עי' תוס' חדשים דצ"ל לזבל בשביעית ג"כ דרבנן, וצ"ל דשבות עי"נ חמיר ממעשה דזיבול ע"י ישראל, ובש"ס עירובין פ' הדר מבואר דשאני וחמיר שבות דאית ביה מעשה ע"י ישראל עצמו משבות עי"נ, וצ"ל כיון דשביעית בעצמו קיל משאר איסורי תורה לכן דרבנן דידיה אפי' ע"י ישראל עצמו קיל משבות עי"נ דשבת ודוחק ועיי' ח"ס חאו"ח סי' ס' חילוק נכון וש"י:

ולפע"ד נראה דצל"ע על תשובה אשכנזית דחיישינן לאורחים וב"ב איך יפרנס סוגיא דמ"ק דחוץ לתחום שרי דלא שכיחי אינשי, הא איכא חשש מפני ב"ב, וכי נעלם מהם שבונה בנין חוץ לתחום והפועלי' עושים בשבת וצ"ע, עוד ק"ל למה אמרי' דחוששי' לאורחי' ולב"ב, הלא חשש אורחים כולל יותר אפי' ליכא ב"ב והוא אדם יחידי, וחשש אורחי' איכא לכל, ולמה מוסיף חשש וגורע בו באדם יחידי לא הי' לתשובה זו לומר רק דחיישי' לאורחים מן כל זה נ"ל דוודאי חשש רחוק הוא שיבואו אורחים ויראו וידעו דמלאכת ישראל היא ויחשדוהו ומה"ט ס"ל לירושלמי דלאורחים ל"ח, וגם לחוש לב"ב דיחשדו אותו ג"כ חשש רחוק הוא שיחשדו ב"ב את בעל הבית ולא ידעו כי באמונה ע"י קבולת הוא עושה ואם יאמר להם לא יאמינו לו כ"ז חשש רחוק הוא, ולכן כ' דיש לחוש לב"ב ואורחים דמצרפים ב' החששות יחד לפעמים יבואו אורחי' ולפעמי' יחשדוהו ב"ב כנ"ל ולק"מ מהא דמ"ק דחוץ לתחום שרי כיון דחשש אורחים ליכא כמ"ש המג"א דלא שכיחי אורחים בשבת במקום שאין ישראלים דרים, גם משום ב"ב ל"ח דמשום ב"ב לחוד ל"ח וא"ש נמי הא דתנור ומרחץ דלב"ב ליכא למיחש דיודעי' מנהג עירם ומשום אורחים דלא ידעו לחוד ל"ח ומיושבים כל הקושיות שנתקשו בזה במרווח, וכמדומה שקרובים דברינו למרכז האמת:

ואומר אני שיצא לתשובה זו חשש זה שחשש לאורחי' וב"ב יחד מש"ס מ"ק דבחו"המ חוששי' כדאתו מחוץ לתחום פשיטא שאין זה יותר מחשש אורחים כיון שמחוץ לתחום באים ולא מקרבו ליה ואינם יודעים עסקיו ומ"מ חיישינן להם, ועיי' נוב"י קמא סי' י"ב שכ' דכל בתוך התחום יודעי' ומכירי' עסקיו ומנהגו עיי"ש וזה לא שייך בחו"המ בחוץ לתחום, וע"כ צ"ל דחוששי' לאורחי' בצירוף ב"ב דהם יודעי' שבונים לו חוץ לתחום,

בצירוף שני החששות לאורחי' ולב"ב חיישי' אבל בשבת דליכא רק משום ב"ב דיודעי' עסקיו שמחוץ לתחום אין חוששין וחומרא דתשובה אשכנזית מבוארת ומוכרחת:

וזאת תורת העולה מדברינו לדינא, היא העולה דהיכא דרוב העיר עושים בקבולת מותר בין בקבולת בית או שדה וכדומה ואפילו מנהג שאר מקומות אינו כן, ול"ח לאורחי' רק כשיש לחוש ג"כ לב"ב, ומ"ש בתשובת מהר"י באסאן ס' ב' כיון שאומן אדריכל עושה ע"י פועלים שכירי יום איכא מ"ע לרואים שיאמרו שכירי יום דישראל נינהו אלו דבריו ז"ל והביאם פר"מ נ"י, ודחה אותם כיון שאין לישראל עסק עמהם לא חששו למ"ע. ומביא ראיה לזה מכח קושיא אחת דהקשו בה טובא מתחילת הסוגיא למה לא חיישינן בכותי דיעשה בשבת ויו"ט ע"י שכירי יום נכרים מזה דן דכל שאין לישראל עסק עם הפועלי' ליכא משום מ"ע אלו דבריו, הנה סברתו לא סבירא ולא נ"ל ולא מצאתי בזה טעם לשבח וכל קושי' יש לה תירוץ, ולדידי לק"מ והרבה י"ל חדא הא אמירה לנכרי מלא יעשה נפקא עיי' ב"י סי' רמ"ג וטו"ז הגם דאסמכתא היא לדידן אולי הם נקטו לדרשה גמורה, גם י"ל דס"ל יש שליחות לנכרי ולא ממעטי ליה מאתם גם אתם וכו' ועוד אולי ידעו חז"ל שמשמרי שבתא שלא לעשות עי"נ כיון דאית להו עיקר שבת מקיימי מסתמא כל השייך לשמירת שבת גם מדרבנן ועיי' ריטב"א ריש חולין, ועוד הא ברייתא רשב"ג אמרה והוא ס"ל אחזיק אפי' לא כתיבה וכ"ז פשוט ולק"מ אלא דבלא"ה לא נ"ל דברי המר"י באסאן כיון שידוע דאומן מקבל קבולת מעשהו כך הוא ששוכר לעצמו שכירי יום ליכא מ"ע כלל:

וכל מ"ש לא כתבנו אלא להלכה אבל למעשה הגם כי אין לבי נוקפי בכחא דהתירא, כי הוראה זו אינה מחודשת מאתי שכן נראה מגדולי אחרונים קמאי בנוב"י סי' י"ב ופרמ"ג סי' רמ"ד, ואני לא באתי אלא כמבאר השיטות והפוסקי' ומבער כל חמירא דאיכא עלייהו, בכ"ז לאשר בעו"ה הדור פרוץ מרובה ורבו המתפרצים בעם בחלול שבת ויו"ט, ונמצא כמעט בכל מושבות קהילות ב"י, ורבה המכשלה מתרבה והולכת וקרוב לי דיש בזה"ז חשש הרבה יותר לחשדא ולמ"ע, אם כן יש לחוש טובא כי יכנוס בלב דעד"ז מותר ויאמרו הותרה הרצועה ויעשו כן אחרים בלי כחה דהתירא יוצא מפי סופרים וספרים, ולכן אני משיב אחור ימיני מלהתיר דבר זה, מ"מ בנידון שלפנינו שהתנה מתחילה לפי דבריו שישבות ביום השבת הגם דבכ"ז צריך למחות כד לא ציית ליה וכן נראה מלשון הרמב"ם ושו"ע דאסור להניחו לעשות וכו' דלאו כ"ע יודעים שהתנה עמו, ויש להאריך וכבר נתארכו דברינו לכן אקצר ואומר בנדון שלנו שהתנה מתחלה וגם עתה עומד וצווח ומוחה ורוצה לפייסו בדמים שכר בטלה ושכר האומן ואינו רוצה, יראה שכבר יצא י"ח,

וא"צ יותר, מ"מ מהיות טוב שילך אל הערכאות לתבוע עלבונו, כי לא קיים האומן התנאי שהתנה עמו כדי שיפורסם שהתנה עמו ועומד ומוחה, הגם שאין לסמוך על פרסום זה ולא יצא בזה מחשד ומ"ע כמו שבארתי במק"א, כאן אין אנו צריכים רק מהיות טוב, וכל תצדקאות וכל הפעולות והוצאות שיהי' לו בזה לכבוד ה' וש"ק ירבה לו ה' גבולו, וכל המשמר שבת כהלכתו נותנים לו נחלה בלי מצרים, וינצל מידי צוררים מצירים, ויזכה ליום שכולו טוב שכולו שבת. הכ"ד אוה"נ דוש"ת חותם בברכת אהבה. פ"ב יום ד' ג' מ"אב תרח"י לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מב

הבורא רוח ויוצר הרים, יערה רוח קדשו ממעל וישמיע קול מבשר בראש הרים, לידי"נ הרבני המופלג מלא ברכת ה', מורג חרוץ יראת ה' אוצרו, הנגיד המפורסם לשבח ולתהלה כש"ת מו"ה משה שענפעלד יחי' חד מנטורי קרתא, ואבן פנה בק"ק נייטרא יע"א:

הנה עתה באתי לקיים הבטחתי לעיי' בשאלתו בדבר הנוגע לעצמו אשר זה תוארה, שחכר משר א' שדות וכרמים לשנים הרבה וגם שכר ממנו אותם כפרים המשועבדים לעבודתו הנקראים קליינהייזלער שנוטלים שכרם מהשר, דירה וכיוצא בו, ונגד זה הם משועבדי' למלאכתו בשדות וכרמים כ"א חמשים יום בשנה בזמן הראוי לעבוד, והם הולכי' לעבודתם בלי שום צווי ונפשו היפה בשאלתו אם מותר להניחם לעבוד בשבת ע"כ:

והנה יש לעיי' בנדון זה בשני דברים א') אם יש בזה משום נכרי העוש' מלאכת ישראל, או נידון כקבולת דמותר מעיקר הדין, ב') ואם הוא כקבולת אם יש לחוש למ"ע שיאמרו שכירי יום המה, ועיני פר"מ נ"י שפיר חזו במקומות הראוים ואחווה דעה דעת תורה מכרעת, כאשר יחנני החונן דעת:

א לפי מה שכ' מעלתו נ"י שעל פועלים אלו מוטל לעבוד חמשים יום בשנה באין מי שיצוה להם לעשות ביום זה או זה ובבחירת הפועלי' והעובדי' תליא מלתא, א"כ הוא פשוט שזה קבולת ממש הנזכר בש"ס ופוסקים דשרי מעיקר הדין, ואמינא לרוחא דמלתא ללמד במק"א גם אם הזמן קבוע להעובדי' ע"פ משרת השררה יש לצדד להקל, דשכירת שדות וכרמי' עם המשרתים העושי' במלאכה דומה לקבולת דבנין בית שנותנים בקבולת להאומן, וכל המלאכה תחת פקידתו והשגחתו והוא האומן שוכר לו פועלי'

ושכירי יום ועל דעתו ומצותו המה עושים ואין הפועלים שכירי ישראל רק של האומן ואין לישראל עצמו למתי יעשה ע"י פועלים שלו ומותר לכ"ע אם לא משום מ"ע וכן נראה ענין זה שמשרתים אלו מוכרחים להשרה, והישראל שכר שדותיו ובתוך דמי השכירות שעבודת השדה תהיה ע"י משרתיו וע"ז נוגשים הנוגשים במשרתיו ופוקד עליהם מתי ילכו לעבודתם ושר המשכיר הוא מקבל עליו עבודת השדה ע"י משרתיו, א"כ המשרתים אדעתא דשר הם עושים בזמן שהוא רוצה, ואין להישראל עסק עמהם לומר דאדעתי' הם עושים, והנוגש והעושי' כולם משרתי השררה ונוטלי' שכרם ממנו, לפי קט שכלי זה דומה ממש לקבולת בנין דעל דרך זה הוא, ומצורף לזה מ"ש בח"ס סי' ס' די"ל לדעתי' עביד כיון שאין צריך לעבוד רק ששה ימים ומשום שרוצה לחוג חגו עובד בש"ק לטובתו, וכן בזה שקצובים לו חמשים יום בשנה והיה יכול לעבוד א' מן הימים ביום חגו ומשום שרוצה לנוח בו עובד ביום השבת לדעתו ויעיי' בתשובות מהרש"ל סי' ק' שנתעורר קצת בזה, ומצורף עוד לזה מ"ש בח"ס דאמירה דנכרי לנכרי קיל ובנדון שלנו הנוגש נכרי מצווה לנכרי מתי יעשו, בצירוף כ"ז נ"ל דמעיקר הדין מותר וכ"כ בפשיטות בח"ס סי' נ"ז:

ב אחרי אשר בארנו שנדון זה הוא כקבולת דמותר, צריכים אנו לעיי' אם יש בו משום מ"ע, הנה רוב הראשונים אחזו בשיטת הרמב"ם דקבולת שדה וכרם אסור משום מ"ע אע"ג דאריסות שכיח מ"מ כשיודע ויתברר האמת שאינה באריסות לא יתלו בקבלנות, ועיי' ב"י סי' רמ"ד שמביא כמה ראשונים דס"ל כן, ובב"ח השיג עליו ורצה להסיע דעת הסמ"ג וסה"ת דמתירים בקבולת שדה, וכבר השיג עליו יפה בתשובות מהר"י באסאן סי' ב', והוא לא מצא אלא הרא"ש ור"י שבתוס' דמתירין קבולת שדה וגם ברא"ש אינו מפורש כ"כ ומר"י שבתוס' ג"כ אין ראיה די"ל לר"ת השיב דקבולת בנין בוודאי אסור ומשדה לא איירי וכן נראה מסיומא של התוס' דכל קבולת דמחובר אסור וכמ"ש הטו"ז ג"כ, ואני מצאתי בריטב"א ע"ז ומ"ק דמפורש כ' דקבולת שדה וכדומה חוץ מבנין שרי, אבל רוב ראשונים כתבו לאסור, ה"ה הראשונים שמביא הב"י ומרדכי פ"ק דע"ז ורמב"ן בחי' ע"ז ור"ן וסמ"ג וסה"ת והה"מ וכן פסק המחבר ומי ירים ראש להקל:

וגם המתירים לא התירו רק בזמנם שכל שדותיהם לאריסות קיימי וס"ל דיאמרו לאריסות עביד, ולא חשו שיתברר להם האמת ע"י שיראו שלא יטול הנכרי מן הפירות, אבל עכשיו בזמננו שאין מנהג באריסות כלל, וכבר העיד ע"ז אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' קי"ג וכ"כ בגליון שו"ע שלו, לכ"ע אסור קבלנות דשדה כמו קבלנות דבנין היכא דאסור כמו שיבואר בסמוך אי"ה:

והנה בתשובה אחת הארכתי בתכלית אריכות ביאור השיטות בדין קבולת וכאן אקצר במוצא הדברים שהעלתי שם דשיטת הרמב"ם דקבולת בית שדה וכרם וכדומה אפי' רוב העיר נהיגי בכך אסור משום חשש טועים דדמו להו כשכירי יום כשיטת הר"מ שבתוס' ע"ז, וטעם זה כ' הרמב"ם בהלכות יו"ט וכן הי' שיטת הרמב"ן ור"ן בע"ז והג"א והגה' סמ"ג, אבל נגד זה באתי אל המנין ומצאתי ראיתי כי רובא דמנכר המה דס"ל דתליא הכל בשכיח ורגיל כדס"ל לר"י שבתוס' דלא חיישינן לטועים בדין שידמו מלתא למלתא דקבולת לשכירי יום דלא דמו לאמת, כל כי האי ל"ח, וכן הוא דעת המחבר דנקיט סי' רמ"ד האי טעמא שלא ידעו שפסק עמו, אבל לטועים ל"ח ובהלכות חו"המ סתם ולא כ' שום טעם וסמך על מ"ש בהלכו' שבת מלתא בטעמא, וממילא נשמע לפי הטעם דתליא הכל בשכיחי ורגילי בקבולת או לא רגילי, ותליא ברוב העיר הגם דרוב העולם לא נהיגי כן, ונקטינן להלכתא כהכרעת המחבר דלא כטו"ז סי' רמ"ד ועיי' פרמ"ג שם ובנוב"י קמא סי' י"ב, ומ"ש הנוב"י ושדי ביה נרגא בהאי התירא משום חשש אורחים ונכנס בפרצה דחוקה בכוונת המחבר, אנחנו מצאנו דרך מרוח בשיטת המחבר דלא חייש לאורחים כה"ג ושם בארה. ממוצא דברינו נלמוד היתר בנדון שלפנינו אם רוב אנשי מקומו בקבולת ע"ד נדון שלו שכתבנו דדומה דדומה לקבולת בנין, או באופן אחר אם רגילים לעשות בשדות שלהם בקבולת ממש הגם דבכל המקומות לא נהיגי כן מותר וליכא חשש מ"ע כלל:

מ"מ בנדון שלפנינו יש לפקפק אפשר גם רוב ראשונים דס"ל דל"ח לרואים וטועים בדמיונם לדמות קבלנות לשכירי יום היינו בקבולת דעלמא דשדה או דבית, אבל בנדון שלנו דמיא קצת יותר לשכירי יום כיון שלוחצים הפועלי' ע"י נוגשים שיעשו מלאכתם בשבת הגם שכתבנו דמעיקר הדין עותר, מ"מ בהשקפה ראשונה לא היה נראה לנו כ"כ פשוט דהוא כמקבלי קבולת לעשות כרצונם אפשר לכ"ע איכא מ"ע דרואים שלא יהיה נראה להם כקבולת וכאריסות אלא כשכירי יום של ישראל ורבים אשר יטעו בזה ולא ידייקו כ"כ דדומה ממש, ולכן לא נ"ל לסמוך לדמות נדון שלנו לקבולת היכא דשכיח ורגיל דהכריע המחבר כשיטות הנך פוסקים דלא חיישינן לטעות הרואים דאפשר בנדון שלנו לא מכרעת ליה מלתא למחבר להקל דאפשר כ"ע מודים בזה:

ובתחלת הרעיון עלה במחשבה לפני לפתוח פתחא דהתירא דהב"י סס"י רמ"ג מביא בשם ר"נ גאון מי שקנה מרחץ או פורנא ולא ישב בה ומשכירה מותר דלא נקרא שמו עליו, ובשו"ע השמיט דין זה, ורמ"א כ' אם שכר מנכרי וחזר ומשכירו מותר דלא נקרא שמו עליו, והקשה המג"א למה כ' שכר הא אפי' קנה מותר, וכ' דבאו"ז כ' שכר משמע

קנה לא ופסק כוותיה ולא כרב נטרנאי, ונ"ל לעשות סמוכים לדין הנ"ל ממתני' ובריייתא דספ"ק דע"ז דקתני במתני' ובכ"מ לא ישכיר לו מרחץ מפני שנקראת על שמו, ומתני' שם איירי בשלו דוקא דאם שכר בית מנכרי ליכא למגזר משום מכירה דהא אינה שלו ואינו יכול למכור לנכרי, וגם בית דירה דאסור במתני' משום שמכניס הנכרי ע"ז בתוכו ליכא איסור כשמושכר לישראל דלאו דיליה הוא, ואפילו לשיטת הר"א שבהג"א במתני' דאם ישראל שוכר אסור לישראל להניח ע"ז בתוכו דשכירות קנה קצת, נ"ל דמותר להשכיר לנכרי לפימ"ש הרא"ש דנכרי המניח בבית ישראל רק מדרבנן, וא"כ י"ל דוקא בשל ישראל ממש, ועוד הרי כ' מג"א ס' רמ"ו ס"ק ח' דאם חוזר ומשכירו שרי ממ"נ וע"כ דלא איירי מתני' רק בשל ישראל עצמו ועיי', א"כ הא דקתני במתני' ובכ"מ לא ישכיר לו את המרחץ היינו מרחץ שלו משום דנקראת על שמו, אבל מרחץ ששכור הוא לו מותר, וכן משמע לשון הברייתא דרשב"ג לא ישכיר אדם מרחצו, מדאמר מרחצו, ולא אמר לא ישכיר מרחץ לנכרי דנכלל גם מרחץ שאינה שלו רק שמושכר בידו מנכרי, ש"מ דמרחצו דוקא קאמר, אבל כל שאינו שלו מותר, ומתניתין לא דייק ותני מרחצו דסמכה דנדע זאת מדסמך לו לענין מכירת ושכירת בית ושדה ובית לדירה דבשלו דוקא אסור וגם ובכ"מ לא ישכיר לו את המרחץ בשלו דוקא קאי, וכן יש למשמע מברייתא דרשב"ג דקא' לא ישכיר שדהו לכותי, ולא אמר לא ישכיר שדה לכותי וקדייק ואמר שדהו, דוקא כשהוא שלו דנקרא שמו עליו, אע"ג דבכותי גם משום ל"ע איכא, וזה גם בשדה השכורה לו שייך ואסור להשכירו לכותי משום לפ"ע, מ"מ נקיט שדהו דוקא משום דחדא משום לפ"ע ועוד קאמר משום דנקראת על שמו, וזה ל"ש רק בשדהו לכן נקיט שדהו דאיכא תרתי, ויש להקשות קצת לפ"ז מה לו לומר ועוד משום דנקרא שמו עליו דאינו אלא בשדהו ולא בשדה השכורה לו וטעם הראשון משום לפ"ע איכא אפילו בשכורה לו ואיך מוסיף טעם ומגרע שאינו בכ"מ, אלא דבלא"ה צ"ל מאחר דאיכ' איסור דאוריית' משום לפ"ע איך מוסיף וגורע טעם משום איסור דרבנן, וכ' הריטב"א דרוב כותים צייתי ואם יקרה אחד שהוא מן המיעוט לא איכפת לן כיון ששכר לו והתנה עמו ורוב צייתי אלא דאיכא משום דנקרא שמו עליו כשיהיה מן המיעוט, והמקשה היה סבור דרוב לא צייתי ומתרץ דרוב צייתי והיינו חדא אם ידוע דלא צייתי איכא משום לפ"ע, ואפילו סתמא דרוב צייתי איכא משום דנקרא שמו עליו עיי' בו, ולפ"ז א"ש דברינו ועיי':

מכ"ז איכא ראי' לדין זה דאם שכר מנכרי מותר להשכיר דליכא משום מ"ע, וי"ל אפשר ה"ה קנה ממנו ולא ישב בה, אלא דמיניה וביה נשמע דקנה כל שהוא שלו הגם שלא ישב בה אסור דהא מרחץ במתני' דומיא דבית ושדה דאיירי תחלה והא שם אסור כשהוא

שלו אע"ג שלא ישב בה דאסור למכור לנכרי משום לא תחנם ובא"י אסור ג"כ להשכיר לו שמא ימכור לו וה"ה שלא להשכיר לו לדירה בכ"מ שיכניס ע"ז בתוכו בשלו בשל ישראל ממש, ובכ"ז אין חילוק בין ישב ללא ישב בה, וע"ז קאי לא ישכיר מרחץ היינו בשלו ממש אפי' לא ישב בה והיא ראי' מכרחת, וכן יש למשמע מברייתא דרשב"ג דאמר מרחצו, דוקא מרחצו אבל כשמושכר לו שרי, משמע כל שהוא מרחצו אסור אפי' לא ישב בה והוא כשיטת האו"ז דוקא שכרו ודלא כר"ן גאון וקשה עליו מכל הנ"ל וצל"ע:

והנה הרמ"א לא כ' דוקא בלא ישב בה והטו"ז כ' שכוונתו שלא ישב בה וכן ס"ל למג"א ובאליה רבה כ לאמור בשכר אפי' ישב בה לא נקרא שמו עליו והיינו דרמ"א אבל בקנה בעי דוקא לא ישב בה, דכשישב בה נקרא שמו עליו ומיישב בזה קושית המג"א, והנה ביישוב קו' מג"א לא הועיל כלום דעדי' קשה למה לא מביא דינו של ר"נ גאון דאם קנה ולא ישב בה דמותר וכן השיג על"ו בפרמ"ג, אבל מ"מ נ"ל נכון לדינא מ"ש דבשכר אפי' ישב בה ולא מטעמיה, אלא אמינא מלתא בטעמא לשבח, דבשכר אפי' ישב בה, או אפי' שכרו לשנים הרבה דסמכינן לקולא דנתפרסם שהשכירו לנכרי, ה"ה איפכא אם שכרו ישראל מנכרי לשנים הרבה אפי' לא ישב בה ידוע לכל כי שכרו מנכרי ונקרא על שמו היינו בוודאי לא נעקר שם בעלים ראשונים נכרים מעליו, אלא שנקרא על שם הישראל ששכרו וכ"ש כשישב בה, ומ"מ שרי להשכירו לנכרי אחר כיון שנתפרסם שישראל שכרו מבעליו נכרי ידוע לכל שמרחץ זה עומד להשכיר מבעליו לישראל, כמו כן יתלו בשכירות שחזר הישראל והשכירו לנכרי שיושב בתוכו הגם שאין רגילות בשכירות מ"מ הלא מרחץ זה עומד לכך כנ"ל, אבל בקנה ישראל ס"ל לר"נ גאון דבעי לא ישב בה דלא נקרא שמו עליו, אבל ישב בה נקראת על שמו של ישראל ואיכא משום מ"ע כיון שאין מרחץ זה עומד להשכיר יותר משאר מרחצאות והאו"ז ס"ל אפי' לא ישב בה אסור במכירה, ורמ"א נקיט להלכתא כאו"ז דוקא שכר, ואפי' שכרו לשנים הרבה וגם ישב בה, וא"ש סתימות הרמ"א שלא התנה דוקא שלא ישב בה, ומ"ש מפני שאין שם ישראל נקרא עליו, היינו שלא נקרא שם ישראל עליו שהוא שלו אלא שהוא של נכרי והוא שכר ממנו לכן משום מ"ע אפי' ישב בה ליכא, וא"ש נכון מאוד לפע"ד עפ"ז הי' נ"ל לצדד להקל בנדון שלפנינו שפר"מ נ"י שכר השדות לכמה שנים ושמו עליו ששכרם יתלו שחזר והשכירו לנכרי כיון ששדות אלו דרכם להשכיר' ויתלו כי בהיתר עשה וליכא מ"ע, ומעיקר הדין מותר דדמיא לקבולת כמ"ש, ומשום מ"ע ליכא דיתלו שהשכירם לנכרי:

שבתי וראיתי כי טעות הוא בידי, ל"מ לשיטת הרמב"ם ודעימי' דשדה הגם דעומד לשכירות ואריסות אסור בקבולת דלא יתלו באריסות כיון דבאמת לא כן הוא ויתברר להם שאינו נוטל פירות, לפ"ז גם במרחץ ששכר וחזר ונתן בקבולת אסור כיון שהאמת שלא השכירו ולא יתלו שהשכירו כי יודע להם שהישראל לוקח פירות מעות הנושרים, ואפי' לדס"ל דשדה מותר בקבלנות אפשר בנדון שלנו כ"ע מודים דלא יתלו בשכירות דלא שכיח, די"ל טעם שיטות הסוברים דשדה מותר בקבולת אע"ג דלא שכיח בקבולת דיתלו בשכיח דלאריסות הוא ולא חיישי כיון שאינו נוטל פירות שיקרה מקרה שיראו אחרים דבר זה ויהיו חושדים אותו כ"כ האי לא חיישינן, וגם אפשר שיתלו בקבולת אע"ג דלא שכיח, אבל בנדון שלנו גרע טפי דכל השנה הישראל עוסק ובא בשדות וכרמים השכורים לו ומאסף כל הפירות הביתה, בוצר הענבים ומתעסק בקצירה בצירה ודישה ועומד על הפועלים כ"י החול ומאסף לגורנו, וכל עין רואה מבין ויודע שלא השכיר השדות וכרמים לנכרי אחר ובשלו הוא עוסק ואין מקום לתלות בהיתר שכירות וכ"ע מודים דאסור בקבולת משום שאין לומר שיתלו באריסות או בשכירות ואפי' היכא דשכיחי ורגילי בקבלנות יש להחמיר בנדון שלנו מטעמא דכתיבנא כבר לעיל:

ואבוא אל דברי מע"כ נ"י שהוציא לעצמו כחא דהתירא ע"י שעשה הכל בפני ערכאות דאיכא פרסומא מלתא דפועלים ולא שכירי יום אינהי וסמך לבו על הח"ס או"ח סי' נ"ז ושם נאמר אם עושה בקבולת בערכאות שרי, עפמ"ש תוס' שבת סי' רמ"ג בקנה בית שמו עליו מיד דכל המעלה בערכאות איכא פרסום ומביא ראי' מסי' רמ"ו דיתנה עם הנכרי בפני ערכאות דאיכא פרסום עי"ז והה"נ כשנעשה קבלנות בפני ערכאות טוט אסר וטוט שרי, ומזה דן פר"מ נ"י לנדון שלו שעשה הכל בפני ערכאות יודע לכל כי בקבולת המה עושים אלו דבריו:

הנה מאוד אתמה לנפשי אם יהי' די בפרסום כזה שעושה בפני ערכאות למה לא נמצא היתר זה במרחץ וכדומה בסי' רמ"ג ורמ"ד שיעשה ויעלה בערכאות כדי לפרסם הדבר שהשכיר או בקבולת או באריסות, ולא לשתמט מי שיאמר היתר כזה אלא במשכירו שנה אחר שנה או לשנים הרבה דסומכים שנתפרסם הדבר ועיי' רמב"ם הלכו' שבת פ"ז הל' ו' שכ' או לבנות לו חצר וליטע לו כרם לשנה או לשנתים, נ"ל דרצה בזה הגם דלזמן מרובה הוא לא אמרינן שיתפרסם הדבר והרמב"ם לשיטתו דס"ל דקבולת לא מהני משום טועים שידמה להם כשכירי יום כמ"ש בהלכות יו"ט לכן ל"מ גם אם הוא לשנה או לשנים הרבה דאם גם ידעו שהוא בקבולת מ"מ הא איכא חששא שיטעו בדמיונם שאיסורא קעביד דכשכיר יום הוא, ובתשובה א' תמהתי למה השמיט המחבר רבותא

דאפי' לשנה ושנתים אסור דאית ביה רבותא כמ"ש, וכעת נ"ל עפמ"ש כאן בטעמא דרמב"ם דאסור משום דאיכא חשש טועים בדמיון כ"ז לרמב"ם לשיטתו אבל המחבר דלא כ' טעם זה דיטעו רק חשש מ"ע שיאמרו שכיר הוא וברגילי בקבולת מותר, הה"נ דשרי היכא דשכרי לשנה או לשנתים, כמו במרחץ אם השכירו לשנים הרבה דמותר, אלא שהב"י מפרש הך דינא דרבינו האי שמשכירו לשנים זאח"ז ולא שהשכירו לשנים הרבה וכן כ' בשו"ע עפ"י פירושו שנים הרבה זאח"ז, ובלא"ה לא דמיא קבולת לשנים למשכירו לשנים הרבה, דשכירות לשנים הרבה מותר משום דהוי כמוכרו לו ואיכא פרסום כמו במי שקונה בית אבל בקבילת ל"ש זה כמובן לכן תמהתי על המחבר דשבק' להך רבותא דקמ"ל הרמב"ם במקומה עומדת:

נחזור לדברינו דלא מצינו היתר ע"י פרסום אלא כשמשכירו שנה אחר שנה לדעת הב"י או לשנים הרבה לפי' מהרי"א שבב"י, אבל לעשות פרסום ע"י שעושה כן בפני ערכאות לא שמענו, והאי דסי' רמ"ו שיעשה כן בפני הערכאות יש ב' טעמים בב"י, א' כדי שלא יכחיש בו הנכרי ועוד כדי לפרסומי מלתא, ומלשון המחבר ליכא למשמע מאיזה טעם יעשה כן בפני הערכאות ומג"א כ' משום פרסום, נראה לו עיקר טעם ב', ולא ידעתי מנ"ל, ומשם אין ראי' דיש לסמוך על פרסום כזה, דשם כמה פוסקים איכא דס"ל דא"צ לעשות בפני ערכאות דסגי בהפקר בפני עצמו או בפני ג' דליכא מ"ע כ"כ בבהמת ישראל דלא ידוע כ"כ דבהמת ישראל היא ודמיא לדבר תלוש דליכא היכר, וגם משום פסידא מקילים בזה, ומאן דאמר שיעשה בפני ערכאות הוא מהיות טוב יעשה כל תצדקאי לעשות פרסום כל האפשר, אבל במחובר דאיכא מ"ע גמור ואסור מה"ד משום מ"ע בוודאי לא מהני פרסום כזה וכי כ"ע יודעים הנעשה בערכאות ואיך ובאיזה אופן נעשה, ועיין קידושין פ' ע"א דלא סגי בהכרזת ב"ד ברבים בקבוץ ישראל דאיכא טובא דלא שמעו ולא ידעו דבר זה, ומ"ש תוס' שבת בקונה בית היכא דנעשה בערכאות מתפרסם מיד ומביא ראי' מסי' רמ"ו, הוא כ' כן לחומרא דאיכא פרסום יותר משוכר או קונה שלא בפני ערכאות ור"כ גאון אינו מתיר רק בקונה בינו לבינו ואין איש יודע כ"ז שלא ישב בה שקנהו, אבל בקונה לפני ערכאות איכא פרסום דיש ויש דשמעו וידעו וחיישי' למ"ע משום פרסום כזה, ומביא ראי' מסי' רמ"ו דאיכא פרסום קצת ע"י ערכאות ועושים כן מהיות טוב לעשות פרסום כל האפשר וה"ה דיש להחמיר יותר בעושה ע"י ערכאות מאלו נעשה שלא בפניהם דאיירי ביה ר"כ גאון, אבל לסמוך להקל ע"י פרסום כזה ישתקע הדבר ולא יאמר, ולא אמרו אדם מעולם:

ומ"ש בח"ס לעשות פרסום ע"י שיעשה בקבולת לפני ערכאות, הלא נזהר ונשמר במתק לשונו הזהב שכ' טוט אסר וטוט שרי היינו כיון שלא נתודע דבשלו הם עושים אלא ע"י ערכאות ותברא בצידו ע"י ערכאות מתפרסם ג"כ ששכר בקבולת, וע"י פרסום בערכאו' אתה בא לאוסרו, ע"י פרסום במשקל כזה ע"י קבולת לפני ערכאות תבוא להתיר לו, אבל להתיר קבולת בנין בית או שדה ואריסות במרחץ שנקרא שמו עליו וידוע לכל, ע"י פרסום שעושה באריסות וקבולת בפני ערכאות לא עלה על דעתו הקדושה מעולם, וכן נראה דעתו הקדושה דעת תורה בסוף סי' ס' ד"ה אבל הנלפע"ד וכו' דכ' דגם על הכרזה בבהכנ"ס לא רצה לסמוך משום דיש דשמע בהא וכו' אם לא דאיכא פרסום בלא"ה, וקו"ח הדברים אם לא סמכינן על הכרזה בבהכנ"ס שמכריזים בקבוץ עם ה' דמגיע הדבר להם וחיישינן משום דאיכא דשמע בהא ולא אמרינן חברא חברא אית ליה ויספרו הדברים קו"ח דלא ס"ל לאבא לסמוך על פרסום בפני ערכאות:

ונ"ש דגם על מ"ש טוט אסר וטוט שרי לא הי' סומך רק לסניף בעלמא, דיש לפקפק לפי הנראה שם כבר חכר מהשר לפני ערכאות והישראל רוצה לשכור פועלים בקבלנות אין לסמוך ע"י שיעשה בפני ערכאות לומר כעין דקלא מבטל קלא, כן מבטל קלא דפרסום שני חשש מ"ע שהוא ע"י הפרסום שחכר, דאיכא דשמע מהנעשה בערכאות חכירת השדות ולא שמע משכירת הפועלים בקבולת שאח"כ כלל, ועוד דיש לחלק בחלוקא רבא בין פרסום דקונה בית בפני ערכאות שכ' התוס' שבת, לקבולת הנעשה בפני ערכאות דקנין בית הוא דבר וענין הראוי להיות בערכאות, שיוצא מרשות בעלים ראשונים ונכנס לרשות קונה זה ונכתב ונחתם בפנקסאות גרונדביכער שלהם ועי"ז נתחזקה המכירה לעדי עד ונקרא על שמו, אבל בקבולת הנעשה לפניהם גם אם רגילים לעשות כל הענינים בפניהם, אבל אין זה ענין שידובר בו ויפורסם דאין תועלת וענין חדש עי"ז עד שידובר ויסופר ממנו, לכן לא שייך כאן לומר טוט אסר וטוט שרי דמעשה החכירה או קנין מתפרסם ע"י ערכאות אבל שכירה בקבולת לא מתפרסם, והחלוק מובן, לכן נ"ל דלא סמך לבו הטהור של אבא מאוה"ג זצ"ל אלא לעשות סניף למ"ש תחילה הלא איכא כמה מראשונים דס"ל דקבולת בשדה שרי דאמרי לאריסותי' עביד, ואין זה סותר למ"ש בסי' קי"ג שעמד בסתירה זו פר"מ נ"י דסמנא מלתא היא אז כשכתב התשובה סי' נ"ז והיא מוקדמת הרבה שנים לזמן שכ' התשובה סי' קי"ג, ובזמן שכ' סי' נ"ז הי' נהוג באריסות ולכמה שיטו' גם קבולת מותר דיתלו באריסות הגם דמחבר נקיט שיטת הרמב"ם ודעימי', בצירוף שיטת ר"כ גאון דשכר והשכיר מותר, אלא דחש למ"ש התוס' שבת דכל שנעשה בפני ערכאות איכא חשש יותר דנתפרסם קצת, נגד זה שקל במאזני

שכלו דיעשה פרסום קצת ע"י שיעשה הקבולת בפני הערכאות וחזי' קולא זו לצרופי לשיטות הסוברים דכל דשכיח אריסות גם קבולת מותר כנלפע"ד לקיים מילי דאבוהון רבן של ישראל זצ"ל:

וכ"ז בימים ההם שהיו רגילים באריסות ולכמה שיטות מותר בקבולת ואנו מחמירים דקבולת אסור יש לצרף להקל ע"י פרסום כזה אבל בזמן הזה דלא שכיח אריסא כלל, והיכא דרגילי בשכירי יום לכ"ע אסור בקבולת בוודאי אין להקל לסמוך מפני שנעשה בערכאות, אע"ג דנדון שלנו עדיף מנדון של הח"ס סי' נ"ז דמע"כ נ"י עשה הכל בפעם אחד לפני ערכאות שכירת השדות וכרמים ופועלים, וליכא למיחש דאיכא דידע בהך מעשה דשכירת שדות ולא שמע בקבלנותא דפועלים כמו בנדון שבח"ס, מ"מ לא נ"ל לסמוך ע"ז מטעמא דכתיבנא דאין בזה פרסום כ"כ שיהי' כמו פרסום ע"י שמשכירו שנה אחר שנה או לשנים הרבה:

חוץ אם רגילים בקבלנות דס"ל למחבר כל דרגילי לא חיישינן עוד ונ"ל אפי' לא רגילי אינשי בקבולת היינו מי שיש לו שדה וכרם עושה ע"י פועלים שכירי יום, אבל שדות וכרמים של השררה ידוע שכל מי ששוכר וחוכר שדות וכרמים כאלו גם משרתיו הכפריים מושכרים עמהם והעומדים עליהם והנוגשים הכל בכלל, ורובם ככולם כך, וכך הם ענינים של השררות בשלהם והוי כרגילי ויותר אלא שכ' דאפשר כ"ע מודים כה"ג לחשש טועים בדמיון דנדמה להם כשכיר יום ולא ההמונים יחכמו שדומה ממש למקבלי קבולת, בכ"ז אע"ג שיש לצדד להחמיר מה"ט, מ"מ כיון דמילי דרבנן הוא ומשום מ"ע לבד שהקילו טובא במקום פסידא כמו בצנור שעלה בו קשקשים בש"ס כתובות ס' ע"א ועיי' ר"ן פ"ק דביצה גבי אין מוליכין את הסולם, ובצירוף דאיכא פרסום קצת בטח לבי להתיר דבר זה לפע"ד:

וכ"ז אני אומר להלכה, אבל למעשה אני אומר ועושה פר"מ נ"י ומע"כ אחיו הצדיק הרבני הקצין מו"ה יהושע נ"י כמטרה לחץ, חצים ובלסטראות, אשר יורו המורים סוררים ומעוררים מטילי מום בקדשים, מורידים ולא מעלים באמרם גם בארזים נטועים באהלי תורה ויראת אל כל היום נפלה שלהבת תאות ממון לחלל שבתות ואף כי יודעים בנפשם שעפ"י הוראת חכמים עפ"י סופרים וספרים המה עושים, לא ימנעו מלומר אלה הדברים לחלל כבודם, ולהיות להם לכסות עינים בחלול שבתות ויו"ט ויאמרו הפרושים התירו הדבר לעצמם מפני שקשה להם לאפרושי מפרשת הכסף ויהי' פר"מ נ' גרמא שיעשו בזדון ובשאט נפשם, ונ"ל שזהו שאמרו ז"ל והגד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות, שאם גם הם שוגגים ילמדו אחרים מהם ולא ידונו אותם לזכות כי

שוגגים הם ויעשו גם הם בזדון לכן נחשב לת"ח שגגות כזדונות של ע"ה, ונ"ל שזהו טעמא של אמוראי בספ"ק דמ"ק שלא נכנסו לבית שנבנה בקבולת בהיתר ולחד תי' שם אדם חשוב שאני, היינו דהפריזו על המדה מפני אחרים שיאמרו דבאיסור נעשה וימירו כבודם לכלימה וילמדו מהם קו"ח, לכן צריך הרחקה יתירה, והתם שהי' היתר פשוט חששו, כ"ש כשאין ההיתר פשוט כ"כ ועיי' ח"ס סס"י ע"ט פירוש נאה על תפלת ופרנסתינו בהיתר ולא באיסור, וי"ל עוד בנחת ולא בצער דלפעמים מתירים משום הפסד מרובה או לעני, ולכן מתפללים שלא יהי' נדנוד איסור שיהי' בנחת ולא בצער, לכן נא עשו כל האפשר שינוחו הפועלים בש"ק ויו"ט. ושמעם הטוב יעמוד לדור דורים, ויתהללו בשערים דגנם ותירושם ירבה ויזכו לנחלה בלי מצרים וישתו יינות המשומרים הכ"ד אוה"נ דוש"ת חותם בברכה. פ"ב יום ה' ב' דר"ח אלול תרח"י לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מג

שלו' וישע רב, לרב טב ה"ה מע"כ תלמידי י"נ הרב המופלג חרוץ בע"פ המאוה"ג כש"ת מו"ה וואלף ברייער נ"י אבדק"ק ראק"ד יע"א:
מכתבו קבלתי ומנעני חסרון טוב מזגי לעיי' בשאלתו, והנה עתה באתי להשיב בקוצר אומר ע"ד ב' אחים ששכרו מנכרי בית אופה שלו לאפות לחם למכור וגם לאפות להמביאים בצק שלהם והבית הוא ברחוב הנכרים, ואין השוכרים דרים בו רק נכרי הפועל ובעת ששכרו את הנכרי האופה (געזעלל) התנו עמו מיד אם יביאו נכרים בצקם לאפות בשבת רשות נתונה לו להסיק התנור מעצים שלו וכל הריוח שלו, ונקבו לו שכרו זהב א' לשבוע וכל מזונותיו עלייהו רמיא בשכרו, ומע"כ תלמידי שיחי' הראה פנים מסבירות להלכה דעפ"י עיקר הדין מותר, דנכרי זה אינו עושה כפועל בשבת אלא בדנפשי' הוא דעביד כשוכר, שזה בכלל שכרו שברשותו להסיק התנור בשביל טרחתו בחול במעשה האפייה מצורף למה שמקבל שכרו זהב א' ומזונותיו ומה שמסיק התנור כל השבוע הוא בדמים שמקבל וגם עבור מה שאופה לעצמו והוי שכר שבת בהבלעה וכמ"ש מג"א סי' רמ"ה בכוונת הר"ר אלחנן שבתוס' ע"ז ובהג"א והאריך בזה ופשוט שבנדון שלנו מותר אפי' לדעת מג"א דגם בכל התנור של ישראל בעי התנה עמו תחלה דוקא בגבה בחובו מנכרי ועפ"י מה שמפרשו הגאון יד אפרים ובכל אריכות דבריו קשה להבין הענין על בוריו, אבל בנדון שלפנינו אפי' לא התנו מיד ליכא משום מעמיד פועל, אלא משום משכיר ממש בשבת ובהבלעה דמותר וכ"ז פשוט:

אלא דאסור לכאורה משום מ"ע, והנה ברמ"א סי' רמ"ג בשוכר מרחץ וחזר והשכירו אפי' במקום שאין רגילים להשכיר המרחץ או תנור מותר ולא התנה דוקא לא ישב בה, ובאלי' רבה כ' דבשכר והשכיר אפי' ישב בה דלא נשתקע שם בעלים ראשונים ונקראת ע"ש בעליו, ובתשובה א' כתבתי שאין טעם זה לשבח דגם שם השוכר שידוע ששכרו עליו ויש משום מ"ע והחזקתי בעד האלי' רבה ולא מטעמי' כיון דלא נשתקע שם בעליו הגם דגם שם השוכר עליו יאמרו כמו שהוא שכר מן הנכרי כן ישראל זה השכירו לאחר, מאחר שמרחץ זה איתא בשכירות ועשיתי סמוכים לזה ממתני' ובריייתא דרשב"ג לא ישכיר אדם מרחצו' וכו' דבשל נכרי מותר להשכירו לנכרי אחר אפי' ישב בה וידוע ששכרו שיאמרו כמו שהוא שכרו כן השכירו לאחר, והנה בנדון שלפנינו ששכרו והשכירו מיד ליכא משום מ"ע ואפי' לא רגילי להשכיר תנור, אלא כ"ז אם היו משכירים לנכרי על כל ימות השבוע ואפי' ישבו בה תחלה מ"מ מותר כמ"ש האלי' רבה ועפ"י מה שבארתי אבל בנדון שלנו דאינו מושכר לנכרי רק ביום השבת וכל ימות השבוע שלהם והנכרי פועל עושה מעשה אופה ונקראת על שם ישראל וידוע דשלהם הוא, ובל"ס עוסקים ובאים לשם לפקח על שלהם ושכיחי שם כאדם בשלו, בוודאי לא יתלו הרואים שהנכרי האופה בו ביום השבת שמושכר לו בהבלעה בשבת ואפי' רגילי ושכיחי במקום ההוא להשכיר תנור דשרי כמבואר בסי' רמ"ג זה דוקא כשבאמת משכירו לכל השבוע כמו שרגילים אבל אם משכירו רק לשבת בדבר כזה לא רגיל דלא שכיח להשכיר מרחץ או תנור ליום א', בוודאי איכא משום מ"ע, וליכא אופן דלא הוי מ"ע בכה"ג רק כשעומד התנור בחוץ לתחום, ולזה נתכוין המג"א שכ' וכ"ז שמותר להשכיר תנור היינו חוץ לתחום, או אפשר כיון שגם בימות החול מושכר לו כמ"ש המג"א שם דהוא ש"ש בהבלעה כה"ג היכא דרגילי להשכיר מותר אבל בנדון שלנו שאין מושכר לו רק בשבת לא נראה לומר דיתלו שהשכירו ליומא חדא:

ומ"ש מע"כ עפמ"ש המג"א ס' רמ"ד דברבים ליכא חשדא ולמ"ש הש"ך יו"ד סי' קמ"א דשנים מקרי רבים ובנדון שלנו ב' אחים ליכא חשדא ישתקע הדבר ולא יאמר ולא אמרו אדם מעולם דב' מותרי' להשכיר ולעשות בקבולת וכדומה, ובתשובה א' הארכתי בכ"ז ועיניו לנוכח יביטו העתק תשובתי, ושם נאמר ג"כ דעתינו במ"ש הנוב"י בענין חשש אורחים:

ומ"ש לסמוך על מ"ש הח"ס סי' ס' דל"ח לאורחים במקום שרבים מב"י דרים שידעו ויבינו אם לא עשה בדרך היתר ולא חציף אינש כולי האי לעשות באיסור בפרהסיא ויאמרו דבוודאי לא הי' עושה באיסור, נ"ל שאבא מאוה"ג זצ"ל בעת שכ' תשובה ההיא

לא הי' הדור פרוץ כ"כ לחלל שבת בפרהסיא, אבל בזה"ז רבו המתפרצים בעו"ה בחה"ש בפרהסיא באיסור דאורייתא והחניות פתוחות בכמה קהלות, גם בוש לא יבושו גם הכלם ידעו, ולא ישמעו בקול הורים ומורים ומוחים בוודאי יש מ"ע לאורחים, וכמדומה במקום ההוא שהזכיר מעלתו נ"י במכתבו כבר שלחו יד בח"ש וגם אם רגילי במקום ההוא להשכיר תנור איכא מ"ע דאורחים ולפמ"ש בתשובה המועתקת לפניו במקום דרגילו בשכירות וקבלנות כיון דליכא משום בני ביתו משום אורחים לחוד ל"ח מ"מ לא נ"ל להתיר מטעם שכתבתי כיון דאינו מושכר רק ביום השבת וזה לא שכיח ואפי' מיעוט המיעוט להמשכירים ליום א' ליכא למ"ש לסמוך לפרסם הדבר לא נ"ל גם בח"ס לא עשה זה אלא לסניף כיון שהענין היה מפורסם בעצמותו בלי הכרזה ובמק"א הארכתי ולא ידעתי עצה רק שיעשו שותפות עם הנכרי כל השבוע ויהי' לו חלק עפ"י חשבון שנוטל שכרו הראוי לו, ועד"ז בקל יש למצוא היתר עפ"י הדין, ומ"ע ליכא בשותפות כמ"ש המג"א כמבואר ומוכח:

וכדי לעטר מכתבי בפלפול אציגה פה שהעלתה מצודתי דרך העברה בסוגיא זו תוספות חדשים חידושים קצת והוא בישוב קו' התוספות סוף פ"ק דע"ז על קושי' ש"ס א"ה תיפוק ליה משום ל"ע קושיא זו קשיא בלא"ה, ונ"ל עפמ"ש בטורי אבן חגיגה באבני מלואים שלו על דמקשה ש"ס על רשב"א ותיפוק ליה משום ל"ע י"ל באופן שיש לפניו שדה אחרת לשכור דליכא משום ל"ע דדוקא בתרי עברי דנהרא איכא ל"ע, והוכיח מזה דמ"מ איסור דרבנן איכא משום מסייע עייש"ש, ועיי' יו"ד סי' קנ"א ב' דיעות בזה ובארתי מאז בתשובה א' ולהסוברים דליכא איסור קשה כהנ"ל ולמ"ש הש"ך שם למומר לכ"ע מותר קשה לכ"ע, אלא דראי' זו יש לדחות די"ל שזהו דמתרץ חדא ועוד קאמר חדא משום לפ"ע ועוד בדליכא לפ"ע כגון שיש לפניו שדה אחרת לשכור מ"מ אסור משום מ"ע ומיושב עפ"ז קושית הריטב"א על תירוץ הש"ס דאיך משני חדא ועוד קאמר כיון דמשום לפ"ע הוי עיקר הטעם והוא איסור דאורייתא איך אמר ועוד שאינו רק משום מ"ע ונדחק ולפמ"ש ניחא:

אמנם כן צל"ע מדמקשה הש"ס לרשב"א נכרי אמאי שרי משום דלאריסותא עביד כותי נמי, י"ל משו"ה לנכרי שרי משום דלאריסותא עביד וליכא מ"ע ולכותי אסור משום מ"ע דלפ"ע היינו אפי' היכא דליכא משום לפ"ע כשיש לפני הכותי שדה אחרת לשכור מ"מ הרואים לא ידעו שהי' לפני הכותי שדה אחרת לשכור ויחשדוהו שעבר על לפ"ע ולהכי אסור, וזהו שאמר מפני שנקראת על שמו וידעו שהוא השכיר לו או נתן לו באריסות ולא ידעו שהי' לפניו שדה אחרת לשכור ויחשדו אותו שעבר על לפ"ע וצל"ע:

מזה מוכח דאפי' ביש לפניו שדה אחרת מ"מ אסור מדרבנן להשכיר לו משום מסייע, וע"כ הא דאמר משום שנקראת על שמו משום מ"ע שיאמרו ששכיר יום הוא וחדא ועוד קאמר כדמסיק ושפיר מקשה מ"ש נכרי ומ"ש כותי כנ"ל:

ולפ"ז א"ש דמקשה א"ה דבלא"ה ל"ק תיפוק ליה משום לפ"ע י"ל דנקט טעמא משום שנקראת ע"ש היכא דיש לפניו שדה אחרת לשכור, אבל אחר דמקשה מ"ש כותי ומ"ש נכרי ומסיק דאריסותא לרשב"א ל"ל ע"כ דס"ל גם באיכא לפניו שדה אחרת איכא איסור דרבנן עכ"פ מקשה שפיר א"ה תיפוק ליה משום לפ"ע כנ"ל עד"פ ודע די"ל דקושי' התוס' לפי דמפרש תוס' קושית המקשן דאי ס"ל נכרי ג"כ אסור הול"ל רבותא בנכרי וכ"ש כותי דאיכא נמי לפ"ע י"ל קושי' התוס' דבלא"ה ל"ק תיפוק ליה משום לפ"ע די"ל בדרבנן ליכא משום לפ"ע ותוס' מביא מקושי' הש"ס ראי' דבדרבנן ג"כ איכא משום לפ"ע, ויש מקום לומר בדרבנן לא אבל מדמקשה נכרי נמי, ולא רצה לומר כ"ש נכרי דאיכא משום שבתות ויו"ט כקושי' התוס' ע"כ משום דס"ל דאיכא נמי רבותא בנכרי דליכא משום לפ"ע משא"כ בכותי וע"כ דס"ל דגם בדרבנן איכא לפ"ע מקשה שפיר א"ה תיפוק ליה באמת משום לפ"ע אמנם להר"ר אלחנן דמתרץ תי' אחר על קושית תוס' לעיל הוצרך לתרץ מה שתי' על קו' זו של תוס' ובלא"ה לר"א ליתא דהא ס"ל דחוה"מ דאורייתא כמ"ש התוס' אח"כ משמו והבן:

מה שהקשה מהרש"א לפי תי' תוס' דנכרי רבותא מכותי איך דייק ש"ס לרשב"ג הא כותי שרי הא כותי כ"ש, לדידי לק"מ דבאמת יש בכ"א רבותא בכותי אפי' משום חוה"מ לחוד חוששי' למ"ע ובנכרי איכא רבותא משום מ"ע לחוד חיישינן והו"ל לרשב"ג למנקט תרתי נכרי וכותי וכ"כ רשב"א ג"כ תרתי דנדע הכל ופשוט, ותו ל"מ הכ"ד הטרוד מאוד כותב באישון לילה, וה' יאר עינינו בתורתו אוה"נ. פ"ב נגהי ליום ג' כ"ב טבת תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מד

יוסיף דעת יוסיפו לו ברכה ושנות חיים ה"ה י"נ הרב הותיק מלא וגדוש חריף ובקי המאוה"ג כש"ת מו"ה יוסף העניק נ"י ראש ב"ד ומורה לעדתו בק"ק נייטרא יע"א:

בחפשי בין המכתבים בא לידי גי"ה, ראיתי מעשה ידי אצבעותיו ונזכרתי כי עדיין לא קיימתי את אשר הבטחתי לפר"מ נ"י קודם החג שאקח מועד לשום עין על שאלתו, ופניתי אתמול לבא אל העיון והפסיקוני טרדות רבות, ואמרתי טוב שלא לאחר עוד ולבא בדרך קצרה, בפרט כי גוף הדבר אנו צריך אריכות לדינא כי הדבר פשוט כמ"ש

פר"מ בגמר דבריו להיות כי האומן מילנער נוטל חלקו מגוף הפירות מקמח שטוחן ברחים ונחית מעיקרא לאריסות וזה ידוע ומפורסם שכן דרך כל האומנים של רחים כבר יצא י"ח, כי אין איסור בזה מדינא דאדעתי' דנפשיה עביד ואין בזה משום מ"ע להיות שידוע לכל כי כולם עושים כן וכ"ז מפורש ומבואר באר היטב, ומה טוב אם יעשה כתב קאנטראקט עם האומן קודם שיקרא שם ישראל השוכר הרחים עליו כמ"ש פר"מ נ"י מהיות טוב אל תקרא רע, אלא ריע אהוב אוהב את התורה ושומע לקול תורים ומורים בהלכה, אשריו שלו ככה:

ולכבודו כי רב אשעשע לפניו בדבריו אשר באו במכתבו, מ"ש בישוב קושית מג"א סי' רמ"ד ממתני' וירושלמי דשביעית והחזיק בעד הישוב שכ' בתוס' חדשים שם לחלק בין שביעית דאיכא פסידא מרובה ודבריו צריכים תבלין גם בשבת איכא פסידא כשישבות כל שבתות השנה, והוסיף פר"מ וכו' דבמכוין העתיק רמ"א השובה אשכנזית בסי' רמ"ד לענין קבולת שדה ובית דליכא פסידא אבל בסי' רמ"ג במרחץ ותנור דאיכא הפסד מרובה ל"ח לאורחים אלו דבריו, וכבר כתובים אצלי כדברים אלו בתשובה א' שערכתי בענין קבולת מה שתמה פר"מ נ"י על מ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס סי' ס' פי' הירושלמי דל"ח לאורחים היינו שלא יחשדוהו שעובר בפרהסיא ותמה הא מתני' שיעורא קיהיב משיפסקו ע"ע הרי דחיישינן שיחשדוהו שעובר בפרהסיא, לדידי לק"מ וכוונתו רצויה כיון דחשש מ"ע רחוק שיעיז בפרהסיא ואורחים גם ל"ש כל כי האי ל"ח משא"כ בשבת במקום דליכא פרהסיא חיישינן לאורחים כנ"ל פשוט:

ומדי דברי הנה הרמב"ם בפ"ו הלכה י"ד כ' חוץ לתחום מותר בקבולת, וצ"ע לפמ"ש בפי' המשניות במרחץ דיש משום מ"ע וחה"ש דנכרים שרוחצים בו ואומרים רחצנו במרחץ פלוני ויש חה"ש למי ששומע זאת לפ"ז גם חוץ לתחום יהי' אסור, ועל פי' המשניות ל"ק דהיה אפשר לומר דמפרש הא דשמואל במ"ק דמחלק בין תוך התחום לחוץ לתחום קאי באבל כדמפרש ר"ת ולענין אבל ליכא משום חה"ש דנכרי כמובן ומשום מ"ע דישראל מחלק שמואל בין תוך לחוץ לתחום, כן י"ל, אבל בחבורו פוסק דקבולת אסור בשבת ומחלק בין תוך לחוץ לתחום א"כ קשה כהנ"ל, ואפשר לומר דליכא חשש חה"ש רק במרחץ שדרך הנכרים לספר זה לזה מתענוגיו ויאמר שרחץ היום במרחץ פלוני של ישראל, אבל בבנין ושדה אין דרכם לספר זה לזה ועדי' קשה דהי' ליה לרמב"ם לחלק בין מרחץ לבית ושדה לענין התירא דחוץ לתחום, שוב ראיתי בס' תוס' שבת שכ' דוקא במרחץ ששם ישראל עליו ביותר חיישינן כ"כ אפי' למ"ע של נכרי ובאמת גם חוץ לתחום אסור דלא כב"ח דכ' במרחץ חוץ לתחום מותר, ובבנין בית ושדה אין שם ישראל

נקרא עליו כ"כ בזה מצינו חילוק בין חוץ לתוך התחום ומשו"ה לא נזכר בש"ס ופוסקים החילוק בין חוץ לתוך התחום במרחץ אלו דבריו ז"ל והנה מלבד שדוחק לחלק בין שמו עליו דמרחץ לדבית ושדה, כ"ש בבונה כותל בביתו וחצירו שכ' הרמב"ם שכבר נקרא שם ישראל עליו מאז, גם קשה הו"ל לרמב"ם לחלק בין מרחץ לבית ושדה לענין חוץ לתחום, וי"ל משום שלא נזכר בש"ס מפורש חילוק זה לכן לא כ' כדרכו אלא דקשיא לי הא מתני' דע"ז בכל מקום לא ישכיר לו מרחצו וכן רשב"ג דאמר לא ישכיר אדם מרחצו משמע דליכא חילוק בין חוץ לתוך התחום, ועכ"פ י"ל מדסתמא קאמר דאפי' חוץ לתחום אסור, ולשיטת הרמב"ם ולפי מ"ש בס' ת"ש מרחץ שאני א"כ מאי קדייק הש"ס ומקשה מרשב"ג דוקא מרחץ אבל שדה שרי, י"ל לכן נקיט מרחץ דקמ"ל דאפי' חוץ לתחום אסור אע"ג שאין לחוש במרחץ משום חוה"מ מ"מ אסור משום מ"ע דנכרי בשבת ויו"ט, אבל בשדה מותר חוץ לתחום באופן שמשכירו לזמן שאין חוה"מ בתוכו ולזמן שיש חוה"מ בתוכו פשיטא שאין חילוק בין חוץ לתוך התחום, אבל במרחץ איכא רבותא וצ"ע:

והנלפע"ד בכוונת פי' המשניות ולהסיר מעליו כל קושיות הנ"ל הוא, די"ל שהביאו להרמב"ם לומר דיש במרחץ משום מ"ע וחה"ש דנכרי משום דקשיא ליה קושית המג"א הא אין ישראלים רוחצים בשבת, ומ"ש המג"א דנראה שהעשן יוצא לא נ"ל לרמב"ם לכן התחכם לומר שיש חה"ש דנכרים הרוחצים ומספרים זה לזה, ונ"ל דאין חה"ש לגבי נכרי דיאמרו דלא משמרי ישראל שבתא בשביל זה, דגם בדידהו איכא טובא דמחללי יום חגם כפלי כפלים, אלא שמלתא דמתעבדא בפרהסיא הם מוחים בכל תוקף ועוז ומענשים ע"ז וכשיודע להם שישראל זה מחלל שבת בפרהסיא כדי להרויח, יאמרו שמחללים שבת בפרהסיא באין מוחה והותרה הרצועה לגמרי וזה חה"ש גדול כנ"ל בכוונתו, והא"ש כי כ"ז במקום שיש קבוע עם בני ישראל במקום ההוא, או תוך התחום דשכיחי ישראל בשבת והולכים ומטיילים שם ורבים מישראל רואים ושותקים ש"מ דניחא להו והותר הדבר, אבל חוץ לתחו' שאין שם ישראלים אחרים בשבת ולא שכיחי ליכא חה"ש אצל הנכרים כי אולי לא נגלה הדבר לרבים, והא"ש ג"כ דלא קמ"ל במתני' ובריייתא דרשב"ג דחוץ לתחום שרי כמו דקתני בברייתא דירושלמי שמביאי' התוס' דמחלק בין תוך לחוץ לעיר דבמרחץ ליכא רבותא דחוץ לתחום מותר כיון דליכא רק משום מ"ע דנכרים וחוץ לתחום דליכא רבים ישראלים פשיטא דליכא חה"ש דנכרים אבל בבנין בית דאיכא משום מ"ע דישראל הו"א לחוש לאורחים כקושי' מג"א קמ"ל דלא חיישינן דלא שכיח שיתארח ישראל בשבת למקום שאין ישראל דר שם והוצרך

שמואל להשמיענו כ"ז וכן בברייתא בירושלמי כנ"ל נכון וקרובים דברינו למרכז האמת בכונת הפי' משניות בעזה"י:

שוב ראיתי במכתב פר"מ נ"י שהרגיש מדסתם רשב"ג ואמר לא ישכיר אדם מרחצו משמע אפי' חוץ לתחום ומ"ש להביא ראיה מזה דבמרחץ קבולת מדינא אסור אין לו מובן הא באמת הוא משכירו וליכא רק מ"ע שלא ידעו שהשכירו ויאמרו שכיר יום הוא אבל חוץ לתחום שרי:

ולדידי נראה ליישב עוד מלבד מ"ש לעיל עפ"י הרמב"ם דבאמת הרגיש הב"ח למה חוץ לתחום שרי הא כ"מ שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בחדרי חדרים אסור, ותי' כיון דדרבנן הוא לא חיישינן כ"כ אפי' בח"ח ועיי' בטו"ז סס"י רמ"ג וי"ל כיון דאיכא תנאי דלא חיישי בח"ח למ"ע ואנן קיי"ל להחמיר לא מחמרינן רק בדאורייתא אבל לא בדרבנן כיון דאיכא מאן דלא חייש כלל למ"ע בח"ח, אבל האי תנא דחייש למ"ע בח"ח אפי' בדרבנן חושש וי"ל דרשב"ג הכי ס"ל, עוד נ"ל דצ"ל לפום רהיטא ניחוש למאן דעירב ויצא חוץ לתחום וכבר הרגיש בזה בס' תוס' שבת וכ' דצ"ל דל"ש כ"כ כיון דאין מערבין אלא לדבר מצוה, אלו דבריו, ועיי' מג"א סי' תט"ו בשם ב"י דמערב ברגליו אפי' לדבר הרשות והיא שיטת הרשב"א שבב"י, וצ"ל דגם זה ל"ש מי שיערב ברגליו וישב כל ביה"ש שם, וי"ל רשב"ג ס"ל כמ"ד מערבין לדבר הרשות עיי' עירובין ל"א דלרבא תנאי היא, או ס"ל כר"מ במתני' מ"ט ע"ב דעיקר עירוב בפת ולדידי' מערבין בפת ואפי' לדבר הרשות כמו לדידן דעיקר עירוב ברגל דמערבין אפי' לדבר הרשות ועיי' זה בתוס' שבת סי' תט"ו, וי"ל דרשב"ג כר"מ ס"ל דעיקר עירוב בפת ומערב אפי' לדבר הרשות ושכיח הנחת עירוב בפת ולכן גם חוץ לתחום אסור, ומתני' א"ש יותר דסתמא ר"מ ושכיח לערב אבל להלכתא דקיי"ל דעיקר עירוב ברגל וזה ל"ש שישב שם כל ביה"ש, ובפת אין מערבין אלא לדבר מצוה ול"ש מי שיוצא ע"י עירוב חוץ לתחום ולכן מותר ועיי' היטב, וה' הטוב ייטיב לנו ולכל עמו, לחזות בנועמו הכ"ד הטרוד מאוד כותב בחפזון רב אוה"נ הדוש"ת. פ"ב כאור בקר ליום ה' ב' מ"ח תרכ"ז לפ"ק:

ה' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מה

ה' ישפות שלום למע"כ ידי"נ חביבי הרבני המופלג בתורה ויראת ה' טהורה, מורג חרוץ מלא ברכת ה', הקציו הנכבד כש"ת מו"ה משה שענפעלד נ"י לאוי"ט אבן פנה בשבת תחכמוני בק"ק נייטרא יע"א:

יקרתו קבלתי שבוע זו, והיום פניתי מעט רגע לשום עין על דבריו הנעימים לנו ולהפיס דעתו על קושייתו על מתני' אבות פ"ה עשרה דברים נבראו בע"ש בי"ה"ש, והוקשה לו מש"ס ר"פ ב"מ, בי"ה"ש ספק יום ספק לילה תפשוט מעשרה דברי' שנבראו בי"ה"ש והא מקרא מלא הוא וביום השביעי שבת וינפש, ולא נחה דעתו במ"ש התויו"ט כי עשרה דברי' אלו לא נבראו אלא עלו במחשבה וברצונו ית"ש על העתיד להיות כן כ"א בשעה הצריכה לכך. אעתיק למעלתו נ"י מ"ש הגאון קדוש ה' מהר"א ווילנא זצ"ל בביאורו על פרקי אבות וז"ל הטהור עשרה דברים נבראו וכו' כמ"ש ואין כל חדש וכו' ונאמר וישב הים וכו' לאיתנו ואמרו לתנאו, והכל היה בין השמשות כמ"ש ויכל אלקים ביום השביעי, והקשו והא נאמר וישבות ביום השביעי אלא בי"ה"ש, ואמרו אדם שאינו יודע וכו' וז"ש כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות, ר"ל לאח"ז לעשותם עכשיו ברא בכניסת השבת עכ"ל ממש וכן הוא ברש"י במקומו והוא ממדרש רבה פ' בראשית עי"ש: **ובחי'** אגדה אמרתי מ"ש רש"י מה היה העולם חסר מנוחה, בא שבת בא מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה והענין צריך ביאור איך שייך ויכל על מנוחה, ונ"ל ע"פי מה דאיתא במדרש תכלית הימים יום השבת, כי כ"י השבוע אדם טרוד בטרדת עו"הז על המחיה ועל הכלכלה, ויום השבת יום מנוח ואסור במלאכה, אז ימצא מרגוע לנפשו לקדש ולהכין עצמו שכולו שבת, וכן איתא במדרש כשנכנסו לארץ אמרה תורה זה פונה לכרמו וכו' אמר הקב"ה ביום השבת יעסקו בתורה וזהו כוונת המדרש מה היה העולם חסר מנוחה דעד שלא היה יום מנוח מיוחד לנוח בו לא היה תכלית לכל נברא לצרכי האדם, והאדם עצמו לא היה יכול לבוא אל תכליתו וכשבא שבת באה מנוחה אז כלתה ונגמרה המלאכה שהשיגה הבריאה תכליתה כאלו אזי כלתה והיינו ויכל אלקי' ביום השביעי, עם יום השביעי מלאכתו אשר עשה מ"ט משום וישבות ביום השביעי וכו' בזה ששבת מכל מלאכתו ביום הזה ויברך אותו ויקדש אותו שלא לעשות בו שום מלאכה, כלתה מלאכתו, ויש לפרש סיפא דקרא, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות ורבו הפירושי' בזה, ונ"ל דאלו היה הבריאה ע"ד שלא יצטרך אדם לעשות דבר לחרוש, לזרוע ולקצור כמו שהי' כשהיו ישראל במדבר היו כל הימים ימי שביתה ומנוחה לקדש עתותיו לה' להתבונן על תכלית האמיתי, לא היה יום זה מקודש ומבורך מכל הימים, כי אז ימצא מנוח מטרדות והבלי עוה"ז להשלים נפשו לה' ולקדש עצמו ולכן ברכו ה' ויקדשהו, והיינו ויברך אלקים אותו וכו' כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות שיהיו ב"א עושים ולא ישבו בטל כנ"ל וי"ל ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת לדורותם היינו דבמדבר לא היו צריכי' ליום השבת כי כל ימיהם שבת לקדש

ולטהר אבל ישמרוהו מיד כדי לעשות את השבת לדורותם כשיהיה זה פונה לכרמו וכו' אבל במדבר אלו נתן לנו את המן ולא נתן לנו את השבת דיינו והבן:

ועד"ז יובנו דברי חז"ל בש"ס שבת כל האומר ויכולו בע"ש כאלו נעשה שותף להק"בה במעשה בראשית דתכלית הימים יום השבת, כי הוא יום מנוח והאדם פנוי בו לקדש ולטהר עצמו להוסיף דעה והשכל בתורה, ובמדרש הקהל עשה לך קהלות גדולות ביום השבת והיה דורש לפניהם הלכות שבת והלכות חג כדי שילמדו ממך דורות הבאים ללמוד עמהם האסור והמותר, וצ"ל תחלה אמר ודורש לפניהם הלכות שבת והלכות החג ומסיים כדי שילמדו ממך וכו' ללמוד האסור והמותר דכולל כל התורה, וגם מהו כדי שילמדו ממך דורות הבאים, הא משה לדורו הי' צריך לכך, ונ"ל דבאמת כשהיו במדבר כל יומא היה זמנא ללמוד עמהם כתות כתות, כי היו פנוים ממלאכתם עבודה ומלאכת מחשבת שאסרה תורה ולא היה משה בדורו צריך להקהל קהלות גדולות כאחד בשבת קדש דוקא, אלא בשבת דבר בעתו הלכות שבת וביו"ט הלכות החג, ובכל ימות החול האסור והמותר ואת המעשה אשר יעשון, אבל בדורות הבאים זה פונה לכרמו וכו' כ"י השבוע א"א ללמדם האסור והמותר אפי' בזאח"ז כי כולם טרודי', יצא אדם לפעלו כשור לעול וכחמור למשא ואין פנאי לישא עליו משא דבר, לכן יום השבת זמנו להקהל קהלות ולדרוש לפניהם כמין חומר, להביע אומר ודברים דבר הלכה ילכו בה כל השבוע כולה, וזה כוונת המדרש עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניה' הלכות שבת והלכות החג בחג, ובימיו לא היה צריך יותר אלא לומר הלכה בזמנה בשבתות ובחגים, כדי שילמדו ממך דורות הבאים לעשות קהלות גדולות לומר לפניהם האסור והמותר על הכלל כולו של תורה יצא ידי חובתו ללמדם המעשה אשר יעשו בימות החול ולא ישכחו רישם מלעשות דבר יום ביומו וא"ש וזה נ"ל רמז רמזו לנו חכמינו ז"ל שאמרו בש"ס פסחים איזהו בן עו"הב זה המשייר מקדושא לאבדלתא ופירשו הראשונים לשייר מיין קדוש לאבדלתא, ותמוה וכי א"א לקנות עו"הב רק בדבר זה עד שאמרו זה המשייר וכו' וגם צ"ל מה מצוה זו ומה טעם יש בה לקיים מקדושא לאבדלתא, ונ"ל ע"פי הנ"ל דשבת קודש הוא בלתי לה' לבדו ישמע ויוסיף לקח, דרך ילך בה אחר השבת, ועי"ז יזכה לחיי העו"הב ליום שכולו שבת אבל אלו שהולכי' בשבת לב"הכנ ושומעים קול מבשר צדק בקהל רב, ובמ"ש לא יזכר ולא יפקד עוד ולא יעלה על לב לעולם מה ששמעו ולמדו או ראו בש"ק במה יזכה לחיי העו"הב ביום זה לא סגי ליה לזכות ליום שכולו שבת, לזה תיקנו לשייר מקדושא לאבדלתא, אם לא כל אדם זוכה שיהיה כל ימות החול כביום השבת אבל ישתייר ממנו קדושה גם בחול, והיינו איזהו בן עו"הב זה המשייר מקדושא

לאבדלת' ביום השבת כולו טהור קדוש יאמר לו וגם בימות החול נשאר מקדושה זו עד"ז יזכה לחיי העו"הב וא"ש נכון. ונחזור לדברינו דתכלית הבריא' היה יום השבת כמ"ש אבל תליא ברצון האדם אם פונה עצמו ביום השבת ומבין כי זה תכלית כ"י חייו ואומר ויכולו בע"ש ויכל אלקים וכו' ויקדש אותו כדי שלא תהיה הבריאה לריק כלא היה, כ"ז תלוי באדם שיבין כל אלה ויפה אמרו נעשה שותף במעשה בראשית כאלו הוא שותף בבריאה דבדידי' תליא והבן ומדי דברי בענין שבת ויו"ט אציע פה מה שחדשתי עש"ק בי"הש העבר על קושי' הרמב"ן על רש"י והוא מהמכילתא כל מלאכה לא יעשה אפי' ע"י אחרים, והקשה רמב"ן אם אחרי' היינו ישראל הוא עצמו מוזהר ואם מטעהו עובר משום לפ"ע ואם אחרים נכרי ליכא רק שבות, ועיי' בפנים יפות ישוב לזה. והיה נ"ל ליישב דמשכחת לה באופן שעושה המשלח מלאכה ומצוה לאחר לעשות עמו ושנים שעשו מלאכה פטורים, ומותר לשני לסייעו ולאו בר חיובא הוא בדבר זה ומשלח כ"הג עשה את כולו דל"ש בזה אין שליח לד"ע דהא השליח מותר לעשות וכל דשליח לאו בר חיובא הוא יש שליח לד"ע כמבואר בריש ב"מ. אלא דלפמ"ש הבית מאיר בסי' ה' זה ליתא לדינא דמ"מ פטור כיון שעכ"פ נח ולא נעשית מלאכה שלימה ע"י ישראל כי כל חד מינייהו לא יגע רק בחצי מלאכה. ולכן נ"ל די"ל דמשכחת לה באופן שמצוה למי שהוא ספק גדול ספק קטן וכתבו גדולי האחרונים דבזה לא אמרינן לכ"ע ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא דמי שהוא גדול אסור להכניס עצמו בספק ועל זה גופו מצווה ועומד אבל מי שהוא ספק בר חיובא שמא קטן הוא ומותר באיסורים ובמלאכת שבת ומשום ספיקא שמא גדול הוא אין עליו החיוב להחמיר מספק כיון דעל זה גופו אנו דנין אם הוא בר חייובא וחייב להחמיר בספק, וקיימתי זה מנפשאי ואח"כ מצאתי בפ"י קידושין ס"ג. ולפ"ז גדול המצווה לספק זה דמותר לו לעשות מספק לא שייך גביה אין שליח לד"ע, משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים דהא מותר לו לעשות מספק, אבל משלח זה אסור לו לצוות דיש שליח לד"ע כ"הג, כיון דשליח לאו ב"ח הוא מספק, והוא אסור לו לצוות שמא גדול הוא והמשלח שהוא ב"ח אסור לו להכניס עצמו בספק דשמא שלוחו גדול הוא, ועונש ליכא כמו בכל ספק, אבל איסור איכא ככל ספק דאורייתא והבן הכ"ד א"והנ דש"ת טרוד מאוד חותם בברכה מרובה. פ"ב יום וי"ו עש"ק י"ד שבט תרכ"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מו

שמואל בקראי שמו, איש אפרתי מתהלך בתומו, מפורסם שבחו ונועמו, יהיה ה' אלקיו עמו, ה"ה חביבי הרבני המופלג בתורה ויראה, דלה דלה ושתה ממי בארו של רבינו משה אבא מאוה"ג זצ"ל הנגיד נגידות מדבר כש"ת מו"ה שמואל אפלער נ"י מכבד מקומו בק"ק יאהאני יע"א:

מע"י אצבעותיו הנעימים שפרו לי כי אמריו אמרי שפר, אשר כתב לנו במגילת ספר, ושדר לן ספיקתי ועלתה לו בשתים בענין מסחרו, א) אם עושה הקנין בימי החול וזמן חלות הקנין הוקבע בשבת אם יש בי משום איסור מקח וממכר בשבת או לא כיון שאינו עושה מעשה מכירה וקנין בשבת, והכל נעשה בחול, וחלות הקנין בשבת ממילא אתי ולא דמי למצוה לנכרי קודם השבת לעשות לו מלאכה או לקנות ולמכור עבורו בשבת דאסור כיון שקובע מלאכתו בשבת, משום דנכרי זה עושה מלאכתו ע"ד ישראל בשבת והוא צוה לו לעשות מעשה בשבת דוקא, אבל בנדון זה לא נעשה שום דבר בשבת אלא ממילא אתי ע"י מעשה שעשה קודם שבת, ב) אם עשה קנין קודם השבת על תנאי שיש בו מעשה, אם יעשה מעשה זה יתקיים המקח ויחול הקנין למפרע קודם השבת, אם מותר לעשות מעשה זה של קיום התנאי בשבת, כיון דנגמר הקנין למפרע קודם השבת ואינו עושה קנין בשבת רק מעשה התנאי אלו דברי מע"כ נ"י:

והנה במושכל היה נראה לי מסברת חוץ דהראשון בוודאי שרי דלית ביה משום מקח וממכר דרש"י כ' בביצה ל"ז ע"א ב' טעמים באיסור מקח, א' משום ממצוא חפציך ודבר דבר או מגזירה שמא יכתוב וב' טעמים אלו לא שייכים הכא, משום ממצוא חפציך הא אינו ממציא חפציו בשבת דכבר נעשה הכל קודם שבת והזמן ממילא קאתי ונגמר מאליו, ומשום שמא יכתוב ג"כ לא שייך דאין דרך לכתוב בשעה שחל הקנין עד"ז אלא בשעה שעושים הקנין וקובעים הזמן ועיי' תוס' שם ד"ה והא מצוה קעביד, דאם גמרו דין בע"ש וכתבו הכל אין כאן חשש שמא יכתוב ומותר לדון בשבת. הגם דאסרו להקדיש וכו' אע"ג דלא שייך ביה משום ממצוא חפציך וגם ל"ש שמא יכתוב ואסרו משום לתא דמקח וממכר וכ' רש"י דאין זה גזירה לגזירה דכולא חדא גזירה היא, היינו שמוציא מרשות לרשות מחזי כמקח וממכר, כיון שעושה מעשה כעין מקח וממכר שיוצא מזה ונכנס לזה, אבל בנדון שלנו דליכא הוצאה מרשות לרשות ע"י מעשה כלל בשבת ואינו מעשה הניכר ונראה, בוודאי אינו רק גזירה לגזירה למגזר כולי האי, ולכל א' מן הטעמים מסתבר דשרי, אבל לעשות מעשה קיום התנאי נ"ל בוודאי אם עשו הקנין קודם שבת והתנו תנאי שאם יתקיים התנאי יהי' חלות הקנין מכאן ולהבא, לא מבעי לטעם הא'

משום ממצוא חפציך ודבר דבר דאסור דהא עושה מעשה קיום התנאי ועי"ז חל הקנין משעת קיום התנאי ולהלאה ואיכא משום ממצוא חפציך ממש וגם לטעם הב' משום שמא יכתוב דלא שייך ביה דמסתמא כותבין הכל הקנין והתנאי בשעה שעושים המקח והקנין, מ"מ אסור כמו שאסרו להקדיש אע"ג דליכא משום שמא יכתוב, משום דמחזי כמקח וממכר דעושה מעשה שמוציא ומכניס מרשות לרשות, כן הדבר הזה משמוציא מרשות לרשות בשבת ונעשה ע"י מעשה דמיא למקח וממכר, אבל אם התנאי במעכשיו וליכא בשבת הוצאה מרשות לרשות כיון שהקנין חל למפרע מאתמול וגם לא דמיא להקדשות דעושה מעשה ומוציא ומכניס מרשות לרשות בשבת ודמיא טפי למכר אבל כאן דקנין חל למפרע, לא דמיא למקח וממכר דע"י מעשה זה אינו מוציא מרשות לרשות ואינו אלא קיום התנאי, ואפשר גם זה אסרו אע"ג שאינו דומה כ"כ למקח וממכר כמו הקדש וכולה חדא גזירה היא. אלא כיון דמידי דרבנן הוא ומשום גזירה אין לנו להוסיף מה שלא מצינו מפורש כן היה נלפע"ד בתחלת העיון:

אמנם כן כאשר בינותי בספרי' מצאתי ראיתי קדוש א' מדבר בדבר הזה ה"ה אמ"ו זקני רשכבה"ג מהרע"א זצ"ל בתשובותיו בכתבים סי' קנ"ט ושאלה זו נשאלה לפניו מאחיו דודי הגאון העצום מו"ה בונם זצ"ל והשואל והנשאל לא דיברו מדברינו אלו ואאמו"ז זצ"ל הראה פנים לכאן ולכאן ופעם נראה לו א' אסור וא' שרי, ולבסוף מביא ראיה מש"ס דילן דאם מתנה תנאי אי במעכשיו אסור לקיימו בשבת מדלא קאמר ש"ס יומא דמקדש לשנייי' ע"מ כשיכנס לב"הכנס ש"מ דאסור, ומביא ראיה מירושלמי דאיך אמר בירושלמי דמותר לכונסה ביו"הכ משום דאין שבות במקדש, הא אפשר שיקדשנה בעיו"הכ דאם תמות הראשונה תהיה מקודשת משעה ההיא ש"מ דגם זה אסור משום שבות עיי' בו:

ואני בעניי לא זכיתי להבין עדי' קשה על הירושלמי למה יהיה מותר לקדש ביו"הכ הא כל שאפשר לעשות ולמעט בשבות עדיף כמ"ש הכ"מ, והא ודאי מגרע גרע לקדש ביו"הכ דאיכא משום מכניס מרשות לרשות ומשום שמא יכתוב, ובעיו"הכ ע"י תנאי ליכא רק כגזירה לגזירה ובוודאי טוב שיקדש בעיו"הכ:

ולפע"ד נרא' להוכיח מש"ס דילן דאסור לקיים בשבת תנאי דמעכשיו מדקאמר ולחדא אומר ע"מ שאכנוס אני לב"הכנס למה נקיט דתנאו ע"מ שיכנוס לב"הכנ דבר פרטי ולא אמר סתמא ולחדא ע"מ שיעשה דבר א' יהיה מה שיהיה מזה נ"ל דאסור לקיים תנאי של מעשה הגם דשרי שבות במקדש כל דאפשר בלא שבות עדיף, ולכן נקיט דתלה התנאי בכניסתו לב"הכנ דמצוה קעביד ואינו ניכר דעושה לקיום קנין וליכא למגזר משום מקח וממכר או מקדיש כלל וליכא משום ממצוא חפציך, ודמיא להא דמותר לטייל בשבת

ואגב רואה מה שצריך לו אחר השבת דליכא משום ממצוא חפציך ועיי' או"ח סי' ש"ו וש"ז, כן הדבר הזה דכניסתו לב"הכנס למצוה ואגב נגמר הקנין למפרע וליכא נדנוד איסור ולכן בחרו בתנאי ע"מ שאכנוס לב"הכנס ולא שרו ליה בתנאי אחר כיון דאפשר לו בתנאי זה דכל שאפשר לו בלא שבות גם במקדש אסור, ומינה דיש איסור לקיים התנאי של ע"מ כל שאין בו מצוה ועושה במכוין רק לקיום התנאי וזו ראי' מהימנא לדעתי, ונדחה הראיה שמביא זקני זצ"ל וכח קושיית ש"א שיקדשה שאם תמות הראשונה יהיו קדושין חלין, ש"מ דאסור ממילא נשמע דלקדש או לגרש ע"מ שיקויים התנאי מותר דאל"כ לא מרויחים מידי דאכתי שבות הוא, ולפמ"ש אין כאן ראיה דבאמת דוקא תנאי כזה שיכנוס לבהכ"נ שרי דאין בו משום שבות ועיי':

והנה אאמו"ז זצ"ל בסוף דבריו דחה ראיה זו מש"ס דילן דהיכא דחלות הקנין מאליו בשבת אסור, ומביא ראי' אחרת מן הירושלמי וכבר כתבנו דלא הועיל כלום דעדיי' קשה הא עדיף לקדש בעיו"הכ ע"ע שיחולו למחר מאז והלאה מלקדש ביו"הכ, ודבר זה מוכרח הוא מברייתא דמביא ירושלמי שם תחלה וז"ל מנין כשם שמתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע לו פסול כך מקדשים לו אשה אחרת על תנאי שמא יארע דבר באשתו שנא' וכפר בעדו ובעד ביתו זו אשתו עכ"ל, הנה ברייתא זו ס"ל דמקדשין לו אשה אחרת על תנאי היינו בעיו"הכ, וצ"ל למה ליה לקדשה בעיו"הכ ע"ת יקדשה ביו"הכ דהא אין שבות במקדש כדמתרץ לקמן, וע"כ צ"ל א' משנים, או דאם מקדש בעיו"הכ ליכא איסור וכל מה דאפשר בלא שבות עדיף, או אפשר דגם בזה יש איסור משום גזירה מ"מ עדיף בעיו"הכ וביו"הכ כמ"ש, וא"כ קשה למאן דס"ל לסתמא דירושלמי מלשון מתקינין דקתני במתני' דמתקינין אבל אין מקדשה עד יו"הכ ושרו ליה ביו"הכ דאין שבות במקדש כדמסיק, למה באמת אינו מקדשה בעיו"הכ ע"ת היינו שאם הראשונה תהיה מקדושת לו מאז והלאה כמו דס"ל לברייתא הנ"ל דקתני מקדש ע"ת היינו כהנ"ל וצ"ע:

ולישב כ"ז גם להבין פלוגתא דברייתא דקתני מקדש ע"ת וסתמא דש"ס ירושלמי דייק לשון מתני' דקתני מתקינין דאינו מקדשה בעיו"הכ רק מתקינין ומקשה ויקדשנה מאתמול וכ' המפרש מדקתני מתקינין משמע בהזמנה בעלמא מתקינין ול"ק דיקדש לו אשה אחרת, ומתרץ בית א' אמר רחמנא וכו' ובברייתא קתני מקדשין לו אחרת והוא נגד מתני' דקתני מתקינין, גם בש"ס דילן ס"ל דמתקינין דקתני היינו שמקדש אחריתא ומגרש ע"ת, ולא קשה ליה לשון מתקינין וכ"ז מידי דבעי ישוב. והנלפע"ד אחר העיון היטב דלשון מתקינין נכון אם מקדש ע"ת כך וכך או על תנאי כשיגיע זמן זה כיון דתליא במעשה או בזמן שייך לומר מתקינין דאינו מיד לשעתו רק הכנה והזמנה, אבל

על קדושין לחלוטין מיד ואינן תלויין עוד בדבר לא שייך לשון מתקינין ובריייתא דקתני מקדשין לו ע"ת היינו ע"ת לכשיגיע הזמן למחר ותמות הראשונה יחולו הקדושין שייך שפיר לשון מתקינין, וכן ס"ל לש"ס דילן דמקדש ומגרש ע"ת, וכיון שמגרש אותה מיד ע"ת ואינה אשתו לחלוטין שייך לשון מתקינין, וסתמא דירושלמי ס"ל כדקתני בברייתא דמקדשין ע"ת ולא קדושין גמורים ומקשה ויקדש מאתמול כוונתו למה מקדשה על תנאי שיחול למחר כשתמות הראשונה ויחולו הקדושין ביו"הכ לקדשה מאתמול ויקדשה קדושין גמורים בעיו"הכ ויחולו מיד, ומתרץ דבית א' אמר רחמנא ואם יקדשה מיד לחלוטין הו"ל ב' בתים כנ"ל ביאור הירושלמי ולא פליג סתמי' דירושלמי מדיוק מתני' על הברייתא וא"ש ג"כ ש"ס דילן וא"ש נכון:

והיתה לבאר ג"כ מה שהקשה הירושלמי בעי קמי ר' מנא לא נמצא כקונה קנין בשבת היינו גם כשמקדשה בעיו"הכ שיחול למחר כשתמות הראשונה הו"ל כקונה קנין ואיך שרו ליה ומתרץ דאין שבות במקדש הא דלא שרו ליה לכנוס ביו"הכ משום כל דאפשר בלא שבות או להקל קצת מאיסור שבות עדיף לכן מקדשין לו בעי"הכ דקיל שבות זה דליכא משום ממצוא חפציך ומשום שמא יכתוב כמו במקדשה ביו"הכ והושוו כל התלמודים דש"ס דילן ס"ל דמקדש בעיו"הכ ולא ביו"הכ, ובירושלמי משמע דמקדש ביו"הכ, ולמ"ש גם הירושלמי סובר דמקדש בעיו"הכ אלא דלירושלמי מקדש ע"ת ולש"ס דילן מגרשה ע"ת וענין הפלוגתא עיי' בתשובת זקני זצ"ל דברים נכוחים וישרים למוצאי דעת וש"י:

ונתיישב לנו עוד בזה מה דהיה תמוה לנו לשון הירושלמי, לא נמצא כקונה קנין בשבת, נראה כוונתו דלדעתו דמי מקדש אשה לקונה קנין בשבת וצ"ע הא מפורש במתני' דאין מקדשין בשויו"ט וצלע"ג, ולמ"ש דירושלמי קאי במקדש בעיו"הכ שיחול ביו"הכ זה לא נמצא ולא קתני במתני' אלא דר' מנא ס"ל מסברתו ודעתו דדומה לקונה בשבת וזהו שאמר לא נמצה זה כקונה קנין בשבת דנראה לו דגם כה"ג אסור, וא"ש נמי לשון כקונה קנין, לא הו"ל לומר אלא נמצא כקונה בשבת, ולמ"ש א"ש דבאמת אין כאן קנין בשבת שכבר נעשה מעשה הקנין קודם השבת אלא שחל ונגמר בשבת, אלא שנראה לו לר' מנא דגם זה אסור לגמור מעשה שכבר עשה והיינו דאמר כקונה קנין שנגמר בשבת הקנין אשר כבר עשה לפני השבת, ומיושבים כל הקושיות ודקדוק הלשון על דרך סלול ונכון בעזהי"ת:

ונתיישב לפי פירושנו דירושלמי ס"ל דמקדשה בעיו"הכ שיחולו הקידושין למחר כשתמות הראשונה, הא דירושלמי נתן טעם לאין מקדשין דהוי כקונה קנין ובש"ס דילן

מפורש הטעם משום שמא יכתוב, ולפמ"ש אין כאן פלוגתא דש"ס דילן נותן עיקר הטעם דאין מקדשין בשבת ויו"ט משום שמא יכתוב, וירושלמי קאי כשמקדש בעיו"הכ שיחול למחר דליכא משום שמא יכתוב דכותב הכל בעיו"הכ, ולכן נתן טעם דהוי כקונה קנין דמכניס מרשות לרשות והיא מקנית עצמה לו והוי כמוכר וקונה דאסור משום גזירת מקח וממכר וא"ש נכון:

עוד פש גבן ראיה אחת שמביא זקני מאו"הג זצ"ל בתחלת התשובה ראיה להתיר חלות הקנין בשבת מתה"ד שהביא המג"א סי' של"ט ס"ק ח' דאסור לפדות בשבת אפי' בכלי דהוי כמקח וממכר, ואין לומר שיתן לכהן המעות בע"ש דאיך יעשה עם הברכות והסעודה היה יכול לפדות בע"ש והיינו שיחול הפדיון בשבת ש"מ דכה"ג במקח וממכר שרי אלו דבריו זצ"ל ובסוף התשובה מסקנתו דאסור מראי' דמביא מירושלמי ולא זכר דברי עצמו בתחלה דמתה"ד מוכח דשרי וצ"ע על התה"ד:

ונלפע"ד דמתה"ד ראיה דאסור דצריך להבין, איך נדחה מצות פדיון הבן בזמנו משום הברכות דאין מעכבין וכ"ש הסעודה, וחביבה מצוה בשעתה וצ"ע, ונ"ל הא ר"ת ס"ל דבמקום מצוה מותר לקדש בשבת, ולדידי' ה"ה דמותר לפדות בשבת דבמקום מצוה לא גזרו ולרש"י אסור, וצ"ל דתה"ד כרש"י ס"ל וי"ל גם לרש"י לא אסור אלא לקדש בשבת דאיכא משום שמא יכתוב זה לא התירו במקום מצוה, אבל לקדש בע"ש שיחול בשבת כשא"א לקדש בע"ש לחלוטין, מותר כיון דליכא משום שמא יכתוב ואינו אסור אלא משום גזירה דדומה למקח וממכר והכניסו גם זה בכלל גזירה שיבא לקדש או למכור אבל במקום מצוה לא העמידו כ"כ דבריהם בגזירה זו ולכן היה מותר לפדות בע"ש שיחול בשבת, הגם דמקח וממכר של רשות כזה אסור, אבל במקום מצוה התירו הדבר, אלא כיון דא"א למיעבד המצוה כתקונה בע"ש משום הברכות והסעודה הניחו הדבר על הדין ולא התירו דבר זה במקום מצוה, ממילא ע"כ שתודחה עד אחר השבת, וא"ש דינו של התה"ד וממקום שהביא זקני זצ"ל ראיה להתיר, מצאנו ראיה מוכרחת לאסור ועיי' היטב:

ולפמ"ש דרש"י ג"כ ס"ל דלקדש בע"ש שיחול למחר מותר לצורך מצוה ולפי פירושי בכוונת הירושלמי ולא נמצא כקונה קנין בשבת היינו במה שמקדש בעיו"ה שיחול למחר, קשה גם על רש"י כמו שהקשה תוס' על ר"ת דהא גם לרש"י כה"ג מותר במקום מצוה וצריך לדחוק כמו דדחיק תוס' לר"ת:

ועיי' יש"ש ביצה שכ' ליישב שיטת ר"ת דתליא בטעמא לפי ש"ס דילן דאין מקדשין שמא יכתוב וגזירה בפ"ע היא ולא נכנסה בגזירת מקח וממכר ס"ל לר"ת ממשמעות

ש"ס דבמקום מצוה לא גזרו אבל לפי הטעם שכ' הירושלמי דהוי כקונה קנין בשבת ובכלל מקח וממכר הוא בוודאי לא התירו שבות במקום מצוה וכ' אלא מדמקשה תוס' על ר"ת ש"מ דלא ניחא ליה בהאי חלוקא, ועיי' ח"ס או"ח סי' קמ"ה ד' נ"ד ד"ה נחזור להנ"ל שהעלה כדברי הישׁ"ש מנפשיה:

ואשר אני אחזה ליישב ע"פ דרכם בקדש דתליא בטעמא דאסור לקדש דמתוך חלוקי הטעמים יצא חילוק דין במקום מצוה, אבל לא מטעמם אלא מטעמא דידי כאשר אגיד, הנה יש לעיי' להבין בשיטת ר"ת דבמקום מצוה שלא קיים פ"ו מותר לו לקדש ניהי דהוא עביד מצוה דמחוייב בפ"ו וכל דאפשר להקדים מצוה זו לא עכבו, מ"מ איך התירו לה משום מצוה דידיה ואומרים לה חטא כדי שיזכה הוא, ומ"ש תוס' ריש שבת וגיטין פ' השולח שאומרים חטא באיסור זוטא וכו' היינו להצילו מעבירה רבה כשבת שם או שיזכה במצוה גדולה, אבל הכא הרי אפשר לו לקיים המצוה אח"כ אלא שזריזים מקדימין ומחשש שמא יקדימנו אחר רחוק לומר דמשו"ה אומרים לה חטא באיסור שבות דרבנן, ועוד העלתי בתשובה אחת דלא אמרינן חטא רק לאיש דאיתא בערבות ובחיוב חבירו גם עליו קצת עונש וחלק במצוה, אבל אשה דאינה בערבות כמ"ש הרא"ש ברכות אין אומרים לה חטא, וקשה איך אומרים לה כאן חטא וכו' ואין עליה מצוה דפ"ו וכ"ש דקשה לשיטות הסוברים דגם בלשבת אינה מצוה וצ"ע:

ונ"ל לפי הטעם דאיתא בש"ס דילן משום שמא יכתוב חשש זה שייך דוקא גבי' דידי' דרגיל לכתוב בעצמו אבל גבי דידה לא שייך שתכתוב בעצמה ורמ"א בתשובה כ' בזמננו דאין נוהגים לכתוב בעצמם אלא ע"י אחרים ל"ש שמא יכתבו וליכא בקידושין משום שמא יכתוב, ולהכי גבי אשה לא שייך האיסור דשמא תכתוב אלא דממילא גם היא עושית איסור כשמקבלת קידושין בשבת משום איסור דידי' משום לפ"ע ומסייע לע"ע, וא"ש דס"ל לר"ת דמשום מצות פ"ו דידי' התירו לו וממילא גם היא אינה עושית איסור דמצדה ליכא איסור דלא שייך גבה חשש דשמא תכתוב וא"ש נכון:

כ"ז לפי טעמא דש"ס דילן דאסור לקדש משום שמא יכתוב אבל לפי טעם הירושלמי דהוא כקונה קנין בשבת והיינו שהוא בכלל איסור מקח וממכר דמכניס לרשותו והיא מקנית עצמה פשיטא דהאיסור על שניהם עליה ועליו, ואם כי משום מצוה דידי' היו מתירים לו אבל איסור דידה לא התירו משום דידיה וא"ש דמקשה ירושלמי לפי שיטתו באיסור קדושין ולא הוי כקונה קנין בשבת דמשום פ"ו בדידה ליכא, וגם וכפר בעדו ובעד ביתו זו מצוה של כה"ג, ור"ת אמר דינו לפי משמעות ש"ס דילן דמקשה והא מצוה קעביד משמע במקום מצוה שרי והיינו לפי סוגית ש"ס דילן דלא נכנסו קידושין בסוג

מקח וממכר ואינו אסור אלא משום שמא יכתוב ואיסור בפ"ע הוא ורק עליו ולהכי שרי במקום מצוה וא"ש, וממקום שהקשה תוס' על ר"ת יש ראי' מהימנא לר"ת מכח הקושי' שהקשיתי לעיל למה לא מקשה הירושלמי בפשיטות ממתני' דקתני אין מקדשין יהי' מאיזה טעם שיהי' ולמ"ש א"ש דהוצרך לומר מלתא בטעמא דאי הטעם משום שמא יכתוב לק"מ דבמקום מצוה שרי איסור דידיה ולכן הוצרך לפרש טעמו דנראה לו דאיכא משום קונה קנ בשבתין ואפשר דגם הירושלמי ס"ל טעמא דשמא יכתוב אלא דמשו"ה ליכא איסור גבי דידה ולהכי במקום מצוה שרי והוסיף הירושלמי עוד טעם אחר דהוי כקונה קנין וגם מצדה יש לאסור ולהכי אסור אף במקום מצוה דידיה והוצרך הירושלמי להקדים טעם זה כדי להקשות, ויש מכ"ז ראי' לר"ת וקטיגור נעשה סניגור והדברים אמתיים עד"פ וישר וכתב יושר:

ולפי מה שהעליתי עפ"י תה"ד כשמקנה או מקדש מע"ש כדי שיחול בשבת דליכא משום שמא יכתוב רק משום דהוי כקונה קנין מותר במקום מצוה והקשינו על עצמינו מן הירושלמי דמקשה וכי קונין קנין בשבת והיינו דאסור לקדש בעיוה"כ כדי שיחול ביוה"כ והא במקום מצוה שרי, י"ל ע"ד שכתבנו לר"ת גם לרש"י דהא דמותר שבות כזה במקום מצוה דוקא לפדות בע"ש דמצוה דיליה ודכהן הוא לכן הי' מותר אם לא משום הברכה והסעודה דא"א לעשות וכמ"ש, אבל לקדש אשה בע"ש כדי שיחולו בשבת גם שבות כזה לא התירו משום איסור דידה שהוא שלא במקום מצוה וא"ש קושית הירושלמי כמובן ועיי':

ואלו הן פירות הנושרין מדברינו לדינא, א) לעשות קנין בע"ש שיחול בשבת מאליו אסור וכ"ש לעשות קנין ע"מ שיקיים התנאי שאסור לקיים התנאי בשבת, ב) שבות כזה שרי גם לרש"י במקום מצוה, אבל לקדש אשה בע"ש על דרכים הנ"ל אסור משום איסור דידיה, ולר"ת תליא בסוגית ש"ס דילן ודירושלמי, לירושלמי אסור ולש"ס דילן שרי, זהו הנלפע"ד בענין בעזרת החונן דעת, ממקור החכמה נובעת, ודעת תורה מכרעת ופר"מ כבודו נ"י לעת שהוא פנוי מעסקיו הרבים ופונה לעצמו לד"ת ישים עין עיונו על דברינו בעומק עיונו כדרכו להעמיק, וה' יאיר פניו אתנו סלה, הכ"ד החותם בברכה מרובה שפע חיים וברכה למשמרת שלום כאות נפשו ונפש אוה"נ חותם באהבה, פ"ב יום א' ה' אלול הברך לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מז

למבשר טוב משמיע ישועה על ההרים, נזכה בין המצרים, ובתוכם י"נ הרב המאוה"ג ותיק מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ מופלג בתורה ויראה כש"ת מו"ה נטע קאלמאן נ"י רב בק"ק טשארנא יע"א:

יקרתו קבלתי בעידנא דטרידנא טובא בהכנה דרבה לחתונת בני נ"י ואח"כ מיד פקודת הרופאים דע"מ וויען עבר עלי לילך למרחקים לעסוק ברפואות במרחצאות פה, ולא מצאתי שעת הכושר לשום עין אפי' דרך העברה על שאלתו וקודם נסיעתי מקהלתי עוררני והפציר בי תלמידי חביבי הב"ח חו"ש כ' איצק הרץ שפיעגעל נ"י שאקח מועד פה להשיב למע"כ מפני כבודו בל יאמר המעורר ומחרחר ריב כי השלכתי דבריו אחרי גוי ח"ו ואינו חשוב בעיני להשיבו דבר, ונעתרתי לדבריו הגם שקשה עלי מאוד לשום עין עיוני פה להלכה כי הרופאים צוו עלי למנוע עצמי מדברים עיונים גם אין אתי רק איזה מסכתות ובאר היטב, ובכ"ז לחביבותי למע"כ תלמידי ומשום יקרא דאורייתא עברתי בשבוע זו בין בתרי דבריו הנעימים בעיון נמרץ ואשיב כפי האפשר עפ"י מה שעולה בזכרוני להראות פנים מסבירות בדין אשר הביא לפנינו:

והנה נפשו היפה בשאלתו אם יפה הורה בדנפשיה שהי' חולה בשבת קודש ולא הי' יכול לילך לביהכ"נ לשמוע קה"ת וצוה לקטן להביא ס"ת מבהכנ"ס לביתו, שחצירו סמוך לבהכנ"ס וכותל א' מחצירו לא נבנית עדיי' וב"ת א' לבש בגדי נקם ואמר ברבים כי להביא ס"ת ע"י קטן הוא איסור גמור ועשה מעשה ונעל דלתי אה"ק והראה בקיאותו שמבואר באו"ח סי' שמ"ג שאסור לעשות מלאכה ע"י קטן שלא להרגילו בחילול שבת, ומע"כ עשה סנגורי' להוראתו, והראה לפנינו פנים יפות פנים מסבירות להלכה ופלפל בחכמה בשיטת הרמב"ם ורשב"א אם בדרבנן מותר לספות בידים ונפשו בשאלתו לחוות לו דעתי בכ"ז:

פתח דברינו יאירו לבאר דין זה דקטן אוכל נבלות בקצרה, ומתוך דברינו ימצא תשובה לקושייתו הנה הלכה פסוקה מכל הראשוני' ופוסקים דאין ב"ד מצווין להפרישו ולספות ליה בידים אסור כפשיטותו של ר"פ וכ' הב"י סי' שמ"ג אע"ג דר"י ספוקי מספקא ליה לא שבקינן פשיטותו של ר"פ מפני ספיקו של ר"י ובאמת צע"ג מנ"ל לר"פ בפשיטות דאין ב"ד מ"ל בלי ראי' ממשנה ובריייתא, ונ"ל עפמ"ש הרשב"א הא דקתני בברייתא לא יאמר לתינוק הבא לי מפתח וכו' אבל מניחו זורק וכו' פתח במפתח וסיים במניחו זורק מניחו תולש, והוא דקדוק עצום ותי' דקמ"ל הגם דספק הוא שמא יביא פחות פחות מד"א מ"מ אסור וסיפא קמ"ל דמניחו תולש וזורק הגם דעושה ודאי איסור וצ"ל לפי

דתירץ אביי תולש בעציץ שאינו נקוב זורק בכרמלית דרבנן ומסתמא רישא ג"כ בהכי איירי בכרמלית דרבנן למה אסור לצוות לו הא ספק הוא שמא יטלטלנו פחות פחות מד"א, ויש להוכיח דרישא ג"כ בכרמלית איירי דהא לפי מה שתירץ אביי דסיפא בדרבנן מוכח דלספות בידים גם בדרבנן אסור מדקתני אבל מניחו דוקא ואי רישא בדאורייתא קשה למה נקט בדאורייתא דבל יאמר הא גם בדרבנן אסור, ואי דקמ"ל דאע"ג דליכא אלא ספק בדאורייתא שמא יטלטל בפחות מד"א הא איכא מ"מ רבותא טפי בכרמלית דרבנן דלא יבוא בוודאי לידי איסור דאורייתא ומ"מ אסור, וע"כ באמת רישא בכרמלית איירי דומיא דסיפא א"כ תקשי למה יהי' אסור משום דספי ליה הא אפשר שלא יעשה איסור וכ"ש דקשה לפמ"ש הריטב"א שם דדרכו של קטן לטלטל פחות פחות מד"א ובס"ד דרצה למפשט דאין ב"ד מ"ל ובדאורייתא איירי לק"מ די"ל דלא שרי אלא מניחו אבל לא במצוה כיון דאיכא ודאי דרבנן וספק שמא יעשה ע"ד שאסור מדאורייתא אבל לפ"מ דמוקי אביי צ"ע:

ולייישב זה נ"ל דהנה רמ"א סי' שמ"ט כ' דאסור לטלטל בכרמלית פחות פחו' מד"א, ועיי' באבן עוזר שם שחילק עליו משום דהוי גזיר' לגזיר' ונ"ל דאביי לשיטתו דס"ל בשבת מ"ג דגזרינן בהוצאה גזירה לגזירה דחי שפיר דברייתא בכרמלית דרבנן, ולא יאמר לו משום דאיכא ודאי דרבנן דגם בכרמלית אסור פחות פחות מד"א, אבל לפי מה דקיי"ל כרבא שם דלא גזרינן גזירה לגזירה א"א לאוקמי הברייתא בכרמלית דרבנן ומוכח ע"כ מברייתא דבדאורייתא ג"כ אין ב"ד מצווין להפרישו ויפה פסקו הפוסקים כפשיטותו של ר"פ ור"פ גופי' מברייתא זו הוכיח כהנ"ל כנ"ל נכון:

והנה בירושלמי ומובא ברשב"א בשבת מתרץ מתני' דאומרים לו אל תכבה ובריתא דקתני מניחו חולש, מתני' בשעושה לצרכינו אסור ובריתא בעושה לצורך עצמו, וכ' הרשב"א דש"ס דילן חולק ע"ז דהא מתרץ מתני' דשבת בעושה ע"ד אביו, נראה דלולי שעושה ע"ד אביו, אפ' עושה לצרכו של אב מותר, ולפע"ד נראה דליכא פלוגתא בין התלמודים ע"ד דמתרץ הש"ס ר"י אדר"י ספוקי מספקא ליה וזיל הכא קמדחי ליה וכו' י"ל גם כן הא דמוקי ר"י בעושה ע"ד אביו דחוי' הוא דקמדחי ליה דאי אפשר לפשוט ממתני' כלל אפי' בעושה לצרכנו די"ל מתני' בעושה ע"ד אביו והדר קמדחי בדמאי הקילו ובתרומה דרבנן די"ל בדאורייתא אפי' עושה לצורך עצמו אסור וכ"ז דרך זיל הכא קמדחי ליה וכו' וירושלמי מתרץ האמת מתני' בעושה לצרכינו מצווים להפרישו ובריתא בעושה לצורך עצמו אין מצווים להפרישו ולספות בידים אפי' לצרכו אסור כנ"ל פשוט:

וזה נ"ל שיטתו של הרי"ף דלא העתיק תי' ש"ס בעושה ע"ד אביו וב"י סי' שמ"ג נדחק, ונ"ל דס"ל לרי"ף לאמת כתירוץ ירושלמי דבעושה לצרכינו מצווים להפרישו, ובכבוי הוא עושה לצורך אביו, וש"ס דילן אינו חולק ע"ז לאמת כמ"ש הגם דר"י מספקא ליה בזה גופא ומדחה ליה בעושה ע"ד אביו אנן להלכתא דאין מ"ל משום דלר"פ פשיטא ליה ולא מוכח מר"פ רק באינו עושה לצרכנו, דר"פ הורה לטיילו התם וכ' רש"י ולא ידעו שנאבדו לו מפתחותיו וכשימצאם לא יגביהם לצרכנו רק לצרכו וכי משכחן מייתי להו היינו שיביאום לצורך עצמם כתינוק המוציא דבר ואח"כ נקח מידם כנלפע"ד בשיטת הרי"ף מ"מ הרמב"ם וטוש"ע שהעתיקו הא דעושה ע"ד אביו נראה דל"ל כירושלמי מטעמא שכ' הרשב"א דסוגיא דילן חולק ול"ל כן:

ונבוא לבאר שיטות הרמב"ם ורשב"א דרמב"ם ס"ל דאב"ד מ"ל אפי' בדאורייתא ולספות בידים אפי' בדרבנן אסור, ורשב"א הקשה מנ"ל הא, הא בדרבנן נחית חד דרגא מדאורייתא כדדחי אביי לעולם ב"ד מ"ל ובכרמלית דרבנן והיינו דבדרבנן אב"ד מ"ל אבל לספות בידים אסור ולפי מה דקיי"ל אב"ד מ"ל בדאורייתא בדרבנן נחית חד דרגא דאפ' לספות בידים מותר:

ונלפע"ד בהקדם מה שנלפע"ד ביישוב קוש' חמורה דמביא במל"מ הלכות מאכלות אסורות בשם הרשב"א נדה על רש"י שם דף מ"ו ע"ב ד"ה לאותן שמוזהרים עליו למ"ד מופלא סמוך לאו דאורייתא ובקושי' ש"ס ש"מ ב"ד מ"ל פירש רש"י פלוגתא היא ביבמות פ' חרש והקשה רשב"א הא בדרבנן לכ"ע אב"ד מ"ל, ונ"ל עפ"י ספיקת התה"ד סי' כ' אי איכא איסור קצת בקטן אלא שאינו בעונשין או לאו, והעלה דליכא איסור כלל בקטן, והא דאסור לספות בידים או דב"ד מ"ל משום שלא להרגילו בעבירה, וצ"ל בדרבנן לא חששו שלא להרגילו בעבירה דאם גם יורגל לא יעשה רק איסור דרבנן, ולא עשו הרחקה כ"כ לדבריהם, וי"ל לפ"ז מופלא סמוך לאיש דרבנן שאני מכל איסורי דרבנן דהא כשיורגל לעבור על נדרו ויעבור בגדלותו אז יעבור על דאורייתא בדין הוא שאסור להרגילו בקטנותו, אע"ג שעכשיו נדרו דרבנן מיהו לכשיגדל יהי' דאורייתא ויפה כ' רש"י פלוגתא היא אי ב"ד מ"ל דלמ"ד בדאורייתא מצווים ה"ה בדרבנן כזה דכשיגדל יעבור על דאורייתא כנ"ל והבן:

ויש לעיי' לפי שיטת הרמב"ם דכל דרבנן דאורייתא הוא מלא תסור, והקשה הרמב"ן למה מקילין בספיקא דרבנן ויפה תירץ התשב"ץ דהם אמרו להקל בספיקא דידהו ומעיקרא הכי תקנו אבל כל שאסרו יש בכח איסורים איסור דאורייתא מלאו דלא תסור, ולפ"ז ק"ל איך אפשר להקל באיסור דרבנן דאין מצווים להפרישו, הא כשיגדל יעבור איסור

דאורייתא דלא תסור כי יעשה כרגילתו שהי' מורגל בו בקטנותו והבן וצ"ע, ונ"ל ליישב קושי' זו ע"פ מה שהוכיח התה"ד דליכא איסור קצת בקטן דאל"ה למה אין ב"ד מ"ל, מ"ש מגדול דמצווין להפרישו מן האסורים כל האפשר וע"כ דליכא איסור לקטן רק שלא להרגילו באיסורא ודוקא בידים אסור שעי"כ יהי' מורגל בעבירות, אבל אם עושה בעצמו א"צ להפרישו אלו דבריו ז"ל וי"ל מאן דס"ל ב"ד מ"ל סובר דיש איסור קצת בקטן משו"ה מצווין להפרישו, והא"ש דדחי אביי לעולם בדמ"ל ומשום דאיכא איסור גבי קטן, ובריייתא בכרמלית דרבנן, ול"ק קושי' דידי דכשיגדיל יעבור בדאורייתא משום ל"ת, דטעמא דב"ד מ"ל אינו משום שיורגל בגדלותו אלא משום דיש בקטן איסור קצת, ודוקא בדאורייתא אבל רבנן לא הטילו איסורא כלל על קטן ולכן אין מצווין להפרישו, ועיי' רש"י נדה מ"ו ע"ב, וכ"ז אם בדמ"ל אבל לפי מה דקיי"ל אין ב"ד מ"ל ולספות בידים אסור ע"כ הטעם משום שלא להרגילו בעבירה כשיגדל הדרינן לסברתינו דאין כח ביד חכמים להקל בדבריהם כיון שסוף כל סוף כשיגדל יעשה איסור דאורייתא, כנ"ל נכון מסברא ישרה, וא"ש שיטת הרמב"ם לשיטתו בספר המצות שלו ועיי':

ועיי' ר"ן שבת פ' כ"כ קכ"א שכ' דקטן ע"ד אביו אפי' שיטת הרשב"א דמותר למספי לקטן איסור דרבנן וקיי"ל נמי דמלאכה שאצ"ל פטור מ"מ כל שעושה לצרכנו אסור ומחינן על ידו כדמוכח בשמעתין, והי' נ"ל מתחלה דס"ל לר"ן דלצרכנו אסור מעיקר הדין כעין דמחלק הירושלמי שהבאנו לעיל לענין ב"ד מ"ל בין עושה לצרכנו ובין עושה לצורך עצמו, וש"ס דילן לא ס"ל הכי ואפי' בעושה לצרכנו אמ"ל, אבל לצוות לו אסור אפי' בדרבנן כל שהוא לצרכנו דלא הקילו רבנן כ"כ בדבריהם לספות לו לצרכנו, ומ"ש אבל לצרכנו מחינן ע"י כדמוכח בשמעתין זה לפי פ' רש"י בשבת שם שעושה ע"ד אביו קטן שיודע להבחין מה כבוי זה הנאה לאביו ועושה בשבילו לפירוש זה מוכח כל שאנו יודעים שעושה נצרכנו צריך למחות על ידו, אבל לפי' רש"י יבמות קי"ד דקטן צופה ומביט בפני אביו ורואה שאביו נוח לו בכך ועומד עליו, לפירוש זה הו"ל כמצוהו בפה דמראה לו פנים ועומד עליו כדי שיעשה מה לי דובר בפה מלא או מראה לו פנים שיבין ויעשה, אבל כשעושה מדעת עצמו לצורך אביו אפשר דאין צריך למחות על ידו הגם דעושה לצרכנו:

והנה לכאורה קשה על הר"ן מש"ס שבת קל"ט דמקשה וליתן ליה לתינוק, והא לצרכנו הוא ומצוה לו, וצ"ל דאיסור דהתם קיל, וכ"כ הריטב"א ביבמות קי"ד ודחי ראית רשב"א שמביא מהתם דמותר לספות בידים איסור דרבנן, דהתם שאני דקיל טובא, וכן ס"ל לר"ן אע"ג דאזיל בשיטת הרשב"א, אלא דקשה על הרשב"א דמביא ראי' משם לשיטתו ע"כ

דלא נראה לו לומר דאיסור זה קיל יותר, קשה הא התם לצרכנו הוא ואסור גם בדרבנן כדמוכח משמעתין דפ' כ"כ, וצ"ל דמתני' כר"י דמלאכה שאצ"ל חייב וכ"כ הרשב"א בלא"ה בשבת שם וביבמות דאתי' מתני' וסוגיא שם כר"י ועיי' בו:

לפ"ז בשיטת הרשב"א עצמו איכא פלוגתא, הר"ן ס"ל דלצרכנו אסור לצוות לו, ולא עוד אלא כשעושה לצרכנו צריכים למחות ע"י, ורשב"א בעצמו ס"ל כל לצרכנו ג"כ מותר לצוות חוץ כשיש לחוש משום דאתי למסרך כבש"ס עירובין מ' ע"א ושבת קל"ט, ודוקא היכא דשכיח דיש לחוש דאתי למסרך ועי' תוס' שבת קל"ט ד"ה ליתן ליה לתינוק ועוד נראה משום אתי למסרך אסור לצוות לו שעי"ז יורגל בכך, אבל כשעושה לנו לצרכנו מדעת עצמו לא שייך דאתי למסרך כנ"ל, כן עלה במחשבה לפני והיה נ"ל כי צדקו דברי בכ"ז:

אמנם כן ראיתי אחרי רואי מ"ש הר"ן שבת ר"פ מי שהחשיך, מביא דברי הרשב"א דמשם איכא ראי' לדינו דמותר לספות לקטן איסור דרבנן, אע"ג דכל לצרכנו אפי' בדרבנן אסור דהא כבוי דרבנן הוא לר"ש ואפ"ה אין שומעין לו שאני הכא דאיכא למיחש דאם לא שרית ליה יבוא לאיסור דאורייתא עיי' בו, והנה גלה דעתו ודעת רשב"א דבא לכבות אין שומעין לו משום דאתי למסרך הוא ולא מעיקר הדין, וכל דלא שייך דאתי למסרך שרי לצוות לו, והיכא דשייך אתי למסרך אפי' עושה רק ע"ד אביו צריך למחות בידו, וכל זה מוכח מסוגיא דשבת קכ"א, ונ"ל משו"ה כ' הר"ן בב' מקומות בדף קכ"א ובר"פ מי שהחשיך דלצרכנו אסור דיצא לו כן משבת קכ"א וקשה הלא דבר זה מפורש יותר בשבת קכ"ט ובעירובין מ' ע"א גזירה דילמא אתי למסרך וצ"ע לכאורה, ונ"ל דמב' מקומות אלו לא מוכח רק דאסור לצוות לו אבל כשאינו מצוהו אלא דיודעים שעושה על דעתינו הו"א דליכא משום אתי למסרך כמו שכתבנו מסברתנו כיון דלא שכיח שיעשה קטן מעצמו לכן מביא מסוגיא דשבת דמתרץ בעושה ע"ד אביו מוכח דצריך למחות ע"י כשעושה על דעתנו, ועוד היה מקום לומר דמלאכה לא דמיא להא דעירובין דשם כוס של יוה"כ קבוע בכל שנה וכן בשבת קל"ט הענין שכיח תדיר אבל מלאכה בשבת כמו דליקה או מי שהחשיך לו, לא שכיח, לכן מביא ממה דמתרץ בעושה ע"ד אביו כנ"ל:

וא"ש מה שמביא הרשב"א ראיה משבת קל"ט מדמקשה וליתן לתינוק ישראל ש"מ דמותר לספות אע"ג דלצרכנו אסור, הוא משום דאתי למסרך וזה מחדש התרצן שם דאתי למסרך וא"ש, ולא תקשה על המקשן דלא ידע חשש דאתי למסרך הא חשש זה מוכח מקטן שבא לכבות, י"ל דמשם אינו מוכח כ"כ די"ל דמתני' כר"י דמשאצ"ל חייב

ולבתר דחדש לן חשש דאתי למסרך אתי' מתני' גם כהלכתא ומשום חשש דאתי למסרך וכן נקטינן להלכתא ועיי':

המורם מדברינו אלו, דלשיטת הרשב"א אע"ג דמותר לספות איסור דרבנן אבל לצרכנו היכא דשייך חשש דאתי למסרך אסור וגם במלאכה דלא קביעי ולא שכיחי כ"כ חיישינן חשש זה דאתי למסרך ועיי' רשב"א שבת קכ"א שדבריו סתומים שלא כ' טעם למה לצרכני אסור, אבל דבריו מפורשים יותר ר"פ מי שהחשיך, אלא דמ"ש הר"ן דצריך למחות ע"י כדמוכח מהא דעושה ע"ד אביו דבר זה לא מצאתי מפורש ברשב"א אלא דהר"ן ר"פ מי שהחשיך כ' כן משמו דלדעתנו אסור משום דאתי למסרך אבל בחידושי רשב"א שלפנינו לא כ' רק דכל לצרכנו אסור לצוות לו, ומהא דמשני בעושה ע"ד אביו דהוכיח הר"ן דכל שעושה לדעתנו בלי צווי אסור, כבר כתבנו דזה תליא בפירש"י בשבת ויבמות לפירוש רש"י בשבת מוכח שפיר דאפי' בעושה לדעתנו אסור וצריך למחות ע"י, ולפי' רש"י יבמות לא מוכח משם רק כשמראה לו פנים ועושה על ידו, אבל בעושה מעצמו לא נשמע משם, ועיי' בכ"ז כי קצרתי ויש להאריך עוד:

ויש לעיי' למה בקשו ראשונים אלו טעם דאסור כשמצוה לצרכנו משום דאתי למסרך והוא חשש בעלמא, ולא ניחא להו לומר דאסרו דבר זה כמו אמירה לנכרי וחמיר קטן מנכרי דהוא בר ישראל ויבוא לידי חיוב עי' ר"פ מי שהחשיך וכן אסור נמי כשעושה קטן לדעתו והנאתו של ישראל כמו בנכרי שעושה ע"ד ישראל וכ"ש שלא לרמז לו שיעשה ולצורך עצמו מותר לצוות לו כמו שמותר לומר לנכרי בשל לך עיי' תוס' ב"מ צ' ע"א. ועיי' מג"א סי' תקצ"ו ס"ק ג' שהקשה הא א"א לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו ואיך עובר באמירה בשביל חנוך הקטן ותי' דהוא עושה מצוה דעליו מוטל לחנוכי יתיה, נראה דס"ל דאיכא איסור אמירה לקטן כמו לנכרי דאי משום דספו ליה הא לצרכו של קטן הוא להרגילו במצות מותר, וליכא חטא גבי' האב וע"כ דכוונתו דעושה האב איסור דאמירה לקטן ומביא כן משם מהר"ם, אלא דקושייתו בלא"ה תמוה גם משום איסור אמירה כל שמצוה לו להנאת הקטן מותר כמו מי שמצוה לנכרי שיעשה מלאכה בשלו להנאתו עיי' סי' ש"ז ונ"ל דנפקא לרשב"א ור"ן דלא אסרו אמירה לקטן אלא היכא דשייך חשש דילמא אתי למסרך מש"ס ר"פ מי שהחשיך דמביא רשב"א ראי' משם דמותר לספות לקטן איסור דרבנן מדמותר לתתו לקטן ומשום אתי למסרך לא אסרו כדי שלא יבוא לאיסור דאורייתא, הרי דס"ל דאיסור דרבנן ממש לא היו מתירין רק בחשש אתי למסרך הקילו, ואלו אסרו אמירה לקטן כמו אמירה לנכרי לא היו מתירין ליתן לחשו"ק וע"כ דליכא איסור אמירה רק משום אתי למסרך, ועוד ראי' מש"ס שבת קל"ט דמקשה

וליתן לקטן ישראל משם מביא רשב"א ראי' דמותר לספות איסור דרבנן ואי לצרכנו אסור משום איסור אמירה לנכרי וה"ה לקטן לא הי' מקשה מידי דהא מסקינין בב"מ צ' ע"א דבכל איסורים אסרו ע"י נכרי כמו בשבת ויו"ט עיי' א"ע סי' ה' ובחו"מ סי' של"ח וע"כ דלא אסרו אמירה לקטן, גם מברייתא אל יאמר אדם לקטן הבא לי מפתח הבא לי חותם הבא לי היינו לצורך עצמו נראה דליכא איסור משום אמירה אלא משום דאסור למספי ליה בידים:

אלא דטעמא בעי למה אסרו אמירה לנכרי ולא אסרו אמירה לישראל קטן ומצד השכל יותר הי' להם לעשות הרחקה אצל ישראל קטן מגבי נכרי, ונ"ל דעיקר מה שאסרו אמירה לנכרי אסמכוה אקרא דלא יעשה עיי' ב"י סס"י רמ"ד וטו"ז שם והוא גזירה שלא יצוה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא כדי שלא יבוא בעצמו לעשות מלאכה דאורייתא וכיון שנמנו לאסור עי"נ מלאכה דאורייתא לא חלקו בין דאורייתא לדרבנן ואסרו הכל והכניסו גם בכלל זה לאסור נכרי דעביד אדעתי' דישראל, אבל לעשות ע"י קטן מלאכה דאורייתא לא היו צריכים לאסור דבלא"ה אסור מה"ת לספות לי' ולצוות לו לעשות, ומשום דרבנן דמותר לשיטת הרשב"א ודעימי' לא נמנו לחדש איסור אמירה לקטן כנ"ל נכון מאוד:

עוד י"ל עפ"י מ"ש רש"י ר"פ מי שהחשיך דנכרי כשלוחו ועיי' תשובות פ"י ובית מאיר סי' ה' ובתוס' שבת בכלל גדול שלו דיש קצת שליחות לנכרי או דמחזי כשלוחו וכ"ז ל"ש בקטן דאין שליחות לקטן אפי' להחמיר ועיי' אחרי הוצעת דברים אלו נבוא לנדון שלפנינו הנה המחבר סי' שמ"ג קבע להלכה דאפי' איסור דרבנן אסור לספות בידים וכן דרכו של המחבר לפסוק בכ"מ הלכה כרמב"ם, ורמ"א שתק לו והודה ולא מביא שיטת רשב"א בשם י"א משום דרשב"א עצמו בתשובה ומובא כב"י כ' כ"ז אמר להלכה ולא למעשה, ונ"ל דיש להתיר טלטול פחות פחות מד"א בכרמלית ע"י קטן לצורך הקטן דהא דאסר המחבר סי' שמ"ט לגדול לטלטל פחות פחות מד"א בכרמלית האבן עוזר חולק עליו עיי"ש ובסי' שנ"ב, ויש לסמוך בקטן מיהת דהא לר"ן ורשב"א מותר לספות לו בדרבנן וחזי לצרופי בקטן להקל בכה"ג, ועוד י"ל דקטן דרגיל לילך פחות פחות מד"א כמ"ש הריטב"א ביבמות קי"ד ליכא איסור כלל דהא הטו"ז כתב דלא הוי גזירה לגזירה משום דבקל יבוא לטלטל ד"א בב"א, אבל בקטן דרגיל לטלטל פחות מד"א היא גזירה רחוקה, וכ"ז לצרכו אבל לצרכנו לכ"ע גם לרשב"א אסור משום דאתי למסרך ויהי' רגיל לטלטל פחות מד"א בשבת כשיגדל והבן:

כ"ז לטלטל ברחוב שהוא כרמלית וכן רובא דרובא רה"ר שלנו כרמלית הם, אבל להוציא מרשות היחיד לכרמלית אפי' לצרכו אסור כשיטת הרמב"ם, וכ"ש לצרכנו דאסור לכ"ע

אלא דלצרכנו לצורך מצוה יש לעיי' לא מיבעי לרשב"א דס"ל דמותר לספות איסור דרבנן ולצרכנו אסור משום דאתי למסרך אפשר דבמקום מצוה לא אסרו משו"ה, כמו שהתירו במי שהחשיך לו מחשש שמא יבוא לידי איסור דאורייתא, הגם שיש לחלק מ"מ אפשר דכן הוא, והא דעירובין מ' דלא קבעו שהחיינו על הכוס משום דאסור ליתנו לתינוק משום חשש דאתי למסרך התם מעיקרא משו"ה לא תקנו לברך על הכוס דאפשר דאתי לידי קלקולא של התינוק, אבל לא מבטלים מצוה שמחוייבים בה משום חשש זה דאתי למסרך, ועיי' תוס' שבת קל"ט בשם ר"ת דמילה ביוה"כ נותנין לתינוק דליכא למיחש דאתי למסרך משמע דאי איכא חשש זה לא היו נותנים, ומשמע דגם במקום מצוה חוששין לאתי למסרך, ועיי' מג"א סי' תקנ"ט דאין מבדילין בת"ב במ"ש משום דא"א לתת לתינוק לשתות משום דאתי למסרך כיון דתליא בקביעת השנים משם אין ראיה דדוחין מצוה משום חשש דאתי למסרך, דשאני התם דמבדילין אחר ת"ב ולא נדחה המצוה לגמרי רק שלא נתקיימה בזמנה, וגם מר"ת שבתוס' אין ראי' כ"כ כיון דעיקרו של מצוה נעשית שמברכין על הכוס אלא שאין מטעימין לקטן:

וכ"ז מחשש אתי למסרך י"ל דבמקום מצוה לא אסרו אבל לרמב"ם דאסור למספי בידים בוודאי גם במקום מצוה אסור, ל"מ לשיטות הסוברים דשבות עי"נ אסור אפי' במקום מצוה ה"ה דאסור ע"י קטן, אפי' לשיטת בה"ג ובה"ע ויתר ראשונים דס"ל דשבות בכל מצוה מותר היינו דוקא ע"י נכרי אבל ע"י ישראל עצמו אסור ומפרשים סוגית הש"ס פ' הדר שאני שבות דאית בה מעשה ע"י ישראל אפי' מלאכה דרבנן שהוא אסור משבות דלית ביה מעשה ע"י ישראל אלא ע"י נכרי אפי' מלאכה דאורייתא מותר, וכ' ר' יונה שם טעמא דמלתא משום דמה שעושה עי"נ א"א לבוא לאיסור דאורייתא משא"כ ישראל עצמו העושה אפשר שיבוא לידי מלאכה שהיא אסורה מדאורייתא, הואיל וכן כשמצוה לקטן שיעשה מלאכה או הוצאה דרבנן שאפשר שיבוא על ידו לידי איסור דאורייתא כשיצוה לו לעשות מלאכה או הוצאה דאורייתא דספי ליה בידים במלאכה דאורייתא שהוא אסור מה"ת, וכמו שאסור לישראל לעשות מלאכה דרבנן במקום מצוה כן אסור לצוות לקטן, גם לשיטת ר' יונה שבריטב"א ערובין וברשב"א שבת פ' ראד"מ דבהוצאה הקילו דלא ניכר שנוי בגוף הדבר עיי"ש היינו דע"י נכרי הקילו להוציא אפי' ברה"ר אבל ישראל עצמו אסור להוציא אפי' בכרמלית משום דאפשר שיבוא לידי הוצאה דאורייתא מרה"י לרה"ר או שיטלטל ברה"ר וכה"ג כשמצוה לקטן עושה איסור דאורייתא ממילא גם בדרבנן לא התירו לו במקום מצוה ועיי':

והנה בתחלה עלה במחשבה לפני דיש להתיר לטלטל ס"ת מרה"י לכרמלית כדי לקרות בו עפמ"ש המג"א סי' ש"ו ס"ק ח' בהקשותו על שיטות הסוברים דאפי' שבות דשבות אסור במקום מצוה מש"ס ערובין צ"א ע"א דבשעת הסכנ' היו מעלין ס"ת מגג לחצר לקרות בו משמע דשרי לטלטל ס"ת לקרות בו, וכ' דצ"ל דאין מדמי' בשבותי' זה לזה, והנה קושית מג"א קשה גם להסוברים דשבות דשבות מותר ושבות א' אסור, דהא העלו הס"ת שלא עי"נ דכן משמע הלשון והעלינו ס"ת, ועוד אם העלו עי"נ איך ס"ד דמקשן להוכיח מזה דליכא איסור כלל להעלות מחצר לגג, א"כ למה העלו עי"נ דרך בזיון ולא העלו בעצמם, וע"כ דבאמת בעצמם העלוה וקשה גם להמתירים שבות דשבות הא שם הי' רק שבות א', וגם לשיטת בה"ג דגם שבות א' מותר היינו מלאכה דאורייתא עי"נ, אבל ע"י ישראל אסור אפי' איסור דרבנן וקשה משם דהתירו ע"י ישראל, ותמיה לי על המג"א שהעמיד קושיתו על שיטות המחמירים ביותר דאפי' שבות דשבות אסור הא לכל השיטות ואפי' לבה"ג המקיל ביותר קשה וצ"ע:

וצריכים אנו ע"כ למ"ש המג"א דאין מדמין בשבותים לכל השיטות וצ"ל דהקילו כ"כ משום קריאת ס"ת אפי' שבות ע"י ישראל והרי לנו מה שרצינו בנדון שלנו דמותר לצוות לקטן לטלטל ס"ת מרה"י לכרמלית דמצוה זו דקריאת ס"ת הקילו בה והתירו אפי' לישראל עצמו לעשות מעשה דלית בה רק איסור דרבנן:

אלא דראיתי באליה רבה דהקשה על המג"א מתוס' גיטין ח' ע"ב דכ' דאין למדין ממילה להביא ספר עי"נ, הרי דס"ל דגם ס"ת לקרות אסור אפי' עי"נ וכ' אפשר דכוונת התוס' ללמוד בו וש"ס דערובין מיירי לקרות בו בצבור, אלא דבהגה"מ וברשב"א גיטין כתב ס"ת לקרות בו אלו דבריו ז"ל, ואני מוסיף והולך דגם התוס' ע"כ לס"ת לקרות בו נתכוונו דאי ללמוד בו לא הוצרכו לחלק בין מילה דדוחה שבת לספר ללמוד בו, דבלא"ה לא דמיא כלל דמילה דאורייתא וזמנה בו ביום משא"כ ספר ללמוד בו בוודאי מצוה איכא אבל אינה בערך מצות מילה אפי' במקצתה, וע"כ צ"ל דכונת התוס' ספר לקרות בו ברבים ובאמת עדיי' לא ניחא דהא קריאת ס"ת ברבים לאו מצוה דאורייתא היא ועי' ראש ברכות פ"ג שאכלו מ"ז גבי ר"א דשחרר עבדו דליכא מ"ע דאורייתא בקריאת ס"ת רק בפ' זכור ועיי' שו"ע או"ח סי' שפ"א ולא דמיא כלל למילה, מיהו י"ל או משום דמצוה דרבים היא הוצרכו תוס' ורשב"א לחלק בין מילה דעצמה דוחה שבת, או דרצו לומר דאפי' בפ' זכור אין מביאין ס"ת עי"נ דלא דמי למילה אע"ג דשניהם דאורייתא דמילה דוחה שבת כנ"ל וקשה על תוס' ורשב"א מש"ס עירובין הנ"ל, ואפי' נדחק דהיו מעלים

ס"ת לקרות פ' זכור הא הוכחנו דאפי' בפ' זכור ס"ל לתוס' ורשב"א דלא שרי אפי' עי"נ וכ"ש ע"י ישראל וצ"ע:

וליישב קושי' זו צריכים אנו למ"ש המחצית השקל שעת הסכנה דוקא שאני דאלו לא היו מתירין הי' הקריאה בצבור בטילה לגמרי לכן התירו, אבל תוס' ורשב"א מיירי דבמקרה שכחו להביא ס"ת לבהכנ"ס משום פעם א' לא התירו, וי"ל עוד דהא דאסרו ז"ל להוציא בכרמלית מגג לחצר הכל משום גזירה שמא יביא ויוציא מרה"י לרה"ר דאורייתא, ובשעת הגזירה דלא הי' אפשר לטלטל ס"ת ברשות הרבים מפני הסכנה רק מגג לחצר, ליכא למיחש כולי האי שמא יביא ברה"ר דאורייתא לכן התירו להעלות מגג לחצר ס"ת והבן:

וכן משמע דדוקא בשעת הסכנה התירו דלא כמג"א דלמצות קריאת ס"ת התירו יותר מבכל המצות דהו"ל מצוה שאני, או מצות קריאת ס"ת שאני ולמה אמר שעת הסכנה שאני ש"מ דוקא בשעת הסכנה התירו או מטעמא דמחצית השקל או מטעמא דידי, ועל שיטות הסוברים דאפי' שבות א' התירו במקום מצוה לא קשה למה אמרו שעת הסכנה שאני ולא אמרו דבמקום מצוה מותר, משום דהתירו לעשות ע"י ישראל ולכן הוצרכו לומר שעת הסכנה שאני והא דבאמת לא העלו עי"נ דחששו שמא יתפרסם הדבר, או משום דבזיון הוא לטלטל ס"ת עי"נ ועיי' טו"ז סי' שמ"ט שכ' לטלטל ס"ת עי"נ מהב"ע היא, והא דלא העלוהו ע"י קטן דקיל עכ"פ יותר מע"י ישראל גדול משום דחששו שיתגלה ע"י שלא יהי' שומר פיו ולשונו לשמור מצרות נפשם והנה המחבר סי' תקפ"ו קבע להלכה דמותר להביא שופר עי"נ מחוץ לתחום, ונ"ל להביא ס"ת עי"נ לקרות בו תליא בפלוגתת מהרש"ל וטו"ז סי' תרנ"ה דהמרש"ל סובר דלא התירו שבות דשבות רק למצוה דאורייתא והטו"ז חולק דה"ה למצוה דרבנן, לשיטת מהרש"ל אסור להביא ס"ת עי"נ לקרות בו דקריאת התורה בצבור דרבנן היא, חוץ מפ' זכור דשרי, ולטו"ז מותר ועי' מג"א דעתו כטו"ז, ואפשר דגם מהרש"ל מודה דשרי להביא ס"ת עי"נ לקרות בו בצבור דמצוה דרבים היא היינו שיצאו רבים בקריאה זו אבל לולב הגם דרבים חייבים במצוה כ"א לעצמו לא חמירא כ"כ שתדחה איסור דרבנן דרבים, ואפשר אם רבים צריכים לצאת בלולב זה מודה מהרש"ל דמותר להביאו עי"נ, וגם אפ' אם ס"ל דגם אם רבים צריכים ללולב זה לצאת בו אסור, שאני ס"ת לקרות בו דיחיד מוציא רבים שחמירא יותר עיי' מג"א סי' תמ"ו מצוה דרבים היינו שמוציא רבים:

וכ"ז בשבות דשבות דפסק המחבר דמותר עי"נ אבל מלאכה דאורייתא עי"נ אסור אפי' בשופר דהיא מצוה דאורייתא דרבים ואפי' רבים צריכים לו וא' מוציא רבים ס"ל למחבר

לאסור אפי' ביום ראשון הה"נ שאין להביא ס"ת עי"נ מחוץ לתחום דאורייתא אפי' לקרות פ' זכור דאורייתא וכ"ש וקו"ח בנדון שלפנינו לקרות פ' השבוע שהוא מדרבנן, וע"י קטן איכא רק חד דרבנן כרמלית דרבנן, דבמלאכה דאורייתא אסור לספות ליה מדאורייתא, בכ"ז אפשר יש לצדד אצדודי לצרף צרופים כמצרף כסף להתיר דבר זה דהא רשב"א ור"ן ס"ל דבדרבנן מותר לספות וגם מ"ש דלספות בכל האיסורים הוא מדאורייתא אין ברור כ"כ ועיי' נוב"י תנינא חאו"ח סי' א' דיש מקום לומר דלספות לקטן איסור דאורייתא אינו אסור רק מדרבנן, לפ"ז איכא בכרמלית תרתי דרבנן ועוד הרי המג"א ס"ל דמצות קריאת ס"ת שאני, אע"ג דבנדון שלנו ליכא צורך מצוה דרבים, דהרבים היו יכולים לילך לבהכנ"ס וליכא רק צורך מצוה דידיה דיחיד פר"מ נ"י שלא הי' אפשר לו לילך לבהכנ"ס, מ"מ י"ל אפשר לדעת מג"א גם כה"ג שרי כיון דקיום מצוה זו נעשית ברבים ויחיד מוציא רבים, וגם אלו עצמם שהי' אפשר להם לילך לבהכנ"ס יש מצוה במה שמוציאים ס"ת מבהכנ"ס למק"א שיעלו לס"ת ויברכו ברבים שלא היו עולים כשהיו שומעים הקריאה בבהכנ"ס מן כל דין הגם שאין להורות כן לכתחילה, מ"מ מי שהורה כן אין מזחיחין ואין מזניחין אותו, וכ"ש שלא לבוא בקול רעש במקום שיש חה"ש וחלול כבוד הרב מרא דאתרא ועבירה זו גדולה הרבה מאוד יותר מעיקר הדבר וחוששני להם מחטאת, ויבקשו מטותא, וה' יכפר בעד, ואשוריהם לא ימעד הכ"ד אוה"נ דש"ת. פה פראנצענסבאד ג' ב' מ"א תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מח

שלום וברכה, מאלקי המערכה לחביבי תלמידי ח"א הרבני המופלג בתורה וביראת ה' טהורה מורג חרוץ, מלא וגדוש כש"ת מו"ה שלו' בער שטערן נ"י בשבת תחכמוני רה"ק דק"ק סערדאהעל יע"א:

מכתבך קבלתי, והנה תמיהתך תמיה קיימת על התויו"ט מ"א פ"ק דשבת שכ' דלא אמרינן טעה בדבר מצוה פטור רק כשנתן לדחות כמו במילה ולולב משא"כ בצדקה, והוא פלא הא לולב לא ניתן לדחות את השבת, וכבר רבים עמדו משתוממים עד"ז וכן מצאתי מאז בכתבי קדש של אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בחדושיו על מס' שבת ולא מצא מענה, ובסוף הקיץ כשהייתי בעיר מולדתו של אבא מאוה"ג זצ"ל בק"ק פראנקפורט דמיין יע"א להשתטח על קברות זקני וזקנתי ז"ל וקברי הצדיקים גאוני הדור זצ"ל מנוחתם כבוד ניתן לי במתנה מאת איש רב פעלים, רב חנינא וחסדא נכבד ושוע התורני המופלג

ירא ה' מאוד וחרד על דברו כ"ש הר"ר ליב ראב נ"י ששה סדרי משנה מרבו דאבא איש אלקים קדוש וחסיד שבכהונה הגאון מו"ה נתן אדלער כ"ץ זצ"ל, וכמה הגהות וצ"ע וחדושים כתובים על הגליון בקיצור נמרץ וצריך התבוננת להבין כוונתו, ושמחתי בהם כמוצא שלל רב כי זכיתי לספרו דבי רב ובכל ש"ק כאשר קדמו עיני אשמורות אני לומד משניות מס' שבת ועירובין במשניות הנ"ל, ומצאתי כי נקוד בתוי"ט הנ"ל על תיבת לולב ג' נקודות ובצדו כתוב וצ"ע ובלתי ספק להכי אתכוין, מלבד זה קשה עליו מסוגיא דפסחים ע"ב ע"ב באשתו נדה, וכה"ג ענינים אחרים המבוארים שם דל"ש לומר דניתן לדחות ושגגה היא שיצאה מלפני השליט ומשביר חובר חבר הורה גבר גבר בגוברין וטעה בזה הדבר:

ולהיות כי גברא רבא אמר מלתא נ"ל לקיימה במקצתה, הנה במשנה סוכה מ"א ע"ב אמר ר"י יו"ט ראשון של חג וכו' ושכח והוציא הלולב לרה"ר פטור וכ' רש"י ובשכח שהוא שבת נ"ל הא דכ' ושכח שהוא שבת, ולא כ' דלאו אדעתי' שמוציא מרה"י לרה"ר מכח טרדה דמצוה, דס"ל דרחוק לתלות דמחמת טרדה לאו אדעתי' דיש לו היכר כשמוציא מרה"י לרה"ר כמ"ש תוס' סוכה מ"ג ע"א בחד תירוץ, ולכן כ' רש"י ששכח את השבת, אלא באמת זה רחוק לתלות ששכח שהיום שבת מחמת טרדה דמצוה, ולא דמי למל של ע"ש או של אחר השבת בשבת, דמחמת טרדה דמצוה לא דק בין הבנים מי הוא של ע"ש או של אחה"ש ומי הוא של שבת, וכן בא אל הנדה וכדומה בענינים האמורים במס' פסחים, אבל רחוק לתלות שישכח את השבת לגמרי משום טרדה דמצוה וכן מוכח קצת מתוס' דכ' דלהוציא מרה"י לרה"ר ליכא למגזר דאית ליה הכירא, והא איכא למגזר שישכח שהיום שבת מחמת טרדתו ולאו אדעתי' וע"כ דלזה ל"ח דרחוק הוא שישכח את השבת משו"ה, אבל מעביר ד"א ברה"ר מחמת בהילות מצוה לא ידקדק בין ד"א לפחות מד"א ונ"ל דמשום הכי כ' הרמב"ם בהלכות שגגות פ"ב הלכה י' המוציא את הלולב והעבירו ד"א ברה"ר נקיט שהעבירו ד"א ברה"ר משום דקשיא ליה דבמוציא מרה"י לרה"ר אית ליה היכר וליכא למתלי דמחמת מצוה לאו אדעתי' וגם שמא ישכח את השבת ג"כ רחוק לכן התחכם ונקט דהעביר ד' אמות ברה"ר דזה יש לתלות בטרדה ובהילות המצוה כנ"ל אלא דבאמת לשון המשנה והוציא את הלולב לר"הר משמע שהוציא מרה"י לרה"ר, ואפשר שה' לרמב"ם גירסא אחרת במתני' והעביר ד"א ברה"ר ועכ"פ מוכח מרמב"ם כשמוציא מרה"י לרה"ר ליכא למתלי מחמת טרדת המצוה ולפי הגירסא שלפנינו הוצרך רש"י לפרש דשכח דהיום שבת:

ונ"ל להסביר עפ"י המבואר בש"ס סוכה מ"ב ע"ב דאיכא איסור טלטול בלולב ואסור לטלטלו שלא לצורך מצוה עיי"ש בתוס' ד"ה טלטול וי"ל שע"י טלטול של מצוה ישכח את השבת לגמרי ע"י שעושה מה שאסור לו לעשות בשבת אלא למצוה, והוא טעה בדבר מצוה כיון שע"י המצוה באה לו ששכח את השבת, כי ע"י שמוצא עצמו עושה מעשה אשר לא תעשה שוכח את השבת כנ"ל ועיי':

והא דלא אמר רבה דחיישינן מה"ט שיוציא מרה"י לרה"ר שישכח את השבת בשביל שמטלטל לולב מלבד שקושי' זו יש לה תירוצים אחרים כמ"ש רש"י ותוס' שם גם לתי' תוס' משום דיש לה היכרא א"ש די"ל ודאי בלולב הי' יכול לומר כן, וכן בשופר דמבואר בר"ה ר"פ יו"ט דאיכא איסור דרבנן ועיי' תוס' חולין דף פ"ז ע"ב, אבל במגילה דליכא שום איסור ל"ש האי טעמא לכן נקיט רבה משום שמא יעבירנה דשייך גם במגילה וליכא נפקותא בלולב ושופר אם משום שמא יוציא מרה"י לרה"ר או משום שמא יעבירנו ונקיט מלתא דשוי' גם למגילה כנ"ל ולפ"ז במצות צדקה דליכא דחיית איסור כלל לצורך מצוה ומתני' בריש שבת דאיירי במוציא מרה"י לרה"ר דאיכא הכירא וגם ליכא למתלי שכחת שבת מחמת טרדה דמצוה אם לא ששכח את השבת קודם שעשה המצוה ולא טעה בדבר מצוה מחמת מצוה הוא לכן חייב כנ"ל:

ונתקיימו דברי התויו"ט במקצת מ"ש דבלולב ניתן לדחות דהיינו איסור טלטול דרבנן משו"ה פטור דהא טעה בדבר מצוה שע"י מצוה שכח את השבת משא"כ בצדק' לא שכח מחמת מצוה לכן בדין שחייב ועיי':

וכשאני לעצמי נ"ל ליישב קושית התוי"ט עפ"י מה שהעלה הפ"י מגילה ד' ע"ב דחשש שמא יעבירנו דיטעה דמותר להוציא לצורך מצוה כדס"ל לר"א דמכשירי' דוחים את השבת, וכ' דבמגילה דל"ש זה כיון דמצוה דרבנן היא לא יטעה שום אדם דגם לר"א אסור עיי"ש, והנה מ"ש דיטעה בדר"א זה רחוק, ולא דמי להא דש"ס גיטין פ' הניזקין טעה בדר"י כמובן, וגם מ"ש דבמגילה דרבנן לא יטעה תמוה וכי כ"ע יודעים דמגילה דרבנן ואלו הטועים ולא יודעים דמכשירים אינם דוחים ולא ידעו גם לחלק שזה דאורייתא וזה דרבנן, ונלפע"ד ע"פ דרכו של הפ"י בלולב ושופר דאיכא שבות דרבנן דהתירו במקום מצוה יש מקום לטעות דכמו כן מותר לו להעביר ד"א לצורך מצוה ולא ידע לחלק שזה דרבנן ומותר, משא"כ להעביר ד"א שהוא דאורייתא אסור, וכ"ז בשופר ולולב דאיכא איסור דרבנן דנדחה מפני המצוה אבל במגילה דליכא איסור כלל אין כאן מקום לטעות כנ"ל, ורבה דלא אמר שיוציא מרה"י לרה"ר דיטעה בדין זה משום שרצה לומר טעמא דמגילה ג"כ בחד טעמא, ור"י דאמר במגילה מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא

מגילה דס"ל בשופר ולולב משום טעות וזה ל"ש במגילה ויש להאריך ואכ"מ, וא"ש הא דר' יוסי במוציא לולב מרה"י לרה"ר דהוא טועה בדבר מצוה טעות הבא ע"י מצוה כהנ"ל, וא"ש ג"כ מתני' דשבת דבצדקה ליכא מקום לטעות ע"י המצוה דמותר להוציא, לכן לא הוי טעה בדבר מצוה ע"י מצוה וחייב כנ"ל ובגליון משניות של רבו דאבא הגאון מו"ה נתן אדלער זצ"ל כ' וז"ל הטהור ול"נ דאין כאן טרדה כלל עכ"ל כוונתו רצויה דאין בנתינת הצדקה טרדה כ"כ עד שנתלה דמחמת טרדת המצוה שכח והוציא אם לא ששכח את השבת בלא"ה וש"י:

עוד מצאתי מקום יישוב לקושית התויו"ט מסברא ישרה לחלק בין מל של ע"ש או של אחה"ש בשבת מלאכה זו שעושה היא לצורך מצוה וא"א בלא מעשה זאת אלא שטעם ועשה אותה מעשה באיסור בתינוק שאינו ראוי למול בשבת וכן בנדה מעשה הביאה היא המצוה ומשום שבמקרה היא נדה בעל עכשיו באיסור, אבל לולי זאת היתה הביאה מעשה שהיא לצורך מצוה, וכן בנתחלף לו פסח בשלמים וכדומה שבש"ס פסחים וכן הוא בלולב שהוצאה לרה"ר יש בה צורך מצוה קצת שהולך אצל רבו ללמדו הנענועים, אבל בקיום מצות צדקה ההוצאה מרה"י לרה"ר ל"ש למצוה כלל דהא הי' יכול להכניס העני לפנים, ומה שמוציא מרה"י לרה"ר מעשה בפ"ע הוא דאינו מעלה ואינו מוריד כלל למצוה אע"ג דבא לידי כך ע"י טרדת המצוה לא מקרי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור, דמעשה איסור סיר שעשה ל"ש כלל למצוה כנ"ל נכון וברור בעזהי"ת:

ומאז אורתי בחידושי אגדה שלי ביישוב קושית התויו"ט דהא מצות צדקה מתן בסתר כדי שלא לבייש העני ואמר ר"י למאן דנתן בפרהסיא טוב שלא נתת וכו' וכתיב נתן תתן לו בינו לבינך, ומי שרוצה שידעו אחרים שנותן לעני נותן בפרהסיא, ומי שבהול לנתינת צדקה כזו שבפרהסיא אין המצוה מטרידו ואינו בהול למצוה רק להשיג כבוד המדומה כה"ג אינו בכלל טועה בדבר מצוה אלא טעה בדבר כבוד לקנות לו שם, וא"ש מתני' בעה"ב עומד בפנים והוציא ונותן לתוך ידו של עני והי' לו להכניס העני בפנים לקיים מצות צדקה כתיקונה אלא דרוצה שיראוהו עיני ב"א ועי"ז נכשל והוציא, בדין שיהי' חייב כי לא טעמה מחמת טרדת המצוה אלא מחמת טרדת ובהילות השגת הכבוד וקמ"ל מתני' רבותא זו, לכן נקיט עני ועשיר להשמיענו דכה"ג ל"א טעה בדבר מצוה פטור כנ"ל גם זה נכון מאוד והבן הכ"ד אוה"נ דודו החפץ ביקרו והרמת כבודו לעמוד לנס עמו וה' עמו. פ"ב מש"ק מ"ח תרכ"ו לפ"ק הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה מט

שומר הברית, ישים לנו שם ושארית, וישפות שלום למע"כ ידי"נ הרב הגאון מעוז ומגדול חריף ובקי כש"ת מו"ה ישראל דוד מרגליות נ"י אבדק"ק פעזינג יע"א:

ני"ה קבלתי ע"כ שבוע שעברה ופניתי בשבוע זאת להשיבו תשובה שלימה אחר העיון כיד ה' הטובה עלי והוא ע"ד מוהל א' ב"ת שהי' איזמל שלו פגום מכבר ותיקנו ע"י נכרי בשבת וסמך עצמו עמ"ש המג"א סי' של"א סס"ק ה' וז"ל ונ"ל דבמילה יש לסמוך עלייהו כשא"א בענין אחר, ופר"מ נ"י אמר לו שטעה בכוונת המג"א ולא דייק בלשונו דכ' ובמילה היינו דוקא במילה סומכים על בה"ג דמילה דוחה שבת ולכן ס"ל לכמה ראשונים דלא ילפינן מפ' הדר דף ס"ח לשארי מצות דשאני מצות מילה דדוחה שבת, והכריע המג"א דבמילה יש לסמוך על שיטת בה"ג דאפי' מלאכה דאורייתא עי"ן מותר, אבל בשאר המצות הגם דהמחבר סי' ש"ז ס"ה וסי' תקפ"ו נקיט להלכה דשבות דשבות מותר גם בשאר מצות אבל מלאכה דאורייתא לא, ובמילה דעת המג"א דיש לסמוך להקל ואפי' ברה"ר דאורייתא מותר להביא האיזמל עי"ן כשא"א בענין אחר וכן לתקן האיזמל, אבל במקומו דאיכא עוד מוהלים אחרים שיש להם איזמל מתוקן הגם שאין רוצים להשאילו, ימול אחר ולא ימול הוא כיון דמילה לא נדחית, משום מצוה דידיה לא נתיר לו מלאכה דאורייתא עי"ן דלא עדיפא מצוה דילי' משאר מצות אלו דבריו בהוספת דברים משלנו ואני מוסיף והולך אפי' לשיטות הסוברים דלכל מצוה שרי עי"ן אפי' מלאכה דאורייתא, בנדון זה אסור ואפי' שבות דשבות דפסק המחבר דמותר בכל מצוה הכא אסור דדוקא מצוה המוטלת עליו וא"א לעשותה בלא"ה פליגי הראשונים אי מותר שבות א' או שבות דשבות או לא אבל מצוה זו שאפשר לקיימה ע"י אחר כמוהו ואין זו מצוה המוטלת על קרקפתא דילי' ביחוד, הגם שהאב כיבדו במצוה זו, ובוודאי המוהל עושה מצוה, מ"מ אין לה דמיון לשאר מצות דמונחים אקרקפתא דידי' שאם אינו מקיימה בטלה המצוה ועבר בשוא"ת, ועוד הא אפשר למוהל זה לכבד למוהל אחר והוא הראשון שלוחו דאב והשני שכיבד הוא אותו, הוא שלוחו, והראשון שלוחו דאב והשני שלוחו ושלוחו דאב, ועיי' זה גיטין כ"ט ע"ב ובטושו"ע א"ע סי' קמ"א סעיף מ"א, ומבואר בראשונים דראשון יכול לחזור לשליחותו, ובטו"ז שם דיוכל לבטל שליח שעשה ועיי' מל"מ הלכות גירושין פ"ז, והיינו משום דעדיין לא פסקה שליחותו, והא דאמר מר בר רב אשי הא דאבא דקטנותא היא, היינו שלא נפסק כח דבעל דכולי שלוחי דבעל ג"כ הוי, מ"מ שני שלוחו דשליח הראשון ג"כ הוא, וכאן נמי מוהל שני שיכבדו הראשון שלוחו דאב ודידיה הוא ויצא האב מצוה דהטילה עליו התורה, וגם מוהל ראשון עשה מצוה ע"י

שלוחו שעשה במקומו, אבל צריך להודיע לאב שמכבד לאחר דברצונו תליא מלתא דיש קפידא בדבר בפרט בענין זה כידוע, ועי' ר"פ השולח דוקא חלה, וי"ל הכא כחלה דמי כיון שא"א לו למוהלו מחסרון איזמל ואחרים אינם רוצים להשאיל לו ואין מחוייבים להשאיל לו, מסתמא ניחא ליה לאב שעשה שליח אחר במקומו, ואם אין רוצה כופין אותו, וזה בדליכא רק עוד מוהל אחד, אבל כשיש עוד ב' או יותר מוהלים צריך להודיעו לבחור למי מהם רוצה כנ"ל:

ועוד יש לעיי' אפי' ליכא מוהל אחר אלא הוא אם מותר לתקן האיזמל עי"נ דסמיכת המג"א על הבה"ג שברי"ף שבת פ' ראד"מ דס"ל דמלאכה דאורייתא ג"כ מותר עי"נ ושם נאמר וז"ל והיכי דמייתי איזמל במעלי דשבתא לשבתא ואגניב או אפגים מקמי מילה שרי ליה למימר לכותי לצבותי' או להביא איזמל אחרינא כההיא דאשתפיך חמימא וכו' ויש להבין מה לו לבה"ג לאריכות זה שכ' והיכי דאייתי איזמל במעלי דשבתא וכו' ואגניב קודם המילה הול"ל בקיצור דמותר לתקן האיזמל אם נפגם או להביא אחר' אם נאבד ונ"ל דס"ל דוקא כשהי' הסכין מתוקן והביאו למקום הראו' ובמקרה נגנב או נפגם מקמי מילה מותר לתקן או להביא עי"נ, אבל אם בפשיעה, שהי' פגום מאתמול או לא הביאו למקום שמותר לטלטל האיזמל לא שרו ליה עי"נ, דומה למכשירין ביו"ט ולר"א מכשירי מצוה בשבת היכא דאפשר מאתמול דלא דחי, וכל דינו של הבה"ג יצא לו מהאי ינוקא דאשתפך חמימא ושם מעשה שהי' כך הי' דהיו מים מוכנים מאתמול והכינו את אשר יביאו למחר למקום הראוי ונשתפכו במקרה בשבת והתיר רבה להביא ברה"ר עי"נ, אבל כשלא הי' להם חמין מוכנים, אפשר לא הי' רבה מתיר אפי' עי"נ ומה שלא ערבו ולא השתתפו אין זה פשיעה הואיל דאלו ערבו והשתתפו לא הי' צריך להביא עי"נ, מאחר דהי' להם מים מוכנים במקום שאין צריך להוציא מרשות לרשות אין זה פשיעה מה שלא ערבו דלא הו"ל לחוש שמא ישתפכו המים כנ"ל בכונת הבה"ג ברור:

האמת דהרמב"ם לא ס"ל כן דכ' בהלכות מילה פ"ב הלכה ט' וז"ל שכחו ולא הביאו סכין מע"ש אומר לגו' להביא בשבת ובלבד שלא יביא אותו דרך רה"ר, הרי מפורש כ' שכחו להביא, ונרא' במכוין כ' שכחו ולא כ' מותר להביא סכין בשבת עי"נ, דקמ"ל רבותא אפי' שכחו להביא מע"ש מותר וכן המחבר סי' של"ד כ' אם לא הביאו מע"ש אסור להביאו בשבת וכ' ועי"נ מותר כשאין בו רק איסור דרבנן, הגם שמע"ש לא הביא האיזמל בפשיעה מ"מ מותר עי"נ בדליכא רק מלאכה דרבנן מ"מ מדברי בה"ג מוכח דדייק וכ' והיכי דאייתי איזמל מע"ש וכו' דס"ל דוקא בהביאו מע"ש מותר כמ"ש, וכיון דקולא זו להתיר עי"נ מלאכה דאורייתא מבה"ג נפקא והוא כ' דוקא בדלא פשע, אין להקל

יותר ממה שהוא מתיר ואפשר במלאכה דרבנן ס"ל דמותר אפי' כשפשע, אבל במלאכה דאורייתא בוודאי ס"ל דאסור כשפשע, וכן בעל העיטור שבר"ן שבת דמתיר להדליק נרות לצורך סעודת שבת סתמא דמלתא היא כשא"א להדליק מע"ש, וכ' רמ"א דנוהגים להקל בסעודת מצוה היינו כשא"א קודם השבת, ואין לנו סמיכת חכמים להתיר במילה מלאכה דאורייתא כשהי' אפשר מע"ש ובאמת ממ"ש המג"א לא משמע כן דהא דבריו סובבים על המחבר והמחבר כ' כשלא הביאו מע"ש, המג"א לא דייק שפיר בה"ג ואנן דעיינינן והאיר ה' לנו בדקדוק עצום נ"ל ברור דאין להתיר כשפשע ולא הכינו מבע"י, ובנדון שלפנינו דכבר הי' פגום מקודם שבת ופשע המוהל ולא תיקנו אע"ג שידע שיהי' מוהל בשבת כה"ג לא שרי ליה לתקן עי"נ, ואפשר משום פשיעותא דמוהל לא נדחה מצוה דאב למולו ביום השמיני ואם המוהל פשע האב לא פשע כי לא ידע שסכינו פגום וסמך עליו, ובה"ג כ' היכי דאייתו איזמל היינו מי שעליו מוטל, האב או ב"ד בדליכא אב, אבל משום פשיעת המוהל לא דחינן המצוה ע"ד טובי' חטא וכו' וכ"ז בדליכא מוהל אחר, אבל בנדון שלנו דאיכא מוהל אחר, משום מצוה של המוהל מלבד הטעם שכתבנו לעיל לא שרינן ליה לתקן סכינו כדי שיזכה הוא במצוה זו כיון דהוא לעצמו גרם דלא תיקנו מע"ש ודוקא מלאכה דאורייתא, אבל אם אין תקונו איסור דאורייתא ואיכא שבות דשבות, לפי מה דקיי"ל דשבות מותר במקום מצוה עי"נ הה"נ דשרי לתקנו הגם שפשע דהרי הרמב"ם ומחבר ס"ל דשבות דשבות מותר בכל מצוה והם ס"ל דאפי' פשע כמ"ש, אלא דלפמ"ש לעיל דאפשר שיכבד הוא לאחר אין מקום להתיר לו לתקן סכינו שלא לצורך ועיי' בכ"ז:

כ"ז כתבתי לפי הכרעת המג"א דבמילה יש לסמוך עלייהו והסומך על המג"א בזה אין מזחיחים אותו הגם דהאלי' רבה מקשה על המג"א מדידי' אדידי', עיי' במחצ' השקל יישוב לזה, אבל כשאני לעצמי הי' נ"ל לחלק בין הפרקים ובין הענינים, בין תיקון להבאת איזמל ובין חמום להבאת מים מרשות לרשות, ולבאר דבר זה צריך אני להאריך בתכלית האריכות בביאור שיטות ראשונים לענין מילה בבאר רחובות, וירחיב לנו לבאר כל חמירא מכ"א מהשיטות בעזרת החונן דעת ובינה, נותן התורה אלקי שוכן מעונה ית"ש:

א') שיטת בה"ג הלכות מילה ומובא ברי"ף דאפי' מלאכה דאורייתא לתקן האיזמל או להביא דרך רה"ר מותר עי"נ ומביא לו ראי' מערובין פ' הדר בהאי ינוקא דאשתפיך חמימא ואמר רבה לייתי מגו ביתאי וכו', והנה מ"ש הרי"ף עד ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה עד כאן לשונו של הבה"ג, ואידך שכ' הרי"ף מי אמר לי זיל אחים דהוא מעשה מדאורייתא אלא זיל אייתי לי דלית ביה מעשה בידים

אלא אמירה בעלמא ושתיק ולא מצא תשובה כ"ז ליתא בבה"ג שלפנינו, אלא עד ולא שני לך בין שבות דלית ביה מעשה, ואידך פירושא מן הרי"ף שמפרש סוגי' הש"ס כן עפ"י שיטתו של הבה"ג דמחלק בין שבות דאית ביה מעשה ע"י ישראל ללית ביה מעשה אלא דבורא בעלמא, והקשה עליו מסוגיא עצמה דאמר מ' אמר ליה זיל אחים, וגם פי' לשיטתו לא עשה בה"ג, והנה הרי"ף דחה שיטתו משום שצריך לשבש הסוגיא ולמחוק מי אמר לי' זיל אחים, ורבינו יהונתן נקיט כשיטת בה"ג ופירושו של הרי"ף בשיטתו של בה"ג והקשה חדושי אנשי שם על הגליון שם הא הרי"ף שם מביא הסוגיא בנוסחא הכתובה לפנינו מי אמרו לי' זיל אחים ואיך אפשר לפרש שבות דאית ביה מעשה ע"י ישראל ולית ביה מעשה דליכא רק דבור עיי"ש ונלפע"ד דאפשר לקיים שיטת הבה"ג ופירושו בסוגי' לפי הגירסא שלפנינו אבל לא מטעמו של רבינו יהונתן, שכ' טעם החילוק שבין אית ביה מעשה ע"י ישראל אפי' שבות לא התירו לו משום דאפשר שיבוא לידי דאורייתא שיעביר ד"א ברה"ר משא"כ עי"נ א"א בשום פעם שיבוא לידי דאורייתא ולפי שטיחות דבריו נראה לכאורה דוקא בהבאה דאיכא משום מעביר שיש לחוש אם נתיר לו לצורך מילה יבוא להעביר במעשה זה לא התירו, אבל שבות אחר שא"א לו לבוא עכשיו במעשה זה לידי דאורייתא אלא שגזרו הא אטו הא כגון דרך גגות וכרמלית דאסרו משום רה"ר דעלמא ואין חשש שיבוא עתה לידי כך גם לישראל עצמו מותר, וזה ליתא דהא אסרו להביא איזמל אפי' בכרמלית ודרך גגים וחצרות שאין מעורבים, וצ"ל דר"י כ' מ"ש משום דקאי בהזאה, וה"ה איזמל דרך כרמלית וכו' כיון שאפשר שישראל יבוא בשום פעם לדאורייתא חששו שאם יתירו לצורך מצוה, מלאכה והוצאה דרבנן יתירו גם מלאכה והעברה דאורייתא, אבל עי"נ א"א בשום פעם שיבוא ע"י לידי דאורייתא להכי התירו אפי' מלאכה דאורייתא:

ולולי דבריו ה' נ"ל לתת טעם לחלק בין שבות ע"י ישראל ובין מלאכה דאורייתא עי"נ, הנה מלאכה עי"נ שבות ואסמכוהו אקרא דלא יעשה ע"י אחרים כ"כ סמ"ג ומובא בב"י סס"י רמ"ג וכ' הטו"ז שרצונו דאסמכוהו אקרא, ונ"ל כיון שלא מצאו סמך מקרא רק לאיסור מלאכה ע"י אחרים דכתיב לא יעשה, אבל לעשה דשבות שלא מצאו סמך לא אמרו חכמים מלאכה עי"נ שיהי' מדבריהם בעשה ול"ת אלא בל"ת לחוד מדבריהם, אבל מלאכה דרבנן ע"י ישראל שאסרו עשו אותה כעין דאוריית' שהיא בעשה ול"ת, וכן מוכח ממתני' דר"ה פ' יו"ט דשופר של ר"ה אין עולין באילן וכו' וגמרא משום דיו"ט עשה ול"ת וכו' וכ' הרמב"ם הלכו' שופר דחכמים העמידו דבריהם שיהי' בעשה ול"ת כמו דמצות שופר אינה דוחה לעשה ול"ת דיו"ט במלאכה דאורייתא כן חזקו

שבות דדהו שהוא בעשה ול"ת מדבריהם, אבל עי"נ אפי' מלאכה דאורייתא לא אמרו רק שיהי' בל"ת ולא בעשה כמ"ש כנ"ל נכון וברור. ועפ"י הוצעה זו יצא לנו חילוק רב בין שבות הנעשה ע"י ישראל ובין מלאכה דאורייתא עי"נ דשבות ע"י ישראל אית ביה עשה ול"ת מדבריהם והעמידו דבריהם כדאורייתא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה כמ"ש הרמב"ם בהלכות שופר אבל מלאכה דאורייתא ע"י נכרי ליכא רק ל"ת מדבריהם לכן התירו במקום מצוה דבדאורייתא ג"כ עשה דוחה ל"ת ומשום בעידנא לא החמירו כ"כ בדבריהם, ועוד למ"ש תוס' פסחים נ"ב דעשה דחמירא ל"ב בעידנא ואין לך קל נגד חמור כמו דרבנן נגד דאורייתא:

וקודם שנבוא למטרת כוונתנו ביישוב הגירסא שלפנינו אקדים עוד הקדמה אחת מ"ש הפ"י בביצה ח' ע"ב שהתעורר אם עשה דוחה תרי לאוי דמכלאים בציצית לא נוכל למילף רק דעשה דוחה חד לאו עיי"ש, ועיי' בספר שושנת העמקים ובעל פרמ"ג שהאריך בכלל זה וגם אני בעניי הארכתי בזה במק"א ואכ"מ. ואומר אני אם אין עשה דוחה ב' לאוים בדאורייתא ה"ה מלאכה דאורייתא עי"נ דליכא רק ל"ת מדבריהם ונדחית מפני עשה דאורייתא דוקא לעשות מלאכה אחת על ידו, אבל ב' מלאכות לא, דהו"ל כב' לאוים דאורייתא דלא נדחה מפני עשה דאורייתא דחזקו דבריהם כדאורייתא, והא"ש דאמר ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה ע"י ישראל דאיכא עשה ול"ת משבות דלית ביה מעשה רק אמירה לנכרי דליכא רק איסור ל"ת, מי אמרי ליה זיל חיימא, היינו אם הי' מצוה לנכרי להחם ולהביא היו ב' איסורי ל"ת מדבריהם והיה דומה להזאה דאיכא עשה ול"ת וה"ה ב' לאוי ע"י נכרי דלא, אבל לא אמרי רק דלייתי מגו ביתאי וליכא רק חד איסור נ"ת כנ"ל ע"ד פלפלא טבא דמחלי' לשבח אשר ישבחוהו רבנן בעזה"ית:

עוד הקשו תוס' וראשונים מהאי מעשה שני בפ' הדר האי ינוקא דאשתפיך חמימא דאמר רבא נשיילי' לאימי' אם אמרה צריכה נחיימיה אגב אמו ע"י נכרי ואי בכ"הג למה לי אגב אמו וע"כ דמלאכה דאורייתא אסורה עי"נ ומתרצים דבה"ג לא גריס עי"נ ותוך מעת לעת הוי ותמיה לי על הרי"ף דהיה לו הגירסא עי"נ שכ"כ בערובין ולא הקשה קושי' אלימתא זאת על בה"ג וצ"ע:

ונלפע"ד ביישוב קושי' זו בהקדים מה דקשה לי טובא ממה שהקשה אביי על רבה מ"ש מהזאה לרבה לשיטתו פסחים ס"ט ע"א דאמר לר"א כמו דאין הזאה דוחה משום דגברא לא חזי כן אין מחמין לתינוק החולה כדי שיהיה חזי למול דהשתא מיהא לא חזי אבל לבריא מחיימי' דחזי, ורבא אמר גם לבריא לא דהכל חולין אצל המילה עיי"ש, וכמו דלר"א דמכשירים דוחים אפי' מלאכה דאורייתא ע"י ישראל, היכא דגברא לא חזי אפי'

הזאה דרבנן אסור, כן י"ל לדידן דהזאה אסור משום דגברא לא חזי, וכ"ש הוא אם לר"א לא דחי כ"ש לדידן, ורבה התיר להביא חמין עי"נ דרך רה"ר משום דגברא חזי ולא קשה מידי ודוחק לומר דתינוק חולה היה דלא חזי' ועל אביי דהקשה ל"ק לי דלא נחית לחלק בכך כמו דלא ידע לחלק בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה, אבל כדדחי ליה התרצן ולא שני לך וכו' הול"ל טפי לרבה לשיטתו דיש חילוק בין הזאה להבאת מים דגברא לא חזי וצל"ע:

ואחר שימת עיון מעט בקושייתי מצאתי יישוב, בשנבין עוד למה הקשה לו מהזאה ולא הקשה טפי מאיזמל דמילה עצמה דאין מוציאים האיזמל אפי' הוצאה והעברה דרבנן, ומצאתי קושי' זו במרדכי פראד"מ ונדחק מאוד עיי"ש. ונ"ל דרצה להקשות טפי מפסח דמצוה דרבים היא היינו שכל ישראל מחוייבים בה ביומא דאלימא כמבואר ברא"ש מ"ק דיו"ט חמור מאבילות, ועיי' טו"ז או"ח סי' תרנ"ה והקושי' אלימא יותר מפסח ממאיזמל דמילה, הגם דקשי' מילה אמילה, מ"מ עדיפא להקשות ביותר מפסח בק"וח. והא"ש התרצן לא השיב לו לרבה לשיטתו דבהזאה גברא לא חזי, ותינוק חזי דעדיי' יקשה מאיזמל דמילה דתינוק חזי ומ"מ אין מוציאים אפי' הוצאה דרבנן ולכן הוצרך לומר ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה וא"ש עיי':

והיגענו למקום יישוב קושי' ראשונים על הבה"ג מדאמר רבא נחיימי' אגב אמו עי"נ ולא התיר לחיים לו לבדו, דרבא לשיטתו אזיל דס"ל כל תינוק חולה הוא אצל המילה ולא חזי ומודה ליה לרבה בהא דכל דחזי מותר עי"נ אפי' להביא איזמל דרך רה"ר, אלא שחולק עם רבה בהא מלתא להביא או להחם חמים, רבה לשיטתו אזיל דס"ל דתינוק ברי חזי והוא הולך לשיטתו דאינו חזי, וא"ש, והוא יישוב המיישב דעת, בעזרת חונן דעת:

וכד דייקת במלתי' דבה"ג תשכח שכנים דברינו ונתכווין למ"ש, והוא מדכ' דינו באיזמל שנפגם או שנאבד דמותר לתקנו ולהביאו עי"נ, ומביא ראי' מההיא ינוקא וכו' למה החליף איזמל שהכינו מאתמול ואגניב או נתקלקל, באשתפיך חמימא דאיתא בש"ס, ולא כ' הך דין עצמו בינוקא דהכינו לו חמין ונשתפכו בשבת דמביאים עי"נ מה לי לתקוני איזמל או הבאת מים מרשות הרבים עי"נ והוא דבר המתמיה ובעי יישוב, אלא הן הן הדברים שכתבנו ביישוב הקושי' חזקה שעליו מדלא התיר רבא להחים לינוקא רק ע"י אמו ש"מ דס"ל דאסור עי"נ מטעם שכתבנו דרבא לשיטתו אזיל דתינוק ברי ג"כ לא חזי ומשו"ה אסר להחם לו עי"נ, ולכן לא כ' הבה"ג דינו באשתפכו המים דלהלכתא אסור להביא או להחם עי"נ, לכן החליפו בדין אחר לתקן איזמל או להעבירו אחר הרחיצה שכבר חזי למולו, ולמד זה מאשתפיך חמימא, דהתיר רבה עי"נ והוא לשיטתו דס"ל

דתינוק ברי חזי, ולהלכתא הגם דקיי"ל כרבא דאסור להחם או להביא חמין עי"נ אבל להביא או לתקן איזמל ליכא פלוגתא ודברינו מבוארים ומוכרחים מתוכו של בה"ג:

והלא כה דברינו בשיטת בה"ג ופתח עיניך וראה מ"ש הרמב"ם פ"ב מהלכות מילה הלכה ט' שכחו ולא הביאו סכין מע"ש אומר לנכרי להביא ובלבד שלא יביא אותו דרך רה"ר וכו', וצ"ל למה לא העתיק הך דינא דרבה בהאי ינוקא דאשתפיך חמימי למה לו להחליף מלתא דרבה שהתיר להביא חמין במלתא דסכין להביאו עי"נ וצ"ע. ולמ"ש א"ש נכון דס"ל דקיי"ל כרבא דתינוק לא חזי ואסור להביא חמין עי"נ הגם דלרמב"ם דס"ל דוקא שבות דשבות מותר ליכא ראי' מדלא התיר רבא להחם עי"נ דס"ל משום דתינוק לא חזי לא התירו שבות דשבות דמלאכה דאורייתא אפי' חזי אסור, הגם דליכא ראיה מ"מ הרמב"ם מסברת עצמו הכי ס"ל כיון דהלכה כרבא דתינוק לא חזי אסור להחם לו:

אחר כתבי כ"ז שהרמב"ם יש לו פ' אחר במעשה דפ' הדר כמבואר בהה"מ פ"ו מהלכות שבת הלכה ט' דרמב"ם מפרש דהמעשה היה שלא ביום המילה אלא קודם או אחריה ומשום צערא דינוקא התירו עיי"ש וא"כ נסתר לכאורה מ"ש לעיל בשיטת הרמב"ם. אבל לאחר העיון דברינו שרירין וקיימין, כ' לכאורה היא גופא קשיא מנ"ל לרמב"ם להתיר שבות דשבות במקום מקצת חולי משום דמפרש מעשה דפ' הדר שלא ביום המילה, דלמא מיירי ביום המילה ומשום מצוה אבל עדיי' מנ"ל להתיר במקום צערא דינוקא, אלא ודאי דס"ל לרמב"ם דמעשה דרבא שהתיר להחם לו עי"נ אגב אמי' א"א לפרש משום מצוה דהא אכתי לא חזי וע"כ דמשום צערא התיר רבא והוכיח שפיר דינו, ומוכרח לפ"ז בדעת הרמב"ם דלפי דקיי"ל כרבא דאכתי לא חזי בתינוק דהכל חולין אצל מילה אפי' שבות דשבות ג"כ אין מתירין אם לא משום צערא דינוקא:

ויש לי לעשות סמוכים לדברינו מדברי הראב"ד בהשגות דמביא הה"מ בפ"ב מהלכו' שבת הלכה י"ד ד"ה מרחיצין וז"ל ונ"ל שאין מחממין לו חמין חוץ ע"י עכו"ם וכו' ובהדיא גרסינן בפסחים בין בריא בין חולה אין מחממין לו חמין להברותו למילה עכ"ל, ודבריו תמוהים לי מאוד לפי דס"ל להה"מ בכוונתו דע"י ישראל קאמר דאסור לחמם לו לזה לא הי' צריך להביא ראיה דאסור ע"י ישראל דהא אפי' שבות אסור לישראל לעשותו, ושם קאי לר"א דמכשירין דוחין, דאסור לחמם משום דתינוק לא חזי, ולדידן פשיטא דאפי' חזי אסור דהא מכשירים אינם דוחין את השבת ואפי' שבות ע"י ישראל אסור וראיה זו תמוה. והלח"מ שם כ' דמצא כתוב בגליון ספר א' דמ"ש הראב"ד עי"נ היינו שחכם לעצמו והלח"מ דחה פי' זה ויבואר לפנינו אי"ה כי מ"ש הגליון נכון הוא:

ולדברי הגליון ג"כ קשה מה ראי' מביא מפסחים דאיירי ע"י ישראל ומנ"ל דאסור לחמם עי"נ, ונ"ל דכוונתו דגם עי"נ אסור הגם דרבה ס"ל דמותר להביא אפי' מרה"ר, אנן לא קיי"ל כוותי' משום דתינוק לא חזי ומביא ע"ז ראי' מפסחים דשם מבואר דרבא הכי ס"ל רבה לשיטתו ורבא לשיטתו וכדכתיבנא, והיינו לפמ"ש הלח"מ שם דראב"ד ס"ל כב"הג והשגה שבהלכו' מילה משבשתא היא עפי"ז יתכנו דברינו בכוונת הראב"ד שבהה"מ ויש לנו סמוכי' לכל מ"ש והבן:

ב) שיטת תוס' רי"ף ורמב"ם דלא שרי עי"נ אלא מלאכה דרבנן והאי דאמר רבה גבי האי ינוקא נייתי ליה חמימא מגו ביתאי דרך כרמלית היה והרי"ף מפרש סוגית הש"ס לפי שיטתו ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה מלאכה דאורייתא קרי ליה מעשה דכתיב לא תעשה כל מלאכה ובין דלית ביה מעשה מלאכה דאורייתא אלא איסור דרבנן, ורשב"א שבת גמגם על פירוש זה דהול"ל לשון ברור ולא שני לך בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן, וריטב"א ערובין הוסיף להקשות דהול"ל מי אמרי ליה זיל הביא דרך רה"ר שהוא דאורייתא, וליישב כ"ז נ"ל דבלא"ה צ"ל לכל הפירושים הרי אביי ידע דלא אמר ליה זיל חיים מה לו לומר לו מי אמרי ליה זיל חיים, ונ"ל עפ"י המבואר בשו"ע או"ח סי' תקפ"ה ויוצא ממרדכי פ' הדר דנכרי שהביא אתרוג ולולב מחוץ לתחום מותר לצאת בו דליכא למגזר שמא יצוה להביא לו דלא יעשה מצוה הבאה בעבירה דהא חפץ ורוצה לעשות מצוה, ונ"ל להוסיף עוד דמותר לרמוז לנכרי שצריך לכך כדי שיביא לו או לעשות לו מעצמו ועיי' רמ"א סי' ש"ז שאסור לרמז לנכרי וכ' מג"א דהא אפילו הנכרי עושה מעצמו לצורך ישראל אסור, נראה הא דאסור לרמוז לו אינו עיקר איסור שבות דאסרו חכמים אלא משום גזירה שיצוה לו בפה מלא שיעשה לו, וכמו דלא חיישינן שמא יצוה לו באיסור ומותר כשמביא בעצמו משום דליכא למגזר שיעשה מצוה הבאה בעבירה ויצוה, כן מותר ג"כ לרמז לו כשצריך לדבר מצוה כנ"ל:

ואומר מעתה דמעשה כך היה דרבה אמר לימא לנכרי וליתי וגם רמז לו שיחם מעצמו, והנה להביא המים מרשות לרשות צוה לו בפה מלא, אבל חמום המים לא צוה לו רק רמז לו שצריך ועשה הנכרי מדעתו לצורך ישראל. והא"ש דהשיב לו לאביי שאני שבות דאית ביה מעשה כוונתו מלאכה דאורייתא כמ"ש הרי"ף דיש לפרש כן, והא דל"א אמר מפורש שאני מלאכה דאורייתא ממלאכה דרבנן משום דבאמת עשה הנכרי מלאכה דאורייתא דחימם מים לצורך ישראל ע"י רמיזותיו והבין מעצמו, לכן אמר בהאי לישנא ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה מלאכה דאורייתא בין שבות דלית ביה מעשה אלא מלאכה דרבנן ובכלל זה דוקא דאית ביה מעשה ועקימת שפתיו ג"כ מעשה הוא

שמצוהו על מלאכה דאורייתא, אבל לרמז שיבין מעצמו אין זה מעשה דליכא עקימת שפתיו ואמר בלשון זה שנכלל בו תרתי. והא"ש נמי דאמר דלא אמר לנכרי זיל אחים היינו דלא אמר ליה זיל חיים אלא שהבין מתוך דבריו בלי אמירה, וזה שרי לדבר מצוה גם במלאכה דאורייתא וא"ש נכון:

ויפתחו לנו בדברינו שערי בינה לבנות הסתור והם השגותיו של הראב"ד דסותרים זה את זה דבהלכו' מילה כ' דאסור לחיים ע"י נכרי, ובהשגה שמביא הה"מ בהלכ' שבת נראה דוקא ע"י ישראל אסור אבל ע"י נכרי שרי ועמד הלח"מ על סתירה זו ומביא בשם גליון דמ"ש בהלכו' שבת ע"י עכו"ם היינו לחמם לעצמו, ויפה השיג הלח"מ שאין זה במשמעות לשונו דע"י נכרי משמע שעל ידינו חימם, והלח"מ הכריע דבהלכ' מילה משבשתא ולא היתה לפני הה"מ, ולא נ"ל דא"כ ע"כ ס"ל לראב"ד דמלאכה דאורייתא ג"כ מותר עי"ן דלא כרמב"ם שכ' בהלכות מילה דלהעביר ברה"ר אסור עי"ן ומדשתיק ליה הראב"ד שם משמע דמודה לו וסתר שיטתו בהשגה שבהלכות שבת ובוודאי רחוק ודחיק לומר שסמך הראב"ד בהלכו' מילה שנדע שיטתו מהשגתו בהלכו' שבת המאוחרת להלכות מילה:

ואחזה אני ליישב כ"ז בשנדייק לשון הראב"ד בהשגתו להלכות מילה אשר ז"ל שחמם עכו"ם וכו' אבל לפני המילה לא משכחת ליה אלא שחממם מעצמו ואין אומר לו שחממם מעצמו עכ"ל וצ"ל מ"ש לבסוף שחממם מעצמו ולא כ' שחממם לעצמו גם מה דהדר וכ' ואין אומר לו שחממם מעצמו, שפת יתר היא, וגם מה צ"ל ואין אומר לו הא כבר כתב שחממם מעצמו, ונ"ל דכוונתו דנכרי חממם לדעת ישראל לצרכו ואפ' רמז לו מותר ובלבד שלא יאמר לו לחמם, ודייק בלישנא תחלה כ' שחממם עכו"ם וה"א דוקא כשחממם לעצמו פירש שיחתו וכ' לבסוף ואין אומרים לו היינו שאסור לומר לו מפורש שיחמם, שחממם מעצמו היינו שחממם מעצמו לצורך ישראל בלי אמירת פיו אבל הבין מעצמו שצריך וחפץ בו כנ"ל ברור בכוונתו:

וכן יש לכוין כוונתו בהשגה שבהה"מ בהלכות שבת שז"ל שאין מחממין לו חמין אלא ע"י עכו"ם היינו שמותר לרמוז לו שיבין שצריכים לחמין וחפץ בהם והיינו ע"י עכו"ם שמחמם לצרכינו, אבל לא ע"י עקימת פיו ובהלכו' מילה פירש דבריו יותר וקיצר בהלכות שבת וסמך על מ"ש באורך יותר בהלכות מילה ואמת נכון הדבר לפע"ד. לפ"ז שיטתו כשיטת הרמב"ם דמלאכה דאורייתא אסור לצוות לנכרי, וגם הרמב"ם ס"ל דמותר לרמז לו להביא מרה"ר או לחמם, ומה שאין מפורש בגמרא אין דרכו לכתוב ויפה שתיקתו של הראב"ד בהלכו' מילה במ"ש הרמב"ם דדרך רה"ר לא יביא עי"ן, ועיי' היטב:

ג) שיטת רבינו יונה שברשב"א שבת פראד"מ ובריטב"א ערובין דמפרשי ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה הניכר ונשתנה גוף הדבר ממה שהיה כגון תיקון כלי וה"ה מבשל, לשבות דלית ביה מעשה הניכר ולא נשתנה גוף הדבר דליכא רק טלטול בעלמא והדבר שהוציא נשאר כמות שהיה ולא החמירו בו עי"נ אפי' ברה"ר, ואמר מי אמר מר זיל אחים דאסור משום דנשתנה הדבר מכמות שהיה מתחלה. ועיי' חולין קט"ו ע"א ובתוס' בד"ה חורש בשור וחמור דמעשה שבת אינו ניכר שנעשה בשבת, צ"ל התם לא ניכר כמו בב"ח, והכא נגד טלטול בעלמא מבשל ניכר ונשתנה יותר. ונראה דלרשב"א נראה עיקר כשיטת מורו ר"י, וכן נראה דלריטב"א נראה לו עיקר שיטה זו דפירושו בסוגיא מחוור יותר ולא מצאו בה קושי' ודקדוק שהקשו ופקפקו על פי' בה"ג ורי"ף ז"ל. והנה ברשב"א אינו מבואר אם מעשה הניכר גם שבות אסור או דוקא מלאכה דאורייתא, אמנם הריטב"א כ' מפורש דכל מלאכה שיש היכר ושנוי אפי' מלאכה דרבנן אסור. וצ"ל הא דאמר רבא נחיימי אגב אמו הא בישול וחימום מלאכה שיש בה שינוי והיכר היא, הטעם משום דלהרבות בשבילו קיל בעצמותו כמ"ש תוס' וראשונים לכן הקילו עי"נ הגם דניכר או כיון דאין מחממין לתינוק בפ"ע אין נראה לעין שבשביל תינוק מרבה בחימום דאולי צריכה האם כ"כ:

ואלו הן פירות הנושרים מביאורנו כי הרחיב ה' לנו לבאר השיטות ולבער כל חמירא, ופרינו בדינים חדשים היוצאים מתוך דברינו יש בהם לקולא ויש בהם לחומרא, ונקיטנא בקצרה, א') שיטת בה"ג דמותר להקל איזמל או להביאו דרך רה"ר עי"נ, ונמצא לו חברים רבינו יהונתן בערובין ובעל העיטור שבר"ן פראד"מ, ובעה"ע ס"ל גם להדליק נר לסעודת שבת שרי, וזה לא נמצא בבה"ג, ואפשר גם בעה"ע ס"ל כן דוקא לצורך שבת אבל מצוה אחרת לא, והארכתי בזה בתשובה א' ואכ"מ, דאנו עוסקים ובאים פה רק במה דשייך לדין מילה בשבת, והעלתי מתוך דברי בה"ג דבעי דוקא שהכין מאתמול איזמל דלא נפגם והביאו למקום הראוי להביאו, אבל אם לא הכין בפשיעה או שכח לא שרו ליה, וכן נראה שהיא שיטת הבעל העיטור להדליק נר לסעודת שבת דלא היה אפשר להדליק מע"ש. ב') עוד העליתי בשיטתו דוקא חד איסור שרי ליה אבל ב' איסורים כגון להביא חמין ולחמם עי"נ, או לתקן איזמל ולהביאו דרך רה"ר לא, ג') דוקא לתקן איזמל ולהביאו דרך רה"ר מותר אבל להחם מים או להביאם דרך רה"ר לא קיי"ל כרבה דהתיר אלא כרבא דאמר נחיימי אגב אמו דתינוק לא חזי, וכל דלא חזי מקודם לא שרי ליה רבנן ומינה דגם לתקן או להביא איזמל לא שרי רק אחר שכבר רחצו אותו במים והוא חזי למולו, וכן יש לדייק מלשון בה"ג דכ' דנגנב או נפגם מקמא מילה רצה לומר סמוך

למילה דלא חסר כלום רק מעשה המילה אז מותר לתקן או להביא אחרת עי"נ. ד') שיטת תוס' רי"ף ורמב"ם דוקא שבות מותר עי"נ אבל מלאכה דאורייתא לא וכן שיטת רמב"ן ור"ן ומרדכי, ולפי מה שישבנו השגותיו של הראב"ד גם הוא ס"ל כשיטת הרי"ף ורמב"ם ה') הרמב"ם כ' מפורש אם שכח וכן הוא לשון המחבר אם לא הביא ס"ל אפי' לא הכין מאתמול ופשע בדבר הזה מ"מ שרי ליה שבות עי"נ, ו') אפשר גם ב' שבותים מותרים עי"נ דלשיטה זו אין לנו ראיה מסוגי' ש"ס דב' שבותי' אסורים עי"נ ועיי' בהגהות מרדכי שבת פראד"מ. ז') העליתי מתוך דברי הרמב"ם דנקטינן להלכה כרבא בפסחים דתינוק לא חזי וגם לדידן עי"נ לא שרי להביא מים דרך כרמלית כיון דתינוק לא חזי, וכן העליתי מתוך דברי הראב"ד שבהה"מ הלכות שבת, ח') עוד העליתי מתוך השגותיו של הראב"ד דמותר לרמז לנכרי כדי שיבין שצריכים לחמין הגם דעושה מלאכה דאורייתא וגם תינוק לא חזי, וכן יצא לנו מפירושנו הסוגיא על מכונה לשיטות אלו, וכן משמע מלשון אגודה שבמג"א סי' של"א וע"פי דברינו מדוקדק אריכת לשונו עיי"ש. ט') שיטת רבינו יונה כל מלאכה שאינה ניכרת ולא יש בה שינוי והוא לטלטל עי"נ שרי אפי' דרך רה"ר דאורייתא ומחמיר מן הצד כל מלאכה הניכרת אפילו היא מלאכה מדרבנן, אסור חוץ להרבות אגב חולה דשרי:

וזאת תורת העולה לדינא מתוך דברינו היא העולה, א') לתקן איזמל עי"נ רובא דמנכר ועמודי הוראה ס"ל דאסור, ומג"א כ' דיש לסמוך במילה על שיטת בה"ג הגם שלא ידענו טעמו ונמוקו מ"מ מאן דמורה ובא כמותו אין מזחיחים אותו כיון שכבר הורה זקן ומגן הוא לכל החוסים בו, ב') אבל בתנאי שיהי' לו סכין מתוקן מאתמול דבה"ג עצמו לא התיר אם לא היה מתוקן מאתמול, ג') להעביר סכין דרך רה"ר יש לנו רבינו יונה ורשב"א וריטב"א דס"ל כיון דליכא אלא טלטול בעלמא שרי אפי' ברה"ר דאורייתא וחזי שיטה זו לצרפה לשיטת בה"ג ורבינו יהונתן ובה"ע ויש לסמוך בטח עלייהו וסמוך לבי לא אירא וכ"ז דוקא לתקן או להביא איזמל, אבל להחם מים או להביאם אפילו דרך כרמלית אסור כיון דתינוק לא חזי, וגם לתקן סכין או להעביר אפילו בכרמלית אסור עד בתר דרחצו התינוק ומתוקן למילה, ד') להביא איזמל דרך כרמלית אפי' הוא פושע שלא הביאו מאתמול למקום הראוי שרי עי"נ לכ"ע ה') הא דשרי להביא איזמל דרך רה"ר או אפי' דרך כרמלית דוקא דליכא מוהל אחר שיש לו סכין שא"צ להביאו מרשות לרשות וכן למג"א לתקן הסכין דשרי היינו בדליכא מוהל אחר, אבל בדאיכא אחר שיש לו סכין מתוקן או שהוא במקום שא"צ לטלטלו, בשביל מצוה דיליה לא נתיר לתקן או להביא מרשות לרשות אפי' דרך כרמלית. ובנדון שלנו אם לא היה מוהל אחר במקומו וסמך

על המג"א הגם דברינו דוקא כשלא היה ליה לתקוני מאתמול משו"ה אין לתפוס עליו, אבל להיות כי מוהלים אחרים במקומו, ועוד שהיה יכול להעמיד אחר במקומו, הוראתו שהורה מוהל זה שלא בקדושה היתה, ופר"מ נ"י מורה כהלכה, אשריו שלו ככה, וקדוש יאמר לו, ישראל אשר בך אתפאר. הנלפע"ד כתבתי ופר"מ הג' נ"י ישים עינו ולבו על דברינו אולי ימצא מרגליות, וה' יראנו נפלאות, ויעשה עמנו לטובה אות, הכ"ד אוה"נ דש"ת. יום ה' ד' דחנוכה תרכ"א לפ"ק פ"ב יע"א:
ה' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נ

לדוד ברוך יאמר לעומתו, ה"ה י"נ הרבני המופלג מלא וגדוש חריף בע"פ, קולע אל השערה, לוחם מלחמת ה' השערה כש"ת מו"ה דוד ניימאן נ"י מנטורי קרתא דקהילתינו ולע"ע במרחץ באדען:
יקרתו קבלתי בבישור טוב כי רואה סמני רפואה כן יחזקהו ה' וירפאהו רפואה שלימה לתורתו ולעבודתו, ויראהו תמיד בישועתו, והנה נפשו היפה לשאול הגיע בדבר הלכה למעשה והשעה דוחקת להשיבו מיד בלי עכוב, כי העיכוב מעכב אכילה לו ולאחרים יראים ומדקדקי', לכן הנני בא דרך קצרה כל האפשר ומציע לפניו מה שהעלתה מצודתי בעיון מעט מזעיר וה' יעזור ויצילנו ממכשול:
ע"ד אשר לקול קן קולמסו תצילנה שתי אזני כי פונדק ישראל (טראקטער) מבשל בכל שבת ושבת עבור אוכלי שולחנו כמו בחול ויש בין האוכלים מזידים, שוגגים ומוטעים, וראה פר"מ נ"י מ"ש המג"א סי' שי"ח סס"ק ב' דלמי שנתבשל בשבילו דינו כמו הוא עצמו כמו במבטל איסור שאסור נמי לו שנתבטל בשבילו ונכנס ספק בלבו אם תליא במזיד המבשל או תליא במזיד ורצון מי שנתבשל בשבילו, לפע"ד פשוט כיון דלמד המג"א דלמי שנתבשל בשבילו אסור כמו למי שנתבטל בשבילו שביו"ד סי' צ"ט ושם נאמר בטו"ז ס"ק י' בשם מהרש"ל דוקא בידיעתו וברצונו של מי שנתבטל בשבילו והפר"ח חולק עליו וכבר הסכים עם המרש"ל הטו"ז ופ"ת ופרמ"ג וה"נ במבשל בשבת בשביל אחר בידיעתו ורצונו של מי שנתבשל בשבילו תליא מלתא דאיסורא, וכ"ז לפמ"ש המג"א תחלה, אבל למסקנת המג"א דלמי שנתבשל בשבילו מותר לפמ"ש הב"י ביו"ד הטעם דלמי שנתבטל בשבילו אסור דחיישינן שמא יצוה לעבד או לנכרי וזה ל"ש כאן, ולישראל ל"ח שיצוה שלא ישמע לו, ועיי' פרמ"ג שכ' גם למ"ש הב"י דחיישינן שמא יצוה לישראל לבטל משום דלא משמע לאינשי איסורא, אבל במבשל בשבת בוודאי

לא חיישינן דאפי' לעשות איסור דרבנן בשבת לא ישמע לו עיי' בו. ונקטו האחרונים עיקר כמ"ש המג"א בסוף דבריו ע"פי ב"י הנ"ל ועי' באלי' רבה ובתוס' שבת ופרמ"ג. ולפום רהיטא נ"ל היכא דמבשל שוגג אומר מותר ומי שנתבשל בשבילו מזיד אסור לזה שנתבשל בשבילו כמו אם מבשל עצמו מזיד ומבשל לעצמו, כיון שהמבשל שוגג יש לחוש שיצוה לו פעם אחר שיבשל בשבילו והמבשל שוגג ואומר מותר יעמוד בשגגתו פ"א, והיה יכול הב"י ביו"ד ליתן טעם דחיישינן שמא יהיה המבטל שוגג וחיישינן שיצוה לו מי שנתבטל לו בשבילו פ"א שיבטל בשבילו, אלא דמתרץ בקיצור דחיישינן שיצוה לנכרי ועבד כן נראה לומר ולא ברירא לי. אבל זה נראה לי פשוט דדוקא במי שמבטל במקרה בשביל אחר גם שהוא לדעתו ורצונו לא חיישי' שמא יצוה לאחר, דלא ישמע לו ולא שכיח, וכ"כ האי לא קנסו, אבל בנדון שלנו שמבשל הפונדק בקביעות מידי שבת בשבתו לאחרים דמקפידין לאכול מבושל ב"י וזה פרנסתו של פונדק זה תמיד בחול ובשבת בוודאי קנסא קנסו רבנן לאלו שנתבשל בשבילם כמו להמבשל עצמו הגם כי בשביל זה לא יחדלו מלפשוע דהא אוכלים בשבת עצמו, אנו אין לנו אלא קנס חכמים לאסור למבשל במזיד לעולם דה"ה למי שנתבשל בשבילו בידיעתו ולרצונו כבנדון שלנו דשייך שיצוה לו בפ"א דחל עליו קנס חכמים כנ"ל פשוט:

ועוד אני אומר אפ' אחרים שלא נתבשל לדעתם ורצונם או אפילו לאלו שלא נתבשל בשבילם כלל אסור להם לאכול מאותו התבשיל שנתבשל בשבת כדי להאכיל לאחרים כדי להרויח בו, והוא עפמ"ש בהגהת רמ"א סי' צ"ט דמבטל איסור לכתחילה אסור למוכרו לישראל ובש"ך ביאר כוונתו שלא ירויח ע"י מה שמוכרו לישראל ביוקר יותר ממה שהיה מוכרו לנכרי, והפר"ח חולק על דין זה של רמ"א לגמרי כיון שמצריכים לו למכור והוא נתכוון לבטל לעצמו כבר בטלה מחשבתו וקנוס הוא ע"י שצריך למוכרו והפליתי הסכים עם הש"ך ועיי' ב"י או"ח סי' תמ"ח שנתן טעם לשיטת הבעה"ע דחמץ שבטלו ועבר עליו הפסח מותר בהנאה ועיי' בנוב"י קמא חאו"ח ס' י"ט והארכתי בכ"ז במק"א וכאן נ"ל פשוט דאפי' הפר"ח מודה דאסור למכור לאחרים דהא סוף מעשה תחלת מחשבתו היה למכור לאחרים ומשו"ה מבשל כדי למכור לאחרים ופשוט. לפ"ז אסור לאחרים לקנות ממנו משום לפ"ע דקיי"ל גם באיסור דרבנן איכא לפ"ע, ואפי' ידוע שיקנו ישראלים אחרים ממנו ולא ידעו או לא יחושו לאיסור זה דלפ"ע ולא הו"ל כתרי עברי דנהרי דליכא לפ"ע עיי' במל"מ פ"ד ממלוה ולוה הלכה ב' שכתב בשם תשובו' פני משה היכא דלוה יודע שאם לא ילוה הוא ממנו ילוה לישראל אחר ליכא משום לפ"ע בהאי לוה משום דלא הוי כקאי בתרי עברי דנהרי, והמל"מ חולק עליו דלא דמיא לנזיר

עיי"ש מילתא בטעמא ונסתייע ממתני' דחגיגה, ומש"ס ב"מ פ' איזהו נשך ובתשובה א' הארכתי לדחות ראיותיו וטעמו, ואכ"מ כי בנדון שלנו בלא"ה אינו דומה כ"כ להיכא דלא קאי בתרי עברי דנהרי כי אולי לא ימצא אחרים הקונים ממנו מאכל שנתבשל ביום שלפניו ולא שכיחי אינשי דאכלי כהאי, מלבד כ"ז גם אם ליכא משום לפ"ע איכא עכ"פ משום מסייע ידי ע"ע עיי' בהגהת רמ"א יו"ד סי' קנ"א ומ"ש הש"ך שם תמוה גם מ"ש הדג"מ שם דבריו נפלאו והארכתי בתשובה א' ביישוב קושיית הש"ך וכאן לקצר אני צריך ונקיטנא בקצרה דנ"ל ברור דמ' שקונה מפונדק זה אחר השבת גם מי שלא נתבשל עבורו עושה איסור מסייע ידי ע"ע לכה"פ ויש לחוש גם משום לאו דלפ"ע:

ב) וזאת לו זאת לפר"מ נ"י שמסופק אם פליטת הכלים שנתבשל בהם בשבת אוסר תבשיל שנתבשל בהם אחר השבת. לבאר דבר זה צריך אני להאריך קצת, הנה הטור יו"ד סי' קי"ג מביא ב' דיעות אם פליטת כלי שבישל בו העכו"ם אסור כמו התבשיל עצמו, דהרא"ש ס"ל דכ"כ האי לא אסרו ורשב"א ס"ל דאסור, ובב"י מביא דר"ן בתשובה מביא בשם הרא"ה להתיר ונתן טעם להתירא דכל עיקר שאסרו בישול עכו"ם הוא משום חתנות וזה ל"ש בבליעת כלים, וכ' הר"ן דיש להחמיר מאחר שהגאונים מחמירים, ובב"י כ' דבתוה"ב הארוך ב' דאסור כמו שמנונית הגיד דאינו רק משום מנהג ישראל קדושים ונהגו בו איסור ופליטתו אוסר ג"כ, וכן כחל וגבינה של גוי דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקנו:

וראי' זו של רשב"א ודמיונו לשמנונית הגיד אינו מכיר, דשאני שמנונית הגיד דאסרו משום לתא דגיד, ולהכי אסרו גם פליטתו כמו גיד עצמו, ושיטת הר"א שבתוס' ריש פגה"נ לפי דקיי"ל אין בגידין בנו"ט פליטת השמנונית אינו אוסר יותר מגיד עצמו, ותוס' ורשב"א חולקים עליו מכח ראי' וסוברים דפליטתו אוסר דכיון דאסרו משום גיד עשאוהו ככל איסורים שיש בהם טעם, ובמק"א אמרתי טעם לשבח שאסרו שמנונית בנ"ט הגם דבגיד עצמו ליכא נ"ט עפמ"ש הרשב"א בתוה"ב ומובא בטור וב"י סי' ק"י וכ"כ רשב"א ביבמות דנהגו איסור בשמנונית הגיד משום דמראהו כמראה חלב ומשום לתא דחלב, ומשמעות ש"ס וכן רוב ככל הראשונים דמשום לתא דגיד אסרוה ומסתבר יותר מלומר דאסרוהו משום דדומה במראה לובן כחלב וכי יאסרו כל דבר השוה במראהו לדבר אסור, ונראה דוודאי עיקר הטעם שנהגו איסור הוא משום לתא דגיד שדבוק בו ביותר ויבואו לאכול מן הגיד עצמו אלא דמשו"ה לא היה פליטתו אוסרת יותר מגיד עצמו דאין בו בנ"ט, לזה צריכים לטעמו של הרשב"א דמוסיף כיון דדומה ונראה כחלב יטעו שאסור משום חלב ואם נתיר פליטתו יבואו לטעות דכל חלב פליטתו מותרת ותצא

תקלה מחומרא זו שנהגו בו איסור לכן גזרו אומר לנהוג איסור גם בפליטתו וא"ש נכון ושם בארה:

לפ"ז בוודאי אין ראי' לרשב"א לשיטתו משמנונית הגיד דגם פליטתו אסור לבישול נכרי התם הוצרכו לאסור גם פליטתו משום חלב כמ"ש. גם דמיונו של רשב"א לכחל וגבינה יש לדחות דשאני כחל דאסרו משום חלב וכן גבינה משום תערובת חלב החמירו בשניהם לאסור גם פליטתם כמו חלב עצמה משא"כ בבשולי עכו"ם דאיסור חדש הוא משום חתנו' ובבלוע' דל"ש משום חתנות מנ"ל לומר דתקנו כעין דאורייתא ואסרו גם הפליטה, כ"ז הי' תמוה לי בהשקפה ראשונה:

עד שעיינתי בתוה"ב של הרשב"א בפנים ואותיות מחכימות ושם נאמר אחר שהביא דמיונות אלו כמו שמנונית וכחל וגבינה כתב וז"ל אע"פי שלא אסרו בישוליהן אלא משום גזירת בנותיהם ליכא למימר בגיעוליהן משום חתנות אלא בגופן ממש א"כ אף אנו נאמר שאין לגזור משום חתנות אלא באוכל בביתם אבל באוכל בשדה או בביתו לא אסרו, ולא כן הוא, וטעמא דכל שאסרו כעין דאורייתא אסרו עכ"ל הנה הרגיש הרגיש בעצמו דאם ניזל בתר טעמא של האיסור י"ל דלא אסרו ושאני שמנונית הגיד וכחל וגבינה כמ"ש לכן מדמה מלתא למלתא דאסרו בישול נכרי גם בבית ישראל אע"ג דליכא משום חתנות, ע"כ צ"ל כיון דאסרו עשו אותו איסור ככל איסורים שאסורים בכ"מ וה"נ אוסרת פליטתו הגם דבטל עיקר הטעם שמשו"ה נמנו לאסור דהשוו איסור זה לשאר איסורים דלא נטעה להקל בפליטת שאר איסורים:

ואחר הוצעה זו נבוא לנדון שלפנינו אם פליטת כלי שנתבשל בו בשבת אוסרת או לא, לכאורה תליא בשיטת רא"ה ורשב"א בבישול עכו"ם, לרא"ה דאזלינן בבישול נכרי בתר טעמא ולא אסרו פליטתו כיון דליכא משום חתנות, ה"נ במבשל בשבת דאסרו משום קנסא, פשוט דקנסא ל"ש בפליטת הכלי דמה הנאה יש לו בבלוע שבכלי נהפוך הוא דע"י שנבלע בכלי הוא מפסיד מתבשילו ואינו נוח לו כלל, אבל לרשב"א דס"ל דפליטת כלי מבישול נכרי הגם דליכא משום חתנות כעין דאורייתא אסרו שיהיה גם פליטת כלים אוסרת הה"נ במבשל בשבת אוסרת פליטת הכלים כמ"ש כן נראה לכאורה:

ויש לחלק ולומר דבבישול נכרי החמירו בפליטת הכלי כעין דאורייתא דדמיא לשאר איסורים כמ"ש רשב"א בתוה"ב אבל מבשל בשבת דבלא"ה אינו דומה לשאר איסורים דלא אסרוהו לעולם רק לדידי' וא"כ לא קנסוהו רק לאסור לו התבשיל עצמו ולא הפליטה דאינו נהנה ממנה ואפשר גם הרשב"א מודה להרא"ה והבן:

אלא דרשב"א בתשובה סי' קע"ה כ' דמבשל לחולה בשבת מותר הכלי אחה"ש ואפי' התבשיל עצמו מותר אפי' לר"י הסנדלר, דדוקא במבשל באיסור אסרו אבל לחולה מצוה לבשל ומותר אפי' לר"י הסנדלר וכ"ש לר"י ור"מ, אלו דבריו ז"ל. וציין עליו המג"א רס"י שי"ח וכ' דמרשב"א משמע דהקדירה ג"כ אסורה, והמשמעות הוא מדכ' דמבשל לחולה הקדירה מותרת כיון דלא נעשה אפי' איסור שוגג ואפילו לר"י הסנדלר מותר כ"ש לר"מ ור"י, משמע דוקא מבשל לחולה, אבל מבשל באיסור אסור לכ"ע אפי' לר"מ ור"י, ונראה דל"ל חילוק הנ"ל אשר רצינו לחלק בין הפרקים ואזיל לשיטתו דס"ל בבישולי עכו"ם גם פליטת הכלים אוסרת דכל דתקון כעין דאורייתא תקנו וכמו כן במבשל בשבת, והמחבר ביו"ד סי' קי"ג כ' כלים שבישל בהם עכו"ם צריכים הכשר ומביא די"א דא"צ הכשר ובכ"מ שמביא דיעה ראשונה סתם ושנייה בשם י"א עיקר להלכה כדיעה דמביא סתם, והב"י בבדה"ב כ' דרבו האוסרים על המתירים, ולפמ"ש דפליטת כלים שנתבשל בהם בשבת תליא בשיטות הנ"ל, ממילא נקטינן גם בכלים שנתבשל בהם בשבת לחומרא דצריכי' הכשר:

אמנם כן יש לצדד להקל דבאמת בתשובת רשב"א אינו מפורש דפליטת כלים שנתבשל בהם בשבת אסורה אלא דמשמע להמג"א כן מדכ' דמבשל לחולה מותר לר"י הסנדלר וכ"ש לר"מ ור"י, משמע אבל מבשל באיסור אסור, ואפשר לדחות דרק על היתר התבשיל קאי הרשב"א אבל בבלוע אפשר דלא אמר בו הרשב"א איסורא אפילו בישל באיסור. ועוד קאמינא הרי הב"י בבדה"ב מביא בשם רי"ו דרוב פוסקים ס"ל להתיר הבלוע מבישולי נכרי', והב"י כ' דלא דיבר נכונה בזה, אדרבא רוב הפוסקי' ס"ל כרשב"א לאיסורא, משו"ה נקיט בחבורו בשו"ע לעיקר כדעת האוסרים הגם דמילי דרבנן היא, דאזיל בתר רוב דיעות, ולפמ"ש דיש לחלק חילוק רב בין בישולי נכרים לבין מבשל בשבת, ואפשר רוב הפוסקים דס"ל בבישולי נכרים דאסור מודים להרא"ה בפליטת כלים שנתבשל בהם בשבת, ואין לפנינו מי שאוסר אלא הרשב"א בתשובה הנ"ל וכיון דמילי דרבנן וקנסא הוא נ"ל לסמוך עכ"פ בדיעבד אם כבר בישל בתוך הכלים בשבת, הגם דנראה מגדולי אחרונים שאחר המג"א דלא נחתו למ"ש ועיי' פרמ"ג ר"סי שי"ח נלפע"ד דהמקיל לא הפסיד:

ועלה במחשבה לפני דתבשיל שנתבשל בשבת מותר לבטלו אחר השבת לכתחילה דדי לקונסו בעין שלא יאכלנו עד שיערב, ומנא אמינא לה משיטתו של רבינו יונה שבראש פסחים ל' ס"ל דחמץ לאחה"פ מותר לערב לכתחילה והרא"ש חולק עליו דרבא לא שרי אלא כשנתערב ממילא דהוי ככל שאר איסורי' דאם בטלו במזיד אסור, ונ"ל מה

דפשיטא לרבינו יונה דמותר לערב לכתחילה מלבד דמסברא כן הוא דדי לקונסו אם לא נתיר לו אלא ע"י תערובת, גם יש לדייק כן מדברי רבא דאמר אח"ז מותר משמע דשרי לגמרי משו"ה ס"ד דש"ס דמותר לגמרי עד דמקשה והא ר"ש קנסא קניס, ומתרץ כי קניס בעינא וגם רבא להכי אתכווין, וצ"ל הא דאמר רבא מותר והא אסור לו עד שיתערב, מזה יש לדייק דמותר דקאמר היינו דבידו להתיר לעצמו דמותר לערבו. ורא"ש חולק עליו נ"ל לאו מסברא חולק דוודאי יש לחלק בין חמץ אחה"פ לשאר איסורים דסגי לקנסו שלא יאכל עד שיערבו תחילה אלא דנראה לו כן מלשון הש"ס דקאמר כי קניס בעין בתערובת לא קנס, מדלא אמר יותר דמותר לערב ש"מ דאסור לערבו ובתערובות היינו שכבר הוא בתערובות ממילא לא קנס והא דקנס כ"כ משום דהשוו חמץ אחה"פ בדבר זה כמו חמץ לפני זמנו דאסור לערב לכתחילה:

לפ"ז מבשל בשבת דאסור משום קנסא גם הרא"ש מודה דמותר לערב לכתחילה דסגי לקנסו שאסור לו עד שיערב תחילה, ומ"ש הרא"ש כמו כל שאר איסורים זה דוקא בחמץ אחה"פ דעשאוהו כלפני זמנו, ועוד חמץ אחה"פ אסור לכ"ע כמ"ש הר"ן ריש פסחים והוכיח כן מרפ"ק דחולין, א"כ דמי לכל שאר איסורים דאסורים לכ"ע, אבל מבשל בשבת דלא אסור לעולם רק למבשל עצמו או למי שנתבשל בשבילו לא דמיא לשאר איסורים ומודה הרא"ש דמותר לערב לכתחילה, ועיי' בש"ך יו"ד סי' קי"ג ס"ק כ"א שכ' ואם נתבשל בהם בדיעבד וכו' אבל לכתחילה לא הגם דבישולי עכו"ם קיל כמו פת של נכרי דבטיל חד בתרי ס"ל דאסור לערב לכתחילה משום דדומה לשאר איסורים דאסור לכ"ע משא"כ מבשל בשבת, ועוד מבטל בשבת משום קנסא די למקנסי' דצריך לבטלו. והא דבמבטל איסור לכתחילה דאסור ג"כ רק למבטל או למי שנתבטל בשבילו מ"מ לא לישתמיט מי שיתיר לערב ולבטל כל התערובת ונראה לכאורה דאסור, באמת יש לחקור עד"ז ומסברא נראה שהוא אסור כיון שמפני זה עצמו קנסוהו מפני שביטל לכתחילה, ורצה לעשות מן האיסור היתר, והרי לו מה שרצה לאכול האיסור בתערובות הגם שעכשיו צריך לערב כל התערובת בתרי או בס' מ"מ לא מצאו די לקנוס בכך, משא"כ במבשל בשבת וזה חילוק מובן ועיי':

והנני מוסיף והולך דסגי בחד בתרי כמו בחמץ אחה"פ דס"ל לרוב ככל ראשונים חוץ הטור סי' תמ"ז דסגי חד בתרי וטעמם ונמוקם עמם דסגי לקונסו בזה דאסור לו עד שיהיה מעורב בתרי, הה"נ במבשל בשבת דסגי בקנס זה, ואפי' לשיטת הטור דבעי ס' ועיי' קרבן נתנאל פסחים ל' שכ' דנפקא ליה לטור ממ"ש הרא"ש דהוי ככל איסורים דאין מבטלים לכתחילה משמע לטור דה"ה דבעי ס' ככל איסורים, י"ל דוקא בחמץ אחה"פ

דאסור לכ"ע הוי ככל איסורים, וכן משום חמץ לפ"ז עשאוהו ככל איסורים אבל במבשל בשבת גם הרא"ש מודה, דליכא טעם דאיתא בחמץ אחה"פ דלא דמי' לשאר איסורים כמ"ש. ותמה אני על הפרמ"ג רס"י שי"ח שכ' בפשיטות שבעי ס' דחמור מבישולי נכרים ולא ידעתי מנ"ל לומר כן, נהפוך הוא דיש להקל בו טפי מטעמי' שכתבתי וכנלפע"ד וכ"ש דאין להחמיר כ"כ בפליטת הכלים דבלא"ה תליא בשיטות אי פליטת כלים אוסר בבישול נכרי' והפרמ"ג הפריז על המדה במחכ"ת:

ואחר דברים הדברים האלו נקיטנא בקצרה דינים היוצאים לנו מדברינו, א') גם לפי מה דמשמע ליה למג"א ושתקו לי' אחרונים הבאים אחריו מתשובת הרשב"א דפליטת הכלים אסורה ואוסרת התבשיל שנתבשל בתוכה, מ"מ מותר למי שלא נתבשל בוודאי עבורן לקנות מן הפונדקי מתבשילין שנתבשלו בכלים אלו דהא לא נהנה הפונדקי מבליע שיש בכלי דבשביל זה לא יקנה ביוקר ועיי' או"ח סי' תס"ז. ב') נראה דיש להקל בפליטת הכלים אפי' למבשל עצמו מטעמי' שכתבתי דרוב או כ"ע מודים דפליטה זו מותרת ועכ"פ בדיעבד שכבר נתבשל דיש להתיר התבשיל, כעין כלי שאב"י דהכלי אסור והתבשיל מותר ועיי' בהג"א שילהי ע"ז כיון דכלי אסור שוב ל"ש שיבשל בו. ג') תבשיל שנתבשל בשבת נ"ל דמותר לערבו לכתחילה וסגי בביטול חד בתרי כנ"ל להלכה ולמעשה לא סמך לבי להקל נגד גדולי האחרוני' רק לענין פליטת כלי דמותר לבשל בקדירה לכתחילה חד בתרי וכ"ש בכלי שדרכו להשתמש ביותר מחד בתרי דאיכא נמי שיטת רשב"א דמותר לבשל לכתחילה בכל איסורים אפי' דאורייתא, הגם דלהלכתא לא נקטינן כוותי' מ"מ חזי לצרופי כאן, ויצאנו גם ידי תשובת רשב"א לדעת המג"א, ועיי' כעין זה בב"מ סי' ו' סעיף י"ז. הנלפע"ד לפום רהיטא הוצעתי לפני מע"כ י"נ נ"י ודוד יבוא עד הראש למשקל במאזני שכלו ועיניו לנוכח יביטו הבטה לטובה במ"ש, ואם ימצא כי יש בפליטה זו שפלטתה קולמסי במושכל הראשון לפקפק יודיעני ויהי' הנשאר לפליטה גדולה, הכ"ד אוה"נ מברכו בברכת רפואה שלימה, וישוב לביתו בריא אולם ללמוד תורת ה' תמימה. פ"ב יום ב' פ' ראה תדי"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נא

יוצר הרים, יציל עמו ממצירים, בין המצרים, ובתוכם מעלת תלמידי חביבי הרב המופלג מורג חרוץ בע"פ עדני העצני מלא ברכת ה' צדיק וישר כש"ת מו"ה אברהם בראדי נ"י בשבת תחכמוני בק"ק קליינווארדיין יע"א חתן הגאב"ד דשם נ"י:

זה שבועות שתים קבלתי מכתבו אחר זמן זמנים טובא אשר לא שמעתי קול קן קולמסו להודיעני מעמדו ושקידתו על התורה אשר בל"ס עודנו מחזיק בתומתו, וכי שוקד הוא על התורה והעבודה בעיון ויגיעה כן יהי' ה' אלקיו עמו ואלקי אברהם בעזרו:

והנה לא נעלם מתלמידי ש' כי עצומות טרדותי מכל צד לכן איחרתי מלבוא בתשובה עד היום, ונקיטנא בקצרה ע"ד החומשים אשר חדשים מקרוב נדפסו, והמדפיס התחכם להקל על הקורא והדפיס הקרי בפנים, והכתיב הציג לבדנה בגליון התחתון למען ירוץ הקורא בו והתעורר מעלתו נ"י כי לא טוב עשה לשנות מכתיב לקרי ונפשו בשאלתו אם יוצאים בקריאת ההפטרה בחומשים אלו, והנה עיניו שפיר חזו במקומות הראוים לענין זה ואני אבאר קצת יותר, ואגלה דעתי העניה בקצרה, בשו"ע יו"ד ס' ער"ה סעיף ו' כ' מלה שהוא קרי וכתב כקריאתה פסול, ונראה דהוי כחסר אות או תיבה וגרע מיניה דשינה וכ' קרי במקום כתיב, וה"ה בנביאים אסור לכתוב קרי במקום כתיב כי בקבלה שכך נקרא וכך נכתב והואיל שאין כותבין מדינא רק נביא שלם כ"ש שלא לכתבו חסר ולשנות קרי במקום כתיב שפרשה זו שכותב שינה וחסר בה ובוודאי זה המדפיס שלא כדין עשה דמה שכ' הכתיב בגליון אין זה ממלא החסרון דהכתיב בגליון כלא נכתב הוא עיי' ב"י יו"ד סי' רע"ו:

ולענין לקרות בו בציבור, הנה הא דקוראים בספרא דאפטרתא מבואר בש"ס שהתירו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך דא"א לציבור לכתוב כולה, ובמג"א סי' רפ"ד בשם לבוש צווח על שקוראים בחומשים בדפוס דבעינן בו כל דיני ס"ת וט"ז כ' דאשתמיטתי' ללבוש ש"ס פ' הניזקין משום עת לעשות לה' התירו, ובמח"כ הטו"ז לא כיוון יפה בכוונת הלבוש דלא הי' נעלם ממנו סוגיא זו אלא דס"ל הגם שהוצרכו להתיר לכתוב מקצתו ולקרות בו משום עת לעשות לה', אבל משום זה לא אמרו כיון דהותר דבר זה הותר הכל, ובוודאי בעי לכותבו כמו שכותבין ס"ת ומגלת אסתר, והמג"א הבין יפה כוונת הלבוש, אלא שחולק על גוף הדין וסומך על אותם שיטות דס"ל דלא בעי גוילין ולא שאר דינים ודפוס ככתיבה והעלה לפי שיטתו דעכשיו אסור לכתוב כיון דהדפוס שכיח בזמנינו, ולדבריו כיון דשכיח טובא נביאים שלם לא נכון לקרות בחומשים שנדפסה ההפטרה מכל סדרא לבד וכ"כ באליה רבה ועיי' מחצית השקל אבל אין מדקדקים בזה וגם בבהמ"ד של אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל נקראה ההפטרה תמיד כנהוג בכ"מ מתוך החומשים, ומנהגן של ישראל תורה היא וע"כ צ"ל כיון שהתירו הדבר משום שאז לא הי' אפשר שוב לא חזר הדבר לאיסורו גם עכשיו כשאפשר, וגם בימיהם לא הי' אי אפשר לכל הציבור לכתוב נביא שלם, ומשמע דלכל ציבור התירו, וכיון שהתירו דבר א' שאין

צריך שלם כס"ת אין מדקדקים שוב בשום דבר שפוסלים בכתיבה וכדעת הטו"ז, ולכן גם בחומשים הנדפסים מחדש אין להרעיש על הקורא בהם הגם שהמדפיס שלא כדין עשה כמ"ש, ועוד הא רבו שיטות המקילים לקרות בספר פסול ועיי' ב"י יו"ד סי' רע"ט, ולקרות ההפטרה שעכשיו אינו אלא מנהג אפשר כ"ע מודים ואפשר אפי' לכתחילה לכן אין לדקדק כ"כ בכ"ז כנ"ל, ועיי' או"ח סי' תר"צ סעיף ג':

והנה מעלת תלמידי י"נ ני' הביא לנו מ"ש ב"י או"ח רס"י מ"ט שנתן טעם דדברים שבכתב א"א רשאי לאמרם בע"פ דאיכא מילי טובא דמדרש מחסירות ויתירות וקרי ולא כתיב ודכוותי', ופשיטא ליה לתלמידי דטעם ואיסור זה שייך גם בנ"ך, אמנם בתוס' תמורה י"ד ע"ב מבואר דדוקא תורה א"א רשאי לאומרו בע"פ אבל נ"ך שרי ולטעם ב"י צ"ל דבנ"ך ליכא קפידא כ"כ בדרשות חסרות וקרי וכתיב רק בתורת משה, אלא מתירוץ שני של תוס' שם דמחלק בין בציבור ובין ביחיד נראה דל"ל טעמא דב"י, דלב"י מ"ש ציבור ומ"ש יחיד, וכן נראה מראשונים שמביא הב"י דנכנסו לחלק בין מגריס גריסין ועוד חילוקים אחרים שמביא ב"י מכולם נראה דל"ל בטעם האיסור כמ"ש הב"י ומהתימא על הב"י שכ' בריש הסי' סברא זו מדנפשי' ולא הרגיש שמכל הראשונים אלו שמביא אח"כ לא נראה כן, אבל מצאתי לו להב"י חבר הריטב"א גיטין פ' הניזקין שם:

והלום ראיתי לאבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס יו"ד סי' רנ"ד שהמציא ע"פ טעמו של הב"י עוד טעם לשבח דמשו"ה אין כותבין מגילה מגילה כיון דדרשינן סמוכין ובמופנה לכ"ע דרשינן, ועפ"ז יצא לדון דוקא להתלמד מתוכו אסור אבל כל שלא להתלמד מותר עיי"ש:

והנה הגם כי הראיתי לדעת כי רוב ראשונים לא ס"ל טעמו של הב"י מ"מ י"ל היינו דוקא באיסור דא"א רשאי לאומרו בע"פ לית להו טעם זה, אבל הא דאין כותבין מגילה י"ל דס"ל כהנ"ל, אלא דצ"ל למה אין כותבין אלא נביא שלם, הכי גם בנביאים דורשים סמיכת הפרשיות, דבר זה לא שמענו מעולם, ודברי קדשו נפלאו ממנו כעת:

והנה מה דהעלה לחלק דוקא כדי להתלמד מתוך המגילה אסור לכתוב מבואר בש"ס יבמות ספי"ב והלכתא כמ"ז וכ' רש"י שם דוקא לכתוב שיהי' כמגילה ללמוד מתוכה אסור עיי"ש, ובאמת פי' רש"י אינו מוכרח די"ל דהלכתא כמ"ז משום דכותבין מגילה, ונ"ל דמשם יצא לרי"ף דהלכתא כותבין מגילה ופוסק כסתמא דש"ס יבמות הנ"ל, אבל הרמב"ם דפוסק אין כותבין מגילה ע"כ דמפרש כפי' רש"י שם, ותמה אני שלא הביא אבא מאוה"ג זצ"ל סוגיא דיבמות דמבואר כן לפי' רש"י ושיטת הרמב"ם:

אלא דפי' רש"י צל"ע מדמקשה ש"ס בפ' הניזקין מגם היא עשתה טבלא על רבה דאמר אין כותבין, להנ"ל לק"מ דדוקא לכתוב להתלמד אסור אבל טבלא דלא הי' רק להעתיק מותר וצ"ע:

ונ"ל ליישב בשנפרש הא דקאמר שם מ"ט מפני שאין כותבין וצ"ל מה הקשה ומה השיב לו מפני, ועיי' רש"י וגליון ש"ס דפוס שמיד, ונ"ל עפ"י הנ"ל לפי דס"ל להמקשן ביבמות דלעולם אין כותבין אפי' שלא להתלמד א"כ האיסור במעשה הכתיבה בעצמה דלעולם אין כותבין אפי' להניח, אבל למ"ז דדוקא להתלמד והיינו כשמתכוין ליחד מגילה זו להתלמד מתוכה כס"ת זה אסור אבל הכתיבה עצמה אין בה איסור, ובמחשבתו תליא מלתא, וזה ששאלו לו מ"ט אין כותבין לתינוק להתלמד אם האיסור משום הכתיבה עצמה ואפי' שלא להתלמד אסור, או האיסור מפני שכותב ללמד לתינוק דוקא ומשו"ה אין כותבין לתינוק כיון שלא יוכל ללמד מתוכו, אבל מעשה הכתיב' שלא בכוונה כדי ללמד אין בה איסור, והשיב לו מפני שאין כותבין, היינו שהאיסור מצד הכתיבה עצמה ולא מפני שמיוחדת להתלמד ולעולם אין כותבין אפי' לרשות כנ"ל והוא פי' נכון:

והא"ש דמקשה ש"ס מטבלא לרבה דאמר מפני שאין כותבין והאיסור הכתיבה עצמה וקשיא מטבלא וא"ש כנ"ל, אלא דקשה לי מש"ס יומא דמוכיח ממתני' דאף היא עשתה טבלא ש"מ כותבין מגילה לתינוק להתלמד ש"מ ושם לא מייתי לדרבה וקשה מנ"ל דלהתלמד מותר דלמא דוקא טבלא מותר דלא היתה להתלמד אבל לכתוב כדי להתלמד הוא דאסור וצ"ע:

וליישב גם זה נ"ל בשאומר דוודאי אין לנו לכנוס בחילוקים מעצמינו בין להתלמד או שלא להתלמד, שאין לנו למדרש טעמא דאיסורא כמ"ש אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל בח"ס ולהקל עפ"ז שלא להתלמד, והיינו דוקא למ"ד תורה חתומה ניתנה, ופי' רש"י משה לא כ' עד לבסוף וכתיב לקוח ס"ת כולה ומשם ילפינן דאסור לכתוב, ואין לנו כח למדרש טעמא דאיסורא משום דרשת סמוכים ולהקל היכא דהוי שלא להתלמד דמנ"ל הא, אבל אי תורה מגילה ניתנה גם לנו הי' מותר לכתוב, אלא דאסור כיון דאדבק אדבק ואיסור זה אינו מפורש ואינו אסור אלא מסברת עצמינו ומסברא יש לחלק ולומר דאיסור זה הוא רק משום קפידא דדרשת סמוכים וזה שייך דוקא כשכותב ללמוד מתוכה אסור להפריד בין הדבקים למדרש סמוכים אבל שלא ללמוד מתוכו אין סברא לאסור כנ"ל, והא"ש ש"ס יבמות דהמקשן ס"ל תורה חתומה ניתנה ולכן גם שלא להתלמד אסור, והלכתא כמ"ז דקיי"ל מגילה מגילה ניתנה לכן כל שלא להתלמד מותר, וא"ש ש"ס דיומא ג"כ דה"ק ש"מ כותבין מה תאמר ללמוד הוא דאסור, וטבלא שאני שאינה ללמוד

וע"כ צ"ל מגילה מגילה ניתנ' וקשיא לרשב"ל דס"ל חתומה ניתנה כנ"ל וא"ש הכל, אלא דעדיין פי' רש"י ביבמות דכ' דקיי"ל חתומה ניתנה ומחלק בין ללמוד וגם בפ' הניזקין לא פי' בדרבה מפני שאין כמו שפירשתי אין מיושב עפ"י דברינו כמובן וצ"ע:

וארוח לן בדברינו ליישב עוד קושי' דנתקשו בה על הרמב"ם דפסק אין כותבין מגילה הגם דלא אפשר ובאפטרתא פסק דכותבין וע"כ הטעם משום דלא אפשר, ולפמ"ש י"ל הא דאסור לכתוב אפטרתא וצריך לכתוב ס"א שלם הוא למ"ד תורה חתומ' ניתנה ולא כ' משה רק ספר שלם כן אנו למדים ממנו שלא לכתוב רק ספר שלם של נביאים, אבל אי מגיל' ניתנה רק דבס"ת אסור לכתוב מגילה משום כיון דאדבק והיינו משום דיש למדרש בו סמוכים וטעם זה ל"ש בנביאים, ורבה ור"י דאסרו באפטרתא, ומסיק הש"ס ולא היא שרי למקרי וכו' הכל אי חתומה ניתנה ורבה הכי ס"ל, אבל הרמב"ם פסק דאין כותבין מגילה משום דאדבק אדבק ודוקא להתלמד אסור כבש"ס יבמות ספי"ב ואפי' בלא אפשר אסור, אבל הפטרה מותר מה"ד אפי' אפשר כנ"ל:

ולפי דנקטינן עיקר כרמב"ם דאין כותבין מגילה כמבואר ביו"ד סי' רפ"א ואפטרתא כותבין כמ"ש דמותר מצד הדין דכותבין מגילה ובס"ת אסור משום מדרש סמוכים וזה ל"ש בנביאים, לפ"ז לא התירו שום דבר בהפטרה משום עת לעשות לה', דדינא כך הוא, א"כ כל שאר פסולים באפטרתא כגון שנלקה בחסר ויתיר באותו מקצת שכותב או שאר דיני כתיבה כיוצא בו אין יוצאין בה בקריאתה, וכן לשיטת הרי"ף דפוסק כותבין מגילה ולתי' הראשון של הרא"ש גיטין דס"ל מגילה ניתנה ול"ל כיון דאדבק אדבק, לשיטתו לא התירו שום דבר באפטרתא והניחו על עיקר הדין ממילא כל הפסולים שפוסלים בס"ת פוסלים בו ואסור לקרות בו אלא שאפשר דבהפטרה יש להקל ולסמוך על מאן דס"ל דמותר לקרות בספר פסול כדכתיבנא לעיל ולדינא עדיי' צ"ע:

יצאתי קצת מענין לענין באותו ענין לאשר ידעתי נפש תלמידי שבהיותו יוצק מים ע"י שתה לצמאו דברינו הכ"ד אוה"נ דוש"ת. פ"ב עש"ק ה' מ"א תרי"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נב

בטור או"ח סי' רמ"ט והלכתא מתענה ומשלים פי' אם ירצה ישלים, והב"י מביא שכן שיטת המרדכי ס"פ בכל מערבין ורא"ש ספ"ק דתענית והגה"מ, ודלא כראב"י ורוקח שכתבו שצריך להשלים, ובמהרש"ל מביא בשם תוס' שאנ"ז שחולק על תוס' מכח קושי' מדקאמר רבי א"א מודה לי בת"ב שחל בא' בשבת שמפסיק מבע"י, והתם ע"כ דחייב

קאמר דהכא צ"ל דחייב להשלים קאמר עכ"ל, ונלפע"ד ליישב קושי' זו עפמ"ש מהרש"א דתוס' הוכיח דר"י רשאי להשלים קאמר דאי חייב קאמר ת"ק שאמר אינו משלים היינו שרשאי שלא להשלים, איך מקשה ליה ר"י מת"ב בא' בשבת דמפסיק למ"ש תוס' הא דמפסיק משום דא"א לכוין תחלת הלילה ומשו"ה צריך להפסיק מבע"י אלא ע"כ דת"ק שאינו רשאי להשלים ור"י ס"ל דרשאי להשלים אלו דבריו ז"ל, לפ"ז לק"מ קושי' תוס' שאנ"ז דלדידי' ניחא הא דחייב להפסיק משום דאינו יודע לכוין תחלת הלילה, אבל לת"ק דס"ל דאסור להשלים קשה:

וליישב ראית מהרש"א דלא תקשה על שיטות הסוברים דר"י חייב קאמר ות"ק רשות קאמר, נ"ל בשנבין למאן דס"ל רשות אי ת"ק אי ר"י, ממ"נ אי ס"ל דאסור לכנוס לשבת כשהוא מעונה למה יהי' רשות בידו להשלים, ואי ס"ל דליכא איסור למה יהי' רשאי לו שלא להשלים ומ"ש בחול דצריך להשלים, ונ"ל דס"ל דאם רשאי לאכול ליכא עינוי כ"כ כמו אם אינו רשאי דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו כדאמר רב מאן הוי ליומא, ומשו"ה גדול המצוה ועושה ממי שא"מ ועושה וכיוצא בו דברים הרבה זהו טעמא דמאן דס"ל רשות, ואי ת"ק חוב קאמר שלא להשלים ס"ל הגם אם יהי' רשות בידו לאכול ליכא עינוי כ"כ מ"מ בוודאי עינוי הוא וגם עינוי כזו אסורה ומאן דס"ל רשות סובר אם נתן לו רשות אינו מעונה כ"כ כמו אם אינו רשאי, ולעינוי כזו כשרשאי לאכול אינו חושש ובהא פליגי כנ"ל להסביר בטוב טעם ודעת, לפ"ז לשיטות הסוברים דר"י חוב להשלים קאמר ות"ק דרשאי להשלים וגם שלא להשלים מדס"ל דרשאי ע"כ דס"ל דאיכא איסור להיות מעונה כל כי האי כשאינו רשאי לאכול, ושפיר מקשה לו מעת"ב שחל בשבת דצריך להפסיק מבע"י וכיון שצריך הוא מעונה ביותר והא ס"ל דמשו"ה רשאי שלא להשלים שלא יהי' מעונה כ"כ, ואיך מחייבי' ליה להפסיק הגם שהוא מחשש יום התענית שלאחריו דא"י לכוין, הא אינו רשאי להיות מעונה כ"כ וא"ש:

ויש להבין בזה מלתא דתמוה איך ס"ד דר"י לדמות הא שלא לכנוס בשבת כשהוא מעונה אחר שלא אכל ושתה כל היום להפסקה בתר דאכל כל היום, ולמ"ש יש לו דמיון דת"ק ס"ל דתליא העיקר אם רשאי או אינו רשאי דעינוי גדולה היא לאדם כשאינו רשאי לאכול, והקשה לו מדמפסיקין בשבת גם אחרי אכלו ושתה איכא עינוי במה שאין רשאי לאכול, ואמרו לו דמ"מ אינו דומה אם אכל ושתה כ"הי ליכא עינוי כ"כ במה שאינו רשאי לאכול, אבל כשלא אבל כה"י ואינו רשאי איכא עינוי ביותר הרבה דאיכא תרתי ענויים וא"ש נכון:

ויש לי ראי' מהימנא לשיטה זו דת"ק רשות קאמר ממילא ר"י חוב להשלים קאמר מהאי מעשה דר"ע דמביא ר"י ואמר לא מפני שהי' תאב אלא כדי להורות הלכה לתלמידים, ואי ת"ק חובה קאמר גם שלא להורות הלכה הא מחוייב לאכול דאסור להשלים, ואי תימא דוקא כשתאב אסור להשלים דהוא מעונה ביותר אבל כשאינו תאב רשאי להשלים דא"כ יהי' ממילא מחוייב להשלים כיון שאינו מעונה למה לא ישלים ואיך הורה הלכה שאינו כהלכה, וע"כ צ"ל דליכא חילוק בין תאב לאינו תאב דגם כשאינו תאב מ"מ מעונה הוא שלא אכל כ וקשה הא הוצרך לאכול דאסור להשלים ש"מ דת"ק רשות קאמר ור"י ע"כ חוב להשלים קאמר ולהסוברים דר"י רשות ות"ק חוב קאמר צ"ע:

ואחר העיון עלה בידי ליישב שיטה זו עפ"י מה שאמרנו בסמוך טעמא דמ"ד רשות דע"י מה שיש רשות בידו לאכול ליכא עינוי כ"כ וכשאינו רשאי יש עינוי יותר, וי"ל כשהוא תאב לאכול והוא מעונה הרבה כשאינו אוכל ס"ל לת"ק דאינו רשאי להשלים, דלא סגי בשנאמר דאינו צריך מ"מ מעונה הוא שתאב לאכול ומענה עצמו שלא לאכול, אבל אם אינו תאב ליכא עינוי כ"כ כשהוא רשאי לאכול כשירצה, אבל יהי' חיוב עליו שלא לאכול זה עצמו יגרם לו שיהי' תאב וחושק לאכול כיון שאין לו פת בסלו לכן רשות נתונה לו אם רוצה לאכול יאכל וכיון שאינו תאב לאכול ורשאי לאכול ליכא עינוי, והא"ש דר"ע לא הי' תאב מ"מ רשאי לאכול דאם תאמר שאינו רשאי איכא עינוי, ולהראות הלכה זו אכל בפני תלמידים שידעו גם כשאינו תאב רשאי שלא להשלים, אבל בפני עצמו לא הי' אוכל דרשאי להשלים כשאינו תאב, ויש להוסיף מנא ידעו שאינו תאב ומ"מ רשאי שלא להשלים, מדאכל ביצה מגולגלת בלא מלח שאין דרך לאכלו היאכל טפל בלי מלח, כ"ש אחר התענית בזה הראה לתלמידים שאינו תאב אלא להראות להם הלכה דרשאי אכל בפניהם וא"ש, ומובן ג"כ הא דהקשה ר"י מדפוסק בשבת ומדמה להדדי נכנס לשבת ליוצא משבת, ולמ"ש א"ש גם לשיטה זו ע"ד שכתבנו לעיל כיון דר"ע אכל הגם שלא תאב לאכול ואינו מעונה כ"כ ש"מ דשרי לאכול משו"ה דאם לא יהי' רשאי גם שאינו תאב מעונה ע"י מה שאינו רשאי ושפיר מקשה מדמפסיק בשבת כיון שאינו רשאי מעונה הוא, והשיב לו דאינו דומה אם לא אכל כה"י גם שאינו תאב בצירוף שאינו רשאי מעונה הוא, משא"כ כשאוכל כה"י ובטנו מלא דלא נרגש לו כ"כ כשאינו רשאי לאכול וא"ש הכל על נכון בעזרת החונן דעת:

ויש לי ראיה אחרת דת"ק חובה קאמר מדמקשה מר"א בר צדוק דבדורו של ר"ג ג"כ לא עביד כר"ג מדאמר בת"ב שנדחה התעננו ולא השלמנו הא בכל ת"ב השלימו וכו' ש"מ דלא עבדו בדורו של ר"ג כר"ג אלא כר"י ואי ר"ג רשות קאמר דא"צ להשלים לק"מ

דכל השנים רצו להשלים השלימו רצו לא השלימו כע"ש ועיו"ט, אבל בת"ב שנדחה התענו ולא השלימו כולם מצד הדין כבשבת ויו"ט, ש"מ דר"ג חובה קאמר שלא להשלים וצ"ע על הסוברים דר"ג רשות אמר, ולייישב נ"ל עפ"י מ"ש המרדכי אי רשות להשלים מ"מ מצוה שלא להשלים שלא יכנוס מעונה ור"י אכל ולא השלים מה"ט, וי"ל דקושית המקשן מדאמר ולא השלמנו משמע בכל השנים השלימו כולם ואי ס"ל כר"ג הגם דרשות הוא להשלים, מ"מ לא הי' להם להשלים, ובוודאי הי' ראב"צ מהדר שלא יהי' מעונה ביו"ט שלו אי לאו משום דס"ל כר"י וגם בימי ר"ג עבדו כר"י דצריך להשלים:

ומצאנו בדברינו יישוב לקושית מהרש"א דהי' יכול לדייק ממתני' מדאמר ר"מ מודה ר"ג דאין משלימין היינו בחנוכה ופורים, אבל בערב דידהו משלימי' ועד דלא ידע שאני יו"ט דרבנן קשה מר"ג עצמו, ולדברינו לק"מ דבפורים ור"ח עצמו אסור להשלים, אבל בערב דידהו רשאי להשלים, אבל מר"א ב"צ מקשה שפיר מדאמר התעננו ולא השלמנו אבל בכל השנים השלימו כולם וגם הוא בכלל מקשה שפיר דהא מצוה שלא להשלים הגם דרשאי להשלים וע"כ דכר"י ס"ל וא"ש:

וממקום שהקשינו לשיטה זו יש להראות פנים לה, דאי ר"ג חובה ור"י רשות קאמר קשה איך דייק מר"א ב"צ דכר"י ס"ל עדיי' קשה ניהי דרשות להשלים מ"מ מצוה שלא להשלים ואיך השלימו כולם בכל שנה, ש"מ דר"ג רשות ור"י חובה קאמר והוכיח שפיר דכר"י ס"ל דחוב להשלים:

ולייישב קושית מהרש"א וקושי' דידי להסוברים דר"י רשאי קאמר ור"ג מחייב שלא להשלים נ"ל ג"כ ע"ד הנ"ל, דבאמת אין מפורש אי ר"ג חוב ור"י רשות קאמר או איפכא, לכן לא הקשה מר"ג עצמו די"ל דר"ג רשות קאמר ולק"מ כמ"ש אבל מראב"צ מקשה שפיר דהו"ל להחמיר שלא להשלים וע"כ כר"י ס"ל והיינו דר"י ס"ל חוב להשלים ולכן התענו כולם, וכ"ז צ"ל עד דלא ידענו דשאני יו"ט דדבריהם אבל לאמת דמתרץ שאני יו"ט דדבריהם י"ל ר"ג חובה ור"י רשות קאמר דכן משמעות לשון בעל האבעי' מהו לאשלומי משמע אי מותר להשלים וכ"כ האגודה דמזה משמע ליה דר"י רשות קאמר כ"ז לאמת, אבל שקלא וטריא בש"ס א"ש די"ל ר"ג רשות קאמר ור"י חובה ועיי':

ויש לי ראי' מהימנא לשיטת רוב ראשונים דר"ג חובה ור"י רשות קאמר מדמתרץ בדורו של ר"ג עביד כר"ג ולא השלימו ואי ר"ג רשות קאמר ואי בעי משלים ולר"י חובה להשלים, איך מפני כבודו של ר"ג לא השלימו הא גם לר"ג ליכא איסור ולר"י איסור הוא כשאינו משלים ולמה לא השלימו כיון דלר"ג ג"כ כשהשלימו לא עשו איסור, ש"מ דלר"ג איסורא הוא להשלים ולר"י רשאי ואינו מחוייב להשלים, ושפיר מפני כבודו של

ר"ג הצריכו שלא להשלים כיון דלדידי' איסורא הוא כשמשלים ולר"י ליכא איסור אם אינו משלים, וזו ראי' מכרחת:

ומ"מ אין לתפוס על שיטות הסוברים דר"ג רשות ור"י חובה, די"ל עפמ"ש לעיל דמאן דס"ל רשות מודה שלא יכנוס לשבת מעונה אלא דכל שרשאי לאכול אינו מעונה כ"כ, לפ"ז ל"ק כ"כ איך עבדו כר"ג ולא השלימו, הא לר"י צריך ולר"ג עכ"פ רשאי להשלים, והי' להם להשלים כיון דלר"ג עכ"פ לא עביד איסורא, ולהנ"ל א"ש דאם נאמר דחייבים להשלים גם לר"ג איכא איסור כיון שאינו רשאי איכא עינוי ביותר, והוצרכו ע"כ להורות כר"ג דרשאי שלא להשלים וא"ש עיי' מ"מ הגם שמצאנו יישוב לקושייתנו מ"מ נראה עיקר כרוב השיטו' דר"י רשות קאמר דאי חובה הגם לר"ג כשנאמר דחייב להשלים איכא איסור כמ"ש מ"מ קשה וכי משום כבודו של ר"ג יעשו איסור כיון דהלכה כר"י, ועיי' חולין פ' השוחט ל"ז ע"ב דלא אמרו בה לא איסור ולא היתר משום כבודו של רשב"ג ורבנן התם שאני דלא התירו דבר האסור אלא שלא פרסמו האיסור ועוד דשם ספיקא הוא אם הלכה כרשב"ג או כרבנן לשיטת הרמב"ם ולהפוסקים כרבנן החמירו משום כבודו דרשב"ג ועיי' יש"ש שם, אבל להתיר האסור להלכה בוודאי משום כבודו דר"ג הוא תמוה וע"כ דר"י רשות קאמר, והיינו אי אין הלכה כר"ג אבל אי הלכה כר"ג לא מוכח דר"ג חובה קאמר כמובן ואתי שפיר דברינו דלעיל כד ס"ד להוכיח דראב"צ ס"ל כר"י והיינו דר"י חובה קאמר דאל"ה לא הי' ראב"צ משלים וע"כ הא דעבדו כר"ג לאו משום כבודו אלא משום דהלכה כמותו וראב"צ ס"ל כר"י וי"ל שפיר ר"ג רשות ור"י חובה ועיי' היטב:

המורם מדברינו דנקטינן כשיטת רוב ראשוני' דמותר להשלים אבל א"צ להשלים והראנו פנים מסבירות מן הסוגיא כשיטות אלו וגם לשיטת המרדכי בשם הרי"צ הגם שרשאי להשלים מ"מ מצוה שלא להשלים, ולפי היוצא מתוך דברינו אפשר דוקא כשתאב לאכול אבל כשאינו תאב אפשר דליכא מצוה שלא להשלים, ומ"ש הרא"ש כיון שרשאי להשלים מי שמקבל עליו תענית סתם וכל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית צריך להשלים כיון שרשאי, לפמ"ש דמאן דס"ל רשאי היינו אם יהי' אסור לאכול יש לו עינוי גדולה, וע"י דשרי ליה ליכא עינוי כ"כ, ממילא מי שמקבל עליו תענית אם נחייבהו להשלים מעונה ביותר ומודה ר"י דאסור להיות מעונה כ"כ ואפי' קיבל עליו תענית מפורש להשלים אסור להשלים וא"א לקיים נדרו, כן הי' נלפע"ד לולי דרא"ש לא כ' כן וצ"ע הנלפע"ד כתבתי פה פ"ב יום ד' ו' מ"א תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נג

את חג המצות תחוג בדיצות וברוב שמחות תלמידי בני רחימי מחמד לבי הרבני האברך מופלג בתורה ויראה אוצר נחמד חרוץ ושנון כש"ת מו"ה יעקב עקיבא סופר נ"י לאוי"ט: **שמחתני** בני בשורותיך החביבים לי ולעשות לך ק"ר ושמחת יו"ט הבעל"ט אחזתי בעטי ע"ס מהיר להשיבך מהר על קושיתך הבאה באחרונה במכתבך על הטורי אבן בר"ה י"ב ע"ב בפלוגתא דר"א ור"י אי בתשרי או בניסן עתידין ליגאל והקשה לשאול מברייתא ערובין מ"ו האומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא מותר לשתות בשבתות וי"ט ואסור כ"י החול למה יהי' אסור כל השנה הא אין בן דוד בא אלא או בניסן או בתשרי לכל מר כדאית ליה, והעלה דיש ב' זמנים לביאת ב"ד או בעתו או אחישנה, והקשה עוד הא משמע דביו"ט של ר"ה או בליל שמורים יבוא ואיך אפשר הא אין אליה' בא בע"ש ובעיו"ט כבש"ס ערובין שם דקאמר משו"ה מותר בשבתות ויו"ט משום דאין אליה' בא בע"ש ובעיו"ט, וכ' דזה שמובטח להם לישראל שאין אליה' בא בע"ש ובעיו"ט דוקא אם יהי' אחישנה, אבל כשיגיע העת לא יעכב ה' הגאולה משו"ה אפי' לא זכו תהי' הגאולה אלו דבריו ז"ל והוקשה לך עליו ועל דבריו מש"ס פסחים כ"ג מובטח להם לישראל שאין אליה בא וכו' והא שם קאי בעיו"ט של פסח מוכח דאפי' בעתו לא יבא בע"ש ובעיו"ט אלו דבריך ויפה הקשי' ולא ידעתי ליישב ובלא"ה דבריו דחוקי' במח"כ לומר דההבטחה לא הוי אלא אם יהי' אחישנה, ומה שהקשה לעצמי שם א"כ ביו"ט של ר"ה או פסח יהי' אסור לשתות שמא יהי' בעתו ויבוא אליה' מעיו"ט הנכון כמ"ש דברייתא כר"א ובליל שמורים יבא ואיירי שנדר ביום וא"א לו לבוא, אבל מ"ש שמא כבר בא בלילה ולא נודע כבש"ס ערובין ונכנס שם בפלפול רחוק שאינו לפי כבודו, והי' בהעלמת עין ממנו מ"ש הריטב"א בערובין דאם נדר ביום שבא וכבר בא על זה לא נדר אלא כשיבוא או ראוי לבוא משעת נדרו ואילך ועפ"ז א"ש דבריו דאיירי שנדר ביום שא"א לבוא בעתו ושמא כבר בא בלילה שוב אין נזירות חל דלאו אדעתא דהכי נדר:

וליישב הקושי' של הט"א הא א"א לו לבוא בע"ש ובעיו"ט נ"ל דהנה הלח"מ פ"ד מנזירות העלה בשיטת הרמב"ם דאין הכרח מקרא דאליה' בא דוקא יום א' קודם ביאת משיח דקרא לפני בוא יום לאו דוקא יום א' וכן ס"ל לרמב"ם באמת וש"ס קאמר דלא תפשוט מברייתא דיש תחומין אפשר דברייתא ס"ל לפני בוא יום דוקא יום א' קודם, ודבריו צל"ע א"כ דלא ברירא הא מלתא אם יום א' ממש מאי מקשה חד בשבתא לשתרי תפשוט דאין תחומין ודחוק האי תנא ספוקי מספקא ליה ולחומרא יאמר טפי דבעל האיבעי' מספקא ליה בטעמא דברייתא אם בשבת ויו"ט שרי משום דס"ל דאליה' דוקא יום א' מלפני

ב"ד בא וא"א לב"ד לבוא בשבת ומשו"ה חד בשבת אסור, או דס"ל לברייתא יש תחומין ומשו"ה בשבת ויו"ט שרי ובחד בשבתא אסור דלמא בא אליה' יום ה' דאם הברייתא ס"ל יש תחומין י"ל דס"ל דאליה' בא יום א' או יומים לפני ב"ד, וע"כ צ"ל ומאחר דמביא קרא דהנני שולח וכו' לפני בוא יום פשיטא לש"ס דפשטא דקרא יום א' לפני ב"ד דוקא דלא כלח"מ שכ' דאפשר לפרש יום לאו דוקא יום אחד וצלע"ג:

ונ"ל דיש לאחוז דבריו במקצת דאפשר לפרש הקרא יום א' לאו דוקא והא דמתרץ הש"ס דמותר בשבת ויו"ט משום דכתיב הנני שולח ואין אליה' בא בע"ש וכו' נ"ל עפמ"ש הו"א דכ"י החול אסור שמא זכו ואחישנה וכל יומא זמניה הוא, א"כ כשיבוא אליה' ע"כ כבר זכו דא"א לומר שיודע ה' שיזכו באיזהו ימים דצדיק ורשע לא קאמר והבחירה חפשיית ואולי יחטאו ויוסיפו חטא על פשע ועיי' רמב"ן פ' בא בפסוק ומושב בני ישראל וכו' ושלשים שהוסיפו לחטוא נתוסיף עליהם עוד שלשים שנה על ד' מאות שאמר ה' לאברהם אע"ה:

וע"כ ביום שאליה' בא כבר זכו שיבוא ב"ד ואליה קודם לו וכיון שבע"ש ויו"ט א"א לו לאליה' לבוא אבל משיח יוכל לבוא אין לחוש שמא בא אליה' ביום ה' למה לא בא משיח בע"ש כיון שזכו ואחישנה למה יעוכב ביאת משיח אפי' עכובא דחד יומא וע"כ דאליה לא בא ביום ה' ובע"ש א"א לאליה' לבוא וא"א לב"ד לבוא בשבת ויו"ט ומקשה בחד בשבת לשתרי אם יש תחומין דהא אין אליה' בא בשבת וגם בע"ש א"א לו לבוא מה תאמר שמא בא ביום ה' דלפני יום לאו דוקא, אם הי' בא ביום ה' כבר הי' משיח בא בע"ש והרי עדיי' לא בא, וכ"ז אם יהי' אחישנה אבל אם יהי' בעתו, כשיהי' בעתו בניסן בליל שמורים שא"א לאליה' לבוא בעיו"ט ישלח ה' אליה' ביום שלפני עיו"ט שא"צ שיבוא יום א' דוקא לפני ב"ד, והא דלא בא ב"ד בעיו"ט משום דעדיין אינו בעתו עד יו"ט ויודע ה' שבעתו הוא ביו"ט וא"א לו לבוא בעיו"ט להכי מקדים השי"ת ומשלחו ביום שלפני עיו"ט:

ול"ק א"כ ביו"ט של פסח או של ר"ה יהי' אסור דלמא בעתו הוא ואליה' בא יום שלפני עיו"ט לזה אנו צריכים לדברי ט"א כמ"ש הוא עפ"י דרכו דברייתא אתיא כר"א וכגון שנדר ביום ועפ"י ריטב"א הנ"ל וא"ש נכון מאוד ועיי':

והא"ש בזה מה שהקשה הלח"מ על המקשן דרצה לפשוט דיש תחומין מדשרי בשבת ויו"ט תקשי בחד בשבא לשתרי וכי לא ידע הקרא וכן הקשה בת"ח ותי' דמקשן מפרש הקרא לפני יום לאו דוקא ומתרץ דברייתא ס"ל לפני דוקא, והוא דוחק ועיקר חסר דהו"ל לתרצן לומר דלפני דוקא דהא הקרא ידע, וגם דוחק לומר דפליגו בפירוש הכתוב אי לפני

דוקא או לא, אבל למ"ש א"ש דס"ד ומסקנא ס"ל לפני לאו דוקא אלא דהתרצן מחדש דאין אליה בא בע"ש ובעיו"ט ולחיש שמא בא ביום ה' א"א דהי' ב"ד בא ביום ו' והמקשן דלא ידע מהבטחה זו הוכיח שפיר דיש תחומין דילמא בא אליה בע"ש ול"ק ליה חד בשבא לשתרי דהא אפשר שאליה בא בע"ש שכבר זכו והא דלא בא משיח בשבת משום דיש תחומין וא"א לו לבוא עד יום א', אבל כדמסיק מובטח להם שאין אליה' בא בע"ש מקשה שפיר חד בשבא לשתרי דא"א לומר שבא ביום א' א"כ הוי אתי משיחא בע"ש וא"ש ועיין:

והיתה לבאר דצ"ל לכאורה עד דלא ידע דמשיח יוכל לבוא בע"ש הי' לו להקשות בשבת יהי' אסור שמא יבוא בשבת ואליה' בא ביום ה' והא דלא בא ב"ד בע"ש דא"א לו לבוא, זה לק"מ דאה"נ דהי' יכול להקשות אלא דאפשר לומר דס"ל לברייתא יום א' לפני דוקא הגם דאמת אינו כן מ"מ אפשר לומר כן להכי מקשה טפי מה שהקשה וא"ש ופשוט:

עוד הקשה בט"א שם בסופו תפשוט דאין תחומין למעלה מיו"ד דאי יש תחומין וכו' איך אפשר שב"ד בא ביו"ט של פסח או ר"ה, ומ"ש דקרא דחיק אנפשי' דלא בא ביו"ט דוקא דוחק, ומ"ש להסוברים דאין לתחומין עיקר דגם י"ב מיל דרבנן י"ל דאחר דחדשו חכמים איסור תחומין אדחי ביאתו ביו"ט משום איסור דרבנן ואתי' קראי שפיר דמדאורייתא אפשר לו לבוא ביו"ט, דבריו במח"כ תמוהים לי הא איכא מיהת תנאי דס"ל תחומין דאורייתא ולדידהו ע"כ מוכח דאין תחומין למעלה מיו"ד מדאורייתא, ועוד א"כ מה מקשה בחד בשבא לשתרי תפשוט דאין תחומין דברייתא כמ"ד תחומין דאורייתא ומוכח מקרא דאין תחומין למעלה מיו"ד כקושייתו, ואכתי מבעי לן לפי מה דקיי"ל דתחומין דרבנן אי תיקנו ואסרו גם למעלה מיו"ד ולא צריך לדחוק האי תנא מספקא ליה ולחומרא, ואין לדחוק ולומר דהש"ס דחיק עצמו כדי לאוקמי ברייתא כהלכתא דתחומין דרבנן, הא גם לפי מה שמתרץ הברייתא דמספקא ליה ולחומרא אתי' שלא כהלכתא דהא קיי"ל ספק נזירות להקל, וברייתא דלא כהלכתא ואתי' כר"ש דספק נזירות להחמיר ועיי' כ"מ פ"ד דנזירות הלכה י"א וי"ל דלמ"ד תחומין דאורייתא הגם דמוכח דלמעלה מיו"ד אין תחומין ניהי דמדאורייתא אין תחומין מדרבנן מיהא אסרו וכן לדידן דתחומין דרבנן אפשר אפי' למעלה מיו"ד, משו"ה לא יוכל לומר דברייתא כמ"ד תחומין דאורייתא ומוכח מקרא דאין תחומין למעלה מיו"ד, מ"מ להך צד לדידן דתחומין דרבנן אם אפי' למעלה אסרו, כ"ש למ"ד דתחומין דאורייתא שיהי' אסור מדרבנן למעל' מיו"ד וכ"ש הוא, וע"כ דאין איסור למעלה מיו"ד מדרבנן וכ"ש למ"ד תחומין דרבנן, אלא דלפ"ז לא הוכיח מידי מדשרי בשבת ויו"ט תפשוט דיש תחומין וכו' דלמא ברייתא כמ"ד

תחומין דאורייתא הוסיפו מדרבנן למעלה מיו"ד משום גזירה דלמטה מיו"ד, אבל למ"ד דרבנן אפשר דלא החמירו בלמעלה מיו"ד, וצ"ל כיון דלא מצינו פלוגתא רק אי תחומין דאורייתא או דרבנן ולא מצינו פלוגתא אם יש תחומין בלמעלה מיו"ד ע"כ או דלכ"ע יש תחומין או דלכ"ע אין תחומין ודוחק וצ"ע ליישב על נכון:

וביישוב גוף קושית הט"א נלפע"ד עפ"י מה שהקשה תוס' עירובין ד"ה אין אליה' בא בע"ש וכו' הלא אפשר שיבא בע"ש בצנעה ולא יבשר עד שבת, ומתרץ דמשמעות הקרא הנני שולח לכם את אליה' הנביא לפני בא יום וכו' שיבוא ויבשר ביום שבא, דיהי' יום שיבשר קודם ביאת משיח, וצ"ל למה לא הקשה התוס' כן כדרצה לפשוט דיש תחומין למעלה מיו"ד מדשרי בשבת הלא עדיין קשה דילמא בא משיח בע"ש ולא יתגלה עד שבת ולזה לא א"ש תירוצו של תוס' כמובן ועיי' מהרש"א, ונ"ל עפמ"ש הריטב"א דיום שב"ד בא כוונת הנודר שיבוא ב"ד מלמעלה למטה אע"ג שלא יתגלה ואם כבר בא מאתמול והיום יבוא ויתגלה מכיון שכבר בא לא חייל נדרו דהרי לא נדר רק מיום שיבוא ואילך, אבל מדאמר דאין אליה' בא בע"ש הקשה תוס' שפיר דהא אפשר לו לבוא ולא יבשר וע"ז מתרץ שפיר דיבשר יום קודם ביאת משיח וכן משמעות הקרא דהנני שולח לכם וכו' לפני בוא יום, שיום אחד קודם יהי' שלוח לכם ולא בצנעה וא"ש:

ואחר הוצעת דברינו אלו לק"מ קושית הט"א אם יש תחומין למעלה מיו"ד איך אפשר שיבוא משיח ביו"ט של ר"ה ופסח ולפמ"ש אפשר ואפשר שיבוא בעיו"ט ולא יתגלה עד יו"ט דיהי' ביו"ט בעתו כמ"ש הט"א הנ"ל, ומ"מ מותר הנודר ביום שב"ד בא ביו"ט של ר"ה ופסח דאם כבר בא מלמעלה מאתמול אדעתא דהכי לא נדר אם כבר בא כמ"ש וא"ש נכון:

ובמאי דכתיבנא נתיישב לי קושי' אחת שנתקשיתי בה אם יש תחומין וכו' למה לנו הבטחה זו דאין אליה' בא בע"ש ובעיו"ט דמשמע דהבטחה זו מקובלת לנו מפי נביאים כיון שא"א לב"ד לבוא בשבת ויו"ט מה לו לאליה' לבוא בע"ש וקשיא למאן דס"ל תחומין דאורייתא ולמאן דס"ל תחומין י"ב מיל עכ"פ דאורייתא וצל"ע, ועפ"י דברינו הניתנים למעלה על יסוד מוסד דאפשר שיבוא משיח בחשאי ולא יתגלה עד מחרתו ולולי הבטחה הי' אפשר שאלי' יבוא בע"ש ויבשר הגאולה לפני בוא יום הגדול, יום הגדול הוא כשיתגלה משיח, אבל ביאתו בחשאי וישב בדד בלי יודע בוודאי לאו יום הגדול הוא, ואפשר שיבוא משיח ביום שאליה' בוא יבוא ויבשר ומשיח יבוא בע"ש בחשאי ולא יתגלה עד שבת או יו"ט ומתקיים הקרא שיבוא אליה' לפני בוא יום הגדול היינו יום שיתגלה משיח והוצרכנו להבטחה זו שאין אליה' בא בע"ש וא"ש:

ובחידושי אגדה אמרתי אמירה נאה בפלוגתא דאמוראי ח"א גדולה תשובה שמקרבת הגאולה דכתיב שמרו משפט וכו' כי קרובה ישועתי וכו' וח"א גדולה תשובה שמביאה גאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה', ונ"ל ע"פי מה שאמרו ז"ל כתיב בעתה אחישנה לא זכו בעתה, זכו אחישנה, ואמרו ז"ל כלו כל הקיצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ואם זכו ועושים תשובה מעצמם ימהר ה' ויחיש הגאולה, ואם לא ימתין עד עת הקבוע ואז יכריח אותנו לתשובה ע"י העמדת מלך קשה כהמן ר"ל, ולפ"ז מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, מר אמר גדולה תשובה שמקרבת הגאולה שתהי' לפני זמנה ואימתי כשיזכו ויעשו תשובה מעצמם דכתיב שמרו משפט ועשו צדקה מעצמכם כי קרובה ישועתי לבוא מתקרבת התשועה לפני זמנה, ומ"א חדא גדולה תשובה שמביאה גאולה שאין גאולה בזמנה באה אלא ע"י תשובה הכרחית דכתיב ובא לציון גואל שיבוא בזמנו ולשבי פשע ביעקב נאום ה' שע"י דבורו של הקב"ה וע"י פעולותיו ידחקנו לעשות תשובה, ומאז אמרתי לפרש מקרא קדש בתורה שטרחו כל המפרשים הראשונים לפרשו ע"נ, והוא בפ' נצבים, הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו ע"ע לעשות וכו' ולכל הפירושים אין לו המשך עם המקרא שלפניו, וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה, הנסתרות לה"א וכו' ונ"ל כי זמן הגאולה חתום וסתום ולבא לפומא לא גלה ואפ' משרע"ה אשר בא בסוד ה' ולו נגלו כל תעלומות התורה וסתרי החכמה לא ידע למתי קץ הפלאות בלתי לה' לבדו ידוע, אבל יש דבר נגלה שכ"א יודע גדולים וקטנים והוא, היום אם בקולו תשמעו, וכתיב והשבות אל לבבך ושבת וכו' וזה שאמר מרע"ה וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה וכו' ועד מתי לא ידענו, ואמר הנסתרות לה' אלקינו הנסתרות והוא זמן הקבוע לגאולה בל יאחר עוד, אינו ידוע אפי' לי רק לה' אלקינו הוא, והנגלות שבו הוא דבר נגלה כ"כ, לנו ואפי' לבנינו, ומה הוא, לעשות את כל דברי התורה הזאת:

ואסיים בדבר בעתו במדרש סימן לגאולה ראשונה אנכי דכתיב אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה, וסימן לגאולה אחרונה אנכי, הנה אנכי שולח לכם את אליה' הנביא וכו' והשיב לב אבות וכו', נ"ל כי הגאולה אפשר שתהי' ע"י אמצעות פעולתינו שנלחם עמהם ונוכל להם, ואפשר שתהי' בלי אמצעיות שיערה ה' רוחו על העמים וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכתיב לא בכח ולא בחיל כ"א ברוחי אמר ה' צבאות, וגאולת מצרים היתה בלי אמצעית פעולתם ולא בטבעי אלא הכל מיד ה' ע"י עבדו נאמן ביתו ויאמינו בה' ובמשה עבדו עי' רמב"ן שם, וכן תהי' הגאולה העתידה ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה ואשר הביא וכו' והיינו סימן לגאולה ראשונה אנכי בעצמי

אעלך גם עלה, וסימן לגאולה אחרונה הנה אנכי שולח לכם את אליה' וכו' והשיב לב אבות וכו' ציון במשפט תפדה, ע"י תשובה יגאלנו ה' ולא בכח ולא בחיל כ"א ברוחי אמר ה' צבאות ובמדרש וילכו בלא כח לפני רודף מלא, ובגאולה כתיב ובא לציון גואל מלא, נ"ל בתוכחה כתיב ונסתם ואין רודף אתכם והיא רדיפה במלואה ר"ל, כי אם צריכים ללחום נגדינו ולרדוף אחרינו בכח ובחיל גם משונאינו נופלים ולבסוף מתייגעי' ולא לעד תאכל חרב, אבל ע"י שנתן ה' מורך בלבב ישראל, ונסו מפני פחד ואימה, רדיפה מלאה היא בלי חסרון האויב ובלי הפסקה, והיינו וילכו בלא כח לפני רודף שלא יהי' הרודף צריך כח לרדפם שנסו מאליהם מאימתה ומפחד מפניהם וע"י כן רודף מלא, וכן הגאולה תהי' עד"ז שלא נצטרך ללחום כדרך הלוחמים שנופלים מב' צדדים ויגעו וייעפו, אלא שינוסו לפנינו ונמס לבם בקרבם ולא תקום עוד רוח בהם, כי ה' ילחם לנו בזכות התשובה, וידוע החילוק שבין תשועה לעזר, כי תשועה היא בלי פעולה אדם ועזר היא ע"י אמצעות פעולות אדם, ואמר קרא ע"י שתשמרו משפט קרובה ישועתי לבוא שאושיע אתכם בלי אמצעית פעולתכם, וצדקתי להגלות לעיני כל כי מאת ה' היתה זאת, והיינו ובא לציון גואל מלא שתבוא מעצמה בלא כח ובלא חיל משלנו, ואימתי ולשבי פשע ביעקב וא"ש כונת המדרש כמובן:

יחיש ה' לגאלינו, ויטהר לבבינו לעבדו באמת בימי הגאולה הבאים לקראתנו לשלום ונזכה לעלות ולראות כולנו כאחד ולעבדו שכם אחד, הכ"ד אביך רבך אוה"נ דש"ת מחבקך ומברכך מרחוק באהבה רבה. פ"ב כאור בקר ליום ג' ד' ניסן שנת ברכתא לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נד

שלום וישע רב לידידי תלמידי הרב המופלג מלא פלג מורג חרוץ בעל פיפיות העדני עצני כש"ת מו"ה ישששכר בער נ"י רב בק"ק יאקא יע"א:

במפתח בבא מזלא טבא על הטוב אשר קבלתי יום אתמול במכתבו כי זכהו ה' בבן זכר שנולד לו למז"ט בליל ש"ק העבר, יזכהו ה' לגדלו לתורה ולמע"ט, והנה מעלת כבוד תלמידי נ"י בשאלתו לחוות דעתי בספיקתו כי רוצה לזכות בעצמו במצות האב למול את בנו, אבל המחבר בשו"ע יו"ד סי' רס"ו כ' שמי שלא מל מעולם לא ימול בשבת, והוא לא מל מעולם, ולהיות כי נפשו חשקה מאוד להיות מן המהדרים לעשות מצוה זו בעצמו, שם עצות בנפשו לחקור אחר מקור הדבר אולי יש תקוה, והעלתה מצודתו לחלק בין אב לאחר, ולהיות כי קשי' לו סתירת המחבר מה שפסק ביו"ד סי' הנ"ל במה שפסק באו"ח

סי' תצ"ח סעיף ח' דעוף הנדרס מותר לשחוט ביו"ט והיינו דפסק להקל בספיקת ש"ס ביצה ל"ד ע"א והמרדכי שממנו מקור הדין ביו"ד סי' רס"ו כ' דלא ימול שמא יקלקל כדאמרינן במס' ביצה בקדירה חדש' שצריך לבודקו, משום סתירה זו רצה מעלתו נ"י לחלק ע"ד שכ' הטו"ז או"ח סי' הנ"ל ליישב הא דחיישינן משום טלטול שלא לצורך בסי' תצ"ז דשם אפשר מעיו"ט משא"כ בשחיטה דרוצה בבשר שנשחט היום, ועפ"ז י"ל דלכן להחמיר ביו"ד ס' רס"ו כיון דאפשר באחר שמל כבר, ולפ"ז דוקא באחר אבל באב הרוצה למול בעצמו ל"ש לומר דימול אחר, דהא יפסיד מצוה זו שמצוה על האב למול את בנו אלו דבריו בקיצור:

אומר אני כמה תשובות בדבר הנה המעיין בתה"ד סי' רס"ח דציין בהגה' עליו, מפורש ומבואר דגם באב עצמו הדין כן כמו באחר, והשאלה שהושאל לפניו הי' באב והשואל רצה להחמיר באב מפני שיטת ר"א שבטור יו"ד שם דאב לא ימול בשבת כלל, וע"ז השיב דאין חילוק בין אב לאחר אם מל פ"א מותר למול אפי' בשבת אפי' יש אחרים שמלו כ"פ דא"צ תלתא זמנא, ועדיין הי' יכול לומר דניהי דהתה"ד סובר כן מ"מ השו"ע מכח שסתר עצמו ממה שפסק באו"ח, ע"כ צ"ל דמחמיר ביו"ד משום שאפשר באחר שמל כבר ופליג על התה"ד במקצת גם זה לא נ"ל ונהפוך הוא, דמ"ש שא"א באב לקיים מצותו ע"י אחר נעלם ממנו מ"ש רמ"א בד"מ יו"ד סי' רס"ד דאב יוכל לעשות שליח כמו בכל המצות, ועיי' ש"ך חו"מ סי' שפ"ה, וכבר תמה על הש"ך בתב"ש ס' כ"ח דמ"ש מצות מילה מכל מצות שבתורה רק מצוה בו יותר מבשלוחו ומביא ד"מ הנ"ל, ובקצה"ח כ' ליישב ש"ך הנ"ל, דהו"ל כמו מצוה שבגופו כמו תפילין ולולב דליתא בשליחות, דברים אלו לא נראים לי והחילוק רב דשאני תפילין שצריכים להיות על ידו וכן לולב בידו דוקא, אבל במצות מילה אין הקפידא על גופו של האב אלא שיהי' הבן נימול על ידו, וזהו מצותו וכיון שעושה שליח וע"י נימול כבר קיים מצותו שמחוייב בה, הגם שמ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו כמו בכל המצות, הא כ' התב"ש שם דוקא כשמכבד לאחר מפני שטורח עליו לקיים בעצמו, משא"כ כשמכבד לאחר כדי לעשות לו כבד ומצוה בגדולים אין כאן בזוי וקלון במצות ה' עיי"ש, ומכ"ש היכא שיש לחוש לקלקול ולחלול שבת בוודאי אין כאן משום מצוה בו יותר מבשלוחו ולכן האב בוודאי לא ימול בעצמו היכא דאיכא מוהל אחר שמל כ"פ כיון שאפשר בשליחות ע"י אחר:

ומ"ש ביישוב סתירת השו"ע דדוקא באיכא מוהל אחר אסור לזה למול כיון דאפשר באחר למעיי' בתה"ד יראה דמוכח מתוכו דאפי' ליכא אחר אסור לו למול, וכן נראה מסתימת המרדכי ושו"ע דליכא חלוק, וכן נראה דאם נימא היכא דא"א מותר, א"כ גם

היכא דאיכא אחר למה לא נתיר לזה שלא מל מעולם למול בשבת דהא לגבי דידי' הוי א"א דהא יפסיד המצוה דאין מוהל האחר שלוחו, אלא שלוחא דאב ומפסיד מצוה זו, ולאב עצמו ניחא דלא ימול כיון דאפשר לו בשליחות ע"י אחר, אבל מוהל אחר שהוא שלוחו דאב ואם האב לא יכבד אותו מפסיד הוא המצוה וע"כ אע"ג שמפסיד אסור לו להכניס עצמו בספק שמא יקלקל ומינה דה"ה היכא דליכא אחר אסור לו למול הגם שעי"ז תדחה המילה ולא יהי' נמול ביום השמיני כנ"ל, אלא דיש לחלק, בדאיכא אחר יפסיד מוהל זה מצוה שאינו מחוייב בה וכשעושה הוי כאינו מצווה ועושה, שעושה מצוה ומקבל שכר, אבל אינו מחוייב למול, ולאו עלי' דידי' לחוד רמי' משא"כ בדליכא מוהל אחר שהודחה מצות וביום השמיני ימול דרמי' עלי' דאב אפשר דלא דחינן משום חשש שמא יקלקל, וראיתי המרדכי מש"ס ביצה משום שצריך לבדקן צ"ע מנ"ל מהתם לחוש כ"כ לריעותא ולקלקול עד שנדחה מצות מילה של יום השמיני דחמירא דדוחה שבת וצ"ע מ"מ אין לנו להקל בדליכא מוהל אחר כיון דבתה"ד מבואר בהדיא אפי' ליכא אחר וכן נראה מסתימת מרדכי ושו"ע:

והנה מה שהביא למע"כ תלמידי י"נ הרב נ"י לחלק בין איכא אחר לליכא אחר משום דקשו ליה פסקי השו"ע אהדדי הנה בסתירה זו כבר עמדו גאוני קמאי דקמאי בתשובת חו"י סי' קנ"ח משמי' דהגאון בעל מה"ג ובעל חו"י העלה יישוב לקושי' זו דבעוף הנדרס ליכא חשש איסור דאורייתא כיון דבהיתר קשחיט דעדיין לא נתברר לו האיסור וכשנמצא טריפה לבסוף אין על השוחט חיוב מלקות כמו בשוחט ונמצא טריפה, משא"כ אם מקלקל לא עשה מצוה וחייב דמקלקל בחבורה חייב אלו דבריו ז"ל בקיצור, והם צריכין ביאור כי דמיונו אינו עולה יפה מה דמדמה לכל שוחט ביו"ט ונמצא טריפה התם בהתירא קשחיט כי רוב כשרים וכ"כ רש"י בביצה הגם דבדקינן אחר הריאה ול"ח דרוב כשרות ולחומרא בדקינן משא"כ בעוף הנדרס מה"ד בעי בדיקה ואם שחט ונמצא טריפה עשה איסור למפרע כי הכניס עצמו מתחלה לספק וזה איבעי' דר"י אם צריך לחוש לספק זה או לא, ויש לי מקום לקיים ולהוסיף על דבריו עפ"י מ"ש הפ"י ביצה ובשאגת אריה סי' ס"ד דבדיקה לאחר מעל"ע רק מדרבנן דרובם כשרים וכן נראה ממ"ש הד"מ סי' תצ"ח דבעוף הנדרס איכא חזקת כשרות היינו רוב כשרים ועיי' מג"א ס"ק י"ו דמודה לו דרוב כשרים, וצ"ל הגם שצריך בדיקה, מ"מ אינה אלא מדרבנן דמצוי דנטרפה מ"מ רוב כשרים, וצ"ל דמצוי יותר מסרכות בריאה דאל"ה לא הי' ר"י מבעי ליה ועי', וכיון דבדיקה זו רק מדרבנן לכן פסקינן להקל דל"ח לריעותא כזו, משא"כ במי שלא מל דליכא רוב דלא מקלקלים חיישינן שמא יקלקל, ובזה סרה תלונת בעל עה"ג בסי'

קנ"ט דמ"ש החו"י בפשיטות דמקלקל בחבורה חייב הלא הרמב"ם ס"ל הלכתא כמ"ד דפטור אבל אסור וגם למ"ד דחייב דוקא כשמתקן קצת והכא לא מתקן מידי עיי"ש, ולמ"ש י"ל גם אם ליכא רק חשש איסור דרבנן אין לו להכניס עצמו בספק שמא יקלקל ויעשה איסור דרבנן, ושאני עוף הנדרס דליכא ספק השקול דרובים לא נמצאו טריפה וא"ש והבן:

אמנם הפר"ח סי' תצ"ה כ' דבעוף הנדרס לאו רובם כשרים נינהו וחלק על הב"ח, ובאמת כן נראה ממ"ש הר"ן ביצה דהאיבעי' לא נפשטה וספק דאורייתא להחמיר נראה דס"ל דבדיקה זו מדאורייתא דלאו רובם כשרות וכ"כ הש"א דהר"ן ע"כ ס"ל דבדיקה זו מדאורייתא, והפר"ח העלה דלכן פסקו האיבעי' להקל דאין כאן חשש איסור דאורייתא משום מתוך עיי"ש, ודבריו תמוהים הא רוב פוסקים ס"ל דבעי צ"ק מדאורייתא והא הכא ליכא צ"ק ואי ס"ל כיון דשוחט לצורך יו"ט מספק שמא יהי' כשר זה עצמו מקרי צ"ק א"כ ליכא אפי' איסור דרבנן, ועיי' צל"ח כ' ג"כ כפר"ח וכ' דספק זה שמא ימצא כשר מיקרי צ"ק והא דלל"ק חיישי' שמא יפקע הוא משום דיה' מנוע משמחת יו"ט וכן האיבעי' דר"ז מה"ט הוא ופוסקים להקל דליכא רק ספק דרבנן שמא אסרו משום שיבוא לאמנוע משיו"ט:

ובחידושי הראיתי פנים לדברים הנ"ל דאין כאן חשש דאורייתא דספק שמא לא יפקעו הרעפים ובעוף שמא ימצא כשר הוי צ"ק דקשיא טובא למ"ד משום שצריך לבדקן ע"כ דל"ל משום שצריך לחסמן דאל"ה למה לא אמר טפי משום שצריך לחוסמן דאיכא איסור ודאי, ומ"כ דס"ל דליכא בחיסום משום מלאכת מכה בפטיש והא מוכח מברייתא דא' שופת הקדרה דחייב משום חסום כדאמר ר"ל משום ליבון רעפים נגעו בה והיינו משום חיסום כמ"ש הרא"ש וכבר עמד בקושי' זו בחו"י והיא עצומה, והנלפע"ד ביישוב קושי' זו דמתורצת בחברתה שנתקשיתי בה הלא ברישא דמתני' שם פליגי ר"א ורבנן לענין גבוב ואח"כ קתני בסיפא אין מלבנין הרעפים סתמא, משמע דבזה גם ר"א מודה ועיי' כעין זה בב"ק ע"ב ע"ב ולטעמא משום חסום לר"א דס"ל שבת ר"פ תולין דמכשירי' שאפשר לעשות מאתמול מותר למה אין מלבנין הרעפים וצ"ע:

ונ"ל מהאי טעמא אמר ר"י ללישנא קמא משום שצריך לבדקן ולא אמר משום שצריך לחסמן דהוא מלאכה ודאי שחייב עליה חטאת בשבת דרצה לומר טעם מספיק גם לר"א דמשמע דמודה דאין מלבנין הרעפים ומיושב קושית החו"י הנ"ל:

וללישנא דאמר ר"י משום שצריך לחסמן קשה למה אסור לר"א, ונ"ל דהך לישנא ס"ל דל"ח שמא יפקע דליכא כאן איסור דמותר משום מתוך וספק זה הוי צ"ק ולאסור משום

שמא יהי' מנוע משיו"ט ל"ל, וכ"ז לדידן דאית לן מתוך אבל לר"א דשמותי הוא ול"ל מתוך איכא משום שצריך לבודקן, ונקיט משום שצריך לחסמן להלכתא דמכשירי' שאפשר לעשותן מאתמול אסור ואיכא משום חסום ומשום בדיקה ליכא, ולר"א דליכא משום חסום אסור משום שצריך לבדקן וא"ש:

אמנם לפמ"ש תוס' שבת ר"פ תולין דדוקא במלאכה דרבנן ס"ל לר"א דאפ' מכשירים שאפשר לעשותן מע"ש מותרין, אבל לא במלאכה דאורייתא, והא מלאכת חסום מלאכה דאורייתא היא שחייבים עליה בשבת הדרה קו' החו"י לדוכתה למה שביק טעמא מפני שצריך לחסמן דמוכח מברייתא דא' שופת וכו':

ונלפע"ד ליישב בהקדים שיטת הרי"ף ורמב"ם דלא מחלקים בין רעפים חדשים לישנים וכ' הה"מ פ"ג מיו"ט דס"ל ללישנא משום חסום מתני' גם בשנים אירי דחסום לעולם איכא וכן בהלכת שבת לא מחלק הרמב"ם בין קדרה חדשה לישנה נראה דס"ל דגם בישנה איכא חיוב חטאת ועיי' לח"מ שם. וקשה לי למה יהיה אסור ללבן רעפים ישנים ביו"ט הא הוא מכשירים שא"א לעשות מאתמול דהא גם אם ילבן מאתמול מ"מ כשילבן ביו"ט לאפות בו יעשה ג"כ מלאכת חיסום ולא מהני מה שלבנם מאתמול וגם חדשים יהי' מותר ללבן כיון דא"א מאתמול דגם אם ילבנם מאתמול ויהיו ישנים כשחוזר ומלבנם ביו"ט כדי לאפות עושה מלאכת חסום והוי כא"א מאתמול, ועיי' בתשובת חו"י סי' קנ"ט דעת בעל עה"ג דבישנים ליכא רק איסור בעלמא וחיוב חטאת ליכא רק בחדשים, ולדבריו א"ש דאסור ללבן חדשים דאפשר ללבן מאתמול ולא יהיה ביו"ט רק איסור דרבנן, אלא דקשה ישנים מ"ט לא הא איסור זה שיש בישנים א"א להנצל ממנו וא"א לעשות מאתמול, ולפי הנראה מרמב"ם הלכו' שבת דס"ל גם בישנים איכא חיוב חטאת קשה חדשים אמאי לא הא א"א מאתמול וצ"ע:

ומוכרחים אנו לומר דרי"ף ורמב"ם ס"ל להלכה כמ"ד מכשירים שא"א לעשות מאתמול ג"כ אסור וכ"כ הה"מ בפ"ד מהלכ' יו"ט הלכה ט' כי זהו שיטת הרי"ף ורמב"ם כרבנן דר"י במכשירי'. והנה לא נמצא מקום מנ"ל לרי"ף ורמב"ם דגם בישנים שייך חסום ור"ל מפורש אמר דוקא בקדרה חדשה עסקינן והיא השגת הראב"ד בהלכות שבת, ובצל"ח כתב דר"ל באמת פליג ונדחק ליישב מנ"ל לרמב"ם שיש מי שחולק על ר"ל, ונלפע"ד עפמ"ש למ"ד דמכשירים שא"א מותר, אין בלבון רעפים אפי' בחדשים משום חסום דא"א מאתמול. לפ"ז י"ל דה"ט דל"ק משום שצריך לבדקן ול"א משום חסום דקשי' ליה ר"א דמודה בסיפא דאין מלבנין והא ס"ל דמכשירים שא"א מותר, ויותר מדר"י דהוא מתיר בדרבנן אפי' באפשר ולדידיה ליכא משום חסום ולכן בחר לו הך לישנא הטעם

משום שצריך לבדקן דטעם זה שייך בין לר"א בין לרבנן, ולרבנן תרתי איכא משום חיסום ומשום בדיקה ומיושב קו' החו"י הנ"ל:

ואידך לישנא משום שצריך לחסמן ס"ל משום שצריך לבודקן ל"ח, היינו לפי מה דקיי"ל דאמרינן מתוך משום שמחת יו"ט ל"ח ולכן אמר משום שצריך לחסמן, ולר"א דליכא משום חסום איכא משום בדיקה דהא ל"ל מתוך. ממוצא דברינו איכא ראי' לשיטת רי"ף ורמב"ם דר' יוחנן ס"ל ע"כ לל"ק וכן י"ל ללישנא בתרא דגם בישנים איכא חסום, ולכן הגם דר"ל פליג ע"ז נקטינן כר"י דר"י ור"ל הלכה כר"י בכ"מ וא"ש נכון היטב ועיי':

ואלו הן פירות הנושרים מדברינו דמוכח מתוך הסוגיא דחשש שמא יפקעו ברעפים או שמא ימצא טריפה בעוף הנדרס אינו רק חשש איסור דרבנן ומשום מניעת שמחת יו"ט ולל"ק חיישינן לכך וללישנא בתרא נשאר בספק אם יש לאסור משו"ה והיכא דאיכא חשש איסור מוכח דגם לל"ב חיישינן לריעותא דהא הוכחנו דלר"א ליכא לכ"ע רק משום שצריך לבדקן דלשיטתו דל"ל מתוך ואיכא ספק איסור דאורייתא כ"ע מודים דחיישי':

אחר הוצעת דברי' הנאמרים א"ש פסקי השו"ע ומוכרחים המה מסוגיא בעוף הנדרס פוסק להקל דליכא רק ספק דרבנן היינו אם אסרו משום שמחת יו"ט או לא ונקטינן להקל, אבל במי שלא מל אם ימול בשבת איכא חשש איסור דאורייתא, חוששים שמא יקלקל ויעשה איסור דאורייתא, ולא משום ספיקא דאיבעי' דלא נפשטה נקטינן להחמיר, אלא מתורת ודאי אסור דגם לל"ב מוכח דס"ל דחוששים לריעותא דהיכא דאיכא חשש איסור דאורייתא:

וצ"ל דהמחבר הכריע כמאן דפוסק מקלקל בחבורה חייב, דאל"ה הדר הו"ל ספיקא דרבנן להקל, ואין לומר דמספקא למחבר אי הלכה כמ"ד מקלקל חייב או פטור ונקיט להחמיר מספק, דהו"ל ספק ספיקא בחשש איסור דאוריית' שמא לא יקלקל ואת"ל יקלקל שמא מקלקל בחבורה דרבנן ומחשש איסור דרבנן מתירים בחד ספיקא שמא לא יקלקל ועיי' כזה ביו"ד סי' פ"ג ובש"ך שם:

וזאת תורה העולה דאין לזוז מפסק המחבר שמי שלא מל מעולם לא ימול בשבת ואין חילוק בין אב לאחר המל ובין איכא מוהל אחר מומחה או לא. הנלפע"ד כתבתי, הכ"ד אוה"נ דש"ת. פ"ב כאור הבקר ליום ה' פ' בא תרי"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נה

ה' ישפות שלומו, לאיש מתהלך בתומו, י"נ הרב הותיק, מלא עתיק מורג חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה יצחק נ"י רב לעדתו בק"ק מ"ד יע"א:

יקרתו הגיעני ונפשו לשאול הגיע ע"ד אומן ישראל מתקן כלי מראה השעות מושכר אצל שררה לבוא לארמונו בכ"י למשוך שלשלאות של אוהרען הנמצאים שם וכולם מקשקשים השעות ויש שאין הולכים רק ט"ז שעות שאין די להמשיך אותם מעש"ק ובא לפני פר"מ ושאל מה יעשה בשבת ויו"ט ויש לו פסידא כי אומן באומנתו יחי':

אחר עיוני בעיון נמרץ מצאתי ראיתי כי בדבר זה להמשיך האוהרען בשבת ויו"ט כבר הלכו בו נמושות גאוני קדמאי ז"ל בתשובותיהם יש מתירים ויש אוסרים ואחווה דעתי גם אני בעניי כיד ה' הטובה עלי:

הנה בשו"ע או"ח סי' ש"ח סעי' נ"א כ' המחבר דיש ספק אם מותר לטלטל אותם שמראים על השעות שקורין אורזל"א, והרמ"א כ' כפר פשט המנהג לאסור. ובתשובת פ"מ ח"ב סי' קכ"ב כ' דאוהר של כסף אינו דומה להא דשו"ע לענין טלטול, ומוסיף והולך דמותר לישראל להמשיכה ולהעמידה, דדמי למטה רפויה וכוס של פרקים שאין בו משום תקון כלי וגם משום מדידת הזמן ליכא, ובסוף התשובה מביא דהח"צ נשא אצלו אוהר של כסף בשבת, והעידו לפניו שזקנו זקנן של ישראל איש אלקים קדוש זקן ויושב בישיבה גאון הגאונים מו"ה שמואל חיים ר' ישעי' זצ"ל שהי' אבדק"ק פראנקפורט דמיין מן המתירים וכ' תשובה ארוכה ע"ז. ובתשובות יעב"ץ ח"א ד' ע"א ע"ב כ' דדעתו נוטה דמותר להמשיכה בשבת ולא החליט אבל בטלטול פשוט לו דמותר:

וראיתי אחרי רואי בפרמ"ג סי' ש"ח אות ע"ח באשל אברהם שמביא בקיצור תשובת פ"מ וכ' ועיי' סי' רנ"ב וסי' של"א דבשבת אסור ומשמע דאסור מדאורייתא דאל"כ לא דמי לרחים אלו דבריו ז"ל. ולכאורה צ"ע על הגאונים שהבאנו שהתירו דבר זה מסברת עצמם איך העלימו עיניהם ולא הביטו כי מבואר בשו"ע הנ"ל דיש איסור למשוך בשבת ומותר בע"ש משום דכולם יודעים שאין מעריכים אותם בשבת, וליכא למגזר שיחשדוהו שהעריכם בשבת ועי' ב"י סס"י של"ח לשון האגור וריו"ו סי' ק"ל אוסר גם בע"ש משום שמשמעת קול ודומה לרחים וצ"ע לכאורה:

ועלה במחשבה לפני כי ס"ל הא דאסור להמשיך בשבת לאו משום תקון כלי הוא, דאין בזה משום תקון כי דמיא למטה רפויה אלא כיון שמשמיעים קול הוי כעושה מעשה להשמיע קול בשבת והוי ככלי שיר או כלי המיוחד לכך דחוששי' שמא יתקנו כנ"ל:

והפרמ"ג כ' דמוכח דיש איסור מדאורייתא מדמדמה להו לרחים, ואם אין בזה רק איסור דרבנן אינו דומה לרחים למגזור בהו שמא יחשדוהו שתיקן בשבת דרחים דאורייתא הוא חוששי' טפי לחשדא וזילותא דשבת, ולפ"ז מוכח דלא משום השמעת קול ומשום כלי שיר אסרו דאין זה אלא דרבנן וע"כ משום דמתקן כלי שיר ותקון דאורייתא הוא אם כן גם אלו שאין משמיעין קול אסור להמשיך. ונ"ל דס"ל לגאונים המתירין כשיטתו של המג"א סי' רנ"ב ס"ק כ' דברחים ליכא איסור דאורייתא ולזה י"ל שפיר דאין בהמשכת הכלי רק משום השמעת קול ולא משום איסור תקון ודמיא לרחים שפיר:

ובינותי בספרים ומצאתי לזקני בעל משנת דרע"א ז"ל בתשובותיו שבסוף הספר באו"ח סי' ש"ח שכ' וז"ל הטהור נהי דאוהרען שלנו אין דומים להא דס' ש"ח, אבל דומה לסי' של"ח זוג המקשקש דמשמע התם להדיא שבשבת אסור משום שמשמעת קול אף שיש מהם שאין מקשקשים לשעות מ"מ הרי מקשקשין כל רגע ורגע על הזוג שקורין אומרוה"ע, ושוב מביא תשובת דבר שמואל שאוסר אפילו של חול, וכ' עליו אפשר משום גזירה אטו כלי מתכת המקשקש השעות, אלו דבריו זצ"ל. ונראה מדבריו דפשיטא ליה שאין בזה משום תקון כלי רק משום השמעת קול וכן מצאתי ראיתי לפרמ"ג סי' של"ח במשבצות זהב אות ב' שכ' אפי' למתירים להמשיך בשבת כלי שמשמעת קול מודי' שאסור משום כלי שיר עיי"ש, ופשיטא לפרמ"ג דבאלו שאין מקשקשין השעות ליכא משום השמעת קול כי זוג אינבל שמתנענע והולך אנה ואנה קול דממה דקה הוא וליכא השמעת קול כ"כ שיהיה אסור משום כלי שיר וכלי המיוחד לכך וכן השכל נוטה, וכן נראה ומוכח מתשובת פ"מ ויתר גאונים שהתירו דבר זה דס"ל ע"כ דזוג המקשקש דאסור, הוא משום שמשמעת קול בשבת וס"ל חוץ מאלו המקשקשין ליכא משום השמעת קול וכלי שיר, דלא כמשנת דר"ע. ומ"ש עוד דיש לגזור אטו משמיע קול, לא ידעתי מנ"ל לחדש גזירה זאת, ועיקר איסור דמשמיע קול הוא דרבנן, בפרט בזה"ז דל"ש כ"כ שמא יתקן כמ"ש רמ"א סי' של"ח:

והנה השואל לזקני מדרע"א זצ"ל העמיק שאלה אם עכ"פ מותר להמשיך כל זמן שהולכת כדי שלא תעמוד מלכת אח"כ, ועכשיו אינו מתקן מידי כי הולכת היא רק שלא תשבות ממלאכתה וליכא רק גרמא, וזקנינו ז"ל לא השיב ע"ז כלום וקפסיק ותני לאסור בכל ענין משום השמעת קול:

ונחזי אנן, לפום רהיטא נ"ל להמשיך כל זמן שלא פוסקה מלילך, תליא בשיטות תוס' ורא"ש ביצה כ"ב ע"א דהתוס' הקשה שם למה המסתפק חייב הא אינו אלא גרם כבוי, והעלה דבאותה שעה שנוטל השמן מכבה קצת ומכהה אורו מיד ונראה ככבוי. ודברי

תוס' צריכים ביאור וכבר נתקשה הפ"י למה יהי' חייב ע"י שמכהה אורו ועדיין לא כבה ונדחק דבאמת רק מדרבנן אסור משום דמחזי כמכבה והדר מביא דהרמב"ם כ' מפורש דחייב חטאת:

ומאז כשזכיתי ללמוד מס' ביצה בישיבה זה כ"ו שנים העליתי בכוונת התוס' דוודאי משום מכהה אורו ליכא חיוב חטאת ואפשר אפי' איסור ליכא, וסברת התוס' וכוונתם כך היא דהא דגורם פטור מדכתי' ל"ת מלאכה אבל גרמא שרי עיי' שבת ק"כ ע"ב וזה דוקא כשאין ניכר סוף מעשה בתחלתו כמו בהא דפליגי ביה ר"י ורבנן, אבל כאן כיון שמיד בשעה שמסתפק מן השמן מתחיל הכבוי שמכהה אורו והולך ונכבה עד שכבה לגמרי, כה"ג יצא מסוג גרמא ונכנס בסוג עושה מעשה וחייב על שנכבה לגמרי לבסוף כיון דמלאכת הכבוי התחילה מיד כנ"ל בכוונת התוס' נכון וברור. לפ"ז אם אחר שהסתפק מן השמן חזר הוא או אחר ונתן כפי שנטל, ליכא חיוב חטאת דעל שהכהה אורו אינו חייב ואפשר אפי' איסור ליכא, ועיי':

אלו דברי מאז בחדושי, וכעת קשיא לי למה ל"ק לתוס' מן הנותן שמן שחייב משום שדולק יותר הא אין זה אלא גרם, והרא"ש באמת הרגיש גם בנותן דאיכא רק גרמא וכ' דאין בזה, בין בנותן בין במסתפק משום גרמא אלא מעשה ממש עושה, ותוס' דכ' במכבה משום שמכהה אורו קשה מנותן למה חייב, ודוחק לומר דבמוסיף שמן שדולק בטוב יותר וניכר פעולת הדלקה מיד, דכל כי האי הו"ל לתוס' להקשות ולפרק, ועיי' מג"א ס' תרע"ב ס"ק ב' דמוכח דרבוי שמן לא מעלה לשעתו דאל"ה ודאי איכא הדור מצוה במרבה שמן יותר מבנר, שעוה:

ואפשר דס"ל לתוס' במוסיף שמן שהנר דולק והוא מוסיף שמן שעי"ז נשאר דולק מבהיק ומאיר זמן יותר לאו גרמא הוא אלא מעשה, כיון שבשעה שנותן שמן הנר דולק ומאיר, אבל במסתפק שע"י שנוטל השמן מתחיל אח"כ ענין חדש שכבה הנר מהר וזהו רק כגרמא והוצרכו לחדש שניכר מיד מעשה הכבוי כן י"ל ועדיי' צ"ע:

והנה הרא"ש בתר דמביא דברי תוס' חזר והקשה משפופרת דל"ש תי' תוס' ולמה אסור, והעלה דאין זה גרמא אלא עושה מעשה כיון ששתיהם הפתילה והשמן גורמים הדליקה והממעט מא' מהם ממהר הכבוי ולכן חייב והיינו טעמא דנותן שמן בנר שחייב וכו' וכ' הב"י סי' תקי"ד דלרא"ש אסור לחתוך נר של שעוה לשנים כיון שעושה מעשה בגופו. והמחבר סי' תקי"ד נקט להלכתא כשיטת הרא"ש, והרמ"א כ' בשם י"א דמותר לחתוך הנר לשנים וכן נוהגים נקט לדינא כשיטת תוס' ועיי' טו"ז ומג"א שם, לפ"ז בנדון שלנו למשוך ולהעמיד מראה השעות כ"ז שהולך ותקונו בא אחר שעות שהיתה עומדת, אם

זה בכלל גרמא או עושה מעשה תליא בשיטת תוס' ורא"ש הנ"ל דלתוס' כיון שעכשיו אין ניכר שום דבר מותר ולרא"ש כיון שעושה מעשה בגופו אסור, ואנן בתר רמ"א נקטינן דנקיט עיקר להלכה כשיטת תוס' א"כ גם בנדון שלנו מותר כן נראה לכאורה:

ואחר העיון נ"ל לדחות היתר זה מתרי טעמי, חדא די"ל דתוס' ג"כ ס"ל חילוקו של הרא"ש דיש חילוק בין עושה מעשה בגופו לעושה מעשה חוצה לה אלא דס"ל בשמן ופתילה העיקר הפתילה שבו נאחז אור המאיר ואפשר לפתילה שיתלה בו האור כמעט רגע בלי שמן וע"י שמובלע משמן מחזיק אורו וכל שממעט השמן אין מתקיים לזמן מרובה והוקשה לתוס' מה דמעעט השמן אינו רק כגורם כבוי ומדמהו התוס' לגרמא דפליגו ביה רבין ור' יוסי, ורא"ש העלה דשמן ופתילה שניהם גורמים הדליקה ואין בזה יותר מבזה וכשממעט א' מהם הוא מכבה וממתיק זה במתק לשונו, ובסברא ובדמיון בעלמא פליגו תוס' ורא"ש, אבל בנדון שלנו שמתקן הכלי שיהיה הולך בזמן שהיתה עומדת בלי תקונו והיה כלא הי' ונתבטל מתורת כלי, הגם שעכשיו עדיין אין תועלת בתקונו ואין ניכר, כי הולך הוא לפי שעה מ"מ לאו כגורם הוא אלא כעושה מעשה ומתקן כלי ממש יחשב, וגם לשיטת תוס' ודעימי' אסור כנלפע"ד והבן, הא חדא:

ועוד נ"ל דממה שכ' רמ"א וכן נוהגים לחתוך נר של שעוה אין ראי' מוחלטת דנקטינן כשיטת תוס' דס"ל גם לשיטת הרא"ש דינא הכי הוא למותר, האמת שבב"י כתב דלרא"ש אסור לחתוך נר לשנים, אבל הרא"ש לא הזכיר מזה כלום, רק דנראה כן מתוס' דכ' לפי שיטתם שכן מותר לחתוך וכו' וכ"כ הג"א כד מייתי לשיט' התוס' ממילא נשמע לפי שיטת הרא"ש אסור, ולפע"ד נראה מדשתק הרא"ש להשמיענו איסור זה דס"ל דאפי' לשיטתו מותר, דדוקא בממעט שמן מן הפתילה, והפתילה נשאר ואי לא הי' ממעט השמן היתה הפתילה דולקת עוד בזה ס"ל לרא"ש דמכבה הוא כמ"ש כי השמן והפתילה שניהם גורמין הדליקה, אבל בנר של שעוה שחותך הנר ומקצרו ובמקום שחותך לא נשאר לא פתילה ולא שעוה ואלו לא חתך הי' נאחז האור הדולק בפתילה ושעוה בקצהו ועכשיו שחתכו אין כאן דבר שנאמר שמכבהו, רק שאין כאן עוד דבר שיהי' האור נאחז בו, ומלבד שאין זה מכבה אלא שקרוב לומר אפי' גרם כבוי ליכא ולכן שתק הרא"ש ולא כ' דאסור לפי שיטתו כנ"ל נכון מאוד בשיטת הרא"ש:

ואם כנים דברינו אפשר הא דהעיד רמ"א דהכי נהוג לחתוך הנר משום דא"ש אפי' לשיטת הרא"ש, ולא משום דנקטינן לעיקר כשיטת תוס' וכן נראה למעיי' בד"מ שם ודוקא לחתוך הנר נקטינן להקל מטעם שכתבתי אבל בנידון שלנו אנו אין לנו לסמוך להקל משום דנקטינן לדינא כשיטת תוס' ועיי' וזאת תורת העולה מדברינו היא העולה

דרבו המתירים להמשיך ולהעמיד האוהרען בשבת ודוקא אלו שאין משמיעים קול, אבל אלו שמשמיעים קול ומקשקשים השעות כ"ע מודי דאסור, והפרמ"ג שהוא ראש המתירים כ' והמקיל לא הפסיד, מ"מ במקום הנהוג איסור עפ"י חכמים הוי כדברים המותרים ואחרים נוהגים בו איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהם אלו דבריו ז"ל, והנה כבר נהגו איסור בכל מקום לפי ידיעתנו אפי' באלו שאין מקשקשים להשמיע השעות ואפי' ע"י נכרי לא, וכבר כתבנו דלמאן דס"ל שיש בזה משום תקון כלי גם בעוד שהולך אסור להמשיכו מ"מ ע"י נכרי נראה להקל כל שלא עמדה מלילך, ועיי' פרמ"ג ש"ח שכ' אפשר ע"י נכרי מותר ולכן סמך לבינו להתיר עכ"פ עד שלא עמדה ואפי' באלו שמקשקשים, הגם דבארנו דכולם מודים דאסור משום שמשמעת קול ואיכא משום שמא יתקן כלי שיר מ"מ נ"ל דיש להקל עי"נ בעודה הולכת דאיכא עוד צד להקל דמשום שמא יתקן כלי שיר יש להקל בזה"ז כמ"ש רמ"א סי' של"ח ובמג"א ס"ק ד' דע"י גוי אפי' לכתחילה ראוי להתיר כיון שהיא גופא גזירה, ובנדון שלפנינו אם אפשר לאומן ישראל להעמיד נכרי במקומו מע"ש ועיו"ט להמשיך בשבת ויו"ט והוא עומד עליו, וממשיכם עד שלא עמדו מלילך, נ"ל להתיר לו במקום פסידא, הנלפע"ד כתבתי, וה' יצילנו משעות רעות, ויעשה עמנו לטובה אות, ויראנו מתורתו נפלאות הכ"ד הדש"ת פ"ב כאור בקר ליום ד' י"ב מ"ח תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נו

למאיר ובא ברכה עליו תבוא, ה"ה הרב הגאון המאוה"ג מעוז ומגדול, חו"ב צדיק ונשגב כקש"ת מו"ה מאיר באסקאוויטץ אבדק"ק יאלא ואגפי' יע"א:

ני"ה קבלתי ובדק לן מר בספק א' אם נשים אסורות בעשיית מלאכה בתוס' שבת ויו"ט דמ"ע שהז"ג הוא ובש"ס סוכה כ"ח ע"ב ילפי' דחייבות בתוס' יוה"כ מהאזרח ובשבת ויו"ט דליכא רבוי מנ"ל דאסורות וכן מסתבר ונראה לו אלא דלא מצא חידוש דין זה בשום פוסק:

כאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי בפרמ"ג או"ח במשבצות זהב סי' תר"ח אות א' כ' וז"ל נשים חייבות בתוס' יוה"כ משום דיוה"כ גופי' שייך בנשים, וכ"ש שחייבות בתוס' שבת דכל מ"ע של שבת נשים חייבות בו ואפי' ג' סעודות עיי' סי' רצ"א עכ"ל ודבריו נפלאו מ"ש דביוה"כ חייבות משום דיוה"כ שייך בנשים ודן ועשה מזה קו"ח לשבת, במח"כ נעלם ממנו לפי שעה דתוס' יוה"כ נפקא לן מקרא דהאזרח ולולי קרא לא הוי

ידעינן דחייבות בתוס' יוה"כ הגם דשייכו ביוה"כ עצמו, ותוס' שבת דליכא קרא מנ"ל דחייבות וי"ל דלתוס' שבת ל"צ קרא דאיכא הקישא דזכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה וחייבות בכל מ"ע דשבת ה"ה דמחוייבים בתוס' דבכלל הקישא הוא כמו שחייבות בג' סעודות, ויש לדחות דדוקא במצות דיומא הואיל דאיתנייהו בשמירה דיומא אתנייהו ג"כ בכל מצות עשה דיומא אפי' בג' סעודות כמו שחייבות בקידוש, אבל בתוס' מנ"ל דחייבות וטפי הי' לפמ"ג להביא מסי' רצ"ו סעי' ח' דנשים חייבות בהבדלה משום דחייבות בכל מ"ע דשבת ומאן דס"ל דפטורות מהבדלה משום דהבדלה דרבנן, אבל תוס' שבת למאן דס"ל שהוא דאורייתא כ"ע מודים דחייבות הגם דליכא ל"ת דשמירה כנ"ל, ועיי' פרמ"ג באשל אברהם סי' רס"ב אות ח':

וכ"ז ל"ש ביו"ט ועיי' תוס' קדושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה דבנשים ליכא עשה דיו"ט דהיא מ"ע שהזמן גרמא דביו"ט ליכא הקישא כמו בשבת ועיי' ר"ן שם דחידש לנו כיון דאתנייהו בל"ת דיו"ט ה"ה בעשה דיו"ט, וצ"ל הא דבעינן בשבת להקישא דחייבות בקידוש, משום דקידוש מ"ע היא ואין בה ל"ת ה"א דפטורות לולי הקישא דזכור ושמור, אבל מלאכת יו"ט כיון דאיכא בנשים ל"ת גם איסור עשה איכא, וכ"ז בעשיי' מלאכה ביו"ט עצמו דאיכא ל"ת אבל איסור עשה דתוס' יו"ט דליכא ל"ת מנ"ל, ובפמ"ג לא כ' כלל מאיסור תוס' יו"ט נראה דס"ל דאין חייבות בתוי"ט:

אמנם כן בתוס' כתובות מ"ז ע"א ד"ה דמסרה לה בשבתות ויו"ט מפורש דחייבות בתוס' שבת ויו"ט אלא דטעמא דתוס' לא ידענו מנ"ל בפשיטות דנשים חייבות בתוס' יו"ט, ותוס' שבת י"ל מטעם שכ' הפרמ"ג וכמו שבארנו, אבל ביו"ט מנ"ל וצ"ע:

ועלה בתחלה במחשבה לפני, דס"ל לתוס' הא דנשים פטורות במ"ע שהזג"ג הוא דוקא במה שהוא בקום ועשה, אבל באיסור עשה חייבות שהוא בכלל איסור ל"ת דהוקשה אשה לאיש, ויש להטעים עוד עפמ"ש הכל בו ואמר בטעמו דנשים פטורות ממ"ע שהזג"ג כיון שעליהם מוטלי' כל עסקי הבית ותהי לו לעזר עוזרתו ומסייעתו פשתן לובש חטין כוסס לכן הקילה התורה עליה ולא חייבוה במ"ע שהזג"ג, וע"ד אגדה יש להעמיס כן בקרא כה תאמר לבית יעקב אמירה רכה לנשים היינו שאינן מחוייבת כ"כ כמו אנשים כיון שהם בית יעקב עוסקים בעסקי הבית ומשו"ה קרי לה ר' יוסי לאשתו ביתו, ותגד קשות לבני ישראל אלו אנשים שמחוייבים יותר ויותר, ולפי הנ"ל דוקא במ"ע דקום ועשה פטרום התורה אבל באיסור עשה דשוא"ת ליכא טעם למפטרינהו, והא"ש משו"ה פשיטא לתוס' דחייבות בתוס' שבת ויו"ט כיון דאיסור עשה בשוא"ת הוא כן הי' נ"ל לפום רהיטא, אלא דעומד נגדינו תוס' קדושין הנ"ל דס"ל דעשה דיו"ט שהיא בשב וא"ת

ליתא בנשים, ור"ן ג"כ לא קאמר דאיכא בנשי אלא משום דאתנייהו במלאכה בל"ת, ולולי זה היו פטורות ככל מ"ע שהז"ג שהיא בקום ועשה דפטורות, וכן משמע מהא דאמר רב ותנא דברי ר"י דהוקשה אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, משמע דוקא לעונשי' אבל כל דליכא עונש רק איסור עשה דז"ג לא, וכן נראה ומוכח מתוך סוגיא דסוכה כ"ח דאצטריך האזרח לרבות הנשים לתוס' משום דאמעט תוס' מעונש ואזהרה יכול גם נשים לא ועיי' רש"י דה"א דאפי' עשה ליכא והיינו משום דכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות הרי מוכח דאפי' באיסור עשה דהז"ג פטורות וביוה"כ לולי האזרח היו פטורות ודוחק לומר דלולי האזרח ה"א כמו שממעט קרא דעצם מעונש ואזהרה, כן ממעט נשים הגם דבכ"מ מחוייבות באיסור תורה דשוא"ת שהז"ג זה רחוק דמהיכי תיתי ס"ד למעט נשים מעצם בדבר שבכ"מ מחוייבות ומ"ש תוס' יוה"כ ועיי':

וליישב תוס' כתובות הנ"ל, נ"ל דס"ל לולי האזרח ה"א דפטורה התורה נשים במ"ע אפי' באיסור דשוא"ת דהז"ג לכן בעי האזרח וילפי' משם בכ"מ דאיכא איסור עשה בשוא"ת דחייבות דהאזרח אינו אלא גלוי מלתא בעלמא, אחר כתבי כ"ז נזכרתי מ"ש הפ"י ביצה דף ל' ומה שתמה עליו הצל"ח שם וממוצא דברינו מיושבים דברי הפ"י על נכון עיי"ש:

אלא דתוס' קדושין ע"כ לא ס"ל הכי דהא ס"ל דאיסור עשה דשוא"ת דיו"ט אין הנשים מחוייבות, ואפשר דתוס' בקידושין ס"ל כתי' ב' של תוס' כתובות וידוע דאין להקשות סתירת תוס' אהדדי אלא דמרב ותנא דבי ר"י משמע דוקא בעונש ואזהרה הוקשה אשה לאיש וי"ל:

ויותר נלפע"ד דוקא לענין תוס' שבת ויוה"כ ס"ל לתוס' דנשים חייבות דהתוספ' אזיל שם אי תוס' שבת ויו"ט דאורייתא כמ"ש מפורש שם והיינו למאן דיליף תוס' יוה"כ מתשעה לחדש בערב ודרש תשבתו שבתכם לתוס' שבת ויו"ט ועיי' יומא פ"א ע"ב, ובתוס' יוה"כ חייבות מרבוי דהאזהרה וקרא דבתשעה לחדש קאי על נשים ג"כ וכתיב תשבתו שבתכם ע"כ דקאי ג"כ על נשים שחייבות בתוס' שבת ויו"ט כמו ביוה"כ אבל לאיסור עשה דיו"ט אין למדים משם והו"ל כמ"ע שבקום ועשה כנ"ל והבן:

המורם מדברינו דלמ"ד תוס' שבת ויו"ט דאורייתא גם נשים אסורות מדאורייתא ודוקא לענין תוס' אבל זולת תוס' דשבת ויו"ט כל איסור עשה דזמן גרמא נשים מותרות מדאורייתא דשאני תוס' דילפי' מיוה"כ כדכתיבנא ועיי' לבוש סי' רס"א דתוס' שבת ויו"ט דרבנן ועיי' אליה רבה:

ויש לי מקום עיון אם תוס' שבת מדרבנן אם נשים אסורות מדרבנן ועלה ספק זה בלבי מסוגי' ש"ס ברכות כ' ע"ב דאמר אביי דחייבות בקידוש היום מדרבנן, ורבא הקשה עליו

כל מ"ע נחייבינהו מדרבנן וע"כ דלא הוסיפו על ד"ת לחייב אותם במ"ע שהז"ג, ועיי' תוס' מגילה כ"ד ד"ה מי שלא ראה מאורות וכו' וי"ל דוקא במ"ע שהיא בקום ועשה לא הטילו חכמים עליהם עול מצות שלא חייבום התורה כיון דיש עליהם עול צרכי הבית כמ"ש הכל בו בטעמא דתורה, הגם שבארנו דתוס' ור"ן קדושין לא ס"ל כן, דא"כ באיסור עשה שהז"ג שהוא בשוא"ת יהיו חייבות, וע"כ דלא דרשינן טעמא דקרא, אבל אנן לעצמינו נוכל לומר דה"ט דלא החמירו חכמים על הנשים יותר ממה דהטילה עליהם התורה, אבל באיסור עשה דשוא"ת י"ל הוסיפו עליהם כיון דלא שייך בו ביטול מלאכתם בבית, וממ"ש תוס' בקידושין מאין מדליקין בשמן שריפה דבנשים ליכא רק עשה, ולמ"ש הא מדרבנן איכא איסור עשה דיו"ט והו"ל איסור עשה דרבנן ול"ת דאורייתא ולא נדחה מפני עשה דשריפת קדשים כמו בשופר שאין עולין באילן משום דהו"ל ל"ת ועשה דרבנן, ועיי' רמב"ם הלכות שופר דחזקו דבריהם כעשה ול"ת דאורייתא ולא הקשו א"כ התוס' מידי, י"ל בוודאי במלאכת יו"ט כיון דאיכא איסור ל"ת דאורייתא על הנשים מה להו לרבנן להוסיף עליהם איסור עשה כיון דבלא"ה מצוות ועומדות מה"ת בל"ת שלא לעשות מלאכה והקשו התו' שפיר, אבל כל היכי דליכא רק איסור עשה דשוא"ת דהז"ג לחוד מסתבר דהטילו עליהם איסור עשה זו שלא לחלק בין אנשים לנשים כנ"ל וצ"ע לדינא:

זהו מה שהעלתה מצודתי בעיון מעט בדין תוס' שבת ויו"ט, וה' יוסיף לנו שנות חיים, ותוס' מרובה שנהי' מוסיפים והולכין בקדושה מחו"ל אל הקדש כאות נפשו הטהורה ונפש אוה"נ דש"ת. פ"ב יום ב' כ"ב למב"י תרי"ג לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נז

תוספת ברכה, מאלקי המערכה, על ראש י"נ הרב הותיק מלא פלג, תל תלפיות בעל פיפיות כש"ת מו"ה יוסף נ"י רב בק"ק ה"ב במדינת שווייץ יע"א:

מע"י אצבעותיו קבלתי בש"ק העבר, והודיע לי לצערו ע"ד הסוחרים במקומו מעריבים בעש"ק בעשיית מלאכתם ובמו"מ שלהם עד סמוך לחשיכה היינו בתוס' שבת, ולפי הנראה ברוב דברים לא יחדלו מלפשוע כי כבר הורגלו ולע"ע שוגגים הם, אם שתיקתו יפה מדבורו מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים כמה דאיתא בטוש"ע או"ח סי' תר"ח לענין יוה"כ או דילמא שאני שבת מיוה"כ דחמירא טובא:

הנה מקור דין זה יוצא מש"ס שבת פ' השואל קמ"ח ע"ב ובביצה ל' ע"א ובתחלה רצה לומר ה"מ בדרבנן ומסיק ולא היא ל"ש דרבנן ול"ש דאורייתא דהא תוס' יוה"כ דאורייתא

וכו' וצ"ל איך ס"ד לחלק בין דאורייתא לדרבנן כיון דמשום מוטב שיהיו שוגגים הוא מ"ש דאורייתא מ"ש דרבנן אדרב' בדאורייתא יש לחוש יותר שיהי' מזיד ויעבור איסור דאורייתא, וצ"ל כיון דא"א לידע בבירור גמור שלא יקבל כשיאמר לו אולי כשיודע לו ישוב ויפרוש אע"ג דרגיל בו טובא, ובדרבנן דקיל בעיני הבריות קרוב שלא ישמע ומוטב שיהי' שוגגים וכו' אבל באיסור דאורייתא אין לסמוך על אומדנא שלא ישמעו אולי משום חומר איסור דאורייתא ישמע ויפרוש לכן ס"ד לחלק בין דאורייתא לדרבנן, ודחי לא היא דאפי' בדאורייתא לא מחינן, וכ' הרא"ש ביצה ור"ן בשם י"א דוקא דבר שאינו מפורש בתורה ואתיא מדרשא כמו תוס' יוה"כ, אבל בדבר המפורש מחינן ומענשים אותם עד שישמעו, ונראה דס"ל לחלק בין מפורש לאינו מפורש, דמפורש חמיר טפי מאינו מפורש דאתי' רק מדרשא, ועיי' תוס' שבועות פ' שבועות שתים בתרא סוגיא דח"ש דדבר שאינו מפורש בקרא כמו ח"ש דאתי' מדרשא לאו מושבע ועומד הוא ועיי' רשב"א ור"ן שם:

ובש"מ ביצה כ' ג"כ משום דאינו מפורש קיל כמו תוס' יוה"כ ועי' צל"ח שם, ולולי דמסתפינא הי' נ"ל דהחילוק בין מפורש לאינו מפורש לאו משום חומר דמפורש מאינו מפורש, אלא משום דכל שמפורש קרוב יותר שישמעו כשיתודע להם שיש בזה איסור ומפורש בקרא באר היטב, אבל כל דאתי מדרשא עפ"י דרשת חז"ל קרוב שלא ישמע כיון שכבר הורגל בו ונראה לו היתר עד עתה ולא ישמע, כי לא יכנוס בלבו לשמוע לדרשת חז"ל, כנ"ל:

אלא דממ"ש הרא"ש שם דוקא דידעינן בוודאי דלא יקבלו מינן אבל במידי דלא ידעינן צריך למחות בידם וה"מ בדרבנן וכו' ולא היא בין בדרבנן, נראה דס"ל בין בדאורייתא בין בדרבנן, דוקא כשאנו יודעים בוודאי דלא יקבלו אבל כשמפורש אעפ"י כן צריך למחות בידם, נראה משום דחמיר מפורש מאינו מפורש דאתי' רק מדרשא דקיל והוא כמו תוס' יוה"כ דלא אתי' אלא מדרשא:

והנה הר"ן בביצה כ' והך סוגיא מחלפא בסוגיא דשבת פ' השואל דשם אסיק ה"מ בדרבנן אבל בדאורייתא מחינן וכ' דעיקר כסוגיא דביצה כיון דעבד עובדא ולא מחה להו בדאורייתא, ובש"מ כ' דיש למיזל לחומרא כסוגיא דשבת, והדר כ' ואפשר דסוגיא דשבת ג"כ כסוגיא דביצה ס"ל והא דקאמר ה"מ בדרבנן לאו דוקא אלא כל שאינו מפורש ואתי' מדרשת חז"ל דרבנן קרו ליה, ועיי' ברמב"ם ריש הלכות אישות ובכ"מ שם:

ולולי דבריהם ז"ל הי' נ"ל דגם דתוס' יוה"כ דאתי' מדרשא מפורשת דכתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב פשטא דקרא דיתחילו להתענות בתשעה בערב

והוא דרשא כמפורש, דמאן דמפרש ליה לאוכל בתשיעי כאלו התענה זה רחוק בפי' הקרא ופשטות הכתוב לתוס' יוה"כ לענין ענוי והוא כמעט מפורש באר היטב, והא דלא מחינן בהו נראה עפמ"ש הפ"י ודייק כן מלשון הרא"ש וכן הוא לשון הרי"ף דגרסו והא קחזינן וכו' משמע דקאי על נשים וכן הוא בשו"ע סי' תר"ח הנהו נשי דאכלו ושתו וכו' נראה דס"ל שדוקא בנשים אינו מפורש דהא מ"ע שהזי"ג הוא ופטורים לולי דרשא דהאזרח לרבות נשים כבש"ס סוכה כ"ח ע"ב, דרש זה בוודאי אינו מפורש ולכן לא מחינן להו, אבל לאנשים אפשר מחינן, ועיי' ר"ן פ' שבועות שתים בתרא ובחדושיו שם דכל דאתי' מדרשא מושבע ועומד מסיני וחמור כמפורש ורמב"ם לא ס"ל כן וכד דייקת בלשון הרמב"ם פ"א מהלכות שביתות העשור ה' ז' שכ' וז"ל נשים האוכלות ושותות עד שחשיכה וכו' וצ"ל למה כ' נשים, גם אם הי' לו הגירסא כגירסת הרי"ף והא קחזינן להו וכו' בימיהם כך הי' אבל הרמב"ם דדייק וכ' נשים וכן בשו"ע נראה דבדיוק כתבו כן דוקא נשים לא מחינן בהו דמה שחייבום בתוס' עמי אינו מפורש ולא בא רק מדרשא ממשמעות ה' יתירה דהאזרח, אבל באנשים מחינן כנלפע"ד נכון ועיי':

וכ"ז בתוס' ענוי דיוה"כ אבל בתוס' מלאכה ביוה"כ גם להסוברים שהוא דאורייתא ובכלל ועניתם הוא דלא כרמב"ם דס"ל דלא ילפי' רק לענין ענוי דאכילה ושתיה, מ"מ אינו מפורש כ"כ בקרא כמו תוס' דאכילה ושתי', ודומה לנשים דאכלו ושתו בתוס' יוה"כ דלא מחינן להו כנ"ל, וכ"ש תוס' דשבת ויו"ט דס"ל לכמה פוסקים דהוא דאורייתא ועי' ס' רס"א סעיף ב' ובמג"א ס"ק ט', ויצא מקרא דתשבתו שבתכם ודרשינן לשבת ויו"ט באם אינו ענין ליוה"כ, ודרש זה בוודאי לאו מפורש בקרא הוא דלא חמיר מהנהו נשי דאכלו ושתו בתוס' יוה"כ דלא מחינן להו כנ"ל ברור לדינא:

ועוד נ"ל לפי גרסת רי"ף ורמב"ם ורא"ש דאכלו ושתו עד שחשיכה דנשים היו עושות כן, י"ל דאפשר דוקא לנשים אין מוחי' דליכא ערבות בנשים כמ"ש הרא"ש ברכות דנשים ליתנייהו בערבות, וצ"ל דמ"מ צריך להוכיחם ולמחות על ידם שלא יכעיסו לפני המקום, ונ"ל דלא מתפסי עלייהו כשלא מוכיחי' אותם ועיי' ש"מ בשם ריטב"א אם במזיד עוברים צריך למחות ע"י ואם לאו מתפסי' עלייהו דכל ישראל ערבים זה בזה, נראה דחיוב התוכחה ועונש למאן דלא מוכח משום ערבות הוא, ונשים שאינם בערבות לא מענשי עלייהו, ומ"מ מצוה להוכיחן כדמוכח מדאמר מוטב שיהיו שוגגים וכו' ולולי כן הי' חייב להוכיחם, וי"ל דוקא בנשים אמרי' מוטב שיהי' שוגגים כשנראה לנו שלא יקבלו, וכיון דאין חיוב כ"כ להוכיחן לכן מוטב שיהי' שוגגים אבל אנשים דחייב להוכיחם מדאורייתא מהוכח תוכיח כדאמרו ז"ל מנין לרואה דבר מגונה בחבירו שצריך להוכיחו

דכתיב הוכיח תוכיח אפי' מאה פעמים, ואם אינו מוכיח מקבל עונש מצד ערבות שקבלו ע"ע ואפשר דלא אמרי' מוטב שיהי' שוגגי' דאולי יאבה לשמוע, ולפמ"ש הרא"ש ור"ן דבמפורש צריך להוכיח דחמיר מאינו מפורש חזינן דמה שא"צ להוכיח כשאינו מפורש קולא הוא למוכיח, וי"ל קולא זו דוקא לנשים מטעם שכתבתי, ואפשר דמשו"ה מעתיק הרמב"ם בהלכות שביתות עשור נשים האוכלות וכו' וכן בשו"ע סי' תר"ח דוקא נשים אבל אנשים צריך להוכיח ולא אמרינן מוטב שיהיו שוגגים ועיי' לשון השו"ע או"ח סי' שס"ה סעי' ו' נשים היושבות על פתח המבוי וכו' דדרבנן הוא ועי' מג"א שהקשה גם בדאורייתא א"צ למחות ועי' אליה רבה והסכים עמו בתוס' שבת דהאמת קאמר המחבר כיון דדרבנן הוא לאפוקי מפורש בתורה, ועדיי' צריך להבין למה דייק וכ' נשים היושבות ואם כי בגמרא מעשה שה' כך הי' למה דייק המחבר וכ' דין זה דוקא בנשים ודרכו לשנות בכה"ג מלשון ומעשה דאיתא בגמרא ולמ"ש א"ש דוקא נשים דליתנייהו בערבות אבל אנשים דאיתנייהו בערבות צריך להוכיחם, וערבות איתא גם בדרבנן כמבואר בש"ס ר"ה כ"ח ע"א ונפלאות נפלאתי על הצל"ח ברכות פ"ג שאכלו גבי ינאי מלכא שכ' דעל דרבנן לא קבלו ערבות והי' נעלם ממנו לפי שעה במח"כ סוגיא דר"ה הנ"ל:

אלא דמשמעות ש"ס אינו כן דאמר הנח להם לישראל מוטב שיהי' שוגגים מלשון זה משמע בין אנשים בין נשים אמרי' מוטב שיהי' שוגגים וכו' וי"ל מסברא איפכא ממ"ש, לא מיבעי אנשים שא"צ להוכיחם דמוטב שיהי' שוגגי' ואל יהי' מזידים דאם יהיו מזידים וכל אנשים ישראלים ערבים זה בזה יכשלו איש בעון אחיו לכן הורשה לו שאינו צריך להוכיחו כשרואה שלא יקבל ממנו מוטב לו למוכיח שיהי' זה שוגג ואל יהי' מזיד ויקבל הוא עונש על ידו משום ערבות ויכשל באיסור ויענש ע"י, אבל בנשים דליתנייהו בערבות עם המוכיח ולית ליה פסידא אם תהיינה מזידות ה"א דצריך להוכיחן אולי ישמעו, וגם אם לא ישמעו הקולר תלוי בצוארן הלא יש בידם לשמוע ולפרוש מאיסורא ע"ד הלעיטהו לרשע וכו' כן הי' נראה מסברא לולי דמפורש ממעשה דהי' בנשים דגם לגבי נשים אמרי' מוטב שתהיינה שוגגות ולא מזידות ואפ' בדאורייתא, והא"ש דדייק הרמב"ם ומחבר לענין יוה"כ והמחבר סי' שס"ה וכתבו דין זה בנשים לרבותא דאפי' בנשים אמרינן מוטב שיהי' שוגגים וכו' ועיי' דג"מ ס' רע"א דמסופק דאפשר נשים ישנן בערבות עם נשים והן אינן בערבות אהנו, א"כ הוא ליתנייהו לדברינו כמובן, ובמק"א הוכחתי דגם נשים אינן בערבות עם נשים ומתוך דברינו אלו ומדקדוק עצום שדקדקנו ברמב"ם ומחבר יש להוכיח דלא כהדג"מ ועיי' בכ"ז כי כנים דברינו בעזהי"ת:

וזאת תורת העולה לדינא מדברינו א) בין דרבנן בין דאורייתא כל שאינו מפורש ונראה מפשטא דקרא, אמרי' מוטב שיהי' שוגגי' בין באנשי' בין בנשים ב) כל דנפקא מדרשא ופשטא דקרא הכי מתפרש הוא לדבר זה כמפורש ממש שצריך להוכיחו, הגם שמשטיחת לשון הרא"ש וי"א שבר"ן לא משמע הכי, מ"מ י"ל כן ג) לפי עניות דעתינו דכל דמפשטא דקרא כן הוא הוי כמפורש יש חילוקי דינים לענין תוס' יוה"כ, בתוס' דאכילה ושתי' אמרי' דוקא בנשים מוטב שיהי' שוגגי' דלגבייהו נפקא תוס' מדרש בעלמא, אבל אנשים צריך להוכיח דקרא ועניתם בט' לחדש בערב הכי משמע לפי פשוטו דקרא, אבל לענין מלאכה אין תוס' יוה"כ מפורש גם לאנשים, ואמרי' גם בדידהו מוטב שיהי' שוגגים וכו', וכן בתוס' מלאכה דשבת ויו"ט הגם דשבת חמירא מיוה"כ מ"מ א"צ למחות דלא מצינו חילוק בראשונים רק בין מפורש לאינו מפורש, הגם דשבת חמיר, אבל תוס' דילי' קיל מכל איסורי' ואינו רק איסור דשבתא בעלמא, ועיי' פרמ"ג סי' רס"א באשל אברהם ס"ק ט' דאינו רק כאיסור ח"ש והרי לפר"מ נ"י מה שרצה לשמוע מאתנו, ויתבאר לו הכל מתוך דברינו:

ומצאתי את עצמי מחוייב להעתיק לו דברים כהוייתן שמצאתי ראיתי בש"מ בשם ראשונים, בביצה שכ' וז"ל והעיד הריט"בא בשם רב גדול מאשכנזים שהעיד בשם רבותיו הצרפתים ובכללם הר"י והר"מ מרוטענבורג שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורותם, אבל בדור הזה שמקילים ראוי לעשות סיג לתורה ואפי' בדרבנן מחינן וקנסי' להו עד דלא לעבדו לא בשוגג ולא במזיד ושכן הוא במדרש ירושלמי והדבר נראה נכון אלו דברי ש"מ ככתבו וכלשונו:

ופשיטא שאין בדברים כאלו לדיין ומורה ומארי' דאתרא אלא מה שעיניו רואות לפי המקום ולפי הזמן, ואמרו ז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע דכתיב אל תוכח לץ וכו' ובאמת מצות תוכחה קשה היא מאוד לקיימה כתקונה יותר מכל המצות כי צריך לשקול במאזני שכלו אם יוכיח או יפה השתיקה מוטב שיהיו שוגגי' ולא יהיו מזידין ונ"ל שע"ז הזהירה התורה הוכח תוכיח א"ע ולא תשא עליו חטא שתהי' זהיר שלא תשא ותרבה עליו חטא שוגג להיותו מזיד ע"י התוכחה, וגם אם מזיד הוא ולא יקבל התוכחה תגדל עונו ויתרבה עונשו מאלו לא הוכיחו ולא התרה בו, ובחדוש אגדה שלי עה"ת אמרתי לפרש בזה מאמר ראובן הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש וצ"ל מה ראה ראובן להכאיב עוד אחיו ביותר להזכירם כי התרה בהם ועיי' רמב"ן ונ"ל הנה הם אמרו אבל אשמים אנחנו וכו' אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, והרגיש רמב"ן

למה הי' תולין שראו צ"נ בהתחננו ולא בדבר עצמו שרצו להורגו ומכרוהו לעבד, ונ"ל כי בוודאי שבטי יה היו תמיד בתשובה עד"ז וראו עתה כי לא נתקבלה תשובתם ותלו מניעת קבלת תשובתם משום שהוא מדה כנגד מדה כאשר ראו צרת נפשו בהתחננו עליהם ואטמו אזנם משמוע ולמחול לו ואמרו ז"ל נושא עון ועובר ע"פ למי נושא עון למי שעובר ע"פ והם שלא נשאו פשע יוסף משו"ה לא נשא ה' עונם וזהו שאמרו אבל אשמים אנחנו עד שלא נתקבלה תשובתינו לפני ה' אשר ראינו צרת נפשו וכו' ולא שמענו ע"כ באה אלינו הצרה הזאת הגם שעשינו תשובה ואמר ראובן שצריכים להתודות עוד כי גדול עונם כי הוא עמד והזהיר אותם אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש כי אטמו אזנם משמוע תוכחתו ואזהרתו:

גם צריך המוכיח להיות נזהר שלא לבייש בתוכחתו, והתפלל ע"ז דהע"ה הצילני מדמים ואמרו ז"ל ה"ד דאזיל חיוורא ומרע"ה נענש על שאמר שמעו נא המורים וישעי' על שאמר בתוך עם טמא שפתים וכו' ולהשמר מכ"ז צריך התבוננות ומתינות וחנינת דעת מהחונן דעת ואין למוכיח אלא מה שעיניו רואות ובלבבו ידין ויפה אמר ר"א תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח לפי הדור המקום והזמן, ויש לפרש עפ"ז מאמר חז"ל בברכות כתיב מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה את ה"א וכי יראה מלתא זוטרתא היא אין לגבי משה מלתא זוטרתא היא והקושי' מבוארת וכי מפני דלגבי דידי' מלתא זוטרתא היא אמר נגד כל ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך ורבו הפירושים בזה וגם לנו פירושים שונים, וע"פ דברים הניתנים למעלה י"ל דאמר מרע"ה מה ה"א שואל מעמך כל ישראל בכלל כי אם ליראה ומסיים כאשר אנכי מצוך היום היום כי יקשה על האדם לעצור יצרו, מ"מ מי שמכין עצמו לכך וחפץ ורוצה לעשות רצון קונו הרי כתובה לפניו בספר תורת משה ונביא אמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה"א שואל מעמך כי אם עשות חסד שאין לנו לחקור בשכלינו מה הוא רצון ה' ומה הוא רצונו כאעא"ה שקיים כה"ת עד שלא ניתנה בחקירתו ובעיונו, אנחנו צריכים לכ"ז כי הגיד לך מה טוב ואמר הגיד לך אדם גם מצות שכלי שבין אדם לחבירו באשר הוא אדם הגיד לך אדם מפורש ושום שכל ומה ה"א דורש מאתך כי אם עשות לעשות כאשר הגיד לך, אבל במצות תוכחה נאמר חוץ כי צריך להתבונן ולהבין בשכלו איך לקיימה בל יקלקל יותר ממה שהי' ומשתנה לפי השומעים והזמן משא"כ כל שאר מצות התורה אין בהם שינוי וחילוף וזהו שאמר מרע"ה מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה וכו' כאשר אנכי מצוך, אבל מה שה' שואל מאתי להיות צופה ומוכיח כ"א לפי כחו וטבעו ענין זה קשה מאוד וזהו שאמרו אין לגבי משה היינו נגד מה שהוא מחוייב ומצווה מאת ה' מלתא דידהו זוטרתא היא והבן:

ואמרו ז"ל האי צורבי' מרבנן דמרחמו ליה לא מפני דמעלי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא, ואמרו ז"ל הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם וכו' ועיי' רש"י שם כי מי שהוא מן הנעלבים משונאו והוא שותק ואינו משיב לו עי"ז יאמר העולבו שתיקה כהודאה דמיא ויחזק דבריו ויאמר לאחרים ראו שאינו מכחישני ועי"ז ידברו בו אחרים כי יאמינו ע"י שתיקתו, וזהו שאמרו שהוא מן הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם מאחרים ואינם משיבים מפני שאינם משיבים לעולביהם יאמרו ש"מ שאמת דבר העולבו מקבלים באהבה היינו לא שאינם עולבי' משום שלא נחשב העולבים בעיניהם והכל לפי המבייש, אלא שעושים כן מאהבה שאוהבים הבריות ושמחים ביסורים אלא כי יאמרו, ה' אמר לו קלל, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ועיי' מהרש"א ח"א ול"נ דקאי כ"ז על המוכיח דלא מרחמי' ליה בני מתא משום דמוכח להו במילי דשמיא ושונאים בשער מוכיח ומטילים בו מום ושומע חרפתו ואין משיב מקבל באהבה מאהבתו הנפלאה לה' גיוו נותן למכים וכבודו לכלימה ושמח ביסורים כאלו לכבוד ה' עליו הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, שייך לרישא דקרא כן יאבדו כל אויביך ה' היינו אז יאבדו כל אויביך ה' ויתמו חטאים מן הארץ ע"י תוכח' ומוסר דבריו היוצאים מן הלב יכנסו ויכו שורש לבסוף, כאשר יהיו אוהבי ה' כצאת השמש בגבורתו שאין לשמש שום תועלת כלל רק שש ושמח לעשות רצון קונו, אם המוכיח כן הוא ואינו דורש לכבוד עצמו, ואין מטיל אימה על הצבור רק לש"ש ובמה יודע איפה כי כן הוא, אם הוא מן הנעלבים וכו' שומעים חרפתם וכו' עליו נאמר כן, עד"ז יאבדו כל אויביך ה', שלא יהיו עוד אויבי ה' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, לא לתועלת עצמו רק לעשות רצון ה' כן הוא בגבורתו גבור חיל חילים לגבר, שפתיו ישמרו דעת עת לחשות ועת לדבר, ואת והב בסופה, ולא יבואו עליו בסער וסופה, כ"א תחנונים ידברו עמו בשפה רפה, כי ירגישו בלבבם שכוונתו לש"ש להציל נפשם ושב ורפא לנפשו הארכתי בזה לאשר הבנתי ממכתבו כי מורא עלה על ראשו, שלא יגור מפני איש כשיודע בעצמו שכל כוונתו לש"ש, שומר מצוה דבר רע לא ידע, יוסיף דעת בינה ומדע, יפיץ תורה וטהרה יהי ה' אלקיו עמו ויעל, רוח צדיק מושל ביראת ה' יעלה על ראשו ויהי' לשם ולתהלה ולתפארת כאות נפשו ונפש אוה"נ דוש"ת. פ"ב יום ה' י"ג שבט תרי"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נח

שפעת שלומים לי"נ חתני כבני הרבני המופלג בתורה ויראה נפלאה מורג חרוץ כש"ת מהרי"ל כ"ץ נ"י:

קראתי לשבת עונג בקבלת שורותיך הנעימים בבישור כ"ט בעזהי"ת כן יוסיף ה' וכה יתן לכם מלנו כ"ט סלה, והנני להודיעך כל טוב מצדנו ב"ה ואין טוב האמתי אלא תורה, ע"ד אשר נתקשית על מ"ש הריטב"א סוכה ר"פ לולב וערבה ביישוב הקושי' דלא גזרו חכמים לשמא יעבירנו במילה בשבת, דלא דחו משום גזירה זו אלא ספק מצוה כגון לולב ושופר דלא בקיאי בקביע' דירחא משא"כ במילה בשבת שהיא ודאי והוקשה לך מש"ס שבת קל"ה דמקש' לרשב"ג ממהל היכא מהלינן ומסיק מוהלים אותו ממ"נ וכו' ולתי' הריטב"א עדיי' קשה היכא מהלינן ולא גזרינן שמא יעבירנו כיון דספק מצוה היא דלמא לאו ב"ק הוא קושי' זו מצאתי מאז בכתבי קדש של אבא מאוה"ג זצ"ל בחדושיו למס' שבת, וכ' שהיא קושית העולם, והעלה לה יישוב עפמ"ש תוס' נדה דגם לרשב"ג אינו אלא מיעוט המצוי שהם נפלים וחושי' רק מדרבנן, וצ"ל דקושי' ש"ס שבת ממהל היכא מהלינן היינו שהי' לנו לחוש מדרבנן למיעוט המצוי שלא למול בשבת, ומתרץ מוהלין ממ"נ ואין מקום לחוש אפי' מדרבנן, ותו לק"מ ניחוש לשמא יעבירנו במקום ספק מצוה הא מדאורייתא ודאי מצוה איכא דאזלי' בתר רובא, וליחוש למיעוט המצוי ולגזור משום שמא יעבירנו כולי האי לא גזרו וא"ש ופשוט, אלו דבריו הקדושים זצ"ל וש"י:

והנה אם כי צדקו דבריו הקדושים ביישוב קו' העולם, אבל קשי' לדידי ממה שהקשה ש"ס מברייתא ספק ב"ח אין מחללין עליו את השבת נמהלי' ממ"נ י"ל הא דאין מחללי' משום שמא יעבירנו כיון דספק שקול הוא גזרו אומר שלא למוהלו משום גזירה דשמא יעבירנו כמו בלולב ושופר שדחו ספק מצוה וצל"ע:

ועפ"ז יישבתי קושית כנה"ג שבשעה"מ הלכות שופר שהקשה על הר"ן ר"ה שהעלה הא דלא גזרו במילה משום שמא יעבירנו דיזכירוהו הרואים משא"כ בשופר ולולב דכ"ע טרודים במצוה, ובהזאה כ"ע טרודים בפסח והקשה כנה"ג בפשוט הי' יכול לתרץ דשאני מילה שהוא ודאי משא"כ שופר, ובשעה"מ נדחק, ובצל"ח פסחים הקשה על תי' הר"ן בע"פ שחל בשבת דכ"ע טרודים הו"ל לגזור שלא למול בשבת זה, ונלפע"ד דב' קושיות אלו של הכנה"ג ושל צל"ח מתורצים כ"א בירך חבירתה, דקושי' כנה"ג לק"מ עפמ"ש דמוכח מקושי' ש"ס שבת על ברייתא דספק ב"ז ס' ב"ח דס"ל גם בספק מילה לא שייך משום שמא יעבירנו לכן לא סגי לר"ן לתרץ משום דמילה ודאי דמוכח מש"ס שם דגם בספק אין מקום לגזור במילה משום שמא יעבירנו לכן התחכם הר"ן לומר דבמילה ל"ש

כלל גזירה ש"י דאיכא רבים שיזכירוהו, וממילא ל"ק קושית הצל"ח בע"פ שחל בשבת הו"ל לדחות מצות מילה ולא לשתמט ולא נמצא שגזרו במילה כן, ולפמ"ש לק"מ דוודאי מצוה לא נדחה משום גזירה ש"י ולא צריך הר"ן לתירוצו רק משום דמוכח מקושי' ש"ס שבת דבס' מילה ג"כ לא גזרו משום ש"י, ומשם לא מוכח רק ספק מילה בכל שבתות השנה דהא בברייתא קתני סתמא בספק בן ז' ס' ב"ח אין מחללי' וכו' אבל בספק בן ז' ס' ב"ח בע"פ שחל להיות בשבת י"ל באמת דאין מוהלים כיון דספק מצוה הוא וכ"ע טרודים כנ"ל נכון ועיי':

אבל אי קשי' הא קשיא לי על הר"ן מש"ס שבת שם דמסיק על ברייתא דספק בן ז' ספק ב"ח ממהל הכא נמי מהלינן ליה לא נצרכה אלא למכשירים ואליבא דר"א וכו' מדאמרו ממהל הכא נמי מהלינן היינו אפי' לר"א והא דאין מחללי' השבת היינו לענין מכשירים, וקשי' לי לתי' הר"ן דמה"ט אין לגזור במילה משום ש"י משום דיזכירוהו הרואים תינח לדידן דאין מכשירים דוחין וכשיראו הרואים שמוציאים תינוק או אזמל ימחו על ידו ויזכירו אותו, אבל לר"א דמכשירי' דוחין את השבת וכ"ע מוציאים את התינוק או אזמיל רק זה שספק ב"ז ספק ב"ח אסור וכי הרואים יודעים דזה ספק הוא, ולא יזכירוהו כי סבורים שבדין הוא מעביר וא"כ לר"א ממהל ג"כ לא מהלי' ליה ולא צריך לומר לענין מכשירי' ואליבא דר"א וצל"ע:

ולא ידעתי פתר לקושי' אשר הקשיתי על הריטב"א ולקושי' אשר הקשיתי על הר"ן רק לומר דקושי' ש"ס מברייתא דס' ב"ז וכו' סובב והולך על המבואר שם דף קל"ג דמפרש ברייתא ערלתו ודאי ולא ספק דוחה שבת דאתי לספק ב"ז ספק ב"ח כברייתא דס' ב"ז ס' ב"ח אין מחללי', ואי נימא דספק בן ז' ספק ב"ח מן הדין מוהלי' אותו רק משום גזירה שמא יעבירנו שגזרו רבנן איך יליף ברייתא מערלתו ודאי ולא ספק דוחה היינו ספק ב"ז וכו' ומשום ש"י דאינו רק גזירה דרבנן ואיך מעמיס או מסמיך זה אקרא דערלתו, וזה קושי' ש"ס קל"ה מברייתא דס' ב"ז ניהי די"ל משום ש"י אבל תקשי אידך ברייתא דאין ספיקו דוחה מקרא דערלתו, ולכן הוצרך לתרץ לענין מכשירים ור"א ומיושב קושיתי על הריטב"א וא"ש, ומיושב קושיתי ג"כ על הר"ן לר"א ממהל ג"כ לא מהלינן משום שמא יעבירנו, י"ל הא דאמר ממהל נמי מהלינן הוא מדאורייתא דליכא איסור רק משום מכשירים אינו דוחה וא"ש עי':

ובדברים האלו מצאתי מקום ישוב לקושי' הראשונים על הרי"ף דמביא הך ברייתא דס' בן ז' וכו' והא לא קיי"ל כר"א ומכשירי' גם בוודאי אין דוחים, ומילה עצמה מותרה מכח ממ"נ, והרבה יישובים נאמרו בזה וגם אני בעניי הכינותי יישובים שונים ולדברינו י"ל

עוד כי לדינא אין מחללי' השבת בס' ב"ז וכו' משום שמא יעבירנו וש"ס לא רצה לתרץ כן משום אידך ברייתא דקתני ערלתו ודאי ואין ספק דוחה דאירי בספק ב"ז ע"כ צ"ל ר"א היא ולענין מכשירים משום דיליף מקרא כדכתיבנא, מ"מ הדין אמת דעכשיו אסור למול משום שמא יעבירנו ומעתיק הרי"ף שפיר הברייתא דספק ב"ז אין מחללי' עליו השבת, הגם דמביא שם ג"כ כל הברייתא ערלתו ודאי ולא ספק דוחה ומביא מה דקאמר ש"ס עלה ספק היינו ס' בן ז' הגם דברייתא זו דאין ספיקא דוחה צ"ל ר"א היא משום דיליף מקרא, מ"מ הלכתא ג"כ לדינא לדידן דאין ספיקא דוחה ואפי' למול כפשטות לשון ואין ספיקא דוחה וכברייתא דספק ב"ז אין מחללי' פשטות הלשון שאין מוהלי' ומשום גזירה דשמ"י והביאו הרי"ף שפיר ועיי':

וכ"ז א"ש לשיטת הריטב"א דבמילה ג"כ שייך שמא יעבירנו אלא דבמצוה שהיא ודאי לא גזרו ובספק ב"ז יש מקום לגזור שמא יעבירנו, אבל לשיטת הר"ן דבמילה דאין רבים טרודים ל"ש שמא יעבירנו ולר"א דס"ל מכשירים דוחים ל"ש משום שיזכירוהו לזה, לא א"ש פסקא של הרי"ף לפי דלא קיי"ל כר"א כמובן, ורמב"ם דפוסק דספק ב"ז וכו' מותר למוהלו י"ל דס"ל כר"ן והרי"ף ס"ל כריטב"א כנ"ל לבאר ועיי':

ודע דלקושי' שהקשיתי על הר"ן מדקאמר ש"ס ממהל ודאי מהלינן לא נצרכה אלא למכשירים ואליבא דר"א הא לר"א ל"ש לומר שיזכירוהו י"ל לכאורה כיון דס' עבירה הוא דאם הוא בן ז' בדין הוא מוציא ומעביר לר"א דמכשירים דוחים ומשום ספק עבירה לא גזרו ולא חששו לשמא יעבירנו רק בוודאי עבירה כמו בלולב ושופר שאם יעבור ד"א עשה ודאי עבירה כן י"ל, אלא דקשה לפ"ז לר"א דמכשירים לולב ושופר דוחים למה אין תוקעים בר"ה שחל בשבת וכן בלולב משום דלא בקיאים בקביעי דירחא הא ליכא רק ספק עבירה דאם יו"ט הוא מותר להוציא בשבת ולא לשתמט בשום מקום דאיכא פלוגתא בזה אי תוקעי' או נוטלים לולב בשבת וע"כ צ"ל דגם משום ספק גזרו אומר למגזר שמא יעבירנו והבן:

ובזה נתיישב לנו מה שהקשה בשעה"מ הלכות שופר לב"ש דל"ל מתוך גם ביו"ט אין לתקוע משום שמא יעבירנו, וכן הקשה בש"א על תוס' חולין פ"ד ע"ב, ולדידי קשיא עוד לר"א דס"ל מכשירים דוחים גם בשבת ראוי לתקוע, ולמ"ש א"ש דבשבת גם לר"א אין לתקוע משום ספק שמא ליכא יו"ט, וביו"ט דעלמא מותר לדידי' בלא מתוך משום ממ"נ אי איכא יו"ט בדין מעביר דמכשירים דוחים וא"ש דלק"מ לב"ש דר"א שמותי וגם לב"ש ס"ל מכשירי' דוחין ואיכא בכל יו"ט ממ"נ הנ"ל וא"ש, אלא דעדיין קשה לר"ע

דל"ל מתוך וס"ל דאין מכשירי' דוחים כמבואר בפסחים מ"ט וקשה ביו"ט נמי לגזור שמא יעבירנו, ובמק"א העלתי יישוב לקושית אחרונים בטוב טעם ודעת:

ונחזור על הראשונים לקושי' הראשונים למה ל"ג במילה משום שמא יעבירנו, וכשאני לעצמי הי' נ"ל מלתא חדתא בגזירה דש"י ואקדים תחלה מ"ש הרמב"ם בהלכ' שופר ר"ה שחל בשבת אין תוקעין אעפ"י שהתקיעה משום שבות ומן הדין הי' שתוקעין דאתי עשה דאורייתא ודוחה וכו' ולמה אין תוקעין שמא יעבירנו עיי"ש ובלח"מ, וצ"ע למה כ' הרמב"ם כלל דתק"ש שבות ואתי עשה ודחי, ושוב כ' למה אין תוקעין מה לו לאריכות הזה, הול"ל מיד דאין תוקעים משום שמא יעבירנו, ונ"ל דוודאי לא נמנו מתחלה לעקור מצוה דאורייתא משום גזירה דש"י, אע"ג דגזירה קרובה היא ויש בה חשש איסור דאורייתא לא היו דוחים המצוה מעיקרא משום גזירה זו, אלא כיון דתק"ש שבות בלא"ה בכל שבת אלא דשבות קל הוא ולא היו מעמידים דבריהם אשר גזרו ואסרו איסור שלא לתקוע בכל שבתות השנה ולא התירו דבר זה במקום מצוה כיון שיש בו חשש דאתי' לידי תקלה ע"י בהילות המצוה וישכח ויעביר ד"א ברה"ר, וזהו שכ' הרמב"ם הגם דתק"ש שבות ואתי עשה ודחי ולא הי' ראוי להעמיד דבריהם במקום מצוה דאורייתא, ולמה אין תוקעין מפני גזירה שמא יעבירנו לכן העמידו דבריהם שאסרו לתקוע בכל שבתות השנה, כנ"ל נכון בכוונת הרמב"ם בהלכות שופר בעזהי"ת:

בדברינו אלו מובן מ"ש תוס' חולין פ"ד ע"ב ד"ה ואין ספק שכ' בתירוץ ב' דוודאי אין דוחה משום ש"י וספק דוחה דאיכא משום תק"ש שבות והקשה במהרש"א איך עושה קו"ח הא לא דחו תק"ש משום שבות אלא משום ש"י ונדחק מאוד, ולמאי דכתיבנה א"ש דעיקר דחיית תק"ש משום דתק"ש שבות אלא דלולי גזירה דשמא יעבירנו לא היו מעמידים דבריהם במקום מצוה, ומשום ש"י העמידו איסורא דתק"ש משום שבות וביו"ט דליכא משום שמא יעבירנו לא דחו המצוה משום שבות בעלמא ובספק הי' ראוי לאסור גם ביו"ט הגם דליכא משום ש"י וא"ש הקו"ם מה ודאי וכו' כנ"ל נכון בכונת התוס', ומוסבר ג"כ מ"ש תוס' סוכה ר"פ לולב וערבה בשופר גזרו טפ' אפי' בבקיאי בקבי' דירחא משום דאיכא שבות, וטלטול דלולב קל הוא עיי"ש, וצ"ל הלא גם בשופר ל"ג רק משום ש"י, ולמ"ש א"ש משום ש"י העמידו שבות דידהו דתק"ש שבות ואפי' בוודאי אבל בלולב דליכא רק טלטול בעלמא לא העמידו איסור טלטול משום גזירה שמא יעבירנו רק במקום ספק ולא בוודאי וא"ש:

והרוחנו בזה ליישב מה שהקשו על רש"י פסחים במתני' דכ' דיש בהזאה משום מחזי כמתקן והקשו הא בש"ס מבואר דאמר רבה משום שמא יעבירנו וכו' ועיי' צל"ח פסחים

ולמ"ש א"ש לולי שהי' בלא"ה בהזאה משום מחזי כמתקן לא היו נמנים לגזור גזירה דלא שייך רק במצוה משום בהילות המצוה לגזור גזירה חדשה ולאסור במצוה לחוד לולי דיש בלא"ה איסור בהזאה שלא במקום מצוה דמחזי כמתקן ומשום שמא יעבירנו העמידו דבריהם ומשום טלטול דשייך בהזא' לא היו דוחים מצוה ודאי דטלטול שבות קל הוא כמו דל"ג בלולב בוודאי לולי דהזאה אסור בלא"ה משום שבות דמחזי כמתקן כנ"ל ועיי':

היוצא לנו דלא גזרו גזירה חדשה ולא אסרו איסור חדש לדחות מצוה מה דלא שייך רק במצוה לולי דיש איסור בלא"ה כמו בשופר ולולב והזאה, חוץ במגילה שהיא רק מדרבנן דחו משום גזירה דש"י לחוד וכן בטבילת כלים לרבה דליכא מצוה המוטלת עליו ולמ"ש הש"מ ביצה דאיכא מצוה קצת מ"מ אינה מצוה דיומא דאפשר לעשות קודם יו"ט:

והא"ש במילה דליכא איסור בלא"ה לולי הגזירה דש"י שנאמר שהעמידו דבריהם בצירוף גזירה דש"י לכן לא דחו המצוה משום גזירה זו לחוד דל"ש רק במקום מצוה כנ"ל נכון והדברים עמוקי' בעזה"י:

עוד יש לי לאלקים מילין בענין זה ולרוב הטרדה אקצר וה' שנותיך יאריך הכ"ד חמיך אוה"נ. פ"ב מש"ק לפ' בראשית תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה נט

יושב שמים, יתן אורך ימים ושנות חיים, וברכה עד בלי דיים לכבוד מע"כ י"נ תלמידי הרב המופלג בתורה וביראה טהורה המאוה"ג חרוץ ובקי כש"ת מו"ה יעקב סניידערס נ"י אבדק"ק יערגן יע"א:

נדרשתי לאשר שאלני בדבר הלכה א' יש לו פרה שלא ביכרה ולא מכרה לנכרי כדי להפקיע קדושת בכור עד שנראו בש"ק סימנים כי תקריב ללדת בש"ק ולכל היותר השהה עד מש"ק באופן שא"א לו למכרה קודם שתלד בזמן המותר למכור, אם אפשר ליתן אותה במתנה לנכרי בשבת או לא, והנה פר"מ נ"י לא ביאר טעמי הצדדים לאסור או להתיר, ואני אבאר ואחוה דיעה כיד ה' הטובה עלי ואשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר:

הנה בתחלת הרעיון הי' נ"ל דאפשר להתיר אפי' במכירה לנכרי בשבת כיון שכוונתו רק להפקיע קדושת בכור ומנא אמינא לה מתוס' ערובין ס"ו ע"א ד"ה יפה שכ' דמותר לשכור רשות מנכרי בשבת דלא הוי כמקח וממכר לפי שאין עושים אלא להתיר טלטול,

ומזה למד החו"י סי' תמ"ד ס"ק ח' דמותר למכור חדרו וחמצו לנכרי בשבת לפי שאין עושה אלא להנצל מאיסור חמץ עיי"ש, והה"נ בנדון שלנו שאינו מוכר רק כדי להפקיעו מקדושת בכור, ויש להסביר כיון דמקח וממכר אסור משום שמא יכתוב והיינו כשדעתו למכור וזה רוצה לקנות, אבל כל שאינו עושה רק להתיר טלטול או להנצל מאיסור חמץ וכדומה להפקיע קדושת בכור ליכא למגזר שמא יכתוב וזהו שכ' התוס' ודמי' למתנה אלא דצ"ע לפ"ז למה אסור למקני רשותא בשבת ולא שרי ב"ה רק לבטל רשותא כיון שאינו מכוין רק משום טלטול, ועיי' מג"א סי' י"ג בסופו, וע"כ צריכים אנו למ"ש הטו"ז בסי' שפ"ג סק"א שאין זה אלא להיכר להתיר טלטול ועיי' מג"א סי' ש"פ ס"ק ו' ביותר ביאר דבנכרי דאין דירתו דירה ואסור משום גזירה לא מקרי קנין ועיי' בס' בית מאיר סי' קל"ו ס' סעיף ז' שהסביר יותר דא"צ לכוין כלל לקנין דאינו רק משום גזירה, אבל במקום שצריך קנין גמור מה לי אם כוונתו ותכליתו להתיר דבר או להנצל מאיסור, ואמת נכון הדבר ולכן בנדון שלנו למכור בוודאי אסור כיון דצריך מכירה גמורה:

והנה להפקיע קדושת בכור ע"י נתינה במתנה לנכרי ויקנה ע"י משיכה לכאורה פשוט דמהני מה לי מכירה מה לי מתנה והאמת דלא נמצא לתוס' בע"ז ע"ז ע"א ורא"ש פ"ק דבכורות וטוש"ע יו"ד ס' ש"ך שכתבו תקנה זו לתת לנכרי במתנה ולא ה' צריך תרתי כסף ומשיכה כדי לצאת ידי רש"י, וכבר ישב על מדוכה זו במהרי"ט אלגאזי רפ"ב דבכורות ולא מצא מענה, ועיי' ח"ס יו"ד ס' ש"י מ"ש השואל ותשובת אבא מאוה"ג זצ"ל ובכל דברי קדשו לא נמצא טעם למה לא יעצו עצה להכניס לרשותו של נכרי ממש דמהני לכל הדיעות, ואני בארתי כ"ז בתשוב' באורך וכאן אקצר ותוכן דברי כ' ליתן במתנה לנכרי שכינו וימשכנו לרשותו באמת מהני ואפי' לכתחילה, וע"י משיכה בעלמא לסימטא או לצידי רה"ר עכ"פ בדיעבד אין להחמיר כי לרוב שיטות מהני במתנה משיכה למי שקנינו במכירה בכסף, אבל לנכרי שאינו שכינו אסור דאסור ליתן מתנת חנם לנכרי ואפי' בדיעבד לא מהני דכ"מ דאמרו רבנן ל"ת א"ע ל"מ ושם בארה באר רחובות פרטי הדברים וטעם לשבח שלא כתבו תקנה זו דלא שוי' לכל מי שאין לו שכן נכרי ומכירו:

וכ"ז בחול אבל לתת לנכרי במתנה בשבת יש לעיי' טובא אם מותר לתת מתנה דעלמא לנכרי בשבת:

הנה הר"ן בביצה י"ז ע"א גבי קמחא נאסר דמקנה קמחו לאחרים כתב לאקנויי בלשון מתנה בלא סודר אלא כשאר מטלטלי' הנקנין במשיכה ומביאו הב"י סי' תקכ"ז, ונראה מתוך דברי הב"י דס"ל בכוונת הר"ן דליכא איסור במתנה בשבת ויו"ט רק כשיקנה לו בקנין סודר אבל כשמקנה במשיכה מותר, ומביא אח"כ דמרדכי כ' דמשום מצוה מותר

וכן בלולב ואתרוג וש"מ והקשה הב"י אי בק"ס הלא באתרוג וש"מ ליכא ק"ס ועוד כיון שאפשר בלי קנין סודר למה נתיר לו בקנין סודר, וכ' דצ"ל דמרדכי סביר' לי' גם במשיכה איכא איסור משום דמחזי כמקח וממכר ומשום מצוה שרי עיי"ש, ונראה מתוך דברי ב"י דאיכא מחלוקת בזה בין הר"ן והמרדכי אי מתנה בלא ק"ס מותר או אסור לר"ן שרי ולמרדכי אסור ולדידי צ"ע על הר"ן מדקתני במתני' פ' משילין דאין מקדישין והא הקדש לא גרע ממתנה ע"י משיכה דטעמא דאין מקדישין משום דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט דמי וכגמר ההקדש ומוציא מרשות לרשות ועיי' ר"ן שם דפוסקים צדקה משום מצוה דקיל ממקדיש דבר מסוים, הרי מוכח אע"ג דליכא מעשה קנין ונקנה בדבורו אסור ומ"ש בנותן בדבורו וקונה במשיכה דמותר, וצ"ע לכאורה, ונ"ל דס"ל לר"ן דוקא במקדיש שבדבורו עושה מעשה לאוסר' לגבוה כמסירה להדיוט וכשאמר זה יהי' הקדש הוי כעושה קנין ועקימת שפתיו כעושה מעשה וקנין הניכר להוציא מרשותו ולהכניס להקדש וזה אסור, אבל כשאומר בדברים שנותן לחברו ע"פ דבור בעלמא אין חבירו קונה, וממילא לא יצא מרשותו, וחבירו שמושכו אצלו אין ניכר מעשה קנין שרוצה לזכות בו, דאולי בתורת שאלה דהדרה אח"כ לר"ן מותר, אבל כשקונה בקנין סודר דניכר מעשה שניהם שמכונים לקנין אסור כנלפע"ד נכון:

שוב ראיתי במג"א סי' ש"ן ס"ק ט"ו כשמביא ראי' לשיטת המרדכי כ' ועוד הרי הקדש דמי' למתנה ואסור היינו אפי' בלא קנין ועיי' מחצית השקל שם, וראית המג"א עומדת נגד שיטת הר"ן, ולפע"ד הר"ן ס"ל לחלק כמ"ש ועיי':

והנה המג"א הרבה להביא ראיות לשיטת המרדכי ובתוכם מש"ס עירובין ומש"ס שבת עיי"ש, וקשי' על הר"ן, וגם כדי שלא לעשות פלוגתא בין הראשונים שמביא המג"א דלא להוי הר"ן יחידאי החולק על המרדכי, נ"ל דס"ל לר"ן ג"כ דאפי' במשיכה בלי ק"ס איכא איסורא ומ"מ עדיף ע"י משיכה מע"י ק"ס דניכר יותר שהוא דרך קנין ומכוין לקנות בו, ולכן להקנות קמחו לאחרי' דהתירו במקום מצוה כיון שאפשר במשיכה בחרו באיסור המועט, ולכן כ' הר"ן לאקנויי בלשון מתנה בלא סודר רק כשאר מטלטלי' דנקנין במשיכה דזה עדיפא, ועיי' מג"א סי' תקכ"ז ס"ק י"ט שיתן קמחו במשיכה ולא בק"ס ועמ"ש בסי' ש"ו עכ"ל, ועיי' ביאור דבריו במחצית השקל דשם כ' דאפי' ע"י משיכה מ"מ קיל מק"ס והכא דשרו ליה משום מצוה דוקא ע"י משיכה דקיל מק"ס עיי"ש והן הן דברינו בשיטת הר"ן, כנ"ל, וכן נראה דעת המג"א דכ' בסי' ש"ו וב"י סי' תקכ"ז כ' בשם המרדכי דאסור לתת במתנה אא"כ לצורך מצוה, ומביא מג"א ראיות דאפי' בלא

ק"ס אסור ולא הזכיר כלל דעת הר"ן דס"ל דוקא בק"ס אסור, נראה דס"ל דגם ר"ן מודה דגם בלא ק"ס אסור מ"מ קילא ע"י משיכה מע"י ק"ס וכדכתיבנא ועיי':

היוצא לנו דכ"ע מודים דאסור לתת מתנה בין ע"י ק"ס בין במשיכה ולצורך מצוה דוקא שרי והיינו מצות היום כמו לצורך יו"ט ושבת, אבל לצורך מצוה דאית בכל זמן לא דהא אין מקדישי' חוץ לפסוק צדקה ברבים מתירים לצורך מצוה ודוקא כשאינו מקדיש חפץ ידוע כמ"ש הר"ן ומביאו ב"י ומג"א סי' ש"ו, ולפ"ז בנדון שלנו אסור לתת במתנה לנכרי בשבת אפי' בלי ק"ס רק ע"י משיכה לביתו ורשותו והיינו לכתחילה אבל אם עבר והקנה לו מהני המתנה כמבואר בראשונים פ' משילין וכ' רי"ף ורמב"ם א' שוגג וא' מזיד והוא מירושלמי ופסק כן בטוש"ע סי' של"ט, ממילא נפקע קדושת בכורה בדיעבד אבל לכתחילה לא כן נלפע"ד לכאורה:

אלא דיש לי מקום עיון דאפשר דליכא איסור בנותן לנכרי רק במקנה לו בק"ס וחליפי', אבל כשנותן לנכרי בדבורו והנכרי קונה ע"י משיכה לביתו ורשותו אפשר מותר ודוקא בישראל אסור כה"ג, ואפרש שיחתי ואימא מלתא בטעמא דנותן שאומר הריני נותן לך במתנה לא עשה כלום, בדבורו לא יצא מרשותו, ולא הכניס לרשות המקבל והמקבל מוציא מרשות הנותן ומכניס לרשותו ע"י משיכה ואם נותן לישראל כה"ג אסור מצד המקבל שעושה מעשה מוציא ומכניס כעין מקח וממכר אבל הנותן לא עביד מידי ולכן כשנותן לגוי כה"ג מותר דישראל הנותן לא עביד מידי והנכרי עושה הכל, אעפ"י דמכירה לנכרי ואפי' קונה הנכרי ע"י משיכה אסור, מכירה שאני משום שמא יכתוב וזה שייך בדבור בעלמא ג"כ ולכן כ' הרמב"ם פכ"ב משבת ומביא מג"א סי' ש"ז מכירה א' בפה וא' במסירה אסור משום שמא יכתוב, ומתנה בפה בלי קנין בוודאי מותר דלא שייך שמא יכתוב אלא לעשות מעשה קנין אסור משום דדמי' למכירה שמוציא ומכניס מרשות לרשות, וס"ל לב"י בשיטת הר"ן דבמשיכה מותר דלא דמי' למקח וממכר כ"כ, ומרדכי ס"ל דגם זה אסור ואנו כתבנו דגם הר"ן מודה וכ"ז בישראל לישראל, אבל לנכרי נראה דמותר כנ"ל נכון מסברא ישרה וברורה:

אלא דעומד נגדינו סוגי' ש"ס שבת קל"א ע"ב דמתרץ לר"א הואיל ואי בעי מפקיר, משם מביא מג"א ססי' י"ג ראי' דאסור לתת במתנה לנכרי כדי להפטר מחיוב ציצית מדלא קאמר ש"ס הואיל ויכול ליתן במתנה לנכרי וקטן עיי"ש:

ומשם ראי' דאפי' לנכרי אסור ליתן ואפי' קונה במשיכה, אלא דראי' מג"א אינה מכרעת מסוגי' ש"ס שם דה"ה דיוכל לומר הואיל ובידו ליתן לנכרי וחדא מנייהו נקיט, ועוד ליתן לנכרי אין בידו אולי לא מקרי לו נכרי וקטן שיקבל ממנו ויחזור ויתן, ובלא"ה ראי'

מג"א תמוה לי, דצ"ל בכונת המג"א דל"א ש"ס דאפשר לתת במתנה משום דמתנה אסור והרגיש המחצית השקל הא שם על דאורייתא קאי ואיסור מתנה רק מדרבנן מ"מ נקיט טפי דאי בעי מפקיר דמותר אפי' מדרבנן עיי"ש וצל"ע הא ר"א שמותי הוא מתלמידי שמאי, וב"ש ס"ל בערובין ע"א דמבטל רשותא בשבתא אסור ולדידי' להפקיר בשבת ג"כ אסור הגם דאין אחר זוכה בו ואיך קאמר ש"ס לר"א משום דאי בעי מפקיר ליה הא אסור להפקיר בשבת, וע"כ צ"ל כיון דמדאורייתא שרי ושם על דאורייתא קאי דאין מכשירים דוחים שבת כיון דמדאורייתא אפשר ליה לאפקורי, וא"כ איך הוכיח המג"א דאסור במתנה מדל"א הואיל ובידו ליתן במתנה לנכרי סוף כ"ס ליכא רק איסור דרבנן, מ"ש מתנה ומ"ש הפקר לר"א דס"ל כשמאי, ועכצ"ל או דחדא נקיט או משום דמתנה אין כ"כ בידו ואזדה ראית המג"א וצ"ע:

וכיון דאדחי ראית המג"א ומוכרחים אנו לומר הא דל"א הואיל ובידו ליתן במתנה כמ"ש וע"כ לנו לקבל זה, הדרינן לסברתינו דבנכרי ליכא איסור רק בקנין שעושה בו ישראל מעשה שמקנהו בא' מקנינים, אבל קנין משיכה שנכרי עושה מעצמו שרי, ומכל הראיות שמביא המג"א סי' ש"ו דאסור ליתן במתנה אפי' בלי ק"ס אין ראי' דלנכרי ג"כ אסור דו"ק ותשכח ויש לי קצת ראי' למ"ש ממ"ש המחבר סי' שכ"ג מותר להטביל כלי חדש בשבת ויש אוסרים וירא שמים יצא ידי כולם ויתן הכלי במתנה לנכרי, וצ"ל הלא מתנה איסור הוא ומן הדין יוכל לטבול בשבת וכי משום שהוא י"ש ורוצה להחמיר על עצמו יהי' נחשב לצורך מצוה, מה לו להחמיר במה שאינו רק חומרא לרצונו ולהקל באיסור מתנה, ועוד תינח בלית לי' כלי אחר אבל כשיש לו בלא"ה מה צורך מצוה יש בו, (ועיי' תוס' שבת שם ומחצית השקל) ולכן נ"ל כמ"ש דלנכרי מותר ליתן במתנה שיקנה במשיכה, ואין משם ראי' דבמקום מצוה מותר, אבל מה שציין מג"א מסי' תקי"ו דמותר ישראל לשלוח דורון לישראל ראי' נכונה אבל מסי' שכ"ג י"ל ראי' למה שחדשתי דלנכרי מותר לתת במתנה כשקונה ע"י משיכה אפי' שלא במקו' מצוה:

ויש להוסיף עוד בנדון שלנו להתיר דהוי כבמקו' מצוה דהא כ' הרא"ש בפ"ק דבכורו' דעכשיו מצוה להפקיע קדושת בכור משום תקלה ומכשול שלא יבוא לידי איסור בכור, הגם דמצוה זו אינו לצורך יום כמו לצורך שבת ויו"ט ודמי' לה לאין מקדישין מ"מ כיון שא"א אח"כ אם לא ביום ש"ק קודם שיולד וגם יש חשש תקלה ומכשול לרבים, הגם שאפשר להפקיר והפקר מותר בשבת כבש"ס עירובין דב"ה ס"ל שאני מקני רשותא ממבטל רשותא וכדס"ל למג"א בפשיטות בסי' מ"מ להפקיע קדושת בכור ע"י הפקר ס"ל לעבודת הגרשוני דמדרבנן אסור ועיי' בח"ס יו"ד סי' שט"ז ויש לחוש למכשול רבים

באיסור דרבנן, ועוד יש לצרף שיטת רש"י דס"ל דקנין של נכרי מישראל בכסף ומ"מ במתנה מהני משיכה או הבאה לרשותו, דמהני לכ"ע במתנה וכיון דקנין זה ל"מ להקנות לנכרי רק במתנה ובמקח וממכר ל"מ אינו דומה כשקונה מתנה במשיכה למקח וממכר כיון דאין קנין זה מועיל רק במתנה והבן, מכל הנהו צרופים נלפע"ד המקיל להתיר לתת לנכרי בש"ק במתנה לא הפסיד ואין מזחיחים אותו:

הנלפע"ד כתבתי וה' יצילנו משגיאות ומטעיות ויראנו נפלאות בתורתו אשר ניתנה במתנה לבנו בכורו ישראל אוה"נ דש"ת. פה באדען יום ד' לס' עקב תשמעון תרכ"ו לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ס

בימי חנוכה, יאר ה' פניו אליך בתורה להיות מוסיף והולך לאורה, ויוריק לך ברכה לה"ה בני מחמד לבי הרבני האברך בשנים, ומראה פנים מלא ברכת ה' מורג חרוץ יראת ה' אוצרו כש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י בשבת תחכמוני בק"ק קליינווארדיין יע"א:

אחד"ש הטוב הנני, עתה באתי לקיים הבטחתי אשר הבטחתי לך שבוע העבר, כי אקח מועד כאור בקר בש"ק לעיי' בשאלתך דברתי ואקיימה וקדמו עיני אשמורות בש"ק ויאר לנו במעט עיון ויצאתי היום בכי טוב להשיבך בדבר הלכה והוא ע"ד הנהו נרות מיליקערצען אם מותר ללמוד ולקרות אצלן בש"ק ועיניך שפיר ראו כל המקומות השייכים לענין זה ופלפלת בחכמה קצת עד"פ, והנני לבאר לך ענין זה בקצרה כל האפשר ומה שהעלתה מצודתי לחדש בה דבר כיד ה' הטובה עלינו:

הנה בהג"א פ"ק דשבת מספקא ליה בנר של שעוה דל"ש ביה הטיה אם יוכל לקרות לאורה ולא כ' לנו מקום ספק צד לאסור כיון דלא שייך בו הטייה למה לא יקרא, ומ"ש הטו"ז דמקום ספיקו משום שמא ימחוט זה רחוק בכוונת הג"א דהו"ל לפרש טעם זה דטעם חדש הוא שלא נזכר בתוספת', והפשיט דמספקא ליה דלמא אע"ג דלא שייך שמא יטה מ"מ אסור אטו מדליק בשמן וחלב, כמו דגזרו גבוה יו"ד קומות או יו"ד בתים זה עג"ז הגם דל"ש שמא יטה כמ"ש רש"י או דילמא דוקא בנר דשייך פעם גבי שמא יטה לא פלוג דא"כ נתת דבריך לשיעורין, אבל נר אטו נר לא גזרינן, אע"ג דאדם חשוב מותר וכן ב' ב"א ובענין א' ול"ג הא אטו הא, וה"ה נ"נ נר אטו נר, יש לחלק דנר דל"ש ביה הטיה אטו נר דשייך ביה גזרי' טפי דהכל שם א' וענין א' הוא משא"כ גברא אטו גברא וב' ב"א, ועוד י"ל לפי דמשמע מלשון מהרש"ל בביאורי סמ"ק ומובא באליה רבה דגם בנר של שעוה יש הטיה אלא דאינו בקל ולא שכיח והג"א כ' דלא שייך ביה הטיה צ"ל

דלא שייך ביה גזירת הטיה דלא שכיח דלאו בקל הוא, לכן מספקא ליה דילמא כיון דעכ"פ שייך ביה הטיה לא פלוג כמו בגבוה למעלה משא"כ אדם וב' ב"א וענין א', ועיי' שבת קמ"ט ע"א דהא דרבה עצמו אפי' גבוה ב' קומות תנאי היא ועיי' ב"ח:

והנה הב"י כ' דפשוט לו לאסור דשייך בו שימחוט ויחתוך ראש הפתילה, מדכ' הב"י משום שמא ימחוט נראה דגם לדידי' לא פשיטא ליה למגזר נר של שעוה אטו שאר נרות, ולכן כ' דגם בנר של שעוה איכא משום שמא ימחוט, ובש"ע סי' ער"ה דכ' ואפי' גבוה עשר קומות שלא יוכל ליגע אליה שלא חלקו חכמים בדבר ומטעם זה יש לאסור אפי' הוא בעששית קבוע וכו' וכן נר של שעוה עכ"ל מדכ' ומטע' זה וכו' וכייל עששית ונר של שעוה נראה דהכל מטעם א' משום דלא חלקו חכמים וזה סותר למ"ש בב"י דשייך בנר של שעוה עצמו משום שמא ימחוט, והטו"ז הרגיש בזה, וכ' דאין כוונת המחבר משום גזירה דבזה לא נאסר מעולם ודומה לאדם חשוב, אלא משום שמא ימחוט, וכל הרואה יראה גודל הלחץ להעמיס כן בלשון וכוונת המחבר:

והנלפע"ד עפ"י מה שהקשה הטו"ז כיון דקיי"ל מלאכה שאצ"ל דרבנן מנ"ל למגזר כ"כ שמא ימחוט סוף כ"ס ליכא רק איסור דרבנן, ולמגזר אטו נר של שמן כ"כ האי לא גזרינן גזירה לגזירה, ונ"ל דב"י ג"כ הכי ס"ל דוודאי אין לגזור כ"כ כמו דל"ג באדם חשוב אטו שאר אינשי והם רובא דעלמא ול"ג, וי"ל דכ"ש הוא דאדם באדם מחליף טפי דאין ניכר לכל דאדם חשוב הוא וגם לא כ"ע יודעי' לחלק בגזירה ואיסור חכמים בין אדם חשוב וקרוב דמחליף ועיי' שבת ר"פ מי שהחשיך דחרש מחליף בפקח אע"ג דהוא דבר הנראה וניכר מ"מ מחליף כ"ש אדם חשוב דמחליף בשאר אנשים דלא ניכר וידוע לכל ומ"מ ל"ג בהאי מלתא כ"כ, כ"ש דאין לגזור נר שעוה אטו נר שמן דניכר ונראה לכל רואה ומובן החילוק שזה יש בו חשש הטיה ובזה ל"ש הטיה, ועיי' שבת ר"פ במה מדליקין דף כ"א דגזרי' מהותך אטו אינו מהותך וגזרי' בנותן בו שמן מעט, ומהותך וא"מ ניכר, התם שאני דלא גזירה לגזירה הוא כמ"ש תוס' ישנים דוודאי יטה, או משום שישב בחושך, והא דוודאי יטה ל"ש אלא בשמנים פסולות, אבל לקרות לאור הכשר כיון דבעי עיון היטב חששו אפי' בשמנים שנמשכים דלפעמים יטה, בוודאי גזירה לגזירה הוא לגזור הא אטו הא, ושמא יטה:

אלא כיון דבנר של שעוה ג"כ איכא משום שמא ימחוט אע"ג דמשו"ה לא היו נמנים לאסור כיון דליכא למיחש רק לאיסור דרבנן, מ"מ כיון שכבר נמנו לאסור נר של שמן מחשש שיבוא לידי איסור דאורייתא, לא אמרו חוץ מנר של שעוה, כיון דיש לחוש עכ"פ לאיסור דרבנן ויש ג"כ למגזר הא אטו נר של שמן, הגם דגזירה לגזיר' הוא בצירוף שניהם

לא אמרו בו חוץ, משא"כ באדם חשוב דליכא למיחש כלל אפי' לאיסור דרבנן וכדומה לו ב' ב"א וענין א' משום גזירה לגזיר' ל"א בו איסור. ויש להוסיף עוד כיון דיש בשל שעוה לחוש שמא ימחוט, אע"ג דמשו"ה לא אסרו, אבל גזירה קרובה לבא למגזר אטו נר של שמן שהעולם לא ידעו ולא יבינו לחלק בין חשש שמא ימחוט דשל שעוה ובין חשש שמא יטה דשל שמן ויאמרו מדמותר בהא ולא חששו מותר נמי בשל שמן, ועיי' כעין זה זכר לדבר בר"ן ביצה סוגיא דספק מוכן דגם לאחרים אסרו בכדי שיעשה, ובר"ן ע"ז לענין סתם יינם, ואם כי ראיה לדבר ליכא, זכר מיהא איכא ועיי':

והא"ש לשון המחבר דכ' ומה"ט בעששית אסור וכן נר של שעוה דגם נר של שעוה משום דלא חלקו, אלא דבשל שעוה לולי דאיכא משום שמא ימחוט לא היה מקום לגזור אטו שמן כיון דל"ש בנר זה חשש הטיה כמו בעששית וגבוה למעלה מיו"ד, ובב"י קיצר וכ' עיקר החשש נגד הג"א ובשו"ע דייק בלשונו וארכבי' איסור דנר של שעוה:

אתרי רכשי ע"ד שכתבתי כנ"ל נכון וברור:

והא"ש נמי מה שהקשה הטו"ז מדקתני טעמא דברייתא דאין קורין משום שמא יטה ולא אמר טעם הכולל יותר שמא ימחוט דנ"מ פתילה בלא שמן, ולמ"ש לק"מ דוודאי למ"ד משאצ"ל חייב איכא משום שמא ימחוט לחוד, אבל ברייתא זו אתי' כמ"ד מלאכה שאצ"ל פטור, אלא מאחר דגזרו בשל שמן שמא יטה ממילא אסור גם פתילה לחוד ונר של שעוה משום דאיכא שמא ימחוט ואתו להתיר גם של שמן ולא ידעו לחלק בחומר איסור דשמא יטה לשמא ימחוט, ואמרה הברייתא עיקר הטעם דנמנו וגזרו אומר שלא יקרא לאור הנר, וא"ש נמי דביו"ט מותר ולא גזרינן שמא ימחוט, כיון דליכא משום שמא יטה גם משום שמא ימחוט ליכא וא"ש ביותר דל"ק בברייתי' טעם דשמא ימחוט דכולל יותר, דא"כ גם ביו"ט אסור, ולכן נקיט טעם דשמא יטה דנדע דוקא בשבת דשייך שמא יטה בשמן אסור גם פתילה ושאר נרות משום שמא ימחוט וא"ש נכון:

עד כה היו דברינו לבאר שיטתו של הב"י וקבעה להלכה בשו"ע דנר של שעוה אסור אטו שאר נרות דשייך ג"כ שמא ימחוט, בכ"ז אפשר צדקו דברי הטו"ז דמנ"ל לחדש איסור, ולהוסיף גזירה מה שלא מצאנו וכל עיקרו חשש וגזירה הוא. ואני מוסיף והולך אור המאיר אשר יאיר לנו, דנ"ל ראי' מרמב"ם דל"ג שמא ימחוט למ"ד משאצ"ל פטור, דהנה הרמב"ם השמיט הא דאמר רבא אדם חשוב מותר, ועמד בזה הלח"מ ולא מצא מענה, ועלה בדעתי במושכל ראשון ליישבו, דס"ל ניהי דבאדם חשוב ליכא חשש שמא יטה השמן אחר הפתילה שאין דרכו בכך בחול, או משום שאין דרכו להשתמש בנר שיש בו מעט שמן עד שצריך הטיה שיהיה השמן במקום הפתילה, או שאין דרכו להטות

הכלי וכ"ש כשהכלי מאוס, אבל למחוט הפתילה לטעם ראשון שכתבנו בוודאי שייך גם באדם חשוב, גם לטעם השני דמחמת חשיבותי' אין דרכו להטות, אבל למחוט הרי עינינו רואות שכ"א יהי' מי שיהי' מוחט הפתילה בשעה שמרגיש שיכהה אורו, ובכלי, וכ"ש כשהוא יחידי במקום הנר שמשתמש בו, והא דאמר רבא אדם חשוב מותר משום דס"ל מלאכה שאצ"ל פטור וליכא באדם חשוב רק חשש דרבנן, ולמגזר הא אטו הא ע"ד שכתבנו ל"ל, ומקשה עליו ממעש' דר"י ב"א דרצה להטות או הטה וחזינן דגם באדם חשוב שייך שמא יטה, אבל להלכתא לפי מה דס"ל לרמב"ם דמלאכה שאצ"ל חייב איכא ג"כ משום שמא ימחוט ואיסור דאורייי', ובריי' נקיט הטעם משום שמא יטה דאתי' כמ"ד מלשאצ"ל פטור או דבעי למימר טעם דא"ש לכ"ע לכן לא כ' הרמב"ם הא דאדם חשוב מותר, דאיכא משום שמא ימחוט הגם דהרמב"ם נקיט הטעם משום שמא יטה משום שאין דרכו לכתוב דבר שאינו מפורש כידוע דכן דרכו בקדש בכ"מ, אבל מ"מ האמת כן הוא לכן לא העתיק דינו דרבא, ושתיקה זו לאו הודאה, אלא להלכתא ליתא לחלוקא דרבא בין אדם חשוב לאדם אחר כן נ"ל יישוב נכון:

והנה להלכתא פסק בשו"ע דאדם חשוב מותר לפי דפסקי' כשיטת רוב ראשונים דהלכה מלשאצ"ל פטור וליכא באדם חשוב גזירה דאורייתא דגם אם ימחוט בכלי עיי' מג"א דמוכח מדבריו דס"ל גם בכלי רק מדרבנן אסור ועיי' מחצית השקל ופרמ"ג סי' ער"ה ועיי' טו"ז סי' תקי"ד. ולענין נר של שעוה או פתילה בלא שמן הלא מוכח מרמב"ם דס"ל דהא דמחלק רבא בין אדם חשוב משום דס"ל מלאכה שאצ"ל פטור ול"ג שמא ימחוט וגם ל"ג הא אטו הא בצירוף כ"ז, כ"ש נר אטו נר דניכר דלא גזרי' כולי האי וכטו"ז, ומ"ש הטו"ז מתוס' שבת דגזרי' בכבוי חילוקו יפה ונכון הוא, ובלא"ה אין לדמות בגזירת לגזירת זו עיי' תוס' חולין ר"פ כל הבשר ק"ד ע"א ד"ה ומנא תימרא ועיי':

אלא מ"ש הטו"ז בסי' רע"ח דמהרש"ל וב"ח כתבו דנר של שעוה מותר עיי' אליה רבה דמביא דברי מהרש"ל דמוכח מתוך דבריו דאינו מתיר רק במקום דבלא"ה פליגו אם יש לאסור חזו לצרופי דבנר של שעוה ליכא כ"כ שמא יטה ואני ראיתי בפנים בב"ח שמבוא' בדבריו פעמים ושלש דאינו סומך על היתר זה רק שלא לבטל אמירת הגדה כשהוא יחידי ויש לו נר של שעוה או של חלב ולמד זכות על הבודקים ציצית דבעי עיון וכדומה בנר של שעוה, אבל לעצמו כ' שם סעיף ד' דנר של שעוה אסור כמ"ש ב"י וצלע"ג על הטו"ז:

ולדינא כ' המג"א דיש להחמיר והוא מטעם שמא הלכתא כמ"ד מלאכה שאצ"ל חייב וגם אדם חשוב יש להחמיר דלא בקיאים מי הוא אדם חשוב לדבר זה כמ"ש האחרונים

שסביב השו"ע חונים, ובוודאי אם אפשר שלא ללמוד ביחידות מה טוב, אבל בב' ספרים בענין א' יש להקל דבלא"ה יש מתירים וכ"כ האי אין לנו לגבב חומרא כ"ש כשיש בו ביטול תורה, ועונג שבת למי שמתענג ומוצא נופש וקורת רוח מלימודו כנ"ל:

ואחר אשר בארנו באורך הך דינא דנר של שעוה שוה לנו לבוא לנידון שלפנינו והקוצר יספיק לנו במילי דדי להם לחכימא בהנהו מיליקערצען דל"ש בהו שמא יטה כמו בנר של שעוה וגם שמא ימחוט ל"ש שאין דרך וכמעט א"א למחוט הפתילה אם לא ע"י כלי וחוזק יד שאין דרך כלל אפי' בחול. אבל כמדומה לי יש בו משום מכבה או גרם כבוי לפעמים כשיתרבה המהותך מחום האש ששופכים לארץ מרירותו שע"י רבוי המהותך מכהה האור וע"י ששופכים זה מבהיק האור, וניהי דמשום מבעיר ליכא דאין זה אלא עדוי חושכא, אבל משום מכבה או גרם כבוי איכא עיי' ביצה כ"ב בתוס' ורא"ש שם ובתשובה א' ביארתי שיטת תוס' ורא"ש באר היטב ולאפס הפנאי לא עת האסף פה שנית, ולא יאמרו רבנן בכפילא, עכ"פ משם יוצא דבשבת בוודאי אסור, אלא כיון דא"צ לגופו הוא פטור אבל אסור ונפלינן ברברבתא אם נר של שעוה אסור משום איסור דרבנן דמכבה שאצ"ל או מותר. ויש לי הרהורי דברים בנר של שעוה וחלב לפעמים מטים הנר כדי שיבלע הפתילה מן החלב או השעוה ויבהיק אורו ואיכא משום שמא יטה במלאכה דאורייתא, וזה נ"ל שייך גם בהנהו מיליקערצען, וצריך חפוש ובדיקה אם רגילי אינשי בכך, ואין למדי' מאיש פרטי בזה דל"ח לשמא יטה רק היכא דשכיח ורגיל. מן כל הנהו טעמים דכתיבנא איני אומר בו היתר. וכבר ידעת וראו עיניך שאני מעורר ישנים כאור בוקר בש"ק בקול עורו ישנים משינתכם, התעוררו נא ועמדו על צדי למען לא אכשל באיסור חז"ל דלא יקרא לאור הנר ואלקי' המאיר לארץ יאר לנו ויראנו נפלאות מתורתו:

טרם אכלה לדבר, אציע אתך פה מה שעלה במחשבה לפני באמצע הכתיבה בשבת פ' ב"מ כ"א ע"א בעי מיניה אביי מרבה וכו' אמר ליה אין מדליקין מ"ט מפני שאין מדליקין, וכ' רש"י מפני גזירה שידלוק בלי הוספה, וצ"ל מלבד שהלשון דחוק והול"ל משום גזירה, גם קשה מדשאל ליה מ"ט הלא אביי בעצמו אמר בהאיבעי' גזרי' דלמא וכו' או לא, וכשהשיב לו אין מדליקין מובן משום גזירה שמא ידליק בעינו. ונ"ל דיש לי מקום עיון דמתני' קתני אין מדליקין משמע דלא ידליק לכתחילה משום גזירה, ולא קתני דאסור לראות אצל שמנים ופתילות פסולים אלו, וגם בש"ס אין מבואר, והשואל בתשובת רשב"א ס' קע"א היה נראה לו מדקתני לכתחילה לא ידליק הא דיעבד מותר לראות בו, והרשב"א השיב דעיקר החשש כשרואה בו שיטה ובוודאי אסור לראות בו וכמו אין קורין לאור הנר שמא יטה, ופסקו בשו"ע סי' רס"ד כן, וצ"ל דמתני' לאו דוקא

שאין מדליקין אלא אסור לראות בו, וי"ל דכ"ז בפתילות ושמנים דשייך בהם שמא יטה אסור דיעבד מחשש זה עצמו דשמא יטה דעיקר הטיה כשרואה וממשמש בו, אבל באלו דליכא משום שמא יטה אלא משום גזירה כמו באבעי' דאביי לרבה דליכא רק גזירה שמא ידליק בעינא, י"ל דוקא לכתחילה לא ידליק משום גזירה אבל בדיעבד מותר לראות בו, דלא גזרי' כולי האי, ועוד דל"ש כלל למגזר אם יהי' מותר לשמש בדיעבד במעורב ישמש גם בעינא בדיעבד דכיון שאסרו לכתחיל' אפי' מעורב תו לא שכיח שידליק לכתחילה במעורב ועיי' ברא"ש שלהי ע"ז לענין גזירה אב"י אטו ב"י דתבשיל מותר ול"ג תבשיל בקדרה שאב"י אטו תבשיל שנתבשל בב"י כיון דאסרו לבשל באב"י שוב ל"ש שיבשל באב"י כדי למגזר הא אטו הא עיי"ש והה"נ כאן. והרשב"א ג"כ לא אמרו רק היכא דשייך בזה עצמו שמא יטה, והמחבר ג"כ לא כתבו רק בתחילת הסימן כדאיירי בשמנים הפסולים מעיקר הדין כנלפע"ד ראוי ונכון לדינא ולמעשה עדיי' צריך תלמוד אצלי כי לא שקלתי' במאזני שכלי והדבר צריך בדיקה וחיפוש:

ואם כנים דברי י"ל פרפרת נאה דבתר דאמר רבה אין מדליקין ומובן משום גזירה וקשה עדיי' מ"ט, מנ"ל לרבה בפשיטות דגזרו כולי האי מה דלא קתני במתנ', ואמר מפני שאין מדליקין רמז לו דלכן קתני במתני' אין מדליקין ולא קתני דיעבד דאסור לראות משום דמתני' כייל וסתם אין מדליקין בשמנים אלו אפי' מעורב בדבר שמדליקי' וכה"ג דוקא לכתחילה אין מדליקין לכן נקיט בכל מתניתין רק לכתחי' וממילא מובן היכא דשייך שמא יטה אפי' דיעבד אסור כמ"ש רשב"א בפשיטות מסברא דנפשי', והיינו דאמר מפני שאין מדליקין כמ"ש רש"י משום גזירה ורמז ליה מנ"ל הא משום דאין מדליקין מדלא קתני רק אין מדליקין לכתחילה ש"מ דיש איסור היכא דל"ש שמא יטה ומשום גזירה ובהא אין מדליקין רק לכתחילה וכדכתיבנא:

הנלפע"ד כתבתי במרוצה, בין תבין את אשר לפניך, הכ"ד אביך אוהב נפשך מברכך בכל מיני ברכות ושובע שמחות. פ"ב כאור בוקר ליום ג' ב' דחנוכה תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סא

השמים שפעת ברכות יעריפו, בל יחליפו, לראש גבר הוקם על ה"ה ידי"נ מע"כ הרב הותיק מלא עתיק חרוץ בעל פיפיות כש"ת מהר"ם נ"י בשבת תחכמוני בק"ק וו"ה יע"א:

יקרתו קבלתי בזמנו בשבוע זו והיום באתי אל העיון והיום יצאתי בעטי להשיבו על שאלתו וספיקתו בהך דינא של המחבר או"ח סי' שכ"ג סעיף ז' דמותר להטביל בשבת

כלי חדש וי"ש יצא ידי כולם ויתן את הכלי במתנה לעכו"ם, והוקשה לו ואיך יתן מתנה לנכרי הא עובר על לא תחנם לא תתן להם מתנת חינם, והא מתנה זו צריכה שתהיה מתנה גמורה שיוכל לשמש בו כרצונו, הגם שנכרי מחזיר לו מיד בתורת שאלה, מ"מ צריכי' שניהם שיכוונו למתנה גמורה, ובתשובת הרשב"א ס' תפ"ח מפקפק על היתר זה דמחזי כהערמה, ובוודאי בלבו לא יהי' הערמה, גם המרדכי שממנו מקור דין זה ס"ל דלא מפקע בזה מחיוב טבילה, ואיך שרי ליתן לו מת"ח, וצ"ל דיתן לנכרי שקיבל טובה ממנו או לשכנו דשרי כמ"ש תוס' חולין גבי שולח אדם ירך לנכרי ובע"ז כ"א ומסתימת המרדכי פ"ב דביצה שמביא הב"י המחבר לא משמע כן, אלו דבריו בהוספת תוספת מרובה משלנו בביאור השאלה:

והנה המג"א סי' ש"ז נתקשה הא אסור לתת מתנה ביו"ט וכ' למצוה התירו, וע' במחצית השקל בשם תוס' שבת הא להסוברים דמותר לטבול ביו"ט לאו צורך מצוה הוא ואיך יצא ידי כולם, ומחצית השקל העלה כיון דרוצה לצאת ידי שמים ידי כולם הוי ליה מצוה לגבי' דידי' ודוחק:

ובמק"א בתשובה העליתי דליכא איסור מתנה מצד הנותן רק מצד המקבל, דנותן אינו אלא כמפקיר ומוציא מרשותו ועיי' מג"א סי' ח' דמותר להפקיר, ועיקר האיסור משום המקבל שמכניסו לרשותו וכמקח וממכר הוא לפ"ז מותר להקנות לנכרי מצד הדין דמצד הנותן ליכא איסור ומיושב קו' המג"א סי' ש"ז הנ"ל ושם בארה ואכ"מ:

ונחזור למקום שיצאנו משם בוודאי אם יש לו שכן נכרי מכירו דליכא משום מת"ח אסור לו ליתן במתנה לאחר כיון שאפשר ליתן לשכנו דליכא איסור למה נתיר לו בדרך אסור, אבל היכא דל"ל מי שמכירו או שכינו צריך לעיי' מלפי תירוץ המג"א משום מצוה התירו לו לתת מתנה ביו"ט אם כמו כן מותר לתת לו מת"ח, ונ"ל פשוט דאסור, חדא דלא התירו משום צורך יו"ט רק איסור של יו"ט כמו ליתן מתנה ביו"ט שהוא איסור של יו"ט והתירוהו משום צורך יו"ט אבל מת"ח לאו איסורא דיו"ט הוא, ועוד ליתן מתנה ביו"ט איסור דרבנן הוא ומת"ח לנכרי דאורייתא כנ"ל פשוט:

שבתי וראיתי די"ל כיון שישראל עושה זאת לטובת עצמו, אפי' בחול דליכא מצוה מותר כ"ש ביו"ט לצורך מצות יו"ט:

וחילא דידי מר"ן גיטין ל"ח ע"ב בשם י"א והוא ברשב"א בשם רמב"ן דטעמא דאסור שחרור משום לא תחנם כעין ל"ת לנכרי וכל שעושה לטובת עצמו ליכא משום לת"ח, ור"א שחרר עבדו לצורך מצוה ליכא משום לא תחנם, ורשב"א שהקש' עליו מכח כ"ש השתא לגר תושב מותר לתת מת"ח כ"ש לעבד נרא' דמודה לרמב"ן בהא שכ' דכל שעושה

לטובת והנאת עצמו הגם שסוף כ"ס המקבל נהנה בחנם בלא כסף או דהיה לו גמול אחר תחת השחרור מותר, ולא בא לחלוק עליו אלא משום דלא ניחא ליה שיהי' טעם איסור זה משום לא תחנם, וגם הר"ן מביא בשם י"מ ושתיק להו ש"מ דכוותי' דרמב"ן ס"ל ובנכרי מותר ליתן לו כל שיש לנותן צורך בו לטובת עצמו, וא"כ ה"נ בנידון שלנו שיש בו צורך לישראל לתת הכלי במתנה גמורה לנכרי לצאת ידי כולם הגם שנותן לו במתנ' גמורה כדי שיוכל הנכרי לשמש בו כשירצה ליכא משום לא תחנם. ועיי' תוס' ע"ז כ' ע"א ד"ה ר"י שהקשה וכי מאן דס"ל דאסור לא ס"ל דמפרנסים עניים נכרים וכו' ומתרץ דרכי שלום אין זה מתנת חינם עי"ש נראה דס"ל כרמב"ן כיון שעושה להנאת עצמו מפני דרכי שלום ליכא משום מת"ח והדבר מוכרח מכח קו' התוס':

אלא דמש"ס ע"ז ס"ד ע"א מוכח דלא כוותי' דרמב"ן ותוס' הנ"ל והוא מדקאמר שם מדר"י נשמע לר"ע כמו לר"י דאסור משום מת"ח למעוטי תפילה ש"ד ה"ה ה"נ לר"ע במקיים בכלאים, ואם כרמב"ן דכל שיש להנותן הנאה בו ולעצמו מתכוין ליכא משום מת"ח אין הדמיון עולה יפה לר"י כיון שמכוין למצוה למעוטי התפלה ליכא משום לא תחנם, לא משום דחוי, אלא דליכא כאן ענין דלת"ח כלל, אבל לר"ע דמקיים בכלאים איסורא דמלקות הוא מניין לנו דמצות למעוטי תפילה דחי איסור זה וקושי' זו כבר אמורה בס' באר יעקב, ואפשר יש לדחוק גבי עבד ליכא כ"כ משום לא תחנם כקושיית רשב"א וכל דאיכא גם להנאתו מותר, אבל הלא הראיתי שגם התוס' הכי ס"ל, ותוס' כ' כן גבי ל"ת דנכרי. ועיי' ח"ס חיו"ד סי' שכ"ב שעמד בקושי' זו:

ויש למפקפק לפקפק דהא עשה דלעולם בהם תעבודו לאו קיום מ"ע הוא אלא איסור עשה וכיון שיש מצוה לפניו שהוא חפץ ורוצה בה ליכא לא תחנם במה שמשחרר אותו כיון שמחויב במצוה זו, ואפי' אינו מחוייב לעשותה, מ"מ כיון שרוצה בה לא גרע מדבר הרשות שעושה להנאתו דליכא משום לא תחנם, ומצוה שהוא מחוייב בה חיובא הוא לשחרר כדי לקיים המצוה שאין איסור עומד נגדו והבן:

ואני בעניי הכינותי יישוב נכון לקושי' זו, בשים לב במ"ש הרמב"ן בטעמא דלעולם בהם תעבודו משום לא תחנם כעין לא תחנם בנכרי, וצ"ע לכאורה הא מיד כשנותן שחרורו בידו מתהפך כחומר חותם מעבד לישראל ואז כששבת וינפש ממלאכת רבו, בר ישראל נהנה וברגע שהוא עבד אין לו תועלת והנאה ושאני גבי נכרי שנהנה ממתנה זו בגיותו וצ"ע. וצ"ל עצמו שמשחררו כדי שלא יהי' עבד, רחמנותו עליו בעודו עבד וזה מביאו לתת לו גם שחרור זהו עצמו הוא משום לא תחנם שלא יחונן אותו בעוד שהוא עבד, כיון

שאם יניחו כמו שהיה עבד לאדונו משועבד לעבדו ולהכי אסור הגם כששבת ממלאכתו כבר ישראל הוא, כצ"ל והוא נכון:

ואחר הוצעה זו אומר אני דמשו"ה כשמשחרר אותו להנאת עצמו ליכא משום לא תחנם הגם שסוף כ"ס עשה לו חסד חנם ונהנה משום דאז כשנהנה כבר ישראל הוא, וליכא רק משום דמרחם לגוף זה שהוא עכשיו עבד לעשותו חפשי, ובכ"הג אינו עושה משום רחמנותו עליו וא"כ הגם שלבסוף נהנה ליכא איסור' דלא תחנם דהא כשנהנה הוא ישראל וא"ש. לפ"ז לק"מ מש"ס ע"ז ס"ד שם בנכרי גם אם עושה כדי לקיים מצוה דלמעוטי תפילה סוף כ"ס נהנה הנכרי ממת"ח וזה אסרה התורה אע"ג דהתחלתו היה לטובת ולהנאת עצמו, ואמת נכון הדבר בעזה"ית:

ויצא לנו מדברינו בכוונת הרמב"ם קולא וחומרא, קולא דבח"ע וחב"ח מותר לשחרר אפי' ליכא למשחרר שום טובה והנא' דהא כשיהנה יהיה ישראל, ומשום דמרחמו ונותן לו ג"ש כשהוא עבד אין בזה משום מת"ח לעבד אלא לחב"ח שבו שמשועבד ועובד עבודת רבו, הגם שתקנו עובד א"ע יום א', מ"מ יום שהוא עובד את רבו קשה הוא לחב"ח שמשועבד לעבודת אחרים ותליא ברצונו ודעתו והאדון מרחם לחב"ח ולא לח"ע, הא קולא, וחומרא לפי מה דקיי"ל המקפיר עבדו צריך ג"ש ועיקר האיסור הוא ההפקר מן השעבוד כמ"ש תוס' גיטין ל"ח ע"א ד"ה המפקיר וכו' לכן אסור להפקירו אפי' יש לו לאדון הנאה ותועלת דסוף כ"ס יהנה העבד והוה לי' כנכרי דאסור אפי' מכוין לעצמו משום מצוה וכדומה כדמוכח מש"ס ע"ז הנ"ל:

ולכאורה קשה עלינו מסוגי' ש"ס ל"ז ע"ב דמביא ראי' מהאי מעשה חצי' שפחה וחב"ח ולפמ"ש בחצי' שפחה וחב"ח ליכא משום לא תחנם אפי' אינו מכוין לטובת עצמו, וכעין שמקשין העולם על הרשב"א שבת פ"ק דכ' דבח"ע וחב"ח ליכא משום לעולם בהם תעבודו ויישבתיו במק"א ואכ"מ, ולמ"ש קשה כהנ"ל על רמב"ן ותוס' ע"ז הנ"ל. ואחר שים לב קצת לק"מ דהא מקשה שם על אביי ומשום איסורא לא וס"ד דאביי ס"ל גם משום איסורא לא, ואי ס"ל דלב"ת משום לת"ח הא בוודאי היה מתיר משום איסור דליכא לת"ח כיון שעוש' להציל מאיסור', וע"כ דל"ל האי טעמא משום ל"ת וכיון דל"ל משום ל"ת ממילא גם בח"ע וח"ש וחב"ח איכא משום לב"ת ושפיר מקשה מהאי מעשה דח"ש וחב"ח, ומסיק דגם אביי ס"ל משום איסורא מותר וה"ט דליכא רק משום לא תחנם וכל לאפרושי מאיסורא ליכא משום ל"ת, ולאמת בח"ש וחב"ח ליכא משום איסור דלב"ת וא"ש ועיי', ויש לי לעשות סמוכים לדברינו מדמקשה מדשמואל על ר"א ולא הקשה דר"א אדר"א ועיי' מהר"מ שיף שכ' דה"א דהי' מקום לומר דמותר לשחרר כדי

שיהי' מחוייב במצות כולם ול"א ר"א חובה רק שלא יפקירנו ומשמואל דאמר המשחרר עבדו עובר בעשה מקשה שפיר וכ"כ הפ"י והנה דברים שכליים המה, והדר מקשה מנ"ל באמת דגם כה"ג אסרה תורה ולשמואל ניח' ולהלכתא קשה עיי"ש:

ולולי דבריהם היה נ"ל ע"פי דרכם אבל לא מטעמייהו, לפמ"ש דמ"ש הרמב"ן משום לא תחנם צ"ל הגם דכשנהנה כבר ישראל הוא מ"מ אסור משום שמרחם עליו בעוד שהוא עבד שלא יהיה עבד גם זה אסרה תורה, וי"ל לולי דשמואל ה"א דוקא מפקיר אסור דמהנה לעבד ששבת וינפש ממלאכה בעוד שהוא עבד, אבל לשחררו לגמרי שיהיה ישראל גמור מותר דלא אסרה תורה משום דכשיהנה כבר ישראל הוא, ולכן מקשה מדשמואל דאמר המשחרר עבדו דס"ל ע"כ דיש איסור גם בזה משום שמרחמו כשהוא עבד:

וכל מ"ש ביישוב דברי רמב"ן לא יועיל לנו על דברת התוס' ע"ז כ' דכ' כן בנכרי דמשום דרכי שלום אין בו משום מת"ח וקשה מסוגי' דע"ז ס"ד, ונ"ל דכוונת התוס' דכל שיש משום דרכי שלום ליכא משום מת"ח לא משום דכיון דלהנאתו מתכוין אע"ג שהנכרי נהנה ג"כ בחנם ליכא משום מת"ח כמ"ש הרמב"ן, דהרמב"ן לא כ"כ רק בשחרור כמ"ש, אבל כוונת התוס' הוא ענין אחר, דכל שראו שהוא מפני דרכי שלום שאם לא יעשה כן לפרנסם איכא איבה ויקומו עלינו כתוא מכמר ויקחו בחזקה ויהיו צוררים צרורים וע"י שמפרנסים אותם מצילי' את עצמינו מידם הוי כמוכרו לו ומבריח ארי דורס וטורף, אבל לתת מתנה לנכרי שיש לו לנותן הנאה ממק"א שלא באה ולא תבוא מיד נכרי אסור כנ"ל נכון לדינא:

וזאת תורת העולה לדינא מדברינו דאסור ליתן מת"ח לנכרי גם כשמתכוין לטובת עצמו, ובנדון שלנו הגם שמכוין למצוה לצאת ידי כולם אסור זולת לשכינו ומכירו, ומסתימת השו"ע ל"ק דסמך עצמו דמובן מאליו דבאופן דמותר ליתן לנכרי מת"ח מיירי כנלפע"ד, ויש לעיי' אפשר דסגי למפטר מטבילה במתנה ע"מ להחזיר אחר השבת, ואפשר מתנה כזו לא אסרה תורה לתת לנכרי ולא אסרה רק נתינת נבילה לנכרי מתנה עולמית אבל לשעה שא"א שיעשה בו כרצונו והיא בחזרה אח"ז לא אסרה תורה ואם מוציא הכלי עי"ז מחיוב טבילה ג"כ צ"ע ותליא אם מתנה ע"מ להחזיר קנין לשעה כדס"ל לרבינו אביגדור בתשובות הרא"ש ועיי' אבני מלואים סי' כ"ח או קנין עולמית כדס"ל לרא"ש סוכה, ולרבינו אביגדור נראה יותר דלא מפקיע עי"ז מחיוב כיון דשל ישראל הוא לאח"ז, ולרא"ש של נכרי הוא לעולם, אלא שחיוב תנאי עליו וצריך לחזור ולהקנותו לישראל,

וכ"ז צ"ע לדינא בעת הפנאי והי' זה שלום מעושה חסד חנם כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת. פ"ב יום ה' טו"ב סיון תר"ל לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סב

מה שחנני הי"ת בדין חטא בשביל שיזכה חברך. מקור דין זה יוצא מש"ס פ"ק דשבת ד' וכי אומרים לו לאדם חטא וכו' וכ' תוס' והא דאמר רבי בערובין ל"ב דניחא ליה לחבר למיעבד איסורא קלילא וכו' שאני התם כדי שלא לאכול ע"ה טבל על ידו, והא דחצי עבד וכו' משום דמצות פו"ר מצוה רבה היא, וצריך להבין דלמא מתני' כשהוא האדון שחרר מדעתו בעצמו חציו והוא גרם לו דבטל מפ"ו, צ"ל דהי' קשה לתוס' מש"ס גיטין מ' ע"א דמתרץ לר"י מתני' בשל ב' שותפין ויותר י"ל משום דמתני' סתמא קתני חציו עבד בין של א' בין של שותפין, ועיי' רש"י במתני', כגון של ב' אחין או ב' שותפין נראה דרצה להשמיענו דאפי' בשל ב' שותפין כופין את רבו, ואפשר ס"ל דבעבד של א' אפי' למשנה ראשונה היו כופין ולמשנה אחרונה אפי' בשל ב' שותפין, אלא דמסוגי' ש"ס ריש חגיגה דנדחוק לתרץ לרבינא רישא כמ"א וסיפא כמשנה ראשונה ולא מתרץ רישא וסיפא כמ"ר, ורישא בעבד שלו וסיפא בשל ב' שותפין, ש"מ דס"ל לש"ס דלמ"ר גם בעבד של א' לא היו כופין וי"ל דש"ס משמע ליה כן מרבינא לשיטתו דאמר בגיטין מ' ע"א מתני' בעבד של ב' שותפין וד"ה משמע דאוקימתא הוא דמוקי מתני' לר' יוסף בב' שותפין, אבל לרב מתני' גם בשל א' דאי קמ"ל חידוש דבר זה דבב' שותפין לכ"ע מהני הל"ל בב' שותפין ד"ה, והא מתני' ע"כ בשל שותפין איירי ש"מ דלולי רב יוסף מתוקמא מתני' גם בשל א' ולמשנה ראשונה לא היו כופין אפי' בשל א', אע"ג דהוא גרם, עד שבא ב"ש ואמר תקנתם את רבו וכו' ובתחלה ב"ה כרשב"ג בערובין ס"ל דלא ניחא ליה למיעבד עבירה קלילא דרבנן אפי' הוא גרם כ"ש עבירה דל"ב תעבודו דאורייתא, ובמשנה אחרונה חזר ב"ה והודה לדברי ב"ש ואפי' בדאורייתא אמרי' חטא וכו' ומ"ש רש"י במתני' בשל שותפין לרבותא אפי' בב' שותפין הגם דקיי"ל כרב ולא צ"ל מתני' בשל שותפין מ"מ מהני' סתמא קתני משמע בין בשל א' בין בשל שותפין, ולר"י צ"ל מתני' דוקא בשל שותפין איירי:
וכתבו התוס' משום דפרו ורבו מצוה רבה היא היינו דהיא מצוה שאין כמוה בדמיון ורשב"א כד מייתי לתי' זה מוסיף דקיום העולם היא, ומדויק בזה מתני' דגיטין אלא מפני תקון העולם כופין, וצ"ל הלא אמר שנאמר לא לתוהו בראה והול"ל אלא כדי שלא יהי'

בטל מן המצוה, מאי מפני תקון העולם דקאמר ולתוס' א"ש משום מצוה אחרינא לא היו אומרים חטא, אלא מפני שמצוה זו תיקון העולם וקיומה היא לכן אומרים לו חטא וכופין אותו על כך וא"ש:

ולפי תירוץ זה אין אומרים חטא רק במצות פו"ר, וכ' עוד י"ל דבכל מצות אומרים חטא באיסור זוטא כדי שיזכה חברך ברבה הימנה ושאני ברודה פת שפשע וא"ש האי דפסחים דחמירא עשה דפסח מעשה דהשלמה, א"כ בכל מקום אומרים חטא בזוטא כדי שיקיים חברך מצוה רבה כמו בעצמו שמותר לעבור בדזוטרא וכמו עשה החמורה דוחה עשה ול"ת הקלה:

והנה מ"ש תוס' דרודה שאני משום שפשע, עיי' תוס' עירובין ק' ע"א שכתבו הא דלא דחי עשה ל"ת דבל תוסיף משום דפשע דהי' יכול לקיים העשה בלא דחיית הלאו, א"כ בהרודה שפשע גם הוא עצמו אסור לו לעבור בקל כדי שיזכה וינצל מאיסור חמור כיון דע"י פשיעה בא לו, אלא משום דרדיית הפת דרבנן מספקא ליה לרבינא אם מתירים לו לעצמו, אבל ע"י אחר בוודאי לא כיון שפשע ועיי' טורי אבן ר"ה כ"ח ע"ב שהקשה על תוס' עירובין מש"ס זבחים דמוכח דאפי' בא ע"י פשיעה אמרינן עשה דוחה ל"ת עיי"ש גם לדרבנן דעשה דוחה ל"ת שהוא פשע והביא עצמו לידי כך, מ"מ לומר לאדם חטא בשביל שיזכה חברך מסתבר דלא נימא לו רק כשחברו לא פשע, אבל כשפשע מה לו לחטוא בשבילו מי יחוש חוץ ממנו, לא הי' לו להביא עצמו לידי כך והבן:

והנה צ"ל הא דבערובין ס"ל לרבי דניחא ליה לחבר וכו' הגם שע"ה פושע בעצמו דאינו מעשר, מ"מ כיון שע"י חבר בא לו ניחא ליה ושרי למיעבד איסורא זוטא ואפשר דמשו"ה ס"ל לרשב"ג דלא ניחא ליה כיון שהע"ה פושע בעצמו, אבל היכא דלא פשע כלל מודה רשב"ג דאומרים לו חטא וכו' ואפי' היכא דלא גרם הוא כלל, וכן נראה דאלת"ה פליג רשב"ג על משנה אחרונה דכופין את רבו להאי תירוצא של תוס' דלא נחית לחלק בין פ"ו לשאר מצות ולמ"ש א"ש:

והקשו התוס' לנפשייהו מהשולח ל"ח ע"ב חציה שפחה וחב"ח שכפו רבה, ותי' דהתם היתה מחזרת עליהם וממצאת עצמה לזנות ודומים לאנוסים, וראיתי לזקני מ"ו מאוה"ג מהרע"א זצ"ל בחדושי רע"א בשבת ד' שעמד בתמיה' קיימת מה קשה לי' לתוס' מהאי מעשה דהא י"ל דהאדון עצמו שחרר חציה והוא גרם לכן כפו אותה כמו בערובין כיון שע"י בא, ומשם מוכח אפי' ע"ה פושע, מ"מ כיון שע"י החבר בא אומרים חטא וההי"נ בהאי מעשה, ולכאורה י"ל דאיכא הוכחה לתוס' דהמעשה לא הי' כן מדמקשה שם לאביי ומשום אסורא לא מהאי מעשה דח"ש וחב"ח ואם האי מעשה הי' דאדון עצמו

שחרר חציה לק"מ על אביי דבהאי מעשה הוא גרם ששחרר חציה, אבל בהאי אמתא דאביי לא עשה האדון מידי וע"כ צ"ל דידע דהאי מעשה בשל שותפין הי' ושחרר הא' חציה וא"ש, אלא דזה דוחק דהי' ליה לפרש דהמעשה בשני שותפין הי' ועיקר חסר כדי להקשות על אביי, אבל באמת דברי זקני זצ"ל נפלא ממני ובמח"כ קדושתו אפי' ריח קושי' אין כאן בוודאי בח"ע וחב"ח והאדון שחרר אותו חצי ועי"ז מבוטל מפ"ו הוא האדון גרם, דלולי כן הי' יכול לקיים פ"ו ולשבת אם מחוייב בה וע"י השחרור מונע אותו ממצוה, ואם עבד אינו מחוייב בכ"ז, הוא גרם ע"י שחרורו שצד בן חורין שבו נתחייב ואינו יכול לקיים המחוייב עליו אבל בחציה שפחה דליכא ביטול מצוה רק דעבדו בה אינשי איסורא וכי האדון גרם מידי בזה ע"י ששחרר חציה גם אם היתה כולה שפחה הוו עבדי בה איסורא, והא"ש דמקשה על אביי וא"ש קושי' תוס' ופשוט:

והיתה לבאר בוודאי לפי דמסיק ומתרץ דס"ל דמנטרא ומסרה לעבד ובחציה שפחה א"א למנטרה דאסורה לעבד באופן שהוא האדון שחרר חציה והוא גרם לה דא"א למנטרה ע"י עבדי אלא לאמת לא צ"ל דהאי מעשה כך הי' ואפי' בשל ב' שותפין כופין משום דא"א למנטרה אומרים ותוס' הקשה שפיר לפי דס"ל לרבינא במעשה דאביי ול"ל דאפשר בעבד דמנטרה שפיר ולא גרם האדון מידי וקשה הא פושעים היו ולא אמרי' חטא כה"ג וא"ש פשוט:

ויש לנו לעשות סמוכים משם למ"ש תוס' כל דהוא גרם אומרים חטא וכו' מדהקדים הא דאמר רנ"בי דעבדו בה אינשי אסורא, בלא"ה גם אי כפו משום מצות פו"ר כריב"ב וקשה אי משום ביטול מצוה כופין האדון לעשות איסור כ"ש לאפרושי מאסורא ועיי' מהר"מ שי"ף שם במ"ש תוס' ליישב הא דחצי עבד ולא מקשה ומתרץ מדאביי ומעשה דחצי שפחה, דפשיטא דלאפרושי מאסורא מותר, וא"כ קשה למה למקשן להביא דרנב"י, ועוד דממתני' דחצי עבד הי' ליה להקשות על אביי וכבר נתקשו בזה, ולמ"ש א"ש דבלא"ה ל"ק די"ל דמעשה הי' דהאדון עצמו שחרר חציה והוא גרם שלא תוכל לקיים המצוה לכן בדין שכופין, משא"כ בעובדא דאביי בהאי אמתא לא גרם מידי, ולכן הקדים דרנב"י דמשום דעבדי בה אינשי איסורא כפו ואין הסרחון תלוי באדון כלל וא"ש נכון:

והנה בגיטין פ' השולח מ"א ע"ב אחז תוס' בתי' ב' של תוס' שבת, ושם כ' ועוד מצוה דרבים שאני נראה דמצוה דרבים אפי' רבים פשעו וגרמו בעצמם מ"מ כדי להציל רבים אומרים חטא ובשבת כ' והוי נמי כמצוה דרבים נראה קצת דהאי טעמא לחוד לא פשיטא לתוס' דאמרי' חטא, ורק בצירוף דדומה לאונסים וגם הוי כמצוה דרבים, ובגיטין ס"ל

דבכל א' מהנהו טעמי סגי דהו"ל כאונס ואפ' ביחיד כה"ג אומרים חטא בשביל שיזכה הגם שפושעים בדבר בלי אונס כלל כנ"ל:

והנה הרשב"א בתשובה ומובא בב"י סי' ל"ו חולק על תוס' דל"א חטא בשום מקום אפי' במצוה גדולה וחמורה, רק כשהוא גרם כהאי דערובין, וכן ס"ל בחדושיו לשבת תחלה מביא תי' ראשון של תוס', שאני פ"ו דמצוה רבה וקיום העולם היא, וכ' ולי נראה דבחצי עבד ליכא משום ל"ב תעבודו, ומה דקשה על הרשב"א מש"ס גיטין ל"ח לדבריו לא הקשה על אביי דבחציה שפחה ליכא לעולם ב"ת יישבנו במק"א ואכ"מ, וכ' והאי אמתא משום דרבים עבדו בה איסורא ורבים נכשלים בה לכן התירו לו לשחררה וכפוהו הנך רואה דס"ל דאפי' משו' משום פ"ו דחמירא טובא מכל מצות שהיא לקיום העולם כמ"ש תחלה מ"מ לא היו אומרים חטא לולי דליכא איסור בח"ע וכו' מ"מ במצוה ומכשול רבים ס"ל דאומרים חטא:

ובתשובה אזיל לשיטתו בחדושיו משו"ה מחמיר שלא אומרים זכה להציל בתו מאיסורים הרבה כל ימיה דוודאי חמירא טובא מלחלל שבת א', מ"מ לא אמר' חטא בשביל אדם א', אבל להציל נפשות רבות מאיסורא חד חמירא טובא, ואפי' בא להם בפשיעה כמו בהאי דחציה שפחה, דהא הרשב"א לא כ' דאנוסים היו ואי ס"ל כתוס' הנ"ל הוי ליה לפרש כן דלאו מלתא דפשיטא הוא דנחשבו כאונס, וע"כ דס"ל כתי' ב' של התוס' גיטין מכשול רבים שאני ואפי' פשעו בדבר:

ובאמת מ"ש תוס' בשבת ברודה פושע הוי צ"ע דהא מקשה התם על דמתרץ דאיבעי בשוגג והתירו ע"י אחרים ע"ז מקשה וכי אומרים לאדם חטא וכו' ואיך קרי ליה תוס' פושע הא שוגג הוא, ואי ס"ל לתוס' דגם שוגג הגם דלאו פושע הוא מ"מ יש לחלק דל"א חטא כיון שע"י גרמא דיליה בא וגם בלא דעת נפש לא טוב, א"כ קשה מפסחים במחוסר כפורים שכ' רש"י שם דשכח להקריב קודם התמיד א"כ ע"י גרמא דיליה בא לו ומ"מ מותר לעבור אעשה דהשלמה וצריך לומר שאני שוגג משכח, או אפשר לא ס"ל לתוס' כפי' רש"י אלא שלא הי' אפשר להקריב קודם התמיד וא"ל שאני התם דלא עשה איסור רק הי' שוא"ת וגם בזה לא עבר עבירה לשעתה רק ששכחה זו גרמה לו שא"א לו להקריב פסח בזמנו רק ע"י העברת עשה דהשלמה, אבל ברודה עשה איסור בידים, הגם שבשוגג עשה מ"מ גם בשוגג יש בו עבירה קצת כמ"ש רש"י חולין סוגי' דהשוחט בשבת גם בשוגג איכא עבירה קצת כדי לקונסו עיי"ש:

ועיי' מג"א ס' ש"ו ס"ק כ"ט בשם הגה' הרי"ף פי"ד דשבת דמסופק אם אמרי' חטא משום מצוה דרבים, ומדר' אליעזר דשחרר עבדו משום מצוה דרבים אין ראי' דהי' בו

לצורך עצמו לעשות מצוה בעשרה הנה מ"ש דאינו ראי' מר"א כן דחו תוס' בב"ב י"ג, ובשבת מדמי' מצוה דפו"ר החמורה להא דר"א, צ"ל כוונתם כמו דמצוה דרבים דחמירא דחי עשה דלב"ת כן מצוה דפו"ר דיש בה קיום העולם חמירא טובא מכל המצות דיחיד אפי' החמורה שבחמורות, ולא באו תוס' להביא ראי' דאמרי' כה"ג חטא בשביל וכו' אלא דיש חילוק בין הנוגע לרבים למצוה שאינה אלא ליחיד, ובב"ב דחו דאין ראי' ממעשה דר"א דאומרי' חטא בשביל מצוה חמורה אפי' בשל רבים, דהתם לטובת עצמו לזכות במצוה כנ"ל:

ומג"א כ' דהש"ג אזיל בשיטת הרשב"א דאין אומרים חטא ומסופק אם משום מצוה דרבים אומרים חטא, ולפי מה שפסק המחבר כתוס' אין מקום לספק זה, והנה כבר הבאנו דרשב"א עצמו ס"ל דמשום איסור ומכשול רבים אומרים חטא וכן משום מצוה דרבים וכן נראה ממ"ש קודם בשם תוס' דפו"ר מצוה רבה היא כמו דשנינן דר"א שחרר עבדו משום מצוה דרבים, וכ' אח"כ דלדידי' נראה בח"ע שאני דליכא משום לב"ת ולא ניחא ליה מ"ש תוס' דפו"ר שאני מכל מצות דיחיד, אבל בהא ס"ל כתוס' דמצוה דרבים שאני, ועפ"ז כ' דבהאי אמתא משום מכשול דרבים מותר וכפאוהו ועיי':

וצ"ע ניהי דהש"ג דחה הרא' מר"א ששחרר לצורך עצמו, אבל מה יענה להאי דח"ש וחב"ח, ואי ס"ל דבחצי' עבד ליכא לב"ת כמ"ש הרשב"א שבת אכתי קשה מה יענה להאי אמתא דאביי דס"ל לרבינא דכופין ואי ס"ל כרמב"ן שברשב"א גיטין דכל שעושה להנאת עצמו או לשום תועלת חוץ לתועל' העבד ליכא משום לב"ת, וכן מביא הר"ן בשם י"מ, ובחדושי ר"ן כ' כן בפשיטות, וא"ש דל"ק מאמתא וח"ש, כיון שעוש' להציל ממכשול ולא לטובת העבד מותר, אם הכי ס"ל מאי ראי' מביא מר"א ששחרר דאומרי' חטא והדר דחי משום שגם הוא זכה, הא בלא"ה ראי' זו דחויה מעיקרא כיון שלא עשה לטובת העבד ליכא איסור וליכא בזה משום חטא דהא ליכא חטא ואשמה כלל, וע"כ דש"ג לא ס"ל כרמב"ן, אלא כרשב"א החולק בכח על הרמב"ן וכן תוס' לא ס"ל כרמב"ן מדמקשה בדוכתי טובא על מתני' וכי אומרים חטא וכו' וקשה איך יפרש הש"ג האי מעשה באמתא דאביי תפשוט מהתם דכל לאפרושי רבים מאיסורא אומרים חטא וצלע"ג:

וזאת תורת העולה מדברינו בביאור השיטות, א) שיטת תוס' שבת וגיטין דבכ"מ אומרים חטא באיסור זוטא בשביל שיזכה חברך במצוה רבה, ב) כשהוא פושע וגרם בעצמו אפי' הוא שוגג לא אמרי' חטא כיון שע"י מעשה ידו בא לו, ובשכח ולא עשה מעשה שהי' עליו לעשות ועי"ז בא יבוא לידי עבירה או לא יוכל לקיים מצוה אמרי' חטא כיון שלא עשה מעשה עבירה בפועל ג) אומרים לאדם חטא אם ע"י יבוא חבירו לידי עבירה

הגם שגם הוא פושע ויעשה העבירה בפשיעה מ"מ כיון שע"י בא לו מותר לו לעבור איסור זוטא להציל עצמו שלא יבוא חבירו לעבירה ע"י גרמא דיליה כ"ז מוכח מש"ס ערובין, ד) להציל רבים ממכשול ס"ל לתוס' בפד תי' בגיטין דאפי' פשע בדבר אמרי' חטא לזכות רבים ומתוס' שבת לא משמע קצת הכי, ה) שיטת תוס' בב"ב ופסחים דלא אמרי' חטא רק במצוה כמו פו"ר ועשה דהשלמה דקילא בעצמותה דאינה רק איסור עשה, ועשה דפסח חמירא דיש בה כרת ורחוקים זה מזה דזאת קילא ביותר וזאת חמירא ביותר להכי אמרי' חטא אבל לא במקום אחר, ומ"מ צ"ל דלהציל רבים ממכשול דומה לאלו דלא תקשה מח"ש וכו', ו) שיטת הרשב"א דלא אמרי' חטא בשום מקום אפי' משום פו"ר דחמירא טובא, חוץ להציל רבים ממכשול או משום קיום מצוה דרבים, אפי' היכא דפשעו בדבר וגרמו לעצמן שיטת ש"ג שהביא מג"א ס"ל כרשב"א דנוטה להחמיר דאפי' משום מצוה דרבים לא אמרי' חטא בשביל שיזכו רבים:

והנה הב"י סי' ש"ו מביא פלוגתת תוס' שבת ורשב"א בתשובה ונקיט להלכה בשו"ע כשיטת תוס' והנה בכ"מ נקטינן כתוס' אפ' היכא דרי"ף חולק כ"ש נגד רשב"א עי' סמ"ע סי' כ"ה ומג"א סי' תמ"ז, אלא דמתוס' ב"ב דף י"ג משמע דס"ל דדוקא במצוה החמורה ביותר כמו בפ"ו ובפסחים פ"ח ע"ב מביאים ראי' כמו עשה דהשלמה דנדחה, ולא מתרץ הא דשבת דא"א חטא משום דפשע כמ"ש בשבת ש"מ דתוס' ב"ב ס"ל דחמירא פ"ו מכל מצות דקיום העולם היא, וכן עשה דפסח שיש בה נגד עשה דהשלמה דלאו עשה גמורה היא רק איסור עשה בעלמא דקיל מל"ת דעלמא, וגם אינה עשה בקום ועשה רק בל"ת ועיי' ש"מ כתובות מ' ע"א דכ' דאיסור עשה בשב וא"ת קילא דלאו עשה היא, וכ"כ בפ"י ועי' הפלאה שם שהקשה מעשה דהשלמה דקרי לה עשה מול עשה, ובמק"א יישבתי כ"ז ואכ"מ, היוצא לנו דעשה דהשלמה קיל מעשה גמורה ומל"ת דעלמא ומ"ע דפסח חמירא טובא דיש בה כרת, שקלה תוס' במשקל א' עם פ"ו, אבל חוץ מאלו וכדומה ממש לא אמרי' חטא, לכן לא הוצרך תוס' לומר דברודה פושע הוי:

היוצא לנו מזה דתוס' ב"ב ופסחים פ"ח ע"ב לא ס"ל כתי' ב' של תוס' שבת, ובגליון נקט עיקר כתי' ב' ולא כ' תי' ראשון כלל וידוע דאין להקשות תוס' על תוס' דכמה בע"ת היו, אבל למנקט להלכה כתוס' משום דבכ"מ הלכה כבע"ת, כיון שבע"ת עצמם חולקין אין לנו הכרע כמאן נקטינן, אלא דמצאתי לריטב"א שבת שהקשה מהא דערובין ומתרץ תחלה דהתם הוא גרם לו, א"נ דוקא היכא דפשע וכ' ככל מ"ש תוס' בתי' זה ומביא ג"כ מהאי דפסחים בעשה דהשלמה, וגם בחידושי הר"ן שבת שזכינו לאורו כעת הקשה מערובין ומתרץ דהתם הוא גרם, ועוד י"ל הכי שאני דממילא קאתי ולית בי' אלא חיוב

חטאת לא התירו אבל התם דאיכא איסורא רבה דאוכל ע"ה טבלים התירו, מת' שני נראה דס"ל דבכ"מ כל שיש איסור גמור אומרים חטא כמו בערובין דאיכא איסור מזיד דע"ה ומ"ש דאיכא איסור רבה בזה דטבל, לאו משום דטבל חמיר טובא שהוא במיתה, אלא נגד הרודה פת בשבת דהאיסור ממילא קאתי וחיוב קרבן בעלמא, מקרי טבל איסור רבה, וה"ה בכל איסור ומצוה אמר' חטא באיסור זוטא בשביל שלא יעשה חברך איסור רבה והכל לפי הענין, והרי מצאנו לתוס' חי' ר"ן וריטב"א דס"ל כוותי' ואנו אין לנו אלא כמחבר שנקט להלכה כשיטת תוס' שבת ומצאנו לה חברים ומינה לא תזוע:

והנה הב"ח סי' ש"ו מכח סתירת הפסקים שבסי' ש"ו ובסי' שכ"ח, העלה דכל שהוא אנוס בדבר דליכא עבירה א"א חטא וזה דסי' שכ"ח שרוצים לאנסו, וההיא דסי' ש"ו הגם שתחלתה באונס מ"מ חיישי' שתשתקע בין האומות ותעבור ברצון, והמג"א חולק עליו דנהפוך הוא דכשהוא פושע ל"א חטא כמ"ש תוס':

ולע"ד הדין עם הב"ח, אב"א סברא מצד השכל הוא כך כיון שאנוס הוא ורחמנא פטרי' למה יעשה הוא איסור זוטא במכוין ופשיטא שאיסור קל שבקלים במכוין חמיר טובא מעבירה גדולה באונס ואפי' באיסור דרבנן אין ראוי שיחטא בשביל אונס דאחר, ואב"א גמרא, דקתני במתני' לישא שפחה אינו יכול והקשו התוס' משמע אם הי' אפשר בשפחה לא היו כופין הא לא מקיים פ"ו בשפחה, ומתרצים דאם הי' אפשר לקיים לשבת יצרה כ"ד בשביל פ"ו לא היו כופין דאנוס הוא, וצ"ל הא בביטול מצוה דלשבת ג"כ אנוס הוא, וצ"ל דאין כופין משום ביטול מ"ע המוטלת על גופו דכיון דאנוס היא אין עליו כלום אע"ג דאונס כמאן דעביד לא אמרי' ועיי' ש"ך ח"מ סי' כ"ח וחסר לו המצוה, אבל אין עליו עונש ביטול מצוה כיון שא"א לו ולאו בידו הוא ומה לו לעשות, אלא כיון דכתיב לא לתוהו בראה לשבת יצרה ורצון ה' שתמלא הארץ מב"א ורוצה בקיומה ומילואה וע"י שזה מעוכב מלישא שפחה וב"ח חסר מלוי זה משו"ה כייפי' לרבו שישחררו ויעבור אעשה דלב"ת שיתקיים לשבת יצרה, וגם הוא יעשה מצוה המחוייב בה כל אדם אבל משום מצות פ"ו דהיא מצוה המוטלת על כל גוף מישראל שיפרה וירבה עצמו, וכיון דאונס הוא אין עליו עונש של כלום לא היו כופין כנ"ל ברור בכוונת התוס', ויש לדייק כן מלשון מתני' דקאמר אלא מפני תקון העולם, הול"ל מפני שיקיים לשבת, ולמ"ש א"ש דמשום שיקיים המצוה לא היו כופין דאנוס הוא אלא מפני תקון העולם וכמ"ש:

נ"ל דהא דאין כופין משום שהוא אנוס היינו משום שהאדון עובר באיסור דלב"ת ולהחב"ח אין לו עבירה רק שלא קיים המצוה ל"א חטא, אבל אי ליכא איסור בשחרור בוודאי היו כופין לאדון גם משום מצות פ"ו לחוד אע"ג דאנוס הוא מ"מ סוף כ"ס מנוע

הוא מלעשות מצוה זו המוטלת עליו, ויש לי ראי' מכרחת לזה מכח קושי' אחת עצומה שהקשה בטורי אבן ריש חגיגה על מ"ש תוס' דלמכור עצמו לע"ע א"א שמשוחרר א"א למכור עצמו דושב אל משפחתו כתיב, והקשה מש"ס יבמות צ"ט כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה דמסיק רבא התם דכופין לשחרר זה את זה משום לישא שפחה א"י לישא ב"ח א"י והא אפשר שימכור כ"א עצמו לע"ע ממ"נ אם הוא עבד מותר בשפחה מצד עבדות ואם הוא ב"ח הא נמכר לע"ע דשב אל משפחתו קרינן ביה, ועיי' צל"ח פסחים פ"ח ע"ב שמביא קושי' זו על שמו, ומ"ש הטו"א כיון שא' ישראל ודאי צריך לקיים פ"ו אין לו מובן הא משום פ"ו אין כופין כמ"ש תוס' והנ"ל דהא פשיטא דא"א לשום א' מהם לעבוד בחבירו מספק שמא הוא בן כהנת, ואפי' תימא בספק עבד דהאדון מוחזק וצריך לעבוד מספק עיי' קצה"ח סי' רמ"א שחולק על המהרי"ק דס"ל דעבד מוחזק בעצמו ודחה ראייתו מתוס' והיינו דתוס' איירי בשיש ספק אם הי' עבדו של שני, ושל ראשון בוודאי אינו ממ"נ עיי"ש, והכא דנפל ספק משעת לידה מי של שפחה כל א' מוחזק בעצמו וא"צ לעבוד מספק וכיון שא"א לו לעבוד מספק ליכא משום לעולם ב"ת וליכא איסור בשחרור כמ"ש תוס' גיטין ל"ח ע"א ד"ה המשחרר עבדו, ועיי' גיטין מ"ב ע"ב, הכי השתא אי אתא אליה' ואמר בחד מנייהו דעבד הוא קנין כספו קרינן ביה, היינו דמשו"ה אוכל בתרומה הגם דאינו משועבד ליה מספק מ"מ קנין כספו קרינן ביה כשיבוא אליה' ואוכל בתרומה ממנ"פ או שהוא כהן או שהוא קנין כספו של כהן, אבל משו"ה ליכא איסור לשחררו, כיון דאם יבוא אליה' ויאמר וכו' כיון דעדיי' לא בא לברר דבר זה סוף כ"ס אסור לשעבד בו וליכא משום לב"ת כלל כנ"ל פשוט:

ולק"מ קושית הטורי אבן דהא דלא כפינן משום פ"ו דאנוס הוא היינו דאין כופין שיעשה רבו עבירה כדי שיקיים העבד המצו' כיון שאנוס הוא ואין עבירה בא על ידו שלא קיים, וכדי שיהי' יכול לקיים מצות פ"ו לעשות נ"ר ליוצרו ולקבל שכר משו"ה אין כופין לעשות עבירה, אבל בהנהו ולדות שנתערבו דליכא עבירה כלל בשחרור בוודאי כופין כדי שיהי' יכול לקיים מצות פ"ו ולקבל שכר כנ"ל והוא יישוב נכון, ועוד י"ל בדרך קצרה אפשר אפי' הי' עבירה בשחרור זה מ"מ כופין כל א', כיון שכ"א מצווה בפ"ו אם עבד ג"כ מצווה או עכ"פ מספק שמא ב"ח הוא, וכשכופין כ"א יהי' כ"א יכול לקיים החיוב משום מצוה דידי' כה"ג כופין לכל א' גם משום פ"ו לחוד, ומ"ש תוס' דאין כופין משום פ"ו דאין אומרים חטא בשביל שיזכה אחר משום דאונס הוא אבל התם משום מצוה דידי' כופין אותו בוודאי והבן:

היוצא לנו מזה דמבואר מתוס' דכל שהוא אנוס שלא לעשות מצוה ל"א חטא כדי שיקיים חוץ מצוה דלשבת ולאו משום חיובא אלא משום קיום העולם כמ"ש, והרי דברים ק"ו מה בקיום מצוה דאונס לאו כעביד דמי ואין בידו מצוה כלל, רק דלא מענשי' יתי' על שעבר רצון ה' דאונס רחמנא פטריה מעונש, כ"ש וקו"ח באונס לעבור עבירה דרחמנא פטרי' וכאלו לא עבר ולא עשה כלום דלא אמרי' חטא בשביל שיזכה, ואפי' למיעבד עבירה קלה בגופו כדי שינצל מעבירה חמורה באונס לא שרינן ליה, הגם שכתבתי דבולדות שנתערבו משום מצוה דידי' כופין גם משום פ"ו אע"ג דאונס הוא, התם משום דסוף כ"ס לא קיים מצוה (וגם י"ל דלא מקרי אונס כלל כיון ששניהם ביכלתם להביא את עצמם לידי חיוב ע"י שישחררו זה את זה) אבל בעבירת איסור דאונס לאו כלום הוא נ"ל פשוט דאפי' הוא עצמו אסור לעשות איסור קל במכוין ורצון כדי להנצל מעבירה חמורה באונס ואפי' איסור דרבנן כנ"ל נכון בעזהי"ת:

ומ"ש תוס' בשבת וגיטין בח"ש וחב"ח אע"ג דהם פושעים כיון שהיתה מחזרת עליהם ומשתדלתן לזנות חשיבי כאנוסים, הגם שהראנו לדעת דמשום אונס ל"א חטא, הכא שאני דבאמת לאו אנוסים הם דמי הכריחם לכך ובוודאי יש להם עונש ואיסורא קעבדי אלא כיון שתחלתם ע"י גרוי והסתה שלה יצאו מכלל פושעים שאין אומרים בהם חטא כדי שיזכה כיון שפשעו בעצמם וגרמו רעה לעצמם, אבל בהאי שפחה דאהדרי אבתרה לכשתסיר הסבה יהיו מונעים מעבירה זו אומרים חטא וכו' ודמי' כעין דאמר רבא יצרא אלבשי' ואפי' שכרתו אח"כ, הגם דלא דמי כ"כ לדהתם תחלת ביאה ה' ועיי' ש"מ שם, והתם ליכא עבירה וכאונס ממש מחשבה ומותרת לבעלה, והכא לאו באונס גמור נחשבו עד שנאמר דלאו עבירה קעבדו, ולכלל אונס לא באו מ"מ מכלל פושע יצאו ואומרי' חטא, זהו כוונת התוס' פשוטה וברורה:

וכן הוא במי שהוציאו בתו שתמיר דתה ע"י אונס, הגם שתחלתה באונס מ"מ חיישי' שברוב הימים סופה ברצון גמור יהי' וכיון שלא פשעה מתחילה ובע"כ בא לה יצאו מכלל פושעת ולכלל אנוסה לא באה כיון שסופה ברצון, ועיי' א"ע סי' י"ז סעיף ו' ובטו"ז שם, וא"ש שיטת הב"ח והדין בעצמותו נכון הוא, ומ"ש המג"א דמשמע מרמ"א לקמן דציין על סי' ש"ו דכאן ג"כ איירי באונס, לא ידעתי שום משמעות מציון הלז דמציין לעורר אותנו דשניהם אמת מ"ש המחבר בסי' ש"ו ומ"ש הוא בהגה' בסי' שכ"ח וכ"כ הב"ח דכוונת הרמ"א בציונו בסי' ש"ו על סי' שכ"ח ולקמן על סי' ש"ו לעורר לב המעיין בב' מקומות דלא סתרו אהדדי:

ויש לעי' חולה בשבת שיש בו סכנה דכ' הר"ן פרק יוה"כ דשוחטין ואין מאכילין לו נבילה דשבת לא חמירא נגד איסור נבילה דצריך לעבור כמה פעמים ולהכי איסור נבילה חמור, וקשה הא חולה זה אנוס הוא ומצוה קעביד שאוכל מפני פקוח נפש, למה ישחוט אחר בשבילו ויעבור באיסור קל מנבילה כ"פ, בשלמא לר"מ דס"ל שבת הותרה כמו טומאה למ"ד הותרה ואפי' אפשר בטהרה מותר כן ה"נ בשבת הותרה, ל"ק הא אם יאכל נבילה אנוס הוא ואפי' הי' שבת קיל טוב שיאכל הוא נבילה שאין בידו עבירה, זה ל"ק כיון דשבת הותרה כשאפשר שישחוט לו אחר לאו אנוס הוא לאכול כיון דבמלאכת שבת לחולה ליכא איסור כלל, אבל לר"ן דס"ל דשבת דחוי' כמו דס"ל לב"י שם קשה כהנ"ל, וע"כ צ"ל דגם בחבירו אנוס אומרים חטא בדזוטרא שינצל חברו מאיסור חמור ממנו דלא כב"ח ודלא כתוס' שהבאתי ממנו ראי' לשיטת הב"ח:

ויש לחלק בחולה אם יש לפניו איסור קל ואוכל החמור עושה איסור כמו שאם הי' בריא, לכן כשיש אחר שיוכל להציל החולה מאיסור חמור ע"י שיעשה הוא איסור קל ממנו אומרים לו חטא ועשה אותה דזוטר ממנו, אבל אנוס ע"י ב"א שאין לו מנוס רק שיעשה איסור זה וא"א להנצל מאיסור חמור זה א"א לאחר חטא בקל ממנו כיון שאנוס הוא וא"א בלעדו והבן וצ"ע:

והנה הגם שכתבנו דדינו של הב"ח נכון דכל דאנוס הוא אין אומרים חטא, ואפי' באנוס על עבירות הרבה אין אומרים לזה חטא בעבירה אחת אפי' בקלה שבקלות וכן המושכל נוטה מ"מ גם חילוקו של המג"א נכון דשבת חמירא טובא ואין חמור ממנו עד שנאמר חלל שבת דקיל כדי להציל חבירו מאיסור אפי' דע"ז דשבת חמור כמוהו וכאן דאומרים חטא באיסור שבת כדי שלא תעבור היא כ"פ באיסור שבת, וה"ה בע"ז דחמורה כמו שבת ג"כ כך היא, ומשמע מדבריו דוקא שלא תעבור על איסור שבת כ"פ, אבל שלא תעבור שאר עבירות כמו איסור מאכלות אסורות אפי' כ"פ לא אמרי' חטא באיסור שבת כדי שלא תעבור שאר עבירות כ"פ, ומר"ן פרק יוה"כ הנ"ל מבואר דחמור איסור לאו כ"פ מחלול שבת פ"א דכ' טוב שאחר יחלל שבת משיאכל החולה נבלה כ"פ, ומג"א הוסיף אפי' ח"ש, דאיסור דאורייתא הוא וחמור ממלאכת שבת פ"א דיש בו סקילה, ונ"ל דגם הר"מ ורא"ש דלא מתרצים כר"ן אלא משום דשבת הותרה או דמאיס לחולה לאו משום דס"ל דשבת חמור מאכילת נבילה כ"פ אלא דרצו לומר אפי' באינו צריך רק לכזית א' בב"א, או רק לחצי זית או לאכול איסור דרבנן טוב לשחוט משום דהותרה ואפי' מאכילת איסור דרבנן טוב לחלל שבת ועי' מג"א סי' שכ"ח ס"ק ט' ור"ן דס"ל דשבת

דחויה לא מצא מקום להתיר רק כשצריך לאכילה כ"פ, ובזה כולם מודים לו דחמירא עבירת לאו כ"פ ממלאכת שבת פ"א דלא כמשמעות מג"א כאן כנ"ל:

וביישוב ב' דינים דסי' ש"ו ודסי' שכ"ח נראים יותר דברי הב"ח, הגם דדינו של המג"א אמת דלחלל שבת בשביל עבירה אחרת אפי' דע"ז פ"א ל"א חטא דחמירא של שבת ושקולה כע"ז ואפי' בעצמו לא היינו אומרין חטא כדי שתזכה כה"ג, כבר הרגיש והתעורר התוס' שבת תינח מלאכה שיש בה סקילה חמירא כע"ז אבל תחומין דליכא סקילה וכיוצא בו בוודאי קילא, ומ"ש המחצית השקל דכל אביזרייהו דשבת חמיר כמוהו כמו כל אביזרייהו דע"ז יהרג ואל יעבור דבריו נפלאו בע"ז לחומרא אזלינן דגם כשאינו ע"ז ממש רק אביזרייהו מ"מ צריך למסור נפשו, אבל בוודאי ע"ז ממש חמירא טובא ממה שהוא רק משום אביזרייהו דע"ז, ובשבת ודאי כל שאין בו סקילה קל ממלאכה שיש בה סקילה וקילא טובא מע"ז, ואפשר דמלאכה שאין בה סקילה חמירא כמו אביזרייהו דע"ז דשניהם שוים וגם זה לא ברירא, דלא מצינו אביזרייהו רק בע"ז משום ע"ז עצמה, אבל בשבת חילוק מלאכות יש ויש דקילא ויש דחמירא, ואין מלאכה זאת משום זאת וכ"א מלאכה בפני עצמה והחילוק מובן:

ופמ"ג כ' די"ל בס' שכ"ח במלאכה גמורה דיש בה סקילה מירי ובסוף סי' ש"ו בתחום דקיל וזה רחוק דבס' שכ"ח סתם משמע כל מלאכתו ולכן הנכון כתי' הב"ח ואמת נכון הדבר:

ודע דיש לי מקום עיון די"ל דהא דאמרי' חטא בשביל שיזכה חברך הוא משום דכל ישראל ערבים זה בזה, והא מה"ט בכל המצות אעפ"י שיצא מוציא כמ"ש רש"י בר"ה כ"ח ורא"ש פ"ג דברכות וכ"א יש לו חלק בחיובא של חברו בקיום מ"ע ובעברו על מצות ל"ת ולכן אומרי' חטא בזוטא כדי שיזכה חברך, ואין לומר מה לי ולחברי דהא ערב בעדו, ויש להסביר עוד דאם לא קיים זה המצוה אשר עליו או בעובר עבירה יש לו ג"כ עבירה זוטא, אומרים מה לך לחטוא עבירה קלילה וחברך ברבה, עבור אתה בקלה ויהי' חברך ניצל מחמורה כנ"ל:

ולפ"ז יצא לנו דין חדש לפמ"ש הרא"ש פ"ג דברכות דנשים אינם בכלל ערבות אין אומרים חטא בשביל אשה שלא תחטא היא בחמורה:

אלא דיש למשדי ביה נרגא דתלי' בשיטת רש"י ותוס' בקדושין ע' ע"ב דרש"י ס"ל דגרים בכלל ערבות, ותוס' ס"ל דאינם בכלל ערבות, ולשיטת תוס' מוכח דהא דאומרים חטא לאו משום ערבות הוא דהא בח"ע וחב"ח כופין רבו משום דאומרים חטא באיסור זוטא דלב"ת בשביל שיזכה חב"ח שהוא גר דאינו בכלל ערבות, וכ"ש צד עבדות שבו אפי'

חייב בפ"ו או בלשבת הא מ"מ אינו בערבות וע"כ דגם היכא דליכא ערבות אומרים חטא, אבל לרש"י ודעימי' דגר איתא בכלל ערבות י"ל כמ"ש:

ויצא לנו מדברינו מקום יישוב לקושית תוס' גיטין מ' ע"א ד"ה אותו העבד אין לו תקנה שכופין רבו וכו' פשיטא הא מתני' היא בח"ע דכופין רבו עיי"ש, ולמ"ש י"ל לרש"י לשיטתו דס"ל דגר איתא בערבות י"ל הא דכופין בח"ע וחב"ח ואומרים חטא משום דאיהו איתא בערבות עם צד ב"ח של העבד, אבל בעבד שברח שהוא מופקר ויש לו דין עבד למלתא דאסורא פשיטא שאינו בערבות כמו עבדים ונשים אין לכוף את רבו ולומר לו חטא כדי שיוכל העבד לקיים פ"ו, ולא דמי למתני' וקמ"ל ר"י דכופין אותו דכיון דמופקר הוא ליכא איסור בנתינת שטר שחרור כמ"ש תוס' ל"ח ע"א, וכיון דליכא איסור כופין אותו כדי שיהי' יכול לקיים פ"ו ולא יעוכב על ידו, או משום מדת סדום כמ"ש הפ"י לשיטת התוס' וא"ש נכון:

אלא דקשה מש"ס גיטין מ"ג ע"ב דס"ד דכפו בח"ש משום דנצטוה בפ"ו כריב"ב, ולפמ"ש גם אם היא מצוה, סוף סוף אין לכופו כיון שאינו בערבות עם חצי ב"ח שבה דאשה אינה בערבות, ולאמת דאמר רנב"י משום דמנהג הפקר נהגו בה ונכשלו אנשים דאתנייהו עם האדון בערבות משו"ה כפו אותו, וכן האי אמתא דאביי דס"ל לרבינא דכופין משום דעבדו בה אינשי איסורא שהם בערבות, וא"ש נמי מה דאמר ר"י מנהג הפקר נהגו בה דתלה האיסור באחרים ולא משום דעבדה היא איסורא דמשום איסור דידה לא היו כופין דאינה בערבות אבל קשה איך ס"ד משום דריב"ב, וכי אומרים חטא בשבילה דאינה בערבות, וי"ל דבס"ד באמת הי' צ"ל דאמרי' חטא לאו משום ערבות הוא ודוחק, ויותר ע"ד מרווח נ"ל דבס"ד דמשום מצות פ"ו דידה כפו ל"ק וכי אומרים לאדם חטא וכו' דאינה בערבות, י"ל דמעשה הי' שהאדון עצמו שחרר אותה והוא גרם והביאה לביטול פ"ו לכן אומרים לו חטא הגם שאינה בערבות אינו יכול לומר מה לי ולך כיון שהוא הגורם אמרי' חטא, ולמסקנא דמנהג הפקר נהגו בה לא גרם לה הוא כלום מ"מ אמרי' חטא משום איסורא דאינשי דעבדו בה איסורא וא"ש ועיי':

והנה לשיטת התוס' דגר אינו בערבות, ע"כ צ"ל דאומרים חטא אפי' היכא דלא שייך ערבות, משו"ה הקשו תוס' מ"א ע"ב ד"ה לא לתוהו על הריב"ם מדאמר רנב"י משום דעבדו בה איסורא ולא אמר משום לשבת, ולמ"ש דהא דאומרי' חטא היא משום ערבות לק"מ דבחציה שפחה דליכא ערבות הוצרך לומר משום דמנהג הפקר נהגו בה דאיכא ערבות הגם דבכל זה קשה עדיי' על הריב"ם מש"ס מ"ג ע"ב בס"ד מהא ליה משום דריב"ב דלמא משום לשבת דהא בס"ד ע"כ ניחא ליה דכופין משום מצוה דילה וכמ"ש

לעיל ודלמא משום לשבת, מ"מ תוס' דהקשה מלעיל מדאמר רנב"י קושי' זו לק"מ, ואין לומר דתוס' ס"ל דנשים אתנייהו בערבות דלא כרא"ש, דנ"ל להוכיח דהתוס' ע"כ ס"ל דנשים אינם בערבות והוא ממ"ש תוס' גיטין מ' ע"א ד"ה בשרבו וכו' הגם דליכא איסור לברך כמו נשים במ"ע שהזג"ג דמברכות ועיי' תוס' חולין ור"ה דמברכות וצונו שאנשים מחוייבים והם כאינם מצווים ועושים, וי"ל ג"כ משום דנשים אתנייהו בערבו' ויש להם שייכות לזה משא"כ בעבד דאינו בערבות ואסור לו לברך ואיך מדמי' התוס' עבד לאשה, וע"כ דס"ל דגם נשים אין להם ערבות כמו עבד ועיי' היטב, אלא ע"כ דתוס' לשיטתם בקידושין אזלי דליכא ערבות בגר ומ"מ אומרים חטא וה"ה בח"ש:

ועדיי' גם לשיטת תוס' יש מקום לומר ניהי דמחצי עבד דכופין מוכח דאפ' היכא דל"ש ערבות כופין ואמרי' חטא דוקא במצוה רבה דפ"ו דחמירא מכל המצות דיש בה משום קיום העולם, אבל בשאר מצות מנ"ל, ועיקר ראי' תוס' מש"ס פסחים נ"ט דאתי עשה דפסח ודחי עשה דהשלמה, ושם י"ל משום דכהן ובר חיוב כפרה אתנייהו בערבות, וכן הוא בהנהו תרי מעשה דאביי ודחצי' שפחה משום דעבדו אינשי אסורא דאתנייהו בערבות, אבל בנשים דליכא ערבות מנ"ל דאמרי' חטא:

אמנם בדג"מ סי' רע"א מסופק דאולי לא אמר הרא"ש אלא דנשים לא נכנסו בערבות עם אנשים אבל אנשים נכנסו בערבות עם הנשים עיי"ש, ולפ"ז אמרי' לאיש חטא בשביל אשה, אבל אין אומרי' לאשה חטא בשביל איש:

אלא דמסתבר יותר דליכא ערבות כלל בין אנשים לנשים בשום צד, ויש לי ראי' לזה מברכות מ"ח ע"א דאמר שמעון בן שטח איך אברך ברוך שאכלו ינאי וחביריו משלו, ויש לדקדק הא ינאי מלכא ומלכתא כרכו רפתא אהדדי ושניהם רצו שיוציאם למה אמר ינאי ולא הזכיר מלכתא, ובוודאי לא כלל אותה בכלל חביריו שאמר וזה דקדוק עצום, ונ"ל עפמ"ש הרא"ש דהעיקר דמוציא משום ערבות ואפי' לא אכל וכן ס"ל לשב"ש ור"י הוא דחידש דצריך שיאכל כזית כדי שיאמר ואכלת ולכן לא הזכיר רשב"ש מלכתא משום דאותה ודאי לא יכול להוציא עד שיאכל כזית שיעור דאורייתא כיון דליתא בערבות, אבל ינאי מלכא יוכל להוציא משום ערבות, ורשב"ש לגרמי' עביד ואמר להוציא מלכא לא יוכל רק בטעם מידי דצריך לאכול כזית פת עכ"פ וא"ש, ומינה דגם אנשים עם נשים ליתנייהו בערבות ועיי':

וחזיתי לאאזמ"ו מאוה"ג זצ"ל בתוס' ר"ע במגלה פ"ד משנה ב' דהעלה מכח קושי' דמ"ש הרא"ש דנשים אינם בערבות היינו במצוה שאין מחוייבות בה וה"ה באיש במצוה שאינו מצוה אינו בערבות עם אנשים והוכיח כן מברכות מ"ח דהוציא שב"ש למלכתא והא

אינה בערבות ש"מ להך צד דנשים בבהמ"ז דאורייתא איתא בערבות, ולמ"ש ראי' זו דחויה ונהפוך הוא משם ראי' דליתי' בערבות ואפי' במחויבות בה ואפי' איש עם אשה אינו בערבות, ומ"ש עוד שם ראי' ממתני' דשם דחרש א"מ למה לא יוציא משום ערבות ש"מ משום דאינו מחוייב, אפשר י"ל כן דכל שא"מ אינו בערבות אפי' באיש, אבל משם אין ראי' דחרש אינו בקיום מצוה זו כלל, שא"א לקיימו מפני חרשותו, ואפי' הוא בערבות אינו משום שאינו בר עשיית מצוה זו בדנפשי' אפי' כאינו מצווה ועושה כי צריך להשמיע לאזניו וא"א, אבל אשה אם היתה בערבות גם מצוה שאינה מחוייבת היתה מוציאה דאפשר שתעשה מצוה זו כאיש וכאינו מצווה ועושה והחילוק רב:

והנה הרשב"א בתשובה דמייתי ב"י במי שהוציאו בתו דדן הרשב"א אי אמרי' חטא וכו' ועל הכלל כלו יצא אי אמרי' חטא בין באיש בין באשה, ואם אמרי' חטא באיש ה"ה באשה, אפשר דס"ל דאשה ג"כ בכלל ערבות, אבל לפי שיטת הרא"ש דנשים אינן בערבות ונקטו האחרונים כוותי' ועיי' אליה רבה סי' רע"א, וגם קיי"ל להלכתא כרש"י בקדושין דגרים אתנייהו בערבות עיי' סי' נ"ג דגר יכול להיות ש"צ ועי' פרמ"ג שם דהוכיח מזה דגר איתא בערבות מדמוציא אחרים במלתא דאורייתא ואעפ"י שיצא, ועיי' מהרי"ט קדושין ע' ע"ב דהרבה בראיות דגר איתא בערבות א"כ אין ראי' מחצי עבד דאמרי' חטא אפי' באשה די"ל דוקא חצי עבד ולא חצי שפחה כי כן הך דינא דשו"ע סי' ש"ו במי שהוציאו בתו צ"ע, ויש לחלק בין הוציאו בתו להוציאו בנו, וצ"ע למעשה בנדון כזה שתשקע בין האומות ועוברת על דת כל ימי' במאכלות אסורות חלול שבת וע"ז ותוליד בנים לע"ז, אפשר אמרי' לאב חטא דמלתא דשייך ביה הוא דלא יהיו לו בנים וב"ב משוקעים בין האומות ר"ל דורי דורות, וכיון שמותר כופין עליו:

ועיי' תשובות נחלת שבעה ח"ב סי' פ"ג במי שנאבד לו בנו ושמע שיצא חוץ לדת והוא לא הגיד כי בורח הוא אם מותר לחלל עליו את השבת לרכוב אחריו, וכ' למ"ש הב"י דוקא בבת שהוציאוה דלאו פושעת היא, אבל בן זה בפשיעה יצא חוץ לדת אין מחללי' עליו השבת, וצידד הוא דלא כב"י דאפי' בפשיעה מותר ובאלי' רבה כ' דבדרבנן יש להקל, ולפע"ד יש לצדד להקל דעד כאן לא החליטו התוס' דהיכא דפושע לא אמר' חטא רק כי הא דרודה דאיסור דיחיד הוא אבל באיסור דרבים הרי כ' תוס' גיטין בתי' ב' גם דפשעו אומרים חטא, וכבר בארנו דרשב"א הכי ס"ל, וי"ל כשיצא מה"ד ולעולם יהי' בהמרותו ויכעיס לפני המקום וכשינצל ויחזור לאחוריו למקום שבעלי תשובה עומדי' ושב ורפא ונסלח לו כל מה שעשה כל כי האי אפי' בפשיעה אמרי' חטא, וכ"ש לאב כי זכות הוא לו וקי"ח בבן דברא מזכא אבא ומי יחוש חוץ ממנו מצורף לזה הרי חי' ר"ן כ'

דוקא ברודה ל"א חטא משום דליכא רק איסור קל להצילו מחטאת, אבל באיסור גמור אפי' פשע מותר ועי' ריטב"א ערובין דף ל"ב ע"ב שכ' ג"כ כחי' ר"ן וסיים וזה נכון מאוד: **הנלפע"ד** כתבתי כאור בקר ליום ה' ח' תמוז דהאי שתא תר"ל לס' זאת חקת התורה הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סג

אלקי אביו בעזרו, ה"ה י"נ תלמידי הרב הותיק חרוץ בע"פ המאוה"ג כש"ת מו"ה אלעזר פאשקוס נ"י אבדק"ק גאלאנטהא יע"א:

יקרתו קבלתי ומה שהקשה על ר"ת שבתוס' כתובות ה' ע"ב ד"ה לדם הוא צריך דליכא רק איסור דרבנן דהיא מלאכה שא"צ לגופה, מש"ס שם ז' ע"א הירה ר"י בצידון אסור לבעול בתחלה בשבת ומי איכא הוראה לאיסור כ' רש"י משום דכל אדם רשאי להחמיר והאוסר אין זה סמיכת דברים שאפי' מן הספק שאין הלכה ברורה לו הוא בא ואוסר וכו' ולר"ת דלית בזה רק איסור דרבנן שפיר אמר הורה דכל ספיקא דרבנן לקולא ולולי שסמך על שמועתו לא הי' מחמיר אלו דבריך, ולדידי לק"מ הגם דספק דרבנן להקל מי לא שרי להחמיר ואפי' במקום פסידא, ונראה דהמחמיר בספק דרבנן תבוא עליו ברכה, ובדשיל"מ בדרבנן ספיקו אסור, חזינן דלא אמרו ספיקא דרבנן לקולא רק במקום פסידא, והיכא דאפשר בהיתר בלי טורח ופסידא אזלו בספיקא דידהו לחומרא, ומי שמחמיר על עצמו ואינו חש לטרדה ופסידא פשיטא שטוב עשה ותבוא עליו ברכה, וכ"ש לשיטת הרמב"ם דכל דרבנן כדאורייתא מלא תסור, וידוע קוש' הרמב"ן עליו ממה דאזלינן בספק דרבנן לקולא, וידוע מה שמתרצים דרבנן נתנו רשות להקל באיסור דרבנן ומעיקרא לא אסרו בספק ומובן יותר הא דאסרו ספק בדשיל"מ באיסור דידהו כיון שאפשר בלא"ה העמידו על הדין שספק איסור דידהו אסור, ובוודאי מי שמחמיר על עצמו בכל ספק איסור דידהו דעשה הטוב והישר:

ושפיר מקשה ומי איכא הוראה לאיסור ואפי' בדרבנן דראוי להחמיר, וכ"ש בדאורייתא דספק להחמיר ואין לו רשות להקל, ונ"ל דמשו"ה דייק רש"י וכ' דכל אדם רשאי להחמיר, וצ"ל למה כ' שרשאי הא צריך להחמיר מספק או מדאורייתא או מדרבנן ואיך כ' שרשאי, נ"ל דרש"י אזיל בשיטת ר"ת הנ"ל ומשו"ה כ' דבדרבנן עכ"פ רשאי להחמיר והאוסר אין סמיכת דברים כנ"ל:

אלא דק"ל ניהי דרשאי וראוי להחמיר בשלו ולעצמו, אבל לאחרים מי שרי להחמיר מס' בדרבנן, וכ"ש כשיש פסידא ועיי' ירושלמי דתרומות פ"ה כשם שאסור לטהר את הטמא

כך אסור לטמא את הטהור היינו שלא לטרוח בדין ולטמא עיי' מפרש שם, והאוסר לאחרים שאין רשאי לעשות כן מספיקא בדרבנן, דספיקו להקל, ודאי הוראה היא זו:

לכן נ"ל בכוונת רש"י מ"ש דכל אדם רשאי להחמיר וכ' ומוסיף דברים והולך ומפרש שאפ' מן הספק שאין הלכה ברורה לו הוא בא ואוסר, רצה לומר כל אדם דלאו בר סמכא הוא כי התכוין שמעתו או מסברתו נכונה ואינו סומך על סברתו כיון שדעתו נוטה להחמיר הגם דלא ברירא ליה דסברתו נכונה ושמועתו מכוונת כיון דנראה לו להחמיר גם לאחרים ואין זה סמיכת דברים, משא"כ להתיר סומך על סברתו ועל שמועתו מקרי הוראה מוחלטת שברור לו שכן הוא דמצד שדעתו נוטה להתיר אינו רשאי להתיר, ואפי' בדרבנן רשאי להחמיר, כיון שדעתו נוטה להחמיר ולאסור, ואפשר כוונתו שאינו צריך לומר לשואל שאין ברור לו ואפשר אחר ימצא כחא דהתירא ועדיי' צע"ק:

ועי' רש"י ביצה ב' ע"ב ד"ה כחא דהתירא עדיף וכו' שכ' אבל כח האוסרים אינו ראי' שהכל יכולין להחמיר אפי' בדרבנן בדבר המותר, מ"ש שהכל יכולים להחמיר משא"כ להתיר אין הכל יכולים להתיר ולסמוך על שמועתו לולי שברור לו והוא בר סמכא, אבל לאסור כל מי שדעתו נוטה לאסור יכול לאסור, אבל מ"ש אפי' בדבר המותר, לא הבנתי מי שרי לאסור לאחרים המותר, וצ"ל דכוונתו דלהתיר האסור גם אם סברתו נוטה להתיר אם קמי שמיא ג' דאסור הוא הכשיל באיסור דאוריית' או דרבנן, אבל להחמיר ולאסור המותר עפ"י סברתו גם אם טעה לא נכשל והכשיל באיסור דאפי' אוסר המותר אינו מכשיל על ידו רק שאין רשאי לאסור המותר בידוע שהוא מותר בוודאי והבן:

ועיי' צל"ח ביצה שם שמחזיק בדבריו שהי' נ"ל מאז דדוקא בדאורייתא כחא דהתירא עדיף אבל בדרבנן כחא דאיסורא עדיף דהא מספיקא אזלינן להקל וכח האוסרים עדיפא ובמוקצה ונולד שאני דחמיר כמ"ש התוס' יו"ט או משום דשיל"מ ספיקו להחמיר וסברתו נכונה הגם שכתבנו דגם בדרבנן כל שדעתו נוטה להחמיר מחוייב להחמיר ורשאי לסמוך על שמועתו וסברתו להחמיר לאחרים, מ"מ בוודאי כחא דהתירו לא עדיפא כיון דמספק השקול מותר מכ"ש שיוכל לסמוך על שמועתו להקל, ואין נראה כח המתיר יותר מכח האוסר עפ"י סברא דידי':

אלא דבמחכ"ת הי' נעלם ממנו לפי שעה ש"ס ערוך ברכות ס' ע"א דמבואר שם לענין ברכה דרבנן כחא דהתירא עדיף אלא טעמא דמילא לא ידענא, וממ"ש רש"י כאן וממתיק הענין במתק לשונו עדיי' אין מובן היטב למה בדרבנן כחא דהתירא עדיף וצ"ע:

ועיי' פסחים פ"ב ע' ברשב"ם שכ' אע"ג דכחא דהתירא שלא לברך עדיף כיון דאיכא סברת חוץ דלא יברך כחא דמחמיר עדיף ובמהרש"ל כ' ואני אומר דלברך התירא הוא

דמברך לבטלה, ושלא לברך אינו קולא דברכות אין מעכבות והוא תמוה מש"ס דברכות הנ"ל דמבואר דלברך כחא דאיסורא הוא ושלא לברך כחא דהתירא, ועיי' מהרש"א פסחים דדחה דברי מהרש"ל וכ' ואני אומר שלא לברך וליהנות בלא ברכה כחא דהתירא הוא, וצ"ל הא לברך ג"כ התירא הוא שלא לברך לבטלה, צ"ל כמ"ש תוס' ר"ה ל"ג ע"א ד"ה הא ר"י וכו' דכל המברך גם אם הוא שלא לצורך ליכא משום לא תשא עיי"ש, וגם על המרש"א תמוה דכ' שלא לברך כחא דהתירא הוא משום שנהנה מן העוה"ז בלא ברכה, הא לולי זה שלא לברך הוי כחא דאיסורא, והא בברכות שם בברכת שהחיינו איירי אם מחוייב ומאן דפוטר הוא כחא דתתירא הגם שאם אינו מברך אינו אסור וכ"ש ברכת שהחיינו רשות וכ"ז צע"ג:

ומדי דברי בענין זה אציע פה קושי' עצומה א' שראיתי בחי' אבא מאוה"ג זצ"ל ונמטי ליה משמי' דזקני מ"ו מאוה"ג מהרע"א זצ"ל והיא בגיטין מ"א ע"ב כחא דהתירא עדיף ליה לפמ"ש רש"י ביצה דהמתיר מתיישב הרבה קודם שיתיר לעלמא משא"כ המחמיר בנקל להחמיר מספק, והא התם לא שייך כן אדרב' לרבי למשנה אחרונה כופי' רבו לשחררו ולרבנן מקילי' ומתירים בשפחה, ותי' אבא מאוה"ג לרבי איכא התירא דמוציאים עבד מיד רבו המוחזק בו משא"כ לרבנן היכא דקאי תקנום והדר כ' דלא ניחא ליה בתירוץ זה, דעכ"פ לרבנן מתירים איסורו של עבד הלז ולא יתירו רק אחר התבוננת ולא מספיקא א"כ מה כחו דרבי עדיפא והניח בצ"ע:

והנה מה דפשיטא ליה דהאדון מוחזק בעבד וכ' דאיכא משו"ה קולא לרבי דמוציא העבד מיד רבו המוחזק בו, עיי' קצה"ח סי' רמ"א אות ג' דס"ל למהרי"ק דעבד מוחזק בעצמו, א"כ נהפוך הוא לרבנן אלולי דוודאי ובירא להו דלא קנה לא הי' צריך העבד לעבוד מספק דמוחזק בעצמו, ולרבי לא מוכח דס"ל בבירור קנה דאם גם לא בירא ליה לא צריך לעבוד דמוחזק בעצמו ואין מפסידין אותו כלום ע"י כפייה זו, אלא דקצה"ח דחה ראיית מהרי"ק דמביא מתוס' וחולק על המהרי"ק דהאדון מוחזק הוא ולזה א"ש כהנ"ל:

ומה שדחה אבא דברי עצמו דהא לרבנן איכא כחא דהתירא דמותר בשפחה ומה עדיפותא דרבי לדידי' אסור בשפחה מחומרא נ"ל דכחא דממונא עדיפא דהא אזלינן באיסורא בתר רוב ולא בממון וכחא דהתירא דמפסידי' לרבו וכופי' לשחררו ומוציאים ממנו את שלו עדיפא מכחא דהתירא דרבנן להתירו בשפחה, אלא דיש לדחות בלא"ה תי' זה כיון דאסור לרבי בשפחה ובב"ח דילמא קנה ומספק אסור בשפחה וכיון שאסור לבטל מפ"ו בדין ומוודאי כופין אותו לשחררו משום מצות פ"ו הגם דרק מספק אסור בשפחה מ"מ הוי ליה ודאי לענין לכוף אותו לשחרר כלו, אלא די"ל דאצ"ל דיש כחא

להתירא בהפקעת ממון משום כפייה למשנה אחרונה אלא משום הא גופא בשחרר חציו דקנה עצמו בחצי ומשום ספק לא הי' ס"ל לרבי דקנה להוציא מרבו המוחזק בו לולי דס"ל לרבי דוודאי קנה, ורבי ס"ל דקנה גם היכא דאין כופין כגון עבד של קטן דלאו בר כפייה הוא וכן בשפחה דליכא כפייה וכדומה גווני טובא דאין כופין עיי' טורי אבן ריש חגיגה, ואין לדחות לענין ממון הגם דלא קנה כיון שהוא שחרר חציו שסבר דמקני שחרור לחציו מופקר חציו הגם דלא מקני לענין איסור הא ליתא דלא רצה להפקיר חציו רק לעשות חציו ב"ח ואם טעות הוא בידו, הרי הוא שלו כבתחלה ועיי' וכ"ז לא יועיל לנו לשיטת מהרי"ק דס"ל דעבד מוחזק בעצמו, וכן נ"ל שהיא ע"כ שיטת הרמ"ה שברא"ש גיטין מ' ע"א דוקא לענין ממון שלא יתעבד אזלינן בתר אומדנא ולא לענין קדושין, וצ"ל הא להפקיע ממון חמירא טובא מאיסור, ואיך ס"ל לרמ"ה ההיפוך וצ"ע, מזה נ"ל דס"ל כמהרי"ק דעבד מוחזק בעצמו, ובחי' לגיטין הארכתי בזה ואכ"מ, וקשה הא ליכא כחא דהתירא לרבי, ולרבנן איכא כחא דהתירא בתרתי בממון דמוציאים מע"י דעבד שיהי' לרבו וכן לענין איסור דמותר בשפחה:

ויש לי מקום יישוב קצת בשנאמר לרבי איכא כחא דהתירא למשנה אחרונה דכופין רבו ועובר בלעולם בהם תעבודו וכ' תוס' דאומרים לו לרבו חטא באיסור זוטא כדי שיזכה העבד במצוה רבה דפ"ו, ולדסוברים בעבד ליכא פו"ר ולא לשבת כמו אשה דלא כרבינו יצחק שבתוס' מ"א ע"ב ד"ה לא לתוהו בראה ואין כאן מקום לכפות רבו רק משום חב"ח שבו ואם ה' רבי מסופק אם קנה אין אומרים לרבו חטא ודאי בשביל ספק שמא ב"ח ובטל ממצוה שמחוייב בה ב"ח וע"כ דס"ל לרבי דוודאי חצי ב"ח הוא ואומרים לו חטא בשביל ודאי מצוה של חציו ב"ח ואיכא כחא דהתירא לרבי כן י"ל, אלא דעדיין קשה ניהי דלרבי יש כחא דהתירא באיסורא, מ"מ גם לרבנן יש כחא דהתירא דמותר בשפחה ומאי אולמא דרבי, ויש מזה ראי' לרמב"ם דס"ל דישראל בשפחה אסור רק מדרבנן ואיכא יותר כחא דהתירא לרבי דאיכא איסור דאורייתא דלעולם בהם תעבודו, משא"כ לרבנן איכא רק כחא דהתירא בדרבנן הגם דאף בדרבנן כחא דהתירא עדיף כמבואר מש"ס ברכות שהבאנו לעיל מ"מ כחא דהתירא בדאורייתא בוודאי עדיפא, וי"ל עוד גם לרוב הפוסקים דס"ל דאיסור שפחה דאורייתא יש רבותא יותר לרבי, דלרבנן י"ל גם אם לא ברירא להו כ"כ מתירין אותו בשפחה דמוקמינן אותו אחזקתו דהי' מותר בשפחה עד עתה ולרבי אסור לרבו לשחררו מספק שמא ב"ח אי לאו דברירא דחציו ב"ח הוא כן י"ל, אלא דבכ"ז לא ארווח לן דהא רבי ורבנן לא פליגי בגווני דכופין רבו עד דנימא דכחא דהתירא לרבי משו"ה הוא ועדיי' צ"ע:

ועיי' ביצה ד' דמקשה ולפלגי בתרוייהו, וכ' תוס' דלא מקשה בכ"מ כן אלא משום שאין צריך להאריך עיי"ש וקשה דליקשי גם בגיטין לפלגי בתרוייהו יאמר בכסף ובשטר וליכא אריכת רק תיבה אחת כהתם בביצה וצל"ע:

יצאתי בכותבת הגסה ונתארכו הדברים בתוך הכתיבה מענין לענין באותו ענין ופה תהי' שביתת קולמסי כעת וכעת יאמר יישר ה' כחו וחילו לאורייתא כחא יתירא עדיפא כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סד

שפעת שלומים מגבהי מרומים, לה"ה מע"כ תלמידי חביבי הרב המופלג בהפלגת התורה פניו מאירה, המאוה"ג הגדול לעדתו כש"ת מו"ה אלעזר פאשקוס נ"י רב בק"ק גאלאנטהא יע"א:

מכתבו היקר קבלתי בשמחה בראותי מתוכו כי בתוך עמו הוא יושב בשלוה ומנהלם על מי מנוחות על התורה והעבודה כן יוסיף ה' ליתן אותו לחן ולחסד בעיני כל קהל עדתו, מאוד ישגא אחריתו, ולמעיבד ליה קורת רוח פניתי מעט לשום עין על דבריו, מה דבדק לן בקושי' אחת על התה"ד סי' ס"ד ומובא במג"א סי' שי"ד דפסיק רישא בדרבנן מותר דקשה עליו מסוגיא ערוכה דסוכה ל"ג ע"ב דמקשה והא מודה ר"ש בפ"ר, ושם ליכא רק איסור דרבנן כמ"ש רש"י ע"א ד"ה ואין ממעטין ביו"ט משום דמחזי כמתקן אלו דבריו, קושי' זו כבר כתובה היא בשעה"מ פכ"ה משבת ולא מצא מענה לקושי' זאת, וגם לו זה משום שלא מצא חולק על רש"י דס"ל דמלאכה דאורייתא היא, ואני מצאתי ברא"ש שבת פ' הבונה ק"ג דס"ל דמלאכה דאורייתא היא דכ' הא דמשני באית ליה הושענא אחריתא לא משום דפ"ר דלא ניחא ליה שרי כערוך אלא משום דליכא תקון כיון דאית ליה הושענא אחריתא, ולר"י חיישינן דילמא יהי' צריך לזו שתקן ואי צריך לה איכא איסור דאורייתא למפרע לא שרינן ליה אע"ג דאית ליה הושענא אחריתא, אבל לר"ש דבר שאין מתכוין מותר ופ"ר ליכא כיון דאית ליה הושענא אחריתא עיי"ש, הרי מפורש כ' דאיכא איסור דאורייתא בתקון זה:

ולפע"ד י"ל דגם רש"י ס"ל דאיכא בזה תקון דאורייתא ומ"ש דמחזי כמתקן היינו משום דקתני בברייתא עלה דמתני' דאין ממעטין רשב"א אומר ממעטין ומוקי לה באית ליה אחריתא וכ' רש"י וכיון דאית ליה אחריתא ליכא תקון וצ"ל מתני' ות"ק דברייתא דס"ל דאין ממעטין הגם דליכא תקון באמת מ"מ אסור משום דמחזי כמתקן ולכן כתב רש"י

אין ממעטין משום דמחזי כמתקן הגם דכ' כן על מתני' הא ברייתא מסיים רשב"א מתיר, וע"כ צ"ל באית ליה אחריתא לכן מפרש גם על מתני' כן דגם מתני' בהכי איירי וא"ש:

ויש להוסיף עוד דבאמת קשה על שיטת רש"י באית ליה ליכא איסור גם אי ס"ל לרשב"א כר"י א"ש וכן דחה תוס' שבת ק"ג דאין לומר דליכא אסורא א"כ גם לר"י א"ש ומשמע דקאי בקמייתא דכר"ש ס"ל, וביותר הי' תוס' יכול להקשות מ"ט דת"ק דאין ממעטים אי ליכא איסור כלל, ונ"ל דס"ל לרש"י כמ"ש הרא"ש דלר"ש ליכא איסור כלל כיון דאית ליה הושענא אחריתא, ומשום שמא יהי' צריך לה כגון שתאבד או תתקלקל האחרת גם אם יהי' כן לא עשה איסור לר"ש דדשא"מ מותר ופ"ר לא הוי כיון דאפשר בזו משא"כ לר"י אי תתקלקל ויהי' צריך לה עשה למפרע איסור אלא דרא"ש ס"ל דלר"י עשה למפרע איסור דאורייתא וזה לא ס"ל לרש"י כיון דלשעתו לא הי' צריך לזו גם אם אח"כ צריך לה לא עשה איסור דאורייתא למפרע, אלא דאית ביה איסור משום דמחזי לרואים כמתקן כיון דצריך ורשב"א מתיר כיון דדשא"מ מותר ופסיק רישא ליכא כיון דאפשר בזו גם משום מחזי כמתקן למפרע ליכא וא"ש נכון:

וסרה בזה תמיהת השעה"מ על הכפ"ת דפשיטא ליה דאיכא איסור דאורייתא דהוי כמכה בפטיש והי' נעלם ממנו רש"י במקומו דכ' דליכא רק מחזי כמתקן והוא פלא על הכפ"ת איך נעלם ממנו רש"י במקומו, ואם כי הראנו לדעת דהרא"ש בשבת ס"ל דמלאכה דאורייתא הוא, הכפ"ת לא הביא הרא"ש הנ"ל, ופשיטא ליה לנפשי' דמלאכה דאורייתא הוא נגד רש"י במקומו, ואפשר דס"ל כמ"ש דרש"י למסקנא כ' כן והכפ"ת הקשה עד דלא מסיק באית ליה הושענא אחריתא ומתרץ דר"א ב"ש בפשיטות דכאבוה ס"ל, הקשה דלמא במלאכה דאורייתא ס"ל לר"ש ג"כ דאסור לכתחילה מדרבנן עיי' בו ותבין:

והא"ש דלק"מ על התה"ד, דס"ל כרא"ש דגם באית ליה איכא מלאכה דאורייתא לר"י או כרש"י, ועד דלא מוקי באית ליה אחריתא גם לרש"י איכא מלאכה דאורייתא ומקשה שפיר והא מודה ר"ש בפ"ר:

ולשיטת תה"ד י"ל הא דמשני דאית ליה הושענא אחריתא היינו דבאית ליה אחריתא דליכא רק איסור דרבנן דמחזי כמתקן משו"ה לת"ק אסור כר"י דדשא"מ אסור ואפי' בדרבנן, ולר"ש שרי דפ"ר בדרבנן ל"ל, ועד דלא ידענו הא דאסיק באית ליה אחריתא מקשה שפיר פ"ר הוא דמלאכה דאורייתא הוא כמ"ש, ועלה בדעתי תחלה לומר כן לרש"י, ושבתי וראיתי דלרש"י א"א לומר כן דהא כ' דמה דס"ל לר"ש גורר אדם מטה וכו' משום דלאו פ"ר הוא משמע דס"ל דגם בדרבנן איכא פ"ר וכ"כ בשעה"מ דמזה מוכח דס"ל לרש"י דגם בדרבנן אסור פ"ר, ובאמת דבריו נפלאו מה צריך להביא ממ"ש

רש"י כהנ"ל, הא לרש"י דס"ל דאין זה אלא מחזי כמתקן מוכח דאפי' בדרבנן איכא פ"ר מדמקשה פ"ר הוא כמ"ש הוא תחלה להקשות על התה"ד מזה, אבל לפמ"ש דרש"י לא כ' דמחזי רק למסקנא דאית ליה הושענא אחריתא אין ראי' דרש"י ס"ל פ"ר אסור אפי' בדרבנן רק ממ"ש דבגרירה לאו פ"ר הוא והתם ליכא רק איסור דרבנן דכלאחר יד הוא לכן אין להעמיס בכוונת רש"י כמ"ש, אלא כמ"ש תחלה דס"ל ע"ד פי' הרא"ש במקצתו, אבל לשיטת התה"ד י"ל כהנ"ל ועי':

ועיי' בהה"מ פי"ב מהלכות שבת ותוכן דבריו דיש מלאכות שענין המלאכה תלוי ברצונו ואם אין רצונו לצרף המתכת אין כאן מלאכה דצירוף ומדמה זה לקיטוף עץ לחצוץ בו שניו, במקטם שלא לחצוץ בו שניו מותר הגם דפ"ר הוא ועיי' לח"מ שם:

ולכאורה קשה מה מתרץ ר"א כאבוה ס"ל והדר מקשה והא פ"ר הוא, הלא זה דומה לקיטום עץ וגחלת בשמתכוין לעשותו כלי הוי מלאכה וכשאינו מתכוין גם פ"ר לא הוי דעשיית כלי כזה תליא בדעתו ורצונו ומן הסברא דמיא להדדי ועיי' כפ"ת שמדמה תקון כזה לקיטום לחצוץ בו, וצ"ל כיון שצריך לאותו דבר דחיוב מצוה רמי' עליה והושענא זו סתמא עומדת להכי ביו"ט וא"א בלא"ה הוי כמלאכת צירוף בכלים אפי' לא מתכוין אסור לר"י ולר"ש בפ"ר, כן ה"נ דהוי פ"ר שא"א בלא"ה כצ"ל והא"ש דמתרץ באית ליה הושענא אחריתא ואין צריך לאותה הושענא בהכרח ממילא ליכא מלאכה כשא"מ הגם דפ"ר הוא, ואפשר שזהו כוונת רש"י דכ' באית ליה ליכא תקון ומ"מ צ"ל דאיירי בא"מ ולכן לא אמר אלא דלא חזר מאוקימתא קמייתא דאיירי דוקא שלקטן לאכילה, אבל אצ"ל דבשיטת אבוה קאי ואפשר לר"י דדשא"מ אסור גם תקון כה"ג כמו תקון לחצוץ ומכבה גחלת ג"כ אסור בשא"מ דא"מ כמכוין לר"י אבל לר"ש דא"מ מותר ומודה בפ"ר, במלאכה כה"ג לא מודה ר"ש דליכא פ"ר מיהת דתלי בהשכמה ורצון כעין דמחלק הערוך בין ניחא ללא ניחא ליה לענין פ"ר ולר"י ליכא חילוק כלל, והדברים ארוכים ותן לחכם ויחכם עוד:

ועדיין יש מן הקושי' על התה"ד מדמקשה הא מודה ר"ש בפ"ר דלמא ס"ל כרבנן ביצה ל"ג ע"ב בקוטם לחצוץ בו שניו פטור אבל אסור ובדרבנן ליכא משום פ"ר ועיי' כפ"ת דמדמה הא דאין ממעטי' לקוטם לחצוץ בו, וצ"ל דלרוחא דמלתא מקשה ומתרץ באית ליה וכו' שלא לתרץ דראב"ש דלא כהלכתא, דהלכתא כר"א ועודי"ל דמקשה לר"א לשיטתו בשבת קמ"ו ע"ב גזירה שמא יקטום ועיי' רש"י שם דמביא ומדמה ליה להא דקיטום לחצוץ בו שניו דחייב חטאת לר"א ועיי' ר"ן שם, ולר"א לשיטתו דהלכתא כר"א ומתרץ דראב"ש כאבוה ס"ל מקשה שפיר:

עוד י"ל עפ"י שיטת רש"י יומא ל"ה ע"ב דבדרבנן ס"ל לר"י דשא"מ מותר קשה למה ליה לר"א לתרץ דר"א כאבוה ס"ל, י"ל דס"ל כרבנן דר"א הנ"ל וליכא רק איסור דרבנן וגם לר"י מותר בא"מ, וי"ל כיון דע"כ צ"ל דר"א ב"ש כתנאי ניחא ליה יותר לומר דס"ל כאבוה מלומר דס"ל כרבנן דר"א, והא דכ' רש"י דמחזי כמתקן כבר כתבנו דהוא למסקנא וא"ש:

והא"ש דמקשה על תי' ר"א והא מודה בפ"ר ואין לומר דילמא כרבנן ס"ל ובדרבנן פ"ר מותר לר"ש, דאי מתרץ ראב"ש כרבנן דר"א לא הי' צ"ל דכאבוה ס"ל דגם לר"י מותר, ות"ק ס"ל כר"א וע"כ דרצה ליישב דראב"ש דלא כרבנן והקשה פ"ר הוא ועיי':

והנה תוס' שבת ק"ג ד"ה לא צריכא בסוף וביומא ל"ד ע"ב ד"ה ה"מ וכו' בסוף כ' דאיסור מיעוט ענבים אינה אלא דרבנן דהוא תקון מועט, משטיחת לשון התוס' דכ' דתקון מועט וכו' משמע דאפי' לר"א דס"ל דקוטם לחצוץ בו היא מלאכה דאורייתא אין בממעט ענבים ביו"ט רק איסור דרבנן מפני שהוא תקון מועט, ותוס' לשיטתם ביומא דאפי' בדרבנן ס"ל לר"י דשא"מ אסור וא"ש דאמר ר"א דראב"ש כאבוה דוקא ס"ל, הגם שהוא דרבנן, ומינה מדמקשה והא מודה ר"ש בפ"ר דאפי' בדרבנן אסור פ"ר לר"ש, חוץ בלא ניחא ליה דבמלאכ' דאורייתא אסור לר"ש רק מדרבנן, ובדרבנן שרי לגמרי, ולמ"ש תוס' סוכה ל"ג ע"ב ד"ה מודה ר"ש בסופו הגם דמלאכה שאצ"ל אסור הכא שרי משום מצוה, ליכא ראי' משם דבלא ניחא מתיר ר"ש בדרבנן די"ל משום מצוה שרי ר"ש בפ"ר דלא ניחא ליה דגם בדאורייתא הוא מדרבנן בלא ניחא ליה לכן מתיר לצורך מצוה בדרבנן:

וי"ל דתליא זה בזה, רצוני לומר לשיטת רש"י יומא בדרבנן לר"י דשא"מ מותר ה"ה לר"ש בפ"ר, ולתוס' דלר"י דשא"מ אפי' בדרבנן אסור, גם לרש"י פ"ר אסור בדרבנן ויש להאריך עד"פ בזה:

ועיי' תוס' פסחים כ"ה ע"ב ד"ה דלא אפשר כ' דאין לומר דבגרירה מתיר ר"ש בפ"ר משום שהוא דרבנן וכו' משמע דס"ל דבדרבנן שרי ר"ש פ"ר, וזה סותר למ"ש בשבת ויומא הנ"ל, ומג"א סי' שמ"ב הרגיש בזה ונדחק דכ' בדרך ואין לומר היינו אפי' תימא כן עדיי' קשה מדמייתי עלה מידי דאורייתא, ובמחכ"ת בחנם נדחק דכוונת תוס' שם בדרבנן כי האי דלא ניחא ליה דאינו רק מדרבנן בדאורייתא, ובדרבנן מותר, ועולה בקנה א' עם מ"ש בשבת ויומא דתקון הדס רק מדרבנן ובלא ניחא ולא נהנה מותר בדרבנן, ותימה על המג"א:

והנה המג"א הקשה על התה"ד מש"ס ערוך ביצה ל"ו ע"א דמקשה ולר"ש מי ניחא הא פ"ר הוא, ושם ליכא רק איסור דרבנן כל שאין במינו נצוד, קושי' זו א"צ לפנים דבשבת מ"ג ע"א לא מקשה דפ"ר הוא, ובסוגי' דביצה הרבה מן הראשונים דלא גרסו שם פ"ר

הוא, ועיי' מהרש"א שם דתוס' ע"כ לא גרס כן ואין מן התימה דגם התה"ד לא הי' לו גרס' זו וכן המרדכי דמביא התה"ד ראי' ממנו:

ויש להקשות קצת אם לא ה' לו הגרסא בביצה כמו שהיא לפנינו, הו"ל להביא ראי' מדלא הקשה ולר"ש מי ניחא דבדרבנן ליכא משום פ"ר, ויש לדחות, אלא גם לפי גרסא שלפנינו י"ל דאין ראי' משם לפמ"ש הב"י ס' שי"ד דיש לדחות הבעה"ת דשאני דבורים במינם נצוד, וכ' הצל"ח שם דפי' הקמ"ל הוא דקמ"ל דדבורים במינם ניצוד, והוא דאורייתא, ולפ"ז א"ש דמקשה ולר"ש מי ניחא דפ"ר הוא דפשיטא ליה דבמינם ניצוד ובשבת לא מקשה ולר"ש מי ניחא אפשר משום די"ל ובתר דמקשה לר"י הא דשא"מ אסור ומתרץ אימא ובלבד שלא יעשה מצודה וצ"ל דקמ"ל דאין במינו ניצוד קמ"ל דבמינו ניצוד ברייתא דוקא כר"י וא"ש:

אלא דיש להקשות על פי' הצל"ח דקמ"ל דיש במינו ניצוד הא לא הוי במינו ניצוד הוי שרי לר"י, וזה דלא כתוס' יומא דהרבו בראיות דאפי' בדרבנן דשא"מ אסור לר"י, והא כל שאין במינו ניצוד מדרבנן אסור לכ"ע, והא דקאמר ה"א כל שאין במינו ניצוד מותר, הגם דלית מאן דפליג דמדרבנן מיהת אסור, צ"ל דמ"מ רבותא איכא דה"א דמותר לגמרי, ויותר י"ל דה"א באין במ"נ ס"ד דמותר באין מתכוין דלא אסור בא"מ רק בדאורייתא ולא בדרבנן קמ"ל לפי הפשוט דגם בדרבנן ס"ל א"מ אסור, ולרש"י דס"ל דא"מ בדרבנן מותר לר"י ג"כ א"ש לפי מה שמתרץ במגיני שלמה בשבת מ"ג שיטת רש"י ביומא דכוונתו בלא אפשר ולא קמכוין שרי בדרבנן עיי"ש ובפ"י, א"כ הכא אפשר שלא יכסה כל החלונות ואסור א"מ אפי' בדרבנן, וכ"ז לפי מי' הפשוט אבל למ"ש הצל"ח דב"י מפרש הקמ"ל דבמינו ניצוד הוא הא שלא במינו ניצוד באמת מותר לר"י וזה אינו דגם בדרבנן באפשר גם לרש"י דשא"מ אסור, ולומר דר"י ס"ל דשא"במ ניצוד גם מדרבנן מותר דלא כר"מ ולא כרבנן בוודאי אין לומר דג' מחלוקת בדבר ומה לנו להדר למוקמי ברייתא כר"י ולדחוק בכל זה, לכן הטוב טוב יותר מ"ש השעה"מ ביישוב הב"י דעד דלא אסיק דדבורים אין במינם ניצוד ס"ל דבמינם ניצוד, ולכן מקשה ולר"ש מי ניחא הא פ"ר הוא דמלאכה דאורייתא היא, וכד אסיק דאין במינם ניצוד גם כר"ש אתי' אלא דמהדר למוקמי כר"י עיי' בו והוא ישוב נכון יותר, וא"ש דינו של התה"ד:

והנה החילוק שכ' הב' בין דבורים דבמינם ניצוד ובין זבובים, כ' השעה"מ הגם דבאמבמ"כ אסור מדרבנן ס"ל כתה"ד דפ"ר בדרבנן מותר, ולפע"ד דאין מזה ראי' די"ל דס"ל בזבובים שאבמ"נ וליכא רק צידה דרבנן, וגם לא ניחא ליה בוודאי בזבובים דגם בדאורייתא פ"ר דלא ניחא ליה רק מדרבנן אסור ובדרבנן שרי לגמרי כמ"ש תוס' שבת

ויומא, והא דהוצרך הב"י לומר דדבורים במינם ניצוד, ולא כ' דדבורים ניחא ליה וגם בדרבנן פ"ר אסור י"ל דס"ל כב"ח שהביא השעה"מ דכ' ביישוב הטור דס"ל דדבורים ניחא ליה יותר שלא יהיו נצודים עיי"ש ולכן הוצרך הב"י לומר דדבורים במינם ניצוד ופ"ר אסור מדרבנן הגם דלא ניחא ליה, ואין מן הב"י ראי' דס"ל כתה"ד אלא בתוס' וכן משמע דהו"ל לכתוב מלתא בטעמא חידוש דין זה דבדרבנן פ"ר מותר ואין זה פשוט ולא נזכר בראשונים וע"כ דכוונתו כמ"ש בלא ניחא ליה מותר פ"ר בדרבנן וזה מבואר בתוס' בדוכתא טובא ומלתא דמתאמרה בתוס' לא הוצרך להאריך בו כנ"ל:

ולולי דמסתפינא הי' נ"ל בכוונת הב"י דס"ל דאיסור צידה מדרבנן בדבר שאב"מ ניצוד הוא משום דהוא אחשבי' לצידה וצד אותה, ומדאורייתא בטלה דעתו ולא תליא ברצונו רק במנהיג העולם ומדרבנן אסרו כיון שמחשב דבר זה לצודו, וכ"ז כשמכוין לצוד ומחשבתו ומעשיו מחשב ליה צידה שאסרו רבנן, אבל כשאינו מתכוין ואפי' פ"ר כיון שסוף כ"ס אינו מכוין לכך ולא חשבה לצידה זו לא אסרו רבנן, הגם דבכ"מ גם באיסור שאסרו רבנן פ"ר אסור ולר"י א"מ בלי פ"ר כאן שאני מטעם שכתבנו כנ"ל מסברא נכונה וישרה:

אלא דקשה לפ"ז הא דאמר ר"י ובלבד שלא יתכוין או דלא יעשנו מצודה, כיון שא"מ והם שאב"מ ניצוד מותר גם לר"י גם כשיעשנו מצודה כמ"ש, וצריכים אנו ע"כ לתי' הצל"ח דב"י מפרש קמ"ל דבמינו ניצוד הוא, ודחינו דבריו דמשמע אם הי' אב"מ ניצוד הי' מותר לעשות מצודה לר"י והא ס"ל דבר שא"מ אסור גם בדרבנן, אבל למ"ש עכשיו דבאבמ"נ לא אסרו רבנן בשא"מ א"ש תי' הצל"ח וא"ש דברינו ועיי':

ואפשר למצוא מקום יישוב עפ"י דברינו למ"ש הטור דגם בדבורים קתני ובלבד שלא יתכוין, הא אינו מכוין מותר והקשה הב"י הא מקשה ולר"ש מי ניחא פ"ר הוא, ובשעה"מ יצא ליישב דטור לא גרס קושי' זו לר"ש כבש"ס שבת וס"ל פ"ר בדרבנן מותר ושוב דחה יישוב זה דאין מן היישוב לשיטת הטור דס"ל דפ"ר אפי' בדרבנן ולא ניחא ליה אסור, ולפמ"ש י"ל דטור ס"ל באב"מ ניצוד פ"ר מותר בדרבנן כיון דלא כיוון לכך לא אחשבי' לצידה זו ולא אסרו רבנן כה"ג רק במכוין כעין שכתבנו בכוונת הב"י, אלא דלב"י א"ש דברינו דכ' דדבורים במינו ניצוד אבל הטור לא כ' מזה כלום וכל כי האי הו"ל לפרש דדבורים במ"נ, וגם הלא דייק מדקתני ובלבד שלא יתכוין הא א"מ שרי, ואי ס"ל כמ"ש א"כ למה לר"י לא יעשנו מצודה כיון שאינו מכוין, וי"ל דס"ל לר"י דדשא"מ אסור, גם באין במ"נ עכ"פ בפ"ר אסור, ולר"ש דדשא"מ מותר ופ"ר אסור נחית חד דרגא בשאבמ"נ

מותר הגם דבכ"מ אסור אפי' בדרבנן כ"כ האי לא אסרו משום דלא אחשבי' למלאכה זו ולאו פ"ר הוא כ"כ, ועפ"ז מיושבים דברי הטור, כנ"ל לחומר הנושא, בעזרת אומר ועושה:

ומדי דברי בסברא הנ"ל, ומע"כ לומד ברבים כתובות ה' ע"ב אציע פה מחידושי כתובות שם מ"ש תוס' דבמקלקל דפטור אבל אסור דלא אסר ר"י בא"מ, וכ' הפ"י דתוס' לטעמייהו ביומא דדשא"מ בשבת לר"י דרבנן משום דמלאכת מחשבת דוקא אסרה תורה בשבת, ובמקלקל הוי תרתי דרבנן כל כי האי לא אסרו, וכ' אבל לרש"י דס"ל ביומא דשא"מ לר"י בשבת מדאורייתא אין טעם למה במקלקל מותר, וצ"ל משום מצוה התירו:

הנה מ"ש דלרש"י אין לומר רק משום מצוה התירו לא נ"ל מדכ' רש"י בל"ב ד"ה הלכה כר"י במקלקל ומותר דכי אמר ר"י שדבר שא"מ אסור במתקן אבל במקלקל לא אמר הרי כ' מפורש דבמקלקל לא אסר דשא"מ ולא משום דלגבי מצוה לא אסרו, גם לתוס' יש לפקפק דהא ס"ל בכל איסורי דרבנן דשא"מ אסור וזו שיטתם ביומא שם, ולרש"י י"ל לכן במקלקל מותר כמו בכל דרבנן דס"ל לר"י לרש"י יומא דמותר ה"ה במקלקל דפטור אבל אסור, ועיי' במגיני שלמה בשבת מ"ג לפי יישובו קושית תוס' על רש"י לא א"ש כאן כ"כ:

והעלתי דהסברת הדבר כך הוא, די"ל מה דאסרו מקלקל לא אטו מתקן, דמקלקל במתקן לא מחליף ולא יטעו בו, אלא דגזרו מקלקל דמותר אטו מקלקל דאסור הגם דלר"י כל המקלקלים אפי' דחובל ומבעיר פטור, נ"ל לפמ"ש תוס' שבת ק"ו וחולין ח' הא דשוחט בשבת חייב ולענין שוחט בסכין של ע"ז נחשב מקלקל ולא נהנה דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון שהוא חפץ ורוצה בתיקון שיש בו הגם שקלקולו רבה על תקונו אסור דמלאכת מחשבת אסרה תורה עיי"ש, ונראה דוקא בשמכוין לכך, אבל אינו מכוין גם פ"ר מותר כיון שבעצם הדבר מקלקל הוא ומחשבתו משוי' ליה מלאכה, וכ"ז כשמכוין ורוצה בכך כנ"ל ברור:

ואומר הא דאסרו כל מקלקלים משום שחיטה וכדומה שקלקולו רבה על תקונו ומחשיב מקלקל בכל דבר רק בשבת בשיש תקון לפי דעתו אסור, במקלקל כזה ומחליף מקלקל גמור ולכן אסרו כל המקלקלין מדרבנן כנ"ל:

והא"ש דוקא במתכוין אסרו משום מקלקל דשחיטה וכדומה, אבל בלא מתכוין דגם מקלקל שאסור מדאורייתא לא אסור בא"מ ולמה להו לאסור בא"מ במקלקל גמור, וא"ש נכון בכוונת התוס', וא"ש גם לרש"י דשא"מ דאורייתא לר"י אבל במקלקל מותר לא משום קולא דאינו מתכוין, אלא משום דבא"מ ליכא למגזר בקלקול כמ"ש, והא דלא כ' רש"י כן רק בלשון ב' ולא בל"ק יישבתי בחדושי ושם בארה:

ומצאתי בזה יישוב לחד גרסא דמביא רש"י דגרסא בל"ק ג"כ ואת"ל מקלקל הוא ורש"י מחקה דהא ר"ש לא פליג רק בחבורה אבל בשאר מקלקלי' פטורים לכ"ע, ולמ"ש י"ל דמאן דס"ל בחבורה והבערה חייב אסרו כל המקלקלים משום לתא דמקלקל בחובל ומבעיר ואפי' בא"מ אסור דמ"ש ושפיר אמר למ"ד במקלקל בחבורה חייב אסור כאן מדרבנן הגם שא"מ ולר"י עצמו דס"ל כל המקלקלים פטורים ליכא טעם לאסור כל המקלקלים משום דמחליף בשוחט בשבת וכדומה ולהכי בא"מ מותר, וזה פרפרת נאה וסברא ישרה ועיי' היטב יצאתי מענין לענין באותו ענין דפלטתה קולמסי עט סופר כותבת הגסה, כתוב במגלת ספר, ומעכ"ת נ"י ישים עינו על דברינו יקרב ויבחר הכ"ד אוה"נ דש"ת. פ"ב יום ד' ח' תמוז דהאי שתא תרי"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סה

אלקי אביו בעזרו ה"ה י"נ תלמידי כבני הרב המאיר בתורתו ויראתו הנפלאה, וותיק מלא עתיק בעל פיפיות, עומד לתלפיות כש"ת מו"ה אליעזר זוסמאן סופר ני' רב בק"ק האלאש יע"א:

יקרתך קבלתי ונפשך בשאלתך אם מותר להדליק נר יא"צ ביו"ט, ובזכרונך כי שאלה זו נשאלה לפנינו מ"א מאנשי עדתי כשהיית עוד בעיר מולדתך עומד ומשמש לפנינו, אבל שכוחה מלפניך מה שהוראתי אם להתיר או לאסור:

ראיתי מע"י אצבעותיך ונזכרתי הלכה זו שהוריתי בה מאז והי' נחוץ אז לשעה ולא הי' פנאי לעיי' כ"כ ועכשיו הואיל ובא לידינו עיינתי במקור הדין יותר, הנה מקורו ברוך מן ירושלמי ביצה פ' ה' הלכה ב' ומובא בראש ביצה כ"ג ע"א סי' כ"ב וסוגי' ירושלמי צריך ביאור דתחלה אמר דנר של אבטלה מותר מדכתיב ביום השבת בשבת אי אתה מבעיר אבל ביו"ט אתה מבעיר ועיי' הה"מ פ"א מהלכ' י"ט מדכתב ביום השבת הא בשבת איירי וע"כ דאתי למעט יו"ט ועיין לח"מ, ועיי' מג"א תקי"ח ואח"כ תלה ירושלמי הא דנר של אבטלה בפלוגת' דב"ש וב"ה תמן ב"ש אוסרי' וב"ה מתירים וכ' המפרש פלוגת' דב"ש וב"ה היא במתני' דאין מוציאי' וכו' דפליגו במתוך, וצ"ל מאחר דמביא כבר ברייתא דהבערה מותר ביו"ט מדכתיב ביום השבת איך תלה אח"כ דבר זה בפלוגתא דב"ש וב"ה אי אמרינן מתוך בהוצאה, הא בהבערה קרא כתיב וע"כ דמודה ב"ש בהבערה ואידל"ל לב"ש הך דיוקא מקרא דביום השבת וכו' אבל ביו"ט אתה מבעיר א"כ לא תלי' בפלוגתא

דמתוך בהוצאה אלא בדרשא דיום השבת ועוד מנ"ל לירושלמי באמת דל"ל לב"ש הך דרשא דביום השבת וצל"ע:

והנלע"ד ליישב דלכאורה צ"ל מנ"ל דביו"ט אפי' של אבטלה שאין בו צורך כלל מותר, דלמא דוקא ביש בו צורך קצת ולשון הברייתי' דמביאה ירושלמי כך ביום השבת וכו' אבל ביו"ט אתה מבעיר אי תימא בדברים שיש בהם או"נ הא כתיב אך אשר יאכל לכל נפש כי קיימינן בנר של אבטלה, נראה דאם הי' אפשר לומר דקרא אבל ביו"ט אתה מבעיר בדברים שיש בהם או"נ לא היו יכולין יותר הגם דקרא סתמא כתיב תפסת מרובה לא תפסת ועיי' לח"מ פ"א מהלכ' יו"ט ולפ"ז קשה לכאורה מנ"ן שב אבטלה דלמא דוקא בדאיכא צורך קצת, אלא לב"ה לק"מ דהא ס"ל לב"ה מתוך בכל מלאכות, ומפרש אך אשר יאכל לכל נפש מלאכה שהיא מלאכ' או"נ מותר או כל דאיכא צ"ק בכלל מלאכת או"נ עיין מגיני שלמה ביצה י"ב ע"א, לדידי' ל"צ למעט הבערה ביו"ט בדאיכ' צ"ק וע"כ דאתי להתיר נר של אבטלה, אבל לב"ש דל"ל מתוך בהוצאה וה"ה בכל שארי מלאכות, ובהבערה כתיב קרא ביום השבת למעט יו"ט י"ל דוקא בדאיכ' צ"ק אבל נר של אבטלה מנ"ל דשרי, וזה כוונת ירושלמי דתלי' בפלוגת' דב"ש וב"ה ועיי' כי נכון הוא:

אלא דצל"ע ממתני' כ"ב ע"ב לא יחם אדם חמין וכו' שכ' רש"י או"נ התיר הכתוב ולא להבעיר אור בשביל רחיצה והוא עכ"פ צורך קצת וחזינן לב"ש דאפי' בהבערה ואפי' בצורך קצת אוסר, וקשה הא כתיב ביום השבת וביו"ט רשאי להבעיר עכ"פ בצ"ק, אלא דבאמת צ"ע מנ"ל לרש"י משום מבעיר דלמא משום שמבשל המים, ומצאתי בצל"ח בסוגי' דמתוך בד"ה ואין עירוב הוצאה שהרגיש בזה וכ' דס"ל לרש"י דסתם חמין שמחממין לרחיצה אינן חמין כ"כ שהיד סולדת בהם ולכן כתב משום הבערה, וכן מצאתי בחי' אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל לקמן כ"א במקומו, והוא הוסיף דס"ל לרש"י רישא דומי' דסיפא דאיירי מאיסור הבערה, ונ"ל להוסיף תוספת מרובה דקשי' לרש"י כדמספקא לש"ס האי מדורה מאן קתני לה ד"ה ושני לי' לב"ש בין הנאת כל גופו ובין הנאת אבר א' וכ' רש"י דהנאת כל גופו דמי' לאו"נ, הול"ל טפי ד"ה היא ודוקא בבישול ל"ל לב"ש מתוך וכן בהוצאה דליכא קרא אבל בהבערה אית לי' מתוך מקרא דביום השבת אבל ביו"ט אתה מבעיר ע"י מתוך שיש בו צ"ק, מזה הוכיח רש"י דפשיטא לש"ס דגם בהבערה ל"ל לב"ש מתוך מדפליג וס"ל דלא יחם חמין לרגליו דליכא משום בישול רק משום הבערה כנ"ל ועיי':

הנה לפירש"י דלא יחם חמין משום הבערה מוכח דל"ל לב"ש מתוך בהבערה, וגם לולי פירש"י מוכח עכ"פ מברייתי' דל"ל לב"ש מתוך בהבערה, וקשה מה יענה לדרשא דביום

השבת, וצ"ל דלית לי' דיוקא דיום השבת א"א מבעיר וב"ה אית לי' וזה דוחק במאי פליגו ועוד איך תלה הירושלמי הך דנר של בטלה בפלוגתא דב"ש וב"ה במתוך הא ב"ש ל"ל כלל הך דרשא דביום השבת למעט יו"ט:

ומצאתי מקום יישוב לזה עפמ"ש הצל"ח י"ב ע"ב הא דמייתי ר"י דב"ש ל"ל מתוך בהבערה ממתני' דל"ל מתוך בהוצאה ולא מייתי טפי מהבערה עצמה דפליגי בלא יחם, וכ' דס"ל דב"ש ס"ל דרחיצת אבר אין שוה לכל נפש, ודבריו בנוים לפי שפירש"י במתני' כ"א משום איסור הבערה, ועדיין קשה למה לא מביא ר"י מהבערה גופי' דקתני בבריית' דב"ש אוסר לעשות מדורה, וצ"ל ג"כ די"ל טעמא דב"ש דמדורה להחם בו גופו אין שוה לכל נפש רק למצונן דבוודאי היכא דאיכא חולי מחמת קור מותר לכ"ע, ופליגו בשאפשר בלא"ה רק לתענוג והנאה כצ"ל, והא"ש די"ל דב"ש אית לי' מתוך בהבערה דאיכא צ"ק דשוה לכל נפש ועיי':

אלא דקשה לי מהא דאמר ר"י י"ב ע"ב הבערה ובישול אינה משנה ואת"ל משנה ב"ש היא, ולמ"ש גם לב"ש בהבערה אית לי' מתוך ואי לאו דאמר ר"י בישול ג"כ אינה משנה היה מקום לומר דלית בזה צ"ק כקושי' תוס' שם דהא איסורא הוא, ולזה שפיר אמר הבערה אינה משנה דלב"ה בהבערה אפי' בלא צ"ק מותר מקרא דביום השבת כמ"ש ואם משנה ע"כ אתי' כב"ש ובהבערה ג"כ דוקא בדאיכא אלא מדאמר בישול אינה משנה עכצ"ל כמ"ש תוס' כיון דדעתו לאכול הוא צ"ק, א"כ קשה הבערה גם לב"ש לא א"ש דמודה בהבערה דאיכא צ"ק וצ"ע לכאורה:

וי"ל משם ראיה לדברינו, דצ"ע על ר"י דאמר הבערה ובישול אינה משנה ואת"ל משנה וכ' רש"י אם יעידו תנאי דמשנה ב"ש היא, וצ"ל גם אם לא יעידו דמשנה מה לו לשבש הברייתי' טוב יותר למוקמי כב"ש דלא כהלכתי' מלשבש ולמחוק וזה דקדוק עצום, וי"ל ע"פ הנ"ל דס"ל לר"י דגם ב"ש מודה בהבערה דאמרי' מתוך בצ"ק ולכן גם כב"ש לא א"ש הבערה וע"כ צריך לשבש הברייתי' משום הבערה, וכיון דע"כ משובשתא היא בקל לומר גם בישול אינה משנה למוקמי ברייתא כב"ה, ואומר ואת"ל משנה אם יעידו תנאי דנשנית כך אין לנו מנוס רק לומר ב"ש היא וצריך לומר כמו דל"ל מתוך בהוצאה כך ל"ל בהבערה וע"כ דלא דריש כלל דיוקא דביו' השבת אבל ביו"ט רשאי להבעיר, וכ"ז צ"ל את"ל משנה בוודאי, אבל כל שלא יעידו דכך נשנית הי' טוב לר"י לשבש הברייתא דס"ל לעצמו דבהבערה מדאיכא קרא אחרינא להתיר מיום השבת, גם לב"ש בצ"ק אית לי' מתוך ועיי' היטב:

והרווחנו בדברינו ליישב דקדוק של הצל"ח דבבריית' קתני בישול והבערה ור"י מהפך ונקיט תחילה הבערה ואח"כ בישול גם פתח בתרתי וסיים בחדא לב"ש וב"ה מתוך בהבערה עיי' בו, ולמ"ש א"ש דמקדים הבערה והדר בישול דאינה משנה דלולי דקשי' לי' הבערה אפי' לב"ש לא ס"ד לומר אינה משנה דטפי עדיף לומר דב"ש היא אלא משום דקשי' לי' הבערה גם לב"ש כמ"ש וע"כ צ"ל הבערה אינה משנה שוב אמרינן גם בישול אינה משנה וכב"ה, ואמר את"ל משנה עכצ"ל דב"ש ל"ל מתוך גם בהבערה, ולב"ה בהבערה ג"כ מתוך ולכן סיים הכל לענין הבערה דזה העיקר שצריך לחדש ואת"ל משנה, וא"ש הכל עיי':

ומצאנו בזה מקום יישוב לקושי' תוס' פסחים ה' ע"ב דמקשה מנ"ל לרבא דל"ל לר"ע מתוך הא בעי צ"ק ולמ"ש א"ש אי אית לי' מתוך מוכח מיום השבת דביום טוב אפילו בלא צ"ק מותר, וע"כ דל"ל מתוך ולא מוכח מביום השבת דביו"ט מותר כל דליכא צ"ק ויש להאריך עוד בסוגי' שם והבן:

והנה דברינו אלו יוצדקו לשיטת ראשונים ולפי הפשוט דמלאכת הבערה היא כמו כל מלאכות דס"ל לב"ה מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש דכל שיש צ"ק מותר, ממילא קרא דביום השבת אבל ביו"ט אתה מבעיר ע"כ אתי להתיר אפי' בלא צ"ק כמ"ש, אבל לשיטת הרמב"ם ע"פ שמפרשו הה"מ דס"ל דהבערה יצא מן הכלל דשאר מלאכות דאינה במאכל עצמו, לולי דאיכא קרא יתירא בהבערה דיום השבת, ולזה קשה מניין לנו בנר של אבטלה דלמא דוקא בדאיכא צ"ק כמו כל מלאכות דבעי צ"ק, וע"כ לנו לומר דשיטת רמב"ם כשיטת רש"י דלא בעי צ"ק מדאורייתא וכן ס"ל להה"מ בשיטת הרמב"ם, ולמ"ש מוכרחים אנו לומר כן לפי שיטתו ומוכח כן מירושלמי דיליף נר של אבטלה מקרא דביום השבת ועיין:

ומה שהקשו על הה"מ דהא הרמב"ם כ' באופה מי"ט לחול או לנכרי אינו לוקה משום הואיל, ואל"ה הי' לוקה הא איכא מתוך לפמ"ש הר"ן ביישוב קוש' תוס' על רש"י דגרע עושה מלאכה לחול או לנכרי והקדש מאם עושה שלא לצורך כלל, וכ"כ במגיני שלמה ביתר ביאור עי"ש, א"ש הרמב"ם ג"כ, ולחנם נתלבטו כולם בקושי' זו, עיי"ש לח"מ ופ"ח ויתר אחרונים, ובזה א"ש לן מה דנתקשה בו בבינה לעיתים על הלכ' יו"ט לשיטת רש"י ורמב"ם דבלאו צ"ק אמרינן מתוך א"כ מה בין ר' יוסף דאמר דהוצאה מותר ביו"ט בלא מתוך לבין רבה דס"ל משום מתוך לשניהם מותר בלא צ"ק ונדחק למצוא אופן רחוק עיי"ש, ולמ"ש החילוק רב לרבה בעושה לצורך חול ונכרי לוקה, משא"כ לרב יוסף ופשוט:

אלא בכ"ז סוג' דירושלמי דתלה נר לבטלה בפלוגת' דב"ש ובית הלל דפליגו במתוך לא א"ש לשיטת הרמב"ם דלב"ש נמי בהבערה דאיכ' קרא דביום השבת נר בטלה מותר, ואי דלא דרש דיוקא דביום השבת א"כ לא תלי' בפלוגת' דמתוך, וגם מנ"ל לירושלמי דפליג ב"ש בהבערה ולא יליף מקרא, ולשיטת רא"ש ורוב ראשונים דס"ל לב"ה דבעי צ"ק יושבנו שפיר לב"ה מוכח אפי' בלא צ"ק, ולב"ש דוקא בצ"ק משא"כ נר אבטלה, אבל לרמב"ם דס"ל לב"ה אפי' בלא צ"ק מותר ולב"ש בכ"מ אפי' בצ"ק אסור ולא מחלק בין צ"ק ללא צורך כלל א"כ קש' לב"ש, ונ"ל דבאמת גם לב"ה יש להקשות קצת אם גם דס"ל מתוך בלא צורך קצת דמשמע ליה קרא דאך אשר יאכל לכל נפש היינו כל מלאכה שהיא של או"נ מותרת אפי' ללא צורך כיון שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך כלל ועיי' מגיני שלמה ביצה י"ב שמסביר בטוב טעם ודעת, מ"מ היא ודאי מסתבר לב"ה יותר היתרא באיכא צ"ק, וא"כ בהבערה דיצא מכלל שאר מלאכו' דלית' באוכל נפש עצמו כמ"ש הה"מ ולכן בעינן קרא דביום השבת, עדיין מנ"ל כ"כ אפי' בליכא צ"ק דלמא דוקא בדאיכא צ"ק ותפסת מרובה וכו', וצ"ל בוודאי לולי קרא ה"א דל"א מתוך בהבערה דלא דמי' כ"כ לשאר מלאכות אבל השתא דאיכא קרא דגם בהבערה מותר משום מתוך שוב לא מחלקים בין הבערה לשאר מלאכות דאפי' בלא צ"ק מותרו', ויש להוסיף לב"ה דבכל מלאכות אמרינן מתוך בלא צ"ק, בהבערה דגריע ה"א דוקא בצ"ק ובלא צ"ק לא והבערה ממוצע דלא דמי' למלאכות דאינן באו"נ וגם לא דמי למלאכות דהן באו"נ עצמו כמו אפי' ובישול וה"א נחית חד דרגא והשתא דאיכ' קרא ע"כ אפי' בליכא צ"ק, והא"ש לב"ש דל"ל מתוך כלל ואפי' בצ"ק לא יליף מקרא דביום השבת רק בצ"ק וא"ש:

והא"ש ג"כ מה דקשה מהא דאמר ר"י י"ב ע"ב ב"ה דאית לי' מתוך בהוצאה כן בהבערה, ולפי הירושלמי ושיטת הרמב"ם לא תלי' זה בזה דהא הבערה מקרא ילפינן ומשום דס"ל בהוצאה מתוך עדיין לא ידענו אם ס"ל בהבערה מתוך, ואם דדרש זה דביום השבת פשוט מ"מ לא תלי' בהוצאה אפשר בהבערה אית ליה ובהוצאה ל"ל וה"ה איפכא, ולמ"ש א"ש דהכי קאמר ב"ה דאית לי' מתוך בהוצאה וכן בכל שאר מלאכות ממילא גם בהבערה ס"ל מתוך אפי' בלא צ"ק מקרא דביום השבת, אבל לב"ש דל"ל מתוך בכ"מ לא יליף מביום השבת רק באיכא צורך קצת, ובמבשל גיד הנשה ליכא צורך קצת ולכן כב"ה לא אתי' אבל לב"ש א"ש והבן:

וכן א"ש סוגי' דפסחים ה' ע"ב דאמר רבא ש"מ ר"ע ל"ל מתוך והקשה תוס' והא ליכא צ"ק ועיי' מג"א סי' תקי"ח, דלדרש מביום השבת לא תלי' כלל אי אית ליה מתוך עיי"ש

ובמהר"ל, ולפמ"ש א"ש אי ס"ל לר"ע מתוך ממילא בהבערה גם בלא צ"ק איכא מתוך וע"כ דלית ליה מתוך בכ"מ ובהבערה דוקא דאיכא צ"ק ובחמין ליכא צ"ק וא"ש:

ואחרי שזכינו לבאר סוגי' ירושלמי בין לשיטת רא"ש ודעימי' ובין לשיטת הרמב"ם נבוא לבאר סיומא דירושלמי דר"נ וכו' בעי קומי דר"י ואמר לא תשרי ולא תאסור, ואנחנו לא נדע טעמא דר"י דאמר לא תשרי, ונ"ל לשיטת רא"ש ורוב ראשונים דבעי צ"ק מדאורייי' ובהבערה ילפינן מקרא דאפי' בלא צ"ק מותר לא ברירא לר"י אולי מדרבנן אסור בלא צ"ק משום גזירה דכל מלאכה דבעי צ"ק מדאורי', לכן אמר מספק לא תאסור ולא תשרי או דאמר לא תשרי ברבים משום גזירה דשאר מלאכות כמו דאמרינן בעלמא הלכה ואין מורין כן:

ולשיטת הרמב"ם דבכל מלאכות מותר בלא צ"ק לפי שיטת הה"מ בשיטת הרמב"ם נ"ל פשוט דוודאי מדרבנן אסור בלא צ"ק וכן שיטת רש"י שהעתיק הה"מ לשונו כד מעמיס שיטתו של רש"י בשיטת הרמב"ם וכן דייק הה"מ בלשונו דאין לוקין לב"ה וכ"כ אח"כ בשם סוברים דבלא צ"ק אסור מדאוריית' לב"ה, וכן מוכח בדכתא טובא דבלא צ"ק אסור מדרבנן עכ"פ והרמב"ם פ"א לא מיירי רק מאיסור דאורייתא כדמוכח מתוך דבריו, ולפ"ז צ"ע למה אמר ר"י לא תאסור ולא תשרי אי מדאורייתא ליכא ספק דילפינן מקרא דביום השבת אפי' בליכא צ"ק דהא קיי"ל כב"ה, ואי מדרבנן בוודאי אסור מ"ש מכל מלאכו' דשרו מדאורייתא בלא צ"ק ואסורי' מדרבנן וצ"ע:

והנה הראב"ד השיג על הרמב"ם ומביא בירושלמי איתא לא תאסור ולא תשרי וחה"מ הלי"ץ בעד הרמב"ם דנקט כסוגי' דידן דאמר ר"י י"ב ע"ב מתוך בהבערה, ודבריו תמוהים בש"ס דידן על מלקות קאי דלב"ה ליכא מלקות בהבערה ובברייתא קתני דחייב, אבל ר"י דאמר לא תשרי מדרבנן, וכבר הרגיש בזה המפרש בירושלמי ולדידי קשה גם על הראב"ד שהשיג על הרמב"ם דמדאורייתא קאמר דהבערה שלא לצורך מותר וצ"ע:

ונלפע"ד דראב"ד ס"ל הא דאמר ר"י לא תאסור ולא תשרי דמספקא ליה אי מותר מדאורייתא, דמדרבנן בוודאי אסור מ"ש מכל מלאכות דבעי צ"ק, וספיקת ר"י י"ל דאפשר מקרא לא ילפינן רק באיכא צ"ק כיון דבלא קרא ס"ד דלא אמרינן מתוך כלל בהבערה וכבר כתבנו מזה לעיל וכתבנו כיון כל מלאכות מותר בלא צ"ק שוב לא מחלקינן בהבערה, ולר"י לא ברירא ליה הא מילתא להתיר בלא צ"ק לכן אמר לא תאסר מדאוריית' ולא תשרי, וא"ש השגת הראב"ד ותירוצו של הה"מ דבסוגי' דידן אמר ר"י מתוך כהבערה לב"ה והיינו אפי' בלא צ"ק דבמבשל גיד ס"ל ליכא צ"ק כקושי' תוספו' ומ"מ אמר ר"י דליכא איסור דאורייתא כנ"ל ועיי':

אלא דבכ"ז לא יצאנו מידי דוחק לפרש לא תאסר ולא תשרי מדאוריית' אבל מדרבנן אסור וגם קשה תחילת סוגי' ירושלמי מאי להדליק נר של אבטלה חזקי' אמר אסור ומקשה עליו מקרא, והא מדרבנן בוודאי אסור ואם נימא דידע דחזקי' ס"ל מדאורייתא אסור ולכן מקשה עליו מקרא מ"מ הא מבעי' מאי להדליק משמע אפי' מדרבנן:

ולכן כשאני לעצמי מה אני אומר דהא דאמר ר"י לא תאסור ולא תשרי, עפמ"ש הט"ז דכל שמפורש בתורה להתיר לא אסרו חכמים דנראה כהתנגדות לתורה, ואפי' מה דאתי' מדרשא ס"ל דבכלל זה הוא עיי' ט"ז או"ח סי' תקפ"ו דאפי' דרש דוי"ו יתירה וביום השמיני מיקרי מפורש, ולזה י"ל בכל מלאכות דלא כתיבו באורייתא מפורש דשרו משום מתוך רק ב"ה מפרש הקרא כן אך אשר יאכל לכל נפש כל מלאכה דשייכו לאוכל נפש מותר אפי' שלא לצורך אוכל נפש וב"ש מפרש הקרא כפשוט כשעושה מלאכה לאוכל נפש, גם לב"ה לא מפורש בקרא כן ויש כח ביד חכמים לאסור, אבל הבערה דכתיבא קרא ביום השבת דמותר לגמרי כמ"ש הה"מ, בזה ס"ל לירושלמי דמותר לגמרי ואמר נר של אבטל' מאי חזקי' אוסר, וע"ז מביא הירושלמי דרשא דקרא ביום השבת דמפורש להתיר אין כח לחכמים לאסור ור"י מספקא ליה אם אסרו רבנן בזה, ואפשר דמספקא ליה אם מפורש מקרי כיון די"ל דק"א דוקא בדאיכא צ"ק, אלא לב"ה כיון דאמרינן מתוך בכ"מ ע"כ קרא היכא דליכא צ"ק כמ"ש, וכיון דמתוך בכל מלאכות לא מפורש בקרא שוב גם בהבערה דמותר אפי' בלא צ"ק לא מפורש בקרא כמובן, ולכן אמר לא תאסור ולא תשרי דמספקא ליה מילתא, וא"ש בין לשיטת הרא"ש בין לשיטת הרמב"ם כמובן, וסרה תלונת הראב"ד דרמב"ם לא כ' רק דמדאורייתא לית ביה איסור, אבל מדרבנן אסור ככל מלאכות דאסורים בלא צ"ק מדרבנן וכיון דר"י אמר לא תשרי לכן לא כ' הרמב"ם בו היתר רק מדאורייתא ועיי':

והנה הרא"ש מעתיק הא דאמר ר"י לא תאסור ולא תשרי, וכ' ונרות שמדליקין בב"הכנס לא מיקרי נר אבטלה דלשם מצוה ושמחת יו"ט מדליקין אותם ושרו ע"י מתוך כמו הוצאת קטן לולב וס"ת וביש"ש סי' ל"ה ומובא במג"א סי' תקי"ד ס"ק י"ב דל"מ נר לבטלה רק כשמדליק להראות עשרו והעולם אין נזהרים גם בזה ויש להם על מה שיסמוכו דרמב"ם מתיר עיי"ש, ולמ"ש גם הרמב"ם מודה דאסור מדרבנן מיהת:

ובב"י מביא מתשובת רשב"א דמפקפק בהיתר נר של ב"הכנס דלא התירה תורה אלא או"נ א"נ דבר השווה לכל נפש אבל כאן שאינו אלא לכבוד בעלמא לא ואע"פי שיש שם משום כבוד בית אלקינו שהרי אסור לשחוט נדרים ונדבות ביו"ט, מ"מ נהגו היתר להדליק נרות של ב"הכנס ביו"ט עכ"ל. והנה לכאורה הנכון כמ"ש הרשב"א דמשום

מצוה אסור דומי' דנונ"ד, וקשה על הרא"ש דכתב משום מצוה מותר ומ"ש עוד משום שמחת יו"ט, משמע דתרי טעמא נינהו דאי ס"ל דמשום מצוה ליכא מתוך רק משום שמחה ל"ל לומר כלל משום מצוה, ואפשר לדחוק דבצירוף ב' טעמים יחד ס"ל לרא"ש דמותר, אלא הטור בשם תשובת הרא"ש כתב דמותר להדליק אפי' בעיו"ט שני ואין בזה משום אין יו"ט מכין לחול דמיד בהדלקתו עושה מצוה לשעתה דאפילו ביום יש מצוה בהדלקת נר בב"הכנס, וכן העתיק המחבר טעם זה לחוד משום דאיכא מצוה ולא משום דאיכא שמחה, ומשו"ה נ"ל כ' המג"א ס"ק י"ד משמע אפי' אין שם אדם בב"הכנס מה"ט, היינו כיון דלא נקטו כי אם טעם משום מצוה ולא משום שמחה דבוודאי כל דליכא אדם בב"הכנס ליכא שמחה בהדלקה ומדנקטו טעם משום מצוה לחוד ש"מ דסגי בהכי והה"נ אפי' אין שם אדם דכתיב כבדו ה' באורים כנ"ל אלא דפקפוקו של הרשב"א נכון לכאורה הא נדונ"ד ג"כ מצוה איכא ואסור, וכוונתו הגם דממעטי' לכם ולא לגבוה היינו דצורך גבוה לאו בכלל או"נ הוא ולא שרי רק להדיוט מ"מ יהי' שרי משום דהדיוט עושה מצוה, וכל דאיכא משום מצוה הוי צ"ק כמו הוצאת לולב וס"ת וכדומה, ועכצ"ל דוקא כשיש בו צורך היום היינו דתלי' המצוה ביומא כמו לולב וס"ת משא"כ נדונ"ד דלאו יומא קגרים, והה"נ להדליק נר בב"הכנס דלאו יומא קגרים דמצוה זו בכ"י ובכל שעה איכא ועיי' מג"א סי' תמ"ו, ורשב"א בעצמו מספקא לי' הא מילתא ומסיים שהעולם נוהגים להדליק ונ"ל טעמם דיש לחלק בין נדונ"ד וכיוצא בו שאפשר לעשות המצוה אח"כ או לפניו ולא תלי' ביומא כלל, משא"כ הדלקת הנר בב"הכנס דבכל יום מצוה להדליק ובכל יום מצוה הגם דלא בא מחמת יו"ט עצמו אלא מצות כ"י היא מ"מ לא דמי' לנדונ"ד כמובן וכן בחמץ שכ' המג"א סי' תמ"ו שכיון דמצוה לבער בע"פ לאו צ"ק הוא ביו"ט עיי"ש דביעור חמץ הוא מקיים בע"פ שוב ליכא מצוה בפסח ולאו מצות היום היא, וא"ש שיטת הרא"ש וטוש"ע כנ"ל, ועיי' תוס' ביצה י"ב דמותר להוציא קטן למולו משום מצוה גם דלאו י"ט קגרים אלא דבזמנו הוא:

ואחרי דברים הדברים אלו נבוא לדון בנדון שלפנינו להדליק נר יא"צ ביו"ט לפי שנוהגים שלא להשתמש בו ומניחים אותו מן הצד דלא להשתמש בהו כמו נר של מצוה, לכאורה אפי' בליל יו"ט אסור להדליק דנר זה לאו לכבוד יו"ט הוא ולא לצורך יו"ט והוא ממש נר אבטלה דנקטינן לאסור משום דאמר ר"י לא תשרי, ואפשר במעמידו בחדר שאוכלים בו הגם שאין נוהגים להשתמש בנר זה, מ"מ מוסיף עוד אור בחדר ונהנה ממילא, ועיי' יש"ש דמייתי מג"א סי' תקי"ד ס"ק י"ב, וכששכח להדליק בלילה, או שכבה' ולחזור ולהדליקו ביום, נראה לפענ"ד להתיר ג"כ דנר יא"צ נ"ל מחשב מצוה מאחר שכבר

נוהגים בו והוא לכבוד אבות ע"פ קרא נר אלקי' נשמת אדם, ועיי' ד"מ או"ח סי' תר"י בשם הכל בו, שהמנהג שכל א' מדליק בי"הכ לכפר על אביו ועל אמו וכ"כ בהג"ה רמ"א עיי"ש, ונראה שמנהג זה להדליק יא"צ נתייסד לתועלת נשמת האבות ויש בזה מצות כיבוד אב ואם, ואמת בתשובת מהרש"ל ססי' מ"ו דמייתי מג"א סי' ר"ס ס"ק י' משמע דליכא מצוה רק משום דכבר נהגו הוא כצורך גדול, ולכן מתיר בב"הכנס ע"י נכרי, מזה נראה קצת המצוה לית בי', ואינו מוכרח, ולפ"ז יש להתיר כמו נרות דב"הכנס דכתבנו כיון דמצות נר ב"הכנס מצוה דיומא הוא לא דמי לנדרים ונדבות, ה"ה נר יא"צ אם נחשבהו למצוה מצוה דיומא הוא דזמנה ביום שמתו בו אבותיו דוקא ושרי, ועוד נראה מדחשיב לי' תשובת מהרש"ל לצורך גדול כיון דהרגילו בו כ"כ וקפדו טובא דמתיר המהרש"ל להדליק בב"הש עי"נ, ועכשיו מקפידים בנר זה מאוד ממש יותר משארי מצות, אם לא יוכל להדליק נר זה ביו"ט כששכח להדליק מבעיו"ט או שכבה או ביו"ט אחר שבת או ביו"ט שני יהי' מצטער טובא על דבר זה, יש להתיר משום שמחת יו"ט, ויש בזה תרתי משום מצוה וגם שמחת יו"ט מתרי טעמא שכ' הרא"ש, כנלפענ"ד והא ר"י עצמו אמר לא תאסור דלא ברירא ליה לאיסורא לכן יש לסמוך על כל הנ"ל להתירא ומ"מ למעשה נ"ל יותר להדליקו בב"הכנס ואפי' אין שם אדם דמצוה בוודאי איכא ככל נר של ב"הכנס וכן הוריתי אז לפי שעה, הנלפענ"ד כתבתי בעזרת החונן דעת, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם באהבה. פ"ב ג' ט"ו מ"א תרכ"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סו

בענין שתי' טוטין (טאבאק) ביום טוב המג"א סי' תקי"ד כ' שדעתו לאסור כמו מוגמר שאינו שוה לכל נפש, ובתשוב' דרכי נועם סי' ט' האריך מאוד והעלה להתיר ועיקר טעמו דאינו דומה למוגמר דשתי' טוטין שוה לרוב בני אדם ובתר רוב אזלינן, ובק"נ ספ"ב דביצה מביא תשובה הנ"ל וחולק עליו שאין בכל דבריו ממש, ודוחהו בדברים בעלמא במח"כ, וראיתי בברכי יוסף סי' תקי"א אות ב' מביא הק"נ וכ' עליו והרואה יראה שאין דבריו מוכרחים כי הטאבאק הוא שוה לכל נפש משא"כ מוגמר, ומ"ש דהוא שוה לכל נפש עינינו רואות כמה בני אדם שאינם שותים טאבאק, וצ"ל כוונתו שאינו דומה למוגמר שאינו שוה לרוב, ועיי' ברכי יוסף סי' תקס"ז ועיי' פ"י שבת ל"ט ע"ב שהעלה מתוס' שם מדכ' דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש הגם שהיו רגילים הרבה ברחיצה עד שאמרו שם ראו שאין הדבר עומד וכ' רש"י שאין הציבור יכולים לקבל מ"מ לא מקרי

שוה לכל נפש, כ"ש עישון הטאבאק אדרבה כמה וכמה בני אדם מתרחקים ממנו דאינו שוה לכל נפש עיי"ש, והא ראי' זו בהעלם מתשובת דרכי נועם וק"נ וברכי יוסף דדוקא שוה לכל נפש בעינן ולא אזלינן בזה בתר רובא, מלבד זה תמה אני למה לא יכנסו למנין זה הנשים דאינם שותים טאבאק, ואם שנמנעים מחמת שאינם יכולים לסבול מחמת חולשא סוף כל סוף לא שוה לכל נפש, ובוודאי אין לדמות זה להא דאית' בשבת דנשים עם בפ"ע ומה דהוא תכשיט לאיש וכו':

אמנם הפ"י בתר דהחזיק בעד המג"א דדומה למוגמר דלא שווה לכל נפש חתר כחא דהתיר' עפמ"ש תוס' לחלק בין זיע' לרחיצה דרחיצה משום תענוג הוא שאינו שוה לכל משא"כ זיע' שהוא לרפואה שוה לכל ועישון הטאבאק ג"כ לבריאת הגוף לעכל המזון ולתאוות המאכל וכיוצא בו א"כ אף שיש חושבין אותו לתענוג אטו משום שהוא נמי לתענוג מגרע גרע, ומשום שיש שאין רגילים בהם לא גרע מזיע' דוודאי כמה וכמה בני אדם דאין רגילים בכך אפ"ה שרי מדאוריית' לולי גזירת מרחץ אלו דבריו ז"ל, ומצאתי ראיתי במרדכי פ"ב דביצה שכ' מפורש יותר ממ"ש תוס' לחלק בין רחיצה לזיעה וז"ל דוקא להחם לצורך רחיצה דאינו שוה לכ"נ אבל זיעה דהוא לצורך בריאותו הוי שפיר שוה לכ"נ:

והנה אם כי הדבר אמר בתוס' ובמרדכי, מ"מ טעמא בעי למה כל מה שהוא לרפואה ולבריאות מקרי שוה לכל נפש יותר ממה שהוא להנאת הגוף דבעי שיהי' כל נפש נהנה ממנו, ונ"ל להסביר דלא אזלינן אם דבר זה בעצמו נצרך ושוה לכל אלא על תכלית הענין, לכן כל דבר שהוא לרפואה ולבריאות, תכלית הדבר שוה לכל נפש, כי כ"א מבקש רפואה לעצמו ונהנה ברפואה אלא שיש סמים שונים המרפאים ומברין הגוף, לכן זיעה וכיוצא בו שהוא לבריאת הגוף שכ"א חפץ בו ונהנה שוה לכל נפש הוא משא"כ רחיצה שהוא לתענוג ויש שאינו נהנה מרחיצה כלל דומה למוגמר וכן כל כיוצא בו כנ"ל מילתא בטעמא לשבח:

ויש לי ראי' לסברא זו ממתני' דביצה י"ב דב"ה מתיר להוציא לולב ושופר משום מתוך דמצות היום היא ויש בה צורך קצת ועיי' תוס' כתובות ז' ע"א, וצ"ע הלא נשים פטורות ממצות עשה שהזז"ג ותק"ש ולולב אינו שווי' לכל נפש, משום דקיי"ל דנשים סומכים רשות ונהיגי נשי לשמוע שופר וליטול לולב הלא משו"ה לאו צ"ק הוא לדדהו דהא אסורי' להוציא ואפי' בספק אשה ס"ל לתוס' חולין פ' כסוי הדם דלאו צ"ק הוא, ועוד הא איכא עבדים דפטורים כאשה, וע"כ צריכים אנו לומר דאין אנו דנין על הענין בפרטות אלא על כללות הענין כי מי שמחוייב במצוה יש לו הנאה כשעושה המחוייב עליו ויצא

ידי חובתו דמונחת אקרקפתא דילי' ואשה ג"כ במצוה שהוא מחוייבת נהנית כשיוצאת ידי חובתה והנאת שוה לכ"נ רק מצוה זו אשה אין מחוייבת בה ואלו היתה חייבת היתה נהנית גם היא לכן הנאת מצוה אפילו שהז"ג היא שוה לכל נפש כנ"ל, ומ"ש הכ"מ הלכ' חמץ דמצוה לא צ"ק היא דמצות לאו ליהנות ניתנו תמוה ממתני' דביצה ונצטערתי עליו מאז שוב מצאתי שכבר עמד בזה הפלא"ה כתובות ז' ע"א וצע"ג ויפה כ' פ"י בהיתר שתי' טאבאק דיש בו צורך לרפואה ובריאות לעכל המזון כששבע ביותר, או לגרור תאות המאכל או לעשות רפואה לעכל המזון כששבעים ביותר אלא שעושים רפואות אחרות והנאת רפואה והבריאות עצמו שווה לכל ואמת נכון הדבר:

וראיתי בק"נ ביצה דכ' די"א שמעכל המזון גם משלשל א"כ עושים רפואה ביו"ט דאסור, ולא הבנתי דבריו הרי תוס' ומרדכי כתבו דזיעה כיון שהיא רפואה ובריאות מותר דשווה לכל נפש, וקשה הא רפואה גופ' אסורה, וע"כ הצ"ל או דאינה רפואה ממש רק לבריאות ולחזק, או כיון שגם עושים לתענוג אלא משום עונג לא הוי שוה לכל נפש רק משום שהוא לבריאות שוה הוא לכל נפש, וכיון שיש בו עונג לאותו שמזיע אין בו איסור משום רפואה ביו"ט שאין ניכר שעושה לרפואה כיון שיש בו תענוג ג"כ כמבואר בסי' שכ"ח סעיף ז' ומג"א כנ"ל פשוט:

ומצאתי ראיתי אחרי רואי בחכמת אדם בנשמת אדם הלכת יו"ט כלל צ"ה סי' ב' בסופו שמביא המרדכי פ"ב דביצה דמחלק בין דבר שהוא לבריאות או לעונג והוא לא ראה במח"כ שכ"כ בתוס' שבת, והקשה מב"ק ק"ב ע"א מוציא אני את המלוגמא שאינו שוה לכל אדם משמע גם מה שהוא לרפואה בעינן שוה לכל אדם. ולדידי לק"מ ואפי' ריח קושי' אין כאן למעיין שם דמקשה למה ממעט מלאכה מלוגמא ומרבה מלאכת כביסה ולא איפכא, ומתרץ מרבה אני את הכביסה ששוה לכל אדם ומוציא אני את המלוגמא שאינו שוה לכל אדם, וכ' רש"י אינה צריכה אלא לחולים, וכיון שצריך למעט א' ולרבות א' מסתבר יותר לרבות כביסה ששוה וצריך לכל אדם בין לבריאים בין לחולים וממעט מלוגמא דאינו שוה לכל א' דא"צ רק לחולים ואינו שוה לכל אדם כמו כבוס, הגם דשוה הנאתו לכל נפש להתרפאות למי שצריך רפוא', מ"מ אינו דומה וממעטי' מלאכלה מלוגמ' וזילוף וקפוטיז' ולא מרבי' מלכם רק כביסה שדומה יותר לאוכל שיש בו צורך כמוהו והנך כולן ממעטי' מלאכלה והבן:

והנה המג"א כ' בשם כנה"ג לאסור משום מכבה, כוונתו דבמכבה ל"א מתוך ועיי' פ"י ס"פ ב' דביצה דבכבוי לא אמרינן מתוך, ובתשובת דרכי נועם כ' די"א שיש בו משום מכבה וצווח ע"ז דאינו יודע מה כבוי שייך בזה אדרב' מבעיר הוא, ואם פוסק מלמצות

בעוד שהטאבאק בוער באש אין בזה משום מכבה דנכבה מאליו, וכ' עוד שאינו רואה שום מכבה בזה רק לפעמים שצריך להדקו באצבעו כדי שיהי' ראוי' לשתיי', ובאותו הידוק אפשר שיבא לידי כיבוי מ"מ מפני זה לא יקרא מכבה ממש כי אינו מתכוין לכבות וגם פ"ר לא הוי דאפשר שלא יכבה וכל שא"מ ולא פ"ר מותר לגמרי, אלו דבריו ז"ל, ונכונים וברורים המה:

שוב ראיתי בבינה לעתים על הלכ' יו"ט מהגאון פליתי ז"ל פ"ד הלכ' ו' דהוא מן המתירים ופשיט לי' ע"פ תוס' שבת הנ"ל דכל רפואה שוה לכל נפש והוסיף שם ע"פ שיטת הרמב"ם דאוסר מוגמר מטעם כיבוי ולא משום שא"ש לכל נפש ובשתי' טאבאק ליכא רק הבערה והחוש מעיד וא"כ אין למחות ביד הנוהגים היתר ופוק חזי מאי עמא דבר ע"ש, ובברכי יוסף כ' שיש להזהר שלא יבוא לידי כיבוי אלא שאין לגזור ולאסור משו"ה שאין לנו לעשות גזירות מלבינו, ועיי' פרמ"ג סי' תקי"א במשבצות ובאבן אברהם ובסי' תקמ"ד, הכלל רבו המתירים על האוסרים, ועיי' שערי תשובה סי' תקי"א מכמה גאוני גדולי העולם שמתירים דבר זה. ובכ"ז רגיל אני לומר שכל מי שרוצה ביו"ט צריך שידע ולימוד תחילה הלכ' יו"ט לכהפ"ח דינים השייכים לזה למען ידעו להזהר כי בקל יכשל ויאוים ח"ו, כי צריך להזהר בהרבה דברים ואלו פן שלא לבוא לאיסור כיבוי, הגם שע"י שדוחק הטאבאק והאש באצבע ליכא משום כבוי דא"מ וגם פ"ר ליכא כמ"ש בתשובת דרכי נועם שהבאתי בסמוך, אבל קרוב לבוא לידי כיבוי כשמכסה כלי פפיי"ף במכסה דעק"ל שבו ולפעמים המכסה אינו מנוקב ונקביו סתומים ועי"ז נכבה האש, ודבר זה שכיח, וגם שא"מ מ"מ פ"ר הוא כשכל נקבי הכיסוי סתומים, גם לפעמים מוסיפים טאבאק כשכבר נשרף רובו של הטאבאק והגיע לסופו מוסיף והולך עליו והתחתון עוד בוער באש וכבה התחתון ע"י שמוסיף גורע התחתון כידוע, עוד צריך להזהר שלא לשפוך חוצה מה שנשרף ועודו בוער באש ולפעמים דורסים על מה שזרק חוץ לכלי, ובאלו הצינארן אשר חדשים באו לא נודעו לאבותינו, רגילים להסיר הנשרף באצבע או לדוחפו בקיר וכ"פ נופל אש וניתק ממנו ניצוצות שיש בהם ממש ויש בו משום כיבוי, גם צריך ליזהר שלא ליקח גחלת מן מדורת האש להדליק בו כי מיד כשהוא נוטל הוא מכבה כמבואר ברא"ש ביצה כ"ב ובש"ע סי' תקי"ד, ולהדליק בנייר עיי' פרמ"ג סי' תקי"א שאסור לקרוע הנייר ביו"ט, ואם כתובים בו אותיות יש לאסור משום מוחק עיי"ש, וצריך זריזות וזהירות להשמר מכ"ז לאחר שהורגל בכל אלה בכל השנה בימות החול:

ויש שנוהגים איסור ביוט"ר והיתר ביוט"ש, לדעתי אין לך זלזול גדול ביוט"ש יותר מזה וכחול משווים בדבר הנראה, אם לא שנאמר מכיון דלא עישן ביוט"ר שוב ביוט"ש קשה עליו ביותר והוא לו לצער כשיהי' מונע בו ב' ימים זאח"ז ולעונג הוא לו ביותר כשכבר צמא וגם צריך יותר כדי לעכל המזון מב' ימים וכן בי"ט אחר שבת יוט"ש הוא יום ג' שרי מהאי טעמא וכיון שצערו יותר ביוט"ש מראשון שוב לא נראה כמזלזל ביוט"ש כנ"ל נכון:

ודע שבשבת אחר יו"ט צריך השותה טאבאק ביו"ט זריזות ושמיר' והרחקה ביותר בל יכשל ח"ו כי בקל יכול לבוא לידי מכשול שישכח שהוא שבת, שאין לו דבר מה להזכירו כי מורגל הוא בבגדי יו"ט ושבת ומטות מוצעות ושלחנות מכוסי' במפות ובקל לבוא לטעות לעשן כמו ביו"ט ושומר נפשו יצניע במקום מוצנען כלי הפפיי"ף והטאבאק וכל הצריך לזה במקום שלא יבואו שמה בשבת:

ולתשלום הענין עיי' שעה"מ הלכ' לולב פ"ז הלכה כ"ה שהאריך למעניתו למי שנזהר שלא לשאוב טאבאק ביו"ט אם מותר לטלטל הכלי ששואבים ממנו, והעלה כיון דלאחרים שרי לטלטל גם לדידי' לאו מוקצה הוא, וכ' מילתא בטעמא כיון דדרך הוא שמכבדי' למכובדים ולא הקצה מדעתו וכיון שראוי' לכבד בו אחרים גם לדידיה מותר לטלטל עיי"ש באורך:

ותמה אני על בעל שעה"מ איך שכח דבר עצמו, שהעלה בהלכ' אישות פ"ז הלכה י"ב דפוס ברין דף מ"ג ע"א ד"ה שוב אחר זמן רב בא לידי וכו' והעלה שם דהנמנעים להדליק הטאבאק בנר של חלב דאסור ליתן למי שנוהג היתר שידליקנה דעובר משום לפ"ע כיון דלדידי' איסורא הוא עיי"ש. ולדברינו ה"נ מי שנוהג איסור ביו"ט בעישון טאבאק אסור לו ליתן לאחר ולהלוות לו הכלי וכ"ש לכבד אותו בו וסתר דבריו בהלכ' לולב דפשיטא לי' דמותר לכבד אחרים שנוהגים בו היתר וצ"ע:

והנה השעה"מ בהלכ' אישות נכנס בספק אם יש בו משום לפ"ע ופשיט לי' מדמצא בשיטה כ"י דמקשה באומרת טמאה אני תהיה אסורה לשמש עמו משום לפ"ע ומתרץ דמשמשת עמו בע"כ. ש"מ דאל"ה היתה אסורה משום לפ"ע הגם דלדידי' התירא הוא ומזה דן בנידון זה ובכל כיוצא בו. ולפע"ד אין משיטה זו ראי' דשני ושני באומרת טמאה אני היא יודעת בנפשה דכן הוא כמו שאומרת והוא א"י אם האמת אתה וא"צ להאמין לה והוא מותר עמה, אבל היא אסורה לשמש עמו כיון שיודעת בנפשה שאסורה עליו גם אם גבי דידה ליכא איסור משום שווי' נפשה חד"א כמ"ש רבינו אליעזר בתוס' דאיסור' גבי דידי' הוא מ"מ אסורה לשמש עמו משום איסורא דידי' שמכשלתו ואיכא לפ"ע לולי

שהוא מכריחה שהיא משועבדת לו וא"צ להאמין לה, וכן כל כיוצא בו, אבל בספק של שעה"מ היכא דלדידיה אסור דסובר כאוסרי' ולאחר התירא דקים לי' כמתירין, לא נפשוט מהא דהא לפי דעת חבירו היתר גמור הוא הגם דהוא ס"ל דאסור הוא מ"מ אפשר מותר לתת לאחר המתיר כיון שיוצא י"ש לפי דעתו ואפי' איסור שוגג אין לו, ולא דמי לאיסור לפ"ע להכשילו באיסור שאם היה יודע היה פורש ממנו או שהוא אסור ועושה באיסור וליכא תרי עברי דנהרא ואין דמיונו של שעה"מ עולה יפה במח"כ ופסיקתו לא אפשיטא וצ"ע:

ומלתא דפשיטא לי מי שמחמיר ע"ע ולעיקר דינא ס"ל דמותר אלא שרוצה לצאת ידי כולם דוודאי מותר לתת לאחר דאינו מחמיר ע"ע, ובנדון שתי' טאבאק ביו"ט דרבו כמו רבו המתירין, ויש מחמירין על עצמן לצאת ידי ספק ולחוש למיעוט המחמירים או שירא לנפשו שיבא לידי מכשול כיבוי וכדומה, נ"ל דמותר לתת למי שאינו חש לכ"ז, וכמדומה רוב ככולם דנמנעים משו"ה הוא ולכן מותר לו לכבד לאחרים וממילא מותר לו לטלטל ג"כ כנלפע"ד, ויש להאריך בספיקת שהע"מ לעת הפנאי אם יגזור ה' עלי לחיים, הכ"ד פה פ"ב י"ח מ"ח תרכ"ו לפ"ק. הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סז

לדזיו ליה שלם, שלמא רבא מן שמיא, וחיי אריכא, לה"ה י"נ הרבני המופלג בהפלגת התורה וירא' קדומה נפלא' מתנהג בחסידות, מדבר נגידות, הנגיד כש"ת מו"ה אברהם אבלי ראפאפורט נ"י בשבת תחכמוני אויהעל יע"א:

ביום ב' שבוע זו בבואי מחדר הוראתי ד"א של הלכה בישיבה גדולה לאלקים בני אל חי, הגיע לידי מכתבו היקר עם כסף הקדשים אשר הונף והורם לאחב"י בארץ הקדושה דעתי ועצתי בענין השלוח יראו עיני מעלתו במכתב הרב המופלג מו"ה דוד ניימאן נ"י העוסק ובא לפנינו בענייני א"י זה כמה שנים, ולכבודו כי רב פניתי אתמול איזהו שעות בין הפרקים לעיי' בשאלתו לעצמו על סמך מ"ש כי לא יצאה הוראה בזה ממר' דאתרא י"נ חביבי הרב הגאון הגדול המפורסם צדיק ונשגב שמו בנש"ק אב"ד ור"מ דקהלתו נ"י, אגלה לו דעתי הענייה בקוצר אומר, והוא נפשו היפה נכנס לבית הספק אם מותר להדליק ביו"ט צינדהעלצעל ע"י שתוחב אותו באפר כירה חם שאין בו אש רק חום אש, אם יש בזה משום מוליד אור ביו"ט שבמתני' בפ"ד דביצה ל"ג ע"א וכ' לי טעמו להתיר וטעם שכנגדו החולק עליו, והנני להשיבו דבר על ספיקתו ואציע מה שהעלתה מצודתי בעיון מעט בביאור שיטת רמב"ם וראב"ד:

הנה הרמב"ם פ"ד מהלכ' יו"ט כ' א"מ את האש מן העצים וכו' כ"ז וכיוצא בו אסור ביו"ט שלא הותר ביו"ט אלא להבעיר מאש מצוי' אבל להוציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב, וכ' הלח"מ דמשמע ליה לרמב"ם טעם זה דלא כמ"ש הראב"ד משום נולד מדקאמר משום דקמוליד ביו"ט, ביו"ט ללא צורך דהאי קאי ביו"ט ע"כ דרצה לומר בזה דמוליד ביו"ט מה שהיה אפשר לו מעיו"ט והו"ל כמכשירים שאפשר לעשותם מעיו"ט דאסור גם לר"י, ואני מצאתי לו ראי' לרמב"ם בירושלמי פ"ק דמגלה במתני' אין בין יו"ט לשבת וז"ל תני בשם ר"י אף מכשירי או"נ התירו, מה ביניהון ר"ח אמר לחדד ראשו של שפוד ביניהון, ר"ח ברי' דר"א הוציא אש מאבנים ביניהון עכ"ל, הרי מפורש דס"ל דהוצאת אש מאבנים הוא משום מלאכה והוא מכשירי או"נ ותלי' בפלוגתא דר"י ורבנן דמכשירים וכרמב"ם וצ"ע על הראב"ד, וצ"ל לראב"ד דמשמע ליה מלשון ש"ס דילן דקאמר משום מוליד ולא אמר משום מלאכה דמכשירי' דאפשר לעשות' הוא ש"מ דחולק על הירושלמי בטעמא דמלתא דאין מוציאי' ונקטי' כש"ס דילן, ורמב"ם בא לעשות שלום בין התלמודים ודייק לי' ג"כ קצת מלשון ש"ס דילן דקאמר מפני שמוליד ביו"ט דמשום מלאכה שאפשר לעשות מעיו"ט הוא כמ"ש הלח"מ הגם שלשון שמוליד לאו לישנא מעליא היא ומ"מ טוב לאחוז בטעמא דירושלמי:

אלא דצ"ע לפי דס"ל לרמב"ם דהו"ל כמכשירים שאפשר לעשותם מאתמול וגם לר"י אסור ואיך תלה בירושלמי זה בפלוגתא דר"י ורבנן הא גם לר"י כל שאפשר מאתמול אסור, ובוודאי רחוק לומר דבהא פליגי ש"ס דילן עם הירושלמי אי מקרי זה אפשר לעשות מאתמול, דבאמת לולי שאמרה הרמב"ם לא היה פשוט לומר שזה מקרי אפשר כ"כ כמובן, ודייק הרמב"ם כן מלשון ש"ס דילן מדקאמר מוליד ביו"ט משמע משום דאפשר מאתמול וירושלמי ס"ל דאין זה בסוג אפשר כ"ז דחוק ורחוק וצ"ע:

ואחר התבוננת מעט מצאתי מקום יישוב לקושי' זו, דבאמת הא דר' מודה במכשירים שאפשר מאתמול אינו מפורש בר"י, אלא ש"ס פ"ק דמגילה ובביצה כ"ח ע"ב מפרש כן לר"י דדרש ג"כ הוא ולא מכשירים ועשה פשר דבר לר"י בין מכשירים שאפשר לא"א, ובירושלמי בב' מקומות אלו לא נמצא פשר דבר זה לר"י ולא מפרש מקראות לרבנן ולר"י מאין נפקא להו, ועיין שבת ר"פ תולין בתוס' שם דכ' תחילה דר"א לא דרש תיבת הוא ודחה מנ"ל לר"י דדרש כן, ועיין רשב"א שם שאחז בזה, ונ"ל עיקר דר"א לא דרש הוא, והא"ש דירושלמי ס"ל דלר"י גם מכשירים שאפשר לעשותם מעיו"ט מותר כדס"ל לר"א, וש"ס דידן דס"ל דר"י ס"ל בשא"א דוקא מותר, לכן דייק מ"ט דמוליד ביו"ט מה שאפשר

בעיו"ט, וגם לר"י אסור וירושלמי תלה זה בדר"י ורבנן דלר"י מותר הגם שאפשר מעי"ט וא"ש נכון:

והנה מהה"מ נראה שאין בזה איסור רק מדרבנן דכן משמע מלשונו דכ' וז"ל ונראה שאם הוציאוהו מותר לשמש בו ולא אסרוהו אלא מפני שאפשר וכו' מדכ' ולא אסרו' משמע דרבנן אסרוהו ומדאורייתא שרי, ומשו"ה בעבר ועשה מותר, ונסתלק השג' הט"ז סי' תק"ב סק"א, והרע"ב כ' אין מוציאי' וכו' משום דמוליד ודמי למלאכה, נראה דס"ל דליכא איסור רק מדרבנן, דלא כט"ז הנ"ל דפשיטא ליה דאיכא איסור דאורייתא להמציא אש, ובאמת מסתימת ושטיחת לשון רמב"ם משמע דדאורייתא הוא, דכ' וז"ל דלא הותר ביו"ט אלא להבעיר מאש מצוי אבל להמציא אסור משמע מדכ' דלא הותר וכו' דדאוריית' הוא, דאלו דרבנן הול"ל דאסרו ביו"ט מה שמותר מה"ת, משמע דלא הותר בקרא רק מאש מצוי:

ומלבד משמעות לשונו, יש לי ראי' דמלאכה דאורייתא היא ממתני' דביצה דקתני תחילה פלוגתא דר"א ורבנן לענין מוקצה והדר תני ואין מוציאין את האור וכו' משמע דדין זה אליבא דכ"ע גם לר"א איתי' וגם קתני במתני' של אחרי', ועוד אמר ר"א משמע בדין שלפניו דלא קתני דר"א חולק דמודה לזה, ועיי' ב"ק ע"א ע"ב, וקשה הא ר"א ס"ל ר"פ תולין דמכשירים שאפשר ג"כ מותר א"כ ר"א ל"ל הא דאין מוציאין את האור וכו' וצ"ע לכאו':

ומאז נתקשתי כה"ג ממתני' זו למ"ד דאין מלבנין רעפי' משום שצריך לחסמן כמבואר שם ל"ד ע"א והיינו משום דהו"ל מכשירים וגם לר"י אסור דאפשר לחסמן מעיו"ט ומסתימ' מתני' משמע דר"א מודה דאסור ללבן רעפי' והא לר"א אפילו אפשר מעיו"ט מותר, לקושי' זו מצאתי יישוב עד"פ קצת דמאן דאמר משום שצריך לחסמן ולא ניחא משום שצריך לבודקן דאמר טעם ברור וחמיר יותר, אבל מודה לר"א משום שצריך לבודקן, וי"ל עוד דלא ניחא לי' משום שצריך לבדקן עפמ"ש הפר"ח סי' תצ"ח וצל"ח במקומו למ"ד משום שצריך לבדקו ליכא רק חשש טורח ביו"ט שלא לצורך, דמשום הבערה איכא מתוך וספק זה שמא לא יפקעו הו"ל צ"ק וזה דלא כר"ן שם, ועיי' ש"א סי' פ"ג וי"ל משו"ה נאיד מ"ד משום שצריך לחסמן דלא ניחא לי' דיאסרו משום טרחא בעלמא אבל לר"א דשמותי הוא דל"ל מתוך ס"ל ג"כ דאסור משום שצריך לבדקן ויהי' איסור דאוריית' ובזה יישבתי קושיי' החמורה של החו"י סי' מ"ד צריך לבדקן ע"כ ס"ל גם טעם דצריך לחסמן דמפורש ומוכח מבריית' דא' שופת הקדירה דאין לנו רק טעם דחיסום, ולמ"ש א"ש דרצה לומר טעם דשייך גם לר"א ומשום חיסום ל"ש לר"א דס"ל

מכשירי' שאפשר ג"כ מותר, ומ"ד צריך לחסמן לא ניחא כלל לרבנן משום טרחא לכן אמר לרבנן משום חיסום ולר"א משום בדיק' ובפלפול הארכתי ביישוב קושי' יש"ש על הרא"ש ואכ"מ:

נחזור למקום שבאנו משם דקשי' על הרמב"ם דאיסור הוצאת האור משום מלאכה שאפשר לעשות' קשי' לר"א מ"ט, ואין לנו רק דס"ל דמלאכה זו דאוריית' וס"ל כתוס' שבת דר"א לא ס"ל דמכשירי' שאפשר מותר רק במלאכה דרבנן אבל בדאורייתא מודה לר"י:

ואפשר משו"ה נאיד הראב"ד לפרש כרמב"ם, דס"ל כרשב"א בשבת דנראה לו יותר דר"א לא דרש כלל תיבת הוא ואפי' בדאוריית' מתיר אפי' אפשר לעשות מעי"ט והא קשי' לי' כקושייתנו לכן כתב דמשום נולד אסור:

אלא דנשאר לנו בקושי' על רשב"א בעבודת הקודש בדין אפי' ושחיט' סי' ו' כ' בטעמא דרמב"ם משום דהו"ל מכשירי' דאפשר לעשותם שאסור, והוא כ' בשבת דנראה לו עיקר דר"א אפי' בדאורייתא מתיר, וצ"ל דבעבודת הקודש אזיל בשיטת תוס' ע"כ מש"כ בשבת לבסוף דיש לדחוק דהכי קאמר דר"א עדיפא מדר"י גם את"ל דר"י אוסר בשאפשר גם בדרבנן וצ"ע:

ודע דמרשב"א מוכח דס"ל דיש בזה איסור דאורייתא מלבד משמעות לשונו ומלבד הראי' שהבאנו המשמעות מתני' דר"א מודה בלא"ה מוכח דס"ל לרשב"א דדאורייתא הוא, לפמ"ש הרשב"א בשבת די"ל דר"א עדיפא דאפי' את"ל דר"י אפי' בדרבנן ס"ל דאסור ר"א לא ס"ל הכי, ולאמת דיש לנו ר"א דס"ל בדרבנן מותר באפשר מנ"ל לעשות פלוגתא בזה בין ר"י לר"א מסתמא גם ר"י הכי ס"ל דבדרבנן אפי' בשאפשר מותר ואם כי במתני' י"ל דאתי' כרבנן דר"י דמכשירי' אפי' שא"א אסור וה"ה בדרבנן דמ"ש אלא לר"א ור"י מותר בדרבנן כיון שבא"א מותר בדאוריית', וכ"כ רשב"א בשבת ה"ט דמקיל ר"א בדרבנן בשאפשר דבא"א אפי' בדאוריית' מותר עיי"ש וא"ש מתני', אבל קשי' על הרשב"א דכ' כן להלכת' והא קיי"ל כר"י ומנ"ל דר"י אוסר אפי' בדרבנן דלא כר"א ולעשות ג' פלוגתו' אלא ע"כ דס"ל דמלאכה דאורייתא הוא ועיי':

והנה הט"ז הקשה לטעמא דרמב"ם יהי' מותר להוציא אור כדי לחמם כמ"ש בסי' תק"א, ומתני' סתמא תנן אין מוציאי' והעלה מכח קושי' זו דלאו משום מכשירי' אסור אלא דלא התירה תורה מלאכ' הוצאות האור ונדחק במ"ש הרמב"ם משום שאפשר להוציא מאתמול, והנה מלבד שדבריו דחוקים בלשון הרמב"ם הרי הרשב"א כ' כרמב"ם כמ"ש הה"מ, ושם מפורש ושום שכל דמטעם מכשירי' הוא דז"ל מפני שהוא מוליד ואפשר

לו מעיו"ט וכל שאפשר לו מעיו"ט ואינו אוכל נפש אסור ואפי' מכשירי האוכל עכ"ל, הרי מפורש דלא כט"ז, ומ"ש דמתני' סתמא תנן א"מ את האש, וי"ל אין מוציאין וכו' דומי' דאין מלבנין הרעפי' דמפורש כדי לצלות עליהן ורישא נמי כדי לצלות ולבשל אבל מדורה לחמם שרי:

ועוד נ"ל דכשמוציא כדי לחמם בו אסור לרמב"ם משום נולד, עפמ"ש הה"מ ומפרשו בלח"מ לחלק בין נהנה מגוף הנולד, ועי' הסברא נכונה וברורה יותר ברור מללו במחצית השקל דשברי כלים נהנה מגופו שמבשלים ואופים בו וכן ריח אבל מוציא אש שמדליק בו העצים לבשל אינו נהנה מגופו כה"ג לא אסרו נולד לפ"ז מוציא אש לחמם בו אסור לרמב"ם ג"כ מדרבנן משום נולד, ורמב"ם דכ' דאסור משום מלאכה כדי לבשל בו דליכא משום נולד ודייק לי' לשון ש"ס דקאמר משום דמוליד ביו"ט מה שהי' יוכל לעשות בעיו"ט כמ"ש הלח"מ והיינו במוציא לאפות ולבשל כמו ואין מלבנין את הרעפים כדי לצלות דקאי גם על אין מוציאין את האור, ואין מלבנין בוי"ו העיטוף, מטעם זה דמלאכה שאפשר מאתמול דאוריית' הוא, ולהחם בו ג"כ אסור משום נולד כביצה ושברי כלים וכדומה והוא מדרבנן ולא אייריי מתני' והא דלא כ' הרמב"ם הך דינא דלחמם בו אסור משום הנאת נולד כיון שאינו מפורש במתני' ובגמר' והלך לדרכו בקודש בכ"מ שאינו כותב מה שאינו מפורש בגמרא:

אבל הדבר מוכרח דאל"כ אלא לחמם שרי לגמרי ואין בו נדנוד איסור אפי' משום נולד מדרבנן קשה גם לבשל ולאפות ע"י הדלקת עצים ממנו יהי' מותר משום מתוך שהותר לחמם בו דהוי או"נ הותר נמי כדי להדליק עצים כדי לאפות כמ"ש הר"ן פ' המביא לענין בקוע עצים הואיל דשרי לבקוע כדי לחמם כן שרי כדי לבשל משום מתוך ועיי' סי' תק"ב בט"ז ומג"א ס"ק ב', וע"כ דגם לחמם בו יש איסור מדרבנן מיהת וכיון דאסור להוציא אש אפי' לחמם הגם שאין בו איסור רק מדרבנן מ"מ סוף כ"ס מלאכה שלא לצורך היא דאם עבר ועשה אסור לו משום איסור נולד עשה מלאכה שלא לצורך ועבר מדאוריית' ממילא אחר שאסרו רבנן לחמם שוב מלאכת הוצא' אור לא הותרה לאו מלאכת או"נ היא מדאוריית' ממילא כדי לאפות ולבשל אסור משום מכשירים שאפשר לעשותם מאתמול דלא שייך מתוך שהותרה לאו"נ, ואפשר ה"ט דראב"ד ל"ל כרמב"ם דס"ל כיון דלהחם בו מותר מדאוריית' הגם שעכשיו אסור מדרבנן מיקרי מלאכת או"נ וממילא מותר אפי' לבשל משום מתוך ועיי' זה בשאגת ארי' בסמי' ס"ד לענין הואיל ועיין תשוב' זקני מאוה"ג זצ"ל סי' ה' ויש להאריך:

ואחר הוצעת דברינו אלו נבאר מה דינו של הצינדהעלצעל להבעיר בו ביו"ט, הנה לדחקו או לחככו בשום דבר שע"י חמום החכוך מוציא אור ודולק, ל"מ להדליקו כדי להדליק ממנו עצים לבשל ולאפות דאסור בין לרמב"ם לפי טעמו בין לראב"ד לפי טעמו דמוליד ומוציא אש גמור דאין בו אלא כח אש שיוצא ע"י חמום החכוך בדבר כמו מחכך עצים ואבנים זה בזה שיש בהם כח אש ומוציא מכח אל הפועל ע"י חמום החכוך או הכאה זה ע"ז, ולהוציא מהנ"ל כדי להדליק עצים כדי לחמם בו יש באפשר לצדד להקל לרמב"ם לפמ"ש הר"ן דעצים לחמם הוי כאו"נ עצמו כמו בישול הבשר ובקוע העצים כעושה מלאכה באו"נ עצמו כן אפשר ההעלצל הזה להדליק בו עצים לחמום הוי ההעלצל כעצים לבשל דקרוב לאו"נ ואינו מכשירי' ועיי' הה"מ רפ"א מיו"ט וכן להדליק מצינדהעלצל טאבאק או ציגארן יש לצדד להקל מטעם הנ"ל, ויש לחלק בין מדליק עצים לחמם דמי יותר למלאכ' בישול ובקוע עצים הוא כאו"נ עצמו ושייך להדלקה משא"כ כאן מדליק תחלה הצ"ה וממנה מסיים ומדליק העצים לחמם או הטאבאק לעשן ויש לקרב הרחוקים או לרחק ולא אאריך יותר מאחר שכבר בארנו והוכחנו דלרמב"ם כל שנהנה מגוף מציא' האור מודה לראב"ד, לכן להבעיר הצינדהעלצל כדי להדליק בו עצים לחמם אסור לרמב"ם דה"ל כמבשל בשברי עצים דאסור כיון שמבשל בו הו"ל כאוכל, הה"נ להדליק העצים שהם האו"נ שמחמם בו והוי הנאה קרובה וכן וכ"ש להבעיר בו טאבאק שאסור משום מוליד לכ"ע ועיי':

ועל ספיקתו דפר"מ ני' לתחוב הצינדהעלצל באפר כירה מוכן חם פשיטא לי דאסור הגם דאפר חם וכח תולדת אש בו, מ"מ אין כאן אש רק בכח האפר חום האש ומוליד דבר חדש ל"מ לראב"ד דאסור דנולד ממש הוא יותר משברי כלים, וכדומה גם לרמב"ם דס"ל דממציא אש משום מלאכה גם זה מלאכה גמורה היא שממציא דבר חדש בצירוף חום האפר ומין הבוער בצ"ה, ואין חום האפר שאין בו תערוב' גחלי אש, אבל אם יש בו אש להדליק מגחלת בוערות נ"ל דמותר הגם שאין בגחלת שלהבת קשורה וע"י הצ"ה השלהבת יוצא ונדלק העץ שבו אין בזה משום מוליד ד"ח כיון שיש כאן אש שבגחלת ובמתני' קתני אין מוציאין את האור ויש קצת במשמעות הלשון להמציא שלהבת ג"כ אסור, אבל הרמב"ם שינה וכ' אין מוציאים את האש וכו' נראה במכוין שינה לפרש כוונת המשנה דאין איסור אם יש כאן אש אבל אין בו שלהבת להמציא שיהי' שלהבת עולה, והא דאין נופחי' במפוח דמתני' שלאחריו משום מעשה אומן, ובאמת במפוח של ב"ב ס"ל לר"פ דמותר ועיי' ד"מ והג"ה רמ"א סי' ק"ד דמותר לכסות האש בכלי והוא ממהרי"ל, והוא כדי להדליק ממנו לכשיצטרך ובש"מ ביצה ל"ד ע"ב כ' דלהוליד

אור הוא אפשר מאתמול שיניח וישמור גחלים מאתמול, מכ"ז נראה דלהוציא מגחלת שלהבת שדולק ובוער אין בזה משום מוליד ד"ח, ולראב"ד ליכא משום נולד כמו ביצה ולרמב"ם לית בזה מלאכה שאסור אפי' מדרבנן:

ויש לעיי' דאפשר לחלק בין גחלים לוחשות לעוממות עיי' פסחים ע"ה ע"א וע"ב כל הסוגי' דשם והמסקנא דרבי ס"ל דצולין הפסח ע"ג גחלים היינו לוחשות אש סתמא מקרי אבל עוממות ל"מ אש סתמא עיי"ש, לזה י"ל באפשר מגחלים עוממו' אין להדליק צ"ה דמוליד אש דלא הי' ויש לחלק נהי לענין פסח וקטורת וכדומה לאו אש סתמא מקרי בלשון הקרא, מ"מ לענין מוליד דבר חדש גם מעוממות ל"מ מוליד ונולד ד"ח כי לא חסר רק נפיחא בעלמא או דבר שע"י תצא והעיקר בעולם, וכן משמע ממהרי"ל שברמ"א שמכסי' הגחלים בכלי או באפר מוכן אם אינו מכבהו, וכן משמע משיט' מקובצת הנ"ל, אבל להדליק ע"י תחיבה באפר חם פשיטא לי לאסור וכן לחכך הצ"ה בברזל חם מלובן כמו בתנור ברזל (שפארהערד) לא נ"ל דשרי:

הנלפענ"ד כתבתי בעיון מעט מזעיר, וחוזר אני על הראשונות, בתנאי שלא אמר מרא דאתר' בה דבר ולא חצי דבר, ומימי לא אמרתי דבר דבר הלכה למעשה במקום שיש רב מורה בהלכה כ"ש במקום שיש איש גברא רב בישראל שלו ככה, ופר"מ י"נ ני' מאלקיו ישא ברכה למשמרת שלום ה' עוז זו תורה לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, הכ"ד טרוד מאוד אוה"נ דש"ת חותם בשים שלום. פ"ב ד' א' דר"ח תמוז דהאי שתא תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סח

מצאתי ראיתי בספר בינה לעתים על הלכ' יו"ט פ"א הלכ' ד' שנכנס לבית הספק מעביר ד"א ברה"ר ביו"ט אי אסור מדאורייתא הואיל וילפי' מבנין אב למלאכת יו"ט משבת דכל המלאכות האסורות בשבת אסורות ביו"ט, או כיון דקיי"ל דד"א ברה"ר הלכת' גמירא לן, וקיימא לן נמי דאין למדין מהלכה וא"כ אין למדין יו"ט משבת לענין ד"א כיון דבשבת גופי' אינו רק הל"מ עיי' בפנים:

ולפום רהיטא הי' נ"ל מש"ס ביצה למ"ד ע"א מוכח דיש איסור ד"א מדאמרינן ביו"ט דאמור התם תכסיי' בנכתמא זמנין דנפל ואתי לאתויי והיינו ד"א ברה"ר ש"מ דמעביר ד"א ביו"ט דאוריית' דאי דרבנן ודאי אין למגזר כולי האי דלמא אתי לאתויי ויעשה איסור דרבנן כ"כ לא גזרו, אלא דרש"י לא גרס שם כלל האי זמנין דנפל וכו', וי"ל מה"ט לא גרס לי' משום דס"ל ד"א ביו"ט מותר עכ"פ מדאוריית', ונ"ל שזהו כוונת מהרמ"ל דמחק

הך זמנין דנפל שכ' וז"ל נ"ל דל"ג זה בגמרא דלשון זה ל"ש כ"א גבי שבת דאסור ד"א ברה"ר משא"כ ביו"ט וכן בספרים אחרים, וכן רש"י לא הזכירו עכ"ל, מדכ' בפשיטות דלשון זה ל"ש כ"א גבי שבת דאסור ד"א ברה"ר משא"כ ביו"ט ולא כ' טעם דשאני יו"ט משבת משום מתוך, וגם מדכ' דלשון זה ל"ש ביו"ט כוונתו דאתי לאתויי שהוא לשון של מעביר ד"א ברה"ר זה ל"ש ביו"ט דליכא איסור ד"א ביו"ט ומה דמספק' לבינה לעתים פשוטא למהרמ"ל:

אלא שראיתי אחרי רואי בש"מ בשם מורי דמלשון רש"י נראה שאינו גורס זמנין דנפל וכו' דאזיל לטעמי' דס"ל דכל הוצאה מותר משום מתוך אפי' בלא צורך קצת מדאוריית' וכן בהעברת ד"א ברה"ר ואע"פ שחכמים אסרו דבר שאינו צורך היום אפי' הכי לא מצי אמר זמנין דנפל וכו' דהיא גופה דרבנן ואנן ניקום ונגזור בי' אבל לפי שיטת הגאונים שכל שאינו צורך קצת אסור מדאוריית' א"ש אלו דברי ש"מ מדבריו נראה מפורש כי פשיטא לי' דד"א ביו"ט דאוריית' כמו מוציא מרה"י לרה"ר ולהעביר בלא צ"ק תלי' בפלוגת' רש"י וראשוני' אי בלא צ"ק דאוריית' או דרבנן בהוצאה בכל מלאכות וה"ה להעביר ד"א ברה"ר בלי צ"ק, וגם פשיטא לש"מ דאי נפל הוכתמא ומעבירו ברה"ר אין צורך קצת בהוצאה זו כיון שאינו מונח על הכלי ולרש"י אסור מדרבנן ולהחולקים אסור מדאוריית', ומ"ש הש"מ עוד בשם ריטב"א וז"ל וגם הריטב"א ז"ל לא גרס לי' משום דכל שהוא שלם מותר להוליכו ביו"ט כמה שירצה, ואין החשש אלא שמא שיבר ויוליך השברי' בידו שהם נולד והוא אפי' בטלטול כ"ד אסור עכ"ל, לא אוכל להבין דמ"ש דכל שהוא שלם מותר להוליכו ביו"ט כמה שירצה למה יהי' מותר כיון שאין בו צ"ק, וגם אי אזיל בשיטת רש"י דצ"ק רק מדרבנן בעי וליכא למגזר כ"כ מ"מ בוודאי לא שרי להוליכו ד"א רק דל"ג כ"כ האי כמ"ש ש"מ בתחלה, ועיין מג"א סי' תק"ו ס"ק י"ו ד"ה אמרי' בגמר' שכ' בפשיטות שאינו יודע איסור ביו"ט הלא הוצאה מותר ביו"ט בפרט בכלי הצריך לו, ודבריו נפלאו ממנו מאחר שנפל ואין הכלי מכוסה בו הוי הוצאה שלא לצורך כלל, כדס"ל לש"מ דאין בהוצאה זו צורך כלל ומשו"ה קשי' לי' לישׁ"ש השמטה זו שלא כתבו מדין זה כלל וצ"ע:

ובכוונת הריטב"א שבש"מ נ"ל דס"ל שאין בהולכה זו איסור ושרי דס"ל שאין בד"א ביו"ט איסור כלל ואפי' מדרבנן, ואפשר טעמו דס"ל כרש"י דכל מלאכה בלא צ"ק מותר מדאוריית' ומעביר ד"א כל עיקרו אינו מדאוריית' וכל דשייך מתוך מותר אפי' בלא צ"ק אפי' מדרבנן ועיי':

ועיין תוס' חולין פ"ד ע"ב ד"ה ואין ספק שתי' בתי' ראשון דבספק יש לחוש שמא יעבור דמשום מתוך ליכא אם אשה היא עיי"ש מוכח דתוס' ס"ל דד"א ביו"ט דאורייתא דאי דרבנן בוודאי אין מקום למגזר במקום מצוה שמא יעבירנו ויעבור בדרבנן, ועיי' רש"י סוכה ר"פ לולב וערבה דל"א רבה שמא יוציא דכשיוצא מכרמלית וקרפ' ליכא רק דרבנן ול"ג משו"ה ותוס' הסכי' כי תירוץ זה נכון ג"כ, וגם אי ס"ל לתוס' דגזרו משום דרבנן מ"מ אין מובן מה דאמרו רבנן לר"י תק"ש יוכיח דאין ודאי דוחה שבת וספיקא דוחה יו"ט הלא ודאי דאין דוחה שבת משום גזירה ש"י ויעבור על דאוריית' משא"כ ספיקא ביו"ט ליכא רק חשש איסור דרבנן, וע"כ דס"ל לתוס' דמעביר ד"א ביו"ט דאוריית' כן נראה לכאורה:

ואחר העיון היטב הדק נ"ל דנהפוך הוא דמדברי תוס' אלו ראי' דס"ל דאין ד"א ברה"ר ביו"ט איסור דאורייתא דכד דייק' בלשון וסידור תוס' בקושית ותי' שם תמצא דקדוק עצום דבקושי' כ' וז"ל והא טעמא דשופר בשבת משום שמא יעבירנו ד"א ברה"ר והא ל"ש ביו"ט, ולפי הפשוט ל"ש ביו"ט דהא ביו"ט מותר משום מתוך, ובתי' כ' וז"ל דשייך נמי בי"ט דאם אשה זה אסור להוציא וכו' ואין להתיר מטעם הואיל והותרה הוצאה לצורך יו"ט דהיינו דוקא היכא דהוא צורך קצת וכו' וצ"ל הא מתחלה לא הקשה דלא שייך ביו"ט רק משום מתוך וזה מלתא דפשיטא מה לתוס' באריכות כ"כ בתי' דאין לומר משום מתוך שהותרה לצורך, הו"ל לקצר בתי' דשייך נמי ביו"ט דאם אשה הוא זה הטומטום הוי שלא לצורך קצת, וכל האריכות ללא צורך ושפת יתר הוא, ועוד מן ההרגש ביותר בתוס' דמתחיל בקושי' בגזירה ש"י ד"א ברה"ר ומסיי' בתי' באיסור וגזירה להוציא דכ' דאם אשה וכו' אסור להוציא וכפל עוד הואיל והותרה הוצאה היינו מוציא מרה"י לרה"ר וכ"ז מידי דבעי יישוב וצ"ע:

ולכן נ"ל מזה ראי' דס"ל לתוס' בפשיטות דליכא איסור דאוריית' במעביר ד"א בי"ט ולכן הקשה בפשיטות הא טעמא בשבת משום שמא יעבירנו ד"א בשבת וזה לא שייך ביו"ט ולא כתב טעם למה לא שייך משום מתוך אלא דל"ש כלל ביו"ט דאין במעביר ד"א ביו"ט איסור ועכ"פ איסור דאורייתא ליכא ולא שייך למגזר, והעלה בתי' די"ל דשייך נמי ביו"ט דאם אשה הוא זה הטומטום אסור להוציא היינו מרה"י לרה"ר דאסור ג"כ ביו"ט כמו בשבת וכ' ואין להתיר מטעם הואיל והותרה הוצאה לצורך דבעי צורך קצת אבל הכא ליכא צורך היום כלל, ואפרש שיחתי הגם דל"א רבה גזירה שמא יוציא אלא שמא יעבירנו וזה ל"ש ביו"ט, וי"ל לפמ"ש רש"י בסוכה דמשו"ה ל"א שמא יוציא מרה"י דלפעמים כשמונח בכרמלית או בקרפף ליכא איסור דאוריית' לכן אמר טפי משום שמא

יעביר ד"א, וי"ל כ"ז מעיקרא לא היו גוזרי' משום מוציא, אבל מאחר שגזרו משום שמא יעבור ד"א דשכיח טפי אם כן גם משום שמא יוציא במקום שאסור מדאוריית' יש לחוש ובספיקא יש לגזור ביו"ט משום שמא יוציא, או י"ל דתוס' בחולין בתי' קמא אזיל בתי' הר"ן סוכה דה"ה דהי' יוכל לומר שמא יוציא אלא חדא מנייהו נקיט וכן משמע קצת ברמב"ם הלכ' שופר דנקיט תרתי שמא יוציא מרה"י ושמא יעביר ד"א ברה"ר עיי"ש, והא"ש דבקושית נקיט תוס' גזירה שמא יעביר דאמר רבה מפורש דלא שייך ביו"ט כלל, ובתי' כ' דמ"מ משום שמא יוציא שייך ביו"ט ג"כ היכא דליכא צ"ק כ' הכא כנ"ל:

ועוד יש אתי מקום לומר עפמ"ש תוס' סוכה דלכן ל"א רבה משום שמא יוציא דאית לי' הכירא ויהי' ניכר וכ' פ"י ביצה י"ח דהי' מקום לומר טעמא דחיישי' שמא יעבירנו דיטעה דמותר להעביר, אלא לפי תי' תוס' דלכן ל"א שמא יוציא דאית לי' הכירא מוכח דלא חיישי' שיטעה ויתיר לעצמו להבעיר דא"כ גם חשש שמא יוציא איכא עיי"ש, וע"פ הקדמה זו אומר אני הא דלא חיישי' שיטעה בדין ויתיר לעצמו דהיכא דאין לו מקום לטעות ל"ח שיתיר לעצמו במקום האסור לו, ולא חיישי' רק שיעבור משום בהילות המצוה לאו אדעתי' וזה לא שייך במוציא כמ"ש תוס', וכ"ז בשבת דכ"ע אין מוציאי' השופר והלולב לא יתיר לעצמו אבל ביו"ט דכ"ע מוציאי' השופר משום מתוך כדתנן מוציאי' את השופר ואת הלולב וכו' רק ספק זה אסור להוציא משום דאין בו צורך קצת ולא שייך מתוך וכיון דכ"ע מוציאי' לצורך מצוה, וגם זה הספק מחוייב במצוה בקל לו לטעות שגם הוא מותר להוציא ולא ידע לחלק בין ספק לוודאי והא"ש שכ' התוס' דגם ביו"ט שייך משום שמא יוציא היינו מר"הי לרה"ר דיש כאן בספק זה מקום לטעות כמ"ש והבן, ודברי תוס' מדוקדקים מזוקקים שבעתים בעזה"י:

בדברינו אלו מצאתי מקום יישוב לקושי' ש"א סי' ס"ג לפמ"ש תוס' דגם ביו"ט גזרי' היכא דליכא מתוך, א"כ תקשי לב"ש דל"ל מתוך האיך היו תוקעי' ביו"ט ועיי' שעה"מ הלכ' שופר שהקשה ג"כ כקושי' זו על מהרמ"פ ופר"ח עיי"ש, ולמ"ש מיושב קושי' ש"א על תוס', דמשום מעביר ד"א ליכא ביו"ט גם לב"ש דד"א מותר מה"ת ביו"ט ומ"ש תוס' דגם ביו"ט יש לגזור היינו משום מוציא מר"הי לרה"ר, ולפי דברינו האחרוני' דהיינו טעמא דחיישי' שיטעה הספק שמותר לו להוציא כיון דלכ"ע מותר להוציא משום מתוך דאיכא צ"ק ויטעה הספק גם לדידי' מותר וכ"ז לדידן דאית לן מתוך, אבל לב"ש דל"ל מתוך דלכ"ע אסור להוציא אין מקום לטעות להתיר לעצמו ביו"ט כמו לדידן בשבת דלא חיישי' לטעות בדין כן לב"ש ביו"ט ומיושב קושי' ש"א בטוב טעם ודעת בעזרת החונן דעת:

היוצא לנו מבאורינו דברי תוס' דס"ל דמעביר ד"א ברה"ר ביו"ט מותר מדאוריית' וכבר הראתי לדעת כי כן שיטת הריטב"א שבש"מ ביצה וראה זה מצאתי בספר עבודת הקודש לרשב"א ז"ל בדיני אוכל נפש סי' זי"ן שכ' וז"ל נשים הממלאין מים מן המעיין לא יכסו את הכד בבגד שמא יפול ותביא אותו בידה מרשות הרבים לר"הי עכ"ל השייך לענייננו והנה הי' לו הגרס' כגרס' שלפנינו בש"ס ביצה ומדמפרש דחיישי' שמא תביא אותו מרה"ר לרש"הי, ולא כ' שתביא אות' ד"א ברה"ר דמכווין ביותר בלשון ש"ס דאתי לאתויי היינו ד"א וכדמפרש הש"מ ומהרמ"ל ש"מ דס"ל לרשב"א דד"א ברה"ר ליכא איסור דאוריית' ביו"ט ומשום איסור דרבנן לא היו גוזרי' וזו ראי' מוכרחת דהכי ס"ל ועיי':

ועוד לנו ראי' מדהשמיטו הראשונים ופוסקי' חוץ רשב"א בעבודת הקודש הא דאתי לאתויי ש"מ דמחקו גרסא זו שלפנינו משום דס"ל דמשום מעביר ד"א ליכא ביו"ט, ואין לומר משום דס"ל כרש"י דלא בעי צורך קצת רק מדרבנן וכמ"ש הש"מ לדעת רש"י דלשיטתו אזיל, הא רוב ראשוני' חולקים על רש"י וס"ל דצ"ק מדאוריית' בעי ומדלא לשתמט לדעת ראשונים ופוסקים להביא חשש זה ש"מ דס"ל דד"א ביו"ט לאו דאורייתא' ומשום דאתי לאתויי מרה"ר לרשה"י לית להו דלא חששו לזה כמו דלא חששו בשופר ולולב משום הוצאה מרשות לרשות מטעמא שכ' תוס' סוכה דאיכא הכירא, או כמ"ש רש"י דכ"פ ליכא בהוצאה רק איסור דרבנן, בכרמלית בקרפוף ובגינה, לכן ברוב המקומות אמרי' דיש לחוש להעברת ד"א ברה"ר ולא חוששי' להוציא מרה"י לרה"ר עיי"ש, ועיי' מג"א סי' תק"ו ס"ק י"ו, מ"ש בטעם השמטה זו וכבר השגנו עליו לעיל ולהיות כי בארנו כי תוס' חולין וריטב"א בש"מ ביצה ורשב"א בעבודת הקודש הכי ס"ל דליכא במעביר ד"א ברה"ר ביו"ט איסור דאוריית' וכן נראה מהשמטת הפוסקים דין וחשש זה דאתי לאתויי הכי נקטי' הגם דש"מ בשם מורי לא ס"ל הכי, הנלפע"ד כתבתי פה פ"ב ב' כ"ט תשרי תרכ"ז לפ"ק ובעה"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה סט

בדין טבילת כלים חדשים בשבת ויו"ט:

הנה מקור דין זה דטבילת כלים חדשי' יוצא מראש ביצה י"ח שכ' לטעמא דמביא הרי"ף משום שמא יסחוט ומשום שמא ישהה מותר לטבול כלים חדשים ביו"ט, אבל לשני טעמים דרבה ורבא אסור להטביל כ"ח ביו"ט וכן פסק הטור סי' שכ"ג דאסור להטביל

כלים חדשים בשבת והב"י הכריע דהלכת' כרי"ף ורמב"ם דמותר להטביל ובש"ע מביא ב' דעות בזה ועיי' טו"ז ומג"א:

והנה הרא"ש הכריע כטעמא דרבה דרבה ור"י הלכה כרבה וגם נזכר טעם זה בשופר ולולב ומגלה, וגם הלכה כרבה דבתראי הוא, והט"ז הקשה הא כלל זה דרבה ור"י הלכה כרבה במקום דר"י לבד פליג על רבה אבל כאן הא כל אמוראי ל"ל דרבה, ומ"ש הרא"ש דטעם זה נזכר בשופר וכו' הקשה הט"ז דוקא לענין שבת קיי"ל כרבה אבל לגזור יו"ט אטו שבת בהא לא קיי"ל כרבה, ובש"א הקשה הא אלו אמוראי דפליגו בטבילת כלים על רבה ל"ל טעם אחר בשופר ולולב ומגלה רק משום שמא יעבירנו, ועכצ"ל דס"ל בט"כ ל"ש שמא יעבירנו דאינו בהול כ"כ דליכא מצוה כ"כ עיין בו:

ונבוא אל המאוחר ליישב קושי' הש"א בשנקדים תחלה ליישב קושי' מהרש"ל על רש"י דכד מייתי ש"ס לדרבה ומקשה ומפרק ממדלי בדלי טמא כ' דאין דומה לשווי' שמשיקי' ואין מטבילין דמחזי כמתקן משא"כ במדלי' בדלי וכו' וכ"כ שזה טעמא דולד הטומאה כיון דדרבנן הוא ולא מחזי כמתקן, והוא תמוה הא לרבה ל"ל משום מתקן, ומהרש"ל נדחק דמשום טעמא דמתקן לחוד ומשום שמא יעבירנו לחוד לא אסרו ועיי' מהרש"א:

ולא מצאתי יישוב נכון המיישב דעת, ואני בעניי הכינותי מקום יישוב, ואקדים מ"ש פ"י במגלה בפלוגתא דר"י ורבה במגלה דר"י אמר מפני שעיניהם של עניים נשואות וכו' ורבה אמר במגלה הטעם שמא יעבירנו, והעלה הפ"י דר"י ס"ל חשש דשמא יעבירנו הוא שיטעה בדין דמותר להעביר לצורך כדס"ל לר"א דמכשירי מצוה דוחה וכ"ז במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן כמו מגלה לא יטעו דדוחה איסור דאורייתא, ורבה ס"ל דחשש שמא יעבירנו מתוך בהילות המצוה ישכח ויעבירנו וזה שייך גם במגלה, אלו דבריו ז"ל עיי"ש:

וע"פ דבריו יש להבין מ"ש הרמב"ם בהלכ' שופר דחיישי' שמא יעביר ד"א ברה"ר ושמא יוציא מרשות היחיד לרה"ר, ובהלכ' לולב כתב רק שמא יעביר ד"א ברה"ר וכן במגלה, והנה מ"ש בהלכ' שופר ב' חששות ורבה ל"א רק שמא יעבירנו, נ"ל דס"ל כר"ן בסוכה דרבה חדא מנייהו נקיט וה"ה דחיישי' שמא יוציא מרשה"י וכו' אלא דקשה למה בלולב ומגלה לא כתב רק שמא יעבירנו, וי"ל קצת ע"פ דברי הפ"י, ויש להוסיף דבלולב לא שייך שיטעה בדין לפמ"ש רש"י סוכה ר"פ לולב וערבה דחיישי' שילך אצל בקי ללמוד הנענועים וברכה נראה דוודאי כ"א יודע ליטול הלולב ואתרוג דרך גדילתם, אלא שאין כל אחד בקי בנענועים וברכה וילך אצל בקי ללמדו וכיון דנענועים וברכה רק מדרבנן רחוק שיטעה בדין דמותר להעביר ד"א משום דרבנן משא"כ בשופר ילך אצל הבקי

שהוא אינו יודע לתקוע ורוב בני אדם אין יודעי' מעשה התקיעה, ולצאת י"ח דאורייתא יטעה שמותר להעביר ולהוציא, ואקדים עוד מ"ש פ"י ביצה דהי' מקום לומר דחשש שמא יעבירנו משום דיטעה שהדין כן הוא אלא למ"ש התוס' סוכה דמשו"ה ל"ח לשמא יוציא מרשה"י לרה"ר דאית לי' הכירא ואי שיטעה בדין מה מהני היכר, וע"כ מדל"א משום שמא יוציא ע"כ דל"ח לטעות בדין עיי"ש, ולפ"ז י"ל בוודאי בשופר איכא תרתי משום בהילות המצוה ישכח עצמו ויוציא וגם יטעה בדין דמותר להוציא ולהעביר משום מצוה דאוריית' משא"כ בלולב משום נענועים דרבנן לא יטעה דמותר להוציא ולהעביר וכ"ש במגלה דרבנן, ולכן נקיט רבה בכ"מ משום שמא יעבירנו לחוד דשייך גם בלולב ומגלה דמכח בהילות ישכח ויעביר, ובשופר איכא משום שמא יוציא מרשה"י דלא מהני היכר משום דיטעה דמותר משום מצוה דאורייתא, וי"ל בזה קושי' תוס' וראשונים למה בשופר חששו יותר וגזרו אפי' במקום ודאי מצוה אפי' בזמן שבקיאים וכ' תוס' משום שבות דתק"ש חמירא, ולמ"ש א"ש דבשופר איכא למיחש יותר גם אם השופר מונח ברה"י שמא יוציא שיטעה בדין וגם איכא תרתי שמא יטעה ושמא ישכח במונח ברה"ר משא"כ בלולב ליכא חשש רק כשמונח הלולב ברה"ר ומשום שמא ישכח מכח בהילות וזה ל"ש כ"כ ולכן ל"ג רק במקום ספק ולא ודאי מצוה כנ"ל מלתא בטעמא לשבח והא"ש דכ' הרמב"ם בהלכ' שופר תרתי שמא יוציא מרשה"י לרשה"ר ושמא יעביר דתרתי שייכ' בשופר ומוכח כן דבשופר איכא יותר חשש מכח קושי' תוס' הנ"ל, אבל בלולב ומגלה לא כ' רק משום שמא יעבירנו דמשום שמא יוציא ע"פ שיטעה בדין ל"ש בלולב ומגלה מטעמא דכתיבנא, ורבה דרצה לומר היינו טעמא דלולב ודמגלה משו"ה נקט בשופר ג"כ רק משום שמא יעבירנו, ובאמת איכא עוד טעם וחשש יותר בשופר שמא יוציא כנ"ל ע"פ דברי פ"י בהוספה תוס' מרובה משלנו ועיין:

אלא באמת דברי פ"י מפוקפקים אצלי דמ"ש דיטעו בדר"א דמכשירי' דוחי' רחוק הוא ולא דמי' להא דש"ס פ' הנזקין טעה בדר' ירמי' כמובן, ועוד ע"ה זה הטועה בזה לא ידע ג"כ אם מגלה דרבנן או דאוריית':

ולקיים דבריו הוספתי מיא וקמחא דוודאי כל שאין לו מקום לטעות לא יטעה להתיר האסור מדעת עצמו, אלא כיון דתק"ש שבות ואסור בכל שבתות השנה אלא במקום מצוה לא העמידו דבריהם, וע"ה זה שרואה עצמו וכ"ע שעושים מידי דאסור בכל שבתות השנה אלא במקום מצוה מותר יטעה דה"ה דמותר להעביר ד"א לצורך מצוה ולא ידע לחלק כי תקיעת שבות מותר משא"כ מעביר ד"א דאורייתא, וכן בלולב דאסור בטלטול ובמקום מצוה התירו לטלטל עיין ר"פ לולב וערבה ובתוס' שם, וכיון שרואה שמותר לו

לטלטל במקום מצוה יטעה דגם להעביר מותר, וכ"ז בשופר ולולב משא"כ במגלה דאין איסור כלל בקריאה ובטלטול, אין לו מקום לטעות דמותר להעביר ולכן אמר ר"י במגלה טעם אחר ורבה אמר היינו טעמא דמגלה דס"ל דחייש' שמא מתוך בהילות המצוה ישכח ויעבור ד"א כנ"ל נכון:

והנה לחוש בטבילות כלים שיהי' בהול וישכח ויעבור רחוק הוא דאין מצוה כ"כ, ובש"מ הרגיש בזה וכ' דמ"מ קצת מצוה איכא, וכ' ובהא לא קיי"ל כרבה כוונתו דל"ש בהילות כ"כ, וזה כמ"ש הש"א אלא דש"א ס"ל דליכא מצוה כלל בטבילות כלים ביו"ט ומ"מ רבה חייש שיהי' בהול וש"מ ס"ל דאיכא קצת מצוה, מ"מ אינו דומה לשופר ולולב דהם מצוה דיומא משא"כ טבילת כלים דאפשר קודם יו"ט לא בהול כ"כ ורחוק חשש זה בטבילת כלים דישכח מתוך בהילות מבשופר ולולב, והנה טעם דיטעה דמותר להעביר ל"ש בט"כ לא מבעי אם ליכא מצוה כלל איך יטעה דמותר להעביר גם אי איכא מצוה מ"מ ליכא למיחש שיטעה דמותר להעביר לפי מה שכתבתי בסמוך דלא חיישי' לטעות בדין רק במקום שיש לו מקום לטעות כמו בשופר ולולב דעושה לצורך מצוה דבר האסור לו וזה לא שייך בטבילת כלים דליכא איסור כלל למאן דס"ל דליכא איסור בטבילת כלים:

ואחר הוצעה והקדמה זו נבוא ליישב פירוש רש"י ושיטתו דס"ל דרבה ג"כ ע"כ ס"ל דאיכא בט"כ משום מתקן אלא ניהי דאסור בכל שבתות השנה משום מתקן מ"מ לצורך יו"ט לא היו מעמידים דבריהם ואפי' ביו"ט שחל בשבת ועיו"ט שחל בשבת וכמ"ש מהרש"ל דמשום מחזי כמתקן לא היו אוסרים לצורך יו"ט וכ"כ מהרש"א ביישובו שיטת הרי"ף ורמב"ם דכל משום מלאכה ל"ג לצורך יו"ט ועיי' צל"ח פסחי' במתני' גבי הזאה, ולכן התחכם רבה לומר טעמא דמתני' בעיו"ט שחל בשבת משום שמא יעבירנו היינו בוודאי משום שיהי' בהול וישכח ל"ח, אבל מכיון שבכל שבתות אסור משום מחזי כמתקן, ובשבת שחל בו עיו"ט או בשבת ויו"ט אם יהי' מותר לו ויראה עצמו עושה מה שאסור בכל שבתות משום צורך יו"ט או מצוה ויש במקום לטעות דמותר ג"כ להעביר וחיישי' שמא יעבור ד"א ברה"ר, והא"ש במדלים בדלי טמא דל"ש מתקן וכן בוולד דלא שייך משום מתקן ומותר בכל שבתות השנה ממילא ליכא חשש שמא יעבירנו בעיו"ט או יו"ט שחל בשבת והן הן דברי רש"י כיון דליכא משום מתקן באלו גם משום שמא יעבירנו ליכא ולא צ"ל למ"ש תוס' דבאלו לא שייך שמא יעבירנו, וכן בהשקה לא צ"ל כמו דדחוק תוס' ומיושב שיטת רש"י ע"ד נכון וסלול בעזה"י:

ונבוא ליישב קושי' ש"א על הרא"ש דכ' דטעם זה דש"י אמור בשופר ולולב ומגלה, והקשה הא כל אמוראים דחולקי' על רבה ל"ל בשופר וכו' רק משום ש"י וע"כ דחולקים

על רבה בטבילת כלים דליכא מצוה ולא בהול ורבה ס"ל גם בט"כ דבהול, ונקיטנא מקצת מדברינו דרא"ש ס"ל כפשוטו אליבא דרבה משום שהוא בהול בט"כ יעביר ד"א כמו בשופר ול"ל לחלק, ול"ק לי' על האמוראי דפליגו על רבה בטבילת כלים ומודו לי' ע"כ בשופר וכו' י"ל ר"י לשיטתו דאמר במגלה ט"א ולא משום ש"י דס"ל דשמא יעבירנו בשופר ולולב שיטעה בדין דיהי' מקום לטעות כיון שמותר לו לעשות שבות דתק"ש וטלטול דלולב דמותר ג"כ להעביר משא"כ במגלה, ובט"כ לא שייך שיטעה בדין דט"כ מותר דל"ל כלל דמחזי כמתקן ואפי' בכל השבתות מותר ומשום בהול ל"ל אפי' בשופר ולולב וכן אינך אמוראי דל"ל דרבה מה"ט פליגו, וכיון דנקטי' להלכתא כרבה בתק"ש ולולב ומגלה ג"כ וכ"כ הרי"ף בכ"מ במגלה כרבה וע"כ משום דישכח מתוך בהילות גם כאן אית לנו למפסק כרבה משום דבהול, הגם דאמוראי פליגו מנ"ל דפליגו דס"ל דלא שייך כאן בהול כ"כ דלמא משום דגם בשופר ולולב כר"י בטעמא ס"ל ומיושב קושי' ש"א:

אלא דעדיין קשה הא רבא הוא דאמר בר"ה ר"פ יו"ט כדרבה ומסיק היינו טעמא דלולב ומגלה ס"ל גם במגלה כרבה וע"כ משום דבהול, ומ"מ בט"כ נאיד מדרבה, ועכצ"ל דס"ל דבט"כ ל"ש בהול כ"כ כמו בשופר ולולב ומגלה והדרא הקושי' דאין ראי' ממה דקיי"ל כרבה בשופר לולב ומגלה ה"ה בט"כ הרי רבא דל"ל כוותי' וע"כ דמחלק בין בהילות דשופר ואינך לט"כ ועיין:

ולכן היותר נ"ל דכוונת קושי' הרא"ש ניהי דאמוראי כולהו ל"ל כרבה בט"כ אין מוכרח דס"ל בט"כ לא שייך טעמא דשמא יעבירנו אלא דל"ל למגזר כ"כ יו"ט אטו שבת משום קושי' שהקשו על רבה ולא ניחא להו בכל השנויים לכן נאדו מדרבה והוצרכו לחדש טעם אחר משום יו"ט ושייך ג"כ בשבת, אבל בשבת נ"ל דמודו כ"ע דאיכא ג"כ טעמא דרבה והוקשה לרא"ש עכ"פ בשבת קיי"ל כרבה והרי"ף השמיט טעם זה גם בשבת וכ"ש דקשה לפמ"ש מהרש"א דרי"ף מביא טעמא דר' יוסף משום שבת דל"ש ביו"ט, בוודאי קשה לענין שבת הי' לו להביא טעמא דרבה, דמנ"ל דכולהו אמוראי חולקים על רבה בשבת כן י"ל, וארווח לן בדברינו אלו ובדברינו הקודמים דמיושב קושי' הט"ז על קושי' הרא"ש הא רבה ור"י הלכה כרבה הא כולהו אמוראי חולקים על רבה, ולמ"ש דקושי' הרא"ש דבשבת מנ"ל דחולקים על רבה בעיקר גזירת ש"י אלא דל"ג יו"ט אטו שבת, וכ"ז י"ל לרבה ורבא, אבל ר"י הא לדידי' ג"כ צ"ל דגזרו דלאו ב"ס אטו דב"ס ומקשי' ומשנינן כמו לרבה ואי ס"ל גזירה שמא יעבירנו בשבת הו"ל לומר בכולהו כרבה וגזרינן י"ט אטו שבת דהא גם לדידי' צריך לשנויי כמו לרבה וע"כ דר"י ל"ל כלל גזירה דש"י

בט"כ, וי"ל דלכן שביק הרי"ף טעמא דרבא בשבת משום דר"י ע"כ גם בשבת פליג על רבה ול"ק על הרי"ף לכאור' משו"ה כ' הרא"ש הא רבה ור"י הלכה כרבה ולא מצינו חולק על רבה בשבת רק ר"י והלכה כרבה נגדו, וכ' עוד דטעם זה אית' בשופר לולב ומגלה, רצה בזה מלבד האי כללא דרבה ור"י הלכה כרבה ג"כ קשה הי' פסקינן טעם זה בשופר לולב ומגלה דלא כר"י דאמר במגלה טעם אחר, וטעמא דר"י בלולב ושופר משום שיטעה בדין זה ל"ש במגלה וגם כאן בט"כ ל"ש ולשיטתו שפיר ס"ל בט"כ גם בשבת ל"ח אבל לפי דקיי"ל כרבה התם גם במגל' משום שהוא בהול נקטי' גם בט"ר מטעמא דרבה, ורבא דס"ל במגלה כרבה ונאיד מטעמא דרבה בט"כ משום דל"ל גזירה יו"ט אטו שבת אבל בשבת מנ"ל דל"ל ומיושבים כל הקושיות על הרא"ש ע"ד פלפלא טבא חריפתא ועיי' היטב:

ואחר שבארנו קושי' רא"ש על הרי"ף נשית פנינו ליישב הא דלא פסק הרי"ף כהא דרבה בשבת וכן קשה ביותר על הרמב"ם דכ' בהלכ' שבת טעם דרבא ולא כ' טעמא דרבה ג"כ, ואקדים מה דקשי' לי טובא בסוגי' דש"ס מייתי ת"כ דר"ב מבריית' והיא קושי' לרבה ור"י ורבא דל"א כרב' והם נגד הבריית' דמפורש כר"ב, הו"ל לש"ס להקשות עלייהו מבריית' זו, גם צ"ל דמייתי ת"כ דר"ב ולא אמר לימא מסייע לי' דקתני כוותי' בבריית' ומה חידש לנו ר"ב וכ"ז מידי דבעי עיון ליישב ויגעתי ומצאתי מקום יישוב ואקדים אקדמות מילין:

והנה צל"ע על טעמא דר"ב שמא ישהה וחיישי' לתקלה הא תקלה עצמה תנאי היא כבש"ס פסחים כ' ע"ב דב"ש חיישי לתקלה וב"ה לא חיישי ואיך אמר ר"ב טעמא במתני' אליבא דב"ה הא ל"ח לתקלה גבי זילוף, וגם על הבריית' קשי' לי דאמר טעמא משום תקלה גם אם נימא בריית' כב"ש אתי' דחיישי לתקלה הא לב"ה ע"כ צריך טעם אחר אחד מן הטעמים האמורים דשייך גם כן לב"ש ולמה נקיט בריית' טעם דשייך רק לב"ש ול"א יותר טעם השווה בין לב"ש בין לב"ה וצ"ע:

וליישב הברייתא י"ל עפמ"ש תוס' חולין פא"ט ע"ב לחלק בין זמן קצר לזמן מרובה עיי"ש, י"ל דבריית' נקט טעם זה דשמא ישהה וחיישי' לתקלה בכלי שנטמא לטבול ביו"ט חיישי' לתקלה לזמן מרובה, ובשבת דעלמא לזמן קצר ל"ח ואתי' ברייתא גם לב"ה דמודו לזמן מרובה דחיישי' ודוקא בזילוף דזמן מועט היא ל"ח ועיי' רש"י פסחים דב"ש חיישי' אפי' לזמן מועט וא"ש הברייתא אלא אי קשי' לי על ר"ב דאמר שמא ישהה ואפי' לשבת דזמן מועט הוא, וזה ודאי דוחק שא"א לסבול לומר דר"ב רק על י"ט אמר דהא קאי על שבת דכולהו אמוראי אמרו כלים בשבת לכ"ע לא מ"ט וע"ז סובב הולך ר"ב ג"כ וקשה כהנ"ל תינח לב"ש לב"ה מאי איכא למימר דל"ח לתקלה לזמן מועט וצ"ע:

ולא ידעתי פתר לקושי' זו רק דר"ב ס"ל דע"כ ל"ח ב"ה לתקלה לזמן מועט רק לשפוך יין תרומה שנטמא דיש הפסד דיין ודבעלים במקום פסידא ל"ח לתקלה לזמן מועט, אבל כאן בטבילת כלים דליכא פסידא דאפשר לו לטבול קודם יו"ט ושבת חיישי' לתקלה כל שאפשר ואפי' לזמן מועט כנ"ל, והא דמייתי ש"ס ת"כ דר"ב הגם די"ל ברייתא אמר טעמא ליו"ט דחיישי' לתקלה לזמן מרובה מנ"ל לזמן מועט כל דליכא פסידא חיישי' לתקלה, י"ל דבאמת לא מייתי ת"כ לחשש תקלה לזמן מועט, אלא למה שחידש ר"ב כאן דחיישי' שישהה ליום פנוי, אבל לחוש לתקלה לזמן מועט אין ראי' מברייתא, והא"ש דל"א לימא מסייע לי' לר"ב, דר"ב טובא קמ"ל מה דלא נשמע מברייתא דאפי' לזמן מועט חיישי' לתקלה וזה לא נשמע וא"ש, והא"ש ג"כ דל"ק על אמוראי דלא אמרו כר"ב מברייתא דגם הם אית להו טעמא דברייתא ביו"ט אבל בשבת לזמן קצר לא ס"ל כר"ב, דב"ה לא חיישי לתקלה לזמן מועט, ול"ל דבליכא פסידא גם ב"ה מודה, דר"ב הוצרך לחדש כן משום דל"ל טעמא דידהו בשבת, והם בחרו להם טעם אחר, וי"ל לאמת גם רבה לא ס"ל דגזרי' יו"ט אטו שבת, וכד דייקת דקושי' ראשונה תינח בור ברה"ר השיב רבה ואמר לי' גזרי' בור בחצירו וכו', וקושי' שני תינח שבת וכו' יו"ט אטו שבת לא רבה אמר רק סתמא דש"ס מקשה ומפרק עד דלא ידע מברייתא דשמא ישהה ודרך שקלא וטריא הוא, ולאמת י"ל וצ"ל דרבה ס"ל ביו"ט משום שמא ישהה כמפורש בברייתא ורבה לא אמר טעמא רק בשבת דלית לי' שמא ישהה לזמן יקצר ואפילו בליכא פסידא:

והרווחנו בזה דליכא ראי' למ"ש המהרש"א אליבא דרי"ף ורמב"ם דס"ל דטעמא דר"י ורבא כל שהוא משום מלאכה ליכא ביו"ט משו"ה מביאים ב' טעמים וראי' מהרש"א חלושה וגם לא ביאר כל הצורך למה טעמא דר"ב לא שייך בשבת ג"כ ולדברינו איכא ראי' דכל שהוא משום מלאכה ל"ג ביו"ט דאי טעמא דרבה ור"י ורבא שייך בי"ט ג"כ הדר תקשי מברייתא דמפורש טעמא דשמא ישהה ואין לומר כמ"ש דטעם זה שייך רק ביו"ט ולא בשבת והם אמרו טעם לשבת, עדיין קשה כיון דצריך לשבת טעם אחר מיו"ט וטעם זה דשבת שייך גם ביו"ט למה נקטה ברייתא טעם דשייך רק ביו"ט ולא בשבת, ע"כ מוכרחים אנו לומר דטעמא דנתנו בשבת ל"ש ביו"ט דכל שהוא משום מלאכה ל"ג ביו"ט, וטעמא דיו"ט משום שמא ישהה ל"ש בשבת שהוא לזמן קצר, וקיי"ל כל זמן קצר ל"ח לתקלה, עיי' יו"ד סי' נ"ז ועפ"ז א"ש דברי מהרש"א עיין היטב:

ומינה דמוכח דר"י ורבא דל"א כטעמא דרבה דאפי' בשבת ל"ל חשש דשמא יעבירנו דאי בשבת אית להו רק דלא גזרו יו"ט אטו שבת והוצרכו לטעם אחר ואמרו טעם דשייך בין בשבת בין ביו"ט הא ע"כ טעמא דידהו לא אמרו רק לשבת ולא שייך ליו"ט דאלת"ה

קשה הא בברייתא קתני טעם אחר ביו"ט ולא קתני טעמא דידהו דשייך בין ביו"ט בין בשבת, ועכצ"ל דטעמא דידהו משום מלאכה ליכא ביו"ט וברייתי' טעמא דיו"ט נקיט והם אמרו טעמא דשבת וטעמא דיו"ט משום שמא ישהה, ומדלא אמרו בשבת כרבה ע"כ דל"ל דרבה כלל אפי' בשבת ושפיר עשו הרי"ף והרמב"ם דהשמיטו טעמא דרבה גם בשבת או משום דל"ש בהול בט"כ כמו בשופר ומגילה, או משום דלאו כ"ע טרידו בט"כ, ועיין שעה"מ הלכ' שופר שכ' דצ"ל דחיישי' בט"כ שיטבול בלילה ואין רבים שכיחי שיזכירוהו, וצ"ל דגזרי' יום אטו לילה, וי"ל דאינך אמוראי לא ניחא להו בזה דגזרינן משום דיש טובלים בלילה ולגזור ביו"ט אטו לילה יהי' מאיזה טעם שיהי' עכ"פ מצאנו טעם לשבח להא דל"ל לרי"ף כרבה אפי' בשבת והוא יישוב המיישב דעת לפע"ד ועיין:

וע"פ דברי שעה"מ האלו נ"ל להסביר בטוב טעם, דגזרו לרבה בט"כ יו"ט אטו שבת וכו' וכ' תוס' דלא הוי גזירה לגזירה דכולה חדא גזירה היא, והיינו משום אי לא הא לא קיימא הא, וצ"ל הא בלולב ושופר ל"ג י"ט אטו שבת ואי דלא רצו לעקר כל המצוה או במקום מצוה ל"ג כ"כ משא"כ בט"כ, מ"מ כיון דאי לא הא לגזור ביו"ט לא קיימא גזירה בשבת שיבוא לתקוע גם בשבת לא הועילו חכמים בתקנתם כ"כ, ויש לדחוק, אבל לפי דברי שעה"מ דבט"כ לא שייך שיזכירהו א"ש במרווח די"ל בוודאי אין לגזור יו"ט אטו שבת דכ"ע לא יטעו וידמו מלתא די"ט לשבת אלא יש לחוש ליש טועים ויאמרו כמו דמותר ביו"ט כמו כן בשבת ויתקעו בשבת ויבואו הטועים להעביר ד"א, וזה ל"ש בשופר ולולב דרוב לא יטעו אלא יזכרו הטעמים שירצו להעביר ד"א ברה"ר דרוב לא טרידו אבל בט"כ דחיישי' לט"כ בעת דאין רבים שכיחי בשוק יש לגזור יו"ט אטו שבת וא"ש:

עוד הקשה הרא"ש על הרי"ף דלא פסק כטעמא דרבא משום מחזי כמתקן דהוא בתרא, וראיתי בחי' אבא מאוה"ג זצ"ל יישוב לזה ע"פ קושי' רז"ה ריש מכילת' על דאמר ר"נ ביו"ט אית לנו מוקצה ולא בשבת מהא דאמר רבא טבילת אדם הואיל בשבת שרי ביה"כ נמי שרי, והרי"ף דפסק כר"נ לכן לא פסק להא דרבא כאן דלדידי אית לי' הואיל דבשבת שרי ולא קיי"ל כוותי' אלו דבריו הקדושים זצ"ל וש"י:

ולדידי נראה בהקדמ' מה דקשי' לי על רבא דלדידי צ"ל בוולד הטומאה לא מחזי כמתקן, ולעיל ט' ע"א בגלגל עיסה מעיו"ט מתרץ רבא לאבוה דשמואל דבח"ל אסור הגם שאפשר באוכל והולך ואח"כ מפריש כיון דאם קרא לה שם וכו' עיי"ש, והלא שם רק תיקון מדרבנן הוא ואפשר בלא תקון כלל ומ"מ אסור משום מחזי כמתקן כ"ש בט"כ שנטמא בוולד הטומאה שיהי' בו משום מחזי כמתקן ורבא נראה דס"ל כאבוה דשמואל וסתר עצמו וצל"ע, מזה נראה לי ראי' למ"ש הרמב"ם דיש בהפרשת תו"מ וחלה משום מוציא

מרשות לרשות ג"כ וא"ש, אבל לרש"י דכ' משום מתקן לחוד קשה, ונ"ל ע"פ המבואר בסוגי' דתחלה לא ס"ל לרבא הואיל ושוב הדר בי' ובתחלה דלא ס"ל הואיל ע"כ הא ס"ל טעם אחר באיסור דט"כ ולא משום מתקן, אז ס"ל כל שיש בו משום מחזי כמתקן גם בדרבנן שייך משום מחזי כמתקן וס"ל כאבוה דשמואל באיסור הפרשת חלה בח"ל, ואחר דהדר בי' ס"ל בטעם ט"כ משום מחזי כמתקן וצ"ל ולד הטומאה לא מחזי כמתקן וה"ה בחלת ח"ל ליכא משום מתקן וגם מהא דאבוה דשמואל הדר בי' כן י"ל הקצרתי:

והנה הרי"ף שם פסק כאבוה דשמואל ומביא ראי' מסתמא דש"ס לקמן ל"ז ע"א דקאמר על ר"י וה"מ פירי דטבילי מאתמול וכו' ועי' רא"ש לעיל ט' וכיון דסתמא דש"ס ס"ל כל דאיכא משום מחזי כמתקן גם בדרבנן איכא ממילא א"א לומר דבט"כ אסרו משום דמחזי כמתקן, דא"כ גם בולד הטומאה יהי' אסור וע"כ דאין בט"כ משום מחזי כמתקן, ומיושב הרי"ף דלא פסק כרבא שהוא בתרא כיון דסתמא דש"ס ל"ז ע"א ע"כ דלא כרבא ועיין, ורמב"ם דפסק בחלת ח"ל כרי"ף ופסק טעמא דרבא לשיטתו אזיל דס"ל דבהפרשת חלה איכא ג"כ משום מוציא מרשות לרשות כמקח וממכר, ולא תלי' שני דינים אלו זה בזה והבן:

והנה הרא"ש יצא לדון בדבר חדש, בטבילת כלי חרס חדש, לטעמא דר"י ור"ב מותר לטבול ביו"ט. ולטעמא דרבה ורבא אסור לטבול ביו"ט והלכת' כרבה בשופר ומגלה והלכתא כרבא דהוא בתרא ומשני טעמים אלו אסור להטביל כ"ח ביו"ט, והקשה הש"א הא הרא"ש ע"כ ס"ל טכ"ח דרבנן דאל"ה גם לר"י ולר"ב כמו באב הטומאה א"כ איך כ' דלרבה ורבא אסור הא לרבה ע"ש בוולד הטומאה לא שייך חשש שמא יעבירנו דדרבנן הוא ולא בהיל וכן לרבא ולד הטומא' ל"מ כמתקן ומ"ש כ"ח חדש דהוא דרבנן דאסור לטבול לדידהו והיא קושיא עצומה:

והנה מ"ש דלרבה אסור י"ל דס"ל לרא"ש הא דבוולד הטומא' לא שמא יעבירנו לא משום דעל דרבנן לא בהול כ"כ וצ"ל דבמגלה בהילי יותר הגם שהוא דרבנן איידי דחביבא לעלמא, ורא"ש ס"ל דוולד הטומאה מפני שאפשר לאשתמושי בי' חולין מיהת לא בהול כ"כ משא"כ כ"ח חדש דא"א לאשתמושי בי' לאכילה כלל, עוד י"ל בקונה כלי חדש בהול טפי לטובלו כדי להשתמש בו מחדש ביו"ט לשמחת יו"ט כן י"ל, אבל מה דהקשה לרבא מ"ש מוולד הטומאה צ"ע ליישב:

ואחר העיון נ"ל, דבאמת צריך הסבר מ"ש ולד טומאה דרבנן דלא מחזי כמתקן מאב הטומאה כיון דבטעות אינשי דלא ידעו ומחזי להו כמתקן מ"ש להו טומאה דאורייתא או דרבנן, ונ"ל להסביר בטוב טעם ודעת, בשנאמר דעיקר הדבר שחוששי' דמחזי להו

כמתקן יוצא להם טעות זה ביו"ט משום דבשבת אסור להטבול משום שמא יעבירנו וכבר כתבנו ובארנו לעיל דבשבת כ"ע מודים לטעם זה, אלא דלא ס"ל כרבה דגזרי' שבת אטו יו"ט וכולה חדא וגזירה זה לא ס"ל רק רבה, ורבא דאמר משום דמחזי כמתקן, משום דבשבת אסור משום שמא יעבירנו ויטעו המונים בטעמא דמלתא ויאמרו דיש בזה איסור מלאכה כמתקן כלי שידוע להם שאסור לתקן בשבת וקרוב להם טעם זה מטעם שמא יעבירנו, ואם יהי' טבילת כלים מותר ביו"ט מחזי להם כמתקן כלי ביו"ט ויאמרו כי מותר לתקן כלים ביו"ט כנ"ל, והא"ש כ"ז באב הטומאה דאסור בשבת משום שמא יעבירנו, אבל ולד הטומאה דמותר בשבת דל"ש שמא יעבירנו דלא בהול עליו כ"כ מטעם שכתבנו בכו כיון דאפשר לאשתמושי בי' לא בהול כ"כ לטבול, וכיון דמותר בשבת ממילא לא יעלה על דעתם דהוא כמתקן כלי שאין מקום שמביאים לידי טעות כזה כיון דגם בשבת מותר כנ"ל להסביר הדבר לאישורו:

ומיושב קושי' ש"א הנ"ל דכ"ז בטבילת ולד הטומאה דל"ש בשבת שמא יעבירנו גם משום מחזי כמתקן ליכא, אבל טבילת כ"ח דבשבת אסור משום שמא יעבירנו דבהיל יותר מבוולד הטומאה כמ"ש ממילא גם ביו"ט אסור משום מחזי כמתקן וא"ש נכון:

ובמאי דכתבנא אתיא לן שפיר מ"ש הרא"ש דלרבה ורבא אסור לטבול כלים חדשים ביו"ט דקיי"ל כרבה וכרבא, וקשה לפי מה שבארנו לעיל דכוונת הרא"ש ע"כ דקיי"ל כרבה משום ש"י בשבת דלא מוכח דפליגו כל אמוראי על רבה רק ביו"ט אבל בשבת מודים לו, א"כ איך כ' הרא"ש דלרבה אסור לטבול ביו"ט הא ביו"ט לא קיי"ל כרבה בט"כ, אלא דאסור משום טעמא דרבא דמחזי כמתקן וצ"ע:

ולדברינו הקודמים א"ש דכוונת הרא"ש כך היא דקיי"ל כרבה בשבת ומזה נצמח טעמא דרבא דמחזי כמתקן כיון דבשבת אסור משום שמא יעבירנו כמ"ש, ממילא אסור טכ"ח ביו"ט כיון דבשבת אסור טכ"ח משום ש"י, גם ביו"ט אסור משום דמחזי כמתקן וגרע מוולד הטומאה כדכתיבנא, ומדוייק כן בלשון הרא"ש שכתב ומשני טעמים אלו משמע בצירוף ב' טעמים יחד אסור דאי כוונתו לכל א' מן הטעמי' או משום ש"י, או דמחזי כמתקן אסור הול"ל לשון קלילא וברור טפי, ולשני טעמים היינו לכל א' מן הטעמי' ומדכ' ומשני טעמים אלו משמע משני טעמים יחד, ולמ"ש בדיוק כ' כן דבצירוף שני טעמים משום ש"י בשבת ונצמח ממנו דמחזי כמתקן ביו"ט אסור לטבל כלים חדשים משום דמחזי כמתקן ועיי' היטב:

ויש להקשות על דברינו דעיקר טעמא דרבא דמחזי כמתקן הוא משום דבשב' אסור משום שלא יטעו דיש בו משום מתקן א"כ לא מקשה מידי על רבא אי הכי אדם נמי

דשאני ט"כ כיון דבשבת אסרו משום ש"י יש מקום לטעות דמשום מתקן אסור ואסרו ביו"ט נמי, אבל טבילת אדם בין בשבת בין ביו"ט מותר דליכא משום ש"י ואין מקום לטעות עד דמחזי כמתקן, ורבא עצמו דדחוק אנפשאי משום מי איכא מידי ולא מתרץ עצמו כהנ"ל, ע"כ דס"ל דחיישי' למחזי כמתקן אפילו בלא טעמא דשמא יעבירנו בשבת דלא כמ"ש:

וי"ל ה"ט דרי"ף ורמב"ם דלא פסקו לטעמא דרבה בשבת מנא להו דכולהו אמוראי ל"ל טעמא בשבת דלמא דוקא ביו"ט ל"ל למגזר אטו שבת, וכתבנו שזו היא כוונת הרא"ש בהקשותו על הר"יף, ולמ"ש עתה י"ל מדלא מתרץ את עצמו שאני ט"כ דקרוב לחוש למחזי כמתקן הואיל בשבת אסור משום שמא יעבירנו משא"כ באדם רחוק למגזור דאין מקום לטעות, ש"מ דס"ל לרבא גם בשבת ל"ח ש"י בט"כ, וכיון דרבא דהוא בתרא ל"ל טעמא דרבה בט"כ אפי' בשבת נקטו ריף ורמב"ם כוותי' להלכת' ועיי':

והנה הה"מ כ' דאפשר לטע' משום דמחזי כמתקן הגם בוולד הטומא' ל"מ כמתקן לאו משום דדרבנן הוא אלא משום דחזי לאשתמושי בי' משא"כ טכ"ח ועיי' מג"א סי' שכ"ג שכ' שזהו טעמא של הי"א אפילו אי טכ"ח דרבנן, ולפמ"ש והוכחנו דכוונת הרא"ש דמטעמ' דרבה לא אסר ביו"ט דביו"ט לא קיי"ל כרבה בט"כ, אלא בצירוף דבשבת איכא משום ש"י איכא ביו"ט משום דמחזי כמתקן, ש"מ דס"ל דמשום מחזי כמתקן לחוד לא הי' אסור כמו ולד הטומאה דמותר משום דל"ש בשבת משום ש"י ש"מ דל"ל לרא"ש לחלק בין ולד לאב הטומאה כמ"ש הה"מ, וכיון דרי"ף ורמב"ם לא פסקו להא דרבה אפי' בשבת, גם הרא"ש מודה דמשום מתקן לחוד ליכא כמו ולד הטומאה, וכיון דמילתא דרבנן הוא וגם הה"מ לא כ' רק דאפשר לצדד להחמיר, כל המקיל בזה לא הפסיד, וכ"ש אם עבר וטבל דל"א דל"מ טבילתו כדי שלא יהי' מחזי כמתקן אם נאמר דמהני, ומלבד שאין להחמיר לתתו במתנה לגוי דחומרא דאתי לידי קולא הוא לפמ"ש סי' ש"ז הא דמותר לתת במתנה לגוי הגם דאסור לתת מתנה בשבת משום דלצורך מצוה הוא ועיי' מחצית השקל הגם דמעיקר הדין מותר כיון שרוצה להחמיר על עצמו הוי כלצורך מצוה, וכ"ז אם רוצה להחמיר שלא לטבול וכ"ז שלא טבל יש בו מצוה לצורך אכילה בשבת, אבל כשכבר טבל ואינו מחוסר מעשה טבילה ומזומן לפניו לאכול, בוודאי רחוק לומר כל שרוצה להחמיר על עצמו צורך מצוה הוא, ובתשוב' אחת העליתי דליכא איסור כלל לתת במתנה לנכרי בשבת דוקא לישראל אסור מצד הקונה, לפ"ז יוכל הרוצה להחמיר ע"ע כרצונו אפי' כבר טבל, ואין בידו עול, הנלפע"ד כתבתי פה פ"ב יע"א אה"ח דסוכות תרכ"ז לפ"ק ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ע

בטור וש"ע או"ח סי' ש"ז נקטו להלכה דלא יאמר בשבת הלוני דהוא לזמן מרובה וחיישי' שמא יכתוב, אלא השאילני, והוא ממתני' שבת ר"פ השואל ועלה ספק בלבי אם גם ביו"ט אסרו הלואה מה"ט או דוקא בשבת וכן נראה מדפליגי ר"י ורבה שם בהלואת יו"ט אי ניתנה ליתבע ואי הלוואה אסורה בלא"ה ביו"ט למה פליגו בהלואה באיסור הו"ל למנקט שאלת יו"ט אי ניתנה ליתבע והרי ר"י גם בשאלה ס"ל דלא ניתנה ליתבע כמ"ש תוס' ורשב"א מזה נראה דביו"ט מותר בהלואה, אלא דטעמא בעי הלא גם ביו"ט שייך הך גזירה דלמא אתי למכתב, כמו בשבת ואי דשאני שבת דחמירא דאיסור סקילה גזרו משא"כ יו"ט איסור לאו, הא לפי הגרס' שלפנינו רבה אמר ניתן ליתבע וביבמו' פ"ב ע"א מבואר דרבה ס"ל כל בדאורי' מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת ולגרסת רי"ף ורא"ש כאן רבא אמר ניתן ליתבע הא ביבמות קמ"ט אמר רבא מה לי איסור לאו וכו', וי"ל לפי שמפרש רש"י קושי' ש"ס יבמו' פ"ב האמר רבה דאמר לקמן קי"ט מה לי איסור לאו וכו' נראה דקושי' ש"ס שם רבה אדרבה מלקמן קי"ט וגרס לקמן קי"ט רבה י"ל דגרס בב' מקומות ביבמות רבא ועיי' הגה' ש"ס שהרגיש בשינוי הגרסאות ועיי' נב"י קמא חאו"ח סי' ק"כ דנוסחא אמיתי' רבא מדהשיב לר"נ עיי"ש, ולפי"ז א"ש בדיוק נקטו הלוואת יו"ט דר"י ורבה שניהם ס"ל הלואה ביו"ט מותר דבמתני' לא קתני דהלוואה אסור רק בשבת וס"ל ביו"ט דקיל לא גזרו, כן עלה במחשבה לפני בתחלת הרעיון:

ואחרי בינותי קצת ראיתי דא"א לומר כן דהא ר"י ס"ל דהלוואת יו"ט לא ניתנה ליתבע משום שמא יכתוב ורבה לולי משום דאתי לאמנועי משמחת יו"ט הי' מודה דלא ניתן ליתבע משום דאתי למכתב הרי ס"ל לתרווייהו דלחשש זה שמא יכתוב גם ביו"ט חששו וא"כ ל"מ לר"י דהלוואה אסור ביו"ט, ואפי' לרבה דס"ל דניתן ליתבוע משום שמחת יו"ט אבל הלוואה דלא שייך להתיר משום אתי לאמנועי משמחת יו"ט אסור מחשש שמא יכתוב וצ"ל ע"כ הא דנקטו הלוואת יו"ט לרבותא כחא דהתירא הגם שהוא לזמן מרובה ג"כ מ"מ ס"ל לרבה דניתן ליתבע משום דלא אתי לאמנועי משמחת י"ט, ואי הוו נקטו שאלת יו"ט ה"א דוקא בשאלה מתיר דל"ש כ"כ חשש שמא יכתוב כיון דלזמן מועט הוא לפי' רש"י ולתוס' משום דיש לו היכר ועיי' רשב"א שטרח להסביר למה בשאלה אוסר ר"י, ואיכ' רבות' רבתא למאן דס"ל ניתן ליתבע וקמ"ל כחא דהתירא כצ"ל, ולהלכתא לפי הגרס' ביבמות רבא דס"ל מה לי איסור לאו וכו' בוודאי גם ביו"ט הלוואה אסור כמו

בשבת, דהלכתא כרבא שהוא בתרא, ואפי' לפי הגרסא ביבמות רבה ואפשר דנקטינן להלכתא כמאן דס"ל לחלק בין איסור לאו לכרת, היינו שיש לומר הכי לתרוצי קושי' כמו שמקשה ביבמות פ"ב מ"ש רישא מ"ש סיפא וכן שם קי"ט, אבל אנן לעצמנו לא נוכל לחלק ולומר דוקא בשבת דחמיר חששו ולא ביו"ט דקיל, וכ"ש כאן דמצינו דר"י ורבה שניהם ס"ל דגם ביו"ט גזרו שמא יכתוב, הגם די"ל דהם ס"ל בכ"מ מה לי איסור לאו וכו' ואנן לא קיי"ל הכי, מ"מ הגם דאפשר לומר דממתני' לא מוכח רק דבשבת גזרו, מנ"ל לומר דביו"ט דקיל לא גזרו, וכ"ש לפי הגרסא כאן רבא, ועכצ"ל דס"ל כל בדאורייתא מה לי איסור לאו דיו"ט משבת ממילא פסקינן בכ"מ מה לי איסור לאו כיון דרבא הכי ס"ל ועיי':

וכאשר בינותי בספרים מצאתי לבעל הלבוש בסי' תקכ"ה שכ' וז"ל הלוואת יו"ט לא אסרו אלא גזרו בה שמא יכתוב וגם ניתנה ליתבע בב"ד שנזקקין לו בב"ד אחר יו"ט אם מסרב לפרוע, וטעמא דאי אמרת לא נתנה ליתבוע לא יהיב לי' מתחילה ואתי לאמנועי משמחת יו"ט עכ"ל, מדבריו למדנו דס"ל דהלוואת יו"ט מותר, ונראה דדייק כן מדקתני הלוואת יו"ט ניתנה לתבע ש"מ דהלוואה מותר וגם נתנה ליתבוע, וכ' טעמא דמלתא דלא גזרו ביו"ט שמא יכתוב משום דאתי לאמנועי משמחת יו"ט נראה דס"ל דמה"ט מותר הלוואה ביו"ט, והוא תמוה דהא טעם לא שייך רק דמשו"ה ניתן ליתבוע דאי לא ניתן ליתבוע מעיקרא לא יהיב לי', אבל להתיר הלוואה משום אתי לאמנועי אין לו מובן איך עי"ז ימנע משמחת יו"ט, ונ"ל לקיים דבריו ע"פ שיטת רש"י ונקטו כוותי' רוב ראשונים לחלק בין שאלה להלואה דשאלה לזמן מועט ויוכל ליתבוע מיד לא אתי למכתב כ"כ, וי"ל כל דאפשר לו לתובעו מיד כל אימת שירצה ומיד במוצאי יו"ט עי"ז מי שאין לו לפרוע ומיד ימנע מליקח בשאלה, לכן אסרו הלוואי' ביו"ט מי שיודע בעצמו שאין לו לפרוע מיד יאמר הלוני ויהי' לו זמן זמנים לפרוע, וכן י"ל לר"י הגם דס"ל דלא ניתן ליתבוע ולא חש משום אתי לאמנועי עי"ז משמחת יו"ט או משום דס"ל כשניתן ליתבוע יש לחוש יותר שמא יכתוב, יותר מהלוואה לזמן מרובה כשלא ניתן ליתבוע ולכן התירו הלוואה משום שמחת יו"ט ולא ניתן ליתבוע או דס"ל אם לא ניתן ליתבוע לא אתי לאמנועי משמחת יו"ט דמשו"ה לא ימנע ע"פ הרוב למיהב לי' מעיקרא דמסתמא מאמינו שלא יעשה עולה ויפרע לו כדי לצאת יד"ש, או אפשר שיניח טליתו אצלו, אבל כשיהי' צריך דוקא לומר בלשון שאלה ימנע השואל עצמו כשלא יהי' לו לפרוע מיד והוא יתבע אותו וחיוב עליו להחזיר מיד כי זמן פרעון וחזרה מיד במוי"ט, וצ"ל הא בשבת אסרו הלוואה ולא חששו דאתי לאמנועי מעונג שבת, דמשום עונג שבת לא חששו כ"כ

וכן לא מצינו בכל מקום שהתירו משום עונג שבת רק משום שמחת יו"ט כיון דתורה התירה כל מלאכת אוכל נפש לצורך יו"ט ועיין ר"ן ביצה גבי שמא ירבה בשבילו, וא"ש דברי הלבוש והבן:

ובפתחי ספרים ראיתי בספר אלי' רבא וזוטא דמביא ראיה דגם ביו"ט אסור להלות ממ"ש הד"מ סי' תקכ"ה דשבת ויו"ט שווי', ראיה זו אינו מכיר דשם קאי לענין ניתן ליתבע ס"ל דשבת ויו"ט שווין דניתן ליתבע, אבל מאיסור הלואה ביו"ט לא איירי גם מ"ש ב"י סי' ש"ז אין ראיי' דציין על דניתן ליתבוע בשבת ויו"ט מבואר בסי' תקכ"ה, אבל שיהי' יו"ט דומה לשבת לענין איסור הלוואה לא קאמר, אבל ראה זה מצאתי בש"ג שלהי ביצה ומובא בש"ך ח"מ סי' ק"ח דאחת מן הראיות דמביא דמקח הנעשה באיסור שבת ויו"ט מהני מדפליגו בהלוואת יו"ט אי ניתנה ליתבע והא הלואת יו"ט איסורא הוא והש"ך דחה ראייתו עכ"פ מוכח דס"ל לש"ג דהלואה ביו"ט אסור והש"ך שתיק לו בזה, ולפמ"ש בטעמא דמלתא שהתירו ביו"ט משום דשאלה לזמן מועט אתי לאמנועי משמחת יו"ט וזה לפי' רש"י י"ל ש"ג ס"ל כתוס' דגם שאלה לזמן מרובה ושאלה משום היכר הוא א"כ ליכא טעמא להתיר ביו"ט משום אתי לאמנועי משמחת י"ט, ולפי דנקטו רוב ראשונים לעיקר כשיטת רש"י י"ל דביו"ט משום אתי לאמנועי משמחת יו"ט לא אסרו הלואה כשיטת הלבוש ועיי':

ויש לחזק ראי' אלי' רבא מדס"ל לר"יו שבד"מ לענין ניתן ליתבע בשבת ויו"ט שווי' דמותר בשניהם וכ"כ ב"י סי' ש"ז ש"מ דס"ל דליכא לחלק בין שבת ויו"ט דהיינו כמו דביו"ט ניתן ליתבע משום אתי לאמנועי משמחת יו"ט כן התירו בשבת משום עונג שבת דאלת"ה מנ"ל למאן דס"ל דהלוואת יו"ט ניתן ליתבע דה"ה בשבת דלמא משום עונג שמחת יו"ט דוקא התירו ולא משום עונג שבת ש"מ דס"ל דאין לחלק ולמדים זה מזה ה"ה דאין לחלק ולומר דמשום שמחת יו"ט התירו הלוואה ולא משום עונג שבת:

אלא דצ"ל מנ"ל באמת בפשיטו' למילף שבת מיו"ט לענין ניתן ליתבע י"ל דמוכרח הוא מסוגי' ש"ס דמקשה למ"ד ניתן ליתבע ממתני' דמניח טליתו ואי ניתן ליתבע וכו' ואי ס"ל לרבה דניתן ליתבע דוקא ביו"ט משום שמח' יו"ט ובשבת משום עונג שבת לא התירו לק"מ ממתני' דקאי בשבת וע"כ דס"ל לש"ס בפשיטות דכל מה שהתירו בזה ביו"ט גם בשבת לא אסרו ומינה כמו שאסרו הלוואה בשבת כן ביו"ט דל"ש:

ועוד אביא לי ראי' דגם ביו"ט הלוואה אסורה, הנה הרשב"א הוכיח דגם בשאלה ס"ל לר"י דלא ניתן ליתבע משום שמא יכתוב הגם דשאלה לזמן מועט ואיכא היכר מדמקשה ש"ס ממתני' דמניח טליתו ש"מ דלא ניתן לכתוב, והא מתני' בשאלה איירי עיי' בו,

וראי' זו אינה מוכרחת לפי ס"ד דמקשן מוכח באמת ממתני' דאפילו בשאלה יש לחוש שמא יכתוב כשניתן ליתבע עד דאיכא תרתי שאלה ולא ניתן לכתוב וכדמתרץ לי' משום דלא יצטרך למיזל בדיני ודייני ולא מוכח ממתני' מידי י"ל גם ר"י לא ס"ל דחייש' רק בהלוואה ולא בשאלה, אבל נ"ל ראי' יותר מדמקשה ש"ס על ר"י משוחט את הפרה ואי בשאלה ס"ל לר"י ניתן ליתבע לק"מ י"ל מתני' דינא קמ"ל דמשמט באופן שאמר לשון שאלה דניתן ליתבע וע"כ דס"ל לש"ס גם בשאלה שייך חששא דר"י והא דנקטו פלוגת' בהלוואת יו"ט לרבותא דרבה דאפי' בהלוואה ס"ל דמותר או דקמ"ל דהלוואה באיסור ניתנה ליתבע או משום מ"ש הש"ג דמקח באיסור אי עביד מהני או כמ"ש הש"ך דגזל מיהא הוי:

אלא דצ"ל מנא לש"ס להקשות בפשיטות על ר"י וס"ל דה"ה בשאלה ס"ל דלא ניתן ליתבע דלמא דוקא בהלוואה, ונ"ל דמוכח מרבה דס"ל ניתן ליתבע משום דאתי לאמנועי משמחת יו"ט ואי חששא דר"י שמא יכתוב לא שייך רק בהלואה ובשאלה לא למה ימנע משמחת יו"ט דלא יהיב לי' מעיקרא ואמר בלשון שאלה דניתן ליתבע ויהיב ליה וניחא ליה למוכר יותר בלשון שאלה דיוכל ליתבע מיד, וע"כ דגם בשאלה איכא ה"ט שמא יכתוב כשניתן ליתבע ואם נאמר דלא ניתן ליתבע בהלואה משום שמא יכתוב ה"ה בשאלה לא ניתן ליתבע דמ"ש ואתי לאמנועי משמחת יו"ט ושפיר מקשה לר"י מהשוחט את הפרה וזו ראי' מהימנא ועיין:

וע"פ הוצאה זו מוכח מתוך הסוגי' דהלוואת יו"ט אסורה כמו בשבת דאלת"ה אלא ביו"ט התירו הלוואה משום דאתי הקונה למנוע משמחת יו"ט כיון שיצטרך לשלם מיד, א"כ לא מוכח מרבה דאיכא חשש שמא יכתוב או ניתן ליתבע בשאלה כמו בהלוואה והא דחושש רבה דאתי לאמנועי הגם שיוכל לומר לשון שאלה משום דממ"נ איכא משום אתי לאמנועי אי יאמר הלוואה ולא ניתן ליתבע לא יתן לו המוכר ויהיה מנוע משמחת י"ט ואי יאמר שאלה אתי לאמנועי מצד הקונה ולא ירצה לקנות כדי ליפרע מיד וע"כ דס"ל לש"ס דביו"ט ג"כ דוקא שאלה מותר, ולא חששו בזה משום אתי לאמנועי משמחת יו"ט מצד הקונה ומוכח מרבה דגם בשאלה אי ניתן ליתבע איכא חשש אתי למכתב וכדכתיבנא ומוכח דפשיט' לש"ס דהלוואה ביו"ט אסורה כמו בשבת ועיין:

ויש לדחות קצת ראי' זו די"ל הלוואה ביו"ט שרי ובאמת לא מוכח מרבה דשייך חשש שמא יכתוב בשאלה רק בהלוואה, והא דהקשה ש"ס על ר"י ממתני' דשוחט הפרה וחלקה בר"ה, כיון דהלוואה ביו"ט שרי ומתני' סתמא קתני וחלקה בר"ה ולא קתני באיזהו לשון אמר אי הלוואה או שאלה וסתם הקפת החנות לזמן מרובה הוא מקשה שפיר על

ר"י, בוודאי אי הלוואה אסור ביו"ט אין דוחק לומר מתני' בשאמר לשון שאלה דהא הלוואה אסור ביו"ט אבל אי הלוואה ביו"ט שרי דוחק לומר מתני' בשאמר דוקא לשון שאלה והבן:

והנה מקום אתי לחזק ראי' דידי בהקדם מ"ש חי' הר"ן בשבת הנדפס מחדש מדקאמר ואם הי' חודש מעובר משמט יש ראי' לפי' רש"י דהשאלה יש לה זמן דאי יש לה זמן אמאי משמט הא לא קרינן בי' לא יגוש כדאמרי' בפ"ק דמס' מכות המלוה לחבירו לעשר שנים אין שביעית משמטת דל"ק בי' לא יגוש אלו דבריו ז"ל, ועיי' ב"ח ח"מ סי' ס"ז שהוכיח מכח קושי' זו דמלוה סתם שהיא ללמ"ד יום משמט דאלת"ה קשי' ממתני' למה משמט ועיי' ש"ך ותומים ודחיתי מאי ראי' זו דהא ביו"ט אסור להלות רק בשאלה דיוכל לתובעו כ"ז שירצה ועכשיו מצאתי ראיתי כן בחי' ר"ן, וחדי נפשאי במציאה זו, ומ"מ דברי הב"ח מוכרחים לתוס' דס"ל דשאלה ג"כ לזמן מרובה:

ולפי שיטת רש"י וע"פ ר"ן הנ"ל מתני' ע"כ איירי בשאלה הדר' ראיה דידי' מדמקשה לר"י מעיקרא הא מתני' ע"כ בשאלה איירי ולא שייך שמא יכתוב וע"כ גם בשאלה איכא הך חששא ולא ניתן ליתבע ופשיט' לש"ס כן מרבה דמתיר משום אתי למנועי ואמר בלשון שאלה וע"כ דגם בשאלה שייך הך חששא ומינה דהלוואה ביו"ט אסור וש"נ תרתי כדכתיבנא באורך, ובקיצור יש להוכיח דהלוואה ביו"ט אסור דמתניתין ע"כ קאי בשאמר לשון שאלה דלזמן מועט הוא ומתני' סתמא קתני וחלקה בר"ה ככל הקפת החנות דלא ניתנה ליתבע סתמא מיד, ש"מ דהלוואה בלא"ה אסור ביו"ט והקפת חנות ביו"ט סתמא כפירושו באופן המותר ביו"ט בשאלה לזמן מועט ואין דוחק במתני' כלל וזו ראי' ברורה לשיטת רש"י, אלא לתוס' דס"ל שאלה ג"כ לזמן מרובה ע"כ צ"ל דסתם הלוואה משמט כשיטת הב"ח, לפי זה אזדא ראי' שלי כמובן אלא לשיטת תוס' ליכא סברא כלל לומר דביו"ט הלוואה מותר כדי דלא אתי לאמנועי משיו"ט מ"ש שאלה מ"ש הלוואה דשניהם לזמן מרובה ועדיף שאלה דאיכא היכר כנ"ל ועיי' בכ"ז:

ומצאתי בזה מקום יישוב לשיטת הרמב"ם הלכ' שמיטה דפסק להך מתני' השוחט את הפרה והראב"ד משיג עליו דהוא נגד הירושלמי דשביעית דמוקי מתני' כר"י דס"ל ראשון ראשון משמט והא קיי"ל כרבנן, ונ"ל עפמ"ש הב"י סי' ס"ז בחד טעם דהקפת החנות אינו משמט דהוא לשנה או לשנתים והוי כמלווה לעשר שנים דאינו משמט, ומ"ש הב"י דהשוחט הפרה שאני מלבד דירושלמי מדמה שוחט את הפרה להקפת החנות גם גוף סברתי אינה ברורה ועיי' תומי' ולפע"ד דיש לומר הקפת החנות ביו"ט שאני דהלוואה לזמן מרובה אסור וסתם הקפה ביו"ט שיתבע כל אימת שירצה או שיאמר בפירוש

שאלה ומתני' כרבנן את', ואין בזה דוחק כיון דלזמן מרובה אסור ביו"ט וירושלמי דמוקי כר"י דוקא י"ל ס"ל הלוואה ביו"ט שרי מטעם שכתבנו, לכן דחיק ליה לתרץ מתני' בשאמר לשון שאלה, אבל מש"ס דידן מוכח דס"ל הלוואה ביו"ט אסור כמו שהוכחנו אין דוחק דמתני' דהשוחט בשאלה איירי דביו"ט א"א בלא"ה וא"ש הרמב"ם דהעתיק המשנה כצורתה וסתמא כפירושו בשאלה לזמן מועט ולא דמי' כלל להקפת החנות וא"ש נכון בעזה"י:

ומינה דרמב"ם ס"ל דהלוואה ביו"ט אסור ומעתיק בהלכ' שבת דין שאלה והלוואה, ובהלכ' יו"ט דין הלוואה דניתן ליתבע כ"א במקומו בלשון המוזכר במתני' ובגמרא וכן בטוש"ע, ושבת ויו"ט בשניהם שווים מה דאסור בשבת אסור ביו"ט ומה דמותר ביו"ט מותר בשבת, כנ"ל פע"ד אחר העיון וכתבתי על הספר ובדיו. כאור בוקר ב' דר"ח מרחשון תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עא

טוב שם משמואל, רב פעלים מקבציאל, קובץ ע"י מלא וגדוש בתורת יקותיאל ה"ה ב"א י"נ תלמידי הרב המאו"הג מורג חרוץ ובקי כש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י אבדק"ק סיקס יע"א:

ביום טוב הייתי בטוב לב, אין טוב אלא תורה, היא לנו לאורה, התענגתי מזיז דבריך הנעימים לי, ושמתי עיני על דברי תורתך אשר הגיעו אלי בעיו"ט, ותהי ראשית מלאכתי מלאכת הכתיבה היום כאור בוקר כי למחר עמוס עלי ללמוד ברבים ולהשמיע ד"ת ביום יא"צ של אבא מאו"הג זצ"ל ואח"כ רבו הטרדות בתחילת הזמן יותר מטרדת התמידים, ולחביבותי אליך נתתי לך הקדימה וראשון משובח להשיב לך על ספיקתך לשיטות הסוברים דכזית פת בשבת ויו"ט דאורייתא אם אין לו אלא כזית פת של איסור אם מצוה זו דוחה לאיסור כמו עשה דוחה ל"ת, ודעתך דעת תורה נוטה דאינו דוחה ודומה לך, בדמיונך לדמות מלתא דא למלתא דמתאמרה דמאנס שותה בעציצי דוקא בראוי' לו משום דאם אמרה לא בעינה וכו' ומסביר ש"מ דבכ"מ דתלי' בהנאתו ולטובתו מחוייב למחול על הנאתו וטובתו לכבוד שמים, והה"נ בעונג שבת ושמחת יו"ט וכמו שמותר להתענות בשבת ת"ח אלו דבריך:

אחר שימת עיני על דבריך כמעט רגע ראיתי כי אין דמיונך עולה יפה להא דאמרה לא בעינא התם טובתה והנאתה רשות הוא וברצונה תלי' ותוכל למחול על הנאתה ממילא

צריכה למחול ולומר לא בעינא, אבל העונג שבת ושמחת יו"ט מצוה שיהי' מתענג ושמח לב ואין שמחה אלא באכילה ושתייה ולדסוברים דכזית פת דוקא דעיקר אכילה הוא פת דסעד לב ועל הלחם יחיה וכו' והעונג והשמחה היא היא מצוה פשיטא שא"י לומר שמוחל על זה והריני כאלו אכלתי והחילוק רב ופשוט, והא דמתענה ת"ח משום שעונג הוא לא דמי שנפשו עגמה עליו וירא לנפשו לא יערב עליו אכילה ושתי' וגורמים לו צערא דנפשי' ולב אבל תחת לב שמחה והתענית שמחה הוא לו ועכ"פ האכילה והשתי' מגרע גרע לכן מותר להתענות, ואינו מן המדומה למי שיש לפניו דבר איסור דוודאי נהנה ולבו שמח באכילה זו לולי שהוא אסור לו מפני שאינו רוצה לעשות עבירה, וכיון שהותר לו כדי לקיים מצות ה' הוא ית"ש אסר והוא שרי למה יצטער ולא יהנה כיון שמחוייב הוא ומצוה תחשב לו וכ"ז פשוט וברור לפע"ד:

ואחר בינותי מעט עלה במחשבה לפני דדבר זה אם מ"ע דשויו"ט דוחה לאיסורא דאיכא בפת, תלי' בשיטות הראשונים, כאשר אגיד, הנה קיי"ל במלתא דאסורא דתלי' בהנאת גרונו, דמיד כשהגיע לגרונו חייב, והעלה בתשוב' פנים מאירות כיון דמיקרי אכילה שבתורה ה"ה דיוצא י"ח מצות מצה וכדומה באכילה גרונו, ושם נאמר ג"כ דבברכת המזון דתלי' בשביעה אינו מחוייב עד שיאכל למעיו והוציא כן מרא"ש ברכות:

ובתשובה א' העליתי דמצות אכילת שויו"ט דוקא הנא' מעיו בדרך רוב האוכלים ואין מתענגים ושמחים באכילת גרון לחוד כעין בהמ"ז דכתיב ואכלת ושבעת דבעי אכילת מעיו דוקא וכ"ש הוא דלא מקרי תענוג ושמחה רק כשאוכל למעיו לפ"ז כשאוכל פת האסור לא הוי בעידנא דאסורא קעביד בעוד שלא נכנס למעיו ומצות דשבת ויו"ט ליכא עד שנכנס למעיו כנ"ל:

אלא דבר זה אי מקרא כה"ג בעידנא תלי' בשיטות דתוס' גיטין מ"א ע"א ד"ה לישא שפחה ובב"ב י"ג ס"ל דכה"ג לא מקרי בעידנא הגם דצריך למעשה תחלה כיון שלא נגמר המצוה עד לבסוף והעבירה כבר עבר, וכן הה"נ אכילה זו של איסור כבר עבר כשנכנס בגרונו וקיום המצוה וגמרה ליכא רק כשנכנס למעיו אבל נמ"י ב"מ פ"ב בשם רנב"ר לא ס"ל הכי דכל שצריך למצוה בסוף מעשה לקיים המצוה לבסוף במחשבה תחלה מקרי בעידנא, הה"כ כאן הוא בעידנא כנ"ל:

והנה מ"ש תשוב' פ"מ דיוצא ידי מצוה בהנאת גרונו הי' נ"ל בתחלת הרעיון ראי' דלא כוותי' מדמקשה תוס' סוכה ר"פ לולב הגזול ל"ל מיעוט דאי במצוה של טבל תיפוק לי' דהוא מהב"ע והניח בתימא, ובכפ"ת כ' בטבל הטבול למעשר עני דליכא מיתה דה"א דעשה דוחה ל"ת וצ"ע על תוס' דהניח בתימא, וי"ל דתוס' לשיטתו דכל דגמר העבירה

קודם שנגמר' המצוה לא מקרי בעידנא וס"ל דא"י ידי מצוה רק בהנאת מעיו וליכא כאן דחי' עשה דבא במעיו לדחות עשה דטבל דעבר בגרונו, דלא כפ"מ הנ"ל, והרגשתי מיד דראי' זו דחוי' מעיקרא דתוס' אזיל לשיטתו בקדושין סוגי' דחדש דעשה דלפני הדבור לא דחי עשה דלאחר הדבור ודמצה בערב תאכלו מצות עשה דלפני הדבור הוא ועי' פסחים דף נ"ח ע"ב דר"ש נפקא לי' מצה בזה"ז דאוריית' מערב תאכלו מצות והוי דלפני הדבור, ולר"י דנפקא לי' מלא תאכל עליו חמץ הוי עשה דלאחר הדבור ויש להאריך, ועכ"פ תוס' מקשה שפיר הוא מוקי ברייתא דכל שישנו בב"ת חמץ כר"ש דל"ל כולל, ולדידי' מצה עשה דלפני הדבור וא"ש ועיי' ש"א סי' צ"ו שכ' דתוס' סוכה לשיטתו בקידושין אזיל:

וראיתי לאבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס דמביא ראי' נכונה לחידוש דינו של הפ"מ מתוס' קדושין בשם ירושלמי הנ"ל דלכן לא דחי מצה לאיסור דחדש משום דעשה דלפני הדבור הוא תיפוק לי' דליתא בעידנא, וע"כ דיוצא בהנאת גרונו:

והנה לדינא בוודאי נקטי' כשיטת התוס' גיטין וב"ב ופסחים דכה"ג ל"מ בעידנא דלא כרנב"ר שבנמ"י דאפי' נגד הרי"ף הלכה כתוס' ועיי' מהרי"ק שורש נ"ב ובמג"א רס"י תמ"ז, ואסור לאכול פת של איסור בשבת ויו"ט כמ"ש:

אלא דבאמת נ"ל ניהי דתוס' לא ס"ל כרנב"ר שבמו"י ב"מ, מ"מ י"ל דלענין אכילת מצה כמו בנדון שלנו וכדומה מודה דהוא בעידנא, די"ל לענין ביאה דעבד בב"ח כ' תוס' שפיר דבתחלת ביאה כבר עבר והתחלת המצוה ליכא רק לבסוף כשמטיל זרע התחלת המצוה ואם הי' אפשר לשפוך זרעו בה בלי הערה הי' מקיים מצוה פ"ו בזה, ועיי' ח"מ סי' א' ס"ק ח' שמסופק באשה שנתעברה באמבטי אם קיים האב פ"ו, ועיי' מל"מ פט"ו מהלכ' אישות הלכה ד' שהרבה בראיות דלא יצא, ולפי שעלה ע"ד ח"מ די"ל דיצא הרי אפשר לקיים בלא תחלת ביאה, ואפי' לדעת מל"מ דל"י מ"מ התחלת מצוה ליכא בהער' ותחלת ביאה רק מעשה השייך לו כמו כהן משיב אבידה בבה"ק דס"ל לתוס' כיון דליכא בהליכה כלל התחלת מצוה ואפשר בלא"ה אם היתה מונחת סמוך לו מיד לא מקרי בעידנא וביאה אינה רק מעשה המביא לידי מצוה, אבל כשאוכל איסור לקיים מצות שבת ויו"ט, הגם שכתבנו דהנאת מעיו בעינן היינו עד שיורד למעיו, אבל בוודאי גם הנאת גרונו בעינן ואם היו תוחבי' לו לבטנו לא הי' יוצא משום עונג ושמחה ואפי' תוחב דבר איסור לתוך מעיו פשיטא דלא חייב בין לר"י ובין לר"ל, ולר"י איכא איסור בהנאת גרון ולר"ל בעי תרתי גרון ומעיו, ועיי' מל"מ הלכ' מ"א דמסופק בכרך דבר איסור בסיב אי אסור וציין על פלוגת' דר"י ור"ל ס"פ גה"נ, משמע קצת דלר"ל סגי בהנאת מעיו לחוד והארכתי במק"א ואכ"מ, וכיון דבעי הנאת גרונו ומעיו לענין שבת ויו"ט גם תוס' מודה

דמקרי בעידנא כיון דהתחלת המצוה מיד כשמגיע לגרונו ומצטרף על סוף מעשה הגם דעובר מיד בגרונו מ"מ עשה דמתחלת מיד ושייך לגמרו דוחה לל"ת זו כנלפע"ד נכון וברור לפום רהיטא, והפסדנו ראי' ח"ס לשיט' פ"מ דיוצא במצה וכדומה בהנאת גרונו לחוד, אלא דבריו בלי ראוי' לאמרם מצד השכל דמ"ש אכילה דאיסור מאכילה דמצוה, וכל זה באכילה דמצה, וה"ה דסוכה דילפי' ט"ו ט"ו דבעי למיכל לילה ראשונה כזית או כביצה דיוצא בהנאת גרונו, אבל עונג יו"ט ושבת לא יצא עד שנכנס למעיו ג"כ ומ"מ הוי בעידנא כיון דמצוה מתחלת כשנכנס לגרון וכדכתיבנא ועיי':

ומצאנו בדברינו יישוב לקושית תוס' ר"פ לולב הגזול ל"ל מיעוט למצה של טבל תיפוק לי' דהוא מהב"ע והיינו דאין עשה דקודם הדיבור דוחה לל"ת, וי"ל כגון דל"ל פת לאכול חוץ כזית של טבל ואין לו לצאת ידי סעודת יו"ט רק כזית זה של טבל ומותר לו לאכול דעשה דיו"ט דוחה לאיסור דטבל של טבול למעשר עני דהיא מ"ע שלאחר הדבור וממילא יוצא ג"כ מצות מצה כיון דל"ת דחוי' מכח יו"ט קמ"ל קרא דא"י משום דכל שישנו לר"ש או למ"ד דבריית' ככ"ע כל שישנו משום ב"ת חמץ לבד, ולמ"ש דתוס' מודה דכה"ג מקרי בעידנא א"ש לשיטת תוס' הגם דס"ל לתוס' סוכה פ' הישן דא"צ ביו"ט כזית פת דוקא דיוצא בבשר ופירות, מ"מ א"ש באופן שאין לו שום דבר לאכול לקיים מצות סעודת יו"ט לא פירות ולא בשר וכיוצא רק כזית או כביצה וא"ש נכון ע"ד פלפלא טבא ועיי':

כ"ז כתבתי הנלפענ"ד לפום רהיטא להלכה מ"מ למעשה צריך עוד יישוב אם מצוה כזו דוחה לל"ת כ"ש שבת דנפקא מדברי קבלה וקראת לשבת עונג, וגם אפשר יוצא כשאוכל יותר מכדאכ"פ דלאו מעונה הוא כ"כ והוא רחוק מ"מ בעי יתוב' דעת' למעשה שוב הראוני בפמ"ג או"ח סי' רמ"ב שכ' דלו' בריבי' ע"י היתר דמשום עשה דוחה ל"ת ליכא דאינו בעידנא ונראה דס"ל דהוא עשה גמורה ופתיחה כוללת סי' ח"י כ' דבר קבלה הי' כדאורייתא:

ואחרי הודעתיך מה שהעלת מצודתי במרוצתי בעיקר הדין אשעשע עוד בדבריך עד"פ קצת איידי דחביבא עלי, שהעלית בדבריך לפי דעתך דמ"ע דיו"ט אינה דוחה לאיסור יצאת ליישב קושי' הר"ן סוכה פ' הישן ל"ל בערב תאכלו מצות הלא מחוייב בלא"ה לאכול כזית פת ביו"ט של פסח, די"ל דקרא צריך היכא שאין לו אלא כזית מצה של איסור דמ"ע דיו"ט אינו דוחה, ומ"ע דמצה דוחה לולי תוס' בשם ירושלמי וכבר צווחו גדולי האחרונים דלא נמצא כן בירושלמי וגם סוגי' ש"ס דידן ביבמות דלא כוותי':

הנה כבר דחית סברתך וטעמך דאין יו"ט דוחה לאיסורא, אבל יש מקום לדבריך ע"פ דברינו, די"ל דלא דחה משום דאינו בעידנא לשיט' תוס' גיטין אבל מ"ע דמצה בעידנא דיוצא ידי מצה בגרונו ע"ד זה יתכנו דבריך ביישוב קושי' הר"ן:

אלא דעדיין לא הואלנו כלום לבריית' דממעט מל"ת עליו חמץ כל שישנו בב"ת חמץ לאפוקי מצה של טבל וכיון שאינו יוצא במצה שיש בה א' מן האיסורים משום כל שישנו בבת"ח וקשה בערב ת"מ ל"ל ואי למצה של איסור דדוחה מ"ע של מצה הא באמת אינו יוצא משום כל שישנו וי"ל דבאמת קושי' הר"ן בפשוט לק"מ למ"ד מצ"כ ובלא כוונה למצוה זו ל"י י"ח ואי לאו קרא דבערב תאכלו מצות לא הי' מתכווין רק לקיים מצות סעודת יו"ט ולא יצא ידי מצה לכן בעי קרא דמצוה לאכול מצה לשם מצות מצה כדי שיכווין בו כנ"ל, וקושי' הר"ן קשה מ"מ למ"ד מאצ"כ וקיי"ל כוותי' עכ"פ במצוה שיש בה אכילה כמו מצה ועיי' ר"ן ר"ה בסוגי' שם, ולזה י"ל דקמ"ל דמ"ע דמצה דוחה לל"ת ולר"ש דממעט מצה של איסור מהקישא י"ל ס"ל מצ"כ, ולהלכ' דלא קיי"ל כר"ש דאית לנו כולל א"ש הגם דקיי"ל במצה מאצ"כ:

אלא דקשה עדיין למאן דמתרץ בריית' ככ"ע דכל שישנו משום ב"ת חמץ לחוד קשה למ"ד מאצ"כ, אלא דבלא"ה לא עלתה לנו יישוב לר"ל דס"ל הנאת מעיו בעינן א"כ מ"ע דיו"ט דוחה ג"כ איסור דטבל קרא דבערב ת"מ ל"ל, וי"ל ר"ל לשיטתו פסחים קט"ו דס"ל מצ"כ בלא"ה א"ש, אלא דקשה לדידי' הא ר' יוסי ס"ל מאצ"כ ותנאי כמבואר בסוגי' שם מה יענה ר"ל לר' יוסי, ונ"ל לר"ל י"ל מאן דס"ל מאצ"כ ס"ל כר"ש דבריית' דממעטי' מהקישא מצה של טבל וכל מצה של איסור מהקישא היינו ואי לא קרא דבערב הי' משום יו"ט הי' יוצא במצה של איסור דאתי עשה ביו"ט ודחה, והשתא דכתיב בערב תאכלו מצות וכתיב הקישא דבמצה של איסור משום כל שישנו אינו יוצא ידי מצה רק בשל היתר דוקא, ולדידן דלית לן היקש זה דכל שישנו ולא קיי"ל כר"ש א"ש לר"ל דס"ל מצ"כ, והא"ש מ"ד דברייתא ככ"ע י"ל ס"ל כר"ל דתלי' במעיו וא"ש לכ"ע ועיי':

ובקושי' הר"ן נ"ל באופן שהוא אינו נהנה מאכילה ויש לו צער באכילה דפטור בשבת כמבואר סי' רפ"ח וה"ה ביו"ט כה"ג, אבל בוודאי מחוייב לדחוק עצמו לאכול כזית מצה וה"ה בסוכה בליל ראשון, עוד י"ל משום יו"ט יוכל לאכול בעוד יום כשמקבל עליו משא"כ מצות דבערב תאכלו כמבואר בתוס' ר"פ ערבי פסחים וכן בסוכה ט"ו מצותו בלילה דוקא ועיי' סי' תרל"ה ובמג"א, עוד י"ל כשאין לו כזית לאכול רק שלא כדה"נ כגון שכבר מעורב בדבר מר וכדומה ופשיטא שאין זה תענוג ושמחת יו"ט ופטור, אבל משום מ"ע דמצה צריך לאכול לפי דעת הת"ח חולין ק"כ ובמל"מ הלכ' י"ח מסופק בזה ויש לי

עוד הרהורי דברים בזה ולהיות כי כבר הגיע זמן תפלת שחרית ואין עומדים להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה לכן הנני פוסק, וה' יאר עינינו בתורתו בלי הפסק, הכ"ד דודך אוה"נ בלו"נ חותם באהבה:

פ"ב כאור בוקר ליום ד' אה"ח דסוכ' תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עב

שובע שמחות ביום מתן תורתנו ומאירת עינים לכבוד י"נ הרב המאוה"ג יוסיף דעת ובקי בח"ת צדיק ונשגב כש"ת מו"ה יוסף גו"ו ני' אבדק"ק טשעטשאוויטץ יע"א:

יקרתו קבלתי בעידנא דטרידנא טובא ולהיות כי השעה דוחקת להשיבו עוד קודם יו"ט פניתי לשום עין על שאלתו להיות במקומו השתא הכא שכיחי' טריפות יותר מכשירות והב"י סי' תצ"ח כ' לפי דקיי"ל האיבעי' בעוף הנדרס להקל ה"ה בטריפות מצויין כמו ככשירות דלא כהג"א, ונראה דבמצויין טריפות יותר לא, אבל ראו עיניו בפר"ח שכ' דנראה היכא דטריפות מצויין יותר אסור לשחוט אלא שלא ראה מי שחשש לזה וטרח ליישב המנהג, וסיים כנ"ל ליישב המנהג נראה כי לא בא אלא ליישב המנהג שנהגו ומ"מ אין ברור לו היתר זה ורוצה פר"מ ני' לשמוע דעתי העניי':

הנה הב"ח חולק על הב"י אפי' במחצה טריפות כהג"א, וכ' לחלק בין עוף הנדרס דרובם כשרים והפר"ח דחהו דרוב הנדרסים לאו כשרים הם, ולדעתי יש לב"ח תנא דכוותי' ס"ל ממ"ש הד"מ סי' תצ"ח לחלק בין עגל שנולד לעוף הנדרס דעוף הנדרס יש לו חזקת כשרות, ומביא ראי' ודמיון ממה שאוסר הג"א במחצה טריפות והמג"א הקשה הא בעוף הנדרס ליכא רק רוב, דהא חזקת כשרות ליכא דהא הוא חזקה שאינה מבוררת כמ"ש תוס' ורא"ש חולין סוגי' דרוב ועיי' מחצית השקל שכן ביאר כוונת המג"א, ונ"ל ליישב ולקיים חלוקו של הד"מ דבעוף הנדרס איכא תרתי רוב כשרות וחזקה שאינה מבוררת הגם שאינה חזקה מ"מ חזי לצרופי לאולמי הרוב, אבל בעגל שנולד ליכא חזקה רק רוב ועיי' הג"ה מהרל"ח באו"ח סי' תל"ז שכ' כעין זה דחזקה שאינה מבוררת חזי לצרופי עיי"ש:

אלא דצ"ל כיון דנדרס ואיכא ריעותא עד שהצריכו בדיקה ואם לא נבדק אסור הרי אתרע רובא דרוב בהמות כשרות, וצ"ל דס"ל דבדיקה זו אחר מעל"ע לא נאמר במשנה רק ר' חנינא בן אנטיגנס הוסיף דצריכה בדיקה ואינה אלא חומרא דרובם כשירות אחר מעל"ע, וגם איכא חזקה שאינה מבוררת בהדי רוב דמשלים מיעוט טריפות המצוי בנדרס הגם

שבכ"מ צריכים לבדוק מחומרא דרבנן מ"מ לענין שלא לשחטה ביו"ט לא החמירו ועכ"פ אנן נקטי' מספק לקולא, אלא לפ"ז עוף הנדרס בתוך השנה דליכא אלא רוב לחוד דליכא אפי' חזקה שאינה מבוררת יהי' אסור לשחוט כמו עגל שנולד ולא משמע כן מסתימת הראשונים ופוסקים ולא לשתמט מי שאמר כן ולכן חילוקו של הד"מ עדיין צ"ע:

עכ"פ נראה כי ס"ל לד"מ דבנדרס איכא רוב דכשרים כדס"ל לב"ח וס"ל נמי לד"מ דבמחצה אסור כהג"א דהא מדמה עגל שנולד להא דהג"א ש"מ דס"ל דבמחצה טריפות אסור דלא כב"י והב"י בש"ע לא כ' כלום מזה דבמחצה טרפות מותר לשחוט, דאזיל לשיטתו דס"ל דלא גרע מחצה טרפות מנדרס דיש בו רעותא וקו"ח הוא מדמקילי' בעוף הנדרס ה"ה וכ"ש במחצה טריפות אבל הד"מ דס"ל דבנדרס איכא רוב כשרים צ"ל למה לא הביא שיטת הג"א דבמחצה אסור, ודוחק דסמך על מ"ש בעגל הנולד דצריך שיפריס וצ"ע:

המורם מדברינו כי במחצה טריפות לא ברירא אם מותר לשחוט דלב"י מותר ולד"מ וב"ח אסור ועיי' פ"י ביצה ובש"א סי' ס"ד האריך והרחיב הדיבור והוכיח מכח דקשי' לי' למה לא ניחוש בספק משום איסור מלאכת יו"ט דאוריית' כמו דחיישי' לבדוק משום ספק טריפות מכח זה העלה דבדיקה אחר מעל"ע רק דרבנן דרוב כשרים, וצ"ל לדבריו דמ"מ מצוי יותר מסרכות בריאה דסמכי' ושוחטי' דרוב כשירות כמ"ש רש"י, וצ"ל דחשש שמא יפקעו אינו חשש יותר מחשש דעוף הנדרס דאל"ה איך פשיט לי' ר' זירא להחמיר מל"ק דצריך לבדקן עיי' בו היטב, והנה הפר"ח סי' תצ"ח כ' דליכא חשש איסור דאורייתא דאיכא מתוך, ודבריו צריכים ביאור להצד שימצא טריפה ליכא אפי' צ"ק, וצ"ל כיון דבשעת שחיטה אין מבורר אם טריפה הוא זה עצמו שמא יהי' כשר הוי השחיטה צ"ק, וכ"כ בצל"ח ביצה ביתר ביאור וזה כוונתו, וצ"ל בכוונת פר"ח דהא דמספק לר' ירמי' אם חיישי' לרעות' שמא אסרו משום שיומנע משמחת יו"ט וכ"כ צל"ח שם, ולפ"ז לק"מ קושי' ש"א איך מספק לר' ירמי' למה לא ניחוש בספק דאורייתא למ"ש פר"ח וצל"ח איסור דאורייתא ליכא משום מתוך וליכא רק ספק איסור דרבנן שמא אסרו משום שמחת יו"ט ואין הוכחה דבדיקה זו מדרבנן היא והרי כ' הש"א בעצמו דר"ן ע"כ ס"ל בדיקה זו מדאוריית' מדכ' דספק דאוריית' הוא מהיכא תיתי לנו לעשות פלוגתא בזה בין הראשונים:

והנה מ"ש הפר"ח דברובם טריפות מסתבר דאסור לשחוט אלא שלא שמע כן ולמד זכות משום מתוך וצריך להבין הלא גם בתחלת דבריו כ' בפשיטות דמשום מתוך סומכים להקל ולהתיר, נראה דס"ל דיש לחלק היכא דרוב טריפות אפשר דאסרו משום מניעת

שמחת יו"ט, וזה דוחק כיון דרוב טריפות א"א באחריתא מה משום אמנועי שייך כיון דכולן נכנסו לבית הספק ומה לי רוב או מחצה, לכן נ"ל דיש לחלק בין מחצה לרוב במחצה טרפות כיון דספק שקול הוא שמא ימצא כשירה ספק זה הוא צ"ק וגם אם ימצא טריפה בשעת שחיטה שחט על הספק דאפשר דתמצא כשירה כמו טריפה, אבל ברוב טריפות כיון דקרוב דיהי' טריפ' לאו צ"ק הוא כן נראה לו לחלק אלא שאין המנהג כן לכן מסיק הגם דאיכא רוב טריפות מ"מ צ"ק מיקרי שאומרים על כ"א שמא זה מן המיעוט כשירות, ואחר העיון היטיב נ"ל דבהא מלתא פליגו רי"ף ורמב"ם וטוש"ע:

הנה הרי"ף לא העתיק כלל איבעי' דר"י והוא תמוה ולא נמצא יישוב ע"ז, ואני בעניי הכינותי יישוב נכון, דיש לעיי' לשיטת רש"י חולין ט' ע"א דמחזיקין מאיסור אמה"ח לאיסור נבילה, וצ"ל למה לא חוששי' לספק טריפה ומחזיקי' מאיסור אמה"ח לאיסור טריפה וכבר הרגיש בטורי אבן חגיגה והפשוט כמ"ש משום דרוב כשרות ורובא וחזקה רובא עדיף, לפ"ז נפולה דצריכה בדיקה ולפי דס"ל לר"ן דספק דאוריית' היא דבדיקה זו דאוריית' דספק שקול הוא לשיטת רש"י מחזיקין מאיסור אמה"ח לאיסור טריפה מספק נפולה ועד שלא נבדקת בחזקת טריפה היא ואיך מבעי לי' לר"י מהו לשחטה ביו"ט, וע"כ לנו לומר דר' ירמי' ס"ל בהמה בחייה וה"ה עוף לא לאברים עומדים, ועיי' תוס' חולין שם שכ' לרש"י ר"ה שם ע"כ ס"ל בחיי' לאברים עומדת, והנה הרי"ף בפ"ק דחולין כד מביא לדר"ה מפרש מפורש ושום שכל כפי' רש"י דמחזיקי' מאיסור אמה"ח לאיסור נבילה, ומדמייתי להלכת' לדר"ה ש"מ דס"ל להלכת' בהמה בחיי' לאברים עומדת וא"ש דהשמיט לאיבעי' זו דר"י לא מבעי לי' רק משום דס"ל דלאו לאברים עומדת, אבל למ"ד לאברים עומדת ליכא מקום לאיבעי' זו דוודאי אין לשחטה ביו"ט ומלתא דפשיטא הוא דא"צ להאמר:

ויש לעשות סמוכים לדברינו ביישוב הרי"ף מדהעמיד ר"י אבעי' דילי' על עוף הנדרס ולא מבעי לי' בבהמה שנפלה דמוקדם במתני' דאלו טריפות ונראה לי דבמכווין מבעי' לי' בעוף משום ריעותא דנפולה מחצה לאיסור' אבל בבהמה דאיכא גם בדיקת הריאה דמצוי בצירוף שניהם נפולה דמחצה טריפה ומיעוט המצוי דסרכו' הוי רובא לאיסור בהא לא קמבעי לי' ולכן העמיד האיבעי' רק בעוף דליכא רק ספק השקול וא"ש, ומינה הרי"ף להלכת' דס"ל בחיי' לאברים עומדת גם בעוף משום ספק נפולה מוחזקת באיסור, והיכא דרובא או חזקה לאיסור גם ר"י ל"מ לי' וא"ש נכון בעזה"י:

והנה הרמב"ם כ' בהמה שנפלה דייק ונקיט בהמה שנפלה והאיבעי' היא בעוף הנדרס והרמב"ם שינה וכ' בהמה שנפלה והוא תמוה ולא מצאתי מי שחלי והרגיש בזה וצ"ע,

ונ"ל דרמב"ם רבותא קמ"ל אפי' בהמה שנפלה דאיכא תרתי חשש נפולה ובדיקת הריאה דמצוי' מ"מ מותר לשחטה הגם דרובא לאיסור, ולכן נקיט בהמה דאי הוי נקיט עוף ה"א דווקא עוף מותר לשחוט דל"ח לריעות' משום דמחצה לאיסור קמ"ל אפ' בהמה דרובא לאיסור מותר לשחוט, וצ"ל הא דהעמיד ר"י האיבעי' בעוף או משום דרחב"א אמר דינו על מתני' דעוף וצריכה בדיקה נקיט האיבעי' בעוף ומייתי עלה מתני' דעוף ומה שאמר עלה רחב"א ויותר י"ל דקמ"ל דאפי' בעוף מבעי לי' אי אסור לשחטו, ורמב"ם דפסק להתיר נקיט אפי' בהמה מותר לשחטה:

וטוש"ע פסקו להקל בעוף הנדרס ולא העתיק המחבר לשון הרמב"ם בהמה שנפלה ודרכו להעתיק לשון הרמב"ם וכאן שינה מבהמה לעוף, נראה דבמכווין שינה המחבר, ונראה לי דס"ל דבבהמה איכא רוב לאיסור אסור לשחוט משא"כ בעוף וס"ל כשיטת תוס' דלא מחזקינן מאיסור אמה"ח לאיסור נבילה ואיכא בעוף רק ספק השקול ולא אתחזק איסור, או ס"ל כמ"ש רשב"א יבמות ל"א דלא מחזקי' רק מאמה"ח לנבילה שסופה למות אם לא יעשה מעשה המוציא מידי נבילי' אבל לאיסור אחר כמו התם ספק גירושין או ספק קדושין עיי"ש כי כן גם אי מחזקים מאיסור אמה"ח לנבילה אבל מאיסור טריפה לא או אפשר ס"ל לטור ומחבר דקיי"ל בהמה ועוף בחי' לא לאברים עומדים מן כל א' מן הדרכי' שכתבנו ס"ל דבעוף ספק השקול ולא אתחזק אסורא הוא דלא כמ"ש בשיטת הרי"ף, אבל ס"ל כשיט' הרי"ף בהא דכל דאיכא חזקה או רוב לאיסור לא מבעי לבעל האיבעי' דוודאי אסור לשוחטה ביו"ט ולכן כתבו רק עוף הנדרס ולא בהמה דלא כרמב"ם:

ויש לומר מלתא בטעמא בפלוגתא דרמב"ם דמתיר בבהמה אפי', וטוש"ע דמתירי' דווקא בעוף, דבאמת שיטת הרמב"ם דמתיר אפי' בבהמה בעי טעמא למה לא נחזיק ריעות' ביו"ט במקום רוב, וצ"ל כמ"ש הפר"ח משום מתוך דאיכא צ"ק ולכן פסק הרמב"ם לקולא וס"ל אפי' במקום דאיכא רוב לאיסור כיון שאפשר שתמצא כשירה מקרי צ"ק וכן דייק לנו לשון הרמב"ם דכ' כיון דאפשר שתמצא כשר כוונתו אפי' הוא ע"צ רחוק כיון שהוא באפשרות שתמצא כשר מותר דגם זה איכא צ"ק, ויש להסביר דרמב"ם לטעמו לפמ"ש הה"מ ריש הלכ' יו"ט דס"ל לרמב"ם כשיט' רש"י הא דבעי צ"ק רק דרבנן והקילו כ"כ כל שאפשר שיהי' ראוי' אפי' ע"צ רחוק מקרי צ"ק, זהו טעמא ונמוקו של רמב"ם דמתיר אפי' בבהמה:

וטוש"ע דס"ל דוקא בעוף או משום דס"ל דספק לא מקרי צ"ק כלל וכן ס"ל ע"כ לר"ן דכ' דהאיבעי' לא אפשט' וספק דאוריית' לחומרא ע"כ דס"ל דמשום ספק שמא תמצא כשר

ל"מ צ"ק אם נמצא טריפה לבסוף, והא דפסקו להקל מטעמא דרא"ש דנפשט' האיבעי' מר"ל, ומשם לא נפשט רק בספק אבל היכא דאיכא רוב לאיסור לא נפשוט, וגם ר"י לא מסופק רק בספק משא"כ בבהמה דאיכא רוב לאיסור ועוד גם אם ס"ל דספק שמא ימצא כשר מקרי צ"ק ולכן מתירי' לשחוט ודוקא בספק מקרי צ"ק אבל רוב לאיסור לא מקרי צ"ק כ"כ האי לא מקלינן דס"ל כשיטות תוס' ורא"ש ורוב ראשונים דצ"ק דאוריית' או דספק ל"מ צ"ק או עכ"פ היכא דרוב לאיסור ל"מ צ"ק ומבואר שיטת הרי"ף ורמב"ם וטוש"ע כ"א לשיטתו ולטעמו הולך, והוא ביאור נכון בעזרת החונן דעת ומורה דרך נלך:

וזאת תורת העולה מדברינו היא העולה, לפי שיטת הרי"ף כל שיש רוב לאיסור או חזקה לאיסור ל"מ כלל דאסור, ולשיטתו אפי' בעוף הנדרס אסור לשחוט, וכן הוא שיטת טוש"ע דבהמה נפולה אסור לשחוט, אלא עוף מותר משום דל"ל דהוחזק לאיסור כמ"ש, אבל ס"ל כרי"ף דכל דאיכא רוב או חזקה לאיסור דאסור, ורמב"ם דס"ל דאפי' בהמה מותר הגם דאיכא רוב לאיסור יחידאי הוא, ואנו אין לנו אלא כטוש"ע, ממילא נשמע כל דאיכא רוב טריפות דאסור לשחוט ביו"ט, ואין להקל כלל אפי' בשעת הדחק לצורך שמחת יו"ט, וגם במחצה אין להתיר בקל להיות כי הב"ח חוכך להחמיר והראנו לדעת כי כן ס"ל לד"מ וכן הוא לדעת פ"י וש"א, ומ"ש ש"א ולחלק יצא בין מחצה טריפות מעיקר הדין ובין מחצה טריפות משום חומר' הוא הולך לשיטתו בתשובה שאחרי' דכל דמותר מדאוריית' אמרינן הואיל ומתוך שמותר מדאוריית' ויש לפקפק טובא והארכתי במק"א ואכ"מ יותר, הנלפע"ד כתבתי וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכה. פ"ב יום ו' עש"ק ד' סיון תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמועל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עג

ארשום פה מה שהעלתה מצודתי בדין אי מ"ע דרבים דרבנן דוחה לל"ת דיחיד דאורייתא:

מקור דין זה יוצא מסוגי' ש"ס ברכות מ"ז ע"ב דמקשה על ר"א דשחרר עבדו והשלימו לעשרה היכי עביד הכי ומשני מצוה שאני והדר מקשה מהב"ע היא ומשני מצוה דרבים שאני וכ' שם תוס' ורא"ש דמוכח מכאן דאתי עשה דרבנן דרבים ודוחה איסור דאורייתא דהא ר"א שחררו לצרפו לעשרה ותפלה מצוה דרבנן הוא, ועיי' תוס' פסחים נ"ט שהוכיח מסוגי' זו דעשה חמורה דוחה אפי' ליכא בעידנא ועשה דרבים חמורה היא, ומוכח דמצוה דרבים דרבנן דוחה לדאוריית' אפי' בעידנא, ובתשובה א' עמדתי בתמיה

על תוס' פסחים דהא אפשר שיהי' בעידנא כגון דהתנה שלא יהי' השחרור חל רק בשעה שמצרפו והוי בעידנא, דהא עד שלא צרפו יוכל לחזור בו אפי' לר"ל דס"ל ר"פ האומר בקדושין דמקדש אחר למ"ד יום לא תוכל לחזור דס"ל כל שמחוסר זמן כמעשה דמי דממילא אתי, ולל"ב שם גם ר"י הכי ס"ל, הכי שאני דעד דלא מצרפו לא חל השחרור ואם לא יצרפו לא יהי' משוחרר וליכא איסור לכ"ע עד שיצרפו דהא עד שמצרפו יוכל לבטל השחרור כשלא יצרפו והוי בעידנא לכ"ע, ואם לא משמע מתוס' מסתימת ש"ס דהכי הוי מעשה דכל כי האי הו"ל לפרש, א"כ קשה לאמת דמתרץ דרבים שאני ודחה אפי' שלא בעידנא, הא וודאי פשיטא כל דאפשר למיעבד בעידנא גם מצוה דרבים צריך לעשות בעידנא, והא הי' ר"א יוכל לעשות בעידנא ע"ד שכתבנו וע"כ צ"ל למסקנא באמת הכי הי' מעשה ששחרר עד"ז שתלה השחרור במעשה הצירוף א"כ לא הוכיח תוס' מידי מעיקרא דעשה דרבים דוחה שלא בעידנא דהא האי מעשה ע"כ בעידנא הוי כיון שאפשר בעידנא וצלע"ג:

ותוס' פסחים מביא עוד ראי' מש"ס שילהי חולין דגלי קרא שלח תשלח מ"מ ה"א דאתי עשה דמצורע דחמיר' ודחה עשה דשלוח הגם דליכא בעידנא, הנה משם לא מוכח אלא דעשה דאוריית' דחמירא דחה לעשה דשלוח הקן דאוריית' דל"ב בעידנא, אבל עשה דרבים דרבנן דדוחה לדאורייתא שלא בעידנא דאלים דרבנן דרבים כ"כ לא מוכח משם מ"מ תוס' הכי ס"ל מכח ראי' ראשונה:

והנה הרא"ש בברכות כ' ודוחק לומר דבפרשת זכור הי', ואולי בה"ג ניחא לי' בדוחק זה, אבל נ"ל לחזק ראי' תוספ' ורא"ש, דקשה לי מדמקשה על ריב"ל ממעשה דר"א אפשר דריב"ל לא אמר דינו רק לצרפו לעשרה לתפלה דרבנן ולעשרה דבהמ"ז דהוא ג"כ דרבנן וכן ס"ל ללבוש דזימון רק דרבנן וקרא רק אסמכת' ואולי דוקא במלתא דרבנן ס"ל כיון דעבד מחוייב במצות כאשה מצרף למילי דרבנן, אבל מעשה דר"א בפ' זכור הי' ולדאוריית' גם ריב"ל ס"ל דלא מצטרף וכ"כ האי ל"א ריב"ל וצ"ע לכאור' ועכצ"ל דאה"נ הי' יוכל לתרץ כן, אלא דלרווחא דמלתא אפי' תימא דמעשה דר"א לתפלה הי' מ"מ א"ש דתרי הוי שחרר חד ונפיק בחד ואגב רצה להשמיענו הך דינא דתרי לא מצטרפו וכן סגנון ש"ס בכ"מ דהי' יוכל לתרץ באונן באוקימת אחרית' אלא דרצה להשמיענו דין חדש, ומוכח ממילא מהאי דמקשה והיכי עבוד הכי עד דמסיק מ"דר שאני כ"ז בתפלה דרבנן ואפי' מצוה דרבים דרבנן דוחה לאיסור דרבנן דלא כבה"ג:

ובאנו ע"י דברים אלו למקום יישוב ליישב סתירת הסוגי' דבגיטין ל"ח מתרץ מצוה שאני ולא מקשה מהב"ע היא כמו דמקשה בש"ס ברכות ויושבנו בדרכים שונים במק"א, וכעת

יאמר ע"פ הנ"ל בהקדם מ"ש הר"ן גיטין דליכא בלעולם ב"ת רק איסור בעלמא והוא כ' אפי' איסור דרבנן דוחה לאיסור זה וקשה למה ידחה דרבנן לאיסור דעלמא דאוריית' סוף כ"ס זה דאוריית' וזה דרבנן, ואפשר כוונת הר"ן דלעולם ב"ת אסמכת' היא וכ"כ ריטב"א גיטין שם, ורשב"א ור"ן דטרחו בקושי' זו לס"ל דאיסור דאוריית' הוא אבל י"ל דלאו איסור גמור הוא רק איסור קל דאוריית' ומצו' דאוריית' כמו פ' זכור בדין שידחה לאיסור עשה קל בעלמא, והי' ניחא לש"ס גיטין לתרץ מצוה שאני וי"ל מעשה דר"א בפ' זכור איירי מאיזה טעם שיהי' עכ"פ רצה לתרץ דריב"ל אפי' אי מעשה דר"א לתפלה הי' שפיר מקשה והכי עביד הכי איך אפשר דאיירי לענין תפלה ומתרץ מצוה שאני חזר ומקשה מהב"ע היא איך אפשר שידחה מצוה דרבנן לאיסור עשה דאוריית' והוצרך לאסוקי מצוה דרבים שאני וא"ש נכון:

היוצא לנו מב' סוגי' הנ"ל דגיטין ודברכות כל דאיכא מ"ע דאורייתא דחי לאיסור דלעולם ב"ת גם דליכא מצוה זו מצוה דרבים כן מוכח מסוגי' דגיטין דמתרץ מצוה שאני והיינו דמוקי לדר"א בפ' זכור אבל מצוה דרבנן אינה דוחה לאיסור זה אבל היכא דאיכא מצוה דרבי' דחי לאיסור עשה דאורייתא כן מבואר מסוגי' דברכות ומצאתי און לי מרמב"ם פ"ט מהלכ' עבדים הלכ' ו' שכ' וז"ל ומותר לשחררו לדבר מצוה ואפי' למצוה של דבריהם כגון שלא היו יו"ד בבהכנ"ס משחרר עבדו ומשלים בו המנין וכן כל כיוצא בזה, ועיי' לח"מ מזה שכ' כגון שלא היו יו"ד וכיוצא בזה השמיענו דוקא מצוה דרבים הא דלא היו עשרה בבהכנ"ס וכיוצא בו מצוה דרבים עיי"ש, ויש הרגש בלשון הרמב"ם דדייק טפי בלשונו הזהב בחסר ויתיר, למה כ' ומותר לשחרר לדבר מצוה, ושוב כ' אפי' למצוה דדבריהם כגון וכו' ולמה פסקה לתרי, ולמ"ש באו דבריו בדיוק היטב הדק, תחלה כ' ומותר לשחרר לדבר מצוה אפי' אינה דרבים, והדר כ' ואפי' לדבר מצוה דרבנן כגון למצוה דרבים דוקא עיי' כי נכון הוא:

והצל"ע ממ"ש הרמב"ם בפי' מהלכ' אבל דמת לו מת ביוט"ש מתאבל דיו"ר דאוריית' ויו"ט שני דרבנן כשיטת בה"ג דעשה דרבים דרבנן לא דחי מצוה דיחיד דאוריית', וצ"ל דמעשה דר"א ששחרר עבדו בפ' זכור הי', ובהלכ' עבדי' כ' דמותר לשחררו אפי' למצוה דרבנן כגון לצרפו לעשרה וכן בטוש"ע יו"ד סי' רס"ו כ"כ ובסי' תשצ"ט פסק לעיקר כבה"ג ודעמי' וצ"ע:

ונ"ל דס"ל לרמב"ם דאיסור עשה דשחרור קיל כמ"ש הר"ן לכן נדחה מפני עשה דאוריית' הגם דלאו דרבים היא ומצוה דרבים דרבנן דוחה ג"כ משום דאיסור עשה בעלמא היא,

אבל אבילות י"ר דאוריית' עשה גמורה לא נדחה מפני יוט"ש דרבנן, וכן י"ל ס"ל לבה"ג וא"ש:

שוב מצאתי ראיתי מ"ש הרא"ש פ' אלו מגלחין סי' נו"ן לחלק בין מצוה דרבי' שיש בה זיכוי לרבים ובין מצוה דרבים היינו שמחוייבים בה רבים ואין בה זיכוי לרבים כמו יט"ש שאין זיכוי לרבים במה שהוא מבטל מצוה דרמי' עלי', וי"ל דכן ס"ל לרמב"ם ועיי' מג"א סי' תמ"ו, דמצוה דרבים היינו שיחיד מוציא את הרבים י"ח, הגם שעכשיו אינו מוציא רבים דהא גם בתוקע לעצמו מקשה ש"ס ר"ה לדחי עשה דשופר לל"ת ואי בתוקע לעצמו ביחיד ל"מ ש"ס מידי אטו מתני' בתוקע להוציא רבים איירי וע"כ כל שאפשר להוציא רבים מקרי עשה דרבים היינו לענין דלא בעי בעידנא אבל שיהי' עשה דרבנן דרבים דוחה לדאוריית' בעי דוקא שיהי' בה זיכוי לרבים:

וזאת תורת העולה מדברינו, א) דאין עשה דרבנן דרבים שאין בעשיי' זו מצוה לזכות רבים אלא שהיא מצוה דרבים מחוייבים בה דוחה לאיסור או עשה דאוריית', וכן ס"ל לבה"ג רי"ף רמב"ם ורמב"ן, ותוס' ברכות יחידאי הוא דרא"ש הגם שבברכות כ' דלא כבה"ג מסוגי' דשם, במ"ק פ' א"מ סי' נו"ן כ' די"ל דשאני התם דזיכה את הרבים, ועיי' סי' כ"ד דמשמע דמודה דאין עשה דרבנן דוחה אלא דחולק משום דאבילות י"ר דרבנן, ובסי' שצ"ט מביא המחבר ב' דעות וכ' שנוהגים דאין מתאבלי' ביוט"ש וכ' הרמ"א משום דנקטי' דאבילות י"ר דרבנן, לאפוקי דלא נימא דדחי מצוה דרבים דרבנן מצות אבילות י"ר דאוריית' אלא משום דנקטי' דאבילות י"ר דרבנן:

ב) מצוה דרבנן שיש בה זיכוי לרבים דוחה לאיסור ומצוה דאוריית' כן מוכח מסוגי' דברכות לפי תירוץ הרא"ש פ' א"מ סי' נו"ן וכן ס"ל לרמב"ם ממ"ש פ"ט מהלכ' עבדים לצרפו לעשרה וכ' אפי' למצוה דרבנן ודחיק לי' דמעשה דר"א בפ' זכור הי' או מכח ראי' דידי דע"כ סוגי' דהתם רצה לתרץ דר"א אפי' לצרפו לתפלה דרבנן וכ"כ בטוש"ע סי' רס"ז ביו"ד ויש לדחות גם בשיש בה זיכוי לרבים אינו דוחה רק לאיסור עשה דלב"ת שאינה עשה ממש אלא איסור עשה בעלמא כמ"ש הר"ן גיטין וכמו שהוכחנו דס"ל לרמב"ם מדכ' תרתי דלמצוה שרי, ואפי' למצוה דרבנן כגון לצרפו לעשרה, ש"מ דס"ל משום מצוה דאוריית' אפי' שלא למצוה דרבים, ובדרבנן דוקא למצוה דרבים, ואי ס"ל דמ"ע גמורה היא למה נדחה מפני כל מצו' דאוריית' אפי' ליכא דרבים מאי אולמ' ועכצ"ל דס"ל דאיסור בעלמא הוא וכ"כ טוש"ע ככתבו וכלשונו, ואין לומר דס"ל דאין איסור בשחרור רק מדרבנן וקרא דלעולם ב"ת אסמכת' בעלמא הוא כמ"ש ריטב"א בגיטין ולא מוכח מסוגי' דברכות ומרמב"ם דדחי מצוה דרבנן שיש בה זיכוי לרבים אלא איסור דרבנן כזו

דלב"ת, חדא דלשון ר"י אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה לא משמע דמדרבנן קאמר אלא שיש בה איסור עשה באמת לר"ע וכן ר"א דאמרו דלעולם ב"ת חובה י"ל מדרבנן, אבל משמואל לא משמע הכי דאמר עובר בעשה, וכן יש להוכיח מדל"א הלכ' כר"ע, וגם הלא הלכה כר"ע מחבירו כמ"ש הרי"ף בגיטין ולא צ"ל כלל דעובר נראה דאי משום ר"ע י"ל חובה מדרבנן קמ"ל דעובר בעשה דלאו אסמכת' הוא, והא"ש דל"ק מדלא הקשה ר"א אדר"א וכן הקשה במהרמשי"ף ופ"י שם, וכן קשה בסוגי' דברכות דמקשה מדר"י אדר"א ולא הקשה מדר"א אדר"א עצמו, ולמ"ש א"ש דהקושיא ביותר מדשמואל דאמר דעובר בעשה, וכ"ש דא"ש בברכות דמקשה וחזר ומקשה מהב"ע היא דקשה לר"י דאמר דעובר בעשה וא"ש:

וכן משמע מלשון הרמב"ם שכ' בפ"ט מעבדים אסור לשחרר עבדו ואם שחררו עובר בעשה, כ' תרתי דאסור ועובר בעשה ואי ס"ל דקרא אסמכת' בעלמא והא דאמר שמואל דעובר בעשה עשה מדרבנן וכן מצינו לפעמים דאסור מדרבנן מקרא דלעולם ב"ת למאי כ' עוד והמשחרר עובר בעשה הא באמת לאו עשה הוא רק איסור דרבנן בעלמא, וע"כ דרצה לומר דאסור לשחרר והמשחרר עובר בעשה דלא נימא דחובה ואיסור מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא קמ"ל:

ועוד נ"ל להוכיח דס"ל לרמב"ם דדאורייתא הוא מדכ' שם וז"ל ואם שחררו הרי הוא משוחרר, וצ"ל מה רצה בזה דכ' שאם שחררו משוחרר פשיטא, ונ"ל דבאמת יש לעיי' למה מהני השחרור לפי דקיי"ל כ"מ דא"ר ל"ת אי עביד ל"מ, ומצאתי ראיתי בחדושי אבא מאוה"ג זצ"ל שהתעורר בזה, וכ' כיון דילפי' לה לה מאשה, ובאמת גיתה תורה באונס א"ע מהני ה"ה בשחרור אלו דברי קדשו זצ"ל, והנה שמואל אמר המפקיר עבדו יצא לחירות וא"צ ג"ש, והא המפקיר דמהני לא ילפי' לה לה מאשה אדרבה משו"ה הי' לנו לומר דהפקר בעבד ל"מ עיי' רשב"א גיטין ל"ח ע"א, דה"ט דס"ל דל"מ הפקר במקום ג"ש ושמואל מקרא יליף ועיי' פ"י ל"ח ע"ב, כי כן קשה למה מועיל הפקר כלל נימא א"ע לא מהני דהא בהפקר ל"ש לומר דומי' דאשה דהא באשה ל"מ כה"ג וזה קשה בין לשמואל דמפקיר א"צ ג"ש ובין לדידן דצריך ג"ש עכ"פ ההפקר לא יועיל כיון דאמר רחמנא לא תפקיר דעיקר איסור הוא ההפקר כמ"ש תוס' גיטין ל"ח ע"א ד"ה כל המשחרר וכו', והנה משמואל דאמר המפקיר עבדו יוצא לחירות וכו' ל"ק או דס"ל כ"מ דא"ר לא תעבד אע"מ, או דאמר דינו היכא שבדין מפקירו כמ"ש רשב"א שם היכא דחייב לו גמול מותר וכדומה וכיוצא בו, אבל קשה לי על הרמב"ם דכ' דאסור לשחרר ואם שחררו משוחרר היינו שאם שחררו באיסור לפי דקיי"ל א"ע ל"מ קשה למה יהי' משוחרר וצ"ע:

וצ"ל כיון דליכא רק עשה בעלמא ל"א א"ע ל"מ ועיי' פ"י שלהי גיטין שכ"כ ויש להאריך בכלל זה ואכ"מ, וזהו דקמ"ל הרמב"ם דאם שחרר משוחרר משום דליכא רק עשה, ונ"ל דנפקא לרמב"ם כן דאי עבד מהני, וגם שאין דרכו לכתוב מדנפשי' מה שאין זכרון לו בסוגי' דש"ס, ונראה דנפקא לי' ממה שאמר רב גיטין ל"ח ע"ב המפקיר עבדו יוצא לחירות ונסתפק ש"ס אי צריך גט שחרור ומסיק דצריך ג"ש, והקשה פ"י קושי' עצומה מאי קמ"ל רב דמהני הפקר לעבד פשיטא לכל דבר לענין ממון מהני הפקר והאריך בקושי' זו ולבסוף נדחק דה"א דילפי' לה לה דל"מ הפקר, וזה דוחק דהא הפקר לענין ממון לחוד אין ה"א דיהי' צריך דומי' דאשה ופשוט יותר מביעא בכותח':

והנלפע"ד ביישוב קושי' זו דרב טובא קמ"ל דה"א דל"מ הפקר משום כ"מ דאמר רחמנא ל"ת וכו' קמ"ל דיוצא לחירות דל"א א"ע ל"מ והטעם משום דאינו רק איסור עשה בעלמא ל"א א"ע ל"מ כמ"ש, ובעלמא ס"ל א"ע ל"מ והכא שאני ונקיט המפקיר ולא קמ"ל המשחרר עבדו במקום שאסור לשחרר דמהני וה"א דמשו"ה מהני דילפי' לה לה מאשה דמהני כמ"ש אבא מאוה"ג זצ"ל, קמ"ל דגם במפקיר מהני מטעמא שכתבנו ע"פ פ"י שלהי גיטין וא"ש נכון מאוד:

ומזה נפקא לרמב"ם עיקר הדין וכ' כן בשחרר דנפק' לי' מסוגי' ש"ס דר' יוסף אמר רב המפקיר עבדו, ומ"ש המשחרר עבדו ואם שחררו שהפקירו, דהא כ' אח"כ ואם שחררו משוחרר וכופין את רבו לכתוב לו ג"ש ש"מ מ"ש תחלה ואם שחררו היינו מפקירו וזהו עיקר האיסור שמוציאו מעבדות לחירות וא"ש:

ונחזור למקום שיצאנו משם דרמב"ם ס"ל דאיסור דאוריית' הוא וכן טוש"ע וכ"כ הרא"ש מפורש בברכות ובמ"ק פ' א"מ וכן ס"ל לתוס' ברכות ופסחים ומוכח מסוגי' דברכות דמצוה דרבים דרבנן שיש בה זיכוי לרבים דוחה לאיסור דאוריית' אבל מ"מ אפשר לומר דוקא איסור קל כזה ולא מ"ע ממש או איסור גמור לא נדחה מפני דרבים אפי' יש בה זיכוי לרבים וצ"ע לדינא:

ג) מצוה דרבנן כזו דדוחה לדאוריית' ס"ל לתוס' פסחים אפי' שלא בעידנא דחי דאלימא כ"כ, ותוס' מכח ראי' מסוגי' דגיטין כ' כן, וכבר כתבנו דראי' זו צלע"ג, מ"מ מפני שעמדנו בקושי' על תוס' לא נדחה דברי תוס' ח"ו, אלא דר"ן ר"ה חולק בלא"ה על תוס' הנ"ל דהא הקשה שם דהו"ל לש"ס לומר דלא דחי שופר ליו"ט משום דאינו בעידנא ולא ניחא לי כמ"ש שבולי לקט בשם ר"ת מצוה דרבים שאני, ואפשר דוקא שופר שאין בדחי' זו זיכוי לרבים דלמא מתני' ביחיד תוקע לעצמו אבל ביש בה זיכוי דרבי' מודה ויש להאריך, ובתשובה א' הארכתי בהאי כללא דבעידנא ואכ"מ, כי לא באנו אלא לבאר הדין אי

מצוה דרבנן דרבים דוחה לדאורייתא ובארנוהו בעזה"י, ובאתי אל העיון ומעשה כתיבה ד' פ' בהעלותך את הנרות תר"ל לפ"ק פה פ"ב יע"א הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עד

לדזיו לי' שלום, מאוהב שלום מכל טוב לא יחסר קורטב לחביבי ידיד נפשי תלמידי הרבני המופלג בתורה וביראת ה' טהורה ותיק מלא עתיק מעיין ומעמיק הנגיד הנכבד המפואר כש"ת מו"ה יונה אבעלעס מכון שבתו בעיר פעסט יע"א:

בערב פסח בשעת חפזון, לבער כל חמירא בשריפה, הגיע לידי מכתב מעכ"ת מגלה עפ"ה כתיבה נעימה ואמירה יפ"ה, ולא הי' אפשר אפילו לקרוא בו קריאה של חיבה והנחתיו מן הצד ובנתיים רבו הטרדות ויצא הדבר מלבי עד היום כאשר חפשתי חפש מחופש בין המכתבים מצאתי את שאהבה נפשי מכתב מע"כ נ"י, פניתי כשעה חדא לשים עין עליו ובאתי אל העיון כאור בוקר ויצאתי בתשובה מאהבה בקוצר אומר הנה תלמידי י"נ נ"י קרא תמה על תמיהת הדג"מ או"ח ס' תק"ז ס"ק ג' על המג"א שהבין מתוס' פסחים ה' ע"א בחד תי' דכל שאינו יוכל להנות מיד ממלאכת ביעור וכדומה אסור לעשות ביו"ט כמו נו"נ שאין קרבין ביו"ט, ודג"מ כתב דאין זה כוונת תוס', אלא כמו שכת' תוס' בביצה, כז' משום דעיקרו לגבוה וגם אינו יכול להנות מיד והה"נ בחמץ ה"ט כיון דעיקרו למצוה ואינו יכול להנות מיד ואיכא תרתי לגריעותא, ומע"כ תמה איך אפשר דצורך מצוה כצורך גבוה הוא הא מוציאין את הקטן ואת הלולב ביו"ט אלמא צורך מצוה לא כצורך גבוה הוא, ואיך נאמר כיון דעיקרו למצוה הגם שנהנה לבסוף הנאת או"נ דע"י שתחלתו לצורך מצוה מגרע גרע מאלו לא הי' לצורך מצוה מתחל' והנאה באה אח"כ אלו תוכן דבריו בשינוי לשונו בסידור יותר נכון, והנה כן הי' יכול להקשות על תוס' ביצה וכ"כ תוס' בשבת תחלה דמה"ט אין שורפין תרומה טמאה משום דעיקר שריפה משום מצוה, ותוס' דחה זה משום דמיד בתחלת שריפה גם להנאתו היא משא"כ בנו"נ דהנאה באה לו אחר זריקה ותנופה בשתי הלחם, והא מצות שריפת תרומה ככל מצות דעלמא שאינם לצורך גבוה וקשה כהנ"ל למה יגרע משום דמכווין למצוה ועיקר להכי אתכוין, אבל קושיא מעיקרא ליתא דהא דמוציאין את הלולב וספר תורה ותינוק כולם מצות היום וצורך היום נינהו מקרי צ"ק אבל שריפת תרומה לאו צורך היום הוא דאפשר קודם או אח"כ, ועיי' זה מג"א סי' תמ"ו, ואפי' מאן דס"ל ביעור חמץ מקרי צ"ק, עיי' תוס' כתובות ז' הגם דאפשר לשרפו קודם משום דעכ"פ עכשיו שחמץ לפניו צ"ק

דיומא הוא שלא יעבור בב"י בכל רגע ורגע, משא"כ מצוה דשריפות תרומה דלא שייכא ליומא כלל, ומ"ש תוס' בפסחים בחמץ הגם דבחמץ איכא צורך היום וכ"ש אי הי' מצות ביעור ביום ראשון דוקא דהוא צ"ק כמ"ש מג"א, סי' תמ"ו מ"מ כ' תוס' שפיר דהא אזיל לר"ע דל"ל מתוך וכיון דעיקרו לשם מצוה ולא להנאה אסור כמו נו"נ למ"ד דאין קרבין ביו"ט דס"ל דעיקר הוא לגבוה ולגבוה ל"א מתוך לכ"ע דממועט מלכם ועיי' תוס' ביצה סוגי' דמתוך וסרה תלונתך על הדג"מ, וכבר הרגיש במחצית השקל דתוס' ביצה ושבת לאו מה"ט דא"א להנות מיד אתי עלה בטעמא דנו"נ אלא דמשמע לי' למג"א מלשון תוס' פסחים דמשום שא"א להנות מתחלה הוא, ודג"מ מערב ומדמה ב' טעמים להדדי ונכנס לחלק בג' חלוקי דינים, ואם כי אין לתמה כ"כ על המג"א דמקצורי דברי תוס' פסחים לא משמע לי הכי, מ"מ אפשר לכוין בתוס' כמ"ש הדמ"ג מלחדש דין חדש מתוס' אשר כמעט אין לו טעם מה לי אם יוכל להנות מיד או בסופו סוף כ"ס מלאכת או"נ היא, וגם ראי' דמביא מנ"ונ יש לדחות כמ"ש תוס' שבת וביצה וכמ"ש הדג"מ:

וגם לפי הבנת המג"א בתוס' פסחים, י"ל קושי' מג"א מדמרבי' עלי' עצים הגם דאסור להנות מתחלה עד דמקלי קלי, י"ל דמ"ש תוס' כיון דתחלה א"י להנות דוקא בחמץ דאסור בהנאה מדאורייתא ואחר שנשרף ופנים חדשות בא לכאן ונעשה מצותו גחלתו מותר אבל בוודאי אסור ליקח חמץ ולשרפו כדי שיהנה ממנו אחר שישרף דנהנה ממנו בעודו בעין מיד כשלקחו לשרפו והו"ל כאי אפשר וקמכוין, והנאה אחר שנשרף ממילא בלא כוונה בשע' שריפה אתי' וכיון שא"א לו לכוין בשעת שריפה בתחלת מעשה על הנאה שבסוף לכן לא מקרי משו' הנא' שבסוף מלאכת או"נ להתיר השריפה תחלה בשביל הנאה שבסופה, וכן נו"נ אסור לשחוט אלא לצורך גבוה אבל מוקצה מדרבנן גם אם הנאת מוקצה אסור כשהוא בעין עד דמקלי מ"מ לא אסרו כ"כ שלא ידליק להנות אחר דמקלי קלי וגם נתבטל וא"ש, ומ"ש דאסור ליקח חמץ מתחלה כדי להנות אח"כ דנהנה בעודו בעין עיי' כזה ברדב"ז מובא בשעה"מ הלכ' יו"ט פי"ו דהא דאמרי' דקול מראה וריח אין בו משום מעילה היינו כשכבר נפרד אבל אסור ליקח להריח בו דהוא כנהנה ממש, ועיי' שעה"מ שהקשה עליו מהתוקע בשופר ש"ע, ועיי' ס' יום תרועה ר"ה כ"ח ובתשובה א' זה שנים רבות יישבתי קושית שעה"מ ומצאתי ע"פ דבריו יישיב לרמב"ם דכ' בהלכ' ר"ה ב' טעמים דמצות לאו להנות ניתנו וקול ומראה וריח אין בו משום מעילה ואין כאן מקום ופנאי להאריך:

עוד נ"ל לומר לפום רהיטא דמ"ש תוס' פסחים כיון דאסור להנות מתחלה אסור לעשות מלאכה בשביל הנאת מלאכת אוכל נפש הבאה אח"כ י"ל ודאי צורך קצת מיהא מקרי

דעושה מלאכה כדי שיהנ' הנאת אוכל נפש אח"כ, ולא חידש תוס' אלא דלא מקרי תחלת מלאכה מלאכת או"נ ממש, ולר"ע דל"ל מתוך שפיר כ' תוס' דאסור כיון שא"א להנות בתחלה וכן הוא בנו"נ לר"ע דל"א מתוך, אבל לדידן דאית לן מתוך מותר מלאכה כה"ג שאין יוכל להנות מיד מתחלת' ומיושב קושי' מג"א:

ויש להקשות לפ"ז מדהקשה תוס' על רבא דאמר ש"מ דל"ל לר"ע מתוך הא בעי צ"ק ולמ"ש מוכח דל"ל מתוך דאל"ה קשה הא יוכל להנות מגחלתו דצורך קצת מיהא הוי, וי"ל דתוס' קיים גם בתי' הראשון ובתי' שני כ' קושטא דמלתא דלר"ע אסור להבעיר משום הנא' לבסוף כיון דל"ל מתוך, והקשה שפיר מנ"ל דל"ל מתוך דלמא אית לי' והוכחתו מקרא דקרא קאי אפי' למי שאין צריך לגחלתו:

ויש להוסיף דברים ע"ד פלפול דתוס' הוכיח דרבא ס"ל די"ל דר"ע הוכיח מקרא משום דמסתבר דקרא קאי אפי' למי שאין צריך לגחלתו, הנה השעה"מ הלכ' חמץ ומצה פ"ג הלכה י"א ד"ה ויש לגמגם הקשה לתי' ב' של תוס' הו"ל לרבא לומר עוד ש"מ דס"ל לר"ע דיש שבח עצים בפת ותי' דרבא ס"ל כמ"ד דבלוחשת פליגו ובאבוקה כנגדו לכ"ע אסור ול"א ש"מ רק היכא דפליגו, ועדיין קשה הא איכא אופן דהתירא כשיש עצים של היתר ג"כ והו"ל זוז"ג דמותר, והול"ל ש"מ דס"ל זוז"ג אסור, ולדסוברים דגם למ"ד זוז"ג מותר אם אבוקה כנגדו ל"מ זוז"ג דאבוקה מנצח, הא מבואר בתשובת הר"ן דבאבוקה של היתר ושל איסור הו"ל זוז"ג ואפשר לשרוף את החמץ בהיתר כה"ג והול"ל ש"מ דס"ל זוז"ג אסור וצ"ע, וע"כ דרבא ס"ל דאין זה מוכח מר"ע די"ל דס"ל דזוז"ג מותר ומ"מ הוכיח מקרא שפיר דמסתבר דקרא קאי אפי' למי שאין לו עצים לעשות זוז"ג, ול"ק קושי' שעה"מ ג"כ ולא מוכח דרבא ס"ל דבאבוקה כ"ע מודים, והא"ש דהקשה תוס' על רבא מנ"ל דל"ל מתוך ומנ"ל דס"ל דאסור להבעיר משום צ"ק דגחלת די"ל הוכחת ר"ע דלא רצה לומר דקרא דוקא למי שצריך לגחלתו כמו דלא הוכיח רבא דס"ל זוז"ג אסור די"ל דמסתבר לר"ע דקרא איירי גם במי דלית לי' עצים דהתירא כן לא מוכח דס"ל מתוך דמסתבר לי' דקרא גם במי שאין צריך לגחלתו, וע"כ דהוכחתו מהבערה עצמו דלא ס"ל מתוך והקשה תוס' שפיר הא ליכא צורך קצת והוצרך לחדש דמצות שריפה צורך קצת היא:

ומצאנו בזה יישוב למ"ש הכ"מ פ"ג מהלכ' חו"מ הלכה ח' ביישוב הרמב"ם דס"ל דביעור לאו צ"ק היא דאין הנאה לשום גוף עיי"ש, וקשה מפסחים ה' דאמר רבא ש"מ דל"ל מתוך ומוכרחים ע"כ לדברי תוס' דביעור הוי צ"ק, ומ"ש המג"א סי' תמ"ו דבס"ד דמצות היום היא מקרי צ"ק, רחוק להעמיס בכ"מ וקשה להסביר לפי טעמו דמצוה ל"מ צ"ק

דאין בה הנאת הגוף מ"ש מצוה דיומא סוף כ"ס ליכא הנאה גופני', ולמ"ש י"ל דרבא הוכיח דל"ל לר"ע מתוך דאלת"ה קשה הא יוכל להנות לבסוף ולכהפ"ח צ"ק הוא כמ"ש וע"כ דל"ל מתוך ול"ל תי' קמא של תוס' וא"ש וכו':

אלא דדברי הכ"מ בלא"ה תמוהים לי מאז ממתני' דביצה י"ב דמבואר דצורך מצוה צ"ק הוא, ואחר זמן זמנים טובא מצאתי שכבר עמד על מבוכה זו הפלא"ה בכתובות ז' ע"א, ואפשר י"ל התם מצות היום הוא לולב וס"ת ותינוק היינו לשחק בו, אבל המוציא חמץ מקרה הוא ודוחק, וזה זמן לא כביר מצאתי מקום ליישב הכ"מ, דלכאורה הדין עמו מסברא איך יהי' מצוה צ"ק הא קיי"ל מצות לאו להנות ניתנו דאקרקפת' דגברא מונח וכיון שהוא מוכרח לעשותה לאו הנאה היא, ולמה יחשב צ"ק דשוה לכל נפש, וי"ל ע"פ מ"ש הריטב"א בע"ז הא דמלל"נ הגם דמקבל שכר עבורה פירות בעה"ז וק"ק לעוה"ב דהנאה רחוקה כזו לא אסרו באסורי הנאה דהוי כגרמא אלו דבריו ז"ל, ואומר אני הגם דבאסורי הנאה לא אסרה תורה הנאה רחוקה כזו ומשו"ה מותר לקיים מצוה באה"נ, מ"מ לא יכחיש אדם דנהנה גופו כשמאמין באמונה אומן שיקבל שכר ומשו"ה מקרי צ"ק הנא' גופני' דשוי' לכל, וכ"ז בקיום מ"ע, אבל ביעור חמץ דמוכרח הוא כדי שלא לעבור בב"י להציל נפשו מעונש, ונוח לו יותר שלא הי' ולא נמצא חמץ בביתו יפה כ' הכ"מ דקיום מצוה כזו לאו להנות הנאת הגוף היא כנ"ל נכון ועפ"ז י"ל ג"כ מפסחים ה' די"ל דוקא במוציא חמץ שעבר בשוגג מיהא עד שלא מצא הי' נוח לו יותר שלא הי' אבל לר"ע אי הי' מצות עשה דתשביתו ביוט"ר דוקא ס"ל להכ"מ דצ"ק מקרי דמקיים מצות ה' כאשר ציוה ועיי', ותן לחכם ויחכם עוד, ולהיות כי הגיע זמן תפלת שחרית הנני מקצר ועולה, ה' ישים לנו שארית ובית ה' נעלה, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכה מרובה ואהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק כ"ב למב"י תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עה

יהונתן בן שאול לה' ולתורתו, אשרי לאבות שבין ברכי ת"ח שתלו אותו, ה"ה נכדי תלמידי כבני הבחור המופלג בין הבנים שואל כענין ברק השנון כ' יונתן כ"ץ שטראסעסר שי':

למשיבת נפשי הנדכאה הי' לי דבריך פה כתיבה יפה אמירה נעימה בדברי תורה בראותי כי שוקד אתה על התורה בעיון להבין דבר מתוך דבר לזרות ולהבר, והיו לי דבריך לשעשועים בשעה שאני מטייל בין הגנות ופרדסים להשיב רוחי, ותשאני רוח ה'

אשר נסה בקרבך, ואשמע לקול קן קולמסך קול על המים, מים חיים מבת"ר ואומר דברי השכל, עברתי בין בתרי דבריך וראיתים בנוי' על דברי הכל בו אשר כמעט יד כל התלמידים הכותבים בענין זה במ"ע שהזג בו הוא, וגם אתה בדרכיהם הלכת ואחזת ביד כל בו אשר המתיק לתת טעם לשבח דנשים פטרה תורה מכמה מצות וביותר מרוב ככל מ"ע שהזג משום דמשועבדת לבעל והיא לו לעזר בצרכי הבית, וע"פ דבריו נכנסת לחלק לפרקים ויצאת ליישב איזהו קושיות תוס' בסוגי' דקדושין ל"ד ע"ב וביותר בקדושין כ"ט ע"א ד"ה אותו וכו', דע לך בני הגם כי דבריך דברי השכל המה וראוי' לך לפי ערך שנותיך ה' יאריך ימיך, ותהי' מוסיף והולך ראשיתך מצער מאוד ישגא אחריתך, הנני להעמידך על האמת, הנה לפי דברי כל בו כל מ"ע שהזג שהיא בשוא"ת נשים יתחייבו בו כי ליתא לטעמא של הכל בו כמובן, ומוכח מתוס' קדושין כ"ט ד"ה מעקה דל"ל כן דלא הקשה הר"י איש ירושלים מידי מהא דאין מדליקין בש"ש בי"ט דשאני מצות עשה דיו"ט שהיא בשוא"ת וע"כ דפשיטא לתוס' דאין לחלק ולית לי' ככל בו ועיי' ר"ן שם, ממילא אזדו יישובים שלך בקושי' תוס' הנ"ל, אבל אפשר לך ליישב תי' הי"מ שבתוס' שם דס"ל ככל בו ומ"ע שהיא בשוא"ת כי"ט וכדומה גם נשים מחוייבות, אלא דדברי כ"ב צל"ע מש"ס סוכה כ"ח ע"ב דמסיק דצריך האזרח ביה"כ לתוספ' יה"כ כיון דאמעט מעונש ואזהר' וליכא אלא עשה ה"א דנשים פטורות הרי דלולי קרא ה"א דפטורות הגם דהוא בשוא"ת, וצ"ע, ועיי' פ"י ביצה ע"א דהעלה מדנפשי' דמעשהזג שהיא בשוא"ת נשים חייבות ולא כתב מלתא בטעמא לשבח מ"ש, ולכל בו מוסבר היטב, ועי' צל"ח שם שתפס על הפ"י מסוגי' דסוכה הנ"ל דמבואר דלא כוותי' וע"כ צריכים אנו לומר דלא כ' הכל בו לאמת כן אלא לאסבורי מלתא בעיקר הדבר שלא חייבה תורה נשים במצות כמו אנשים, אבל לא אמרה מעולם לעיקר הדין עד שלחלק יצא בין מצוה למצוה שהוא בשוא"ת או בקום ועשה, וה"ה וכ"ש שלא נכנס לחלק בין הפרקים בסברות דקות ע"פ טעמו של הכל בו, אבל אפשר למשמש בסברא זו של הכל בו במ"ע דרבנן שהזג דנשים פטורות ועי' תוס' מגילה כ"ד ע"א ד"ה ואין וכו' ועיי' פ"י ברכות כ' ע"ב, וי"ל הגם דרבנן לא חייבו במ"ע שהזג דידהו כמבואר דוקא במ"ע שיש בה מעשה לא רצו להעמיס על האשה כיון ששיעבד בעלה עליה כמ"ש הכל בו, אבל מ"ע שהזג דידהו שהוא בשוא"ת הטילו גם על האשה, ובתשובה הארכתי בזה לדינא:

וי"ל קושי' ר"י א"י על הי"מ שבתוס' קדושין הנ"ל די"ל דלהכי גם נשים א"מ בש"ש הגם דמדאורייתא ליכא מ"ע ביו"ט מ"מ מדרבנן איכא עשה דיו"ט כיון שהוא בשוא"ת חייבות בה רבנן הגם דביו"ט איכא ל"ת מדאוריית' ומחייב' בשמירת יו"ט מדאורייתא

בלא"ה מ"מ כיון דבכ"מ חייבות רבנן בעשה דהז"ג שהוא בשוא"ת מטעמא דכתיבנא בין במ"ע שהיא דאוריית' בין שהוא דרבנן גם היכא דאיכא ל"ת עם העשה לא אמרו בה חוץ ויש נ"מ ג"כ לענין שלא תדחה עשה אחריתא הל"ת כיון שיש עמה עשה גבי נשים מדרבנן מיהא והעמידו עשה וחיובא דידהו כעשה דאוריית' כמבואר בר"ה גבי אין עולין באילן וברמב"ם הל' שופר והבן:

ודע לך כי מתוס' קדושין דמסיק בהוכחה דכל היכא דאיכא ל"ת ועשה הל"ת אלים אפי' גבי אשה דליכא רק ל"ת מוכח דלא ס"ל כריב"א שבתוס' פסחים סוגי' דהואיל ובשלה חולין דכל היכא דאיכא עשה ול"ת נדחה הל"ת ונשאר רק עשה, ולריב"א צ"ל כמ"ש ביישוב הי"מ שבתוס' דמדרבנן איכא מיהא עשה דיו"ט שהוא בשוא"ת, אלא דלריב"א דל"ת נדחה והעשה קיימת, וצ"ל דאין עשה דוחה עשה משום מאי אולמא, ועי' סוף נב"י קמא מ"ש לחתנו בענין זה באורך, וכ"ז מ"ע דאוריית' נגד מ"ע דאוריית' שייך מאי אולמא, אבל מ"ע דרבנן נגד מ"ע דאוריית' ל"ש מאי אולמא דוודאי מ"ע דאוריית' דהדלקת ש"ש קודמ' למ"ע דיו"ט דרבנן בנשים, הגם שהעמידו דבריהם וחזקו מ"ע דידהו כדאורייתא כדמוכח מר"ה שם וכמ"ש הרמב"ם הלכ' שופר מ"מ מאי אולמא בוודאי ל"ש דוודאי חמיר דאורייתא וראוי' להניח מ"ע דרבנן מפני מ"ע דאורייתא, ובאמת גם מש"ס ר"ה שם קשה כהנ"ל, וביישוב קושיתו מר"ה הארכתי במק"א ולא הוגענו בדברינו למקום יישוב ליישב לריב"א קושי' תוס' קדושין הנ"ל, אמנם כן כבר תמה פ"י קדושין לפי שעולה בזכרון לפני הא מ"ע לשרוף ש"ש ג"ש מ"ע שהז"ג היא ועיי' בכ"ז:

ומידי דברי לכבדיך, הומה לבי אל דודאיך אשר מצאת בשדה החכמה בקושית ותי' תוס' קדושין כ"ט ל"ל אותו ולא אותה תיפוק לי' דמילה הו"ל מ"ע שהז"ג, ומה שתי' תוס' דאזיל למ"ד יבמות דמילה שלא בזמנה בין ביום בין בלילה הקשה מהרי"ט הרי מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויו"ט ומ"ש מהרי"ט כן דמחוייב בה רק ארי דאיסור שבת ויו"ט רביע עלה יצא מסוג מ"ע שהז"ג צריך הסבר ותבלין להמתיקו, וכאשר העליתי דבר תוס' אלי לזכרון לפני, נפל מלתא בדעת במושכל ראשון, ד"ל לס"ד נ"מ דא"ר ל"ת א"ע מהני הרי אפשר לקיים מצוה זו כשעבר ומל בשבת ויו"ט אחר שמיני וכיון שיש מקום שתתקיים מצוה זו שלא בזמנה רק דאסור לקיימה מצד איסור שבויו"ט ואם עבר ועשה נתקיימה המצוה במילואה וא"צ לעשות יותר ואפי' להטיף דם ברית יצא מכלל מ"ע שהז"ג ועיי' שאגת ארי' סי' י"ג שהעלה מכח קושי' תוס' דמל בלילה אחר שמיני דיצא רק לכתחלה מצותו ביום תו ל"מ מ"ע שהז"ג, והנה מדלא תי' תוס' כן ש"מ דס"ל דבדיעבד לא יצא וכן יש להוכיח דס"ל לתוס' דמל תוך שמנה לא יצא מדהוצרך תוס' בקדושין

וביבמות דמקודם שמיני ל"ק דהו"ל מחוסר זמן, ואי ס"ל דתוך שמנה יצא לק"מ, ועיי' ש"א סי' נ"ב, וי"ל דאין מוכרח די"ל דס"ל לתוס' הגם בדיעבד יצא ידי מצוה תוך שמנה או בלילות שלאחריו מ"מ מקרי מ"ע שהז"ג כיון דמצד המצוה עצמה לא ימול בזמנים הללו ומעיקרא הוקבע לה זמן מיום השמיני ואילך ולא בלילה דלא כפשיטא לי' לש"א מסברא דנפשי' כן יש לדחות אבל סברתי ודאי נכונה וברורה בצירוף סברת מהרי"ט, כיון דמצד המצוה עצמה גם בשבת ויו"ט יוכל למול אלא דארי דשבת ויו"ט מעכב, וכיון דאם עבר ועשה קיים המצוה במלואה בוודאי משום שאסור לכתחלה משום איסור שוי"ט ל"מ מ"ע שהז"ג והוא ברור והבן:

אלא דזה דוחק לומר דש"ס בקדושין מתרץ למ"ד א"ע מהני ור"פ ס"ל כמ"ד א"ע ל"מ, ונ"ל להוסיף דברים וירוח לנו ביותר, ע"פ דכייל לנו מהרי"ט דל"א א"ע ל"מ רק הכא דאי אמרי' ל"מ לא עבר עבירה, משא"כ היכא דלא מרויחי' עי"ז והעבירה שהיא מאוסה לפני ה' כדקיימ' קיימא, ועפ"ז מתרצים האחרונים הא דל"א בשוחט בשבת וביה"כ דאי עביד ל"מ, דמ"מ חילל שבת ויה"כ באיסור דנטילת נשמה, וי"ל לפ"ז הכי נמי בשוי"ט מילה שלא בזמנה גם אם נימא דל"מ מ"מ חילל השבת ויו"ט, ולכ"ע אמרי' מהני:

אלא דזה תלי' בפלוגתא דר"י ור"ש לר"ש דס"ל מקלקל בחבורה חייב ויליף מדאיצטרך להתיר מילה בשבת א"כ גם א"א א"ע ל"מ ומקלקל הוא חייב משום חבורה אבל לר"י דס"ל מקלקל בחבורה פטור ובמילה צריך קרא משום דתיקון מצוה הוא ואי אמרי' א"ע ל"מ לא עשה עבירה וא"ש תי' תוס' דש"ס אזיל למ"ד ביבמות דמילה שלא בזמנה גם בלילה ול"ק משבת ויו"ט י"ל כיון דאם עבר ומל לכ"ע מהני אפי' למ"ד בכ"מ א"ע ל"מ דמאן תנא דס"ל דמילה שלא בזמנה בלילה ראבר"ש הוא וכאבוה ר"ש ס"ל דמקלקל בחבורה חייב ועיי' סוכה ל"ג ע"ב ועיי':

עוד י"ל גם לר"י דמקלקל פטור ומילה משום תיקון מצוה הוא, יש להמציא דאפשר למול מילה שלא בזמנה בשבת ויו"ט ע"פ מ"ש הטור יו"ד בשם ר"א דאם יש אחר לא ימול האב לר"י דס"ל דמקלקל בחבור' פטור ומילה משום תיקון מצוה ולפרש"י דעושהו גברא שלם ועי' רשב"א, וכ"ז באב דרוצה וניחא לי' בהכי משא"כ באחר ליכא תיקון עיי"ש לפ"ז לר"י הא אפשר למול ע"י אחר שלא בזמנה בשוי"ט דליכא דחי' שבת ולא מ"ע שהז"ג היא, וא"ש ביותר לפמ"ש תוס' בע"ז לר' יוחנן דאשה פסולה למול הא דאצטרך מיעוט ולא אותה דה"א שצריכה להדר למול בנה ע"י אחר עיי"ש, וע"י אחר אפשר גם בשויו"ט ולרש"י דגם ע"י אחר א"א למול שלא בזמנה דמקלקל חייב לדידי' אי עבר ומל מהני לכ"ע כיון דגם אם ל"מ עבירה איכא, וממ"נ א"ש בין לר"י בין לר"ש ועיי' היטב:

עוד הקשו על תוס' הא לא קיי"ל כראב"ש ודוחק דסתמא דש"ס קדושין אזיל שלא כהלכתא, והול"ל הא מני ראבר"ש דס"ל מילה שלא בזמנה בין ביום בין בלילה, ועוד מה יענו רבנן דראבר"ש לקראת דאותו ועיי' ש"א סי' נ"ג ולפום רהיטא נ"ל עד"פ, הנה תוס' מגילה מקשה קושי' זו ומתרץ דה"א מילה דחמורה דחייב עלי' כרת גם נשים חייבות ולא נדע ממצות אחרות דקילי מינה ועוד י"ל דאתי' כראבר"ש, וצ"ל מאחר דמתרץ תי' מרווח דא"ש לכ"ע למה הדר ומתרץ תירוצא דחוקא דאתי' כראבר"ש כיחידאי ודלא כהלכתא ונ"ל דמ"ש תוס' דשאני מילה דחמירא דחייב כרת גם נשים חייבות יש לתלות בפלוגתא דתנאי פסחים צ"א ע"ב אם נשים חייבות בפסח דאיכא תנאי שם לר' יודא חייבות בפ"ר ופטורות משני ולר' שמעון פטורות בין מראשון ובין משני ולר' יוסי חייבות בשני והכי קיי"ל עיי"ש ולר"ש דפטורות משני הגם דפסח מ"ע שיש בה כרת כמו מילה שהיא עשה שיש בה כרת מ"מ פטורות וכיון שמצינו דמ"ע שהז"ג נשים פטורות מהיקש דתפילין או ממיעוט דב' או ג' כתובים ומצינו ג"כ דאפי' ממ"ע שיש בה כרת פטרה רחמנא בוודאי לא ס"ד לומר במצות מילה חוץ משום שיש בה חומר כרת, וגם כרת דמילה קיל שאינה רק כשאינו מל עצמו כך ובמצות אב למול בנו ליכא רק מ"ע לחודא, ומ"מ קרי לי' בש"ס שבת ובדוכתא טובא מ"ע שיש בה כרת כיון דגבי דידי' שייך כרת עיי' רשב"א שבת פרק ר"א דמילה, וכיון דאפי' מפסח שיש בה כרת לכל שאינו מקיימה פטרה רחמנא נשים מכ"ש מ"ע דמילה שאין בה כרת רק לדידי' עצמו שלא חייבה תורה לאשה כמו לאב במ"ע שאין בה כרת לגבי דאב גופ' ותי' תוס' במגלה א"ש לפי דקיי"ל דנשים חייבות בפ"ר ופ"ש, והגם דהלכת' כר"י מ"מ לרוחא דמלת' תי' עוד דגם לר"ש דס"ל דפטורו' משני א"ש דאתי' כרשב"א ביבמות דנמול בלילה וראבר"ש ואבוה בחד שיטת' אזלו דנשים פטורות מפסח, וס"ל נמי דמילה שלא בזמנה בלילה וא"ש תוס' במגלה, וא"ש נמי תוס' בקדושין דמתרץ דאתי' כראבר"ש ע"ד הנ"ל ועיי':

וכשאני לעצמי נ"ל ביישוב קושי' תוס' כעין שכ' תוס' דמצות מילה חמורה שיש בה כרת אלא ת' תוס' תלי' בפלוגת' כמ"ש, ואפשר משו"ה הוסי' תוס' במגלה שנכרתו עלי' י"ג בריתות ומשו"ה חמיר מפסח או דשקול במשקל עי"ז הגם שאין כרת באב, ואנן מה נענה בתרי' דתוס' די"ל ע"פ ש"ס נדרים שקולה מצות מילה ככל התורה שהרי אין לך מי שקיים כל התורה כולה עד שלא ניתנה כאברהם ולא נקרא תמים עד שקיים מצות מילה ע"כ, הרי דמצות מילה לחוד שקולה ככל התורה, והלא מ"ע שאין הז"ג נשים חייבות ומצות מילה לחוד שקולה כנגד כולם בוודאי הי' מקום לומר בה חוץ דנשים חייבות בה וכ"ש בצירוף דיש בה כרת ששקולה יותר ממצות פסח מצד שכתבנו קמ"ל

קרא, ויש להאריך עוד ע"ד פלפול דרוש ואינו רוצה להעמיק עיון פה כי כן צוה עלי הרופא גם היום באזהרה, ואני מוזהר ועומד ומרגיש בעצמי, וכ"ז עלה במחשבה לפני הרהורי דברים בטיילי אנה ואנה, וה' יחשבה לטובה ויתקיים בנו לא ימושו מפיך ומפ"ז וז"ז אמר ה' מעתה ועד עולם הכ"ד זקניך רבך מברכך בברכה המשולשת היוצאת מפי כהנים, שומרי איונים, יברכך ה' וישמור אבות על בנים, עד יכנס הכהן לפני ולפנים, ובעה"ח. פה מרחץ מרי' באד א' לס' את הברכה אשר תשמעון תרל"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עו

ה' שלומיך יענה, בכל עת ועונה, ה"ה בני אהובי בין הבנים, יקר לי מפנינים רך בשנים, ויש בך טעם זקנים, אשר ישבחוך רבנים, מורג חרוץ מלא עתיק כ"ש מו"ה יצחק ליב סופר, נרך יאיר בתורה ולא תופר:
שמחתני בני שמחתני בדבריך הנעימים כתיבה אמירה נעימה עשית לי מטעמים כאשר אוהב כי מצאתי בו כל שאהבה נפשי לדעת, ומלאת רצוני שבע רצון מבשר ואומר כל טוב, כן ישמחך ה' לנצח וימלא כל משאלות לבך לטובה, זו תורה וזו שכרה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד תפארת זקנים ב"ב ותפארת בנים אבותם:
והנה הגם כי קשה עלי פה העיון כידוע לך מ"מ להיות כי אהבתי אליך דוחקת את בשרי אחזתי בשולי מכתבך מעט צרי מדבש אשר הבאת לנו בהקשותך על רי"ף ורא"ש ביצה פ"ב י"ז ע"ב דכתבו דהאי בעי לא אפשט' וסתמא כפירושו דאזלי' להקל, והרא"ש הוסיף דברים דנראה מר"א ור' יצחק וכו' דמסתבר להו דמשום כבוד שבת אין לקנסו, ותמוה לך מלתא למה לא מביאים ראי' מסוגי' דגיטין פ' הנזיקין נ"ד ע"א דמקשה דר"מ אדר"מ ממתני' דהמעשר וממתני' דהמטביל דל"ק ר"מ שוגג אטו מזיד בדרבנן והלא י"ל מתני' בדלית לי' כלים אחרים ול"ל מידי לאכול חוץ מזה ודי שקנסי' במזיד הגם שיש בו ביטול עונג שבת, אבל מהיכי תיתי לקנסו בשוגג אטו מזיד ולבטלו מעונג שבת על לא עול בכפו משום מזיד דאחרים, ולא צריך לומר משום דמכוין לתקוני לא קנסוהו, אלא משום ביטול עונג שבת לא קנסוהו, וע"כ דס"ל לסתמא דש"ס גיטין דמשום ביטול עונג שבת אפי' במזיד לא מסתבר לקנסו ומשניות אלו ע"כ בדאית לי' פרי וכלים אחרית' כדדחי בביצה שם ונפשטא האיבעי' מסוגי' דגיטין, ויותר קשה על הרי"ף דכ' דאיבעי' לא אפשטא והיינו דמספק מקיילין דספק דרבנן הוא, הי' לו להביא ראי' מסוגי' דגיטין ועוד הוספת תמיה לתמיהתך על הראב"ן דמביא הקרבן נתנאל שם וז"ל כיון דלא אפשטא האיבעי'

נ"ל דלא יאכל דלחומרא עבדינן, ומלבד שקשה עליו למה אזיל לחומרא הא ספיקא דרבנן הוא, קשה יותר הא מסוגי' דגיטין נראה דפשיטא לסתמא דש"ס לקולא כהנ"ל אלו דבריך והטבת לראות, אבל אחר שבאת להראות לפנינו בקושיות אלו אומר לך כי יש לדחות בקל דמהכא לא נפשט חדא דסתמא דש"ס קאמר ת"ש לא בדרך קושיא אלא ת"ש דקשה ממשניות אלו ואם תאמר מתני' בדלית לי' לכן קנסו דוקא במזיד תפשוט מכח זה מהכא מיהת דאפי' בלית לי' קנסו במזיד ולא חשו משום עונג שבת ונפשטא האיבעי' דביצה ובן סגנון ש"ס בדוכתא טובא ועוד ויותר י"ל דבאמת הי' יוכל לתרץ הכי ולמוקמי משניות אלו בל"ל דוקא, אלא דאמת מתרץ אפי' באית לי' ל"ק ר"מ כה"ג שוגג אטו מזיד כיון דלתקוני קמכוין ומצוה קעביד כעין דמשני תחלה על שארי קושיות גברי לשלומי קמכוין גברא לכפורא קמכוין וכו' וכיון דבב' קושיו' דלעיל אין מנוס רק לחדש ולתרץ דכל דלמצוה ולטוב נתכוין אין ראוי' לקנסו מתרץ האמת על ת"ש ממשניות דמעשר ומטביל דאפי' אי באית לי' ג"כ קאי מ"מ כל דלתיקוני קמכוין ל"ק ר"מ כלל בשוגג כנ"ל פשוט:

ויש להבין בזה מה שיש להרגיש כדאמר ת"ש מדם שנטמא דחי אמר לך ר"מ וכד אמר ת"ש ממעשר ומטביל ל"א אמר לך ר"מ אלא הכי השתא וכו' וצ"ל למה שינה לשונו באחרונ' ממה שאמר בראשונ' והא ל"ק על דלא אמר כד מקשה דר"מ אדר"מ מאכל תרומה טהורה אמר לך ר"מ, משום דשם מקשה דר"מ אדר"מ עצמו שסותר עצמו במה שאמר בשוגג תשלומיו תשלומין וקשי' דר"מ אדר"מ ואמר הכי השתא ולא צ"ל אמר לך ר"מ דהא ר"מ הוא דאמר בעצמו כן, אבל כד מקשה מדם שנטמא וכ' תוס' דהקושי' ממתני' דפסחי' דסתם מתני' ר"מ, ובאמת יש משניות דלא אתיו כר"מ אלא דסתמא הוא כר"מ לכן אמר בזה"ל אמר לך ר"מ דהיינו דמתנ' גם כר"מ א"ש ולא צ"ל דאתי' דלא כר"מ דאמר לך ר"מ דגם הוא מודה כה"ג דלא קנסי' שוגג אטו מזיד הכי השתא וכו' וא"ש דיוק הלשון, אבל הא דלא אמר כן כדאמר ת"ש ממתני' דמעשר ומטביל דג"כ ל"ק רק מדסתם מתני' ר"מ כמ"ש רש"י ותוס' ולא אמר אמר לך ר"מ קשה, ולמ"ש י"ל דבאמת בלא"ה ל"ק די"ל דמשניות אלו סתמא כר"מ ואיירי בלית לי' ודי דקנס במזיד ולא חש משום עונג שבת אבל בשוגג אין ראוי' לקנוס, ולא צ"ל אי מתני' כר"מ דמודה היכי דלתקוני קמכוין, אלא דקושטא קאמר דכה"ג לא קנס כדמוכח מלעיל דכל כה"ג דמכוין למצוה לא קנס בשוגג, אבל מכאן אינו מוכח, ולכן ל"א אמר לך ר"מ דלא מוכח ממשניות אלו דאמר וס"ל כן, ולכן דוחה בלישנא קלילא הכי השתא כלומר מלתא דפשיטא הוא דכן מוכח מאכל תרומה וכו' ומדם שנטמא וא"ש והבן:

ומדי עייני קצת נפל מלת' בדעתי ליישב תמיהת תוס' שרבה היא בגיטין שם ד"ה המעשר בשבת למה מקדים להקשות מן המאוחר מתנ' דמעשר דמאוחרת למתני' דהמטביל כלים והוא תמיה קיימת בתוס', ונלפע"ד ליישב, דבאמת כקושי' זו קשי' גם בסוגי' דביצה שם וכבר הרגיש בגליון שם וציין על תוס' גיטין דגם שם מקשה תחלה ממשנה המאוחרת דמעשר ואח"כ ממטביל, ונ"ל ליישב סוגי' דגיטין וסוגי' דביצה בחדא מחתא, ותחלה ניישב סוגי' דביצה דיש להקשות איך רצה למפשט ממתני' דהמעשר ומטביל דקנסי' בעבר ואפה במקום שיש ביטול עונג שבת י"ל בכ"מ ל"ק, ומעשר ומטביל שאני דאסרו כדי להצילו מן העבירה דאין מעשרי' ומטבילין בשבת משום דמחזי כמתקן וכ"ז אם הועילו לו מעשיו שאוכל מה שעישר ומשמש בכלי שתקן ולכן אמרו דלא יהנו לו מעשיו ממילא לא תיקן כלום ולא מחזי כמתקן, וכעין זה כ' הרמב"ן ביבמות דלמ"ד מצות להנות ניתנו דלא יצא דע"י שלא יצא אינו נהנה וניצול מן האיסור, ואע"פ שאין ראי' לדבר ויש חילוק מ"מ זכר איכא ובלא רמב"ן מעצמנו נכון לומר כן, משא"כ בעבר ואפה אם נאסר לו לשבת מלבד שלא תיקנו מידי נהפוך הוא דעשה מלאכה גמורה בי"ט שלא לצורך אפי' לשבת כלל, וליכא רק קנסא בעלמא לקנוס ע"ע שלא יזידון לעשות אפשר במקום ביטול עי"ז מעונג שבת לא קנסוהו, ובמעשר ומטביל לא חשו לעונג שבת כדי להצילו מעבירה וצ"ע לכאורה, אבל אחר עיון מעט לק"מ תינח אם אסרו שלא להשתמש לשום אדם בכלי זה עד שיטבילו שנית בחול, או אסרו פירות אלו לכ"ע עד שיעשר שנית ולא תיקן בשבת כלום י"ל כמ"ש אבל להיות כי לא אסרו רק לדידי' עד מ"ש ולאחרים שרי מיד לר"י ולר"מ לאחרים שרי במ"ש מיהת א"כ לא הרוחנו ולא הצלנוהו מן איסור דמחזי כמתקן וע"כ דקנס הוא לו על עבירה שעבר ודומה ממש לעבר ואפה וא"ש, אלא זה עצמו הא דקתני במתני' דמעשר ומטביל במזיד אסור דלא אסרו אלא לו אינו מפורש די"ל דאסור לעולם ולכל עולם כדי שלא יהי' במעשיו תיקון של כלים, וכן פשטות סתימת מתני' אלא מדקתני' במתני' דמעשר ומבשל בשבת במזיד אסור בשוגג מותר והא מבשל בשבת בין לר"י בין לר"מ לכ"ע שרי במ"ש ועיי' הרע"ב ותוי"ט ופ"י גיטין, דבשבת בוודאי אין לומר דאסרו כדי שלא יועילו מעשיו וינצל מן האיסור דסוף כ"ס עבר על איסור דמבשל בשבת וכוונת מתני' דאסור משום קנס לר"י כדאית לי' ולר"מ כדאית לי' ובחדא מחתא מחתינהו למעשר ומבשל בשבת דעכ"פ אינו אסור לכ"ע לעולם וה"ה במעשר וגם מעשר רק משום קנסא בעלמא הוא דקניס ורצה שפיר למפשט איבעי' דעבר ואפה, והא"ש דהקדים מתני' דמעשר דאי הקדים מתני' המוקדמת דמטביל הי' אפשר לומר דמזיד אסור לכ"ע לעולם ולא נפשט כמ"ש, ולכן מביא תחלה ממתני' דמעשר דשם כייל

מבשל ומעשר ונפשט שפיר ואחר שהביא מתני' דמעשר מביא מתני' דמטביל דמסתמא הא דקתני במתני' דמטביל מזיד אסור דומי' דמתני' שאחרי' דמעשר דבחד לישנא מתני' ורצה למפשט גם ממתני' דמטביל וא"ש נכון ע"ד פלפלא טבא:

ואחרי שזכינו ליישב סוגי' דביצה נבוא ליישב עד"ז ובסגנון זה עצמו סוגי' דגיטין עפמ"ש וע"פ קושיתך דלמא מתני' בלית לי' ודי לקנוס במזיד ומ"ש אני דהקשה א"כ תפשוט מהכא דקנסי' כה"ג ולא חוששי' משום עונג שבת, י"ל לעולם דחוששים והכא לא אסרו משום קנס אלא כדי להצילו מן החטא תינח במזיד, אבל בשוגג לא אסרו כדי להצילו מן חטא דמזיד אסרו ול"ק דר"מ אדר"מ וגם שלא נפשוט דקנסי' במקום שיש ביטול עונג שבת, ולכן הקדים מתני' דמעשר דמוכח דקנסא בעלמא הוא כבכל מקום וקשה דר"מ אדר"מ או תפשוט דקנסי' במזיד בלית לי' ולא חיישי' לביטול עונג שבת ולבתר דמקשה ממעשר מקשה ממתני' דמטביל ג"כ דבחד תכסיס שנוי' ב' משניות כמ"ש, ומיושב תמיהת תוספת, בתוספ' פלפלא חריפתא בעזרת החונן דעת וחדי בפלפולא:

עוד י"ל כדרך הזה וסגנון הזה עצמו הא דבמתני' דמעשר א"א לומר דאסרו כדי שלא יועילו מעשיו וינצל, לפמ"ש הרמב"ם בהלכ' שבת טעם לאיסור תרומה ומעשר בשוי"ט משום דדומה למקח וממכר שמוציא מרשות לרשות ומשום דמחזי כמתקן ועיי' צל"ח ביצה י"ג ע"ב, לפ"ז גם אם אסור לו ולאחרים פירות אלו לעולם עד שיעשרם שנית, מ"מ בוודאי מעשר זה שעישר בשבת של כהן הוא ויצא מרשות לרשות רק שחייבוהו רבנן לעשר שנית כדי שלא יהי' מחזי כמתוקן מ"מ מידי דרשות לא יצא ולא הצלנוהו בזה ודוחק כדי להרויח איסור זה דמחזי כמתקן אסרו דסוף כ"ס עביד איסור וע"כ דקנסא בעלמא הוא כעין מבשל בשבת וכדומה ושפיר מקשה בביצה ובגיטין ממתנית' דמעשר תחלה ולא צ"ל דמקשה משום מעשר דומי' דמבשל הגם שאמת כן הוא, אבל רחוק קצת דסתמא דש"ס התכוין על דקתני ג"כ מבשל דעיקר חסר דהו"ל להביא כל דקתני במתני' מעשר ומבשל, ולפמ"ש בדרך זה א"ש יותר מרווח ויש להאריך ותן לחכם ויחכם עוד:

ודע לך בני כי צל"ע לפום רהיטא על הש"ע דכ' דמותר ביו"ט ואפי' בחול הרי לפי סוגי' ש"ס מוכח ממשניות דמעשר ומטביל דהיכא דאית לי' אחריתא אסור והו"ל להתנו' דשרי דוקא כדל"ל ד"א לאכול לשבת ומפורש כ' דאפי' בחול שרי וזה ודאי צ"ע, ואין לי פה אפי' טור וב"י ואותיות מחכימות, להבין כל דבר בתמימות, הכ"ד אביך מנשקך מברכך בברכת יצחק ויהודה אתה יודוך אחיך בשערי תורה ישבחוך:

בבואי בחזרה למקומי מקום תורה, חפשתי אחר הלכה זו ומצאתי ברורה, יוצאה מפי תשובת רשב"א שבב"י ובישו"ש פ"ב סי' ט"ז דכ' דתחלה לא רצה לחלק בין שבת ויו"ט

ויצא לחלק בין אית לי' ללית לי' וכדהדר מקשה ממבשל בשבת ולא קם לי' פרק פרוקי אחרינא דסגי לכולהו, והיינו כיון שע"כ צריך לחלק בין איסור שבת לאיסור יו"ט לא צ"ל עוד דמתני' דמעשר ומטביל בדאית לי' אלא דשאני שבת מעבר ואפה בי"ט ועל זה סמך המחבר דאפי' לחול שרי, וכן נראה מסתימת, הרמב"ם וטור ועיי' פר"ח ד"ה וכ' בס' ב"ח:

והנה אם כי מצאנו ראינו שפסקא של המחבר יוצא מן תשובת רשב"א אבל על תשובת רשב"א יש לי להשיב דמ"ש דתחלה נכנס ש"ס לחלק בין אית לי' ללית לי' עד לבסוף דמקשה ממבשל בשבת דלא קם פרוקא דמפרק תחלה, ואני בער ולא אבין למה לא קם פרוקא בדאית לי' גם על מבשל בשבת כמו על אינך משניות דמעשר ומטביל ומ"ש והנה באמת על סוגי' ש"ס קשה למה לא מתרץ על מתני' דמבשל בשבת בדאית לי', וראיתי שכבר הרגיש הפ"י בזה, וכ' דקושטא דס"ל בפשיטות דבשבת דחמיר דאיסור סקילה גם בל"ל קנסי' בוודאי והוא דוחק מנ"ל בפשיטות כן, ועוד מדמשני איסור דשבת שאני משמע דאם שוה עם האיסור די"ט נפשטא האיבעי' תא גם אם שוי' הם י"ל בדאית לי' ועיי' פ"י שמראה פנים מן הסוגי' דלא כרשב"א מדלא מחלק. תחלה בין אסורי שבת לי"ט ש"מ דלא מחלק אלא משום דמבשל בשבת איסור דאורייתא הוי וחמירא כמ"ש רש"י משא"כ מעשר ומטביל בשבת דאיסור קיל דרבנן הוא ליכא חילוק בין שבת לעבר ואפה די"ט, ובאמת הרשב"א נשמר מזה דתחלה לא רצה לחלק בין שבת לי"ט עד דלבסוף שהוכרח לכך דלא קם פרוקא דלעיל, אלא הא גופי' תמוה למה לא קם וכ"ז צ"ע ליישב:

ועלה במחשבה לפני במושכל ראשון לקיים דינו ודבריו של רשב"א בתוספת ותוספות מרובה, בשנאמר דמלתא דא באין להקל במזיד דמבשל בשבת שמתכוין לחלל שבת ע"י מלאכה דאוריית' שלא למקנסי' משום ביטול עונג שבת, לקיים זכור וקראת לשבת עונג ע"י מעשה זה עצמו שחללו ולא קיים שמור במרד ובמעל, והא דאמר ת"ש ממבשל קאי אדלעיל דמתרץ מתני' דמעשר באית לי' ודומי' דהכי מתני' דמטביל, הדר אמר ת"ש המבשל בשבת דקתני בחדא מחתא עם מעשר ובמבשל בוודאי מזיד אסור אפי' לית לי' אחרית' ודומי' דהכי מעשר אפי' לית לי' ונפשטא האיבעי' בעבר ואפה דשניה' אסורי דרבנן וקנסי' במעשר אפי' ל"ל דומי' דמבשל וכן מעשר, ודחי איסור דשבת שאני מאיסור יו"ט הגם דשניהם דרבנן מ"מ החמירו דרבנן של שבת משל י"ט ובמעשר ומטביל בשבת אפי' בדלית לי' אסור כדמוכח ממעשר דמבשל, וכיון דע"כ צריך לחלק בין איסור דרבנן דשבת לדיו"ט היכא דאית לי' דבשבת אסור, י"ל בעבר ואפה אפי' אית לי' מותר דלא

מוכח ממתני' דמעשר ומטביל דבאית לי' אסור כיון דעכצ"ל שאני איסור שבת דהא אפי' באית לי' אסור וקם דינו של הרשב"א ומוכח מתוך הסוגי' עצמה:

ויש לי לעשות סמוכים לשיטת רשב"א ולדברינו, הנה כבר יישבנו לעיל הא דמקשה תחלה מן מתני' דמעשר המאוחרת למתני' דמטביל, ובכל דברינו עדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור הסוגי' דמקשה ממבשל בשבת לבסוף דהו"ל להקשות מיד כדמקשה ממעשר ומבשל דקתני באותה מתני' ויש לדחוק, ולפמ"ש א"ש במרוח לפמ"ש דבקושי' אחרונה ממבשל דחה אוקימתא באית לי' פנכי וכלים אחרים מדומי' דמבשל, לכן מקשה ומפרק דרך שקלא וטרי' תחלה מתני' דמעשר ומטביל ומוקי להו באוקימתא דאית לי' ומקשה לבסוף ממתני' דמבשל לסתור דחי' דמעיקרא דא"א למוקמי באית לי' דוקא וכן סגנין סוגי' ש"ס בכ"מ וא"ש הכל על נכון ויש פנים לביאורנו סוגי' ש"ס וקם דינו של רשב"א על מכונו בעזה"י:

ועדיין יש גמגום בלבי מנ"ל לרשב"א לומר דלאמת אפי' באית לי' ואפי' לחול שרי הגם דכתבנו דלאמת ליכא הוכחה בדאית לי' אסור באופה בי"ט, מ"מ הא מעיקרא לא נכנס בעל האיבעי' לבית הספק דלא למקנס, אלא משום שמבטלו ע"י קנס זה מעונג שבת ולולי זה לא הי' מבעי כלל כמ"ש רש"י ומנ"ל להקל אפי' באית לי' וכ"ש בחול וצלע"ג:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עז

שלום תנין בכל מקנה וקנין, תתברך מקונה הכל, בברכת בכל ה"ה תלמידי צמידי הרבני החריף מלא עתיק וכו' כש"ת מו"ה משה הרש פוקס נ"י בשבת תחכמוני בק"ק סערעד יע"א:

מצוף דבריך ניכר כי ראש דבריך אלי אמת לשום עינא פקיחא לדרוש ולחקור על כל פרט ודבור, ועל קושי' א' מקושיתך על דברינו השבתיך תחלת השבוע, ובינתים עברתי על יתר דבריך, וראיתי כי תמהת תמיה' רבה על מה שהעליתי בתשובה א' לדינא דד"א ביו"ט מדרבנן, ובתר דמבעי לי' להגאון פלתי בספרו בינה לעיתים, פשיטנא לי מכמה ראיות מראשונים ופוסקים והראת לדעת אותי מה שהי' באמת בהעלמה ממנו דברי הריטב"א יומא ס"ו שכ' כי רפרם לענין מעביר ד"א קאי דהקשה ולענין שעיר דיה"כ מאי הוצא' איכא, וי"ל מעביר ד"א מהוצאה גמיר לה וכדפרישנ' בפ' הזורק, והא דרפרם בדותא היא לר"פ לא קיי"ל כוותי' ממילא איכא מעביר ד"א ביה"כ וההי"נ ביו"ט דלטעמא דמהלכתא לא גמרי' מ"ש יה"כ ומ"ש יו"ט ועכצ"ל דמעביר ד"א לאמת בכלל הוצאה היא

דכל דמעביר כמוציא כמ"ש ריטב"א ר"פ הזורק, אלו תוכן דבריך בקוצר אומר, וכשאני לעצמי מה אני אומר, דמ"ש ריטב"א בשעיר יה"כ מה הוצאה איכא לא זכיתי להבין מי ליכא הוצאה ממקדש לרה"ר ומשום דירושלים כרמלית היא כמבואר עירובין ק"א משום דדלתותיה נעולות, אז כך הי' אבל וכי אין צריך קרא בזמן שאין דלתותיה נעולות בלילה וכי גזה"כ ומצוה שיהיו דלתותיה נעולות יהי' לקרתא קדושא דירושלים דין כרמלית, ועוד הרי צריך עתי כשהי' במדבר, ומדקאמר ברייתא עתי אפי' בשבת ש"מ דאין הוצאה מרשות היחיד לרה"ר ביה"כ, ואין להקשות דלמא בעי יתור לשבת מה שאינו ליה"כ לענין ד"א, דא בורכא כיון דמרבי ביה"כ לענין הוצאה מרשה"י וכו' ממילא נשמע לענין שבת דמותר להעביר ד"א דמ"ש, הכלל כי דברי הריטב"א נפלאו ממני וה' יאיר עיני:

וכי כן ליכא ראי' מסוגי' דשם דד"א ביה"כ דאורייתא, אבל יש ראי' מוכרחת ממתני' דמגלה פ"ק אין בין יה"כ לשבת אלא שזה זדונו בכרת וכו', והא איכא דביה"כ מותר להעביר ד"א ובשבת אסור, ובאמת קושי' זו קשה על רפרם דאמר אין עירוב והוצאה וכו' ממתני' הנ"ל, וכבר עמד בקושי' זו הש"א בסי' ע' ובטורי אבן במגלה, והוליד מזה דרפרם ס"ל בפלוגתא דתנאי דב"ש וב"ה היא וס"ל כרבה ביצה י"ב דפליגו בעירוב והוצאה ליו"ט, ומתני' במגלה כב"ש עיי"ש, ואני מוסיף על דברי קדשו, דעדיין מן הקושי' כיון דפלוגתא דב"ש וב"ה היא מה חידש רפרם בדבריו להוכיח מברייתא דעתי או מר"מ דיש אוכל כבש"ס כריתות וכי חדת היא הלא ב"ש וב"ה פליגו ביו"ט וה"ה ביה"כ דמ"ש, וצ"ל דקמ"ל אפי' יה"כ דחמיר, ויותר נ"ל לפי דאמר רבה דב"ה דנפקא לי' מקרא דירמי' לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת אבל ביו"ט לא ור"י דחי וכ' רש"י לר"י צ"ל דהוכיח על שבת והלואי שישמעו, ובש"מ בשם ריטב"א ס"ל דיו"ט לא מקרי שבת, אבל י"ל יה"כ דקראו במקרא קודש שבת בוודאי נכלל בכלל שבת דקרא דירמי', ולא ממועט רק יו"ט דקיל אבל יה"כ דיש להעמיס בקרא דלא תוציאו משא ביום השבת לא ממועט, וי"ל עוד הא דירמי' הוכיח על יום השבת משום דיה"כ הי' חמירא להו ולא חללוהו פגם דשבת חמיר מיה"כ, מ"מ חמירא לאינשי יותר כמ"ש תוס' חולין ע"א דיה"כ שב מידיעתו נגד שבת, ולכן הוכיחם רק על יום השבת, אבל ה"ה יה"כ אסור בהוצאה הגם דקיל משבת משום דליכא מיעוט כמו ביו"ט ומיו"ט לא נלמד דקיל, קמ"ל רפרם דמברייתי' דעתי או מר"מ ש"מ דאין עירוב והוצאה אפי' ליה"כ:

וכ"ז לפי דס"ל לרפרם כרבה וגם לשיטתו דחי הש"ס ראיותיו ומסיק דבדותא היא וכ"ש לפי דקיי"ל עירוב והוצאה ביו"ט, ומקרא דירמי' אין ראי' דהוכיחם על החמור ולואי שישמעו או כמ"ש ריטב"א דיו"ט ג"כ בכלל שבת יהי' איך שיהי' כ"ש ביה"כ דיש עירוב

והוצאה, בין לב"ש ובין לב"ה ולא תלי' בפלוגתא כלל רק ביו"ט משום מתוך וכי כן אם נימא דד"א ביה"כ ליכא וכ"ש ביו"ט, וירמי' אמר לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת גם אם יו"ט בכלל, היינו להוציא מבתים, אבל ד"א מותר, קשה ממתני' דמגלה אין בין יה"כ לשבת הא איכא ואיכא ד"א דליכא איסור דאורייתא ביה"כ ואיך קתני במתני' שזה זדונו בכרת הא איכא ד"א דליכא לכל היותר רק איסור דרבנן אלא ש"מ דד"א ביה"כ דאורייתא והיא ראי' ברורה לכאורה:

עוד לנו ראי' מש"ס ר"ה למ"ד ע"א דביה"כ אין תוקעי' אלא עם ב"ד וכן איתא בבריית' שם וכ' הש"א לרפרם צ"ל דבריית' כב"ש דאיכא עירוב והוצאה מדאורייתא ביה"כ דאל"ה לא היו גוזרי' שמא יעבירנו, ולפי דקיי"ל עוה"צ ליה"כ ויו"ט ופליגי במתוך מוכח דביה"כ איכא איסור ד"א מדגזרו ביה"כ שמא יעבירנו ויש לדחות לפמ"ש רש"י בסוכה ר"פ לולב וערבה בחד טעמא דהי' יוכל רבה לומר משום שמא יוציא אלא דשכיח יותר שיעביר, וכן כ' הר"ן דחד מתרי טעמי נקיט, י"ל הא דקתני בברייתא דביה"כ במקום משום שמא יוציא מרשה"י לר"ה והא דלא אמר רבה משום שמא יוציא דנקיט טעמא דשווי' גם ליה"כ דלטעמי' אזיל לב"ה דקיי"ל כוותי' אין עירוב והוצאה ליו"ט וה"ה ליה"כ כדס"ל לרפרם ובריייתא דביובל דוקא במקום ב"ד אתי' כב"ש כמ"ש הש"א, לפ"ז להלכתא באמת ביה"כ תוקעין שלא במקום ב"ד אלא צריך רבה טעם רק לתק"ש בר"ה ולולב נקיט טעם דמסתבר ושכיח יותר, אבל לפמ"ש תוס' סוכה דמרה"י לרה"ר יש לו היכר ובר"ה כ' תוס' טעם זה לחוד קשה לרבה מברייתא דביה"כ אין תוקעין אלא בב"ד גם דאתי' כב"ש הא משום שמא יוציא לא חיישי' ומשום ד"א ליכא, ולהלכתא ג"כ קשה מ"ט אין תוקעין ביה"כ וע"כ דד"א אסור מה"ת ביה"כ, ויש לדחות עד"פ לפמ"ש הפ"י מגלה פ"ק דר"י ס"ל דהחשש שמא יטעה דמותר להעביר ד"א לצורך מצוה ולאו משום בהילות המצוה, ובביצה י"ח כ' דתוס' ע"כ לא ס"ל משום שיטעה דהא כ' משו"ה נקיט רבה שמא יעבירנו דאית לי' הכירא מרשה"י לרה"ר ואי משום שיטעה ל"מ היכר, ור"י דס"ל דגזרה שיטעה בדין ולא משום בהילות באמת איכא חשש שמא יוציא מרשה"י לרה"ר, א"כ לא מוכח דביה"כ איכא איסור ד"א ברה"ר, אלא כיון דלרבה ע"כ צ"ל דאיכא איסור ד"א מנ"ל דר"י פליג הגם דלדידי' אינו מוכרח מ"מ לא מוכח דליכא איסור ד"א ברה"ר, וי"ל גם לרבה אינו מוכח ע"פ הנ"ל, די"ל הא דלא רצה רבה לומר שיטעה בדין דרחוק הוא לחוש שיתיר לעצמו, ומ"ש פ"י מגלה משום דלר"א מכשירי' מותרים זה רחוק שיטעה ע"ה וידע כ"ז, ופשיטא שאינו דומה להא דש"ס גיטין פ' הנזיקין דטעי בדר"י, וכ"ז כשאין מקום לטעות, אבל מאחר דבשבת של ר"ה וה"ה יה"כ שחל בשבת אסור לתקוע משום שמא

יעבירנו, ואם לא יאסרו ביה"כ לתקוע מה שאסור בשבת יש מקום לטעות דמותר ג"כ להוציא לצורך מצוה, כיון שרואה עצמו עושה למצוה מה דאסור בשבת שחל ר"ה ויה"כ בו וא"ש ברייתא דיה"כ בין לרבה בין לדידן, וראי' זו מברייתא הנ"ל דחויי' בימין ועיי':

וגם ראי' זו שהבאנו ממתני' דמגלה יש לדחות דמתני' הכי קאמר אין בין יה"כ לשבת היינו במה שאסור ביה"כ ובשבת אין היתר בשום אופן וליכא קולא ביה"כ כמו ביו"ט דיש היתר למלאכת או"נ, יה"כ שווה לשבת במה שאסרה תורה אין לו שעת הכושר אלא דקיל בעונש שזה זדונו בכרת וכו' אבל זולת זה אין בו קולא, אבל ממה שמותר ביה"כ ואסור בשבת מזה לא מיירי מתני':

ומתחלה סבור הייתי דאיכא ראי' ממתני' דמגלה דאין בין יו"ט לשבת וכו' וכ' תוס' דכוונתו כל מה שאסור בשבת אסור ביו"ט חוץ מאו"נ אבל מעונש לא איירי מתני', ואם ד"א ביו"ט שרי הרי איכא גם שאינו מלאכת או"נ דמותר ביו"ט ובשבת אסור, ולרבה לרפרם ע"כ מתני' כב"ש כבש"ס ביצה ל"ז ע"א ועיי' בתוס' שם, אבל אם אין איסור ד"א ביו"ט קושי' מתני' לכ"ע, ולשיטת רש"י דמלאכת או"נ מותר מה"ת בלא צ"ק, ליכא חילוק אם ד"א מותר ביו"ט משום דלא ילפי' ד"א דיו"ט משבת או אסור ומותר שלא לצורך משום מתוך דמלאכת או"נ הוא כמו דמוציאי' מרשה"י לרה"ר ושפיר קתני אין בין יו"ט אלא מלאכת או"נ, ולא צ"ל חוץ מד"א דביו"ט שרי לגמרי בלא מתוך דמדאורייתא ליכא חילוק, אלא לשיטת תוס' ור"פ דצ"ק מדאוריית' בעי קשה, וגם לשיטת רש"י לפמ"ש הר"ן בשיטתו ביישוב קושי' תוס' דכל שמכווין לחול, או למ"ש מגיני שלמה דכל שא"א דבעי לצורך סעודה אסור קשה כהנ"ל וע"כ דד"א ביו"ט אסור:

שבתי וראיתי דגם מזה אין ראי' די"ל מדאוריית' ליכא איסור ד"א ביו"ט אלא מדרבנן ושפיר קתני אין בין יו"ט לשבת דד"א גם ביו"ט אסור מיהא מדרבנן, ומחומר האיסור לא איירי מתני' דהא אין שווי' שזה במלקות וזה בסקילה כמ"ש תוס', ולא איירי אלא מה שמותר ביו"ט ואסור בשבת, י"ל דגם איסורי דרבנן נכלל בזה, וכן צ"ל בלא"ה לפי דאיתא בירושלמי דנר של אבטלה מותר ממיעוט דיום השבת אבל ביו"ט לא וקשה ממתני' דאין בין הא איכא הבערה, ועכצ"ל כיון דעכ"פ אסור, ויש לדחות דמתני' כב"ש דאיתא בירושלמי דפלוגתא דב"ש וב"ה היא:

המורם מדברינו אחר שדחינו ראיותינו דממתני' דמגלה לא מוכח דד"א אסור מה"ת לא ביה"כ ולא ביו"ט, וגם מש"ס יומא ס"ו ליכא ראי' ולא מברייתי' דר"ה שאין תוקעי' אלא בב"ד ואין לנו אלא מדברי ריטב"א יומא עצמו שסובר כן ויפה ראה תלמידי כי מה שרציתי להעמיס בתשובותי בכוונת ריטב"א שבש"מ ביצה דס"ל בד"א ביו"ט ברה"ר

ליכא איסור דאורייתא זה א"א דמגיד עליו ביומא דאין זה כוונתו, ובלא"ה מצאנו מאן דלא ס"ל כן מורי הרב שב ש"מ ביצה מ"מ הכרענו בעניות דעתינו כי הרבה מן הראשונים ופוסקים דס"ל דליכא איסור דאורייתא, ועוד אני אומר הגם דריטב"א ביומא גילה דעתו דד"א ביה"כ דאורייתא, אפשר ביו"ט ס"ל דמותר מדאורייתא, ויש לחלק בחלוקא רבה בין יה"כ ליו"ט דיה"כ חמירא טובא בעונש, וגם מצינו, שהקילה תורה במלאכת או"נ וגם הבערה ביו"ט מיעטה התורה ביו"ט ולכמה פוסקים נר של אבטלה מותר כדאיתא בירושלמי מדכתיב ביום השבת אבל ביו"ט מותר בלי צ"ק כלל, ולכן לא ילפי' ד"א דאינו אלא הלכה ולא למדי' אפי' מה דאתי' בקו"ח וה"ה לי"ג מדות מהלכה כ"ש דלא ילפי' יו"ט דקיל טובא מכל דבר משבת דאין למדין מהלכה הגם שיש להעמיס ד"א בכלל הוצאה מרה"י אחר שיש לנו הלכה על ד"א, אבל יוה"כ דלא קיל רק בעונש קצת, וגם שמו עליו דנקרא שבת, ומשו"ה נראה דלא ממעטי' הבערה ביוה"כ דלא ממועט מל"ת ביום השבת דיה"כ ג"כ איקרי שבת, ילפי' יה"כ משבת לענין ד"א, אבל ביו"ט מודה הריטב"א באפשר וא"ש מ"ש בכוונת הריטב"א ביצה, וכ"ז להלכה ולמעשה צריך עוד תלמוד כיון דדבר חדש הוא שלא שערום אבותינו ול"מ מפורש ושום שכל היתר זה הנלפע"ד כתבתי בחפזי שים עיניך על דברינו לטובה הכ"ד רבך אוה"נ חותם באהבה. פ"ב ה' פ' חיי שרה תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עח

שלומים מרובים, כטל וכרביבים, עד אין מספר, לנותן אמרי שפר, ה"ה מע"כ תלמידי בן עירי חביבי הרב המאוה"ג מלא עתיק בעל פיפיות כש"ת מו"ה וואלף סופר נ' מאיר בתורתו ודורש טוב לעמו בבהמ"ד דש"ס חברא בעיר פעסט יע"א:

יומים לפני י"ט של עצרת קבלתי מכתבו ולהיות אז באמצע לימוד הלו"ת ברבים היו דבריו עצורים אצלי וצויתי לבני ישיבה ומופלגי לומדי תורה ללמוד לפי זמן קצר מעי"ט עד יו"ט ביצה ר"פ יו"ט דבר שבעתו ובעט סופר הענין שכתבת בו, ועיינתי בו בין הפרקים לרגעים ושמתי עיני על דבריך ותהי ראשית מלאכתי היום להשיב לך דבר הנוגע שכתבת ואגב אציע פה רוב ככל אלה הדברים אשר אמרתי אתמול ברבים ברב עם הדרת מלך עליון נותן התורה ית"ש:

הנה ראיתי דבריך נכונים מ"ש על חידושו של הצל"ח שהעלה ע"פ דבריו ביישוב הר"ש מבונבורג שבב"י דר"א אית לי' גם טעמא דרבא אלא שמוסיף והולך ונ"מ דגם בשוגג

אסור לו לערב ביט"ר ובשני מותר דליכא טעמא דר"א רק טעמא דרבא, וכ' מ"מ לא מלאו להקל אבל יש נפקותא לחומרא דלא יסמוך בשוגג ביט"ש על גדול העיר כיון דלרבא יוכל לערב ביוט"ש קודם הסעודה אלו דבריו זצ"ל, וקראת תמה עליו כיון דר"א אית לי' דרבא גם ביט"ר יהי' צריך לערב ניהי דל"מ מטעמא דר"א וצריך ע"כ לסמוך על גדול העיר ולענין זה א"א לו רק לסמוך על גדול העיר, מ"מ יצא ידי טעמא דרבא דס"ל לר"א ג"כ והוא עיקר הטעם דהוא בין ביט"ר בין ביט"ש יהי' צריך להניח ביט"ר כדי לצאת טעמא דכדי שיברור וכיון שלהאי טעמא אפשר להניח פושע הוא אם לא יניח ויסמוך על גדול העיר, ועיי' פ"י שכ' לטעמא דרבא ל"מ מה שגדול העיר מערב עכ"ב העיר, אלא לרבא אם לא עירב דיעבד מותר לבשל בלא עירוב ור"א בא להוסיף אפי' בדיעבד אסור לבשל מטעמא דידי' ולזה מהני מה שגדול העיר מערב עיי' בו, לפ"ז לפי שיטת הר"ש דלטעמא דרבא יוכל לערב בשוגג ביו"ט קודם הסעודה אסור לו לסמוך על ערובו של גה"ע דהא לרבא ל"מ זה, אלא דבדיעבד משום טעמא דרבא מותר בשוגג עכ"פ וכיון דיוכל לערב לטעם זה ביו"ט הו"ל כלכתחלה בין ביט"ר בין ביט"ש ולא צ"ל כמ"ש הצל"ח דצריך לערב דאל"ה הו"ל פושע כיון דיוכל לערב, ובאמת זה רחוק שיהי' מקרי פושע, וגם תלי' בשיטות רש"י ורא"ש אם מתכוין המערב גם לפושעים אם מהני, ולמ"ש ע"פ דברי פ"י לא"צל משום דפושע, אלא משום דלטעמא דרבא א"י בערובו של גדול העיר ועיי':

ועשיתי סמוכים למ"ש פ"י דלרבא ל"מ ערובו של גדול העיר והוא ע"פ קוש' הט"ז סי' קכ"ז על ל"א בפירושא דאין נכון לו מי שלא הי' לו אבל מי שהי' יוכל לערב פושע הוא, והקשה הא ודאי עזרא עירב לכל בני מתי' ולמה אמר שלחו מנות לאין נכון לו כיון דשוגגי' היו יצאו בעירוב שלו והניח בצ"ע, ונ"ל לשיטת רש"י דס"ל דאם רוצה יוכל לערב גם בשביל הפושע ל"ק לר"ח דאמר מי שיש לו ולא הניח למה אמר שלחו הא יצאו בעירוב דידי' י"ל דלא התכוין לפושעים הגם דר"ח ס"ל דאמר שלחו הגם דפושעים היו שלא הניחו היינו שישלחו להם משלהם כדי לקיים מצות יו"ט מ"מ קנס הוא להם שא"י לאכול משל עצמם לאפות ולבשל כרצונם נסמכי' על שולחן של אחרים, אבל ללישנא אחרינא קשה בין לרא"ש בין לרש"י, ונ"ל דאידך לישנא סבירא לי' כטעמא דרבא ול"מ עירוב של גדול, ולפמ"ש הרז"ה פסחים סוגי' דהואיל דרב אשי ס"ל צרכי שבת נעשין ביו"ט ול"ל הואיל ואיכא בחול איסור דאוריית' גזרו שבת אטו חול עיי"ש, א"ש טפי דר"ח לשיטתו דל"ל הואיל וצרכי שבת נעשי' ביו"ט ע"כ ס"ל כטעמא דר"א הוצרך לפרש לאין נכון לו מי שלא הניח במזיד, דאי בשוגג קשי' קושי' ט"ז הא יוצאי' בעירוב הגדול

דלטעמא משום שיאמרו מהני, עה"ג ול"א ס"ל כטעמא דרבא ול"מ עירוב דאחר וי"ל שפיר דאין נכון למי שהוא שוגג וא"ש:

ומצאתי בזה מקום יישוב למ"ש רש"י לכו אכלו משמנים מקרא הוא בנחמי' וצ"ל מה רצה רש"י בזה ועיי' צל"ח שעמד ע"ז וכ' דלא נטעה בר"א מדנפשי' אמר לתלמידיו לשון זה והוא הולך לדרכו, ולדרכינו י"ל בהקדם מה שנ"ל בטעמא דרבא שמא ישכח את השבת מכח שטרוד בהכנה דרבה ליו"ט זה ל"ש לר"א דס"ל דרשות נתונה או כולו לה' או כולו לכם, ומבואר בפסחים ס"ח דמודה ר"א בשבת דבעי נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג לפ"ז חשש רחוק הוא שישכח להכין לסעודת שבת שהיא חובה עליו דוודאי בעי לכם משום מצות יו"ט דרשות בידו אם ירצה עושהו כולו לה', הגם אם התחיל לעשותו לכם צריך שיהי' כולו לכם מ"מ דבר המסור בידו הוא לא טריד בה כ"כ ונ"ל מה"ט מביא ר"א קרא אחרינא דאסמכוה רבנן ול"א כשמואל זכרהו אחר שבא להשכיחו כנ"ל, כי כן ר"א דאמר לתלמידיו לכו אכלו ואמר ושלחו מנות לאין נכון לו א"א לפרש דכוונתו לאין נכון מי שלא עירב בשוגג דהא לדידי' מהני עירוב הגדול ובוודאי עירב לכל בני מתא, ואיך אמר אידך לשנא מי שלא עירב בשוגג, ולכן כ' רש"י מקרא הוא ופליגי דפרושא דקרא ולהלכתא דקיי"ל דבעי חצי' לה' וחצי' לכם וס"ל לרבא דטעמא דע"ת משום כדי שיברור וכשמואל דאסמכוה' אקרא דזכור וכן ס"ל לאידך לישנא כמ"ש וא"ש עיי':

ונחזור לדברי הצל"ח מ"ש דלר"א ביט"ש מותר כיון דגם בחול הוא רק מדרבנן ושוב כ' דלפי גרס' רא"ש ור"ן רבה י"ל פרפרת במחכ"ת הי' נעלם ממנו לשעה כי הן דברי רז"ה בפסחים סוגי' דהואיל והוכיח מזה דר"א ל"ל הואיל וס"ל צרכי שבת נעשי' ביו"ט דרחוק בעיני הרז"ה למאן דאית לי' הואיל יתקנו תקנה כדי שלא יבשלו בחול דבחול עצמו מותר וליכא איסור רק שלא בשעת הדחק ומיו"ט לשבת איכא שעת הדחק ורמב"ן כ' דק"ייל צרכי שבת אין נעשי' ביו"ט ומיו"ט לשבת ולחול מותר משום הואיל אלא כיון דיש נדנוד איסור לחול עשו היכר ועשו חיזוק לדבריהם והי' כ"ז נעלם ג"כ מפ"י זצ"ל במחכ"ת והוא פלא על תרי גברי רברבי דכותי':

והנה לפי שיטת הרז"ה מובן הא דלא אמר רבה כוותי' דר"א דלשיטתי' אזיל, ולפי גרסא שלפנינו רבא והיא גרס' הרי"ף י"ל רבא כרבה ס"ל ור"א כר"ח, אבל לפי שיטת רמב"ן בישוב הרי"ף דר"א ס"ל הואיל ועשו חיזוק לדבריהם צ"ל מ"ט דרבה או רבא דלא ס"ל כטעמא דר"א. וכ"ש לפי שיטת הר"ש הנ"ל ביש חומרא בטעמא דר"א דאסור לערב ביו"ט אפי' בשוגג מה שאינו לטעמא כדי שיברור וכו', ונ"ל ליישב לפי הגרסא שלפנינו רבא, דנ"ל מסברא איפכא ממ"ש הרז"ה למאן דס"ל צרכי שבת נעשין ביו"ט ואפי' בה"ש

מותר לבשל בשבת דכמו שהתירה התורה לבשל ליו"ט עצמו כן התירה התורה לבשל מיו"ט לשבת ועיי' רש"י פסחים בשבת ויו"ט קדושה א' היא ועיי' רמב"ן במלחמות שם, יהי' מאיזה טעם שיהי' כך התירה התורה, אין לחוש שיאמרו דכן מותר מיו"ט לחול וכי יאמרו דמלאכה מותר ביו"ט שלא לצורך יו"ט כמו דמותר ליו"ט עצמו, וכן מיו"ט לשבת לא יאמרו ה"ה לחול מותר הגם דיומא אוחרא הוא לא יטעו והגזירה רחוקה, אבל למ"ד דאין צרכי שבת נעשין ביו"ט ובה"ש אסור לבשל מיו"ט לשבת וביו"ט מותר משום הואיל וכיון שרואי' דמיו"ט לשבת ג"כ איכא איסור ולא שרי רק משום הואיל הוי כמבשל ליו"ט דלמא מקלעו אורחים וזה באמת מותר ג"כ לחול רק מדרבנן אסור הגזירה קרובה שיאמרו כמו דמיו"ט לשבת יש איסור בה"ש ושרי ביום משום הואיל כן בחול ומ"ש, לכן הוצרכו לעשות חיזוק והיכר כמ"ש רמב"ן, ועיי' כעין זה בר"ן ע"ז פ' ר"י דמשו"ה אסרו סתם יינם בהנאה מאחר שאסרו בשתי' יאמרו כמו שסת"י אסור בשתי' ומ"מ מותר בהנאה כן יי"נ גמור מותר בהנאה, לפ"ז י"ל דרבא ס"ל צרכי שבת נעשי' ביו"ט ול"ל הואיל ליכא למגזור כלל שבת אטו חול ולכן אמר טעמא דידי' הגם שיש בטעמו קולא מה שאינו לר"א, ור"א ס"ל צרכי שבת א"נ ביו"ט ואית לי' הואיל איכא למגזר אטו חול וא"ש הרמב"ן ע"פ גרסתו של הרי"ף כאן רבא אבל לפי גרס' רא"ש רז"ה ורמב"ן רבה אין לנו טעם למה רבה ל"א כר"א לפי שיטתו דס"ל צרכי שבת א"נ ביו"ט ואית לי' הואיל, וצ"ל דרחוק לי' למגזר משום איסור הואיל דרבנן ואנחנו לא נדע עדיין היטב למה ניחא לר"א ולא ניחא לדידי':

ועיינתי ביותר ומצאתי טעם נכון, בהקדם סברא א' שהעלתי בחי' בסוגי' דהואיל והארכתי בה בסוגי' שם וכאן נקיטנא בקצרה אפס קצהו, ושם נאמר הא דהואיל לכתחלה לא רצו לסמוך עלה זהו דוקא כדליכא היתר רק משום הואיל הו"ל כאלו הוא לצורך או"נ ביו"ט והשתא ליכא אורחים לפנינו לכן אמרו כל שאפשר בלא הואיל לא יעשה ע"י הואיל עיי' תוס' פסחים שם, אבל במלאכת יו"ט דשייך בהו מתוך רק דבעי צ"ק לרש"י מדרבנן ולתוס' מדאוריית' ובאופן דלדידי' ליכא אפי' צ"ק מ"מ ע"י הואיל אי מקלעו לי' אורחי' הו"ל צ"ק מיהא ודאי דאפשר דמקלעו לי' אורחים ומותר משום מתוך וא"צ להואיל רק שיהי' צ"ק והא היכא דשייך מתוך ואיכא צ"ק מותר לכתחלה אפי' שלא בשעת הדחק וכיון דע"י הואיל הוי צ"ק מותר משום מתוך גם לכתחלה ושלא בשעת הדחק כנ"ל נכון מסברא ישרה זכה וברורה ויש בזה להקשות ולפרק בסוג' דהואיל ושם בארה, ואקדים עוד דבירושלמי פליגו ר"י ור"ל דר"י ס"ל דאמרי' מתוך בכל מלאכות ור"ל ס"ל דוקא בהוצאה והבערה ומובא בפר"ח הלכ' יו"ט, והנה רבה ע"כ ס"ל כר"י דבכל

מלאכות איכא מתוך למאן דס"ל מתוך דהא מתקיף לעיל י"ב על מ"ד השוחט עולת נדבה ב"ש היא דלמא בערוב והוצאה קמפלגו ודחהו ר"י א"כ לפלגו באבנים וכ' תוס' בפסחים דהדר בי' רבה משום דר"י, ואי ס"ל לאמת דב"ה ל"ל מתוך רק בהוצאה והבערה למה לא עמד באתקפתא דילי' דשוחט ע"כ גם כב"ה אתי', וע"כ דס"ל אי אמרי' מתוך בכ"מ איכא מתוך דלא כר"ל בירושלמי, והא"ש דל"א רבה כטעמא דר"א דעשו היכר משום חול דע"י הואיל הו"ל צורך קצת לדידי' דבכל מלאכות איכא מתוך וליכא באפי' ובישול לחול איסור כלל כמו דמותר לחול ע"י מתוך וכן ס"ל לתוס' ורא"ש דאפי' מכוין לחול מותר משום מתוך דלא כר"ן ביצה אליבא דרש"י, ור"א ס"ל כר"ל דל"א מתוך רק בהוצאה והבערה ומשום הואיל לחוד איכא איסור מדרבנן ועשו היכר לשבת שיאמרו וכו' כנ"ל:

ונתישב לי בדברינו קושי' א' שנתקשתי בה מאז על טעמא דרבא מברייתא דלקמן י"ז ע"א מי שלא עירב ע"ת לא יבשל לא לו ולא לאחרים ונתקשיתי תינח לטעמא דר"א שיש איסור לאפות ולבשל בלא ע"ת כדי שיאמרו בשבת אסור להתחיל מה"ט מי שלא עירב אסור לבשל למי שעירב דהא לגבי דידי' התחלת מלאכה לשבת הוא, אבל לטעמא דרבה כדי שיברור מנה יפה כיון דלמי שמבשל כבר עירב ויברור מנה יפה לשבת למה יהי' אסור לאחר שלא עירב לבשל בשבילו, ואפשר משו"ה התחכם הטור וכ' מפני אחרים הרואים שלא ידעו דשל אחר שעירב הוא כדי להסביר גם לרבא, אלא דהב"י לא נראה לו טעמו של הטור טעם לשבח וצ"ע, ועפמ"ש דרבה נאיד מטעמא דר"א דס"ל מתוך בכל מלאכות ומותר ע"י הואיל לגמרי כ"ז למאן דאית לי' מתוך אבל ר"ע פ"ק דפסחים וב"ש דל"ל מתוך ומ"מ הואיל אית להו כמ"ש תוס' בפסחים שם דב"ש ג"כ אית להו הואיל למ"ד דאמרי' הואיל הגם דל"ל מתוך וכיון דלא שרי רק משום הואיל מודה רבה לטעמא דר"א, וי"ל ברייתא דאינו מבשל לאחרים אתי או כב"ש או כר"ע דל"ל מתוך ורבה הוצרך לטעמו אליבא דב"ה וא"ש:

והגענו למקום יישוב ליישב קושי' הצל"ח על הר"ש מדקתני במתני' אכלו' או שאבד, או שאבד היינו בשוגג דאל"ה הול"ל או אבדו במזיד כמו אכלו ולרבא היינו שנאכל קודם שאכל סעודת יו"ט דאח"כ מותר כיון שכבר הי' לו בשע' שבישל ליו"ט וקתני או שאבד היינו בשוגג והו"ל לומר ג"כ תקנת' שיערב שני' ביו"ט וע"כ דלא כר"ש, ולמ"ש דלמ"ד דל"ל מתוך מודה רבה לטעמא דר"א, והא מתני' קתני תחלה פלוגתא דב"ש וב"ה בענין ע"ת ובתר הכי קתני נאכל עירובו או אבד לא אמר רק אסורא בנאכל דהוא בין לב"ש

ובין לב"ה, ולא אמר תקנתא דעירב ביו"ט דזה ליתא רק לב"ה דאית לי' מתוך ולא לב"ש דל"ל מתוך וא"ש:

ונ"ל להראות פנים לשיטת ר"ש דלמאן דאמר משום שיברור מותר בשוגג לערב ביו"ט והוא מלשין ש"ס דמקשה לרבא אפי' ביו"ט ומתרץ אין ה"נ אלא משום שמא יפשע וצ"ל לשון אין ה"נ הא אסור לערב ביו"ט, והו"ל לתרץ שמא יפשע דהא סוף כ"ס אסור לערב ביו"ט ואיך אמר אין ה"נ, ויש ראי' דדווקא מזיד אסור ובשוגג מותר ולא קנסי' אטו מזיד ואי הוי אמר שמא יפשע ה"א ה"ה בשוגג אטו מזיד ולעולם א"א לערב ביו"ט, לכן אמר אה"נ היינו דבאמת יוכל לערב לרבא והא דקתני בעיו"ט ולא ביו"ט דלכתחלה אסור לערב ביו"ט משום שמא יפשע וה"ה דיעבד במזיד ובשוגג באמת מותר:

ומצאתי לו חבר לר"ש דלרבא שרי לערב ביו"ט בשוגג מראש צורים אראנו לו ראי' ממ"ש הרי"ף תרתי טעמא דרבא ור"א וצ"ל תרתי טעמי ל"ל ומסתמא הלכת' כרב אשי דבתר' הוא ורמב"ם אינו מעתיק רק טעמא דר"א והוא מלתא דבעי ישוב, ונ"ל הנה כבר כתבנו לעיל לפי גרס' רבא י"ל דרבא ל"א כר"א דס"ל צרכי שבת נעשי' ביו"ט ואין מקום לגזור אטו חול ור"א ס"ל אין נעשין איכא למגזר משום חול דאיסורא דרבנן מיהא איכא, כמ"ש רמב"ן לשיטת הרי"ף דאפשר לומר כן, ונ"ל דס"ל לרי"ף דטעמא דר"א רחוק לומר שנמנו ותקנו ענין חדש דע"ת משום שיטעו דגם בחול מותר כיון דבחול באמת ליכא רק איסור דרבנן שלא בשעת הדחק, ולכן ס"ל דר"א על דרבא קאי וס"ל טעמא דרבא ג"כ, אלא דקשי' לר"א לטעמא דרבא גם ביו"ט יהי' מותר לערב כקושי' ש"ס ומה דמתרץ שמא יפשע הא ניחא במזיד הו"ל למתני' להשמיענו התירא בשוגג כקושי' הצל"ח, ולרבא כתבנו דלב"ש מודה דאסור ביו"ט משום טעמא דר"א, ומשום זה עצמו הוצרך ר"א להוסיף טעם משום דיאמרו ולדידי' ניחא לי' ה"ט גם לב"ה כמ"ש, והא"ש דוודאי משום גזירה אטו חול לא היו מתקנין ע"ת אלא כיון שכבר תקנו ע"ת כדי שיברור, אלא מה"ט היו יכולי' לתת רשות לערב בעיו"ט או ביו"ט לכהפ"ח בשוגג, אלא כיון דאם יהי' דוקא בעיו"ט מתוקן עוד כדי שיאמרו קו"ח לחול, לכן אמרו דוקא ביו"ט הגם שמתחלה לא היו מתקנין ע"ת מלתא חדתא מה"ט וא"ש נכון בעזה"י:

ומזה ראי' דס"ל לרי"ף לטעמא דרבא לחוד מותר בשוגג לערב ביו"ט, אלא דרי"ף פסק כב' טעמי' כר"א ורבא, והלכה כר"א דהוא בתרא, והר"ש כ' דיש לסמוך דרבנן להקל על טעמא דרבא להתיר בשוגג לערב ביו"ט, וב"י דחהו בב' ידים דלא לשתמט לא' מן הראשונים ופוסקים שיאמר דבר זה, ועיי', שעה"מ הלכ' יו"ט דמביא ראי' דרא"ש ע"כ לא ס"ל הכי מדל"א נ"מ לרבא מותר לערב ביו"ט, והצל"ח דחה ראייתו של שעה"מ מדל"א

עוד נ"מ בין רבא לרבה בנאכל ערובו אחר הסעודה מותר ולר"א אסור, ונדחק דרא"ש לא כ' רק נפקותא דלכתחלת מותר לר"א, ובמח"כ ראי' זו דחוי' מעיקרא דרא"ש כ' נ"מ להקל לר"א דהלכתא כר"א שהוא בתרא ויש בו נ"מ להלכתא דמותר לערב מעיו"ט לשני, אבל נ"מ של הר"ש דלרבא מותר לערב בשוגג ביו"ט ואסור לר"א, והא דאסור לר"א לא צ"ל דהא מפורש בש"ס, וחידוש דינו של הר"ש דלרבא מותר בשוגג אין בו נפקותא לדינא דקיי"ל כר"א ולחומרא הגם דדרבנן הוא לא אזלי' להקל כיון דר"א בתרא הוא וכן אזלי' להקל לערב מיוט"ר לשני כר"א, ואין הכרח דרא"ש לא ס"ל כר"ש אליבא דרבא עצמו:

והנה הרא"ש ס"ל לרבא אסור לערב מעי"ר לשני, אלא דל"ח לרבא דקיי"ל כר"א, והגהמי' ומובא בב"י כ' דוקא מעיו"טר לשני מותר אבל מעיו"ט א' לי"ט הרבה לא ולא דמי לע"ח וע"ת דהכא טעמא כדרבא שלא ישכח ולימים הרבה יש לחוש שישכח, הנה פליג בתרתי על הרא"ש, לרא"ש לרבא אפי' מיט"ר לשני לא ועוד הרא"ש לא חייש לדרבא כלל והגהמי' כ' דמעיו"ט לשארי יו"ט אסור משום דרבא, וצ"ע על הגהמי' איך חש להחמיר לדרבא בדרבנן דהוי לנו למיזל לקולא בדרבנן ועוד הא ר"א בתרא הוא וקיי"ל כוותי' אפי' להחמיר בדרבנן כ"ש להקל וצ"ע לכאורה, ונ"ל דאחז בשיטת הריף דמביא תרתי דרבא ודר"א וס"ל דר"א ס"ל גם טעמא דרבא שמא ישכח אלא דס"ל לזמן מועט ל"ח שמא ישכח כנ"ל:

ולדינא נראה כיון דלריף והגה"מ ר"א תרתי אית להו ואסור לערב לזמן הרבה, אבל מעיו"טר לשני אפשר גם הריף ס"ל כהגה"ם דגם לרבא מותר ואין לנו אלא הרא"ש דס"ל הלכה כר"א ור"א ל"ל דרבא והרמב"ם הגם דס"ל ג"כ טעמא דר"א לחוד, מ"מ אפשר דס"ל דאפי' לר"א אסור לערב רק בעיו"ט הסמוך דמתני' קתני עיו"ט משמע דווקא עיו"ט וטעמא כמ"ש הב"י בשם הכל בו דאין זה כבודו של שבת בתבשיל שכבר עבר צורתו ועוד גם לב' טעמי' עיו"ט דווקא, ולא נמצא מי שכ' להתיר משום דקיי"ל כר"א רק הרא"ש ולהגה"מיי וריף אסור לכהפ"ח לימים הרבה די לנו להתיר נגד הכל בו ודעימי' מעיו"טר ליוט"ש דגם להגהמיי' מותר ואפשר גם לריף כן הוא ולא יותר, וכ"ז אחר שכבר אכל סעודת יו"ט אבל כשעדיין לא אכל יערב ביו"ט דהא כל עצמנו אנו מחמירי' שלא לערב לימים הרבה משום שיטת הריף והגהמיי' דס"ל דר"א תרתי אית לי' ולטעמא דרבא ל"מ לו מה שעירב לימים הרבה לרבא יוכל לערב ביו"ט עצמו עכ"פ בשוגג כשיטת ר"ש אליבא דרבא וכבר סלקנו כל הקושי' והראי' שנגד הר"ש ועשינו לו סמוכי' מן הריף והראנו לו פנים מלשון ש"ס דאמר אין ה"נ לפ"ז ממי שהניח ע"ת לימים הרבה וסבור הי' דמהני לו ושוב נודע לו דל"מ הו"ל אומר מותר דשוגג או אנוס הוא מותר לו לערב

ביו"ט עצמו ממ"נ לטעמא דר"א יוצא במה שעירב לימים הרבה ולטעמא דרבא יוכל לערב עכשיו וכ"ז קודם שאכל סעודה יו"ט אבל אח"כ אסור כן הי' נראה לעניות דעתנו, אבל מי יבוא אחרי הב"י שהכריע כיון דדרבנן הוא יש לסמוך בדיעבד אפי' עירב לימים הרבה וכבר עשהו להלכה בש"ע הגם דאפשר אם הי' מדייק הב"י בריי"ף והגה"מ כמו שדייקנו דס"ל כב' טעמים אפשר לא הי' מקיל, כיון דמלתא דרבנן הוא א"א אחראין לדייק כ"כ האי להחמיר, מ"מ נ"ל אם נזכר קודם שאכל סעודת יו"ט דלרבא אפשר לו לערב יערב ביו"ט ויצא ממ"נ כדכתיבנא, וכן מי ששכח לערב ונזכר קודם הסעודה לא יסמוך על גדול העיר כיון שבידו לערב הו"ל כפושע אם לא יערב כמ"ש הצל"ח, או מטעמא שכתבתי עפמ"ש הפ"י דלטעמא דרבא ל"מ באפשר עירוב של גדול העיר, לכן יערב ביו"ט ואין חילוק בכ"ז בין יט"ר ליט"ש דלא כצל"ח וכאשר כתבנו בתחלת דברינו כנלפע"ד לדינא:

ולהיות כי נפשי יודעת מאוד כי ערבים עליך דברינו מאז יצקת מים ע"י כן עתה כאשר היית לנו לעינים בהיותי במקומך שנה אשתקד שעוד זכור תזכור כמה וכמה דברים אשר שמעת מאז בפרט דברי אגדה ימלא פיך מאשר שמעת מאתנו כן עוד אחזה לך מה שאמרתי אתמול ע"ד אגדה בענין זה בישוב קושי' תוס' על ר"א דאמר לתלמידיו לכו אכלו משמנים והא ס"ל או כולו לה' ונדחק, ואמרתי ליישב בהקדם דבר הצריך יישוב והרגיש בו הפ"י דתי' ש"ס על הקושי' מדאמר ר"א מניחי' ח"ע ועוסקין בחיי שעה והא מצוה הוא אינו מעלה ארוכה דעדיין קשה איך קרו לי' ח"ש דהא כתיב נמי עצרת לכם ושניהם שקולים או כולו לה' וכו' ונ"ל בשנבין ג"כ מה דאמר ר"א לא לכם אני אומר אלא לאלו וכו' מה נשתנו אלו התלמידים מאלו שיצאו למה חרה לו על אלו וקרא להם לכל כת וכת שמות, והנה הא דנתן עיניו בתלמידים ונשתנו פניהם צריך ביאור למה נתן עיניו בהם ולמה נשתנו פניהם ורש"י נדחק שסבורים היו שלבו עליהם מפני שאחרו לצאת, ומהרש"א כ' שסבורי' היו שנותן עיניו בהם מפני שהבין שרוצים לצאת וכ"ז דוחק, ונ"ל כי התלמידים הי' להם לחם חוקם אצל הבעלי בתים כישששכר וזבולון ואוכלים על שולחניהם בשבתות וי"ט כנהוג עתה, וב"ב סוחרי הארץ המחזיקים יצאו לאכול סעודת יו"ט, והיו התלמידים במבוכה מה לעשות אם לא יצאו עכשיו לא יהי' להם מה לאכול כי כבר אכלו המחזיקים סעודת יו"ט. ואם יצאו יתרעם ר"א עליהם וגם מעצמם לא רצו להסיר אזנם מד"ת ור"א הבין שהם במבוכה נתן עיניו בהם וראה שפניהם משתני' כי לא ידעו מה לעשות ואמר להם לא לכם אני אומר כי אתם אנוסי ע"פ היוצאים ותלוי' בהם אלא לאלו שמניחי' חיי עולם שהניחו בידים אבל אתם אנוסים לצאת ויצאתם ידי

שמים כנ"ל, וליישב הא דאמר שעוסקים בחיי שעה הגם דמצוה היא, נ"ל בשנסבור הא דאמר ר"א אין לו לאדם אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה נ"ל להמתיק ע"פ הירושלמי שבב"י או"ח סי' פר"ח ר"ח אמר לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ושתי' ר' ברכי' אמר לא ניתנו אלא לעסוק בהם בדברי תורה ובתנחומא מפרש לא פליגו מה דאמר ר' ברכי' לת"ת אלו הפועלים שהם עסוקי' במלאכתם כ"י השבוע ובשבת ויו"ט הם באים ומתעסקים בד"ת, ומה דאמר ר' חגי להתענג אלו ת"ח שהם יגעים בתורה כ"י השבוע בשבת מתענגים עכ"ל:

ומאז הוספתי דברים להסביר יותר עפמ"ש ז"ל כ"י עני רעים אלו בעלי גמרא כ"י רעים אוריית' הוא דארתחא לי' והוא מצטער ע"י שמעיין חוקר ודורש להבין כ"ד לאישורו, וטוב לב משתה תמיד אלו בעל משנה בלי פלפול ועיון היטב הדק, ומרגלא בפומי ע"ד הלצה פקודי ה' ישרים שאין לו בהם קושי' ותמיה אז משמחי' לב, ולהיות כן כל מי שלומד כ"י השבוע ויגע בעיון התורה גם בש"ק ילמוד עד"ז ולא יהי' מעונג בשבת וגם אכילה ושתי' לא יונעם לו, לכן ימעט בלמודו ועיקר היום באכילה ושתי' ועונג אבל הפועלים וסוחרי ארץ שאין להם פנאי ללמוד תורה רק בשבת ויו"ט ואופן למודו ביום א' בלי עיון כלל רק לומד הלכ' שוי"ט חג בחג וכדומה למען ידע המעשה אשר יעשה זה הוא מטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה ילמוד כה"י, ואחר הוצעה זו אומר אני כי מה שאמר ר"א או אוכל ושותה כה"י או שונה כה"י היינו מי שהוא מסוחרי ארץ או פועל עוסק במלאכתו כ"י השבוע ביו"ט עצרת לה' אותו היום יהי' מקודש ומיוחד לה' לבדו ומי שתורתו אומנתו ועוסק ויגע בתורה כ"י השבוע יהי' ביו"ט אוכל ושותה כה"י לקיים תהי' לכם ולכהפ"ח רוב ככל היום יהי' כן כנ"ל, וי"ל עפ"ז הא דאמר ר"א לתלמידיו לא לכם אני אומר אלא לאלו, ושאלנו מה נשתנו אלו מאלו, למ"ש שני ושני, אלו התלמידים שעוסקים בתורה כ"י השבוע על אלו נאמר עצרת תהי' לכם, אבל אמר לאלו שיצאו שכל השבוע עוסקים בחיי שעה במו"מ לפרנס עצמם ולהוסיף הון ועושר אין עושי' חיל בתורה על אלו הקפיד דעליהם כתיב עצרת לה' אלקיך וזהו שאמר ר"א אלא לאלו שמניחי' חיי עולם היינו שמניחי' כ"הי חיי עולם ועוסקים בכ"י בחיי שעה, וש"ס מקשה וכי ח"ש הוא הא מצוה הוא עד דלא הביא הא דאמר ר"א לא ידע לפרש שעוסקים בח"ש ומניחי' חיי עולם רק על שיצאו ואכלו והניחו הדרשה ומקשה והא סעודת יו"ט מצוה היא, ומתרץ לטעמי' ויפורש כוונתו שאמר מניחי' ח"ע ועוסקין בחיי שעה על מעשיהם באינך ימי' של חול כמ"ש, וי"ל ע"ד צחות היינו דאמר לא לכם אני אומר שהי' דורש כה"י לזכות רבים שקולה מכל המצות ועיי' מהרש"א, אבל לתלמידים

שלכ"א מצוה יחידי' מצוה ביותר לענג ביו"ט כמ"ש ולהם לא אמר ולא דרש ביו"ט כה"י, והיינו לא לכם אני אומר הדרשה אלא לאלו, ומיושב קושי' התוס' מדאמר לתלמידיו לכו אכלו משמנים לדדהו שפיר אמר כמ"ש כנ"ל יישוב נכון:

ועוד לנו יישוב עכ"ז מאז והוספתי עתה תוספת מרובה, בהקדם מה שאמרתי' לפרש פירושו דהאי מדרשא ומובא ברש"י בקרא דכתיב גבי שבועות ושמחת לפני ה"א אתה וכו' ועבדך ואמתך וכו' ובמדרש אם אתה משמח את שלי אני משמח שלך, ונ"ל ע"פ הרמב"ם בהלכ' יו"ט דמצוה להזמין ולתת לעני ואביון לגר וכו' וזו היא מצות שמחת יו"ט, אבל מי שאוכל ושותה ומענג נפשו ונועל דלת אין זו שמחה של מצוה אלא מילוי כרס ועליו נאמר וכו' ויש לכוין זה בכוונת המדרש אם אתה משמח שלי שאתה נותן לשלי אז אני משמח שלך שלשמי אתה משמח ביום טובה בטוב לב משתה תמיד, אבל כשאין אתה משמח שלי רק שלך אז ידוע כי אין אני משמח את שלך לא לשמי ולכבודי אתה משמח א"ע וב"ב אלא שמחה של רשות ומילוי כרס הוא, ונ"ל לפרש בזה מקרא דעזרא דאמר לכו אכלו משמנים וכו' ושלחו מנות לאין נכון לו כי כן מצות היום ושמחת אתה וכו' והגר והיתום וכו' ועי"ז נראה לעין כי מקדש יום זה באכילה ושתי' לשם שמים וזהו שאמר כי קדוש היום לאדונינו ולא לעונג הגופני וע"י שאתם שולחים מנות לא"נ לו תקדשו היום לאדונינו, ואמר אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם ואמר ר"י מאי כי חדות ה' וכו' אמר הקב"ה לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע, וצ"ל מאי והאמינו בי המאמין מאמין ומי שאין אומן בלבו ואינו בוטח בדבר ה' גם אם אמור יאמר ה' והאמינו בי לא יאמין, ונ"ל כי בהבטחה זו ואני פורע לא יצא לגמרי מעצבון רוח דיחסר לו מכל טוב האמיתי בעה"ב לאשר יקבל שכרו בעה"ז שה' יפרע מה שלוה, לכן אמר והאמינו בי ואני פורע, נ"ל כוונתו ע"פ שפירשתי כוונת המדרש כ"מ שישראל אוכלי' בעה"ז בזכות האמונה, נ"ל כוונתו כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא היום לעשותם, ומה שאוכלים בעה"ז בשביל שמאמין באמונה שלימה כי יש שכר לפעולתו בעה"ב הגם כי עין לא ראתה וא"א להשיגו מ"מ מאמין באמונה שלימה ובטוח לבו, והיינו עין לא ראתה וכו' יעשה למחכה לו בשביל שמחכה לו, וכדכתיב והאמין בה' ויחשביה לו צדקה, וזהו כוונת המדרש מה שאוכלים בעה"ז הוא בשכר האמונה שמאמינים באמונה שלימה כי ה' נותן לאיש חסד כמפעלו, והיינו שכר מצוה מצוה, ויש להאריך, וזהו שאמר ר"י שאמר ה' לוו עלי וכיון שאמר לוו עלי אצ"ל ואני פורע פשיטא שיפרע כי כל לוה או ערב צריך לפרוע, אלא דה"א שינוכה לו משכרו בעה"ב לכן אמר והאמינו בי כי אני פורע ועל אמונה זו ואני פורע שכר האמונה ולא שכר המצוה עצמה וא"ש:

וע"פ דברים הדברים אלו נבוא להבין מה שאמר ר"א או אוכל ושותה או יושב ושונה כ"הי בוודאי מי שיוכל לעצור ברוחו שיהי' אוכל ושותה ביו"ט רק לש"ש בוודאי טוב מיושב ולומד כי יש עבודה ומדריגה יותר בשעה שעוסק בהנא' גופני' שיהי' לש"ש ממי ששונה לש"ש ומרגלא בפומי' דאבא מאוה"ג זצ"ל לומר אכילה לש"ש קשה ומצוה יותר ממתענה לש"ש וי"ל ויחזו את האלקי' ויאכלו וישתו בשעה שאכלו ושתו היו מכווני' לש"ש והי' זה עצמה עבוד' לה' כמ"ש הרמב"ם ההולך בדרך זה שכל מעשיו לש"ש עובד ה' כ"י, ולכן נתנה התורה רשות או עצרת לה"א מי שאין יוכל לעצור בעצמו שיהי' כוונתו לאכול ולשתות ביו"ט לש"ש לבד עצרת תהי' לה"א היינו שיעצור עצמו מלהנות הנאה הגופני יהי' עצור לפני ה' ויושב ושונה, וכתיב עצרת תהי' לכם למי שאפשר להזהר ולעמוד על נפשו תהי' הנא' הגופני דאכילה ושתי' לש"ש ומה דיש בו לכם הנאה הגופני יהי' תכליתה לש"ש בוודאי אשריו וטוב לו ומתקיימו ב' המקראות בב' כיתי ב"א כנ"ל, ויש לכוין זה במה דאמר ר"א לתלמידיו לא לכם אני אומר שהי' יודע צדיק ר"א נפש תלמידיו כי הם במדריגה זו שמכווני' לש"ש ועליהם נאמר עצרת תהי' לכם, ולהם ל"א אלא לאלו שמניחי' ח"ע ועוסקים בחיי שעה היינו בשעה שאוכלים ושותים ביו"ט ואם הוא לש"ש ישיגו בזה חיי עולם, אבל מניחין חיי עולם ועוסקים בשעת אכילה ושתי' של יו"ט בחיי שעה ככל הנא' גופני' שהיא לשעה, עליהם כעס דעליהם נאמר עצרת לה"א, ועד דלא ידע ש"ס לדר"א הקשה והא מצוה הוא ומתרץ דר"א לטעמי' ומתפרש מניחים ח"ע ועוסקין בח"ש כמ"ש ומיושב קושי' פ"י וממילא מיושב קושית תוס' ממה דאמר לתלמידיו לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים כי ידע נפש תלמידיו שכל כוונתם לש"ש עליהם אמר קרא בוודאי עצרת תהי' לכם, והוא בעצמו משום מצות תלמוד תורה דרבים ומצוה דיומא לכל אלו דעליהם נאמר עצרת לה"א הגם שהוא מאלו שעליהם נאמר עצרת תהי' לכם, מ"מ מצוה דרבים שאני שקולה יותר ויותר וא"ש הכל ומיושב הכל ע"ד צח וישר, בעזרת תם וישר פעלו ית"ש:

והנה בפסחים ס"ח ע"ב אר"א כ"ע מודים בעצרת דבעי נמי לכם דבו ניתנה תורה והוא תמוה לכאורה נהפוך הוא מן המושכל דביום שניתנה תורה שנתקדשו ישראל וקדשנו במצותיו נהי' קדושי' לקדש עצמינו במותר לנו, ולמה אזיל ר"א בתר איפכא דבעצרת לכ"ע בעי לכם ואמר הטעם המנגדתו משום שבו ניתנה תורה, ונ"ל בהקדם מה שאמרתי לפרש מקרא קודש בפ' משפטים ואל אצילי ב"י לא שלח ידו ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו וכ' רש"י מדכתיב לא שלח ידו שהיו ראוי' להענש מפני שאכלו אכילה גסה, והענין תמוה על אצילי ב"י שיעשו כדבר הזה, ורמב"ן הפך לטובה ששו ושמחו בקבלת

התורה ואכלו ושתו והקריבו קרבנות, וצ"ל מה דאמר קרא לא שלח ידו למה ישלח בהם יד והם למצוה נתכוונו ומעשיהם רצוי' לה', ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית אם יקבלו את התורה מוטב ואם לאו וכו' והנה מי שיש לו צער בלבו לא יערב עליו אכול ושתות וכן מי שהוא אנוס לקבל עליו ולעשות דברים בע"כ דילי' וכ"ש אם הוא ענין שהוא לו ולזרעו לדורותיו, וישראל שנאנסו לקבל עול התורה להם ולזרעם אחריהם לא ערב לנפשם לאכול ולשתות כה"י כי עגמה נפשם עליהם וכל לבב דוי, כ"ז להמונים, אבל איצלי ב"י קבלו התורה בשמחה ועמדו בדבריהם שאמרו בתחלה נעשה ונשמע ולא חזרו ע"י האש וקול גדול, הם הראו שמחתם וטוב לבם ע"י שאכלו ושתו ביותר מהרגיל כדי להראות לעיני כל שמחתם בקבלת התורה ומהם ילמדו וכן יעשו, והיינו ואל אצילי ב"י לא שלח ידו כוונתו דלא הי' צריך לשליחות יד להתרות בהם ע"י מראה ושליחות יד שאם לא יקבלו שם תהי' קבורתם כי היו מקבלים בשמחה ויחזו את אלקי' ויאכלו וישתו להראות כי ששים ושמחים על כי זכו לחזות אלקי' וא"ש נכון, ואומר מעתה מה"ט אמר ר"א בעצרת נמי בעינן לכם יותר מכל יו"ט משום שבו ניתנה תורה ואפשר לחשוב כי מי שעושה כולו לה' משום שנפשו עגומה עליו ביום זה ולא יערב לנפשו אכול ושתות מפני שקבלו בו עול תורה ומי יבוא לפרוק ע"ת אחר שכבר קבלו עליהם אבל נפשו עליו תאבל על מעשה אבות שכך עשו מחמת אונס, וכדי להראות שאינו כן מצוה שיהי' נמי לכם, משא"כ בשארי יו"ט דמי שהוא עושה כולו לה' אין לו טעם אחר רק לשם ה' שיודע בנפשו שא"א לו לכוין דעתו לש"ש עושהו כולו לה' כמ"ש, וכן י"ל הא דאמר רבה בפסחים שם בשבת כ"ע מודים דכתיב וקראת לשבת עונג, וצ"ל ניהי דכתיב קרא אבל מה היום דשבת מיומים דיו"ט וקדושת שבת לעילא ולעילא מקדושת יו"ט, ונ"ל ג"כ ע"ד הנ"ל במה שאני רגיל לומר זכור ושמור בדבור א' נאמרו כי מי שמשמר השבת כהלכתו שבת וינפש מכל מלאכה לפעמים הרבה הזיקו רב לשעה ואינו מעונג בשבת ונפשו ולבו עליו יכאב לכן כתיב זכור קדשהו על היין ישמח לבב אנוש ובדבור א' נאמרו כי מי שאינו מקיים שמור שהיא הל"ת שוא"ת בקל לו לקיים זכור ורגיל אני לומר בתוכחת מוסר ע"ד הלצה זה שאינו מקיים שמור מעשה רשע מצליח דרך רשע' צלחה ומרוויח בשבת יותר מבחול בטבע מאחר כי שומרי שבת רבים המה והוא ממילא יותר מוכר וקונה ביותר מכ"י השבוע ואחר כלות השוק רץ לבהכ"נ בבגדי שבת ומתפלל בה מודה לה' על הטוב וחסד שהצליחו בדרך הרשע שהלך כמה טוב כפולה ואומר עוד זאת אני מבקש ראה וינוחו בו ישראל מק"ש דלא ילמדו ממנו לעשות כמעשיהו ואז לא ירוויח כל כך בשבת קודש אבל מי שמקיים שמור

קשה עליו לקיים זכור שיהי' שמח וטוב לב והוא נגד הטבע ב"א לכן בדבור א' נאמרו להורות שא"א לזה בלא זה ושניהם אגודי' אחוזים יחד בל ינתקו וזהו שאמרו אלמלא שמרו ב"י ב' שבתות היינו זכור ושמור, ואמרו כל המענג שבת כהלכתו כהלכתו דייקא דיש שמעונג בשבת ביתר שאת אחר שלא קיים שמור ועשה כל מלאכתו מעונג בשבת וקל הוא לו כי הצליח ועשה פרי בש"ק ולכן דייקו כל המענג שבת כהלכתו שקיים שמור ומ"מ קיים וקראת לשבת עונג רב בטחונו בה' שימלא חסרונו ואין מעצור לה' וכו' נותני' לו נחלה בלי מצרים, והא"ש דאמר רבה בשבת בעינן לכ"ע לכם דכתיב וקראת לשבת עונג היינו שיהי' מראה בנפשו כי השביתה עונג הוא לו ואם יעשהו כולו לה' אולי משום שיום השביתה צער הוא לו לכן לכ"ע בעינן לכם, ויש להאריך עוד בדברי אגדה, בעזרת אגודתו עלי ארץ יסדה, ולהיות כי כבר נתארך המכתב בכותבת הגסה המייתבת דעתך הנני מקצר כעת, הכ"ד אוה"נ דש"ת חפץ ושש ביקרך חותם בברכת אהבה. פ"ב כאור בוקר ליום א' אה"ח דשבועות תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה עט

יעקב איש תם יושב אהל תורה, לעדתו בהלכה ברורה מורה, ה"ה תלמידי י"נ הרב הוותיק מלא עתיק המאוה"ג בע"פ כש"ת מו"ה יעקב סניידערס נ"י אבדק"ק יערגען יע"א: **יקרתו** הגיעני בעידנא דרבו הטרדות לכל מרא דאתר' במילי דפסחא דנפישי טובא, ולהיות כי השעה דוחקת והיא בבל תאחר עד אחר החג פניתי מהמון הטרדות להשיבו דבר על שאלתו הנחוצה והוא ב"א שרוצה להחזיר גרושתו בחוה"מ הבע"ל דמפורש במתני' במ"ק ז' ע"ב דשרי אם מותר לעשות סעודת נשואי' ג"כ או דוקא נשואי' בלי סעודה שרי ועיניו ראו מ"ש הב"מ או"ח ס' תקמ"ו, די"ל בכוונת הרמב"ם בהל' יו"ט מ"ש ואסור לעשות סעודה נשואים כוונתו במחזיר גרושתו אסור לעשות סעודה, וב"י ואפשר לפרש כן אבל הפשוט כמ"ש תחלה דאפי' נשואי' קודם יו"ט אסור לעשות סעודה ביו"ט, והמחבר בא"ע סי' ס"ד כ' מותר להחזיר גרושתו מן הנשואין וסתם ולא כתב אם מותר ג"כ לעשות סעודה או לא ובא הדבר לפני מעכ"ת להלכה ולמעשה, ונפשו בשאלתו ממני להודיעו כיצד יעשה ואחר העיון לפי מסת הפנאי אשיבו דבר כיד ה' הטובה עלי:

הנה התוס' ורא"ש במ"ק מביאים האמור בירושלמי על מתני' דמחזיר גרושתו ה"מ מן הנשואי' אבל מן הארוסין לא והרי"ף ורמב"ם השמיטו הא דירושלמי וב"י או"ח סי' הנ"ל קרא תמה על השמטה זו דרי"ף ורמב"ם, ואני בעניי הכינותי מאז יישוב לזה בשים לב

על דקשה טובא על הירושלמי דאמר מן ארוסין לא וכוונתו הפשוטה דמחזיר ונושא גרושתו מן הארוסין לא, מלתא דא א"צ להאמר מהיכי תיתי יעלה עה"ד דמותר להחזיר ולנשאה אחר שגרשה מן הארוסין מי עדיפ' מכל נשואים דבתר ארוסין דאסורים משום דנשואי' עיקר שמחה היא הגם שכבר נתארסה לו ואגודה ומ"ש נשואי' בתר גרושין מן הארוסי' וצ"ע:

ונ"ל דירושלמי קמ"ל רבותא דהי' מקום לומר כיון שגרשה או מחמת דבר שראוי' ומצוה לגרשה ואח"כ נתברר לו כי שקר הי' או שגרשה מחמת שלא מצאה חן וקטט וכבר חלק לבם גם כשמחזירה אח"כ ונשא' מ"מ ליכא שמחה כ"כ מאחר שכבר חלק לבם עתה לא ישלימו לגמרי קמ"ל ירושלמי דבתר ארוסין לא כנ"ל:

וי"ל הא דהשמיטו ריי"ף ורמב"ם הא דירושלמי, דס"ל דגם גרושה בתר ארוסין יש להתיר להשיא' יותר מכל נשואין דבתר ארוסין והא דירושלמי, סתם ירושלמי ר' יוחנן והא אמר שם דטעמא דאין נושאין נשים במועד משום פ"ו, וכ' תוס' להך טעמא מחזיר גרושתו מותר דסתמא כבר קיים פ"ו וגם אין דרך להשהות כה"ג, וכ"ז בגרשה מן הנשואים, אבל גרשה מן הארוסין שייך טעמא משום פ"ו דעדיין לא קיים ודרך להשהות כמו כל נשואין דמשהה בתר ארוסין, לכן ס"ל דמן הארוסין אסור וקמ"ל רבות' הא גופי' דלא תימא דמשום אין מערבין שמחה וכו' או משום ושמחת בחגיך אסור לישא או עכ"פ בצירוף טעם זה, וכשגרשה מן הארוסין ליכא שמחה כ"כ כשמחזירה כמ"ש קמ"ל סתמא דירושלמי דאסור דטעם שאסור לישא משום פ"ו הוא וזה שייך גם כשגרשה מן הארוסין, והא"ש להלכת' דנקטי' משום ושמחת בחגיך ומשום אין מערבין שמחה בשמחה מותר להחזיר גרושתו מן הארוסין דליכא שמחה כ"כ ולכן לא העתיקו ריי"ף ורמב"ם הך דינא דירושלמי:

ולבאר יותר דלא תקשי מנ"ל לריי"ף ורמב"ם דבר זה אמינא דאית להו ראי' מהימנא מש"ס דילן כתובות מ"ז בחד דחי' דש"ס דמסר לה בשבתות וי"ט והקשה תוס' הא בשויו"ט אסור ודאורייתא הוא מקרא דושמחת בחגך ותי' ב' תרוצים א' דמסר לה בשויו"ט ועוד בנשואין בלא סעודה, וב' תרוצים ליתנייהו לרמב"ם דל"ל איסור מלאכה דתוס' שויו"ט ועיי' ב"י או"ח סי' ר"ס, ותי' שני ג"כ ליתא עיי' מהרש"א שם דס"ל לתוס' בתי' ג' דנשואין בלא סעודה דרבנן, ורמב"ם כ' מפורש דנשואים אסור מקרא דושמחת בחגיך אפי' בלא סעודה כמבואר מדבריו ועי' לח"מ שם, וקמה וגם נצבה קושי' תוס', והנה לומר דאירי שכבר נשא' לזה וגרשה וחוזר ונשאה בשויו"ט דמפורש במתני' דמחזיר גרושתו, זה א"א דהא אין אישות אחר אישות ואם כבר נשאה וגרשה שוב אין בכח האב להשיא' שני'

וכשגרשה זה מן הארוסין שיוכל האב למסרה שני' לאיש ולהשיא' הא לפי הירושלמי מן הארוסין אסור להחזירה, אבל לפמ"ש דירושלמי דס"ל משום פ"ו משו"ה מן הארוסין לא, ומאן דס"ל משום ושמחת מותר א"ש דבכתובות שם אזיל לרב ולשיטתו מותר להחזיר כשנתגרשה מן הארוסין ומיושב קושי' תוס' שפיר, ויש ראי' לרי"ף ורמב"ם עפ"מ שישבנו מסוג' ש"ס דילן וליכא פלוגתא בין התלמודים, דתלי' בטעמא כדכתיבנא ועיי':

ותוספ' דמביא הא דירושלמי, דלתוס' לשיטתו בכתובות ליכא ראי' משם דלא כירושלמי, וכן י"ל ס"ל לרא"ש דמביא הירושלמי לדינא, ולא נחית בלי ראי' לסברא דידי' או אפשר תוס' ורא"ש חושש להחמיר לפי טעמא דפ"ו הגם דנקיט לעיקר מ"ש בטעמא דרב ושמואל:

אלו דברים הי' נראי' לי זה שנים טובא, ועכשיו אני רואה דיתכנו דברינו רק ביישוב הרמב"ם אבל לרי"ף לא יתכנו דהא הרי"ף מעתיק ככילהו אמוראי ומביא ג"כ מפני פ"ו משמע דכולהו טעמא אית לי', ולטעמא דפ"ו אסיר להחזיר מן הארוסין כירושלמי ולמה השמיטו, ומסוגי' דכתובות אין ראי' נגד הירושלמי דאזיל לרב לשיטתו, גם מ"ש דירושלמי קמ"ל רבותא דלא נטעה דהטעם משום דושמחת בחגיך יש בו מן הדוחק קצת כמובן:

והיגעתי למקום יישוב כ"ז בדרך מרווח וקרוב יותר למרכז האמת ביישוב הירושלמי, דמ"ש אבל מן הארוסי' לא כוונתו דאסור להחזיר מן הארוסין היינו שאם גרשה מן הארוסין אסור להחזיר מה שהי' לו תחלה היינו לארסה שנית הגם דלארס מותר לעולם משום שמא יקדמנו אחר, אבל אסור לעשות סעודת ארוסין כמבואר בש"ס מ"ק, הה"נ בשכבר היתה ארוסתו ועשה סעודה אסור לארסה שני' בחוה"מ ע"ד שהי' אסור לו בפעם ראשון לארס בסעודה בפעם ראשון דווקא בתר נשואין מותר להשיאה שנית כיון שלבו גס בה אבל ארוסין בתר ארוסין שמחה היא לו, וכ"ש לטעם משום פ"ו דאסור, וטובא קמ"ל בזה כנ"ל, ושמענו לפי פי' זה תרתי דארוסין בתר גרושי ארוסין עם סעודה אסור, הגם דנשואין בתר נשואין מותר אפי' עם סעודה דאם גם בתר נשואין מותר רק בלא סעודה הדר תקשי מאי רבות' דבתר ארוסין לא אם כוונתו נשואין בתר ארוסין כ"ש פשיטא מ"ש מכל נשואין בתר ארוסין, ואי ארוסין בתר ארוסין בלא סעודה שרי ואי בסעודה גם נשואין בתר נשואין אסורי' וע"כ דמחזיר גרושתו ונישאה דמותר גם עם סעודה כנ"ל, שוב ראיתי בפמ"ג סי' תקכ"ו בכלל דבריו מקצת מדברינו והמעיי' יבחר:

ע"פ דברינו אלו בכוונת ירושלמי היגענו למקום יישוב השמטה זו של רי"ף ורמב"ם, דס"ל הא דס"ל לירושלמי בפשיטות דמותר להחזיר גרושתו עם סעודה, דאזיל סתם

ירושלמי שהוא ר' יוחנן לשיטתו דס"ל טעמא משום פ"ו ובמחזיר גרושתו מן הנשואין ל"ש משום פ"ו כמ"ש תוס' ממילא גם סעודה מותר כיון דליכא למיחש לפ"ו, אבל לפי דנקטי' משום ושמחה וכו' או משום אין מערבי' כמ"ש הרמב"ם גם במחזיר גרושתו אסור לעשות סעודה דסעודה שמחה היא לו גם במחזיר גרושתו וכמ"ש הב"י בחד פי' ברמב"ם שכ' דסעודת נשואין אסור כוונתו בה"ג והלח"מ כ' כן בפשיטות שזהו כוונת הרמב"ם, ולכן השמיט הך דירושלמי כיין דבתר נשואין לא שרי רק נשואין בלי סעודה תו ליכא רבותא דמן הארוסין לא היינו לארס שנית דהא גם בתר נשואין אסור לעשות סעודה ולארס בלי סעודה פשיטא דשרי, ושאסור לישא בגרושה מן הארוסין ג"כ פשיטא מ"ש מכל נשואין ולא מצא הרמב"ם צורך להעתיק דין זה, והרי"ף הגם דמביא גם טעם דפ"ו כיון דמביא ג"כ טעמא דושמחת בחגיך ומשום אין מערבין שמחה בשמחה ונקטי' לחומרא בכולהו טעמא וכ"ש טעמא דושמחת בחגיך ומשום אין מערבין שמחה בשמחה ונקטי' לחומרא בכולהו טעמא וכ"ש טעמא דושמחת שהוא דאורייתא ממילא במחזיר גרושתו מן הנשואין אסור לעשות סעודה שוב ליכא רבותא במחזיר מן הארוסין שאסור לחזור ולארסה בסעודה כמ"ש ושיטת רי"ף ורמב"ם עולים בקנה א', ומוסכם עם דינא של הירושלמי לדינא, אלא להלכתא דינא דירושלמי דבר שא"צ להאמר ודרך זה נלפענ"ד נכון וישר בעזה"י:

ותוס' ורא"ש דמביאי' דינא דירושלמי, נראה דס"ל דמחזיר מן הנשואין מותר לעשות סעודה ג"כ כיון דליכא שמחה בנשואין עצמן גם בצירוף סעודה ליכא שמחה כ"כ כדעת רשב"א בתשובה אחת שבב"י או"ח סי' הנ"ל דמותר לעשות סעודה כשנושא בערב הרגל, ואיכא רבותא דמן הארוסין לא היינו עם סעודה דהא ארוסין וסעודה שמחה הוא לו ולא התירו ארוסין רק משום יקדמנו אחר אבל עם סעוד' דיש שמחה ביותר אסור אבל מחזיר מן הנשואין דליכא שמחה בנשואין גם סעודה שרי דמשום שמחה דסעודה לחוד אסרו:

והמחבר דמעתיק הך דירושלמי וכ' מפורש ביותר בלשון ירושלמי ה"מ מן הנשואין אבל מן הארוסין לא צ"ל דס"ל דאיכא רבותא לדינא דאסור להחזיר ולארס עם סעודה, ומן הנשואין מותר אפי' עם סעודה, וי"ל שסמך עצמו על מ"ש באו"ח דנושא בערב הרגל מותר לעשות סעודה ברגל, וה"ה וכ"ש כשמחזיר גרושתו אפי' בחוה"מ דמותר לעשות סעודה כיון דליכא כאן שמחת של נשואין עצמם כ"ש הוא דמותר לעשות סעודה מדמותר לעשות כשנשאה בערב יו"ט סמוך ליו"ט ועיי':

וגם לפי הכרעת מג"א דסעודה ראשונה אסור' בליל יו"ט, יש לצדד להתיר דשאני התם דאיכא שמחת נשואי' עצמם גם הסעודה הסמיכה לנשואין היא שמחה גדולה, אבל

מחזיר גרושתו דליכא שמחה כ"כ בעיקר נשואין גם בצירוף סעודה ליכא שמחה כ"כ במשקל הנ"ל, והב"י כ' כיון דמילי דרבנן היא נקטי' להקל והמג"א תמה הלא דרשא דושמחת בחגיך דאוריית' היא כמ"ש תוס' ולכן יצא להכריע בין סעודה ראשונה לשני', והיינו כל שיש שמחת נשואי' וסעודה בלילה שלאחריה דילפי' מושמחת בחגיך ואם כשעושה הסעודה סמוך לנשואין בכלל זה שכ' הב"י דדרבנן הוא יפה תמה המג"א דאוריית' מקרא דושמחת וכו' אבל במחזיר גרושתו דנשואין ודאי ליכא שמחה, משום סעודה לחוד כשנאמר דאסור כמ"ש לח"מ וב"י בכוונת הרמב"ם אינו רק מדרבנן משום אין מערבין שמחה בשמחה כמ"ש הרמב"ם ועיי' לח"מ, וכיון שאין מפורש וברור בכוונת הרמב"ם, ומתוס' וראש ומחבר נראה דמותר כמ"ש וכיון דדבר מלתא דרבנן היא כל המתיר לעשות סעודה אין מזחיחין' אותו, וה' יראנו נפלאות מתורתו באוירא דא"י דמחכים שאנו מחכים ומצפים לראות בנחמתי, הכ"ד אוה"נ ד"ש תורתו. פ"ב כאור בוקר ליום ליום ב' יו"ד ניסן תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פ

בדין אי קנסינין בנו אחריו וכל המסתעף המחבר באו"ח סי' תקל"ח ס"ק ז"ל וכל המכווין מלאכתו והניחה לעשות במועד ב"ד מאבדין אותה ממנו ומפקירי' אותה, ואם מת לא קנסי' בנו אחריו, ומותר לו לעשותה אם היא דבר האבוד והוא לשון הרמב"ם בשינוי מעט פ"ז מהלכ' יו"ט הלכה ד' ונראה מלשון המחבר ויותר מרמב"ם שכ' ואם כיון מלאכתו ומת אין קונסי' בנו אחריו ואין מאבדין אותה ממנו, דתרתי קאמר דאם כיון מלאכתו ועשה האב במועד דמאבדין ממנו ולא מבנו, וכן אם מת האב קודם המועד מותר לבן לעשות ולגמור המלאכה, ונ"ל בכ"א רבותא בעשה האב מלאכה במועד באיסור הגם דעביד האב איסור מ"מ לא קנסי' בנו ואין מאבדין ממנו, וזה לא נשמע מאידך אם מת קודם המועד דלא קנסי' בנו משום דלא עביד האב איסור כלל, ומהא דעבד האב איסור ומת דאין מפסידין לבן, לא נדע היכא דמת דמותר לבן לעשות מלאכה בידים כיון שהוא דבר האבד כדי שינצל מפסידא לא שרי' לי בקום ועשה לעשות מלאכה קמ"ל דגם זה שרינן לי', ונ"ל דנפקא לי' לרמב"ם תרתי גווני אלא ב' סוגי' מ"ק י"ג וגיטין מ"ד, דבמ"ק לפי גרסא שלפנינו את"ל צורם אוזן קנסי' ב"א משום דעבד אסורא דאורייתא ותוס' כ' דלא צריך לזה דהא מכווין מלאכתו לא עשה איסור כלל, ורש"י נשמר וזה וכ' וז"ל אבל האי דמכווין מלאכתו במועד דלאו אסורא דאורייתא הוא דהא מתכווין מותר לגמרי,

ונראה דמדרש הא דמבעי במכווין מלאכתו היינו ועשה האב מלאכה במועד קודם שמת וא"ש דקאמר אפי' את"ל בצורם אוזן דקנס' משום דעשה איסור דאורייתא, אבל במכווין מלאכתו אפ' אם עבר וגמר מלאכתו איכא למבעי הגם שעשה איסור לא דמי' לצורם אוזן דזה דאוריית' וזה דרבנן, ובגיטין מ"ד קמבעי לי' את"ל מכווין מלאכתו לא קנסי' משום דלא עביד אסורא כ' רש"י דמת האב קודם המועד דלא עשה איסור ומבעי לי' אפי' תימא מכווין מלאכתו ומת קודם המועד דלא קנסי' אפשר בעבד קנסי' הגם דהוא מדרבנן קנסי' ב"א דאסורא דרבנן מיהא קעביד אבל במכווין מלאכתו ומת לא עביד איסור מותר לבנו לגמור המלאכה ופי' רש"י בכ"מ לפי הסוגי', ונשמע מב' הסוגי' תרתי, ומעתיק הרמב"ם שניהם היוצאים מ"ב סוגי' בכל א' חידוש דלא נשמע א' מחבירו כדכתיבנא ועיי':

והא לך לשון הטור המכווין מלאכתו במועד קנסי' אותו שלא יעשנו אע"פ שהוא דבר האבוד ואם מת לא קנסו בנו אחריו ומותר לו לעשות אם הוא דבר האבד עכ"ל, הנה לא כ' רק אם לא עשה מלאכ' רק כיוון מלאכתו ומת דמותר לבנו לעשות, נראה דאזיל בשיטת וגרסת תוס' במ"ק דלא גרס בצורם אוזן רק משום שעבד איסור וקאי דלא גמר מלאכתו ביו"ט ומת, הגם דוודאי גם בעשה איסור וגמר מלאכתו לא קנס' דהא באינך דעבד ואפי' בצורם דאוריית' לא קנס' מ"מ לא כ' רק הך דינא דאית' בסוגי' ש"ס בגיטין ובמ"ק לפי גרסת תוס' והמחבר מעתיק לשון הרמב"ם כדרכו והיא לפי גרסא שלפנינו במ"ק כגרס' רש"י ועיקר, ולדינא ליכא נפקות' בין לרמב"ם ורש"י בין לתוס' וטור לא קנסי' בנו בשניהם דהא דמתירין לעשות עבודה מבואר בסוגי' דגיטין, והא דאין אוסרים עליו מלאכת אביו באיסור גם לגרסת תוס' וטור מוכח ממילא מדפשטי' אפ' בצורם אוזן דלא קנסי' בנו אחריו וסמך הטור על מ"ש בצורם ביו"ד סי' שי"ג ובסי' רס"ז בהלכ' עבדים וכ"ש הוא ועיי':

והנה הב"י כ' דרי"ו בשם מפרשים כ' היכא דעבד אבוה בחוה"מ מלאכה דאינו דבר האבד קנסי' בנו אחריו, למאן דס"ל דחיה"מ דאוריית' כמו צורם אוזן בכור, וב"י תמה עליו שלא דק בשמועתי' דהא בש"ס בכורות פשוט לי' דבצורם ל"ק בנו אחריו ומינה בדבר שאינו אבד דל"ק גם אם הוא דאוריית', והוא פלא ונלאו חכמי לב ליישבו על נכון ומ"ש הט"ז מלבד שהוא רחוק להעמיס בדברי הרי"ו וקשה על המעמסה להעמיס כדבריו ברי"ו גם חילוקו שמחלק בין דבר אבד לשאינו אבד דאית בי' תרתי אין לו מובן, מכווין מלאכתו שייך בדבר שאינו אבד והוא מכווין לעשותו דבר אבוד ע"י שמתחיל קודם המועד שיהי' במועד לדבר האבד, אבל דבר שאינו אבד בעצמותו ל"ש מכיוין מלאכתו לומר דאית בי' תרתי, ומצאתי שכבר התפלא על דבריו בס' חמד משה, ויפה דחה:

והלום ראיתי באלי' רבה דתמה על הב"י שהי' בהעלם ממנו הר"ן במקומו שכ' וה"מ בדבר האבד אבל אם עשה דבר שאינו אבד קנסי' לבנו והוא כרי"ו, ונדחק לחלק בין אבד לשאינו אבד, כיון דאיכא דאורייתא' באינו אבד ודרבנן בדבר אבד הוצרכו להחמיר בדאוריית' יותר אפי' לבנו מדבר אבד דרבנן והוא דוחק וא"א לומר במח"כ א"כ האמר נמי כיון שמת ולא גמר דלא עשה איסר כלל קנסו' היכא דעבד אסורא נקנס יותר אפי' לבנו, ואפשר למ"ש הטור כן הוא דלא כ' רק אם חדל ולא גמר מלאכתו דלא קנסי' אבל בעבד איסור מעלי' דרגא וקנס' גם בנו, אלא לשתמט מאן דאמר הכי, וגם הר"ן עצמו שכ' בדבר שאינו אבד קנסי' אבל באבד ל"ק בנו, אפי' דעביד אב איסור, אלא שי"ל כל שהוא דרבנן לא קנסי' לבו, רק בדאוריית' היכא דאיכא דרבנן ודאוריית' רצו לעשות היכר לדאוריית' בקנס יותר בדאוריית', אלא בבכור נמי הא איכא צורם דאינו רק דרבנן כגון שיש מום עובר דהטלת מום ב' אינו אלא דרבנן להלכת' דמטיל מום בבע"מ רק מדרבנן וכיון דאיכא דרבנן ודאורייתא הו"ל להחמיר בדאורייתא, והא נפשט' האיבעי' גם בצורם דאורייתא וכ"כ הר"ן שם, ולכן דברי האלי' אינם זכורים לטוב בזה במח"כ, גם כחילוקו של הט"ז כבר כתבנו שאין בזה טעם וסברא כמ"ש ג"כ החמד משה:

והנה בפנים מאירות סי' ס"א הראה פנים מסבירות ע"פ מ"ש רש"י בבכורות וגיטין דהאיבעי' אם אסור לבנו לאכלו לעולם מדכ' לעולם נראה דמפרש דהאיבעי' לר"א דוקא דס"ל דלא ישחוט לעולם אפי' נפל בו מום אחר, רצה רש"י בזה להשמר מקושי' תוס' גיטין לרש"י דנטייבי' דרבנן איך פשיט לי' בצורם אוזן שהוא דאורייתא, משו"ה כ' רש"י דהאיבעי' לר"א דקנסי' גם אם נפל בו מום אחר וזה קנס רחוק ומבעי לי' אי קנסו בנו אחריו כ"כ האי והאי דקאמר משום דעבר אדאורייתא לכן קנסי' כ"כ מדלא קנסי' בשביעית הגם שיש להחמיר בו יותר מבכל מקום כמ"ש תוס', וכ"ז לר"א אבל לדידן דבמום אחר מותר בלא"ה גם לדידי' שלא לשחטו במום זה קנסי' גם לבנו כיון דעבר אדאורייתא אלו דבריו ז"ל וש"י, ואם כי דברי שכלים אמר, מ"מ יש בו מן הדוחק לומר דב' סוגיות אלו קדמו ואזלו אליבי' דר"א שלא כהלכת' ומ"ש רש"י לעולם י"ל דרצה לומר גם לר"א דמחמיר ביותר מ"מ מבעי לי' מדסתם האיבעי' משמע גם לר"א קאי ופשיט לי' גם לדידי' דלא קנסי' לבנו כן הוא הפשוט:

וי"ל דמ"ש רש"י שאסור לאכלו לעולם צ"ל דלא כ' דאסור לשחטו הגם די"ל דכוונתו כיון דאסור לשחטו אסור לאכלו הא יש אופן דמותר לאכלו כשעבר ושחטו, מזה נראה דס"ל לרש"י דאם עבר ושחט אסור לאכלו ועי' רי"ט אלגזי בכורות שם דמסופק בזה ופשיט לי' מרש"י במק"א, ולי נראה דמכאן מוכח מרש"י דהכי ס"ל והיינו לעולם שכ' גם אם עבר

האב ושחט אסור לבנו דכ"כ האי אפשר דקנסו לבנו הגם דפסידא דלא הדר הוא ומפסיד לעולם, וי"ל בזה קושי' תוס' על רש"י גיטין הנ"ל, די"ל הא דאסור אם עבר ושחט משום דעבר ושחט לא משום דצורם דהי' סגי דלא לשחוט אלא אם עבר ושחט קנסוהו עוד מפני שהוסיף חטא על פשע ועבר על דבריהם דאמרו דלא לשחוט, לפ"ז נ"ל דאיבעי' ש"ס רק בדרבנן אם עבר ושחט אם אסור עולמית לבנו אבל ודאי אסור לשחוט והא דקאמר בצורם דעבר אדאורייתא היינו כיון שתחלת הקנס בדאורייתא קנסו גם כשעבר ושחט גם לבנו הגם שאין קנס זה רק מפני שעבר על דרבנן מ"מ השוו מדותיהם באיסור א' דנתגלגל הדרבנן ע"י שעושה עבירה דאורייתא, ופשיט לי' שפיר משביעית הגם בבכור איכא צד להחמיר יותר גם בדרבנן דילי' משום דהתחלת האיסור הי' דאורייתא נגד זה יש צד להחמיר בשביעית יותר מבכ"מ ושקל להו במשקל כמ"ש תוס' גיטין דשקל להו במשקל עבד עם שביעית ועיי' מהרש"א שם וא"ש נכון פי' רש"י, ומיושב ממילא הרי"ו שבב"י כמובן:

עוד לנו שני דרכים ליישב שיטת רי"ו, בשני ישב ג"כ קושי' תוס' הנ"ל על רש"י איך פשיט לי' דאורייתא דצורם אוזן משביעית דרבנן, הנה בגיטין פ' הנזיקין סוגי' דמטמא ומנסך פליגו מסקנת הסוגי' דר"מ ור"י פליגו מהיפיך להיפיך דר"מ קנס בדרבנן יותר שוגג אטו מזיד מדאורייתא, ור"י איפכא מסתבר' לי' דקנס בדאורייתא שוגג אטו מזיד מבדרבנן עיי"ש, וסוגי' ש"ס דגיטין מ"ד דקאמר את"ל בצורם אוזן קנסי' משום דדאורייתא הוא אזיל ע"כ לר"י דבדאורייתא יש לקנוס מבדרבנן אבל סוגי' דבכורות דלא קאמר בבכור איכא איסור דאורייתא אלא את"ל במכווין מלאכתו וכו' משום דלא קעביד אסירא, אבל בצורם דקעבד אסורא ולא קתני דעבד אסירא דאורייתא אלא במכווין לא קעביד איסור כלל היינו במת קודם יו"ט ולא עביד איסור, וי"ל דאזיל גם לר"מ דחמירא לי' דרבנן מדאורייתא מכווין מלאכתו מ"מ קיל דלא עביד איסור כלל וכן סוגי' דמ"ק לפי גרסת תוס' דלא גרס דצורם עשה איסור דאורייתא אלא דעשה איסור ובמכווין לא עשה איסור ג"כ וא"ש בין לר"מ בין לר"י, והנה בגיטין הגרס' בעי מיני' ר"י מרב אסי ובכורות ר"י מר' זירא ובמ"ק ג"כ ר"י מר' זירא ותוס' בכורות מביא גרס' במ"ק איבעי רבא מר"נ, וי"ל הא דפשיט לי' ר"ז בצורם אוזן משביעית דס"ל כר"מ דבדאורייתא מקילי' בקנסא יותר מבדרבנן ופשוט לי' שפיר משביעית מכח כ"ש וקי"ח דבדאורייתא ל"ק לבנו אחריו, אלא דקשה דלמא הך דשביעית ר"י היא ומנ"ל למילף מיני' בבכור, י"ל לרש"י לשיטתו בחולין פ"ק ט"ו דר"י ל"ל קנסי' שיג:

אטו בשוגג ג"כ עבירה בידו ומשום שלא יהנה ועיי' מהרש"ל ומהרש"א שם באורך ומסקנת מהרש"א דסוגי' דגיטין פ' הנזקין דקאמר דלר"י חמירא לי' דאורייתא מדרבנן לפי' רש"י בחולין לא מוכח דר"י פליג בחד על ר"מ דדרבנן חמירא לענין קנס, אלא דל"ל בשום מקום דקנסי' שוגג אטו מזיד, ובשבת משום שלא יהנה דשוגג ג"כ עבירה היא, אלא דסוגי' דהתם לא ס"ל דטעמא דר"י משום שלא יהנה, ורש"י בחולין הוצרך כן לרב דס"ל ע"כ הכי ולדידי' באמת לא מוכח דלר"י חמירא לי' דאורייתא מדרבנן איפכ' מדר"מ יאפשר כדר"מ ס"ל אלא דס"ל דבכ"מ לא קנסי' שוגג עיי' היטב והח"ש די"ל ר"ז ס"ל כרב וליכא מאן דחולק על ר"מ דקנסי' בדרבנן יותר מבדאורייתא ופשיט לי' שפיר בכור משביעית מכח כ"ש, ובסוגי' דגיטין לא פשיט רק בעבד וכן במ"ק במכווין מלאכתו, ול"ק לרש"י רק מסוגי' דבכורות י"ל דר"ז ס"ל כהנ"ל ומיושב' קושי' תוס' על רש"י, והא"ש דס"ל לרי"ו כ"ז לפי סוגי' דחולין אבל אנן נקטי' כסוגי' דגיטין דר"י משום דקנס שוגג אטו מזיד ועכצ"ל דפליג על ר"י מהיפיך להיפיך וקיי"ל כר"י ממילא לא אפשט' האיבעי' בע' בצורם אוזן דדאורייתא חמיר לענין קנס ולא נפשוט משביעית דרבנן, ולכן בעשה דבר שאינו אבוד בחוה"מ קנסי' בנו אחריו וא"ש נמי מ"ש כמו בצורם דאמר בדרך את"ל בסוגי' דגיטין משום דדאורייתא הוא דחמירא דאוריית' מדרבנן והיינו לר"י וכסוגי' דפ' הנזיקין שם גם בצורם קנסי' ב"א וא"ש נכון עד"פ טבא:

הא חדא, ועוד קאמינא ביישוב כ"ז, בשנקדים אומר אחד מה דקשה לי טובא לשיטת תוס' בכורות ל"ג ע"ב ורא"ש ב"מ צ' ע"א דהטלת מום בבכור בזה"ז דרבנן דגרוע ממטיל מום בבע"מ כדנראה מדרבא בע"ז י"ג, והכא קאמר דצורם אוזן דאורייתא והא האיבעי' קאי בזה"ז וכי מבעי לי' הלכת' למשיח' וצ"ע:

ונ"ל דס"ל דה"ק צורם דאורייתא היא בזמן שבהמ"ק הי' קיים ולעתיד לבוא כשיבנה בהמ"ק ואז ראוי' לקנוס בנו אחריו גם עתה הגם במכווין ובעבד ל"ק בנו אחריו אפשר כאן קנסו מה"ט שכתבנו ופשיט לי' בבכורות משביעית הגם דשביעית דרבנן גם הטלת מום בזה"ז דרבנן אלא שיש בו להחמיר משארי דרבנן משום שתלי' בזמן מן הזמנים בזמן שבהמ"ק קיים שהוא דאורייתא נגד זה איכא בשביעית צד להחמיר ומיושב קושית תוס' על רש"י, ומיושב ג"כ שיטת רי"ו והמפרשים שמביא דבבכור ג"כ בזמן שהוא מה"ת קנסי' בנו אחריו, וזה מוכח ונראה מדאמר בבכור עשה איסור דאורייתא משו"ה גם עתה אפשר דקנס' ביותר, אבל בזמן בהמ"ק דדאורייתא ממש הוא קנסי' ולא נפשט רק בזה"ז, וההי"נ בעושה מלאכת דבר שאינו אבד דקנס' ב"א וא"ש נכון בעזה"י:

והנה הרמב"ם דכ' להלכה בהלכ' בכורות דצורם אוזן לא קנסי' בנו אחריו, לתי' קמא שכתבתי ביישוב הרי"ו צ"ל דרמב"ם ס"ל דהאיבעי' אי קנסי' לבנו לשחוט וכ"כ דמותר לו אי קנסי' בדאורייתא יותר מדרבנן צ"ל ג"כ דרמב"ם מפרש חרישה, ולתירוץ שלישי דמטיל מום בזמן הזה בקדשים דרבנן לא נפשוט היכא דעושה איסור דאורייתא גם בזמן הזה אלא דאין לוקין עיי"ש ובלח"מ, ונ"ל דנפק' לי' לרמב"ם הכי מסוגי' ש"ס גיטין דקאמר צורם בכור עבד איסור דאורייתא, ופליגו על רבא בע"ז, או דגם רבא הכי ס"ל במ"ש לח"מ דיש לדחוק בכוונת רבא, ויצא לו לרמב"ם לדחוק כן מסוגי' הנ"ל כנ"ל, ולפי שיטת הרמב"ם מוכח דגם בדאורייתא לא קנסי' מדפשיט לי' צורם איזו, וההי"נ דעושה דבר שאינו אבד בחוה"מ דקנסי' לי' אי חוה"מ מדאורייתא:

ולדינא כיון דתוס' ורא"ש ס"ל דהטלת מום בזה"ז דרבנן לא מבואר דגם בדאורייתא נפשוט דל"ק בנו אחריו וכן ס"ל לריו ולמפרשים דמביא, ורמב"ם יחידאי הוא דס"ל הטלת מום בזה"ז דאוריי' נקטי' כחולקים עליו וכ"ש דתוס' חד מינייהו ועי' מג"א רש"י תמ"ז, ממילא בעושה מלאכה שאינו אבד דקנסי' ב"א:

ועוד אני אומר גם לשיטת הרמב"ם דצורם אוזן דאורייתא בזה"ז ומ"מ ל"ק אפשר דס"ל בעושה מלאכה בחוה"מ קנסי' לב"א, וכן ס"ל לר"ן במ"ק דכ' מפורש דצורם אוזן הגם דדאורייתא נפשוט לקולא וכ' בעושה מלאכה שאינו אבד בחוה"מ קנס' לב"א ש"מ דס"ל דחמיר מלאכת חוה"מ בשאינו אבד מצורם אוזן, ואפשר גם הרמב"ם הכי ס"ל והא דלא כ' מזה משום שאינו מפורש בש"ס ואין דרכו להביא מה שאינו מבואר ומפורש בש"ס:

אלא טעמא דר"ן לא ידעני, ומ"ש אלי' רבה בטעמא דמלתא כבר כתבנו דטעמא לפגם במחכ"ת ואשר חנני הי"ת בזה די"ל בעושה דבר באיסור להנאתו וטובתו כמו צורם אוזן מטיל בו מום כדי לאכול הבכור במומו, וכן המוכר עבדו לנכרי בשביל הנאת ממון לא קנסו בנו אחריו ואפי' בצורם שהוא דאורייתא או עבד דמפקע לי' ממצות כיון שלהנאתו עשה ויצרא דאכילה או הנאת ממונא תקפה עליו, וקנסו יותר היכא שעושה בלי הנאה כמו במלאכת דבר שאינו אבד בחוה"מ שהי' יוכל לעשות אחר המועד והוא בשאט נפש בלי הנאה עושה במועד ראוי' לקנסו יותר וממוני' קנסו, ויש להוסיף תבלין כל שעושה להנאתו די לקנסו שלא נתקיימה מחשבתו להנות בעצמו, וכיון שאסור לו כי"ח, הגם שאח"מ בנו ירשו נהנה ובל"ס גם לדידי' איכא הנאה מ"מ הוא לאו להכי אתכווין אלא להנות בו בעודו בחיים ושערו דסגי בקנס זה ועיי' ב"מ צ' ע"ב, ובפר"ח יו"ד סי' צ"ט, אבל כשעושה בשאט נפש באין תועלת שהי' אפשר לעשות אחה"מ או קודם מה שיעור נערוך לקנסו כדי שלא תתקיים מחשבתו מה שרצה בו ולהתיר לבנו

הרי לא להנאה קמכווין, ולכן הטילו הקנס על הממון, ועי' כע' זה בהשגת הראב"ד פ"א דחובל כשמתכווין להנאתו לא קנסו באינו ניכר וראייתו מסוגי' ש"ס גיטין כמ"ש הה"מ והסברא דכשעושה להנאתו אינו ראוי' לקנסו כ"כ כמזיק ואין לו הנאה ואינו מכווין רק לצעורי, ועיי' רא"ש פ' החובל גבי אלני קצצת די"א כשמכווין למצוה אין לקנסו רק כשאינו עושה מצוה ומתכווין להפסיד המצוה מחבירו עיי"ש דג"כ מהאי טעמא הוא, וכן יש לחלק בין עושה איסור להנאתו אין לקנסו כ"כ כמו מי שעושה ואין לו הנאה וחוטא ולא לו, כנ"ל מלתא בטעמא אשר ישבחוהו רבנן:

וי"ל עוד אפי' אי מלאכה בחו"המ דרבנן אפשר דקנסו גם בנו אחריו יותר מבצורם דאורייתא מטעמא דכתיבנא, והא דבמכווין מלאכתו במועד לא קנסוהו הגם שלא עשה להנאתו דהיה יוכל לעשות קודם או אחר המועד, ה"ט אי כיוון מלאכתו ולא גמרה ומת הרי לא עשה האב איסור כלל ודי לקנוס אותו ולא לבנו, ואי גמר מלאכתו במועד ומת אח"כ דעביד איסור במועד הא אז היה דבר האבד אלא דקנס חכמים כיון שכיוון מלאכתו לעשותה דבר האבד וכיון בשעה שעושה איסור במועד כבר הוא דבר האבד אם לא יעשה הרי עשה האיסור להנאתו, וכה"ג ל"ק ב"א, אבל באינו אבד ועשה בשאט נפש להכעיס ראוי' לקנסו יותר, וכן מן הר"ן שסתם דבריו וכ' בפשיטות אבל אם עשה בלא אבד קנסו גם בנו משמע אפי' אי חו"המ דאורייי', ונראה דהי' כ"ז פשוט לר"ן מדלא מספקא לבעל האיבעי' רק במכווין מלאכתו, ולא מבעי ליה יותר בעושה מלאכה בחוה"מ שאינו אבד, ש"מ דפשיטא ליה דאסור, ולמאן דס"ל דמלאכה בחו"המ דרבנן מוכח דפשיטא ליה דקנסי' הגם שהוא דרבנן מטעמא דכתיבנא, ולפי גרסת תוס' במ"ק דקאי במכווין ולא עשה עבירה יש לדחות קצת ראי' זו דאפשר דמבעי לי' אם מתירים לבנו לעשות מעשה ועיי' ט"ז:

וזאת תורת העולה לדינא, מי שעושה מלאכה שאינה אבד בחו"המ, למאן דס"ל חו"המ דאוריית' יש לקנוס ב"א דהא איכא ר"יו ומפרשים דס"ל דכל דעביד דאוריית' קנסי' ליה ואיכא נמי ר"ן דס"ל מטעם אחר דיש לקנסו בזה יותר וגם הרמב"ם אפשר דמודה לו, אבל מאן דס"ל חו"המ דרבנן אין לנו מי שאומר דיש לקנסו הגם שכתבנו דמשמעות הר"ן כן הוא מ"מ אינו מפורש, וגם אם כן ס"ל הלא ר"יו ומפרשים לא ס"ל כר"ן רק אם חו"המ דאורייתא, ואזלינן בתרייהו בזה, הגם דזה גופי' לא ברירא אי קיי"ל מלאכת חו"המ דאורייתא או דרבנן ועיי' פרמ"ג בסי' זה, כיון דדרבנן הוא וקנסא בעלמא אזלינן לקולא כנ"ל:

והנה המג"א כ' דס"ל לר"יו דזה דומה למבשל בשבת, וכ' מחצית השקל דצריך לחלק בין צורם אוזן, ואנחנו לא חילוק ידענו ולא טעם משמענו מ"ש הא מהא, היינו מ"ש מבשל בשבת מצורם אוזן, בין צורם לעושי מלאכה שאינו אבד מצאנו חילוק נכון, אבל בין צורם למבשל בשבת לא יצאנו כ"א ע"פ הדוחק כיון דר"י מחמיר במבשל ואוסר לדידי' במזיד לעולם, ור"מ ס"ל דסגי לקנסו שלא יהנ' ביומו דמשו"ה בישל בשבת ולא נתקיימה מחשבתו, ור"י מחמיר במבשל בשבת משום חומר איסור דשבת ואוסר לעולם ה"נ קנסי' בנו אחריו, ומשו"ה לא מבעי לי' במבשל בשבת ועיי' פנים מאירות ח"ב סי' ס"א דנתקשה בזה, ולמ"ש א"ש דפשיטא להלכתא דקיי"ל כר"י דאסור לדידי' לעולם ה"ה דקנסו בנו אחריו שאם מותר לבנו הרי הוא נהנה קצת, או יאמר דע"פ הרוב בתבשיל שנתבשל בשבת אין בו אלא הפסד מועט דמבשל לעצמו ליומא דלא עביד איסור כדי להנות אחרים, כ"ש אח"ש ולא שכיח שימות מיד אלא אחר זמן זמני' והתבשיל עודו קיים כבר נתקלקל וליכא אלא הפסד מועט, וכיון שבימי האב אסור לבנו ולב"ב, וביומו לכ"ע, לא אמרו שיהיה מותר לבנו אח"מ אביו, משא"כ בצורם ועבד ומכווין מלאכתו שכיח הפ"מ כמו מועט, לכן אמרו באלו וכדומה להם שלא לקנוס בנו אחריו כנ"ל ועיי':

וכ"ז כתבנו להבין קצת דברי המג"א, אבל לפי מה שביארנו וברורנו שהדין עם הר"יו דכל דעבר אדאורייתא קנסו גם בנו ורמב"ם יחידאי הוא דלדידי' מוכח בדאוריית' לא קנסו בנו אחריו, ממילא במבשל בשבת קנסו בנו אחריו כיון דדאוריית' הוא, ואפשר גם בבישול דרבנן קנסוהו כמו בדאוריית' וכמו דקנסי' לדידי' במבשל דרבנן בוודאי ולא נכנסו לחלק בין מבשל למבשל כן הדבר הזה ועיי':

ולענין מבטל איסור לכתחילה דציי' המג"א לעיי' בסי' צ"ט ושם ליכא רמז ורמיזא אי קנסי' ב"א או לא ומ"ש מכל איסורים, ובתשו' א' הארכתי בדין מבטל איסור לכתחיל' אי קנסי' בנו אחריו, וכאן הנני מקצר ומעלה פה המורם מדברינו שם לשיטת הראב"ד דמבטל איסור לכתחילה אסור מדאורייתא אי קנסי' ב"א תלי' בשיטות הנ"ל, אם בדאוריית' קנסי' ב"א או לא, ולפמ"ש העיקר לדינא דקונסי' הה"נ בזה, אבל רוב שיטות ס"ל דאינו רק מדרבנן לכ"ע ל"ק לבנו, וכ"ז בלח בלח, אבל ביבש ביבש דהעלה השעה"מ ובנוב"י תנינ' וכן אבא מאוה"ג זצ"ל בחידושיו דביבש ביבש לכ"ע אסור לבטלו לכתחי', ואם בדאוריי' קנסי' בנו אחריו ביבש ביבש ג"כ קנסי' בנו אחריו, ואפשר אפילו בלח בלח דלא אמרו בלח בלח חוץ כיון דביבש גם לבנו קנסו, וגם בלח איכא אופן דאסור לבטל מדאורייתא לפמ"ש באבני מילואים בתשובותיו שבסוף סי' ח"י דכ"ע מודים דאסור לבטל תרומה מדאורייתא דכתיב משמרת תרומותי שאסור לאבדה בידים כן

אסור לבטלה שתתהפך מתרומה לחולין עיי"ש ובהג"ה וביבש יש לפקפק לדסוברי' דלא מתהפך, אבל בלח לכ"ע נתהפך ונאבד בוודאי הנכון עם הא"מ, וכיון ביבש בכ"א מדאורייתא אסור לבטל, וגם בלח בתרומה מדאוריית' הוא, השוו מדותיהם לקנוס בכ"מ גם בלח בלח בכל איסורים כן נ"ל, אלא כיון דכ"ז רק דרבנן וקנסא בעלמא אין לנו להוסיף חומרא ודי לנו לקנוס באיסורים ביבש ביבש כמ"ש:

וטרם אכלה לדבר, מילין באותו ענין אחבר, כחובר חבר, ואציע פה עוד דברים שיש בהם נפקותא לדינ' הגם דלא נהוג גבן, והוא באיבעי' ש"ס גיטין בעבד שמכרו רבו אי קנסי' בנו אחריו ונפשט' דל"ק, וקשי' לי מהא מעשה מ' ע"א ההוא דסקרתא דעבד' דאזדבן לנכרי וכלו מרוותא בתראי וקאמר רבינא דלהדרן אבני מרוות' קמאי ויכתבו להו גיטא דחרותא הא כשהם רוצים מרצונם אינם רשאים, וגם הלשון ויכתבו לכם ג"ש משמע שהיו מופקרים ומעוכבים ג"ש והא ל"ק ב"א וצ"ע:

והי' נ"ל דמעשה שהיה כך היה דמתו מרוותא בתראי קודם למרוותא קמאי וקנסו לאבות והפקירו העבד מיד כשמתו מרוות' בתראי, ועד ששחררו כמחוייב מתו מרוותא קמאי ושלחו להם שיכתבו ג"ש כיון דכבר מופקע ליכא איסורא וגם מחוייבים לשחרר בע"כ כיון דלישא שפחה וב"ח א"י לשיטת רש"י, וגם לשיטת תוס' כופין כמו בעבד שברח דכופין ע"מ סדום עיי' תוס' מ' ע"א ד"ה אין לו תקנה ובפ"י שם וא"ש, אלא הרי"ף מפרש דכל מרוות' קמאי תחילה ועיי' רא"ש שם וקשה כהנ"ל וצ"ע:

לכן נ"ל מיד כשמוכר עבדו לנכרי הפקירו אותו חכמים ואין רשות רבו עליו קודם שברח מן רבו שני, וקנסו ג"כ את האדון שיפדהו אם אינו יכול לברוח, אבל הוא מופקר מיד כשמוכר אותו, וכן נראה דס"ל לתוס' מ"ג ע"ב ד"ה אבל אם כתב עליו אונו וכו' דמקשה איך אפשר שיכתוב לו שטר לאמימר דלאסור' ל"מ שחרור, ומה קשי' ליה לתוס', י"ל כיון שכותב לו שטר שיהיה חל כשיברח לא הפקירו אותו חכמים כלל כשיברח דהרי שטרו בידו וצ"ע, וע"כ דס"ל לתוס' מיד כשמכרו מפקיעים אותו ממנו עיי"ש היטב, והא"ש מעשה דלעיל מיד כשמכרו אביהם הפקיעוהו חכמים ממנו, ושוב כשמת לא ירשו בנים העבד מאחר שהפקיעו לא יחזור להם דקנסא דאביהם הוא דקנסוהו ויכולים לשחרר בהיתר ומחוייבים לשחרר דאין זה קנס אלא משום כופין ע"מ סדום, או משום שא"י לישא שפחה וב"ח, והא דאיבעי' ליה אי קנסי' ב"א היינו מה שקנסוהו שיהיה צריך לפדותו ממה שירש מאביו אבל כשברח בוודאי אינו חוזר ומשתעבד הגם שמת האב קודם שברח דכבר מופקע הוא ממנו כשמכרו וא"ש ועיי', ועיי' רמב"ם פ"ח מעבדים שכ' שצריך לפדותו ולחזור לקנותו ולשחררו, אבל אם מת א"צ הבן לחזור ולקנותו, ולא

כ' אם ברח אח"מ האב דחוזרים ומשעבדים ש"מ דפשיטא לי' דאין חוזרים ומשעבדי' דכבר נקנס האב מיד כשמכרו ולאו קנסא דבנו הוא, והאיבעי' הי' רק אם לא ברח אם צריכים לקנותו מן הנכרי כדי לשחררו ונפשט דא"צ ועיי' בטוש"ע סי' רס"ז:

אמנם כן ראיתי ברש"י מ"ק י"ג ע"א שמפרש איבעי' הש"ס בעבד שברח שקנסי' אותו וכו' ואם מת אין בניו יכולים לכופו, הרי ס"ל דגם לענין ברח אח"מ האב מבעי לי' וס"ל דהפקעת חכמים מתחיל אחר שברח, ואם מת האב קודם שברח תלי' אי קנסי' ב"א, דלא כמ"ש ע"פ שיטת הרי"ף ורמב"ם וצ"ל דס"ל לרש"י דהאי מעשה דהאי מרוות' שמתו מרוות' בתראי בחיי מרוותא קמאי וכמ"ש למעלה:

ועיי' רש"י גיטין מ"ד דמפרש האיבעי' אם צריך הבן לפדותו וכ"כ בבכורות ל"ד וצ"ע למה שינה פירושו בבכורות וגיטין דהאיבעי' לענין חיוב לפדות ממה שפי' במ"ק לענין אם ברח והיא תמיה דבעי יישוב, ונ"ל דבבכורות דקאמר שם את"ל במוכר עבדו קנסי' בנו אחריו משום דמפקע לי' ממצוה, והיה רחוק בעיני רש"י דנקנסו יותר בעבד משום דמפקע ליה ממצות מבצורם אוזן בכור דעבר אדאורייתא דסוף כ"ס לא עשה בעבד איסור דאורייתא ובצורם עבר מדאוריית', משו"ה כ' רש"י דהאיבעי' גם אי מחוייבים לפדותו היינו דאם א"א לו לברוח כופין אותו לפדות הגם דאין ראוי' לקנוס ב"א ואפי' שעבר אדאורייתא כמו בצורם, מ"מ י"ל הכ' לא משום שכבר עבר האב קנסוהו לב"א אלא משום העתיד שלא יהיה העבד מופקע כל ימיו ממצות וכיון שנעשת זה ע"י אביהם כופין בניו לפדותו, אבל אי היה אזיל שם לענין אם בברח קנסי' בנו שלא ישתעבד בו בוודאי אין לומר דקנסו בנו משום העבר דהפקיע לעבד מן המצות ורצה להפקיעו לעולם בכ"ז אין ראוי' לקנסו יותר מבצורם דאורייתא דמה שעבר עבר ועכשיו יוכל לקיים כל מצות כרצונו כיון שברח והלך לו מן הנכרי, ולכן כ' רש"י דאזיל גם את"ל בעבד דקנסי' לפדותו משום דמפקע ליה לעתיד מן המצות ויעבור בכ"ז כדאי הוא להכריח לבנו שיפדהו, וכ"ז הוצרך רש"י בסוגיא דבכורות, אבל במ"ק אזיל בתר איפכא גם אם בעבד קנסי' משום דמפקע ליה אבל במכווין אין קונסי' הגם לרש"י שם אזיל דעשה איסור דגמר מלאכתו במועד, מ"מ מחלק שפיר אפילו את"ל דאם ברח קנסי' היורשים משום העבר משום דהפקיעו מן המצות ועשה דבר גדול הגם דלא עבר רק על דרבנן דאמרו דלא ימכור מ"מ אינו דומה למכווין לגמור מלאכתו במועד דחמירא מיניה מכר עבדו דהפקיעו עד שברח מן המצות והיה בדעתו להפקיעו לעולם לולי שברח, וכ' רש"י שברח ואפילו את"ל דבברח קנסי' מ"מ איכא למבעי במכווין וגמר מלאכתו, ובגיטין דלא קתני כלל משום דמפקע לי' ואין נפקותא אם מבעי בברח או לענין חיוב וקנס פדי' כ' רש"י מהו

לפדות שגם לענין פדי' לחייב היורשים להוציא ממון מבעי ליה דלא נימא דוקא בברח מבעי ליה אי קנסי' דאין מחייבי' העבד שיחזור וישתעבד, אבל להוציא ממה שיירשו ל"מ, קמ"ל גם בהכי מבעי לי' כדמוכח מסוגי' דבכורות, וא"ש נכון ועיי' היטב:

וי"ל בזה הא דלא מבעי בגיטין את"ל בעבד קנסי' משום דמפקע ליה י"ל דהאיבעי' דהתם קאי על מתני' דלא נזכר שצריך לפדותו אלא שיוצא לחירות ואמוראים הוסיפו שצריך לפדותו, ובברח ליכא למימר את"ל צורם ל"ק בעבד קנסי' משום דמפקע לי' בכ"ז לא עדיף או שקיל כמוהו צורם דעבר אדאורייתא וא"ש:

היוצא לנו לדינא מדברינו בתראי אלו לענין עבד לרש"י אם ברח העבד אח"מ האב ל"ק בנו אחריו דלא הפקירוהו חכמים עד שברח, ולרי"ף והוא שיטת הרמב"ם וכן נראה דעת טוש"ע דוקא אם לא ברח אין מחייבי' הבן לפדאו, אבל כשברח גם לאח"מ האב יוצא לחירות דכבר מופקע ועומד הוא מאפקעת' דמלכ' רבנן משעת מכירה גם שלא נתייאש, וכופין היורשין לשחררו כמו עבד שהפיל עצמו לגייסו' דס"ל לר"י דכופין לשחרר או משום דאסור בשפחה וב"ח, או משום שכופין ע"מ סדום, ונ"מ אי משום דאסור בשפחה וב"ח אד עשים שכופין ע"מ סדום, ונ"מ אי משים דאסיר בשפחה וב"ח בשפחה כ"הג אין כופין כמו חצי' שפחה וחב"ח דאין כופין אבל משום מדת סדום כופין גם בשפחה, ואפשר גם מהאי טעמא אין כופין בשפחה דהא דכופין בעבד כשמעוכב ג"ש כדי שיהיה יוכל לקיים כל המצות כאיש, אבל בשפחה אין מרוויחי' מידי, ועיי' מנחות מ"ג ע"ב היינו אשה היינו עבד, והאב עצמו שמכר שפחתו וברחה בוודאי כופין לשחררה משום קנס שתצא לב"ח גמורה, אבל היורשי' ל"ק אלא בעבד כופי' כדי שיהי' מחוייב במצות, אבל בשפחה אין כופין, או אפשר כיון דלית להו פסידא כלל כופין אותם משום קנס דבמקום דליכא פסידא כלל קנסי' לב"א, ויש לעיי' בזה בכ"מ היכא דליכא פסידה אפשר קנסי' ב"א, וזה לא מבואר מסוגי' ש"ס בג' מקומות וצ"ע לדינא:

הקטן אברהם שמואל בנימן ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פא

בין המצרים, יצילהו ה' מן המצירים, ויזכה לחזות רגלי מבשר בראשי ההרים, ה"ה מע"כ תלמידי חביב נפשי, הרבני המופלג מלא וגדוש מורג חרוץ צדיק תמים ישר הולך כש"ת מו"ה אהרן משה טשושקי נ"י אבן פנה ויקרה בק"ק גייא יע"א:

יקרתו קבלתי, ואני עוסק ובא פה במרחצאות להשיב נפשי ולרפאות חליי בעזה"י וא"א פה ספרי' רק מעט מזעיר ואינם לפי הצורך לתקוע עצמי להלכה ולמעשה ולברר הלכה

כשמלה מ"מ להשיב פניו ריקם לא בעינא שמתי רעיוני על ספיקתו ואשיב אשר העלתה מצודתי כפי האפשר פה, והנה מע"כ נ"י נכנס לבית הספק בחמץ של ישראל שבטלו ונמצא אחר הפסח שמבואר בש"ע סי' תמ"ח סעיף ה' דאסור אם גם לכ"ע אסור או דלמ' דוקא לדידי' אסרו אבל לאחרינא שרי היינו שהוא בעל החמץ לא מכר ולא נתן במתנה רק זוכין בו מעצמן, הגם חמץ שלא בטלו קיי"ל דאסור אחה"פ לכ"ע כמבואר, אבל בחמץ שבטלו דהוא עצמו חומרא דפליגו ביה בירושלמי פסחים מובא ברא"ש פסחים ובטו"ר סי' הנ"ל, ואנן דנקטינן לחומרא אפשר כ"כ האי לאסור לכ"ע מודים דלא אסרו, אלו דבריו, ואני אבאר ספיקתו כי מסברא י"ל דלא אסור לאחרים דזיל בתר טעמא מאן דאוסר מפורש בירושלמי שמא יערים וכ' הרא"ש בפסחים פי' שיאמר שביטל ולא ביטל וס"ל לבעל העיטור מובא בטור סי' הנ"ל דוקא באכילה אסור ולא בהנאה, וכ' הב"י דטעמ' דמשום הנאה לא יערים, והטור לא ניחא לי' שיטתו דס"ל הגם משום הנאה יש לחוש להערמה הגם דהנאה מועטת היא ועיי' הגה' מהרל"ח, וי"ל אם לדידי' אסור גם בהנא', משום שמותר לאחרים בוודאי לא יערים וכלל בידינו אין אדם חוטא ולא לו וכן מסתבר להקל יותר מלהחמיר ולומר כיון דאסרו גם בשבטלו שוב לא חלקו בין בטלו ללא בטלו שיהיה אסור לעולם גם לאחרים מנ"ל להחמיר כ"כ האי:

ובתחילת הרעיון היה נ"ל ראי' לאסור מירושלמי דפסחי' אשר ממנו מקור דין זה דחמץ שבטלו אחה"פ דאסור שם תחילה רצו לומר טעמא דר"י דאוסר דס"ל כר' יוסי דל"מ הפקר עד דאתי ליד זוכה ומסקנא דאינו כן אלא טעמא דר"י משום שמא יערים, ואמר נ"מ אי משום דס"ל כר' יוסי או משום הערמה מפולת איכא בינייהו וכו' ואי משום הערמה אינו אסור רק לדידי' הומ"ל נ"מ אי משום דס"ל כר"י גם לאחרינא אסור ככל חמץ שלא ביטלו משא"כ משום הערמה רק לדידיה אסור ש"מ דפשיט' לירושלמי דגם משום חשש הערמה אסור לכ"ע משום לא פלוג, וזו ראי' ברורה לכאור' וכעין זה מביא הפר"ח ראי' דאפילו הפקיר בעדים אסור מדל"א ירושלמי נ"מ בשהפקיר בעדים עיי"ש:

אלא דנ"ל דראי' הפר"ח לא מכרעת מילתא לדינא דאפשר לסתמא דירושלמי לא ברירא לי' האי מילתא אי ס"ל לר"י דאפי' בהפקר בעדים אסור משום לא פלוג כמ"ש פר"ח או לא ולכן לא אמר נ"מ במפקיר בעדים ואמר יותר נ"מ דברירא ליה במפולת דמשום הערמה ודאי ליכא, ואנן להלכתא דמספקא לן אם גם במפקיר בעדים ס"ל לאסור ומסברא דמותר כיון דל"ש הערמה מנ"ל להחמיר משום לא פלוג ובדרבנן כי האי בוודאי נקטי' להקל, וממילא אדחי נמי ראי' דידי לנדון שלנו דירושלמי ל"א נ"מ אם

אסור לאחרים, דאפשר דגם לאחרים אסור משום לא פלוג, וכיון דמסתבר יותר להקל מלהחמיר נקטי' להקל, ועכ"פ ראיה אין לנו לאסור יותר מלהקל:

וראי' זו שהבאתי לאסור לכ"ע בלא"ה יש לדחות, דהאי דקנס ר"ש בחמץ שעבר עליו בב"י אפי' לאחרים אנו אין לנו ראי' רק ראי' שהביא הר"ן בפסחים פ' כ"ש מסוגי' דסתמ' דש"ס חולין ד' ע"ב דמוקי ברייתא מפני שהן מחליפין כר"ש ודוקא מפני שהם מחליפין הא בלא"ה אסור לכ"ע, והנה מבריית' עצמה אין ראי' די"ל דאתי' כר"י כדסברי רבנן דבריית' ר"י הוא, אלא דסתמא דש"ס שקיל וטרי דאפשר דאתיא כר"ש ומסיק דמ"מ תהוי נמי כר"ש איכא סייעתא לרבא דלא שביק התירא אבל לא מוכרח דברייתא דלא כר' יודא ומברייתא לא מוכח מידי דר"ש קנס אפי' לאחרים אלא מסוגי' ש"ס דקאמר דאפשר דאתיא נמי כר"ש, וי"ל דסוגי' ירושלמי ס"ל דר"ש לא קנס אפי' בעבר בב"י רק לדידי' ולאחרים ולא ובריית' דמחליפין כר"י אתי', ולכן לא אמר איכא בינייהו אי אסור לאחרים דגם אי טעמא דר"י דס"ל כר"י ועבר בב"י לא קנסו רק לדידי' ולא לאחרים:

והיתה לבאר מ"ש די"ל דברייתא כר"י אתי' לשיטת ר"ת שבתוס' חולין שם דמותר מיד אחה"פ מפני שמחליפין בבצק של נכרי ומה"ט א"ש כר"י הגם דס"ל חמץ ש"נ ג"כ אסור אחה"פ, א"כ בוודאי י"ל דברייתא כר"י לאמת ואין לנו ראיה מבריית' דר"ש קנס אפילו לאחרים וממתני' דפסחים חמצו של ישראל וכו' אחה"פ אסור למאן דמוקי לה כר"ש י"ל דוקא לדידי' קנס והא הר"ן לא כ' דאסור לאחרים רק מכח סוגי' דחולין וממתני' עצמה י"ל דוקא לדידי' וא"כ אם נוקמי הברייתא כר"י גם מברייתא זו אין ראי' דר"ש קניס לאחרים רק מסתמא דסוגיא דמוקי ברייתי' גם כר"ש וי"ל סוגי' דירושלמי אינו כן כמ"ש, אלא למ"ש תוס' פסחים כ"ח ע"ב וכ"כ רשב"א חולין דסברו' דברייתא כר"י דס"ל כראב"י בס"ד קודם שחזר בי' דיליף ר"י שאור דאכילה מדראי', ולפ"ז רבא דהוא בתרא דפליג על ראב"י וגם ראב"י חזר בי' הגם דרבנן סברי כראב"י מ"מ לאמת נקט' כרבא דהוא בתרא דל"ל דראב"י ממילא ברייתי' ע"כ אתי' כר"ש ומוכח דינו של הר"ן מבריית' עצמה ולהלכתא ור"ן לשיטתו דכ' בחידושיו לחולין דסברו' כראב"י ס"ל שפיר כ' בפשיטות ראי' מברייתא דמחליפין דכר"ש אתי' ואסור גם לאחרים, דמסתמא דסוגיא עצמה אפשר היה מקום לדחות דאמר דלמא כר"ש היינו ואולי ר"ש קנס גם לאחרים ומנ"ל דכר"י אתי' ולהביא סייעתא דסומכי' בדאוריית' על לא שביק התירא ומסיק גם אם תאמר דכר"ש אתי' וקנס גם לאחרים מ"מ איכא סייעתא כדמסיק ואזיל, ולאמת י"ל כיון דגם אי כר"ש אתי' מוכח הך חידוש דין דסברוהו ודאי לא שביק התירא שוב מנ"ל למוקי ברייתי' כר"ש ולומר דקנס גם לאחרים מה דלא מצינו קנס כזה בכ"מ דקנסו רבנן רק לעובר, דלמא

ברייתי' כר"י כן י"ל, אלא לפי דמפרש הר"ן סברוהו כר"י היינו וס"ל כראב"י וכיון דרבא ל"ל דראב"י ג"כ ברייתא כר"ש אתי' ומוכח דאפי' לאחרים קנס ועיי':

ומ"מ י"ל דסוגי' ירושלמי ס"ל או עכ"פ לא ברירא ליה אי ר"ש קנס כ"כ לאחרים ומוקי ברייתי' דמחליפין כר"י דס"ל כראב"י, או אם לא ס"ל כראב"י מ"מ לא רצה לומר נ"מ דתלי' בפלוגת' דלראב"י י"ל דגם ר"ש לא קנס לאחרים הגם דירושלמי אזיל לר' יוחנן דס"ל הלכה כר"ש באחה"פ והא ר"י ס"ל הלכה כסתם מתני' וע"כ דלא מוקי מתני' דפסחי כר"י וכראב"י מ"מ י"ל דס"ל כראב"י אליבא דר"י רק דס"ל במתני' אפשר גם כר"ש אתי' ומשום קנס, וכיון דלא אתברר מסתם מתניתין הלכה כמאן פסק כר"ש מסברתו והכרעתו, ועוד י"ל דפסק כר"ש משום דסתם מתני' כר"ש הגם דס"ל כראב"י אליבא דר"י מ"מ דחיק ליה למוקמי מתני' כר"י דדחיק לי' לומר דקתני ושל נכרי אחה"פ ה"ה בפסח ואיידי דסיפא בשל ישראל נקיט גם ברישא אחה"פ, וגם צ"ל כראב"י הא דקתני סיפא דכתיב ולא יראה לך וכו' קאי ארישא כמבואר בש"ס פסחים כ"ח וכ"ז דוחק, ולכן ס"ל לר"י דמתני' כר"ש הגם דס"ל כראב"י אליבא דר"י ושפיר י"ל דס"ל דברייתא דמחליפין כר"י ולא מוכח משם דר"ש קנס אפילו לאחרי' וממתני' דפסחים לא מוכח רק לדידיה, ולכן ל"א ירושלמי נ"מ לר' יוחנן אם אסור לאחרים או לא דאפשר גם אי ס"ל כר' יוסי מ"מ מותר לאחרים, וראי' שלי מירושלמי שהי' נ"ל תחילה ברורה, דחוי' מעיקרא ועיין:

שבתי וראיתי דיש להביא ראי' לאיסור מסוגי' דידן חולין שמביא הר"ן ראי' דקנס ר"ש גם לאחרים משם ראי' בביטל ולא ביער קנס ג"כ גם לאחרים דהא כ' רש"י דעוברי עבירה שאין מבערין בפסח משום פסידא, ובוודאי מבטלי' באופן המועיל דאין בזה פסידא דלא שבקו התירא וכו' רק במקום פסידא וטורח, ואיך אפשר דברייתי' כר"ש אתי' אם בבטלו ולא ביער מותר לאחרים וכיון שבטלו שוב גם אם לדידי' קנסי' משום שמא יערים לאחרינא שרי למאי צריך בברייתי' מפני שהן מחליפין מותר בלא"ה החמץ עצמו מותר לאחרים וע"כ צ"ל דלכ"ע אסר ר"ש אפי' כשביטל משום שמא יערים ומשום לא פלוג ודוחק לומר משום שמא נחמיץ להו בפסח שא"א לבטל לזה צריך מפני שמחליפין חדא דזה לא שכיח דבוודאי משמרי' שלא יחמיץ ולא יעברו, ועוד כיון שאינו רק ספק שמא נתחמץ להם בפסח הא דקאמר ש"ס דלמא כר"ש דס"ל אחה"פ דרבנן ובדרבנן סמכי' הול"ל יותר דאינו רק ספק דרבנן, וגם כדמסיק ותהוי נמי כר"ש הא אמר מפני שהן מחליפין בוודאי וכ"ש בדאורייתא לא שביק התירא וכו' עדיין מנ"ל לסמוך על זה בוודאי איסור וע"כ דאסור לכ"ע וזו ראי' מהימנא לאסור:

ובמאי דכתיבנא אתי' לן שפיר הא דמביא הר"ן ראי' משמעות סוגי' ש"ס דחולין ולא מביא ראי' ברורה מתוספת' פ"ב דפסחים דמבואר שם דאוסר ר"ש חמצן של כותים אחה"פ היכא דלא עשו פסחיהם כישראל או מקדימין יום א' משום דעברי בב"י הרי מפורש דגם לאחרים אסור וצ"ע לכאורה, ולמ"ש א"ש דמשם אין מוכח רק היכא דעברי בב"י ועבר אדאורייתא דהנהו כותים דאין עושים פסח כישראל ומקדימין יום א' וזכו ביום ביעו' ועוברי' בב"י ולא בטלו בוודאי וכה"ג קנס אף לאחרים אבל היכא דבטלו ולא ביער מנ"ל לכן מביא מסוגי' דחולין דמוכח אפי' כשביטל כמ"ש והבן:

ועוד י"ל מילתא בטעמא דלא מביא ר"כ מתוספת' הנ"ל דלכאורה ראי' הר"ן צ"ע מנ"ל דאסור לכ"ע כשאינו בא לי'ד אחרים מן העובר במכר או במתנה דלמא דוקא בכה"ג אסור דבמכירה ומתנה הרי נהנה העובר ואהני לי' מעשיו, וממילא אסור לקנות ממנו משום לפ"ע ולכה"פ מסייע ידי עוברי עבירה, ואסרו בדיעבד לקונה ומקבל מפני שבעבירה בא לו קנסוהו כמו העובר שאסרו לו, אבל מי שזוכה בלא דעתו ורצונו כגון שהשליכו לחוץ או מצאו וכיוצא בו מנ"ל דאסור, ולומר דבאמת כוונת הר"ן דאסור לאחרים דוקא לקנות או לקבל ממנו מסתימת דבריו לא משמע הכי דמשמע לכ"ע אסור, וגם לזה א"צ ראי' פשיטא דאסור למכור ולתת במתנה כיון שנהנה כמו בכל איסורי', וגם הלכה רווחת דאסור לכ"ע גם לזכות מהפקר וכדומה וצ"ע:

שוב מצאתי ראיתי אחרי רואי שכבר עמד בקושי' זו במהרי"ט אלגזי פ"ה דבכורות דף מ"ח ע"ב ד"ה איברא דראיתי להר"ן והוא ז"ל כ' דלכן אסרו לאחרים הקונים כדי שלא יקפצו עליו קונים ולא יהנו לו מעשיו ונכנס תחילה בדוחק דר"ן ס"ל כרש"י דבלא"ה דמי זביני אסורים ובלא"ה ל"מ לו מעשיו ושוב דחה גם זה עיי"ש ולפי מה שהקשתי דאסור לקנות ולקבל משום ל"ע ומסייע, לא מועיל לנו גם אם הר"ן סובר כרש"י כמובן:

והי' נ"ל ביישוב ראי' הר"ן ולחזקה ע"פ מ"ש במק"א דמי שמכשיל חבירו באיסור דרבנן עובר בלפני עור מדאורייתא הגם שהאיסור דרבנן מ"מ לא גרע מנותן לו עצה שאינה הגונה בדבר הרשות, ועיי' תוס' ספ"ק דע"ז משיטת הר"א דבדרבנן ליכא, וצ"ע וכי גרע דרבנן מדבר רשות והארכתי במק"א ואכ"מ, לפ"ז קשי' לי מדקאמר ש"ס חולין ותהוי נמי כר"ש הא קתני מפני שמחליפין ודאי ומה בדרבנן לא שביק התירא מכ"ש בדאורייתא הא נמי בדאורייתא הוא דלא יעברו בל"ע דאורייתא, וליכא קו"ח, וגם לאמת מנ"ל דסמכי' באיסור דאורייתא דלא שביק התירא וצל"ע:

ונ"ל מכח קושי' זו דס"ל לש"ס מסתימת הברייי' חמצן של ע"ע מותר מיד מפני שמחליפי', דבכל אופן אפי' לא קבלו מידי ע"ע בקנין או במתנה אלא בא לידם בלא ידיעתם מותר

כשהם הע"ע אוכלים ממנו מפני שמחליפין דלא שבקו התירא ואוכלים איסור דרבנן ובוודאי החליפו ועשה שפיר קו"ח לדאורייתא, וא"ש ראי' הר"ן דמשם מוכח דאסור לכ"ע אפי' אינו קונה או מקבל מהעובר עצמו כנ"ל, ולמ"ש לעיל דראי' הר"ן מבריית' עצמה דלאמת ע"כ ברייתא ר"ש היא דל"ל דראב"י ג"כ א"ש כיון דקחזינן דסתמא דש"ס ס"ל דמותר מיד היינו אפי' לקנות מנכרי שקנה מהם חמץ או שלקחו מעצמו וכדומה, מוכח מברייתא עצמה דכר"ש אתי' דאסור לאחרים אפילו שלא בדרך קנין וקבלה מע"ע והבן:

והא"ש דלא מביא כן תוספת' דפ"ב דפסחים, דמשם אין ראיה רק דאסור לקנות מהם, אבל לא שאסור לזכות מן ההפקר או לקנות מנכרי שקנה מהם וא"ש עיי':

וראיתי בפ"ח דמביא ראי' לדינו של הר"ן מהא דתנן בפ' הגוזל קמא גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, כלומר אע"פ שאסור לו, והא הכא דנגזול ודאי לא עבר בב"י אלא הגזלן ואעפ"כ אסור לנגזל אלמא דחמץ שעבר עליו שום אדם נאסר לכל, ומהרי"ט אלגזי בתר דמחזיק פשיטותו של הפר"ח דנגזל אינו עובר בב"י נתקשה למה לא הביא הר"ן ראי' זו של הפר"ח, והאריך באריכות נפלא, ותוכן דבריו די"ל מתני' ר"י היא וחמץ אח"הפ אסור לכ"ע ואחר שהאריך בזה כ' עוד גם אי מתני' ר"ש אין ראיה דאסור לכ"ע די"ל באמת לנגזל מותר ומתני' קמ"ל הגם דלגזלן ודאי אסור מ"מ מותר לקיים מצות השבה בחמץ האסור לו דשלו הוא מחזיר ואין בזה הנאה:

והנה מ"ש דאיכא רבותא דאינו נהנה במה שמחזירו עיי' מג"א רס"י ת"מ ובוודאי י"ל מתני' הא קמ"ל, ונ"ל דמ"מ ראי' הפר"ח חזקה אם כי ממתני' ליכא ראי' די"ל או כר"י אתי' או כר"ש וקמ"ל הגם דאסור לגזלן מותר להחזיר שלו, מ"מ מסוגי' ש"ס איכא ראי' דהא אמר ר"ח ר"י הוא דס"ל אומרים באיסורי הנאה וכו' ומייתי פלוגתא בשור שהמית דס"ל לרבנן משנגמר דינו החזירו שומר אינו מוחזר אלמא דרבנן ס"ל א"א בא"ה הרי שלך לפניך, ואי לר"ש לנגזל מותר י"ל מתני' רבנן היא וע"כ לא פליגו רבנן אלא בשור שנגמר דינו משום שאסור לכ"ע לכן אינו מוחזר דאין מחזיר לו מידי דעפר הוא מחזיר, אבל מתני' בחמץ שעבר עליו הפסח י"ל גם רבנן מודו ואתי' מתני' כר"ש ומותר לנגזל ומחזיר לו דבר שראוי' לו וקמ"ל רבותא גם שאסור לגזלן מותר להחזירו דאין זו הנאה, ודוחק לומר דס"ל לר"ח דהלכה כר"י אח"ז ולא רצה למוקמי מתני' דלא כהלכתא, ועוד מדהשיב רבה לר"ח א"כ נפלגו בחמץ דלמא רבנן דר' יעקב כר"ש ס"ל ומודו בחמץ או דר' יעקב כר"ש ס"ל וקמ"ל טפי אפי' בשור שנגמר דינו שאסור למפקיד מ"מ החזירו מוחזר וזה לא נדע אם היה אומר בחמץ דמותר לנגזל דס"ל כר"ש או היינו סבורים דטעמו דס"ל

כר"ש, ועוד מדאמר רבה כר' שמואל לר"ח והוכיח לו מבריית' מאן שמעת לי' דאמר משנגמר דינו לא רבנן וקתני חמץ וע"ע הפסח וכו' ש"מ דכ"ע מודים דבא"ה אומרים הרי שלך לפניך ומתני' כ"ע עדיין י"ל דפליגו בשור שנגמר דינו אי אומרים בא"ה הרי שלך לפניך ובחמץ גם רבנן מודו דס"ל כר"ש ומותר לנגזל, ואין לומר דס"ל דל"ק ר"ש כלל, ומתני' דפסחי' כר"י וכראב"י הא מפורש בתוספת' פ"ב דפסחים דר"ש קונס, מכ"ז מוכח דס"ל בפשיטות דלר"ש אסור אפי' לאחרים ונתחזקה ראי' הפר"ח ומינה דאסור לאחרים לא לבד שלא לקבל מן העובר משום דהעובר עושה איסור כשמקנה לאחר ונהנה, אלא דאסרוהו לכ"ע והטילו איסור על החפץ עצמו דהא לגזלן מותר להחזיר שאינו נהנה דשלו הוא מחזיר לו וממילא דמותר לנגזל לקבל כיון שאין הגזלן עושה איסור במה שמחזיר לו ותהדר הקושי' לדוכתא מנ"ל דאומרי' בא"ה שאסור למוחזר הרי שלך וכו' וע"כ דלעולם אסור לכ"ע כנ"ל ועיי':

והא דלא מביא הר"ן ראי' מש"ס ב"ק נ"ל עפמ"ש לעיל דמסוגי' דחולין איכא ראי' אפי' בשביטל אסור לכ"ע, וזה אין מוכח מסוגיא דב"ק די"ל דאיירי כשלא ביטל הגזלן, ולמ"ש השאגת ארי' סי' פ"ז דלא מהני ביטול לחמץ שקבל עליו אחריות, וגזלן זה שאינו שלו רק שעובר מפני שבאחריותו הוא ל"מ ביטול ועבר מדאורייתא, אבל ביטל ולא ביער לא מוכח משם דאסור לאחרים, ולכן מביא הר"ן טפי מסוגיא דחולין דמוכח יותר אפי' בשביטל:

ולפמ"ש כבר לעיל דמוכח מסוגי' דחולין דאסור לאחרים לכהפ"ח בלא ביטל וכיון דקיי"ל בביטל ולא ביער אסור אחה"פ ממילא מוכח ממתני' דפסחים דה"ה דאסור לאחרים, דהא דקתני במתני' דאחה"פ אסור גם כשביטל איירי דלדידי' ודאי אסור ומינה כמו דבלא ביטל אסור לכ"ע כן כשביטל, דמתני' דמחתינהו בחדא מחתא ועיי', וראי' זו מכרחת וכל השיטות גם לר"ת דחולין דליכא ראי' דאסור לכ"ע, אבל ממתני' דפסחי' בצירוף סוגי' דש"ס ב"ק יצא לאור דין זה דאסור לכ"ע אפי' ביטל ועיי':

פירות הנושרים מדברינו אלו דהחזקנום בראיות כמסמרות נטועים דחמץ שעבר עליו אסור לכ"ע ואפילו לא בא לידם מיד העובר, ואפי' בביטל ולא ביער, וכן נ"ל מן המחבר דס"ל אפי' ביטל אסור לכ"ע מדסתם וכ' בסעיף ה' דנמצא חמץ בבית ישראל אחה"פ אסור אפי' בטלו ולא כ' דאסור לדידי' ומותר לאחרים משמע דחד דינא אית ליה כמו שנמצא ולא ביטל דאסור לכ"ע, ויש לדייק יותר מלשון המחבר דכ' נמצא חמץ בבית ישראל אחה"פ אסור ואפילו בטלו הלא הא דאסור אחה"פ בלא בטלו כבר כ' בסעיף ג', ובא לחדש בסעיף זה דאפי' בטלו, והול"ל חמץ שבטלו ונמצא אחה"פ בב"י אסור נראה

דרצה להודיענו דאסור לכ"ע כמו בשלא בטלו ולזה אתי' דבריו בדיוק שכ' נמצא חמץ בב"י אחה"פ אסור וכ' עוד ואפי' בטלו דאסור כמו לא בטלו דמיני' איירי בתחילת דבריו והיינו שאסור לכ"ע כמו לא בטל, אבל אי הוי כ' חמץ שבטלו ונמצא בבית ישראל אסור אחה"פ הי' מקום לומר דוקא לדידיה וביותר יש לדייק מלשונו שכ' חמץ הנמצא בב"י אחה"פ וכו' משמעות לשונו מי שמוצא חמץ בבית א' מישראל אסור לו למוצא אחה"פ הגם שלא הגיע ליד המוצא בבית חבירו מבעליו אסור הרי ממש מפורש כדברינו וכן הוא לשון הטור, ועיין לשון הרא"ש פ' כ"ש סי' ד' שכ' וז"ל וישראל שמצא חמץ בביתו אחה"פ מן הדין מותר ובירושלמי פליגו, לפי לשון הרא"ש י"ל דוקא במוצא בביתו אסור לדידי' ולאחרים המוצאים שרי, וטור ששינה לשון אביו וכ' חמץ שנמצא בב"י וכו' וכן המחבר נקיט כהאי לישנא דטור, נראה בדיוק נקטו להודיענו דאפי' לאחרים אסור:

ונראה לפע"ד דכ"ש וקו"ח דאסור לבנו אחריו דאם לאחרים אסור ואפי' אינו בא להם מיד העובר ואפי' זכו מן ההפקר וכדומה כ"ש דאסור לבניו אחריו דנכנס תחת האב ומכחו הוא זוכה ומרשותו בא לו, וי"ל דלכן בכ"מ דמבעי לש"ס אי קנסי' בנו אחריו או דוקא לדידי' קנסו שעשה איסור לא מספקא רק אולי לבנו קנסו הגם שלא עבר, וקאמר להך צד דממונו' קנסו היינו לו ולבא מכחו ועומד במקומו אבל לאחרים שלא באו מכחו שלא הקנה להם במכר או מתנה בהא לא קמבעי לי' כנ"ל, ועיי' ש"ך יו"ד סי' שי"ג ס"ק י"ב שכ' כיון דלא קנסו לבנו, נראה דאם שחטו מותר לאחרים, כוונתו רצוי' באופן שאין המטיל מום מרויח בו כגון שמוכר כמו ששוה בלא מום או לא אתי לידם ע"י המטיל מום, ולפמ"ש זה פשוט וקו"ח מדל"ק בנו, ולאחרים כ"הג לא מבעי מעיקרא כנ"ל פשוט, ועיי' ח"י סי' תמ"ח ס"ק, ודבריו נפלאו וכבר עמד עליהם מהרי"ט אלגזי, והנלפע"ד כתבתי בעזה"י, ומעכ"ת נ"י ישים עין עיונו על דברינו לטובה, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכת אהבה רבה. פראנצענסבאד כ"ו תמוז תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פב

בחודש אייר ה' פניו יאיר, להרב המאיר ה"ה י"נ המאוה"ג חריף ובקי מלא וגדוש כש"ת מו"ה מאיר זאב הארטמאן נ"י אב"ד דק"ק שאמלוי יע"א:

בי"ה קבלתי בעידנא דטרידנא טובא ושאול אני ביותר לתלמידים בתחלת הזמן בלימוד הלו"ת וקבלת תלמידים הבאים כיונים אל ארובותיהם ולפקח על ענינם, עד ישבו במעונם על מכונם, בכ"ז להיות פר"מ דוחק השעה פניתי בתוך הפרקים לעיי' בשאלתו,

והנה נפשו בשאלתו בשאלת חכם ע"ד א' מאנשי עדתו, הודה לפני מעלתו כי בע"פ העבר צוה לגיסו למכור חמצו לנכרי הידוע לו כי הי' נחפז לדרכו וכן עשה חוץ מחבית יין שרף שהי' שכוח מבעליו שהי' לו במרתף ע"ז לא צוה ולא מכר ואחה"פ מצא חביות זו במרתף, ושם יד לפיו ולא שאל שאילת' מקמי רבנן ומכר יי"ש זה מעט מעט במדה שאדם מודד בו בהקפה לנכרים, ונתנו לו אח"ז חיטין ושעורי' תמורת היי"ש, וכבר נתערב דגן זה בשאר דגן שאינו אפי' חד בחד, ואחר כ"ז נתן אל לבו כי לא טוב עשה ובא לפני פר"מ בשאלת פיהו נה דינו של תערובות זה, וכבר ראו עיניו כדי שבעם מ"ש בספרן של בעלי תשובה וישוטט לבקש דבר ה' זו הלכה מפי ספרים וסופרים, ונפשו איותה לדעת, את דעתי בזה דעת תורה מכרעת, והנני למלאות רצונו במלואו, וישנים מה שחנני הי"ת בזה, וגם חדשים אציע לפניו, כיד ה' הטובה עלי:

הנה שאלה כזו ממש וכיוצא בה כבר כתובה היא בספרן של צדיקים גדולי אחרונים קמאי ובתראי ז"ל, זה מתיר וזה אוסר, זה בונה וזה סותר, זה מקיל, וזה מפריז על המדה להחמיר ביותר, ואנן מה נענה בתרייהו דידהו, כי מקום הניחו לנו לבאר דין זה באר רחובות, וכי הרחיב ה' לנו ופרינו באר"ש לחקור ולעמוד על הלכה זו מן השורש:

הנה מקור דין זה חמץ שבטלו ולא ביערו אם אסור מקנסא לאחה"פ או מותר, לא נמצא מפורש בש"ס דילן ומפורש יוצא מירושלמי פסחי' פ' א"ע וז"ל הפקיר חמצו בי"ג מהו לאחה"פ ר' יוחנן אמר אסור ר"ל אמר מותר מתיב ר"י לר"ל אי אתה מודה לי משש שעות ולמעלה שהוא אסור, אל תמן אסורו גם גרם לו, הא מה אית לך למימר, אמר ר' יוסי לר"פ נהיר את כד הוינן אומרי' אתי' ר"י כר"י ודרש"בל כר"מ אינה כן אלא ר"י חשש להערמה רשב"ל לא חשש להערמה מה נפיק מבינייהו נפל עליו מפולת מ"ד הערמה לית כאן הערמה והוא מותר מ"ד זכי' לית כאן זכי' והוא אסור עכ"ל הירושלמי, והנה המפרש נדחק מאוד לפרש הא דמתיב ר"י לר"ל מאי אתה מודה מה ענין חמץ משש שעות להא דביטל ולא ביער וגם תשוב' ר"ל אין לו מובן ועיי' נב"י קמא חאו"ח סי' י"ט מ"ש בסוף התשובה גם בדבריו יש דוחק דכל עין רואה יראה דסוף כ"ס אנחנו לא נדע מה דס"ל לר"י בקושיתו ומה דמהדר לי' ר"ל, מלבד זה קשה לי על ר' יוסי דאמר לר"פ נהיר את וכו' אינה כן מנ"ל בפשיטות דאינו כן כמו שהיו אומרים בתחלה דר"י כר' יוסי וכו' ולמה הדר בסוף מה ראה ראי' על ככה דאינו כמו שהיו אומרים תחלה, ולייישב כ"ז נ"ל בשנאמר טעם לשבח דפלוגתא דר"י ור"ל למסקנא דר"י חייש להערמה ור"ל לא חייש, נ"ל דתלי' בטעמא דהצריכו חכמים ביעור אחר שביטל, תוס' ריש פסחים כ' דחששו שמא יבוא לאוכלו כיון דלא בדילו מיני', ור"ן כ' עוד טעם אחר מפני שביטול

זה תלוי' במחשבה של ב"א ואין מחשבותיהם שוות ואפשר שיקילו בכך ולא יוציאו מלבן לגמרי ראו חכמים להחמיר שלא יספיק ביטול והצריכו ביעור עכ"ל, ונ"ל דבב' טעמים אלו פליגו ר"י ור"ל ר"י ס"ל דמשו"ה הצריכו ביעור כמ"ש הר"ן דחששו שמא לא יבטל בלב שלם ועיקר תקנת ביעור משו"ה הוא לכן כשעבר ולא ביער ראוי' לקנסו אחה"פ שמא יערים היינו שמא הביטול לא יהי' בלב שלם וכל שאין פיו ולבו שלם היא הערמה והיינו דאמר ר"י חייש להערמה, וכ"ש וקו"ח הוא אם חששו חכמינו ז"ל שלא יבטל בלב שלם בלי הוכחה דאין בלבו מה שמוציא בפיו ותקנו משו"ה לבערו, כ"ש אחר שתקנו לבער והוא לא ביער דנתחזק החשש שמא לא ביטל בלב, ור"ל ס"ל כטעמא דתוס' דטעם שהצריכו לבער משום שמא יבוא לאוכלו ולא חששו כלל להערמה שלא יהי' פיו ולבו שוין, לכן ס"ל ניהי דקנסו למי שעבר בב"י מדאורייתא, אבל אם ביטל ולא קיים מצות חכמים משום דעבר על תק"ח לא קנסו וגם ר"י הכי ס"ל דמשו' דעבר על דרבנן לא קנסו אלא משום חשש הערמה שלא ביטל בלב שלם דמשו"ה תקנו לבער, ור"ל ס"ל דלא חששו לכך כנ"ל:

מעתה יובן היטב הא דאותיב ר"י לר"ל א"א מודה לי משש שעות ולמעלה שהוא אסור כוונתו רצוי' עפמ"ש הר"ן ומוסיף בטעמא דחששו שמא יבוא לאכלו משום דלא בדילו וחייב כרת, ועיי' מהרש"א בתוס' ר"פ הנ"ל, וקשה משש שעות עד הלילה יהי' מותר לקיימו דליכא כרת מזה הוכיח ר"י דלא הצריכו לבער משום שמא יבוא לאכלו אלא משום שמא לא ביטל בלב שלם וגם משש שעות עכ"פ עובר בעשה אם לא בטלו בלב שלם, ומוכח דלא כר"ל, והשיב ר"ל תמן איסורו גרם לו, לעולם דעיקר התקנה משום שמא יבוא לאכלו הגם דמשש שעות עד הלילה ליכא כרת מ"מ משום איסור לאו ג"כ החמירו מאחר שהצריכו ביעור משו' בפסח דיש בו כרת לא אמרו בו חוץ משש שעות ואפשר דפליגו בפלוגתא דאמוראי אי אמרינן מה לי איסור לאו מאיסור כרת עיי' יבמות קט"ו, וביותר יש לפרש כוונת ר"ל דאמר התם איסורו גרם לו עפמ"ש תוס' עוד שם משו"ה החמירו בחמץ יותר שמא יבוא לאוכלו מכל שאר איסורים משום שהחמירה תורה בו יותר שעוברים בב"י ומה"ט גם משש שעות ראוי' להחמיר דהחמירה תור' לעבור בב"י או בעשה דתשביתו לכהפ"ח, וזהו שאמר תמן איסורו שאסור לקיימו גרם לו שהחמירו לבערו מחשש שיבוא לאכלו הא מה אית לך למימר לקונסו כיון שלא עבר בב"י כנ"ל, והא"ש הא דאמר ר' יוסי לר"פ נהיר וכו אינו כן, דאם פליגו בדר"י ור"מ מה דהקשה ר"י לר"ל אין לו שחר ואין פתר בין לקושי' ר"י בין לתי' ר"ל, אבל אם פליגו בחשש הערמה א"ש בדבריהם, וי"ל תחלה שמעו ר"י ור"פ פלוגתא דר"י ור"ל במפקיר

חמצו אחה"פ דר"י אמר אסור ור"ל אמר מותר, ולא שמעו מה דאותיב ר"י לר"ל ומה שהשיב לו ר"ל והי' ס"ל דפליגו בפלוגתא דר"י ור"מ, ואח"כ שמעו גם מה דמותיב ר"י לר"ל ומה שהשיב לו אמר ר"י נהיר כד הוינא אומרים עד שלא שמענו הא דמתיב ר"י ודאמר רל דר"י כר"י ור"ל כר"מ, ועכשיו ששמענו אינה כן אלא ר"י חייש להערמה ור"ל לא חייש, ומיושב הכל ע"כ בעזה"י:

והנה לפמ"ש דבתר ששמע הא דמתיב ר"י ומתשובות ר"ל הדרו בי' דא"א לפרש דפליגו בדר"י ור"מ אין ספק דהכי נקטי' דבחשש הערמה פליגו, אמנם כן ראיתי בתשובת רשב"א סי' ע' אחר שהביא ירושלמי הנ"ל ככתבו וכלשונו כ' וז"ל ומ"מ אם כדברי הירושלמי בין כמאן דמר משום הערמה בין כמאן דמר משום זכי' חמץ שנפלה עליו מפולת מותר אחה"פ, דלמאן דאמר משום הערמה לית כאן הערמה ולמאן דאמר משום זכיי' לא קיי"ל כהאי דר' יוסי אלא כר"מ דסתם מתני' כוותי' ולא קיי"ל בהא כר"י דירושלמי עכ"ל:

ולמדנו מדבריו דפליגו אמוראי לאמת אם ר"י ור"ל פליגו בפלוגתא דר"י ור"מ או דפליגו בהערמה, ולא ברירא לן לדינא כמאן דנקטי' אלא במפולת לכ"ע מותר בין למר בין למר כמ"ש, וצ"ל הלא אמר ר' יוסי לר"פ נהיר כד הוינ' אומרי' וכו' ואינו כן, והרי תרוייהו ר"י ור"פ אמרו דפליגו בדר"י ור"מ והדר ומהדר לי' ר"י לר"פ אח"כ דאינו כן ולפמ"ש מוכרח הדבר דאינו וליכ' עוד ספק בפלוגת' דר"י ור"ל דבוודאי פליגו בחשש הערמה וצ"ע, אבל בתר דדייקי' ברשב"א ראיתי כי הי' לו גרסא אחרת בירושלמי ממה שהוא לפנינו דרשב"א גריס נהיר אתי כד הוית"ן אומרין וכו' ואינו כן וכו' לפי גירסא כד הוית"ן אומרי' ל"א ר"י מעולם דפליגו בפלוגת' דר"י ור"מ אלא ר"פ וחבירו אמרו הכי, ור"י אמר דאינו כן, דלא פליגו בהא אלא בחשש הערמה, ופליגו ר' יוסי ור"פ בטעמא דר"י ור"ל, וכן משמע בירושלמי כגרס' הרש"בא מדאית' בירושלמי שם וז"ל הכל מודים בגר שמת ובזבזו ישראל נכסיו, למ"ד הערמה מותר ולמ"ד זכי' מותר עכ"ל ועיי' במפרש שם, מדקאמר הכל מודים משמע דאיכא מ"ד ומ"ד לאמת אם פליגי בהערמה או בפלוגתא דתנאי דר"י ור"מ דאל"ה לענין מאי אומר הכל מודים בתר דהדרו לכ"ע משום הערמה הוא מזה נראה דלאמת איכא פלוגתא במאי דפליגו ר"י ור"ל, ויפה כ' הרשב"א דבמפולת מותר בין לטעמא בהערמה, דמשום הערמה ליכא, ובין לטעמא דזכיי' דלא קיי"ל כר"י בהא דהלכה כסתם מתני':

ונ"ל דר"י דאמר במוחלט דלא פליגו בפלוגתא דר"י ור"מ אלא בחשש הערמה, משום דקשי' לי' הא ס"ל לר"י הלכה כסתם משנה, וסתם מתני' כר"מ דלא כר' יוסי כמ"ש

הרשב"א, וע"כ דלאו בפלוגתא דר"מ ור"י פליגי, ור"פ דס"ל בדר"מ ור"י פליגו, לא ס"ל דאמר ר"י הלכה כסתם משנה עי' חולין פא"ט מ"ג ע"א אמוראי נינהו אליבא דר"י אי ס"ל הלכה כסתם משנה:

והנה למ"ד דפליגו בחשש הערמה והלכה כר"י דבכ"מ ר"י ור"ל הלכה כר"י מסתמא, אבל למ"ד דפליגו בפלוגתא דר"מ ור"י אין הלכה כר"י בזה דקיי"ל כסתם מתני' ולענין חשש הערמה אין לנו הכרע כמאן מהנהו אמורא' נקטי' בפלוגתא דר"י ור"ל אי דחושש ר"י משום הערמה או לא וכיון דר"ל ודאי לכ"ע לא חייש להערמה, ואליבא דר"י פליגו אי חייש להערמה, ליתא להאי כללא דר"י ור"ל הלכה כר"י, ועיי' כזה ברא"ש ביצה פ' המביא ל"א דכ' דהלכה כר"ל משום לבין רעפין, ובישו"ש שם י"ט תמה על הרא"ש ורמב"ם דהכי ס"ל דהא לחד לישנא ס"ל לר' יוחנן מפני שצריך לבודקן, וליתא לדר"ל מקמי' דר"י עיי"ש, וכבר תמהו תמיה לתמיהתו בש"א ובשעה"מ כיון דר"ל ודאי ס"ל משום שצריך לחוסמן, ולר"י פליגו ב' לישנא ליתא להאי כללא דר"י ור"ל הלכה כר"י עיי"ש, והה"נ כאן בפלוגת' דר"י ור"ל אין כלל זה דר"י ור"ל הלכה כר"י מכריע ועיי':

והנה הרי"ף מעתיק הא דאמר רבא דר"ש קנסא קנס הואיל ועבר עליו בב"י וב"י מפשטות דברי רבא משמע דוקא כשעבר בב"י אבל כשביטל ולא עבר בב"י לא קנס, ויש להעמיס בכוונתו דנקיט דזה עיקר הטעם שקנס מפני שעבר בב"י וקנסו ג"כ כשביטל מפני הערמה שביטל ולא ביטל, וכן י"ל במתני' לאחה"פ אסור שנאמר לא יראה וכו' מה"ט קנס ר"ש ונצמח ממנו גם כשביטל ולא עבר מחשש שיערים ויעבור בב"י, מ"מ לולי דכבר ראינו דאיכא למאן דס"ל הכי דחוששין להערמה לא עלה על דעת להעמיס דמתני' וברבא כן, וכ"כ האי הו"ל לרי"ף לפרש או שהי' לו להביא הירושלמי או עכ"פ להודיענו מודעה רבה כזו דגם כשבטלו אסור מזה נראה לעין רואה דלא ס"ל להחמיר בהא מלתא כר"י, מטעמא דכתיבנא כיון דאין הכרע דטעמא דר"י משום חשש הערמה די"ל משום דס"ל כר"י ול"ל הלכה כסת"מ, הגם דבכמה מקומות בש"ס נראה דעיקר כרבב"ח דאמר משמי' דר"י דהלכה כסתם משנה ולדידי' ע"כ דס"ל לר"י דחיישי' להערמה מ"מ כיון דבהאי כללא עצמו פליגו אמוראי אליבא דר"י, ור"ל מפורש ס"ל דל"ח להערמה, וכיון דמילי דרבנן ודקנסא הוא, וגם בש"ס דידן לא נמצא מחומרא זו כלום ופשטות ושטיחת לישנא דמתני' ודרבא משמע דוקא כשעבר בב"י לכן לא נראה לרי"ף להחמיר כמאן דאמר בירושלמי אליבא דר"י דחיישי' להערמה כנ"ל:

וכן נראה לי שיטת הרמב"ם כשיטת רבו דרבי' הרי"ף ז"ל שע"פ הרוב אזיל בשיטתו וז"ל בפ"א מהלכ' חמץ ומצה הלכה ד' חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה לעולם ודבר

זה קנס הוא מד"ס מפני שעבר בב"י וב"י קנסוהו ואפי' הניחו בשגגה או באונס וכו' מדכ' חידש זה דשוגג ואונס ולא השמיענו מפורש דאפי' ביטל ולא עבר אסרו חכמים דמפשטות דברי רבא שהעתיק דאמר מפני שעבר בב"י וב"י משמע דלא קנסו רק כשעבר או שראוי' לעבור והוא אנוס או שוגג כמ"ש הה"מ, אבל כשביטל ולא ביער משמע מדברי רבא דלא קנסי, ואני ס"ל לרמב"ם דגם בביטל אסור, ונסבול דרבא ג"כ להכי אתכוין כ"כ האי הו"ל לפירושי יותר ממ"ש ואפי' בשגגה ואונס, מכ"ז נראה דאזיל בשיטת הרי"ף דל"ל חומר' זו דירושלמי לחד מ"ד אליבא דר' יוחנן וכמ"ש:

ועיין ר"ן שכ' למי שמפקיד חמצו אצל נכרי דלא עבר בב"י מדאורייתא אלא מדרבנן קנס ר"ש ועיי' מג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ז דשאני מחמץ נוקשה דמותר אחה"פ, דזהו חמץ עובר עליו בב"י מדאורייתא וחכמים אמרו דלא סגי כשמפקיד לנכרי הו"ל כאלו עבר אדאורייתא דומי' דחמץ שביטלו ולא ביערו דאסור, וה"נ יש לחוש שיאמר שקבל הנכרי אחריות ולא קבל עיי"ש, והי' דברי המג"א אלו בהעלמה מנוב"י קמא חלק או"ח סס' י"ח מהשואל והמשיב במס"כ, ויש להבין למה כ' הר"ן דין זה במפקיד חמצו אצל נכרי ולא כ' דין דירושלמי במפקיר חמצו דפליגו ר"י ור"ל והלכה כר"י כמ"ש הרא"ש, והחליף דינא דירושלמי לדין מי שהפקיד אצל נכרי, ומ"ש בין שתי חצאי לבנה וכן אית' בירושלמי במפקיד ט"ס הוא וצ"ל במפקיר, ולא ידעתי אם דברים אלו מפי הר"ן יצאו או המגיה כ"כ, יהי' איך שיהי' קשה כהנ"ל, מכח זה נ"ל דלא ס"ל לר"ן חומרא זו דירושלמי אליבא דמ"ד לר"י דחיישי' במפקיר להערמה שיאמר שהפקיר ולא הפקיר כיון דלר"י אינו מום ור"ל ודאי לא ס"ל דחיישי' וכן נראה מדשבקי' לרי"ף להא דירושלמי כמ"ש והר"ן מדנפשי' ס"ל דבמפקיד לנכרי קנסי', משום דעבר על תק"ח ולא ביטל החמץ שהפקיד ביד נכרי הגם דמדאוריית' לא עבר כיון דחכמים אמרו דלא סגי בפקדון אצל נכרי, ואין יוצא עי"ז מכלל חמץ ברשותו וצריך לבטלו, ואפשר די בבטולו כיון שמונח ביד נכרי ליכא למיחש שמא יבוא לאכלו, או עכ"פ אם א"א להוציא מן הנכרי צריך לבטלו וכיון דקנסו למי שעבר בב"י ולא ביטל קנסו גם על המפקיד שעבר מדבריהם בב"י, אבל המפקיד חמצו ולא ביערו דלא עבר בב"י דרבנן רק על מצות ביעורו ומשום דעבר על מצות ביעור מדבריה' לא הטילו קנס דליכא כה"ג אופן בדאוריית', ור"י בירושלמי לולי דחיישי להערמה למאן דס"ל דחיישי משום שעבר על תק"ח ולא ביער לא הוי קונסי' אותו, אלא משום דאיכא חשש שיערים ולא יבטל ואמר שביטל, והכל בענין ביטול, ור"ל לא חיישי להערמה זו דלמה יערים במקום שיש בידו לבטל לא שביק התירא, ולמ"ד דפליגו בפלוגתא דר"י ור"מ, גם ר"י לא חיישי להערמה כזו, ונקטי' כר"ל דוודאי לכ"ע ל"ח

להערמה, אבל במפקיד חמצו דצריך לבטל מדרבנן ולא ביטל כ"ע מודים דיש לקונסו משום שעבר על ב"י מדרבנן והוא בכלל קנסא דקנס ר"ש משום שעבר בב"י ויש להעמיס כן בלשון מתני' ורבא הואיל ועבר בב"י ואפי' לא עבר רק מדרבנן בב"י וב"י, אבל דינו של ירושלמי בביטל ולא ביער רחוק להעמיס במתני' וברבא, ואם מ"ש בין שני חצאי' וכן אית' בירושלמי במפקיר היא מדברי הר"ן, י"ל דמביא דכן איתא בירושלמי במפקיד דלמ"ד חייש ר"י שמא יערים ומשו"ה ראוי' לקנס והגם דלא נקטי' כירושלמי בהא, היינו בחשש שיאמר שהפקיר ולא הפקיר דרחוק הוא דבקל לו לבטל ואין בו הזיקא ובידו הוא, אבל במפקיד אצל נכרי ל"מ באחריות דאין בידו גם בלא אחריות אין בידו שיקבל הנכרי ממנו או שאין מצוי' לו נכרי לסמוך עליו בלי אחריות חייש' שיאמר שהפקיד ולא הפקיד, לכן קרסי' ר"ש כנ"ל נכון לפ"ז בכונת ושיטת הר"ן כשיטת רי"ף ורמב"ם:

אמנם כן הרא"ש פסחים פ' כ"ש כ' וז"ל וישראל שמצא חמץ בביתו אחה"פ מה"ד דמותר כיון דבטלו לא עבר על ב"י וליכא למקנסי', ובירושלמי פליגו בי' וכו' ר"י אומר אסור ור"ל אומר מותר ר"י חייש להערמה ר"ל לא חייש להערמה כלומר שמא לא יפקירנו ויאמר הפקרתיו עכ"ל, והנה מדמביא לפלוגתא דר"י ומפרש טעמא דפלוגתא דר"י ור"ל דפליגי בהערמה נראה דס"ל דעיקר לאמת כמ"ד דפליגו בחשש הערמה, נ"ל דהי' לו הגרס' בירושלמי כמו שהיא לפנינו נהיר כד הוינן אומרי' ולא כן היא בתחלה ס"ל לר"י ור"פ דפליגו בפלוגת' דר"י ור"מ וחזרו בו מטעם שכתבנו בתחלת דברינו אחר ששמע' מדמתיב ר"י לר"ל ומה שהשיב לו דאין די באר לדבריהם אלא אם פליגו בחשש הערמה לכן הדר ר"י ומהדר לר"פ ממה דס"ל תחלה והכי נקטי' וכיון דאין ספק דר"י חייש להערמה הדרינן לכללא דבכ"מ הלכה כב"י נגד ר"ל, וסמך הרא"ש על האי כללא וסתם ולא כ' הלכה כמאן דבכ"מ הלכה כר"י נגד ר"ל, וגם מוכח מתוך דברי עצמו מדמפרש טעמא דר"י דחיישי' להערמה שמא לא יפקרנו ויאמר הפקרתיו, ש"מ דהלכה כר"י דאל"ה למה מפרש טעמא דר"י דליכא נ"מ לדינא וגם מדמביא לפלוגתא דר"י ור"ל, ואי ס"ל להלכה כר"ל מה לו להביא כלל פלוגת' דר"י ור"ל מאחר שכבר כ' דמדינא כל שלא עבר בב"י ליכא למקנס' מכ"ז מוכח דנקיט הרא"ש להלכה להחמיר כר"י:

והנה הטור בסי' תמ"ח כ' וז"ל וחמץ שנמצא בבית ישראל אחה"פ אסר בירושלמי אע"פ שבטלו בחיישי' שיערים לומר שבטלו אע"פ שלא בטלו, וכ' הב"י שידוע דהלכה כר"י מפני כך סתם רבינו וכ' אוסר בירושלמי, ודוחק איך סתם וכ' אוסר בירושלמי הו"ל לומר דר"י אוסר בירושלמי, ונ"ל להוסיף מעט תבלין דכ' בלשון משום דאין מפורש דברי ר"י אם אוסר משום חשש הערמה והלכה כמותו נגד ר"ל, או דטעמא דר"י דס"ל כר'

יוסי דל"מ הפקר וביטול ואין הלכה דסתם מתני' דלא כר"י כמ"ש הרשב"א בתשובה, אלא מדאמר ר' יוסי לר"פ ולא כן הוא ולפי הגרסא שלפנינו כבר בארנו דהדרו בי' ממה שאמרו תחלה ולמסקנא פליגו בחשש הערמה וממילא הלכה כר"י נגד ר"ל, וזהו שדייק בלשונו וכ' בירושלמי אוסר היינו מתוך הירושלמי נפקא לן דאסור דמפרשו למסקנא דטעמא דר"י משום חשש הערמה והלכה כמותו

וכ' הטור ובעה"ע אסרו באכילה ומתירו בהנאה ואין טעם נכון לחלק בין אכילה להנאה, וכ' הב"י משמע דטעם יש לחלק אלא שאין נכון לטור לחלק בהכי ועיי' הגה' מהרל"ח ובנוב"י קמא חאו"ח סי' ובצירוף מ"ש ב"י ומהרל"ח ונב"י יצא לנו טעם הגון לשיטת בעה"ע, ונ"ל דמ"ש ואין טעם נכון היינו הגם שבעצם הדבר יש לחלק במלתא בטעמא דאין ראוי' להחמיר כ"כ לאסור בהנאה, אבל אין נכון לחלק, והוא כעין שכ' הר"ן בע"ז דגזרו על סתם יינם משום בנותיהם וסגי לאסור בשתי' בלבד, אלא דאם נאסור בשתי' ונתיר בהנאה יטעו דגם יי"נ מותר בהנאה ויצא קלקול ע"י חומרא זו לכן הוצרכו לאסור גם סתם יינם בהנאה, והה"נ כאן אם נקנס כשביטל רק באכילה וסגי בהכי לחשש שמא יערים, אבל יש לחוש שיאמרו גם כשלא ביטל מותר בהנאה אחה"פ, הגם שיש לחלק התם בייי"נ יש לחוש שיטעו להתיר להנאה יי"נ דאסור מדאורייתא בהנאה לרוב שיטות, משא"כ כאן גם כשלא ביטל ליכא רק דרבנן, מ"מ לא נכון בעיני הטור לחלק מחשש זה, ומצאנו לו חבר בגזירה זו גם בדרבנן בר"ן ביצה ר"פ אין צדין שכ' דביומי' אסור לכ"ע משום מוקצה, והוצרכו לאסור בכדי שיעשה לכ"ע, דאם נתיר לאחרים במיו"ט יטעה דגם ביומי' מותר לאחרים דהא לדידי' אסור גם במיו"ט עיי"ש, הרי גם זה באיסור מוקצה דרבנן ס"ל לר"ן למגזר, ורחוק לומר דה"ט דטור דלא נראה לו לחלק בכך, ובעה"ע הגם דאפשר דס"ל כר"ן בע"ז בדאורייתא אבל כאן בדרבנן לא ס"ל למגזר כ"כ, ואפשר דס"ל ג"כ כר"ן ביצה ודוקא משום איסור מוקצה דחמיר טובא עיי' בתוס' ישנים ובמהרש"א ריש ביצה דהחמירו בספיקו יותר, וכן קצת מדברי ר"ן ביצה ר"פ אין צדין דכ' דגזרו דיטעו אחרים מדאסור לדידי' במיו"ט ושרי לדדהו, דגם ביומי' מותר לדדהו, ולא כ' גזירה יותר קרובה דיטעה מי שהובא בשבילו כמו דביומי' לאחרים אסור ולמיו"ט שרי גם לדידי' שרי במיו"ט, נראה דס"ל לר"ן דמשום חשש טעות באיסור כדי שיעשה דאינו רק איסור קל דרבנן לא חששו כולי האי ואולי, ולכן התחכם לומר דגזרו משום שיכשלו אחרים באיסור מוקצה הגם דגזירה זו רחוקה יותר, וכן שיטת בעה"ע, ובכ"ז לא ניחא לטור לחלק בהכי מעצמותו כיון שיש מקום למגזר אטו לא בטלו כנ"ל לבאר:

והנה הנב"י חאו"ח סי' י"ט הקשה על בעה"ע מירושלמי דאמר מ"ב נפלה עליו מפולת למ"ד משום הערמה לית כאן הערמה ומותר ולמ"ד משום זכיי' לית כאן זכיי' ואסור ולבעה"ע הו"ל לומר נפקות' לענין ביטול עצמו למ"ד משום הערמה מותר בהנאה ולמ"ד משום זכי' אסור בהנאה אלא ודאי גם משום הערמה אסור בהנאה, ולא מצא מענה לקושי' זו:

ויש אתי מקום ליישבה עד"פ קצת, דהנה הא דר"ש קנס ואוסר חמץ שעבר בב"י מבואר ומפורש בתוספתא פ"ב דפסחי' עיי"ש אלא דשם לא מבואר דאוסר גם בהנאה, וזהו שחידש לנו רבא ע"פ שמתרץ מתני' דחמץ ש"י שעבר עליו הפסח אסור בהנאה כר"ש צ"ל דקנס לאסור גם בהנאה, אבל מתוספת' י"ל דבאכילה הוא דאוסר וסגי לו בקנס זה שיהי' כ"א זריז לבטלו ועיי' ש"ך סי' צ"ט לענין מבטל איסור לכתחילה ועיי' ב"מ צ' ע"ב, וי"ל לפ"ז הגם דר"י ס"ל כר"ש דחמץ אחה"פ מותר כמבואר פסחים כ"ט ע"א וס"ל ע"כ דר"ש קנסא קנס כמבואר בתוספתא, אבל אפשר דס"ל דוקא באכילה קנס ולא בהנאה, ומתרץ מתני' דשל ישראל אסור בהנאה כר' יודא וס"ל כראב"י בהחלה דיליף שאור דאכילה מדראי', אלא לרבב"ח אמר ר"י דהלכה כסתם משנה א"א דר"י מתרץ מתני' כר"ש דהא ס"ל לר"י כר"ש אבל למ"ד דס"ל דלא אמר ר"י הלכה כסתם משנה י"ל כן, והא"ש דלא אמר ירושלמי נ"מ לענין הנאה משום הערמה מותר ומשום זכי' אסור דאפשר דס"ל כר"י גם בשלא ביטל כלל מותר בהנאה אחה"פ לר"ש ומתרץ מתני' כר"י, ולא ס"ל לירושלמי דאמר ר"י הלכה כסתם משנה, או דרצה לומר נ"מ ברור' דמפולת דהיא בוודאי לכ"ע משא"כ נ"מ לענין הנאה אינה מוכרחת למ"ד דלא אמר ר"י הלכה כסתם משנה, וא"ש ביותר לפמ"ש כבר לעיל למ"ד דפליגו ר"י ור"ל בדר"י ור"מ ור"י כר' יוסי עכצ"ל דס"ל דלא אמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה דחלת"ה קשה הא סתם מתני' נ"מ כמ"ש רשב"א, ולמ"ד משום זכי' לא מוכח דלר"י אסור בהנאה גם אם לא ביטל או דלא מהני הביטול לכן ל"א נ"מ לענין הנאה דאפשר גם למ"ד משום זכי' מותר בהנאה, לכן אמר טפי נ"מ דהוא בוודאי לכ"ע ומיושב קושי' נב"י עד"פ טבא:

ובדרך קצרה ופשיט נ"ל דלק"מ לפמ"ש בכוונת הטור דלא נראה לו לחלק הגם דוודאי סגי משום חשש הערמה לאסור באכילה לחוד דאזדא לה חשש הערמה, מ"מ נראה לטור דאין לחלק דיש לגזור דנבוא להתיר גם כשלא ביטל בהנאה, ובעה"ע נראה לו דאין להחמיר כ"כ בקנסא הא אטו הא, אבל בוודאי מודה בעה"ע דאפשר כ"כ האי קנס ר"ש והחמיר לאסור בהנאה אף כשביטל, והא"ש דל"א סתמא דירושלמי נ"מ לענין הנאה דלא ברירא לי' הא מלתא דאפשר דס"ל למ"ד משום הערמה דגם בהנאה אסור לכן אמר

נ"מ ברורה, וס"ל לבעה"ע כיון דלא מפורש דס"ל לר"י לאסור אפי' הנאה ומסתבר לי' דלא להחמיר כ"כ וכיון דמילי דרבנן ודקנסא הוא נקטי' לקולא לענין הנאה כנ"ל והוא פשוט ולק"מ:

והנה עד כה היו דברינו בביאור טעמו וביישוב שיטתו של בעה"ע לפי שהביא הטור שיטתו דאוסר באכילה ומתיר בהנאה אבל נוראות נפלאתי על הטור, הנה זכינו לאור הגנוז של בעה"ע זה כמה, וזרחה עתה שמשו עלינו, ונתעטרו ישראל בתפארת בעל העיטור, ואתא לידי ספר בעה"ע ושמתי עיני בו ומלבד שלא מצאתי בו מה שמביא הטור בשמו, ולא ראינו אינו ראי' אולי נתנו המדפיסים בו מגרעת וחסרון הניכר הוא ממ"ש הטור על שמו, אבל מה אעשה כי מצאתי שכ' מפורש ושום שכל דאפי' באכילה שרי כשביטל ולא ביער, והוא בעשרת הדברות הלכ' זמן השבתה וביעור דף נו"ן ע"א וע"ב כ' אריכת נפלא בהך דינא דמביא הטור על שמו דחמץ של נכרי אחה"פ אסור באכילה, והקשה לנפשי' קושי' הב"ח ופר"ח מברייתי' דחנו' דמבואר דחמץ של נכרי מותר באכילה, וכ' וז"ל ואית לפרושי נוסח' שלן חנו' של ישראל ומלאי של ישראל ופועלי נכרים נכנסים לשם חמץ שנמצא שם אחה"פ מותר באכילה ואצ"ל בהנאה כיון דחנות של ישראל הוא בטולי בטלי' ומשו"ה מותר, חנות של גוי ופועלים ישראלי' נכנסי' לשם גוי לא מבטל לי' וחמץ של ישראל הוא ואסור אפי' בהנאה ובנוסחא דתני' איפכ' ג"כ איכא למימר דאזלינן בתר פועלים דפועלים גוים לא מבטלי פועלים ישראלים מבטלו' ונוסחא עתיקא דילן דאזלינן דוקא בתר חנות, וה"ט נמי דאמרי' בנכרי שהלוה לישראל על חמצו אחה"פ מותר באכילה ואצ"ל בהנאה דישראל מבטל לי' וישראל שהלוה לנכרי ע"ח דנכרי ל"מ לי' אלו דבריו ז"ל הצריך לעניינו ככתבו וכלשונו, ועיי' עוד מ"ש יישוב לדינא דל"ק מהא דאמר ר"נ אייתו וזבנו לי חמירא דב"ח דהקשה הפר"ח עליו ועוד קושיו' אחרות ודחה כולם עיי' בו תמצא נועם לנפשך:

והנה מפורש יוצא מפי בעה"ע דשל נכרי אסור באכילה והוכיח כן באורך מדקתני במתני' ושל נכרי מותר בהנאה דוקא הנאה ובאכילה אסור לר"ש כמו שאסרו לפני זמנו מדרבנן לר"ש בין של נכרי בין של ישראל כן אסור אחה"פ של נכרי באכילה אחה"פ ושל ישראל כיון שעבר בב"י קנסוהו גם בהנאה, והא דאית' בירושלמי דמותר באכילה אזיל וס"ל כראב"י דשל נכרי לר"י מותר בפסח באכילה ולא אסרו בשל נכרי איסור כלל בפסח ואחה"פ, אבל לר"ש אסור ש"נ באכיל' הואיל דבפסח אסור, ודוקא של נכרי, אבל של ישראל אחר שבטלו ולא ביערו מותר אפי' באכילה, ובאמת הדבר מתמיה דיהי' חמץ של ישראל שבטלו ולא ביערו עדיף מחמצו של נכרי, וצ"ל דחמצו של ישראל אחר שבטלו

ה"ה כהפקר ואין לו בעלים כלל ולא מחליף בשל ישראל משא"כ של נכרי, ודוחק, ויותר י"ל דאסרו של נכרי כיון דאפשר שיעבור בב"י בשל נכרי כשקיבל עליו אחריות ואיכא פלוגת' בירושלמי אם אסור אחה"פ משום קנס, ועיי' מג"א ובח"י ובאלי' רבה סי' ת"מ בשם ראב"ן דאסור באכילה ומותר בהנאה, וי"ל מה"ט אסרו כל של נכרי באכילה אטו קבל עליו אחריות, אבל חמץ של ישראל כשלא ביטל אסור בהנאה וכשנעשה מצותו ובטלו לא מצאו מקום לקנסו אטו לא בטל דלא מחלף יהי' מאיזה טעם שיהי' כל עון רואה כי ס"ל לבעה"ע דחמץ של ישראל שבטלו מותר באכילה אחה"פ, ושוטתו כשיטת רי"ף ורמב"ם דלא פסקו הא דר"י בירושלמי למ"ד דחייש להערמה, ודברי הטור נפלאו ממנו, הפלא ופלא, ואנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות, ואותיות מחכימות:

המורם מדברינו כי לעניות דעתנו רי"ף ורמב"ם רשב"א ור"ן ובעה"ע בחדא שיטתא קדמו ואזלו דביטל ולא ביער מותר בין בהנאה בין באכילה, ורא"ש הוא ראש המדברים בדין זה, ומסתימת דבריו נראה דנקיט לחומרא, ונמשך בנו אחריו והחזיק בשיטתו, והב"י אינו מביא אלא דברי הרא"ש וקבעו להלכה בש"ע, מעתה נשית פנינו ונחזה מה דקמן ונבדוק בספרן של צדיקים וחורי הארץ לבאר כל חמירא בעזה"י:

הנה הפר"ח החזיק בעד ראי' הב"ח ממתני' יו"ד ע"א לא בדק בתוך המועד יבדוק אחה"מ והוסיף הפר"ח דמסתמא איירי כשביטל דאטו ברשיעי עסקינן דלא ביטל ומ"מ צריך בדיקה אחה"מ ש"מ דגם אם ביטל אסור לכהפ"ח באכילה והוא כר"י בירושלמי אלו דבריו ז"ל, והנה הפר"ח מביא ראי' לר"י, ולא הקשה על ר"ל דירושלמי דס"ל דמותר אחר הביטול, ונ"ל דבאמת אין ראי' זו מוכרחת די"ל בלא ביטל איירי, ומ"ש אטו ברשיעי עסקינן הא ברשיעי עסקי' דלא בדק כתקנת חז"ל, ואי דלא בדק מחמת אונס כן י"ל דלא ביטל מחמס אונס שהי' חולה כ"ז הבדיקה עד שלא הי' יוכל לבטל בפה אבל נתחזקה הראי' ע"פ מ"ש מהרש"ל שם דמתני' ע"כ כשביטל דאלת"ה וכי משום חשש שמא יבוא לאכלה יאמר ר"י דיעבור בב"י עיי"ש, וי"ל דר"ל ס"ל כר"ח רבה כר"ה דמפרשו דר"י שמחוייב לבדוק ג"פ ולא קתני במתני' כלל דס"ל לר"י דלא יבדוק אח"כ, וי"ל מתני' כשלא ביטל, ולאמת דמתיב ר"י מברייתא דפליגו אם יבדוק אח"כ מוכח ממתני' ובריייתא דאיירי בשכבר ביטל ונשמע דגם כשביטל אסור אחה"פ כן י"ל:

והנה המהרש"א דחה דברי מהרש"ל דאפשר לומר מתני' כשלא ביטל והא דחש ר"י לשמא יבוא לאכלו ולא חש לאיסור ב"י דאיסור ב"י ג"כ אינו ברור אלא לכשימצא גלוסקא יפיפיה דפרורים ממילא בטלו עיי' בו, לפ"ז אזדא ראי' הפר"ח ע"ד שבארנו, אבל נ"ל ניהי דממתני' ליכא ראי' אבל איכא ראי' דרבא הכי ס"ל והוא מדמקשה רבא לאביי

י"א ע"א רבנן אדרבנן ל"ק ואי י"ל מתני' כשלא ביטל, ניהי דר"י דחה חשש דיעבור בב"י משום שמא יבוא לאכלה מ"מ אין להקשות דרבנן אדרבנן ממה דס"ל במק"א דחוששין לכהאי חששא הכא שאני דאיכא נגד זה חשש דיעבור בב"י הגם דגם זה אינו מ"מ לא אלים להו כ"כ חששא דשמא יבוא לאכלו לדחות חשש דב"י משא"כ במק"א דליכא נגד חשש זה חששא אחרינא וצ"ע, אלא ש"מ דרבא ס"ל בפשיטות דגם כשביטל איירי ושפיר מקשה:

אלא דצ"ל מנ"ל לרבא בפשיטות דמתני' גם בביטל איירי, נ"ל דס"ל דחמץ אחה"פ אסור גם כשבטלו והא דלא בדק בתוך המועד יבדוק לאחה"מ גם כשבטלו צריך לבדוק כיון שאסור ומ"ש בין ביטל או לא ביטל אין אסורו רק מדרבנן, ואם כי מן מה דס"ל דבודקין אחה"מ ל"ק רבנן אדרבנן דשאני הכא דליכא רק חשש איסור דרבנן שמא יבוא לאכלו, ול"ק רק ממה דלא חששו דלמא אתי למיכל בתוך המועד, מ"מ הקשה שפיר כיון דלאחה"מ צריך בדיקה אפי' בטלו ה"ה מה דאמרו יבדוק בתוך המועד ג"כ בין ביטל ובין לא ביטל דומי' דאחה"מ והקשה שפיר תוך המועד ניחוש דלמא אתי למיכל איסור דאורייתא, וי"ל אביי דלא קשי' לי' דרבנן אדרבנן דס"ל כר"ל דלא חייש להערמה, ומתני' בלא ביטל איירי וע"כ הכי הוא דלאחר שביטל ל"צ לבדוק אחר המועד והה"נ תוך המועד כשלא ביטל ולכן ל"ק דרבנן אדרבנן די"ל כי קושיתי משום חשש ב"י ל"ח לשמא יבוא לאכלו וא"ש נכון:

היוצא לנו דרבא ואביי פליגו בפלוגת' דר"י ור"ל בירושלמי ור"י ור"ל הלכה כר"י, הגם שכתבנו כיון דבר"י עצמו אין ברור אם פליג בחשש הערמה על ר"ל ליתא להאי כללא, הרי אביי ורבא הלכה כרבא ואפשר דפשיטא לי' לרבא הכי משום דשמע מר"י וס"ל טעמא דר"י משום הערמה, והוא כללא כייל בכ"מ ר"י ור"ל הלכה כר"י בר מתלת והלכת' כוותי' דרבא בכ"ז בכ"מ ועיי':

עוד לו ראי' לפר"ח מברייתא דחנות, דשל ישראל אסור וסתמא קתני אפי' כשבטלו ש"מ דאסור אפי' בהנאה אחה"פ גם בזה לא יצא הפר"ח ידי חובתו ליישב ראי' זו לר"ל ונ"ל די"ל ר"ל כס"ד דראב"י ס"ל דר"י יליף שאור דאכילה מדראי' ובריית חנות כר"י ולר"י מודה ר"ל דאסור אחה"פ גם כשביטלו הגם דס"ל דחמץ של נכרי מותר אפי' בפסח וה"ה חמץ של ישראל שבטלו דהפקירא הוא דמותר באכילה כשאור דהפקר דאינו עובר בב"י מ"מ אוסר ר"י של ישראל אפי' אחה"פ משום קנס כיון דאם לא ביטל אסור מדאורייתא אחה"פ חושש ר"י לשמא יערים ולא ביטל ויהי' אסור אחה"פ מדאורייתא לכן אסרו גם כשביטל אבל לר"ש דגם כשלא ביטל אינו אסור אחה"פ רק מדרבנן לא נראה לר"ל

דיאסר גם כשביטל ולק"מ מברייתא דחנות די"ל דאתי' כר"י ומ"מ פסק ר"ל לעצמו כר"ש כסתם מתני' דדחיק לי' למוקמי מתני' כר"י מכח קושי' ש"ס דהא קתני בסיפא דכתיב לא יראה לך, ותי' ש"ס לראב"י דחוק ורחוק, ודקתני בברייתא דחנות של נכרי מותר אחה"פ ה"ה בפסח ואיידי דנקיט של ישראל אחה"פ נקיט נמי בשל נכרי אחה"פ כדמשני מתני' לראב"י, והא דלא הקשה ר"י בירושלמי לר"ל מהאי ברייתא י"ל נמי מהאי טעמא דס"ל לר"י כראב"י אליבא דר"י ולעצמו ס"ל כר"ש כסתם מתני' דשל נכרי מותר אחה"פ דמתוקמא לי' כר"ש וא"ש:

והרוחנו בזה דא"ש יותר מ"ש לעיל בסמוך דרבא כר"י ס"ל לכן קשי' לי' רבנן אדרבנן, י"ל לאו מסברא דנפשי' פשיטא דקנס ר"ש גם כשביטלו, אלא מברייתא דחנות מוכח לי' הא מלתא ולשיטתו אזיל דל"ל דראב"י אליבא דר"י כמבואר פסחים כ"ט ע"א דהוא בר פלוגתא דראב"י בזה וע"כ ברייתי' דחנות כר"ש ומוכח מתוכה דגם לר"ש אסור אחה"פ אפי' כשביטלו וגם בזה נקטי' כרבא דהוא בתרא וכ"ש שגם ראב"י הדר בי' דלא יליף ר"י שאור דאכילה מדראי' ממילא מוכח מברייתא דחנות דגם כשבטלו אסור אחה"פ ועיי':

ועוד בה שלישי' ראי' שלישית שמביא הפר"ח והיתה לבאר דסתמא דש"ס ס"ל בפשיטות דחמץ שבטלו אסור אחה"פ מדמקשה למ"ד ע"א על רבא והא אמר רבא ר"ש קנסא קנס והא רבא ודאי קאי בשביטל ש"מ דגם בהכי קנס ר"ש, אלו דבריו ז"ל, ונ"ל להוסיף הא דפשיטא לש"ס דגם בשביטל ס"ל לרבא דקנס הוא מברייתי' דחנות מדס"ל לרבא דלר"י לא ילפי' שאור דאכילה מדראי' מוכח מברייתא הנ"ל דס"ל גם כשביטל אסור אחה"פ, וגם מדרבא י"א ע"א כמ"ש כ"ז לעיל, והא"ש דלא מקשה על ר"י דהא בתוספת' פ"ב מפורש דר"ש קניס ועיי' בח"ס סי' קכ"ד מבי' קושי' זו משמי' דהגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל, ולמ"ש א"ש דמר"י ל"ק דמתוספת' לא מוכח דר"ש קנס גם כשבטלו וי"ל דר"י אמר שלא בזמנו מותר בשביטל אבל לרבא מקשה שפיר:

אלא דראי' זו של פר"ח תמוה' בעיני דאיך אפשר לומר דרבא איירי כשבטלו דמותר אחה"פ הא אמר שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר מדאמר בין במינו ש"מ ע"כ דבעין אסור ובתערובות דוקא מותר דאל"ה מה לי מינו או אינו מינו בדבר שמותר בעין, וצ"ל הא דמקשה הא אמר רבא ר"ש קנסא קנס ולא הקשה מיני' הא אמר בין במינו ש"מ ע"כ דבעין אסור ולמה בתערובות מותר, דעדיפא מקשה מדאמר רבא מפורש דר"ש קנסא קנס, או דמשמע לי' מדאמר רבא סתם קנסא קנס דקנס ואסרו כמו חמץ בפסח במשהו או לכהפ"ח כשארי אסורי דרבנן, וזה לא נשמע מדיוק מדאמר בין במינו, ומתרץ כי

קנס ר"ש, דכוונת רבא שאמר קנסא ג"כ הכי הוי דקנס בעין ובתערובות לא קנס דמלתא דפשיטא לי' לרבא היא ולא צריך לפרשו או דסמך על מ"ש שלא בזמנו בין במינו וכו': **ויותר** נ"ל ביישוב הא דלא הקשה על רבא מיני' ובי' מדאמר בין במינו וכו' ש"מ דס"ל דר"ש קנסא קנס, י"ל הא דס"ד דגם בתערובות קנס ר"ש הגם דלא נתקיימה מחשבתו וצריך למיכל בתערובות דוקא ודי קנס בזה, דס"ד כמו שקנס ר"ש בהנאה ולא סגי לי' למקנסי' לאסור באכילה וצריך למכרו, ומדקנס כולי האי ס"ד דמשווהו ר"ש לחמץ בפסח או לשארי אה"נ וס"ל למקשן ה"ה דאסור בתערובות או במשהו או לכהפ"ח כשארי איסורים בנ"ט, והא"ש מדאמר רבא בין במינו ל"ק והא ע"כ דס"ל בעין אסור משום קנס גם בתערובות יהי' אסור בנ"ט די"ל כ"כ האי לא קנס וגם בהנ"א ל"ק ר"ש דסגי בקנסא ב"ד, אבל מדאמר רבא על מתני' דחמצו של ישראל דאסור בהנאה דאתי' כר"ש וקנסא קנס אפי' בהנאה ס"ל למקשן ה"ה בתערובות ראוי' לקנסו, ומתרץ כי קנס בעין גם בהנאה, אבל בתערובות לא קנס כיון שנתבטלה מחשבתו מכל וכל שא"א לו להנות אלא בתערובות, משא"כ אם הי' מותר בהנאה, נתקיים רצונו במקצתו עכ"פ, ומיושב ג"כ הא דלא הקשה על ר"י דהוא נמי אמר בין במינו וכו' וע"כ דס"ל דבעין אסור, ולמ"ש א"ש די"ל דאסור באכילה ולא בהנאה וה"ה וכ"ש דבתערובות אפי' חד בחד מותר אפי' באכילה, וכן ל"ק קושי' הגאון מהד"ד זצ"ל מתוספתא דשם לא מוכח רק דקנס באכילה, ממוצא דברינו נלמוד דראי' פר"ח דחוי' מעיקרא, ואינה חוזרת ונראה, אלא להביא ראי' נגד שיטת בעה"ע שהביא הטור דיש לחלק בין אכילה להנאה, דאי תימא הכי קשה מדמקשה על רבא דלמא רבא קאי כשבטלו דאסור באכילה ומותר בהנאה, ובתערובות גם חד בתרי גם באכילה מותר דלא קנוס כ"כ אחר שבטלו, והא דאמר ר"ש קנסא קנס גם בהנאה כשלא ביטל ובאמת דלא בטל בתרי והוא בנ"ט או במשהו, וע"כ דס"ל לש"ס או דמותר לגמרי כשביטלו או דאסור גם בהנאה דאין לחלק, ולר"י לא הקשה ש"ס די"ל דס"ל דגם כשלא ביטל ל"ק ר"ש רק באכילה ולא בהנאה, ור"י דירושלמי דאוסר כשביטל ולא ביער כמו כשלא ביטל או דתרווייהו אסור באכילה לחוד או בתרווייהו גם בהנאה, וכמ"ש הטור דאין לחלק ומטעם שבארנו לעיל, ויש להקשות דהי' יוכל להקשות על ר"י ג"כ דע"כ מתרץ מתני' כר"ש דאם מתרצה כר"י הא ס"ל הלכה כסתמא דמתני' והוא ס"ל כר"ש וע"כ דמתרץ מתני' כר"ש וקנס אפי' בהנאה וקשה עליו כמו דמקשה מדאמר רבא ר"ש קנסא קנס, ולא יועילו לנו התירוצים שכתבנו לעיל על קושי' הגמד"ד זצ"ל, וי"ל משום דאמוראי נינהו אליבא דר"י אי ס"ל הלכה כסת"מ לכן הקשה טפי לרבא, או י"ל כיון דאיכא עוד סתם מתני' בפ"ק דאתי' כר"ש ועיי' רא"ש כ"ח ע"א הגם דסתמא

בתרא עיקר עיי' פ' אלו טרפות מ"ג ע"א ובתוס' שם, כיון דאפשר לומר מתני' ר"ש וקנס גם בהנאה, לכן לא מכרעת מתני' בתרא נגד מתני' קמיית' דאתי' סתמא כר"ש, וכיון די"ל מתני' בתריית' כר"י אתי' ול"ק ר"ש רק באכילה דהנאה לא נשמע מתוספת' לכן לא מחמיר ר"י לאסור בהנאה כיון דלא מוכרחי' לומר כן לר"ש די"ל מתני' בתריי' ר"י וא"ש ועיי':

ובתחלת הרעיון עלה במחשבה לפני דמסוגי' ש"ס ריש חולין ד' ע"ב מוכח דחמץ אחה"פ אסור גם כשבטלו מדדחי שם דלמא ברייתא ר"ש היא וכו' והא ע"ע אינם חשודים רק במה שיש להם פסידא וחסין על ממונם לבער החמץ אבל בוודאי לא שבקו התירא לבטל החמץ ואי ברייתי' כר"ש ל"ל מפני שהן מחליפין כיון שמבטלין מותר בלא"ה אחה"פ בלי חילוף ש"מ דפשיטא לסתמא דש"ס דגם כה"ג אוסר ר"ש, ואחר התבוננות שבתי וראיתי דיש לדחות דלא מוכח משם דאמת כן הוא אלא דדחי די"ל בריית' ר"ש וס"ל גם כשביטלו אסור, ואמר זה נגד רבנן דאמרו לימא מסייע לרבא בלשון קושי' דלא צריך רבא למימר, ע"ז קאמר סתמא דש"ס סברוהו ר"י היא וכו' דלמא ר"ש היא וקניס גם כשביטל והדר קאמר ניהי דר"ש היא מ"מ לימא מסייע מכח כ"ש, ולאמת י"ל דבריית' ר"י היא, ולר"ש בלא"ה מותר מפני שמסתמא בטלו ואין ראי' לדינא דהכי הוא, ואחר שדחיתיה חזר' ונראה לי, לפי דס"ל לתוס' פסחים כ"ח ורשב"א וחי' ר"ן בחולין דסברוהו ה"מ ר"י היא היינו כס"ד דראב"י דיליף ר"י שאור דאכילה משאור דראי' ובלא"ה לא מתוקמי כר"י, לפ"ז לרבא דלא ס"ל כראב"י ע"כ בריי' זו כר"ש אתי' ומוכח מבריית' דגם לאחר ביטול אסור, ולר"ל דלא ס"ל הכי ל"ק מבריית' זו די"ל דס"ל כס"ד דראב"י ואתי' ברייתי' כר"י הגם דלר"י גם ביטל הו"ל כחמץ של הפקר דמותר אפי' בפסח כמו של נכרי ועכצ"ל דקנס ר"י משום שלא ביערו ואפי' לאחר הביטול והא ר"ל לא ס"ל כן לר"ש, הלא כבר כתבנו לעיל מזה דלר"י מודה ר"ל דיש לקנסו כיון דאם לא ביטל אסור מדאורייתא אחה"פ, משא"כ לר"ש גם כשלא ביטל אסור רק משום קנסא אחה"פ כיון שעבר בב"י כ"כ האי לא נראה לו שאסור כשביטל ולא עבר בב"י, וא"ש הברייתא לר"ל, והא דסברוהו הא מני ר"י וחמץ אחה"פ דאורייתא היינו לפי דסברוהו ה"מ ר"י דלא ביטל דאם לא ביטל אחה"פ דאורייתא מוכח דגם בדאורייתא סמכי' על לא שביק התירא דאלת"ה ניחוש שמא שביק התירא ולא ביטל והוי לאחה"פ איסור דאורייתא לר"י והבן, אבל לרבא וכדקיי"ל דל"ל כראב"י ע"כ ברייתא ר"ש וחזקה ראי' זו להלכת' ותוס' פסחים ורא"ש וח"ר חולין, והיא ג"כ שיטת רש"י בחולין ע"כ דסברוהו ה"מ ר"י היינו כראב"י ובאמת על פי זה קשה לי איך קאמר סברו ה"מ ר"י, הא מקשו לימא מסייע

על רבא והא רבא בעל פלוגתא דראב"י בהא מלתא אליבא דר"י וא"א דבריית' כר"י וצ"ע, ויותר מרווח פי' ר"ת דמחליפי' בשאר שנילוש אחה"פ י"ל לאמת דברייתא כר"י אתי', ולא מוכח מברייתא מידי והנה כבר חתרו קמאי דקמאי כחא דהתירא די"ל דע"כ לא ס"ל לר"י דאסור כשבטלו מחשש הערמה רק כשעבר ולא ביער במזיד, אבל כשבדק וביטל ונמצא חמץ שלא מצא והוא שוגג או אנוס כ"כ לא ס"ל לאסור הגם דכ' הרמב"ם פ"א אפי' שוכח ואונס אסור דוקא כשלא ביטל אבל כשביטל והוא שוגג ואונס מנ"ל ועיי' במנ"י ובתורת שלמים סי' ו', והנב"י מביא ראי' נגד זה מדל"א ירושלמי נ"מ שעבר בשוגג ואונס על הביעור למ"ד משום ערמה ליכא ומותר ולמ"ד משום זכי' אסור, הגם שי"ל דס"ל לירושלמי דבשוגג ואונס גם כשלא ביטל מותר מ"מ לפי דס"ל לרמב"ם דשוגג ואנוס אסור ממילא נשמע מירושלמי דגם כשביטל אסור מדל"א נ"מ כהנ"ל:

והחזקנו נמי בעד ראי' הפר"ח עד"ז דגם בשמבטל בפני עדים אסור ולדידי בקל יש לדחות ראי' זו דירושלמי ל"א נ"מ כאלו משום דלא מפורש בדברי ר"י אפשר דס"ל לר"י דגם כשמבטל בפני עדים או שהוא שוגג ואונס אסור הגם דלא מסתבר להחמיר כ"כ מ"מ אפשר דס"ל הכי, או אפשר דס"ל כשהוא שוגג ואנוס אפי' לא בטלו מותר אחה"פ כ"ז אין מבורר מתוך דברי ר"י לכן ל"א נ"מ כאלו אלא דנ"מ דמפולת דברור הוא דמשום הערמה ליכא ומשום זכיי' איכא ופשוט:

והנה הא דכ' הרמב"ם דאפי' הניחא בשגגה ובאונס לא נמצא לו חבר ונלאו כל חכמי לב למצוא איה מקומו של דין זה ומ"ש הה"מ ומפרשו הכ"מ דחוק ורחוק, ואני מצאתי לו חברים לרמב"ם רמב"ן ור"ן דס"ל כוותי' ומנא אמינא לה, מדכ' רמב"ן במלחמות פסחים דהא דאמר רבא דחמץ בזמנו במשהו משום דהוי דשיל"מ ונדחק שם בטעמו הגם דאסור אחה"פ דהתירו ממילא אתי' וכ' עוד דשל נכרי מותר בעין בלא תערובות וכוונתו כיון דשל נכרי הוי דשיל"מ גמור לא אמרו חוץ דשל נכרי לא בטל ושל ישראל בטל דמחזי כחוכא, ומדלא אמר רמב"ן דבשל ישראל עצמו איכא דמותר אחה"פ בעין כגון שעבר בשוגג או אונס של"י לבטלו בפסח דמותר אחה"פ דחמץ זה יל"מ, משו"ה אמרו כל חמץ של ישראל לא בטל, ולא צ"ל משום חמץ של נכרי, אלא משום ש"י עצמו דמחזי כחוכא, וגם שלא יהי' חוטא עובר במזיד נשכר ומדל"א הרמב"ן הכי ש"מ דס"ל דליכא אופן דשל ישראל מותר אחה"פ, וכן הר"ן דנדחק מאוד בטעמא דהוי דשיל"מ ול"א משום דבאונס ושוגג מותר הו"ל דשיל"מ ש"מ דס"ל כרמב"ם דאסור, ויש לדחות דר"ן הוצרך לזה אליבא דרמב"ם שהביא שם אח"כ דס"ל דחמץ במשהו משום דהוי דשיל"מ, אבל

אפשר הר"ן לעצמו לא ס"ל כרמב"ם בהא דבשוכח ואניס דאסור ועיי' כ"מ דמספקא לי' אי ר"ן כרמב"ם ס"ל, אבל מרמב"ן נ"ל דמוכח דכרמב"ם ס"ל:

ונ"ל דנפקא להו כן מדברי עצמו דאמר רבא ר"ש קנס קנס, אמר רבא בכפילא קנסא קנס ולא הו"ל לומר רק ר"ש קנס הואיל ועבר, מדיוק לשונו נראה דרצה לומר דחנס במזיד משום דעבר בב"י וקנס גם שוגג ואונס אטו מזיד בחמץ משום דאדם חס על ממוני' ולא ירצה לבטל והיינו קנסא קנס קנסא בתר קנסא:

אלא דקשה על רבא גופי' מנ"ל לחדש כ"כ האי דקנס ר"ש כ"כ ומתוספתא דפ"ב דפסחים לא מוכח אלא דקנס במזיד, י"ל דמשמע לי' לרבא כן מדקתני במתני' של ישראל אסור ושל נכרי מותר ולא קמ"ל הכל בשל ישראל דבמזיד אסור ובשוגג ואונס מותר ש"מ דבישראל לעולם אסור משום דכתיב לא יראה, וכל שראוי' לעבור ועבר אפי' שוגג ואונס דאין עבירה בידו מ"מ הרי הי' ברשותו אלא שאין לו עונש כיון שאונס ושוגג הוא שפיר מסיים מתני' דכתיב לא יראה והרי ראה, ורבא ג"כ אמר הואיל ועבר בב"י לכן קנס ר"ש במזיד וקנס גם שוגג ואונס כיון שהוא בבל יראה אטו מזיד, שוב ראיתי ראי' כזו בנב"י אלא שהוא כ' דמינה דגם כשביטל אסור מדלא קמ"ל כה"ג דמותר ולמ"ש אין לזה ראי' מדקתני דכתיב לא יראה וכו' ממילא נשמע דכשביטל דמותר וכן נוטין דברי רבא הואיל ועבר דוקא, אבל אונס ושוגג לא ממועט מלשון מתני' כמ"ש, אלא דהנב"י דחה ראי' זו לבסוף דאפשר לומר דרישא משום סיפא דנכרי שהלוה וכו' נקיט גם ברישא בנכרי וישראל, והוא לפי דבריו יפה כ' דאין לחדש דין חדש וחומרא יתיר' מכח דקדוק הנ"ל דיש לדחות איידי דסיפא נקיט כן, אבל אנן בדידן שכתבנו דמדיוק לישנא דרבא דאמר בכפילא מוכח דינו של הרמב"ם, ורבא עצמו י"ל דמשמע לו כן מדלא קתני במתני' רבותא יותר ולא ניחא לדחוקו דרישא משום סיפא נקיט בנכרי וישראל וממעט ברבות' דשל ישראל ועיי':

ונ"ל להראות פנים לשיטת הרמב"ם ולעשות סמוכים לדברינו דמדברי רבא דאמר קנסא קנס מוכח דס"ל דבשוגג ושוכח ג"כ קנס ר"ש והוא מדקאמר ואזדא רבא לטעמי' דאמר רבא כי הוינן בי' ר"נ פירש"י דאזדא לטעמי' דאמר בעלמא נמי דשל נכרי מותר כר"ש, וצ"ל מה יתן ומה יוסיף ראי' דס"ל כר"ש הא מפורש אמר כאן לאח"ז מותר, ואידך אמר משמי' דר"ן, וגם לעיל כדאמר רבא ר"ש קנסא קנס הו"ל להביא הא דרבא לטעמי' דס"ל דשל נכרי דוקא מותר ושל ישראל אסור וכבר קשו בזה הראשונים ועיי' בעל העיטור דמביא כמה פירושים על זה, ונ"ל ע"פ שיטת הרמב"ם דטעמא דרבא דחמץ במשהו משום דשיל"מ, וקשה הא ר"ש קנסא קנס וצ"ל או דס"ל דבשוגג ואונס מותר, או

דלכהפ"ח של נכרי מותר באכילה דלא כבעל העיטור דס"ל דשל נכרי אסור באכילה, ומדאמר רבא ר"ש קנסא קנס מוכח דס"ל דקנס שוגג אטו מזיד ע"כ צ"ל דהוי דשיל"מ משום דשל נכרי מותר אחה"פ אפי' באכילה כמ"ש הרמב"ם ושפיר מייתי על זה דאזדא רבא לטעמי' דס"ל דשל נכרי מותר באכילה מדאמר רבא אמר לן ר"נ וכו' וזה אחת מן הראיות דמביא בעה"ע דמביאי' ממנה ראי' דשל נכרי מותר באכילה והיא ראי' פר"ח נגד בעה"ע, ודבר זה לא נשמע מרבא מפורש אלא מכללא דא' שוגג ושוכח אסור מדיוק לשונו דאמר קנסא קנס, ומדס"ל דהוי דשיל"מ ש"מ דס"ל דשל נכרי מותר באכילה, ומייתי ע"ז דלטעמי' אזיל דמפורש אמר אמר לן ר"נ וכו' זבינו חמרא דב"ח של נכרי מותר באכילה וא"ש עד"פ נכון ומכ"ז ראי' לשיטת הרמב"ם ע"פ דרכינו ועיי':

ממוצא דברינו יש ללמוד דס"ל לש"ס בפשיטות דגם בשביטל אסור אחה"פ וגם בצירוף שניהם יחד כשביטל והוא שוגג או אנוס דאל"ה לא צ"ל דרבא לטעמי' דשל נכרי מותר באכילה, אלא משום כשביטל או לכהפ"ח בצירוף שוגג או אונס הוי דשיל"מ ש"מ דכל כה"ג אסור, אלא דאין לחדש חומרא על יסוד אשר על אדני הפלפול מוסד, ומן דברי עצמו של רבא מדיוק לשונו אין הוכחה רק דא' שוגג ואונס אסור, וכן מדיוק דמתני' לא מוכח יותר כמ"ש, וכבר כתבתי בביאור השיטות דנראה דרמב"ם ל"ל דר"י דירושלמי כשביטל ולא ביער אפילו במזיד:

ונ"ל דרמב"ם הוכיח שיטתו לפי שביארנו דס"ל דבשוגג ואונס קנסו וכשביטל ולא ביער לא קנסו הכל נשמע לו מתוך פלוגתא דר"י ורבא דסוגי' שם, בהקדם קושי' א' שהקשה רמב"ן לנפשי' על ר"י דאמר בזמנו בין במינו וכו' בנ"ט הא הו"ל דשיל"מ, ומה דמתרץ דר"י ס"ל כתנא דס"ל דשיל"מ בטל, הוא תמוה דלא מצינו דס"ל דשיל"מ בטל, והלח"מ כ' דר"י ס"ל דאינו דשיל"מ כקושית הר"ן ולא הודיענו באיזה סברא פליגו, ואני אבאר דר"י ס"ל דלא הוי דשיל"מ דאסור אחה"פ וס"ל גם בשוגג ואונס קנס ר"ש וס"ל נמי דביטל ולא ביער אסור כשיטתו בירושלמי, וליכא אופן דחמץ של ישראל אחה"פ דמותר, ומ"ש חמצו של נכרי דמותר אחה"פ לא נראה לו דמשו"ה יחמירו בו חומר' דשיל"מ בשל ישראל, ל"ש שיתערב חמץ של נכרי בקדירת ישראל, והרי הר"ן דחק בטעמא דהוי דשיל"מ ולא רצה לומר משום חומץ שכ' מה"ט דשל נכרי ל"ש, ורבא הגם דס"ל דשוגג או אונס אסור כמו שהוכחנו מייתור לשונו, אבל ס"ל דביטל ולא ביער מותר כדס"ל לר"ל בירושלמי ול"ל בהא הלכה כר"י נגד ר"ל ויש שיטות דל"א רבא האי כללא רק בבבא בתרא או דס"ל דפליגו בפלוגתא דר"י ור"מ, או דמספקא ליה במאי פליגו וכיון דיש אופן דחמצו של ישראל אחה"פ מותר כגון שביטל ולא ביער דשכיח וכ"ש דשכיח ביטל

ושכח ושגג משו"ה גזרו אומר דכל חמץ במשהו ומיושב קושי' רמב"ן על ר"י ומבואר באר היטב פלוגתא דרבא ור"י:

וע"פ דברינו אלו יצא לאור שיטתו של הרמב"ם מלבד דלשנא דרבא דייק דאפי' שוגג ואונס, גם מר"י מוכח כן דאל"ה הא הוי דשיל"מ כשלא ביטל בשוגג ואנוס, וא"ש טפי ממ"ש דמוכח מלשון רבא דאפשר לומר דוקא שוגג, אבל אונס לא דעדיף משוגג, אבל מר"י נשמע גם אונס, וס"ל לר"י ג"כ כשביטל אסור, ורבא ע"כ פליג עליו בחדא או דס"ל דשוגג ואונס לא קנס והו"ל דשיל"מ מה"ט, או משום דס"ל דביטל ולא ביער לא קנס, ונראה לו לרמב"ם יותר דמודה לר"י בשוגג ואונס ופליג עליו כשביטל ולא ביער, חדא דמדיוק לשון רבא משמע דבשוגג ג"כ קנס ר"ש וה"ה אונס דהא לר"י שוגג ואונס חדא הוא, ועוד בדין ביטל ולא ביער איכא פלוגתא בין ר"י לר"ל י"ל רבא כר"ל, אבל בהא דשוגג ואונס לא מצינו בו פלוגתא מהיכי תיתי לנו לעשות פלוגת' בזה בין ר"י לרבא בדבר דלא מצינו בו פלוגתא, לכן פסק הרמב"ם כרבא נגד ר"י בירושלמי דכשביטל מותר ולא כ' מחומרא זו כלל ופסק דא' שוגג ואונס כר' יוחנן דליכא מאן דפליג עליו כנלפע"ד, והדברים עתיקים, שבעתיים מזוקקים בעזה"י:

אמנם כן מדברי רמב"ן למדנו דס"ל אפי' תרתי לטיבותא ביטל ולא ביער ואונס ג"כ אסור, והוא מדלא מצא רמב"ן מענה דהוי דשיל"מ רק משום חמץ של נכרי, ולא כ' משום חמץ דישראל אחר הביטול או לכהפ"ח בצירוף שיהיה ג"כ שוגג ואנוס בביעור ש"מ דס"ל דבצירוף הכל אסור אחה"פ, וכן מוכח מדנדחק הר"ן בטעם הוי דשיל"מ ולא אמר דהוי דשיל"מ בכה"ג ש"מ דס"ל דלעולם של ישראל אסור, וש"מ נמי דס"ל לר"ן ורמב"ן דאסור כ"ז אפי' בהנאה, דאת"ל דבהנאה מותר, י"ל כיון דלענין הנאה הוי דשיל"מ אחה"פ גם לענין אכילה ל"ב דא"א לומר דלענין הנאה לא בטל ולענין אכילה בטל, ומדל"א הכי ש"מ דס"ל דלעולם אסור אפי' בהנאה ועיי' היטב:

ונראה דיצא להם כן דס"ל מדיוק לשון רבא קנסא קנס דאפי' בשוגג ואונס אסור וכן משמע במתני' וס"ל הלכה כר"י דירושלמי כשיטת הרא"ש וטור וכיון דמתני' איירי בין בשוגג בין במזיד, ואיירי נמי בין בטלו ובין לא בטלו ממילא נשמע כמו שלא בטלו א' שוגג וא' מזיד ה"ה כשבטלו דה"א מתני' סתמא קאמר וכללם יחד ולר"ל לא נשמע ממתני' רק א' שוגג, אבל כשבטלו אפי' מזיד לא, אבל לר"י דס"ל מסברתו דאפילו בשבטלו קנסו ממילא נשמע אפי' שוגג ואנוס, ורמב"ן ור"ן ס"ל הלכתא כר"י דלעולם אסור באכילה ובהנאה:

וכן נ"ל שהיא שיטת הרא"ש דכ' וז"ל וישראל שמצא חמץ בביתו אחה"פ מה"ד הוא מותר כיון דבטלו ולא עבר עליו בב"י וליכא למקנסי', ובירושלמי פליגו בי' ר"י ור"ל עכ"ל, הנה מ"ש ישראל שמצא חמץ היינו שמצא בהיסח הדעת שלא ידע ממנו והוא שוגג וכ' מה"ד הוא מותר כיון שבטלו ליכא למקנסי' טעמא דבטלו הא לא בטלו ראוי לקנסו, הגם שהוא שוגג דלא ידע שיש לו חמץ או אנוס בדבר הביטול מ"מ אסור, ודוקא משום שבטלו אין ראוי לקנסו, ומביא ע"ז ובירושלמי פליגו ביה ר"י ור"ל היינו בכה"ג דאיירי ביה שמצא חמץ אחר שבטלו והיה שוגג או אנוס על הביאור פליגו בירושלמי ר"י ור"ל וסתם ולא הכריע דסתמא כפירושו דבכ"מ הלכה כר"י הרי מבואר מתוך דבריו דחמץ והוא שוגג או אונס על הביעור ג"כ אסור, וכ"כ הטור ומחבר חמץ שנמצא בבית ישראל אחה"פ אע"פ שבטלו, חמץ שנמצא היינו בלא דעת בעלים אלא שהיה שכחה מלפניו שבדק ולא מצא אע"פ שבטלו אסור אחה"פ, ודייקו הטור ומחבר וקפדו לכתוב בלשון הרא"ש ממש ולא כתבו חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור אחה"פ אע"פ שבטלו, ודדייקו כולי האי הטור וש"ע וכתבו בלשון הרא"ש נראה לעין כי אתכוונו דאפי' נמצא בהיסח הדעת מ"מ אסור אע"פ שבטלו ואמת נכון הדבר בעזה"י:

וזאת תורת העולה דברינו כי רי"ף ורמב"ם ובעה"ע ס"ל דחמץ שבטלו ולא ביערו אפי' במזיד דמותר אחה"פ ולא מצאנו מי שכ' מפורש או מוכח מתוך דבריו דס"ל לאסור, אלא הרא"ש וטור, ואנן הראנו לדעת דרמב"ן במלחמות ור"ן הכי ס"ל, והוספנו עוד והוכחנו דאפי' כשהוא שוגג ואונס על הביעור וביטול דאיכא תרתי לטיבותא ג"כ אסור אחה"פ, וכן קבע המחבר להלכה, ומי ירים ראש להקל אשר כבר הורה גבר חובר חבר בעל המחבר, מ"מ אחר שצרפנו כצרף כסף, והראנו כי ראש צורים הרי"ף ורמב"ם ובעה"ע ס"ל כשביטל ולא ביער ל"ק ר"ש יש להקל בצירוף עוד צדדים להקל, ובנדון שלנו דכבר החליף ורוב פוסקים ס"ל דחליפי חמץ מותרים ועיי' טוש"ע מסי' תמ"ג, אמנם המג"א בשם הב"ח כ' דמעשה דר"ת הי' שמכרה בלא ידיעת הר"ה, וגם אם כפירושו של הב"ח הלא רוב שיטות ס"ל דחליפין מותרין גם למחליף אלא דאין ראי' מטוש"ע דנקטו כן להלכה מדמייתי למעשה דר"ת לפי דמפרש הב"ח מעשה שהי', נלפע"ד דחזו לצרופי שיטות דס"ל דחמץ שביטל מותר לאחה"פ, ושיטות הסוברים דחליפי חמץ מותרים למחליף עצמו, וכ"ש בנדון שלנו דנתן לנכרי החמץ, ואח"ז זמנים טובא קבל החליפין ועיי' מג"א סי' הנ"ל, ומהיות טוב מאחר שכבר נתערב אם אפשר לו ירבה עליו עד שיהיה האיסור חד בתרי דרבינו יונה ס"ל דכל חמץ שעבר עליו הפסח מותר לערב לכתחילה וסמוכי' לנו להתיר בטח בלי פקפוק, מ"מ ראוי' לקנסו מאחר שעשה בשאט נפש ושם

יד למו פיו, הנלפע"ד כתבתי ופר"מ נ"י כמעיין המתגבר יעיי' בדברינו ואם יש אתו להשיב ישיב ותהי' תשובה מאהבה לפנינו, וה' יאר עינינו, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה.
פ"ב כאור בוקר ליום ג' ט' אייר תרכ"ו לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פג

דוד בכל דרכיו משכיל וה' עמו, מתהלך בתומו, בנ"ש קדושים, אלי תרשישים י"נ הרב המאו"הג בע"פ מלא וגדוש כש"ת מו"ה דוד א"ש נ"י אבדק"ק סאבראנץ יע"א:
ני"ה קבלתי ונפשו לשאול הגיע אלינו והוא בא' שמסחרו בדברים חמוצים כ"י השנה ונתוודע כי מכר אחה"פ לישראלים ונכרים חמץ שעבר עליו הפסח שביטל ולא ביער ולא מכר וזדון לבו השיאו שלא קיים הק"ח קודם פסח לבערו או למכרו, וחטא והחטיא רבים שמכרו גם לישראלים, ונפשו בשאלתו בתרתי, א' אם חמץ זה ממה שעוד בידו וביד אחרים בעין אסור, ב' אם הדמים שקבל עבור החמץ מותרים לו, וכבר ראו עיניו כי כבר הלכו בזה ובכיוצא בו נמושות גאוני קמאי ובתראי בתשובותיהם ורצונו הוא כבודו לחוות לו דעה גם אני בכל פרט ופרט, ופר"מ קצר ואני עמוס הטרדות בפרט בתחילת הזמן עת האסף התלמידים, לא עת האסף רב תבואות לבדוק ולעיי' באחרונים כפי הצורך, ובלא"ה מנעורי לא הרגלתי עצמי בספרי אחרוני אחרונים, קו"ח עתה שאני בע"מ הרבה נעתק מענין לענין, מ"מ לא אשיב פניו ריקם, ואשר יש בו צורך היותר לפי הענין ממנו לא יבצר, וה' יחנני דעה ובינה מאוצרו המנוצר:
א') בדין חמץ שבטלו ולא ביערו, כבר מלאה הארץ דעה בתשובת גאוני קמאי ובתראי, ובתוך תשובותיהם נשמע ג"כ ונלמד דין דשוגג ואונס בביטול, או שיצורפו שניהם יחד שביטל והוא שוגג ואונס על הביעור, בכ"ז יש אוסרים ומתירין, ואני בעניי הכינותי זה איזו שנים תשובה ערוכה בכל ושמורה, מלאה תורה, והיתה לאורה בכל פרטי דינים אלו, והראתי לדעת דגם בתרתי לגריעותא שלא ביער ואפי' במזיד מצאנו מוסדי דור מראש צורי' הראתי רי"ף ורמב"ם ובעה"ע דס"ל דמותר אחה"פ, אבל נגד זה הוכחנו בראיות ברורות כראי מוצקות כי אפי' בתרתי לטיבותא דביטל ועל הביעור הוא אונס או שוגג ס"ל לכמה ראשונים שאסור אחה"פ וכן הוא דעת טוש"ע, ומי ירים יד להקל אחר שבא ביתה יוסף ורואה שכבר הורה גבר בעל המחבר בכ"ז במקום דאיכא צדי צדדות להקל חזו לצרופי שיטות המקילים בטח לבו ולא ייירא, ועוד לנו תשובה א' בזה דגם

לאחרים אסור בכל אופנים אלו, ואפי' הגיע לידם שלא מדעת ולא על ידו בא להם, כ"ז בארנו באר רחובות, בעזרת מגלה מתורתו נפלאות:

ב) הנה אם חליפי אה"נ אסורים או מותרים רבו הדעות בין הראשוני', ומקור דין זה יוצא מש"ס נדרים מ"ז ע"ב דבעי למפשיט דחליפי אה"נ מותרים ממתני' דמכרן וקדש בדמיהן מקודשת ודחי ה"נ לכתחיל' הוא דלא ואי עבד עבד, ואיבעי' לא אפשט', וכ' הר"ן בנדרים ובפ"ק דחולין כיון דספיקא במלתא דרבנן אזלינן לקולא, ומביא דעת רמב"ם ורמב"ן וכן נראה דנוטה דעת רשב"א חולין וריטב"א ע"ז, ועיי' ריטב"א חולין משמע דסותר שיטתו, ואפשר פירושי קמפרש שיטת רש"י ותוס' ולעצמו ס"ל דמותר וצ"ע, ושיטת רש"י ע"ז וריש חולין דחילופין אסורי' וכן שיטת תוס' חולין ורא"ש קידושין, ובק"נ נדרים פ' הנודר תמה למה פסקו לחומרא כיון דספיקא דרבנן הוא הוי להו למיזל לקולא ולא מצא מענה לזה אלא בצד הדוחק, ולפע"ד נראה דבאמת ממתני' דקידושין דקתני מכרן וקדש משמע דוקא דיעבד שקידש אבל אסור לקדש לכתחילה נראה דחליפין אסורי', והרגיש ריטב"א קידושין בזה וכ' דצ"ל קידש לאו דוק' ומשום דקתני מכרן נקיט נמי קידש, וצ"ל איך ס"ד למפשט מתחילה ממתני' דקידושין דממתני' גם אם אפשר לדחוק איידי דמכרן נקיט קידש מ"מ בוודאי פשטות לשון מתני' לא משמע הכי, ואיך רצה למפשט להתיר ממה דמשמע איפכא, ונ"ל לפמ"ש הר"ן דס"ד למפשט דחליפי' מותרים הגם במתני' קתני דיעבד ומנ"ל לכתחילה דס"ד מסברא דאם חליפין אסורים גם ח"ח אסורים דמ"ש ואיך שרי ליה בלי קידושין שני' וע"כ דגם חליפין מותרי' ודחה לכתחילה הוא דלא היינו דוקא חליפי' אסורים אבל דיעבד ח"ח מותרים עיי"ש וי"ל לפי הס"ד דס"ל מסברא דח"ח יאסרו כמו חליפי' פשיט ליה ממתני' דחליפי' מותרי' וצריך ע"כ לדחוקי דמתני' נקיט קדשה דיעבד איידי דמכרן וסמך דנדע דאפי' לכתחילה מותר לקדש דאל"ה למה מותר לו ליהנו' ממנה דח"ח כמו חליפין ונדע דקדשה לאו דוקא דיעבד ואין מקום לטעות ע"י דנקיט קדשה, ודחי דאין לדמות ח"ח לחליפין דיש לחלק ביניהם כמ"ש הר"ן שם, וכיון דיש חילוק בין ח"ח לחליפי' ממילא מוכח דחליפי' אסורים מדקתני קדשן דיעבד דאיך נתנה מתנין מקום לטעות וקתני קדשה דיעבד משום איידי דמכרן וליכא שום הוכחה דמותרים משום דמותרת לו דשאני ח"ח מחליפין ומוכח דחליפין אסורי' ואפשטא האיבעי' להחמיר כנ"ל בטעמא של תוס' חולין ורא"ש קידושין:

וכד דייקת בסוגי' דנדרים תראה כדברינו, דתחילה כשרצה לפשוט דרמב"ח מהאומר לאשתו דחה דלמא לכתחילה הוא דלא וכו' וכד בעי למפשט ממכרן וקדש דחה ה"נ לכתחיל' הוא דלאו ול"א ה"נ דלמא לכתחילה, ואמר בפשיטות ה"נ לכתחילה וכו' נראה

כדברינו דתחילה דחה דלמא ולא נפשטא דאפשר דמותר ואפי' לכתחילה, אבל כדדחי שנית ממכרן וקדש ומחלק די"ל ח"ח מותרי' נפשט' להחמיר בכל אה"כ ולכן לא אמר בלשון דלמא אלא בלשון ודאי ה"נ לכתחילה לא וכו' כנ"ל ועיי':

אלא בפסקי הרא"ש בנדרים כ' דאיבעי' לא אפשטא, נראה דס"ל דלא אפשטא דלא כמ"ש בכוונתו בקידושין ואחר התבוננות ראיתי דמזה עצמו ראיה לדברינו, כד נדייק היטב ברא"ש נדרים מביא רק מה דרצה ש"ס למפשט ספיקת רמב"ח בקונמות לענין חלופי' וגדולי' מהאומר לאשתו ומה דדחה, וכ' ואיבעי' לא אפשט', ולא העתיק כל הסוגי' מה דרצה למפשט ממתני' דמכרן וקדשן ומה דדחה, ובתר הכי הי' לי' לרא"ש לאסוקי דלא אפשט, וזהו מילתא דבעי יישוב, והלא דבר הוא, ונ"ל דס"ל לרא"ש הגם דנפשט' איסור חליפי אה"נ ממתני' דקידושין להחמיר כמ"ש, מ"מ איבעי' דרמב"ח לא אפשטא, די"ל דוקא אה"נ של תורה שאסורים לכ"ע החמירו חכמים לאסור חליפי' והטילו איסור עליהם אבל קונמות דהוא איסור שבדה מלבו קיל דינ"מ ואינו אסור לכ"ע לא החמירו בו לאסור חליפי' ועיי' בשבועות פ' ש"ש בסוגי' דח"ש דמחלק לר"ש בין איסור הבא מאליו ובתוס' שם ובתוס' תמורה בסוגי' כ"מ דא"ר ל"ת דבאיסור הבדה מלבו לכ"ע א"ע מהני ועיי' באבני מלואים בתשובה שבסוף ספרו וא"ש ביותר לפמ"ש רשב"א נדרי' דאסרו חליפי' דומי' דע"ז ושביעית י"ל דוקא באיסורים הבאים מאליהם דדומין לאיסור דע"ז ושביעית, ולכן ס"ל לרא"ש הגם דחליפי' אה"נ נפשט ממתני' דקידושין דאסורי' מ"מ בעי דרמב"ח בקונמות לא נפשט', והא"ש בנדרים כ' להלכתא מה דשייך שם, ושם מקומות לענין קונמות מביא שקלא וטרי' דרצה למפשט מקונמת ודחהו וכ' דאיבעי' לא אפשט' והניח בספק, ולכן לא מעתיק מה דרצה לפשוט ממכרן וקדש דלענין חליפי אה"נ אפשט ממתני' כמ"ש וסמך עצמו בדין חליפי אה"נ על מ"ש בקידושין במקומו דכ' שם במוחלט דחליפי אה"נ אסורי' ומ"ש בנדרי' עם מ"ש בקידושין כ"א במקומו הראוי' יבא בשלום, ונסתלקה ג"כ קושי' הק"נ על ב"י ביו"ד סי' רי"ו שכ' דברא"ש לא אתברר מה דס"ל באיבעי' זו דכ' דלא אפשט' ולא גילה דעתו להחמיר או להקל והקשה הק"נ הא מפורש כ' בקידושין דחילופי' אסורין, ולמ"ש לק"מ כמובן, והדברים נכונים וישרים למוצאי דעת, בעזרת החונן דעת:

והנה שערי הוראה בדין חליפי', לא נראי' לנו מבוארי' יפה בטוש"ע אם כדעת האוסרים או מתירים, והנה הטור או"ח סי' תמ"ג מביא מעשה דר"ת שמכרה שפחה אחר ו' שעות וקנתה בו ירקו' והתירן ר"ת דאין תופס דמיו, וראי' מחולין חמצן של ע"ע מותר מיד מפני שהן מחליפין, ולפי הפשוט התיר ר"ת משום דס"ל כשיטות הסוברי' חליפי אה"נ

מותרים, ומביא ראיה מחמץ של ע"ע דחליפי אה"נ מותרי' דאל"ה מה מרויחי' בהחלפה זו, וטור דמייתי להאי מעשה נראה דהכי ס"ל אלא דקשה למה שביק שיטת אביו הרא"ש ז"ל ועכ"פ היה לו להביאו, והנה הב"ח הקשה על ראי' ר"ת הא מחולין ל"מ רק באה"נ דרבנן דחמץ אחה"פ לר"ש אסור מדרבנן, ומנ"ל בחמץ אחר שש דאסור מדאוריי', ופר"ח כ' דראי' ר"ת מדס"ד ברייתי' ר"י ולר"י אסור מדאוריי' אחה"פ, ונ"ל דלא נעלם הסוגי' במקומו מהב"ח, אלא דפשיטא ליה דמס"ד כר"י ליכא ראי' כלל דמותר לדידי' דהרויחו טובא מה שבין איסור דאורייתא לדרבנן כמ"ש תוס' שם, וכ"כ רא"ש בקידושין וריטב"א חולין, אלא מ"ש רש"י ותוס' ורשב"א וריטב"א דגם לר"ש הרויחו דלאחרי' שרי או דקיל להו אה"נ מאיסורי אכילה זה לא נראה לר"ת וראיתו ממסקנא דברייתי' כר"ש וע"ז שפיר הקשה הב"ח דלמא דוקא חמץ לאח"ז לר"ש דרבנן חליפי' מותרי' ובדאוריית' מנ"ל, ועוד אי ראית ר"ת מדס"ד לאוקמי כר"י י"ל דס"ד צ"ל באמת דחליפי אה"נ מותרי' והא איבעי' הוא בש"ס נדרים ולא אפשטא ולסברוהו ה"מ ר"י באמת צ"ל דחליפי' מותרי' ובנדרים איבעי' ליה ולא אפשטא מברייתי' דמחליפין די"ל בריית' כר"ש ודוקא דאה"נ דרבנן מותרי' אבל מדאורייתא אסורי', וקושי' הב"ח עצומה:

והעלה הב"ח מכח זה דמעשה שהיה כך היה שהחליפה השפחה שלא בידיעתו דהוי כלאחרים דשרי, ולזה א"ש טפי ראי' ר"ת, והפר"ח כ' לפמ"ש רש"י בחולין דמה"ט חליפין אסורי' משום שנהנה מאה"נ דע"י אה"נ בא לו א"כ מ"ש הוא או אחר שהחליף עבורו בלי ידיעתו, הנה כיוון יפה לפי' רש"י כן הוא, אבל הרא"ש בקדושין כ' דלאו משום דחשבו זה הנאה אסרו מדרבנן, אלא שעשו הרחקה שלא יבוא ליהנות מאיסור עצמו לטעם זה שפיר יש לחלק בין מחליף עצמו לאחרים שהחליפו עבורו דליכא למיחש שמא יהנה מאיסור עצמו דהא הוא לא החליפו והמחליף אינו נהנה, ועיי' יו"ד סי' צ"ט במחבר ססעי' ה' ובט"ז ס"ק יו"ד בשם מהרש"ל דוקא כשנתבטל בידיעתו וניחא ליה עיי"ש:

לפ"ז דמעשה דר"ש היה שמכרה בלי ידיעתו ומוכרח כן מכח קושי' ב"ח והטור מביא מעשה זה ש"מ דס"ל דחליפי אה"נ אסורים כשיטת אביו הרא"ש ז"ל ודוקא בלי ידיעתו מותר, והא דמביא האי מעשה הא לאחרים כ"ע ס"ל דמותר וכן כ' הרא"ש קמ"ל רבותא דמעשה דר"ת דבלא ידיעתו הוא כלאחרים לאפוקי משיטת רש"י דהוא משום שנהנה ואפי' החליפו אחרים בעבורו אסור כמ"ש הפר"ח ע"פ שיטת רש"י:

אלא בסי' ת"ן מביא הטור משם רשב"א דהתיר הדמים אחר הפסח, מזה נראה תהפוכות למו דס"ל דחליפי אה"נ מותרים, והב"ח בסי' ת"ן הרגיש בזה ונדחק מאוד וכמעט אין מובן לדבריו עיין בו ותמוה בעיני מה ראה על ככה לכנוס בפרצה דחוקה, הרי כבר עלה

במחשבה לפניו לחלק בין איסור דאוריית' לדרבנן, ומכח זה הקשה על ר"ת ומפרשו באופן דס"ל דחליפי אה"נ אסורים, ואם אפשר ר"ת גם באה"נ דרבנן ס"ל דחליפין אסורי', אבל הטור י"ל לחלק יצא בין איסורי דאורייתא לדרבנן, וא"ש הא דסי' רמ"ג והא דסי' ת"ן הגם דמלשון רשב"א ומראי' דילי' נראה דס"ל דכל חליפי' אה"נ אפי' דאורייתא מותרי' מ"מ הטור ס"ל במקצתו במה דאיירי חמץ אחה"פ כוותי' ופשוט:

והנה הך מלתא מאן דס"ל דחליפי אה"נ אסורים אם ס"ל גם באה"נ דרבנן נסתפק בו במל"מ פ"ה מהלכ' אישות, ולא מצא מראה מקום בש"ס, וראשונים מזה, ונשאר לו בספק, ולכאורה נראה דס"ל לרש"י גם באהנ"ד דאסיר, מדנדחק דמרויחים פורתא, וכ' תוס' דאי ברייתא כר"י מרויחי' גם לדדהו טובא החילוק שבין דאורייתא לדרבנן, ורש"י דכ' דמרויחים פורתא עכצ"ל דרצה ליישב גם אי ברייתא כר"ש וע"כ דס"ל גם לר"ש חליפי חמץ אסור הגם שהוא דרבנן:

ונ"ל דרש"י לטעמי' דס"ל דחליפי אה"נ אסורים משום שכן נהנה, וס"ל ג"כ מה"ט ח"ח אסור' וי"ל דוודאי הנאה רחוקי' הם מן האיסור דאוריית' עצמו שהחליף, אם לא דגם חליפי אה"נ דרבנן אסורים וכיון שאסרו החליפי' מאה"נ דאוריי' אם מחליף החליפין הוא כנהנה מחליפי אה"נ דרבנן דהא החליפי' אסורי הנאה דרבנן הם וכן חליפי ח"ח עד לעולם, והנה מזה הוכיח רש"י דחליפי אה"נ דרבנן ג"כ אסורים כנ"ל:

אמנם כן לדסוברים דח"ח מותרי' וכ' הרא"ש דלא אסרו חליפין משום שנהנה אלא דעשו הרחקה שלא יבא ליהנות מאיסור עצמו ובח"ח לא שייך הרחקה זו, לפי"ז י"ל באה"נ דרבנן גם חליפי' מותרים דלא עשו הרחקה כ"כ לאיסור דרבנן שמא יבוא ליהנות מאיסור עצמו, זקצת מוכרח הוא, דאי גם באה"נ דרבנן אסרו למה יהיו ח"ח מותרים הא נהנה מחליפי אה"נ דרבנן ש"מ דחליפי אה"נ לא אמרו ועיי':

ובמ"ש א"ש מ"ש הרא"ש בקידושין דמוכח מחולין ד' דחליפין אינם אסורים רק מדרבנן דאל"ה מה מרויחין בחילוף זה, הרי לא ניחא לרא"ש לומר דמרויחי' או משום דמותר לאחרים כמ"ש תוס' או משום דקיל להו איסור אכילה כמ"ש רשב"א, א"כ איך ניחא ליה אי ברייתא כר"ש מה מרויחי' ולפמ"ש א"ש דרא"ש לטעמי' דחליפי אה"נ דרבנן מותרים, ומשו"ה נמי ח"ח מותרים ואי ברייתא כר"ש בלא"ה א"ש:

אלא דרא"ש מביא לו עזר ממ"ש רש"י בחולין הגם שאסור לדידהו מ"מ מרויחי', ואי ס"ל בכוונת רש"י כפשיטא דמרויחים פורתא כמ"ש תוס' ורשב"א מביא מרש"י לסתור ראי' דיל' דמותרים מדאוריי', וע"כ דס"ל בכוונת רש"י דמרויחין החילוק שבין דאורייתא לדרבנן, והרא"ש כד מייתי לדברי רש"י לא כ' דמרויחין פורתא כמו שכתובה לפנינו

וס"ל בכוונת רש"י דמרויחין טובא בין דאוריית' לדרבנן לפ"ז לפי דס"ל לרא"ש בכוונת רש"י גם רש"י ס"ל ע"כ דחליפי אה"נ דרבנן מותרי', וצ"ל הגם דרש"י ס"ל ח"ח אסורי' דוקא אם תחילת האיסור הי' דאוריי' אסרו גם ח"ח הבאים מאיסור דאורייתא משא"כ חליפי' שהי' תחילתו דרבנן כצ"ל ועיי':

כ"ז לפי גרס' הרא"ש ברש"י, אבל לפי הגרסא שלפנינו דכ' פורתא ע"כ דכוונתו למסקנא דבריית' כר"ש דחילוק שבין דאוריית' לדרבנן לאו פורתא הוא, ומוכח דס"ל דחליפי אה"נ דרבנן ג"כ אסורים, שבתי וראיתי די"ל גם לגרסא שלפנינו דס"ל דחליפי אסורי דרבנן מותרים והא דכ' דמ"מ מרויחי' פורתא קאי אי ברייתא כר"י, בהקדם ראי' אחת שהבאתי זה זמנים ושנים טובא מסוגי' דחולין דחמץ שביטל ולא ביער דאסור לר"ש אחה"פ כר"י דירושלמי דמביא הרא"ש פכ"ש וטור וב"י סי' תמ"ח, דהא אלו ע"ע משום פסידא אין מבערין החמץ כמ"ש רש"י ובוודאי מבטלי' דליכא פסידא בזה ולא שבקו התירא וכו' ואי ברייתי' כר"ש לא צ"ל מפני שמחליפין דגם בלא חילוף מותר אחה"פ ש"מ דגם כה"ג אסור אחה"פ, שוב מצאתי ראי' זו בתשובה פ"י ח"ר סי' ד', ואני בארתי' בתוספ' מרובה, דלכאורה קשה על ר"ל דירושלמי מהאי ברייתי' וצ"ל דר"ל מוקי לברייתא כר"י, אלא דקשה לפמ"ש רשב"א וריטב"א ותוס' פסחים כ"ח בס"ד דבריית' כר"י היינו ע"כ כדס"ל לראב"י מתחילה דיליף ר"י שאור דאכילה מדראי', וצ"ל ר"ל דמוקי ע"כ ברייתא כר"י הכי ס"ל, וקשה הא לראב"י דשל נכרי מותר לר"י ה"ה חמץ של הפקר וכיון דע"ע מבטלין החמץ הו"ל הפקר ולא עברו רק על תק"ח שלא ביערו, ומוכח דחמץ שביטל ולא ביער אסור אחה"פ דלא כר"ל בירושלמי והא ל"ק איך קאמר סברוהו ה"מ ר"י דחמץ אחה"פ אסור מדאורייתא ומוכח דסמכי' בדאורייתא על דלא שביק התירא, מכיון דבטלו גם לר"י אחה"פ ליכא רק איסור דרבנן ואיך יליף לדאורייתא, הא לק"מ דאי לא סמכי' בדאורייתא על לא שביק התירא הי' לנו לחוש דלא בטלו ואסור אחה"פ מדאוריית' וע"כ דסמכי' דבטל דלא שביק התירא ממילא אחה"פ הוא דרבנן וא"ש אבל קשי' לר"ל דמוכח מברייתא דלא כוותי', וי"ל לר"י מודה ר"ל דחיישי' להערמה כיון דאם לא ביטל אסור מדאוריי', חיישי' כשביטל להערמה שיאמר שביטל ולא ביטל או דמשקר או דלא ביטל בלב שלם, אבל לפי דקיי"ל כר"ש דגם כשלא ביטל אינו אסור אחה"פ אלא מדרבנן לא נראה לר"ל לחוש משום איסור דרבנן שמא יערים וא"ש ושם בארה לדינא, ואומר מעתה לפי דנראה מתוך פירושא של רש"י דלא ס"ל כר"ת דמחליף בשאור שנלוש אחה"פ, וצ"ל ע"כ דסברוהו ה"מ ר"י היינו כראב"י וי"ל דהי' קשה לרש"י כד ס"ד דברייתא כר"י מה מרויחי' דהא לר"י אינו אסור אחר הביטול רק מדרבנן וחליפי' ג"כ

מדרבנן אסורי' והוצרך דמרויחי' פורתא או דלאחרים שרי או דקיל להו איסור הנאה, וי"ל דוקא לר"י ס"ל לרש"י דחליפי' אסורים הגם דאחר הביטול אינו אסור רק מדרבנן, משום דכשלא ביטל החמץ אסור מדאורייתא ואסרו ביטל אטו לא ביטל וכן השוו מדותי' שיהיו חליפיו אסורים כשביטל כמו כשלא ביטל, ולא חלקו בחמץ אחה"פ בין בטלו ללא בטלו, אבל לר"ש דכל איסור דחמץ אחה"פ מדרבנן ואין לו שורש ודמיון בדאוריית' אפשר דס"ל לרש"י דחליפיו מותרים, כדס"ל לרא"ש דלר"ש מותרים, ורא"ש דהוכיח דחליפי' מותרים מדאורייתא לר"י וס"ל דמרויחים איסור דאורייתא, משום דרא"ש ס"ל כר"ת דמחליפין מיד בעיסה שנלוש אחה"פ ולר"י אסור אחה"פ מדאורייתא הגם שבטלו כחמצו של נכרי דלא כס"ד דראב"י וא"ש ראי' דילי', והוא העמיס גם ברש"י כן לפי גרסתו ברש"י דלא גרס דמרויחים פורתא, ועיי' היטב:

וארוח לנו ליישב שיטת רש"י בע"ז נ"ד ע"ב דח"ח ג"כ אסורים וכן נראה כאן דאזיל בשיטתו מדנדחק רש"י למצוא שמרויחי' פורת' הא י"ל דמחליפי' והדר מחליפין, וע"כ דאזיל בשיטתו דח"ח אסורים, וכ' רש"י בקידושי' דצ"ל אשה שאני וכמ"ש תוס' כאן, ורשב"א בנדרים הקשה דהו"ל לש"ס לתרץ אשה שאני מדמתרץ לכתחילה הוא דלא משמע בכ"מ ח"ח מותרים עיי"ש, ונלפע"ד עפמ"ש הרשב"א בשיטה זו דח"ח אסורים י"ל דעשאוהו כע"ז דח"ח אסורים, ודבריו תמוהים דהא מבואר בש"ס ע"ז נ"ד ע"ב דלמ"ד ב' כתובין אין מלמדין ח"ח ע"ז ממועטי' מקרא והא קיי"ל אין מלמדין וצ"ע ואפשר דכוונת הרשב"א למ"ד ב' כתובין מלמדי' הוא משום לתא דע"ז, ולמ"ד מלמדין י"ל דומי' דשביעית כמ"ש שם או דומי' דשביעית וזה נכנס וזה יוצא עיי' בו, ונ"ל ע"פ דבריו דעשאוהו כע"ז דמ"ש רש"י בע"ז דח"ח אסורים ואשה שאני הוא למ"ד דח"ח ע"ז אסורי' וכד תעיי' שפיר תראה דכ' כן על ואידך הוא לאפוקי מהמקדש בערלה וכו' ואזיל למ"ד ח"ח אסורים דהוא ממעט ערלה שאם מכרן וכו' ע"ז כ' רש"י דצ"ל אשה שאני, אבל לפי דקיי"ל ב' כתובין אין מלמדין והוא למעט ח"ח בע"ז דשרי ח"ח בכל איסורים מותר וא"ש ש"ס נדרים דמייתי מתני' משני בפשיטות לכתחילה הוא דלא וכו' לפי דקיי"ל ב' כתובין אין מלמדין בין בע"ז בין בכל איסורים ח"ח מותרים ולא צ"ל שאשה שאני וא"ש נכון ועי':

אלא דקשה עדיין דמחולין נראה דס"ל לרש"י לאמת דח"ח אסורים דאל"ה א"ש בפשוט דמרויחי' דאמרי' החליף וחזר והחליף ש"מ דס"ל לאמת דח"ח אסורים, אבל לפי מ"ש דהי' קשה לרש"י לר"י דאין מרויחי' דגם לר"י ליכא רק איסור דרבנן, א"ש בס"ד דברייתא כר"י גם ח"ח אסורים לר"י לשיטתו דב' כתובי' מלמדין ח"ח דע"ז אסורים ואסורי' גם

בכל איסורי' מדרבנן והוצרך רש"י דמרויחי' פורת' ואם בריית' כר"ש בלא"ה לק"מ או משום דבא"הנ דרבנן חליפי' מותרים, או דאמרי' דהחליף וחזר והחליף דח"ח גם באה"נ דאוריית' מותרים, ועי' היטב:

אלא לפ"ז י"ל דגם הרא"ש ס"ל דחליפי אה"נ דרבנן אסורים, והא דניחא לי' במסקנא כדאתי' בריית' כר"ש י"ל דס"ל דלר"י אסרו גם ח"ח דומי' דע"ז ולכן קשי' לרא"ש כד מוקי ברייתא כר"י מה מרויחי' וניחא לי' דמרויחי' מאיסור דאורייתא לדרבנן, ולמסקנא דאתי' כר"ש א"ש דח"ח מותרים י"ל החליפו והדר החליפו:

ואחר התבוננו' מעט עוד בדברי הרא"ש ראיתי דא"א להעמיס כן בכוונת הרא"ש דהא מעמיס דבריו בכוונת רש"י דמרויחי' דמחליפין מאיסור דאורייתא לאיסור דרבנן, ואח"כ מביא שיטת רש"י דח"ח אסורי' וחולק עליו במלתא בטעמא ואי ס"ל דרש"י לא ס"ל דח"ח אסורים רק לר"י כמ"ש ולהלכתא מודה רש"י אין נפקותא לדינא בינו לבין רש"י ולר"י גם הוא כרש"י ס"ל, וע"כ דרא"ש לא נחית לכל מ"ש בשיטת רש"י וס"ל דרש"י ס"ל לכ"ע דח"ח אסורים ומעמיס דבריו בראי' בכוונת רש"י ש"מ דס"ל אי אתי' כר"ש ניחא בלא"ה משום דחליפי אה"נ דרבנן מותר ועיי':

אלא דקשה להרא"ש לשיטתו דח"ח מותרים לק"מ מה מרויחי' בחילוף י"ל דתלינן שהחליפו וחזרו והחליפו, וי"ל דס"ל לרא"ש אם חליפי' אסורים מדאורייתא משום דאסרה תורה הנאה כזו גם ח"ח אסורים מדרבנן דהא נהנה מחליפין שאסורים מה"ת כן י"ל, ומ"מ מוכח דס"ל לרא"ש דחליפי אה"נ דרבנן מותרי', דהא ס"ל בכוונת רש"י כן ורש"י ס"ל ח"ח אסורים וע"כ דס"ל אי אתי' כר"ש א"ש בלא"ה ועיי' ועדיין צ"ע:

והנה מתחלה סבור הייתי דממ"ש תוס' דבס"ד דאתי' כר"י נמי מרויחי' חליפין אינם אסורי' אלא מדרבנן משמע לאמת דאתי' כר"ש צ"ל כמ"ש רש"י דמרויחי' דלאחרים שרי מוכח דס"ל גם לר"ש חליפין אסורי', ואחר שעלו במחשבה לפני דברים שכתבנו בסמוך נ"ל גם מתוס' אין ראי', ונהפוך הוא דיש להביא ראי' איפכא, בשנבין מה רצה תוס' במ"ש בס"ד גם לדדהו מרויחי' סוף כ"ס צ"ל למסקנא דגם משום הרוחה פורתא מחליפין, מה מרויח תוס' במ"ש דבס"ד גם לדדהו מרויחי', ואי רצה לומר ולהשמיענו דחליפי' אין אסורים רק מדרבנן זה ענין בפ"ע, גם צ"ל המשך דברי תוס' בתר דמביא פי' ר"ת ובהא ניחא דס"ד ר"י הוא כ' ומה שפי' בקונטרס וכו' משמע דקאי על פי פירושו של ר"ת, ונ"ל דס"ל לתוס' דהא דכ' רש"י דמרויח פורתא הוא לפי פירושו דמותר מיד לקנות חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ועכצ"ל כדס"ד ר"י היא צ"ל היינו כראב"י וכמ"ש תוס' בפסחים ולכן קשה לרש"י מה מרויחי' דגם לר"י אינו אסור רק מדרבנן כמ"ש וס"ל לרש"י לר"י

בוודאי חליפי חמץ אחה"פ אסורי' גם שבטלו כמו חמץ שלא בטלו אחה"פ והוצרך רש"י לומר דמרויחי' פורתא, אבל אם ברייתא אתי' כר"ש בלא"ה א"ש דחליפי חמץ אחה"פ לר"ש מותרים כדכתיבנא, וכ' תוס' לפי פי' ר"ת דמחליפי' בעיסה של נכרי של אחה"פ דאתי' ברייתא כר"י א"ש בלא דראב"י ואסור לר"י אחה"פ מדאורייתא, מרויחין גם לדידהו מאיסור דאורייתא לדרבנן ולא צריך לדחוק כדדחיק רש"י בס"ד דכר"י אתי' ולמסקנא דאתי כר"ש בלא"ה לק"מ דחליפי' מותרים לר"ש וא"ש ועיי':

אמנם כן ברשב"א וריטב"א מפורש דס"ל דגם לר"ש חליפי חמץ אחה"פ אסורים דהעמידו קושיתם כדמוקי כר"ש מה מרויחי', וכ' הרשב"א דקיל להו איסור הנאה מאכילה וריטב"א האריך בזה וכ' דכד אתי' כר"י מרויחי' תרתי מאיסור דאוריית' לאיסור דרבנן ושרי לאחרים לגמרי, וכד מוקי כר"ש מרויחי' דקיל להו איסור הנאה ושרי לאחרים לגמרי הרי מפורש כתבו דלר"ש ג"כ אסור, ומיית' תחלה מ"ש רש"י דמרויחי' פורתא הרי דס"ל דכוונת רש"י דקשה לר"ש ג"כ:

היוצא לנו דדבר זה אם חליפי אה"נ דרבנן אסורים פלוגת' הראשונים היא, הרא"ש ס"ל דמותר וס"ל כן ברש"י לפי גרסתא, והראיתי לדעת דגם לפי גרסא שלפנינו ברש"י י"ל דס"ל כן, וכן יש להעמיס ומוכח קצת כן דהוא שיטת תוס', ורשב"א וריטב"א ס"ל דגם בדרבנן אסור, וכבר כתבנו דשיטת הטור כשיטת אביו הרא"ש ז"ל דמחלק בין אה"נ דאורייתא לדרבנן ממ"ש בסי' ת"ן:

אלא דיש לשדות בי' נרגא די"ל הא דל"ק לרא"ש ממסקנא, דברייתא אתי' כר"ש משום דע"ע מסתמא מבטלין החמץ והא פליגו ר"י ור"ל בירושלמי אם אסר ר"ש בכה"ג הגם דנקיט הרא"ש להלכתא כר"י מדסתם בפ' כ"ש נראה דס"ל סתמא כר"י וכ"כ ב"י ומשו"ה פסק נמי הטור לאסור, אבל ס"ל לרא"ש דגם ר"י לא מחמיר כ"כ לאסור החליפי' גם דחליפי אה"נ דרבנן אסורי', אבל חמץ אחה"פ בתר דבטלו שהוא מילי דקנסא גם ר"י לא מחמיר כ"כ, וי"ל מסברא דכן הוא דזיל בתר טעמא דאסר ר"י מחשש הערמה שיאמר שביטל ולא ביטל וס"ל לבעה"ע שבטור סי' תמ"ג דסגי לאסור באכילה דמשום הנאה מועטת לא יערים, וטור לא נ"ל לחלק בכך, אבל בוודאי רחוק למגזר שיערים ויאמר שבטלו אם חליפיו יהיו מותרים דהא סוף כ"ס אסור לו להחליף ואין לו היתר אלא כשעבר וביטל משו"ה לא יערים:

ואין להקשות א"כ ירושלמי דאמר נ"מ בין משום זכי' בין משום הערמה מפולת א"ב הול"ל חליפי' א"ב כעין ראי' זו כ' הפר"ח סי' תמ"ח דאפי' מפקיר בעדים ל"מ והנב"י קמא חאו"ח סי' י"ט מביא ראי' מזה דגם אם הוא שוגג על הביעור דאסור, כ"ז ל"ק על

מ"ש לענין חליפין דלא רצה לומר נ"מ ברשיעי דעבר והחליף ובלא"ה דחיתי בפשטות בתשובה אחת ראיות כאלו דלא רצה לומר נ"מ כאלו דלא ברירא לירושלמי דלטעם משום הערמה מותר, אולי גם בכה"ג אוסר ר"י משום הערמה, לכן אמר נ"מ בטוחה וברורה דבמפולת ודאי לא שייך הערמה כלל, וי"ל עוד אפשר דס"ל לירושלמי או דמספקא לי' אם חליפי אה"נ אסורים ואפי' לא בטלו כלל ואפי' לר"י דחמץ שאסור מה"ת אחה"פ וכ"ש לר"ל, ולכן ל"א נ"מ זה, הכלל מן ירושלמי אין להוכיח לא להקל ולא להחמיר ועיי':

הדרינן לדברינו דיש לומר דרא"ש דוקא באיסור קל כזה ומצד הסברא שכתבנו ס"ל דליכא חשש כ"כ שיערים משום חליפי', בהא ס"ל לרא"ש דמותרים, אבל בשארי איסורי דרבנן או בחמץ אחה"פ שלא ביטל אפשר דס"ל דאסור, וכן מן הטור סי' ני"ן אין ראי' כמובן ומינה דרשב"א וריטב"א ס"ל דאפי' חליפי חמץ שבטלו אסורים אחה"פ:

אלא דצל"ע על רשב"א וריטב"א ששניהם כתבו בשם תוס' דס"ד דאתי כר"י היינו דס"ל כראב"י, א"כ למה לא קשה להו גם כד אתי' ברייתא כר"י מה מרויחי' גם אחר שבטלו גם לר"י ליכא רק איסור דרבנן ולמה לא קשי' להו רק למסקנא כדאתי' ברייתי' כר"ש וצ"ע:

וכאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי בדבר זה בחמץ שבטלו אחה"פ אם חליפיו מותרים נחלקו גאוני עולם מוסדי דור ז"ל בעל תשובת חו"י בסי' מ"ו חוכך להחמיר, ובסי' מ"ח הגאון בעל עבודת הגרשוני תמה על דהפריז המדה כ"כ ונוטה להחמיר דהרי כמה מראשונים דס"ל דכל חליפי אה"נ מותרים, ובמלתא דרבנן יש לנו למיזל לקולא דהא לכ"ע אינם רק איסור דרבנן, אלא שאימת רבו הב"ח עליו שכ' בס' תמ"ג ובסי' ת"ן נראה דס"ל כאות' שיטות דס"ל לאסור, ומסקנתו הגם דחמץ שבטלו אחה"פ אסור, מ"מ נ"ל מסברא דאין לאסור החליפין, אלו דרכיו ז"ל, הנה לא גילה לנו טעמו אם משום די"ל דבאה"נ דרבנן כ"ע מודים או דס"ל דחמץ שבטלו דליכא רק משום הערמה אין להחמיר כ"כ, והנה אנחנו הטעמנו טעם דבכה"ג חליפי חמץ מותרים אלא שהראנו לדעת דרשב"א וריטב"א ס"ל גם כה"ג אסור לדסוברים חליפי' אסורים, והלום ראיתי אחרי רואי בסברא דבי רב רבנן אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס או"ח סי' קמ"ז דמביא פלוגתא דחו"י ובעל עבודת הגרשוני, ונראה דמסכים עם בעה"ג, ושם ציין על תשובת פ"י, ומתוך קצורי דברי קדשו למדתי שהרגיש לפי דברי תשוב' פ"י דע"ע מסתמא מבטלין החמץ הי' מוכח דגם כה"ג חליפי' אסורים, ובל"ס כוונתו, ממ"ש רש"י ותוס' דלדדהו אסור הגם דברייתא כר"ש, ותשובת פ"י לא דן על איסור חליפין מסוגי' שם, אלא דמביא ראי' דחמץ שבטל אסור אחה"פ לר"ש, ומינה ממילא נשמע מרש"י ותוס' דגם חליפי' אסורים, ולפמ"ש

לעיל דגם תוס' רש"י כרא"ש ס"ל דמותרי' עכ"פ בחמץ שבטלו, אין לנו מאן דאסר אלא הרשב"א וריטב"א:

אלא אבא רבינו הקדוש זצ"ל דוחה דברי תשוב' פ"י מסברא באמרו דביטול של ע"ע בוודאי ל"מ דלא מבטלו בלב שלם כיון דאם נתחמץ להם בפסח מניחים בביתם ולא חשו לאיסור ב"י עיי"ש, ויש להצדיק הגאון בעל תשובת פ"י אבל נ"ל ראי' דרשב"א וריטב"א ס"ל כח"ס דקשה לי טובא הקשו כדמוקי ש"ס בריית' כר"ש מה מרויחי' הא שניהם דרבנן, ותירצו מה שתירצו, ולא קשה להו גם אי בריית' כר"י דהא שני' כתבו שם תחלה כדמוקי ברייתא כר"י צ"ל דס"ל כראב"י הגם דראב"י הדר בי' לא מסברא הדר בי' א"כ גם לר"י קשה דהא ע"ע מבטלין וליכא לר"י אחה"פ רק איסור דרבנן וצ"ע, מזה מוכח דס"ל דביטול דע"ע לא מהני כסברת הח"ס זצ"ל:

אלא לפ"ז מוכח דרא"ש ס"ל אפי' בחמץ דלא ביטל דחליפיו מותרין אחה"פ ורשב"א וריטב"א ס"ל כשלא בטלו אסור, וכן מוכח מרש"י לפי גרסא שלפנינו ותוס' דס"ל הכי כמובן למעיי' היטב בדברינו ורבו האסורים, מ"מ כיון דרשב"א בעצמו נראה דס"ל דחליפי אפי' באה"נ דאוריית' מותרי' אלא דס"ל לשיטת רש"י ודעימי' ליכא חילוק בין דאורייתא לדרבנן וריטב"א בקדושין ג"כ ס"ל אפי' בדאורייתא מותר וכן היא שיטת רמב"ם ורמב"ן ור"ן, וכן נראה דעת המחבר סי' תמ"ג כמ"ש המג"א שם, סמוכו לנו להקל עכ"פ באיסורי דרבנן דגם הטור ס"ל דמותר וסמוך לבי לא אירא וכ"ש וקו"ח היכא דביטל ולא ביער אפילו במזיד דבארנו דכ"ע מודים בדרבנן כי האי, וטעמנו בו טעם לשבח כנלפע"ד:

עוד רגע אחת אדבר קודם שנבוא לנדון שלפנינו וירווח לנו, הנה המג"א סי' תמ"ג כ' דבי"ד סי' קל"ב מבואר אפי' יי"נ דתופס דמיו אם משך הנכרי היין אצלו ואח"כ נתן את דמיו שרי מאחר שקנה הנכרי במשיכה לא הוי די יי"נ ולדידי' לעולם אסור הואיל ונהנה מיי"נ, אבל בחמץ שרי גם לדידי' גם להב"ח אלו דבריו זצ"ל, הנה לא ידענו חילוק בין יי"נ לשארי אה"נ כיון כשמשך הנכרי תחלה ליכא תפיסת דמי' ולדידי' אסור משום שנהנה מה לי יי"נ או שארי איסורים וצ"ל דביי"נ משום חומרא דע"ז החמירו טפי כן י"ל באפשר אבל לא ידעתי מנ"ל למג"א לחלק בפשטות כן כאומר הלכה מפי ספרים, ועוד תמה אני הלא הרא"ש ר"פ השוכר כ' ולדידי' אסור כמו במכרן וקידש וכו' ואי במכרן וקידש ליכא איסור רק כשקבל דמיה' קודם שמשך הקונה איך מדמה מלתא דמשך עד שלא נתן דמי' ביי"נ מהא דמכרן וקדש הא שם בכה"ג הדמים מותרים וע"כ דס"ל לרא"ש בכל אה"נ כה"ג אסור למוכר משום שנהנה או משום קנס או גזירה שיהנה מאה"נ עצמו

לכל אחד לפי טעמא שאסרו החליפין ופשיטא לרא"ש שאין לחלק לענין זה בין משך ואח"כ נתן מעות דוקא לענין תפיסת דמים יש לחלק אפי' איתא בעולם מאחר שאין אלו דמיהם מאחר שכבר קנה הנכרי ויצא מרשות של ישראל, אבל הנאה מ"מ איכא דאלו לא נתן לו האיסור לא יהיב לו דמים וכן לטעם משום קנס או שמא יהנה מגוף האיסור שייך ג"כ במשך תחלה ומ"ש, ויפה כ' הרא"ש דלדידי' אסור כמו במכרן וקדש דאסור למחליף ה"ה כשמשך תחלה ואח"כ יהיב דמי ומ"ש, ומוכח מתוכו של הרא"ש דממנו יצא הך דינא דלדידי' אסור דלא כמג"א:

ועוד נ"ל רא' מוכרחת דס"ל לרא"ש דאפי' משך הנכרי תחלה דחליפ' אסורים למחליף, מדמביא הרא"ש בקדושין דליכא איסור דאורייתי' למחליף דאלת"ה מה מרויחין בחילוף, ואי ס"ל כשמשך הנכרי תחלה מותר למחליף תלינן שהחליפו ע"ד היתר דניתן לנכרי שלו תחלה וקונה במשיכה, ואח"כ ניטל מן הנכרי חמצו או עיסתו ולא הוי דמי חמצו של ע"ע ושרו לדדהו וע"כ דס"ל דגם בכה"ג אסור דסוף כ"ס נהנה ואסור או מדאורייתא או מדרבנן, והוכיח דמדרבנן הוא ומשום שמא נהנה משל אה"נ עצמו, ודוחק לומר דס"ל לרא"ש אי אסור מדאורייתא משום שמחשב זה הנאה גם כשמשך תחלה אסור מה"ט שנהנה, והוקשה לו שפיר מה מרויחי' דגם כשמשך הנכרי תחלה אסור למחליף מדאורייתא ולאמת שאסור רק מדרבנן ס"ל דלא אסרו כשמשך הנכרי תחלה, והי' א"ש ג"כ דלא הי' קשה לרא"ש אי ברייתא כר"ש מה מרויחי', די"ל דתולין שמשך הנכרי תחלה, כ"ז דחוק ורחוק בכוונת הרא"ש דלא משמע ברא"ש דלאמת יש חילוק בעיקר הדין בין אם הוא דאורייתא או דרבנן, אלא בחומר האיסור, דכ"כ האי הו"ל לפרושי דהא עסיק ובא בדבר הזה ליישב הסוג', אם נאמר כהנ"ל, וגם מצד הסברא ליכא לחלק בגזירת חכמים בין משך תחלה ללא משך תחלה:

ויש לנו עוד סמוכים דס"ל לרא"ש דגם כשמשך תחלה החליפין בכל אה"נ אסורים מדמביא הרא"ש שם ראי' דלאחרים שרי מחמצו של ע"ע, והקשה המל"מ פ"ג מהלכ' אישות דהו"ל להביא ממכרן וקדש וכו' דאי לאחרים אסור במה מתקדשת עיי"ש. ולדברינו י"ל עד"פ קצת, דממכרן וקדש אין ראי' די"ל דחליפי אה"נ אסורים לכ"ע דהשוו כל איסורי לע"ז בתופסת דמי' והחליפין אסורים לכ"ע, אלא גם ע"ז לא תפס' דמי' רק כשלא משך תחלה, אבל במשך תחלה א"ת דמי' ושרי לכ"ע, אלא לדידי' אסור מדרבנן מאיז' טעם שיהי' וכמו כן אסרו חליפי כל אה"נ משום קנס או משום שנהנה, ולא אסרו רק לדידי' מה"ט, אבל לאחרים אין מקום לאסור מה"ט, ולהשוות ולדמות לע"ז הלא גם בע"ז גופה כה"ג מותר לאחרים, כן הי' מקום לומר, ונגד זה ליכא ראי' ממכרן וקדש

וכו' דלאחרים שרי, די"ל דמתני' באופן שמכרן ומשך הלוקח תחלה, ומ"מ לדידי' אסור, ולדידה שרי כמ"ש, ועדיין י"ל היכא דלא משך תחלה דאסור בע"ז לכ"ע גם בשארי אה"נ אסרו לאחרים והשוו מדת איסורם בשארי איסורים כמו בע"ז, הגה דהוא דוחק קצת למוקמי מתני' בשמשך דוקא מ"מ אפשר לומר כן, לכן מביא ביותר מחמצו של ע"ע דלאחרים שרי דאם תאמר דאסור, חוץ בשמשך הלוקח תחלה, מנ"ל שמחליפי' עד"ז, הא לעצמו אין מרויחי' מידי דגם כה"ג אסור להון, ומשום אחרים הא ס"ל דלא איכפת להו ואין זו הרווחה לגבי דדהו, דאל"ה לא הוכיח כלום וע"כ דלא ניחא דמרויחי' משום דשרי' לאחרים, א"כ אין לתלות שהחליפו עד"ז שהנכרי מושך תחלה דלדדהו ליכא הרווחה והוכיח בראי' חזקה דלאחרים לעולם שרי אפי' לא משך הלוקח תחלה ומיושב קושי' מל"מ עד"פ טבא חריפתא ועיי':

המורם מדברינו דבארנו והוכחנו דאין חילוק בין ע"ז וי"נ לשארי אה"נ בהא מלתא דמשך ואח"כ נותן מעות דלמחליף עצמו לעולם אסור למאן דס"ל דחליפי כל אה"נ אסורים למחליף אין חילוק בין משך או לא משך תחלה:

ומצאתי לי חבר המל"מ פי"ו מהלכ' מכירה מבואר מתוך דבריו מתחלתו ועד סופו דפשיטא לי' לדסוברי' חליפי אה"נ אסורים גם כשמשך הלוקח עד שלא נתן המעות אסור למחליף עי"ש ועיי"ש עוד חידוש דין שחידש דאפי' לדסוברים חליפי' מותרים היינו כשכבר קבל הדמים או אותו הדבר שנתחלף לו בשלו, אבל אם כבר מכר ולא קבל דמי שווי' אסור לקבל לכתחלה דבשעת קבלה הו"ל כמחליף ונהנה, וזה מהיפוך להיפוך ממ"ש המג"א דאם משך תחלה מותר לכ"ע ורחוקה שיטתו כרחוק מזרח ממערב:

וזאת תורת העולה מדברינו, בנדון שלפנינו א) דחמץ בעין אסור בין לדידי' בין לאחרים, ואפ' יפקיר חמץ זה אסור לאחרים לזכות ולהנות ממנו כמוהו כן בארתי בתשובה א', ב) מה שמכר ממנו לישראלי' בלא יודעים שמוכר להם איסור, מה שאכלו אכלו וצריך להחזיר להם כל דמיהם כמבואר ברמב"ם פי"ו מהלכ' מאכלות אסורות הלכ' ד', ג) מה שמכר לנכרים הדמים שכבר קבל, בין משכו תחלה בין לא משכו תחלה, מ"מ מותרים לו מכמה צרופים שצרפנו וטעמים שאמרנו, ד) כ"ז דמי זבינא שכבר קבל, אבל מה שלא קבל עדיין אסור לו לקבל כמ"ש המל"מ שם דעיקר הנאה בשעת קבלה מלבד הראי' שמביא מבעה"ת מתחבר כן דכ"ע מודים דאסור לקבל הגם שכבר מכר והוא כמו תחלת חליפי, ואסור לו לגבות דמי זבינו מן הנכרי דנהנה בקבלתו, וגם אם יתן אח"כ במתנה לאחרים ולא יהנה, מ"מ עושה איסור בתחלת קבלה מן שניטל ממנו דבר שיוכל להנות ממנו וגם כשיתן לאחרים זו עצמה הנאה דהא אסור ליתן אה"נ במתנה, וגם אם מקבל

מנכרי ודעת ליתן המעות לצדקה הגם דמצות לאו להנות ניתנו ול"מ הנאה, מ"מ מיד כשמקבל מנכרי עושה איסור דמחליף איסורו ומקבל דבר שאפשר להנות ממנו כבשלו עבור האיסור שמכר לנכרי, ולא ידעתי עצה לפום רהיטא, רק שאחרים יגבו המעות הנכרי באמרם שהם שלוחיו, ויעשו בו כרצונם מהיות טוב יחלקו לעניים או יתנו לקופת הצדקה, וגם אם כבר גבה דמי זביני מן הנכרי ראוי' לקנסו בסך מסויים שלא יהי' חוטא נשכר יעיי' בזה בתשובת פ"י ובחו"י ובח"ס סי' קי"ז, כ"ש בנדון שלנו דחטא והחטיא רבים דראוי' לקנסו לא לבד שלא ירויח אלא שיפסיד מקרנו, קרני רשעי' יגדע, למען לא יוסיף לעשות דבר הרע הזה, וישמעו אחרים ויאמרו על מה זה ומה זה קנסוהו, ישמעו רחוקים מדבר ה' ויראו, ולא יעברו בפסח על בל תותירו גם הוא ישוב אל ה' וירחמהו, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה מרובה. כ"ד א' אייר תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פד

במוצא מנוחה, יונה ימצא בו מנוח הצלחה והרוחה, ה"ה מע"כ תלמידי רב חביבי הרב המופלג המאוה"ג חרץ בע"פ ותיק פרח שושן, מלא ישן נושן כש"ת מו"ה יונה ב"פ נ"י אבדק"ק אורשא יע"א:

מע"י אצבעותיו בעתו ובזמנו קבלתי אבל לא בעתו, יפה דברת אבל לא בזמנו כי בתחלת הזמן טרידנא ביותר ושאול אני לתלמידים לפקח על עניינם ובלמודם, מ"מ למלאות מבוקשך פניתי בין הפרקים לעיין בשאלתך והוא ע"ד ישראל א' שנותן לו נכרי בחנו' ובמרתפו חביות של יי"ש למכור במדה וגם חביית כולה בשלימות', ובמדה שהוא מודד, מודד לו ונותן לו שכר עבור טרחת המכירה והחביות והיי"ש על אחריותו של ישראל, שאם יארע תקלה בחביות ויי"ש צריך לשלם, וישראל נותן לנכרי לפרקים ע"פ חשבון דמי זביני, ומקבל ממנו אח"כ שכרו משלם, וכשהגיע פסח נשארו איזו חביות במרתפו של ישראל שבביתו ועבר בב"י כדין המקבל אחריות על חמצו של נכרי בבית ישראל, ועיני תלמידי כיונה שוטטו במ"ש המג"א סי' ת"מ וח"י ופרמ"ג בדין זה ונפשו איותה לשמוע חוות דעתי העני' בדין זה להלכה ולמעשה, וזה החלי, בעזרת צורי וגואלי:

הנה הח"י כ' שמציאה מצא דאיכא פלוגת' בזה בירושלמי פ' כ"ש הלכה ב', נכרי שהפקיד חמצו ר' יונה אומר מותר, ור' יוסי אומר אסור, אמר ר' יונה חמצו של גוי הוא וישראל הוא שעבר עליו הרי דמסיק בירושלמי כר' יונה דמותר מטעם שחמצו של גוי הוא, ואפי' הוא ספיקא דדינא, בחמץ אחה"פ אזלינן בספיקא להקל אלו דבריו, פרמ"ג

באשל אברהם מביא גרסא אחרת בירושלמי ר' יוסי אומר אסיר חמצו של גוי וישראל הוא דעבר עלי' וכשאני לעצמי נ"ל דגרס' הח"י בירושלמי נכונה טפי דלפי הגרסא שמביא הפרמ"ג דר' יוסי נותן טעם לדבריו דחמצו של גוי הוא וישראל עבר, והיינו וכיון שעבר בב"י אסור, אין בזה טעם נגד מה דס"ל לר' יונה דמותר וגם הוא ידע דישראל עבר עליו אלא דס"ל כיון דגוף החמץ אינו של העובר לא קנסו חכמים ומה אהדר לי' ר' יוסי דאסיר דחמצו של גוי הוא וישראל הוא דעבר הלא ידע ר' יונה דשל גוי הוא וישראל עובר ומה חידש ומה מוסיף, אבל לפי גרס' הח"י א"ש דר' יונה דמתיר טעמא קאמר דמותר דחמצו של גוי הוא דגוף החפץ של גוי הוא וישראל עבר עלי' הגם שעבר עלי' כיון דעיקר החמץ של גוי הוא אין ראוי' לקנוס ולאסור חפץ של נכרי, ומאן דאוסר צ"ל כיון שגזרו אומר חמץ שעבר עליו הפסח שעבר בב"י אסור לא הוציאו מן הכלל של נכרי דכל שעבר ישראל עליו בב"י אסור, ומסתבר טעמא דר' יונה להתיר:

והנה הרמב"ם ז"ל פ"ד מחו"מ הלכה ג' כ' נכרי שהפקיד אצל ישראל וקבל ישראל אחריות חייב לבערו ואם לא קבל אחריות מותר לקיימו בפסח ומותר לאכלו אחה"פ שברשות הנכרי הוא, מדכ' בשלא קבל אחריות מותר אחה"פ משמע הא קבל אחריות אסור אחה"פ, וכן דייק הפרמ"ג מרמב"ם, ולפמ"ש דגרס' שלפניו עיקר קשה על הרמב"ם דפסק להחמיר כיון דמסיק בירושלמי טעמא דמתיר, ועוד הא כל עיקרו דרבנן הו"ל למפסק להקל וצ"ע:

ועלה במחשבה לפני ליישב שיטת הרמב"ם בהקדם מה דצל"ע על מ"ד בירושלמי דמותר ממתני' דפ' הגוזל קמא גזל חמץ ועבר עה"פ אומר לו ה"ש לפניך והנה הפר"ח בסי' תמ"ח מביא ראי' משם דחמץ של ישראל שעה"פ אסור לכ"ע דהא הנגזל לא עבר בב"י וגם אינו ברשותו לבערו והגזלן הוא דעבר ואסור גם לנגזל ש"מ דלכ"ע אסור עיי"ש, ומינה דישראל שעבר בב"י על חמץ שאין הגוף שלו רק באחריותו קנסו כ"ש ג"כ וקשי' למ"ד בירושלמי דלא קנס היכא דגוף אינו שלו, ואין מקום לחלק בין הגוף ש"נ או של ישראל מ"ש סוף כ"ס אין הגוף של העובר וצ"ע:

אמנם כן ראיתי אחרי רואי ברי"ט אלגזי בכורים פ"ה דף מ"ח דדחה ראי' פר"ח די"ל מתני' ר"י היא דחמץ אחה"פ אסור הגם דסתם מתני' דפסחים ר"ש וראב"י בעצמו הדר ביה ומתרץ מתני' כר"ש, י"ל דב' סתמ' סתרו אהדדי וקי"ל כמתני' דפסחי' שהיא במקומה, וזה דוחק לומר דסתרו סתם משניות אהדדי הגם דמצינו כן מ"מ כל דאפשר להשוותם עדיף וי"ל יותר דר"ש הוא ולכ"ע אסור, עוד כ' די"ל מתני' ר"ש היא ולא אסור אלא לעובר ובאמת לנגזל מותר וקמ"ל טובא הגם דלגזלן אסור מותר להחזיר ולא מקרי

נהנה במה שמחזירו דמעיקרא שלו היה ומחזיר לו שלו עיי' בו, לפ"ז ל"ק אל מאן דמתיר בירושלמי כשהגוף אינו לעובר די"ל דמתני' דהגוזל כר"י וס"ל מתני' דפסחים ג"כ כר"י אתי' כדס"ל לראב"י תחיל' ועיי' רשב"א חולין ד' ע"ב שכ' דסברוהו הא מני ר"י היינו כראב"י ואין זה דוחק הגם דראב"י הדר לא משום קושי' הדר אלא מסברת עצמו עיי"ש ובחי' ר"ן ותוס' פסחים כ"ח ע"ב, וי"ל מאן דמחמיר ואוסר בירושלמי ס"ל כרבא דמתני' דפסחים ר"ש ומסתמא סתם מתני' דב"ק ג"כ כר"ש ומוכח משם דגם כשאין הגוף של העובר קנס ר"ש כנ"ל:

לפ"ז לפי דקיי"ל כרבא דמתני' דפסחי' כר"ש וכן מתני' דהגוזל ממילא הלכתא ג"כ כמאן דאוסר בירושלמי בישראל שקבל אחריות דאסור אחה"פ הגם שאין הגוף של העובר:

שבתי וראיתי דיש לקיים הלכתא כמאן דמקיל בירושלמי, בשנאמר מילתא בטעמ' וסברא בפלוגת' דר' יונה ור"י בירושלמי ולהסביר ולהמתיק טעמא דמתיר דחמצו ש"נ הוא וישראל הוא דעבר, נ"ל הנה לולי הראי' שמביא הר"ן פסחים מש"ס חולין ד' ע"ב ה"א דלא קנסו רק לדידי' ולאחרים שרי ככל קנסא דקנסו רבנן לעובר ולאחרים שרי, אלא דר"ן מביא ראי' מסוגי' הנ"ל דגם לאחרי' אסרו, וצ"ל דלא הטילו איסור אקרקפתא דגברא העובר אלא על החפץ שנעבדה בה העבירה ועיי' נב"י קמא חאו"ח סי' י"ח וי"ט והארכתי במק"א ואכ"מ, וי"ל מסברא דוקא אם החמץ של העובר הטילו איסור על החפץ דשלו של העובר אסרו, אבל כשהחמץ של נכרי או של ישראל אחר והוא ע"י קבלת אחריות עבר עליו וראוי' לקנוס אותו ולהניח איסור על גופו, אבל על החמץ עצמו לא הטילו איסור, דשל אחר הוא כטובי' חטא וזינגוד מנגד, וי"ל מעתה פלוגתא דאמוראי בירושלמי קאי שם על מתני' דפסחים חמץ של ישראל שע"ע הפסח אחה"פ אסור בהנאה, פשטות לשון המשנה אסור דחמץ עצמו אסור דהא קאי על החמץ דהאיסור על החמץ עצמו, וע"ז פליגו בקבל אחריות אם החמץ אסור היינו אם אסור לכ"ע כמו חמץ ש"י עצמו, ומפרש הירושלמי טעמא דמאן דמתיר חמצו ש"נ הוא היינו הלא הגוף של נכרי וישראל הוא דעבר מה להו לאסור חמצו של נכרי ישראל הוא דעבר בב"י ולדידי' ראוי' לקנוס שלא יהנה ממעשיו הרעים אבל על החמץ שאינו שלו אינו ראוי' להטיל איסור והסברא נכונה, ומאן דאוסר צ"ל דס"ל משום לא פלוג אסרו גם זה לכ"ע, או דס"ל דיש לחוש כיון שאסור לדידי' ושרי לאחרינא יטעו דחמץ של ישראל ג"כ מותר גם לאחרים כמו כשקבל אחריות, וכעין זה כ' הר"ן בע"ז לענין איסור הנא' סתם יינם כיון שאסרוהו בשתי' הוצרכו לאסור ג"כ בהנאה שלא יטעו דגם יי"נ ממש מותר בהנאה עיי"ש, ועיין ר"ן ביצה בסוגי'

דספק מוכן באיסור בכדי שיעש' לאחרים עיי"ש כנ"ל לבאר ולפרש פלוגתא דאמוראי ע"ד נכון:

לפ"ז לק"מ ממתני' דהגוזל גם להלכתא דמתני' כר"ש לפמ"ש לכ"ע לדידי' אסור ולפמ"ש הרי"ט אלגזי די"ל מתני' הגם דלנגזל שרי מ"מ קמ"ל רבותא דמותר להחזיר וליכא משום שנהנה בהחזרתו לפ"ז הגם דקיי"ל דלר"ש אחה"פ אסור לכ"ע דמוכח כן מסוגי' דחולין ד' ע"א כמ"ש ר"ן משם לא מוכח רק כשהגוף של ישראל, אבל ע"י קבלת אחריו' ליכא ראי' משם, וי"ל גם לדידי' לא קנסו, אלא ממתני' דב"ק איכא ראי' דקנס ר"ש גם כשאין הגוף שלו, אבל משם ליכא ראי' רק דאסור לדידי', אבל שהחמירו כ"כ לאסור גם לאחרים אין ראי' והחילוק רב מסברא כמ"ש כנ"ל:

ויש לי סמוכים לדברינו, מדיוק לשון ברייתא פסחים ל"א דקתני ישראל שהלוה לנכרי אחה"פ עובר וכ' רש"י אם נהנה אחה"פ ובמתני' קתני ישראל שהלוה לנכרי אחה"פ אסור בהנאה, וצ"ל למה לא קתני בברייתא אחה"פ אסור בהנאה כבמתני' ולמה נקיט לשון משונה ומעוקם עובר והוא דקדוק עצום דבעי יישוב, ולמ"ש י"ל עפמ"ש תוס' בסוגי' שם כדמפרש פלוגתא דברייתא בין לאביי בין לרבא בישראל קונה משכון מנכרי ובדרי"צ קמפלגי הגם בשעת הלואה אינו קונה משכון מ"מ לא גרע מקבלת אחריות עיי"ש, והש"ש עפמ"ש דאם הגוף של ישראל הטילו איסור עה"ח ואסור לכ"ע, אבל כשאין הגוף שלו לא הטילו איסור על החמץ, רק על גברא העובר, מדויק לשון הברייתא דישראל מנכרי ל"ק הגוף אלא דהוא כמקבל אחריות וגוף ש"ת לכן לא קתני אחה"פ אסור בהנאה דמשמע דהטילו האיסור על החפץ דאסור לכ"ע ואינו כן שאינו אסור רק לעובר עצמו, ולכן קתני בהאי לישנא אחה"פ עובר שהוא העובר עובר אחה"פ כשאכלו ולאחרים שרי, ונקיט בסיפא ג"כ כהאי לישנא איידי דרישא אבל מתני' בישראל שהלוה לנכרי לאביי משום דלמפרע גובה ולרבא דאמר מעכשיו דגוף של ישראל בפסח הו"ל כחמצו של ישראל ממש שפיר קתני אחה"פ אסור בהנאה שאסור לכ"ע, וא"ש לשון מתני' ובריית' בדיוק מאוד ויש להאריך בזה בסוגי' שם ועיי':

ויש להעמיס דברינו בשיטות ובלשון הרמב"ם דמ"ש אם לא קבל אחריות מותר לקיימו ומותר אחה"פ לאכלו, כוונתו דזה שמותר לקיימו בביתו ואינו עובר מותר אחה"פ לאכלו, והדיוק הא קבל אחריות ועבר בב"י אחה"פ אסור לו לזה שקיימו באיסור, אבל לאחרים בין כך ובין כך אפי' קבל אחריות מותר, ונקיט לקולא במלתא דקנסא דרבנן וגם דמסתבר טעמא דמתיר כן נ"ל ועיי':

אלא ניהי שכתבנו דממתני' דהגוזל ליכא ראי' דבקבלת אחריות קנס ר"ש ואפי' מתני' ר"ש י"ל דלא מוכח רק דאסור לדידי' אבל יש לי הוכחה דרבים הם האוסרי' גם לאחרים, והוא מסוגי' ש"ס ב"ק צ"ח ע"ב דאמר ר"ח מתני' ר' יעקב היא דרבנן ל"ל בחמץ דאומר לו הרי שלך לפניך מדפליגו בשור הנסקל ואי ס"ל דכה"ג רק לדידי' אסור לר"ש י"ל כ"ע גם רבנן מודו בחמץ אחה"פ דאומר לו ה"ש לפניך דהרי מחזירו שלו דבר שיוכל ליהנות ממנו, וקמ"ל דמחזיר מותר להחזיר הגם שאסור לדידי', ודוקא בשור הנסקל וכיוצא בו דאסור לבעליו ס"ל לרבנן דאין זו החזרה דבר שאסור לכ"ע ה"ה כעפרא בעלמא וי"ל מתני' ככ"ע אלא ע"כ דס"ל לר"ח לר"ש לכ"ע אסור הגם שגוף של העובר אינו שלו וכן יש להוכיח מדהקשה רבה עליו א"כ יפלגו בחמץ בפסח, י"ל דרבותא קמ"ל לר' יעקב דאי הוי מפלגי בחמץ בפסח ה"א דר"י ס"ל כר"ש ולכן ס"ל דאומר לו ה"ש לפניך משום דשרי לנגזל קמ"ל בשור הנסקל וטובא קמ"ל הגם דאסור לבעליו יוכל להחזירו וע"כ דס"ל דאסור לכ"ע, ויש לדחות לדבריו דר"ח קאמר דאמר מתני' דוקא ר' יעקב ע"כ דס"ל דלר"ש לכ"ע אסור והשיב לדבריו אבל מר"ח עצמו יש הוכחה, וכן יש להוכיח מדמסיק מאן שמעת לי' דאמר עד שלא נגמר דינו רבנן וקסברו בחמץ אומר ה"ש לפניך ש"מ דפליגו בגומרי' דינו שלא בפניו, י"ל דכר"ש ס"ל לכן בגזל חמץ אומר לו ה"ש לפניך וע"כ דס"ל לר"ח ורבה בר שמואל דבחמץ לכ"ע אסור, ויש לדחות דהכי קאמר עכ"פ צריך לומר דיש לחלק בין שור הנסקל לגזל חמץ שוב י"ל מתני' ככ"ע דלא כר"ח, אבל מר"ח עצמו מוכח שפיר דס"ל דלכ"ע אסור, וכיון דר"י בירושלמי ורבה בש"ס דילן ס"ל דאסור לכ"ע, ומאן דמתיר בירושלמי יחידאי הוא, בוודאי ראוי' למיזל להחמיר יחיד ורבים הלכה כרבים וכ"ש דמאן דמתיר לא נמצא בש"ס דילן, ומאן דאוסר הוא בש"ס דילן, ראוי' לנו למנקט להלכה כמאן דאוסר:

שבתי וראיתי כי יש להביא נגד זה ראי' מש"ס דילן דהלכה כמאן דמתיר הנה קשה לי על האוסר ממתני' דפסחי' דקתני חמצו ש"י וכו' אחה"פ אסור בהנאה ושל נכרי וכו' מותר ולמה לא קתני במתני' רבותא אפי' חמצו ש"נ שע"ע הפסח אסור כגון שקבל ישראל אחריות וחמצו של ישראל היינו שהגוף של ישראל והו"ל למנקט חמץ של נכרי שישראל קבל עליו אחריות אסור ושלא קבל אחריות מותר וקשה על מאן דאוסרו ולמאן דמתיר לק"מ הגם שכתבנו דמודה דלדידי' אסור מ"מ א"ש מתני' דהא קתני חמץ וכו' אסור משמעות הלשון דהחמץ אסור בהנאה לכ"ע, וזה דוקא חמצו של ישראל ממש אסור לכ"ע ושל נכרי מותר היינו שאין איסור עה"ח עצמו, אבל לדידי' יש שאסור כגון שקבל אחריות, ודבר זה נדע ממתני' דגוזל דאסור מיהת לעובר עצמו כמ"ש, אבל למאן

דאוסר בירושלמי דוודאי לכ"ע קאמר דהא קאי על מתני' ואמר אסור היינו החמץ עצמו קשה כהנ"ל וצ"ע:

וצריך לומר מאן דאוסר ס"ל מתני' ר"י וס"ל כדהי' ס"ל לראב"י תחלה, לפ"ז לרבא דמוקי מתני' כר"ש ול"ל דראב"י וראב"י בעצמו הדר בי' כמבואר כ"ז בסוגי' דפסחים מוכח ממתני' דוקא בשגוף החמץ של ישראל אסור לכ"ע, אבל כשקבל אחריות מותר והיינו לאחרי' דלדידי' מוכח ממתני' דב"ק דאסור דמסתמא ג"כ אתי' כר"ש אבל לאחרים שרי, וכי כן הגם דרבה בסוגי' דידן ור"י בירושלמי אוסרי' הרי איכא תרי נגד תרי דמתירי' ואזלי' לקולא בדרבנן ועוד הלכה כרבא דהוא בתרא בכ"מ, ועוד י"ל גם ר"ח הכי ס"ל אלא דס"ל דמתני' דפסחים כר"י והלכה כוותי' וס"ל מסתמא גם סתם מתני' דב"ק כר"י משו"ה אמר מתני' ר' יעקב היא, אבל להלכתא דסתם מתני' דפסחים ר"ש וקיי"ל כוותי' דר"ש מוכח דלאחרים מיהת שרי כשגוף החמץ אינו של העובר ולדידי' אסור כמ"ש ועיי':

המורם מדברינו כל שהגוף אינו של העובר לדידי' אסור דמוכח כן ממתני' דהגוזל, ולאחרים שרי דמוכח כן ממתני' דפסחים, וההי"נ בגזל חמץ מישראל או מנכרי לדידי' אסור אחה"פ ומותר לבעליו ולאחרים:

וכאשר התבוננתי עוד הוספתי תבונה דיש להקל בשקבל אחריות דאפי' לדידי' שרי' ויש להחמיר דבגזל חמץ אפשר גם לאחרים אסור, ואפרש שיחתי, הנה המג"א הלכ' ר"ה סי' תקפ"ז סעיף ג' כ' דישראל שגזל ע"ז אין להם ביטול מדאורייתא דכשלו הוא כיון דבאחריותו קאי כמו חמץ, ורבים ראו כן תמהו הלא בחמץ לולי קרא דלא ימצא שום מציאות לא ס"ד שיהי' עובר בב"י ע"י קבלת אחריות, ומנ"ל בע"ז דע"י קבלת אחריות מחשב כשלו, ועיי' ח"ס חאו"ח סי' ס"ב ד"ה וכן קשה על המג"א וכו' שמיישב דברי המג"א בטוב טעם ודעת באמרו דיש חילוק בין גזלן שרוצה לזכות בו ולהחזיק בו כשלו הגם דל"ק מ"מ דעתו שיהי' שלו ומתחייב באחריות זה מחשב יותר כשלו מאם קבל עליו אחריות ואין דעתו לזכות בו, ומביא המג"א ראי' מדחזינן בחמץ דעובר בשקבל עליו אחריות מקרא דלא ימצא, ולא מוקמי' קרא לגזל חמץ דמסתבר טפי מקבלת אחריות דעלמא ש"מ דלגוזל חמץ פשיטא שעובר וא"צ קרא, ומינה בע"ז דמחשב כשלו אלו דברי קדשו זצ"ל וש"י, לפ"ז אומר אני דאין להביא ראי' ממתני' דב"ק דבקבלת אחריות לדידי' אסור לכהפ"ח די"ל גזל שאני דמחשב כשלו יותר משקבל אחריות בעלמא וגם אין להביא ראי' ממתני' דפסחים דגזל חמץ שלאחרים מיהא שרי די"ל דוקא בשקבל אחריות מותר לאחרים עכ"פ או דמותר גם לדידי' ושאני גזלן דגרע דמחשב כשלו יותר, והא דלא קתני חמצו של נכרי דגזל ישראל במלתא דלא שכיח ובאיסורא בא לידו לא איירי, וי"ל

גם ר"ח בב"ק ס"ל בקבלת אחריות מותר לאחרים עכ"פ, ובגזל חמץ דוקא ס"ל דאסור לכ"ע וכן מאן דמתיר בירושלמי בקבל אחריות מודה בגזל חמץ דאסור גם לאחרים:

וי"ל עד"פ דפלוגתא דאמוראי בירושלמי תלי' בפלוגתא דאביי ורבא בע"ז מ"ב ע"א דמג"א מביא ראי' משם דכל שמתכוין לקנותו הגם דלא קנה אין לה ביטול דמחשב כשלו ועיי' באורו במחצית השקל הגם דאביי לא ס"ל התם הכי דמחשב כשלו הלכתא כרבא עיי"ש, וי"ל מאן דאוסר בירושלמי הוא ממתני' דב"ק וס"ל כאביי בע"ז דמתכוין לקנות לא מחשב כשלו וה"ה כשקבל אחריות דאסור, ומאן דמתיר ס"ל כרבא ואיכא חילוק בין גוזל למקבל אחריות, וכיון דהלכתא כרבא בע"ז הה"נ הלכתא דכשקבל אחריות מותר ובגזל חמץ הוא דאסור ויש להאריך עד"פ:

ומ"מ נ"ל לדינא אין להקל בשקבל עליו אחריות רק לאחרים דממתני' דפסחים אין ראי' רק דלאחרים שרי וכן ממאן דמקיל בירושלמי אנו אין לנו רק דס"ל דלאחרים שרי וכן הסברא נוטה דלדידי' אסור דראוי' לקנסו כיון שעבר ואין טעם הירושלמי למאן דמתיר דחמץ של נכרי היא וישראל הוא דעבר מספיק רק שיהי' מותר לאחרים כמ"ש, וכן יש לדייק מלשון הרמב"ם כמ"ש, וכ"ז בקבלת אחריות, אבל גזל חמץ דגרע אפשר דאסור לכ"ע כמ"ש, אלא הגם שאפשר שכן הוא מ"מ מסתבר יותר דלא הטילו איסור על החפץ דסוף כ"ס לאו דילי' ממש הוא ועומד להחזיר כנלפע"ד:

וכאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי באלי' רבה סי' ת"מ בשם ראב"ן דחמץ ש"נ שקבל ישראל אחריות אסור באכילה ומותר בהנא' וכ' דמשמע לו כן ממתני' דקתני של נכרי אחה"פ מותר בהנאה משמע דאסור באכילה ומפרש לה בשקבל ישראל אחריות:

ויש להעמיס שיטתו בדברי הרמב"ם שכ' דאחה"פ מותר לו לאכלה והדיוק אבל בשקבל אחריות אסור י"ל דוקא באכילה הוא דאסור אבל בהנאה מותר גם בשקבל אחריות, אלא דיפה כ' האלי' רבה דרוב ראשונים לא ס"ל הכי כדאית' בסי' תמ"ח, כוונתו מדכ' הרי"ף ורא"ש דהא דקתני מותר בהנאה איידי דרישא נקיט הכי ולא אמרו דסיפא בשקיבל אחריות, ויותר הי' לו להביא מירושלמי דמביא הרא"ש דמתרץ מתני' מקום שאין אוכלין פת ש"נ ולא מתרץ מתני' כה"ג, וי"ל דירושלמי אזיל למאן דאוסר בירושלמי כשקיבל אחריות גם בהנאה, וי"ל ראבי' ס"ל כמאן דמתיר וס"ל מאן דמתיר לא מתיר רק בהנאה כן י"ל, אבל לא משמע הכי לפי הטעם דאמור בירושלמי וכן מרי"ף ורא"ש נראה דלא נ"ל לפרש מתני' כה"ג ולא נראה להו לחלק בשל נכרי בין אכילה להנאה או דאסור בין באכילה בין בהנאה או דשרי בשניהם ותלי' בפלוגתא דירושלמי הנ"ל, והדרינן לדברינו ובאורינו בפלוגתא דירושלמי דפליגו אם על החמץ הטילו איסור ואסור לכ"ע כבמתני'

דקתני אסור או דלאחרים שרי, ונקטי' להלכתא כמאן דמתיר, לא משום דבמלתא דרבנן אזלינן להקל אלא משום דלרבא ע"כ הכי הוא זהו אשר העלתה מצודתי בדין זה בעזה"י:
ותבנא לדינא בנדון שלפנינו ונבאר פרטי הדברים א' לא', א) לדידי' אסור אפי' בהנאה ממילא נשמע דאסור למכור ע"מ לקבל שכרו מן הנכרי עבור המכירה דמשתכר באסורי הנאה, וקרוב לומר אפי' בחנם בלא דמי עבור טרחתו אסור דהוי כנותן אה"נ, במתנה דאסור משום דנהנה במתנה זו דמחזיק לו המקבל טובה עבורו' ועיי' פלתי סי' ק"י, אלא יחזיר לנכרי החביות בעל החביות, ואפי' לדעת מג"א דיש בכה"ג משום שמא יחזור וימכרנה לישראל הוא לשיטתו אזיל דאסור לכ"ע, אבל לדעתינו דמותר לאחרים ליכא חשש שיחזור וימכרנה וכ"כ ודאי ליכא למיחש שמא ימכרנו הנכרי והוא בלא יודעים מי שקנה מחביות זה ויחזור ויקנה ממנו זה חשש רחוק ביותר, דהוא מיעוט' דמעוטא בעולם ול"ח לי' כנ"ל, ב) לאחרים שרי אפי' בשתי' ויכולים לקנות מן הנכרי, אבל לישראל עצמו אסור לקנות אם מוכר באיסור בשליחות הנכרי דעוברים אלפני עור ולכהפ"ח מסייעים ידי ע"ע, אבל ממי שקנה מישראל זה מותרים לקנות ואפי' מישראל דהא לאחרים שרי ואפי' מי שקנה מישראל באיסור וסייע ידי ע"ע דלא מצינו שקנסו רבנן משו"ה כנלפע"ד להלכה ולמעשה בעזרת אומר ועושה, הכ"ד אוה"נ דש"ת באהבה חותם בברכה. פ"ב מוש"ק א' דר"ח אייר תרכ"ט לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פה

ברכתי תעלה לראש משביר ומראה פנים בהלכה, שמורה בכל וערוכה לה"ה מע"כ תלמידי חתן אחותי הרב המאוה"ג מאיר בתורתו לעדתו מלא וגדוש בעל פיפיות עומד לתלפיות כש"ת מו"ה אברהם גלאזנר נ"י אבדק"ק קלויזענבורג יע"א:
נועם אמרותיך בכתיבה נעימה הגיע' לידי והקשית לשאול ממני לגלות לך חוות דעתי בדין נוקשה בתערובות בפסח אם בטל בס' או הוא במשהו שדבר בו התה"ד ומג"א סי' תמ"ז סק"ה, ומסקנת המג"א דהמקיל אפי' להתיר באכילה לא הפסיד והט"ז ס"ק י"ט כ' דאסור באכילה והנאה ומותר להשהותו, והח"י מביא דעת שניהם ולא הכריע להלכה כמאן, ומורה א' תחת דגלך מורה ובא כמג"א באומרו כי כן מקובל מפי סופרים אשר יצק מים על ידם, ועלה ספק בלבך אם מים חיים ונאמנים המה, והנני למלאות מבוקשך במלואו הגם כי רבו לעת כזאת הטרדות מכל צד לכל רב כי אתרי', בכ"ז לא אחדל

מלהציע לפניך אשר חנני אלקי' בזה, להראות פנים ולהעריך מערכה מחזה מול מחזה, בעזרת מגן ומחסה:

טרם אענה אני אומר אפי' אי נוקשה דאוריית' אין לנו ראי' מוכרחת דאסור במשהו, די"ל דוקא חמץ גמור שחייבים עליו כרת החמירו משום דאית בי' תרתי כרת ולא בדילי, ותה"ד מביא דרא"ש בע"ז כ' רק טעמא דלא בדילי דלא כרש"י פסחים דכ' תרתי לא בדילי וכרת והמג"א מביא סמ"ק ומרדכי דכתבו משום דאית בי' תרתי כרת ולא בדילי, ותמה אני למה לא מביא דהרא"ש עצמו שכ' בע"ז משום לא בדילי לחוד כ' בפסחים משום דאית בי' תרתי כרת ולא בדילי מיני' וכ' משו"ה בע"פ בטל בס' דלית בי' כרת, ובאמת צ"ע על הרא"ש דסתר שיטתו וכבר הרגיש בק"נ בזה, ומ"ש התה"ד הא דבע"פ בטל לרב באינו מינו ולרבא ג"כ בטל לפני זמנו משום דבדיל קצת תמוה לי מה יענה להא דס"ל לרב לאח"ז דבטל, ול"ג א"מ אטו מינו דלאח"ז בוודאי לא בדיל מיני' יותר מבפסח עצמו דהרי אוכל חמץ המותר וע"כ דתרתי בעי כרת ולא בדילי, וביותר הי' לו לתה"ד לומר דבפסח עצמו כיון דגזרו אומר דחמץ שיש בו כרת דאית בי' תרתי לא בטל שוב לא אמרו בו חוץ דכל חמץ אינו בטל אפי' אין בו כרת משום לא פלוג, אבל בלפני ואח"ז דליכא חמץ שיש בו כרת לא אמרו בו דבר והניחו על עיקר הדין, ואין זה התנגדות ממ"ש רש"י דאית בי' תרתי וגם הסמ"ק והמרדכי אין עומדין נגדו דנקטו עיקר הטעם שהחמירו חכמים בחמץ יותר מכל איסורים משום דאית בי' תרתי משא"כ בלפני זמנו דליכא כרת, אבל בזמן לא חלקו בין חמץ דאית בי' כרת לחמץ דלית בי' כרת, ועפ"ז אפשר יש ליישב ג"כ סתירת הרא"ש דפסחים כשדן בחמץ לפני זמנו דבטל כ' דבפסח החמירו משום דאית בי' תרתי כרת ולא בדילי וממילא לפני זמנו בטל, ובע"ז סתם וכ' דבפסח החמירו משום דלא בדילי ולא כ' משום דאית בי' כרת להודיע לנו כי גם חמץ דלית בי' כרת אינו בטל בפסח משום לא בדילי הגם משום לא בדילי לחוד לא החמירו היינו מעיקרא לא היו מחמירי' משום ה"ט לחוד, אבל מכיון שגזרו אומר דחמץ בפסח לא בטל משום דאית בי' תרתי שוב לא אמרו חוץ בפסח עצמו בחמץ שאין בו כרת כיון דאיכא מיהא משום לא בדילי מיני', ועוד משום דלא בדילי מיני' קרוב לגזור הא אטו הא שיש בו כרת וא"ש נכון:

והנה הראי' שמביא תה"ד מהטריא"ק שכ' הרמב"ם שאסור לאכלו ומותר להשהותו הגם שאינו מאכל אדם ואע"פ שאין בו חמץ רק כ"ש וה"ה נוקשה ונלפע"ד מרמב"ם אין ראי' דרמב"ם לפי שיטתו דלא מצא טעם דס"ל לרבא חמץ במשהו רק משום דשיל"מ, והחמירו בחמץ גם בא"מ ואסמכוה' אקרא דכתיב כל מחמצת לא תאכלו כמ"ש בהלכ'

מ"א בוודאי גם חמץ דרבנן לא בטל דהא קיי"ל כמסקנ' ר"א ביצה ד' ע"א דשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטל, הגם שאפשר לומר כיון דאינו מינו בכ"מ בטל ובחמץ החמירו דדוקא בחמץ דאורייתא החמירו ולא בדרבנן, הגם שי"ל כן ס"ל לרמב"ם ה"ה באינו מינו כיון דהחמירו בדאורייתא א"מ אטו מינו גם בדרבנן החמירו דלא יבוא להתיר גם בדאורייתא בא"מ כמו כל דשיל"מ:

ועוד נ"ל דרמב"ם לפי שיטתו הוכיח דאפי' בדרבנן החמירו בא"מ אטו מינו, דהר"ן הקשה על הרמב"ם כיון דקיי"ל דר"ש קנסא קניס וגם לאחה"פ אסור לא הוי חמץ דשיל"מ ונדחק מאוד ביישובו ועיי' רמב"ן שהקשה לנפשי' קושי' זו, עוד הקשה רמב"ן לנפשי' מדס"ל לר"י דבטל והוא ג"כ ס"ל כר"ש, ונראה לפע"ד דקושי' מתורצת בחברתה, ע"פ המבואר בש"ע סי' תמ"ב דחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר ועיי' מג"א אפי' באכילה מותר, ולפ"ז חמץ נוקשה דרבנן הו"ל דשיל"מ אחה"פ שאינו בטל מן הדין, וחמץ דאורייתא הוא אין לו מתירין ואם יאמרו דחמץ דאורייתא בטל וחמץ נוקשה דרבנן לא בטל מחזי כחוכא לכן השוו מדותיהם ואמרו כל חמץ לא בטל ומיושב קושי' הר"ן כנ"ל, ומיושב ג"כ קושי' רמב"ן מר"י דס"ל דבטל לפמ"ש דעיקר דחמץ לא בטל הוא משום דחמץ דרבנן דשיל"מ הוא וזה למסקנת ר"א בביצה דשיל"מ אפי' בדרבנן ל"ב, אבל לפי הס"ד דש"ס ביצה דספיקא מותר בדרבנן ומצד הסברא כ"ש דבטל וכ"כ הה"מ פ"א מהלכ' יו"ט דספק שאסור בדרבנן הוא כ"ש מדלא בטל בדרבנן, ועיי' לח"מ שהקשה דבס"ד ס"ל איפכא מדקאמר ש"ס בשלמא למ"ד ספק יו"ט הו"ל דשיל"מ, כבר נשמר הפ"י מזה וכ' דהכי קאמר בשלמא למ"ד ספק יו"ט וכו' היינו למ"ד משום הכנה והוא דאורייתא, אבל בדרבנן כמו דס"ד דספק מותר כ"ש דבטל וא"ש:

היוצא לנו עד דבא ר"א ואמר בדרבנן ספיקא אסור ואינו בטל כולהו אמוראי ס"ל דספק מותר ובטל, ונ"ל ר"י הכי ס"ל כי כן אין מקום להחמיר בחמץ משום דשיל"מ דחמץ דאורייתא אין לו מתירין ומשום חמץ דרבנן הא כל דשיל"מ בדרבנן בטל, ורבא ס"ל כמסקנת ר"א דאפי' בדרבנן ל"ב לכן ס"ל חמץ במשהו וגזרו א"מ אטו מינו כנלפע"ד והוא יישוב נכון ובמק"א הארכתי עוב בזה ואכ"מ:

ולפ"ז מוכח דאפי' בדרבנן החמירו לאסור א"מ אטו מינו דהא כל עיקר דלא בטל הוא משום חמץ דרבנן ואם בדרבנן באינו מינו בטל, כ"ש חמץ דאורייתא דלא בטל רק משום חמץ דרבנן דמחזי כחוכא אם יקילו בדאורייתא ויחמירו בדרבנן, ואם בדרבנן באינו מינו בטל למה יחמירו בדאורייתא יותר אפי' בא"מ וע"כ גם בדרבנן משום חומרא דחמץ

לא חלקו בין אינו מינו למינו, והא"ש דכ' הרמב"ם לשיטתו דטריא"ק הגם שאינו ראוי למאכל אדם ואין אסור רק מדרבנן אסור במשהו הגם שנתערב בא"מ:

וכ"ז לרמב"ם לפי שיטתו, אבל לפי דלא קיי"ל בטעמא דחמץ במשהו כרמב"ם, דחמץ ל"מ דשיל"מ כמ"ש הרמ"א יו"ד ססי' ק"ב, ובמג"א סי' תמ"ז דמחבר ע"כ לא ס"ל כרמב"ם שרוב שיטות ראשונים דלא כוותי' וחומרא בעלמא הוא בחמץ, מנ"ל להחמיר כ"כ אפי' בנוקשה אפי' אם נוקשה דאורייתא כיון שאין בו כרת וכ"ש אם נוקשה דרבנן הגם שי"ל משום לא פלוג ומשום דלא בדילי קרוב למגזר הא אטו הא, מ"מ ראי' אין לנו דלאסרו כ"כ:

ואני בעניי מצאתי ראי' להתיר מתוך דברי רב עצמו, דיש מן הקושי' בסוגי' דפסחים כ"ט ע"ב דמפרש טעמא דרב דס"ל מב"מ ל"ב וכו' ושלא בזמנו במינו כר"י, מנ"ל לש"ס בפשיטות דכר"י ס"ל דלמא ס"ל כר"ש ור"ש קנסא קניס ובמינו אינו בטל ככל איסורים והא פריך לרבא והא קנסא קנס ומתרץ כי קנס בעין, ורב ס"ל דכ"כ קנס למשוי' ככל איסורים דמב"מ לא בטיל, אבל לגזור א"מ אטו מינו כ"כ האי ל"ק ויש מזה ראי' לשיטת תוס' ורשב"א בחולין צ"ז ע"ב דבדרבנן גם ר"י ס"ל מין במינו בטל וע"כ רב דאמר שלא בזמנו במינו אסור כר"י ס"ל:

ובזה אתיישב לן דקדוק א' בסוגי' דמייתי ש"ס רב לטעמי' דרב ושמואל דאמרו תרוייהו כל איסורים שבתורה מב"מ במשהו, וקשה וכי פעם א' אמר רב כן הא אוקי רב אמורא ואמר כיון שנתן טעם בחתיכ' וכו' ואוסר כה"ח מפני שהם מינה, ובסוגי' דט"ח ג"כ אמר רב כן, ונ"ל מלישנא דרב דאמר כל איסורי' שבתור', מדדייק איסורים שבתורה ול"א סתם כל איסורים, נראה דוקא שבתורה אבל בדרבנן בטל, ולכן מייתי להא דאמר רב כל איסורים שבתורה דמזה מוכה תרתי דס"ל דמב"ר לא בטל וס"ל דוקא בדאורייתא ל"ב ומוכח נמי דרב אח"ז כר"י ס"ל דאי ר"ש הא בדרבנן מב"מ בטל, ומאידך מלתא דרב לא ידענו דבדרבנן ס"ל דבטל וא"ש, ומיושב קושי' רמב"ן בע"ז ע"ג ע"ב דמייתי ש"ס על רב ושמואל תני' כוותי' כל איסורים שבתורה במינו במשהו והקשה הא איכא ר"י דס"ל מב"מ לא בטל ופליגו תנאי טובא בזה, ולמ"ש א"ש דמביא תני' כוותי' כמו שאמרו רב ושמואל דאיסורי' שבתורה לא בטל ובדרבנן בטל וכן תני' בברייתא כוותי' דקתני כל איסורי' שבתורה דייקא ועיי':

ולפ"ז ע"כ הא דאמר רב שלא בזמנו במינו אסור הוא דוקא בחמץ דאורייתא אבל בנוקשה דרבנן לא דהא בדרבנן ס"ל מב"מ בטל, ממילא נשמע הא דאמר בזמנו בין במינו בין בשא"מ אסור דוקא בחמץ גמור ולא בנוקשה דאי בכל חמץ איירי אפי' בחמץ נוקשה

דרבנן איך אמר שלא בזמנו במינו אסור וקאי על כל דאיירי בי' בזמנו דשלא בזמנו במינו אסור הא נוקשה שלא בזמנו גם במינו בטל, וע"כ גם בזמנו ליכא איסור בין במינו בין אינו מינו רק בחמץ גמור, ול"ג נוקשה אטו חמץ גמור שאינו בטל, ואפי' בפסח עצמו לא גזר נוקשה אטו חמץ גמור:

ואין לדחות דלמא רב ס"ל נוקשה דאורייתא דהא כ' תוס' ריש פסחים ורא"ש ר"פ כ"ש אפי' לר"י דחמץ לפני ואח"ז אסור אפי' אי נוקשה אסור מדאורייתא מ"מ לפני ואח"ז מותר מדאורייתא וא"כ אפי' תימא דס"ל לרב נוקשה דאורייתא מ"מ אח"ז ולפני זמנו אינו אסור מה"ת, ובטל אפי' במינו, וע"כ דלא קאי בזמנו רק בחמץ שיש בו כרת שאסור שלא בזמנו מה"ת, והיתה לבאר הגם דכ' תוס' ריש פסחים דנוקשה לאח"ז אפ' למאן דס"ל דנוקשה דאורייתא ואח"ז דאורייתא מ"מ נוקשה אח"ז מותר אפי' מדרבנן, א"כ ממאי דאמר רב שלא בזמנו היינו אח"ז במינו אסור אין להוכיח דרב לא איירי בפסח רק בחמץ שיש בו כרת די"ל דגם בנוקשה קאי בפסח, מ"מ שפיר אמר בפשיטות אח"ז במינו אסור היינו אותו חמץ שאסור דנוקשה מותר בעין אחה"פ כן י"ל לכאור' אלא הא תינח אי הי' אמר אח"ז אסור במינו יש לדחות כן, אבל הא אמר שלא בזמנו דכולל לפני ולאח"ז ובלפני זמנו נוקשה אסור מדרבנן מיהת כדס"ל לתוס' דהמקדש משש שעות ואפי' בח"ק היינו נוקשה דרבנן, מוכח דלפני זמנו נוקשה מדרבנן אסור ואיך אמר רב שלא בזמנו במינו אסור הא נוקשה לפני זמנו אסור מדרבנן ובטל וע"כ דרב כולי מלתא דבזמנו ושלא בזמנו לא איירי מנוקשה דאפי' בזמנו בטל, אי נוקשה דאורייתא בא"מ בטל, ואי דרבנן אפי' במינו בטל דל"ג נוקשה אטו חמץ שיש בו כרת ועיין היטב:

ומאחר שהוכחנו דרב ל"ג א"מ אטו מינו רק בחמץ שיש בו כרת, כ"ש לרבא דמעיקר הדין בטל כל חמץ אפי' במינו וחומרא מחודש' החמירו בחמץ, דוודאי לא ס"ל להחמיר יותר מרב לפי שיטתו דוקא בחמץ שיש בו כרת ולא יותר, וי"ל משו"ה אמר רבא במשהו כרב וכו' ראשונים כרב ולא מטעמי' וצ"ל למה אמר כרב כיון דלא מטעמי' הוא, ולמ"ש א"ש דאמר במשהו כרב דלא וטעה דס"ל כל חמץ אפי' שאינו בכרת במשהו קמ"ל במשהו כרב ולרב מוכח דוקא בחמץ שיש בו כרת כן ס"ל לדידי' דחמץ במשהו דוקא בחמץ שיש בו כרת וא"ש:

ויש לקיים שיטת התה"ד וי"ל מרב אין ראי' הגם דרב ס"ל בנוקשה לא החמירו בזמנו י"ל דרב ס"ל כמ"ד דנוקשה דרבנן, אבל לשיטת הפוסקים דס"ל נוקשה דאורייתא י"ל להלכת' גם בנוקשה החמירו כיון שהוא דאורייתא ואין לעשות קו"ח לדידן מדס"ל לרב בנוקשה לא, חוץ מדיוק מדאמר רבא במשהו כרב כמ"ש:

ואחר העיון נ"ל להוכיח דרב ס"ל נוקשה דאורייתא לפי שהעלה בנוב"י קמא סי' כ"ב דלמ"ד נוקשה דרבנן בפסח לפני זמנו אין בו אפי' איסור דרבנן, ועשיתי סמוכים לדבריו מרמב"ם דנתקשה בו הה"מ לטעמו דחמץ משום דשיל"מ לא בטל בע"פ למה בטל וכ"מ נדחק, ולפמ"ש לעיל ביישוב הרמב"ם להצילו מקשי' הר"ן דבחמץ דרבנן הוי דשיל"מ ושוב אמרו דגם דאורייתא לא בטל דלא יהי' כחוכא, לפ"ז בע"כ דליכא חמץ נוקשה דרבנן כמ"ש הנב"י, וחמץ דאורייתא לאו דשיל"מ הוא ולכן כל חמץ בטל ושם בארה, ולפ"ז מוכח דרב ע"כ ס"ל דנוקשה דאורייתא דאי דרבנן הא לפני זמנו מותר, ואיך אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפי' בחיטי קרדנייתא והיינו חמץ נוקשה אינה מקודשת הא לפני זמנו נוקשה מותר ולמה אינה מקודשת ועכצ"ל דס"ל נוקשה דאורייתא ולפני זמנו מדרבנן אסור, וממילא מוכח דאפי' בנוקשה דאורייתא ס"ל דלא אסרו בזמנו ועיי' היטב:

תבנא לדינא להפוסקים דנוקשה דאורייתא אין לנו ראי' כ"כ להתיר דאפשר דרב ס"ל דנוקשה דרבנן, ודברי נוב"י הנ"ל אינם מוכרחים כ"כ ומסברא דנפשי' אמר כן הגם שעשיתי לו סמוכים מרמב"ם דמוכח מרבא דשלא בזמנו אפי' לפני זמנו בטל כ"ז לשיטת הרמב"ם בטעמא דרבא, והא לא קיי"ל כרמב"ם ממילא ליכא ראי' דנוקשה למ"ד דרבנן דמותר לפני זמנו וכן משמע מסתימת המחבר ופוסקים דלפני זמנו ג"כ אסור מדרבנן, ולפ"ז י"ל דרב ס"ל נוקשה מדרבנן, אבל איכא ראי' מוכרחת אם נוקשה דרבנן דבטל בפסח לרב, וכ"ש לרבא דקיי"ל כוותי' וכיון דקיי"ל נוקשה דרבנן ממילא נקטי' להלכה דנוקשה בטל בס' בפסח ויצא כנוגה הוראתו של המג"א מכח ראי' מהימנא כראי' מוצקת שהבאנו לכן ונלפע"ד המורה כמג"א לא הפסיד כ"ש שאין להרעיש עליו, והעושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום בין ת"ח ועל כל ישראל, ונזכה בקרוב לביאת הגואל, הכ"ד חותם באהבה רבה ובברכ' שמחת חג המצות, ואלקי אברהם בעזרך, דודך רבך אוה"נ דש"ת. פ"ב ב' יו"ד ניסן תרכ"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס צ"ל:

תשובה פו

ואהרן מה הוא, חמדת לבבי, איש בריתי, ה"ה הרב המאוה"ג חריף עצום ובקי משדד עמקים, דולה מים מבורות עמוקים, מלא וגדוש מורה כהלכה צדיק ונשגב שמו כש"ת מו"ה אהרן זינגער נ"י ראש ב"ד בק"ק מט"ד יע"א:

ניה"ט קבלתי והודיעני כי נכנס לבית הספק והוא לפי דס"ל לרא"ש בע"פ דלכן במרור בעי לאכול כזית משום דמברך על אכילת מרור ואין אכילה פחות' מכזית, ולולי הברכה יוצא בפחות מכזית ופשיטא דכריכה שאין מברכין סגי בפחות מכזית, וכ"כ בש"א סי' ק' לפי שיטת הרא"ש, ומסתפקא לי' לפר"מ נ' מי שאין לו מרור רק שיעור מצומצם כזית אם יאכל למצוה ח"ז ויאכל בלא ברכה וח"ז יקח לכריכה או טוב שיאכל כולו למצוה ויברך עליו ולא יעשה הכריכה כלל, ונ"ל פשוט דאם יוכל לאכול של מצוה ושל כריכה בתוך כדא"פ שיאכל תחלה ח"ש למצוה ויברך על אכילת מרור ובתוך כדא"פ יאכל שנית מרור ח"ש עם המצה בכריכה דשנ' רשות שכבר יצא בח"ש הראשון ואין מבטלת זה את זה וברך שפיר על אכילת כזית מרור דהא אוכל בכדא"פ שיעור אכילה שהוא בכזית, ואם א"א לו לאכול הכריכה תוך כדי א"כ נ"ל דעדיף שיאכל למצוה שיעור שלם בברכה ולעשות המצוה כראוי' וכתקון חז"ל, לברך ולא יעשה הכריכה כלל דאינה רק זכר להלל ועי' תוס' פסחי' קט"ו ד"ה אלא דקיי"ל כרבנן ועושי' זכר בעלמא כנלפע"ד ברור:

אבל יש לי מקום ספק בשאין לו רק כזית מרור אם יאכל בליל ראשון ח"ש בלא ברכה ובליל שני ג"כ ח"ש, או יאכל בליל ראשון שיעור שלם ויברך ויקיים המצוה כתקונה בברכה ויעיי' מג"א סי' תע"ג ס"ק י"ד כשאין לו רק ד' כוסות שלא ישתה ב' בלילה ראשונה וב' בשני' כיון דבקיאי' בקביע דירחא ויומא קמא עיקר, ויש לחלק דאם יקח רק ב' לילה ראשונה לא קיים מצות חכמים של ד' כוסות כלל, משא"כ בנדון שלנו הרי קיים מצות מרור רק שלא יוכל לברך, וברכות אינן מעכבות המצוה אפשר דעדיף שלא יברך ויאכל ח"ש בלילה ראשונה וח"ש בשני' ויעיי' מג"א סי' תרע"א וצל"ע לדינא:

עד כה דברינו לפי דעת הש"א בכוונת ושיטת הרא"ש דלולי הברכה יוצא ידי מצות מרור בפחות מכזית, ואפי' מדרבנן א"צ לאכול יותר לולי הברכה, אבל לפע"ד לא ירד הש"א במחכ"ת לסוף דעתו של הרא"ש, והקשה עליו קושיות הרבה, ונבוא אל המאוחר תחלה מה שהקשה לבסוף מברייתא קט"ו ע"ב אכלן בכדא"פ יצא משמע הא ביותר מכדא"פ לא יצא מדרבנן לכהפ"ח וכן מברייתי' ופירש"י ל"ט ומצטרפי' מוכח דבלא צירוף לא יצא, וכ' דמזה אין מוכח רק דמדרבנן צריך כזית כמו מצה, עוד הקשה הש"א הו"ל לתקן ברכה בנוסחא אחרת שלא יזכיר בה לשון אכילה שהוא בכזית ואם משום דלא רצו לשנות נוסח ברכת מצוה זו משארי ברכות על המצות סוף כל סוף קשה הא דובר שקרים נגד ה' שצונו לאכול כזית ואינו מחוייב רק בח"ש, ונ"ל דקושיות אלו מתורצות בירך חבירתה ונעמוד עי"ז על תוכן כוונת הרא"ש דהכי קאמר הא ודאי פשיטא דחיוב לאכול כזית כדמוכח מהנהו ברייתות דמביא הש"א, וגם אכילה ראשונה י"ל דבעי כזית, ועל

זה כ' הרא"ש דיש לחלק הא דגזרו אומר דבעי למיכל כזית מרור דוקא ולא יצא בלא"ה, הוא משום הברכה שלא רצו לשנות נוסח הברכה כבכל מצות שמברך על אכילה שהיא בכזית ושלא יהי' כדובר שקרים הם אמרו דלא יצא י"ח רק בכזית וכיון דמצווה ועומד מדבריהם לאכול כזית דוקא יוכל לברך וצונו בין בזמן שהוא דאוריית' או בזה"ז שכולו מדרבנן וצונו על אכילת מרור שא"י מדבריהם אלא בכזית דוקא ואין למדין ממרור לאכילה ראשונה שאינו מברך אלא ב"פ האדמה בעלמא מנ"ל שתקנו שצריך כזית דוקא וכן לא נמצא דבעי כזית כנ"ל בכוונת הרא"ש וסרו קושיות האחרונים של הש"א דבעי להוכיח דמדרבנן מיהא בעי כזית ולמ"ש גם הרא"ש התכוין לזה כנ"ל:

ממילא נשמע דכריכה הגם שא"א מברכי' עליה מפני שכבר יצאנו ידי מרור, מ"מ צריך למיכל כזית מרור דהא הלל שהי' כורכם יחד ובירך על כ"א הוצרך לאכול כזית דהא כך תקנו דלא יצא בפחות מכזית כדי שיוכל לברך על אכילת מרור, וכיון שהלל אכל כזית איך נאכל פחות מכזית ונאמר כן עשה הלל והוא לא כן עשה ודקדק עד כזית לכן בוודאי צריכי' לאכול גם בכריכה כזית הגם שאין מברכי', וכן נראה ומוכח מדלא כ' הרא"ש דא"צ כזית בכריכה ש"מ דלכל אכילה בעי כזית חוץ מאכילה ראשונה כנ"ל ועיי':

ונבוא מן המאוחר אל המוקדם מה שהקשה הש"א על הרא"ש דס"ל ע"כ דאכילה דכתיבה בפסח מצה ומרור צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו קאי על פסח ולא על מרור, וצ"ל הא דבעי למיכל מדאורייתא כזית מצה משום דכתיב קרא אחרינא בערב תאכלו מצות שיעור אכילה דוקא, א"כ מנ"ל לרבא פסחי' ק"כ ע"א מהך קרא מצה בזה"ז דאוריית' וראב"י לטמא ושהי' בד"ר דלמא בעי קרא דצריך שיאכל מצה בזמן דאיכא מצה דוקא כזית דלא נשמע מקרא דעל מרורים יאכלוהו, ועיי' ח"ס חאו"ח סי' ק"מ יישוב נכון על זה, ומאז תמהתי בגליון ש"א שלי על הש"א וקדושת אבא מאוה"ג זצ"ל הלא מפורש יוצא מקרא בכל מושבותיכם תאכלו מצות דמצות אכילת מצה בכזית עיי' פסחים ל"ז ע"ב דקאי על מצות מצה, ועיי' קדושין ל"ו ע"ב דדרשוהו על מצה בזה"ז והיא תמוה' קיימת ופליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה איך הי' נעלם מהם לשעה סוגיות אלו, ועיי' תוס' פסחים כ"ח ע"ב שהקשה דשם יליף מבערב ת"מ ובד' ק"כ למצה בזה"ז ובקדושין יליף כן מבכל מושבותיכם ועיי' תוס' קדושין מה שתי', ולפי שיטת הרא"ש דמקרא דעל מרורים יאכלוהו אנחנו לא נדע דבעי כזית מצה ומרור לולי דאיכא קרא אחרינא במצה דכתיב אכילה, י"ל דתרתי קראי בעי למצה בזה"ז דה"א דאתי' דמצות אכילת מצה בזמן שנהוגה בכזית כקושי' ש"א לכן צריך עוד קרא למצה בזה"ז ובסוגי'

דקדושין מתרץ קרא דמושבותיכם לענין מצה בזה"ז, ומקרא דבערב תאכלו י"כ דאתי דבעי כזית, ובפסחים יליף מקרא דבערב וכו' וקרא דמושבותיכם לכזית וכן ס"ל לרבא, וי"ל דמביא בדף כ"ח ובד' ק"ד לקרא דבערב דלולי בערב לא נדע דמושבו' למצה בזה"ז, ויש להאריך עד"פ ואכ"מ, יהי' איך שיהי' מיותר חד קרא למצה בזה"ז ומאילך נפקא דבעי כזית:

אבל אי קשי' על הרא"ש הא קשי' לי מסוגי' ש"ס פסחים קט"ו דמבואר בבריית' דכתיב יאכלוהו דיוכל לאכול כ"א בפ"ע וכ' רשב"ם מדלא כתיב יאכלו אותו ונדע שעל פסח קאי ומדכתיב יאכלוהו ש"מ דקאי על כ"א בפ"ע יאכלו לפסח ויאכלו למצה ומרור, לפ"ז לא קאי יאכלוהו על פסח אלא גם על מצה ועל מרור והרי כתיב אכילה על כ"א מג' אלו פסח מצה ומרור ובעי כ"א כזית וקשה על הרא"ש דס"ל דיוצא מדאוריית' בפחות מכזית, ותיקון חכמים הוא זה דאינו יוצא בפחות מכזית וצלע"ג:

ולא ידעתי פתר לקושי' זו אלא בשנאמר בוודאי מאן דס"ל דיאכלוהו קאי על כ"א מג' דברים מפורש בקרא דבעי כזית לכל א', אבל לחלל דיאכלוהו כולל ג' דברים אלו יחד ופסח לעיקר ומצה ומרור טפלים לו ונאכלים עמו ויאכלוהו קאי על פסח לחוד, ומצה בעי כזית מקרא דמושבותיכם או מקרא דבערב תאכלו מצות אבל במרור דליכא קרא אחרינא אין לנו דבעי כזית, ויש ליישב עפ"ז סוגי' דקדושין ל"ו ע"ב דמתרץ מאן דדריש מושבות במצה צריך למצה בזמן דליכא פסח ולא נפקא לן מקרא דבערב י"ל דס"ל כהלל קרא דבערב ת"מ צריך דבעי כזית ובעי קרא דמושבות למצה בזה"ז הקצרתי, היוצא לנו דדבר זה אי כזית מרור דאוריית' תלי' בפלוגתא אם צריך לאכלם ביחד או לא, ומ"מ גם הלל בוודאי הי' אוכל כזית משום הברכה ולדידי' מצות חכמים היא שחייבים בכזית כדי שיוכל לברך על מצוה זו ברכה הראוי' כנוסח כל ברכות המצות כמ"ש לעיל, וי"ל דמ"ש הרא"ש משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחותה מכזית, כ' טעם זה דמשו"ה גם להלל צריך לאכול כזית מדרבנן מיהת וא"ש ברייתי' דאכלה לחצאין ובלבד שיאכל בכדאכ"פ גם להלל וכן יש להוכיח קצת מדקשה להבין מה דס"ל ברייתי' במרור טפי מבכל מצות שאכלה לחצאין יצא ודוקא בכדא"פ מ"ש מרור מכל אכילה של מצוה, אבל אם מרור אפילו בזמן שבהמ"ק קיים לא בעי כזית מדאוריית' דלא כתיב בי' אכילה טובא קמ"ל דמדרבנן בעי כזית וצריך לאכלו בכדא"פ כמצה ופסח ולפמ"ש דמאן דס"ל דיוכל לאכול כ"א בפ"ע מרור מדאוריית' בעי כזית עכצ"ל דברייתי' זו כהלל אתי' או דקמ"ל דלכ"ע בעי כזית אפי' להלל וא"ש, ויפה כ' הרא"ש האי טעמא דבעי

כזית משום דמברך עליה ואין אכילה פחות' מכזית ע"ד שבארנו כוונתו מה"ט גם להלל בעי שיאכל כזית דוקא ומדרבנן הוא שיאכל כזית וא"ש:

ויש להוסיף על דברינו דיש נפקותא מדברי הרא"ש ומטעמו שנתן דבעי כזית גם להלל משום ברכה, איכא נפקותא לדידן לענין כריכה שאנו עושין זכר למקדש כהלל, דאם להלל לא צריך לאכול כזית מרור לפי שיטתו, ולא אכל רק חצי זית, א"כ אנן דעבדינן זכר כמו שהלל עשה א"א צריכים לאכול כזית לכריכה, דממ"נ יוצאי' בחצי' זית דהא להלל ליכא חיוב לאכול כזית מרור ולכן כ' הרא"ש דמשום ברכה צריך לאכול כזית וגם הלל אכל כזית, וגם אנן שחוששין לדהלל צריכים לאכול גם בכריכה כזית מרור, ונפקא לי' דגם הלל אכל כזית מדקמ"ל ברייתא במרור יותר מבכל המצות ש"מ דרצה בזה דאפי' להלל בעי למיכל כזית בכדי א"פ וכדכתיבנא כנ"ל ועיי':

ומה שהקשה ש"א שם בסופו אי לא יצא בח"ש מרור בדל"ל ירקא אחרינא יאכל תחלה ח"ש ואח"כ יאכל ש"ש לפמ"ש דלהלל יוצא מדאורייתא בח"ש, הגם דעכשיו מצות מרור כולו מדרבנן מ"ע להלל לא נכון שיאכל ח"ש תחלה דיוצא בו ידי חיוב עיקר מצוה גם כשהיא מדאורייתא וכיון דאנו עושין זכר כמו שהלל עשה לא רצו בתקנה זו וא"ש ביותר לפמ"ש תוס' שם דגם לר"ל דמצ"כ וא"י בלא כוונה מ"מ אינו נכון שיאכל תחלה הגם שאינו יוצא בו, אלא שיש לומר זהו דוקא כשאוכל שיעור שלם תחלה שראוי' לצאת בו כשמכוין, אבל בח"ש דא"א לצאת בו ליכא קפידא, ומ"ש הש"א דגם בח"ש איכא מצוה קצת אין זה ברור והארכנו במק"א בזה ולפמ"ש דלהלל יוצא ידי עיקר המצוה מדאוריית' ובצירוף מ"ש תוס' מיושב קושי' ש"א והבן:

וזאת תורת העולה מדברינו, היא העולה, א) להעלות על שולחן ערוך בליל פסח כזית מרור מדאורייתא בזמן דאיכא פסח ובזה"ז מדרבנן, ובח"ש א"י, ואם אכל ובירך על ח"ש, צריך לחזור ולאכול ש"ש עם ברכה דל"י כלל י"ח בח"ש, ב) מי שאין לו אלא זית א' יאכל כולו בלילה ראשונה ולא יאכל חצי' בלילה ראשונה וחצי' בליל שני, אפילו לפי דס"ל לש"א דבח"ש איכא קצת מצוה כמו דח"ש אסור באיסורים, מ"מ לא יאכל לחצאין חצי' בל"ר וחצי' בשני' דאנן בקיאי' בקד"י טוב וחיובא הוא שיעשה המצוה בזמנה בל"ר במלוא' ויאכל ש"ש מלאכול חצי' בל"ר וחצי' בל"ש ולא יצא ידי חיובו כראוי' לו בא' מב' לילות, ואפי' לא היינו בקיאי' בקד"י מסתבר שכן יעשה דעשה עכ"פ בלילה א' מצוה כתיקונה, ולילה ראשונה שפוגע בה תחלה יעשנה כראוי' לצאת י"ח לאכול שיעור שלם, ועיי' מל"מ הלכ' מגלה, ג) גם בכריכה צריך שיאכל כזית הגם דאין מברכי' עליה, ד) כשאין לו אלא ב' זיתים לב' לילות יאכל בכל לילה זית א' למצוה ולא יאכל לכריכה

דאינו אלא לזכר בעלמא, ומצות מרור דלילה שני' קודמת, ועל הטוב יזכר לפני ד' שאכל מרור בלילה שני' משום מנהג אבותינו, ודחה דבר שבא רק לזכרון בעלמא כנלפע"ד ע"פ באורנו דברי הרא"ש פסחים:

ואחר העיון בכ"ז ואחר כותבי כל אלה הדברים על הנייר ובדיו, עלה בזכרון טוב לפני פסקי מהרי"ו סי' רמ"ה דמביא מג"א סי' תע"ה ס"ק ג' וז"ל ואפילו אכל ברי' שלם לא מקרי ברי' לצאת בפחות' מכזית כמ"ש סי' ר"י דהא אין יוצאי' בשרשם ועיי' מחצית השקל כיון דאינו יוצא בשרשי' וחסרי' השרשי' ל"מ ברי', נראה דאל"ה יוצא הגם דאין בו כזית משום דברי' חשוב כמו דסי' ר"י דמברך על ברי' ברכה אחרונה הגם דלית בה כזית, נראה דס"ל דא"צ לאכול כזית מרור, דעיקר המצוה יוצא בפחות מכזית, דאי ס"ל דצריך כזית ככל אכילה מצוה דבעי כזית איך עלה ע"ד לומר דיוצא בברי' ולדמות מלתא מצוה דאכילת ברי' למצות מרור לברכה אחרונה דשם בחשיבות תלי' שאין מברך ברכה אחרונה אלא על שיעור שלם דחשוב, וה"ה דמברך על ברי' דחשובה אפי' פחות מכזית, אבא לצאת ידי מצוה דבעי כזית מנ"ל, מצאתי ראיתי בפרמ"ג שהניחו בצ"ע, והנה מה שכ' בפשיטות דמרור דמצוה דאוריית' בזמן בהמ"ק ואכילה בכזית, הי' נעלם ממנו לפי שעה במח"כ דרא"ש ס"ל דלא בעי כזית מרור אלא מדרבנן ומפשטות דברי הרא"ש נראה כן ואין לתפוס על תה"ד דאזיל בשיטתו, אלא הגם דבוודאי הכי ס"ל צל"ע דהא הרא"ש עצמו כ' דבעי כזית משום דמברכי' על אכילת מרור ואין אכילה פחות מכזית א"כ אין לדמות מלתא דין דמרור לברך ברכה ראשונה דמפורש יוצא מפי המברך על אכילת מרור שהוא בלשון תורה בכזית ואם אוכל ברי' פחות מכזית הגם שחשובה איך יברך על אכילה ואינו אוכל כזית משא"כ בסי' ר"י ברכה אחרונה דלא נזכר בה ברכה על אכילה בכזית, אלא דלא קבעוהו על פחות מח"ש משו' דלא חשיב לברך עליו אבל ברי' שהיא חשובה תקנו לברך אחריה ואין דמיונו של מהרי"ו עולה יפה והוא פלא:

ולא מצאתי פתר למו אלא ע"פ שיטת מהר"ם שבמל"מ הלכ' חמץ והלכ' שבועות דכל לשון אכילה שבתורה במשהו כלשון ב"א כמ"ש המל"מ הלכ' שבועות דלשון ב"א אכילה בוודאי בכ"ש, ולהרא"מ גם לשון אכילה שבתורה, ובא הלמ"מ דא"י ידי מצוה אלא בשאכל כזית, וי"ל דתה"ד ס"ל במקצתו כהרא"ש במרור דלא כתיב אכילה וליכא הלמ"מ רק היכא דכתיב אכילה דבעי כזית דוקא, ובמרור דלא כתיב אכילה יצא בח"ש ג"כ, ופליג עליו בחדא בס"ל דגם משום ברכה א"צ לאכול כזית דלשון אכילה שבתורה גם ח"ש בכלל ואין בזה משום דובר שקרים, הגם דמוכח מברייתא דאכלה לחצאין דבעי כזית זהו הוא מדרבנן מפני דפחות מכזית לא חשוב ואין ראוי' לצאת בה ידי מצוה כמו

ח"ש אינו חשוב לברך על אכילתו ב"א, הה"נ אמרו מה"ט דבעי למיכל למצות מרור כזית, ודן מינה כשאוכל ברי' דחשובה לב"א ה"ה דיוצא ידי חובת מרור, לולי דשרשים אין מצטרפין, ורא"ש דכ' דצריך כזית משום ברכה ס"ל דאכילה שבתורה בכזית דלא כרא"מ כן עלה במחשבה לפני ליישב פסקו מהרי"ו להפיק צערי והית' לי רווחה קצת: **אבל** לא נתיישבה דעתי במ"ש עד שקיימתי בעצמי אותיות מחכימות אייתו ספר ונחזה, ושמתי עיני בפסקי מהרי"ו, ולהיות כל דברי התשובה שייכי' ונלמדי' מהדדי אעתיקה כולו ככתבו וכלשונו:

וז"ל על שאלת השואל אם יוכל לצאת בקלח א' עם העלים שלה כמות שהיא אע"פ שאין בו כזית מטעם דברי' חשיבא כההיא דירושלמי שבראש"ש פ' כיצד מברכין אפי' לא אכל אלא פרידא א' צריך לברך אחריו, וע"ז כ' הרי"ו לע"ד הרי דברים קו"ח דאפי' ברכה דכתיב בי' אכילה בהדי' באוריית' אפ"ה חשיבא ברי' פחות מכזית כ"ש מרור דלא כתיב בי' אכילה כלל דיאכלוהו אפסח קאי וכ"כ הרא"ש בע"פ בהדי' טעמא דבעינן כזית במרור משום דמברכי' על אכילת מרור ואין אכילה פחות' מכזית ולא יהי' לשון ברכה כמה דכתיבה באורייתא עכ"ל, ושוב כ' די"ל דא"י משום דא"י בשרשים, והנה כל עין רואה יראה כי הולך הוא ודבריו בנוים על דברי הרא"ש, ומסביר דברי הרא"ש משום דיאכלוהו קאי על פסח והרי ס"ל בכוונת הרא"ש כפשוטו דאין מצוה לאכול דוקא כזית מרור לצאת י"ח ואפי' מדרבנן, אלא משום דמברך על אכילתו דלא כמ"ש אני בעני בכוונתו, ודלא כמ"ש בח"ס סי' ק"מ דהא ס"ל דיוצא בברי' ואפילו מדרבנן:

והנה מה שלמד הרי"ו מברכה אחרונה מקו"ח מה ברכה דכתיב' אכילה בהדי' באורייתא אפ"ה חשבינן ברי' פחות מכזית כ"ש מרור דלא כתיבה בי' אכילה אלא רבנן תקנו שיברך על אכילה משו"ה בעי כזית וברי' בכלל, הנה מ"ש דבאוריית' כתיבה בהדי' אכילה כוונתו דילפי' ברכה מקרא דואכלת ושבעת ותקנו רבנן ברכה אחרונה מאיזהו מין שאוכל בעין דאוריית' דכתיב ואכלת שהוא בכזית ומ"מ ברי' חשובה ומברכי' עליה, כ"ש מרור דלא כתיב אכילה וברכה שלפניה אין לה סמך מדאורייתא, ומשום נוסח ברכה דתקנו על אכילה, צריך כזית, כ"ש כשאוכל ברי' דחשובה דמברך על אכילת מרור כן נ"ל כוונתו רצוי' ופשוטה, בכ"ז אין מובן לי היטב דמיונו לברכה אחרונה הגם דילפי' מקרא דכתיב בי' אכילה מ"מ בברכה אחרונה דפירות אינו מזכיר בברכה אכילה דקאי שאכל שיעור אכילה, משא"כ ברכת מצוה של מרור שמברך וצונו על אכילה בכזית והוא פחות מכזית מה מהני חשיבותי' דברי' והוא פחו' מכזית וצ"ע:

עכ"פ למדנו מתה"ד דנקיט דברי הרא"ש כפשוטן דיוצא ידי מצוה בפחות מכזית אי לאו משום ברכה, וקשי' עליו קושיות של הש"א כולן לכאורה, ונ"ל דגם לתה"ד י"ל דס"ל בכוונת הרא"ש כמ"ש דאי לאו משום ברכה לא הי' צריך לאכול כזית אלא משום ברכה דאין אכילה פחות' מכזית אמרו שא"י מדרבנן רק בכזית כדי שלא יהי' דובר שקרים וצונו על אכילה, וס"ל לתה"ד דעל ברי' ג"כ יוכל לברך על אכילה דמחשב' אכילה גם בפחות מכזית וכיון שיוכל לברך ברכה כזו על ברי' מעיקרא הכי גזרו אומר דא"י אלא אם אוכל כזית או ברי' גם פחות מכזית כיון דעל שניהם יוכל לברך על אכילה דכולל כזית או ברי' פחות מכזית, ובריייתא דקתני אכלה לחצאין יצא והוא שאכלן בכדאכ"פ ה"ה אם אכל ברי' שלימ' פחות מכזית יצא, וכן בריייתא דלעיל י"ט דמצטרף דבלא צירוף ל"י הכל כשלא אוכל ברי', וכן מה שהקשה על הרא"ש מדילפי' מבערב תאכלו מצות למצה בזה"ז ג"כ לק"מ ע"ד שכתבנו, אבל נשאר לנו קושיתנו על הרי"ו דמפורש כ' דס"ל לרא"ש דיאכלוהו קאי ע"פ לבד שאין זה במשמעות הקרא לדידן וצ"ע, ובהא סלקינן דוודאי מדרבנן בעי כזית ואם אכל ח"ש ל"י י"ח מרור אפי' אכל בברכה ולתה"ד ה"ה כשאוכל ברי' שלימה דיוצא ומברך עלי', אבל לא כשהיא חסירה, זהו מה שהעלתה מצודתי בדין זה לפי מסת הפנאי, ופר"מ י"נ נ"י שדעתו רחבה ומלאה יתן עין עיונו על דברינו הנאמרים בחפזון בימי חפזון, ואת אשר יבחר יקרב, וה' ימים דכתיב בהו כי לא בחפזון תצאו קרב, כאות נפשו, ונפש אוה"נ חותם באהבה. פ"ב ד' י"ב ניסן תרכ"ז לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פז

יוסיף דעת, יוסיפו לו אורך ימים ושנות חיים ה"ה י"נ הרב המופלג בתורה וביראת ה' טהורה, המאוה"ג גבר חכם בעוז מוכתר בנמוסים גן ההדסים כש"ת מו"ה יוסף גוגענהיימער נ' אבדק"ק קאלין יע"א:

יקרתו הגיע אלי בעש"ק העבר פ' ח"ש אחר חצות ומיד שמתי אל לבי להשיבו מפני הכבוד וחביבותי אליו, אבל לא הי' באפשרי כל השבוע כי הגיע עת לעשות לה' ללמוד הו"ת ברבים בפני ב"י גדולה לאלקי', נוסיף לזה טרדות רבות העמוסים עלי מכל צד תוספ' מרובה ללחום מלחמת ה' שערה כידוע לכבודו הרמה, בכ"ז להיות פר"מ ני' גילה לי במכתבו כי הענין דוחק ומבקש מאתי להשיב לו בקרוב האפשר דחקתי עצמו ובאתי אל העיון לעיין בשאלתו בלילה זו ושחר קמתי לגמור הענין בכי טוב ואודיעהו מה יש אתי בנדון שלפניו, והוא ע"ד צוקער הנעשה בשמירה מעולה לי"ט של פסח, והגעלת

הכלים בהשגחת פר"מ ני', ונאמר לפניו כי הדפוסים א"א להגעיל שא"א שלא יושחתו הדפוסים, אבל מנקי' ומדיחי' הדפוסי' בכל השנה אחר שנוטלים הצוקער מתוכם ולא נשאר בהם אפי' כחרדל, ואופן שמריקים הצוקער לדפוסים הוא עד"ז ששואבי' הצוקער מן היורה ע"י קערות של נחשת ומן הקערות שואבים ע"י כפות של נחושת ומן הכפות אל הדפוסים של נחושת, ועיני כבודו שפיר חזו בח"ס או"ח סי' קל"ה ושם נאמר להחמיר כי כל הכלים צריכים הכשר ומקיל במקום הפסד להכשיר הכלים של חרס ע"י הגעלה ג"פ וסומך על בעהע"ט בצירוף קולות אחרות, ובנדון שלו א"א להגעיל הדפוסים, ונפשו בשאלתו אם יש למצוא היתר בלי הגעלת הדפוסים, אלו דברי ידידות של י"נ פר"מ ני':

והנני בתשובה שלימה לפניו אחר שמתי עיני ולבי בתורת משה רבינו אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס הנ"ל בצדדי התירים הרבה שצרפם כצרף כסף וראיתי כי רוב צדדי התירים ליתנייהו בנדון שלפנינו, ראשון לציין מ"ש דעכ"פ ספיקא איכא אם עירבו בו קמח באמצע השנה, כתב כן עד דלא ראה מ"ש ברכי יוסף דנודע כי האומנים טובלים פתם ביערות דבש והוא רותח, ובתר דראהו מחמיר שם בסוף התשובה שלא לשהותו, ולפי עדותו של בר"י יש בו בוודאי חמץ וכלים שנעשה בו בלועים מטעם חמץ, אלא שבברכי יוסף כ' עוד וז"ל ואפשר במקומות אלו אין מקפידין על הדבר, ולא מקפידין על נקיותא, ואין למדין מהם למקום אחר עכ"ל, לפ"ז הדר איכא ספק במקומותינו אם מקפידין או לא, אבל ראית' אחרי רואי בתשובה מאהבה ח"א סי' קכ"ט דמעיד שבעיניו ראה שעושין כן, ובל"ס שכן ראה בפראג ודרש סמוכי' בפאבריקען במקומות הסמוכי', ובל"ס גם עכשיו מקפידי' ואוקמינא אותם אמנהגא שנהגו בה מאז ואין לעשות סניף להקל משום דהוא ספיקא עד שיתברר דנשתנה הענין מכמות שהי', ממילא אזדא ג"כ סניף שני שנתהפך כשיטתו של ר"י כמובן, ולא נשאר לנו אלא צד א' להקל מפני שהכלים אב"י וקודם הפסח כמ"ש בח"ס, ואני לחלק יוצא ולדון של מי הפאבריק אם של ישראל היא אסור לו לעשות צוקער של פסח בכלים שאב"י כמו בכל כלי שאסורים כשנעשו אב"י אטו ב"י, ואם היא של נכרי יש לעיי' לפי המבואר בסי' קכ"ט דאסור לומר לנכרי בשל לי דהוי כמבשל ישראל בידים בכלים שאב"י, אפשר ה"ה כאן כיון שנכרי זה אדעת' למכור לישראל עביד ומעיקרא להכי אכוין אפשר דדומה לאומר בשל לי, ובוודאי העשוי מותר לקנות ממנו דסוף כ"ס דיעבד הוא ולא גרע מאם בשל ישראל בעצמו בכלי שלו או בשל נכרי דמותר לו ומותר לאחרים הגם דל"ל פסידא ועיי' רא"ש והג"א דלאו משום פסידא התירו המבושל, אלא משום דלא שכיח למגזר אטו ב"י עיי"ש, והה"נ כן כשבישל הישראל בשביל אחר או נכרי בשביל ישראל דמותר, ולא דמי למבטל איסור לכתחלה דאסור למי

שנתבטל בשבילו כמבואר בסי' צ"ט ובש"ך בשם מהרש"ל, דוקא לדעתו ורצונו של מי שנתבטל בשבילו, התם שאני דאסור למבטל עצמו בדיעבד ה"ה למי שנתבטל בשבילו, אבל בכלי שאב"י אפי' בישל בו במזיד שרי למבשל עצמו ה"ה דשרי לאחרים שבישל בשבילם דמקרי אצלו דיעבד, וכ"ש נכרי שבישל אדעת' שיהנה ממנו ישראל אפי' אין לנכרי תועלת בו כ"ש כשעושה לטובת עצמו למכור לישראל כדי להשתכר בו, וגדולה מזה מצאתי כתוב מאז בתשובת רדב"ז חלק ג' סי' תק"ז נכרי שהוסיף על תערובת ישראל שלא מדעתו וניכר שמתכוין לטובת ישראל דמותר לישראל, ואין לגזור שמא יצוה לנכרי לבטל כמו בשבת אם מכירו אסור שמא יצוה שאני התם דאיכא איסור שבות כשמצוה לנכרי, משא"כ כאן אין הביטול האיסור בעצמותו, אלא האכילה עיי"ש, ועיי' ב"י סי' צ"ט דמשו"ה אסור למי שנתבשל בשבילו שמא יצוה לנכרי ועבד לבטל, דוקא לצות לנכרי אסור, אבל אם נכרי עושה מדעתו בלי ידיעת ישראל מותר, ואפי' ישראל שביטל בשביל אחר אינו אסור רק כשידע ועשה לרצונו כמ"ש הש"ך בשם מהרש"ל, וכ"ש דמותר לישראל כשנכרי מבשל מדעתו כדי שיהנה ממנו ישראל אם עשה בלי ידיעתו, אבל כשעושה בידיעת ישראל אפשר דצריך לגעור בו כמו בשרואה שנכרי רוצה לעשות מלאכה בשבילו דאסור ויש לחלק ע"ד שמחלק הרדב"ז, וכ"ז כשעושה הנכרי במקרה בשל ישראל וכ"ש בשל עצמו ולהנאת עצמו, אבל בנדון שלנו במלאכתו קבוע בכל שנה לעשות צוקער של פסח לישראלים לבד ומשגיח עומד עליו ויושב ומשמר אפשר דדמי' לאומר לנכרי בשל לי משלך דאסור, ואפי' עושה הנכרי גם לדעתו להרויח בו אסור משום גזיר' דאב"י אטו ב"י, מלבד כ"ז בוודאי אין לנו להקל משום דהוא נטלפ"ג לחוד, ונשית פנינו לשארי צדדי התירים, הנה לכל היותר ליכא אלא עירוי דמבליע רק כדי קליפה וקרוב שיש בכלי ס' נגד קליפת הכלי יש להתיר מה"ט בדיעבד ועיי' כזה בפרמ"ג במשבצות סי' ס"ח בסופו בד"ה עוד פש גבן לברורי, דאם בישל בדיעבד בכלי שבלע ע"י עירוי בלי הגעלה דהתבשיל מותר דמסתמא יש בכלי ס' נגד קליפת הכלי עיי"ש, והה"נ דשרי צוקער העשוי קודם הפסח דקליפ' הכלי נתבטלה קודם הפסח ואין חוזר וניעור כמ"ש המג"א סקמ"ו דבטעם לכ"ע ל"א חוזר וניעור, ודוקא דיעבד, אבל לבשל לכתחלה, ל"מ כשהוא של ישראל דאסור לו לבשל לכתחלה כדי לבטלו, גם אם הוא של נכרי אפשר דיש בזה כמצווה לנכרי לבטל איסור בשבילו כמ"ש לעיל לענין נותן טעם לפגם:

ואפילו לא נחשוב זה כמצווה לו, יש לי מקום עיון אם מותר לקנות הצוקער מן הנכרי ולסמוך על הביטול ואפי' לא עשהו הנכרי כדי למכור לישראל, ומקום ספקתי יצא לי

מן מ"ש רדב"ז סי' הנ"ל שהשיב לשואלו דבר דמלתא דפשיטא הוא לי' תערובות או"ה בשיעור ביטול של נכרי אסור לישראל לקחת ממנו דהוי בשעה שלוקחו מן הנכרי כאלו מבטלו לכתחלה דלא התירו לי בדיעבד אלא מפני הפסד ממונו אבל לקיחתו מן הגוי לכתחלה הוא ואסור ודבר ברור הוא ואין ראוי להאריך בו עכ"ל, ונוראות נפלאתי וכי גרע תערובות של נכרי מתערובות של ישראל שבטלו באיסור שמותר לאחר שלא נתבטל בשבילו כמ"ש הרמב"ם וטור סי' צ"ט ול"א דהוי כמבטל לכתחלה כיון דלאחר ליכא פסידא, ועמדתי משתומם כשעה חדא, ועלה במחשבה לפני די"ל דבאמת לא שרי לאחרים רק לקבל במתנה מבעליו או לזכות מעצמו, אבל לקנות ממנו לא וטעמ' דמלתא דמניעת קבלת מתנה יחשב כפסידא דלאו בב"י אתרחש מי שיתן לו מתנה משא"כ לקנות כמו כן ימצא לקנות במק"א הו"ל כמבטל לכתחלה להכניס עצמו לקנות דבר שיש בו תערובת איסור, ועיי' חילוק כעין זה בין מתנה למכר במל"מ פ"ו מהל' זכי' ומתנה דכ' הא דקתני במתני' לכתחלה לא תמכור וכ' רש"י דאם בא לב"ד אמרי' לו שלא יקנה דוקא שלא יקנה דבר שבעל נפסד על ידו אבל פשיטא שאין אומרים שלא יקבל במתנה וכי בידו לקבל מתנה מאחר עיי"ש, ואע"פ שאין ראי' לדבר דאין העניינים שוין, מ"מ זכר לדבר איכא לחלק בין מניעת קבלת מתנה למניעת קנין והוא פשוט, וי"ל לפי סברת רדב"ז דמ' שלוקח דבר שנתבטל הוי כמבטל שאין לו פסידא דוקא לקנות בדמי שוי' אסור כשנמצא לו במק"א, אבל לקבל במתנה מותר דאיכא פסידא, ויש להעמיס באפשר בכוונת רדב"ז דמ"ש לקחת היינו בדמים, אבל במתנה שרי, מ"מ רחוק להעמיס כ"כ בכוונתו דכ"כ האי הו"ל לפרושי וסיים ודבר ברור הוא ואין ראוי' להאריך, וקוצר במקום שראוי' להאריך טובא, ודבריו נפלאו ממני:

ומ"מ ממוצא הדברים נשארה לנו חקירה זו דאפשר דאסור לקנות דבר שנתבטל בין מישראל בין מנכרי, ויש לנו סיוע לזה ממ"ש האו"ה ומביאו בד"מ סי' צ"ט וש"ך שם דלא ימכור לאחר אלא יתן במתנה ונדחק הש"ך דבמתנה לאו דוקא אלא בפחות מדמי שוי' התערובו' עם האיסור, ולמ"ש י"ל דנקיט במתנה דשרי בין לנכרי בין לישראל אבל במכירה לישראל אסור, וגם אם מוכר לישראל בפחות מדמי שוי' לפי ערך האיסור אסור לישראל לקנות הגם דהאיסור במתנה הוא לו ואיכא במניעתו פסידא דקבלת איסור במתנה, האיסור לא חשבי' לפסידא רק ההיתר אלו לא נתערב לא ה' אסור לו, ואין לנו לדין אלא אם מפסיד ההיתר שיש בו כיץ שאין לו במניעת קנין ההיתר פסידא אסור לו לקנותו ועיי' וא"ש, אלא מדכ' רמ"א דלא ימכור לישראל כיון שנהנה משמע דבלא"ה הי' מותר למכרו משמע דלולי הנאת המוכר הי' מותר למכרו לישראל, וכן נראה דעת

הש"ך ופר"ח, ובנדון שלנו דאיכא תרתי נטלפ"ג וגם קרוב דיש ס' נגד קליפת הכלי יש לסמוך על שיטת תוס' פסחים למ"ד ע"א ד"ה ולשהנהו וכו' דמשהו ונטלפ"ג מותר לבטל לכתחלה ואפי' לישראל יש להתיר דליכא משום מבטל איסור כ"ש לקנות מן הנכרי אחר שכבר עשהו, נוסיף על זה תוס' מרובה כי נשפך לדפוסים ע"י עירוי מכלי ג' לדעת מהרי"ל שבט"ז סי' צ"ב ס"ק למ"ד, והט"ז חולק עליו ועיי' ש"ך ק"ז, ובנקה"כ סי' צ"ב ופרמ"ג במשבצות שם, גם יש לצרף דהוי ג' נ"ט בנ"ט הגם דנקטי' דחמץ ק"פ ל"מ נ"ט בנ"ט עיי' מג"א סי' תנ"א דבג' נ"ט מקולי':

והנה פר"מ ני' הוסיף על הצדדי' שבח"ס צד א' מדעתו, בנדון שלפנינו ושפיר קמוסיף שיטת רי"ו שבב"י סי' צ"ג שהסכים עמו הב"י והת"ח כמ"ש הש"ך סי' ס"ח ס"ק ל"ג, דכלי נחושת אינו בולע ע"י עירוי, והה"נ בנדון שלנו הדפיסים של נחושת הם, אלא דהש"ך דחה שיטת רי"ו בב' ידים, ועי' מנחת יעקב כלל ג' אות ו' דיש להקל בדיעבד בלא הגעלה, ופמ"ג בסי' ס"ח במשבצות בסופו מביאו וכ' שאין לסמוך להקל בדיעבד ואפי' בהפ"מ, ובלתי ספק טעמו משום דשיטה זו כולה מוקשה ונדחה מימינו של הש"ך, ואני אומר ימינו וזרוע עוזו של הש"ך דחוי, ושמואל מקרבת בעזרת ימין ה' רוממה, הנה הש"ך הקשה על הרי"ו ממתני' דזבחים דקתני א' שעירה בו טעון מריקה ושטיפה ומתניתי' ע"כ בכ"נ דכ"ח טעון שבירה אפי' ע"י עירוי כדקתני בברייתא ומוכח דאפי' כ"נ בולע ע"י עירוי, ופלתי סי' ק"ה כ' דקושי' הש"ך קושי' ג"כ על הירושלמי דקאמר תחלה דלעולם אין עירוי מבשל וכ"ח בולע ודחי הרי תני אף בכלי נחושת כן ואין לך למימר כ"נ בולע, מה לו להביא ממרחק מברייתא ולא מביא ראי' ממתני' דמוכח דכ"נ בולע ע"י עירוי, וגם קשה למ"ד כ"ח שאני דבולע, וכ' מזה יצא לו לרמב"ם דכ"ח ל"ב שבירה רק בחטאת וי"ל מתני' בכ"ח איירי ובכל קדשים חוץ מחטאת, והוצרך להביא ראי' מברייתי' דת"כ וא"ש לרמב"ם, אבל הא רמב"ם יחידאי הוא וקשה לרוב ראשונים ופוסקים קושי' הפלתי ושיטת חי"ו אינה מיושבת גם אי ס"ל כרמב"ם דהא בירושלמי עכ"פ מפורש מברייתא דת"כ דגם כ"נ בולע ע"י עירוי, ומ"ש הפלתי עוד שם הוא עד"פ רחוק במחכ"ת, ואשר אני אחזה ליישב וכבר העלתי בתשוב' יישוב לכל זה בהקדמת מילין פשוטי' דבוודאי בשטיפה בצונן דהוא משום מה שנדבק בדופני הכלי ועיי' רא"ש שלהי ע"ז דבקדשים הקפיד' התורה יותר על הנקיון שלא ישאר נדבק אפי' מעט דמעט מזעיר דאין בו קפידא בשאר איסורים בדבר זה ודאי אין לחלק בין כ"ח לכ"נ, ניהי דבטבע כ"כ שקשה לבלוע בפני' אבל נדבק בדופני כמו כ"ח ואין קשיו של נחושת מעכב הדבק ולא ס"ד לחלק בין כ"ח לכ"נ רק לענין הגעלה דכ"נ אינו בולע בקל כמו כ"ח והא ראי'

דבכ"נ מהני הגעלה ובכ"ח ל"מ הגעלה דכ"ח בולע בקל יותר מכ"נ, והיינו דאמר כ"נ בולע אם לא דעירוי מבשל, והנה הך ברייתא דמביא ירושלמי והתני' אף בכ"כ כן כך היא שנוי' בת"כ בזה"ל עירה לתוכה רותח מנין ת"ל אשר תבושל בו ישבר והתני' אף בכנ"ח מניין דבעי מושיט ת"ל אשר תבושל בו ישבר וכ' הק"א מנין כ"כ דבולע עירוי תלמוד לומר אשר תבושל בו, מבו מרבי' עירוי בכ"ח וסמוך לי' ואם בכלי נחושת דקאי אתרוייהו, והוכיח הירושלמי מדכ"נ צריך הגעלה כשבלע ע"י עירוי ש"מ דמבשל, ונ"ל דהך ברייתא אתי' כמ"ד מריק' בחמין ושטיפה בצונן לכן אמר מנין שאף בכ"נ כן דבולע ע"י עירוי וטעון מריקה בחמין ודריש ממשמעות הקרא דבו דכתיב בכ"ח קאי גם לאחריו דאם בכ"נ בושלה אבל למ"ד מריקה ושטיפה בצונן ולא איירי קרא בהגעלת בליעת הכלי וסמך על הגעלת כלים דמדין פשיטא דליכא חילוק בין כ"נ לשארי כלים לענין מוש"ט בצונן וכ"ש הוא מדבעי כ"ח שבירה דבולע ע"י עירוי' כ"ש דכ"נ בעי מוש"ט בצונן ונקיון היטב כשעירה לתוכה וע"כ ברייתא זו אתי' כמ"ד מריקה בחמין והוכיח שפיר דכ"נ בולע ע"י עירוי והא"ש דממתני' ליכא הוכחה דהא סתם מתני' שלאחריה לפי הגרסא שלפנינו מריקה ושטיפה בצונן ועיי' תויו"ט, ולא מוכח ממתני' דכ"ב בולע ע"י עירוי ד"א שעירה וכו' טעון מריקה ושטיפה הכל בצונן, וקמ"ל אפי' ע"י עירוי בעי נקיון ביותר דל"ת דגזה"כ הוא דוקא ע"י בישול בעי מוש"ת או דה"א דע"י עירוי לא מדבק כ"כ כמו ע"י בישול קמ"ל ופשיטא דליכא חילוק לענין זה בין כ"ח לכ"נ, וא"ש הירושלמי דהוצרך להביא מברייתא דע"כ אזיל למ"ד מריקה בחמין דאל"ה לא הי' אומר מנין שאף בכ"נ כן כמ"ש ומיושב קושי' פלתי על הירושלמי, ומ"מ דבריו ביישוב הרמב"ם נכונים דיש לרמב"ם ראי' לשיטתו דכ"ח ל"ב שבירה רק בחטאת מדלא מייתי ירושלמי ראי' ממתני' דהא הרמב"ם פסק כמ"ד מריקה בחמין, וכ' התויו"ט דע"כ הי' לרמב"ם הגרס' במתני' מריקה בחמין, ותמה על הברטנורא דאוחז החבל בב' ראשין דגרס מריקה בצונן ונקיט להלכתא מריקה בחמין, ורמב"ם ע"כ הי' לו הגרסא מריקה בחמין ומדלא הוכיח הירושלמי ממתני' ע"כ די"ל מתני' בכ"ח איירי וא"ש ועיי':

וע"פ הוצעת דברינו אלו יצא לאור צדקתו של הרי"ו בדינו, דהרי מבואר מברייתא דת"כ דיש לחלק לענין עירוי בין כ"ח דקל לבלוע מכ"כ, דהא אמר מנין שאף בכ"נ כן דבולע ע"י עירוי, כמו כ"ח ויליף לה ממשמעות' דקרא משמע דשוי' בלדבר הזה דכ"מ דכ"ח טעון שבירה טעון כ"ב מוש"ט ולמ"ד מריקה בחמין מוכח דבולע, אבל למ"ד דמריקה בצונן לא מוכח ממשמעות' דקרא דבולע דהא לא אייתר קרא להכי, אלא דדרש סמוכים שזה כזה, הדרינן לסברת חוץ דשאני כ"נ מכ"ח דכ"נ קשה לבלוע ועירוי גרוע מבישול

דהא צריך אשר תבושל בו לעירוי דה"א דוקא בישל, ובכ"נ דליכא קרא דבולע מנ"ל דבולע, ולפי גרסא שלפנינו במתני' מריקה בצונן וקיי"ל כסתם מתני' ויפה פסק הרי"ו לדינא דכ"נ אינו בולע ע"י עירוי, ואדחי נמי ראי' ר"ת שבתוס' שבת דעירוי מבשל דתלי' בהנ"ל וא"ש נכון בעזה"י:

והנה הגם שהרחיב ה' לנו באר"ש ברור מללנו ביישוב שיטת הרי"ו, ורשב"א בתה"א בית רביעי ש"א מביא שהיא שיטת בעה"ע, וחולק עליו ועיי' ש"ך דמביא כמה ראשונים דחולקים על שיטה זו, ולפמ"ש ע"כ הרמב"ם ג"כ דלא כוותי' דהא הרמב"ם פסק מריקה בחמין והי' לו כן הגרסא במתנית' וכיון דקיי"ל מריקה בחמין ממילא מוכח מקרא דכ"נ בולע ע"י חמין כבריית' דת"כ, וכי כן בוודאי אין להרים ראש, בקלות ראש בהוראה לסמוך על בעה"ע ורי"ו לבד ואפי' בה"מ צריך עוד תלמוד לדינא, מ"מ בנדון שלפנינו דיש בלא"ה כמה צדדי היתר, דראוי' לסמוך עליה', ובצירוף שיטות בעה"ע ורי"ו אחר שיישבנו ואוקימנו' על מכונה, בטוח לבי לא אירא להתיר לכתחילה לעשות הצוקער בלי הגעלת הדפוסים אחר הנקיון היטב אפי' כשהפאבריקאנט ישראל, הנלפע"ד כתבתי בעזרת שוכן מעונה, החונן לאדם דעת ובינה מ"מ מהיות טוב אם ליכא הפסד מרובה להניח מן הצד צוקער הראשון דיש ג"כ לתלות דיצאה כל הבלוע בבישול ראשון והשומר עמו כאישון, ישמור אותנו מטעות ומכשול, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה מרובה. פ"ב כאור בוקר ליום א' לסדר והנה אנכי עמך תרכ"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פח

את חג המצות, תחוג בדיצות, חדוה שמחה וגיל, צדיק גיל יגיל ה"ה אחי חביב נפשי הרב הגאון הגדול מעוז ומגדול, ברוב תשבחות משובח ומהולל בנש"ק כש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י אבדק"ק מט"ד יע"א:

יקרתך קבלתי בעת שאני שאול ביותר לתלמידים בפרקא דכלה והטרדות בשאר ענינים מרובים ולא יכלו ולמלאות מבוקשך יצאתי בתשובה מאהבה להפיס דעתך לשלוח לך קמחא דפסחא שמורים לה':

ועל פקפוקך על חיטין שמורים שהכנת לך בהכנה דרבה, לפי שנמצא בחיטין תערובות גללי הנהו עכברי רשיעי וחושש אתה לצאת בהם משום הקריבהו נא לפחתך וכו' מדבריך נראה דפשיטא לך הגם דמאיסו ויש בהם משום הקריבהו וכו' מותרים לאכול מהם ביו"ט ש"פ וכל אכילה דרשות, הטה נא אזנך אחי ושמע לקול קן קולמסי דבר

בעטי בעתו ובזמנו, מה שהזמין ה' לפני בענין זה, ומגלגלים זכות ע"י זכאי כמותך יב"י שע"י מבוקשך מאתי וקצורי דבריך באתי אל העיון בענין זה, ונתגלגלו הדברים מענין לענין באותו ענין ומני ומנך תסתייע שמעתתא, בעזרת אילעי גבר מלעילא ומלתתא. הנה הטור או"ח ס' תס"ו מביא ע"ש הר"א מגרמייזא ומביאו הרא"ש פ' כ"ש שק שיש בו קמח וישבו עליו תרנגולים אינו מחמיץ מיהא ירקד הבצק הנדבק לחוץ והשאר מותר, וכ' הגה' מהרל"ח משו"ה ירקד הקמח דכשילוש במים יהי' מ"פ עם מים, וב"ח כ' דצואת תרנגולים לא מ"פ הוא אלא ענין בפ"ע והא דבעי ריקוד משום דממאס ולכן דייק וכ' לחוץ דאסור לאכול הנדבק משום ב"ת, ויש להוסיף על דיוקו של הב"ח מדסיים והשאר מותר משמע דהנדבק אסור, ואי דבעי ריקוד משום דהו"ל מ"פ השאר אינו אסור דאפשר שילוש במ"פ, ש"מ דלאו מה"ט בעי ריקוד אלא משום ב"ת, והט"ז ס"ק ד' כ' דמשו"ה בעי ריקוד כיון דלמצה הוא למצוה וכן לסעוד' י"ט אין ראוי' לנהוג בזיון בהם, והוא ע"פ סוגי' ש"ס מנחות ס"ט שעורים שנמצאו בגללי בהמה דפשיטא לש"ס דפסולים למנחות משום הקריבהו לפחתך וכו' משום דמאיסו, ולטעמא דט"ז לא א"ש לשון לחוץ דקאמר ולפי גרס' הט"ז בטור ישליכם לחוץ בוודאי יש לדייק דמשליכו לאיבוד וכן והשאר מותר משמע דהנדבק אסור, וצ"ל למה אסור ואי משום ב"ת לא הי' צריך הט"ז לומר דאין ראוי' למצוה ולסעודת י"ט הא אפי' אכילה דרשות של חה"מ וכל השנה אסור משום ב"ת, וי"ל דס"ל לט"ז בוודאי אחר שהסיר הנדבק ועומד בפ"ע מאיס טפי ואיכא משום בל תשקצו ולכן משליכו לחוץ אבל אם הוא מעורב בשאר קמח לא מאוס לאכול בתערובות כ"כ וליכא משום בל תשקצו, ולכן התחכם דירקד כדי לאכול מן הקמח למצות מצה ולסעודת יו"ט, וכ' דאין ראוי' לנהוג בזיון בהם ולא כ' דא"י ידי מצות מצה משום הקריבהו נא לפחתך כבש"ס מנחות, משום דהתם מאוס אבל כאן בתערובות לא מאוס ומ"מ יש בו משום ביזוי מצוה כנ"ל בכוונתו:

ובכ"ז מרווח יותר טעמו של הב"ח משום ב"ת דהא לא איירי הרא"מ לאכול לצורך מצוה ולסעודת יו"ט, מאיסור חמץ איירי דאינו מחמיץ, וכי איירי דל"ל קמח אחר למצוה ולסעודת יו"ט, לכן נראה יותר כטעמא של הב"ח דגם בתערובות מאיסי טובא עד שיש בו משום בל תשקצו ובלי ריקוד אסור גם לאכילת רשות כנ"ל:

ולצאת בו י"מ יש נ"מ בין טעמא של הב"ח ובין טעמא של הט"ז והוא עפמ"ש הפר"ח יו"ד סי' פ"ד וכללא כייל לנו דבר דמאיס לרוב עולם ולא מאיס לדידי' ליכא משום ב"ת דל"א בדבר זה בטלה דעתו, חוץ אם מאיס לכ"ע, ואם מאיס לדידי' לחוד ג"כ איכא משום ב"ת עיי"ש ועיי' פרמ"ג או"ח ססי' קנ"ד במשבצות שהעלה לענין מצוה גם אם

לדידי' לא ממאס אם ממאס לאחרים איכא משום הקריבהו נא לפחתך דבר שנמאס לב"א עיי"ש ומלתא דמסתברא הוא, לפ"ז לשיטת הב"ח דמשום דמאיס ואיכא ב"ת, אם אינו מאיס לדידי' ומאיס לרוב עולם ליכא משום ב"ת ומותר לאכול אכילת רשות ומצוה, אבל לטעמא דט"ז גם אם לא ממאס לדידי' ומותר לאכילת רשות מ"מ למצוה איכא משום הקריבהו נא כיון דממאס לאחרים ועיי':

ויש לעיי' לשיטת הב"ח דיש בו משום ב"ת אם עבר ואכל ממנו למצוה אם יוצא בדיעבד, הנה משום כ"מ דא"ר לא תעבד ליכא לפי דכייל לנו מהרי"ט ומובא בש"ך ח"מ סי' שפ"ח דל"א א"ע ל"מ רק אם ל"מ לא עשה איסור, והכא גם אם ל"מ עבר על ב"ת ולא מרויחי' מידי אבל י"ל דל"י משום דהוא מצוה הבאה בעבירה ואפי' למ"ד דיצא בגזל לולב וקרבן וכדומה, דוקא כשלא עשה העבירה ע"י עשיית המצוה דגם אם לא עשה המצוה עבר עבירה אבל כאן בשעה וע"י שעושה המצוה עובר העבירה לכ"ע לא יצא, ועיי' זה בירושלמי שבת פ' האורג אין עבירה מצוה, ועיי' טורי אבן ר"ה כ"ח, וי"ל איפכא לכ"ע אפי' למ"ד מהב"ע לא יצא הכא יצא דאין עבירה גורמת המצוה דכמו כן הי' יוכל לעשות המצוה כשלא הי' מעורב בו צוא' תרנגולים ועיי' זה בתוס' סוכה גבי לולב של אשירה דליכא משום מהב"ע דאין העבירה גורמת למצוה שתהי' משא"כ בגזל קרבן ולולב ע"י העבירה בא לידי מצוה, ועיי' לח"מ ופ"י סוכה ר"פ לה"ג משו"ה לשמואל ביט"ש יוצא כיון שיוצא בשאול ואין העבירה גורמת המצוה, ויש לחלק בין הענינים, גם יש לעי' אם איסור ב"ת דאורייתא או דרבנן עיי' פר"ח סי' פ"ד וקי"ו כי דעתו שאינו רק אסמכתא, ובט"ז שם נראה בעין דס"ל דאיסור דאוריית' הוא, אלא שאין לוקין, ועי' אריכת נפלא בזה בתב"ש סי' נ"ג, ואם איסור ב"ת רק דרבנן תלי' אם גם העושה מצוה הבאה ע"י עבירה דרבנן לי', והדברים ארוכים:

ויש לי עוד הרהורי דברים אם אין לו מצה אחרת אלא מצה דמאיסי כ"כ עד דיש בה משום ב"ת אם מותר לאכלה למצות מצה דליל ראשון דעשה דוחה לאיסור לב"ת, והנה אם איסור דב"ת דאורייתא לשיטת תוס' קדושין סוגי' דחדש דמצה עשה לפני הדבור אינו דוחה לל"ת דלאחר הדיבור ובשיטתו מקשה ר"פ לולב הגזול ל"ל קרא למעט מצה של טבל תיפוק לי' דהוא מהב"ע משום דאין מ"ע דמצה דוחה איסור טבל דלאחה"ד, ועיי' ש"א סי' צ"ה לא קמיבעי לי אלא למאן דס"ל דעשה דקודם הדיבור דוחה לל"ת דלאחה"ד וכן לשיטת פר"ח דאיסור אכילת דבר מאוס מדרבנן, מבעי לי אפי' לשיטת תוס' הנ"ל אם מותר לאכול דבר מאוס למצוה דגם לתוס' בוודאי עשה דלפני הדבור דוחה איסור דרבנן, או נימא ניהי דאיסור דב"ת ליכא דנדחה מפני מ"ע דמצה אבל אינו

יוצא בו משום הקריבהו נא לפחתך וכיון שהדבר נמאס הגם דאיסור ב"ת נדחה מפני המצוה מ"מ יש בו משום הקריבהו וכיון שאינו יוצא בו ממילא אסור לו משום ב"ת ואם אכל עבר משום ב"ת או מדאורייתא או מדרבנן:

והא דפשיטא לי דמשום הקריבהו נא לא יצא בדיעבד יח"מ נפקא לי ממ"ש הרמב"ם פ"ב מהלכ' אסורי מזבח הלכ' יו"ד בהמה שנולדה בה אחת מן הטריפות וכו' אסורה לגבי מזבח ה"ה אומר הקריבהו נא לפחתך וכ', ובהלכה י"א כ' נשחטה ונמצאת טריפה תצא לבית השריפה, הרי משום הקריבהו נא לפחתך אם נשחטה יוצאת לבה"ש, ויש לדחות אם כבר הקריבהו באמת יוצא אלא דלא יקריבה אחר השחיטה לכתחלה מה"ט דהקריבהו עיי' גיטין נ"ה ע"ב בתוס' ד"ה שלא יאמר מזבח אוכל גזילות ועיי' סוכה ר"פ לולב הגזול והבאתם את הגזול ואת הפסח, גזל דומי' דפסח מה פסח אין לו תקנה וכו' ושם נאמר הקריבהו נא לפחתך נראה דכל שיש בו משום הקריבהו לפחתך פסול בדיעבד ועיי' מנחות ס"ט וזבחים ר"ת התערובות:

וראי' זו שהבאתי מרמב"ם שדחיתיה, חוזרת ונראת לי, הנה הכ"מ הקשה מדשביק הרמב"ם לקרא דמן הבקר להוציא את הטריפה ותירוץ דס"ל דדרשא זו אסמכת' היא, וצ"ל דמביא משום הקריבהו דהוא מדברי קבלה וכדאורייתא הוא או עכ"פ חמיר מאיסור דרבנן שאסמכו' אקרא, ועיי' ר"ן מגלה ה' ע"ב בספק דדברי קבלה אזלינן לקולא כמו בדרבנן ועיי' ט"א שם שחולק עליו שספיקא להחמיר כמו בד"ת דשניה' מאדון א' נתנו, ועיי' תב"ש סי' ד' אות ט' ואכ"מ:

והנה תי' הכ"מ מלבד שהוא דוחק גדול לומר דדרש מן הבקר אסמכת בעלמא הוא ושביק ש"ס בכ"מ איסור מדברי קבלה שהוא לכהפ"ח קרוב לדאורייתא ונקיט דרש הוא אסמכת' שאין בו רק איסור דרבנן עוד קשה לי מסוגי' דחולין י"א דשקל וטרי טובא להוכיח דאזלינן בתר רוב' מפסח ורישא ש"ע דלמא טרפה היא וכ' רש"י דטרפה פסול מקרא מן הבקר רמב"ם לפי שמיישבו הכ"מ דדרש מן הבקר אסמכת' הוא ליכא הוכח' מקרא דאזלינן בתר רוב, וצ"ל דמקשה דפסול משום הקריבה לפחתך דגם מדברי קבלה ודאוריית' היא כצ"ל, אבל קשה כיון שא"א שיקריב באופן אחר דא"א לברר ליכא משום הקריבהו לפחתך דגם לפחתו מוכרח להביא כזה, ואם ימצא פחתו שהוא טרפה אחר השחיטה אין עליו כלום מה הי' לו לעשות וצלע"ג:

ומה שתי' עוד הכ"מ אין לו מובן כלל, וחנני הי"ת בזה בלמדי מסכת' חולין על הסדר בישיבה גדולה לאלקי' בשנדייק לשון הרמב"ם שכ' בהמה שנולדה בה א' מן הטריפות האוסרת אותה באכילה אסורה לגבי מזבח עכ"ל, והנה מ"ש האוסרת אותה באכילה

שפת יותר הוא פשיטא מכיון שנולד בה א' מן הטרפות שאסורה באכילה, ונ"ל דרצה לומר אפי' נולד בה ספק טרפה דמותר' מה"ת לפי שיטתו או שנולד בה טריפה שאינה טריפה אלא מדרבנן אסורה לגבי מזבח וזהו שכ' א' מן הטריפות כל שאוסרת אותה באכילה יהי' מדאורייתא או מדרבנן אסורה למזבח כנ"ל, והנה מקרא דמן הבקר למטה דממעטי' טרפה היינו טרפה דאורייתא אסור מה"ת אבל ספק טרפות או טרפות דרבנן גם אם רבנן שאמרו שאסור להדיוט אמרו ג"כ שאסור לגבוה סוף כ"ס אינו אסור אלא מדרבנן, אבל משום הקריבהו נא לפחתך שהוא דאורייתא ולכהפ"ח חמירא טובא מדרבנן, גם בטרפות דרבנן איכא משום הקריבהו לפחתך כיון דיש בו איסור לדידי' הגם דרק דמדרבנן אסור לו כיון דאין ראוי' לו איכא משום הקריבהו לפחתך הירצך בדבר. שאין ראוי' לו לעצמו ולא גרע איסור דרבנן מדבר מאוס שאין בו איסור דשייך בי' משום הקריבהו, ויפה עשה הרמב"ם דכ' משום הקריבהו דכולל יותר מן מקרא דמן הבקר כנ"ל נכון בעזה"י:

ועשיתי לי סמוכים למ"ש דכל שאסור אפי' רק מדרבנן יש בו משום הקריבהו מדברי קבלה, מסוגי' דחולין סוגי' דרבוצה דמקשה למ"ד א"א משוחט בחוץ מחתך בעפר הוא והקשה הפלתי קושי' עצומה הא לגבוה כ"ע מודים דא"א וקשי' לכ"ע ומצאתי ליה יישוב ע"פ שיטת רש"י בע"ז והיא שיטת הלבוש דלמ"ד א"א אינו אלא מדרבנן, ופלתי ותב"ש הקשו מדמקשה מחתך בעפר הוא והא אסור רק מדרבנן ומדאורייתא ראוי לפני', ונ"ל דקושי' פלתי מתורצת בירך קושי' זו עפמ"ש כל שאסור להדיוט מדרבנן פסול לגבוה מדברי קבלה משום הקריבהו נא, ומקשה שפיר למ"ד א"א הגם שאין איסורו להדיוט רק מדרבנן ממילא אין ראוי' לפנים מדברי קבלה שהוא כדאורייתא וכמחתך בעפר הוא לגבוה, ומיושב הקושי' על רש"י ולבוש, והא"ש דלמ"ד אין אדם אוסר להדיוט אפי' מדרבנן ל"ק הא אסור לגבוה מיהת ואין ראוי' לפנים, כיון דלהדיוט שרי לגמרי ליכא משום הקריבהו לפחתך הגם דלגבוה אסור כיון דאין איסורו רק מדרבנן לאו מחתך בעפר בעלמא הוא כקושי' פלתי וא"ש עד"פ נכון ואיכא פנים מסבירות לסברתינו ועיי':

היוצא לנו כי הרמב"ם ס"ל בוודאי דדרש זה דמן הבקר דאורייתא ונקיט משום הקריבהו דמשו"ה גם טרפות דרבנן אסור מדברי קבלה דהקריבהו לפחתך, לפ"ז הדר' ראי' דידי דמשום הקריבהו בדיעבד לא יצא, ואפי' כבר נזרק דמו והקריבוהו כראוי' לא יצא, דאלת"ה הא ודאי מכח קרא דמן הבקר למעט הטריפה אפי' דיעבד לא יצא, ואם משום הקריבהו יצא בדיעבד הדר תקשי איך שביק הרמב"ם דרש דמן הבקר מהאי קרא אפי' בדיעבד לא יצא, ואם רצה להשמיענו מלתא בטעמא דגם בטרפות דרבנן איכא איסור

דדברי קבל' כמ"ש הו"ל להביא תרתי וכי משו"ה השמיט עיקר הדין, וע"כ דגם משום, הקריבהו לא יצא כמשמעות הקרא הקריבהו אם ירצך וכמשמעות סוגי' דר"פ לה"ג ועיי' בכ"ז היטב:

ואחר הוצעת דברינו אלו נחזור לבית הספק שיצאנו משם, באין לו מצה אחרת אלא זו שמאוסה כ"כ עד שהאוכלה עובר בב"ת אם מותר וצריך לאוכלה כדי לצאת י"מ ואיסור דב"ת נדחה, או נימא דא"א לצאת במצה כזו דפסולה למצוה משום הקריבהו לפחתך, או אפשר דוקא בקרבן איכא משום הקריבהו דאפי' בדיעבד לא יצא, אבל למצוה ליכא קפידא כ"כ ועיי' ע"ז איבעי' דר"ל במשתחוה לדקל חבירו עיי"ש, לא דמי לדהכי דהתם מסופק אם מאיס הוא למצוה, אבל כאן הדבר מאוס להנות ממנו ב"א ופשוט ונראה דגם למצוה ל"י בדיעבד משום הקריבהו כמו מהב"ע למ"ד דלא יצא דיליף מקרא דוהבאתם את הגזול ואת הפסח, או מאני ה' שונא גזל בעולה וילפי' מקרבן לכל מצות דלא יצא בדיעבד ה"ה לענין הקריבהו לפחתך, ועיי' תוס' סוכה ט' דמ"ד מהב"ע ל"י מדרבנן לא יצא, והדברי' ארוכים, ועת לקצר כי היום קצר, והמלאכה מרובה, פרקא דכלה דוחק' ונדחקת מפני תשובה שלימה מאהבה:

ואלו הן פירות הנושרין מדברינו, שאם נמאס הקמח ע"י הנדבק כ"כ עד שכל העולם מואסי' בו הגם שבעל הקמח או האוכל ממנו אינו ממאס אסור לו משום בל תשקצו, וה"ה כשנמאס רק לו לבדו אבל אם לדידי' אינו נמאס רק לרוב העולם מותר לאכול אכילת רשות אבל לא למצות מצה משום הקריבהו לפחתך, ואם אכל אם יצא בדיעבד או כשאין לו מצה אחרת נשאר לנו בספק עד עת הפנאי וה' יאר עינינו:

נבוא לנדון שלפנינו, דנמצאי' גללי' הרבה של עכברים תוך החיטי', כמדומה לי דליכא בו משום מיאוס דשכיחי טובא ומעשים בכ"י ומבררי' קודם הטחינה ומעט שנשאר לא ימאס הקונים ולא ימאסו הבונים לצאת ידי מצוה, ועיי' זבחים ר"פ כל הזבחים דמסיק טרפה שנתערבה אסורים כולם כיון דצריך בדיקה איכא משום הקריבהו נ"ל פשוט זהו דוקא במלתא דלא שכיח ורוב' דרובא א"צ בדיקה וע"י מקרה התערובו' צריך כ"א בדיקה הימצא כשר או טרפה בזה שייך הקריבהו לפחתך דבר שיצא מן הרוב דא"צ בדיקה ובזו יש ספק וצריכה בדיקה אבל אם רוב ככל כן הוא דצריכי' בדיקה ושכיחי טובא ליכא משום הקריבהו וזה נ"ל פשוט וברור, עד שתמהתי מאז על הפלתי סי' נ"ח שהקשה לר"מ דחייש למעוטא וצריך לבדוק אחר י"ח טרפות ולדידן בדיקת הריאה איכא בכל קרבן משום הקריבהו לפחתך עיי"ש:

ולפע' קושי' מעיקרא ליתא כיון דכולן צריכי' בדיקה וא"א למיכל בלא"ה ליכא משום הקריבהו והוא פשוט, ובענין שלפנינו ובכיוצא בו דשכיחי טובא וצריכי' בדיקה ע"פ הרוב דהכי איתנייהו ליכא משום הקריבהו מלבד כ"ז הרי נשתנה, והרא"מ קאי שנתערב בקמח אלא מש"ס מנחות חיטין שבגללי הבהמה למנחות מוכח גם שנשתנו ונעשו סולת איכא מיאוס, ולא מצא ש"ס שם אופן דאזיל מאיסות' אלא כשזרעם והצמיחו וי"ל התם שהיו מונחים החיטין בגללי בהמה ע' טפי, מ"מ למצות מצה בוודאי מהיות טוב, טוב אתה עושה לעשות מצוה מן המובחר שלא לאכול מן אותו קמח מאחר דלגבי דידך מאיסו קצת שלא ידעת דשכיחו טובא גללי עכברי' בחיטין, ובגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקי אבותינו, ששון ושמחה ישמיענו להעביר גלולים מן הארץ, וישלח לנו משיח צדקנו, לגאלנו, כאות נפשך ונפש אחיך אוה"נ דשו"ט כל הימים חותם בברכת התורה ואהבה. פ"ב נגהי ליום ו' ד' ניסן אדרת לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה פט

שובע שמחות, ואת חג המצות יחוג בדיצות, ה"ה מע"כ תלמידי הרבני המופלג בתו"י מורג חרוץ עדני העצני כש"ת מו"ה מאיר ווייס נ"י לאי"ט בישוב גורבעט סמוך לאראניאש מעדיעש:

בזו השעה קבלתי מכתבו בעת דרבו הטרדות בהקפת כל הראש א"א לשער ולהיות כי השעה דחוקה והענין נחוץ לשעה בל תעבור הבי דואר פניתי מעט רגע לעיין בשאלתו ע"ד רחת שהיתה מוכנת לאפי' מצות ורדה בה אשתו חלת לחם א' בלי ידיעתה למה היתה מוכנת, וכשנודע לה נתנה אותה לאומן וקלפה, וגם הגעילה אותה, ולא נודע למעלתו מכל זה רק אחר שאפה הוא וכל היישוב מצות ברחת זו והאפי' היתי' אחר ג' ימים מעת רדיית הפת ועיניו ראו מ"ש בשערי תשובה סי' תנ"א משם שיורי כנסת הגדולה סי' הנ"ל להתיר בדיעבד באב"י ובשם מהר"מ גלאנטי כ' לאסור, ולא הכריע ונפשו בשאלתו ממנו לחוות לו דעתי בזה:

הנה מהר"מ גלאנטי לא מצאתי באמתחת ספרים שלי אחר החיפוש קצת, אבל ראיתי בשיורי כנסת הגדולה בפנים במעשה שהי' לפניו שאפו מצות ברחת שאפו בה חמץ כל השנה ואסר המצות, ושוב נודע לו שהית' אב"י והתיר משום דהוי נטלפ"ג וכתב וז"ל אפי' מאן דאוסר נטלפ"ג בפסח דוקא בפסח עצמו אבל קודם פסח לכ"ע מותר, ומה שפסק המחבר דצריך לקנות חדשה אפשר דמיירי בפסח עצמו וחושש למ"ד נטלפ"ג

בפסח אסור או אפי' אינו חושש למ"ד נטלפ"ג אסור מ"מ פוסק לקנות חדשה משום דנטלפ"ג גם בשארי איסורים אינו מותר רק בדיעבד, אבל לכתחלה אסור, אבל בנדון דידן שהוא בדיעבד שחשבו שהי' הרחת חדשה והוציאו בה המצות הו"ל בדיעבד ומותר אלו דבריו ז"ל ככתבו וכלשונו, והנה מ"ש תחלה דמחבר חושש למ"ד נטלפ"ג אסור בפסח אינו נכון דהרי המחבר בסי' תמ"ז פסק נטלפ"ג מותר בפסח, ולמה יחוש ברחת בתר הגעלה יותר מבכ"מ, ואפי' קודם הגעלה אין לאסור, והעיקר כמ"ש אח"כ דהוא לכתחלה דאסור בכל אסורים לבשל בכלי שאב"י וכי כן גם קודם הפסח אסור לאפות דהוא לכתחלה אבל כבר נאפה מותר קודם הפסח דנטלפ"ג קודם הפסח מותר אח"כ בפסח כמו בכל איסורים, אבל כשנאפה עליה בפסח אסור לפי דנקטי' כמאן דאוסר נטלפ"ג בפסח ויש לצדד להקל בתר הגעלה גם בפסח דהא מאן דס"ל דלא מהני הגעלה מביא המחבר בשם י"א ולא כ"ע היא ובצירוף דהוא נ"ט בנ"ט הגם דאסור' הוא כשגעלה ק"פ כבר הוקלש טעמו קה"פ יש לצדד להתיר באפשר אפי' אפו עמה בפסח וכ"ש קודם הפסח אחר הגעלה, ומהר"מ גלאנטי אינו אוסר אלא בלא הגעלה ושיורי כנסת הגדולה בעובדא דידי' לא הוגעל' הרחת מדלא הזכיר מזה כלום, ומ"מ מתיר, ובנדון שלנו שהוגעלה וגם הוקלפה יש להתיר בלי פקפוק בדיעבד אחר שכבר נאפו:

ועוד אפי' לא הוגעלה ולא נקלפה הי' נ"ל להתיר, הנה טעמא של מהר"מ גלאנטי לא ידענא למה הפריז על המדה להחמיר כ"כ בנטלפ"ג קודם הפסח בדיעבד דלא חמיר קדה"פ משארי אסורים דשרי התבשיל בדיעבד, ונ"ל הנה המג"א סי' תמ"ז ס"ק כ"ג כ' דמשמע מרמ"א שאם בשלו אותו מתחלה לשם פסח בכלי שאב"י מותר לאכלו בפסח אע"ג דנטלפ"ג אסור לכתחלה דאפשר לאכלו ק"פ מ"מ זה מקרי בדיעבד וציין על סי' תנ"א סעיף כ"א, ושם ג"כ כ' דהיא כדיעבד קה"פ, ויותר הי' יוכל להקשות גם אם א"א לאוכלה ק"הפ הרי אפשר לאכלו אחה"פ דוודאי מותר להשהותו, ונ"ל עפמ"ש תוס' ורא"ש שלהי ע"ז דתוס' כתבו דאסרו הכלי והתירו התבשיל משום דכלי הי' עליו שם איסור משא"כ התבשיל לא הי' עליו שם איסור ורא"ש הוסיף ועוד טעם שני כיון שאסרו לבשל בו ליכא עוד חשש אב"י אטו ב"י, וכ' הג"א דאין לומר משום דבתבשיל איכא הפסד דכלי חרס למה ישבר עיי"ש, והא"ש דחמץ שנתבטל קה"פ בכלי אב"י מותר בפסח הגם דליכא פסידא דלאו משום פסידא הקילו בתבשיל, אלא או משום שלא הי' עליו שם איסור מעולם או משום דל"ש למגזר אב"י אטו ב"י וליכא חילוק בין איכ' פסידא כנ"ל פשוט ואפשר המג"א ג"כ להכי אתכוין, ואפשר מהר"מ גלאנטי ס"ל דטעמא דהתירא התבשיל משום פסידא, ויש מן הראשונים דס"ל הכי, והא דמוכח מפנכא דר"א

חולין פכה"ב דכ"ח דאיכא פסידא אסור בנטלפ"ג עיי' ר"ן שם, י"ל פנכא הפסד מועט והארכתי בזה במק"א, ועיי' נב"י תנינא חיו"ד סי' נ"א וספיקתי' מסוגי' דחולין ומר"ן שם והארכתי בכ"ז ואכ"מ ועת לקצר, ועיי' מנ"י כלל פ"ה אות ס"ד בשם נחלת יעקב להתיר בכ"ח בהפ"מ, ונראה דס"ל דהתירו התבשיל משום פסידא וכ"ח כל כלי בפ"ה לא הפ"מ הוא, ובהפ"מ מותר, ועיי' פרמ"ג יו"ד סי' קכ"ג ויצא לנו חומרא לטעם זה דהיכא דליכא הפסד התבשיל כמו חמץ קה"פ דאפשר למיכל קודם פסח או אחה"פ אסור בפסח, וזה טעמא של מהר"מ גלאנטי, ולהיות כי תוס' ורא"ש והג"א לא ס"ל ה"ט וכן הרמ"א ע"כ אזיל בשיטא זו מדמתיר כשנתבשל במכוין ק"פ באב"י וכן מוכח ממרדכי ותה"ד שבמג"א סי' תנ"א ס"ק מ', בטח לבנו להלכה ולמעשה כשיורי כנה"ג ואפי' אפו בלי שום תיקון, ובנדון שלפנינו דאיכא הפסד מרובה לאפות מצות אחרות שכל בני היישוב אפו ברחת זו והטרחה מרובה וגם לא אפו בה רק פ"א לחם א', כבר יצאנו גם ידי דעת מהר"מ גלאנטי, יאכלו ענוים וישבעו, יהללו ה' דורשיו יאכלו בנחת, מצות האפויות בזו הרחת, ה' יצילנו משגיאות ומשחת, ויביאנו בקרוב לארץ מבורכת, הכ"ד בחפזון רב אוה"נ דש"ת חותם בברכה פ"ב ה' ח' ניסן תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צ

כהן שדעתו יפה, חש לקמחי' לשמרו יפה, ה"ה מעלת תלמידי חביבי הרבני המופלג בתורה, הולך לאורה, מלא עתיק, מורג חרוץ ברק השנון, כש"ת מו"ה משה כ"ץ ראזנער נ"י:

מכתבך קבלתי נגהי ליום ו' ולא ה' באפשר לשם עין עיוני עליו כמובן, עד היום שחר קמתי להורות לך הוראת שעה שדוחקת אותי להשיב במוקדם האפשר וביום א"א כי כולה יומא יום נסיון הוא לנסות צעירי קטני בני קהלתינו בבית חינוך הנערים, לכן דברי קצרים, ואעלה מה שהעלתה מצודתי בחפזי ע"ד שאלתך בדבר הנוגע לעצמך ולפי דבריך מצווה אתה מרב אשר אתה חונה תחת דגלו לשאול פי, והוא ע"ד מסחרך במרכולתך קמח הרבה המונח בתיבה גדולה מאוד שא"א להזיזה ממקומה ובכל שנה ע"פ הוראת הרב הוצאת משם כל הקמח אל מקום א' אשר אתה מוכר שמה כל חמץ שיש לך בלא"ה אבל בשנה זו א"א להניח שם שיש שם הנהו עכברי רשיעי ואם תניח הקמח שם כפעם בפעם יהי' לך הפסד גדול מרובה ונפשך בשאלתך אם יש להתיר להניח הקמח בתיבה במקומה מונחת ולעשות מחיצה ולמכור התיבה עם הקמח שבה, וראו עיניך מ"ש הט"ז

ומג"א סי' תמ"ח והרב אינו רוצה לומר בה היתר אם לא מאתי יצא אלו דבריך הנאמני' עלי, דלולי כן לא הייתי משיב ליחיד במקום שיש רב מורה בתורתו לעדתו:

הנה הב"י בשם תה"ד ומצויין בטעות והוא בסי' ק"כ דיתן לגוי חוץ לבית במתנה ונ"ל לב"י מתשוב' זו ומתשוב' שקודם לה דל"מ נתינה אלא לנכרי שהוא מחוץ לבית, והנה מתשוב' סי' ק"כ אין ראי' כ"כ דיש קפידא שיהי' נכרי חוץ לבית דבשאלה כ' אם מהני נתינה לנכרי חוץ לבית ובתשובה לא הזכיר מזה דצריך חוץ לבית ואפשר מעשה כך הי', אבל בתשובה שלפני' כ' וז"ל וראוי' להורות לתת לגוי מחוץ לבית במתנה גמורה, נראה דלפסק הלכה כ' דוקא מחוץ לבית, והט"ז תמה על הב"י דס"ל בכוונת התה"ד דהקפידה בנכרי אם הוא תוך או חוץ לבית ואין בזה טעם כלל והעלה הט"ז וכן ס"ל למג"א דכוונת תה"ד דהחמץ יהי' חוץ לבית ושוי' בדבר זה וחולקין באותו דבר לט"ז בייחד לו מקום בביתו מותר ולמג"א אסור, והמג"א כ' משום דמחזי כמקבל פקדון מנכרי וה"ה כשמוכר לנכרי אסור עד שיוציאו מביתו, ולולי דבריהם ז"ל, הי' נ"ל דוקא במתנה ולא במכר, ובתה"ד לא נמצא דבר זה בב' תשובות הנ"ל רק כשנותן במתנה, ואמינא מלתא בטעמא לחלק בין מכירה למתנה כשנעמוד תחלה על דברי תה"ד בסי' ק"כ בעיקר הדין דנותן במתנה ויודע שיחזיר לו אחה"פ, וע"פ דברינו נבין למה קפיד שיהי' החמץ חוץ לבית ויוצמח לנו חילוק בין מכירה לנתינה:

הנה התה"ד כ' דשרי שיתן לנכרי במתנה גמורה בלי שום תנאי או שימכר לו מכירה גמורה בדבר מועט ומביא ראי' דמתנה כזו שמכוין שיחזיר לו אח"כ מהני מפ"ב דגיטין כ' ע"ב ומסיק שם אפילו אשה יודעה לאקנוי' ול"א דאינה מכוונת אלא לשאלה בעלמ' ולא חיישי' משום חומרא דא"א ה"ה בחמץ ואין לחלוק דוקא גבי גט דמהני מתנה עמ"ל מהני נמי כה"ג, אבל גבי חמץ דל"מ מתנה עמ"ל, משום חומר' דחמץ כדאית' בהגה"מ בהלכ' שבת ל"מ נמי מתנה כה"ג, כיון דהך חומרא גופ' דמתנה עמ"ל ל"מ חומרא יתיר' היא דהא בכ"מ חוץ בקדושי אשה מהני מעמ"ל כמבואר בפ"ק דקדושין וא"כ די בחומרא זו לענין חמץ ולא להוסיף עלה לדמות במלתא אחרית' אלו דבריו כלשונו:

ואבוא על דבריו על כל דבור ודבור, הנה מ"ש מש"ס דגיטין דאפי' אשה ידעה לא קני' עיי' רשב"א שם דצידד לומר דלא אפשטא דאשה ידעה לא קני' אלא דחכמים הקנו לה לפ"ז אשה שמקני' חמץ לנכרי ובדעת' שיחזור לאחה"פ ספיקא הוא אם ידעה לאקנוי' כה"ג, ונ"ל עוד דאפשר גם באיש י"ל משום חומרא דחמץ ל"ס דידע לאקנוי' דהא כ' התה"ד ולא חיישי' משום חומרא דא"א ה"ה בחמץ, משמע אי לא מוכח מסוגי' דגיטין דלא חיישי' משום חומרא דא"א הי' מקום לומר דבחמץ החמירו ומדלא החמירו בא"א

ה"ה בחמץ, וכ' אח"כ דאין לומר דהחמירו בחמץ יותר מבא"א משום דמעמ"ל ל"מ דהא גופי' חומרא, ולפי שכ' הרשב"א די"ל דלא נפשטא האיבעי' מדאשה כותבת את גיטה די"ל דחכמים הקנו לבעל, לפ"ז לא מוכח דלא החמירו באיסור חמור כמו א"א לחוש אפי' באיש דלא ידע לאקנויי' דמההוא מעשה דזקן וערב י"ל בחומר א"א החמירו, ובגיטין ל"ש הך ספיקא באיש, אבל בחמץ י"ל משום חומרא דחמץ לא סמכי' דידע לאקנוי' וממון שאני, ואין לומר למה דחי שם שאני זקן ושאני גברא ולא דחי דלמא באיסור א"א דחמיר חיישי' יותר דעדיפא מדחי לי' די"ל דאשה לא ידעה לאקנוי' ומדין פסול ולא משום חומרא דא"א בעלמא, ולאמת י"ל הכי לשיטת הרשב"א שם, אלא דתה"ד אזיל בשיטת רש"י ופשטות הסוגי' ועיי' ב"ש סי' קכ"ד ס"ק י"ט בשם רש"ך, ועיי' ח"ס א"ע סי' פ"ו דלא שבקי' ודאי של רש"י ויתר שיטת מפני ספיקתו של רשב"א:

וכשאני לעצמי לולי דתה"ד מדמה מתנה כה"ג בחמץ למתנה דבסוגי' ש"ס דגיטין, ה' נ"ל דלא דמי דהתם עיקר דבר המביא שאשה נותנת לבעלה והמלוה ללוה ולערב היא להנאתו כדי שיחזיר לו ומעיקרא להכי אתי ואל"ה לא הי' נותן נראה לו כשואל לחבירו דהיא שלו, אבל בנתינת חמץ לנכרי הא הנותן צריך בע"כ להוציא חמץ מרשותו ע"י מכירה או נתינה לנכרי ואם אין לפניו נכרי מכירו שיודע שיחזור לו צריך לתת לו לחלוטין או במכירה או במתנה, והחזרה אחה"פ הוא ענין בפ"ע מדעתו ורצונו של הנכרי, כה"ג לא עלה ספק לבעל האיבעי' לומר דהמקנה לא ידע לאקנוי' דהיא כשאלה בלבו דבין איש בין אשה ידעו לאקנוי' ומבינים הענין בטוב כנלפע"ד נכון מסברא:

ומ"ש התה"ד ואין לומר דבחמץ דל"מ תנאי עמ"ל משום חומרא דחמץ כמ"ש הגה"מ וכו' הנה הגה"מ הוציא כן מן התוספתא דמביא הטור בסי' תמ"ח אם נתנה לגוי קה"פ מותר ובלבד שיתן במתנה גמורה והקשה הגה"מ למה לא סגי במתנה עמ"ל וכ' משום חומרא דחמץ, ולולי הגה"מ הי' נ"ל דכוו' התוספתא שיתן במתנה גמורה שיהי' בלבו שנותן במתנה גמורה ולא כדרך שאלה כיון שיודע שחוזר ומחזיר לו לאחה"פ לא יהי' דומה בעיניו כשאלה כס"ד בש"ס גיטין דמסתמא לא ידע לאקנוי' הגם שאמר שנותן במתנה מ"מ בלבו לא גמר לשם מתנה ונ"ל שזהו כוונת בה"ג שברבינו ירוחם דמביא ב"י סי' תמ"ח שכ' ובלבד שלא יערים ותמה הב"י עליו דהא שרי ליתנו לנכרי במתנה ולחזור וליקחו אחה"פ ואין לך הערמה גדולה מזו ונדחק דכוונתו שלא יתן ושלא ימכור לו על תנאי ודוחק, ולמ"ש כוונתו רצוי' שלא יערים היינו שלא יהי' בעיניו כמערים שאומר שנותן לו במתנה ובלבו כעין שאלה הוא אלא דצריך שיכוין בלבו למתנ' גמור' וכן י"ל בכוונת הרמב"ם בפ"ד מהלכ' חמץ הלכ' ו' וז"ל ישראל ונכרי וכו' ה"ז מוכרו לנכרי או

נותנו לו במתנה וחוזר ולקחו ממנו אחה"פ ובלבד שיתננו לו במתנה גמורה ומניח מכר המוקדם בדבריו ומסיים במתנ' המאוחר' בדבריו ונ"ל דמביא לשון התוספתא ובלבד שיתננה לו במתנה גמורה היינו שיתן אל לבו שהיא מתנה ולא כשאלה כיון שמחזיר לו אחה"פ ודבר זה שייך רק במתנה כיון שמחזיר בלי דבר מחזי לעין כעין שאלה ותלי' במה שבלבו, אבל אם מכרו לו וקבל ממנו דמי זבינו גם אם במעט דמי' מ"מ מכיר' גמורה היא ואין בה חשש שאלה עד שצריך להזהיר שיגמור בלבו שיהי' מכור לו מה לנו ולמחשבתו אחר שקבל דמי זביני ולכן כ' ובלבד שיתננה לו במתנה גמורה וכן בתוספתא לא קתני רק שיתן לו ולא שימכור לו וכן כוונת בה"ג שלא יערים במתנה, אבל במכירה אצ"ל דלא כב"י שהוסיף שלא ימכור ויתן על תנאי:

ומ"ש הרמב"ם שם בהלכה ז' אומר ישראל וכו' אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי ואם עשה כן ה"ז עובר בב"י וב"י, זה ענין בפ"ע שלא יעשה תנאי דע"מ לחזור ולמכור לו או ליתן לו במתנה אחה"פ ובזה מכר ומתנה שווי' ומ"ש דעובר בב"י צ"ל למה לא יועיל תנאי דע"מ, ובוודאי אין כוונתו שלא יתנה שיהי' קונה אחה"פ אלא תנאי שיהי' מעכשיו של נכרי כשיקיים התנאי אחה"פ ולמה ל"מ מ"ש מכל מתנה עמ"ל, ונ"ל דרמב"ם לשיטתו דס"ל נכרי שהלוה ישראל על חמצו דמעכשיו ל"מ רק כשהגיע הזמן קה"פ כיון דבפסח עדיין מתלי תלי וקאי עובר בב"י ול"מ מה דקנוי' לו לאחה"פ למפרע, הה"נ דל"מ תנאי שמוכר או נותן לו במתנה עמ"ל כנ"ל:

ועיי' מג"א סי' תמ"ח ס"ק ה' בשם רדב"ז ח"א דמתנה עמ"ל ל"מ משום דכל זמן שהתנאי תלוי' הו"ל כפקדון אע"פ כשנתקיים התנאי הו"ל למפרע שלו מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר ישראל ואין מועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר ומג"א כ' עליו דלא משמע כן במשכון סי' תמ"א:

ותמה אני על המג"א דמביא הרדב"ז בשם כנה"ג שמביאו ובמח"כ לא שם עינו ולבו יפה עד"ז דכנה"ג מעמיד דבריו על הב"י דמביא לשון הרמב"ם, אבל לא יתן ולא ימכור לו על תנאי ואם עשה כן עובר בב"י על זה כ' הכנה"ג נ"ב ואע"ג דמתנה עמ"ל שמה מתנה ע"ז כ' כנה"ג ככתבו וכלשונו שמעתיקו המג"א ותמצית דבריו דלא מועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר ונ"ל היינו לרמב"ם לשיטתו דס"ל דגם במשכון לא מהני אם לא שהגיע זמנו קה"פ, ולשיטת רוב ראשונים וכן פסק המחבר סי' תמ"א דאפי' לא הגיע זמנו קה"פ אינו עובר בוודאי, הה"נ בשמוכר או נותן לנכרי ע"ת דע"מ דאינו עובר בב"י אלא מחומרא דחמץ החמירו בו כמ"ש הגה"מ ותה"ד, או שי"ל דמותר וכוונת הברייתא

ובלבד שיתננו לו היינו שלא יערים, וכן ס"ל לרמב"ם בכוונת הברייתא ודוקא במתנה צריך שישים אל לבו וכמ"ש, ודברי המג"א נפלאו ממנו והאמת כמ"ש ופשוט:

ונוראות נפלאתי על כנה"ג דמביא זה מרדב"ז וציין ח"ר סי' ק"מ וחפשתי ולא מצאתי שם שדיבר מענין זה כלום, ואמרתי סימנא לאו מלתא היא ויחופש וימצא במפתחות מסומן ענין זה סימן ר"מ ומצויין בטעות בכנה"ג, וכאשר ראיתי בסי' הנ"ל עמדתי משתומם, דשם נאמר דמתנה עמ"ל אסור מחומרא דחמץ כמ"ש בהגה"מ הלכ' שבת ומביא ג"כ התה"ד הנ"ל, ואין זכר למו לדברי הרמב"ם ומכל מ"ש הכנה"ג על שמו לא מני' ולא מקצתו, והוא פלא ולכן לבי אומר לי כי חסר תיבה אחת בכנה"ג, דהוא העמיד דבריו על דברי הרמב"ם כמו שהעתקנו ולא כ' מ"ש בשם הרדב"ז בתחלת דבריו ובסוף דבריו ציין הרדב"ז חלק ראשון סי' ק"מ ונסמן בטעות שהוא סי' ר"מ, ונ"ל דחסורי מחסרי בתרתי דחסר ממנין התשובות שהוא סי' ר"מ וחסר ג"כ תיבה א' תיבת ועיי' אין וצ"ל ועיי' הרדב"ז וכו' ועושה ציון לרדב"ז דשם כ' בשם הגה"מ ותה"ד דמדינא מהני מתנה עמ"ל וליכא רק חומרא דחמץ דלא יתן עמ"ל דלא כרמב"ם דכ' דעובר בב"י וב"י, וב"י לא מביא מי שחולק על הרמב"ם בזה ואמת נכון הדבר כי כן הוא:

ונחזור ונבוא לסיומן של דברי תה"ד שכ' דאין לחלק דשאני גבי גט דמהני מתנה עמ"ל מהני נמי מתנה כה"ג משא"כ כאן דל"מ מעמ"ל משום חומרא דחמץ הה"נ דל"מ מתנה כזו דהך חומר' גופה חומר' יתירה היא וכו' די לחומרא זו גבי חמץ ולא להוסיף עלי' לדמות מלתא אחריתא, נראה מדברים אם הא דל"מ מעמ"ל בחמץ דינא הוא, הי' מקום לומר דל"מ מתנה כה"ג, היינו דהי' מקום לומר דגזרינן מתנה כה"ג שבדעתו ליקח ממנו אחה"פ כעין מתנה עמ"ל, אלא כיון דהא דמע"מל לא חומרא יתירה היא מה לנו להוסיף חומרא ע"ח ולמגזר כה"ג אטו עמ"ל, לפ"ז לרמב"ם דמע"מל מדינ' ל"מ יש מקום למגזור דמתנ' כה"ג ל"מ:

אלא דצ"ע הא דין זה מבואר בתוספתא דמהני ומותר ומה לו לתה"ד לכל האריכות ולהביא ראי' מסוגי' דגיטין, וצ"ל דמביא ראי' מסוגי' דגיטין דאפ' לגבי אשה ל"א דלא ידעה לאקנוי', או אפשר דמתוספת' י"ל דמותר לכ"א לעשות כן ויודע בנפשו שמכוין למתנה גמורה, והיינו דמסיים ובלבד שיתן במתנה גמורה שיודע בנפשו כי בלבו כן הוא, אבל עדיין י"ל דאנן אין מורי' כן למי ששואל ובא שיעשה כן אולי לא ידע לאקנוי' ומביא ראי' מסוגי' דגיטין דאין חוששין לכך ואפי' באשה אין חוששי' לכך ושוב כ' דאפשר משום חומרא דחמץ מחמירי' וחוששין יותר מבכ"מ כמו דמחמירי' שלא למכור ולתת במעמ"ל ע"ז כ' כיון דזה גופי' חומרא יתיר' אין לנו להוסיף ולעשות הרחקה במתנה כזו

כנלפע"ד ונתבארו כל דבריו היטב והרימותי את תרומת הדשן וסלקנו ממנו כל חמירא, בעזרת עוטה אורה:

ואחר הדברים י"ל מלתא בטעמא דבעי דוקא שיוציא החמץ לחוץ ממקומו דאם יושאר במקומו הראשון בבית ישראל דיש לחוש שלא יהי' נראה בלבו רק כשאלה, דדרך מקבל מתנה להוציא מרשות הנותן, לכן הגם דהעלה התה"ד דאין מוסיפי' חומרא דל"מ מתנה כה"ג דמהני בכ"מ דכ"ע יודעים לאקנוי' כה"ג כדמוכח מסוגי' דגיטין, משם לא מוכח היכא דניכר מתוך מעשיו דנגד אמירת פיו שנותן לו לשם מתנה כמו בהאי זקן וערב וגט, משא"כ בנותן חמץ במתנה ודעתי' להחזיר אחר ימי הפסח ונשאר בב"י דניכר מתוך כך שמחזיק הוא בו ואינו כמתנה גמורה ולכהפ"ח מחזי כמערים לכן קפיד שצריך שיוציא הנכרי החמץ מבית ועיי' ב"י סי' תמ"ח בתמיהתו על ר"י בשם בה"ג ובלבד שלא יערים וז"ל ואפ"ה שרי מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי נראה דאלו לא מוציאו מרשותו לגמרי איכא הערמה לכל הפחות או דחוששים שמא אין פיו ולבו שוי' כיון שנשאר ברשותו של ישראל:

ולפי דברינו לחלק יצאנו בין מוכר לנותן, במוכר ומקבל דמי זביני אפי' הם דבר מועט ל"ש דנראה לו כשאלה ולא ידע לאקנוי' דהרי מכר לו מכירה גמורה וקבל דמיו כמוכר ולא כשואל א"צ להוציא מביתו, ולא כ' התה"ד דצריך להוציאו מביתו רק בנותן מתנה, ובב' תשובות זאח"ז לא כ' חוץ לביתו רק במתנה וניהי דאין מזה ראי' דקאי שם בב' תשובות בנותן ולא במוכר, מ"מ יש לנו לחלק מעצמנו בין מכירה לנתינה כמ"ש ועיי':

אלא דנראה לי מהה"מ דס"ל דבעי להוציא מביתו גם כשמכר לו דכ' על מ"ש הרמב"ם ואם התנה עובר בב"י רמב"ם לטעמי' דס"ל חמצו של ישראל בב"נ עובר עליו בב"י, וצ"ל מה ראה על ככה דאיירי רמב"ם כשאינו בבית ישראל עד דכ' דרמב"ם לטעמי', ונ"ל משום דפשיטא להה"מ דצריך להוציא מרשותו לבית נכרי מאיזהו טעם שיהי' ולכן כ' דרמב"ם לטעמי' דהא הרמב"ם התירא קאמר דמותר למכור ולומר וכו' וע"כ בשהוציא מרשותו דאל"ה אסור מדרבנן וכ' ובלבד שלא יתנה ואם עשה כן עובר בב"י ע"כ דאזיל לטעמו דחמץ ש"י מופקד אצל נכרי עובר בב"י וא"ש דברי הה"מ ומינה דס"ל דגם למכור אסור עד שיוציא מרשותו דהא הרמב"ם כייל מכירה ונתינה ברישא ובסיפא משמע דדרך א' להם בכל דבר שצריך שיוציא מרשותו דוקא:

ועלה במחשבה לפני לומר מלתא בטעמא דצריך להוציא מביתו בין במכירה בין במתנה משום חשש דיבוא לאכלו הגם בחמץ של נכרי סגי כשעושה מחיצה עשרה בפניו דוקא בחמץ שהי' קה"פ של נכרי והוא עכשיו ש"נ, אבל חמץ זה שהוא של ישראל מעולם

ויחזור לאחה"פ ולא הסיח דעתו ממנו, לא בדיל מיני' כמו חמץ שהוא של נכרי מקודם ויהי' של נכרי אחה"פ ויש לחוש כה"ג לתקלה ואפי' מחיצה אינה מעכב', ועיי' כסברא זו לענין חשש תקלה ביומא ע"ב ע"א והארכתי בחשש תקלה בחילוק זה בתשובה א' כנלפע"ד בטעמא טעם לשבח אשר ישבחוהו רבנן:

וכאשר בינותי וחפשתי אחר תשובת הרדב"ז שהבאנו לעיל לשמחת לבבי מצאתי שאהבה נפשי שכ' שם וז"ל דמתנה עמ"ל ל"מ אם הוא בביתו של ישראל פשיטא דאסור שמא יבוא לאכלו ואע"ג דחמצו ש"נ עושה לו מחיצה הכא איכא למיחש כיון דדידי' הוא מעיקרא לא בדיל מיני' אלא אפי' בתוך בית ש"נ אסור משום חומרא דחמץ בפסח ושוב מביא התה"ד דלתת לנכרי במתנה בלי שום תנאי או שימכור לו בדבר מועט אע"פ שהגוי יודע בו ומכירו שלא יגע בו וכו' מותר וכגון שהוליכו הגוי לביתו, אבל להניחו ישראל בביתו אסור מטעמא דאמרן אלו דבריו ז"ל, והנה ממ"ש תחלה במתנה עמ"ל דל"מ בביתו אסור משום דלא בדיל מיני' כיון דדידי' הוא מעיקרא, הי' אפשר לומר דוקא במתנה עמ"ל אין מסיח דעת ממנו שכך התנה שיחזור לו אחה"פ ואם לאו המתנה בטלה, אבל כשנותן לו במתנה חלוטה אלא שמכיר בו שיחזור לו, מ"מ לא בטח לבו כ"כ אפשר דליכא חשש כ"כ שמא יאכל ממנו, אלא לבסוף כ' מפורש במתנה כה"ג דלהניחו ישראל בביתו אסור מטעמא דאמרן הרי ס"ל גם כה"ג שייך משום דלא בדיל, ואנן אסברא לן היטב והבאנו ראי' מסוגי' דיומא, וזהו טעמא של תה"ד בל"ס הנה אמת והנה נכון בעזה"י:

ולפי טעם זה בוודאי ייחד לו חדר או מקום בביתו כל שישראל נכנס או יוכל לכנוס שם וגם כשמוכר או משכיר לו המקום וישראל יוצא ונכנס שם לא מהני דאכתי איכא משום שמא יבוא לאכול, ואפי' א"א לו להוציא החמץ מן הבית אינו מועיל אלא דנגד זה יש לצדד להקל דבאמת חשש זו שמא יבוא לאכלו דל"מ מחיצה הגם שהוא ש"ם מחודש היא למפ"ש, ולפמ"ש הרדב"ז שהבאנו, וכל עיקר' נפקא מתה"ד מדכ' שיוציאנו לחוץ והראנו לדעת כי כן ס"ל להה"מ, ואפשר שטעמו כמ"ש הח"י דעד שאינו מוציא לחוץ במאי קנה, ובאמת זה טעם דחוק דאפשר להקנות לו בדרכי' שונים גם כשהוא בביתו וי"ל ג"כ כמ"ש המג"א דמחזי כמפקיד אצלו או כמ"ש אני דמחזי כשואל הגם דטעם הברור יותר כטעם האחרון שכתבנו מ"מ לא ברור דזהו טעמו של תה"ד וי"ל עוד כיון שמכרו או נתנו במתנה לנכרי ואין אומר ואין דברים מה שיהי' אחה"פ אלא שסמוך לבו על הנכרי בדיל יותר מחמץ של עצמו, רק דלא בדיל כ"כ כחמצו ש"נ שהי' ש"נ מעולם, וי"ל דוקא בדבר שנאכל כמות שהוא יש לחוש שישכח עד דלא נזכר איסורו וישכח

שמכרו או נתנו לנכרי אבל קמח שאין ראוי' לאכלו כמות שהיא ויש בו טורח מלאכות הרבה לישה ואפי' אדהכי והכי יזכור איסורו ושאינו שלו הוא ועיי' תוס' ריש ביצה ג' ע"א ד"ה גזירה שמא יעלה ויתלוש שכ' בדבר דבעי מרא וחצינא לא שייך שמא יעלה ויתלוש דאדכורי מדכר הואיל ואינו יוכל בקל לתלשו, וכ"ש כאן דאין רגילו' עכשיו ללוש עיסה ולאפות בפסח רק ע"צ הרחוק ודחוק, רחוק שיטעה וילוש ויאפה ויאכל, הגם בוודאי דלא נתיר להשהות קמח חמוצה בביתו אחר הביטול דחוששי' בחמץ משום לא בדילי ויש בו כרת עיי' תוס' ור"ן ריש פסחים או משום דעובר בב"י כ"ז בחמץ של ישראל השוו מדותיהם, אבל הא זה חמץ ש"נ הוא ואנן חיישי' משום דלא בדיל כ"כ מיני' משום שהי' שלו וקרוב שיוחזר לו כ"כ האי ל"ח רק בדבר שראוי' לאכול בלא טרחא ולא בקמח וכיוצא בו, והתה"ד בסי' קי"ט שכ' מפורש בסופה וראוי' להורות לתת לגוי מחוץ לבית במתנה גמורה ותשובה ההיא היא על השאלה על מיני מרקחת העשוי' מבלילת צוקער ודבש אם יש בהם חשש חימוץ שמא נזדייפו בקמח, שפיר הקפיד התה"ד שיתנם לנכרי מחוץ לבית ושאלה ק"כ במי שיש בידו עניני חמץ ורוצה לתתה לנכרי מחוץ לבית, מלבד מה שכתבנו בתחלת דברינו דאין ראי' דיש קפידה שצריך שיוציא מן הבית אלא דבעהח"מ רצה לעשות כן ובתשובותיו לא הזכיר מזה, עוד י"ל דהיו דברים הנאכלים כמות שהן וכן משמע הלשון שיש בידו עניני חמץ, אלא מסתימת לשון המחבר סי' תמ"ח לא משמע כן והוא אזיל לשיטתו בב"י דמפרש שצריך למכרו לנכרי שהוא חוץ לבית בוודאי אין חילוק, אבל למפ"ש בטעמא דתה"ד יש להקל בקמח ויש לצדד ג"כ דקמח אינו חמץ ברור כ"כ עיי' סי' תנ"ג סעיף ד' ובמג"א ס"ק ח':

ואחרי דברים הדברים אלו ואחרי ראיית פנים בב"ח ובאלי' רבה ובח"י נלפע"ד בנדון שלפנינו דאיכא פסידא מרובה להוציא החמץ מביתו וממקום שמונח בו כל השנה וכבר קרבו ימי פסח שא"א לו בוודאי למכור כל שיש לו ק"הפ יעשה כך ימכור או ישכור מקום שעומד' התיבה שבו החמץ ואגבו ימכור התיבה והחמץ שבה כמו שמוכר החמץ מכירה גמורה ע"פ פתשגן כתב קאנטראקט כתוב או הבא בדפוס דשכיחי ויתן מפתח התיבה ביד הנכרי, ואם אין מפתחות ומפתח לתיבה יתן הנכרי עליו חותם שלו בכ"מ שאפשר לפתוח וליקח הקמח ממנו, וגם יעשה מחיצה מלמעלה עד למטה ע"י ווילין או טאקען שלא יהי' נראה ונהי' מחיצה במרכולתו בין חלק המכור או שכור ובין חלקו שמשתמש בו ומוכר בו בפסח, ובפירוש יכתוב שיוכל הנכרי לצאת ולבוא במרכולתו כשירצה עם א' מב"ב שילכו עמו לכשירצה יבקש ויופתח לו, ויצאנו בזה לכל החששות,

וחומרת אחרוני קמאי ובתראי, ה' יצילנו משגיאות, ומאיסור חמץ במציאות, ויראנו מתורתו נפלאות:

אחר קוראך כל הצורך בתשובתי תציע דברינו לפני הרב שאתה תחת דגלו כמדומה לי הוא הרב הצדיק י"נ המאוה"ג בשוראן דש"ת ומברכו בברכת חה"מ. הכ"ד רבך אוה"נ חותם בברכת חה"מ. פ"ב כאור בוקר ליום א' י"א ניסן תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צא

רץ כצבי וגבור כארי בתורה, בדבר הלכה מורה בתורתו לעדתו ה"ה י"נ הרב החריף ובקי בע"פ וכו' כש"ת מו"ה הירש בער דולדנער נ"י בשבת תחכמוני ד"מ בק"ק פ"ש יע"א:

גי"ה קבלתי היום עת האסף טרדות רבות מכל צד לדרוש סמוכים בתורה ושאלות הבאות ממרחקים הנחוצים לשעה בכ"ז פניתי כשעה חדא להשיב בקוצר אומר גם לפר"מ נ"י להעמידו על אמיתת הדברים אשר בתחלת מכתבו נאמרים כאשר עיניו יחזו בפתקא הלוטה, קצרה ומעוטה אשר יש בה די לחכימא:

ועל מה דבדק לן על מ"ש הפר"ח על מ"ש הב"ח בסי' תע"א דבשעת הדחק יוצא במצה שנלוש' במי פירות עם מים והקשה הפר"ח עליו כיון דמ"פ בלי מים אינו מחמיץ א"צ קרא דעני למעט מ"ע תיפוק לי' מדלא בעי שימור למצוה א"י בה כדאיתא בירושלמי, ויותר מזה כ' בסי' תס"ב, וכ' לבסוף דלשיטת הטור וכמה מראשונים דס"ל דמ"פ עם מים אינו אלא נוקשה וס"ל נמי דנוקשה דרבנן קשה איך משכחת דא"י משום מצה עשירה בלא"ה לא יצא משום דל"ב שימור, והוא קושי' דבעי יישוב על כל הראשונים ופוסקי' דס"ל הכי דהם נגד ירושלמי אלו תוכן דברי הפר"ח, ופר"מ במח"כ עירב הדברים, אבל כוונתו רצוי' ודבריו נכונים מ"ש ע"פ ש"ס מנחות נ"ג ע"א דמבואר שם דשיאור דר"מ לר"י יצא מכלל חמץ ולכלל מצה לא בא א"כ בעי שימור לשם מצה כדי שלא יצא מכלל מצה שבוודאי אין יוצא בה כמו שאין יוצא במנחות להכי צריך מיעוט דלחם עני שמשום מ"ע אינו יוצא, אלו דבריו, וכבר כתובים דברים כאלו אצלי בקונטרסי זה שנים הרבה ועיי' ברכ' הזבח ובספר מנחת כהן, ומ"מ דברי ב"ח בעצמותן תמוהים דכ' דמי פירות בלא מים דאינו מחמיץ משו"ה א"י וקשה קרא ל"ל, ועיי' פמ"ג:

והנה ראי' מג"א דגם במים מקרי מ"ע בקל לדחות וכבר דחוהו די"ל דס"ס רצה לתרץ האמת דבמעט דמעט מי פירות אפי' לכתחלה יוצא ועיי' מפרש בירושלמי, והח"י מביא ראי' מדמקשה ר"ע אדר"ע והא ברייתי' במ"פ עם מים כמ"ש הרי"ף והסכימו עמו רוב

ראשונים מוכח דגם עם מים א"י משום א"ע, וצ"ל מנ"ל למקשן בפשיטו' להקשות דלמא עם מים ליכא מ"ע, צ"ל דהוכיח מדר"ע דמעטו מ"ע מעני ואי בלא מים תיפוק לי' דא"י משום דמ"פ בלא מים אינו מחמיץ וא"י משום דל"ב שימור לשמה וע"כ דמ"פ עם מים ס"ל דהוא מ"ע ומקשה שפיר, ולרש"י דמ"פ בלא מים מחמיץ ונוקשה מיהא הוי ואפי' תימא נוקשה דרבנן מ"מ בעי שימור כמ"ש וליכא ראי' דר"ע ס"ל דמ"פ עם מים לא יצא משום מ"ע, צ"ל דקושי' המקשן דנראה לו דברייתי' דאין לשין ביין שו"ד בלי מים איירי דסתמא הכי הוא ומקשה שפיר, או י"ל דס"ל לרש"י דא"י בדבר שאינו בא לידי חימוץ משום כל שישנו כמ"ש רמב"ן במלחמות והה"מ בשם י"א דיש קפידא גם במים שנלוש בהם העיסה ולהאי טעמא בוודאי בעי דוקא חמוץ גמור מדאוריית' שחייבי' ע"ח כרת וע"כ ר"ע דממעט מ"ע היינו עם מים וס"ל דחמץ גמור שיש בו כרת ועיי' ויש להאריך עד"פ:

ויש להקשות לשיטות הסוברים דברייתא במ"פ עם מים דומי' דקיטו' מנ"ל בפשיטות דעם מים א"י לר"ע י"ל כשנלושה עיסה חצי' מים וחצי' מ"פ לא מקרי מ"ע, והא דממעט ר"ע מלחם עני היינו כשעיקרה ממי פירות ומעט מים משום מ"ע איכא דרוב' מ"פ ומ"מ משום דל"ב שימור או משום היקש דכל שישנו וכו' ליכא דרוב מים ומ"פ מעט מחמיץ, ויש להביא ראי' מזה לשיטות הסוברים דמעט מים ומי פירות מרובי' אינו מחמיץ:

ומדי דברי עיי' בח"י סי' תס"ב שכ' שאפשר דכוונת המחבר דבמעט מים מותר היינו שאין ממהר להחמיץ כמו מ"פ עם מים בשוה, אבל מחמיץ, ולפע"ד איפכ' מסתברא לענין מהירת החימוץ דטבע מ"פ למהר הנפוח יותר מן המים אלא דבלא מים לפי דקיי"ל אינו חמוצו שאסרה תורה דאינו אלא סרחון ואין חמץ אלא במים או מים עם מ"פ דאין מ"פ מחלישי' כח המים שבטבעם להחמיץ או דאין מעכבי' המ"פ כלל וע"י מים מחמיץ חמץ גמור או נוקשה, וכ"ז לענין חמץ דאסרה תורה, אבל לכ"ע דמ"פ ממהרי' לפעול סרחון ונפוח יותר מן המים ומ"פ עם מים אין ממהר כ"כ כמו מ"פ בלא מים דכל דבר שנתערב עם דבר אחר שאין טבעם שוה מגרע כחו מב"מ מחזק זא"ז ובשא"מ מבטל ומחליש כח החזק ממנו כנלפע"ד ברור ואין מקום לדברי הח"י וגם לדברי תשוב' מים עמוקים שטרח בפי' תוס' מנחות ועיי' בקרבן נתנאל ולמ"ש א"צ לכל זה והטורח שלא לצורך:

אמנם כן קשה לכאורה על הרי"ף דכ' דברייתי' עם מים דומי' דקיטוף, לא הי' צריך לכך לפי דס"ל לרוב ככל ראשונים וגם הרא"ש עצמו חזר בו ממ"ש בפ' כ"ש, וכולם פשיטא להו דכוונת הרי"ף דקיי"ל כר"ע דס"ל דמחמיץ אבל אינו ממהר ולפמ"ש גם אם ברייתא

בלא מים וס"ל לר"ע דבלא מים אינו ממהר ה"ה וכ"ש עם מים דאינו ממהר להחמיץ, ומה לו לרי"ף להקדים דבריית' עם מים, ולאחר התבוננות מעט לק"מ דלולי דמוכרח דבריית' שנלוש במים הי' מקום לומר דטעמא דר"ע דס"ל מ"פ לבד אין מחמיצין ורבנן ס"ל דמחמיצין והלא פליגו תנאי רבנן ורחב"ג במנחות שרסקה בתפוח וי"ל דפליגי בלי מים וי"ל דפליגו עם מים, וי"ל דפליגי בלא מים ור"ע ס"ל דאינו מחמיץ וקיי"ל כוותי' כדס"ל לרבא דמ"פ בלא מים אינו ועם מים מחמיץ לפ"ז אין הכרע להלכה דמ"פ ע"מ דאינו ממהר דבטבע המיהור לא מצינו פלוגתא, הגם שי"ל אם בריית' בלא מים, מנ"ל דעם מים ג"כ ס"ל דממהר, הגם שי"ל כן אבל ראי' אין לנו דכן הוא, לכן הקדים הרי"ף דבריית' ע"כ עם מים, ותו ליכא למימר דטעמא דר"ע דס"ל דאינו מחמיץ דהא בש"ס מנחות הוכיח דאיפוך דר"ע לריה"ג ור"ע דרש לרבות מנחת נסכים לחימוץ ולכהפ"ח מוכח דס"ל דמ"פ ע"מ מחמיצין וס"ל מגבל במים וע"כ הא דשרי ר"ע בבריית' משום דס"ל דאינו ממהר להחמיץ ומדמייתי עלה בדריב"ל דס"ל כר"ע ש"מ דריב"ל ג"כ עם מים אירי וא"ש ועיי':

והנה הרא"ש גמגם על ראי' הרי"ף די"ל דאין לשין בלי מים וקיטוף ענין בפ"ע ומקיטוף אין ללמוד דמעט הוא, ונ"ל לחזק ראי' הרי"ף מסוגי' ש"ס דע"כ דייק הכי דומי' דמקטפי' אין לשין עם מים, הנה הפ"י הרבה לתמוה דקארי לי' למקשן להקשות מה ראה על ככה דר"ע אומר לשתי לצאת ידי מצה, ונ"ל דס"ל דבריית' עם מים אירי וא"א לומר דטעמא דר"ע משום שאין מחמיץ דהוא לשיטתו דמרבה מנחת נסכים ע"כ ס"ל דמ"פ ע"מ מחמיץ ולומר דס"ל דאין ממהר להחמיץ כלל ומתיר אפי' לכתחלה מלבד שרחוק לומר שיפלגו כ"כ בטבע ובמציאות גם צריך לעשות מחלוק' בין חכמים לר"ג לענין דיעבד ולכתחלה ובין ר"ע לדדהו דס"ל אפי' לכתחלה דאין ממהר כלל מזה הי' נראה לו למקשן דלש לצאת י"ח מצה, וי"ל דכ"ע מודים לו ובאמת לא משמע דחילק אלא מעשה שהי' כך הי' קאמר, וי"ל בוודאי לכ"ע ולכהפ"ח לרבנן אפשר לשמרו בשמירה מעולה בלי היסח הדעת גדול בר דעת וחפץ ודעתו לשער אבל ע"י קטן ונכרי לא, ומשום לא פלוג אסרו ללוש בשמן ודבש לכל, וכן אית' בירושלמי אם מותר לכהנים ללוש בפושרי' דזריזי' הם במנחות ופשיט דלא כיון דלכל מקור וי"ל ה"נ כן במ"פ, וכ"ז ללוש למצה של רשות, אבל למצוה דאין נעשה אלא בגדול ולא בנכרי ולא בקטן, ול"מ למאן דס"ל דל"מ עע"ג ואפי' למ"ד דמהני עע"ג, הוא העומד ע"ג עומד ומזרז שימהרו ויחישו וליכא למיגזר שילוש בלא"ה דא"א, ועוד י"ל בדרך קצרה ע"ד שאמרו בני חבור' זריזי' הם כיון שעומדי' מוכנים ומכונים למצוה זריזי' בדבר ואין לחוש למכשול, הה"נ מי שלש למצות

מצה צריך שיהי' דעתו ולבו על מעשיו לשם מצוה בלי היסח דעת אין לחוש שיחמיץ, מכ"ז הי' נראה למקשן דלש ר"ע לצאת י"ח מצה, ומנ"ל דעם מים איירי הברייתי' דלמא בלא מים ומשום דס"ל דאינו מחמיץ ולא מוכח דלמצוה לש, נפקא למקשן דאין לשון דומי' דמקטפי' עם מים, והא"ש הא דצ"ל הא דמביא כל הברייתי' אע"פ שאין לשין וכו' דהוא ללא צורך דהא כבר מביא מעשה דר"ע וקשה אדר"ע ובדקדוק עצום זה הרגיש האלי' רבה, ולמ"ש א"ש דבלא"ה לק"מ די"ל דלישת רשות הי' וכל הברייתי' בלא מים לכן הוצרך להביא הא דקיטוף דמזה מוכח דברייתא כולה בלישה מ"פ ע"מ איירי, ונתחזקה ראי' הרי"ף:

ומצאנו מקום יישוב ע"פ דברינו לקושי' הרז"ה דלמא ריב"ל בלא מים ולא מביא לדריב"ל רק לענין מצה עשירה ולמ"ש מוכח ע"כ דמביא לדריב"ל להא מלתא דס"ל דמ"פ ע"מ אינו מחמיץ, דאלת"ה צ"ל הא דמתרץ ל"ק הא ביט"ר הא ביט"ש, הא לפמ"ש גם המקשן ידע מכ"ז רק דלא נראה דפליג ר"ע וס"ל דאינו ממהר כלל, ומה משיב לו ל"ק הא ביט"ר עדיין לא מיישב דעת המקשן דרחוק בעיניו לעשות פלוגתא בזה, וע"כ דמביא לדריב"ל דידע דאיירי ג"כ מ"פ ע"מ ומוכח דריב"ל הכי ס"ל דמ"פ ע"מ אינו ממהר דהא אמר מכאן ואילך לושו לי וריב"ל נפקא לי' מר"ע, הרי מה דרחוק בעיני המקשן ריב"ל מסתבר לי', ומינה דש"ס ידע דריב"ל עם מים איירי וא"ש נכון ועיי':

ובדברינו אלו נתיישב לי קושי' אחת שעמדתי בה איך אפשר דריב"ל אמר מכאן ואילך לושו לי היינו עם מים והורה להם דמותר ללוש עם מים דאינו ממהר להחמיץ, לא הי' צריך לומר כלל מכאן ואילך דממילא נשמע מכיון דאמר יומא קמא מכלל לאו דיומא קמא נשמע ההן מכאן ואילך דשרי, וע"כ דבלא מים קאמר מכאן ואילך לושו לי בלי שימור כלל וקמ"ל טובא לאפוקי דאביי דס"ל מ"פ בל"מ ג"כ מחמיץ ולא פשיטות' הוא כמ"ש הרז"ה דבהכי איירי והרמב"ן בעצמו כ' דיש לקרב דבריו כוונתו די"ל דקמ"ל לאפוקי דאביי, ורז"ה כ' די"ל דריב"ל בלא מים ולושו לי היינו בלי שימור, ולפמ"ש מוכח כן מתוך דברי ריב"ל הא דמייתי ש"ס דריב"ל צ"ל ע"כ כמ"ש הרז"ה דס"ל דא"י במ"ע, ומ"ש רמב"ן דאי בלא מים מנ"ל דס"ל דא"י במ"מ הא א"י בלא"ה משום שאינו מחמיץ א"צ שמירה לשם מצוה, נ"ל עפמ"ש דלק"מ דאי ס"ל דיוצאי' במ"ע והא דאמר יומא קמא לא תלושו לי משום שאינו מחמיץ הדר תקשי מה לו לומר מכאן ואילך לושו לי דממילא נשמע דלא בעי שימור שאינו מחמיץ דאל"ה למה ביומא קמא לא כיון שמחמיץ ובעי שימור וידעו דאינו מחמיץ וע"כ דס"ל לריב"ל דבמצה עשירה אינו יוצא ואפי' מחמיץ ולא נשמע מדאמר יומא קמא ל"ת דס"ל דאינו מחמיץ והוצרך לפרש שיחתו

דס"ל דא"מ ול"ב שימור ושפיר מייתי ש"ס לדריב"ל דס"ל דבמ"ע א"י כר"ע, אבל לא מוכח דס"ל דמ"פ ע"מ דמחמיץ שאין ממהר להחמיץ ע"י מ"פ המעורבי', ולא לבד דאין ראי' מסוגי' ש"ס דידע דריב"ל עם מים קאי מכח ראי' רמב"ן, אלא דא"א לומר דבמים איירי כמ"ש וצל"ע:

ואתי לן שפיר כ"ז עפמ"ש דהוכחת המקשן דר"ע לש ביט"ר די"ל דס"ל ג"כ דממהר אלא דלישה של מצוה מות' מעטמי' שכתבנו א"ש גם זה די"ל דריב"ל עם מים ומכאן ואילך בשמירה ולא נשמע מדאמר יומא קמא דה"א ל"מ לישה דרשות דאסור משום דממהר ושמא לא ישמור היטב, אבל למצוה דזריז ונזהר שרי לכן הוצרך לומר יומא קמא לא תלושו הגם משום חשש עצלות ליכא אבל א"י ידי מצה משום מ"ע, ובשארי ימים אסור משום דממהר הוצרך לפרש דבריו מכאן ואילך לושו לי דאין ממהר להחמיץ וא"ש עד"פ נכון:

אלא בכ"ז סוף כ"ס צריכים אנו לומר דש"ס מביא דריב"ל דידע דבלא מים אמר למלתי' דמדברי עצמו אין מוכח דבמים איירי וכן צ"ל לתי' רמב"ן וכן למ"ש ביישוב הרי"ף וזה דוחק דהו"ל לפרש דאמר ריב"ל יומא קמא ל"ת מכאן ואילך דעם מים אמר מלתי' לברי' וליישב גם זה שלא ישאר לנו דוחק, נ"ל ע"פ שיטת הרמב"ם דר"ע דוקא אמר פרט לנלושה ביין שו"ד, ובשארי משקין ליכא משום מ"ע, ולשיט' רמב"ן דבעי עיסה שצריך שימור בשארי משקין דוקא עם מים, ופר"ח סי' תס"ב כ' דגם הרמב"ם להכי אתכוין, אחר הוצע' זו י"ל דמוכח מתוך דברי ריב"ל דעם מים איירי מדפרט יומא קמא ל"ת לי בדובשא מכאן ואילך למה פרט בדובשא לא תלישו לי מהא דאמר מכאן ואילך לושו לי בדובשא אין לדקדק למה אמר בדובשא כי כן ערב לו לאכול בדבש, ולענין מיהור אין חילוק בין שאר מ"פ לדבש, אבל יומא קמא דינא קאמר דאין יוצאין בשנלושה בדבש למה פרט דבש הול"ל לא תלושו במ"פ או במשקין דכולל הכל, וע"כ דבמים אמר למלת' ומשום מ"ע וליכא רק ישו"ד והם שווי' דכולם מ"ע ואין מקום לטעות ולחלק, ובשארי משקי' באמת יוצאי' עם מים, אבל אי בלא מים איירי נתן מקום לטעות דוקא בדובש' וה"ה ביין ושמן דא"י דכולם מ"ע, אבל בשארי משקין יוצא אפי' בלי מים, וע"כ דבאמת עם מים אמר למלת' י"ק לא תלושו ומשום מ"ע ופשיטא דה"ה ליין ושמן וה"ה לחלב דשווי' ולא בא להורות לבניו מה היא מצה עשירה זה כולם יודעים רק דינא קאמר דא"י במצה עשירה וידעו ויבינו ממילא ה"ה ביין ושמן וחלב לא ילושו, ושפיר מייתי לדריב"ל דמוכח מתוכו דעם מים איירי וא"ש:

והשתא דאתית להכי מיושב הרי"ף בדרך קצרה מה דפשיטא לי' דריב"ל עם מים מדאמר לא תלושו בדובשא ול"א ל"ת במ"פ משום שאין מחמיצין ש"מ דעם מים קאמר כמ"ש, והרוחנו בזה עוד להבין מ"ש הרי"ף כד מייתי לדריב"ל מביא ב' לשונות ל"ק בחלבא ול"ב בדובשא, וצ"ל הא ליכא נפקותא לדינא בענין דעסיק בי' הרי"ף, ונראה דהרגיש בסברת הרז"ה לחלק לענין מיהור בין חלב לשארי משקי', ולכן כ' דל"ב ל"ת לי בדובשא ונקיט לעיקר כל"ב בדובשא, והרז"ה ס"ל דל"ת בחלבא ל"ב כיון דמיישבו לבסוף ורי"ף ס"ל דלישנא בדובשא ל"ב ועיקר, אלא דרמב"ן ור"ן ורוב ככל ראשונים לא נ"ל לחלק בין חלב למ"פ לענין זה, ונ"ל דס"ל לרי"ף דנילוש בחלב לאו מצה עשיר' היא דר"ע לא אמר רק ג' משקין ישו"ד, וכבר הקשו על הרמב"ם דס"ל חלב נמי והוא מדריב"ל להך לישנא ל"ת בחלב הרי ג' משקין לד', ונ"ל דרי"ף ס"ל באמת דוקא ג' אלו ישו"ד, לפ"ז להך לישנא ל"ת לי בחלבא לא מוכח דריב"ל עם מים איירי מדפרט חלב דהא חלב דין שארי משקין יש לו לענין דמ"ע הוא ואדרב' מוכח דבלא מים קאי דאל"ה למא לא יצא בו וע"כ בלי מים ומשום דמ"פ וה"ה חלב אינה מחמצת וטבעם לענין חימוץ וממהר שווין, ולכן כ' דל"ב ל"ת לי בדובשא והוא העיקר ומוכח מדבריו דבמים איירי ומיושב הכל במרווח בעזה"י:

הנה נמשכתי אחר קסתי קסת הסופר, באמרי שפר מענין לענין באותו ענין, ונחזור למקום שיצאנו משם בדינו של גבורת השם דנדחה בשתי ידים ממג"א וח"י מכח ראיותיהם ואנן הוספנו ועשינו חיזוק לדבריהם וראיותיהם אבל חוזר ונראה, כאשר ראיתי אחרי רואי באלי' רבה זוכרו לטובה, באמרו שעיי' בספר גבורות השם והבן מעומק דבריו דגם הוא מודה דא"י במצה שנלושה במ"פ עם מים, או דהיא מצה עשירה ולא קיים מצות לחם עני, ומ"מ מצה היא ויאכלנה בשעת הדחק, אבל מצה שנלושה במ"פ א"י כלל ואין לו לאכול אפי' בשעת הדחק כיון דאינו בא לידי חימוץ לא עשה מצוה כלל, משא"כ כשנלושה במ"פ עם מים קיים עכ"פ י"מ מצה אלא שלא אכל לחם עני אלו דבריו ז"ל ועיי' פמ"ג מביא דבריו בקיצור ותוכן דבריו דיצא ידי מצה אבל ל"י ידי מצות לחם עני, ונ"ל להוסיף תוספ' מרובה להבין הדבר דהא מצה שאנו אוכלי' מרמז' על ב' דברים על הגאולה כר"ע במתני' מצה זו שא"א ע"ש שלא הספיק בציקם ומפורש בקרא פ' ראה שבעת ימים תאכל עליו מצות כי בחפזון יצאת, וכתב נמי לחם עני שיהי' לחם שעני אוכל לאפוקי מצה עשירה רמז וסימן הוא שאכלו בשעת השיעבוד לחם עני שלא הניחו להם לחמץ העיסה וכבר כתבו המפרשים זה באריכת ונ"ל ברמז רמז ה' לאאע"ה עינוי דאכילה דאמר לו ועבדום ועינו אותם שזהו עינוי גדול אחר שעבדו עבודה

קשה לא הניחום להשיב נפשם כי אם בלחם עני, ובאגדה בארתי בזה הכתיב לחם עני וקרינן לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה וכ' רש"י הגדה והלל וצ"ל גם על הפסח ומרור אמרי' כ"ז ומה מעליותא דמצה ולולי פירש"י נ"ל דפסח ומרור כ"א מרמז על ד"א מרור על השיעבוד ואמרי' עליו ד"א, ופסח על הגאולה ואומרי' עליו לצאת י"ח דבר א', אבל מצה מרמז על השיעבוד ועל הגאולה והיינו שעונין עליו דברים הרבה דבר והפוכו שיעבוד וגאולה, ושניהם מרמזים בקרא לחם עני כהא לחמא די אכלו בשעת השיעבוד, וכי בחפזון יצאו, עד שלא ספק בציקם להחמיץ וכו' והיינו הכתיב והקרי הכתיב לחם עני וכתיב ג"כ כי בחפזון יצאת, וזהו עצמו הקרי עוני יוצא מתוך הכתיב לענות עליו דברים הרבה ושני' הקרי וכתיב מתאחדים וממקור א' יוצאים כנ"ל נכון וישר בעזרת החונן דעת:

היוצא לנו דיש באכילת מצה ב' דברים זכרון לשעבוד ולגאולה, אם אוכל מצה עשירה יוצא י"ח אכילת מצה שמרמז על הגאולה וחירות ואם היא עשירה יש בה רמז יותר לחירות, אבל אין רמז לעינוי ושיעבוד משו"ה בעי לחם עני וזה לא יצא כשאכל מ"ע והא"ש דינו של גבורת השם ע"פ שמפרשו האלי' רבה דבמ"פ לבד א"י כלל דגזה"כ היא דבעי מצה שראוי' לחימוץ או דבעי שמירה, אבל עם מים אינה באה לכלל מצה גמור' אלא דבעי עני' ועכ"פ יוצא ידי מצות מצה למקצתו שעשה זכר לגאולה כנלפע"ד, ולדינא יש אתי דברי' הרבה בשיטת הרמב"ם, ולפע"ד דשיטת הרמב"ם כן היא דמ"פ ע"מ לאו מ"ע היא והראתי לדעת מסדורו ולשונו וסתירת דבריו בפ"ה ובפ"ד שכן הוא והבאתי ראיות חזקות מירושלמי ומתוך פלפולא, אלא להיות שכבר יצאתי בכותב' הגסה, והזמן יקר ופר"מ לא כ' ולא דן לדינא לכן פה תהי' שביתת קולמסי, אחר נמשכתי אחריה עד כה אשר לא עלה על לבי בתחלה, וה' יסיר מאתנו כל מחלה, של גוף ונפש, ויבער הקוצים מכרמו ויוציאנו מידם לחופש, אחר שבקשנוהו וחפשנו חפש מחופש, ראה אלקי' בעני והרחיב לנו כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו וכו' עם הממהרי' להחמיץ ומחמיצין תרוממנה קרנות צדיקים, בראש כל חוצות ובשוקים, הכ"ד אוה"נ דש"ת. פ"ב ב' ניסן תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צב

בימי חפזון, יצילהו ה' מכל צר ואסון, ישביעהו שובע שמחות, בחג המצות, ה"ה מעכ"ת י"נ הרב המופלג אשר ידיו לו רב בחוקי חורב המאוה"ג, חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה ישעי' ני' אבדק"ק פאטאק יע"א:

יקרת מכתבך קבלתי ונפשך יודעת מאוד כי בעתים הללו רבו הטרדות לכל מרא דאתר' כאתרי' מ"מ לא בעינא להשיב פניך ריקם דחקתי עצמי לאשר השעה דוחקת להלכה ולמעשה קדמו עיני אשמורות לעיין בעינא פקיחא על שאלתך והוא באחד זקן וחולה שהרופאים מוחי' בו שלא יאכל שום מצה אם לא שנלושה לכה"פ במי פירות מאיזהו מין מי פירות שיהי' עם מים, וכבר ראו עיניך מ"ש המג"א בשם ספר גבורת השם וב"ח בסי' תע"א ס"ק ה' ומ"ש בפרמ"ג שם דמי שאין לו אלא מצה שנלוש' במ"פ עם מים שיאכל ולא יברך דספיקא הוא וחשבת דאפשר בשארי מ"פ חוץ מיין שמן ודבש וחלב יש לסמוך על הרמב"ם דס"ל דוקא בד' דברים אלו לא יצא משום מ"ע ובשארי מינים יוצא הגם דלא קיי"ל כוותי' דרמב"ם, מ"מ חזי לצרפו עם שיטת גבורת השם וב"ח דס"ל דליכא משום מ"ע רק כשנלושה בלא מים, ויוכל לברך ע"י צירוף שיטות אלו לפי דס"ל לתוס' ר"ה דליכא במברך לבטלה דרך ברכה משום ל"ת רק איסור דרבנן, ובדרבנן אולי יש לסמוך עכ"ז ויאכל בברכה, אלו דבריך בהוספת נופך משלי, והנני למבוקשך לערוך מערכה מול מערכה, להוציאך מבית הספק אחר העיון לפי מסת הפנאי היטב הדק:

פתח דברינו יאירו לפתוח פתח תקוה לשיטת הרמב"ם דקשו בה טובא מנ"ל דר"ע דאמר עני לאפוקי עיסה שנלושה ביין שו"ד דוקא הוא אי משום דל"א עיסה שנלושה במי פירות או במשקי' ע"כ דוקא קאמר מה יענה לבריית' דאין לשון עיסה בישו"ד, למה נקיט ג' משקין אלו דוקא והא דין דברייתא בכל מ"פ ומשקי' הוא וע"כ דג' אלו לאו דוקא, וכן קשה מר"ל דאמר עיסה שנלושה בישו"ד ולא אמר שנלושה במי פירות, וצ"ל משום דרגילים ללוש בג' אלו וכן י"ל בהא דאמר ר"ע עיסה שנלושה בישו"ד דלאו דוקא הוא, ונלפע"ד ממקום שהקשו עליו משם אנו עושין סמוכי' לשיטתו, מדנקיט הברייתא ישו"ד וכן ר"ל מזה הוכיח דלענין מ"ע ג' אלו דוקא, הנה צ"ל על ר"פ דלא ידע לומר טעמא דר"ל משום דס"ל מ"פ אין מחמיצין וכי לא ידעו כל הנהו אמוראי דאיכא מ"ד דאין מחמיצין ופ"י הוסיף עוד הא תלמידי דרבא היו, ונ"ל דהי' קשה להו אי טעמא דר"ל משום דס"ל דמ"פ א"מ למה נקיט שנלושה בישו"ד ול"א סתם שנלושה במ"פ ע"כ דס"ל מ"פ מחמיץ ובג' אלו איכא טעם אחר ושאלו לר"פ ואמר להו משום דהו"ל מ"ע וכל שא"י אין חייבים וכו' ומשום מ"ע ליכא רק בג' משקי' אלו לכן נקיט ג' משקי' אלו דוקא, ולא

תקשי מדדייקו הכי לר"ל מה יענה לבריית' דאין לשין למה נקטה ג' משקין אלו דוקא, דפלוגתא דרבנן ור"ע דוקא בג' משקי' דר"ע ג"כ ס"ל אחמיץ וממהר, אלא דאזיל לשיטתו דא"י במצה שנלושה בישו"ד וממילא ליכא איסור חמץ מכח הקישא משו"ה לש ור"א ור"י ל"א לו דבר דג"כ כותי' ס"ל ור"ג ורבנן ס"ל כריה"ג דיוצאים במ"ע ממילא איכא איסור חמץ בג' משקין אלו, ובשאר מ"פ גם ר"ע מודה דאסור ללוש ואפשר אפי' דיעבד כר"ג לכן נקטה הברייתא ישו"ד דוקא משום ר"ע ורבותא לר"ג ורבנן וא"ש:

והרוחנו בזה ליישב קושי' הצל"ח לר"פ למה אמר ר"ל אין חייבין ע"ק כרת הא מותר ג"כ מכח הקישא עיי' בו שהלך עד"פ, ולמ"ש א"ש דר"ל תרתי קמ"ל מתוך דבריו דנלושה בישו ר אין חייבים ודוקא ג' אלו אבל שנלושה בשארי מ"פ חמץ גמור הוא וחייבי', ואי הוי אומר שנלושה בישו"ד מותר הי' הדיוק הא בשארי מ"פ אסור אבל אין בו כרת דאינו רק נוקשה, לכן אמר א"ח כרת וה"ה דמותר אבל שאר מ"פ אפי' כרת אית בי' ומיושב קושי' הצל"ח, ולמסקנ' דטעמא דר"ל משום דמ"פ אין מחמיצין ואמר א"ח ע"ח כרת אבל איסור איכא דנוקשה מיהא הוי וס"ל כאביי דמ"פ בלא מים מחמיצין, ומ"ש הה"מ דלרמב"ם הא דאמר ר"ל אין חייבי' לאו דוקא, לא הבנתי מה צריך לדוחק הזה י"ל ר"ל כאביי ורמב"ם פסק להלכתא כרבא, אלא דצ"ל למה נקיט ג' משקי' אלו דוקא, י"ל ניהי דהי' קשו להו מתחלה אי משום דמ"פ אין מחמיצין למה נקיט לג' אלו דוקא, לבתר דאמר ר"פ משום דכל שאין יוצאין בו אינן חייבים וכו', הגם דנדחו דבריו מסתמא דברייתא דהקפה ולולי הברייתא הי' מקום לומר כן לכן נקיט ר"ל ג' אלו דאלו הוי אמר סתם שנלושה במ"פ א"ח וכו' הי' מקום לטעות דבג' משקין אלו מותר לגמרי משום היקש דבמ"ע אין יוצאין, ודוקא בשאר מ"פ א"ח אבל אסור, ומג' משקין אלו לא איירי דהן ענין בפ"ע דגם אם היו מחמיצין חמוץ גמור הי' מותר כיון דא"י בהם י"ח מצה, לכן פרט ג' אלו דא"ח אבל איסור איכא לאורוי לן דלא מקשי' חמץ למצה או דס"ל מדנפשי' כן או מכח האי ברייתא דהקפה, והא"ש נמי ברייתי' דנקט' ג' משקין אלו דאי הוי נקיט שאין לשין במ"פ משום דממהר, ה"א חוץ מג' משקי' דדינא אחרית' אית להו דאפי' מחמיצין חמצן מותר משום היקש חמץ למצה קמ"ל מפורש דאין לשין אפי' בג' אלו דלא מקשינן חמץ למצה לענין זה ומיושב הקושי' שהקשו על הרמב"ם ולא לבד דלא קשי' עליו אלא שמשם ראי' לדינו מדנקטה הברייתא ור"ל ג' אלו, ודיוק זה עצמו דלא נדחק דלאו דוקא ג' אלו נתחזק מכח קושי' פ"י מדלא ניחא להו לפרש טעמא דר"ל משום מ"פ א"מ, וגם מכח קושי' הצל"ח וא"ש נכון, עיי' והבן:

והנה הב"י סי' תס"ב כ' דלא מצא לו חבר לרמב"ם בדין זה ואני מצאתי לו חבר והוא הרי"ף רבו דרבו ז"ל שהעלה להלכה כר"ע מדריב"ל ס"ל כוותי' והקשה הרז"ה דלמא ריב"ל בלא מים איירי דאינו מחמיץ כלל וש"ס מביא דריב"ל לענין מ"ע ורמב"ן השיב עליו דאי ריב"ל בלא מים אמר למלת' מנ"ל דס"ל דבמ"ע א"י הא בלא"ה א"י משום שאינו בא לידי חימוץ וע"כ דריב"ל עם מים איירי, והנה סוף כ"ס קשה דעיקר חסר דהא בדברי ריב"ל לא נזכר א' עם מים או בלא מים אמר יומא קמא וכו' מכאן ואילך ואי דש"ס ידע דהכי הוי דעם מים אמר הו"ל לפרש דהכי אמר, ונ"ל דמובן מדברי ריב"ל עצמו דעם מים קאמר מדפרט יומא קמא ל"ת לי בדובשא למה פרט בדובשא דיש מקום לטעות משום דמ"ע היא, אבל בשארי משקי' יצא דלאו מ"ע היא, ובאמת לא יצא כיון שאינו בא לידי חימוץ, וע"כ דעם מים קאמר דיומא קמא ל"ת ומשום מ"ע ובשאר משקי' באמת יצא דלאו מ"ע היא, ואמר ל"ת לי בדובשא דה"ה ביין ושמן דכחדא נינהו דמ"ע הם וזה ידוע לבניו דכולהו תלתא מ"ע הם ולמדם דא"י במ"ע ומהו מ"ע ידעו, והא דפרט דובשא משום דאמר מכאן ואילך לושו לי בדובשא כי ערב לו הנלוש בדבש, אבל אם בלא מים איירי וגם בשאר משקי' א"י לא הו"ל לומר יומא קמא ל"ת לי בדובשא משום דרצה לומר מכאן ואילך לושו לי בדובשא במקום שיש מקום לטעות בדין יומא קמא יוצאי' בשארי משקין בלי מים, ומוכח מדברי ריב"ל עצמו דבדובשא עם מים אמר יומא קמא ל"ת מכאן ואילך לושו, ומייתי ש"ס כדאמר ריב"ל דמוכח מתוך דבריו דבמים קאמר ומוכח דבמ"ע א"י וגם דאינו ממהר להחמיץ ורוחא הסוגי' בלי דוחק ומינה סיוע לשיטת הרמב"ם ורי"ף כוותי' ס"ל דבחד שיטה אזלו דקיי' כר"ע מדריב"ל ועיי':

והנה הרמב"ם כ' דנלוש' בחלב ג"כ ל"י משום מ"ע ונפקא לי' משום ה דבחד לישנא אמר ריב"ל ל"ת לי בחלבא וצ"ל הא דנקיט ר"ע רק יין שו"ד וכן בברייתא דאין לשין וכו' משום דלא שכיח ללוש בחלב דשרי דוקא כעין תורא, והנה הרי"ף מביא ב' לשונות וכ' ולשנא בתרא דאמר ל"ת לי בדובשא עיקר, וצ"ל כיון דאין נ"מ לדינא בין ל"ק לל"ב לענין אי קיי"ל כר"ע למה דייק הרי"ף כ"כ ומביא ב' לשונות וכ' לשנא בתרא ל"ת לי בדובשא, ונראה דהרגיש במ"ש הרז"ה די"ל דחלב אינו ממהר בטבע להחמיץ ולכן כ' ל"ב ל"ת לי בדובשא ונקטי' כל"ב, ורז"ה ס"ל כיון דמתרץ לבסוף ל"ק דל"ת לי בחלבא הך לשנא עיקר, ורי"ף ס"ל דלשנא דל"ת לי בדובשא עיקר ורמב"ן ור"ן דחו חילוקו של הרז"ה בין חלב לשארי מ"פ, ומסתבר כוותי', ולכן נ"ל דס"ל לרי"ף דמ"ע ליכא רק בג' דברים דהזכיר ר"ע יין שו"ד ותו לא, וחלב לענין חמוץ בטבעו כמו כל מ"פ אבל מ"ע לא הוי, לפ"ז להך לשנא דאמר יומא קמא ל"ת לי בחלבא לא מוכח דעם מים קאמר י"ל

בלא מים ואמר בחלבא לא משום דאינו מחמיץ ממילא ה"ה בשארי מ"פ לא ואין מקום לטעות ופרט חלב משום דרצה לצוות מכאן ואילך לושו לי בחלבא דערב לו או דרצה לומר היתר דכעין תורא שרי בשארי יומי, ומוכח דע"כ בלא מים איירי דאי עם מים למה יומא קמא לא הא נילוש בחלב ליכא משום מ"ע וע"כ בלא מים ולא מוכח מדריב"ל דס"ל הלכה כר"ע לא לענין מ"ע ולא לענין דאינו ממהר להחמיץ וש"ס דמייתי דריב"ל משום דעיקר כל"ב דל"ת לי בדובשא וכו' והא"ש דכ' הרי"ף דל"ב הוא דל"ת לי בדובשא והוא העיקר וא"ש נכון ועיין:

והנה הרמב"ם פ"ה כ' דיומא קמא אסור ללוש אלא עם מים בלבד מדכ' אלא עם מים בלבד משמע דחוץ ממים לא ילוש ביומא קמא ובפ"ו כ' דבשארי מ"פ יוצא מלבד יין שו"ד וחלב וכבר נתקשה הב"י בסתיר' זו, ונלפע"ד דרמב"ם דייק מדנקיט ר"ע ג' דברים דוקא הם ונוסף עליהם חלב מדריב"ל וצ"ל דר"ע שביק חלב דלא שכיח ללוש בו, והראנו פנים מסבירות מן הסוגי' כוותי' דדוקא אלו, אלא דבירושלמי איתא וז"ל אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא בו צריך שלא יהי' בו משקי' והקשו על הרמב"ם מירושלמי הנ"ל דמפורש אמר ריב"ל שלא יהי' בו משקי' וכוללם יחד דכל משקי' לא יהי' בו, ונ"ל דס"ל לרמב"ם לפי מסקנת ירושלמי שם דריב"ל אמר צריך למצוה ולא לעכובא ועי' מפרש למצוה מדרבנן ויבואר לפנינו אי"ה כוונ' סוגי' ירושלמי, עכ"פ ריב"ל לא איירי רק לענין לכתחלה ומדרבנן וס"ל לרמב"ם לכתחלה גם בשארי משקי' אסור ללוש ביומא קמא ובדיעבד יצא, ור"ע דמפיק מכתיב דקרא עני שיה' לחם עני לאפוקי שנלושה ביין שו"ד בדיעבד לא יצא ודוקא במשקי' אלו אבל בשארי משקי' יוצא והא"ש פסק הרמב"ם דבפ"ה כ' דאסור ללוש היינו לכתחלה ולא איירי שם מדיעבד וכ' דאסור ללוש רק במים לבד והוא מדריב"ל בירושלמי, ובפ"ו כ' דאם לש בשארי משקי' יצא כ' אם לש לכתחלה לא אבל בדיעבד יצא חוץ מיין שו"ד וחלב דבאלו אפי' בדיעבד לא יצא, דיין שו"ד ממעט ר"ע מלחם עני וחלב נפקא מדריב"ל לחד לשנא, דאין לומר דחלב כשאר משקין לכתחילה דלא למה אמר ל"ת לי בחלבא הו"לל לא תלושו לי במשקי' כדאמר בירושלמי ש"מ דחלב אפי' בדיעבד לא יצא וא"ש:

והנה מלשון הרמב"ם וסתימת דבריו שבפ"ו שכ' מצה שלשה במ"פ יוצאי' בה י"ח משמע דאפי' לא עירב מים כלל יצא י"ח וכן נראה לו להה"מ בשיטת הרמב"ם ומביא דעת הי"א והיא דעת רמב"ן במלחמות דכל דליכא תערוב' מים דקיי"ל דאינו מחמיץ א"י מתרי טעמי חדא דכל דאינו בא לידי חימוץ א"י בו מהקישא דל"ת עליו חמץ ועוד משום דלא אפשר לקיים ושמרתם לשם מצוה כיון שאינו בא לידי חימוץ והנה מטעם ראשון

דכל שא"ב לידי חימוץ א"י הרגיש הרמב"ן דיש לחלק בין אם הקמח הוא ממין שאינו בא לידי חימוץ בין נילושה במ"פ שהי' אפשר לבוא לידי חימוץ כשלש אות' במים, ועיי' לח"מ שכ' חילוק זה ועי' פר"ח, ומ"ש רמב"ן דבעי שיהי' שימור לשם מצוה ומביא ראי' מירושלמי דמצה רבוכה א"י כיון דל"ב שימור לשם מצוה דבעי דוקא שיהי' דבר דצריך שמירה לשם מצוה ויעשה בה שימור לשם מצוה, ומן הירושלמי בוודאי קשה על הרמב"ם ורז"ה, והפר"ח נדחק משו"ה דכוונת הרמב"ם מ"פ עם מים והוא רחוק מאוד בכוונת הרמב"ם וכ"כ האי הו"ל לפרושי ולא למסתם לתת מקום לטעות, וגם מדלא כ' הרמב"ם הך דינא דירושלמ' דא"י במצה רבוכה משום דל"ב שימור ש"מ דלא פסק כהא דירושלמי הגם דהא דירושלמי ברייתי' היא ובאמת קשה למה לא מביא הרמב"ם הך דינא דברייתא דירושלמי, עכ"פ מוכח דלא פסק הרמב"ם דבעי מצה דבעי שמירה לשם מצוה דוקא אלא כל שצריך שמירה צריך שיהי' לשם מצוה, ומ"ש הפר"ח מדאמר מצוה ללתות הא לא קיי"ל כרבא בהא, ורמב"ם דפסק דבעי שימור משעת קצירה לעכובא היינו דבעי שימור לשם מצוה מקצירה ואילך שלא יבוא עליו מים, אבל ל"צ שיעשה עיסה דוקא בדבר שבא לי"ח כדי שיהי' יוכל לעשות בו שימור לשם מצוה, וגם רבא דאמר מצוה ללתות הוא רק למצוה בעלמא קאמר ולא לעכב, ואנו אין לנו וגם רמב"ן אינו מביא ראי' לדבריו רק מירושלמי דס"ל דבמצה רבוכה א"י משום דלא עביד בה שימור למצוה, ונ"ל דרמב"ם הוכיח דש"ס דילן לא ס"ל כוותי' דברייתא הנ"ל ובש"ס דילן לא נשנית ברייתי' זו ואין זכר למו, ומוכח דלא ס"ל כוותי' מדאמר ר"ל וכן תנא דבי ר"י וכן תנא דבי ר"א ב"י דאין יוצאי' אלא בה' מינים מקרא ל"ת עליו חמץ וכו' דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בו ידי מצה, ובאמת היקש זה אינו מופנה ועיי' מהרש"א, ול"א משום דא"א לקיים בו ושמרתם את המצות כיון שאין באים לידי חימוץ ש"מ דל"צ לעשות שימור לשם מצוה אלא כשצריך שימור וזה דלא כברייתי' דירושלמי ועיי' ירושלמי שם קודם לזה דממעט מינים אלו שאינן באים לידי חימוץ מחלה דיליף לחם לחם ממצה מה מצה צריך שיה' לחם הבא לידי חמץ ומצה וכ' המפרש דלמצה א"י משום כל שישנו בב"ת חמץ ונו' עיי"ש:

ולמ"ש לירושלמי א"צ להיקש אלא משום דא"א לקיים בי' ושמרתם, ויפה עשה הרמב"ם דהשמיט הך ברייתי' דירושלמי דמצה מרובכ' א"י בה דש"ס דילן ל"ל כוותי', ועוד י"ל לפי דס"ל לרמב"ם דבעי שמירה משעת קצירה לעכוב' א"כ גם במצה רבוכה כבר קיים ושמרתם משעת קצירה לשם מצוה ול"צ עוד בשעת לישה שתהי' ראוי שיחמיץ כדי לקיים בה מצות שמירה לשם מצוה אלא כשאפשר שתחמיץ צריך שמירה לשם מצוה

ומצה רבוכה דא"ב לידי חימוץ יוצא בה הגם שא"צ שמירה בשעת לישה, והה"נ בלש במי פירות לבד שאינה מחמיץ דכשירה מה"ט, וירושלמי ס"ל דל"ב שימור משעת קצירה רק בשעת לישה וע"ז נאמר בתורה ושמרתם לכן ס"ל דמצה רבוכה א"י בה דלא נתקיים בה ושמרתם לשם מצוה, אבל לפי דקיי"ל כרבא דושמרתם קאי אקצירה כבר נעשה שמירה מעולה שנתקיים בה ושמרתם לשם מצוה, ותו לא צריך לעשות העיס' מאפשר להחמיץ כדי לקיים מצות שימור לשם מצוה כן י"ל ביישוב הרמב"ם, אלא דנראה לי יותר מ"ש תחלה דמש"ס דילן מר"ל ותנאי דמייתי מוכח דלא ס"ל דבעי שיהי' מצה הצריכה שימור כדי לשמרה לשם מצוה מדמפקו הנהו מיני דלא מחמצו מהיקש ולא משום דא"א לקיומי בי' ושמרתם לשם מצוה, והוא טעם דכולל גם מצה רבוכה, וגם שנלושה במ"פ לחוד בלא מים דמשום מ"ע ליכא לרמב"ם ומשום דלא בעי שימור לשם מצוה איכא וע"כ דל"ל, ורמב"ן דנקיט להלכתא הא דירושלמי צ"ע, וי"ל באפשר דרמב"ן ס"ל דהא דאמרו משום הקישא ה"ה משום דל"ב שימור וס"ל לש"ס דילן דמצה רבוכה כשיר' משום שזה עצמו השימור למצוה שיהיו המים רותחין גמורים שלא יחמיץ, ומשום מ"פ בלי מים ג"כ א"י מכח הקישא דכל שאין חייבים על חמוצן וכו', ועוד י"ל דס"ל דבשארי מ"פ א"י בלא"ה משום מצה עשירה וליכא נפקותא אם יאמרו שא"י במינים שאין מחמיצי' משום הקישא או משום דל"ב שימור למצוה דטעם דבעי שימור למצוה אינו כולל יותר מטעם משום כל שישנו, כן י"ל ליישב שיטת רמב"ן, אבל אנן הא אזלינן לשיטת הרמב"ם דס"ל דלא ממעטי' מהקישא רק דבעי שיהי' הקמח ראו' לבוא לידי חימוץ וס"ל נמי דבשארי מ"פ ליכא משום מ"ע ואם באמת א"י כשנלוש במ"פ משום דבעי שימור לשמה, הו"ל לומר דא"י במינים אלו משום ושמרתם המצות דכולל יותר גם אם הקמח ראוי' להחמיץ אלא שנלוש במ"פ שאין ראוי' להחמיץ, דא"י משום דל"ב שימור למצוה וע"כ דסוגי' דילן ל"ל הך דירושלמי כנ"ל והיא ראי' חזקה לשיטת רמב"ם לשיטתו, וכבר כתבנו כי גם הרי"ף ס"ל כשיטתו דליכא משום מ"ע בשארי מ"פ ממילא קמה וגם נצבה ראי' זו ג"כ לשיטת רי"ף וס"ל נמי דיוצא במ"פ בלי מים הגם שאינן מחמיצין כלל ועיי' היטב:

ונקיטנא בקצרה, היוצא לנו מתוך דברינו בשיטת הרמב"ם, א) דהראנו לו פנים מאירות מסוגי' ש"ס דליכא משום מ"ע בשארי מ"פ חוץ מאלו שמפורשי' בברייתא ומוסיף חלב מדריב"ל בחד לשנא, ב) הרי"ף ג"כ אזיל בשיטתו אלא דס"ל דבחלב ג"כ ליכא משום מ"ע, ג) כ"ז בדיעבד, אבל לכתחלה לא ילוש למצות מצה בשום משקין, חוץ ממים, ובדיעבד יצא, וי"ל הא דלכתחלה לא או דמדרבנן אמרו דצריך שלא יהי' בו משקי' כלל דבעי לחם עני זכרון ללחם עוני ביותר, ואם אכל מצה שנלושה במ"פ ואח"כ נזדמנה לו

מצה שנלושה בלא מ"פ צריך לחזור ולאכול כדי לצאת מדרבנן וחוזר ומברך הגם שכבר יצא י"ח מדאורייתא, או אפשר הא דאמרו במ"פ חוץ מד' משקין לכתחילה לא הוא משום הרחק' בעלמא שלא יביא ללוש במ"פ דא"י בו מדאורייתא ולכן אמרו דלכתחלה לא ילוש למצוה במ"פ כלל, ואם לש ואכל או שלא הי' לו אחרית' ואכל כבר יצא ידי לחם עוני גם מדרבנן, ואם שוב נזדמנה לו נלושה בלא מ"פ, הגם דראוי' שיאכל שנית, אבל לא יברך לאחר שאכל והשביע נפשו באכילת מצה של מצוה ויצא בין מדאוריית' בין מדרבנן איך יברך שנית כנ"ל, וצד הראשון נ"ל יותר מלשון ירושלמי דר"י אמר למצוה אתאמרת וחד אמר לעכובא משמע מ"ד למצוה היינו דיש מצוה יותר בלי שום משקה והוא מדבריהם שיהי' זכרון לחם עני ביותר, ולא משום הרחקה, ולמ"ד לעכובא דאינו יוצא כלל מדאורייתא, וכן נ"ל ממ"ש הרמב"ם בפ"ה וז"ל וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים לבד לא משום חמץ אלא כדי שיהי' לחם עוני וביום ראשון בלבד צריך שיהי' זכרון לחם עוני עכ"ל, ודבריו צריכים ביאור מ"ש לא משום חמץ תמוה הוא ואיך יעלה על הדעת משום חמץ הרי כ' תחלה דמותר ללוש במים ומ"פ ואיך ס"ד לומר דבי"ר אסור משום חמץ מ"ש י"ר מיום שני, ונ"ל דהי' מקום לומר דבשארי ימים אין חוששין שימהר להחמיץ דאם יחמיץ ישרוף אח"כ מיד ולכן לא חש ר"ע שימהר דע"פ הרוב יוכל לשמרו, ואם ימהר ויחמיץ יבערו מיד וכ"ז במועד, אבל ביט"ר שא"י לשרפו, וזו שיטת הרמב"ם במוצא חמץ ביו"ט, וגם אם יוכל לשרפו הרי לש שלא לצורך י"ט וה"א משו"ה ביט"ר לא, לכן כ' הרמב"ם לא משום חמץ נשתנ' דינו של יט"ר משארי ימים, אלא כדי שיהי' לחם עוני, דמשום חמץ ל"ח כלל אפי' ביוט"ר אלא משום לחם עוני וכ' עוד וביו"ט בלבד הוא דבעי שיהי' זכרון לחם עוני, דברים האחרונים שפת יתר, וגם לא סיפא רישא, מתחיל דבעי לחם עוני ומסיים דביו"ט ראשון בלבד בעי שיהי' זכרון לחם עוני, ובפ"ו לא כ' רק דבעי לחם עוני ולא כ' זכרון לחם עוני, מכ"ז נ"ל דכוונת הרמב"ם בפ"ה לפי שכ' דאסור ללוש רק במים לבד לאפוקי כל משקין ולכתחלה הוא דלא אבל בדיעבד יצא בשארי משקין, וכ' דלא נטעה כיון דבשארי משקין יצא למה לכתחלה לא ונטעה דמשום חמץ הוא שמא ימהר להחמיץ וביט"ר דוקא לא כמ"ש, כ' לא משום חמץ אלא משום דבעי לחם עוני ולכתתל' בכל מ"פ לא הגם דלחם עוני שבתורה מקרי אבל לכתחלה מדרבנן לא יצא בו דהוסיפו משלהם דבעי יותר זכרון ללחם עוני ממש שאכלו במצרים כהא לחמא עניא ממש, וזהו שכ' וביום א' בעינן שיהי' זכרון לחם עוני לכן אמרו דאין לשין רק במים לבד, ולקמן בפ"ו כ' דלא יצא בדיעבד כשנילש ביין שו"ד וחלב, מביא רק משום דכתיב לחם עני דזה עיקר הדרש מה"ת כנ"ל ביאור דברי הרמב"ם מדויקים

ומזוקקים, ומינה דס"ל דלאו משום הרחקה אמרו דאין לשין בשום משקה, אלא דהם אמרו לעשות יותר זכרון ללחם עוני, ואם אכל מצה שנלושה בשום משקה לא יצא י"ח מדרבנן, ומ"מ כשאין לו אחרית' מברך ויוצא, וכשנזדמן לו אח"כ מצה בלי משקי' יברך שנית לצאת י"ח מדרבנן כנלפע"ד, ומ"מ למעשה עדיין יש לעיין, וטוב שיתנה שאם יזדמן לו אח"כ בלי מ"ע שלא יצא באכילה זו ועיי' מג"א סי' תפ"ט לענין ס"ע, ד) העלנו דס"ל לרמב"ם דמ"פ בלי מים יוצא בדיעבד דלא כרמב"ן וי"א שבהה"מ וכן הוא שיטת הרי"ף: **והנה** הב"י ס' תס"ב כ' דרמב"ם יחידאי הוא דלא נמצא לא' מן הפוסקים שמחלק בכך וכ"כ הטור דכל משקין בכלל מ"פ, והנה מ"ש מדכ' הטור וכל משקי' בכלל מ"פ תמוה לי דהטור לא כ' אלא דלענין חמוץ וממהר להחמיץ שארי משקי' בכלל מ"פ וכ' ולכן חטה וכו' אבל דלכל משקין דין יין שו"ד אית להו לענין מצה עשירה אין רמז ורמיזא בטור, אלא מדסתמו כל הפוסקים ולא יצאו לחלק לענין מ"ע בין שארי משקי' לד' משקי' שהזכיר הרמב"ם ש"מ דלא נחתו לחלק בהכי וכבר מצאתי לו חבר לרמב"ם הרי"ף ז"ל שע"פ הרוב שיטתם עולה בקנה א' והם עמודי ההוראה ומ"מ מי יבוא אחר המחבר שקבע להלכה בש"ע דא"י בעיסה שנלושה במ"פ ולא חילק בין מ"פ למ"פ דלעולם א"י וכ' מפורש משום שהיא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני, ונראה דמדאורייתא א"י דמקרא נפקא דכתוב לחם עוני וזו עשירה היא, ונראה דס"ל למחבר דלולי משום מצה עשירה הי' יוצא הגם שהוא בלא מים דהא קאי דבלא מים אינו בא לידי חימוץ אבל א"י משום מ"ע לולי כן הי' יוצא הגם דאינו מחמיץ ול"ל כרמב"ן וי"א שבהה"מ הגם שמביאו בב"י, לא נראה לו עיקר שלא יצא מה"ט, וגם לא מטעם דלא צריך שמירה לשם מצוה כרמב"ן מירושלמי, ואפשר משום דרמב"ם ורז"ה לא ס"ל הכי לכן לא חש לי"א שבהה"מ שהיא היא דעת רמב"ן, ולכן כ' דל"י י"ח משום דהיא מ"ע וקרא כתיב לחם עוני, וי"ל עוד דמחבר לשיטתו דנוקשה דרבנן וס"ל דמ"פ עם מים רק נוקשה ואם כל דבר שנלוש במ"פ בלי מים א"י משום כל שישנו וכו' או משום דא"א לקיים בי' ושמרתם קשה לחם עוני למעט מ"ע ל"ל תיפוק לי' דאינו יוצא משום שאינו בא לידי חימוץ והיא קושי' פר"ח, וע"כ דמשקי' לא צריכי' שיהי' מדברי' המחמיצים וגם ל"ב לקיים בי' ושמרתם לשם מצוה דלא כירושלמי ובריית דירושלמי דא"י ברבוכה י"ל דלא ס"ל כר"ע דעוני למעט מ"ע, או דירושלמי לשיטתו דס"ל מ"פ בלא מים מחמיצי' ומ"פ ע"מ חמץ גמור, ובעי קרא למ"פ ע"מ, או דס"ל נוקשה דאורייתא אבל להלכת' ע"כ ליתי' להך דינא דירושלמי ועיי': **ופשוט** לי מי שאין לו רק מצה שנלושה במ"פ חוץ מיין שו"ד וחלב דיאכל כזית מזו כיון דלרמב"ם יוצא בה אבל לא יברך כיון דקבע המחבר כסתימת הראשונים ופוסקים

דלא יצאו לחלק בין ד' משקין אלו לשארי משקי' לענין מ"ע, וכ"ש אם נלוש בלא מים כלל דאיכא עוד דעת רמב"ן וי"א שבהה"מ דקלסי' הה"מ דס"ל דמשום שא"ב לי"ח ל"י, לכן יאכל בלא ברכה, ואם נזדמן לו מצה בלי מ"פ אח"כ יאכל שנית ויברך הגם דאפשר דכבר יצא י"ח מדאורייתא באכילה ראשונה הרי המחבר נקיט להלכה ברורה דלא יצא י"ח מדאורייתא במצה כזו שאכל בראשונה ועוד הרי כבר כתבנו דגם לרמב"ם מדרבנן א"י בנלוש' בכל משקי' ויוכל לברך באכילה שני' ככל מצות דרבנן שמברכי' עליהם, ומ"מ טוב מזה שיתכוין באכילה ראשונה שאם יזדמן לו מצה כשירה לכ"ע שלא יצא באכילה ראשונה וכמ"ש לעיל ועיי':

ואחר שבארנו די באר באיזה מן המשקין א"י משום מ"ע או משום שאין בא לידי חימוץ נשית פנינו אם דוקא במ"פ בלא מים מקרי מ"ע או גם בתערוב' מים יקרא מ"ע, הנה ממ"ש המחבר רסי' תס"ב דמ"פ לבד א"מ אבל א"י משום דהיא מ"ע וקרא כתיב לחם עוני משמע דוקא בלי מים מקרי מ"ע אבל מ"פ עם מים ל"מ מ"ע, והיא שיטת מהרי"ל בס' גבורת ה' דמביא הב"ח ומובא במג"א סי' תע"א ס"ק ה', דבשעת הדחק יאכל מצה שנלושה במ"פ עם מים, נראה דס"ל דלכתחל' לא יאכל לצאת רק שנלושה במים לבד ובשעת הדחק יוצא במ"פ עם מים ובלי מים לא יצא כלל ואינו צריך לאכול דאין בה מצוה כלל, ומג"א הקשה עליו מקושי' ש"ס מרקיקי נזיר דהורו מ"פ עם מים וע"כ דוקא במעט דמעט ליכא משום מ"ע, וקושי' זו יש לדחות בקל וכבר דחאוהו די"ל באמת הי' יוכל לתרץ מתני' דיעבד כשאין לו אלא דרצה לתרץ האמת כיון דמעט דמעט הוא גם לכתחלה יוצא בה, ועוד ויותר נ"ל דמקשה מדקתני במתני' דעשא' למכור בשוק יוצא בה וטעמא מבואר שם כל לשוק אמלוכי ממלך אמר אי מזדבין אזדבין ואי לא אזדבין איפוק בהו אנא וכיון דלכתחלה אינה ראוי' לצאת בה משום מ"ע איך ימלך בלבו דאי לא מזדבין יצא בהו דבר שאין ראוי' לצאת לכתחלה רק דיעבד וכי יעלה ע"ד מתחלה שלא לעשות המצוה כתקונה והוצרך לתרץ דכאן דאין בה אלא מעט דמעט יוצא לכתחלה כנ"ל נכון:

עוד הקשה המג"א מדאצטריך קרא למעט מ"ע ואי בלא מים תיפוק לי' שאינו בא לידי חימוץ, הנה מלבד שאין מזה תפיסה על גבורת ה' אם ס"ל כרמב"ם ורז"ה דלא אתי' הקישא כל שישנו רק שיהי' הקמח ממין שבא לי"ח וכ"כ הפר"ח מדנפשי' וכ"כ הלח"מ, גם י"ל אפי' לשיטת רמב"ן והיא י"א שבהה"מ י"ל דצריך קרא היכא דיש מעט מים ורוב מ' פירות בוודאי כ"ע מודים דאיכא משום מ"ע, ולפי שהעלה המג"א דמעט מים ורוב מ"פ ג"כ מחמיץ צריך קרא להכי, ונסתלקה ג"כ קושי' פר"ח ל"ל קרא כיון שאינו

מחמיץ אינו צריך שימור ול"י מה"ט ול"ל מיעוט דלחם עוני, ולמ"ש לק"מ, גם י"ל דס"ל כשיטת הרמב"ם דגם בלי מים כלל דאינו מחמיץ כלל יוצא דל"ל דא"י משום הקישא ולא משום דל"ב שימור דסוגי' דידן דלא כירושלמי, ולא נשאר לנו רק ראי' הח"י לפי שיטת רוב ראשונים דברייתא דאין לשין וכו' עם מים קאי והקשה דר"ע אדר"ע ש"מ דגם עם מים איכא משום מצה עשירה, גם קושי' זו י"ל בקל דעכ"פ לכתחלה לא יצא בה והיינו אם יש מ"ע שא"י מדאורייתא כגון בנלושה במ"פ בלא מים יש לאסור לכתחלה גם עם מים, והמקשה דס"ד דר"ע לש לצאת י"מ ולא אמרו לו דבר משמע דלכתחלה יוצאים בה ש"מ דס"ל דליכא מ"ע דא"י בה מדאורייתא אפי' נלושה בלא מים, ועוד י"ל דמקשן ס"ל כירושלמי דכל שאין בא לי"ח ואין צריך שמירה לשם מצוה א"י בה בלא"ה וע"כ דממעט ר"ע מלחם עוני שנלושה עם מים דהוא מ"ע והקשה שפיר, אבל אנן להלכת' אין הכרח דעם מים מקרי מ"ע, רק לכתחלה לא כדמוכח מכח קושי' ש"ס מרקיקי נזיר כמ"ש ועיי':

וראיתי באלי' רבה בתר דמביא קושי' הנ"ל על גבורת ה' שכ' שנראה לו בכוונתו דמ"פ עם מים ניהי דלא יצא משום לחם עוני דהיא מצה עשירה מ"מ מצוה קעביד שאכל מצה למצוה, אבל בלי מים יצא מכלל מצה דאינה ראוי' להחמיץ וא"צ לאכול דלא עביד מצוה כלל, ועיי' פרמ"ג שמביאו דכוונתו דיצא ידי מצה וידי לחם עוני לא יצא, ולכאורה הדבר רחוק מן הדעת כיון דכתיב עוני דלא תהי' עשירה מי הגיד לנו כי יוצא ידי מצה אלא שלא קיים לחם עוני מי חלקה למצוה ל"ב מצות אכילת לחם מצה ואכילת לחם עוני, ונ"ל להוסיף דברים ולומר מילתא בטעמא דבמצות אכילת מצה יש ב' הזכרות, זכרון לגאולה כדכתיב כי בחפזון יצאת ממצרים וכדאמר ר"ג במשנה מצה זו שאנו אוכלים ע"ש שלא הספיק וכתיב עני זכר ללחם עוני שאכלו במצרים בשעת שיעבוד שלא הניחו' להחמיץ עיסתם ואנו עושין זכר לשיעבוד כהא לחמא עני' וכבר האריכו המפורשים בזה ועיי' אברבנאל עה"ג, ואמרתי לפרש בדרוש אגדה דקרי הוא עוני דצריך לר"ע כדשמואל לחם שעונין עליו דברים הרבה יוצא מן הכתיב לחם עני זכר לעניות ושיעבוד דמה שפי' רש"י לחם שעונין עליו דברים הרבה הגדה והלל קשה הא גם על אכילת פסח עונין דברים הרבה הלל והגדה ומה מעליותא דמצה מפסח ונ"ל דפסח זכר לגאולה מספרים עליו דבר א' ומשבחים לה' ומרור מרמז על דבר א' ע"ש וימררו חייהם, ומספרים עליו דבר השיעבוד אבל מצה מרמז על ב' דברים על הגאולה ועל העינוי ועונין עליו דברים הרבה דבר והפוכו שיעבוד וגאולה, ולולי דכתיב עני דממעט מ"ע לא היתה המצה זכר רק לגאולה כי בחפזון יצאת ולא הי' עונין עליו רק ד"א ומדכתיב עני זכר ללחם עני

יוצא הקרי עוני שעונין עליו דברים הרבה כנ"ל והוא ענין נכון, וי"ל לפ"ז דב' ענינים הם לאכול מצה זכר לגאולה סגי במצה עשירה ולדבר זה טוב יותר מ"ע זכר לחירות ועושר שהוציאו ממצרים אבל לא עשה זכר לעינוי ולחמא עני' דיאכלו וכו' וכשאין לו אלא מ"ע יאכלנה ויוצא עכ"פ שעשה זכר לגאולה כן נ"ל להסביר ולהמתיק לבאר דברי האלי' רבה זכור לטוב ומ"מ לדינא לא נ"ל לאמת כן בכוונת גבורת ה' דשייר דרך לעצמו, ויצא לחלק מצות ה' לשנים, איה גבורותיו לעשות מחלוקת בין הדבוקים:

ולכן נ"ל דאין המקרא יוצא מידי פשוט דכתיב לחם עוני לעכובא דא"י כלל י"ח ולא עשה מצוה רק כשאכל לחם עני, אלא דס"ל לגבורת ה' דליכא מ"ע דא"י בה מדאורייתא רק בלא מים כלל, ובמים לכתחלה לא מדרבנן, וכבר סלקנו כל חצי קושיות שירו עליו בעלי חצים, ובכ"ז צריכים אנו לבקש לו מנ"ל לומר כן, ונ"ל דנפקא לו כן מירושלמי דאמר ריב"ל מצה שיוצא בה י"ח בפסח צריך שלא יהי' בה משקין, וצ"ל וכי לא ידע דר"ע הכי ס"ל, וגם ריב"ל לא גילה לנו מהיכן יצא לו כן, ור"ע יליף מקרא, ונ"ל דמדר"ע לא נשמע רק עיסה שנלושה ביין שו"ד שלש העיסה במשקין אלו לבד וזה ממועט מלחם עוני, וריב"ל אמר כזית שאדם יוצא בה י"ח בפסח צריך שלא יהי' בו משקין לא אמר צריך שלא יהי' נלוש במ"פ אלא צריך שלא יהי' בו מדיוק לשונו נראה כי כוונתו שבאותו כזית צריך שלא יהי' בו אפי' תערובות משקין והיינו שלא יהי' בו, בעיסה שנלושה במים לא יהי' בו משקין, וזהו דקמ"ל יותר ממה שנשמע מר"ע דאמר למעט עיסה שנלושה וכו' ופליגו אמוראי אליבי' אם אמר ריב"ל רק למצוה לכתחלה מדרבנן ולא לעכובא דמקרא לא ילפי' רק שנלושה בלי מים ומוסיף ריב"ל על ר"ע דלמצוה לכתחלה אפי' עם מים לא, וחד אמר לעכובא דקמ"ל ריב"ל דמ"פ עם מים ג"כ מ"ע היא והא גופה קמ"ל יותר מר"ע דגם זה מ"ע דלא יצא בה מדאורייתא, ומביא הירושלמי שם ראיות מלחמי תודה ורקיקי נזיר דהם מ"פ עם מים דיוצא בדיעבד והיינו בוודאי במ"פ לחוד א"י אפי' בדיעבד אבל במ"פ ע"מ יוצא בדיעבד ודחי שאני חלת תודה דמעט מ"פ יש בהו ולכן לולי דכתיב שבעת ימים הי' יוצא בה בדיעבד מיהת, ושוב מביא ראי' מברייתא דמצה רבוכה אינו יוצא משום דא"א לקיים בה ושמרתם לשם מצוה הא לא"ה יצא, הגם שרבוכה במחבת בשמן הרבה ואי לאו מושמרתם הי' יוצא ש"מ דיוצא בדיעבד וכן מסקנת הירושלמי למצוה לכתחלה ולא לעכובא היינו במ"פ ע"מ אבל בלא מים ל"י מדאורייתא, והן הן דברי גבורת השם, והוא הנכון בכוונתו:

ומצאתי לו חבר בדבר זה ממ"ש הרמב"ם בפ"ה וז"ל וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד נראה דדייק וכ' במים בלבד לאפוקי מ"פ ע"מ משום דבעי לחם עוני

וזה לכאורה דלא כמהרי"ל ובפ"ו סתם וכ' דנלושה בישו"ד וחלב אינו יוצא ולא כ' דאפי' ע"מ א"י ושם הוא עיקר הדין אם יצא או לא, מזה נ"ל דס"ל לרמב"ם דלכתחלה אפי' מ"פ ע"מ לא ויוצא לו מירושלמי הנ"ל ולכן בפ"ה דכ' דאסור ללוש ביומא קמא משום לחם עוני והיינו לכתחלה אלא במים בלבד דכל שיש תערובות מ"פ מדרבנן לא ילוש בו ולכתחלה גם בכל מ"פ לא ילוש ואפי' במים כדמוכח מירושלמי דאמר ריב"ל צריך שלא יהי' בו משקין כל המשקין בכלל ואפי' עם תערובות מים וכ"ז לכתחלה, ובפ"ו כ' אם לש במ"פ יצא בדיעבד ואפי' בלא תערובת מים אבל בד' משקין לא יצא י"ח והיינו בלי מים, וא"ש כל דברי הרמב"ם מדוייקים, שבעתים מזוקקים:

וזאת תורת העולה היא העולה, במסילה העולה בית אל בד' אמות של הלכה, א) מי שאין לו אלא מצה שנלושה בשאר מ"פ חוץ מד' משקין יין שחו"ד יאכל ממנה בלי ברכה, וכשנמצאה לו מצה בלי מ"פ אח"כ יאכל שנית כזית בברכה, ובארנו כללותי' ופרטותי' טעמי ונמוקי לעיל, וכן בליל ב', וגם אם אכל הכריכה והאפיקומן ונזדמן לו אח"כ כ"כ זיתים בלי מ"פ יאכל כל הזיתים כמה שאכל בתחלה לאפוקי נפשי' מפלוגתא, וכ"ז לפמ"ש דלרמב"ם ג"כ מדרבנן לא יצא, ב) כשאין לו אלא שנלושה בד' משקין אלו דלכ"ע מ"ע היא נ"ל דיאכל זו למצוה לחוש למ"ש האלי' רבה בכוונת גבורת השם וב"ח דיוצא עכ"פ מקצת מצוה וע"פ שהמתקנו דבריו וקבענו לו מקום מתוך קרי וכתיב, יש לו לאכול לקיים עכ"פ מצות מצה זכר לגאולה, וגם בלא מים כלל נ"ל דיאכל דמ"ש האלי' רבה באין בו תערובת מים לאו מצה הראויה לצאת אפי' מקצת מצוה, זהו לפי שיטת רמב"ן משום שאין בא לי"ח וגם ל"צ שמירה לש"מ לאו מצה הראוי' לצאת היא, וכבר בארנו דרמב"ם ורז"ה ולדעתי גם הרי"ף לא ס"ל כוותי', וגם לשיטת רש"י דמ"פ בלא מים ג"כ מחמיץ א"כ יוצא י"ח לולי משום מ"ע ויוצא עכ"פ מקצת מצוה זכר לגאולה ומהיות טוב לאכול אולי יוצא לחד דעה מקצת המצוה, לא יקרא רע אלא ריע ואהוב למקום, ג) כ"ז בשנלושה במ"פ או בד' משקין בלי תערובת מים אבל בתערובות מים לא מבעי בשארי משקין חוץ מד' משקין דיוכל לברך דהרי לרמב"ם יוצא בשארי משקי' בלי תערוב' מים י"ח מדאורייתא דחזי לצרופי שיטתו עם שיטת גבורת השם וב"ח דמ"פ ע"מ יוצא בדיעבד אלא אפי' ד' משקי' דכ"ע ס"ל דהוא מ"ע היינו בלי מים אבל ע"מ נ"ל דיש לסמוך על שיטת הרמב"ם וגבורת השם וב"ח וכן משמעות המחבר ושתיקתו של הרמ"א והראנו פנים לדעת כי מקור דין זה מירושלמי לברך על מצה כזו שנלושה בד' משקי' עם תערובות מים היינו שלא יהי' פחות ממחצה ע"מ, דלא מצאתי החולק ע"ז אלא רמב"ן במלחמות דס"ל דבלא מים א"י משום שאינו מחמיץ וע"כ דממעט ר"ע מ"ע

שנלושה עם מים והוא לשיטתו אזיל דנקיט כירושלמי דבעי שיהי' צריך וראוי' לשימור של מצוה וכבר כתבנו דרמב"ם וכן המחבר ל"ל כרמב"ן, זהו הנלפע"ד אחר העיון היטב בעזה"י, הכ"ד אוה"נ חותם בברכה מרובה ואהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום א' ט' ניסן תר"ל לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צג

שובע שמחות, ורב ברכות, ואת חג המצות תחוג בדיצות, ה"ה ב"א חתן חתני תלמידי חביבי הרבני המופלג בתו"י מורג חרוץ מלא ברכת ה' מעולפת ספירים בתורת ה' עיניו מאירים הקצין כש"ת מו"ה עקיבא שלעזינגער נ"י מכון שבתו בע"מ וויען יע"א:
בימי חפזון אשר כ"א נחפז למלאכות הרבה, אני אמרתי בחפשי חפש מחופש בין המכתבים כל אדם כותב זה דורש ומבקש דבר הלכה נחוצה לשעה, וזה בא בד"ש וברכת החג ובתוכם מצאתי שאהבה נפשי מכתבך אגרת בת מחלת בקשת מחילה שלא הראתני אות באותיות דר"ע לטובה, והנני ברב תודה לה' כי הכל במעמד הטוב ובריאות אתך וזוגתך נכדי הצנועה החכמנית יראת ה' תתהלל מ' רוזא תי' כה לחי ראה חיים עם האשה אשר הפיל ה' בגורלך מזרע קודש מצבתה בה כהן צדק לאל עליון חתני כבני הרבני הצדיק מהרי"ל כ"ץ נ"י יהי' שלום בחילך שפע ברכה, מאלקי המערכה:
ולהיות כי אהבה התקועה בלבי מאבות לבנים דוחקת את הבישור לבשר לכם ואת הטוב תקבלו מאתנו, פניתי מעט מעוצם והמון טרדות להעריך אליכם מכתב ברכה וד"ש בכדי שיבוא ביום טובה היו בטוב לב ביום טוב בבישור כל טוב, ואין יותר טוב מן התורה והיא חיינו, אשעשע עמך קצת בקוצר אומר ודברים בדבר בעטו שכתבת בשולי מכתבך תמיה קיימת על הכ"מ פ"ג מהלכ' חמץ ומצה הלכה ח' שכתב ועוד דהא אמרי' בפ"ק דכתובות דל"א מתוך אלא בדבר השוה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף אלו דבריו ז"ל ותמוה לך מה יענה למשנה מפורשת ביצה י"ב ע"ב דמפורש דמוציאי' לולב וס"ת לצורך מצוה משום מתוך הרי מבואר דמצוה מיקרי צורך קצת דשוה לכל נפש, יפה ראית ותמיהתך רבה היא על הכ"מ, כמוך כמוני נפלאתי מנעורי עד"ז עד שזכיתי ללמוד בישיבה מס' כתובות שעורין כסדרן מצאתי ראיתי כי כבר עמד במבוכה זו הפלא"ה זצ"ל ולא מצא מענה, וגם אני לא מצאתי יישוב עד היום על ידך וע"י התעוררת שלך לעת עתה מצאתי מקום יישוב, דצ"ל באמת הלא צדקו דברי כ"מ דאין בזה צורך שום גוף והא קיי"ל מצות לאו להנות נתנו דאקרקפרת דגברא מונח לצאת

י"ח כ"כ רש"י בר"ה כ"ח, ולמה יחשב צורך קצת הא בעי דשוה לכל נפש שיהנה גופו מזה וצ"ע לכאורה, וצ"ל בוודאי יש לו הנאה לאדם אם יוצא ידי חובתו שעליו מוטל לעשותו, אלא לענין איסור הנאה לא מחשב הנאה כזו הנאה כיון דמצד חיוב והכרח מצות ה' באה, כ"ז לענין איסור הנאה, אבל מ"מ מיקרי צ"ק והנא' דשוה לכל נפש דיש לו לאדם הנאה ושמחה בלבו שיצא ידי חיובו ויש הנאה לגופו, ויש להוסיף תבלין עפמ"ש ריטב"א הא דמצות לל"נ הגם דמקבל שכר הנאה כזו הבאה אח"כ אינה אסורה באה"נ דהוא כגרם הנאה עיי' ריטב"א בע"ז ר"פ השוכר, והא"ש הגם שלא מחשבה הנאה כזו לענין אה"נ הבאה אח"כ, סוף כ"ס שמח לבו כי בטוח שמקיים מצות ה' ומקבל שכרו בזה ובבא, והיא היא הנאת הגוף ושמחת יו"ט כנ"ל להבין ולמסבר מלתא דא:

וי"ל דזה דוקא בשמקיים מצות עשה דנוח לו בה ושמח לבו בעשותו אחת ממצות ה' לקיים מצות לולב וקריאת התורה וכדומה אבל המוצא חמץ בביתו ביו"ט שעבר בב"י עד שלא מצא עיי' טור סי' תמ"ו וב"י נוח הי' לו שלא הי' ולא תהיה החמץ לפניו דעובר בכל רגע ואיה שמחתו והנאת הגוף, הגם בקיום ביעור חמץ מציל עצמו מב"י להלאה ושלא יהי' מזיד להבא בכ"ז אינו נהנה דהוא אקרקפתי' בע"כ דידי' להציל עצמו מעונש, ולק"מ ממתני' על הכ"מ ועיי':

אלא דעדיין קשה מש"ס פסחים ה' ע"ב דאמר רבא ש"מ ר"ע ל"ל מתוך וכ' תוס' הגם דבעינן צורך היום קצת הכא מה שמבער הוא צורך היום והרי מוכח דמצוה כזו ג"כ מקרי צורך קצת, וי"ל דרבא ל"א דר"ע ל"ל מתוך כלל אלא דס"ל דל"א מתוך משום צ"ק כזה דזה לא מקרי הנאת הגוף, ומיושב קושי' תוס' ביצה י"ב דל"א ש"ס הא מני ר"ע דל"ל מתוך דמר"ע לא מוכח רק דל"ל מתוך בצ"ק כזה, ועיי' כעין דרך זה בצל"ח סוגי' דמתוך שם דמיישב קושי' תוס' די"ל ר"ע ל"ל מתוך רק בהבערה עיי"ש, ויותר נ"ל לפמ"ש דכ"מ לחלק יצא בין קיום מצוה דלולב וס"ת, ובין קיום הבער' דחמץ שמצא בביתו ביו"ט דלא ניחא לי' שבא' לידו י"ל דרבא אמר שפיר ש"מ דל"ל לר"ע מתוך דאם מצות השבתה רק ביט"ר הי' במצוה זו צ"ק כמו לולב וס"ת דמצוה דיומא היא ונהנה כשמקיימה, אבל לאמת דמצות ביעור קודם פסח ומוצא חמץ בביתו והי' שוגג עד שעה שמצא ליכא הנאה דטוב לו שלא שגג, או שלא מצא דעובר בכל רגע בב"י עד ששורפו ועיי' מג"א סי' תמ"ו ס"ק ג' דהקשה על הכ"מ מפסחים ה' וכ' דאפשר היינו לס"ד הוי צורך קצת ודבריו אין מובנים דהא הכ"מ כ' מלתא בטעמא דבמצוה ליכא הנאת הגוף מה לי מצוה דתלי' ביום דוקא או שאפשר קודם י"ט אבל לפמ"ש בהסברת סברת כ"מ א"ש נכון, ולדברינו אפשר אם נתחמץ לו ביו"ט שלא הי' אפשר מעיו"ט ולא עבר ע"ע מקרי צ"ק טפי ממוצא בביתו

וקרוב לי יותר גם כה"ג לא מקרי הנאה דטוב ונוח לו יותר שלא נתחמץ כלל, ומהתימא על המג"א דהקשה מסוגי' דפסחים ולא הקשה ממתני' דביצה הנ"ל, ואנן דברי כסף משנה נקח בידינו דלא קשה עליו לא מסוגי' ש"ס דילן ולא מן המשנה, בעזרת מחליף העתים ומשנה:

ועיי' תוס' כתובות ז' ע"א שכ' דאפי' בטלו מ"מ איכא צ"ק דמצוה דרבנן ג"כ צ"ק היא, נראה דמצוה דאורייתא צ"ק יותר ממצוה דרבנן, דמצוה דאורייתא יש בה חיוב יותר ובאמת מן הסברא יש במצוה דרבנן הנאה יותר והרי שיטת הרז"ה בר"ה כ"ח דמצוה דרבנן להנות ניתנה דלא שייך כ"כ דמונחת אקרקפתא דגברא, והגם דרבו החולקים עליו מכח ראי' שמביאים עיי' ר"ן שם, ולולי הראי' היו מודים לו מסברא, וזה היפוך מסברת תוס' דנראה דבמצוה דאורייתא יש צ"ק יותר ממצוה דרבנן, ועיי' תוס' חולין פרק כה"ד פ"ח ע"ב ד"ה דס"ל דספק בר חיוב הגם דמחוייב מספק דאורייתא לא מקרי צ"ק וזה דלא כתוס' כתובו' הנ"ל וצ"ע, ועיי' ש"א בתשובות אחרונות סי' מ"ש בתוס' חולין והארכנו בזה ובקושי' ש"א הנ"ל במק"א ואכ"מ:

והנה רש"י פסחים ו' ע"א כ' דאינו עובר בב"י שכבר בטלו משמע דאם לא בטלו מותר לשורפו ועיי' ב"י סי' תמ"ו דמשמע לי' כן מרש"י ואפשר דגם רש"י לא הי' פשיטא לי' דמקרי הבערה צ"ק דלית בה הנאת הגוף כ"כ אלא דלשיטתי' אזיל דס"ל דמדאורייתא ל"ב צ"ק ורבנן הוא דאמרו דבעי צ"ק והקילו דסגי בצ"ק כזה ג"כ, ועיי' רש"י פסחים ל"ו ע"א שכתב דהא דא דאמר ר"ג תשרף מיד במועד ולא בי"ט דהבער שלא לצורך הוא וסתר שיטתו בדף ו' וכבר נתקשה בסתיר' זו הצל"ח עיי"ש ובימי חורפי אמרתי ליישב עד"פ, ע"פ כ"מ הנ"ל דבקיום המצוה ליכא הנא' הגופני' ליכא צ"ק כלל היינו לפי דקיי"ל מצות ל"ל נתנו, אבל למאן דס"ל להנות נתנו י"ל דמקרי צ"ק ג"כ וקו"ח מה לענין אה"נ מקרי הנא' כ"ש שיהי' נחשב הנאת הגוף לענין צ"ק, והא"ש דלעיל ו' אמר רב יודא אמר רב ור' יודא ס"ל בר"ה כ"ח מצות להנות נתנו כ' רש"י ובב"י אינו עובר דכבר בטלו, כוונתו אבל לא בטלו אם מותר לשרוף ביו"ט תלי' בפלוגת' אי מצות להנות נתנו ור"י דאמר משמי' דרב ע"כ צ"ל דאיירי שבטלו מע"פ, וע"פ הרוב כן הוא דלאו ברשיעי עסקינן דלא ביטל, ומשו"ה לא כ' רש"י מפורש דאם לא בטלו דמותר לשרוף דלאמת דקיי"ל מצות לאו להנות נתנו אסור לשרוף, לכן כ' רש"י בלשון שלילה שאינו עובר כיון שכבר בטלו אבל אם לא בטלו תלי' בפלוגתא ורב יודא ע"כ בביטלו איירי כמ"ש, והא"ש לקמן ל"ו כ' דבמועד קאמר דאל"ה אסור לשרפו דשלא לצורך הוא לפי דקיי"ל מצות ל"ל ניתנו ע"כ במועד קאמר וא"ש עד"פ טבא:

ומדי עברי במרוצה על וענין זה כעת נפל מלתא בדעתי בשעת הכתיבה די"ל דרש"י ס"ל דיש בהבערה צ"ק, והא דכ' דר"ג בעומד קאמר דס"ל דמשהי ע"מ לבערו אינו עובר כשביערו בשעה שיש מצוה בביעורו ומקיים העשה, לכן ביט"ר דאפשר להשהותו עד המועד אסור לשרפו ביו"ט ועיי' מג"א סי' תמ"ו שכ' מדעתו משו"ה אסור לשורפו ביו"ט כיון שאפשר להשהותו ולבערו במועד, ואח"כ בס"ק ג' דביום ז' דאי אפשר לנתק הלאו אחר יו"ט מותר לשרפו, והא"ש דכ' רש"י דבמועד קאמר דביו"ט אסור לשורפו שלא לצורך דהא אפשר לשהותו עד המועד וה"ה דאם לש ביום ז' דמותר לשרפו, ולא רצה רש"י לומר דביום ז' קאמר דהא קתני אין לשין עיסה בפסח דקאי על כל ימי פסח ואמר ר"ג ואם לש ישרוף מיד דחוק לרש"י לומר דתשרף דוקא כשלש בשביעי לכן כ' דבמועד היינו שישרוף מיד כשאפשר לו לשרוף ואם לש ביט"ר ישרף מיד במועד וביו"ט לא כיון שאפשר לשרפו במועד, ולעיל ו' מוצא חמץ בביתו ביט"ר כ' רש"י ובב"י א"ע דכבר בטל כוונתו אבל אם לא ביטל אם מוצא ביט"ר אסור לשרפו ובשביעי מותר וצריך לשרפו, והא ר"י בשם רב סתמא אמר מוצא חמץ בי"ט כופה וכו' ולא מחלק בין יט"ר לשביעי, ולא כ' דאם לא ביטל דמותר וצריך לשורפו דאיכא חילוק בין יט"ר לשביעי, ולכן כ' דאיירי דביטל ואינו עובר כנ"ל והוא נכון לפום רהיטא לפע"ד:

ועוד בה שלישיה הנני בא בכתוב השלישי ליישב סתירת רש"י בשנבין טעמא דר"ג תשרף מיד וכי חולק עם חכמים בדבר הנאה וניכר אם כבר נתחמץ או לא ואיך יחלוק עם חכמים ור"ע כ"כ, ונראה לרש"י דר"ג ג"כ ס"ל דיש היכר ואפשר שלא יתחמץ חיש מהר כ"כ, אלא שממהר מאוד להחמיץ ועד שיאפה אפשר שיחמיץ לכן תשרף מיד, וחכמים אומרים יאכל דאפשר לכתחלה לא ילוש ובדיעבד יאכל ואין חוששי' שמא עד שילך ויאפה יחמיץ, ולגרסת הרי"ף תאפה מיד ולא חוששי' עד שילך ויאפה יחמיץ מהר כ"כ. והא"ש כיון דעדיין לא נתחמץ ור"ג אמר תשרוף כדי שלא יחמיץ ואיך ישרוף ביו"ט הא אפשר שיבטל ויאפה אח"כ ואם בין כך יחמיץ הרי יוכל להניחו אח"כ דהרי כבר בטל ואינו עובר בב"י, או יבטל ויניח העיסה בין כך אסור לשרוף כיון שאינו עובר וע"כ דבמועד קאי וישרוף מיד מחשש שמא עד שיאפה יחמיץ וגם כשמבטל תחלה מ"מ יש לחוש שיהי' חמץ בביתו ועובר על איסור דרבנן, ולעיל ו דמוצא חמץ בביתו דאם לא בטל ולאחר איסורו א"א לבטל מותר לשרפו משום ב"י דהוא צ"ק, כנלפע"ד ובא הכתוב שלישי והכריע שניהם, דטוב האחד האחרון וחביב משוים, בעזרת מאיר עינים, הכ"ד דודך רבך אוה"נ, שש בהצלחתך, צלח רחב ע"ד אמת. פ"ב כאור בוקר ליום ב' י"ב ניסן תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צד

לריח שמניך טובים, ריח תלמידי כבני כריח שדה אשר ברכו ה', ה"ה י"נ הרב המופלג מלא וגדוש מורג חרוץ בע"פ צדיק וישר נגיד נגידות מדבר כש"ת מו"ה עמרם גרינוואלד נ"י בשבת תחכמוני בק"ק טשארנא יע"א:

ני"ה קבלתי בטטי שלא בעתו כי לע"ע איכא דוחקא דפרקא דכלה ואני שאול לתלמידים ולעסקי וצרכי הרבים ביותר בכ"ז אהבה אל מעכ"ת דוחקת אותי לשום עין על דבריו ולהשיב בתשובה מאהבה כיד ה' הטובה עלי, והנה נפשך לשאול הגיע והוא באחת אם מותר ללוש במ"פ שנתערב בהם מעט מים קודם הלישה אם יש לסמוך על הח"י ס"ק ו' וס"ק יו"ד שכ' דנראה לו פשוט דמ"ש המחבר סעיף ג' דבמעט מים מותר ללוש היינו שאינו ממהר להחמיץ ומ"ש בסעיף ו' בלבד שלא נתערב בהם מים היינו דאז מחמיץ ככל עסה שנלוש במים אבל אינו ממהר, או נחוש לדעת מג"א ביישוב סתירת המחבר דאין חילוק בין רב למעט אלא בשינוי ע"י תסיסה או בישול, ובלא"ה דין מים מעוטי' כמרובי' דמחמיצי' וממהרי' להחמיץ אלו דבריך, ואני מוסיף די"ל גם לח"י אין לשין לכתחלה לפי מנהגינו דאין לשין במ"פ לבד דחוששין לדעת רש"י דמ"פ לבד מחמיצין וממהרי' להחמיץ, י"ל גם לח"י דאין לשין דלא עדיף תערובות מעט מים ממ"פ לבד דמשום מעט מים לא נחלש כח מ"מ דמחמיצי' וממהרי' דעד כאן לא קאמר הח"י דבמעט מים אינו ממהר אלא לעיקר הדין דמ"פ אין מחמיצין והחימוץ בא רק מכח תערובת מים שבו ומים אין בטבען למהר החימוץ, אבל לפי דחיישי' לכתחלה לשיטת רש"י דמ"פ לבד גורמין החימוץ מעט מים אין מעכב מיהור חימוץ של מ"פ, אבל יש מקום ספק בדיעבד כשלש כה"ג ולא אפה מיד אם יש לסמוך על הח"י דמ"פ עם מעט מים אינו ממהר, ועוד בה שלישי' אם מותר ללוש לחולה וזקן שצריכים לכך שכ' הרמ"א דלשין להם במ"פ לבד וכ' האלי' רבה דוקא בלא מים אבל עם מים לא דלכ"ע מחמיץ וקיי"ל דממהרי' להחמיץ, וי"ל בתערובות מים מעוטי' מותר ללוש דיש לסמוך או לצרף עכ"פ שיטת הח"י דבתערובות מים מעוטי' אין ממהרי' להחמיץ:

והנה טרם אני אענה בדין מ"פ עם תערובות מעט מים, אני אומר כי מנהגן של ישראל שאין לשי' במ"פ לבד וחוששי' לשיטת רש"י דמ"פ לבד נוקשה מיהא הוי וגם חוששי' לשיטות הסוברים דמ"פ ממהרים להחמיץ תורה הוא, הנה הפר"ח הראה כאן כחו כי עז לחלוק על הראשונים ואחרונים קמאי בתשובותיהם דשיטת רש"י לדינא דמ"פ לבד

מחמיץ באומרו דרש"י לא כ"כ רק לר"ל מכח דיוקא דאמר אין חייבי' ע"ח כרת הא איסורא איכא וע"כ דס"ל כאביי בתרי שבולא ובחצבא דאבשונא, אבל להלכתא בוודאי ס"ל לרש"י הלכת' כרבא דמ"פ לבד אין מחמיצין דלא כאביי ור"ל וירושלמי ואין מקום לחוש כלל שלא ללוש במ"פ בלא מים, ואני מוסיף עוד אפי' תימא דרש"י להלכת' אמר דמ"פ לבד מחמיץ היינו דבעי שימור ככל עיסה, אבל מנ"ל דס"ל לרש"י דקיי"ל דמ"פ ממהרי' להחמיץ דלמא כרי"ף ורמב"ם ס"ל דקיי"ל דאין ממהר להחמיץ ואם לשין במ"פ לחוד בשימור כראוי' לכל עיסה שנילוש במים אפשר כבר יצא ידי שיטת רש"י ומנ"ל לגבב ב' חומרות להדדי דמחמיץ וממהר להחמיץ ומכ"ש לפי דקיי"ל דנוקשה דרבנן אין להפריז על המדה להחמיר כ"כ דהא גם לרש"י אינו רק נוקשה כל זה יש להעיר על המנהג שאין לשין במ"פ לבד:

ואחר התבוננות נ"ל דכתורה הוא, דמ"ש הפר"ח דרש"י לא כ"כ רק לר"ל מדדייק ואמר א"ח ע"ח כרת משמע הא אסורא איכא, למעיין בצדק בלשון רש"י יראה דלא כן הוא דהא כ' וז"ל ולר"י דאמר לעיל מ"פ אין מחמיצין ל"ק הך דאיהו אין חייבין ע"ח כרת קאמר ולא הוי חמץ גמור אלא נוקשה וכו' כל הרואה יראה כי לולי דקשה מבריית' לא הוי ס"ל מדיוק מדברי ר"י דכרת הוא דליכא אבל איסורא איכא אלא כדי דלא תקשי עליו מבריית' כ' דלא אמר רק דכרת ליכא וכיון דמכח קושי' מברייתא העלה דא"ח כרת דוקא קאמר ממילא נשמע דע"כ כן הוא לדינא דאסורא איכא:

אלא דקשה על רש"י כיון דמכח קושי' מברייתא אתי עלי' דר"י והוכיח דא"ח דוקא קאמר מה יענה לרבא דאמר מ"פ אין מחמיצין בתרי שבולא, וצ"ל דס"ל כמ"ש תוס' במנחות נ"ג ע"א דס"ל לרבא כיון שאין בו אלא איסור בעלמא ל"ח דבלע האי גיסא, אלא דתוס' עצמו כ' דעדיין קשה מותיקא וה"ה דקשה מחצבא דאבשונא ועיי' נב"י קמא חאו"ח סי' כ"א שהרגיש והוסיף מה שלא כ' תוס' והוא מדילי' וצ"ע:

וליישב כ"ז נ"ל בשנבאר פלוגתא דאביי ורבא, דשניהם ס"ל הלכה כרבי' נגד ר"ע דאמר לשתי להם, אלא דבהא פליגו אביי מפרש ברייתא דאין לשין ביין שו"ד בלא מים וכן משמע פשטות לשון הברייתא אין לשין ביישו"ד דאין בו רק משקין אלו וקיי"ל כרבנן דמחמיץ, ורבא מפרש הברייתא במ"פ ע"מ, אבל במ"פ לחוד כ"ע מודים דאינו מחמיץ, ודס"ל מסברא דנפשי' דמ"פ לבד בוודאי אינו מחמיץ כלל לכן דחוק קצת בברייתא דאין לשין היינו עם מים, ולהבין יותר פלוגתא דאביי ורבא, אומר דס"ל לשני' דר"ע דחולק רחוק לומר דטעמא משום דס"ל דמ"פ אין ממהרי' להחמיץ דא"כ אנו עושין ג' פלוגת' בדבר ר"ג ורבנן פליגו בדיעבד ור"ע מתיר אפי' לכתחלה, וגם רחוק שיפלגו במציאות

וטבע אם ממהר או לא, לכן ס"ל בפשיטות דטעמא דר"ע דס"ל דמ"פ אין מחמיץ וכבר אפלגי בדבר זה תנאי רחב"ג ורבנן במחמיצי' בתפוח, ואומר מעתה כי דבר זה אם ברייתי' דאין לשין בישו"ד ופלוגתא דר"ע אם במ"פ בלבד או במ"פ ע"מ איירי תלי' בגרסא במנחות נ"ז ע"ב לפי גרס' ר"ל ריה"ג אומר לרבות מנחת נסכים לחימוץ ומפרש ר"ל דס"ל מגבלה במים י"ל ר"ע דלא מוקי לה למנחת נסכים ס"ל מ"פ ע"מ ג"כ אינו מחמיץ וי"ל ברייתא דאין לשין במ"פ ע"מ וס"ל לר"ע דגם מ"פ ע"מ אינו מחמיץ, אבל לגרסת ר"י שם דר"ע אומר לרבות מנחת נסכים לחימוץ ומוכח דס"ל עכ"פ דמגבלה במים ומ"פ ע"מ מחמיצין לכהפ"ח חמץ נוקשה וקשי' דר"ע אדר"ע ועכצ"ל דברייתא דאין לשין במ"פ לחוד, והא"ש די"ל רבא גרס כר"ל ריה"ג אומר לרבות מנחת נסכים לחימוץ שפיר מוקי הפלוגתא דברייתא במ"פ ע"מ והלכה כרבנן אבל בלא מים ר"ע ס"ל דאין מחמיץ ואביי גרס כר"י ר"ע אמר לרבות מ"נ לחמוץ ע"כ ברייתא במ"פ לחוד וקמ"ל כרבנן דמחמיץ זהו הנ"ל לבאר פלוגתא דאביי רבא:

ואחר הוצעת דברים אלו נבוא ליישוב דברי רש"י ואקדים דברש"י שלפנינו ולר"י ל"ק וכן כ' בסמ"ג כשהעתיק לשון רש"י וכן הוא בב"ח ככתבו וכלשונו לפנינו נראה שנוסחא אמיתי' היא וכ"כ תוס' והשתא לר"ל ור"י נראה דגרס ג"כ ר"י, ונ"ל או דהי' לרש"י גרס' ר"ל ור"י כתוס' או ר"י לחוד, וכ' דלר"י דאמר לעיל א"ח ל"ק כ' לר"י דלר"י לשיטתו דאמר במנחות ר"ע אומר לרבות מ"נ לחימוץ לדידי' ע"כ ברייתי' במ"פ בלא מים, והלכה כרבא וקשי' לר"י, אבל לרבא ל"ק דאפשר דגרס כר"ל ריה"ג אומר לרבות מ"נ לחימוץ, ואם כגרס' תוס' ר"ל ור"י ולר"ל לשיטתו לפי גרסתו במנחות ל"ק, אלא לר"י לשיטתו קשה, והוצרך לתרץ ולדייק דר"י א"ח ע"ח כרת דוקא אמר אבל אסורא איכא ומיושבי' קושי' תוס' מרבא דתרי שבולי ומותיקא, ואי גרס רש"י ר"י לבד ל"ק מידי קושי' תוס' מר"ל מנחות כמובן:

ויש להוכיח דלא גרס רש"י רק אמר ר"י דאי גרס ר"ל ור"י עיסה שנלושה וכו' א"ח, ולר"י ע"כ צ"ל דא"ח ע"ח כרת דוקא הוא כרת הוא דליכא וכו' בוודאי אין לומר דר"ל לאו דוקא אמר א"ח ה"ה דאסורא ליכא כיון דלר"י דוקא הוא בוודאי אין להפריד בין הדבקים שבמאמר אחד אמרו ומביאים בלשון אחד שר"י דוקא ור"ל לאו דוקא קאמר, וקשה לר"ל לשיטתו די"ל כרבא דברייתא במ"פ ע"מ, מנ"ל דמ"פ בלא מים אסורא הוא דאיכא וע"כ דלא גרס רש"י אלא ר"י דלא כתוס':

ויש אתנו מקום ליישב גרס' תוס' אליבא דרש"י עד"פ, די"ל דר"ל אית לי' הוכח' אחרית' דברייתי' במ"פ בלא מים קאי דס"ל כל שאין בו משקה שאפשר להחמיץ א"י בו ידי

מצה לכ"ע משום הקישא דל"ת עליו חמץ כל שישנו כמ"ש רמב"ן דהא ר"פ רצה לומר משו"ה א"ח משום שהוא מין שאין ראוי לצאת בו הגם דנדחה מברייתא דהקפה דלא מקשינן חמץ למצה אבל מסברא זו לא נדחה דמקשינן מצה לחמץ דכל שנלוש במה שאין ראוי להחמיץ א"י י"ח מצה, לפ"ז אם ברייתא דאין לשון במים וס"ל לר"ע דאינו מחמיץ ל"ל ל"ע דא"י במ"ע תיפוק לי' דא"י משום שאין בא לידי חימוץ וע"כ דבריית' בלי מים ובמים מודה ר"ע ועיי' פר"ח סי' תס"ב, ורבא דס"ל דברייתא במ"פ ע"מ לא ס"ל הא מלתא דכל שאין נלוש במשקין שמביאי' לידי חימוץ דא"י משום הקישא דכל שישנו דתלי' רק בקמח שראוי להחמיץ כמ"ש לח"מ ופר"ח דיש לחלק ורמב"ן הוציא כן מס"ד ולאמת לא חזר מסברתו וי"ל כן ס"ל לר"ל אבל לרבא לא ס"ד לומר כן, ואפשר ס"ל שזהו בעצמו טעמא דברייתא דהקפה וכו' לא משום דלא מקשינן חמץ למצה אלא כיון שהי' ראוי שיהי' מצה אלא שהמחהו זה לא ממועט מכח היקש, וה"ה דלא מקשינן כה"ג מצה לחמץ ועיי':

והרוחנו בזה ליישב מה שצ"ל על הנהו אמוראי דהקשו מ"ט דר"ל ור"פ חידש מדילי' היקש חדש ולא ידעו לומר דטעמו משום דמ"פ א"מ וכבר עמד הפ"י בזה, והצל"ח הקשה על ר"פ דאמר טעמא דר"ל משום הקישא דחמץ למצה ולטעם זה מותר ג"כ ולמה אמר א" וצ"ל לאו דוקא אין חייבין קאמר ה"ה דמותר, וכן י"ל למסקנא ולמ"ש י"ל קושי' הפ"י וצל"ח כ"א בירך חברת' י"ל הא דלא רצו לומר טעמא דר"ל משום דמ"פ א"מ דקשי' להו דאמר א"ח ע"ח כרת הא אסורא איכא הגם שי"ל א"ח לאו דוקא ה"ה איסורא ליכא הא ר"ל ור"י אמרו תרוייהו כן ולר"י לשיטתו עכצ"ל א"ח דוקא הוא וכן לר"ל דוקא הוא ולר"ל לשיטתו מנ"ל דאסורא איכא הלא י"ל ברייתא דאין לשין במ"פ ע"מ לפי גרסתו במנחות ולכן הקשו מ"ט דר"ל דוקא לר"ל קשה, ומתרץ ר"פ משום הקישא ובין לר"ל בין לר"י מה"ט הוא וא"ח ומותר קאמרו תרוייהו וא"ח לאו דוקא, והדר דחי דר"פ מברייתא, אבל נשאר בסברא זו דמקשינן מצה לחמץ דכל שאין המשקין ממין הראוי להחמיץ א"י בו מסיק שפיר טעמא דר"ל משום דמ"פ א"מ וא"ח כרת דוקא כמו לר"י וטעמא דר"ל דלא מוקי ברייתא במ"פ עם מים דא"א לומר דר"ע ס"ל דעם מים אינו מחמיץ א"כ ל"ל קרא למעט עיסה שנלושה ביין שו"ד משום מ"ע, וכ"ז בתר דאמר ר"פ למלת' וסברתי' דיש קפידא גם במשקין שנלוש בו ומיושב קושי' פ"י וצל"ח עד"פ טבא ועיי':

והנה הגם דרבא לא ס"ל הך סברא דיש קפידא לענין לצאת ידי מצה במשקין שמביאים לידי חימוץ ונקטי' כוותי' דרבא נגד ר"ל ומשום הא י"ל ברייתא דאין לשין במים כרבא, אבל כ"ז לגרס' במנחות ריה"ג אבל לגרס' ר"י והיא האמת ע"פ הוכח' וקושי' ש"ס שם

עכצ"ל דברייתא במ"פ בלי מים כאביי ור"י דא"ח כרת אבל אסורא איכא וכן הלכתא, ויפה כ' הר"ן ובתשובה סי' נ"ט וטור דשיטת רש"י להלכתא דמ"פ לבד מחמיצין וכוונו האמת בשיטתו דלא כפר"ח כנלפע"ד ועיי':

מתוך דברינו למדנו ג"כ דס"ל לרש"י להלכתא דמ"פ ממהרים להחמיץ דלא כרי"ף ורמב"ם דס"ל דקיי"ל כר"ע וריב"ל דאין ממהר להחמיץ, דאי הי' עולה ע"ד רש"י די"ל דטעמא דר"ע משום דס"ל דאין ממהר להחמיץ לא ה' קשה לי' מידי על ר"י די"ל דמפרש ברייתא במ"פ ע"מ כרבא ול"ק דר"ע אדר"ע לשיטתו דס"ל דמחמיץ אלא שאינו ממהר להחמיץ ע"כ דלא עלה ע"ד רש"י לומר דר"ע חולק משום דפליג במציאות ובטבע מ"פ אם ממהרים להחמיץ או לא, והוכיח רש"י כן מפלוגתא דאביי ורבא ע"פ שבארנו הפלוגתא ועוד אי ס"ל לרש"י דטעמא דר"ע משום שאין ממהר וקיי"ל כר"ע נגד רבים לא הי' מקשה על ר"י די"ל דר"י כר"ע ס"ל וכריב"ל, וע"כ דס"ל דוודאי לכ"ע אין הלכה כר"ע נגד חבריו, וריב"ל ג"כ במ"פ בלא מים ומייתי לדריב"ל דאמר יומא קמא ל"ת לי לענין מ"ע כמ"ש הרז"ה:

ויש לנו הוכחה עוד דרש"י ס"ל דמ"פ ממהרים להחמיץ דקשה על רש"י דס"ל דנוקשה מיהא הוי ממ"ש על שמו דהי' מסופק אם מי ביצים דין מ"פ או דין מים יש להם למאי נ"מ הא ס"ל מ"פ לבד ג"כ וקשה הוא ועי' פר"ח ועיי' נוב"י קמא סי' כ"א שהמציא נ"מ רחוקה ותולה דחוקות לומר דרש"י ותוס' להכי אתכונו, ולפע"ד הפשוט דנ"מ אם יש להם דין מ"פ אין ללוש בהם בשימור דממהרים להחמיץ, ואם דין מים אין ממהרים להחמיץ והמיהור שבו אינו אלא נפוח בעלמא וחמץ בא אחר זמן שיהוי דנלוש במים כנ"ל, ומינה דס"ל דקיי"ל דמ"פ ממהרי' להחמיץ:

ודע דיש לומר לרש"י דברייתא במ"פ בלא מים י"ל דמ"פ ע"מ אין ממהרים להחמיץ דמים מחלישין כח מ"פ ואין גורמין מיהור החימוץ ויש להסביר יותר עפמ"ש בס' מנוח דמ"פ ממהרים משום שהם רותחי' בטבעם, וי"ל אם נתערב בהם מים נתקרר חמימות המ"פ, ומהא דס"ל לרבנן כל שאין לשין אין מקטפי' אין ראי' דשאני קיטוף דהוא בחוץ ואינו מתערב עם מים שבפנים ולא נתקררו המ"פ שבחוץ ע"י מים שבפנים, אבל כשמתערבי' בפנים נ"ל שמחלישי' כח המ"פ כן י"ל, אלא מדס"ל לרבא דברייתא במ"פ ע"מ איירי צ"ל דמ"פ בתערובות מים ג"כ ממהרי' להחמיץ הגם דמברייתא אין הוכחה מ"מ לא מצינו חולק על רבא בהא דמ"פ ע"מ ג"כ ממהרים ומנ"ל להקל כנ"ל:

סוף דבר הכל נשמע כי מנהגן של ישראל שלא ללוש במ"פ וחוששי' לשיטת רש"י תורה היא דזהו שיטת רש"י בוודאי להלכתא דמ"פ לבד מחמיצין, וממהרי' להחמיץ דלשיטתו ע"כ דלהלכת' דממהרי' דאין במהיר שום פלוגתא כמו שכתבנו ובארנו באר רחובות:

והנה מ"ש הרמ"א אפי' לקטף, והקשה המג"א מאי אפי' נהפוך הוא דהו"ל מ"פ ע"מ, וכ' דקמ"ל אפי' שהמ"פ מעט כמ"ש במק"א ושם כ' כמסתפק אם לאסור בדיעבד בנפלו מעט מ"פ במים והראה מקום לחילוק זה ממ"ש הרא"ש דקיטוף שאני דהוא דבר מועט, ורבים ראו דברי המג"א וכן תמהו ה"ה האלי' רבה וחמד משה ובספר אשל אברהם מובא במק"ח, הרא"ש לא כ"כ רק לת"ק אבל אנן הא קיי"ל כרבנן דאת שאין לשין אין מקטפין בו, ומק"ח כ' דכוונתו הגם דקיי"ל כרבנן דאין מקטפין בו היינו לכתחלה דלא לעשות פלוגתא רחוקה כ"כ בין רבנן לת"ק דמתיר קיטוף לכתחלה רבנן ג"כ לא אמרי רק דאין מקטפי' לכתחלה אבל בדיעבד שלא אפה מיד מותר אלו דבריו ז"ל, לפ"ז הא דאין מקטפין הוא מדינא דרבנן דברייתא דלכתחלה אסור, וקשה על מ"ש רמ"א שאין נוהגין ללוש ואפי' לקטף הא לקטף מדינא אסור לכתחלה ובמ"פ לחוד רק חומרא הוא לחוש לרש"י וגם למה יהי' שרי לחולה לקטף דהא במ"פ ע"מ אסור ללוש לחולה כמ"ש הא"ר וכן דייק לשון הרמ"א א"כ למה מותר לקטף במ"פ הא למאן דס"ל דמ"פ ע"מ ממהרים ה"ה דאסור לקטף לכתחלה, וצ"ל כיון שאינו אסור רק לכתחלה מתירין לחולה הצריך, אבל קושי' ראשונה קשה מאי אפי' כ"ש הוא ממ"פ לבד וצ"ע:

ומ"ש בסק"א דמ"פ מעט שנפלו לעיסה, ומדמה למ"ש הרא"ש לענין קיטוף לת"ק נ"ל לדינא דיש לחלק בין קיטוף שהוא מבחוץ ואינו מתערב עם המים גורם מיהר יותר גם דבר מועט מאם מערב מעט מ"פ בפנים דמים שבפנים מחלישין כח של מעט מ"פ וכבר כתבנו מסברא זו לעיל לשיטת רש"י ושם נאמר לענין תערובת מ"פ ומים שוה בשוה, וכאן אזלינן בשיטת הראשונים דנקיט המחבר להלכה דמ"פ ע"מ ממהרים י"ל דוקא בשוה, אבל מעט מ"פ אין ממהרים וכמו דס"ל לת"ק בקיטוף דשרי הגם דלא קיי"ל כוותי' דוקא בקיטוף, אבל בשנתערבו בפנים אפשר גם רבנן מודו לו, ואפשר גם המג"א להכי אתכוון ולכן כ' אם נפלו מעט מ"פ לתוך העיסה היינו שנתערבו עם המים שבפנים לעיסה ועיי', ועיי' מהרש"א ל"ח ע"ב שכ' בחד תי' דמעט מ"פ אין ממהר, וקשה הלא פליגו בזה ת"ק ורבנן לענין קיטוף ודוחק דקיטוף הוא יותר משמן דרקיקי נזיר ולחמי תודה, ולמ"ש א"ש דקיטוף שאני שהוא למעלה בזה פליגו ומהרש"א חידש מדנפשי' דאם נתערב מעט בפנים אבדו כחם ובטל כח המיעוט ברוב מים ואינו ממהר להחמיץ כנ"ל ועיין:

ונ"ל להביא ראי' דמעט מ"פ בפנים אינו ממהר לכ"ע מדמקשה ר"ע אדר"ע מדאמר ולשתי להם ואם הא דאין לשין ביישו"ד היינו אפ' במעט מ"פ דלמא הא דאמר ר"ע ולשתי להם הי' במעט מ"פ ול"א לו דבר וקמ"ל כת"ק דמעט מ"פ אינו ממהר להחמיץ דלא כרבנן דאמרו את שאין לשין אין מקטפין דמעט ג"כ מחמיץ, והא במעט מ"פ ליכא מ"ע כמבואר בש"ס ל"ח ע"ב, וע"כ דס"ל למקשן דמעט מ"פ בפנים לר"ע אינו מחמיץ ורבנן ל"א אלא שאין מקטפין דאינו מתערב יפה ברוב מים, אבל מעט מ"פ בפנים לכ"ע אינו ממהר ומאי קמ"ל ר"ע וע"כ דלש במ"פ הרבה בשיעור מים ומקשה שפיר, ומיושב בזה דקדוק עצום שיש להרגיש בו למאי הביא המקשן סיפא דברייתא פלוגתא דקיטוף אחר שהביא הא דאמר ר"ע ולשתי להם קשה דר"ע אדר"ע, ולמ"ש א"ש דבלא"ה הי' מקום לומר דר"ע לש במעט מ"פ וקמ"ל דמעט מ"פ אין ממהר, ולכן מביא פלוגתא דת"ק ורבנן בקיטוף דמוכח דמעט מ"פ בפנים לכ"ע אינו מחמיץ ולא קמ"ל ר"ע חדשות במעשה שהי' וע"כ דלש עם מ"פ טובא וא"ש ועיי':

היוצא לנו מדברינו כי מעט מ"פ מעורב עם המים אין ממהרין להחמיץ והיינו מעט דמעט דליכא משום מ"ע כמ"ש המג"א סי' תע"א ועיי' ח"י סי' תס"ב ושיעור כזה מוכח דאינו ממהר מדמקשה ר"ע אדר"ע כמ"ש אבל יותר משיעור זה שיש בו משום מ"ע לא מוכח דאינו ממהר מכח קושי' המקשן כמובן ושיעור מעט מ"פ דליכא משום מ"ע ג"כ ליכא חשש שימהר כנ"ל, לפ"ז יש ג' חלוקי דינים לענין לישה לכתחלה, א) במ"פ לבד נוהגין שאין לשין אלא לחולה, אבל לברי לא וכ"ש שאין לקטף לכתחלה במ"פ ובמ"פ עם מים אסור אפי' לחולה ובמעט דמעט מ"פ יש להתיר אפי' לברי, וכ"ש לחולה עפמ"ש בצירוף דאיכא נמי שיטת רי"ף רמב"ם ורמב"ן דקיי"ל דמ"פ אין ממהרין להחמיץ כנלפע"ד:

ודע דנ"ל דאם צריך ללוש לחולה וזקן מותר לו גם לברי לאכול ממנו, ל"מ מה שכבר לש בעד החולה והי' נזהר ואפה מיד, אפי' לכתחל' מותר להרבות בלישה עד שיעור עיסה שלשין בפסח דהא הא דאין לשין לכתחלה כדי לאפות מיד דחששו חכמים שמא לא יהי' נזהר יפה ויחמיץ קודם שיאפה, ואנו חוששין לשיטת רש"י דמ"פ לבד מחמיצין ואין אנו מכניסי' עצמנו ללוש לכתחלה שמא לא יהי' זריז יפה. אבל מאחר שע"כ צריך ללוש לחולה ויסמוך שיהי' נזהר הגם שאין מקילין רק משום דהעיקר לדינא דלא כרש"י מ"מ אם הקרה שלא נזהר כ"צ ונתפח חוששין לדעת רש"י ואסור לחולה לאכול ממנו, וכל ההיתר וקולא לחולה שסומכי' בזה שיהי' נזהר מותר להרבות ג"כ בשביל ברי בלישה

ואפי' זו עד שיעור שלשין עיסה במים בפסח מ"ש עיסה פחות מכשיעור או כשיעור והואיל דכל זה רק חומרא ומנהגא נ"ל לצדד ולהקל והמקיל לא הפסיד:

והנה לכאורה כמו דמעט מ"פ בטל כחם ברוב מים שאין ממהר להחמיץ, כן מעט מים בטל ברוב כח חמיץ שבמים ברוב מ"פ ואינו מחמיץ לדסוברים דמ"פ לבד אינו מחמיץ, ולרש"י דמ"פ לבד מחמיץ חמץ נוקשה וע"מ חמץ גמור מעט מים רק נוקשה הוא דבטל כח המים כן נראה לכאורה:

אלא דרמב"ם פ"ב מחו"מ הלכ' ב' כ' וז"ל חמשת מיני דגן אלו אם לשין במ"פ לבד בלי שום מים לעולם אין באי' לידי חימוץ שאין מ"פ מחמיצין אלא מסריחין ומ"פ הן כגון יין חלב ודבש וכו' והוא שלא יתערב בהם שום מים בעולם ואם נתערב בהם מים כ"ש הרי אלו מחמיצין עכ"ל, הנה מבואר מדברי הרמב"ם דמעט מים מחמיצין ומדכ' בלי שום מים, וכ' עוד אח"כ ואם נתערב בהם מים כ"ש, נראה דאפי' מעט דמעט מים מחמיץ, והנה כפל תנאו תחלה כ' בלי שום מים ולבסוף והוא שלא יתערב בהם שום מים, נ"ל דתרתי קאמר תחלה כ' אם לשין במ"פ לבד בלי שום מים היינו שאינו מערב בעיסה בשעת לישה שום מים, ואח"כ כ' מה בכלל מ"פ והוא שלא יתערב בהם שום מים שבעולם היינו שלא יהי' כבר מעורבים כ"ש מים במ"פ הגם שכבר נתערבו מ"מ לא בטלי' ולא פסק כח חמוץ של המים, ומסיים ואם נתערב בהם מים כ"ש הרי אלו מחמיצין, נ"ל דלא תימא דלא יתערב בהם שום מים בעולם דאם נתערב אין לשין לכתחלה או אפי' דיעבד אסור, איסור נוקשה בעלמא, לכן סיים וכ' הרי אלו מחמיצין חמץ גמור כמו שנתערב מים הרבה עם מ"פ ונ"ל הא דפשיטא לרמב"ם דכ"ש מים מחמיץ הוא מדקתני בברייתא אין לשין ביין שו"ד ומוקמי' הברייתא מ"פ ע"מ דמ"פ לחוד אין מחמיץ ובוודאי פשטות לשון הברייתא משמע דאין לשין בישו"ד לחוד, ורבא ס"ל דמ"פ לחוד אין מחמיצין וצ"ל ברייתא אין לשין ביישו"ד עם תערובת מים, אבל בוודאי רחוק להעמיס בברית' דיש במים כמו מ"פ, אלא דעיקר מ"פ ומערב בהם מעט מים בשעת לישה או שמעורבים כבר קודם לישה וא"ש יותר אין לשין ביישו"ד דבשעה שלש אין ניכר ונראה שיש בתוך מ"פ מעט מים מעורבים ונקרא הלישה על מ"פ כנ"ל, ויש להוכיח דדיוק זה שדייקנו מלשון אין לשין בישו"ד דמשמע דרוב מ"פ אמיתי הוא דיש להקשות מנ"ל למקשן להקשות בפשיטות ר"ע אדר"ע דס"ד דלש ביט"ר דלמא הא דאמר ר"ע דא"י במ"ע היינו במ"פ לבד או מעט מים והא דלש הי' במחצה מים ומחצה מ"פ ומנ"ל בפשיטות דגם כה"ג מקרי מ"ע ועיי' מג"א סי' תע"א בשם גבורת השם וב"ח דמ"פ ע"מ לאו מ"ע היא ועיי' ח"י שהקשה מדמקשה ר"ע אדר"ע הא ברייתא לר"פ במ"פ ע"מ וע"כ דגם זה

מ"ע, ומג"א ופר"ח כ' דאי דוקא בלא מים קרא דלחם עוני ל"ל תיפוק לי' דאינו בא לי"ח, וקושי' מג"א ופר"ח דחיתי במק"א די"ל דקרא צריך ברוב מ"פ ומעט מים דמחמיץ והוא מ"ע אבל מחצה מים מנ"ל, וקושי' ח"י אלימא, אלא דצ"ל מנ"ל למקשן בפשיטות דגם זה מחשב לר"ע מ"ע ובתשובה העלתי דרמב"ם באמת ס"ל דמ"פ ע"מ ל"מ מ"ע ומ"ש בפ"ה במים בלבד הוא לכתחלה מדרבנן ונפקא לי' מירושלמי א"כ קשה מקושי' המקשין ר"ע אדר"ע, מזה יש לחזק דקדוק לשון ברייתא מדייקנו דאין לשין ביישו"ד היינו שרוב הוא מ"פ ומיעוט מים, ור"ע דאמר לשתי להם ביישו"ד ג"כ הכי הוא שהי' מ"פ מרובים ומיעוט מים וזה ודאי מ"ע שא"י בה והכי מוכח מדצריך קרא דלחם עוני כמ"ש ומקשה שפיר ומכ"ז סיוע לשיטת הרמב"ם דכ"ש מים גורם החימוץ וחמץ גמור הוא ועי':

וצ"ל הגם דמעט מ"פ עם מים אין ממהר להחמיץ כמו שהוכחנו לעיל מ"מ מעט מים גורם חימוץ גמור, דטבע כך הוא, ויש להסביר ע"פ ספר המנוח שהבאנו לעיל דמ"פ רותחי' הם לכן גורמי' מיהר הנפוח וסרחון, ואם מ"פ מועטי' מתקררי' ואבדו כח החימום והמיהור, אבל מעט מים במ"פ הרבה לא נתבטל טבעם החימוץ שיש בהם דלא תלי' בחמימות וקרירות כנ"ל:

וראיתי באלי' רבה שרצה להשיא כוונת הרמב"ם מ"ש ובלבד שלא יהי' כ"ש מים ר"ל איזהו מים שיהי' בין קרים בין טל וכדומה מלבד שרחוקים דבריו לפרש לשון הרמב"ם עד"ז מה יענה לתחלת דברי הרמב"ם שכ' במ"פ בלבד בלא שום מים ואם אמור יאמר שגם בזה יש לדחוק דכוונתו שום מים איזה מין מים שיהי', למה כפל הרמב"ם תנאו פעמים תחלה וסוף, אבל אם נפרש דבריו כפשיטות וכאשר פירשוהו כל הגאונים דכוונתו אפי' מעט מים דבריו מזוקקים וצריכים למ"ש תחלה ולמ"ש בסוף כמ"ש לעיל ואמת נכון הדבר כאשר פרשוהו:

והנה פסקי הש"ע סתרו אהדדי דבסעיף ג' כ' מותר ללוש ביין אע"פ שא"א בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר והוא מהגהמיי' בשם ריב"א וסמ"ג, וזה דלא כרמב"ם, ובסעיף ו' כ' ובלבד שלא נתערב בהם מים משמע אפי' מים מועטים, וכנה"ג עמד בקושי' ד, ומ"ש הגאון חתן המג"א אין בו די ישוב דסוף כ"ש קשה הא הרמב"ם כ' דאפי' מעט מחמיץ, וצריך לצרף דבריו עם מ"ש האלי' רבה בכוונת הרמב"ם וכבר כתבנו דדברי אלי' רבה אין זכורי' לטוב בדבר זה במח"כ:

והנה הח"י קרא תמה על תמיהת הגאונים זצ"ל דנ"ל פשוט דמ"ש המחבר בסעיף ו' היינו דמעט מים מחמיץ במקום שהוא ובעי שימור אבל אינו ממהר להחמיץ וזהו דכ' המחבר בסעיף ג' דמותר ללוש היינו בשמירה מעולה ככל עיסה שנלושה במים אלו דבריו ז"ל,

הנה כבר כתבנו בתחלת דברינו דדבריו אמורים שפיר בכוונת המחבר דלא חש כלל לשיטת רש"י, אבל לפי מנהגינו אסור ללוש ברוב מ"פ ומעט מים דלא עדיף לרש' רוב מ"פ ומעט מים ממ"פ לבד, אבל באמת דברי חק יעקב לא מסתברו כלל, דנהפוך הוא כל שיש מ"פ יותר ביותר גורם המיהור, וכל שיש מים ביותר מחלישין המ"פ שלא יפעלו מיהור הנפוח והחמוץ כ"כ, והי' מקום לומר דגם הרי"ף ורמב"ם דס"ל להלכתא דמ"פ א"מ דאם מעט מים נתערבו דמחמיצי' וממהרי' יותר ממ"פ עם מים שוה בשוה, אלא דמסתימת דבריהם לא משמע, ולפמ"ש סיוע לרמב"ם דמעט מים ורוב מ"פ מחמיץ דברייתא בהכי איירי מוכח דר"ע ס"ל דאפי' מעט מים ורוב מ"פ אין ממהר להחמיץ, אבל הא ודאי נגד השכל והסברא לומר דרוב מ"פ ומעט מים דאינו ממהר ומחצה מים ומחצה מ"פ ממהר יותר, שוב ראיתי דבאלי' רבה דחה דברי גיסו הח"י בב' ידים ולא מטעמי' דידי' אלא דאתי עליו מכח ממ"נ אם נתבטלו המים אינם מחמיצין ואם לא נתבטל ממהר להחמיץ עיי' בו:

ולרוחא דמלתא אביא לי ראי' דלא כא' והוא ממ"ש הרמב"ן במלחמו' ליישב קושי' הרז"ה על הרי"ף מנ"ל דריב"ל ס"ל דמ"פ אין ממהרין להחמיץ דלמא ריב"ל בלא מים אמר יומא קמא ל"ת מכאן ואילך לושו משו' דאינו מחמיץ והא דמייתי ש"ס לדריב"ל לענין מ"ע והשיב רמב"ן אי בלא מים לא מוכח מריב"ל דמשו' מ"ע אמר ז"ק לא תלושו לי דבלא"ה א"י כיון שאינו מחמיץ וע"כ דש"ס ידע דריב"ל עם מים קאמר, ואי כדברי ר"י דמעט מים מחמיץ אבל אינו ממהר לכ"ע עדיין קשה דלמא ריב"ל אמר י"ק ל"ת בדובשא הרבה ומעט מים דמחמיץ ואינו ממהר ומוכח דמשום מ"ע אמר ל"ת לי דהא מחמיץ, וע"כ דמעט מים אינו מחמיץ או דמחמיץ ממהר להחמיץ למאן דס"ל דמ"פ עם מים מחמיצין ה"ה במעט מים ומוכח מרי"ף ורמב"ן דלא כח"י וגם מרז"ה דלא הקשה דלמא במ"פ ומעט מים ש"מ דס"ל או דאינו מחמיץ או דממהר להחמיץ ג"כ וזו ראי' חזקה מהימנא ועיי':

ואחר שדחינו כל היישובים שנאמרו בסתירת הש"ע אנו אין לנו אלא מ"ש המג"א בשם כנה"ג דאין חילוק בין רב למעט מים דאין מעצור למים להחמיץ בתערובות מ"פ בין רב למעט מים וממהר להחמיץ, אבל לחלק יצא בין שנתערב ביין קודם תסיסה ותוסס אח"כ, או נתערב בדבר וכיוצא בו ונתבשל אח"כ עד שנשתנו המים ונהפכו להיות טבעו כטבע מ"פ, ומ"ש הגה"מ דמותר ללוש ביין הגם שא"א שלא נכנס בו מעט מים בשעת הבציר היינו לאחר שתוסס ולזה כיוון המחבר בסעיף ג', ומ"ש בסעיף ו' ובלבד שלא

יערב אפי' מעט כיון דלא נשתנה וכן הסכים בנ"צ ובפר"ח בסי' תס"ב ובאורך יותר בס' תס"ז:

והנה כבר הבאנו ראי' דמעט מים עם מ"פ הרבה ג"כ מחמיץ וממהר להחמיץ, אבל להך דינא דכל שנשתנה ע"י תסיסה וכיוצא בו דדין מ"פ יש למים על המשתנה עלינו להביא ראי' דאינו מחמיץ ומצאתי ראי' לשני דינים להחמיר בלא שינוי ולהקל ולהתיר ע"י שינוי הנ"ל מב' סוגיות א' מדשאלו כולהו אמוראי מ"ט דר"ל ולא ידעו לפרושי טעמא דר"ל משום דמ"פ א"מ ופ"י מוסיף תמיה דתלמידי דרבא היו וכי לא ידעו דס"ל לרבא בתרי שבולי ובחצבא דאבישנא דמ"פ א"מ, גם צ"ל לשון ש"ש אלא טעמא דר"ל משום דהו"ל מ"פ ומ"פ א"מ, ל"ל למימר דהי"ל מ"פ והלא ידע דיין שו"ד מ"פ נינהו ולא הו"ל לומר אלא טעמא דר"ל דמ"פ א"מ, ב' כה"ג יש לדייק בלשון רבא גבי תרי שבולא אלא דמ"פ נינהו ומ"פ א"מ והלא ידע אביי דמ"פ נינהו אלא דס"ל דמחמיצין והו"ל לרבא לומר אלא מ"פ אין מחמיצין, גם צ"ל פלוגת' דאביי ורבא דאביי פשיטא לי' דמחמיצין ורבא אמר בפשיטות דא"מ, ונ"ל עפמ"ש המג"א עוד דראי' דכל שנשתנה הו"ל כמ"פ מתרי שבולי דבולעי' חיטי' ממי גשמים שיורדים בשע' שהם מחוברים וכן שיורד על הענבים כשעודם מחוברים בקרקע וע"כ כיון שנשתנה דין מ"פ יש להם, ונ"ל דוודאי אין לדמות מלתא דיין שנתערב בו מים בשעת הבציר ותוסס אח"כ למלת' דחיטי' וענבי' שבולעי' בשעת שמחוברים וצומחי' וגדלים עמו, דבשעת חבור וצמיחה משתנה בוודאי ומתהפכי' לחלב חיטה ויין שאגור בקליפי ענבים, ועיי' מג"א סי' שי"ח ס"ק ח' בסופו, ועיי' נדרים ל"ו בחלופי' וגדולים ועי' חילוק זה בח"צ סי' ק"ס מ"מ גם ביין שתוסס ודבש שנתבשל י"ל לעצמינו דע' שינוי והיפוך כזה דין מ"פ יש לו ולקמן נביא ראי' דכן הוא ואחר הוצעה זו אומר אני דאביי ג"כ ס"ל במ"פ לבד א"מ אלא דס"ל דחיטי' שבולעים ממי גשמים שיורדים בשעת שהם מחוברים ולא ימלט שלא נכנס מעט מים בתוכם הו"ל מ"פ ע"מ דמחמיץ, ורבא אמר אם תחוש לך חדא נמי אלא דמ"פ נינהו היינו דחיטי' שבלעו בשעה שמחוברים נתהפך בתוכם ומ"פ נינהו דמ"פ יחשבו אף הם וליכא תערובות מים כלל, ומוכח דמעט מים ג"כ מחמיץ דה"ט דאביי ורבא ג"כ לא פליגו רק משום שנשתנה ומוכח דע"י שינוי נתהפך למ"פ, אלא דעדיין לא ידענו דמהני היפוך ושינוי בתלוש כמו מים מעט לתוך יין בשעת בציר' ותסיס' וי"ל ראי' לזה מסוגי' ל"ה דלא ידעי לפרש טעמא דר"ל משום דמ"פ א"מ נ"ל משום דקשה להו מיין דאמר ר"ל ויין א"א שלא יהי' בו תערובות מים בשעת הבציר והו"ל מ"פ עם מעט מים דמחמיץ, הגם דידעו דאמר רבא בתרי שבולי דהו"ל מ"פ משום דנשתנו התם בלעו בשעת חבור וגדל עמם, משא"כ יין זה שנתערב בו

בשעת הבציר ומסיק לבסוף אלא משום דהו"ל מ"פ היינו גם יין זה שנתערב מים בשעת הבציר ונשתנה ע' תסיסה ג"כ מ"פ נינהו ומ"פ כאלו ג"כ אין מחמיצין הגם שהי' תחלה מים עכשיו מ"פ נינהו שא"מ, וא"ש נמי הא אמר ר"ל במנחות מגבלה במים הרי דס"ל דמ"פ א"מ, ולמ"ש א"ש התם נלושו בשמן הו"ל מ"פ לחוד אבל הכא קשה להו מ"ט דיין שא"א שלא נתערב בו מעט מים בשעת הבציר וא"ש, ויצא לנו מדברינו ג' דינים, א) דמ"פ עם מעט מים מחמיצי' מדלא ידעו לפרושי תחלה טעמא דר"ל משום דמ"פ א"מ ש"מ דס"ל דמים מעוטי' שביין מחמיצין, ב) וש"מ נמי דס"ל דמ"פ ע"מ ואפי' במעט מים חמץ גמור שיש בו כרת הוא, דאלת"ה אלא דמ"פ ע"מ נוקשה הוא או אם מ"פ ע"מ חמץ גמור מ"פ עם מעט מים אינו אלא נוקשה מאי קשי' להו מ"ט דר"ל ביין הא אמר א"ח כ"ח כרת אבל איסור איכא וגם אם בשמן ודבש דחסרו אפי' מים מעוטי' מותר לגמרי מ"מ לק"מ די"ל דביין כרת הוא דליכא ואסורא איכא ומשו"ה לא אמר דמותר משום יין דכלל עמהם, וע"כ דמ"פ עם מעט מים חמץ גמור שיש בו כרת הוא, ג) לפי המסקנא דטעמא דר"ל משום מ"פ מוכח דכל שנתערב מים קודם תסיסה ונתוסס גם למים דין מ"פ יש להם וכאלו כולו מ"פ שא"מ, והנה אמת חלוקו וסברתו של הכנה"ג והנה נכון, לאשר עשינו לו מכון לשבתו ביישוב הסוגי' בעזרת החונן דעת, דעת תורה מכרעת, ממקור התבונה נובעת, הנלפע"ד כתבתי בכותב' הגסה להשביע ולהשפיע למע"כ תלמידי י"נ ני', וה' יזרוק עלינו מים טהורים מים פרות ורבות יוצאין ממעין קדשו, ימהר לבער שאור שבעיסה, ויבוא כל בשר להשתחות לפניו מידי שבת בשבתו ומדי חודש בחדשו, כאות נפשך ונפש רבך אוה"נ חותם בברכת שמחת חג המצות, ברב שמחות. פ"ב ג' ח' ניסן תרכ"ח לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צה

השמים שפעת ברכות יוריקו, לחתני כבני תלמידי הרבני המופלג בתורה ויראת ה' קודמת לחכמתו ברוך יאמר לעומתו מורג חרוץ ברק השנון, הקצין כש"ת מו"ה אברהם יעקב הירש סג"ל יחי':

מכתבך קבלתי בזמנו קודם החג ולא הי' אפשר לי למלאות מבוקשך מאתי כי כל מבקש דבר ה' יוצא בעטו לבקש דבר בעתו בהלכת החג, והנני עתה באתי למלאות מאויי נפשך במלואו בדברי חריפות דמחלי לשבח בענין שכתבת, בהקשותך על מ"ש הלח"מ בישוב הרמב"ם פ"ו מחמץ ומצה הלכה א' דעדיין קשה על סוגי' ש"ס ק"כ למה שכ' הרא"ש

והה"מ פ"א אע"ג דרבא ס"ל לאח"ז כר"ש מ"מ בלפני זמנו ס"ל כר"י, ואיך קאמר ש"ס שם דטעמא דרבא דמצה בזה"ז דאורייתא דיליף מבערב תאכלו מצות כיון דרבא כר"י ס"ל ע"כ דיליף מצה בזה"ז מהקישא כר"י ובערב ת"מ לטמא ודרך רחוקה אלו דבריך, והיא קושי' עצומה, וכבר עמד בה שעה"מ שם, והנה מלבד קושי' זו יישוב הלח"מ על הרמב"ם עצמו דחוק מאוד, ולא נתיישב דעת ביישובו:

ואציע פה מה שהעלתה מצודתי בענין זה השייך ליישוב הרמב"ם ויישוב קושיתך הנ"ל, הנה השעה"מ שם וכן הצל"ח פ' כ"ש ובדף ק"כ הקשו מה מקשה על ר"י שפיר קאמר לי' ר"ש הא בעי היקש זה לכדר"א ר"פ אלו עוברי' דנשים חייבות במצה ועיי' שעה"מ שנדחק דלא ידע מדר"א, ולפע"ד י"ל ע"פ קושי' תוס' ריש מגילה ל"ל הקישא דנשים חייבות פשיטא שאף הן היו באותו נס עיי"ש, ונ"ל דהא מלתא אי בעי היקש לחייב נשים תלי' בפלוגתא דתנאי פסחים צ"א ע"ב אם ממועטין נשים מאיש דפטורים מפסח או לא ולמ"ד נשים פטורות ממועטי' מאיש חזינן דפטרה תורה הנשים מפסח הגם שאף הן היו באותו הנס ה"א דגם ממצה פטורי' וצריך הקישא לרבות נשים למצה ולמ"ד דלא ממועטי' נשים מאיש באמת ל"צ היקש דחייבות במצה, ור' אליעזר דצריך היקש י"ל ס"ל כמ"ד דנשים פטורות מפסח ואל יטעאך הא דבש"ס פסחים צ"א מבואר דר"א ס"ל כר"י דנשים חייבות בפסח הוא ר' אלעזר, ומאן דמצריך היקש דנשים חייבות במצה הוא ר' אליעזר ועיי' צל"ח פסחים ק"כ דדחה דברי עצמו לפי דרכו משום דר"א ס"ל נשים חייבות בפסח וקשי' ר"א אדר"א, ובמחכ"ת נתחלף לו לפי שעה תערובת גופי' ר' אליעזר בדר' אליעזר, והא"ש דמקשה שפיר קאמר ר"ש לר"י דליכא למימר דמקיש לענין שנשים חייבות במצה דר"י לשיטתו ס"ל דנשים חייבות בפסח ל"צ הקישא לחייב נשים במצה, והא"ש נמי דמקשה בדף צ"א וכי ל"ל לר"ש דנשים חייבות במצה ומרור ול"ל הקישא דר"א, ולא אמר וכי ל"ל שאף הן היו באותו הנס, מלבד דעדיפא מקש' דאיכא היקש, א"ש ביותר דלר"ש לשיטתו דס"ל דנשים פטורות מפ"ר לולי היקש לא ידענו דנשים חייבות במצה ולכן מקשה וכי ל"ל מהקישא אלא דקשה הא לר"ש צריך היקש זה דכל שישנו דליכא איסור חמץ רק כשישנו מצות מצה לאפוקי דר"י, וקושי' זו בלא"ה קשה ולא תלי' בדברינו וצ"ל דר"ש מקיש חמץ למצה ור"א מקיש מצה לחמץ ומקשה פשיטא דאית לי' היקש דר"א דמקיש מצה לחמץ ג"כ כל שישנו ועיי' שעה"מ וצל"ח ד' כ"ח:

וי"ל קצת סוגי' דפסחים ק"כ הגם דרבא ס"ל לפנ' זמנו כר"י מ"מ אפשר דס"ל דנפקא מצה בזה"ז מבערב ת"מ והקישא צריך לחייב נשים דס"ל כמ"ד דנשים פטורות מפסח כן י"ל, אבל יש בו מן הדוחק מה לש"ס לתרץ רבא שלא כהלכתא דהא קיי"ל כר"י דנשים

חייבות בפסח, וגם על הרמב"ם קשה כקושי' לח"מ להלכתא דקיי"ל כר"י דנשים חייבות בפסח וע"כ הקישא למצה בזה"ז, ותי' הלח"מ דחוק:

לכן אני מוסיף על דברינו, בשנאמר עוד ביישוב קושי' תוס' מגלה הקישא ל"ל פשיטא שחייבות שהרי היו באותו נס י"ל דתלי' בפלוגתא דתנאי בסוכה י"א אי סוכה ענני הכבוד או סוכה ממש, ועיי' שעה"מ שהקשה על קושי' הש"ס פ"ב דסוכה פ"ק דקדושין ל"ל קרא או הלכה למעט נשים מסוכה הא כל מ"ע שהז"ג פטורות, דלולי קרא ה"א דחייבות משום שאף הן היו באותו הנס ותי' דלמ"ד סוכ' ענני כבוד אף הן היו באותו הנס, אבל למ"ד סוכות ממש לא שייך אף הן וכו' ומקשה למ"ד סוכות ממש אלו דברי קדשו ז"ל, לפ"ז אומר אני לר"א לשיטתו דס"ל סוכ' ענני כבוד הגם שאף הן היו באותו הנס פטרם רחמנא, ה"א ה"ה דפטורים ממצה דחזינן דלא חייבם התורה משום שאף הם היו וכו' לכן בעי הקישא דנשים חייבות במצה, ולר"ע דס"ל סוכות ממש באמת ל"ב הקישא לחייב נשים במצה דמסברא ידענו וש"ס פ' כ"ש באמר שפיר קאמר לי' לר"י הי' יוכל לתרץ דר"י כר"א סוכת ענני כבוד וצריך היקש כדר"א, אלא דרצה לתרץ לרווחא דמלתא דר"י ככ"ע בין אי ס"ל כר"א ובין ס"ל כר"ע:

ובאנו למקום ישוב ליישב הרמב"ם דס"ל כר"א דסוכות ענני כבוד וכ"כ הטור ריש הלכ' סוכה לפ"ז בעי היקש לחייב נשים במצה והא דפסק הרמב"ם וטור כר"א במקום ר"ע הא הלכה כר"ע מחבירו כ"ש נגד ר"א, י"ל הגם דבכ"מ הלכה כר"ע, אבל במקום דסתמא דש"ס או אמורא לא ס"ל כר"ע ליתא להאי כללא, ועיי' תוס' פסחים סוגי' דהואיל, ומדקאמר ש"ס לקמן ק"כ לרבא דס"ל מצה בזה"ז דאורייתא וקשה הא ס"ל לפני זמנו כר"י ומיותר הקישא למצה בזה"ז כדס"ל לר"י ע"כ דס"ל לש"ס דבהא הלכה כר"א דסוכת ענני כבוד נגד ר"ע וכן י"ל באמת דגם ר"י הכי ס"ל וא"ש הטור דנקיט בהלכת סוכה כר"א וכן פסק הרמב"ם מה"ט ויפה כ' דנפקא לן מבערב ת"מ למצה בזה"ז כסתמא דש"ס ק"כ אליבא דרבא ועיי':

עוד לנו דרך אחר בצירוף כל מ"ש בזה בתחלה ולבסוף בשנאמר הא דנקיט הטור בריש הלכת סוכה כר"א, הוא ע"פ הגרסא שבת"כ בגליון ש"ס סוכה י"א דר"א אמר סוכה ממש ור"ע אמר סוכת ענני כבוד הי' ואפשר הי' לו לטור גרסא זו גם בגמרא ונקיט כר"ע, לפ"ז קשה למה לר"א הקישא הא ידעינן בלא"ה משום שאף הן היו באותו הנס ומסוכה לא מוכח איפכא דהא ס"ל סוכה ממש י"ל דר"א ס"ל דנשים פטורות מפסח וה"א דכמו כן פטורות ממצה, ולר"י דס"ל דנשים חייבות בפסח הי' ש"ס יוכל לתרץ דס"ל כר"ע דסוכה ענני כבוד אלא דרצה לתרץ דר"י ככ"ע, ולהלכתא הגם דקיי"ל דנשים חייבות בפסח

מ"מ צריך היקש לחייב נשים במצה משום דהלכה כר"ע דסוכ' ענני כבוד וה"א דניליף מסוכה דפטורות הגם שהיו באותו נס והיינו סתמא דש"ס ק"כ אליבא דרבא וא"ש מ"ש הרמב"ם דנפקא לן מצה בזה"ז מבערב תאכלו כנלפע"ד ע"ד פלפלא טבא חריפתא:

ועיי' תוס' מגלה שתי' דלהכי בעי היקש דאל"ה הוי ילפי' ט"ו ט"ו מחג הסוכות דנשים פטורות, לפ"ז ליתא לכאורה לדברינו שכתבנו דלכ"ע בעי היקש כדיני דלא נליף ט"ו ט"ו, אלא דבאמת צל"ע על תי' תוס' הא מסקינן סוכה כ"ח ע"ב דסוכה הלכה ומבואר בפסחים פ"א ע"ב ושבת קל"א ע"א דאין למדין בקו"ח מהלכה ועיי' רש"י שבת שם שאין למדין בי"ג מדות שהתורה נדרשת מדבר דאתי' מהלכה ואיך כ' תוס' דהוי ילפי' ט"ו ט"ו מסוכה הא אין למדין בהיקש מהלכה וצל"ע, וליישב נ"ל לפי דס"ל לרבא בסוכה שם דהא דצריך הלכה בסוכה הא מ"ע שהז"ג הוא דאי לאו הלכה ה"א דנליף ט"ו ט"ו מחג המצות דנשי' חייבות, וכ"ז אחר שיש לנו היקש דל"ת עליו חמץ דנשים חייבות במצה צריך להלכה והא דפטורי' מסוכה רק מהלכה אתי' ואין למדין ממנו אבל אי לאו הקישא דל"ת עליו חמץ, הי' פטורים מסוכה ככל מ"ע שהז"ג כקושי' ש"ס שם הלכה ל"ל, וה"א דילפי' מצה מט"ו ט"ו דסוכה כמו דהתם פטורות כמו כל מ"ע כן פטורות ממצה קמ"ל ל"ת עליו חמץ כל שישנו וכו' דנשים חייבות במצה ושלא נילף ט"ו ט"ו דסוכה ממצה צריך להלכה ואתי' תי' תוס' שפיר לרבא שם, אבל לאביי דמתרץ דצריך הלכה דאל"ה ה"א תשבו כעין תדורו איש ואשתו, וגם אי לאו דחייבה תורה נשים במצה ה"א דחייבות בסוכה משום תשבו כעין תדורו לא א"ש תי' תוס' דאי לאו הקישא ה"א דילפי' ט"ו מסוכה הא סוכה לעולם רק הלכה היא ולא ילפי' בי"ג מדות מהלכה, וצ"ל תוס' מתרץ לריב"ל דאמר נשים חייבות במקרא מגלה מסברא שאף הן וכו' והקשה עליו הקישא ל"ל ותי' שפיר די"ל ריב"ל כרבא ס"ל, ואביי צ"ל ל"ל האי סברא דריב"ל ועיי' היטב:

אלא לפמ"ש לעיל למאן דס"ל סוכת ענני כבוד איכא בסוכה ג"כ סברא דחייבות משום שאף הן היו באותו נס, וש"ס בסוכה כ"ח ע"ב דמקשה הלכה ל"ל קאי למ"ד סוכות ממש כמ"ש השעה"מ, לפ"ד למ"ד דסוכת ענני כבוד גם אי לא הי' ידענו חיוב נשים במצה מל"ת עליו חמץ וכו' לא אתי' סוכה רק מהלכה וקשה הקישא דמצה ל"ל תיפוק לי' דאף הן היו וכו' ואי דה"א דילפי' מסוכה הא סוכה אין לנו דפטורות רק מהלכה ואין למדין מהלכה ולא א"ש תי' תוס' גם לרבא ולריב"ל להך מ"ד דסוכ' ענני כבוד ולפי גרסא שלפנינו ר"א אומר סוכת ענני כבוד קשה ר"א אדר"א, וצריכי' אנו לדברינו דלמ"ד סוכות ענני כבוד ה"א דנילף מסוכה דאף הן היו וכו' ומ"מ נשים פטורות, גם במצה כן, ובזה לא שייך אין למדין מהלכה דאין למדין בי"ג מדות, אבל למדין דבר דתלי' בסברא

שלא לחייב נשים במצה משום שאף הן היו באותו נס וכיון דמצינו דאין חייבות בסוכה הגם דאתי' מהלכה נמצינו למדין מהלכה דפטורות מה"ת הגם שהיו באותו נס ה"א ה"ה למצה דפטורות וצריך הקישא דחייבות במצה ועי' ויש להאריך עוד בכ"ז ותן לחכם ויחכם עוד:

עוד פש גבן ליישב כיון דקיי"ל כר"י דלפני זמנו דר"י ור"ש הלכה כר"י וכיון דס"ל לר"י דלולי הקישא לא ידענא דמצה בזה"ז דאורייתא מבערב וצריך לטמא וד"ר למה פסק הרמב"ם מצה בזה"ז דאורייתא כר"ש וכרבא דלא כראב"י הא ר"י ס"ל דבערב ת"מ צריך לטמא וד"ר ולדידן דבעי הקישא לחייב נשים במצה מצה בזה"ז מנ"ל, וכן קשה על רבא לקמן ק"כ ועיי' תוס' שם, ונ"ל עפמ"ש הרשב"ם לקמן ק"כ דמפרש וצריכא דטמא וד"ר לא ילפי' מערל ובן נכר דה"א עוב"נ שאני דאין להם תשלומין עיי"ש, וצריך לומר רבא לא ניחא לי' בצריכותא זו ול"ל מקום לחלק בין טוד"ר לעוב"נ, והנה לעיל כ"ח לא אסיק וצריכא וכ' רש"י כתיב בהאי וכתיב בהאי בערוב"נ ובטמא וד"ר נראה משום דקאי לר"י דס"ל ב' כתובי' מלמדין אין צריך לומר וצריכא דרגיל הקרא לכתוב ב"פ ד"א, והא"ש דרבא ל"ל צריכותא דראב"י ור"י ג"כ ל"ל צריכותא דראב"י אלא לשיטתו דב' כתובין מלמדין ה"א דבערב ת"מ לטמא וד"ר וכ' הכתוב ד"א ב"פ הגם דאפשר למילף זה מזה, אבל להלכתא דקיי"ל ב' כתובין אין מלמדין מוכח דבערב ת"מ למצה בזה"ז וא"ש הא דרבא ופסק הרמב"ם כוותי' וא"ש:

עוד י"ל בשנפרש פלוגתא דראב"י ורבא ודר"י ור"ש, עפ"י פי' רשב"ם בצריכות' לראב"י והקשה הצל"ח לקמן ק"כ לפמ"ש תוס' שם דב"נ היינו שעשה תשובה א"כ אית לי' תשלומין ותי' כגון שחל פ"ש בשבת דל"ל תשלומין וצ"ל דהא דאמר לטמא וד"ר ה"ה דיוכל לומר לב"נ וכגון שהי' אפשר בפ"ש דלא חל בשבת קאמר לטמא וד"ר וה"ה ב"נ, ועל דרכו נ"ל לומר דרך קצרה יותר, דתלי' בפלוגתא למ"ד יחיד א"ע פסח עיי' פלוגתא דר"י ור' יוסי במתני' דר' יודא ס"ל יחיד א"ע פ"ש אפשר ב"נ שא"א לעשות פ"ש כגון שהוא יחיד שאין מי שהוצרך לפ"ש כמוהו, אבל טמא וד"ר וה"ה לב"נ כשאינו יחיד ה"א דלא קמ"ל בערב ת"מ, ויש לכווין טמא וד"ר שניהם יחד דאפשר בתשלומין ולא לערל וב"נ יחד דלא שכיחי והא"ש דקאמר לר"י כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכה והא"ש דהא דרבא כהלכתא דהא קיי"ל כר' יוסי דנמוקו עמו דיחיד עושה פסח ממילא ליכא צריכותא ובערב ת"מ ע"כ למצה בזה"ז וא"ש הרמב"ם דפסק כרבא דהא פסק כר' יוסי דיחיד עושה פסח ועיי':

ולולי פ' רשב"ם דחידש צריכותא מדנפשי' וכ"כ האי הו"ל לש"ס לפרש מאי הצריכותא וגם טעמא דרבא לא ידענו דל"ל צריכותא דראב"י, ולולי דמסתפינא הייתי אומר בכוונת ש"ס כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכא, דבש"ס צ"ו ע"א עשה צריכותא דצריך לערל וב"נ דמערל לא ידענו ב"נ דאוכל במצה ומרור משום דאין לבו לשמים, ומב"נ לא ידענו ערל דה"א משום דמאיס לא יאכל ועיי' תוס' שם דהצריכותא על בו לרבות דכתיב ב' פעמים, והנה כל רואה יראה דצריכותא זה רחוק מאוד לומר משום דמאיס לא יאכל במצה ומרור, או משום דאין לבו לשמים יודחה גם ממצה ומרור, ונ"ל שזהו דאמר לראב"י כתיב בהאי וכתיב בהאי היינו דבו דערל ובו דב"נ ב' כתובים הלא ילפי' מערל וב"נ דב' כתובים הם, ול"ל צריכות' דש"ס לעיל לכן צריך לבערב ת"מ לטמא וד"ר דלא ילפי' מערל וב"נ דב' כתובי' הם, והא דכ' הקרא ב"פ כדי דלא נילף מנייהו וכתיב בערב תאכלו לא נכתב רק בערל או ב"נ ונילף טמא וד"ר דהא סוף כ"ס בכולהו איתא, י"ל דאי ילפי' או מערל או מב"נ הוי מחייבא טמא וד"ר גם במרור דבו אינו ממעט רק פסח לכן כתיב ב' כתובים ערל וב"נ ולא ילפי' טמא וד"ר מינייהו, וכתיב בערב ת"מ לטמא וד"ר ודוקא מצה אבל מרור לא, ועיי' צל"ח בשם חתנו דמשמע לי' דלראב"י טמא וד"ר חייבים במרור ג"כ ואינו מוכרח דהכי קאמר דה"א דטמא וד"ר במצה ומרור נמי לא ליכול קמ"ל בערב ת"מ דמצה אוכל, אבל מרור לא, ורבא ס"ל דלאו ב' כתובים הם כצריכותא דש"ס לעיל ולא צריך ש"ס לפרש טעמא דרבא דכבר אמורה הצריכותא לעיל צ"ו, ולעיל כ"ח א"א לפרש כן כתיב בהאי וכתיב בהאי והיינו בערל וב"נ וצריכא בערב לטמא וד"ר דהא ר"י ס"ל ב' כתובי' ילפי' ושם צריך לפרש כתיב בהאי וכתיב בהאי היינו בערל וב"נ וכתיב בהאי בטוד"ר כמ"ש רש"י ועיי':

ומה שנתקשית ל"ל לר"י בערב תאכלו מצות כיון דמהקישא ילפי' דמצה בזה"ז דאורייתא כ"ש לטמא וד"ר בזמן דאיכא פסח דחייבי' במצה ואין לומר דאי בערב ת"מ ה"א דהקישא לטמא וד"ר הא הקישא הוא כ"ז שיש ב"ת חמץ ואיסור חמץ גם בזה"ז איתא, והנה כקושי' זו יש להקשות לכאורה בו דערל וב"נ ל"ל הא מהקישא נדע גם ערל וב"נ, אלא דהא לק"מ דמהקישא לא ידענו רק דמחוייב במצה, אבל מרור לא ידענו לכן צריך בו אי אתה אוכל, אבל אוכל מצה ומרור, אבל הא קשי' לר"י בערב צריך לטמא וד"ר משם לא ידענו דמחוייבי' רק במצה ולא במרור וחיוב מצה נדע מהקישא דל"ת עליו חמץ וצ"ע:

ונ"ל ליישב ע"פ מ"ש הרשב"ם ק"כ כתיב בהאי וכתיב בהאי וצריכא לתרווייהו דמערל וב"נ ה"א משום דל"ל תשלומין משא"כ טמא וד"ר עיי"ש, והא"ש דצריך לר"י בערב לטמא וד"ר, דמהיקש דל"ת עליו חמץ ה"א דוקא בזה"ז דל"ל תשלומין אבל טמא ושהי'

בד"ר בזמן בהמ"ק ה"א כיון דאית להו תשלומין לא חייב במצה קמ"ל בערב תאכל מצות אפי' טמא וד"ר הגם דלר"י לא צ"ל צריכותא דלר"י דס"ל ב' כתובי' מלמדין רגיל הקרא לכתוב דבר א' כמ"ש רש"י ועי' צל"ח שם, מ"מ אית לי' סברת צריכותא דראב"י וא"ש:
הנלפע"ד כתבתי, הכ"ד חמיך אוה"נ דש"ת חותם בברכה מרובה ואהבה רבה. פ"ב ג' כ"ו למב"י תרל"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צו

א ראה ראיתי שתי ראיות אחת בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ז העלה מתוך דברי הרא"ש פ"ב ברכות ססי' ו' דבבהמ"ז אכילה במעי בעינן ניהי דבאכילה של איסורים חייב בכזית מצומצם על של בין החניכים כמבואר ספגה"נ מ"מ בבהמ"ז דכתיב ושבעת בעינן שישבעו מעיו, וראי' שנית ראיתי אחרי רואי בפנים מאירות בספרא דבי רב רבנן קדושת אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס חאו"ח סי' ש"כ על פ"מ הנ"ל וז"ל ומבואר מדבריו דה"ה כל המצות דכתיב גבי אכילה סתם ולא שביעה סגי כזית מצומצם, ועשה סמוכים לדין זה מתוס' ר"ה י"ג ע"א בשם ירושלמי דתיתי עשה דמצה ולדחי ל"ת דחדש ואס"ד דאיסור חדש כבר עבר בהנאת גרונו וידי מצוה לא יצא עד שיכנוס למעיו לא הוי ק"מ דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה דומי' למ"ש תוס' ב"ב י"ג ע"א ד"ה כופין דמשעת הראה עובר על לאו אלו דברי קדשו זצ"ל והנה כ' דיש להביא קצת ראי' לזה משו' דיש לדחות דלמא קושי' ירושלמי לר"ל דס"ל הנאת מעיו בעינן ולא עבר על לאו דחדש עד שיורד למעיו ושניהם בב"א, אבל לדידן דקיי"ל בהנאת גרונו תלי' אפשר דוקא לענין איסור החמירה תורה דחייב על הנאת גרונו אבל למצוה החמירה תורה דא"י רק בהנאת מעיו ג"כ ומהא דאמר רבא במצה כרכו בסיב לא יצא אין ראי' דתלי' בהנאת גרונו די"ל דתרתי בעי הנאת גרונו ומעיו וגם להך צד דבמצה בעי הנא' מעיו מקשה ירושלמי שפיר לר"ל:
הא חדא ועוד קאמינא נגד ראי' ח"ס אפי' לר"י י"ל דהוי בעידנא הגם דס"ל לתוס' דלא כרנב"ר שבנמ"י ב"מ ס"ב דכל דצריך למצוה הוי בעידנא, נ"ל דוקא הראה דאינה ממצוה עצמה ואפי' התחלת מצוה ליכא רק דא"א לקיים מצות פ"ו בלי הראה, ומצוה עצמה מתחלת כשיטול זרע במקו' הראוי' בהא ס"ל הגם שא"א בלא הראה מ"מ לא בעידנא דהתחלת המצוה היא דלא כרנב"ר הנ"ל, אבל במצות אכילה גם אם נימא דא"י עד שיכנוס למעיו מ"מ בוודאי גם הנאת גרונו בעינן ועיקר הנאת גרונו ומיד כשנכנס לגרון התחלת המצוה עד סופה כשנכנס למעיו גם תוס' מודה דהוי בעידנא דמיעקר לאו

מקיים עשה הגם שלא נגמר עד לבסוף כיון שכבר התחיל בה ועיי' כתובות ל"א ע"א, ותוס' גיטין ס"פ הנזקין סוגי' דמטמא ומדמע כנלפע"ד נכון מסברא:

ובתחלת הרעיון עלה במחשבה לפני להביא ראי' מתוס' סוכה ר"פ לולב הגזול דא"י ידי מצוה רק בהנאת מעיו, והוא מדהניח תוס' בתימא ל"ל למעט מהקישא דל"ת חמץ דא"י במצה של טבל תיפוק לי' דהוא מצוה הבאה בעבירה ולא מצא מענה לתמיה זו, ובכפת תפרים כ' די"ל דבעי היקש לטבל הטבול למ"ע דליכא רק לאו כשאין לו רק כזית מטבל כזה דעשה דוחה לל"ת וליכא עבירה ולולי ההיקש דכל שאינו בב"ת חמץ ה"א דיצא ועיי' ש"א סי' צ"ו ועי' ח"ס או"ח סי' קל"ז משמי' דהפלאה דכ' דאין לומר דאין עשה דוחה לל"ת דאפשר לקיים שניהם שיפריש הגם שאין לו רק כזית מצומצם הרי ליכא רק איסור ח"ש ואפשר למעט באיסורא מאיסור טבל ש"ש לאיסור מעשר ח"ש, דהא ברייתי' ר"ש ולשיטתו דכ"ש למכות א"א לקיים שניהם ולא הקשה תוס' מידי ועכ"פ תימא ליכא, ומ"ש אבא זצ"ל דאפשר שיבטל המעשר ברוב, לפמ"ש הנוב"י תנינא חיו"ד סי' מ"ה דביבש לכ"ע א"מ איסור לכתחלה, ומצאתי בכתבי הקודש של אבא מאוה"ג זצ"ל בחי' לחולין לעת זקנותו שאמר כן מדנפשי' וא"ש דברי הפלאה זצ"ל, והי' נ"ל די"ל קושי' תוס' על רבינא דרצה לתרץ ברייתא ככ"ע וכהלכת' ודחיק דדרשא דקרא דכתיב ל"ת חמץ שאין עליו רק אסורא דחמץ לבד ואם אין צריך מיעוט זה רק בטבול למ"ע וכר"ש שא"א לקיים שני' דס"ל כ"ש למלקות א"כ סוף כ"ס לא אתי' ברייתא ככ"ע וכהלכתא אלא כר"ש דכ"ש למלקות, ולא מצינו מי דסובר כוותי' דר"ש בהא לא הרויח רבינא מידי בדחוקו בהקישא דקרא וא"ש תמיהת תוס' ואזיל לשיטתו שם דכ"ע ס"ל במצוה הב"ע דל"י מדאורייתא ולרבינא דלא מוקי ברייתי' כר"ש דאמר ר"י משמי' דמהב"ע לא יצא קשה הא הוא מהב"ע דכ"ע מודים דלא יצא, אלא דכ"ז לא שוה לנו לפמ"ש הש"א דאפשר להמציא אופן דא"א לקיים שניהם כגון שהוא של נכרי ובא לו בהיתר באופן דליכא משום מצה גזולה ואין בידו להפריש דלאו שלו הוא עמ"ש:

והי' נ"ל להוכיח מזה דתוס' ס"ל דא"י ידי מצוה עד שנכנס למעיו והוקשה לתוס' לר"י ולהלכתא דקיי"ל בהנאת גרונו חייב וידי מצוה לא יצא עד שנכנס למעיו ולא הו"ל בעידנא ואיכא מצוה הב"ע, וס"ל הגם דהתחלת המצוה בעודו בגרונו מ"מ לא מקרי בעידנא דלא כסברתו ועיי':

ויש לדחות דס"ל דתמיהת תוס' בסוכה למ"ד בירושלמי דאין עשה דקודם הדיבור דוחה לל"ת דלאחה"ד וכ"כ בש"א שם דתוס' לשיטתו אזיל דכ' בשם ירושלמי כהנ"ל והקשה שפיר הגם שיש בזה דוחק לומר דהקשה תוס' להך מ"ד בירושלמי דכל כי האי הו"ל

לפרושי, מ"מ כיון דיש לומר כן אין לנו ראי' נגד הפנים מאירות דמסתבר כוותי' מסברא כיון דאכילה של תורה לענין איסור תלי' בהנאת גרונו כן לענין מצוה, וגם סברתי נכונה דגם אם הנאת מעיו בעינן מ"מ מקרי בעידנא, וטוב לנו יותר לומר דתוס' הקשה למ"ד דאין עשה דקה"ד דוחה לל"ת וס"ל לתוס' לעיקר כהך מ"ד כדמשמע בתוס' ר"ה וקדושין סוגי' דחדש מלהוכיח מתוס' ב' דברים נגד הסברא:

אבל יש לי ראי' אחרת מן ירושלמי דלא יצא י"מ רק בהנאת מעיו, והוא מן ירושלמי דמייתי תוס' שבועות כ"ד ע"א ד"ה אלא הן וכו' דאם נשבע שלא לאכול מצה ואכל מצה בליל פסח חייב שבועה שלא אוכל מצה בלילי פסח פטור, וקשה הא אפשר שיאכל מצה ויצא י"ח בהנאת גרונו ושבועה לא עבר עד שיגיע למעיו וכשנשבע שלא יאכל מצה בלילי פסח למה פטור משום דלא חל לבטל המצוה אי אכל רק הנאת גרונו פשיטא דפטור הרי לא עבר איסור שבועה עד שיכניס למעיו ואם נכנס למעיו למה פטור הרי בידו לקיים המצוה ע"י הנאת גרונו ולא נשבע לבטל המצוה, וגם רישא דנשבע שלא לאכול מצה ואכל בליל פסח למה חייב אם לא אכל רק בהנאת גרונו הרי ליכא איסור שבועה ואם הורידו למעיו פשיטא שחייב גם בלא כולל דא"צ לצאת י"מ רק באכילת גרונו ואין לומר דסתם נשבע שלא לאכול אסור בהנאת גרונו כמו כל איסורי' שאסרה התורה בהנאת גרונו דוודאי בלשון ב"א סתם אכילה הנאת מעיו כדרך אכילת ב"א ועל דעת' דהכי נשבע:

ומתחלה הי' נ"ל ראי' דסתם אכילה בלשון ב"א אכילת מעיו דאלת"ה ר"ל דס"ל בכל איסורים דהנאת מעיו בעינן למה לא מתרץ מתני' שבועה שלא אוכל וכו' במפרש הנאת גרונו לרבנן ובסתם אליבא דר"ע כמו דס"ל לר"ע דאוסר עצמו בכ"ש בסתם כיון דבלשון ב"א אכיל' בכ"ש גם הנשבע כן נשבע ומחמיר ע"ע יותר כן הוא לענין הנאת גרונו, ולרבנן במפרש דבסתם אמרי' דלא יחמיר ע"ע מבאיסורי תורה כמו דס"ל בכ"ש ועיי' מל"מ דמפרש פלוגתא דר"ע ורבנן וע"כ דסתם אכילת ב"א במעיו, ובמעט התבוננות ראיתי דראי' זו טעות היא בידי ודחוי' מעיקרא חדא דאמר טפי בח"ש דמפורש פליגו בי' ר"ע ורבנן, ועוד א"כ מ"ט דר"ש דפוטר, ורחוק לומר לר"ש כמו דכ"ש למלקות משום דאחשבי' ה"ה דחייב בהנאת גרונו כעין שכ' תוס' לענין שלכדה"נ לר"ש ועיי' מהרש"ל ומהרש"א, וגם אם נאמר כן גם לענין הנאת גרונו היינו כדאחשבי' להנאת גרונו, אבל כשמכניס למעיו דלא אחשבי' להנאת גרונו לענין איסור למה פוטר ר"ש בכה"ג כשאוכל למעיו דליכא משום נו"ט ומשום שבועה איכא ועיי':

אבל נ"ל להביא ראי' מוכרחת למ"ש דבלשון ב"א סתם אכילה הנאת מעיו והנשבע שלא לאכול לא עבר רק כשנכנס למעיו, והוא מסוגי' ש"ס שבועות כ"ח ע"א איבעית אימא שלא אוכל מגו דמהני לי' שאלה אכזית בתרא וכו', וכבר הקשו קמאי לשיטת הרמב"ם דנשבע שלא אוכל דאסור בח"ש ככל א"ת למה לא אמרי' מגו דחייל אח"ש בתרא חייל נמי על כל מה שאכל ועיי' באבני מלואים בתשובותיו שבסוף ספרו סי' י"ד שעמד ג"כ בזה וכ' בתי' ב' כיון דאיסור ח"ש משום חזי לצרופי וכיון שאין לו רק ח"ש אחרון ח"ש זה מותר, וכ' שלבו מהסס בזה דא"כ ביה"כ ג"כ יהי' ח"ש מותר בסוף היום שא"א לצרופי עוד, ונ"ל לקיים תירוצו עפמ"ש הר"ן הא דח"ש בשבועה אסור הגם דאין למילף מאיסורי תורה דזיל בתר טעמא דחזי לצרופי, הה"נ בשבועה עמ"ש, וי"ל בוודאי ביה"כ אין להתיר בשעת דל"ח לצרופי דמנ"ל דה"ט דקרא משום דחזי לצרופי כדי להקל בשע' דל"ח לצרופי וכי דרשינן טעמא דקרא להקל, אבל בשבועה דלא היינו למדי' מאיסורי תורה דמרבי' מכל רק משום דאיכא סברא דחזי לצרופי דשייך נמי בשבועה ודי היכא דשייך חזי לצרופי אבל ח"ש כזה דל"ח לצרופי לא כנ"ל נכון אבל אי קשי' הא קשי' לפי דקיי"ל דבהנאת גרונו חייב ואם אכל ח"ז לגרונו וחזר והקיאו ואכלו חייב דנהנה גרונו בכזית כמבואר ספנה"נ א"כ ח"ש האחרון למה לא נימא מגו דחייל על ח"ש זה להתירו דאפשר דבא לחיוב ע"י ח"ש זה כשיאכל בהנאת גרונו פעמים ויתחייב מלקות חייל נמי אכל שאכל, וגם משום ח"ש לחוד איכא מגו כיון דחזי לצרופי כה"ג כשיאכל ב"פ כהנ"ל ממילא גם ח"ש אסור מה"ת ומגו דחל שאלה להוציא מח"ש חייל נמי אכל שאכל, ובוודאי דחיק ורחוק לומר דהך תי' אב"א שלא אוכל קאי שלא כהלכתא וכר"ל דס"ל הנאת מעיו בעינן, מה לו לר"א לתרץ דרבא שלא כהלכתא היכא דיש לו לתרצו במרוח בשלא אוכלנה, ועוד מדאמר רבא במצה כרכה בסיב לא יצא נראה דס"ל דהנאת גרונו עיקר, מזה נ"ל דנשבע שלא אוכל סתמא כפירושו שלא אסר על עצמו אלא הנאת מעיו וא"ש דבח"ש ליכא מגו דחייל, ומינה הנשבע שיאכל דלא קיים שבועתו עד שיאכל למעיו דאל"כ למה נשבע שלא נאכול והדר נשבע לאכול על הראשונה חייב משום שבועת ביטוי ועל השני' משום שבועת שוא הרי אפשר לקיים שניהם דיאכל אכילת גרונו וקיים שאוכל ועל שבועה שלא אוכל לא עבר עד שנכנס למעיו, וע"כ דנשבע שאוכל לא קיים שבועתו עד שיאכל אכילת מעיו, אלא די"ל דשניהם באכילת גרונו, אבל לפי שהוכחנו דבשלא אוכל אינו חייב רק באכילת מעיו ממילא מוכח ממתני' הנ"ל דגם שאוכל באכילת מעיו דוקא קיים שבועתו ועיי':

ויש לעיין בנשבע שלא לאכול ואכל נו"ט למה לא יתחייב בלי כולל לפי דקיי"ל באיסורי' דעל הנא' גרונו חייב וכבר עבר איסור וחייב עלה גם כשמקיאו ומה שמכניסו עד למעיו אינו מוסיף איסור בזה ולמ"ש כנשבע שלא לאכול אינו חייב רק כשיכניס למעיו אז יש מקום לחול איסור שבועתו דאיסור תורה ליכא עוד שכבר עבר כשעודו בגרונו ולכי משכח רוחא חייל איסור שבוע' בכניסתו למעיו וצ"ע:

והי' נ"ל תחלה די"ל דהא דחייב על הנאת גרונו כשבלעו עד גרונו וחזר והקיאו דאחשבי' להנאה זו דגרון, אבל כשאוכל ומכניסו למעיו לא אחשבי' להנאת גרונו לפ"ז א"ש דלא משכחת כשאוכל נו"ט שיהי' חייב משום שבוע' ע"י הנאת מעיו דכשאוכל למעיו גם משום נבילה אינו חייב רק כשנכנס למעיו כן הי' נ"ל מסברת חוץ בלי ראי' פנים היטב בחולין ספגה"נ ולהמעיין היטב יראה דא"א לומר כן:

והנה כקוש' זו קשי' לי לפי שהשריש לנו אבינו רועינו אבא מאוה"ג זצ"ל דביה"כ אינו חייב רק בהנא' מעיו דביתוב' דעתא תלי' מלתא ואין יתוב הדעת רק באכילה למעיו וכמו לענין בהמ"ז דכתיב בי' שביעה דבעי דוקא אכילת מעיו, וקשה לי מהא דאמר ר"ש האוכל נבילה דיה"כ פטור דאין יה"כ חל על איסור נבילה, הא על איסור נבילה חייב מיד כשהגיע לגרון, וכבר עבר איסור נבילה ומשום יה"כ חייב על הנאת מעיו וכבר כלה עבר וחלף לו איסור נבילה כשמוריד למעיו ולמה לא יתחייב משום יה"כ ג"כ, וע"כ צריכי' אנו לומר כיון דא"א שיעבור על איסור יה"כ בדבר זה עד שיעשה איסור ויתחייב משום נבילה א"א דיה"כ חל על אכילה זו ולא דמי להא דאמרי' לכי משכחת רוחא חייל ויש להסביר כיון דוודאי אינו חייב על כשאוכל ביה"כ בלי הנאת גרונו ג"כ כגון שתוחב בבטנו או כורך בסיב וכדומה, ותרתי צריכי' הנאת גרונו ומעיו ואז כשהוא בגרונו מתחייב משום איסור נבילה לא חל איסור יה"כ על תחלת אכילה בגרונו וגם על סופו אינו מתחייב, והו"ל כאלו מכניס לגרונו ברגע אחרונה של עיה"כ ויורד למעיו כשנכנס יוה"כ דפטור בוודאי כן הדבר הזה כנ"ל, והא"ש נמי דל"ק מנשבע שלא אכל ואכל נו"ט כיון שא"א שיעבור על שבועתו בדבר זה רק כשעובר תחלה על איסור נו"ט, וגם ע"י הנאת גרונו ומעיו יחד מתחייב על שבועתו הכל הולך בתר התחלה ותחלתו איכא איסור דנו"ט ולא חיילה איסור השבוע' גם לבסוף כנ"ל ועיי':

המורם מכ"ז כי הוכחנו דהנשבע שלא לאכול סתמא כפרושו אכילת מעיו, וקשה לי טובא מירושלמי שבתוס' שבועות הנ"ל וע"כ דבקיום המצוה צריך דוקא שיכנס למעיו, ומתחלה סבור הייתי דיש לדחות די"ל דירושלמי קאי למ"ד בהנאת מעיו בעינן באיסור, וה"ה למצוה, ואחר שדחיתי ראי' זו חוזרת ונראית לי' אחר שראיתי בירושלמי שבועות

פ"ש שתים בתרא סוף הלכה ד' וז"ל על דעתי' דר' יוחנן אמר שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בליל פסח, שלא אוכל בליל פסח לוקה ואוכל מצה עכ"ל, וכוונתו לר"י דמביא בהלכה ג' דס"ל דשבועה חל ע"י כולל ור"ל ס"ל דאינו חל, ואמר בהלכה ע"ד דר"י אמר שלא אוכל מצה וכו' והא ר"י ס"ל דעל הנאת גרונו חייב וקשה כהנ"ל וע"כ דלמצוה בעי הנאת מעיו דוקא וצ"ע, ולא מצאתי מקום ישוב לזה אלא ע"צ הדוחק דכוונת ירושלמי כשנשבע ומפרש שלא יאכל מצה אפי' בהנאת גרונו דחייל משום כולל וכן בנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח כה"ג, ובנשבע שלא לאכול בליל פסח י"ל עוד דסתמא כפרושו שאוסר ע"ע הנאת גרונו דהא אמר בליל פסח היינו של מצוה לבד שאינו רוצה לצאת דאי אוסר על עצמו גם אכילת רשות בליל פסח הדר הו"ל כולל וע"כ דאמר שאין אוכל מצה של מצוה לצאת בה וע"כ בהנאת גרונו קאמר דהא להכניס לתוך מעיו רשות הוא ויוכל לאכול לצאת ידי מצוה בהנאת גרונו ומדאסר על עצמו שלא לאכול לצאת ידי מצוה ע"כ דכוונתו שלא לאכול אכילה שיוצא בה י"מ שהיא הנאת גרונו וסתמא כפירושו ורישא דומי' דסיפא שאסר בפירוש על עצמו הנאת גרונו וא"ש רישא וסיפא, ועדיין צ"ע:

עוד הי' נ"ל ראי' דלא יצא י"ח אכילת מצוה רק בהנאת מעיו ממתני' דמנחות צ"ט ע"ב שעיר של יה"כ נאכל לערב והבבלי' אוכלים אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה, וקשה יאכלו ביה"כ בהנאת גרון דמשום יה"כ ליכא עד שנכנס למעיו כמ"ש בח"ס ויקיימו מ"ע דאכילת שעיר וע"כ דא"י ידי מצות אכילה רק בהנאת מעיו, וי"ל דשאני אכילת קדשים ממצות אכילת מצה וכדומה, דאכילת קדשים לאו מצוה המונחת אקרקפת' דכל כהן, אלא שהמצוה שיהיו הקדשים נאכלים כהנים אוכלי' ובעלים מתכפרים וכ' תוס' ישנים ביומא דמשו"ה כשמגיע לכ"א כפול קיימו המצוה, דהמצוה כך היא שיהיו הקדשים נאכלים בין הכהנים, וכיון דהקפידה תורה שיהיו הקדשים נאכלים ולא יותירו מהם, ואלו הן הנשרפים מתבערים ע"י שריפה מן העולם ואלו הנאכלים מתבערים ע"י אכילת כהנים וכך מצותו וכשהכהן אוכל הנאת גרונו ומקיאו לא קיים מצות אכילת קדשי' משא"כ מצות אכילת מצה דאקרקפת' דכל גברא שיאכל כזית דכתיב בה אכילה, ואין המצוה שתהי' המצה שיש לו נאכלת אלא שהוא יאכל כזית מצה ומרור כמו דחייבי' תורה באכילת גרונו כשאוכל איסור דנהנה גרונו ומתחייב ולא תאכל הוא הנאת גרונו כן תאכל שבתורה למצוה יוצא בהנאת גרונו כנ"ל לחלק:

והרוחנו ליישב בזה קושי' ש"א סי' צ"ו על קושי' ש"ס ר"פ גה"נ מוקדשין פשיטא ליתי עשה דאכילת קדשים ולדחי לאו דגה"נ, ולמ"ש דבקדשי' בעי דוקא אכילת מעיו אין עשה דאכילת קדשים דוחה ללאו דאכילת קדשים דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה, אלא

לפמ"ש כבר לעיל מסברא דנפשאי דכה"ג גם תוס' דחולק על הרנב"ר בנמ"י ב"מ מודה דהוי בעידנא כיון שהתחלת קיום המצוה היא מיד כשמגיע לגרון, וכן הוא בקדשים לפ"ז דברינו אלו אינם מן היישוב ליישב קושי' שאגת ארי', וגם אין להביא ראי' מכח קושי' ש"א נגד סברתינו דשערי תירוצים על קושי' ש"א לא ננעלו ויש אתנו יישובים שונים בחדושינו ר"פ גה"נ ומשם תדרשנו:

ולדינא הגם דלא מצאנו ראי' מוכרחת לדינו של הפנים מאירות וח"ס מאחר שלא מצאנו ראי' נגד זה ומלתא דמסתברא הוא שיוצא בהנאת גרונו הכי נקטינן בטח וכדאי הפנים מאירות ופני משה כפני חמה שעלה בהסכמה עמו לסמוך אפי' שלא בשעת הדחק:

ודע דנ"ל פשוט דמצות אכילת שבת ויו"ט לא קיים בהנאת גרונו דבשבת כתיב בי' עונג וביו"ט ושמחת בוודאי אין עונג ושמחה למי שחוזר ומקיאו משנכנס לגרונו ואין דרך אכילת ב"א כך ואיה עונג ואיה שמחה, וכן שמחת משתה דפורים לא מתקיים אלא באכילת מעיו כדרך אכילת כל ב"א, ולא דמי' למצות אכילת מצה ומרור וכזית בליל ראשון של סוכות דיוצא באכילת גרונו והחילוק מובן, והאוכל כזית מצה בליל ראשון של פסח ולא הכניסו לתוך מעיו ידי מצה יצא וידי חיוב מצות כזית פת של יו"ט לדסוברים דכזית פת ביו"ט דאורייתא הוא לא יצא, וכן כשאוכל כזית פת בליל ראשון של סוכות בסוכה ולא נכנס למעיו ידי מצות אכילה כזית בסוכה יצא וידי יו"ט לא יצא כ"ז נ"ל נכון וברור לדינא, ומיושב בזה קושי' ר"ן סוכה ל"ל ט"ו ט"ו תיפוק לי' דצריך לאכול כזית ביו"ט, ולמ"ש א"ש היכא דאין לו רק מצומצם עם שנדבק בין החניכים דמשום יו"ט לא יצא מ"מ בעי למיכל משום ט"ו ט"ו ועיי':

ב הלכ' יסודי התורה נכנס לבית הספק ולא יצא ממנו אם יוצא אכילת מצוה שלא כדה"נ, ות"ח חולין ק"כ ע"א כ' בפשיטות דיוצא דמצות לאו להנות ניתנו עיי"ש, ויש לי קצת ראי' לת"ח מש"ס ר"פ גה"נ דמקשה מוקדשין פשיטא והקשה הש"א תיתי עשה ותדחי לל"ת דגה"נ, ולת"ח לק"מ דאפשר שיקיים שניהם לקיי' מ"ע של כדה"נ ואיסור גיד ליכא, והיינו לפי דס"ל לסתם מתני' יש בגידי' בנ"ט דלמ"ד אין בגידין בנ"ט יש לעיי' דאפשר דשלכדה"נ ג"כ אסור דבלא"ה אין בו טעם ועץ הוא ורחמנא אחשבי' לאכילתו, והה"נ שלכדה"נ ועיי' כעין זה בתוס' פסחים סוגי' דחזקי' ור"א דכ' דגה"נ שאני למ"ד א"ב בנ"ט דהנאתו אסרה התורה ויש להאריך עד"פ בסוגי' שם:

אבל יש לי ראי' דאין יוצאי' שלכדה"נ והוא מש"ס נזיר י"ז ע"א דמקשה לר"ל וכי אכלו כהן מליקה, והלא אפשר שיאכלו שלכדה"נ ואיסור מליקה ליכא וע"כ דלא מקיים מ"א קדשים שלא כדה"נ, ויש לדחות עפמ"ש הפמ"ג בפתיחה להלכ' שחיטה דבאיסור עשה

דוזבחת ואכלת ליכא חילוק בין ח"ש לכזית דלא כתיב אכילה בלשון צוו' אלא רשות כשתזבח תאכל, ונ"ל לפ"ז גם שלא כדה"נ אינו ממועט מואכלת ומ"ש כ"ש דממועט מאכילה בכ"מ דאינו ממועט מואכלת ה"ה שלא כדה"נ דבכ"מ דלא כתיב אכילה שלא כדה"נ אסור והה"נ דכתיב וזבחת לעשה ואכלת רשות דאיכא עשה שלא כדה"נ ג"כ, והא"ש דמקש' לר"ל דכהני' אכלו מליקה באיסור דגם אם יאכלו שלא כדה"נ איכא מיהת איסור עשה דוזבחת, ומיושב בזה קושי' תוס' שם כדמתרץ דס"ל אין שחיטה לעוף מה"ת הא איסור טריפה מיהא איכא ונדחק די"ל אף מחזיר ודוחק דהו"ל לש"ס לומר ס"ל אין שחיטה לעוף וס"ל אף מחזיר, ולמ"ש א"ש דמשום איסור טריפה לק"מ מעיקרא די"ל דאכלי' שלא כדה"נ וא"ש, ויש משם ראי' דיוצא שלא כדה"נ מכח קושי' תוס' הנ"ל:

אמנם כן בתוס' פסחים כ"ד ע"ב מבואר מואכלת ממועט שלא כדה"נ בחולין שנשחטה בעזרה דכ' דלכן לא אמר אביי חוץ חולין שנשחטו בעזרה משום דנפקא מזבחת ברחוק מקום אתה אוכל וכתיב ואכלת דוקא דה"נ נאסור, וה"הנ דממועט מואכלת איסור עשה שלא כדה"נ, דלא כמ"ש ודלא כפמ"ג לענין ח"ש דעשה דוזבחת והדרא ראי' דידי מש"ס נזיר דאין יוצאין מצות אכילה שלכדה"נ, ועיי' רמב"ם פ"ה מהלכ' יסודי התורה הלכה ח' כגון שמאכילין לחולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח, מדכ' שקו"ר ושביק לנבילה, נראה דס"ל דנבילה אסורה ג"כ שלא כדה"נ ולשיטתו אזיל דס"ל דאיכא עשה דוזבחת כמ"ש בהלכ' שחיטה, ומש"כ חוץ מבב"ח וכ"כ ולא כ' חוץ מנבילה משום דלא הוזכר בש"ס פסחים שם, ועוד נ"ל עפמ"ש בפמ"ג בפתיחה שם גם דקיי"ל דישנו לשחיטה לעוף מה"ת אבל עשה דוזבחת אינו בעוף עיי"ש, וי"ל משו"ה לא כ' הרמב"ם שקו"ר ונבילה משום דנבילת בהמה גם שלא כדה"נ אסור, ולא חשיב נבילה כיון דשלא כדה"נ אסור משום דנבילת עוף דליכא עשה שלא כדה"נ מותר ומשו"ה ג"כ לא חשיב אביי בפסחים שם כנ"ל, לפ"ז קמה גם נצבה ראי' שלי מש"ס נזיר גם לפמ"ש דשיטת הרמב"ם דשלא כדה"נ בנבילה אסור הא שם על מליקת עוף קאי וגם לס"ד דס"ל לר"ל ישנו לשחיטה לעוף מה"ת מ"מ ל"ק די"ל דמקיים המצוה שלא כדה"נ ואיסור נבילה ועשה דוזבחת ליכא בעוף וע"כ דא"י ידי מצות אכילה שלא כדה"נ ועיי':

ועוד אביא לי ראי' דא"י שלא כדה"נ מש"ס מנחות מ"ח ע"א דל"א חטא היום בשביל שתזכה למחר, וכ' תוס' הא אפשר לאכול חי כדלקמן צ"ט ע"ב אנשי אלכסנדרי' היו אוכלים חי במיה"כ דאין זה זכות שיאכל חי, ודבריהם צריכים ביאור למה אין זה זכות מ"ש חי מ"ש מבושל, ונ"ל דאכילת חי הוא שלא כדרך אכילת ב"א גם לאנשי אלכסנדרי' וא"י ידי מצות אכילת קדשים, והא דאכלו במיה"כ חי כדי לבערו מן העולם

קודם שיעשה נותר אבל ידי מצוה לא יצאו, ולכן לא אמרי' חטא שיאכל חי דהא לא מקיים מ"ע דאכילה, ומשום שלא יהי' נותר בלילה הו"ל חטא היום בשביל שתזכה כדי שלא לעבור למחר בב"ת כנ"ל נכון מאוד ומינה דא"י אכילת מצוה שלא כדה"נ דלא כפשיטותו של ת"ח:

שבתי וראיתי דאפשר לדחות ראיות אלו ואין למדין מהם דאין יוצאין מצות מצה וכדומה שלא כדה"נ דאכילת קדשים ומתנת כהונ' שאני דכתיב למשחה בהם דצריך לאכול כדרך שגדולי' אוכלי' אותה עיי' חולין קל"ג ע"ב ובתוס' שם דבמתנ' דזבחים קתני שיוכלו לאכול שלוק ומבושל היינו למי שנהנה כך יותר, אבל שלא כדרך אכילת ב"א בוודאי לא דוודאי אין זה כדרך שהגדולי' אוכלי' אות' דאפי' רוב ב"א אין אוכלי' שלא כדה"נ, אבל שארי מצות אכילה דמצה ופסח וכדומ' אפשר דלא הקפידה תורה שיהי' אוכל כדרך הנאתן דוקא, ואפשר באכילת פסח דקפדה תורה שיאכל דוקא צלי ולא נא ומבושל וכתבו שהוא דרך שגדולים אוכלים ויונעם להם ומה"ט ועצם לא תשברו בו ועיי' ספר החינוך, אפשר דומה לאכילת קדשים שיאכל דוקא כדרך הנאתן, אבל אכילת מצה ומרור אפשר יוצא שלא כדה"נ דלא דמי לקדשים דמפורש למשחה בהם ועיי' תוס' זבחים ע"ה ע"ב ד"ה בכור וכו' ובמל"מ פ"י ממעשה קרבנות הלכה יו"ד:

אמנם כן מצאתי ראיות מהימנות דלא יצא ידי אכילה של מצוה שלא כדה"נ, א' ממה שהניח תוס' בסוכה ר"פ לולב הגזול בתימא הקישא דלא יצא במצה של טבל ל"ל תיפוק לי' דהוא מהב"ע, ואי יוצא שלא כדה"נ אפשר שיאכל מצה של טבל שלא כדה"נ דמשום טבל ליכא ומצוה איכא לולי הקישא דכל שישנו בב"ת חמץ אי הי' אוכל כדה"נ א"י ידי מצה, הגם דברייתא כר"ש ותוס' בשבועות ס"ל דלר"ש שלא כדה"נ אסור כמ"ש מהרש"א שם הלא קושי' תוס' בסוכה הוא לפמ"ש בקדושין סוגי' דחדש ובר"ה י"ג דאין עשה דלפני הדיבור דוחה לל"ת דאחה"ד דקיל כמ"ש הש"א סי' צ"ז וכבר הארכנו בזה בתחלת דברינו ולפמ"ש המל"מ והוא האמת דלר"ש דכ"ש למלקות שלא כדה"נ אסורא הוא דאיכא כמו ח"ש לר"י, ולר"י דח"ש אסור שלא כדה"נ מותר לגמרי מדאורייתא, ובארתי במק"א דלר"ש מיותר כל חלב לרבות שלא כדה"נ והארכנו ואכ"מ, וכי כן לק"מ קושי' תוס' סוכה די"ל דגם לר"ש דשלא כדה"נ אסור מה"ת מ"ע דלפני הדיבור דוחה איסור טבל שלא כדה"נ הגם דעשה דלפני הדיבור קיל ולא דחי ל"ת דחדש דוקא ל"ת ממש אבל דוחה לאיסור קיל דשלא כדה"נ לר"ש וצריך הקישא למעט כה"ג וע"כ דס"ל לתוס' בפשיטות דלא יצא שלא כדה"נ:

ונ"ל דנפקא לתוס' זה מירושלמי חלה דמביא בקדושין ובר"ה דלא אכלו מצה מחדש דאין עשה דלפני הדבור דוחה למה לא אכלו שלא כדה"נ וקיימו המצוה, וגם אי עשה דלפני הדיבור דוחה כיון שאפשר לקיים שניהם לא דחי וע"כ דא"י שלא כדה"נ וזו ראי' ברורה:
ועוד לי ראי' מירושלמי שבועות שהבאנו לעיל נשבע שלא לאכול מצה אסור לאכול בפסח נשבע שלא לאכול בליל פסח לוקה ואוכל, כן הוא בירושלמי לפנינו ותוס' שינה הלשון והרגיש בשינוי זה בתשוב' אבני מלואים שבסוף ספרו סי' י"ב, וקשה למה לוקה משום שבועת שוא יאכל מצה שלא כדה"נ ויקיים המצוה ולא יעבור על שבועתו ושבועתו לא לשוא היתה והא הנשבע שלא לאכול מותר שלא כדה"נ בסתם אליבא דרבנן כמבואר בתוס' שבועות פ' ש"ש דמתרץ בתי' שני דקושי' ש"ס ר"י מ"ט ל"א כר"ל בשלא כדה"נ בסתם לר"ע ובמפרש לרבנן, ובוודאי רחוק לומר דירושלמי לר"י אליבא דר"ע אמר דס"ל בסתם אוסר עצמו שלא כדה"נ דהוא שלא כהלכתא ואיך יאמר סתמא דירושלמי דינא לר"י שהוא דוקא לר"ע דלא כהלכתא, וע"כ דשלא כדה"נ א"י ידי מצוה כלל וזו ראי' מהימנא:
ועיי' נזיר ג' ע"ב לאסור יין מצוה כיין רשות מאי היא קדושא ואבדלתא מושבע ועומד וכו' ואם יוצא שתי' של מצוה שלא כדה"נ מאי קמ"ל קרא דחל על יין של מצוה דקדושא ואבדלתא הא אפשר שיקיים המצוה שלא כדה"נ וכדה"נ פשיטא דאסור דליכא מצוה שישתה כדה"נ, וקשה בין לפי' רש"י ובין לפי' תוס' שם אלא ש"מ דא"י שלא כדה"נ, וראי' זו דחוי' היא לתוס' שבועות הנ"ל דלח"ש שלא כדה"נ אסור ולא חל שבועה עלה והתם לר"ש קאי דמרבה מיין ושכר יזיר לאסור יין של מצוה לפ"ז לא מוכח משם מידי:
אבל ראיות ראשונות כראיו' מוצקות וחזקות דא"י ידי אכילת מצוה שלא כדרך הנאתן וה"ה דא"י מצות שתי' של ד' כוסות ושל קדוש שלא כדה"נ ונ"ל עוד דאפי' לת"ח דס"ל דיוצא דוקא כשיורד עד למעיו דיש עכ"פ מילוי כרס, אבל אם אינו נכנס למעיו לא יצא דליכא הנאת גרונו ולא מילוי כרס, וגם נ"ל דאכילת שבת ויו"ט ופורים גם לשיטתו של ת"ח אינו יוצא שלא כדה"נ שאין זה עונג ומשתה ושמחה ופשוט:
ולדינא נ"ל עיקר דל"י ידי מצה וכזית לילה ראשונה של סוכות וכן ד' כוסות ויין קדוש והבדלה רק כדה"נ, ובאכילת מרור עדיין יש לעיין אם יאכל מרור שלא כדרך אכילת אותו מרור שמערבו בדבר מר ביותר שאין דרכו לאכול כך או אכלו שלא כדרך אכילת ב"א אם יוצא בו, לפמ"ש הרא"ש פ' ע"פ דבעי למיכל כזית מרור דהא מברכים עליו על אכילת מרור ואין אכילה פחות מכזית נראה דלולי הברכה ל"צ לאכול כזית דיאכלוהו דכתיב גבי פסח מצה ומרור קאי על פסח לחוד ובמצה איכא קרא אחרינא בערב תאכלו

מצות ובמרור דליכא קרא מיוחד דכתיב גבי' אכילה ל"ב כזית עיי' זה בשאגת ארי' סי' ק', וכיון דלא כתיב אכילה דממעט שלא כדה"נ יוצא שלא כדה"נ ג"כ כמו דיוצא בח"ש אם לא משום הברכה ואפשר דלכתחלה לא יאכל שלא כדה"נ משום דמברך על אכילת מרור וסתם אכילה שבתורה כדה"נ, אבל אם אכל שלא כדה"נ יצא, ויש להביא ראי' דלשיטת הרא"ש דיוצא בח"ש מרור ה"ה שלא כדה"נ והוא מש"ס פסחים קט"ו ע"א דטרחו איך יעשה בדלית לי' אלא חסא לט"ר מה יעשה אחר שכבר יצא איך יברך, והא באפשר שיאכל תחלה שלא כדה"נ ולא יצא ידי מצוה ואח"כ יאכל למצוה כדה"נ, וכעין זה הקשה הש"א לדסוברים דל"ב כזית לט"ר וא"י ידי מצות מרור רק בכזית יאכל תחלה פחות מכזית וכ' דגם ח"ז אין ראוי' שיאכל תחלה כיון דחזי לצרופי ואם יאכל בכדאכ"פ עוד יוצא י"ח בצירוף אכילה זו אין ראוי' שיאכל תחלה ח"ז עיי"ש, וזה לא שייך כשיאכל תחלה שלא כדה"נ דלא מצטרפ' אכילה כזו לעולם למצוה וקשה כהנ"ל וע"כ יוצא ידי מצות מרור שלא כדה"נ כיון דלא כתיב בי' אכילה, אלא לרמב"ם דס"ל דבעי גם בט"ר כזית בוודאי הה"נ דבעי בכל דבר כמו טבול שני אין ראי' דיוצא שלא כדה"נ ידי מצות מרור, והשוו מדותיהם דגם ט"ר בעי כדה"נ כמו דבעי שיעור שלם ונדחה ראי' זו, אבל לשיטת רא"ש ודעימי' דבט"ר ל"ב כזית וה"ה דיוכל לאכול שלא כדה"נ מוכח דיוצא ידי מצות מרור ג"כ שלא כדה"נ ועיי':

וכ"ז לפי שהבין ש"א שיטת הרא"ש בפ' ע"פ וכן הבינו התה"ד סי' רמ"ה שמביא המג"א סי' תע"ה ס"ק ה' ועיי' פמ"ג שם, אבל אני בעניי הכינותי בתשובה א' באורך דלא התכוין הרא"ש לכך דא"צ כזית לאכילת מרור והסבותי את לבי לכוין כוונה אחרת ברא"ש דל"א להלכתא דמרור שוה למצה וכדומה דבעי כזית דוקא וההה"נ דבעי כדה"נ ומ"מ לדינא כיון דתה"ד ס"ל בכוונת הרא"ש כש"א צ"ע אם יוצא שלא כדה"נ, וכשאין לו מרור לקיים המצוה רק שלא כדרך הנאתו נ"ל דצריך לאכול אולי יצא, אבל לא יברך כנלפע"ד:

ג' עוד פש גבן לברורי חדא מלתא מי שאין לו אלא ח"ש מצה אם צריך לאכול ח"ז דמצוה קצת מיהא עביד כמו דח"ש אסור מה"ת כן איכא מצוה קצת בח"ש, או נימא דמצוה מאיסור לא ילפי' דשאני באיסורים דגלי קרא כל חלב ולא ילפי' מיני' למצוה, הנה הש"א סי' צ"ו חקר אם לר"ש דכ"ש למלקות יוצא ג"כ י"ח מצוה בכ"ש או נימא כיון דכ"ש לאו ככזית נחשב דאין חייבין עליו קרבן גם ידי מצוה לא יצא ומסתבר לי' דלא יצא, ונ"ל להביא ראי' דלא יצא לר"ש מקו' תוס' סוכה ר"פ לה"ג הקישא דא"י במצה של טבל ל"ל תיפוק לי' דהוי מהב"ע וכבר כתבנו לעיל דהאמת בכוונת קושי' תוס' כמ"ש הש"א סי' צ"ו דעשה דקודם הדיבור אינו דוחה ל"ת דלאחה"ד, ונ"ל ליישב קושי' תוס' דיש אופן

דליכא מהב"ע כשיש לו ח"ש מצה של טבל וח"ש של היתר ל"מ לר"ל דח"ש מותר מה"ת דצריך היקש למעט דלולי ההיקש הי' יוצא בח"ש מצה של טבל בצירוף ח"ש דהיתר והיקש ממעט כל שאינו בב"ת חמץ כשאוכל כזית א"י ידי מצה מגזה"כ אפי' לר"י דח"ש אסור מה"ת א"ש י"ל הא דעשה דלפני הדיבור אינו דוחה דוקא ל"ת שחייב עלי' דחמירא מעשה דלפני הדיבור אבל איסור קל דח"ש דוחה כדס"ל לתוס' ורמב"ם דשבועה חל על ח"ש דקיל וא"ש גם לר"י, הגם דברייתא כר"ש אתי' דכ"ש למלקות, י"ל זיל בתר טעמא שכ' הריטב"א במכות משום דאחשבי' לכ"ש לאכילה וה"ט דפטור מקרבן משום דלא אחשבי' לאכילת איסור, לפ"ז נ"ל פשוט דוקא כשאוכל ח"ז איסור לחוד, אבל כשאוכל ח"ז איסור וח"ז היתר ביחד דלא אחשבי' לח"ז איסור לאכילה דהא אכל עמו עוד ח"ז של היתר גם לר"ש ליכא מלקות אלא דין ח"ש יש לו לר"ל מדרבנן ולר"י איסור קל דאורייתא כנ"ל, ועיי' נזיר ד' ע"א צירוף ל"ל היינו כשאוכל ח"ש לחוד ואחשבי' חייב וצירוף לכזית לא בעי, לפ"ז מיושב קושי' תוס' הגם אי ברייתא כר"ש וא"ש:

ונ"ל הא דתוס' לא רצה בזה והניח בתימא דאזיל לשיטתו פ"ב דשבועות דכ' שם דלר"ש דכרת במזיד נמי לא מחייב ר"ש וליכא אלא מלקות בח"ש, הרי לא ס"ל כריטב"א דתלי' בשוגג ומזיד אלא דלא חמיר איסור דכ"ש רק למלקות ולא לכרת עיי' היטב ממילא דלא תלי' באחשבי' דידי' אלא כך גזרה התורה דמלקות איכא וכרת ליכא בכ"ש, משו"ה לא ניחא לי' דצריך היקש לר"ש כשאוכל ח"ש טבל וח"ש היתר דהא לר"ש כ"ש למלקות הגם שאוכל בצירוף היתר זית שלם שוב הוי מהב"ע דעשה לפני הדיבור אין דוחה איסור דיש עליו מלקות, ולענין אם יוצא לר"ש בח"ש נ"ל דתלי' ג"כ בשיטת תוס' וריטב"א לריטב"א ח"ז כמו זית שלם וחייבי' כרת אלא קרבן ליכא דבשוגג אכל ולא אחשבי' אבל במזיד דאחשבי' חמירא אסורא דכ"ש כמו כזית ואין בו שום קולא ומה"ד דיצא ידי מצוה ג"כ כשאוכל ח"ז ואחשבי' לאכילה, אבל לשיטת תוס' שבועות דבמזיד ג"כ קיל כ"ש לר"ש דאין בו לעולם רק מלקות יש לצדד ולומר דא"י בכ"ש כיון דקל מכזית דאין בו כרת, ואפשר כיון דמלקות מיהא איכא כמו בכזית דנבילה ושאר רוב איסורי תורה גם ידי מצוה יצא זהו הנלפע"ד בדבר זה לר"ש, לפ"ז גם לשיטת ריטב"א קושי' תוס' סוכה במקומה עומדת דאם יש לו כ"ש היתר יוצא בזה לחוד וא"צ להשלים השיעור באיסור דהרי אחשבי' ואם אוכל עמו ח"ז טבל ולא אחשבי' לח"ז ולא יצא רק לצורך אוכל איסור שלא לצורך קיום מצוה, דהי' אפשר לאכול רק ח"ז היתר לבד ויצא בו דאחשבי' ועיי':

ונ"ל דוודאי לר"ש דחיוב מלקות בכ"ש גם להך צד דלשיטת תוס' לא יצא כיון דקיל מש"ש מ"מ מי שאין לו רק ח"ש מחוייב לאכול דקצת מצוה קעביד מיהת דהא אכילה

חשובה היא דחייב מלקות על אכילתו, אבל לפי דקיי"ל דח"ש אינו אלא רק איסור קל בעלמא דאתי' מרבוי דכל יש מקום ספק דאפשר דליכא מצוה כלל, ונ"ל לפמ"ש הר"ן בשבועות דטעמא דרמב"ם דנשבע שלא לאכול אסור בח"ש כמו כל איסורי תורה הגם דאין למדין מאסורי תורה דגלי קרא דזיל בתר טעמא דחזי לצרופי משו"ה יש בח"ש ג"כ איסור הה"נ באיסור שאוסר עצמו בו הגם דלא אסר עצמו רק בכזית ממילא אסור גם בח"ש משום דחזי לצרופי, והה"נ יש לענין מצוה הגם דאין למדין מאיסורי' למצוה מ"מ משום דחזי לצרופי לקיים מצוה באכילה זו תוך כדא"פ גם בח"ש איכא מצוה קצת כן י"ל, ויש לחלק באיסורי' חומרא הוא כיון שאפשר שבא לידי איסור משא"כ לענין מצוה:

וכאשר בינותי ודרשתי מפי סופרים וספרים ראיתי שנחלקו בזה גאוני קמאי, הנה המל"מ הלכת חמץ ומצה הקשה על הרא"ם דס"ל דאכילה שבתורה בכ"ש ואתי הלכה ומפקא לקרא ולא לגמרי דנשאר לשון הקרא לענין איסור והקשה הא לענין מצוה ג"כ אכילה בכ"ש ומפקא לקרא לגמרי דהא ליכא מצוה כלל בח"ש עיי"ש, והנה מה דפשיטא לי' כ"כ דליכא מצוה כלל בח"ש עד דהקשה על הרא"מ לא ידעתי מניין לו, ועכ"פ הנך רואה מה דמסתפקא לו פשיטא לי' דליכא מצוה כלל, ומצאתי לו חבר בדבר זה בתשוב' שבות יעקב ח"ב ססי' ח"י מי שאין לו מצה רק ח"ש אין צריך לאכול דליכא מצוה כלל באכילת ח"ש ומביא לו ראי' מהא דאית' בסי' תפ"ד הנשבע שלא לאכול מצה כל השנה אסור לו לאכול מצה בפסח ולפי דקיי"ל בשבועה שלא אוכל כזית משמע קשה יאכל פחות מכזית אלא ודאי לאו מצוה כלל באכילת ח"ש אלו דבריו ז"ל, ודבריו נפלאו ממני וראי' זו איני מכיר חדא דלמא באמת צריך לאכול ח"ש ואסור לאכול מצה היינו שיעור אכילה כזית שיוצא בה ידי חיובא ועוד הא רמב"ם ור"ן והכי קיי"ל ס"ל דנשבע שלא יאכל אסור בח"ש ככל ח"ש שבאסורי תורה, ואיך יאכל ח"ש כדי לצאת ידי מצוה קצת ועושה איסור דח"ש מה"ת מאי אולמ' האי מצוה קצת מאיסור קל דח"ש, וכבר כתבנו לשיטת רמב"ם ודעימי' דח"ש בשבועה אסור משום דאזלי' בתר טעמא מסתבר לומר דהה"נ איכא מצות קצת בח"ש, וכשנשבע אסור לאכול ח"ש למצוה משום אסור שבועה דח"ש שבו, והלום ראיתי אחרי רואי בשאגת ארי' סי' ק' בסופו דנראה מדבריו דליכא מצוה כלל לאכול ח"ש אלא כיון דאפשר שתהי' אכילת ח"ז התחלה למצוה ואפשר לצרף עם מה שיאכל אח"כ תוך כדאכ"פ לא נכון לאכול תחלה ולברך אח"כ עיי"ש, הרי לפנינו תלתא גברי רברבי חכימי דיהודאי דעולין בקנה א' כי ליכא מצוה בח"ש כלל, והי' כ"ז בהעלמה מן שערי תשובה שבגליון ש"ע סי' תע"ה סעיף ו' והוא לא ראה אלא רא' א' בתשוב' שבו"י הנ"ל דס"ל דליכא מצוה כלל בח"ש וספר בני חיי' שציין עליו לא

נמצא באמתחת ספרים שלי ולא ראינו אינו ראי' לדחות פשיטותם של המל"מ ושבו"י וש"א שהבאנו ונקטי' כוותי':

ונלפע"ד לפ"מ שבארנו דיוצא ידי אכילת מצה בהנאת גרונו לבד הגם דבוודאי אין לו לאכול בהנאת גרונו, וגם יאכל לכתחלה כזית בב"א עיי' סי' תע"ה במג"א סי' תע"ה ס"ק ד', מ"מ מי שאין לו אלא ח"ש או כ"ש יאכל ולא יכניס לבמ"ע ויחזור ויקיאו ויאכל כ"כ עד שיהי' בכדאכ"פ אכילת גרונו באלו בצירוף כזית ויוצא י"ח עיי' ספגה"נ דחזר והקיאו וחזר ובלעו חייב למ"ד הנאת גרונו, ועיי' יומא פ"א ע"א זר שבלע שיפון וחזר והקיאו ואכלו אחר דשני משלם דמי עצים לראשון נראה דאחר שהקיאו לא נחשב אוכל וכבר נתקשה בזה בתוס' ישנים שם ותי' בחד תי' דבספהג"נ מיירי שהקיאו שלא בפניו וביומא כשהקיאו בפניו דממאס, והי' דברי תוס' ישנים בהעלמה מספר תוספ' יה"כ ונתקשה בסתירת הסוגי' והניח בצ"ע, ולולי תוס' ישנים הי' נ"ל דבפגה"נ בשחוזר ובולע המקיאו אינו מאוס, אבל ביומא דאחר חוזר ובולע בוודאי מאיס לאחר לאכול מה שמקיא חבירו, ועוד יש לחלק בפ' גה"נ שלא אכל אלא הנאת גרונו לא ממאס ולא נתעכל, וביומא שהקיאו אחר שנכנס למעיו ודאי ממאס טפי ולא צריכי' לחלק בין בפניו בין שלא בפניו כנ"ל, ונ"ל עפ"ז דמי שאין לו אלא ח"ש מצה דיאכל עד"ז דיחזור ויקיאו, אבל אחר לא יצא בו דממאס וגרע משלא כדה"נ, ועיי' בשערי תשובה בסי' תע"ה בשנים שאין להם אלא כזית מצה איך יעשו, ולמ"ש עצה יעוצה להם שיאכל כ"א ח"ז ע"ד הנ"ל ויצא שניהם, ומחוייב לתת לחבירו חצי' והוא יאכל חצי' בהנא' גרונו עד"ז שיוציאו לחוץ ויחזור ויאכל הגם דלא עביד מצוה מן המובחר בב' וג' דברים חדא שאינו אוכל בב"א, ב' שאוכל רק בהנאת גרונו ג' דיש בו משום הקריבהו לפחתיך אחר שאכל והקיאו דממאס קצת בוודאי מ"מ טוב שיעשה כ"א עיקר המצוה ויוצא י"ח משיעשה א' מן המובחר וחבירו יודחה מכל וכל כה"ג אומרי' חטא בשביל שיזכה חבירך ויזכה גם הוא שיזכה ויזכה חבירו ועיי' מג"א הלכ' חנוכה רס"י תרע"א, הגם שיש לחלק בין הכא לדהתם דמוסיף והולך רשות הוא ואינו אלא הדור, משא"כ כאן מ"מ נ"ל נכון כמ"ש בעזה"י:

וזאת תורת העולה, במסילה העולה בית אל, אלו הן ד' אמות של הלכה, אשר חנני החונן דעת לערוך מערכה מול מערכה, ומציון תצא תורה, ציון דורש יש לה ע"י סימני אותיות, א) העלנו דמי שנשבע שלא יאכל או שיאכל סתמא כפירושו לאסור עצמו כדרך אכילת ב"א הנאת מעיו, חוץ כשנשבע שלא יאכל מצה של מצוה דהיא בהנאת גרונו ע"כ דהתכוין לאסור על נפשו הנאת גרונו ג"כ ב) דיוצא י"ח מצה מרור וכזית בליל ראשון בסוכה בהנאת גרונו וכן שתי' של מצוה ד' כוסות וקדושא ואבדלתא, ג) מצות אכילת

שבת ויו"ט ופורים דבעי עונג ושמחה אינו יוצא רק בהנאת מעיו, ד) לכתחלה יאכל כזית בב"א ובהנאת מעיו, וכ"ש שלא יאכל לכתחלה ח"ז ויחזור ויקיאו ויאכלנו בכדא"פ, אבל מי שאין לו רק ח"ז יאכל עד"ז ויוצא בו הוא עצמו שבלע וחזר והקיאו מגרונו, אבל לא חבירו, וכשהי' כבר במעיו וחזר והקיאו גם הוא עצמו מעצמו א"י בו, ה) שנים שאין להם אלא כזית מצה יאכל כ"א עד"ז שיאכל ויחזור ויקיאו מגרונו ויאכל וחיובא הוא על מי הזית מצה שלו שיתן חציו לחבירו ויאכלו שנית עד"ז, ו) העלתי דא"י י"מ אכילת מצה וכזית לילה ראשונה של סוכות ושתי' של מצוה בשלא כדה"נ וכ"ש עונג שבת ושמחת יו"ט ופורים, ומ"מ נ"ל מי שאין לו אחרת רק זו שאפשר לו לאכלה שלא כדה"נ כגון שנתערב בדבר מר וכיוצא בו מהיות טוב יאכל כיון דלת"ח יצא בשלכדה"נ ומל"מ מסתפק בו ויאכל בלא ברכה, ז) אכילה דקדשים בזמן שבהמ"ק קיים וכן אכילת פסח העלתי דלכ"ע לא יצא שלא כדה"נ, ח) אכילת מרור אם יוצא שלא כדה"נ תלי' בשיט' הרא"ש אם יוצא באכילת ח"ש מרור, ולכתחלה בוודאי לא יאכל עד"ז כיון דמברך על אכילת מרור, ובדיעבד יצא, מ"מ אם נזדמן לו אח"כ לאכול כדרך הנאתו יאכל שנית כיון דלשיטת הרא"ש לא ברירא לנו כוונתו זו הנלפע"ד אחר עיון היטב בעזרת הטוב ומטיב, ואין טוב אלא תורה, הוא ית"ש האיר לנו ויאר פניו אתנו סלה, כתבתיו וגמרתיו פה פ"ב יע"א ו' עש"ק אדר"ח אייר תרל"א לפ"ק ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צז

הנה באתי במגלת ספר כתוב מה שחנני הי"ת בדין מצה שכרך באוכל אחר ודין כרך בסיב או במאכל דברים האסורים מה"ת או שאסר איסר על נפשו:

א) הנה הרמב"ם פ"ו מהלכ' חמץ ומצה הלכה ב' כ' וז"ל בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור כא' ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא שהמרור כטפילה למצה כרכן בסוב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא, והוא מסוגי' דפסחים קט"ו ע"א דאמר רבא הכי והוסיף הרמב"ם מדילי' טעמא דבלע מצה ומרור יצא משום דהמרור כטפילה למצה ועיי' הה"מ דראב"ד לא כיוון יפה כוונת הרמב"ם והשיג עליו לחנם דכוונתו משו"ה לא הוי מרור חציצה בין מצה לפיו דהמרור כטפילה למצה ונראה דלולי דהמרור כטפל למצה הי' חוצץ הגם דמרור ג"כ מאכל הוא מ"מ חוצץ, אלא דמרור טפל למצה דמצות לילה לאכול מצה ומרור ולהלל צריך לאכול ביחד ועבדינן ג"כ כהלל, הגם דידי מרור לא יצא דטעם מרור בעינן מ"מ המרור כטפל למצה ולכן כ' הרמב"ם דהמרור כטפילה

ולא טפל ממש, וקשה לי לפ"ז ממ"ש הרמב"ם פ"ג משארי אבות הטומאה הלכה ה' וז"ל הכורך כזית מנבילת עוף טהור בחזרת וכיוצא בו ובלעה אע"פ שלא נגע בגרונו ה"ז טמא, כרכו בסיב ובלעו הרי זה טהור, וכ' הכ"מ והטעם נראה כיון דחזרת מין מאכל הוא מב"מ אינו חוצץ משא"כ בסיב ע"כ, מדברי הרמב"ם וכ"מ למדנו דכל שהוא מין מאכל אינו חוצץ דמין מאכל במאכל אינו חוצץ, וממ"ש בהלכ' חו"מ נראה דוקא מרור אינו חוצץ משום דהוא כטפל למצה, אבל מאכל אחר חוצץ, והי' נ"ל דמ"ש הרמב"ם בהלכ' שאר אבות הטומאה דחזרת אינו חוצץ דוקא חזרת שהוא טפל לבשר שדרך לאכלו בחזרת אינו חוצץ אבל שאר מאכל חוצץ, והא"ש דכ' במרור דהוי כטפל לו דוקא מרור טפל למצה בלילה זו כמ"ש, אבל שארי מאכלי' חוצצין, ומ"ש באבות הטומאה וכיוצא בה היינו כיוצא בה בחזרת שרגילים לאכול עם הבשר כנ"ל, אלא דמלשון כ"מ לא משמע כן דכ' טעמא משום דמין מאכל הוא משמע כל שהוא מין מאכל אינו חוצץ, לכן נ"ל יותר דוקא לענין טומאה יש חילוק בין מאכל לד"א דכל שיש הפסק בינו לטומאה אינו מקבל טומאה וכל שהוא מין מאכל הו"ל כמב"מ שאינו חוצץ, אבל במצה דבעי עכ"פ הנאת גרונו שיצא ידי מצוה, כמו באיסורים דבעי או הנאת מעיו לר"ל והנאת גרונו לר"י ואם כורך מצה בד"א חוצץ בינו לפיו וגרונו ולא מרגיש בגרונו כלום ולא יצא ידי מצוה, וגם מין מאכל חוצץ חוץ מרור דהוא טפל למצה דשייכי' להדדי ואין מבטלות זו א"ז הגם שידי מרור לא יצא מ"מ י"מ יצא כן י"ל, אלא מדאמר רבא וכ' הרמב"ם כרכן בסיב וכיוצא בו לא יצא משמע דוקא כרכן בסיב וכיוצא בו דלאו מין מאכל הוא דלא יצא אבל במאכל יצא, וצ"ל למה נקיט כרכו במרור וכ' הרמב"ם משום דהמרור טפל לו מאי מעליותא דמרור כל מאכל נמי אינו חוצץ, וצ"ל דנקיט מרור משום דאוכלים מצה ומרור בלילה זו נקיט כרכו במרור ולומר ג"כ י"מ יצא ידי מרור ל"י, והרמב"ם מעתיק לשון רבא במקומו, ולא כ' יותר ממ"ש רבא, ובהלכ' ש"א הטומאה כ' וכיוצא בו להגיד לנו דלאו דוקא חזרת דהוא טפל לבשר אלא כיוצא בו דבר מאכל וכ' דכרכו בסיב אינו מטמא דוקא סיב וכיוצא בו דלאו מאכל הוא כנ"ל, אלא דטעמא לא ידענו, ניהי דלענין טומאה א"ש כמ"ש הכ"מ דכל שהוא מאכל הו"ל לדבר זה כמב"מ שאינו חוצץ כ"ז לענין טומאה אבל לענין מצוה דתלי' בהנאת גרונו מה לי מאכל או סיב סוף כ"ס אינו נהנה, וגם מרור עצמו הגם דהוא נטפל למצוה קשה להסביר למה אינו חוצץ כ"ש כשידי מרור לא יצא וכאלו אוכל מאכל רשות וצל"ע:

והנה המל"מ פי"ד מהלכ' מ"א הלכה י"ב נכנס לבית הספק כרך איסור בסיב אם חייב או פטור כמו מצה שכרך דלא יצא הה"נ דליכא איסור כשכרכו בסיב דסיב מפסיק בינו

לבין הגרון וכן מסתבר לו דמ"ש אלא דמביא ירושלמי פ"ג דשבועות הלכה ג' וז"ל שבועה שלא אוכל פת וכרכו בעלי קנים ועלי קנים אינו חייב אלא אחת שבועה שלא אוכל פת וחרצנים וזגים וכרכם בחרצנים וזגים חייב על כ"א ואחת עכ"ל, וכ' המל"מ דלא ימלט דיש טעות בדברי ירושלמי פשיטא כיון דאין נשבע אלא על הפת שאינו חייב אלא אחת וצ"ל חייב אחת וקמ"ל דלא תימא כיון דעלים מפסיקים אינו חייב קמ"ל, וחזר והקשה על סיפא נשבע שלא יאכל פת וחרצנים וזגים חייב על כ"א פשיטא ואי דקמ"ל דאין החרצנים וזגים מפסיקים הוא כבר נשמע מרישא, ומ"ש המל"מ בועוד אפשר לומר הוא רחוק וצריך לשבש כל הגרס' שלפנינו מחייב לאינו חייב ולהוסיף דנשבע גם על העלין ועיקר חסר וגם מעייל פילי ומחדש חדשות ולחלק יצא בג' דינים, והנלפע"ד דגרסא האמיתית חייב א' וקמ"ל דאין העלין חוצצין, הגם דאמר רבא כרכו בסיב לא יצא ובוודאי דהה"נ דכרך לאיסור בסיב דאינו חייב דרבא ס"ל כר"י דבאסורי' בהנאת גרונו תלי' והה"נ קיום מצוה בהא תלי' דיצא בהנאת גרונו לחוד ועי' ח"ס חאו"ח ועשיתי חיזוק לדבריו בתשובה א', וכיון דעיקר הנאת גרונו לכן כרכו בסיב לא יצא והה"נ דכרכו לאיסור בסיב דפטור ומותר מה"ת, אבל לר"ל דס"ל דאיסורי' בהנאת מעיו תלי' הגם דוודאי לר"ל אם תחב בבטנו אינו חייב דלא אכל דרך אכילת ב"א, מ"מ עיקר חיוב בהנאת מעיו והה"נ לענין מצוה ואם כרך מצה בסיב יצא והה"נ דחייב כשכרך איסור בסיב כנ"ל, ונראה שזה כוונת המל"מ שם בסופו שציין סוגי' דס"פ גה"נ דפליגו ר"י ור"ל אם חייב על הנאת גרונו או הנאת מעיו, נראה שכיוון למ"ש דהך מלתא תלי' בפלוגתא דר"י ור"ל, לפ"ז י"ל דירושלמי דאמר כרכו בעלין דחייב אחת אזיל לר"ל דס"ל בכ"מ דתלי' בהנאת מעיו, ולהלכתא דקיי"ל כר"י כרכו בסיב אינו חייב כלום ויוצא ידי מצוה וא"ש:

אלא דלא משמע כן דאזיל לר"ל דוקא דסוף דברי ירושלמי שם ואם הי' נזיר חייב ג' ר"י אמר בכולל אבל בפורט אין שבועות חלות על איסורים ר"ל אפי' בכולל אין שבועות חלות על איסורים עכ"ל, ונראה דכל דינים האמורים בזה רישא ומיצעת' וסיפא אתי' לר"י וסיפא אם הי' נזיר רק לר"י ולר"ל דל"ל כולל אם הי' נזיר אינו חייב רק ב' וזה דלא כמ"ש דרישא כר"ל לבד אתי', לכן נ"ל דכ"ע הוא גם לר"י א"ש עפ"מ שהעלתי בתשובה הגם דקיי"ל באיסורי' דעל הנאת גרונו חייב, אבל הנשבע שלא לאכול סתמא כפירושו אכילת מעיו דסתם אכילה בלשון ב"א אכילת מעיו היא בין לרבנן בין לר"ע דס"ל בנשבע שלא לאכול דאוסר עצמו בכ"ש ואוסר ע"ע יותר מאסורי תורה דאזלי' בתר לשונו ורצונו להחמיר ע"ע יותר מאיסורי תורה, ורבנן ס"ל הגם דבלשון ב"א אכילה בכ"ש, הנשבע מסתמא כונתו בכזית שלא יחמיר ע"ע יותר מאיסורי תורה, וכ"ע מודים דאזלי' בתר

לשון ב"א, אלא דרבנן ס"ל דע"כ מפרשי' דבריו בכזית שלא יחמיר יותר ע"ע מאיסורי תורה, אבל לענין הנאת גרונו ומעיו נפוך הוא לפי לשון ב"א הנאת מעיו הוא מקיל ע"ע מאסורי תורה ודי לו לחדש ע"ע איסור שלא אסרה התורה עליו דוקא כדרך אכילת ב"א, ומה לנו לפרש לשונו נגד לשון הרגיל בב"א ובין לרבנן ובין לר"ע אזלי' בזה בתר לשון ב"א, והבאתי ראיות צודקו' לזה ושם בארה, והא"ש הא דירושלמי דכרך לפת בעלי', דחייב אחת דבשבוע' לכ"ע בתר מעיו אזלי' הו"ל שבועה לר"י ככל אסורי תורה לר"ל דתלי' בהנאת מעיו דכרכו בסיב חייב וכמ"ש, וממקום דמביא המל"מ סיוע לפי הגרסא שלפנינו דכרך לאיסור בסיב וכדומה דחייב משם יש ראי' להיפוך מדנקיט ירושלמי הך חידוש דין דחייב כשכרכו בנשבע דוקא הלא דבר זה מישך שייך בכל אסורי תורה, ודוחק משום מיצעתא וסיפא נקיט רישא בנשבע, דאין שייכות לסיפא ומיצעת' אם חייב ב' או ג', ודין דרישא דין בפ"ע הוא דאין החציצה פוטרת, ולמ"ש א"ש נכון דדין זה ליכא רק בשבועה ולא באיסורי תורה לר"י דקיי"ל כוותי' ומיצעתא וסיפא אליבא דר"י נקיט גם דין דרישא אליבא דר"י ודוקא בשבועה, ולהלכתא וא"ש נכון ועיי':

וליישב קושיותיו של המל"מ על המיצעת' נשבע שלא לאכול ח"ז וכרכם מאי קמ"ל פשיטא דחייב על כל א' ואי דקמ"ל דלא הוי חציצה כבר נשמע מרישא נ"ל עפמ"ש דברישא דוקא נקיט נשבע דבכל אסורים אינו חייב דעלין חוצצין, וי"ל דוקא עלין דלאו בר אכילה כלל הוא, אבל חרצנים וזגי' דמידי דראוי' לאכילה בתערובות הוא גם בשארי איסורים אינו חוצץ כמ"ש המל"מ שם דמאכל אינו חוצץ, קמ"ל סיפא נשבע שלא לאכול פת וחו"ז וכרכם חייב על כל א' ודוקא משום איסור שבועה חייב דבהנאת מעיו תלי' אבל בשאר איסורים פטור או דגם חציצה ע"י מאכל הוי הפסק וחציצה בגרונו, או אפשר דוקא חו"ז וכיוצא בו דלא מאכל הראוי' הוא דלא מתאכל בעינא, אבל מאכל הראוי' לאכול בעין אפשר דאינו חוצץ וזה נראה יותר מדנקיט דנשבע על חרצנים וזגים ולא נקיט שכרכו במאכל הראוי' בעין כדי לדייק הא באיסורי תורה חוצץ ש"מ דמאכל הראוי' בעין באמת חוצץ ומיושבים כל הקושיות ודקדוקים של המל"מ ע"ד נכון בעזה"י:

המורם מדברינו דמבואר מירושלמי דשבועות דכל איסורים שכרכן בסיב כי היכא דידי מצה ל"י ה"ה דאינו חייב ודוקא כרכו בסיב או בחרצנים וזגים שאין ראוי' לאכול בעינא אלא ע"י תערובות, אבל כרכו בדבר מאכל חייב וכן משמע מדאמר רבא כרכו בסיב משמע דוקא בסיב וכיוצא בו, אלא מדנקיט בסיב משמע קצת דוקא בסיב אבל בחרצנים וזגים דראוי' לאכול ע"י תערובות יצא, וכבר כתבנו דסתרו הדיוקים מדאמר כרך מצה ומרור ידי מצה יצא וכ' הרמב"ם דהמרור טפל משמע דוקא במרור יצא ובמאכל אחר לא

יצא דאינו טפל למצה, ואפשר י"ל ניהי דמאכל שכרך במאכל אינו חוצץ לטומאה וה"ה לענין איסור דמאכל במאכל הו"ל מב"מ מ"מ לענין מצה דמצוה הו"ל כאינו מינו דזה רשות וזה דמצה אכילת מצוה והו"ל חציצה לענין דבר זה דמצוה, וכעין דאמרי' דאתי מרור דרשות ומבטל למצה דאורייתא, ודמצוה א"מ זה את זה לכן דוקא כרכו במרור יוצא י"מ דמרור טפל ועיי':

ויש להביא ראי' דמאכל של היתר אינו חוצץ למאכל של איסור, מירושלמי דמביא תוס' ר"ה י"ג ע"א וקידושין סוגי' דחדש דלא אכלו מצה מחדש דלא אתי עשה דקודם הדיבור ודחי לאו דלאחה"ד, ואי כורך איסור במאכל של היתר חוצץ הי' יוכל לאכול בלי דחוי הלאו שהי' להו לאכול מצה כרוכ' במרור דמרור טפיל' למצה וידי מצה יצא ומשום איסור דחדש ליכא, אלא ש"מ דמאכל היתר הו"ל מב"מ עם מאכל של איסור לדבר זה דאינו חוצץ:

אלא דראי' זו נכונה לפי מה שמביא תוס' הירושלמי דחלה דלא אכלו מצה מן החדש, אבל למעיין בירושלמי נראה דתוס' לא הביאו כמו שהוא לפנינו ומובא בר"ש חלה דאמר שם ר' יוסי דחיטי' של שנים שעברו ואפי' שבעלי' נאסרו כשנכנסו לארץ והקשה לנפשי' וכי לא אכלו ישראל מצה ומשיב דעשה דוחה לל"ת ואמר סתם ירושלמי לר' יונה דס"ל דאין עשה דוחה לל"ת דלא סמיכי איך אכלו מצה מן מה שתגרי נכרי' מוכרים להם, הנך רואה דנהפוך הוא ממ"ש תוס' דאכלו מצה אלא דפליגו מהיכן אכלו לר"י אכלו מחדש דעשה דוחה לל"ת, ולמ"ד דאין דוחה אכלו ממה שתגרי נכרים מכרו להם ועיי' ש"א סי' צ"ז, לפ"ז יש לדחות ראי' דידי מירושלמי די"ל דר' יונה ור' יוסי ס"ל כר"ל דבאיסורים תלי' בהנאת גרונו ולא מהני אם כרכו מצה במרור כמ"ש כבר לעיל דלר"ל לא מהני הפסק וחציצה ולר' יוחנן י"ל דאכלו כה"ג:

וי"ל בזה קושי' תוס' ר"פ לה"ג שנשאר בתימא ל"ל הקישא למעט מצה של טבל תיפוק לי' דהוא מהב"ע דלא יצא, ולמ"ש י"ל דצריך היקש למעט מצה של טבל כגון שכרך המצה במרור דידי מצה יצא ואיסור לא עשה דמרור חוצץ לענין איסור ואתי' הקישא דלא יצא משום כל שאינו בב"ת חמץ אם הי' חמץ ואכלו דלא מחייב משום חמץ אלא משום טבל כשאכלו בלי כריכה, ולר"ל דכתבנו דכרך לאיסור חייב י"ל דס"ל כרבינא בפסחים דמתרץ לברייתא דלא כר"ש, וי"ל דברייתי' ל"ל מהב"ע לא יצא, וקושי' תוס' רק לר"ש ולמסקנא דברייתא כר"ש והא ר"י משמי' דר"ש אמר דמצוה הב"ע לא יצא ל"ק די"ל כשכרך המצה כמ"ש ועיי', ומדלא תי' תוס' הכי ליכא ראי' דס"ל דמאכל אינו חוצץ דתוס' לשיטתו ר"פ לולב הגזול דס"ל דליכא מאן דחולק וכ"ע ס"ל דמצוה דאורייתא

הבאה בעבירה דלא יצא והקשה שפיר דקשי' לר"ל אפי' אי ס"ל דברייתא דלא כר"ש, אבל רבו החולקי' על תוס' עיין רמב"ן ורז"ה לשיטתם א"ש דברינו ביישוב תמיהת תוס' ועיי':

אלא אחר שדחיתי ראי' שלי מירושלמי חוזרת ונראה לי, מדאמר סתם ירושלמי על ר' יונה דס"ל דאין עשה כזו דוחה לל"ת צ"ל שאכלו ממה שתגרי נכרים מכרו להם ולא אמר מאן דאמר הכי ס"ל כר' יוחנן דבאיסורים בהנאת גרונו תלי' ואכלו מצה של חדש בכריכת מרור ש"מ דפשיטא לי' כל שהוא מאכל אינו חוצץ בפני מאכל דהו"ל לדבר זה כמב"מ וכמ"ש הכ"מ הלכ' שאר אה"ט לענין טומאה הגם דכתבנו דיש לחלק בין איסור לטומאה מ"מ מן ירושלמי דשבועות ומירושלמי דחלה איכא ראי' דכן הוא לענין איסור ג"כ, וכן משמע מדאמר רבא כרכו בסיב לא יצא וכדכתיבנא ועיין בכל זה:

וזאת תורת העולה מדברינו, א) אסורי תורה שכרך בסיב פטור ומותר מדאורייתא, ומדרבנן אפשר דאסור, ב) הה"נ כשכרכו בחרצנים וזגים וכדומה, ג) כשכרכו בדבר הראוי' לאכול בעינא אסור וחייב, ד) הנשבע שלא לאכול אסור לאכול אפי' כרכו בדבר שאין ראוי' לאכילה כלל, ה) הנשבע לאכול דהעלתי בתשובה והוכחתי דאין יוצא ידי שבועתו רק כשאוכל למעיו אם כרך בסיב לכאורה דיצא כיון דבמעיו תלי', ויש לעיין דאפשר כיון דאין דרך אכילה בכה"ג לכרוך בסיב ל"י ידי שבועתו ויש לחלק בין כרכו בסיב או בדבר הראוי' לאכול בפ"ע דדרך אכילה לכרוך מינים שונים, ו) לצאת ידי מצות מצה אם כרכו בדבר הראוי' לאכילה בעינא דבר דק מאוד דליכא משום דאתי רשות ומבטל לי' למצה מדאמר רבא כרכו בסיב ל"י משמע בדבר מאכל יצא דאינו חוצץ, אלא מדכ' הרמב"ם דכרכו במרור יצא משום דמרור כטפילה למצה משמע אבל במאכל אחר לא יצא דמפסיק למצות מצה וצריך עוד עיון וחפוש להלכה ולמעשה, הנלפע"ד העלתי על הספר ובדיו ב' חי' למב"י תרל"א לפ"ק פה ק"ק פ"ב יע"א ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צח

מה שהעלתה מצודתי בעז"ה בדין אם יוצאים במרור הגזול בזה"ז ואם יוצאי' אם מברכי' עליו ברכת המצוה דבר זה מקורו הערה, בעל שאגת ארי', בתשובותיו צ"ד לספירה, יצא בכחא דהתירא, באמרו ניהי דמקשינן מרור למצה לכל דבר ואפי' מרור בזה"ז זהו דוקא מה דאינו רק במצה ונאמר במצה בקרא אבל דבר שהוא כללי' בכל מצוה ולא ביחוד במצה בזה לא מקשינן מרור למצה כי כן לענין מהב"ע דכללא הוא בכל מצות

ולא במצה דוקא דילפי' מקרבן או מדאורייתא או מדרבנן לא מקשינן מרור למצה, וכ' לבסוף וז"ל ולפ"ז למאי דפסק באו"ח סי' תרמ"ט בש"ע דיוצא י"ח ביט"ש בלולב הגזול וכן דעת הרבה פוסקים, אע"פ שאין דעת רמ"א שם כן, ה"ה דיוצא במרור הגזול בזה"ז שאינו אלא מדרבנן עכ"ל, ותמוה לי מאוד אם כי לבו בתורה אמיץ כלב ארי', וכי לא ירא לפסוק נגד רמ"א, דכ' דנוהגין להחמיר אפי' ביט"ש, ואיך ישנה, בלי הכרע ע"פ ראי' וסברא שנונה, וגם המחבר לא מלאו לבו להקל רק בדיעבד וחושש לכתחלה כמ"ש המג"א סי' תרמ"ט ס"ק ט"ו, ועוד קאמינא גם לדעת המחבר סי' תרמ"ט דמעיקר הדין לא החמירו ביט"ש, אפשר דוקא בד' מינים דביט"ש לעולם בגבולין דרבנן לא החמירו בו, אבל מרור דבזמן דאיכא פסח מרור דאורייתא דפוסל בו מהב"ע גם בזה"ז לא הקילו בו, ועוד ביט"ש, דהקילו בכמה דברים הקילו ג"כ לענין מהב"ע ובהא פליגו ור"י דס"ל לענין מהב"ע החמירו ביט"ש כמו הדר דבעי ושמואל חולק ונקטו הרבה פוסקים כשמואל אבל במרור בזה"ז דאתקיש למצה שלא הקילו בו בזה"ז בכל דבר דאיכא במצה הגם דלענין מהב"ע לא שייך הקישא כמ"ש המג"א, מ"מ כיון שבכל דבר דשייך הקישא לא הקילו בו בזה"ז מכמות שהי', כן לא הקילו בו ג"כ לענין מהב"ע כן י"ל אפי' לדעת הפוסקים להקל בלולב וכ"ש לדידן דמחמירי' בלולב ונוהגין כן כמו שמעיד רמ"א שאין לנו להקל במרור בזה"ז כנ"ל:

שבתי וראיתי דאחר התבוננות היטב הדק, דיש לצדד להקל במרור טפי מבד' מינים, ואפי' הפוסקים דס"ל דגם ביט"ש איכא משום מהב"ע במרור ליכא משום מהב"ע, ואקדים אקדמת מילין מילי טובא וטבא, בעזרת אלקא טבא:

הנה חילוק זה בין יט"ר ליט"ש לענין מהב"ע מפני שזה דאורייתא וזה דרבנן העלה תוס' סוכה ר"פ לה"ג מתוך דברי שמואל דאמר ביט"ש מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול כ' תוס' היינו ביט"ש שהוא דרבנן, אבל ביט"ר ס"ל ג"כ דמהב"ע לא יצא, ונראה דדחוק לתוס' לומר דשמואל חולק על רשב"י דנפקא לי' מקרא מהב"ע, ולכן עשה תוס' פשר דבר דחולק על ר"י דמדמה יט"ש ליט"ר, והוא ס"ל לחלק בין דאורייתא לדרבנן, ואפשר י"ל דר"י סמך על קרא כי אני ה' שונא גזל וכו' והמשל ממני ילמדו בני וטעם זה שייך גם במצוה דרבנן שממנו ילמדו, אבל שמואל ל"ל רק דרשא דוהבאתם את הגזול וכו' וי"ל דוקא מצוה דאורייתא כקרבן ל"י מגזה"כ אבל מצוה דרבנן יצא. והנה מהרמ"ל הקשה קושי' עצומה על תוס' אי ס"ל לשמואל ביט"ר דמהב"ע ל"י לא נשמע ממתני' כלל דבעי לכם להוציא השאול דלמא משום מהב"ע ולא העלה ישוב לקושיתו, ואני מצאתי מקום יישוב ע"פ שיטת רמב"ן מלחמות דבגזל נכרי הגם שאסור מ"מ לית בי' משום מהב"ע

והנה במתני' קפסיק ותני לולב הגזול פסול וסתמא כפירושו בין גזול מישראל ובין משל נכרי ואי משום מהב"ע לא פסול רק גזול מישראל, ש"מ מסתימת מתני' דמלבד מהב"ע פסול משום דשאול פסול וגזל נכרי ג"כ לאו לכם הוא ומיושב קושי' מהרמ"ל:

אלא לכאורה תוס' ע"כ לא ס"ל כרמב"ן מדהקשה לעיל ט' וברי"פ לה"ג מדאיצטרך לכם למעוטי גזול תיפוק לי' דהוי מהב"ע והא קרא בעי כשגזל מנכרי דליכא משום מהב"ע וכ"כ הש"א סי' צ"ט ופשוט וש"מ מיהת דתוס' לא ס"ל כרמב"ן, ונ"ל מהא ליכא ראי' דבאמת דברי רמב"ן צריכי' תבלין מה לי גזל נכרי מה לי גזל ישראל לענין מהב"ע, ואמרתי לעצמי ואח"כ מצאתי מדברי בח"ס ח"ו בחי' פלה"ג עפמ"ש רמ"א א"ע סי' כ"ח דבג"ג ליכא מצות השבה והסכימו אחרונים דכוונתו אפי' ג"ג מדאורייתא וכיון דליכא מצות השבה ליכא עבירה בשעת עשיית המצוה זהו כוונת הרמב"ן, וזהו לשיטתו דאוחז בשיטת הר"י בתוס' דלאחר שקנהו הגזלן ליכא מהב"ע וטעמו דמה שעבר עבר ועכשיו ליכא עבירה דמצות השבה ליכא שכבר קנהו ודמים בעלמא חייב לי', אבל לשיטת ר"ת דגם לאחר קנין איכא משום מהב"ע משום דבאה לו מתחלה ע"י עבירה איכא גם בג"ג משום מהב"ע והא"ש דמקשה תוס' מלכם להוציא הגזול ולא מתרץ דצריך קרא כשגזל מן הנכרי דקשה עדיין לשיטת ר"ת, אבל לשיטת ר"י ס"ל לתוס' ג"כ דבשל נכרי ליכא משום מהב"ע, וא"ש דברינו ביישוב קושי' מהרמ"ל דהא תוס' שם תחלה האריך להוכיח דכל שקנה ליכא משום מהב"ע כ' שפיר אח"כ מיד דמודה שמואל ביט"ר, ולא צריך לומר דחולק על רשב"י בדאורייתא, אבל לר"ת א"א לומר כן משום קושי' מהרמ"ל וצ"ל ע"כ דשמואל ל"ל כרשב"י, ויש להוכיח דתוס' בתחלה כשכ' מהא דבעי לכם בלולב משום שאול רצה ליישב לשיטת ר"ת ג"כ, מדהקשה אח"כ מאשירה, וכ' לחלק אם העבירה גרם למצוה, ולשיטת ר"י א"ש בלא"ה כיון שכבר העבירה עברה ובשעת מצוה ליכא עוד עבירה, משא"כ בגזל קודם קנין איכא עבירה בשעת שיוצא בו דמונח עליו מצות השבה וע"כ דרצה תוס' לתרץ תי' מספיק דעולה גם לשיטת ר"ת, וכן הא דכ' דלכם משום שאול אצטריך וגזול דקתני דבברייתא אגב שאול נקיט כדי שיהי' ניחא גם לר"ת וכמ"ש:

ובמק"א יישבתי ע"פ דברינו דלר"ת צ"ל דשמואל ל"ל כלל מהב"ע אפי' בדאורייתא, קושיא אחת שהקשה פ"י ב"ק על מ"ש שם בהקשותו על ר"ת מדאביי שם ומדמקשה על ר"ה ולקני בשה"ש דדוחק לומר דל"ל מהב"ע כשמואל, והקשה הא תוס' כ' בסוכה דבדאורייתא מודה שמואל ולמ"ש לר"ת א"א לומר כן וכ' תוס' שפיר כדאזיל ומקשה על ר"ת דדוחק לומר דכשמואל ס"ל דלדידי' שמואל ע"כ ל"ל מהב"ע אפי' בדאורייתא אלא דדוחק לומר כן מנ"ל להקשות דלמא אית לי' וא"ש עד"פ נכון:

ויש להוסיף אומר ודברים לבאר ולהבין הא דלא חש שמואל לפסק ותני במתני' והא פשיטא וסתימת מתני' משמע אפי' ביט"ש כדס"ל לר"י וסתמא דש"ס, ונ"ל דהי' לשמואל הכרח' יותר דמתני' דוקא ביט"ר דהא קתני סתם לולב הגזול בין של נכרי בין ישראל ואין לך קפסיק ותני יותר מזה דסתם גזול הכל שבכלל איסור גזול בכלל ואם יש משום מהב"ע ביט"ש ומתני' גם ביט"ש קאי דברי מתני' לחצאין של ישראל פסול בין ביט"ש ובשל נכרי דוקא ביט"ר דבש"נ ליכא משום מהב"ע וזה ודאי רחוק מאוד, וטוב יותר לסבול דמתני' רק ביט"ר איירי או דל"ל מהב"ע כלל והכל ביט"ר אפי' של ישראל, או דעכ"פ ביט"ש ליכא משום מהב"ע כשיטת תוס', ור"י דאמר מכח קפסיק ותני דמתני' גם ביט"ש ומשום מהב"ע, ולא קשי' לי' ביותר דקפסיק ותני לולב הגזול בין של נכרי והא של נכרי רק ביט"ר פסול ושל ישראל גם ביט"ש, י"ל ר"י ס"ל ג"ג מותר והוכחתי כן במק"א דע"כ כן ס"ל מדס"ל ד"ת מעות קונה ועכ"פ י"ל דהכי ס"ל ומתני' לולב הגזול שיש בו משום איסור גזילה וביט"ר גם של נכרי כשר דלכם מקרי כיון דתורה הפקירה ממונו לגבי ישראל ומ"ש המג"א בשם מהר"מ דגם אם ג"ג מותר מ"מ לאו לכם מקרי כבר כתוב על ספר תורת משה אבא מאוה"ג זצ"ל בח"ס ח"ו בחדושיו לפ' להג"ג דהדבר תמוה וע"כ דטעות סופר הוא וצ"ל ג"ג אסור עיי"ש, לפ"ז בין ביט"ר בין ביט"ש דוקא בשל ישראל פסול ואתי לי' שפיר מתני' במרוח וקפסיק ותני בין ביט"ר אבל שמואל ס"ל להלכתא ג"ג אסור ודחיק לי' למוקמי מתני' שלא כהלכתא הוכרח ע"כ לומר דמתני' דוקא ביט"ר ומתני' דחוק אנפשי' דאיירי רק ביט"ר, ור"י ס"ל הלכתא דג"ג מותר ומתני' כרשב"י בהא מילתא דמהב"ע לא יצא ולא לענין ג"ג דס"ל דאסור וא"ש נכון:

ובמאי דכתיבנא מצאתי מקום יישוב לשיטת הרמב"ם דפוסק כשמואל או דל"ל מהב"ע כלל כדס"ל לכ"מ בכוונתו, או ביט"ש ל"ל מהב"ע, ומ"ש הכ"מ דטעמא דנקיט כשמואל משום דר"א ורבא שקלו וטרו אליבי' כבר דחה הרמב"ן את הרז"ה שכתב כן דאין מזה ראי', ולמ"ש דפלוגתא דר"י ושמואל תלי' אי ג"ג מדאורייתא אסיר, ולפי דהעלה הי"ש ויתר קדמונים חוץ מתשוב' ש"א סי' ב' בשיטת הרמב"ם דג"ג אסור מדאורייתא ממילא הלכת' כשמואל ועיי' היטב:

והנה הרא"ש כ' וז"ל הרי"ף כ' משנה כצורתה ולא הביא פלוגת' דאמוראי דפליגו בגזול כסתמא דש"ס דפסק ותני ודלא כשמואל דסבור דל"א הכי אלא במצוה דאורייתא ולא מסתבר טעמי כיון דמברך ומזכיר ש"ש מנאץ הוא במילי דרבנן כמו במילי דאורייתא עכ"ל הנה נראה דמשום המצוה יש מקום לחלק בין דאורייתא לדרבנן, אלא לענין ברכה ליכא חילוק כיון דמזכיר ש"ש מה לי אם מזכיר ש"ש על מצוה דאורייתא או דרבנן ולא

מסתבר טעמא דשמואל דמחלק בין יט"ר לשני, ודבריו תמוהים בוודאי לכתחלה לא יטול ביט"ש כיון שא"א לברך ושמואל ג"כ אפשר מודה ולא אמר אלא דיצא אם נטל בלא ברכה, או גם אם ברך ויש משום ניאוץ ידי ברכה ל"י, והא ברכות אין מעכבות וידי מצוה יצא ואיך הכריע משום זה דמסתבר כר"י דפסול ביט"ש ולא יצא ידי מצוה וצ"ע:

ואחר העיון נ"ל בכוונתו בהקדם מ"ש פ"י ביישוב מ"ש רש"י הדר משום זה אלי ואנוהו ותוס' הקשה שאין זה אלא מדרבנן ולכתחלה, וכ' יישוב נכון כיון דמשום זה אלי וכו' גם ביט"ש לכתחלה לא יטול דמצוה להדר גם במד"ר ואם יאמרו דבדיעבד יצא יטעו דגם ביט"ר יצא דיעבד כשאינו הדר לכן השוו המדות דגם ביט"ש ל"י בדיעבד, וכסברתו איתא בר"ן ע"ז לענין איסור סתם יינם בהנאה מכיון שאסרו בשתי' הוצרכו לאסור בהנאה דאל"ה יטעו דגם יי"נ מותר בהנאה, ועוד לו לר"ן כעין זה במס' ביצה סוגי' דספק מוכן עיי"ש, ואומר אני להעמיס כן בכוונת הרא"ש דלא מסתבר לחלק לענין ברכה בין מברך על מצוה דאורייתא או דרבנן סוף כ"ס מנאץ בברכתו ולכתחלה לא יטול לה"ג ביט"ש משום הברכה ואם נימא דבדיעבד יצא יטעו דגם ביט"ר יוצא בלולב הגזול בדיעבד וביט"ר משום מהב"ע א"י מדאורייתא, ושמואל או דל"ל האי גזירה או דס"ל דמברכי ג"כ ביט"ש ולא מסתבר כוותי' כנ"ל בכוונת הרא"ש דרצוי' היא ועיי':

וצריך לומר לפ"ז דרא"ש ס"ל כשיטת ר"ת דגם אחר קנין איכא מהב"ע דאלת"ה ליכא מקום למגזר יט"ש אטו יט"ר דממ"נ אי קודם שקנהו הגזלן פסול בלא"ה משום שאינו לכם, ואי אחר הקנין ליכא משום מהב"ע גם ביט"ר לשיטת ר"י וע"כ דרא"ש כר"ת ס"ל ויש למגזור יט"ש אטו יט"ר כמ"ש:

וי"ל עד"פ עוד הפעם קושי' פ"י ב"ק על מ"ש תוס' בהקשותן על ר"ת ודוחק דס"ל כשמואל דל"ל מהב"ע וסותר עצמו ממ"ש בסוכה דשמואל מודה ביט"ר, וי"ל דתוס' לא כ"כ כאן רק לשיטת ר"י דנקיט לעיקר בסוכה לדידי' י"ל דס"ל לשמואל ביט"ר מהב"ע והא דלא גזר יט"ש אטו יט"ר כיון דלכתחלה גם ביט"ש בוודאי לא משום הברכה דלר"י ליכא מקום למגזור מכח ממ"נ כמ"ש, אבל לר"ת א"א לומר דס"ל ביט"ר מהב"ע דקשה נגזור בדיעבד ביט"ש אטו יט"ר ושפיר כ' תוס' כד אזיל בשיטת ר"ת ודוחק לומר דס"ל כשמואל וא"ש:

שבתי וראיתי דיש להוכיח דרא"ש ס"ל כר"י ולא כר"ת, ומנא אמינא לה ממ"ש המרדכי ר"פ לולב הגזול ומובא בב"י סי' תרס"ד דנכרי שקצץ הושענא בשבת דיוכל לצאת בה ביום א' ומשום מהב"ע ליכא ומביא ראי' מאין ממעטין בי"ט ואם מיעטן כשר ש"מ דליכא משום מהב"ע, ולא כ' טעם למה ליכא משום מהב"ע, ואין לומר דס"ל דוקא

מהב"ע דאורייתא לא יצא אבל בעבירה דרבנן יצא דלא כרש"י ור"ן פסחים ל"ד בדמאי, וס"ל דאין ממעטין בי"ט דרבנן הוא כמ"ש רש"י שם דמחזי כמתקן וכן ס"ל לתוס' ביומא סוגי' דצירוף דהא המרדכי כ' שם מפורש דאין ממעטי' דאורייתא הוא, ועכצ"ל דס"ל כשיטת ר"י דלאחר שקנה ליכא מהב"ע מפני שהעבירה כבר עברה וכן באין ממעטין בשעת המצוה ליכא עבירה והעבר אין ור"ת צ"ל דס"ל דאין ממעטין רק דרבנן ובאיסור דרבנן ליכא משום מהב"ע דלא כרש"י ור"ן הנ"ל:

לפ"ז מוכח דרא"ש ס"ל כשיטת הר"י דבשבת פ' הבונה כ' הרא"ש מפורש דאין ממעטי' איסור דאורייתא הוא ואין לנו טעם הא דמיעטן כשר אלא משום דבשעה שעושה המצוה ליכא עבירה והיינו כשיט' הר"י וזהו דלא כמ"ש לעיל דס"ל כשיטת ר"ת:

ואחר התבוננות עוד ראיתי דאין מזה הוכחה דכן קשה לשיטת רש"י דס"ל כשיטת ר"ת כמ"ש גבי אוונכרי דא"נ ייאוש קנה מ"מ איכא משום מהב"ע וזה כשיטת ר"ת וס"ל נמי בפסחים דבמהב"ע דרבנן ג"כ לא יצא, לפ"ז הגם דסובר דאין ממעטין רק דרבנן מ"מ קשה דהא ס"ל דגם במהב"ע דרבנן לא יצא, ועי' שעה"מ הלכ' לולב שמדמה הא דאין ממעטין לקורע בשבת שבירושלמי פ' האורג, ודבריו תמוהים ועמדתי עליהם במק"א באורך, ואנו אין לנו בטעמא דאם מיעטן כשר אלא או דאין ממעטין אינו רק דרבנן ובדרבנן ליכא משום מהב"ע, או כשיטת ר"י וכן ס"ל למרדכי, ולרש"י ליתנייהו לתרווייהו ובעי טעמא דמלתא דאם מיעטן כשר, ואין לנו מנוס לרש"י רק דס"ל כר"ת בס' הישר דמהב"ע בשונג יוצא, ומפרש רש"י נמי הא עבד ומיעטן היינו בשוגג, ומרדכי הרגיש בזה ונשמר וכ' דמשמע אפי' מועט במזיד, ואינו מוכרח כ"כ די"ל עבר גם על שוגג דמ"מ קצת עבירה בידו כמ"ש רש"י פ"ק דחולין סוגי' דשוחט בשבת דר"י קניס לדידי' בשוגג משום דעשה קצת עבירה, וגם בלא דעת נפש לא טוב, ומ"מ משום מהב"ע ליכא דאין ממואס כ"כ לפני ה' ולא דמי לוהבאתם את הגזול דבמזיד הוא, וכן י"ל לר"ת דס"ל נמי בדרבנן איכא משום מהב"ע והדיוק עבר ומיעטן היינו בשוגג וכן י"ל ס"ל להרא"ש, ואין מוכרח דס"ל כשיטת הר"י ועיי' בכ"ז היטב:

וי"ל עוד דרא"ש ס"ל כשיטת הר"י והא דס"ל דיש לגזור יט"ש לאו משום יט"ר אלא משום י"ט שני במקדש דל"ב לכם והוא מצוה דאורייתא ופסול משום מהב"ע ויש לגזור יט"ש בגבולין אטו יט"ש במקדש כן י"ל אבל הראשון נ"ל יותר דגזירה רחוקא היא בגבולין אטו מקדש כמובן:

והנה הרא"ש מכריע משו"ה כר"י דלא מסתבר מלתא דשמואל ורמב"ם דנקיט כשמואל ולשיט' הלח"מ דס"ל מהב"ע ל"י כל היכ' דשאול פסול וביט"ש אפי' במקדש יצא משום

דשאול כשר לא דמי לקרבן דשאול פסול, י"ל דרמב"ם ס"ל כר"י דלמ"ד מהב"ע דוקא קודם קנין איכא משום מהב"ע וליכא מקום למגזר יט"ש אטו יט"ר מכח ממ"נ ומשום יט"ש במקדש נמי ליכא למגזר דהא לרמב"ם גם במקדש דשאול כשר ליכא מהב"ע הגם דיט"ש במקדש דאורייתא ואין מקום לגזירה זו כלל:

ונתיישב לי בדברינו מלתא דהי' תמוה לי טובא לפי גרסת הה"מ ברמב"ם דלולב של אשירה פסול משום מהב"ע, והיא אמיתית ברמב"ם דכ"כ בפי' המשניות, ולפמ"ש הלח"מ דביט"ש דשאול כשר גם במקדש שיט"ש דאורייתא ליכא משום מהב"ע ויוצא בגזול א"כ למה כ' הרמב"ם דכל הפסולים משום גזול וגנוב חוץ הפסול משום ע"ז כשר בשני, כיון דס"ל הפסול משום ע"ז אפי' של נכרי פסול משום מהב"ע למה יופסל ביט"ש הא ביט"ש ל"ל מהב"ע אפי' במקדש וצלע"ג ולמ"ש יש לנו לקיים שיטת הה"מ ולח"מ בשיטת הרמב"ם, דוודאי אין לברך ביט"ש בין על לולב הגזול ובין באשירה שנטעה מתחלה לכך דמאיסי טפי כמ"ש הה"מ שכ' הרמב"ם שנטעה מתחלה לכך, ובגזול ליכא למגזר אטו יט"ר מכח ממ"נ קודם שקנה פסולו משום לכם, ואחר הקנין ליכא מהב"ע, וכ"ז בגזול אבל בשל אשירה כיון דיט"ש לכתחלה לא משום ברכה דמנאץ הוא גם בדיעבד פסלוה' משום גזירה אטו יט"ר דפסול משום מהב"ע ול"י מדאורייתא וא"ש נכון בעזה"י:

ואחר הוצעות האלו נבוא למטרת כוונתינו, לפרש שיחתי דיש לצדד דגם לשיטת הפוסקים כר"י דגם ביט"ש לולב הגזול פסול ורמ"א נקיט כוותי' להחמיר, י"ל הא דנקטו כוותי' דר"י משום דמסתברא כוותי' מסברא כמ"ש הרא"ש וע"פ שבארתיו דיש לגזור יט"ש אטו יט"ר דנקטו לעיקר כשיטת הר"י וכמו שפסק המחבר סי' תרמ"ט, וגם לר"ת י"ל דאיכא למגזר אטו יט"ש במקדש לפי שיטת תוס' ורא"ש דשמואל ס"ל יט"ש שאני משום שהוא דרבנן בגבולין ובמקדש דיט"ש דאורייתא גם לשמואל לא יצא, וזהו טעמא דר"י דפשיטא לי' מכח דיוקא דקפסיק ותני דמתני' גם ביט"ש ומשום גזירה דיט"ר או דשני במקדש, וכ"ז בלולב ויתר ד' מינים דאיכא ראשון דאורייתא ושני דרבנן, אבל לענין אכילת מרור בזה"ז, הגם דלענין ברכה אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן כמ"ש הרא"ש ולכתחלה לא יקיים המצוה במרור הגזול אבל בדיעבד לכ"ע יוצא דליכא מקום למגזר במרור עצמו, ולגזור מרור אטו מצה בוודאי גזירה רחוקה ומניין לנו, וגם הרי במצה גזולה קודם קנין בלא"ה אינו יוצא לשיטת הרא"ש משום דאתקש לחלה, ואחר קנין ליכא משום מהב"ע, וקם דינו של הש"א דבמרור גזול יוצא בזה"ז ולא מטעמי' אלא מטעמינו דמחלי' למרור לשבח, אשר ישבחוהו רבנן, הקרוים בונים ומראים פנים:

והנה דברינו אלו יתכנו לפי שיטת תוס' ורא"ש דשמואל חולק על ר"י רק ביט"ש מדבריהם דקיל לי' ממצוה דרבנן מדאורייתא עפ"מ לחלק יצאנו די"ל גם ר"י ס"ל לחלק מעיקר אם לאו משום גזירת יט"ש אטו יט"ר דאורייתא, אבל סברת רמב"ן במלחמות ור"ן נהפוך הוא דבמצוה דרבנן מכ"ש די"ל דמהב"ע ל"י דמאיסי טפי, וז"ל רמב"ן אבל הגזול שהוא משום מהב"ע כ"ש בשני שאנו פוסלי' לפי שנטילתו אינה מצוה של תורה והוא מזכיר העון להתפס, וז"ל הר"ן ואדרבה דשני יותר פסול שנטילתו אינה מצוה של תורה והוא מזכיר עון להתפס עכ"ל לענינינו, וזה אהכא מסברת תוס' ורא"ש ודכוותי' ונ"ל להראות פנים לשניהם דיש סברא לכאן ולכאן, י"ל במצוה דאורייתא שמחוייב לעשות והוא פוטר נפשו מחיובו ע"י גזל זה מנאץ הוא, אבל כשאינו מחוייב לעשות והוא בא בתורת נדבה ומביא הגזול ליכא ניאוץ כ"ס דהרי אינו מחוייב בדבר, וכן י"ל במצוה דרבנן שאין חיוב עליו כ"כ ליכא ניאוץ חוץ לענין הזכרת ש"ש שאומר קדשנו וצונו והוא עושה בזה עצמו נגד רצון ה', אבל לענין מצוה עצמה יש לחלק כהנ"ל, וי"ל ג"כ איפכא דבר שהוא מחוייב מתקבל יותר שיצא י"ח המונח אקרקפתי', משא"כ כשמביא מרצונו או שאינו מחוייב כ"כ מי ביקש זאת מידו רמוס חצרות ה' ולבוא לפניו בדבר ששנוי לפניו כמ"ש רמב"ן ולכן מביא ר"י מתרי קראי דמקרא דוהבאתם את הגזול אפשר לומר דקרא בקרבן חובה שמשלם חובתו בגזול זה שנוי לפני ה' אבל עולת נדבה וכיוצא בו והה"נ בדרבנן דאינו חיוב כ"כ ליכא מהב"ע לכן מביא קרא אחרינא אני ה' שונא גזל בעולה והא איכא עולת נדבה וסתמא כתיב שונא גזל בעולה מוכח אפי' בדבר שהוא רשות שנוי ואינו מתקבל, ובקרא דאני ה' שונא גזל בעולה לחוד לא סגי דקרא דוקא בעולת נדבה קאי שמתפיס עצמו בדבר שאינו צריך זה ניאוץ לפני ה' אבל חובה לא לכן מביא קרא דוהבאתם את הגזול וכו' כנ"ל ועיי':

והנה תוס' הגם דס"ל דיט"ש קיל משום דדרבנן הוא י"ל דלא פליג עם הרמב"ן בסברות הפוכות אלא דס"ל כיון דדרבנן הוא הקילו בו דיוצא בדיעבד, אבל בעיקר הסברא מודה דכל שהוא רשות יותר יש בו ניאוץ יתר:

ומצאתי מקום דברינו ישוב בחידושי לסוגי' לקושי' תוס' על ר"ת מש"ס ב"ק, דהקשה אבייי לרבה והוכיח דייאוש אינו קונה מקרא דקרבנו ולא ניחא לי' יותר להוכיח מזה דמהב"ע לא יצא כמו עולא דס"ל ייאוש קונה לשיטת ר"ת והוכיח מקרבנו משום מהב"ע ועוד הוסיף להקשות הא סוף כ"ס צ"ל משום מהב"ע דהא קני' בש"ר או שה"ש, ואמרתי ליישב ע"פ סברת רמב"ן הנ"ל דמסתבר יותר שאין מקובל לפניו כל שאינו מחוייב בדבר ואינו מצווה ועושה ע"י עבירה, ואומר דסברא זו גם אביי ס"ל ושניה' ס"ל דמסתבר

דמביא קרבן נדבה מן הגזול שמכניס עצמו לדבר שלא הי' צריך בעבירה דאינה מתקבלת, אבל כשעושה בעבירה דבר שמחוייב לעשות לאו מסתבר לשניהם וי"ל דאביי הכי הקשה דקרבנו ע"כ לאחר ייאוש וייאוש לא קנה הגם דקנה בשינוי רשות דמעיקרא שלו והשתא דהקדש מ"מ פסול משום מהב"ע, והיינו בעולת נדבה דאיכא ש"ר שאינו חייב באחריות כגון דאמר הרי זו וקמ"ל קרא דפסול משום מהב"ע ומסתברא דבעולת נדבה מ"ע שהכניס עצמו לכך הגם דקרא בעולת חובה ג"כ איירי ומ"ש רש"י אם עולה קרבנו בענ"ד הכתוב מדבר אבל גם בע"ח קאי, אלא בע"ח דליכא ש"ר דהא אחריותא עליו ויאוש כדי ל"ק קרבנו הוא, ומשו"ה ל"צ קרא, אלא משום דבע"כ ג"כ איירי לזה צריך קרא דאיכא יאוש וש"ר קמ"ל דפסול משום מהב"ע, אבל אי יאוש קנה הרי בין ע"נ בין ע"ח קרבנו הוא וצ"ל דבשניהם פסול משום מהב"ע וזה לא נראה לאביי מסברת חוץ שיהי' בחובה מהב"ע, ומסתבר לי' יותר להוכיח דיאוש לחוד ל"ק וע"ח פסול משום דלאו קרבנו וע"ב משום מהב"ע, וכ"ז קודם דחידש ר"י דשה"ש קונה כמו ש"ר איכא חילוק בין עולת נדבה דנקנה בש"ר ובין ע"ח דליכא ש"ר ושה"ש לא ס"ל דקונה אבל לבתר עשרי' ותרתי שני' דחידש ר"י דשה"ש קונה גם ע"ח קרבנו הוא משום ייאוש וש"ר, וגם אם ייאוש ל"ק ע"כ צ"ל דפסלו קרא משום מהב"ע, וגם בעולת חובה צ"ל ג"כ דאיכא משום מהב"ע דהא קנאו ביאוש ושה"ש, וכיון דע"כ מוכרח מקרא כן בין אם ייאוש לחוד קנה או לא קנה מנ"ל להוכיח דייאוש לחוד ל"ק וא"ש דהוכיח עולא דאיכא מהב"ע אפי' בע"ח וחטאת דבמתני' פ' הנזקין וס"ל ייאוש קונה ואביי מקשה משום דס"ל דשה"ש אינו קונה ומיושב קושי' תוס' על ר"ת ע"ד פלפלא טבא חריפתא:

ואיידי דאיירי בשה"ש וש"ר לגבי הקדש אומר מה שנ"ל להסביר מ"ש תוס' ב"ק דבלי ייאוש א"י להקדיש וליכא שה"ש וייאוש הגם דל"ק מ"מ מהני שאפשר לו להקדיש והו"ל ייאוש ושה"ש, והדבר צריך תבלין להבינו, ונ"ל להסביר דהא מילתא דיוכל להקדיש אחר ייאוש הגם דליכא ש"ר כגון בקדשים שחייב באחריותן, הוא תחלתו מדרבנן או משום דייאוש קונה מדרבנן מיהת והקדישו מדרבנן עכ"פ ונשתנה שמו דמעיקרא תורא חולין ועכשיו הקדש הגם שאין שם הקדש עליו אלא מדרבנן מ"מ שה"ש כזה קונה בו מדאורייתא דשה"ש תלי' בהסכמת ב"א בשם יקראו כמ"ש הש"ך ח"מ סי' שנ"ג וכיון דמדרבנן הקדיש הקדש ונשתנה שמו הקדש באותה רגע קונה מדאורייתא וקדוש הוא מדאוריית' ואפי' למ"ד דייאוש אפי' מדרבנן ל"מ י"ל דהם אמרו דמהני ייאוש לענין זה שיהי' יוכל להקדיש מדבריהם וממילא קונה מדאורייתא ע"י שה"ש ומדאורייתא קדוש ויש להאריך בסוגי' ותן לחכם ואכ"מ:

ויש אתנו להראות פנים ולעשות סמוכים לסברת רמב"ן ולדברינו מסוגי' ש"ס גיטין פ' הנזקין דמקשה לר"י מאי ארי' חטאת אפי' עולה נמי, והרגיש רשב"א בלשון המקשן אפי' עולה מאי אפי' עולה הא נהפוך הוא דעולה כ"ש הוא ועכ"פ אפי' ליכא ונדחק, ולמ"ש י"ל במרוח דמקשה מאי אר' חטאת דלא נודע מכפרת משום דקנה בייאוש ומהב"ע לית לי' דפוסל אפי' עולה נמי דאי קתני עולה גם עולת נדבה בכללו ואיכא רבותא יותר דאפי' בעולת נדבה שהכניס עצמו לכך ליכא משום מהב"ע ויוצא י"ח נדרו, ואי דס"ל לר"י דבעולת נדבה באמת איכא משום מהב"ע זה א"א כיון דס"ל ייאוש קונה ע"כ א' מתרתי או דמוכח מקרבנו דאפי' בע"ח איכא משום מהב"ע דהא קרא דקרבנו בין בע"ח בין בע"נ קאי ואפי' ס"ל לעולא דשה"ש ל"ק הא ע"י יאוש לחוד קונה, וע"כ דס"ל דמקרבנו לא מוכח כלום די"ל בגזל קרבן דחברי' א"כ מנ"ל מהב"ע אפי' בעולת נדבה ואי מקרא דוהבאתם את הגזול מינה ילפי' בשניהם דאיכא משום מהב"ע ושפיר מקשה אפי' עולה נמי, ומתרץ דבנודעה דאינה מכפרת איכא רבותא יותר בחטאת מבעולה כדמתרץ ואזיל וא"ש ועיי':

היוצא לנו מדברינו כי חזקה ונתחזקה סברת הרמב"ן ור"ן דכל שהוא רשות יותר איכא מהב"ע, אלא דרמב"ן ור"ן ס"ל כן במצוה דרבנן, ותוס' ורא"ש ס"ל דיש לחלק בין דאורייתא לדרבנן או משום דרבנן רצו להקל במצוה דדהו דיצא הגם שעושהו בעבירה, הגם דמצד הסברא איכא בדרבנן ניאוץ יותר כיון שאין מחוייב מדאורייתא, או דס"ל כיון שמחוייב מדרבנן מיהת הוא לא הכניס עצמו לכך דחיוב דרבנן עליו וליכא ניאוץ יותר מבמצוה דאורייתא ובמצוה דדהו הקילו דיוצא הגם שבא' ע"י עבירה אבל בעולת נדבה וכיוצא בו כשנדר לעשו' דבר מצוה מודו תוס' ורא"ש דמגרע גרע ממצוה שמחוייב לעשות:

לפ"ז מה שכתבנו דיש לחלק בין לולב הגזול ביט"ש למרור בזה"ז דגם לפי שיטות דס"ל דהלכתא כר"י ונקיט הרמ"א לדינא כוותי' מ"מ יוצא במרור הגזול דבלולב ג"כ אי רק משום גזירה דיט"ר דלא שייך במרור בזה"ז דבר זה עצמו תלי' בשיטות תוס' ורא"ש ורמב"ן ור"ן דלרמב"ן ור"ן גרע מסברא מצוה דרבנן מדאורייתא, ושמואל ל"ל כלל מהב"ע, ולפי דקיי"ל דמהב"ע ל"י בדאורייתא וכ"ש ביט"ש בדרבנן, א"כ ה"ה במרור הגזול דא"י בזה"ז כמו לולב ביט"ש ועיי':

מ"מ נלפע"ד להלכה כיון דמחבר נקיט לעיקר דביט"ש ליכא משום מהב"ע, ורמ"א דכ' דנוהגי' להחמיר י"ל דחוששי' לשיטות דס"ל דהלכה כר"י נגד שמואל משום דסתם ש"ס קאמר קפסיק ומשום דלא מסתבר טעמא דשמואל לחלק כמ"ש הרא"ש והיינו משום

דיש לגזור יט"ש אטו יט"ר, אבל לא מחמירי' ביט"ש מטעמא דרמב"ן ור"ן דאזלו בתר איפכא דרבנן כ"ש הוא מדאורייתא וי"ל במרור הגזול לכ"ע יוצא, וכיון דמילי דרבנן הוא יש להקל ולסמוך על מ"ש ע"פ שיטת תוס' ורא"ש, והיינו דיוצא בדיעבד, אבל לא יברך דלענין ברכה אין חילוק בין מברך על מצוה דאורייתא או דרבנן כיון שמזכיר ש"ש כמ"ש הרא"ש, וממילא דלכתחלה לא יטול מרור הגזול לצאת בו, ובדיעבד יצא, ומ"מ מהיות טוב אם בקל לו למצוא אח"כ מרור שאינו גזול שיאכל שנית מרור שאינו גזול להוציא נפשי' מפלוגתא דרמב"ן ור"ן דלדדהו אינו יוצא ידי מרור אבל לא יברך על אכילה שני' שמא וקרוב דיצא באכילת מרור הגזול, ולכריכה נ"ל פשוט כיון דאינו אלא לזכרון למקדש כהלל יוכל ליקח מרור הגזול כיון שאינו אלא לזכרון, וברכה ליכא, כנלפע"ד להלכה אבל למעשה לא בעינא לסמוך על סברתי וכי משום דאנו מדמי' נעשה מעשה יצילנו משגיאות האומר ועושה ויהי' לנו למגן ומחסה, עיינו והעלינו על הספר ובדיו וגמרנו בעזרת לאל גומר עלי נגהי ליום ג' ב' ע"ח תרל"ב לפ"ק פה פ"ב יע"א ובעה"ח:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה צט

אשר נתן לנו תורת אמת ישפיע דבר יום ביומו, לאיש מתהלך בתומו ה"ה מע"כ תלמידי חביבי הרב הותיק מלא עתיק, בע"פ המאוה"ג כש"ת מו"ה נתן מיללער נ"י אבדק"ק סעטשין יע"א:
יקרתו קבלתי עם צרור כסף הקדשים והקוויטטונג יקבל פה, והנה נפשו יודעת מאוד כי עצומות טרדותי בפרט לעתים הללו לכן אחרו פעמי תשובותי עד היום בהודעה זו בדבר הנוגע אל הממון, וגם בדבר הלכה לא הי' לי שעת הכושר לשום עין עיוני עד יום אתמול פניתי מעט בין גברא לגברא מהנכנסי' ויוצאים ואציע פה מה שהעלת' מצודתי ע"ד שאלתו על אודות בנו שנעשה בר מצוה בתוך ימי ספירה ועלה ספק בלבו אם יוכל לספור אחר שנעשה ב"מ לפי דעת בה"ג דמי שלא ספר לילה א' שוב לא יספור דבעי תמימות, כן הדבר הזה או יש לחלק, ולהיות כי לא מצא דבר ברור לברר ספיקתו ולא מצא בא' מן האחרונים שדבר מזה הורה לו שיספור בלא ברכה ונפשו שוקקה לשמוע דעתי:
הנה גם אני עמדתי בספק זה איזה שנים והי' לי בו הרהורי דברים ולאשר לא הי' אז למעשה לא עלי הי' המלאכה לגמור, ועכשיו שבא לידי שמתי עיני ולבי להשיב דבר ולא חצי דבר כיד ה' הטובה עלי:

וטרם אענה בנדון שלפנינו נבוא ונחקורה במי שנעשה גדול באיזה שעות בלילה דהיינו דוודאי לא הביא ב' שערות תחלת הלילה דאל"ה סמכי' על השנים ומיד כשהגיע הלילה נעשה ב"מ עיי' מג"א סי' נ"ג ס"ק י"ג ובס"ק י"ד לענין דרבנן סמכי' אחזקה דרבא, ולשיטת הרמב"ם דספירה בזה"ז דאורייתא יש מקום לספיקתנו גם אם אין ידוע אם הביא ב' שערות עד אחר איזה שעות, אם יצא במה שספר תחלת הלילה וא"צ לספור עוד כשהביא ב' שערות, או נימא כיון דלא הי' אז בר חיובא לא יצא במה שספר קודם שנעשה גדול כמו קטן שאינו מחוייב אינו מוציא מי שמחוייב בדבר, או נימא שאני להוציא אחר מלצאת ידי חובת עצמו כיון שגוף זה עשה מעשה זה כבר יצא הגם שלא הי' מחוייב בשעת עשי', משא"כ להוציא אחר שאין האחר עושה מעשה כלל רק ששומע צריך שיהי' בדוקא המוציא מחוייב בדבר:

והנה בר"ה כ"ח ע"א בעתים חלים ועתים שוטה מבואר דלא יצא ידי אכילת מצה במה שאוכל בעת שטותו לפטרו מחיובו כשהוא חלים, והרמב"ם בפ"ו מהלכ' חמץ ומצה הלכ' ג' כ' וז"ל לפי שאותה אכילה היתה בשעה שתי' פטור מכל המצות הרי מבואר מתוך דבריו משום שהי' אז לאו בר חיובא במצות לא נפטר ע"י מעשה זה כשהדר לחיובו והה"נ קטן לא נפטר כשנתגדל במה שעשה בקטנותו:

אלא דהטור בסי' תע"ה מסופק בכוונת הרמב"ם אי משום דס"ל דמצ"כ או משום דהכא גרע טפי ועיי' הג"ה מהרל"ח דגרע טפי משום דא"י שהוא פסח ושהיא מצה, לפ"ז כשאכל מצה בקטנותו תחלת ליל פסח ואחר איזהו שעות נעשה גדול א"צ לאכול עוד מצה פעם שנית דכבר יצא במה שאכל בקטנותו דידע שהוא מצה וליל פסח:

אלא דדברי הטור תמוהים דהא הרמב"ם מפורש כ' הטעם משום שאכל בשעה שהי' פטור מן המצות הרי גילה טעמו, וצריך לומר דלא הי' לו לטור הגרסא ברמב"ם כמו שהיא לפנינו, וכן נראה דהעתיק דינו ולשונו של הרמב"ם ולא כ' סוף דבריו שמסוף דבריו ניכרין דברי אמת לראש דבריו, ש"מ דלא הי' לו הגרסא ברמב"ם כמו שהיא לפנינו:

ואפשר לי לומר גם לפי הגרסא שלפנינו, י"ל טעמא דרמב"ם משום חסרון כוונה, הגם אם ס"ל מאצ"כ, דס"ל דמשו"ה לא בעי כוונה כיון שמחוייב בדבר בעת ההיא סתמא לשמה קיימא וסתמא כפירושו דלשם מצוה עושה כהא דריש זבחים בקדשים סתמא לשמה קיימי ועיי' תוס' שם לענין גט אם מחוייב לגרשה בגט זה הי' סתמא לשמה עיי"ש היטב כן י"ל לענין קיום המצוה בכ"מ הגם שיש לחלק מ"מ י"ל דהיינו טעמא דמאצ"כ, וכ"ז במי שמחוייב ועושה אבל נכפה זה שאינו מחוייב לעשות סתמא דמעשה לאו למצוה היא וגם כוונתו אינה כוונה לכן אינו יוצא במעשה זה לפטרו כשהוא חלים, וזהו

שכ' הרמב"ם כיון שהי' אז פטור מכל המצות סתמא לאו למצוה קיימי וכן קטן שאכל מצה בקטנותו בלא כוונה לא יצא באכילה זו כשיגדל, אבל כשאוכל בקטנותו בכוונה למצוה כאינו מצווה ועושה אפשר שנפטר באכילה זו אחר שיגדל:

ולענין ספירת העומר, יש מקום לומר דקטן שספר ולא התכוין כלל למצוה מ"מ סתמא לשמה, ואפרש שיחתי, הנה המג"א סי' תפ"ט ס"ק ט' נתקשה במ"ש הרמ"א אם התכוין שלא לצאת הא המחבר בס' ס' נקיט להלכה דמצות צ"כ ונדחק:

ובחדושי למצ"כ העלתי יישוב נכון לדינא עפמ"ש דטעמא מאן דס"ל מאצ"כ משום דסתמא לשמה קיימי כיון דמחוייב לעשות ומונח אקרקפתי' ומ"ד צ"כ דלא ס"ל הכי י"ל דוקא בדבר שאינו ניכר במעשה או בדבור עצמו שהוא למצוה דנעשה מעשה זה לפעמים גם לרשות כגון מצה דיש אכילת מצה רשות גם בליל פסח, ותק"ש לשיר ולשורר וכדומה באלו בעי כוונה דמחשבתו מיחדו למצוה, אבל בדבר שאינו של רשות ומיוחד רק למצוה כגון ספירת העומר שאין ספירה כזו רק לספירת מצוה ובפה מלא אומר שספירה זו לעומר ואין כמותה רק למצוה, ומה שנוהגי' לכתוב במכתב כך וכך בעומר זה בכתב משום שיש ספירה של מצוה אבל בפה מלא ליכא ספירה כזו רק למצוה סתמא כפירושו דסופר לשם מצוה ואפי' בלי כוונה סתמא לשמה קיימא, וא"ש ולק"מ קושי' המג"א ושם בארה, לפ"ז קטן שספר בקטנותו ג"כ סתמא לשם מצוה קיימא דספירה זו אינה רק למצוה למצווה ועושה ולא"מ ועושה ויצא אח"כ אפי' לא התכוין בקטנותו לשם מצוה כן יש לומר ועיי':

והלום ראיתי בטורי אבן בר"ה שם שכ' שי"ל דהא דלא יצא במה שאכל כשהוא נכפה משום דהוי כמתעסק דלא יצא לכ"ע, וה' נעלם ממנו מ"ש הרמב"ם הלכ' חמץ ומצה וגם מ"ש הטור סי' תע"ה, וטעם שנתן הוא משום דהוי כמתעסק בוודאי אין להעמיס בכוונת הרמב"ם אבל י"ל בכוונת הרמב"ם כמ"ש:

והנה הט"א כ' ראי' דא"י במה שעשה בעת שהי' פטור מדחצי עבד וחב"ח אף לעצמו אינו מוציא כ"ש כשהוא כולו עבד או שוטה וראי' זו ראי' נצחות אפי' למ"ש אני די"ל דכשהוא שוטה לא פטרי' כשחלים משום חסרון כוונה דסתמא לאו לשמה, הא ח"ע וחב"ח סתמא לשמה דהוא מחוייב מצד חירות שבו וסתמא לשמה ועוד הא גם במכוין לא יצא:

וצ"ע על הטור גם אם לא הי' לו הגרסא ברמב"ם כמו שהיא לפנינו מ"מ איך מסופק בטעמא דרמב"ם אי משום מצ"כ, הא הדין מוכח מחצי עבד דלא נפטר במה שהוא עושה

כשהוא פטור ומה"ט גם כשהוא שוטה לא נפטר כשהדר חלים והרי הטעם מבואר ואין בו ספק וצלע"ג:

ומצאתי לטור מקום יישוב דס"ל דאפשר יש לחלק בין האי דחצי עבר לעושה בעת שטותו, והוא ע"פ סוגי' דגיטין פ"ה ע"א דקטנה דאתי' לכלל הוי' מקרי ויצאה והיתה משא"כ עבד דבמתני' משום דתלי' במעשה ולא שכיח וכן נכרי עיי"ש, וי"ל דה"ט דעבד כולו או חציו עבד אין במעשהו כלום ליפטר עי"ז כשנשתחרר או לפטור חצי חירות שבו, אבל שוטה זה דאפשר שיהי' חלים מעצמותו ויחזיר לקדמותו ממילא או שסמי' בידו עדיף טפי וכן קטן דממילא אתי' חיובו לאח"ז כשיגדל, ובעתים חלים ושוטה שבש"ס ר"ה היינו שרגיל בכך דעתים חלים ועתים שוטה עד שבליל פסח הוא חלים ושוטה כ"ש דלא דמי' לעבד ועיי' תוס' גיטין כ"ב ע"ב ד"ה והא לאו בני דעה וכו' דקטן ב"כ מק דכשיגדל וכן שוטה כשישתפה יהי' ב"כ, וא"ש ספיקת הטור דמסופק בנכפה אם משום דמצ"כ, או משום דגרע, או משום דהוא כמתעסק כמ"ש הט"א או מטעמא דידי דסתמא לאו לשמה, או באמת משום דלאו ב"ח הוא כשאוכל כמו חצי עבד או דלא דמי לעבד כמ"ש כן י"ל:

ובאמת הרמב"ם לא כ' עתים חלים עתים שוטה אלא האוכל מצה והוא נכפה בעת שטותו משמע שאינו רגיל בכך עתים חלים אלא במקרה נתרפא בליל פסח אחר שאכל מצה ולא דמי' לקטן שבש"ס גיטין פ"ה דוודאי יגדל מאליו, ויש לי ראי' דאפי' אינו רגיל בכך דעתים חלים כיון שאפשר שיחלי' מקרי אתי' לכלל הוי' וב"כ הוא ואקדים מ"ש בחי' גיטין ליישב קושי' הבית מאיר סי' קל"ז ס"ב שהקשה ממתני' דחרשת מאי איכא למימר דהא לא אתי' לכלל הוי' לעולם וכ' ודוחק לומר דמקרי בת הו' לכשתתפקח, והי' נעלם ממנו במח"כ תוס' הנ"ל, ומה שהקשה עוד הו"ל לר"נ למפשט ביותר ממתני' זו, וי"ל דיש לחלק בין עתים חלים ועתים שוטה דמעותד ורגיל בכך וכך היא חליו ובין שוטה סתם שאינו רגיל בכך אלא שאפשר שיתרפא, ושוטה כזה שאין ידוע ורגיל שחוזר לקדמותו גרע מקטן דוודאי יגדל, ועתים חלים ועתים שוטה שמשתנה משעה לשעה עדיף מקטן דא"א שיגדל עכשיו עד שיגיע לשנים ויביא סימנים, ואפשר לא יגיע לגדלות וימות עול ימים, והא"ש דלא מצי למפשט ממתני' דחרשת די"ל מתני' איירי בחרשת דעתים חלים ועתים שוטה ומשתנה בקוצר זמן לשעות, הגם דדוחק לאוקמי מתני' בכה"ג, מ"מ פשיט לי' בראי' ברור יותר מברייתא וא"ש נכון, כה דברינו בחידושינו ושם בארה:

והנה לאמת מוכח ממתני' דחרשת דאפי' לא ידוע ולא רגיל בכך דעתים חלים מ"מ מקרי בת הוי' דמתני' סתמא קתני ויש סיוע למ"ש תוס' גיטין כ"ב, וא"ש דמסתפק הטור אפי' בסתם שיטה שכ' הרמב"ם דאפשר כמו דמקרי שוטה כי האי בר הוי' וב"כ אפשר דיוצא ידי מצוה במה שאכל בעת שטותו לאחרי שהחלים הגם שלא רגיל בכך ולא הי' עתים חלים מכבר ועיי' היטב:

וכ"ז כתבנו ליישב הטור לפי גרסתו ברמב"ם דלא תקשי עליו מחצי עבד וכו' אבל לפי גרסא שלפנינו ברמב"ם מפורש כ' דלא נפטר בעשי' זו משום דלאו ב"ח הוא הגם שכתבתי דאפשר להעמיס בכוונת הרמב"ם משום מצ"כ, אבל לא אמיתי הוא ופשטת כוונת דבריו לא כן הוא אלא כיון שעשה מעשה זה בשעה שהי' פטור לא מפטר נפשי' כשהוא חלים ומחוייב במצות ואפי' עתים חלים מה"ט הוא דאינו יוצא ואין לומר דס"ל לרמב"ם כן רק באין רגיל שחוזר לקדמותו דגרע מקטן דהא הסוג' קאי בעתים חלים ומפורש הגם דרגיל בכך ודמי' לקטן דלא יצא, ורמב"ם דלא דק לכתוב עתים חלים צ"ל דפשיטא לי' דאין לחלק בין עתים חלים או שבמקרה חלים, או דאפשר שמרומז זה במ"ש נכפה שאכל בעת שטותו סתמא דנכפה כן הוא שידוע שחוזר ומשתנה במעט זמן:

וע"כ לנו לחלק בין הא דגיטין פ"ה לדהכא התם שאני כיון דאתי' לכלל הוי' הגם שתלי' בזמן כשתגדל כיון שאפשר שיתקיים בה פעם ויצאה והיתה לאיש אחר ע"י גט זה סגי וכן מ"ש תוס' כ"ב דב"כ מקרי כיון דאתי לכלל ב"כ לעתיד מקרי ב"כ, אבל לא ילפי' משם לצאת י"ח מצוה במה שעשה בעת שהי' פטור משום שיבוא לידי חיוב אח"כ הגם שאין דומה ממש לחצי עבד, אבל גם להא דגיטין אינו דומה דהתם דאתי' לעתיד לכלל הוי' מקרי וכן ב"כ מקרי כיון דבכחו שיבוא לכלל כך:

ובלא"ה ע"כ צריכים אנו לחלק בין הפרקים, דלכאורה צל"ע על תוס' גיטין כ"ב, מהא דגיטין מ"ה ע"ב ס"ת שכתבן וכו' אשה ועבד וקטן וכו' שנאמר וקשרתם וכתבתם וכו' וצ"ל למה קטן פסול הא אתי לכלל קשירה כשיגדל והוא בוקשרתם כמו דס"ל לתוס' לענין בר כריתות, ולתוס' אפשר י"ל כיון דלא כתיב קרא למעט דלאו בר כריתות אלא מסברא ועיי' שם כ"ג ע"א וע"ב לכן סגי דאתי' פעם לכלל כריתות משא"כ בתפילין דכתיב קרא וקשרתם בעינן דיהי' עכשיו דוקא איתא בקשירה, אבל ביותר קשה למ"ש רש"י ט' ע"ב דנכרי פסול משום דכתיב וכתב ונתן כל שישנו בנתינה וכ' הפ"י שם הא דמקשה ש"ס על קטן ושוטה משום דלאו ב"ד נינהו ולא מקשה הא ליתנייהו בוכתב ונתן צ"ל כמ"ש תוס' דאתי' לונתן קטן לכשיגדל ושוטה לכשישתפה, ולרש"י דנפקא לן מקרא קשה מ"ש מוקשרתם דבעי שיהי' עכשיו בר קשירה וצל"ע:

ונ"ל דרשא וקשרתם וכתבתם שאני דדרשינן מסיפא לרישא כל שהוא בוקשרתם הוא בוכתבתם משמעות הקרא כל שהוא עכשיו במצות קשירה יוכל לכתוב, אבל בגט כתיב תחלה וכתב ואח"כ ונתן משמעות הקרא כל מי שהוא אחר כתיבה בונתן הוא כשר לכתוב כל שאפשר שיבוא לכלל ונתן אחר הכתיבה יוכל לכתוב וכיון שקטן ושוטה אפשר שיבואו לכלל ונתן סגי בהכי דאפשר לקיים וכ' עכשיו ונתן אח"ז וכן לענין ויצאה והיתה כיון דכתיב והיתה אחר ויצאה כל שאפשר לקיים והיתה אפי' לאח"ז בכלל ויצאה והיתה, וש"ס פשיט שם ה"ה לענין שיור כיון דמתקיים לאח"ז ויצאה והיתה ממילא הוי שיור בגט דמשייר מי שיש בו הוי' לאח"ז וא"ש נכון, וממילא מובן דאין לדמות מלתא דגיטין פ"ה ומ"ש תוס' כ"ב למלתא שלפנינו לצאת במה שעשה בשעת פטור אחר שבא לכלל חיוב משום דאתי' אח"ז לכלל חיוב דבעי שיהי' מחוייב בדבר עכשיו והחילוק רב וא"צ להאריך עוד כמובן לכל יודע ומבין:

ועיי' מג"א סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז שכ' לדסוברים דרשות לאונן לקיים המצות צריך לקרות המגלה קודם ויוצא, אבל לדסוברים דאסור לאונן לא יצא במה ששמע באנינות, וצל"ע גם לדסוברים דרשות הוא איך יפטור ע"י שמיעת ק"מ בשעה שהוא פטור, ואם קורא הוא כא"מ ועושה, והא דכ' המחבר בסי' ע' די"א דרשות נתונה לאונן היינו כשא"א לו לקרות ק"ש, אח"כ שיעבור זמן ק"ש רשאי לקרות והוא כא"מ ועושה, אבל אם יש זמן אח"כ לא יצא אם קרא בשעת אנינות, והתימא על הנב"י קמא חאו"ח סי' כ"ז שכ' ע"פ מג"א הנ"ל דאם אונן סיפר באנינותו להך דעה דרשות הוא לאונן יצא בספירה זו, ולא חלה ולא הרגיש דדברי המג"א תמוהים אם לא נאמר דס"ל למג"א דוקא במגלה כן כיון דחייבי' לקרות בציבור מה שא"א לו אח"כ ממילא לדסוברים דאונן רשות לקרות איכא חיוב עליו לקרות בציבור ויצא בקריאה זו וא"צ לקרות עוד אחר קבורת המת יחידי אבל בנדון שלו לענין ספירת עומר אם הוא פטור לא יצא, ואפשר דס"ל לנב"י כיון דגברא ב"ח הוא וחכמים פטרוהו מחיוב והסירו מקרקפתי' חיוב מצוה כדי דלא לטרדן ויתבטל מעסקי המת אבל רשות בידו לעשות ואם הוא עושה מרצונו הטוב ומניח צרכי המת, ממילא הוא בשעת עשיה כמצווה ועושה מאחר שמניח צרכי המת ועוסק בענין אחר והבן:

בהא סלקינן דכל שעושה מצוה בשעה שהוא פטור לא נפטר מחיובו כשהוא מחוייב ושוטה שנשתפה אח"כ גם כשהוא עיתים חלים וכו' לא יצא וכ"ש קטן ועבד וכדומה חוץ אונן שעשה בשעת אנינותו לדסוברים דרשות הוא אפשר דיצא ולא צריך לעשות אח"כ אבל לדסוברים דאסורא הוא לא יצא דאדרב' אסורא קעביד והוא כמצוה הבאה בעבירה וגם משום אי עביד ל"מ:

שבתי וראיתי דבקטן עדיין יש לעיין כיון שהוא בר חינוך מדרבנן כשיש לו אב שמחוייב לחנכו ואכל מצה בקטנותו או שמע תק"ש אם יצא בזה וא"צ לחזור ולעשות כיון שהי' אז ב"ח מדרבנן, ובבת ליכא חיוב חינוך כמבואר בתוס' נזיר, ועיי' מג"א סי' שמ"ג, וכן האם אינה מחוייבת לחנך בנה עיי' גם זה במג"א שם, ובקטן שיש לו אב קמבעי לי והדר פשיטנא ממ"ש המרדכי בהלכות קטנות בהלכ' תפילין ומובא במג"א רסי' ל"ב דקטן שהגיע לחינוך פסול לכתוב דאינו בוקשרתם מדאורייתא, הרי מוכח מן המרדכי דמה שהוא מחוייב משום חינוך אינו בוקשרתא וכתבתם והה"נ כשאכל מצה קודם שנתגדל לא יצא עי"ז חיוב דאורייתא דלאו ב"ח מדאורייתא הי' בקטנותו, אבל במצוה דרבנן אפשר שיצא כיון שגם בקטנותו מחוייב מכא חינוך, או אפשר כיון דלאו בר חיובא הוא אלא משום חינוך להרגיל אותו כשיגדל לא יצא במה שעשה בקטנותו, ועוד דחיוב זה אינו עליו אלא על האב והוא לאו בר מצוה הוא:

ועלה בדעתי דיש למפשט ספק זה להחמיר מהא דפליגו ר"מ ורא"ש סוף מ"ק בקטן שהגדיל תוך למ"ד אם מחוייב להתאבל כשיגדל ובט"ז סי' שמ"א כ' כמו דמחנכי אותו במצות קריעה כן מחנכי' אותו באבילות וקשה לפ"ז פלוגת' דר"מ ורא"ש הא נהג אבילות בקטנותו מכח חינוך וכבר יצא דהא אבילות דרבנן ונקטי' להלכתא דאפי' יום ראשון מדרבנן, ואפי' אם אבילות י"ר דאורייתא לא יהי' צריך כשיגדל רק יום א' שהוא דאורייתא, וע"כ דלא יצא במה שנהג אבילות מכח מצות חינוך, ובאמת הש"ך בנקה"כ שם חולק על הט"ז ומביא ראי' מרא"ש הנ"ל דליכא חינוך כוונתו משום דכבר יצא במה שנהג אבילות בקטנותו, אלא דבאמת טעמא לא ידענא מ"ש מצוה זו דאבילות משארי מצות דרבנן חיוב חינוך גם בדרבנן אית' כמבואר או"ח ס' ק' ועיי' מג"א סי' שמ"א ומ"ש הדג"מ משום דמתבטל מת"ת, במח"כ טעם זה אינו לשבח דאפשר שילמוד דברים שמותר לאבל, ועכ"פ יהי' מחוייב להתנהג בשארי עניני אבילות ומדס"ל לר"מ דמחוייב כשנתגדל והרא"ש חולק על עיקר הדין ש"מ דס"ל דלא יצא במה שנהג בקטנותו, ואין לדחות דאיירי באין לו אב לחנכו דהא כ' הר"מ באם מת לקטן אב ואם היינו או אב או אם והאב חי, ומובן בזה דמשו"ה נקטו אב ואם תרתי להשמיענו אפי' אית ל' אב ואמו מתה והאב חייב לחנכו לא יצא בזה כשיגדל אם מחוייב להתאבל כשיגדל:

ויש לדחות הגם שיש בוודאי חיוב חינוך להתנהג באבילות, כ"ז בקטן דעלמא, אבל קטן זה דנעשה גדול בתוך זי"ן או למ"ד אם מחוייב הוא להתאבל על מת זה כשיגדל א"צ האב לחנכו כיון שיקיים מצוה זו על מת זה עצמו כשיגדל ומה לנו בחינוכו במצוה זו כיון שיקיים אותה כשהוא בר חיוב כל המצות כנ"ל נכון, והא"ש דפליגו אי יש חיוב

במצוה זו כשיגדל הואיל ונדחה, ולרא"ש דפטור ממילא מחוייב האב לחנכו, ולר"מ דחייב ממילא פטור האב לחנכו, ונדחה ראי' הש"ך נגד הט"ז, וגם דחוי' מעיקרא ראי' שלי די"ל דבאמת יצא אם עשה מצוה בקטנותו משום חינוך, ושאני הכא דליכא מצות חינוך כיון שיגדל בתוך הזמן, וכיון דלית לנו ראי' דלא יצא נקטי' כפשיטותו של הש"ך דס"ל דיצא במה שנהג אבילות בקטנותו, והגם שדחינו ראי' שלו היינו במה שהוכיח שא"צ לחנכו, אבל סברתו קיימת בזה מה דפשיטא לי' דאם מחוייב בחינוך כבר יצא וא"צ להתאבל עוד:

ועלה במחשבה לפני דהך מלתא שנסתפקנו אי יצא במצות חינוך תלי' בפלוגת' רש"י ותוס' ברכות מ"ח ע"א דכ' רש"י דקטן לאו ב"ח מדרבנן הוא דאין עליו חיוב רק על האב משום שהאב חייב לחנכו לא מקרי הקטן בר חיובא, ותוס' חולק שם וס"ל דמקרי בר חיוב מדרבנן משום חינוך דאל"ה גם כשאכל האב שעורא דרבנן איך יוכל להוציאו עיי"ש:

ועיי' ש"ך יו"ד סי' א' סס"ק ט"ז שכ' הא דשחיטת קטן כשירה משום דאסור לו לאכול בלא שחיטה כוונתו משום דאסור למספי לי' בידים וכ"כ התב"ש בשם מהרי"ל דהוכיח דלחרש ושוטה אסור למספי בידים מדשחיטתן כשרה ש"מ דשייכו בהו, וה' נעלם כ"ז לפי שעה במח"כ מנו"בי תניינא חאו"ח סי' א', והנה פשיטא למהרי"ל וש"ך והבאים אחריו כיון דשייך באיסור זה דאסור למספי בידים הוא בכלל וזבחת ואכלת, ולפע"ד תלי' בשיט' רש"י ותוס' הנ"ל, לשיטת רש"י דקטן לא מקרי ב"ח משום דמצוה על האב ולא עלי' דידי' ושם משום מצות חינוך דרבנן ולענין שחיטה אסור למספי בידים מדאורייתא לכן ס"ל דמקרי בר זביחה מדאורייתא, ולרש"י כמו דל"מ מחוייב בדבר לדרבנן משום חיוב דאב לחנכו, כן לא נקרא בר זביחה דאוריית' במה שאחרים מוזהרים מדאוריית' דלא למספי' בידים דלאו אסורא דידי' הוא אלא של הספין לי', ועי' רש"י נדה מ"ו ע"ב בד"ה אסורא נמי ליכא וכו' ועיי' תה"ד שם שכ' דבקטן ליכא איסור כלל, והא דאסור למספי שלא להרגילו, דאי יש איסור בקטן היו צריכים להפרישו, וגם לשיטת תוס' ברכות דמשום חינוך מקרי ב"ח יש לחלק כיון שהחיוב על האב שיעשה הקטן המצוה מקרי בר חיובא כיון שעושה ומקיים, אבל באיסור נבילה וטריפה דלא למספי לי' אין בקטן כלום לא מעשה ולא שב וא"ת אלא דאסור על הגדולים למספי לי' לא נראה שיהי' משום זה בכלל וזבחת חוץ כשהגיע לחינוך ולשיטת תוס' בשבת דבהגיע לחינוך צריכים לאפרושי' ועיי' רמ"א סי' שמ"ג, אפשר לומר דמתני' דחולין בקטן שהגיע לחינוך, אלא

דעדיין קשה מחרש ושוטה, ולרש"י בוודאי ליתא לטעמא של הש"ך וצ"ל לרש"י דס"ל כרמ"ב דלא נפקא לי' מוזבחת ואכלת דשחיטת נכרי אסורה ועיי':

והיותר נ"ל לומר מלתא בטעמא דחשו"ק כשרים לשחיטה ול"א דלאו בר זביחה הם כמו בוקשרתם וכתבתם דפסולים עפמ"ש תוס' ע"ז כ"ז ע"א ד"ה איכא בינייהו אשה דמקשה מ"ט ל"א נ"מ מומר לערלות כמו דמין אינו בוקשרתם ה"נ אינו בכלל ואתה את בריתי תשמור, ומתרץ וז"ל מומר לערלות מיהא בר שמירת ברית הוא אלא שאינו חפץ אבל בר שמירת ברית הוא כשיחפוץ ובגיטין הכי קאמר כל שאינו בוקשרתם כלומר שאינו מקיים מצות וקשרתם אינו בכלל וכתבתם וזה מבטל מצות קשירה מעליו עכ"ל, ונ"ל להסביר דמומר לערלות מצו' זו שמבטל לשעת' היא וכל רגע מצוה עליו למול, מ"מ לא בטלה לגמרי דעדיין יוכל לקיימה כל עת שירצה הוא בכלל ואתה את בריתי תשמור כשימול אח"כ יתקן מה שעבר אלא שלא הי' זריז וליכא חיוב כרת אם מל עצמו אפי' רגע אחת קודם מיתתו, אבל מצות תפילין כל יום מצוה בפני עצמה היא וכשאינו מקיימה כל יום ויום מעוות שא"י לתקן היא וכיון שבטל ומבטל מצות קשירה אינו בוקשרתם ואינו בוכתבתם כנ"ל:

וי"ל דבוזבחת ואכלת דדרשי' כל שאינו בוזבחת ממועט רק נכרי ומומר לאותו דבר דעובר ואוכל לאו בר זביחה הוא דלאו בוזבחת הוא דעובר בכל שעה וכ"ש נכרי דלאו בר חיובא, אבל חשו"ק הגם דעכשיו לאו בני חיובא נינהו מ"מ הא אתי' לכלל וזבחת קטן לכשיגדל וחו"ש לכשישתפו ויתפקחו, הגם דבוקשרתם וכתבתם ל"מ מה דאתי אח"כ לחיוב ובארנו טעמא משום דכתיב וקשרתם כל שהוא קושר והדר כתיב וכתבתם, משא"כ בוכתב ונתן היינו כל שיהי' בכלל ונתן אח"כ, וזבחת ואכלת שאני שהרי יש לחו"ק תועלת בזביחה זו כשיגדל וישתפה משא"כ נכרי לעולם לא יבוא לוזבחת שיהי' תועלת לו בזביחה זו, וגבי קשירה לא שייך זה כיון דאינו בוקשרתם דכל יומא מצות קשירה בפ"ע כתוס' ע"ז הנ"ל כנ"ל נכון מסברא ישרה וזכה דקה וברורה:

ונחזור למקום שיצאנו משם לענין קטן שהגיע לחינוך ועשה מצוה אם נפטר עי"ז כשיגדל אם מצוה זו דאורייתא כבר הבאנו לעיל מ"ש המרדכי דהגיע לחינוך אינו בוקשרתם כיון שאינו רק מדרבנן, וההי"נ דלא נפטר ממצוה זו דאורייתא ע"י מה שמחוייב ועשה משום חינוך, ויש לומר דמרדכי ס"ל כרש"י ברכות דמשום חינוך לאו בר חיובא מקרי דמצוה של האב היא, אבל לשיטת תוס' דמחוייב בדבר קרינן בי' אפשר דמהני זה גם למצוה דאורייתא, אלא דתוס' ס"ל התם דלא מהני מי שמחוייב מדרבנן להוציא למי שמחוייב מדאורייתא, ולרש"י דחיוב מדרבנן מוציא לדאורייתא הא ס"ל

דל"מ מחוייב בדבר משום חינוך, חוץ משנצרף שיטת רש"י ותוס' יחד, כתוס' דמקרי ב"ח ע"י חינוך וכרש"י דמהני דרבנן לדאוריית' וזה א"א דממ"נ קשה מדלא מצא ש"ס דקטן מברך לאביו רק בשאכל האב שיעור דרבנן וצ"ל או כרש"י או כתוס' ולכן לענין דאורייתא בוודאי לא נפטר במה שעשה קודם שהגדיל אבל לענין דרבנן לתוס' דחיובא דבן הוא י"ל כמו שהוא מוציא אחרים שמחוייבים מדרבנן כן יוצא הוא בעצמו במה שעשה בקטנותו כשיגדיל, אבל לרש"י לא נפטר דלאו ב"ח במצוה הוא ע"י חינוך, אלא דנראה דרש"י ס"ל דבדרבנן מהני חיוב זה ע"י חינוך הגם דנגד דאורייתא ל"מ ובאמה הקשה תוס' שם דאם ל"מ ב"ח ע"י חינוך גם כשאכל האב שיעור דרבנן איך יוכל להוציא וצ"ל דרש"י ס"ל הגם דא"מ מדאורייתא מקרי מוציא המחוייב מדרבנן והה"נ דפוטר עצמו עי"כ לכשנתגדל, ואפשר דרש"י ס"ל כתוס' בר"ה ל"ג ע"א דרשות יוכל להוציא המחוייב מדרבנן, לפ"ז אפשר דלא יצא כשיגדל ע"י שעשה המצוה בקטנותו משו' חינוך דלאו ב"ח במצות דרבנן מקרי ע"י חינוך ואפי' למצוה דרבנן כשיגדל לא מהני ועיי':

ולדינא בוודאי נקטי' כתוס' ורוב ככל ראשונים דכתוס' ס"ל, ועיי' מג"א רס"י תמ"ז דבכ"מ נקטי' כתוס' וכבר הבאנו ראי' מש"ך בנקה"כ דס"ל בפשיטו' דנפטר כשיגדל במה שעשה בקטנותו ע"י מצות חינוך, ובנדון שלפנינו כבר יצא לפי דנקטי' דסה"ע דרבנן בזה"ז כבר יצא בספירה שבקטנותו ע"י חינוך האב ופטרו ממצות ספירת העומר דרבנן כשיגדל:

אלא לפי שכתבנו דכל שיגדל ואפשר לו לקיים המצוה בגדלותו אלא שיש בו שיהוי איזה שעות ליכא מצות חינוך במצוה זו כיין שיעשה מצוה זו בעצמו אח"כ מה לו לאב לחנכו, וכיון דליכא מצות חינוך, וגם אם ספר ע"י חינוך אב לא עשה מעשה מצוה כלל ממילא לא יצא י"ח כשיגדל דבקטנותו גם מצוה דחינוך לא הי' וצריך לספור אחר שיגדל והדברים ארוכים, ותן לחכם ויחכם עוד, כי יש לחלק בענינים אלו בחלוקות דקות ומה שעלה במושכל ראשון לפני כתבתי:

ומצאתי לי חבר במה שדמיתי מלתא לצאת בעצמו במה דעבד בשעה שלא הי' מחוייב רק מדרבנן להא דמוציא המחוייב מדרבנן לאחרים לרש"י כדאית לי' אפי' למחוייב מדאורייתא ולתוס' למחוייב מדרבנן, ויש לגמגם ולחלק בין הענינים בחלוקים דקים, אבל ראה זה מצאתי במרדכי פ"ב דמגלה שדן סומא האיך מוציא בקידוש דאורייתא את ב"ב והא אינו מחוייב רק מדרבנן, ומביא ראי' מדמקדש רב בתוס' שבת שהוא דרבנן ויצא ידי קידוש דאורייתא והקשה לנפשי' מש"ס ברכות דאשה א"מ למי שמחוייב בבהמ"ז מדאורייתא, שאני התם דלא תבוא לעולם לידי חיוב דאורייתא משא"כ סומא

לכשיתפקח יבוא לחיוב דאורייתא לכן יוצא בקידוש שמקדש בתוס' שבת הגם שא"מ עכשיו מדאורייתא מ"מ כשיגיע הזמן יהי' מחוייב מדאורייתא אלו דבריו ז"ל, והמג"א סי' רס"ז ס"ק א' הקשה עליו מקטן דג"כ יבוא לחיוב דאורייתא וא"מ רק לאכול שיעור דרבנן והניח בצ"ע, ולדידי לק"מ דס"ל כרש"י דקטן לאו ב"ח מקרי לכן א"מ רק למי שאכל שיעור דרבנן, ודרבנן יוכל להוציא אפי' רשות כתוס' ר"ה או וגם אם רשות א"י להוציא המחוייב מדרבנן, אבל קטן זה יש בו מצוה חינוך עדיף מרשות עכ"פ וא"ש:

ואנו למדים ממרדכי הנ"ל תרתי דס"ל דחיוב מדרבנן מוציא למחוייב מדאורייתא כרש"י ודוקא מי שיבוא אח"כ לכלל חיוב אבל אשה לא וכן צ"ל חילוק זה לרש"י דהקשה לנפשי' מקטן דא"מ המחוייב מדאורייתא ומתרץ דלאו ב"ח דדרבנן הוא ועדיין קשה מאשה וצ"ל דפשיטא לרש"י דאשה שאני דלא תבוא לעולם לידי חיוב דאורייתא, ועוד אנו למדין ממנו כמו המחוייב בדבר מדרבנן יוכל להוציא אחרים כן יוצא בנפשו במה שעשה בעת חיובו מדרבנן למה שנתחייב אח"כ בחיוב גמור ועיי':

ונבוא לדון בנדון שלפנינו, בתחלה הרעיון הי' נ"ל גם אם לא ספר כלל בעוד שהוא קטן יוכל לספור אח"כ בברכה דלא בעי תמימות אלא בגדול שהוא מחוייב בדבר וכל שלא ספר לילה אחת חסר לי' מן תמימות דמצוה, אבל קטן שנתגדל בתוך ימי הספירה כיון דלא הוי ב"ח לא מפסיד לי' תמימות דשבועות כיון דספר כל המחוייב עליו לספור, ואלו ימים ושבועות תמימות תהיינה לו, והה"נ בגר שנתגייר תסוך ימי הספירה או עבד שנשתחרר, ומצאתי לי ראי' בכעין זה מש"ס בוכה כ"ז ע"ב לר"א דצריך שתהי' סוכה הראוי' לשבעה קטן שנתגדל ונכרי שנתגייר בחוש"מ עושה סוכה בחוש"מ כיון שלא הי' מחוייב קודם ל"ב סוכה הראוי' לשבעה, וכן י"ל בנדון זה, אלא דמסוגי' דהתם איכא למשמע איפכא דמסברא פשוטה אין לחלק, דהא מצריך קרא כל האזרח וכו' לקטן וגר ואנ"ה ה"א דלא יוצאים כשעושה סוכה בחוש"מ הגם לר"א אפשר דילפי' מהתם לדהכא מ"מ לרבנן דס"ל עושין סוכה בחוש"מ ולדידהו כ"ש בקטן וגר ול"צ קרא להכי דאתי' מכ"ש כמ"ש רש"י שם, ועכ"פ לדידהו לית לנו מקרא לחלק כה"ג, ובספירה דבעי תמימות מנ"ל לחלק מסברת חוץ בין הי' ראוי' לאינו ראוי' ומחוייב דהא סברת חוץ ליכא דלר"א צריך קרא לחלק וכ"ז בשלא ספר בקטנותו אבל אם ספר בקטנותו הגם דלא הי' מחוייב בספירה נ"ל דמצטרף האי ספירה דרשות לספירה דאח"כ שספר שבעה שבועות תמימות וליכא קפידא רק שיהי' ספורות למו שבעה שבועות תמימות, וכן הדין אם ספר בלא כוונה למ"ד מצ"כ או שהתכוין שלא לשם מצוה, מ"מ יוכל לספור בברכה אח"כ כיון שספר עכ"פ הוי' להו תמימות ויש לי קצת ראי' מרש"י סוכה שם דאזרח לרבות קטן

וגר בינתיים וכ' רש"י שעושי' סוכה בחוש"מ, ולא כ' שאם יש להם סוכה מקודם דאז היו פטורים ולא הי' סוכה הראוי' להם לישב בה ישיבה של מצוה ה"א דלא יצא קמ"ל, ומנ"ל כ"כ דעושי' סוכה בחוש"מ דלמא קרא להכי הוא דאתי, ש"מ דלזה ל"צ קרא כיון שראוי' לישב בה הגם שלא הי' ראוי' לישב לשם מצוה, דהא לר"א אין אדם יוצא בסוכת חבירו וא"י מסוכה לסוכה, ויש לדחות דר"א שמותא כב"ש ס"ל דצריך לעשות סוכה לשם חג ואם הי' להם מקודם שבאו לכלל חיוב לא לשם חג נעשית גם שעשו אותה לשם מצות סוכה כשיבואו לידי חיוב ל"מ דעכשיו לאו בר קיומא מצות סוכה הוא, וכ"ש גר שנתגייר, ולתוס' בשם ירושלמי דלב"ה צריך לחדש בה דבר א"א רק כשיחדשו בה דבר אחר שבאו לידי חיוב היינו עשיית סוכה בחוש"מ, הקצרתי והבן:

מ"מ הגם דאין לנו ראי' בכ"ז מסתבר לנו דהכי הוא, ועיי' נוב"י קמא סי' ק"ז שכ' דאם אונן אסור במצוה גם אם ספר באנינותו לא יוכל לברך אח"כ דלאו תמימות הן להך שיטה, נראה דלאו ס"ל כוותי' והגם דנ"ל כמ"ש בכ"ז לא מלאני לבי לסמוך על סברתי בלי ראי' אבל נ"ל בקטן שהגיע לחינוך דאיכא מצוה בספירה זו דהארכנו לעיל דנפטר במה שעשה בקטנותו משום מצות חינוך אלא דליכא מצות חינוך כשיקיים מצוה זו כשיגדל איזהו שעות אח"כ, אבל הרוחנו בדברינו לענין ספירה שאם ספר לילה או לילות קודם שהגדיל ע"י חינוך האב שחייב לחנכו דהעיקר לדינא כשיטת תוס' דע"י חינוך מקרי ב"ח ומוציא הה"נ דמקרי ע"י ספירה של חינוך תמימות למצוה וגם אם ספיקא הוא אם כרש"י אם קיי"ל כתוס' הא כ' התה"ד ופסקו המחבר בספק אם שכח לספור, יספור בשארי ימים בברכה משום דאיכא ס"ס שמא דלא כבה"ג ושמא לא שכח הכי נמי איכא ס"ס שמא כתוס' ושמא דלא כבה"ג:

בהא סלקינן דאם לא שכח לברך בקטנותו, יספור אחר שנתגדל בברכה, הנלפע"ד כתבתי וחותם בברכה השקט ושלום מאלקי המערכה, כאות נפשו ונפש אוה"נ. פ"ב כאור בוקר ליום ה' מ"ז למב"י תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה ק

בין המצרים יציל יוצר הרים, אותנו מיד אכזרים ויזרח אור לישרים ובתוכם בני מחמדי הרבני האברך מופלג בתורה וביראת ה' טהורה מורג חרוץ מלא ברכת ה' כש"ת מו"ה שמעון סופר נ"י בשבת תחכמוני בקליין ווארדיין יע"א:

מכתבך החביב לי קבלתי בבישור משלומך הטוב עם נות ביתך כלתי הצנועה תי' וע"ד מבוקשך להודיעך לפמ"ש המג"א סי' תק"ג דבע"נ יחמיר בכולן כמו בת"ב אם בכלל זה שלא לרחוץ בעש"ק, אבאר לך דין זה בקצרה, הנה הר"ן בשם רמב"ן בפ"ק דר"ה ומובא בב"י דמעיקר הדין בכל ד' צומות אסור כל מה שאסור בת"ב ומביא ראי' מפ"ק דמגילה דרבי רצה לעקור והראה זה במה שרחץ בחמין משמע דאסור, ולי נראה קצת סמך מלשון ש"ס בזמן שאין שמד רצו מתענין רצו אין מתעני' פשיטא דאם רוצי' להתענות אין מי מוחה מהיות טוב ולא הול"ל רק רצו אין מתענין, נ"ל דה"א דאסור לנהוג במקצתו להתענות ולא לנהוג בשארי חומרות שישנן בזמן שיש שמד ר"ל פן יחזור הדבר לקלקולו ויהי' שמד ר"ל ויאמרו דאז התענו ולא נהגו בד' עינוים וטעו דעיקר דין הוא שלא אסרו מן הדין רק אכילה ושתיי' ולא שארי דברים, או מחשש שמא יבוא להקל בזמן שאין שמד גם בת"ב וה"א או דרצו יתענו וינהגו בכל החומרות, או לא יחמיר על עצמם אפי' להתענות דאין למיחש לעתיד שמא יהי' שמד ר"ל או משום ת"ב ולא יתענו אז כי כולם יודעים לחלק בין יש שמד וכו' או בין ת"ב לשארי צומות וכבר הורגלו בו, קמ"ל רצו מתעני' אפי' להתענות לבד, רצו אין מתענין ולבטל מכל וכל כנ"ל, ומינה דמוכח בזמן שיש חיוב להתענות יש בהם כל החומרות כמו תשעה באב ויה"כ, דאל"כ קשה מאי רבותא דרצו מתענין:

וכ' הר"ן והאידנא כיון שנוהגין להתענות ולא נהגו לחומרות הללו משמע דמעיקרא לא רצו אלא להתענות לבד אבל לא רצו לנהוג באותן החומרות וכו' ולא כ' טעם למה לא נהגו באותן החומרות, וכ' המג"א משום שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, ועיי' מחצית השקל דמג"א הוסיף זה על דברי הר"ן להטעים טעם, ומזה כ' דבע"נ יחמיר על עצמו כיון דראוי' הי' שיקבלו גם החומרות על עצמם רק שאין רוב הציבור יכולים לעמוד וראוי' להחמיר, ולולי טעמו של המג"א הי' נ"ל דר"ן לשיטתו דה' עינוים ביה"כ רק מדרבנן בעלמא ולכן הקילו בהו טובא עיי' ר"ן רפיוה"כ ולכן בעיקר התענית דהוא מדאורייתא ביוה"כ החמירו ע"ע הגם דליכא חיוב, אבל בשארי עינוים דאינם מדאורייתא אפי' ביוה"כ, לא קבלו עלייהו לפ"ז אפשר גם בעל נפש לא יחמיר:

והנה הר"ן בשם רמב"ן כ' מאחר שכבר קבלו עלייהו אסור לפרוץ גדר, וכ"ש בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו, יש גזירה בישראל ואין שלום הלכך חייבים הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים עכ"ל, ואח"כ כ' הר"ן והאידנא נהיגי להתענות ולא נהגו כל החומרות הללו משום דלא קבלו עלייהו מעיקרא אלא להתענות וכו' וצל"ע תינח למ"ש רמב"ן דמאחר שכבר נהגו אסור ליחיד לפרוץ, כ' שפיר דמעיקרא לא נהגו יותר אבל

לפמ"ש רמב"ן ועוד בעוה"ר יש גזירה בישראל ואין שלום מחוייבים להתענות מדברי קבלה ותק"נ, לא א"ש למה האידנא אין נוהגי' אלא בתענית הא לא ברצון תלי' אלא חיובא הוא בזה"ז, וצ"ל דמ"ש והאידנא נוהגים להתענות ולא נוהגי' בחומרות הללו לא ס"ל כרמב"ן דעכשיו מחוייבים מן הדין, וצ"ל דס"ל הגם דיש גזירות בעוה"ר לא דמי ליש שמד שהי' בימים שעברו שכל ישראל היו בגזירה זו וגזירת שמד דווקא אמרו, ואין שלום ואין שמד היינו שיש גזירות, אבל לא כ"כ כגזירות שמד כן י"ל ודוחק, והיותר תמוה לי על הטור שכ' וז"ל וכ"ש בדורות הללו שיש שמד ואין שלום הכל מחוייבים להתענות ומיד אח"כ כ' ומיהא כולם מותרים ברחיצה וכו' והרי כ' בדורות הללו יש שמד ואין שלום הרי קרי לי' שמד כבגמרא ממש ואיך כ' דכולם מותרים ברחיצה, וצ"ל דמ"ש הטור ומותרים ברחיצה וכו' דחולק על רמב"ן וס"ל דמעיקר הדין ליכא חיוב מדברי קבלה רק בתענית ולא בשארי חומרות וב"י כ' הכל מדברי רמב"ן, והנך רואה דחולק על הרמב"ן וצלע"ג:

ואפשר משו"ה ס"ל לר"י שבתוס' תענית י"ג דמותר לרחוץ בחמין דס"ל כרמב"ן דבשעת שמד מדינא אסור בכל כדהוכיח רמב"ן ממגילה ה', ועכשיו כשעת השמד ואסור מדינא בכל, והמחבר קבע להלכה כשיטת ראבי' שבתוס' ומרדכי ור"ן וראבי' מעיד שנהגו העולם היתר וכ' הב"י שכן המנהג פשוט ומי יבוא אחר המחבר אחר שכבר עשהו ורמ"א שתיק לי', וגם הוא מלתא דרבנן, לכמה שיטות גם ביה"כ רק דרבנן וגם אם דאורייתא מ"מ תעניתים אלו רק מדברי קבלה ועיי' ר"ן פ"ק דמגלה גבי חזקי' קרא בטברי' וכו' דספק ד"ק לקולא, ועיי' טורי אבן דחולק עליו, ועי' תב"ש סי' ב' ובכ"ז בע"נ בוודאי יחמיר על עצמו כמ"ש המג"א, וכ"כ הבאר היטב בשם הב"ח דעכשיו המנהג להחמיר ומפני כבוד השבת מותר, מ"ש מפני כבוד שבת מותר לא כתוב בב"ח והוספה היא מן בעל באר היטב, ושפיר קמוסיף ונלמד מקו"ח מדלקמן קנ"א בשבת של חזון דכ' מהרש"ל דבשבת של חזון נהגו איסור משום עט"ב שחל בערב שבת וכ' והבו דלא להוסיף בר"ח שחל בשבת דל"ש למגזר מידי, וקו"ח הוא התם מנהגא הוא ואסורא הוא דאיכא טרח המהרש"ל בתשובה למצוא טעם לבטל טבילות מצוה של ע"ש, כ"ש שלא לרחוץ בד' צומות דלא נזכר בש"ע דנוהגי' לאסור, ולא ניתן אלא לבע"נ להחמיר ע"ע, בוודאי בע"ש מותר וכ"ש בע"נ דמהדר במצוה זו דטבילות חמין בע"ש דלא יבטלה, ומאי קחזית דיהי' מן המחמירין בדבר זה ויבטל ממצוה זו דרגיל בה כל השנה ובלתי ספק גם לפי עדותו של ב"ח דנהגו עכשיו לנהוג בכל חומרות לא נהגו מעיקרא בערב שבת כנ"ל פשוט וברור:

ואיידי דאיירי אציע פה מחודש ב"י שעלה במחשבה לפני בשימת עין על שאלתך שוטטו רעיוני מענין לענין בקושי' השואל במהרש"ל סי' צ"ח ומובא במג"א סי' תקנ"ט דמש"ס ערובין מוכח היפוך דינו של הב"י מדמקשה הא עיו"ט משלימין ואם כב"י הא יו"ט עצמו לא דוחה תשעה באב כ"ש עיו"ט, וע"כ דגם אם הי' בת"ב דלא נדחה הי' דוחה, ומה שתי' מהרמ"ל דבס"ד עד דלא בא לחלק דקיל יו"ט דדבריהם דמתענין לשעות הי' ס"ל דאפי' לא נדחה לא היו משלימין, ולאמת דמחלק דיו"ט דדבריהם קיל דמתענין בו לשעות ה"ה דלא דוחה ת"ב שלא נדחה, והנה מלבד שצ"ל כיון דבס"ד ס"ל דאפי' בלא נדחה אינו משלים מנ"ל לאמת דלאו הכי הוא ועיי' מחצית השקל, עוד צ"ל הא בוודאי לא יכחיש אדם דנדחה קיל דהא רבי ס"ל כיון שנדחה ידחה, ואנן הגם דלא ס"ל כיון דאדחה אדחה מ"מ מסברא דקיל נדחה מבזמנו ואיך מקשה הא עיו"ט משלימין דלמא היו"ט עצמו לא הי' דוחה ת"ב רק משום שנדחה דקיל, לכן נ"ל דבס"ד ס"ל דיו"ט זה היינו דאסור בתענית דאורייתא הוא עי' תוס' פסחים ר"פ מקום שנהגו דאיסור עשיי' מלאכה ביום הבאת קרבן דאורייתא הוא, ובר"ן שם כ' דאפשר דאסמכתא הוא ומדרבנן, ועיי' מל"מ פ"ו מהלכ' כלי המקדש הלכ' ט' כמו דאסור במלאכ' כן בהספד ותענית עיי"ש אריכות נפלא, וי"ל דבס"ד ס"ל דיו"ט זה דאורייתא הוא ובוודאי יש בכחו לדחות אפי' ת"ב בזמנו ומקשה אי ס"ל כר"ג אפי' עיו"ט, ורבינא מתרץ דיו"ט זה רק דרבנן ומתענין בו שעות לכן עיו"ט משלימין, וה"ה דהי' יוכל לומר דגם יו"ט עצמו אינו דוחה לת"ב בזמנו, ועיי' מהר"ם לובלין שהרגיש בזה ונשמר ממנו שלא רצה להאריך כ"כ ומשיב לי' מזה עצמו שהביא אבל עיו"ט לא, אלא דלשון רבינא דאמר שאני יו"ט דדבריהם משמע דזה פשוט דדבריהם הוא, ואי ס"ל למקשן דדאורייתא הוא הו"ל לרבינא לחדש דיו"ט דדבריהם הוא:

וכשאני לעצמי הי' נ"ל ביישוב קושי' הנ"ל בשנבין דמיונו של רבינו יעבץ דלמד דינו מהא דר"א בר"צ איך יליף מהתם דיו"ט דרבנן מיהא הוי ודוחה ת"ב דדבריהם אבל בעל ברית דליכא מצות וחיוב כ"כ מנ"ל דדוחה לת"ב אפי' ת"ב הנדחה וכ"ש לפמ"ש הב"י דה"ה מוהל וסנדק כולם מותרים דיו"ט שלהם הוא וצ"ע לכאורה:

ונ"ל עפמ"ש תוס' ערובין דלא מבני בנימין הי' דהרי כהן הי' אלא שאמו מבנימין או חתנים הי' ובוודאי אין עליו חיוב דרבנן לומר יו"ט זה דאינו נגרר אחר משפחת אמו וכ"ש אחר משפחת אשתו והוא רק למצוה בעלמא נהיג זה להיות סניף ומ"מ לא השלים, מזה למד רבינו יעב"ץ ה"ה לבעל ברית דיו"ט שלו הוא דבמצוה קלה נדחה ת"ב וקו"ח מר"ל כנ"ל, ואומר אני דמ"ש הב"י דוקא בת"ב הנדחה דמשם לא נוכל למילף רק ת"ב

הנדחה דקילא טובא דלא השלים ר"צ הגם שלא הי' חיוב מצוה דרבנן עליו ה"ה לבעל ברית, אבל כשאינו נדחה מנ"ל, והא דמקשה ש"ס אבל עיו"ט לא קושיתו רצוי' דהא אמר התעננו ולא השלמנו כייל עצמו עם כולם דפעם זה לא השלימו אבל בכל ת"ב השלימו הוא והם וע"כ דלא ס"ל כר"ג, והוצרך רבינא לחלק שאני יו"ט דדבריה' היינו יו"ט שהטילו רבנן חיוב על משפח' בנימין, לנהוג יו"ט כיון שמתענין לשעות ליכא משום שלא יכנוס כשהוא מעונה לשעה דהא מתענין בו לשעות וא"ש נכון ועיי':

והנה הנב"י הוציא חילוק זה בין נדחה ללא נדחה מדהאריך כ"כ והאמר ת"ב שנדחה הי' הול"ל סתם ת"ב הי' אלא שמא דוקא משום שנדחה הי' וכ' ואין לומר דקמ"ל דהתענו ברוב היום זה אינו במשמע, ונ"ל לחזק ראיתו דאין לדחות דקמ"ל דהתענו דא"כ לא מקשה מידי הא בעיו"ט משלימין דלמא באמת בכל ת"ב לא השלימו, וקמ"ל פעם אחד נדחה הי' מ"מ התענו בו כה"י אלא שלא השלימו והא דאמר מפני דיו"ט שלנו הי' היינו משום שלא הי' רק יו"ט שלהם, ואלו הי' יו"ט דאורייתא לא הי' מתענין כלל אלא מפני דיו"ט שלהם דקבעו והטילו על עצמם לכן התענו, ומדמקשה בפשיטות והא בעיו"ט השלימו ש"מ דמשמע לש"ס דלא בא לומר דהתענו, אלא דלא השלימו פעם זה, אבל בשאר השנים השלימו, וצ"ל הא דבאמת לא רצה לומר דקמ"ל דהתענו משום דהא מלתא דפשיטא כיון שמתענין לשעות, הגם דרבינא אמר זה מפני דלא ידע המקשן, בוודאי גם המקשן ידע דין זה אלא דס"ל הגם דמתענין לשעות מ"מ שלא יכנוס ליו"ט מעונה גרע מתענית שעות דסוף היום מעונה יותר, ורבינא מדמה מלתא למלתא כיון דמתענין בו וקיל משאר יו"ט דגם לכנוס מעונה י"ל דמותר הגם ביו"ט דאורייתא אסור ולא מוכח דלא ס"ל כר"ג, ועיי' זה במחצית השקל וא"ש:

ויותר אין כעת אתי כ"א החיים והשלום ובריאות תלי"ת ואת כל ב"ב היקרים העי', הכ"ד אביך רבך אוה"נ מנשקך ומברכך מרחוק דש"ת החותם בברכת אהבה רבה. פ"ב א' ח"י תמוז תר"ל:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קא

בורא רוח ויוצר הרים בין המצרים קרן עמו ירים, ובתוכם יד"נ הרב המאוה"ג, חרוץ בעל פיפיות אשכול הכופר, כש"ת מו"ה בנימין וואלף נ"י רב אב"ד בק"ק ר"ד במדינת האללאנד:

יקרתו קבלתי ודבר בעטו בשאלתו בדבר בעתו, בשנה זו דת"ב שחל בשבת דכ' רמ"א רס"י קנ"ד ויש אוסרים בתשמיש המטה ונוהגי' להחמיר, וכ' המג"א בשם שנ"ה דאם נזדמנה ליל טבילתה בליל שבת זו דטובלת ומשמשת דיש לסמוך על סברא הראשונה, והאלי' רבה חולק על של"ה, ואותיותיו שאלוני כמאן מכרעת מלתא להורות לאחרי' אם להקל או להחמיר:

הנה דעת י"א שברמ"א הוא ר"י מווינא דמביא הר"מ ז"ל בהלכ' אבילות ומביא הרא"ש פ"ד דתענית דס"ל דאסור לשמש בשבת שחל בו ת"ב כמו אבל שקובר מתו ברגל דנוהג דברים שבצנעה, והר"מ ז"ל חולק ומחלק בין אבילות חדשה דיחיד לאבילות ישנה דרבים דבמילי דצנעה ודיחיד יש להקל בת"ב טפי מבאבל וכ' וראוי' להחמיר כיון שיצא מפי ריי"מ, ורא"ש כ' מיהא מלשון תוספתא משמע שאינו נמנע והיא תוספתא דמיית לעיל מיני' דקתני אוכל אדם כל צרכו ומעלה עליו אפי' כסעודת שלמה בשעתו ואינו מונע מעצמו כלום משמע שאינו מונע אפי' דבר שבצנעה, ונ"ל דרי"מ ור"מ דלא דייקו מתוספתא זו כמ"ש הרא"ש, די"ל דקמ"ל דאינו מונע עצמו דה"א דרשאי אבל ראוי' שיחמיר על עצמו או דרשאי להחמיר על עצמו כמ"ש רב שר של שלום וא"ע שבטור סי' תקי"ב, וטור חולק עליהם כיון שמונע עצמו משום אבל אסור דכל דבר שהוא ניכר שעושה משום אבל אסור, וקמ"ל תוספתא ואינו מונע מעצמו כלום שלא יחמיר על עצמו מעצתו ורצונו כלום דנראה כמתאבל, ורא"ש הגם דנהג בעצמו ואכל בשר ושתה יין בשבת שחל בו ת"ב כמ"ש הטור שם, צ"ל דמשמע לי' מלשון התוספתא מדקתני ואין מונע עצמו מכלום דהי' סגי אם קתני ואין מונע עצמו, נראה לו דכלום דקאמר לרבותא אפי' מדברים שבצנעה, ועוד י"ל דס"ל לרא"ש דראוי' למנוע עצמו מהרבות בסעודה גדולה כ"ש בסעודת ריעות כסעודת שלמה ניהי שרשאי אבל ימנע עצמו ולא שייך בזה דנראה כמתאבל כיון דלא רגיל בסעודה זו בכל שבת לא מינכר, ולא כ' הטור רק מי שמונע עצמו מבשר ויין שרגיל בכל שבת, ולכן אם כוונת התוספתא ואינו מונע עצמו קאי על שאוכל בשר אפי' כסעודת שלמה וזה ודאי ראוי' למנוע שלא לאכול כסעודת שלמה וע"כ דקאי ואינו מונע עצמו מכלום לרבות דברים שבצנעה דרשאי לו כמו סעודת שלמה שאינו דברים הניכרים מ"מ שרי וה"ה שאין צריך למנוע עצמו מכלום וברצונו תלי' אם רוצה למנוע כמו סעודה גדולה של מריעים דיוכל למנוע כנ"ל, ועוד נ"ל מדקתני אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו וכו' הול"ל בקיצור מעלה על שולחנו וכו' נראה דהכי קאמר אוכל כל צרכו שמחוייב ואם רוצה מעלה ע"ש וזה אין חיוב כמ"ש, וא"כ ל"צ לתוספתא לומר ואינו מונע דלא אסור דכבר נשמע וע"כ דקמ"ל דברים שבצנעה:

והנה הר"מ לחלק יצא בין אבילות חדשה דיחיד דחמירא מאבילות ישנה דרבים דקילו במידי דצנעה דיחיד ולולי חלוקו הי' נ"ל לח דיש לחלק בגווני אחריתא ע"פ המבואר בש"ס תענית כ"ט ע"א דאמר ר"י אלמלא הייתי באות' הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף, ורבנן אתחולי פורענותא עדיפא ועיי' מגילה ה' ע"ב ועיי' תוס' שם ד"ה ובקש לעקור בתי' שני דס"ד דרצה לעקור ת"ב ולקבוע בעשירי כר' יוחנן דאמר אלמלא וכו' ונראה הא דלא הודו לו חכמים משום דס"ל כרבנן אתחלת' פורענות' עדיפא ולאמת כך הי' מעשה אלא דאמר כיון דנדחה נראה דס"ל לרבי דאתחלת' דפורענותא עדיפא ולכן ס"ל כיון דאדח' מעיקר זמנו שראוי' להתאבל הי' אז עיקר הצרה נדחה, ולא הודו לו לדחות לגמרי דיש לקיימו כל דאפשר הגם שא"א לקיימו בעיקר זמן, אבל אי הי' ס"ל לרבי כר"י דראוי' הי' לקבעו בעשירי לא עלה על דעתו לומר כיון דאדחה אדחה דהא הי' ראוי' מעיקרא לקבעו בעשירי לולי שכבר תקנו בתשיעי וכשחל בשבת ונדחה ע"כ היכא נימא כיון דאדחה בזמנו אדרבא עשירי עיקר זמנו הראוי' לו הוא, וע"כ דס"ל לרבי דלא כר"י אלא כרבנן שקבעוהו בתשעה, ורבנן ג"כ הכי ס"ל אלא דס"ל כל שאפשר לקיימו מקיימינן מיהת בעשרה כנ"ל:

ומדי דברי בו זכור אזכור פה לברכה מה ששמעתי מפה קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל בלמדו ברבים מסכת מגילה בכל שנה סמוך לפורים, ליישב מה דקשה טובא בש"ס שם דאמר ר"א בר זבדא רבי לא כך הי' המעשה אלא כך הי' ת"ב שנדחה הי' וכו' קרו עליו טובים השנים מן האחד, והוא תמוה הא אפשר ששני המעשים אמת דרצה לעקור ת"ב ולא הודו לו ופעם אחר אח"כ ת"ב שנדחה הי' ואמר הואיל ואדחי ידחה, ואיך קרא עליו טובים השנים וכו' וליישב זה אמר בפה מה שאכתוב כאן בספר ובדיו כי א"א שהשני המעשים יהיו אמת, דצ"ל בשנה שת"ב חל בשבת הי' ג"כ י"ז בתמוז בשבת נדחה ליום א' ולמה לא אמר רבי בו הואיל ואדחה וכו' וכיון דלא הודו לו איך חזר ואמר בת"ב הואיל ונדחה כיון שכבר חלקו עליו ולא הודו לו, אלא שיש לחלק ולומר בי"ז בתמוז שמיום זה ואילך האבילות מוסיף והולך עד אחר ת"ב גם רבי לא עלה ע"ד לומר הואיל ונדחה ידחה, אבל בת"ב שנדחה הי' ס"ל אחר ת"ב פסקה האבילות וכיון דאדחה מזמנו אדחה ונפסקה האבילות לגמרי וא"ש, אלא אם מעשה הראשון הי' ג"כ אמת דרצה לעקור ת"ב וכ' תוס' דס"ל כר"י דעיקרו בעשירי ורצה לדחות מט' ולקבוע בעשירי ולא הודו לו לעקור ממה שכבר תקנו או דס"ל דט' עיקר, ואם ס"ל לרבי דמסברא עיקר בעשירי איך אמר פעם אחר הואיל ואדחה ידחה הא ס"ל מתחלה הי' ראוי' לקבעו בעשירי עד שרצה

לעוקרו מתשיעי ולקבעו בעשירי וע"כ דלא כך הי' מעשה דרצה לעקור מתשיעי מעולם, ושפיר קרא עלי' טובים השנים מן האחד אלו דברי קדשו זצ"ל מה מתקו לחיך:

המורם מכ"ז דרבי ס"ל דלא כר"י וגם רבנן אפשר דהכי ס"ל אלא דלא הודו לו לבטל ולדחות מכל ונקטי' הכי דעיקרו בתשיעי וכשנדחה ע"כ לקיימו כל האפשר הגם דאין זמן אבילות כ"כ, ולר"י נהפוך הוא עיקרו בעשירי אלא שכבר תקנוהו בתשיעי וכשנדחה ליום עשירי מתקיים בעתו ובזמנו שהי' ראוי' מעיקרא, ואומר לפ"ז ודאי לר"י דעיקר זמן הראוי' בעשירי כשחל ת"ב בשבת ונדחה א"צ לנהוג בשום דבר אפי' בצנעה בשבת דהרי ינהוג בכל בזמן הראוי' לו יותר, ולא דמי לאבל ברגל דעיקר זמן אבילות מיד אחר הקבורה לא מבעי לשיטת הרא"ש שלהי מ"ק דס"ל דשמע שמוע' קרובה דמתאבל הוא תשלומין לעיקר החיוב דהוא מיד משו"ה חייב לנהוג בדברים שבצנעה ברגל דהוא עיקר זמנו, גם לשיטת מהר"מ שם דס"ל דתוך למ"ד עיקר חיוב הוא ולא תשלומין דשבעה, מ"מ בוודאי ס"ל דעיקר חיוב בזמנו משנקבר בשעת חימום, ואם לא הי' אפשר לקיים בעיקר זמנו מקיים אח"כ מ"מ כל מה שאפשר לקיים בזמנו צריך לקיים, אבל בת"ב נהפוך הוא לר"י דעיקר זמן הראוי' הוא בעשירי, לכן כשנדחה ויקיים הכל בזמנו הראוי' יותר א"צ לקיים כלל בת"ב כן יש לחלק בחילוק הנראה מסברא אלא הא אנן נקטי' כרבנן דקבעוהו בתשיעי וס"ל אתחולתא דפורענות' עדיף וכן ס"ל לרבי ולרבנן כמ"ש, לפ"ז ליכא מקום לחילוק שחלקנו ודומה לאבילות דנוהג ברגל בדברים שבצנעה הגם שנדחה לאחר הרגל, ולשיטת הר"מ דאמר למ"ד לא תשלומין הוא אלא עיקר החיוב מ"מ נוהג ברגל דברים שבצנעה כ"ש בשבת שחל בו ת"ב דזמן הראוי' להתאבל בתשיעי ובעשירי לא עיקר זמנו עד דס"ל לרבי כיון שנדחה ידחה כ"ש דראוי' לנהוג דברים שבצנעה בתשיעי, אלא דר"מ כ' דאפשר באבילות דרבים וישנה הקילו טובא בדברים שבצנעה ודיחיד אפשר גם בזה הקילו ואינו מוכרח אלא שיש באפשר לומר כן, ולכן כ' הר"מ דראוי' להחמיר דאין לו ראי' וסברא לחלק בכך, ורא"ש מביא ראי' ממשמעות תוספת' דאפי' דברים שבצנעה אינו נוהג:

ויש לדחות ראי' זו מתוספתא, די"ל דתוספתא ס"ל כר"י דחמיר עשירי שבו נשרף רוב ההיכל ולולי שקבעו כבר בתשיעי הי' ראוי' יותר בעשירי לכן ס"ל דבת"ב שחל בשבת דמתקיים טפי בזמנו הראוי בעשירי אינו צריך לנהוג בשבת אפי' דברים של צנעה, אבל לפי דנקטי' דעיקרו בתשיעי דאתחלתא דפרענותא הוא, ראוי' עכ"פ לקיים בזמנו הראוי' כל האפשר דברים שבצנעה וקו"ח מאבילות שברגל, והא"ש ברייתא שמובא בש"ס תענית י"ג ובעירובין נ"א שבת שחל בו ת"ב וכן עת"ב שחל בשבת אוכל בשר

ולא מסיים ואין מונע עצמו מכלום כמו דקתני בתוספתא, ולמ"ש א"ש דברייתא זו ס"ל דעיקר בתשיעי וצריך למנוע עצמו מדברים שבצנעה וא"ש:

אלא דמברייתא זו עצמה נ"ל להביא ראי' מהימנא דלא כר"י מווינא, והוא מדקשה לי טובא דקתני ת"ב שחל להיות בשבת וכן עת"ב שחל בשבת אוכל ושותה וכו' והא זו ואצ"ל זו הוא אם בשבת שחל בו ת"ב אוכל ושותה כ"ש עת"ב דקיל טובא והי' סגי באמרו ת"ב שחל בשבת וכ"ש עת"ב או הי' לי' לומר בדרך לא זו אף זו ל"מ עת"ב וכן ת"ב שחל בשבת וכו' ויש ראי' מזה דת"ב שחל בשבת אין לו דין ת"ב אלא דין עת"ב כמ"ש המג"א סי' תקנ"א וכיון דת"ב שנדחה קיל דעיקרו בתשיעי ממילא עת"ב שלו קיל, וה"א דוקא ת"ב שחל בשבת דקיל טובא דאינו רק כעת"ב של נדחה אבל עת"ב שחל בשבת לא ידענו קמ"ל זו וצ"ל זו וכן עת"ב שחל בשבת, ומצאתי לי חבר לדבר זה די"ל דת"ב שחל בשבת קיל אפי' מעת"ב דעלמא בב"י סי' תקנ"ב ד"ה כ' הרב שר שלום עייי"ש, ושמחתי מאוד כי כוונתו לסברתו בעזהי"ת, והא"ש דלא מסיים בברייתא כמו בתוספתא ולא ימנע עצמו משום דבר דממילא נשמע כיון דאמר בדרך זו וצ"ל זו עת"ב נשמע דת"ב שחל בשבת ונדחה קיל אפי' מעת"ב דעלמא ממילא נשמע דמותר בדברים שבצנעה, אבל בתוספתא דלא קתני רק ת"ב שחל בשבת אוכל בשר וכו' לא נשמע דקיל כ"כ הוצרך לפרש ואין מונעים שום דבר אפי' דצנעה וא"ש הכל נכון:

ועיי' ב"י סי' תקנ"ט שהעלה דלא התיר רבינו יעב"ץ רק בת"ב שנדחה אבל בת"ב עצמו לא, נראה לי מה דפשיטא לב"י דת"ב הנדחה קיל משום דראינו דרבי רצה לומר כיון דאדחי אדחי והגם שלא הודו לו חכמים לדחות לגמרי אבל מ"מ קיל מת"ב עצמו, והיינו משום דעיקר זמן הראוי' להתאבל הוא בתשיעי אתחלת' דפורענותא כרבי, וכרבנן דקבעוהו בתחלה בתשיעי וכשנדחה לעשירי קיל דשלא בזמנו הוא, אבל לר"י דס"ל דראוי' הי' יותר לקבעו ביו"ד כשנדחה לעשירי חמור כמו ת"ב עצמו ויותר, אלא דנקטי' כרבי דתשיעי זמן הראוי' יותר הוא, ולכן כ' הב"י דאין לדון מר"צ דדחה ת"ב שנדחה מפני דיו"ט שלו רק בנדחה דשאני נדחה דקיל כנ"ל:

ובזה אתי' לן שפיר ליישב קושי' השואל שבתשוב' מהר"ם לובלין מובא במג"א סי' הנ"ל איך ס"ד דמקשה עירובין מ"א מדהשלים בכל ת"ב ש"מ דבעיו"ט שאני יו"ט זה דאינו דוחה לת"ב שאינו נדחה ה"ה וכ"ש עיו"ט שלו, אבל כל דדוחה יו"ט או שבת התענית בזמנו גם בעיו"ט שלו אין משלימין והיא קושי' עצומה, ויישובו של מהרמ"ל דבה"א עד דלא ידע דשאני יו"ט דדבריהם דמתענין בו שעות הוי ס"ד ה"ה דדוחה ת"ב בזמנו, ולאמת ס"ל לב"י לחלק, מלבד שקשה מנ"ל לאמת דלא כס"ד ושאני השלמה דעיו"ט

שלו משום דמתענין לשעת וליכא משום שלא יכנוס כשהוא מעונה ועיי' מחצית השקל שנדחק, עוד קשה איך ס"ד לדמות ולהקשות הא בוודאי ת"ב שנדחה קיל ומנ"ל דהי' דוחה יו"ט זה גם כשהי' בת"ב עצמו, ואפשר לקיים דבריו בשנאמר דבס"ד הי' ס"ל דיו"ט זה אסור בתענית מדאורייתא עיי' מל"מ פ"ו מהלכ' כלי מקדש הלכ' ט' אריכות נפלא בזה ומבואר שם דירושלמי ס"ל דיום שמקריב קרבן דאורייתא הוא שלא לעשות מלאכה וה"ה שלא להתענות בו ועיי' תוס' פסחים ר"פ מקום שנהגו, ור"ן כ' דאפשר דאסמכת' הוא עיי"ש, ונ"ל דהמקשן ס"ל דיו"ט דאורייתא הא ופשיטא שהי' דוחה יו"ט זה גם כשהי' בת"ב עצמו ושפיר מקשה הא עיו"ט משלימין, וכשחידש רבא דיו"ט דדבריהם הוא י"ל דיו"ט דדבריהם אינו דוחה שום תענית רק כשנדחה, והא דלא מתרץ רק משום דמתענין לשעות בזה הרגיש מהרמ"ל בעצמו על תירוצו וכ' דאמת מתרץ על דבר זה עצמו שהקשה עיי"ש אלא דמלשון רבא שאני יו"ט דדבריהם משמע דלא מחדש דבר זה שהוא מדרבנן, רק דשאני דמתענין בו לשעות אבל בהא אם דאורייתא או דרבנן לא חידש מידי דגם המקשן הכי ס"ל:

אבל לדברינו הניתני' למעלה מיושב קושי' זו בלי דוחק, דהמקשן ותרצן רצו לתרץ דר"צ אפי' לפי דס"ל לר"י דעשירי עיקר, א"כ אין כאן קולות בת"ב הנדחה נהפוך הוא דיש בו חומר יותר בעצמותו, ומדלא השלימו ש"מ דגם אם הי' בת"ב שאין נדחה לא היו משלימי' מקשה שפיר הא בעיו"ט משלימין והב"י כ' שפיר להלכתא דנקטי' דעיקר בתשיעי ת"ב שנדחה קיל ואין ללמוד מר"צ דנדחה ה' ואין למדים ממנו כשאינו נדחה, והוא יישוב המיישב דעתי בעזה"י ועוד לנו יישוב בזה וכתבנוהו בתשובה אחרת ולא אכפול פה לאפס הפנאי נחזור לדברינו, כשבאנו אל המנין הנה הר"י מווינא יחיד הוא בדבר זה ורבו החולקים עליו הר"מ ורא"ש ובטור כ' שגם הרמב"ן ס"ל כרא"ש, וכן נראה לי שהיא שיטת הרמב"ם בפ"ה מהלכ' תענית הלכה ח' ת"ב שחל בשבת אוכל כ"צ ומעלה ע"ש אפי' כסעוד' שלמה וכן ת"ב שחל בשבת אינו מחסר כלום עכ"ל, הנה בדרך זו עת"ב וצ"ל ת"ב שחל בשבת אפשר דהי' לו כן הגירס' בברייתא, ובת"ב שחל בשבת כ' אינו מחסר כלום ולא כ' כמו בברייתא דאוכל ושותה וכו' נראה דכוונתו לתוספתא דמביא הרא"ש ודייק דאפי' דברים שבצנעה מותר ולכן בעת"ב שחל בשבת מעתיק לשון הברייתא שבש"ס, ובת"ב שחל בשבת מעתיק סיום התוספתא דאינו מחסר כלום אפי' תשמיש ורחיצה וכיוצא דברים שבצנעה, ובעת"ב ליכא רבותא דשרי דגם בחול מותר וזו ראי' ברורה מוכחת דרמב"ם כרא"ש והוא עמוד הוראה, ויש ראי' לשיטתם ממשמעות התוספתא וראי' מהימנא מברייתא שהבאתי, ועיקר הדבר מדרבנן מד"ק, וכ"ש לכמה

שיטות דס"ל דד' עינויים גם ביה"כ דרבנן, בוודאי עיקר להלכה לקולא, אלא דר"מ כ' שנכון להחמיר בדברי מורי ואפי' הוא להקל ואני להחמיר וכו' כמ"ש ברא"ש וטור, ורא"ש כ' וכן עמא דבר להקל, ויש לדייק בדברי הר"מ שברא"ש שכ' וז"ל הדבר יצא מפי מורי וכל עדת ישראל יעשו אותו וכו' כדאי הוא ב"א לאבד עליו עונה א' בשנה עכ"ל, נ"ל דמ"ש וכל עדת ישראל יעשו אותה לאו למליצה כ' כן אלא במכווין לדינא, דיחיד לא יחמיר על עצמו, ואם הוא רוצה להחמיר בשלו רשאי, אבל לא בשל אשתו ומצות עונה עליו חוץ מהוא והיא רוצים להחמיר מי ימחה על ידיהם אפי' בכל ימות השנה, ולכן כ' כל ישראל יעשו אותו לנהוג מנהג זה וכיון שקבלו עליהם לנהוג אסורו חובה היא וגם עלה אסורא הוא וגם א"א לה לכופו כיון שנוהגים כן מיד בשעת נשואין נכנסה לכך לנהוג עמו ככל חומרא דנהיגו, ואפשר משו"ה כ' בד"מ ורמ"א שנוהגים להכריז דברים שבצנעה נוהג להודיע שנוהגים כן בכ"מ או במקום ההוא שנהגו וכל אשה יודעת איש לכך נכנסה לנהוג במנהג שיהיו שם:

והרמ"א כ' ויש אוסרים בתשמיש וכן נוהגים, נראה לא נהגו מפני ספק שמא הלכה כר"י מווינא פשיטא דהלכה כרבים וכ"ש במלתא דרבנן, אלא מפני שכ' הר"מ שראוי להחמיר יען יצאה הוראה זו מפי מורו וכל עדת ישראל יעשו אותו לנהוג כולם כן לכן נהגו להחמיר, ושפיר כ' של"ה בליל טבילה יש לסמוך על המקילים היינו כיון דעיקר להלכה כדעת המתירים, ובאלי' רבה פקפק הא להאוסרים אסור גם בליל טבילה כיון דתשמיש אסור אפי' בליל טבילה, דחי' זו לאו כלום היא בוודאי להאוסרים אסור אבל אין הלכ' כוותייהו אלא דנהגו כן מפני כבוד הר"י מווינא כמ"ש הר"מ, ואין ראוי להחמיר מה שאינו מן הדין לבטל מצוה דעונה בליל טבילה דיש מצוה ביותר, וגם ר"מ לא התכווין להחמיר כה"ג, וכן משמע דכ' וכל ישראל יעשו וכו' היינו שנוהג בכ"י בכל עונה דלילי שבת, אבל מצוה דטבילה ותשמיש בליל טבילה מצוה ביותר שאינה לכל ישראל רק ליחידים במקרה לא יחמיר, כ"ש כשאשתו אינה מרוצית לכך כנלפענ"ד:

ועכשיו שהדור פרוץ והנשים דעתן קלות להקל בחמורות באיסור שיש בה כרת בעו"ה, ויש לחוש טובא כשבאות לבית הטבילה אם ימנעו אותן מלטבול שלא יבואו פעם אחר ויכשלו הן ובעליהן והנסיון למדנו בוודאי אין להחמיר להם, וכן אנו מורים ובאים זה רבות בשנים, ולהולכי תמים, יש להראות פנים, כי המחמיר ע"ע ת"ע ברכה משוכן מעונים:

ולתשלום הענין עיי' מג"א ססי' תקנ"ב דמביא תשובת מהרמ"ל סי' תס"ט דמותר ללמוד בשבת שחל בו ת"ב הגם דנוהגי' להחמיר בתשמיש הבו דלא לוסיף עלה, ומביא

דמתשוב' מהרי"ל משמע דאסור ללמוד אחר חצות משמע קודם חצות מותר וכ' הטעם כיון דנדחה דין עת"ב יש לו מיהא בד"מ כ' עת"ב משמע בת"ב עצמו אסור כל היום, והנה מסתימת מהרמ"ל משמע דמותר כל היום מדלא כ' דוקא קודם חצות מותר, ונראה דכ"ש בעת"ב בשבת מותר כל היום וקו"ח מה בט"ב עצמו בשבת ס"ל דמותר ללמוד כל היום כ"ש בעת"ב שחל בשבת דמותר אפי' אחר חצות, ואפשר דס"ל דקיל ת"ב בשבת מעת"ב שחל בשבת, דכיון דשבת ערב של נדחה הוא קיל משאר עת"ב, ובעת"ב בשבת ס"ל דאסור וכבר כתבנו זה לעיל ומצאנו לנו חבר בב"י סי' קנ"ו, ומהרי"ל חולק בזה וס"ל דת"ב שחל בשבת הוא כמו עת"ב שחל בשבת דאסור אחר חצות וקודם חצות מותר והד"מ שהי' לו הגירסא במהרי"ל עת"ב, אפשר דמהרי"ל וד"מ ס"ל כמהרמ"ל דת"ב שחל בשבת קיל כעת"ב שחל בשבת, ולכן לא הזכיר כלום בהג"ה מת"ב שחל בשבת כן י"ל, אלא מדכ' בד"מ אפי' עת"ב שחל בשבת משמע כ"ש ת"ב שחל בשבת ולא נחית לומר דת"ב שחל בשבת קיל מעת"ב דעלמא ואיפכא מסתברא דחמיר מעת"ב לכן כ' אפי' עת"ב וכ"ש ת"ב שחל בשבת:

והנה הדג"מ כ' מ"ש הד"מ עת"ב לא בא רק להודיענו אפי' עת"ב לא ילמוד אחר חצות וכ"ש בת"ב עצמו שלא ילמוד אחר חצות אבל קודם חצות מותר דדינו כעת"ב וכן נ"ל מדלא כ' חידוש דין זה ת"ב בשבת שאסור כה"י ש"מ דלא, אבל הראי' שמביא הדג"מ מדלא כ' רמ"א בשום מקום דאין אומרים במה מדליקין בת"ב שחל בשבת, אין בראי' זאת ממש, דזיל בתר טעמא דאומרים במה מדליקין כ' ב"י סי' ע"ר כדי להזכיר כ"א בג' דברים עיי"ש דנכון לומר קודם התפלה, בוודאי אין למנוע לומר במה מדליקין דיש בו משום אפרושי מאיסורא, ולא משום מצוה דת"ת הוא אלא לכווין הנ"ל, וגם למ"ש המג"א דיש להחמיר כיון שאפשר ללמוד דברים המותרים נ"ל פשוט דאין בכלל זה אמירת במה מדליקין דלא אפשר ולא מתוקן במה שלומד ענין אחר תחתיו דלא הגיע אל המכוון של אמירת במה מדליקין:

אלו דגם מ"ש במנהגו מהרי"ל ומביאו בד"מ ומעתיקו בהג"ה לא אבין הא דברים שבפרהסי' אינו נוהג ואסור בשבת אלא דלמוד דברים המותרים בת"ב אין פרהסי' בדבר אבל למנוע לומר פרקים שאומרים בצבור אין לך פרהסי' יותר ממניעה זו דמראים אבילות בשבת ועיי' שו"ע יו"ד סי' ת' דאבל שקוראים אותו שיעלה ור"ת שעלה בכל שבת הי' עולה באבילות בשבת, קו"ח אם כל הציבור אין אומרים פרקי אבות ורגילים בו בכל שבת דפרהסי' הוא וצלע"ג:

ונחה דעתי עפמ"ש בח"ס או"ח סי' קנ"ו דטעמא דמלתא דנוהגי' שלא ללמוד עת"ב אחר חצות לא משום אבילות אלא דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו ויהרהר גם בלילה ויכנס באבל כשהוא שמח לכן גם בשבת אחר חצות אסור שאינו אלא משום אבילות דלילה שלאחריו אלו דבריו הקדושים זצ"ל, והא"ש דגם שלא לומר פרקים ליכא משום אבילות בפרהסי' דהא אינו מראה בזה אבילות דיומא אלא אבילות דלילה שלאחריו וא"ש נכון:

ויצא לנו עפ"ז דין חדש דמותר ללמוד עת"ב אחר חצות עם אחרים דברים הרעים הגם שאין צריכים לו דמבואר ביו"ד סי' שפ"ד דללמוד עם אחרים אסור אפי' דברים המותרים לעצמו ועיי' מג"א סי' תקנ"ד ס"ק ב' דמשו"ה אסור ללמוד עם התינוקות אפי' דברים הרעים אפי' אין מביאים משום איסור מלמד, כ"ז בת"ב דאסור משום אבילות אבל בעת"ב שרי דליכא איסור רק משום שיהרהר בלילה, ובמלמד דברים הרעים לא שייך טעם זה, וכן מ"ש הב"ח דעם תנוק שאינו מבין אסור ללמוד אפי' דברים הרעים משום איסור דתינוק עצמו ששמח בלמודו, בעת"ב שרי דל"ש בתינוק שיהרהר בלילה במה שלמד ביום וישמח בו כנ"ל, ולפמ"ש טעמו של אבא מאוה"ג זצ"ל מוכח ממהרי"ל ורמ"א, א"כ הנכון לדינא כמ"ש, ופה תהי' שביתת קול קן קולמסי כעת, וכעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, וישמיענו קול ששון וקול שמחה ונזכה לחזות בנועם ה' לבקר בבנין אריאל, הכ"ד אוה"נ דש"ת. פ"ב ה' ז' מנחם אב תר"ל:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קב

שובע שמחות, ורב ברכות, יחולו על ראש י"נ הרב המאוה"ג, מורג חרוץ בע"פ, זית רענן יפ"ת מורה לעדתו כהלכתו, כש"ת מו"ה עמרם נ"י אבדק"ק מאדא יע"א:

יקרת מכתבו קבלתי בש"ק סמוך לעתות ערב שלוח אלי ממקומי ולהיות כי ביום רבו מקבלי פנים וכדי להוציאו מן התלונה שחר קמתי לעיין במכתבו ולמלאו' מבוקשו הנני יוצא בחפזון מה שעלה במחשבה לפני בעיון מעט מזעיר ע"ד אשר הורה ובא בקהלתו שלא לשחוט במש"ק ליל תענית ואבילות דרבים של ת"ב שנדחה, יפה הורה כי מ"ש הט"ז ססי' תקנ"ט דראה בכל המקומות ששוחטים לצורך אכילה ביום שאחר ט"ב היינו מחצות ואילך אבל לא קודם חצות שהוא משום מלאכה, ולאחר חצות דליכא רק כמו מר"ח ואילך, מקילי' דל"ש שמא יבוא לאכול וציין על המג"א סי' תקנ"ט ובפמ"ג, הדבר פשוט וא"צ אריכות בראיות וציונים:

ועיי' מג"א סי' תקנ"ד ס"ק כ"ג שכ' הרעב"ט טעם דנוהגים איסור בעשי' מלאכה כדי שלא להסיח דעתם מן האבילות גם בלילה אסור וכן נראה מסתימת הפוסקים וכ"כ רש"י בפסחים נ"ד ע"ב ד"ה בין השמשות שלו אסור באכילה ובמלאכה, ונ"ל דמסתבר ביותר יש להחמיר בלילה מביום דהנה בש"ס תענית י"א ע"ב שלמא כולהו אית בהו תענוג אבל מלאכה צער הוא, וי"ל הנוהגים היתר במלאכה ולא חששו להיסח הדעת דנגד זה יש צער במלאכה ועינוי ביום התענית הגם דליכא חיוב לעשות מלאכה כדי שיהי' מעונה ביותר מ"מ שקלו עינוי יתירה שיש לעושה מלאכה ביום התענית נגד החשש שיסיח דעתו מן האבילות והניחו הדבר על הדין, ונוהגים איסור חששו יותר להיסח הדעת מן האבילות ויש להסביר עוד כי אם עוסק במלאכה מסיח דעת מן התעניות ואינו מרגיש בצערא דתענית כ"כ ומוסבר בזה גרסת תה"ד סי' קנ"ג שהי' לו הגרסא ברש"י במתני' דפסחים כדי שיתענה כ' רש"י עינוי הוא להם כדי שהי' בטלים ממלאכה, ואין מובן מה עינוי יש בביטול מן המלאכה ותה"ד הקשה על פירש"י מש"ס תענית י"ב ע"ב דמפורש דעשיי' מלאכה צער היא לו, ולמ"ש י"ל דוודאי צער הוא לו טרחת ויגיעת המלאכה ביום התענית משום חולשא דלבא וכחש חילו מן התענית אבל נגד זה כיון שמסיח דעת מן התענית ועוסק במלאכתו אינו מרגיש בתענית כ"כ וש"ס מקשה הלא מלאכה צער היא לו, הגם שמצד אחר מרגיש התענית ביותר כשאינו עושה במלאכה, מ"מ לא הי' להם לאמר בו לא איסור ולא היתר כיון שיש צד לכאן ולכאן, ולענין ת"ב תלי' במנהגא אמר רשב"ג דראוי' לעשות עצמו כת"ח כדי שיתענה ביותר ע"י ביטול מלאכה ירגיש ביותר התענית שלא יסיח דעתו מן התענית ומן האבילות וע"י שיזכור האבילות לבו עליו דוי ומצטער ביותר וקשה עליו התענית ג"כ ביומא דמצטער טובא כנ"ל:

ולפ"ז מסתבר יותר שלא לעשות מלאכה ביום דצערא דמלאכה ליכא כ"כ בלילה שאינו מרגיש אז התענית ומשום שלא יסיח איכא יותר בלילה וכ"ש בכניסתו דאתחלתא דאבילותא הוא, ולולי דמסתפינא הייתי אומר דאפשר בלילה לאו במנהגא תלי' אלא דאיסורא הוא מטעם שכתבתי, ומתוס' דקתני מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים וכו' ובמקום שלא נהגו אין עושים ובכ"מ ת"ח וכו' היינו ביום דתלי' במנהגא וקמ"ל דמקום שאין עושים צריך לנהוג כמנהג המקום ות"ח בכ"מ אין עושים וקמ"ל הא דאמר רשב"ג לעולם יעשה עצמו ת"ח וכו' אבל מלילה דלא תלי' במנהגא לא איירי מתני', וי"ל בזה לשון רש"י פסחים דכ' ספק בה"ש שלו אסור באכילה ומלאכה, והא איסור מלאכה במנהגא תלי' והא אסור קתני ואיך כ' רש"י איסור מלאכה שאינו אלא מנהג וגם רחוק דהיכא דנהוג יחמירו בספק שלו, ולמ"ש דבלילה איסורא איכא א"ש:

והמג"א הניח בצ"ע סתירת רש"י מ"ש בפסחים ממ"ש בתענית י"ג וז"ל מהכא משמע דבליל ת"ב מותרים במלאכה ואין איסור אלא ביום ואין מפרסמין הדבר עכ"ל, ולחומר הנושא נ"ל לפום רהיטא דמ"ש רש"י בתענית דליל ת"ב מותר' במלאכה היינו שמותר מצד הדין דהא קתני בברייתא כשאמרו אסור במלאכה אינו אסור אלא ביום אבל בלילה מותר משמע דליכא איסור מלאכה בלילה ואפי' ת"ב, והיינו דאיסורא ליכא דיש מקום לומר דבליל ת"ב איסורא הוא מטעם שכתבתי, לזה כ' רש"י דמברייתא זו משמע דבליל ת"ב ליכא איסור, אבל תלי' במנהגא הנוהגי' שלא לעשות מלאכה ביום משום דמסיח דעתו ה"ה וכ"ש בלילה בטלים ממלאכתם אלא ממ"ש רש"י ואין בטלים ממלאכתם רק ביום והא ביום ליכא רק מנהגא משמע דבלילה אפי' מנהג ליכא דלא כשיטתו בפסחים, והמג"א שינה לשון רש"י וכ' על שמו וליכא איסור רק ביום וברש"י שלפנינו אינו כן אלא שאין בטלים ממלאכתם משמע בלילה אין בטלים:

והנ"ל בבנין סתירה זו דמ"ש רש"י בתענית מהכא משמע, לכאורה אין משמעות משם דברייתא לא איירי אלא היכא דאמרו שאסור במלאכה אבל בת"ב לא אמרו מידי דאסורא אלא במנהגא תלי' ואפשר דנוהגי' שלא לעשו' גם בלילה נוהגים כן, ונ"ל דמשמע לרש"י הכי דס"ל דנוהגים שלא לעשות מלאכה נהגו שלא לעשות שום מלאכה אפי' מלאכה דליכא משום שיסיח דעת הגם דטעם מנהגא משום היסח הדעת הוא, מ"מ כיון שנהגו באיסור מלאכה השוו ת"ב לשאר תענית ציבור דאסור מלאכה אפ' אין בה היסח הדעת, דאסמכוהו אקרא ודוקא ביום אבל בליל ת"ב דגם בשארי ת"צ עושים בלילה לא החמירו על עצמם יותר מת"צ וזה שכתב רש"י מכאן משמע ולא כ' מוכח, דהוכחה ליכא דברייתא היכא דאמרו אסור איירי ולכן כ' רש"י משמע, דמשמע לי' מסברא כן, וכ"ז במלאכה דליכא למיחש להיסח הדעת אבל עלאכה שיש בה היסח הדעת מתענית ואבילות דמשו"ה נוהגי' שלא לעשות מלאכה גם בלילה אסור, ומ"ש רש"י מכאן דבליל ת"ב מותר במלאכה היינו מלאכה שאסורה ביום ת"צ אפי' אין בה היסח הדעת וזהו שסיי' שאין בטלים ממלאכתם היינו שיושבים ובטלים מכל מלאכה כמו בשארי ת"צ זהו דוקא ביום ולא בלילה כנ"ל בשיטת רש"י תענית ובדיוק לשונו, וי"ל מ"ש רש"י פסחים דבה"ש אסור באכילה ומלאכה היינו מלאכה שיש בה משום היסח הדעת מאבילות ומתענית כנלפע"ד והוא יישוב המיישב לחומר הענין ומ"ש בחילוק מלאכות בין מלאכה דיש בה היסח הדעת עיי' תה"ד סי' הנ"ל ובמג"א ס"ק כ"ג וס"ק כ"ה:

המורם מדברינו כי הדין דין אמת כמ"ש המג"א דבליל ת"ב אסור בעשיית מלאכה ויש טעם וסברא להחמיר יותר בלילה מביום והיינו במלאכה שיש בה משום הסחת הדעת

דאבילות דאתחלתא דאבילות הוא, וכ"ש בנדון שלפנינו במש"ק דיוצא מעונג לאבל ומתהפכת עונג לנגע נראה בבית ה' אשר הורס דיש לחוש להסחת הדעת או שלא יכנס אל לבו כשיעסוק במלאכתו, משא"כ בכל ת"ב דעלמא דכבר מתחיל באיזהו דברים בעת"ב ויפה דן ויפה הורה:

והנה מ"ש פר"מ נ"י שירה עליו א' מן הלומדים חיצי השגה על הוראתו להיות שא' מן ב"ב שכר מן אקרו"ט שחיטת בהמות (הנקרא בריעפעלגעלד) ויש לו לשוכר פסידא אם לא ישחוט השוחט בליל ת"ב והוא דבר אבד ואפי' ספק דבר אבד מותר דדבר האבד בת"ב דמותר נלמוד מדבר האבד בחוה"מ דמותר ושם נאמר במג"א רס"י תקל"ז בשם הש"ך דאפי' ספק דבר האבד מותר, ופר"מ נ"י השיב ע"ז וחיזק הוראתו דלא מקרי ד"א רק כשמפסיד מקרנו, אבל לא הפסד מן הריוח כמבואר בהלכ' חוה"מ וביו"ד סי' ש"פ, ובנדון שלפנינו ליכא רק הפסד מן הריוח בחשבון כל השנה ששכר הנ"ל מאקרו"ט, וע"ז חזרו ופקפקו מקצתן כי יש לדמות דבר זה למ"ש מג"א ססי' ר"מ, סס"ק ח"י דחושבי' כ"י בפ"ע ונראה כאלו מפסיד מכיסו לפי חשבון היום וההה"נ בנדון זה יפה השיב פר"מ נ"י כי העניינים רחוקים זה מזה כרחוק מזרח וכו' התם בנדון של המג"א ישראל מנכרי לכל השנה ונכרי משכיר לו לפי חשבון הימים במספר השנה וגם שבתות בכלל דמשכיר לו הנכרי שלו, ע"ז כ' המג"א כשנבוא לחשבון כ"י בפ"ע יצא לו לשנה הפסד מקרנו ביום השבת כי הנכרי העלה בחשבון הימים גם יום השבת משא"כ כאן ששכר מאקרו"ט השחיטה מכל השנה בזמן המותר לשחוט ע"פ הדין וע"פ הוראת מרא דאתרא ואלו ימים שאסורים לו ע"פ חכם העיר א"א להעלות בחשבון בפ"ע דאלו לא השכירו לו מעיקרא, ואין לחשוב אלא פסידא דקרנא מכל השנה בכללו אלו דבריו תשובתו תשובה שלימה היא וחלוקו חלוקא דרבנן הוא ואני מוסיף אפי' אית לי' עי"ז פסידא דקרנא בחשבון כל השנה בכללו, אין להתיר לו דהא מעיקרא אדעתא דהכי נכנס לשכור השחיטה כ"ז שיהי' מותר לשחוט ע"פ ש"ע והוראת חכם, ולא מקרי הפסד מלבד כ"ז גם המג"א לא החליט דבר זה אלא שי"ל כן, ומלתא דלא מסתבר במושכל אלו הדברים, ועוד קאמינא אם לדידי' להשוכר שרי משום פסיד' דידי' לשוחט מי נאמר חטא ושחוט משום פסידא דשוכר ולשוחט ליכא פסידא הגם שהוא שכור מן הקהלה לשחוט למי שמזכירים לו השחיטה, הוא אינו מחוייב לשחוט רק בזמן שמותר לו, ולא יקופח משכרו משו"ה, הכלל הוראתו בקדושה היא ואין בה פקפוק ונפתל כלל, וה' יראנו אות לטובה ונזכה לחזות בבנין ציון וירושלים, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, הכ"ד אוה"נ דש"ת. פה מרחץ מיידלינג כאור בוקר ליום א' טו"ב מנחם אב תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קג

המג"א סי' תקנ"א מביא ב' דיעות אם לברך ברכת שהחיינו בשבתות בין המצרים ולא הכריע ואני בעניי כתבתי בגליון ש"ע שלי להכריע לברך בשבת והגליון קצר מהכיל ואמרתי להעלות על הספר ובדיו באורך, הנה הט"ז כ' לברך בכל יום בין המצרים מחשש שמא ימות ולא יקיים המצוה ונסתייע ממ"ש הב"י סי' תקמ"ה מתוס' מ"ק ונמ"י וריו"ו שנתנו טעם למה התירו לכתוב פסק ב"ד בחוה"מ דחיישי' שמא ימות א' מבע"ד או מב"ד ועדים ודן הט"ז קו"ח אם דבר רשות התירו מחשש שמא ימות כ"ש וקו"ח לדבר מצוה שיש לחוש למיתה אלו דבריו ז"ל:

ולפענ"ד נראה דיש לחלק דהתם שאני, חדא כיון דאפשר שימות א' מהם ויתבטל הגם דבכ"מ אין חוששי' לשמא ימות עכ"פ כיון שאפשר לכן מתחלה לא אסרו לכתוב פס"ד וכמה דברים התירו והקילו בחה"מ ועיי' ב"י שם שכ' במ"ש רש"י דהתירו לכתוב גט משום עיגון היינו שהתירו משו"ה בכ"מ כיון שיש לפעמים חשש עיגון, הא חדא ועוד קאמינא שם איכא חשש ש"א מבע"ד שאין קצבה ושיעור למספר בע"ד ולפעמים טובא הוו וגם ב"ד עדים מכולם יש לחוש שמא ימות א' מהם משא"כ כאן כ"א בפ"ע א"צ לחוש לעצמו שמא ימות הוא והוא יחיד ועוד והוא העיקר דכתבו עוד שמא יצא למדה"י בצירוף שניהם יחד שמא ימות ושמא יצא למדה"י חיישי', אבל למיתה לחוד לא חיישי':

וגם אי יהיבנא לט"ז שדמיונו עולה יפה דתלי' זה בזה כמו דחיישי' בחוה"מ שמא ימות כן חיישי' כאן הלא הב"י כתב שם בשם הרמב"ם טעם אחר כיון שהתירו לדון בחוה"מ התירו כל דבר דשייך לב"ד עיי"ש וי"ל דמחבר נקיט לעיקר כטעמא של הרמב"ם ולא חיישי' גם התם לשמא ימות ולכן פסק כאן דלא יברך:

ונ"ל דרמב"ם לטעמי' דס"ל דלא חיישי' למיתה דהא פסק פ"ד מהלכ' סוכה הלכ' י"ז דפני סוכה כשרים לעשות מן הכל אפי' מבע"ח וע"כ דס"ל דל"ח לשמא תמות וכן בהלכ' יה"כ פסק כרבנן דר"י דאין מתקינין לו אשה אחרת ש"מ דס"ל דהלכה כמ"ד דל"ח למיתה ועיי' תשוב' ח"צ סי' ק"ו, ותו' ונמק"י וריו"ו צ"ל דס"ל כמ"ד דחיישי' לשמא ימות ולפמ"ש לחלק בין התם לדהכא אפשר גם תוס' ודעימי' ס"ל להלכתא דלא חיישי' למיתה ועיי':

והנה תוס' גיטין כ"ח ע"א וביומא לחלק יצא בין זמן מועט למרובי ועיקר ראי' תוס' מדל"ל לאביי לחלק בין שמא מת לימות ובה לר"י אשת כהן ל"ת בתרומה כשיצא בעל מפתח ביתו וע"כ צריך לחלק בין זמן מרובה למועט, ועיי' פ"י דדחה ראי' תוס' דבתרומה

איכא לאשה חזקת היתר לתרומה משעת נשואין ובריתא דשעה אחת קודם מיתתו שאני דאתרע' החזקה שעסוקים לבטל החזקה, וכ"כ עוד קודם לזה ביישוב קושי' תוס' על רבה דרמי תרומה אתרומה דמתרומה ל"ק דאיכא חזקה הנ"ל, אבל חזקת חי י"ל דאינה חזקה דעשוי להשתנות היא ולכן מקשה מרישא דשולח גט עיין בו, ודבריו נפלאו ממני חדא לדבריו גם ברישא איכא חזקת א"א ועד שלא הגיע גט לידה היא בחזקת א"א כמו בתרומה חזקת היתר לתרומה, ואין לומר כיון ששלח גט עסוקים לבטל חזקת אשת איש כמו בשעה אחת קודם למיתתו, התם שאני ע"י גט זה שנתן לה מתבטל החזקה רק אין אנו יודעים למתי יחול הגט עכ"פ ע"י מעשה זה אתרע החזקה, משא"כ ברישא דמתני' עוסק לבטל החזקה ע"י ששלח גט ועדיין לא הגיע לידה ואנן ניחוש שמא כבר מת קודם שיתן הגט לידה הא חזקת א"א לא אתרע כלל עד שיגיע הגט לידה ופשוט, וא"כ גם מרישא לק"מ, אלא דבאמת אם נימא דחזקת חי ליכא כיון שעשוי להשתנות ממילא גם חזקת א"א לאו חזקה היא דעשוי להשתנות כל שעה ע"י מיתת הבעל וכן חזקת תרומה ליכא כיון שתלי' במיתת הבעל, הגם דריב"ש ס"ל דחזקת חי דבעל וחזקת א"א לב' חזקות יחשבו היינו לאמת דל"ח לשמא מת איכא חזקת חי וחזקת א"א, וגם ע"ז חולק הפ"י בק"א בכתובות ועיי' נב"י קמא חיו"ד, אבל אם חזקת חי אינה חזקה מודה הריב"ש דגם חזקת א"א אינה חזקה כלל דתלי' זה בזה כנ"ל ברור ופשוט ומוכח כן מדמקשה מרישא דמתני':

וכי כן ראי' תוס' קמה וגם נצבה דיש חילוק בין זמן קצר למרובה לר"י אליבא דאביי, ותוס' מביא ראי' לר"מ דל"ח לשמא ימות אבל לזמן מרובה חיישי' ועיי' פי' שפקפק על ראי' זו וכ' דעיקר ראי' תוס' מר"י אליבא דאביי וכיון דלר"י בשמא מת איכא חילוק ה"ה לר"מ מנ"ל לומר דפליגו כולו האי דאפי' לזמן מרובה ל"ח לשמא ימות ועיי' רשב"א יבמות דף י"ח ע"א:

ואני בעניי הכינותי ראי' דכ"ע מודים דחוששי' לשמא ימות לזמן מרובה והוא מש"ס פ"ק דחולין סוגי' דרוב דיליף דאזלי' בתר רובא מרישא ש"ע ופרה אדומה וכ' תוס' דאחר יב"ח ליכא שלא היתה טריפה כשנולדה דהוי חזקה שאינה מבוררת, וקשה הא הוא חי לפנינו ומשעה שנולדה איכא חזקה כמו שחית' עתה תחי' עוד ימים ושנים ע"כ דלאו טריפה היא למ"ד טריפה א"ח כדקיי"ל ודוחק דכל הסוגי' אזיל למאן דחייש לשמא ימות ול"ל חזקת חי ועוד הא מקשה שם ר"מ היכא אכל בשרא והא ר"מ ל"ח לשמא ימות ורחוק לומר דמקשה למאן דאפיק דר"י לר"מ במס' סוכה, וע"כ לומר דלזמן מרובה לכ"ע ליכא חזקת חי וליכא חזקה שאינה טריפה משום חזקה שתחי' יב"ח וזו ראי' ברורה:

ועיין רא"ש נדרים ג' ע"ב שכ' בפשיטות מאן דל"ח לשמא ימות לזמן קצר מודה דלזמן מרובה חיישי' ונראה דכן שיטת הרמב"ם מכח קושי' לח"מ פ"א דנזירות דדברי הרמב"ם סתרו דבהלכ' סוכה פוסק כמ"ד דל"ח לשמא ימות ובנזירות פסק דחיישי' וכן בהלכ' תרומות פסק בשעה א' קודם מיתתו דלא תאכל בתרומה, ועיי' ח"צ סי' ק"ו שהקשה ג"כ פסקי הרמב"ם אהדדי ממ"ש בהלכ' יה"כ כרבנן דר"י, ונכון אשר דבר בזה בשעה"מ פ"ד מסוכה שאני נזירות דלזמן מרובה הוא וחיישי', ובשעה א' קודם מיתתו כיון שאנו דנין מעיקרא לימים ושנים זמן מרובה הוא דאין לחלק בין הימים דמה היום מיומים וקיימתי תי' זה מנפשאי ואח"כ מצאתיו בשעה"מ וברוך שכוונתי לדעתו היוצא לנו כי הרמב"ם ע"כ לחלק יצא בין זמן מועט למרובה בחששא דשמא ימות:

ויש לי מקום עיון באשה מעוברת ותקריב ללדת כי היא בחודש התשיעי, לפמ"ש תוס' בכתובות פ"ג ע"ב באשה מיתה שכיח שמסתכנת בלידה, וכיון דמעותדת ללדת בחודש ט' מיתה שכיח, ואפי' לזמן מועט ולמיתה פתאומי' יש לחוש, ויש מקום עיון בזה בכל דבר דל"ח למיתה לזמן קצר אפשר באשה כה"ג חיישי':

והנה בראש"ש נדרים הנ"ל מבואר ד"למד יום זמן מרובה הוא, ומצאתי בספר יערות דבש ח"ב סוף דרשה ג' שהוכיח דזי"ן ימים זמן מועט הוא, ואני הבאתי מאז ראי' לזה מש"ס סוכה דמקשה ר"מ אדר"מ דבבהמה חיישי למיתה, ואי זי"ן ימים זמן מרובה הוא לק"מ וע"כ דס"ל לש"ס בפשיטות דז' ימים זמן מועט הוא, שוב מצאתי כמה שנים אח"כ ראי' זו בשעה"מ הנ"ל, ונראה דלאו דוקא למ"ד יום אלא אי' ימים פחות ג"כ זמן מרובה הוא ואנו אין לנו ראי' רק דזי"ן ימים בגדר וסוג זמן מועט הוא:

ולפ"ז קשה לן האי פסקא דש"ע דלא יברך ברכת שהחיינו בין המצרים הלא לזמן מרובה ודאי חיישי' לשמא ימות ולמה לא ניחוש כאן וצ"ע, ולכן נלפע"ד לעשות פשר דבר עפמ"ש המג"א בשם ס"ח דבשבת יברך ור"י ס"ל דגם בשבת לא יברך, ואומר אני ע"פ שהקדמנו לזמן ארוך כמו כ"י שבין המצרים זמן ארוך הוא, וזי"ן ימים זמן קצר הוא, ואם נאמר שלא יברך כלל בין המצרים אפי' בשבתות יש לחוש שמא ימות ולא יעשה המצוה כלל, ותפסת מרובה לא תפסת, ולחלק בין הימים א"א מה היום מיומים לכן נבחור לברך ביום ש"ק דליכא זמן פורענות כ"כ, ובכל שבוע מונים א' עד שבת זמן מועט הוא ימתין עד שבת ואם עבר שבת ולא בירך מיום א' עד שבת הבא זמן מועט הוא ולא יברך עד שבת הבא, כנלפענ"ד נכון וברור לעשות פשר דבר ומכרע מלתא מדינא כמ"ש:

ובדדוש אגדה אמרתי לפרש בפ' בראשית ויהי מקץ הימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה', ובמדרש שחטא שהביא מן הגרוע ואין רמז בקרא מזה, ונ"ל כי יש פרי שגדולה

ושרשה באדמה ממש ויש פרי העץ וחשובה פרי העץ מפרי אדמה ולכן קבעו ברכה בפ"ע לפרי העץ, וקין הי' לו פה"ע ופרי אדמה והביא מפרי אדמה במקום שהי' לו להביא מפרי העץ החשוב יותר, ובזה נ"ל לפרש רישא דקרא ויהי מקץ הימים שטרחו המפרשים מאי קמ"ל קרא שהי' מקץ הימים, ונ"ל דיש לדון את קין לכף זכות דלכן הביא מפרי האדמה כי צמחו והגדילו קודם פירות האילן והי' מן זריזי' מקדימים הגם שהי' אפשר לעשות אח"כ מן המובחר חשש שמא ימות אח"כ ולכן סיפר לנו הקרא ויהי מקץ הימים שלא הי' מן הזריזי' אלא איחר להביא אחר שכבר נגמר פרי האדמה והי' מתעצל עד שכבר נגמרו פירות האילן ואז הביא מפרי האדמה וחטא בתרתי שלא הי' מן הזריזי' ולא עשה מן המובחר, והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו הי' מן הזריזי' שהביא מן הבכורות ולא איחר ומחלביהן מן המובחרים שבבכורות צאנו כנ"ל ובזה אמרתי לפרש קרא בתהילים חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך צ"ל כיון שאמר חשתי מה זה שאמר עוד ולא התמהמהתי, גם לשמור מצותיך צ"ל הול"ל לקיים או לעשות מצותיך, ונ"ל כי דהע"ה הי' מן המקדימים למצוה ולא איחר לעשות בחשבו שמא ימות ולא יעשה, וגם אם הי' יוכל לעשות אחר הזמן מצוה מן המובחר יותר מ"מ לא התמהמה מלעשותה מיד מחשש הנ"ל, והיינו אשתי גם ולא התמהמהתי כדי לשמור חוקיך כדי לעשותה בטוב יותר ובכ"מ שמירה דכתיב במצוה זה הכוונה לעשותה באופן היותר טוב באדם המשמר דבר החביב לו ולכן דרשו ז"ל ושמרתם הוא הלימוד כי ע"י הלימוד יוכל לעשות המצוה כתקונה בכל דקדוקי' תכלית חכמה חשובה ומעשים טובי' והיינו ולא התמהמהתי אפי' כדי לשמור מצותיך וא"ש, ה' יחיינו ויקיימנו לפניו לשמור מצותיו, וללכת בדרכיו כל הימים ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כבוד אומר כולו כי"ר הכ"ד פה פ"ב ר"ח תמוז תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קד

שנה טובה ומבורכה, מאלקי המערכה, טובה ומתוקה ששון ושמחה, לתלמידי י"נ הרבני המופלג בתורה ויראה קדומה, מימים ימימה בן אחותי כש"ת מו"ה משה קארניטצער יחי' לאי"ט:

הנה ברך לקחתי וברך אשיב לך מקרב הלב, ימלא ה' כל משאלותיך לטובה, ובאו הברכות האלה עליך והשיגוך כי תשמע בקול ה' אלקיך בלי ביטול ופזור הנפש כי היא חיינו ואורך ימינו שבתנו בבית ה' כל ימי חיינו אמן:

וע"ד שהוקשה לך בשינוי' הסוגי' בר"פ ד' דר"ה אמר רבה הכל חייבין ואין הכל בקיאי' וכו' וכן הוא בפ"ק דמגלה, ובר"פ לולב וערבה מקצר ועולה ולא אמר הכל חייבי', כבר עמד ע"ז בס' טור אבן במגלה והאריך למעניתו ליישב זה ובכל דבריו במח"כ לא העלה מקום יישוב המיישב דעת:

ואני בעני הכינותי מקום יישוב, בשנבין הא דהקדים רבה הכל חייבי' מה רצה בזה פשיטא והכל חייבי' לא הו"ל למימר אלא אין הכל בקיאי' ורש"י במגלה כ' וז"ל הכל חייבי', מתוך שהוא מחוייב בדבר הוא בהול לצאת י"ח, הנה יצא לפרש מה שאמר רבה הכל ועיקר חסר דהא פשיטא דהכל חייבי' וחשש שמשו"ה יהי' בהול חסר, והנה במגלה שם הי' נ"ל דהוצרך להקדמה זו משום דמגלה דרבנן לא בהול כ"כ כמו במצוה דאורייתא ועיי' זה בטורי אבן שם, ובפ"י ביצה סוגי' דט"כ, אלא נגד זה י"ל במצות מגלה כיון שהכל חייבי' אפי' נשים דלא מחייבו במ"ע שהזג"ג מ"מ מחוייבי' במגלה שאף הן היו באותו נס שקולה וחמירא וזריזי' יותר במצוה זו שהכל חייבי' בה והיינו דאמר הכל חייבי' לכן יש למיחש שיהי' בהול הגם שהיא מצוה דרבנן, ובר"פ לולב וערבה לולב מצוה דאורייתא לא הי' צריך להקדמה זו, וי"ל קצת בזה הא דאמר ר"י מפני שעיניה' של ענייי' והקשה תוס' הא בשופר (ולולב מודה ע"כ לחששא דרבה, ולמ"ש דבמגלה לא חייש רבה רק משו' דהכל אפי' נשים חייבי' והא מלתא ריב"ל הוא דאמר כן מדנפשי' מסברתו שם ד' ע"א ועיי' תוס' שם, אפשר דר"י ל"ל כריב"ל, ולכן נאיד מטעמא דרבה במגלה, אבל בשופר ולולב דמדאורייתא מודה:

אלא הא דאמר רבה בשופר ר"פ י"ט דהכל חייבי' ולא אמר כן בר"פ לולב וערבה עדיין צריך יישוב וגם מה דצריך להקדמה זו דהכל חייבי' בשופר, נ"ל עפמ"ש הר"ן דבמילה בשבת ל"ג משום ש"י דלאו כ"ע טרוד' אלא האב ואחרי' יזכירוהו, משא"כ בשופר ואינך כ"ע טרודים במצוה דיומא, וי"ל להשמר מקושי' זו דל"ג במילה בשבת לש"י הקדים רבה הכל חייבי' והכל טרודי' ואין מי שיזכירוהו משא"כ במילה והוא פשוט ובמגלה דבלא"ה ל"ק מ"ש מילה ממגלה דזה דאורייתא וזה דרבנן, אלא במגלה דכיון דמצוה דרבנן היא לא בהול כ"כ כמו בוולד טומאה דרבנן לכן הקדים הכל חייבי' כוונתו שם דאפי' נשים חייבות ובהול טפי כי היא מצוה ששקולה בכל כמ"ש:

ועפ"ז יתיישב לן הא דר"פ לולב וערבה ל"א הכל חייבי', בשנקדים מ"ש הרמב"ם בהלכ' שופר שמא ילך אצל בקי שיתקע לו, ובהלכ' מגלה כ' שיקרא לו, ולא כ' שילך אצל הבקי שילמדנו לתקוע ושילמדנו לקרות, נ"ל דזה ודאי רחוק שימתין עד זמן מצוה וילך שילמדהו לתקוע דלא בקל ילמד לתקוע וכן לקרות וגם רגילו' דאחד מוציא לכן כ' שילך

לתקוע לו ולקרות לו בזמנו, אבל בלולב כ' רש"י בסוכה דילך אצל הבקי שילמדהו הנענועים וברכה דמסתמא כ"ע יודעים ליטול הלולב דרך גדילתן אבל סדר הנענועים לאו כ"א יודע וכן הברכות וחיישי' שילך אצל הבקי שילמדנו דרך הנענועים והברכות וזה בקל שילמדנו וא"א רק שיעשה בעצמו כנ"ל, והנה בשופר ומגלה שהולך אצל הבקי לתקוע ולקרוא לו בוודאי ילך בזמן קיום המצוה ובזמן שכבר האיר היום ורבי' שכיחי כמו במילה בזמנה שהולך לבקי שימהלנו בזמן דרבי' שכיחי ויזכירו אותו כן בשופר ומגלה לכן הוצרך לומר הכל חייבי' ויהיו גם הם טרודי' ולא יזכירוהו ולא ישגיחו בו, משא"כ במילה, אבל בלולב דחיישי' שילך אצל בקי ללמדו נענועים וברכות קרוב יותר שילך קודם שהגיע זמן המצוה שילמדנו כדי שיקיים המצוה בזמנה כתקנה ואז בעוד לא שכיחי רבים בשוק ואין מי שיזכירוהו ולכן לא הוצרך רבה להקדים הכל חייבי' וא"ש הכל בעזרת החונן דעת:

ודבר בעתו מה טוב, אין טוב אלא תורה מדי עברי במרוצה בענין זה נפל מלתא בדעתי במה שנתקשתי מאז בסוגי' ש"ס ר"ה ר"פ יו"ט דמקשה תחלה תרי קראי אהדדי כתוב א' אומר יום תרועה וכא"א זכרון תרועה כאן ביו"ט שחל בחול וכאן ביו"ט שחל להיות בשבת, ורבא דחה זה הא תק"ש חכמה ואינה מלאכה אלא מדאורייתא משרי שרי ורבנן הוא דגזרו בי' ושם ובשום מקום בש"ס דילן לא נמצא יישוב לסתירת המקראות, והי' לי' לרבא לתרוצי קראי, ואמרתי כמה יישובי' בסתירת המקראות על דרך אגדה ומוסר, וכ"ז לא יועיל לנו ליישב סוגי' ש"ס דלא מתרץ ע"ז כלום, והיום חנני הש"י ביישוב נכון, דיש ליישב המקראו' דכתיב יום תרועה יהי' לכם דצריך שיתקע כ"א ואחד וא"י בתקיעת ב"ד, והי' צריך כ"א לתקוע בעצמו, ולא סגי בשליחות דהא הוא מצוה שבגוף דל"מ שליחות כמ"ש תוס' רי"ד קדושי' ועיי' בית מאיר סי' ה', אלא דלא בעי כ"א מעשה תקיעה דוקא אלא שיוצא גם בשמיעה והיא העיקר ועיי' רמב"ם ריש הלכ' שופר ועיי' ס' יום תרועה ר"ה כ"ט ע"ב ד"ה חש"ו, ונראה לי דנפקא לן דסגי בשמיעה מקרא דזכרון תרועה יהי' לכם שא"צ לעשות מעשה תקיעה אלא בזכרון סגי והיינו ע"י שמיעה מאחר ותרתי בעי מעשה תקיעה מאחד ואחרי' ישמעו קול יוצא מזה המחוייב בשמיעה ומתכוונ' לשמוע ויוצאי' כנ"ל ועיי' ר"ה כ"ח ע"ב אבל הכא זכרון תרועה כתיב ומסתבר יותר דצריך כוונה ועיי' לח"מ שכ' בשופר דבשמיע' בלי מעשה תלי', ביותר צריך כוונה ממצה וכדומה שיש בה מעשה ודמי' יותר לברכה דתלי' בכוונת הלב דכ' ר"י דלכ"ע בעי כוונה ויש להאריך, והא"ש יישוב המקראות יום תרועה וזכרון תרועה:

ויש להוסיף דמסתבר דלא צותה תורה שכ"א יתקע ויעשה מעשה תקיעה בעצמו דהוא חכמה ואינה מלאכה, וכמה ב"א בכל יגיעות לא יוכלו לתקוע והנסיון ילמדנו ולא העמיס התורה מצות שבגוף מה שא"א לכ"א שיעשה, וזכר לדבר מ"ש הרא"ש בגיטין פ"ב דוכתב לאו אבעל קאי דלאו כ"א יוכל לכתוב, ומסתבר לפרש קרא יום תרועה שישמע ומפורש במקום אחר זכרון תרועה כהנ"ל, ומרומז ליישוב להמקראות במה שאמר הכל חייבי' ואין הכל בקיאים ובא קרא זה דזכרון תרועה ומפרש קרא דיום תרועה כמ"ש דסגי בשמיע' כנ"ל והוא דבר יקר בעזה"י, ולרוב טרדת הזמן והמלאכה מרובה אקצר, וה' יאריך ימינו ושנותינו בטוב ויעלה זכרונינו לפניו לטובה בכל מכל כל כאות נפשך ונפש דודך אוה"נ חותם באהבה. פ"ב ה' ה' דסליחות קץ גלותא לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קה

שלומים מרובים כטל וכרביבים ושפע ברכה והצלחה לראש תלמידי חביבי הרבני המופלג בתורה וביראה נפלאה טהורה מלא ברכת ה' מקשה ומפרק הנגיד כש"ת מו"ה יונה אבעלעס נ"י בק"ק פעסט יע"א:

יקרתך קבלתי בעידנא דשאילנא ביותר לתלמידים המקשיבים ה' יחיים, ולחביבותי אליך פניתי מעט רגע לצאת בכותבת שאינה גסה ליישב דעתך ביישוב הקושי' שנתקשית בה, והיא מיוסדה על שיטת השבולי לקט שבמג"א סי' תמ"ו דמיישב סוגי' דר"ה ל"ב ע"ב מ"ט שופר עשה ול"ת הא דלא מתרץ דבעי בעידנא והר"ן הרגיש בזה וכ' דקושיא קאמר דיו"ט עשה ול"ת הוא, ושבולי לקט מתרץ דבעשה דרבים ל"צ בעידנא דחמירא, והוקשה לך לפ"ז למ"ד דס"ל דיו"ט רק ל"ת הוא איך יתרץ מתני', לפמ"ש הר"ן דקושטא קאמר להלכתא דקיי"ל יו"ט עשה ול"ת הוא, א"ש למ"ד דל"ת גרידא הוא מתרץ מתני' משום דבעי בעידנא אבל לשיטת שבולי לקט קשי', אלו דבריך, וקושיתך עצומה:

ואחר עיון קצת לפי מסת הפנאי מצאתי מקום יישוב לקושי' זו דיש לעיין לפי המבואר בדוכתא טובא בש"ס דעשה השווה בכל חמורה מאינה שווה, ועשה דשווה דוחה אפי' עשה ול"ת שאינה שווה בכל, ולפ"ז למאן דאמר דציצית לאו מ"ע שהז"ג היא דכסות לילה חייב בציצית אין למילף מכלאים בציצית דעשה שאינה שווה בכל דוחה לל"ת דשוה בכל, ולפ"ז מ"ע דשופר דאינה שווה בכל למאן דס"ל דציצית לאו מ"ע שהז"ג היא א"א לשופר לדחות ל"ת דיו"ט דשווה בכל, וש"ס קאמר משום דיו"ט עשה ול"ת היא קושטא קאמר להלכתא יו"ט עשה ול"ת היא, ול"צ למוקמי מתני' כמ"ד דלילה זמן ציצית

דלא כהלכתא, אבל למאן דס"ל דיו"ט רק ל"ת היא לא קשה דמוקרי מתני' כמ"ד דלילה זמן ציצית ומיושב שיטת השבולי לקט, הגם דלא ניחא לי' לשבולי לקט לתרץ כמו שתי' הר"ן דתי' הר"ן יש בו מן הדוחק דטפי הו"ל לש"ס לומר טעמא דשווה וניחא לכ"ע אפי' למ"ד יו"ט ל"ת ומה לנו לב' תרוצים במקום שתי' אחד עולה לכולם אבל לפמ"ש ל"ק מידי דלמ"ד יו"ט רק ל"ת וצריך לתרץ מתני' דלא כהלכתא, וכיון דהלכתא דיו"ט עשה ול"ת ל"צ לדחוקי לכן קושטא מתרץ תירוץ מרווח כנ"ל והוא יישוב המיישב דעת ועיין:

והנה מדלא תי' הר"ן כמו שמתרץ השבולי לקט ש"מ דס"ל דגם בעשה דרבים בעי בעידנא, וכן נראה לכאורה מתוס' פסחים נ"ט דמביא ראי' ממעשה דר"א ששחרר עבדו וכו' משום מצוה הגם דלאו בעידנא הוא ע"כ דעשה דחמיר' דוחה לעשה דקיל שלא בעידנא עיי"ש ואי ס"ל כשבולי לקט אין ראי' משם די"ל מצוה דרבים שאני ומנ"ל דעשה דחמיר' דוחה עשה דקיל שלא בעידנא, ויש לדחות עכ"פ מוכח עשה דרבים דחמיר דוחה שלא בעידנא מזה הוציא תוס' ומדמה מלתא למלתא ה"ה עשה דחמיר דוחה עשה שלא בעידנא, וביותר י"ל משו"ה ציין תוס' פסחים על ש"ס גיטין פ' השולח האי עובדא ולא ציין על ש"ס ברכות מ"ז ע"ב דמוקדם, וי"ל משם אין ראי' די"ל מצוה דרבים שאני כדמשנה שם מצוה דרבים שאני, ועדיין מנ"ל דעשה דיחיד דחמיר דוחה ולכן מביא הסוגיא דגיטין דשם מתרץ מצוה שאני ול"א מצוה דרבים שאני ש"מ דגם אם לאו מצוה דרבים היא מ"מ דחי אפי' שלא בעידנא כל שהעשה חמורה וס"ל לתוס' דעשה דלעולם ב"ת קול טובא כמ"ש הר"ן בגיטין שם וסגי בתי' ש"ס מצוה שאני ולא צ"ל מצוה דרבים שאני ומזה מביא תוס' שפיר ראי' בכ"מ עשה דחמיר נגד קל דוחה אפי' שלא בעידנא כנ"ל וא"ש:

ועפמ"ש י"ל לשון ש"ס בברכות והא מצוה הב"ע היא ולשון זה קשה להולמו מה ענין מהב"ע לכאן, מהב"ע הוא כשמצוה באה ע"י עבירה וכבר עבר ועשה, אבל כאן מקשה איך עשה ר"א לכתחלה כן וע"כ ס"ל בסוגי' דברכות דאינו מן הדין שידחה צירוף לעשרה עשה דלעולם בהם תעבודו הו"ל להקשות איך עבד ר"א הכי כדמקשה מתחלה איך עביד ר"א הכי והאמר ר"י המשחרר עבדו, ועיי' נב"י קמא בסופו פלפול עם חתנו בסוגי' דברכות ובמחכ"ת שגה שאין זה ענין למצוה הב"ע, אלא דלשון המקשה בעי תיקון, וי"ל ע"פ תוס' הנ"ל דהוקשה לתוס' הא לא הוי בעידנא, וי"ל שזה קושי' המקשן והא מהב"ע היא כלומר כיון שעובר הלא תעשה קודם שמקיים העשה וזה לא שרי לי' דאינו דוחה שלא בעידנא, הוי כמצוה הב"ע דעושה עבירה קודם שעושה מצוה וע"י עבירה באה לו המצוה וכן בזה הא עשה עבירה קודם שעשה מצוה והוי כעין מהב"ע, ומתרץ עשה

דרבים שאני לא בעי בעידנא, וי"ל עפ"ז סתירת הסוגיא דבגיטין מתרץ מצוה שאני ולא מקשה תו מהב"ע היא, ובברכות מקשה ומפרק, ולמ"ש י"ל דסוגי' דגיטין ס"ל כל שעשה חמירא דוחה לקלה ממנה ולא קשה עוד מהב"ע היא ולא צ"ל מצוה דרבים שאני וסוגי' דברכות ס"ל דעשה דחמירא לא דחי שלא בעידנא והוצרך לתרץ עשה דרבים שאני וא"ש:

המורם מדברינו כי תוס' ג"כ אפשר דס"ל כשיטת השבולי לקט, וגם יש ראי' דתוס' ס"ל הכי מדמביא ש"ס דגיטין ולא מביא ראי' מש"ס דברכות, אלא הר"ן ע"כ חולק על שיטה זו וכ"ש דל"ל דעשה דיחיד דחמיר ל"ב בעידנא, וקשה עליו ראי' תוס' פסחים ממעשה רב דר"א, וצ"ל דס"ל עשה דלעולם ב"ת קיל טובא כמ"ש בגיטין ולכן גם בעידנא לא צריך:

ועוד י"ל דר"ן מתרץ הא דר"א דה' בעידנא דאפשר שהי' נותן לו שטר שחרור ע"ת שלא יהי' חל אלא בשעה שיצרפו לדבר שבקדושה והוי בעידנא וא"ש, אלא דזה צל"ע על תוס' פסחים דמביא ראי' ממעשה דר"א דלא הי' בעידנא הא י"ל דכה"ג הוי שחרורו ששחררו על תנאי הנ"ל, וי"ל דתוס' לא ניחא בהכי דלשון ר"א ששחרר עבדו והשלימו לעשרה משמע שהי' משוחרר ועומד קודם שהשלימו לעשרה, ועוד דהוו"ל לש"ס להקשות הא שלא בעידנא ולתרץ דהכי הוי המעשה וסתמא לאו הכי הוי והוכיח תוס' שפיר:

אלא דקשה לי הא כל שאפשר לקיים שניהם אין עשה דוחה ל"ת, א"כ ה"נ עשה דחמירא דדוחה הקל או עשה דרבים דחמירא דדוחה לל"ת שלא בעידנא היינו בשא"א לקיים בעידנא אבל כל דאפשר לקיים בעידנא מה לי לקיים שלא בעידנא ולהקל בדחי' זו יותר ממה שיש בו צורך, ואין כלל זה דחמיר דוחה שלא בעידנא רק היכא שא"א בענין אחר כמו בעשה דהשלמה פסחים נ"ט, או בשופר דא"א בלא"ה רק שלא בעידנא, כנ"ל פשוט וברור, ולפ"ז אם ר"א הי' משחרר עבדו שחרור גמור בלי תנאי קשה למה עשה כך שאינו בעידנא, ועכ"ל דבאמת הי' משחרר אותו על תנאי והי' ידוע דכך הי' המעשה, וכי כן לא מייתי תוס' ראי' ממעשה דר"א דלא בעי בעידנא, הא באמת בעי בעידנא כיון שאפשר בכך ובאמת ע"כ בעידנא הי' וצלע"ג:

עוד מביא תוס' ראי' משילהי חולין קמ"א דמסיק לבסוף דסד"א גדול השלום וליכא מאי אולמא הא לאו בעידנא הוא, וע"כ דבעשה דחמירא ל"ב בעידנא, וצ"ל בס"ד דלא ידע דעשה זו חמירא והקשה תחלה עשה ול"ת הוא והדר מקשה מאי אולמא הא דלא הקשה הא לאו בעידנא עדיפא מקשה אפי' בעידנא אין דוחה כה"ג, והנה מה דפשיטא לתוס' דלאו בעידנא הוא לא אבין לפי דקיי"ל צפורת מצורע משעת שחיטה נאסר וכשלקחה ע"מ לטהרתו עדיין יוכל לחזור בו ולקיים מצות שלוח ועדיין לא עבר העשה במה שלקחה לטהרתו עד שעת שחיטת צפור הא' ואז הוא בעידנא דמקיים עשה דמצורע

ועוסק ובא בה, ולר"ל דס"ל קדושין כ"ז משעת לקיחה נאסר לדידי' הוי שלא בעידנא דמיד כשלקחו נאסר ועוקר העשה דשלוח הקן דא"א לשלוח עוד דל"א תורה שלח לתקלה, ולר"ל קשי', וצ"ל דבעשה דחמיר' לא בעי בעידנא, אבל תוס' דמביא ראי' משלהי חולין דליכא בעידנא לפי דקיי"ל כר"י משעת שחיטה נאסר ליכא ראי' וצל"ע:

ועד"פ יש להוסיף עפמ"ש לעיל דסוגי' דברכות וסוגי' דגיטין פליגו דסוגי' דברכות ס"ל עשה דיחיד דחמירא בעי בעידנא לכן הוצרך לאסוקי מצוה דרבים שאני דחמירא טובא ל"ב בעידנא וסוגי' דגיטין ס"ל עשה דיחיד דחמירא ג"כ ל"ב בעידנא לכן לא אסיק מצוה דרבים שאני, ואנחנו לא ידענא במאי פליגו הסוגי', ולדברינו אלו י"ל דבאמת מוכח מקרא דתשלח אפי' צריך לטהרת מצורע ומדאצטרך קרא הא לא הוי בעידנא ע"כ דעשה דחמירא ל"ב בעידנא אפי' דיחיד וכן ס"ל לסוגי' דגיטין, ולפמ"ש אין זה הוכחה רק לר"ל אבל לר"י דס"ל משעת שחיטה נאסר הוי בעידנא לא מוכא מקרא דתשלח דעשה דיחיד דחמירא ל"ב בעידנא, וי"ל סוגי' דגיטין כר"ל, וסוגי' דברכות אזלה לר"י וס"ל עשה דיחיד דחמירא בעי בעידנא והוצרך לאסוקי מצוה דרבים שאני דחמירא טובא וסברת חוץ היא דלא בעי בעידנא ובלא קרא ידענו דל"ב בעידנא כנ"ל ע"ד פלפלא טובא ועיי':

ועת לקצר וה' שנותיך יאריך בטוב, בניך כשתילי זתים סביב לשולחניך מגודלים מנועוריהם עה"ת והעבודה הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' כמוך, הכ"ד רבך אוה"נ חותם באהבה. פ"ב ד' מ"ח תרכ"ז לפ"ק:

הקטן אברהם שמואל בנימן ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קו

אלי' זכור לטוב, לפני הטוב והמטיב, הוא ייטיב לך תלמידי חביבי הבחור המופלג בתורה וביראה קדומה מורג חרוץ ברק השנון ה' אלי' בער ראטטער נ"י יושב ומשמר, בביתי עומד על המשמר, משמרת הקודש ספר' קודש, ה' יברכך וישמך נצח:

מע"י אצבעותיך קבלתי ביום העונג בש"ק העבר מגלה מזה ומזה היא כתובה בח"ת ולחביבותי אליך פניתי מעט רגע ועברתי בין בתרי דבריך, והנה דבריך בנוים על אדני היושר בביאור תוס' ר"ה ר"פ יו"ט ותוס' חולין פ"ד ע"ב דב' תרוצים תוס' שם תלוי' בב' תרוצי תוס' בר"ה ד"ה אבל לא במדינה ובכ"ז לא הועלת ביישוב קושי' מהר"שא בחולין על תי' ב' של תוס' דבספק איכא בי"וט משום שבות דמעשה התקיעה הא מה"ט לא אסרו בשבת אלא משום שמא יעבירנו אבל משום שבות דתקיעה עצמה לחוד גם בשבת לא הי' דוחים מ"ע ולא יצאת בדבריך מן דחוקו של המהר"שא:

והנ"ל בכוונת תוס' ע"פ מה דס"ל למ"גא בסי' תקפ"ח בכוונת תוס' ר"ה וסוכה דאיכא שבות בתקיעת שופר דתוקע לשיר ולשורר בכל השנה אסור משום שמא יתקן כלי שיר, דבר זה שייך גם בתוקע בשופר, ועיי' מחצית השקל שביאר כוונת מג"א לפי מ"ש תוס' דתרתי איכא משום שמא יעבירנו ומשום שמא יתקן כ"ש בל"אה ל"ק קושי' מהר"מפ, וצ"ל הרי בלולב גזרו משום שמא יעבירנו לחוד ולמה צריך בשופר ב' טעמים שמא יעבירנו ושמא יתקן כ"ש ואי בחדא סגי למה אמר רבה ה"ט דשופר דאיכא בל"אה משום שמא יתקן כ"ש, וצ"ל דבשופר לא סגי בחדא בזמן שהיו בקיאים ולא הי' דוחה כמו בלולב בזמן שהיו בקיאים לא נדחה משום שמא יעבירנו לחוד, לכן הוצרך בשופר לתרי טעמי והחמירו בשופר טפי מבלולב אפי' בזמן שבקיאים, ורבה נקיט חד מתרי טעמא דשייך בלולב ומגלה, ובשופר איכא עוד טעם משום שמא יתקן, לפ"ז עכשיו שאין אנו בקיאים סגי בשופר בחד טעם משום שמא יעבירנו כמו בלולב כשאין בקיאים, או משום שמא יתקן כ"ש לחוד, ובספק אשה ספק איש סגי ג"כ בחד טעם אפי' בזמן שהיו בקיאים דדמי' ללולב דלא בקיאי', והא"ש דכ' תוס' בחולין בוא"כ וס"ל והכי קאמר שאין ודאי דוחה שבת משום שמא יעבירנו וספיקו דוחה יו"ט אע"ג דאיכא נמי אסורא דרבנן בתקיעת שופר ונדחה איסור זה מספק, כוונתו רצוי' עפ"מש דבזמן שהיו בקיאים צריך לב' חששי' שמא יעבירנו ושמא יתקן כ"ש וכשאין בקיאים סגי בא' משניהם כמו בלולב שאין בקיאים וא"כ בספק די"וט דאיכא אסורא דרבנן משום שמא יתקן כ"ש יהי' אסור מה"ט כמו דוודאי אין דוחה שבת כ"ז דבקיאים בצירוף טעם דת"קש איסור הוא כן ראוי' שיהי' ספק אשה נדחה מחד טעם משום איסור כ"ש, כן נ"ל ועיי':

ועיין לשון רמ"בם פ"ב משופר ומעתיקו המ"גא סי' תק"פח ס"ק ד' וז"ל אע"פ שתקיעה שבות ויבוא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם מ"מ גזרי' שמא יעבירנו ד"א ברשות הרבים, וצ"ל מה רצה הרמ"בם בת"ש אע"פ וכו' לא הו"ל לומר רק דאסרו משום שמא יעבירנו, ונ"ל דקשי' תוס' ר"ה וסוכה למה החמירו בשופר יותר אפי' בזמן דבקיאים בקביע דירחא יותר מבלולב, לזה הקדים הרמ"בם אע"פ דתקיעה שבות ויבוא עשה ש"ת וידחה שבות דדהו, מ"מ גזרינן שמא יעבירנו, היינו משום דאיכא חשש שמא יעבירנו העמידו דבריהם וחזקוהו אפי' בזמן שבקיאים דאיכא ודאי מצוה דאיכא תרתי שבות דדבריהם וגזירה דש"י משא"כ בלולב דליכא רק גזירה זו דאיסור טלטול קיל כמ"ש ודברי הרמ"בם מכוונים עם תוס' ר"ה וסוכה הנ"ל כנ"ל:

והנה המ"גא סי' תק"פח בשם מהר"מפ הקשה למה אמר רבה משום שמא יעבירנו בשופר, הא בשופר איכא משום שמא יתקן כ"ש כוונתו רצוי' דס"ל דגם בשופר איכא

משום שמא יתקן כלי שיר כמו בכל כלי שיר ואיכא חשש דאורייתא שמא יתקן כמו חשש דשמא יעבירנו ומ"ש, ורמ"בם נראה דס"ל דליכא בשופר חשש דשמא יתקן כלי שיר כמ"ש הט"ז וליכא רק שבות דת"קש דהיא בעצמותה חכמה ואינה מלאכה, וכן נראה מלשון תוס' חולין פ"ז ע"ב למדקדק בלשון תוס' דלא כמ"גא דמעמיס בכוונת תוס' משום שמא יתקן, ומ"מ א"ש דברי תוס' ע"ד שבארנום לעיל עפ"מש בכוונת הרמ"בם דמש"וה גזרו גזירה דש"י יותר מבלולב משום דאיכא איסור בל"אה דת"קש שבות חכמה ואינה מלאכה ולא התירו איסור זה במקום מצוה דת"קש כיון שאפשר שיצא תקלה שמא יעבירנו:

ומהר"מפ דס"ל דבת"קש איכא ג"כ משום שמא יתקן כלי שיר הוקשה לו למה נקיט רבה משום ש"י שהיא גזירה מחודשת לגבי מצוה דשופר משום זריזות ובהילות המצוה ול"א טפי משום שמא יתקן כ"ש איסור דהוא גם לדבר רשות ולא רצו להתיר במקום מצוה משום גזירה שיבוא לאיסור תיקון דאוריית':

והוא מותיב והוא מפרק לה דגם ביו"ט שייך זה וא"א לעקור המצוה לגמרי, לכן גזרו אומר משום שמא יעבירנו דשייך בשבת ולא ביו"ט, ועיי' פר"ח שמוסיף דברים לאסור בשבת ולא ביו"ט משום שמא יתקן מחזי כחוכא, והוא אמר תירוץ מהר"מפ מדנפשי' ואין לו אלא הוספה כ"ד למסבר מלתא, ועיי' שע"המ הלכ' ר"ה שדחה תירוץ זה דשאני שבות שבת דחמירא משבות יו"ט כהא דש"ס ביצה, ולפ"עד תי' מהר"מפ עולה יפה לרבה לשיטתו יבמות קי"ט דס"ל מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, לשיטתו לא יוכל לומר משום שמא יתקן כלי שיר א"כ ביו"ט נמי, וכן רבא ר"פ דיו"ט בר"ה דאמר משמי' דרבה כן לשיטתו ביבמות אזיל עיי"ש, ועיי' נו"בי קמא חא"וח סי' כ' בכללא דהאי מלתא להלכה אי אמרי' מה לי איסור לאו וכו' ועיי' מל"מ פ"א להלכ' יו"ט, והארכנו בכלל זה במ"קא וא"כמ:

והנה השע"המ הוכיח דבריו דאל"תה לחלק בין שבת ליו"ט, קשי' לב"ש דל"ל מתוך גם ביו"ט אין לתקוע מגזירה דשמא יעבירנו, וכן הקשה בש"א סי' על תוס' חולין, וע"כ צריך לחלק בין שבת דחמירא ליו"ט, וקושיתם על תוס' חולין יישבתי במ"קא ע"ד פלפול נכון, וכאן אני אומר בוודאי כ"ע מודים דיש לחוש ולעשות הרחקה יותר באיסור דחמיר מאיסור לאו, אלא דמאן דס"ל מה לי איסור לאו היינו היכא דאפשר למגזר באיסור לאו כמו באיסור חמיר דכרת יש לרבנן גוזרין גזירה באיסור חמור לחוש ג"כ לאיסור לאו דדאורייתא הוא, אורח חיים פן תפלס והוי זהיר במצוה קלה ובורח ולעשות הרחקה במצוה קלה כבחמורה, וכ"ז היכא דאפשר, אבל בת"קש לב"ש דל"ל מתוך דא"א למגזר

ביו"ט דא"כ אתה עוקר מ"ע דת"קש לגמרי, וזה א"א תפסת מרובה לא תפסת לכן בחרו לגזור בחמיר יותר שלא לתקוע בשבת משום שמא יעבירנו, הניחו על הדין דקיל משבת ולא חשש משום דמחזי כמקיל בלאו ומחזי כחוכא, ומ"מ אמר רבה טפי טעמא דמילתא דבשבת לא יתקע משום שמא יעבירנו ולא אמר משום שמא יתקן דטעם זה איתא בשבת ולא ביו"ט לדידן דאית לנו מתוך גילה לנו טעם זה דש"י ביותר דשייך בשבת לחוד וליתא ביו"ט, מלומר משום שמא יתקן כ"ש דשייך ג"כ ביו"ט דמחזי כתמוה וכחוכא קצת דב"כמ אמרי' מה לי איסור לאו וכו' ומחזי כמזלזל באיסור לאו דקיל לנו, ולכן נקיט האי טעמא דש"י כנ"ל נכון ועיי':

והי' זה שלום לך צלח ורכב ע"ד אמת תורת ה' תמימה משיבת נפש כנפשך ונפש רבך אוה"נ. פה מרחץ מיידלינג כאור בוקר ליום ב' ב' אלול תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קז

הנה באתי במגלת ספר, כתוב בעטי עט סופר, אשר העלת' מצודתי בעז"ה בשיטות ראשונים ופוסקים בדין מצות צריכות כוונה:

א) שיטת הריף מראש צורים הרמ"בן ורא"ש ויתר ראשונים אראנו כי נקיט להלכתא דמצ"כ והוא מדשביק להא דשלחו לי' לאבוה דשמואל והא דרבא דאמר זאת אומרת ומביא לדר"ז אתכוין ותקע לי ש"מ דס"ל מצ"כ, וטרחו למצוא טעם דשביק לדשלחו לי' ודרבא ונקיט כיחידאי וכ' הר"אש דנקיט להלכתא כר"י בפסחים קי"ד ע"ב דהוכיח ש"ס שם דס"ל מצ"כ וכן מהא דר"ה כ"ח מוכח דס"ל מצ"כ הגם דרבנן בפסחים שם פליגו וס"ל אצ"כ נקיט כר"י דנמוקו עמו:

ויצאו גבורי כח להצילו מחצי השגות אשר יורו עליו המורים והנה הר"אש ירד להציל הרי"ף ולא הצילו מכל הקושי' למה נקיט כיחיד כר"ז נגד שלחו לי' ורבא דס"ל אצ"כ, וגם הא רבא הוא בתרא, ועיי' רז"ה, ורמ"בן הליץ בעד הרי"ף די"ל דרבא אפשר דס"ל מצ"כ, והא דמתרץ קושי' דאביי לא משום דס"ל הכי אלא דמיישב דלא תקשי על מאן דס"ל מאצ"כ, והא דאמר זאת אומרת לאו דס"ל הכי אלא זאת אומרת למאן דס"ל בכפאו דיצא ה"ה בתוקע לשיר ומחק הגרס' אלמא ס"ל מאצ"כ עיי' בו, והנה מ"ש דרבא בא ליישב דלא תקשי ולי' לא ס"ל באמת מצינו כ"פ כן, אבל כאן לא נראה כן דהכי לשון הש"ס אמר רבא לצאת ל"ב כוונה לעבור וכו' משמע דבא לומר דבר הלכה שיש בו נפקותא לדינא ולא ליישב מאן דס"ל מאצ"כ לחוד מה שאין בו נפקותא לדינא בא, ויותר

דוחק מ"ש דזאת אמרת היינו למאן דס"ל הכי, כיון דאין בו נפקותא לדינא דס"ל לרבא לאמת מצ"כ מה לו לומר זאת אומרת דלא נימא לדשלחו לי' דבשופר ס"ל צריכות כוונה הא לאמת הכי הוא דבשופר צריך כוונה ואפי' במצה ס"ל דצ"כ וכ"ז דוחק:

ונ"ל ליישב במרווח די"ל הא דס"ל לרבא באמת מצ"כ משום דקשי' לי' ממתני' דהי' עובר דלא מצא רק שינוי דחיקא לפרש אם כיוון לבו לאפוקי קיל חמור והוא שינוי דחיקא כמ"ש הרא"ש ויותר ראשונים, ולכן ס"ל לעצמו דמצ"כ כפשטא דמתני', אלא אם יש מקום לחלק בין מצה לשופר ליכא ראי' ממתני' דהי' עובר רק בשופר וכיוצא בו, אבל הא דשלחו לי' במצה אין שום ראי' ממתני' דלא כדשלחו לי', ורבא דס"ל דאין מקום וסברא לחלק ונראה לו ממתני' דבשופר מצ"כ ממילא מוכח גם במצה כן, ולכן אמר רבא ז"א התוקע לשיר יצא היינו מאן דס"ל במצה יצא אין סברא לחלק בין מצה לשופר וס"ל גם בשופר כן, ולכן ס"ל לדנפשי' גם במצה צ"כ וחולק על דשלחו לי' כי נראה לו ממתני' דהי' עובר דבשופר בעי כוונה ה"ה במצה וכדומה וא"ש:

וב"מש הרווחנו דאצ"ל דלא הי' לפני הרי"ף הגרסא כמו שהיא לפנינו אלמא קסבר מצות אצ"כ, י"ל לפ"מש מדאמר ז"א התוקע לשיר יצא ש"מ דס"ל הכי דאל"כ למאי נ"מ אמר זאת אומרת שלא נטעה לחלק הא הוא חולק לגמרי אפי' במצה ש"מ דס"ל דשלחו לי' הלכתא הוא, וכ"ז עד דלא הקשה עליו ממתני', ואם לא ס"ל לרבא הלכתא כוותי' דשלחו לי' לענין מה אמר ז"א התוקע וכו', אבל בתר דהקשה הש"ס, לפי סברתו דאין חילוק בין שופר למצה, ממתני' דהי' עובר וכו' ולא מצא לתרץ מתני' לדשלחו לי' רק בשינוי דחיקא, שוב לא מוכח דרבא דאמר זאת אומרת משום דס"ל הלכת' כוותי' די"ל איפכא דרצה בזה דמש"וה חולק הוא על דשלחו לי' אפי' במצה דנראה לו מפשיטות מתני' דהי' סובר דמצ"כ וכמ"ש וא"ש דס"ל לרי"ף דליכא הוכחה דרבא ס"ל מצא"כ ועיי':

וארווח לנו הא דטרח רבא לתרץ קושיותיו של אביי לא צ"ל דבא לתרץ למאן דס"ל הכי, די"ל דאביי דהקשה מהישן בשמיני בסוכה ילקה ע"כ דמצ"כ ובא להוכיח דשלחו לי' ס"ל לחלק בין מצה שכן נהנה לישן בשמיני, אבל רבא דס"ל בפשיטות דאין לחלק קשה לדשלחו לי' וע"כ דיש לחלק ותקשי לרבא דאמר זאת אומרת, וע"ז בא רבא לתרץ ומסיק לבסוף לצאת ל"ב כוונה לעבור שלא בזמנו ב"כ כך ס"ל לדשלחו לי', ונשאר בסברתו שאין מקום לחלק בין מצות מצה לשארי מצות ומש"וה חולק הוא על דשלחו לי' מכח מתני' דהי' עובר, וכל מה שאמר רבא בין מ"ש זאת אומר' וכו' ובין מה שהשיב לאביי יש בו נפקותא לדינא גם אי ס"ל לדנפשי' מצ"כ ועיי':

והנה יש מראשונים מביאי' ראי' מש"ס סוכה מ"ב ע"א דמקשה סתמא דש"ס מדאגבי' נפיק בי' והא שם אינו מכווין לצאת וס"ל לסתמא דש"ס דיצא ש"מ דהלכת' דמא"צכ ועיי' ר"ן שם ובה"גא בר"ה כ"ח, והנה מלבד דקשי' על שיטת הרי"ף מסתמא דש"ס, ביותר תמה אני על הרי"ף דמביא בסוכה סוגי' דשם הקושי' ותירוצא דאביי ורבא, ולפי שיטתו א"צ לכ"ז דהא פסק מצ"כ וצ"ע:

ואחר העיון עלה מלתא חדתא בדעתי ליישב שיטתו של הרי"ף, דלחלק יצא בין מצוה למצוה, והוא במצוה שאין בה מעשה הניכר כי היא מעשה של מצוה שיש במעשה או בדיבור זה ג"כ של רשות היינו שעושים לפעמים כך להנאתו או לצרכו, או שעושה דבר זה לצאת ידי מצוה אחרת ואין מעשה זה מיוחד למצוה שמחויב בה עתה בכ"הג איכא פלוגתא דתנאי אי מצות צ"כ או לא, והיינו פלוגתא דר"י ורבנן במרור שיש אכילת מרור של רשות ולהיכר, וכן במצה איכא אכילת מצה של רשות בפסח ובכל השנה, וכן בתק"ש יש של רשות שתוקע לשיר ולשורר או להעביר השד וכדומה ונהנה לתקוע בשופר וכ"כ קולות כמו של מצוה, וכן הישן בסוכה יש של רשות שערבה עליו סוכתו בכל אלו אין היכר במעשה עצמו שעושה ענין של מצוה ס"ל מצ"כ דע"י מחשבתו שעושה עכשיו דבר זה ומיחדו למצוה משוי לי' מצוה, אבל לקיחת ד' מינים אלו יחד וכ"ש אם אגדם ליכא כה"ג נטילה של רשות דאין בו הנאה ותועלת של רשות ליקח ד' מינים אלו יחד וליכא כמו לקיחה זו רק למצוה ומיוחד מעשה זה למצוה כ"ע מודים דא"צ כוונה דסתמא דלקיחה זו לשמה לשם מצוה קיימי, ועיי' בטורי אבן בר"ה כ"ח שכתב בפסח לכ"ע ל"ב כוונה כיון שהקדישו תחלה ואינו נאכל אלא למנויו סתמא לשמה נכנס לחלק כעין חילוק שלנו ודידן עדיפא טפי ומוסבר ביותר בטוב טעם ודעת והבן, ממילא נדחה ראי' ראשונים מקושי' דסתמא דש"ס בסוכה דבלקיחי' ד' מינים כ"ע מודים דמצות אינן צריכות כוונה ומיושב קושי' דידי על הרי"ף דמביא סוגי' דשם הגם דפסק מצות צ"כ צריך לתרוצא דאביי ורבא וא"ש נכון:

ונ"ל להוסיף דאית לי' לרי"ף ראי' לכל זה מכח קושי' תוס' בסוכה שם הא אביי הקשה לרבא כמה קושיות להוכיח דמצ"כ, וכאן מתרץ בשהפכו ונדחק ועיי' ר"ן שם, ולדברינו לק"מ הגם דס"ל לאביי בכ"מ מצ"כ, מודה בלולב דל"ב כוונה כמ"ש, ואתי' לן שפיר ליישב קושי' הט"א בר"ה הא ר"י ס"ל בפסחי' מצ"כ ואיך הקשה ש"ס בסוכה על ר"י במתני' הא מדאגבי' נפיק בי' לר"י לשיטתו לק"מ ונדחק דצ"ל דסתמא דש"ס ס"ל לר"י משום הכירא, וכבר קדמו הב"ח או"ח סי' תע"ה בזה עיי"ש ובקרבן נתנאל פסחי', והוא דוחק גדול גם אם נקבל דש"ס דסוכה ניחא לי' דאפשר ר"י להכירא קרי לי' מצוה, מנ"ל

להקשות על ר"י דלמא ס"ל מצ"כ והא פשטות דברי ר"י משמע דמצוה ממש קאמר וס"ל מצות צריכות כוונה, ולמ"ש א"ש במרווח דס"ל לסתמא דש"ס בפשיטות מסברא דליכא מי שס"ל כה"ג דמצ"כ מטעמא דכתיבנא:

ועיי' בריט"בא סוכה המכונה על שם רש"בא שהקשה מאחר דבז"הז גם ביום ראשון אין הלולב ניטל בשבת למה מביא הרי"ף הא דר"י במתני' אם הי' שבת וכו' וכ' ואפשר שלא הביא' אלא ללמוד מה שאמרו עלי' בגמר' מדאגבי' נפיק בי' עכ"ל עיי"ש ר' ולפ"מש א"ש דק"מל טובא הגם דפסק מצ"כ מ"מ בלולב מאצ"כ מדמקשה מדאגבי' וכו' ואביי מתרץ בשהפכו הגם דס"ל מצ"כ ש"מ ד' מינים שאני מכל מצות וכ"ז א"ש נכון בעז"הי:

ובדברינו אלו מצאנו מקום יישוב לפי' י"מ שברש"בא סוכה דמפרשי' בשהפכו נוטל אתרוג בימין ולולב בשמאל והקשה הרש"בא הא בדיעבד יצא בשלקחם בדרך זה, ועיי' מג"א סי' תר"נא ס"ק ט' שמביא שמ"כ כן בשם ר"ח, ואולי הוא הי"מ שמביא הרש"בא, ושפט המ"גא מזה דס"ל לר"ח דלא יצא בדיעבד ועיי' ט"ז ס"ק ד' דפשיטא לי' דיצא ולא הי' נגד עיניהם דברי הרש"בא שם דס"ל בפשיטות דיצא בדיעבד, ולפ"מש י"ל גם י"מ ור"ח הכי ס"ל דיצא בדיעבד אבל לכתחלה יקח הלולב בימין ואתרוג בשמאל וכך מצותו וסתמא מי שהפך דרך זה לקיחתו לאו לשמה קיימא ולמ"ד מצ"כ לא יצא ככל מצות, ושפיר מתרץ בשהפכו הגם דבדיעבד יצא מ"מ אין דרך לקיחה למצוה כך היא ממילא צריך כוונה, וכיון שלא כיון לא יצא משום חסרון הכוונה וא"ש עיי':

והא דלא מפרשי' י"מ ור"ח כרש"י שהפכו דרך גדילתו למטה ואגד למעלה כמו שפירש רש"י, נראה דזה גוונא רחיקא דלא שכיח שיקח שלא כדרך גדילת הלולב ואפי' שאינו נוטל במכוין למצוה אינו נוטל לולב עד"ז בראשו למטה, ולכן מפרשי' כשהפכו שנטל הלולב בשמאל דאין קפידא רק למצוה שיהי' בימין ושכיח דנוטל עד"ז או משום שלא ידע שצריך שיהי' לולב בימין והרי הולך ללמוד נענועים וגם זה לא ידע או כי שאינו מתכוין עכשיו למצוה אינו מקפיד כנ"ל, ורש"י דפי' שלא נטלו דרך גדילתו משום קושי' רש"בא דבדיעבד יצא, ול"ל מ"ש בישוב י"מ:

ול"מש יש מש"ס סוכה הנ"ל ממקום שהביאו ראי' דהלכתא כרבא דמאצ"כ, יש ראי' דמצ"כ דהא רבא אמר אפי' תימא כשלא הפכו משמע דתי' בשהפכו אתי ג"כ שפיר, ולפי פירוש הי"מ דשהפכו היינו שנטל הלולב בשמאל והא דלא יצא משום כה"ג לאו סתמא לשמה וחסרה הכוונה, והא רבא ס"ל מאצ"כ בכ"מ ואיך אמר אפי' תימא בשלא הפכו משמע דתי' זה ודאי א"ש אלא דיש גונא אחרינא ג"כ הא לדידי' לא סגי בשהפכו, מוכח דרבא ס"ל לנפשי' מצ"כ וכד"סל לרי"ף וכמ"ש רמב"ן דלנפשי' ס"ל מצ"כ, אלא

דרי"ף בעצמו מפורש כתב בשהפכו כפי' רש"י א"כ אין ראי' מרבא כמובן והא דל"א בשהפכו כי"מ דלא משמע לי' בשהפכו שנטל הלולב בשמאל דהלשון משמע לי' יותר כפי' רש"י וכ"כ הט"ז דלשון שהפכו משמע דלא נטלו דרך גדילתו וכ"כ מג"א משמעות לשון שהפכו ועיי' מחה"שק שם, והא דלא מתרץ אביי באמת בשנטלו בשמאל ולא הוי סתמא לשמה, אפשר לא ס"ל הך סברא דמש"וה לאו סתמא לשמה, או דלרווחא רצה לתרץ דינו דר"י גם למ"ד מאצ"כ ועיי':

ב) הרמ"בם הלכ' חמץ ומצה פ"ו פסק להא דשלחו לי' בכפאו ואכל מצה דיצא ובפ"ה מהלכ' שופר פסק דבעי כוונת שומע ומשמיע לצאת וסותר שיטתו, וכ' הר"ן דרמ"בם פסק כר"ז דאמר איכוין ותקע לי לצאת וכיון דלא מצינו מאן דפליג על דשלחו לי' לאבוה דשמואל נקוט כדשלחו לי' ומחלק כס"ד דרבא בין מצה שנהנה לשופר ודבריו דחוקים כיון דלרבא פשיטא לי' דאין לחלק או בכ"מ מאצ"כ או בכ"מ מצ"כ מנ"ל לרמ"בם לחלק וכבר תמה ע"ז בפ"רח סי' תע"ה, והנלפע"ד ליישב בנבין מנ"ל לרבא באמת בפשיטות דזאת אומרת דלמא דוקא באכילת מצה ס"ל הכי משום שנהנה, גם ליישב דקדוקו של פ"י למה אמר ז"א התוקע לשיר יצא למה פרט תוקע לשיר הול"ל ז"א מצא"כ וליישב כ"ז אומר אני דרבא ס"ל לאמת דיש לחלק בין מצה שכן נהנה לשופר ושארי מצות דאינם של אכילה דלא שייך שכן נהנה, ומ"ש הכפ"ת בתוקע לשיר שייך ג"כ שכן נהנה שנהנה מתקיעתו, הוא תמוה כמובן, ופ"י כ' דבמרור לא שייך שכן נהנה, ובפ"מג בפתיחה מסופק בזה, ובמח"כ הי' בהעלמה מהם לפי שעה תוס' פסחים קט"ו ע"א בסופו שכ' דיש חילוק בין אכילה לשופר וקאי על מרור די"ל דוקא במידי דאכילה ס"ל לרבנן אצ"כ, וכן הוא מצד הסברא דליכא חילוק בין מרור למצה לענין כוונת המצוה משום שכן נהנה היינו כיון שהמצוה שיאכל מצה וכיון שנהנה מן המצה כפי הנאת מצה נתקיימה המצוה המכוין שצותה תורה, וכן הוא באכילת מרור שיאכל דבר מר זכר לוימררו את חייהם וכן עשה ונהנה מה שצריך ע"פ מצות התורה הגם שלא כיוון לצאת, ומצאתי כתב כדברינו בדברי קדשו של אבא מאוה"ג זצ"ל שפשוט לו כן ואמת ונכון הדבר:

ואחר הוצעה זו אומר אני כי הוקשה לרבא על דשלחו לי' דכפאו ואכל מצה יצא וי"ל דוקא במצה שכן נהנה, הא ר"י בפסחי' ס"ל במרור דמצ"כ הגם דדומה למצה שכן נהנה, וכן משמע פשטות דמתני' פסחים שם כדאמר ר"ל זאת אומרת מצ"כ, הגם שיש לדחוק בלית לי' ירקא אחרינא ומשום הכירא, מנא לי' לדחוק גם אם יש לדחוק בדר"י משום היכרא וקרי לי' מצוה מנ"ל לדחוק כולי האי, ואי דס"ל כרבנן דר"י כיון דסתם מתני' משמע כר"י מנ"ל כרבנן, וגם י"ל רבנן לא פליגו רק במרור דרבנן ובמצה דאורייתא מנ"ל,

מכל זה שפט רבא דפשיט להו ממ"קא דמתנ' ס"ל מצ"כ ופסקו כוותי' ונדחקו במתני' דפסחי' ובר"י שם, והוא ממתני' דלקמן המתעסק לא יצא וכן השומע מן המתעסק לא יצא ובגמרא שם לימא מסייעא לי' לרבא דאמר התוקע לשיר יצא ומה לו לרבא להוכיח זה מדשלחו לי' ומתרץ דלמא האי תנא תוקע לשיר מתעסק קרי לי' עיי"ש, וי"ל דממתני' לא מוכח לי' לרבא תוקע לשיר דיש לדחוק לתוקע לשיר נמי מתעסק קרי לי' לכן הוכיח מדשלחו לי' במצה מוכח דאית לי' ממתני' דס"ל מאצ"כ והיינו מתני' דמתעסק ל"י וסתם מתעסק לאו שאינו מכוין למצוה, אלא שגם לעצמו של המעשה אינו מכוין לכן קתני מתעסק ול"ק מי שאינו מכוין, ועוד י"ל מדקתני שם מתעסקי' עם התנוקות וכו' והמתעסק לא יצא משמע דקאי על מתעסק עם התנוקות דלא יצא מטעם שכ' הר"ן דמינו מחריב הגם דמאצ"כ, ואי נימא דמצ"כ ומתעסק היינו תוקע לשיר דלא יצא משום דמצ"כ, לא קאי והמתעסק לא יצא על מתעסקי' עם התינוקות דהא גם שאינו מכוין למצוה אחרת לא יצא, וצ"ל דמתעסק לא יצא קאי בפני עצמו וכוונתו לשיר בלא כוונת מצוה ואין לו שייכות להא דמתני' מתעסקי' עם התינוקות הגם שאפשר לדחוק מ"מ פשטות דמתני' לא משמע הכי מזה נ"ל לדשלחו לי' דס"ל למתני' מאצ"כ אפי' בשופר כ"ש במצה וכל מידי דמצוה באכילה, ונדחקו במתני' דפסחי' ובדר' יוסי או דהכריע כמתני' דהמתעסק, והא"ש דאמר ז"א תוקע וכו' ומקשה פשיטא היינו הך ומתרץ דמ"ד התם אכול מצה וכו' והיינו שכן נהנה אבל בשופר לא קמ"ל תוקע לשיר יצא ולא משום דפשיטא לי' דאין חילוק, אלא מדס"ל לדשלחו לי' במצה יצא ע"כ צ"ל דאית להו ראי' משום מתני' דאצ"כ ולא ידע רבא רק מתני' דקתני בשופר מתעסק ל"י ש"מ הא תוקע לשיר יצא וכ"ש במצה וכדומה, והא"ש דאמר רבא ז"א תוקע לשיר ול"א סתם ז"א מאצ"כ דנתכווין למתני' דקתני בשופר מתעסק ל"י וש"מ תוקע לשיר יצא וה"ה וכ"ש בכל מצות וא"ש נכון ועיי':

וקודם שנבוא למטרת כוונתינו ליישב שיטתו של רמב"ם נקדים ליישב שיטות ראשונים דס"ל מאצ"כ דקשה עלייהו ראי' תוס' בפסחי' קט"ו דר"ח ע"כ ס"ל מצ"כ מדאמר אחר שמילא כריסו איך מברך ול"א אחר שיצא איך מברך ש"מ דס"ל מצ"כ ומדקאמר סתמא דש"ס הלכת' כר"ח ש"מ מטעמא דר"ח אחר שמילא כריסו, ואי מצ"כ בלא"ה א"א דאיך יברך כשכבר יצא ש"מ הלכת' מצ"כ, וליישב שיטות ראשונים דס"ל מאצ"כ בכ"מ, וגם לרמ"בם דס"ל בשופר צריך כוונה אבל במצה שכן נהנה ס"ל דאצ"כ קשה מש"ס דפסחים כהנ"ל, ונ"ל ע"פ שיטת רמב"ן במלחמות פסחים דלר"ח וקיי"ל כוותי' דמברך תחלה צריך ע"כ לצאת תחלה דאל"ה איך יברך ולא יצא דלא כתוס' שם וכ' דצ"ל לר"ח דמתני'

דמברך תחלה ויצא ושני' להכירא ואיירי בל"ל ירקא אחרינא דוקא דאל"ה פשיטא שלא יאכל מרור תחלה ולברך עליו ולא יעשה המצוה כתקונה לאכול מרור אחר מצה, והא דאמר ר"ל ז"א מצ"כ ודחוק לי' דמתני' בל"ל ירקא אחרינא אבל לר"ח צ"ל ע"כ בלא"ה אפי' אי מאצ"כ דמתני' בל"ל ירקא אחרינא כיון שע"כ מברך ויוצא תחלה, וכ' עוד לר"י דאמר אע"פ שהביאו לפניו וכו' צ"ל ששכח ולא בירך תחלה והוא דוחק, והי' יוכל לאמר דלר"ח צ"ל ע"כ מצוה דקאמר משום הכירא, וי"ל דלולי דס"ל לר"ח מסברא דנפשי' שא"א אחר שמילא כריסו יברך משום דמאצ"כ לא הי' חולק על ר"ה במה דס"ל דמצ"כ כיון דפשטות דמתנ' משמע דאיירי אפי' באית לי' ירקא אחרינא וגם לפי הפשוט כי ס"ל דמצ"כ לולי דנדחק מאי מצוה הכירא לכן הי' גם ר"ח מודה דמצ"כ דלא כרבנן דר"י, לכן אמר ר"ח מסברא אחר שמילא כריסו וכו' וסברא זו נראה לו לר"ח בוודאי והחליט בל"ל ירקא אחרינא בוודאי מברך תחלה ואין מנוס לתרץ מתני' רק בל"ל ירקא אחרינא וכן לר"י ע"כ צ"ל משום הכירא, וכיון דע"כ בעי לדחוקי במתני' ובר"י שוב אין שום ראי' דס"ל למתני' ור"י דמצ"כ וי"ל גם ר"ח ס"ל מאצ"כ, וא"ש נמי הא דסתמא דש"ס קאמר והלכתא כר"ח היינו במה דאמר אחר שמילא כריסו, ולא קאמר משום דמאצ"כ דלולי דר"ח הי' באמת הלכה דמצ"כ, אבל מאחר דמסתבר להלכת' כר"ח ממילא אין הכרח דמצות צ"כ ונקטי' דא"צ כוונה כרבנן בברייתא דאמרו במפורש אכלו שלא במתכווין יצא וא"ש נכון עיי':

ואחרי דברים הדברים האלו נבוא לביאור שיטתו של הרמ"בם דפסק כר"ז דאמר אכווין ותקע לי וכר"י דאמר בעי כוונת שומע ומשמיע למצוה די"ל גם דשלחו לי' ס"ל כוותי' ומצה שאני שכן נהנה וסברא זו וחילוק זה ס"ל ג"כ לרבא, אלא דרבא הוכיח דע"כ דשלחו לי' הוכיחו ממתני' דמתעסק לא יצא דמצ"כ דאל"ה מנ"ל אפי' במצוה של אכילה דמאצ"כ נגד פשטות מתני' ור"י בפסחים והיינו דרבא ס"ל כר"ה דס"ל אחר שמילא כריסו מברך שפיר, אבל לפי דס"ל לר"ח וסתמא דש"ס קאמר הלכתא כר"ח י"ל דשלחו לי' ג"כ הכי ס"ל וס"ל נמי כר"ז בשופר לא יצא ודוקא במצה ומרור אצ"כ וזו שיטתו של רמ"בם דפסק בשופר כר"ז ובמצה כדשלחו לי' דר"ז ודשלחו לי' לא פליגי אהדדי כנלפע"נד והוא דרך סלול עד"פ טובא ביישוב הרמ"בם בעזרת החונן דעת:

ג) הה"מ בהלכ' שופר כ' דרמ"בם מחלק בין מצה דעושה מעשה ובין שופר דעיקר מצוה השמיעה ועיי' לח"מ שכ' דהה"מ מפרש כן הא דקאמר מהו דתימא התם אכול מצה והא קאכל היינו דעביד מעשה משא"כ בשופר, וצ"ל למה לא כ' הה"מ חילוק בין מצה לשופר משום שנהנה וכי הי' בהעלם ממנו פי' רש"י דשאני מצה שכן נהנה, נ"ל דאזיל בשיטת

הרא"ה באו"ח סי' ר"ד דנאנס ואכל הגם שנהנה לבסוף ל"מ הנאה דהוי כתחלתו באונס וסופו ברצון דקיי"ל דאונס הוא, וכ' המג"א ה"ה בכפאו לאכול מצה ליכא משום שנהנה כיון דתחלתו באונס, ועיי' פ"י בר"ה דכתב דקמ"ל רבא זאת אומרת דלא שייך שכן נהנה כיון שכפאוהו ופשיטא לי' דכה"ג לאו נהנה הוא, ובמח"כת הי' נעלם ממנו לפי שעה שיטת הרא"ה לענין ברכה כמ"ש המג"א, וי"ל דהה"מ הכי ס"ל לכן לא מפרש דרמ"בם ס"ל בכוונת מהו דתימא אכול מצה שכן נהנה קמ"ל ורמ"בם נקיט לאמת לחלק בין מצה לשופר משום שנהנה דהא קיי"ל סופו ברצון אונס מקרי, ואם כי אפשר לומר דשלחו לי' לאבוה דשמואל לשיטתו שלחו לי' דס"ל דסופו ברצון רצון הוא אבל להלכתא קיי"ל כרבא בכתובות נ"א ע"ב דתחלתו באונס אונס הוא והא דשלחו לי' לאו הלכתא הוא, ולכן בחר לו הה"מ דרך אחר בשיטת הרמ"בם דס"ל בכוונת מהו דתימא משום דבמצה עביד מעשה וס"ל לרמ"בם זה לאמת להלכתא משום דר"ז לא פליג רק בשופר כדרך שכ' הר"ן ע"פ דרכו כנ"ל, והא"ש מה שהקשה הלח"מ דלא הביא הה"מ דכן מבואר בגמרא דיש מקום לחלק בין מעשה למלתא דתלי' בשמיעה, ולמ"ש א"ש דידע הה"מ דיש לפרש הך מהו דתימא כרש"י משום שנהנה ואין ראי' דיש מקום לחלק לאמת בין מצה דאיכא מעשה לשופר, לכן לא נסתייע לחילוק זה ממהו דתימא, אלא דרמ"בם ס"ל לחלק בהכי וס"ל בכוונת מהו דתימא כן, והא דלא ס"ל לרמ"בם לפרש מהו דתימא אכול מצה כמו שפיר"שי, י"ל דלא נראה לרמ"בם אפי' לה"א לחלק במצה משום שנהנה והוי כמתעסק בחלבים מה ענין שכן נהנה לכוונת מצוה ניהי דמתעסק לא הוי, אבל כוונת מצוה לכוין לשם מצוה ענין אחר כמובן, ולכן מפרש דה"א לחלק בין מעשה לשמיעה, ונקוט הך חילוק להלכתא דמלתא דמסתבר הוא:

ומה דקשה הא רבא לא נראה לו לחלק, צ"ל כמ"ש הר"ן, ולפ"מש ביישוב הרמ"בם ע"פ דרכו של הר"ן דרבא ג"כ ס"ל דיש לחלק והא דקאמר זאת אומרת היינו דשלחו לי' ע"כ ממתני' דמתעסק ל"י דייקו דמאצ"כ כן י"ל ע"פ דרכו של הה"מ דקאי רבא כהך חילוק בין מעשה לשמיעה כמובן ועיי':

ויש אתי ראי' לחלוקו של הה"מ מש"ס סוכה מ"ז דמקשה מדאגבי' יצא וכבר הבאנו שהקשה הב"ח וט"א הא ר"י ס"ל מצ"כ בפסחי' גבי מרור, וכתבו דס"ל מצוה משום הכירא, ובמ"חכ לא הועילו בזה דהא ר"י ס"ל עד שיכוין שומע ומשמיע, שוב מצאתי שהעיר על זה הפ"רח סי' תע"ה ונדחק דע"כ לא ידעו הך ברייתי' דר"י עיש, ולחלוקו של הה"מ א"ש דמר"י עד שיכוין שומע ומשמיע אין ראי' רק בשופר דמצ"כ דתלי' בשמיעה משא"כ בלולב, ור"י דפסחים ס"ל משום הכירא כמ"ש הב"ח:

ד) והנה לפי הר"ן בשיטת הרמ"בם ס"ל לרמ"בם בכל מצות דצ"כ חוץ במצה שכן נהנה, ולה"המ ס"ל לרמ"בם בכל מצוה שיש בה מעשה דאצ"כ חוץ בשופר דתלי' בשמיעה וכדומה לו, ונ"ל ראי' לשיטת הה"מ ממ"ש הרמ"בם בפי' המשניות בסוכה דשהפכו או הוציאו בכלי ואי ס"ל מצ"כ גם במצוה שיש בה מעשה ל"צ לכל זה וע"כ דס"ל להלכה כל שיש בה מעשה ל"צ כוונה, ועיי' תוס' יו"ט שם, אלא ממ"ש רמ"בם בהלכ' שגגות דוקא בשלא יצא ולא כ' כגון שהפכו או נטלו בכלי, נראה דס"ל כיון שלא התכוין למצוה לא יצא דלא כה"המ, וכן הקשה בכפות תמרים על הה"מ, ולפ"עד לק"מ דבש"ס מקשה מדאגבי' נפק בי' ולא ידע איך אפשר דאגבי' לא יצא ומחדש אביי בשהפכו ונטלו שלא כדרך גדילתן, וק"מל דכל שלא כדרך גדילתו אפי' דיעבד לא יצא וכ"כ הרי"ף שם חידוש דין זה, ורבא מחדש דין באופן אחר שנטלו בכלי דרך בזיון דלא יצא, אבל הרמ"בם שכ' ב' חדושי דינים אלו בהלכ' לולב, סתם בהלכ' שגגות וכ' ודוקא כשלא יצא, והאופנים שאפשר שנטלו ולא יצא כבר כתובים אצלו בהלכ' לולב וא"צ להאמר כאן, אבל בפי' המשניות הוצרך להעתיק תרוצי דאביי ורבא דמשם יוצאים ב' חדושי דינים אלו שלא כתבם בפי' המשניות בשום מקום, כנ"ל פשוט וברור, ומינה דהעיקר כה"המ ועיי':

ה) הרמב"ם בהלכ' ק"ש פ"ב כ' דקורא להגיה יצא ובלבד שיכוין בפ"ר והקשה בלח"מ פ"ב משופר הא הרמב"ם ס"ל בשופר דמצ"כ, ולמה בק"ש ס"ל דאצ"כ, ומ"ש ובלבד שיתכוין בפ"ר היינו כוונת המלות כמ"ש הכ"מ וכמו בשופר דצריך שיכווין כיון דליכא מעשה דעיקר בשמיעה תלי' כן בק"ש דדבור בעלמא הוא יהיה צריך כוונה עיי"ש באורך, והנה קושייתו קשי' ביותר לשיטת הר"ן לרמב"ם דוקא במצה ס"ל דא"צ כוונה מפני שנהנה, ובכל שארי מצות דלאו דאכילה צריך כוונה קשה למה בק"ש א"צ כוונה, ולח"מ כ' גם להה"מ שלחלק יצא בין מצוה דאית בה מעשה גם במלתא דתלי' בדבור כשופר יחשב, והרגיש בעצמו שיש לחלק, אלא שלא נראה לו לחלק, והנה מ"ש דדבר דתלי' בדבור לשופר דמי', באמת שיטת הרבינו יונה שכן היא דבתפלה וברכה לכ"ע צריך כוונה ובשופר הא פליגו אמוראי ושקיל וטרי בה טובה נראה דס"ל דתק"ש עדיפא ממלתא דתלי' בדבור כתפלה וברכה ולרמב"ם דס"ל דשופר דלזכרון בא בעי כוונה כיון דלית בה מעשה כ"כ כ"ש בתפלה וברכה וקשי' ממ"ש בהלכ' ק"ש דל"ב כוונה:

וליישב קושיית לח"מ ע"פ חילוקו של הה"מ בשיטת הרמב"ם נ"ל בהקדם ליישב שיטת הרבינו יונה מה דהקשו עליו מקושי' על רבא ממתני' דברכות אם כיוון לבו שאני התם דליכא מעשה רק דיבור בעי כוונה, ולפמ"ש הלח"מ דשופר ודבר דתלי' בדיבור שוים א"ש דמקשה לרבא דס"ל התוקע לשיר יצא הגם דליכא מעשה מקשה שפיר ממתני'

דברכות, אלא הא הרבינו יונה לא ס"ל הכי וס"ל דשופר הגם דלא בעי כוונה דבר דתלי' בדיבור לכ"ע בעי כוונה וקשה כהנ"ל ועיי' ט"א וצ"ע:

וליישב נ"ל בשנאמר מילתא בטעמא בכוונת הרבינו יונה דלא נחית לחלק בין איכא מעשה או ליכא מעשה גם עקימ' שפתיו איכא מעשה, אלא שנכנס לחלק דבר שיש בו מעשה ואפשר למעשה זה שיעשה למצוה בלא כוונת הלב אין למחשבה וכוונה ענין כלל למצוה שעושה וזהו טעמא דמ"ד מאצ"כ, אבל תפילה וברכה שהעיקר שיכוין לבו לפני מי עומד ופירוש המילות שאמר ואמרו ז"ל ולעבדו בכל לבבכם איזהו עבודה שהיא בלב זו תפילה שאחר כוונת הלב הן הן הדברים שיקובלו לפני יודע מחשבות ואמרו תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, ולשון קולמס הלב מה שיש בלבו, וכן בברכה שיודה וישבח לה', ואם לבו בל עמו אין זו תפילה ואין זה שבח, וכיון שעיקר המחשבה וכוונת דברים תלי' ג"כ במחשבת הלב שיתכווין לשם מצוה ואם מברך בלא שיכוין לשם מצוה אינו יוצא ידי חובתו, משא"כ כ"ז במצוה שע"י מעשה שהמעשה העיקר ואין ללב חלק בו, גם לכוין בלבו לשם מצוה אין צריך כי אין למחשבה וכוונה חלק בקיום המצוה, כנ"ל להסביר בטוב טעם ודעת, בעזרת החונן דעת:

ואומר מעתה בק"ש לפמ"ש הרשב"א ברכות דפלוגתא דתנאי אם צריך לכווין יותר מפסוק ראשון לא לענין כוונה למצוה פליגו אלא בכוונת פירוש המילות שאומר דפ"ר הוא קבלת עול מלכות צריך שיכווין פי' המלות דאל"ה לא קבל עליו עמ"ש ובכוונה דלבא תליא מלתא, אבל בשארי פרשיות ס"ל לר"מ דל"ב כוונה פי' המלות דקורא בתורה וגזה"כ היא להוציא מפיו ויוצא מבלי שיכווין פירוש המלות וכ' הרשב"א ועוד הא דמקשה ש"ס בברכות ובר"ה ש"מ מצ"כ הגם דכוונה בק"ש היינו פי' המלות, משום דס"ל דמתני' סתמא קתני אפי' בפרשיות שבק"ש דל"ב פי' המלות וע"כ צריך כוונה היינו לשם מצוה עיי' בו:

ולפמ"ש לשיטת הרבינו יונה דס"ל בתפילה וברכה בעי כוונה למצוה היינו משום דצריך כוונה פי' המלות בעי ג"כ כוונה למצוה דבמחשבה ובתבנא דלבא תלי' כמ"ש כי כן בפרשיות שבק"ש חוץ מפ"ר למ"ד דל"ב כוונת פי' המלות גם כוונה לשם מצוה ל"צ דסגי במעשה אמירה דעקימת שפתיו כמו כל מצוה דתליא במעשה דגופו בלי ידיעה וכוונה מה שאומר כן הדבר הזה, וש"ס דמקשה ממתני' דברכות משום דמשמע ליה דמתני' גם בפרשיות ק"ש קאי דבעי כוונה הגם דלא צריך כוונת פי' המלות ודמי' למצה ושופר ומיושב שיטת הרבינו יונה:

ונבא ליישב הרמב"ם דס"ל כמ"ד דאין צריך כוונת פי' המלות רק בפ"ר כר"מ וכרבא, ממילא א"צ ג"כ כוונה בשאר פרשיות ובפ"ר דבעי כוונת פי' המלות צריך ג"כ כוונה למצוה, ולמעיי' בלשונו בהלכ' ק"ש יראה כי כן כוונתו שכ' ב"פ שצריך לכוין בפ"ר, ואלו הן ב' כוונות פי' המילות וכוונת מצוה לצאת, ובפרשיות ק"ש ל"צ פי' המלות ממילא גם כוונה לצאת אינו צריך, וס"ל נמי לחלק בין שופר לשארי מצות דלא כרבינו יונה דבשופר זכרון תרועה כתיב מלתא דתלי' בזכרון ומעשה בלא זכרון בלבו ומחשבתו לא מהני ויש למחשבה חלק במצוה צריך ג"כ כוונת הלב לצאת ידי מצוה וזהו טעמא דר"ז דאמר איכווין דלא כרבא דמדמה להו אהדדי כמ"ש הר"ן וההמ"מ דס"ל לאמת כחלוקא שמחלק הש"ס, ומיושב הרמב"ם על נכון בעזה"י:

וכ"ז א"ש לשיטת הה"מ בשיטת הרמב"ם אבל לשיטת הר"ן בכוונת הרמב"ם דוקא במצה ל"צ כוונה משום שכן נהנה לא יועיל לנו כל מ"ש כמובן ועכצ"ל כמ"ש הלח"מ דס"ל לרמב"ם דכוונה דפ"ר היינו כוונת מצוה ודוקא פ"ר בעי כוונת מצוה, ועיי' טורי אבן דתמה על שיטת רמב"ן מה לי פ"ר ומה לי פרשיות שבק"ש, ולפמ"ש יש חילוק רב והא בהא תלי', אלא דרמב"ן הא לא נחית לחלק בכך דהא כ' כיון דקיי"ל כרבא וכר"מ ממילא הלכת' דמצ"כ ועיי':

ודע דצל"ע על הרמב"ן דכ' דר"מ ס"ל מצ"כ, מש"ס עירובין דמבואר שם מאן דס"ל זוג א' ס"ל מאצ"כ, והא ר"מ ס"ל בברייתא זוג א' א"כ תקשי דר"מ אדר"מ, הגם דרמב"ן כ' דלאמת י"ל מאן דס"ל זוג א' ס"ל מצ"כ מ"מ הא שקלא וטרי דש"ס כולה אזלא למ"ד זוג א' ס"ל מאצ"כ ואיך אפשר הא ר"מ ס"ל צ"כ, ויש מזה ראי' לשיטת רבינו יונה לחלק בין מעשה לדיבור וע"פ מ"ש טעמו ונמוקו, אבל לרמב"ן צלע"ג:

ועיי' כ"מ הלכ' ק"ש פ"ב שהקשה מדכ' הרמב"ם אפילו בקורא להגיה יצא הא ש"ס משני אפי' למ"ד מאצ"כ בקורא להגיה לא יצא ועיי' מג"א סי' ס' וסי' ס"ג, והנלפע"ד דרמב"ם ס"ל בקורא להגיה שלא דקדק באותיותי' ועיי' תוס' ברכות, ודבר זה אם לא דקדק באותיותי' אם יצא תלי' במתני' שם ט"ו ע"א וקיי"ל הלכת' דיצא וש"ס מתרץ מתני' למ"ד מאצ"כ כהאי תנא דס"ל לא דקדק באותיותי' ל"י, והרמב"ם דפסק להלכתא דיצא שפיר כ' אפי' בקורא להגיה והיינו דלא דקדק באותיותי' והבן:

ו) שיטת הרז"ה ורשב"א דנקטו להלכה כדשלחו לי' וכרבא דמאצ"כ בכל מצות, ורמב"ן במלחמות כ' דהלכת' דמצ"כ דהא ר"ה בפסחים ס"ל מצ"כ וכן ר"ח דאמר אחר שמילא כריסו וכו' משמע הא לא"ה הוי א"ש ש"מ דס"ל מצ"כ והיא ראי' תוס', ותוס' מוסיף והולך מדקאמר הלכה כר"ח ש"מ דלולי סבר' ר"ח הוי א"ש ש"מ דהלכת' מצ"כ, וכבר

יישבנו כ"ז באות ב', ועוד נ"ל ע"פי שיטת רוב ראשונים וכן היא שיטת הרשב"א בתשובה שמביא ב"י סי' תע"ב דיוצא מצות כריכה בח"ש, וכ' הפר"ח דגם כשאוכל חצי שיעור תחילה ג"כ ס"ל לר"ח אחר שמילא כריסו איך יברך ועיי' ש"א סי' ע', לפ"ז לק"מ דר"ח ס"ל מאצ"כ והא דאמר אחר שמילא כריסו דגם אם אכל רק ח"ש איך יברך, וכן סתמא דש"ס קאמר הלכתא כר"ח דאפי' יאכל ח"ש אין ראוי' לברך אחר שמילא כריסו כנ"ל פשוט:

אלא דיש לשדות בי' נרגא בקושי' הב"ח על דסוברים דיוצא בט"ר בח"ש מדאמר ר"ל ש"מ ממתני' מצ"כ, מנ"ל דלמא מתני' בשאכל ח"ש, ומ"ש הפר"ח דהי' להו לתקן שיאכל כזית תחילה ולא יצטרך לאכול שני', אין בדחי' זו כלום למה יתקנו כן הלא טוב שיאכל מרור עם או אחר המצה ולא קודם למצה הרבה, והנלפע"ד לפמ"ש הרא"ש דלא היה צריך לאכול כזית מרור דלאו אכילה כתיב בי', אלא מדצריך לברך לאכול ואין אכילה פחות מכזית, לפ"ז אם אכל ח"ש ולא ברך כבר יצא י"ח מרור, ואם בירך הוא דובר שקרים לנגד ה', אבל ידי מצוה יצא וכן ס"ל לש"א סי' ע' בשיטת הרא"ש, והא"ש דאמר ר"ל ש"מ מצ"כ דגם אם מתני' בשלא אכל רק ח"ש מ"מ כבר יצא ידי מצות מרור דלא בעי כזית רק כדי שיוכל לברך לאכול וא"ש:

וכי כן הדרא הקושי' על הרז"ה ורשב"א מדר"ח דגם אם לא אכל רק ח"ש כבר יצא יד"ח מרור ומה לו לר"ח ולסתמא דש"ס לומר משום דאחר שמילא כריסו איך יברך בלא"ה הא כבר יצא ואיך יברך:

אלא דכ"ז כתבנו לפי דס"ל לש"א בכוונת הרא"ש דיצא כשאכל ח"ש רק דבירך על אכילה שלא צריך, אבל אנכי לא כן עמדי וכבר ביארתי בתשובה באורך דכוונת הרא"ש דלולי הברכה לא היו מצריכים חכמים לאכול כזית כי מד"ת יוצא בח"ש דלא כתיב בי' אכילה, אבל מכיון שתיקנו חכמים לאכול דאינה פחות מכזית תיקנו שיאכל דוקא כזית ואינו יוצא מדרבנן בפחות מכזית כדי שיוכל לברך וצונו לאכול והוא כזית, ממילא כשלא אכל כזית הגם שלא בירך לא יצא דבעי דוקא כזית מדרבנן בזמן שמרור דאוריית' וה"ה עכשיו כנ"ל ברור ואמת בכוונת הרא"ש ושם בארה, והא"ש מ"ש לדחות ראי' רמב"ן מר"ח וסתמא ש"ס דאמר הלכת' כר"ח, ולקושי' הב"ח מדאמר ר"ל ש"מ מצ"כ ולא מוקי מתני' בשאוכל ח"ש צ"ל כמ"ש הקרבן נתנאל דגם זה דחוק ליה לר"ל כמו דדחיק ליה למוקמי מתני' בל"ל ירקא אחרינא ומהא דמייתי מר' יוסי דס"ל מצ"כ מדאמר אע"פ ולא מוקי דר"י בשאכל רק ח"ש לק"מ דאי ר"י כשאכל תחילה ח"ש פשיטא דמביאים לו

אח"כ חזרת, וע"כ דאיירי אפי' אכל תחילה שיעור שלם וקמ"ל דמביאים לו עוד משום דמצ"כ, או משום הכירא וא"ש ועיי':

ז) שיטת רשב"ם שבר"ן ר"ה וברבינו יונה ברכות גם אם מאצ"כ מ"מ כשמתכוין שלא לצאת לא יצא, וכן היא שיט' תוס' ורא"ש סוכה דכשמתכוין שלא לצאת בנטילת לולב עד אחר הברכה לא יצא, ובטורי אבן הקשה מערובין דמ"ד דמוציא זוג זוג משום דס"ל מאצ"כ ועובר בב"ת יכווין שלא לצאת ולא יעבור, ונ"ל דוודאי אפשר שיכווין שלא לצאת אלא כיון דצריך לכוין שלא לצאת תכשיט הוא דאין רגילים בב' זוגות שמא ישכח לכוין שלא לצאת ויעבור בב"ת ועיי' טו"ז סי' רנ"א שכ' דמשו"ה לא כ' המחבר הך תקנה שיכווין שלא לצאת שמא ישכח לכוין שלא לצאת, ותהי' הברכה אחר שיצא, כ"ש דיש לחוש שישכח לכווין ויעבור בב"ת כנ"ל, ונ"ל שלזה כיוון רש"י בעירובין שכ' דעובר בב"ת ומשוי לי' משוי, ולפי הפשוט אין לו מובן מה שהוסיף דמשוי ליה למשוי ולא סגי ליה דעובר בב"ת, ולמ"ש א"ש דהי' קשה לרש"י יכווין שלא לצאת, אלא דכל מניח ב"ז צריך לכווין שלא יעבור זה משוה ליה משוי שאין רגילי' בב' זוגות ולא תכשיט הוא והבן:

עוד הקשה הט"א מהא דמתן ד' שנתערב במתן א' יכוין שלא לעבור, והיא קושי' עצומה, ואחר התבוננות מצאתי לה מקום יישוב, ע"פ מ"ש לעיל בשיטת רבינו יונה דבתפילה וברכה לכ"ע בעי כוונה והסברנו בתפילה וברכה דעיקר מחשבת הלב שמכוין מה שמוציא מפיו הכוונה פועלת בהם וצריך מחשבה לצאת, ואומר עתה כי רשב"ם דלא נחית לחלק בין דבר דתלי' במחשבת הלב לבין דבר דלא תלי' במחשבת הלב בשני' או דמצ"כ או דאצ"כ אבל יצא לחלק לענין אם מכוין שלא לצאת דבר דלא תלי' רק במעשה ואין למחשבה חלק בו לא אתי מחשבה שלא לצאת ומבטל מעשה דסגי בלי מחשבת לבו, כעין הא דאמרי' לא אתי מחשבה ודבור ומבטל מעשה עיי' בקידושי' ר"פ האומר, אבל בתפילה וברכה דתלי' במחשבה הגם דל"צ כוונה לצאת וסתמא לשמה, אבל כשמכווין שלא לצאת לא יצא דאתי מחשבה ומבטל מחשבה, ועיי' שבועות פ' ש"ש בתרא, ומיושב קושי' ט"א ממתן ד' דלא מהני כוונה לבטל מעשה שעושה, ולק"מ ג"כ מעירובין דלא אתי מחשבה ומבטל מעשה דהנחת תפילין:

וא"ש ג"כ מה דקשה על רשב"ם מש"ס פסחים דאמר ר"ל ש"מ ממתני' מצ"כ דלמא מתני' בשמכווין שלא לצאת, ולמ"ש לק"מ דלא אתי מחשבה ומבטל מעשה דאכילת מרור, ויש לי ראי' לחילוק זה מן מ"ש הר"ן בשם רא"ה דכפאו ואכל מצה כשיודע שהוא פסח וזה מצה, דאל"ה לא יצא, וכיון שיודע שזמן מצוה הוא ויודע שזה מצה ואינו רוצה לאכול מכווין שלא לקיים המצוה באכילה זו עכ"פ אינו רוצה לצאת ומ"מ יצא,

וזה דלא כרשב"ם, ומיד אח"כ מביא הר"ן שיטת רשב"ם לענין הבדלה, וזה שני דברים הסותרים זא"ז וצע"ג, ולמ"ש א"ש דרשב"ם לא אמרה רק בברכה וכדומה וכיוצא בו אבל לא במעשה כמו אכילת מצה וא"ש נכון:

וי"ל בדברינו שיטת י"א שברשב"א כשהפכו שנטל הלולב בשמאל והקשה הרשב"א הא יצא בדיעבד ולמ"ש י"ל דמיירי שמתכוין שלא לצאת אלא דלא אתי מחשבה ומבטל מעשה המצוה אבל כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו מהני וכשנטלו שלא כדרך נטילה למצוה כתקנה ניכר שאינו רוצה בנטילה זו לשם מצוה ולא יצא דיעבד מפני מחשבתו שחשב שלא לצאת והבן:

אלא בדברינו אלו יכונו בשיטת רשב"ם, אבל תוס' וראש"ש סוכה כתבו כן לגבי נטילת לולב, הרי ס"ל גם לגבי מעשה מהני כוונה להיפוך וקשה קושי' ט"א הנ"ל, וקושי' מערובין י"ל עפמ"ש לעיל דמשוה לי' משוי אבל ממתן א' במתן ד' קשה, וכן מפסחי' מדאמר ר"ל ש"מ מצ"כ, ולקושי' זו יש לומר דלא ניחא לי' לר"ל למוקי מתני' בשמכווין שלא לצאת כמו דלא ניחא לי' למוקי מתני' בלית לי' ירקא אחרינא, ועוד י"ל כיון דלא ניחא לי' לומר דמתני' בל"ל ירקא אחרינא, ובאית לי' בוודאי היה להם לתקן ביותר שיאכל דבר אחר משיכווין שלא לצאת שמא ישכח לכווין וכבר יצא ועשה המצוה שלא כתקונה וכראוי' לה לאכול עם או אחר המצה, אבל קושי' ט"א צ"ע:

עוד קשה לי על תוס' ממ"ש בפסחים דר"ח ס"ל ע"כ מצ"כ מדאמר אחר שמילא כריסו וכו' ולא אמר משום שכבר יצא ש"מ מצ"כ, וכן מדקאמר ש"ס הלכת' כר"ח מטעמו ש"מ דס"ל מצ"כ, ולתוס' לשיטתו בסוכה כשמכווין שלא לצאת לא יצא י"ל משו"ה אמר ר"ח אחר שמילא אפי' אם מכווין שלא לצאת תחילה ואין ראוי' לברך אחר שמילא כריסו וכן ש"ס אמר הלכת' כר"ח ומטעמי' דנ"מ אפי' מכווין שלא לצאת תחלה וצלע"ג:

ח) שיטת הרא"ה שבר"ן דוקא כשיודע שהוא מצה ופסח היום, אבל אם סבור שאינו מצה או דליכא פסח לא יצא, ומביא ראי' לדבריו מדשלחו כפאו ואכל מצה ולא שלחו אכל שלא במכווין יצא ש"מ דוקא שידע שהוא מצה ופסח ולא רצה לאכול, וכ' בט"א טעמא דמלתא דאם לא ידע לא יצא דהו"ל כמתעסק דלא יצא, והוא כשיטת רבינו שמואל דמכווין שלא לצאת לא יצא, והמחבר סי' תרע"ה כ' דוקא ביודע שהוא מצה ופסח, נראה דס"ל דגם שאינו רוצה לעשות המצוה יוצא דלא כתוס' וראש"ש סוכה, ומ"מ י"ל דס"ל כשיטת רשב"ם בדבר דתלי' בדבור כמו תפלה וברכה לא יצא כמו שחלקנו לעיל, ובטו"ז סי' תרנ"א ס"ק ה' טרח למצוא טעם שלא כ' המחבר שיכווין שלא לצאת כמ"ש תוס' וראש"ש, ולפמ"ש המחבר לא ס"ל כתוס' וראש"ש:

ועיי' ס' תפ"ט סעיף ג' במחבר וברמ"א אם הי' דעתו שלא לצאת ובמג"א ס"ק ח' דחושש לדסוברים מאצ"כ לכן כ' שיתכוין שלא לצאת הרי דס"ל דמהני כוונה שלא לצאת, וי"ל דוקא היכא דליכא כוונה ולמ"ד דיצא דוקא כשאינו מתכוין עכ"פ להיפוך, אבל במצה אפי' למ"ד צריכה בכ"מ, במצה א"צ שכן נהנה הו"ל כמכוין בהא ס"ל למחבר דלא מגרע כוונה שבטל המעשה שכן נהנה במכוין ולא עשה מחשבה לבטל המעשה שכן נהנה והבן, לפ"ז בלולב דחש המחבר למ"ד אצ"כ עיי' מג"א ס"ק י"ב מהני כוונה להיפוך וצריכים למ"ש הט"ז ומג"א:

ט) שיטת ר"יו שבב"י סי' תע"ה דכשאינו יודע שהוא פסח או מצה יצא ודשלחו לי' בהכי איירי, וקשה עליו דקדוקו של הרא"ה ודשלחו כפאו ואכל, הול"ל אכל מצה שלא במתכווין או לא ידע, והכפ"ת כ' מדשלחו לי' כפאו ואכל מצה, ולא שלחו בהאי לישנא כפאו לאכול מצה ש"מ דבשע' שאכל לא ידע שהוא מצה אלא אח"כ נודע לו שאכל מצה והיינו כפאו לאכול ולא ידע מהו ואח"כ נתוודע לו שאכל מצה אלו דבריו ז"ל, אלא דעדיין אין מיושב למה נקטו דכפאו הול"ל אכל מצה שלא במכווין, או לא ידע ואכל מצה:

וליישב כל זה נ"ל, דלכאור' שיטת ר"יו צריך עיון כיון דלא ידע דמצה היא הו"ל כמתעסק ולכ"ע לא יצא וכ"כ בט"א שזהו באמת טעמא של הרא"ה דלא יצא וצ"ע על הרי"ו, ונ"ל דר"יו ס"ל כיון שאכל יצא שכן נהנה כמו מתעסק בחלבים ועריות שחייב שכן נהנה, הגם דלא ס"ל לרבא אי מצ"כ דיצא משום שכן נהנה, דוקא במקום כוונה למצוה לא מהני שכן נהנה הגם שנהנה, מ"מ מחסר' מחשבה לייחד הנאה זו למצוה, אבל אי מאצ"כ, רק מתעסק לא יצא כיון שלא כיוון למעשה שעושה, בזה הדרינן לכללא דכל שנהנה ל"מ מתעסק שהרי נהנה כמו מתעסק בחלבים ועריות כנ"ל ונכון, ורא"ה דס"ל דכשאינו יודע שהוא מצוה לא יצא דהו"ל כמתעסק הגם שנהנה והו"ל כמתעסק בחו"ע, נ"ל דרא"ה לטעמי' שבתשובה רשב"א ומובא בב"י סי' ר"ד דמי שאכל מחמת שאנסוהו לאכול אינו מברך דקיי"ל תחילתו באונס וסופו ברצון אונס הוא, וכ' המג"א שם לפ"ז ה"ה בכפאו לאכול מצה לאו ו נהנה מקרי דהא אנוס הוא עיי"ש, לפ"ז להרא"ה לשיטתו בכפאוהו לאכול ולא ידע שהוא מצה מתעסק הוא מה תאמר הרי אכל והרי נהנה, הא נהנה באונס לאו נהנה הוא דתחילתו באונס וסופו ברצון אונס הוא וכשלא ידע שהוא מצה מתעסק גמור הוא, ולכן דוקא כשידע שהוא מצה יצא דמאצ"כ ומתעסק ליכא דהא יודע מה שאוכל ור"יו לא ס"ל כרא"ה אלא כתשוב' רשב"א דחולק על הרא"ה דתחילתו באונס

נהנה מקרי ס"ל הכי נמי לאו מתעסק הוא שכן נהנה הגם דבאונס באה לו הנאה זו וא"ש ועיי':

ואחר הוצעה זו מדוקדק היטב לשיטת רי"ו הא דלא שלחו אכל שלא במכוין או לא ידע שהוא מצה דיצא דקמ"ל אפי' כפאו ואכל מצה דאיכא תרתי דלא ידע שהוא מצה רק אח"כ ידע שאכל מצה כמ"ש הכפ"ת יצא וה"א דוקא כשאכל מרצונו רק דלא ידע דאוכל מצה יצא דלאו מתעסק הוא דהרי נהנה, אבל כשכפאו לאכול דתחלתו באונס ה"א דמתעסק הוא דלא שייך שכן נהנה כיון דאנוס הוא כדס"ל לרא"ה קמ"ל דמ"מ יצא דגם זה לאו מתעסק הוא אלא כמכוין מפני שתחלתו באונס, מקרי נהנה, ומשום כוונת המצוה לצאת מאצ"כ ומיושבי' הדקדוקים לר"יו, ומיושב נמי הא דשלחו כפאו ואכל מצה ולא שלחו יותר דתוקע לשיר יצא דלא נטעה דוקא אכל מצה, ועיי' פ"י, ולמ"ש א"ש דקמ"ל טובא אפי' כפאו ולא ידע שזה מצה דה"א הו"ל כמתעסק קמ"ל הגם דכפאו ותחילתו באונס מ"מ נהנה מקרי ולא מתעסק ויצא ועיי':

י) המחבר סי' תע"ג התנה בכפאו ואכל מצה יצא דוקא כשיודע שהוא מצה הא לא ידע לא יצא כשיטת הרא"ה, וצ"ל דאי לא ידע הו"ל כמתעסק וצ"ל כיון דאנוס הוא הו"ל כמתעסק ולא אמרינן דהו"ל כמתעסק בחלבים ועריות שכן נהנה ע"כ דס"ל כשיטת הרא"ה כיון דע"י אונס בא לו לאו הנאה היא אבל כשיודע יצא הגם דנקיט המחבר להלכה דמצ"כ בכ"מ, מ"מ במצה פסק שיצא מהטעם שכ' בב"י כמ"ש הר"ן מפני שנהנה ודמי' למתעסק בחלבי' ועריות כמהו דתימא של רבא ואם ס"ל כ"כ שכן נהנה דמחשבים במקום כוונה לצאת מכ"ש שלא יהי' כמתעסק מפני שנהנה כשלא ידע שהוא מצה דיותר מסתבר שלא יהיה כמתעסק בעלמא מפני שנהנה מלומר דאצ"כ מפני שנהנה, וקשה על המחבר איך אחז החבל בשני ראשין דכשאינו יודע אינו יוצא דהו"ל מתעסק וע"כ צ"ל מפני שאנוס ל"מ הנאה, ופסק בידע דיצא הגם בכ"מ מצ"כ שאני מצה שנהנה תינח אם אכל מעצמו, אבל כפאו ואכל למה יצא, ועיי' מג"א סי' תר"ד שכ' דמחבר ל"ל כר"א מדפסק בכפאו ואכל מצה יצא, א"כ קשה למה בלא ידע שהוא מצה דלא יצא וצלע"ג:

והנה הרמ"א שתיק לי' למחבר בהא דכפאו ואכל מצה, ובסי' ר"ד פסק כרא"ה דאינו מברך, וכיון דפסק כרא"ה איך שתק לי' למחבר בכפאו ואכל דיצא שכן אכל ונהנה הא לרא"ה ליכא הנאה, וסתר שיטתו ומהתימא שלא הרגיש המג"א בסי' ר"ד בזה, והתמיה כפולה על רמ"א ועל המג"א וצ"ע:

וביישוב כ"ז אפשר י"ל דרמ"א שתיק לי' להמחבר בכפאו ואכל מצה ומודה לו בעיקר הדין כרמב"ם ולא מטעמי' דמחבר דמביא בב"י חילוקו של הר"ן משום שנהנה, אלא כמ"ש הה"מ לחלק בין מעשה ש"כ לשופר דזכרון תרועה כתיב ותלי' בשמיעה צריך כוונה לפ"ז ל"ק ממה שפסק בסי' תס"ד כרא"ה, והב"י דמביא רק חילוק של הר"ן דמצה שאני שכן נהנה והוי כמתעסק בחו"ע ופסק דכפאו יצא צ"ל דל"ל כרא"ה וכן נראה מדהשמיט בסי' ר"ד בש"ע הך דינא של הרא"ה וכמ"ש מג"א דס"ל למחבר לדינא כרשב"א בתשובה דחולק על הרא"ה:

והנה בתשוב' רשב"א לא כ' טעם לחלק בין תחילתו באונס וסופו ברצון להא דאנסוהו לאכול, נראה דרשב"א לא חש להשיב דפשיט לי' דלא דמי' דס"ל דטעמא דרבא בתחלתו באונס וסופו ברצון דנגרר הסוף בתר תחילתו באונס דהרי אמר רבא התם אפי' הלך לו ושוכרתו מותרת דיצרא הוא דאלבשה והיינו כיון שכ"כ אלבשה יצרא אנוסה היא מחמת אש בנעורת כ"כ עד דיצאה מגדר ומעלה מעל בבעלה דלאו מעילה הוא בבעלה שכן הטבע שא"א לכבוש תאות היצר אחר שאלבשה יצרה כ"כ מתחילה באונס אבל ודאי הנאה היא לה אלא אנוסה הית' מתחילה עד שבאתה לידי כך ואין בה מעל, אבל לענין ברכה כיון שסוף כ"ס נהנה הגם מתחילה לא רצה ליהנות, כיון שלבסוף נהנה אסור ליהנות בלא ברכה כיון שסופו ברצון נהנה, והחילוק פשוט, והה"נ לענין אכילת מצה כשכפאו ל"מ מתעסק שכן נהנה וס"ל לרמב"ם ומחבר שמשו"ה גם לכוונה א"צ והבן, ורמ"א דס"ל כרא"ה, ס"ל בכפאו לאכול משום טעמא דהה"מ דשאני מצוה שיש בה מעשה משופר וכמ"ש:

וביישוב המחבר דל"ל כרא"ה וס"ל דיוצא משום שכן נהנה וס"ל דוקא כשיודע שהוא מצה, י"ל דרא"ה מ"ש הה"מ לחלק בין מצה דאיכא מעשה לשופר, אלא דנראה לו עיקר כמ"ש הר"ן וכמ"ש רש"י במהו דתימא דרבא והעתיק בב"י טעמא וחלוקו של הר"ן, ולר"ן גם כשאינו יודע יוצא משום שכן נהנה, והשמיט ג"כ בסי' ר"ד שיטת הרא"ה, וכאן חשש להחמיר לטעמא של הה"מ, וכבר כתבנו לעיל דהה"מ לא אמר כר"ן דס"ל כרא"ה דלא מיקרי נהנה, ולכן התנה דוקא בשיודע שהוא מצה וכשאינו יודע לא יצא שמא כהה"מ וכרא"ה, ובסי' ר"ד שתק ולא הביא כלל אם צריך או אינו צריך לברך כי לא ברירא לי' הא מלתא, ורמ"א דפסק כרא"ה שתיק לי' למחבר משום דס"ל כהה"מ וכשאינו יודע שהוא מצה בוודאי לא יצא, זהו הנלפע"ד לחומר הנושא ועדיין צ"ע:

אלא לפ"ז תהי' שיטת המחבר ושיטת רמ"א חלוק בדין מצ"כ, למחבר דנקיט לעיקר כשיטת ר"ן ברמב"ם בכל מצות צריך כוונה ולא נאמר חוץ רק במצה מידי דאכילה וה"ה

במרור דגם במרור שייך שכן נהנה מה שיש בו צורך ליהנות טעם מרור קטעים, אבל לרמ"א דע"כ ס"ל כחלוקו של הה"מ בכל מצוה צ"כ, ולא נאמר חוץ רק בשופר דתלי' בשמיעה וה"ה במידי דתפילה וברכה והדומה לו דצ"כ, ולא משמע ולא נראה כן וצ"ע וישוב לדינא, וה' יאיר עיני משמי מעונו ויחנני דעה ובינה:

יא) המחבר סי' פ"ט כ' מי ששואל אותו חבירו לא יאמר לו כמה והקשה המג"א ופר"ח הרי ס"ל למחבר מצ"כ עיי"ש, ולפענ"ד דספירה שאני דסתמא לשמה קאי דליכא ספירה כזו רק למצוה זו דספיר' העומר, ומה שכותבי' באגרת כך וכך לספירה היינו למצות ס"ע, והאומר בפה היום כך וכך סתם ספירה זו למצוה היא וכ"כ האי לכ"ע ל"ב כוונה ועכ"פ המחבר דכ' בסי' ס' הלכה דבעי כוונה והכריע כשיט' רי"ף ודעימי' דקיימ"ל מצ"כ, נאמר בו חוץ בס"ע מטעמא דכתיבנא, כנ"ל נכון מסברא, וי"ל הא דכ' המחבר סי' תרנ"א דיהפוך הלולב כדי שתהי' הברכה עובר לעשייתן וכ' המג"א שם דחושש לדס"ל מאצ"כ, והנה כבר כתבתי לעיל באותיות שלפנינו, בישוב הרי"ף מש"ס סוכה דשאני בלולב דלקיחתו סתמא לשמה שאין לקיחה כזו של רשות, וא"ש נמי המחבר דאזיל בשיטת הרי"ף דמעתיק בסוכה תרוצי הש"ס בשהפכו דבלולב ל"ב כוונה לכן כ' המחבר כיצד יעשה לברך עובר לעשייתו דמדנקיט בידו' כבר יצא, חוץ כשמכווין שלא לצאת כמ"ש סי' תפ"ט, וזה לא רצה בסי' תרנ"א כמ"ש הט"ז ומג"א ועיי':

יב) ועי' בטוש"ע סי' שפ"א דהמוציא תפילין מכניסן זוג זוג והקשה בתוס' יו"ט ומובא במג"א שם הא קיי"ל שבת לאו זמן תפילין ולעבור שלא בזמנו בעי כוונה והא לא קמכווין, וכ' המג"א דלקושי' זו י"ל כמ"ש הרבינו יונה ומהרש"א שם דלאמת גם אינו עובר בשבת בב"ת בלא כוונה מ"מ בחול עובר בלא כוונה דבזמנה ל"ב כוונה ממילא בחול לאו תכשיט הוא וציין על מ"ש בסי' תרנ"א היינו דשם ביאור לפי דס"ל למחבר מצ"כ גם בזמנו אינו עובר בב"ת בלא כוונה א"כ הדרא הקושי' למחבר דהא גם בחול אינו עובר בב"ת בלי כוונה והו"ל תכשיט בחול, והנה באמת הרבינו יונה כ' משום דבחול עובר לאו תכשיט הוא אבל המהרש"א כ' דבחול ג"כ לא שכיח בב' זוגות תפילין לאו תכשיט הוא למסקנא עיי' בו כי כן לק"מ גם על המחבר, ונ"ל וכן ס"ל לרמב"ן במלחמות ר"ה שכ' למסקנ' ש"ס עירובין גם למ"ד שבת לאו זמן תפילין, לכן לא מביא משם בסוגי' דר"ה ודבריו נפלאו לכל התרוצי' שם א"א רק דמ"ד שבת לאו ז"ת ס"ל מאצ"כ, ולא ידעתי לפרש דבריו רק דכוונתו כמ"ש המהרש"א די"ל דמצ"כ ומ"מ כיון דל"ש שמניח ב"ז תפילין לא תכשיט הוא גם בחול, ויש להו למחבר ומהרש"א תנא דמסייע להו:

וע"פ דברים הניתנים למעלה לחלק בין לולב וסה"ע לשארי מצות, י"ל עוד דשאני תפילין מכל מצות דדמי' ללולב וסה"ע דהנחת תפילין סתמא לשמה קיימי הגם דתכשיט ג"כ הם ואפי' לאשה משום דאיכא מצוה בהנחתן ועיקר הנחת תפילין למצוה, הגם דמסוגי' דערובין נראה מאן דס"ל מצ"כ גם בתפילי' הכי ס"ל, מ"מ להלכת' דנקטי' מצ"כ וכ' הרא"ש כר' יוסי בפסחי' ור"ה דנמוקו עמו ולא מצינו לו שיאמר דבר זה רק היכא דלא שייך סתמא ועיקרו לשמה כן י"ל ויש להאריך בסוגי' דערובין ע"ד פלפול בזה ותן לחכם ויחכם עוד:

יג) תוס' ר"ה כ"ח ע"א א' כ' דמשו"ה לא מביא רבא ראי' מרבנן דר"י פסחים דאכלן שלא במתכווין יצא דמאצ"כ, די"ל דמרור דרבנן לכן א"צ כוונה ולכן אמר ז"א מדשלחו לי' ועיי' מג"א סי' ס' דמביא רדב"ז דס"ל בדרבנן א"צ כוונה, וקשה לי איך אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר וכו' מנ"ל דלמא דמשלחו לי' ס"ל כראחב"י שלהי פסחים דהוא בר פלוגתא דידי' שם דס"ל מצה בזה"ז דרבנן, ודלמא דוק' במצה בזה"ז דרבנן ס"ל מאצ"כ אבל בתוקע לשיר ס"ל דמצ"כ, ודוחק דידע רבא דשלחו לי' ס"ל מצה בזה"ז דאוריית' דאיך מסתם קסתם ז"א והו"ל לפרש דיודע דס"ל מצה בזה"ז דאוריית' וצ"ע:

ויש אתי מקום ליישב קושי' זו עד"פ קצת לפי שיטת הרא"ה דדייק מדשלחו לי' כפאו ואכל מצה ול"א אכל שלא במתכווין שאינו יודע שהוא מצה ופסח ש"מ דכה"ג באמת לא יצא וטעמא דהו"ל כמתעסק דלא יצא כמ"ש הט"א, והנה החק יעקב סי' תע"ה כ' דבדרבנן א"צ כוונה ומסתבר לו דגם מתעסק יצא ואינו מביא ראי' דמסתבר לי' כן, וי"ל דרבא הכי ס"ל דאי בדאורייתא בעי כוונה ובדרבנן ל"ב כוונה ולא תקנו בדבר זה כעין דאורייתא גם מתעסק יצא, ומדשלחו לי' כפאו ואכל מצה ול"א אכל שלא במתכווין ש"מ דאי לא ידע שהוא מצה לא יצא דמתעסק לא יצא, ואי ס"ל בדאוריית' צריך כוונה רק בדרבנן ל"צ כוונה דלא תקנו כעין דאוריית' ה"נ מתעסק יצא, אלא ע"כ ס"ל דמצה בזה"ז דאוריית' ושפיר אמר ז"א תוקע לשיר יצא כן נ"ל, ומזה ראי' לדינו של החק יעקב דאם בדרבנן א"צ כוונה גם מתעסק יצא ועיי':

אלא דקשה עדיין מדמקשה על רבא פשיטא והיא היא, הלא רבא טובא קמ"ל ז"א דלא תימא דס"ל לדשלחו לי' מצה בזה"ז דרבנן ובדרבנן דוקא ס"ל מאצ"כ קמ"ל זאת אומרת דאי ס"ל דוקא בדרבנן גם מתעסק יצא כמ"ש וכ"ז אינו פשוט וכ"כ האי צריך להשמיענו וצ"ע:

יד) הב"י סי' תע"ה הקשה על הרא"ש דהעתיק בריית' דפסחים אכלו שלא במתכווין יצא והא הרא"ש ס"ל להלכה מצ"כ וכן קשה על הטור שכ' הך דאכלה שלא במתכווין

דיצא ואח"כ מביא לענין מצה פלוגתא אי מצ"כ או לא וכ' הב"ח דס"ל לרא"ש לחלק בין דאורייתא למרור דרבנן וכן ס"ל לטור ע"פ שיטת הרא"ש וכ' הפר"ח סי' תפ"ט מדהקשה הב"י סי' תע"ה על הרא"ש וטור ש"מ דלא ס"ל לחלק בין דאוריית' לדרבנן, ובאמת תוס' ר"ה לא כ' רק דהי' מקום לומר כן לכן מביא רבא ראי' טפי מדשלחו לי' אבל לאמת נראה דלא ס"ל הכי ובפסחי' תירצו תוס' תירוץ אחר על דלא מביא בר"ה סוגי' דפסחי' ולא כ' חילוק זה ש"מ דלא ס"ל לאמת לכן נראה דרי"ף לא ס"ל חילוק זה דהא שביק לברייתא דאכלה שלא במתכווין יצא משום דפסק מצ"כ, ש"מ בדרבנן ס"ל מצ"כ, וכן נראה שהיא שיטת הרא"ה דס"ל מאצ"כ מדס"ל לדרבנן דר"י אכלו שלא במתכווין יצא ואי ס"ל לחלק בין דאוריית' לדרבנן, רבנן דברית' לא מכריעי' דבדאוריית' אצ"כ ש"מ דלא נחית לחלק, וכן נראה דהא ר"י ס"ל מצ"כ בדרבנן, וכן ר"ל אמר ש"מ מצ"כ, וכן מוכח מכח ראי' תוס' ורמב"ן פסחי' דר"ח ס"ל מצ"כ מדלא אמר אחר שיצא איך יברך וכן הלכתא מדאמר הלכתא כר"ח ש"מ גם בדרבנן מצ"כ והלכת' היא:

שבתי וראיתי דבכל זאת י"ל דוקא מצוה שהי' לה שעת חיוב מדאורי' ותהיה לה לעתיד כמו מרור בזה"ז שהי' ותהיה דאורייתא לעתיד ב"ב ועכשיו היא דרבנן השוו אותה לדאוריית' דבעי כוונה כמו דאורייתא והיינו דש"ס פסחים, ומינה סה"ע אפי' דס"ל בזה"ז דרבנן דמי' למרור שהי' ויהי' דאורייתא הניחוה רבנן בזה"ז כמו בזמן שהיא דאורייתא, אבל מצוה שלא היה ולא תהי' דאורייתא אפשר דלכ"ע ל"ב כוונה, ונ"מ בבהמ"ז כשאכל דרבנן או בברכת הטוב והמטיב דרבנן ואפשר כיון דבבהמ"ז דאוריית' צריך כוונה גם כשאכל שיעור דרבנן או בברכת הטוב כעין דאוריית' ויש לעיין לדינא:

טו) והנה בסי' תר"ץ כ' הטור והוא שיכווין לקרות' כראוי' ולא כמו שמתכווין להגיה, וכ' הב"י הא הטור ס"ל מצ"כ, וגם אם לא קראה כמגיה רק שא"מ למצוה אינו יוצא, ולמ"ש הב"ח סי' תע"ה דרא"ש וטור ס"ל בדרבנן אצ"כ לק"מ קושי' הב"י, וא"ש טפי לפמ"ש דאפילו תימא דבמרור צ"כ משום שתחלתו וסופו דאוריית', אבל מגילה שעיקרא דרבנן מדברי קבלה אפשר לכ"ע ל"ב כוונה גם לרי"ף ורז"ה ויתר שיטות שהוכיחו דס"ל במרור בעי כוונה:

וב"י מדהקשה על הטור ש"מ דס"ל גם בדרבנן כמגילה בעי כוונה הגם דלא הית' ולא תהיה דאוריית' ואפשר דוקא דברי קבלה דחמירא, ועיי' ר"ן פ"ק דמגילה ובט"א אי דברי קבלה דמגילה כדאורייתא לענין ספיקו, ועיי' תב"ש סי' ד', או דס"ל לב"י דמגלה לכ"ע בעי כוונה משום דהוא לפרסומי ניסא, וכ"כ הה"מ הלכ' מגלה:

ויש להביא ראי' או דבכל מלתא דרבנן צריך כוונה, או מגלה עכ"פ חמירא בזה, והוא לפי דמקשה ש"ס ממתני' דהי' עובר אחורי בהכ"נס ש"מ דמצ"כ ונדחק אם כיוון לבו לאפוקי קול חמור, וצ"ל במגלה ג"כ יש אופן כה"ג שיכווין לבו לשמוע ולהבין אוזן מילין תבחן ועיי' ברכי יוסף סי' תפ"ט שכ"כ ולפי דקיי"ל מצ"כ אם כיוון בשופר כפשוטו שצריך לכווין למצוה, ומינה אם כיוון לבו דשמע קול מגלה נמי כוונה רצוי' גמורה לשם מצוה, ש"מ דגם מגלה בעי כוונה למצוה וה"ה כל מילי דרבנן, או שנאמר דמגלה שאני דפרסומי מלתא היא כמ"ש הה"מ, אלא מ"ש הה"מ דגם אם מא"צ כוונ' מ"מ במגילה צ"כ, לא משמע כן מדניחא לש"ס לתרץ למ"ד אצ"כ דצריך שיכווין לאפוקי קול חמור וצ"ל במגלה ג"כ כה"ג בדומה לו, הא כוונה למצוה לא צריך ש"מ דמגלה לא חמיר' ממצוה דאורייתא דלא כהה"מ דכ' גם למ"ד אצ"כ מגלה בעי כוונה, אבל י"ל דמגלה חמירא משארי דרבנן ועשאוה כדאורייתא משום דאיכא פרסומי ניסא, או משום דדברי קבלה היא, אבל שארי מילי דרבנן אפי' כמרור ודומה לו אצ"כ, ולפי שיטת הב"י דלא ס"ל לחלק, מדהקשה על הטור סי' תע"ה, י"ל דמודה בדרבנן שעיקרו דרבנן ולא הי' ולא תהי' דאוריית' ואפשר גם הרדב"ז לכה"ג אתכווין:

טז) כתבו ראשונים גם למ"ד דמאצ"כ היינו לעכובי אבל לכתחילה ודאי יכוין לשם מצוה, וכן נראה מלשון דשלחו כפאו ואכל מצה יצא ולא קמ"ל יותר דלכתחילה ל"ב כוונה, וכן רבא דאמר התוקע לשיר יצא משמע דיעבד ולכתחילה בעי כוונה, וקשי' לי דלפ"ז ליכא ראי' מדר"ז מדאמר איכווין ותקע לי דס"ל דמצ"כ דבדיעבד לא יצא דאפשר דר"ז רק לכתחילה אמר אכווין ותקע לי ומנ"ל לראשונים דר"ז ס"ל מצ"כ, וגם סוגי' ש"ס מייתי על דר"ז פלוגתא דר"י ורבנן וצ"ע:

והנה אמת והנה נכון וראוי' לעשות כל מצוה בכוונה בלב שעושה דבר זה לשם מצוה כדי לעשות רצון המצוה ולא תהיה עשי' המצוה מצות אנשים מלומדה כמו שעושה דבר הרגיל בה בלי שמכווין לעשותה לכוונת תכלית העניין אלא הרגל נעשה לו טבע, ולכן כתיב וזכרתם את כל מצות ה' היינו שתזכרו קודם עשי' שהיא מצות ה' ואח"כ ועשיתם אותם, וכ"ש וקו"ח מצוה שיש בה הנאת הגוף כמו עונג שבת ויו"ט דבעי כוונה לשם מצות עונג שבת ויו"ט כי כן צוה ה' להיות מעונג בשבת ולשמוח ביו"ט דאל"ה הו"ל אכילת רשות לשם אכילה גסה, ונ"ל משו"ה כתיב וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד היינו שיהיה עונג זה לשם קדוש ה', וכן ביו"ט כתיב ושמחת לפני ה"א, ושמחת בחגך ודרשו ולא באשתך ולא בשמחה אחרת אלא שיהי' לשם חג, ועיי' ט"א ר"ה מ"ש

בפלוגתא דר"י ור"ש בנזיר כשאוכל פסח לשם אכילה גסה דאמר ר"ל רשע קרית לי' דוקא בפסח שסתמא לשמה קיימא עיי' בו:

ובדרוש אגדה הארכתי ואין כאן מקומו, ויהי נועם ה' עלינו, ויכוננו לפניו מעשינו ומחשבותינו, ברוך אל עליון גומר עלינו, ביום שנכפל בו כי טוב, כ"ז תשרי תרכ"ט לפ"ק פה פ"ב יע"א:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קח

האלף לך שלמה, בני הצעיר יאיר לך המאיר, רב וצעיר בן זקונים יקר לי מפנינים, מוכשר למצוא ולעמוד על דעת זקנים, ולכנוס לפני ולפנים, הב' חתן תמים למעלות, ברק השנון, שמך ינון, ה שלמה סופר שי':

ביום שהוכפל בו כי טוב, הייתי בטוב לב, על הטוב דשדרת לנו, ועשית לי מטעמים כאשר אוהב, ועל מטעמי' כזו ברכתי ברכת הנהנין כי להנות ניתנה כי עריבה עלי חכמת שלמה ואם חכם בני ישמח לבי גם אני, ופניתי לרגעים לעבור על בתרי דבריך, תשא מדברותיך בסוגי' דמצות לאו להנות נתנו, ויסודתם על דברי רמב"ן בחי' ליבמות ק"ג ע"ב דאמר טעמא דמ"ד דמצות להנות נתנו דלא יצא דאי אמרי' לא יצא לא נהנה ולא עבר עבירה משו"ה אמרי' דלא יצא דאם אתה אומר יצא עכשיו הוא שנהנה ולפי הנחה זו הקשה הרמב"ן ומובא ברשב"א יבמות על י"מ דמשו"ה אסור לחלוץ בסנדל של ע"ז לכתחלה משום שנהנית שנתרת להנשא עי"כ אבל בדיעבד חליצתה כשירה ניהי דעבד' אסורא אבל חליצתה לא מפסלה ע"י כך, והא בש"ס ר"ה כ"ח מבואר דלכ"ע אם מצות להנות נתנו לא יצא, והא בחליצה נהנה ולמה לא מפסלא ולא תהנה, והי' נראה לך ליישב ע"פ טעמו של רמב"ן עצמו דאמרי' לא יצא כדי שלא יעבור תינח בשופר ונודר מן המעיין וכדומה, אבל בסנדל של ע"ז כיון שרצונה לחלוץ בה כבר עברה האיסור דרוצית בקיומה של ע"ז גם אם נימא דחליצה פסולה מ"מ לא הצלנוה מאיסור דרוצה בקיומה ומיושב קושי' רמב"ן על י"מ והוספת עוד תוספות מרובה ליישב ר"י אדר"י שהניח תוס' בתימא בר"ה כ"ח ע"א מ"ש בשופר של שלמים דס"ל דלא יצא ומ"ש בשופר של ע"ז דס"ל דיצא ולהנ"ל א"ש דשאני ושאני ע"ז משל שלמים דבשל ע"ז איכא איסור נוסף דרוצה בקיומה של ע"ז אלו דבריך, אשר אני חפץ ורוצה בקיומן, אבל האמת אהוב יותר, ודע לך בני רחימי כי הטבת לראות כאשר לחלק יצאת בין איסור הנאה דשופר ודשל ע"ז דאם אמרי' דלא יצא ניצול מן איסור הנאה, אבל מן איסור דרוצה בקיומו בזה לא

נכון דברת דסוף כ"ס ניצול עכ"פ מאיסור זה דנהנה מן האיסור אם לא יצא בוודאי לנו לומר דלא יצא מלומר דיצא דמוסיפי' חטא דאיסור הנאה על פשע דרוצה בקיומה:. ויש מקום אתי לתת מקום לדבריך, דהנה באמת דברי הרמב"ן צריכי' תבלין למתקן במ"ש דאם נימא יצא הרי נהנה ולכן אמרי' דלא יצא וכי בידינו הוא כחומר ביד היוצר לומר דלא יצא כדי שלא יהנה ולכל היותר אפשר לומר מדרבנן לא יצא ואינו במשמע וגם אם מדאורייתא יצא עדיין נהנה כמובן וי"ל בדוחק, והיותר נראה מ"ש הש"א סי' צ"ח דטעמא דמ"ד דלא יצא ורבא ג"כ ל"א דיצא אלא משום דס"ל דמצות לאו להנ"נ ואל"ה לא יצא משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה דלא יצא והוכיח מזה דהלכה כמ"ד מהב"ע לא יצא דלא כהרז"ה, והנה על הרז"ה ל"ק די"ל דס"ל בטעמא דלא יצא כמ"ש רמב"ן, אלא דדברי הש"א תמוהים לכאורה, הא רב יודא ס"ל בגיטין בין נודעה ללא נודעה יצא וע"כ ל"ל דמהב"ע לא יצא כמ"ש תוס' שם וזה מוכרח בין לשיטת ר"י בין לשיטת ר"ת שם, ואיך אפשר להעמיס דטעמו דרב יודא בר"ה כ"ח דלא יצא משום מהב"ע, אלא די"ל דעד כאן לא פליגו אלא היכא דעבר עבירה והעבירה גורמת המצוה דלולי העבירה לא הי' אפשר לעשות המצוה דומי' דגזל וכדומה בהא פליג ר"י וס"ל דיוצא אבל כה"ג דע"י מצוה נעשית העבירה דלולי המצוה ליכא עבירה כמו בשופר של שלמים וכדומה דאם אמרי' יצא ע"י המצוה נעשית העבירה כ"ע ס"ל דמצוה שבאה ע"י עבירה דלא יצא דא"א לעבירה אלא ע"י מצוה בוודאי מצוה כזו מאוסה היא לפני ה' לא תרצה, משא"כ בגזל לולב וחטאת גזולה וכדומה אם לא יצא מ"מ העבירה קיימת ומה שעבר עבר ס"ל לר"י דיצא, והא"ש טעמא דר"י גם לשיטתו דס"ל מהב"ע בעלמא יצא, וא"ש דברי הש"א במלתא בטעמא דכתב דאי מצות להנות נתנו דלא יצא, אבל נפל היסוד שבנה עליו דקיי"ל מהב"ע לא יצא מדרבא בר"ה דאי לאו משום דלאו להנות ממ"ד דל"י, לפמ"ש ליכא ראי' כלל ודבריו נפלאו ממנו:

ובדברינו באנו למקום יישוב יש מפרשים דס"ל דהא דלא יצא דאם נהנה הו"ל מהב"ע דע"י מצוה באה העבירה דלכ"ע לא יצא וכ"ש בתוקע בשופר וכדומה לא שאי אפשר שלא יהנה אם מצוה להנות נתנה ומצוה עצמה היא ההנאה העבירה באה ע"י המצוה מאוסה היא לפני המקום, אבל בחליצת סנדל של ע"ז דמצות חליצה עצמה לאו הנאה היא דהא קיי"ל מצות לאו להנות נתנה וע"י שחליצה מועלת ומתרת אותה לעלמא ליכא הנאה הגופני', והנאה האסורה היא אם רוצית להנשא לאחר וברצונה תלי' מלתא אם למיתב ארמלא או להנשא, וגם אם כונתה להנשא ע"י חליצה זו וגם נשאת לבסוף לא

שייך לומר דמהב"ע היא דהא אין המצוה גורמת העבירה אלא דבר אחר של רשות הבא עי"ז גורם העבירה וא"ש נכון והבן:

ובקצרה י"ל עפמ"ש התוספ' הרא"ש ביישוב קושי' תוס' סוכה ר"פ לולב הגזול דל"א במצה של טבל דא"י משום מהב"ע דלא ילפי' מקרבן רק לולב דבא לרצות, ויש להוסיף שופר דבא לזכרון להעלות זכרונם של ישראל לטובה ועדיף מלולב איכא משום מהב"ע משא"כ בחליצה לכ"ע ליכא משום מהב"ע:

ויש להעמיס ככל הדברים האלו בדברי רמב"ן דמה"ט אמרי' דלא יצא שאם לא יצא לא נהנה ואם יצא נהנה ועובר עבירה כי כן הו"ל עבירה הבאה ע"י מצוה וכ"ע מודים דלא יצא, כן י"ל אלא דלפ"ז לא הקשה על י"מ מה שהקשה וצ"ל דלא נכנס לחלק עפ"ז בחילוק שחלקתי ועיי' ירושלמי שבת פ' האורג אין עבירה מצוה וכו' ויש להאריך וקצרתי:

ועפמ"ש בצירוף מ"ש הרמב"ן ומ"ש הש"א יש מקום לדבריך היכא דאיכא עבירה בלא"ה ליכא משום מהב"ע כ"כ ועכ"פ לאו כ"ע מודים דוק ותשכח:

ובקושי' תוס' ר"ה כ"ח דר"י אדר"י מ"ש שופר של ע"ז משופר של שלמים, עלה במחשבה לפני ליישב ע"פ דברי הרמב"ן לפי פשוטן כדי להצילו מן האיסור שנהנה מאה"נ אנו אומרים דל"י כדי להצילו, והנה הרמב"ם בהלכ' שופר פ"א הלכ' ג' כ' וז"ל וכן שופר ש"ע לא יתקע ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה וא"ת הלא נהנה בשמיעת הקול מצות לל"נ ע"ש, ונראה מתוך דבריו דס"ל דיש לשומע הנאה מקול עצמו היוצא, וכ' מלתא בטעמא דיצא משום שאין בקול דין מעיל' וי"ל דוקא בקדשים וכדומה אין בקול איסור דאין בו ממש והנאה כזו לא אסורה, דהא שלא כדה"נ ג"כ מותר הגם שיש בו ממש ה"ה נמי וכ"ש קול ומראה שאין בו ממש דמותר אבל בע"ז דלכמה ראשונים גם שלא כדה"נ אסור דכתיב לא ידבק בידך מאומה עיי' תוס' ע"ז מ"ח ע"ב ופסחים י"ו ע"א דבקדשים שלא כדה"נ מותר ובע"ז אסור, ובע"ז מ"ח כ' טעם הנ"ל דבע"ז אסור משום לא ידבק וכו', וי"ל הגם דריח אין בו ממש מ"מ בע"ז אסור מה"ט, ועיי' רא"ש שלהי ביצה פ' משילין סי' יו"ד דס"ל דשלהבת של ע"ז מותר כשל הקדש י"ל דס"ל דשלא כדה"נ גם בע"ז מותר כדס"ל לתוס' בחד תי' בע"ז ועיי' רמב"ן במלחמו' פסחים סוגי' דריחא מלתא וכן משמע מתוס' פסחים דלא ברירא לי' אבל מאן דס"ל דבע"ז שלא כדה"נ אסור גם שלהבת וקול אסור כנ"ל לפום רהיטא, וי"ל מעתה דתוקע בשופר של ע"ז גם אם נימא דלא יצא ידי מצוה מ"מ איסור הנאה איכא שנהנה מע"ז דסוף כ"ס הרי נהנה הנאת רשות ע"י שמיעה ומה לי אם נהנה גם הנאת מצוה או הנאת רשות לבד ומה יתן ומה יוסיף איסור אם יצא או לא לכן ס"ל לר"י דיצא הגם דס"ל מצות להנות נתנו, אבל בשל שלמים דקול

אין בו משום מעילה אם נימא דלא יצא ניצול מאיסור הנאה דאית בי' משו"ה ס"ל דלא יצא ועיי':

ומדי דברי מרמב"ם הלכ' שופר הנ"ל לא אמנע הטוב מאתך להשביעך מטובה של תורה אשר העלתי בתשובה א' זה שנים רבות ביישוב מ"ש הרמב"ם תחלה דאין מעילה בקול, וכ' עוד אם תאמר והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לאו להנות נתנו, ודבריו נפלאו מאחר שכ' דאין מעילה בקול תו לא קשה והרי נהנה בקול הא אין מעילה בקול, וגם על סוגי' ש"ס קשה ל"ל דמצות לאו להנות נתנו הא אין מעילה בקול, וגם הא דס"ל לר"י בשופר של עולה אם תקע לא יצא קשה ועיי' לח"מ שנדחק דסוגיות חלוקות הם, וגם לפי דחוקו קשה לי כעת הא בפסחי' נראה לעין דרבא ס"ל כמ"ד דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, ואמרתי ליישב ע"פ תשובת הרדב"ז מובא בשעה"מ ה' דוקא ריח הנפרד הוא דשרי מאה"נ אבל ליטול פרי של אה"נ להריח אסור דהרי נהנה כשלוקחה להריח בה ונהנה מדבר שיש בו ממש וכן ה"נ לענין קול ומראה וכן נראה מרא"ש שלהי ביצה שהבאנו לעיל דמחלק בע"ז בין שלהבת הנפרד לשלהבת בנר שאסורה לראות וליהנות ממנה ובחי' לביצה הארכתי בדין זה, ואחר זמן זמנים ושנים טובא מצאתי כדברי הרדב"ז בכפות תמרים ר"ה כ"ח שנכנס לחלק בכך ומיישב עפ"ז הסוגי' דאין כאן מחלוקת דבפסחים איירי אחר שנפרד ובר"ה איירי שנוטל השופר ותוקע בו כה"ג יש בקול משום מעילה עיי' בו, וע"פ הוצעת דברים אלו אתי' לן שפיר דהוצרך רמב"ם לתרתי טעמי, דבטעם דקול אין בו משום מעילה לא סגי דהא נוטל השופר לתקוע בו תקיעה של מצוה והרי נהנה בלקיחתו כדי לתקוע ותוקע זהו שהקשה וא"ת הרי נהנה משמיעה שבאה ע"י מעשה דידי' באה"נ עצמו לזה כ' מצות ל"לנ, ובהא לא סגי דהא נהנה הנאת רשות דממילא את' הגם שאינו מכוין לכך ממילא אתי' שנהנה כשמגיע לאזניו לכן הוצרך להקדים דקול א"ב משום מעילה ובצירוף שניהם יחד יצא לאור טעמא דהך מלתא דמה שלקח השופר כדי לתקוע בו ותוקע הוא לכוונת מצוה וליכא הנאה וליכא איסור, ומה שנהנה אחר שיצא הקול ויש לו גם הנאת רשות אז כשנהנה כבר הקול נפרד שאין בו משום מעילה ותרתי טעמא בעי כן נלפע"ד נכון מאוד בעזה"י:

אלו הדברים שאמרתי מאז ועתה הנני מוסיף והולך מ"ש הרמב"ם אח"כ לפיכך המודר הנאה וכו' וכ' הה"מ דרבא אמר תרתי המודר הנאה מחבירו והמודר הנאה משופר, ורמב"ם ז"ל הזכיר רק החלק הב' וכ"ש החלק הא' ועיי' לח"מ שהעמיס בכוונת הה"מ עפמ"ש הר"ן דרבא תרתי קמ"ל דבמודר מחבירו ה"א דאין דעתו לידור מחבירו תקיעה של מצוה קמ"ל וכ"כ תוס', וראיתי בכפ"ת אשר שאלתי שאילה ליומא מאחי הגנ"י

אבדק"ק קראקוי שישנו אתו פה, וראיתי דדחה דברי הלח"מ דלתוס' ור"ן צ"ל דמשום דנקיט רבא תרתי מוכח מתוכו דנודר מן השופר היינו שמפרש שנודר אפי' לתקיעה של מצוה אבל אי לא היה אמר הנודר מן השופר ומודר מחבירו תרתי ה"א דנודר מן השופר סתם ולא פירש שנודר גם לדבר מצוה ולכן מותר וכיון דהרמב"ם לא כ' רק חדא דמודר משופר מזה לבד לא שמענו דאיירי דמפרש אפי' תקיעה של מצוה עיי' בו, ולמ"ש י"ל דחידושו דרבא ל"מ בנודר מחבירו דמותר משום דקול אין בו משום אה"נ דאין בו ממש כמו דאין מועלין בקול, ולכן קמ"ל במודר הנאה משופר ולקחו ותוקע בו שעושה מעשה כדי ליהנות דאיכא איסור הנאה בקול כה"ג ה"א דאסור, קמ"ל דמותר משום דמצות ל"ל נתנו בשעה שניטל לתקוע למצוה קמכווין וכמ"ש, וכ' הרמב"ם חלק הב' וכ"ש חלק הא' כמ"ש הה"מ, וא"ש ביותר דרבא הוצרך לתרתי ואומר בדרך זו ואצ"ל זו ונשמע נמי מתוך דבריו דהוצרך לתרתי דבקול לחוד אין בו איסור כלל אפי' אי מצות ליהנות נתנו ולכן לא נשמע דין שני מן הראשון אבל הרמב"ם שכ' תחיל' בשופר של עולה אם תקע בעצמו דיצא וכ' ב' טעמי' משו"ה לא כ' בנודר חלק הא' אחר שכבר כ' חלק ב' בשופר של עולה וכ' תרי טעמי בעולה מזה נשמע הכל ופי' דין דנודר כיון שהוזכר בגמרא וגם להשמיענו דאותם ב' טעמים דשייכים וצריכים לשופר של עולה דיצא וצריכים ושייכים גם במודר הנאה משופר ומבוארים דברי הרמב"ם וסידור דבריו על דרך אשור, בעזרת טוב וישר:

וי"ל עוד הא דאמר רבא תרתי המודר הנאה משופר והנודר מן המעיין תרתי ל"ל וכן הקשה בכפ"ת, ומ"ש דקמ"ל דאסור בימות החמה עדיין קשה דלא הול"ל אלא המודר אסור בימות החמה והתירא דימות הגשמים כבר נשמע מהמודר מן השופר, ועוד דסגי באמרו הנודר מן המעיין לחוד דמותר בימ"הג ואסור בימות החמה והכל נשמע, ונ"ל דתרתי צריכי' בהקדם מ"ש ריטב"א סוכה ל"א הא דנודר מן המעיין מותר בי"הג הגם שטבילה זו גורמת לו לעלות מטומאה לטהרה ומכשירתו לכל הדברים ל"ל בה וכן הא דאמר רבא בסנדל של ע"ז דאם חלצה דחליצתה כשירה, ואע"ג דרווחא טובא בהאי חליצה לא חשיבה הנאה באיסור דאין כל זה רק גרמא דגורם לו הנא' וריוח ממק"א בהנא' כי האי ליכא איסור, והא"ש דהוצרך רבא לומר דנודר מן המעיין דמותר ולא ידענו דבר זה ממודר מן השופר, דבשופר ליכא רק הנאת מצוה והנאת עשיית מצוה לא הנאה היא, אבל נודר מן המעיין ה"א דאסור משום שמכשרתו לכמה דברים קמ"ל התירא בי"הג ואסורא דימות החמה, ואי אמר בהנודר מן המעיין מותר לחוד, ה"א בשופר אסור

משום שנהנה הנאת רשות מן שמיעת קול היוצא קמ"ל דאין בשמיעת קול דאתי' ממילא איסור כמ"ש הרמב"ם ועיי':

ומתחילה סבור הייתי לדחות דברינו אלו מן מ"ש הריטב"א שם בהקשותו הא נהנה בשופר של ע"ז דהרי מקבל שכר בעו"הז ובעו"הב, זה לא חשיב איסור באה"נ אלא כשנהנה מגוף האיסור וכו' וכדרך שאמרו בנודר מן המעיין ובסנדל של ע"ז הגם שנהנה דמכשרתו שמעלהו מטומאה והיא מרווחת הרבה שמותרת לכ"ע, הנך רואה מדברי ריטב"א דגם מדיצא בשופר של ע"ז וה"ה כשמודר הנאה משופר מוכח דהנאה רחוקה כזו מותרת, לפ"ז לא א"ש דברינו דאי הי' קמ"ל רבא בשופר לחוד ידענו ג"כ התירא דנודר מן המעיין, ואחר שדחיתי דברי חוזרי' ונראים לי דבאמת ב' עניינים הם די"ל הגם דמה שמקבל שכר ל"מ הנאה וגרמא בעלמא הוא דהוא דבר שאינו בא מיד ל"מ שכר בע"הב גם שכר בע"הז אינו בא אלא לאח"ז ואין נראה לעין כי זו תורה וזו שכרה, משא"כ הנאה של מעיין הנאתו בצדו שמיד מכשרתו לכל דבר וכן בסנדל של ע"ז מיד מותרת לעלמא, וריטב"א מביא להא דנודר מן המעיין דכ"ש דמתן שכר לאו הנאה האסורה היא מכ"ש דנודר מן המעיין, וכן מוכרחים אנו לומר לשיטת רמב"ן ורשב"א וי"מ שברשב"א דטרחו ליישב הא דבסנדל של ע"ז לאו הנאה מיקרי הגם שנתרת לעלמא ורשב"א בשם רש"י כ' כיון שזה עצמו שנתרת להנשא ובלא"ה אסורה הכל משום מצות ה' הוא הדר הו"ל כקיום מ"ע דלאו להנות נתנה, ומוכח דלא ס"ל כריטב"א הנ"ל דהנאה כה"ג אינה אלא כגרם הנאה דמותר, וקשה עלייהו הא בכל מצוה איכא גרם הנאה דמקבל שכר כקושי' הריטב"א וע"כ דס"ל לחלק בין גרם הנאה דקבלת שכר מצוה מהנאה דחליצה ונודר כמו שחלקנו, ולמ"ש רמב"ן ורשב"א בשם רש"י דכל דעכובא מחמת מצוה דרמי' עלה לאו הנאה היא י"ל דהא קמ"ל רבא בנודר מן המעיין הגם שמשכרתו ומעלה מן הטומאה מ"מ מותר דהא ממה שהי' מעוכב קודם שטובל מחמת מצות ה' הוא הדר הו"ל הנאת מצוה וזה לא נשמע משופר:

ועל גוף קושי' הריטב"א הלא נהנה דמקבל שכר בעו"הז ובעו"הב, נ"ל הלא אם היה מצוה עצמה היינו קיומה של מצוה הנאה לא היה יוצא כדס"ל לרב יודא ולרבא קודם דהדר ואמר אחד זה וא"ז לא יצא וטעמא או כמ"ש רמב"ן דאי נימא דיצא עובר עבירה, או כמ"ש הש"א משום דמהב"ע לא יצא ורבא דהדר בי' וס"ל דיצא משום דמצוה עצמה לאו ליהנות נתנה כמ"ש דנתנו לעול על צוואר דגברא שמחוייב לעשות', וליכא רק משום קבלת שכר שבא לו ע"י מצוה, וכיון שע"י שמקבל שכר ויש לו הנאה עושה עבירה וידי מצוה ממילא לא יצא משו"ה, לכן אמרי' כדי שלא יעבור עבירה ע"י קבלת שכר מצוה

וגם תהיה המצוה מאוסה לפני המקום שהמצוה גורמת עבירה באמת לא יקבל שכר מאת ה' על מצוה כזו וכיון דליכא הנאה ממילא יצא ידי חיובא המוטל עליו ואינו נענש כיושב ובטל ממ"ע דמונחת אקרקפתי' לעשותה ולא עשאה, ורבא אמר מותר לתקוע תקש"מ היינו שיוצא י"ח ולא צריך לתקוע טעם אחר ומותר לכתחילה ובאמת מקופח שכרו כנ"ל לפום רהיטא במושכל ראשון נכון בעזרת נוצר עמו כאישון:

עוד הא דאמר רבא יצא ומותר לתקוע היינו כשעושה מצוה כתקנה וכראוי' שלא ע"מ לקבל שכר לא בעו"הז ולא בעו"הב ועיי' רמב"ן פ' אחרי בקרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם וכיון שהוא אינו מתכוין לכך הגם דממילא אתי' לו הנאה ותגדל שכרו כשאינו עושה ע"מ לקבל פרס דשא"מ הוא דשרי, והגם דפ"ר הוא וא"א ובוודאי שיבוא והוי פ"ר דניחא לי' וכה"ג נדר מן המעיין אסור בימות החמה מפני שנהנה הגם שאינו מכוין להקר ומוכח דגם הנאה כזו שאינו מכוין לה אלא דפ"ר הוא מיקרי הנאה, י"ל דוקא כשהנאה זו באה לו מיד הגם שא"מ לה כיון דא"א בלא"ה הוי כמכוין כיון דבאה מיד, אבל הנאה זו דקבלת שכר שאין נראה וניכר ובאה לאח"ז אם היה מכוין לה היה אסור, אבל כשאינו מכוין לה ליכא איסור משום פ"ר, וא"א צריכי' למ"ש הריטב"א דלאו הנאה מיקרי כיון שאינה באה מגוף הדבר ודבריו צריכים המתקה, וכבר הראנו לדעת כי רש"י ורמב"ן ביבמות לא מודו לו דכל כה"ג ל"מ הנאה, אבל לפימ"ש בצירוף מקצת דבריו א"ש ומובן היטב ופשיטא דבחליצה והכשר מעיין לא שייך שא"מ לכך דבוודאי מעיקרא נחית להכי והבן:

ויש לדייק בלשון רבא מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה וכן מה דאמר מצות לאו ליהנות נתנו, ולא אמר מצוה לאו הנאה היא, ולפמ"ש בדיוק אמר כן מותר לתקוע תקיעה של מצוה ולא אמר מותר לתקוע בר"ה, ר"ל דוקא של מצוה שעושה בכוונה לקיים מצות ה' ולא להנאת עצמו לקבל שכר ע"ד שאז"ל במצותיו חפץ מאוד ולא בשכר מצותיו, וכן נכון אשר דייק בלישני' ואמר לאו ליהנות נתנו, ולא אמר דלאו הנאה הם דיש בהם הנאה קבלת שכר, אלא שלא נתנו לקיימם ע"מ לקבל שכר ושכר ממילא בא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם:

ואחר שארכו לנו הדברים, עלו במחשבה לפני עוד הרהורים, שאינם מותרים לי פה ע"פ הרופאים מזהירים שלא להעמיק עיון פה, לכן נקיטנא בקצרה לרגע אדבר כי קושייתך על הר"ן חולין פגה"נ בסוגי' דריחא מילתא שהעלה דבהנאה ל"ש פ"ר דתלי' ברצונו וחפצו בה, והקשית לשאול דסוגי' דר"ה עומדת נגדו דנודר מן המעיין דאסור לטבול בימות החמה הא אינו מכוין וע"כ משום דפ"ר הוא ומוכח דגם בהנאה שייך פ"ר, ולפי

העולה בזכרון לפני כבר קדמוך בקושי' זו הטורי אבן בר"ה במקומו או באבני שוהם או באבני מלואים שלו, ולא ידעתי לה פתר לפום רהיטא אלא ע"צ הדוחק קצת לחומר הקושי' דבאמת מדאוריית' שרי הנאה דא"מ לה הגם דפ"ר הוא, וגם מדרבנן ליכא איסור כדמוכח ממוכרי כסות מוכרי' כדרכן וכן מבת תיהא שכ' הר"ן דיין דא"מ שרי הגם דפ"ר הוא מ"מ בנודר מן המעיין דאיכא הנאת מצוה שמקיים המצוה אלא דס"ל לרבא מצות לאו ליהנות נתנו אלא הנאה חשובה היא וגם יש בו הנאה דמכשרתו להעלותו מטומאתו ובכ"ז לא מיקרי הנאה כמ"ש ריטב"א משו"ה בימות החמה דאיכ' הנאת הגוף מיד אלא שא"מ לה בצירוף כ"ז אסרו לכתחילה לטבול בו, משא"כ במוכרי כסות או כדי להעביר המכס, עוד ויותר י"ל דבמודר מן המעיין אסרו בימות החמה משום דמחזי כנהנה כעי' שכ' רשב"א יבמות בשם רש"י דמש"ה אסור לחלוץ לכתחילה בסנדל של ע"ז משום דנראה כנהנה, והיינו במה דנתרת עי"ז להנשא הגם דלאו הנאה היא כמ"ש מילתא בטעמא דגם זה ממצות ה' מ"מ מחזי לעין רואה כנהנה, וי"ל גם הטובל במעיין בימות החמה לטהר מטומאתו הגם דלא מכוין להקר מ"מ מחזי כנהנה מן המעיין דאין אדם יודע מה בלבו אם מכוין למצוה או להקר ורובו להקר דטבילת מצוה לא שכיח כ"כ ועיי' ביצה י"ח ע"א דאדם מותר לטבול בשוי"ט הגם דמכוין לתקן משום דאדם מחזי כמיקר, משא"כ במוכרי כסות ומעבירי מכס דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דאינו לובש רק כדי להעביר או למכור וכן מנהגם לא מחזי כנהנה במכוין וכן בבת תיהא דניכר ונראה כי אין כוונתו עכשיו רק לטעום היין לא מחזי כנהנה וכל כה"ג לא אסרו אפילו לכתחילה כנ"ל:

ובתשו' א' כתבתי דלכאורה כסברת הר"ן דבהנאה ל"ש פ"ר ס"ל ג"כ לרמב"ן פסחים סוגי' דריחא מילתא דשם כ' ב' תרוצים הא דבת תיהא שרי דלא מקרי הנאה משום דשלא כדה"נ הוא ועוד שאינו מכוין וצ"ל הגם דפ"ר הוא דבהנאה פ"ר שרי וקשי' גם עליו קושיות הנ"ל מש"ס ר"ה הנ"ל ואח"כ נחמתי כי עשיתי סמוכים לר"ן מרמב"ן דכל כי האי הו"ל לרמב"ן לפרש דבריו דלאו מילתא דפשיטא הוא, והר"ן הוא חידש לנו כלל חדש דבהנאה ל"ש פ"ר, לכן נ"ל דנהפוך הוא דמדברי רמב"ן מוכח דס"ל דפ"ר גם בהנאה אסור דיש להבין מ"ש רמב"ן תחילה דשלא כדה"נ הוא הא שלא כדה"נ מדרבנן מיהא אסור וכן שיטת רוב ראשונים ופוסקים ועיי' מל"מ הלכ' יסודי התורה באורך מזה, ולומר דתחילה כ' דליכא איסור דאורייתא, וכ' עוד דאפי' איסור דרבנן ליכא דאינו מכוין, מאחר דלתי' השני ליכא איסור כלל ומעלה ארוכה יותר מתי' קמא למה לי' לתי' קמא ועוד יש להרגיש בדבריו ואקצר, מן כ"ז נ"ל בכוונת רמב"ן דס"ל דשלכדה"נ מדרבנן

אסור וה"ט משום דאחשבי' להנאתו הגם דמדאורייתא בטלה דעתו רבנן אסרוהו ועדיין קשה הא ב"ת לכתחילה שרי לכן הוסיף דאינו מתכוין ול"ק הא פ"ר הוא כיון שא"מ לכך עכ"פ לא אחשבי' להנאה זו דשלא כדה"נ וכיון דכל עיקר שאסרו שלא כדה"נ משום דאחשבי' וכאן דלא אחשבי' דהא א"מ שרי אף מדרבנן וב' תרוצים שייכי' יחד ועולים בקנה א' ובכוונה א', ומינה דס"ל לרמב"ן דפ"ר בהנאה אסור דאל"כ הי' סגי לי' בתי' שני בלי הראשון וראשון בלי שני אין לו מקום, וטעם הראשון היה שלא לצורך והועיל כנ"ל והדברים דברי יושר המה, בעזרת ימין ה' רוממה:

כך העלתי מאז ובזו רגע כנגע נראה לי קצת דיש לדחות ולפרש דברי רמב"ן דס"ל דשלא כדה"נ מדרבנן אסור, וס"ל ג"כ בהנאה דפ"ר מותר מה"ת ומדרבנן אסור, ובצירוף שניהם יחד שלא כדה"נ ופ"ר כל כה"ג לא אסרו, והנאה דפ"ר דמותר מה"ת נפקא לי' מכח ראי' דמביא ר"ן ממוכרי כסות ומדרבנן מיהת אסור נראה לו מש"ס ר"ה לכן צירף ב' תירוצים יחד כן י"ל והראשון נראה לי יותר קרוב והיודע לבחור יבחר ויקרב, ובזה תמו לעת עתה דברי אביך ורבך המלמדך להועיל, להוציא מחשבותינו אליך אל הפועל, תתברך בברכת התורה מנותן התורה ה' אלקי ישראל, ותרב חכמת שלמה, בתורת ה' תמימה, מימים ימימה, מנשקך מברכך שיל"ת פה מרי' באד ד' ו' אלול תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קט

בין המצרים, יערה ה' רוח קדשו על פליטת עמו הנשארים, וקרנם ירים, ובתוכם מע"כ הרב המופלג בתורה, מורה לעדתו, אשרי יולדתו והורתו, ברוך אומרים לעומתו, כש"ת מו"ה ליפמאן טויסקי נ"י, מורה בהלכה בק"ק פעלעטיהאז יע"א:

מהמון טרדות דעדו עלי בלי שיעור, פניתי מעט רגע להשיבו על מכתבו שהגיע לידי אלי כתוב ממע"כ יחי', לא ידעתיו אכנהו ולא שמעתיו לתארהו, וכבודו מחול, ונפשו בשאלתו ע"ד א' מאנשי עדתו שהמיר דתו לפני איזהו שנים ר"ל, ועכשיו כאשר יצאה הורמנא דמלכא בחסדו שכ"א יוכל לחזור לדתו מיד חזר ושב ורפא לו חזר בתשובה באמונה אומן והשתטח לפני אה"ק ובכה בכי רב כי עגמה עליו נפשו ותאבל על העבר וכן עשה הרבה פעמים ערב ובוקר, ומני אז הולך בדרך ישרים עוסק במצות משכים ומעריב לב"הכנס כאחד מב"ב, ולע"ע רוצים ליסד בקהלתו חברא אחת בשמה תקרא תקון הנפש ללמוד ולהתפלל עבור תקון נשמתו של המת תוך יב"ח וביום יא"צ שלו וקמו ב' ב"ב מנכבדי העדה להתנות תנאי כפול שלא תכונן חברא זו אלא בתנאי שאיש הנ"ל

לא יבוא לעולם בקהלם להיות א' מבני חברייא, בכל הון דעלמא בוז יבוזו לו ובאו לפני כבודו לשאול פיו עד"ז, ונפשו בשאלתו להודיע קושט דברי אמת, אלו דבריו בשינוי לשון והכוונה מכוונת, תשובתי בצדו בקצירת דברים ויומא וטרדותי המרובים קגרים, ואומר בל"ס האנשים האלו כוונתם לש"ש לפי דעתם וידיעתם ולמצוה קמכוונין שלא יבא זר בתוכם ובקהלם אל יחד איש כזה אשר היה רחוק משוקץ ומתועב בכל מיני תיעוב לפני ה' ר"ל, האמת שכן הי' אבל עכשיו הוא בע"ת ושב ורפא לו ואין לך דבר שעומד בפני התשובה ואמרו ודרשו שובה ישראל עד ה"א אפי' כפרת באלקיך אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ואין חולק כי התשובה מועלת ע"כ עבירה, ולא פליגו אלא אם בע"ת גדול מן צדיק גמור או נחית דרגא ממנו והיא פלוגתת ר"י ור"א בש"ס ברכות פ' אין עומדין ל"ד ע"ב דאמר ר"י כל הנביאים לא התנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה וכו' ודרש שלום שלום לרחוק שהי' רחוק מן העבירה והדר לקרוב שהי' קרוב אל העבירה, ור"א אמר במקום שבע"תש עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ודרש לרחוק שהיה רחוק מן ה' ברישא והדר לקרוב, והנה הדבר לכאורה נגד השכל שיהי' לבע"תש מעלה יתירה על הצדיקים, וכ' מהרש"א בח"א שם דמ"ש רחוק וקרוב מעבירה היינו דלא איירי בחטא ועבר עבירה בפועל דא"כ לא הוי קרי לי' קרוב לדבר עבירה אלא שר"ל שהי' קרוב במחשבתו לעבור עבירה וגבר על יצרו ולא עבר והיינו בע"ת ממחשבתו שחשב לעבור עבירה דוודאי בזה שגבר על יצרו ולא עשה עבירה סבר ר"א דיש לו מעלה יתירה על הצדיקים גמורים שלא היה בהם הסתת היצ"הר כלל ולא קרבו לעבירה, ור"י סבר דאע"פי כן יש להם לצדיקים גמורים מעלה יתירה שלא חטאו כלל במחשבה משא"כ זה הקרוב לדבר עבירה עבר מיהת במחשבה אלו דברי מהרש"א ז"ל ככתבו וכלשונו, והנה יצא לבאר ולא די באר כל הצורך, ולבסוף כ' דר"י ס"ל דאעפ"כ יש מעלה יתירה לצדיקים שלא חטאו כלל וצ"ל למה כיוון שגם אלו לא חטאו רק חשבו מחשבו' לחטוא מסבר' שיהי' מעלה יותר, ובדרוש אגדה אמרתי, ע"ד המהרש"א, דר"א דאמר במקום שבע"ת עומדים וכו' ודרש לרחוק מד' היינו שהי' בדעתו לאכול איסור חלב כשיעור ואכל עד כ"ש האחרון וכבש יצרו ופירש מכ"ש האחרון כחוט השערה והי' קרוב לעבירה וכבר התחיל בפועל והתעורר תאוותו ופירש בדין שיקבל שכר מרובה על הפרישה שכבר אכל ויערב לו ופירש בכ"ש האחרון, זה במעלה יותר מצדיק גמור שלא טעם טעם האיסור כיון שזה כבר טעם טעם ועשה בפועל ופירש, ור' יוחנן לא אפשר לי' למדרש הכי דלשיטתו דח"ש אסור מה"ת וכיון שבכ"ש עשה איסור דאורייתא בפועל ור"א ס"ל ח"ש מותר מה"ת ולר"י לשיטתו הוא חוטא גמור בפועל,

ולפרש לרחוק שהי' רחוק מן העבירה כגון שהיה במחשבתו לעבירה, לא נראה לר"י דאין זה רחוק מה' כי על המחשבה ליכא עונש, ולכן מפרש לקרוב אל העבירה ונתרחק ממנה כן אמרתי מאז עד"פ:

והנה הרמב"ם בהל' תשובה פ"ז הלכה ג' כ' אמרו חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהם כובשים יצרם יותר מהם עכ"ל, הנה נקיט כר"א וסתם דכל בע"ת מעלתו גדולה אפי' עבר בפועל, ונתן טעם לדבר משום דכובשים יצרם יותר מהם, והוא ע"ד לפום צערא אגרא, ומשו"ה נמי גדול המצווה ועוש' מאינו מצווה ועושה משום דיצרו של מצווה גדול מאינו מצווה, ורגיל אני לומר דבדיוק אמרו ז"ל בדוכתא טובא ריח ניחוח נ"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני לכאורה תיבת שאמרתי מיותר שלא הול"ל רק נ"ר לפני שנעשה רצוני, ונראה דבדיוק אמרו שאמרתי שנ"ר יותר שאמרתי ויצ"הר רוצה להסיתו ולהדיחו שלא יקיים אמרת ה' ויענש ויש נ"ר לפני ביותר שאמרתי ומ"מ נעשה רצוני, ולכן בדין שיהיה הבע"ת שכבר טעם טעם עבירה וקשה לפירוש הימנה במעלה יותר ממי שלא חטא ולא טעם טעמא דאיסורא:

ומדי דברי אומר מלתא בטעמא ע"ד ודע מה שתשיב, לדרוש טעמא דקרא דלנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך, ולפי הפשוט דלנכרי מותר ולישראל אסור, וי"ל דוקא לישראל נאמרה כיון דמצוה להלוות זה לזה אם כסף תלוה חובה ואין לך אדם שאין לו שעה שצריך לטובת חבירו בהלואה הטילה תורה שילוה זא"ז בלי ריבית, ולמחר ילוהו ג"כ בלי ריבית, אבל נכרי לא נצטווה שילוה לישראל משו"ה לא אסרה התורה להלוות לו בריבית כיון שגם הנכרי לא ילוה לישראל כי אם בריבית דחיובא ליכא עליו והרמב"ם כ' כי מצוה להלוות לנכרי בריבית, ורבים ראו כן תמהו ופערו פיהם לבלי חוק, ולמ"ש י"ל קצת, ויותר נ"ל דמשו"ה מצוה איכא לא כדי שישיך לנכרי להרע לו, אלא לתת שכר לשאינו מלוה בריבית לישראל וכ' רמב"ן בנימוקי בפ' ראה דקשה על האדם להלוות מעותיו לאחר שירויח והוא אינו מרויח מידי, לכן כתיב למען יברכך ה' אלקיך שכובש יצרא דממונא, ויותר יקשה על האדם כשטעם טעם ריבית ויערב לו והוא יושב ובטל וישן וקרנו תרום בכבוד בכל שעה, וכשמלוה לישראל הוא פורש וכובש תאותו משום איסורא דרמי' עלי' לפום צערא אגרא, ולכן מצוה לנכרי תשיך ומ"מ לאחיך לא תשיך למען יברכך והוא נכון לפי הענין:

ויש לי להוסיף דברים על דברי הרמב"ם בהלכ' תשובה, דדבריו עולים יפה בהעובר עבירה בל"ת שנפשו של אדם מתאווה ושב וכובש יצרו הוא גדול מצדיק גמור, אבל

העובר עבירה דקום ועשה ולא הניח תפילין ולא הטיל ציצית וכדומה וחוזר בתשובה קשה למה יה' גדול במעלה ממי שלא עבר ע"כ אלו מימיו, ונ"ל בהקדם מ"ש החסיד בחובת הלבבות הירא שמים ישים לנגד עיניו תמיד מעשי הרשעים איך באהבה ותשוקה רבה רצים לעשות עבירה לא יעצרהו הגשם והשלג על אחת כמה וכמה ירוץ צדיק לעשות רצון קונו באהבה רבה ובנפש חפיצה בשמחה ובטוב לבב לא יעף ולא יגע, ורגיל אני לפרש אל יקנא לבך בחטאים לעשות כמעשיהם כי אם ביראת ה' כל היום שיהיה מקנא בהם להיות זריז ונשכר, כמו שהם זריזים להבלי העולם, ונשכרים שכורת התאוה ונ"ל להעמיס זה בכוונת המדרש בקרא אוהב כסף לא ישבע כסף ובמדרש אוהב מצות לא ישבע מצות היינו כמו שאוהב כסף לא ישבע יש לו מנה וכו' כן אוהב מצות לא ישבע ממנו ויהי' רודף צדקה וחסד תמיד וילמוד מאוהב כסף אשר לא תשבע נפשו ממנו, ויש להבין בזה מאמר התמוה לחז"ל בפ"ק דע"ז לעתיד יאמר הקב"ה לאו"ה במה עסקתם, ואמרו כלום תקננו שווקים ומרחצאו' אלא כדי שיעסקו ישראל בתורה כלום הרבינו כסף אלא כדי שיעסקו וכו' אמר הקב"ה שוטים שבעולם כלום תקנתם וכו' אלא להנאת עצמיכם מיד יצאו בפחי נפש, והוא תמוה, חדא מה תועלת יש לישראל בשווקים ומרחצאות וכסף הרבה שלהם, ורש"י נדחק, וגם איך יאמרו לפניו ית"ש דבר כזה שאין בו ממש, ונ"ל ע"פ האמור כי בידוע דחלק עשו בהבלי עוה"ז, וחלק ישראל עיקר בעו"הב ע"י עסק תורה ומצות, ויאמרו האומות גם מאתנו וממעשינו יצאה הטובה לישראל לעורר אותם ולחזק לבבם שירבו בעסק תורה ומצות שילמדו מאתנו בק"וח אם אנחנו מרבים בהבלי עו"הז שאין בו תכלית אמיתי כ"כ איך לא יהיו זריזים ומוציאים הוצאות הרבה בתורה ומצות, וזהו שאמרו כלום תקננו שווקים ומרחצאות והרבינו כסף אלא כדי שיעסקו ישראל בתורה ויקנא לבם בנו, גם ממר יצא מתוק לעובד ה', וה' יודע מחשבות כי לא כן מחשבות לבם רק להנאת עצמם ולא לתועלת וטוב האמיתי כלל ומשיב להם אחור שוטי' שבעולם כלום כיוונתם רק להנאת עצמכם ולא לטובת ישראל ויוצאים בפחי נפש אין אחיזה בקדושה ותורת ה' כלל והנה מי שלא עבר עבירה מימיו אינו יוכל לשער כמה גדולה השמחה חשק ורצון של העובר עבירה כדי להלהיב נפשו לעשות המצוה במשקל זה, אבל מי שכבר עבר על מל"ת ועושה תשובה יודע בנפשו כמה גדלה השמחה חפץ ורצון כשעשה עבירה במשקל זה ישים אל לבו מכאן ולהלאה חושבנא לחשוב מחשבות בלבו מעלת המצוה ושכר מצוה כנגד עבירה לעשותה בשמחה ובטוב לבב ורץ למצוה קלה כבחמורה ביראת ה' טהורה, והבע"ת זריז במצוה יותר מצדיק גמור,

והיינו טעמ' במקום שבע"ת עומדים כי הם במעלה יותר ע"י שכובשים יצרם יותר ממי שלא חטא, ובמ"ע עושים בזריזות ובטוב לבב יותר מהם כנ"ל:

ומובן ג"כ מה שאמרו ז"ל זדונות נעשה להם כזכיות אם עבר אדם בל"ת ושב וכובש יצרו כל שהי' משוקע יותר במצולת התאוה יותר תחשב לו למצוה ושכרו גדול יותר וע"י זדונות שעבר יגדלו הזכיות וע"י זדונותיו יתרבו זכיותיו במה שכובש יצרו, וכן אם עבר בעשה ושב אח"כ יתרבו זכיותיו ע"י שיעשה המצות במשקל שעשה העבירות בחפץ ורצון כהנ"ל:

ואמרו ז"ל אפי' עבר עבירה כל ימיו ועשה תשובה באחרונה מוחלין לו דכתיב ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועיי' רמב"ם הלכ' תשובה פ"א הלכה ג' ופ"ז הלכה ג' ואל ידמה וכו' ובהלכ' ו' מקרבת הרחוקים אמש הי' זה שנוי לפני המקום וכו' והיום הוא אהוב ונחמד ובהלכה זי"ן כמה מעולה מעלת התשובה וכו' מכ"ז נראה כי אפי' עשה עבירה כ"פ ושנה בה כמה שנים מיד כשעשה תשובה השובה ונותן אל לבו לשוב ועומד בתשובה מיד מוחלין לו והוא טהור מפשעים מקורב ואהוב לפני הרוצה וחפץ בתשובה ובתשובה אחת שב אל ה' ורפא לו, ונ"ל להעמיס זה בכוונת ר"ע במתני' יומא פ' יו"הכ כתיב מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר הטמאים וכו' וצ"ל מה הוא דמיון טהרת הקב"ה את ישראל למקוה, וגם מוצא תיבת מקוה פשוטו לשון קיווי, ונ"ל כי רצה ר"ע בזה כי תמיד ישראל מיחל ומקוה לה' גם כי רבו פשעם ועצמו עברו ראשם ורבו כמו רבו מ"מ מייחלים לה' כי יפדם מכל חטאתם ויטהרם מכל פשעם אפי' עבר עבירה כ"י ועשה תשובה לבסוף מוחלין לו ברגע האחרונה שעושה תשובה עומד טהור לפני ה' ומדמה מלתא דטהרה מפשעים כמו מקוה שמטהרת הטמאים אפי' היה משוקע בטומאות שנים רבות מיד כשיורד למקוה וטבל יוצא טהור וא"צ זמן זמנים לטהרתו מטומאתו, וגם כמו מי שטימא עצמו כ"פ א"צ טבילה כ"פ על כל טומאה וטומאה בפ"ע כן טהרת האדם לפני ה', וזוהי תקותן של ישראל קוה ישראל אל ה' יפדהו מכל עונותיו ביום שובו מרשעו ואפי' הרבה לפשוע כ"י עושה תשובה באחרונה, וסיומא דקרא מושיעו בעת צרה כשרואה עצמו החוטא בעת צרה, מיצר לו ובוכה ומתחנן והיא עת צרה לו אז מושיעו ה', או יאמר אפי' עשה תשובה בעת צר לו לא יאמר ה' מדוע באת אלי בעת צר לך אם ישוב אז מקבלו, ולזה אמר הכתוב עמו אנכי בצרה היינו כשעמו אנכי בעת צר לו אחלצהו ואכבדהו כי טוב וסלח, ובתנאי אם עומד בתשובה עת צאתו מצרה לרווחה ויראה כי היתה הרווחה ולא הכביד לבו הגם שהתעורר לשוב מתוך צרה תשובתו מקובלת ורצוי' לפניו ית"ש, ומובן בזה מקרא קודש בפ' וילך ואמר ביום ההוא

הלא על כי אין אלקי בקרבו וכו' ואנכי אסתר וכו' ונתקשו המפרשים כיון שיתנו אל לב ויתוודו ויאמרו על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה למה יסתיר ה' פניו, ועיי' רמב"ן, ולמ"ש מובן היטב כי יאמרו בעת ההיא בעת אשר מצאוהו הרעות רבות וצרות ביום ההוא דייקא יאמרו הלא על כי אין אלקי בקרבי וכו' ואח"כ יראו כי היתה הרווחה והכבד לבם ואנכי הסתר אסתיר פני בדין הוא שלא תקובל תשובה כזו עוד:

העולה מכל דברינו אלו שאין לך דבר שעומד בפני התשובה אפילו המיר דתו וכפר בה' ואפילו כ"י ועשה תשובה באחרונה תשובתו מקובלת ומעלתו גדולה עד מאוד ואפי' שב בעת צרה ועומד אח"כ בתשובתו, ומ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכ' תשובה הלכ' ד' אע"פ שתשובה מכפרת והוא מברייתא יומא פיה"כ היינו לענין העבר שלא יענש על מה שעשה, וחברו כמה מיני תשובה בספרים בנגלה ונסתר, אבל מכאן ולהבא הוא מיד כששב באותה שעה מקורב והולך לפני ה' וכ"ז פשוט:

ואמרו ז"ל עוד תנאי א' ה"ד בע"ת באותו מקום ובאותה אשה, היינו שיש בידו לעשות עבירה זו והוא בכחו ותאותו כמו שהיה בשעת עבירה ואין דבר מעכב על ידו זהו המעולה בבע"ת ונ"ל משו"ה דייקו ואמרו במקום שבעלי תשובה עומדים, דייקו ואמרו בעלי תשובה ול"א במקום ששבים עומדים, כי תנאי התנו כשהוא בעל התשובה שמרצונו הטוב עושה תשובה ואין מעכבו מלעשות העבירה לא מצד המקום והזמן והענין ואין מי שמכריחו ומאנסו על התשובה והוא בעל דבר של התשובה והיינו במקום שבעלי תשובה עומדים וכו', וכל הני מילי מעליותא איתנייהו בבעל תשובה זה שבמקומו לפי שהבנתי מתוך מכתבו שהוא אהוב וחביב לפני הרוצה בתשובה ממקומו יפן ברחמים עליו ויעלהו במות, אגרות רמות אשר בית אל עולות:

ועיי' או"ח סי' נ"ו סעי' ה' בהג"ה [רמ"א ובבאר היטב מי שהמיר במזיד וחזר ראוי' להיות ש"צ אפי' בתענית כ"ש כל השנה ועיי' בתשובת האחרונים שמביא וביתר אחרונים שם, ואפי' ליש מחמירים משום דסני שומעני' וש"צ צריך דלי' ס"ש, ועיי' ח"צ סי' י"ג שכ' נגד המערערי' לקרוא למומר שחזר לדת ישראל לחתן תורה, וכ' דאין בדברי המערער כלום דאף לדסוברים דכהן שהמיר וחזר בתשובה אינו נושא את כפיו היינו משום דס"ל כיון דאיתקש ברכה לשירות כי היכא דפסול לעבודה פסול נמי לברכה, וכן הפוסלים ש"צ שהמיר אף אם חזר בתשובה היינו משום דבעינן שלא יצא עליו שם רע אבל בקורא בתורה לא קפדינן בכל אלה אלא שבהיותו עומד ברשעו אין נכון לקרותו לתורה כענין שנא' ולרשע אמר אלקים מה לך לכפר חוקי אבל בבעל תשובה לא עלה על לב לעולם למונעו מלקרות בתורה, אלו דבריו ז"ל, וכ' עוד שם אחר שהאריך למעניתו כי אין בח'

פסוקים אחרונים מעלייתא טפי מכל התורה, וז"ל ואף אם באנו לחוש לתקנת מהר"א קאפסאלי שהביא בכנ"הג שתיקן בעירו שלא יסיימו התורה אלא על חשוב שבעיר, אין זה מונע איש הלזה ממצוה זו כי במקום שבע"ת עומדים א"צ גמורים יכולים לעמוד וחשובים הם לפני המקום יתברך עכ"ל ומנדון ודברי ח"צ אנו למדין בק"וח לנדון שלנו, שאין למנוע ממנו להיות חד מן בני חבריא ללמוד ולומר קדיש עבורו לתיקון נשמתו ובתשובת רד"ק אשר ציין עליו הרמ"א סי' שע"ו כתוב לאמור דמצוה שיאמרו בניו של מומר קדיש כשמת ברשעו לתקן נשמתו ומביא כמה ראיות על זה דמצוה קעבדו, אלא שנכנס לחלק כשיש יתומים אחרים שמחוייבים משום כבוד אב ולדסוברים דליכ' מצות כיבוד אב ואם הוא רשע יש ליתומי' אחרי' קדימה שהם מחוייבים ביותר משום מצות כיבוד, חוץ כשנהרג דמיתתו כפרתו עיי"ש, וכבר עמדתי בתמיה קיימא על הרמ"א דכ' דיש אומרים דאומרים קדיש על מומר כשנהרג ועיי' ש"ך וט"ז ולהמעיין ברד"ק כ' אפי' אינו נהרג מצוה הוא וצלע"ג:

עכ"פ אנו למדים מדבריו כי מצוה לתקן נשמתו אפי' מת ברשעו, וגם למ"ש הרמ"א הגם שלא שב ונהרג אומרים עליו קדיש, כ"ש וק"וח כששב בתשובה שלימה לפי ראות עיני בני אדם ואדם יראה לעינים וכו' ואנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות ואמרו ז"ל המקדש אשה ע"מ שהוא צדיק ונמצא רשע חוששין שמא הרהר בתשובה, כ"ש כשרואים שבוכה צועק ומתחנן ומבקש תרופה רפואת הנפש שאין לחוש שמא לא שב בכל לבו, ועיי' רמ"א טאהע"ז סי' סעי' והוא מפסקי רמ"א סי' ר"כ ריקים ופוחזים שהמירו ואינם חוזרים בתשובה גמורה וכו' היינו שיודעים שאין חוזרים בתשובה גמורה, אבל מסתמא ל"ח לו, וכ"ש כשיש רגלים לדבר ונראה וניכר, וכ"ז פשוט:

ונגד אלו שרוצים להתנות תנאי הנ"ל והמסכימים עמהם ובוז יבוזו לו ברבים, חוששני להם מחטאת עוברים על לא תונו איש את עמיתו דדרשו ז"ל במתניתין ב"מ נ"ח ע"ב דאת' קרא לאונאת דברים לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, ועיי' רמב"ם הלכ' מכירה פ"ז הלכה י"ג, ובהלכ' תשובה פ"ח הלכ' ח', והאנשים האלו לא ידעו ולא יבינו כל אלה שוגגים ומוטעים המה יבקשו מחילה מאתו ויקבלוהו מיד בסבר פנים יפות להיות מחוברי חבר למחברת הקודש קדוש יאמר לו, ישובח ויתרומם במושב זקנים יהללוהו במעללו, נחלתו לעו"הב שפרה לו, וכל עם ה' יתברכו ממקבץ נדחו וגואלו, הכ"ד באמת וצדק למען לא ידח ממנו נדח לפני בוחן ובודק, דש"ת חותם בברכה מרובה ברכת שים שלום או"הנ. פ"ב עש"ק כ"ג תמוז לס' הנני נותן לו את בריתי שלום תר"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קי

יראה זרע יאריך ימים, יעקב איש תם יושב אוהלים, ה"ה מע"כ תלמידי הרב עוסק בחוקי חורב ידיו לו רב המאוה"ג חרוץ בע"פ, עומד לתלפיות כש"ת מו"ה אברהם יעקב קאפל זינגער נ"י אבדק"ק לאשאנץ יע"א:

בחזרי מע"מ וויען בין המון מכתבים בא לידי מכתב פר"מ נ"י ודחק עלי השעה להשיבו ע"ד ירא שמים יושב באהל תורה שקרה לו מקרה לא טהור בליל יו"הכ ונפשו עגמה עליו כי ירא לנפשו ע"פ שגזרו חז"ל אומר שלהי יומא ידאג כל השנה כולה, והאי גברא בהאי פחדא יתיב, ופר"מ נ"י משתתף בצערו, כי לא דבר מצער הוא, ואותיותיו שאלוני לעשות עמו אות לטובה, להודיעו מה עמדי בענין זה מפי סופרים וספרים ותיקונים אשר נמצא על זה, ולהפיס דעתו של האי טהור גברא היושב עוסק ובא בתורה, אשר קרה לו מקרה לא טהורה:

טרם אענה אני אומר כי עצמות הענין קשה להסביר וכבר יגעו וטרחו להסביר ברייתא זו דתנא דבי' ר"י הרואה קרי וכו' ידאג כל השנה כולה, כ' רש"י שמא לא קיבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם כמו מוזג כוס לרבו, ואם עלתה לו מובטח לו שהוא בעו"הב כ' רש"י שמעשים טובים יש בידו שהגינו עליו ובע"הב הוא, תדע שכ"ע כולו רעב וכו' כ' רש"י ואעפ"כ עלתה לו שנה יש לדעת שבן עו"הב הוא, ועיי' פר"ח סי' תקט"ו שתמה וכי מראים לו שהוא בן עו"הב ע"י דבר טומאה, והעלה דמתחילה לרעה היה ונתהפך לטובה דמצותיו הגינו עליו, ואלי' רבה כ' דלא נראים לו דברי פר"ח ובברכי יוסף כ' דלא נראה כפר"ח דקתני עונותיו מחולים וכ' רש"י סימן טוב משמע דמתחילה הוי סימנא טבא, וכן משמע מדאמר ר"נ תדע שכ"ע כולו רעב והוא שבע משמע מתחילה לטובה הוא, והאלי' רבה כ' כל שעלתה לו שנה אמרי' דהראו לו מתחילה שא"צ להתענות כי הוא צדיק לחיות ולהרבות זרע בלי תענית מכח זכיותיו המרובים, והנה על פירושו קמה וגם ניצבה תמיהת הפר"ח וכי מראים לו שהוא צדיק גמור במידי דטומאה וקרי, והנ"ל בזה כי הוא ע"ד שאמרו ז"ל בש"ס ברכות לאדם שטוב מראים לו חלום רע ועציבות' הוא דמהני, והענין כי אדם אין צדיק בארץ וכו' מי יאמר זיכיתי לבבי וכו' וראוי' לעונש מראים לו חלום רע דראו' לו למשקל מטרפסי' בהאי עלמא ועציבתי' הוא דאהני לי' כי נפטר מעונש ע"י צער ועצב שיש לו וגם עי"ז ישים אל לבו ויפשפש במעשיו ויתקן אשר עוות, ועד"ז ענין זה דרואה קרי שהוא צדיק גמור וא"צ לענות נפשו בתענית כמו כ"ע ומ"מ אינו מנוקה מחטא לגמרי לפום גמלא שחנא וסביביו נשערו מאוד מדקדק עמהם כחוט השערה שלא יחשוב עון לאיש אחר רק לדידי', והיינו כי אין אדם צדיק בארץ דייקא

מי שהוא צדיק במעשיו אשר יעשה טוב ולא יחטא לפי מעשיו הטובים וצדקותיו אשר עשה מדקדק ה' עמו כחוט השערה ואין אדם אשר לא יחטא וזהו שמראים לו כ"ע רעב והוא שבע וא"צ לתענית כי הוא צדיק גמור אלא לפי צדקתו מדקדק עמו כחוט השערה וראוי' לעונש ועינוי קצת, לכן משביעים אותו כעבד שמוזג כוס לרבו כדי שידאג ויהי' עצב עד"ז ויפשפש במעשיו ויהי' נקי ע"י עציבותי' מכל וכל, וא"ש הבריית' ופירש"י, דידאג כל השנה אולי מראים לו שמשביעים אותו כדי שלא יעלה לו התענית ויתעצב אל לבו, ואם עלתה לו שנה אגלאי מלתא דצדיק גמור היה מעיקרא וסי' טוב הוא לו שהראו לו ס"ר כדי שיחרד ויתעצב כדי שעונותיו הקטנים אשר לא יחשבו לחטא אלא לצדיק גמור יומחלו לו, וא"ש נמי הלשון עונותיו סדורים לו מאי סדורים סדורים למחול, וצ"ל הול"ל מחולים לו כדקאמר ת"ק מחולים לו, ולמ"ש א"ש דמראים לו דעונותיו סדורים לו בסידור נכון לפי מעשיו הטובים זה מול זה וע"י שרואה קרי מחולים לו והבן:

ויש להוסיף דברים דמראים לו זה ע"י ראי' קרי, עפמ"ש כי א"א וכו' אשר יעשה טוב ולא יחטא היינו שאפי' צדיק גמור שלא עשה עבירה בקום ועשה וגם לא עבר מצוה בשוא"ת, מ"מ א"א שלא עשה פעם המצוה בשמחה והכנה דרבה ועשאה כמצות אנשים מלומדה והיינו כי אא"צ אשר יעשה טוב ולא יחטא בעשות הטוב וזהו שאמרו תלמידי דר"א לר"א שאמר כלום עברתי עכה"ת כולה וכו' הלא למדתנו רבינו כי א"א צדיק בארץ וכו' ותמוה הלא גם תנוקת של ב"ר יודעים אותו מה זה שאמרו הלא למדתנו רבינו וכי זו תורתו של ר"א שלמד לתלמידיו כמקרא דרדקי, ולפימ"ש י"ל שהשיבוהו לפי דבריו שידע בנפשו שלא עבר עכה"ת אמרו הלא למדתנו רבינו פירושו דהאי קרא אא"צ וכו' אשר יעשה טוב ולא יחטא היינו שלא יחטא בעשי' הטוב בכוונה רצוי' כהנ"ל ואמרו לו ניהי דקיימת בפועל כה"ת כולה מ"מ אפשר שלא עשית כראוי' בכוונה רצוי', וי"ל עוד דאמרו הלא למדתנו רבינו היינו שמתוך המדובר הזה מה שאמר לו והוא השיב להם כלום עברתי, בזה הבינו ולמדו ממנו עכשיו פירושא דהאי קרא דכוונתו דקרא ע"כ כהנ"ל שלא עשה המצות כראוי' דהא ר"א העיד על עצמו שקיים כל התורה בפועל:

הדרן לדברינו כי אם צדיק גמור הקב"ה מדקדק כחוט השערה ויענש על שלא עשה המצוה בהכנה קודם ובכוונה רצוי' ומראים לו ע"י ראי' קרי לשון מקרה שעשה מצוה מן המצות לפעמים כעושה דבר במקרה בלי הכנה וכוונה נכונה, וכתיב ואם תלכו עמי בקרי וכו' ומפרש הרמב"ם לשון מקרה, ומראים לו ע"י ראי' קרי שלא במכוין כמ"ש רש"י מדה כנגד מדה ואם עלתה לו שנתו מובטח שהוא בן עו"הב, ורב דימי אמר מפיש חיי סגי ומסגי כ' רש"י בנין ובני בנין שכך הוא הסימן יראה זרע יאריך ימים נ"ל דרב דימי

מוסיף על הברייתא דמובטח לו שהוא בן עו"הב אמר ר"ח דמפיש חיי סגי ומסגי בני' וב"ב ע"פ שאמרתי במק"א לפרש מאמר התמוה לי שאמרו ז"ל מעולם לא פסקה ישיבה מן האבות דכתיב ואברהם זקן יושב בישיבה ויהי כי זקן יצחק ויושב בישיבה וביעקב ויהי כי זקן יעקב, ודבריהם ז"ל נפלאו לכאורה שעושים מערכה לדרוש הגם שיש לפרש זקן יושב בישיבה אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו זקן בשנים ומנ"ל למדרש זקן יושב בישיבה ולהוכיח מזה שלא פסקה ישיבה מהם, ונ"ל ע"פ שכ' הרמב"ם לבנו אשרי מי שכלו לו שנותיו במהרה להיות תכלית האדם להשלים נפשו בעו"הז ע"י מומ"ט ואשרי מי שהשלים נפשו מהרה, ויפה שעה אחת קורת רוח בעו"הב אחר שהשלים נפשו ע"י תשובה ומ"ט בעו"הז, ופירשתי מאז הא דהתלוננו כל הקרב הקרב וכו' יומת האם תמנו לגוע היינו אם היו מתמימים והשלימו נפשם טוב שיקרבו אל הקודש וימותו, אבל הרגישו בעצמם שלא השלימו נפשם והיינו האם תמנו בתכלית התמימות, לגוע ולכן אמרו לגוע ול"א למות כי גויע' היא בצדיקים כמ"ש רש"י בפ' ח"ש ואמרו הלא לא תמנו לגוע, אלא הקרב אל מקדש יומת ולא גויעה, והנה כי כן אין שבח לצדיקים שמאריכים ימים ומופלגים בזקנה שנראה שלא השלימו נפשם עד שהזקין שרשם בארץ, אלא אלו שמזכים רבים מעמידים תלמידי' הרבה אם כי להשלים עצמם כבר היה יפה להם ק"ר בעו"הב מ"מ מניחם ה' כדי להעמיד תלמידים הרבה, ולזה התפלל דהע"ה לא אמות כי אחיה כוונתו שאינו רוצה למות כדי שיזכה לחיים אמיתיים הגם שטוב לו לעצמו שימות כדי שיזכה לחיים נצחיים, ויותר על טובתו וק"ר של חיי עו"הב להשאר בעלמא הדין ואספר מעשי יה לספר לאחרים מעשי יה ויודו לה' כי טוב כל"ח וימצאו עצמם מחוייבים לעשות רצון בוראם, והנה מצינו באבות שהפליגו בזקנה ואין זה שבח ומעלה אלא גרעון במדרגתם, לולי שהיו יושבים בישיבה משו"ה האריכו ימים וזהו שאמרו ז"ל מעולם לא פסקה ישיבה מאבות דכתיב באברהם יצחק ויעקב שהיו זקנים ולולי דמרומז בו שהיו זקנים יושבים בישיבה לא הי' מספר גנותם של אבות שהוצרכו להאריך ימים עלי תבל וע"כ דזקנים ויושבים בישיבה היו, והא"ש דרב דימי מוסיף על תנא דבי ר"י דאמר מובטח לו שהוא בן עו"הב, ומוסיף ר"ד והולך דמ"מ מפיש חיי ולמאי כיון שמובטח שהוא בן עו"הב למה לו חיים דסגי ומסגי בנים ובני בנים ממש ללמדם תורה כדאמרו ז"ל עד היכן חייב אדם ללמד בנו תורה בנו וב"ב או תלמידים ות"ח הקרויים בנים כאלו ילדם, וסימנא מילתא היא מראים לו ע"י שרואה קרי שיראה זרע ולתועלת זה יאריך ימים כדי לגדלם לתורה, ואמרו ז"ל איזהו בעו"הב זהו שמגדל בניו לת"ת הוא בן עו"הב שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו, ובכל זאת עוד ינובון בשיבה דשנים

ורעננים יהיו, כדי להגיד לאחרים כי ישר ה' צורי, ולא עולתה בו ב"ה דמניחו בעו"הז ומאחר שכרו כי הוא לתועלת אחרים להגיד לאחר כי ישר ה' וזכות הרבים תלוי' בו:

ואחר הוצעת דברינו אלו שבארנו והסברנו בטוב להבין גוף הענין בקללה וברכה התלוי' בה נשית פנינו אם בכל הרואה קרי נאמרו דברים הללו או יש לחלק בין הפרקים, הנה רש"י כ' הרואה קרי ביו"הכ ולא במתכווין כוונתו פשוטה ורצויה דאם מתכווין להוציא זרע שמקשה עצמו, עונו ישא, וגם אם עלתה לו שנה אינו בבטחון שהוא בן עו"הב ולא נאמרו דברים האלו אלא שרואה שלא במתכווין להשחית זרעו, ונראה מדכ' ולא במתכווין כיון שהוא שלא במתכווין ואפי' יש סיבה שע"י ראה קרי ביו"הכ עונותיו מחולים ונאמרו כל הדברים האלו בו הן לרע שידאג והן לטוב אם עלתה לו שנתו מובטח וכו' כן יש למשמע מרש"י, אמנם כן ראיתי בס' אלי' רבה על דאם עלתה לו שנתו וראה זרע וכו' בשם שבולי לקט והוא שלא הרהר, נראה דאם הרהר ועי"ז ראה קרי הגם שלא התכווין להוציא קרי אין עונותיו מחולים ואין שכרו אתו שיראה זרע וכו' דלא כמשמעותו של רש"י, וכן מסתבר כיון דיש סיבה לתלות בו שע"י ראה קרי ליכא סימן מן השמים שהראוהו לו שהוא צדיק גמור וא"צ לתענית דהרי בא לו ע"י הרהור דילי', וראיתי בס' ברכי יוסף שכ' ה"ה הא דאמרו ידאג כל השנה אפשר דבהרהר אף דגדול עונו אינו בספק מיתה עכ"ל, הנה מ"ש אפשר, לכאורה פשוט דכן הוא כיון דע"י הרהור בא לו ליכא סימנא מלתא לא לטובה ולא לרעה, נ"ל דיש לחלק דוקא סי' לטוב ליכא כיון שע"י עצמו בא ולאו סימן מן השמים הוא, מ"מ סוף כ"ס כ"ע רעב והוא שבע יש לו לדאוג ולצער על סיבה זו והוא עצמו גרם לו כל זה שהוא שבע בזמן שכ"ע רעב ומעונה ויש לומר כיון שע"י הרהור ובטבע בא לו שראה ולאו סימנא הוא כמו עבד שמוזג כוס לרבו ושפכו ע"פ שכתב רש"י ואינו צריך לדאוג כ"כ לכן כ' אפשר דגם חלוקת ידאג ליכא כה"ג כנ"ל:

ומצאתי ראיתי אחרי רואי באר לחי רואי, בתשובת מהרי"ל סוף סי' רל"ב וז"ל וזמנין אתי נמי מרוב טרחא וברוב אכילה ושתייה ובשבע דרכים בודקים את הזב וכולן שירגילין דאפי' כה"ג קודם זי"ן ימים היו מונעים ממנו כל דברים הרגילים להרבות זרע, ומ"מ לא יתייאש מן הפורענות ולא מן הרחמים וישוב אל ה' בכל נפשו כי חנון ורחום הוא יכפר בעד כולנו אלו דבריו ככתבו וכלשונו, הנה מדבריו אנו למדין כי בכל שבעה דברים שבודקים הזב שבמשנה ב' פ"ב דזבים לא נאמרו דברים האלו שבברייתות ואמוראים ואינו בכלל הרואה קרי ביו"הכ דרואה בשבעה דרכים אלו ינוסו מפניו סימנים אלו הן לרע והן לטוב, וכ' ומ"מ לא יתייאש מן הפורענות הגם דליכא סימן למיחש מיהא בעי

מן הפורענות כיון שסוף כ"ס הוא שבע וכ"ע רעב ויש לו לדאוג כי לא עלה לו תעניתו לא יתייאש מן הפורענות, וגם מן הרחמי' כלומר שא"צ לבקש רחמים עבורו, או כוונתו בל יחשוב כיון שהוא עצמו גרם לו שהוא שבע ע"י שטרח או אכל הרבה וכ"ש כשבא ע"י הרהור בעבירה שאפס תקוה, אלא ישוב אל ה' בכל נפשו כי חנון ורחום ה' וכו', וי"ל ע"ד רמז הא דכתיב בתשעה לחודש בערב תענו וכו' וכי בתשעה מתענין הלא בעשירי מתענין ודרשת חז"ל ידוע, וי"ל דרמז לנו דישמור נפשו שלא יבא ביו"הכ לידי קרי ויהי' שבע ביו"הכ ולא מעונה בדבר זה כמ"ש תדע כ"ע רעב והוא שבע לכן ישמור נפשו מרוב אכילה ושתי' קודם כניסת יו"הכ והיינו בתשעה לחודש בערב תענו תתחילו למעט באכילה כדי שיהי' מעונה ביו"הכ, והיינו לדסוברי' דה' עינויים דאורייתא כמובן:

היוצא לנו מכ"ז דאם יש לתלות בזי"ן דברים שבודקים בהם את הזב ליכא סימן בין להרע או להטיב כ"כ ואין לדאוג כ"כ ושומר נפשו ירחק מרוב אכילה ושתי' ודברים המביאים לידי קרי כמבואר בש"ע, ואני מוסיף והולך על דברי מהרי"ל ושבולי לקט שבאלי' רבה עכשיו אחר שכבר גילו לנו חז"ל ענין ודבר זה כל הירא ומאמין באמונה אומן בדברי חז"ל הוא חושב מחשבות בעיו"הכ למעט ולהרחיק מריבוי אכילה ושתי' ודברים המרבים זרע ואיכא הרהורי דיומא דעיו"הכ ובליל יו"הכ הוא מלא רתת ופחד לבל יקרה לו מקרה לא טהור ונוהגי' לומר מזמורי תהלים המסוגלים לעכב הקרי ע"י הכתוב בספר תהלים, ומחשבות והרהורים בענין זה ורתת ובהלה מפני' זה גופי' מביא לאדם כך ר"ל ויש דבר לתלות בו דלאו סימנא מלתא הוא, ואין לדאוג כ"כ, ומ"מ לא יתייאש מן הפורענות ומן הרחמים כמ"ש מהרי"ל ז"ל:

ועל דשאילנא מאת פר"מ נ"י להורות לו את המעשה אשר יעשה להציל נפשו הנני מעתיק לו לשון מהר"יל סי' הנ"ל ואשר שאלת יש לו לדאוג ויפשפש בכל מעשיו ויחזור מעבירות שבידו ויסגף עצמו במה דאפשר לי' כן שמעתי מבעלי הוראה דאתרעו להו עכ"ל ועיני פר"מ נ"י ראו ראי' אחת בספר קרבן נתנאל פ' יה"כ סי' כ' מ"ש מכוונת האר"י ז"ל, ומ"ש שלושים יום בכ"י הפיוט מסדר קדושה של יה"כ בכוונה שלימה ורצוי' ובדמעות, והנה סתם פיוט של יוה"כ ונסתפק פר"מ נ"י על איזהו מן הפיוטים כיוון אם על של שחרית או של מוסף, והי' פשוט בעיני דמסתמא של שחרית כי יש בקדושת שחרית הרבה יותר בכמות ואיכות משל מוסף כמובן למעיין ומבין, אבל מצאתי ראיתי בסידור נהורא, שמנהיר לנו בזה ומפרש לנו הסתום דכוונתו על שלוש קדושות של שחרית מוסף ומנחה, וקדושת שחרית מתחיל מן ולך תעלה קדושה, ועיי' בס' עבודת הקודש מאיש אלקי קדוש יאמר לו בעל ברכי יוסף זצ"ל שמעלה בקודש מוסיף הולך

ואור תפלות ובקשות תחנונים ותיקונים, וכל המוסיף יוסיפו לו מן השמים, וזה איזהו שנים, קרה מקרה זו לאחד מיקירי תלמידינו ובא לפני בפחי נפש וחרדה גדולה פחד ורתת עצב ותוגה אחזתהו, וסיפר לי המאורע, ודברתי על לבו הלא אם תטיב שאת וכל רע אליך לא יאונה, וקרא אל ה' והוא יענה, ועיקר שקידה בתורה כי היא מצילה ומגינה, בכל עת ועונה, ויסכים בדעתו ללמוד מסכת' אחת מלבד השעורים הקבועים לו ילמוד מסכת' אחת על הסדר כל השנה, ויתפלל בכוונה רצוי' לפני ה' שוכן מעונה, ואל ירבה בתעניתים בל יבוטל מהתמדת התורה, ולא יבוש המעיין המתגבר, כדאמרו ז"ל להורות גבר, חובר חבר מחוכם האי צורבא מדרבנן דיתיב בתענית' וכו' ורגיל אני לומר אמרו דיתיב בתעניתא הול"ל האי צורבא מדרבנן דצם או מתענה, נ"ל בוודאי כל הממעט באכילה ושתי' או מי שפורש מכל מאכל ומשתה קדוש יאמר לו, אלא אם אינו מבוטל ע"ז מת"ת ואינו יושב ובטל ממלאכת שמים, וזהו שאמרו האי צורבא מדרבנן דיתיב בתעניתא שהוא יושב ושובת מתלמודו, ליכל כלבא לשירותא, ואמר דהע"ה טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך היינו בתנאי זה למען אלמד חוקיך ולא אהי' יושב ובטל מללמוד חוקיך, ועלתה לו שנתו עומד חי לפני ה' גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעו"הז ובעו"הב, והיא תעמוד להאי צורבא מרבנן במקומו פקודי ה' ישרים ישמחו לבו ירחמהו ה' ויראהו בישועתו ויזכה לחזות בנועמו, הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכה יראה זרע יאריך ימים תהי' חלקו עם ישרים ותמים. פ"ב נגהי ליום ג' פ' וירא תרכ"ד לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיא

זאת תורת העולה, אשר העלתה מצודתי בדין ש"כד"הנ ואוכלים שא"ר אם מותרים או אסורים, לחולה שא"ב סכנה ביום הכפורים, ואשר ישים ה' בפי אותו אשמור לדבר:
א) הנה מקור דין זה אכילה ושתי' שלכדה"נ ביה"כ יוצא ממקום קדוש מעין הנובע ורבים שתו וישתו מימיו לצמאם ה"ה בעל שאגת ארי' סי' ע"ו דמפשט פשיטא לי' כיון דלא כתיב אכילה ביה"כ שלא כדרך הנאתן אסור כמו כדה"נ כמו בב"ח וכ"כ וכדומה דשלכדה"נ אסור משום דלא כתיב אכילה, בהא נחית וסליק בתשובה ודחה הראיות שהיו נראים לו תחלה שמנגדתו, אבל לא מצא ראי' לדבריו, מרוב פשיטותו לדעתו הנשגבה דכן הוא, והנה ראה זה דבר חדש הוא אשר לא שערום לפי קט ידיעתי אבותינו קמאי דקמאי וגם גאוני בתראי שהם אחריו לא ראינו, הגם שלא ראינו אינו ראי', והואיל ויש בדבר זה נפקותא רבתא אם שלכדה"נ אסור מדאורייתא או מדרבנן בחולה שיש

בו ואין בו סכנה, אם אסור רק מדרבנן מותר להאכיל שלכדה"נ אפי' אין בו סכנה ואם מדאורייתא אסור, ובחולה שיש בו סכנה יש בו חומרא אם הוא מדרבנן וסגי לחולה כשאוכל שלכדה"נ אסור להאכילו כדה"נ, אם שלא כדה"נ וכדה"נ שווה ביו"כ, מותר להאכילו אפי' כדה"נ דמ"ש דסוף כ"ס נדחה איסור אכילה ביה"כ, ע"כ שמתי עיני ולבי לדרוש ולחקור ולבדוק אחר חדושו של הש"א, אם יש להם מקום להתקומם לדינא להקל, והנני בתפלה קצרה תפלת הבינני מאתך דעה ובינה תחוננני:

הנה בתחלת הרעיון עלה במחשבה לפני לעשות סמוכים לדינו של הש"א מסוגי' ש"ס ר"פ יה"כ דטרח ליישב מתני' גם לר"ל דס"ל ח"ש מותר וס"ד דאפי' מדרבנן מותר, ולא מתרץ מתני' לר"ל אסור דקתני היינו שלכדה"נ דליכא רק איסור ואסור מדרבנן כמו כל אסורי תורה, אלא ש"מ דשאני יה"כ דלא כתיב אכילה כדה"נ ושלכדה"נ שווים, ואחר התבוננות מעט ראיתי כי ראי' זו דחוי' מתרי ותלת טעמי, חדא לפי שיטת תוס' באיזהו מקומן דשלא כדה"נ מותר אפי' מדרבנן ועיי' מל"מ פ"ה מיסודי תורה לא יוכל לתרץ מתני' בשלא כדה"נ דהא שרי לגמרי כמו בכל איסורים, ב' גם לפי שיטת הרמ"בם ודעימי' ושיטת תוס' בדוכתא טובא דשלכדה"נ אסור מדרבנן הוא לפי דקיי"ל כר"י דח"ש אסור מה"ת, שלא כדה"נ נחית דרגא ואסור מדרבנן ודייקו מדאמר ר"י שלא כדה"נ אין לוקין עליו, אבל איסורא מדרבנן עכ"פ מיהא, ועיי' מל"מ שם דמצדד דאפשר איסור דאורייתא אית בי' כמו ח"ש לדידן, אבל לר"ל דס"ל דח"ש מותר מה"ת ולס"ד דש"ס דאפי' מדרבנן הה"נ וכ"ש דשלא כדה"נ מותר דהא חמיר ח"ש משלא כדה"נ דר"י ס"ל דשלא כדה"נ אסור רק מדרבנן הגם דח"ש אסור מס"ת, ולר"ל דס"ד דח"ש אפי' איסור דרבנן ליכא כ"ש שלא כדה"נ דמותר, ולא יוכל לתרץ מתני' שלא כדה"נ, והא דלא מתרץ מתני' לר"י דאסור היינו שלא כדה"נ, דחדא מנייהו קאמר, ועוד דמתרץ דאסור היינו מדאורייתא כמו רחיצה ושתי' למ"ד ה' ענויי' דאורייתא, ולר"ל דס"ד דח"ש מותר כ"ש שלא כדה"נ ומתרץ לבסוף דס"ל ח"ש אסור מדרבנן ואסור היינו בח"ש כמו לר"י, ועוד בה שלישי' דראי' זו דחוי' מעיקרא, דא"א לפרש מתני' אסור היינו שלא כדה"נ מדקתני בסיפא האוכל ככותבת הגסה וכו' והשותה מלא לוגמיו חייב ואי אסור דרישא היינו שלא כדה"נ גם כשאוכל ושותה מלא לוגמיו פטור ואיך קתני סיפא דחייב, אבל לפרש אסור דרישא בח"ש דאסור באכילה ושתיי' אפי' כ"ש, א"ש סיפא דהודיענו שיעור שחייב עליו, אבל אי רישא בשלא כדה"נ לא א"ש הסיפא דהול"ל כשאוכל כדה"נ חייב והראי' דחוי' ולא חוזרת ונראה:

אבל יש לי ראי' דשלכדה"נ מותר ביה"כ כמו בכל איסורים, ומנא אמינא לה מדאמר ר"ש האוכל נבילה ביה"כ פטור משום יה"כ דאין איסור יה"כ חל על נבילה, איך סתם ואמר האוכל נבילה ביה"כ פטור, הא איכא אופן דחייב כגון שאכל בשר נבילה חי דהוא שלכדה"נ מובא בתוס' פסחים פ' כ"ש או שעירב בדבר מר משום יה"כ איכא דאסור שלכדה"נ, ומשום איסור נבילה ליכא דאוכל שלכדה"נ וחייל איסור יוה"כ ואיך אמר סתם דפטור מקרבן משום יה"כ כשאוכל נבילה דהא שלא כדה"נ שם נבילה יש לו ואיסור דנבילה לית בי' וע"כ דשלא כדה"נ ביה"כ שווה לשארי איסורים והיא ראי' נצחת לכאורה:

ואחר התבוננת מצאתי בה בדק, די"ל ר"ש לשיטתו אזל דכ"ש למלקות לפי דס"ל לתוס' שבועות שתים כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי לה וכו' דלר"ש דכ"ש למלקות ה"ה שלא כדה"נ עיי' מהרש"ל ומהרש"א דס"ל לתוס' ע"כ הכי, לפ"ז אדחי ראי' זו דר"ש לטעמי' סתם ואמר דפטור דגם שלכדה"נ איכא איסור נבילה, אלא דשאגת ארי' מדוויל ידו משתלם דהוא לא נחית בתשובה זו בזה, דהא עיקרו יצא ליישב קושי' תוס' דמוכח דר"ש ל"ל מוסיף דאל"ה הא יה"כ מוסיף על נבילה איסור' שלכדה"נ, ולמהרש"א שבוע' הנ"ל אין יה"כ מוסיף על נבילה לר"ש דשלכדה"נ בכ"מ אסור, וע"כ דלא נחית הש"א למ"ש מהרש"א שבועות א"כ איכא ראי' נגדו בעיקר הדין דחידש דשלכדה"נ ביה"כ שאני מכל אסורי תורה כדכתיבנא, ודבריו נפלאו ממנו במחכ"ת:

והנה ראי' דידי שדחיתי חוזרת ונראית לנו, עפמ"ש המל"מ הלכ' שבוע' בכוונת תוס' דאיסור שלכדה"נ נחית דרגא מכ"ש לר"י דח"ש אסור מה"ת שלכדה"נ רק מדרבנן ולר"ש דכ"ש למלקות שלכדה"נ אסור מדאורייתא כח"ש לר"י ומ"ש תוס' בתי' שני דהי' ר"י יוכל לתרץ מתני' בשלא כדה"נ ור"ש פוטר הגם דליכא לר"ש רק איסור כח"ש לר"י דס"ל לתוס' דשבועה חל על ח"ש, וה"ה שלא כדרך הנאתן לר"ש, ומ"ט דר"ש דפוטר צ"ל משום שאינו בלאו והן ומשו"ה דחה תוס' לתירוץ קמא כצ"ל לפי' מל"מ ועיי', וא"כ הוא קשי' לר"ש דאמר האוכל נבילה ביה"כ פטור כשאוכל שלא כדרך הנאתן הגם דאיכא איסור נבילה לר"ש כמו ח"ש לר"י הא חל איסור יה"כ על איסור קל כמו על ח"ש לר"י ובשבועה דבעי דאיתא בלאו והן אינו חל, אבל איסור דעלמא וה"ה שלא כדה"נ לר"ש וחל איסור שלא כדה"נ דיה"כ על איסור דשלא כהד"נ דנבילה, ומדפטר ר"ש מוכח דשלא כדה"נ ביה"כ ככל שלכדה"נ דכל איסורים דליכא רק איסור בעלמא, ומינה לדידן דשלא כדה"נ בכל איסורים לכל היותר ליכא רק איסור דרבנן ה"ה ביה"כ ועיי':

וכ"ז לפי דס"ל למל"מ בכוונת תוס' דנחית דרגא ואין בשלא כדה"נ רק איסור בעלמא, אבל לפמ"ש מהרש"א כמו לר"ש כ"ש למכות כן שלא כדה"נ אסור אזדא ראי' דידי, ויש בה חלישותא אולי כוונת תוס' כמ"ש מהרש"א, אבל נ"ל להוכיח דכוונת תוס' כמ"ש מל"מ, דהנה מ"ש מהרש"א דלר"ש שלא כדה"נ כמו כ"ש, צריך הסבר הא חזינן לר"י דח"ש אסור מה"ת ושלא כדה"נ מותר, ומ"ט לר"ש שלא כדה"נ במשקל כ"ש, והי' נ"ל בקטנותי ושמעתי אח"כ היא שיחה בפי כל לפמ"ש הריטב"א במכות דטעמא דר"ש דכ"ש למלקות משום דאחשבי' ומהני לי' מחשבתו מה"ת למשווי' אכילה דכ"ש כסתם אכילת ב"א שהיא בכזית כן כשאוכל שלא כדה"נ משווי' לי' מחשבתו כמו שאוכל כדה"נ, וכ"ז לר"ש אבל לר"י דמקרא יליף מריבוי דכל לח"ש, לא משום אחשבי' אתי עלה דוקא ח"ש, ושלא כדה"נ מנין, כן י"ל בשיטת מהרש"א, הגם שיש לפקפק ולחלק בין הענינים, דלענין אוכל כ"ש כיון דסגי לי' בהכי ומחשב לו אכילה חייב מלקות דמ"מ אכל כדרך האוכלים רק שפיחת בשיעור, אבל שלא כדה"נ אין דרך אכילת ב"א כלל, הגם שיש לחלק מ"מ אפשר לקבל הדברים ממי שאמרן מהרש"א ז"ל, אבל כ"ז לפי שיטת י"א שבריטב"א ריש מכות, אבל לשיטת רש"י ומביא' גם הריטב"א, דס"ל דלר"ש הלכה כך היא דכ"ש למכות ולא לענין קרבן, ולא משום אחשבי' אתי' עלה אלא כך גזרה חכמת התורה דלא החמירה בעונש כרת וחטאת בכ"ש, וכיון דהלכה הוא אין למדין מן ההלכה לומר ה"ה שלא כדה"נ, מנ"ל להוסיף מדעתינו על ככה, מה שאינו בהלכה, ואנו אין לנו אלא לומר דנחית דרגא כמו לר"י שלא כדה"נ אסור מדרבנן ונחית דרגא מח"ש כן לר"ש דכ"ש למלקות שלא כדה"נ כמו ח"ש לר"י:

וי"**ל** ר"י דמפיק מכל ח"ש, ולא מרבה ר"י ובריית' דמביא לשלא כדה"נ, צ"ל דמסתבר לי' טפי ח"ש משלא כדה"נ דבח"ש י"ל משום דחזי לאצטרופי משא"כ בשלא כדה"נ, ומיושב בזה קושי' תוס' יומא, למאי צריך ר"י טעמא דחזי לאצטרופי כיון דמרבי' מכל חלב, ולמ"ש י"ל דלולי סברא דחזי לאצטרופי הוי מרבינן שלא כדה"נ או תרתי ח"ש ושלא כדה"נ ומ"ש, לכן אמר טעמא בח"ש משום ח"ל מרבי' מקרא מסתבר יותר ח"ש ולא שלא כדה"נ דליכא טעמא, ונ"ל לר"ש דכ"ש למלקות מהלכה ול"צ לרבוי' ח"ש לאיסורא, מרבה מכל שלא כדה"נ לכן לר"ש שלא כדרך הנאתן כמו ח"ש לר"י כנ"ל ויש להאריך עד"פ ועיי':

ואחרי הוצעת דברי אלו אומר אני דיש ראי' דכוונת התוס' כמ"ש המל"מ דלא כמהרש"א, בהקדם מ"ש הריטב"א לדעת י"מ דטעמא דר"ש משום אחשבי' משו"ה פטור מקרבן דבא על השוגג דלא אחשבי' לאכילתו עיי"ש:

הנה לשיטה זו איכא חיוב כרת על כ"ש אלא קרבן לא משכחת כיון דשוגג וכן קרבן שבועת ביטוי דזדונו במלקות בשוגג ליכא קרבן בכ"ש כיון דלא אחשבי', והנה תוס' בשבועות כ"א ע"ב ד"ה ולא אמרו כזית וכו' כ' ודוקא בשאר איסור בעי כזית לקרבן שהקרבן תלי' בכרת וזדונו בכרת לא הוי אלא בכזית, אבל בשבועת ביטוי דאין בה כרת אלא לאו והקרבן תלוי בלאו כי היכא דלוקי' על כ"ש מביא קרבן על כ"ש, הנה מדברי תוס' אלו נראה דתוס' לא ס"ל כי"מ שבריטב"א דתלי' באחשבי' דא"כ מ"ש קרבן דשבועת ביטוי מכל איסורים חלב וכדומה דלא חייב קרבן, כיון דלא אחשבי' למה יהי' חייב ומ"ש וע"כ דס"ל כשיטת רש"י דהלכה היא לר"ש לענין קרבן ומשום דליכא חיוב כרת על כ"ש ליכא קרבן והא דאמר ר"ש ל"א כזית אלא לקרבן משום דלענין חיוב כרת אין לנו נפקותא רק לענין קרבן לכן אמר ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן והטעם דפטור מקרבן משום במזיד לא חייב כרת, וקרבן שבוע' דזדונו במלקות דחייב בכ"ש ה"ה דחייב קרבן בשוגג בכ"ש, וי"מ שבריטב"א צ"ל דספיקת ש"ס בשבועות אי כר"ש ס"ל דחייב דמתני' דמזיד ולמלקות ובמק"א הארכתי טובא ואכ"מ:

היוצא לנו דתוס' ס"ל כרש"י במכות דהלכה כך היא דכ"ש למכות ולא תלי' באחשבי', א"כ שלא כדה"נ לר"ש דליכא הלכ' מהיכי תיתי יהי' במלקות, ולכל היותר איסורא איכא כח"ש לר"י, ונתחזקה ראי' דידי מדאמר ר"ש סתם האוכל נבילה ואפי' שלא כדה"נ דשלא כדה"נ ביו"הכ בכל איסורי' לדידי', וההי"נ לדידן ואין בו לדידן רק איסור דרבנן וקמה וגם נצבה, בעזרת דגול מרבבה:

והנני מוסיף והולך גם לפי שיטת י"מ שבריטב"א דר"ש מטעם אחשבי' אתי עלה ונאמ' כמ"ש מהרש"א דלר"ש שלא כדה"נ כמו כדה"נ, איכא ראי' דידי, דהא דשלא כדה"נ כמו כ"ש ומשום דאחשבי' דוק' במזיד אבל שוגג לא דלא עדיף מכ"ש, והא ר"ש אמר האוכל נבילה ביו"הכ פטור היינו מקרבן כמ"ש רש"י בשבועו' והא כמו שהוא שוגג ביו"הכ אפשר שהוא שוגג בנבילה ולא אחשבי' לאיסור וליכא איסור אפילו בשוגג דהא לא אחשבי' ואוכל שלא כדה"נ, ומשום יו"הכ חייב אפילו בלא אחשבי' בשלא כדה"נ כמו דה"נ דלא כתיב אכילה, ולמה אמר ר"ש דפטור מחטאת דאין איסור חל ע"א וע"כ דשלא כדה"נ דיו"הכ שוה לנבילה וכל אסורים והבן:

והנה הש"א מצא מקום יישוב ע"פ דפשיטא לי' דשלא כדה"נ ביו"הכ אסור ליישב קושיי' תוס' שנדחק בהתוס' ליישבה דמוכח דר"ש ל"ל מוסיף דיו"הכ מוסיף הוא בשלא כד"הנ, ואכן מה נענ' בתרי' מדהקשה תוס' ונדחק והניח דרך מרווח הפשוט כמ"ש הש"א ש"מ דס"ל לתוס' דשלא כדה"נ ביו"הכ שווה לכל אסורים אלא דיש לדחות דלר"ש לשיטתו

לא יוכל תוס' לשיטתו בשבועות לתרץ כן דלר"ש ליכא מוסיף דגם בנבילה שלא כדה"נ אסור, אלא דתלי' בשיטת מהרש"א ומל"מ כמ"ש באורך, ולפי מה שהוכחנו דעיקר כמל"מ, ותיקנו ראיותינו, איכא ראי' מתוס' דס"ל דשלכדה"נ בי"הכפ שווה לכל איסורי תורה, וראיה זו כראי מוצקת ומורה:

והא לך לשון הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה הלכה ח' בד"א שאין מתרפאים בשאר איסורים אלא במקום סכנה בזמן שהם דרך הנאתן כגון שמאכילים את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילים אותו ביו"הכ אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושים לו רטייה וכו' או שמשקין אותו דבר שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך מותר ואפי' שלא במקום סכנה חוץ מכ" ובב"ח שהם אסורים אפילו שלא כדה"נ וכו' והנה מדכתב בזמן שהם כדרך הנאתן כגון שמאכילים אותו שקו"ר וכו' או שמאכילים אותו ביו"הכפ הרי מפורש בדבריו דביו"הכ דוקא כדרך הנאתן אסור מדאוריית', וגם מסוף דבריו שכ' חוץ מכ"כ ובב"ח דאפי' שלא כדה"נ אסור ולא כ' חוץ מיו"הכ מפורש ושום שכל דביו"הכ שלא כדה"נ מותר דלא כפשיטותו של ש"א:

אלא דטעמא בעי מ"ש מכ"כ ובב"ח דאסור אפי' שלא כדה"נ משום דלא כתיב ביה אכילה מ"ש יו"הכ דג"כ לא כתיב אכילה, וצ"ל שאני יו"הכ דתלי' ביתוב' דעתא דגברא ולכן שיעורו משונה מכל שעורים דפחות מכותבת ומלא לוגמיו לא מיתבי דעתא וכך שיערו חכמים, כן בשלא כדה"נ שאין דרך ב"א לאכול אם יערב בו דבר מר כמ"ש הרמב"ם או אוכל בשר חי שאינו כדה"נ לא מייתב דעת האדם והוא מעונה בזה עצמו שאינו אוכל כדרך הנאה של האוכלים ובטלה דעתו ומעונה מקרי אבל באיסורי תורה דאסרה תורה חפצ' אגברא, מנ"ל לחלק בין אוכל כדרך הנאתו או לא לולי דכתי' אכילה דלא אסרה תורה רק כדה"נ של המאכל ובכ"כ ובב"ח דלא כתיב אכילה מנ"ל דלא אסרה תורה רק כדרך אכילתו לכן אמר אביי חוץ מכ"כ וכו':

והנה בש"ס יומא פ' ע"ב אמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביו"הכ פטור דכתי' אשר לא תעונה פרט למזיק, מדאמר האוכל גסה ביו' הם וכו' פרט למזיק, משמע דוקא אכילה גסה מפני שמזיק ממועט מלא תעונה, אבל כל שאינו מזיק לו הגם שאינו מתהנה מ"מ אינו מעונה וחייב, וכן משמע לי' לש"א דגריע מזיק משלא כדה"נ ודוקא מזיק ממועט מלא תעונה, והדין עמו לכאורה, אבל נ"ל לא מבעי לשיטת רש"י דנראה דס"ל כל שאוכל כדי שבעו קודם שנכנס יו"הכ ואינו תאב לאכול עוד הגם שאינו קץ במזונו פטור כיון שאינה נהנה במאכלו מזיק המאכל לעצמו כיון שכבר שבע וכן נראה שהיא שיטת הטור סי' תרי"ב דסתם וכתב האוכל אכילה גסה משמע כל שהוא שבע, ועיי' ב"ח סי' תרי"ב

דרמז עליו המג"א ס"ק ג' ושם כ' הב"ח דשיטת רש"י וטור כך היא, לפ"ז בוודאי כן האוכל שלא כדה"נ כגון שעירב דבר מר או חי דפטור וכ"ש הוא, וקמ"ל ר"ל האוכל אכילה גסה והה"נ וכ"ש שלא כדה"נ דפטור, ועיי' מל"מ פ"ה מהלכ' יסודי התורה בד"ה עוד כ' תוס' בסופו שנסתפק אם בכל אסורים מותר לאכול גסה מה"ת וכ' לחלק בין יו"הכ דתלי' ביתובא דעתא, משא"כ שארי איסורים, ובתר דמבעי פשיט לי' והרבה בראיות דה"ה בכל איסורים:

והנה בכל איסורים שלא כדה"נ מותר ומ"מ מספק' למל"מ אם אכילה גסה אסורה, נראה דס"ל דשלא כדה"נ כגון שעירב בו דבר מר או נכוה בו כמ"ש שם גרע מאוכל אכילה גסה כי כן ביו"הכ דאכילה גסה מותר' כ"ש שלא כד"הנ, ומינה דס"ל למל"מ דשלא כדה"נ ביו"הכ מותר דאי אסור איך מספקא לי' אם אכילה גסה בשאר איסורי' אסור הא אתי' בק"וח מיו"הכ דשלא כדה"נ אסור ואכילה גסה מותר כ"ש שארי איסורים דשלא כדה"נ מותר דאכילה גסה מותר ש"מ דפשיטא ליה דביו"הכ שלא כדה"נ מותר במכ"ש מאוכל אכילה גסה, ויש לדחוק ולדחות ראיה זו קצת אבל בפשיטות ושטיחות דבריו נראה כמ"ש:

וכ"ז לשיטת רש"י וטור, אבל לפי שיטת ר"ת שבתוס' פסחים ק"ז ע"ב דאוכל גסה דפטור דוקא כשקץ במאכלו ומזיק לו, אבל אינו תאב ואינו נהנה במאכלו מפני שובעו חייב, יש לדייק מדנקיט ר"ל האוכל אכילה היינו שקץ במאכלו אבל שבע חייב הגם שאינו נהנה, משמע קצת ה"ה כשאכלו שלא כדה"נ חייב כיון שאינו מזיק לו, ומדלא קמ"ל רבותא טפי דאפי' אינו מזיק לו רק שהוא שלא כדה"נ נראה דכל שאינו מזיק הגם דקץ במאכלו ע"י שאכל הרבה באמת חייב, וקשה על הרמב"ם דמפרש אכילה גסה שקץ ומזיק לו וס"ל נמי דשלא כדה"נ ביו"הכ מותר, ונ"ל דלק"מ די"ל דטובא קמ"ל ר"ל דאוכל גסה פטור דה"א הגם שקץ ומזיק לו מ"מ חייב כיון שע"י אכילה גסה זו שנפשו קצה בה עכשיו, מ"מ יהיה לו תועלת שתהיה דעתו מיותב' על ידה אחר עיכול מה שאכל תחילה, יתובא דעת ע"י אכילה זו שנפשו קצה בה קמ"ל דפטור דבתר השתא אזלינן דהשתא לא מייתב דעתיה ועוד שמזיק לו עכשיו וע"י שיהיה מיותב אח"כ לא חייבה תורה, ל"מ כשאוכל אכילה גסה סמוך למוצאי יו"הכ כגון שאכל תחילה אוכלין שא"ר לאכילה דפטור עד שקץ לאכול ואכל אח"כ ראויין עיי' ב"י סי' תרי"ב, ואכילה שני' אכל סמוך למוצאי יו"הכ דפטור עכשיו ל"ב יתוב דעת, ולאחר העיכול של האכילה ראשונה כבר תהיה דעתו מיושבת ע"י אכילה זו שהוא קץ בה עכשיו הרי אז כבר פנה יום הכפורים אלא אפי' אכל אכילה גסה בליל יו"הכ כמ"ש רש"י שאכל סמוך לכניסתו או ביום ואכל

תחילה אוכלים שא"ר כמ"ש הב"י בשם כל בו, מ"מ פטור דאזלינן בתר שעת אכילה דקץ בה ומזקת לו ור"ל סתם ואמר האוכל אכילה גסה ביו"הכ בכל זמן שאוכל ביו"הכ וטובא קמ"ל בזה, ואוכל שלכדה"נ ביו"הכ פשיטא לי' לר"ל או כ"ש הוא דלא מיתב' דעתי' שפיר בשלא כדה"נ לא בשעת אכילה ולא אח"כ וא"ש נכון:

ואחר שבינותי בספרים מצאתי לי חבר למקצת מדברינו מ"ש דה"א כיון שע"י אכילה והו' מיותב אח"כ דחייב קמ"ל ר"ל דפטור, ומצאתי ראיתי דכ"כ בספר תוס' יו"הכ שהקשה למה אמר ר"ל הך מלתא ביו"הכ ולא בשארי איסורים כגון חלב ונבילה וכיוצא בהם, הוא מותיב והוא מפרק לה דה"א הגם ששבע עכשיו ואינו נהנה מאכילה זו בשעתה מ"מ נהנה אח"כ בתר עיכול אכילה ראשונה ונ"ל דבתר שעת אכילה אזלינן ועוד שמזק' לו, אלו דבריו ז"ל, והנה קושיתו נ"ל ליישב ע"פ שיטת רש"י וטור דאכילה גסה דאמר ר"ל היינו ששבע ופטור ביו"הכ משום מאחר שכבר שבע בלא"ה לא מייתב' דעתי' ובלא"ה אינו מעונה י"ל הגם דרש"י וטור ס"ל כן לענין יו"הכ דתלי' בעינוי ויתוב דעתא, אבל בשארי איסורים או מצות כגון פסח ומצה שבש"ס פסחים קי"ז ע"ב לא מקרי אכילה גסה שיהיו מותר באיסורים או שלא קיים המצוה עד שקץ במאכלו אבל כל ששבע עד שאינו תאב לאכול עוד מ"מ לא מיפטר בהכי וכן יוצא ידי אכילה, דכל שקץ הוי כשלא כדה"נ דמותר וכן לענין קיום מצוה אינו יוצא שלא כדה"נ עיי' מל"מ הלכ' יסודי התורה ד"ה יש לחקור בתר דמבעי ליה פשיטא ליה דא"י שלא כדה"נ ה"ה בקץ, דלא כת"ח חולין ק"כ דפשיטא לי' איפכא דיוצא שלא כדה"נ ונ"ל ראי' למל"מ מדהקשה תוס' בנזיר כ"ג ע"א ר"ל על ר"ל יומא דאכילה גסה פטור ביו"הכ מ"ש דיוצא בפסח, ואין יוצא ידי מצוה בשלא כדה"נ ל"מ תוס' מידי דשאני יו"הכ דשלא כדה"נ מותר גם אכילה גסה ל"ש אכילה משא"כ לצאת ידי פסח כמו שיוצא כדה"נ כן יוצא באכילה גסה וע"כ דגם בשלא כדה"נ א"י והקשה שפיר ותימא על המל"מ שכ' שלא מצא ראי' לדין זה במ"ע והוא בעצמו מביא תוס' זה דנזיר דמשם ראי', אם לא שנאמר דס"ל למ"ש דיו"הכ שלא כד"הנ אסור וליכא ראי' מתוס' הנ"ל אלא כבר כתבתי דנראה דמל"מ ס"ל דשלא כדה"נ ביו"הכ מותר, נחזור לדברינו דיש חילוק רב לחלק בין אכילה גסה ביו"הכ דתליא ביתוב' דעתי' כשהוא שבע פטור, ולענין קיום מצוה והה"נ לענין איסורי אכילה דוקא בקץ מותר ואינו יוצא ידי מצוה דלא בעינן שיהיה תאב ונהנה אלא שלא יהיה שלא כדה"נ או קץ והחילוק נכון לפ"ז לק"מ הא דאמר ר"ל דינו לענין יו"הכ דוקא, דביו"הכ קמ"ל אפי' אכל אכילה גסה שאינו קץ רק אינו תאב פטור משא"כ בשארי איסורים, ותוס' יו"הכ שנקיט בתרוצו כל שהוא שבע שגור בלשונו שיטת רש"י וטור שמביא קודם

לכן לשיטה זו ל"צ לתרוצו אבל לשיטת הרמב"ם דס"ל דאכילה גסה ביו"הכ ובקיום מצות הכל בשקץ לאכול קשה למה נקיט ר"ל דוקא יוה"כ ולא שארי איסורים צריכים אנו ע"כ לומר דה"א יו"הכ חמיר טפי מפני דמייתב דעתיה אח"כ והסברא מוכרחת, ממילא ארווח לן דל"ק על הרמב"ם דס"ל דשלא כדה"נ מותר ביו"הכ מדלא קמ"ל ר"ל דשלא כדה"נ פטור, משום דקמ"ל רבותא טפי באוכל אכילה גסה הגם דמייתב דעתיה אח"כ וכדכתיבנא, והדברים ברורים, ביושר אמורים:

בהא סלקינן דשלא כדה"נ ביו"הכ מותר ככל איסורי תורה וכמו שבארנו מ"מ ביאור זה לחלק יצא, דיש בכל איסורים ב' מיני שלא כדה"נ, א' שאוכל שלא כדרך אכילת ב"א שמערב בו דבר מר או אוכל חלב או בשר חי שאינו נהנה באכילה זו כדרך אכילת והנאת ב"א, ב' שאוכל וערב לו ולכל בני אדם, אלא שמאכל האסור אינו נאכל כדרך הנאת המאכל כמו משקה היוצא מפירי של ערלה חוץ מזיתים וענבים וציר דגים וכיוצא בו, אע"פי שהאדם האוכל אותם אוכלם כדרך הנאה וטעמן לשבח מ"מ לא אסרה התורה הפרי אלא כדרך עיקר אכילת הפרי ולא נתנה הפרי להוציא ממנה הזיעה והדגים להוציא מגופן ציר והו"ל שלא כדרך הנאתם ופטור, אבל ביו"הכ דלא כתיב אכילה ותלי' ביתובא דעתא והאיסור תליא בקרקפתא דגברא, וכל שאוכל ואינו נהנה מאכילתו כדרך שאוכלים בני אדם לא מייתב' דעת ב"א שפיר, ודוקא כשמערב דבר מר בהאוכל או חלב חי ובשר חי וכדומה מלוגמא וטריקא, אבל אם אוכל ציר פירות או ציר דגים בוודאי חייב דמיתב' דעתא שפיר, ומדברי הרמב"ם שלמדנו ממנו דשלא כדה"נ מותר ביו"הכ משם לא למדנו רק כדאיירי ביה כשמערב דבר מר וכדומה לו, אבל כל שהמאכל טוב ומשובח ונהנ' רק שאינו דרך אכילת המאכל שאינו עומד לאכול כך חייב, וכן הראי' שהבאנו מדאמר ר"ש האוכל נבילה ביו"הכ פטור, ולא אמר אינו חייב אלא אחת מלקות משום נבילה מוכח דליכא אופן שיהיה ה חייב משום יו"הכ גם כדליכא איסור מלקות דנבילה כגון שאכלו חי או בעירוב דבר מר ג"כ לא מוכח רק דשלא כדה"נ כזו פטור ביו"הכ, והחילוק פשוט וברור באין ספק כלל:

ודע דעלה במחשבה לפני דאפשר לחלק ביו"הכ בין שלא כדה"נ שעירב בדבר מר ובין שאוכל בשר חי, והוא לפי שהאיר לנו משה בתורתו, ה"נ אבא מאוה"נ זצ"ל בתשובתי, דביו"הכ לכ"ע תלי' בהנאת מעיו כיון דביתובא דעתא תלי' מלתא וליכא ישוב הדעת ממש רק כשאוכל לתוך מיעיו כמו חיוב בהמ"ז דבעי שנכנס למיעיו, ויש מקום לומר כיון דתלי' בהנא' מעיו לא בעי הנאת גרונו וכשמערב בדבר מר הגם שאין נהנה בגרונו דחיך אוכל מר יטעם, מ"מ מיתבא דעתא שפיר ע"י הנאת מעיו דמה להנאת מעיו אם מר

או מתוק בטנו מלא ושבע ומיתבא דעתו שפיר, אבל אוכל בשר חי בוודאי לא מייתבא דעתי' שפיר באכילה זו, ועיי' מל"מ הלכ' מאכלו' אסורו' פ"ג הלכ' י"ב דמסופק בכרך לאיסור בסיב אם חייב כמו דא"י ידי מצה, ולבסוף כ' וציין לעיין ס"פ גה"נ פלוגתא דר"י ור"ל אם על הנאת גרונו חייב או על הנאת מעיו, יש למשמע מדבריו דלר"י בעי דוקא גם הנאת גרונו ובמעיו לחוד ליכא איסור, ולר"ל תלי' הכל בהנאת מעיו בלא הנאת גרונו חייב לפ"ז ביו"הכ דתלי' בהנאת מעיו כמו בכל איסורים לר"ל תלי' בהנאת מעיו ובלא הנאת גרונו חייב, כן נראה בכוונת המל"מ, ואינו מוכרח דלא בא אלא להוכיח פלוגתא זו דר"י ור"ל, ולאמת נראה לר"ל בוודאי גם הנא' גרונו בעי, אלא דס"ל אכילה שבתורה היא כדרך האוכלים שנכנס לגרונו עד מעיו, ולא מגמע ופולט, אבל ודאי גם הנאת גרון בעי, ולר"י סגי בהנאת גרון לחוד בלי שנכנס עד למעיו, אבל בהא כ"ע מודים שגם הנאת גרון בעי ואם כרך מצה בסיב גם לר"ל אינו יוצא כנ"ל ברור ובמק"א הארכתי יותר בזה ואכ"מ יותר רק מה דנ"מ לענין יו"הכ דביו"הכ הגם דתלי' בהנאת מעיו מ"מ גם הנאת גרון בעי כמו בכל איסורים לר"ל:

ועדיין י"ל בכל איסורים דכתיב אכילה כדרך שאוכלים נותן לתוך פיו ונהנה גרונו עד שירד למעיו איכא ג"כ הנאת מעיו והנאת מעיו בלי הנאת גרון לאו אכילה היא גם לר"ל, אבל ביו"הכ דלא כתיב אכילה ותלי' בישוב הדעת, אפשר דחייב בהנאת מעיו לחוד בלי הנאת גרון דמיישב דעת שפיר באפשר, כך עלה במחשבה לפני בתחילת הרעיון בדין זה דשלא כדה"נ ביו"הכ, אבל הראיות שהבאתי יתנו עדיהון דגם שלא כדה"נ כי האי דאין בו הנאת גרונו ויש בו הנאת מעיו כגון שמערב בו דבר מר וכיוצא בו פטור ביו"הכ, הראי' שהבאתי מדאמר ר"ש האוכל נבילה ביו"הכ פטור מוכח דאוכל בשר חי ביו"הכ פטור מוכח ג"כ דכשמערב בו דבר מר פטור, דאלת"ה עדיין קשה הא אפשר שחייב כגון שמערב בו דבר מר דאיסור נבילה ליכא ואיסור יו"הכ איכא וכן מוכח מראי' שהבאתי מדקשה לתוס' מנ"ל דר"ש ל"ל מוסיף ולא מתרץ דיו"הכ מוסיף שלא כדה"נ ש"מ דמותר מוכח ג"כ דכשמערב בו דבר מר דמותר כמובן, ומן הרמב"ם ג"כ מוכח הכי דהרי כ' דוקא שאכל כדה"נ כגון שקו"ר ואוכל ביו"הכ, אבל שלא כדה"נ וכו' כגון שעירב דבר מר וקאי על כל מה שכתב אוכל דברים אסורים ואוכל ביו"הכ ש"מ דמערב דבר מר פטור ביו"הכ כמו בכל איסורים:

וטעמא מאי עכצ"ל או דגם ביו"הכ דתלי' ביתובא דעתא סגי באכילת גרונו לחוד כמו כל איסורים דמיתב דעתי' בהכי וכן הוא בירושלמי פ"ו דתרומות דביו"הכ ג"כ תלי' בהנאת גרונו כמו בכל איסורים, ולפי שחידש לנו אבא מאוה"ג זצ"ל דביו"הכ תלי' בהנא' מעיו

דלפי ש"ס דילן ביומא ע"ט דמדמה כותבת דב"המז ליו"הכ, וכמו בב"המז תלי' בהנאת מעיו כמ"ש תשובה פ"מ ח"ב סי' ר"ו דבב"המז תלי' במעיו כן י"הכ, ואני עשיתי סמוכים לדברי קדשו מרמב"ם פ"י מהלכ' תרומה ומדס"ל לרמב"ם דעירב דבר מר ביו"הכ פטור צ"ל הגם דתלי' בהנאת מעיו היינו הנאת מעיו ג"כ בעינן דלא מייתב שפיר בהנא' גרונו לחוד אבל הנאת גרונו ג"כ בעינן דליכא יתוב הדעת בהנאת מעיו בלי הנאת גרונו ותרתי בעי ביו"הכ ועיי' בכ"ז:

וזאת תורת העולה לדינא, א) דכל שאוכל ביו"הכ שלא כדרך הנאת בני אדם כגון בשר חי של בהמה או עירבו בדבר מר שאין הגרון נהנה ממנו ליכא איסור דאורייתא ביו"הכ, ב) דוקא שלא כד"הנ כה"ג וכיוצא בו שאין נהנה באכילה זו כדרך אכילת ב"א שנהנה בגרונו ובמעיו, אבל אם המאכל הוא טוב וחיך אוכל יטעם לו אלא שאינו כדרך הנאת דבר זה כגון משקי' היוצאי' מן הפירות או ציר, וכיוצא ובכלל זה אוכלים שאינן ראוי' לאכילה בעצמותן מצד מרירותן ועירבן בדבר מה להמתיקן עד שנהנה גרונו מהם דחייב ביו"הכ כיון שנהנה בגרונו וכ"ש במעיו כנ"ל, ג) ממילא נשמע חולה שיש בו סכנה שצריך לאכול כשיעור אבל סגי ליה כשאוכל שלא כדה"נ בשר חי בהמה או מעורב בדבר מר אסור לאכול כד"הנ כמו דאסור לו לאכול שיעור שלם אם סגי לי' בח"ש הגם דשניהם דאורייתא כיון דשיעור שלם חמיר אסורו דחייב עליו כ"ש דאסור לי' לאכול כד"הנ אם אפשר בשלא כד"הנ דליכא איסור דאוריית' כלל:

ב) עד כה היו דברינו אם יש איסור דאורייתא שלא כדה"נ ביו"הכ ובארנו די באר דשוה יו"הכ לכל איסורי תורה ונשית פנינו לברורי הא מלתא אם יש איסור דרבנן ביו"הכ בשלא כד"א, הנה בכל איסורי תורה שיטת רא"ש פ' כ"ש ורשב"א ר"ן וריטב"א קידושין נ"ז דשלא כד"הנ מדרבנן מיהת אסור דלא אמר ר"י רק דפטור אבל אסור מדרבנן וכן שיטת הרמב"ם הלכ' יסודי התורה דדוקא לחולה שאב"ס מותר שלא כד"הנ אבל לברי אסור ועיי' מל"מ הלכ' יסודי התורה דמצדד אצדודי דאסור מן התורה כאיסור דח"ש ולא נניח מפני ספיקתו פשיטותן של הראשונים הנ"ל ותוס' שבועות ובדוכתא טובא דשלא כדה"נ אסור אבל אינו אסור אלא מדרבנן:

ואיידי דאיירי אומר אמירה רכה על דברים קשים של המל"מ על תוס' קידושין נ"ו ע"ב שהקשה הא תוכל ליהנות שלא כד"הנ, והקשה הא ר"י לא אמר שלא כדה"נ פטור אבל איסור מדרבנן מיהא איכא, וגם תוס' בתר שיטתו בדוכתא טובא דאיסורא איכא בשלא כדה"נ והניח בצ"ע, ולפע"ד נראה דלק"מ דקושי' תוס' אי תימא דמשום דאסור שלא כדה"נ מדרבנן אינה מקודשת א"כ כבר מוכח ממתניתין דקידושין דמקדש באה"נ דרבנן

דאינה מקודשת', ואי תימא דר"ג קמ"ל בתרתי דרבנן חמץ דרבנן ושלא כד"הנ ג"כ דרבנן מ"מ אינה מקודשת וזה לא נשמע ממתני' הא הר"ת ס"ל בתרתי דרבנן מקודשת וצ"ל הא דר"ג תרתי דרבנן הוא חמץ דרבנן ושלא כד"הנ או חמץ דאורייתא ושעות דרבנן ושלא כד"הנ דרבנן הוי תרתי דרבנן וצ"ע על הר"ת וקשה על הרשב"א ר"ן וריטב"א בקידושין דס"ל כר"ת ומתרץ מתני' דשלא כד"הנ דרבנן, וקשה הא מוכח מדר"ג אפי' תרתי דרבנן וא"ש עפמ"ש פ"י שם דמקדש בחמץ ל"ק דתוכל ליהנות שלא כד"הנ למ"ד אין ביעור חמץ אלא שריפה ליכא שיווי שלא כד"הנ כיון דמצות ביעור בשריפה א"א ליהנות שלא כד"א עיי"ש ובמקנה, לפ"ז א"ש דלא מוכח מדר"ג אפי' תרתי דרבנן לשיטת ר"ת די"ל דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה ואפי' נוקשה דרבנן צריך לבער כשיטת כמה ראשונים ושל הטור ומחבר ס' תמ"ב, וא"ש רשב"א ור"ן דמתרצו מתני' דמקדש בערלה וכו' דשלא כד"הנ אסור מדרבנן, ומדר"ג לא קשה דס"ל א"ב חמץ וכו' ותוס' לא ניחא להו בתרוצים דאם מוכח ממתני' בחד דרבנן דאינה מקודשת מה קמ"ל ר"ג יותר ממתני' ואי דקמ"ל בתרתי דרבנן חמץ או שעות דרבנן ושלא כד"הנ הא בתרתי דרבנן לא קאמר דאינה מקודשת וע"כ דס"ל א"ב חמץ אלא שריפה וליכא אלא חד דרבנן, ועוד יש לומר דס"ל לתוס' באיסור דרבנן שלא כדה"נ מותר דליכא למידק מר"י דאמר שלא כד"הנ פטור אבל אסור באיסורי דאורייתא אבל באיסורי דרבנן שלא כד"הנ מותר, וע"כ נ"ג ס"ל א"ב חמץ וכו' דאל"ה קשה הא שלא כד"הנ מותר בנוקשה דרבנן, ואתי קושי' תוס' שפיר, ומובן מה שתי' תוס' דאירי דאינו ש"פ שלא כד"הנ והוא דוחק, ולמ"ש לא צ"ל דמתני' באמת כה"ג אירי אלא דאפשר לדחוק דמתני' דוקא בשאינו ש"פ בשלא כד"הנ אירי, ואפשר דר"ג ממתני' עצמה הוכיח כן דדחיק לי' למוקמי מתני' בשאינו ש"פ שלא כד"הנ, וי"ל רשב"א ור"ן וריט"בא דמתרצו מתני' משום דשלא כד"הנ אסור ולא קשי' להו קושי' תוס' וע"פ שבארנו מאי קמ"ל נ"נ, דאסק' כתי' תוס' דיש לדחוק בשאינו ש"פ בשלא כד"הנ והוצרך ר"ג להשמיענו דינו, ולאמת אתי' מתני' במרווח כיון דמקדש בחד אה"נ דרבנן אינה מקודשת ומתרצו למתניתין לאמת במרווח:

וממקום שמביא מל"מ דס"ל לתוס' דשלא כד"הנ מותר אפי' מדרבנן, נ"ל דנהפוך הוא משם מוכח דס"ל דשלא כד"הנ אסור מדרבנן, והוא מתי' ב' של תוס' שם דלאו סמכה דעתה להתקדש בשלא כד"הנ, ועיי' פ"י שם שמגמגם בדין זה כיון שיש בה שוה פרוטה ניחא לה ואינה מקפדת, ולמ"ש א"ש בוודאי אינה מקפדת והיינו בשמקדשה בדבר המותר לה, אבל במקדש באיסור והיא סבורה דהיתר הוא ואם יודעת ונתרצת והוא איסור הנאה מדרבנן תלי' בדר"ג אם מקדש באה"נ דרבנן מקודשת, אבל ממתני'

לא מוכח דר"ג דמתניתין בשאינה יודעת דאסור בהנאה הגם שאפשר שתהנה בשלא כד"הנ כיון דאסור לה מדרבנן בוודאי סתמא מקפדת שאינה רוצית להתקדש בראוי שלא כד"הנ ליהנות מאיסור דרבנן וא"ש נכון, ומיושב קושיית שע"המ הלכ' אישות מש"ס בכורות דמקשה ותתקדש ביני לביני הא מיירי שאינה יודעת ולא סמכה דעתה, לפמ"ש לק"מ כיון דהיתר הוא שווי' דביני וביני אינה מקפדת הגם שאינו שווי' כמו שהיא סבורה, גם זה יישוב נכון, ואיכא ראי' מכ"ז דשיטת תוס' כשיטתו בשבועות דשלא כד"הנ אסור מדרבנן באיסורי דאורייתא ועיי' בכ"ז, ויש להאריך עוד עד"פ אלא שאין כאן מקומו רק מענין לענין באותו ענין שלפנינו:

והנה המרדכי פ' כ"ש בשם ראב"י כ' דשלא כד"הנ מותר לגמרי ומותר לאכול חלב חי והא דקתני פטור ה"ה דמותר דלאו מפטורי שבת דפטור אבל אסור, ועוד דנקיט פטור משום סיפא דכ"הנ חייב, וסיים ומיהא אדם שהוא ברי יזהר ממנו ע"כ, ושיטה זו יחידאי היא, ואחד אני יודע דס"ל כוותי' והוא רמב"ן במלחמות ה' פסחים ע"ו ע"ב בסוגי' דר"מ שכתב דהנאת ריח דבת תיהא בלא מתכוין באה דמותרת לר"ש, ועוד דשלא כד"הנ הוא, והא רבא מתיר ב"ת לכתחילה ש"מ דס"ל דשלא כד"הנ מותר לגמרי, ומשמע דאין בו משום אזהרה דכתב המרדכי בשם ראב"י, כן הי' נ"ל מתחילה, שבתי וראיתי דאין מזה ראי' דאפשר האי ועוד דקאמר העדפה בעלמא היא מלבד דמותר משום דא"מ גם יש בו קולא דשלא כד"הנ הוא דשרי, ויש להוכיח איפכא דס"ל דשלא כד"הנ אסור מדרבנן ועוד שכתב קאי עמ"ש תחילה דאינו מתכוין, דקשי' לי טובא במ"ש הרמב"ן דא"מ הוא הא פ"ר גם לר"ש אסור והר"ן חולין ק' הרגיש בזה וכ' בהנאה פ"ר מותר כל שא"מ לאו הנאה היא, וכבר נתקשה הטורי אבן בר"ה כ"ח מסוגי' דשם ורחוק להעמיס כן ברמב"ן ולהעמיס קושי' של הט"א, וגם אם כוונתו כן היא כ"כ האי הו"ל לפרש דהיא מילתא חדתא ולחלק באיזה חילוק בין הא להא דנודר מן המעיי' דב"ה הנ"ל, לכן נ"ל דכוונת רמב"ן כך היא תחילה בורר הדין דאינו מתכוין הגם דאפשר ולא קמכוין מותר והה"נ אינו מכוין אלא דקשה הא פ"ר אסור לזה מוסיף והולך לומר דשלא כד"הנ הוא הגם דשלא כד"הנ מדרבנן אסור ס"ל כשיטת תה"ד שבמג"א דפ"ר בדרבנן מותר ולכן כאן דשלא כד"הנ מותר גם פ"ר מותר והאי ועוד קאי עמ"ש תחילה משום שא"מ, ועוד י"ל גם אם ל"ל כתה"ד, ומג"א הרבה בראיות נגד התה"ד, והארכנו בקיומן של דברי תה"ד בתשובה אחת ואכ"מ גם אם ס"ל לרמב"ן דגם בדרבנן פ"ר אסור, א"ש בשנאמר דס"ל לרמב"ן הא דאסרו חכמים שלא כד"הנ משום כיון דהוא אוכל שלא כד"הנ אחשבי' לאכילה הגם מה"ת בטלה דעתו, מ"מ רבנן אסרו מה"ט ועיי' רא"ש פסחים ר"פ כ"ש גבי

חמץ שחרכו קודם זמנו אע"ג דבטל דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל לי' אסור מדרבנן, ועיי' מג"א סי' תמ"ב, וי"ל הה"נ טעמא דשלא כד"הנ אסור מדרבנן, וכ"ז כשרוצה ומכוין, אבל כל שאינו מכוין הגם דבאה לו בע"כ ופ"ר הוא כיון דלא מכוין לכך לא אחשבי' ממילא ליכא איסור כלל, והן דברי רמב"ן דא"מ הוא ודלא תיקשי הא פ"ר הוא כ' ועוד דשלא כד"הנ הוא ולא אסור אלא מדרבנן הכא דאחשבי' ומתכוין משא"כ כאן דאינו מתכוין כנלפע"ד נכון מאוד מסברא:

ולב' תירוצים שכתבנו דל"ק הא פ"ר הוא דמה שחסר בתי' זה משלים ועוד משום דשלא כד"הנ הוא מוכח דס"ל דשלא כד"הנ אסור מדרבנן, דאלת"ה הדרא קושייתנו כיון דבהך תי' דשלא כד"הנ הוא סגי דמותר לגמרי ע"כ דמ"ש תחילה משום דא"מ הוא תי' בפ"ע קשה הא פ"ר הוא, וע"כ דס"ל דשלא כד"הנ אסור מדרבנן ובהאי תירוץ דשלא כד"הנ הוא לא סגי וב' תירוצים יחד חזי לצרופי לתרץ הך דבת תיהא, ובאחד לחוד אין טעם וקיוהא ועיין:

ואחר הוצעת דברים אלו ודאי עיקר להלכה דבכל איסורים דשלא כד"הנ אסורים מדרבנן דראב"י יחידאי הוא ועיי' ש"א סס"י ע"ד דביו"הכ שלא כד"הנ פטור ככל איסורים היינו מן התורה אבל איסורא איכא מדרבנן ככל איסורים ויש מקום אתי לומר דגם ראב"י דס"ל בכ"מ שלא כד"הנ מותר לגמרי מודה ביו"הכ דאסור, מתרי ותלת טעמ', א' לפמ"ש כבר לעיל דשלא כדה"נ דפטור ביו"הכ דוקא כשאוכל חי או מעורב במר, אבל אם טעמו טוב רק שאינו כדרך אכילת מאכל זה חייב ביו"הכ דמייתבא דעתי' שפיר וכיון דבכל איסורים גם זה מותר וביו"הכ נאמר חוץ דאסור הוצרכו לאסור כל שלא כד"הנ דיו"הכ אטו שלא כד"הנ של המאכל, כי יאמרו כמו דמותר בי"הכ שלא כד"הנ של האוכל כמו בכל איסורים כן מותר שלא כד"הנ המאכל ולא ידעו לחלק ועיין כעין זה בר"ן ע"ז לענין סתם יינם, ובביצה סוגי' דספק מוכן באיסור כדי שיעשה ופ"י סוכה ר"פ לולב הגזול, ב' ביו"הכ צריך הרחקה יותר משום דלא בדילי כולי שתא, גם מותר של כד"הנ קרוב שיאכל כדה"נ משא"כ בשארי איסורים דבדילו מינייהו כולי שעתא כד"הנ, ורגילי בכך דכדרך הנאתן אסור ושלכד"הנ מותר, ועיי' מג"א סי' תרי"ב דבי"הכ מותר נגיעה באוכלים, ואסור בחמץ משום דביו"הכ בדיל טפי דאין אוכלים כלום משא"כ בפסח שאוכלים מידי דלאו חמץ יש למגזר כשיגע בחמץ יאכלנו, וזהו כשאסור לו לאכול כלום ביו"הכ אפילו שלא כד"הנ אבל אם יהיו מותרים שלא כד"הנ בוודאי איכא חשש שיטעה לאכול כד"הנ יותר מחשש שיאכל חמץ בפסח אם מותר ליגע כיון דכול' שתא אכל להו כד"הנ ויו"הכ רק יום א' והגזירה קרובה לבא, והא דס"ל לראב"י דאוכלים שא"ר

פטור ומותר ביו"הכ, דבאינם ראויים ליכא למגזר שיבואו לאכול אותו בדרך שאסורים לו דאין ראויה בעצמם ושיתקנם עד שיהיו ראויים זה חשש רחוק שאין דרכם בכך משא"כ באוכלים הראויים ודרך לאכלם כד"הנ גם הראב"י מודה דיש למגזר ביו"הכ טפי מכל איסורי תורה, ג' ועוד בה שלישייה והית' לבאר די"ל מילתא בטעמא לחלק בין יו"הכ לשארי איסורים, דבכל איסורים דכתיב אכילה היינו כד"הנ, ושלא כד"הנ ליכא איסור כלל דלאו אכילה היא ואפי' מדרבנן שרי לשיטת ראב"י ולדס"ל דאסור הוא מטעמא שכתבנו לעיל, אבל ביו"הכ טעמא אחרינא איכא דתלי' ביתובי דעתא ובוודאי מייתב דעתי' קצת, וקרוב היה לי לומר דאסור מדאורייתא כמו ח"ש דאסור מה"ת הגם שיש לחלק דח"ש אסור משום חזי לצרופי משא"כ באוכל שלכד"הנ לא חזי לצרופי אם יאכל עוד שלא כד"הנ לא יהיה מיותב ביותר, וגם אם יאכל עוד כד"הנ פחות מכשיעור לא יצטרף לייתב דעתו שפיר על מה שאכל שלא כד"הנ, מ"מ י"ל דאסור ביום כפורים שלא כדה"נ איסור דאורייתא בעלמא משום דמייתב והרי מה"ט אמור בירושלמי דתרומות פ"ו דמודה ר"ל ביו"הכ ועיי' במפרש שם דמשום דמייתב פורתא ויו"הכ ביתובא תלי', משא"כ באיסורי תורה דפחות מכשיעור ליכא איסור חפצא כלל, וש"ס דילן דלא ס"ל הכי ומדמה מילתא דיו"הכ לר"ל לכל איסורי תורה, עיי' בס' תוס' יו"הכ ר"פ יו"הכ, די"ל איפכא דכשאוכל ח"ש מתאוה לאכול ביותר וגורם לו ח"ש עינוי יותר שתאב לאכול וא"י לאכול יותר, וכ"ז בח"ש אבל כשאוכל כשיעור שלא כד"הנ דמיותב קצת בו ואין גורר לו לאכול עוד דכבר מילא בטנו וכ"ש כשאוכל דבר מר שאינו גורר תאוה לאכול, ועוד י"ל לפימ"ש לעיל דביו"הכ דתלי' בהנאת מעיו היה מקום לומר דשלא כד"הנ אסור אלא דבעי' ג"כ הנאת גרונו וליכא, מ"מ מיותב הוא בהנאת מעיו ויש בו איסור מיהת מה"ט דנהנה במעיו כן היה נ"ל לולי דרמב"ם הלכת יסודי התורה דכ' דשלא כד"הנ מותר באב"ס והא לא הותר רק שלא כד"הנ שאינו אסור רק מדרבנן, ולא מה שיש בו איסור דאורייתא דקיל כמו ח"ש דלית מאן דאמר דחשאב"ס מותר לאכול ח"ש, ועיי' זה מל"מ הלכ' יסודי התורה שהוכיח משו"ה דס"ל לרמב"ם דליכא איסור דאורייתא כלל שלא כד"הנ מדמתיר הרמב"ם ביו"הכ שלכד"הנ לחולה שאב"ס מוכח דס"ל דליכא איסור דאורייתא כלל ובטלה דעתינו וסברתינו, אבל לאסור מדרבנן בוודאי י"ל מה"ט דכ"ע מודים ביו"הכ דאסור מדרבנן, ואפי' לפי דנקט הש"ך כשיטתו של הראב"י שבמרדכי פכ"ש, מ"מ ביו"הכ בוודאי אין להתיר לברי לאכול שלא כד"הנ:

והנה כל איסורי תורה מותרים לחולה שלא כד"הנ מבואר בסוגי' דפסחים פכ"ש וכ' הר"ן בשם י"א דהה"נ דכל איסורי דרבנן מותרים אפי' כד"הנ, אבל לענין אכילה אין לנו

דאפשר שעשאום כשל תורה שלא להתרפאות מהם שלא במקום סכנה, והר"ן כ' ואם באנו לחלוק אפשר שאין מתרפאין אפי' באיסור הנאה של דבריהם כדרך הנאתן דלמא קילי טפי אסור' של תורה שלא כד"הנ מאיסור של דבריהם כדרך הנאתן:

והנה דעת י"א הוא דעת רמב"ן בספרו תורת האדם ומביאו הריב"ש סי' רנ"ו בסופו, ונראה דכוונתו באיסורי דרבנן אין לנו ללמוד לאכול כד"הנ לחולה שאין בו סכנה מדהתירו שלא כד"הנ באיסורי דאורייתא די"ל לענין אכילה, השוו אסורא דדהו כעין דאוריית' דכד"הנ אסור, ואין לנו רק להקל איסורי הנאה דרבנן ליהנות שלא כד"הנ, והטעם לחלק דהנאה בכ"מ קילא מאיסור אכילה, וגזרו אכילה כדרך אכילתו לחולה שאב"ס משום איסור אכילה כד"הנ דאיסורי דאורייתא דחמור, אבל הנאה דקילא לא אסרו כד"הנ באיסורי דרבנן משום כד"הנ דאיסורי תורה לחולה שאב"ס, ור"ן כ' כיון דנכנס לחלק בין חמיר לקל אולי י"ל דחמיר כדה"נ מדרבנן מאיסורי תורה שלא כד"הנ, ודברי הר"ן צריכים הסבר מ"ש הא מהא נהפוך הוא מסתבר יותר להקל באיסורי דרבנן כד"הנ משל תורה שלא כד"הנ כיון דכד"הנ יש בו איסור מדאורייי', ונ"ל להסביר בטוב טעם, עפמ"ש כבר לעיל די"ל טעמא דאסרו שלא כד"הנ ושלא כד"א משום דאחשבי' הגם מדאורייתא בטלה דעתו הם אסרו משום דאחשבי' וכ"ז כשמכוין לאכלו להנאתו כדרך האוכלים דבר לתענוג ולמלאות תאות רעבונם, אבל כשאוכל לרפוא' ובוחר הרע ומר במעוטו למעט חליו, כ"הג אינו מחשב דבר זה שלא כדה"נ לאכילה של תענוג ורעב, אלא לרפואה וכיון דלא אחשבי' ממילא ליכא איסור כלל דכל עצמו לא אסרו רבנן אלא משום דאחשבי' והא לא אחשבי', ולא התירו דבר בחולה שאב"ס אפי' איסור דרבנן, אלא דליכא איסור כלל, ועי' ד"מ או"ח סי' תמ"ב בשם תה"ד דהא דמותר דיו של חמץ ולא חיישינן שיקח הקולמס לתוך פיו כיון דאיסורא משום אחשבי' וכשנותן הקולמס לת"פ שלא במכוין הרי לא אחשבי' וזה כסברא דידן, וברור לי דכל שאוכל או נהנה לרפואה הרי לא אחשבי' וי"ל דבהאי סברא פליגו ב' לישנא דפסחי' אי התיר גהורקא דערלה משום דחשב"ס הוא או משום דשלא כד"הנ מותר מה"ת ועיי' מל"מ פ"ה מהלכ' יסודי תורה שטרח למצוא במה דפליגו, וכ' דל"ק ס"ל שלא כד"הנ יש בו איסור מדאורייתא כמו ח"ש ול"ב ס"ל דאין בו רק איסור דרבנן, ולמ"ש י"ל דל"ק ס"ל ג"כ דמדרבנן הוא, שגזרו אטו כד"הנ וגם בחשאב"ס לא הקילו, ול"ב ס"ל דאסרו רבנן משום דאחשבי' ממילא בחולה שאב"ס מותר דלא אחשבי', לפ"ז איסורי דרבנן כד"הנ אסורים כיון דאסורא דרבנן קאכיל, וא"צ לאחשבי' דד"הנ הוא, ולא התירו איסור אפילו

דדבריהם בחולה שאב"ס ומנ"ל כנ"ל ואם כי הר"ן לא כיוון באפשר לכ"ז מ"מ הדברים בעצמותן נכונים מסברא:

והנה הרמ"א ביו"ד סי' רנ"ה מביא י"א דאיסורי דרבנן מותרים אפילו כד"הנ וה"מ בהנאה אבל אכילה ושתייה לא כוונתו פשוטה דבאיסורי דרבנן מחלק בין אכילה להנאה דבהנאה מותרים כדרך הנאתן ובאכילה ושתייה אסורים, ואינם מותרים רק שלא כד"הנ כאיסורי תורה, וכן נראה מסתימת המחבר בשאר איסורים מתרפאים במקום סכנה אפי' כדרך הנאתן ושלא במקום סכנה כדרך הנאתן מותר עכ"ל:

והא במקום סכנה לא דוקא הנאה אפי' אכילה ושתייה, וכ' ושלא במקום סכנה כדרך הנאתן אסור שלא כדרך הנאתן מותר היינו ג"כ כמו במקום סכנה דמותר לאכול כד"הנ כן מותר לאכול שלא כדרך אכילתן והנאתן שלא במקום סכנה, אמנם כן ראיתי בשאגת אריה סי' ע"ה דס"ל לי"א שבר"ן דגם באיסורי דאורייתא שלא כד"הנ מותר ליהנות שלא כדה"נ אבל לאכול ולשתות שלא כדרך אכילתן ושתיי' אסור כמו בדרבנן כד"הנ ולמד זה מזה, והנה כבר כתבתי לעיל בטעם הי"א משום דאכילה חמיר גוזרים באיסורי דרבנן אטו אכילה דאיסורי דאורייתא כדה"נ משא"כ הנאה דקילי והיא שיטת ראב"ד שבר"ן ע"ז גבי אלו אסורים ואוסרים במשהו לחלק בין הנאה לאכילה, וזה נראה ג"כ דעת ר"יו שבב"י יו"ד סי' ב' לענין הוכיח סופו לחלק בין אכילה להנאה וב"י תמה ועיי' יש"ש שם, א"כ באיסורי דאורייתא גם לי"א מותר בין הנאה בין אכילה, והרי הראנו לדעת כי דעת המחבר כן היא, וגם הרמ"א לא כ' חילוק זה בין הנאה רק כמביא י"א באיסורי דרבנן מותר כד"הנ כ' וה"מ בהנא' אבל אכילה ושתיי' לא, וכן משמעו' הריב"ש למעיין בו ישפוט בצדק כי כן הוא דלא כש"א, ומצאתי לו חבר בש"ך בס"ק י"ב וז"ל בשארי אסורי הנאה מתרפאים וכו' וצ"ל מה רצה בהוספות אלו, ונראה דס"ל דלא קשרי שלא כדרכן רק שלא כדרך הנאתן של איסורי הנאה ליהנות שלא כד"הנ, אבל אכילה לא לכן מוסיף אבל שארי איסורי הנאה, ולענין הנאה אבל איסורי אכילה או לאכול איסורי הנאה לא שרי כשאין ב"ס ויש לו לש"א תנא דמסייעי', אלא דלא ידעתי מנ"ל לש"ך לומר כן ולהוסיף על המחבר, וגם לא תיקן עדיין דמשמע מדברי המחבר דאפי' באכילה שרי כמו חולה שיש בו סכנא וכדכתיבנא, ואפשר דכוונת הש"ך כמ"ש איסורי הנאה, עפמ"ש אח"כ דאיסורי אכילה מותרים באכילה ממ"ש המרדכי בשם ראב"י דמותר לאכול חלב חי, ודוקא איסורי הנאה אסורים לברי שלא כד"הנ כיון דאסורים בהנאה כל שנהנה אסרו חכמי' הגם שהוא שלא כד"הנ:

אלא גם זה צ"ע מנ"ל לש"ך והיכן מצא חילוק זה בראשונים מאן דמתיר מתיר אפי' איסורי הנא' וכן נראה מראב"י שבמרדכי דהרי כ' דר"י לאו דוקא אמר פטורא וה"ה דמותר ור"י באיסורי הנאה קאי של שור הנסקל וכ' אח"כ וה"ה חלב, ולהרא"ש אסור גם איסורי אכילה שלא כד"הנ:

ומצד הסברא היה נ"ל דאיפכא מסתברא דביותר יש לאסור לאכול האסור באכילה שלא כד"א מלאסור ליהנות איסור הנאה שלא כדה"נ, דאיסורי אכילה מטמטמים הלב ומזיקים לנפש, מש"אכ ליהנות מאה"נ הנאה שאינה נכנסת לגוף, וכעין זה מחלק תוס' ריש חולין ה' ע"ב ד"ה צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה ע"י ותוס' גיטין ז' ע"א ד"ה השתא בין אכילה למעשה ובאכילה גופא בין היכא דהאכל הוא דבר איסור מאם האוכל הוא היתר רק זמנא קגרם דליאסר, ועיי' רמ"א יו"ד ס"סי פ"א וברשב"א יבמות קי"ד ע"א, ועיי' רמב"ן במלחמות פסחי' סוגי' דר"מ בשם ראב"ד דכ' ללוי דריחא רק לכתחילה אסור דוקא באיסור כגון בשר נבילה וכו' אבל בב' פסחי' דהתירא הוא לא, ורשב"א בתה"ב כ' שהוא רחוק, ובאמת צריך הסבר פסח שלא למנוייו ג"כ איסור הוא לזה שלא נמנה עליו, ולפמ"ש ניחא, דדוקא במילתא דאיסורא כגון נבילה אסרו ריחו לכתחילה דמזיק לנפש משא"כ פסח שלא למנוייו, ונראה דה"ט דראב"י שכתב דיש למנוע לאכול קאי על בשר חי, דנכנס לגופו ומטמטם הלב אבל מאיסורי הנאה אין למנוע שלא כד"הנ דל"ש דבר זה והבן, וכל דברי הש"ך נפלאו ממני:

וכשל עוזר של הש"א שהבאנו לו עזר ממ"ש הש"ך ס"ק י"ב דקרוב יותר דכוונתו עפמ"ש אח"כ דאסורי אכילה מותרים גם לברי שלא כד"א, ונקטי' בטח להלכה דכל איסורי תורה מותרים לחשאב"ס בין באכילה בין בהנאה, ולברי הכל אסור בין אסורי אכילה בין איסורי הנאה כנלפע"ד לדינא:

והנה הש"א לפי דעתו דאסור לאכול שלא כד"א לצורך רפואה בחשאב"ס חקר אם גם אוכלים שא"ר לאכילה אסורים, דאוכלים שא"ר גריעים וקילו טובא ומביא ראייה מבב"ח דשלא כד"הנ אסור ונטלפ"ג מותר, ראי' זו אינני מכיר ערבך ערבא צריך מנ"ל דבב"ח נטלפ"ג מותר איך מצא כן מפורש עד דפשיטא לי', ועיי' פליתי סי' פ"ז דדן מינה בב"ח כמו דשלא כד"הנ ומינה נטלפ"ג דאסור, אמנם כן ראיתי מאז בספר חות דעת רס"י ק"ג שחולק על הפליתי הא בכלאי כרם שלא כד"הנ אסור ונט"לפ מותר כדמבואר בש"ס ע"ז וכן בע"ז דכ' תוס' דשלא כד"הנ אסור נטלפ"ג מותר, וכ' שם מילתא בטעמא לחלק בין שלא כד"הנ כגון עירב דבר מר שאפשר לחזור ולתקן המאכל ויחזור לאיסורו דאיסורו לא פקע רק כשאכלו כשהוא מעורב במר ליכא איסור וכן באוכל בשר חי כשמבשל

איסור, אבל נטלפ"ג פרח איסורא דחפצא ואפי' חוזר ומשביחו אינו חוזר לאיסורו וזה גם בכ"כ ובע"ז ובב"ח אסור, עיי' בו כי חלוקו חילוקא דרב רבנן הוא וקילורית לעינים, והנה כי כן ביו"הכ כשמערב דברים מתוקים באוכלין שאינן ראויים לאכילה מחמת מרירותן או שמאוסים ומתקנן עד שערבים לאכול בוודאי איכא חיוב כאוכל דברים הראוי' דחיך אוכל יטעם ומייתב דעת שוב אין לחלק בין שלא כד"הנ בשאר איסורים דלדעתו אסור לחולה שאב"ס לאכילה, ובין דברים שאינם ראויים ביו"הכ כיון דאם מתקנן חייב דומה לשלא כד"הנ דשאר איסורים ולא דמי לנטלפ"ג דבב"ח וכ"כ דמותרים משום דא"א שיבואו עוד לידי איסור ופרח האיסור וכמאן דליתנייהו דמי' ומ"ש הש"א ראי' מדשלא כד"א ביו"הכ חייב ואוכלים שא"ר פטור ש"מ דגריעו אוכלים שא"ר משלא כד"הנ, זהו לשיטתו דשלא כד"הנ חייב ביו"הכ, אבל לפי שיטתינו שהעלינו דיו"הכ שווה לכל איסורי תורה דשלא כד"הנ מותר מדאורייתא, אין לחלק בין שלא כדה"נ לא"ר, וגם לא מסתבר לחלק ביו"הכ בין שלא כד"הנ לאינם ראוי', הגם דבשארי איסורים יש חילוק, והלכה רווחת דאכל אוכלים שא"ר ביו"הכ פטור מזה עצמו נלמוד דשלא כדה"נ ג"כ פטור דלענין יתובא דעתא בוודאי אין לחלק כמו דאוכלים שא"ר לא מייתבי כן שלא כד"הנ לא מייתבי:

ומ"ש הש"א דמסתבר לי' דמ"מ אסור כיון דאחשבי' וכבר כתבנו כל שאוכל לרפואה לא אחשבי' בזה לאכילה ראויה למלאות נפשו כי ירעב, אלא לרפאות חליו וכ"ז כתבנו לפי דעתו של הש"א דאסור לאכול ביו"הכ שלא כדרך אכילתו מן התורה, ודן מינה ביו"הכ בשא"ר לאכילה ודן מינה בלא"ה לאכילה, אבל לדידן דשלא כד"הנ ביו"הכ אינו אסור מה"ת יש לדון ג"כ לענין שלא כד"הנ אם מותר לחשאב"ס, אבל אנו לדידן דבארנו דלית מאן דאמר הא מילתא דאסור לחולה שאין ב"ס לאכול איסורי תורה שלא כד"א הה"נ ביו"הכ מותר חשאב"ס לאכול אוכלים שא"ר או ראויים שלא כדרך אכילתן:

ועדיין יש לעיין לפמ"ש בטעמא דאסרו רבנן שלא כדה"נ משום דאחשבי' וכל שאוכל לרפואה לא אחשבי' לאכילה וכן ביו"הכ לענין אוכלים שא"ר ושלא כד"א והנאתו, יש לחלק עפ"ז בין אוכל לרפואה מאכלים אלו הם סמי רפואתו ל"א אחשביה לאכילה רק לרפואה, אבל כשצריך לאכול מחמת חולי היינו שאין לו רפואה באכילה זו, רק שאם לא יאכל יחלש ותכבד חליו אבל לא יבא לידי סכנה עי"כ וכך גזרו הרופאים אומר, יש לעיין דאפשר כיון שאוכל לטובתו ולהנאתו שלא ירעב ביותר מחשבי' עי"ז לאכילה ככל אוכלים לרעבונם, או אפשר דוקא מי שאכל מרצונו דברים שא"ר או שלא כד"הנ אחשבי' לדעתו שאוכל אסרו רבנן הגם מדאורייתא בטלה דעתו רבנן אסרוהו ככל האיסורים

וביה"כ משום דניחא לי' ביתוב דעת כזה, אבל כשאוכל כדי שלא תכבד עליו חליו מחולשא וסגי לי' במאכלים כאלו ושלא כדה"נ ומניח מאכלים אחרים משום דערבים לו ואסור בהם הרי לא אחשבי' לאכילה זו כדרך האוכלים ותאוה ל"מ אחשבי', וזכר לדבר ש"ס דשבועות פ' ש"ש בתרא בנשבע שלא אוכל ואכל עפר ולחד גרסא דברים שא"ר הרי גילה דעתו דלא מחשבי' אכילה, דהרי נשבע שלא יאכל ומונע עצמו מלאכול דברים הראוים עיי"ש, ועיי' רמב"ם הלכת תפלה:

פירות הנושרים מדברינו אלו בעזרת חונן דעת ובינה לדבר משרים, נקיטא בקצרה תורת העולה היא העולה לדינא א) דיה"כ שווה לאסורי תורה דאוכל שלא כדה"נ ואכילתו פטור ביה"כ, ודוקא שלא מתהנה באכילה זו אבל אם נהנה אלא שאינו אוכל המאכל כמנהג ב"א לאכלו והוא טוב בעצמותו חייב, ב) כשאוכל דברים שא"ר לאכילה ותקנם עד שחיך נהנה חייב, ג) חולה שיש בו סכנה כדסגי לי' לאכול שלא כדה"נ אסור לו לאכול כדה"נ, ד) חולה שאין ב"ס אם צריך אוכלים שא"ר או לאכול שלכדה"נ כדי להביא תרופה למכתו שאב"ס מותר וכן הדין בכל איסורי תורה ואין חילוק בין אסורי אכילה לאסורי הנאה, אבל לברי אסור בין יה"כ בין שארי איסורים, ה) כשאין אכילה זו לרפואה אלא להציל נפשו בל יחלש ביותר ואין בחולשא זו סכנה יש לצדד להחמיר לאכול דברים שא"ר או שלא כדה"נ משום דאחשבי' לאכילה, וכיון דמידי דרבנן הוא המקיל לא הפסיד, וכ"ש כשסגי לי' בח"ש הגם שהוא איסור דאורייתא מ"מ קילא איסורי' טובא, ועוד י"ל הגם שלא כדה"נ ואכילתו אסור מדרבנן דוקא בשיעור שלם אבל בח"ש דכל עיקר אסורו משום חזי לצרופי, וכיון שאוכל שלא כדה"נ דלא חזי לצרופי כשאוכל הרבה לא יהי' איסור תורה, הגם דגם באיסור דרבנן ח"ש אסור, ועיי' הג"א חולין פ' גה"נ גבי האי פלגא דזיתא, הוא משום לא פלוג בין דאורייתא לדרבנן, אבל ח"ש שלא כדה"נ דליכא בשום אופן למגזר אטו איסור דאורייתא כ"כ האי לא אסרו ח"ש, וכ"כ האי ואולי יש לסמוך למורא ובא בטח, וא"צ להאמר, דאם אפשר בח"ש שלא כד"א שלא להתיר שיעור שלם, כמו בחולה שיש בו סכנה בכדה"נ דממעט' בשעורא כל האפשר שלא יהי' שלם, כן הדבר הזה הגם דאסורו מדרבנן אפי' בכזית. הנלפע"ד כתבתי להבין ולהורות, וה' יראנו נפלאות, ויצילנו משגיאות וטעיות, יכפר בעד עדי עד יעשה עמנו לטובה אות, הנה באתי אל העיון ויצאתי בשלום בשנת תרל"א והעלתיו על הספר ובדיו בעזרת הנותן ליעף כח, וגמרתיו בעש"ק לסדר למען הביא ה' על אברהם אשר דבר עליו פה פ"ב יע"א ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיב

יוסיף דעת תורה, כהלכה

מורה, יוסיף לו ה' אורך ימים וש"ח לאל גומר עליו גמח"ט ה"ה ידיד נפשי הרב המאוה"ג זקן שקנה חכמה, אורך ימים תבונה סותר ובונה, צדיק תמים, מתנהג בחסידות כש"ת מו"ה יוסיף גרינוואלד נ"י אבדק"ק טשעטשאוויץ יע"א:

גיה"ט קבלתי בזמנו בדבר בעתו ונפשו הטהורה לשאול הגיע מאתי לפשוט לו ספיקותו אם מצוה זו דאכילת עיה"כ שהיא מ"ע שהז"ג ליתא בנשים ככל מ"ע שהז"ג דנשים פטורות או נימא כיון דאיתנייהו בתענית דיה"כ חייבות נמי בכ"מ דיה"כ כמו בשבת דמחוייבות בכל מצוה של שבת בג' סעודות ובהבדלה ומאן דס"ל דבהבדלה פטורות משום דרבנן הוא כמבואר כ"ז באו"ח סי' רצ"א ורצ"ו אלו דברי פר"מ נ"י, והנה מ"ש דמיון לשבת אין למדין יוה"כ משבת דשאני שבת דאיכא הקישא זכור ושמור בד"א נאמר כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, משא"כ ביה"כ, מנ"ל ועיי' פמ"ג סי' תר"ח במשבצות שכ' דנשים חייבות בתוס' יה"כ הגם דמ"ע שהז"ג היא הואיל וחייבות ביה"כ, וכ"ש של שבת שכל מצות שבת נשים חייבות בו אפי' של ג"ס, והנה מ"ש ודן מדנפשי' דבתוס' יוה"כ חייבות מדמחוייבו' ביה"כ לא ידעתי מנ"ל בפשיטות כן, והרי בשב' לולי דילפי' ומקישי' זכירה לשמירה לא היו נשים חייבות בקדוש היום, ויה"כ דליכא היקשא מנ"ל אלא די"ל בשבת לולי היקשא זכור לשמור לא הי' ס"ד לחייב אותם בקה"י וכל מצות היום דשמור וזכור ב' ענינים זה מ"ע וזה מל"ת קדשהו וזכרהו על היין לכ"ע בעי היקשא וכיון שמחוייבות במ"ע דזכור מחוייבות בכל מצות היום כמ"ש הר"ן בשבת פ' כ"כ ומרדכי ועיי' סי' רצ"א בט"ז ובמג"א, אבל לענין תוס' שבת בלא היקשא מחוייבות כיון דאיתנייהו באזהרת מלאכת שבת גם בתוספות הגם דקיל טובא אית בהו, וכן ביה"כ כיון שמחוייבות בעינוי דיה"כ גם בתוס' הגם שאין בו אזהרה מ"מ חדא מלתא הוא וענין א' שנשים חייבות בו וצדקו דברי הפמ"ג במ"ש בתוס' יה"כ ושבת לדינא:

אבל נוראות נפלאתי עליו במה שדן ובא מעצמו בתוס' יה"כ ולא זכר השר סוגי' ערוכה כ"ח ע"ב דילפי' נשים בתוס' יה"כ מהאזרח ולולי כן ה"א הואיל ואתמעט מעונש ואזהרה דליתנייהו בתוס' יה"כ דיצא מכלל דאתקשו נשים לאנשים לכל עונשים כיון דלית בי' עונש ואזהרה ה"א דליתנייהו לולי הריבוי, והנה הדין דין אמת דחייבות בתיה"כ, אבל התמיה קיימת על הפמ"ג שהי' נעלם ממנו סוגי' זו וכבר שגגה כזו יצאה מלפני השליט פ"י ביצה למ"ד ע"א ותפסו הצל"ח שם בזה עיי"ש והוא פלא, וסוגי' ערוכה איך מגדולי עולם כמוהם לפי שעה נפלא:

והנה מדאיצטרך ריבוי לתוס' יה"כ נראה לכאורה דבמצוה דאכילה של עיה"כ דליכא ריבוי דפטורות וקו"ח הוא מה תוס' עינוי דבאותו דבר עצמו של עינוי חייבות ביה"כ לולי הריבוי ה"א דפטורות, כ"ש אכילה דעיה"כ דאינו ענין כלל לעינוי דמחוייבות בה דפטורות הגם דאיתנייהו בעינוי דיה"כ ובתוספות עינוי דיה"כ, כן הי' נ"ל בתחלת הרעיון:

שבתי וראיתי דמחוייבת אשה במצוה זו מתרי טעמי חדא כיון דנפקא לן מצוה זו מבתשעה לחודש בערב כל האוכל בתשיעי כאלו מתענה בתשיעי ועשירי כל שישנו בתענית דעשירי איתי' באכילת תשיעי שהאוכל כמתענה יחשב, והוא כעין היקשא דזכור ושמור, ועוד ביותר י"ל זיל בתר טעמא דכ' רש"י וז"ל כל האוכל ושותה וכו' והכי משמע קרא ועניתם בתשיעי כלומר התקן עצמך בתשיעי שתוכל להתענות בעשירי ומדאפקי' קרא בלשון עינוי לומר לך הרי הוא כאלו התענה בתשיעי עכ"ל, ועיי' מתק לשון הטור סי' תר"ד שכ' שהוא מאהבת הי"ת שלא יזיק להם התענית עיי"ש, וכמעט א"א להעמיס הך דרשא דכל האוכל בלשון עינוי אלא ע"פ פירוש רש"י וטעמא וכמ"ש הטור ג"כ, וכיון דמשו"ה הוא בוודאי מסתבר דנשים מחוייבות ג"כ וכי נשי לא בעו כח להתענות אדרבא הם תשושי כח יותר מאנשים, ועיי' כזה ש"ס קדושין ל"ד ע"א דנשים משו"ה חייבות במזוזה ולא ילפי' מהקישא דכה"ת כולה וכי נשי לא בעו חיי עיי"ש וההי"נ הדבר הזה שמחוייבות לאכול בעיוה"כ כנלפענ"ד:

ומצאתי לי חבר בזה הדבר דנשים מחוייבות במנהגי מהרי"ל הלכ' עיה"כ וז"ל שאלו למהר"י סג"ל על שנדרה שלא לאכול בשר ולא לשתות יין רק בשבתות ויו"ט מה דינה בעיוה"כ והשיב שמותרת לאכול כל רצונה ולשמח לבה ביום זה דנמי מתקרי' יו"ט עכ"ל ממש, הנה מלשון השאלה והתשובה נראה שבאשה הי' השאלה ופשיטא לי' למהרי"ל דמחוייבת כמו איש ולא דן ע"ז כלל רק אם עיה"כ דין יו"ט או בלשון ב"א דלא מקרי עיה"כ יו"ט, אבל לא עלה ע"ד מקום ספק אם מחוייב' במצוה זו:

וכאשר בינותי בספרים מצאתי ראיתי אחרי רואי קדוש א' מחוברי חבור נכנס לבית הספק ומדבר הלא ניהו זקני מ"ו מאוה"ג מהרע"א זצ"ל בתשובותיו סי' ט"ז, שמסופק אם אשה מחוייבת במצוה זו דעיה"כ ולא אמר בה דבר ברור, והניח בצריך עיון עד עת הפנאי, ואנחנו מצאנו הדבר מפורש במנהגי מהרי"ל ועיטרנו דינו בנתינת טעם לשבח ועטרת זקנים ב"ב וכו':

ומדי עייני בספק זה נפל מלתא דספיקא בדעתי מי שא"א לו להתענות ביה"כ כגון שיש לו חולי נופל לימי' ועתים וביה"כ בזמנו בא לו או כדומה חולי הבאה מזמן לזמן וזמנו

קבוע לו ביה"כ ומנוע ע"פ הרופא להתענות באמרו שעי"כ יסתכן בוודאי או באפשר אם מחוייב לאכול בעיוה"כ או נימא כיון דא"א לו לקיים להתענות בעשירי אין עליו חיוב לאכול בתשיעי, ומסתבר לכאורה דחייב דניהי דא"י לו לקיים מקצתו לאכול בתשיעי דמחשב לו כאלו התענה בתשיעי כן נראה פשוט מן המושכל, אלא כד ניזל בתר טעמא דמצוה זו כדי שיהי' לו כח ועצמה להתענות בעשירי וכיון שא"א להתענות בעשירי ליכא מצוה לגבי דידי' לאכול בעשירי כנ"ל:

אלא אם כי מסתבר כן לפי הטעם שכ' רש"י וטור, מ"מ קשה לסמוך על זה למדרש טעמא ולהקל לפי הטעם, הגם דטעם זה מוכרח לפי הדרש, מ"מ קשה לי לסמוך ע"ז ולא מפני שאנו מדמי' וכו' ועיי' רמב"ם הלכת נדרים דנראה שהוא מ"ע דאורייתא ועיי' כ"מ שם, ועיי' מחבר או"ח ססי' תק"ע דכ' דנראה לו מרמב"ם שהוא דאורייתא לכן לא ימלא לבי להקל בפרט כשקל לו לאכול ואין מצער לו:

אבל באשה כה"ג יש להקל כיון הא דאשה מחוייבת במצוה זו כתבנו דזיל בתר טעמא דנשי ג"כ בעו כח ועצמה להתענות בעשירי וכן דכל עיקר שאנו מחייבי' לאשה משום האי טעמא הוא בוודאי כל דליכא טעם זה כגון שצריכה לאכול ביה"כ פטורה במצוה זו דעיה"כ ממ"נ אי טעם זה אמת הרי פטורה כה"ג, ואי אין זהו הטעם אלא גזה"כ הוא, פטורות מצד מ"ע שהזז"ג, כנלפע"ד נכון לדינא, והי' זה שלום לפר"מ נ"י ונס עינוי ואנחה ונשיג הרווחה והצלחה כאות נפשו ונפש אוה"נ. פ"ב ד' תשרי תרכ"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיג

רב ברכות ושובע שמחות לראש צדיק כביר ה"ה י"נ הרב הגאון הגדול המפורסם סיני ועוקר הרים, נודע בשערים, משדד עמקים, ומפרק הרים בנש"ק כקש"ת מו"ה אברהם אולמאן נ"י אבדק"ק לאקענבאך יע"א:

ני"ה קבלתי על נכון זה איזה ימים ובנו אהובי תלמידי המופלג והחרוץ יחי' עוררני משמי' דהדר"ג נ"י למהר תשובתי כי נפשו איותה לשמוע מה אתי בישוב קושיתו על הש"א סי' ע"ו דהעלה דיה"כ הוא איסור מוסיף על נבילה משום דיה"כ גם שלא כדה"נ אסור משא"כ נבילה, והוקשה להדר"ג לדבריו בלא"ה יוה"כ מוסיף על נבילה לפי שיטת רוב הפוסקים דמבטלינן איסור לכתחלה דרבנן יוכל לבטל הנביל' ברוב ומשום יה"כ אסור אלו דבריו:

הנה מה דפשיטא להדר"ג נ' דמותר לבטל יבש ביבש חד בתרי ועיי' נב"י תנינא חלק יו"ד סי' מ"ה דהעלה מכח קושי' דביבש לכ"ע אין מבטלי' לכתחלה מדאורייתא, ובמק"א תמהתי עליו ממ"ש תוס' חולין סוגי' דמכריזין הא דבגד שאבד בו כלאים שאין מוכרי' לנכרים תקנת' דרבנן היא כעין אין מבטלין איסור לכתחלה והיינו ממש כמו שלוח הקן ומשולחת דצפורי מצורע הרי דס"ל לתוס' דמדאורייתא מותר ומ"מ אפשר הדין דין אמת דאסור לערב יבש ביבש כדי לאכול מדאורייתא, אבל למכור לנכרי דבר איסור, ולסמוך שאם יקנה ישראל יקנה מן הרוב אין במכירה זו משום מבטל דהא אין מערבו כדי לאכול מן התערובות רק מוכרו על סמך שאם יקנה ישראל יקנה מן הרוב לכן רק תקנתא דרבנן היא והדרא קושי' מן לא אמרה תורה שלח לתקלה והארכתי במק"א ואכ"מ:

וקושי' פר"מ נ"י לא יועיל לנו כ"ז דגם אם מדאורייתא אסור לערב מ"מ איכא איסור מוסיף בשעבר וערב דמותר בדיעבד או שאם יפול במקרה בתערובות או ע"י נכרי משום נבילה מותר ומשום תערובו' אסור, וי"ל כיון שאסור לערב ואינו עומד להתערב ממילא או ע"י נכרי כה"ג לא מקרי מוסיף ועיי' סברא כזו בשעה"מ הלכ' אסורי ביאה הלכ' ח' בד"ה עוד כ' ריטב"א, ועוד י"ל דעד כאן לא ס"ל לש"א דהוי מוסיף רק בשלכדה"נ דנבילה כמות שהיא עד שלא נעשה בה מעשה בישול הרי היא מותרת משום איסור נבילה דשלא כדה"נ היא ואסור משום יה"כ כמות שהיא לפנינו, אבל היתר דתלי' במעשה שנתחדש ע"י מעשה ב"א או ע"י מקרה המתחדש וכמות שהוא איסור נבילה עלה משום שיש היתר ע"י מעשה לא מקרי מוסיף כנ"ל:

ועוד נ"ל לחלק ע"פ שיטת הרמב"ם פ"ד מהלכ' שבועות הלכ' יו"ד הנשבע שלא לאכול היום וחזר ונשבע שלא לאכול ככר זה לעולם דאין שבועה שני' חלה והראב"ד השיג עליו הא איכ' כולל בשבוע שני', דכולל שאר ימים ומגו דחייל בשאר ימים וכו' וכ' הכ"מ דטעמא דרמב"ם דבאותו היום אין כאן כולל, וביאר כוונת הכ"מ עיי' בשעה"מ פי"ז מא"ב הלכה ח' ד"ה תו קשה לי על דברי הריטב"א דמביא מתשובת הרדב"ז דל"ח איסור מוסיף רק בזמן שהאיסור נוסף על החתיכה בעצמה בזמן שעדיין איסור הראשון עלי' אבל הכא בזמן המגו היינו שאר הימים מותר הי' לאכול הלכך לא אמרי' בה מגו לאכלה ביום עצמו עיי"ש, והה"נ אם מערב חתיכת נבילה ומבטלה אזדא לה איסור דנבילה א"א לומר מגו דאתוסף איסור דיה"כ כשתהי' בטילה חייל נמי עכשיו כשאסורה משום נבילה עד שלא נתבטלה דבזמן דאפשר חייל איסור דיה"כ ליכא שם איסור נבילה אבל הש"א כ' שפיר לענין שלא כדה"נ דחתיכת נבילה כמו שהיא לפנינו יש בה צד היתר

שלא כדה"נ כשיאכל' חי או מעורב בדבר מר שיש בה צד איסור נבילה כשיאכלה כדה"נ יה"כ איסור מוסיף שלא כדה"נ ומגו דחייל שלא כדה"נ חייל כדה"נ והבן:

אבל אי קשי' הא קשי' לי מש"ס חולין קי"ג ע"ב דבב"ח לא חל על חלב ומתה, לולי קרא, הא בב"ח שלא כדה"נ ג"כ אסור והוי מוסיף על איסור חלב ומתה, ולפמ"ש לעיל י"ל דוקא יה"כ הוי מוסיף כיון דנבילה כמות שהיא קודם שנתבשלה איכא איסור יה"כ וליכא איסור נבילה בלי שום תיקון ומעשה מחודש אבל בב"ח דליכא אופן שיהי' איסור בב"ח רק אחר מעשה בישול ואז איכא גם איסור חלב ונבילה ואין צד היתר דחלב ונבילה רק ע"י מעשה שיערב דבר מר כה"ג לא מקרי מוסיף כן נ"ל:

ויש לעיין לפ"מ שהעלה המל"מ פ"ה מיסודי התורה דאכילה גסה מותר בכל איסורים דכתיב אכילה ובבב"ח וכ"כ דל"כ אכילה א"כ יחול בב"ח על חלב מגו דאתוסף אכילה גסה משום בב"ח חייל נמי כשאינו אוכל אכילה גסה, וסוגי' חולין קי"ג י"ל דס"ל כמ"ד מל"ת כל תועבה נפקא ואכילה גסה בב"ח מותר, וכן ל"ק דשלא כדה"נ מוסיף דלמ"ד מל"ת כל תועבה שלא כדה"נ מותר בבב"ח אלא דקשי' להלכתא דמג"פ לא תבשל נפקא קשה כהנ"ל, ועל שלא כד"א י"ל כמ"ש אבל מאכילה גסה עדיין צ"ע, והי' זה שלום לפר"מ נ"י כאות נפשו ונפש אוה"נ דש"ת חותם באהבה רבה. פ"ב נגהי ליום ה' ח' שבט א"ד"ר"ת לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיד

משה שפיר קאמר, דורש כמין חומר, רק כצבי מחזיק אורו ה"ה כבני ח"נ הרבני המופלג חדת מלא עתיק, חרב פיפיות בידו, לוחם מלחמת ה' שערה וזה כל מאודו, כש"ת מו"ה משה הרש פוקס נ"י בן לי"נ הה"ג אבדק"ק סערעד נ"י:

קראתי לשבת עונג ושבע רצון כאשר קבלתי אתמול בש"ק מכתבך הנעים לי וערבים עלי דבריך והניין לנו בראותי כי שוקד אתה על דברינו ועיניך שוטטות הנה והנה בתשובותינו שתח"י והנה ראיתי ראי' אחת כשעה חדא במה שפלפלת בחכמה על מה שהעליתי בתשובה מתוך דברי תוס' כתובות מ"ז ע"א דנשים מחוייבות בתוס' שבת ויו"ט הגם דמ"ע שהזג"ג היא משום דילפי' תוס' יה"כ מבתשעה לחודש ומשבת שבתון לתוס' שבת ויו"ט, וכיון דלתוס' יה"כ איכא ריבוי דנשים חייבות בו כדאית' בש"ס סוכה כ"ח ע"ב, וכיון דמחד קרא נפקא תוספ' יה"כ שבת ויו"ט ממילא נשמע כמו דמחוייבות נשים בתוס' יה"כ כן מחוייבות בתוס' שוי"וט אלו דברינו, והקשית לשאול לדברינו תלי'

דבר זה אי נשים בתוס' שבת ויו"ט, מהיכן נפקא תוס' יה"כ ולר"ע ר"ה ט' ע"א דנפקא לי' מבחריש וקציר וס"ל לתוס' שם ה"ה תוס' שבת ויה"כ וי"ט מהתם נפקא ולענין תוס' בנשים ביה"כ איכא ריבוי אבל עדיין שויו"ט מנ"ל, ולר"י דנפקא לן תוספ' יה"כ מתשעה לחודש א"ש כמ"ש, לפ"ז קשה עלינו מש"ס חולין ק"א פ"ב דשקיל וטרי לר"י הגלילי דל"ל איסור חל ע"א מדס"ל דשבת ויה"כ חייב על כל אחת וא' י"ל דיה"כ כולל הוא בתוס' יה"כ דאית' גם בנשים מריבוי דקרא דהאזרח, אבל תוספ' שבת ליתא בנשים ומגו דחייל יה"כ לענין תוספ' על תוספ' שבת חל נמי יה"כ על שבת ודלמא ריה"ג כר"י בר"ה ס"ל אלו דבריך, ואחר עיון מעט מזעיר, אשיב במושכל ראשון דקושי' זו יש להקשות על שיט' הרמב"ם דלא כ' מתוספ' שבת ויו"ט כלום וכ' הה"מ בפ"א מהלכ' ש"ע דל"ל תוס' מדאורייתא רק ביה"כ ועיי' ב"י או"ח סי' רס"א דאפי' מדרבנן ל"ל לפ"ז יקשה הא איסור יה"כ קדם לשבת דמתחיל קודם שנכנס שבת ותו לא פקע ומגו דחייל בתוס' יה"כ תו לא פקע, אלא לרמב"ם לק"מ דהא ס"ל תוס' יה"כ רק לענין עינוי ולא לענין מלאכה אבל קשי' לשיטת הטור דנקיט במקצתו כרמב"ם דל"ל תוס' שויו"ט כמ"ש הב"י סי' הנ"ל ואית לי' בסי' ר"ח תוס' יה"כ גם לענין עינוי קשה כהנ"ל, וי"ל כיון דבשע' תוספ' דיה"כ ליכא איסור שבת לא אמרינן מגו כיון דאז ליכא איסור שבת כלל ול"א מגו רק כשחל בזמן דאיכא איסור זה שיחול עליו ועיי' כזה ברמב"ם פ"ד משבועות הלכה יו"ד ובכ"מ שם ובשעה"מ פי"ז מהלכ' אסורי ביאה הלכ' ח' ד"ה וקשה לי וכו', אבל קושיתך יש להקשות לשיטת תוספ' דס"ל לכ"ע איכא תוספת שבויו"ט גם לר"ע, ואיכא איסור תוספת באנשים ומגו דחייל תוס' יה"כ גם על נשים חייל ע"ת שבת ג"כ ועל עיקר איסור דיה"כ, ואפשר י"ל ע"פ נקודה נפלאה שברמב"ם כריתות י"ד לענין בב"ח כיון דמחד קרא נפקא הנאה ואכילה בב"ח כיון דאכילה ליכא גם איסור הנאה ליכא ול"א מגו, אפשר ג"כ לענין תוס' יה"כ כיון דלא חל יה"כ עצמו על שבת וכיון דליכא עיקר יה"כ גם תוס' ליכא, ויש לחלק דבב"ח הכל בב"א, אבל כאן תוס' מתחיל קודם יה"כ ועי', ועיי' לח"מ פ"ט מהלכ' מ"א הלכה יו"ד ד"ה שאין כאן לא איסור כולל שכ' דל"א מגו רק היכא דאיסור מוסיף הוא כמו האיסור שנוסף עליו ולא בדקל מיני' המוסיף, ולכן בב"ח לא מוסיף הוא על חלב ונבילה משום איסור הנאה עיי"ש והוא דלא כנקודה נפלאה ועיי' רא"ש יוסף חולין קי"ד ע"א, ולדבריו ה"ה דל"א מגו דחל תוס' יה"כ משום מגו דחל על נשים ה"ה דחל תוס' יה"כ על אנשים, ומגו דחל תוס' יוה"כ וחל נמי על יה"כ דתוס' קיל ואין כח יה"כ לחול על שבת משום דחל תוס' יה"כ, אלא תוס' ל"ל סברת הלח"מ דהא הוכיח חולין ק"א ע"א סוף ד"ה איסור כולל מלקמן קי"ג דהנאה לאו איסור מוסיף הוא

מדלא חל בב"ח על חלב ונבילה מוכח דל"ל סברת הלח"מ, וי"ל דאית לתוס' האי סברא דלח"מ, אלא בבב"ח ס"ל דלוקי' על הנאתו דלא כרמב"ם ולח"מ לשיטת הרמב"ם אמרה בבב"ח דס"ל דאין לוקי' על הנאתו והאריך בטעמו שם בהלכה ב', ותוס' לא ס"ל כ"ז ויש להאריך והקצרתי:

והנה הט"ז רסי' תר"ח כ' דמ"ש הטור דמקרא נפקא תוס' יה"כ הוא מדאצטריך קרא למעט תוס' יה"כ מעונש ואזהרה ש"מ דאיסורא איכא דלא כמ"ש הלבוש דמבחריש וקציר נפקא דא"כ שבת ויו"ט נמי והא הטור לא ס"ל תוס' בשוי"ט ותמוה איך נעלם מעיני הט"ז שכ"כ הב"י שם דמבחריש וקציר נפקא לי' לטור, והתמיה שתמה על הלבוש תמיה קיימת היא גם על הב"י, ואפשר למצוא להם יישוב עפמ"ש הה"מ ולח"מ באורך בהלכ' ש"ע ביישוב הרמ"בם וצ"ע:

ונ"ל דאיכא נפקותא לדינא לענין תוספ' יה"כ עצמו מהיכא נפקא אי מבחריש וקציר או מדאצטרך למעט תוספ' מעונש ואזהרה, והוא לפי דנראה דס"ל לרמ"בם דהך דרשא דכל האוכל בתשיעי דרשה גמורה היא ומדאורייתא מחוייב לאכול בעיה"כ פ"א ביום ועיי' מחבר ססי' תק"ע ובכ"מ פ"ג מהלכ' נדרים, והלח"מ פ"א מש"ע ס"ל בפשיטו' בשיטת הרמ"בם דדאורייתא הוא:

ונ"ל מי שהי' אנוס ולא יוכל לאכול עיה"כ עד שהגיע תוס' יה"כ דדחי מ"ע דאכילת עיה"כ לאיסור קל בעלמא דנפיק לן מדאצטריך למעט מעונש ואזהרה, וקו"ח מדעשה דחי לל"ת גמורה שיש בה מלקות ואין בתוס' עינוי דיה"כ רק איסור קל דנפיק מדיוק ומשמעות בעלמא והוא פשוט לפע"ד, אבל אי נפקא לן מבחריש וקציר תשבות דהוא איסור שנאמר בלשון עשה, ואין עשה דוחה עשה, הה"נ דלא דחי איסור עשה וכן מבואר ביבמות כ' ע"א אלמנה לכ"ג מן הנשואין עשה ול"ת הוא והיינו איסור עשה מכי אם בתולה מעמיו, ובש"ס ב"מ למ"ד ע"א עשה ול"ת הוא והיינו עשה דקדושים תהיו שהוא איסור דנפקא מעשה דקדושים תהיו, ועיי' בש"מ ב"מ בשם ריטב"א שכ' דלא הי' צריך ש"ס לומר דעשה ול"ת הוא גם אי לא הוי רק עשה לחוד ג"כ לא הי' דחי' דמאי אולמא האי עשה וכו' ולאו דוקא קאמר עשה ול"ת עייש"ש, נראה דס"ל דאין עשה דוחה לאיסור עשה לחוד כמו דאין דוחה לעשה שבקום ועשה משום מאי אולמא כבש"ס שלהי חולין סוף כ"ס האי עשה וכו' מאי אולמא:

וכן פשיטא לי' לישש"ש יבמות כ"א והרעיש על הרמ"בם פ"ו מיבום הלכ' יו"ד שכ' לפיכך אם עבר ובעל יבמתו באיסור לאו או באיסור עשה וכ"ש שני' אם בעלה קנאה, והקשה הישש"ש הא אין עשה דוחה עשה הרי פשיטא לי' לישש"ש דאיסור עשה לא נדחה מפני

עשה כמו עשה דקום ועשה ועיי' נב"י קמא בסוף ספרו בתשובה לחתנו ז"ל שעמד בתמיה זו על הרמ"בם וטרח ליישבה, ועיי' ש"א וכאשר זכיתי ללמוד מס' חולין בישיבה עמדתי משתומם על דמיון של היש"ש וש"א ונב"י, דמסברא ודאי קיל איסור הבא מכלל עשה מל"ת הנאמר בל"ת וחייבי' עלה מלקות ונדחה בקו"ח מל"ת גמורה שנדחה, וש"ס דיבמות באלמנה בעולה לכה"ג דקאמר דעשה דיבום אינו דוחה לל"ת ועשה דכה"ג וכן ש"ס ב"מ הנ"ל דמקשה עשה ול"ת הוא הגם שאיסור עשה נדחה ואין לו דין דל"ת גמורה אבל בהצטרף יחד בל"ת גמורה הגם דל"ת נדחה וילפי' מכלאים בציצית שם ליכא רק עשה לחוד אבל בצרף עוד איסור עשה מנ"ל דנדחו מפני עשה, וא"ש הרמ"בם דכ' דאם בעל חייבי לאוים או איסור עשה קנה, והי' נ"ל השוט עד שתמהתי על תמיהתם על הרמ"בם ז"ל, ואח"ז זמנים טובא מצאתי בש"מ ב"מ בשם הריט"בא דאיסור עשה כעשה תחשב גם היא ובטלה דעתינו ונדחה מעיקרא:

וכאשר זכני ה' בטובו ולמדתי בישיבה מס' כתובות על הסדר זה זמן זמנים ושני' טובא מצאתי שאהבה נפשי כסברתינו ודברינו בש"מ דף מ"א בשם כמה ראשונים דאיסור מצרי ואדומי לאו הבא מכלל עשה לאו כעשה תחשב לעניין דחי' ועיי' מל"מ הלכ' נערה מביאו, והפ"י שם כיוון לדעת ראשונים שם בקושיתו ותרוצו על תוס' שם, ולא רחוקה היא לנו דגם הרמ"בם הכי ס"ל ודעת ראשונים היא זו הגם דריטב"א ב"מ ל"ל הכי, ומסוגי' דב"מ ראי' מדמקשה עשה ול"ת היא משמע דאי לא הוי אלא איסור עשה לא הי' קשה, והריט"בא נדחק, לכן יש למשמע מסוגי' דיבמות, וכן משמע מש"ס ר"ה גבי אין עולין באילן דמתרץ י"ט עשה ול"ת הוא:

אמנם כן ראיתי בהפלאה כתובות שדחה דברי פ"י מש"ס פסחים נ"ט דמקשה מאי אולמא האי עשה מעשה דהשלמה והרי עשה דהשלמה בשוא"ת היא, ונלענ"ד דלק"מ דעשה דהשלמה היא מ"ע בקום ועשה דמצוה להקריב הקרבן של בין הערבים במכוון שיהי' השלמה לכל הקרבנות כולן, ואם מקריב עוד קרבן אח"כ כדי שיקיים זה מ"ע שעליו ממילא לא נתקיים עשה דהשלמה שהיא בקום ועשה ושפיר מקשה מאי אולמא לדחות עשה דעליו השלם שהיא מ"ע ונדחת למפרע והבן:

ונ"ל לומר טעמא דמלתא עפמ"ש הרמ"בן במקומו בפ' יתרו במצות זכור דמ"ע שעושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא עושה גדול מנשמר מעשות הרע בעיניו ולכן אמרו אתי עשה ודחי לל"ת עיי' למתק לשונו, ולפ"ז הא דאמרינן אין עשה דוחה עשה משום מאי אולמא היכא דשניהם בעשי' כמו בשלוח הקן וכדומה, אבל נגד איסור עשה שהאיסור

בשוא"ת וכן לאו הבא מכלל עשה בוודאי עשה דבמקום מעשה עדיפא טובא ודוחה מקו"ח דעשה דוחה לל"ת שיש בה מלקות:

אלא דיש להקשות דלפ"ז צריך לומר דש"ס יבמות וב"מ ור"ה דקאמר על איסור עשה דאין עשה דוחה ל"ת ועשה היינו כשמצטרף לל"ת גמורה אין בכח עשה לדחות שני' הגם דאיסור עשה לאו כל"ת הוא וכ"ש דאין בכח עשה לדחות ב' לאו', ובפ"י ביצה ח' העלה דעשה דוחה ב' לאוי' ומביא ראי' מש"ס נזיר מ"ח ע"ב מה לי חד לאו מה לי ב' לאוי', וא"כ כ"ש דידחה עשה לל"ת ואיסור עשה דקיל מיני' כמ"ש, ומוכח דאיסור עשה או שבא מכלל עשה או שנאמר בלשון עשה והוא בשוא"ת נכנס בסוג מעשה שהוא בקיום מעשה והי' זה לי בצ"ע על הראשונים ופ"י כתובות עד שאינה ה' לידי ספר מעט האיכות ורב הכמות ס' שושנת העמקים מבעלי פרמ"ג ז"ל ושם בכלל ב' ד"ה והא דנסתפקנו אם עשה דוחה לב' לאוי' וכו' נכנס לחלק בין הב' לאוי' הם מענין א' י"ל דלא אלים עשה א' לדחות איסור חמיר דיש בו ב' לאוי' וב' לאוי' משני שמות ומיני איסורים כמו בנזיר וכה"ג דכל איסור בפ"ע אין בו רק לאו א' דלא אלים כ"א בפני עצמו ונדחה כ"א מפני עשה, ואמרתי חילוק זה מנפשאי והי' ניחא לי הפ"ז דל"ק מש"ס יבמות דשני איסורים דאמלמנה ובעולה לכה"ג הכל איסור א' משום כה"ג הגם דזה איסור אלמנה וזה משום בתולה מעמיו מ"מ הכל משום קדושת כה"ג, וכן בב"מ שניהם משום א' איסור כהונה, וא"ש שיטת הראשונים, אבל הפ"י דלא יצא לחלק דהרי בביצה יליף מנזיר דאתי עשה ודחי לב' לאוי' לענין חרישה וכתישה ביו"ט ושני' מחמת איסור יו"ט וקשה עליו ממ"ש בכתובות מ' מסוגי' דיבמות וב"מ וצ"ע:

ולענין דינא אי אתי עשה ודחי ב' לאוי' הנה בס' הנ"ל כתוב דתלי' בפלוגת' דר"ע ור"י, דר"ע ס"ל דצריך ריבוי לכה"ג ונזיר ור"י ס"ל מה לי חד לאו, וקיי"ל הלכ' כר"ע מחבירו דלא אתי חד עשה ודחי ב' לאוי' ומביא לבסוף כי בס' הכריתות כ' דלא אתי עשה ודחי ב' לאוי', והי' נ"ל דיש לתלות דבר זה בפלוגת' אי חד עשה מנתק ב' לאוי' ועיי' תוס' ריש חולין ד"ה סופג ובמהר"שא ובמהדור' בתרא, שוב עיינתי בס' הכריתות כלל ש"ג סי' קס"ד ושם נאמר וז"ל וכן עשה ולאו הניתק בב' לאוי' כמו גבי תמורה דיש עשה מאם המר ימיר ותרי לאוי' דלא יחליפנו ולא ימיר סופג את הארבעים וכו' ואע"ג דתרי לאוי' דרשי' חד בשלו וחד בשל חבירו והטעם כיון דאין עשה מנתק ב' לאוי' ה"נ אע"ג דלא שייכי בחד ענינא לא מנתק חד מיניהו דאין ברירא, דאין עשה דוחה תרי לאוי' נ"ל ושום עשה אין דוחה ב' לאוי' עכ"ל, והנה הלשון מגומגם קצת וכ"כ שושנת עמקים

דהלשון קצת צ"ע, אבל נלמוד מדבריו המפורשים כמו דלא מנתק עשה ב' לאוי' כן אין עשה דוחה ב' לאוי' ותלי' זה בזה ויש להאריך ותן לחכם ויחכם עוד, ואשוריו לא ימעד:
המורם מכל מ"ש דאיסור הבא מכלל עשה או שנאמר בלשון עשה אם נדחה מפני עשה שהיא בקום ועשה תלי' בשיטת ראשונים ואחרונים, שיטת הריט"בא ב"מ ויש"ש יבמות וגדולי קמאי הש"א ונב"י והפלא"ה ס"ל דאין נדח' מפני עשה שבקום ועשה כמו דאין עשה דוחה עשה שבקום ועשה, ושיטת הרמ"בם הלכ' יבום וטור וראשונים בכתובו' ופ"י ס"ל דנדחה מפני עשה ומלבד שהראשונים הם רבים נגד הריט"בא דיחידאי הוא בראשונים דלא ס"ל הכי, גם מלתא דמסתברא הוא כוותי' כמ"ש והכי נקטי':
וע"פ הוצעה זו נבוא למקום אשר יצאנו משם וארך עלינו הדרך מענין לענין, והעולה מזה לענין שלפנינו לענין תוספ' יה"כ דמי שהי' אנוס ולא הי' אפשר לו לאכול עד תוס' יה"כ דמצוה דאכילת עיה"כ דוחה לאיסור דתוס' יה"כ גם למ"ד דנפקא מבחריש וקציר דנאמרה בלשון עשה מ"מ סוף כ"ס איסור עשה דל"ת היא דקיל טובא מל"ת במעשה ונדחה כנ"ל להלכה, מ"מ למעשה לא נ"ל לסמוך על זה כיון דדבר זה עצמו אכילה בעיוה"כ אי מצוה דאורייתא היא לא אתברר כ"כ אפי' ברמ"בם כ' הכ"מ פ"ג מנדרים דאפשר דס"ל דדרשא אסמכת' בעלמא היא ופשיטא דלא אתי עשה דרבנן ודחה איסור עשה דרבנן ואפי' אי אתי' מדאיצטריך בעצם דלא אתי עשה דרבנן ודחי איסור קל דאורייתא בקום ועשה לכן אין להקל:
אבל בזאת יאתה לנו להקל לאכול פחות מכותבת יותר מכדא"כפ, דמשום איסור ח"ש אפשר דבתוס' ליכא איסור בח"ש מדאוריית' והוא עפ"מש מל"מ בהלכ' חמץ בשם מהרל"נח דמשו"ה בעי הרמ"בם קרא יתיר' לח"ש בחמץ משום ע"פ או משום דהותר מכללו, ובתוס' יה"כ מנ"ל איסור ח"ש, ועוד י"ל דהא אמר ר"י משום חזי לצרופי רק, בח"ש שיש בו איסור מלקות כיון דחזי לצרופי ושיעור דמחייב בי' וכך דינו בח"ש איכא איסור ובשיעור שלם מלקו' אבל תוס' זה דלעולם לא יבוא לידי חיוב א"כ מה לי בין ח"ש לשיעור שלם, אם לא דבח"ש ליכא איסור עד שאכל ש"ש וא"ש יותר לפמ"ש ר"ן בשבועו' דלולי חזי לצרופי לא הוי ילפי' מחלב, בוודאי נוכל לילך בטח בתר טעמא דחזי לצרופי ועיי', זהו מה שהעלתה מצודתי בענין זה בחפשי ולחביבותי אליך ולבי גס בך נתארכה הכתיבה בכותבת הגסה, ויצאתי מענין לענין להרוותך השותה בצמא דברינו כאשר היית עומד ומשמש לפנינו, וגם עכשיו על תשוב' שבכתובים שתח"י עיניך פקוחות, יהי' עיני ה' עליך תמיד מראשיתך ועד אחריתך, מאוד ישגא אחריתך, כאות נפשך ונפש רבך כאב את בן ירצך. פ"ב א' לסדר וה' ברך את אברהם בכל תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קטו

במפתח בבא, צפרא טבא, לכבוד עטרת זקנים, הרבני המופלג זקן שקנה חכמה, דולה מי באר מבאר חפרוה שרים שרי התורה בחריפות וסברא ישרה כש"ת מו"ה בער אופ"ה נ' אחד המיוחד מנכבדי קהלתינו יע"א:

מע"י אצבעותיו הגיעוני ע"י שלוחו, ולכבודו פניתי מעט מהמון טרדותי דעדו עלי ושמתי עין עיוני עוד היום לפי מיסת הפנאי על קושיתו שהציע לפני והוא במתני' מנחות צ"ט ע"ב החלות היו מתחלקות לערב, לר"ל דח"ש מותר מה"ת הי' אפשר שיאכל כ"א כזית בב"א שהוא ח"ש לענין איסור יה"כ, והא אין שבות במקדש למה נדחה עד הערב, במחכ"ת הי' נעלם ממנו מ"ש מהרש"א בשבת פ' כירה מ"ב ע"א בתוס' ד"ה אפי' של עץ נמי דוקא מה שהוא משום מלאכה לא אסרו במקדש, אבל חוץ מזה כל איסורים דדבריהם אסורים גם במקדש עיי"ש, וכן מורה לשון אין שבות במקדש ולא אמרו אין איסור דרבנן במקדש ועיי' רמב"ם פ"א מק"פ הלכ' י"ו וי"ח שכ' דאין שבות במקדש כלל, היינו כל שהוא משום שביתת מלאכה אינו במקדש כלל, ועיי' לח"מ שם, דבריו תמוהים דאשתמיט סוגי' דערובין ק"ג דמסקנת ר"י שבות דמקדש במדינה לא התירו וכבר תפסו עליו בזה גדולי אחרונים ז"ל ועיי' תוס' שם דלאו כל שבותים התירו יש שבות שאסרו במקדש, ומדי דברי אזכיר מלתא חדתא בש"מ ביצה כ' ע"ב שהקשה הא זריקה רק שבות והא לא גזרו על שבות במקדש וכן הקשה הפ"י שם, וחידש לנו הש"מ דכל שעבר ועשה שלא כדין אסרו שבות במקדש:

נחזור לדברינו כי לא התירו במקדש רק מה שהוא משום מלאכה דשבת ויו"ט ולא זולת זה, ועיין ריב"ש קס"ג בסופו שכ' לענין בדיקת הריאה בקרבן דכל שאין משום חשש והרחקה דשייך לומר כהנים זריזים כ"ש לאסור במקדש משמע קצת כל שהוא משום חשש והרחקה גם לענין איסור לא אסרו במקדש, ועיי' תוס' חולין קי"ב ע"א דבכלי מקדש אוקמוהו אדאורייתא וכ"כ בזבחים צ"א בביאור יותר, היינו משום הפסד כלי מקדש ברגל אוקמוהו אדאורייתא אבל בלא"ה לא דאל"ה קשה מרקיק שנגע ברקיק, ובזבחים ר"פ התערובות גזירה שמא יקח מן הקבוע ויש מקום עיון ומקום להאריך ויש לקצר:

ומה שיש להקשות על הס"ד דש"ס יומא ר"פ יה"כ דס"ל לר"ל דח"ש מותר לגמרי ואפי' איסור דרבנן ליכא איך אפשר דסובר כן תקשי עליו ממתני' מנחות צ"ט הנ"ל למה לא הי' מתחלק ביה"כ ויאכלו כזית, וכן קשה מסיפא שעיר של יה"כ למה לא אכלו ביה"כ כ"א

כזית וצ"ע, וי"ל עד"פ, דבירושלמי דתרומ' פ"ו איתא מודה ר"ל ביה"כ, וזה דלא כסוגי' ש"ס דילן ר"פ יה"כ דס"ל לר"ל שווה יה"כ לכל איסורים, וי"ל דהכי מקשה התם אי הכי לא לחייב קרבן שבוע וע"כ דס"ל ח"ש באיסורים גם מדרבנן מותר ושאני יה"כ דמודה ר"ל ביה"כ כדס"ל לירושלמי אלא דקשה על המקשן הניחא למ"ד ח"ש אסור ולמ"ד ח"ש מותר מאי איכא למימר וס"ד דגם מדרבנן ס"ל דמותר ואפי' ביה"כ איך אפשר תקשי ממתני' דמנחות וצל"ע:

ומצאתי מקום יישוב די"ל דסוגי' דידן ג"כ ס"ל דמודה ר"ל ביה' משום דח"ש מייתב במקצת כמ"ש המפרש בירושלמי והיינו אם אוכל כזית או אפי' פחות, אבל כשאוכל כל שהוא לא מייתב כלל אדרבא מעורר תאות המאכל, ואינו מייתב כלל, ועיי' בכפ"ת שכ' שיש סברא דח"ש מותר ביה"כ יותר משום דמעורר תאות המאכל והוא מעונה ביותר וזהו מהיפוך להיפוך מירושלמי דתרומ' שהבאתי, ויש לעשות פשר דבר כשאוכל כזית או פחות מכזית מייתב פורתא, וכ"ש אינו מייתב כלל ומגרע גרע ועכ"פ לא עדיף כ"ש ביה"כ מכל איסורים דח"ש מותר לר"ל, והקשה לר"ל דס"ל בכ"מ ח"ש מותר הגם שי"ל ביה"כ מודה כשאוכל מידי דמששא אית בי' לייתב דעת אבל כ"ש בוודאי מותר וא"א להעמיס במתני' יה"כ אסור באכילה ושתי' היינו פחות מכשיעור הא משהו מותר לר"ל, ואיך קתני סתם אסור באכילה ושתיי' ולא פירש כמה יאכל שיהי' אסור, ואם אין כוונת המתני' לפחות מכשיעור לפי הפשוט סיפא דמתני' מפרש לרישא כמה שיעור שחייב עליו ככותבת וכמלא לוגמיו, אבל אי נפרש רישא דנקיט לשון איסור משום פחות מכשיעור לא א"ש לר"ל כיון דמשהו מותר ביה"כ כמו ח"ש בכ"מ והוצרך לתרץ מודה ר"ל בכל איסורים דאסור מדרבנן וה"ה משהו ביה"כ והבן, ומיושב קושיתו ממתני' דמנחות מחלות מתחלקות לערב ומשעיר יה"כ כיון דבעי למיכל למצוה כזית בב"א או בכדא"פ מודה ר"ל דאסור ביה"כ מדאורייתא וא"ש, הכ"ד מכבדו דש"ת. פ"ב ג' יו"ד טבת ת"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קטז

שלום וכ"ט לרב טב טובייגא דחכימאי תלמידי י"נ מופלג בתורה וביראה נפלאה המאוה"ג כש"ת מו"ה יונה רייכהארד נ"י אבדק"ק קאהט יע"א:

מכתבו קבלתי וע"ד שנוהגים בכמה מקומות להדליק ע"י נכרי ביה"כ לעת תפלת נעילה וכבר ראו במה שכ' בזה בנב"י קמא חאו"ח סי' ל"ג, והנה היתר הזה יצא להם ממ"ש

רמ"א סי' רע"ו שסומכי' על י"א במקום שאין צורך גדול כיון דרוב פוסקים חולקים על סברא זו, ולפענ"ד יש לפקפק דגם י"א שהוא דמביא הר"ן פ' ר"א דונ' לא סעודת שבת ס"ל דמותר ומדמה מלתא דהדלקת נר לסעודת שבת למילה שהיא מצוה דזמנא הוא בשבת וא"א להקדים ולא לאחר ודן בעה"ע מזה ה"ה להדליק הנר לסעודת שבת וקו"ח הוא ממילא דלאו לצורך שבת הוא רק דמצות מילה במקרה זמנה בשבת שהוא יום השמיני כ"ש להדליק לסעודת שבת כבוד וצורך היום של שבת עצמו, אבל מצוה שאין זמנה קבוע ביום השבת כגון סעודת חתונה שאפשר להקדים ולאחר ולאו לכבוד שבת היא בכה"ג אפשר לא התיר בה"ע, ובסעודת מילה אפשר להתיר יותר כיון דזמנה קבוע והתירו שבות לצורך מילה מותר גם לצורך סעודת מילה כל ששייך למצוה זו, אבל סעודת חתונה וכדומה מנ"ל:

וגם להתיר שבות דשבות יש לעיי' דהרי יש אוסרים שבות דשבות רק במילה התירו דניתן שבת לדחות, ורמב"ם וראבי' שבהגה' מרדכי פ' ראד"מ מתירים י"ל דוקא במצות היום כמו שופר וכדומה אבל מצוה שאין היום גורם וכ"ש כשאינה קבוע ביומא לא, באמת ברמ"בם פ"ו דשבת כ' דמותר להביא שופר ע"י נכרי בשבת והא שופר בשבת לא שייך ליומא דאין תוקעי' בשבת וע"כ דמביא לצורך יו"ט של ר"ה שהוא ביום א' נראה דס"ל כל שיש בו לצורך מצוה מותר ואפי' אינה מצות היום ואין זמנה קבוע ליום זה רק ליומא אחרא י"ט שאחר השבת מ"מ מותר, ועיי' ט"ז סי' תרנ"ה דכ' לשלוח נכרי בשבת להביא לולב לצורך יו"ט שאחר השבת אסור, ועי' מחצית השקל סי' ש"ז ס' ח' בסופו, דמרמ"בם מוכח דמותר אפי' בשבת לצורך יו"ט שאח"כ וכ' לחלק בין שופר דהוא מצוה דרבים דיחיד מוציא הרבים ידי חובתם אלימא, ולפ"ז אין ראי' מרמ"בם דמתיר שבות דשבות במקום מצוה שאינה חובת היום ואין זמנה קבוע רק במצוה דרבים כמו שופר, והנה המחבר סי' ש"ז מביא ב' דיעות של מתירים ושל אוסרים ולא הכריע, ובסי' תקפ"ו כ' דמותר לצוות לנכרי להביא לו שופר בר"ה, ולא כ' דמותר לצוות לו בשבת, נראה דלא פסק בהא כרמ"בם דמותר לצוות בשבת דלאו מצוה דיומא הוא, אלא בי"ט עצמו פוסק להתיר כי ביו"ט עצמו מביא הטור בשם הר"י דמותר שבות דשבות ביו"ט עי"נ ולכן פסק המחבר כן וקבעו להלכה כיון דרמ"בם ור"י הכי ס"ל, אבל מה שמתיר הרמ"בם אפי' בשבת שלפני ר"ה לא פסק כוותי' ולכן כ' שופר של ר"ה אין מחללין עליו יו"ט וכו' וע"י נכרי מותר דהוי שבות דשבות דייק אין מחללין יו"ט וכו' אבל שבות דשבות מותר דוקא ביו"ט אבל בשבת לא, ומחצית השקל סי' הנ"ל כ' דמחבר כ' בשבת כמ"ש רמב"ם ובמח"כ לא דק, ועיי' טור סי' של"ח בשם אבי עזרא דמתיר לומר לנכרי לזמר בכלי שיר

לצורך חתן וכלה וכ' עליו וכבר כתבתי לעיל היינו בסי' ש"ז דלא שרי רק לצורך מילה, נראה לדעת המתירים אפי' לאו מצוה דיומא שרי, מ"מ להלכה שהכריע המחבר סי' תקפ"ו כדעת המתירי' אנו אין לנו רק מצוה דיומא כמו שופר ביו"ט, אבל מצוה שאין היום גורם וכ"ש שאין זמנה קבוע ביום השבת ויו"ט לא אתברר דנקיט המחבר להלכה להתיר, ובסי' של"ח כ' יש מתירי' לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בחופה, מביא בשם י"א ובסי' תקפ"ו פסק בפשיטות דשבות דשבות מותר, ולמ"ש א"ש דשם מצוה דיומא הוא, משא"כ לומר לנכרי לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה דלאו מצוה דיומא היא כ' רק בשם י"א, גם י"ל דוקא בשופר שהיא מצוה דרבים שיחיד מוציא רבים פסק בהחלט להתיר, אבל בשל יחיד לא מכרע לי' מלתא להתיר ולכן כ' י"א דמותר, ואפשר דוקא לצורך שמחת חתן וכלה, והא רמ"א מתיר אפי' לצוות לו לתקן כלי ועיי' מג"א שם:

היוצא לנו להתיר שבות דשבות במקום מצוה דלא מצוה דיומא היא כמו שופר אין לנו מפורש במחבר דמתיר וכ"ש מצוה שאין זמנה קבוע ביומא דשבתא ויו"ט, כ"ש וק' וח להתיר מלאכה דאורייתא עי"נ דלא מצינו מי שמתיר רק בה"ע שבר"ן שיש לומר דלא התיר רק לצורך סעודת שבת, אבל סעודת חתן וכדומה לא, ומלבד מ"ש רמ"א דיש להחמיר כיון דרוב פוסקים חולקים עליו, לפענ"ד אין להם על מה להשען אפי' על דעת יחיד אין להם משען, רק משמעות הר"ן פ' ר"א דמ' דמביא שיטת בה"ע וכ' כי תלי' בשיטת רמב"ם ורמב"ן אי דוקא במילה דהתירו או בכל מצות וכמו שהוא לרמב"ם בשבות דשבות כן לב"הג ודעימי' במלאכה דאורייתא ומביא על זה שיטת בה"ע, משמע דס"ל לר"ן דלבעה"ע מותר לכל מצוה כמו לרמב"ם, והוא הרמב"ם מתיר אפי' בשבת לצורך יו"ט נראה דס"ל לר"ן ה"ה לבעה"ע במלאכה דאורייתא, מ"מ כיון דרוב פוסקים דלא כבעה"ע, וגם לבעה"ע י"ל דוקא בסעוד' שבת מצוה וכבוד דיומא דוקא התיר וכ"ש לפמ"ש דאפי' בשבות דשבות אין לנו דפוסק המחבר להקל רק במצוה דיומא, לכן בוודאי אין להקל כ"כ אפי' במלאכה דאורייתא כל שאינו לצורך מצות היום אפי' לצורך גדול, כן נלפע"ד ועיין:

ואחר הדברים האלו אומר אני בעניי בדין שלפנינו לצוות לנכרי להדליק נרות מב"הכנ לצורך תפילת נעילה שהיא מצוה דיומא יש מתירין על מי להשען על שיטת בעה"ע דמביא הרמ"א וכ' דאין להקל לצורך גדול ובוודאי דבר זה צורך גדול, ובנב"י הנ"ל כתוב לאמר ולחלק יצא אם עד שלא התפללו תפילה בלחש גבר החושך יש בו צורך גדול והנח להם וכו' אבל אם כבר התפללו, בוודאי ימצאו נר א' דולק שיראה בו שליח ציבור ומי בקש זאת מציבור לומר סליחות ופייוטים מוטב שלא יאמרו וישמעו מן הש"צ ולא יעשו

דבר האסור לר"פ אלו דבריו ז"ל ויש לצדד וללמוד זכות גם אם כבר התפללו בלחש, שמדליקי' משום סליחות ופייוטים ווידוי כי אינו דומה אם רואים במחזור ואומרים כ"א ומוצאים הדברים מפיהם בהתעוררת ולב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, ובשעת נעילה מתעורר כ"א ביותר, ואם לא עכשיו אימתי, ומצוה דיומא וצורך גדול הוא, וכ"ז ביו"הכ, אבל יוה"כ שחל בשבת יש בו משום איסור שבת ולאו מצוה דשבת הוא ושבת מקרה הוא שחל יו"הכ בו, ולפימ"ש גם בעה"ע אפשר לא מתיר רק במצוה דיומא דשבתא הוא, ומילה שאני דבלא"ה ניתן שבת לדחות, א"כ ביום הכפורים שחל בשבת אין להנוהגי' היתר על מי להשען, ויש למחות בידם כל האפשר:

והלום ראיתי בגליון ש"ע של אבא מאו"הג זצ"ל וז"ל הטהור אע"פי דלא פליגו אלא בשבת דאיכא עשה ול"ת דרבנן עכ"פ, משא"כ ביו"הכ דליכא אלא ל"ת כמבואר בס"פ אלו קשרים בפירש"י אפשר דכ"ע מודים דאתי מצוה ודחי שבות מק"וח דמצות תוס' עגמת נפש דחי שבות דקניבת ירק והוא שבות שע"י מעשה ישראל מכ"ש אמירה לנכרי דקיל טפי כדמוכח בעירובין מ"ח ע"א, ומזה יש ללמוד זכות על הנוהגי' להדליק נר ע"י גוי בשעת נעילה ומ"מ בחל בשבת צריך למחות לפ"ז עכ"ל הטהור, והנה מ"ש דלא התירו בכ"מ משום עי"נ עשה ול"ת דדבריהם הוא, אני בעניי הכינותי בתשובה א' דוקא מלאכה דדבריהם ע"י ישראל הוי כעשה ול"ת שאמרו שמלאכה זו אסורה כמו מלאכה דאורייתא שהיא בעשה ול"ת, ולפמ"ש ב"י בשם מכילתא דאסמכוה על לא תעשה ועשה ע"י אחרי' ועיי' ט"ז שם, ולא מצאו אסמכתא בעשה דכבר רק בל"ת דכתיב לא יעשה ע"י אחרים ולא אסרו איסור אמירה לנכרי רק בל"ת ולא שיהיה בו משום עשה דשבות ושם בארה:

ושם בתשובה העליתי כמו נכרי שהביא שופר ולולב מחוץ לתחום דאוריית' או עשה שופר דמותר דל"ח שיצוה לו ויעשה באיסור כמבואר בב"י ובשו"ע סי' תקפ"ו, ועיי' סי' ש"ז לרמ"א אפי' לרמז אסור לדבר הרשות, ובמג"א אפי' שיבין דבר מתוך דבר שצריך למלאכה זו אסור וכ' המג"א דהרי אפי' עשה מעצמו אסור ונ"ל לרמז או לומר לו כדי שיבין מתוך דבר מותר למצוה דלא מצינו שהעמידו דבריהם רק לומר לנכרי בפה מלא לעשותו וכמו דמותר בנכרי שעושה מעצמו לצורך מצוה כן מותר ברמיזה או כדי שיבין דבר מתוך דבר דל"ח שיצוה בפה מלא שלא יעשה מצוה בעבירה ולא יעשה יותר ממה שמותר ומתירים לו, והבאתי ראיות לזה, ופירשתי בזה הא דערובין ס"ח מי אמר מר זיל חיימי, שנתקשה הריטב"א לשיטת הרי"ף דהול"ל מי אמר מר זיל אייתי מרה"ר, ואני אמרתי שהי' הנכרי מחמם חמין הבין מתוך דבריו כי צריך לחמין והוא אמר זיל אייתי

לי מגו ביתאי, ולא היה לו בביתו ועי"ז הבין שצריך לחמין והחם והביא דרך כרמלית והיינו דאמר ולא שני לך בין שבות דאית בי' מעשה דאורייתא לדרבנן ומי אמר מר זיל אחים הגם שעשה והבין מתוך דבריו הא ל"א בפה מלא כה"ג שרי למצו', ושם בארה ביותר, ולפ"ז יש להקל לרמז לנכרי או לומר לו שע"י הדברים יבין מתוך דבריו כי צריכים להדלקת נרות אפי' ביו"הכ שחל בשבת אפשר להתיר ומי שמורה כך אין למחות על ידו לפענ"ד:

וטרם אשים קנצי למילין בענין זה אציע פה מה דקשה לי על שיטת הרמב"ם דס"ל דוקא שבות דשבות התירו עי"נ ולאו דוקא למצות מילה ה"ה לכל מצוה כגון שופר, לפ"ז קשה לי מתני' דר"ה שופר של ר"ה אין מחללי' ואין עולין באילן וכו' בין שיש משום שבות בין שיש בה משום ל"ת ובש"ס דזו ואצ"ל זו היא, ולשיטת הרמב"ם הא דאין עולין באילן היינו ישראל אבל מותר לצוות לנכרי, וכל דהוא משום ל"ת אסור אפי' עי"נ ואיך קתני במתני' בין שיש משום שבות ובין משום ל"ת דאין דומין להדדי דמשום שבות ע"ת שרי' וכל שהוא משום ל"ת דאוריית' גם עי"נ אסור:

ופה תהי' שביתת קולמסי כעת, וכעת יאמר לפר"מ נ"י שלום וכוח"ט ונרו יהל הולך ואור כי"ח כאות נפשו ונפש או"הנ. שיל"ת פ"ב כאור בוקר ליום ד' ד' דסליחות תרכ"ב לפ"ק: הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיז

הנני לקיים מילי דאבוה אבהן של ישראל, ראש גולת אריאל ה"נ אבא מאו"הג זצ"ל למען הציל אותו מחיצים אשר ירו עליו גדולי המורים לאשר לחדש יצא בח"ס או"ח דביו"הכ בעי כותבת במעיו ואין בין החניכים מצטרף דביותבי דעתא תלי' מלתא ולא מיתבא דעתי' עד דנכנס למעיו וכ' וסברא זו איתא בירושלמי פ"ח דתרומת עי' מפרש שם לחלק בין יו"הכ לשארי אסורים בזה, ורבים ראו וכן תמהו הלא בירושלמי שם מבואר לתנא דברייתא דר"א ס"ל דלועס כבולע בכל איסורים וכן ביו"הכ כן הוא והמפרש כ' דאפילו ביו"הכ דביתובא דעתא תלי' ס"ל בלעיסה נמי מיתב' דעת' כבלע, הגם דרבנן חולקים על ר"א הם חולקים עליו גם בשאר איסורים דלא ס"ל דלועס כבולע, אבל ר"א דס"ל לועס כבולע ס"ל ה"ה לענין יו"הכ כן ולדידן דלועס אינו כבולע בכל איסורים או דבעי הנאת מעיו לר"ל ולר"י הנאת גרונו, ומנ"ל לחלק בין יו"הכ לשארי איסורים דלא כירושלמי דמדמן להדדי, והיא תמיה רבה ונפלאה, אבל מצאתי בתורת משה שבכתב בכתבי הקודש בחי' לעת זקנותו ר"פ יו"הכ שהרגיש בעצמו בזה וכ' וז"ל והנה אע"ג

בירושלמי פ"ח דתרומות איתא להדיא דגם ביו"הכ אע"ג דתלי' ביתובא דעת מ"מ בתר גרונו אזלי', מ"מ כבר כתבתי במקום אחר דלפמ"ש בתשובת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ו משמע מש"ס דילן אליבא דהלכתא בהמ"ז ותענית כותבת הגסה במעיו בעינן ליתובא דעתא ולקמן ע"ט מדמה כותבת דב"המז ליו"הכ ע"ש עכ"ל הטהור, הנך רואה שהרגיש בעצמו דבירושלמי מבואר דיו"הכ דומה לכל איסורים בדבר זה אלא דש"ס דילן לא ס"ל כוותי' דמדמה יו"הכ לבהמ"ז, ובבהמ"ז במעיו תלי' כמ"ש הפ"מ מרא"ש ברכות, אלא דיש לי להשיב לולי שאינו כדאי דמה דמדמה מילתא דיו"הכ למלתא דבה"מז יש לחלק דבהמ"ז תלי' בשביעה ס"ל לרא"ש דאין שביעה אלא במעיו, אבל יו"הכ ביתובי דעתא תלי' ובעי דיהיה מעונה אפשר הגם שאין שביעה רק במעים, אבל מ"מ מיותב בהנאת גרונו, ועיי' יומא שם דמתמה ר"ז שביעה כביצה ויתוב דעת יותר מכביצה אלא כותבת פחות מכביצה הרי דיתובא דעת' איכא הגם אלא משבעה בי' ושעורו פחות הה"נ י"ל דמייתב דעתי' בהנאת גרונו לחוד ופורתא מיהא מייתב וכמה דאמרו לעוג מה"ב פורתא ועיי' בס' תוס' יו"הכ שם היינו דלכ"ע מיתב' דעתי' רגע א' בכותב' ולכ"ע טובא ולעוג מה"ב פורתא טובא ופורתא היינו בזמן, לעוג מה"ב זמן פורתא ולכ"ע זמן מרובה יותר עיי"ש כן דבריו אמת וצדק, וי"ל דגם הנאת גרונו מייתב דעת פורתא לכהפ"ח, ולא דמי' לבהמ"ז דתלי' בשביעה ממש, ומה דמביא מש"ס יומא דמדמה יו"הכ לבהמ"ז לא זכיתי להבין דמשם ליכא ראי' כלל אדרבה דמתמה שיעור מכ"ש דמייתב דעת, ומשם משמע איפכא דשיעור יו"הכ ושיעור שביעה שני דברים הם כמ"ש, ודברי קדשו בזה נעלמו ממני ולא ירדתי לסוף דעתו הקדושה בזה, והגם כי י"ל דלא מייתבא דעתי' עד דנכנס למעיו, אבל ראיה ודמיון אין לנו וכיון דאין לנו ראי' מש"ס דילן נגד הירושלמי מנין לנו לומר דלא כפשיטותו של ירושלמי:

ואחר שנצטערתי על זה ראה ה' בעניי והאיר עיני מצאתי שאהבה נפשי ראי' מהימנא מש"ס דילן כי משה אמת ותורתו אמת, והוא בשנאמר הא ודאי דשאני יו"הכ מכל איסורים דבכל איסורים דכתיב אכילה פליגו ר"י ור"ל אי אכילה שבתורה אכילת מעיו או גרונו, והיינו בוודאי כ"ע מודים דהנאת מעיו הנאה יותר מהנאת גרונו אלא דס"ל לר"י דגם על הנאת גרונו הקפידה תורה וסתם אכילה שבתורה גם אכילת גרונו בכלל, וביו"הכ דלא כתיב אכילה ותלי' ביתובא דעתא ושיערו חכמים בחכמתם דלא מיתבא דעת עד בככותבת, ויש לדין אם איכא יתוב דעת בהנאת גרונו או לא, ואם איכא יתוב הדעת גם בהנאת גרון, גם לר"ל דס"ל בכל איסורים דאכילה דכתיבה בתורה דוקא הנאת מעיו דלא אסרה התורה רק אכילה כזו, אבל ביו"הכ דתלי' ביתוב הדעת פורתא כרגע גם

ר"ל מודה דבהנאת גרונו תלי' כיון דקפדה תורה שיהיה מעונה והא אינו מעונה כנ"ל והוא פשוט מאוד:

לפ"ז מוכח דביו"הכ תלי' בהנאת מעיו ובהנאת גרונו לא מיתבא דעתי' דאלת"ה תקשי על ר"ל לר"ש דהאוכל נבילה ביו"הכ פטור משום יו"הכ משום דאין איסור חל ע"א, הא איסור יו"הכ בהנאת גרונו הוא, ואיסור נבילה ליכא עד שנכנס למעיו וקדם איסור יו"הכ לנבילה וע"כ דאיסור יו"הכ ג"כ בהנאת מעיו דלא מייתבא דעתי' רק בהנאת מעיו וכיון דלר"ל כן הוא גם לר"י דס"ל בכל איסורים דבהנאת גרונו תלי' יו"הכ שאני כיון דלא כתיב אכילה ותלי' ביתוב הדעת וכיון דלא מיתב דעתיה אלא בהנאת מעיו אין לחלק בין ר"י לר"ל, ובוודאי אין לנו לעשות פלוגתא בזה בין ר"י לר"ל, לומר לר"ל מוכח דלא מייתב אלא באכילה מעיו הגם לר"י לא מוכח, מנ"ל לעשות פלוגתא בין ר"י לר"ל בענין טבעי ומושכל:

ואין להקשות לר"י דבאיסורים בהנאת גרונו תלי' ואי ביו"הכ בהנאת מעיו מ"ט דר"ש דפוטר משום יו"הכ הא כיון שנכנס לגרונו כבר עבר איסור נבילה ומה שמוריד למעיו אינו מוסיף איסור דנבילי' ומשכח יו"הכ רוחא וחייל כמה דאמרי' בעלמא לכי משכח רוחא חייל ומוכח לר"י מר"ש איפכא מר"ל דאיכא יתוב הדעת בגרונו וע"כ דר"י ור"ל פליגו בזה והלכתא כר"י, הא ליתא חדא כיון דא"א שיאכל דבר זה רק כשעובר איסור נבילה תחילה בגרונו תו לא חייל איסור דיו"הכ כיון שא"א לאיסור יו"הכ בלא איסור נבילה ולא דמי להא דאמרי' לכי משכח רווחא דאיסור ראשון אזדא ואפשר לשני בלא ראשון, ועוד הא ודאי אי ביו"הכ במעיו תלי' לא חייב כשתוחב בבטנו אלא הנאת גרונו ומעיו בעינן ומתחיל איסור יו"הכ בתחילתו כשנכנס לגרונו ומשלים כשיורד למעיו וכיון בשעה שנכנס לגרונו איכא איסור נבילה לא חייל התחלת איסור יו"הכ וגם בסופו כשנכנס למעיו ליכא איסור יו"הכ דשניהם תחילה וסוף בעינן והבן:

והנה מלבד שכתבנו הגם דלר"י אין ראי' מברייתא דר"ש דביו"הכ במעיו תלי' מ"מ אין לנו לעשות פלוגתא בזה בין ר"י לר"ל, גם יש לי ראי' דלר"י עצמו דבי"הכ בהנאת מעיו תלי', והוא מתוספת' פ"ו דתרומות אכל תרומה ביו"הכ משלם קרן וחומש נזיר ששתה תרומה משלם קרן ואינו משלם חומש כן הגרסא לפנינו ועיי' רמב"ם פ"י מהלכ' תרומה הלכה ז' והלכה י"א ועיי' כ"מ הלכה י"א שכ' טעמא דמילתא דנזיר פטור כיון שהוא אסור ביין אף אם הי' חולין לאו שתי' הוא, ונ"ל להסביר עפמ"ש הרמב"ם בהלכ' מי שמכר לחבירו דבר איסור דאוריית' ואכל צריך להחזיר לו הדמים שלא נהנה כיון שאסור לו אבל איסורי דרבנן א"צ להחזיר לו דנהנה הוא עיי"ש, ונ"ל מה"ט נזיר ששתה בשוגג

יין של תרומה פטור דלאו נהנה הוא דגם אם הי' חולין אסור לו לאו שתי' היא, אלא דצל"ע מ"ש אכל תרומה ביו"הכ דחייב קרן וחומש הא גם כשהי' חולין אסור לו ורחוק לחלק בין נזיר ליו"הכ דביו"הכ יומא קגרים משא"כ נזיר ועיי' רשב"א יבמות קט"ו ותוס' ריש חולין לענין לא יאונה לצדיק כל און אין דומה הכא לדהתם כמובן, ואין לומר משום דיו"הכ בכותב' ושתי' תרומה בכזית א"כ ראויה שתייה של כזית שחייב עלי' חומש ואיסור דיו"הכ עד דמשלם כותבת תינח לר"ל דח"ש מותר מה"ת י"ל כיון דכזית שחייב עליו משום תרומה מדאורייתא, משום יו"הכ רק מדרבנן אסור מקרי נהנה כשאוכל כזית ליכא רק איסור דיו"הכ מדרבנן, אבל לפי דקיי"ל כר"י דח"ש אסור מה"ת קשה הא כשאוכל כזית איכא איסור דאורייתא דיו"הכ ולאו אכילה היא, וזה ודאי רחוק לומר כיון דח"ש רק איסור דאורייתא קל מחשב נהנה, ודי לנו במה שמחלק הרמב"ם בין דאוריית' לדרבנן והבו דלא לוסיף עלה איסור קל דאוריית' דח"ש וצ"ע:

ונ"ל להוכיח מכח קושייתי דיו"הכ בהנאת מעיו תלי' וליכא איסור דיו"הכ עד דנכנס למעיו ואפי' איסור בעלמא כח"ש ליכא, דח"ש אסור משום דח"ש זה חזי לצרופי, משא"כ אכילה בגרונו ביו"הכ לא חזי לצרופי ולכל היותר אסור מדרבנן משום שמא יבא לאכול למעיו והא"ש ביו"הכ שאכל חייב דמיד כשנכנס לגרונו ונהנה חייב בחומש משום שנהנה ומחשב שתי' כיון דליכא איסור דאורייתא עד שנכנס למעיו, משא"כ נזיר ששתה יין תרומה דבגרון איכא אסורא דנזיר לר"י לא מחשב שתי' כיון דשתי' דאסורא מדאוריית' היא לא מחשב נהנה וא"ש נכון, לפ"ז בין לר"י בין לר"ל איכא ראי' דביו"הכ בהנאת מעיו תלי' לר"ל ליכא ראי' מתוספת' כיון דכזית מותר מה"ת ביו"הכ איכא ראי' מר"ש דבריית' מנבילה ביו"הכ, ולר"י דליכא ראי' מבריית' דר"ש איכא ראי' מתוספת' דתרומות וראיות אלו חזקות בעזה"י:. והא דירושלמי דתרומות דמבואר דאין חילוק בין יו"הכ לאיסורים לענין זה, אי ר"נ דברייתא דאמר לא שהי' ר"א אומר משום שהתחיל בהיתר אלא שהיה ר"א אומר הלועס כבולע אמר משמי' אף בשבת אף בפסח אף ביו"הכ כן הגם שר"א אמרה, מ"מ אנן לא קיי"ל כוותי' דר"א דלר"ל איכא ראי' דר"ש ל"ל כן ולר"י ראי' מתוספתא דל"ל כוותי' דר"א בהא מלתא ובריייתא זו דירושלמי לא נזכרה בש"ס דילן, ומתני' שם חולק על בריית' זו ולא אמרה ר"א מעולם בוודאי לא נקטי' כר"א דברייתא, ואם סתמא דירושלמי אמר דלר"א אפי' בשבת פסח ויו"הכ מסתברת עצמו, י"ל דס"ל כר"י דכל איסורים בהנאת גרונו תלי' ולר"א בלעיסה, ליכא ראי' מר"ש בנבילה ביו"הכ, וס"ל ג"כ כר"ל דח"ש מותר מה"ת וליכא ראי' מן התוספת' ג"כ, הגם דבירושלמי פ"י מתרומות איכא מודה ר"ל ביו"הכ, הלא ש"ס דילן חולק וס"ל ח"ש דיו"הכ ככל

איסורים לר"ל, וי"ל דסוגי' ש"ס דירושלמי בפ"ח דתרומות כסוגי' ש"ס דילן יהיה איך שיהיה מאמוראי דש"ס דילן בין לר"י בין לר"ל איכא ראי' לכל א' או מן ברייתא דר"ש או מן תוספת' דיו"הכ באכילת מעיו והכי נקטי' וקמה וגם נצבה דינו של החתם סופר, ומשה אמת ותורתו אמת:

עד כה היו דברינו באכילת יו"הכ דתלי' ביתובא דעתא דליכא רק במילוי כרס ולכאורה ה"ה שתי' עד שנכנס מלא לוגמיו למעיו ומ"ש, אבל ראה זה מצאתי ראיתי אחרי רואי בכתבי הקודש בחידושיו ר"פ יו"הכ שכ' לעת זקנותו ומזקנים התבוננתי דיש לחלק בין אכילה לשתי', ואעתיק לשונו הטהור וז"ל והא דלקמן פ' ע"ב אמרי' דקים להו לרבנן דבכותב' מיתב' דעתי' מיהא לכ"ע טובא ולעוג מה"ב פורתא ויפה הסביר בס' תוס' יו"הכ דכל אדם נתיישב דעתו רגע כמימרי' בביאת כותבת למעיו אלא דעוג מלך הבשן דחום טבעו עזה הרי הוא מתעכל כרגע וחוזר ומתאווה ועכ"פ כרגע נתיישב דעתו כ"ש וחייב וא"ש:

אך בשתי' מלוא לוגמיו של כ"א בעצמו משערי' לא פי' לנו טעמא מ"ט לא נימא נמי כהנ"ל, ונלפע"ד ע"פ ש"ס סוכה מ"ט ע"ב כי שבע אינש חמרא מגרונו שבע עיי"ש ועיי' מג"א סי' קפ"ג ס"ק ז', ולפ"ז בשתי' לכ"ע בתר גרונו וכן ביו"הכ אזלי' ואפי' לר"ל אלו דברי קדשו:

ונ"ל לעשות סמוכים דבשתי' גם ר"ל מודה דתלי' בהנאת גרונו ממ"ש הרמב"ם פי"ד מהלכ' מאכלות אסורות הלכה ט' דשיעור צירוף בשתי' כשיעור שתיית רביעית, והקשה הלח"מ פ"ב מהלכ' שביתת העשור הלכה ד' כיון דשיעורו ברביעית איך אפשר צירוף בשתי' מכיון שפוסק הוא יותר משיעור שתי' מרביעית וכ' דצ"ל ששותה מהר מהרגיל ומעיד ע"ע שהוא דוחק, ולפע"ד י"ל במרווח דשיעור צירוף רביעית שדרך לשתות עד שנכנס למעיו וחייב הוא מיד כשנכנס לגרונו והלכ' דמצריכי' בכדי שתי' רביעית למעיו כדרך ב"א מחשב שתי' א' כמו באכילה בכדאכ"פ שדרך ב"א לאכול בכדא"פ ואם שותה חצי רביעית ומפסיק כ"ש ושוב שותה חצי השני' כשהגיע לגרונו חייב ומצטרף כיון שעדיין ליכא שיעור רביעית כאדם ששותה רביעית למעיו, וכן באכילה נ"ל דמשערינן כדי אכילת ב"א למעיו דתלי' בדרך אכילת ב"א כמבואר במתני' דכריתות כנ"ל נכון מאוד, אלא תינח לר"י דס"ל דבהנאת גרונו חייב אבל לר"ל עדיין קשה הלמ"מ בצירוף שתי' כדי שתי' רביעית ל"ל מאי נ"מ וע"כ בשתי' ר"ל מודה דתלי' בהנאת גרונו וזו ראיה מהימנא לפע"ד:

והא לך לשון רש"י סוכה מ"ט וז"ל ע"י ששותה בלגימות גסות וגרון מלא הוא משביע, ולא ע"י שתי' מרובה שמכניס הרבה יין במעי ע"י לגימות דקות ואינו כאוכלי' ששובע שלהם בא במילוי כרס עכ"ל, ויש ללמוד מתוך דברי רש"י דשביע' דאוכלי' בא ע"י מילוי כרס כמ"ש הרא"ש ברכות שלמד ממנו הפ"מ דלענין בהמ"ז דבשביעה תליא בעי הנאת מעיו מקום המשביע, ולמדנו עוד דבר חדש מרש"י דשביעת השתי' מגרון בא ומחוייב ברכה אחרונה בהנאת גרון לחוד וזה חידוש דין שלא ידענו עד עתה, לפי"ז הה"נ וכ"ש דחייב ביו"הכ כששותה מלוא לוגמיו בשתי' גרונו דכ"ש הוא אם הנאת גרונו משביע מכ"ש דמייתב דעתו, ולמדנו מדברי קדשו של אבא מאו"הג זצ"ל דמה"ט שיערו במלוא לוגמיו של כ"א משום דתלי' בהנאת גרונו שב"א שבע במלוא לוגמיו, ומזה עצמו יש להוכיח דבעי למיכל למעיו מדחלקו בשעורי' בין אכילה דשיעורו שוה לכל ב"א ובשתי' תלי' בכ"א לפי מה שהוא, וע"כ לומר דאכילה שביעה וייתוב הדעת במעיים וכ"א שוה אליו שלזה טובא ולזה פורת' וכמו שהסביר הכפ"ת, דעוג מה"ב דחומו רב מתעכל בזמן מועט אבל בשתי' דתליא בהנאת גרון תלי' במלוא לוגמיו שכ"א המעט אם רב לפי גדלו יונעם לו ויערב כנ"ל ועיי':

ויש לי להראות פנים לחילוק זה בין אכילה לשתי' לענין יו"הכ מתוספת' דתרומות שהבאנו לעיל אכל תרומה ביו"הכ וכו' נזיר ששתה יין, ויש להרגיש למה נקיט בנזיר שתה וביו"הכ אכל ול"א שתה יין של תרומה ביו"הכ דומי' דנזיר דא"א רק בשתי' יין של תרומה, וי"ל לפמ"ש לעיל דלכן ביו"הכ חייב משום דאינו אסור משום יו"הכ עד שנכנס למעיו ולענין תרומה הו"ל שתי' הראוי' כשהגיע לגרונו, וכ"ז באכילת יו"הכ אבל כששותה גם משום יו"הכ אסור מדאוריית' בהנאת גרונו הדר הו"ל כנזיר ששתה יין של תרומה דפטור ובדיוק נקיט אכל ביו"הכ והוא דקדוק נכון ומכוין להלכה, ומזה ראיה לכל מ"ש בעזרת החונן דעת אלקי המערכה:

ונקיטנא בקצרה פירות הנושרין מדברינו, א) דחיוב ברכת המזון תליא בהנאת מעיו דוקא כמ"ש הפמ"ג והסכים עמו מאבא מאוה"ג זצ"ל, ב) דוקא בהמ"ז, אבל ברכה א' מעין ג' תלי' בהנאת גרונו כששותה לגימות גדולות, ג) על אכילת יו"הכ אינו חייב ואפילו איסור דאורייתא ליכא רק בהנאת מעיו, אבל בדרבנן נראה דאסור דלא עדיפא מטעימא דאסור מדרבנן באיסורים משום הרחקה שיכניס למעיו כמ"ש הריב"ש ועי' ט"ז רסי' צ"ח ופליתי ופרמ"ג והארכנו בזה במקום אחר, והא דלא מתרץ מתני' יו"הכ אסור באכילה היינו בהנאת גרונו, לפמ"ש דשתי' בהנאת גרונו חייב עדיין קשה מאיסור דשתי' דקתני, ועוד הא קתני סיפא האוכל ככותב' ושותה מ"ל חייב, ואי רישא כשאכל רק בהנאת גרונו

גם בכותבת, ולכן מתרץ רישא בח"ש ופשוט, ד) על שתי' מלוא לוגמיו חייב ביו"הכ בהנאת גרונו לחוד, ה) שיעור צירוף שתי' אסורי' ומלא לוגמיו ביו"הכ וכן שיעור כזית כדא"פ באיסורים הגם דחייב בהנאת גרונו, מ"מ שיעור צירוף הוא כדרך אכילת ב"א שהוא הנאת מעיו, ועד"ז איכא אופן צירוף בשתי' כדי רביעית זהו הנלפע"ד אחר שימת עין עיוני, כיד ה' הטובה עלי והאיר עיני, הוא האיר הוא ית"ש יאר לנו לייתב דעתינו בכוספת הגסה אשר נכספה נפשינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, כתבתי פה פ"ב א' לסדר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם טוב למב"י תרל"א לפ"ק ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קיח

שובע שמחות ורב ברכות, לב"א חביבי תלמידי הרב הותיק מלא עתיק המאוה"ג לממשלת התורה, פניו תאירה, כש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י אבדק"ק סיקס יע"א:

הנני אוסר החג בעבותות אהבה וחיבה יתירה הנודעת אשר לי אליך פניתי היום להשיב על דבריך אשר הגיעו לידי בעתו ובזמנו דבר בעתו מה טוב בערב סוכות בענינא דיומא, ויומא קגרים שלא עיינתי בהם עד החג עברתי בין הפרקים בין בתרי דבריך, ואציע לפניך אשר שוטטו רעיוני בענין שכתבת, והוא על דינו של הרמ"א בסי' תרל"א בשם מהרי"ל דבערב סוכות לא יאכל מחצות ואילך ובסי' תע"א שתק הרמ"א למחבר דאסור משעה עשירית והעלה המג"א דבע"פ דאסור לאכול רק מצה עשירה דאינה משביע' כ"כ וסגי להפסיק משעה עשירית משא"כ בע"ס, והחו"י הקש' על חילוק של המג"א מדמקשה ר"פ ע"פ מאי אריא ע"פ אפי' שבתות וי"ט נמי, ולהנ"ל י"ל דקמ"ל רבותא אפי' ע"פ דאינו אוכל רק מ"ע מ"מ אסור ממנחה ולמעלה, והבאת מה ששמעת מאביך גיסי הרבני החרוץ מו"ה דוד צבי זצ"ל משמי' דזקניך אבא מאו"הג זצ"ל יישוב ע"ז לפמ"ש תוס' ודייק לשון ערבי פסחים היינו עיו"ט ראשון של פסח ועיו"ט שני של פסח, ע"ז מקשה ש"ס מאי אריא עיו"ט שני ש"פ אפי' עשויו"ט נמי דהא בעיו"ט פ"ש מותר בפת כמו במשויו"ט דעלמא אלו דברי קדשו זצ"ל דבר זה כבר אמור בצל"ח שם, ואני לא אבין סוף כ"ס קשה הא מתרץ מתני' כר' יוסי ומודה בע"פ משום חיובא דמצה, או לר' יודא אסור בע"פ יותר מחצי שעה קודם ולסברת מג"א יש להקל יותר בע"פ, ואם נאמר דמ"מ מצה חמירא משום דחייבו יותר ומפורש בקרא ועי' צל"ח שם, קשה למה נחייב יותר בע"ס מע"פ דהא בחייובא דמצה גם ר' יוסי מודה, ויש לדחוק בדוחק שאינו מתקבל, ולולי דבריהם ז"ל הי' נ"ל לפום רהיטא, דבאמת בש"ס דילן לא נזכר מדבר זה האמור

בירושלמי דכל האוכל מצה בע"פ כאלו בועל וכו', אלא כיון דלא מצינו מפורש בש"ס דילן דחולק על הירושלמי נקטי' כוותי' דירושלמי, וי"ל ש"ס דילן לא ס"ל איסור זה דאכילת מצה בע"פ ומקשה שפיר אפי' ע"ש ועיו"ט נמי, ולר' יוסי חמיר ע"פ וכן מאן דמתרץ מתנ' לר' יודא דמחמיר בע"פ ומ"מ נקטי' כירושלמי כיון דלא מפורש בש"ס דילן דל"ל כירושלמי, ולירושלמי באמת י"ל דנקיט ע"פ לרבותא הגם דאסור לאכול מצה מ"מ אסור מן המנחה ולא צ"ל דר' יוסי מודה בע"פ דמצד א' יש להקל בע"פ יותר משויו"ט, וכיון דמחמירים כירושלמי ואין אוכלין רק מצה עשירה, לכן עשה רמ"א פשר דבר ונקיט לדינא כחומרת מהרי"ל דבע"ס אסור מחצות ואילך משא"כ בע"פ כיון דאנן אין אוכלין מצה עשירה, כן יש לקיים דברי מג"א:

ועיי' ח"י דמביא תשובת מהרי"ל סי' צ"ט ומעתיק לשונו, ולפי העתקתו נראה דמחלק בע"פ ממהרים משום תינוקות ומשום אפיקומן משא"כ בשארי עיו"ט ושבת ממתיני' הרבה היינו כל שבת ויו"ט ממתיני' הרבה אחר שחשיכה, ועיינתי במהרי"ל אחר שכ' דבע"פ התירו לסמוך מעט פת או לצאת במיני תרגימי אבל בשארי עיו"ט נראה דפת עדיף ועוד דרגילים להמתין הרבה ממ"ש ליו"ט אחר חשיכה קודם שיאכלו כי אין מוכן כל דבר משא"כ בליל פסח שצריך למהר בשביל התינוקות והאפיקומן עכ"ל, והנך רואה דלא מחלק בין ליל פסח ובין שארי עיו"ט, אלא בין שארי עיו"ט שחל בשבת דממתינים הרבה כדי להכין, ובע"ס דעלמא דאינו דומה לעיו"ט בשבת, אלא הגם דלא אמרה ראויה לומר ואוסיף מיא וקימחא, דליל פסח ראויה להקדים מפני התינוק' שלא ישנו כדאית' בש"ס פסחי' ק"ט דר"ע לא אמר מימיו הגיע העת לעמוד מב"המד חוץ מע"פ וכו' ועיי' תוס' שם דהיו רגילים בב"המד בליל יו"ט כבש"ס ביצה ובע"פ הי' מקדים לצאת כדי שלא ישנו התינוקות הרי החילוק מבואר בין ליל פסח לשארי יו"ט, ועוד נ"ל דבלילה מצוה להקדים דזריזים מקדימין למצות מצה מיד כשחשיכה, משא"כ בשארי יו"ט הגם דמצוה לאכול סעודה בלילה משום ושמחת וכן בשבת משום וקראת וכו' אין חיובו רק שיהיה לו תענוג ושמחה ע"י אכילה ושתיה ותלי' ברצונו והנאתו אימת שרוצה לאכול כדרכו בכל השנה ואין בזה כ"כ זריזים מקדימין ובלבד שיאכל בלילה סעודת הלילה וביום סעודת יום ואפשר להשלים ביום כמבואר מ"מ מצוה בשעתה בזמן סעודה ברצונו תלי' אבל בפסח מצוה המוטלת עליו ושלא להנאת אדם ותענוגו נהנה בוודאי איכא משום זריזין מקדימין וכזית ליל ראשון דסוכות נמי נראה שיש בו משום זריזין כמצה דלאו לתענוג ושמחה היא רק גזה"כ ט"ו ט"ו מחג המצות כנ"ל:

ויש להעמיס זה בכוונת ר"ה ר"פ ע"פ דמתרץ מתני' כר' יוסי דה"מ ערבי שבתות וי"ט אבל בע"פ משום חיובא דמצה מודה, וצריך הסבר הא בשויו"ט ג"כ מצוה דאוריית' איכא לרוב שיטות ובעי פת וצל"ח הרגיש ונדחק דמפורש יותר, ולמ"ש י"ל דבע"פ מודה משום דצריך להקדים עם חשיכה משום חיובא דמצה שאינה לעונג ושמחה וחיובא הוא אפי' למי שקשה עליו האכילה וצריכה זריזות כמו כל מצוה, משא"כ בשויו"ט דמצותה לתענוג ושמחה נתנה ויש בידו לאחר לא חייש ר' יוסי כ"כ דאם לא יהיה תאב או לא יוכל לאכול מפני שבעו מאכילת עיו"ט יוכל לאחר אכילתו, אלא לפמ"ש דבסוכה ג"כ הכי הוא דצריך להקדים למה קתני ע"פ דוקא, י"ל כיון דסוכה ממצה ילפי' נקיט ע"פ וממילא נדע דגם בסוכה כן לר' יוסי וליכא למטעי דוקא בע"פ משום חיובא דמצה ועיי' תוס' ד"ה מה ארי' בתי' שני ולתי' קמא של תוס' משום דבפסח קאי לא הו"ל להניח ערבי שבתות דתדירי בכל שבוע, וכיון דאינו מודה ר"י רק בפסח וה"ה בסוכה י"ל משום דבפסח קאי נקיט פסח ושביק לסוכה וא"ש:

וי"ל עוד בע"ס ליכא רבותא כ"כ מע"פ לפמ"ש משום דמצוה להקדים כל האפשר מצות אכילת מצה וכזית בסוכה י"ל בע"פ דאיכא אמירת הגדה על הסדר והלל דהוא דאוריית' ולא סמוך כ"כ אכילה דעיו"ט כמו כזית בסוכה ואיכא רבותא טפי בע"פ מבע"ס, ומיושב בזה קושי' מג"א על הרמ"א דמחמיר בסוכה יותר מבע"פ דסמוך לה יותר ויש סמך לחילוק זה דביותר יש לחוש בע"ס מבע"פ מדלא קתני במתני' ע"ס לר' יוסי, ועשה רמ"א פשר דבר עפ"ז לחוש בע"ס למחמירים מחצות משא"כ בע"פ וא"ש נכון לפי הענין:

והנה בסוגיא ש"ס אין מפורש אם מודה ר"י בע"ס או דוקא בע"פ משום חיובא דמצה אבל בע"ס לא וכן משמע מדל"א ג"כ דמודה ר"י בע"ס, וצ"ל דמצה חיובו מפורש טפי מכזית דסוכה דלא אתי רק מהקישא ומפורש חמיר טפי ועיי' רא"ש ביצה גבי מוטב שיהיו שוגגים דבמפורש צריך להפריש יותר ועי' צל"ח שם, ועי' זה בשבועות פ' שבועות שתים בתרא ור"ן בסוגיא דח"ש כצ"ל ודוחק, וגם לחלק בין שבת ויו"ט דאיכא מצוה דאורייתא לחיוב דמצה ג"כ קשה להבין וטרח הצל"ח לפרש, ולפע"ד נראה לדסוברים דליכא חיוב פת בשבת ויו"ט ויוצא בבשר ופירות וכדומה יש לחלק בין ע"פ לשויו"ט, עפמ"ש רשב"ם פסחים ק"ט ע"ב ד"ה או דלמא דלהכי נקיט דלמא אתי למיכל למצה אכילה גסה ושביק לפסח דלגבי לחם הוי אכילה גסה באכילה מועטת נקיט מצה, וי"ל דזהו החילוק לר' יוסי בין ע"פ לעשויו"ט, דבשבת ויו"ט יוצא בבשר ופירות וליכא למיחש כ"כ שלא יהיה תאב לאכול כשיאכל פת בעשויו"ט דאפשר לו לצאת בבשר ופירות משא"כ בע"פ דבעו לאכול מצה ומשום אכילת פסח לא חייש ר"י גם בע"פ רק משום אכילת מצה, וא"ש

דנקיט לקמן ק"ז משום שלא יאכל מצה לתאבון, ויש להעמיס זה בכוונת ר"ה ר"פ ע"פ דמודה ר' יוסי בע"פ משום חיובא דמצה דבעי למיכל מצה דוקא, וגם רצה לומר דלא כר"י דאסור לאכול ע"פ משום חיוב דפסח כמו בעשויו"ט, ולר' יוסי בע"פ מודה משום חיובא דמצה דוקא, אלא לפ"ז בע"ס מודה ג"כ ר"י כיון דבעי למיכל לילה ראשונה פת דוקא מט"ו ט"ו, וי"ל עוד דוקא בע"פ מודה משום דחיוב לאכול מצה לחם עוני, משא"כ בסוכה יוכל לאכול פת נלוש ביין ושמן ורווחא לבסומא שכיחי משא"כ בפסח דבעי למיכל לחם עוני דלא תאב לו וכ"ש כשאכל בע"פ קודם רק מצה עשירה לא יערב לו אכול לחם עוני בלילה, ודוקא בע"פ מודה ר"י:

ומיושב בזה מה שנתקשה הצל"ח בקושי' ש"ס ותרצן וכי לא ידע דר' יוסי ל"ל כר"י והא המקשן ידע ע"כ דיש לחלק בין ע"פ לערבי שבתות וי"ט דהא מקשה מאי ארי' אפי' שויו"ט נמי, וגם ר"ה דמתרץ לא נצרכה אלא לר' יוסי מה לו לומר מ"ט דמודה בע"פ הא המקשן ג"כ הקשה אפי' עשויו"ט דיש רבותא בעשויו"ט הי' מאיזה טעם שיהיה וזהו בעצמו טעמא דר' יוסי דמודה בע"פ, והדקדוקי' עצומים, ולמ"ש י"ל כ"ז די"ל דהמקשה ידע שיש לחלק בין ע"פ לעשויו"ט דבשויו"ט יוצא במיני תרגימא, משא"כ בפסח דצריך לאכול מצה דאיכא חשש יותר שלא יאכל לתיאבון כמ"ש רשב"ם והיינו דקאמר אפי' עשויו"ט נמי דא"צ פת ג"כ ס"ל לר"י דאסור לאכול, ולא ניחא לי' דמתני' ר' יוסי ומודה בע"פ מהאי טעמא, תינח שארי שבתות וי"ט, אבל עדיין קשה ע"ס נמי ומתני' דוקא ע"פ קתני דגם בסוכה מחוייב בפת כמו בפסח, ע"ז בא ר"א ומחדש חילוק אחר שאני ע"פ משום חיוב מצה דהוא לחם עוני משא"כ ע"ס דחיובא דיומא יצא בפת עשיר ומתני' דוקא קתני ע"פ:

ולשיטת ר"נ ודעימי' דבעי למיכל כזית פת בכל יו"ט י"ל בכוונת המקשן אפי' ע"ש ויו"ט דאיכא רבותא בשבת ויו"ט דבפסח איכא תרתי מ"ע דיו"ט ומ"ע דאכילת מצה הגם לאמת ליכא לחלק אם חוששין שלא יהיה תאב מה ליה ב' מ"ע או חדא מ"מ שייך אפי', ולא ניחא ליה דמתני' כר"י ומודה מה"ט דבפסח איכא תרתי דלאמת א"א לומר דעשויו"ט ל"ח כיון דמ"ע איכא, או דקשה עדיין מע"ס דאיכא נמי תרתי כמו בפסח מ"ע דיו"ט ומ"ע דט"ו ט"ו, והתרצן משיב משום חיובא דמצה דוקא לחם עוני דלא תאב לי' משא"כ בע"ש ויו"ט אפי' דסוכות דיוצא בפת עשיר כמ"ש, ומיושבים הדקדוקים לכל השיטות, ע"ד אשור ופלפלא טבא, ולדינא לא מודה ר"י רק בע"פ ולא בע"ס, ובטוש"ע לא כ' בסי' תרל"ז מדין זה רק בסי' תע"א בע"פ ולדינא יש לעי' עוד:

ואשעשע קצת בדבריך שכתבת לחלק בין ע"פ לע"ס דיש להחמיר בע"ס משום דבעי לתאבון יותר דבעי למיכל כביצה וזו כשיטה אחת שבר"ן סוכה, הלא המחבר בסי' הנ"ל פסק דיוצא בכזית, ורמ"א שתיק לי', מ"ש עוד כיון ששותה ב' כוסות הו"ל כטובא דמגרר גרר, יכונו דבריך, ועיי' מג"א סי' תע"א ס"ק ד' הנלפע"ד כתבתי אחר עיון מעט, ואתה בע"מ אחת יושב באהלה של תורה אשריך וטוב לך שים עיניך על דברינו לטובה ותודיעני, הכ"ד דודך אוה"נ חפץ בשלותך. פ"ב ד' אה"ח דסוכת תרל"א לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימן ב"הג מהרמ"ס לפ"ק:

תשובה קיט

ה' יפרוס עליו סוכת שלומו יראהו בנועמו ה"ה מע"כ תלמידי ידיד נפשי הרב החריף ותיק מלא עתיק כש"ת מו"ה אברהם פאפער נ"י בשבת תחכמוני בקהל טאב יע"א:
יקרתו קבלתי אחר החג ובידוע כי תחלת הזמן שאול אני לתלמידים ביותר ומוטרד אני בטרדה דמצוה דרבים וקשה עלי להשיב לשואלי דבר ואין שאלתו נחוץ לשעתו כי כבר עבר זמן לכן אחרו פעמי תשובתי עד היום יצאתי בתשובה שלימה ע"ד שאלתו והוא בא' שהי' שליח מצוה בחהמ"ס דפטור ממצות סוכה בין ביום בין בלילה כמבואר במתני' דסוכה ובברייתא כ"ו ע"א ובטוש"ע סי' תר"מ, ונפל ספק בלבו להיות כי שליח זה נוטל שכר שליחות ממשלחו יצא מכלל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ומשמע לו כן ממ"ש רש"י בסוכה שם ד"ה ותגריהן וז"ל הלוקחים כדי למכור ולהמציא למי שצריך להם משמע דוקא כשמוכרים להמציא ולזכות למי שצריך להם, אבל הלוקח ומוכר כדי להרויח אינו פטור דלאו עוסק במצוה הוא דכוונתו להרויח והה"נ בנדון שלנו לאו שליח מצוה הוא, אלו דבריו בקיצור:
הנה כבר עמד המג"א בסי' ל"ח ס"ק ח' על רש"י סוכה הנ"ל והקשה עליו מש"ס נדרים וכ' שהתם אינו נוטל אלא שכר בטילה, או דהתם עיקר כוונתו להשיב אבידה וכאן עיקר כוונתו להשתכר וציין עי' סי' תל"ג שם מבואר דאפי' מתכוין בשעת מצוה להנאתו ג"כ מ"מ מצוה קעביד כיון דעיקרו למצוה קמכווין והוא מש"ס פסחים, והנה קושיתו והוכחתו מש"ס נדרים אין לו מובן לפי הפשוט ועיי' ביאור כוונתו במחצית השקל, בכ"ז אין ראי' מג"א מוכרחת ואינה מכרעת דאם יש לו גם הנאת עצמו דפטור ממצוה אחרת, ומ"ש מג"א מש"ס פסחים ובסי' תל"ג מביא מהאומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחי' בני דעוסק במצוה מקרי הגם שיש לו הנאה משם אין ראי' אלא דעביד מצוה הגם שיש לו ג"כ הנאה גופני' ומצילה ומגינה עליו בעידנא דעסיק בה, אבל שיהי' עוסק במצוה

כזו שיש לו בה ג"כ הנאה עצמית ומכוין גם להנאתו שיהי' פטור ממצוה אחרת שאין לו בה רק קיום מצות ה' לא מוכח מהתם, ומצד השכל שגדולה הרבה מצוה שאין לו בה שום תועלת והרוחה ממצוה שיש לו בה הרוחה גם אם גם למצוה או עיקר למצוה קמכוין ואין מן הדין שתודחה מצוה זו שכולה לה' מפני זו שאינה כולה לה' והא"ש רש"י בסוכה דס"ל דוקא כשקונים ומוכרים מיד ליד כדי להמציא למי שצריך להם ואין מרויח בו דאם יש לו בו הנאת ריוח הגם שלמצוה יחשב לו ומקבל שכר עליה מ"מ לא יפטור עי"ז ממצוה אחרת כנ"ל חילוק נכון וברור ועיי':

אבל אי קשה הא קשה לי מסוגי' ש"ס ב"מ פ"ב ע"ב דמוקי פלוגתא דר"א במלוה צריך למשכון מר סבר מצוה עביד כיון שהלוה ומ"ס לאו מצוה קעביד דלהנאתו ולפרש"י שם שמתכוין להשתמש בו ומצוה קעביד שמנכה לו מחובו וס"ל לר"א כיון שלהנאתו מתכוין ל"מ קעביד ור"ע ס"ל מ"מ מצוה קעביד ונעשה ש"ש משום פרוטה דר"י דעוסק במצוה פטור ממצוה, הרי ס"ל לר"ע הגם שיש לו בה הנאה פטור ממצות צדקה לעני, ומשמע עוד אפי' עיקר כוונתו להנאתו דכך קאמר לר"א דלא מצוה קעביד כיון שלהנאתו מתכוין, ולא קאמר כיון שיש לו הנאה משמע דרצה לומר דוקא כשלהנאתו מתכוין ס"ל לר"א דל"מ קעביד ור"ע ס"ל דמ"מ מצוה קעביד ור"א ור"ע קיי"ל כר"ע, וכן הלכתא לפי שיטת רש"י בסוגי' שם כמ"ש תוס' ב"מ כ"ח לפי שיטת רש"י הלכתא כר"י וכר"ע אפי' צריך למשכנו, ומה ראה רש"י על ככה לפרש ברייתא דסוכה תגריה' דלא כהלכתא, ותמיה על המג"א שלא הזכיר סוגי' זו וצלע"ג:

ויגעתי והוגעתי למקום ישוב ליישב קושייתי הנ"ל ע"פ תמיה' הישש"ש ב"ק פ' הכונס נ"ו על הפוסקים דמלוה על המשכון ש"ש משום דר"י דשומר אבידה ש"ש דש"ס מדמה מלוה על המשכון לדר"י, דדמיון זה אינו עולה יפה רק לל"ק בב"ק נ"ו דשומר אבידה ש"ש דבהאי הנאה דל"ב למיהב רפתא לעני וכו' אבל לל"ב דרחמנא שעבדי' בע"כ, תינח שומר אבידה אבל מלוה על המשכון לא שעבדי' רחמנא, וש"ס ב"מ פ"ח אזיל ע"כ לל"ק, ובכ"מ עיקר כל"ב ולמה נקטו להלכתא כל"ק דמלוה על המשכון כשומר אבידה, ופ"י ב"מ פ' אלו מציאות כ"ט ובב"מ פ"ב כ' דגם לל"ב מה"ט נעשה ש"ש משום שכר מצוה דיש לו דרחמנא שעבדי' למצוה ויש לו שכר עליה, ולל"ק בעי דוקא הרווחת ממון ולל"ב משום שכר מצוה ג"כ נעשה ש"ש וכן במלוה על המשכון עיי' בו:

והנה דברי פ"י לא מעלים ארוכה לקושי' יש"ש דהא כ' הרי"ף ויתר ראשונים דמלוה על המשכון ש"ש משום דר"י דעוסק במצוה פטור וכו' כל"ק ובכ"מ העיקר כל"ב ולמה נקטו טעמי' דל"ק, והי' נ"ל להוסיף על דברי פ"י דבש"מ ב"מ פ"ח כ' דאין לומר דנעשה

ש"ש משום הנאה שעושה המצוה בה דקיי"ל מצות לאו להנות נתנו אלא משום דפטור מן המצוה ומרויח ממון, וזה דלא כדברי פ"י דכ' לל"ב נעשה ש"ש משום שעושה מצוה ומקבל שכר, וי"ל דהנהו ב' לישנא אליבא דר"י פליגו אי מצות להנות נתנו או לאו להנות נתנו ול"ק ס"ל לאו להנות נתנו, לכן דוקא משום דמרויח ממון נעשה ש"ש, ול"ב ס"ל מצוה להנות ניתנה, וש"ס ב"מ פ"ב א"ש לב' לישני, ולהלכתא נקטו בטעמא דר"י כל"ק דהא הלכה רוחת מצות ל"ל נתנו ממילא הלכה כל"ק ועיי'. שבתי וראיתי דאין מקום לדברינו אלו דגם לל"ק דמשום הרוחת צדקה לעני קשה דעוסק במצוה פטור ממצוה קשה הא מצות לל"נ והרוחה זו לתת צדקה הוא דפטור ממצות צדקה דמחייבתו ליתן לאדם וגדולה מזו כ' רמב"ן בחי' יבמות ק"ג גבי סנדל של ע"ז וז"ל אע"ג דהכא בעי לאנסובי ובלא חליצה לא נסבא לה כיון דלא מעכב בה אלא מצוה לאו הנאה היא עכ"ל, והרי התם לא מנסבא לה אחר משום איסור יבמה לשוק לא מחשב גבה הנאה מה שנתרת עי"ז להתנסבא, כ"ש הכא דבידו שלא לתת לעני לולי דאקרקפת' מונח חיוב מצות צדקה וע"י ששומר אבידה פטור דלא מקרי הנאה דגופא רק הנאה שפטור ממצוה וצ"ע:

ונ"ל להבין דבר זה עפמ"ש ריטב"א בע"ז הא דמצוה לל"נ הגם דמקבל שכר בעה"ב ובעה"ז כיון דהיא הנאה שאינה בא מיד רק אח"ז הו"ל כגורם הנאה והנאה כזו מותרת במודר ובאה"נ, וי"ל הגם דהנא' רחוקה היא וכגורם הנאה ולא מחשב הנאה גמורה לענין מודר ואה"נ מ"מ נעשה ע"י הנאה כזו שומר שכר, ועיי' ר"ן נדרים ל"ג ע"ב פרוטה דר"י לא שכיח שיבוא עני לשאול ממנו באותה שעה דכה"ג כיון דלא שכיח הוי בכלל איסור מודר הנאה מיהא כיון דאפשר ומתהני מיני' שומר שכר הוא עלה ומתחייב בגניבה ואבידה עכ"ל, וכן י"ל הגם דהנאת מצוה לאו הנאה מקרי כיון דרחוקה הנא' השכר מ"מ נעשה משום הנאה זו שומר שכר לר"י ול"ק ס"ל דבעי דוקא הרוחת ממון של צדקה דבר הנראה וניכר, ול"ב ס"ל גם משום שכר מצוה הבאה אח"כ נעשה ש"ש כנ"ל, לפ"ז בין ל"ק בין ל"ב א"ש להלכתא דקיי"ל מצות לאו להנות נתנו, והדרא קושי' יש"ש על דנקטו הראשונים כל"ק משום דפטור ממצות צדקה ולא משום מצוה עצמה דמקבל עליה שכר אח"כ ואחר יישוב הדעת נלפע"ד ליישב דמוכח דסתמא דסוגי' ש"ס ס"ל כל"ק אליבא דר"י והוא מכח קושי' תוס' ב"מ כ"ט ע"א על דס"ל הלכה כר"י מדטרח ש"ס למוקמי מתני' כר"א ג"כ ומסיק לבסוף אלא מתני' דלא כר"א ולר"י י"ל מתני' בשאין מלוה צריך למשכון ש"מ דהלכתא כרבה, ונלפע"ד ליישב עפמ"ש בתחלת דברינו דמסתבר כל דאיכא הנאה וכ"ש כשמכוין להנאתו ניהי דמצוה עושה ומקבל שכר עלי' מ"מ משום מצוה כזו לא מפטר ממצוה אחרת דלית בה הנאה לעצמו ושכרו גדול הרבה יותר, לפ"ז

י"ל לל"ק דטעמא דר"י דנעשה ש"ש משום שמרויח לתת צדקה לעני דעוסק במצוה וכן במלוה על המשכון דוקא בשאין צריך למשכון אבל בשצריך למשכון גם אם נימא דמ"מ עושה מצוה אבל אינו פטור ממצות צדקה משו"ה וללל"ק לא נעשה ש"ש משום שכר מצוה בלי הרווחת ממון דצדקה וסוגי' ש"ס דב"מ פ"ב דמוקי פלוגתא דר"ע ור"א במלוה צריך למשכון דר"ע ס"ל דמצוה איכא אזיל לל"ב דמשום שכר מצוה נעשה ש"ש וס"ל לר"ע הגם שיש לו הנאה ואפי' מכוין להנאתו מ"מ שכר מצוה איכא ונעשה ש"ש כמו במציאה לר"י, אבל לל"ק דנעשה באבדה ש"ש משום הרווחת ממון לצדקה דפטור ממצוה ליכא למימר דפליגו במלוה צריך למשכון דכה"ג לא ס"ל לר"ע ולר"י דנעשה ש"ש דאין פטור ממצוה ע"י מצוה כזו שיש לו הנאה, וע"כ דפליגו בא"צ למשכון, ולכן לא מצי סתמא דסוגי' ש"ס לתרץ מתני' כר"א ובא"צ למשכון דפלוגתא דר"א ור"ע ע"כ בא"צ למשכון, ולהרווחה דמלתא מתרץ דאפשר דאמר ר"י לר"ע ובצריך פליגו והיינו לל"ב, אבל העיקר נראה לסתמא דש"ס כל"ק לכן מסיק דמתני' ע"כ לאו ר"א היא:

ועיי' נמ"י ב"מ שהקשה הראב"ד היכא מדמה הלואה שנעשית מצותה משעה שהלוה לשומר אבידה שעושה המצוה כ"ז השמירה ותירץ ז"ל דהכא נמי ש"ש כל שעתא מפני שממתין לו ואינו מוכר המשכון ליפרע ממנו, ורשב"א כ' דלמדנו מדברי הראב"ד שהוא פטור מפרוטה לעני כ"ז המשך המשכון בידו, ומ"מ לעיקר הקושי' נראה כיון בשע' נטילת משכון נשכר בפרוטת דר"י נמצא שהוא ש"ש עליו לעולם עכ"ל, ונראה דראב"ד ס"ל דאי לא נשכר מפרוטה דר"י רק בשעת נטילת המשכון משום פ"א דלא שכיח שיבוא אז עני לא נעשה ש"ש כבש"ס נדרים, ורשב"א ס"ל דגם משום פ"א נעשה ש"ש הגם דלא שכיח כמ"ש הר"ן שם, ולרשב"א י"ל דשמואל אמר אנא דאמרי ככ"ע דשומר אבידה שאני דעושה כ"ז השמירה לכן נעשה ש"ש דשכיח שירויח, אבל במלוה על המשכון דליכא מצוה רק בשעת הלואה ס"ל לר"א משום פ"א דל"ש לא נעשה ש"ש, ולא צ"ל דפליגו במלוה צריך למשכון, והא דל"א ש"ס הכי משום דרצה לתרץ דר"י ככ"ע אפי' לל"ב דמשום שכר מצוה נעשה ש"ש ולא משום דמרויח פרוטה לעני ופשיטא להאי לשנא ליכא חילוק בין אבידה למשכון דהא לא אזלינן בתר עניא דבתר עניות' הולך כ"פ או פ"א אלא משום דמקבל שכר המצוה ומ"ש פ"א או כ"פ הרי גם ע"י מצות הלואה פעולתו אתו ושכרו מאת ה' לפניו לכן מתרץ דבמלוה צריך למשכון פליגו אי מצוה קעביד או כיון דלהנאתו מכוין לאו מצוה קעביד בהלואה עצמה, וא"ש הסוגי' במרווח יותר דאתי' ר"י ככ"ע לב' לישני והעיקר כל"ק לכן לא מצא ש"ס מקום ליישב מתני' לר"א, ומיושב קושי' תוס' על דנקטו הלכתא כר"י ובמשכון בדר"י פליגו ומיושב ג"כ על

דנקטו לעיקר כל"ק הגם בכ"מ סתמא הלכתא כל"ב, משום דסתמא דסוגי' דש"ס ב"מ נקיט לעיקר כל"ק ועיי' בכ"ז היטב כי מילי דמיטיב נינהו בעזה"י:

ובדברינו מצאנו יישוב למ"ש רש"י במתני' הלוהו על המשכון שומר שכר שכר מצוה, ר"י אמר הלוהו מעות ש"ח דל"ל לר"י שכר מצוה והקשה הפ"י מנ"ל לרש"י לומר דל"ל שכר מצוה הא י"ל דאית לי' לפי אוקימתת ש"ס פלוגתא דר"א ור"ע במלוה צריך למשכון דר"א ס"ל דליכא מצוה כיון דלהנאתו מתכוין, אבל בא"צ י"ל ר"י ג"כ ס"ל שכר מצוה עייי' בו שנדחק, ונ"ל עפמ"ש דאוקימתא דש"ס במלוה צריך למשכון פליגו א"ש דוקא לל"ב אבל לל"ק ע"כ באינו צריך למשכון פליגו וסתמא דמסקנת סוגי' דש"ס לל"ק ומתני' ע"כ בא"צ למשכון דבצריך לכ"ע לא נעשה ש"ש, ור"י לית לי' שכר מצוה אפי' דא"צ למשכון דל"ל כלל דנעשה ש"ש ע"י מצוה, וס"ל דלהך לשנא ר"י כתנאי דלא כמ"ש ע"פ שיטת רשב"א לעיל בסמוך:

ואחרי דברים הדברים אלו שהעלינו עד כה, מיושב קושיתי דמעיקרא על רש"י סוכה דס"ל היכא דיש לו בו הנאה והרוחה מן המצוה וכ"ש כשמכוין ועיקרו לכך לא עלה על דעת שיהי' פטור ממצוה אחרת, והא דר"ע דס"ל במלוה וצריך למשכון דמצוה קעביד ונעשה ש"ש היינו להך לשנא דמשום שכר מצוה נעשה ש"ש ולא שפטור עי"ז ממצות צדקה, ושפיר כ' בסוכה תגריה' כשמכוונין רק למצוה ולא להרויח אבל כל שמכוין להרויח לא עלה על הדעת אפי' לה"א שיהי' פטור ממצוה אחרת וא"ש נכון בעזה"י החונן דעת ועיי':

והנה הרמב"ם וטוש"ע סתמו דמלוה עה"מ נעשה ש"ש ולא הודיעונו רבותא זו אפי' צריך למשכון וכ"כ האי הו"ל לפרש ולא למסתם וכ' הט"ז סי' ע"ב בהשמטות דנראה דס"ל דוקא בא"צ למשכון וסתמא כן הוא אבל בצריך לא נעשה שומר שכיר, דלא כש"ך ס"ק י"א דאזיל בתר איפכא מדסתמא ש"מ דאפי' בצריך למשכון, ונראים יותר דברי ט"ז דכ"כ האי הו"ל לפרש כמ"ש, אלא דקשה מה ראו על ככה דאוקימתא דש"ס דבמלוה צריך למשכון פליגו ור"י ככ"ע לא הלכתא הוא, ולמ"ש א"ש משום דקשי' להו קושי' תוס' מדלא מצא אוקימתא לתרץ מתני' כר"א, וע"כ כמ"ש דתלי' אוקימתא זו בב' לשנא אליבא דר"י ול"ק עיקר ולהך לשנא ע"כ בשאין מלוה צריך למשכון פליגו לכן נקטו הרמב"ם וטוש"ע להלכתא כל"ק ודוקא בא"צ למשכון אבל בצריך לא נעשה ש"ש כדכתיבנא ועיי':

והנה דברינו אלו יתכנו ליישב שיטת רש"י וטוש"ע, אבל לא מעלים ארוכה לשיטת הרי"ף דבב"מ כ' דקיי"ל כסתם מתני' דקתני הלוהו על המשכון ש"ש ל"ש הלוה מעות וכו' ל"ש משכנו בשעת הלואתו וכו' בכולהו ש"ש הוי מ"ט משום דל"ב למיתב ריפתא

לעני' משום דבמצוה קעסיק וקיי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ומה"ט אמר ר"י שומר אבידה כש"ש דמי, הנה נקיט כל"ק אליבא דר"י וה"ט דמלוה על המשכון משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ובשבועות העתיק הרי"ף כל האוקימתות, ואוקימתא אחרונה דמפלגו בשומר אבידה ודכ"ע אית להו דר"י ובמלוה צריך למשכון פליגו מ"ס מצוה קעביד ומ"ס לאו מצוה קעביד, הנה נקיט עיקר כל"ק דר"י ונקיט להלכתא דבמלוה צריך למשכון קמפלגי וקשה קושי' יש"ש למה פסק כל"ק דבכ"מ ל"ב עיקר ואין בדברינו מקום יישוב דהוכיח ממסקנת ש"ס דעיקר כל"ק מדלא מתרץ מתנ' כר"א דהא הרי"ף ס"ל דלל"ק דר"י פליגו במלוה צריך למשכון דהא כ' בשבועות במלוה צריך למשכון פליגו ובכ"מ כ' דנעשה ש"ש משום דפטור ליתן רפתא לעני:

ועוד נלמד משיטת הרי"ף דס"ל דגם שעושה מצוה להנאתו ג"כ פטור ממצות צדקה משום דעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת דלא כמ"ש בשיטת רש"י ורמב"ם וטוש"ע:

וליישב קושיות אלו לשיטת הרי"ף אקדים עוד מה שהרגשתי ברי"ף ב"מ שפרט שם וכ' דמלוה על המשכון ש"ש בין הלוהו מעות בין משכנו בשעת הלואתו וכו' ולא כ' ג"כ בין מלוה צריך למשכון ובשבועות מעתיק אוקימת' ש"ס דכ"ע אית להו דר"י ובמלוה צריך למשכון פליגו ולא כ' הך רבותא לדינא בב"מ בין פרטי דינים בין ובין שכ' וזהו דקדוק עצום דבעי יישוב, ונ"ל דרי"ף ס"ל כפי' ר"ח שבתוס' ב"מ דמלוה צריך למשכון היינו שאין רוצה להלות בלי משכון וכ' תוס' לפ"ז ל"ק דלא מתרץ מתני' כר"א ובאינו צריך למשכון כוונתו כיון דבמתני' הלוהו על המשכון קתני והיינו שעל סמך המשכון הלוהו מתחלה וסתמא כפרושו דמוכח מתוך הלשון הלוהו מל המשכון דבלא"ה לא הלוהו, והא"ש דלא פרט הרי"ף בב"מ בין צריך למשכון דהא הכי קאמר קיימי לן כסתם מתני' דקתני הלוה על המשכון ש"ש היינו שצריך למשכון שהלוהו על סמך המשכון, ובשבועות מעתיק כל אוקימת' הש"ס שם כולהו ומביא ג"כ הא דר"י ככ"ע ובמלוה צריך למשכון קמפליגי היינו דוקא בהלוהו על המשכון דהוא צריך למשכון פליגו אבל אם הלוהו ע"ס המשכון לכ"ע כש"ש הוא כנ"ל:

ואחר הוצעה זו אומר אני הא דנקיט הרי"ף עיקר כל"ק אליבא דר"י משום דפטור ממצוה, דקשי' לי' לל"ב הא אפשר לתרץ מתני' כר"א ופליגו במלוה צריך למשכון היינו ע"ד שכ' רש"י שצריך להשתמש בו ופליגו אי מצוה קעביד כיון דנהנה, אבל באין צריך לשמש בו הגם דמלוהו על המשכון וצריך לבטחון לכ"ע מצוה קעביד כיון דלמצוה מכוין ומתני' באין צריך לשמש בו וגם ר"א מודה, מדלא קאמר ש"ס הכי ש"מ דנקיט לעיקר כל"ק ולהך לשנא א"א לומר דפליגו בצריך למשכון להנאתו לשמש דכה"ג לא מפטר מלמיהב

רפתא לעני' כמ"ש לעיל וליכא אוקימתא בפלוגתא דר"א ור"ע רק במלוה צריך למשכון שסומך על המשכון, ולר"ע ש"ש משום דמצוה קעביד דגם שמלוה על המשכון מצוה קעביד דא"צ להלות בלי משכון וזה פשוט עד דהוקשה לתוס' מ"ט דר"א דס"ל ל"מ קעביד, ולר"ע בוודאי פטור ממצות צדקה כיון דכולה לה' ואין לו בה תועלת והנאה וא"א לתרץ מתני' כר"א כשאין צריך למשכון שהלוהו בלא"ה דהא מלוה על המשכון קתני, וכ"ז לל"ק, אבל לל"ב דמשום שכר מצוה נעשה ש"ש היה יוכל לתרץ דפליגו במלוה צריך לשמש במשכון ומתני' בשאין צריך לשמש בו וע"כ דש"ס נקיט לעיקר כל"ק משום דעוסק במצוה פטור ממצוה, ונקיט הרי"ף בב"מ כל"ק דכן מוכח מסוגי' ש"ס שם, ומ"ש בשבועות במלוה צריך למשכון היינו שלא הלוהו בלא"ה, ובב"מ לא כ' רבותא זו דמוכח מתוך הלשון הלוהו על המשכון כמ"ש ומיושב הכל יישוב המישב דעת בעזרת החונן דעת:

המורם מכל דברינו ובאורינו דדבר זה שלמדנו מרש"י סוכה כ"ו דכל העוסק במצוה פטור מן המצוה ליכא רק כשהיא כולה לה' ואין לו בה הנאה לעצמו, מלתא דשוי' לכל שיטת היא, והראנו לה פנים מסבירות להלכה מתוך הסוגי', ושיטת רמב"ם רי"ף וטוש"ע, וכ"ש בנדון שלנו לפי הנראה דעיקרו של השליח להנאתו מתכוין דלא נפטר עי"ז ממצות סוכה, וכיוצא בה, כנלפע"ד נכון להלכ', הכ"ד או"הנ חותם בברכה. פ"ב ה' ר"ח מרחשון תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכ

מה שחנני ה"ית בדין שינה בליל שמיני בסוכה. הנה הב"י או"ח סי' תרס"ח כ' וז"ל כ' המרדכי יתוב' יתבינן ברוכי לא מברכינן פי' ראב"י כיון דאיכא הכירא דלא מברך כאשר עשה כל שבעת הימים לא הוי כמוסיף אבל לישן בסוכה אסור דהוי כמוסיף ואין נראה כן דעת הפוסקים שסתמו ולא חלקו בהך עכ"ל הב"י, ונ"ל להוסיף על מ"ש ב"י מדסתמו ולא חלקו ש"מ דל"ל כראב"י, דמוכח דלא ס"ל כוותי' דראב"י דמפרש טעמא דלא מברך משום הכירא שלא יהיה מחזי כמוסיף ורי"ף ורא"ש ר"ן וריטב"א כולם כתבו טעם אחר דאינו מברך משום זלזול יו"ט וסותר דבריו על כוס א' ולא אמרו דאינו מברך משום הכירא דב"ת ש"מ דלא ס"ל דבעי היכר משום ב"ת כיון דקיי"ל שלא בזמנו בעי כוונה גם הכירא ל"צ:

ועיי' לקמן מ"ח ע"א דס"ל לכולהו ראשונים דבספק שמיני ספק שביעי ל"ב הכירא משום ב"ת, דלא כרש"י שם דס"ל דלדידן צריך היכר בשמיני ספק שביעי משום ב"ת וראב"י ס"ל התם ג"כ כפי' רש"י ולכן מסתבר ליה לומר ג"כ דלכן לא מברך כדי לעשות היכר, וצ"ל הא דס"ל לריב"ל דבעי היכר ע"י שרגא חוץ לסוכה או ע"י מאני מיכלא ולא סגי בהא דלא מברכי' או דס"ל ברוכי נמי מברכי' כרב לל"ק או דס"ל כמ"ד דאין מברכי' רק ביום ראשון וליכא היכר ע"י ברכה ולכן בעי היכר אחר, ולפי דקיי"ל דמברכי' כל שבעה ובשמיני ברוכי לא מברכי' די היכר במה שאינו מברך, וזהו שדייק הראב"י שאינו מברך כמו שעשה כל שבעה היינו לדידן אבל למאן דס"ל דאין מברכי' כל שבעה ליכא היכר ע"י שאינו מברך וצריך היכר אחר והא מ"ש דמשו"ה לא ישן דליכא היכר הלא יש לעשות היכר ע"י הורדת כלים או ע"י שרגא חוץ לסוכה צ"ל דבשעה שישן ליכא היכר ע"י שרגא וגם ע"י מנא מיכלא ליכא היכר רק בשעה שהוא ניעור ואוכל:

והנה במרדכי כ' דראי' ראב"י מדמקש' בר"ה כ"ח הישן בשמיני בסוכה ילקה משמע דאין ישנים אלא דמקשה הישן ילקה, אבל לכתחיל' בוודאי לא ישן ועיי' רש"י עירובין ר"פ המוציא דכ' הישן וכו' ואנן יתבינן לכתחיל' מדכ' ואנן יתבינן לכתחיל' ולא כ' דאנן ישנים לכתחילה משמע דס"ל דאין ישנים לכתחילה משום דליכא היכר ע"י שאין מברכי' ואזיל לשיטתו בסוכה מ"ח דבעי היכר לדידן בשביעי ס"ל כמ"ש בסמוך, והא דהקשה הש"ס מהישן ולא מדיתבינן זה בלא"ה קשה, וי"ל מדיתבינן ל"ק כ"כ דאפשר לומר דאיכא הכירא ע"י דלא מברכי' הגם דשם אזיל ומקשה אם שלא בכוונה ג"כ עובר שלא בזמנו בב"ת ובוודאי ל"מ היכר כיון דעובר בלא כוונה, מ"מ היה מקום לדחות כן, לכן הקשה בחוזק יותר מהישן דילקה היינו אם אקרה וישן והוסיף רש"י דאנן יתבינן לכתחיל' דהקושי' ג"כ ממעשים בכ"י דיתבינן לכתחילה, עוד י"ל עפמ"ש הרשב"א ר"ה י"ו דכל שמוסיף ע"פ תק"ח ליכא משום ב"ת ומביא ראיה מדיתבינן בסוכה ס"ז ס"ח, והט"א הקשה עליו מדמקשה ש"ס מהישן בשמיני וכ' רש"י ס"ז ס"ח, ויתיישב לקמן אי"ה, וי"ל משו"ה מקשה מהישן ילקה דמיתבינן ל"ק כ"כ י"ל כיון דחכמים תקנו אנוס הוא ע"פ תק"ח וליכא משום ב"ת לכן מקשה קושי' אלימא יותר הישן ילקה דליכא תק"ח לישן בשמיני משום דמחזי כב"ת וליכא היכר הישן ועבר ילקה, ורש"י כ' ואנן יתבינן לכתחילה דגם מדיתבינן קשה דל"ל לאמת כרשב"א כן י"ל, עכ"פ מוכח מתוך פי' רש"י דכ' ואנן יתבי' לכתחילה ולא כ' דישנים דס"ל דלכתחילה אין ישנים הגם דב"ת ליכא דשלא בזמנו בעי כוונה מ"מ משום מחזי כמוסיף איכא:

ויש לעיי' לפי שביארנו דמוכח מתוך דברי הראשונים דנתנו טעם דאין מברך משום זלזול ולא כ' משום היכר דלא יהיה נראה כמוסיף דס"ל דל"ב היכר דלא יהיה מחזי כמוסיף ואזלו לשיטתי' לקמן מ"ח דלדידן ל"ב הכירא בספק ז' ס"ח, וקשה מ"ש דבא"י צריך היכר ליושב בשמיני ולדידן ביושב בט' בסוכה דלא יהיה מחזי כב"ת, ולמה לא צריך לעשות היכר בס' ז' ספק ח', ואם תאמר דמשום מחזי לא אמרו לעשות היכר שלא יברך ויפסיד הברכה לולי דחששו משום זלזול יו"ט, הלא אפשר לעשות היכר ע"י שרגא ומאני מיכלא, וצ"ל דגם ע"י היכר כזה מגרע גרע מצות סוכה דנהיגו בה משום מנהג אבותינו ועיי' לשון טור סי' תרס"ח דאסור לעשות היכר אפי' במידי דלא מפסל הסוכה ע"י:

ועוד ויותר נ"ל עפמ"ש הרשב"א בר"ה י"ו דכל שעושה משום תיקון רבנן ויש כח בידם להוסיף ולגרוע ליכא משום ב"ת, ובט"א הקשה עליו מש"ס ר"פ המוציא דמ"ד זוג א' משום דב' זוגים איכא ב"ת יאמרו נא החכמים משום בזיון תפילין יכניס יותר וכיון דתקנתא ומצוה דרבנן הוא ליכא ב"ת, וכן קשה מהא דמתן ארבע שנתערב במ"א דס"ל לר"י שוא"ת עדיף יאמרו חכמים שיתן ד' כדי שלא יעבור בבל תגרע וכיון דע"פ צווי חכמים עושה כן ליכא ב"ת, עוד הקשה מדמקשה שם הישן בשמיני וכו' כיון דתיקון חכמים הוא ליכא ב"ת, והנה לקושי' ראשונה דהו"ל לתקן משום בזיון דתפילין שיכניס יותר ולא יעבור בב"ת נ"ל כיון דבחול אסור לו להניח יותר וגם בשבת כיון דעובר בלא כוונה ממילא בשבת לאו תכשיט הוא ולא הועילו חכמים בתקנתם הגם דב"ת ליכא אבל משום איסור משא איכא, ובזה יובן מ"ש רש"י שם ועוד דאיכא ב"ת ומשוי לי משא, וצ"ל מה רצה רש"י בזה שכ' ומשוי לי' משא ולמ"ש כוונתו רצוי' דאפשר להקשות דיאמרו חכמים דיכניס יותר וליכא ב"ת ולכן כ' דמשוי לי' משא וכהנ"ל:

וממקום שהקשה הט"א על רשב"א יש לעשות לו סמוכים מסגנון סוגי' ש"ס שם דמקשה אי הכי אפי' זוג א' נמי לא ועוד הישן וכו' ויש להרגיש הא קושי' ראשונה זוג א' נמי לא עצומה מיניה שי' ומדברי עצמו דס"ל זוג א', וחזר והקשה ועוד הישן דל"ק כ"כ דלמא באמת להך מ"ד דס"ל של"ב כוונה הישן ילקה ועיי' תוס' ר"ה כ"ה ע"ב דלר"ע לס"ד צ"ל דבאמת ילקה ולא יתבינן וזה דקדוק עצום, וא"ש ע"פ שיטתו של רשב"א, דעל קושי' ש"ס זוג א' נמי לא י"ל דתקנתא דחכמים הוא משום בזיון דתפילין שיכניס זוג א' וליכא ב"ת וב' זוגות לא משום דמשוה ליה איסור ב"ת למשא כיון דאפי' בחול אין דרך בב' זוגות משום איסור ב"ת, אבל זוג א' כיון דבחול עכ"פ דרכו בכך הגם דבשבת אסור, מ"מ כיון דבחול תכשיט הוא ליכא משום משא בשבת ומשום ב"ת ליכא דהם אמרו כן י"ל לכן מקשה ועוד אפי' את"ל הכי קשה עכ"פ מהישן בשמיני ועיי':

אלא לפ"ז גם מהישן לא מקשה מידי דהרי תקנת חכמים הוא, והיא קושי' ט"א ולפמ"ש נתחזקה הקושי' ביותר ואפשר דרשב"א מפרש הישן בשמיני ממעשים בכ"י שישנים בשמיני בא"י ועיי' כפ"ת ר"ה דכן משמע קצת מפי' רש"י שם, אלא דבלא"ה דברי רשב"א בר"ה צריכים באור דמביא ראיה דכל שהוא ע"פ תיקון חכמים ליכא משום ב"ת ומה"ט מוסיפים בתק"ש בר"ה, מדיתבינן בסוכה ס"ז ס"ח הא קמ"ל שלא בזמנה בעי כוונה וליכא משום ב"ת כבש"ס ר"ה ועירובין הנ"ל, ודבריו נפלאו לכאורה, ואחר התבוננות קצת נ"ל דכוונתו רצויה דקשה לי כיון דבקיאים בקביע דירחא וידעי' דשמיני ודאי הוא ולא יתבינן בתנאי שמא יום שביעי הוא אלא בוודאי יום שמיני ויושבים בה לשם מצוה ודאי שהטילו חכמים עלינו ואיכא משום ב"ת והא דמתרץ בר"ה דשלא בזמנו ב"כ או אי מצ"כ כ' רש"י בעירובין דאם שמיני הוא אינו רוצה לישב בסוכה וליכא ב"ת וזהו דוקא בזמן דלא היו בקיאים, אבל אנן דבקיאים ויושבים לשם מצוה איכא משום ב"ת לזה כ' כיון דע"פ תק"ח הוא ליכא ב"ת דאנוס הוא ע"פ מצות חכמים, וכד דייקת בלשון רשב"א שכ' עכשיו דבקיאים ויושבים לשם מצוה תראה דכוונתו כמ"ש:

ובכ"ז לא יצאנו מידי דוחק דרשב"א מפרש קושי' ש"ס מהישן בשמיני הוא ממעשי' בכ"י בא"י במקום דליכא תק"ח, דאין לומר דהקושי' הישן ילקה בזמן דלא בקיאי' בקבד"י, דאז מצד ספק מחוייב לישב הגם דשוא"ת עדיף כדר"ע במתן א', מ"מ כמו שאמרו רבנן עכשיו דבקיאים דיתובי יתבינן משום מנהג אבותינו וממילא אינו עובר בב"ת כן בוודאי אמרו וראוי' להם לומר בזמן דלא בקיאים דיתבי' כדי לצאת מידי ספק וכיון שהם אמרו ממילא ליכא ב"ת ול"ק הישן ילקה לא בזמן שלא היו בקיאים ולא מעכשיו דבקיאים ואין מנוס רק לומר דהקושי' מישן בא"י וזה דוחק גדול:

ויגעתי מצאתי ישוב לכ"ז בשניישב ג"כ קוש' א' של ט"א שהקשה יאמרו נא במתן ד' שנתערב במ"א שיתן מתן ד' דיש כח בידם כמו שאמרו להוסיף על התקיעות כדי לערבב השטן ובספק ז' ס"ח משום מנהג אבותינו, נ"ל דוודאי יש כח בידם לתקן כרצונם אפי' לעקור ד"ת כשיש טעם חשוב כמ"ש תוס' וראשונים ביבמות בדוכתא טובא וכיון שכן תקנו ליכא ב"ת דאנוס הוא ע"פ תק"ח ועיי' תוס' ריש שבת גבי הרודה פת ומג"א סי' תמ"ו, אלא שלא תקנו בלי הכרח וטעם הגון אשר הכריחם לכך, ובתק"ש ראו בחכמתם ובאו בסוד ה' כדי לערבב השטן גזרו אומר להוסיף וע"פ דבריהם ליכא ממילא איסור ב"ת, אבל במתן ד' שנתערב שע"פ הדין מוטב לו שיהיה בשוא"ת שלא יעבור בב"ת ממילא כיון דדינא הכי הוא אינו עובר בבל תגרע ואונס רחמנא פטרי' מה להו לתקן שלא כנגד הדין ולעקור דין תורה ללא צורך והועיל לכן הניחו הדבר כמו שהוא ולק"מ:

ואומר מעתה בזמן שלא היו בקיאים בקבד"י והי' ספק ז' ס"ח בוודאי אם יאמרו שישב מספק ליכא איסור ב"ת כיון שכך תקנו, אבל לא מצאו מקום לתקן כן כיון שע"פ הדין כל שיש ספק מוטב שיהיה בשוא"ת מלהכניס עצמו בספק ב"ת, ממילא וכ"ש עכשיו דבקיאים דאין להם לתקן לישב בסוכה משום דלמ' יחזור הדבר לקלקולו ויאמרו אשתקד וכו' דהא כשיחזור הדבר לקלקולו ויהי' בספק לא צריך לישב בסוכה ואסור משום ב"ת וכ"ז אם שלא בזמנו ל"ב כוונה משום ספק ב"ת אסור לישב בסוכה ומקשה ש"ס בר"ה ובעירובין שפיר הישן ילקה אם שלא בזמנו ל"ב כוונה והוכיח או דמצ"כ או דלעבור שלא בזמנו בעי כוונה ובספק ז' ס"ח בזמן דלא בקיאי' צריך לישב בסוכה מספק דליכא משום ב"ת כיון דאם שמיני הוא אינו מכוין לישב ובלא כוונה אינו עובר, וכיון דבזמן שאין בקיאים מחוייב ויוכל לישב שוב גם האידנא דבקיאים ויושבים לשם מצוה ודאי דאיכא משום ב"ת לולי תיקון חכמים שחששו שיחזור הדבר לקלקולא אבל מכיון שמפני חשש שמא יחזור הדבר לקלקולא מצאו נכון לתקן לישב בסוכה שלא יכשלו רבים כשיחזור לקלקולא ויאמרו אשתקד לא ישבנו בסוכה ואז יהיו מחוייבים לישב מספק דאוריית', וכיון דגזרו אומר לישב בסוכה ליכא ב"ת דאנוס הוא ע"פ תקנת חז"ל ומיושבים כל הקושי' וסרו כל התלונות על הרשב"א והדברים עתיקים בעזה"י:

ודא"ש דס"ל לרוב ראשונים דל"ב היכר בספק שביעי ס"ש משום ב"ת כמו בא"י בשמיני ולדידן בתשיעי, דבספק ז' ס"ח באמת למצוה קמכוין ואיכא ב"ת אלא כיון דע"פ תקנתא עושה כך ליכא איסור והיכר זה לא מעלה אבל אין בו צורך:

והנה ראי' ראב"י מלשון ש"ס דקאמר הישן ילקה משמע דלא ישנים בסוכה, חלושה מאוד, ויש ראיה קצת דלא כראב"י מדקאמר לל"ק מיתב כ"ע ל"פ דיתבינן כי פליגו לברוכי למ"ד שביעי לסוכה ברוכי נמי מברכינן, למ"ד שמיני לזה ולזה ברוכי לא מברכי', משמע דליכא נפקותא רק לענין ברכה, ולראב"י הא איכא נפקותא ופליגו ג"כ אי ישן בליל שמיני בסוכה למ"ד שביעי לסוכה ישן נמי בסוכה, ולמ"ד ברוכי לא מברכינן לא ישן בסוכה, בליל שמיני, ולראב"י צ"ל דממילא נשמע למ"ד דלא מברכי' ה"ה דאין ישנים בסוכה ודוחק כ"כ האי הו"ל להשמיענו דהרי לא מפרש טעמא דמ"ד דלא מברכי' דהוי משום דמחזי כמוסיף:

אמנם כן מצאתי ראיתי אחרי רואי באגודה שלהי פ' לולב וערבה שמביא דברי ראב"י באופן אחר ובשינוי טעמא דראב"י וז"ל כ' רבינו ראב"י דוקא לישב בסוכה מותר דאין נראה כמוסיף דפעמי' אדם תאב לאכול בסוכה, אבל לישן בליל שמיני אסור דנראה כמוסיף, והא דאמרי' פ' ראוה ב"ד אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה ומשני דאינו

עובר אלא בזמנו ניהו דאינו עובר איסורא איכא עכ"ל, הנה יש באגודה שינוי טעם ממ"ש במרדכי, דבמרדכי פי' דמשו"ה אינו מברך להכירא דמחזי כמוסיף ומה"ט אסור לישן דליכא היכר ע"י ברכה, ובאגודה כ' דבאכילה לא נראה כמוסיף דסוכתו עריבה עליו משא"כ לישן בליל שמיני אסור דלא תאב אדם לישן בסוכה ומחזי כמוסיף ומברכה לא כ' כלום נראה דס"ל הא דאין מברכי' משום זלזול יו"ט או משום סתיר' בכוס א' ולפמ"ש האגודה אזדא ראיה דידי מדלא אמר לל"ק דלמ"ד ברוכי נמי מברכי' ישן ג"כ בסוכה משא"כ למ"ד דלא מברכי' לא ישן בסוכה, דאפשר גם מ"ד דברוכי לא מברכי' ס"ל דמותר לישן בסוכה דהא דלא מברכי' הוא משום זלזול יו"ט אבל משום דמחזי כמוסיף ל"ח כמו דל"ח מ"ד ברוכי נמי מברכי' דלא חייש למחזי כמוסיף דהא ס"ל מברכי' גם כן הגם דמישיבה עצמה לא מחזי כמוסיף דאפשר דעריבה עליו כיון דמברך בפה מלא אומר דיושב בה למצוה ואין לך מחזי כמוסיף יותר מזה, וע"כ דלא חייש לא לזלזול ולא למחזי כמוסיף ומותר לישן, וי"ל גם מ"ד דלא מברכי' לא חייש משום מחזי כמוסיף והא דלא מברכי' משום זלזול יו"ט ועושה מעשה לסתור כמ"ש הרי"ף, ושינה ג"כ מותר, וראב"י מסברא דנפשי' קאמר דהא דיתבינן משום דסוכתו עריבה עליו ולא מחזי כמוסיף ולולי כן הגם דלא מברכי' לא סגי בהיכר זה דלאו כ"ע רואים ויודעים שלא בירך, אבל שינה אסורה משום דלא ערב לו ומחזי כמוסיף ועיי':

אלא דקשה מנ"ל לראב"י לחדש הא מלתא דאיכא מחזי כמוסיף בשלמא לפי מה שמביאו המרדכי דס"ל דלכן אין מברכי' להכירא דלא יהי' נראה כמוסיף א"ש דנחית לחלק בין יתובי לשינה כיון דמפרש הא דלא מברכי' משום היכר דלא יהי' נראה כמוסיף ודן מינה דלשינה ל"מ היכר זה מה שאין מברך כשנכנס לישב בסוכה, ונסתייע קצת מלשון ש"ס הישן בשמיני וכו' אבל לפמ"ש האגודה חידש הראב"י מעצמו דבר זה דמחזי כמוסיף והא דיתבינן משום דלפעמים סוכתו עריבה עליו אבל שינה אסורה מנ"ל לחדש חשש מחזי כמוסיף מדנפשי':

ויגעתי מצאתי לעשות סמוכים סמיכה שיש בה ממש לשיטת הראב"י מן הסוגי' דיש בה מן הקושי' שכבר עמד עלי' הנב"י מ"ק חאו"ח סי' מ', א') לל"ק דלכ"ע יתובי יתבינן ר"י ברי' דר"ש דהוא מרא דשמעתא דחוץ לסוכה יתב דלא כמאן, ב') לל"ב קשה, איך הכריע ר"י בר"י משום מרא דשמעתי' אטו ר"י בדר"ש מכריע כל גדולי הדור דבסוכה הוי יתבי, ג') למה מסיק והלכתא יתובי יתבינן ברוכי לא מברכי' דלא כהכרעת ר' יוסף בר"י וכמרא דשמעתי' והנה מ"ש הנב"י בישוב קושייותיו ע"פ שיטת ראב"י מלבד שמ"ש לל"ב דאמר רב יוסף נקיט דר"י בידך ולא מטעמי' דר"י דוחק, וגם מ"ש דכל גדולי הדור

ג"כ יתבי משום דס"ל דלא מברכי' רק יום ראשון אלא כיון דמאפר קאתו היה ראוי' להם לברך ואיכא היכר לכן יתבו דלדדהו איכא היכר רחוק בעיני אם ס"ל דאין מברכי' רק פעם ראשון ורוב ישראל בסוכה יושבי' מיום ראשון וליכא היכר ע"י ברכה ולא יתבו בסוכה וכי משום מקרה כזה שהיה לגדולי הדור דלא יתבו עד יום אחרון נמנו וגמרו למיתב בסוכה וכ"ע לא יתבו ומי שקרה לו מקרה כזה יתובי ייתב זה רחוק מאוד, זאת לא זאת דבריו המה נפלאו ממני מ"ש דלל"ב אמר רב יוסף נקיט דר"י בידך ולא מטעמי' אלא משום דס"ל לר"י כשמואל דאינו מברך רק י"ר וליכא היכר, איך נעלם מאיש הבינים גאון ישראל סוגי' ש"ס שם במקומו מ"ה ע"ב דאמר ר' יוסף נקיט דרבב"ח בידך דבסוכה כל אמוראי כוותי' דר"י ס"ל, ולומר כי לל"ב ל"א ר' יוסף הא דלעיל הלכה כרבב"ח זה ודאי דחוק ורחוק ודבריו אין ראוי' לפי כבוד גדלו במח"כ וצ"ל:

ואשר אחזה אני להראות פנים יפות לשיטת ראב"י ע"פ קושיותיו וגם לפרש הסוגי' לל"ק ולל"ב במאי פליגו רב ור"י, בשנקדים הקדמה קטנה שכבר כתבנו לעיל דכל דאיכא איסור ב"ת ל"מ הכירא דברכה ולא מהני היכר אלא למחזי כמוסיף ועיי' רז"ה דף מ"ח ע"א ואקדים עוד מילתא דפשיטא לי דאם שלא בזמנו ליכא ב"ת אפילו כשמכוין כס"ד דר"ש בר"ה כ"ח דשלא בזמנו ליכא ב"ת ליכא למיחש כלל משום דמחזי כמוסיף דהא אפי' מתכוין להוסיף אינו עובר בב"ת וראב"י ל"א דבעי היכר משום דמחזי כמוסיף לפי דקיי"ל כשמכוין להוסיף גם שלא בזמנו עובר איכא משום מחזי כמוסיף דאין אדם הרואה יראה ללבב אם מתכוין להוסיף, או להזכירו שלא יטעה לכוין להוסיף בעי הכירא אבל כשא"א לעבור בב"ת גם היכר ל"ב כנ"ל פשוט וברור:

ואחר הוצעה זו אומר אני לל"ק פליגו רב ור"י דרב ס"ל דברוכי נמי מברכי' דס"ל דשלא בזמנו גם אם מתכוין אינו עובר כדס"ל לר"ש בר"ה כ"ח ע"ב וכיון שא"א לעבור בב"ת אפי' בכוונ' ל"ב היכר ור"י ס"ל דשלא בזמנו עובר כשמתכוין לכן בעי היכר וברוכי לא מברכי', ואמר ר"י נקיט דר"י בידך דכל גדולי הדור הוו יתבי בלי ברכה דס"ל דשלא בזמנו עובר כשמתכוין להוסיף ובעי היכר ומרא דשמעת' דחוץ לסוכה יתיב משום דס"ל למ"ד מאצ"כ עובר בב"ת בלא כוונה אפי' שלא בזמנה דשווה לעבור לקיום המצוה ואפי' שלא בזמנה, וכמו דמפרש ש"ס פלוגתא דתנאי בחד לישנא בר"פ המוציא, וכן הקשו בו בר"ה דלמא ר"י ס"ל שלא בזמנו עובר בלא כוונה, ובש"ס עירובין דחה אוקימתא זו מכח קושי' אפי' זוג א' נמי לא, והיינו או דשלא בזמנו לכ"ע בעי כוונה או דמ"ד זוג א' ס"ל שבת זמן תפילין ולכן זוג א' מותר, אבל אפשר דגם שלא בזמנו עובר בב"ת בלי כוונה, עכ"פ א"א לומר דס"ל למ"ד זוג א' שבת לאו זמן תפילין ועובר בלי כוונה, והא"ש בזה הא דהדר

והקשה ועוד הישן בשמיני וכבר נתקשתי לעיל אחר שהקשה קושי' חמורה מיני' דידי' אפי' זוג א' נמי לא מאי האי דהדר והקשה קושי' קלישתא, ולמ"ש א"ש מתחילה דחה דא"א לומר דס"ל להאי תנא תרתי שבת לז"ת ולעבור שלא בזמנו ל"ב כוונה, אבל עדיין יש מקום לומר בעלמא גם שלא בזמנו עובר בב"ת בלי כוונה, אלא דס"ל שבת ז"ת לכן חזר והקשה ועוד דא"א לומר כלל דלעבור שלב"ז ל"ב כוונה דא"כ הישן בשמיני ילקה וא"ש, וכי כן י"ל מרא דשמעתא סובר לאמת דשלא בזמנו ל"ב כוונה ובאמת משו"ה בר מסוכה יתיב והישן ועובר ילקה ול"ק קושי' נב"י דהוא דלא כמאן לא כר"י ולא כרב, דאינו דלא כמאן בהך מלתא דדברי זה א"ש בענין אחר אם שלא בזמנו עובר בב"ת בלי כוונ' וא"ש ל"ק, וללי"ב ס"ל לרב דברוכי ל"מ דס"ל דשל"ב עובר בב"ת כשמכוין ולכן בעי היכר דברכה ומהני היכר כיון דבעי כוונ' וליכא רק משום מחזי כמוסיף, ור"י ס"ל דיתובי נמי לא יתבינן דס"ל דלעבור של"בז ל"ב כוונה ל"מ היכר דברכה, ואמר רב יוסף נקוט דר"י בידך דמרא דשמעתא בר מסוכה יתיב והיינו משום דסל"בז עובר בב"ת בלי כוונה ול"מ היכר, ול"ק וכי מרא דשמעת' מכריע כל גדולי הדור דיתבו בסוכה, די"ל דהם לא פליגו על ר' יוחנן במאי דס"ל כמו דמצ"כ כן עובר בב"ת בלי כוונה ואפי' שלא בזמנו, אלא דס"ל לגדולי הדור מצ"כ וכ"ש דאינו עובר בב"ת בלי כוונה ואפי' בזמנו, וליכא רק משום מחזי כמוסיף מהני היכר דברכה אבל אי הוו סברו מצ"כ ולמאן דס"ל מצ"כ מודי' דה"ה דעובר בב"ת בלי כוונה אפי' שלא בזמנו ור' יוסף מכריע כמרא דשמעתא דס"ל מצ"כ ורבים אשר אתו דשלחו לי' לא"דש כפאו ואכל מצה ורבא וגם איכא תנאי דפליגו בהכי, ומה שנוגע לפלוגתא דרב ור"י אם עובר בב"ת בלי כוונה אין הורא' גדולה מכריע דאפשר דכר"י ס"ל לר"י לכן אמר נגד רב ור"י נקוט דר"י בידך דמרא דשמעתא ס"ל כר' יוחנן, ומסקנת סתמא דש"ס והלכתא יתובי יתבי' וכו' דנקטי' כרבא דהוא בתרא בר"ה כ"ח דלעבור של"ב לכ"ע בעי כוונה אפילו מצ"כ משו"ה הלכתא יתובי יתבינן, וכ"ש לשיטת הרי"ף ודעימי' דקיי"ל מצ"כ דיתובי יתבינן, ומיושבי' כל הקושיות וסרו כל המעיקים בסוגי' ויש פנים מסבירות לשיטת ראב"י בעזרת מאיר עיני חכמים:

והנה היו דברינו עד כה בביאור הסוגי' וביישוב הקושיות לפמ"ש המרדכי דלא מברכי' משום הכירא, אבל לפמ"ש האגודה דביתובי לא מחזי כמוסיף משום דסוכתו עריבה עליו משא"כ לישן בסוכה, והא דלא מברכי' הוא משום זלזול יו"ט, לפ"ז לא נתבאר פלוגתא דר"י ורב לל"ק לענין ברכה, וצ"ל דבסברא בעלמא פליגו אי חיישי' לזלזול יו"ט משום ברכה, ומ"מ ביישוב קושי' הנב"י א"ש דברינו גם לטעמא דאגודה לל"ק ס"ל מרא דשמעת' דיתובי נמי לא יתבינן דס"ל דעובר בלא כוונה ל"מ מה דסוכה עריבה עליו דניהי

דמתכוין להנאתו מ"מ עובר בב"ת בלי כוונה, וללי"ב ס"ל לר' יוחנן הכי ור' יוסף הכריע כר"י נגד גדולי הדור ע"ד שכתבנו לעיל ויש סמיכה שיש בה ממש לשיטת הראב"י מכח קושי' נב"י שבסוגי' הקצרתי ועיי':

והנה הד"מ כ' וז"ל ונ"ל לומר אף לפי הטעם שכ' הרא"ש ורבינו באכילה משום דלפעמים יושב בסוכה בלא מצוה מודים בשינה דאין דרך לישן בסוכה כוונתו דאיכא משום זלזול יו"ט בישיבה הגם דאינו מברך מ"מ איכא זלזול אם לא משום דבלא"ה אדם יושב בסוכה לפעמים ואין ניכר דלמצוה יושב בה ליכא זלזול, אבל כשמברך הרי מגלה דעתו שיושב לשם מצוה לכן לא יברך, אבל שינה דאין דרך לישן בסוכה רק לשם מצוה איכא זלזול דיו"ט זה כוונת הד"מ, וכן משמע מדכ' תוס' תרתי דבלולב איכא זלזול משום טלטול וסוכה עריבה עליו ליכא זלזול משמע לולי דעריבה עליו הגם דליכא איסור כמו טלטול דלולב מ"מ היה אסור משום זלזול יו"ט דנוהג בו מצוה של שביעי, והא דהוצרך תוס' דבלולב איכא משום טלטול תיפוק לי' דניכר שנוטל לשם מצוה דליכא נטילה כזו של רשות, וי"ל דהוצרך דבלולב איכא משום זלזול דטלטול של איסור דאל"ה קשה עדיין לל"ק לרב דס"ל דברוכי נמי מברכי' ולא חייש לזלזול דאין לומר משום דסוכתו עריבה עליו דהא מברך ומגלה ע"י הברכה דלמצוה יתיב ומ"מ לא חייש רב לזלזול ומ"ש לולב לכן הוצרך תוס' דלולב שאני *שיש* זלזול דיו"ט יותר *שיש* בו איסור טלטול, והוצרך ג"כ דשאני סוכה דעריבה עליו דאל"ה הגם דלא מברך איכא זלזול לולי דעריבה עליו, ויש להוכיח כן מדאמר ר"י לל"ב נקוט דר"י בידך מדמרא דשמעתא חוץ לסוכה יתיב, מנ"ל דס"ל כר"י דלא מיהני היכר ברכה דלמא משום דס"ל כשמואל דאינו מברך רק י"ר וליכא היכר ע"י ברכה ור' יוסף דס"ל דמברכי' כל ז' מנ"ל כר"י דיתובי נמי לא יתבינן דממרא דשמעת' לא מוכח כלום וצ"ע, מזה פשיטא לתוס' דמניעת הברכה לאו משום דע"י שאינו מברך איכא היכר וליכא זלזול, דזה ל"מ דמ"מ ע"י ישיבה לחוד איכא זלזול לולי דסוכתו עריבה עליו והא דלא מברך דאם יברך הוא אומר דיושב למצוה, ומדלא יתיב ריב"ש בסוכה ש"מ דס"ל דאיכא זלזול בישיבת סוכה וצ"ל משום שפעמים סוכתו עריבה עליו ליכא זלזול וכר"י, ויש להאריך ועיי' ריטב"א דנראה דל"ל כתוס' ורא"ש:

היוצא לנו דצדקו דברי הד"מ דהעיקר לתוס' רא"ש וטור משום דסוכתו עריבה עליו לפעמי' ליכא זלזול דיו"ט ומ"ש הד"מ עפ"ז דמשו"ה שינה אסור דאין דרך לישן בסוכה סברתו נכונה, וכבר כתובה היא באגוד' שהבאנו לעיל, אלא דהאגודה כ' כן לטעמו דאיכא משום ב"ת לולי דסוכתו עריבה עליו וזה ל"ש בשינה, והד"מ כ' כן ע"פ שיטת

ראשונים דאיכא משום זלזול יו"ט לולי דסוכתו עריבה וזה ל"ש בשינה עכ"פ חלוקו של הד"מ לענין דסוכתו עריבה עליו דשייך רק לענין יתובי סברת הראשונים היא:

ויש לי להראות פנים לשיטתו של הד"מ ע"פ קושיותיו של הנב"י שעשינו סמוכים לשיט' ראב"י ובארנו הסוגי' באר היטב ויש לבאר פלוגת' דרב ור"י לב' לישנא וליישב הקושיו' ע"פ שיטה שכתבנו שהיא באפשר שיטת רוב ככל ראשונים לבד הרשב"א, בהקדם סוגי' פ"ק דביצה דמבואר שם דר"א דס"ל דנולדה בזה אסורה בזה ס"ל דמעיקרא תקנו שיהיו עושים ב' ימים לדורות בוודאי אפי' בקיאים ורב ס"ל דלא תקנו מידי רק מתחילה מספק היו עושים ועכשיו משום מנהג אבותינו שמא יחזור הדבר לקלקולא עיי"ש היטב, ואימא מלתא בטעמא לפי שיטת הראב"י, ולשיטה הד"מ דאסור לישן בסוכה או משום דמחזי כמוסיף כמ"ש ראב"י או משום דמחזי כמזלזל ביו"ט, לרב אסי דמעיקרא גזרו אומר שיהיו ב' ימים בוודאי לכל דבר וקדושה א' הם, נראה דלכל דבר עשוהו כוודאי חוץ מישיבת סוכה בשמיני ודאי כיון דא"א להשוות שמיני כשביעי לכל דבר דשינה א"א להתיר דליכא היכר ואיכא מחזי כמוסיף או דמזלזל ביו"ט וכיון דא"א שמיני בישיבת סוכה כוודאי מה להו להשוותו לענין יתובי כיון דסוף כ"ס א"א להשוותו כוודאי וחלוקו ניכר, מסתבר דלענין ישיבת סוכה לא אמרו בה דבר שיהי' שמיני כשביעי לסוכה, וכ"ז לרב אסי, אבל לרב דס"ל דמעיקרא לא תקנו רק ממילא מספק היו מחמירים בכל דבר ומשום ספק דאורייתא גם בספק שמיני היו יושבים וישנים בסוכה דמשום זלזול לא בטלו מצות שינה בסוכה דמחוייב מספיקא דאוריית' ועיי' ריטב"א שכ' דבזמן שאין בקיאי' לכ"ע יתובי יתבי' דל"ח לזלזול במקום ס"ד, והשתא דבקיאים בקד"י א"א לישן בסוכה משום זלזול יו"ט או משום מחזי כמוסיף, מ"מ כל שאפשר למנקט מנהג אבותינו בידינו כדי שלא תשתכח לגמרי מצות סוכה בשמיני כשיחזור הדבר לקלקולא עושי' כנ"ל ועי' היטב:

ואחר הוצעה זו אומר אני ביאור הלשונות לל"ק ס"ל לרב דיתובי וברוכי דל"ח כלל לזלזול יו"ט ומשום מחזי כמוסיף ור"י חייש וס"ל דלא מברכי' וה"ה דאסור לישן משום דליכא היכר או משום דל"ש סוכתו עריבה עליו וס"ל כרב בביצה דמנהג אבותינו בידינו ונקוט מיהא פלגא בידינו ממנהג אבותינו ורי"ב מרא דשמעת' בר מסוכה יתיב דס"ל כרב אסי דמעיקרא הכי תקנו שיהיה כוודאי וכיון דא"א שיהי' כוודאי לענין שינה דס"ל בהא כר"י דחיישי' לזלזול יו"ט או משום דמחזי כמוסיף לכן יתובי נמי לא יתבינן, אמר ר"י נקוט דר"י בידך דכל גדולי הדור יתבו ולא ברכו, דס"ל ג"כ כרב בהא מילתא דלא תקנו כלל מעיקרא ומנהג אבותינו בידינו במקצתו, וליל"ב ס"ל לרב דלא מברכי' וה"ה דאסור לישן

מהנהו טעמי דאמרן ואזיל לשיטתו דס"ל דמעיקר' לא תקנו ולכן מנהג אבותינו בידינו במקצתו, ור"י ס"ל יתובי נמי לא יתבינן דס"ל כרב אסי, ואמר רב יוסף נקוט דר"י בידך דמרא דשמעתתא חוץ לסוכה יתיב והיינו משום דס"ל כרב אסי ונקוט ר"י כוותי' להלכת' דלא כרב, וכל גדולי הדור דלא יתבו בסוכה אין מכריעי' בזה, דאין מוכח דס"ל כרב בוודאי אלא דמספקא להו כמו רב אסי דמתרצי ש"ס שם דספוקי מספקא לי' וזיל הכא לחומרא וי"ל כל גדולי הדור מספקא להו אי כרב אי כרב אסי, לכן לחומר' יתובי יתבו, וכיון די"ל דמספקא להו, ואיכא ר' יוחנן דאמר דלא יתבי' דס"ל כרב אסי ויותר ממנו דלרב אסי מספקא ולדידי' פשיטא ליה וס"ל להקל דיתובי לא יתבינן ומרא דשמעתת' ג"כ הקיל לעצמו ולא יתיב בסוכה דפשיטא ליה מה דמספקא ליה לר"א משו"ה אמר ר' יוסף נקוט דר"י בידך דמרא דשמעת' כוותי' ולא הניח ודאי דר' יוחנן ומרא דשמעתא משום גדולי הדור דאולי מספקא להו ולא ננית ודאי דר"י ומרא דשמעת' משום ספיקא דגדולי הדור, ומסקנת ש"ס הלכת' יתובי יתבינן דהלכה רווחת בביצה כרב וכאביי דהוא בתרא דאמר כוותי' דרב מסתברא ממילא הלכה כאן כרב דיתובי יתבינן ברוכי לא מברכי' ומיושבים כל קושיותיו של נב"י ורווחא שמעתא להלכתא בסברא ישרה ופלפלא טבא:

וזאת תורת העולה מדברינו כי הראנו לדעת כי הראבי' לאו יחידאי הוא כי אית לי' תנא דמסייעו רש"י לקמן מ"ח ורש"י ערובין דהעלינו דכוותי' ס"ל והמרדכי שהביא דעת הראבי' בלי חולק נראה דהסכים עמו וכן האגודה מביאו אלא דכ' דיש שס"ל דמותר לישן בסוכה ומפרשינן הישן בשמיני בא"י, וכ' ויש נראה דהעיקר כראבי' ורבים אשר עמו דאסור לישן, אלא דהב"י כ' מסתימ' הראשונים לא משמע הכי, ואני הוספתי דמוכח כן דלא ס"ל הכי מדכתבו טעמא דלא מברכי' משום זלזול וסתירה הרי דלא ס"ל כראבי' דמניעת הברכה שלא יהי' נראה כמוסיף ליתא להוכחה דידי כמובן, וליכא רק משמעות מדשתקו ולא כתבו דין זה בפירוש דאסור לישן, אמנם כן לפמ"ש הד"מ לפמ"ש רא"ש וטור משו' עריבה ליכא זלזול ממילא נשמע דבשינה דל"ש זה אסור משום זלזול, וליכא אפי' משמעות מדסתמו כיון דכתבו משום סוכתו עריבה ממילא נשמע וסתמא כפירושו דשינה לא וליכא מסתימת רא"ש ותוס' משמעות דס"ל דשינה מותר:

ונוראות נפלאתי על האלי' רבה שמביא בשם האגודה דחולק על הראבי' וכ' אלו ראה הלבוש האגודה לא הי' פוסק כראבי', ואני אומר איפכא אלו ראה האגודה הי' סמוך לבו יותר למנקט להלכה כוותי' כראבי' דלמעיין בצדק באגודה יראה כי מסכים עם הראבי' ומביא רק יש דישנים בסוכה ודוחי' ראי' הראבי' דהא דמקשה הישן משמע דאסור היינו

בא"י וזה דוחק, ולא כ' רק יש דחולקים על הראבי', ועיין ברכי יוסף שנשען על האלי' רבה בשם אגודה, ודבריהם נפלאו:

ומ"ש הא"ר מדהשמיט המחבר הא דראבי' נראה דס"ל דלא כראבי', לפע"ד יש לדייק מדכ' המחבר בין ביום בין בלילה לאפוקי דעה אחת שבטור דבלילה אין אוכלים בסוכה ועיי' ב"י ומג"א ולא כ' ג"כ דישנים בלילה נראה קצת דוקא יתובי ואכילה שרי בלילה ולא שינה ורמ"א שתיק לי' לטעמו אזיל בד"מ דיש לכוין גם רא"ש וטור דשינה אסור ולא מטעמי' דראבי':

וכן ראיתי הלכה למעשה, מעשה רב רבן של ישראל כבוד קדושת אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל אחר סעודת קבע וירד משה מן הסוכה לדירת קבע וישן שם, והוסיף משה מדעתו, ואכל מיד אחר שנכנס לחדרו ענבים ושארי פירות מינים ממינים שונים, ומסתמא כן ראה מרבו המובהק חסיד שבכהונה גאון ישראל וקדושו מו"ה נתן אדלער זצ"ל, ומרבו ורב דמקום מולדתו בעל הפלאה זצ"ל, ואנן מה נענה בתרייהו קיימנו מילי דאבוהן של ישראל והחזקנו הוראה זו והראנו לה פנים ובארנוה באר רחובות בעזרת החונן דעת, ירידה זו בליל שמיני מדירת עראי לדירת קבע עלי' היא העולה בית אל, ואלו דברים שאוכלים פירותיהם בעה"ז וק"ק לעה"ב, ואמרו ז"ל כל המקיים מצות סוכה בעה"ז הקב"ה סוכך עליו בעה"ב, הוא ית"ש יפרוס עלינו סוכת שלומו, ויראנו בנועמו, ובצל כנפיו יסוכך עלינו בב"א, הנפלע"ד כתבתי כ"ה לחודש תשרי תרכ"ט לפ"ק פה פ"ב יע"א ובעה"ח. הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכא

מה שחנני הי"ת בדין דחוי אצל מצות:

א) הנה מקור דין זה פתוח עלי ים התלמוד, ושרשו בש"ס סוכה פ' לולב הגזול ל"ג ע"א וע"ב דאיבעי לר' ירמי' נקטם ראשו בעיו"ט ועלתה בו תמרא ביו"ט מהו יש דחוי אצל מצות או לא, ותיפשוט לי' מהא דתנן וכו' ואמר ר"פ זאת אומרת אין דחוי אצל מצות, דר"פ גופא מבעי לי' וסלקא בתיקו, ובע"ב מסקנת הסוגי' דחוי מעיקרא דלא הוי דחוי תפשוט מיני' נראה ונדחה דחוזר ונראה לא תפשוט מיני', ולפי פשטות שטיחת הסוגי' נדחה מעיקרא הגם בקדשים א"ח ונראה אבל במצות חוזר ונראה אפי' אין בידו, אבל נראה ונדחה כמו גבי כסוי ואשחור ביו"ט ומיעטן ביו"ט לא אפשטא וסלקא בתיקו, לפ"ז נפשטה ג"כ אבעי' דר' ירמי' וכ"כ הר"ן ורשב"א דהפשוט כן הוא והא דסלקא בתיקו כ' הרשב"א דמצינו כן תחלה סלקא בתיקו ואח"כ פשיט לי', או דסלקא בתיקו הא דר"פ

דנראה ונדחה, אבל איבעי' דר' ירמי' לא סלקא בתיקו דנפשט ממתני' דאם מיעטן כשר, והנה מ"ש רשב"א דלא סלקא בתיקו רק בנראה ונדחה לא מעלה ארוכה דקשה על ר' ירמי' וכי לא ידע מתני' דקתני אין ממעטין ביו"ט הא מיעטן כשר, צ"ל דר"י לא דייק ותני ממתני' כך דבאמת דיוקא דסתמא דש"ס הא מיעטן כשר קשה מנ"ל דאם מיעטן כשר דאין דחוי דלמא מתני' דינא קמ"ל דאין ממעטין ביו"ט דיש בו איסור משום מתקן מנא, ולצאת בו ענין בפ"ע הוא כיון דאידחי אידחי, וברי"ף ורא"ש הגרסא תנא ואם עבר וליקטן כשר, נראה דממתני' עצמה לא דייק הא עבר וליקטן כשר אלא מבריית' דתני עלה דמתני', וי"ל ר' ירמי' לא ידע הך ותנא עלה, ולפי הגרסא שלא קתני ותני עלה, נראה דממתני' דייק כן, ואין זה דיוק כ"כ, משו"ה לא פשיט ר' ירמי' ממתני' איבעי' דילי':

ולהבין גרסא שלפנינו הא דמדייק הא עבר ולקטן כשר ולכאורה אין זה דיוק כלל דלמא באמת פסול, נ"ל דהוכחת ש"ס הוא דהא כל עיקר איסור דאין ממעטין משום דמתקן ומכשירו למצוה, וכ"ז אם אחר שמיעט כשר, אבל אם אחר שמיעטן אין חוזר ונראה הרי לא תיקן מידי ולמה אין ממעטין ביו"ט וע"כ דאם מעטן כשר דאין דחוי, והא"ש דמסיק דמתני' באשחור מעיו"ט דוקא וזה דוחק דהא מתני' איסור קתני דאין ממעטין ביו"ט וזהו גם באשחור ביו"ט דאסור למעט ואין חילוק בין אשחור בעיו"ט לאשחור ביו"ט רק לענין דחוי דנשמע מדיוקא ואיך נימא דמתני' דאסור למעט רק באשחור בעיו"ט קאי, ולמ"ש א"ש בלי דוחק דאיסור דאין ממעטין ג"כ ליכא רק באשחור בעיו"ט כיון דאין דחוי אבל באשחור ביו"ט להך צד דאינו חוזר ונראה ליכא תיקון ומותר למעט וא"ש:

והיתה לבאר דלכאורה קשה לדברינו לא מוכח מכאן רק דאין דחוי כל שבידו בהיתר ומשו"ה אין ממעטין ועכשיו שאסור למעט ואין בידו למעט בהיתר וזה אין מוכח ממתני' דאם מיעטן באיסור דראוי' הוא וצ"ל דבאמת לא נפשוט רק דאין דחוי כל שבידו ואיך מסיק אבל נראה ונדחה לא נפשט ונשאר בספק הא כל שבידו גם בקדשים אפי' נראה ונדחה לאו דחוי הוא כבש"ס זבחים ל"ד ע"ב, וגם מה דפשיט מהכא דנדחה מעיקרא אין דחוי כשהוא בידו, דבר זה א"צ למפשט מהכא דכבר הוכיח רב אשי בזבחים דכל שבידו חוזר ונראה, ונ"ל דכוונת ש"ס תפשוט היא כמו קושי' דרבא בזבחים שם ס"ל גם שבידו דחוי הוא בקדשים ול"ל כר"א שם מכח הראי' דמייתי' ש"ס שם ועליו קשה תפשוט מהכא דנראה ונדחה כל שבידו חוזר ונראה, או אם נחלק בין קדשים למצות תפשוט עכ"פ במצות ליכא דחוי כש כשהוא בידו או דאין דחוי כלל במצות, ומסיק דאין דחוי בשנדחה מעיקרא תפשוט מהכא אבל נראה ונדחה דחוזר ונראה לא תפשוט מהכא כלל, וא"ש נמי דלא קשי' על דברינו הא דקאמר הא עבר ומיעטן כשר לפמ"ש

לא מוכח לאמת היכא דאיכא איסור דכשר אלא אם לא הי' איסור דכשר ומשו"ה אסור למעט ואיך קאמר ש"ס הא עבר כשר ולמ"ש דרצה לפשוט מהכא אליבא דרבא דל"ל לחלק בין בידו א"ש דקאמר הא עבר ועיי', לפ"ז לפי דקיי"ל כר"א זבחים לחלק בין בידו לא מוכח ממתני' היכא דאיכא איסור דאם מיעטן כשר דאין דחוי די"ל דבאמת פסול ולא מוכח רק אם הי' מותר למעט דאין דחוי כמו באית לי' הושענא אחרית' לר"ש דבאית לי' ה"א דמותר ליכא דחוי כלל דבידו הוא:

והא"ש דמסיק סתמא דש"ס בתיקו דלאמת דקיי"ל לחלק בין בידו לאין בידו נשאר אבעי דר' ירמי' דממתני' לא מוכח רק כשהוא בידו בהיתר, ולא צ"ל כתוס' דמשו"ה לא פשיט לי' ממתני' משום דבידו הוא למעט באיסור ועיי', וא"ש ג"כ סוגי' דע"ז דנשאר אבעי דר"ל בתיקו וכ' הרשב"א דמשם קשה דהכא י"ל דתיקו קאי על נראה ונדחה או בתר דנשאר בתיקו הדר פשטה, אבל בע"ז מסיק בתיובתא ולא פשיט ממתני' דהכא, ולמ"ש א"ש ולק"מ:

והנה תוס' לא ניחא להו לומר כמ"ש רשב"א דבתר דנשאר בתיקו הדר פשטה ורשב"א הקשה מסוגי' דע"ז, והעלו תוס' ורשב"א באשחור ביו"ט הוי בידו וכן הר"ן בשם יש מחמירי' דלא נפשטה אבעי דר"י, ותוס' ור"ן כתבו דמ"מ לענין נראה ונדחה לא מקרי זה בידו מדאסיק דנראה ונדחה לא אפשטא והא כל שבידו גם בקדשים חוזר ונראה ותוס' לא כ' טעם למה ל"מ בידו כ"כ ור"ן מפרש כיון דיש איסור למעט ל"מ בידו בנראה ונדחה ומהני בנדחה מעיקרא:

וכ' תוס' הא דבעי למפשט איבעי' דר' ירמי' מדר"פ הא כסוי בידו לגלות ולכסות, כיון שאינו מחויב לגלות ולכסות לאו בידו הוא, וצ"ל הגם שכ' תוס' דאם מיעטן כשר משום דבידו הגם שהוא באיסור מקרי טפי בידו כיון שמחויב לעשות המצוה, אבל בכסוי הגם דליכא איסור לגלות כיון שאינו מחויב לגלות לאו בידי' הוא ועיי' מחצית השקל סי' תקפ"ו, ויותר באמת דגם הך דבידו למעט באיסור לא מהני רק בנדחה מעיקרא כמ"ש תוס' גם בידו לכסות שאין בו איסור אבל אינו מחויב במשקל הזה דלמעט באיסור והוא מחויב במצוה הוא, או עדיפא כיון דליכא איסור, אבל לא מהני כ"כ במקום שנראה מעיקרא שיהי' חוזר ונראה ע"י בידו כזה שאינו מחויב לפ"ז באופן שנדחה הדם מעיקרא שכסהו הרוח מיד כשיצא לאויר וחזר ונתגלה אפשר דחייב לכסות מוודאי כיון שבידו קצת הוא ועיי':

והנה לפי שיטת תוס' ר"ן ורשב"א נשאר האיבעי' נראה ונדחה בין בכסוי בין באשחור ביו"ט לא אפשטא, ולתוס' ורשב"א גם אבעי דר' ירמי' לא נפשטה ודעת ר"ן לעצמו

דנפשטה, אבל נראה ונדחה בין בכיסוי בין באשחור ביו"ט ל"א ובכ"א אזלי' להחמיר שצריך לכסות מספק, ואינו יוצא באשחור ביו"ט, ויש לחקור תינח ביט"ר אבל ביט"ש וכן בחוה"מ שהיא מצוה דרבנן אפשר יוכל לצאת באשחור ביו"ט משום ספיקא מצוה דרבנן להקל, ועי' פ"י שכתב בפשיטות לפי דיצא לחדש דדחוי לגבי מצות לכל היותר רק מדרבנן הוא הו"ל ספיקא דרבנן לקולא, ועל עיקר חדושו נדבר לקמן אי"ה, אבל מה דפשיטא לי' דכיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא, הנה דבר זה אי באיבעי' דלא אפשט' ותיקו אי אזלי' בספק דרבנן לקולא עי' ב"י או"ח סי' תל"ז דכמה שיטות ס"ל דתיקו באיסור דרבנן ל"א ספק דרבנן להקל ויש חולקים, ועיי' מנחת יעקב כלל א' סי' א' שמביא כמה ראשונים ופוסקים ורבו כמו רבו דס"ל דל"א להקל, ויפה כ' המנח"י אפשר מאן דס"ל בתיקו להקל משום דאינו חסרון ידיעה כ"כ דל"ת עד שיבוא אלי' משא"כ היכא דלא נשאר בתיקו רק באיבעי' דל"א ונכון אשר דבר, והארכתי בכלל זה בתשובה א' ואכ"מ, וכאן נ"ל עוד דספיקו להחמיר דהא אתחזק שמחויב במצוה זו לא אמרינן כיון דספק דרבנן אם יש דחוי דאין ספק מוציאו מידי ודאי מצוה ולא תקשי עלן מש"ס ברכות ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא, וכן קיי"ל בספק ברכות דרבנן להקל, והרי אתחזק בחיוב ק"ש או ברכה ואזלי' להקל, באמת כבר עמד בקושי' זו בצל"ח ברכות שם, ואני יישבתי קושי' זו בטוב ע"פ תוס' ר"ה כ"ט בספק אמר אמת ויציב חוזר וקורא מספק דאורייתא שמא כבר יצא ועובר בלא תשא ומתרץ דאינו עובר רק מדרבנן והמצוה ספיקא דאורייתא עיי"ש, לפ"ז א"ש במצוה וברכה דרבנן הגם דאתחזק לא אזלינן להחמיר דאיכ' ספק שמא יעבור בב"ת דרבנן, הגם דנגד זה נתחזק בחיוב מצוה, מ"מ כ"כ האי ל"א בספק דרבנן להחמיר משום דאין ספק מוציא מידי ודאי ושוא"ת עדיף מלהכניס עצמו באיסור דל"ת דרבנן ובתשובה הארכתי, והדרינן בספק מצוה שמחויב ונתחזק בחיובה ל"א כיון שמדאורייתא בוודאי יצא וספק אם אינו יוצא מדרבנן ס"ד להקל דאוקמי אחזקה דמחויב במצוה זו עד דברור לו דיצא כיון דליכא חשש צד איסור בחומרא זו כמו שהוא בברכה דרבנן וכדומה:

וזה נלפע"ד. ועי' מג"א סי' תקפ"ה סק"ג שהק' על המחבר ביו"ד סי' כ"ח דכ' דחזר ונתגל' דצריך לכסו' דהו"ל לומר דמספק חייב לכסו' כמו בכוי שם, ועיי' מחהש"ק שכ' דאיכא נפקות' דכיון דספק הוא אינו מברך, ועיי' פר"ח יו"ד סי' כ"ח שכ' בפשיטות דאינו מברך על הספק כמו במכסה כוי דאינו מברך על הספק, וכ' ולא דמי לספק קרא ק"ש דצ"ל גם הברכות התם אתחזק בחיוב מצוה משא"כ בכוי וכאן בחזר ונתגלה, ולפע"ד נראה גם בחזר ונתגלה איכא חזקה ועכ"פ לא דמי לכוי וכדומה, דהא נתחייב בכסוי וכסהו

הרוח עד שקיים המצוה וע"י שכסהו הרוח בטל ממצותו שהי' עליו ולא יצא מידי חיובו כשיחזור ויתגלה, ואם לא יחזור לא קיים המצוה שהיתה עליו מתחלה, לכן כשחזר ונתגלה דאיכא ספק שמא יש בידו לקיים המצוה איכא חזקת חיוב ואיכא צד יותר שמחויב וצריך לברך ג"כ הגם דלא דמי כ"כ לספק ברכות ק"ש, מ"מ גם לכוי אינו דומה ומיושב קושי' המג"א לפי שפירשו מחצית השקל כנ"ל:

אלא דיש להקשות קצת דהו"ל לפרש דמספק הוא דאיכא נפקות' היכא דאיכא ס"ס כגון ששחט כוי וכסהו הרוח וחזר ונתגלה הרי איכא ס"ס שמא פטור מכסוי מעיקרא ושמא כסהו הרוח הואיל ונדחה אינו חוזר ונראה, ואין לומר כיון דאיכא חזקת חיוב ל"מ ס"ס נגד חזקה, זה רחוק, אמנם י"ל כיון דמיד ששחט הי' מחוייב לכסות דליכא רק ס"א והי' דנין בו להחמיר כוודאי, שוב כשכסהו הרוח וחזר ונתגלה לא נתעורר ספק הראשון להצטרף ועיי' זה ב"י ומחבר יו"ד סי' ק"י, ועיין מג"א סי' תל"ט ס"ק ג' וא"ש:

עוד כ' הפר"ח ביו"ד שם דנראה לו דלאו דוקא כשחזר ונתגלה מאליו גם כשהוא גילה אותו חייב לכסות שנית, ותמוה בעיני איך הי' בהעלם ממנו תוס' סוכה ל"ג וע"ז ל"ז, ובזבחי' דהקשה דכסוי בידו שאפשר לגלות ולכסות וכ"כ רא"ש שלהי מ"ק והדין פשוט ומבואר ומ"ש עוד דבגילה הוא חייב לכסות מספק יבואר בסמוך אי"ה:

ב) הרא"ש שלהי מ"ק בשם רבו מהר"מ מר"ב דקטן שהגדיל תוך ז' ולמ"ד צריך להתאבל דאין דחוי אצל מצות כמבואר חולין פ"ז, והנה הא דלא מביא ראי' מן דומה לו מש"ס סוכה דנדחה מעיקרא אין דחוי דס"ל כתוס' דהתם בידו הוא קצת לכן מביא מכסוי דאין בידו כמ"ש תוס', ועוד י"ל דמהר"מ מר"ב הרגיש די"ל דדחוי דגברא גרע מדחוי דחפץ כמ"ש הרא"ש בהשגתו עליו תחלה דאפי' אין דחוי אצל מנות מ"מ גברא דנדחה גרע טובא ואפי' נדחה מעיקרא הוי דחוי, ומהר"ם הרגיש די"ל דלא ילפי' גברא ממצוה הנדחית אבל לא כ"כ כמ"ש הרא"ש, אלא דאם יש דחוי אצל מצות ול"א דוקא בקדשים איכא דחוי ה"ה במצות איכא דחוי אלא דנחית דרגא מקדשים דבקדשים אפי' נדחה מעיקרא א"ח ונראה ובמצוה דוקא נראה ונדחה א"ח ונראה, וי"ל דחי' גברא גריע ואפי' נדחה מעיקרא הוי דחוי, אבל אם במצוה אפי' נראה ונדחה חוזר ונראה דליכא שם דחי' רק בקדשים מנ"ל כלל דיש דחוי אפי' דגברא לענין מצוה דאין ענין דחי' לענין מצוה כלל ועוד אם נאמר בגברא גריע דנחית חד דרגא מדחי' החפץ ונאמר בגברא דנראה ונדחה א"ח ונראה אבל לא כ"כ שיהי' אפי' נדחה מעיקרא א"ח ונראה, ומשו"ה לא מביא ראי' דנפשוט דאשחור בעיו"ט דחוזר כיון דאיכא עכ"פ שם דחוי לענין מצות בשנראה ונדחה בגברא אפי' נדחה מעיקרא הוי דחוי, הגם דלא אפשט' בנראה ונדחה ואולי אין דחוי

ממילא בגברא ג"כ ליכא דחי' ולכל היותר בנראה ונדחה הוי דחו' אבל נדחה מעיקרא לא הוי דחוי ומחוייב להתאבל מספק הא לק"מ חדא דרצה לומר דמחוייב להתאבל מוודאי ועוד הא ספק אבילות להקל ולהך צד דבמצוה יש דחוי בחוזר ונראה ה"ה קטן זה דנדחה מעיקרא והוא בספק ולהקל, לכן מביא ראי' מכסוי דנדחה מעיקרא דחוזר ונראה ה"ה גברא הגם דאפשר גרע מ"מ כשנדחה מעיקרא חוזר ונראה כנ"ל:

אלא דצ"ע מה מייתי ראי' מחולין הא קאמר ש"ס ר' ירמי' בדר"פ מבעי לי' אי מתני' מוודאי או מספק ולא אפשט' כ"ש היכא דנדחה מעיקרא דאיכא ספק שמא אין דחוי א"כ הו"ל ספק אבילות להקל וצ"ע, ומצאתי ראיתי אחרי רואי שכבר עמד ע"ז אבא מאוה"ג זצ"ל בחדושיו לפ' לולב הגזול שנדפסו בחלק ששי מח"ס ושם נאמר יישוב לזה דס"ל דר"פ במוחלט אמר זאת אומרת ור' ירמי' הוא דמספקא לי' במתני' אי מספק אי מוודאי וכ"כ בכפ"ת, ונקטי' כוודאי של ר"פ, אלו דבריו ז"ל, והנה כדברים האלו כ' הט"ז סי' תרמ"ו ביישוב רי"ף ורמ"בם שלא חלקו בין אשחור בעיו"ט לאשחור ביו"ט דס"ל דר"פ מפשט פשיטא ממתני' דחולין ור"י דמבעי ל' ונקטי' כפשיטותו של ר"פ ושבקינן ספיקתו של ר"י ומביא ראי' לזה מש"ס פ"ק ב"ק ומשיטות הפוסקים עיי' בו, ולדעתי במח"כ אין דמיונו עולה יפה דווקא אם פליגו בסברא ולזה מספקא ולזה פשיטא ל' לא שבקינן פשיטותו של זה משום ספיקתו של זה דהרי גם הוא מסופק שי"ל כן, אבל כאן לא בסברא פליגו אלא ר"י ס"ל אפשר מתני' מספיקא קאמר חייב לכסות ור"פ משמע לי' דמתני' מוודאי קאמר, וע"ז לא שייך דלא שבקינן ספיקתו של זה וכו' ובאמת על ר"פ גמגם בכפ"ת מנ"ל לומר במוחלט זאת אומרת דלמא האי תנא דמתני' מספקא לי', וכ' ואין לומר דס"ל דאין ספק גבי תנא הרי בש"ס קדושין ה' מתרץ בריי' דספוקי מספקא לי':

והנני מוסיף להפליא על הט"ז שכ' דנקטי' כר"פ דמפשט פשיטא לי' דלא כר' ירמי' דס"ל דממתני' לא נפשט וע"כ צ"ל דר"פ לא ניחא לו לומר דתנא על ספק אמר חייב או אסור, ור' ירמי' ס"ל דאפשר דמספיקא קאמר ונקטי' כר"פ, וי"ל ש"ס קדושין דמתרץ הברייי' דספוקי מספקא לי' הגם דאזיל שם לתרץ אתקפתא דר"פ הא איכא עוד שם תי' אחר ותי' האחר אזיל לר"פ, כ"ז י"ל, אמנם כן בערובין מ"ג ע"ב מקשה מברייתא על דמבעי לי' יש תחומין למעלה מיו"ד תפשוט מברייתא דחד בשבא לשתרי, ומתרץ האי תנא ספוקי מספקא לי', ורמ"בם ורא"ש כתבו שנשאר בספיקא דדינא ועי' ב"י או"ח סי' ת"ד ואם נקטו כאן כר"פ דלא נראה לו דאיכא ספק גבי תנא או דתנא יסתום חייב או אסור מה שהוא רק ספק א"כ כמו דפשטו להו ממתני' דכסוי דאין דחוי מוודאי כן נפשט מברייתא דערובין דחד בשב' אסור היינו מוודאי ונפשט דאין תחומין ואיך פסקו שם

דספיקא הוא, ועיי' תוס' שבוע' פש"ש כ' ע"א ד"ה איסור מתפיס בשבוע' שכ' דאין דרך משנה ובריייתא שיסתפק התנא אם חייב או פטור וצ"ע:

ונלפע"ד לקיים דברי הט"ז ורווחא שיטת מהר"מ ר"ב ג"כ ואומר דיש להוכיח דמתני' מוודאי קאמר דלא כספיקת ר"י והוא ע"פ מ"ש תוס' הא כסוי בידו ואפי' בקדשים חוזר ונראה לעולם ומתרץ כיון שאינו מחויב לגלות כדי לקיים המצוה לאו בידו הוא, וסברת תוס' רחוקה קצת ועיי' רא"ש מ"ק דפשיטא לי' דכסוי בידו, ונ"ל גם תוס' דחידש מכח קושי' דלאו בידו הוא דוקא כשכסהו הרוח ולא חזר וגילה כדי לקיים מצות כסוי שהי' החיוב מוטל עליו תחלה ולא קיימה, ולא איכפת לי' בכך עד שחזר ונתגלה מעצמו ע"י רוח או ע"י אחר כיון שהוא לא גילהו כדי לקיים המצוה לא הוי כבידו מעיקרא לגלות שהרי חזינן דלא איכפת לי' ולא גילה, כן סברת תוס', ורא"ש ס"ל גם זה מקרי בידו, אבל מודה תוס' היכא שמגלה הוא בעצמו כדי לקיים המצוה הגם שאין מחויב לגלות אגלאי למפרע שעומד לכך לגלות ולקיים המצוה והוכיח סופו על תחלתו ולא נדחה מעיקרא, כנ"ל מסברא ישרה וברורה, דאם גילה חייב לכסות מוודאי וממילא גם לדעת מג"א ופר"ח דמספק א"צ לברך היינו כשנתגלה מאליו אבל כשגלה הוא מחויב מוודאי:

והיתה לבאר הא דאמר ר' יוחנן אבל חזר ונתגלה ול"א אבל חזר וגילה חייב לכסות אחר שגילה, דקמ"ל רבותא אפי' חזר ונתגלה שלא עשה הוא מעשה כדי שנאמר דהי' בידו מ"מ חייב, ומנ"ל באמת ממתני' דכן הוא דלמא דוקא כשגלה הוא, משום דמתני' סתמא קתני כסהו הרוח חייב ומפרש ר' יוחנן כשחזר והוסר הכסוי ומשמע מתנ' כל שכסהו הרוח וחזר לקדמותו חייב בין על ידו או נתגלה מאליו, לפ"ז הא דאמר ר"פ ז"א אין דחוי אצל מצות מוכח מדאמר ר' יוחנן חזר ונתגלה דנראה לו ממתני' דסתמא בכל גוני איירי ואפי' בנתגלה וז"א אין דחוי אפי' אין בידו, וצ"ל הא דר' ירמי' מיבעי' ליה אי ודאי או ספק היינו בחד צד דאיירי ר"י ור"פ בחוזר ונתגלה אבל בגילה הוא אין ספק דחייב משום דבידו ומזה לא נפשוט איבעי' דילי' דאין בידו:

ואחר הוצעה זו אומר אני דיש להוכיח דמוודאי חייב קאמר דהא מתני' בכל גווני איירי בין גילה הוא בין גילה אחר או נתגלה מאליו, והא בגילה הוא בוודאי חייב כיון שבידו ואפי' בקדשים כל שבידו חוזר ונראה אפי' נראה ונדחה, ומשמע כמו דחייב מוודאי בגילה הוא כן בנתגלה ממילא דהא מתני' סתמא קתני וכלילנהו יחד, ויצא לאור דין זה דנפשוט ממתני' דאפי' נתגלה מאליו דאין בידו ונראה מעיקרא חוזר ונראה מוודאי כמו בגילה הוא, והא דר' ירמי' מיבעי' לי' במתני' אי מוודאי או מספק, י"ל דר' ירמ' ס"ל כרבא בזבחים ל"ד ע"ב דגם מה שבידו אינו חוזר ונראה ול"ל כלל לחלק בין בידו

לאין בידו לפ"ז י"ל גם אם גילה הוא מסתפק למתני' הגם שבידו דלרבא ליכא חילוק ובתרווייהו בין גילה הוא או נתגלה מספקא הוא דחייב ולא נפשט כלל ממתני' ור"פ אם נימא דר"י בר"פ עצמו מסופק אם אמר מוודאי או מספק ממתני' הכל לפי דס"ל לר' ירמיה כרבא, ואם מפרשינן דר"פ במוחלט אמר ז"א משום דר"פ ס"ל כרב אשי וכל שבידו בוודאי אין דחוי ממילא מוכח ממתני' דחולין אפי' נתגלה דאין דחוי ומיושב רי"ף רמב"ם ורא"ש דהשמיטו חילוק בין אשחור ביו"ט לאשחור בעיו"ט דלהלכת' קיי"ל כרב אשי בזבחים נפשוט ממתני' דחולין דאין דיחוי אפי' בנראה ונדחה וש"ס דקאמר אשחור ביו"ט לא נפשוט היינו ממתני' זו ולר' ירמי' דלא נפשוט לי' ממתני' דחולין גם מכאן לא נפשט אבל להלכתא נפשוט ממתני' דחולין וא"ש נכון מאוד השמטת הרי"ף ורמב"ם ורא"ש דאשחור ביו"ט פסול, ומיושב ומבואר שיטת מהר"מ מר"ב זצ"ל, והדברים עתיקים בעז"הי:

ג) הרא"ש במ"ק חולק על רבו דאין ללמוד גברא הנדחה ממצוה הנדחית ואפ' אין דחוי אצל מצות אבל גברא בוודאי א"ח ונראה, ועוד גם במצות גופי' מצינו לפעמים דיש דחוי כהא דסוכה באשחור בי"ט, ומכיסוי אין ראי' דבידו הוא, הנה מדכ' מכיסוי אין ראיה דבידו הוא ולא דחה דשם ספק הוא ממילא באבילות אזלינן להקל, נראה דס"ל ג"כ כרבו בזה דנפשטה ממתני' דאין דחוי' ולכן דחה דכיסוי בידו הוא והקשה הק"נ במ"ק מש"ס דסוכה דאמר תפשוט מדר"פ שאני התם דבידו הוא, וכן קשה מסוגי' דע"ז והניח בצ"ע, וכ' אבא מאו"הג זצ"ל ליישב עפמ"ש הפ"י די"ל דסוגי' זו אזיל לרבא בזבחי' דל"ל לחלק בין בידו לאין בידו ולכן מקשה תפשוט מדר"פ, ולאמת דקיי"ל כרב אשי דבידו שאני לא נפשוט ממתני' דחולין רק כל שבידו אין דחוי, וחזר והקשה א"כ תפשוט איבעי' דר"י מאין ממעטין ואי משום דבידו כמ"ש תוס' הא סוגיא זו לא אזיל למ"ד הכי דאל"כ מאי מקשה תפשוט מדר"פ ונדחק מאוד וכ' תחילת דבריו דצריך נגר לפרשו, ואנא לאו נגר אנא, אבל בן נגר אנא נלפע"ד לפרש דברי הרא"ש על מכונם:

הנה מה שחזר והקשה א"כ תפשוט איבעי' דר"י אין זו קושי' על הרא"ש הלא הרשב"א ור"ן כתבו תחיל' דבאמת אפשט' איבעי' דר"י ותיקו קאי על מתני' דחולין בנראה ונדחה, ותוס' דלא ניחא להו לומר כן, מ"מ אין לתפוס על הרא"ש דס"ל כן, אלא דדברי פ"י רחוקי' מלומר כל השקלא וטרי' קאי שלא כהלכתא ומקשה בפשיטו' על ר' ירמי' דלא כהלכתא, והנלפע"ד לקיים דברי פ"י בדרך מרווח ורווחא שמעתתא בשאומר דקושי' זו שהקשה תוס' סוכה איך רצה לפשוט דר"י מר"פ הא בידו הוא קשי' על ר"פ עצמו דאמר זאת אומרת אין דחוי אצל מצות פשיטא גם בקדשים כל שבידו אין דחוי, ואי

דרצה להביא ראי' מכאן לחילוקו של ר"א דכל שבידו אין דחוי ממתני' מלבד דלשונו לא משמע כן דהול"ל אין דחוי כל שבידו ועוד מדאמר אצל מצות משמע בקדשים יש דחוי הא כל שבידו גם בקדשים אין דחוי ועיי' תוס' זבחים שציין בקושי' ר"פ דחולין נראה דהקשה קושי' זו על ר"פ עצמו וכמ"ש, אלא דבאמת אין קושי' כ"כ על ר"פ דס"ל כרבא דל"ל לחלק בין בידו אמר שפיר אין דחוי א"מ דבקדשים גם בידו יש דחוי וע"כ דאין דחוי במצות ואפי' אין בידו דהא לא נחית לחלק בכך, וי"ל עוד דר"פ על ר' יוחנן קאי דמשמע דס"ל דאפי' בידו יש דחוי והוא מדאמר זבחים י"ג הפריש קרבן ונשתמד וחזר דא"ח ונראה וש"ס עשה שם צריכותא דה"א משום דבידו לחזור עיי"ש הרי מבואר דאפי' בידו ס"ל דא"ח ונראה ותוס' הרגיש בזה ונדחק כיון שאין דעתו לחזור לאו בידו והוא דוחק גדול וקשה להסביר, ואמר ר"פ על דמפרש ר' יוחנן מתני' זאת אומרת אין דחוי הגם דכיסוי בידו הרי ר' יוחנן ס"ל אפי' בידו יש דחוי, וע"ז סובב והולך קוש' ש"ס על ר' ירמיה תפשוט מהכא היינו לפי דס"ל לר' יוחנן ור"פ דגם כשבידו י"ד, והיה יוכל לדחות ר' ירמיה כרב אשי ס"ל דכל שבידו שאני אלא דרצה לדחות אפי' לשיטת ר"י ור"פ לא נפשוט ממתני' די"ל מספק קמחייב וכן סגנון ש"ס בכ"מ לדחות דלא תפשוט לכ"ע אפי' ס"ל כוותי' וא"ש:

וא"ש נמי הא דקאמר תנאי היא וכ' תוס' דהי' יוכל לומר משום דבידו למ"ש לק"מ, ומיושב הא דנשאר בתיקו והדר פשיט ממתני' וקשי' לר' ירמי' דמבעי לי' ולא פשיט ממתני', לאמת לק"מ על ר"י דס"ל כרב אשי וכהלכתא דכל שבידו שאני ובידו למעט כמ"ש תוס', ומתחילה עד דלא פשיט מאין ממעטי' מקשה ומפרק דר' ירמי' לשיטת מרא דסוגי' זו דחולין ר"י ור"פ דל"ל חילוק בין בידו לאין בידו, אבל כד פשיט ממתני' עכצ"ל דר' ירמי' כר"א ס"ל דכל שבידו שאני וכאן איכא נמי בידו קצת:

אלא דכ"ז אינו שווה לי בראותי מ"ש הרא"ש ראי' דיש דחוי לפעמים במצות מדאשחור ביו"ט דפסול הא שם נראה ונדחה וקטן נדחה מעיקרא, אדרבא משם ראי' להיפוך דנדחה מעיקרא לא הוי דחוי, והו"ל לומר דמשם אין ראי' דבידו קצת הוא, ומה האי דמביא ראי' מנראה מעיקרא לנדחה מעיקרא דגבי קטן, ועוד ר' ירמי' מיבעי לי' בנדחה מעיקרא ואין בידו ולא אפשטא ואי כוונת הרא"ש כיון דלא אפשט' אזלינן באבילות להקל כ"כ האי הו"ל להודיענו דמשום ספק א"צ להתאבל, ויש בו נפקותא רבתי במקום דאיכא ס"ס כגון שבשעה שמת לו מת היה ספק אם כבר הגיע לכלל שנים או שהביא ב' שערות ואח"כ נתגדל ואיכא ס"ס להחמיר שמא היה גדול אז ואת"ל שהיה קטן שמא חוזר ונראה, ועוד יש להקשות ולדקדק וצ"ע:

ולכן לבי אומר לי כי כוונת הרא"ש כך היא תחלה חולק מסברא חלוטה על מהר"מ דאין לדמות כלל גברא דנדח' ממצוה הנדחית ורחוקים זה מזה, ושוב אמר ועוד הגם שנאמר גברא דנדחה נכנס בסוג זה, אבל בוודאי גרע דחיית גברא מדחיית המצו' וכבר כתבנו אות ב' דגם מהר"מ מר"ב הרגיש בחילוק זה דמגרע גרע דחיית גברא ונחית בחד דרגא, ומביא ראי' מכיסוי דאפי' נראה ונדחה לא הוי דחוי ובגברא מיהת נדחה מעיקרא ליכא דחוי, וע"ז השיב הרא"ש ועוד שנא' כסברתו בדמיון ובמשקל זה גופא מאי דס"ל דאין דחוי כלל בשום אופן במצות אפ' נראה ונדחה, הא ליתא דמכיסוי אין ראי' דבידו וכל שבידו יצא מגדר דחוי, ומביא ראיה מאשחור ביו"ט דפסול משום דנראה מעיקרא, וממנה גברא הנדחה דגרע אפי' נדחה מעיקרא א"ח ונראה, הגם דר' ירמיה מבעי בנדחה מעיקרא היינו במצות אבל בגברא הנדחה ל"מ לי', וס"ל לרא"ש הא דקאמר אש ביו"ט דנראה ונדחה לא נפשוט היינו דלא נפשוט ממתני' דאין ממעטי' אבל מדמבעי' לר' ירמי' רק בנדחה מעיקרא ולא נקיט איבעי' דילי' גם בנקטם ביו"ט, ואי דרצה להשמיענו דמיבעי' לי' גם בנדחה מעיקרא אם יש דחוי הול"ל גם בנראה ונדחה להודיענו גם בכה"ג מיבעי' דלמא אין דחוי, וע"כ דבאמת בהכי לא קמיבעי לי' דיש דחוי כל שאין בידו ושאני כסוי שבידו, וכבר כתבנו לאמת ר' ירמיה ס"ל כרב אשי דיש חילוק בין בידו לאב"י, וכיון דבמצוה נראה ונדחה ודאי יש דחוי הה"נ גברא דגרע דיש דחוי אפי' נדחה מעיקרא מוודאי ולא מספק, וא"ש כל דברי הרא"ש מפורשים ופרוסים כשמלה, בעזרת ה"ית:

ד) המחבר ביו"ד סי' שצ"ו קבע להלכ' כשיטת הרא"ש וכ' בב"י דהלכה כבתראי והלכה כדברי המקיל באבל, והקשה הב"ח דסתר שיטתו בסי' ש"מ בהבדלה שם דגם פליגו רא"ש ור"מ, ועיי' ט"ז סי' שצ"ו שהאריך ליישב פסקא הש"ע, ולפע"ד יש לומר לפמ"ש בב"י דבאבל אזלינן להקל, ובהבדלה יש דס"ל שהוא דאורייתא עיי' הה"מ ומגדל עוז פכ"ט משבת ועיי' מג"א סי' ער"א סס"ק א' לכן מחמיר גבי הבדלה, ועוד י"ל דהא רש"י ורמב"ם ס"ל דאם רצה האונן להחמיר על עצמו רשאי, וכ' הב"י דיש לצרף דעתם ביש לו מי שנושא משאו דלחד טעם בירושלמי מותר בצירוף שיטות רש"י ורמב"ם וכל לסמוך להחמיר על עצמו, ולכן כאן בהבדלה הא לרמב"ם ורש"י בר עשיית מצוה זו הוא כשרוצה, ולר"מ דס"ל דאינו רשאי הא ס"ל דחייב לברך אח"כ לכן בהבדלה פסק דיבדיל אח"כ בצירוף שיטת רש"י ורמב"ם:

וי"ל עוד לפמ"ש הב"י סי' תרמ"ו ביישוב שיטת רי"ף ורמב"ם דס"ל כיון דאם אית ליה הושענא אחריתא מותר למעט מקרי בידו גם בלית לי' כיון שאפשר בידו הוא עיי"ש, י"ל ה"נ כיון שאם יש לו מי שישא משאו פסק בסי' ע"א דיוכל להחמיר על עצמו

ממילא כשיש לו מי שישא משאו ולא הבדיל באנינות יוכל להבדיל אח"כ דהרי היה בידו להבדיל בשעת אנינות ממילא גם כשאין לו הוי בידו קצת עכ"פ ולא גרע מאיסור מיעוט ביו"ט דהוי בידו קצת היכא דנדחה מעיקרא, וגם אם נימא דלא דמי כ"כ כמו בידו להמציא לו הושענא אחריתא דשם צריך הב"י לזה בנראה ונדחה דצריך בידו ממש אבל כאן דנדחה מעיקרא מועיל ג"כ בידו קצת כנ"ל:

ועוד יש לנו מילין בענין זה בשנעמוד על המחקר אונן שעשה מצוה באיסור כשאין לו מי שישא משאו, דאסור לר"פ וכן קיי"ל, אם עבר ועשה אם יצא, ועיי' מג"א סי' תרצ"ו ס"ק ט"ז דכ' דאם קרא המגלה באנינות צריך שישמע אח"כ בציבור כיון דאונן פטור ועי' נב"י קמא חאו"ח ס"סי כ"ז דלמד ממג"א הנ"ל דאונן שספר באנינות לא יצא וא"א לו לספור אח"כ עיי"ש, והנה מה שלמד הנב"י לענין סה"ע הארכתי בתשובה אחרת דיש לחלק בחלוקא רבה, אבל במה דפשיטא למג"א דאינו יוצא יש לעיי', דלכאור' תלי' זה בפלוגתא דרמב"ם וראב"ד בהלכ' ק"ש ושבב"י סי' ע"א מי שקרא ק"ש תוך ד"א של מת דאסור אם צריך לחזור ולקרות שנית דרמב"ם ס"ל דחייב וראב"ד חולק עליו ועיי' בכ"מ שי"ל גם הרמב"ם לא קאי על מי שקרא תוך ד"א ונקיט להלכה כרמב"ם דצריך לחזור ולקרות וכ' בכ"מ טעמא דרמב"ם משום קנס ולרמב"ם דדיעבד לא יצא ה"ה אונן שקרא ק"ש לא יצא וצריך לקרות שנית, ולראב"ד ודעימי' גם האונן יצא כשקרא ועשה מצוה באנינותו וי"ל גם לרמב"ם אונן יוצא בדיעבד דזיל בתר טעמא דלא יצא כ' כ"מ משום קנס שלא יעשה כן פ"א וי"ל זה דוקא במי שקרא תוך ד"א של מת דהוי לועג לרש קנסוהו שלא יעשה כן למחר במתים אחרים, אבל אונן שקרא לחוש שמא יתרע בי' בהא' גברא מלתא פ"א זה לא שכיח ולא גזרו אומר דצריך לקרות שכת כנ"ל:

לפ"ז כיון שבידו להבדיל הגם דאסורא קעביד הא אין זה רק איסור דרבנן מיקרי בידו קצת לענין נדחה מעיקרא ולפמ"ש דאונן יצא בשעבר ועשה הו"ל בידו לצאת ועשה המצוה בזמן שיוצא נפטר גם אח"כ וא"צ לקרות שנית דכבר יצא במה שקרא באיסור הגם דאז לא הוי בר חיוב, מ"מ כיון שבר מצוה הוא אם עבר וקיים המצוה יוצא גם אח"כ, חדא ועוד קאמינא גם למ"ש המג"א דלא יצא ידי מקרא מגלה וה"ה ק"ש וכדומה, י"ל בהבדלה בוודאי אמרו דיצא ולא קנסוהו דלא יצא דוקא במצוה שאפשר לעשות אח"כ כמו בק"ש כ"ז ק"ש זמנה הוא וכדומה וכיוצא בו קנסוהו לקרוא שנית שלא יהי' חוטא נשכר ולא יעשה כן בפ"א, אבל בהבדלה אם נימא דלא יצא כשהבדיל באיסור לא יוכל להבדיל עוד לפי שיטת הרא"ש דאין חוזר ונראה, אבל כשנימא דיצא כשקרא באיסור וא"צ להבדיל עוד עי"ז לא נדחה, בוודאי לא אמרינן דאם הבדיל באיסור שלא

יצא להפסידו ולבטלו מן המצוה לגמרי ועוד דמה קנס הוא זה כיון שסוף כ"ס א"ח ומבדיל כיון דאדחה מסתבר שאם הבדיל באיסור יצא ממילא חוזר ונראה אם לא הבדיל באיסור כשהי' אונן, ורא"ש דכ' בברכו' פ' מ"ש דלא יבדיל משום דאתי בטעם ראשון שכ' במ"ק דגברא נדחה מכל הגם שאין דחוי כלל אצל מצות ומ"ש ועוד כדי להשיב לסברת מהר"מ לפי שיטתו כמ"ש באות ב'. ולכן ס"ל לרא"ש לענין הבדלה ג"כ דנדחה גם אם היה בידו קצת, ולכן כ' דא"ח ומבדיל, וממילא לא יצא כשהבדיל באנינות כיון שאין מרוויחים מידי אם יצא סוף כ"ס א"ח ומבדיל, אבל המחבר נקיט לענין אבילות כרא"ש משום דיש דחוי אצל מצות כשאין בידו כלל, לכן לענין הבדלה אם נימא דיצא בדיעבד כשהבדיל באיסור הוי בידו וליכא דחוי ועיי' רא"ש ברכו' דר"מ כ' דאם שמע מאחרי' לא יצא וצריך להבדיל אח"כ לשיטתו דס"ל דחוזר ונרא' אפי' נרא' ונדחה ואין בידו וליכא נפקותא לענין הבדלה אח"כ אם הבדיל באיסור או שיצא או לא דגם כשאין בידו חוזר ונרא' כנ"ל ועיי' היטב והבן, וי"ל עוד בלא"ה גם אם דבר שאסור לעשות ל"מ בידו לעשות איסור, מ"מ כאן אם יצא בדיעבד ליכא דחוי כלל כיון דבדיעבד יצא וכ"כ הרשב"א סוכה בע"ז של נכרי אחר שבטלה יצא כיון דקודם שבטלה ליכא רק דלכתחילה לא יטול ובדיעבד יצא מה שאסור רק לכתחילה ליכא דחוי כיון שלא נדחה רק לכתחילה והרי התם איכא איסור לכתחילה משום דמאיס מ"מ כיון דבדיעבד יצא לאו דחוי הוא כן ה"נ אונן הגם שאסור כיון דבדיעבד יצא לאו דחוי הוא, ויוכל להבדיל ומשום זה עצמו אמרו דיצא בדיעבד כדי שיהיה יוכל להבדיל אח"כ וכדכתיבנ' וכל פסקי הש"ע קיימים והדברים נכונים, בעזרת שוכן מעונים:

ה) הרי"ף רמב"ם רא"ש וטור סתמו דאם מיעטן ביו"ט כשר ולא חלקו בין אשחור ביו"ט לאשחור בעיו"ט, וכ' הב"י דבאית ליה הושענא אחריתא מותר למעט והו' בידו דחוזר ונראה כבש"ס זבחים, והקשה לעצמו מדלא אמר ש"ס כן דאפי' אשחור ביו"ט משום דתחיל' לא ס"ד האי סברא וט"ז כ' דזה דוחק, ואני לא אבין מה צריך הב"י לזה הדוחק הא דברינו אמורים דבדאית לי' ליכא איסור ובידו הוא, וכ"ז לראבר"ש דכאבוה ס"ל אבל מאן דאמר אין ממעטין ביו"ט הלא ס"ל דאיכא איסור אפי' באית ליה הושענא אחריתא ולא הוי בידו ולכל היותר בידו קצת לגבי נדחה מעיקרא ושפיר קאמר ש"ס על דאין ממעטי' ואם מיעטן כשר הגם שאין בידו כ"כ תפשוט דלא הוי דחוי ונראה ונדחה לא נפשוט, אבל להלכתא דקיי"ל כר"ש באית ליה מותר למעט הוי בידו בהיתר ממש ואפי' אשחור ביו"ט חוזר ונראה וב"י דחוק אנפשי' ללא צורך, ומה שהקשה הט"ז תינח באית לי' הושענא אחריתא והא לא התנו דוקא באית לי' כ' בכפ"ת כיון בדאית לי' ליכא דחוי

גם בל"ל ליכא דחוי דבידו להמציא לו, ותמה אני על הב"י דע"כ כך כוונתו ועל סכפ"ת דניחא לי' בזה הא בש"ס זבחים ל"ד ע"ב כד מחלק ר"א בין בידו לאין בידו כ' רש"י וז"ל ובב' שעירים שמת א' מהם לאו בידו שיתנו לו אחר עכ"ל, והא התם כבר יש בידו אחרת ל"א למפרע שהיה בידו וגם הרי ע"כ ליתן לו וכלום חסר וכו' ומ"מ ל"מ בידו כיון שתלוי בדעת אחרים כ"ש וק"וח כשלית לפניו אחריתא דל"מ בידו להמציא לו אחרית' כשירה, ועי' תוס' ע"ז ל"ז דאין בידו לבטל ותלוי בדעת נכרי ל"מ בידו, ואפשר יש לדחוק בכוונת הב"י כיון דבידו קצת למעט באיסור הגם שאין זה בידו כ"כ עד שנאמר דנראה ונדחה חוזר ונראה ע"י בידו כזה מ"מ בצירוף שאם יזדמן ואפשר להמציא לו אחריתא יהי' היתר גמור הגם שמשום כ"א לעצמו לא מקרי בידו חזו לצרופי יחד דמקרי בידו כן י"ל שלכל זה כיוון הב"י, אבל על הכפ"ת דלא עשה צירוף זה צל"ע:

והנה הט"ז העלה יישוב לזה באמרו דר"פ מפשט פשיטא ליה ממתני' דחולין אפי' נרא' ונדחה ואין בידו חוזר ונראה ור"י הוא דמיבעי' לי' וקיי"ל כפשיטותו של ר"פ ושבקינן ספיקתו של ר"י, וכבר העמסנו דבריו באות ב' בשיטת מהר"מ ר"ב ובארנו זה באר רחובות והוספנו תוס' מרובה, וי"ל עוד ע"ד פלפול קצת ע"פ מ"ש הכפ"ת ופ"י דמסקנת ש"ס דגריע דחי' דנראה ונדחה מנדחה מעיקרא לא פשיטא כ"כ דיש מקום לומר איפכ' והוכיחו כן מסידור ושו"ט דש"ס דמתחיל אי דאשחור ביו"ט ש"מ דחוי מעיקרא וכו' ואי דאשחור ביו"ט ש"מ נראה ונדחה, אלא לעולם דאשחור מעיו"ט, איפכא הול"ל אי דאשחור ביו"ט ש"מ נראה ונדחה וכ"ש נדחה מעיקרא, ואי באשחור בעיו"ט תפשוט דחוי מעיקרא נראה ונדחה לא נפשוט, והעלו מכח דקדוק עצום זה דתחילה ס"ל דנדחה מעיקרא גרע מנראה ונדחה, ולבסוף מסיק דנדחה מעיקרא עדיפא מנראה ונדחה עיי"ש, וי"ל בזה קושי' תוס' למה לא פשיט ר' ירמ' ממתני' דאם מיעטן איבעי' דילי', די"ל או דר' ירמי' ס"ל בפשיטות כס"ד דכדחה מעיקרא גרוע מנראה ונדחה וי"ל מתני' דאשחור ביו"ט, אבל נדחה מעיקרא לא נפשוט, או דמספקא לי' הא גופי' איזהו מהן עדיף דיש סברא לכאן ולכאן, הגם דמסקנת סתמא דש"ס דאיפכא מסתברא מ"מ ר' ירמיה מיבעי' לי' או ס"ל מסברא להיפוך כדס"ד דמקשן וא"ש:

והא דהקשה תפשוט מדר"פ, למ"ש לק"מ דר"י פשיטא לי' או דמספק' ליה אולי נדחה מעיקרא גרוע מנראה ונדחה ולא נפשוט מדר"פ איבעי' דילי', וי"ל דש"ס עדיין לא דייק לחלק בין נראה ונדחה או נדחה מעיקרא עד לבסוף דשקל וטרי וס"ד דנדחה גריע ולבסוף מסיק דנראה ונדחה גריע ומובן בדברינו מ"ש רש"י באיבעי' דר"י ועדיין לא דייק בין נדחה מעיקרא וכו' ותמה בכפ"ת מה רצה רש"י בזה, ואי משום דמקשה ותפשוט

מדר"פ הא נפשט מק"ו ועיי' רשב"א, משו"ה החליט בכפ"ת דהכניסו זה בדברי רש"י, ולמ"ש א"ש דהיה קשה לרש"י מדמקשה תפשוט הא לקמן ס"ד דגרע נדחה מעיקרא ואיך מקשה ותפשוט לכן כ' רש"י עכשיו לא דייק לחלק וסביר דשניהם שוים וא"ש, וקצת מזה בפ"י ואפשר כיוון למ"ש:

לפ"ז כד פשיט מאין ממעטין דנדחה מעיקרא לא הוי דחוי וקשי' על ר' ירמי' תפשוט מהכא וצ"ל דר' ירמי' מספקא לי' דלמא מתני' דחולין חייב מספק ור"פ משמע לי' ממתני' דוודאי חייב, וי"ל דגם ר' ירמי' כר"פ דמתני' מוודאי קאמר אלא דמיבעי' לי' דס"ל או מספקא לי' דלמא נדחה מעיקרא גרוע מנראה ונדחה, וכיון דסתמא דש"ס מסיק דנראה ונדחה גרע וכיון דנפשוט ממתני' דחולין דנראה ונדחה חוזר ונראה אפי' אין בידו כ"ש נדחה מעיקרא, ועוד י"ל עד"ז הא דמקשה תחילה תפשוט מדר"פ ולא מתרץ דר' ירמי' מספקא ליה אולי נדחה מעיקרא גריע משום דמשמע מסתימת ר"פ דאמר זאת אומרת אין דחוי אצל מצות משמע דליכא דחוי במצות כלל דאי ס"ל דנדחה מעיקרא לא נפשוט ממתני' לא הול"ל רק ז"א דאין דחוי אצל מצות כשנראה ונדחה ש"מ דס"ל כר"ש נדחה ונראה דלא הוי דחוי ומקשה תפשוט מדר"פ, ומשני בדר"פ גופי' מספקא ליה היינו דר"פ פשיטא לי' דנדחה מעיקרא עדיפא מנראה ונדחה ור' ירמי' מספקא לי' אולי גרע נדחה מעיקרא וזה לא נפשט ממתני', והא"ש למסקנת ש"ס דנדחה מעיקרא עדיפא מוכח ממתני' דחולין תרתי נראה ונדחה ונדחה מעיקרא אפי' אין בידו כלל, ולדרך השני שכתבנו א"א צריכים לדברי הט"ז כלל ושיירנו דרך לעצמינו ועיי':

ומדי דברי בדקדוק עצום שעמדו בו הכפ"ת ופ"י והוכרחו לחדש דיש מקום לומר דעדיף נדחה מעיקרא לנראה ונדחה וכן ס"ד ולמסקנא אינו כן מלבד דרחוקה היא לומר דס"ד ומסקנא אזלו בסברת הפוכות, וגם דמצד סברא פשוט בוודאי עדיף נדחה מעיקרא ועיי' ר"ן שכ' דהו"ל כמחוסר זמן ועיי' רשב"א שמסביר ג"כ בתוך הדברים ענין זה, וכשאני לעצמי מצאתי מקום ישוב מרווח, והוא בהקדם סוגי' ש"ס זבחים י"ב דעשה צריכותא לר"י דאי אמר בהפריש קרבן והמיר משום דדחה בידים אבל בנשתטה דאתי' ממילא ה"א דאין דחוי ואי הוי קמ"ל בהא ה"א משום שאין בידו קמ"ל:

ואקדים עוד מ"ש רש"י ביצה כ"ז ע"ב דמחובר כגרוגרות וצמוקים מדלא לקטן מאתמול אקצינהו מדעתי' עיי"ש, ונ"ל דכ"ש הכא דצריך ללקטן למצוה ולא לקטן הו"ל כדחינהו בידים מאתמול ויש סברא לומר דגרע אשחור מעיו"ט דדחינהו בידים מאשחור ביו"ט דלא דחינהו בידים וזהו דקאמר אלימא דאשחור מאתמול תפשוט מיני' דחוי מעיקרא לא הוי דחוי היינו אפי' דחאו בידים וה"ה וכ"ש אשחור ביו"ט הגם דנראה ונדחה דגרע,

היינו נראה ונדחה דלא דחי' בידים גרע מנדחה מעיקרא דלא דחי' בידים, אבל נדחה מעיקרא ודחי' בידים גרע מנראה ונדחה דלא דחי' בידים, אלא לאו דאשחור ביו"ט נראה ונדחה הוא שמעת מיני' נראה ונדחה חוזר היינו כיון דלא דחי' בידים וה"ה וכ"ש נדחה מעיקרא כדומה לו דלא דחי' בידים אבל אשחור בעיו"ט דדחי' בידים לא שמעת מיני', ומסיק לא לעולם דאשחור מעיקרא דחוי מעיקרא תפשוט וכו' והיינו דלמסקנא ס"ל איפכא דעדיף נדחה מעיקרא דדחי' בידים מנראה מעיקרא דלא אדחי' והרוחנו דלא צ"ל דמתחלה ס"ל דנדחה מעיקרא גרע מה שהוא נגד סברא פשוטה מן השכל וכן הוא בסוגי' ש"ס בזבחים אבל עדיין לא יצאנו מידי דוחק דס"ד ומסקנא בסברת הפוכות פליגו, וגם לשון הש"ס אלא לעולם וכו' אין מדוייק היטב, לכן נ"ל להוסיף אומר ודברים כד דייקת שפיר בשינוי לשון תחלה אמר אלימא דאשחור מאתמול ולמסקנא שינה הלשון ואמר אלא לעולם דאשחור מעיקרא ולא אמר דאשחור מאתמול כדאמר תחלה ולא לחנם שינה הלשון והלא דבר הוא, ונ"ל בדיוק נקיט כן דנשאר בסברא דגרוע נדחה מעיקרא דדחי בידים מנראה ונדחה דלא דחי בידים ובאשחור מעיו"ט כשהי' יוכל למעט ולא מיעט הוי דחי' בידים ואם מתני' בהכי אייריי כ"ש דאשחור ביו"ט דחוזר ונראה דלא דחי' ביום טוב ואי מתני' באשחור ביו"ט לא נפשוט היכא דאשחור בעיו"ט ודחי' בידים אבל מוכח מיהת דנראה ונדחה היכא דלא דחי' בידים דחוזר ונראה, ומסיק דשני' לא מוכח, די"ל מתני' דאשחור מעיקרא לא כדאמר תחלה דאשחור מאתמול היינו בערב יו"ט כשיש שהות עוד למעט ולא מיעט דהו"ל דחי' בידים, אלא דאשחור מעיקרא היינו שאשחור מעיקרא קודם שנכנס יו"ט ולא הי' נראה אבל הי' סמוך מיד עם כניסת יו"ט מעט רגע אח"כ שלא הי' לו עוד פנאי למעט מפני כניסת יו"ט והו"ל נדחה מעיקרא ולא דחי' בידים, אבל אשחור מאתמול בעוד זמן למעט לא מוכח וה"ה וכ"ש דלא תפשוט אשחור ביו"ט דנראה ונדחה מנדחה מעיקרא דלא אדחי' בידים, ומיושב סגנון הש"ס ולא פליגו הס"ד כלל בסברא ולשון הש"ס מזוקק שבעתים וזה פרפרת נאה, ויש בו נפקותא לדינא דכל דדחאו בידים אפי' אם נראה ונדחה חוזר ונראה ונפשוט מכסוי כמו דס"ל למהר"מ מר"ב וכמו דס"ל לט"ז בשיטת רי"ף ורמב"ם, מ"מ היכא דדחאו בידים אפי' נדחה מעיקרא לא נפשט ועכ"פ ספיקא הוא, ואפשר אפי' בידו לא מהני כיון שגילה דעתו שאין רוצה בו וזהו כסברת תוס' זבחים י"ב לר' יוחנן בהמיר דתו דלאמת לאו בידו הוא כיון שאין דעתו לחזור היינו כיון שהמיר הגם שחזר לבסוף כ"ז שלא חזר הרי גילה דעתו שדוחה הקרבן ולאו כבידו הוא וש"ס עשה צריכותא דה"א משום דבידו ולאמת לאו בידו הוא, וכן י"ל כאן כיון שלא תקנו קודם יו"ט דחי' ביו"ט ולא בידו הוא כיון

שגילה דעתו שלא איכפת לי' לתקנו מעיקרא והה"נ במקום אחר כיוצא בו אלא מסתימת רי"ף רמב"ם ורא"ש וטוש"ע לא משמע הכי דכתבו סתם אם מיעטן כשר משמע אפי' אשחור בעיו"ט והי' לו פנאי למעט בעיו"ט מ"מ כשר ואפשר דס"ל דאין זה דחוי בידים מדלא תקנו ולא ס"ל כרש"י ביצה הנ"ל ובאמת הקשו הראשונים על רש"י שם דל"צ למ"ש, אבל היכא דדחי' בידים ממש כעין דר' יוחנן בזבחים וכיוצא בו ס"ל לראשונים הנ"ל דאפי' נדחה מעיקרא הוי דחוי ואפי' בידו לתקן כמ"ש וצ"ע כ"ז לדינא:

וכשאני לעצמי מה אני אומר ביישוב הרי"ף ורמב"ם וטור דסתמא ולא חלקו דבאשחור ביו"ט, די"ל לפמ"ש רש"י דאין באיסור מיעוט ביו"ט רק משום שבות דמחזי כמתקן וכן ס"ל לתוס' יומא ל"ד ע"ב ד"ה ה"מ וכו' בסופו ותוס' בשבת ק"ג ד"ה לא צריכא דלא דמי לקוטם לחצוץ בו דלא ככפ"ת דכ' בפשיטות דמלאכה דאורייתא היא כקוטם וכבר תמה עליו שעה"מ בהלכ' שבת פכ"ה הלכ' כ"ד וי"ל כיון דליכא רק איסור דרבנן אינו נדחה רק מדרבנן אבל מדאורייתא מחזי חזי ולא נדחה כלל מדאורייתא משו"ה חוזר ונראה, אבל כל שנדחה מדאורייתא כמו בכסוי כסהו הרוח או נקטם ראשו דמדאורייתא אין ראוי' אין חוזר ונראה אלא דקשה לפ"ז איך קאמר סתמא דש"ס תפשוט מהכא דחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ונדחה ונראה לא תפשוט, שאני הכא דדיחוי מדרבנן היא וצ"ע, ונ"ל דדבר זה שכתבנו כיון דמדאורייתא חזי' כיון דלא נדחה מדאורייתא ראוי' מקרי מדאורייתא תלי' בפלוגתא דר"מ ור"י שבש"ס סוכה כ"ג ע"א דר"י ס"ל כיון דאסור מדרבנן לעלות לאו סוכה הראוי' לשבעה היא, ור"מ ס"ל כיון דמדאוריית' מחזי חזי ומדרבנן הוא דגזרו בה סוכה הראוי' מקרי עיי"ש, ועיי' אריכות נפלא בענין זה בשעה"מ הלכ' סוכה דמדמה מלתא דא למלתא אחריתא בכמה ענינים לענין מצוה אי אמרינן כל דאין ראוי' מדרבנן מקרי א"ר מדאורייתא ויש לנו אריכות ג"כ בדוכתא טובא בענין ושורש דבר זה, ונ"ל הכא נמי שאין איסור מיעוט רק מדרבנן משום גזירה דמחזי כמתקן תלי' בפלוגתא דר"מ ור"י לר"מ ראוי' מדאורייתא הוא ולא נדחה רק מדרבנן וראוי מדאורייתא מקרי וכיון שלא נדחה לעולם מדאורייתא חוזר ונראה אפי' הי' נראה מעיקרא וש"ס דקאמר תפשוט מהכא הי' יוכל לדחות שאני הכא דמדאורייתא לא נדחה ומתני' מני ר"מ אלא דקאמר דגם לר"י לא נפשט רק כשנדחה מעיקרא ואגב השמיענו דיש חילוק בין נדחה מעיקרא לנראה ונדחה וכן דרך ש"ס בכמה מקומות דיוכל לדחות בלא"ה ודחה באופן אחר כדי להודיע לנו אגב דין אחר, ועוד ויותר י"ל דמתני' ע"כ ר"י היא מדקתני ואם מיעטן כשר ומתרץ דקמ"ל דלא ילפי' לולב מסוכה לענין תעשה ולא מן העשוי ועיי' רש"י, וזה לר' יודא דס"ל דלולב צריך אגד, דלא מצינו מפורש מאן דס"ל הכי אלא ר"י, וש"ס בחד אב"א

דפליגו ת"ק ורשב"א בפלוגתא דר"י ורבנן, ור"י הוא מרא דהאי דינא, ועוד הרי קתני אין ממעטין ביו"ט ולא חילק בין אית לי' הושענא אחריתא ובברייתא פליגו דרשב"א כאבוה ס"ל ומתיר למעט באית לי', ות"ק ס"ל דאסור דס"ל דשא"מ אסור והוא ר"י דס"ל הכי, ושפיר מדייק הא מיעטן כשר ש"מ דאין דחוי, דלר"י לשיטתו כל שאין ראוי מחמת גזירה דרבנן אין ראוי' מדאורייתא ולא אמרינן כיון דמדאורייתא מחזי חזי הוי ראוי' מדאורייתא דבידו לעבור על דרבנן, וא"ש נמי דאין לומר דמתני' חנן המצרי היא דל"ל כיון דאדחי אדחי עיי' זבחים ל"ג, דהא מתני' ר"י היא דהוא מרא דהאי דינא דיש דחוי בקדשים, והא"ש להלכתא דפסק ריי"ף רמב"ם ורא"ש וטור וש"ע כר"מ בסוכה כיון דמדאורייתא מחזי משום איסור גזירה דרבנן סוכה הראוי' מדאורייתא היא וראוי לכל שבעה הגם דמדרבנן אינה ראוי' כר"מ וכסתם מתני', בדין הוא שלא חלקו בין אשחור מעיו"ט או ביו"ט כיון דמדאורייתא מחזי חזי לא נדחה מדאוריית' וראוי' הוא ויוצא אפי' מדרבנן כדקיי"ל גבי סוכה, ויש קצת ראי' לזה מדלא פשיט ר' ירמי' איבעי' דילי' מאין ממעטי', משום די"ל מתני' ר"מ ולא אסיק דמתני' ע"כ ר"י היא מב' הוכחות שכתבנו, שאלו הוכחות יוצאים משקלא וטרי' וקושית ופרוקא דסתמא דש"ס וזהו לא אסיק ר' ירמי', זה הנלפע"ד ליישב, והוא יישוב נכון המיישב דעת בעזרת החונן לאדם דעת:

ויש לעיי' בזבחים ר"פ התערובות דאמר רבא השתא דאמרו רבנן לא נקריב אם נקריב לא הורצה משום דנדחה א"ח ונראה ס"ל גם שאינו נדחה רק מחמת איסור גזירה דרבנן שמא יקח מן הקבוע א"ח ונראה צ"ל דס"ל כר"י בסוכה, אלא לפ"ז קשה מדמקשה על רבא שם ממתני' דקינן חטאות שנתערבה בעולה הא סתם מתני' ר"מ משום שאין ראוי' מדרבנן לאו דחוי הוא ואתי' האי סתמא כסתם מתני' דסוכה דס"ל כר"מ, וגם מה דהקשה אח"כ מר"א דמתני' דקאי בשחוטים י"ל כר"מ ס"ל, וצ"ע ויש לחלק דר"מ ג"כ לא ס"ל דכל שאין ראוי' אלא מדרבנן מקרי ראוי' מדאוריית' ויוצא אלא היכא דלא אמרי רבנן איסור לענין המצוה שלא יעשה אלא האיסור מצד אחר שאסור לעלות באילן שמא יתלוש וממילא סוכה זו אינה ראוי' מדרבנן כיון שאסור לעלות בזה ס"ל כיון דמדאוריית' מחזי חזי מקרי ראוי', אבל היכא דאמרו דרבנן דלא לעשות מצוה זו מד"ז והטילו איסור שלא לעשות מצוה זו כמו בהא דאמרו רבנן דלא נקריב מגזירה שמא יקח מן הקבוע ס"ל לרבא כיון דאמרו דלא נקריב אם נקריב לא הורצה כיון שעושה נגד דעת חכמים בענין זה עצמו כן י"ל, וי"ל עוד דרבא לטעמי' דל"ל לחלק בין בידו לאין בידו ס"ל כל דאמרו רבנן לא יקריב הוי דחוי הגם שי"ל בדרבנן דמקרי בידו לעבור על דרבנן לדידי' גם כשבידו דחוי מקרי, ומ"ש ביישוב הריי"ף היינו לפי דקיי"ל לחלק בין בידו לאין בידו שפיר דהא דאמרינן

כיון שאינו אלא מדרבנן מקרי בידו תלי' בפלוגתא דר"מ ור"י בסוכה אי מקרי ראוי' ועיי' ויש לעיי' עוד ולהוסיף דברים ותן לחכם ויחכם עוד:

ועיי' רשב"א סוכה בסוגי' דכ' דבע"ז של נכרי אחר שבטלו לא אמרינן דנדחה דהא גם קודם שבטל לא אמרו רק לכתחלה לא יטול ובדיעבד יצא וע"י מה שלכתחלה לא יטול לא נדחה, ויש לעי' בסוגי' דזבחים דאמר רבא כיון דאמרו רבנן לא נקריב וכו' משום דחוי והא לא אמרו רבנן רק דלא נקריב ואם נקריב כשר ממילא ליכא דחי' וסברת רשב"א נראה מדמקשה ש"ס על רבא והא רבא שפיר קאמר דנדחה כמו בכ"מ דא"ח ונראה בקדשים ותקשי על מתני' ור"א גופא ולא על רבא מזה נראה דרצה להוכיח נגד רבא דכל שאינו רק לכתחלה ליכא דחוי אלא הא מתרץ מתני' ור"א דלא תקשי על רבא קשה הא לאמת נתקיימו דברי רבא הגם דל"א רק דלא יקריב לכתחלה וצל"ע כעת:

והדרינן למקום שיצאנו משם ביישוב רי"ף ורמב"ם ודכוותי' דס"ל דאפי' אשחור ביו"ט חוזר ונראה דקיי"ל כר"מ ומדאורייתא ליכא דחוי, א"ש נמי הא דלא חלקו בין אשחור בעיו"ט והי' לו פנאי לתקן ולא תיקן דדחי' בידים ובין אשחור בעיו"ט סמוך ליו"ט דלא הי' לו פנאי למעט ולתקן, דל"מ אפי' בידו כמ"ש, כיון דלא נדחה רק מדרבנן ומדאורייתא חזי וגם דחי' שדחה בידים לאו נדחה רק מדרבנן לאו דחי' הוא מדאורייתא אבל במק"א היכא דמדחי' בידים ונדחה מדאורייתא גם כשיש בידו לתקן ונדחה מעיקרא אינו נראה אח"כ ועיי':

שבתי וראיתי דלרא"ש לא יתכנו דברינו ואינו מן היישוב לפי דרכינו כיון דלא נדחה רק מדרבנן וזה לפי דס"ל לרש"י ותוס' דאין ממעטין רק משום שבות, אבל ראה זה מצאתי ברא"ש שבת פ' הבונה ק"ג דס"ל דמלאכה דאורייתא היא בלית לי' הושענא אחריתא לכ"ע ובאית לי' לר"י מדרבנן אסור למעט גזיר' שמא תתקלקל אחריתא ועשה איסור דאורייתא למפרע ולר"ש ליכא למיחש כיון דסוף כ"ס בשעת מעשה לא הוי פ"ר עיי"ש, ולרא"ש לשיטתו דדאורייתא הו"ל לחלק דבאשחור ביו"ט פסול:

והנה הפ"י כ' ליישב דסוגי' ש"ס אזיל לרבא דס"ל גם בידו מקרי דחוי ואנן קיי"ל כר"א גם באשחור ביו"ט חוזר ונראה משום דבידו למעט באיסור, הנה דבריו יתכנו אם אין במיעוט רק איסור דרבנן י"ל דבידו הוא, ותוס' ס"ל דל"מ רק קצת בידו וכ"כ הר"ן והוא מוסיף והולך דמקרי בידו ממש גם בנראה ונדחה חוזר ונראה מה"ט, ולו יהיבנא לי' דכדבריו כן הוא, היינו אם ליכא רק איסור דרבנן אבל אם מתקן מנא ממש בוודאי א"א לומר דבידו הוא לעבור איסור דאורייתא, ועיי' תוס' פ"ק דחולין גבי חמץ של ע"ע כיון שאסור להחליף ליכא דמים לחמץ בפסח דאין בידו לעבור למכור ולהחליף, וגם לרש"י

דס"ל דאם חליפי' מותרים הו"ל דמי' שיאמר שהי' מחליפו באיסור והפסידו, אבל מודה רש"י דלענין מצוה לא מקרי בידו שיעבור על איסור דאוריי' שלא מקרי נדחה משו"ה הא ודאי ליתא וא"כ הרא"ש דס"ל דאיכא מלאכה דאוריית' בל"ל הושענא אחריתא לא הועיל הפ"י בדבריו כלום דהא לא כ' הרא"ש דוקא באית לי' הושענא אחריתא:

אלא גם תי' הטו"ז לא א"ש ולא מעלה תרופה ליישב שיטת הרא"ש, דהא הרא"ש במ"ק כ' דבמצות ג"כ לפעמים יש דחוי ומכסוי אין ראי' דבידו הוא הרי מפורש כ' דנראה ונדחה יש דחוי ומ"ש הט"ז דנקטי' כר"פ הרי הרא"ש כ' דמכסוי ליכא ראי' דבידו הוא, וממילא דהדרא הקושי' על הטור ג"כ דמסתמא בשיטת אביו אזיל במ"ש במ"ק, ותמה אני על הט"ז שנעלמו ממנו לפי שעה דברי הרא"ש במ"ק וביו"ד סי' שצ"ו ראם חקרם ודרשם, ובאו"ח נפלאו ממנו והיא תמיה קיימת על הט"ז לפי דרכו ועל הפ"י לפי דרכו:

ומה שתי' עוד הפ"י ויצא לחדש מה שלא שערום אבותינו רבותינו הראשונים ז"ל דמדאוריית' בוודאי אין דחוי כלל אצל מצות דבקדשים קרא כתי' ולא ילפי' מיני' למצות וסוגי' ש"ס קדמא ואזלא מתחילה ועד סופה אם מדרבנן יש דחוי ולא אפשט' והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא אלו דבריו ז"ל, הנה במה דפשיט' לי' דאזלינן מספיקא להקל ככל ס"ד להקל כבר הארכנו באות א' דיש לעיי' בהך מלתא טובא, אבל עיקרן של דברים שחידש דלא מיבעי' ולא אפשטא רק אי מדרבנן יש דחוי אין להם מקום בסוגי' דא"כ איך מקשה ותפשוט מדר"פ ממתני' דחולין ואי איבעי' דר' ירמיה אם יש דחוי מדרבנן והיינו לחומרא דלא יצא מדרבנן ומדאוריית' יצא דאין דחוי לא נפשוט מדר"פ כלום דבמתני' קתני חייב לכסות דמדאוריית' ודאי א"ד אצל מצות וחייב לכסות לקיים מצוה דאוריית' וע"כ צ"ל דס"ל למקשן ותפשוט איבעי' דר' ירמיה אם יש דחוי מדאוריית' ודברי פ"י נפלאו ממני:

ושמתי אל לבי לקיים דבריו במקצתו גברא רבה גבר בגוברין דיהודאי אמר מלתא מצוה לקיימן, ומצאתי להם מקום דוודאי עד דלא נחית לחלק בין נראה ונדחה לנדחה מעיקרא במצות סובב הולך ושקיל וטרי אי יש דחוי מדאוריית' במצות אי ילפי' מצות מקדשים או לא ילפי' ומקשה תפשוט מדר"פ והוצרך לדחוק דר' פפא גופי' מיבעי' לי', או דר"פ אמר זאת אומרת מספק או דר"פ במוחלט אמר ז"א ור' ירמיה מיבעי' לי' ומספקא לי' במתני' אבל אין לחלק ולומר נראה ונדחה ילפי' מקדשים מדאוריית' א"ח ונראה ונדחה מעיקרא לא ילפי' מקדשים מ"ש מאן פליג לן או דילפי' מקדשים ואפי' נדחה מעיקרא כמו בקדשים או דלא ילפי' כלל מקדשים, ומובן קצת בזה סגנון סתמא דש"ס הא מיעטן כשר אי דאשחור מאתמול תפשוט נראה מעיקרא וכו' ואי דאשחור ביו"ט

תפשוט נראה ונדחה וכבר הבאנו לעיל דקשו בסגנון ש"ס טובא, ולמ"ש י"ל דבכל צד או דמתני' באשחור מעיו"ט או ביו"ט נפשוט א' מחבירו דמדאוריית' אין לחלק ואי מתני' באשחור מעיו"ט ומפורש במתני' ונפשט נדחה מעיקרא דלא הוי דחוי, ממילא ידעינן ג"כ דנראה ונדחה ג"כ לאו דחוי, ואי מתני' דאשחור ביו"ט מפורש דנראה ונדחה לאו דחוי בוודאי נשמע דכ"ש אשחור בעיו"ט, וגם אי לאו כ"ש הוא מ"מ ממילא נשמע כיון דלא ילפי' מקדשים נראה ונדחה ה"ה נדחה מעיקרא, ומסיק לעולם דאשחור מעיקרא ותפשוט נדחה מעיקרא, אבל אשחור ביו"ט דחוזר ונראה לא תפשוט היינו ודאי נפשוט דמדאורייתא בשום צד לא נדחה, אבל יש ספק דלמא מדרבנן אמרו דא"ח ונראה וי"ל דוקא בנראה ונדחה גזרו אומר דא"ח ונראה, ומתני' דאשחור מאתמול בנדחה מעיקרא דקיל מסברא לא אמרו דומי' דקדשים כ"כ לא אמרו בי' מלתא דהוי דחוי, והרווחנו עוד דא"צ לומר דר' ירמיה בדר"פ מספקא ליה ולר"פ פשיטא ליה לא נפשוט רק דמדאוריית' אין דחוי וחייב לכסות מדאוריית' ור' ירמי' מספקא לי' אי מדרבנן יש דחוי:

וע"פ דברינו אלו הרחיב ה' לנו ובאנו אל שערי בינה להבין מה שכ' רש"י באיבעי' דר' ירמי' וז"ל יש דחוי אצל מצות כלומר נוהג' תורת דחוי אצל מצות כמו שנוהג' אצל קרבנות דאם נראה ונדחה משנשחטה אמרת ידחה וכו' ה"נ כשנקטם תו לא הדר חזי' וכו' והשתא לא דייק בין נראה ונדחה עכ"ל, וכבר הבאנו לעיל שנתקשה הכפ"ת במ"ש רש"י והשתא לא דייק בין נראה ונדחה ובין דחוי מעיקרא, גם צריך להבין מה שהאריך רש"י כ"כ כלומר נוהגת תורת דחוי כמו שנוהגת אצל קרבנות, ולמ"ש כל דברי רש"י צריכים, דרצה במ"ש כלומר אי נוהגת כמו בקדשים, דלא נימא דהאיבעי' רק אם יש דחוי במצות מדרבנן אלא דמיבעי אם יש דחוי כמו בקדשים דילפי' מקרא או לא והוכרח רש"י לפרש כן דאי תימא דמיבעי לי' אי יש דחוי מדרבנן לא פשיט לי' מדר"פ דמדאוריית' ודאי אין דחוי וחייב לכסות מדאורייתא אבל מדרבנן מיבעי לי' אפילו נדחה מעיקרא וע"כ דס"ל דר' ירמיה מדאוריית' מיבעי ל', וקשה לרש"י הא למסקנא דדייק ממתני' ומחלק בין נרא' ונדחה לנדחה מעיקרא וע"כ לאו מדרבנן יצא לחלק, דמדאוריי' אין חילוק כמ"ש, או דילפי' מקדשים או לא ילפינן ועכצ"ל דבנראה ונדחה לא אפשט אולי מדרבנן א"ח ונראה א"כ י"ל גם באיבעי' דרבי ירמיה דמיבעי ליה רק מדרבנן אם יש דחוי ואיך פשיט ליה מדר"פ, וזה כ' רש"י והשתא לא דייק בין דחוי מעיקרא לנראה ונדחה דהמקשן ותפשט לא דייק ולא יצא לחלק כי ס"ל דר' ירמיה מיבעי לי' מדאוריי' אי יש דחוי או לא וליכא חילוק ממילא בין נדחה מעיקרא ולכן מקשה תפשוט מר"פ ודברי רש"י צריכים וכל דברי רש"י קיימים וצריכים להאמר, והוא ישוב נכון, בעזרת ה':

וע"פ דברינו אלו יעמדו דברי פ"י למסקנא דמחלק בין נדחה מעיקרא דנפשט ונראה ונדחה דלא אפשט לא נשאר מקום ספק רק אי מדרבנן א"ח ונראה, וכן היה איבעי' דר' ירמיה, וכיון דמדאוריית' יצא רק מדרבנן לא יצא אזלינן בספיקו להקל ועיי' בכ"ז:

אלא כ"ז אין שווה לנו בראותי מ"ש הרא"ש שלהי מ"ק דקטן שהגדיל תוך ז' א"צ להתאבל דנדחה ואין בידו, לפמ"ש דלאמת מדאוריי' ודאי אין דחוי א"כ מחוייב להתאבל הגם דאבילות דרבנן ויום ראשון גם למ"ד דאוריית' והוא ביום המיתה כבר עבר וחלף לו, מ"מ אם מדאוריית' אין דחוי במצות והספק רק אם מדרבנן יש דחוי והיינו להחמיר אבל לא אמרו בו דבר להקל ואפי' בדבריהם לומר יש דחוו דפטור מלקיים מצוה דדבריהם דלהחמיר אמרו ולא להקל ואיך כ' הרא"ש דפטור מלהתאבל ועוד מ"ש דמכסוי אין ראי' דבידו הוא הא מכיסוי בלא"ה אין ראי' דמדאוריית' מחוייב להתאבל דמדאוריית' בוודאי אין דחוי וע"כ צ"ל דס"ל לרא"ש דמדאורייתא מספקא ליה למסקנא אם יש דחוי:

ולפי שהסברנו פנים מסבירות לדברי פ"י מדמחלק סתמא דש"ס בין נדחה מעיקרא לנראה ונדחה מוכח דלא ילפי' מקדשים אלא מדרבנן, וקשה זה לרא"ש דס"ל ע"כ דמדאורייתא אפשר דיש דחוי, וי"ל דרא"ש ס"ל עפמ"ש הפ"י עוד דסוגי' אזלא לרבא דלא ס"ל לחלק בין בידו לאין בידו, ועשינו לו סמוכים והוציאנוהו מן הדוחק שיש בדבריו והעלינו דרא"ש הכי ס"ל ע"כ ולאמת לא נפשטה ממתני' אפילו נדחה מעיקרא דלא הוי דחוי די"ל משום דבידו וכאשר נכתוב לקמן אי"ה די"ל גם לשיטת הרא"ש בשבת דמלאכה דאורייתא י"ל דבידו הוא, וכיון דלא אפשט' ממתני' דנדחה מעיקרא לא הוי דחוי, שוב איכא למיבעי' אם יש דחוי אצל מצות מדאוריית' כמו בקדשים בין נראה ונדחה ובין נדחה מעיקרא וכיסוי שאני משום דבידו ואם מיעטן כשר משום דבידו וא"ש דכ' הרא"ש דקטן פטור דמדאורייתא אפשר יש דחוי, וע"פ שבארנו דבריו באות ג', עוד י"ל דס"ל לרא"ש דכל שאמרו רבנן דלא יצא גם מדאוריית' אינו יוצא עיי' זה תוס' סוכה ג' ע"א סוף ד"ה דאמר לך היכא דב"ה מחמיר מדרבנן משום גזירה אפי' מדאורייתא אינו יוצא ע"ש היטב:

והה"נ כיון דאמרו רבנן דיש דחוי מדאוריית' אינו יוצא ולכן פטרו לקטן להתאבל ויש לחלק דב"ה גוזר אומר שמא ימשוך אחר שולחנו ואם ימשוך לא קיים המצוה מדאוריית' לכן חזקו דבריהם דא"י מדאוריית' דאל"ה עדיין יעשה כן כיון שיוצא מדאוריית' ויש לחוש שמא ימשוך ולא יצא לכן אמרו דלא יצא מדאוריית' ויש כח בידם לומר כן וברצון חכמי' תלי', אבל כאן כשאמרו יש דחוי ולא משום גזירה לתקלה רק שהחמירו בו כדמצינו בקדשים אפשר לא חזקו דבריהם דלא יצא מדאוריית' כיון דא"א לבוא לתקלה

שלא קיים המצוה מדאוריית', וא"ש מ"ש הפ"י בשיטת רי"ף ורמב"ם דליכא רק ספיקא דרבנן הגם שאמרו דפסול מ"מ מדאוריית' יצא י"ח וליכא רק ספק דרבנן אי יצא מדרבנן או לא, אבל הרא"ש ע"כ ס"ל או דמדאוריית' לא יצא, או דס"ל כמ"ש בדרך ראשון דס"ל להלכתא הדר הספק אם מדאוריית' יש דחוי אצל מצות א"כ נעקר יישובו לשיטת הרא"ש דפסק גם באשחור ביו"ט דחוזר ונראה ועיי':

ולכן אנו אין לנו אלא יישוב הב"י דבאית לי' הושענא אחרית' להלכת' ליכא איסור למעט דהוי בידו וליכא דחוי אפי' לית ליה כמו שביאר הכפ"ת דברי הב"י ויישוב זה א"ש גם לרא"ש, ואחר התבוננת מעט שבתי וראיתי גם דברי ב"י לא מעלי' ארוכה, לפמ"ש כבר לעיל דקש' על הב"י מסוגי' דזבחים דלא מקרי בידו מה שהיה יוכל להמציא לו אחר והצלנו בית יוסף מהשגתינו שצרפנו עמו דגם בל"ל איכא בידו קצת לענין נדחה מעיקרא, אלא בנראה ונדחה ל"מ בידו קצת כזה אבל חזי לצרופי עם קצת בידו להביא לו אחרת שיהיה מותר לגמרי וכ"ז לפי דס"ל לרש"י ותוס' דאיסור למעטן ביו"ט דרבנן איכא בידו קצת למעט באיסור אבל לשיטת רא"ש שבת כל דל"ל הושענא אחרית' לכ"ע איסור דאוריית' ובאית לי' לר"י איסור דרבנן ולר"ש ליכא איסור כלל, לפ"ז אין לצרף באית ליה דבידו קצת דכל שיש איסור דאורייתא בוודאי אין סברא דהוי בידו קצת לעבור איסור דאוריית':

והנה טרחתי ויגעתי למצוא מקום יישוב אשר יתכן גם לרא"ש ומצאתי דיש לקיים יישוב הב"י ויישוב הפ"י בדרך א' מן הדרכים אשר הלך לבא למקום יישוב והוא מ"ש דסוגי' אזלא דגם במה שבידו יש דחוי, ולאמת ליכא חילוק אפי' דאשחור ביו"ט אין דחוי דבידו למעט באיסור מועט גם בנראה ונדחה, וי"ל גם לרא"ש דס"ל דלמעט ביו"ט מלאכה דאוריית' היא מ"מ בידו מקרי וכ"ש לדס"ל דדרבנן הוא דגם בנראה ונדחה י"ל דבידו ממש מקרי, ואומר בוודאי לאו בידו מקרי וכ"ש שיעבור על איסור דאוריית' וגם לעבור איסור דרבנן רחוק הוא שיהיה מקרי בידו קצת וכ"ש בידו ממש דסתמא לא יעבור על איסור ואין ביד ישראל לעבור איסורים אפי' דרבנן ואינו עומד לכך וסתמו בחזקת כשרות, אלא זה שעבר ומיעט באיסור הרי לפנינו שעובר איסור זה במזיד ואינו חש לקמחא, או דשוגג הוא וא"י שאסור למעט וכיון שעשה זה ותיקנו אגלאי למפרע כי עומד לעשות מעשה זה וכמו שעושה עכשיו היה בידו לעשות תחילה מיד כדאשחור ביו"ט או מעיו"ט ונכנס יו"ט ולא נדחה מעולם, וש"ס דאמר נראה ונדחה לא תפשוט אזיל למאן דס"ל כשבידו ג"כ איכא דחוי כמ"ש פ"י, ולתי' ב"י י"ל דמ"מ ל"מ בידו כ"כ

אלא קצת דחוי ומצטרף להלכתא הואיל ואי אתרמי ליה הושענא אחריתא וא"ש יישוב של ב"י ופ"י כל אחד לדרכו גם לשיטת הרא"ש ועיי':

ויש נפקותא רבתי לדינא היוצא מדברינו דוקא כשמיעטן הוא באיסור הו"ל למפרע בידו, אבל כשלא מיעטן הוא רק נתמעטו או נשתנו משחור לירוק מעצמן או מיעטן נכרי וקטן לא הדר ומתכשר כדאשחור ביו"ט דלאו בידו הוא למעט באיסור רק כשעשה כן לבסוף בעצמו כדכתיבנא:

ויש לנו ראיה מוכרחת ראיה מהימנא לדברינו ממה דצל"ע טובא על רא"ש מ"ק דכ' שם דבאשחור ביו"ט פסול וסתר שיטתו ממ"ש בסוכה דאם מיעטן כשר וסתם ולא חילק בין אשחור ביו"ט או בעיו"ט ש"מ דס"ל דגם אשחור ביו"ט כשר וצריך לא' מן היישובים שנאמרו בזה יהיה איזהו שיהיה עכ"פ הכי ס"ל וסתר שיטתו במ"ק וצלע"ג והתמיה קיימת דלא חלו ולא הרגישו בזה:

והאיר ה' עיני והרגשתי עוד בדבר דבעי יישוב במ"ש הרא"ש במ"ק אשחור ביו"ט והוריקו ביו"ט פסול ודבר הנרגש הוא דשינה וכ' הוריקו ובמתני' ובסוגי' ש"ס איירי שמיעטן הוא ולא איירי בהוריקו מאליהן ובסוכה כ' הרא"ש דאם מיעטן ולא כ' והוריקו, מן כל זה אנו מוכרחים לדברינו דלא מקרי בידו למעט באיסור רק כשעושה לבסוף מעשה זה באיסור אבל כשנעשה ע"י אחר או נשתנה מעצמו לא מקרי בידו משום שהיה אפשר לעשות בידים באיסור, והא"ש דלא סתרו פסקי הרא"ש דבסוכה סתם דאם מיעטן כשר אפי' אשחור ביו"ט כיון דעשה באיסור הו"ל בידו וע"ד שכ' הב"י בצירוף בידו למעט הו"ל בידו או כמ"ש פ"י דלאמת כל דהו"ל בידו מהני, וכ"ז אי עביד בעצמו באיסור, אבל במ"ק דייק וכ' דהוריקו פסול היינו שהוריקו מאליהן פסול ול"א הואיל שהי' בידו למעט בידים כיון דלא עשה איסור לבסוף ל"מ בידו ושיוריקו מאליהן לאו בידו, וכ' לפי סוגי' דסוכה כן הוא דשם מבואר דיש דחוי בשנדחה מעיקרא, אלא דסוגי' אזלא אי בידו ל"מ, ולאמת דמהני מיעטן כשר והוריקו פסול והנה יגענו מצאנו להביא שיטת הרא"ש למקום יישוב וכל דבריו מדוקדקים שבעתים מזוקקים, בעזרת ה"ית:

ו) אחר שבארנו באר רחובות ביאור שיטות והפוסקים, נבוא להעלות לדינא פירות הנושרים מדברינו חדשים וגם ישנים:

א) שיטת תוס' רשב"א ור"ן דלא אפשט' אבעי דר' ירמי' בשנדחה מעיקרא ואין בידו כלל, אבל כשיש בידו קצת ואפי' באיסור דרבנן לא נדחה, ונראה ונדחה אפי' בידו ויש בו, איסור דרבנן לא אפשט', ומ"מ מידי ספיקא לא נפקא אפי' אין בידו כלל, ובארנו

לפע"ד גם מי"ט ראשון ואילך ג"כ לא יטול כיון דאתחזק בחיוב מצוה, ואם ל"ל אחרית' לצאת בוודאי יטלנה כדי לצאת מספק שמא אין דחוי אבל לא יברך מספק כנ"ל:

ולענין מצות כסוי ס"ל לתוס' דלאו בידו הוא כיון שאינו מחויב והעלינו דוקא כשנתגלה מאליו, אבל כשגילה הוא י"ל דבידו מקרי דסופו מוכיח על תחלתו דרוצה לקיים המצוה הגם שאינו מחויב, והמג"א סי' תקפ"ו ופר"ח יו"ד סי' כ"ח ס"ל דאינו מברך מספק, ואני בעניי כתבתי דאינו דומה לכוי, מ"מ לא מפני שאינו נדחה נעשה מעשה נגד המג"א ופר"ח, אבל בשגילה בעצמו דיש ג"כ סברתי דמחויב מוודאי, וגם אם הוא ספק נ"ל דיברך בצירוף שניהם יחד יש לסמוך לברך לפע"ד, וכוי ששחט וכסהו הרוח הגם דאיכא ס"ס מ"מ צריך לכסות כיון שלא באו ב' ספיקות בב"א:

ב) שיטת הרא"ש שלהי מ"ק ס"ל דבנראה ונדחה יש דחוי דלא אפשט' כבש"ס סוכה והעלתי דס"ל דממתני' לא נפשט' דאין דחיי, אבל מדמבעי לר' ירמי' דוקא בנדחה מעיקרא משמע דבנראה ונדחה פשיטא לי' דיש דחוי ודן הרא"ש מיני' דגברא הנדחה אפי' נדחה מעיקרא דיש דחוי מוודאי ולא מספק ואפי' איכא עוד ספק שמא הי' גדול בשע' שמת לו מת מ"מ א"צ להתאבל דליכא ס"ס דוודאי יש דחוי לגבי' מכח מ"ש תחלה בפשיטות דגברא ודאי נדחה ולא דמי למצוה הנדחית ומשום מ"ש אח"כ דנחית דרגא ממצות, וכן בדחיות המצות נראה ונדחה בוודאי יש דחוי ואין לעשות ס"ס ופשיטא דגם ביוט"ש לא יצא דוודאי הוא, אבל נדחה מעיקרא ספיקא הוא, ויש לעיי' ביט"ש כמ"ש באות א', ולענין כסוי ס"ל דהוי בידו ומוודאי חייב לכסות ופשיטא שצריך לברך, ובכוי כה"ג אפי' לדסוברים שב' ספיקות שדנו כבר על ס"א מצטרף לס"ס עי' יו"ד סי' ק"י וב"י וד"מ סי' כ"ז, מ"מ חייב לכסות דליכא רק ספק א' דבידו הוא, ואפשר לומר דלא ס"ל לרא"ש דבידו לכסות מקרי הגם שאין מחויב לכסות מ"מ בידו כיון דאם מגלהו יקיים מצוה ודאית וראוי' ונכון שיגלה ויכסה כיון שהי' מתחלה עליו חיוב מצוה ודאית אבל בכוי דלא הי' עליו חיוב ודאי רק מספק כיון שכסהו הרוח לא צריך לגלות כדי להכניס עצמו לספק מצוה דלא אתחזק בחיובה ולאו בידו מקרי כן יש לומר באפשר:

ג) שיטת מהר"מ מר"ב דנפשטה האיבעי' אפי' בנראה ונדחה ואין בידו ממתני' ור"פ דכסוי וס"ל כתוס' דכסוי לאו בידו הוא ור"פ מפשט פשיטא לי', ובארנו וישבנו שיטתו עפמ"ש דאם גילה בעצמו בידו מקרי כיון שעשה לבסוף מעשה זה, ועפ"ז נפשטה האיבעי', וס"ל דגברא הנדחה ג"כ אין דחוי ולפי שבארנו דהרגיש דגברא גרע בנחית דרגא אפשר דס"ל בנראה ונדחה יש דחוי בגברא:

ד) שיטת הרי"ף ורמב"ם בנראה ונדחה ובנדחה מעיקרא אינו מבואר אי ס"ל כתוס' רשב"א ור"ן דלא נפשט' האיבעי' או דס"ל דנפשט' מכסוי דאין בידו הוא כשיטת מהר"מ מר"ב, ולפמ"ש הט"ז בישוב הרי"ף ורמב"ם מוכח דס"ל דנפשט' האבעי מכסוי, ולתי' הב"י ושל פ"י ומ"ש אני בעניי אנחנו לא נדע שיטתם בזה, וכן לענין נדחה מעיקרא אפשר דס"ל דלא נפשטה לאמת ממתני' דאין ממעטין די"ל שאני התם דבידו:

ה) שיטת המחבר כשיטת הרא"ש דהרי ביו"ד סי' שצ"ו קבע להלכה כשיטת הרא"ש שלהי מ"ק, ובסי' ש"מ לענין הבדלה פסק כמהר"מ מר"ב העלינו יישוב נכון לחלק בין הבדלה דבידו הוא עיי' אות ד' באורך וברוחב הרחבת דברים בדין אונן אם עבר וקרא ק"ש או עשה מצוה אם יצא:

ו) העלתי מכח פלפול של הלכה דהיכא דאדחי' בידים אפשר אפי' אי נדחה מעיקרא או גם נראה ונדחה חוזר ונראה כל דאדחי בידים ואפי' בידו אפשר דהוי דחוי וצ"ע לדינא:

ז) הראנו לדעת כי יש מקום לומר למסקנת הש"ס דמדאורייתא בוודאי אין דחוי אצל מצות והראנו פנים מסבירות לכך מתוך הסוגי' ופי' רש"י, ומ"מ בוודאי לא להקל אמרו דיש דחוי אלא להחמיר, ואפי' במצוה דרבנן לא אמרי' דפטור אחר שנדחה, גם בארנו דאין להקל באיבעי' דלא אפשט' משום ספק דרבנן להקל חדא דכמה שיטות ס"ל דלא אזלי' להקל בדרבנן היכא דנשאר בתיקו וכ"ש היכא דאיבעי' דלא אפשט', ועוד דאתחזק בחיוב המצוה, ואין ספק מוציא מידי ודאי:

ח) העלינו מתוך דברי הרא"ש מ"ק וסוכה דאשחור ביו"ט דפסק דחוזר ונראה דוקא כשמיעטן הוא בעצמו בידים, אבל הוריקו או מיעטן נכרי וקטן וכדומה א"ח ונראה ואפי' בנדחה מעיקרא י"ל כן ומ"ש הרא"ש ביו"ט אשגיר' לישנא דש"ס הוא, או ט"ס הוא, ומדרא"ש ס"ל הכי מהיכי תיתי לעשות פלוגתא בין ראשונים שלא מצינו, מסתמא גם רי"ף ורמ"בם הכי ס"ל, והוא דין מחודש משלנו ומלתא דמסתבר הוא:

ברוך מקבץ נדחי ישראל, חוזרים ונראים בבנין אריאל, וברוך הנותן ליעף כח להגות בתורת יקותיאל, וברוך אל עליון גומר עלי בעט סופר מהיר כאור בוקר ליום ג' שנכפל בו כי טוב, לסדר ויברך אותו שם. שנת לא תאונה אליך רעה לפ"ק פה פ"ב יע"א:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכב

שמואל בקוראי שמו, איש צדיק מתהלך בתומו, ידיו לו רב, בחוקי חורב, ה"ה בן אחותי תלמידי חביבי הרב הותיק מלא עתיק, חרב פיפיות בידו ללחום במלחמתה של תורה, המאוה"ג כש"ת מו"ה שמואל עהרענפעלד נ"י אבדק"ק סיקס יע"א:

ביום טוב של חג כשהיינו בטוב לב לשמוח לפני ה' הוספת לנו שמחה וגיל, כאשר קבלתי שורותיך הנעימים כתובים על הגויל אשר בהן לבי גיל יגיל בכפלים, באשר בשרתני שתים, מעמד ומצב בריאות אמך אחותי הצדקת א"ח מ' הינדל תי', ומעמדך ומצבך הטוב החיים והשלום, גם מצדינו הטוב תקבלו כה יתן ה' וכה יוסיף לנו כח ועצמה למען שמו ותורתו, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ויראנו בתורתו נפלאות ויעשה עמנו לטובה אות:

והנה ראיתי במכתבך ראי' שני' מדברי סופרים, דברים היוצאים ממשה ספרא רבה דישראל בספרא דבי רב רבנן כבוד קדושת אבא מאוה"ג זצ"ל מ"ש ע"ד אגב בח"ס חיו"ד ססי' פ"א שיש לנהוג בחג שחל בשבת להוציא הלולב והמינים בתוך מעל"ע מן המים שלא יופסלו ע"י כבישה, ורבים ראו וכן תמהו דלא נמצא ענין כבישה רק בדבר מאכל לענין או"ה, ולענין מצוה באתרוג דהוא דבר מאכל, אבל בלולב ומינים באגודה אחת אין טעם וריח שיפסול בהם כבישה או בישול, ועכשיו הראה לך אחד מתלמידנו הרבני האברך המופלג בתו"י מו"ה אליעזר בלום יחי', כי תמיה זו תמיה של קיימא היא לדורות כי באה בדפוס בפתחי תשובה החדשות סי' פ"ז, והוא גילה לך סוד זה כי רבים הקמים מאז בתמיה רבה, ואתה מזקנים התבוננת וטרחת לקיים מילי דאבוהא אבוהון דכולהון ת"מ תורת משה אבינו רועינו רבינו זצ"ל ונפשך איותה לשמוע דעתי בזה, ולהיות כי גם בעיני יפלא, והנני מוסיף הפלא ופלא שלא עוררני עד הנה אדם על זה, שמתי עיני ולבי עד"ז בי"ט בין הפרקים ובין גברא לגברא, להתבונן כל האפשר, גברא רבה אמר מלתא, בוודאי מכוין לדינא הוא אלא שטעמו נעלם מאתנו, וצריכים אנו לטרוח למצוא טעם, גם אם אינו לשבח כ"כ וטרם אענה בדין זה שלפנינו אבאר קצת ענין פסול כבישה ובישול לענין מצוה:

הנה שלשה אני יודע דפוסל מבושל וכבוש לענין מצוה, למצות מרור ומצה ואתרוג, א) ולענין מרור מקורו פתוח במתני' דפסחים ל"ט ע"א ושם נאמר בפרט' אבל לא כבושי' ולא שלוקי' ולא מבושלי', וכן הוא בברייתא שם ע"ב, ובברייתא מפרש טעמא בזה הכלל כל שיש בו טעם מרור יוצאים בו וכל שאין בו ט"מ אין יוצאים בו, וכ' רש"י במתני' כבוש בחומץ שלוקי' מבושלים הרבה מאוד עד שנמוחו, ומבושל כדרך בישול, וכ"כ

תוס' לקמן ע"ב בברייתא דשלוק ע"כ יותר ממבושל דאל"ה הוי זו ואצ"ל זו, וכ' המג"א סי' תע"ה דמ"ש רש"י כבוש בחומץ לשיטתו אזיל דס"ל דאין כבוש כמבושל רק בחומץ וציר, אבל לפי דקיי"ל דכבוש במים מעל"ע ג"כ כמבושל גם כבוש במים מעל"ע א"י בו, והחק יעקב חולק עליו דמים אין מבטלי' מרירות המרור ומביא ראי' לדבריו דאי כבוש במים הו"ל כבוש ושלוק ומבושל זו ואצ"ל זו והא תוס' כ' דשלוק ומבושל זו וצ"ל זו, בוודאי רחוק לפרש תחלתו כבוש ושלוק ע"ד זו ואצ"ל זו, ושלוק ומבושל ע"ד זו וצ"ל זו, וע"כ דכבוש דוקא בחומץ דמפיק טעמו, ושלוק ומבושל אפי' במים מפיק טעמא, וכ"כ בתשובת פנים מאירות ומביאו מחצית השקל שם ומוסיף ראי' מברייתא כללו של דבר כל שיש בו וכו' לאתויי כבוש במים, ונ"ל לחזק דבריהם מדברי תוס' עצמן דהעמידו דבריה' על ברייתא דשלוק ע"כ יותר דלא להוי זו ואצ"ל זו ולא העמידו דבריהם על מתני' דקתני שלוק ומבושל, והוא דקדוק עצום, ונ"ל דבאמת מצינו לפעמים במתני' ובברייתא דקמ"ל ע"ד זו ואם אפשר לפרש ע"ד זו וצ"ל זו עדוף מ"מ אין להוכיח כ"כ דבר ודין מזה, ולכן לא העמידו תוס' דבריהם על מתני' דאפשר דקמ"ל ע"ד זו ואצ"ל זו, אבל בברייתא דקתני טעמא כל שאין בו טעם מרור, וכל שיש בו זיל בתר טעמא דאין לו טעם מרור ס"ל לתוס' דע"י כבישה במים יש לו טעם מרור. וזהו כוונת הברייתא כל שיש בו טעם מרור וא"כ רישא דברייתא בכבוש בחומץ והוי שלוק זו וצ"ל זו שוב ודאי אין לפרש שלוק ומבושל ע"ד זו ואצ"ל זו בחד ברייתא א"א לפרש מקצתו ע"ד זו וצ"ל זו ומקצתו ע"ד זו ואצ"ל זו וכ"כ החק יעקב ומחצית השקל בביאור יותר, והוכיחו תוס' שפיר דע"כ שלוק יותר ממבושל, אבל במתני' דלא קתני טעמא משום מרירות ולא קתני כללו של דבר לא מוכח כ"כ כנ"ל נכון, ומוכח כדינו של הח"י ופ"מ ועיי':

אלא מסתימת הש"ע דסתם וכ' כבוש ושלוק ומבושל ולא מפרש כבוש בחומץ, משמע דכל שהוא כבוש אפי' במים וכל חד כדינו במים מעל"ע ובחומץ כדי שיתננו ע"ג האור לפי שיטת המג"א סי' תמ"ז דלא כש"ך סי' ק"ה, ולש"ך שניהם חד דינא אית להו, אבל יש עוד כיבוש בציר דשיעורו כדי שיתנה ע"ג האור וכו' וסתם המחבר כבוש כ"א לפי שיעורו לענין איסור פוסל במרור דלא כחק יעקב ופ"מ, ואפשר דנראה לו כן מדקתני במתני' ובברייתא סתם כבוש ומחתינהו בשלוק ומבושל משמע דכולהון במים כמו שלוק ומבושל במים כן כבוש במים, ולרש"י דפי' כבוש בחומץ א"ש דלשיטתי' ליכא כבוש באיסורים רק בחומץ וציר וסתם כבוש בכ"מ הוא וסתמא כפירושו בחומץ, משא"כ לדקיי"ל בכ"מ כבוש במים ג"כ לא נראה לטוש"ע לפרש כאן בחומץ דוקא דמשמע דומי' דשלוק ומבושל במים כבכ"מ כן כבוש כבכ"מ ולדקדוק של הח"י דהו' זו ואצ"ל זו י"ל

דאם הוי קתני כבוש לחוד היינו מפרשי' כבוש בחומץ דמפיק טעמו ביותר ולא ידענו שלוק וכ"ש מבושל ולכן קמ"ל ולא שלוק ולא מבושל ע"ד זו וצ"ל זו ומאחר דקתני מבושל במשקל הזה ג"כ כבוש במים דכמבושל הוא ממילא נשמע דכבוש דקתני תחילה היינו אפי' במים דכמבושל הוא ודומי' דשלוק ומבושל שהוא במים, והוי כל מתני' ובריית זו וצ"ל זו דלולי דקתני שלוק ומבושל לא ידענו דכבוש אפי' במים, ולדקדוק מדקתני בבריית' כללא של דבר כל שיש ואין בו טעם מרור, אפשר י"ל ע"פ שיטת הש"ך סי' ק"ה דגם בחומץ בעי מעל"ע, וכן ודאי לא יחלוק הש"ך דחומץ חזק ממים אבל ס"ל דבכ"ז אינו כמבושל שיהיה בולע ומפליט ודין בישול לו רק במעל"ע, אבל מפיק טעם יותר ממים, וקמ"ל ברייתא בכללא של דבר דתלי' ביש ואין לו טעם מרור, דכבוש היינו במים ובעי מעל"ע, וקמ"ל בכללו של דבר אם מפיק טעמו כגון חומץ כהנ"ל הגם שאינו כמבושל מ"מ אם מבטל טעמו לפי מה שהוא א"י ידי מרור דבתר טעמא דמרור אזלי' דבעי טעם מרירות ממש, וא"ש ביותר לפי שהעלה החו"י והסכים עמו הפליתי רס"י ק"ה דוודאי מבליע ומפליט קודם מעל"ע לאט לאט אלא שלא נגמר כדי נתינת טעם עד כ"ד שעות עיי"ש, ויש לי דו"ד על דבריהם שיצאו להציל בזה דינו של האו"ה שתמה עליו הש"ך וט"ז דא"ל דתלי' זה בשיטת ר"ן ורשב"א, בטעם דנטלפ"ג בכלי שאינו פגום כ"כ עד שאין ראוי' לגר דמותר ובתשובה הארכתי, אבל הדבר בעצמותו שפולט ומבליע מעט מעט השכל מחייב, והא"ש מ"ש גם קודם זמן ושיעור דכבוש כמבושל מ"מ החומץ משנה טעם המרור ומבטל מרירותו ע"י שנבלע בתוכו הגם שאינו כ"כ בכדי נ"ט לאסור וזהו דקמ"ל הברייתא כן י"ל והוא דין חדש וצריך אצלי תלמוד עדיין ועיי':

ב) לענין לצאת ידי מצה במבושל לא נזכר במתני' אבל פלוגת' דתנאי דר"מ ור' יוסי היא בברייתא מובא בפסחים מ"א ולפי סוגי' דשם פליגו אם בישול מבטל האפי' אי מקרי לחם אחר הבישול כן פי' רש"י שם אבל בברכות ל"ח ע"ב ר"ן ס"ל דבהכי פליגו ומסקנת ש"ס דטעמא דר"י משום דבעי טעם מצה וליכא, ומ"ש רש"י שם דל"מ לחם היינו לר"נ ולמסקנא אין הבישול מבטל האפי', אלא משום דבעי טעם מצה, וכ' הרשב"א בחי' שם דוודאי ר"מ אינו חולק דבעי טעם מצה אלא דר"מ ס"ל דאין בישול מבטל טעם ור"י ס"ל דמבטל טעם, אבל במרור כ"ע מודים דבישול מבטל טעם מרור, והנה מ"ש דר"מ מודה במרור הוא מברייתא פסחים דקתני תחלה פלוגתא דר"מ ורבנן לענין יבשים ושוי' דיוצאי' כמושי' ולא כבושי' וכו' ומ"ש דפליגו אי בישול מבטל טעם מצה דחוק ורחוק שיפלגו במציאות שאפשר לברר ולעמוד עליו, ועיי' פ"י ברכות שרחוקים בעיניו דברי הרשב"א והנכון אתו, ונ"ל להמתיקם ע"ד שכ' רשב"א חולין פ' גה"נ בפלוגתא אי יש

בנידון בנ"ט הא אפשר לברר וכ' דלכ"ע לית ביה טעם הנרגש שאפשר לברר ע"י טעימה, ומאן דס"ל דיש בו בנ"ט היינו טעם קלוש ומאן דס"ל אין בגידי' בנ"ט אפילו טעם קלוש ליכא וכעץ בעלמא הוא עיי"ש, וי"ל כעין זה כאן דגם ר"מ ס"ל דבישול מבטל הטעם אלא דאינו מבטל טעם מצה לגמרי אלא שאינו נרגש לכל וקשה לעמוד על טעמו, ור"י ס"ל דמבטל טעם מצה לגמרי ואין בו טעם מצה כלל ודבר זה א"א ולכהפ"ח בקושי לעמוד עליו, ולעצמינו י"ל עוד דפליגו אם טעם קלוש גם שנרגש מקרי טעם או לא וכה"ג מצינו לענין נ"ט בנ"ט דנרגש ופליגו אי טעם קלוש כזה בעצמיותו טעם האוסר הוא או לא ועיי' ריטב"א שם, וכן צ"ל בפלוגתא דריחא מלתא דנרגש לכ"ע ופליגו אי דבר קלוש כזה אסור או לא, ומובן ביותר לפי המתקתינו דברי הרשב"א, או מ"ש לעצמינו בפלוגתא דר"מ ור"י, הא דבמרור לכ"ע במבושל אינו יוצא משום דמבטל טעם מרור ומ"ש מצה לכאורה נהפוך הוא מרור יש לו מרירות ולא נתבטל בקל כמו טעם של מצה, ולמ"ש א"ש דבמרור צריך להרגיש טעם מרירות ע"ש שמררו חייהם לכן לכ"ע בעי טעם הנרגש וחזק שבישול מבטלו, אבל במצה דלא בעי להרגיש טעם מצה דהא בלע מצה יצא, אלא שצריך שיהיה במצה עצמה טעם מצה עיי' ט"ז סי' תס"ו ופליגו אם ע"י בישול לית ביה טעם כלל, ולכ"ע סגי גם כשאינו נרגש או דפליגו בטעם קלוש שנרגש אי סגי כנ"ל והבן: **והנה** לשיטת רשב"א וכן משמעות לשון ש"ס בעי שיהיה במצה טעם מצה עכ"פ וקיי"ל כר"י דבישול מבטל טעמו, אבל רבינו יונה תמה והיכן מצינו דבעי במצה טעם מצה, כוונתו כקושי' ט"ז הא בלע מצה יצא וכ' בשם חכמי צרפת דע"י בישול הו"ל כמצה עשירה, ולדבריו מצאנו הרווחה לפרש פלוגתא דר"מ ור"י דפליגו בפלוגתא דתנאי פסחי' ל"ו ע"ב אם יוצאים במ"ע ור"מ י"ל ס"ל דיוצאים ור"י ס"ל דא"י והלכת' כר"ע דא"י במ"ע והלכת' כר"י דא"י במבושלת, והפ"י כ' שדברי הרבינו יונה רחוקים יותר משל רשב"א, ובמח"כ היה בהעלם ממנו לשעה שכ"כ תוס' פסחים מ"א ע"א ד"ה מבושל בשם ר"י דלא כרש"י שם, ולשיטה זו סוגי' דפסחים ודברכות למסקנא עולה בקנה א' בטעמא דר' יוסי ולהש"י פסחים ורשב"א ברכות סוגי' דפסחים אזלא כר"נ בברכות משום דבישול מבטל האפי' ולאו לחם מקרי, ולמסקנת סוגי' דברכות אינו כן וקיי"ל כסוגי' דברכות, ופ"י במח"כ לא נחית לכולי האי ומ"ש הוא משום דלאו טעם לחם הוא ורוצה להעמיס כן ברשב"א, במחכ"ת דבריו רחוקים וצריכים תבלין, ומהתימא על הט"ז סי' תס"א, ומג"א סי' תע"ה ס"ק י"א, שהתחכמו לחלק בין בלע מצה לאין בו טעם מצה, ולא זכרו לפי שעה מ"ש רבינו יונה ורשב"א בברכות והוא תמוה בעיני:

והנה במצה לא נזכר בברייתא בפלוגתא דר"מ ור"י רק מצה שרויה דלכ"ע יצא ובמבושלת פליגו, ולא נזכר מכבוש כלום, ונראה דשרוי' דאירי היינו אפי' שרוי' מעל"ע והא לר"מ שרוי' ומבושל יוצא בה, ולדידיה דאפי' מבושל יוצא כ"ש שרויה מעל"ע דיוצא וזו וצ"ל זו מבושל קאמר דיוצא ור"י דאמר יוצאים ברקיק השרוי אבל לא במבושל, מודה לו בשרויה כדס"ל לר"מ דאפי' כבוש שיעור כבישה יוצא בו, והנה לשיטת רבינו יונה דמצה מבושלת א"י משום דע"י בישול הו"ל כמצה עשירה י"ל דוקא בישול, אבל כבוש לא משוי ליה עשירה דאין דרך וא"א לאכול כבוש במים בלי אפי' ואין הכבישה מבטל האפי' מכולו, אבל לפי דס"ל לרשב"א וכצ"ל לרש"י ולפי דנראה מרי"ף ורא"ש משום דאפי' מבטל טעם מצה ובמשמעות לשון ש"ס ברכות דבעי טעם מצה קשה מ"ש כבוש מ"ש מבושל מ"ש דבמרור כבוש א"י ומ"ש מצה, וצ"ל דמרור שאני דגם ר"מ מודה דכבוש ומבושל א"י בו ובמצה ס"ל דיוצא משום דל"ב טעם כ"כ וס"ל דיש בו טעם קצת שאינו נרגש וסגי בהכי או דס"ל דסגי בטעם קלוש הנרגש, ור"י ס"ל דלא סגי בהכי או די"ל דבטל טעם מצה לגמרי או דבעי טעם חזק יותר כמ"ש וי"ל דוקא ע"י בישול מפיג טעמו ביותר מע"י כבישה וטעם שנשאר ע"י כבישה מודה לר"מ דסגי בהכי במצה, אבל לא במרור כדס"ל לר"מ לענין בישול חילוק בין מרור למצה, הגם דכבוש כמבושל היינו לענין מפליט ומבליע מ"מ בישול מפיג ומחליש ביותר מכבוש כצ"ל ועיי':

אמנם כן ראיתי בח"י סי' תמ"א שכ' על מ"ש מג"א דיש להחמיר במבושל בכ"ש דה"ה דכבוש מעל"ע וציין סי' תע"ג לענין כבוש, ושם העלה הח"י דוקא כבוש בחומץ מכח ראיה ומכח שהחוש מעיד וחיך טועם שאין כבישה במים מבטל טעם התמכא קרי"ן ולכן דוקא כבוש בחומץ וכ"ש הוא ממבושל במים וזו וצ"ל זו הוא במתני' ובברייתא, וכאן לענין מצה ס"ל דדיני בכבוש ככל כבוש באיסורי' במים מעל"ע ודלא כמ"ש, אבל ראיה שהבאתי תתן עדי' דע"כ צריך לחלק בין טעם מרור לביטול מצה וכבוש אינו מבטל טעם מצה כ"כ ואפשר לומר דוקא במים אינו מבטל כ"כ אבל בחומץ מבטל גם לענין מצה, וגם ר"מ דמתיר שרוי ומבושל מודה בכבוש בחומץ ושרוי היינו במים דוקא, ואפי' מעל"ע דלא עדיף ממבושל לדידי' ור"י מתיר בשרוי' כמוהו הכל במים אבל בחומץ לא ואתי מכ"ש ממבושל במים דאוסר ולרי"ף ולרא"ש שרוי היינו במים אבל ביין לא וכ"ש בחומץ דלא ואפי' הב"י בשם רוקח דשרוי אפי' במים מודה דבחומץ לא זהו הנלפע"ד בהך דינא לפום רהיטא והמעיין יוסיף ויעיין בטוב עין ויבורך:

ג) ונבוא אל השלישית לענין אתרוג בש"ס סוכה ל"ו אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק וכו' פסול וכ' רש"י כבוש בחומץ או בחרדל לשיטתו אזיל דאין כבוש אלא בחומץ וציר

וחרדל כמו ציר יחשב לרש"י, וטוש"ע כתבו ג"כ כבוש בחומץ והא קיי"ל דכבוש במים ג"כ כבוש הוא וכ' המג"א סי' תרמ"ח דנקיט כבוש בחומץ דלא בעי מעל"ע וה"ה במים מעל"ע והמג"א לשיטתו דחולק על הש"ך סי' ק"ה וס"ל דבחומץ חזק לא בעי מעל"ע ועיי' מחצית השקל דלחנם השיג הא"ר על המג"א, ולשיטת ש"ך ופר"ח בסי' ק"ה דל"ש חומץ ל"ש מים בעי מעל"ע קשה על טוש"ע דנקטו דוקא כבוש בחומץ והנה הט"ז השיג על הב"ח דמביא דנוהגים להניח האתרוג בדבש משנה לשנה, הא הו"ל כבוש, ובאלי' רבה כ' דס"ל לב"ח הגם באיסורים גם במים הו"ל כבוש לענין אתרוג דוקא חומץ, ונ"ל דמוכח כן לשיטת ש"ך ופר"ח הנ"ל מן טוש"ע מדנקטו חומץ, אלא ניהי דמוכח כן אבל טעמא לא ידענו מ"ש מכל איסורים, ובאמת מן הב"ח אין אנו מוכרחים לומר חילוק זה שחידש הא"ר כדי ליישבו דיפה כ' מחצית השקל די"ל דבדבש קרוש מניחים האתרוג דליכ' משום כבוש, ועוד י"ל דהיו מוציאים האתרוג בתוך כ"ד שעות דאין הכבישה מצטרפת, אבל לשיטת ש"ך ופר"ח צריכים אנו לחילוק הנ"ל ובעי טעם לחלק וצ"ל דוקא חומץ דמפיק טעם טפי וס"ל טעמא דאתרוג כבוש ושלוק פסול משום דנשתנה ע"י כבישה ושליקה לטעם אחר ודוקא כבוש בחומץ או שליקה במים, והא דבסי' תע"ג סתם וכ' כבוש ולא התנה דוקא כבוש בחומץ, צ"ל דוקא גבי מרור דבעי לטעום טעם מרור בפיו ולזכרון בא ע"ש שמררו חיי' ולכן גם ע"י כבישה במים הגם דאינו משנה ומפיק טעמו לגמרי מ"מ לא יצא דבעי טעם מרור ממש, משא"כ באתרוג דלא מקרא ילפי' דבעי טעם אתרוג אלא כל שנשתנה טעמו לטעם אחר יצא מתורת אתרוג וכמו נתנו בדפוס וכדומה דבעי' שיהיה בדמותו וצלמו בטבעו כן צריך שיהיה בו טעם אתרוג וכל שיש בו טעם הגם שנשתנה קצת כמו ע"י כבישה במים לא מפסל רק כבוש בחומץ או שלוק כנ"ל לבאר ע"פ שיטת ש"ך הנ"ל:

והנה בברייתא קתני שלוק וכבוש ולא קתני מבושל כבמתני' ובריייתא דפסחים גבי מרור, ובמצה צ"ל דבמרור טעם מרירות שנרגש ומרגיש בשעת אכילה בעינן ובמצה הגם דל"ב להרגיש בשעת אכילה מ"מ בעי שיהיה ראויה להרגיש בחיך כשאוכל ולועסו, וכ"ז במידי דאוכל אבל באתרוג דלאו בהרגשה תלי' מלתא, אלא שלא ישתנה כ"כ לטעם אחר דוק' שלוק שנתבשל הרבה או כבוש בחומץ שמהפך ומבלבל טעמא אבל מבושל מותר כן נראה, ותימא על טוש"ע שכתבו כבוש בחומץ ומבושל, החליפו מבושל תחת שלוק האמור בברייתי', וצ"ל הגם דס"ל בישול פוסל מ"מ כבוש במים לא דגריע, ומנ"ל כ"ז וצל"ע:

והנה לכאורה יש להוכיח דכבוש דברייתא היינו בחומץ דאל"ה הו"ל זו ואצ"ל זו דשלוק כמ"ש הח"י סי' תע"ג הוכח' זו ממתני' ובריית' דמרור, וכן כ' פר"מ נ"י ראיה זו מבריית' דסוכה מדנפשך והטבת לדייק, אבל שבתי וראיתי כי לטור נהפוך הוא יש להוכיח דכבוש היינו במים והוי שלוק וה"ה מבושל זו ואצ"ל זו, דהא בברייתא קתני תחילה תפוח וסרוח ומפרש הטור שהוא תפוח וגם סרוח קצת וכ' הב"י לפ"ז ברייתא זו ואצ"ל זו וכיון דתחלת הברי' ע"ד זו ואצ"ל זו א"א לפרש כבוש ושלוק ע"ד זו וצ"ל זו כמ"ש כבר לעיל כי כן עכצ"ל דכבוש היינו אפי' במים וכולה ע"ד זו ואצ"ל זו, ולפי' רש"י בתפוח וסרוח לב' פירושים אפשר דהוי זו וצ"ל זו, אבל לטור הוי זו ואצ"ל זו וצל"ע:

ויש ראי' מכ"ז לשיטתו של המג"א דכבישה במים מעל"ע פוסל באתרוג ובברייתא דקתני כבוש ושלוק ע"ד זו ואצ"ל זו הוא כמו לפי' הטור בתפוח וסרוח והיינו כבוש אפי' במים, וממילא ע"כ דטוש"ע ס"ל דבחומץ אפי' פחות מעל"ע הו"ל כמבושל ונקטו כבוש בחומץ פחות מעל"ע כשיטת המג"א סי' תמ"ז דלא כש"ך ופר"ח, והא דנקטו כבוש בחומץ פחות מעל"ע דקמ"ל ע"ד זו וצ"ל זו ל"מ כבוש בחומץ אפי' מבושל במים נמי, או י"ל דקמ"ל רבותא דכבוש בחומץ פחות מעל"ע ג"כ פוסל דהא הש"ך ס"ל דגם בחומץ בעי דוקא מעל"ע כמו במים הגם דלשיטת המג"א הוכחנו דכן הוא מדכ' הטוש"ע כבוש בחומץ דאפי' פחות מעל"ע עכ"פ רבותא איכא יותר כבוש בחומץ פחות מעל"ע מכבוש במים מעל"ע דאלימא כח כבוש במים מלע"ע מכבוש בחומץ פחות מעל"ע ואיכא רבותא דבאתרוג אפילו כבישה כזו בחומץ פחות מעל"ע פוסל כמו שאוסר באיסורים, וקמ"ל מבושל במים דיש מקום לומר איפכא דחומץ גרע משום דמפיק טעמא טפי קמ"ל מבושל כנלע"ד לפרש שיטת טוש"ע ויצאנו ידי ביאור כל חמירא, בעזרת עוטה אורה:

וכ"ז כתבנו לשיטת טוש"ע ולפי פי' הטור תפוח וסרוח זו ואצ"ל זו צריך לפרש כבוש ושלוק ג"כ עד"ז מוכח כדס"ל למג"א בפשיטות דה"ה כבוש במים, אבל לפי פי' רש"י בתפוח וסרוח יש לפרש ע"ד זו וצ"ל זו שע"פ הרוב קתני במתני' ובריית' ע"ד זה, וממילא נשמע דה"ה כבוש ושלוק ע"ד זו וצ"ל זו, וצ"ל כבוש היינו בחומץ, והא"ש מ"ש המג"א סס"י תרמ"ט בשם ש"ג דאתרוג שנבלע בליעת איסור א"י בו, ונתקשה תיפוק לי' דהו"ל כבוש או מבושל דבלא"ה א"א שיהיה מובלע בכולו ולשיטת הב"ח ע"פ שמיישבו הא"ר דבאתרוג אין כבוש פוסל רק בחומץ א"ש ושוב מצאת כדבריך בפמ"ג שם, וקשי' על המג"א, ולמ"ש א"ש, דש"ג ס"ל כבוש דוקא בחומץ פוסל באתרוג דמפרש הברייתא תפוח וסרוח וכבוש ומבושל ע"ד זו וצ"ל זו, אבל דינו של המג"א קם לשיטת הטור וש"ע ומוכרח הוא בטוש"ע כדכתיבנא וא"ש, אלא דבלא"ה אין לתפוס על המג"א מש"נ

דאולי אזיל הש"ג בשיטת רש"י ודעימי' דליכא כבוש באיסורים ג"כ רק בחומץ וציר, אבל לדס"ל דיש כבוש במים ה"ה דפוסל באתרוג:

והנה טעמא דכבוש ומבושל פוסל באתרוג אינו מפורש כמו במרור דקתני טעמא משום דמבטל טעם מרור, וס"ד דסוגי' ש"ס פסחי' במצה וכן ס"ל לר"נ משום דמבטלי מתורת לחם לר"י ודן מינה בשלוקו' דמבטל שאין שם פרי האדמה עליו, ודחי טעמא דר"י משום דליכא טעם מצה, ובאתרוג כבר כתבנו לעיל דצ"ל כיון שמבטל טעמו ע"י כבישה ובישול מפסל דבאתרוג צריך שלא ישתנה טעמו שבטבעו כמו עשאו בדפוס וכבר טרחת גם אתה ברוך ה' למצוא טעם כעין זה ועוד ויותר נ"ל דוודאי ע"י בישול וה"ה כבישה דכמבושל הוא נשתנה הדבר מכמות שהי' ועיי' חולין פ' כל הבשר ק"ה ע"א וע"ב לענין נט"י במים שהוחמו עד שהיד ס"ב, וברש"י שם תחלת ע"ב שכ' וז"ל אם היד סולדת בהם בטלה ונשתנו מתורת מים, ולהלכת' דכשרי' למים ראשונים דתיקנו נטילה גם במים כאלו ואפי' בעוד שהם חמים ועיי' רש"י שם ק"ו ע"א ד"ה דכ"ע אסור דכי תיקון וכו', וי"ל ניהי דקיי"ל דמברכי' על שלקות ב"פ האדמה דלא נתבטל ע"י בישול מתורת פרי אדמה דמ"מ שם פרי האדמה עליו הגם שנשתנה ע"י שליקה מכמות שהי' מ"מ שם פרי עלה וכן מצה כל שחייבי' על חמוצו כרת יוצאי' בו ולא מפורש בתורה שם המון ולכן הגם שנשתנה ע"י בישול וכבישה לא יצאה מתורת מצה, ולכן במרור דלא כתיב רק על מרורים כל שיש לו מרירות מילתא דמתאכל מן פרי או עשב יוצא, הגם שנשתנה מכמות בטבע מ"מ שם מרור עליו ופרי האדמה עליו אבל באתרוג כתיב פרי עץ הדר, ואי הוי כתיב רק פרי וליכא קפידא איזהו פרי רק שיהיה פרי לא היה בישול וכבישה פוסל בו, אבל מדהקפידה תורה שיהיה פרי עץ הדר פרי כזו שדרה באילנא משנה לשנה והדר והוא אתרוג דוקא וע"י בישול וכבישה נשתנה מכמות שהיה תו אין שמו פרי זו שהקפידה תורה בדוקא על שם זה עליו, לכן מפסל ע"י בישול וכבישה כנלפע"ד להטעים טעם לשבח, אשר ישבחוהו רבנן:

וע"פ דברים הדברים האלו מצאנו מקום יישוב המייתב דעת טובא, להבין פסקא דנא שיצאה ממקום קדוש מעיין המתגבר, אשר הורה גבר, אשר כולם כבושים תחתיו דכבישה מעל"ע פוסל בלולב משום דכתיב כפות תמרים דבעי דוקא כפות של תמרים עץ עושה פרי תמרים דוקא וע"י כבישה נשתנה ולא נקרא שמו הראויה לו עליו כפות תמרים, וכן י"ל בהדס והושענא לולב ומיניו, והנה טרחתי יגעתי ומצאתי לחומר הנושא והנשוי, לקיים מילי דאבוה, כי לא דבר תוה' ולא טעה, וקיצר בדבריו לפי שעה:

ובגוף הדין יש לי להוסיף דאם מה שהוא חוץ למים מג' מינים שיעור שיוצאי' בו מלבד עם מה שהוא במים יש להכשיר דעיקר לענין איסור דמה שחוץ למים אין לו דין כבוש חוץ במליחה עיי' רס"י ק"ה בש"ך שם, ואפי' לדעת המחמיר היינו דמבליע למעלה, אבל אין לו דין כבוש כמבושל מה שחוץ למים עד דנימא דמפיק טעמו או שנשתנה הדבר מכמות שהוא מתולדתו וי"ל דבג' מיני לכ"ע אינו פוסל רק מה שבמים כנלפע"ד ומ"ש בח"ס לעשות הפסק ולהחזירו, דבר זה אינו מפורש ומבואר בראשונים וש"ע, אלא המנחת יעקב כלל כ"ד אות ב' כ' כן משמי' דחותנו הגאון זצ"ל ומאז ראיתיו היה נ"ל דתלי' בפלוגת' ראשונים בסי' קל"ה ובש"ע סעיף י"ב וט"ז וש"ך ונקה"כ, שוב אח"כ מצאתי כי כבר העיר עכ"ז בתשובת שב יעקב סי' כ"ז באורך מדנפשי' ולא ראה מ"ש במנ"י ומסקנתו כמוהו לדינא:

והנה הוצעתי לפניך הוצעה מרובה אשר העלתה מצודתי בחפזי בלי עיון היטב ולא שקלתי הדברים במאזני שכלי בשקל הצדק, ובין תבין אשר לפניך כי בעל נפש אתה תחפש אחר כל בדק, תעיין ותדקדק, ותודיעני אם יש לך להשיב או תבחר ותקרב, מאוד לנו יערב, הכ"ד דודך רבך כאב, כי טוב שוכן באהל תורה וקרוב, חותם באהב' רבה וברכה מרובה שיל"ת פ"ב כאור בוקר ליום ד' פ' בראשי' תרל"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכג

ביום טובה היה בטוב לב, שמחה והרחבה, ה"ה בני מחמד לבי הרבני המופלג חריף בעל פיפיות, לוחם מלחמות, מלא וגדוש כש"ת מו"ה שמחה בונם סופר נ"י לאי"ט:

ביום טוב קבלתי בשמחה ובטוב לב שורותיך הנעימים ולא הי' אפשר לי בימים שבינתים למלאות מאויי נפשך להשיב לך תשובה מאהבה על מעט צרי אשר הבאת לנו במכתבך פרי קודש מעץ הדר הדר באילנו עץ חיים משנה לשנה כי אין מועד מיועד לצאת בעט סופר בפני ת"ח, והיום אוסר אני החג בעבותות אהבה ותהי ראשית מלאכת כתיבה היום אליך, כי אהבה דוחקת ודוחה שארי עניינים ומכתבים הרבה אשר לפנינו, אליך נשים תחלה פנינו על מ"ש על תמיהת הקצ"ח סי' שנ"ג ס"ק ד' שתמה תמיה' רבה ונשגבה על קושי' רשב"א ב"ק קי"ד ע"א על הראב"ד דס"ל דאחר יאוש וש"ר צריך הלוקח לתת דמי החפץ, והקשה מסוכה ר"פ לולב הגזול מה מהני שתהיה שינוי רשות בידיהו דאוונכרי הא לאו דדהו הוא דהו"ל כמשכון בידו ובעינן שיהיה לכם, וע"ז תמה הקצה"ח כיון דאינו חייב לו רק הדמים גוף החפץ קנוי לו ולא דמי למשכון, ונדחק ביישובו, והנה

כבר עמד על תמיה זו הכפ"ת ר"פ לולב הגזול והניח בתמיה קיימת, ואתה בני הטבת לראות ודייקת היטב בלשון הרשב"א בשם הראב"ד דכ' דבדמים הוא מחזיר לו היינו שאם הנגזל נותן לו הדמים צריך להחזיר לו החפץ עצמו ויפה הקשה הרשב"א דדומה למשכון, וכבר כתוב כן בקונטרס שלי לסוגיא דיאוש כשלמדנו סוגי' זו בישיבה בשנת כ"ת"ר לפ"ק, ועכשיו לאשר שבא לידי ע"י מכתבך דייקתי יותר דכן נראה שהוא דעת ב"י סי' שי"ג כשמפרש שם הטור בשם הרמב"ם דנותן הדמים וכן דעת רמב"ן והראה מקומו ומביא לשון רמב"ם ומפרש שיטת הר"י וכ' שכן דעת רש"י כר"י, אח"כ מעתיק לשון רשב"א בשם הראב"ד ומה שהקשה עליו ולא כ' כד מפרש שיטת רמב"ם דרמב"ן וראב"ד כוותי' ס"ל ואח"כ הי' לו להביא שיטת הר"י מזה נראה דשיטת הראב"ד שיטה אחרת היא וכבר דחאו הרשב"א מכח קושי', וקושי' זו ל"ק רק לראב"ד דס"ל דחפץ הוא מחזיר ול"ק לרמב"ם ורמב"ן, ובב"י תחילה כ' דמים הוא מחזיר ולבסוף מעתיק ככתוב לפנינו בדמים וע"כ א' ט"ס, ומכח מ"ש מוכח דתחילה הוא ט"ס וצ"ל בדמים הוא מחזיר לו, ועיי' טור סי' שס"ז בשם ראב"ד בהכיר כליו דראב"ד ס"ל דאפי' אחר יאוש ומפרש הטור דס"ל דביאוש וש"ר צריך להחזיר הדמים והקשה ב"י א"כ למה כאן צריך להחזיר החפץ, ומתרץ דתיקון חכמים הוא בנחית דרגא עיי"ש, ולהנ"ל י"ל דמ"ש בטור דראב"ד ס"ל דמים הוא מחזיר ט"ס הוא וצ"ל בדמים הוא מחזיר וטעות דשכיח וקל הוא כמו שהוא בב"י סי' שנ"ג, ולמ"ש דע"כ הב"י סי' שנ"ג היה לו הגרסא ושיטה אמיתית בראב"ד בדמים הוא מחזיר וס"ל דשיטת הראב"ד ורמב"ם חלוקים הם, צ"ל דמ"ש ב"י סי' שס"ז בשיטת הטור ובגרסתו דראב"ד ס"ל דמים חייב לי', דזה ראב"ד אחר הוא ועיי' ש"ך רס"י ל"ט, ועיי' השגת הראב"ד רפ"ה מהלכה גניבה ובהה"מ וכ"מ שם, אמנם כן בבאר הגולה סי' שנ"ג ציין על הרמב"ם ורמב"ן וכן ס"ל לראב"ד דמביא הב"י מונה והולך שיטת הראב"ד שברשב"א בשם הראב"ד בין הסוברי' דדמים בעלמא הוא מחזיר, בוודאי תמוה דלא חל ולא הרגיש ולא דייק בלישנא בדמים הוא מחזיר ואיך הבין קושי' הרשב"א על הראב"ד:

והנה אמת דשיטת ראב"ד שברשב"א דלל"ק בב"ק שם צריך להחזיר גוף החפץ כשנותן לו הדמי' ולא קנה בשינוי רשות רק לדבר זה דצריך הנגזל להחזיר לו הדמים, ונראה דגם רשב"א מודה לו לראב"ד די"ל כן ונשאר בשיטתו בפי' הברייתי' לל"ק, ולא בא להקשות עליו אלא ממ"ש הראב"ד שזה עיקר ע"ז כ' ועדיין צריכה תלמוד דסוגי' דעלמא ומר"ה גבי אוונכרי לא משמע כן, כוונתו רצוי' דראב"ד ס"ל שזה עיקר דס"ל דנקטי' כל"ק דס"ל יאוש כדי ל"ק ול"ב ס"ל יאוש כדי קנה כדמפרש לי' טעמ' דל"ב יאוש כדי קנה ממילא

הלכת' כל"ק דקיי"ל יאוש כדי ל"ק ע"ז כ' הרשב"א דצריך תלמוד דסוגי' דעלמא ודר"ה מוכח דא"צ להחזיר החפץ בדמים, וע"כ צ"ל דל"ב ג"כ ס"ל יאוש כדי ל"ק אלא דחולק על ל"ק דס"ל כיון דאיכא יאוש וגם ש"ר קנהו לגמרי ולא דמי לגזלן שבאיסורא אתי' לידי' ל"מ לי' יאוש, ונדחק בלשון ש"ס יאוש כדי היינו בלי אמצעי, ואי נאיד רשב"א לגמרי משיטת הראב"ד אלא לל"ק א"צ להחזיר רק הדמים כשיטת הרמב"ם היה יוכל לפרש עד"ז ל"ב דס"ל יאוש לחוד קונה ונקטי' כל"ק מפני דקיי"ל יאוש כדי ל"ק ומסוגי' דעלמא ואוונכרי לק"מ כיון דאינו חייב רק דמים, מזה ומשטיחות לשון רשב"א נרא' דקיי' בפי' הראב"ד בל"ק ואינו חולק עליו אלא במ"ש שזה עיקר לדינא:

והנה קושי' רשב"א מאוונכרי עצומה על הראב"ד, ובתחילת הרעיון עלה במחשבה לפני די"ל דראב"ד ס"ל כשיטת ר"ת דמאן דס"ל מהב"ע לא יצא גם אחר שקנה הוי משום מהב"ע, וי"ל דר"ה דאוונכרי ס"ל יאוש לחוד קונה ובהתירא אתי ליד אוונכרי ואין צריך להחזיר אפי' דמים וכ"ש החפץ עצמו, והא דאמר שלא יקצצינהו בעצמם משום מהב"ע כמ"ש רש"י וא"נ יאוש קונה איכא משום מהב"ע ותירוצים שצ"ל על קושי' תוס' על ר"ת ומהרש"א על רש"י ממה דמקשה ולקנייהו בשה"ש י"ל גם לראב"ד, ורשב"א לשיטתו דנקיט כר"י כמבואר בחידושיו לגיטין כ' שפיר דמ"ש ראב"ד דהוא עיקר צריך תלמוד מהא דאוונכרי, ואפשר משו"ה לא הקשה בחוזק על הראב"ד דהרגיש די"ל דראב"ד ס"ל כר"ת, ולכן כ' דצריך תלמוד דתלי' בשיטת ר"ת ולשיטתו לאו עיקר הוא, אבל לר"ת י"ל דר"ה ס"ל יאוש קונה ומשום מהב"ע:

ולא תיקשי א"כ איך הקשה ש"ס מעיקרא ולקצצינהו אינהו ולהוי יאוש בידיהו וש"ר בידא דידן דלמא ס"ל לר"ה יאוש ל"ק ואי יקצצינהו אוונכרי אתי' בידן באיסורא וצריך להחזיר החפץ ולכן אמר דלהוי ש"ר ביד אוונכרי ובידן בהתירא אתי וא"צ להחזיר לא החפץ ואפי' דמים, י"ל דוודאי גם בקושי' לא ס"ד דלא צריכי' לדידהו כלל אלא דס"ל דקצצו לצרכם ולצורך אחרים ג"כ והקשה מה שצריכים לאחרים לקצצו אינהו וליהוי ש"ר בידן ומסיק דבאמת לא הצריכם לקצץ בעצמם רק לצרכם, והא"ש דמקשה לקצצינהו אינהו מה שצריכים למכור לאחרים ואין לומר דס"ל יאוש ל"ק ולדידהו באיסורא אתי ולא שלהם הוא א"כ מה הועילו במה שצריכים לצורך עצמם וע"כ דס"ל יאוש קונה ובהתירא אתי לידי' של עצמם, א"כ לאחרים יקצצו הם וא"ש ועיי':

ואם כי הדברים ראוי' לאמרם, מ"מ לא נ"ל עיקר, דמלשון ר"ה דאמר אלא יקצצו אינהו ולהוי יאוש בידייהו מדאמר וש"ר בידייכו משמע דביאוש לחוד ל"ק הגזלן, ומשום מהב"ע לא צ"ל ש"ר בידייכו אלא כיון דקנה הנכרי ביאוש שוב ליכא מהב"ע ביד אחר

דלא עשה עבירה ובא לידו אחר הקנין, וע"כ דאמר דלהוי ש"ר שיהי' קנוי להם ע"י יאוש וש"ר, ומ"ש רש"י וא"נ יאוש קונה אין כוונתו וא"נ ר"ה הכי ס"ל, דוודאי ס"ל ל"ק, ולרוחא דמלתא כ"כ אפי' למאן דס"ל דקונה מ"מ איכא משום מהב"ע ולר"ה תרתי איכא משום מהב"ע ומשום דלאו לכם הוא:

ומאז אמרתי ליישב עד"ז קושי' תוס' על ר"ת מדמקשה ש"ס על ר"ה ולקנייהו בש"ר וכ' ודוחק דאזיל לשמואל דל"ל מהב"ע מנ"ל לש"ס דר"ה הכי ס"ל עד דמקשה עליו, ולמ"ש י"ל בשאקדים דנ"ל לשיטת ר"ת דגם אחר קנין איכא מהב"ע כיון שבאיסור בא לידו, גם ללוקח הקונה מן הגזלן אחר יאוש הו"ל מהב"ע בידו דבאיסור בא לידו שהוא הוא המוציא מרשות הנגזל ובש"ס ב"ק קי"ג קרי לי' ללוקח באיסורא בא לידו ועיי' רמב"ם הלכ' גניבה ועי' ביותר רמב"ן במלחמות ר"פ לולב הגזול דמסביר בטוב משל דרשב"י ממנו ילמדו שלא לקנות מגנב וגזלן דע"י יוצא מרשות הנגזל ומשו"ה אינו חפץ ה' בקרבן כזה הגם דזוכה בו הקדש כיון שע"י הקדש יוצא מרשות הנגזל וממנו ילמדו עיי"ש כי מתוק לחיך, והארכתי בהם בסוגי' טובא, ולזה נ"ל דהוא ללוקח מגזלן מהב"ע, וכי כן מדאמר ר"ה כי היכא דלהוי ש"ר בידייכו וע"כ ס"ל דיאוש ל"ק כמ"ש וע"כ דל"ל מהב"ע לא יצא דאלת"ה איך יצאו האוונכרי כיון שבאיסור בא לידם, וכבר כתבנו גם בקושי' שהקשה ולהוי ש"ר בידן ידע דוודאי גם לדדהו דאוונכרי עצמם היו צריכים וע"כ דל"ל מהב"ע ומקשה ולקצצינהו אינהו ולהוי ש"ר בידן ומשום מהב"ע ע"כ ל"ל:

והא"ש דמקשה ולקנייהו בש"מ ושה"ש ומיושב קושי' תוס' על ר"ת, וי"ל גם רש"י עד"ז דמ"ש א"כ יאוש קנה לאו לר"ה אמר דר"ה ודאי ס"ל יאוש ל"ק וע"כ דל"ל מהב"ע, ולא כ' כן רק למאן דס"ל יאוש קנה י"ל משום מהב"ע, אבל לר"ה ודאי ל"ל מהב"ע כמ"ש וא"ש קושי' ש"ס ולקנייהו בשה"ש, ויש להוסיף דס"ל לרש"י למ"ד יאוש ל"ק לא מוכח מקרבן דמצוה הב"ע לא יצא רק קודם קנין וכ"כ גם לאחר קנין מנ"ל, אבל למ"ד יאוש קנה וקרבן ע"כ לאחר יאוש דלפני יאוש פשיטא ומוכח דאפי' לאחר קנין איכא מהב"ע, וא"ש מ"ש רש"י א"כ יאוש קנה איכא משום מהב"ע דאי קנה מוכח מהב"ע גם לאחר שקנה אבל ר"ת ודאי ס"ל יאוש ל"ק ממילא לאחר הקנין ל"ל מהב"ע, ומקשה ש"ס שפיר ולקניהו בשה"ש וש"מ דלדידי' דיאוש ל"ק מנ"ל מהב"ע לאחר שקנה וא"ש והארכתי עוד ואכ"מ ולא בא אלא ע"ד אגב, ויתר הדברים איני רוצה פה לעמר ולגבב, הגם כי דברי עליך ערב וחביב:

הדרן לדברינו דנסתרו דברינו ביישוב שיטת הראב"ד מחמתי' דר"ה דמוכח מדבריו דס"ל יאוש לחוד ל"ק מדאמר דהוי ש"ר בידייכו, ואחר התבוננות לפי מסת הפנאי עלה בידינו

לקיים דברינו בהקדם מה שהעלתי בקונטרס הארוך שלי בסוגי' דיאוש בשיטת הרמב"ם דלאחר יאוש וש"ר צריך הלוקח לתת הדמים לנגזל וטעמו משום דבאסורו בא לידו ונקיט להלכתא כל"ק דב"ק קי"ד דל"ב דלא כהלכתא דס"ל יאוש כדי קנה, לפי פשט הפשוט וכן שיטת הראב"ד שברשב"א דנקטי' כל"ק אלא דפליגו אם משום דבאיסורא אתי' לידי' צריך להחזיר החפץ, ורמב"ם ס"ל דא"צ להחזיר רק הדמים, והעלתי דנ"ל למ"ד יאוש כדי ל"ק מדאורייתא אלא מדרבנן משום תקה"ש לוקח שקנהו מגזלן אחר יאוש בהתירא אתי לידי' דהא דאמרו לב"ק דבאיסורא אתי' לידי' דע"י שקונהו מפסיד לגזלן שמוציאו מרשותו דעד עכשיו הי' צריך להחזיר לו חפצו בלי שום דבר ועכשיו הוא מוציא החפץ מרשותו, הגם שאינו דומה לגזלן עצמו שגזל ממנו בע"כ והוא המתחיל וקנהו הלוקח בש"ר מ"מ לא לגמרי קנהו אלא או שצריך לתת לנגזל דמי שוי לרמב"ם, או החפץ בעד דמי שוי' לראב"ד, אבל אם יאוש קונה ואפי' רק מדרבנן גם כשהוא ביד הגזלן אינו צריך להחזיר רק הדמים וכבר יצא מרשותו של הנגזל מדרבנן מיהת שוב אין הפסד לנגזל במה שקנהו הלוקח מיד הגזלן דגם בלעדו לא הי הגזלן מחוייב רק דמים, וחיוב זה עדיין על הגזלן וכיון שאין בקנייתו הפסד והוצאה מרשותו אין ביד הלוקח עבירה עד דנימא כיון דבאסורא בא לידו לא קנהו לגמרי, וי"ל דתרי לשנא בב"ק קי"ד פליגו אי יאוש קונה מדרבנן דל"ק ס"ל אפי' מדרבנן אינו קונה, ול"ב אפשר ג"כ ס"ל דמדאורייתא ל"ק רק מדרבנן ממילא ליכא איסור ביד הלוקח ורמב"ם לשיטתו אזיל דיאוש אפי' מדרבנן אינו קונה, דכן משמע מדסתם ולא כ' בשום מקום דקונה מדרבנן דלא כיש"ש ב"ק דהעלה בשיטת הרמב"ם דקונה מדרבנן וראי' יש"ש כבר דחוי' בלח"מ פי"ח ממעשה קרבנות דעור מטמא אחר יאוש ועיי' פ"י ב"ק ס"ו והבאתי עוד ראיות דשיטת הרמב"ם דגם מדרבנן ל"ק וא"ש דברינו דמשו"ה פסק הרמב"ם כל"ק דלוקח אינו קונה לגמרי, ומזה עצמו ראי' דס"ל לרמב"ם דיאוש אינו קונה אפי' מדרבנן דסברתי מסתברא דכל שאין הגזלן חייב רק דמים לגבי לוקח בהתירא אתי לידי':

ומצאנו בדברינו מקום ישוב לקושי' ש"ך סי' שנ"ג ס"ק ה' מש"ס ב"ב ס"ד ע"א דמוכח דאין הלוקח חייב דמים לנגזל, ולמ"ש לק"מ די"ל ר"ש ס"ל יאוש קונה מדרבנן מיהת וא"צ להחזיר הדמים לנגזל, והא דנקיט במכר ולא ביורש דהא הגזלן אין חייב רק דמים הו"ל כחוב וא"צ היורש לשלם, נ"ל דלאו כחוב שיי' רבנן אלא תנאי התנו בתקנתם שאם יתן הגזלן דמים לנגזל אחר יאוש שיוצא י"ח ואין לו לנגזל אז כלום על החפץ וכ"ז שלא יתן דמים לא קנה ודוקא לוקח א"צ לתת דמים שקנהו משא"כ יורש למ"ד לאו כרשות לוקח דמי כן אמרתי מסברא דנפשאי, וחדי נפשאי שמצאתי שכוונתי בדין

אחרון זה דיורש במגיני שלמה קדושין נ"ב ואמרתי שישו בני מעי ושם בקונטרסי בארה באר רחובות הרבה דברים בזה, וכעת נ"ל לומר כל הדברים האלו ע"פ שיטת הראב"ד וברשב"א בשיטתו דצריך להחזיר גוף החפץ בעד הדמים דוקא למ"ד יאוש ל"ק כלל אפי' מדרבנן ויש לקיים דברינו הניתנים למעלה בישוב קושי' הרשב"א דר"ה ס"ל יאוש קונה ובהתירא אתי לידי' והא דאמר כי היכי דלהוי ש"ר בידייכו משום דס"ל דיאוש אינו קונה רק מדרבנן ולא מהני לענין לכם מדאורייתא כמ"ש תוס' שם בתירוץ ש"ס שינוי מעשה החוזר הוא, ומה שהקשה תוס' לדנפשי' מסוכה גזולה ונדחק עיי' אבני מלואים סי' כ"ח דבסוכה דל"ב לכם רק דגזולה לא תהי' וכיון דאמרו רבנן דיחזיק בו פשיטא שאין נקרא גזלן וסוכה גזולה לפני קדם אבוהן דשמי' וא"צ לצאת יד"ש אפילו, ואמת נכון הדבר, ומשו"ה הוצרך ק"ה לומר כי היכי דלהוי ש"ר בידיכו וקננהו מדאורייתא ייאוש וש"ר, ומשום שצריך להחזיר החפץ לנגזל בדמים ליכא כיון דגזלן קנהו ביאוש מדרבנן ליכא פסידא ע"י קני' הלוקח וקנהו ממש דבהתירא אתי לידי' וזה בוודאי מהני לדאורייתא דסוף כ"ס לא הפסידו לנגזל וא"ש דברינו בישוב הראב"ד ואחר שנדחי' חוזרים ונראים, בהוספת דברים ראוים:

עוד חנני ה' בזה ישוב נכון לשיטת הראב"ד, בהוצעת הקדמה א' בקיצור שהעלתי בקונטרסי דדבר זה אם ליד לוקח באיסורא אתי לידי' או לא תלי' בפלוגתא אם ש"ר ואח"כ יאוש קונה או לא ועי' רמב"ן מלחמות ב"ק קי"ד דמבואר מדבריו דלמ"ד ל"ק משום דבאסורא אתי' לידו קודם יאוש ל"ק כלל, ולאחר יאוש בהתירא אתי לידו, וצ"ל הגם דקרי לי' לל"ק באיסורא אתי לידי' היינו קצת באיסורא דל"ק לגמרי ודמים מיהא חייב ולל"ב בהתירא קרי לי' והנה בענין קנין יאוש וש"ר איכא פלוגתא בראשונים הר"ן בקדושין פ"ב גבי מקדש באה"נ כ' הגם שאינו נותן משלו כלום כיון שע"י בא לידה מקודשת נראה דס"ל כפשוטו דע"י שינוי רשות נקנה ללוקח לבד וכן דייק לשון רשב"א בקדושי' נ"ב והה"מ כ' כשם שקננהו היא קנה הוא אותה, אבל ריטב"א קדושין נ"ב נראה דס"ל דבאותה רגע שמקנה ללוקח קונה הוא הגזלן ע"י שמשנה רשות מידו ליד אחר בקנין וכ' דמשו"ה קרבן גזול כשר לולי מהב"ע דקרבנו מקרי וה"ט דבאותה רגע שמקדשו גם הוא זוכה ע"י שה"ש וש"ר, וכ"כ ביש"ש ב"ק באורך וחולק מה"ט על הרא"ש דגם אם יאוש ל"ק מ"מ יוכל לקדש בו דשלו הוא ע"י שינוי רשות מידו לידה, ועיי' מל"מ הלכ' אישות גבי מקדש באה"נ:

וכמדומה לי הי' כ"ז בהעלם מקצה"ח סי' שנ"ג, והנה מה שמוסיף מדילי' דרא"ש לשיטתו דס"ל ש"ר ואח"כ יאוש ל"ק דכיון דבאסורא אתי לידי' א"א לומר דגם הוא הגזלן

קונה כשמשנה רשותו ורמב"ם לשיטתו דס"ל דש"ר ואח"כ יאוש קנה הגם דבאסורא אתי לידו הגם שיש לחלק לרמב"ם בין איסורא דלוקח ובין באיסורא אתי לידי' דגזלן עצמו, וכן מבואר מתוך דברי רמב"ן במלחמות שהבאנו מ"מ אפשר לומר כדבריו ונכון אשר דבר הגם שאינו מוכרח די"ל דרמב"ם ס"ל דא"צ להיות שלו רק שיבוא מידו לידה כשיטת הר"ן והה"מ:

ונקיטנא מדבריו הערב והטוב לנו למאן דס"ל דש"ר ואח"כ יאוש ל"מ משום דבאסורא בא לידו דלוקח כ"ש דא"א לומר דנקנה ע"י ש"ר לגזלן עצמו באותה רגע, לפ"ז אומר אני למאן דס"ל ש"ר ואח"כ יאוש קונה דס"ל דגם הגזלן עצמו קונה כשמכרו או נתנו לאחר דקונה הוא תחלה ואח"כ הלוקח, ולוקח זה לאו באסורא אתי' לידי' דכבר נקנה לגזלן ואינו אלא גורם ומסייע ידי ע"ע לכל היותר כמ"ש רמב"ם הלכ' גניבה, ול"ק דב"ק דמחזיר לנגזל משום דבאסורא אתי לידי ס"ל דש"ר ואח"כ יאוש אינו קונה והלוקח הוא הקונה ומוציא מרשות נגזל בלי ממוצע לידו, ול"ב ס"ל דש"ר ואח"כ יאוש קונה וקנהו הגזלן תחלה ולאו באסורא שמוציא מרשות הנגזל בא לידו כנ"ל, ובאמת הרמב"ם דפוסק דש"ר ואח"כ יאוש קונה וס"ל דמחזיר הדמים כל"ק ע"כ דס"ל דמ"מ מקרי באסורא אתי לידי', וא"ש ביותר ע"פ שיטת הש"ך בשיטת הרמב"ם דהמותר ס"ל לרמב"ם דצריך להחזיר כשיטת הרז"ה וי"א שברשב"א ב"ק, ויש להאריך, ואנן ליישב שיטת הראב"ד שברשב"א באנו י"ל דס"ל בביאור ב' לשנא כהנ"ל, וס"ל להלכה דש"ר ואח"כ יאוש ל"ק כשיטת ר"פ דכר"י נקטי' דהלכה כמותו נגד רב בכ"מ, וכבר כתבנו דראב"ד שברשב"א אין זה הראב"ד בעל השגות, דראב"ד בהשגות מדשתיק לרמב"ם בהא מלתא שכ' הרמב"ם בהלכ' גניבה דש"ר ואח"כ יאוש קנה ש"מ דמודה לו, וראב"ד שברשב"א ס"ל דהלכתא ש"ר ואח"כ יאוש ל"ק לכן כ' דעיקר הוא דחייב להחזיר החפץ בדמים, ול"ק מר"ה באוונכרי דר"ה תלמיד דרב ס"ל כרבו דש"ר ואח"כ יאוש קונה, וכל"ב בב"ק דלגבי לוקח לאו באסורא מרשות הנגזל לרשותו אתי לידי' ולהלכתא באמת ליתא לדר"ה ולא אפשר לא ונכרי לצאת רק אלו שקונים מהם והוא יישוב נכון לפע"ד במושכל ראשון:

הנה הוצעתי לפניך מה שהעלתה מצודתי, בעזרת מגן צור ישועתי, בעיון מעט מזעיר בין הפרקים ובין גברא לגברא בחה"מ וחדשים ע"פ ישנים פרחי שושנים שכבר העלתי צפנתי לך, ואתה בני בין תבין אשר לפניך, יאר ה' פניו אליך, הכ"ד אביך חותם בברכת התורה ואהבה רבה, מימים ימימה. שיל"ת פ"ב אה"ח דסוכות תרל"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימן ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכד

שניות מדברי סופרים, שלום תנין, וברכה בכל מקנה וקנין עד אין מספר ומנין, לבני יקיר לבבי, אשכול הכופר, הנותן אמרי שפר, מעמיק מונה וסופר, הרבני המופלג חריף בע"פ מלא וגדוש על כל גדותיו כש"ת מו"ה שמחה בונם סופר, נרך יאר וכל טוב מאתך לא תופר:

שמחה לאיש כמוני במאמר פיך דבר בעטך עט סופר מה טוב אשר עשית סמוכים לדברינו אורחות חיים לפלס עפ"מ שכתבתי במכתבי לשיטת ר"ת גם גבי לוקח מגזלן איכא מהב"ע דבאיסור בא לידו, וש"ס דמקשה על ר"ה ולקצצו אינהו וליהוי ש"ר בידן דר"ה ע"כ ל"ל מהב"ע דהא גם לעצמן צריכים בוודאי והא איכא משום מהב"ע וע"כ דל"ל א"כ לקצצינהו מה שצריכים לאחרים ומתרץ דבאמת ל"א להו ר"ה דיקצצינהו נכרים רק מה שצריכים לעצמן אלו דברינו בקוצר אומר פה:

ויפה דברת דלפ"ז מיושב שיטת האורח' חיים שבב"י ובש"ע סי' תרמ"ט שנתקשה בו בכפ"ת חדא למה יתי' מהב"ע ביד הלוקח לקנינהו בש"ר ולא הוא עשה העבירה, וגם מדמקשה ש"ס ולקצצינהו אינהו ונהוי ש"ר בידן מוכח דביד הלוקח ליכא משום מהב"ע והא ר"ה הוצרך לכ"ז לצאת ביט"ר ונדחק מאוד ביישוב כ"ז, ולדברינו א"ש דס"ל כר"ת גם לאחר קנין איכא מהב"ע ולגבי לוקח ג"כ איכא משום מהב"ע דבאיסור' אתי לידי' וקושי' ש"ס א"ש דר"ה ע"כ ל"ל מהב"ע כדכתיבנא:

והנה אם כי נכון דברת בכ"ז לא הצלת נפשו של האורחת חיים מה שמחלק בין יט"ר לגבי אחר כיון דס"ל דגם ביט"ש איכא משום מהב"ע מה לי הוא מה לי אחר ואי ס"ל דוקא ביט"ר איכא משום מהב"ע מה לי הוא מה לי אחר, וכפ"ת הלך לדרכו ביישוב קושיותיו על האו"ח ומיישב גם זה, וכל הרואה יראה כמה דחוקים דבריו מסברא בעצמותן במ"ש כיון דחייב לי' דמים הו"ל כשאול בידו, ולפי המושכל אין זה רק כקונה דבר וחייב דמי שוי' מ"מ גוף החפץ שלו ודמים בעלמא חייב לי' ומ"ש לוקח זה ומיד אח"כ תמה על הרשב"א שהקשה על הראב"ד דלאו לכם הוא וסותר דברי עצמו, ומ"ש עפ"ז לחלק בין יט"ר לשני רחוק יותר במח"כ, ואני בעניי הכינותי יישוב המיישב דעת, בעזרת החונן דעת, והוא עפמ"ש ביישוב שיטת ר"ת, יישבתי ג"כ טעמא דאו"ח דלאחר הלוקח מהב"ע הוא וקושי' ש"ס מ"מ א"ש כמו שכתבת בני כן כתוב לפנינו ובמכתבי הראשון לא רציתי להאריך מענין לענין שהיינו בו ביישוב שיטת הראב"ד שברשב"א ב"ק קי"ד וב"י ח"מ סי' שנ"ג, וכשאני לעצמי הוספתי תוספות מרובה על דברינו בטעמא דאו"ח ויישוב קושי' כפ"ת, ולחלק יצאתי ע"פ דברינו דאו"ח אזיל בשיטת ר"ת והוא ע"פ מה שחידש לנו

הפ"י ודייק בלישנא דשמואל דאמר מתוך שיוצא בשאול יוצא נמי בגזול, דכוונתו כיון דאפשר שיקיים המצוה בלי עבירה דהי' אפשר בשאול ולא צריך לגזלו יוצא נמי בגזול, וזהו טעמא דשמואל אבל ר' יוחנן לא ס"ל מתוך שיוצא בשאול דפוסל גם ביוט"ש משום מהב"ע צ"ל דס"ל הגם דאפשר למצוה בלי עבירה מ"מ איכא משום מהב"ע, וי"ל בשורש הדבר בוודאי לשיטת הר"י דמהב"ע ליכא רק קודם שקנה דמה שעבר עבר, וכשלא קנה כל שעה ורגע איכא מהב"ע דעליו רמי' מצות השבה ובכל רגע דמחזיק בו עובר ואיסור בידו כה"ג איכא משום מהב"ע שבכל רגע העבירה קיימת משא"כ אחר שקנהו, לפ"ז אין לומר מסברא כיון שהיה אפשר בלי עבירה מתחילתו שהי' אפשר בשאלה יצא מגדר מהב"ע דאינה באה ע"י עבירה שהי' אפשר בלא עבירה דאחר שגזלה מעיקרא ועלי' דידי' רמי' להשיב עדיין העבירה בידו ועובר בכ"ש ולא מהני אם מכאן ולהלאה רצונו להשיב, ויהיה בידו בשאלה עכשיו דאחר שגזל צריך לקיים והשיב הגזילה כל רגע, אבל לר"ת דס"ל דאחר הקנין ג"כ איכא משום מהב"ע כיון שעבר ובעבירה בא לידו מתחילה, הגם דקנה ועכשיו אין עליו מצוה להשיב, י"ל זה דוק' אם אי אפשר לו לעשו' המצוה מבלי שגזלה מעיקרא והמצוה באה ע"י עבירה מתחילה אבל ביט"ש דאפשר לו מתחילה בלי שגזל אין העבירה מעלה ומועלת למצוה כה"ג לא מחשב מהב"ע כנ"ל מסברא ישרה ויש להאריך בסוגי' בזה עד"פ, ואנו ליישב שיטת האו"ח באנו דכתבנו דס"ל כשיטת ר"ת משו"ה גם לגבי לוקח איכא מהב"ע משום דבאיסור בא לידו, וע"פ דברינו הסמוכים לנו א"ש נמי מה דמחלק בין דידי' לאחר דלדידי' גם ביט"ש לא יצא ואחר יוצא ביט"ש, דגבי לדידי' גם ביט"ש איכא מהב"ע הגם דביט"ש יוצא בשאול והי' אפשר לצאת בהיתר מ"מ מאחר שגזל ומונח אקרקפתא מצות השבה כל רגע שמחזיק עושה איסור הו"ל מהב"ע, אבל אחר שקנהו בש"ר דוקא ביט"ר איכא משום מהב"ע הגם דאין עליו מצות השבה דכבר קנהו מ"מ איכא משום מצוה הב"ע כיון דמתחילה באיסור בא לידו, וביט"ר א"א למצוה בלא איסור הו"ל מהב"ע גבי' אבל ביט"ש דאפשר בשאול אין העבירה גורמת המצוה, ומה שעבר עבר ועכשיו ליכא עבירה בידו אחר שקנהו בש"ר וליכא בהשבה ומיושב הכל על נכון בסברא ישרה, בעזה"י:

וכ"ז י"ל בשיטת או"ח עצמו, אבל המחבר דקבעו להלכה והוא נקיט ריש הסי' כשיטת ר"י לא הועלנו כלום בדברינו, וה' יאר עינינו:

ומדי דברי עד כה ביישוב האו"ח ע"פ חדושו של הפ"י וסברתינו, אסיק לכולא מלתא שאמרתי בזה ועוד הוספתי ביישוב קושי' חמורה שנתקשה בה בכפ"ת על רש"י דכ' בהא דקאמר ר"נ אבל גזל עצים וסיכך בהן דאין זו לא גזולה ולא שאולה דקנהו בשה"ש

וש"מ ועוד משום תקנת השבים א"צ לסתור סוכתו, ואם כי יש ב' טעמים לר"נ לאמת אבל מר"נ לא מוכח דאיכא תקה"ש אלא משום דקנה בשה"ש וש"מ ואיך מקשה ש"ס על רבינא פשיטא מ"ש מעצים מנ"ל דמשום תקה"ש דלמא משום שה"ש וש"מ, ונלפע"ד בשנבין למה הוצרך רש"י לב' טעמים אחר דיש טעם שה"ש וש"מ דקונה מדאורייתא למה לי עוד טעם קלוש משום תקה"ש, ונ"ל דמוכרח לפרש כן, דצריך להבין לשון ר"נ אבל גזל עצים וכו' ד"ה קין לו אלא דמי עצים, וממילא יצא, הלא דבר זה דגזל עצים אין לו שייכות לפלוגתא דר"א ורבנן לענין אם קרקע נגזלת פשיטא דעצים נגזלי' ולכ"ע לא יצא, ואי קנהו בשה"ש וש"מ פשיטא דלכ"ע יוצא ואינו ענין לפלוגתא דר"א וחכמים לענין קרקע נגזלת או שיוצאים בסוכה שאולה ולא שייך לומר ד"ה והוא דקדוק עצום, ונ"ל ע"פ פי' רש"י דקנהו בשה"ש וש"מ נראה דס"ל כחד תי' בתוס' לעיל דשה"ש וש"מ דחוזרים בצירוף יחד מהני מדאורייתא, אלא ניהי דלכם מיקרי דקנה מדאורייתא מ"מ מהב"ע איכא כשיטת רש"י דאחר קנין ג"כ איכא מהב"ע לכן צריך עוד לטעם דקנין מדרבנן משום תקה"ש, ועיי' רמב"ן מלחמות שכ' דמסוכה דהאי סבתא ל"ק הא מהב"ע הוא כיון דקונה מדרבנן ליכא משום מהב"ע ודברים צריכים תבלין, והפ"י בב"ק חידש מדנפשאי' כן ונתן טעם לדבר היכא דרבנן אקנו לי' מכח הפקר ב"ד הוציאו מזה ונתנו לזה לאו בקנין של עבירה בא לו רק חכמים הקנו לו עיי' במתק שפתיו, והארכתי בסברא זו לפרש סוגי' דהנזקין דאקני ליה רבנן ואין לו מובן מ"מ משום מהב"ע פסול לעולא בין לר"ת בין לר"י ולהנ"ל א"ש כיון דאקנו ליה רבנן ליכא תו משום מהב"ע ושם בארה, וכאן נקיטנא בקצרה, כי זהו טעמו של רמב"ן בל"ס, וכן ס"ל לרש"י לכן הוסיף ועוד משום תקה"ש וליכא מהב"ע, ובהאי טעמא לחוד לא סגי מלבד שי"ל שרצה רש"י לומר שקנה אפי' מדאורייתא, בלא"ה א"ש דס"ל דאם לא קנה רק מדרבנן לא יצא מדאורייתא כמ"ש תוס' לעיל ותוס' נדחק בהאי סוכה דר"ג וכולהו רבנן וכבר הבאתי במכתבי הראשון דברי האבני מלואים כי נכון דיבר בזה דוקא לכם לא הוי ע"י קנין דרבנן אבל סוכה גזולה לא מקרי וכיון דשאול בסוכה כשר יצאו מדאורייתא אלא שהקשה לנפשי' מדאמר ר"כ לר"א ג"כ דיוצא והא לר"א שאולה פסול, ונ"ל מה"ט לא סגי לרש"י בטעם שני משום תקה"ש דקשה לר"א למה יוצא הא בעי לדידי' לכם ממש וע"כ צ"ל משום דקנה מדאורייתא ע"י יאוש ושה"ש, והא"ש דאמר ר"נ אבל גזל עצים וכו' דברי הכל היינו ל"מ לרבנן דס"ל סוכה שאולה כשירה דיוצא משום דקני ביאוש ושה"ש מדאוריית' ומשום מהב"ע ליכא גם בלא תקה"ש כיון דאפשר שיוצא בשאול מתוך שיוצא בשאול וכ' דהא כבר קנהו ומ"מ איכא משום מהב"ע כיון דבא ע"י עבירה מתחיל' כ"ז כשא"א בענין אחר רק ע"י

עבירת הגזילה כמו לולב ביט"ר וכדומה אבל סוכה לרבנן דיוצא בשאול ליכא אחר הקנין משום מהב"ע כ"ז לרבנן אבל לר"א דסוכה שאולה פסולה איכא מהב"ע קמ"ל דד"ה יצא אפי' לר"א משום דאיכא תקה"ש וכיון דקני' מדרבנן ליכא מהב"ע, ומוכח מדברי ר"נ עצמו דלולי תקה"ש לא א"ש לר"א משום דס"ל לר"ב מהב"ע לא יצא דאלת"ה אין חילוק בין ר"א לרבנן לשניהם יוצא ע"י שקנה בש"מ ושה"ש ומאי האי דקאמר ד"ה ואין לו שייכות לפלוגתא דר"א ורבנן, וע"כ דס"ל לר"נ דמהב"ע ל"י לולי דאיכא תקה"ש ומוכח מתוכו מתוך דברי ר"נ דס"ל תקה"ש, וא"ש דמקשה על רבינא פשיטא דמ"ש מעצים וא"ש נכון:

והרווחנו עוד בדברינו ליישב קושי' תוס' על רש"י דנדחק דהא דאמרי' דמודו רבנן בסוכה גזולה היינו בסוכה בראש עגלה וספינה, הא ל"ק מדאורייתא דשה"ש החוזר א"ק מדאורייתא ותקה"ש דרבנן הוא, והנה מ"ש תוס' דשה"ש החוזר דרבנן כבר נשמר רש"י וכ' שה"ש וש"מ ואזיל בחד תי' תוס' לעיל, אלא דעדיין קשה הא רש"י כ' ועוד משום תקה"ש מדכ' רש"י ועוד נראה דבטעם ראשון לא סגי בלי השני משום תקה"ש ולא היה צריך לרבנן למצוא סוכה גזולה הא על קרא ודאורייתא קאי כקושי' תוס' ולדברינו הסמוכים לנו א"ש דהא דהוצרך רש"י לטעם שני משום תקה"ש זה צריך לר"א דאל"ה הו"ל מהב"ע משום דס"ל דשאול פסול, אבל לרבנן דשאול כשר ליכא מהב"ע וסגי בטעם ראשון, והוקשה שפיר איך אמר לרבנן דמודים בסוכה גזולה כיון דס"ל שאול כשר ליכא סוכה גזולה מדאורייתא דא"י דקנה ע"י שה"ש וש"מ, ומיושבי' כל הקושיות והדקדוקים שבזה, בעזרת הש"ית:

עוד רגע אחת, מלא חפנים נחת, אדבר על הערה אשר הערת להבין מלתא דר"נ דאמר פועית' היא דא ואין לה אלא דמי עצים בלבד, ורבים קשו למה תלה שאין לה אלא דמי עצים משום דפועיתא היא ושדרת לן חורפא, ליישב זה ע"פ שיטת בעל העיטור שבטור דאם אין רוצה להחזיר הדמים ואינו רוצה בהשבה כלל כה"ג לא הקנו לו החפץ וצריך להחזיר החפץ מדינא, וממילא ל"י נמי ידי סוכה, וכ"ז קודם יאוש ושה"ש דחוזר, דאח"כ קנה מדאורייתא ואינו צריך להחזיר רק דמ"ע בלי תקה"ש, והעמסת כן בכוונת הר"ן כיון דפועיתא היא דא צוחנית קולנית ולא נתייאשה ולא קני רק ע"י תקה"ש אין לה אלא דמי עצים כשרוצים להחזיר הדמים ואל"ה ליכא תקה"ש וצריכי' להחזיר לה העצים והם בסוכה גזולה יתבו אלו דבריך שהבנתי מקצורי דבריך אשר אני רוצה בקיומם תדיר, אבל בכאן עדיין לא יצאת ידי חובת ביאור נכון דעיקר חסר שאם לא ירצו דיש לה דמי עצים, הול"ל פועיתא היא דא ויש לה עצים כשלא ירצו לתת הדמים, וגם איך ס"ד דר"ג ורבנן

לא ירצו לציית דינא ולקיים מצות השבה, ולקיים דבריך הוספתי דברים, כי סבתא דא צוחה דר"ג וכולה רבנן בסוכה גזולה יתבו וחשודים בעיניה שלא יחזירו לה שלה או דמי שוי' כי לא ירצו לקיים מצות השבה וממילא ליכא תקה"ש כשיטת בעל העיטור ובסוכה גזולה יתבו, ואמר ר"נ פועיתא צוחנית קלנית כפירש"י היא דבוודאי ר"ג ורבנן רוצי' בקיומה של מצות השבה ותק"ח, והיא פועיתא בודי' דברים מלבה וחושדת בכשרים ולכן אין לה אלא דמי עצים, ויפה כח הבן בדבריו מכח האב שיצאתי לעזר לך, יישר כח העזור והעוזר במלחמתה של תורה:

ועתה שמע בני מות"ר אביך שהותרתי לעצמי ב' דרכים ביישוב מילי דר"נ דאמר פועיתא היא דא ואין לה, בשנבין איך לא אשגח בה ר"נ וכי האטים אזנו משמוע זעקת עשוק ח"ו, ונ"ל ע"פ שיטת ריטב"א שכ' על הא דאמר וה"מ בגו שבעה וכו' דנראה לו אם בא לתבוע בתוך שבעה ונחרץ משפטו לשלם דמים גם אם לא שלם עד אחר ז' אין לו אלא דמים דבתר שעת תביעה אזלינן וכן משמע מר"נ דאמר אין לה אלא דמי עצים משמע אפי' ישלמו אחר ז' דלא כדמשמע מפי' רש"י דוקא כשמשלם תוך ז', ונ"ל דמשו"ה לא אשגח בה ר"כ לטובתה לעכבה עד בתר שבעה דאז יצטרכו לשלם לה העצים בעין משא"כ כשתובעה בב"ד בתוך זי"ן ויחרוץ הדין דאין לה עכשיו אלא דמי עצים גם כשיעכבו התשלומין עד אחר ז' לא צריכים רק לשלם דמים, והיא צוחה ופעתה דברים הרבה קללה ויללה ודחקה השעה וסבורה דלא אשגח בה שאין חש לדברי' להצילה מיד עושקי', ואמרה אתתא דהוי לה לאבוה תלת מאה ותמני סרי עבדי וזה מצינו בקרא כשיצא להציל את לוט והעשוקים מיד עושקים, ואתתא כזו קמייכו ולית דאשגחיתו בה כדי להצילה מיד עושקי' ואבוה' יצא להציל בלי שקראוהו ולא צוחו קמייהו, ואמר ר"כ פועיתא היא דא ודוחקת השעה לעשות לה דין ומשפט מיד אין לה אלא דמי עצים בלבד דאי לא הוי' צוחה היו לה העצים שהייתי מעכב עד אחר זי"ן אבל ע"י שפועיתא היא ודוחקת השעה בע"כ אין לה אלא דמי עצים בלבד, ויש לדייק ולהבין אין לה אלא דמי עצים בלבד האי לבד מיותר וסגי כשאמר אין לה אלא דמי עצי', ונ"ל דבמכוין דייק ואמר לבד דלא נטעה שיש ב' דרכים לפני' אם ישלמו עכשיו אין לה אלא דמי עצים ואם יעכבו הפרעון הגם שתבעה עכשיו בב"ד ודנו דין עכשיו בתר זמן הפרעון אזלי' כדמשמע לי' לריטב"א מרש"י, לכן דייק ר"נ ואמר אין לה אלא דמי עצים בלבד אין לפני' אלא דרך א' דמי עצים לבד ואין אופן שיהיו לה העצים ממש גם כשיאחרו הפרעון עד אחר יו"ט וזה דרך נכון אשר יכון, ומיושבים כל הדקדוקים ע"ד מכון:

עוד לנו מקום יישוב לכל זה, בשאומר הא דר"נ לא אשגח בה שהיה לשחוק בעיניו ובזיון לריש גלותא שאזלא לגבי ר"נ לתבוע עלבונה, דהא עבדי ר"ג היו הגוזלים מבלי ידיעה ורצון או הסכמה בדעת ר"ג, ואם היתי אזלת והולכת להודיע הדברים כהוייתן לר"ג הי' מחזיר לה העצים או דמים יותר ויותר מדמי שוי', ולכן לא אשגח בה כי די בזיון וקצף לר"ג בזה, וגם ליכא תקה"ש כה"ג דזה דוקא בגזלן עצמו שעשה עול שלא יקשה עליו להחזיר מה שבא לידו ע"י גזל תקנו תקה"ש אפי' לצדיק כי באותה שעה מעושי עול היה, אבל כה"ג דעבדים גזלו, לגבי ר"ג בוודאי ליכא תקה"ש דגם גוף העצים ויותר ויותר יתנו לה, והיא חשדה לר"ג דבידיעתו היה כ"ז ולכן לא הלכה אליו, ותבעה עלבונה מר"נ בדינא ודייני ואמרה אתתא דהוי ליה לאבוה' וכו' היינו דהיה לו כ"כ עבדים וכולם היו מקשיבים ע"ד אמת ניצול מגזל כמ"ש רש"י שהיו גמלים זמומים דמושל מקשיב ע"ד אמת כל משרתיו צדיקים ועושי' רצון אדוניהם, ולולי דר"ג ג"כ יודע או שרצונו בכך לא היו העבדים גוזלים, והיינו דדייקה ואמרה דהוי ליה לאבוה' דייקא לי' לאבוה שהיו ליה ברשותו וכרצונו וכו' ומיני' דר"ג ידע והוצרכה לילך לב"ד ולית דאשגח בה, ואמר ר"נ פועיתא היא דא כיון שחושדת אותו איכא תקה"ש ואין לה לפי דברים רק דמי עצים וא"ש:

ובזה אתן קנצי למילין, יחזקנו ה' ויאר עינינו לחדש תילי תילין, להרביץ תורה בישראל באתר וגבולין, שמחת תורה לישששכר, ושפע ימים לזבולון, עד ביאת הגואל ויראו עינינו בתקנת השבים, לארצינו במהרה בימינו, כנפשך ונפש אביך מנשקך ומברכך. שיל"ת פ"ב נגהי ליום גפ"כ תרל"ב לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכה

שלומים מרובים, על שלישים ורביעים, למע"כ בני תלמידי חביבי, גדול בתורה ותיק מלא עתיק, חריף ובקי משנתו זך ונקי יראת ה' אוצרו כש"ת מו"ה שמחה בונם יחי' לאי"ט:

קראתי לשבת עונג עת סעודת צהרים, קראתי בינתים מכתבך מגלה עפה מזה ומזה היא כתובה, לי יקרה ואהובת מלאה דברי תורה, אמורים כשירה, והנה הלא ידעת בני כי עצומות טרדותי בפרט תחלת הזמן, ויש לפני כמה תשובות עמוקות לדינא שהשעה דוחקת וצריך אני להשיב עוד שבוע זו אי"ה קודם התחלת הלו"ת אשר בהסכמה עלה אתמול בסעודה שלישית סימני מלתא דאוריית' סוגי' דסימנים, ועוד מילי טובא מילי

דשמיא הנחוצים לשעה לגדור גדר וכו' ה' יעזור ויושיע ויאמיץ כחי וחילי למען שמו, בכ"ז למלאות מבוקשך להשיבך הנני בא בכתוב שלישי להכריע בין דבריך, עברתי במרוצה כשעה חדא כמעט אחר שגמרתי תשובה א' קודם תפלת שחרית, והנני משיב בקוצר אומר, מ"ש כי כוונת לדברינו במכתבי הראשון ביישוב קושי' רשב"א על הראב"ד דר"ה ס"ל יאוש קונה וטעמו משום מהב"ע, דבר זה פשוט, והעיקר מה שסתרתי דברי והקימותי' ע"פ סברא שחדשתי דמאחר שקנהו בקנין דרבנן אתי ליד לוקח בהיתר והוא חדוש נכון וברור:

ומה שהוספת ליישב עפ"ז השמטה של ריי"ף ורמב"ם הא דר"ה דאוונכרי ע"פ דברי הקצ"ח ביישובו תמיהתו על הרשב"א דגם שאין חייב להחזיר רק הדמים מ"מ לאו לכם הוא דע"כ משום שלא קנה קנין גמור הוא, הנה דברי קצה"ח לא נראי' לי במח"כ והוא נכנס לפרצה דחוקה משום שלא מצא מענה לתמיהתו, ואנחנו שא"צ לזה מה לנו בקיומן של דברים כאלו ומכ"ש לבנות וליישב ולהעמיס כן בשיטת ריי"ף ורמב"ם, ומה שכתבת סתירה לדבריך משיטת הרמב"ם עצמו דכ' בפ"ח מלולב דיוצא באתרוג של מע"ש הגם דס"ל דמע"ש ממון גבוה הוא וכ' הר"י קורקס דס"ל כמ"ד דל"ב דין ממון וסגי בהיתר אכילה, וכתבת כי כן גבי לוקח דא"צ להחזיר רק הממון ויש לו בו היתר אכילה יוצא בו הגם דאינו שלו לגמרי דבר שכליי דברת, אבל אינו נכון, מלבד שאין לדמות מה שאין שלו משום דגזול הוא, לדין דמע"ש ממון גבוה הוא, הלא כ' תוס' סוכה ל"ח ע"א ד"ה לפי דוקא באתרוג דעיקרו לאכילה איכא מ"ד דל"ב דין ממון אבל בלולב כ"ע מודים וכן מסתבר כי כן באוונכרי באסא בוודאי בעי לכ"ע דין ממון ואין סתירה לדבריך, נסתר מחמתו כמ"ש דאין דברי קצה"ח נראי', ועוד דלא יצאת יד"ח והיא עיקר הקושי' דלא העתיקו הא דר"ה דלא לקצצהו מחשש שמא גזולה היא וקרקע אינה נגזלת, ותקנא דר"ה דלקצצינהו אינהו ויהיה ש"ר בידי אוונכרי, ניהי דל"מ עד"ז, אבל מהני לאלו שיקנו מהם שכבר הפסיקו האוונכרי, ועיקר החידוש דלא לקצצנהו אינהו בידים, וליישב דלא כתבו תקנתא דר"ה י"ל בכמה אופנים, וע"פ דברינו, ובכ"ז לא מצאתי יישוב דלא כתבו שלא יקצצו אינהו ולא הועלת כלום:

ולפום רהיטא נ"ל ליישב השמטה זו, עפ"מ שהעיר בתשובת שער אפרים סי' ב' לפי' רש"י דגזלנו' ארעא מישראל נינהו הול"ל מסתמא ניחא לי' לישראל הנגזל שיקנהו ישראל ויצא בו דניחא לי' לאינש למיעבד מצוה בממוני' כבש"ס ריש פסחים ולרמ"בן במלחמות דגזלו ארעא מנכרים וכן לרשב"א בתשובה דגוזלי' בין מנכרי בין מישראל א"ש עיי"ש, וי"ל דריי"ף ורמ"בם ס"ל דגזלו ארעא מנכרי או ספק שמא מנכרי שמא

מישראל, ואם מישראל מסתמא ניחא לי' לישראל למיעבד מצוה בממונ' כמ"ש הש"א, ואני מוסיף כיון שבידו שיחתכנו הנכרי ויהי' ש"ר ביד ישראל וסוף כ"ס יוצא בו ולא יהי' לו חלק במצוה כיון שקנהו בלי רצונו ניחא לי' טפי שיהי' קנוי לו כשיקצוץ ישראל ויהי' קנוי לו מדעתו ורצונו, אלא דחיישי' שמא מנכרי גזל וספק דאורייתא הוא ולחומרא לכהפ"ח מדרבנן, וכ"ז אי ג"ג אסור מדאורייתא ור"ה לשיטתו דהכי ס"ל, אבל לפי דהעלה הש"א הנ"ל דעיקר בשיטת הרמ"בם וטור דג"ב מדרבנן ואפי' ליכא ח"ה שלא ירגיל עצמו בגזל, נ"ל דאם ג"ג דרבנן מה"ט, בוודאי לכם מקרי מדאורייתא ואפי' מדרבנן, ועוד כיון דמשום שלא ירגיל הוא כאן דהוא למצוה לא שייך שלא ירגיל דלמצוה קמכוין, ועוד כיון דלהך צד שגזל מישראל היתירא הוא דניחא למיעבד מצוה בממונו משום שמא מנכרי ליכא איסור שלא ירגיל לגזול משל ישראל הא כה"ג בשל ישראל מותר שאינו מרגיל במעשה זה לגזול באיסור והבן ויפה השמיטו כנ"ל לפום רהיטא:

ומדי דברי מרש"י הנ"ל שנתקשה בה הש"א טובא מה ראה על ככה לפרש דגזלו מישראל הא ר"ה ס"ל ג"ג אסור מה"ת ואמרתי מאז מלתא טבא פלפלא חריפתא ביישוב פי' רש"י ע"פ שיישבתי פי' קושי' תוס' על ר"ת ומהרש"א על רש"י מדמקשה ש"ס ולקניהו בשה"ש הא ה"ל מהב"ע, וטרם אענה אני אומר הא דהקשה תוס' בכ"מ דהקשה על ר"ת מקושי' ש"ס ולקניהו בשה"ש ולא הקשה מקושי' ש"ס הקודמת ולקני' בש"מ, וראיתי שהרגיש המחצית השקל רסי' תרמ"ט בזה ונדחק, והנ"ל הנה הפ"י ב"ק כ' דעל קושי' תוס' כיון דנשתנה הדבר ע"י שה"ש או ש"מ פנים חדשות בא לכאן וליכא משום מהב"ע כמו הם ולא שינוייהם ע"ש ונ"ל דתוס' לא ניחא לי' בזה דאינו מן המדומה דשאני התם דגוף הדבר נשתנה מכמות שהי' ודבר הנראה וניכר הוא ופ"ח בא לכאן משא"כ הכא, וי"ל דמ"מ נקיט תוס' מיהא פלגא דפ"י ולחלק יצא ע"י שינוי מעשה שנראה לכל שנשתנה י"ל דדמי' קצת לחיטין ועשאן סולת הגם דלא דמי לגמרי מ"מ י"ל דשוב לא מאיס לגבוה ולכן לא הקשה מדמקשה ולקני' בש"מ, רק מדמקשה ולקני' בשה"ש שאינו אלא הסכמת ב"א שקוראי' לי' בשם אחר ולא יש שינוי בגוף החפץ עצמו רק בקריאת שמו הוקשה לתוס' שפיר דאכתי איכא מהב"ע כנ"ל:

ואחר הוצעה זו אומר אני ביישוב שיטת רש"י עפמ"ש תוס' הא דדחי דשינוי מעשה החוזר הוא הגם שקונה מדרבנן ל"מ קנין דרבנן שיהי' לכם מדאורייתא, וכבר הבאתי במכתבי הקדום מ"ש רמב"ן במלחמות ופ"י מדנפשי' בב"ק ומסביר בטוב טעם וכל דקנה מדרבנן ליכא משום מהב"ע, עפ"ז א"ש דהדר מקשה ולקני' בשה"ש מה תאמר כיון שלא נשתנה רק בשה"ש ולא נשתנה בעצמותו מכמות שהי' איכא משום מהב"ע דכיון שקנהו

בשינוי מעשה דרבנן בלא"ה שוב ליכא משום מהב"ע, ומדאורייתא לכם הוא דהא קנהו בשה"ש ויאוש או בשה"ש וש"מ כמ"ש תוס' ומיושב קושי' מהרש"א ועיי':

וע"פ דברים הדברים האלו הניתנים למעלה, יש לנו להעלות יישוב מה שהכריח לרש"י לפרש דגזלו מישראל, בהקדמת מילין הנה הרמ"בן כ' הגם דג"ג אסור מ"מ ליכא משום מה"בע וטעמא בעי למה כיון שעבר עבירה מה לי נכרי מה לי ישראל, ובש"א כ' דרמ"בן ס"ל ג"ג מדרבנן וצ"ל דחולק על רש"י ור"ן פסחים דגם בעבירה דרבנן הו"ל מהב"ע, והסברתיו מאז לעצמי דרמ"בן אזיל בשיטתו דאתי' בשיטה הר"י דאחר שקנהו הגזלן ליכא מהב"ע דמה שעבר עבר, ודוקא קודם שקנה שכל שעה ושעה מונחת אקרקפתי' מצות השבה הו"ל מהב"ע בשעה שמקיים המצוה, ולפמ"ש הרמ"א א"ע סי' כ"ח ולפי הסכמת האחרונים דגם אם ג"ג אסור מדאוריית' מצות השבה ליכא והו"ל כגזל ישראל אחר שקנהו דליכא מהב"ע וזהו טעמו של רמב"ן כנ"ל שוב מצאתי מזה בחידושי אבא מאוה"ג זצ"ל הנדפסים בח"ס ח"ו ונרמזים דברינו בדבריו, והארכתי בזה הרבה בסוגי' ביישוב כמה דברים על אדני השכל הוטבעו ואכ"מ, היוצא לנו הך מלתא אם בג"ג ג"כ שייך מהב"ע תלי' בשיטת ר"ת ור"י, ורש"י דס"ל כשיטת ר"ת ממילא גם בג"ג איכא משום מהב"ע, והיה קשה לרש"י מדמקשה על ר"ה והא קני' בשה"ש הא איכא מהב"ע ומ"ש דקושי' ש"ס מדקנה מדרבנן מכח שינוי מעשה וקושי' שני' על ראשונה קאי דקני' בש"מ מדרבנן תינח בישראל דאיכא מצות השבה תיקנו דלקני' בש"מ החוזר משום תקה"ש, אבל בנכרי דליכא מצות השבה לא תקנו מידי, ולא קנה רק בשה"ש עם יאוש או בשה"ש וש"מ מדאורייתא ומהב"ע איכא ומדמקשה על ר"ה ע"כ דידוע היה להם בזמני' דגזלו ארעא מישראל לחוד ולא מנכרי וסתמא מישראל כמ"ש רמב"ן לפי שיטתו דמקשה משום דידוע הי' להם בזמני' דגזלו מנכרי, כן לרש"י איפכא הוא דידעו דמישראל גזלו ושפיר מקשה, וזה הכריח לרש"י לפרש דגזלו מישראל ומיושב הכל ע"ד פלפלא דחדי בי' נותן התורה ית"ש אם מיוסד על אבני צדק, ועליהם עליות חזקים בלי בדק, ויוכל המפקפק לפקפק קצת היכא דאיכא תרתי שה"ש וש"מ יחד אפשר לא תיקנו חכמים שיקנה כיון שקונה בלא"ה, ואין בזה ממש מאחר שכבר תקנו בכ"מ דש"מ החוזר קונה כמובן:

ואבוא בקוצר אומר על דבריך מ"ש די"ל דתרי לישנא בב"ק קי"ד אי גבי לוקח באסורא אתי לידי' תלי' בספיקו' תוס' ב"ק סוגי' דצנועים אי יאוש הוא הפקר לכ"ע רק כ"ז שהוא ביד הנגזל לא יוכלו אחרים לזכות בו כי כן לגבי לוקח לאו אסורא הוא דהי' מופקר לכ"ע ולהך צד דאינו הפקר לכ"ע ולגבי דידי' לחוד אתייאש הו"ל לגבי לוקח באיסורא

אתי לידי', והבאת מ"ש בנתיבות דבזה פליגו אם רשות יורש כרשות לוקח, ועפ"ז אמרת ליישב קושי' רשב"א על הראב"ד דר"ה ס"ל דיאוש הפקר לכל וליכא איסור לגבי לוקח אלו דבריך, ועדיין צריך אתה לדברינו הלא ס"ד דר"ה אמר תקנתא רק למה שמוכרים לאחרי' דאלת"ה קשה מדמקשה לקצצינהו אינהו דלמא ס"ל לר"ה דביד לוקח איסורא הוא, וב' דרכים שכתבתי עדיפו דלא צריכים לעשות פלוגתא חדשה שלא מצינו פלוגתא בספיק' תוס', ובגוף מ"ש דלמ"ש תוס' להך צד דמופקר לכל ליכא עבירה ביד הלוקח כבר כתובה אצלי בקונטרס ליאוש שלמדנו כאשר יצקת מים על ידינו, והוספתי עוד לומר דשיטת ר"ת דס"ל גם אחר שקנה הגזלן ביאוש איכא מהב"ע י"ל דוקא אם אינו מופקר לכל והגזלן זכה משום שהוא שלו וע"י עבירת גזילה קנה אז הוי מהב"ע, אבל אם מופקר לכל וכ"א יוכל לזכות בהיתר, וגם הוא כחד מיניהו שזוכה מן ההפקר רק דהוא גרם שע"י שגזל נתייאשו והפקירו הבעלים משו"ה לאו מהב"ע הוא והיה מודה הר"ת לולי דס"ל דיאוש ל"מ רק לדידי' למאן דס"ל דיאוש קונה הגם שבאיסור בא לידו, והנה בתחלת הסוגי' כ' תוס' בב"ק דע"כ יאוש לאו הפקר גמור הוא, ופ"י גיטין ל"ח כ' הא דיאוש ל"מ כהפקר כמו שאין שניהם יכולי' להקדיש זה לפי שאינו ברשותו כן לא יוכל להפקיר לפי שאינו ברשותו עיי"ש, לפ"ז לצנועין דס"ל דיוכל להקדיש כן יוכל להפקיר הפקר ממש, ותלי' אי מופקר לאחרים ג"כ בהנ"ל כנ"ל, ולפמ"ש דאם מופקר לכ"ע ליכא מהב"ע, י"ל הא דהקשה רבא בהנזקין לעולא ולא רצה לתרץ שהקדישוהו בעלים כדמתרץ ש"ס בב"ק לר"ל דס"ל כצנועין ובריייתא בהקדישוהו בעלים דהא התם לעולא קאי דלשיטת ר"ת ס"ל יאוש קנה, ומ"מ איכא משום מהב"ע ע"כ דס"ל דיאוש ל"מ רק לדידי' והוי מהב"ע וזה דלא כצנועי' והקשה שפיר והוצרך לדחוק דאוקמו' רבנן ברשותו, והא"ש דל"ק לר"ת קושי' תוס' איך הבין רבא לולי עולא אם יאוש קנה תקשי רישא ל"ל הקדיש כקושי' ר"י לר"ל בב"ק והא לא ניחא ליה לתרץ בשהקדישוהו בעלים וכצנועי', ולמ"ש א"ש דלולי עולא הי' מתרץ מתני' כצנועי', אבל עולא הא ע"כ ל"ל כצנועי' ודחוק לתרץ מתני' ובריייתא אליבי' שלא כהלכתא והוצרך לתרץ אוקמוה רבנן וכו' ושם בקונטרסי בארה באר רחובות הרבה דברים בזה:

ומ"ש עוד ביישוב הא דהוצרך רש"י לב' טעמים לר"כ דגזל עצים כ"ע מודים ע"פ שהעיר האבני מלואים סי' כ"ח ס"ק נ"ג ד"ה וכן נראה דמוכח מר"ן דקנין לשעה מקרי לכם דאלת"ה איך אמר ר"כ דכ"ע גזל עצים תינח לרבנן דל"ב לכם ושאול כשר רק שלא יהיה גזול וכיון שמפני תקה"ש א"צ להחזיר תוך זי"ן לאו גזול הוא בידו רק דלאחר זי"ן צריך להחזיר אבל לר"א דשאול פסול כיון שצריך להחזיר אחר זי"ן הו"ל קנין לשעה וע"כ

דקנין לשעה מקרי לכם וקשה על הרא"ש וריטב"א דלא ס"ל הכי, ואמרת דמשו"ה הוצרך רש"י עוד שקנה בשה"ש וש"מ דפשוט דבקנין זה ל"צ להחזיר אחר ז' ככל גזילה שנקנית עד"ז א"ש לר"א, ובזה יישבת דקדוקי דל"ש גזל עצים לפלוגתא דר"א ועוד יישבת בזה קושי' כפ"ת ותוס' ע"ד שכתבתי והלכת בעקבותי בזה, אבל לא דרכיך דרכי, כי דרכי מאושר וסלול דכ' רש"י דקונה בש"מ ושה"ש מדאורייתא ומהני לרבנן, ועוד גם לר"א דל"מ הא לחוד דאכתי איכא משום מהב"ע, אבל בצירוף תקה"ש א"ש גם לר"א, אבל לדבריך נהפוך הוא דמצד שה"ש וש"מ א"ש לכ"ע, ומשום תקה"ש לא א"ש לר"א ורש"י כ' איפכא, וגם כיון דקנין דאורייתא מהני לכ"ע, ותקה"ש רק לרבנן לחוד ל"ש לומר ל"מ לרבנן משום תקה"ש גם לר"א משום קנין דאוריית' ואלו היה הדרך הזה ישר לפני, הייתי יוכל לומר בקיצור ע"פ דברי האבני מלואים שהבאתי דמשום קנין דרבנן יצאנו דל"מ גזולה אבל לאו לכם מקרי ולרבנן דשאול כשר סגי בתקה"ש לחוד וא"ש דכ' רש"י תרתי לרבנן סגי בתקה"ש דגזול כשר ואפי' לר"א ג"כ משום דקני' מדאורייתא בש"מ ושה"ש, אלא הייתי צריך למה שחדשת לחלק דמהב"ע ליכא רק אם שאול פסול, אלא שלא ישר בעיני דרך זה שדרכת בו בהקדמה אחרת של האבני מלואים ודרכי ישר לפני:

ולגוף קושי' האבני מלואים על הרא"ש וריטב"א דקנין לשעה ל"מ, אמרתי מאז דלק"מ דוודאי רבנן הקנו לגזלן באופן המועיל לצאת והקנוהו קנין עולם כפי הצורך למצוה ובתר שבעה הפקיעו מיני' דגזלן מכח הפקר ב"ד ואפקעתא חדשה היא לאחר זי"ן, ועוד ויותר נראה לי כעת בוודאי לר"א דשאול פסול וצריך שיהיה שלו לגמרי קנין עולם באמת גם לאחר ז' א"צ להחזיר דא"כ מה הועילו בתקנתם בזה, והא דמסיק ש"ס וה"מ תוך זי"ן היינו לפי דקיי"ל כרבנן דשאולה כשר סגי שיהי' שלו כל זי"ן שיצא' מסוכה גזולה ופשוט:

ועפ"ז יישבתי מאז הא דאמר ר"נ פועיתא היא דא ואין לה אלא דמי עצים דאי לאו פועיתא היא שפעתה וצוחה ר"ג ורבנן בסוכה גזולה יתבו היה לה תוך זי"ן דמי עצים ואחר ז' חוזרים העצים לה, והפקיעו מכח הפקר ב"ד הפקר, אבל מאחר שצוחה בסוכה גזולה יתבו אם אחר החג יחזירו לה העצים בוודאי תאמר כי בסוכה גזולה יתבו שהרי הוחזרו לה העצים ולכן קנסה ר"נ שלא יהיה לה לעולם רק דמי עצים כדי לסתום פיה והיינו אין לה אלא דמי עצים בלב"ד דלא נימא תוך ז' דמי עצים ואחר ז' עצים עצמם והיינו ד"ע לבד דדייק:

וכ"ז כתבתי לפי דס"ל לאבני מלואים דאם באה ותבעה תוך ז' ונתחייב בד"ע לאח"ז צריך להחזיר העצים עצמם, אבל דבריו נפלאו בזה דהא דמסיק ה"מ תוך ז' אבל אחר ז' היינו

כשבאה לתבוע לאח"ז, אבל כשבאה תוך ז' ונתן תוך ז' הדמים בוודאי לכ"ע אין מחזירי' העצים אח"ז, ואפי' לפי דמשמע לי' לריטב"א מרש"י דאם לא שלם תוך ז' דאח"ז צריך להחזיר העצים הגם שהתביעה וחיוב בב"ד הי' ת"ז, אבל אם שלם ת"ז גם רש"י ס"ל דאח"ז א"צ להחזיר העצים והדמים חוזרי' ולק"מ קושי' הא"מ ותמיהתו על הרא"ש אינם אלא דברים מתמיהים עיני הרואים, וה' יאר עינינו בתורתו, יפתח לבנו ולב בנינו ובני בנינו, ויקויים בנו ואני זאת בריתי וכו' לא ימושו מפיך ומפי זרעך וזרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, הכ"ד אביך חותם בברכת התורה ואהבה רבה. שיל"ת פ"ב כאור בוקר ליום א' אדר"ח מרחשון וצויתי את ברכתי לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכו

שמואל בקראי שמו, איש הולך בתומו, יתברך במקומו, בשבתו ובקומו, ה"ה ב"א תלמידי חביבי הרבני האברך, מופלג בתו"י חרוץ ושנון, יפ"ת הקצין כש"ת מו"ה שמואל קארניטצער נ"י:

שמחתני במע"י אצבעותיך שפרו לי והמה לשמחת לבי בראותי אות לטובה כי החיים והשלום אתך כה לחי אתה שלום וביתך שלום ה' עוז זו עוזה של תורה לך יתן לעשות חיל בתורה ובמצות צלח רכב ע"ד אמת וענות צדק, והיית כעץ שתול על פלגי מים, וכל אשר לך ירבה:

ולהיות כי אהבה דוחקת את הבשר, שארי ובשרי ותלמיד חביב חשוב כבן אתה לי פניתי מן טרדות רבות דעדו עלי לעשות לך קורת רוח להריחך מריחה של תורה מלתא היא, שמתי עיני על דבריך שנכנסת לבית הספק במי שהשאיל לחבירו ביט"ש ד' מינים לצאת בו והוא נוטלם ממנו ודעתו היה שלא להחזירם לו עוד וכן עושה וסוף מעשה במחשבתו תחלה להחזיק בד' מינים בחוזק יד אם יוצא י"ח משום מהב"ע לדעת רמ"א סי' תרמ"ט דגם בשארי ימים איכא משום מהב"ע, או נימא כיון שהשאיל לו לצאת בו והיה יוכל לצאת בהיתר בלי שום נדנוד עבירה ועבירת הגזילה אין לה שייכות למצוה ולא מעלה כלל כה"ג ליכא מהב"ע כמ"ש תוס' ר"פ לולב הגזול דמה"ט בלולב של אשירה ליכא מהב"ע דאין המצוה באה מחמת העבירה אלו דבריך:

וטרם אענה על ספיקותך אביע אומר ודברים דיש מקום לספק בזה גם ביט"ר כגון שמקנה לו במתנה עמ"ל ולא החזירו אח"כ אם איכא משום מהב"ע דהא אפשר למצוה בלא עבירה הגם גם דאם משום מהב"ע ליכא משום לכם לא יצא כיון שלא קיים התנאי

בטלה המתנה למפרע כדקתני אם לא החזירו לא יצא מ"מ איכא נפקותא היכא דלא התנה ת"כ דהתנאי בטל ומעשה קיים, ומ"מ גזל הוא בידו כשאין מחזיר לו גוף האתרוג עיי' זה קצה"ח סי' רמ"א ס"ק י"ב ובאבני מלואים סי' ל"ח עיי"ש היטב כי דבריו אמיתים והראיות שמביא יתנו עדיהן ועשיתי לו סמוכים הרבה במק"א, ולהיות כן איכא מקום ספק בכה"ג שהתנה ולא שמר דיני תנאי דלא בטלה המתנה למפרע ומשום לכם יצא אבל כיון שהוא גזל בידו דהתנה עמו שיתן לו האתרוג עצמו ולא החזיר גזול הוא בידו בוודאי אם בשעה שנטלו לצאת בו היה דעתו להחזיר ואח"כ חזר מדעתו ליכא משום מהב"ע דהא התחלת העבירה אח"כ ובשעה שעשה המצוה ליכא עבירה וגם למפרע עבירה ליכא, אבל כשהוא מיד התכוין שלא לקנותו בתורת מתנה עמ"ל אח"כ אלא להחזיקו בידו בתורת גזל כה"ג יש לעיי' אם איכא משום מהב"ע כיון דאפשר לו לקיים בהיתר גמור או נימא כיון דבשעת עשיי' מצוה עבירה היא בידו ובעמוד והשב קאי הו"ל מהב"ע ולא דמי' ללולב של אשירה שכ' תוס' אלו הדברים שהוספנו תוס' מרובה משלנו:

ובתחלת הרעיון הי' נ"ל דמוכח דגם כה"ג איכא משום מהב"ע הגם שהי' אפשר לו לעשות בדרך היתר כיון שעכשיו באיסור הוא עושה, דהא ר"י מוקי מתני' ביט"ש ומשום מהב"ע והא אפשר שיקיים המצוה בהיתר דביט"ש אפשר בשאול וע"כ דמ"מ מחשב מהב"ע, והאמת כי הפ"י מפרש הא דאמר שמואל מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול כיון שאפשר לו לצאת בשאול בהיתר יוצא נמי בגזול דאין העבירה מעלה למצוה כן ס"ל לשמואל, אבל ר"י הא ס"ל גם ביט"ש איכא משום מהב"ע ול"ל מתוך שיוצא בשאול ואפשר בהיתר ולפי דנקיט הרמ"א כפוסקים דס"ל דהלכה כר"י אפי' ביט"ש פסול משום מהב"ע נפשט ספק שלך בשהשאילו לצאת ביט"ש, אבל ספק דידי בנותן לו ע"מ להחזיר ביט"ר ולא שמר דיני תנאי ולשיטת המחבר דביט"ש ליכא משום מהב"ע דקיי"ל כשמואל מתוך שיוצא בשאול וכו' יש מקום ספק שלנו דלמא כל דאפשר בהיתר ליכא משום מהב"ע כיון דלא קיי"ל כר"י ביט"ש ושמואל הגם דמודה ביט"ר היינו כשא"א בהיתר ולפי' פ"י בהא דאמר שמואל מתוך שיוצא בשאול שאפשר לקיים המצוה בהיתר אין עוד מקום ספק, אלא דפירושו אין מוכרח, וגם תוס' לא ס"ל הכי דהא כ' דשמואל מודה ביט"ש משום שהוא דרבנן ולא מטעמ' דיוצא בשאול, מ"מ אין הכרח דתוס' לא נחית להאי סברא אלא דעדיפא אמר כיון דרבנן הוא ועיי':

שבתי וראיתי די"ל גם לפוסקים דהלכה כר"י דגם ביט"ש איכא משום מהב"ע הגם דאפשר בשאול מ"מ יש מקום לספקתינו, דבאמת דברי פ"י תמוהים קצת כיון שגזל גם אם רוצה בשאלה שואל שלא מדעת גזלן הוא, ורחוק לומר בזה דמסתמא ניחא לי'

בשאלה כדי שיקיים מצוה בממונו מאחר שגזל ממנו בוודאי ליכא מסתמא דניחא לי' ואם אפשר יש להעמיס כן במה שאמר שמואל מתוך וכו' אבל ר"י לא ס"ל הכי מה"ט, אבל בנדון שלפנינו דמוסר בידו לצאת בתורת שאלה ביט"ש או עמ"ל ביט"ר הרי להכי ניתן לו לצאת ואין מעכב על ידו לקיים המצוה כתקנה והוא חפץ ורוצה בגזילה ואין מעשה זה ענין לקיום המצוה י"ל דאין בזה כלל משום מהב"ע, וכן מסתבר מצד השכל וכנ"ל:

אלא דעומד נגדינו תוס' סוכה ט' ע"א דנראה דלא ס"ל כן מדמקשה שם לרבנן דר"א דשאול כשר לך למעט גזולה ל"ל תיפוק ליה דהוי מהב"ע, הא בעי קרא כה"ג שחבירו משאיל לו סוכתו לישב ולצאת בה, והוא מחזיק בה בגזילה דליכא משום מהב"ע וע"כ דלא נחית לחלק בכך:

אמנם כן ניהי דתוס' ט' לא נחית לחלק, אבל מתוס' ר"פ לולב הגזול יש להביא ראיה עכ"פ גלוי דעת איכא דס"ל דאפשר לומר דכה"ג ליכא מהב"ע, והוא מדהקשה תוס' מבריית' דלכם להוציא השאול וגזול בלולב ונדחק אגב דקתני שאול תני נמי גזול, והקשה מהרש"א עדיין קשה מלך דסוכה כמו שהקשה ט' ואי ס"ל דמהב"ע מדרבנן ל"י ל"ק מלולב ג"כ, ונ"ל ליישב דמסוכה לא קשי' לתוס' ר"פ לולב הגזול די"ל כגון שעומד לפניו ומשאיל לו סוכתו והוא גוזלו ממנו בע"כ ומחזיק בתורת גזולה כה"ג משום מהב"ע ליכא ומשום גזול איכא דגזולה היא בידו, אבל מלולב קשה לתוס' שפיר מאחר דממעט מלכם להוציא השאול שוב ל"צ לומר דגזול פסול משום דלאו לכם הוא דגם משום מהב"ע פסול כיון דא"א בשאול מצוה הבא' ע"י עבירת גזילה היא, וגם אם אחר שקנה אותו לר"ת גם לאחר הקנין איכא משום מהב"ע, וגם לר"י דס"ל אחר שקנה ליכא מהב"ע, מ"מ קשה דמשמע דפסול של גזול משום לכם הא איכא משום מהב"ע ג"כ, ויש לחזק עוד קושי' תוס' הא דקאמר תרתי שאול וגזול היינו שאול היינו גזול משום דיש מקום לומר דגזול עדיף משאול דבגזול הוא רוצה להחזיק בו מיהת משא"כ שאול ועיי' מג"א סי' תקפ"ו לענין ביטול דגזול ג"כ אין לו ביטול כע"ז של ישראל ורש"י חולין ריש סוגי' דרבוצה לענין אא"א וכו' ולכן קאמר תרתי להוציא שאול וגזול ג"כ לא מיקרי לכם דבעי לכם ממש, והקשה תוס' שפיר כיון דשאול פסול ל"צ לפסול לולב משום דלאו לכם מקרי אלא משום מהב"ע, וכ' איידי דנקיט שאול נקיט נמי גזול כוונתו מאחר שסוף כ"ס גם משום מהב"ע לא היה גזול פסול אם לא דממעט שאול מלכם נקיט נמי גזול היינו דמחד קרא דלכם נפקא פסול דתרווייהו כיון דלכם ממעט שאול ממעט נמי גזול מלכם וא"ש נכון כוונת תוס' ומיושב קושי' מהרש"א:

והיתה לבאר דלכאורה קשה על דברינו וביאורינו כוונת תוס' בקושייתו ובתירוצו, דלא הי' צריך לומר איידי דבלא"ה א"ש הגם דממועט שאול מלכם מ"מ אפשר בגזול שלא יהי' מהב"ע כגון שנותנו לו במתנה ע"מ להחזיר ואפשר לצאת ביט"ר כבשלו ממש, והיא בזדון נפשו מקבלו ע"מ שלא להחזירו דמשום לכם איכא ומשום מהב"ע ליכא דהא אפשר לקיים המצוה בהיתר, והיינו במתנה עמ"ל במשפטי תנאים דאם לא החזירו לא יצא דמעשה המתנה בטלה והוא גזל בידו והיינו להוציא הגזול מלכם כה"ג דמהב"ע ליכא ואחר התבוננות מעט מצאתי יישוב לעצמי, דאיתא בבריית' דמייתי ש"ס מ"א ע"ב לכם להוציא את השאול וכו' מעשה בר"ג וכו' ומקשה ומחזירו ל"ל מלתא אגב אורחא קמ"ל דמתנה עמ"ל שמה מתנה כדרבא וכו' ואי נימא דהא דממעט מלכם את הגזול כגון שנתנה לו במתנה עמ"ל שהיה אפשר לקיים בהיתר בעמ"ל דליכא משום מהב"ע הרי מוכח מתחלת ברייתא מדאמר לכם להוציא הגזול דמתנה עמ"ל שמה מתנה ותיקשי והחזירו ל"ל, וע"כ דמזה לא מוכח כלום, ולכן לא מתרץ תוספ' דצריך למעט כה"ג, הגם דתוס' העמיד דבריו על ברייתא דפ' לולב וערבה מ"ג, ושם אפשר לתרץ משום מתנה עמ"ל מ"מ לא רצה לתרץ כן דעדיין תיקשי מברייתא שבדף מ"א ע"ב וא"ש, אלא דקשה למה לא העמיד תוס' דבריו על ברייתא המוקדמת שבדף מ"א ע"ב והעמיד דבריו על ברייתא המאוחרת, וזה בלא"ה קשה, אלא לדברינו קשה יותר כמובן, וי"ל עד"פ:.

ולגוף קושי' תוס' לעיל מלך דסוכה ומלכם דלולב י"ל כגון שגזל כשהי' קטן ונתגדל אח"כ ועוד הגזילה בידו דמשום מהב"ע ליכא דהא הי' קטן וגם עכשיו ליתא במצות השבה גם קודם שקנה ע"י א' מקנינים שהגזילה נקנית בו כיון דגזלו בקטנותו ליתא במצות השבה לנתק הלאו כשיגדל, אבל לאו לכם הוא וממועט מלכם ודומה למ"ש רמב"ן במלחמות דבגזל מנכרי הגם דגזלו אסור ולאו לכם הוא, אבל משום מהב"ע ליכא, ועיי' שאגת ארי' סי' צ"ט בסופו שכ' לפמ"ש רמב"ן לק"מ קושי' תוס' די"ל דצריך קרא להיכא דגזל מנכרי דליכא משום מהב"ע ומשום לכם ולך איכא עיי"ש, ונ"ל דתוס' לא רצו לתרץ כן דקשי' עדיין למאן דס"ל ג"ג מותר קרא ל"ל דבגזל נכרי גם לכם מקרי, ובאמת דמג"א כ' בשם ס' יראים גם אם ג"ג מותר לאו לכם מקרי, אבל הדבר תמוה למה כיון שהתורה התירה דמיו וכבר עמד ע"ז בח"ס בחידושיו לח"ש וכ' דט"ס הוא עיי"ש ועכ"פ י"ל תוס' הכי ס"ל ולכן כ' מ"ש, ועוד נ"ל דמ"ש רמב"ן דבשל נכרי ליכא משום מהב"ע בעי הסבר כיון שעבר עבירה וע"י עבירה באה לו מה לי גזל מנכרי או מישראל סוף כ"ס עבר עבירה ושנוי לפני ה', ונ"ל דאזיל לשיטתו דנקיט כשיטת הר"י דלאחר קנין ליכא עוד משום מהב"ע הגם שבאיסור בא לו מתחלה מה דהוי הוי, וכ"ז שלא

קנה דאיכא מצות השבה עובר עדיין בכל רגע שמעכב אצלו, ולפי המבואר ברמ"א א"ע סי' כ"ח דבשל נכרי ליכא מצות השבה עיי"ש באבני מלואים ויתר אחרונים, וליכא רק תחלת העבירה שגזל הו"ל כמו מי שגזל מישראל ונקנה לו בא' מקנינים שהגזלן קונה דליכא משום מהב"ע כנ"ל, שוב ראיתי דקרוב לזה בח"ס הנ"ל וב"ש, וכ"ז לשיטת ר"י אבל לשיטת ר"ת גם בג"ג איכא משום מהב"ע דע"י עבירה בא, ומשו"ה לא ניחא לתוס' לתרץ דבעי קרא לג"ג דקשי' לר"ת, ולשיטת ר"י כבר כ' תוס' לעיל ט' די"ל מהב"ע רק מדרבנן א"י ולר"ת ע"כ דאורייתא הוא כמ"ש שם, ולר"ת ל"י לתרץ דבעי קרא לג"ג וגם כאן לא רצה לתרץ כן ועיי':

ויש מקום אתי להביא ראי' דתוס' ס"ל ג"כ כרמ"בן דבג"ג ליכא משום מהב"ע, והוא מכח קושי' עצומה שהקשה מהרמ"ל עמ"ש תוס' דמודה שמואל דאיכא משום מהב"ע ולא פליגו רק ביט"ש שהוא מדרבנן א"כ במתני' דקתני לולב הגזול פסול מנ"ל דכ"ש שאול דלמא שאול כשר וגזול פסול משום מהב"ע והניח בקושי' והיא עצומה, ונ"ל דתוס' ס"ל דבג"ג ליכא משום מהב"ע והא מתני' סתמא קתני לולב הגזול כל שגזול באיסור וגם ג"ג בכלל והא בג"ג ליכא משום מהב"ע ומוכח מתוכו דבלא"ה גזול פסול משום דלאו לכם ומיושב קושי' מהרמ"ל ומינה דתוס' ס"ל כשיטת רמב"ן, והיינו לפי דאחז תוס' כשיטת ר"י בכ"מ בפרט בסוכה דמביא שיטת ר"י ומסיים דיש לר"ת שיטה אחרת:

וארוח לן בזה ליישב קושי' פ"י בב"ק על מ"ש תוס' שם בהקשותו על ר"ת מדמקשה ש"ס על ר"ה, וגם מדאביי שם בב"ק וכ' ודוחק דס"ל כשמואל דל"ל מהב"ע, והקשה פ"י הא כ' תוס' בסוכה דשמואל מודה בדאורייתא דאיכא משום מהב"ע, ולמ"ש א"ש דתוס' כאן לא כ"כ רק לשיטת ר"י, אבל לשיטת ר"ת ע"כ צ"ל דשמואל חולק בכולו על ר"י ועל רשב"י דאמר ר"י משמי' וזה נראה לתוס' דוחק, ולכן כ' דמודה לר"י ולרשב"י בדאורייתא, ולר"ת דבג"ג ג"כ איכא משום מהב"ע א"א לומר דשמואל אית לי' מהב"ע בדאורייתא משום קושית מהרמ"ל וע"כ צ"ל דפליג אכולהו מלתא דר"י משמי' דרשב"י וס"ל דוקא בקרבן איכא מהב"ע, והא"ש דכ' כד אזיל להקשות על ר"ת ודוחק דל"ל מהב"ע כשמואל דלר"ת שמואל ע"כ ל"ל מהב"ע כלל אפי' בדאורייתא, וא"ש עד"פ נכון:

ונחזור למקום שבאנו משם מענין לענין באותו ענין שהיינו בו היכא דרוצה הנגזל להשאיל או להקנות לו והוא בחוזק יד מחזיק בו בתורת גזילה אי איכא משום מהב"ע, שהראנו פנים מתוס' דס"ל דכה"ג גם ר"י מודה דליכא, ויש לשדות בי' נרגא ע"פ אלה הדברים שכתבנו בסמוך דאם בג"ג איכא משום מהב"ע תלי' בשיטת ר"ת ור"י ותוס' דמקשה ומפרק הא דצריך לכם למעט שאול כ"ז לשיטת ר"ת, ולר"י י"ל בגזילת נכרי,

לפ"ז י"ל עוד דגם הא מלתא אם איכא משום מהב"ע כשנגזל רוצה להשאילו או להקנות לו במתנה עמ"ל תלי' בשיטות הנ"ל, לשיטת ר"י דליכא משום מהב"ע רק כ"ז שלא קנה דאז בכל שעה עובר דאקרקפתי' מצות השבה לנתק הלאו דוהשב וכו' י"ל הגם שהנגזל מתחלה רצה להשאילו או להקנותו בע"מ להחזיר, מ"מ מאחר שהוא בתורת גזילה הביאו לידו איכא עליו מצות השבה בכל רגע ועדיין עוסק ובא בעבירה בשעת נטילה הו"ל מהב"ע וכן הוא לר"ת קודם קנין, אבל אחר קנין דאיכא לר"ת משום מהב"ע הואיל שבא לידו באיסור ועבירה גורמת לו לקיים המצוה י"ל כה"ג שהי' אפשר לו מתחלה לקיים המצוה בהיתר ליכא אחר הקנין מהע"ב מפני העבירה שכבר עבר בתחלה דאז הי' בידו לקיים המצוה בלי נדנוד איסור כנ"ל מסברא ישרה, ואומר לפ"ז בשפה ברורה, דבגזל גוי הגם שכתבנו לר"ת איכא משום מהב"ע גם בג"ג הגם דליכא מצות השבה משום שבתחלה בעבירה בא לידו ואזלי' בתר תחלתו, אבל כה"ג שרצה נגזל נכרי להשאילו או לתת לו במתנה עמ"ל והוא גזלו ליכא משום מהב"ע, דאי ניזל בתר השתא ליכא עבירה דליכא מצות השבה, ואי תיזל בתר תחלתו שגזל הרי הי' אפשר לו בהיתר גמור, וגם קודם שקנהו בדרכי הקנין שהגזלן קונה ליכא גם לר"ת בג"ג כה"ג משום מהב"ע כנ"ל ועיי' היטב:

לפ"ז י"ל הא דתוס' ר"פ לולב הגזול לא הי' קשי' לי' מסוכה די"ל כיון דשאול כשר אפשר באופן שרוצה א' להשאיל לו סוכתו דליכא משום מהב"ע כמ"ש לעיל, ודוקא בנכרי היכא דישראל רוצה להשאיל לו והוא נוטל בגזילה איכא משום מהב"ע כיון שמצות השבה עליו אחר שרוצה בגזילה ודעתו לכך, ומשו"ה ל"ק לתוס' מסוכה דבלא"ה י"ל בגזל מגוי צריך קרא, הגם לר"ת גם בג"ג איכא משום מהב"ע, נ"ל דאיירי כה"ג שנכרי רצה להשאילו וליכא מהב"ע משום תחלתו דהי' אפשר בהיתר ומשום עבירה דהשתא ליכא דליכא מצות השבה בשל נכרי ומשו"ה לא הוקשה לתוס' מלך דסיכה, אבל בגזול מישראל וקודם שקנה אין לנו אפי' ראי' פנים מתוס' דס"ל כה"ג ליכא משום מהב"ע והבן:

וזאת תורת העולה מדברינו לענינינו בספיקתנו א) אם הנגזל רוצה לתת ביט"ר במתנה עמ"ל ולא כפל תנאו ע"ד שאין המעשה בטל, או אפי' בתנאי גמור והוא החזיק בו בתורת גזילה וקנא' בא' מדרכי הקנין שהגזלן קונה גם לר"ת דאיכא אחר הקנין מהב"ע, אבל כה"ג ליכא משום מהב"ע מטעם שכתבנו, והמחבר רס"י תרמ"ט דאחז בשיטת ר"י דאחר הקנין ליכא משום מהב"ע כשאין הקנין ע"י המצוה אבל כשבא ע"י המצוה בי"ט איכא משום מהב"ע עיי' ט"ז, נ"ל דכה"ג ליכא מהב"ע דזיל בתר טעמא דכשע"י המצוה קנה

הגם שכבר עברה העבירה כ' תוס' בהא מודה הר"י ומוכח מסוגי' דב"ק וגיטין פ' הנזקין דכה"ג איכא תיעוב לפני ה' ועיי' רמב"ן מלחמות סוכה ר"פ לה"ג דמסביר בטוב טעם ודעת, וכ"ז כשלא היה אפשר לו לקיים המצוה בלא"ה והמצוה גורמת גמר הקנין וע"י המצוה מכניסו לרשותו, אבל בנדון שלנו דבלא"ה היה יוכל לקיים המצוה, וכבר קנהו וליכא עליו עוד מצות השבה, משום שקנה ע"י מצוה לא מפסל דהי' אפשר בלא"ה כנ"ל, ב') ביט"ש לשיטת רמ"א דאיכא משום מהב"ע כשהנגזל משאיל לו והוא נוטלו בתורת גזילה, קודם שקנהו בא' מדרכי הקנין הגם דלא בעי לכם אבל איכא משום מהב"ע כיון שעדיין מצות השבה עליו ולא מהני מה שהיה יוכל לצאת בלא"ה ע"י שאלה כיון שהוא מחזיק בידו בתורת גזילה, ועובר כל שעה ורגע, ג') כ"ז בגזל מישראל, אבל בגזל מנכרי, והוא הנגזל רוצה בשאלה, גם קודם שקנהו הגזלן ליכא משום מהב"ע דהא ליכא עבירה עוד דאינו בוהשיב את הגזילה:

כל זה נ"ל להלכה, אבל למעשה לא בעינא לסמוך על סברתינו ושקול דעתינו ביט"ר דאורייתא, אלא ביט"ש דרבנן ואיכא בלא"ה כמה מראשונים וכן קבע המחבר עיקר להלכה דליכא ביט"ש משום מהב"ע, או משום בדרבנן הקילו, או משום מתוך שיוצא בשאול ואפי' במקדש כמ"ש הלח"מ הלכ' לולב בשיטת הרמב"ם, משום דהקילה תורה ביט"ש ולא דמי' לקרבן או כמ"ש פ"י מדנפשו וסברתו שטיילנו בה כיון דאפשר בשאול, יהיה איך שיהיה רבו הדעות ודעת המחבר להקל, והרמ"א אחז להחמיר דאף ביט"ש איכא משום מהב"ע וגם הוא במלתא דרבנן נ"ל להקל בנדון שלפנינו ע"פ סברתינו כה"ג שהיה לפניו לעשות מדעת בעלים בהיתר כ"ע מודים לכהפ"ח ביט"ש דליכא משום מהב"ע, וסמוך לבי לא אירא, בבטחוני כי ה' לי לא אירא, הכ"ד דודך חותם בברכה כפולה, מבית ה' עולה אה"נ דש"ת. שיל"ת פ"ב ד' כ"ח תשרי כת"ר לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכז

שלומים מרובים, כטל ורביבים, לחתני תלמידי כבני, הרבני המופלג בתורה תמימה וביראה קדומה, מוכתר במעלות ומדות רמות הקצין כש"ת מו"ה אברהם יעקב סג"ל הירש שי' לאי"ט:

ביום טוב הייתי בטוב לב משעשע תמיד במכתב שלומים אשר קבלתי מאתך ומזוגתך בתי הצנועה המחכמת מ' הינדל תי' בבישור כ"ט מהאל הטוב וכן הנני מודיעכם

במודעה רבה וחיבה יתירה נודעת משלומינו ומצבינו הטוב בעזרת אל גומר עלינו הכל לטובה ולברכה, ותפילתנו לעתיד אנא ה' הושיעה נא והצליחה נא:

והנני למלאות מאויי נפשך היפה לשעשע עמך שעשועי אורייתא לפי מסת הפנאי ואוחז בשולי המכתב ששאלתני טעמא דמלת' דהדא פסקא בש"ע או"ח סי' תרס"ד אם חל ה"ר בא' בשבת וקצץ הנכרי הושענא בשבת והביאה כשירה, ובמג"א ס"ק יו"ד מרשב"א בתשובה דאפי' צוה ישראל, והי' קשה לך למה לא יופסל משום מהב"ע, וכאשר באתה ביתה יוסף ראית דמביא דין זה בשם המרדכי ר"פ לה"ג ומשום מהב"ע ליכא ומביא ראיה על זה, וראית ראיה שלישית במרדכי וראיה דידי' מדאין ממעטין ביו"ט ואם מיעטן כשר אלמא דליכא משום מהב"ע, ולא כ' למה ליכא משום מהב"ע ונלאת למצוא טעם לשבח, והנני מציע לפניך מה ששוטטו רעיוני ומה שהעלתה מצודתי אחר עיון מעט, והנה על המחבר ל"ק די"ל דמחבר לשיטתו אזיל בסי' תרמ"ט דביט"ש דרבנן ליכא משום מהב"ע כשיטות פוסקי' דהלכה כשמואל, וס"ל גם בהושענא של ה"ר דאינו אלא מנהג נביאים ליכא משום מהב"ע, וכן י"ל ס"ל למרדכי, אבל על הרמ"א קשה דנקיט בסי' תרמ"ט כשיטת המחמירים ביט"ש ושתיק ליה למחבר בסי' תרס"ד, ולא עוד אלא שהמחבר לא כ' מפורש כשצוה ישראל לקצצו, ורמ"א כ' אם צוה ישראל לקצצו ואיכא פרהסי' בדבר יש להחמיר והוא מתשובת הרשב"א הא אם ליכא פרסום הגם שישראל צוה לו כשירה וסותר שיטתו שבסי' תרמ"ט ועוד אני מוסיף להקשות על המחבר סס"י תקפ"ו נכרי שעשה שופר בשבת דכשר לתקוע בו קשה הא דאורייתא הוא ואיכא משום מהב"ע, ובמרדכי בחדא מחתא מחתינהו לב' דינים הללו וקשה על המרדכי ומחבר למה ליכא משום מהב"ע, וגם קשה מאם מיעטן דדאורייתא הוא, ומתחילה היה נ"ל דס"ל דוקא בעבירה דאוריית' איכא משום מהב"ע ולא בעבירה דרבנן דלא כרש"י פסחים ל"ה ע"ב גבי דמאי ור"ן שם דכתבו דאיכא משום מהב"ע, והא דאם מיעטן כשר ג"כ רק אסור דרבנן הוא כמ"ש רש"י בסוכה במקומו דאין ממעטין משום דמחזי כמתקן וכן שיטת תוס' בשבת וביומא, וקציצת הושענא ע"י נכרי ועשיי' שופר ע"י קיל טפי מאיסור שבות ע"י ישראל, אלא דראיתי דמרדכי שם כ' מפורש דלמעט ביט"ש איסור דאורייתא הוא ומ"מ אם מיעטן כשר ולמד במכ"ש דעי"נ כשר והיא ג"כ שיטת הרא"ש בשבת וקשה למה אם מיעטן כשר הא מהב"ע דאורייתא הוא והא אם מיעטן כשר אפי' ביט"ר שהיא מצוה דאורייתא וצ"ע:

ואחרי התבוננות מעט מצאתי טעם לשבח דמרדכי בשיטת ר"י אזיל דס"ל דאחר שקנה הגזלן בדרכי הקנאה ליכא משום מהב"ע הגם שמתחילה באיסור בא לידו כיון שעכשיו

קנה ובהיתר הוא בידו ואין עליו מצות השבה רק דמים הוא דחייב ליה כדמי זבינא וליכא משום מהב"ע רק קודם שקנה דבכל רגע ורגע עבירה הוא בידו דמצוה להשיב גוף החפץ, לפ"ז הה"נ כיון שכבר עבר ומיעט ובשעת מצוה ליכא עבירה ומה שעבר כבר עבר הגם דאם לא היה ממעט ביו"ט לא היה אפשר לו לקיים המצוה, ומביא המרדכי ראיה מזה לנכרי שקצץ הושענא ועשה שופר בשבת ואפי' ישראל צוהו דכשר משום שהעבירה כבר עברה בשעה שמקיים המצוה ומוכח מתוכו מדמביא המרדכי ראי' מאין ממעטי' לנכרי שקצץ הושענא ועשה שופר דמלאכה דאורייתא ובמצוה דאורייתא הוא, מוכח דס"ל דאי לאו ה"ט דאיכא באם מעטן כשר היה ס"ל דאיכא משום מהב"ע בקצץ נכרי הושענא או עשה שופר הגם דעי"נ שבות דרבנן דקיל הוא מ"מ איכא משום מהב"ע לולי משום שהעבירה כבר עברה כמו באין ממעטין, ומוכח מן המרדכי יותר ממה דס"ל לרש"י ור"ן בפסחים באיסור אכילת דמאי דרבנן איכא מהב"ע, דמלאכה דאורייתא ע"י נכרי קיל בכ"מ משבות דרבנן ע"י ישראל או איסור אכילה דרבנן, ואפשר בהא ס"ל לרש"י ור"ן דליכא משום מהב"ע, אבל מן המרדכי מוכח דגם כה"ג איכא משום מהב"ע: **והנה** לשיטת ר"ת דס"ל דגם אחר שקנהו הגזלן איכא משום מהב"ע הגם דעכשיו ליכא עבירה כיון שבא לידו מתחילה בעבירה, ה"נ אם מיעטן ביו"ט כיון שבא ע"י עבירה ולולי כן לא היה יוכל לקיים המצוה בזה איכא משום מהב"ע קשה מהא דאין ממעטין ביו"ט, וצ"ל דס"ל כשיטת רש"י סוכה ותוס' שבת דאין ממעטין אינו רק איסור דרבנן דמחזי כמתקן, וס"ל דבאיסור דרבנן ליכא משום מהב"ע דלא כרש"י ור"ן פסחים, ורא"ש שבת דס"ל דהוא דאוריית' צ"ל דס"ל כשיטת ר"י ועי', ואפשר עוד דר"ת מפרש עבר ומיעטן בשוגג כשר ולשיטתו בספר הישר אזיל דבשוגג ליכא משום מהב"ע, וכן נראה שהוא שיטת המרדכי דמביא ראי' מעבר ומיעטן וכ' דמשמע אפי' מזיד, נראה דאי בשוגג ליכא ראיה דבשוגג ליכא מצוה הב"ע, אלא דמשמע לי' עבר היינו במזיד, ואינו מוכרח דמצינו כמה פעמים עבר בשוגג ג"כ דגם בלא דעת נפש לא טוב, ואפשר דמשמע ליה למרדכי משום דאין ממעטין היינו במכוין והדיוק הא מיעטן במזיד ג"כ כשר, ועוד מדקאמר הא עבר ומיעטן, הול"ל הא מיעטן כשר משמע לי' דדייק ש"ס כ"כ לומר דאפי' עבר במזיד ג"כ כשר, ואגב קמ"ל דאפי' במזיד ליכא משום מהב"ע, ומ"מ אין בכל זה הכרח כ"כ עד שנוכיח דר"ת ס"ל דבאיסור דרבנן ליכא משום מהב"ע דלא כרש"י ור"ן די"ל דר"ת הולך לשיטתו דבשוגג ליכא מהב"ע, אבל במזיד גם בדרבנן איכא משום מהב"ע דגרע משוגג בדאורייתא דעושה בשאט נפש איסור דרבנן, אמנם כן תוס' ע"כ ס"ל דגם בשוגג איכא משום מהב"ע, דהא הקשה ממצה של טבל הקישא ל"ל והא צריך כשאכל בשוגג וע"כ

דפשיטא לתוס' דלא כר"ת בס' הישר, וצ"ל כמ"ש לפי שיטת ר"י דאחר כלות העבירה ליכא משום מהב"ע וא"ש דתוס' בסוכה שם אזיל בשיטת ר"י כמו שהאריך שם ולבסוף מביא דר"ת אית ליה שיטה אחרת, והמחבר דנקיט ברס"י תרמ"ט כשיטת ר"י א"ש הא דמיעטן דכשר, והא דסי' תקפ"ו ודסי' תרס"ד, ולא מוכח דס"ל באיסור דרבנן ליכא משום מהב"ע ומסתמא לא יחלוק על רש"י ור"ן ומרדכי אלא כיון דנקיט להלכת' כשיטת הב"י אתי' לי' שפיר דבכל הנהו ליכא משום מהב"ע, זה שעלה במחשבה לפני בביאור הענין:

וכאשר בינותי בספרים באתי אל שער המלך מצאתי בהלכת לולב פ"ז הלכה ה' יושב על מדוכה זו מה טעם יש במצוה זו דיוצא כשבא' בעבירה דמיעט ביו"ט, והוא פותח שערי בינה מסברתו דלא אמרי' דלא יצא רק כשעושה עבירה בשעה שעושה המצוה כמו מצה של טבל וגזול משום שבכל שעה עובר במצות השבה משא"כ כאן שכבר עבר העבירה, ושוב הראה על תוס' ר"פ לולב הגזול דכ' דבאשירה דמשה ליכא משום מהב"ע דאין העבירה גורמת המצוה ולא כ' משום שהעבירה כבר עברה ש"מ דל"ל לחלק כהנ"ל וטרח למצוא טעם אחר עיי"ש, ודבריו מאוד נפלאו ממני איך היה בהעלם ממנו לשעה מ"ש דדוקא בגזילה שבכ"ש עובר במצות השבה איכא מהב"ע זו היא שיטת ר"י דס"ל דלאחר שקנה ליכא מהב"ע מה"ט שהעבירה כבר עברה אבל הר"ת לא ס"ל כן דס"ל דגם אחר הקנין איכא מהב"ע משום עבירה שכבר עשה מתחילה, ותוס' דכ' גבי אשירה משום שאין העבירה גורמת למצוה ולא כ' משום שכבר עברה דרצה לומר טעמא דמפיק גם לשיטת ר"ת, ופלא על חכימן דיהודאי דכל רז לא אניס ליה שהעלים עין במקומו בדבר הגלוי לכל עין רואה:

ומ"ש עוד שם ששוב מצא במרדכי שמביא ראי' מאין ממעטין ולא כ' טעם, ושוב ראה בירושלמי פרק האורג בדין הקורע בשבת דיצא י"ח קריעה ואותיב ליה ממצה גזולה דא"י בה ומשני תמן גופה עבירה ברם הכא איהו דקעבר ומעתה מיתרצה האי קושי' ומהתימא על המרדכי ז"ל אמאי לא הביא ראי' מירושלמי הלז כי משם בא דכל שאיסורו מחמת ד"א לא מפסל משום מהב"ע אלו דבריו ז"ל, גם דבריו בזה תמוהים לי מ"ש דבירושלמי מתרצתא גם זה דד"א גרם, מדבריו נראה כי סבור הוא בכוונת ירושלמי משום דיומא קגרים אסורא ולא מחמת עצמו איכא אסור' כמו גוזל מצה והה"נ אם ממעט ביו"ט דיומא קגרם, ואין בזה טעם וסברא, האמת שכן חלקו באי עבד ל"מ עיי' סמ"ע וט"ז ח"מ סי' קל"ח, ושם ענין אחר הוא דל"א כ"מ דא"ר ל"ת א"ע ל"מ רק אם המעשה עצמו אמרה תורה שלא תהיה א"ע ל"מ נגד מה שאמרה רחמנא דלא תעבוד ולא תהיה דבר הזה, משא"כ קונה ומוכר בשבת שלא אמרה רחמנא שלא תהיה עיקר הדבר, אלא שבמקרה

עשה דבר זה בשבת כה"ג ל"א כ"מ דא"ר ל"ת א"ע ל"מ והחילוק מבואר, אבל כאן לענין מהב"ע לאו משום כ"מ דא"ר וכו' אתי' עלה אלא משום דמצוה כזו שנעשה בעבירה מתועבת לפני ה' מה לי אם היום גורם העבירה או לא סוף כ"ס מתועב הוא לפני ה', וכוונת הירושלמי הוא לחלק בין מצה לקורע בשבת, דגזל מצה העבירה גורמת למצוה שתהיה דלולי העבירה לא היה אפשר לקיים המצוה במצה זו, משא"כ קורע בשבת הלא בשבת א"צ לקרוע כיון שאסור לקרוע בשבת ונדחה ליום א', והוא הקדים ועשה בשבת באיסור מה שאין מחוייב לעשות ואם נימא מהב"ע היא ולא יצא צריך לקרוע ביום חול לאחר השבת, וכיון שאותה המצוה עצמה שעשה היום היה אפשר ואפשר לו לקיים בחול ויצא כל חיובו אין העבירה גורמת למצוה כלל כה"ג ליכא מהב"ע כיון שאין לעבירה שום שייכות כלל למצוה ודומה למ"ש תוס' בלולב של אשירה כיון דאין לעבירה שייכות ותועלת למצוה ליכא משום מהב"ע וכן פי' המפרש בירושלמי וי"ל הא דקורע עדיפא מאשירה דבאשירה מתועבת בעצמותה שנעבד בה וכ"ש אם נטעה מתחילה לכך ונתגדלה באיסור והיה קשה לתוס' דמצוה שנעשה בה תהיה שנוי לה' והו"ל כמצוה הב"ע, וכ' דמ"מ הגם שהלולב בעצמו מתועב מ"מ יצא כיון שהיה אפשר בלא"ה שלא היה נטעה כדי לעבדה ולא נתגדלה באיסור, אבל קורע בשבת דליכא תיעוב בחפץ עצמו רק מקרה לא טהור הוא שקרע בשבת קילא טובא מאשירה, ולק"מ מה שהקשה המפרש על תוס' סוכה וביותר על רשב"א דמביא ירושלמי והקשו ומתרצי הא דאשירה, ולא הביאו כי כן מפורש בירושלמי, ולמ"ש לק"מ כי אשירה גריע טובא מקורע בשבת, ודמי' יותר לגזל מצה דמתועב לפני ה' מפני שע"י שגזל מקיים המצוה ולא משום שהחפץ מתועב ומחלק הירושלמי משום שאין העבירה גורמת למצוה כנ"ל נכון ופשוט:

ועיי' ש"א סי' צ"ט שהקשה על הרמב"ם בפ"ט מהלכ' אסורי מזבח הלכ' ט' דכ' דל"י בחדש וטבל משום מהב"ע, והוא נגד הירושלמי הנ"ל דקורע בשבת ליכא מהב"ע וכמ"ש תוס' ר"פ לה"ג כיון דאין העבירה גורמת המצוה הנה פשיטא לי' לש"א בכוונת הירושלמי כפירושו של המפרש והקשה על הרמב"ם מחדש וטבל שאין העבירה גורמת המצוה, ודבריו תמוהים דבחדש וטבל לא כ' הרמב"ם ה"ט דמהב"ע אלא על ערלה וכ"כ וכמ"ש המל"מ דרמב"ם מוסיף טעם בשנים אלו מלבד משום דבעי מן המותר איכא עוד טעם משום דהוי מהב"ע, ובשנים אלו בוודאי איכא משום מהב"ע דלא לבד שהמצוה בעבירה אלא גרע טובא שהעבירה באה ע"י המצוה, דע"י שעושה מצוה ויוצא י"ח נהנה ואם לא יצא לא יעשה איסור שלא נהנה, וכה"ג כ' רמב"ן ביבמות בסנדל של ע"ז למ"ד מצות ליהנות ניתנו ל"י דאם נימא יצא עשה עבירה ואם ל"י לא נהנה וליכא עבירה ועיי'

ט"א ר"ה כ"ח, והא"ש בזה מה דצ"ע על הרמב"ם שם דסותר שיטתו שם דבקרבן גזול ליכא משום מהב"ע דס"ל כר"י בפ' הניזקין וכן שיטתו בהלכ' לולב לפי שמפרשו הכ"מ דפוסק כשמואל דל"ל מהב"ע כלל, ולמה פסק של ערלה ושל כ"כ פסול משום מהב"ע ולמ"ש א"ש דכה"ג שע"י המצוה באה העבירה לכ"ע לא יצא, וא"ש הקצרתי ועיי':

ויש לעיי' ולהקשו' מברייתא שבת ק"ה ע"ב הקורע אע"פ שחילל שבת חייב שיצא ידי קריעה, וכ' תוס' כיון דיצא מתקן הוא וקשה נימא דלא יצא כדי שלא יהיה מתקן ולכ"ע עבירה הבאה ע"י מצוה לא יצא כמ"ש לרמב"ם, אלא דלרמב"ם לשיטתו דכ' בפי' משניות שם ובחבורו דמתקן הוא משום ששך יצרו וחמתו ועיי' בתויו"ט א"ש כמובן, ולתוס' שם י"ל דלא ס"ל כרמב"ן ביבמות, עוד י"ל דוקא בשופר וכדומה דחובת היום הוא אמרי' דלא יצא שלא יעבור והיינו משום דמהב"ע כזו שעבירה באה ע"י מצוה לכ"ע לא יצא, אבל קורע דאפשר לעשות אותה מצוה למחר ומרצונו עשה באיסור כה"ג ל"א דלא יצא, הגם דאם נימא דל"י לא עבר דזה עצמו מה דאמרי' למ"ד דמצות ליהנות ניתנו דלא יצא לא ברצוננו תלי' מלתא דלא יצא כדי שלא יעבור, אלא כיון דע"י שיצא עושה עבירה מתועב' היא לפני ה' ולכ"ע יצא, וי"ל דוקא במצוה שא"א בלי עבירה משא"כ בקורע וכיוצא בו, הקצרתי ותן לחכם וכו':

אמנם כן קשה על הרמב"ם לפי גרסת הה"מ ברמב"ם הלכ' לולב דשל אשירה פסול משום מהב"ע וכ"כ הרמב"ם מפורש בפי' המשניות ונראה דדברי הה"מ מכוונים לאמת בכוונת הרמב"ם בחבורו וצ"ל הגם דל"ל לרמב"ם מהב"ע בכ"מ, מ"מ אשירה שנטעה מתחלה לכך כמ"ש הה"מ היינו אשירה דמשה לרמב"ם לכ"ע איכא משום מהב"ע דמאיסי טפי לגבוה, אבל קשה מירושלמי דהאורג כיון דאין מצוה באה ע"י עבירה ליכא משום מהב"ע ודוחק לומר דש"ס דילן חולק עם הירושלמי בזה, ולמ"ש לעיל א"ש דאשירה גריעה טפי מקורע ועיי':

עוד פש גבן לברורי ולהבין האמור בירושלמי שם בהא מלתא דאמר ר' יוסי וז"ל תמן גופא עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אני אומר הוציא מצה מרשות היחיד לרה"ר אינו יוצא בה י"ח בפסח ופי' המפרש בתמיה' וכי כך אני אומר וכו' אלא במצה גזולה אמרו כן וע"כ לחלק כמו שאמרתי דהתם אין עבירה בגופה, ובגזולה עבירה בגופה ע"כ, וצל"ע דאין דמיונו של ר' יוסי עולה יפה וראיתו אינה ראיה, דבוודאי אין במצה שהוציאה מרשה"י לרה"ר משום מהב"ע כמו גזולה, שכבר עברה העבירה קודם שעושה מצוה ואין העבירה גורמת כלל למצוה לא בתחלתה ולא בסופה ומה זה דמיון לקורע בשבת שעושה עבירה ע"י עשיית המצוה ובשעה שעושה המצוה, וכי ס"ד אם עבר עבירה

אחריתא במצה או בלולב וכדומה שאין לה שייכות לקיום המצוה וכבר עברה שיהיה נדנוד מהב"ע אתמה ודמיונו של ר"י צריך ביאור, ונלפע"ד ע"פ ירושלמי שבתוס' כריתות במתני' יש אוכל אכילה א' וחייב עלי ד' חטאות, ר"מ אומר אם היה שבת והוציאה בפיו חייב ה' ומפרש הירושלמי כגון שמוציא באותה אכילה כגון שהיה ראשו מונח ברה"י וגופו בר"הר והוציאו מרה"י לרה"ר ע"י בליעה עיי"ש, ונ"ל דכך כוונת ר' יוסי כך אני אומר הוציא מצה מרה"י לרה"ר היינו שהוציאה בשעת אכילה ע"ד הנ"ל שעושה עבירה בשעה שעושה מצות דאכילת מצה ועי"ז עושה עבירה לא יצא בתמיה' בוודאי יצא ודומה ממש לקרוע בשבת שעושה עבירה בשעת המצוה כיון שאין העבירה מעלה למצוה ליכא משום מהב"ע בשהוציא המצה כיון דאפשר לו לקיים המצוה בלא"ה בלי שיהיה מונח ראשו ברה"י וגופו ברה"ר כן קורע כיון שאפשר לו למחר ולאו מצות היום היא כנלפע"ד פי' נכון פרוש כשמלה בעזה"י:

ויש לעיי' עוד לפי דכייל לנו תשוב' פ"מ ומובא והסכים עמו בח"ס חאו"ח דיוצא ידי מצוה בהנאת גרונו א"כ כבר יצא ידי מצוה קודם העבירה קודם שנכנס לבטנו פשיטא דאם העבירה באה אחר שקיים המצוה דליכא משום מהב"ע כשעושה העבירה אח"כ, חוץ משנאמר שהי' מקום הנאת גרונו ברה"ר וזה רחוק, וי"ל דר' יוסי כר"ל ס"ל דתליא באיסורים בהנאת מעיו וכן לצאת ידי מצוה, הגם דבעו קומי' דר' יוסי מדאמר ר' יוחנן דמצה גזולה אין יוצאין בה ור"י ס"ל בהנאת גרונו תלי', מ"מ ר' יוסי לעצמו ס"ל כר"ל ולגרמי' הוא דמדמה קורע למוציא מצה מרה"י לרה"ר, ויש לדייק קצת מלשונו כן דדייק ואמר כך אני אומר ודאי לר' יוחנן אין דמיון זה לזה אבל כך אני אומר דס"ל לדידי דבהנא' מעיו תלי' וא"ש ועיי':

ונחזור ונבוא אל שער המלך מ"ש דבירושלמי מתרצת' גם הא דאין ממעטי' ביו"ט ואם מיעטן כשר, למ"ש עדיין הקושי' במקומו עומדת דהא לולי העבירה לא היה אפשר לעשות המצוה מצוה דיומא, ל"מ באשחור ביו"ט דא"א בלי עבירה, אפי' אשחור בעי"ט דהי' אפשר למעט קודם יו"ט מ"מ כיון שנכנס י"ט ולא מיעטן קודם א"א לעשות המצוה עכשיו בלי עבירה והו"ל מהב"ע כמו גזל מצה וכיוצא בו, וע"כ הטעם משום דעבירה כבר עברה קודם שעושה המצוה, וירושלמי מדמה תחלה קורע למצוה גזילה כי בשניהם העבירה בשעה שעושה המצוה, והוצרך לחלק כחלוקו והדברים פשוטים וברורים, ולא הארכתי אלא להוציא הדברים מלבות הבאים אל שער המלך, כי במח"כ קדושת תורתו אין בדבריו אלו מעדני מלך, וה' יראנו נפלאות והדרך אשר נלך, יישר כוחך וחילך, הכ"ד חותנך חותם בברכת אהבה. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק פ' בראשית תרל"א לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכח

שלום וכ"ט ושמחת החג לידיד נפשי רב חביבי הרב הגאון הגדול, מעוז ומגדול חריף ובקי בחדרי תורה, לוחם מלחמת ה' שערה כש"ת מו"ה יוחנן שפיץ נ"י אב"ד דק"ק טאב יע"א:

גי"ה קבלתי ביום אתמול מחרת יה"כ ומר פר"מ ני' דרש סמוכים בתורה ובדק לן ע"ד נער א' בקהלתו שלא הגיע לי"ג שנים שלמים והוא חריף ובקי במו"מ וקנה אתרוגים כדי למכרן כדרך התגרים שקונים ע"מ למכור, ופשוט בעיני כבודו דיכולים לקנות ממנו לצאת ביט"ר אפי' לדעה ראשונה שבמחבר סי' תרנ"ח סעיף ו' שאפי' הגיע לעונת הפעוטות לא לקנו לי' והיא שיטת הרמב"ם דס"ל דקונה מה"ת דדעת אחרת מקני לי' מה"ת וא"י להקנות לאחרים רק מדרבנן כמ"ש הלח"מ בהלכ' לולב, כ"ז דוקא אם מקנה לקטן במתנה אבל קטן שקונ' דרך מקח וממכר קניתו רק מדרבנן שתקנו לפעוטות כמ"ש הה"מ הלכ' מכירה פכ"ט הלכה א' דוקא במתנה קנה מדאורייתא אבל בקני' לא דקטן לאו בר מיהב זוזי הוא, וכיון שאין קונה אלא מדרבנן מהני מכירה דידי' לצאת בו י"ח ביט"ר דאתי' מכירה דרבנן ומפיק קנין דקטן דרבנן, ופלפל פר"מ ני' בביאור השיטות של הר"ן וריטב"א בסוכה במקומו, והנה מתחלה הי' נ"ל ג"כ בפשיטות כמ"ש פר"מ נ"י אבל אחר עיוני לפי מסת הפנאי ראיתי כי יש לעיין בהא מלתא טובא, והוא ע"פ מה שראיתי אחרי רואי מ"ש בקצה"ח סי' רל"ה אות ז' דהוכיח דמ"ש הרמב"ם שם הלכה י"א דקטן שקונה קרקע והחזיק בה ה"ה שלו משום דזכין לאדם שלא בפניו הוא מדאורייתא דהא ליכא תיקון חכמים בפעוטות בקרקע וע"כ מדאורייתא הוא ומשום דזכין לאדם, וביאר דס"ל לרמב"ם הא דד"א מקנה לקטן קונה מדאורייתא לאו משום דאית לי' לקטן יד לקנות אלא דהא גופי' משום זכי' דמקנה לו זוכה לו כמו שזכין לקטן שלא בפניו וס"ל לרמב"ם שהוא מדאורייתא הגם דאין שליחות לקטן מה"ת ואין זוכה לאחרים מ"מ אפשר לזכות לו דזכי' לאו משום שליחות ממש הוא הגם דקטן לא בר מיהב זוזי הוא כמ"ש הה"מ בקנין מטלטלי' דל"ק רק מדרבנן היינו קודם תקנתא דרבנן דמקנה ונותן במטלטלי' לא סמכה דעת המוכר כיון שיוכל לחזור בו כל שעה אבל מאחר דאמרו רבנן דמתנתו ומכירתו מהני וא"י לחזור מהני מכירה דידי' מדאורייתא משום דמוכר זוכה לו בתורת זכי' אלו דבריו ז"ל:

והנה מ"ש בטעמא דרמב"ם דס"ל דעת אחרת מקנה ג"כ הוא משום זכי' מלבד דמוכח מתוכו ממ"ש משום דזכין לאדם, נראה דס"ל דד"א וזכין לקטן שלא בפניו הכל מחד טעמו דלא כעהרי"ט דמפרש כוונת הרמב"ם משום ד"א מקנה מדאורייתא הוא דקטן בר קנין הוא כשדעת אחרת מקנה לו, מלבד כ"ז נ"ל ראי' ברורה דכן שיטת הרמב"ם והוא ממ"ש פ"ו מגרושין הלכה ל"ט דמשו"ה קטנה א"י לעשות שליח משום דבעי עדות ואין עדות למעשה קטן והראב"ד השיג עליו דאין שליחות לקטן בלא"ה, והלח"מ הקשה ממה דפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכ' שותפי' דקטן אינו עושה שליח ולא נעשה שליח הא בממון ל"ב עדות, ופ"י גיטין ס"ה ע"א במתני' קטנה שאמרה הקשה איך קטנה מקבלת גיטה הא בעי ע"ח או ע"מ הא אין מעידין על הקטן, ולדידי לק"מ דע"ח וע"מ אין עדותן על מעשה האשה דבע"כ מיגרשה כשיגיע לידה או לחצרה ואין העדות על מעשה דידה אלא על מעשה הבעל שנתן גט לאשתו ומעידין על מעשה הגדול משא"כ אם הקטנה עושית שליח קבלה דבעי עדים דעשאתה שליח קבלה שפיר כ' הרמב"ם דאין מעידין על הקטן שאינו בר דעת, ומה"ט ג"כ אין קטן וקטנה נעשין שלוחים היכא דבעי עדות שקבלו עליהם להיות שלוחים שאין מעידין על קטן על מה שעשה שאינו בר דעת ופשוט, אבל נכון אשר דבר הפ"י ומראה מקום שם למ"ש ביישוב הרמב"ם בדף ס"ה ע"א בד"ה תוספת ד"ה נערה המאורסה לרמב"ם כיון דקטנה אית לה יד לקבל וכיון דשייכ' בדנפשה יש בכחה ג"כ לעשות שליח כמ"ש תוס' ס"ד ע"ב ד"ה שאני שתופי מבואות וקשה הא במתני' מבואר דקטנה א"ע שליח לכן התחכם הרמב"ם והמציא טעם משום דאין עדות על קטן שאינו בר דעת גמור ומיישב בזה קושי' לח"מ ממ"ש הרמב"ם בהלכ' שותפי' דקטן א"ע שליח הגם דל"ב עדים התם טעמא אחרינא איכא דליתי' בשליחות משום דליתי' בדנפשי' אלו דבריו ז"ל:

והנה דבריו נכונים ואנו אין לנו יישוב אחר על מה שהצריך הרמב"ם טעם דעדות בקטנה, אבל קושי' לח"מ לא נתיישב בזה דהא גילה הרמב"ם דעתו בהלכ' לולב דס"ל דעת אחרת מקנה מדאורייתא הוא כדס"ל לתוס' גיטין ס"ד ע"ב וכדס"ל לרשב"א שם מכח הוכחה א"כ קטן איתא מדאורייתא בנפשי' ע"י ד"א מקנה ומה"ט ס"ל לתוס' דה"ה דיוכל לזכות לאחרים דאיתא בדנפשי' ע"י ד"א מקנה לו וקשה לרמב"ם דס"ל ד"א מקנה מדאורייתא ולמה לא יוכל להיות ולעשות שליח בקניני ממון, חדא ועוד קשה לי על יישובו של פ"י הא פסק הרמב"ם בהלכ' מכירה דזוכה לנפשו ואין זוכה לאחרים כשמואל דלא כר"י אמר רב אסי ותוס' כ"כ בטעמא דרב אסי דס"ל דזוכה לאחרים ושמואל דס"ל לתוס' דזוכה לאחרים רק מדרבנן ע"כ צ"ל דס"ל דקטן גם במה דאיתא בדנפשי' אינו נעשה

שליח, ותוס' ס"ל להלכתא כרב אסי כמ"ש הרשב"א על שם תוס', אבל הרמב"ם הרי נקיט להלכתא כשמואל וס"ל אפי' מדרבנן אינו זוכה לאחרים כי כן ה"ה לענין גט קטנה הגם דמקבלת גיטה א"י לעשות שליח מצד דאין שליחות לקטן ולמה לי' לרמב"ם טעמא משום דליכא עדות על מעשה קטן, ונראה מדברי פ"י כי הי' בהעלמה ממנו לפי שעה הא דרמב"ם הלכ' לולב דדעת אחרת דאורייתא ואנחנו שידענו נסתר יישוב שלו:

ומתחלה עלה במחשבה לפני ליישב ולקיים יישובו, בהקדים דברי פ"י עצמו שבדף ס"ד ע"ב בד"ה בא"ד וי"ל דאין למעט קטן דביאר כוונת תוס' דלא תקשי ממ"ש לעיל כ"ב ע"א דשאני קטן וקטנה דאית' בדנפשי' וגם יש לה שליחות דאב שלוחה הוא ואיירי בה קרא ונתרבה מושלחה דעושה שליח הגם דקרא בקטן לא איירי משום דאין קדושין לקטן עיי' בו, והנה מ"ש דאב שלוחו דקטנה יש לגמגם דאינו שלוחה שעושי' היא אלא דתורה מינה אותו והוא כעין שליח שהיא מתגרשת והוא מקבל גט, ביותר הי' יוכל לומר דקרא בשליחות דקטנה ג"כ איירי לשיטת הרמב"ם דאשה עושה שליח הובאה דידו כידה בקבלה רק שאינו מגורשת עד שיגיע לידה ושליח הובאה א"צ עדים כמבואר ממילא יכולה קטנה לעשות שליח כזה וכ"כ הפ"י בעצמו דף ס"ח במתני' וכיון דקרא בקטנה ג"כ איירי לענין שליחות הובאה מיהת שפיר ילפי' לה שליחות מקרא וה"ה לקטן, ומ"מ יפה עשה הפ"י שנדחק משום דאב כשלוחה, דלתוס' לשיטתם א"א במרווח משום דעושי' שליח הובאה דנראה דתוס' לית לי' כרמב"ם דאשה עושה שליח הובאה שיהי' כידה ממש, ואמינא לה ממ"ש ס"ה ע"ב ד"ה גיטא לא הוי עד דמטא וכו' שכ' תירוצים שונים ולא כ' בפשיטו' דהוא שליח הובאה שלה עד מתא מחסי' וכ"כ הר"ן אחר שכ' תירוצי תוס' כ' לרמב"ם א"ש בפשוט דהוא שליח הובאה שלה, ומדלא כ' תוס' כן ש"מ דל"ל כרמב"ם וצריכי' לתוס' דברי פ"י, אבל לרמב"ם לא צריך לכ"ז דא"ש הא דרב אסי דקרא דושלחה גם בקטנה קאי לענין שליח הובאה:

והנה מ"ש דה"ה קטן דילפי' מקטנה הגם דקרא בקטן לא קאי דאין לו קדושין יש לשדות בי' נרגא למסקנת ש"ס ב"מ יו"ד דכ"ע ס"ל לא ילפי' קטן מקטנה לענין חצר וקרא לא גילה לן רק בקטנה ולא ילפי' בממון רק לקטנה ולא לקטן הה"נ לענין שליח, הגם דמצינו שליחות לקטנה בגט דאיתא בדנפשה, אבל בשליחות דקטן לא איירי וכמו דלא ילפי' קטן מקטנה לענין חצר וכן קיי"ל הה"נ דלא ילפי' לענין שליחות אלא במה דמצינו בקטנה הגם דאין הוכחה דל"ל שליחות מדלא איירי בי' קרא דהא א"א דאין לו קידושין כיון דלא מצינו לו שליחות בקרא לא ילפי' קטן מקטנה כלל:

ומצאתי בזה מקום יישוב לקושי' עצומה של פ"י ס"ד ע"ב דאמר ר"ח אשתק ורדאן הא ר"ח הוא דמפרש הא דאמר שמואל דא ודא אחת היא דבשני' אינו זוכה לאחרים ותקשי לנפשי' קושי' ורדאן, ויישבתי קושי' זו בב' אופנים בחידושי לגיטין ואכ"מ, וכעת יאמר ע"פ דברינו הסמוכים ע"פ דקיי"ל דלא ילפי' קטן מקטנה לק"מ מהאי שפחה י"ל הא דאמר שמואל אין זוכה לאחרים דוקא בקטן וכן מורה לשון רב אסי דעל קטן קאי הגם דמזה אין ראיה דוקא קטן, מ"מ אפשר דלא איירי רק בקטן ע"ז אמר שמואל דא ודא א' היא ומפרש ר"ח דאין זוכה לאחרים דוקא קטן דס"ל דלא ילפי' קטן מקטנה אבל בקטנה מודה, ורב אסי ס"ל ילפי' קטן מקטנה לכן ס"ל דקטן זוכה לאחרים ול"ק ממתני' משתופי מבואות וממעשר האי שפחה ה"ד דבקטנה מודה שמואל, ומדהקשה ורדאן ומתרץ לו התרצן שאני שתופי מבואות ש"מ דס"ל לוורדאן דילפי' קטן מקטנה והתרצן השיב לו דאפשר גם שמואל הכי ס"ל ושאני ש"מ דרבנן, והא"ש דאמר ר"ח אשתק ורדאן דלא נייח לו בתירוצו, ולעצמו ל"ק לי' דס"ל לא ילפי' קטן מקטנה ולק"מ מעיקרא ומיושב קושי' פ"י ע"ד פלפלא טבא ועיי':

והי' נ"ל בהשקפה ראשונה כי א"ש בזה שיטת הרמב"ם דהוצרך בקטנה דא"ע שליח בגט לטעם דליכא עדות ע"מ קטן דס"ל קטנה במה דאיתא בדנפשה עושית שליח אי לאו משום דבעי עדים ושליח הובאה יכולה לעשות, וכיון דקאי ושלחה על קטנה איתא בשליחות וה"ה לענין ממון זוכין לאחרים, ומ"ש בהלכת מכירה דאינו זוכה דוקא קטן אבל קטנה יכולה לזכות, והי' רחוק בעיני קצת להעמיס כן בסתימת הרמב"ם, ואח"כ ראיתי כי א"א לומר כן והוא ממ"ש הרמב"ם בהלכ' מעשר שני פ"ה הלכה ט' נותן לשפחתו העברים אם היה מע"ש מדבריהם וכו' שאמר העברית קטנה היא ואין הקטן זוכה לאחרים אלא בדבר שהוא מדבריהם, הרי מפורש כ' דאין קטנה זוכה לאחרים כקטן, וגם בהלכ' שותפי' כ' אחד קטן וא' קטנה אין עושין ולא נעשית שלוחים, ונראה מדכ' א' קטן וא' קטנה דהי' מקום לומר הגם דקטן ליתא בשליחות קטנה איתא מטעם שכתבנו קמ"ל זו וצ"ל זו אפי' קטנה לא, וקשה למה באמת קטנה לא הא איתני בדנפשי' בגט וקרא דושלחה עלה קאי ומינה ה"ה לענין ממון דהא ילפי' ממונא מאסורא בקטנה לענין חצר וצע"ג:

וע"כ באין מנוס צריכים אנו לדברי קצה"ח דס"ל לרמב"ם דדעת אחרת מקנה אותו דמהני בקטן לא משום שיש לו יד לזכות לעצמו כשדעת אחרת מקנה אלא שהאחר זוכה לו מטעם זכי' דזכין לאדם שלא בפניו וכיון דהוא בעצמו אין יוכל לזכות לעצמו רק מכח שאחר זוכה לו ליתא ג"כ בשליחות דליתי' בדנפשי' לזכות לעצמו, ותוס' דכ' לרב אסי

כיון דאיתא בדנפשי' ס"ל דדעת אחרת מקנה דמתני' הוא שיש לו לקטן כח לזכות לעצמו כשדעת אחרת מקנה לו דבר, ולרמב"ם צ"ל או דרב אסי ג"כ לא ס"ל דזוכה לאחרים רק מדרבנן כדס"ל לרש"י או דס"ל דבהא פליגו דרב אסי ס"ל ד"א מקנה לו משום דזוכה בעצמו ואיתא נמי בשליחות ושמואל הגם דס"ל דזוכה לעצמו מדאורייתא כשדעת אחרת מקנה לו ומודה לדבר זה לרב אסי אבל פליגו בהא מלתא דשמואל ס"ל דדעת אחרת מקנה הוא מטעם זכי' דמקנה שיזכה לו, והא"ש דס"ל דאין קטן וקטנה זוכי' לאחרים דאינם בדנפשי' לזכות בכח עצמם, וכ"ז בממון וכדומה, אבל בגט דיש לה לקטנה יד לקבל גיטה דילפי' מקרא מדאצטריך למעט א"י לשמור גיטה ש"מ דכל שיודעת מקבלת גיטה ולא שייך משום דדעת אחרת מקנה וקונה לה דהא מתגרשת בע"כ וחוב הוא לה, אלא שהתורה נתנה לה יד לקטנה לגרושין כגדולה וכיון דאיתא בדנפשה בדין הוא שתעשה שליח ג"כ לולי דליכא עדות למעשה קטן והוצרך הרמב"ם לטעמא דידי', ונפקא מיניה דשליח הובאה יכולה לעשות וא"ש הכל בעזה"י, וזו ראיה ברורה לדברי קצה"ח בכוונת הרמב"ם ודברי אלקים חיים הנה, ואם גם גמר דבריו נתפוס מ"ש מכח קושייתו מ"ש ממטלטלי' דלאחר התקנה קונה באמת גם מטלטלי' מדאורייתא, לפ"ז בנדון שלנו כיון שקונה הקטן האתרוגים מדאורייתא ומכירתו רק דרבנן א"א לקנות ממנו כמו נותן אתרוג במתנה לקטן לשיטת הרמב"ם:

אמנם כן גמר דבריו לא נתפוס כי מ"ש ביישוב הקושי' שנתקשה בה והעלה הגם דקטן לאו בר נתינת דמים הוא משום דיוכל לחזור בו היינו קודם שתיקנו חכמים דמכירתו מכירה ונתינתו נתינה במטלטלי' אבל לאחר התקנה דמכירתו ונתינתו מהני מדרבנן שא"י לחזור המוכר גמר ומקני לי' וזוכה לו בתורת זכי' וקונה קרקע וה"ה מטלטלי' מדאורייתא, ולא נראים לי דבריו בזה מלבד דלא נראה כן מדאמרו הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלי' נראה דבמקרקע לא מהני גם אחר שתקנו דמקחן מקח במטלטלי' וגם במטלטלי' אינו רק מדרבנן כמו ממכרן ממכר דאינו רק דרבנן גם אחר התקנה ועוד אני קורא תמה עליו מ"ש דאחר התקנה דא"י לחזור מנתינת מעות שנתן למוכר סומך המוכר דעתו להקנות לו ולזכות עבורו, הא הה"מ מפורש כ' דוקא המוכר א"י לחזור אבל הקטן יוכל לחזור, וטעמא דהה"מ נראה דס"ל דוקא כשהוא זכות גמור זוכה לו המוכר דזכין לאדם שלא בפניו, אבל כל שיש חוב ואפי' קצת חוב לא יוכל לזכות לקטן ואפי' מרוצה לכך דקטן הו"ל כשלא בפניו דאין לו דעה לברור טובתו וחובתו וא"י להבחין בין טוב לרע לו כ"כ, לכן כ' דקטן יוכל לחזור כל שעה ולולי כן הו"ל חוב לגבי', ולא דמי' למתנה בד"א מקנה לו שקונה מדאורייתא מטעם זכי' כהנ"ל הגם דבמתנה

איכא קצת חוב דשונא מתנות יחי' ובקטן בעי זכות גמור ועיי' תוס' כתובות י"א ע"א בסופו, י"ל דהא דשונא מתנות יחי' ומכלל הן נשמע לאו וכמו שאמר ר"א כד הוו משלחו לי' אמר לא בעי לכו דאחי', זה דוקא בגדול דבר עונשים הוא, והוא בר קנין ובר דעה יש לו למנוע שלא לקבל מתנות באדם ולסמוך על ה' אבל בקטן לא שייך כ"ז והו"ל מתנה זכות גמור, אבל כשקונה בדמי זבינה אם לא יוכל לחזור לא הוי לי' זכות גמור מכל צד עכ"פ דאין לו דעת והסכמה כגדול הו"ל חוב דאולי ישוב מדעתו ויתחרט אח"כ ואפשר אפי' חוב גמור הוא משא"כ גדול כשמסכי' בלבו לעשות דבר מתבונן תחלה ועומד בדעתו ובעשיתו, ונ"ל לעשות סמוכים לסברת הה"מ מדברי רמב"ם עצמו שכ' דקטן כשלא בפניו וזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין וכו' ומה דסיים ואין חבין שפת יתר הוא דבמ"ש דזכין לאדם סגי דמשו"ה קונה, ונראה דרצה בזה דאין חבין שלא בפניו לאורויי דמשו"ה בעי שיהי' זכות גמור בלי צד ונדנוד חוב ונ"מ דקטן יוכל לחזור בו בכל עת שירצה כנ"ל:

ולהיות כן דיוכל לחזור עכצ"ל דסתם מוכר לקטן יודע כי הקטן יוכל לחזור ואדעתא דהכי מכר לו וסמך דעתו ולא דמי למ"ש הרא"ש בכתובות ומה דמייתי קצה"ח עוד שם מרמב"ם עצמו ולקושיתו דא"כ מטלטלי' נמי יקנה מדאורייתא לק"מ לפמ"ש דבקרקע מהני משום דקטן יוכל לחזור וזכות גמור הוא לו וזה דוקא בקרקע דלא תקנו חכמים בקרקעות מידי כי לא מצאו בקרקעות תיקונו של קטן אדרב' האריכו הזמן עד בן עשרים, ואם קנה בקטנותו ל"מ רק משום דזכין לו שלא בפניו ממילא הקטן יוכל לחזור דאל"ה הו"ל חוב, ואם המוכר מתנה ע"מ שלא יוכל הקטן לחזור בטלה המכירה לגמרי, אבל במטלטלי' שתקנו חכמים לתועלת הקטן שממכרו ממכר והם אמרו שלא יוכל לחזור כדי שימכרו לו דאם יהי' יוכל לחזור לא ימצא בקל מי שימכור לו ותהי' ידו על עליונה שיחזיר בכ"ע שירצה וידרוש דמים בחזרה מאתו, וכיון שתקנו דא"י לחזור שוב הו"ל חוב לקטן וא"א שיזכה לו המוכר מטעם זכי' לכן ל"מ מדאורייתא כלל רק מתקנה בעלמא, ונהפוך הוא ממ"ש הקצה"ח דקודם התקנה הי' אפשר שיקנה מטלטלי' מדאורייתא, ולאחר התקנה מדרבנן הוא דקנה, חוץ אם ברצון המוכר הוא למכור לו בתנאי שיהי' הקטן יוכל לחזור כל שעה אין ה"נ דמהני מדאורייתא כמו בקרקע, וקמ"ל הרמב"ם בקרקע הגם שאמרו עד בן עשרים מ"מ קונה בקטנותו משום שיוכל לחזור בו כל שעה דבקרקע לא תקנו כלל וכ"ש מטלטלי' כשמתנה שיהי' יוכל לחזור בו, אבל בסתמא דא"י לחזור לא קנה רק מדרבנן, והדר דינא של פר"מ ני' כיון דקונה רק מדרבנן אפשר לקנות ממנו ולצאת י"ח מצות דיט"ר דאורייתא:

ואחרי שובי ונתיישבתי ביותר נחמתי כי דחיתי דינו של קצה"ח, הגם דדחינו דבריו דהעלה דלאחר התקנה קרקע ומטלטלי' שוין דקונה מדאורייתא, ואנן בררנו דנהפוך הוא קודם התקנה הי' קונה מטלטלי' מדאורייתא ולאחר התקנה רק מדרבנן חוץ כשמתנה נגד תקחז"ל דתקנו דקטן א"י לחזור, אבל בכל זאת נ"ל דקם דינו של קצה"ח דסוף כ"ס קונה המטלטלי' מדאורייתא גם לפי תקון חכמים דא"י לחזור והוא מטעמא דידי ולא מטעמ' לפמ"ש דמשו"ה לא קנה מדאורייתא במטלטלי' מטעם זכי' לאדם משום שא"י לחזור מנתינת דמים הו"ל חוב, הגם שתקנו חכמים כן לטובת הקטנים וראו כי זכות הוא לקטנים היינו לכלל קטנים תק"ח הוא משום כדי חייו, אבל יש בו חוב לכ"א ועכ"פ צד חוב יש בו, מ"מ כיון שסוף כ"ס אין יוכל לחזור בו מתק"ח וכיון שא"י לחזור בלא"ה שוב איכא זכות לקטן שיזכה לו המוכר מטעם ד"א מקנה לו מכח שזכין לאדם לטובתו וטוב לו לקטן שיהי' שלו מדאורייתא מאם אינו שלו רק מדרבנן לפי שיטת הרמב"ם ודעימי' דקנין דרבנן לא מהני לעניני דאורייתא וכיון דלית בי' שום צד ונדנוד חובה דבלא"ה הקנין קיים בכל תקפו מתק"ח הדר הו"ל זכי' זו זכות גמור וקונה המטלטלי' כמו שקונה הקרקע כנלפע"ד ברור לדינא:

ונבוא לנדון שלנו, דהדין מתחלק לפי הענין הקני' היינו ממי קנה אם קנה מישראל קנה מדאורייתא כיון שאין בו צד חובה זוכה המוכר לו מטעם ד"א מקנה לו ומשום זכי', וא"א לקנות ממנו לצאת ביט"ר י"ח מדאורייתא, אבל אם קנה מסוחר נכרי אין קנוי לו לקטן רק מדרבנן דנכרי לאו בר מזכה הוא כיון שאינו בשליחות כלל כמבואר בש"ס ב"מ וה"ה כשקנה זה שלא הגיע לכלל י"ג שנים מקטן כמוהו ג"כ ל"ק רק מדרבנן מתק"ח ויוכל להקנות בקנין דרבנן לגדולים ומפקע קנין דרבנן של הקונים מקנין דרבנן שנקנה לו כן הי' נ"ל:

ואחר שיצאתי לחלק בין קונה מישראל גדול לקונה מן הנכרי וב"י קטן, עלה במחשבה לפני כי גם בשקנה מישראל יש לחלק אם קנה אתרוג לעצמו, או קנה אתרוג או כמה וכמה אתרוגים כדי למכרם דאם קנה לעצמו בוודאי זכות הוא שיהי' שלו מדאורייתא לכל דבר וכ"ש בדבר זה שקנה לעצמו לצאת בו לצאת ידי חנוכו כא"מ ועושה בוודאי זכות לו שיהי' שלו מדאורייתא לעשות המצוה כתקונה באופן דגדול יוצא בו ואם רוצה למכרו מאיזה טעם שיהי' כיון דהוא קנהו מדאורייתא א"א לקונה ממנו בקנין דרבנן לצאת בו ביט"ר אבל כשקנהו מתחלה כדי למכרו ולהרויח בו, ואם הוא קנה מדאורייתא א"א לו למכור לצאת בו י"ח דאורייתא בוודאי חוב הוא לו שיהי' שלו מדאורייתא דעי"ז נפסד טובא ממילא לא זכה לו המוכר ואוקמי אעיקר הדין דלא קנה רק מתק"ח והוא

נשכר, משא"כ אם יהי' שלו מדאורייתא, ובמה יזכה הנער וע"י מי כיון שחוב הוא לו כנלפע"ד אחר העיון היטב:

ומ"מ לדינא אפשר יש לנו לחוש לשיטת תוס' גיטין ס"ד ע"ב דס"ל ד"א מקנה מדאורייתא לאו מטעם דמקנה לו זוכה בעדו כדס"ל לרמב"ם אלא דיש לו יד לקטן לזכות כשדעת אחרת מקנה לו דהא כ' תוס' בטעמא דר"י אמר רב אסי דזוכה לאחרים משום דאיתא בדנפשי' והיינו אי הוא בעצמו זוכה לעצמו, אבל אי ד"א קונה משום דמקנה זוכה עבורו אינו משו"ה איתא בדנפשי' כמ"ש לעיל בישוב הרמב"ם, וכן מוכח מדלא ברור לתוס' אם יש זכי' לקטן ע"י אחר מדאורייתא או מדרבנן ועיי' תוס' כתובות י"א ואי נימא דכל דאפשר לקטן לזכות ע"י אחר מקרי איתא בדנפשי' יהי' יוכל ג"כ להיות שליח בכ"מ, ותוס' פסק כר"י אמר ר"א כמ"ש רשב"א בקדושין בשם תוס', וע"כ דמשום שאחר זוכה לו לא מקרי איתא בדנפשי' דאיהו לא מצי לזכות רק אחר זוכה לו ואין בכחו לעשות שליח, וע"כ מה שכ' לרב אסי זוכה לאחר משום דדעת אחרת מקנה לו זוכה לעצמו מעצמו דכה"ג יש לקטן יד לזכות מעצמו, וס"ל לתוס' נמי דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא דהא ס"ל לשמואל דזוכה לאחרים מדרבנן ומדמקשה על שמואל ממזכה ע"י שפחתו כדס"ד דשתופי מבואות ומעשר שני מדאורייתא הוא ש"מ דס"ל דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא וכ"כ הר"ן שם דכן הוא לשיטת תוס', לפ"ז אין חילוק בין קנה הקטן מישראל בין קנה מנכרי כיון דדעת אחרת מקנה קנוי' לו מדאורייתא וממכרו ממכר רק מדרבנן וא"א לצאת ביט"ר דאורייתא ל"מ לפי שכ' הרשב"א דתוס' נקיט הלכתא כר"י אמר ר"א דדינא הכי הוא כמ"ש לשיטתו, ובאמת בתוס' שלפנינו לא נמצא דס"ל הלכה כרב אסי אפי תימא דהלכתא כשמואל מ"מ הא שמואל לא פליג על רב אסי רק דאינו זוכה לאחרים אבל בהא מודה שמואל דזוכה לעצמו, ואין לומר דשמואל ס"ל דדעת אחרת מקנה רק מדרבנן ופליג על רב אסי דס"ל מדאורייתא ומשו"ה נמי חולק עליו וס"ל דאין זוכה לאחרים מדאורייתא כיון דליתא בדנפשי' מלבד שאין במשמע דפליג שמואל בתרתי דבקונה לעצמו משמע דמודה לר"א דמדאורייתא הוא, גם א"א לומר כן דהא אמר שמואל דא ודא אחת זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים ולפי שיטת תוס' דס"ל לשמואל דזוכה לאחרים מדרבנן מיהת ע"כ הא דאמר דזוכה לעצמו היינו מדאורייתא ואין זוכה לאחרים מדאורייתא ונ"ל משו"ה פשיטא לתוס' דגם בצרור וזרקו זוכה לעצמו מדאורייתא עד דמקשה ממציאת קטן ונכנס לחלק מכח זה בין ד"א מקנה מנ"ל דבצרור וזרקו ס"ל לרב אסי דזוכה מדאורייתא דלמא בצרור וזרקו מדרבנן זוכה לעצמו משו"ה אינו זוכה לאחרים אבל בחפץ ומחזירו זוכה לעצמו מדאורייתא וכיון דאיתא בדנפשי' זוכה ג"כ

לאחרים, וכן יש למשמע קצת מדאמר בחפץ ומחזירו זוכה בין לעצמו וכו' פשיטא דהא אפי' בצרור וזרקו זוכה לעצמו כ"ש בחפץ, ויש למשמע מזה דס"ל לחלק בצרור וזרקו ל"ק לעצמו רק מדרבנן, ובמק"א אמרתי ליישב בזה הא דכ' רש"י זוכה לאחרים מדרבנן ודייק הפ"י מדלא כ' רש"י שזוכה לעצמו מדרבנן ש"מ דס"ל שהוא מדאורייתא ובסוכה פרק לולב וערבה נראה דס"ל שאינו קונה לעצמו אלא מדרבנן ובמח"כ לא דייק במ"ש רש"י במקומו בגיטין דא ודא ב' תקנות נראה דס"ל לרש"י דתקנות הם ולא מדאורייתא, והא דלא כ' רש"י רק דזוכה לאחרים מדרבנן משום דמזה הוכיח רש"י דהכל מדרבנן דא"א לומר זוכה לאחרי' מדאורייתא משום קושי' תוס' כמ"ש הר"ן וכיון דאמר רב אסי חפץ ומחזירו זוכה בין לעצמו בין לאחרים משמע דזוכה לעצמו כמו שזוכה לאחרים דוודאי דרבנן הוא, ומוכח כן מדהדר אמר זוכה לעצמו ולאחרים להורות כמו זוכה לאחרים ודאי דרבנן דאין שליחות לקטן הה"נ זוכה לעצמו אפי' חפץ ומחזירו דרבנן וא"ש רש"י בסוכה:

ותוס' לפי שיטתם דס"ל מכח קושי' ש"ס על שמואל דלרב אסי ניחא דזוכה לאחרים ע"כ דזוכה לאחרי' מדאורייתא כ"ש דזוכה לעצמו מדאורייתא ועיי' מהרש"א אבל עדיין י"ל דוקא חפץ ומחזירו, אבל צרור וזרקו י"ל דמדרבנן הוא ומדויק טפי הא דהדר רב אסי ואמר חפץ ומחזירו זוכה לעצמו וזוכה לאחרים דשניהם מדאורייתא, ובצרור וזרקו זוכה לעצמו רק מדרבנן ולק"מ ממציאת קטן והא תוס' לא הקשה רק מדס"ל דזוכה לעצמו מדאורייתא, ועכצ"ל דהוכחת תוס' משמואל דאמר דא ודא אחת היא דזוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים והא דאמר אין זוכה לאחרים ע"כ היינו מדאורייתא ומינה דזוכה לעצמו מדאורייתא ואמר דא ודא אחת היא ש"מ דשניהם צרור וזרקו וחפץ ומחזירו שוין דקונה לעצמו מדאורייתא, וכ"ש דלרב אסי הכי הוא והקשה תוס' שפיר ממציאת קטן בין לרב אסי בין לשמואל וא"ש:

הרי די באר שבארנו דלתוס' גם לשמואל דעת אחרת מקנה מדאורייתא הוא דזוכה ולפי שהוכחנו דתוס' ס"ל דדעת אחרת מקנה לא משום זכי' אלא משום דיש לו יד לקנות עד"ז ואיתא נמי משו"ה בשליחות לר"א א"כ גם אם נקטי' להלכתא כשמואל כשיטת רוב ככל ראשונים ליכא חילוק בין אם קנה מנכרי בין קנה מישראל כיון דדעת אחרת מקנה לו הגם דליתא בקניית מטלטלי' רק מדרבנן זיל בתר טעמא דאיתא במתנה וליתי' בקנין כמ"ש הה"מ הלכ' מכירה דקטן לאו בר נתינת דמים הוא כוונתו כיון שנתינתו לאו נתינה הוא מדאורייתא ממילא אין דעת המוכר להקנות לו, וכ"ז עד דלא תקנו חכמים שיהי' מכירתו מכירה וא"י לחזור אבל בתר דתקנו חכמים דמכירתו מכירה וא"י לחזור

בו שוב קונה מה שקנה מדאורייתא, והן הן דברי הקצה"ח, אלא שהוא כ"כ לשיטת הרמב"ם ודחינו דבריו כיון דלרמב"ם תלי' אם זכות הוא לו וכל שאין יוכל לחזור ליכא זכות, וקיימתי דינו בקונה מישראל ולא בקונה מנכרי, אבל לתוס' דדעת אחרת מקנה משום שיש לו יד וקונה מדאורייתא בין שקונה מישראל בין שקונה מנכרי, חוץ כשקונה מקטן ישראל דלאו בר הקנא' הוא כנלפע"ד ועיי' היטב:

לפ"ז מ"ש דגם בקונה מישראל אם קנה כדי למכור ולהרויח אינו קונה אלא מדרבנן דזכות הוא לו שלא יקנה רק מדרבנן כ"ז לשיטת הרמב"ם אבל לשיטת תוס' גם כשקונה למכור ולהרויח ואפי' קנה מנכרי כבר זכה בו מדאורייתא דהא בכחו לקנות מדאורייתא והו"ל כגדול שא"י לומר שא"ר לקני' מדאורייתא רק מדרבנן בקונה בקני' שקונין בו מדאורייתא:

שבתי וראיתי די"ל דעד כאן ס"ל לתוס' דקנין מדרבנן ל"מ לדאורייתא רק כמו בש"מ דלא בא לידו לזה שמקנה לו אבל כל שבא לידו מהני לדאורייתא והחילוק הוא דוודאי הפקר ב"ד הפקר מדאורייתא דילפי' מקרא דיחרם כל רכושו, אבל שיהי' קנוי' לזה ע"י קנין דרבנן לא ילפי' מקרא כשבא לידו זוכה בו מן הפקר מדאורייתא, ועיי' מחנה אפרים הלכ' קנין משיכה סי' ב' שעמד בחילוק זה ועיי' אבני מלאים סי' כ"ח וכבר הרגיש הר"ן גיטין שיש לחלק בין הפקר דרבנן לקנין דרבנן וכל קנין דרבנן הפקר מבעלי' מדאורייתא הוא, אלא דס"ל מסברא דנפשי' דקנין דרבנן מהני לדאורייתא אפי' לא אתי ליד זוכה כמו בשתופי מבואות לס"ד דדאורייתא הוא, ובתשובה א' הוכחתי דע"כ רשב"א נחית לחלק בכך והוא ממ"ש בגיטין ס"ה ע"א דדעת אחרת מקנה ע"כ דאורייתא הוא דאלת"ה איך מקנה המעות לשפחה קטנה לפדות מע"ש מדאוריי' לר"א וכ' לפ"ז הא דר"ז סוכה לא לקני אינש הושענא לינוקא דוקא כשלא הגיע לעונת הפעוטות דבהגיע הרי הקטן זוכה מדאורייתא ומזכה, ודבריו נפלאו דמאחר דקנין דרבנן ל"מ לדאורייתא דמשו"ה הוכיח דדעת אחרת מקנה מדאורייתא הוא ואיך סתר דבריו תוך כד"ד וכ' דהא דלא לקנו לינוקא בהגיע לפעוטת קונה ומקנה הא קונה מדאורייתא ומקנה רק מדרבנן ומצאתי אחרי רואי שכבר ישב על מדוכה זו השעה"מ הלכ' לולב והניח בצ"ע, ואני מצאתי לו יישוב דס"ל דוודאי הפקר ב"ד הפקר מדאורייתא אלא דלא מהני קנין דרבנן לזכות לו עד שלא בא לידו וכשבא לידו זוכה מן ההפקר וה"ה שלו מדאורייתא, וכ"ז אם הקונה גדול אבל קטן דאינו קונה לעצמו א"י לזכות מן ההפקר מדאורייתא ואם גם ע"י ד"א מקנה אינו קונה מדאורייתא איך יזכה ע"י קנין דרבנן מדאורייתא הגם דמופקר ועומד מבעליו הוא א"י לזכות בו, והא"ש ראי' הרשב"א דע"כ ד"א מקנה לקטן דאורייתא הוא

דאל"ה גם שמופקר מעות המזכה אבל הוא במה יזכה מדאורייתא וגם אם הפקר כדעת אחרת מקנה עיי' זה מל"מ הלכ' מכירה כ"ז אם ד"א מקנה מדאורייתא הוא אבל אי לאו דאורייתא גם מן ההפקר שהפקיר אדם א"י קטן לזכות מדאורייתא וראי' רשב"א ברורה, והא"ש דכ' לפ"ז על קטן שהגיע לעונת הפעוטות ל"א ר"ז דלא לקנו דמזכה בחזרה משום דכבר מופקר מדאורייתא ויצא מקנין קטן שוב זוכה הגדול כשבא לידו מן ההפקר וא"ש נכון בעזה"י:

וי"ל דגם תוס' בשיטת רשב"א קדמא ואזלא דכל שבא לידו דגדול זוכה מן ההפקר דאורייתא לפ"ז בנדון דידן גם לתוס' בין קטן קנה מישראל בין קנה מנכרי, גדול הקונה ממנו שלו הוא מדאורייתא דזוכה מן ההפקר, אלא מתוס' סנהדרין ס"פ ב"ס נראה דס"ל דגם כשבא לידו דגדול אינו זוכה מדאורייתא דהא מביא ראי' מסוכה מדר"ז דד"א מקנה דאורייתא הוא ועיי' שעה"מ הלכ' לולב ביאור כוונת תוס' דס"ל דמסתמא ר"ז גם בפעוטת קאי וע"כ ד"א מקנה קנה מדאורייתא הוא ולא יוכל להקנות רק מדרבנן וזה כשיטת הרמב"ם ממש ואם באנו לחוש לשיטת תוס' במלואו בכל מה דס"ל דד"א מקנה מדאורייתא ומשום דזוכה בעצמו וקנין לדרבנן ל"מ לענין דבר שהוא מעניני דאורייתא אפי' אחר שבא לידו א"א לקנות אתרוג ממנו חוץ כשקנה גם הוא מן הקטן כמוהו שאין בכחו למכור במטלטלי' שלו מדאורייתא ואין לקטן הלוקח ממנו רק קנין דרבנן וכשחוזר ומכרו לגדול אתי קנין דרבנן של קונה ממנו ומפקיע קנין דרבנן של קטן שקנה מן הקטן, והיינו להך צד דקטן שזוכה מהפקר שהפקירו בעלים הו"ל כמציאה שאין קנין לקטן בו מדאורייתא, אבל לדסוברים דזוכה מן ההפקר כהנ"ל הו"ל כדעת אחרת מקנה לו א"כ קטן שקנה מקטן הגם דקטן המוכר לו א"י להקנות מדאורייתא דממכרו רק מדרבנן וקנין דרבנן ל"מ כדאורייתא, מ"מ כיון דד"א מקנה של גדול מהני לקטן זוכה קטן הלוקח מקטן מדאורייתא כיון שמדאורייתא מופקר הוא ואין למוכר קטן עוד בו מדאורייתא זוכה קטן הקונה מן ההפקר דהו"ל כדעת אחרת מקנה כנ"ל ועיי' בכ"ז:

ותבנא לדינא למעשה בוודאי יש למנוע לקנות מקטן כזה כמו שהוא בנדון שלפנינו ולחוש לשיטת התוס' ועיי' סמ"ע שבמג"א רסי' תמ"ז מ"מ מי שקנה אתרוג מקטן ונוטלו ביט"ר ואח"כ בא לידו אתרוג שהוא שלו בוודאי מדאורייתא שנתן לו א' במתנה וכיוצא בו יטלו שנית כדי לצאת ידי חובתו מוודאי אליבא דכל השיטות אבל לא יברך ואפי' נימא דכל שעושה המצוה שנית מספק חוזר ומברך ג"כ ועיי' כ"מ הלכת ק"ש לענין חוזר וקורא ק"ש לענין ברכות, ומי שנטל לולב שניתן במתנה לקטן לדעה ראשונה שבמחבר שהיא דעת הרמב"ם דצריך ליטול שנית וצריך לברך ואפי' לדידן שיש לנו ב' דעות בש"ע

צריך ליטול שנית מספק דאורייתא ומה"ת, וגם מברך שנית כיון שחוזר ונטלו ומחוייב ליטלו שנית מספק דאורייתא לשיטות הסוברים דעל ספק מברך וה"ה וכ"ש בספק כזה שי"ל כיון שהוא בחזקת חיוב חוזר ומברך הגם דברכה דרבנן וספיקו דרבנן להקל אזלי' להחמיר משום חזקת חיוב והארכתי בענין זה בתשובת שתים שהן ארבע, מ"מ בנדון שלפנינו שלרוב ככל דעות בין שקנה מנכרי בין שקנה מישראל יוכל הקונה לצאת י"ח מדאורייתא ואם כי יש לנו לחוש בדאורייתא לשיטת תוס' היינו לחומרא, אבל לא לענין ברכה דספיקו להקל ויצא מחזקת חיוב ע"פ רוב שיטות ודעות, ויש בו נדנוד דל"ת דברכה לבטלה מדרבנן מיהת לכן אין לברך כנלפע"ד למעשה והי' זה שלום כאות נפשו ונפש אוה"נ קשור בעבותות אהבה ואת חג הסוכת יחוג בטוב לב ורב שמחות, חותם בכ"מ ברכות. פ"ב י"ב תשרי תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קכט

שואל כענין, יברכהו ה' בכל מקנה וקנין, ויזכה לשמוח בשמחת הסוכות ולראות סוכת דוד בבנין ה"ה מע"כ תלמידי כבני בן אחותי חביבי הרבני המופלג בהפלגת חכמים, קנקן חדש מלא ישן נושן, פרח שושן, חרוץ בע"פ כש"ת מו"ה שאול עהרענפעלד נ"י:

שמחתני בני שמחתני בשורותיך המבשרות כ"ט מאתך ומנות ביתך ובניכ' ובנותיכם שי' כן יתן ה' לכם ולנו כ"ט סלה, והנה ברך לקחתי ברכת חג הסוכת וברך אשיבך ממעמקי לבי והכל הולך בתר החתימה, ייטיב ה' לכם גמר חתימה טובה לעמוד חי לפני ה' דגול מרבבה הוא יברך אותנו בברכת אהבה, וברכת התורה ויראת ה' טהורה, עומדת לעד, אשורינו לא ימעד עדי עד:

ולשמח לבבך למען ביום טובה תהי' בטוב לב משתה' ומשעשע בשעשועי אורייתא פניתי כפי האפשר וכפי מסת הפנאי לשום עין עיוני על דבריך אשר באו בשולי המכתב, שואל כהלכה בהלכה האמורה בש"ע סי' תרנ"ח סעיף ו' דמביא המחבר ב' דעות אם מותר לתת במתנה לקטן שהגיע לעונת הפעוטת ועלה ספק בלבך אם ודאי הגיע לי"ב שנים אלא שלא נבדק אם הביא ב' שערות דקיי"ל בדאורייתא אין סומכי' על חזקה דרבא, אם יש לחוש כאן שמא העיקר כדעה ראשונה שמביא המחבר שאם הגיע לעונת הפעוטות ג"כ א"א להקנות לו, או י"ל דהו"ל ס"ס שמא העיקר כדעה שני' ואת"ל כדעה ראשונה שמא הביא סימנים, שוב ראית שכבר התעורר על זה הפמ"ג באשל אברהם שם וכ' דמשום ס"ס הא אין עושין ס"ס לכתחלה והניח בצ"ע, ויפה כתבת תינח שלא

להקנות לו לכתחלה כדי שיחזיר לו והוא יצא בו אח"כ דהו"ל כמכניס עצמו לכתחלה לס"ס ועיי' מג"א רס"י תס"ז, אבל כשכבר הקנהו לקטן או שיש לקטן אתרוג שנתן לו א' במתנה ליכא משום דאין עושי' ס"ס בידים מספקא לך אם יש לסמוך על ס"ס כזו דהו"ל כס"ס במקום חזקה דל"מ ס"ס והא אתחזק בחזקת חיוב קיום המצוה היכא דאפשר לו לברר ולבדוק אם הביא ב' שערות צריך לברר דל"ס על ס"ס כל שאפשר לברר עי' ש"ך יו"ד בכללי ס"ס אלו דבריך בהוספת נופך משלי, והנה מ"ש דיש לדון משום חזקת חיוב אקרקפתא דגברא, לא נראה לפע"ד, דמאן דס"ל דס"ס במקום חזקה ל"מ היינו אם א' מן הספיקות נגד החזקה או כששניהם נגד החזקה, אבל כאן אין החזקה נגד א' מספיקות כיון שעוסק ובא לבטל ולהסיר מעליו חזקת חיובו ובידו הוא ועי' רשב"א בתה"א ריש הלכת שחיטה לענין חזקת שאינו זבוח, וגם איכא כאן ס"ס בגוף אחר וחזקת חיוב בגוף אחר ויש להאריך בכלל זה אלא שאין עת האסיף פה בזמן האסיף לקבץ על יד, ולכן אקצר בזה ואומר דכאן איכא חזק' נגד חזקה דאיכא חזקה דרבא הגם שאין סומכי' עליה להקל היינו דלא אלימא כ"כ כשארי חזקות אבל בוודאי על ידה נגרע כח חזקת חיוב שלו עד דמהני ס"ס כמו דמהני בכ"מ היכא דאין חזקה מנגדת כנ"ל, ומ"ש משום דאיכא לברורי על ידי בדיקה, הלא ידעת בני כי כללא כייל לנו הנב"י דכל דליכא לברר רק ספק א' שצריכי' אנו להחמיר בו אין אנו אחראי' לברר כדי שלא יהי' ס"ס ונצטרך להחמיר מספיקא ועשיתי לו סמוכים במק"א, להיות כן כאן דאחר הבירור כשלא נמצא שערות עדיין איכא ספק שמא העיקר כדעה שני' שבמחבר אין אנו אחראין לבדוק ולברר ספק א' כדי שלא ישאר רק ספק א' ועוד גם אם לא ננקוט האי כללא דנב"י והיינו שצריך לברר ספק א' שצריכי' להחמיר אח"כ זה דוקא כשספק א' יבורר בוודאי אבל כאן ספק א' שמא הביא ב' שערות לא יתברר בוודאי דאפשר דהוו לי' ונשרו הגם דלא אמרי' שמא נשרו רק להחמיר ובדאורייתא, מ"מ ודאי דלא הי' לי' ליכא וכיון דגם ספק א' מן הספיקות לא יתברר רק שלא יהי' שקול כ"כ וספק א' יושאר בתוקפו ספק השקול כ"כ האי בוודאי אין אנו אחראי' לברר כנ"ל, וחשש נשרו אם הוא רק חומרא בעלמא או חשש גמור עיי' מהרי"ט, ובשב שמעתתא מבעל קצה"ח זצ"ל ואין הפנאי מסכים עמדי לפתוח ספרים כדי לעשות ציונים לתורה לסמן בסמניהם וידעתי רוחב לבך בתורה בראשונים ואחרונים ואיני בכ"ז לפניך כמגיד חדשות:

עד כה היו דברינו לפי שנראה דעתו של הפמ"ג דחזקה דרבא גריעא ובדרבנן סמכי' עלה משום דספק דרבנן לקולא ובנב"י קמא חלק ח"מ סי' ד' האריך למעניתו בזה ובתשובה הארכתי ופלפלתי הרבה בכל דבריו שם ואכ"מ, ובמח"כ הי' נעלם ממנו פשיטתו של

הט"ז סי' קנ"ו דכ' דל"ס על חזקה דרבא משום כל דאיכא לברורי מבררין וכיון לדעת ראשונים הלא המה רמב"ן במלחמות ורשב"א בחי' פ"ק דחולין דמביאי' ראי' דבמקום חזקה להיתר כל היכא דאפשר לברר מברר' מחזקה דרבא עיי"ש הרי דס"ל בפשיטות דגם למסקנא דאמר רבא חזקה הביא סי' למאונין ולא לחליצה זה רק מדרבנן ובמקומו הארכתי בראיות לחזק דבר זה וזה זמן לא כביר מצאתי עוד ראי' מש"ס גיטין ס"ה ע"א דאמר רבא הגיעו לעונת נדרים וכו' וכנגדו בקטנה חולצת וטרחו תוס' וראשונים הא רבא בעצמו ס"ל עד שתביא ב' שערות ורי"ף דמעתיק דברי רבא להלכתא לא מצאו הראשונים מענה אלא דס"ל כפי' רשב"א כנגדה בקטנה היינו בת י"ב שנים וי"א דהיא גדולה ונדחקו למה קרי לה קטנה, וגם פשיטא שחולצת כיון שהיא גדולה והנ"ל ליישב ע"פ בעל הלכות דמביא הרשב"א דמפרש הגיע לעונת נדרים שהוא גדול ואז אין נדריו נבדקין וכה"ג כנגדן בקטנה חולצת היינו גדולה שאין נדרי' נבדקין ונדחק רשב"א הא דקרי לה קטנה וגם קשה פשיטא, ונ"ל למעט הדחוקים עכ"פ, בשנאמר דהא דאמר רבא הגיע לעונת נדרים נדרי' נדר בלי בדיקה ופשיטא דגם בלי בדיקה אחר שערות נדרי' קיימי' מחזקה דרבא ועכ"פ ספיקא הוא, ואמר כנגדה קטנה חולצת היינו שחליצתה כשירה מדאורייתא וגם מדרבנן דליכא רק משום כל היכא דאיכא לברורי מבררינן אבל מעיקר הדין חולצת וקרי לה קטנה כיון דאין מחזיקין אותה כגדולה ממש דמחומרא דכל בדאורייתא מחמירין עד שתבדוק ולכן נתן לה שם קטנה לרמז על דמחמירי' בה כקטנה ותרתי קמ"ל דמעיקר דין חולצת כמו שנדרי' קיימין מעיקר הדין כן חולצת אלא דלכתחלה מחמירי' בה כקטנה עד שתבדוק, והא"ש דמביא הרי"ף הא דרבא דהוא לדינא וא"ש, ומינה דחזקה דרבא חזקה אלימא היא אלא בדאורייתא מחמירי' משום כל היכא דאיכא לברורי:

עוד לי ראי' מכח קושי' א' שהקשתי בלימוד הישיבה במס' גיטין ס"ד ע"ב דהקשה ורדאן על שמואל האי שפחה ה"ד הא אפשר כשהגיע לכלל שנות גדלות ולא נבדקה עדיין אם הביאה ב' שערות וכ"ז שלא נבדקה היא תחת האדון מספק שמא לא הביאה ב' שערות וצריכה לעבוד עבודת רבה דהוא מוחזק בה ואין ספק הביאה ב' שערות מוציאה מחזקת האדון וגם היא בחזקת עבד ועיי' תוס' גיטין י"ז ע"א ד"ה מפני מה תקנו זמן שכ' דעבד מוחזק בעצמו התם טוען ברי וכאן שמא, ובגוף הדבר אם עבד מקרי מוחזק עיי' קצה"ח סי' רמ"א שהעלה דאדון מוחזק דיש לו חזק' מ"ק ומ"ש תוס' דעבד מוחזק הוא נגד רבו שני ודברינו נכונים והארכתי במקומו בחדושינו ואכ"מ, היוצא לנו דבספק אם הביאה ב' שערות היא תחת יד האדון ועובדת עבודתו עד שיבורר שהיא גדולה, אבל

לענין שתופי מבואות שהוא דרבנן סמכי' על חזקה דרבא ולק"מ על שמואל, ובוודאי לא יעלה על הדעת שזהו שמתרץ שאני שתופי מבואות דרבנן דכל כי האי הול"ל הכי במאי עסקינן כשהגיעה לשנותיו ולא נבדקה, וגם לא הי' אמר ר"ח אשתק ורדאן רבנן כעין דאורייתא תקנו וכי ל"ל דסמכי' בדרבנן על חזקה דרבא דספיקו בכ"מ לקולא, ולפי שיטת ר"ח שבתוס' נדה פ' בא סימן דשמואל ל"ל חזקה דרבא מדאמר בב"ב קנ"ו בודקין למאונין א"ש דמקשה ומתרץ לשמואל לשיטתו דל"ל חזקה דרבא כלל ואפי' בדרבנן אזלי' להחמיר, אבל לתוס' שם ורוב ראשונים דפסקו לדרבא דשמואל ג"כ הכי ס"ל אלא דקאי כשנבדקה קודם שנבעלה ועיי' רי"ף רז"ה ורמ"בן יבמות פי' הבע"י קשה כמו שהקשתי וצ"ע:

מזה נ"ל דחזקה דרבא אלימא היא ומשום חומרא דכל היכא דאיכא לברורי ל"ס עלה בלי בדיקה, וכיון דחזקה אלימא היא יוצאת שפחה משעבוד' אדוני' כיון שבכל דבר אפי' של דאורייתא סמכי' על חזקה זו ומחזיקין אותה כישראלית ואפי' נימא דחזקה זו לא אלימא להוציא ממון מחזקתו הארכתי בתשובה א' בזה לענין ממון מ"מ כאן דאנו דנין על חזקה זו גבה לכל מילי ומחזיקין אותה לגדולה ה"ה לענין ממון כמ"ש תוס' ספ"ק דבכורות והפלא"ה ספ"ק דכתובות לענין רוב ועוד הרי כאן מוחזקת במע"י אלא דחזקת מרא קמא עדיפא וכיון דאיכא בהדי חזקה דידה חזקה דרבא דהביאה סימנים בוודאי יוצאה מאדונה, ועוד מתחלה כשקנה אותה אדעתא דהכי הי' כשתגיע לשנותי' תצא מאתו מכח חזקה שהביאה סימנים ומיושב קושיתי:

ועדיין יש להקשות דלמא איירי כשנבדקה ולא נמצאו לה סימנים דחוששין שמא נשרו להחמיר לענין מיאון אחר שבעלה, והה"נ דבדרבנן כשיש לומר נשרו דסמכי' אחזקה ואמרי' נשרו להקל להחזיקה בדרבנן כנ"ל פשוט, אבל לענין דאורייתא ל"א נשרו רק להחמיר ולא להקל, והה"נ לענין ממון ואיכא אופן שהיא תחת אדוני' כשהגיעה לכלל שנותי' ונבדקה ולא נמצאו לה שערות דנחלשה החזקה ונשארה תחת אדוני' ולענין שתופי מבואות דרבנן שפיר סמכי' ולק"מ על שמואל, ולא ידעתי פתר רק דנימא דורדאן ס"ל כמ"ד בנדה דלא חיישי' לנשרו כלל אפי' להחמיר בדאורייתא דכל שלא נמצאו שערות בוודאי לא היו לה ולדידי' גם בדרבנן לא אזלי' להקל היכא דנ"מ קולא לומר דנשרו ושפיר הקשה על שמואל והוצרך לתרץ שאני דרבנן דמהני קנין קטן ולא כעין דאורייתא תקנו. והרוחנו בדברינו שמצאנו מקום יישוב לקושי' עצומה של פ"י שם על ר"ח דאמר אשתק ורדאן הא הוא שמפרש הא דאמר שמואל דא ודא אחת דאינו זוכה לאחרים ותקשי לנפשי', ולמ"ש א"ש דלנפשי' ל"ק לי' מידי דס"ל כהלכת' דחוששין

לנשרו להחמיר בדאורייתא והה"נ דמקילין בדרבנן ול"ח לנשרו, אבל ורדאן דהקשה והתרצן מתרץ לו שאני דרבנן דהקילו דזוכה לאחרים הקשה שפיר כל דרבנן כעין דאורייתא תקנו לענין קנין ועיי' כי הוא נכון ע"ד פלפלא טבא חריפתא דמחלי' לשבח לגבך כי בעל נפש מילי דחריפא אתה:

המורם מדברינו דחזקה דרבא חזקה אלימתא היא ככל חזקה דעלמא ובדאורייתא ל"ס עלה משום דאיכא לברורי, וקודם שנבוא למטרת כוונתינו בזה בנדון שלפנינו, אציגה פה לפניך מה שהעלתי בחדושי לפ' אלו טריפות ובביאור יותר בתשובה דהא דכל דאיכא לברורי בס"ס מבררינן יוצא מרשב"א חולין גבי ספק דרוסה שנתערבה י"ל דוקא היכא דע"פ ס"ס אנו רוצים להתיר כל שאפשר לברר צריך לברר אולי ויבוקש וימצא לאיסור ודאי או אפשר שיבורר ספק א' להחמיר עכ"פ אם לא ננקוט כנב"י הנ"ל, אבל כל שבלא ס"ס יש לנו צד היתר ואין צריך בדיקה רק משום דכל דאפשר לברורי ואין אנו צריכים הס"ס רק נגד חומרא כל דאפשר לברורי מבררי' וכדאי אפשר לברר בלא"ה מותר בלא ס"ס שפיר סמכינן על ס"ס להא מלתא דאפי' אפשר לברר א"צ לברר, ומצאתי מזור בזה לקושי' מהרמ"ל וש"ך סי' נ"ז ס"ק ל"ו על שיטות דסוברים דלא סגי בס"ד בדיק' חוץ שאם לא ניכר בחוץ חוששי' שמא נכנס לפנים וצריך בדיקת פנים ג"כ מש"ס זבחים ר"פ התערובות דלא מוקי בכה"ג דנתערב ס"ד ולא ניכר מבחוץ ומכח זה דחה שיטה זו, דכל שלא ניכר מבחוץ ל"ח שמא נכנס בפנים עד שלא ניכר מבחוץ, ולמ"ש י"ל דכ"ע מודים לו בזה דלא שכיח שיהי' ניכר בפנים אם לא ניכר מבחוץ וע"פ הרוב אם שלטה הדריסה ניכר מבחוץ והא דמצרכי' בדיקה משום דכל דאפשר לברר צריך לבררו ולפמ"ש הש"ך סי' ק"י בכללי ס"ס סי' ל"ה ס"ו ראי' לרשב"א דבס"ס כל דאפשר לברר צריך לברר מש"ס זבחים הנ"ל מה לי ספק נפולה שנתערבה מה לי ס"ד וכמו ס"ד שנתערבה לר"ת איכא ס"ס הה"נ בספק נפולה וקשה הא איכא ס"ס וע"כ דצריך בדיקה משום כל דאפשר לברר מבררינן עיי"ש, לפ"ז לפמ"ש דהיכא דאין ניכר מבחוץ א"צ בדיקת פנים רק משום כל דאיכא לברורי אבל מעיקר הדין כיון שנבדק בחוץ ולא ניכר הדריסה מותר בלא בדיקת פנים וא"צ לס"ס רק נגד חומרת היכא דאיכא לברורי כ"כ האי ל"א כל היכא דאיכא לברורי במקום ס"ס כיון שא"צ לצרוף הספיקות רק נגד חומרת כל דאיכא לברורי וא"ש נכון, וכ"ז לשיטת ר"ת דמהני ס"ס דא' בגופו וא' בתערובות, ולשיטת ר"י ג"כ י"ל כהנ"ל ל"מ לפי שיטת ב"י סי' נ"ז דספק א' בגופו וס' א' בתערובות דס"ל לר"י דל"מ דוקא כשלא נולדו ב' הספיקות יחד וכיון שהחלטנו לאסור ספק א' שוב לא חזי לצרופי לס"ס י"ל דוקא כשהיינו מחליטי' ספק הנולד ראשון לאסור מספק, אבל היכא דגם משום ספק

דשמא נדרס לא החלטנו לאסור כיון שבדקנו ולא ניכר בפנים שוב קרוב לוודאי שלא שלטה הדריסה רק מחומרא אנו מצריכים בדיקת פנים מצטרף ספק השני דא"צ לברר ולבדוק בפנים, וגם לפי שיטת הד"מ דאפי' נולדו ב' ספיקות יחד ל"מ ס"א בגופו וס"א בתערובות משום דכשאנו אומרים שמא נדרס מחזיקי' כוודאי י"ל דהיכא דבלא ס"ס קרוב דלא נדרס, וא"צ לס"ס רק נגד חומרת איכא לברורי גם ס"ס כזה מהני דהא ספק זה שמא נדרס לא הי' אפי' ספק השקול אחר בדיקת חוץ ומיושב קושי' ש"ך בין לר"ת בין לר"י, ועד"ז י"ל ג"כ קושי' ש"ך על הרא"ה ור"ן דס"ל בראינו שנדרס ל"מ בדיקה כלל אפי' בפנים בוודאי קשה לוקמי מתני' בכה"ג, וי"ל דאין זה אלא חומרא דלא לסמוך על בדיקה כשראינו מעשה דריסה וכ"ז בספק א' שמא שלטה הדריסה אבל היכא דאיכא ס"ס כי התם שנתערב סמכי' להתיר משום ס"ס ומשום איכא לברורי ליכא כיון דכל עצמינו ל"צ לס"ס רק נגד חומרא דמחמירי' בי' וכ"כ האי ל"א דהיכא דאיכא לברורי מבררינן אלו דברינו שם ושם בארה:

ונקטינן מדברינו בנדון שלפנינו לפי שהוכחנו דחומרא הוא דמחמירי' בהגיע לכלל שנות גדלות דצריך בדיקת סימנים, וכיון דאינו רק משום דאיכא לברורי כשיש ג"כ ס"ס תו לא צריך לברר, ונ"ל עוד דאפי' לכתחלה יוכל לתת לו האתרוג במתנה ויחזור ויקנהו לו ולסמוך על ס"ס ואין בזה משום א"ע ס"ס בידים, כיון דמעיקר הדין בלא"ה מותר משום חזקה דרבא וא"צ לס"ס רק נגד חומר' דכל דאיכא לברורי כ"כ האי ל"א א"ע ס"ס בידים כיון שאין מכניס עצמו לס"ס כדי להתיר האסור לו בלא ס"ס מעיקר הדין רק משום דאפשר לברורי, וכ"ז כשלא נבדק שא"צ לבדקו, אבל אם נבדק ולא נמצאו לו שערות, תלי' אם יש להתיר משום ס"ס שמא נשרו בשיטת מהרי"ט ור"מ קסטלאן אם חשש נשרו ספק השקול הוא או רק חשש בעלמא מדרבנן, ואני בעניי בארתי בתשובה באורך דספק השקול הוא והבאתי ראיות כראי מוצקות דכן הוא, לפ"ז כשבדקוהו ולא נמצא לו שערות איכא ס"ס, ולכתחלה לא יקנה לו דאין עושי' ס"ס בידים וכשכבר נתן לו או שהי' שלו יוכל להקנותו לגדול ויוכל לצאת בו משום ס"ס, ויש לעיי' אם כבר נבדק ויבוקש ולא נמצא לו שערות, ועכשיו דנין לענין קני' אם יוכל להקנות אם יש לצרף ב' ספיקות שמא נשרו ושמא העיקר כדעה שני' שבמחבר משום שכבר היינו דנין על ספק נשרו והחמרנו בו בכל מילי וחשבנו' כקטן שוב לא חזי האי ספיקא לספיקא שנולד לנו בי"ט אם יוכל להקנות קנין דאורייתא וכמ"ש ב"י סי' נ"ז לענין ספק א' בגופו כשנודע ס"א קודם השני, וגם לד"מ דחולק עליו דאפי' נודעו לנו ב' ספיקות ביחד ל"מ, מ"מ מודה גם לסברא של ב"י דכל דנודע ס"א ודנו בו תחלה דאינו מצטרף לספק שנולד

אח"כ ואפשר גם הר"ת מודה כה"ג מה"ט, ועיי' מג"א סי' תל"ט בעכבר נכנס כיון שמיד נולד לנו ספק מצה ספק חמץ והחלטנו לאיסור, שוב לא מצטרף לספק אכל לדון בו להקל משום ס"ס עיי"ש, והה"נ בנדון שלנו ואפשר כיון שספק זה שמא נשרו יש בו להחמיר משני צדדי' מצד דיש להחמיר בו שלא נחשבהו לגדול דלמא לא נשרו ויש ג"כ צד להחמיר שיהי' לו דין גדול מחשש נשרו כי כן לא החלטנו לוודאי קטן ולא נשרו אלא שדני' בו בתרתי פעם אמרו שמא נשרו וגדול הוא ופעם אמרי' שמא לא נשרו וגדול הוא וכיון שלא היינו דנין בו דבר ברור להחמיר מצטרף ספק הראשון שמא נשרו לספק שני שלפנינו בי"ט שמא קטן בר קנין הוא לס"ס ודבר זה עדיין צריך תלמוד וחיפוש אצלי כי נפלה האי חלוקא בדעתאי בשעת כתיבה, אבל הא פשיטא לי דאם בדקוהו ביו"ט כדי לברר אם גדול הוא לענין הקנאת אתרוגו לאחר דנולדו ב' ספיקות ביחד דיוכל הקונה ממנו לסמוך על ס"ס שמא נשרו ושמא העיקר כדעה שני', ובגוף הדין אם קנין מהני לדאורייתא הארכתי בתכלית האריכות ומעמקים בעומק עיון באר רחובות באתי אל המנין דרבו כמו רבו שיטות הסוברים דקנין דרבנן מהני לדאורייתא כשבא ליד זוכה, מן כל דין בטוח לבי בל אירא לסמוך בסמיכה שיש בה ממש ע"מ שכתבתי בזה להקל, וה' יצילנו ממכשול וקלקול, ומלחמה של תורה אותנו יכלכל, מפריה פרי עץ חיים נאכל, ונזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכל, כאות נפשך ונפש דודך רבך מברכך בכ"מ ברכות, תשבע שובע שמחות נצח. פ"ב כאור בוקר ליום ג' י"ג תשרי תרכ"ט לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קל

שלומים מרובים כטל וכרביבים לכבוד ידיד נפשי הרב המופלג מורג חרוץ בעל פיפיות, חריף ובקי משנתו זך ונקי, המאוה"ג צדיק וישר כש"ת מו"ה פסח פראנקל נ"י בשבת תחכמוני בק"ק ע"ח יע"א:
יקרת מכתבו הגיע אלי בשבוע זו הנה ברך לקחתי ולו אשיבנו יהי כן ה' אלקיו עמו יצליח בכל דרכיו דרכי רבנים יושב על התורה והעבודה כאות נפשו וצדקתו תעמוד לו לעד, והנה שמתי מעט עיוני על חדושי תורה הערבים והמשמחים פרפרת נאה ראוי' לאומרם, הגם שיש לי פקפוק עליהם, הנה כבוד מעלתו ני' נתקשה על דברי הרשב"א בתשובה המובא בב"י סי' תרע"ג דלרי"ף דלאחר זמן מצותו מותר לשמש בו א"כ עדיין יש חשש בשבת שישתמש אחר זמן מצוה ויטה ומזה הוליד דבאמת לא יוסיף אלא שיעור מצומצם וכן פסק בש"ע וע"ז תמה מעלתו ני' שי"ל כיון שבה"ש הי' אסור לו להנות ממנו

וכיון דאתקצי ב"השמ אתקצי אח"כ לכולא יומא דשבתא וליכא חשש שישתמש אצלו והרי"ף לא כ"כ רק בחול מותר להשתמש אח"כ דלא שייך דאתקצי ביום חול כמ"ש הר"ן בסוכה באתרוג בשביעי, אלו דבריו בקיצור, והנה הא דפשיטא לי' דאסור להשתמש אח"כ מטעם מוקצה זה תלי' אם מוקצה אסור בהנאה או לא ויעיי' מג"א סי' שכ"ה דתוס' ס"ל דמוקצה מותר בהנאה, והא דהדס דמביא מעלתו ני' דאסור להריח בו מפני שהוקצה למצותו הקצהו לגמרי גם ריחו, ואין זה דומה למוקצה דעלמא דשבת דאסרו חכמים ואסמכו על קרא דוהכינו, ושמן שלאחר זמן מצוה בשבת אין בו רק מוקצה דעלמא הואיל ובה"ש הי' אסור משום מוקצה דמצוה, וכבר נודע סתירת המג"א במ"ש סי' תק"א דפשיטא לי' דמוקצה אסור בהנאה וכבר עמדו האחרונים עליו, ולדעתי פשיטא למג"א דהנאה כזו לשמש ולהנות מאורו לכ"ע מותר ועיי' רשב"א שבת כ"ט דכ' דהא דמסיק בכלים הגם דאח"כ נעשו שברי כלים מ"מ לא אסור הנאה דמוקצה רק כשעושה מעשה כגון שמדליקין במקומם או סומך עליהם כרעי המטה הגם שאין מזיזו אבל הנאה הבאה מאליה מותר והן הנה דברי המג"א סי' תק"א הנ"ל, וכי כן בענין דידן שהדליק הנר ביום אחר זמן מצוה מותר להשתמש בו כיון שאין עושה מעשה בגוף המוקצה רק מקרב עצמו להשתמש בו או לאכול לאורו אין בו איסור לכ"ע:

ועוד נ"ל אפי' אם הנאה כזו אסור במוקצה מ"מ מותר להשתמש בו דהא שלהבת אין בו ממש, וצ"ל הא דאסור להשתמש בנר חנוכה היינו משום ביזוי מצוה או שלא יאמר לצרכו הוא דאדליק או משום דאתקצי למצותו והיינו דבהקדש עכ"פ אסורא אית בי' ולכן אסור להשתמש לאורו, כנ"ל לפי הטעמים המבוארים בראשונים הרז"ה ורמב"ן ורשב"א, אבל להשתמש בנר של מוקצה שאסור בהנאה ונ"ל שהנאת שמוש לאורו לאכול אצלו וכדומה אין בו איסור דנהנה משלהבת שאין בו ממש:

ולא נעלם מנגד עיני דברי הרא"ש בביצה ל"ט ע"א שכ' הא דאין מברכין בשלהבת ע"ז במ"ש משום דיש עמה גחלת, נראה מדבריו דוקא אם השלהבת נפרד מגחלת אז אין בו ממש ומותר, אבל כשהשלהבת קשורה בגחלת אסור, וא"כ גם בשלהבת של מוקצה הדין כן לכאורה אבל כבר תפס עליו בשעה"מ פ"ז מע"ז מקושי' ירושלמי המובא בתוס' שבת פ' במה מדליקין ובסוכה פ' החליל דמקשה האיך אשה בוררת חיטין לאור בית השואבה ומתרץ קול מראה וריח אין בו משום מעילה, אלמא דאפי' בשלהבת עדיין בגחלת אין בו מעילה, והעלה שם דכוונת הרא"ש דאיסור לברך על נר של ע"ז משום דמקרב עצמו אליה כדי ליהנות מאורה וזה אסור, אבל כשאינו מקרב עצמו לנר מותר ליהנות משלהבת והיינו האי דבוררת חיטין עיי' בו:

ולפע"ד נראה דסובר הרא"ש לחלק דאור המאיר בחדר דיפרוש מן הנר זה מותר והיינו הא דאשה בוררת חיטין לאור של בית השואבה, אבל בהבדלה בעינן שיראה הנר בעצמו כמבואר בברכות נ"ג ע"ב ונהנה מגוף השלהבת הקשור בגחלת זה אסור כנ"ל, ואולי זה כוונת השעה"מ ולא ביאר כל הצורך, ועכ"פ מוכח דמותר לשמש בשלהבת הקשור בגחלת רק שלא יקרב עצמו אליה, או לפמ"ש באופן שצריך לראות השלהבת ויהנה ממנו, אבל אור הפרוש בחדר ובחוץ מותר וכן מותר נר של מוקצה ליהנות מאור הפרוש ומותר לאכול לאורו וכדומה, ויעיי' בט"ז יו"ד סי' רמ"ב שחידש לעצמו דשלהבת בעודו בגחלת אסור ופשיטא ליה כן מש"ס פסחים במאי דאמרינן בשאבוקה כנגדו, וצ"ל ג"כ כהנ"ל דוקא לאפות אצל האבוקה אסור כיון שקשורה על הגחלת, ולהתחמם אצל אבוקה ג"כ אסור אבל מותר לכנוס במקום שנתפשטה החום בחדר משלהבת איסור כדי להחם עצמו כנ"ל:

ויעיי' בשעה"מ הלכ' יו"ט הלכה י"ו שמביא מתשובת הרדב"ז דאסור ליקח הדס של הקדש להריח בו וכן לשיר בכלי שיר וכן להדליק נר מנר של הקדש והא דקול מראה וריח אין בו משום מעילה היינו כשמריח או רואה ומשמש לאורו וכן שומע קול השיר אבל כשנטלו לכך אסור ומועלין בו, והשעה"מ תמה עליו מירושלמי הנ"ל דס"ל דאפילו אסורא ליכא והא מפורש במתני' דביצה דשלהבת של הקדש לא נהנין ולא מועלין בו ועכצ"ל דירושלמי מפרש דוקא שלא להדליק נר ממנו אסור אבל ליהנות מאורו המתפשט מותר ומוכח נגד הרדב"ז, ויעיי' פ"י שבת כ"א דירושלמי לא מתיר רק באור בית השואבה דבלא"ה ליכא מעילה דאורייתא עיי"ש ול"ק מידי, עוד כ' בשעה"מ ראיה נגד הרדב"ז מרמב"ם פ"א מהלכת שופר הלכה ג' שכתב וכן בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא שהרי אין בקול דין מעילה הרי מפורש דלא כהרדב"ז ז"ל:

ובחדושי לביצה אמרתי אדרב' מדברי הרמב"ם מוכח כשיטת הרדב"ז, ממ"ש הרמב"ם וז"ל וא"ת הלא נהנה בשמיעת הקול מצות לאו ליהנות נתנו ויעיי' לח"מ שהרבה להקשות על דבריו וסדורו של הרמב"ם והעיקר למה צריך לתרי טעמי משום דאין בו מעילה ומשום דלאו ליהנות נתנו, ונ"ל כי היה קשה לרמב"ם על טעם דמצות לאו ליהנות נתנו דהרבה פעמים השומע נהנה הנאת הגוף שמיעת נעימת הקולות ולכן הוצרך הרמב"ם דקול מראה וריח אין בו משום מעילה ובהא לחוד לא סגי ליה לרמב"ם דס"ל דאם לוקח שופר לתקוע בו כדי ליהנות מן הקול מועל בו כשיטת הרדב"ז הנ"ל, לכן כתב דמצות לאו ליהנות נתנו וכיון שעיקר כוונתו שנוטל השופר הוא למצוה דלאו ליהנות נתנה ואחר שיוצא הקול במכוין בה להוציאה למצוה להגיע לאזניו הגם שאז נהנה גם

הנאת הגוף אין בו מעילה דדומה למי ששומע קול שיר שיצא מכלי קודש ונהנה ממנו דאין בו מעילה כן הדבר הזה דהנאת הגוף באה אח"כ מעצמו והוא לא כיוון מתחילה לכך ותרי טעמי צריכים להדדי כנ"ל נכון מאוד ויש לרדב"ז תנא דמסייעו:

לפ"ז נ"ל דנר של מוקצה אסור לטלטלו ע"י גוי כדי להעמידו במקום שרוצה ליהנות ולהשתמש בשלהבת ואורו, אבל כשעומד במקומו מותר להשתמש לאורו גם אם היה מוקצה אסור בהנאה כזו, ואין לומר דאסור כמו בהקדש דאסרו בשלהבת משום גחלת דלא בדול מיני' וכ"ש מוקצה דמהקדש בדילו יותר כולו שתא ויעיי' תוס' ורש"י ביצה שם, הא ליתא דהא ע"כ בדרבנן לא גזרו דהא התירו שלהבת באיסור תחומין ולא גזרו משום גחלת כיון דכל עיקרו דרבנן לא גזרו שלהבת אטו גחלת וכן בהנאת מוקצה, הגם שיש לומר דמוקצה חמיר מתחומין ויעיי' תוס' ישנים ומהרש"א בביצה ד' ע"ב, מ"מ אנו מה לנו לחדש חומרא וגזירה מלבינו כנלפע"ד נכון לדינא:

עד כה היו דברינו בעיקר הדין אם מותר ליהנות מאור האסור משום מוקצה אבל לגוף קושי' פר"מ נ' א"א צריכים לכ"ז דגם אם אסור לשמש בהנותר משום מוקצה כמ"ש פר"מ נ' מ"מ לק"מ על הרשב"א כיון דבחול מותר לשמש בהנותר יש לחוש שישתמש בו גם בשבת כמו דרגיל בחול ולא ידע או ישכח את איסור שבת ודגזרינן כי האי מוכח למ"ד דבשבת אסור להדליק בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת דמותר לשמש לאורה ושמא יטה, וקשה הלא בשמנים ופתילות אלו כשהדליק אסור לשמש בהם כל השבתות כמבואר בש"ע והוא מתשובת הרשב"א ולמה אסור להדליק נ"ח מאלו משום דמותר לשמש לאור נ"ח אם כי משום דאתקצאי למצותו ליכא איסור, הלא אסור לשמש בנרות אלו כל שבתות השנה גם בנ"ח זה לא ישתמש משום איסור שמוש דשבת שאסרו לשמש בו, ועכצ"ל כיון דבחול רגיל לשמש בפתילו' ושמנים שאסרו בשבת ישכח וישמש בהם גם בשבת ולכן לא ידליק לכתחלה מהם לנ"ח דאתי לאשתמושי הגם שאסור לשמש בהם משום איסור להא גופא חיישי' שישכח וישמש באיסור כמו שרגיל לאשתמושי בהם בחול כצ"ל וגזירה זו מוכחת, והה"נ במותר השמן הגם שיש בו משום מוקצה יש לחוש שישכח וישמש בו כמו שרגיל בחול לשמש במותר השמן וא"ש ולק"מ, הכ"ד אוה"נ חותם בברכת אהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ה' פ' שמות תצדי"ק לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלא

מה שחנני הי"ת בדין נ"ח שכבתה בע"ש קודם קבלת שבת אם זקוק לחזור ולהדליקה או לא. הנה מקור דין זה יוצא מן תה"ד סי' ק"ב דהעלה מסברא ומגמרא דאין זקוק לה וקבעו המחבר סי' תרע"ג סעיף ב' להלכה והט"ז ס"ק ט' דוחה ראיה תה"ד מדמתיר רב נ"ח בשבת בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת ולא חייש שמא יכבה לאחר קבלת שבת שאסור לחזור ולהדליק ש"מ דכבתה אין זקוק לה כשכבתה אחר קבלת שבת ה"ה כשכבתה קודם ק"ש דאין זקוק לה, והשיב הט"ז דמרב ליכא ראיה אחר שכבתה אחר זמן קבלת שבת דהדליק בזמן מצותו אבל כשכבתה קודם זמן קבלת שבת מנ"ל דקיים מצות נ"ח כשמדליק בזמן ההוא וכשכבתה אז באמת חייב להדליק עיי' בו שהאריך בחילוק זה, ובתחלת הרעיון הי' נ"ל ניהי דיהבינן לט"ז דיש לחלק בין זמן לזמן מ"מ גם לזה עצמו כשכבה קודם ק"ש דא"צ להדליק איכא ראיה מרב דלא חייש שמא יכבה קודם זמן ק"ש שאפשר לו להדליק ושמא יפשע ולא ידליק ולולי דרב ס"ל כבתה בחול א"ז היה ס"ל דאין מדליקין בו בחול כדס"ל לר"ה, ואם בשבת כשכבתה קודם ק"ש זקוק לה הו"ל לחוש שמא יפשע ש"מ דגם בכה"ג א"ז לה דכבר קיים מצות הדלקה דהכשר מצוה מיהא איכא כמ"ש התה"ד ותמיה על הט"ז דחולק על דינו של התה"ד מכח דדחה ראיה שלו והא ראיה כזו איכא ג"כ כשכבתה קודם ק"ש וצ"ע:

אלא דגם על התה"ד קשה למה מביא ראיה מדלא חייש רב שמא תכבה אחר ק"ש ודן מינה לכבתה קודם ק"ש, ולא מביא ראיה מדלא חייש רב שמא תכבה קודם ק"ש, וביותר קשה למעיין בתה"ד שכ' דאין לומר דל"ח שמא תכבה רק לזמן ארוך דשיעור נ"ח, אבל לזמן קצר כי האי ל"ח דהא לר"פ שיעור בה"ש רביעית שעה ומ"ש חצי שעה מרביעית שעה ולא צריך לכ"ז דהא מדליקין בע"ש זמן הרבה יותר מרביעית שעה דבה"ש ולא חייש שמא תכבה בתוך הזמן כמו ר"ה בחול ויפשע ולא ידליק וצ"ע ליישבו:

ועלה במחשבה לפני לאשר דברי תה"ד, ע"פ מ"ש הרי"ף ורא"ש מדמתיר רב להדליק בשבת ש"מ כבתה א"ז לה וכ' הפ"י דס"ל מדמתיר להדליק בחול אין ראיה די"ל דס"ל לרב דל"ח שמא יפשע ולא ידליק ולכן כ' מדמתיר בשבת ולא חייש שמא תכבה בזמן שלא יוכל להדליק ויתבטל מן המצוה ש"מ כבתה א"ז לה, אלו דבריו ז"ל, והנה מלבד דהדברים בעצמותם רחוק לעשות פלוגתא בין ר"ה לרב בחשש שמא יפשע, גם קשה מנ"ל דר"ח ס"ל כבתה א"ז לה מדמתיר בחול דלמא משום דל"ח לשמא יפשע, ש"מ דפשיט' לש"ס דאין לעשות פלוגתא בחשש שמא יפשע:

ולקיים דברי קדשו אני מוסיף והולך תוספ' מרובה על דבריו, הנה בחשש שמא יפשע כ' הפ"י היינו דיטעה דכבתה א"ז לה גם דבריו בזה צריכים תבלין איך יעלה ע"ד המדליק דא"ז לה ואיה מקום טעותו לדון דין מעצמו, ונ"ל עפמ"ש הר"ן לפי דקיי"ל כבתה א"ז לה וקיי"ל נמי אסור להשתמש לאורו, אם כבתה תוך זמן שיעור המשוייר עד שתכל' רגל מה"ש, מותר לשמש במותר השמן כיון דכבתה אין זקוק לה ועיקר המצוה נתקיימת בהדלקה, אחר שכבה חוזר מותר השמן להתירו אפי' כבתה תוך זמנו, וי"ל לפ"ז ר"ה דס"ל מותר לשמש יש מקום לטועה לטעות דא"ז לה מדמותר לשמש לאורו מיד אחר הדלקה סבור הוא דכבר נעשה מצותו משו"ה מותר לשמש בו מיד דליכא עוד מצוה כשדולק והולך כנ"ל:

ויש לנו סמוכים לדברינו מקושי' תוס' מנ"ל לרבא דס"ל לר"ה תרי טעמי דלמא שבת וחול מחד טעם הוא דכבתה זקוק לה ומתרץ דהו"ל לר"ה לומר סתם אין מדליקין בהם בחנוכה שמש"מ דאיכא בשבת עוד טעם משום דמותר לשמש לאורו, ויש להסביר דקמ"ל טובא בהך דינא גופיה דאין מדליקין בשבת משום שמא יטה ואפי' ל"ל פתילות ושמנים אחרים אסור משום חשש שמא יטה, אבל בחול מדליקין רק בדאית ליה אחריתא, אבל בל"ל בוודאי לא יבטל מצות נ"ח משום חשש שמא יכבה ויפשע ולא ידליק וכ"כ פ"י ופשוט, אלא דתי' תוס' א"ש לפי גרס' תוס' בין בחול בין בשבת, אבל לפי גרסא שלפנינו בין בשבת בין בחול י"ל דר"ה זו וצ"ל זו קאמר ל"מ בשבת לא שמא יכבה ולא יהיה יוכל להדליק, אבל בחול דאפשר להדליק שנית ה"א דמדליק קמ"ל דא"מ מחשש שמא יפשע, ול"ק יאמר סתם אין מדליקין בחנוכה דכן דרך תנאים ואמוראים לומר ע"ד זו וצ"ל זו, ולפי גרסת תוס' א"ש ביותר תי' תוס' מדאמר בין בחול בין בשבת והוא זו ואצ"ל זו דבשבת איכא למיחש ביותר מבחול ע"כ מדקאמר ע"ד זה דקמ"ל בשבת איכא טעם אחר שמה יטה וחו"ש ב' דינים נפרדים בשבת אפי' ל"ל שמן אחר, ובחול דוקא באית ליה, ובדיוק נקיט בין בחול בין בשבת דאי הוי קאמר איפכא לא ידענו דבשבת איכא טעם נוסף די"ל לא זו אף זו קאמר, לכן נקיט ע"ד זו ואצ"ל לענין חשש שמא תכבה למען נדע דבשבת איכא טעם ודין אחר מבחול, אבל לפי גירסא שלפנינו בין בשבת וכו' קמה קושי' תוס' מנ"ל דר"ה תרתי אית ליה, ולפמ"ש דחשש שמא יפשע דיטעה דא"ז לה משום דמותר לשמש לאורה א"ש דמזה עצמו הוכיח רבא דר"ה תרתי אית ליה מדאוסר בחול ש"מ דס"ל מותר לשמש דאל"ה ל"ח לשמא יפשע:

והרוחנו בדברינו עוד ליישב דקדוק עצום לפי גירסא שלפנינו על דאמר רבא תחלה ש"מ כבתה זקוק לה ומותר לשמש לאורה איפכא הול"ל ש"מ מותר לשמש וה"ט דשבת

וכבתה זקוק ה"ט דחול דמאוחר בדברי ר"ה, ולמ"ש א"ש נכון דלא מוכח דס"ל מותר רק משום דס"ל בחול אסור וחייש שמא יפשע לכן אמר תחלה עיקר טעמא דר"ה דבחול אסור משום דס"ל כבתה זקוק לה ומינה מוכח דס"ל ג"כ מותר לשמש לאורה וא"ש נכון:

והיתה לבאר דלכאורה קשה לדברינו מנ"ל דר"ח ס"ל כבתה א"ז לה ומותר לשמש לאורה דלמא כבתה זקוק לה והא דמתיר בחול משום דס"ל אסור לשמש לאורה וליכא למיחש לפשיעה דטעות כיון דאסור לשמש לאורה ליכא מקום לטעות והא דאוסר בשבת משום דזקוק לה ובשבת לא יוכל להדליק ונתבטל מן המצוה, וי"ל עפמ"ש מהרש"א דר"ח על דר"ה קאי, ומדס"ל לר"ה מותר לשמש ואפילו ל"ל פתילות ושמנים אחרים אסור בשבת כמ"ש ור"ח הודה לר"ה במקצת דבשבת אסור היינו כמו דס"ל לר"ה ואפי' בל"ל אחריתא וע"כ משום דמודה לו דמותר לשמש לאורה, ממילא מוכח דס"ל כבתה א"ז לה דאל"ה כיון דע"כ ס"ל מותר לשמש לאורה איכא חשש פשיעה כמו לר"ה ש"מ דס"ל כבתה א"ז לה, ויש לדייק עוד מדכפלי' ר"ח למלתי' ואמר מדליקין בחול ואין מדליקין בשבת מדאמר מדליקי' בחול נשמע דוקא בחול ולא בשבת, נראה דרצה בזה דלא נטעה דמדליקין בחול משום דס"ל אסור לשמש וליכא חשש פשיעה ובשבת אסור משום שא"א להדליק ודוקא באית ליה אחריתא אסור, ולכן אמר בכפילא אבל לא בשבת דבשבת אין מדליקין בשום אופן אפי' ל"ל משום דאסור לשמש לאורו ובחול מותר משום כבתה א"ז לה וא"ש:

והא"ש דדייק הרי"ף מדאמר רב בין בשבת דס"ל כבתה אין זקוק לה דממה דמתיר בחול י"ל לטעמיה אזיל דס"ל בשבת מותר משום דאסור לשמש לאורה ממילא ליכא חשש פשיעה וטעות בדין, לכן הוכיח דבר זה מדמתיר בשבת ול"ח שתכבה ולא יוכל להדליק ש"מ כבתה א"ז לה וקמו דברי פ"י ביישוב דברי הרי"ף ולא מטעמי' ועיי':

ומיושב קושייתינו על התה"ד דלא הוכיח יותר מרב עצמו דאפילו קודם ק"ש א"ז מדל"ח שמא תכבה אז ויפשע מלהדליק משום לרב דס"ל אסור לשמש ליכא חשש פשיע' כלל, לכן הוכיח מכח ראי' דאחר ק"ש שא"א לו להדליק ולא חייש רב שמא תכבה דמן הדין א"ז לה עוד, ודן מינה לפי סברתו הה"נ בשכבה קודם קבלת שבת דא"ז לה, ושפיר משיב הט"ז לפי תה"ד עצמו דיש לחלק בין קודם ק"ש לאחר ק"ש ומסברא פליג על התה"ד לפי דברי עצמו כן היה נ"ל מתחילה:

עד שראיתי אחרי רואי בפנים בתה"ד בדיוק מצאתי סתירה ליישובי, והוא מדכ' התה"ד וז"ל ונ"ל להביא ראיה לזה מדשרי רב התם בין בחול בין בשבת ומפרש הטעם משום דקסבר אסור להשתמש לאורה וכבתה א"ז לה פי' דאי הוי סבור כ"ז לה לא הוי שרי

להדליק לפי שאינם נמשכים אחרי האור דחיישי' דלמא תכבה והוא יזקוק לה ודלמא פשע ולא מדליק בה והכי סובר ר"ה התם דאסור להדליק מה"ט, וכ' אח"כ ראיה לדינו כמו שמביאו הט"ז ככתבו וכלשונו, וכ' עוד שם דאיכ' קו"ח מה בחול גזרי' שמא יפשע ולא ידליק כ"ש בשבת שיהיה אנוס ול"י להדליק דהי' לרב לחוש, מדבריו למדנו דהא דפשיטא לש"ס דרב ס"ל כבתה א"ז לה הוא מדמתיר בחול ול"ח שמא יפשע כמו דחייש ר"ה, ומפורש יוצא מקולמסו דלא כרי"ף, והדרא קושייתי כיון דלרב ג"כ איכא חשש שמא יפשע לולי דס"ל בחול א"ז לה הו"ל לתה"ד להביא ראי' חזק' מוצקת יותר לדינו מדלא חייש שמא יכבה קודם ק"ש:

ואחר התבוננות היטב מצאתי מקום יישוב אחר מרווח, בשנאמר עוד מלתא בטעמא בחשש שמא יפשע ויטעה, טעם לשבח יותר ממה שכתבנו, והוא דנ"ל לומר הא דס"ל לר"ה כבתה זקוק לה ולא ס"ל כיון שהדליק כבר קיים המצוה וא"ז לה עוד דוקא כשמדליק בפו"ש שאין נמשכים דאסור להדליק בשבת דשכיח דתכבה בהא ס"ל דכבתה זקוק לה כיון דמתחילה היו מעותדים לכבות, ועיי' זה בט"ז סי' תרע"ג סס"ק י' שכ' על מ"ש בגליון הרי"ף אם העמידה במקום הרוח וכבתה יחזור וידליק במקום שאין הרוח מצוי דנראה לו דאין לברך דאפשר לדמותו למדליק בשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה וקיי"ל דכבתה א"ז לה, ועי' מג"א ס"ק י"ב, וי"ל דר"ה דס"ל כבתה ז"ל דוקא כשמדליק בשמנים שאין מדליקין בשבת דדמי' למדליקה ברוח מצוי ולשלא נתן כשיעור אבל מאן דמדליק בשמנים הנמשכים אחה"פ וכבתה מודה דא"ז לה כנ"ל, לפ"ז מובן חשש שמא יפשע דיטעה כמו דא"ז לה מן הדין דידמה מלתא דמדליק בשמנים שא"מ בשבת לשמנים שמדליקין דא"ז לה כן במדליק באלו ולא ידע לחלק וחשש קרוב הוא כנ"ל נכון מאוד:

והא"ש דלא מביא תה"ד ראי' מדלא חייש רב שמא יכבה קודם ק"ש ויפשע כיון דכל דמדליק בע"ש וכבתה קודם ק"ש זקוק לה ואפי' במדליק בשמנים הנמשכים אחה"פ כיון דכבה קודם זמן המצוה שוב ליכא חשש שיפשע ויטעה בדין ולא ידע לחלק בין שמן הנמשך לאינו נמשך אחה"פ דבכולם זקוק לה, לכן מביא התה"ד ראי' מדלא חייש רב לשמא יכבה אחר ק"ש שא"א לחזור ולהדליק ודן מינה גם קודם ק"ש א"ז לה וא"ש נכון ועיי':

והנה מ"ש דר"ה לא חייש לשמא יפשע משום דס"ל דמדליק בפו"ש דמדליקין בשבת כבתה א"ז לה אם כי מסתברא מלתא אבל נראה לי דרש"י לא ס"ל הכי והוא מדכ' כבתה נר חנוכה וצ"ל מה רצה רש"י בזה פשיטא הא על נ"ח קאי, מזה נ"ל דרש"י רצה לומר

דלא תימא דרבא מפרש מלתא דר"ה דכבתה זקוק בנ"ח דאיירי בפו"ש שא"מ בשבת דוקא, לכן כ' רש"י כבתה נ"ח כל נ"ח דעלמא אי כבתה זקוק לה, אלא דצ"ל מה ראה רש"י על ככה דכל נ"ח בכלל נ"ל דהיה קשה לרש"י קושי' תוס' מנ"ל דס"ל לר"ה ב' טעמים וכבר כתבנו לפי גרסת תוס' שלפנינו לא א"ש תי' תוס' וכתבנו דהוכיח רבא מדחיי ר"ה לפשיעה וטעות בדין ע"כ דס"ל מותר לשמש ועי"ז יטעה דליכ עוד מצוה, ואי הא דכבתה זקוק לה רק בפו"ש שא"מ בשבת וחשש קרוב יותר דיטעה כמו דא"ז להדליק שנית כשהדליק בשו"פ שמדליקין בשבת כן א"ז בשמנים אלו שא"מ בשבת, ומנ"ל לרבא דס"ל לר"ה דמותר לשמש וגזר שמא יפשע ויטעה דא"ז משום דמותר לשמש, חשש זה שלא ידע לחלק בין שמנים לשמנים קרוב יותר הרבה וע"כ דס"ל לרבא בפשיטות דכבתה זקוק לה בכל השמנים וע"כ דחשש שמא יפשע משום דס"ל לר"ה דמותר לשמש לאורה, וזהו שכ' רש"י כבתה נ"ח היינו נר חנוכה דעלמא כדי ליישב בזה קושי' תוס' ועיי':

אמנם כן יתכנו דברינו ביישוב התה"ד לגרס' תוס' בר"ה בין בשבת בין בחול י"ל דחשש פשיעה שיטעה ולא ידע לחלק בין שמנים שנמשכים אחה"פ דאין זקוק לשו"פ שאין נמשכים דכבתה זקוק לה וחשש זה ל"ש בשבת דבכל שמנים זקוק לה כשכבתה קודם ק"ש כדכתיבנא:

אלא דיש להקשות לפ"ז מנ"ל דרב ס"ל כבתה א"ז לה דלמא ס"ל זקוק לה והא דל"ח לשמא יפשע כר"ה משום דס"ל כבתה זקוק לה אפי' כשמדליק בפו"ש שנמשכים אחה"פ וליכא למגזר בפו"ש שאין נמשכים שמא יפשע כיון דלעולם כבתה זקוק לה וכן קשה מנ"ל דר"ח ס"ל כבתה אין זקוק לה דלמא ס"ל יותר מר"ה דאפי' בפו"ש דנמשכים כבתה זקוק לה וצ"ל דלא נראה לסתמא דש"ס אליבא דר"ח ולר"י אליבא דרב דס"ל אפי' בפו"ש דנמשכים דכבתה זקוק לה:

ומצאנו יישוב למ"ש הרי"ף מדמתיר רב בשבת ש"מ כבתה א"ז לה דמבחול אין ראיה די"ל ס"ל דזקוק לה אפי' בפו"ש שנמשכים אחה"פ ולכן ל"ח לשמא יפשע לכן מביא מדמתיר להדליק בשבת ול"ח שמא יכבה וא"א לו להדליק ש"מ דס"ל א"ז לה ואפי' בפו"ש שאין מדליקין בהן בשבת, והא דפשיטא לש"ס אין זקוק דלמא משום דס"ל דאפילו בפו"ש שמדליקין בשבת זקוק, משום דלאמת מוכח מרב דס"ל מדמתיר בשבת דס"ל כבתה א"ז לה אפי' בפוש"מ שא"מ בשבת, ור"ה ס"ל דזקוק לה ודוקא בפו"ש שא"מ בשבת וצריך לעשות ג' פלוגתו' דר"ח ס"ל כבתה זקוק אפי' בפו"ש שמדליקין בשבת ור"ח בהא דכבתה דלא כר"ה ולא כרב, לכן מפרש טפי דס"ל כרב בהא מלתא דכבתה אין זקוק לה אפי' בפוש"מ דא"מ בשבת וא"ש:

ולתה"ד דמפרש הא דאמר ר"י דרב ס"ל כבתה אין זקוק לה הוא מדמתיר בחול כאשר הבאנו דבריו לעיל צ"ל דלא ניחא לר' ירמיה דרב ס"ל כ"כ כבתה זקוק אפי' בפו"ש שמדליקין בשבת לכן פשיטא ליה דס"ל א"ז לה וכן סתמא דש"ס פשיטא ליה משו"ה דר"ח ס"ל כבתה א"ז לה:

היוצא לנו מדברינו עד כה דבין לגרסא שלפנינו שבארנו דחשש שמא יפשע ויטעה משום דמותר לשמש לאורו, ובין לגרס' תוס' דחשש שמא יטעה ולא ידע לחלק בין השמנים ליכא ראיה לדינא של התה"ד כשכבתה קודם ק"ש דא"ז מדל"ח רב שמא יפשע, לגרסא שלפנינו י"ל דרב לשיטתו דאסור לשמש ליכא חשש שמא יטעה אפילו בחול, ולגרס' תוס' די"ל דהחשש שמא יטעה דבכל השמנים כבתה אין זקוק בשבת ליכא חשש זה כשכבה קודם ק"ש דלעולם זקוק לה ועיי':

כ"ז כתבנו ליישב התה"ד דלא מביא ראי' מפורשת לדינו ממש מהא דרב דל"ח שיכבה קודש ק"ש ויפשע, מ"מ כשאני לעצמי אומר אני דאיכא ראיה לכל הפירושים וטעמים שהטעמנו בחשש שמא יפשע, לדינו של התה"ד, דגם בכבה קודם ק"ש איכא למיחש לפשיעה היינו שיטעה בדין דא"ז לה ומקום הטעות דידמה מלתא דכבתה בע"ש קודם ק"ש לכבתה בחול דא"ז לה ולא ידע לחלק דכבתה בע"ש קודם ק"ש שאני משום דלא נעשית עדיין מצותו כלל, משא"כ בחול וחשש קרוב הוא בחששא דר"ה בחול לפי שיטתו דכבתה בחול זקוק לה וע"כ דבאמת כשכבתה קודם ק"ש אין זקוק לה, וגם התה"ד אפשר דלא נעלם ממנו ראיה זו אלא לפי סברתו דמדמה כבתה קודם ק"ש לאחר ק"ש דבשניהם איכא זמן מצוה הלך דרך קצרה ומביא ראיה פשוטה מדלא חייש רב שיכבה אחר ק"ש, אבל מדלא חייש לפשיעה קודם ק"ש אין הראיה פשוטה והא רק משום מ"ש דיש כה"ג ג"כ חשש טעות דמחלף לי' שבת אטו חול והא צריך להאריך והלך דרך קצרה מדלא חייש שמה יכבה אחר ק"ש ופשיטא לי' דדמי' להדדי קודם כלאחר ק"ש, והט"ז הגם דחולק מסברא על התה"ד ולחלק יצא דאפשר לומר דקודם ק"ש גרע מאחר ק"ש, מ"מ קם דינא דתה"ד מכח ראיה שהבאנו והיא כראי מוצקת וגם התה"ד מודה בה כמ"ש וקם דינו על מכונו:

עוד נ"ל ראי' לדינו של תה"ד מדפשיטא לש"ס דר"ח ס"ל מותר להשתמש לאורו דלמא ס"ל אסור לשמש והא דאוסר בשבת משום דכבתה זקוק לה הגם דמתיר בחול משום דס"ל א"ז לה דוקא בחול כיון שהדליק בזמנו, אבל בשבת שהדליק קודם זמנו זקוק לה וע"כ דפשיטא לש"ס דגם בשבת כשכבתה א"ז לה כמו בחול למ"ד א"ז לה ומינה דאפילו כבתה קודם ק"ש שקיים מצותו וא"ז לה דאל"כ עדיין קשה דלמא בשבת אסור

מה"ט שמא תכבה קודם ק"ש ש"מ דגם הא פשיטא לש"ס דכזמנו הוא כסבר' ודינו של התה"ד, ויש לדחות קצת דמשמע לסתמא דש"ס כמו דאמר ר"ה בין בשבת היינו אפי' ל"ל שמנים אחרים כן לר"ח ולא בשבת היינו אפי' ל"ל וע"כ משום דמותר להשתמש לאורה דמשום דזקוק לה לא הי' אסור בדלית ליה אבל ראי' ראשונה שהבאתי ראיה מהימנא היא לפע"ד:

ומצאתי לתה"ד תנא דמסייע ממ"ש הרי"ף וז"ל ותו מדמדליקין בהם בחנוכה בשבת מכלל דכבתה לא מזדקק לה ש"מ כבתה א"ז לה עכ"ל, וכבר כתבנו לעיל יישוב למ"ש דמוכח מדמדליקין בשבת ולא הוכיח כן מדמתיר בחול ודרך הקרוב יותר למרכז האמיתי בכוונת הרי"ף מדמתיר רב בחול ל"מ רק דאי כבתה בחול א"ז לה אבל בשבת אפשר דזקוק לה כיון שהדליק שלא בזמן מצותו אבל מדמתיר רב להדליק בשבת ש"מ אפי' בשבת א"ז לה והיא היא ראיה התה"ד, ויש להוציא מן הרי"ף כל דינו של תה"ד דאפי' כבתה קודם ק"ש שאפשר לו להדליק א"ז לה והוא מן מ"ש הרי"ף מכלל דאי כבה לא מזדקק לה ש"מ דאי כבתה אין זקוק לה, וצ"ל אריכות וכפילות ושינוי לשון של הרי"ף, תחלה אמר מכלל דאי כבה לא מזדקק לה והדר אמר ש"מ דאי כבתה אין זקוק לה היא היא, וגם משנה בלשונו תחלה אמר מכלל ול"א ש"מ ואח"כ כ' ש"מ, ועוד שינה בלשונו תחלה אמר לא מזדקק ואח"כ כ' אינו זקוק, וכ"ז בעי יישוב, ונ"ל עפמ"ש דכוונתו להוכיח דגם בשבת ס"ל לרב דא"ז לה, ושלא נטעה לחלק בין קודם ק"ש לאחר ק"ש כמו דמחלק הט"ז, ולזה דאפי' קודם ק"ש א"ז אין ראיה כ"כ כמו שבארנו ולכן כ' תרתי ש"מ כבתה א"ז לה היינו שא"צ להדליק דאל"ה ניחוש שמא יכבה ולא יוכל להזדקק לה ש"מ כבתה א"ז לה שאין חיוב עליו להזדקק, ומכללו נשמע היינו מדמוכח ע"כ כשמדליק בע"ש וכבתה אחר ק"ש דאין זקוק לה מכללו נשמע ג"כ דלא מזדקק לה גם כשאפשר להזדקק והיינו קודם זמן ק"ש ולכן כ' כד כתב דלא מזדקק לה היינו שאינו מזדקק לה בזמן שאפשר להזדקק לישנ' דמכלל דלא נשמע מפורש אלא מדמיון מהא דש"מ בהכרח דאי כבתה אפילו בשבת אחר ק"ש דאין זקוק, והיינו מכללו ולא מפורש כדדייק ש"מ בכ"מ לא מפורש אלא מכללו, ומכ"ז תנא דמסייע' לתה"ד לפע"ד והדברים עתיקים מזוקקי' דינו של תה"ד על מקומו יקום, וכבר הורה גבר, חובר חבר בעל המחבר, ושתיק ליה הרמ"א בעל המפה, והודה לו כי הודאה זו בקדושה היא, ונקינו אותה ויצאה מאתנו יפה מנופה, בעזרת החונן דעת, הנלפע"ד כתבתי ג' דחנוכה תרכ"ה לפ"ק פה פ"ב יע"א ובעה"ח:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלב

בימי חנוכה, אורה ששון ושמחה, לראש בני מחמד לבי ח"נ הרבני הותיק המופלג מורג חרוץ בע"פ יפ"ת קרא ה' שמך מו"ה יעקב עקיבא סופר נ"י בשבת תחכמוני בק"ק מיאווא יע"א:

ביום טוב הייתי בטוב לב כאשר קבלתי שורותיך הנעימים המבשרים כל טוב מאתך ונות ביתך כלתי היקרה והצנועה וי"ח יחיו והראת לדעת כי אתה מהדר מן המהדרין בשקידת התורה, שהיא לנו לאורה, ומוסיף והולך ללמוד בעיון נמרץ והבאת לנו מעט צרי מה שהעלתה מצודתך דבר בעתו ביישוב הרי"ף בסוגי' דכבתה שעמדו עליו קמאי דקמאי בנוי' על אדני פלפלא טבא חריפתא ובגמר דבריו אדם נתפס כי תפסת מרובה תפסת על הטור שכ' באו"ח סי' תרע"ג וז"ל כל השמנים והפתילות וכו' כשרים לה דלא חיישי' שמא תכבה ויחזור וידליקנה דגם בחול כשכבתה קודם שעבר זמנה א"צ לחזור ולהדליקה עכ"ל, נראה דלולי דא"צ לחזור ולהדליקה אף בחול היה מקום לחוש שיחזור וידליקנה כעין חשש שמא יעבירנו דמתוך בהילות וטרד' המצוה ישכח ויעבור ד"א בדה"ר, וקשי' לך טובא לפ"ז מנ"ל לרבא דס"ל לר"ה דמותר לשמש לאורה וכ' תוס' מדאמר בין בשבת בין בחול ולא אין מדליקין בחנוכה ש"מ דתרי טעמי איכא, ואיכא בשבת מה דלית' בחול דאיכא משום שמא יטה, דלמא משו"ה אמר בין בשבת דאיכא נמי משום יחזור וידליקנה ונ"מ היכא דל"ל שמנים ופתילות שמדליקין בשבת בחול מותר דוודאי לא נאמר משום חשש שמא יכבה ויפשע שלא ידליק כלל וכ"כ פ"י אבל משום חשש שמא יחזור וידליק אסור בשבת אפילו ל"ל אחרינא דמדליקין בשבת, אלו דבריך בביאור משלנו, והיא עצומה וצ"ע ליישבה:

ואחר עיון לפי מסת הפנאי מצאתי לה מקום יישוב בצירוף מה שהעליתי זה איזה שנים בלימוד הישיבה יישוב למ"ש הרי"ף ז"ל מדמתיר רב להדליק בשבת מכלל דכבתה א"ז לה ולא הוכיח כן מדמתיר בחול, והעליתי איז' אופנים ואציע לפניך אופן א' כי הוא צריך לנו וע"פ תמצא מרגוע לנפשך ביישוב קושייתך על הטור, וגם להבין מה ראה הטור על ככה לחדש גזירה זו שמא ידליק בשבת לולי דגם בחול א"צ להדליק מהיכן יצא לו כן:

ותחלה אומר אני ליישב הא דס"ל לרי"ף מדמתיר רב בחול לא מוכח דס"ל כבתה א"ז לה רק מדמתיר בשבת, ואקדים תחילה מה שאמרתי ביישוב קושי' מהרש"א על תוס' דכ' דהוצרך לומר בין בשבת דלא ס"ד דאסור להשתמש לאורה דסברא פשוטה דמותר לשמש, קשה על ר"ה דאמר בין בשבת הא מעצמינו נדע ולא יעלה עה"ד דאסור לשמש, ונ"ל הנה הפ"י הקשה מנ"ל לרבא דר"ה ס"ל כבתה זקוק לה דלמא טעמו דאין מדליקין

בפו"ש שאין מדליקין בשבת דתקנו נ"ח דומי' דמנורה דא"מ בפו"ש אלו, וכעין זה כ' הר"ן דה"ט דמ"ד אסור לשמש לאורה דומי' דמנורה, והנה לכאורה יש להקשות כן על רב דס"ל דאסור לשמש משום דכעין מנורה תקנו למה מתיר להדליק בפו"ש שא"מ בשבת ומנורה ולא ס"ל דבעי דיהיה דומיא דמנורה, וי"ל ניהי דס"ל לרב דאסור לשמש כעין מנורה, אבל לא נראה לו שתקנו כעין מנורה שלא להדליק בפו"ש שאין מדליקין במנורה דמי שאין לו פו"ש הכשרים למנורה יהיה יושב ובטל ממצוה זו, הגם דבשבת אסרו פו"ש כאלו הגם דיבטל ממצות נר שבת שאני התם דאיכא חשש שיבוא לידי איסור חילול שבת, משא"כ כאן משום שיהי' יותר זכרון ודמיון למנורה לא רצו למפסל פו"ש שפסולים למנורה דיש ויש כמה שיהיו בטלים עי"ז ממצות נר חנוכה ולק"מ על רב, אבל על רבא הקשה פ"י מנ"ל לחדש דס"ל לר"ה כ"ז דלמא משו"ה אין מדליקין משום דבעי דומי' דמנורה, אבל נ"ל דגם על רבא לק"מ דאי תימא טעמא דר"ה דבעי דומי' דמנורה הגם שאפשר שיש מי שבטל משו"ה ממצות נ"ח כ"ש דהיה להם לאסור לשמש לאורה דומי' דמנורה וכיון דר"ה ס"ל ע"כ מותר לשמש לאורה כ"ש דל"א דבעי דוקא פו"ש דכשרים למנורה וע"כ משום דס"ל כבתה זקוק לה וא"ש:

ומיושב קושי' מהרש"א דאי ל"א ר"ה בין בשבת היה מקום לטעות דס"ל אסור לשמש לאורה דה"א טעמא דר"ה דא"מ בחול דבעי דומי' דמנורה ולא עלה ע"ד לחדש דכבתה זקוק לה וכ"ש דאסור לשמש לאורה דומי' דמנורה, לכן הוצרך לומר בין בשבת להודיענו דבשבת איכא עוד איסור משום שמא יטה דמותר לשמש לאורה ממילא נשמע דהא דא"מ בחול משום דכבתה זקוק לה, אבל רב דס"ל מדליקין בחול וע"כ דלא תקנו לענין פו"ש דומי' דמנורה, וה"א דה"ה דמותר לשמש לאורה דגם בהך מלתא לא תקנו דומי' דמנורה קמ"ל דא"מ בשבת דאסור לשמש לאורה, הגם לענין שו"פ לא אמרו דא"מ דבעי דומי', מ"מ אסרו השמוש דומי' דמנורה דליכא הפסד מצוה דנ"ח עי"ז משא"כ לענין שו"פ וכדכתיבנא ור"ח הגם דס"ל דמדליקין בחול ולא תקנו שיהיה דומיא דמנורה מ"מ ה"א דס"ל דאסור לשמש לאורה דומי' דמנורה דשאני שו"פ מאיסור תשמיש לאורם כמ"ש קמ"ל דא"מ בשבת דס"ל מסברא דנפשי' דלא תקנו כלל דומי' דמנורה כדס"ל לר"ה, ולר"ח א"צ לזה דא"ש מ"ש מהרש"א כיון דקאי על ר"ה:

אלא לפ"ז יש להקשות מנ"ל דס"ל לרב כבתה א"ז לה דלמא הא דאמר רב מדליקין בחול בלי לי' שו"פ דמדליקין בהם בשבת ובשבת בל"ל אסור ובחנוכה מדליקין, ובפשוט לולי דברינו לק"מ דאי בל"ל פשיטא דלא יבטל ממצות נ"ח משום שמא תכבה ולא ידליק עוד, אבל לפמ"ש קמ"ל טובא דה"א דא"מ כי מעיקרא הכי תקנו דבעי שו"פ דכשרים

למנורה קמ"ל דמדליקין ודוקא בדל"ל שו"פ אחרים, אבל באית לי' א"מ משום דס"ל כבתה זקוק לה, ומהא דפשיטא לש"ס דר"ח ס"ל כבתה א"ז לה ל"ק דלמא ר"ח בל"ל שו"פ כשרים וקמ"ל דל"ב דומיא דמנורה ובשבת אסור משום דמותר לשמש דלא תקנו כלל דומי' דמנורה זה לק"מ דהא ר"ח על ר"ה מודה לו במקצת דבשבת אסור ופליג עליו במה דס"ל לר"ה דבחול אסור והא ר"ה אוסר בחול משום דכבתה זקוק לה וע"כ באית לי' שו"פ כשרים ופליג ר"ח עליו באית לי' ש"מ דס"ל כבתה א"ז לה, אבל קשה מנ"ל דרב באית לי' דלמא בל"ל וקמ"ל טובא דל"ב דומי' דמנורה לענין שו"פ רק לענין איסור תשמיש וצ"ע:

ונ"ל דזהו טעמו של הרי"ף דכ' ודמתיר רב בשבת ש"מ דס"ל כבתה א"ז לה ולא כ' מדמתיר בחול, דבאמת לא מוכח מידי מרב דס"ל כבתה א"ז לה די"ל דאיירי בל"ל שו"פ כשרים כמ"ש, אבל מדמתיר להדליק בשבת מוכח שפיר גם אם איירי בל"ל, והוא עפמ"ש הטור דלולי דכבתה א"ז לה היה מקום לחוש דאם כבתה יחזור וידליק בשבת כמו דמדליק בחול וישכח מתוך בהילות וחביבות המצוה, ואם ס"ל לרב דכבתה בחול זקוק לה והא דאמר מדליקין בחול בל"ל בשבת למה מתיר בל"ל הא יש לחוש שיחזור וידליק בשבת ומשום האי חששא בוודאי אפי' בל"ל שמנים ופתילות אחרים אסור להדליק מחשש שיבא לחילול שבת כמו דאין מדליקין נר ש"ש באלו אפי' ל"ל אחרינא, ש"מ דס"ל לרב דכבתה א"ז לה בחול וליכא חשש שידליק בשבת כיון דאין זקוק לה ולא רגיל לחזור ולהדליק בחול וא"ש:

וכד דייקת במלתי' דרי"ף תמצא שדברינו מוכרחים, דכ' וז"ל ותו מדמדליקין בהם בחנוכה בשבת מכלל דאי כבי' לא מזדקק לה ש"מ כבתה א"ז לה, וכל עין רואה כי אמר הרי"ף בכפילא מכלל דאי כבי' לא מזדקק לה והדר אמר עוד ש"מ כבתה א"ז לה, וגם שינה לשונו מיני' ובי' תחיל' אמר לא מזדקק לה ואח"כ כ' ש"מ אי כבתה א"ז לה וכ"ז בעי יישוב, ולמ"ש כל דבריו באים בדקדוק וצריכים וכוונתו מדמדליקין בשבת ולא חייש דאי כבי' מזדקק לה ויחזור וידליקנה בשבת ואפי' אי איירי בל"ל שו"פ כשרים ראוי' לאסור, ש"מ דלא חיישי' דיזדקק לה ואם ס"ל כבתה בחול ז"ל בוודאי יש לנו לחוש דיזדקק לה גם בשבת, ש"מ דכבתה א"ז לה מן הדין בשום פעם ודברי הרי"ף מדוייקים שבעתים מזוקקים בעזה"י:

ואחר הוצעת דברינו אלו הנתנים למעלה נבוא לבאר דברי הטור דמ"ש דל"ח שתכבה ויחזור וידליקנה דגם בחול כשכבתה קודם זמנה אין צריך לחזור ולהדליקה, נפקא לטור דברים אלו ממ"ש הרי"ף מדאמר רב מדליקין בשבת מכלל דאי' כבי' לא מזדקק וש"מ

כבתה אז"ל וכוונתו כמ"ש מדל"ח רב שיזדקק לה בשבת ש"מ דכבתה א"ז לה גם בחול, והן הן דברי הטור ממש ויצא לו לרי"ף וטור כן מדאמר ר' ירמיה דס"ל לרב כבתה א"ז לה מוכח דס"ל דאם כבתה זקוק לה יש לחוש שמא ידליקנה בשבת כמו בחול ואפי' ל"ל שמנים כשרים ראוי' לאסור וזהו כעין גזירת שמא יעבירנה ד"א ברה"ר דחייש' משום חביבות ובהילות המצוה ישכח ויוציא:

ולולי דמוכח דס"ל לר' ירמיה הכי דאיכא למגזר כה"ג, היה נראה לחלק בין גזירה שמא יעבירנו ד"א דבקל יבוא להעביר ד"א ברה"ר עד דיזכיר את השבת, אבל הדלק' נ"ח בשבת דתלי' במעשה הדלקה מנר אחר ויש לו משך זמן ארוך בתוך כך יהי' נזכר את השבת ועיין כעין זה בתוס' ריש ביצה בגזיר' שמא יעלה ויתלוש ועוד יש לחלק בחלוק' רבה, בין גזירת רבה משמא יעבירנו דאז זמן חיוב מצוה ועוסק ובא במצוה זו המוטלת עליו חיישי' כיון דעסיק במצוה ועושה אותה ישכח מתוך טרדת וחביבות מצוה את השבת ויוציא ד"א, אבל כאן כיון שאסור להדליק בשבת הוא יושב ובטל ומושך ידו ממצוה זו בע"כ לא טריד בעסק מצוה זו כלל גזירה רחוקה היא שיחזור וידליק כיון דבחול זקוק לה, ור' ירמי' דמפרש טעמא דרב משום דכבתה אין זקוק לה, מסברא דנפשי' ס"ל דיש לגזור בכה"ג הגם דלא דמי' לגזיר' שמא יעבירנו מכח זה שפט דס"ל לרב כבתה א"ז לה גם בחול, ומיושב קושייתך על הטור מנ"ל לרבא דס"ל לר"ה דבשבת איכא טעמא אחרינא משום דס"ל מותר לשמש, דלמא בשבת איכא טעמא ואיסור יותר אפי' בל"ל שו"פ כשרים מחשש שיטעה וידליק בשבת כמו שחוזר ומדליק בחול, לפמ"ש לק"מ דרבא לא ס"ל האי חששא שמא יטעה וידליק דאינו דומה לגזיר' שמא יעבירנו כמ"ש, והוכיח דר"ה ע"כ ס"ל מותר לשמש, ור' ירמי' ס"ל דיש למגזר כה"ג לכן מוכח לי' דס"ל לרב כבתה א"ז לה, ולדידי' י"ל גם ר"ה ס"ל אסור לשמש לאורה וא"ש נכון ועיי':

ויש לנו סמוכים סמיכה שיש בה ממש לדברינו, מן מה דתמוה טובא על אביי דלא קבלה משמי' דר' ירמי' והדר קבלה כשנאמר לו משמי' דר' יוחנן וכ' רש"י משמי' דר"י ולא קבלה שלא חשבו לסמוך על דבריו, וקשה לי אם היה דבר זה מלתא דתלי' בסברא תלי' בחשיבות לסמוך על סברתו, אבל כאן ר' ירמי' מפרש דברי רב שא"א לפרשם בענין אחר מ"ש משמי' דר' ירמי' או משמי' דר' יוחנן, וכי הי' ר' ירמיה חשוד בעיניו למשקר דל"א רב מעולם וצ"ע טובא לייישב, ולמ"ש הרי מקו' יישוב לפנינו הא דלא קבל מר' ירמי' היינו במה דקאמר דס"ל לרב כבתה א"ז לה והוא משום דס"ל לר' ירמי' לולי דס"ל דא"ז לה הי' לו לחוש שמא יחזור וידליק בשבת, דבר זה לא קבל מר' ירמי' דלא היה חשוב לו כ"כ די"ל דכל כה"ג ל"ח דלא דמי' לגזירה שמא יעבירנו, ובתר דשמע דר' יוחנן

מפרש טעמא דרב משום דכבתה א"ז לה קבלה ממנו וסמך על סברתו, או אפשר דר' יוחנן מדנפשי' אמר כבתה א"ז וקבלה ממנו דכן הלכה:

והרווחנו עוד מה דצ"ע על דקאמר מאי נ"מ לגרס' דינקת', הא איכא נ"מ לענין איסור, דתחלה לא קבלה וס"ל מותר לשמש לאורה ולבסוף קבלה ונכשל באיסור תשמיש עד דלא קבלה, ולמ"ש א"ש דמה דאמר ר' ירמיה דס"ל לרב אסור להשתמש קבל ממנו דבוודאי רב אמר דמותר בשבת וע"כ משום דאסור לשמש לאורו, אבל מה דאמר ר' ירמי' דס"ל לרב כבתה א"ז לה לא קבל ממנו דתלי' בסברא אם לחוש שמא יחזור וידליק או לא, לא סמך על ר' ירמי' וכיון דבאיסור שמוש בנ"ח לא נכשל, דגם מעיקרא קבל שאסור לשמש, ולא קבל רק הך מלתא דס"ל לרב כבתה א"ז לה לא רצה לסמוך על דברי ר' ירמי' מ"מ לא ברירא לי' איפכ' דכבתה זקוק לה אלא מספקא לי' והדליק מספק בלא ברכה א"כ ליכא מכשול כלל ע"י שלא קבל מעיקרא והיינו דמקשה מאי נ"מ וא"ש:

ויש להקשות עדיין דיש נ"מ דנכשל מעיקרא עד דלא קבל דאם כבתה ז"ל אסור להדליק בשבת משום גזירה דיחזור וידליק ואפי' בל"ל שו"פ כשרים אסור להדליק, ועד דלא קבל חשש זה והי' מספקא ליה אי כבתה זקוק לה או לא וחזר והדליק בחול מספק, וכשלא היו לו שו"פ כשרים הי' מדליק בשבת כיון דלא הי' ס"ל מעיקרא גזירה זו שמא יחזור וידליק, ובתר דקבלה להך גזירה ידע כי עשה איסור למפרע כיון דאז היה חוזר ומדליק כשכבתה בחול ממילא היה אסור להדליק בשבת גם בדל"ל שו"פ כשרי' והוא היה מדליק משום דלא ידע מהך גזירה ולא היה צ"ל נ"מ לגרסא דינקת' אלא דנ"מ שנכשל דכך קרה לו פעם שלא היו לו שו"פ כשרים והדליק בשבת והיה לו לחוש שמא יחזור וידליקנה ועי', וי"ל דלא רצה לומר דכך היה שנכשל במעשה שהי' לא יאונה לצדיק כל און, ואמר טפי נ"מ לגרסתא דינקתא:

ויש להוסיף דברים על דברינו להבין מה רצה אביי במה דאמר אי זכאי גמירתינ' לשמעתי' מעיקרא ונ"מ לגרסת' דינקות' העבר עבר ואין להשיב גרסת' דינקת', ונ"ל דיש נ"מ להבא דגרסת' דינקת' מתקיים יותר ורגיל בה, וכיון דס"ל לאביי תחילה דכבת' זקוק לה כן יהיה בזכרונו ורגילותו תמיד וקשה לעקרו ממחשבתו ורגילתו וכשתכבה נרו יהי' חוזר ומדליק בחול ממילא בשבת אסור לו להדליק אפילו אין לו שו"פ כשרים לפי שקבל עתה דיש לחוש שיחזור וידליק בשבת וגם זה אינו גרס' דינקת' ובינקותי' לא נראה לו הך גזירה ואפשר לו לבוא לידי מכשול שידליק בשבת בשו"פ שא"מ בשבת בשלית לי' אחרית' והיינו דקאמר אי זכאי גמירנא לשמעתי' מעיקרא, ונ"מ לגרסא דינקות' דמה

שלומד בזקנה אינו מתקיים כ"כ ואפשר לבא להבא עי"ז לידי מכשול, ויגעתי מצאתי מרגניתא טבא, ומכ"ז סמוכים לנו לדברינו בכל מ"ש בזה סמוכים לעד לעולם:

ועיי' תה"ד סי' ק"ב דמביא ראי' דאם כבתה קודם קבלת שבת דא"ז לה מדמתיר רב בשבת ול"ח שמא תכבה אחר ק"ש ולא יהיה יוכל לחזור ולהדליקה ש"מ דאין זקוק לה כמו כשמדליק בחול דאין זקוק לה ועיי' סי' תרע"ג דקבעו המחבר להלכה, ולפמ"ש בשיטת הרי"ף וטור דלא מוכח מדמתיר רב בחול די"ל דאיירי בדל"ל פו"ש כשרים, אלא מדמתיר בשבת ול"ח שמא יחזור וידליק בשבת מוכח דס"ל דא"ז לה, לפ"ז אזדא לה ראי' תה"ד דהא ר"ה בל"ל פו"ש כשרים אירי וליתא להאי חששא דלא יוכל לחזור ולהדליק דמשו"ה לא מבטלינן ליה דלא יעשה מצוה כלל, ואפשר יש לקיים ראיה תה"ד גם לשיטת רי"ף וטור דאם נאמר דבמה שדולק קודם לילה לא קיים המצוה כלל בע"ש וצריך לחזור ולהדליק כשאפשר והוא קודם ק"ש, יש לגזור דמתוך בהילות יטעה וידליק שנית גם כשתכבה אחר ק"ש הגם דבחול אינו חוזר ומדליק מ"מ יטעה כיון שחוזר ומדליק קודם ק"ש וע"כ דבאמת אין זקוק לה כלל, ועיי' ט"ז שחולק על תה"ד במ"ש דכשכבתה קודם ק"ש ג"כ א"ז לה דיש לחלק בין קודם לאחר ק"ש ותה"ד אינו מביא ראי' מרב רק כשכבה אחר ק"ש דקיים מצותו, ולמ"ש איכא ראי' דגם קודם ק"ש א"ז לה דאל"כ הו"ל לחוש שיטעה ויחזור וידליק גם אחר ק"ש ועיי', ובעיקר דינו של תה"ד הארכתי בתשובה אחרת בתכלית האריכות וקיימתי דינו על מעמדו ומכונו, הכ"ד אביך מנשקך ומברכך מרחוק. פ"ב ג' דחנוכה:

לא תאונה אליך רעה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלג

בימי חנוכה, יוסיף ה' חיים וברכה, לה"ה גיסי חביב נפשי הרבני הצדיק מופלג בתורה ויראה בע"פ מלא וגדוש ומוכתר בנימוסין כש"ת מו"ה משה טוב' לעהמאן ני' כעת איתן מושבו בעיר אמסטערדאם יע"א:

ארכו לנו הימים אשר לא ערך מעלת גיסי ני' אגרת שלומים לנו, אודה לה' כי הכל במעמד הטוב כאשר ראיתי מתוך מכתבו היקר אשר קבלתי ממנו בימי אורה אשר האיר ה' לעמו, והנני למלאו' מבוקשו להוציאו מבית הספק אשר נסתפק בדבר בעתו לפי דקיי"ל דאסור להשתמש לאור נ"ח אם דוקא בעיקר נר של מצוה שמחוייב איש וביתו בה אסור לשמש, אבל המהדר ומדליק נר לכ"א וא', או מהדר מן המהדרים דמוסיף

והולך אם גם בנרות שהם רק הידור מצוה יש איסור לשמש לאורם ומע"כ נ"י פלפל קצת בחכמה דמלתא דתלי' בטעמא הוא למ"ש ר"ן דאיסור תשמיש הוא דומי' דמנורה, י"ל דוקא בנר של המחוייב אסור לשמש דומי' דמנורה דאיכא חיובא, אבל לטעמו של רש"י דל"י לצרכו הוא דאדליק או משום דאתקצאי אפשר גם בנרות של הידור מצוה ג"כ שייך ה"ט, ואפשר גם לטעמא דר"ן משום לא פלוג בכל הנרות אסור לשמש ואפי' בנר שמדליק כ"א וא', ולמהדר מן המהדרים בנרות שמוסיף והולך אסור לשמש אלו דבריו:

ואחר העיון לפי מסת הפנאי אחוה דעה, הנה מי שהוא מן המהדרים ומדליק נר לכל א' ואחד נ"ל פשוט מי שרוצה להיות מן המהדרים ומברך על הדלקתו פשיטא שרוצה להדר לעשות המצוה בעצמו ודעתו שלא לצאת בהדלקת בעה"ב וסתמא כפירושו וניכר מתוך מעשיו ודין נר זה כדין נר של בע"הב בכללותיה ופרטיה כי קמבעי מי שהוא מהדר מה"מ אם יש איסור תשמיש בנרות שהם של הידור, והיינו לפי דעת המחבר סי' תרע"ג סעי' א' דאם יש נר של רשות אצל נר של מצוה ליכא איסור לשמש לאורה הגם שנהנה ג"כ משאר נרות ועיי' מג"א דמ"מ לא ישמש אצלו בקבע ובמכוין מפני הרואים יש מקום ספק אם מותר לשמש כה"ג במי שמוסיף והולך בעוד שנר המחוייב דולק, ולשיטת הב"ח שבמג"א שם ס"ק י"א דנהנה בהוספ' האור לא מהני שמש רק כשעומד למעלה, יש מקום ספק אחר שנכבה נר המחוייב שהוא נר הנוסף כמ"ש המג"א אם מותר לשמש אח"כ בנרות של הידור וי"ל גם לשיטת הב"ח אם בנרות של הידור ליכא איסור מותר לשמש בנרות של הידור בעוד שנר של מצוה דולק כגון מליל ג' ואילך דתוספ' מרובה על העיקר די"ל דעד כאן חולק הב"ח רק בהיתר תשמיש אצל השמש ונר של מצוה, וכ"ש דנהנה משל מצוה כמו של רשות ואין תוספ' אור בשל רשות משל מצוה, והה"נ בהך דינא של הרמ"א להדליק ב' ב' או ג' ג' דיש דנהנה מאור של איסור כמו משל היתר, אבל אם של היתר יותר על של איסור ואפשר מודה הב"ח דע"י הוספה מועטת שרואה ביותר ע"י של איסור ליכא איסור, ויש מקום ג"כ לדינו של רמ"א בסי' רע"ו דמביא המג"א כגון שמש בבית ב' נרות של היתר ונכרי הדליק נר א' של איסור, ורמ"א איירי שם בנר א' מ"מ קם דינו לשיטת הב"ח בשיש בבית יותר ממה שהדליק הנכרי והה"נ בנדון שלפנינו מליל ג' ואילך מודה הב"ח דאם ליכא איסור תשמיש בנרות של הידור בעצמותן דמותר לשמש מליל ג' ואילך גם עד דלא כבה נר של מצוה:

עד כה דברינו לבאר מקום הספק, ובתר דמבעי הדר פשיטנא ליה מגמרא ופוסקים, הנה הא דאסור להשתמש לאורה מדרב נפקא לן מדאמר מדליקין בין בחול בין בשבת מדמתיר בשבת ש"מ דס"ל אסור לשמש לאורה דלא כר"ה ור"ח שם דס"ל מותר לשמש,

והנה מה דאמר רב מדליקין בחול פשיטא דקאי בין למי שמדליק רק נר א' ובין למי שהוא מהדר מן המהדרים דמוסיף והולך, ומינה הא דאמר בין בשבת קאי ג"כ בכל גוני, ואי ס"ל דבנרות של הידור מותר לשמש למה מותר למי שמוסיף והולך להדליק בשבת הא יש לחוש שישתמש אצלן ולפמ"ש ע"פ שיטת הב"ח דאסור לשמש כשיש ג"כ נר של היתר, מ"מ איכא למיחש שיכבה נר של מצוה וישמש בנרות של הידור ולפמ"ש דב"ח מודה כשנרות של היתר מרובות משל איסור קשה מליל ג' ואילך שחל בשבת יהיה אסור להדליק דמותר לשמש גם כשנר של מצוה דולק ומדסתם רב משמע דבכל גוונא מתיר ש"מ דס"ל דגם בנרות של הידור אסור לשמש:

ויש מקום אתי לחזק ראי' דידי דע"כ קמ"ל רב אפי' בנרות של הידור אסור לשמש והוא מן מה שכ' תוס' דהוצרך רב לפרש בין בשבת דבסתמא לא הייתי אומר ששום אדם יחמיר לשמש לאורה, והנה מלבד שצריך תבלין למה לא ס"ד דאסור לשמש והא איכא טעמא דומי' דמנורה שכ' ר"ן ועוד משום ביזוי מצוה, קשה קושי' מהרש"א למה אמר ר"ה דאסור בין בשבת להשמיענו דמותר לשמש כיון דהפשוט דכן הוא ולא צ"ל, ונ"ל דוודאי מסברת חוץ דאסור לשמש מתרי טעמא דכתבנו, וכ"ז פשוט בנר של המצוה המחוייב תקנו שאסור לשמש בו כמנורה וכן משום בזוי מצוה אבל נרות של הידור דברצון תלי' לא תקנו שיהי' דומיא דמנורה דאינו של חיוב רק רשות, וכן משום בזוי מצוה ומחזי כמדליק לצרכו לא מסתבר לחוש לכ"ז בנרות של הידור, והא"ש דר"ה אמר סתם אין מדליקין בין בחול בין בשבת ואפי' מי שא"מ רק נ"א בכל לילה אסור להדליק בשבת משום דמותר לשמש וטובא קמ"ל ומיושב קושי' מהרש"א ע"ד נכון וסלול, ומינה דרב ע"כ אמר בין בשבת אפי' נרות של הידור דנר של מצוה עצמה פשיטא, ומוכח דאפי' בנרות של הדור אסור לשמש לאורן:

וכן נראה מסתימת ראשונים ופוסקים דמותר להדליק נ"ח בשבת משו"פ שאסור להדליק בהם בשבת משמע כל הנרות אפילו של הידור מותר להדליק משו"פ אלו, וכן מוכח ממ"ש המחבר שנוהגין להוסיף נר לכ"א וא' ויניחנה מרחוק קצת משאר נרות מצוה, מדכ' משאר נרות מצוה היינו נרות של הדור ואיירי במי שמוסיף והולך כמ"ש ריש הלכ' חנוכה ומדצריך נר אחר של רשות רחוק מהם קצת ש"מ דבנרות של הידור אסור לשמש וצריך נר אחר כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף, אבל בלא נ"א אם שימש עשה איסור אפילו לא התכוין לשמש בו וליכא משום שלא יהיה נראה כמדליק לצרכו הנלפע"ד במושכל ראשון כתבתי ברור להלכה, גיסו אוה"נ חותם בברכה משולשת בתורה יוצאת מאלקי המערכה. פ"ב כאור בוקר ה' ד' דחנוכה תר"ט לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימן ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלד

צבי זה מחזיק אורו, רץ כצבי לעשות רצון בוראו ה"ה חתני תלמידי כבני הרבני האברך המופלג מלא פלג מורג חרוץ יפ"ת הקצין כש"ת מו"ה יצחק צבי פרייא נ"י בשבת תחכמוני בק"ק ס"ה יע"א:

מע"י אצבעותיך קבלתי ונפשך יודעת מאוד כי טרידנא מכ"צ, בכ"ז דחקה אהבתי להשיב לך לפשוט לך ספיקתך לפי מסקנת הט"ז סי' תרע"ג דאם כבה נ"ח קודם ק"ש דצריך לחזור ולהדליק דכה"ג לכ"ע זקוק לה אם גם נרות של הדור שאנו מדליקין לכל איש ואיש, אם צריך כ"א וא' לחזור ולהדליק, או דלמא כיון דליכא חיוב בהדלקה זו רק הידור בעלמא ל"צ לחזור ולהדליק, וכן אנו שמוסיפים והולכים אם צריך לחזור ולהדליק כל הנרות או סגי כשחוזר ומדליק נר של עיקר המצוה:

והנה מה דמבעי לך אם כל איש מאנשי הבית צריך לחזור ולהדליק לא קמבעי לי כלל דפשיטא לי וכן בארתי בתשובה א' דכל מי שהוא מן המהדרים ומדליק לעצמו בוודאי אינו רוצה לצאת בהדלקת בעה"ב ורוצה לעשות עיקר המצוה בגופו וסתמא כפירושו דלהכי אתכוין להיות מן המהדרי' למיעבד מצוה בגופו ואינו רוצה לצאת ומעשיו מוכיחים עליו, ממילא אם כבה צריך לחזור ולהדליק דלא יצא מכלל ידי מצוה, כי קמבעי בנרות הנוספות אם צריך לחזור ולהדליקם מאחר שכבר הדליק יותר וקבל עליו להיות מן המהדרים מן המהדרי', צריך לחזור ולהדליק או נימא הגם שהדליק תחילה יותר על המחוייב לעשות מצוה מן המובחר לא צריך לטרוח לחזור ולהדליק ועיי' מג"א רסי' תרע"א אם יש לו בצמצום ולחבירו אין לו מוטב שידליק בכל לילה אחת ויתן לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחת, משמע הגם שכבר נהג להיות מן המהדרי' אין חיוב עליו לעשות כן תדיר, והה"נ כשמוסיף וכבה, ויש לדחות כאן גרע שהוא מן המהדרים בהדלקה זו וגם בדינו של המג"א גופ' יש לעיי' מה דפשיטא לי' דצריך ליתן לחבירו משיעשה הוא מצוה מן המובחר, דנראה מה דפשיטא לי' הכי, משום דגם במצוה שעושה חבירו יש לו חלק במצוה מצד ערבות דגם במצוה דרבנן יש ערבות כמבואר בש"ס ר"ה אע"פי שיצא מוציא משום ערבות אפילו בדרבנן, ודברי צל"ח ברכות גבי ינאי מלכא דחידש בדרבנן ליכא ערבות תמוהי' ואכ"מ, וכאן שעל ידו עושה חבירו מצוה בוודאי יש לו שכר מצוה במשקל כמהדר במצוה, אבל מה דס"ל למג"א בפשיטות דאין

עליו חיוב אחר שכבר נהג בתוספ' מצוה להיות מן המהדרי' יש לעיי' בו, וי"ל דמעיקרא הכי קבל עליו שיהיה כאינו מצווה ועושה וברצונו תלי' בכ"ע שירצה וצ"ע:

הדרן למה שלפנינו לענין זקוק לה שנית, נ"ל דמוכח דזקוק לכל הנרות והוא מדאמר ר"ה פו"ש שא"מ בשבת א"מ בחנוכה בין בחול בין בשבת ומפרש רבא למלתי' דר"ה משום דכבתה זקוק לה ומשום דמותר לשמש לאורה, ואי נימא דכבתה א"ז לה רק בעיקר נר של מצוה א"כ הא דאמר ר"ה אין מדליקין בחול דוקא נר של עיקר חיוב המצוה אבל נרות דהידור שמוסיף והולך מותר ומינה הא דאמר בין בשבת היינו ג"כ אותו נר שאסור בחול דהוא עיקר המצוה ושארי נרות מותרים, ולמה מותרים הא איכא משום שמא יטה כיון דס"ל מותר לשמש לאורה של עיקר המצוה מכ"ש בנרות של הידור דמותר לשמש ועכצ"ל דאין מדליקין בחול משום דכבתה זקוק להדליק כל הנרות כמו שהדליק בתחלה כן היה נ"ל מתחלת הרעיון:

שבתי וראיתי דיש לדחות ראיה זו עפמ"ש הרמ"א רסי' ס"ד די"א דאם יש נר א' מדברים המותרים מותר להשתמש באור האחרים ובמג"א ס"ק ב' מוסיף אפי' עומד בחדר אחר עיי"ש, לפ"ז נדחה ראי' שלנו דבאמת י"ל דכבתה זקוק לה רק נר של מצוה, ובשבת ג"כ ליכא איסור רק שלא ידליק נר א' ואינך שרו כיון דאיכא נר א' של היתר מותר לשמש בכולן כהנ"ל, וכן משמע לי ממ"ש רש"י כבתה נר חנוכה וצ"ל מה רצה בזה פשיטא דעל נ"ח קאי, ונ"ל דרצה לומר דוקא נר א' כבתה זקוק לה ולא שארי נרות דמדליק לשם הידור אינו זקוק להם ואפשר דמשמע לרש"י כן מדאמר כבתה זקוק לה משמע דוקא לא' זקוק ולא לאחרינא, ויותר י"ל דס"ל כמרדכי שברמ"א רס"ד כל דאיכא נר א' של היתר מותרים כולם והא דאמר ר"ח בין בשבת משום שמא יטה דוקא כולן לא ידליק מהם, אבל כשא' מהנרות של היתר ליכא משום חשש שמא יטה ומדאמר בין בחול משמע דבחול ג"כ דוקא כל הנרות א"מ מפו"ש שא"מ בשבת דזקוק לאחד שהוא עיקר המצוה ואחרינ' שרו ועי', ואיכא ראי' מתוך פירושו של רש"י דאין זקוק רק לאחד שהוא עיקר המצוה וכן מסתבר:

אמנם כן י"ל ניהי מצד שהוא מן המהדרי' א"צ לחזור ולהדליקה שנית כשכבה דמתחלה ג"כ מרצונו הדליק יותר מא' לפי מספר הימים מ"מ מטעם אחר צריך לחזור ולהדליק כשכבה א' מהנרות הראוי' להדליק בלילה זו וכבר הדליקם דעי"ז מגרע גרע במנין הימים וגרע מלא הדליק רק א' דידוע שאין חיוב להדליק רק א', אבל כשירא' הרואה יותר מא' והוא מן המהדרי' וחסר מן מספר הראוי' יש לטעות במנין ובענין ספירת ימי הנס, ומשו"ה ראוי' שיזדקק לכולהו למ"ד כ"ז לנר של עיקר המצוה זקוק ג"כ לכולהו

מה"ט, אם לא כבו כל הנרות או שיכבה כל הנרות חוץ מא' שהוא חיובא, חוץ מיום ב' כשכבה א' או שניהם א"צ להדליק רק א', אבל מיום ג' ואילך מסתבר דזקוק לכולהון, או יכבה כולן חוץ מא', ומ"מ מותר להדליק כולן משו"פ שא"מ בשבת חוץ מא' ולא חיישי' שיכבה א' מהנרות ולא ידליק שנית או לא יכבה נרות הנוספות ויהי' קלקול בעיקר המצוה, מלבד שי"ל דל"ח כולי האי משום קלקול במספר רק משום שלא יחזור וידליק ולא קיים המצוה כלל כ"ז שלא דלק השיעור, עוד י"ל זיל בתר טעמא דחיישינן דלא יחזור וידליק כ' רש"י שמא יפשע ולא ידליק והפשוט משום פסידא דשמן, דוודאי משום טרחא לא יפשע מלהדליק שנית, אלא משום חסרון ממון, ועיי' מג"א סי' תרע"א ס"ק י"ב תי' הב"י דמשום דטריחא ליה למיעל בב"הכנס לא יחשדוהו אבל שלא הדליק נ"ח שיש בו פסידא יחשדוהו, ומה"ט נמי חיישי' שלא יחזור וידליק הגם שכבר הדליק פ"א דלמא פעם שנית יתקפהו יצרא דממונא ולא ידליק שנית, וחשש זה איכא בנר א' שזקוק לה להדליק דוקא אבל שארי נרות אם יכבה א' או יותר מהם וישארו אחרים שיש קלקול במנין עי"ז אם חס על ממונו בידו לכבות כולן ולהשאיר א' של מצוה וליכא פסידא דממונא ומשום דטריחא לי' מלתא לא חיישי', ואתיישב לנו בדברינו קושי' פ"י למה כ' רש"י דחיישי' שמא יפשע ולא כ' דחיישי' שמא ישכח, ולמ"ש א"ש דאם החשש שמא ישכח להדליק חשש זה איכא כאן בנרות הנוספות שמא ישכח לכבות הנוספות וכל הנרות אסור להדליק בשו"פ אלו בחול ומשום איסור שבת ליכא איסור רק שלא יהיו כולם משו"פ כאלו, ובין בחול בין בשבת לא דמי' להדדי, לכן הוצרך לפרש דהחשש שמא יפשע דלא שייך רק בנר א' מן הנרות שהוא עיקר המצוה, ואינך שרי דלא שייך שיפשע ולא יכבה נרות הידור הנותרות וא"ש, ויש מן הקושי' עדיין בשבת יהיה אסור להדליק אפילו נרות של הידור שמא יכבה א' מהם אחר קבלת שבת ולא אפשר לי' לא להדליק ולא לכבות נרות של הידור הנותרות ויתקלקל המנין ואם באמת כן הוא בין בשבת בין בחול לא דמי' להדדי דבחול ליכא איסור משו' דכ"ז ושמא יפשע רק בנר של עיקר המצוה, ובשבת אסור להדליק כולן משו"פ אלו, וי"ל בשבת כיון שא"א לא להדליק ולא לכבות לא נתקלקל המנין בעיני הרואים שחסר מן המנין דאפשר הדליק יותר וכבה אחר ק"ש שלא היה אפשר לו לתקן עוד, ואם כבה קודם ק"ש באמת יתקן או ע"י הדלקה או ע"י כיבוי כמ"ש ועיי' בכ"ז היטב:

וזאת תורת העולה מדברינו, א') גם מאן דס"ל כבתה זקוק לה דוקא נר א' של חיוב עיקר המצוה, אבל נרות של הידור א"ז לה אפי' רגיל להיות מן המהדרים וגם בלילה זו א"ז להדליק שנית, ב') דוקא מי שהוא מהדר מה"מ שמוסיף והולך, אבל מהדר ומדליק נר

לכ"א וא' אם כבה נרו של א' מב"ב בבית א' זקוק לה כיון שמדליק בפני עצמו בוודאי כוונתו לעשות עיקר בעצמו וכשכבתה לא עשה מצוה, ג') מי שמוסיף והולך דכתבנו דכבו נרות של הידור א"ז לה דוקא אם כבו כל נרות הנוספות, אבל כשלא כבו כולם צריך לתקן המנין או שיכבה כל נרות הנוספי', או שידליק כולם ומינה לדידן דס"ל כבתה א"ז לה, בחול אם כבו מנרות של הידור ולא כבו כולם א"צ לתקן המנין כיון דאם כבו כל הנרות א"צ לחזור ולהדליק אפי' א' שכבר יצא בהדלקה, הה"נ שא"צ לתקן ע"י כבוי או הדלקה משום קלקול המנין דהרי כבר נעשה מצותו ע"י הדלקה, אבל בשבת לפי שיטת הט"ז דאם כבה קודם ק"ש דזקוק לה דלאו זמן מצוה הוא לחזור ולהדליקה, אז צריך להדליק גם נרות של הידור כשיכבה א' או יותר מהם ולא נכבו כולם, או שצריך לכבות נרות הנותרות מן נרות של הידור, וטוב יותר להדליק כולם מלכבותם אחר שכבר הדליקם והי' מן מהדר מן המהדרים, כנלפע"ד בעזרת החונן דעת וקרן עמו מרים, וישלח לנו מבשר טוב על ראשי ההרים, הכ"ד חותנך אוה"נ חותם באהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ג' ב' דחנוכה תרא"ל לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלה

שמואל בקוראי שמו, בשבחו ונועמו, הולך בתומו, יתברך מגבהי מרומו, ה"ה בן אחותי תלמידי חביבי הרבני האברך המופלג בתורה וביראה קדומה יפ"ת קרא ה' שמו וברכו בעושר מו"ה שמואל קארניצר ני':

שורותיך הנעימים האירו למולי בימי אורה, והאירו דבריך במאור התורה, שעוררתני לעיין במה דמבעי לך מי שאין לו כ"כ שמן כדי להיות מוסיף והולך כ"כ נרות כמנין הראויה בלילה זו אם יוסיף כפי השמן שיש לו, או לא ידליק רק נר א' שהוא עיקר וחיוב מצוה כיון שאינו להיות מן מהדרים מה"מ בכולו, לפע"ד פשוט דמוטב שלא ידליק רק נר א' דע"י שמוסיף ואינו מוסיף כמנין הראוי' לאותה לילה כל המוסיף בזה גורע המנין וממעט בנס של לילה זו, וכשאינו מדליק רק נר א' אינו בבל תגרע כי נר א' אינו לזכרון רק לגוף הנס ולא למספר הימים כנ"ל פשוט ועיי' בב"י סי' תרע"ב ומביאו המג"א בסי' תרע"ו כשלא הדליק בליל ג' רק ב' ובליל רביעי ג' שידליק מה שחסר להדליק משמע דמדליק כפי מה שיש לו דשם י"ל טעה במנין הימים תחילה, או שלא היה לו שמן תחילה כל הצורך וטעה וסבור היה כי הוא מן המהדרין אם ידליק עכ"פ כפי מה שיש לו, וכשנמצא לו שמן אח"כ החמירו עליו להדליק מה שחסר להדליק אבל בוודאי מן הדין

לא ידליק מתחילה כשאין לו שמן כל צרכו רק נר א', וא"ש מה שהחמירו עליו להדליק מה שחסר והא כל עצמו אינו ולא רצונו להיות מן המהדרים ולמה החמירו להדליק מה שחסר, נ"ל משום דבהדלקה ראשונה מלבד שלא היה מן מהדרים גם מגרע גרע מצות הדלקה וקלקל במעשה הוספה מנין הימים לכן החמירו עליו שידליק מה שחסר, והיינו הנרות שהדליק תחילה דלקו עדיין והחמירו עליו שיוסיף וידליק כדי להשלים המנין ויתקן אשר קלקל, אבל אם היו הנרות הראשוני' כבר כבו לא סגי שידליק אלו שחסר בהדלקה ראשונה לבד דמקולקל המנין ולא יתקן אשר עיוות תחלה, אלא שצריך להדליק כולם מחדש, וכ"ז אם הוסיף תחלה ולא הוסיף כראוי', אבל אם מתחלה לא היה לו שמן רק לנר א', או שטעה בליל ב' להדליק רק נ"א אין מחוייב לחזור ולהדליק נרות שהם משום הידור דברצונו תלי' מלתא בכל לילה להיות מן המהדרים או לא, וגם זה ברצונו תלי' כנ"ל ועיי' מג"א רס"י תרע"א:

ובמ"ש יש להבין עוד במ"ש הב"י שם דא"צ לברך פעם שנית כיון שהברכה שברך תחלה על כל חיוב הנרות עשאה, משמע שאם לא התכוין תחלה על כל הנרות צריך לברך שנית, והוא תמוה כיון דליכא חיוב אלא הידור מצוה איך ולמה יברך וציונו וכבר עמד ע"ז במחצית השקל ובפרמ"ג סי' תרע"ו ולא מצאו מענה, ולפמ"ש י"ל בוודאי מי שלא הי' לו שמן ולא הדליק רק נר א' בברכה ושוב נזדמן לו שמן הגם שמתחלה לא ידע שיהי' לו שמן ולא התכוין על שארי נרות שהדליק אח"כ מ"מ לא יברך כי כבר עשה מצוה המוטלת עליו כתקונה אבל הב"י בשם או"ח דאיירי במעשה שהי' שהוסיף על המחוייב וחסר מן המנין שע"י שהוסיף גרע עיקר המצוה כה"ג לולי שהתכוין מתחלה על כל הנרות הי' צריך לברך שנית כיון שמוטל עליו להדליק שנית להשלים המנין בב"א לתקן מה שעיוות תחלה וכיון דחיוב הוא והחמירו עליו להדליק לכן צריך לברך אם לא התכוין מתחלה לכל הנרות כנ"ל והוא נכון:

וראיתי בפרמ"ג רס"י תרע"ו מי ששכח לברך כשהדליק נר ראשון והזכיר אח"כ יברך על נרות האחרות קודם שידליקם ולמד כן מדינו של או"ח שבב"י דמשמע דאם לא התכוין תחלה ע"כ הנרות דמברך שנית על נרות של הידור, אלא דתמה בתמיה קיימת כיון שאינם אלא של הידור למה יברך, ולמ"ש ליישב דהאו"ח לא ס"ל כן רק משום שהוסיף תחלה שלא כדין וחיוב הוא להדליק שנית, אבל אם לא הדליק רק נר א' תחלה, לא מוכח דס"ל דצריך לברך על נרות הידור בפ"ע ממילא ליכא ראי' משם לדינא של הפמ"ג ועיי':

ומ"מ נ"ל כדינו של הפמ"ג ולא מטעמי' משום דמברכים על הידור מצוה, אלא דהו"ל כמצוה שיש לה משך זמן דמברכים כ"ז משך המצוה כמו בנטילת לולב שכ' תוס' ורא"ש

דיוכל לברך אחר הנטילה דיש לה משך זמן שחסר הנענועים הגם שאינם מעיקר המצוה וכן בעטיפת טלית דיוכל לברך כ"ז שהטלית עליו מה"ט, ובדיקת חמץ שכ' המג"א שיוכל לברך אחר הבדיקה כיון שמצוה זו יש לה משך זמן דצריך לשרפו, כן י"ל כיון דמצוה מן המובחר שיהי' מוסיף והולך הגם דחיובא ליכא ואין מברכי' על הוספה זו דתלי' ברצונו מ"מ מצות הדלק' נר ראשון יש לה משך זמן לעשותם מן המובחר ע"י הוספ' נרות יוכל לברך קודם שמדליק שארי נרות על הדלקת נר ראשון, הגם שיש לחלק בין משך זמן דהכא למשך זמן דלולב וטלית ובדיקת חמץ דשם הכל חיוב הוא מדאורייתא או מדרבנן, והכא ליכא חיוב, מ"מ י"ל דהה"נ כאן כיון דמצוה עכ"פ עושה שעושה מצוה זו מן המובחר מקרי משך זמן לדבר זה ודמי' יותר למ"ש הטור או"ח סי' קנ"ח בחד טעמא כיון דבעי ניגוב הוי עובר לעשייתו שגם הניגוב מן המצוה דצריך לנגבם היטב קודם שיבצע עיי"ש והנה הא דצריך לנגבם קודם שיבצע הוא משום מיאוס כבש"ס סוטה בפ"ק ד' וכ' רש"י דמשום מיאוס קרי לי' טומאה וגם אין לו שייכי' לנט"י רק משום הבציעה, בכ"ז ס"ל לתוס' רא"ש וטור דהוי עובר לעשייתן הגם שיוכל לברך קודם נט"י מ"מ נוהגי' לברך אח"כ ועיי' ב"י, כ"ש הכא דמצוה זו של מהדר הוא באותה מצוה עצמה של הדלקת נ"ח דעושה מצוה מן המובחר אם שכח ולא ברך תחלה דיוכל לברך קודם הדלקת שאר נרות, וכ"ש אם נזכר שלא ברך עד שהדליק מן נרות הנוספות ולא הדליק עדיין כולן שיוכל לברך קודם שישלים הדלקת כולן, לפמ"ש דכה"ג חיובא הוא כי ישלים להדליק כולן שיוכל לברך אז דבוודאי הוי כמצוה שיש לה משך זמן כלולב וטלית דמברך כ"ז שעוסק ובא בחיוב של מצוה והה"נ הכי כ"ז נלפע"ד נכון וברור:

והנה כ"ז העלינו ע"פ שיטת או"ח שבב"י ומג"א, אמנם כן ראיתי את הציון של המג"א שציין בסי' תרע"ו ועיי' ססי' תרנ"א ושם נאמר במג"א ס"ק כ"ה בסופו וז"ל וכ"כ הרד"א בשם הרמב"ם שאם בשעה שהדליק נר הראשון היתה כוונתו להדליק אחרות א"צ לברך, ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמן לו נרות מברך בכל פעם עכ"ל, והנה מדכ' אם כשהדליק נר ראשון היתה כוונתו להדליק אחרות א"צ לברך מ"ש ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמן לו שצריך לברך איירי ג"כ שהדליק נר ראשון ואח"כ נזדמן לו דצריך לברך הרי דס"ל הגם שבתחלה לא הי' מוסיף וגורע שלא הדליק רק א' מ"מ כשלא הי' דעתו מתחלה על כל הנרות צריך לברך שנית על הידור הנרות וזה ודאי צ"ע על מה ולמה יברך על הידור לחוד וצונו והרי לא נצטוה וצ"ע:

ועיי' תוס' חולין ק"י ע"ב שיטת ר"ת דנשים מברכות על מ"ע שהז"ג וכן סומא הגם שאין מחוייבים מברכים וצונו וטעמו בצדו משום דאיכא חיוב גבי אנשים ופקחים אבל טלית

שאולה דליכא מצוה כלל לשום אדם לא יברך, אבל הוספת נרות ליכא מצוה בשום אדם וגם למ"ש תוס' שם דמ"מ המברך לא הפסיד היינו משום דאיכא מצוה בטלית זה כשהוא שלו, אבל בהוספ' א"א בשום פעם שיהי' חיוב מצוה כדי לברך עליה, וכ"ש דקשה טובא לרמב"ם לשיטתו דס"ל דאין נשים מברכות על מ"ע הגם דלגבי אנשים חיובא איכא ואם גם נשים בערבות בוודאי הי' ראוי' בכ"ז ס"ל דאין מברכין כ"ש וקו"ח שאין לברך על הידור מצוה, וצ"ל דרמב"ם אזיל בתר איפכא דס"ל נשים שאינן בעיקר המצוה כלל אין ראוי' שיברכו וצונו, אבל הדלקת נ"ח שהיא חיובא יוכל לברך גם על הידור המצוה כיון דהיא היא אותה מצוה שמחוייב בה ועושה אותה מן המובחר גם זה מעיקר המצות לעשותה מן המובחר, אלא לפ"ז מי שבירך על אתרוג שאינו מן המובחר ושוב נזדמן לו מן המובחר דוודאי מצוה שיחזור ויטלנו יהי' צריך לברך שנית, וי"ל שאני הכא שכבר נהגי להיות מן מהדרים מה"מ כמ"ש הרמב"ם שנפשט המנהג ומאן דלא עביד הכי נראה כמשנה המנהג ונותן בה גרעון לכן ראוי' כמעט כחיוב להוסיף ולברך כן י"ל ועדיין צ"ע:

אמנם מ"ש הרמב"ם שאם נזדמן לו נרות מברך בכל פעם, מ"ש בכל פעם א"י לפתור אם כוונתו אם שנזדמן לו מקצת שמן להדליק הנוספות מדליק ומברך, וכשנזדמן לו עוד משלים ומברך, וזה ודאי תמוה איך יברך על ההידור ואינו מינייהו דאינו מדליק כולם, ולא עוד שיברך ב"פ על מצוה א' על מקצתה ועל גמירתה, ואפי' שיברך פ"א על הידור מצוה יש לגמגם ומוסיף עלינו שיברך בכל פעם, מלבד מ"ש מסברתינו, שאם אין לו שמן כל הצורך לא ידליק רק נר א' א"כ אין מקום שיברך בכל פעם, ואפשר דס"ל בכל פעם באופן שידע תחלה שיזדמן לו שמן אח"כ אבל יהיה הפסק בין ברכה להדלקה שני' עד שמחוייב לברך שנית, לא ידליק תחלה בלא ברכה ויסמוך על ברכה שיברך אח"כ על נרות של הידור ויהי' עובר לעשייתן כיון דשייך למצוה כמ"ש לעיל קמ"ל דיברך בכל פעם בפני עצמו דעיקר הברכה בשעת עשיית עיקר המצוה כן י"ל:

וזאת תורת העולה מדברינו, א) מי שאין לו שמן כדי להדליק כל הנרות לא ידליק יותר מנר א' וכשיזדמן לו שמן אח"כ בעוד שדולק נר הא' ישלי' עליה' ואם כבה הנר א' ידליק כולם מחדש לפי מנין הראוי' ותלי' ברצונו אם רוצה להיות מן מוסיפים והולכים כפעם בפעם, ב) אם טעה במנין הימים והדליק פחות מהראוי' ללילה ההיא, או שסבור שהוא מן המהדרין כשמוסיף מקצתן, חיובו הוא שיחזור וידליק מנין הראוי' כולן, ג) כשחוזר ומדליק אם מתחלה הוסיף מקצתן שלא כדין, כשחוזר ומדליק יברך כיון דמחוייב לחזור ולהדליק אבל כשלא הדליק תחלה רק א' ואח"כ נזדמן לו שמן כדי להדליק כל המנין יש לעיי' כי מהאו"ח נראה דכה"ג לא יברך ומן רד"א בשם הרמב"ם משמע שיברך, וכ"ז

כשלא ידע שיזדמן לו שמן אח"כ, אבל כשידע והתכוין מתחלה לנרות שידליק אח"כ א"צ לברך שנית, ויברך מתחלה ולא ימתין לברך עד שיהי' לו שמן וידליק כולן, ד) מי ששכח לברך בנר ראשון ונזכר קודם נרות אחרות, אם נזכר בנר שלישי בוודאי יוכל לברך כי אז מחוייב להשלים כולן אפי' נזכר מיד אחר שהדליק נר ראשון יברך אז דעוד משך המצוה כמו שבארנו, הנלפע"ד כתבתי בהרף עין עין עיוני בעזרת מי שתשועתו בהרף עין, עין ה' אל יראיו אל המיחלים לחסדו, הוא יגן ויושיע בעדך ויאר עיניך במאור תורתו כאות נפשך ונפש דודך אוה"נ חותם בברכה. פ"ב ג' דחנוכה תרי"ג לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלו

תהלה למשה, חיים וברכה מאומר ועושה ה"ה תלמידי בני מחמדי הרבני האברך מופלג בתורה ויראה במאור תורה רואה ונראה מורג חרוץ מלא ברכת ה' כש"ת מו"ה משה סופר נ"י:

האירו דבריך לנגדי בימים אשר האיר ה' חשכת עמו, האירו עיניך במאור התורה ועשית מטעמים לאביך כי ציד בפיך אשר העלתה מצודתך דבר בעתו מה טוב ביישוב קושי' מהרש"א שבת כ"א ע"ב ל"ל לר"ה לומר בין בשבת דמלתא דפשיטא הוא דמשו"ה הוצרך רב לומר דמותר בשבת דלא ס"ד לומר דאסור לשמש לאורה כמ"ש תוס' וקשי' לר"ה ויפה דברת ר"ה דס"ל כבתה זקוק לה דלא יצא עד שדלק שיעור שנתנו חכמים וס"ד כיון דלא נעשה מצותו אסור לשמש לאורה קמ"ל דמותר, ורב דס"ל כבתה א"ז ה"א מכיון דכבתה א"ז לה שכבר קיים המצוה ע"י הדלקה דמותר לשמש לאורה קמ"ל דאסור כ"ז שדולק אלו דבריך יפה דברת ובזמנו דברת, ויש סיוע לדבריך ממ"ש הר"ן לפי דקיי"ל כבתה א"ז לה הגם דקיי"ל דאסור לשמש לאורה היינו דוקא כ"ז שדולק, אבל כשכבה אפי' תוך הזמן מותר כיון דא"ז לה עוד, נראה לר"ה דכ"ז ראוי' שיהי' אסור אפי' לאחר שכבה כ"ש כשדולק וטובא קמ"ל ר"ה דס"ל דמותר לשמש נגד סברת חוץ, ויש לנו תירוצים שונים מאז על קושי' מהרש"א, ותי' שלך אחד מנייהו כתובים על הספר ובדיו לפנינו, וכעת יאמר עוד, י"ל מ"ד כבתה זקוק לה דס"ל דתקנו דומי' דמנורה דוודאי אם כבה הוזקק להדליק שנית, ומ"ד א"ז לה לא ס"ל דתקנו דומי' דמנורה, ועיי' ר"ן שכ' טעמא דמ"ד אסור לשמש לאורה דומי' דמנורה, ורש"י כ' משום שלא יאמרו לצרכו אדליק, וי"ל לר"ה דס"ל דכבתה זקוק דומי' דמנורה ה"א דה"ה דאסור לשמש לאורה דומי' דמנורה קמ"ל

דמותר לשמש, ורב דס"ל כבתה א"ז לה דלא תקנו דומי' דמנורה ה"א דמותר לשמש לאורה קמ"ל דאסור לשמש וכטעמא דרש"י שלא יאמר הרואה לצרכו הוא דאדליק:

ואבוא ליתר דבריך מה דקשי' לך על סוג' ש"ס שם דמקשה על אביי הא גמרה מאי נ"מ לגרסתא דינקת' הא י"ל דאיכא נ"מ מתחלה דלא קבלה מר' ירמי' והי' ס"ל מותר לשמש לאורה הי' משמש לאור נ"ח אכשול ואי הוי גמיר מעיקרא לא הי' נכשל והיינו דאמר אי זכאי אלו דבריך ויכילנא להשיב לך בפשוט דלא רצה לומר הכי דהי' נכשל אביי באיסור זה לא יאונה לצדיק כל און, ולרוות צמאונך ולהריחך פלפלא טבא אציע לפניך יישוב אחר הצריך לנו ליישב מה דצ"ל על אביי למה לא קבלה מר' ירמי' הא לא אמר דבר מנפשי' רק מפרש דברי רב וכי חשיד לר' ירמי' דשקר ענה בו משמי' דרב, ורש"י כ' דר"י לא חשוב בעיניו כמו ר' יוחנן זה שייך במלתא דתלי' בסברא, אבל כאן פרושי מפרש לדרב, ויישבתי כ"ז במק"א, וכעת יאמר, הנה המחבר סי' תרע"ג סעיף ב' כ' וז"ל הדלקה עושה מצוה לכן אם כבתה קודם שעבר זמנה א"ז לה, וט"ז תמה איך תלי' זה בזה דאפי' אי הנחה עושה מצוה מ"מ אם כבתה א"ז לה ונדחק, ונ"ל דכוונתו של המחבר רצוי בפשוט, דס"ל למ"ד הדלקה ע"מ וצריך דוקא להדליק במקומה ועשה עיקר המצוה בהדלקה הגם שנתנו חכמים בו שיעור לשמן כדי שיהי' דולק שיעור כזה היינו לכתחלה, אבל כשכבה א"ז לה כי העיקר מעשה הדלקה, אבל למאן דס"ל הנחה עושה מצוה ואפי' הי' דולק מקודם א"צ לחזור ולהדליק ועיקר המצוה שיהי' דולק והולך והכל תלי' בהנחה אין סברא לומר דכבתה זקוק לה דעיקר המצוה שיהי' דולק והולך למצוה לפי שיעור ששיערו חכמים, ולקמן נסביר פלוגתא זו עצמה אם הדלקה או הנחה עושה מצוה ויובנו דברינו אלו ביותר:

והנה לקמן כ"ב ע"א וע"ב פליגו בפלוגתא דרב ושמואל אי פליגו במדליקין משרגא לשרגא וע"י קינסא גם שמואל מודה דאסור או דפליגו בע"י קינסא ומשרגא לשרגא גם רב מודה דמדליקין דומי' דמנורה דהדליקו מפתילה לפתילה ומסיק שם דתלי' אי הדלקה או הנחה ע"מ, למ"ד הדלקה עושה מצוה ע"כ פליגו ע"י קינסא, ואי הנחה עושה מצוה אינו דומה למנורה ולא ילפי' מינה לרב עיי"ש ברש"י ותוס' בפ' ב', וי"ל דאביי הי' פשיטא לי' דמשרגא לשרגא פליגו דבקינסא גם שמואל מודה משום בזוי מצוה וע"כ דרב ס"ל הנחה עושה מצוה, ולכן לא קבל מר' ירמי' דס"ל לרב דכבתה א"ז לה, עד ששמע מר' יוחנן דכבתה א"ז לה או דרב הכי ס"ל ופליגו רב ושמואל במקינסא לקינסא וס"ל לרב ג"כ הדלקה ע"מ וכבתה א"ז לה, או דשמע מר' יוחנן דס"ל לנפשי' כבתה א"ז לה

וקבלה ממנו, אבל משמי' דר' ירמי' דרב הכי ס"ל לא קבל דיהי' רב סובר כן, וע"כ טעמו משום דל"ה לפשיעה ועיי':

לפ"ז י"ל דהא דאמר ר' ירמי' דרב ס"ל אסור לשמש לאורה קבל ממנו דע"כ רב הכי ס"ל אבל שמפרש דברי רב דס"ל כבתה א"ז לה לא קבל מיני' מטעם שכתבנו, ולכן מקשה מאי נ"מ דליכא מכשול במה דסבור דכבתה זקוק והדליק שנית ומשום מכשול ברכה לבטלה ליכא כיון דלפי סברתו זקוק לה וצריך לברך ועוד הא בוודאי לא ברירא לי' איפכא דזקוק לה ולא הי' מברך מספק והוצרך לומר ה"מ לגרסא דינקותא וא"ש ועיי':

ונחזור לדברי המחבר דכ' כיון דהדלקה עושה מצוה כבתה א"ז לה ובארנו כוונתו לעיל, והך פלוגתא גופה אי הדלקה או הנחה עושה מצוה צריכה ביאור להטעים טעם לפלוגתא זו, נ"ל הנה הב"י ריש הלכ' חנוכה הקשה הא בלילה ראשונה הי' בו כשיעור וליכא נס ותי' דחלקו לח' חלקים ונעשה נס בכל לילה שדלק כל הלילה עוד כ' שנשתייר כל השמן בכל לילה, והנה לתי' ראשון לא הי' הנס בכל לילה בהדלקה שהרי הי' שם שמן כדי להדליק בו אלא שלא הי' בו כשיעור שיהי' דולק והולך כל הלילה, וזהו טעמא דמ"ד דהנחה עושה מצוה וכבתה זקוק לה כי עיקר זכרון נס שהוא דולק והולך ואין בהדלקה זכרון לנס רק במשך זמן הדלקה והי' ראוי' ליתן שמן בנ"ח שיהי' דולק כל הלילה, אלא אחר שכלה רגל מן השוק ליכא פרסום נס, לכן נתנו חכמים שיעור עד שתכלה רגל ואם כבתה זקוק לה דעיקר זכרון נס שיהי' דולק והולך, ומ"ד הדלקה עושה מצוה ס"ל כתי' שני של הב"י דהי' נס בכל לילה שהי' נשאר השמן כולה כדי להדליק בלילה שלאחריה) (וגם בלילה הראשונה ניכר הנס, א"כ לא הי' נס שהי' דולק כל הלילה דהא הי' בו שיעור כ"כ, והנס הי' שנשאר מיום שלפניו כדי להדליק בו, וא"ש ביותר לפמ"ש הט"ז דלולי שנשאר מעט בכל לילה לא הי' עושה הקב"ה נס יש מאין ועיקר הנס שנשאר מעט כדי להדליק בו והיתה ברכה מצוי' שדלק כל הלילה, א"כ עיקר הנס בשעת הדלקה שהי' יש ממש ונתן הקב"ה בכל לילה נס כדי להתנוסס בו שתחל הברכה על היש, וזה טעמו של המ"ד הדלקה עושה מצוה שהדלקה הי' עיקר הנס וממילא כבתה א"ז לה כנ"ל להסביר ולהטעים טעם לשבח בכפילא בפלוגתא דהדלקה או הנחה ע"מ ובפלוגת' דכבתה זקוק לה והבן:

ולאשר נפשי יודעת מאוד, כי מרגלא דברינו אשר שמעת מפה לאוזן בפיך תמיד בפרט בדברי אגדה המושכי' הלב, לא אמנע דבר בעתו והענין שאנו בה בדברת הט"ז הנ"ל והוא ע"פ זוהר הקדוש על קרא מה יש ליכי בבית שאין הקב"ה עושה נס ליתן ברכה אלא במה שיש כבר בעולם, אמרתי בפ' השבוע אלקיכם נתן לכם מטמון כספכם בא

אלי, דהול"ל איפכא כספכם בא אלי, ומה שמצאתם כסף איש בפי אמתחתו ה' נתן לכם מטמון, ולדברי הזוהר א"ש דאין הקב"ה נותן ברכה אלא במה שיש כבר בעולם ואלו הי' לוקח הכסף תחלה לא הי' נותן ה' מטמון יש מאין לכן אמר ה' נתן לכם מטמון ואח"כ כספכם בא אלי, ויש לפרש להנחיל לאהבי יש שהקב"ה מנחיל לאוהביו קצת בדרך הטבע והוא ענין נחלה, ואח"כ ואוצרותיהם אמלא שתחל הברכה על היש:

וכן אמרו ז"ל יכול יהי' יושב ובטל ת"ל כי יברכך בכל אשר תעשה שיעשה אדם מה שבכחו לעשות ומצוה ה' ברכתו במע"י אבל אינו נותן יש מאין ולמעט בניסא ולקרב יותר אל הטבע עדיף, וכן הי' נס חנוכה בנרות ובמלחמה רבים ביד מעטים הגם שבעיניהם ראו שא"א בטבע לנצח לא סמכו לגמרי על נסי ה' אלא שלחמו ביום קרב ושמו בה' מבטחם כי הוא ית"ש איש מלחמה ולא לגבורים המלחמה שקר הסוס לתשועה וכו' וכן אמר דהע"ה ה' לי לא אירא ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי ולא אמר וה' יראה בשונאי אם טוב ואם רע ונ"ל דהכי פירושו שאמר ה' לי בעוזרי היינו שיהי' לעזר אם עיני תמיד רואות בשונאי להציל מידם אז ה' עוזר לי לנצח נגדם והיינו לי בעוזרי שיעזור לי ואהי' נעזר על ידו בתנאי כשאני אראה בשונאי, ולא כשאעלים עיני מהם, ומאז אמרתי לפרש עד"ז ילקוט פלא בפ' ואתחנן אז יבדיל משה שלש ערים אין אז אלא שירה דכתיב אז ישיר משה, אמר משה עלי לשיר שכך עשיתי כשהרגתי המצרי דכתיב ויברח משה, והוא פלא, ונ"ל ע"פ חקירת החסיד בח"ה להיות כי הכל ביד"ש מוטב שישים האדם בטחונו בה' לגמרי ולא יעשה שום דבר להצלת נפשו מיד רודפו וכדומה לו ומי שלא סמך לבו כ"כ חסרון בטחון בחיקו, או מוטב שלא יסמוך על הנס לגמרי ומביא מאמר חז"ל יכול יהי' יושב ובטל, והוסיף להביא ראי' ממה דאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר לו ה' קח לך עגלה וכו' והוא הי' שליח ה' ואמר איך אלך ויעץ לו ה' קחה, כי לא רצה לסמוך על הנס וכן הסכים הקב"ה על ידו עיי' בו, ואני מוסיף ראי' מוכרחת מן התורה דצוה ה' להכין ערי מקלט ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה בל יהרגהו גואל הדם וכי קצרה יד ה' להציל מיד גואל הדם שלא יהרגנו והרבה דרכים וסבות לפניו ית"ש להציל אותו מיד גואל הדם והוא אינו חייב מיתה ביד"ש הרי הכל יכול צוה שלא לסמוך על הנס, אלא ינוס ויציל עצמו בדרך הטבע וזו ראי' מוכרחת מה"ת, ואחר הקדמה זו נבוא לפרש דברי ילקוט הנ"ל בשאומר אחר שברח משה מפני פרעה, הרהר בלבו אולי זה חסרון בטחון דהו"ל לבטוח בה' שיצילהו מחרב פרעה, ולא זהו דרך אמונה ובטחון בה' לכל אדם וכ"ש אחר שכבר מלומד בנס כזה שהציל ה' אותו ונעשה צוארו של שיש, או כן הוא רצון ה' שלא ישים מבטחו בו לגמרי ויעשה כל מה שבידו ע"פ הטבע, והי'

תמיד מצטער על זה אם טוב עשה או לא וכשאמר לו ה' שלש ערים תבדיל לך לנוס שמה רוצח ראה כי רצון ה' הוא שלא יסמוך אדם על הנס וראה למפרע כי טוב עשה והי' פיו מלא שיר כי הלך דרך אשור, ועשה הטוב והישר בברחו מפני פרעה, והן הן דברי הילקוט אמר משה עלי לשיר כי כך עשיתי כשברחתי מפני פרעה, כי מה' מצעדי גבר כוננו אבל גם דרכו של גבר ירצה ה' שיהי' הולך בדרך הטבע ויעשה שלו ימלא ה' כל משאלותיך, ובאופן וכל עצתך שאתה מיעץ בלבבך ימלא, והא בלא הא לא סגי:

ועד"ז יש בתי המשך ב' מאמרים של ר' תנחום בשבת כ"א ע"ב דאמר נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה, ואמר ר"ת מאי דכתיב והבור רק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו והרבה דברים נאמרו ביישוב המשך ב' מאמרים אלו, ואענה גם אני, בהקדים מדרש התמוה, וז"ל הדודאים נתנו ריח זה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שמדליקין על הפתח, ונ"ל ע"פ דברינו הקודמי' שצריך אדם לעשות כל האפשר בדרך הטבע הגם שרואה כי אין בידו מציל לולי עזרת ה' לא יסמוך על הנס, והגם דא"א בלא נס מ"מ יפתח הוא פתחא זעירא שיהי' מאין יבוא עזרו, ומצינו כזה בראובן שרצה להציל יוסף מיד אחיו ואמר לא נכנו נפש לכו ונשליכהו באחד הבורות וכ' הרמב"ן הגם שגם שם הוא בסכנה מנחישת כח'ועק ומים שבו, מ"מ מצא טוב יותר שלא יפול בידי אדם שהוא בעל בחירה משיהי' בבור נחשים ועקרבים ומים עיי"ש, ונ"ל להבין מה דאמרו ז"ל בשביל שהציל ראובן את יוסף לכן זכה שהובדלו ג' ערי מקלט בגבולו תחלה שהוא עמד ע"ד זו והבין שא"ס על הנס ולמעט בניסא עדיף לכן זכה שהובדלו ג"ע מקלט בגבולו ע"פ מ"ש לעיל הוכחה מזה דאין רצון ה' שיסמכו על הנס, וראובן כיוון לדעת עליון ולא סמך שתעשה צוארו של יוסף שיש וכדומה וא"ש:

ועד"ז הי' נס חנוכה שלחמו ביום קרב הגם שראו שא"א שינצחו בדרך הטבע מ"מ לא סמכו לגמרי על הנס, וכן הי' נס של נרות לפמ"ש הט"ז שהי' הברכה מצוי ביש, ונ"ל דלכן אנו מדליקין נ"ח על הפתחים מלבד שיש שם פרסום נס יותר גם יש בו רמז שאין מעמידין אותו בחדר על השולחן כי ע"י הזכרת הנס לבו של אדם בטוח להבא שיעזרהו ה' ולא יעזבהו ולא יתננו ביד אויביו אבל לא יאמר שישב ובטל וה' יעשה שלו ע"פ נס, אלא יהי' יוצא ובא, וכתיב ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך והיינו שמעמידים נ"ח על הפתח שיפתח הוא פתחא זעירא ע"פ הטבע ולא ישב בטל בחדרו, וכן מצות מזוזה ה' שומרך וצלך על יד ימינך כשיוצא ונכנס ה' משמר אותו והוא כצל שמתנועע ע"י נענוע האדם והיינו צלך ע"י ימינך והבן, וזהו כוונת המדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן ממנו נלמוד שלא יסמוך אדם על הנס ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שמדליקין

על הפתחים וא"ש והבן ונבוא להמשכת דברי תרי מאמרי ר' תנחום דאמר נ"ח שהניח למעלה מעשרים פסולה וכ' רש"י משום דאין עין רואה שולטת שם, נראה לי דיש רמז בזה שלא יסמוך על נס שלא בטבע ממקום צפון ונעלם שא"א לעיני אדם לראות לא מנהו ולא מקצתו, אלא יכין עצמו ויעשה כל האפשר לו לקרב, הענין אל הטבע כל האפשר ואפי' בלבו יבין כי א"א בלי נס כל מה שחסר הטבע ישלים הנס ותהי' ברכה מצוי' במע"י, ויהי נועם ה' עליו ומע"י יכוננו, ועד"ז הי' נצוח מלחמה ונס של נרות דחנוכה כמ"ש, ומביא עוד מאמר ר' תנחום הדומה לו דאמר מהו דכתיב והבור רק אין בו מים וכו' מים אין בו אבל נחשים ועקרבים היו בו, וקמ"ל דיוקא דקרא דנחשים ועקרבים כי נעשה לו נס שניצול מנשיכתן, וע"כ הוצרך ראובן לסמוך ובכ"ז עשה כל השתדלות להציל אותו מידי אחיו בעלי בחירה כדי למעט הנס כל האפשר כמ"ש רמב"ן ולהורות לנו הקרא כי ממנו ילמדו וכן יעשו כמו שאמרו ז"ל אין סומכין על הנס שמא אין עושין לו נס דלאו בכ"י מתרחש ניסא, ואם עושין שמא יתמעטו מזכיותיו, וכן עשה יעקב אבינו עליו השלום שאמר למה תתראו לכו רדו ושברו לנו משם ונחי' ולא נמות, ובמדרש הה"ד אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה"א, כוונתו כי לא רצה יעקב לסמוך על נס שלא בטבע, דגם אם עושין לו נס יתמעטו זכיותיו בעה"ב וזהו שאמר שברו לנו משם ונעשה שלנו בטבע ונחי' בעה"ז ולא נמות בעה"ב ויפה מביא המדרש ע"ז אשרי שאל יעקב בעזרו שהאדם עושה מעשה וה' בעוזרו שלא יגע לריק, שברו על ה' אלקיו עושה שמים וארץ מה שהוא למעלה מן הטבע ונעלם מן העין יתואר שמים, ומה שמוטבע בתהלוכות הטבע יתואר ארץ כידוע, וגם ידוע שם ה' יקרא על מה שהוא חוץ לדרך הטבע ואלקי' מורה על מה שהוא בדרך הטבע, והיינו שברו על ה' אלקיו עושה שמים וארץ והבן, והנה חדשים גם ישנים, לקוטי שושנים, ביאורו מקראות ומדרשים שונים, צפנתי לך בעזרת דובב שפתי ישנים, מפיו תבונה ודעת הוא יתן חכמה לנו גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ויתקויים בנו כי לא ימושו מפיך וזרעך הכ"ד ועתירת אביך מברכך בכ"מ ברכות מנשקך. פ"ב כאור הבוקר ליום א' דחנוכה תרכ"ז לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלז

בימי חנוכה, אורה ושמחה וברכה, לבני מחמד נפשי הרבני האברך מורג חרוץ חדש מלא ישן נושן מעולפת ספירים, מעוטר במו"מ מזהירים כש"ת מו"ה יצחק ליב סופר יחי' לאי"ט לע"ע במשכן כבוד חותנו הגביר בק"ק דראהאביטש יע"א:

אחד"ש הטוב הנני מודיע לך כל טוב מאתנו ב"ה ואנו בטוב לב שמח בשמחה של מצוה להודות ולהלל, לאל אשר לו דומי' תהלה ושבחו מי ימלל, וגם אנו יוצאים ידי רמ"א מזה וגם מזה לא נניח ידנו, להרבות בסעודה כפי האפשר כיד ה' הטובה עלינו איש איש כמתנת ידו כברכת ה"א אשר נתן לנו, ומדי דברי טורי זהב אעשה לך עם נקודות הכוסף כי ידעתי כי נכסוף נכספת אל בית אביך לשתות בצמא מים נאמנים מי באר של תורה, ואציע לך פה מה שהעלתי בהעברה בימים האלו על דבר הטורי זהב וקצת דברי אגדה אגודים יחד מה שעולה בזכרונינו:

והנה הט"ז מביא בשם לבוש הטעם דלא קבעו ימי חנוכה למשתה ושמחה כמו פורים כי בפורים הי' הצלת נפשות ובחנוכה לא הי' הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק הכנעה והעברת הדת, וכ' עליו ועל דבריו כי אין זה נכון דהא כ' רש"י בפ' תצא דגדול המחטיא יותר מן ההורגו, וראיתי באלי' רבה שכ' לקיים דברי הלבוש דשם הי' ברצון וכאן אנוסים היו וגם בעבירות דיהרג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אע"פ שחיילל השם נקרא אונס ופטור כמבואר ביו"ד סי' קנ"ז, והנה מ"ש דאם היו עוברים לא הי' כ"כ עבירה מפני שאנוסים היו באמת כן איתא במגלה דהקשו תלמידי' לרשב"י דאמר מפני שהשתחוו לצלם וכי משא פנים יש בדבר ומתרץ הם לא עשו אלא לפני' לפיכך לא עשה עמהם אלא לפני', וקשה הלא בע"ז יהרג ואל יעבור וכמדומה לי שראיתי קושי' זו בשם הפלא"ה זצ"ל, ולהנ"ל ניחא קצת הגם שלא עשו כראוי' דהי' להם למסור נפשם על ע"ז דיהרג ואל יעבור מ"מ לא עברו על איסור דע"ז אלא על עשה דונקדשתי בתוך ב"י ולא היו ראוי' לעונש כ"כ ול"ק וכי משא פנים יש בדבר, והיותר נ"ל בשנבין למה לא קשו להו לתלמידים על מה שאמרו הם מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע וכי משא פנים יש בדבר והרי היו אוכלים ברצון כדדרשו ז"ל אין אונס ובמדרש דהמן הסיתם שיאכלו ומרדכי מיחה על ידם וקשה לדידהו ג"כ וכי משא פנים יש בדבר, עוד קשה לי על קושיתם וכמ"פ יש בדבר הרי אין לך דבר שעומד בפני תשובה והרי התענו ג"י צום בכי ומספד ואין בזה משום משא פנים דתשובה מהני אפי' על ע"ז כדאמרו ז"ל עד ה"א אפי' כפרת באלקיך, ונ"ל דקושי' ראשונה מתורצת בירך שני', ודאי תשובה מרצון ובלבב שלם מהני אפי' על ע"ז, אבל התשובה שהיא מתוך צרה כתשובת פרעה אין ראוי' שתקובל כי הוא אנוס ע"י כפ', וגם תשובה זו מתקבלת והטעם כמ"ש הרמב"ם בהלכ' גרושין דמשו"ה מהני כופי' אותו עד שיאמר רוצה אני כי אמדי' כי בלבו רוצה לשמוע אלא שיצרו תוקפו וכשכופי' אותו כיון שצריך לעשות בוודאי עושה תשובה בלב שלם ובנפש חפיצה ומה"ט מקבל ה' התשובה בשעת צרה כיון שסר יצרו עושה תשובה בלב

שלם ורחמנא לבא בעי וכ"ז כשהוא רשע בא' משארי עבירות, אבל בעובד ע"ז והוא כופר בלבו בה' מה"ד שלא תועיל לו תשובה רק כשעושה מדעת ורצון בלי כפי' להיות כי אין אמונה בלבו ואנוס הוא על התשובה וזהו שהקשו התלמידים לרשב"י שאמר על שהשתחוו לצלם וכי משא פנים יש בדבר, הגם ששבו בשעת צרה היו אנוסים בדבר כי ראו עצמם כשה אובד אפס תקוה ואין זו תשובה שמועלת לעע"ז, והשיב הם עשו לפנים היינו שלא היו מאמינים בע"ז רק אנוסים היו הגם בע"ז יהרג ואל יעבור לזה מהני תשובה שעשו הגם שהיו אנוסים על התשובה, והא"ש דלא הקשו לנפשייהו על שנהנו וכי מ"פ יש בדבר הרי עשו תשובה ועלתה להם הגם שהי' באונס וזה פרפרת נאה:

והנה אם כי דברי אלי' רבה זכורים לטוב ולבש מדא דרבנן להקים דברי הלבוש, בכ"ז אני תמה עליו ועל הט"ז דבלא"ה לק"מ ודברי הלבוש צדקו בעצמותם דכוונתו רצוי' בפורים הי' הצלת הגופני וראוי' לשמוח שמחת מצוה בעניני הגופני כמו שמחת י"ט פסח וסוכות ויותר שהי' ממיתה לחיים, אבל בחנוכה לא הי' לגוף חלק בו כי אם היו רוצים להכנע ולעזוב הדת היו נצולים והסכינו בנפשם על קדוש ה' וקיום תורתו ואין לגוף חלק בו כי זהו עצמו הטעם דגדול המחטיא יותר מן ההרגו משום שההורגו מאבדו מן העה"ז מעולם עובר ולא מחיי נצחי' אבל המחטיא מאבדו מחיי עה"ב ומה"ט אבידת רבו קודם לאבידת אביו שהאב מביאו לחיי עה"ז ורבו לחיי עה"ב וכ"ז מי ששומר התורה וחי בהם וזה תכלית היותו בעה"ז כדי שיזכה לחיי העה"ב, והיא היא תועלת והנאה רוחני שאין לגוף עפר מן האדמה חלק בו, ולשמחה מה זו עושה בחנוכה בריבוי אכילה ושתי' והנא' הגופני והדברים פשוטים וברורים עד שאני תמה על הט"ז וא"ר שלא נחתו לדבר פשוט כזה:

ואמרתי לפרש בפ' השבוע שהתוודו אחי יוסף אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו וכו' ועיי' רמב"ן שהרגיש על שהתוודו שלא שמעו ולא ראו בצרת נפשו ולא על גוף המכירה ונ"ל ע"פ הנ"ל דגדול המחטיא יותר מההורגו משום שמאבדו מחיי העה"ב ומה"ט אמרו ז"ל שבי כולהי אתני' בי' שמשוקע בין האומות ונטמע בתוכם, והנה תחלה רצו להרגו ואח"כ השליכו אותו הבורה, ולבסוף רחמוהו והוציאו אותו מן הבור ומכרוהו, והאחרון הי' קשה מכולם כי עי"ז יהי' נטמע בין הנכרים, והתחנן יוסף שלא ימכרוהו כי ירא לנפשו פן יחטא ויאשם, והם לא האמינו לו כי צר לו על נפשו, אלא על גופו הוא דחס, וכדי שירחמוהו אומר שחס על נפשו, וזהו שאמרו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו על צרת נפשו שלא יאבד בין הנכרים ולא שמענו לא נכנסו דבריו באזנינו ע"כ באה אלינו

הצרה הזאת שא' מן האחים יאסר ונשאר בין המצרים ואם לא יביאו אחיהם הקטן יחזיק בכולם ויטמעו ביניהם וזהו מדה כנגד מדה, וע"ז אמר ראובן הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד ועיין רמב"ן שהרגיש דאין זכר לדבר שאמר להם אל תחטאו במכירה אלא שלא יהרגוהו בידים, ונ"ל דאז שאמר להם ראובן מה בצע כי נהרוג, יעצו עצה שלא להרגו כלל אלא למכרו לעבד וראובן לא רצה בזה כי גדול המחטיא יותר מן ההורגו, ואמר השליכו אותו הבורה בכלל דבריו שלא למכרו מוטב שימות ולא יהי' חוטא כל ימיו, וזהו שאמר כשהתוודו הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד היינו שלא יהיו גורמים להחטיאו וגם להם יחשב חטא ויענשו כמסית ומדיח ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש גם לרבות עיי' רש"י ולמ"ש גם לרבות דמים תרתי משמע דם הגוף והנפש וא"ש:

עוד יש להטעים טעם בין פורים לחנוכה דבפורים נתחייבו כלי' על שנהנו מסעודתו של אותו רשע ויש תיקון במה שקלקלו בשמחה ומשתה של מצוה, הגם שטעם זה נדחה א"כ בשושן יהרגו מ"מ כיון שבשושן חטאו בסעודתו של אותו רשע קבלו עליהם בכל מקום לקבעם שמחה ומשתה ובאמת תחלה קבלו רק בשושן לחוד עד שכ' מרדכי ואסתר לקיים עליהם בכ"מ להיות עושים אותם ימי משתה ושמחה, שוב ראיתי קרוב לזה בב"ח ומובא בא"ר, עוד נ"ל ע"פ שאמרו ז"ל במגלה י"ב ע"ב ביום השביעי כטוב לב המלך אמר רבא יום השביעי שבת הי' שישראל אוכלים ושותים ומתחילים בדברי תורה ובדברי תשבחות, אבל או"ה אוכלים ושותים אין מתחילים אלא בדברי תפלות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות וכו' כוונתו כ' הי' זכות סעודת שבת מתוך ד"ת שירות ותשבחות עמדה להם לישראל ונברא להם רפואה למכתם מתוך אותה סעודה של אחשורוש שנהפוך הוא שמתחילי' בדברי תפלות ע"ד נלינה בכפרים נלינה בכופרים, וממה שאמרו דברי תפלות מדיות נאות עד שנתגלגל הדבר ונהרגה ושתי עי"ז נתנוצצה הצלה לישראל, וראוי' לעשות זכר לכ"ז ע"י אכילה ושתי' של מצוה אחר קריאת המגלה ולקיים מצות משלוח מנות מן הסעודה אשר הכין לו כמ"ש הר"ן ולומר שירות ותשבחות כדרכן של ישראל כנ"ל, וגם י"ל ע"פ שדרשו ליהודי' היתה אורה וכו' ושמחה זה י"ט וכ' רש"י ע"כ זה גזר המן וערבה כל שמחה של מצוה של יו"ט, ואחר שליהודים היתה אורה חזרה שמחת מועדים למקומ' ועשו זכר לזה להרבות באכילה ושתי' כי ע"י פורים חזרה שמחת מועדים וי"ט לישראל וכ"ז ליכא בחנוכה ואפשר דכולהי טעמי איתנייי' בפורים:

והט"ז כ' דלא הי' נס חנוכה נס מפורסם כ"כ כמו נס פורים לכן קבעו על הנרות שיהי' נס ניכר ומפורסם והצלת נפשות טפל וקבעו על הנרות כי כן ראו רצונו ית' בזה, ונ"ל להמתיק דבריו דוודאי גם נצחון המלחמה מאת ה' היתה זאת כמ"ש בעל הנסים רבים

ביד מעטים וכו' אלא שמי שלבו נוקפו יוכל לומר שהי' בטבע כי היו חשמונאים גבורי כח כאשר היו באמת לכן הראה ה' להם השגחתו בדבר הנראה לעין כל בנרות והחלק יעיד על הכל כי הנצחון ג"כ מאתו יצא, ומ"מ לא רצה ה' לעזרם בלי שילחמו נגד שונאיהם דממעט בניסא כל האפשר עדיף, ע"ד ויברכך בכל אשר תעשה, ובנרות עצמם הראה ה' להם למעט בניסא עדיף עפמ"ש הט"ז דנס של לילה ראשונה שלא הי' כלה כל השמן בלילה ראשונה הגם שבוודאי אפשר שיברא ה' ברי' חדשה יש מאין כך מדתו של הקב"ה למעט בניסא כל שאפשר לקרב יותר אל הטבע ועד"ז הי' נצוח המלחמה, והראה ה' להם ע"י נס הנרות כי רצונו והשגחתו הי' בניצוח מלחמה וכך מדתו ית"ש למעט בנס ולקרב אל הטבע כל האפשר, לכן במלחמת עמלק כתיב ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי כ' רש"י אלקים עשה לנו נס במקום הזה ולא בנה מזבח על נסים שנעשו להם במצרים, ונ"ל כי אז ראו כולם כי אצבע אלקים הוא כי הי' חוץ לטבע, אבל מלחמת עמלק אפשר לחשוב כי הי' בטבע ולכן בנה מזבח ואמר ה' נסי אלקים עשה לנו נס, ואמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור היינו לא לבד עכשיו הי' בעזרת ה' שלא היו מלומדי מלחמה בצאתם ממצרים, גם לעתיד כי יהי' יד מלך ישראל על כס יה כדכתיב וישב שלמה על כסא ה' עיי' רמב"ן ויהיו מלומדי מלחמה, בכ"ז מלחמה לה' בעמלק ולא לנו כי שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט לא לגבורים המלחמה, כתבתי כל זה בכוונת הלב לשמח לבך בימי שמחת מצוה, ולהטיב מטובינו לחותנך ואנשי מקומך, יהי ה' המאיר עינינו ועושה לנו נפלאות עמך, כאות נפשך ונפש אביך מברכך בברכה מרובה, ברכת התורה ואהבה:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלח

אור לישרים, ושמחת פורים, שובע שמחות, ורב ברכות, לי"נ מע"כ הרב, ידיו לו רב, בחוקי חורב, המאוה"ג למממשלת התורה, בעל פיפיות צ"ת כש"ת מו"ה אפרים נ"י אבדק"ק טשאבא יע"א:
יקרתו קבלתי דבר בעתו, ע"ד א' שכבר קרב זמן נשואי בתו, ומתוך סיבות שונות נדחו הנשואין מזמן לזמן והשעה דוחקת, אחר שכבר עברו זמן זמנים טובא להשיאה בימים האלו, וזמן אשר יוכשר לשניהם הוא בימי פורים בי"ד או בט"ו וקודם א"א לא' מב' צדדים, ולאחר עד אחרי ימי פורים יש לחוש כיון דאדחי כ"כ האי תדחה עוד ח"ו ונשאלה שאלה לפניו להתיר לעשות נשואין בא' מימי הפורים ועיניו שפיר חזו דרש וחקר אחר

דין זה במוצא הדין בב"י וש"ע ואת אשר נגזר עלי' מהמג"א סי' תרצ"ו ובפר"ח סי' תרפ"ח דאסור לעשות נשואין בפורים ופר"מ ני' פלפל בחכמה וצידד להתיר, ולא מלאו לבו לעשות מעשה נגד המג"א ופר"ח ונפשו איותה לדעת דעתי העניה בדחיתו של המג"א ופר"ח ומה עמדי לדינא להלכה ולמעשה, והנני לעשות רצון צדיק כמותו ואגלה לו דעתי אחר עיון הראוי' לפי מסת הפנאי בעזרת החונן דעת, ממקור התבונה נובעת:

הנה הב"י בשם תשובת רשב"א כ' וז"ל לעשות נשואין בפורים מסתברא דמותר דושמחת בחגך כתיב בחגך ולא באשתך אבל בפורים מותר, ועוד הו"ל חד יומא משום חד יומא לא משהי אינש נפשי' וכמ"ד משום פ"ו ולא מצא הב"י חולק על תשובת רשב"א וקבעו להלכה, ורמ"א בהג"ה שתיק לי' וכהודאה היא, אמנם המג"א ירה חצי השגותיו על המחבר דקבע הלכה כמותו, והנה מתחלה בא בקושי' על הרשב"א ובא תחלה אל המאוחר אשר כ' רשב"א דלטעמא דפ"ו ליכא דמשום חד יומא לא משהי אינש נפשי' והוא מש"ס מ"ק ושם לא נאמר עד"ז אלא דשמא מתוך סיבה יהי' מעוכב כל זי"ן, והעלה דהרשב"א מדנפשי' מחדש הך סברא ואמרה בלשון הגמרא, וכ' דיש לו ראי' מדמותר בעיו"ט של שבועות וע"כ מטעמא דרשב"א משום רווחא דחד יומא לא משהי אינש נפשי' ועיי' חמד משה שהקשה למה אסור לישא ביו"ט של שבועות הא משום ח"י ל"מ אינש נפשי', ונדחק דאיכא ב' ימים יט"ש של גליות והוא דוחק דמתני' בא"י עכ"פ ג"כ קאי ועיי' מחצית השקל שנדחק, והדברים פשוטים דמתני' אין נושאין נשים במועד קאמר היינו בחוה"מ, אבל מי"ט עצמו לא קמיירי דאסור בלא"ה משום דאין מקדשין ואין מיבמין ביו"ט כמתני' שלהי ביצה, וכן מצאתי כתוב בגליון ש"ע של אבא מ"ו מאוה"ג זצ"ל והוא פשוט:

והנה ראי' מג"א מדשרי בערב רגל של שבועות יש לדחות כיון דבשארי ערב הרגל מותר לא חלקו בין עיו"ט דשבועות כיון דל"ש כ"כ דמשהה משום חד יומא לכן לא פלוג, אבל להתיר בפורים משום סברא זו דמשום חד יומא מה שאסור בכל רגלים וימי שמחה מנ"ל לרשב"א, ולפע"ד נראה דסברתו מוכרחת, בהקדם קושי' א' שנתקשה בה בט"א חגיגה ח' לפמ"ש תוס' שם דדרש ושמחת בחגיך ולא באשתך דאורייתא הוא, דקשי' מתני' דביצה אין מקדשין ואין מיבמין בשויו"ט משום שמא יכתוב או דהו"ל כקונה קנין וזה איסור מדרבנן הא אין מיבמין במועד מדאורייתא משום ושמחת בחגיך וכו' כדקתני במתני' דמ"ק דאין נושאין נשים ואין מיבמין, ומצאתי יישוב לקושי' זו ע"פ חקירתו של הפמ"ג, מי שנשא אשה ונמצאו קדושי טעות וחוזר ומקדשה אם מותר להחזירה במועד אי הו"ל כמחזיר גרושתו, ולפע"ד אין בו ספק דזיל בתר טעמא כיון דכבר היתה נשואה

לו ולבו גס בה ואין שמחה כ"כ מאחר שכבר כרתו ברית יחד ועשאה כלי, שאין שמחה כ"כ כמו נשואה מתחלה ופשוט, וי"ל לפ"ז דמתני' קמ"ל דאסור ליבם בשויו"ט באופן דמשום אין נושאין נשים במועד ואין מיבמין ליכא, כגון שכבר היתה נשואה ליבם זה ונמצאו קדושי טעות ויצאה מאתו והלכה והיתה לאחיו בהיתר כמבואר בא"ע סי' ו' והוא מתשובת הרא"ש, ומת אחיו אחר שנשאה ונפלה לפני הראשון ליבום דליכא לו שמחה כ"כ כיון שכבר היתה נשואה לו קודם שנשאת לאחיו וליכא משום אין מיבמין במועד, ובחה"מ מותר, אבל בשוי"ט אסור משום שמא יכתוב כבש"ס דילן או משום דהו"ל כקונה קנין בשוי"ט כבירושלמי ומיושב קושי' ט"א ועיי':

אלא דהלום ראיתי בשעה"מ שהוסיף להקשות לכל הטעמים דאין נושאין נשים, גם אם הם טעם אשר אמרו ושבחוהו רבנן ג"כ קשה עכ"פ מתני' דביצה דאין מיבמין משנה שא"צ היא משום איסור יו"ט גם בחוה"מ אסור משום אחד מן הטעמים שאסרו רבנן בחוה"מ, והנה גם לקושית שעה"מ מעלה יישובי לקושי' ט"א, דלכל הטעמים במחזיר גרושתו צ"ל דלא שייך גם א' מן הטעמים שאין נושאין נשים במועד, וי"ל מתני' דביצה בכה"ג וכמ"ש:

אבל הא קשי' לי לטעם שמא ישהה ויבטל מפ"ו וכ' תוס' מ"ק לטעם הנ"ל הא דמותר להחזיר גרושתו דכבר קיים מסתמא פ"ו מנשואין ראשונים וגם אין דרך לשהות כ"כ כשמחזיר גרושתו כנ"ל, וכ"ז שייך במחזיר גרושתו, אבל באופן שכתבנו במיבם שנמצאו קדושי טעות ונשאה אחיו ומת ונפלה לפניו, איכא משום שמא ישהה ויאחר מצות יבום והא משו"ה אין מיבמין במועד הגם דאית לי' אשה ובנים לא ייבם שמא ישהה מצות יבום וגם מ"ש תוס' דאין דרך לשהות היינו כשמחזיר גרושתו מרצונו אבל יבמה זו שכבר נשאת לאחיו ובע"כ מחזירה מפני שגזרה התורה עליו יש לחוש לשמא ישהה עד יו"ט כמו בכל יבום דאין מיבמין משום חשש דשמא ישהה וקושי' שעה"מ קמה וגם נצבה למ"ד משום שמא ישהה וצ"ע, ויש לנו ראי' מהימנא מכח קושי' עצומה זו דמשום חד יומא לא משהי אינש נפשי' היינו משום הרוחה דחד יומא כמ"ש הרשב"א, והא דאסור לישא ביו"ט של שבועות משום שמא יכתוב וקונה קנין, וא"ש מתני' דביצה דמשנה צריכא היא דיש איסור דיבום בשויו"ט כקונה ומוכר דמשו"ה אסור גם בשבועות ושבת דליכא משום שמא ישהה דמשום חד יומא דשבת ודיו"ט של שבועות לא משהה נפשי' וזו ראי' מהימנא כראי מוצקת, מכח קושי' מוכרחת:

עוד הקשה המג"א אבל אי קשי' הא קשי' הא קיי"ל כמ"ד אין מערבין שמחה בשמחה' וכ' משו"ה כ' רשב"א דברים אלו דרבנן הולכים בהו להקל כוונתו דטעמא מקרא

ושמחת הוא דאורייתא וטעם זה ליתא בפורים ומשום אין מערבין דרבנן הוא מדברי קבלה, אמנם ריי"ף ורמב"ם העתיקו להאי טעמא דאין מערבין ונקטינן כוותייהו, והנה מ"ש דטעמא דאין מערבין דרבנן הוא עיי' ב"י סי' תקנ"ח ומג"א שם, ונ"ל ודאי לרמב"ם הא דאין מערבין שמחה בשמחה מדרבנן הוא דהא הרמב"ם הלכ' אישות כ' דנפקא לן ממלא שבוע זאת והוא מירושלמי וילפותא זו ודאי דרבנן היא ועיי' רמב"ן בנמוקו בפ' וישלח דכ' דילפותא זו אסמכתא בעלמא היא דאין למדי' מקודם מ"ת, ומדלא מביא הרמב"ם ילפות' דש"ס דילן ונקיט דרשא דירושלמי וכ' הה"מ דמסתבר יותר לרמב"ם ילפותא דירושלמי ואי הוי ס"ל דילפות' גמורה היא לא הי' שביק דרשא דגמרא דילן ומביא דרש דירושלמי אלא ש"מ דס"ל דאין חילוק בין ילפותא דירושלמי שאין בו קולא יותר מילפותא דש"ס דילן ולקמן יבואר ויתיישב יותר למה לא הביא ילפותא דש"ס דילן ממ"ש הה"מ:

אבל מדברי הריי"ף נ"ל דס"ל דאין מערבין שמחה בשמחה דאורייתא היא והוא מדכ' וז"ל מפני ששמחה היא לו וכו' אמר ר"י א"צ מפני שאין מערבין שמחה בשמחה ואמר ר"ד ב"ק אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך וכו' עכ"ל, ויש לתמוה דמשמע דהא דאין מערבין שמחה בשמחה עם מה דאמר רב טעמא שאין נושאין נשים במועד דכתיב ושמחת חד טעמא וחד ענין הוא מדכ' ואמר ר"ד וכו' אמר רב, ואח"כ כ' עולא אמר וכו' ר"י נפחא אמר וכו' נראה דב' אמרו לי' אמרו טעם לעצמם ודשמואל ודרב שייכים להדדי, ויותר מוכח מדלא כ' טעמא דרבה בר ר"ה מפני שמניח בשמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו, נראה דס"ל לריי"ף דלאמת לאו היינו טעמא דקרא דושמחת בחגך משום שמניח שמחת הרגל כדאמר לי' אביי לר' יוסף, אלא משום דאין מערבין שמחה בשמחה, אלא דצ"ע דהוא נגד אביי דאמר דהא דרבה בר"ה דרב הוא, וגם מדאמר הש"ס דאין מערבין שמחה בשמחה ויליף משלמה נראה דלאו מקרא דושמחת נפקא וכ"ז צ"ע ולא ראיתי שהרגיש בזה רק רש"י שסביב הריי"ף שרצה להשמר קצת מזה ונדחק, והנלפע"ד בכוונת הריי"ף דס"ל לדרש בחגך ולא באשתך י"ל מתרי טעמי או דמשום שמחת אשתו דחביבה עליו כ"כ ישכח שמחת הרגל וישמח באשתו וקרא קאמר ושמחת בחגך שתהי' השמחה בחג עצמו ולא בשמחה שבאה ע"י אשתו ולא ע"י החג וע"י שמחת אשתו ישכח החג לגמרי וזהו שאמר אביי דרבה בר"ה הא דרב הוא, לפ"ז דוקא נשואין מעטה תורה שיש לחוש שישכח שמחת החג לגמרי אבל בשמחה אחרת אפשר אין לחוש שישכח שמחת הרגל, וי"ל דטעמא דקרא בחגך למעט שמחת ולא באשתך לא משום שישכח שמחת הרגל לגמרי אלא שלא יערב

שמחה בשמחה שא"א לסבול ולכוין בלב לב' שמחות כאחד כמ"ש תוס' ולזה ה"ה שארי שמחות וכ"כ נ"מ זו ברש"י שברי"ף ובתוס' מ"ק ד"ה מפני ביטול פ"ו וכו' וס"ל לרי"ף הא דאמר אביי דרבה בר"ה דרב היא משום דל"ל אין מערבין שמחה בשמחה, אבל לשמואל דאית לי' אין מערבין שמחה בשמחה מנ"ל לחדש בקרא דבחגך משום שמא יניח, היכא דיש לנו טעם פשוט משום שאין מערבין, והיינו מאחר שיש לנו ילפותא וסמך מדברי קבלה משלמה דאין ראוי' לערב שמחה בשמחה מפרשינן טעמא דקרא ושמחת בחגך מהאי טעמא שכבר נמצא בדברי קבלה וש"ס מקשה מנ"ל דאין מערבין שמחה בשמחה ול"א דיליף מקרא דשמחת דלולי דידעינן ממק"א מדברי קבלה עכ"פ דאין מערבין מנ"ל למילף מקרא דושמחת בחגך דאין מערבין דלמא דוקא היכא דאיכא למיחש שמא יניח שמחת הרגל לגמרי אסור, אבל מאחר דאיכא לנו מד"ק דא"מ ממילא מפרשי' גם טעמא דתורה דושמחת משום דאין מערבין וכו' והן הן דברי הרי"ף מדוייקים ומזוקקים שבעתים בעזה"י:

היוצא לנו מדברי הרי"ף ולפי מה שפירשנוהו דס"ל דאין מערבין ש"בש דאורייתא הוא מקרא דושמחת בחגך, אבל הרמב"ם ס"ל דושמחת בחגך ולא באשתך הוא משום שמא יניח, ואין מערבין שמחה בשמחה ענין אחר הוא, ושמחת בחגך דאורייתא הוא, ואין מערבין שמחה אסכתא הוא או משלמה או ממנא שבוע זאת, כ"ז מוכח ומוכרח ממ"ש בהלכ' יו"ט ובהלכ' אישות דוק ותשכח כדברינו:

וי"ל דמ"ש רשב"א דכתיב ושמחת בחגך אבל לא באשתך אבל בפורים מותר ולא חש לטעמא משום אין מערבין שמחה בשמחה משום דס"ל כרי"ף דלאמת הא דבחגך ולא באשתך הוא משום דאין מערבין שמחה בשמחה ודאורייתא הוא, אבל דוקא אבחגך קפיד קרא, וכן שלמה שלא עירב שמחה בשמחת החג מקרא דושמחת בחגך נפקא לי' ואין לנו להוסיף אלא שלא לערב בשמחת החג, אבל פורים דלאו חג מיקרי וכיוצא אין לנו לאסור עירוב שמחה בשמחה, ומ"ש רשב"א וכיון דמילי דרבנן נינהו, היינו מ"ש מדנפשי' דטעמא משום שמא ישהה לא שייך בפורים דמשום חד יומא ל"מ אינש נפשי' דסומך על סברתו לטעם זה משום דלטעם זה מילי דרבנן הוא ומשום מערב שב"ש לא כ' דהיא היא מ"ש מושמחת בחגך וכו' כנ"ל:

עוד הי' נ"ל להעמיס בכוונת הרשב"א דמ"ש כיון דמילי דרבנן וגם מה דלא חש לטעם דאין מערבין משום דאין למדין משם רק דאין מערבין שמחה בשמחה דאורייתא כמו שמחת החג, אבל פורים הגם דדברי קבלה מ"מ קיל ואין למדין משם ואין לנו להוסיף אלא מה שמצינו, ואפשר מ"ש דושמחת בחגך כתיב משא"כ פורים כוונתו דוקא חג

שהוא דאורייתא ילפי' משא"כ פורים שאינו דאורייתא כן עלה במחשבה לפני שי"ל כן, שוב ראיתי בד"מ בשם הכל בו דמסופק בזה אי ילפי' פורים מחג דפורים רק מדברי קבלה, או נימא דחכמים עשו חיזוק לדבריהם, והנה אם גם בדרבנן איכא משום אין מערבין שמחה בשמחה נ"ל דתלי' בילפותא דילפי' מיני' דאין מערבין ש"בש, לש"ס דילן דילפי' משלמה משם לא ידענו רק דאין לערב בשמחת החג דאורייתא, אבל ליליפותא דירושלמי דנפקא ממלא שבוע זאת וכ' הרמב"ם הלכ' אישות דא"מ שמחת שבעת ימי משתה של זו באחרת והא ז' י"מ דרבנן ועיי' רא"ש פ"ק דכתובות דיום ראשון יש לו עיקר מקרא דיום חתונתו ושמחת לבו גם זהו מדברי קבלה:

ונ"ל משו"ה כ' הרמב"ם ילפותא דירושלמי ממלא שבוע זאת ושביק ליליפותא דש"ס דילן, משום דילפותא דש"ס דילן לא ידענו רק שלא לערב בשמחת חג דאורייתא, אבל שלא לערב בשמחת מצוה דרבנן כמו ז' ימי משתה של זו בזו לא ידענו לכן מביא דרש דירושלמי דמוסיף והולך חומרא גם בדרבנן כמ"ש, והא דלא קאמר ש"ס דילן דיליף שמואל ממלא שבוע זאת יתיישב לפנינו אי"ה:

ורי"ף נקיט ילפותא דש"ס דילן י"ל דוקא שמחת חג דאורייתא אין מערבין אבל בשמחת מצוה דרבנן מערבין, ויש להעמיס כן בשיטת רשב"א דמשו"ה לא חש בפורים משום א"מ דפורים מד"ק הוא, ולא נלמד משלמה, וא"ש ביותר למ"ש תוס' דאין מערבין ש"בש הוא כעין אין עושין מצות חבילות, וידוע שיטת הרמב"ם דעושין מצות דאורייתא ודרבנן חבילות וכ"ש תרתי מצות דרבנן, וההי"נ לענין שא"מ שמחה דמערבין שמחה בשמחת מצוה דרבנן ועיי':

ובכל זאת התמיה רבה על המחבר שקבע להלכה כרשב"א, אי ס"ל דרשב"א לא ס"ל להלכתא טעמא דא"מ כמ"ש המג"א, למה שביק שיטת רי"ף ורא"ש רמב"ם ותוס' בחד תי' דנקטי' ג"כ טעמא דשמואל ואם ס"ל בכוונת הרשב"א כמ"ש דוקא במצוה דאורייתא אין מערבין משא"כ פורים מדברי קבלה, והיינו ליליפותא דש"ס דילן אבל ליליפותא דירושלמי גם בשמחת מצוה דרבנן אין מערבין, והא בא"ע ס' ס"ב פסק כרמב"ם דאין מערבין ז' ימי משתה של זו בזו, נמצאו פסקיו שבאו"ח ושבא"ע סותרים זא"ז וצלע"ג:

ואחר התבוננות הגעתי למקום יישוב ליישב פסקי המחבר, בהקדמת מילין במה שפסק המחבר בא"ע דיש לאדם לישא נשים רבות בב"א והוא מהרמב"ם הלכ' אישות וכ' הה"מ דכן נראה ממתני' דמ"ק, וכ' בס' בית מאיר מדקתני אין נושאין נשים במועד משמע בכ"י השנה נושא אפי' נשים הרבה בב"א, אלא דממתני' ליכא למידק רק דנשואין מותרים דבמועד אפי' נשואין לחוד אסורים כמבואר, אבל ליכא למידק ממתני' דמותר

לישא כמה נשים בב"א ולעשות סעודה אחת לכולן ובאמת אסור משום דאין מערבין שמחה בשמחה ממלא שבוע זאת, וחזר הב"מ והקשה למה באמת מותר לישא כמה נשים בלא סעודה בוודאי לטעמא דושמחת בחגך ולא באשתך א"ש דטעם זה דשמא יניח לא שייך בזה וכן טעמים אחרים, אבל טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה שייך גם בנשואין בלא סעודה דהא שמואל אמר טעמא דאין מערבין על מתני' נשואין בלא סעודה דבסעודה גם לארס אסור, והעלה דס"ל לרמב"ם דרב ואמוראי אחרים דלא אמרו משום אין מערבין ס"ל ג"כ דאיכא משום אין מערבין מילפות' דשלמ' או ממלא שבוע, אלא דס"ל דל"ש טעמא דאין מערבין רק כשמערב סעודה בסעודה, אבל נשואין בלא סעוד' ליכא משום מערב, ולכן אמר רב משו' ושמחת בחגך שלא ישכח וכו' ואינך אמוראי אמרו טעמים אחרים דשייך בנשואין לחוד בל"ס בהא פליגו על שמואל דס"ל דאין מערבין שייך בסעודה לחוד וקיי"ל כרב בהא, וכן מוכח ממ"ש הרמב"ם בהלכ' יו"ט דאין נושאין משום ושמחת בחגך, וכשכתב דאין עושין סעודת ארוסין כ' משום אין מערבין דטעם דשייך בנשואין ל"ש בסעודה, וטעם דאיכא בסעודה ליכא בנשואין אלו דבריו ז"ל והוא קיצר בדבריו ובלשונו כדרכו ואני הרחבתים, ויש להוסיף הסבר הא דלא ס"ל לרב ואינך אמוראי טעמא דאין מערבין בנשואין לחוד משום דשמחת נשואין איידי' דחביבא לי' ויערב עליו מקחו אינו מענין שמחה שיש לאדם ע"י אכילה ושתי', ולא שייך בזה משום עירוב שמחה בשמחה שכ' תוס' שא"א בטבע להתאחד כי כ"א ענין בפני עצמו ואינו מתערב זה בזה, אבל יש משום ושמחת בחגך שיניח וישכח שמחת הרגל שהוא באכילה ושתי' איידי דחביבא עליו יניח שמחת החג שהוא ענין אחר, ואין מערבין שמחה בשמחה שייך בשמחת סעודה כמו בשלמה, שניהם שמחה שע"י אכילה ושתי' מתערב מין במינו ואינו ניכר בשלמי היא, ולא שייך שמא ישכח זו משום זו ששניהם מענין אחד מאי אולמי דזו מזו:

ויש להבין בזה הא דש"ס דילן לא יליף ממלא שבוע זאת שהוא מסתבר יותר כמ"ש הה"מ, או שהוא כולל יותר אפי' שמחת מצוה מדרבנן כמ"ש, ונ"ל דקשה לשמואל דאמר על מתני' משום אין מערבין וס"ל גם לנשואין לחוד בלי סעודה איכא משום אין מערבין תקשה איך קתני במתני' אין נושאין נשים במועד משמע אבל כל השנה מותר נישא אפי' נשים הרבה בב"א והיינו בלי סעודה תינח לרב דליכא בנשואין בל"ס משום עירוב שמחה בשמחה, ומשום ושמחת בחגך ליכא בנשואי נשים הרבה, אבל לשמואל דגם בנשואין לחוד איכא משום אין מערבין וכו' למה יהי' מותר לישא נשים הרבה כ"י השנה וצ"ע, ועכצ"ל הא דאין מערבין משלמה ילפי' דוקא בשמחת חג דאורייתא אין

מערבין אבל שמחת ז' י"מ מערבין, ומותר לישא נשים הרבה בב"א ואפי' לעשות סעודה אחת לכולהון שרי, וא"ש דלא קאמר ש"ס דילן לשמואל דיליף ממלא שבוע הא מוכח דאפי' במצוה דרבנן אין מערבין ותקשי מתני' לדידי', וכ"ז לשמואל אבל לפי דקיי"ל כרב דבנשואין בל"ס ליכא משום אין מערבין ומשו"ה אמר משום ושמחת בחגך וכו' כמ"ש הב"מ, שפיר י"ל דגם בדרבנן אין מערבין ממלא שבוע זאת ומתני' א"ש דבכ"י השנה נושאין נשים הרבה בלי סעודה וסעודה צריך לכל אחת בפ"ע ונקיט הרמב"ם ילפותא דירושלמי או משום דמסתבר יותר כמ"ש הה"מ, או משום דמינה ילפי' אפי' במצוה דרבנן כמ"ש וא"ש הכל ע"ד פלפול ישר וטוב ועיי':

ואחרי דברים הדברים האלו נבוא למטרת כוונתינו ביישוב המחבר, דקבע להלכה דמותר לישא אשה בפורים כוונתו בלי סעודה, דנשואין בל"ס ליכא משום אין מערבין, רק משום דושמחת בחגך וזה ל"ש בפורים כמ"ש הרשב"א ומשום אין מערבין ליכא בלי סעודה ואזיל לשיטתו בא"ע דנקיט להלכה כשיטת הרמב"ם דמותר לישא כמה נשים וסעודה צריך לכ"א ואחת וא"ש נכון בעז"ה:

ועיי' ד"מ דמביא ראי' דמותר לישא בפורים מדקתני דמתני' דמ"ק אין נושאין נשים במועד ולא קתני רבותא יותר דא"נ בפורים ש"מ דמותר עיי"ש, ולמ"ש אין מזה ראי' ודיוק רק דמותר לישא אבל אין ראי' דמותר עם סעודה דאיכא משום אין מערבין, וא"נ נשים במועד אפי' בלא סעודה, ושמואל דס"ל דגם בלי סעודה איכא משום אין מערבין ל"ק דלא קמ"ל דאין נושאין בפורים לדידי' בלא"ה מוכח ממתני' דוקא במצוה דאורייתא אין מערבין והה"נ פורים מדברי קבלה דמערבין, ולדידן דגם בדרבנן אין מערבין א"ש דלא קמ"ל פורים דמותר לישא בלי סעודה מיהת משא"כ במועד וא"ש והמחבר סתם וכ' נושאין בלי סעודה וסמך על מ"ש בא"ע סי' ס"ב דנושאין כמה נשים אבל סעודה לכ"א, וכן סמך על מ"ש בסי' ס"ד מארסי' בלי סעודה, ועיי' ד"מ שנתן עוד טעם לשבח דשאני פורים דמצוה שיהי' שמחה ומשתה וגם בשמחה שבאה לו ע"י אשתו סגי, ויש להעמיס כן בכוונת רשב"א בחגך אבל פורים לא י"ל כוונתו דכתיב בחגך שיהי' חוגג ושמח בחג עצמו ולא מהני שמחה בדבר אחר דדוקא שמחת החג בעי' אבל בפורי' כתיב שמחה ומשתה שיהי' ביום ההוא שמח וטוב לב והרי הוא שמח וטוב לב א"כ גם סעודה מותר כנ"ל ולפ"ז אפי' לטעמא דאין מערבין ליכא קפידא מטעם הנ"ל דאין כאן עירוב שמחה דסגי בחד שמחה ובלבד שיהי' שמח בפורים וא"כ גם סעודה שרי הקצרתי והבן, וכ' בד"מ שכן עשו גאוני קמאי מעשה, ובברכי יוסף מביא מתלמיד פר"ח ה"ג מהר"י שהורה נגד רבו להתיר ובשערי תשובה כ' שכן פשט המנהג במדינת פולין, והגם שכדומה לי

שבמדינתינו לא נהגו ולא נתפשט מ"מ נלפע"ד מאן דמקיל וכ"ש בשעת הדחק כבנדון שלנו לא הפסיד, מ"מ אין מורי' לעשות סעודה כמ"ש בשיטו' המחבר, וגם אין במניעת סעודה שעת הדחק, וה' ירוח וירחב לנו ולבנינו דרוש טוב לעמו ושלום לכל זרעו הכ"ד אוה"נ דש"ת חותם בברכת שמחת פורים. פ"ב יום ג' לסדר ואתה תלוה תרך לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין בה"ג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קלט

ה' עמך גבור החיל ה"ה גיסי תלמידי חביב נפשי הרב המאה"ג לממשלת התורה חריף ובקי וכו' כש"ת מו"ה זלמן סג"ל שפיטצער נ"י דיין מצוין בע"מ וויען יע"א:
ני"ה קבלתי ונפשך היפה בשאלתך מי ששולח לעני מיני מאכל ומשתה שיוצא בו ידי משלוח מנות אם יוכל לצאת בזה תרתי כשמתכוין גם למתנות לאביונים היינו בצירוף שנותן עוד מתנה לעני אחר, או נימא דבעי לשלוח דוקא מ"מ בפ"ע וב' מתנות לב' אביונים בפ"ע אלו דבריו:
בהשקפה ראשונה הי' נ"ל כי דבר זה מבואר בש"ס מגלה ז' ע"ב דשלח לי' ר"א קיימת בנו רבינו מ"מ ומתנות לאביונים הרי מבואר דיוצא בכה"ג ב' מצות כאחד, וכאשר בינותי בספרים מצאתי בטורי אבן שם שנתעורר ע"ז וכ' דמשמע דיוצא ידי שניהם משלוח א' בצירוף נתינת מתנה עוד לא' ושוב מביא מירושלמי דנראה דא"י רק או מתנות לאביונים או משלוח מנות, ונדחק בש"ס דילן דאו או קאמר עיין בו:
ונלפע"ד בכוונת ש"ס דילן ע"פ המבואר בש"ע או"ח סי' תרצ"ה אם אין רוצה לקבל יצא המשלח, ובפר"ח שם תמה מנ"ל הא וכבר תמהו על הפר"ח דהוא בעצמו כ"כ ביו"ד סי' ס"ה לענין מתנות כהונה דיוצא כשאין הכהן רוצה לקבל, וי"ל דשלח לו ר"י נשיא' לקיים בו משלוח מנות והוא לא רצה לקבל ממנו עבור שלוח מנות והמשלח כבר יצא י"ח והחזיק ר' אושיע' בהנשלח עבור מתנות לאביונים ושלח לו קיימת בנו רבינו משלוח מנות ומתנות לאביונים ומדויק הלשון קיימת בנו שעל ידי קיימת שניהם לאשר אני מחזיק בו רק למתנות לאביונים ובלתי ספק רוצה אתה בכך ממילא קיימת תרתי על ידי, ובירושלמי ששלח לו קיימת בנו מתנות לאביונים לפי הירושלמי לא כך הי' המעשה אלא ששלח לו ר"י נשיאה לקיים מתנות לאביונים וקבלו וחזר ושלח לו משלוח מנות וקבל ומזה ראי' לדינו של המחבר כשאינו רוצה לקבל כבר יצא המשלח ידי חובתו עיי':
ונ"ל הא דשלח לי' קיימת מתנות לאביונים פשיטא, נ"ל להודיע כי אינו יוצא משלוח מנות בזה רק מתנות לאביונים וכשהדר שלח לי' נ"ל דר"י נשיאה פעם שנית שלח לר"א

ושלח לי' קיימת בנו משלוח מנות דלא נימא דמ"מ דוקא לעשיר ולא לעני, ועיין ט"א שנדחק בירושלמי מאי קמ"ל ולמ"ש מיושב הכל על נכון ואין מחלוקת בין התלמודים ועל מקומם יבואו בשלום ועיי' וטעמא דמלתא דא"י שתי' בשלוח א' ובדבר א' נראה כמ"ש מהרי"ל סי' נ"ו שבמג"א סי' תקצ"ד דא"י מתנות לאביונים במעות מעשר ושם נאמר טעמא גם אם ט"ה ממון כל דבר שבחובה אינה באה אלא מן החולין עיי"ש, וה"נ א"י מ"מ ומ"ל בדבר א' כי כ"א מצוה בפ"ע וצריך לקיים כ" בדבר אחר כנ"ל:

ויש לעיין ולחלק דלמעיין במהרי"ל הי' ספיקת השואל דיש לצדד דיוצא במעות מעשר דאין במתנות לעניים משום מצות צדקה אלא לשמח העני ביום השמחה במה שיתן לו ולכן גם שאינו מחסר משלו כלום דבלא"ה צריך לתת המעשר לעניים, מ"מ אפשר שיוצא בפורים במצות נתינה כי משמח לעני שנתן לו מה שה' יוכל ליתן לאחר, סוף כ"ס העני המקבל שמח לבו ביום טוב הוא בטוב לב ומהרי"ל השיב דא"י בו גם אם ט"ה ממון מפני שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וצ"ל דמהרי"ל פשיטא לי' דמתנות לאביונים היא מצות צדקה ככל צדקה ובפורים מצות היום הוא ביחוד לתת ביום זה ולכן אינו יוצא בדבר שבחובה כמעות מעשר שאין נותן משלו כלום וי"ל מצות מ"מ שאני שהיא בין לעניים בין לעשירים, וכ' הר"ן מגלה כי כן דרך אוהבים ששולחי' זה לזה מסעודת שמחה, וי"ל דיוצא במשלוח מנות לעני כששולח לו עבור מתנות לאביונים ומשלוח מנות דמשמח לב העני כששולח לו מנות ומקרב לי' הנייתא וגם במעות מעשר כשקונה מיני מאכל ומשלחו לעני בפורים אפשר שיוצא בו מצות משלוח מנות וצל"ע ודינא:

ויש לי מקום עיון אם יש בזה משום אין עושין מצות חבילות לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים בב"א או לקיים משלוח מנות במעות מעשר, ואפשר לו בלא"ה, ואפשר שזהו טעמא דירושלמי דמשמע מדשלח לו קיימת בנו רק מתנות לאביונים ומשלוח מנות לא יצא וי"ל בדיעבד אם מתכווין לשני' בב"א יצא אלא שאין נכון לעשות כן לכוין לשנים משום חבילות, ולכן שלח לו קיימת בנו רבינו מתנות לאביונים לבד כי מסתמא לא לצאת ידי שניהם התכוונת דאין עושין מצות חבילות וגם אני לא קבלתי רק למתנות לאביונים ולא עבור משלוח מנות ממילא לא קיימת רק מתנות לאביונים:

ואחר עיון קצת נלפע"ד דתלי' בשיטות ראשונים אם בדרבנן שייך ג"כ משום אין עושין מצות חבילות או לא, עיין רמב"ם פכ"ט מהלכ' שבת הלכ' י"ג וז"ל דמצות קידוש ומצות בהמ"ז ב' מצות של תורה הם, וכ' במגדול עוז דרמב"ם בא להורות דבמצות אחת דרבנן וא' דאורי' ליכא משום חבילות דוקא בב' מצות של תורה, ולפ"ז כ"ש בב' מצות דרבנן דליכא משום חבילות, א"כ במצות משלוח מנות ומתנות לאביונים דשניהם לאו

דאורייתא נינהו ליכא משום חבילות, ולצאת משלוח מנות ממעות מעשר הלא מצות מעשר כספים לכל היותר היא מצוה דרבנן עיי' ט"ז יו"ד סי' של"א ס"ק י"ח ועיין תשובת חו"י סי' רכ"ד, ועיין תשובת שב יעקב בסי' והוי' תרתי מצות דרבנן של מעשר ומשלוח מנות דלית בי' משום אין עושין חבילות:

וכ"ז לפי שיטת הרמב"ם אבל תוס' נ"ל דלא ס"ל כוותי' דרמב"ם דהא בפסחים ק"ב ע"ב ד"ה שאין אומרים וכו' פלפל שם אם י"ל בהמ"ז וברכות נשואין על כוס א', ולרמב"ם נראה פשוט דמברכי' דבה"מ דאורייתא וברכת נשואין דרבנן, וע"כ תוס' ל"ל כרמב"ם, ועיי' בש"ע א"ע סי' ס"ב סעיף ט' ב' דעות והם ב' דעות שבתוס' אם יש בזה משום חבילות כיון דשניהם מענין א' אבל לולי זה הוי משום חבילות הגם דברכת נשואין דרבנן, ואפשר י"ל דמ"מ מודה לי' לרמב"ם בתרתי דרבנן דליכא משום חבילות ול"פ רק בחדא דאוריית' וחד דרבנן דלרמב"ם דוקא בשתיהם של תורה, ולפ"ז לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים או לצאת מ"מ במעות מעשר גם לתוס' ודעמי' ליכא משום חבילות:

שבתי וראיתי אפשר הרמב"ם לאו דוקא שנים דאורייתא ממש קאמר אלא גם כל שהוא מדברי קבלה איכא משום חבילות ולא בא לאפוקי רק חד דאורייתא וחד דרבנן וכ"ש תרתי דרבנן, ולפ"ז אין כאן מחלוקת בין רמב"ם לתוס' ויתר ראשונים דהא ברכת נשואין מדברי קבלה מקרא דבועז ילפי' עיין ריש כתובות ז' ע"ב, ועיין בתוס' שם ד"ה שנאמר וכו' דכ' לבסוף דהך דרש דמסכת' כלה מרבקה אסמכת' הוא נראה דילפותא מבועז דילפותא גמורה היא, ולכן ס"ל לתוס' דאיכא משום חבילות, אבל בדאורייתא ודרבנן ממש אפשר מודה תוס' לרמב"ם דליכא משום חבילות:

ולפ"ז י"ל מצות מ"מ ומתנות לאביונים דשניהם מדברי קבלה איכא משום חבילות ואפי' לרמב"ם אבל לצאת ידי מ"מ במעות מעשר דאינו רק מדרבנן ליכא משום חבילות ואפי' לתוס' ועיי':

ודע דנלפע"ד דלא ס"ל לרמב"ם דא' דאורייתא וא' דרבנן ליכא משום חבילו' רק בשעושה הדאורייתא תחלה ואח"כ דרבנן כבהמ"ז וקדוש שעושה שניהם בכוס א' בזאח"ז ואי הוי קדוש דרבנן ליכא משום חבילות ונפקא מיני' בקדוש יו"ט שהוא מדרבנן כמ"ש הה"מ שם ומביאו המג"א אבל כשעושה הדרבנן תחלה ואח"כ הדאורייתא איכא משום חבילות ואימא מלתא בטעמא, למ"ש תוס' בסוטה דטעמא דאין עושין חבילות דמחזי כמשוי לפניו שעושה שנים בב"א וטריחא לי' מלתא כ"ש בשיש בו הפסד ממון דמחזי כמשוי עליו וס"ל לרמב"ם במצוה דרבנן לא חששו למחזי כמשוי וכשאומר בה"מ וקדוש דאורייתא על כוס א' נראה כמשוי לפניו מצוה שני' שהי' ראוי' לו ליקח כוס אחר, ולכן

כל שמצוה שניה דרבנן לא קפדו דמחזי עליו כמשוי, אבל בשאומר תחלה דרבנן ואח"כ הדאורייתא איכא משום חבילות דמחזי עליו כמשוי מצוה דאורייתא, וקו"ח הוא מב' מצות דאוריית' כנ"ל נכון להסביר שיטת הרמב"ם ודוקא כששני' דרבנן כמ"ש:

ויש לי ראי' מהימנא לזה מכח קושי' עצומה ששמעתי כד הוינא טלי' מפה קדוש של אבא מאוה"ג זצ"ל והיא כתובה בכתבי קודש שלו בפסחים ק"ב ע"ב דמקשה ש"ס מיקנ"ה הא איכא משום חבילות ולשיטת הרמב"ם בחד דרבנן ליכא משום חבילות ולשיטת הה"מ קדוש יו"ט דרבנן א"כ לא מקשה ש"ס מידי דהרי הבדלה דאורייתא וקדוש יו"ט דרבנן ולא מצא מענה לקושי' זו רק בדוחק והיא קושי' עצומה:

ועפמ"ש דוקא אם ראשונה דאורייתא ושני' דרבנן ס"ל לרמב"ם דליכא משום חבילות לפ"ז לק"מ דהא ביקנ"ה אומר קדוש דרבנן תחלה ואח"כ הבדלה דאורייתא איכא משום חבילות והדברים מוכרחים ונכונים בעזה"י:

ובמאי דכתיבנא מצאנו מקום יישוב לקושי' מהרש"א פסחים שם על תוס' ד"ה ונמרינהו תרוייהו וכו' דלר' יוסי פריך דלר' יודא כיון דברכת המזון על סעודת חול וקדוש על סעודה הבאה אין לומר תרווייהו אחדא כסא וכעין זה ברשב"ם שם והקשה מהרש"א מי הכריחם לזה דלמא עד דחידש ש"ס דאין עושין מצות חבילות גם לא ידע לחלק בין חדא מלתא לתרתי מלתא ושפיר פריך נמי לר' יודא, ולפמ"ש נ"ל בשנקדם דצ"ל לרמב"ם איך כ' בפשיטות מבהמ"ז וקדוש כיון דשניהם מדאורייתא תינח בשאוכל כדי שביע' מחוייב בבהמ"ז מדאורייתא אבל בשאכל כזית או כביצה דאין מחוייב בבהמ"ז רק מדרבנן ליכא משום חבילות, וצ"ל כיון דאיכא בהמ"ז דאורייתא משום לא פלוג אמרו דלא יאמר בכוס אחד, או כיון דטעמא דמחזי כמשוי ואין ניכר אם אכל כדי שביעה או לא לכן אסור אפי' לא אכל כדי שביע':

וי"ל דתוס' ס"ל כשיטת הרמב"ם דכל שמצוה ראשונה דאורייתא ושני' דרבנן ליכא משום חבילות ובבהמ"ז וקדוש על כוס אחד דוקא בשאכל שיעור דאוריית', ול"ל כרמב"ם בזה משום לא פלוג לעולם בבהמ"ז וקדוש בעי בו כוס, וקשי' לתוס' אם קושי' ש"ס הי' לר' יודא ג"כ איך מתרץ משום שאין עושין חבילות תינח לר' יוסי מברך תחלה ואח"כ מקדש גם כשאכל שיעור דרבנן איכא משום חבילות דהא מצוה שני' דאוריית' ומחזי כמשוי, אבל לר' יודא דמקדש תחלה ואח"כ מברך בהמ"ז ובשאכל שיעור דרבנן ליכא משום חבילות והא פלוגת' דר"י ור' יודא סתמא נאמרה, ל"ש אוכל שיעור דרבנן ל"ש שיעור דאוריית' ומשום קושי' זו כ' רשב"ם ותוס' דהקושי' מעיקרא לא הי' לר' יודא דלדידי' פשיטא שאין נכון לברך על סעודת חול וקדוש שעל סעודת שבת על כוס אחד לאו

משום חבילות אלא משום דתרי מילי של חול ושל קודש נינהו ומיושב קושי' מהרש"א היטב ועיי':

אלא לכאורה תוס' ע"כ לא ס"ל כרמב"ם דהא פלפל אח"כ אם יש בבהמ"ז וברכת ארוסין משום חבילות והא ראשון דאוריית' ושני דרבנן, וצריכים אנו למ"ש לעיל לחלק בין מצוה דרבנן למצוה שמדברי קבלה, ומן מ"ש יש לנו ראי' כי תוס' ורשב"ם כשיטת רמב"ם ס"ל ועיי':

וזאת תורת העולה מדברינו לדינא א) שיטת רמב"ם ותוס' ורשב"ם דבתרי מצות דרבנן ליכא משום אין עושין מצות חבילות ואפי' חד דאוריית' וחד דרבנן אם עושה הדאוריית' תחלה ואח"כ הדרבנן ליכא משום חבילות. אבל כשעושה הדרבנן תחלה ואח"כ הדאוריית' איכא משום חבילות, ב) כשאוכל שיעור דרבנן ומברך בהמ"ז אחר קדוש דאורייתא לרמב"ם איכא משום חבילות, ולרשב"ם ותוס' דוקא כשאוכל שיעור דאורייתא, ג) במלתא דאתי' מדברי קבלה, מוכח מתוס' ויתר ראשונים וכן נראה דעת המחבר ורמ"א סי' פ"ב דאיכא משום חבילות, ואפשר לדחוק כן בדברי הרמב"ם אבל פשטות ושטיחות לשונו דכ' ששנים מדברי תורה משמע דוקא דברי תורה ולא מדברי קבלה, ואנו אין לנו רק כפסקא של המחבר ורמ"א זהו הנלפע"ד ע"פ דברינו:

ובנדון שלנו לקיים מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת א' בדבר א' איכא משום אין עושין מצות חבילות דשניהם דברי קבלה ולקיים מצות משלוח מנות ממעות מעשר ג"כ איכא משום חבילות דוקא בזאח"ז והראשון דאורייתא דלא מחזי כמשוי רק בשני' והוא דרבנן ליכא משום חבילות אבל כשעושה שניהם בב"א גם כשאחד דאוריית' וא' דרבנן כיון דמחזי כמשוי כשעושה שניהם בב"א מאין לנו לומר דדרבנן עליו כמשוי ולא דאוריית' כיון שעושה שניהם בב"א ובדבר א' איכא משום מחזי כמשוי בשניהם וכיון משלוח מנות מדברי קבלה דנקטינן כהמחבר דאיכא משום חבילות הגם דמעשר כספים דרבנן בעלמא כיון שעושה שניהם בב"א איכא משום חבילות כנלפע"ד, וכ"ז שלא לעשותם תחלה בב"א, ואם עשה אם יצא בדיעבד לא ברירא לן, דראי' דמייתי הט"א מירושלמי יש לדחות משום דאין עושה מצות חבילות ובדיעבד יצא ועדיין צריך תלמוד, והנני חותם בברכה משולשת חיים ברכה ושלום כאות נפשך ונפש גיסך ורבך אוה"נ דוש"ת. פ"ב ג' י"א אדר תרכ"ה לפ"ק:

הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קמ

גדול ליהודים, בקי בשני תלמודים, רצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו מפורסם באפסים בצדקתו ישרו ותומו, ה"ה ידיד ה' חביב נפשי הרב הגאון הגדול בקי בחדרי תורה בתורתו ליהודים היתה אורה נ"י עה"י פ"ה כקש"ת מו"ה יודא אסאד נ"י אבדק"ק ס"ה יע"א:

מכ"ק קבלתי והנני לעשות רצון צדיק כמותו יב"י במלואו בימים הבאי' אי"ה, ועתה באתי בדבר בעתו בעט סופר בדבר הלכה כתובה בספר אשר דרש הדר"ג נ"י מפי משה איש אלקי' אבא מאוה"ג זצ"ל וסימנא מלתא היא בח"ס חאו"ח סי' קצ"ב הדבר יצא מפי מלך מלכי רבנן דהא דאין אמרי' הלל בפורים דבר קצוב הוא דלעולם אין אומרים הלל אפי' מי שאין לו מגילה דלא כהרב המאירי דכ' דמ"ד הראשון דאמר מפני דקריאתה הוא הלולה עיקר ומי שאין לו מגילה קורא הלל דיחידאי הוא בדבר זה דמסתימת הראשונים לא נראה כן ומטעמא דכ' בברכי יוסף סי' תרצ"ג דהלכה כרבא שהוא בתרא וגם לפי גרסת רי"ף רא"ש ור"ן רבא בלשון אתקפת' אמר למלתי' ולא נמצא יישוב לאתקפת' דידי' לכן אין חוששין כלל לדברת הרב המאירי אלו דברי קדשו:

ואני מצאתי לו חבר להרב המאירי אשר יאיר לו ומגן בעדו, ה"ה הרמב"ם בפ"ג מהלכ' מגלה וחנוכה הלכ' ו' בסו' שז"ל ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל עכ"ל, הרי מפורש כתב טעמא דר"נ ושביק לטעמא דרבא דכולל יותר דאפי' ל"ל מגלה לא יאמר הלל וכשיט' המאירי:

ומ"ש ברכי יוסף דהלכה כרבא בתרא אפשר דרמב"ם ומאירי הי' לפניהם הגירסא רבה במקום רבא וחלופי גרסאות בין רבה לרבא שכיחי טובא בראשונים, אלא דמ"מ קשה עדיין מנ"ל להכריע בפשיטות כטעמא דר"נ נגד רבה, ובתחלה עלה במחשבה לפני עד"פ קצת דרבה חדא נגד תרתי דר' יוסף כוותי' דר"נ ס"ל והוא ממ"ש ר' יוסף ד' ע"ב טעמא דלא קרינן מגלה בשבת משום שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגלה והקשה תוס' הא ר"י ע"כ מודה לטעמא דשמא יעבירנו בשופר ולולב, וי"ל דר"י קשי' לי' למה לא קרינן הלל בפורים שחל בשבת והרגיש בזה בח"ס שם לכן התחכם ר"י והוסיף טעם משום שעיניהם של עניים נשואות וכו' היינו ביום שיוצאים י"ח מחלקי' לעניים ואם תקנו לקרות הלל במקום קריאה בשבת היו מפסידים, ורבה לשיטתו דס"ל דאין קורין הלל בפורים משום הללו עבדי ה' וכו' עלה לו טעם שמא יעבירנה גם במגלה כהוגן, ור"י כר"נ ס"ל לכן אמר טעמא אחרינא, וכיון דר"נ ור"י תרתי נגד רבה לכן נקטו כר"נ, אלא דלפ"ז הלכתא כטעמא דר"י משום שעיניהם של עניים נשואו', ורמב"ם כ' בהלכ' מגלה טעמא דרבה משום שמא יעבירנה, וגם על המאירי דאפשר י"ל דבאמת

ס"ל כטעמא דר"י משום שעיניהם של עניים נשואות וכו' קשה הא רבא דהוא בתרא הוא אמר בר"ה בר"פ יו"ט אלא כדרבה דאמר רבה וכו' היינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה הרי ס"ל לרבא דטעמא דמגלה ג"כ משום ש"י דלא כר' יוסף וע"כ רבא כרבה נמי בטעמא דאין קורין הלל בפורים משום דאכתי עבדי דאחשורש אנן ואיכא תרתי נגד תרתי והלכה כרבא שהוא בתרא, ומלבד שדברינו על אדני פלפול הוטבעו ביישוב קושי' תוס', גם אין להם קיום ליישב שיטת הרמב"ם ומאירי כמ"ש, ואין לנו מקום יישוב לרמב"ם ומאירי זולת מ"ש בח"ס דמשמע להו כן מש"ס ערובין, י' דמקשה ומפרק לר"נ נראה הלכת' כוותיי':

ומתחלה הי' משמע לי דשיטת הרי"ף כשיטת הרמב"ם דנקיט כר"נ והוא מן מה שכתב הרי"ף בתר דמביא כל הסוגי' וטעמא דר"נ ורבא לפיכך לא אמרי' הלל בפורים מדכ' דל"א הלל בפורים משמע דוקא בפורים לא אמרינן אבל בכל נס הנעשה בח"ל אמרינן ולרבא לכל נס שבח"ל ל"א וכ"כ הר"ן שם דטעמא דרבא סגי לכל נס שנעשה בח"ל בעוד שישראל בגלות, מדכ' הרי"ף דל"א בפורים משמע דס"ל כטעמא דר"נ כן הי' משמע לי בתחלת הרעיון דשיטתו כשיטת הרמב"ם וע"פ הרוב בחדא שיטתו אזלו ריי"ף ורמב"ם:

שבתי וראיתי דא"א להעמיס כן בשיטת הרי"ף חדא מדמייתי לרבא בתר דמביא לדר"נ ואי ס"ל לית הלכתא כרבא דמוסיף והולך על טעמא דר"נ דאין אומרי' הלל על כל נס שבח"ל לא הו"ל להביאו בתר דמייתי לדר"נ ועוד בסתמא הלכה כרבא שהוא בתרא ואיך כ' בפשיטות דא"א הלל בפורים דוקא ועוד הא מיית לדרבא באתקפת' דמתקיף לה רבא על דמקשי הלל נמי נימא ועיי' ר"ן, ונ"ל הא דפשיטא לי' לרבא הא מלתא כ"כ לדייק עבדי ה' ולא עבדי פרעה וכו' דבאמת אין זה דיוק כ"כ ניהי דאכתי עבדי אחשורש אנן מ"מ נקראי' עבדי ה' שעלינו עול תורה ומצות לה' ועלינו לשבח לאדון הכל שהוציאנו והצילנו ממות לחיים ואם מסתבר לי' לרבא למדרש ולדייק כן מ"מ אתקפתא ליכא על דלא ס"ל כן, נ"ל דרבא פשיטא לי' ממתני' ריש חגיגה דממעט עבד שהוא ח"ע וחב"ח מאת פני האדון שאין לו אלא אדון אחד עיי"ש ויש להאריך, וכיון דרבא באתקפתא בא איך הכריע הרי"ף כר"נ:

לכן נ"ל בשיטת הרי"ף דמביא דר"נ ודרבא וסתמא הלכתא כרבא דהוא בתרא ולא צריך לפרש דהלכה כרבא וגם מדאתקף רבא ולא נמצא תשובה על אתקפתא דידי' סתמא כפירושו דהלכה כרבא, ומה דכ' הלכך ל"א הלל בפורים בלא"ה צ"ל כיון דעסוק ובא ומביא טעמי' על דלא אמרי' הלל בפורים מה דמסיק הלכך ל"א הלל בפורים הוא שפת יתר הא על קושי' זו הלל נמי נימא סובב והולך, ונ"ל דרצה בזה אחר שהביא טעמא

דר"נ ולדידי' הא דאין אומרים הלל בפורים היינו דאין אומרים ג"כ הלל עם הקריא' דאמר ר"נ משום דקריאתה זו הלולה, ולרבא אין אומרים כלל הלל בפורים אפי' לא קרא המגילה, ולר"נ רשות לקרות הלל ולרבא אין רשאים לקרות הלל דהוא כדובר שקרים נגד ה' דאכתי עבדים אנחנו, וזהו דסיים הלכך א"א הלל בפורים היינו שאין אומרים הלל לעולם בפורים גם כשאין קורין המגלה ואין רשאין לומר משום טעמא דרבא כנ"ל ברור:

וליישב הא דלא כ' הרי"ף הלכך אין אומרים הלל על כל נס שנעשה בח"ל כ"ז שאנו בגולה כמ"ש הר"ן לטעמא דרבא מלבד שיש לדחות דכ' דאין אומרי' בפורים דהוא דין הצריך ולא דבר על האפשר ועתיד להיות ולהתחדש וממילא נשמע מדכ' דא"א בפורים אפי' אין לו מגילה, מצאתי עוד מקום יישוב לזה ע"פ מ"ש בספר טורי אבן דמסקנת ש"ס משגלו הוכשרו כל הארצות לומר שירה הוא למ"ד דלא קדשה לעתיד לבוא וכיון שבטלה קדושת הארץ חוזר לכמות שהי' קודם שנכנסו והוכשרו כל הארצות ותלי' בפלוגתא דתנאי אי קדשה או לא קדשה לע"ל עיי' בו כי דבריו מצודקים ונכונים, ונ"ל להוסיף גם למ"ד קדושה אחרונה ל"ב עיי' רמב"ם הלכ' בית הבחירה פ"ו הלכ' ט"ז דקדושת עזר' לא בטלה לענין שביעית ומעשרות חוץ לענין תרומה משום דבעי רוב יושבי' עליה, ז"ז הארץ חוץ מבהמ"ק בקדושתה קיימא כי כן גם לדבר זה בקדושתה היא דלא חזרו והוכשרו כל הארצות לומר שירה, לפ"ז גם לפי שיטת הרמב"ם דס"ל דהלכה כר"נ מ"מ א"א הלל בפורים מי שאין לו מגלה כיון דלא הוכשרו הארצות לומר שירה אחר קדושה שני' ור"נ ורבא דהוצרכו לטעמייהו ולא ניחא להו משום דלא הוכשרו כל הארצות אחר שנכנסו לארץ משום דקשי' להו למה לא תקנו לומר שירה בזמן ההיא דקדושה ראשונה בטלה והוכשרו כל הארצות, אבל עכשיו בתר קדושה שני' דלא בטלה לא הוכשרו שוב כל הארצות ואין אומרים הלל אפי' מי שאין לו מגילה גם לר"נ, כן הי' נ"ל בתחלה, אבל הדרנא בי כיון דבזמן ההוא שנעשה נס דפורים הוכשרו כל הארצות דקדושה ראשונה בטלה הו"ל כנס דיציאת מצרים דהי' קודם שנכנסו לארץ כיון דאמרו אז שירה על נס שבח"ל שוב כשנכנסו לא פסקה, כן בנס פורים כיון שבזמן ההוא הוכשר לומר שירה דגלו מן הארץ ובטלה קדושה ראשונה שוב אח"כ גם כשנכנסו לא בטלה, וכן וכ"ש אחר שגלו הגם דקדושה שני' לא בטלה מ"מ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה כמו בזמן ההוא בימים ההם שנעשה הנס כנ"ל לפי שיטת הרמב"ם נכון ועיין היטב:

ואחר הוצעה זו א"ש מ"ש הרי"ף דוקא שאין אומרים הלל בפורים ולא כ' דא"א הלל על כל נס שיהי' בח"ל כ"ז שאנו בגולה, משום דעל כל נס שיהי' עכשיו פשיטא שאין אומרים הלל גם לר"נ כיון דקדושה שני' לא בטלה לא הוכשרו אבל על נס דפורים הו"א דלר"נ

אומרים הלל למי שאין לו מגילה והוצרך הרי"ף לפסוק דינא הלכך אין אומרים הלל בפורים לעולם אפי' למי שאין לו מגלה ואין רשאי לומר משום דקיי"ל כרבא דאתקיף לה אכתי עבדי אחשורש אנן כנלפענ"ד נכון בעזה"י:

ועל הרמב"ם קשה לי למה לא כ' דאין אומרים הלל על נס דיהי' בח"ל דהא ס"ל קדושה שני' קדשה לע"ל לא יחזרו שאר ארצות להכשירן לומר שירה וצ"ע:

היוצא לנו מדברינו א) דשיטת רי"ף רא"ש ור"ן דהלכתא כרבא ומי שאין לו מגילה אין לו לומר הלל בפורים וכ"ש על נס אחר שיעשה בח"ל בזה"ז שאין לאומרו כ"ז שאנו בגולה ב) לשיטת רמב"ם דנקיט טעמא דר"נ עיקר על נס שיעשה בח"ל א"א שירה דלא הוכשרו הארצות לומר שירה על נס שנעשה אחר קדושה שני', אבל על נס פורים הי' ראוי' לומר הלל דהי' אחר שבטלה קדושה ראשונה לולי דקריאתה היא ההלל, ומי שאין לו מגלה יאמר הלל כמ"ש הרב המאירי דאזיל בשיטת הרמב"ם דקיי"ל כר"נ, ואפשר דס"ל לרמב"ם דמה"ט דקריאת המגלה הוא ההלל לא תקנו לומר הלל, וכיון דלא תקנו לומר הלל ג"כ, גם אם יקרה מקרה ליחיד או לרבים שאין להם מגלה לא יאמרו הלל כיון דלא תקנוהו לומר הלל דע"פ הרוב קוראים המגלה ויוצאים גם במקום הלל, ויש להוסיף דס"ל לרמב"ם דרבא לא בא לחלוק על ר"נ, אלא דמוסיף והולך על דבריו של ר"נ דאמר קריאתה זו הלולה וזה עיקר הטעם דמשום דאכתי עבדי אחשורש אנן לא סגי דמ"מ י"ל הלל שיצאנו ממות לחיים מכ"ש דמעבדות לחירות אמרי' שירה וכו' ולכן אמר ר"נ דקריאתה זו הלולה, ורבא מוסיף והולך טעם משום דאכתי עבדי אחשורש אנן לכן לא תקנו לומר הלל ג"כ שנאמר בלשון שבח והלול משא"כ בקריאת המגלה אין בו הודי' והלל מפורש, משום דבהלל כתיב הללו עבדי ה' ואכתי עבדי אחשורוש אנן לכן לא תקנו לומר הלל ג"כ וסמכו לצאת בקריאת המגלה גם במקום הלל וקריאתה זו הלולה, וי"ל עוד דרבא בא להוסיף מאחר שלא הוצרכו לתקן לומר הלל דקריאתה זו הלולה, לכן גם מי שקרה לו מקרה שאין בידו מגלה לא יאמר הלל משום דאכתי עבדי אחשורש אנן אבל ה"ט לחוד אינו מספיק שלא תקנו לומר הלל לולי דקריאתה זו הלולה, והא"ש דנקיט הרמב"ם עיקר טעמא דר"נ דרבא ג"כ מודה להאי טעמא דמשו"ה לא תקנו וכיון דלא תקנו מעיקרא גם מי שאין לו מגלה לא יקראנה כן יש לומר כדי להשוות שיטת הרמב"ם עם שיטת הרי"ף דע"פ הרוב עולה שיטת' בקנה אחד, בכ"ז נלפע"ד כיון דרב המאירי ס"ל דמי שאין לו מגלה יאמר הלל, וכן נראה פשטיות שיטת הרמב"ם, מי שאין לו מגלה יש לו לחוש לשיטת הרמב"ם ומאירי, ויאמרנה בלא ברכה, ויאמרה כאומר תהילים בכ"י ויעיי' מג"א הלכ' ר"ה סי' תקפ"ד ס"ק א' כנלפע"ד, ואם יודיעני הדר"ג י"נ

נ"י דעתו דעת תורה אחר שימת עין עיונו על דברינו, מאוד יערב לנו, ויאירו לנו בימי אורה זו תורה, עיניו מאירה, ה' יאר פניו אתנו סלה, ונעלה במסילה אשר בית ה' עולה כאות נפשו ונפש אוהבו נאמנו דש"ת באהבה רבה. פ"ב כאור בוקר ליום ו' עש"ק י"ב אדר תרכ"ד לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל

תשובה קמא

שלום וחיים עד בלי דים לב"א תלמידי חביבי הרבני האברך מורג חרוץ ברק השנון מלא עתיק יראו וחרד ע"ד ה' כש"ת מו"ה עקיבא סופר יחי' לאי"ט בן לאחי ההגנ"י אבדק"ק קראקא יע"א ארכו לנו הימים שלא ראיתי מע"י אצבעותיך, ושמחתני בימי שמחה בשושן פורים בדבריך פרחי שושנים ששלחת לנו ונפשך לשאו הגיע ועלתה לך בשתים א) מי ששלח מנות בפורים לאבל תוך יב"ח אם מותר לקבל או צריך להחזיר לו, ואם המשלח יוצא כשמחזירו ולא קבל, והנה אם יצא כשמחזיר ולא קבל מן המשלח כבר ראו עיניך כי דין זה מבואר ברמ"א סי' תקצ"ו דיצא המשלח, והפר"ח תמה מנין לו לרמ"א כן, ועיי' ח"ס חאו"ח סי' קצ"ו שהעלה דתלי' דין זה בטעמא, מטעמא דתה"ד כדי שיהי' הרוחה לבעלי שמחות, אם אינו מקבל ממנו ל"י המשלח, ולטעמא דמנות הלוי משום אחוה וריעות כיון שהראה לו אחוה וריעות כבר יצא י"ח, ותמה הפר"ח מנ"ל לרמ"א בפשיטות דלא כטעמא של תה"ד, ולפע"ד ראי' נכונה לדינו של הרמ"א מש"ס מגלה ז' ע"א דשלח לי' ר"א קיימת בנו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, וכ' הט"א היינו כשישלח עוד מתנה לעני אחר ונראה דאפשר לצאת משלוח מנות ומתנות לאביונים בב"א בדבר א' ומביא דמירושלמי מוכח דא"י בדבר א' רק או משלוח מנות או מתנות לאביונים, ונדחק בפירוש ש"ס דילן או או קאמר עיי' בו, ולפע"ד נראה לפי ש"ס דילן כך הי' המעשה דשלח לו לר"א כדי לקיים מצות משלוח מנות ואם הי' מקבל ר"א מינ' אדעתא דידי' דשלח לו לקיים משלוח מנות לא הי' יוצא בו מצות מתנות לאביונים גם כשהי' שולח עוד מתנה לאביון אחר אבל ר"א הודיעו קיימת בנו רבינו מ"מ ומתנות לאביונים, דרב אושעי' לא רצה לזכות בו משום משלוח מנות וכבר קיים המשלח מצוה זו כיון ששלח לו דרך חיבה וריעות ב' מנות של מיני מאכל ומשתה כדרך המשלחים מסעודותיהם, אבל החזיק ר"א במנות אלו בשביל מתנה לאביון כי הי' צריך לכך אפשר למשלח לצאת בקבלתו מצות מתנות לאביונים ושלח לו קיימת בנו מ"מ ומתנות לאביונים כי מחזיק בו בשביל מתנות לאביונים ומסתמא ניחא לי למשלח בכך,

ובירושלמי מביא המעשה באופן אחר דשלח לי' למתנות לאביונים ושלח לו קיימת בנו מתנות לאביונים ומ"מ לא קיים בו כיון ששלח למתנות לאביונים וקבלו ממנו, ושוב הדר הוא ושלח לו למשלוח מנות ושלח לו קיימת בנו מ"מ, דלא הי' עני וא"א לקבל בשביל מתנות כמ"ש בט"א והקצרתי, ומוכרח מסוגי' תלמוד שלנו דאם אין רוצה לקבל כבר יצא מצות משלוח מנות והיא ראי' ברורה כראי מוצקת לפע"ד:

וכ"ז במי שמשלח למי שראוי' לשלח לו דרך חיבה וריעות כדרך המשלחים, אבל מי ששולח לאבל שאסור לשלח לו דשמחה היא לו והוא כדורש שלומו כמבואר אפשר דלא יצא י"ח מ"מ אפי' כשמקבלו האבל וכ"ש כשאין מקבל ממנו, דמ"מ אם ניזיל בתר טעמא דהוא משום חיבה וריעות אסור לשלוח לאבל ואי משום דיהי' לו כדי צורכו כטעמא דתה"ד כיון שלא קבל ממנו לא יצא כמ"ש בח"ס דלהאי טעמא לא יצא י"ח, מ"מ נראה לי יותר דיצא ואפי' לא קבל ממנו לפי שעשינו סמוכים לדין הרמ"א וע"כ הטעם משום ריעות וחבה הגם שאסור לשלוח עד"ז לאבל מ"מ כיון שבטעות וחסרון ידיעה שהוא אבל או לא ידע דאין משלחין לאבל כבר עשה דבר ריעות וחיבה ויצא י"ח אפי' לא קבל האבל ממנו, ופשיטא שאין לדון בזה משום מצוה הבאה בעבירה כנ"ל:

ומינה דא"צ האבל להחזיר לו דזיל בתר טעמא שאין שולחין לאבל דהוי כשואל בשלומו וכיון דמשלח כבר עבר ושלח לו ושאל בשלומו, אם מקבלו האבל או לא, אינו מעלה ואינו מוריד אפי' אם לא הי' יוצא המשלח כשמחזיר, כ"ש שכבר יצא ועשה שלו דאין קפידא אם מקבלו או לא ואפי' אבל תנ"י שאין מחזיר שלום מותר לקבל, ואין קפידא אלא למשלח כנ"ל פשוט:

ב) מה שנסתפקת מי ששולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח לו אם יוצא המשלח מצות משלוח מנות לפום רהיטא נ"ל דתלי' בטעמא, לטעמא דתה"ד דמצות מ"מ כדי למלאות חסרון מי שאין לו מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו סוף כ"ס הגיע לתכלית המכוין ויש מצוה ביותר כעין מצות צדקה דאמר ר"ח ה"ד מצות צדקה שא"י ממי נטלה כדי שלא לבייש, אבל לטעמא משום חיבה שלום וריעות וכן משמע לשון איש לרעהו בוודאי א"י כשאין המקבל יודע מי המשלח דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות ואינו מקרב לבבות, וכיון שהחזקנו דינו של הרמ"א דיוצא כשאין מקבלו וכטעמא דמ"מ משום חבה וריעות ממילא נשמע דא"י כשאין המשלח יודע מי שלח לו כנלפע"ד:

ומדי דברי במצוה דמשלוח מנות, אביע אומר ודברים, אשר הגדתי מישרים ע"ד הגדה מה ראה מרדכי על ככה להוסיף בשמחת פורים מצות משלוח מנות איש לרעהו מה

שאינו בכל יו"ט דאיכא מ"ע דושמחת בחגך, ונ"ל מלבד מ"ש במנות הלוי ולהוסיף תוספ' מרובה, בשנאמר ג"כ טעם לשמחה ומשתה בפורים יותר מכל יו"ט עד דאמר רבא חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע וכו', בהקדמת מילין שאמרתי לפרש מה דאמרו ז"ל במסכת' שבת ובפסחים בפלוגת' דר"א ורבנן דר"א ס"ל או כולו לה' או כולו לכם ומודה ר"א בעצרת דבעי נמי לכם דבו נתנה תורה, וצ"ל וכי משום דיום זה נתקדש מכה"י יאכל וישתה ויתענג בדשן נפשו, אדרב' באותו יום בוודאי ראוי' שיהי' כולו לה', ונ"ל בהקדם מה שאמרתי לפרש מקרא קודש בפ' משפטים ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו א"א ויאכלו וישתו, וכ' רש"י מכלל שהיו ראוי' לשליחות יד שהיו אוכלים ושותים וגם לבם, ותמיה על אצלי ב"י שעשו כך, ורמב"ן כ' דאכילת מצוה הי' כעין שעושין סעוד' לסיומא ש"ס, וצ"ל לפי רמב"ן הא דאמר קרא לא שלח ידו מהיכא תיתי ישלח ידו לעונשם, ונ"ל ע"פ שאמרו ז"ל ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם ההר כגיגית דלא רצו לקבל התורה ואנוסים היו ע"פ כפיית ההר, והנה מי שאנוס בדבר ומוכרח לעשותו הוא כואב ונעצב וכ"ש כשהוא ענין תמידית וקו"ח כשהוא לו ולזרעו אחריו מאוד יכאב לבו ורוחו נשבר בקרבו ולא יערב לו אכול ושתות בזמן ההוא, וכן הי' לישראל אז כשנאנסו על קבלת התורה להם ולזרעם אחריהם לא ערב להם לאכול ולשתות, אבל אצילי ב"י המובחרים בהם קבלו התורה בשמחה ובטוב לב כי זכו לחזות בנועם ה' ולכנוס צוארם תחת עולו הם היו שמחים וטובי לב משתה תמיד והראו שמחת לבם ע"י שאכלו ושתו ביום טובה היו בטוב, והיינו ואל אצילי ב"י לא שלח ידו, לא שלח ידו ע"י כפיית ההר להתרות בהם אם לא יקבלו התורה שם תהי' קבורתם כי קבלו בשמחה ועמדו בדבריהם שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ולא חזרו בהם מיראה כששמעו הקולות וברקים, ויחזו את אלקי' ויאכלו וישתו מתוך שמחת מצוה כי זכו לחזות אלקי' וא"ש:

ויובן מעתה מ"ש ז"ל דבעצרת כ"ע מודים דבעי נמי לכם דאם הוא כולו לה' אפשר משום שלא יערב לו אכילה ושתי' משום דלבו בל עמו על עול התורה שקבלו אז, לכן צריך להראות שמחת הלב ע"י אכילה ושתי' כי יום טובה הוא לו מכל יו"ט וכל חפצי' וכל טובה ונסים שעשה ה' לנו לא ישוה לו ליום קבלת התורה והוא שמח וטוב לב נהפוך הוא מזמן ההוא בשעת קבלת התורה שלא ערבה להם תענוג הגופני':

והנה אמרו ז"ל מכאן מודעה רבה לאורייתא והדר קבלוהו בימי אחשורש ומני אז אין שום מודעה לאורייתא כי קבלוה בשמחה וכדי להראות שבשמחה הדר קבלוהו תקן מרדכי שיהיו ימים אלו ימי משתה ושמחה כעין אצילי בני ישראל שהראו שמחת קבלת

התורה ע"י שאכלו ושתו ולכן מצוה להרבות בימים אלו במשתה ושמחה יותר מכל יו"ט כעין דאמרו ז"ל בעצרת כ"ע מודים דבעי נמי לכם וכהנ"ל:

ואחרי הוצעת דברים אלו מצאנו להטעים טעם מצות משלוח מנות איש לרעהו להראות שמחה חדוה ורעות כדרך עושין סעודת שמחה שמשלחים לקרובים וריעים אהובים, לפמ"ש דלכן מצוה להרבות בו בסעודה ומשתה ביותר כדי להראות שלא קשה עליו עול תורה ומצות ושמח לבו עד כי הוא טוב לב משתה תמיד, ועדיין אפשר לחשוב כי לבו עליו נכאב ובשרו עליו תאבל על התורה ואוכל ושותה ע"ד תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, ואוכל ושות' כדי שישכח רישו, לכן התחכם מרדכי והוסיף לשלוח מנות איש לרעהו מן הסעודה כדרך ששולחים איש לרעהו מסעודת שמחה שלו, ומי שמרבה סעודה ושותה כדי להפקיע צערו מלבו אינו שולח לקרוביו ורעיו מסעודה כזו להודיעו צערו ולהזכירו צרתו, ואין זה אלא מי שעושה סעודה ומרבה בשתי' מפני שהוא שמח וטוב לב על הטוב אשר הטיב ה' עמו וביום טובה הוא בטוב אומר אהב ארדוף אחלק מהטוב אשר הטיב ה' עמדי לריעים אהובים השמחים בשמחתי, משו"ה תקן מרדכי מצות משלוח מנות איש לרעהו מתוך הסעודה להגלות מצפון לבו של כל א' שמרבה באכילה ושתי' כי יום טובה הוא לו ואין טוב אלא תורה, כי יצאנו אז מאפילה לאורה ליהודים היתה אורה זו תורה, אחר שהושחרו פניהם האירה והיינו וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים שיעשו אותם שמחה וכו' וזכרם לא יסוף מזרעם היינו וזכרם של ימים אלו לא יסוף מזרעם שקיימו עתה מה שקבלו כבר ואז הי' באונס ועכשיו שבע רצון ע"י שאוכלים ושבעים מראים כי לרצון הוא לנו:

ועלה בידינו ליישב בדברינו קושי' תוס' על דאמר שמואל אסתר ברה"ק נאמרה מדכתיב קיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו למטה ואמר שמואל לכולהו אית לי' פירכא לבר מדידי' הא לדידי' נמי איכא פירכ' דדרשי' קיימו וקבלו קיימו עתה מה שקבלו כבר ותי' תרתי משמע מיני', וצ"ל מנ"ל תרתי, ונ"ל דוודאי פשיטא דקרא קאי על מה דאיירי בי' קיימו וקבלו עליהם וכו' להיות עושים וכו' ימי משתה ושמחה ומ"מ וכו' ומדכתיב קיימו וקבלו דרשי' קיימו למעלה מה שקבלו למטה ומסתבר יותר מלמדרש על ענין אחר קיימו עתה מה שקבלו כבר אלא דדרש זה אם קיימו למעלה וכו' אם כי מתקבל וקרוב יותר בפירוש הקרא אבל הענין בעצמו מאי כולי האי דקיימו למעלה מה שקבלו למט' לעשות שמחה ומשתה ולשמחה מה זו עושה רושם כ"כ למעלה, וע"כ כי משתה ושמחה זו היא על קבלת התורה דהדר קבלוהו ברצון והראו כ"ז ע"י שהיו בטוב לב משתה ושמחה ומשלוח מנות כמ"ש וכל מן דין ראוי שיעשו רושם וקבלה למעלה, וא"ש

דא"ש דידי עדיפא דעיקר בקרא דקאי ממה דאירי קרא דקיימו למעלה וכו' וממילא נשמע ג"כ דקיימו עתה מה שקבלו כבר דאל"ה לא קיימו למעלה, ומיושב קושי' תוס' ע"ד ישר ומעולה, בעזרת ברוך הוא לעילא ולעילא, משפיל אף מרומם מוריד ומעלה, יראנו נפלאות מתורתו מעלה מעלה, כאות נפשך ונפש רבך דודך אוה"נ חותם בברכה מרובה. פ"ב נגהי ליום ב' ח"י אדר תרכ"ד לפ"ק:
הק' אברהם שמואל בנימין ב"הג מהרמ"ס זצ"ל